

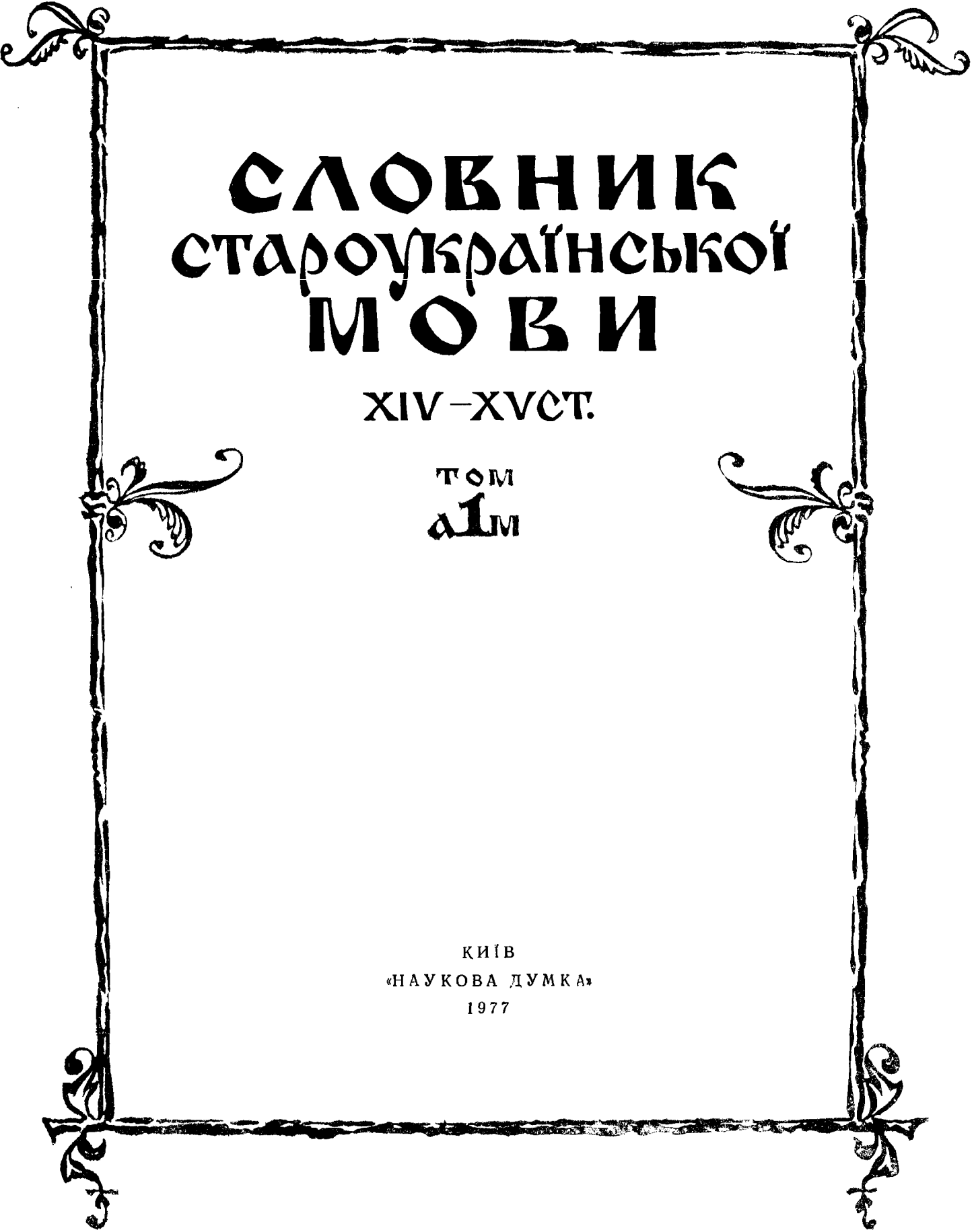
**СЛОВНИК
СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ**

XIV-XV СТ.

1

**СЛОВНИК
СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ**

XIV—XV СТ.

ТОМ
АІМ

КИЇВ
«НАУКОВА ДУМКА»
1977

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КАНД. ФІЛОЛ. НАУК Д. Г. ГРИНЧИШИН,
ДОКТ. ФІЛОЛ. НАУК Л. Л. ГУМЕЦЬКА (голова),
ДОКТ. ФІЛОЛ. НАУК І. М. КЕРНИЦЬКИЙ

ПЕРШИЙ ТОМ МІСТИТЬ 5701 СЛОВО

РЕДАКТОРИ ТОМУ
Л. Л. ГУМЕЦЬКА,
І. М. КЕРНИЦЬКИЙ

РЕДАКЦІЯ МОВОЗНАВСТВА

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Перший том уклали кандидати філол. наук:

Д. Г. Гринчишин (борзескоул — боуть, Г, З),
У. Я. Єдлінська (боухаичъ — бѣлкое, волно—вѣцьковичъ,
Костевъ — кюзнецъ, Л), В. Л. Карпова (Б — борешениць,
Д, М), Л. М. Полюга (В — волнина, КГ, К — Косте),
М. Л. Худаш (А, Є, Ж, И, І), список джерел та умовних
скорочень уклала Р. Й. Керста.

Технічний секретар Р. Й. Керста.

Оформляла рукопис М. І. Сенів.

Консультували: докт. філол. наук М. О. Баскаков
(тюркізми), проф. Бухарестського університету Д. П. Богдан
(грамоти молдавських канцелярій), канд. філол.
наук А. П. Ванагас (литуанізми).

Окремі частини тому рецензували: А, Б, В — наукові
співробітники групи Словника давньоруської мови
ХІ—ХІV ст. Інституту російської мови АН СРСР
кандидати філол. наук Т. О. Сумникова, Г. М. Лукіна,
Н. В. Чурмаєва; Г, Д, З — наукові співробітники
Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР
чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничук, кандидати філол.
наук О. Б. Ткаченко, В. В. Німчук, Г. П. Півторак,
О. Д. Пономарів; З, И, К — завідувачий сектором історії
білоруської мови Інституту мовознавства ім. Якуба
Коласа АН БРСР докт. філол. наук А. П. Журавський.
Над виявленням і підбором пам'яток та складанням
картотеки Словника працювали співробітники відділу
мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР:
А. І. Генсьорський, Д. Г. Гринчишин, У. Я. Єдлінська,
В. Л. Карпова, Р. Й. Керста, Л. М. Полюга, М. Л. Худаш,
частково Л. М. Григорчук. Технічну роботу виконували:
В. М. Бутитер, Д. Г. Бучко, О. Ф. Захарків.
А. К. Рибка. Керівник Л. Л. Гумецька.

ПЕРЕДМОВА

Мова — це продукт творчості багатьох поколінь, неоціненне надбання кожного народу. У мові, як і в її носія — народу, — своя історія, своя історична доля.

Складний багатівіковий історичний шлях розвитку пройшла й українська мова. Належачи до східнослов'янської групи слов'янських мов, вона разом з російською та білоруською мовами бере свій початок від спільного предка — давньоруської мови, що у VII—VIII ст. розвинулася на ґрунті споріднених говорів праслов'янської мови. Відомі історичні фактори спричинилися до того, що одна колись давньоруська народність у XIII—XIV ст. дала початок розвитку хоч і тісно спорідненим і завжди взаємопов'язаним між собою, але вже окремим народностям, а тим самим і окремим їх мовам — російській, українській та білоруській.

У XIV—XV ст. на східнослов'янській основі за відомих історичних обставин сформувалася спільна для українців і білорусів актова мова, що жила з народних джерел. І в цей період, і пізніше вона визнавалася офіційною мовою Великого князівства Литовського, уживалася в адміністративно-юридичних документах і навіть у державному управлінні в Польщі та Молдавському князівстві.

У XVI—XVII ст. в українській та білоруській писемних мовах розвиваються нові стилі й жанри, з'являються видатні твори світського і конфесійного письменства. Але в умовах жорстокого соціального і національного гноблення українського і білоруського народів, релігійного переслідування, інтенсивної єзуїтсько-католицької та магнатсько-шляхетської експансії на українські й білоруські землі ці культурно-мовні досягнення були можливими лише завдяки патріотизмові і стійкості нижчих та середніх верств суспільства, постійним козацько-селянським рухам і повстанням народних мас, активній і самовідданій культурно-освітницькій діяльності міських братств, високопатріотичному подвигу діячів східнослов'янської культури й науки, братерській дружбі, взаємопідтримці та культурним зв'язкам всіх трьох східнослов'янських народів. Мови трьох братніх народностей — російської, української і білоруської — і в цей

історичний період їх життя зберігали свою східнослов'янську основу і спорідненість.

Однак будь-які перспективи розвитку української мови, як писемно-літературної, так і усно-розмовної, за таких умов, звичайно, були неможливі. Історичний акт возз'єднання України з Росією у 1654 р. назавжди зв'язав єдинокровні народи-брати для спільної боротьби і спільного розвитку, що відкрило нові обрії для розвитку й української літературної мови. Незважаючи на великодержавницьку дискримінаційну політику царизму, український народ при підтримці братнього російського народу, його найкращих синів зміг розвивати далі свою мову, культуру й освіту. Спільна боротьба російського й українського народів проти внутрішніх експлуататорів та іноземних загарбників стала невід'ємною ознакою їхньої історичної долі. «Український народ, який пройшов з великим російським народом довгий шлях спільної революційної боротьби, перший слідом за російськими братами став на шлях Жовтневої соціалістичної революції, поклавши початок новій славної епохи своєї історії»¹.

Завдяки мудрій ленінській національній політиці нашої Комуністичної партії українська мова досягла тих вершин розвитку, які характеризують розвинені літературні мови нашого часу. «Демократична держава, — відзначав В. І. Ленін ще в дореволюційний час, — безумовно повинна визнати повну свободу рідних мов і відкинути всякі привілеї однієї з мов»². «...Сприяння не тільки фактичній рівноправності, а й розвиткові мови, літературній трудящих мас пригноблених раніше націй для усунення всіх слідів успадкованого від епохи капіталізму недовір'я і відчуження»³. В. І. Ленін розцінював як один із вирішальних принципів національної політики Комуністичної партії.

Українська мова розвивається в дружній сім'ї мов усіх народів великого Радянського Союзу. Під прапором

¹ Тези про 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654—1954 рр.), схвалені ЦК КПРС. К., Політвидав УРСР, 1954, с. 17.

² Ленін В. І. Повне зібрання творів, т. 25, с. 69.

³ Ленін В. І. Повне зібрання творів, т. 38, с. 108.

пролетарського інтернаціоналізму відбувається дедалі більше зближення соціалістичних націй, посилюється їх взаємовплив і взаємозбагачення. Л. І. Брежнев у своїй доповіді «Про п'ятдесятиріччя Союзу Радянських Соціалістичних Республік» відзначав: «У нашій країні народилось і зміцніло велике братерство людей праці, об'єднаних, незалежно від їх національної приналежності, спільністю класових інтересів і цілей, склалися небували в історії відносини, які ми по праву називаємо лєнінською дружбою народів»⁴. Колективізм, дружба всіх народів країни — це міцна загорожа її успіхів в усіх ділянках комуністичного будівництва, у виконанні величких накреслень партії, прийнятих XXV з'їздом КПРС. «Атмосфера справжнього колективізму і товарищескості, згуртованість, дружба всіх націй і народів країни, які міцніють день у день, моральне здоров'я, яке робить нас сильними, стійкими, такими є яскраві грані нашого способу життя, такими є великі завоювання соціалізму, що увійшли в плоть і кров нашої діяльності»⁵.

Ці важливі фактори знаходять своє повне відображення і в розвитку мов соціалістичних націй на шляхах їх взаємодії та взаємозбагачення, вироблення певних рис спільності розвитку. Питання закономірностей розвитку національних мов у процесі розгорнутого комуністичного будівництва, ролі російської мови як мови міжнародного спілкування народів СРСР, яка щедро допомагає у збагаченні і розвитку всіх національних мов, перебувають у центрі уваги сучасного радянського мовознавства.

Велика увага приділяється створенню фундаментальних праць, присвячених лексичному складові, граматичній будові й функціонуванню мов народів СРСР, в тому числі української. Серед таких протягом останніх десятиріч у нашій республіці треба згадати шеститомний «Українсько-російський словник» (1953—1963), двотомний «Польсько-український словник» в трьох частинах (1958—1960), тритомний «Російсько-український словник» (1968), «Сучасна українська літературна мова» (у п'яти книгах) (1969—1973), багатотомний «Словник української мови», сім томів якого вже побачили світ, «Етимологічний словник української мови», укладання якого нещодавно завершено в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, та ін.

Відомо, що такі багатотомні праці, як перекладні і тлумачні словники, Діалектологічний атлас української мови, вимагають великої підготовчої роботи. Своїми досягненнями українське радянське мовознавство, як і мовознавча наука всіх братніх радянських республік, завдячує повсякденному піклуванню Комуністичної партії і Радянського уряду про розвиток української мови і українського мовознавства. Це є очевидним і незаперечним доказом брехливості буржуазно-націоналістичної і

взагалі антирадянської пропаганди, яка перекручує факти розвитку української мови і замовчує успіхи радянської лінгвістичної науки.

Нове фундаментальне дослідження з українського мовознавства — двотомний Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. — результат багаторічної праці колективу мовознавців Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові. Цей труд можна було здійснити лише з належним знанням не тільки історії рідної мови і основ історичної лексикографії, але ще й палеографії, соціальної і культурної історії сусідніх слов'янських народів та їх мов. До його завершення необхідно було провести велику роботу по збиранню матеріалів, їх розписуванню і створенню багатотисячної належно систематизованої картотеки, а також різних перехресних картотек, інструкцій тощо.

Актуальність, наукове та загальнокультурне значення словників давньої мови кожного народу з багатою і багатотомною традицією писемності — загальновідомі. Такі словники необхідні, з одного боку, для глибокого наукового вивчення історичного минулого конкретної мови, оскільки, як говорив Ф. Енгельс, «матерія і форма рідної мови» стають зрозумілими тільки тоді, коли простежується її виникнення і поступовий розвиток, а це неможливо, коли не приділяти уваги, по-перше, її власним відмерлим формам і, по-друге, спорідненим живим і мертвим мовам»⁶, а з другого — для задоволення багатьох практичних потреб: з'ясування значення незрозумілих слів і словосполучень історичного минулого, а також тих чи інших понять і фактів суспільно-політичного, суспільно-економічного і культурного життя народу в минулому. Ось чому історичні словники різних мов розцінюються не лише як вузькогалузеве суто мовознавче наукове надбання, а як надбання загальнонаукове, загальнокультурне.

Над історичними словниками своїх мов працюють зараз учені майже всіх слов'янських народів. Нині вже можна вітати опубліковані перші три випуски «Словаря русского языка XI—XVII вв.» (М., «Наука», 1975—1976), сім томів «Słownika staropolskiego» (XIV—XV ст.) (Warszawa, 1953—1976) та вісім томів «Słownika polszczyzny XVI wieku» (Wrocław — Warszawa — Kraków, 1966—1974). Недавно був випущений для широкого обговорення ґрунтовний пробний зошит Історичного словника словацької мови (Див.: Slovenský historický slovník z predpisovného obdobia. Ukázkový zošit. Bratislava, vyd-vo Slovenskej Akademie Vied, 1973).

Слід відзначити, що з виходом у світ історичних словників усіх слов'янських мов славістика й індоєвропейістика в цілому одержать неопінієний науковий матеріал для різних аспектів порівняльного вивчення слов'янських і, ширше, — індоєвропейських мов.

Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. є першим етапом у систематичному описі словникового складу давньої української мови. Продовженням її будуть історичні

⁴ Брежнев Л. І. Про п'ятдесятиріччя Союзу Радянських Соціалістичних Республік. К., Вид-во політичної літератури України, 1973, с. 12.

⁵ Матеріали XXV з'їзду КПРС. К., Вид-во політичної літератури України, 1976, с. 98.

⁶ Енгельс Ф. Анти-Дюрінг. Переворот в науці, учинений паном Євгеном Дюрінгом. — Маркс К., Енгельс Ф. Твори, т. 20, К., 1965, с. 313—314.

словники наступних періодів розвитку староукраїнської мови в зв'язку з історією українського народу. Укладання історичного словника української мови за окремими періодами її розвитку дасть можливість якнайповніше використати в ньому матеріал писемних пам'яток, а також ґрунтовніше і всебічніше висвітлити історичну мовну дійсність з увагою до хронологічних, територіальних, а в пізніших періодах — і жанрово-стильових особливостей.

Обмеження словника хронологічними рамками XIV—XV ст. з умови прийнятими початковою і кінцевою датами — 1300—1500 рр. — мотивується і особливістю цього періоду в історичному розвитку української мови (початок її відокремленого, оригінального розвитку), і жанрово-стильовою однотипністю мови збережених писемних пам'яток

У словнику подається не тільки максимально повний виклад усіх наявних значень, семантичних відтінків, словосполучень з докладною і в багатьох відношеннях оригінальною розробкою статей службових слів за всіма їх синтаксичними функціями, причому вперше в лексикографічній практиці із зазначенням засвідченої фонетичної і навіть графічної варіантності слів, що матиме велике наукове і практичне значення для вивчення історичної граматики і фонетики української мови. Тут запроваджується цифрова статистика значень, семантичних відтінків і функцій засвідчених у пам'ятках слів, а також усіх наявних фонетичних і графічних варіантів у формах з різними деформаціями включно. Взаємопов'язування словотворчих варіантів синонімічних слів, застосоване в словнику, полегшує користування ним з науково-дослідною і практичною метою.

Поряд із загальними назвами Словник староукраїнської мови подає і різноманітні типи засвідчених у пам'ятках писемності XIV—XV ст. власних назв — особових і географічних. Крім суто лінгвістичної інформації словотворчого і фонетичного характеру, цей ономастичний матеріал суттєво доповнює і поширює наше уявлення про тогочасний словниковий склад мови, оскільки власні назви в багатьох випадках були утворені від таких загальних назв, що з різних причин не знайшли відображення у текстах документів.

Позитивною рисою словника є послідовне врахування мовних фактів з різних територій поширення староукраїнської мови, що має важливе значення не тільки для студій з історичної діалектології, а й для істориків, зокрема для дослідників історії середньовічного права та юриспруденції, економічних відносин, адміністративного поділу та ін.

Цінним є те, що при розробці статей-слів іншомовного походження у словнику вказується не тільки мова, з якої походить те чи інше слово, а й та мова, через посередництво якої воно у свій час потрапило до української.

Таким чином, Словник староукраїнської мови є не тільки інвентарем лексичного складу писемно-літературної мови XIV—XV ст., зафіксованого у строги і цілеспрямова-

но відбраному колі пам'яток. Він є базою і для етимологічних досліджень, і для порівняльного вивчення слов'янських мов, зокрема процесів взаємодії слов'янських мов та їх контактів з іншими слов'янськими та неслов'янськими мовами. Отже, маючи лінгвістичний характер, словник разом з тим є фундаментальною працею з історії українського народу, його писемності й культури.

Немає сумніву, що Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. матиме широке наукове і загальнокультурне значення, служитиме надійним джерелом для дослідження різних питань історичного розвитку східнослов'янських мов і даватиме різноманітну історико-культурну інформацію. Адже він охоплює мовний матеріал писемних пам'яток початкового періоду розвитку окремих східнослов'янських мов і в ньому знайшли своє відбиття різні поняття, назви, найменування, значення, їх відтінки, пов'язані з побутом і суспільно-політичним та суспільно-економічним життям, успадковані безпосередньо із спільнослов'янської давньоруської мови і не зникли в дальшій історії братніх мов. Оскільки словник базується на матеріалах актової мови, що сформувалася на спільній українсько-білоруській мовній основі, то, цілком природно, він матиме величезне значення не тільки для українського мовознавства, історії й культури українського народу, а й для білоруського народу, для глибокого вивчення всієї спільності братніх мов — російської, української і білоруської. Важко переоцінити його значення і для різнобічного життя на молдавському і румунському науково-культурному ґрунті. Цінні інформації знайдуть собі в ньому і дослідники історії та культури Литви і Польщі.

Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. побудований з урахуванням останніх досягнень вітчизняної і зарубіжної слов'янської історичної лексикографії. У ньому застосовано ряд специфічних оригінальних лексикографічних прийомів. Деякі з них, можливо, викличуть і дискусійні міркування. Але немає сумніву, що ця праця дозволить ввести в науковий обіг великий обсягом, належно систематизований і прокоментований матеріал і стане базою для подальших поглиблених досліджень у різних галузях сучасної науки про історію мови.

Та цим не вичерпується важливе наукове і загальнокультурне значення словника. Побудований на мовному матеріалі широкого кола писемних пам'яток, що в багатьох випадках раніше були в науці маловідомі або й зовсім не використовувались, він містить нові переконливі свідчення спільного походження східнослов'янських народів і їх мов від єдиної колись давньоруської народності й давньоруської мови. Цим саме матеріал словника спростовує антинаукові вигадки ідеологів і апологетів українського буржуазного націоналізму, що намагаються фальсифікувати історію східнослов'янських народів та їх мов, зокрема їх спільне походження. Безперечно, Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. буде належно оцінений науковою громадськістю.

Академік *І. К. Білодід*

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ «СЛОВНИКА СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XIV — XV СТ.»

Історичний словник мови народу виконує подвійну функцію — суто наукову і загальнокультурну. Будучи інвентарем словникового складу попередніх сторіч, метрикою слова і його форм, дзеркалом його кількісного росту та смислової еволюції, історичний словник становить фундаментальну базу для всебічного вивчення мови минулого. Без нього багато проблем не можна вважати остаточно розв'язаними. Велике значення історичного словника і для історика широкого профілю в його роботі над давніми текстами, і для історика літератури стародавньої доби. Історичний словник — це водночас і важлива пам'ятка історії народу. Відбитий у ньому лексичний склад мови свідчить про ступінь розвитку народу досліджуваної епохи, про коло його духовних інтересів, про його звичаї, побут, рівень матеріальної культури.

З історії укладання Словника. До виходу в світ «Історичного словника українського язика» за ред. Є. Тимченка функції історичного словника української мови виконували певною мірою «Материалы для словаря древнерусского языка» І. І. Срезневського¹, які містять чималий матеріал і з пам'яток української мови. Проте, незважаючи на свою монументальність, цей словник лише умовно міг служити довідником з лексики староукраїнської мови. Виходячи із застарілих на наш час методологічних позицій, І. І. Срезневський одним терміном «древнерусский» охоплює і пам'ятки періоду давньої Русі XI—XIII ст., і староукраїнські, старобілоруські, староросійські джерела аж до XVIII ст. Отже, щоб установити, до складу якої мови належить слово — давньоруської чи староукраїнської, необхідно керуватися локалізацією і хронологією цитатного матеріалу. Широке охоплення пам'яток писемності, з XI по XVIII ст., відбилося негативно в словнику Срезневського на повноті вибраного матеріалу.

Першою спробою заповнити існуючу в українській науковій літературі прогалину — скласти історичний словник тільки на основі пам'яток української мови — була колективна праця за ред. Є. Тимченка «Історичний словник українського язика», перший зошит якого (А — В)

вийшов друком 1930 р.² У 1932 р. було випущено другий зошит (Г — Ж) першого тому словника³.

Комісія історичного словника УАН за програмою-максимум повинна була скласти реєстр словника на підставі всього мовного матеріалу пам'яток української мови від найдавніших часів до XIX ст. Безумовно, поставлене завдання було надто широким і тому комісія постановила видати зібраний уже матеріал в 4—5 томах. Як свідчить список джерел, доданий до першого тому, у словнику використано пам'ятки писемності XIV—XIX ст. Проте їх зіставлення показує, що історичний словник за ред. Є. Тимченка побудований в основному на матеріалах XVI—XVIII ст.

Питання розмежування українських і білоруських пам'яток писемності XV—XVII ст. у цьому словнику спиралося не на мовний, а на територіальний принцип. Виділення білоруського лексичного матеріалу Є. Тимченко уважав завданням майбутнього, коли вийде друком історичний словник білоруської мови.

Певні застереження викликає метод вибирання словникового матеріалу з пам'яток письменства, обминання слів іншомовного походження, які історичний словник за ред. Є. Тимченка без достатніх аргументів відніс до індивідуального стилю автора. Історичний словник української мови повинен відбити мову пам'яток писемності різних століть і різних стильових жанрів у всій складності їх лексичних компонентів.

Незважаючи на ті недоліки, що виникли як у процесі укладання, так і друкування словника, перший том «Історичного словника українського язика» становив значну подію в українському мовознавстві. Він і сьогодні залишається цінним надбанням української мовознавчої літератури і часто стає в пригоді дослідникам української мови.

Враховуючи досвід укладання історичних словників в інших слов'янських країнах та власні можливості, колек-

² Див. Історичний словник українського язика, т. I, зошит I, Харків — Київ, Державне вид-во України, 1930.

³ Див. Історичний словник українського язика, т. I, зошит II, Харків — Київ, «Українська радянська енциклопедія», 1932.

¹ Див. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка, т. I—III, СПб., 1893—1912.

тив відділу мовознавства Інституту суспільних наук приступив до створення першої ланки в серії історичних словників української мови — Словника староукраїнської мови XIV—XV ст. У 1957 р. почалося упорядкування переданих відділові Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР матеріалів картотеки, які залишилися після роботи над словником за ред. Є. Тимченка. Після того як була встановлена їх непридатність і неможливість використання в роботі над новим Словником староукраїнської мови XIV—XV ст., постало завдання виявлення архівних матеріалів, що могли лягти в основу Словника, тобто складення докладної бібліографії пам'яток староукраїнського письменства XIV—XV ст., неопублікованих, рукописних і опублікованих. Науковими співробітниками відділу були обстежені архіви і рукописні відділи бібліотек Москви, Ленінграда, Києва, Вільнюса, Кишинєва та ряду обласних центрів УРСР. Зважаючи на мовну близькість українських і білоруських пам'яток писемності XIV—XV ст., усі взяті на облік пам'ятки цього періоду були проаналізовані з погляду їх мовних особливостей. Наступним етапом підготовчих робіт було опрацювання попереднього проєкту інструкції для укладання картотеки Словника і ознайомлення з ним усіх мовознавчих осередків УРСР. Укладання картотеки було завершено в 1962 р. Вона налічує близько 260 тисяч карток і містить до 12 тисяч слів.

Паралельно з укладанням картотеки Словника опрацьовувався проєкт інструкції для укладання Словника, в якій з'ясувалися принципи його побудови. На її основі було укладено в 1963 р. пробний зошит Словника, що послужив підставою для широкої наради, яка відбулася в 1965 р. В основному схвалені, загальні принципи укладання історичного словника української мови були доповнені зауваженнями і побажаннями мовознавців УРСР, Москви, Ленінграда, Мінська, Вільнюса, Самарканда. Протягом 1964—1968 рр. був укладений перший том Словника староукраїнської мови XIV—XV ст. (А—М). Укладання другого тому Словника (Н — Ї) завершено в 1974 р.

Хронологічні рамки Словника. Історичний словник української мови повинен охоплювати проміжок часу від виділення української мови з давньоруської основи до утворення нової української літературної мови, тобто містити лексичний матеріал починаючи з пам'яток XIV ст., коли вже виразно і комплексно виступають риси української мови⁴, до появи «Енеїди» Котляревського, отже, період XIV—XVIII ст. Проте створення такого словника було визнано нереальним: тільки підготовчі роботи для його укладання вимагали б десятків років. До того ж, як показав досвід слов'янської історичної лексикографії, словники, що повинні були відбити лексичний матеріал багатьох сторіч, як правило, залишалися незавершеними. Завдання створення історичного словника української мови, яке стоїть перед українським мовознавством, можна

⁴ Див. Булаховський Л. А. Питання походження української мови, К., Вид-во АН УРСР, 1956, стор. 37.

вважати здійсненим тільки за умови поступового або паралельного підготування словників за окремими періодами. З уваги на жанрову однотипність пам'яток писемності української мови XIV—XV ст., на їх суто юридичний характер, порівняно кількісну обмеженість, що дозволила застосування суцільного розписування пам'яток, як перший етап у розвитку староукраїнської писемно-літературної мови виділено період XIV—XV ст.

Тип Словника. Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. задуманий за типом «тезауруса», тобто він містить всі слова всіх пам'яток указанного періоду, покладених у його основу⁵. Повне представлення лексики пам'яток XIV—XV ст. у Словнику зумовлене важливістю початкового етапу в розвитку української писемно-літературної мови, необхідністю виявлення лексичного фонду, з яким українська мова вступила на шлях самостійного розвитку. Як відомо, українська писемно-літературна мова вперше заявляє про себе в жанрі ділової мови. Бар'єр церковно-слов'янської мови був прорваний у цій ділянці під впливом життєвої необхідності довести текст юридичного документа до розуміння контрагентів.

Джерела, використані при укладанні Словника. Оскільки Словник староукраїнської мови повинен представляти лексику української мови, його побудовано на основі пам'яток світського характеру, писаних тогочасною українською мовою. Пам'ятки культового характеру, писані церковнослов'янською мовою, не включені в список джерел. В основу Словника покладені всі пам'ятки, писані староукраїнською мовою, без уваги до їх територіального походження, починаючи з суцільних текстів, таких як переклад статуту Казимира III, описи замків, люстрації земель, грамоти, і кінчаючи окремими написами на різноманітних предметах, записами на полях книг тощо. Основну масу становлять грамоти. Не ввійшли до першого тому Словника матеріали декількох джерел, опублікованих і одержаних після завершення тому. Вони використані в роботі над другим томом Словника. Внаслідок цього в окремих випадках може виникнути невідповідність цифрових показників частоти в тих самих словосполученнях в обох томах. Слова, що повинні були ввійти до першого тому, будуть подані в додатку до Словника. Для складання картотеки Словника автори в усіх можливих випадках залучали фотокопії рукописів. Проте Словник побудований в основному на публікаціях джерел: з 939 одиниць, що послужили матеріалом для картотеки Словника, 132 одиниці розписані з фотокопій оригіналів та факсиміле, 85 з видаць, звірених з оригіналами, і 722 одиниці з видань. Відмовитися від недосконалих у лінгвістичному відношенні видань означало б відмовитися взагалі від створення словника цього періоду.

В основу відбору пам'яток для Словника староукраїнської мови XIV—XV ст. покладено мовний принцип. Та-

⁵ Див. Щерба Л. В. Опыт общей теории лексикографии.— «Избранные работы по языкознанию и фонетике», т. I, Л., Изд-во ЛГУ, 1958, стор. 69.

ким чином розв'язано в Словнику складне питання розмежування староукраїнських і старобілоруських пам'яток писемності періоду XIV—XV ст. Генетична близькість обох народів, спільне перебування значної частини українських земель разом з білоруськими в межах однієї держави, Великого князівства Литовського, спільна праця українців і білорусів у тих самих урядових канцеляріях, однакові західнослов'янські впливи, спільний вклад у створення «західноруської» писемно-літературної мови зумовили мовну близькість пам'яток української і білоруської писемності того часу. Найбільш яскраві розбіжності між обома мовами на фонетичному рівні часто ховалися за традиційним етимологічним правописом, а також узусом і авторитетом великокнязівської канцелярії. У Словнику прийнято таку засаду: якщо пам'ятка виявляла українські мовні риси — сплутування етимологічних **ѣ**—**и**, **ы**—**и**, зміни **о**, **е** в новому закритому складі тощо,— вона вважалася належною до джерел української мови. І навпаки, коли пам'ятка характеризувалася білоруськими мовними особливостями — послідовним «аканням» — вона не включалася до джерел Словника. Виняток становить білоруська копія українського перекладу Вісліцького статуту з виразними слідами «акання», що виникла на переломі XV—XVI ст. Коли ж пам'ятка не виявляла ні специфічно українських, ні специфічно білоруських мовних рис, вона визначалася за територіальним принципом, за місцем написання. Питання мовної належності пам'яток, нейтральних за мовою і без місця написання, розв'язується у відповідності до їх змісту, до історичних даних.

Значну частину джерел Словника становлять грамоти, написані в канцеляріях Молдавського князівства, де «західноруська» мова вживалася в цей час у юриспруденції як єдина. Мовні особливості цих документів, незважаючи на певний процент у них молдаванізмів і середньоболгаризмів, виявляють повний збіг з рисами «західноруської» писемно-літературної мови, точніше з її українським варіантом. На фонологічному рівні в мові грамот, виготовлених у канцеляріях Молдавського князівства, виступають: 1) українські риси, спільні з усіма східнослов'янськими мовами (повноголосся, вокалізація **ѣ**, **ь**, розвиток носових і т. ін.); 2) риси, в тій чи іншій мірі властиві всій українській мовній території (перехід давньоруського **ѣ** в **и**; зміна давньої якості **о**, **е** в новому закритому складі як результат подовження; сплутування етимологічних **ы**—**и** і т. ін.; сплутування ненаголошених **е**—**и**: **именим** замість **именем**, **istepuju** замість **istinju** і т. ін.); 3) риси, властиві південно-західним говорам української мови (сплутування ненаголошених **о**—**у**: **уживали/оживали**; перехід **а** в **е** в позиції після палатальних: **узети**, **зеть** замість **узяти**, **зять**; протетичне **в-** перед початковим **а-**: **ватамаиѣ** і т. ін.).

На рівні словоформ мова грамот, писаних у канцеляріях Молдавського князівства, не відрізняється від мови інших пам'яток «західноруської» писемно-літературної мови. Майже всі форми словозміни в них є континуантами

флексії давньоруської мови. Привнесені болгарськими і молдавськими писарями середньоболгарська орфографія (**ы** замість **ѣ**: **оу Левовы**), деякі молдавські форми словозміни (типу родового множини **оулимиор** з молдавською флексією **-лор**), а в сфері синтаксису сплутування відмінків як результат втрати відмінкової флексії в середньоболгарській і молдавській мовах, інакше, деякі лексичні молдаванізми, головним чином у галузі ономастики і назв молдавських реалій, не є, звичайно, органічними рисами мови цих грамот.

Винятково Словник бере до уваги пізніші копії документів XIV—XV ст., як, наприклад, копію грамоти великого князя литовського Олександра на поновлення привілею Івашкові Гриньковичу на село Осекрово, писаної в 1498 р. (копія XVII ст.) (Державна публічна бібліотека АН УРСР II 22199).

Принципи побудови Словника. Реєстр Словника. Усі реєстрові слова в Словнику подаються «громадянкою», без виносних букв, титл і надрядкових знаків, але із збереженням орфографії оригіналу або видання. З метою спрощення набору укладачі відмовилися від таких кирилических і грецьких знаків, як **Ѣ**, **ѣ**, **Ѥ**, **ѥ**, **Ѧ**, **ѧ**, **Ѩ**, **ѩ**, **Ѫ**, **ѫ**, **Ѭ**, **ѭ** (іжиця), і замінили їх сучасними буквами і сполученнями **з,о, оу, кс, пс, я, е, у** або **и**. Залишено неготовані юси **А, Ж** та **Ѳ**. В ілюстративному матеріалі вживаються поруч літери **оу, у, а** також **і, ї, и** та **е, е**, відповідно до графіки джерела, звідки взята цитата. Наведені в Словнику кирилическі літери зберігаються тільки тоді, коли вони мають цифрове значення.

Кожне відмішоване слово, що виступає в реєстрі Словника, подається в його основній формі: іменники, займенники іменникового типу в називному однині, кількісні числівники в називному, прикметники та числівники й займенники прикметникової відміни в називному однині чоловічого роду, дієслова в інфінітиві. Якщо слово не засвідчене в основній формі або ж виступає з винесеною над рядок буквою, воно реконструюється і позначається зірочкою (***борковичь**). Слово, засвідчене лише в тексті, писаному латинським алфавітом, наводиться в тій самій графіці. Слова, зафіксовані і в латинському, і в кирилическому алфавіті, виносяться в заголовне слово в латинському написанні тоді, коли вони, на відміну від кирилического, виступають в основній формі або ж коли латинське написання проливає світло на питання українсько-польської фонетичної субституції.

Крім повнозначних слів і їх фонетичних (**лѣсь**—**лись**), словотворчих (**ловище**—**ловиско**), морфологічних (**воеводъ**—**воевода**), орфографічних (**бирьоу**—**біровоу**) і графічних (**братѣи**—**братѣи**) варіантів, до реєстру Словника входять усі службові слова та їх варіанти. Поряд з загальними назвами у його реєстрі подаються і власні — особові і місцеві — назви, що зустрічаються в пам'ятках XIV—XV ст. Складені з двох і більше членів географічні назви — назви населених пунктів, річок, держав, — що становлять одиницю номінації, виносяться в реєстр так само, як однокленні власні назви (**Новое Село, Мала Івенка, Великое**

князство Литовское). Якщо один із членів складеної географічної назви є водночас заголовним словом іншої словникової статті, воно зв'язується з географічною назвою, компонентом якої він є (**Новый... Див. ще Новое Село**). З уваги на неусталеність найменування особи в XIV—XV ст., на перехідний період від одночленного до двочленного, тричленного та описового називання особи у реєстр Словника виносяться тільки одночленні особові назви.

Не виносяться як заголовні слова мікротопоніми (типу **лѣсь дедьовъ**) і описові назви населених пунктів (типу **мѣсто луцкое «Луцьк»**), що подаються в Словнику на рівні стійких словосполучень у статті на перший член складеної назви. Якщо перший член складеного мікротопоніма не фігурує як заголовне слово словникової статті, то він виносяться як заголовне слово окремої словникової статті (**Трибѣсовскии: Трибѣсовскии коурганъ**). Граматичні форми компонентів мікротопоніма і складеного ойконіма враховуються у відповідних статтях. Складені мікротопоніми і описові ойконіми наводяться, крім цього, в статтях на кожен із повнозначних компонентів і відсилаються до відповідної статті (**Трибѣсовскии коурганъ** у статті **коурганъ**, **мѣсто луцкое** у статті **луцкии**).

Церковнослов'янські і староукраїнські варіанти церковних особових назв виносяться як окремі реєстрові слова в окремих словникових статтях, пов'язаних між собою (**Никита — Микита**). Проте у випадку, коли на підставі форм непрямих відмінків не можна встановити, від якого варіанта вони походять, обидва подаються в одній словникової статті (**Михаиль — Михаило**). Молдавські варіанти церковних особових назв, часто невідмінювані, виступають в окремих словникових статтях (**Николае**). Якщо власна особова назва виступає в скороченій формі, на її походження вказує відсилання до повної форми співвідносної особової назви (**Адашь... пор. Адамъ**).

Морфологічні (**воеводъ — воевода**) і словотворчі варіанти (**ловище — ловиско**) загальних назв виносяться в реєстр в окремих словникових статтях. У випадку збігу форм непрямих відмінків або наявності скорочених написань, з яких не можна встановити форми називного однини, вони подаються в одній словникової статті (**а(п), апр, а(п)л: Априлїя — Априль**).

У реєстр Словника включено всі іншомовні слова — загальні та власні назви, — які зустрічаються в пам'ятках української мови XIV—XV ст. і цим самим становлять складову частину лексичного фонду писемно-літературної мови того часу. На походження таких слів указують наведені поряд у дужках іншомовні паралелі. Коли іншомовне слово потрапило в мову українських пам'яток через посередництво іншої мови, як правило, поруч наводиться приклад з мови-посередника (**каньцлѣрии — стп. kapcellgzu, лат. cancellarius**). У випадку запозичень із західнослов'янських мов укладачі Словника враховували і живіші контакти з польською мовою в розмовному плані, і вплив старочеських актів на мову українських грамот. Проте часто немає можливості з цілковитою певністю встановити, яким шляхом — усним чи писемним, безпосередньо з польської

чи чеської мови — запозичене слово проникло в українську мову. Як правило, на першому місці подаються чеські відповідники, однак порядок подачі західнослов'янських паралелей не становить абсолютної вказівки на безпосередність чи безпосередність запозичення (**Кановникъ — стп. kapovnik, стп. kanonik/kapownik, лат. canonicus**). Іншомовні паралелі наводяться і при власних особових назвах (**Аврамей — цсл. Аврамии, гр. 'Αβραάμοϛ, гебр. Abrahām**). На молдаванізми, тобто на загальні і власні назви, які з мови східнороманських племен, що населяли Молдавське князівство, або через її посередництво проникли в староукраїнську мову, а також на слова сучасної молдавської мови вказує позначка *молд.*

Нечленні форми прикметників подаються при членних формах, якщо вони засвідчені пам'ятками. Коли ж в основній формі засвідчені тільки нечленні прикметники, при них наводяться форми членних прикметників. Форми вищого і найвищого ступенів прикметників і прислівників виносяться як окремі заголовні слова і пов'язуються з формами інших ступенів порівняння. Прикметники, утворені від географічних назв, пов'язуються з топонімом-основою: в кінці статті, якщо він фігурує в реєстрі Словника, або в дужках, безпосередньо після цифри частоти фіксацій слова, коли топонім-основа не виступає в реєстрі Словника, але відомий. Поруч наводиться вказівка на його місцезнаходження (**Лавровськіи... пор. Лавровъ у Перемишльській землі**). Ад'єктивовані дієприкметники наводяться як самостійні реєстрові слова (**Литыи... литое серебро**).

Дієслова різного граматичного виду наведені як окремі заголовні слова, але пов'язані з своєю видовою парою (**Дати... Див. ще Давати**). Префіксовані видові утворення пов'язуються з безпрефіксними дієсловами тільки у випадку, коли вони зберігають те саме основне значення (**оудилати... Див. ще Делати**). Дієслова з часткою *ся* вводяться окремо в реєстр і пов'язуються із співвідносними дієсловами без частки *ся*. Дієприслівники не виносяться окремо в реєстр і наводяться серед форм дієслова, що виступає в заголовному слові в інфінітиві. Якщо інфінітивна форма не засвідчена, вона відтворюється і позначається зірочкою. Неад'єктивовані дієприкметники виносяться в реєстр як заголовні слова тільки у випадку, коли вони є єдиними формами дієслова. Пасивні дієприкметники зі зв'язкою (типу **была написана**) трактуються в Словнику як особові форми пасиву і виступають у заголовному слові у формі інфінітива, засвідченого або відтвореного. Віддієслівні іменники виносяться в реєстр і пов'язуються із співвідносним дієсловом, якщо воно наявне в Словнику.

Прислівники, що виступають у функції сполучників, подаються в одній статті й позначаються римськими цифрами (где... I. *присл.*; II. *спол.*).

Прийменникові конструкції з прислівниковим і прийменниковим значенням виносяться в реєстр як омонімічні заголовні слова, без уваги до їх написання окремо чи разом (**Наверхъ¹ присл.; Наверхъ² прийм.**). Так само подаються омонімічні сполучники і частки (**ани¹ спол.; ани² част.**).

Усі засвідчені в основній формі варіанти заголовного слова наводяться поряд з ним в порядку їх типовості. Вони також виступають і на відповідному за алфавітом місці та відсилаються до заголовного слова статті, хіба що розташовані в безпосередньому сусідстві з заголовним словом. Реконструйовані варіанти заголовного слова, тобто не засвідчені в пам'ятках, позначені зірочкою, подаються тільки один раз на відповідному за алфавітом місці з відсиланням до заголовного слова, але поруч з ним не наводяться. Через те різні варіанти того самого слова можуть зустрічатися в різних місцях реєстру за алфавітним порядком, але всі вони відсилаються до одного заголовного слова відповідної статті. Таким чином, Словник має суто документальний характер і не ставить собі за мету створення на підставі варіантів якогось єдиного для даного історичного періоду абстрактного типу слова.

Різноманітні написання віддієслівних іменників на *-ие*, *-ье*, *-е* (типу *благословение*, *благословенье*, *благословене*) відбивають різні орфографічні прийоми писарів XIV—XV ст. і не дають підстави вважати їх морфологічними чи словотворчими варіантами заголовного слова і виносити в окремі словникові статті. Вони кваліфікуються в Словнику як правописні варіанти, тобто різні написання того самого слова. Навпаки, слова на *-ович*, *-евич* і т. ін., де чергування *о*, *е* втратило свою фонетичну позиційну умовленість і які в XV ст. виступають уже як самостійні варіанти формантів (*Масковичь* — *Маскевичь*, *Крецович* — *Крецевич*), вважаються словотворчими варіантами і вводяться в реєстр як заголовні слова окремих словникових статей. У реєстрі Словника за алфавітом подаються усі фонетичні, орфографічні і графічні варіанти заголовного слова.

Омоніми в Словнику виступають як окремі заголовні слова і позначаються вгорі арабськими цифрами. Питання про омоніми, яким у словнику пам'яток писемності більш відповідала б назва «омографи», розв'язано таким чином⁶: омонімами вважаються власні назви різних географічних об'єктів (*Бахна*¹ — назва села, *Бахна*² — назва річки); омографічні власні та загальні назви (*Береза*¹ — загальна назва, *Береза*² — назва річки); тотожні за походженням слова, що виступають як різні частини мови (*Верх*¹ — іменник, *Верх*² — прийменник); омографи, що виникли внаслідок помилкового написання (*Господа*¹ — житло, *Господа*² замість *Господарь*); слова різного походження, що збіглися в своєму фонемному складі внаслідок фонетичного розвитку (*Весть*¹ — дієслово, *Весть*² — іменник); омографи, що виникли внаслідок значеннєвої еволюції слова на метонімічній основі (*Апостоль*¹ — людина, *Апостоль*² — книга); значеннєво тотожні слова, проте різного граматичного роду (*Волянь*¹ ж., *Волянь*² ч.); слова, утворені від однієї твірної основи незалежно одне від одного, але з утраченим значеннєвим зв'язком (*Головны*¹ — стосовно голови, *Головны*² — центральний); різні за зна-

ченням і за граматичними зв'язками префіксовані дієслова того самого походження, що виникли внаслідок розпаду полісемічного слова (*Выбрати*¹ ... обрати, вибрати; *Выбрати*² ... стягнути, зібрати); омографи, утворені внаслідок збігу з іншомовними запозиченнями (*Весь*¹ — займенник, *Весь*² — іменник, *стп.* wies); омографи, що виникли внаслідок однакової графічної фіксації різних за походженням і значенням іншомовних запозичень (*Гдѣ коли*¹ — *стп.* gdykoli якщо, коли, *Гдѣ коли*² — *стп.* gdziekoli куди).

У реєстрі Словника подаються із знаком оклику перед ними всі помилково написані слова і перекручення в такій граматичній формі, у якій вони засвідчені в пам'ятках. Якщо видавець пам'яток вказує на помилкове написання даного слова в оригіналі, воно наводиться із знаком оклику і відсиланням до правильної форми слова (! *Праправоуоу див. Правый*²). Легкі для розшифрування описки писарів пам'яток відсилаються до відповідної словникової статті (! *Готило див. Гостиль*). Якщо здеформоване слово можна реконструювати, то реконструйована форма вводиться поруч у лаганих дужках, документується цитатою і відсилається до відповідної словникової статті (! *Веицоват* <вєнци дѣцковати>... *Див. Дицковати*). Якщо контекст не дає підстави для зрозуміння слова ні для відтворення його правильної форми, воно залишається із знаком питання в лаганих дужках і супроводжується ілюстрацією (! *варейнинах* <?>). Сигнал видавця «sic» або «так» після помилкових написань подається в дужках з позначкою «прим. вид.» (sic. — *Прим. вид.*). На помилки в ілюстративному матеріалі, помічені укладачами Словника, звертається увага знаком оклику в круглих дужках після даного слова; у формах — перед помилковим написанням.

Тлумачення реєстрового слова. Предметне значення повнозначного реєстрового слова і граматичне значення неповнозначного встановлюється на основі всіх контекстів, у яких воно виступає. На відміну від словника сучасної мови, історичний словник є словником текстів, має справу тільки з актуалізацією загального поняття, знаком якого є слово, отже, тільки з контекстуальним значенням слова. Оперуючи даним контекстом, документуючи слово даною цитатою, історичний словник не може привносити в тлумачення слова не засвідчене контекстом значення на тій підставі, що воно існує в сучасній мові і, отже, могло існувати в минулому. У цьому документальність історичного словника.

Значення реєстрового слова передається за допомогою еквівалента сучасної української літературної мови, навіть тотожного. Проте, якщо реєстрове слово є назвою якоїсь історичної реалії, його значення викладається тлумачним способом, напр.: *Квитаця*... письмове доручення про видачу з митного збору певної грошової суми. При збереженні назви історичної реалії в історичному пласті сучасної лексики вона наводиться після відповідної пояснювальної ремарки; напр.: *Воевода*... (*титул правителів Молдавського князівства та його синів*) воевода. Значення дієслова доповнюється вказівкою на його синтаксичну сполучуваність,

⁶ Категорії омографів, що виступають у Словнику, перераховуються в порядку їх частоти.

напр.: **Лишити** (кого, що кому) — (*заповісти*) залишити; (про що на кому) — (*передати на вирішення кому*) залишити (що кому). Значення граматичних реєстрових слів — прийменників і сполучників — розкриваються викладом семантико-синтаксичних відношень і характеристикою зв'язку між членами речення і окремими реченнями, які вони виражають.

Географічні назви пояснюються вказівкою на рід назви (іазва села, річки і т. ін.) та на місцезнаходження об'єкта за тогочасним державним і адміністративним поділом. Географічні назви з території північної частини історичної Буковини, яка в XIV—XV ст. входила до складу Молдавського князівства, а сьогодні є складовою частиною УРСР, кваліфікуються як назви «на Буковині». Географічні назви з південної частини історичної Буковини, що сьогодні входить до складу Соціалістичної Республіки Румунії, кваліфікуються як назви «в Молдавському князівстві». У всіх можливих для встановлення випадках подається сучасний відповідник названого населеного пункту. При особових назвах церковного походження, які беруть свій початок від церковнослов'янського, грецько-латинського чи гебр-райського імені, наводиться церковнослов'янський відповідник тоді, коли засвідчене в пам'ятці ім'я будь-чим відрізняється від церковнослов'янської форми (**Андроникъ**, *цсл.* Анъдроникъ). У міру потреби перераховуються дальші відповідники, які вказують на походження й історію імені (**Аииа**, *цсл.* Аньиа, *гр.* Άννα, *гебр.* Hannah). Особові назви литовського походження пояснюються наведенням литовським відповідником. При особових назвах тюркського походження дається етимологічна довідка. Молдавські особові назви церковного походження пояснюються вказівкою на відповідну церковнослов'янську, евентуально грецько-латинську назву (**Алекса**, *цсл.* Алексъ, *гр.* Ἀλέξιος); при молдавських особових назвах, що виникли на основі апеллативів, наводиться молдавський апеллатив з викладом його значення (**Бълаурь...** *молд.* балаур «змій»). Сучасні відповідники особових назв наведені тільки у випадку, коли стара особова назва відрізняється від сучасної (**Александрь...** Олександр). Гіпокористичні варіанти особових назв пов'язуються між собою. Присвійні прикметники, утворені від власних особових назв, не перекладаються, але пов'язуються з відповідною особовою назвою, коли вона засвідчена в Словнику (**Васьковъ...** *Пор.* Васъко).

Побудова словникової статті. Кожне заголовне слово має лексико-граматичну характеристику. Вказівка на граматичний рід іменника визначає його одночасно і як частину мови. Позначками «зб.», «мн.», «невідм.» відмічаються збірні, множинні і невідмінювані іменники. Форми вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників і прислівників супроводжуються позначками «в. ст.» і «найв. ст.». Крім вказівки на вид дієслова, при перехідних дієсловах позначається керування: безприменникове (пряме, непряме, подвійне) і применникове.

Безпосередньо після граматичної характеристики реєстрового слова подається в дужках арабською цифрою аб-

солютна частота слова, тобто число всіх його фіксацій у пам'ятках, що лягли в основу Словника. Частотність слова фіксується також після кожного його значення і відтинка значення.

При оформленні багатозначного реєстрового слова укладачі Словника керувалися, з одного боку, принципом історичності, з другого — принципом типовості значення, його поширеністю. Якщо дозволяє прозорість значеннєвого розвитку слова, у Словнику на першому місці виступає значення ближче до первинного, хоча б воно було засвідчене й незначною кількістю прикладів. Наступні, вторинні значення фіксуються звичайно в порядку їх типовості, частоти вживання. Проте значення слова навіть з найвищим показником частоти, але територіально обмежене, стоїть на останньому місці, напр.: **Вѣра** 1. віра (11); 2. вірність (25); 3. достовірність (3); 4. довір'я (3); 5. свідчення правдивості (8419). Останнє обмежене тільки грамотами, писаними в канцеляріях Молдавського князівства, отже, регіональне.

Ілюстративний матеріал, що наводиться при кожному слові та окремому його значенні, виконує подвійну функцію: служить документацією наявності слова в пам'ятках даного періоду та обґрунтуванням викладу значення. Проте у ряді випадків, коли реєстрове слово озирає якусь історичну реальію, історичну подію, цитата не спроможна обґрунтувати тлумачення значення цього слова, яке стає зрозумілим тільки на підставі ознайомлення з історичною літературою предмета, напр.: **Ключъ**² — відомство, що займалося збором і зберіганням данини медом та іншими продуктами. Часто звичайна назва предмета чи явища дійсності стає зрозумілою тільки в зв'язку із змістом усього документа, який, проте, неможливо цитувати повністю. Трапляється, що в наведеній ілюстрації те саме заголовне слово, здебільшого службове, зустрічається декілька разів, проте в різних функціях. У такому разі слово, яке має ілюструвати дане значення, виділяється курсивом.

У Словнику перехрещуються хронологічний і територіальний принципи наведення ілюстративного матеріалу. З одного боку, подача ілюстрацій з певних часових відрізків, з другого — з певних територій в силу необхідності збільшує їх кількість при реєстровому слові. Як правило, наводяться та документуються ілюстраціями хронологічно перша й остання фіксації даного слова в пам'ятках.

Щодо ілюстративного матеріалу, то в Словнику представлена орфографія оригіналу або видання опублікованих пам'яток, за винятком графічних знаків, про які йшла мова вище. Надрядкові букви вводяться в рядок у круглих дужках, титла зберігаються над скороченими словами і буквеними цифрами. Діакритичний знак кендами, який у графіці XIV—XV ст. позначав и (і), пропускається, а його графічний еквівалент вводиться в рядок у круглих дужках, напр.: **добры(и)**. Пропущені з метою скорочення цитати слова позначаються трьома крапками. Крапки, а також різні позначки і уваги до тексту, введені видавцем

пам'ятки подаються в круглих дужках з приміткою «Прим. вид.». У ламані дужки вводяться реконструйовані авторами Словника zdeформовані слова (**веньцоват** (веньци дѣцковати)); знак питання біля zdeформованих слів, що не піддаються реконструкції (**І варейнинахъ (?)**); формально не виражені члени словосполучення ((**бояринъ малыи**); в ілюстративному матеріалі — реконструйовані видавцем слова і частини слів (исъ тем штож к тому тАгло из века и тепер (к тому слушае)).

Крапка в рукописах і надрядкові знаки, що не мають фонетичного значення, не беруться до уваги. Розділові знаки публікацій зберігаються. Коли текст фотокопії рукопису внаслідок його пошкодження не міг бути прочитаний укладачами Словника, про це сигналізує примітка редакторів «Прим. ред.». Після кожної ілюстрації наводиться в дужках місце і дата написання пам'ятки та шифр джерела, з якого взята цитата. Окремі значення багатозначного реєстрового слова позначаються арабськими цифрами і подаються з абзаца. У складних статтях, наприклад, на прийменники і сполучники, вводяться й римські цифри. Відтінки значення реєстрового слова виступають у межах основного значення також з абзаца.

Після викладу значень реєстрового слова з абзаца подаються фразеологізми за ромбом. Якщо фразеологізм зв'язаний лише з одним значенням багатозначного реєстрового слова, він наводиться після цього значення без ромба. Лексикалізовані та стійкі словосполучення розміщені відповідно до значень слова. В кінці словникової статті подаються словосполучення, що відсилаються до інших заголовних слів. При кожному словосполученні, фразеологізмі і т. ін. подається цифра частоти. Окремі слова, що входять до складу фразеологізмів і стійких словосполучень і, отже, викладаються в рамках словосполучення, не беруться вже до уваги при викладі значень співвідносних заголовних слів, враховуються, проте, при обчисленні кількості фіксацій слова в пам'ятках. Стягнені словосполучення з одним опорним словом і двома означеннями (**боари великии и малыи**) виступають у формі двох окремих словосполучень. Формально не виражений член словосполучення, який подається в ламаних дужках, не береться до уваги при обчисленні частоти фіксацій даного слова ((**бояринъ малыи**). Усі фразеологізми і виділені словосполучення фіксуються в Словнику без скорочень і виносних букв.

При виділенні фразеологізмів укладачі Словника спиралі на критерії лексико-семантичні — цілісність значення, лексичну неподільність, еквівалентність слову — і структурні — більший або менший ступінь стійкості компонентів, що відтворюються в мовленні (контексті) як готові мовні одиниці (**крестъное целованье — присяга**). Допоміжним критерієм для виділення фразеологізмів та стійких словосполучень служила і їх частотність (**чинити знаменито, давати вѣдати — повідомляти**). Виділені в Словнику фразеологізми відрізняються різним ступенем невідності значення словосполучення із значення окремих його компонентів. Найбільший ступінь ідіоматичності характери-

зує фразеологізми, що містять у своїй основі метафорично переосмислений образ, який і творить значення фразеологічного звороту (**бити чоломь — просити**). Плеонастичні фразеологічні звороти, поширені окремими словами (**по доброй воли, по доброю волею — добровільно**), не вважаються окремими фразеологічними одиницями. Як фразеологічні звороти у Словнику виділяються двочленні лексеми, що в сучасній мові можуть мати однослівний відповідник (**крывду дѣяти — кривдити**). До фразеологізмів віднесені двочленні й багаточленні юридичні терміни (**вина головная — пеня за вбивство; дати по своем животе — заповісти**), назви установ (**великие роки — сесія судів вищої інстанції**), назви чинів (**великии вистарникъ — головний скарбник**), титулів (**великии князь**), церковних свят і обрядів (**великии постъ**). У Словнику виділяються і варіанти фразеологічних одиниць, що відрізняються лексичними і граматичними різновидами перемінних складових частин фразеологічної одиниці (**дати вѣдати, дати знати, дати оузнаменьє**), їх порядком (**божиеи милости, милости божи**). Різні значення словосполучення виділяються і позначаються буквами, напр.: **дати (кого) в руки (чий, кому) а) підкорити (кого кому); б) видати (кого кому)**.

Словосполучення в словниковій статті подаються в алфавітному порядку, за першим повнозначним словом, не враховуючи займенників і числівників. При неповнозначних словах словосполучення не наводяться, за винятком конструкції прийменника з відмінковою формою імені або займенника (**на имя**), що виділяється й у статті на прийменник.

Форми. Крім повного словникового складу всіх стародавніх пам'яток XIV—XV ст., у Словнику подається повний перелік усіх граматичних форм, що виступають у мові цих пам'яток. Форми прикметників, прикметникових займенників і порядкових числівників наводяться в такому порядку: в однині називний чоловічого роду, спільні для чоловічого й середнього роду родовий, давальний, орудний і місцевий; називний і знахідний середнього роду; відмінкові форми жіночого роду. У множині: форми, спільні для всіх трьох родів, форми чоловічого, жіночого і середнього роду. Кожна граматична форма слова локалізується в часі — перша і остання фіксація в джерелах — і умовним шифром пов'язується з пам'ятками. Проте, якщо вона засвідчена в багатьох джерелах, усі випадки її вживання не наводяться, а подається скорочення «і т. ін.» після останнього шифру. Як граничну кількість фіксацій тієї самої форми в Словнику прийнято число 10. Дублетні граматичні форми подаються і документуються окремо. Біля кожної з них указується число фіксацій у пам'ятках (листа 34; листу 49). Варіантні граматичні форми, що відбивають фонетичні зміни в розвитку української мови (листи — листы), так само подаються і документуються окремо. Цифра, що вказує на кількість варіантних форм, може не збігатися з кількістю поданих у дужках джерел, коли форми виступають у пам'ятках декілька разів на тій самій сторінці (*род. одн. боучача 3 — 1434 Cost. II, 664; 1458 Cost. II, 815*). Разом подаються

АЛФАВІТ

і документуються орфографічні й графічні варіанти. Виділяються і окремо документуються дієслівні форми на -т, спущені в рядок, що не дають змоги встановити твердість чи м'якість флексії, а також форми слів, взятих з пам'яток, видавці яких не позначали надрядкових букв (*имее(т) — имет*). Те саме стосується слів з основою на шиплячі. У кінці каталога граматичних форм виступають з окремою позначкою скорочені написання слів, під титлом або без нього, які не дають змоги встановити граматичну форму слова. На помилку в написанні граматичної форми вказує знак оклику перед нею.

Під впливом середньоболгарської мови в грамотах XIV—XV ст., писаних в канцеляріях Молдавського князівства, виступає сплутування відмінків і поява типової для болгарської морфології «загальної форми» (*casus generalis*), за походженням форми називного — знахідного однини, що виступала у функції інших відмінків. На змішання відмінків у цих грамотах впливали й писарі, що переносили в староукраїнський текст властиві молдавській мові відмінки, з іменниковим артиклем включно. У випадках уживання відмінків, невластивих синтаксису староукраїнської мови, в Словнику дається позначка «зам.» (замість). Проте для увиразнення характеристичної і відомої ще в давньоруській мові конструкції форми називного відмінка однини основ на -а у функції прямого додатка до інфінітива, тобто у функції акумулятива (типу **рыба ловити**), наводяться серед форм знахідного. При визначенні відмінків у пам'ятках, писаних в канцеляріях Молдавського князівства, враховуються помітні в них особливості середньоболгарської графіки, як, наприклад, сплутування **А — Ж — Ъ — Ь**, внаслідок чого форми типу **моушж** і **станж** у певних контекстах кваліфікуються як називний однини.

Відсильні позначки вказують на зв'язок між реестровими словами і статтями Словника. Позначка «див.» пов'язує варіанти з заголовним словом статті, а також помилкові написання з правильною формою слова. Словникова стаття може закінчуватися позначками «Див. ще» і «Пор.». Позначка «Див. ще» пов'язує словотворчі (**ловище — ловиско**) або морфологічні (**монастирь — монастиръ**) варіанти слова того самого значення; варіантні назви географічного об'єкта; словотворчі варіанти особової назви (**Ивашко — Иванко**); іншомовну і українську форми загальної або власної назви (**краль — король, Ланчиця — Лучиця**); дієслова недоконаного і доконаного виду з основним значенням дієслова; дієслова з часткою -ся і співвідносні дієслова без частки -ся; заголовне слово, що є членом складеної географічної назви, і цю складену географічну назву. Позначка «Пор.» пов'язує деривати з базисними основами: віддієслівні іменники із співвідносними дієсловами; присвійні відантропонімічні прикметники з особовими назвами; відтопонімічні прикметники з даними географічними назвами, скорочені, гіпокористичні особові назви з повними назвами, форми вишого і найвишого ступенів прикметників і прислівників з формою звичайного ступеня порівняння.

Давні букви	Цифрові значення букв	Написання букв у Словнику
А	1	А а
Б	—	Б б
В	2	В в
Г	3	Г г
КГ	—	КГ кг
Д	4	Д д
Е	5	Е е Ее
Ж	—	Ж ж
З З	6 7	З з
И	8	И и
І	10	І і Іі
К	20	К к
Л	30	Л л
М	40	М м
Н	50	Н н
О	70	О о
П	80	П п
Р	100	Р р
С	200	С с
Т	300	Т т
ОУ У у	400	ОУ уу
Ф	500	Ф ф
Х	600	Х х
Ѡ	800	О о
Ц	900	Ц ц
Ч	90	Ч ч
Ш	—	Ш ш
Щ щ	—	Щ щ
Ъ	—	Ъ ъ
Ы	—	Ы ы
Ь	—	Ь ь
Ѣ	—	Ѣ ѣ
Ю	—	Ю ю
Я	—	Я я
Є	—	Є е
Ѧ	900	Ѧ Ѧ
ѧ	—	ѧ ѧ
Ѩ	—	Ѩ Ѩ
ѩ	—	ѩ ѩ
Ѫ	60	КС
ѫ Ѭ	700	ПС
Ѳ	9	Ѳ Ѳ
ѳ	400	І або У

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

акт.— активний
алб.— албанське
ар.— арабське
арам.— арамейське
б.— біля
бж.-ум. сп.—бажально-умовний спосіб
безос.— безособова форма, безособове дієслово
бл.— близько
б. м. н.— без місця написання
болг.— болгарське
виг.— вигук
відм.— відмінок
вірм.— вірменське
в ориг.— в оригіналі
в. ст.— вищий ступінь
гебр.— гебрайське
герм.— германське
гот.— готське
гр.— грецьке
дав.— давальний відмінок
дв.— двоїна
див.— дивись
діал.— діалектне
діеприкм.— дієприкметник
діеприсл.— дієприслівник
дієсл.— дієслово
док.— доконаний вид
ж.— жіночий рід
займ.— займенник
зам.— замість
зб.— збірний іменник
знач.— значення
знах.— знахідний відмінок
імп.— імперфект
інф.— інфінітив
іт.— італійське
кл. ф.— клична форма
лат.— латинське
лит.— литовське
м.— місто

мад.— малярське
майб.— майбутній час
мин.— минулий час
місц.— місцевий відмінок
мн.— множина
многokr.— многократне дієслово
молд.— молдавське
монг.— монгольське
наз.— називний відмінок
найв. ст.— найвищий ступінь
нак. сп.— наказовий спосіб
нвн.— нововірхньонімецьке
не відчит.— не відчитано
недок.— недоконаний вид
неперех.— неперехідне
нім.— німецьке
одн.— одина
одноч.— одночасний з основною дією
ор.— орудний відмінок
ос.— особа
ос. н.— особова назва
п.— після
пас.— пасивний
перев.— переважно
перед.— передуючий основній дії
перех.— перехідне
перс.— перське
перф.— перфект
пол.— польське
пперф.— плюсквамперфект
предик.— предикативне слово
прийм.— прийменник
прикм.— прикметник
прим. вид.— примітка видавця
присл.— прислівник
род.— родовий відмінок
рум.— румунське
с.— середній рід
свн.— середньовірхньонімецьке
сгр.— середньогрецьке

серб.— сербське
сканд.— скандінавське
ск. н.— скорочене написання
сл.— середньолатинське
слов.— слов'янське
слц.— словацьке
спол.— сполучник
спол. слово — сполучне слово
сполуч.— сполучення
ствн.— староверхньонімецьке
стн.— старонордійське
стп.— старопольське
стпр.— старопрусське
стфр.— старофранцузьке
стч.— старочеське

суп.— супін
суч.— сучасне
схсл.— східнослов'янське
схсн.— східносередньонімецьке
тат.— татарське
теп.— теперішній час
тур.— турецьке
тюрк.— тюркське
укр.— українське
ф.— форма
цсл.— церковнослов'янське
ч.— чоловічий рід
част.— частка
чеськ.— чеське
числ.— числівник

ДЖЕРЕЛА ТА ІХ УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- AAR** Analele Academiei Române, seria II, t. XXIX, București, 1907, стор. 647.
- AGZ** Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bergarduyckiego, t. I, Lwów, 1868.
- AKB** Оренда вруцьких корчем вруцьким міщанам на шість років, 1489 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 4, арк. 35 зв.—36.
- АкВАК** Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией, т. III, Акты брестского городского суда, Вильно, 1870; т. XI, Акты главного литовского трибунала, Вильно, 1880.
- АкЮЗР** Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией, т. I (1361—1598), СПб., 1863; т. II (1599—1637), СПб., 1865.
- АЛМ** Акты Литовской метрики, т. I, вып. 1 (1413—1498), собраны Ф. Н. Леонтовичем, Варшава, 1896; вып. 2 (1499—1507), Варшава, 1897.
- АЛРГ** Акты Литовско-русского государства, изданные М. Довнар-Запольским, вып. 1 (1390—1529 г.), М., 1900.
- АМВ** Оренда мита володимирського берестейським євреям на чотири роки, 1489 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 4, арк. 38 зв.—39.
- АМЛ** Оренда мита луцького євреям на три роки, 1487 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 4, арк. 49—49 зв.
- АРМ** Album paleografic moldovenesc. Documente din secolele al XIV-lea, al XV-lea și al XVI-lea adunate de Ioan Bogdan. București — Paris, 1926, табл. № 34.
- АрхЮЗР** Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе, ч. I, т. VI, К., 1883; ч. 4, т. I, К., 1867; ч. 7, т. II, К., 1890; ч. 8, т. I, К., 1893; ч. 8, т. III, К., 1909; ч. 8, т. IV, К., 1907.
- AS** Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Stawucie, t. I, 1366—1506, Lwów, 1887; t. III, 1432—1534, Lwów, 1890.
- АСД** Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, т. II, Вильна, 1867; т. VI, Вильна, 1869.
- AUB** D a m i a n P. B o g d a n, Doua acte emise de Ștefan și Iliș fiii lui Alexandru cel Bun.— «Analele universității București. Seria Științe sociale istorie», an. XV, 1966, стор. 84—85, 86—87
- BAM** D a m i a n P. B o g d a n, Acte moldovenesti din anii 1426—1502.— «Institutul de istorie națională din București», București, 1947.
- BD** Documentele lui Ștefan cel Mare, publicate de Ioan Bogdan, vol. I, București, 1913; vol. II, București, 1913.
- БСКИ** Лист намісника смоленського Олександра до Юрія Глібовича про призначення бояринові Курилу Івановичу частини його вотчини, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 42 зв.
- БК** Вирок у справі Курила Івановича з його братами за вотчину, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 43.
- ВМБС** Судове рішення у справі розподілу маєтків Андрія Корсаковича між Борисом Семеновичем, Глібом Остафійовичем та Івашком Совичем, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 58 зв.—59. Частина грамоти має скорочення—РИБ 620—621.
- ВМЗД** Судове рішення про розмежування ґрунтів між дорогиськими землянами Водинськими і Погорільськими, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 53—53 зв.
- ВМКФС** Угода між княгинією Федоровою Соколинською і її сином та між паном Богданом Сопичичем про маєтки Черю і Тухачево, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. I, кн. 6, арк. 75.

- ВОРСР** Описание русских и словенских рукописей Румянцевского музея, составленное Александром Востоковым, СПб., 1842.
- ВС** Статут Казимира Великого, XV ст., Москва, Государственный исторический музей, збірка гр. Уварова, № 702.
- ВСоб.** Підтвердження литовського князя Олександра Богданові Собачці на володіння землею Чигиревщиною в Новгородському повіті, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 58—58 зв.
- ВФ** Дозвіл Федьку Григоровичу на лови за Німаном у Новгородському повіті, 1499 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 5, арк. 110—110 зв.
- ГВКЛ** Грамоты великих князей литовских с 1390 по 1569 год, К., 1868.
- ГВКОО** Грамота великого князя литовського Олександра на поновлення привілею Івашкові Гриньковичу на село Осекрово, 1498 р., Київ, Державна публічна бібліотека АН УРСР, від. II, № 22199.
- ГГЯ** Підтвердна грамота Грицька Яглищевича панові Сенку Хомаковичу на володіння кутом поля з садком, 1463 р., Львів, Наукова бібліотека АН УРСР, відділ рукописів, ф. Inwentarz Dyplomatów zakładu paradowego imienia Ossolińskich, № 2088.
- GL** Dodatek tygodniowy przy «Gazecie Lwowskiej» z roku 1853, № 12, стор. 48; z roku 1854, № 44, стор. 176; z roku 1857, № 40, стор. 166.
- ГМ** Підтвердження дарчої грамоти Грушівському монастиреві, 1404 р.— «Научные записки Ужгородского госуниверситета», т. XIII, серия историко-филологическая, Львов, 1955, фотокоп.
- ГОКІР** Грамота Олександра Казимировича дворянину Івану Русиновичу на село Сомяно, 1499 р., Ленінград, Бібліотека ім. Салтикова-Щедрина, відділ рукописів, «Западнорусские акты», № 8.
- ГПМ** Ставропігальна грамота константинопольського патріарха Максима Києво-Печерському монастиреві, 1481 р., Київ, Державна публічна бібліотека АН УРСР, ф. 217.
- ГПХМ** Дарча грамота молдавського воеводи Петра Хоморському монастиреві на села Пратеші та Діонишево Селище, 1456 р., ЦДА УРСР у Львові, ф. 201, оп. 45, спр. 134.
- Гh. S.** G h. G h i b ä n e s c u, Surete și izvoade, т. XVIII, Iași, 1927, № 8.
- ГСПТЗ** Грамота молдавського господаря Стефана III Великому князеві Івану III з пропозицією укласти договір проти турецьких загарбників, червень 1484 — березень 1486 р., Москва, Бібліотека АН СРСР, № 4.3.15, арк. 69—70.
- ДВас** Acte moldovenești dinainte de Ștefan cel Mare, publicate de Damian P. Bogdan, București, 1938.
- ДБСН** Д. П. Богдан, Славянские надписи в Валахии, Молдове, Трансильвании и Добрудже.— ВЯ, 1961, № 6, стор. 72—82.
- ДГАА** Дарча грамота воеводи Олександра молдавській єпископії на села Аверовці і Грецьке, 1403 р., Краків, Бібліотека АН, спр. № 25.
- ДГВВ** Дарча грамота литовського князя Вітовта на село Велієв, 1424 р., Краків, Бібліотека АН, спр. № 47.
- ДГВІН** Дарча грамота молдавського воеводи Іллі слугі Нікору з Тузаря на місто Тузар на р. Биці, 1432 р., Москва, ЦДАДА СРСР, Межевий відділ, ф. 1299, оп. 1, од. зб. 4202, арк. 1.
- ДГВІС** Дарча грамота воеводи Іллі слугі Стану, XV ст., Москва, ЦДАДА СРСР, Межевий відділ, ф. 1299, оп. 1, од. зб. 4202, арк. 6.
- ДГМ** Договірна грамота Івана Мирчі, воеводи і господаря Бессарабської землі, з польським королем Владиславом.— «Записки Одесского общества истории и древностей», т. IV, отд. второе и третье, Одесса, 1860, стор. 322.
- ДГОБ** Дарча грамота молдавського воеводи Олександра слугі Богушу на село Кучурів, 1422 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 4.
- ДГОБК** Дарча грамота молдавського воеводи Олександра бояринові Купчичу на села Купка і Нягівці, 1429 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 3.
- ДГПМ** Дарча грамота Олександра з Колков Печерському монастиреві на копу грошей, 1398 р., Київ, Державна публічна бібліотека АН УРСР, від. II 1517, № 88, арк. 347—348.
- ДГПР** Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра про звільнення сіл Рипчичани, Радівці, Добречинеші, Баланеші та ін. від усяких повинностей, 1448 р., Москва, ЦДАДА СРСР, Межевий відділ, ф. 1299, оп. 1, од. зб. 7226, арк. 15.
- ДГСВМ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Воронецькому монастиреві на вільний в'їзд за рибою, 1472 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 11.
- ДГСВМШ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Воронецькому монастиреві на село Щилбиканії, 1488 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 8.
- ДГСММ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Молдовицькому монастиреві на дві сім'ї циган, 1434 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 5.
- ДГСМПБ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Путненському монастиреві на село Балківці, 1471 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 10.
- ДГСОС** Дарча грамота князя Семена Олександровича князеві Юрієві Борисовичу на селище Сераків,

- 1465 р., Київ, Державна публічна бібліотека АН УРСР, ф. Петрова, № 217.
- ДГСПМ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Путненському монастиреві на прибутки від Серетського Торгу, 1488 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 13.
- ДГСПМН** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Побратському монастиреві на села на р. Побраті та Пруті, 1443 р., Москва, ЦДАДА СРСР, Межєвий відділ, ф. 1299, оп. 1, од. зб. 7226, арк. 10.
- ДГСХМ** Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Хоморському монастиреві на село Глодяни, 1490 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 14.
- ДГШХ** Дарча грамота князя Свидригайла Ольгердовича слугі Хомякові молодому Сенкові на вотчину Сморгдів, 1451 р., Львів, Бібліотека АН УРСР, відділ рукописів, № 2086.
- DIR** Documente privind Istoria Romîniei. Introducere, vol. II. Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1956, № 8, 10a, 10b, fig. 35.
- DIR «А»** Documente privind Istoria Romîniei, veacul XIV, XV A. Moldova, vol. I (1384—1475). Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1954.
- DC** Cronica Episcopiei de Rădăuți cu Apendice de documente slavone originale și traduse și mai multe ilustrațiuni de Dimitrie Dan, Viena, 1912.
- ДПЖН** Договір між писарем, жизморським намісником Федьком Янушевичем і берестейським бурмістром Марком Гавриловичем щодо меж їх фільварків, 1500 р., ЦДІА УРСР у Львові, ф. 201, оп. 4, спр. 1, арк. 21.
- ЭСФ** Энциклопедия славянской филологии. Издание ОРЯС императорской АН под ред. акад. И. В. Ягича. Приложение к выпуску 4₁—4₂, Пг., 1916, № 118.
- ЗКЄ** Запис на королівському евангелії, XV ст.—Мозознавство. № 1, 1968, стор. 68.
- ЗЛЕІК** Zobov'язання луцького єпископа Івана дати королеві Ягайлу 200 руських гривен і 30 коней за одержання галицької митрополії, 1398 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, ф. 256, карт. 68, од. зб. 1.
- ЗНТШ** Записки Наукового товариства імені Шевченка, Львів, т. V, стор. 3; т. XI, стор. 7, 10, 13; т. LI, стор. 4—5; т. LXXVI, стор. 139—142; т. CXV, стор. 19; т. CLII, фотокоп.
- ЗОЄ** Покрайній запис із рукописного евангелія з острожницької церкви, 1492 р., Науковий збірник, річн. VI, Ужгород, 1929, стор. 181.
- ZPL** Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529. Tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563, Poznań, 1841, стор. 103—109.
- ЗРМ** Запис про розподіл майна між Ваньком Чжусичем з Квасилова і його братаничем Олехном Чжусою, 1478 р., ЦДІА УРСР у Києві, Луцька гродська книга, ф. 25, оп. 1, од. зб. 124 (2127).
- ЗХП** W ł. K u r a s z k i e w i c z, Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV wieku. Studium Językowe, Kraków, 1934, стор. 134—136.
- ИК** Інвентар міста Кременця, XV ст., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 4, арк. 122 зв.—123.
- CVD** Constantin N. Velichi, Documente inedite de la Ștefan cel Mare la Ieremia Movilă Vălenii-de-Munte Așezământul tipografic «Datina Românească», 1934.
- КЕ** Запис у восьмигласнику, виданому Фіодем у Кракові 1491 р. Günter Zainer i Świętopełk Fiol przez Karola Estreichera, Warszawa, 1867.
- CEV** Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376—1430. Collectus opera Antonii Prochaska, Cracoviae, 1882.
- КІ** Die Inschriften aus der Bukovina. Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes- und Kirchengeschichte. Herausgegeben von dr. Eugen A. Kozak, Teil I, Wien, 1903, стор. 69.
- Cost.** Documentele moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare, publicate de Mihai Costăchescu, vol. I, Iași, 1931; vol. II, Iași, 1932.
- Cost. D.** M. C o s t ă c h e s c u, Documente dela Ștefan cel Mare, Iași, 1948.
- Cost. S.** Documente moldovenesti dela Ștefan cel Mare, publicate de Mihai Costăchescu (Supliment la documentele lui Ștefan cel Mare, de I. Bogdan), Iași, 1933.
- ЛКБВ** Лист польського короля Казимира біскупові віленському та ін. з приводу переговорів з магістром хрестоносців, 1447—1492 р., Москва, Інститут російської мови АН СРСР, архів В. Розова, № 56, 3, 76.
- ЛКЗ** Люстрація Київської землі, бл. 1471 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 3, арк. 90—94.
- ЛКНКВ** Лист короля Казимира до намісників ковенського, вілкомірського та ін. із заборною держати без його відома німецьку челядь, 1447—1492 р., Москва, Інститут російської мови АН СРСР, архів В. Розова, № 32.
- МВ** M. B o š n j a k, O štampariji, štamparu i izdavaču ukrajinskih inkunabula na narodnom jeziku. Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU, godina 14 (1966) broj 1—3, Strana 92—109, XII, Zagreb, 1967, стор. 11.
- МЭФ** Молдавия в эпоху феодализма. Т. I. Славяно-молдавские грамоты (XV в.—первая четверть XVII в.), под ред. проф. Л. В. Черепнина, Киншинев, 1961, № 2, стор. 2—3.

- Mih.** P. Mihailovici, Opt documente moldovenesti dinainte de Ștefan cel Mare, «Cercetări istorice», an. VIII—IX, № 1, Iași, 1933.
- Mih. Alb.** Album de documente moldovenesti din veacul al XV-lea publicate de Paul Michailovici, Iași, 1934, фотокоп., № 1.
- Mih. Doc.** P. Mihailovici, Documentele moldovenesti găsite la Constantinopol (1462—1755), «Cercetări istorice», an. X—XII, № 1, Iași, 1936.
- Nic. Doc.** Documente slavo-române, cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI, de St. Nicolaescu, București, 1905, стор. 325.
- НРРГ** Несколько русских и румынских грамот древних господарей молдавских. Издал Ф. И. Белоус, Коломыя, 1879, № 111.
- ОБРН** А. С. Орлов, Библиография русских надписей XI—XV вв., М.—Л., 1936.
- ОЖДМ** Підтвердна грамота про продаж Олехном Жюсичем Дробишу Мжюровичу села Конюхи з Рапотовим і з усім, що до нього належить, крім Озерян, 1458 р., Ленінград, Інститут історії АН СРСР, кол. Лихачова, к. 238/128.
- ОКИБ** Відмова Олександра великому князеві Івану Васильовичу укласти мир з Менглі-Гіреєм та Стефаном воеводою, 1496 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, ф. 256, № 74, арк. 27.
- ОПВВ** Відмова послам воеводи волоського у Вільні, 1493 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 152—152 зв.
- ОПВВД** Відмова послам воеводи волоського дворнику Джуржеві та писарю Матияшу, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 193.
- ОПСВВ** Відмова послам волоського воеводи Стефана дворнику Джуржеві та писарю Матияшу, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 6, арк. 61—62.
- Пам.** Памятники, изданные временной комиссией для разбора древних актов, т. I, изд. II, К., 1848, факсиміле.
- ПВФЧ** Посольство до волохів князем Федором Четвертинським, намісником брацлавським, та Федьком Гавриловичем, 1492—1493 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 148.
- ПГАГ** Продажна грамота Андрійка на село Гриньківці, 1420 р., Краків, Бібліотека АН, спр. 40.
- ПГВСА** Підтвердна грамота воеводи Стефана Аннушці і Марії на володіння спадковим по батькові майном, 1489 р., Державний історичний архів Молдавської РСР, ф. 220, спр. 278.
- ПГВСП** Підтвердна грамота воеводи Стефана Петру Дану, його братові Єрозовові і сестрі Марушці на продаж ними селища Данова Данчулові та його брату Драготу, 1493 р., Державний історичний архів Молдавської РСР, ф. 220, спр. 296.
- ПГВСП** Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру на володіння селом Ризини, купленим ним у Доні, Настиної дочки, за 70 золотих татарських, 1495 р., Державний історичний архів Молдавської РСР, ф. 220, спр. 278.
- ПГОВ** Підтвердна грамота воеводи Олександра Молдовицькому монастиреві на право перевозу без мита трьох возів товарів, 1453 р., Чернівецький державний обласний архів. Колекція документів румунського архіву. Грамоти молдавських князів, од. зб. 1.
- ПГПММ** Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра Молдовицькому монастиреві на чотири сім'ї циган, 1454 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 7.
- ПГСММ** Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Молдовицькому монастиреві на володіння селами, млинами і митом, 1443 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 6.
- ПГСММЦ** Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Молдовицькому монастиреві на чотири сім'ї циган, 1458 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 9.
- ПГСПМР** Підтвердна грамота воеводи Стефана Полянському монастиреві на володіння селами Репчичани, Радівці, Русоніг, Балан, Доброчин та двома млинами і пасікою, 1446 р., Москва, ЦДАДА СРСР, Межевний відділ, ф. 1299, оп. 1, од. зб. 7226, арк. 5.
- ПДВКА** Посольство до великого князя литовського Олександра від воеводи волоського Стефана через дворника Джуржа та писаря Матияша, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 6, арк. 60—61.
- ПДСВВ** Посольство до волоського воеводи Стефана від Федька Гавриловича, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 196 зв.
- ПИ** Палеографический сборник. Материалы по истории южно-русского письма в XV—XVIII вв., изданные Киевской комиссией для разбора древних актов, вып. 1, К., 1899, № 2, 3, 9.
- ПКИП** Підтвердна грамота князю Івану Путятичу на володіння дворищами у Мельницькому повіті, 1497 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 6, арк. 74.
- ПЛПС** Промова литовського посла Стромиллова в Москві про пропускання російського посла через Литву в Молдавію і про молдавсько-литовські відносини, 1495 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 79, кн. 1, арк. 229—230 зв.
- ПМВП** Привілей молдавського воеводи Петра Арона львівським купцям на вільний проїзд у Молдавію і торгівлю з уплатою мита, 1456 р., ЦДІА УРСР у Львові, ф. 131, № 100.

- ПМХ** Дарча грамота панові Мартину Хребтовичу на два чоловіки осецького десятка в Новгородському повіті, 1497 р., Москва, ЦДАДА СРСР, № 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 6, арк. 39.
- ПОСВВ** Посольство до великого князя литовського Олександра від Стефана, волоського воеводи, через Джуржа і Юрія Шербичів, 1493 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 151 зв.—152.
- ПСВВ** Посольство від волоського воеводи Стефана до великого князя литовського Олександра через дворника Джуржа та питаря Михайла, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 5, арк. 192—192 зв.
- ПСЧК** Перемишльський суд визнає село Частровичі за діlichem з села Бишковичі Пінком Кунашевичем в його суперечці з Верещаком Бутевичем, 1369 р., ЦДА УРСР у Львові, ф. 13, оп. 2, спр. 3, стор. 111.
- ПЧФГ** Посольство до волоського воеводи Стефана від чашника Федька Гавриловича, 1496 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. 389 (Литовська метрика), оп. 1, кн. 6, арк. 35—36.
- Р** В. Розов, Українські грамоти, т. I — XIV в. і перша половина XV в., К., 1928.
- РА** Revista Arhivelor, ап. XII, № 1, București, 1969.
- РГС** Розсудна грамота воеводи Стефана між Іваном, сином Васькова з Городник, і Марушкою, дочкою Івана Купчика, 1474 р., Москва, Бібліотека ім. В. І. Леніна, кол. Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 12.
- РЕА** Русско-еврейский архив. Документы и материалы для истории евреев в России, т. I. Документы и регесты к истории литовских евреев (1388—1550). Собрал и издал С. А. Бершадский, СПб., 1882; т. III. Документы к истории польских и литовских евреев (1364—1569), СПб., 1903.
- Reo.** Teodor T. V. u g a d a, O călătorie la muntele Athos, «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», ап. 1, vol. 1, București, 1883, стор. 397.
- РИБ** Русская историческая библиотека, т. XXVII. Литовская метрика, отд. I, ч. 1, СПб., 1910.
- RIR** Revista Istorică Română, vol. IV (без місця видання), 1934.
- RS** Romanoslavica, IV. Asociația slavistilor din Republica Populară Română, București, 1960, стор. 338.
- РФВ** Русский филологический вестник, т. LXXV, М., 1916, стор. 169—171.
- СГЧА** Собрание государственных и частных актов, касающихся истории Литвы и соединенных с ней владений (от 1387 до 1710 года), изданное Виленской археологической комиссией, под. ред. М. Круповича, ч. I, Вильно, 1858, стор. 20а.
- SD** Documente privitoare la Târgul și Ținutul orheiului publicate cu un studiu introductiv de Aurel V. Sava. Institutul de istorie Națională din București, București, 1944, стор. 7—8.
- SL** Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. S podporou ministerstva školství arodní osvěty vydávají O. Hujer a M. Murko, ročník XIV, Praha, 1936—1937, стор. 678—679.
- СО** А. Со бо л е в с к и й, Очерки из истории русского языка, ч. I (без року і місця видання), стор. 41.
- СП** А. Со бо л е в с к и й и С. П та ш и ц к и й, Палеографические снимки с русских грамот преимущественно XIV века, СПб., 1903, № 12, 13.
- СПС** Сборник палеографических снимков с древних грамот и актов, хранящихся в виленском центральном архиве и виленской публичной библиотеке. Издание Виленской Археологической комиссии, вып. 1 (1432—1548), Вильна, 1884, № 3.
- СРК** W ł. K u g a s z k i e w i c z, Gramoty halicko-wotyńskie XIV—XV wieku. Studium językowe, Kraków, 1934, стор. 135.
- SCIM** Academia Republicii Populare Române. Institutul de Istorie și filosofie. Studii și cercetări de istorie medie, I, ап. II, Ianuarie — Iunie, 1951.
- СЯ** Статут Ягайла, XV ст., Москва, Державний історичний музей, збірка гр. Уварова, № 702.
- УКР** Die älteste Urkunde des Klosters Putna. Zur vierhundertjährigen Gedenkfeier des Todes Stephans des Grossen. Herausgegeben von prof. dr. Eugen A. Kozak, Czernowitz, 1904, стор. 4.
- УКТ** Упоминки, послані князеві Тверському, 1488 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. 4, арк. 184.
- ЧІАФ** Чолобитна попа Ісидора і його синів Гриня та Дешка архімандритові печерському Філарету про надання їм церковної землі Міховщини у Поріччі, 1498 р., Москва, Інститут російської мови АН СРСР, архів В. Розова, № 14.
- ШКН** О. Ш а х м а т о в, А. К р и м с ь к и й, Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської староукраїнщини XI—XVIII вв., К., 1922, стор. 164—166.
- ЯМ** Ярлик від царя Муртази, 1484 р., Москва, ЦДАДА СРСР, ф. Литовська метрика, кн. зап. 4, арк. 112 — 112 зв., 113. Кінець грамоти має скорочення — РИБ 351.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Фундушевий запис князя Любарта Гедиміновича про надання церкві св. Івана Богослова у Луцьку сіл Рожище, Теремное, Бушу, Мезоч та ін. 1322 р., 8 грудня, Луцьк.— *АрхЮЗР* 1/VI, 1—4.

Напис 1341 р. на Теребовлянському дзвоні, що висів у церкві св. Юра у Львові. б. м. н.— *ОБРН* 74—75.

Грамота великого князя литовського Кейстута та його брата волинського князя Любарта торунським купцям. п. 1341 р., б. м. н.— *Р* 1—2.

Жалувана грамота польського короля Казимира Великого слугі своєму Івану на дворища Занево і Микитино з угіддями у Перемишльській волості. п. 1349 р., Казимир.— *Р* 2—4.

Дарча грамота Юрія Болковича церкві св. Николи, збудованій ним у Лаврашівському монастирі, на пашну і бортну землі та на торговельну клітку. бл. 1350 р., б. м. н.— *Р* 7—9.

Договірна грамота литовсько-руських князів Явнута, Кейстута, Любарта, Юрія Наримонтовича і Юрія Коріатовича з польським королем Казимиром Великим та мазовецькими князями Зимовитом і Казимиром. 1352 р., червень — вересень, б. м. н.— *Р* 4—7.

Купча грамота Петра Радціовського у Анни Радивонкової на землю з млином, корчмою і половиною ставу. 1359 р., Перемишль.— *Р* 9—10.

Підтвердна грамота короля Казимира Великого Ходкові Бибельському на володіння селом Бибел з присілками Пачковичі, Жасковичі, Комаровичі, Узворотвичі, Некловичі, Ворховичі. 1361 р., Судомир.— *AGZ* 6.

Договір волинського князя Дмитрія (Любарта) з польським королем Казимиром Великим. 1366 р., поч. жовтня, б. м. н.— *Р* 13—14.

Купча грамота Петра Радціовського на Пнеколт у Хлиплі і Захарії Шульжичів. 1366 р., Перемишль.— *Р* 11—12.

Купча грамота містича львівського Ганька Сварца в Олешка Малечковича на село на р. Щирці. 1368 р., 1 січня, Львів.— *Р* 15—16.

Перемишльський суд визнає село Частровичі за дідичем з села Бишковичі Пінком Кунашевичем в його суперечці з Верещаком Бутевичем. 1369 р., 15 листопада, б. м. н.— *ПСЧК*.

Купча грамота Вятслава Дмитровського на дворище у Василя і Генка Скибичів і їх племінника Оленка. 1370 р., вересень — листопад, Львів.— *Р* 16—18.

Жалувана грамота подільського князя Олександра Коріатовича Смотрицькому монастиреві на млин і різні привілеї. 1375 р., 17 березня, Смотрич.— *Р* 19—20.

Вкладна грамота князя Юрія Даниловича Холмського церкві Пресвятої Богородиці у м. Холмі на села Стрижево, Сліпче, Космово, Цуцнево на р. Буг. 1376 р., Холм.— *Р* 21—22.

Жалувана грамота князя Владислава Опольського своєму слугі Ладомури Волошину на Годле поле і землю по р. Тернаві. 1377 р., 26—31 грудня, Бохур.— *Р* 23—24.

Дарча грамота князя Владислава Опольського Драгомиру і Некрі на села Старуню та Нове Село в Галицькій землі. 1378 р., Львів — *ЗНТШ* LI, 4—5.

Продажна грамота Хоньки Васкової, жінки Дядьковича, на Калеників монастир протодиякону Івану Губці та його братові Ходору. 1378 р., Перемишль.— *Р* 25—26.

Дарча грамота Чурили Бродовського князю Федору Даниловичу та його дітям на село Бродово. 1385 р., 8 квітня, б. м. н.— *Р* 27—28.

Присяжна грамота князя Федора Даниловича на вірність королеві Ягайлу. бл. 1386 р., б. м. н.— *Р* 29—30.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти заславського князя Михайла, якою він присягає на вірність польсько-

му королеві Владиславу. 1386 р., 1 березня, Краків.— *CEV* 8—9.

Закладна грамота Михайла Івановича Осташкові Григоровичу Давидовському на село Черепине. 1386 р., 27 липня, Львів.— *P* 30—31.

Дарча грамота князя Вітовта слугі Василю Карачевському на село Сем'яків. 1386 р., 15 серпня, б. м. н.— *АрхЮЗР* 8/1, 1—2.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти литовського князя Дмитра Корибута, якою він присягає на вірність польському королеві Владиславу. 1386 р., 23 листопада, Луцьк.— *CEV* 10.

Вкладна князя Дмитрія Ольгердовича Корибута Лаврашівському монастиреві. 1386 р., б. м. н.— *P* 32—33.

Повідомлення перемишльського судді Костька королеві Ягайлу про збір податків і витрати королівських грошей у Перемишльській волості. між 1386—1418 р., б. м. н.— *P* 33—35.

Зобов'язання королівського слуги Панька повернути через рік князеві Скиргайлу 200 рублів. 1387 р., 9 листопада, б. м. н.— *СП* № 12.

Закладна короля Ягайла воеводі молдавському Петру на Галич з областю за 4000 рублів срібла. 1388 р., 27 січня, Луцьк.— *P* 36—37.

Поручна грамота південноруських князів і бояр королеві Ягайлу за сіверського князя Дмитрія Корибута. 1388 р., 26 квітня, Луциця.— *P* 38—39.

Присяжна грамота сіверського князя Дмитрія Корибута на вірність королеві Ягайлу, його дружині Ядвизи і Короні польській. 1388 р., 18 травня, Краків.— *P* 40—41.

Поручна грамота князя Федора Даниловича та інших князів і бояр південноруських за Олехна. 1388 р., 10 жовтня, Луцьк.— *P* 41—42.

Присяжна грамота князя Дмитрія Ольгердовича Брянського на вірність королеві Ягайлу, Ядвизи та Короні польській. 1388 р., 16 грудня, Молодечно.— *P* 42—44.

Привілей князя Олександра (Вітовта) литовським євреям. 1388 р., Луцьк.— *ZPL* 103—109.

Лист молдавського воеводи Петра до польського короля Владислава про сплату 4000 рублів. 1388 р., Сучава.— *SL* 678—679.

Привілей великого князя литовського Вітовта гродненським євреям. 1389 р., 18 червня, Луцьк.— *PEA* I, 26—28.

Замінна грамота Яна Тарновського на маєтки, дана Ігнатові і Самоїлу Черневичам та Мишу Мужиковичу. 1390 р., 23 травня, Перемишль.— *P* 175—176.

Грамота перемишльського воеводи Фебруна про продаж владикою Афанасієм двох дворич панові Яшку Іспрувському. 1391 р., 1 січня, Перемишль.— *P* 44—45.

Поручна грамота князів і бояр західноруських князеві Скиргайлу за Гридка Костянтиновича. бл. 1392 р., б. м. н.— *P* 46—47.

Дарча грамота молдавського воеводи Романа Іванишу витязю на села Чурсачівці, Владимирівці і Букурівці. 1392 р., 30 березня, Роман.— *Cost.* I, 7—8.

Ярлик хана Золотої Орди Тохтамиша до польського короля Ягайла. 1392—1393 р., б. м. н.— *PФВ* 170—171.

Присяжна грамота молдавського воеводи Романа на вірність польському королеві Владиславу. 1393 р., 5 січня, Сучава.— *Cost.* II, 607—608.

Присяжна грамота сіверського князя Федора Любартовича на вірність королю Ягайлу і королеві Ядвизи. 1393 р., бл. 23 травня, Віслиця.— *P* 50—51.

Дарча грамота молдавського воеводи Романа синам Білого Драгомира Тодору, Дмитру, Петрові, Михайлові, Жюржі на село на р. Сучаві. 1393 р., 18 листопада, Сучава.— *Cost.* I, 13—14.

Роздільна грамота, видана Волчкові, племінникові Ходка Лоевича, руським старостою Гнівошем. 1393 р., Вишня.— *P* 51—52.

Жалувана грамота короля Ягайла слугі Данилу Дажбовичу Задеревецькому на кілька сіл в Галицькій і Зудечівській волостях. 1394 р., 29 червня, Краків.— *P* 53—54.

Поручна грамота молдавських бояр Братула, Станіслава, Михайла і Шандра за Стефана воеводу перед польським королем Владиславом. 1395 р., перед 6 січня, б. м. н.— *Cost.* II, 609—610.

Присяжна грамота молдавського воеводи Стефана і молдавських бояр на вірність польському королеві Владиславу. 1395 р., 6 січня, Сучава.— *Cost.* II, 611—613.

Дарча грамота польського короля Владислава Іванові, Дем'янові та їх синам на село Крушельницю у Тустанівській волості. 1395 р., Глиняни.— *GL* 166.

Підтвердна грамота литовського князя Вітовта князеві Федору Даниловичу на володіння містом Острог і на майно. 1396 р., 3 липня, Луцьк.— *AS* I, 20.

Грамота галицького старости Бенка про забезпечення своїм маєтком — селами Толмач і Жюрков — віна своїй жінці Варварі. 1398 р., 13 вересня — 15 листопада, Коломия.— *P* 56—58.

Дарча грамота Олександра з Колков Печерському монастиреві на копу грошей. 1398 р., 21 листопада, Київ.— *ДГПМ*.

Зобов'язання луцького єпископа Івана дати королеві Ягайлу 200 руських гривень і 30 коней за одержання галицької митрополії. 1398 р., Опатів.— *ЗЛЄІК*.

Напис на печатці, прикріплений до грамоти литовського князя Вітовта, якою він обіцяє великому магістрату побудувати два замки на литовських границях. 1398 р., 14 листопада, Ковно.— *CEV* 56.

Жалувана грамота короля Ягайла слугі Ходку Чемеричу на села Надієво і Кропивники. 1399 р., 1 жовтня, Львів.— *P* 58—59.

Напис на стінках мідного ковчега, який зберігався у ризниці Краківського кафедрального собору Богородиці. XIV—XV ст.— *ОБРН* 112.

Дарча грамота молдавського воеводи Юги панові Браю на місцевість на Страхотині. бл. 1400 р., б. м. н.— *Cost.* I, 26—27.

Поручна грамота волоського дідича Івашка, сина воеводи Петра, і пана Вилчі польському королеві Владиславу за воеводу Романа. 1400 р., перед 25 березня, Берестя.— *Cost.* II, 617—618.

Присяжна грамота Івашка, сина воеводи Петра, на вірність польському королеві Владиславу. 1400 р., 25 березня, Берестя.— *Cost.* II, 619.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра боярам Строе і Іванові на село Пояна на Тазлові та на село Гертань. 1400 р., 29 червня, б. м. н.— *Cost.* I, 36—37.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра бояринові Никулі на село Берево. 1400 р., 4 серпня, б. м. н.— *DIR* «А» 433.

Присяжна грамота стародубського князя Олександра Патрикійовича на вірність (у разі смерті Вітовта) королеві Ягайлу і Короні польській. 1400 р., 31 грудня, б. озера Круди.— *P* 61—62.

Купча грамота львівського воеводи Мациии на село Шидлов і дворище Жаворонковича, придбані паном Ключом у Ходора Шидловського. 1400 р., Львів.— *P* 60—61.

Вкладна Перфурія Кирдійовича у Луцький монастир св. Спаса на Краснім на Кудрявчицьку землю. поч. XV ст., б. м. н.— *P* 75—76.

Написи на іконі та євангелії, що зберігалися в Сорокинсько-Філаретівській колекції музею Київської духовної академії. поч. XV ст.— *ОБРН* 141.

Присяжна грамота князя Івана Олгимунтовича Голшанського на вірність (у разі смерті Вітовта) королеві Ягайлу і Короні польській. 1401 р., 5 лютого, Мереч.— *P* 63—64.

Дарча грамота молдавських господарів Олександра і Богдана вірменському єпископові Оганесу на вірменську сучавську єпископію. 1401 р., 30 липня, Сучава.— *RIR*.

Правова грамота галицького старости Петраша з приводу суперечки про границі між Васьком Мошенчиком і Кіндратом Борсничем. 1401 р., 24 серпня, Галич.— *P* 64—66.

Виписка з фундушевого запису Владислава IV на Кобринський монастир св. Спаса, видана з Великої канцелярії Великого князівства Литовського. 1401 р., Кобринь.— *АкВАК* III, 1—2.

Дарча грамота Стефана Винца (запис на королівському євангелії). 1401 р., б. м. н.— *ЗКЄ*.

Присяжна грамота молдавського воеводи Олександра на вірність польському королеві Владиславу. 1402 р., 12 березня, Сучава.— *Cost.* II, 621.

Присяжна грамота Кості Волошина на вірність польському королеві Владиславу. 1402 р., Щекерів.— *Cost.* II, 623.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра бояринові Балиці Мудричці на Красний Потік і два села на ньому та село біля височини Мунтчел. 1403 р., 1 серпня, Сучава.— *RS* 388.

Договірна грамота Івана Мирчі, воеводи і господаря Бессарабської землі, з польським королем Владиславом. 1403 р., Чжурзев.— *ДГМ*.

Дарча грамота воеводи Олександра молдавській єпископії на села Аверовці і Грецькое. 1403 р., Сучава.— *ДГАА*.

Розмежувальна грамота галицького старости Петра Влодковича Схарбиновського між маєтками Грабовець Міхала Грабовецького і Тисмянчани Петраша Пиликовича. 1404 р., 24 травня, Галич.— *P* 67—68.

Присяжна грамота молдавського воеводи Олександра і молдавських землян на вірність польському королеві Владиславу. 1404 р., 1 серпня, Кам'янець.— *Cost.* II, 625.

Розсудна грамота галицьких єпископів і бояр у справі суперечки за місто Тичин і Заліську волость між королем Ягайлом і Ядвигою Пилецькою з донькою Алжбетюю. 1404 р., 19 жовтня, Медика.— *P* 69—71.

Підтвердження дарчої грамоти Грушівському монастиреві. 1404 р., 1 травня, Сігет.— *ГМ*.

Дарча грамота короля Владислава слугі Ходкові на вічне володіння селом Єрмолинці у Смотрицькій волості. 1407 р., 1 березня, Краків.— *АрхЮЗР* 8/1, 3—4.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Попші Михайлові на села Скорцівці та Паньківці. 1407 р., 8 березня, Сучава.— *Cost.* I, 56—57.

Підтверджені грамота молдавського воеводи Олександра і молдавських бояр на вірність польському королеві Владиславу. 1407 р., 6 жовтня, Львів.— *Cost.* II, 628—629.

Жалувана грамота короля Ягайла слугі Івану Волошиновичу на корчму Вербяж на р. Щерку. 1407 р., 8 жовтня, Медика.— *P* 71—72.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра церкви св. П'ятниці в Романовім Торзі на село Леукушівці Бра-

тіанова з млином та на село за Молдавою, де був Братул. 1408 р., 16 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 60—61.

Привілей львівським купцям від молдавського воєводи Олександра. 1408 р., 8 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 630—633.

Жалувана грамота польського короля Владислава Ягайла Йосифу Бідуну на городище Кописно, на Покровську церкву та на пусті дворища в Перемишльській волості. 1408 р., Судомир.— *АкЮЗР* I, 6.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Журжі Унгурянулу на села Унгуряни, Прочещі, Сперлещі, Негрилещі. 1409 р., 28 січня, Сучава.— *Cost.* I, 64—65.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра монастиреві св. Николи, що на Сіратській Полянці, та на болота біля гирла Шумуза. 1409 р., 18 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 69—70.

Грамота галицького старости Яна Шкотського на продаж Филем М'яковичем села Тростянця Колі Далюєвському. 1409 р., 11 серпня — 30 вересня, Галич.— *P* 73—75.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра монастиреві св. Вознесіння на р. Немцишорі на озеро Лучіул, що на Пруті. 1409 р., 7 листопада, Сучава.— *Cost.* I, 71—72.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Молдовицькому монастиреві на молдовицьке мито. 1409 р., 18 листопада, Сучава.— *DIR«A»* 437.

Привілей короля Олександра свислоцькому наміснику Григорію Ісайовичу Громиці на місце у Вільні біля церкви Рождества Христового. 1410 р., 8 жовтня, Люблін.— *АкВАК* XI, 5.

Дарча грамота воєводи Олександра Бистрицькому монастиреві на села Митюківці, Брашівці та щорічний оброк по 10 бочок вина і 10 колод пшениці. 1411 р., 6 січня, Сучава.— *Mih. Alb.*

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра польському королеві Владиславу про вірність і допомогу проти угорського короля. 1411 р., 25 травня, Дольний Торг.— *Cost.* II, 637—638.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Плотуну на село Плотунеші. 1411 р., 28 червня, б. м. н.— *Cost.* I, 84—85.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Полянському монастиреві св. Николи на п'ять татарських дворів. 1411 р., 22 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 95.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Петрові Шолдану, його жінці і дітям на село Тамерташевці та на село, що на Дупельній Могилі. 1411 р., 22 вересня, Сучава.— *DIR«A»* 439.

Розмежувальна грамота князя Федора Любартовича між селами Данила Дажбоговича Задеревецького і братів Облазницьких. 1411 р., 17 грудня, Зудечів.— *P* 77—80.

Грамота короля Ягайла молдавському воєводи Олександру про поновлення грошового зобов'язання, даного предкам Олександра (на 1000 рублів під заклад Снятина, Коломиї та Покутської землі). 1411 р., б. м. н.— *P* 76—77.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Журці Драготескулу на села Володівці та Вишню Чернаву. 1412 р., 5 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 440.

Правова грамота руського старости Івана Срімського Войткові Сулимовському з приводу суперечки його з Хмелем Прибком про половину села Сулимова. 1412 р., 14 травня, Львів.— *P* 80—81.

Розмежувальна грамота князя Федора Любартовича між Татомиром Балицьким та Івашком Дідошицьким. 1413 р., 20 вересня, Зудечів.— *P* 82—84.

Розмежувальна грамота намісника старости Міклоша Олександровича між землянами сіл Пукасівці та Блудники. 1413 р., Галич.— *GL* 48.

Напис на стіні тюремного косяголу в Любліні. 1413 р., Люблін.— *ОБРН* 115.

Продажна грамота Махни Узвартовської на село Узвартово Яхні Кийській. 1414 р., 4 квітня, Львів.— *P* 84—85.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Тоадеру Питуку на села: на р. Кобилі, в гирлі Жиравця, на Бирладі. 1414 р., 2 серпня, Сучава.— *DIR«A»* 441.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Крачуну Белческулу на село, що на Білому Потопі, та на село Негоещі. 1414 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 111—112.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Никиті та Добре Зографам на села Крайничеші і Левкушеші. бл. 1415 р., б. м. н.— *Cost.* I, 121—122.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Хоморському монастиреві на село «де був Татомир і Пертя» та на селище Дієнишево. 1415 р., 13 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 116—117.

Дарча грамота польського короля Ягайла священику Михайлу Терлецькому на село Терло. 1415 р., 28 квітня, Медика.— *P* 86—87.

Розсудна грамота молдавського воєводи Олександра між Майколою, дочкою Стоянова, та Владом і Керстею з Солки за володіння селом Солки. 1418 р., 15 січня, Баня.— *Cost.* I, 126—127.

Підтвердна грамота галицького старости Михайла Бучацького на обмін маєтками між Іваном Тучняком і Маргаритою Росовою. 1418 р., 15 серпня, Галич.— *P* 88—89.

Роз'їзна грамота Осташка Давидовського, Корчака з Лилиці, Спичника з Большева між маєтками Кутиці і Полагичі. 1419 р., 1 січня, б. м. н.— *P* 90—91.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Драгомирові та Іоанишу на села Некид, Пашкани і Драготеші. 1419 р., 8 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 444.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Вені дворнику на села Корнеші, Миклушеші, Лознова, Секеряни, Дворничани, Думеші, Циганеші, Лавреші, Садова і Хомичеші. 1420 р., 25 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 135—136.

Дарча грамота литовського князя Вітовта слугі Павлові на села Новоставці, Камінь, Свинну, Гостру Руду у Волинській землі. 1420 р., 30 липня, Ужів.— *AS* I, 25—26.

Продажна грамота Андрійка на село Гриньківці. 1420 р., Кам'янець.— *ПГАГ*.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти князя Свидригайла, якою він зобов'язується дотримувати всіх пунктів поруки, даної литовському князеві Вітовту. 1420 р., 10 серпня, Ворони.— *CEV* 489.

Позикова грамота Васька Мошончича Іванові Гулевичу на сто кіп грошей. 1421 р., 3 січня, Львів.— *P* 91—92.

Правова грамота руського старости Івана Срімського Янові Білецькому з приводу суперечки його з Іваном Лопатичем за село Білки. 1421 р., 7—14 березня, Львів.— *P* 93—94.

Дарча грамота литовського князя Вітовта слугі Павлові на села Рідку, Соломень, Рудку-Туровку і Коров'є у Волинській землі. 1421 р., 21 серпня, Ужів.— *AS* I, 27.

Розмежувальна грамота князя Федора Любартовича між Облазничани Ігната Облазницького і Соколовим Юрія Дідошицького. 1421 р., 8—26 жовтня, Зудечів.— *P* 94—96.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра сестрі польського короля княгині Римгайлі на міста Серет і Волховець з селами і присілками, з млинами і ставами та на 600 золотих дукатів щорічно. 1421 р., 13 грудня, б. м. н.— *Cost.* I, 141—143.

Правова грамота самбірського старости Сташка Давидовського перемишльському єпископу Іллі з приводу суперечки його з стрілковцями за Лисничий брід. 1422 р., 21 січня, Погоничі.— *P* 96—98.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Бистрицькому монастиреві на мито від Бирладського Торгу та наказ своїм наступникам не порушувати її. 1422 р., 20 серпня, б. м. н.— *DIR* fig. 35.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра слугі Богушу на село Кучурів. 1422 р., 25 грудня, б. м. н.— *ДГОБ*.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Батиню на три села на р. Путні. 1423 р., 12 березня, Сучава.— *Cost.* I, 153—154.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Вану Попші на села на р. Ребричі: Серби і Мойшево Філософа. 1423 р., 31 березня, Сучава.— *Cost.* I, 156—157.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра на межу від землі синів Ротомпана, надану ними ватаманові Веризі. 1423 р., 15 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 447.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра попові Юзі і його братові Нанові на село Бучумяни коло Бані. 1424 р., 16 лютого, Сучава.— *Cost.* I, 161—162.

Жалувана грамота чернігівського князя Свидригайла Максимові Владу Драгосиновичу на села Косово, Березово і Жаб'є в Галичині. 1424 р., 31 серпня, Снятин.— *P* 98—100.

Жалувана грамота чернігівського князя Свидригайла Юрію Козеняті на с. Хватівці. 1424 р., 3 вересня, Коломия.— *P* 101—102.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Тодерів та Ліє на землю коло р. Тазлова. 1424 р., 9 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 956.

Дарча грамота литовського князя Вітовта на село Велієв. 1424 р., Олтушків.— *ДГВВ*.

Грамота галицького старости Михайла Бучацького про продаж Ходком Головенничем половини села Перерослі своєму братові Журжу Переросльському. 1424 р., Галич.— *P* 105—106.

Роз'їзна грамота зудечівського старости Ленка між Островом пана Юрковського і Дроховичами Івашка Борницького. 1424 р., б. м. н.— *P* 102—105.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Барбосулові на село на р. Шумузі. 1424 р., 26 серпня — 1425 р., 4 вересня, Сучава.— *ДВАС* 19—20.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Шефанові Зуграфу на села Беркишеші, Єремієші, Попеші і «де є Жуде Пашко». 1425 р., 30 січня, б. м. н.— *Cost.* I, 168—169.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Стровчу на села Лєвошівіці та Нєполоківіці. 1425 р., 12 травня, Сучава.— *Cost.* I, 173—174.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра ключнику Шефану на село Драгосинеші і на Добротворі також Драгосинеші. 1426 р., 22 травня, б. м. н.— *ВАМ* 21—22.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Журжу Стєнгачу на села Попеші, Фінтинеле, Міхнеші та Чолтяни. 1426 р., 12 серпня, Сучава.— *Cost.* I, 178—179.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра синам Шефана Стравича Тодерів і Петру на вислугу їх батька — на три села на Керлігатурі. 1426 р., Сучава.— *Cost.* I, 182—183.

Вкладна грамота князя Долголдата Долголдатовича монастиреві Николи Пустинського на землю Конона Толстоліського. 1427 р., 25 березня, Київ.— *P* 107—108.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Нямецькому монастиреві на село Керстіанеші та Темешеші. 1427 р., 14 вересня, Сучава.— *DIR«А»* 450.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Андрієві, Филипіві і Михулові, синам протопопи Симеона, на селище Миково. 1427 р., 16 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 193—194.

Жалувана грамота литовського князя Вітовта Єськові Нешевичу на дворище Ярополково у Подільській землі. 1427 р., 17 вересня, Острог.— *P* 108—109.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Оничі на село в Керлігатурі. 1427 р., вересень, Сучава.— *DВAc* 22—23.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Оанчі і його жінці Насті на село «де була вотчина Добречинова і Братула Плешескула». 1427 р., 15 жовтня, Сучава.— *Cost.* I, 196—197.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра синам Стана Лукавцького і синам Шербкова на володіння селами Лукавець і Панковці. 1428 р., 16 лютого, Сучава.— *Cost.* I, 201—202.

Підтвердна і дарча грамота молдавського воєводи Олександра Велчі, синові попа Захарія, на його вотчину і на володіння селом Калугери на Вулхові. 1428 р., 15 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 206—207.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Драгомиру на володіння селами Корнії та Стримбії і на землю коло р. Кракова для заснування села. 1428 р., 22 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 209—210.

Правова грамота князя Федора Любартовича Микові Дідошицькому з приводу суперечки його з Дмитром Даниловичем за село Сяхове, 1428 р., 5 липня, Зудечів.— *P* 109—111.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Нану на володіння селами Бучумяни і Стенижани. 1428 р., 29 липня, Сучава.— *Cost.* I, 218—219.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Станчулові на село Бенила, а Керсті і його жінці Марії на село Южинці. 1428 р., 17 серпня, Сучава.— *Cost.* I, 220—221.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Фунді на володіння селом Фундяни на р. Албині. 1428 р., 3 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 223—224.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра про надання Башотою Мануйлом села Башотяни Нямецькому монастиреві. 1428 р., 4 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 228—229.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра синам Івана дворника — Лазару, Станчулу і Кості на володіння селищем Добриново, де є монастир, і ще на три

села під високою дібровою. 1428 р., 28 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 233—234.

Опис луцького Красноспаського монастиря, зроблений луцьким єпископом Олексієм. бл. 1429 р., б. м. н.— *P* 114.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Крачунові Пурчелескулу на володіння селом Пурчилеші та на половину млина у цьому ж селі. 1429 р., 10 січня, Сучава.— *Cost.* I, 239—240.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Журжі Фратовському та синові Івашкові на володіння двома частинами села Викшинець. 1429 р., 1 лютого, Сучава.— *Cost.* I, 242—243.

Жалувана грамота литовського князя Вітовта Бедриху на село Сволочигачі й інші села у Смотрицькій волості. 1429 р., 1 лютого, Турейськ.— *P* 111—113.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра своїй дружині Марені на Вишневецький монастир та села Калинівці, Бренеші, Шендреші і Прижолтяни та ін. 1429 р., 10 лютого, Сучава.— *Cost.* I, 248—249.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Радулу граматику на села Зубрнківці та Іванківці. 1429 р., 17 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 258—259.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Купчичу на села Купка і Нягівці. 1429 р., 27 травня, Сучава.— *ДГОБК*.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра слугі Оникові на село на р. Жежії. 1429 р., 1 червня, Сучава.— *Cost.* I, 266—267.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра синам Івана дворника — Лазареві, Станчулові і Кості на володіння селами, що на Тулові, на верхній частині Солонця, на Хоморі та ін. 1429 р., 3 червня, Сучава.— *Cost.* I, 269—270.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Дану Ункляту на володіння селами Полова, Зубрівці, Чулинеші, Дем'янівці та ін. 1429 р., 17 червня, Сучава.— *Cost.* I, 279—281.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Нямецькому монастиреві на озеро Загорне на Дністрі, пасіку на Загорному і на увесь прибуток. 1429 р., 31 серпня, б. м. н.— *DIR«А»* 455.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра панові Бену, його братам, сестрам та їхнім дітям на село, що на Васлуї, і на село «де був їх батько Петро». 1429 р., 24 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 290—291.

Вкладна князя Олександра Володимировича церкві св. Богородиці у Лаврашівському монастиреві. 1429 р., Лаврашів.— *P* 113.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Данчулу на село на Бирладі, де впадає Хубална. 1429—1430 р., б. м. н.— *ВАМ* 25—26.

Дарча грамота князя Свидригайла слугі Іванові Мукосійовичу на села Малів, Охматків, Пашева, Золочів у Луцькому повіті та в Кременецькому повіті — Борщівка, Ридомль, Устя, Білка, Ожигівці. 1430 р., 30 березня, Луцьк.— *АрхЮЗР* 8/IV, 7—9.

Підтвердна грамота князя Свидригайла на межі маєтностей землянина брацлавського Карпа Івановича Микулинського. 1430 р., 21 травня, Новоселиця.— Грамота підтверджена у Вільні 1431 р.— *ГВКЛ* 6—9.

Розмежувальна грамота князя Федора Любартовича між селом Дідошичами Мика Дідошицького та селом Жирявою Дмитра Даниловича. 1430 р., 29 травня, Зудечів.— *Р* 115—116.

Напис Стефана воєводи, сина Богдана. 1430 р., Ясси.— *Rev.*

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра попові Юзі на села «на ім'я Мікля від Бахну» і «Балан від Стримба». 1431 р., 30 квітня, Баскаківці.— *Cost.* I, 315. Окремі слова документуються *DIR«А»* 457.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра бояринові Купчичу дворнику на володіння селом у Молдавському князівстві. 1431 р., 15 червня, Сучава.— *Cost.* I, 317—318.

Дарча грамота молдавського воєводи Олександра Бистрицькому монастиреві на дві пасіки, що на р. Лопашній і на р. Іткіль, та на дім Крачунов. 1431 р., 31 липня, Бистриця.— *Cost.* I, 325.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Вану і його жінці Анні на села Кошилівці та Станулівці. 1432 р., 4 січня, Сучава.— *Cost.* I, 330—331.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Драгошу з Стамника на село «де є його вотчина на Стамнику». 1432 р., 17 січня, Сучава.— *Cost.* I, 337—338.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі слугі Нікору з Тузара на місто Тузар на р. Биці. 1432 р., 20 червня, Сучава.— *ДГВІН*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі сестриничеві Улі і його братові Юзі на володіння селами Прочеші та Нягишеші. 1432 р., 29 червня, Сучава.— *Cost.* I, 342—343.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Балоту й Оанчі на володіння частиною села Тамерташинці. 1432 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 327.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Матушиці та її родичам на село «де був Нягое Генескул». 1433 р., 28 січня, Сучава.— *Cost.* I, 350.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі бояринові Дану дворнику, його дружині Марушці, її братові Іонулу і їхнім дітям на село на Тамаші «де був Петриц». 1433 р., 26 лютого, Сучава.— *Cost.* I, 353—354.

Присяжна грамота молдавського воєводи Іллі та бояр на вірність польському королеві Владиславу. 1433 р., 4 червня, Сучава.— *Cost.* II, 650—651.

Присяжна грамота молдавського воєводи Іллі на вірність польському королеві Владиславу. 1433 р., 5 червня, Сучава.— *Cost.* II, 652—653.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Оні ключнику на село Доколиново на р. Бирладі. 1433 р., 15 червня, Сучава.— *Cost.* I, 358—359.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі Петру Дурня та його братам Іванові і Журжу на володіння селом Дурнеші. 1433 р., бл. 15 червня, Сучава.— *Cost.* I, 361—362.

Лист Жигмонта Кейстутовича до польського короля Ягайла в справі приєднання великого князя Свидригайла до Ясеницького перемир'я. 1433 р., 25 вересня, Липнишки.— *ЗНТШ* LXXVI, 139—142.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Михайлові Керстіанескулу на володіння половиною села Керстіанеші. 1433 р., 3 листопада, Сучава.— *Cost.* I, 364.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Ходку Костичу на села Аннушин двір, Хуецяни, Синеші, Глодяни та на млин на р. Сереті. 1433 р., 16 листопада, Сучава.— *Cost.* II, 594.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Андрію Волотовичу на володіння селом Михлин у Луцькому повіті. 1433 р., 9 грудня, Київ.— *Р* 117—119.

Договірна грамота польських єпископів і вельмож з молдавським воєводою Стефаном. 1433 р., 13 грудня, Ланчиця.— *Р* 122—123.

Договірна грамота польського короля Ягайла з молдавським воєводою Стефаном. 1433 р., 13 грудня, Ланчиця.— *Р* 124—125.

Договірна грамота польського короля Ягайла з молдавським воєводою Стефаном. 1433 р., 13 грудня, Ланчиця.— *Р* 120—121.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Ленку Зарубичу на володіння селами в Луцькій та Кременецькій волостях. 1433 р., 27 грудня, Житомир.— *Р* 126—127

Запис молдавського воєводи Іллі про виплату жолду з військової служби Станіславу з Вронова, Пашкові Білому, Миколаєві та ін. 1433—1443 р., Сучава.— *АРМ*.

Лист шолтуза Херлі з Бирлада до бірова з Брашова. бл. 1434 р., Бирлад.— *Cost.* II, 675.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана польському королеві Владиславу на записи, присяги та голди молдавських воєвод Петра, Романа, Стефана та Олександра. 1434 р., 13 січня, Сучава.— *Cost.* II, 663—664.

Присяжна грамота молдавських бояр на вірність польському королеві та його намісникам і дідичам. 1434 р., 13 січня, Сучава.— *Cost.* II, 665—666.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана бояринові Блажу на село Рошіори, нижче під лісом село «де був Павел Болгарин» і на селище Мирлеково. 1434 р., 29 січня, Сучава.— *Cost.* I, 374.

Привілей молдавського воєводи Стефана львівським купцям. 1434 р., 18 березня, Сучава.— *Cost.* II, 667—670.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана попові Юзі на село Бучумяни і на два села на Тутові та на Побраті — селище Оцелово. 1434 р., 24 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 463.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана попові Юзі на села Бучумяни, Тормитеші, Чорсечеші, Радешанн, Минзаці, Темешеші, Лелеші та ін. 1434 р., 24 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 386—387.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Єсифу Чусі на Басово у Луцькій землі. 1434 р., 5 травня, Луцьк.— *P* 127—128.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана попові Іоїлу на місце коло Балосина для побудови монастиря. 1434 р., 25 травня, Ясси.— *Cost.* I, 391.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Полянському монастиреві на циган Слава Херлов'яна, Костю Чорного зятя і Микулицу разом з сім'ями. 1434 р., 26 червня, Сучава.— *DIR«A»* 464.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Молдовицькому монастиреві на дві сім'ї циган. 1434 р., 12 липня, Дорогуня.— *ДГСММ*.

Присяжна грамота князя Федька Несвидського королеві Ягайлу і Короні польській. 1434 р., 7 вересня, Кременець.— *P* 129—131.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Керсті Ворнутаю на володіння селом «де є Романяса між Бахлуями». 1434 р., 8 жовтня, Сучава.— *Cost.* I, 395.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Журжеві Атоку на село, що у верхів'ї Серета «де є жуде Фет і Іліє». 1434 р., 8 жовтня, Сучава.— *Cost.* I, 398.

Грамота молдавського воєводи Стефана всім боярам, дворникам, солтисам, євреям та ватаманам про те, щоб не брати застави у брашівських купців. бл. 1435 р., 5 березня, Сучава.— *Cost.* II, 692.

Грамота молдавського воєводи Стефана усім солтисам про те, що брашівським купцям дозволяється вільно торгувати у Молдавському князівстві. бл. 1435 р., 19 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 694—695.

Жалувана грамота молдавського воєводи Стефана слугі Мику Войнягову на два села: на р. Тамаш «де був Мика і Сина» і на р. Дубровиці «де був Радул і Ориш», а також на половину броду на р. Сереті. 1435 р., 30 березня, Сучава.— *МЭФ*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Кинді та його синам Малі й Оанчі на володіння селом, де є їх вотчина, і на селище Драгоево. 4 квітня 1435 р., Сучава.— *AUB*, фотокоп.

Присяжна грамота князя Федька Несвидського королеві Ягайлу і Короні польській. 1435 р., 6—13 квітня, Черняхів.— *P* 131—133.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Петру Худичі дворнику на село Миндрин Двір, пасіку у верхів'ї Огринчі, селище Лумиряни та на дві сім'ї циган. 1435 р., 14 квітня, Сучава.— *Cost.* I, 402—403.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана Івашкові Подобиту на село на р. Керлігатурі. 1435 р., 12 травня, Сучава.— *Cost.* I, 409.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана брашівським купцям на привілей, надані їм молдавським воєводою Олександром. 1435 р., 26 травня, Устя Башія.— *Cost.* II, 676—677.

Лист молдавського воєводи Стефана баківським та тотруським суддям з наказом не робити кривди брашівським купцям. 1435 р., 26 травня, Устя Башія.— *Cost.* II, 677—678.

Молдавський воєвода Стефан повідомляє польському королеві Владиславу про свої стосунки з старшим братом Ілляшем воєводою. 1435 р., 26 серпня, Бирлад.— *Cost.* II, 678—680.

Присяжна грамота молдавського воєводи Іллі та його брата Стефана на вірність польському королеві Владиславу. 1435 р., 1 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 681—682.

Присяжна грамота молдавського воєводи Іллі на вірність польському королеві Владиславу. 1435 р., 1 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 686—687.

Присяжна грамота молдавських бояр на вірність польському королеві Владиславу. 1435 р., 3 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 689.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі бояринові Стану Бабичу на села Собранець, Васківці та Будинці. 1435 р., 18 жовтня, Хотин.— *DIR «A»* 465.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі попові Міку на два села: Краєші на р. Ребричі і нижче «де був Стоян». 1435 р., 25 листопада, Сучава.— *Cost.* I, 424—425.

Постанова галицького віча про переслідування злочинців. 1435 р., Галич.— *P* 133—134.

Присяжна грамота молдавського воєводи Іллі на вірність великому князю Жигмонту. 1435 р., Сучава.— *Cost.* II, 691.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Нямецькому монастиреві на село Темешці і на 10 татарських хат у цьому ж селі. 1435 або 1436 р., 30 листопада, Сучава.— *Cost.* I, 494—495.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі і Стефана слугі Думі Чорному на села, що на р. Ребричі. 1436 р., 5 травня, Васлуй.— *ВАМ* 28—30.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Михайлу Стенгачу на села «на Богдані» і «де є Балан і сии Дражанов», на р. Смилі — селище Рошино, на р. Юбані — село Сусяни, село Манешці та ін. 1436 р., 13 червня, Васлуй.— *Cost.* I, 444—445.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Мойці, дворнику глотному, і його братові Тадору Спатару на село Брадичешці на р. Красній, на село на р. Кобили «де був Інкаш» та на три місця коло пустелі. 1436 р., 15 червня, Васлуй.— *Cost.* I, 449—450.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Олександру спатару на володіння селами Глодяни, Болгари і Мунчел. 1436 р., 1 липня, Сучава.— *Cost.* I, 454—455.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Ходкові Крещовичу на два місця на Кулі біля нижньої Лужки і дві криниці. 1436 р., 17 липня, Васлуй.— *ВАМ* 33—34.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана бояринові Ванчі логофету на володіння селом Прокопинці з млином, Мачківці з пасікою, Козарівці, Оцелово місто та ін. 1436 р., 17 липня, Васлуй.— *Cost.* I, 459—460.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Петру Унгурянину з Драгошева на чотири села у Молдавському князівстві. 1436 р., 24 липня, Сучава.— *Cost.* I, 467—468.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана слугі Луці з Сихле на село Відич та на село в усті Серета «де був Михайл». 1436 р., 11 серпня, Васлуй.— *Cost.* I, 473—474.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана бояринові Оану Портарулу на володіння селами Брудурешці, Китеші, Ретезешці, Бозіяни, Якобешці, Бербоші та селищами Фундеве і Цолеве. 1436 р., 20 серпня, Васлуй.— *Cost.* I, 475—476.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Івашкові Баласиновичу та його братам Мику і Баді на село Круглик під Хотинном. 1436 р., 27 серпня, Сучава.— *Cost.* I, 481—482.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Баді Плопескулу на чотири села на р. Тазлові. 1436 р., 8 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 484—485.

Присяжна грамота воєводи Іллі на вірність польському королеві Владиславу. 1436 р., 19 вересня, Львів.— *Cost.* II, 697—698.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі та бояр на вірність польському королеві Владиславу. 1436 р., 19 вересня, Львів.— *Cost.* II, 701—702.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Дану Месехну на вісім сіл у Молдавському князівстві. 1436 р., 19 вересня, Сучава.— *Cost.* I, 487—488.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі польському королеві Владиславу на Шепинську землю з містами Хотинь, Цецунь і Хмелов. 1436 р., 23 вересня, Львів.— *Cost.* II, 706—707.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана протопопові Юзі і його синові Михайлові граматикю на володіння селом Манзаці, на два кути «де були Темешці», на дві жудечії та ін. 1436 р., 7 грудня, Васлуй.— *DIR«A»* 469.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Драгомиру та Симеону на село Каліанешці і монастир з виноградником в гирлі потоку. 1437 р., 7 лютого, Васлуй.— *Mih.* 202—203.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана купцям з Брашева і Бирса на привілеї, надані Олександром Добрим. 1437 р., 23 квітня, Васлуй.— *Cost.* II, 709.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі брашівським купцям на привілеї, надані їм Олександром Добрим. 1437 р., 29 квітня, Дорохой.— *DIR* № 8.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Тофану на володіння п'ятьма селами на р. Ракові. 1437 р., 15 травня, Васлуй.— *Cost.* I, 515—516.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Тодеру Побретьянулу на село Жулешці. 1437 р., 30 червня, Сучава.— *Cost.* I, 520.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Немирці Чорторийському і його братові Івашкові на володіння селом Немирчани. 1437 р., 19 серпня, Сучава.— *Cost.* I, 529—530.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Григорію Стреченовичу на Біликівці і Слободку в Летичівському повіті. 1437 р., 2 вересня, Острог.— *P* 135—137.

Дарча грамота великого князя Свидригайла слугі Каленикові Мишковичу на село Бурківці у Житомирському повіті і три слободища у Зв'яглі. 1437 р., 17 жовтня, Київ.— *AS* I, 33—34.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Іону Урекле на села Бергяни, Стенижани і Серби. 1437 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 536.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана бояринові Михайлу Дорогунському на володіння селами Кииндиці, Печалівці, Угринівці, Рокитна, Миліянівці та ін. 1437 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* I, 540—542.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Думі Нямецькому на володіння селом Рошнори над Молдавою. 1438 р., 17 січня, Сучава.— *AUB*, фотокоп.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Петрові Мишчичу на села Борщівку, Борок, Кандитів і ліс Дедів у Кременецькому повіті. 1438 р., 4 лютого, Луцьк.— *P* 137—139.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Комаричу на села Жудеші та Авереші. 1438 р., 17 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 7—8.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі Нямецькому монастиреві на село Севківці, пасіку на гирлі р. Татарки і млин на гирлі р. Жежії. 1438 р., 23 лютого, Сучава.— *DIR«A»* 472.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Нізі Піатриній на села Дякулово Село, Слевеші, на пустелю для заснування села та на половину села Могошева. 1438 р., 5 березня, Васлуй.— *Cost.* II, 14—15.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Тимофію Богушу. 1438 р., 23 квітня, Луцьк.— *P* 139—141.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Полянському монастиреві на пустелю для заснування села біля Херловських прикутків. 1438 р., 18 серпня, Сучава.— *DBAc* 27—28.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана слугі Тивадару на два села на р. Берхячі. 1438 р., 21 серпня, Васлуй.— *Cost.* II, 26—27.

Напис на дзвоні монастирської церкви в м. Дубно. 1438 р., 6. м. н.— *ОБРН* 121.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Молдовницькому монастиреві на 10 бочок вина щорічно і на осаду на р. Молдаві. 1439 р., 12 березня, Сучава.— *Cost.* II, 31—32.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана боярину Станчулові постелнику на володіння половиною села Плишинець, купленою ним за 90 золотих в Івашка, сина Горайцева. 1439 р., 3 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 35—36.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана протопопові Юзі та його синові Михайлу на володіння селами Бучумяни, Козарівці, Отхринчі, Жигеряни, Стремниоаса, Темешеші та ін. 1439 р., 2 липня, Сучава.— *Cost.* II, 41—42.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Горонницькому монастиреві на володіння селом Баласинівці з млином на р. Сучаві. 1439 р., 15 липня, Сучава.— *Cost.* II, 46—47.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана панові Оані Рошку граматику та його братові Петру Кожі

на володіння селами Калиманеші, Лалеші, Коцменеші, селищем Братаново та Микшиновою пасікою та ін. 1439 р., 30 липня, Васлуй.— *Cost.* II, 51—52.

Присяжна грамота воєводи Іллі на вірність польському королеві Владиславу. 1439 р., 8 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 712—713.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі Бистрицькому монастиреві на право збирання мита у Баківі. 1439 р., 13 вересня, Устя Кракова.— *Cost.* II, 59—60.

Присяжна грамота воєводи Стефаана на вірність польському королеві Владиславу. 1439 р., 25 вересня, Бирлад.— *Cost.* II, 714.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана бояринові Івану Ускатулу на володіння селом на Білому Потоці. 1439 р., 26 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 61—62.

Дарча грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана бояринові Журжу Мояну на села Моенеші, Татеші та Белегатову поляну. 1439 р., 28 жовтня, Сучава.— *Mih.* 205—206.

Дарча грамота молдавського воєводи Іллі панові Фете на село Маржиняни біля Юкаша. 1440 р., 6 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 65—66.

Лист київського митрополита Ісидора до урядників м. Холма, в якому просить їх не чинити кривд холмському священику Вавилі і не відбирати у нього церковного саду. 1440 р., 27 липня, Холм.— *АрхЮЗР* I/VI, 5.

Вкладна Микули Долзького церкві св. Николи у Долзькому монастирі на острів і озеро Мошне. 1440 р., 17 серпня, Перевали.— *P* 141—142.

Підтвердна грамота молдавських воєвод Іллі та Стефана Бистрицькому монастиреві на володіння селом Лукачеші на Солоному Тазлові, пожертвованим боярином Ванею Поркою. 1440 р., 4 жовтня, Сучава.— *Mih.* 208.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Ігнату на володіння селами Доброміреші і Балосинеші, одержаними від Івула та його племінника Негра. 1440 р., жовтень, 6. м. н.— *DBAc* 31—32.

Запис Гринка Болобана про продаж маєтку Всекрово панові Федку Юнквичу. 1440—1492 рр., 26 вересня, Володимир.— *АкЮЗР* II, 105—106.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Іллі Полянському монастиреві на чотири сім'ї циган. 1441 р., 23 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 477.

Дарча грамота воєвод Іллі та Стефана панові Владу Жикову на села Микушани, Мирославеші, Келинечі і селища Галино та Градино. 1441 р., 25 червня, Болгари.— *DBAc* 34—35.

Підтвердна грамота воєвод Іллі та Стефана панові Ігнату стольнику на володіння селами Доброміреші і Балоси-

неші, подарованими йому Івулом та його непомом Негре. 1441 р., 7 липня, б. м. н.— *ДВАС* 37—38.

Дарча грамота воевод Іллі та Стефана слугі Калоюну на село Ржавенці. 1441 р., 29 вересня, Сучава.— *ДВАС* 39—40.

Дарча грамота князеві Сангушкови на села Коростичі, Олишковичі, Щаславичі. між 1441—1443 рр., б. м. н.— *AS* III, 2.

Договір молдавського воеводи Іллі з литовським князем Казимиром про дружбу і збройну допомогу. 1442 р., 9 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 716—717.

Підтвердна грамота молдавських воевод Іллі та Стефана попові Андроніку і його синові Кості логофету на володіння селом Бучумяни, обмінаним ними за половину села Гочменеші з синами Станіжиними. 1442 р., 24 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 87—88.

Дарча грамота молдавських воевод Іллі та Стефана Кресті Юкешянулу на села Кезенеші, Балосинеші, Милотинеші та ін. 1442 р., 8 березня, Сучава.— *Cost.* II, 92—93.

Підтвердна грамота молдавських воевод Іллі та Стефана Міклушеві Распопу на володіння селами Левкушеші, Милеші, Хоржеші. 1442 р., 5 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 96—97.

Договірна грамота князя литовського Казимира з воеводою Іллею про дружбу і військову допомогу на випадок небезпеки. 1442 р., 8 липня, Троки.— *Cost.* II, 718—719.

Підтвердна грамота молдавських воевод Іллі та Стефана Маркові, синові Бонти, на володіння селом Бонтеші на Стебнику і селом на р. Бирладі. 1442 р., 30 серпня, Васлуй.— *Cost.* II, 100—101.

Підтвердна грамота князя Свидригайла на надання короля Ягайла церкві св. Івана в Городку. 1443 р., 1 січня, Городок.— *P* 143—145.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана панові Михулу писарю на володіння селом Сесені, селом «де був Юга Чорний» і Воробієвою пасікою. 1443 р., 6 березня, Нямц.— *Cost.* II, 119—121.

Дарча грамота воеводи Стефана слугі Тампі та його синам на села Русеші і Склипотеші. 1443 р., 16 квітня, Сучава.— *ВАН* 40—42.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Побратському монастиреві на чотири сім'ї циган. 1443 р., 1 травня, б. м. н.— *Cost.* II, 126—127.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Полянському монастиреві на 9 сімей татар. 1443 р., 7 травня, Сучава.— *Cost.* II, 128—129.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана панові Михулові писарю на володіння половиною сіл Беленеші і Копосеші. 1443 р., 14 травня, Сучава.— *Cost.* II, 131—132.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Шефанові Бребу на володіння селом на потоці Ядричі. 1443 р., 18 травня, Сучава.— *Cost.* II, 138—139.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Тодору Вледескулу на володіння селом Вледеші на р. Сереті. 1443 р., 28 травня, Сучава.— *Cost.* II, 140—141.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана панові Михулу писарю і Тодору граматику на селище «де був Вана Бербече і Єрмей» та млин на р. Милятині. 1443 р., 30 травня, Сучава.— *Cost.* II, 144—145.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Журжу Драгушанулу та його братові Олексі на володіння селом Драгушани і на пустелю для заснування села. 1443 р., 31 травня, Сучава.— *Cost.* II, 148—149.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана панові Іліяшу Шанзі на володіння селами Васіеші, Бесеші, половиною села Бедеші і поляною Борили. 1443 р., 8 червня, Сучава.— *Cost.* II, 155—156.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана панові Влашину Крецескулу на володіння селищем «де був дід його батька Стана Кречула» і чотирима полянами для заснування сіл. 1443 р., 20 червня, б. м. н.— *Cost.* II, 160.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана панові Мойці та його братові Тодору на володіння селами на р. Ребричі — Пожереші і Петрилеші, на р. Ребричоарі — селом попа Микова, Марковим селищем, Никаровим селищем. 1443 р., 24 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 179—180.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана ченцеві Саві на володіння виноградником, місцем для келії та Макаровою келією. 1443 р., 25 серпня, Дольний Торг.— *Cost.* II, 185.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Молдовицькому монастиреві на володіння селами, млинами і митом. 1443 р., 29 листопада, Сучава.— *ПГСММ*.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Побратському монастиреві на села на р. Побраті та Пруті. 1443 р., 29 листопада, Сучава.— *ДГСММН*.

Жалувана грамота галицького князя Льва братам Тутеню і Мойжеку на село Добаневичі в Перемишльській волості, вписана у львівські гродські книги 1443—1446 рр., Львів.— *P* 146—147.

Князь Василій Федорович Острозький поновлює запис свого батька, який надав церкву Матки Божої на кляштор святого Домініка. 1443—1452 рр., б. м. н.— *AS* I, 39.

Великий князь Свидригайло надає слугі своєму Михайлові Олехновичу села Цеценівці, Красилів, Захарівці і Котюжинці у Кременецькій волості. 1444 р., 16 січня, Луцьк.— *AS* I, 39—40

Дарча грамота молдавського воєводи Петра Побратському монастиреві на чотири сім'ї циган. 1444 р., 26 квітня, Дольний Торг.— *DIR«A»* 481.

Молдавський воєвода Стефан звільняє належне Городницькому монастиреві село Баласинівці від податків. 1444 р., 1 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 207—208.

Вирок у справі суперечки між Федком канцлером і Данилом Волошиним за граничну землю Мощаницю. 1444 р., 15 серпня, Ступно.— *AS* I, 41—42.

Підтвердна грамота великого князя литовського Свидригайла Ольгердовича про давні фундації на церкву у Володимирі, а саме: запис князя Романа Мстиславича на володіння селом Купечів і великого князя литовського Любарта Гедиміновича на с. Сушично. 1444 р., Луцьк.— *АрхЮЗР* 1/VI, 7—9.

Показання Василя Микулинича королеві Казимиру Ягайловичу про те, які повинності відбували брушани великій княгині Вітовтової. п. 1444 р., б. м. н.— *АрхЮЗР* I, 17.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана панові Михайлу логофету на село Чумелеші на р. Сереті з двома кутами і млином та на села на потоці Миялятині. 1445 р., 18 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 211—212.

Жалувана грамота князя Свидригайла на володіння селом Ричегов Федорові Жуку, Ходору та Ігнату Чоботам. 1445 р., 3 березня, Луцьк.— *P* 147—149.

Князь Свидригайло надає слuzі Радеві село Козлів і луки нижче Білих Берегів. 1445 р., 14 березня, Ольховець.— *СРК*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана панові Михулу логофету на володіння селищами Стенижеші, Гаврилівці та на села на р. Берзоті. 1445 р., 5 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 218—219.

Стефан воєвода укладає договір з князем Казимиром про дружбу та військову допомогу на випадок небезпеки. 1445 р., 25 червня, Яссн.— *Cost.* II, 725—727.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана панові Оанчі логофету на села Прокоп'яни, Безхачі, Великосільці та на три сім'ї циган. 1445 р., 15 липня, Сучава.— *DIR«A»* 483.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла пану Петрашку Ланевичу Мильському на маєток у Луцькому повіті. 1445 р., 24 липня, Луцьк.— *АрхЮЗР* I, 17—18.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана панові Оану Уряклі на села на р. Путні. 1445 р., 8 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 226.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана панові Тоадеру Генескулу на володіння селом «де був тесть його піп Оана» та селом Грумазеші, купленим ним у Стана

посадника. 1445 р., 11 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 230—231.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана митрополитові Кир Калисту романському на татарина Пашка з Нямца. 1445 р., 30 вересня, Дольний Торг.— *Cost.* II, 236.

Жалувана грамота князя Свидригайла Ольгердовича Івану Мушаті на село Склинь у Луцькому повіті. 1445 р., 5 листопада, Луцьк.— *P* 149—151.

Договірна грамота про дружбу між Стефаном воєводою і польськими панамі. 1445 р., 26 листопада, Серет.— *Cost.* II, 728—730.

Дарча грамота литовського князя Свидригайла вірменському владиці на село Ціпорово під Луцьком. 1445 р., 22 грудня, Київ.— *ЗНТШ* СХV, 19.

Дарча грамота литовського князя Свидригайла слuzі Петру Ланевичу Кирдейовичу Мильському на села Киселин. Твердинь, Мутвितिще та ін. у Луцькому повіті. 1445—1452 рр., Луцьк.— *АрхЮЗР* 8/IV, 12—13.

Дарча грамота молдавського воєводи Стефана панові Михайлу логофету на село Ловці з прикутками на р. Бистриці, село Гаврилівці та на 6 сімей циган. 1446 р., 25 січня, Сучава.— *Cost.* II, 237—238.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Осташкові Огорилку на володіння селом Бугайчівці на р. Ревті. 1446 р., 26 січня, Сучава.— *Cost.* II, 241.

Дарча грамота воєводи Стефана Нямцькому монастиреві на щорічний доход — по дві мажі риби на три кантари чорної ікри. 1446 р., 19 лютого, Сучава.— *DIR«A»* 485.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Полянському монастиреві на володіння селами Репчичани, Радівці, Русоніг, Балан, Доброчин та двома млинами і пасікою. 1446 р., 25 лютого, Сучава.— *ПГСПМР*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана панові Драгомиру Оцелу на володіння селом Бозіани з монастирем і обома потічками. 1446 р., 5 березня, Сучава.— *Cost.* II, 247—248.

Грамота молдавського воєводи Стефана про звільнення сіл, належних Нямцькому монастиреві, від різного роду податків. 1446 р., 11 березня, Давидове Село.— *Cost.* II, 250—251.

Жалувана грамота князя Свидригайла Ходкові на села Миловши і Задиби. 1446 р., 15 травня, б. м. н.— *P* 151—153.

Дарча грамота воєводи Стефана Нямцькому монастиреві на монастир біля Боїщ, церкви у селах Телебечинцях, Башотянах, Баломирешах. 1446 р., 6 червня, Васлуй.— *Cost.* II, 263.

Духовна грамота київського князя Андрія Володимировича. 1446 р., 16 червня, Київ.— *P* 153—155.

Дарча грамота великого князя Свидригайла слугі Олиферу на село Глухні і селище Стаї у Луцькому повіті. 1446 р., 14 липня, Луцьк.— *AS* I, 42—43.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана Нямецькому монастиреві на володіння селом Дворинеші на р. Молдаві і на село Финтиряле на р. Побраті. 1446 р., 20 липня, Сучава.— *Cost.* II, 270—271.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Петрашку Ланевичу на маєтки Михалевичі, Пруси і Межиріччя в Луцькому і Острозькому повітах. 1446 р., 20 липня, Луцьк.— *АкЮЗР* I, 18.

Дарча грамота великого князя Свидригайла князеві Михайлові Васильовичу Чорторійському на села Алишів, Дерев'яне, Деків, Суховсь, Чаруковець. 1446 р., 29 грудня, Луцьк.— *AS* III, 5.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана бояринові Шандру спатару на володіння селами Колешівці, Решинці, Дубова, Непоротова, Вишневіці, Ожогів і селом на усті р. Кобилчина, де є млин. 1447 р., 14 січня, Сучава.— *Cost.* II, 273—274.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана про надання воєводою Олександром Молдовицькому монастиреві половини калугерського броду, а також 10 бочок вина щорічно. 1447 р., 11 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 281—282.

Дарча грамота великого князя литовського Свидригайла слугі Петрашу Волковій на землю у Луцькому повіті. 1447 р., 1 серпня, Луцьк.— *АрхЮЗР* 8/IV, 10—11.

Дозвіл воєводи Романа брашівським купцям торгувати у Молдавському князівстві. 1447 р., 4 серпня. Баків.— *Cost.* II, 731—732.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра Нямецькому монастиреві на володіння селами Темишеші, Дворинеші, Крестенеші, Білошеші, Жеминеші, Саучеші, Башотяни, Финтиняле, Думбравиця, Телеб'ячинці, Клокочна та ін. 1447 р., 22 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 288—289.

Лист польського короля Казимира біскупові віленському та ін. з приводу переговорів з магістром хрестоносців. 1447—1492 рр., Брест Куявський.— *ЛКБВ*.

Лист короля Казимира до намісників ковенського, вілкомирського та ін. із заборону держати без його відома німецьку челядь. 1447—1492 рр., Перемишль.— *ЛКНКВ*.

Дарча грамота молдавського воєводи Романа Петрі, синові Томи, на село Сторожинець на р. Сереті. 1448 р., 18 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 299—300.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Романа старості Подільської землі Дітриху Бучацькому на володіння се-

лами Василів, Борисово Село, Кучурів, Ленцовичово Село, Юрківці, Вербівці. 1448 р., 23 лютого, Коломия.— *Cost.* II, 305—306.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра про звільнення сіл Чуленеші, Берестяни, Рошка, належних Полянському монастиреві, від податків. 1448 р., 5 квітня, Поляна.— *DIR«A»* 491.

Продажна грамота князя Юрія Васильовича Острозького братові Іванові Васильовичу на села Мнятин, Головичі, Підбірці, Дітиничі. 1448 р., 20 квітня, Берестя.— *AS* I, 44.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра панові Михайлу логофету на місце, де були старі млини біля Бані, для збудування нових млинів. 1448 р., 23 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 313—314.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра про звільнення сіл: Рипчичани, Радівці, Добречинеші, Баланешта та ін. від усяких повинностей. 1448 р., 5 травня, Побрата.— *ДГПР*.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра панові Рошці та його братові Кожі на володіння селами Келіманеші, Брошяни, Станово, Божеші, селище Братансво та на Микшинову пасіку. 1448 р., 15 липня, Сучава.— *Cost.* II, 316—317.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра панові Чернату плоскару та його братові Шефулу на володіння селами, пустелями на ріках Короді, Сухолуї, Безоті, Пруті, Бирладі. 1448 р., 15 липня, Сучава.— *Cost.* II, 323—325.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра панові Івану Порці на володіння селами, що на Чорном Поточі і на р. Тутові, та на 11 циган. 1448 р., 27 липня, Сучава.— *Cost.* II, 342—343.

Присяжна грамота воєводи Петра на вірність польському королеві Казимиру. 1448 р., 22 серпня, Хотин.— *Cost.* II, 733—735.

Присяжна грамота бояр воєводи Петра на вірність польському королеві Казимиру. 1448 р., 22 серпня, Хотин.— *Cost.* II, 737—738.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра Нямецькому монастиреві на чотири сім'ї циган. 1448 р., 3 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 352—353.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра панові 3 на половину села Унгуряни і Сперлеші, на села Прочеші, Негашеші, Башотяни, на селища Петрилово, Тисеші Будеші. 1448 р., 3 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 355—356.

Підтвердна грамота воєводи Петра брашівським купцям про надання привілеїв на вільну торгівлю у Молдавському князівстві. 1448 р., 11 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 741—742.

Дарча грамота молдавського воеводи Петра панові Марку на село Панчеші на р. Бирладі, на Фірцину пасіку і на місце під млин на р. Ракові. 1448 р., 15 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 359.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра панові Михайлу логофету та його братам на володіння селами «де був Драгуш Тямеш на усті Студенця» і «де був Старий Тямеш». 1448 р., 22 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 361—362.

Дарча грамота молдавського воеводи Петра Полянському монастиреві на шість бочок вина щорічно і на віск від Красного Торгу. 1448 р., 5 жовтня, Поляна.— *Cost.* II, 365—366.

Підтвердна грамота воеводи Петра Нямецькому монастиреві на володіння селом Керничани, подарованим монастиреві боярином Крестя. 1448 р., 10 жовтня, Сучава.— *DIR* № 10а (початок грамоти до 5 цитати, далі *Cost.* II, 369).

Дарча грамота пана Крестя Нямецькому монастиреві на володіння селом Креничани. 1448 р., 10 жовтня, Сучава.— *DIR* № 10b.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Побратському монастиреві на віск від Красного Торгу та на 7 бочок вина щорічно. 1449 р., 8 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 377—378.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Молдовицькому монастиреві на володіння посадом на р. Молдаві, подарованим Оаном Пинтчею. 1449 р., 26 травня, Дольний Торг.— *Cost.* II, 379—380.

Розсудна грамота молдавського воеводи Олександра між Костею паркалабом та Герге Херегарі. Костя паркалаб дав Герге Херегарі на збереження 800 золотих, які останній витратив і замість грошей віддає Кості паркалабу своє село біля Васлуя та сучавські доми. 1449 р., 5 червня, Сучава.— *Cost.* II, 385—386.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Полянському монастиреві на різні привілеї. 1449 р., 27 червня, Ясси.— *Cost.* II, 391—392.

Підтвердна грамота воеводи Олександра брашівським купцям на привілеї, надані їм його дідом воеводою Олександром. 1449 р., 3 серпня, Васлуй.— *Cost.* II, 742—744.

Лист Степана Кунацковича Гуці про надання частини маєтку Кольнятичі князю Федору Михайловичу Чорторизькому. 1449 р., 29 вересня, Луцьк.— *АЛМ* 8.

Договірна грамота про дружбу і військову допомогу на випадок потреби між воеводою Богданом і старостою каменецьким і подільським Дітрихом Бучацьким з Язловця. 1449 р., 2 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 746—747.

Дарча грамота воеводи Іллі слугі Стану, XV ст., Сучава.— *ДГВІС*.

Підтвердна грамота князя Олександра Володимировича про звільнення слуги Ларивона Велавського від усяких повинностей і податків. 1450 р., 19 лютого, Овруч.— *ЗНТШ* XI, 7.

Запис пана Дмитра Порицького про забезпечення на своєму маєтку віна своїй жінці Єлисаветі. п. 1450 р., б. м. н.— *ПИ* № 9.

Акт про продаж землі з угіддями у Волковийській волості Яном Корійвою Ядуговичем церкви св. Станіслава і віленському біскупу. 1451 р., 30 квітня, Вільна.— *АкЮЗР* II, 106.

Дарча грамота князя Олександра Володимировича боярам Івашкові і Петрові Григоровичам на селище Тачанчу. 1451 р., 8 травня, Київ.— *ЗНТШ* XI, 10.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Богдана Нямецькому монастиреві на двох татаринів — Пашка і Петрику. 1451 р., 31 липня, Дольний Торг.— *Cost.* II, 400.

Дарча грамота молдавського воеводи Богдана Молдовицькому монастиреві на 10 бочок вина щорічно. 1451 р., 13 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 401.

Підтвердна грамота великого князя Свидригайла про надання панові Гринкові села Храпино у Туровському повіті. 1451 р., 24 вересня, Луцьк.— *AS* I, 44—45.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Богдана Петру Дурня на володіння місцем у пустелі коло р. Шаковець та на місце коло млина у руслі р. Шаковця. 1451 р., 17 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 402—403.

Дарча грамота великого князя Свидригайла слугі Петру Мишчичу на села Холунев, Холуневець, Підгаї, Силицево городище, дворище Гугнино і селище Бече. 1451 р., 22 грудня, Луцьк.— *АрхЮЗР* 8/IV, 16—17.

Жалувана грамота князя Свидригайла Митку, племіннику Немира, старости луцького, на село Липу в Перемишльському повіті та села Будятичі, Тишковичі, Дубровицю, Лішну і Стяги у Володимирському повіті. 1451 р., 31 грудня, Луцьк.— *P* 157—159.

Жалувана грамота князя Свидригайла Пашкові Прокофійовичу на село Холуп'яч у Володимирському повіті. 1451 р., Луцьк.— *P* 155—157.

Дарча грамота князя Свидригайла Ольгердовича слугі Хомякові молодому Сенкові на вотчину Сморгдів. 1451 р., Луцьк.— *ДГШХ*.

Жалувана грамота князя Свидригайла Єршу Терешковичу на село Смолиговичі у Мозирському повіті і села: Долгий Ший, Бор Брин, Посників, Микулин, Қлишевське у Луцькому повіті. 1452 р., 9 січня, Луцьк.— *P* 160—161.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Бистрицькому монастиреві на володіння потоком Ботна з усіма озерами та двома неводами на Дністрі. 1452 р., 24 лютого, Васлуй.— *DIR* «А» 500.

Підтвердна грамота воеводи Олександра брашівським купцям на привілеї, надані їм його дідом воеводою Олександром. 1452 р., 12 серпня, Васлуй.— *Cost.* II, 759—760.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Нямецькому монастиреві на володіння букатою землі за Сухим потоком. 1452 р., 7 вересня, Сучава.— *Cost.* II, 409—410.

Жалувана грамота великого князя Свидригайла Фетинії Костюшковій на село Жасковичі у Володнмирському повіті. 1452 р., 22 вересня, Луцьк.— *АкЮЗР* I, 20—21.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра панові Михайлу логофету на володіння селами Іванківці, Погорілівці, Хатчинці з прикутками, купленими ним у Маня Глобниківича за 120 золотих турецьких. 1452 р., 27 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 421—422.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра панові Оні Киндескулу на володіння селом Драгоеці на усті р. Добротвора, половиною села Петреші на Зелетині, селом Веришеші на усті р. Берхяча. 1452 р., 21 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 425—426.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра панові Тришору, синові Шандра з Юкаша на володіння селами Опришеші, Керна та Рекитищ. 1452 р., 21 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 431—432.

Привілеї князю Михайлу Васильовичу на село Холопи у Луцькому повіті. 1452 р., 29 грудня, Луцьк.— *АрхЮЗР* 8/IV, 60—61.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Нямецькому монастиреві на циган Нанула і його братів Михула, Войка і Радула, Луку, Олексу і Завида та ін. 1453 р., 22 січня, Сучава.— *DIR«A»* 503.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Побратському монастиреві на весь віск від Красного Торгу, шість бочок вина із своєї десятини, Бозову пасіку, 12 колод солоду щорічно і 4 колоди пшениці від банського млина, три сім'ї татар та ін. 1453 р., 26 січня, Сучава.— *Cost.* II, 444—446.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Молдовицькому монастиреві на 12 бочок вина щорічно з своєї десятини, посад на Молдові вище Бані та пасіку в Бохотині, надану паном Костею уришем. 1453 р., січень, Сучава.— *Cost.* II, 453—454.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Оані постельнику на володіння селом Строеці з млином на усті р. Шімуза, подарованим йому Марушкою Строясовою. 1453 р., 8 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 458—459.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Яцковому монастиреві коло Сучави на право осадити собі село у монастирських межах та на всякі привілеї поселенцям. 1453 р., 23 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 461—462.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Побратському монастиреві на нямецьких татар. 1453 р., 3 квітня, Нямц.— *Cost.* II, 465—466.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Сими Тунсулу, Балошу Хоржескулу, Шефану Тунсулу, Іоану Хоржескулу на село Хоржеші на р. Богдані та на село Тунсеці також на р. Богдані, куплене у Юки. 1453 р., 12 червня, Сучава.— *Cost.* II, 467—468.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра панові Михайлу логофету, його братам Думі і Тадору на володіння селами на р. Бистриці: Ловці, Прокоп'яни з млином і пасіками, Рашківці, Гаврилівці та ін. 1453 р., 20 червня, Сучава.— *Cost.* II, 471—473.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Городницькому монастиреві на звільнення монастирського села Балосинеші від усяких податків. 1453 р., 8 липня, Сучава.— *Cost.* II, 491—492.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра Нямецькому монастиреві на татар Понтя, Журжа та Іона. 1453 р., 20 липня, Сучава.— *Cost.* II, 493—494.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Олександра панові Вітовту на володіння селом Лужани на Пруті, купленим у пана Косте Вранича. 1453 р., 7 вересня, б. м. н.— *Cost.* II, 495—496.

Договірна грамота воеводи Олександра з польським королем Казимиром про дружбу і військову допомогу. 1453 р., 23 вересня, Серет.— *Cost.* II, 765—766.

Підтвердна грамота воеводи Олександра Молдовицькому монастиреві на право перевозу без мита трьох возів товарів. 1453 р., 30 вересня, Сучава.— *ПГОВ*.

Дарча грамота молдавського воеводи Олександра Нямецькому монастиреві на Бранішу від Бохотина — шлях до Нуоресу Ковасна і на пасіку у Козії. 1454 р., 1 січня, Сучава.— *Cost.* II, 501—502.

Договірна грамота Мужила Бучацького, старости снятинського і коломиїського, і його брата Бартоша Бучацького, старости подільського, з канцлером молдавським Михайлом. 1454 р., 24 березня, Снятин.— *P* 162—163.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра Молдовицькому монастиреві на чотири сім'ї циган. 1454 р., 25 серпня, Байчани.— *ПГПММ*.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Петра Молдовицькому монастиреві на звільнення від оплати мита трьох монастирських возів та на звільнення банських татар. 1454 р., 25 серпня, Котнари.— *Cost.* II, 508—509.

Запис князем Семеном Романовичем Кобринським своїй дружині Улянї Семенівні Голшанській двох тисяч кіп грошей. 1454 р., 1 жовтня, Кобринь.— *AS* III, 9—10.

Дарча грамота молдавського воеводи Петра Хоморському монастиреві на звільнення від мита. 1454 р., 2 жовтня, Сучава.— *Cost.* II, 513.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра про звільнення від усяких повинностей сіл Нямецького монастиря: Дворинеші, Тимишеші, Манеші та ін. 1454 р., 8 грудня, Нямець.— *Cost.* II, 516—517.

Лист короля Казимира до каменецького намісника пана Федора Олізаровича з проханням дати дворянину Тишку Ходкевичу Струковицьке дворище. 1454 р., 10 грудня, Краків.— *АЛМ* 12.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Олександра Нямецькому монастиреві на володіння землею коло Нямець на Тополиці. 1455 р., 8 лютого, Ясси.— *Cost.* II, 525—526.

Воєвода Олександр обіцяє королеві польському поміч проти татар та їх ворогів. 1455 р., 14 (лютого або травня), Банилів.— *Cost.* II, 769—770.

Підтвердна грамота воєводи Петра брашівським купцям про надання їм привілеїв на вільну торгівлю. 1455 р., 2 червня, Сучава.— *Cost.* II, 771—772.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра Бистрицькому монастиреві на володіння Ботнею з усіма озерами і гирлами, усіма пасіками понад Дністром та двома бродами з усім митом. 1455 р., 6 червня, Сучава.— *Cost.* II, 531—532.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра панові Михайлу логофету на володіння селами Нігоева, Пертенеші, на обидві Жудечії, Хячул, Сухий потік та ін. 1455 р., 2 липня, Сучава.— *Cost.* II, 539—541

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра панові Петру комісу на володіння селами Гредеші, Фауроане, Стенижеші, Хелмежеші та ін. 1455 р., 15 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 543—544.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра панові Трифу Борзескулу на володіння селами Бешеші, Шефанеші, Болчеші та ін. 1455 р., 20 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 549—550.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра панові Тадору Лінбедулчевичу на володіння селами Браницари, Жулеші, Бербоші, Бешикураяни та ін. 1455 р., 23 серпня, Сучава.— *Cost.* I, 553—554.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра панові Думі Микачу на місце у Бохотині для заснування села. 1455 р., 29 серпня, Сучава.— *Cost.* II, 558—559.

Присяжна грамота воєводи Петра на вірність польському королеві Казимиру. 1455 р., 1 жовтня, Хотин.— *Cost.* II, 773—775.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра Нямецькому монастиреві на володіння селом Балешеші. 1455 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 563—564.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра Нямецькому монастиреві на володіння селом Балешеші. 1455 р., 20 грудня, Сучава.— *Cost.* II, 563—564.

Напис у монастирі міста Дял. 1455 р., Дял.— *Nic. Doc*

Привілей молдавського воєводи Петра Арона львівським купцям на вільний проїзд у Молдавію і торгівлю з уплатою мита. 1456 р., 15 січня, Сучава.— *ПМВЛ*.

Дарча грамота молдавського воєводи Петра Хоморському монастиреві на села Пратеші та Діонишево Селище. 1456 р., 20 січня, Сучава.— *ГПХМ*.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра протопопові Іоїлу та його синові Журжу граматику на володіння селами Онеші, Воровеші, Арпешеші, Арменеші та ін. 1456 р., 18 лютого, Сучава.— *Cost.* II, 568—569.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра Нямецькому монастиреві на володіння озером Загорнеї з усіма гирлами. 1456 р., 1 березня, Нямець.— *DIR«A»* 511.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра панові Сину Хотинському на володіння селами Шизківці, Малинци, Замківці та ін. 1456 р., 8 червня, Сучава.— *Cost.* II, 577—578.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Петра на межі села на усті Бредецела, що належало Молдовицькому монастиреві. 1456 р., 13 червня, Сучава.— *Cost.* II, 582—583.

Підтвердна грамота воєводи Петра на привілей львівським купцям. 1456 р., 29 червня, Сучава.— *Cost.* II, 788—791.

Підтвердна грамота воєводи Петра Журжі Іоїловичу на володіння селом Онеші з монастирем, селом Воровеші і пустелею для заснування села. 1456 р., 30 червня, Сучава.— *Mih.* 213—214.

Грамота молдавського воєводи Петра і його бояр про турецьку данину. 1456 р., Васлуй.— *ЭСФ*.

Грамота случького князя Михайла Олельковича бояринові Василю Царю з дозволом купити двір Івашка Гридковича і пожертвувати його случькому Троїцькому монастиреві. 1456—1481 р., Копиль.— *P* 163—164.

Воєвода Петро видає Мужилові бучацькому та Бартошеві із Язловця зрадника і розбійника Льва і призначає двох старостів для нагляду за порядком. 1457 р., 1 квітня, Сучава.— *Cost.* II, 808—811.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Бистрицькому монастиреві на мито від Баківського Торгу. 1457 р., 8 вересня, Бистриця.— *BD* I, 3—5.

Воєвода Стефан прощає вину Михайлові логофету і дозволяє йому самому і всім його родичам повернутися до своїх маєтків. 1457 р., 13 вересня, Баків.— *BD* II, 257—258.

Підтвердна грамота воєводи Стефана на привілей Сими Корчі на володіння селом Корчеші на р. Козанчі. 1457 р., 18 вересня, Сучава.— *УКР*.

Жалувана грамота київського князя Семена Омельковича Сеньку Скипорю на село Туліни. 1457 р., 1 жовтня, Київ.— *P* 164—165.

Друга жалувана грамота київського князя Семена Омельковича Сенку Скипорю на село Туліни і людей в ньому. 1457 р., 1 жовтня, Київ.— *P* 165—166.

Роз'їзна старости житомирського Жидимонта і пана Каленика Скипорю на село Туліно. бл. 1458 р., б. м. н.— *P* 166—168.

Молдавський воевода Петро дає розписку Михайлові з Бучача про те, що він одержав золоті гроші, які свого часу давав на жолд панові Бартошу з Бучача. 1458 р., 24 січня, Кам'янець.— *Cost.* II, 814—815.

Дарча грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на село Балошеші і двох татар Оанчу та Пантю з усім їх родом. 1458 р., 13 лютого, Сучава.— *BD* I, 6—7.

Підтвердна грамота воеводи Стефана брашівським та іншим купцям на право вільної торгівлі у Молдавському князівстві, надане його дідом воеводою Олександром. 1458 р., 13 березня, Сучава.— *BD* II, 261—263.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Бистрицькому монастиреві на володіння потоком Ботнею з усіма озерами, гирлами і озерцями. 1458 р., 10 квітня, Дольний Торг.— *BD* I, 8—9.

Підтвердна грамота воеводи Стефана митрополії міста Роман на володіння селами Леукушани з млином та Драгомиреші з поромом на р. Молдаві. 1458 р., 12 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 512.

Підтвердна грамота про продаж Олехном Жюсичем Дробишу Мжюровичу села Колюхи з Рапотовим і з усім, що до нього належить, крім Озерян. 1458 р., 13 червня, Острог.— *ОЖДМ*.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Молдовицькому монастиреві на чотири сім'ї пиган. 1458 р., 31 серпня, Дольний Торг.— *ЛГСММЦ*.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Молдовицькому монастиреві на право збору воску в Бані з усіх трактирів. 1458 р., 31 серпня, б. м. н.— *DIR«A»* 513.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слuzі Оану Грамі на володіння селом, що на Никиді. 1458 р., 5 вересня, Сучава.— *BD* I, 18—19.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Бистрицькому монастиреві на межі старого заповідного лісу. 1458 р., 10 жовтня, Корочин Камінь.— *Mih. Doc.* 121—123.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Негулові і Татулові на володіння селами Руси і Редяни. 1458 р., 26 жовтня, Сучава.— *BD* I, 19—21.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Станчулу Синескулу на володіння селами Синешії, Крептуряни, Щурнешії та ін. 1458 р., 11 листопада, Сучава.— *BD* I, 24—25.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Лині Ружину на володіння селами Ружиняни, Тиуції, половиною Тележина, Стоборяни, Ботешани та озером Лаго. 1459 р., 3 січня, Сучава.— *Cost.* S. 21—22.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Івашкові Гоенескулу на володіння селами Коново, Никоарино та Журжа блдаря. 1459 р., 13 січня, Сучава.— *BD* I, 27—28.

Підтвердна грамота воеводи Стефана людям з Поляни і Оничан про заборону ходити по цих селах дорогунським урядникам. 1459 р., 16 лютого, Сучава.— *BD* I, 28—29.

Молдавський воевода Стефан постановляє, що всі угорці з села Лукачеші повинні платити данину тільки Бистрицькому монастиреві і право на тих людей має тільки бистрицький ігумен. 1459 р., 20 травня, Сучава.— *DIR«A»* 514.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іону Негоескулу на володіння селами Береші, Дринжеші, Хавати, Нежеші. 1459 р., 12 червня, Ясси.— *BD* I, 31—32.

Жалувана грамота київського князя Семена Омельковича Іеремії Шашку на землі по притоках Дністра. 1459 р., 12 червня, Прилуки.— *P* 170—172.

Дарча грамота князя Семена Олександровича бояринові Андрію Морозу на село Жердеву. 1459 р., 23 липня, Київ.— *ЗНТШ* XI, 13.

Дарча грамота воеводи Стефана Хоморському монастиреві на щорічний оброк по п'ять бочок вина. 1459 р., 30 серпня, Сучава.— *BD* I, 34—35.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слuzі Гостилу на володіння селами у Молдавському князівстві Гостиleshі, Негоеші, Бахна та ін. 1459 р., 3 вересня, Сучава.— *BD* I, 35—36.

Акт про розподіл маєтку і челяді між братами Богданом і Дмитром Холоневськими. 1459 р., 14 вересня, б. м. н.— *АрхЮЗР* 8/IV, 18—19.

Дарча грамота княгині Анастасії, дружини київського князя Олександра Володимировича, та її синів Семена і Михайла Троїце-Сергіївській Лаврі на села Передол і Почапод. 1459 р., Київ.— *P* 173—174.

Зобов'язання Яна Бучацького з Литвинова щодо виплати 80 гривень Михайлові, канцлеру молдавського воеводи Олександра. 1459—1460 рр., Самбір.— *ЗНТШ* CLIII, фотокол.

Грамота короля Казимира про стягнення мита в маєтках волинських князів, панів, бояр і землян. 2-а пол. XV ст., Степань.— *АЛМ* 8—9.

Купча грамота Мартина Гастовтовича на селище Крехаєв з приналежними до нього бортними землями і 14 озерами у Волчка Боденковського та його синів Євлашка і Романа. 2-а пол. XV ст., 3 січня, Овруч.— *СПС*.

Дарча грамота князя Михайла Костянтиновича, старости володимирського, Спаському монастиреві під Луцьком на десятину від озимої пшениці, жита, ярини, гусей, курей, качок. 2-а пол. XV ст., Луцьк.— *СО*.

Підтвердна грамота воєводи Стефана про продаж Фреце Драгоше села Кецелеші за 70 золотих татарських Романові Темешескулу і про продаж Романом половини цього села Журжу Галбену за 35 золотих татарських. 1460 р., 13 квітня, Сучава.— *Cost. S.* 33—34.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Бистрицькому монастиреві на велике і мале мито у Баків та мито у Тазлові. 1460 р., 23 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 515.

Воєвода Стефан просить Михайла логофета повернутися до нього на службу, обіцяє не згадувати про сварку між ними і повертає йому усі села і маєтки. 1460 р., 12 червня, Сучава.— *BD II*, 269—270.

Підтвердна грамота воєводи Стефана львівським і подільським купцям про надання привілеїв на вільну торгівлю в Молдавському князівстві. 1460 р., 3 липня, Сучава.— *BD II*, 271—276.

Підтвердна грамота воєводи Стефана бояринові Івулу Войнескулу на володіння селом Войнеші з монастирем, купленим в Іоана та Петрики за 50 золотих. 1460 р., 27 листопада, Сучава.— *Cost. S.* 40—41.

Дарча грамота воєводи Стефана Івашкові комісу на володіння селами Сасеші, Романеші. 1460 р., 5 грудня, Бирлад.— *BD I*, 40—41.

Підтвердна грамота воєводи Стефана про надання Івулом Солкою трьох сіл зятєві Богдану і онуці Стані. 1461 р., 8 серпня, Сучава.— *BD I*, 44—46.

Грамота Івашка Дичка Васильовича про продаж князеві Семену Васильовичу Несвизькому свого маєтку у Луцькому повіті. 1461 р., 22 грудня, Луцьк.— *AS I*, 53—54.

Воєвода Стефан присягає на вірність і вічний мир з польським королем Казимиром і відрікається від раніше укладених угод, спрямованих проти короля. 1462 р., 2 березня, Сучава.— *BD II*, 282—285.

Митрополит молдавський Феоктист з усією радою воєводи Стефана обіцяє вірність королеві Казимиру і Короні польській. 1462 р., 2 березня, Сучава.— *BD II*, 288—290.

Воєвода Стефан у присутності галицького старости пана Станіслава, каменецького пана Мужили, старости снятинського і коломийського Яна Ланки обіцяє вірність польському королеві Казимиру. 1462 р., 2 березня, Сучава.— *BD II*, 291—293.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Марті, пані Михуля Андрійніка, на володіння селом Унгул. 1462 р., 20 квітня, Сучава.— *BD I*, 51—53.

Дарча грамота воєводи Стефана Романові та його дітям на 100 рублів чистого срібла. 1462 р., 22 квітня, Сучава.— *BD I*, 53—54.

Підтвердна грамота воєводи Стефана про те, що Марьяна, дочка Улина, дала половину села Сперлеші своїй тітці Стані. 1462 р., 15 травня, Баків.— *BD I*, 55—56.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Камінському монастиреві на володіння рядом сіл і млинами у Молдавському князівстві. 1462 р., вересень, Сучава.— *Cost. D.* 10—12.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Петру Глодінулу на володіння селом Глодяни. 1462 р., 5 жовтня, Сучава.— *BD I*, 61—62.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Петру Чориому на володіння селом Симеші в усті р. Тазлова і четвертою частиною села Филипеші. 1462 р., 6 жовтня, Сучава.— *BD I*, 63—64.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Нікору Сербескулу на володіння селами, де була вотчина Думи Чорного, Дрежеші, Борисеші, Мунчеї та ін. на р. Ребричі. 1462 р., 8 жовтня, Сучава.— *BD I*, 64—65.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугі Лацкові на володіння селами Драгоеші, Лукачеші, Ботеші і Какачани. 1462 р., 3 грудня, Сучава.— *BD I*, 66—67.

Дарча грамота Ігнатія, вистіарника воєводи Стефана, церкви св. Благовіщення на р. Молдовиці на різні дорогі річч. 1462 р., Молдовиця.— *BD I*, 69—71.

Підтвердна грамота воєводи Стефана львівським купцям про надання привілею на вільну торгівлю в Молдавському князівстві. 1463 р., 25 січня, Ясси.— *BD II*, 294—295.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Шефулові Чернатескулу на володіння селом Мотишеші і селищем Татулово. 1463 р., 15 квітня, Сучава.— *BD I*, 73—74.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Нямецькому монастиреві на весь хотар у Загорній і всякі привілеї. 1463 р., 13 червня, Сучава.— *Cost. S.* 45.

Поділ маєтків князів Семена, Солтана і Василя Збарзьких. 1463 р., 9 липня, Луцьк.— *AS I*, 54—55.

Підтвердна грамота старости луцького Михайла Монтовтовича і маршалка Волинської землі пана Олізара про угоду між князями Василем і Семеном Збарзькими. 1463 р., 10 липня, Луцьк.— *AS I*, 55—56.

Продажна грамота острозького міщанина Дробиша Мжюровича князеві Іванові Васильовичу Острозькому на села Конюхи та Озеряни. 1463 р., 20 вересня, Острог.— *AS I*, 56.

Підтвердна грамота Грицька Яглишевича панові Сенку Хоменковичу на володіння кутом поля з садком. 1463 р., б. м. н.— *ГГЯ*.

Дарча грамота короля Казимира Ягеллона Левину Шаломичу на заселені і незаселені землі у Берестейському воеводстві. 1463—1478 рр., Берестя.— *РЕА* I, 35—36

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Луці, синові Петра логофета, та його дружині Марині на володіння селом Топорівці. 1464 р., 28 квітня, Сучава.— *Cast. S.* 59—60.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Муші, дружині пана Пантелея, на володіння селом Пантелієші на Озері. 1464 р., 11 червня, Васлуй.— *DIR«A»* 517.

Продажна грамота Олехна Юрійовича Іванові Дробишу Мжуровичу на озеренське дворище. 1464 р., 25 червня, Острог.— *AS* I, 57.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тодору Продану на володіння селом Грикове на р. Сереті, купленим ним за 300 золотих турецьких. 1464 р., 12 вересня, Сучава.— *BD* I, 83—84.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Андрейкові Чорторійському на володіння селами Чорторія, Дубовцул, Оши-хлеб. 1464 р., 2 листопада, Сучава.— *BD* I, 85—86.

Запис про купівлю Олександром, сином Стефана воеводи, євангелія з XIV ст., зроблений на тому ж євангелії. 1464—1496 рр., б. м. н.— *Gh. S.*

Продажна грамота Гринка Єловича князеві Іванові Васильовичу Острозькому на село Долотче. 1465 р., 25 січня, Острог.— *AS* I, 57.

Дарчий запис княгині Ульяни Кобринської слугі Іуді на церкву Петра і Павла у Кобрині. 1465 р., 19 лютого, Кобринь.— *АкВАК* III, 4.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Кандрі, синові Греула, на володіння половиною села Журжеші. 1465 р., 3 березня, Васлуй.— *BD* I, 87—88.

Дарча грамота князя Семена Олександровича князеві Юрієві Борисовичу на селище Сераків. 1465 р., березень. Київ.— *ДГСОС*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана митрополитові Теоктисту на володіння селом Михаєші, купленим ним у Журжа Ротомпана за 270 золотих турецьких. 1465 р., 11 квітня, Сучава.— *GL* 176.

Підтвердна грамота воеводи Стефана митрополії Дольного Торгу на сім циганських родин. 1465 р., 13 грудня, Сучава.— *DIR«A»* 518.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іоанишу Ізварецу на володіння селом Мунте, купленим ним за 90 золотих. 1466 р., 18 лютого, Сучава.— *DIR«A»* 519.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про звільнення всіх мешканців села Негоєші, що на Чорному Поточі, від різних податей. 1466 р., 13 березня, Сучава.— *BD* I, 94—96.

Підтвердна грамота про обмін Янком Чапличем села Голче на помістя Межириччя, належне князю Івану Васильовичу Острозькому. 1466 р., 20 червня, Острог.— *AS* I, 60—61.

Продажна грамота Янка Чаплича князеві Івану Васильовичу Острозькому на село Голче. 1466 р., 20 червня, Острог.— *AS* I, 61—62.

Продажна грамота князя Юрія Васильовича Заславського Семену Олізаровичу на село Белашів. 1466 р., 26 червня, Берестя.— *AS* I, 62—63.

Запис воеводою Стефаном Побратському монастиреві вічного оброку на помин душі своїх родичів. 1466 р., 9 липня, Сучава.— *BD* I, 104—106.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Бені на володіння селами Мурджани, Ухирнеші. 1466 р., 28 серпня, Сучава.— *BD* I, 109—111.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Боді на володіння місцем для заснування села і пасіки, купленими ним за 40 золотих у Татула. 1466 р., 8 грудня, Дольний Торг.— *BD* I, 112—113.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Мойкові і Кості на володіння місцем для заснування села на Керлігатурі. 1466 р., 8 грудня, Дольний Торг.— *BD* I, 114—115.

Напис на плащаниці в церкві села Сулимівкн Переяславського повіту або Борисполя Полтавської єпархії. 1466 р., б. м. н.— *ОБРН* 128.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Мойкові і Кості на володіння селищем Шубеева Криниця. 1467 р., 1 січня, Сучава.— *BD* I, 117—118.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Томі і Журжі, сином Мармуревим, на володіння селом Мармуряни. 1467 р., 10 січня, Сучава.— *BD* I, 118—119.

Підтвердна грамота про продаж братами Цеценівськими князеві Олександру Сангушку сіл Цеценівці і Баймаківці на Случі. 1467 р., 12 січня, Кременець.— *AS* I, 63.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана про звільнення сіл Бистрицького монастиря: Звижинці, Коголеші та ін. від сплати податків. 1467 р., 3 лютого, Сучава.— *Mih. Doc.* 125—126.

Грамота пересопницького ігумена Іларіона про обмін маєтками з луцьким старостою Петром Яновичем. 1467 р., 18 червня, Луцьк.— *СП* № 13.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Стойці та його синові Манчулу на володіння половиною села Урдеші, купленою ними за 45 золотих татарських у синів Флорини. 1467 р., 30 червня, Бирлад.— *Cast. S.* 68—69.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Хоморському монастиреві на володіння землями, подарованими йому Юрієм Шербичем. 1467 р., 11 вересня, Сучава.— *BD* I, 120—121.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Луці Кавтешу на володіння селом Кобилії Вишні. 1467 р., 2 жовтня, Сучава.— *BD I*, 122—123.

Львівський архієпископ Григорій, галицький староста Станіслав з Ходча, воевода подільський Михайло Бучацький, не дійшовши згоди на сеймі, просять воеводу Стефана скликати другий сейм. 1467 р., 9 жовтня, під Хотинном.— *BD II*, 296—298.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Драгошу на володіння селом Фауріе на р. Бистриці. 1468 р., 5 лютого, Сучава.— *BD I*, 125—126.

Воевода Стефан разом з митрополитом і усім духовенством присягає на вірність польському королеві Казимирові та обіцяє не вступати у згоду з його ворогами. 1468 р., 28 липня, Сучава.— *BD II*, 300—303.

Воевода Стефан прощає Михайла логофета, його брата пана Думу та їхніх слуг, обіцяє не згадувати про сварку між ними, повертає частину майна. 1468 р., 28 липня, Сучава.— *BD II*, 305—306.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугам Франку, Трифу, Іванові, Ісаї на володіння селом Франчеші. 1468 р., 12 вересня, Сучава.— *BD I*, 127—128.

Підтвердна грамота воеводи Стефана пану Шефулові Чернатескулу на володіння селами Чернатеші, Мотишеші, Татулово. 1468 р., 24 вересня, Сучава.— *BD I*, 129—131.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Петру і його братам Оані і Думі на володіння селами Брудуреші, Скалишеші, Андріеші, Береші та ін. 1469 р., 9 лютого, Сучава.— *BD I*, 133—135.

Підтвердна грамота про продаж братами Цеценівськими князеві Олександру Сангушковичу маєтку Новосілці. 1469 р., 9 лютого, Кременець.— *AS I*, 64.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Владові Мурсі на володіння половиною села Албеші на Стебнику. 1469 р., 5 червня, Сучава.— *BD I*, 135—136.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Тоадеру Звищалу і його сестрам на володіння селами Звищелеші і Щербанеші. 1469 р., 20 жовтня, Ясси.— *BD I*, 138—139.

Напис на церкві Києво-Печерської Лаври. бл. 1470 р., Київ.— *ОБРН* 129—130.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про дозвіл татаринів Оані і його дітям повернутися до Молдавського князівства і на звільнення їх від холопства. 1470 р., 8 лютого, Сучава.— *BD I*, 140—141.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на володіння Киприяновою пасікою, монастирем з усіма полянами і пасіками, монастирськими селами і циганами. 1470 р., 1 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 522.

Дарча грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на право торгувати трьома мажами у Молдавському кня-

зівстві без сплати мита. 1470 р., 1 квітня, Сучава.— *DIR«A»* 523.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на Киприянову пасіку, записану на помин душі його тіткою Кіжжною. 1470 р., 7 травня, Сучава.— *BD I*, 147—148.

Запис воеводою Стефаном Путненському монастиреві виноградника на помин душі його родичів. 1470 р., 28 травня, Сучава.— *BD I*, 149—151.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Бистрицькому монастиреві на володіння селами Хемеяни і Сирби, подарованими Юрієм, Петрашком і Тодором. 1470 р., 5 червня, б. м. н.— *BD I*, 152—153.

Продажна грамота Ванка Скердійовича з Квасилова князеві Семенові Васильовичу Збаразькому своїх сіл у Луцькому повіті. 1470 р., 4 липня, Володимир.— *AS I*, 64—65.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Барсу і його братові Шушману на володіння селами Коблчини і Білосівці на Дністрі. 1470 р., 18 липня, Сучава.— *BD I*, 155—156.

Воевода Стефан обіцяє Михайлові логофету не згадувати про сварку між ними і повертає йому усі села. 1470 р., 10 серпня, Дольний Торг.— *BD II*, 309—310.

Запис князем Василем Юрійовичем церкві св. Богородиці в Смоленську данини від сіл Сова і Ріпиничі. 1470 р., 16 жовтня, б. м. н.— *AS I*, 67.

Люстрація Київської землі (копія XVI ст.). бл. 1471 р., б. м. н.— *ЛКЗ* 90—94.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Томі Бонтику на володіння селами «на Полянні» «де були князі Белаш і Данчул» і млином на Молдаві. 1471 р., 13 серпня, Сучава.— *DIR«A»* 525.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про звільнення Побратського монастиря від мита у Цоцорі за перевіз товарів. 1471 р., 15 серпня, Путна.— *BD I*, 158—159.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Путненському монастиреві на село Балківці. 1471 р., 10 вересня, Сучава.— *ДГСМПБ*.

Марія Вохнова видає дочку за сестринця пана Юшка Камки і укладає з ним угоду про надання віна молодим. 1471 р., 11 вересня, Володимир.— *АрхЮЗР* 8/III, 627—628.

Дарча грамота воеводи Стефана Зографському монастиреві на 500 аспр щорічно. 1471 р., 13 вересня, Сучава.— *DIR«A»* 527.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугам Журжу Котецу і брату його Козмі Котецу на володіння селом Котечари, купленим ними за 80 золотих татарських. 1471 р., 24 жовтня, Сучава.— *BD I*, 163—165.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Кресті Негою на володіння селами Негоеші, Унгуряни та млином на р. Васлуй. 1472 р., 17 січня, Сучава.— *Cost. D.* 26—27.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Воронецькому монастиреві на вільний в'їзд за рибою. 1472 р., 22 січня, Сучава.— *ДГСВМ*.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Шандру Тетеренулу на володіння селами Моймещі, Серби та Жамири. 1472 р., 25 січня, Сучава.— *DIR«A»* 528.

Дарча грамота воеводи Стефана Путненському монастиреві на село Острицю на Пруті. 1472 р., 25 квітня, Сучава.— *BD I*, 169—170.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Лазору і Вілошу на володіння третьою частиною села Петреші і половиною поляни Микулициної, подарованими їм їх дідом Петром Вилною. 1472 р., 1 червня, Васлуй.— *Cost. S.* 87—88.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Роману на володіння частиною села Міклушани. 1472 р., 5 червня, Васлуй.— *BD I*, 171—172.

Написи на печатках, прикріплених до грамоти воеводи Стефана, якою він підтверджує слугі Роману частину села Міклушани. 1472 р., 5 червня, Васлуй.— *BD I*, 172—173.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про звільнення сіл Бодеші і Юркани, належних Полянському монастиреві, від різних податків, за винятком штрафу за викрадення дівчини. 1472 р., 19 серпня, Сучава.— *DJR«A»* 530.

Запис волинського землянина Волчка Хрінницького про забезпечення на своєму маєтку Лопавши віна своїй дочці Марині і зятю Пашку Посяговецькому. 1472 р., 15 вересня, Хрінники.— *АрхЮЗР* 8/III, 2—3.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Петру, синові Балка, на володіння селом Флочеші на Великому Тазлові. 1472 р., 8 жовтня, б. м. н.— *BD I*, 177—178.

Дарча грамота воеводи Стефана Молдовицькому монастиреві на володіння землею. 1473 р., 8 січня, Сучава.— *ШКН* 164—166.

Дарча грамота пана Данила Дамбоговича Задревецького Шандрові та його рідні на дворище по р. Сукилі «де Доброславєць сидів». 1473 р., 6 червня, б. м. н.— *ЗНТШ* V, 3.

Дарча грамота воеводи Стефана Путненському монастиреві на млини на р. Сереті. 1473 р., 3 вересня, Сучава.— *BD I*, 181—182.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, якою він дарує Путненському монастиреві млини на р. Сереті. 1473 р., 3 вересня, Сучава.— *BD I*, 182.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Корлату на володіння селом Беркишеші на р. Молдаві. 1473 р., 13 вересня, Сучава.— *BD I*, 183—184.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Петрові, сину Андрици, на володіння селом Братієші на Сереті. 1473 р., 14 жовтня, Сучава.— *BD I*, 186—187.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Станові Хоржі на володіння селом, що під кінцем Піска, і на Пеперигову криницю. 1473 р., 9 грудня, Сучава.— *BD I*, 189—191.

Брати Збараські обмінюються маєтками з своїм дядьком Семеном Збараським. 1473 р., б. м. н.— *АрхЮЗР* 8/IV, 102—103.

Розсудна грамота воеводи Стефана між Іваном, сином Васькова з Городник, і Марушкою, дочкою Івана Купчича. 1474 р., 26 серпня, Васлуй.— *РГС*.

Написи на печатках, прикріплених до розсудної грамоти воеводи Стефана між Іваном, сином Васькова з Хородник, і Марушкою, дочкою Івана Купчича. 1474 р., 26 серпня, Васлуй.— *BD I*, 193.

Продажна грамота Федка Козловського пану Андрушкові Федоровичу на село Ступно. 1474 р., Луцьк.— *AS I*, 69.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Михулу сулжару та його братам на володіння селом Дурнеші з монастирем. 1475 р., 14 квітня, Сучава.— *Cost. D.* 3—4.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Хородницькому монастиреві на володіння двома селами. 1475 р., 17 квітня, Дольний Торг.— *BD I*, 199—200.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Хоморському монастиреві на володіння селами Дворничани, Ставчани, Глодяни і Калугеряни. 1475 р., 25 квітня, Сучава.— *BD I*, 203—204.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Козмі, синові Балощева, на володіння селом Балощеші і половиною села Тортореші. 1475 р., 7 травня, Сучава.— *BD I*, 205—207.

Князі Олександр і Михайло Сангушковичі ділять між собою маєтки, одержані в спадок по матері. 1475 р., 17 червня, Хвалимичі.— *AS III*, 14.

Князі Михайло та Семен Збараські ділять між собою землі померлого князя Солтана і зобов'язуються дотримуватись складеної угоди. 1475 р., 4 липня, Луцьк.— *AS I*, 69—70.

Підтвердна грамота воеводи Стефана угорським купцям на право вільної торгівлі у Молдавському князівстві. 1475 р., 10 липня, Сучава.— *BD II*, 329.

Підтвердна грамота про те, що князі Семен і Михайло Збараські ділять майно померлого князя Солтана Збараського. 1475 р., до 1 вересня, б. м. н.— *AS I*, 71.

Продажна грамота князя Михайла Івановича Роговицького пажові Федору Оножку Витонізькому на село Дажєв. 1475 р., 11 жовтня, Володимир.— *AS I*, 72.

Воевода Стефан доводить до відома брашов'ян, що він порозумівся про всі справи з жупаном Кашпаром і жупаном Міхалом, які торгуватимуть від його імені. 1475 р., 1 листопада, Дольний Торг.— *BD II*, 336.

Лист луцького старости Івана Ходкевича королеві Казимиру про охорону Свинюської королівської пуші від вторгнення сусідніх приватних власників. 1475—1480 рр., 30 червня, Луцьк.— *АрхЮЗР* 8/IV, 20—21.

Дарча грамота Ігнатія, званого Юга, вистіарника воеводи Стефана, Путненському монастиреві на різні речі. 1476 р., 25 січня, Путна.— *BD I*, 210—212.

Воєвода Стефан звертається з проською до брашівського шолтуза прислати йому збройну допомогу. 1476 р., 18 лютого, Васлуй.— *BD II*, 337.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Мушату на володіння селом Попринкани на р. Жежії, купленим ним у пана Шефула за 100 золотих татарських. 1476 р., 22 травня, Ясси.— *BD I*, 208—209.

Написи на печатках, прикріплених до грамоти воєводи Стефана, якою він підтверджує панові Мушату село Попринкани на р. Жежії. 1476 р., 22 травня, Ясси.— *BD I*, 209.

Дарча грамота Ігнатія, званого Юга, вистіарника воєводи Стефана, Путненському монастиреві на різні речі. 1476 р., 1 червня, Путна.— *BD I*, 215—216.

Дарча грамота Ігнатія, званого Юга, вистіарника воєводи Стефана, Путненському монастиреві на різні речі. 1476 р., 29 червня, Путна.— *BD I*, 216—217.

Запис про продаж Опанасом Бобиною Хмелевським маєтку Хмелев панові Волчку Жасковському. 1476 р., 6. м. н.— *АрхЮЗР 8/IV*, 154.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Путненському монастиреві на володіння селом Ширівці за Прутом, подарованим вистіарником Югою. 1478 р., 11 лютого, Сучава.— *BD I*, 218—220.

Грамота князя Семена Васильовича і княгині Василеної про розмежування ділянки князя Солтана. 1478 р., 2 червня, Манів.— *AS I*, 75—76.

Запис про розподіл майна між Ваньком Чжусичем з Квасилова і його братаничем Олехном Чжусою. 1478 р., 5 серпня, Львів.— *ЗРМ*.

Написи на каплиці кафедрального собору при краківському королівському замку. 1478 р., Краків.— *ОБРН 130—131*.

Розмежувальна грамота Яна Кучука і Івашка Ілінича на володіння маєтком Зелви між Василеною Копачевича і Михайловою Нацевича. 1478 р., Лукониця.— *AS III*, 16—17.

Дарча грамота короля Казимира Гридкові і Данилові Старичам на землю Хомчинську. 1478 р., Люблін.— *АрхЮЗР 4/I*, 8.

Присяжна грамота воєводи Стефана на вірність польському королеві Казимиру. 1479 р., 22 січня, Новий Град.— *BD II*, 351—352.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана иямецькому паркалабові Дажбогу на володіння селом Должешії. 1479 р., 4 березня, Сучава.— *ВАМ 61—62*.

Дарча грамота воєводи Стефана Авраму Франку на село Подоляни і один став з млином на р. Бистриці. 1479 р., 9 березня, Сучава.— *BD I*, 220—222.

Напис на печатці, прикріплений до грамоти воєводи Стефана про те, що він дарує Авраму Франку село Подоляни

і один став з млином на р. Бистриці. 1479 р., 9 березня, Сучава.— *BD I*, 222.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугам Тоадеру, Іону, Пую, Захарію і їх сестрі Тодорі на володіння селищем Дранкалещі. 1479 р., 29 квітня, Сучава.— *BD I*, 223—224.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Думі на володіння двома селами Рогожани на р. Сереті. 1479 р., 14 травня, Сучава.— *BD I*, 226.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугам Іллі, Думі і Козмі на володіння половиною села Хлапещі на Білому Потоці. 1479 р., 19 травня, Сучава.— *BD I*, 228—229.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Ханку на володіння селами Зубричани і Ванківці, купленими ним за 200 золотих татарських. 1479 р., 24 травня, Сучава.— *Cost. S.* 98—99.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Радовецькій митрополії на володіння селом Радовці та селами Коцманського округу. 1479 р., 30 серпня, Сучава.— *DC 140—141*.

Напис на могилі молдавського воєводи Романа. 1479 р., 6. м. н.— *DC 11*.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Маркові Белауру на володіння половиною села, половиною млина та половиною ставу на Чорному Потоці, купленими за 150 золотих татарських у пана Крестишора. 1479—1480 р., 15 листопада, 6. м. н.— *Cost. S.* 104—105.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Долзі на володіння селом Пашканії на р. Бистриці, купленим ним у синів Мирчі за 200 золотих татарських. 1480 р., 25 січня, Сучава.— *BD I*, 237—238.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Мирчі, синові Микули Оргони, на володіння селом Оргоєші і Нігомиреші. 1480 р., 17 квітня, Сучава.— *BD I*, 238—240.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Шефулові на володіння трьома селами: Єкушани, Драгушани і Поприкани, 1480 р., 27 травня, Сучава.— *BD I*, 240—242.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воєводи Стефана, про те, що він підтверджує панові Шефулу три села: Єкушани, Драгушани і Поприкани. 1480 р., 27 травня, Сучава.— *BD I*, 242.

Підтвердна грамота воєводи Стефана бояринові Харману на володіння селом Симиничани, а також на володіння татариним Костею та циганом Лалем. 1480 р., 29 серпня, Сучава.— *BD I*, 242—244.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воєводи Стефана, якою він підтверджує Харману право на володіння селом Симиничани, а також право на володіння татариним Костею та циганом Лалем. 1480 р., 29 серпня, Сучава.— *BD I*, 244.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Станці на володіння селом Добрулещі, купленим нею у Анни, сестри логофета

Добрула за 100 золотих татарських. 1480 р., 11 вересня, Сучава.— *BD I*, 244—245.

Підтвердна грамота воеводи Стефана ключникові Думі, його жінці Насті, братові Юрієві, сестрам Федорі та Олушці на володіння селами Кандеші, Лозна, Максинеці. 1480 р., 15 вересня, Сучава.— *BD I*, 245—247.

Напис на могилі воеводи Богдана. 1480 р., б. м. н.— *DC 8*.

Напис на могилі молдавського воеводи Лацка. 1480 р., б. м. н.— *DC 9*.

Напис на могилі молдавського воеводи Іоанна Стефана. 1480 р., б. м. н.— *DC 10*.

Напис на могилі молдавського воеводи Богдана, брата воеводи Олександра. 1480 р., б. м. н.— *DC 11*.

Напис на могилі молдавського воеводи Богдана, сина воеводи Олександра. 1480 р., б. м. н.— *DC 12*.

Вистіарники і митники Кіракол та Бучум просять брашівського митника повернути незаконно взяті ним у Михалка 4 золотих угорських. 1480—1484 рр., 17 вересня, Сучава.— *BD II*, 369—370.

Повідомлення пана Триколича рідні про своє перебування в полоні у воеводи Басараба і розпорядження щодо власного майна. 1481 р., січень. Торговище.— *BD II*, 358.

Купча грамота воеводи Стефана на село Селівестри за 200 золотих татарських, яке пізніше обмінює на села Борилеші і Драготеші і дарує їх Тазлівському монастиреві. 1481 р., 1 лютого, Сучава.— *BD I*, 248—249.

Запис про заставлення Лукерією Ігнатовою Боровиковою свого села П'ян за 30 кіп широких грошей. 1481 р., 24 квітня, Острог.— *AS I*, 77—78.

Ставропігiальна грамота константинопольського патріарха Максима Києво-Печерському монастиреві (копія XIX ст.). 1481 р., 14 червня, б. м. н.— *ГПМ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про надання селу Радовцям привілеїв митрополії. 1481 р., 23 серпня, Сучава.— *BD I*, 256—257.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на достовірність показань свідків про те, що селом Рикичани до приходу Алібега і Скендербега володів Михул Бузат. 1481 р., 15 жовтня, Сучава.— *BD I*, 258—259.

Посольство молдавського воеводи Стефана до польського короля Казимира. 1481 р., б. м. н.— *BD II*, 364—365.

Напис на кам'яній плиті у Путненському монастирі. 1481 р., Путна.— *КІ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана дякові Івулу на володіння селом Віляни, купленим ним у Анни, сестри Добрула, за 200 золотих татарських. 1482 р., 15 березня, Сучава.— *BD I*, 259—261.

Угода між князем Михайлом Збаразьким і княгинєю Марією Семеновою Колоденською про поділ майна померлого князя Семена Васильовича Колоденського. 1482 р., 1 квітня, Вільна.— *AS I*, 79—80.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Козмі на володіння селом Кобилія на Дністрі, купленим ним за 160 золотих татарських у Шефула Спиняна. 1482 р., 15 квітня, Сучава.— *BD I*, 261—263.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на володіння селами Дворинеші і Бузачії на Молдаві та селом Фінтаніне на Побраті. 1482 р., 9 травня, Сучава.— *BD I*, 263—264.

Князі Михайло і Семен Васильовичі Збаразькі ділять між собою майно батька. 1482 р., 14 листопада, Вишнівць.— *AS I*, 80—81.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру Рохату на володіння селом Кухнеші на Ребричі, купленим ним за 120 золотих татарських в Оана Кухне. 1482 р., б. м. н.— *BD I*, 265—266.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує право на володіння селом Кухнеші на Ребричі, купленим ним в Оана Кухне за 120 золотих татарських. 1482 р., б. м. н.— *BD I*, 266.

Король Казимир записує житомирським і київським боярам волості. 1482—1491 рр., б. м. н.— *АрхЮЗР 7/11*, 9—10.

Запис князем Семеном Юрійовичем дружині Настасії на віно дві тисячі кіп грошей. 1483 р., 2 лютого, Ровно.— *AS I*, 82.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Журжу Оничанулу і його племінникові Іону Оничанулу на володіння половиною села Оничани. 1483 р., 17 лютого, Сучава.— *BD I*, 267—268.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує Журжу Оничанулу і його племінникові право на володіння половиною села Оничани. 1483 р., 17 лютого, Сучава.— *BD I*, 268.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана на обмін селами між Вилкулом Пурчелескулом і Петром столником. 1483 р., 12 квітня, Сучава.— *Cost. D.* 30—31.

Підтвердна грамота воеводи Стефана логофету Тутулові на володіння селищем Левкоції і пасікою Врабіа, купленими за 80 золотих татарських. 1483 р., 17 серпня, Сучава.— *BD I*, 269—270.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іванові Думбраву і його братові Тоадеру Урдюгашу на володіння селами Обранія і Іванеші та половиною Малешів. 1483 р., 23 вересня, Сучава.— *BD I*, 272—273.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Ігнатові і його брату Іону Тинтилу на володіння половиною села Шопріяни, купленого ними у дочки Шопріла за 80 золотих татарських. 1483 р., вересень, Сучава.— *BD I*, 274—276.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує Ігнатові і його брату Іону Тинтилу право на володіння половиною села Шопріяни, купленого ними у дочки Шопріла за 80 золотих татарських. 1483 р., вересень, Сучава.— *BD I*, 276.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Оніці Мушату на володіння селищем Ункетеші на Дністрі, купленим ним за 120 золотих татарських у Васка Унклята. 1483 р., 17 жовтня, Сучава.— *Cost. S.* 121—122.

Дарчий запис Олізара Кирдейовича Красносельському монастиреві на право володіння селом Доросин, вписаний у Луцьке євангеліє XV ст. 1483 р., б. м. н.— *ВОРСР* 177—178.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Оанові Тихулу на володіння селом Глодяни, купленим ним у Петра Глодянула за 120 золотих татарських. 1484 р., 13 травня, Сучава.— *BD I*, 276—277.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Драгошу на володіння селами Фундеші на ріках Албині і Лацкані. 1484 р., 13 травня, Сучава.— *BD I*, 278—279.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іону Парави і Татулові Беривоескулу на володіння селом Беривоеші, купленим ними у Шефула Чернетескула за 37 золотих татарських. 1484 р., 14 травня, Сучава.— *BD I*, 282—283.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Станчулові на володіння місцевістю біля млина на р. Бредецел, купленою ним за 50 золотих татарських в онуків Коруя. 1484 р., 29 травня, Сучава.— *BD I*, 285—286.

Ярлик від царя Муртази (копія XVI ст.). 1484 р., серпень, б. м. н.— *ЯМ*. Кінець грамоти має скорочення *РИБ* 351.

Грамота молдавського господаря Стефана III великому князеві Івану III з пропозицією укласти договір проти турецьких загарбників. Червень 1484 — березень 1486 р., б. м. н.— *ГСНТЗ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на вірність польському королеві Казимиру та Короні польській. 1485 р., 16 вересня, Коломия.— *BD II*, 370—372.

Запис князя Федора Васильовича Збараського княгині Марії Семеновій Ровенській на право володіння його маєтками Студенкою і Ставком. 1485—1500 рр., 9 серпня, Черлехів.— *AS I*, 120—121.

Дарчий запис Івана Стретовича Лаврашівському монастиреві на тридцять кіп жита. 1486 р., 10 серпня, Березовець.— *АкЮЗР I*, 295.

Підтвердна грамота воеводи Стефана ключникові Думі і його братові Петру Брудуру на володіння селом Шефанеші, купленим ними. 1486 р., 14 вересня, Сучава.— *BD I*, 289—290.

Дарча грамота воеводи Стефана Радовецькій єпископії на володіння трьома сім'ями циган. 1486 р., 13 листопада, Сучава.— *DC* 143—144.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Іванові, Андріюшу, Гаврилу і Петру на володіння селом Татареші, купленим ними за 40 золотих татарських. 1487 р., 12 січня, Сучава.— *BD I*, 291—292.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує братам Іванові, Андріюшу, Гаврилу

і Петру право на володіння селом Татареші, купленим ними за 40 золотих татарських. 1487 р., 12 січня, Сучава.— *BD I*, 292.

Запис княгині Федки Іванової Кобринської своєму чоловікові Івану Семеновичу 2000 золотих угорських. 1487 р., 25 січня, Добучини.— *AS I*, 239—240.

Лист овруцькому намісникові панові Роману Івашковичу про здачу в оренду вруцьких корчом на три роки вруцьким міщанам. 1487 р., 29 січня, Радомль.— *РИБ* 227—228.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іванкові Бриличу на володіння селами Бригיאни, Вербія і Корлетяни. 1487 р., 5 березня, Сучава.— *BD I*, 293—294.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Косте Грасулу на володіння селом Плевещі. 1487 р., 5 березня, Сучава.— *BD I*, 295—296.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру Тансі на володіння земельним наділом (шостою частиною від хотара Петрешилор). 1487 р., 6 березня, Сучава.— *BD I*, 296—298.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Журжу Кекеразі та його жінці Федці на володіння селом Немисничі, купленим ними у боярина Івана за 200 золотих татарських. 1487 р., 8 березня, Сучава.— *BD I*, 301—302.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує Журжу Кекеразі право на володіння селом Немисничі, купленим ним у боярина Івана за 200 золотих татарських. 1487 р., 8 березня, Сучава.— *BD I*, 302.

Підтвердна грамота пані Тетяни Єнкової Чаплич князям Михайлові і Костянтинові Острозьким про заміну двору. Голче на Межириччя, проведена її чоловіком Єнком. 1487 р., 10 березня, Луцьк.— *AS I*, 85—86.

Князі Михайло та Костянтин Івановичі Острозькі віддають Тетяні Єнкової Чаплич село Межириччя. 1487 р., 10 березня, Луцьк.— *AS I*, 86—87.

Лист київському воеводі Юрію Пацевичу про дозвіл Тишкові тимчасово користуватися землею, яка була власністю Карпа Лупандича. 1487 р., 22 травня, Краків.— *РИБ* 434—435.

Оренда мита луцького євреям на три роки (копія XVI ст.). 1487 р., 30 травня, Краків.— *АМЛ*.

Оренда мита берестейського, дорогицького, бельського та городенського луцьким євреям на три роки. 1487 р., 30 травня, Краків.— *РИБ* 225—227.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Томі Пригорчі на володіння половиною села Крижані на р. Сереті. 1487 р., 7 жовтня, Сучава.— *BD I*, 304—305.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Глизі Сербескулу на володіння селом Менелеші у Нямецькій волості. 1487 р., 8 жовтня, Сучава.— *Cost. D.* 6—7.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Луці, Оанчу і Тудорану на володіння селом Ончещі, купленим ними за 400 золотих татарських. 1487 р., 9 жовтня, Сучава.— *BD I*, 306—307.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Урсу на володіння половиною села Стерчещі, купленою ним у Михула з Феєреш за 35 золотих. 1487 р., 9 жовтня, Сучава.— *BD I*, 308—309.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Бистрицькому монастиреві на володіння циганами Микулою з челяддю, Та-тулом з челяддю та ін. 1487 р., 1 листопада, Сучава.— *BD I*, 309—311.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на циган, даних його дідом воеводою Олександром. 1487 р., 1 листопада, Сучава.— *BD I*, 311—313.

Князь Казимир дозволяє Федці Олізаровій Шиловича відписати маєток Любчо по її смерті кому-небудь із своїх рідних, звільняє цей маєток від оплати воловщини. 1487 р., 11 листопада, Луцьк.— *AS I*, 240—241.

Підтвердна грамота Казимира княгині Марії, пасербиці Олізара Шиловича, на володіння маєтком Хоцен. 1487 р., 18 листопада, Луцьк.— *AS I*, 87.

Напис на євангелії в Хоморському монастирі. 1487 р., б. м. н.— *AAR*.

Запис Олізара Кирдейовича, що підтверджує Красносельському монастиреві право на володіння десятиною з села Серники, вписаний на 205 листі Луцького євангелія XV ст. 1487 р., б. м. н.— *ВОРСР* 178.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Лупі на володіння місцевістю вище устя Серета, половиною села Хусіяни і криницею Градещей та селом Вултуреші. 1487 р., Сучава.— *BD I*, 516—517.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Голею з Ребрича на куплене ним в Іванка Туркула село Голеші. 1488 р., 9 січня, Сучава.— *BD I*, 317—318.

Напис на печатці, прикріпленій до грамоти воеводи Стефана, що підтверджує слугі Голею з Ребрича право на володіння селом Голеші, купленим ним в Іванка Туркула. 1488 р., 9 січня, Сучава.— *BD I*, 318.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Івулу та його племінникові Манчулові на володіння половиною села Тодереші з визначенням межі володінь. 1488 р., 12 січня, Сучава.— *Cost. S.* 127—128.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Дашку і його сестрі Малі на володіння селами Гостишеші та Будеші на Чорному Поточі. 1488 р., 29 лютого, Сучава.— *BD I*, 323—324.

Підтвердна грамота воеводи Стефана ключникові Думі на володіння половиною села Брудуреші, яку він обміняв за село Грозеші з додачею 270 золотих татарських. 1488 р., 1 березня, Сучава.— *BD I*, 324—325.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Путненському монастиреві на прибутки від Серетського Торгу. 1488 р., 3 квітня, Сучава.— *ДГСПМ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана митрополії Романова Торга на володіння селом Левкушани з десятиною від капусти та селом Драгомиреші з поромом через р. Молдаву і десятиною від свіжої риби. 1488 р., 4 квітня, Сучава.— *BD I*, 341—343.

Дарча грамота воеводи Стефана Путненському монастиреві на володіння селом Грекове на р. Сереті, вимінаним ним за село Громобитная в Марини, жінки Луки Єкубе-скула. 1488 р., 6 квітня, Сучава.— *BD I*, 346—349.

Дарча грамота воеводи Стефана бояринові Думі на володіння селом «де був Фете» та селищем «де був Оана від Мойша». 1488 р., 5 квітня, Сучава.— *BD I*, 344—345.

Запис про заставу Грибом Івановичем князем Михайлові і Костянтинові Острозьким маєтку Тороканів за 80 кіп грошей широких. 1488 р., 16 червня, Острог.— *AS I*, 88.

Лист наміснику зв'ягольському Окушку Калениковичу про здачу на три роки в ореиду мита і корчми луцьким євреям. 1488 р., 20 червня, Судомир.— *РИБ* 221—223.

Запис пані Федки, дочки Юршина, жінки Олізара Шило-вича, що підтверджує сестринцеві Богданові Васильовичу право на володіння маєтком Любчо. 1488 р., 17 липня, Ровно.— *AS I*, 241—242.

Лист луцькому старості Петру Яновичу про звільнення від військової та війтівської служби в іта володимирського Федька. 1488 р., 31 липня, Судомир.— *РИБ* 423—424.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Ворон-цькому монастиреві на село Шилбиканії. 1488 р., 17 серпня, Сучава.— *ДГСВМЩ*.

Упоминки, послані князеві Тверському. 1488 р., 10 вересня і 1489 р., 10 травня, б. м. н.— *УКТ*.

Дарча грамота воеводи Стефана митрополії Романова Тор-га на села Негоєші, Поляну, Тибеші, половину села Гости-леші, частину села Боташева. 1488 р., 15 жовтня, Сучава.— *BD I*, 353—357.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Данчулові Де-ля на володіння селом на р. Бирладі. 1488 р., 13 грудня, Сучава.— *BD I*, 361—362.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру Герману на володіння селищем Лехов'яни, купленим ним у Дашка, сина Гостила, за 60 золотих татарських. 1488 р., Сучава.— *BD II*, 247—248.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іону Фрунтешу на володіння селом Чореші, купленим ним за 80 золотих та-тарських у паркалаба Няга та його дочки Маренки. 1488 р., Сучава.— *BD I*, 363—364.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Михулу Чокану на володіння половиною села Федеші, купленою ним за 50 золотих татарських у синів Івана Чумалю. 1489 р., 16 січня, Сучава.— *Cost. S.* 133—134.

Запис княгині Настасії Семенової, що підтверджує її чо-ловікові князеві Семенові Юрійовичу право на володіння

селами Заборол, Городок, Косків. 1489 р., 18 січня, Степань.— *AS* I, 89.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугам Данчулу, його братові і сестрам, дітям Петра Брудур, на володіння половиною села Байківці, купленою ними у боярина Томи за 180 золотих татарських. 1489 р., 22 січня, Сучава.— *BD* I, 366—368.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Гаврилу, Никиті та Іону, синам Негрити, на володіння селом Манзації. 1489 р., 25 січня, Сучава.— *BD* I, 371—372.

Оренда вруцьких корчом вруцьким міщанам на шість років. 1489 р., 22 лютого, Краків.— *AKB*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана армашу Лупе на володіння частиною землі, купленою ним за 80 золотих у внука Оани дворника, та селищем за Прутом, купленим ним у Станчула за 150 золотих. 1489 р., 13 березня, Сучава.— *BD* I, 372—374.

Дарча грамота воеводи Іона Стефана Воронецькому монастиреві на село Владяни на р. Сереті, куплене ним за 350 золотих татарських у Муші, дочки Журжа, та її братів і племінників. 1489 р., 14 березня, Сучава.— *BD* I, 375—378.

Лист луцькому старості Петру Яновичу в справі маєтку Угриново, подарованого Івашковою Ієвлевича Угриновською прибраному синові Матвію. 1489 р., 23 березня, Краків.— *РИБ* 436—438.

Оренда мита володимирського берестейським євреям на чотири роки (копія XVI ст.). 1489 р., 12 травня, Петрів.— *AMB*.

Дарча грамота брацлавському намісникові Олександру на 30 кіп грошей з луцького мита і Олександру Сангушці на 20 кіп грошей з луцького мита. 1489 р., 20 травня, Краків.— *AS* III, 21—22.

Розгляд скарги єврея Єська Рабеевича на Симшина, сина Нісана, про крадіжку грошей. 1489 р., 24 травня, Краків.— *РИБ* 430—432.

Лист дорогицькому намісникові Якубу Довойновичу про спір за землю між Литавором Хребтовичем та дорогицькими землянами Нагоркою і Шницією. 1489 р., 27 травня, Краків.— *РИБ* 432—433.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Анпушці і Марії на володіння спадковим по батьковій майном. 1489 р., 6. м. н.— *ПГВСА*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на купівлю Івашком і Гаврилом села Вітовтеші у боярина Оне та його сестри Кристини за 105 золотих татарських. 1490 р., 9 січня, Сучава.— *BD* I, 384—385.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на купівлю половини села Хендреші Никоаром Роменескулом у боярина Іона Сакші і сестри його Кристини за 40 золотих татарських. 1490 р., 9 січня, Сучава.— *BD* I, 385—386.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на продаж Єлисафтою, дочкою Васія Шанга, половини села Грозеші за 200 золотих татарських слугі комісу Петру. 1490 р., 10 січня, Сучава.— *RA* 254—255.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру Мареле та його племінникам на володіння селом Бонтеші, купленим ними у Тоадера Херниша за 70 золотих татарських. 1490 р., 14 січня, Сучава.— *BD* I, 387—388.

Підтвердна грамота воеводи Стефана попові Сими, його братові Гаврилу та сестрі Марті на володіння селом в усті р. Ребричоари, купленим ними в Урити. 1490 р., 17 січня, Сучава.— *BD* I, 389—391.

Підтвердна грамота воеводи Стефана дітям Мирчі і Данчула Чуческула на володіння селами Мирчеші, Данчеші та Пашканії. 1490 р., 18 січня, Сучава.— *BD* I, 391—393.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Лазору Микшуну на володіння селом Гауреші, купленим ним у Сангура і сестри його Стани за 120 золотих татарських. 1490 р., січень — лютий, Сучава.— *BD* I, 393—394.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іллі Нашфу на володіння селом Магдашани, купленим ним у Насті та її сестри Софії, дочок Стецька Даманкуша, за 80 золотих татарських. 1490 р., 7 березня, Сучава.— *BD* I, 396—397.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Сими та Авру на володіння третьою частиною села Гигоеці та частиною села Трудеші, купленими ними у Юсіпа, сина Тоадера Урдугаша, за 80 золотих татарських. 1490 р., 9 березня, Сучава.— *BD* I, 397—398.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Юрію Шербичу на володіння селом Томинці, купленим ним у Кості Мургоча за 100 золотих татарських. 1490 р., 12 березня, Сучава.— *BD* I, 399—401.

Підтвердна грамота воеводи Стефана вистіарнику Ісаку на володіння селами Фунтичани та Бучум'яни, купленим ним відповідно за 200 і 120 золотих татарських у Нягші, дочки Ханіна, та у Марушки, дочки Михула логофета. 1490 р., 15 березня, Сучава.— *Cost. S.* 140—142.

Підтвердна грамота воеводи Стефана на розмежування сіл Хоржеші, Нанеші, Пенчеші, Голешеші між боярином Ісаєм та дітьми Стани і Данчула. 1490 р., 15 березня, Сучава.— *BD* I, 403—404.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Путненському монастиреві на володіння церквами у Сучавській та Чернівецькій волостях. 1490 р., 15 березня, Сучава.— *BD* I, 418—421.

Дарча та підтвердна грамота воеводи Стефана на володіння церквами у Сучавській та Чернівецькій волостях. 1490 р., 15 березня, Сучава.— *DC* 146—149.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Негрилу Батирескулу на володіння половиною села «де був Керстя», купленою ним у дітей Юрія Давидескула за 87 золотих татарських. 1490 р., 17 березня, Сучава.— *BD* I, 431—433.

Підтвердна грамота воеводи Стефана внукам Стояна Прочелника на володіння селами Прочелничі, Богданеші, Ховешці, Меделяни, Ласлояни та ін. 1490 р., 14 жовтня, б. м. н.— *BD I*, 433—434.

Дарча грамота молдавського воеводи Стефана Хоморському монастиреві на село Глодяни, куплене ним за 150 золотих татарських у Сими Пахарничела та його сестри Аннушки. 1490 р., 26 листопада, Сучава. — *ДГСХМ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Воронецькому монастиреві на володіння селом Поляна та Хоморському монастиреві на село Глодяни. 1490 р., 26 листопада, Сучава.— *BD I*, 435—437.

Оношко Внтонізький продає княгині Марії Семеновій Ровенській свій будинок у Луцьку. 1490 р., листопад, Луцьк.— *AS I*, 92.

Підтвердна грамота воеводи Стефана дяку Аврамові на володіння шостою частиною села Оничани з млином, купленою ним у попа Петра, нептоа Оники, і його дітей за 200 золотих татарських. 1490 р., 6 грудня, Сучава.— *BD I*, 442—443.

Запис пані Хведки Пашкової, дочки Дохновича, що підтверджує своєму чоловікові Василеві Хребтовичу право на володіння маєтками Яблонне і Полжі. 1490 р., 16 грудня, Луцьк.— *ЗХП* 134—136.

Обмінний лист луцького старости Петра Яновича ігуменові Пересопницького монастиря. 1490 р., Луцьк.— *Пам.*

Підтвердна грамота воеводи Стефана Мирчі і його сестрі Аннушці, Лазору і його братам і сестрам, Кості і його сестрі Федці, Стані, дочці Драгомира Кашота та ін. на володіння селами Братулеші, Феделешани, Гоеші та Верстаці. 1491 р., 7 січня, Сучава.— *BD I*, 444—446.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Могилі кашнику на володіння селом на р. Смилі, купленим ним у Стани, дочки Драгомира Кашота, за 130 золотих татарських. 1491 р., 16 січня, Сучава.— *BD I*, 446—448.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Міклушу і його братові Янку на володіння селом Урджичани, купленим ними у Мари, дочки Негина, за 52 золотих татарських. 1491 р., 16 січня, Сучава.— *BD I*, 448—450.

Дарча грамота воеводи Стефана Тазлівському монастиреві на поляну, що на Великому Тазлові, де було село Мичеші, село Флочеші з млином теж на Великому Тазлові. 1491 р., 16 січня, Сучава.— *BD I*, 450—453.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Петрі і його братові Іону на володіння селом Черетіяни, купленим ними у Драголе, дочки Драгомира, за 133 золотих татарських. 1491 р., 17 січня, Сучава.— *BD I*, 456—457.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Пурече, його братові Іванкові Толочку і їх сестрі Олюшці на володіння селами Дрисливим і «де був Носко» н Дністрі. 1491 р., 26 лютого, Сучава.— *BD I*, 458—460.

Дарча грамота воеводи Стефана Тазлівському монастиреві на села Занеші, Столничі, Фаурії та Буреші. 1491 р., 20 квітня, Сучава.— *BD I*, 463—464.

Вирок князів Семена Юрійовича і Андрія Михайловича у справі суперечки між землянами кременецькими Цеценівськими і князем Олександром Сангушковичем за село Новосілці. 1491 р., 2 вересня, Луцьк.— *AS I*, 94—95.

Продажна грамота Василя Волчковича та його брата Льва князеві Костянтину Острозькому на володіння землею обарицькою. 1491 р., 27 вересня, Ставків.— *AS I*, 96—97.

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Михулові Пожару та його родичам на володіння селами на ріках Кобилі, Серегі, Жежіі. 1491 р., 6 жовтня, Сучава.— *Cost. D.* 36—38.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Петру Селішанулу на володіння селом Манеші і монастирем, купленими ним у Думи, сина Манева, і його племінників за 75 золотих татарських. 1491 р., 15 жовтня, Сучава.— *BD I*, 466—467.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Балші на володіння селом Драгушани, купленим ним у Насті, дочки Івана Бездеча. 1491 р., 15 жовтня, Сучава.— *BD I*, 468—469.

Дарча грамота воеводи Стефана Тазлівському монастиреві на половину села, що в усті Оарбикова. 1491 р., 15 жовтня, Сучава.— *BD I*, 472—473.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нягое Орбескулу та його родичам на володіння селами Респопії, Ілієші і Кецелеші. 1491 р., 16 жовтня, Сучава.— *Cost. S.* 152—153.

Андрій Олександрович визначає границі землі, подарованої королем Олександром Пустинському монастиреві. 1491 р., 22 жовтня, Київ.— *АрхЮЗР* 8/IV, 158.

Дарча грамота воеводи Стефана панові Іону Мургу на села Хинцеші та «де був Нягше Таурул». 1491 р., 31 жовтня, Сучава.— *Cost. S.* 156—157.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Луці Боцу на володіння половиною сіл Балосинеші та Ітринеші, а його племінницям Незі і Марині на володіння другою половиною цих же сіл. 1491 р., 2 листопада, Сучава.— *BD I*, 491—492.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Станчулові на володіння селом Драгишани на р. Жиравець, купленим ним в Авера, сина Івана, за 200 золотих татарських. 1491 р., 2 листопада, Сучава.— *CVD* 3—4.

Заголовок вказівника сигнатур до восьмигласника, виданого Фіолем. 1491 р., Краків.— *МВ*.

Запис у восьмигласнику, виданому Фіолем у Кракові. 1491 р., Краків.— *КЕ*.

Привілей короля Казимира пану Мишчичу на маєтки Хулев, Холуневець, Салишово Городище і Бече у Перемишльському повіті. 1492 р., 3 січня, Вільна.— *АЛМ* 30—31.

Підтвердна грамота воєводи Стефана нащадкам Журжа Миндрі та Шефула Жуметате на розподілене спадкове майно. 1492 р., 17 березня, Сучава.— *Cost. S.* 161—162.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Томі, синові Михна, на володіння селом Томеші. 1492 р., 10 жовтня, Сучава.— *BD I*, 504—505.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Тоадерові, його племінникові Сими і сестрі Миерл на володіння половиною села Данчеші, купленою ними в Авра, сина вистіарника Івана, за 30 золотих татарських. 1492 р., 14 жовтня, Сучава.— *BD I*, 505—507.

Іван Тимофійович Куль продає князеві Василю Андрійовичу Полубенському замок Микитино і людей в Лихиничах за 100 кіп грошей широких. 1492 р., 22 листопада Друзьк.— *AS III*, 23—24.

Дарча грамота воєводи Стефана Путнеському монастиреві на село Щубеюл, куплене ним в онуків Ходка Костича і Льва за 250 золотих татарських. 1492 р., 24 листопада, Сучава.— *BD I*, 509—511.

Покрайній запис із рукописного євангелія з острожницької церкви. 1492 р., б. м. н.— *ЗОЄ*.

Посольство до волохів князем Федором Четвертинським, намісником брацлавським, та Федьком Гавриловичем (копія XVI ст.). 1492—1493 рр., б. м. н.— *ПВФЧ*.

Відмова послам воєводи волоського у Вільні (копія XVI ст.). 1493 р., 8 лютого, Вільна.— *ОПВВ* 152—152 зв.

Посольство до великого князя литовського Олександра від Стефана, волоського воєводи, через Джуржа і Юрія Щербичів (копія XVI ст.). 1493 р., 8 лютого, Вільна.— *ПОСВВ* 151 зв.— 152.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугі Стецькові на володіння частиною землі, купленою ним в онуків Іоанша Топора за 100 золотих татарських. 1493 р., 3 березня, Сучава.— *BD II*, 3—4.

Підтвердна грамота молдавського воєводи Стефана на розподіл маєтків між дочкам Драгомира Юбана Мариною і Станою. 1493 р., 5 березня, Сучава.— *Cost. D.* 44—46.

Дарча грамота воєводи Стефана панові Сими Бахлуяну на селище Степкани. 1493 р., 5 березня, Сучава.— *BD II*, 5—6.

Підтвердна грамота воєводи Стефана на володіння половиною села Батереші Марушкою, а другою половиною — Негрилом, її непомом, і про продаж Марушкою своєї половини села Негрилові за 60 золотих татарських. 1493 р., 7 березня, Сучава.— *Cost. S.* 175—177.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Олексиним родичам на володіння селом на р. Винній і визначення меж їхніх володінь. 1493 р., 7 березня, Сучава.— *BD II*, 14—15.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Івулу Миндрі і його родичам на володіння селом Тивеші, купленим ними за

120 золотих татарських. 1493 р., 15 березня, Сучава.— *BD II*, 18—20.

Дарча грамота воєводи Стефана панові комісу Петриці на село Оничани. 1493 р., 15 березня, Сучава.— *BD II*, 21—22.

Підтвердна грамота воєводи Стефана дяку Олексі на володіння селищем «де був жуде Юга», купленим ним у Чорчолін, дочки Драгойчина, за 110 золотих татарських. 1493 р., 26 березня, Сучава.— *BD II*, 26—28.

Грамота великого князя Олександра вруцькому намісникові Горностаю Романовичу на чоловіка Дитятковича в Київському повіті. 1493 р., 7 травня, Вільна.— *АЛРГ* 55—56.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Стану Грама та його братам на володіння селом Сербії на р. Сливній, купленим ними у Журжа, сина Банчі Проднескула, та інших родичів за 64 золотих татарських. 1493 р., 26 жовтня, Сучава.— *CVD* 5—7.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Настасії, доньці Марининій, на володіння селами Станилеші, Алботеші, Керстеші та Хиреші. 1493 р., 4 листопада, Сучава.— *BD II*, 30—31.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Петру Дану, його братові Єрозавові і сестрі Марушці на продаж ними селища Данова Данчулові та його брату Драготу. 1493 р., Сучава.— *ПГВСП*.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Анні, дочці Бабула, на володіння частиною села Петрилеші на Білому Поточі, купленою нею у Луки за 50 золотих татарських. 1494 р., 27 лютого, Сучава.— *BD II*, 32—33.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугам своїм Михайлу і його братові Гуцулу на володіння половиною села Кернеші. 1494 р., 11 березня, Сучава.— *BD II*, 34—35.

Підтвердна грамота воєводи Стефана слугі Томі на володіння селом «під Могилою», купленим ним за 110 золотих татарських. 1494 р., 11 березня, Сучава.— *BD II*, 36—37.

Землянин луцький Андрушко Русинович продає княгині Марії Семеновій Ровенській своє майно. 1494 р., 4 липня, Луцьк.— *AS I*, 101—102.

Вирішення судової справи боярині Мінського повіту Петрапкової та її невістки Ганки про маєтки у Мінському повіті. 1494 р., 25 липня, Троки.— *РИБ* 560—561.

Посольство великого князя литовського Олександра до молдавського воєводи Стефана через маршалків Войтеха Кучуковича та Федька Гавриловича. 1494 р., 8 вересня, Троки.— *BD II*, 386—387.

Привілей Федьку Гавриловичу на маєток Микуличі. 1494 р., 14 вересня, Кам'янець.— *АЛМ* 54.

Посольство великого князя литовського Олександра до молдавського воєводи Стефана. 1494 р., листопад, Вільна.— *BD II*, 388—389.

Напис про смерть Василя москвича Іванова сина, висічений на камені, що зберігається у підвалі Сучавського краєзнавчого музею. 1494 р., б. м. н.— *ДБСН*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Іванкові і його сестрам на володіння половиною села від Шекан, купленою ними за 60 золотих татарських. 1494 р., б. м. н.— *ВД II*, 37—39.

Лічба ключника київського Сенька Полозовича про зібрані мито. 1494—1495 рр., б. м. н.— *АЛРГ* 59—60.

Вирок у справі Курила Івановича з його братами за вотчину. 1495 р., 9 січня, Вільна.— *ВК*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі своєму Миклі і його сестрам на володіння селом на р. Кійжі та на криницю Ампуциту. 1495 р., 10 січня, Васлуй.— *ВД II*, 39—40.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Васкові та Микулові Бонті, Михайлові та Тодеріку Довгим на володіння половиною села Фофешеші, купленою ними за 80 золотих татарських. 1495 р., 10 січня, Васлуй.— *ВД II*, 40—41 (у I т. Словника); *SCIM*, рl. I (у II т. Словника).

Підтвердна грамота молдавського воеводи Стефана Марешу, Думі Малескулу, Снмі, Нікоару і Петриці на володіння селом Марешції. 1495 р., 11 січня, Васлуй.— *ВАМ* 70—71.

Дарча грамота воеводи Стефана Петрові Ушару на половину села Томчеші на Бирладі. 1495 р., 11 січня, Васлуй.— *ВД II*, 41—42.

Підтвердна грамота воеводи Стефана панові Келнау на володіння половиною села Пискуль і половиною млина на Бирладі. 1495 р., 11 січня, Васлуй.— *ВД II*, 42—43.

Дарча грамота воеводи Стефана братам Олексі, Журці, Драгошеві та Журжі на село Циганяни. 1495 р., 12 січня, Васлуй.— *ВД II*, 45—46.

Дарча грамота воеводи Стефана панові Єремії постелнику на половину села Пискул та половину млина на Бирладі. 1495 р., 12 січня, Васлуй.— *ВД II*, 44—45.

Дарча грамота воеводи Стефана слугі Фрецилю та його внукам на село Ліещі. 1495 р., 12 січня, Васлуй.— *ВД II*, 47—48.

Дарча грамота воеводи Стефана слугі Фете і його братам на половину села Фундяни на Бирладі. 1495 р., 12 січня, Васлуй.— *ВД II*, 48—49.

Дарча грамота воеводи Стефана Мариці, дочці Симина, і її племінникам на село Нанеші. 1495 р., 17 січня, Васлуй.— *ВД II*, 52—54.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Негулові Думі та його братові Белошу на володіння четвертою частиною села Бузеші, купленою ними у Насті і її внуки Марини за 25 золотих татарських. 1495 р., 22 січня, Васлуй.— *ВД II*, 54—56.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Миці, дочці Михайла Андрієскула, на володіння селом Пулпеші, купленим нею у Міхула Драгослава та його родичів за 80 золотих татарських. 1495 р., 22 січня, Васлуй.— *ВД II*, 56—58.

Підтвердна грамота воеводи Стефана усім внукам глобника Ласлоа на володіння селами Ласлояни на Кракові, Шербеші, Мохориці, Драгоєші, Петреці, Плачінтяни та ін. 1495 р., 22 січня, Васлуй.— *ВД II*, 58—60.

Воевода Стефан визначає межі Бирладського Торгу і приєднує до нього селище «Іванча від Татарки», куплене ним за 100 золотих татарських. 1495 р., січень, Бирлад.— *ВД II*, 62—64.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Журжі Керметі і його братові Драгоші та сестрам Драголіні і Стані на володіння селом Мирешці на р. Сухолуї. 1495 р., січень — березень, б. м. н.— *ВД II*, 87—88.

Підтвердна грамота воеводи Стефана братам Петулу, Петру, їх сестрі та іншим родичам на володіння селом Додеші, купленим ними за 100 золотих татарських. 1495 р., 3 лютого, Ясси.— *Cost. S.* 193—194.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Томі Салче на володіння селом «на Ялані у Салче», купленим ним за 70 золотих татарських. 1495 р., 4 лютого, Ясси.— *ВД II*, 68—69.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Тоадеру на володіння селом Ризини, купленим ним у Доні, Настиніої дочки, за 70 золотих татарських. 1495 р., 5 лютого, Ясси.— *ПГВСП*.

Лист намісника смоленського Олександра до Юрія Глібовича про призначення бояринові Курилу Івановичу частини його вотчини (копія XVI ст.). 1495 р., 9 березня, Вільна.— *БСКИ*.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Козмі, його братові Владулу і їх сестрам Незі та Стані на володіння половиною села Флореші, купленою ними в Магдалени, дочки спатаря Петра, за 36 золотих татарських. 1495 р., 13 березня, Сучава.— *ВД II*, 73—74.

Підтвердна грамота воеводи Стефана про продаж Магдаленою, дочкою спатаря Петра, половини села Флореші Марії, доньці Барсана, та її братаничам за 36 золотих татарських. 1495 р., 15 березня, Сучава.— *ВД II*, 75—77.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Влашину і Чокану на володіння третьою частиною села Аржишани на Пруті, купленою ними в Косте Ореша за 160 золотих татарських. 1495 р., 15 березня, Сучава.— *ВД II*, 77—79.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Журці Пинтече, його братові Петриманові, їх сестрі Софійці і іншим їхнім родичам на володіння половиною села Городничани, половиною млина і двома селами на Бирладі: Мерчеші та Грижліві. 1495 р., 16 березня, Сучава.— *ВД II*, 248—249.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Сими Гурешу на володіння половиною села Серби на р. Ребричі. 1495 р., 17 березня, Сучава.— *ВД II*, 79—80.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Тоадеру, сину Миклі Белческула, та Драготу Вулпескулу на володіння селом Хирова, купленим ними у Насті, дочки Росомака, за 55 золотих татарських. 1495 р., 17 березня, Сучава.— *ВД II*, 81—83.

Підтвердна грамота воєводи Стефана на продаж паном Юрою половини села Тивеші панам Лупі, Данчулові та Томі за 60 золотих татарських. 1495 р., 17 березня, Сучава.— *SCIM* рІ. II.

Дарча грамота воєводи Стефана Никиті, Марині, дітям Якіма Пялпи, та іншим їхнім родичам на володіння селом Журкани і на визначення частини цього села кожному з них. 1495 р., 19 березня, Сучава.— *ВД II*, 84—85.

Прибутково-видатковий запис з Берестейського ключа. 1495 р., 2 квітня, б. м. н.— *АЛРГ* 60.

Промова литовського посла Стромілова в Москві про пропускання російського посла через Литву в Молдавію і про молдавсько-литовські відносини. 1495 р., 16 травня, б. м. н.— *ПЛПС*.

Лист наміснику переломському і ожському князю Івану Львовичу про присудження людям господарським — бортникам Петку Станковичу та Петру Билтуновичу трьох слідів землі у Переломському повіті. 1495 р., 17 червня, Вільна.— *РИБ* 601—603.

Підтвердження литовського князя Олександра Богданові Собачці на володіння землею Чигиревщиною в Новгородському повіті. 1495 р., 18 червня, Вільна.— *ВСОб*.

Судове рішення про розмежування ґрунтів між дорогицькими землянами Водинськими і Погорільськими (копія XVI ст.). 1495 р., 24 червня, Вільна.— *ВМЗД*.

Грамота великого князя Олександра Богданові Сенковичу Гостському на торг в його маєтку Гоші Луцького повіту. 1495 р., 4 липня, Вільна.— *АЛРГ* 55.

Судове рішення у справі розподілу маєтків Андрія Корсаковича між Борисом Семеновичем, Глібом Остафійовичем та Івашком Совичем. 1495 р., 20 липня, Вільна.— *ВМБС*. Частина грамоти має скорочення.— *РИБ* 620—621.

Запис розсуду великого князя Олександра з приводу сварки між князем Костянтином Крошинським та Борисом Семеновичем. 1495 р., 10 серпня, Вільна.— *АЛМ* 83—84.

Судовий лист між берестейськими підданими Пужичанами і Токаревськими в справі пашних і бортних земель та сіножатей. 1495 р., 14 вересня, Кам'янець.— *АЛМ* 85.

Запис розсуду князя Костянтина Острозького з приводу сварки між луцькими шевцями та міщанами про купівлю шкур. 1495 р., 8 листопада, Луцьк.— *АЛМ* 88—89.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Оані і Федору та їх племінникові Албулу на володіння двома частинами села Деокиці на р. Сухолуї. 1495 або 1496 р., Васлуй.— *ВД II*, 92—93.

Дарча грамота воєводи Стефана бояринові Іону Фрунтешу на половину села Чофреші на Бирладі. 1496 р., 24 січня, Сучава.— *ВД II*, 89—90.

Петро Боговитинович записує своєму братаничу Богданові Богушевичу маєток Тур'ю. 1496 р., 26 лютого, Боковичі.— *АС I*, 244—245.

Король Олександр відпускає Андрію Пряжовському відро меду, яке люди Шершневичі здавна давали на ключ Київський. 1496 р., 22 квітня, Мереч.— *АЛРГ* 69.

Грамота короля Олександра намісникові зв'ягольському Яцку Мезу на чоловіка Лазарка Мошкевича в Овруцькому повіті. 1496 р., 27 квітня, Мереч.— *АЛРГ* 71.

Відмова Олександра великому князеві Івану Васильовичу про укладання миру з Менглі-Гіреєм та Стефаном воєводою. 1496 р., п. 19 травня, б. м. н.— *ОКІВ*.

Лічба ключника київського Сенька Полозовича. 1496 р., 20 серпня, Вільна.— *АЛРГ* 72—73.

Лічба митників володимирських Луда, Сташка, Андрія Хотчевського і Петька. 1496 р., 10 листопада, Берестя.— *АЛРГ* 78.

Угода між княгинєю Федоровою Соколинською і її сином та між паном Богданом Соличичем про маєтки Черєю і Тухачево. 1496 р., 12 листопада, Берестя.— *ВМКФС*.

Напис між актами про звіт перед королем берестейських митників Левка Боговитиновича і Немири. 1496 р., 2 грудня, Берестя.— *АЛМ* 128.

Посольство до волоського воєводи Стефана від Федька Гавриловича (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ПДСВВ*.

Посольство до волоського воєводи Стефана від чашника Федька Гавриловича (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ПЧФГ*.

Посольство до великого князя литовського Олександра від воєводи волоського Стефана через дворника Джуржа та писаря Матияша (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ПДВКА* 60—61.

Посольство від волоського воєводи Стефана до великого князя литовського Олександра через дворника Джуржа та питаря Михайла (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ПСВВ* 192—192 зв.

Посольство великого князя литовського Олександра через Петра Олехновича та Федька Гавриловича до молдавського воєводи Стефана. 1496 р., б. м. н.— *ВД II*, 407.

Відповідь великого князя литовського Олександра послам молдавського воєводи Стефана питарю Іванові та Томашу дяку. 1496 р., б. м. н.— *ВД II*, 405.

Посольство молдавського воєводи Стефана до великого князя литовського Олександра. 1496 р., б. м. н.— *ВД II*, 401—403.

Відмова послам воєводи волоського дворнику Джуржеві та писарю Матияшу (копія XVI ст.). 1496 р., б. м. н.— *ОПВВД*.

Відмова послам волоського воєводи Стефана дворнику Джуржеві та писарю Матияшу (копія XVI ст.). 1496 р., 6. м. н.— *ОПСВВ*.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Тоадеру, синові Гаврила, його племінникові ланові Тоадеру та сестрі його Стані на володіння селом Недеяни, купленим ними в онуків Івашка Прочелника за 70 золотих татарських. 1497 р., 20 січня, Ясси.— *ВД II*, 95—97.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Нягулові Келмецуо на володіння половиною села Молеші під Орхеєм, купленою в Ілки, дочки Стана, за 90 золотих татарських. 1497 р., 20 січня, Ясси.— *ВД II*, 97—98.

Купча грамота воєводи Стефана на пасіку на Керлігатурі, куплену ним у Драгоша Карембу та інших внуків Петра Бертя за 70 золотих татарських. 1497 р., 22 січня, Ясси.— *ВД II*, 99—101.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Уляні і братаничу її Драготові Фреціану на володіння селом Фреціенеші за Прутом. 1497 р., 25 лютого, Васлуй.— *ВД II*, 102—103.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Іону Папі та його рідні на володіння селом Огринеші, купленим ним у синів Юги за 53 золотих татарських. 1497 р., 9 березня, 6. м. н.— *Cost. S.* 208—209.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Марушці, дочки Стана Максина, на володіння половиною села Максинеші на Чорному Поточі та про визначення межі її володінь. 1497 р., 10 березня, Васлуй.— *Cost. S.* 212.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Журжі Пуцяну на володіння селом Пуцяни, селом «де були Мунтяни Пуцяни». 1497 р., 13 березня, Васлуй.— *ВД II*, 106—108.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Микулові Мекеу на володіння половиною села Қаліманеші на р. Путні, купленою ним в Іона Батина за 70 золотих татарських. 1497 р., 14 березня, Васлуй.— *ВД II*, 108—109.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Борчі і його сестрі Драголі на володіння селом Бецеші, купленим ними в Івана, внука Тоадера Беці, за 100 золотих татарських. 1497 р., 15 березня, Васлуй.— *ВД II*, 110—111.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Борчі, синові Трифула Борзескула, на село Бецеші і дарча на село Бербешани на р. Бистриці та половину села Ряд. 1497 р., 15 березня, Васлуй.— *ВД II*, 112—113.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Іванові на володіння селом Іонешеші, купленим ним в Стани, дочки Мика Опинтяла, за 120 золотих татарських. 1497 р., 16 березня, Васлуй.— *ВД II*, 114—115.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Тоадерові Думбрав та його жінці Муші на володіння селом Хедереші на р. Бирладі, купленим ними в онуків Стана Хедерець за 200 золотих татарських. 1497 р., 19 березня, Васлуй.— *ВД II*, 116—117.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Мєдсничару Міхулові на володіння селом Редеяни з озером в усті Ялана, купленим ним за 200 золотих татарських в онуків Креца з Ялана. 1497 р., 20 березня, Васлуй.— *Cost. S.* 223—224.

Підтвердна грамота воєводи Стефана комісу Іллі на володіння половиною селища Гелеші. 1497 р., 20 березня, Васлуй.— *ВД II*, 118—120.

Грамота Некраша Колчейовича та його братів Мацини і Мамая на продаж двох сіл Дубищ князеві Михайлові Олександровичу Сангушковичу. 1497 р., 21 серпня, Кременець.— *AS I*, 112.

Підтвердна грамота князю Івану Путятичу на володіння дворищами у Мельницькому повіті (копія XVI ст.). 1497 р., 19 листопада, Берестя.— *ПКІП*.

Підтвердна грамота боярину Івашку Полозовичу на володіння маєтками Терєбенським, Кривчичі та іншими у Пінському повіті. 1497 р., 15 грудня, Городно.— *РИБ* 682—684.

Лічба митників берестейських Левка Боговитиновича і Немири. 1497 р., 22 грудня, Вільна.— *АЛРГ* 79.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Братулові та його братові Кості на володіння селом Керліг Данов, купленим ними за 50 золотих татарських в онуків Іоанешела апрода. 1497 р., 6. м. н.— *ВД II*, 123—124.

Напис на могилі молдавської княжни Анастасії. 1497 р., 6. м. н.— *ДС* 8.

Дарча грамота панові Мартину Хребтовичу на два чоловіки осецького десятка в Новгородському повіті (копія XVI ст.). 1497 р., Луцьк.— *ПМХ*.

Лічба ключника київського Сенька Полозовича і його товаришів. 1497—1498 рр., 6. м. н.— *АЛРГ* 80.

Лічба митників володимирських війта Федька Лудовича і Сенюти. 1497 і 1498 рр., 6. м. н.— *АЛРГ* 79.

Грамота короля Олександра на оренду на три роки мита і луцької ваги Лерину Герешу. 1498 р., 11 травня, Вільна.— *АЛРГ* 81—82.

Запис про продаж Яном Никлевичем Підгаєцьким села Підгайці старості володимирському Василю Хребтовичу. 1498 р., 14 травня, Володимир.— *АрхЮЗР* 8/IV, 141—142.

Грамота короля Олександра на оренду берестейського, дорогицького, бельського і городеньського мита Генріху Карловичу. 1498 р., 27 травня, Вільна.— *АЛРГ* 82—83.

Запис розсуду короля Олександра між боярами Богданом Остафійовичем і Мартинцем, Федьковим сином. 1498 р., 4 червня, Вільна.— *АЛМ* 158—159.

Запис (без кінця) розповіді старости про долю скарбів його зятя Юрші. 1498 р., 25 червня, Вільна.— *АЛМ* 163.

Владика Іван дає глейт на вільний прохід послів воєводи Стефана через землі Великого князівства Литовського та московського князя Івана Васильовича. 1498 р., червень, Вільна.— *BD II*, 412.

Грамота володимирського намісника Василя Хребтовича про визначення меж маєтків пана Янчинського. 1498 р., 30 липня, Володимир.— *АрхЮЗР 8/IV*, 118—120.

Грамота великого князя литовського Олександра на поновлення привілею Івашкові Гриньковичу на село Осекрово (копія XVII ст.). 1498 р., 15 вересня, Троки.— *ГВКОО*.

Дарча грамота воєводи Стефана Васютці, дочці Ромашка, на села Драгоєші, Лукечеші, Ботеші та Кекечани. 1498 р., 24 вересня, Сучава.— *BD II*, 125—126.

Підтвердна грамота великого князя литовського Олександра вруцькому землянину Федору Блищановичу на володіння землями Телешевщиною та Царевщиною (копія 1736 р.). 1498 р., 13 жовтня, Мозир.— *ГВКЛ 22—23*.

Посольство молдавського воєводи Стефана до великого князя московського Івана Васильовича. 1498 р., б. м. н.— *BD II*, 409—410.

Посольство великого князя литовського Олександра до молдавського воєводи Стефана через дяка Богуша. 1498 р., б. м. н.— *BD II*, 413—414.

Чолобитна попа Ісидора і його синів Гриня та Дешка архімандритові печерському Філарету про надання їм церковної землі Міховщини у Поріччі. 1498 р., б. м. н.— *ЧАФ*.

Підтвердна грамота князя Олександра владиці луцькому і острозькому Єфрему на володіння землями, що були записані Любартом Гедиміновичем Соборній церкві в Луцьку. 1498 р., Городно.— *АрхЮЗР 1/VI*, 1—4.

Запис розсуду короля між Михайлом Петругом і Богданом Сопіжичем у справі людей Дивеничів, Гордійовичів і Оболючан. 1498 р., б. м. н.— *АЛМ 169*.

Грамота Олександра Казимировича дворнику Івану Русиневичу на село Сомино. 1499 р., 17 травня, Вільна.— *ГОКІР*.

Дозвіл Федьку Григоровичу на лови за Німаном у Новгородському повіті (копія XVI ст.). 1499 р., 1 червня, Вільна.— *ВФ*.

Актикація жалуваної грамоти Костянтина Івановича Острозького Віленському Пречистенському соборові на дві копи грошей і 15 бочок жита з маєтку Здетели. 1499 р., 5 червня, Вільна.— *АСД VI*, 2—3.

Лист смоленському наміснику панові Миколаю Івановичу Ілліничу про надання князю Олехну Глазину села Давидкова Сквородина. 1499 р., 7 червня, Вільна.— *РИБ 776—777*.

Звіт Мартина Янчелевича, відкупника мита в Мінську. 1499 р., 21 червня, Вільна.— *РЕА III*, 34—35.

Дарча грамота князя Олександра князеві Костянтинові Івановичу Острозькому на село Зв'яголь. 1499 р., 23 червня, Вільна.— *АС I*, 117—118.

Воєвода Стефан з сином Богданом та з усіма митрополитами і єпископами обіцяє мир польському королеві Яну Ольбрахту, литовському князю Олександру та угорським князям. 1499 р., 12 липня, Гирлов.— *BD II*, 417—426.

Дарчий запис паном Булгаком Лисицею половини села Івонинців Пустино-Никольському монастиреві. 1499 р., 4 серпня, Пустинька.— *III № 3*.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Єфрему на володіння третьою частиною села Костеші в гирлі р. Чюхра. 1499 р., 15 серпня, Сучава.— *BD II*, 129—131.

Лист польського короля Олександра луцькому і кам'янецькому старості Семенові Юрійовичу з наказом ввести у володіння монастирем Пречистої Богоматері княгиню Марію Чорторійську. 1499 р., 12 вересня, Краків.— *АЛМ вип. 2*, 36.

Воєвода Стефан обіцяє литовському князеві Олександру підтримувати з ним вічний мир і виступати разом проти спільних ворогів. 1499 р., 14 вересня, Сучава.— *BD II*, 442—444.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові Журжі гуменнику на володіння третьою частиною сіл Беешеші, Мелин та млином. 1499 р., 15 вересня, Сучава.— *BD II*, 134—136.

Підтвердна грамота воєводи Стефана Миндрі та його братові Драгою на володіння селом «де був Драгомир Грумазь» на Бахлуї. 1499 р., 7 листопада, Гирлов.— *РА 257—259*.

Дарча грамота воєводи Стефана панові Думі Брудуру на половину села Цепеші (нижню частину) та на четверту частину озера Лозова. 1499 р., 14 листопада, Гирлов.— *BD II*, 140—141.

Воєвода Стефан купує в Лупше, сина Івашка з Сирецела, село Жулеші і дарує його панові вистіарнику Єремії. 1499 р., 20 листопада, Гирлов.— *BD II*, 144—145.

Дарча грамота воєводи Стефана Воронцькому монастиреві на село Милчинеші на Керлігатурі і на три фалчі винограду. 1499 р., 20 листопада, Гирлов.— *BD II*, 146—149.

Воєвода Стефан купує село Ілішевці і млини на Сереті та нижче Ілішевців села Драгомиреші, Телвеші, одну фалчу і дві фертали винограду і все це дарує Бистрицькому монастиреві. 1499 р., 23 листопада, Гирлов.— *BD II*, 152—156.

Дарча грамота князя Олександра старому вйтові луцькому Трушу на 20 бочок землі у Луцькому повіті. 1499 р., 25 листопада, Вільна.— *АЛРГ 94—95*.

Підтвердна грамота воєводи Стефана панові комісу Іллі на володіння селищем Біле на Путній, купленим ним за 100

золотих татарських в Івула, сина Войки. 1499 р., 26 листопада, Гирлов.— *ВД II*, 159—161.

Дарча грамота воеводи Стефана Добровецькому монастиреві на села Руси, Калугеряни, Думещі, виміняні ним в онуків Івана Даміановича. 1499 р., 26 листопада, Гирлов.— *ВД II*, 161—163.

Посольство Стефана воеводи через Костю дяка до великого князя литовського Олександра. 1499 р., б. м. н.— *ВД II*, 446—450.

Дарча грамота воеводи Стефана Таці, дочці Петра Дермана, та її племінниці Васці на село Дерманещі на Сучаві, на друге село Дерманещі на Жежії і третє село на Пруті. 1499 р., б. м. н.— *ВД II*, 166—167.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Лупе Кешанулу на володіння селом Онцещі на Бирладі, купленим ним у Данчула Плеша і його сестри Неги за 60 золотих татарських. 1499 р., Сучава.— *ВД II*, 168—169.

Судовий лист намісника волковийського пана Івашка Іллінич і пана Івашка Мелешковича про присудження спірної землі Мезкирові. XV ст., 19 квітня, Вільна.— *РИБ* 609—610.

Жалувана грамота княгині Анни Свидригайлової бояринові Ходку на незаселену землю. XV ст., 10 квітня, Дворець.— *СГЧА*.

Запис ігумена Красносельського монастиря Феодосія про пошкодження срібної оправы на євангелії, поміщений на останній сторінці Луцького євангелія XV ст. б. м. н.— *ВОРСР* 179.

Інвентар міста Кременця. XV ст., б. м. н.— *ИК*.

Напис на гробі у Києво-Печерській лаврі. XV ст.— *ОБРН* 151.

Запис про розподіл маєтків між братами Андрієм і Яцком Барсанами. XV ст., Звиняче — *АрхЮЗР* 8/IV, 193—194.

Статут Казимира Великого. XV ст.— *ВС* 5 зв.— 39 зв.

Статут Ягайла. XV ст.— *СЯ* 9—9 зв., 39 зв.— 43 зв.

Заповіт Якова Войни, сина Немири, матері, жінці і сестрі. XV ст., б. м. н.— *АрхЮЗР* 8/IV, 27—29.

Підтвердна грамота воеводи Стефана слугі Барбовському на володіння п'ятою частиною сіл Бербещі і Плешниці, куплених ним в Аннушки. XV ст., б. м. н.— *НРРГ*.

Дарчий запис Михайла Івановича, князя мстиславського, Пустинському монастиреві на землю Ізмайлівську. бл. 1500 р., 7 квітня, Мстиславль.— *АСД II*, № 4.

Запис про продаж київським міщанином Максимом Горкавим свого місця під крамницю у м. Києві Орині, Андрієвій жінці. бл. 1500 р., б. м. н.— *ПИ* № 2.

Купча грамота воеводи Стефана слугі Яцюлі Долха і його брату Влайкулу на село Пелетючещі за 200 золотих татарських. 1500 р., 10 лютого, Сучава.— *РА* 260—261.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Нямецькому монастиреві на озеро Загорна з гирлом, що впадає у Дніпро, Криве болото і озеро Дубровка. 1500 р., 17 березня, Ясси.— *Cost. S.* 230—231.

Воевода Стефан обмінює села Слугани, Кикошещі, Калієнещі, Лацкани на села Бистрицького монастиря: Каучелеші, Гидинші, Бірайно, Велксаюво, Мануїлещі. 1500 р., 22 березня, Ясси.— *ВД II*, 172—174.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Симі і його братові Ояці, синам Ботиним, на володіння селом Ботещі, купленим ними в онуків Креча з Ялана за 70 золотих татарських. 1500 р., 25 березня, Ясси.— *ВД II*, 174—176.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Глигору та його жінці Албі на володіння частиною села Решкани, купленою ними за 25 золотих татарських в онуків Думи. 1500 р., 27 березня, Сучава.— *Cost. S.* 233—235.

Підтвердна грамота воеводи Стефана Думі Попшескулу і Мані на володіння селищем на потоці Іткиль, купленим ними за 220 золотих татарських в сина граматика Михайла і сестер його Крестини і Аннушки. 1500 р., 20 квітня, б. м. н.— *SD* 7—8.

Договір між писарем, жизморським намісником Федьком Янушевичем і берестейським бурмістром Марком Гавриловичем щодо меж їх фільварків. 1500 р., 3 травня, Тришин.— *ДПЖН*.

Дарчий запис князя Михайла Мстиславського Пустинському монастиреві на поселення селян на монастирській землі. 1500 р., 14 вересня, Мстиславль.— *АСД II*, № 3.

Привілей короля Олександра пану віленському, князю Олександру Юрійовичу на сім служб людей Шатрановичів у Скидельській волості. 1500 р., 22 вересня, Краків.— *АЛМ* вип. 2, 58—59.

А¹ спол. (6814) І. (зв'язує члени речення) (1638) І. (перелічувальний) і, та (655): А се А король казимирь... даль есмь слузѣ своему иванови дворище заньво... а даль есмь и землю рольную и съ сѣножатями... о(т) бреховича дубья по долъшнии конць деречину ганку а по путь полдъгаецьскыи а по гостиньць по кольбаевьскыи (Казимир, п. 1349 Р 3); Се азъ панъ радоуль... и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо снмъ наши(м) листомъ... аже ба лица воевода... прѣ(д) нами дадоше о(т) своего оурика три села монастырю и единъ млинъ едно село тересь а друго кривчичъ а третіе кроушево (Сігет, 1404 ГМ); а потолА забхали имъ по колтовецкое перехрестье а по великую могилу А по зудечовское роспутье (Зудечів, 1411 Р 79); и мы... даемъ и дали есмо и записали за его вѣрную службу села на имя Малов, а Охматковъ, а Пашева, а Золочов у Луцкомъ повѣте (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); А при томъ были светки наша рада: архимандритъ Печерский Аврамей, а кнАз Иван ПутАта. а воевода Киевский пан Юрша, а кнАз Борис Глинский, а пан Ластавский староста Каменецкий, а пан Петръ Войницкий, а пан Войдило, а пан Гринко Сурвилонич, пан Еско Мишкович а пан Ромейко, а пан Михайло Мошенский (Київ, 1437 AS I, 34); а мыто имаю(т) плати(т) о(т) един(н)о (!) вига колонева по вѣ гро(ш), а о(т) леубіа по вѣ гро(ш), а бытъваръ по й, а че(х) по (д) гро(ш) (Васлуй, 1452 Cost. II, 759); Билъ намъ чоломъ панъ Виленский... и просилъ въ насъ... трехъ чоловѣковъ, на имя Ганюса Шатроновича, а Олекса, а брата его Карпа, а въ Дубенской волости Федора Денковича, а Данила, а Радивона, а Сидора (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

(чергується з сполучником) и і, та (45): тѣмъ мы... жаловали есми его особливо нашею мл(с)тню и дали есми емоу... еще село доли на проути итовоевци, а село радовци, а село вишнивици и село на(д)нистри ли(п)ни(к) (Сучава, 1437 Cost. I, 541); А при томъ были сведки наши верная рада: панъ Немира, староста луцкий, а панъ Федорко Малинский, а панъ Козаринъ, а панъ Суринъ писарь, а панъ Федоръ дякъ, и старецъ Грецько и инныхъ людей досытъ (Луцьк, 1444 АрхЮЗР I/VI, 8); пры (том) бы(ли) кн(з) во(и) би(с) ви(л) а вое(в) ви(л) п(н) м(к) ра(д) ка(н)... а ма(р) н(м) см(л) п(н) ми(к) и(л)ини(ч) и вси панове рада (Вільна, 1499 ВФ);

(у сполуч.) а се, а то а це, а то (б): а то свѣдци мѣстичи панъ кнефль михно воить ярославський а се бояре пѣтръ мошенка ходко лоеви(ч) А се попове дисни попь юрко кропышеви(ч) попь лои а се сусѣде околнии онисимъ А се дьяци степанъ мелехови(ч) мелентии куцеви(ч) семень понахиди(ч) иванъ кузми(ч) (Львів, 1370 Р 18).

2. (еднальний) і, та (605): я Любарть Кредеминовичъ... записакъ есми и даль село свое Рожьсче святому Иоанну

Богослову... зъ пусчами, зъ лесы... зъ ловы, погонными и осочными нашими Жолобовомъ а Чудановомъ, (што) надъ Стыромъ сядятъ а стерегутъ пушы наше Ретовское (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1—2); А пить могоричь оу андрѣрка оу дому льсого за двѣ гривнѣ вѣснии меду за гривну а пива за гривну (Перемишль, 1366 Р 12); а города луцьска блюсти ми а никому не дати (б. м. н., бл. 1386 Р 30); такъже слобуюмъ имъ острѣгати(!) ихъ во всомъ(!), добру имъ раду радити, не однимъ веременемъ противъ имъ не быти, а мимо ихъ ни одны(х) г(с)дрей собѣ неискати (Сучава, 1395 Cost. II, 612); а ту исыпали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ (Галич, 1404 Р 68); великий кнзъ швитрикгаиль... даемъ вѣдати... иже видевъ... службу намъ вѣрною а никды не опушеную нашего вѣрно (!) слуги пана андрѣя волотовича... дали есмо тому... пану андрѣю... село михлинъ оу луцкомъ повѣте (Київ, 1433 Р 118); А при томъ были могоричници: на имя Войтко... Пашко и Митко Ошеменци а Мацко Волковянинъ (Вільна, 1451 АрхЮЗР II, 106); землю Дерѣжати Маеть... Какъ Про(д)кове Его ДрѣжанъА И оуживанА Свои мѣли А пови(н)осо(ст)ь(!) и слоуж(боу) Про(д)комъ Нашимъ о(т) давали (Прилуки, 1459 Р 171—172); коли(ж) братія роженная боудоуть в ыменіи а помроу(т) тогды на стре(ч)ноюу братію именіе прійдѣ(т) (XV ст. ВС 36); у рап пемуга ргуслаѣ ко мні паміспука своіеho posowskoho Iwaszka а sluzebnyka своіеho тоhoz тукласза (Тришин, 1500 ДПЖН);

(у сполуч.) а ч) та й (2): И во всемъ бы еси мыту нашому и корчме былъ помочонъ... а и складовъ большей того не казал бы еси варити въ месте а и по селомъ (Судомир, 1488 РИБ 222); И ваша бы милость сихъ пословъ, нашего а и московского, пропустили мирно черезъ вашей милости земли (б. м. н., 1499 ВД II, 449);

(поеднue другорядний присудок з головним, перев. з вторним підметом) і, а, та (131): про то(ж) узрѣвше се(с) лис(т), а вы прійдѣте к на(м) и до нашей земли съ усми своими торговльми и товаро(м) (Баків, 1447 Cost. II, 732); ино мы видѣвше и(х) доброе произволение, а мы такожъ дали пану михайлу тое село верижане (Сучава, 1453 Cost. II, 472); И оутокмивше и заплативше господство ми оусе съ готовими ливъзми... а господство ми благопроизволивих нашим благымъ произволеніемъ... и оучинили есми въ задоушїе свАгопочивших предков и родителей наших... (Сучава, 1488 ВД I, 355); И заплативше оусе исполна, а господство мы поверноух и тое селище да прислоухает к нашему тръгоу Брѣладоу (Бирлад, 1495 ВД II, 64); Ино мы видѣвши их доброй воли и токмеж и полноую заплатоу, а мы такожде и от нас есмы дали и потвѣрдили слоугам нашим Смии и братоу его оники тое прАдреченное село на има Ботещи шо на Ялача (Ясси, 1500 ВД II, 175).

3. (зів'язано-протиставний) а (154): Тыє вси села... маеть держати... владыка Луцкий и Острозский... а за насъ и чада наша Господа Бога молити ... благихъ милувати, а злбныхъ казнити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); тамъ же... засталисмо бояръ Хмельныхъ... которые призналы по туу долину Вирнуу грунть Мыкулынскій, а за долиною Багрыновскій (Новоселица, 1430 *ГВКЛ*); А даемъ тому предреченому пану Каленику вечно и непорушно ему, а по немъ и детемъ его и внучатомъ, его ближнимъ, щадкомъ его (Київ, 1437 *АС* I, 34); А писанъ въ Кобрини, въ льго шестъ тысящи девятьсотъ семдесятъ третего, кругъ слонца первого а луны девятнадцатого (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); и еще дали есми а сто злат оугрскихъ, и а село на имь Широци оу Черновскои державы, яко да творятъ ми памьтъ на вьки вьчний а ген. а, въ день свѣтаго Василія Великаго, вечеръ парастас а заоутра свѣтаа литоургиа (Путна, 1476 *ВД* I, 217); Биль намъ чоломъ... князь Александро Юревичъ и просилъ въ насъ людей въ Городенскомъ повѣгъ, у Скидельской волости, трехъ чоловковъ... а въ Дубенской волости Ѳздора Денковича, а Данила, а Радивона, а Сидора (Краків, 1500 *АЛМ*, вып. 2, 58).

4. (приєднувальний) (приведує до попереднього тексту зв'язані змістом окремі члени речення) а (9): а дає(м) тому пре(д)реченому пану гринку стреченовичу вса тая верху именованая мьста оу трехъ со(т) копа(х) широка(х) грошча а по не(м) ино его дьтемъ (Острог, 1437 *Р* 136); Иди(к) жалова(л) колі спа(л) на (до)розѣ прішо(д) Ѳа(л)ко и оузалъ емоу ме(ч) и тоболы а оу тоболе(х) три ско(т)ца гро(ш)и (XV ст. *ВС* 26 зв.); они обвели от Березое к Березкамъ к мостоу и къ Зьбланомъ... а зъ другое стороны от Михайловичъ зъ Ивашковцы по дорогоу, где была пани Михайловаа гоумно селит почела (Луконица, 1478 *АС* III, 17); виделосе намъ... штожь по всему великому кня(з)ствоу нигде па(н)ский мужыжи лововъ своихъ не маюгъ а на-боле(и) в ли(т)ве (Вільна, 1499 *ВФ*);

(у сполуч. а особно, а особнѣ, а зособна, а найбоулше, а наипервы, а наивыше приведує пояснюючі або уточнюючі члени речення) а зокрема, а найбільше, а насамперед (12): мы ильшь воевода... знаменито чинимо... како... рожложивъшы(!) щкоды, наяснейшему княжатию а пану, пану владисла(в)... а особно землямъ роускимъ... оучиненъ... за щкоды передреченныхъ зьм(л)ь... землю шепинскоую... дароуемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706); Порозоумѣти можете в тои мьре какъ много правды тынго мистровы листы в собъ мьли а особне с первьши(х) наши(х) листы(в) (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); А панъ наш корол его милость и Короуна имаєт подли нас стати, а наивыше подли нашего господарѣ Стефана воеводы (Сучава, 1462 *ВД* II, 289);

(у сполуч. а е ще) а ще, а іще (3): А при томъ были добрыє люди королевые бояре... а къ тому бояре наши Кобринскіє и Грушевскіє... а еще дворяне и мьщане (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); а еще кн(А)зю Семеню досталъ сѣ дворъ Городок... а еще к тому селце Студеноковци (б. м. н., 1475 *АС* I, 71); ино коли тому Петку а Петру тыи земли Крупшозы отчина и дьдина ест, а тотъ Вьштортъ... не гораздо былъ тыи земли у отца нашего... за пусто выпросилъ, а еще тыи земли попродавалъ, а съ нихъ намъ службы не служылъ; и мы тыи земли Петку а Петру присудили (Вільна, 1495 *РИБ* 602);

(у сполуч. а къ тому) а до цього (2): А при томъ были... люди королевые бояре: Олександро Ходковичъ... Елюкимъ, князь Корецкій, бояринъ; а къ тому бояре наши Кобринскіє и Грушевскіє (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); а кн(А)г(и)ни Васильевой Збаразкой ись с(ы)нми ись єе... досталъ сѣ имь Вишневецъ... а к тому Таражъ, а Лопушнаа, а Влашиньовци (Манів, 1478 *АС* I, 76).

5. (зів'язано-пояснювальний) а (10): тогде воитекъ положи(л) листъ па(н) тернавский што жь пани ядвига хме-

левая сно(м) с прибок(м) уздала пол села сулимова воиткови по своєи дчери а по прибокве сестре по алжбьтъ (Львів, 1412 *Р* 81); Се А кн(А)гини Ивановѣ Семеновичѣ Кобриньская... пана Ивана Рогатинского дочка, а кн(А)-за Андрѣѣ Володимировичѣ вноука... чиню знакоми-то... записоуо мужеви своему... двѣ тисАчи золотыхъ оугорскихъ (Добучини, 1487 *АС* I, 239); двесте копъ записала ему по дочце своє(и) а по его жоне (Берестя, 1496 *ВМКФС*); писалъ къ намъ Штефанъ воевода ижь хочеть послать своихъ послати до брата и чстя(!) нашего, до великого князя Ивана Васильевичѣ а до своєго свѣта (Вільна, 1498 *ВД* II, 412); Шго присылалъ еси къ намъ своєго посла Бѣгуша дьяка... поведаячы намъ вашу прыгодоу, которая вамъ стала се отъ тьста вашого а нашего свѣта великого князя московьского (б. м. н., 1499 *ВД* II, 447).

6. (зів'язано-порівняльний, у сполуч. коли... а коли) коли... а коли (2): коли имьль ѣтсель на недѣ(л) А коли ѣтсель (б. м. н., 1386—1418 *Р* 35); Обычаи имею(т) лакоми соудья, коли за вѣну которого оубого (!) а коли шл(а)х(и)гича закла(д) беру(т)ъ (XV ст. *ВС* II).

7. (розділовий) або, чи (2): А такежъ мне сѣкъ говора-чи и ты какъ еси цра Ахмата видель мене потому жь видь а хотѣ моего слоугоу какъ его слоугоу видь (б. м. н., 1484 *ЯМ*); и плаки... въ тѣ(х) више писани(х) селахъ варе ко(л)ко сѣ приновлѣти пра(жде) и ко(л)ко сѣ принова(т) а пра(д) и причина(т)... да прислоухаю(т) къ нашей епи(с)копѣ о(т) радо(в)це(х) (Сучава, 1490. *DC* 148).

II. (зв'язує речення) (5176) А. (сурядні) (5037) 1. (розповідно-починальний) (3195) а (у стандартних формулах грамот) (1817) а: А писанъ листъ оу дѣѣ пѣдесѣтны на городъ казимиръ (Казимир, п. 1349 *Р* 4); А питъ могоричь оу аньдрька оу дому лысого... А писалъ привилеє се поповичъ болестрашицкии именемъ дячковичъ василюзъ снѣ поповъ кость проузвишемъ сорочичъ (Перемишль, 1366 *Р* 12); а при томъ были старци Печерского монастыра а писалъ Филаретъ Полатникъ а писанъ у Печерскомъ монастырѣ мьсяца ноемвря 21 на Воведеніє Богородица, въ льто 6906; индикта 5 въ втокъ (!) (Київ, 1398 *ДГПМ*); а на потвержьє сему листу привѣсли есмо нашу печа(т) а то сѣ доконало оу коломыи (Коломия, 1424 *Р* 102); а надъто еще есмо кн(А)зю Александроу Санкгоушковичоу листъ свой дали записный и печат свою приложили (Кременецъ, 1467 *АС* I, 63); а про отвержьє сего моего листа и печат есми свою приложила къ семоу моему листоу (Добучини, 1487 *АС* I, 239—240); а хо(та)р(ъ) томоу о(т) половини половиною село... да е(ст) по старому хотарю... а на бол(л)шее крѣпо(с)т вѣбли нашем(у) вьрном(у) пану, тьутулу ло(г)фетоу, писати и нашу печа(т) привѣсити к сему ли(ст)у нашему (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234—235);

(у сполуч. а е ще) а ще, і ще (5): а еще над то потвержьєне сего нашего жалованья, про лучшее сведѣство и твердость памети, и печат нашу казали есмо привнесити къ сему нашему листу (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13); А еще надъ то надо все про льпшее Сведѣство И твердость И печатъ нашу казали есмо привѣсити В(!) семоу нашому листоу (Луцьк, 1452 *Р* 161);

(у сполуч. а па къ) а ще, і ще (3): А пак хотар поустини що по тои стороны Подраги ... да ест колко оузмогут оживати досиг (Сучава, 1492 *ВД* I, 510); А пак хотаръ Тльвещ(е)м... да ест по коуда хота(рил) пан... и пан Динга питаръ и сѣ межѣши (Гирлов, 1499 *ВД* II, 155);

б) (наизує речення в послідовній розповіді) а, і (1369): грань... до дороги Лисиньское, а тою дорогою до перереского (!) гостинца сѣ Луцка до Олыки, а покинувъши гостинецъ Олышский въ право, а другую дорогоу до Поддубецъ... ку полуносчы; ... а покинувъши гостинецъ Колковьский, взяти въ лево гостинцемъ до Жыдичина на западъ

летний, по левой руке Теременский, а едучи дорогою зъ полмили на западъ зимный на гостинець Луцкий-полеский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); А дали есми имъ та села у вѣки со всѣмъ правомъ и панствомъ, и со всѣми плати... и с вокном и с рѣками. А то имъ у вѣки належати волни продати, и замѣнати, огдати, у свои лѣпшиѣ ужитки оборотити. А с тих сель имат Драгомир и Некра съ братією своєю... служити намъ... трими стрѣлци (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); оучинили есмо имъ границу... на второ(м)ъ полку а ту исypали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ на полку а о(т) ближшего реченого бука Ако стоить на брегъ долины простъ на дубъ а о(т) дуба попрекъ лѣса простъ оу горохолину а с ону сторону могилы о(т) ближшего реченого дуба на букъ а о(т) бука оукосомъ на Аблонъ а о(т) Аблони долиною до трибуковъ а о(т) трибуковъ простъ оу быстрию а горъ рѣкою до оустъА туричеи (Галич, 1404 *P* 68); а дал мѣъ кнАз... дворъ свои Межирѣчье, а к томуу ми придаль тридцѣт коп широких грошии. А я имаю кн(А)зю... с того имѣнъА слоужити вѣчно до моего живота... а не имаю отхилень быти никоуды с тым имѣнем от его отчины от Острога; а не имаю ни продати... ни замѣнати ни по доуши дати, нѣжли маю кн(А)зю... с того вѣчно слоужити до моего живота (Острог, 1466 *AS* I, 60); а маеть онъ съ того села службу панъцерную служити; а дали то есмо у вотчыне вечно, ему и его жоне (Вильна, 1499 *РИБ* 777);

(*чергується з та*) а, та (1): хотаръ Бълошешим... до серед добровоу, та от толъ повертает горъ до конец доброви оу столпъ, а от толъ оу дроугиі столпъ оу дид, та от толъ дилом долоу на коулни вишній градищи, та от толъ право до потока Тоурбата (Сучава, 1475 *VD* I, 206)

2. (*приєднувальний*) (1544) а (*приєднує до попереднього тексту складнопідрядні речення*) а, і (1099): што іесте просили насъ абыхомъ васъ пустили (до лучька тѣрговать) через берестіе... мы хочемъ ради то учинити вамъ не блюдитесА ничего поидите а коли которыи торговецъ поидеть торговать ис торунА через берестіе до лучька без печали будте (б. м. н., п. 1341 *P* 2); воленъ панъ ганько продати воленъ о(т)дати воленъ самъ держати продалъ емоу добровольно не надобъ оуступати на то никому А кто на то оустанеть тотъ заплатитъ гривну золота вины а гривну золота послухомъ (Львѣв, 1368 *P* 15—16); мы кйзъ федоръ данильевич(ч) кнзъ рома(н) федорови(ч)... поручА емсА по оলেখна

што(ж) служи(т) ему спдрю своему коро(л) верно... а толко измени(т) оলেখно сюю поруку ино знати коро(л) на(с) поручнико(в) (Луцьк, 1388 *P* 42); а по ленкове животь и дѣте(м) ленковы(м)... таА села держати... А не останут ли сА дѣти по ленкове животь ино ленкову ближнему алюбю кому ленко прикажеть по свое(м) животь тому тако жъ таА села держати (Житомир, 1433 *P* 127);

К Житомироу жъ село роудники а в томъ селе девять члвка а все новые люди тАглые ешо воли не выседели а какъ волю выседять и они боудоугъ подымъщиною давати (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); а Клинковой ниве границу положил есми уверхъ подлѣ малое долины... и грань той ниве положил есми с Совенскою землею. А которыи нивки в долине... то есми велель держати виноградником (Киѣв, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); нехай они людей за себе зовуть и нановъ за собою посаждать на церковной земли. А кого коли они за себе людей призываютъ и наново за собою посаждать, ино нашымъ намѣстникомъ... не надобъ у тыхъ ихъ людей вступать (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

(*у сполуч.* а т а к е ж ь, а т а к и ж ь, а т а к о ж ь, а т а к ж е, а т е ж ь, а т и ж ь) а також, а теж (43): а они имають держати так(о) долго докола имо тыхо д тисАчи рублиі исполна не о(т)дамы а тижъ коли бы которыі неприАтель своєю силою облогло тото исныи гро(д) галичъ

тогда тото исныі воевода и бра(т) его... имають ис правую вѣрою... того исного города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); а при то(м) былъ жоуржъ староста... и оне и фили(п) а такожъ кто о(т) ни(х) не иметь сиоу лагодоу о(т) ни(х) дрѣжати... то(т) <н>амъ заплати(т) шесть десѣтъ роубли (Сучава, 1432 *Cost.* I, 343); прѣгожаецА и(ж) зъ гневоу... то(г) то пана габають кмети приказоуемъ абы вина была на томъ которыи такъ габае(т) позовамъ пА(т)на(д)це(т) а такжежъ коли боудеть кмети виновати а па(н) не винова(т) такимъ(ж) оурАдомъ (XV ст. *BC* 14—14 зв.); А которыи бы коли хотели... мытоу нашомоу шкодити гы бы и(х) одъ ты(х) борониль, А тежъ которые бы хотели мыта нашы володим(р)ские объеждчати инѣшыми дорогами... и бы(л) бы еси мытоу нашомоу повсемъ помочонъ абы сА мытоу нашо не понижало (Петрків, 1489 *АМВ*); а естли (*в ориг.* а ес(с)-тли.— *Прим. вид.*) дорозоуміемъ какое зло от какихъ ихъ милостии неприятели, мы имаемъ им дати знати. А такожъ пререченній крал... ис пререченными братіями... слюбили нам... ижъ нигде и николи намъ ни жадной шкоді... не имають намъ оудилати (Гирлов, 1499 *VD* II, 422);

(*у сполуч.* а п а к ь, а п а к л и) а ще (31): Мы великии кнзъ витовтъ дали есмо сюю нашу грамотоу янкоу андѣрѣиковоу сѣну радевича што есмо ему дали село велиевъ а пкли быхо(м) имѣли оу него тое село о(т)нАти и мы имаемъ дати сорокъ гривенъ земъскими грошми (Олгушків, 1424 *ЛГВВ*); а хо(та(р)) томоу о(т) половини половина село... да е(ст) о(т) половини половина... а о(т) ин(ши(х) сто)роноу да е(ст) по старому хотарю, куда <из вѣка> оживали. а па(к) привиліе, шо имали слоуга на(ш)... калина... а они дали оу ру(к) слузъ нашему, глигорови (Сучава, 1500 *Cost.* S 234);

(*у сполуч.* а прото, а протожъ) а тому, а через те (11): Мы кнАзъ володиславъ... то есмы вчинили взозрѣвши на нашего вѣрного слоугу именемъ речучи ладомиръ волошинъ што же естъ намъ вѣрно послужилъ и ещи слоужити будеть А прото... дали есмы ему годлѣ поле, што же лежить о(т) бохурА болше милъ (Бохур, 1377 *P* 23—24); *koliżby pinczey tot wasz posol techal czerez paszuiu zemliu k niemu, ludiem by zdiesie mnogo serdca upało moŋwiliby korol za nim stoit a uże pas iemu widaiet. A protoż my... weleli iesmo iz bysia wernuli nazad* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); а спрєведливость (!) нашоу высветли(в)ши о(т) ровности не хоче(м)сА выламавати вароуючисА розлинянъ (к)рови хрєстьянскоу а прото естли на первыиши ваши листы о(т) мистра о(т)писаное не естъ к ва(м) принєсєно можете ачьсА ва(м) оузвиди(т) радное на тыи то послѣднии мистровы листы такъ о(т)писать подлоугъ словъ того то немецкого списоу (Брєст Курьявский, 1447—1492 *ЛКБВ*); о часты(х) простѣпка(х) борзость бывае(т) добрая але тая борзость о соуде(х)... имаеть быти разоумно ро(з)-патрена... а про то(ж) оуставлАемъ ачь хто на дѣдични именіи жалобоу чинитъ первыи дроуг(и) третій которы(ж) позванъ а на перве(и) не стане(т) тогда пово(д) на треємъ (!) рокоу дедичство изыше(т) (XV ст. *BC* 17 зв.); С (!) я па(н) дмитръ порышкни... оузА(л) есми по своєи женѣ... (*не відчит.*— *Прим. ред.*) широки(х) гро(ши) че(с)кои монѣты а по(л)тора(с)та ко(п) выправоу а про то(ж) еи записываю... при(с)ста(!) ко(п) широки(х) гро(ши) че(с)кои монѣты со (в)си(м) с ты(м) што... (*не відчит.*— *Прим. ред.*) слоужаеть (б. м. н., п. 1450 *ПИ* № 9);

(*у сполуч.* а е щ е) а ще (10): а на то свѣдкове, панъ жоуржъ староста... и панъ илАшъ чашникъ а еше при томъ были послы съ львова, што съ нами сєсе дѣло доконали (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); *Teper pak peremirycie to imicelo byty... a ieszcze bychmo i onych Dannikow wydali, szto pam dali sia* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); До-сталосА кн(А)зю Семеноу: Маневъ дворъ... а к томуу Маневоу еше село Лопоушное; а еше кн(А)зю Семеноу

досталъ сА дворъ Городок со всими тыми селы, што к томоу здавна тагнеть (б. м. н., 1475 AS I, 71);

(у сполуч. а тако, а тако ж, а такъ, а такъ ж) а так, а также (8): а се я панъ машина... освѣдчаю ть... аже пришедъ предъ наше обличье на имА ходоро шидловскыи... и продалъ пану ключови свою дѣдину на имА шидловъ... а тако продалъ яко самъ держАль (Львѣв, 1400 P 60—61); оддали есмы тую истную дѣдину нашу на вѣки вѣкомъ А тако дали есми ему... со всѣмъ правомъ... зо всѣми ужиткыи... што къ тому селу изъ вѣка прислушало (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); мы велики князь Швидригяль... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу, намъ вѣрную... Оверкича Тимоха... которого намъ sprawy... князь Сендюшко оповѣдалъ... А такъ мы... оного прыймуемо и прыяли есмо, яко челоуѣка запноного... которому... зъ ласки наше надаемо волности вѣшлакоу (Луцьк, 1438 P 140);

(у сполуч. а далей, а далѣи) а далі (8): а на тоты всѣ рѣчи о гъ вѣздуемысА, ты(м)то листо(м)... ижеА хочемъ держати и тримати, на вѣки вѣком(м). а далѣи слюбоуемъ по(д) чество... за всѣ паны... котры(ж) тоутъ нынѣ, на то(т) ча(с) (н)нѣ(!) (Хотин, 1448 Cost. II, 738); а што есте его запись отъ него къ намъ принесли, и мы тотъ запись есмо прыняли. А далей што есте намъ говорыли, коли похочеть Стефанъ воевода, або и тыми разы, кого всхочеть своихъ пословъ послати до свата своего... абыхмо его посломъ давали добровольное проеханье черезъ нашу землю (б. м. н., 1496 BD II, 405);

(у сполуч. а то) а то (6): и на болшю крѣпость нашего осуженіА помочное вѣАли есмы оу крола... а то тако аже король заплативъ пА(т) сотъ гривень тымъ панА(м) има вечисто держА(т) (Медика, 1404 P 70); Презъ велікыи заклады частокро(т) оубогыи лю(д)и бывають оутіснены а то тымъ же и(х) много у коупе ездило и мно(г) зло(г) людемъ чинили (XV ст. BC 17); а хотарь тѣма двѣма поустынѣма по стары(м) хотаро(м) куда зобуръ ожива(л), що бы ему были оурикъ съ оуси(м) доходо(м) ему... и братіА(м) его, кто боуде(т) ближніи. а то есмы емоу дали оурн(к)... що бы они... за равасова села и за татарь, николи не оупоминали (Сучава, 1425 Cost. I, 173);

(у сполуч. а и) а и (3): а коли жона твоА мовила пере(д) пано(м) воеводоу... и тои де(и) третее части не поведала абы ивашку совѣ в то(м) запису записана была, а и ты пере(д) г(с)дрем(м) тыми разы того не поведаль, а(ж) бы та(м) третАя часть сове записана (Вільна, 1495 VMBC); А пак хотарь Тльвещ(е)м... да ест по коуда хотарил пан... и пан Динга питарь и съ межіАши. А от инш(их) сто)ронѣ да ест по старомоу хотароу, коуда из вѣка оживали А и привиліе шо имали Мароушка... (а) тотА привиліА загибла (Гирлов, 1499 BD II, 155);

б) (приеднуче до попереднього тексту зв'язані змістом прості і складноспурядні речення) а, і, та (148): я Любарть Кгедеминичъ... записалъ есми и далъ село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... одъ границы Сениковъ... до Любецкого мосту... а потомъ пустивши Чыжовку въ право, а въ лево Ретовъкою поступуючи, недалеко села нашего Своза, ажъ ку Пруднику идучи, увесь лесъ Ретовъ... до церкви Божое со всякими пожитками прыдаемо (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1—2); и заѣхали имъ землѣне и старцево по ихъ правому покола держали ихъ предкове... А потола заѣхали имъ по колтовецкое перехрестье (Зудечів, 1411 P 79); велможныи стефанъ... нѣшныи воевода землѣ молдавской... просилъ на(с) а быхомъ емоу о(т)пустили и ласкани были а наиболши абы то на дши оца его не зостало (Ланчиця, 1433 P 121); а они оуже имаю(т) и друугы де(н) напре(д) оуложити, коли сА нама (по)сполу оузри(т), по(д)бно(г) бы сА и(м) право стало, а дотоль не имаю(т) на(м), ни пано(м) наши(м) ничо(г) оупоминати

(Сучава, 1457 Cost. II, 810); мы оуоставлАемъ оу жалоба(х) оу деди(ч)ны(х)... не смеетъ венцьи брать адно(!) четири гроши паме(т)но(г) а в малы(х) два гроши и а венци не имает(т) права брать (XV ст. BC 22); ино съ того имѣнья своего Здетелы записалъ есми на вѣчность на соборную Церковь... двѣ копѣ грошей, а съ пашни... пятнадцать бочокъ жита солянокъ, а то есми и въ Евангеліе уписалъ (Вільна, 1499 АСД VI, 2—3);

(у сполуч. а таки, а тако, а тако же, а тако же, а такъ же, а такъ жъ, а тежъ) а також (72): пак ли бы кто нагабалъ оу тои дѣдинѣ панюю росовую марекрѣту... то имаетъ отправи(т) тученА(к) а тако(ж) пани марекорѣта росоваА да(л) свое село серно(к) тучнАкови и м ко(п) прида(л) за куропотеники (Галич, 1418 P 89); вло(д)славъ... кроль полскіи... знаменито чинимы... иже даемы... листъ нашъ... стефанови воеводѣ землѣ молдавской на потвержѣнье нашихъ первыхъ листовъ... а держали есмы имъ наши листы и николи есмо

ихъ не о(т)ступали, а такъ жъ мы видѣвши его мисрдые к намъ и добровольное пристанье дали есмы приятелю нашому милому стефанови воеводѣ землѣ молдавской нашъ листы (Ланчиця, 1433 P 124); и варе ку(л)ко кожохарн соу(т) оу ты(х) се(л)... шо бы монастырю был то(т) ве(с) прихо(д) а тако(ж) су(д)ци о(т) яс(х)... шобы не имали дила судити ты(х) лю(д) (Поляна, 1448 D/IR«A» 491); а мы есмо добре зрзоумели тымъ речамъ, а тежъ, милостивый королю, имаемъ вельми великоюу шкотоу отъ Каменьчанъ (б. м. н., 1481 BD II, 365); а с того вѣра наша и вѣра нашего сына Богдана воеводѣ и вѣра нашихъ бояр и покоин стокмленіи жаднымъ обычаемъ аби не бил зламаи, и не имаем в том быти виновати; а Тоурком, колико боудоум мочи, быти имъ неприятели. А також коупцемъ отъ землАхъ пререченанаго кроль... везде по нашей земли молдавской да ест имъ слободно... ходити и торговати (Гирлов, 1499 BD II, 424);

(у сполуч. а пакъ) а ще (18): А хотарь тои пасници: почениши из долоу... до верха... та черес Трънавкою попереку на Крълани, опАть до кнѣгинин хотарѣ. То емоу вес хотар. А пак еи да оучинАть за то помѣноу оу монастыр на каждїи вторник коупно съ родителемъ еи Александромъ воеводомъ (Сучава, 1470 BD I, 148); И оустахъ азъ господство мы и заплатихъ оуси вышеписанныи пивъзи с злат татарскихъ оу роуки Мароушкы... а пак з злат татарскихъ заплатихъ оу роуки Мърини, дочки Оанца Брълнча (Гирлов, 1499 BD II, 154);

(у сполуч. а ещ е) а ще (16): тѣмъ мы... дали есмы ему... Красныи потокъ... а от оустїа хотарѣ емоу на Сретѣ... а от Иляшевци... дубровою до Сретѣ на оустїе потока. А еше есмы емоу дали третїе село оу Слава на мунтель тому хотарѣ около оусего Буковина (Сучава, 1403 RS 338); А кнАзю Михайлоу Сонкгоушковиоу досталос: Хвалимичи... со всемъ ис тым, штожъ здавна к томоу прислоухало: а еше кнАзь Олександро прида(л) сто коп широкихъ грошей, Ческой манеты братоу своему кнАзю Михайлоу к тымъ имѣнемъ (Хвалимичи, 1475 AS III, 14); а людеи похожи(х) шесть члѣво(в) оу то(м) име(н)и оу да(д)ковичо(х)... а еше на(д)то к тому име(н)ю црквинмоу(!) прида(л) есми емоу десА(т) ко(п) гро(ш)и широкое ли(ч)би (Луцьк, 1490 Пам.);

(у сполуч. а и, а и ещ е) а и, а ще (13): а далъ есмъ и землю рольную и съ сѣножатями... а и еше далъ есмъ нѣзы (!) на дѣбстрѣ о(т) мутвичного потока до степаньча перевоза... а и еше далъ есмъ емоу ловища оуюноваА ото избышнього перевоза... до берегѣ дѣбстра (Казимир, п. 1349 P 3—4); а мыта со осмъ ко(п) гроше(и) прѣ(н)дѣть коли тихо а и то половица на це(р)ковѣ каплануу идет

(б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); И во всемъ бы еси мыту нашему и корчме былъ помочонъ... не далъ бы еси никому ни въ чомъ имъ кривъды чинити, а и самъ бы еси имъ ни въ чомъ кривъды не чинилъ (Судомир, 1488 РИБ 222);

(у сполуч. а т о) а то (7): приехалъ клепаць на стго якуба днь днь лежалъ призирая тоѣ работы коли имѣлъ и тесль на недѣ(л) а коли ѣ тесль а то на каждую недѣлю каждому тесль давалъ по с(и)ми грои(!) широкихъ (б. м. н., 1386—1418 Р 35); а мы есми дали нашему милому братоу... державу на имѣ, городъ келію... а то е(ст) нашему милому братоу.. урикъ съ усими доходы непорочно николи (Сучава, 1435 Cost. II, 682); можетъ панъ иванъ мушата и его дити и его ближнии тоѣ имѣнье продати и заставити... или по дши дати а то есмо дали тоѣ имѣнье вѣчно и непорочно (Луцьк, 1445 Р 150—151);

(у сполуч. а т а к о, а т а к ъ) а так, і так (3): а тако ему дае(м)... со млины с полми съ рольАми (Снятин, 1424 Р 100); И оусетавши (!) пан Юга вистіАр(н)ик и заплатил им оуси тоты вышешанни пинѣзи, оусе готовими пинѣзми. А они також дали пану (Юг)и вистіАр(н)икоу и великое привиліе от... Александра воеводи... А та(ко) оу тот же час прѣ(д) нами и прѣд нашими бояря, пан Юга (вист)Ар(н)ик... оучинил за свое з(драві)е... (и дал...) село на имѣ Шировци за Проутомъ... монастырю нашему от Поутнои (Сучава, 1478 ВД I, 219); Казимиръ... король Польскій... дали есмо пану Петру Мушчичу... тая имѣнія, на имя Худевъ, а Холуневецъ... ничого на себе не вымѣняя; а можетъ собѣ тая имѣнія полепшивати... а на новомъ корени посадити. а такъ имѣнія верху писаная дали есмо пану Петру Мушчичу и записали вѣчно и непорочно (Вильна, 1492 АЛМ 30—31);

(у сполуч. а д а л е й) а далі, і далі (2): И мы въ томъ князя Константина оправили при чести есмо его оставили. А далей Борисъ примовилъ ку чсти дѣду, и отцу, и матцѣ князя Константиновой и широко о томъ передъ нами межи собою розмовляли (Вильна, 1495 АЛМ 83);

(у сполуч. а р о т о ж) а тому, а через те (1): а newestee naszoj... Julianie przysial... boronity ieie, ino unia u niaststwo welel ieie umoryty... А про тож пам никакoho peremi-gia ne padobe s nim (Липнишки, 1433 ЗНТШ LX XVI, 139);

(з відтінком заключности) то, то ж (45): Также што придали есмо кн(А)зю Федору село Бродов, а также Радоселки, Радогоща, Межиречье... А то все перво выписаное держати кн(А)зю Федору вѣчно (Луцьк, 1396 АС I, 20); а мы подлоугъ его милости слюбленію и подлоугъ его милости записоу, въ що намъ добро чинилъ и записалъ сА чинити добро намы, а мы слюбили есмо и записали есмы сА... и дали есми ему от насъ... селы (Коломия, 1448 Cost. II, 305); а тото мыто татарское, що было оустановлено оу билом городѣ, а мы тото мыто ливовчаном отпустили (Сучава, 1456 Cost. II, 790); И пак тоты истинны Седи-Ахматови сынове, што соут нинѣче... оу наших роуках... а мы имаемо их твердо и статочно держати, оу твердои и оу вѣрной роуцѣ (Сучава, 1462 ВД II, 292); И тиж за припасни шо сѣ знадоут оу Радовцехъ и оу Коцмане, оу тих селлах шо прислоухают от митрополию, а до тих припасни никто аби не имал ни жадное дило (Сучава, 1481 ВД I, 257); А пак тога привиліа шо ест от дѣда нашего от Александра воеводи на Полѣни на оба части, и пак другаа привиліа шо ест оу оуиков наших от Илѣаша воеводи і от Стефана воеводи... а господство мы еше есми их дали оба оу роуки молебникоу нашему киръ Василіе епископоу от Романова трѣга (Сучава, 1488 ВД I, 356); а пак(и) привиліе, шо имали слоуга на(ш). (моуша и) калина... на тоѣ половини о(т) рѣшкани, а они дали оу ру(к) служѣ нашему, глиторови (Сучава, 1500 Cost. S. 234).

3. (з істязно-протиставний) а (159): у того гостынца крнутъ Теременскій по левой руде, а по правой Поддубецкій (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); королевни держати

лвовскую землю исполна а намъ держати володимѣрскую луцкую белзьскую холмьскую берестинскую исполна жъ (б. м. н., 1352 Р 6); а о(т)мѣна противу крупска волкови(ч) а противу сАхова кнА(ж) лоука (Краків, 1394 Р 54);

так о земаНе... вызнали... аже влдчни люде... оуздають тополничаномъ занеже тополничане имѣють с уладкою границю а стрѣлковци не имѣють (Погоничі, 1422 Р 97—98); маеть панъ федко самъ и его пани и дѣти и его шадки того имѣня Всекрова со всякими вжытки вжывати, а я самъ. ни жона моя... ни шадки мои никако вже въ тоѣ уступоватися не маемъ (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 105); А коуничико(в) три по шести коуни(ц) дають два н(х), а трети(и) коуничникъ по три коуници (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); охмать царъ одинъ царъ былъ, а нинѣ два пари есмо з братомъ моимъ седихматомъ (б. м. н., 1481 ЯМ); Нагорка а Шьпица поведали передъ нами, ижъ они тьи земли покупили, и въ книгахъ земьскихъ тая речъ имъ оправена, а права ни одного, а ни гвердостей инѣшихъ на то не мамы (Краків, 1489 РИБ 433); И Бори(с) рекъ бы(л) в жоны моеѣ на еѣ вѣно запи(с) што е(и) муж(ж) еѣ пе(р)вы(и) записа(л), а третее части Ивашку Совичу в то(м) еѣ запи(с)у не было (Вильна, 1495 ВМБС); и Мокрычане ниѣшие рекли: тут мает панъ Янчинскій слядгонъ, а нише рекли: далей маем; и в том реч свою подвоили (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); У Несвицы одъ накладного воза по полу грошу давати, а большей не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст., АЛМ 9); ино повѣдали штож деи то отчина Ходкова, отецъ его держалъ за князя Глѣба Довковдовича, а Рянцо то не отчина (Дворецъ, XV ст. СГЧА); а pry tom bytu z moiej ruki ziemiane Beresteyskiyi Bohdan a jakub Prupoczyszcy a boiary kniahyni rypnskoj szyma a s papa markowy ruki sluzebnicy namisnyka beresteyska-ho... a radcy mista beresteyskoho (Тришин, 1500 ДПЖН).

4. (еднальній) і (131): I teź sud'ja mesta naszoho žad-poho peresuda na nich ne majet' brati; ale my tolko. albo nasz starosta, budielni ich suditi, a na nichby kotoraja wpa або prostupka przszła, tot sud majet' byti na nas zachowan (Луцьк, 1388, ZPL 104); даемъ вашей мл(с)ти виданіе, аже мы и с нашимъ братомъ, стефано(м) воеводоу, и съеднали сѣ и помирили сѣ есми и имаемъ на томъ мироу стоати на вѣкы вѣчныѣ, а вашей мл(с)ти... имаемъ оба слоужити вѣрно, на вѣкы (Сучава, 1435 Cost. II, 682); И благо-словляю вашу милость... что бы и нынѣ вашимъ оиѣканемъ та богомоляя стояла с покоемъ, а тоѣ бы поѣ отъ неѣ прочъ къ иной церквѣи не шель, жилъ бы туто и молялъ Бога, никимъ не обиженъ (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5); в Житомири слоугъ пѣтъна(д)цать из гольтАи а два члѣвка тАглыхъ подымъщиноу дають (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); а если мнѣ кн(А)г(и)ни Настаси с кн(А)земъ его милостью бог дѣток не дасть, а иаодноу станетъ <сА> вола божА... ино тьи имѣнья вси кн(А)зю его милости... вѣчно и непорочно (Степанъ, 1489 АС I, 89); Ино сА на(м) видело, што(ж) то негора(з)до смотрено, а ему в то(м) кри(в)да вчынена и(ж) о(д)ного дла свѣтка о(т)далено его о(т) о(т)чины (Вильна, 1495 ВК); и мы о то(м) сами очивисто опытовали намѣстника воло(ди)мирского пана василья хрѣ(б)товича какое то есть село а што на(м) с нѣго пл(т)оу и деть (Вильна, 1499 ГОКІР);

(зв'язує речення з дієприслівниковим зворотом) і (8): а пакли бы панъ Васко не далы тѣхъ ста купъ пану Ивашкови... тогда имаеть панъ Васко дати оувазанье пану Ивашкови оу РоудАнцѣ, со всѣмъ правомъ, яко самъ держалъ панъ Васко, а не вынимаю ничого с того села (Львів, 1421 Р 92); и за тымъ дей отецъ того Яшка Вѣштортъ тьи нхъ земли выпросилъ за пусто у отца нашего, короля его милости, а въ тыхъ земль наслѣдковъ не поведаячи (Вильна, 1495 РИБ 602).

Б. (підрядні) (139) (вживається на початку головних речень з підрядними — у препозиції). 1. (у мовним) то (36):

аже самъ не можетъ заплатити тотъ истинный што же оуложить его оу вину, хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичство собѣ оузати (б. м. н., 1352 P 6); пак ли бы тото исныи гродо силоу оузато а мы оужды имае(мо) ты исныи дѣ тисАчи рубли имо воротити исполна (Луцьк, 1388 P 37); пак ли не буде(т) фрАзьского серебра, а мы литовские рубли дамы аллюбо литое серебро, пак ли не будетъ лито(г) серебра а мы заплатимы грошми по че(м) фрАзьское серебро идеть (б. м. н., 1411 P 77); а пак ли бы батама(н) албо рАдцА рѣкль абы его оу сель не было а во(н) маеть присА(ч)и ажъ того чоловіка оу се(лѣ) нѣтъ (Галич, 1435 P 134); а естли бы дорозоумили с которои стороны от каких наших непріятелен какое зло, або шкодї алибо прекаженїА, а их милость тогда нам и дѣтем нашим... тое имают нам оусе оуказати и оповѣсти (Гирлов, 1499 BD II, 422—423).

2. (уовно-часовими) то, тоді (36): а тако(ж) коли сѣ знайдоу(т) о(т) наши(х) татарь межи монастырскими татари що боуде(т) сѣ оумишали оу сеси розмирици, а мы имаемъ и(х) оузѣти пра(т) наза(д) (Сучава, 1435—1436 Cost. I, 495); а коли к Jeho Miłosci takoie dzieło wczynisz, а Jeho Miłost... takimżo obycaiem choczet k tobie utwerditi sia (Вильна, 1494 BD II, 389); коли нам богъ поможет та добуодем зась нашу очизноу землю молдавскоую, а тогда нам... да ест слободно... вѣити ис их милости землАх (Гирлов, 1499 BD II, 422).

3. (підметовими) то (29): а по наши(м) животи кто боудеть г(с)п(д)рѣ... земли мо(л)давской... а то(т) шоби емоу непоруши(л) нашего даанїе (Сучава, 1432 ДГВИН); кто о(т) ни(х) почне(т) иначе, або оусхоче(т) оуверноути ... а то(т) заплати(т) завѣзкоу ви(ш)писа(н)ноюу (Сучава, 1452 Cost. II, 422); коли бы до(л)жникъ рекль тое именїе што ты дрѣжишь е(ст) мнѣ бли(ж)шее бо тоть што тобѣ прода(л), а мнѣ бы(л) до(л)женъ первїе нижли ты купилъ (XV ст. BC 35); але комуу сѣ оузри(т) кри(в)да аже имае(т) о(т) ти(х) люди и(с) гА(х) села(х) боу(д) оу че(м) или за великое дило или за малое а они да тѣжоутъ и да иштоу(т) и(х) пра(д) егоумене(м) (Сучава, 1472 DIR«А» 530); а по наши(м) животи, кто буде(т) г(с)п(д)рѣ нашей земли, а то(т) а би и(м) оутвѣ(р)ди(л) и оукрѣпи(л) (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

(з повторним підметом) (2): кто боудеть там оу тон свАтон црѣкви, а они, покова боудемо мы от бога живи, а они да имают нам слоужити на вѣсѣхх неделѣхъ оу четверток вечерь параклис, а вѣ пѣток литоургїю (Сучава, 1488 BD I, 356).

4. (додатковими) то (14): а што будетъ вашѣ державы под нами а мы за то не стоимъ вамъ (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170); а кто бы о(т) на(с) по правдѣ не слоужи(л) илїашно воеводе, а того иметь король, господарь, казнїти (Сучава, 1435 Cost. II, 689); а кто боуде(т) игоуме(н) илї брѣчїа оу томъ монастырю и не имоут (грижа)ти сА о спасенїи нашемъ и о памАти предко(в) наши(х), а имъ да е(ст) сѣдня богъ и свАты никола (Поляна, 1448 Cost. II, 366); а чо(г) бы сА лице(м) не знашло по нашей земли, а они имаю(т) то(г) ожидати до по(д)бного часу, яко(ж) понапра(д) имае(м) сказати (Сучава, 1457 Cost. II, 809); але таковаго чоловіка, где оучюють и изнайдоут оу их землАх или боуд оу кого от их подданников, а их милости мают его вѣгнати и вѣпоудити проч из их милости землАх (Гирлов, 1499 BD II, 420—421).

5. (часовими) то (11): и такїж тымъ то листомъ слюбуемъ... ижъ яко рыхло панъ кро(л), снѣ, а лубо намѣсткы его до землѣ рускы(х) приближатсА, а мы обличнѣ к нему прїидемъ... и безъ всАкои о(т)молвы... при чти и при вѣрѣ нашои... слюбимы и присАгнемы (Сучава, 1434 Cost. II, 664); коли кн(А)зю Семену спустити вышнїй ставъ, а в тотже час кн(А)зю Василью спустити свой ставъ нижнїй (Луцьк, 1463 AS I, 55); коли пришлоъ цесарь тоурский на насъ и на нашу землью, а наши оубогии люди

отъ Сачавы и они побегли до Каменѣца, а оу нашихъ людей оубогихъ отъ Сачавы были паробѣцы Кафинские, и тие вси окованы (б. м. н., 1481 BD II, 365); Николай жалола(л) на матея же емоу яко(ж) прїятелеви конА позычилъ здорово(г) на дорогѣ, а коли(ж) емоу засА вернѣ(л), а то(т) конь хрома(л) (XV ст. BC 23 зв.); Ратомскїй свѣтчилъ тымъ обычаемъ: коли панъ Петрѣ прїѣхаль до Станкова и сѣ панею своею до дѣлу своего, а я тогда намѣстникомъ былъ отъ пана старосты (Вильна, 1498 АЛМ 163).

6. (пояснювальними) то (5): а тако(ж) варе що за ку(п)ци и боу(д) о(т) коль прїиду(т) та иму(т) складати свои товаръ оу баковѣ а они с ни(х) да возмоу(т) великое мыго о(т) гривны а товаръ що промине(т) а они да беру(т) о(т) воза ка(к) право (Сучава, 1460 DIR«А» 515); Милостивый королю! Што еси прислалъ МатыАса бискоупа о щѣкдоу Каменїцкоую до насъ, а мы есмо добре зрзоумели тымъ речамъ (б. м. н., 1481 BD II, 365); а што с подворѣА паней Михайловы Руденский (!) ворота поставлАны на тое подворѣе, а передтым зо веков через тыи подворА чаруковское до руденского подворА дороги жадное не бывало ани оулиши (Луцьк, 1494 AS I, 101—102).

7. (міри або ступеня) то (4): а отъ тїи куници колько будутъ намъ надобни, а мы имемъ соби купити, а нїни имъ слободни (Сучава, 1408 Cost. II, 633); а от тыи коуници колько боудоут намъ надобни, а мы имемъ собѣ купити, а нїни имъ слободни (Сучава, 1434 Cost. II, 670); и пак колико беседе имахмо къ вашей милости, а мы по рѣдоу вьсе къ ним разброихмо (Дольный Торг, 1475 BD II, 336).

8. (причини) (у сполуч.) а то о тому, а тому то, а через те (1): Іже оу доспѣ(ш)но(м) людоу честь короле(в)ская и оборонение всеи земли залежить а, то слоуши(т) (!) на ка(ж)до(г) рыцерьска(г) члѣвка а на шлА(х)тича и на кажьно(г) поспо(л)наго члѣвка абы ка(ж)дыи по(д)лоугъ великостї именїя своего был(л) гото(в) къ слоу(ж)бѣ земьской на валкоу (XV ст. BC 34 зв.).

9. (способу дії) так (1): какъ отѣц нашъ какъ оїи ваши были за одно послы сылали межи собою а мы такоже хочемъ с вами быти (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170).

А² част. (50) 1. (починальна) (у сполуч.) а с е в стандартних початкових формулах грамат) оце (40): А се А король казимирь краковский и куАвський и господарь рускоѣ землѣ далъ есмь слузѣ своему иванови дворише занью(!) матѣичича што жѣ слушаеть перемыскоѣ волости (Казимир, п. 1349 P 3); а се я панъ михайло ивановичъ заставилъ свое село черепыне григореву сїу двѣвского ошашкови (Львїв, 1386 P 31); а се азъ влдка иванъ из луцка знаемо чинно всѣмъ аже да(л) ми г(с)дрѣ мои великый король митрополью галицкую (Опатів, 1398 ЗЛЕІК); А се азъ смѣрєный (в ориг. смѣрєный.— Прим. вид.) игоумень честнѣи обитѣли свАтаго благовѣщенїа и свАщенномонах Анастасїе... видѣвше мы, сыноу црѣковныи и добрыи нашъ прїАтелю правыи, твое произволенїе, сътворихом о том що мы слюбихом твоеи милости, пане Йгнатє... поколь боудет свАтое мѣсто сїе, да от нас боудет(ь) тое произволенїе, за ваше здравїе и за доушА вашА (Молдовица, 1462 BD I, 70); А се я князь (!) Олександр Осонкгоушковичъ, а кнАзь Михайло Сонкгоушковичъ подлилис есмо очизноу нашою (Хвалимичї, 1475 AS III, 14); А се я кнАз Михайло и кнАз Костентин Иванович(и) Острозски(и) записываем п(а)ни Енковой Чаплича пани ТатАне имѣне свое Межирече (Луцьк, 1487 AS I, 86).

2. (підсилювальна) ше, ще й, та, та й (9): I poszli na woynu а i sami iestno uze na dorozе. Вога wozmїа па потосц (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140); а вонѣ не досмотрѣвши моѣ вѣрѣноѣ службы и вельбѣ мА имити и вельбѣ былъ мА горда моего избавити и жоны моѣ и дѣтокъ моихъ и чти и имѣнїА моего а безъ моѣ вины и безъ права чересъ намолву моихъ неприАтели (Черняхів, 1435 P 132); Тыми жѣ

разы а другий запись Романа Мстиславовича, на Купечовъ и инныя села наданье святой Пречистой Володимерское епископии, осмотрели (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); а по нашemu животь а они да имають слоужити нам въ пѣток вечеръ парастас, а оу соубогоу литоургию (Сучава, 1488 *ВД* I, 356);

(у сполуч. а в е д ж е) тож, але ж (1): ино мы послалы вижа замку Браславского, пана Хацка до землянь Браславскихъ... абы до насъ приехали изъ паномъ Карломъ потокмылыся... а ведже мы, по долгу лысту господарского, зъ паномъ Карломъ чыныты грани поехали (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

!А³ <О> див. О.

ААВРАМ див. АВРАМЪ.

! АБА <АБО> див. АБО.

*АБЕГИНЪ ч. (1) (*особова назва?*): тые свѣ(т)ки писали г(с)дрю Своемоу пан(у) скипорю того(ж) дела што(ж) они при старости ива(н) абегина оу... (!) (б. м. н., бл. 1458 *Р* 168).

ФОРМИ: род. одн. абегина (бл. 1458 *Р* 168).

АБИ¹ див. АБЫ¹.

АБИ² див. АБЫ².

АБО спол. (90) I. (*зв'язує члени речення*) (87) I. (*розділовий*) або, чи, чи то (69): тоho czerez swoi listy, або *reczati doswiedzcił by* (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); завъзкоу... поставили есмы ме(ж) ними пА(т)десА(т) гриве(н) сребра, кто о(т) ни(х) почне(т) иначе, або оуохочет(т) оуверноути... а то(т) запла(т)и(т) завъзкоу ви(ш)писа(н)ноюу (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422); продал есмы ему и на потом будоучим ближним его так, ижет (!) он волен або хто ближний его кому оуохочет продати (Берестя, 1466 *AS* I, 62); Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотритъ, або чтучи его услышитъ (Краків, 1500, *АЛМ* вип. 2, 58).

2. (*розділово-перелічувальний*) або... або, чи... чи, чи то... чи то (12): *czerez upad, rożohi, або złodejstwa, або czerez khwałt, reczi swoi zastawlenymi zastawami utrałit...* (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); продал есмы ему... так, ижет сн волен... кому оуохочет продати або даровати або замѣнити и на свое добровольно вжитки обернути (Берестя, 1466 *AS* I, 62); а естлибы хто хотел вступатисА оу мое село ПъАнь... нехайже он... тыи наклады отложит (*в ориг. отложити.* — *Прим. вид.*) што кн(А)зи их м(и)л(о)сть на тоє имене ПъАн наложат: або став заставѣт або иныши которий наклад на тоє имене наложѣт (Острог, 1481 *AS* I, 77); намѣстникъ мой не жаловаль на пана Петра, ижъ бы онъ печати рвалъ або замки отбываль, або листы бы бралъ изъ тоє скрини (Вильна, 1498 *АЛМ* 163); А також мы ... ани жадной радѣ ани помочи Тоурком не имаем дати, вѣнѣвши коли бы нѣкатораА моц... тоурецкого чъсаръ, або его санжак(а) або его подданных, пришла бы (Гирлов, 1499 *ВД* II, 423—424);

(*чергується з а л б о*) (1): а естли бы дорозоумили с котори стороны от каких наших неприятели какое зло, або шкодѣ алибо прекаженѣА, а их милость тогда ... имають нам оусе оуказати и оповѣсти (Гирлов, 1499 *ВД* II, 422—423).

3. (*пояснювально-уточнючий*) чи, чи то, або ж, тобто (5): I *też... sud'ja mesta naszoho żadnoho peresuda na nich nie majet' brati; ale my tolko... а на nichby котораја вина або prostupka przisła, tot sud majet' byti na nas zachowan* (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); продал есмы... землю пашноюу... со всАкими... поллатки и податми которымъ колвек именем могоут названы або мѣнены быти (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); А також мы... ани жадной радѣ ани помочи Тоурком не имаем дати, вѣнѣвши коли бы нѣкатораА моц або сила тоурецкого чъсаръ... пришла бы (Гирлов, 1499 *ВД* II, 423—424).

II. (*зв'язує сурядні речення*) (*розділовий*) або, чи (3): *żadip... nie majet' przislahati na desiatером bozi prikazani... tolko о wielikoj reczi, котораја by była pıatdesiat hri-*

wep serebra litho; або budet' pered oblicznostiu paszoju wuznania (Луцьк, 1388 *ZPL* 105—106); Кто бѣде(т) неко(т)-

рыи добры(и) члвкв на соу(д) позванъ о квалтъ тогды имеетъ. пово(д) на него досве(т)чить або то(т) добры(и) имее(т) самъ своею присАгою о(т)быть (XV ст. *BC* 18); а о томъ деле коли А боудоу ведати и тебе коли рать свою поущоу або отъ иное стороны рать моА прибежши, твоимъ людамъ зашкодА(т)... потомъ я ихъ только боудоу не казнити а полонъ вашъ... к ва(м) не о(т)шлю (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

Див. ще АЛБО, АЛѢБО, АЛИ², АЛИБО, АЛЮБО, ЛИБО, ЛЮБО¹.

АБРИК ч. (1) (*особова назва*): а на то свѣдковѣ... пан никел абрик, пан юнь... пан миско писаръ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791).

ФОРМИ: наз. одн. абрик (1456 *Cost.* II, 791).

АБЫ¹, АБИ спол. (230) (*приєднує підрядні речення*).

1. (*додаткові — у постпозиції*) щоб, аби (114): што ієсте просили насъ абыхомъ васъ пустили... через бересте абы вамъ не закажали мы хочемъ ради то учинити вамъ (б. м. н., п. 1341 *Р* 2); тогды пожадал естъ оу нас слуга нашъ вѣрныи: ходко быбелскыи, абыхом потвердили кнАзА львовы листы (Судомир, 1361 *AGZ* I, 6); тогды они пришедши вшитци... оуздали пану вАтславу со всѣми объѣзды того дворища... и за инѣвъ молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжовъ (!) пану вАтславу (Львів, 1370 *Р* 18); велможныи стефанъ... воевода... просиль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили и ласкави были (Ланчиця, 1433 *Р* 121); просиль есмыи господина владыки Володимерского, абы его милость печатъ свою прыложилъ къ сему моему листу (Володимир, 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 106); а што было мыто, оу тегенАкичоу, то мы сказали, абы там ни гроша мыта не было (Сучава, 1456 *Cost.* II, 789); и просили есмы ты(х) людеи добры(х)... котории при то(м) све(д)це(м) (!) были аби оны свои печат(и) приложили (Луцьк, 1490 *Пам.*); биль намъ чоломъ, абыхмо ему тые... имен(с)ница и люди нашимъ привил(с)ьемъ потвердили (Городно, 1497 *РИБ* 683); и писаль и всказаль къ намъ, просечеы и жадая насъ, абыхмо тыхъ его пословъ казали черезъ нашы земли добровольне пропустити (Вильна, 1498 *ВД* II, 412); Биль намъ чоломъ игумень Пречистой Богоматери зъ Пустынки, абыхмо мы призволили имъ людей за себе призвати (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

(*повторюється перед присудком*) (12): про то хочемъ абы соу(д)я алобо по(д)соудкоу, абы венѣци неслали одно двоу слоугъ слоу(же)бнѣковъ (XV ст. *BC* 17); мы Стефан воевода... слоубоуемъ... и обещахомъ... абыхом мы на того дне и на тѣи час, шо коли нам его освещенною милость изАвльеть по его милости посломъ... абыхом съ сѣ его милости видѣли и голдовали (Новый Град, 1479 *ВД* II, 351);

а же а б ы х о м (1) див. АЖЕ¹;

(*з відтинком припущення, сумніву*) наче, начебто, буцим, буцимто (5): а пак ли бы ватама(н) албо рАдцА рѣклъ абы его оу сель не было а во(н) маеть присА(ч)и ажъ того чоловѣка оу се(лѣ) нѣтъ (Галич, 1435 *Р* 134); жаловаль намъ... Литаворъ Хребѣтовичъ на землянь Дорогицкихъ, на Нагорку а на Шѣлицу, абы они земли его забрали въ томъ его имени, которое мы ему дали въ Дорогицкомъ повете (Краків, 1489 *РИБ* 432—433); жаловаль намъ князъ Костентинъ Крошинскій на Бориса, звалъ мя, господару, Борисъ татемъ, будучи въ Смоленску, абыхъ я семь волосей твоеи милости... закраль безъ данины... вашеи милости... и тежъ абыхъ переималъ былъ въ него въ Мошне (Вильна, 1495 *АЛМ* 83).

2. (*мети — у постпозиції*) щоб, аби (92): а на крѣпо(с) то(т) листа привѣ(с)ли есмы наша печат(а) абы то крѣпко здержат(т) (Молодечно, 1388 *Р* 43); тогды кроль господаръ посла(л)ъ мне а быхъ межы ними розѣха(л) и оуграничиль (Галич, 1404 *Р* 68); ино мы послалы вижа замку Браславского, пана Хацка до землянь Браславскихъ... также до

бояръ Хмельныхихъ... абы до насъ прынехалы и зъ паномъ Карпомъ потокмылся (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); а пак ли не мочѣ име(т) с то(г) спросити а вынѣти тогда дати и тоты двѣ тисъчи зла(т) оугорскы(х) абы на(м) оупокон бы(л) абы зе(м)ль наша далѣ не гыбла (Васлуй, 1456 ЭСФ); што ваша милость мне очивисте приказали и дворапина своего пана Стецька Шишку прислали, абыхъ отъ вашей милости князю Михайлу Санькушковицу приказалъ да и тымъ земляномъ... Ино я с тымъ двораниномъ... до князя Михайла посылалъ (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20); а то(т) староста имеетъ емоу ласкы оу на(с) шоукать. абыхомъ прѣпоустѣли его ко справѣ (XV ст. ВС 38 зв.); Тогда имаемъ с обохъ сторонъ послати своихъ пановъ, абы таковой рѣчи досмотрили и справедливост оучинили (Гирлов, 1499 ВД II, 424—425);

(повторяется перед присудком однорідного підрядного речення) (2): та(к) сА еднали и(ж)бы... па(н) манъ з дѣтми своими да(л) по(д)бны день пануоу михайлоу, абы вышли с паны и межиаши и съ и(х) стары(м) привиліе(м), абы дали и оузнаменали пануоу михайлоу тотъ оуве(с) хотаръ (Сучава, 1452 Cost. II, 422);

(у препозиції) (3): про(т) абы коро(л) бы(л) бзпечнѣшныи (так.— Прим. вид.) оу нашей службѣ и оу правдѣ коли сА вороти(м) сложи(в) тои слю(б) тогда хочемъ кголдова(т) короле(в) и его королицы (Молодечно, 1388 P 43); Абы тогда тые речы вышъ выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листъ Нашъ (? — Познач. вид.), выразившы нижеи именами светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатью нашуо змоцнили (Луцьк, 1389 РЕА I, 27); Абы оусѣльникомъ смелость о(т)нѣта оуставлАемъ колѣ шлА(х)тА шлА(х)тѣча забьѣ(т) за головуо шестьдеса(т) гривень (XV ст. ВС 24 зв.).

3. (означальні — у препозиції) буцім, піби, що (1): И мы... питали: маешъ ли на кимъ на него доводъ, абы онъ семъ волостей нашихъ закралъ (Вільна, 1495 АЛМ 83).

Див. ще **БЫ**!

АБЫ², **АБИ** част. (123) (модальна) шоб, аби (122): Jestliby ważności penieżej pozyczonych nie wziniła, aby... sudi swojemu, tuju zastawu okazał (Луцьк, 1388 ZPL 107); а таки(ж) коли медоу привезоу(т) о(т) свои(х) пасикъ абы не платили мыта ино оу Асо(х) (Сучава, 1453 ПГОВ); а до ти(х) припасни ни(к)кто (!) аби не има(л) ни жадное дило али аби има(л) дило епискоупа нашего о(т) Радовце(х) или дворниши и(х) (Сучава, 1479 DC 141); A hranica paszopci hosudarstwu wielikomu kniazstwu s twoieiu zemleiu aby była pro dawpomu (Вільна, 1494 ВД II, 389); коли похочетъ Стефанъ воевода, абы и тыми разы, кого всхочетъ своихъ пословъ послати... наведити зъдоровья дочки своее... и внука своего, абыхомъ его посломъ давали добровольное проеханье (б. м. н., 1496 ВД II, 405); абы ка(ж)ныи варовальсА своему соседуо шкоды чѣни(т) (XV ст. ВС 25); а... кто боуде(т) г(с)п(д)рь нашеи земли, а то(т) а би и(м) оутвь(р)ди(л) (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

(повторяется перед присудком) (1): И тежъ абы ихъ люди съ чоужыхъ земель межы его людей межы Волохъ абы не было (Вільна, 1498 ВД II, 412).

Див. ще **БЫ**², **ДАБЫ**.

АВА стол. (4) (мад. avagy) (зв'язує члени речення — розділовий) або ж, чи то: А коли привезоут Ливовчане соукна... а оу ныхъ никто гвалтомъ безъ пинъзеи ни один локот не могль оузвѣти, ни мытник, ани боАрин, ава ни ми сами (Сучава, 1460 ВД II, 275); и имаютъ нас остерегати и оборонити... отъ каждого на свѣтъ языка, и отъ Турковъ и отъ Татаръ и отъ Оугорь, ава и отъ поганина и отъ христианина (Сучава, 1468 ВД II, 302); Про тожъ ни одинъ болерин, ани соудец, ани мытник, ава ни одинъ нашъ слоуга или болѣрин да не смѣютъ брати мыто отъ товара монастырскаго (Путна, 1471 ВД I, 159).

АВГУСТЬ, **АВГУСТ**, **АУГОУСТЬ** ч. (66) (цсл. авъгоустъ, гр. αὐγουστος, лат. augustus) (назва місяця) серпень: писанъ

въ лѣ(т)ѣ сѣи агоуста дѣнь (б. м. н., 1400 DIR«А» 433); оу сочавѣ влѣ(т)ѣ сѣкв м(с)ца августа вѣнь (Сучава, 1414 DIR«А» 441); писанъ оу перевалехъ... мисАца Августоуста сегомо на(д)ца(т) днА (Перевали, 1440 P 142); На то есми дали нашъ листь... оу Самборѣ мѣца августу оу третни день (Самбір, 1458 P 169); Писан оу Черলেখовѣ, августа 6 ден, индикт третий (Черলেখів, 1485—1500 AS I, 121); Писанъ у Вильни, Августъ 10 день. Индиктъ 13 (Вильна, 1495 АЛМ 84); пса(н)... Въ лѣ(т)ѣ сѣи м(с)ца августоуста дѣнь инди(к) вѣ (Пустинька, 1499 ПИ № 3).

ФОРМИ: наз. одн. августъ, август 5 (1440 Cost. II, 66; 1444 AS I, 42; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; 1495 АЛМ 84; 1496 АЛПГ 72); августоустъ 1 (1436 Cost. I, 474); зам. род. мѣсАца августа 1 (1494—1495 АЛПГ 59); август 1 (1499 ВД II, 131); род. одн. августа, Августоуста, августоуста 11 (1413 ОБРН 115; 1414 DIR«А» 441; 1424 ДГВВ; P 100; 1438 ДВАс 28; 1440 P 142; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1485—1500 AS I, 121; 1486 АкЮЗР I, 295; 1497 AS II, 112 і т. ін.); августо(ст), августо(т) 6 (1426 Cost. I, 179; 1428 Cost. I, 221; 1435 Cost. II, 680; 1444 Cost. II, 208; 1445 Cost. II, 226); август(с), август 4 (1422 DIR«А» 35; 1437 Cost. I, 530; 1447—1492 ЛКНБ; 1458 P 169; 1499 ПИ № 3); августа 4 (1403 RS 338; 1421 AS I, 27; 1436 Cost. I, 476; 1448 Cost. II, 738); августо 1 (1400 DIR«А» 433); августа 1 (1478 ЗРМ); августо 1 (1448 Cost. II, 735); августо(с) 1 (1472 DIR«А» 530); август(т) 1 (1436 Cost. I, 482); ск. н. август, август 24 (1429 DIR«А» 455; 1438 Cost. II, 27; 1443 Cost. II, 185; 1447 Cost. II, 289; 1455 Cost. II, 544; 1459 ВД I, 35; 1469 ВД I, 46; 1470 ВД II, 310; 1479 Cost. S. 102; 1488 ДГСВМЦ і т. ін.); август 3 (1454 Cost. II, 509; ПГПММ; 1489 ПГВСП); август 1 (1447 Cost. II, 732).

АВЕРЕЩИЕ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы... жаловали есми его особноу нашуо м(с)тно и дали есми ему два села... на нмъ жидещѣ и аверещѣ (Сучава, 1438 Cost. II, 7).

ФОРМИ: наз. аверещѣ (1438 Cost. II, 7).

Див. ще **АВЕРОВЦИ**.

***АВЕРОВЦИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чинимы знаемо... оже есмы оучинили с нашою... радою... и дали есмы стѣи еп(с)кпни нашою... два села аверовци што на сучавѣ а другое село грѣцькое (Сучава, 1403 ДГАА).

ФОРМИ: знах. аверовци (1403 ДГАА).

Див. ще **АВЕРЕЩИЕ**.

АВИВЪ ч. (1) (особова назва, гр. Ἀβιβος): фроль, лаворь... авивъ... святѣи григорий чудотворецъ... все чудотворци (Краків, XIV—XV ст. ОБРН 112).

ФОРМИ: наз. одн. авивъ (XIV—XV ст. ОБРН 112).

АВРААМЪ див. **АВРАМЪ**.

АВРАМЕЙ ч. (1) (особова назва, цсл. Авраамъ, гр. Ἀβραάμ, гебр. Avraham) Авраміи: А при томъ были светки наша рада: архимандритъ печерский Аврамей, а кнѣзъ Иванъ Путѣта (Київ, 1437 AS I, 34).

ФОРМИ: наз. одн. Аврамей (1437 AS I, 34).

АВРАМОВИЧ ч. (1) (особова назва): А при томъ была дочка моА... МарА СеменоваА РовенскаА... пан Федко Аврамович дворанинъ (Ровно, 1488 AS I, 242).

ФОРМИ: наз. одн. Аврамович (1488 AS I, 242).

***АВРАМОВЪ** прикм. (1): А пак привиліи Аврамово, що имал онъ на тое село отъ насъ же... а тоты его привиліи, аже съ коли изъѣАт, а они да не имаютъ добуовати на сіе наше привиліе (Сучава, 1493 ВД II, 22).

ФОРМИ: наз. одн. с. Аврамово (1493 ВД II, 22).

Пор. **АВРАМЪ**.

АВРАМЪ, **АВРАМ**, **АВРААМЪ**, **АВРАМ** ч. (13) (особова назва, гр. Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, гебр. Avraham) Аврам: а при томъ были старци Печерскаго монастыря Дублянски Іона Авраамъ ключникъ, Нифонтъ Святаго Михайла Златовер-

хого (Київ, 1398 ДГПМ); продали есмо мыто володими(р)-ское... есю а товаришоу его Аврамоу (Петрків, 1489 АМВ); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прАд нами... слоуга наш Сима БенА и сестра его Моуша и братаних их Боуда и племенников их Аврам и племеница его Стана... и продали свою правоую отниноу (Ясси, 1500 ВД II, 175).

ФОРМИ: наз. одн. Аврамъ, Аврам 5 (1490 ВД I, 442; 1493 ВД II, 22; 1497 Cost. S. 223; 1500 ВД II, 175); Авраамъ I (1398 ДГПМ); зам. род. оу руки Аврам I (1479 ВД I, 221); зам. дав. слоузѣ (Ав)рам I (1472 ВД I, 221); дав. одн. Аврамоу (1489 АМВ; 1490 ВД I, 442; 1497 Cost. S. 223; 1500 ВД II, 175).

*АВЪГОУСЪТЬ див. АВГУСТЪ.

АВЪРО ч. (5) (особова назва, молд., цсл. Аверкин, гр. 'Αβέριος) Оверкій: мы Стефан воевода... (знаме)нито чиним... оже прїде прАд... оусни нашими молдавскими бояре слоуга наш Авъро... и продал свою правоую (оти)ноу (Сучава, 1491 CVD 3); И оуставше наши слоуги Тоадер и племеник его Сима... та заплатили... ѿ злат татарских... слоузѣ нашемоу Авъроу (Сучава, 1492 ВД I, 506).

ФОРМИ: наз. одн. Авъро (1491 CVD 3); дав. одн. Авъру (1490 ВД I, 397; 1491 CVD 3; 1492 ВД I, 506).

Див. ще АВЪРОУ.

АВЪРОУ ч., невідм. (2) (особова назва, молд., цсл. Аверкин, гр. 'Αβέριος) Оверкій: И заплатили наши слоуги Сима и брат его Авъроу оуси тоти вишеписанни пинѣзи (Сучава, 1490 ВД I, 397); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїде прАд нами... слоуга наш Авъроу... и продал свою правоую отниноу (Сучава, 1492 ВД I, 505).

Див. ще АВЪРО.

АГАПИЄ ч., невідм. (1) (особова назва, молд., цсл. Агапий, гр. 'Αγάπιος) Агапій: тѣмъ мы... дали и потврьдили есмо имь... монастырь, на оустие брѣльдець, где агапие (Сучава, 1448 Cost. II, 323—324).

*АГГЕЛЪ див. *АНГЕЛЪ.

АГЪТА ж. (1) (особова назва, цсл. Агаѳа, гр. 'Αγάθη) Агаѳа: и пак оу том... прїде прАд нами... НастА... и прода(ла) свою правоую отниноу и выкоупленіе, едноу фалчоу винограда... що же была коупила тотоу фалчоу винограда от Агъта, жена Карнак Леоуринци от Хрълова (Гирлов, 1499 ВД II, 147).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. (от) Агъта (1499 ВД II, 147).

Див. ще *ОГАФЪЯ.

*АДАМАШЪКА ж. (2) (стп. adamaszek, лат. adamaszek) адамашка: А на кажъдны годъ мають намъ дати чоломъ-бит(ь)я по сороку локотъ адамашъки (Краків, 1487 РИБ 226); послано кнАзю... шоуба собольА волочонаА аксамитомъ або адамашъкою (б. м. н., 1488 УКТ).

ФОРМИ: род. одн. адамашъки (1487 РИБ 226); ор. одн. адамашъкою (1488 УКТ).

АДАМЪ ч. (3) (особова назва, гр. 'Αδάμ, гебр. 'Ādam) А при томъ были... панъ адамъ орецкии, панъ михаль оугринъ ваповецкии (Перемишль, 1391 Р 45); пис(анъ) оу Сочавѣ, от Адама (Сучава, 1468 ВД II, 303).

ФОРМИ: наз. одн. Адамъ (1391 Р 45; 1433 Р 122); род. одн. Адама (1468 ВД II, 303).

*АДАШЪ ч. (1) (особова назва, пор. Адам): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинніи наши слоуги... сынове Лазора Адаша, и племеник их Иванко... жаловали есмы их особною нашею милостію (Сучава, 1495 ВД II, 248—249).

ФОРМИ: род. одн. Адаша (1495 ВД II, 249).

АДНО див. ОДНО.

АЖ¹ див. АЖЪ¹.

АЖ² див. АЖЪ².

АЖБЫ, АЖЪБЫ, АЖБИ, АЖЪБЫ спол. (33) (при-вднує підрядні речення) I. (додаткові — у постпозиції) щоб, аби (15): Cozliamo (!) jestliby tak zaisto mytnik szto brai pa nich, az by jako rozbojnik karani byt (Луцьк, 1388

ZPL 105); возревше есмо на на (!) его вѣрноую службу и хотаче по немъ аж бы тымъ лѣпен и вѣрнѣи намъ... послужилъ... даемъ емоу... и оставлаемъ... при всѣмъ што коли коупилъ (Краків, 1394 Р 54); мы возрѣвши на его верну службу и хотаче по нѣмъ аж бы намъ вернѣи послужилъ... дали есмо и даемъ наше село надѣво (Львів, 1399 Р 59); Протожъ напоминаемъ твою милость твоему съ нами запису и подълугъ прысяги нашею. ажъ бы еси намъ рачылъ быти радень и помощонъ напротивъ того непрятеля нашего, въ нашу прыгодоу и потребу (б. м. н., 1498 ВД II, 414); и мы о том писали до ключника луцкого... аж бы сА о том доведал (Вільна, 1499 АЛРГ 94);

(з відтінком припущення, сумніву) ніби, буцім (4): И Костянтинъ рекъ... а рекъ я то тебе, коли мовилъ, назвалъ татемъ, ажъ быхъ я господарскихъ семь волостей закралъ и сему въ тебе въ Мошнѣ переписалъ (Вільна, 1495 АЛМ 83); И Глѣбъ рекъ... самъ же почалъ еси Совѣ свѣтчити на третю часть, ажъ бы была въ томъ запису третя часть емоу записана (Вільна, 1495 РИБ 620).

2. (мети — у постпозиції) щоб, аби (4): А дла лучшее твердости того моего листа, я Степанъ Гуца билъ есми чоломъ господину владыцѣ... ажбы ихъ милость печати свои приложили къ сему моему листу (Луцьк, 1449 АЛМ 8); силовали съ есми, ажъ бихмо пришли на обичай предков наших (Коломия, 1485 ВД II, 371); и ты нмъ помочъ давалъ в нашомъ мыте ажъ бы мыто наше непонижалосА (Краків, 1487 АМЛ); А вы бы тежъ присАгоу свою пере(д) его мл(с)тью вделали а(ж)бы г(с)дръ вашъ записъ сво(и) да(л) посломъ его мл(с)ти (б. м. н., 1496 ОПСВВ);

(у препозиції) (1): рѣчи которыи жъ в часу бывають ажъ бы не проминулы съ проминучими часы подобно ест имѣлы ли бы приити къ будущей знаемости ажъ бы вѣчистью листовъ были подтвержены (б. м. н., 1424 Р 99).

3. (умовні — у препозиції) якшо б, коли б, якби (5): а его бо(г) не даи ажъ бы вонтко с дѣтками с того свѣта сшелъ што ѣ имѣлъ с прибовою сестроу с алжкою тогдѣ има хмѣль прибок писаныи положити вонтковымъ ближ-

ши(м) м ко(п) а сулимовъ имѣти (Львів, 1412 Р 81): а его, бже не даи, ажъ бы сА што стало над нами самыи, алибо над нашими паны, а землѣмъ миръ правы держати и вѣчны, нѣроушены (Ясси, 1445 Cost. II, 726); а до то(г) часу н до того днѣ, ажъ бы(х) сА па(к) не могло на(м) стати тако(г) миру и тако(г) покоя, яко быхо(м) могли имъ то(у)ю справе(д)ливо(ст) оучинити, а они оуже имаю(т) и други де(н) напре(д) оуложити (Сучава, 1457 Cost. II, 810); а бож(е) того не дай, ажбы сА што мѣло надо мноу стати, тогды до моеѣ отчины до Голча не имають ничего имѣти братя моя ни ближнии моѣ (Острог, 1466 AS I, 60—61);

(в интерпозиції) (1): На котороумъ соимъ тоты панове съ (о)бохъ сторонъ, одноу волею тоужо на том мѣстыцѣ под Хотинемъ, ажъ бы была божіа воля и господарѣ кролѣ его милость и господарѣ Стефана воеводы на то, и друуги снемъ посполити оу тыждень по свѣтомъ Юріи наиблизшимъ положили (під Хотинем, 1467 ВД II, 297).

4. (підметові — у постпозиції) щоб (1): слушно ест ажбы вчинки людськіи которыи жъ (сѣ) часомъ отходАт достаточнымъ свѣдетствомъ листовъ и на потомъ будущимъ былибы явны (Вільна, 1499 AS I, 117).

5. (означальні — у постпозиції) ніби, наче, неначе, мов, немов (1): далее тый то исытъи листы мистровы послѣднии мѣли в собѣ таковою рѣчь... ажъбыхо(м) которыи сты(м) то мистро(м) хотѣли держати тадынки о еднанье покоя (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

АЖБЫ² част. (1) (модальна, розпочинає спонукальне речення) аби, щоб, хай, нехай: рѣчи которыи жъ в часу бывають ажъ бы не проминулы съ проминучими часы подобно ест имѣлы ли бы приити къ будущей знаемости ажъ бы вѣчностью листовъ были подтвержены (б. м. н., 1424 Р 99).

*АЖ-ГЕРИИ ч. (1) (особова назва, тюрк. haži-girej): а мы имаємо их твердо... держати... и николи на волю их не поустити, ани выдати их... ни до Литвы, ани до Басараб, ани цареви Аж-Гериеви (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

ФОРМИ: дав. одн. Аж-Гериеви (1462 *BD* II, 292).

АЖЕ¹, АЖЪ² спол. (155) (приєднує підрядні речення)

1. (додаткові — у постпозиції) що (127): Мы кнА(з) Федоръ любортови(ч) знаємо чинимъ... аже г(с)дръ нашъ... и его кралеваА... дали ми землю... на има сьверскую (Віслиця, 1393 *P* 50—51); мы великии коро(л) влодиславъ... знаємо чинимъ... аже нашъ верный слюга данило дажбогови(ч)... послужилъ намъ (Краків, 1394 *P* 53—54); а се азъ влдка иванъ из луцка знаємо чиню всьмъ аже да(л) ми г(с)дръ мои великии король митрополью галицкую (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*); Мы Владиславъ... коро(л) под(с)ки... чинимы знаємо... аже слуга нашъ вериый па(н) ходко чемереви(ч) послужи(л) на(м) верне (Львів, 1399 *P* 59); а слобуемъ и слобили есмо за романа, аже имаетъ романъ служити нашему г(с)дрю, кролю влодиславу (Берестя, 1400 *Cost.* II, 617—618); Мы... оу един(с)твѣ воли наших ... осудили есмы и осужаємъ аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши ест к тому мѣсту (Медика, 1404 *P* 69—70); даємо вѣдомо симъ наши(м) листомъ... аже балица воевода... съзидаше црковъ въ име сѣго архагѣла Михаила (Сігет, 1404 *ГМ*); купецъ дасть свою вѣру, аже не имаетъ заповѣданыи товаръ на свои возъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); мы кнА(з) Федоръ любортови(ч) чинимы то знаменито ... аже пріше(д) прѣ(д) на(с) па(н) игна(т) облазніцкии жалова(л) и позва(л) па(н) юрь дѣлошицкого кгоурь(гѣ)шеви(ч) аже емоу. влА(л) вепрѣ въ его доубровъ (Зудеѣв, 1421 *P* 95); и то и вѣщи възнали аже влдчии люде слѣдъ гонАтъ по лисичии брѣ(д) (Погоничі, 1422 *P* 98); и стали есмо на томъ, аже имаемъ записи держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна (Серет, 1445 *Cost.* II, 729); и дали есмы Ива(н)кови... по обычаю аби пошо(л) ива(н) са(м) съ кд присѣжници и шоби присѣгну(л) ис ними аже ива(н) исъ своими братіями соу(т) оунуки ку(п)чичеви по и(х) матери такожде аже су(т) и марушки и ми(х)нови ти(ж) оунуки (Васлуй, 1474 *РГС*); Мы то знаємъ аже они роскажуть твоей милости (б. м. н., 1496 *BD* II, 401);

(у сполуч. а же а бы х о м) щоб, шоби, аби (1): мы Стефан воевода... явно чиним... аже мы слюбуемъ... то господарю... королеви полскому... аже абыхом его милости верни и справедливи были (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

2. (умовно-часові — у препозиції) якщо, коли, як (13): аже поидеть оугорьскыи король на литву полскому королеви помагати (б. м. н., 1352 *P* 6); а до спсова днѣ аже не выкупить его на тотъ рокъ имбеть держати то село опАтъ до другого року (Львів, 1386 *P* 31); Аже будетъ ва(м) надобъ помочь на кого на ворога вашего Азъ самъ есмь готовъ за того тобъ на помочь (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 171); Аже що коли тыА вышеписапы, Ивоул и Негра, или боуді кто от их плъмене имоут починати на пана Игната... да заплатит... завѣска й роу(бли) сребра) (б. м. н., 1440 *DBAc* 32); а тоты его привиліи, аже съ коли изъывАт, а они да не имают добувати на сіе наше привиліе николи на вѣки (Сучава, 1493 *BD* II, 22);

(у сполуч. а же п а к ъ) якщо ж, коли ж (1): аже пакъ ты емоу не достанетъ тогда що бы было братіамъ его (Сучава, 1429 *Cost.* I, 242);

(у сполуч. е ст ѣ л і а ж е) (1) див. ЕСТЛІ 1;

(у постпозиції) якщо, коли (1): и николи того не хочемъ порушити, а ни противъ тому быти, на вѣкы вѣчныА, аже имамъ господаръ нашъ, король, кривды не оучинитъ оу нашей земли и оу моеи отчины и оу моеи во всеи граници (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 638).

3. (підметові — у постпозиції) що (4): Swidoczno budueth kaszdomu kto koly na zsy list wzozdrith, aze swidomо mnyu panu Miklvschowy Alexandrowiczu... oze przszodszy

muzowe spasczenie załowali na Pana Mirosława szczyby op kurołowszcziznu derzał pod soboyu (Галич, 1413 *GL* 48); комоу име(т) сѣ видѣти, аже имаетъ кривда о(т) ты(х) людеи ис тА(х) села(х), а о(н) да и(х) ищче(т) прА(д) игоумено(м) о(т) нѣмца (Давидове Село, 1446 *Cost.* II, 251); ино тоу(т) были мно(г) рѣчи, заноу(ж) паноу кости сА видѣло аже мало имает(т) за свои пинѣзи (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385).

4. (означальні — у постпозиції) що (5): исталасА торгувлА межи добрыми людми межи бояры и межи крылошаны сѣго ивана аже пани хонька васковая дадьковича же на... продала естъ тотъ мунастырь за к гривень серебра вьсного (Перемишль, 1378 *P* 25—26); тѣмъ мы... дали есмы емоу оу нашей земли оу молдавской села на имъ собранецъ... и васковци, мишино село, аже мишъ загубиль свое имбѣе оу хитльньствы и боудници михаила кошчѣевича аже и онъ загубиль оу хитльньствы (Хотин, 1435 *DIR«А»* 465); але кому сѣ оузри(т) кри(в)да аже имает(т) о(т) ти(х) люди и(с) тА(х) села(х) боу(д) оу чо(м)... а они да тѣжоуть и да иштоу(т) и(х) прА(д) игоумене(м) (Сучава, 1472 *DIR«А»* 530).

5. (способу дії — у постпозиції) що (2): тогда аксакъ пришолъ такъ таино на насъ аже не было намъ никакобъ вѣсти а ни слова алижъ о(у)зрѣли есмо его оу нашей державѣ (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); и на болшоу крѣпость нашего осужениА помочное влАли есмы оу кролаА подлугъ нашей земли обычаА а то тако аже король заплативъ па(т) сотъ гривень тѣмъ пана(м) има вечисто, держА(т) (Медика, 1404 *P* 70).

Див. ще АЖЕТ, АЖЪ¹, ЕЖЕ, ЕЖЬ, ИЖЕ², ИЖЕТЬ, ИЖЬ², ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

АЖЕ² част. (2) (підсилювальна) (у сполуч. а ж е д о вказує на межу в просторі або часі) аж до: знаменитостю чинимы... иже мы романъ воевода молдавскыи и дѣдичъ оусей земель волошської о(т) плонины аже до брегу мора... слюбили есмы... владиславоу... королеви польскому (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); Мы... Іо Стефан воевода... слюбуем... иж от тых мѣст наперед съ прѣреченнымъ... Яном Олбрахтом, кралем полским... о... шкоді и кривды, под которим колве (!) часом оучиненых, аже до нинѣшного дне, а мы имаємо имѣти ... мир (Гирлов, 1499 *BD* II 419—420).

Див. ще АЖЕЛЕ, АЖЪ², АЛИЖЬ².

АЖЕБЫ спол. (2) (приєднує підрядні додаткові речення — у постпозиції) щоб, шоби, аби: а коли быхми то(г) не пополнили и не заплатили пан(у) михаилу на тоты дни вышеписа(н)ны(х), а мы сА по(д)даемъ ажебы оузА(л) оу нашемъ имбнии оу карловѣ па(т)десАтъ воловъ (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* СЛІІ, фотокоп.); есмы била чолом... королю его м(и)л(о)сти Казимеру, ажебы... допустил мене ко именАм моим (Ровно, 1488 *AS* I, 241).

АЖЕЛЕ част. (1) (підсилювальна) (у сполуч. а ж е л е... д о вказує на межу в просторі) аж до: але коли... оусхоче(м) поехати пере(д) нашего милостивого пана... абы на(с) мирно глентовали... и(с) нашей граници до нашего милостивого пана корола... и па(к) о(т) нашего пана ажеле па(к) до нашей граници (Серет, 1453 *Cost.* II, 766).

Див. ще АЖЕ², АЖЪ², АЛИЖЬ².

АЖЕГ спол. (1) (стп. азеС) (приєднує підрядні речення способом дії — у постпозиції) що: так есмы емоу продал, ажет ниhto з ближних моих... ани мои приржонныи ближнии... не маот в то сА вступати (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЪ¹, ЕЖЕ, ЕЖЬ, ИЖЕ², ИЖЕТЬ, ИЖЬ², ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

*АЖОУДЬ ч. (3) (назва містечка у Молдавському князівстві): А кто повезетъ соукно до Басараб, даги имет на головном мытѣ оу Сочавѣ от гривноу три гроши... а оу Ажоуда... от воза в злати (Сучава, 1460 *BD* II, 274); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Щербан и

Брыдоуше... продали свою правою отниною... половина село от Шекан, вишнѣа част, по више Ажоуда (б. м. н., 1494 *BD* II, 38).

ФОРМИ: *род. одн. Ажоуда* (1460 *BD* II, 274; 1494 *BD* II, 38).

АЖЪ¹, АЖЪ, АЖ *спол.* (16) (*приєднує підрядні речення*) **1.** (*додаткові — у постпозиції*) що (11): будеть ведомо оусемь хто коли видить грамоту(с) а любо слышитъ чтучи ажъ Азь панко... та(к) есмь оумолвилъ... со княземъ скиригаиломъ... што жъ... дати ми двесте рублевъ кнѣзю скиригканлу (б. м. н., 1387 *СП* № 12); вѣдомо даемъ нашему бра(т)у ажъ есмь съль на столъ великого црства (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); а кажеть, ажъ онъ тому не радъ былъ, што который дела нине вамъ съ нимъ такъ стали се (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

(*у сполуч. а ж ъ ш т о*) що ж (1): Таке(ж) тыми часы г(ѣ)дра нашего люди пришии с тоуре(ц)кое земьли... и поведили г(ѣ)дрви нашему ажъ што тамъ слышали в земли тоуре(ц)ко(н) (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

2. (*умовно-часові — у препозиції*) якщо, коли, як (3): Те(ж) ажъ который мѣте(л) алюбо иньшоую ре(ч) возме(т) оу ко(г) своею волею имее(т) емъ за сѧ вѣрнѣ(т) (XV ст., *ВС* 29 зв.—30); А пак аж сѧ прилоучит та побѣгнет нѣкоторіи боярин... кроуль его милости до нас... тот бы имал одослати сѧ до своего господарѣ до кроуль его милости (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

(*в интерпозиції*) (1): и тыми разы ажъ богъ дасть по(д)ближаемъся та(м) по(д) оукраины к тымъ нашимъ паньствомъ (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЕТ, ЕЖЕ, ЕЖЪ, ИЖЕ², ИЖЕТЪ, ИЖЪ², ОЖЕ, ОЖЪ, АЖЕ.

АЖЪ², АЖ *част.* (21) (*підсилювальна*) (*переважно у сполуч. з прийм., що виражають просторові або часові відношення*) аж (19): а потомъ пустивъши Чыжовку въ право, а въ лево Ротовъкою постууючи, недалеко села нашего Своза, ажъ ку Пруднику идучи (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); грань... одъ леса ажъ до урочища Вирной долины (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); ажъ тамъ есмо, при той долини Кобельку, застали боярѣ Хмельницкихъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ... у верхъ тоє Смыжали посеред речки аж до верховъ тоє Смыжали (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); а... король... писал до пана старосты и до нас, штобы сѧ тою дѣлницею... не делили до того часоу, поки аж б(о)гъ дасть корол... боудеть оу кн(А)зствѣ литовском (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); а тые ъсаки ажъ мене братомъ наречешъ вели дати (б. м. н., 1484 *ЯМ*); и они присѧгнули и завели по рѣчку по мѣзноюу, а по кривуюу а(ж) до каменого бродоу (Вильна, 1495 *ВМЗД*);

(*у сполуч. а ж ъ и*) аж (2): И тая Ганка мешкала на дѣлницы мужа своего на вдов(ъ)емъ стол(ъ)цы до тыхъ часовъ, поки пошла замужъ... и какъ... вжо пошодшы... тую дѣл(ъ)ницу... держала... ажъ и до тыхъ часовъ (Троки, 1494 *РИБ* 560); и зася... тыхъ его пословъ... абы тежъ добровольно есте ихъ пропускали... дорогоу ажъ и до границы волоское (Вильна, 1498 *BD* II, 412).

Див. ще АЖЕ², АЖЕЛЕ, АЛИЖЪ².

АЖЪБЫ *див. АЖЪБЫ¹.*

АЖЪ *див. АЖЪ¹.*

АЖЪБЫ *див. АЖЪБЫ¹.*

АЖЪ *див. АЖЕ¹.*

АЗЪ, АЗЪ, АЗ *займ.* (50) (*цсл. азъ*)я: а се азъ вѣдка иванъ из лущка знаемо чиню всѣмъ аже да(л) ми г(ѣ)дръ мон... митрополью галицкую (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*); Азь рабъ бжїи... стефанъ по прозвищю(ж) винць (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); Се азъ рабъ бжїи кнѣз ан(д)ре(и) владимирови(ч) приѣз(д)илъ есмь въ кїевъ (Кнїв, 1446 *Р* 154); И оустах азъ господство мы и заплатих оуси... ѣ злат татарскихъ оу роуки Мароушки (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. азъ, азъ, аз, а(з)* (1398 *ЗЛЕІК*; 1401 *ЗКЕ*; 1433 *Cost.* I, 359; 1446 *Р* 154; 1453 *Cost.* II, 453; 1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 215; 1488 *BD* I, 347; 1490 *BD* I, 436; 1492 *BD* I, 509; 1499 *BD* II, 144, 147 і т. ін.).

Див. ще Я, ЯЗЪ¹.

* **АИНА** *ж.* (1) (*назва села у Віленському воеводстві*) Гайно: И о(т)писалъ есмь своен женѣ Кнїгн марїи... имѣніе прѣвое а иноу (!) словенскъ могылное (Кнїв, 1446 *Р* 154).

ФОРМИ: *знах. одн. ! а иноу* (1446 *Р* 154).

АКА (?) (1): тѣ(м) мы... дали есми емоу оу нашеи земли... села... балосинещи и на поли на има милотинещїи... и на краковѣ где бы(л) са(с) да(н) и да(н) влѣкъ ака (?) — *Прим. вид.*, обѣ жоудечїи (Сучава, 1442 *Cost.* II, 93).

АКО *див. ЯКО.*

АКОЖЪ *див. ЯКОЖЪ.*

АКСАКЪ *ч.* (2) (*особова назва, тюрк. aqsaq* «кривий, кульгавий»): тогда аксакъ пришолъ такъ таино на насъ аже не было намъ никакоѣ вѣсти (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: *наз. одн. аксакъ* (1392—1393 *РФВ* 170); *род. одн. аксака* (1392—1393 *РФВ* 170).

Див. ще АКСАКЪ-ТЕМИРЬ.

АКСАКЪ-ТЕМИРЬ *ч.* (2) (*особова назва, тюрк. aqsaq* «кривий, кульгавий», *tımuq* «залізю», «залізний»): по тыхъ посланию... вышолъ на мене аксакъ-темиръ желѣзнаА нога (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: *наз. одн. аксакъ-темиръ* (1392—1393 *РФВ* 170); *род. одн. аксакъ-темира* (1392—1393 *РФВ* 170).

Див. ще АКСАКЪ.

* **АКСАМИТЪ** *ч.* (1) (*стч., стп. aksamit, лат. examentum, гр. ἑξάμιτον*) оксамит: послано кнѣзю великому тѣе(р)скомоу шоуба собольѧ волоचनाА аксамитомъ (б. м. н., 1488 *УКТ*).

ФОРМИ: *ор. одн. аксамитомъ* (1488 *УКТ*).

* **АЛБА** *ж.* (5) (*особова назва, молд. «біла»*): И оуставше слоуга наш Жоуржа Къкъразъ и съ своею женоу (*в ориг. двїчі.* — *Прим. вид.*) Федкою та заплагали оусе исполна тоти... пинѣзи... оу роуки слоузѣ нашему и сестри его Алби (Сучава, 1487 *BD* I, 301); а ми тако(ж)дере и о(т) на(с) есми дали и потвердили слузѣ нашему, глгоруу, и женѣ его, а(л)бѣ, тоє прѣ(д)реченое половина о(т) половина село (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

ФОРМИ: *дав. одн. А(л)бѣ* 2 (1500 *Cost.* S. 234); *Алби* 1 (1487 *BD* I, 301); *ор. одн. Албою* (1487 *BD* I, 301; 1500 *Cost.* S. 234).

* **АЛБАШЕВЪ** *прикм.* (1): тѣмъ мы... дали есмы ему... села... близъ быку по тои сторонѣ, на долиноу што падае(т) проти(в) албашева кешенева, оу крѣниці (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 459).

ФОРМИ: *род. одн. ч. албашева* (1436 *Cost.* I, 459).

Пор. АЛБАШЪ.

АЛБАШЪ *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор. Албъ, Албою*): а оу то(м) сели десѧтъ хыжъ татарскы(х), на има мамаи съ своими дѣтми и албашъ съ дѣтми (Сучава, 1435—1436 *Cost.* I, 494).

ФОРМИ: *наз. одн. албашъ* (1435—1436 *Cost.* I, 494).

*Див. ще *АЛБОТЪ.*

* **АЛБЕЩІИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы... дали и потвердили есмо емоу... села на имѣ: (половина) села от Албещїи на Стебникоу, и мѣсто от поустьни (Сучава, 1469 *BD* I, 135—136).

ФОРМИ: *род. Албещїи* (1469 *BD* I, 136).

АЛБИНА *ж.* (8) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а хота(р)... горѣ до обрѣщїе, та до води (оу ал)бина (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224); Тѣмъ ми... дали... есми емоу оу нашеи земли оу молдавскон... села на имѣ фоундещїи на Албинѣ (Сучава, 1484 *BD* I, 278).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. оу албина* (1428 *Cost.* I, 224); *род. одн. албини* 1 (1428 *Cost.* I, 224); *албыи* 1 (1479 *ВАМ* 61); *ор. одн. албинею* 1 (1428 *Cost.* I, 224); *Албинею* 1

(1446 Cost. II, 247); місц. одн. на Албинъ 2 (1428 Cost. I, 223; 1484 BD I, 278); на Албини 1 (1484 BD I, 278).

*АЛБІА ж. (1) (назва селища у Молдавському князівстві): тьм мы... дали есми емоу оу нашии земли оу молдавскон... селище дьлино албіа на нарилоу (б. м. н., 1443 Cost. II, 160).

ФОРМИ: наз. одн. зам. знах. албіа (1443 Cost. II, 160). АЛБО, АЛББО, АЛ спол. (18) (зв'язує члени речення) (розділовий) або, чи, чи то: chrest'janin majet' zaplatiti albo prisiahoju sia oczistiti (Луцьк, 1388 ZPL 103); знаменито бу(д) и свѣдочно каждо(м) добро(м) кто коли на то(т) листъ позрити albo услыши(т) его чтучи (Львів, 1412 P 81); Слюбоуемъ такъжъ и слюбили есми и обѣзоуемы сА тимъ нашимъ листомъ, ижъ какъ рихло пререченыи панъ владиславъ, кроль полскы... приближитсА албо прїидеть до рускы(х) земль, прере(ч)нныи стефанъ воевода нашъ, имаеть прїихати обличнѣ (Сучава, 1434 Cost. II, 666); Я кн(А)зъ Юри Василевич Жаславский вызнаваю сим моним листом кому будет потреб его вѣдати албо чтучи его слышати, ижет продал есми пану Семену Олзаровичоу имене на Вольни свое власное (Берестя, 1466 AS I, 62); а што колн кому буду чим должен, што будъ (у) кого узая пенезей ал(!) чимъ будъ бралъ в кого, ино тые долги мое поплати зять мой князь Миханло (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); Я, Янъ Никлевич Подгаецкий, сознаваю сим монимъ листом, кому будетъ его потреба ведати албо чтучи его слышати: Продал есми свое имънѣе отчистое... пану Василю Хребтовичу (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141).

Див. ще АБО, АЛББО, АЛИ², АЛИБО, АЛЮБО, ЛИБО, ЛЮБО¹.

АЛБОТЕЩІИ мн. (4) (назва селища у Молдавському князівстві): А хотар тон боукати земли от хотара Алботецилоръ поченши от оустге Сьрати долоув (в ориг. долоу(в)).— Прим. вид.) по берегъ Проута (Сучава, 1489 BD I, 373); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвѣрдили есмы... оу нашеи земли оу молдавскон... села на имъ: Стънилещїи, и едноу селищоу оу томже хотароу на имъ Алботецїи (Сучава, 1493 BD II, 30—31).

ФОРМИ: наз. Алботецїи (1493 BD II, 31); род. молд. Алботецилоръ (1489 BD I, 373).

*АЛБОТЬ ч. (1) (особова назва, молд., пор. Албъ, Албоу): А на то естъ... в. п. Станчула... в. п. Албота... и вѣра оусих наших бояръ (Сучава, 1468 BD I, 126).

ФОРМИ: род. одн. Албота (1468 BD I, 126).

Див. ще АЛБАШЬ.

АЛБОУ ч., невідм. (1) (особова назва, молд. алб «білий»): А на то ест велика марторїа само (!) господства ми... и наши бояре: бил пан Доума Браевича... пан Албоу... и инїи досить (Сучава, 1462 BD I, 52—53).

Див. ще АЛБОУЛЬ, АЛБЪ.

АЛБОУЛЬ, АЛБОУЛЬ, АЛБОУЛ ч. (42) (особова назва, молд. алб «білий»): тьм мы... дали есми емоу оу нашеи земли села... на богданъ... и на кегАчъ на пото(к) крѣнцямъ где былъ оана албоуль (Васлуй, 1436 Cost. I, 444); една част да ест Оани самомоу, а другаа част да ест Фьдо-роу и Албоулоу (Васлуй, 1496 BD II, 92).

ФОРМИ: наз. одн. албоуль, Албоуль, албоу(л), албоул (1436 Cost. I, 444; 1449 Cost. II, 386; 1455 Cost. II, 562; 1460 BD I, 41; 1466 BD I, 113; 1469 BD I, 138; 1470 BD I, 141, 153; 1483 BD I, 269; 1496 BD II, 92 і т. ін.); род. одн. албоула, а(л)боула (1436 Cost. I, 450; 1438 Cost. II, 27; 1446 Cost. II, 241; 1453 Cost. II, 494; 1458 BD II, 262; 1459 BD I, 36; 1460 Cost. S. 41; 1465 DIR«A» 518; 1467 BD I, 121; 1470 DIR«A» 522 і т. ін.); дав. одн. Албоулоу (1496 BD II, 92).

Див. ще АЛБОУ, АЛБЪ.

АЛБЪ, АЛБЪ ч. (53) (особова назва, молд. алб «білий»): а на то е(ст)... вѣра пана алба чашника и вѣра вѣс(х) боАръ нашихъ молдавскы(х) (Сучава, 1433 Cost. I, 364);

А на то ест... в. п. Алба паркалаба нѣмецкаго... и вѣра вѣсхъ болър наших (Дольний Торг, 1470 BD II, 310).

ФОРМИ: наз. одн. албъ, албъ, Алб (1434 Cost. II, 666; 1436 Cost. I, 449; 1453 Cost. II, 459; 1459 BD I, 32; 1460 BD II, 276; 1463 BD I, 74; 1464 DIR«A» 517; 1465 GL 176; 1466 DIR«A» 519; 1470 BD I, 153 і т. ін.); род. одн. алба (1433 Cost. I, 364; 1434 Cost. I, 374; 1436 Cost. I, 473; 1439 Cost. II, 52; 1452 Cost. II, 426; 1453 Cost. II, 454; 1455 Cost. II, 540; 1458 BD I, 6; 1462 BD I 67; 1470 BD II, 310 і т. ін.); дав. одн. Албоу (1467 BD I, 122).

Див. ще АЛБОУ, АЛБОУЛЬ.

*АЛБЪНЯ див. АЛБИНА.

*АЛБЫНА див. АЛБИНА.

АЛБЪ див. АЛБЪ.

АЛЄ, АЛЪ спол. (209) I. (зв'язує члени речення) (130)

1. (протиставний) (123) а) (поєднує члени речення з запереченням з членами речення без заперечення) але, а (121): пак ли бы... хо(т)л бы коли о(т) стати то нѣ (!) исны кнА(з) корнбу(т) а либо его дѣти Авно а либо точно тогда мы со всимъ посольство(м) земли его... не хочемъ послушни быти але корола польско(г) володислава... и корунъ польскон вѣр-ни хочемъ быти (Луцица, 1388 P 39); мы александръ вое-вода... чинимъ знаменито... аже хотАчи... великому королю полскому... оуказати наше голдованїе и наши присАгы... и наше (!) листы... которыми сА есмы емоу записали... иже быхомъ николи не имѣли противъ емоу быти, а ни про-тиву его корунъ пререченои полскои, але быхомъ емоу и его корунъ помагали (Дольний Торг, 1411 Cost. II, 637); а по наше(м) животъ, кого бѣ (!) избере(т) быти г(с)ларем оу нашеи земли... то(т) абы имъ непоруши(л) нашего даанїа и потвѣрждѣнїа, але абы емоу оутвѣрди(л) (Сучава, 1453 Cost. II, 473); Се мы пайове Ценевѣвскыи... з доброу памАтью, не имѣючи жадныхъ прикростей ниоткогс, але з доброу волею продали есмо имънѣе отчиноу свою и дѣ-диноу (Кременецъ, 1467 AS I, 63); И Зенко мовить: я не продавалъ, але продала наша матка (Вільна, XV ст. РИБ 610); соу(д)я соу(д)Ачи соу(д)ы не може(т) быти кора(н) (!) за зло(г) соу(д)а бо не о(ш) самъ соу(д)ить але пановъ (XV ст. ВС 33 зв.); А по нашем животА, кто боудетъ господаръ нашеи земли... тот бы им не пороушыл нашего даанїа и потвѣрждѣнїа, але бы им оутвѣрди(л) оукрѣпил (Ясси, 1500 BD II, 175—176);

б) (поєднує члени речення без заперечення) але, проте, однак (2): Бартолтъ жалова(л) на ондрѣя и(ж) емоу сено-жать покосил(л) а ондрѣи вызналъ але рекль и(ж) коупил во его владарА и заплатн(л) (XV ст. ВС 31); не побдемъ тамъ, бо мы о томъ ведаемъ, але своен петки земли пылуемо (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

2. (протиставно-уточнючий) але, тїльки, лише (7): просимо вашей мл(с)ти што бы есте оучинили инїи листо Ако и того што писано оу луцки а(л) на гѣ тисАчи (Сучава, 1388 SL); а отъ того времени и до селе ты(х) вашы(х) пословъ до г(с)дра нашего до воеводы небыло то(л)ко бы(л) пришоль фе(д)ко гаврыловичъ але не тымъ посе(л)-ствомъ (б. м. н., 1496 ПСВВ); оуоставлАемъ гдѣ коли на войноу идоу(т) абы нигдѣ оу своей земли оу селе(х) не стоялї, але на полі (XV ст. ВС 28); и втокъмели есмо ись послы твоей милости, абыхъ оучынилъ твоей милости нашъ листь и подъ нашоу присягоу, але по перьвому копию (б. м. н., 1496 BD II, 401—402).

II. (зв'язує речення) (79) А. (зв'язує суряднї речення) (51) I. (протиставно-уточнючий) (41) а) (поєднує заперечно-спонукальнї речення із тверджувальними) але, тїльки, лише (27): а у черновци, возы не страАсти, але купецъ дасть свою вѣру, аже не имаеть заповѣданыи товаръ на свои возъ (Сучава, 1408 Cost. II, 632); и також ты(х) люден и никто да не смѣеть соу(д)ити николи, але да и(х) соу(д)ить оурьдники о(т) того монастирь, а иногю соу(д)цоу да не има-ють николи на вѣки (Сучава, 1444 Cost. II, 208); а та-ко(ж) ни ослоухаре да не имають ходити оу тА(х) села(х),

ни соудци никоторыи, да не имають глобоу, коли име(т) сА оучинити котораА смръти оу и(х) села(х), але сами ка(лоу)гере да возмоу(т) глобоу (Давидове Село, 1446 *Cost.* II, 251); що бы наши рѣ(д)ци дила не имали судити и(х) ло(д) (sic! — *Прим. вид.*), а ни грабити и(х), але сами калугери о(т) монастырѣ о(т) немцѣ съ егуменомъ и с ки(м) они знаю(т), що бы соудили свои лю(д) (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288); а ино(г) соу(д)ца да не имають николи ни оу чоумъ але да соудАть сами своими люди о(т) ти(х) три(х) монастырски(х) села(х) (Сучава, 1472 *DIR*«А» 530); а до ти(х) люди що соу(т) оу ти(х) села(х) аби не имали дило ни еди(и) на(ш) боАри(н) ани старости о(т) Цѣцина ани глобници ани перероу(б)щи. ни соудити и(х) ани глобоу оуЗАти о(т) ни(х)... але щоби и(х) соудили наши епискоупи. или дворници (Сучава, 1479 *DC* 141);

б) (поведнуче стверджувально-спонукальні речення — з відтинком застереження) але, однак, проте (7): и щобы имъ доброволно и слободно ходити, по въсеи земли г(с)ва ми... продавати свою торговлю и соукна и плотна и бобовъ и буд(д) коли иму(т) имати. але полотно и бобовъ локтемъ да продаю(т), а соукна съ вигомъ да продаю(т), с ки(м) иму(т) торговати сА (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); а на воиско то кто да идоу(т) тоти люди коли прилучит сА самому г(с)вами ити на вои(с)ко тогди и тоты люди да иду(т) на воску (!) а иногди николи але(ж) то(т) прихо(д) и оуси службъ о(т) то(г) село то оуси да прислухае(т) къ стои цркви о(т) м(л)давци (!) (Дольний Торг, 1458 *ПГСММЦ*); оури(к) да е(ст) съ оуси(м) доходу(м) муши жены пана пантелеа и зетоу еи петру оцелескулу... але о(т) той части кму (!) е(ст) о(т)чина (Васлуй, 1464 *DIR*«А» 517);

в) (поведнуче стверджувально-розповідні речення) але, а, однак, проте (6): а приписалъ есмь микитино дворище т кому жь (!) дворищю къ перемышьльскому ижъ было двое але А даль за одино (Казимир, п. 1349 *P* 3); А естли бы господарь кроль ... того соимоу на тотъ день... не произволил, але бы его милость ины день ... положилъ тому то соимови, тогды его милость имае(т) господарА Стефана воеводуо своими послы... обыслати (під Хотинном, 1467 *BD* II, 297—298); и листъ есми на то г(с)дра корола его мйсти мьль але ми на москве взА(т) коли бы(л) есми по(и)манъ (Вильна, 1495 *ВМБС*);

г) (поведнуче заперечні речення із стверджувально-розповідними) але, а, лише (1): I też sud'ja mesta naszoho żadnoho peresuda na nich ne majet' brati; ale my tolko, albo nasz starosta (Луцьк, 1388 *ZPL* 104).

2. (протиставно-приеднучальний) (10) а) (приеднуче стверджувально-розповідні до стверджувально-розповідних) але, а, однак, проте (7): а пак ли бы ватама(н) албо рАдцА рѣклъ абы его оу сель не было а во(н) мае(т) присА(чи) ажъ того чоловікка оу се(л)ъ нѣтъ але такъ жь право м(ает)ъ быти (Галич, 1435 *P* 134); чини(м) знаменито... оже... дали и потвердили есми митрополію нашему о(т) романова трѣга... села... на имъ леоукоушани вы(ш) торгоу и драгомирещи съ пороумо(м) а леоукоушани съ млиномъ але поро(м) естъ на молдавѣ (Сучава, 1458 *DIR*«А» 512); оу-рѣвши лист господства ми, а ти прїиди к нам без ныкторои боазни и оусымнѣниа, заноуж ть есми простили... от въсего нашего сердца. Але вас хочем держати и оу великой милости и ласцѣ держати и чти (Дольний Торг, 1470 *BD* II, 309);

б) (приеднуче заперечно-спонукальні до стверджувально-розповідних) але, проте, однак (1): варе коли и оу которых днех и часох (боудет...к)то тѣгати или оупоминати на пана Лацка... за таа села... и на сїе (привилї)е, тот нам заплатит... завезкоу рѣ роубли серебра. Але да не имают никто на въски добыва(т)и на сее прївиліе ни съ одним своим привиліем (Сучава, 1462 *BD* I, 67);

в) (приеднуче заперечно-спонукальні до заперечно-спонукальных) але, а (1): тоты се(л) оуси вышеписанны(х) и озеры що

бы сА никто о(т) наши(х) пановъ не оумѣша(л) ни оу чи(м) але що бы неплатили намъ да(н), ни поса(д), ни или(ш), ни по(д)во(д), ни оу жо(лду) що бы не платили (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288);

г) (приеднуче стверджувально-спонукальні до стверджувально-розповідних) але, проте, однак (1): пан Юриі Шербиць... дали от своего оурика правую свою отнину нашему монастырю от Хомора... половина от тое поле на имъ на Зельтронныи, межи бродове под Бохотинномъ, powyше Ноуорещи, але да ест томуо монастыре нижнаА част (Сучава, 1467, *BD* I, 120).

Б. (зв'язув підрядні речення) (28) 1. (приеднуче зв'язани вмістом складнопідрядні речення) але, а, проте, однак (27): а кого коли испрачють людии к собо оу томъ мѣстѣ... тыб люди даль есмь имъ со всѣмъ правомъ. Але то што жь коли вси боАре и землАне будутъ городъ твердити тогды тии люди тако же имѣють твердити городъ (Смогич, 1375 *P* 20); вло(д)славъ бжїею мл(с)тью кроль полскии... знаменито чинимы... иже какъ коли дьяволомъ... зъеднано было ижъ нѣкгды преможныи панъ александръ воевода... присАгъ слюбовъ голдувъ намъ и записовъ намъ оучиненыхъ... зломивши былъ напротиву намъ и на(с) розгнѣвалъ але ижъ велможный стефанъ снѣ его... просиль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили... а мы... про то жь его... правого чинимы (Ланциця, 1433 *P* 120—121); и такоже тоти люди ис тА(х) три(х) монастырски(х) селахъ да не имае(т) никто о(т) наши(х) пано(х) и оура(д)нико(х) соудити и(х) ни оу че(м) а не оу которо(м) диль але комоу съ оузри(т) кри(в)да аже имае(т) о(т) ти(х) люди... а они да тѣжоутъ и да иштоу(т) и(х) пра(д) егоумене(м) (Сучава, 1472 *DIR*«А» 530); и въ посольстве... онъ на вашу милость сїю (в ориг. сїюю.— *Прим. вид.*) вину ставлае(т), режучы што онъ не радъ бы былъ тому, што межы вашою милостью зъ великимъ княземъ московскимъ таково дело стало сА, але коли посылали есте... своихъ пановъ до великого князя... абы есте оузяли... съ нимъ любовь и доконъчанье... и любовь и доконъчанье съ нимъ взяли есте (б. м. н., 1499 *BD* II, 447—448).

2. (протиставно-уточнюющий) але, тільки, лише (1): а на перевозки от воза... по четири гроши, але коли имоут возыты поромом (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

Див. ще АЛИ¹.

АЛЕБО спол. (1) (зв'язув члени речення) (розділовий) або, чи то: а коли бы па(н) на(ш) милостивы, коро(л) его мл(с)тъ, обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выименованому мистцю и днєви были, а мы быхо(м) того какими лицю не хотили попо(л)нити... не имаючи котороу(ю) смертн(у)ю болес(т), бже, того не дай, алебо котороуя налогоу ис которои стороны, абы то было знаменито и пану нашему королеви (Серет, 1453 *Cost.* II, 766).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛИ², АЛИБО, АЛЮБО, ЛИБО, ЛЮБО¹.

АЛЕКСА ч. (36) (особова назва, молд., цсл. Алексъ, гр. Ἀλέξιος) Олекса: тѣмъ мы... дали есми ему... одну пасику на вѣрхъ огринчи, где е(ст) алекса рышковини (Сучава, 1435 *Cost.* I, 403); Иванко и Алекса прѣкалаби орхейскїи (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: наз. одн. Алекса, алекса (1435 *Cost.* I, 403; 1443 *Cost.* II, 149; 1453 *DIR*«А» 503; 1462 *Cost.* D. II; 1470 *DIR*«А» 522; 1487 *BD* I, 310; 1490 *BD* I, 393; 1497 *BD* II, 107; *Cost.* S. 212; 1499 *BD* II, 425 і т. ін.); род. одн. Алексы (1471 *ДГСМПБ*); дав. одн. Алекси (1493 *BD* II, 14, 27).

Див. ще АЛЕКСИЮ, ОЛЕКСА, *ОЛЕКСЪИ.

АЛЕКСАНДЕРЪ див. АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЕКСАНДРО див. АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЕКСАНДРОВИЧЬ, ОЛЕКСАНДРОВИЧ, АЛЕКЪСАНДРОВИЧ, ОЛЕКСАНДРОВИЧЬ ч. (22) (особова назва): Swidoczno budeth kaszdomu... aze swidomo тny пану Mikl-

vschowy Alexandrowiczu... oze przszodzy muzowe spaszczenie zchowali na Pana Mirosława szczyby on kurołowszczyznu derzał pod soboyu (Галич, 1413 *GL* 48); Мы кѣзь семень олекса(н)дрови(ч) дали есмо слузѣ нашему па(н)у сенку скипорю... село нашо тулины (Київ, 1457 *P* 165); Мы кѣзь Семень алекса(н)дрови(ч) Велико(г) КнА(э)ства Своє(г) Кие(в)ского (Прилуки, 1459 *P* 171); А при том были люди добрыи: Пан Михайло олександрович Загоровский, а пан Семен Петров (Хвалимичі, 1475 *AS* III, 14); А при томъ нашемъ еднаныи были: кнАзь Михайло Олександровичъ, а пан Янь Довойновичъ (Вільна, 1482 *AS* I, 80); Се я панъ Иванъ Олександровичъ Стретовичъ... записалъ есми... тридцать копѣ жита къ церкви пречистое Богоматере (Березовець, 1486 *АкЮЗР* I, 295); и з ласки наше, подле данины кнегини Семеновое Александровича... то потвержаемъ симъ нашнмъ листомъ (Городно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: наз. одн. Олександровичъ, олекса(н)дровичъ, олекса(н)дрови(ч), олександровичъ 8 (1456—1481 *P* 164; 1457 *P* 165, 166; 1475 *AS* III, 14; 1482 *AS* I, 80; 1486 *АкЮЗР* I, 295; 1487 *AS* I, 87, 241); александровичъ, але(к)са(н)дрови(ч), Алекъсандровичъ, ! алексаидровичъ, алекса(н)дрови(ч) 7 (п. 1450 *ПИ* № 9; бл. 1458 *P* 168; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; *P* 171; 1465 *ДГСОС*; 1480—1500 *AS* I, 121; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); род. одн. Александровича, Алексанъдровича (1497 *РИБ* 683); дав. одн. Олександровичу I (1497 *AS* I, 112); Alexandrowiczu I (1413 *GL* 48); знах. одн. олександровича (1482 *AS* I, 80); ор. одн. Алекса(н)дровиче(м) (1459 *P* 174).

* **АЛЕКСАНДРОВЪ** *прикм.* (3): а на то вѣра моА юги воеводы и вѣра дити моихъ... вира олекса(н)дрова, вира богданова (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 27); а на то е(ст) вѣра... сна г(с)два мн петрова и александрова (Сучава, 1429 *Cost.* I, 258); основана быс црковъ... при великомъ короліи казимиръ благовѣрн. кнземъ семеономъ александрові отчичи киевскомъ при архимандритѣ іоан (Київ, бл. 1470 *ОБРН* 129—130).

ФОРМИ: наз. одн. ж. александрова 2 (1429 *Cost.* I, 258; 1429—1430 *ВАМ* 25); олекса(н)дрова I (бл. 1400 *Cost.* I, 27); місц. одн. ч. при александрові (отчичи) (бл. 1470 *ОБРН* 129).

Пор. АЛЕКСАНДРОУ, АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЕКСАНДРОУ ч., *невідм.* (4) (*особова назва, молд., цсл.* Александръ, *гр.* 'Αλέξανδρος) Олександр: а на то е(ст) вѣра нашего г(с)два вышеписаннаго александроу воеводу (Сучава, 1429 *Cost.* I, 258); А пак до того веремене... крал полскій, и Александроу... тако слюбили нам (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

Див. ще АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЕКСАНДРЪ, АЛЕКСАНДРО, ОЛЕКСАНДРЪ, ОЛЕКСАНДРО, АЛЕКСАНДРЪ, АЛЕКСАНДРО, АЛЕКСАНДРО, АЛЕКСАНДРЪ, АЛЕКСАНДРО, АЛЕКСАНДРЪ ч. (626) (*особова назва, гр.* 'Αλέξανδρος) Олександр: Мы кнА(э) литовский кнА(э) олександро корьАтовичъ чинимъ свѣдочно... штожь

быль братъ нашъ... придасть млинъ къ цркви... оу смотричи то и мы кнАзь олександро потверживаемъ того своимъ листомъ (Смотрич, 1375 *P* 20); іо романъ воевода обладаА землю молдавскою... даль есмь исмоимъ (!) сынъми олександро и богданъ слузѣ нашему иванышю витАзю... села на сереть (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); а сведци цнии панове па(н) глѣбъ романовский... олександро ледАнскый (Львів, 1412 *P* 81); а и тоє провинъне и шкоду оучиненую александромъ воеводою... не оупоминати (Ланчиця, 1433 *P* 123); а при то(м) бы(л)... боАринъ нашъ алекса(н)дро самотечи(ч) (Київ, 1446 *P* 154); Алекса(н)дръ бо(ж)ю мл(ст)ю (Вільна, 1495 *БСКИ*); Божью милостію и господара нашего здоровьемъ великого короля Александра (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, № 4).

ФОРМИ: наз. одн. Александръ, Александръ, александръ, Алекса(н)дръ 147 (1388 *ZPL* 103; 1389 *PEA* I, 26; 1400 *DIR* «А» 433; 1414 *DIR* «А» 441; 1421 *Cost.* I, 141; 1432 *Cost.* I, 327; 1448 *Cost.* II, 353; 1469 *BD* I, 138; 1487 *BD* I, 310; 1492—1493 *ПВФЧ*; 1495 *АЛМ* 83; 1499 *BD* II, 162 і т. ін.); Александро, Александро, Алекъсандро, Алекъсанъдро, алекса(н)дро 19 (1388 *P* 42; 1402 *Cost.* II, 621; 1411 *Cost.* I, 84; 1435 *Cost.* I, 454; 1450 *ЗНТШ* XI, 7; 1470 *BD* I, 150; 1494 *BD* II, 387; 1495 *РИБ* 621; 1497 *РИБ* 684; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); олександро, олексаидро 15 (1375 *P* 20; 1401 *RIR*; 1412 *P* 81; 1429 *P* 113; 1434 *P* 128; п. 1450 *ПИ* № 9; 1465 *АкВАК* III, 4; 1475 *AS* I, 69; III, 14; 1491 *AS* I, 94 і т. ін.); Алексаидеръ 5 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АЛМ* 159; *АрхЮЗР* I/VI, 1; *ГВКОО*); олександръ 4 (1401 *RIR*; 1433 *P* 119; 1468 *BD* II, 301; 1499 *AS* I, 117); !александръ 1 (1400 *P* 62); *ск. н. але(к) I* (1499 *ВФ*); *зам. ор. одн. ис олександро I* (1392 *Cost.* I, 7); *род. одн. Алексаидра, Алексаидра* 364 (1400 *Cost.* I, 37; 1409 *DIR* «А» 437; 1420 *Cost.* I, 136; 1432 *Cost.* I, 327; 1443 *Cost.* II, 126; 1462 *BD* I, 66; 1472 *Cost.* S. 88; 1486 *BD* I, 290; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1497 *BD* II, 109; бл. 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); Александра 7 (1401 *RIR*; 1448 *Cost.* II, 733, 734; 1449 *Cost.* II, 746; 1456 *Cost.* II, 788; 1462 *BD* II, 283; 1468 *BD* II, 301); !аексан I (1456 *DIR* «А» 511); Аликсандра I (1495 *BD* II, 41); *зам. місц. одн. при александра I* (1435 *Cost.* II, 695); *дав. одн. Александроу* 19 (1411 *P* 76, 77; 1433 *P* 123; 1467 *AS* I, 63; 1496 *ПСВВ*; 1499 *BD* II, 419, 425, 426, 443 і т. ін.); олексаидроу 6 (1475 *AS* I, 71; III, 14; 1491 *AS* I, 94); Александрови I (1403 *RS* 388); *знах. одн. Александра* 4 (1398 *ДГПМ*; 1411 *Cost.* II, 638; 1436 *Cost.* II, 706; 1455 *Cost.* II, 770); олексаидра 4 (1449 *Cost.* II, 746; 1468 *BD* II, 302; 1491 *AS* I, 94); *ор. одн. александромъ, Алексанъдромъ, Александромъ* 7 (1433 *P* 123; 1470 *BD* I, 148; 1498 *BD* II, 409, 410; 1499 *BD* II, 420, 442); Алексаидрем I (1499 *BD* II, 419); Александромъ I (1393 *Cost.* I, 13); *місц. одн. при (на) Александръ* 2 (1437 *Cost.* II, 708; 1499 *АСД* VI, 2); *пры алекса(н)дре I* (1496 *ПСВВ*).

Див. ще АЛЕКСАНДРОУ.

* **АЛЕКСАНДРОВИЧ** *див.* АЛЕКСАНДРОВИЧЪ.

АЛЕКСАНДРЪ *див.* АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЕКСИН *прикм.* (4): почънши (х)отар тои бранищи... до Фалкъоа, та горъ фалкъом до стежки где гроб Алексин (Сучава, 1490 *BD* I, 420); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прАд нами... Магда... н оуноукове еи... и дали... од оурика дѣда их пана Негри... едно село на Виннон, на имѣ где бил дом Алексин (Сучава, 1493 *BD* II, 14).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Алексин (1490 *BD* I, 420; 1493 *BD* II, 14—15); *дав. мн. Алексиним* (1493 *BD* II, 14).

Див. ще *АЛЕКСОВЪ.

Пор. АЛЕКСА.

АЛЕКСИЮ ч., *невідм.* (1) (*особова назва, молд., цсл.* Алексъ, *гр.* 'Αλέξιος) Олексій: пис(а) Алексію въ Соу(ч)а(в)ѣ (Сучава, 1479 *BD* I, 222).

Див. ще АЛЕКСА, ОЛЕКСА, *ОЛЕКСЪИ.

* **АЛЕКСОВЪ** *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже благопроизволи господство ми... и оучинили есмо въ задоушіе... предков и родітелен наших... и дали есми... монастыроу... цигане на имѣ: ... Марко н Кръчюн, сыны Алексови (Сучава, 1487 *BD* I, 311—312).

ФОРМИ: наз. *мн. ч.* Алексови (1487 *BD* I, 312).

Див. ще АЛЕКСИН.

Пор. АЛЕКСА.

АЛЕКЪСАНДРОВИЧ *див.* АЛЕКСАНДРОВИЧЪ.

* **АЛЕКЪСАНДРЪ** *див.* АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЖБѢТА ж. (4) (*особова назва, стч.* Alžběta, *стл.* Alžbieta) Єлизавета: а мы то ему осужАе(м) а панАмъ Адвизѣ и алжбѣте вечно молчаніе чинимы (Медика, 1404 *P* 70); тогде вонтекъ положи(л) листь па(н) тернав-

ского што жъ пани ядвига хмелевая... уздала пол села сулимова воиткови по своєю дчери а по прибокве сестре по алжбѣтъ (Львѣв, 1412 P 81).

ФОРМИ: наз. одн. алжбѣта (1404 P 70); дав. одн. алжбѣте (1404 P 78); ор. одн. алжбѣтою (1404 P 70); місц. одн. по алжбѣтъ (1412 P 81).

Див. ще *ЕЛИЗАВЕТА, *ЕЛИСАӨЪ.

*АЛЖКА ж. (2) (особова назва, стп. Alžka, пор. Алжбѣта): аж бы воитко с дѣтками с того свѣта сшелъ што ъ имѣль с прибоквою сестрою с алжкою тогдѣ има хмѣль прибоко писаныи положить воитковымъ ближши(м) м ко(п) (Львѣв, 1412 P 81).

ФОРМИ: ор. одн. алжкою (1412 P 81).

Див. ще *ГАЛЗЬКА.

АЛИ¹, АЛІ спол. (264). 1. (зв'язує члени речення) (232) 1. (протиставний — особове члени речення з запереченням з членами речення без заперечення) але, а (228): знаменн-тосто чинимы... иже мы романъ воєвода... и(з) доброї волѣ, а никимъ не принуженъ, али з доброї и з мудрої рады своїх слугъ и пановъ... слюбили есми и слюбуемъ, обѣщаючи чистою вѣрою (и) чистою правдою вѣрна службѣ служити (Сучава, 1393 Cost. II, 607); а тако(ж) кого бѣ избере(т) господарѣ(м) быти, оу нашей землі... то да ем(оу) непоруши(т) али ем(оу) пот(в)рди(т) наше даніе (Сучава, 1448 Cost. II, 300); н где иму(т) класти рибуоу, оу ти(х) возо(х)... а мито да не даду(т) нигде, оу нашей землі, али да иду(т) добро(л)но бе(з) вѣско(і) забави (Сучава, 1454 Cost. II, 513); Сим листом слюбуем, мы и наши сынове... кролю его милости... жадного иного пана не искати... али его милости кролю... помагати (Коломия, 1485 BD II, 371—372); А по нашем животѣ, кто боудеть господарь нашей землі, от дѣтен наших или от нашего родоу... тот бы не пороушиль нашего дааніа, али бѣ оутвѣрдиль и оукрѣпилъ (Ясси, 1500 BD II, 173—174).

2. (протиставно-уточнюючий) але (2): али по старому хотарю... да прислоухае(т) уве(с) то(т) хотарь наше(г) монастира о(т) немца, али и сѣ грѣлами и с полѣни, везде по старому хотарю, що е(ст) монастирскіи хотарь (Сучава, 1463 Cost. S. 45); А пак наияснѣиши Ян Олбрахтѣ, крол полскіи, ис прѣреченою братію его милости, тогди имали би перевозити сѣ також на землі тоурецкого чѣсарѣ черес Доунаи, али оу брод шо сѣ зовет Облоучица (Гирлов, 1499 BD II, 423);

(у сполуч. а л и о п р о ч е) але крім (1): да ест емоу от нас оурик и сѣ вѣсем доходом, али опроче сестри его Олюшки и братаник его Данчола и Петримана, сынове Иванка гоуменника, и сестричич его Михѣлаша и Копача, сынове Василиси (Сучава, 1491 BD I, 459);

(у сполуч. а л и є д н о) але тільки (1): А хотар тои третои вышписанной части от Бѣшешчи, али єдно оу село, поченши от берег Молдавѣ мало ниже от где виходит топлица от Молдави (Сучава, 1499 BD II, 136).

II. (зв'язує сурядні речення) (32) 1. (протиставно-уточнюючий) (23) а) (зв'язує заперечно-спонукальні речення із стверджувально спонукальними) але, а (12): а вѣ и(х) товарѣ да не смѣе(т) становити али становите о(т) то(г) сто(л)ца где ва(м) шкоде (і) оучинили (Дорохой, 1437 DIR № 8); а тарканъ никто шобы не былъ, али да платѣтъ мнто каждын (Устя Кракова, 1439 Cost. II, 59); а иного соудьца да не имаю(т), николи на вѣк(и), ни оу чи(м), али да соуди(т) са(м) свои люди и да довидаю(т) и(х) о оуси(м) (Ясси, 1449 Cost. II, 391); а до ти(х) припасни ник(к)то (!) аби не има(л) ни жадное дило али аби има(л) дило епискоупа нашего о(т) Радовце(х) или дворниці и(х) (Сучава, 1479 DC 141); И такождере, варе колико села соут оу Коцмане... а до тих люди шо соут от тѣх села (!) аби не имали дило ни єдин наш боАрин... али шобы их соудили наши епискоупи, или дворниці их (Сучава, 1481 BD I, 257); А митниці от Романова трѣга да не имають дило до того мита, али да береть

тото мито епископъ... от Романова трѣга (Сучава, 1488 BD I, 342);

б) (зв'язує стверджувально-спонукальні речення з відтинком застереження) але, а (11): да ест им от нас оурик сѣ вѣсам доходом имѣ, али да ест Мѣрини и Федки село Мирчещіи (Сучава, 1490 BD I, 392); тоє вѣсевичеписа(н)ное (!) да е(ст) и(м) о(т) на(с) оури(к), сѣ вѣсе(м) доходо(м) али да е(ст) и(м) на четири части (Сучава, 1491 Cost. D. 37); да ест им от нас оурик и сѣ вѣсем доходом; али да ест половина от того села слоузѣ нашему Тоадероу самомоу, а другаа половина... да ест попоу Тоадероу (Ясси, 1497 BD II, 96).

2. (протиставно-приєднувальний) (приєднує зв'язані змістом проті стверджувально-розповідні речення) а, але (6): шобы имѣ (оури)кѣ сѣ оусъмь доходомъ, имѣ и дѣтемъ и(х) али тоє (вышпис)анное село брадичещи тоє тадоруо опро(ч) (Васлуй, 1436 Cost. I, 450); а чо(г) бы са лице(м) не знашло по нашей землі, а они имаю(т) то(г) оуждати до по(д)бного часу, яко(ж) понапра(д) имае(м) сказати, али и дотолъ имае(м) са причинити (Сучава, 1457 Cost. II, 809); Ино мы выдѣвше их доброю волю и токмеж и полніи заплат, а мы такожде и от нас есми дали и потвѣрили тоє прѣдреченое село на имѣ Нѣмисничиі слоузѣ нашему Жоуржа Кѣкѣразѣ и жени его Федки Али половина того прѣдреченого села от Вад, вышноуя част, да ест слоузѣ нашему Жоуржи Кѣкѣразѣ от нас оурик и сѣ вѣсем доходом (Сучава, 1487 BD I, 302).

3. (протиставний) (3) а) (зв'язує стверджувально-розповідні речення) але, а, однак (2): а на болшее потверженіе велѣли есмы привѣсити нашу печать малоую кѣ семоу листоу нашему, али тѣмь потверженіем потвержаемъ, яко и великою печатюю (б. м. н., 1415 Cost. I, 122); и герге... ре(к) прѣ(д) на(с): правда, еси да(л) оу мой(х) роу(к) твои злати, на подержаніе, али я есмь хоти(л) сѣбѣ зискъ оучинити твоими пинѣзми (Сучава, 1449 Cost. II, 385);

б) (зв'язує заперечно-спонукальні речення із стверджувально-спонукальними) але (1): Також и мы... не имаем такового чловѣка (в ориг. члка.— Прим. вид.) прѣимити... оу нашей землі, ани оу кого от подданных наших; али такового чловѣка (в ориг. члка.— Прим. вид.)... мы да имаюм его вѣгнати и вѣпоудити проч ис нашей землі (Гирлов, 1499 BD II, 421).

Див. ще АЛЕ.

АЛИ² спол. (2) 1. (зв'язує члени речення — розділовий) або, чи (1): Мы дмитрии... корибу(т) кнА(з) литовскіи чинимъ то знаемо вѣсмъ кто коли на тои листѣ оузрить али оуслыши(т) иже... велебному г(с)пдрю володиславу королеви польскому... слюбили есмо и слюбуемъ (Краків, 1388 P. 40—41).

2. (зв'язує сурядні речення — розділовий) або, чи, чи то (1): ако (ж) кто коли имѣ(т) познати оу ни(х) кони или волы... и доведе(т) на(ш) члѣк на брашовѣни из добримі лю(д)ми, а они брашовѣни не мочи иму(т) поставити содыша за то(г) конѣ алибо за то(т) во(л), а брашовѣни да страѣтъ того конѣ али во(л) буде(т) (Васлуй, 1449 Cost. II, 743).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛѢБО, АЛИБО, АЛЮБО, ЛИБО, ЛЮБО.

АЛИ-БЕГ ч. (2) (особова назва, ар. alı «великий», тюрк. beg — титул людини знатного походження): а он загоубил тога привиліе коли пришли Али-бег и брат его Скеидерѣ-бег и сѣ Цапалоушем и попленили нашу землю до поуд великою лоугоу (Сучава, 1481 BD I, 258).

ФОРМИ: наз. одн. Али-бег (1481 BD I, 258).

АЛИБО, АЛИБЪ спол. (115). 1. (зв'язує члени речення) (112) 1. (розділовий) або, чи, чи то (91): пак ли бы его жѣ бѣ не даи хо(т)л бы коли о(т)стати гонѣ исны кнА(з) корибу(т) а либо его дѣти... тогда мы со вѣсимъ посполство(м)

земли его хочемы его о(т)стати (Луциця, 1388 P 39); Бжъею мл(с)тью А па(н) пѣрѣ влодковичъ... свѣдѣю и познава(м)ъ тым то листомъ каждому добро(м)у кому надобѣ кто на тотъ листъ позрѣть а либо оуслыши(т) его чтучи... аже миха(л) грабовецкии а па(н) пѣрашь пиликовичъ просили крола о границу промежи грабовца а тисманча(н)ъ (Галич, 1404 P 67—68); мы... слобуюемъ имаемъ... вѣрнѣ голдовати, а то тако иже пре(д)реченыи па(н) кро(л) и его короуна полска имае(т) на(с) пре(д) ты(м) днемъ голдованиа два алибо три м(с)цѣ обыслати (Хотин, 1448 Cost. II, 734); а ливовчане шо имоут ходити до браилова, а либо до кѣлии по рыбу, на краинем мыти, оу бакови, а либо оу берлади имае(т) давати мыто от гривны по полтора гроша (Сучава, 1456 Cost. II, 790); я хве(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича сознаваю си(м) мон(м) листо(м) хто на не(г) посмотри(т) алибо чтучи е(г) оуслыши(т) (Луцьк, 1490 ЗХП 134); Також и мы... жадного неприятели кролѣ его милости... мы не имаемъ такового чловѣка (в ориг. чѣка.— Прим. вид.) прѣимити... али такового чловѣка (в ориг. чѣка.— Прим. вид.) где сѣ оучюет и знаидет оу нашей земли, алибо боуд оу кого от наших поддаников, мы да имаюм его вѣгнати и впоудити проч ис нашей земли (Гирлов, 1499 BD II, 421).

2. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то (14): а мыто оу баковѣ, а либо оу брѣладѣ, а либо уо бани один грош (Сучава, 1456 Cost. II, 791); Пак ли бы тот ден так намѣненны, нам, землѣм нашим молдавскимъ нѣкотора потребизна знакомита, яко валка алибо война с Татары, алибо инших наших неприятели, алибо парсоунѣ нашей немоч, алибо инша котора потребизна нам пригодила сѣ, а то бы наияснѣшиемоу королю его милости и свѣтои его Короунѣ а то бы его послом было явно (Сучава, 1462 BD II, 285); И також естли бихом мы имали которѣи ричи алибо записоу алибо присѣгоу сѣ которим чловѣком против его милости... тое оусе казимо и оуморѣмо ис сим нашим листом (Коломия, 1485 BD II, 372);

(чергується із спол. л и б о, л ю б о, а б о) (5): але коли па(н) на(ш) коро(л) его мл(с)ть приближи(т) са до руской земли, а мы имае(м) пере(д) его мл(с)ть выехати на выименованое мистце, либо до каме(н)ша, алибо до снѣтина (Серет, 1453 Cost. II, 765); а хотбы мел того имѣна под ки(е)гинею искати либо да(д)ки мои, либо сестры мои, або ближныи мои, также либо хотел ли бы пан Василен Хрибтович, котороу мѣроу подле подвурѣ своего кроу отчизну стиснути алибо кн(е)г(и)на Ивановѣ Кропотчина алибо пани Михайлова Руденска, ино кн(е)г(и)ни ее милости (в ориг. мл.— Прим. вид.) ненадобе ничего с тыми мовити (Луцьк, 1494 AS I, 101); а естли бы дорозоумили с которой стороны от каких наших неприятелей какое зло, або шкодѣ алибо прекаженѣа, а их милость тогда нам и дѣтем нашим и земли нашей молдавской тое имают нам оусе оуказати и оповѣсти (Гирлов, 1499 BD II, 422—423).

3. (пояснювально-уточнюючий) або, тобто (2): мы александръ воевода... знаемо чини(м) ... и(ж) есмы дали... кнагини ри(м)гайлѣ, бывшой жонѣ нашой, до еи живота и к гому на каж(д)ый го(д) ше(с)тсо(т) золоты(х) дукато(в) а либо че(р)лены(х) золоты(х) оугорскы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); И такиж потвержаем и далеи слобуюем и обещѣем (!) иж ест было старыи записи алибо завезана пригодло (!) бы сѣ нам оучинити которыи былии (!), алибо на потоум могли бы быти, а противкоу паноу нашому кролю и свѣтои его Короунѣ полскои, тоты записы оумарѣмо тым то листомъ (Сучава, 1462 BD II, 285).

II. (зв'язує сурядні речення — розділовий) або, чи, чи то (3): а тако(ж) коли коро(л) его мл(с)ть то(т) буде(т) оу коруна, а либо иншіи коро(л) его мл(с)ть будетъ оу коруна, тог(д)ы... имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти по(л)скому (Серет, 1445 Cost. II, 729); а коли боудет лед

а либо имоут ходити оу брод, тогда перевоза ни гроша да не дадут (Сучава, 1456 Cost. II, 790); А пак наияснѣшии Ян Олбрахтѣ, ... ис прѣреченоу братію его милости, тогда имали би перевозити сѣ також на земли тоурецкого чѣсарѣ черес Доунаи, али оу брод шо сѣ зовет Облоучица, алибо порозоумивши (в ориг. порозоумивши.— Прим. вид.) сѣ оба пререченіи кралеве... ис нами, пререченым Стефаном воеводоу, по коуда сѣ им и нам боудет видити маиполипше, маипожиточнѣи, тоуда перевозити сѣ (Гирлов, 1499 BD II, 423).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛѢБО, АЛИ², АЛЮБО, ЛИБО, ЛЮБО¹.

АЛИЖ¹, АЛИЖ спол. (3) (приєднує підрядні речення) (часові — у постпозиції) аж, доки, поки: а города луцьска блюсти ми а никому не дати алиж осподарѣ мо (!) великий король возьмет коли оусхочетъ (б. м. н., бл. 1386 P 30); па(к)ли (бы мы) не д(б)али платити исти(н)ныи золоты(х) и други(х) пришлы(х) шести со(т) золоты(х), тогда коро(л) господа(р) на(ш)... имие(т) ихъ брати и встѣгати та(к) долго, али(ж) жонѣ нашей бывшей кнагини ри(м)гайли попол(л)ныи истинну и прибылыи золоты (б. м. н., 1421 Cost. I, 142).

АЛИЖ², АЛИЖ част. (6) (підсилювальна) (перев. у сполуч. а л и ж ь д о) аж: тогда аксакъ пришолѣ такъ таяно на насъ аже не было намъ никакоѣ вѣсти а ни слова алиж о(у)зрѣли есмо его оу нашей державѣ (б. м. н., 1392—1393 PFB 170); тако смы мы опытали старцевѣ кунцѣревы(х)... оучини(л) есмъ вѣчнуу границу и закопали по перекрестныи путь што на долинь подли попелева али(ж) до ло(з) (б. м. н., 1419 P 90—91); а межи тыми городаи и межи нашею землею рускою то границѣ будуть вѣчныи... о(т) рѣчи (!) колючина прамо поперекъ полѣ болохова али жь до великой рѣки днѣстра (Ланциця, 1433 P 125); я еще будучи в добром здоровю... дала есми ему... имене... ограниченое почонши посеред Мухотолок... до соколское дороги, соколское дорогоу алиж оу Мохотолоки (Ровно, 1488 AS I, 242); крал... нам вси мерзѣчки и шкоды и кривды... отпоустиль... през нас и през наши подданнии и его милости и подданным его милости преминоулих часов алиж до сего дне оучиненыхъ (Гирлов, 1499 BD II, 419).

Див. ще АЖЕ², АЖЕЛЄ, АЖЪ².

! АЛЮВА див. АЛЮБО.

АЛХАТАРЬ ч. (1) (особова назва): А на то послуси... о(т) мѣстичовѣ короткии павель григоръ павель писарѣ панъ вахно танча алхатарѣ русъ никель (Львѣв, 1368 P 16). ФОРМИ: наз. одн. алхатарѣ (1368 P 16).

*АЛЫШОВЪ ч. (1) (назва села у Волинській землі) Голишѣв: и мы... дали есмо емоу имене в Луцкомѣ повете оу Жоукове село Алышовѣ, на реце на Стоубле (Луцьк, 1446 AS III, 5).

ФОРМИ: знах. одн. Алышовѣ (1446 AS III, 5).

Див. ще *ГОЛѢШЕВЪ.

АЛѢБО див. АЛБО.

АЛѢ див. АЛЄ.

*АЛѢКСАНДРОВСКИЙ прикм. (1): продали есмо пану мартину кгасто(в)товичю сѣлица наши на има крѣхае(в) а к тому сѣлицю зѣмли бортныи алѣкса(н)дро(в)ская игнато(в)ская и грицева а морозова а оушако(в)ская а мотоилово (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Алѣкса(н)дро(в)ская (2-а пол. XV ст. СПС).

Пор. АЛЕКСАНДРЪ.

АЛЮБО, АЛЮБЪ, АЛЮБЪ спол. (275) I. (зв'язує члени речення) (269) I. (розділовий) або, чи, чи то (230): а поидеть ли царѣ на лахи а либо кнази темнии кназемъ литовьскымъ помагати (б. м. н., 1352 P 6); А што оу нѣмецкихъ правѣхъ сѣдѣть на ланохъ хотѣ бы трие члвци сѣдили на лану а либо д одну колоду дають исъ ла-

ну а по два гроша широкая (б. м. н., 1386—1418 P 35); тогда ты(х) ѿ копъ имаетъ быти дано служъ нашему юрковни а любо по не(м) его дѣте(м) (Коломия, 1424 P 102); А не останут ли са дѣти по ленкове животѣ ино ленькову ближему а любо кому ленко прикажетъ по свое(м) животѣ тому тако жъ таа села держати (Житомир, 1433 P 127); и такижъ тымъ то листомъ слобуемъ... ижъ яко рыхло панъ кро(л), снѣ, а любо намѣсткы его до земель русыхъ (!) приближатса, а мы обличнѣ к нему придемъ (Сучава, 1434 Cost. II, 664); А боудѣ(т) хто злостѣе алюбо неправя не хотачи къ правую стати а събѣжитъ алюбо съидѣтъ а иметъ шкоды чинити земли алюбо землѣаномъ тогда е(т) имѣнїе дѣди(ч)ство вынѣвни (!) вѣно женское иметъ бытї вѣ(ч)но на на(с) оуза(т)о (XV ст. BC 38 зв.— 39); а тое имѣ(н)е чемери(н), маю подати игоуменуоу пересопнишкомоу, ларионоу, алюбо по не(м) боудоучемоу (Луцьк, 1490 Пам.).

2. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то (26): а пак ли бы хотѣ(л) хто по(д) пано(м) гринко(м) стреченовичи(м) тыхъ имѣней добывати... тогда первѣе имаетъ дати триста ко(п) широки(х) грошен пану гринку а любо его дѣте(м) а любо внучато(м) и ближни(м) его (Острог, 1437 P 136); Колї хто прїчиною оумре(т) алюбо оутоне(т) алюбо с древа спадѣтъ о томъ не(т) жадное жалобу оу праве (XV ст. BC 24); а хто бы хотѣ(л) игоуменуоу пересопнишкомоу ларивоноу оу те(м) имѣ(н)и оу дѣ(д)ковичи(х) кривдоу вчинити в люде(х) а любо в зе(м)ли, а любо в граница(х), я по(д)нимаюса о(т) вси(х) кривдѣ его боронити (Луцьк, 1490 Пам.);

(чергується в л ю б о) (4): оучинит(ь) которыи добрыи члвкъ кривду, любо воевода а любо панъ оучинити исправу ис нимъ (б. м. н., 1352 P 6); тогда емоу кондратъ не хотѣлъ отповѣдити олижъ пришедъ вотчичъ далъ свою рѣчь васковѣ в роудѣ любо стратитъ а любо добоудетъ васко (Галич, 1401 P 65).

3. (пояснювально-уточнюючий) або, чи, чи то, тобто (9): а пакъ ли бы нашъ г(с)подаръ нынѣшний и потомъ будущи што бы мыслили, а любо хотѣли починати противъ г(с)подарѣ крола коруны пол(с)ковъ, тогда мы имамы нашихъ г(с)подарию о(т) того внимати... и бронити (Сучава, 1395 Cost. II, 613); хоче(м) откоуль изыскъ а любо прїбытокъ прїхо(ди)ть о(т)тоуде те(ж) и казнъ иметъ быти (XV ст. BC 29 зв.); И ноучили(с) (!) некоторы(и) люди(и) потварюю иньши(х) людеи о моужебоиство обьмо(л)вѣ(т) а для давности алюбо зашли(х) часовъ не можетса оу то вымовитъ (XV ст. BC 33); никды межи радою кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадана... ижбы... в то(м) князствѣ велико(м) литовско(м) в таковыи тадынки оустоупити варовалибыса алюбо стерегли (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

II. (зв'язує сурядні речення) (6) 1. (приєднувальний) або (3): а николи нехочѣми (!) быти оу ради смо(л)вы снѣтїю, чере(с) са, а любо чере(с) кого иного, а любо инын где бы коли того иного пана нашего, наимл(с)тнийшого кроль полского, и короуны его, намѣстко(м) лихое оу волотство ражено, а любо молвено и овшемъ мили зъ и(х) оусѣ(х) противны(х) речїи... оуставичнїи обыслати и выстеречи (Львїв, 1436 Cost. II, 698); а таа рать и (з)де ко мне при(и)детъ потомъ я ихъ только боудоу не казнити а полонъ вашъ оу нихъ отънемъ к ва(м) не о(т)шлю а любо отъ иное стороны где моа сила не стечетъ а рать на конь оузѣсѣдетъ а я о томъ оузведеау а к тобе ись птичею языкъ вести не пошлю (б. м. н., 1484 ЯМ).

2. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то (2): ми своєю ра(до)ю оуоставляемъ ижъ велїе соусѣдъ послопито не може(т) поитї изъ однс(г) села да (!) друогого одно оди(н) алюбо два а то с волею па(н)скою вынѣвши оу некоторы(х) члонка(х) колї па(н)у своемуу селѣиноу до(ч)коу емоу оуслїоуетъ алюбо женоу алюбо колї

емоу имѣнѣ сїлоу бере(т) алюбо колї боуде(т) панъ у клѣтвѣ чере(с) го(д) но нѣ толко три алюбо чотыри но вси могутъ поити про(ч) гдѣ коли комоу любо (XV ст. BC 26—26 зв.).

3. (розділовий) або, чи, чи то (1): а коли быхъ я хотѣлъ от кн(а)заа его м(и)л(о)сти проч ѣхати, алюбо дѣти моѣ не хотѣли бы его дѣтемъ слоужити, тогда я и дѣти моѣ маютъ ѣхати коуды хотѣт (Острог, 1466 AS I, 61).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛЕБО, АЛИ², АЛИБО, ЛИБО, ЛЮБО¹.

АМЕНЬ, АМЕНЬ виг. (3) («істинно», стч., стп. апеп, лат. апеп, гебр. апеп) (заключне слово в інвокації — зачинї грамоти) аминь (2): во имя бжїе амень коу вѣчнои памѣти тоито рѣчи (Львїв, 1436 Cost. II, 706); Во имя Боже, амень (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106);

(заключне слово в апрекації — кінцївці грамоти) аминь (1): Писанъ листь... по оузвежени чесного Христа, подѣ лѣты Рожества Христова А. лѣтъ Д. сто лѣт трецего лѣта. Амень (Чжурзев, 1403 ДГМ).

Див. ще АМИНЬ.

АМИНЬ, АМИН, АМИН, АМИНЬ, АМЫНЬ виг. (57) («істинно», цсл. аминь, гр. αμίν, гебр. апеп) (заключне слово в інвокації — зачинї грамоти) аминь (31): Во имя отца и сына и свѣтого духа амин (Судомир, 1361 AGZ 6); Во

има оца и сна и стго дха аминь (Смотрич, 1375 P 20);

Во има оца и сна и стго дха Аминь (Бохур, 1377 P 23); Въ имя Отца и Сына и Святого Духа. Аминь (Львїв, 1378 ЗНТШ LI, 4); Въ ыме Панское, аминь (Луцьк, 1389 PEA I, 26); Во има г(д)не аминь (Житомир, 1433 P 126); въ

има бжїе, ами(н) (Хотин, 1448 Cost. II, 737); Во имя Светое и нераздѣльное Троицы. Аминь (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

(заключне слово в апрекації — кінцївці грамоти) аминь (16): а при томъ былъ попо печѣреский петръ а корѣчмитъ олехновичъ семень оу вѣки вѣкомъ Аминь (Перемишль,

1359 P 10); а да(н) оу чернаховѣ оу сере(д) ѣ нд(ли) свт(г)о великого посту по(д) лѣты розтва хрѣтова а ѣ лѣ(т) и ѣ лѣ(т)

Д. Ё лѣ(т) аминь (Черняхів, 1435 P 133); Здравствуйте о господи, амин (Сучава, 1480—1484 BD II, 370); И милїи богъ да оумножит вам лета, амин (Торговище, 1481 BD II, 358);

(заключне слово в санкції — формулї документу, що містить погрозу покарання за порушення постанови, сформульованої в документї) аминь (10): А кто о(т)иметъ о(т) цркви стго никола судитса со мноу передъ бгмъ егда придетъ

правединыи судии хотѣ судити живимъ и мртвимъ и оузда(т)и комуждо противу дѣломъ его ами(н) (б. м. н., бл. 1350 P 8—9); да пребудутъ же непорушно подѣ анаѣемоу за што зде дай г(с)ди намъ побыть и з(д)рвїе а по семъ и детемъ нашимъ вечную памѣть аминь (Холм, 1376 P 22);

А кто бы хотѣлъ тое пороушити, таковыи да ест проклѣтъ от господа бога... и да ест подобень Іудѣ и проклѣтмоу Арїи, и да имает оучастїе съ онѣми Іудее еже възъпнша на господа христа: кровь его на них и на чедоих их, еже и ест и бѣдет въ вѣкы, аминь (Гирлов, 1499 BD II, 163).

Див. ще АМЕНЬ.

АМПОУЦИТА ж. (1) (назва водного джерела у Молдавському князствї): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи слоуга наш миклѣ и сестри его... жаловали есмы их особною нашею милостїю, дали и потвѣрдили есмы им... едно село на Кнѣжа на имѣ где бил дом дѣда их Ивана, и оу томже хотароу крѣницѣ на имѣ Ампоуцита (Васлуй, 1495, BD II, 39).

ФОРМИ: наз. одн. Ампоуцита (1495 BD II, 39).

АМЫНЬ див. АМИНЬ.

АНА ж. (2) (особова назва, болг. Ана, цсл. Аньна, гр. Άννα, гебр. Наппах) Анна, Ганна: ана продала петрашкови радцьовському свою дьднину... оу вьки (Перемишль, 1359 P 10); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прАд нами... Ана, сестра Доброулова... и дала своимь племеником... два села (Сучава, 1470 BD I, 155).

ФОРМИ: наз. одн. Ана (1359 P 10; 1470 BD I, 155).

Див. ще **АННА**.

АНАНІЄ ч., невідм. (1) (особова назва, молд., цсл. Анания, гр. Άνανίας, гебр. Шапапіа) Ананій: а такоже есми потвердили монастироу нашему оу си татарове... и цигане, на имь татаро(м) иль ватама(н) съ чельдью си, ананіе и(с) чельдью си и съ оуноучати и праоуноучаты (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

Див. ще **ОНАНЬА**.

АНАСІА ж. (2) (особова назва, молд., цсл. Анисия, гр. Άνυσία) Онисія: И оуоставше слоуга наш Иванка и сестри его Ньгша и Анноушка и Анасіа и братанича их Сорь та заплатили оуси тоти вишеписанїи пиньзи (б. м. н., 1494 BD II, 38).

ФОРМИ: наз. одн. Анасіа (1494 BD II, 38); дав. одн. Анасіи (1494 BD II, 38).

Див. ще ***АНИСІА**.

АНАСТАСІЕ, АНАСТАСІЄ ч., невідм. (3) (особова назва, молд., цсл. Анастасий, гр. Άναστασιος) Анастасій, Анастас: А се азь смьрєньи (в ориг. смьрєньи.— Прим. вид.) игоумень... и свАщенномонах Анастасіе и съ вьсьм братство(м) яже о христь... стьворихом... да от нас боудет(ь) тоє произволеніе, за ваше здравіе (Молдовица, 1462 BD I, 70); мы, Стефан воевода... <знамени>то чинимь... яко да оутврьдимь и оукрѣ(пимь) нашь монастирь от Молдавица... где ест игумень, нашь молебникь, попа Анастасіе (Сучава, 1473 ШКН 164).

***АНАСТАСІА** див. **АНАСТАСЬА**.

АНАСТАСЬА ж. (2) (особова назва, гр. Άναστασία) Анастасія: Мы александрь воевода... знаемо чинимь... оже есмы оучнили с наших(м) добрых(м) оумысло(м)... и дали есмы цркви стои пАтници шо на романове торгу где лежи(т) стопочившаА мти (!) наша кнАгына анастасья... двѣ сель (Сучава, 1408 Cost. I, 60—61); То Стефа(н) воево(д)... оукраси гро(б) своеи прѣдѣдици кнАжны анастасїи (б. м. н., 1497 DC 8).

ФОРМИ: наз. одн. анастасья (1408 Cost. I, 61); дав. одн. анастасїи (1497 DC 8).

Див. ще **НАСТАСІА**.

АНАФЕМА, АНАТЕМА, АНАТНЕМА, АНАӨТЕМА ж. (6) (гр. ἀνάθεμα) (прокляття) анафема: да пребудут же непорушно подь анаеомою (Холм, 1376 P 22); а коли которы господарь порушитъ таковыи да естъ проклатъ... и да естъ таковыи анаеема (Сучава, 1403 ДГАА); а кто бы хоти(л) пороушити имь наше даніе то(т) оузри(т) казни г(с)вами и да е(ст) анаөема (Поляна, 1448 DIR«А» 491); а хто учне(т) устоупатися и пакастити (!) митрополитъ алибо хто инны да боуди на немь о(т) на(с) кля(т)ва в се(ни) вѣ(к) и в боудоушей ана(ө)тема и маранаөта свты(х) апосто(л) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: наз. одн. анафема, анатема, anathema, анаөтема 4 (1403 ДГАА; 1435 DIR«А» 465; 1448 DIR«А» 491; 1449 Cost. II, 392); ана(ө)тема 1 (1481 ГПМ); ор. одн. анаеомою (1376 P 22).

***АНГЕЛЬ ч.** (3) (цсл. аньгель, аггель, гр. άγγελος) ангел: и боуди емоу клѣтва о(т) всѣ(х) сты(х) ангель (Київ, 1446 P 154).

ФОРМИ: род. мн. о(т)... ангель (1446 P 154); ор. мн. агглы 1 (1401 ЗКЕ); аггели 1 (1476 BD I, 216).

***АНДОНІЄВЪ, прикм.** (1) ◊ камень андоніевъ див. **КАМЕНЬ**¹.

ФОРМИ: знах. одн. ч. андоніе(в) (1490 ДГСХМ).

Пор. ***АНДОНІИ**.

***АНДОНІИ ч.** (2) (особова назва, молд., цсл. Антонию, гр. Άντώνιος) Антоній: И оуоставше слоуга нашь пань Аврам діякъ та заплатилъ оуси тоти с злат татарских оу роуки... Андонію и Анни (Сучава, 1490 BD I, 442).

ФОРМИ: дав. одн. Андонію (1490 BD I, 442); ор. одн. Андоніємь (1490 BD I, 442).

Див. ще ***АНТОНІИ**.

АНДРЕЕВЪ див. **АНДРѢВЪ**.

АНДРЕИ див. **АНДРѢИ**.

АНДРЕЙКА ч. (6) (особова назва, пор. Андрѣи) Андрійко: Пис(а) Андрейка оу Соуч(а)вѣ (Сучава, 1473 BD I, 184); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинній наши слоуги Тоадер Юкаш и братанич его Фарко... и племеникове их Андрейка и братіа его... жаловали есми их особною нашею милостію (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: наз. одн. Андрейка 5 (1473 BD I, 184; ШКН 166; 1475 BD I, 207; 1491 BD I, 452; 1495 BD II, 59); зам. дав. Андрейка 1 (1491 BD II, 452).

Див. ще **АНДРЕЙКО**, ***АНДРИЦЯ**, **АНДРОУШКО**, **АНДРѢ**, ***АНЬДРЪКО**.

АНДРЕЙКО, АНДРѢИКО, АНДРѢИКО, АНЬДРЕЙКО ч. (85) (особова назва, пор. Андрѣи) Андрійко: а при томь оуздаванъ были бояре землАне пань ходько быбельский со двѣма сїма андрѣико и васко (Перемишль, 1378 P 26); мы кнзь федорь данильевич... еско романкови(ч) васко кирдѣевич(ч) андрѣико романкови(ч) поручАемсА по олехна (Луцьк, 1388 P 42); прїиде прАд(д) нами и прАд(д) нашими болеры пань андрейко и бра(т) его лоука по своєю доброй воли (Сучава, 1443 Cost. II, 131); А на то ест... в. п. Андрейка Чорторовского (Ясси, 1497 BD II, 100).

ФОРМИ: наз. одн. Андрейко, аньдрейко 4 (1443 Cost. II, 131; 1460 Cost. S. 41; 1464 BD I, 85; 1466 BD I, 96); андрѣико, андрѣико 4 (1378 P 26; 1388 P 42; 1404 P 70; 1420 ПГАГ); зам. род. пана Андрейко 1 (1488 BD I, 325); род. одн. Андрейка, аньдрейка (1460 Cost. S. 33; 1479 BD I, 222; 1486 BD I, 290; DC 144; 1488 BD I, 318; 1489 BD I, 367; 1490 BD I, 384; 1491 BD I, 446; 1493 BD II, 4; 1495 BD II, 43; ПГВСП; 1497 Cost. S. 224 і т. ін.); дав. одн. Андрейкоу (1464 BD I, 85).

Див. ще **АНДРЕЙКА**, ***АНДРИЦЯ**, **АНДРОУШКО**, **АНДРѢ**, ***АНЬДРЪКО**.

АНДРЕЙКОВЪ прикм. (3): тѣмь. мы... потвердили есми его... села... и млинъ о(т) поль шо былъ андрейковъ (Сучава, 1448 Cost. II, 342); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже благопроизволн господство ми... и дали есми... монастироу... цигане на имь... Сима съ чельдми, и Никита и Оницъ, сыны Андрейкови (Сучава, 1487 BD I, 312).

ФОРМИ: наз. одн. ч. андрейковъ (1448 Cost. II, 342); род. одн. ч. андрейкова (1474 PГC); наз. мн. ч. Андрейкови (1487 BD I, 312).

Пор. **АНДРЕЙКО**.

***АНДРИЦЕВЪ прикм.** (2): Ино Илка не запрїла сА за <т>отоу сьмрть Андрїцева, шо его оубил Петроу Понич (Сучава, 1473 BD I, 186).

ФОРМИ: наз. одн. ж. зам. знах. Андрїцева (1473 BD I, 186).

Пор. ***АНДРИЦЯ**.

***АНДРИЦЯ ч.** (2) (особова назва, молд. пор. Андрѣи): прїидоша прАд нами... наш столник, сынъ Андрїци, и тѣгал на дочкоу пана Петра Понича, на Илцѣ, за сьмрть отцѣ его Андрїцѣ (Сучава, 1473 BD I, 186).

ФОРМИ: род. одн. Андрїци 1 (1473 BD I, 186); Андрїцѣ 1 (1473 BD I, 186).

Див. ще **АНДРЕЙКА**, **АНДРЕЙКО**, **АНДРОУШКО**, **АНДРѢ**, ***АНЬДРЪКО**.

АНДРИЮ ч., невідм. (1) (особова назва, молд., цсл. Андрей, гр. Άνδρέας) Андрій: тѣмь мы... дали и потврьдили есми имь и(х) села... где бы(л) стоА(н) фолъ и пониже марково селище и никорово селище и на вас(луя)... и на

текуча где бы(л) андрию ватама(н) (Сучава, 1443 *Cost.* II, 179).

АНДРИЯШЬ *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

АНДРИАШ *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

***АНДРИАШЬ** *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

АНДРИАШЬ *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

АНДРІАШЬ *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

***АНДРІЕСКОУЛЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): та продали

тое село Мика, дочки Михъиль Андріескоула, за п злат татарских (Васлуй, 1495 *BD* II, 57).

ФОРМИ: *род. одн.* Андріескоула (1495 *BD* II, 57).

***АНДРІЕШЪ** *див.* **АНДРЪЯШЬ.**

АНДРІЕШІИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тъм мы... жаловали есмо их особноу нашею милостію и дали и потвердили есмо им... села на имъ Броудоу-решіи... и Андріешіи на Бръл(адъ) (Сучава, 1469 *BD* I, 134).

ФОРМИ: *наз.* Андріешіи (1469 *BD* I, 134).

***АНДРІИ** *див.* **АНДРЪИ.**

***АНДРІЯШЕВЪ** *прикм.* (2): а на то вбра моА... вбра паиа драгоева вбра андріашева (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); а на то вбра моА... и вбра андріашева (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* андріашева, андріашева (1392 *Cost.* I, 8; 1411 *Cost.* I, 84).

Пор. **АНДРЪЯШЬ.**

***АНДРОВАШЪ** *див.* ***ОНДРОВОШЪ.**

***АНДРОНИКОВИЧЪ** *див.* ***АНДРОНИКОВИЧЪ.**

АНДРОНИКЪ *див.* **АНДРОНИКЪ.**

***АНДРОНИКОВИЧЪ** *ч.* (17) (*особова назва*): а на то е(ст)... вбра пана кости андрониковича (Сучава, 1437 *Cost.* I, 529—530); а на то е(ст)... вбра наши(х) болъръ, вбра пана нАгоА... вбра пана кости андрониковича (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365).

ФОРМИ: *наз. одн. андроникови(ч)* 2 (1448 *Cost.* II, 362, 737); *андроникови(ч)* 1 (1445 *Cost.* II, 218); *род. одн. Андрониковича* 9 (1438 *DIR«А»* 472; *DBAc* 28; 1439 *Cost.* II, 32, 35, 42, 47, 62; 1445 *Cost.* II, 236; 1448 *Cost.* II, 365); *андрониковича* 3 (1439 *Mh.* 206; 1447 *Cost.* II, 281; 1448 *Cost.* II, 314); *андрониковича* 1 (1437 *Cost.* I, 530); *андроникови(ч)* 1 (1448 *Cost.* II, 359).

АНДРОНИКОВЪ *прикм.* (4): а на то е(ст)... вбра пана кость вистърника, вбра пана кости андроникова... и вбра оусихъ болъръ нашихъ молдавскы(х) (Сучава, 1443 *Cost.* II, 180); а на то е(ст)... вбра пана кости андрониковъ... и вбра въсьхъ болъръ наши(х) молдавскы(х) (Сучава, 1446 *Cost.* II, 270).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. зам. ж.* вбра... **Андрониковъ** (1445 *DIR«А»* 483; 1446 *Cost.* II, 241, 270); *наз. одн. ж. андроникова* (1443 *Cost.* II, 180).

Пор. **АНДРОНИКЪ.**

АНДРОНИКЪ, АНДРОИНИКЪ *ч.* (14) (*особова назва, цсл.* Андроникъ, *гр.* Ἀνδρόνικος) Андроникъ: и мн видѣвше доброе и(х) произволеніе, такожь даемъ и о(т) на(с) тое село вышеписанное, на имА боучоумъни, нашимъ вѣрнымъ болъромъ паноу андроникоу и сноу его паноу кости логоеюу (Сучава, 1442 *Cost.* II, 87); и оуставши Марта, паны (!) пана Михоула Андронника, та заплатила оуси тоти вишеписаны пинъзи (Сучава, 1462 *BD* I, 52); а при томъ были старци пе(ч)рские полатни(к) пе(ч)рскы Васья(н) коува(з) а ключни(к) пе(ч)рскы андрони(к) а оуставни(к) пе(ч)рскы лаврентеи (б. м. н., 1498 *ЧИАФ*).

ФОРМИ: *наз. одн. андроникъ, андрони(к)* 2 (1445 *Cost.* II, 730; 1449 *Cost.* II, 386); *андрони(к)* 1 (1498 *ЧИАФ*); *род. одн. Андронника* 7 (1446 *Cost.* II, 248; 1449 *Cost.* II, 380; 1462 *BD* I, 52; 1488 *BD* I, 355); *андроника* 3 (1443 *Cost.* II, 156; 1447 *Cost.* II, 273; 1448 *Cost.* II, 353); *дав. одн. андроникоу* (1442 *Cost.* II, 87).

***АНДРОНИКОВИЧЪ** *див.* ***АНДРОНИКОВИЧЪ.**

АНДРОУШКО, ОНДРЮШКО *ч.* (11) (*особова назва, пор.*

Андръи): первыи поручни(к) кнА(з) михаило евнутеви(ч)... Федоръ осташкови(ч) рикаило охрѣмъ братьА его терешко ондрюшко, никонъ (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47); Я пань микоула дъди(ч) до(л)зский и перева(л)ский из жоною моею огаебеею и з сынми моими гоурко(м) и з стецко(м) и Андрушко(м)... придалъ есми своего имъня дользска десАтиноу озимины и веснины десАтоую копоу (Перевали 1440 *P* 142); а панове наши по имену... па(н) шендрика толочко пань лазА пити(к) пань андрюшко пань ионь боучоу(м) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); А на твердост верху писаныхъ рѣчий я Андрушко Русинович и печат есми привѣсил к сему моему листу (Луцьк, 1494 *AS* I, 102); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истиннии наши слоуги Жоурка Пинтече и брат его Петриманъ ... и племенник их оана и брат его Андрушко... жаловали есмы их особноу нашею милостію (Сучава, 1495 *BD* II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн. Андрушко* 6 (1456 *ЭСФ*; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1491 *BD* I, 445; 1494 *AS* I, 101, 102; 1495 *BD* II, 249); *ондрюшко* 1 (бл. 1392 *P* 47); *зам. дав. одн. есми дали...* Андрушко 2 (1493 *BD* II, 14); *дав. одн. Андрушкоу* (1474 *AS* I, 69); *ор. одн. Андрушко(м)* (1440 *P* 142).

Див. ще **АНДРЕЙКА, АНДРЕЙКО, *АНДРИЦЯ, АНДРЪ, *АНДРЪКО.**

АНДРЪ *ч.*, *невідм.* (2) (*особова назва, молд., пор.* Андры): и еще есми потвепотвердили (!) нашем(оу) монастырю... цигане на имъ... наноуль... и андръ (Сучава, 1470 *DIR«А»* 522); а хота(р) той половина село о(т) а(н)дръ поче(н)ше, о(т) старого става (Сучава, 1488 *Cost.* S. 127).

Див. ще **АНДРЕЙКА, АНДРЕЙКО, *АНДРИЦЯ, АНДРОУШКО, *АНДРЪКО.**

АНДРЪЕВИЧ, АНДРЪЕВИЧЪ *ч.* (6) (*особова назва*): а на то послуси иванъ владычинъ зАть... васко андръевичъ (б. м. н., 1385 *P* 28); а при то(м) были сведоки наша

рада вл(д)ка луцкии оео(д)сии... а кнзъ василей андръевичъ маршалокъ нашъ (Острог, 1437 *P* 136); възАли есмо вч кнАзА ВасилА Его Милости Андръевича Полоубенского тридцат коп грошей широких на дворѣцъ наш на рѣкъ Дрюти (Друцьк, 1492 *AS* III, 23): А при томъ было добрыхъ людей досит: был брат мой пан Левъ Боговитинович... а кнАз Василей Андръевич Полоубенскій (Боковичі, 1496 *AS* I, 245).

ФОРМИ: *наз. одн. андръевичъ, Андръевич, андръевич(ч)* 3 (1385 *P* 28; 1437 *P* 136; 1496 *AS* I, 245); *ондръевич(ч)* 1 (1451 *ДГШХ*); *род. одн. Андръевича* (1492 *AS* III, 23); *дав. одн. ондръевичю* (1466 *ОБРН* 128).

АНДРЪЕВЪ, АНДРЕЕВЪ *прикм.* (7): приказъ па(н) андръевъ дчюсина маршалковъ (Київ, 1433 *P* 119); а по-нА(л) есми тую его невѣстку а(н)дръеву жону с при(з)-воленьемъ доброе памяти г(с)дра корола его млсти со всеми име(н)и мужа ее (Вільна, 1495 *ВМБС*); мы слышачи ондреву (!) вызнание а то(г) оумерл(г) сказоуемъ ондрееви абы то досве(ч)лъ жебы то е(г) коупленое (XV ст. *ВС* 31); прода(л) есми мѣсто свое коморное... оринъ андръевъ жень (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 2).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. андръевъ* 1 (1433 *P* 119); **Андреевъ** 1 (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *знах. одн. с. ! ондреву* (XV ст. *ВС* 31); *дав. одн. ж. андръевъ* (бл. 1500 *ПИ* № 2); *знах. одн. ж. а(н)дръеву* (1495 *ВМБС*); *ор. одн. ж. ! андръево* (1413 *ОБРН* 115).

Пор. **АНДРЪИ.**

АНДРЪИ, АНДРЕИ, ОНДРЕЙ, ОНДРЪИ, АНЪДРЕЙ, АНЪДРЪИ, АНЪДРИЙ *ч.* (56) (*особова назва, цсл.* Андрей, *гр.* Ἀνδρέας) Андрій: первыи поручни(к) кнА(з) михаило евнутеви(ч) кнА(з) василии михайлови(ч)... ондрън митковъ пасыно(к) (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47); А на то были свѣдци, добрии панове: панъ Котлинскій воевода ильвевскі... панъ Андры... панъ Гльбъ соу(д)вчъ (Львѣв, 1421 *P* 92); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тоты истинны слоуги нашн по(п) андрей и филипъ

и михоуль... слоужили намъ правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1427 *Cost.* I, 193); а даемъ тому предъ писаному пану андрѣю волоотовичу верху менованая мѣста (Київ, 1433 *P* 119); а при то(м) были сведоки наша рада вл(д)ка лущики... а кнѣ андрѣи васильевич (Острог, 1437 *P* 136); мы Олександръ (*в orig.* Оксандръ.— *Прим. вид.*)... чинимъ знаменито... иж... емоу имѣне н(а)ше именемъ Звагол... в повѣтке киевскомъ, што держал первѣй сего кн(а)зь Василей а кн(а)зь Андрѣй Семеновичи Зваголские, дали есмо (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн.* андрей, Анѣдрей, andrei 16 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1427 *Cost.* I, 193; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1446 *P* 154; 1451 *AS* I, 45; 1455 *Cost.* II, 769; 1463 *AS* I, 55; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1495 *ВМБС*; 1496 *АЛРГ* 69 і т. ін.); андрѣи, андрѣи, Анѣдрѣй 12 (1421 *P* 92; 1433 *P* 119, 122; 1437 *P* 136; 1451 *P* 159; 1466 *AS* I, 61; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); Ондрей 5 (1441—1443 *AS* III, 2; XV ст. *BC* 31; 1492 *АЛМ* 31; 1496 *АЛРГ* 78); ондрѣи 2 (1392 *P* 47; 1491 *AS* I, 94); 1 одрей 1 (XV ст. *BC* 31); *род. одн.* андрѣя, андрѣа 4 (1433 *P* 118, 119; 1454 *AS* III, 10; 1487 *AS* I, 239); андрѣя, ан(д)реа 3 (1401 *ЗКЕ*; 1432 *Cost.* I, 330; 1481 *ГПМ*); андрѣа 1 (1455 *Cost.* II, 550); *дав. одн.* Андрѣю 4 (1401 *АкВАК* III, 2; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1489 *AS* III, 21; 1496 *АЛРГ* 69); андрѣю 3 (1433 *P* 118, 119; 1459 *ЗНТШ* XI, 13); ондрѣеви 1 (XV ст. *BC* 31); Анѣдрѣеви 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *знах. одн.* ондрѣя 1 (XV ст. *BC* 31); ондрѣа 1 (1491 *AS* I, 94); *ор. одн.* Анѣдрѣемъ (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103).

АНДРЪИКО *див.* АНДРѢИКО.

АНДРЪИКО *див.* АНДРѢИКО.

АНДРЪЯШЬ, АНДРИАШ, АНѢДРЪЯШЬ, АНДРИЯШЬ, АНДРИАШЬ, АНДРІАШЬ *ч.* (16) (*особова назва, пор.* Андрѣи): панъ анѣдрѣяш староста руский (Бохур, 1377 *P* 24); панъ Андрѣяш староста Руской земль (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); а на то... вѣра пана юрѣа столникова и брата его пана анѣдрѣаша (Сучава, 1393 *Cost.* I, 14); мы Стефан воевода ... знаменито чиним... ож(е)... Мьрена и Титиана... продали тоє село слоугам нашим Иваноу и братам (е)го Андрѣашоу и Гаврилоу и Петроу за м̄ злат гатарских (Сучава, 1487 *BD* I, 291).

ФОРМИ: *наз. одн.* андрѣяшъ, андриашъ, андриаш, андрѣашъ 5 (1398 *P* 57; 1429 *Cost.* I, 269; 1442 *Cost.* II, 87; 1445 *Cost.* II, 226; 1487 *BD* I, 291); Андрѣяшъ, Анѣдрѣяшъ 2 (1377 *P* 24; 1378 *ЗНТШ* LI, 5); *род. одн.* андрѣаша, андрѣаша, андрѣаш(ш), анѣдриаша 5 (1393 *Cost.* I, 14; 1400 *DIR* «А» 433; *Cost.* I, 37; 1429 *Cost.* I, 280; 1445 *Cost.* II, 226); а(н)дрѣаша 1 (1459 *Cost.* S. 22); *дав. одн.* Андрѣашоу 2 (1487 *BD* I, 291); андрѣашеви 1 (1414 *Cost.* I, 111).

!АНЕ *див.* АНИ¹.

*АНЕПСЕИ *ч.* (1) (*гр.* ἀνεψίος) племінник: а оу то(м) сели десѣть хыжъ татарскы(х), на има мамаи съ своими дѣтми... и зорь съ анепсеи своими (Сучава, 1435—1436 *Cost.* I, 494).

ФОРМИ: *ор. мн.* анепсеи (1435—1436 *Cost.* I, 494).

АНИ¹, АНІ, АН, АНЫ, *спол.* (503) І. (*зв'язує члени речення*) (494) АН, (*еднальний*) ні, ані (249): Мы дмитрии инѣмъ именемъ корибут(т) кн(а)з литовский чинимъ то знаемо... иже... слюбуемы ... иже о(т) ты(х) мѣсть... чистаѣ вѣрность и полна будемъ держа(т) тому истому королевни... а николи ни в одно верема не о(т)ставати а ни о(т)ступити и на вѣки (Краків, 1388 *P* 40—41); мы кн(а)з дмитрии... чинимъ знамени(т)... иже... хотѣчи... кору(н) пол(д)ской службу... оуказати... слюбуемъ держати цѣлую правду... а николи... о(т) ни(х) ани о(т) коруни пол(д)скою некоторою хитростью о(т)стати (Молодечно, 1388 *P* 43); Съ которого того копища... жадныхъ податковъ а ни повинности до скарбу нашего давати не мають (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27); а того нѣтсва романъ не имаєть оупомина(т), а ни жаловати, ни пред однимъ чоловѣкомъ (Берестя, 1400 *Cost.* II, 618); не оставлю на тыхъ городѣхъ иного

воево(д) а ни бурѣкрабъ а некоторого старшого по собѣ толико того которыи жь бы присѣгль вѣре(н) быти королеви его млсть (Кременецъ, 1434 *P* 131); Не естъ то ди(в) ани новина иже писа(л) такий рѣчи (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); а тые земли продалъ есми... конецъ (!) со всѣми ужитки... ни одного права собѣ, ани своимъ послѣткомъ у тыхъ земляхъ не заховывая (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); Слоуги ꙗ на(и)ма Олизаровичи из веко(в) слоужать о двоу коне(х) и(з) слоугою а иное слоужбы некоторое неслоуживали ани побороу недавали (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.); а мой(м)... дѣтемъ ани мой(м) ближи(м) (!) оу тую дѣлницю... ненадобъ вѣступоватисе (Львів, 1478 *ЗРМ*); а иншимъ ближнимъ кн(а)зѣа его милости ани моимъ ненадобе сѣ в тыи имѣньѣ вступати (Степань, 1489 *AS* I, 89); прѣидоша... оуноукове доумини по и(х) доброй воли и ники(м) непоноужени а ниприсловани и продали свою правою о(т)ниною, о(т) своего праваго оурика (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234);

(у *сполуч.* а ни тѣ жь, а ни тѣ жь) ани теж, ани також (4): Слоужебникъ за вѣноу пановѣ не има(т) позывати кметѣ е(г) ани те(ж) пана за вѣнѣ кметевоу (XV ст. *BC* 6); а с певного вѣданья иашего никды межи радоу кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадаана ани тѣжъ скончана (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*);

(у *сполуч.* а ни п а к) ани теж, ани також (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣиде прѣд нами... слоуга наш пан Шефоул питарюл... по своен доброй воли, никымъ непоноужен ани пак прислован, и продал он... свою правою отниною (Ясси, 1476 *BD* I, 208).

2. (*еднально-перелічувальний*) ні... ні, ані ... ані (92): а пакли бы воевода нѣкоторыми чѣсы хотѣль... оуста(т) противу г(с)дрѣа... мнѣ с ни(м) не оустати, а ни почина(т), а ни по немъ стати, противу своего г(с)дрѣа (Щекерів, 1402 *Cost.* II, 623); а выволили то па(н) коль филь мѣковичъ и своєю братьею и своими всѣми ближшими ижъ оу той половици дѣднини и оу другои... нѣ мож(т) габати филь а ни его братьѣа а ни его ближши (Галич, 1409 *P* 74); сами порозоумѣти можете коли ани в короунѣ ани въ кнѣзьствѣ велико(м) обѣличне небыли быхо(м) иже в таковы(х) рѣча(х) великая бы была неладность а зѣмешканѣ (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); и оучинили есми въ задоушіе свѣтопочившихъ предковъ и родителіе наших, а за здравіе и спасеніе наше... на то яко да не имаєт ни един наш боѣрин, ани старости, ани шолтоузи и прѣгари Соучавскыи, ани шолтоузи и прѣгари от Серетского трѣга, ани дворници от тихъ двохъ трѣгох, ани глобници от волости Соучавской, да не имаєть дило до тихъ наши (!) люди от Радовци (Сучава, 1481 *BD* I, 256); а я сам Иван, ани моѣ жона, ани дети наши, ани наши близкии не маєть сѣ в то оустоупати (Друцьк, 1492 *AS* III, 23—24); А намъ ся вже не надобъ уступати въ тоє, ани ближнимъ зъ роду нашего, ани иншимъ наслѣдкомъ нашимъ (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3);

(*чергується в н и*) ні ... ні, ані ... ані (148): а жививаючи того дворича не надобъ ни воина ни Аловиць платити а н (!) поѣздъництва ни грамоты носити (Казимир, п. 1349 *P* 4); а не имаєть той корѣчы от не(г) отнѣти ни одинъ староста а ни одинъ воевода без нашей волѣ (Медика, 1407 *P* 72); прото(ж) ни единъ болѣринъ, ни дворникъ, ни ослоухаръ, ни жолдоунаръ, ни посадникъ, ни глобникъ, ни илишаръ, а ни инъ никто о(т) наши(х) оурѣдниковъ, да не имаєть ни постати до того села (Сучава, 1444 *Cost.* II, 208); а ненадобе вступатисѣ в тоє имѣнье никому, ни братьѣ мое(й), ни жонѣ моеи, ни дѣтемъ моимъ, ани ближнимъ моимъ (Луцьк, 1461 *AS* I, 54); так есми ему продал, ажет нхто з ближнихъ моихъ ни жона моѣ, ни дети мои, ани мон приржонныи ближнии, ни хто з нихъ не маєть в то сѣ вступати (Берестя, 1466 *AS* I, 62); а мнѣ еси ни одного листа, ни королева, а ни шурина моего, не вказывалъ (Вильна, 1495

РИБ 620); а в тыи пѣнази... ненадобъ са мнѣ оустоупати, ни моей женѣ, ни дѣтемъ моимъ, ни ближнимъ моимъ (Боквичи, 1496 *AS* I, 244); И такожъ жадного неприятели нашего, которіи... хотѣли бы назвати съ господаремъ нашей земли... не имеютъ такового чловѣка прѣимити... але такового чловѣка... вѣгнати и вѣпоудити проч из ихъ милости землѣхъ, абы не мешкало... ни явно ани потаеменно (Гирлов, 1499 *BD* II, 420—421).

II. (в'язує сурядні речення) (9) **I.** (єднальний) ні, ані (6); а тако(ж), никто да не смѣю(т) (!) сижи оучинити оу и(х) хотарь, на днистри, или оу озера или плоты, а ни ловити никто, оу ихъ хотарь (Сучава, 1455 *Cost.* II, 531); Иио, господарю, князь Михайло отъказалъ: я дей самъ ничимъ ся в ловы господарские не вступаю, а ни мои люди с поля старого пяди в дуброву Свинюскую без упроса не иду(т) (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21);

(у сполуч. а ни те жъ) ані тежъ (1): микоула о(т)повѣда(л) и(ж) бы не по правдѣ на не(г) жалова(л) ани тежъ бы тыи пѣвзи ис(т)рачоны (XV ст. *BC* 32).

2. (єднально-перелічувальний) ні... ні, ані... ані (2); и они рекли: такъ правда есть, записывали са отцы наши по неволи, а пѣназей жадныхъ за тоє не брали, ани печати нашей в того листу нѣт, ани клейна жадного мы в себе не маемъ (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

Див. ще НИ¹, NYZE².

АНИ² част. (1) (підсиловальна) навѣтъ: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... рожложивъшы шкоды... пану владисла(в)... кролеви... оучинень... смилувавъшы ся, а ни на сердци своѣмъ то(г) имити памятоуючи досити оучиниіе... па(н) владисла(в)... кролеви полскому... землю шепинскоую... ворочаемы (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 706).

Див. ще НИ².

***АНИСІА ж.** (1) (особова назва, гр. Ἄνυσια) Онисія: а мы такожде и от насъ есмы дали и потвѣрдили слоузъ нашему Иванку и сестрамъ его Нѣгши и Аниоу(шци) Анисіи... половина село от Шекана (б. м. н., 1494 *BD* II, 38).

ФОРМИ: дав. одн. Анисіи (1494 BD II, 38).

Див. ще АНАСІА.

АНИ див. АНИ¹.

***АНКА ж.** (3) (особова назва, пор. Анна): мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... оуноуки Нана ключника... и дали свою правоую отнину... половина село на Полочинех... и половина от млина племеникомъ своимъ слоузѣ нашему пану Или комисоу и сестри его Анки и братаничи ихъ Мѣрїи (Васлуй, 1497 *BD* II, 118).

ФОРМИ: род. одн. Анки (1497 BD II, 119); дав. одн. Анки (1497 BD II, 118).

Див. ще АННОУШКА, ГАНКА.

АННА, АННЪ ж. (37) (особова назва, цсл. Аньна, гр. Ἄννα, гебр. נַחְנַח) Ганна, Анна: купилъ панъ петрашь дѣдичтво в аньны радивоньковоѣ (Перемишль, 1359 *P* 10); Я Семень сколковъ по повельнїю господина цтя моего уписалъ есмы въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастырю родители наши Іоана... Артемїя, Анну (Київ, 1398 *ДГПМ*); Жаловала намъ бояриня Мѣнского повѣту, на имя Анна Петрашова, на невестку свою Ганку (Троки, 1494 *РИБ* 560); Мы Кнегини Швитрикгайлова Кнегини Анна жаловали есмы слугу нашего Ходка землю его отчиною (Дворецъ, XV ст. *СГЧА*); и оучинили есмы въ задоушіє свѣтопочившихъ дѣтеи господства мы Александра воеводи и дѣщери нашей Анны (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: наз. одн. Анна 17 (1432 Cost. I, 330; 1470 BD I, 155; 1482 BD I, 260; 1489 BD I, 373; 1490 BD I, 403; 1491 Cost. D. 37; 1494 BD II, 34; XV ст. СГЧА; 1497 BD II, 102 і т. ін.); АННЪ 1 (1480 BD I, 244); род. одн. Анны, аньны 3 (1359 P 10; 1499 BD II, 154, 155); 1 ани 1 (1401 ЗКЄ); дав. одн. Анны 10 (1480 BD I, 244; 1482 BD I, 260;

1489 BD I, 373; 1490 BD I, 403, 442; 1491 Cost. D. 37; 1493 BD II, 32; 1494 BD II, 34, 36); АННЕ 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); знах. одн. Анну, анижъ 2 (1398 ДГПМ; 1401 ЗКЄ); ор. одн. АННОУ (1490 BD I, 442).

Див. ще АНА.

***АННИНЪ прикм.** (2): мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... прѣидоша прѣд нами... наши слоуги Оне и брат его Косте, сынове Аннины... и продали свою правоую отнину (Сучава, 1493 *BD* II, 3); мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... слоуги наши Тоадерь Тоуркоул и брат его Михоуца... и племеннича ихъ Армѣнка, дочка Аннина... и продали ихъ правоую отнину (Васлуй, 1497 *BD* II, 107).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Аннина (1497 BD II, 107); наз. мн. ч. Аннины (1493 BD II, 3).

Пор. АННА.

АННОУШКА, АНОУШКА ж. (54) (особова назва, пор. Анна): а по его животь, жон(ы его) Марены, и оунукамъ еи Анушцѣ и Стань... и вѣсему роду ихъ, непорочено николиже на вѣкы (Сучава, 1424—1425 *DBAc* 19); и оуоставше наши слоуги доума попшескоу и мани (и заплатилъ оуси исполна тоты вышписанїи пинези оу роуки слоуз (!) нашемъ якобъ сынъ михаила оцела граматика и сестра его крестина и аноушка (б. м. н., 1500 *SD* 7).

*ФОРМИ: наз. одн. Аноушка 13 (1467 BD I, 120; 1479 BD I, 223; 1483 Cost. D. 30; 1493 Cost. S. 176; 1495 BD II, 59; 1499 BD II, 130; XV ст. НППГ; 1500 SD 7 і т. ін.); Аноушка 10 (1490 BD I, 436; ДГСХМ; 1491 BD I, 445, 447; Cost. D. 37; 1492 BD I, 509; 1494 BD II, 38; 1495 BD II, 64; 1499 BD II, 153); зам. род. одн. от Аноушка 2 (1490 BD I, 437; ДГСХМ); отъ Аноушка 1 (1488 BD I, 325); род. одн. Аноушки (1493 BD II, 18); дав. одн. Аноушки 7 (1479 BD I, 223; 1484 BD I, 278; 1487 BD I, 294; 1489 BD I, 376; 1493 BD II, 14; 1497 BD II, 103); Аноушки 6 (1483 Cost. D. 30; 1490 BD I, 436; ДГСХМ; 1491 BD I, 447; 1494 BD II, 38); Аноушки 3 (1491 Cost. D. 37; 1493 BD II, 14; 1494 BD II, 38); Аноушки 3 (1481 BD I, 248; 1487 BD I, 306; 1495 BD II, 59); Аноушцѣ 1 (1424—1425 *DBAc* 19); Аноушки 1 (1499 BD II, 154); ор. одн. Аноушкоу 3 (1470 BD I, 153; 1480 BD I, 241; 1487 BD I, 306); Аноушкоую 1 (1470 BD I, 152); аноушкоу 1 (1483 Cost. D. 30); Аноушкои 1 (1483 BD I, 269).*

*Див. ще. *АНКА, ГАНКА.*

***АННОУШЧИНЪ прикм.** (5): И оу томъ такожъ прѣидоша прѣд нами... слоуга нашъ Гоурбан... и сестричича его Настѣ... дочка Аноушчина... и продали свою правоую отнину (Сучава, 1499 *BD* II, 135).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Аноушчина (1499 BD II, 134, 135, 162); дав. одн. ж. Аноушчини (1499 BD II, 135).

Див. ще АННОУШЧИНЪ ДВОРЬ.

Пор. АННОУШКА.

АННОУШЧИНЪ ДВОРЬ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... жаловали есмы его особноу мл(с)тїю и дали есмы емоу, оу нашей земли, села на воронѣ (в ориг. вороворонѣ.— *Прим. вид.*) на имѣ аноушчинъ дворь и хоуецѣны и синещи (Сучава, 1433 *Cost.* II, 594).

ФОРМИ: наз. одн. Аноушчинъ дворь (1433 Cost. II, 594).

Див. ще АННОУШЧИНЪ.

АННЪ див. АННА.

АНО спол. (2) (стп. апо) **I.** (в'язує сурядні речення) (єднальний) і, та (1): кторыи буде(т) право(м) добувати, тому имае(т) съ шкода е(г) заплатити та(м), ано опА(т) имае(т) быти наложено (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

II. (приєднує підрядне умовне речення — у препозиції) то (1): ино коли бы его богъ не дай воитє (!) с того свѣта спеддѣ (!) ано на его дѣти сулимовъ има сполна спасти (Львѣв, 1412 *P* 81).

АНТОНИДА ж (1) (особова назва) Антонида: мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже даль свѣтопочившыи

родитель нашъ... монастирю свѣтому въздвиженію... где ест антонида старица, едно село на сочавѣ (Сучава, 1439 *Cost.* II, 46).

ФОРМИ: наз. одн. антонида (1439 *Cost.* II, 46).

*АНТОНІИ ч. (4) (особова назва, цсл. Анѣтонии, гр. Ἀντώνιος) Антоній, Антон: и оуказалса намъ правыми листы воселеньского патрїярха, Антонїа Костантинополѣ (Сучава, 1401 *RIR*); и поклонили са есмы пр(с)томуоу образоу еА и пр(д)бны(м) оцѣ(м) антонїю и вео(до)сїю (Київ, 1446 *P* 154).

ФОРМИ: род. одн. антонїа (1401 *RIR*; 1446 *P* 154, 155); дав. одн. антонїю (1446 *P* 154).

Див. ще *АНДОНІИ.

*АНТОНОВЪ прикм. (1) ◇ озеро Антоново див. ОЗЕРО.

ФОРМИ: місц. одн. с. Антоновы (1430 *ГВКЛ* 9).

*АНТЫМИСЬ ч. (1) (гр. ἁγιοτύμιον) (посвячений плат, що розстелюють на престолі під час літургії) антиминос: а соблазмы творящихъ изверзати, церкви освещати, антминосы благословити, еретыковъ и непослушныхъ клясти (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ФОРМИ: знах. мн. антминосы (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

АНОУШИН прикм. (1): Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѣд нами... Лазоръ Пискоу сынъ Аноушин... съ своими братїями... и продали свою правую отнинуо (Сучава, 1483 *BD* I, 269).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Аноушин (1483 *BD* I, 269).

АНОУШКА див. АННОУШКА.

*АНХИМАНДРИТЬ див. АРХИМАНДРИТЬ.

АНЪДРЕЙ див. АНДРѢИ.

АНЪДРЕЙКО див. АНДРЕЙКО.

*АНЪДРѢИКОВЪ прикм. (1): Мы великий кнзъ витовтъ дали есмо сюю нашуо грамотоу янкоу анъдрѢиковоу сну радевича што есмо ему дали село челиевъ (Олтушків, 1424 *ДГВВ*).

ФОРМИ: дав. одн. ч. анъдрѢиковоу (1424 *ДГВВ*).

Пор. АНДРЕЙКО.

АНЪДРѢЯШЬ див. АНДРѢЯШЬ.

*АНЪНА див. АННА.

АНЫ див. АНИ¹.

АНЪДРИЙ див. АНДРѢИ.

*АНЪДРИШЕВЪ див. *АНДРІЯШЕВЪ.

*АНЪДРЪКО ч. (1) (особова назва, пор. АндрѢи): А пить могоричъ оу анъдрѢка оу дому лысого за двѣ гривнѣ всѣни (Перемисьль, 1366 *P* 12).

ФОРМИ: род. одн. анъдрѢка (1366 *P* 12).

Див. ще АНДРЕЙКА, АНДРЕЙКО, *АНДРИЦЯ, АНДРОУШКО, АНДРѢИ.

АНЪДРѢВИЧЬ див. АНДРѢВИЧЬ.

*АНЪДРѢВЪ див. АНДРѢВЪ.

АНЪДРѢИ див. АНДРѢИ.

АОАША ж., невідм. (2) (назва гори у Молдавському князівстві): А хотарь Бьлошешим да ест поченши от крѣницѣ Вльканова до крѣницѣ Корнина, та от толь... горѣ до Аоаша, та черес Аоаша та право на доброви до серед добровоу (Сучава, 1475 *BD* I, 206).

*АПА ж. (1) (молд. апэ) вода: хотя(р)... о(т) доуба... на велікое о(л)хоу, а о(т) толь ... на доамна и до апы гь(р)чїа до обрыше (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121—122).

ФОРМИ: род. мн. апы (1458 *Mih. Doc.* 121—122).

*АПОСТОЛСКИЙ прикм. (2) ◇ апостолское съ-далище (1) (лат. sedes apostolica) апостольський престол, престол папи римського: Благословенне Исидора, митрополита Киевского и всея Руси, легатоса и отъ ребра апостолского съдѣлица Лятъского и Литовъского и Немецъкого (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); столецъ а поустольскии (1) див. *СТОЛЕЦЪ.

ФОРМИ: род. одн. ч., с. апостолского, апоустольского (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1447—1492 *ЛКБВ*).

*АПОСТОЛЬ¹ ч. (43) (гр. ἀπόστολος) апостол: а докона-лосА тоє дѣло оу годѣ (!) лучици в ндлю по (с)тмъ ап(с)ль марку евиглстѣ (Луциця, 1388 *P* 39); А коли <кото>рн господарь имъ порушитъ таковыи да естъ проклѣть от... вї апостоль (Сучава, 1403 *RS* 338); да(н) ли(с) оу нашемъ дворѣ оу зоудечевѣ по ст(с)мъ (!) ап(с)ль петрѣ оу первыйи понедѣлокѣ (Зудечів, 1428 *P* 111); и боуди емоу клѣтва о(т) ба оца и сна и ста(г) дха... и о(т) всѣ(х) стѣ(х) ангель и о(т) пр(б)ркѣ и ап(с)ль (Київ, 1446 *P* 154); Я, княгини Семеновая, Ульяна Кобрынская, и съ сыномъ своимъ Иваномъ княземъ Семеновичемъ, жаловали есьмо и дали слузѣ нашему на имя Іудѣ: у Кобрыни на городи — церковь святыхъ апостоль Петра и Павла (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); па(к) мѣ съ покоуси(т) пороушити того вышеписаннаго нашего даанїа и потвѣрж(д)енїа, таковыи да естъ проклѣ(т) о(т) га ба... и о(т) вї стѣ(х) врѣховны(х) ап(с)ль и прочїи(х) (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: род. одн. ап(с)ля (1400 *Cost.* I, 37; 1421 *Cost.* I, 142); місц. одн. по ап(с)ль (1388 *P* 39; 1428 *P* 111); род. мн. апостоль, ап(с)ль, апостоль, ап(с)ль, апостол, аплъ, апосто(л) (1401 *ЗКЕ*; 1403 *RS* 338; 1409 *DIR«А»* 437; 1435 *Cost.* II, 680; 1438 *DIR«А»* 472; 1444 *Cost.* II, 208; 1457 *BD* I, 5; 1465 *АкВАК* III, 4; 1488 *BD* I, 343; 1499 *BD* II, 149; 1500 *Cost.* S. 231).

*АПОСТОЛЬ² ч. (1) (церковна книга) апостол: застали есмо оу стго спса на красно(м) дї иконы кованы(х)... евангелъе кованое ап(с)ль половина прилога (!) осмогла(с)ни(к) ве(с) оуста(в) (б. м. н., бл. 1429 *P* 114).

ФОРМИ: знах. одн. ап(с)ль (бл. 1429 *P* 114).

*АПРИЛІИ див. АПРИЛЬ.

АПРИЛЬ, АПРЫЛЬ, АПРѢЛЬ, АПРИЛ ч. (64) (гр. ἀπρίλιος, лат. aprilis) (назва місяця) квітень: оу сочавѣ влѣ(т) сцїі (!) априлья иї (Сучава, 1409 *Cost.* I, 70); п(и)сан оу Берести, м(ѣ)с(ѣ)ца април(ѣ) к ден (Берестя, 1448 *AS* I, 44); Pisan w Lubline, Aprila dwadcat dewiatoh dnia (Люблін, 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8); Данъ во Мстиславлн. Априль семы день (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, № 4).

ФОРМИ: наз. одн. априль 2 (XV ст. *РИБ* 610; 1496 *АЛРГ* 71); април 2 (1481 *AS* I, 78; 1496 *АЛРГ* 69); апрѣль 1 (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); Апрыль 1 (бл. 1500 *АСД* II, № 4); род. одн. апри(л) 8 (1415 *Cost.* I, 117; 1419 *DIR«А»* 444; 1434 *DIR«А»* 463; *Cost.* I, 386; 1448 *AS* I, 44; 1449 *Cost.* II, 378; 1470 *DIR«А»* 522; 1482 *AS* I, 80); априліа, априлія, априліа 7 (1412 *DIR«А»* 440; 1429 *Cost.* I, 259; 1439 *Cost.* II, 36; 1441 *DIR«А»* 477; 1475 *BD* I, 204; *Cost.* D. 4; 1488 *ДГСПМ*); априля, Аргїла 6 (1438 *P* 141; 1443 *ВАМ* 42; 1451 *АкЮЗР* II, 106; XV ст. *СГЧА*; 1478 *АкЮЗР* 4/I, 8); априлья 1 (1409 *Cost.* I, 70); ск. н. а(п) 31 (1423 *DIR«А»* 447; 1428 *Cost.* I, 210; 1435 *Cost.* I, 403; 1444 *DIR«А»* 481; 1453 *Cost.* II, 466; 1470 *DIR«А»* 523; 1480 *BD* I, 240; 1491 *BD* I, 464; 1497 *DC* 8 і т. ін.); апр 4 (1420 *Cost.* I, 136; 1445 *Cost.* II, 219; 1464 *Cost.* S. 60; 1495 *АЛРГ* 60); а(п)л 1 (1431 *Cost.* I, 315).

Див. ще АПРІЛІЄ.

АПРИШОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): а тому свѣдѣци панъ миколай спичникъ... панъ шандро апришовський (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: наз. одн. апришовський (1424 *P* 106).

АПРІЛІЄ ч., невідм. (1) (молд. априлие) (назва місяця) квітень: писа ивашко брѣгѣви(ч) оу сочавѣ в лто сцїї апрїлие еї (Сучава, 1428 *Cost.* I, 207).

Див. ще АПРИЛЬ.

АПРОД ч. (12) (молд. апрод) судовий пристав: и еще есми дали нашему вѣрному пану, дума апроду, брату пана михула писара, едно село на санной шо было влад) мату сово (Сучава, 1443 *Cost.* II, 131); <и оусугавши наши слоуги Братоул и брат его Косте та заплатили тоги вишеписаннїи пинѣзи и злат татарских оу роуки Ионоу сыноу Ио(н)шела апрода (б. м. н., 1497 *BD* II, 123—124).

ФОРМИ: наз. одн. апрод, апро(д) (1449 *Cost.* II, 386; 1479 *BD* I, 223; 1495 *BD* II, 59); род. одн. апрода, апро(д) (1448 *Cost.* II, 300; 1449 *Cost.* II, 380; 1497 *BD* II, 123, 124); дав. одн. апродоу (1443 *Cost.* II, 131; 1494 *BD* II, 33; 1495 *BD* II, 59).

АПРЫЛЬ див. АПРИЛЬ.

АПРЪЛЬ див. АПРИЛЬ.

*АПОУСТОЛЬСКИЙ див. *АПОСТОЛСКИИ.

*АРБИКОВЪ див. *ОАРБИКОВЪ.

АРБОУРЕ ч. (36) (особова назва, молд. арборе «дереву»): а на то е(ст) вѣра... ю Стефа(н) воевода... вѣра па(н) шефоула вѣра па(н) лоука арбоюре портарѣ соучавска(г) (Корочин Каминь, 1458 *Mih. Doc.* 122); А на то есть... вѣра наших боярь в. п. Доумы... в. п. Лоука Арбоюре портарѣ сочавского (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: наз. одн. Арбоюре (1471 *ДГСМПБ*; 1472 *BD* I, 170, 172; *Cost.* S. 88; 1473 *BD* I, 187; 1474 *РГС*; 1476 *BD* I, 209; 1479 *BD* I, 228; 1499 *BD* II, 425, 444); род. одн. Арбоюре 21 (1458 *Mih. Doc.* 122; 1471 *BD* I, 164; 1472 *Cost. D.* 26; 1473 *BD* I, 184; 1498 *BD* II, 126; 1499 *BD* II, 130, 136, 140, 144; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); Арбоюра 3 (1473 *BD* I, 190; 1475 *BD* I, 204; *Cost. D.* 4); Арбоюръ 2 (1472 *DIR«A»* 528; 1475 *BD* I, 206).

*АРБОУРЕВЪ прикм. (1): А на то ест вѣра... бояр наших: в. п. Збѣри... в. п. Лоуки Арбоюрева портарѣ соучавского (Сучава, 1486 *BD* I, 290).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Арбоюрева (1486 *BD* I, 290).

Пор. АРБОУРЕ.

*АРДАНОВИЧЪ ч. (3) (особова назва): пи(с), оу васлоуи, петръ арданови(ч) (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 760); писа петры арданови(ч) (б. м. н., 1458 *DIR«A»* 513).

ФОРМИ: наз. одн. арданови(ч) (2) (1452 *Cost.* II, 760; 1456 *Cost.* II, 583); арданови(ч) (1) (1458 *DIR«A»* 513).

*АРДАНОУВИЧЪ див. *АРДАНОВИЧЪ.

АРДЕВОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): а на розѣздѣ были землане... панъ манько ардевовичъ а оставъ голобутъ (Зудечів, 1411 *P* 79); а при то(м) были свѣдци... па(н) манко ардевови (!) па(н) прокопъ наневи(ч) (Зудечів, 1412 *P* 83).

ФОРМИ: наз. одн. ардевовичъ 1 (1411 *P* 79); ! ардевови 1 (1413 *P* 83).

*АРЖИШАНЫ мн. (4) (назва села у Молдавському князівстві): А хотар той третей част от село от Аржишан... поченши из долоу от похребъ та прѣсти на дил оу глуд (Сучава, 1495 *BD* II, 78).

ФОРМИ: род. Аржишанъ, Аржишан (1495 *BD* II, 77, 78).

*АРЗОУЛ ч. (2) (назва річки у Молдавському князівстві): А хотар томоу выш(е)реченомоу село Степканїи, ниже въ оусти Арзоул, оу вадоу Нероуцъторюви (Сучава, 1493 *BD* II, 6).

ФОРМИ: род. одн. Арзоул 1 (1493 *BD* II, 6); Арзула 1 (1493 *BD* II, 6).

*АРИИ ч. (29) (особова назва, гр. Ἄρειος) Ариј: а кто по-роуш(ить та)ковы да есть проклетъ о(т) га ба и о(т) прѣчи-стыѣ его мѣре и о(т) тїи стїи(х) о(т)цѣ никеиски(х) и да есть подобникъ ариоу <и> іоудѣ (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); А кто съ покоусит тое пороушити, тот да ест проклѣт от господа бога... и да ест подобен Іоудѣ и проклѣтому Ариоу (Сучава, 1490 *BD* I, 421).

ФОРМИ: дав. одн. ариоу, ариоу 22 (1407 *Cost.* I, 57; 1409 *DIR«A»* 437; 1411 *Cost.* I, 95; 1435 *Cost.* II, 689; 1438 *DIR«A»* 472; 1439 *Cost.* II, 32; 1454 *Cost.* II, 502; 1457

BD I, 5; 1466 *BD* I, 106; 1490 *BD* I, 421 і т. ін.); ариоу, ариоу 3 (1400 *Cost.* I, 37; 1403 *ДГАА*; 1415 *Cost.* I, 117); ариѣви 1 (1448 *Cost.* II, 306); знах. одн. ариа, ариа (1443 *ДГСМПН*; *ПГСММ*; 1448 *Cost.* II, 366).

Див. ще АРИА.

АРИА ч. (16) (особова назва, цсл. Арии, гр. Ἄρειος) Ариј: а кто по(роу)ши(ть таковы да ест) проклетъ о(т) га ба... и да е подобникъ ариі (б. м. н., 1400 *DIR«A»* 433); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того вишеписаннаго нашего даанїа... таковїи да есть проклѣ(т) о(т) га ба... и да есть подобнь іоудѣ и проклѣтому ариі (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. зам. дав. проклѣтому Ариа (1479 *BD* I, 222); дав. одн. ариі (1400 *DIR«A»* 433; 1435 *DIR«A»* 465; 1453 *Cost.* II, 466; 1460 *DIR«A»* 515; 1486 *DC* 144; 1488 *BD* I, 343; 1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 149; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); ор. одн. Ариѣю (1499 *BD* II, 155).

Див. ще *АРИИ.

*АРИИ див. АРИИ.

АРМАШ ч. (6) (молд. армаш) чиновник вищого рангу, наділений адміністративними і судовими функціями: И заплатил слоуга наш Лоупе армаш та заплатил оуси тоги пинѣзи п злат оу роуки Настѣ и братоу еи Тома (Сучава, 1489 *BD* I, 373); А хотар той вишеписанной селищи да ест от Драгоєши, коуда хотарил пан Братоул армаш (Сучава, 1493 *BD* II, 27).

ФОРМИ: наз. одн. армаш (1489 *BD* I, 373; 1493 *BD* II, 27); дав. одн. армашоу (1489 *BD* I, 373).

*АРМЪНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): И дали и подтвердили есми и(м), оу нашей земли, оу молдавской... села на имѣ онеши... и армѣн(еши), под-ли соучавъ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 568—569).

ФОРМИ: наз. армѣн(еши) (1456 *Cost.* II, 569).

АРМЪНКА, АРМАНКА ж. (9) (особова назва, молд., болг. армѣнка): мы Стефан воеводѣ знаменито чиним ис сим листом нашим... оже тоги истинїи... Дръгоуш и сестри его Баницѣ и Армѣнка, сынове Мари, жаловали есми их особноу нашею милостїю (Сучава, 1490 *BD* I, 391—392); прїидоша прѣд нами... Иванко Левич... пан Шефоул... и племенци их Армѣнка и Васка и Анна... и продали свою правую отниоу (Сучава, 1492 *BD* I, 509); И оуставше слоуга наш Жоуржа Поуцъноул та заплатил оуси тоги пинѣзи п злат оу роуки слоугам нашим Тоадероу Тоуркоу-лоу и братоу его Михоуци... и племенци их Армѣнки (Васлуй, 1497 *BD* II, 107).

ФОРМИ: наз. одн. Армѣнка 3 (1490 *BD* I, 391; 1491 *Cost.* S. 156; 1497 *BD* II, 107); Армѣнка 1 (1492 *BD* I, 509); зам. дав. сестра(м) его... васи(л)ка и армѣнка 1 (1491 *Cost.* S. 156); сестрам их Параска и Армѣнка 2 (1493 *BD* II, 14); дав. одн. Армѣнки (1490 *BD* I, 392; 1497 *BD* II, 107).

*АРМЪНЧИИ прикм. (1): а на то, коли есми хотарили то(т) хотарѣ, былъ са(м) г(с)д(в)а ми и былъ... па(н) ивашко армѣнчи(н) (Сучава, 1456 *Cost.* II, 583).

ФОРМИ: наз. одн. ч. армѣнчи(н) (1456 *Cost.* II, 583).

Пор. АРМЪНКА.

АРМЪНЧИИ ч. (1) (особова назва): И такожде оусталь Ивашко Армѣнчи прѣд нами... и даль с(в)ятому монастырю нашему от Молдавици половина села (Сучава, 1473 *ШКН* 165).

ФОРМИ: наз. одн. Армѣнчи (1473 *ШКН* 165).

АРМАНКА див. АРМЪНКА.

*АРПАШЪ прикм. (1): тѣ(м) мы... дали и подтвердили есми и(м), оу нашей земли, оу молдавской, и(х) права отнина... села на имѣ... арпѣшеши арпашеви... и тодерещи (Сучава, 1456 *Cost.* II, 568—569).

ФОРМИ: знах. мн. арпашеви (1456 *Cost.* II, 569).

АРПЪШЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы... дали и подтвердили есми и(м), оу нашей

земли, оу молдавской... села на имѣ онещи... и арпъшещи арпашеви (Сучава, 1456 *Cost.* II, 568—569); там, мы... <дали> и потвърдили есми и(м), оу нашей землѣ, оу мо(л)-давской... село... на имѣ половина о(т) тодерещи, вишне<а> ча(ст), о(т)... арпъш<еши> арпашеви (Сучава, 1488 *Cost.* S. 127).

ФОРМИ: наз. арпъшещи (1456 *Cost.* II, 569); род. арпъш<еши> (1488 *Cost.* S. 127).

АРСЕНИИ ч. (1) (*особова назва, цсл.* Арсении, гр. Ἀρσένιος) Арсеній, Арсен: а на то есм(ъ) приложилъ свою печать и оцъ мои Вл(д)ка лучьскыи арсении (б. м. н., 1366 *P* 14).

ФОРМИ: наз. одн. арсении (1366 *P* 14).

АРСОУРИ с., невідм. (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): почнши <х>отар тои бранищи от обръшии Лаоури... до самїи шипот, от толь... до Арсоури (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

АРТЕМИИ ч. (1) (*особова назва, цсл.* Артемии, гр. Ἀρτέμιος) Артемій, Артем: Я Семень с колковъ... уписалъ есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастырю родители наши Иоана Ирину... Артемія, Анну (Київ, 1398 *ДГПМ*).

ФОРМИ: знах. одн. Артемія (1398 *ДГПМ*).

АРТКУЇ ч. (1) (*стч.* artikul, *стп.* artykuł, *лат.* articulus) (*стаття, параграф юридичного документа*) артикул: I też, wsi kotoryje artykuły dalijesmo im na tom priwili naszym wypisany, potwierżajem to im na wiecznyje czasy (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: знах. мн. artykuły (1388 *ZPL* 108).

АРХАГГЕЛЬ ч. (3) (*цсл.* архаггелъ, гр. ἀρχαγγελος) архангел: балица воевода и драгъ (!) мешерьъ съзидаше црковь въ имѣ стго архаггѣла михаила на земли тересовской (Сигет, 1404 *ГМ*).

ФОРМИ: род. одн. архаггѣла (1404 *ГМ*); дав. одн. архаггѣлоу (1404 *ГМ*).

АРХІЕПИСКОПЪ, АРХІЕПИСКОПЪ, АРХІЕПИСКОУПЪ ч. (6) (*гр.* ἀρχιεπίσκοπος) архіепископ: на... соймоу кончаніе и дѣланіе и рѣженіе и справленіе наоучтавъшии (!) оу боза отецъ князь Григоріе, божією милостію и сватой церкве Илвовой архіепископъ, и також велеможны панове... соуть сосланы и налицены и наманены (під Хотинюм, 1467 *BD* II, 297); А на болшоую крѣпост и потвърженіе сталои въри, нашоу печат болшоую... и печати архіепископов і епископов... велѣли есмы привѣсити к семоу листу нашему (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: наз. одн. архіепископъ, архіепископъ 2 (1467 *BD* II, 297; 1499 *BD* II, 425); Архіепискоупъ 1 (1481 *ГПМ*); род. мн. архіепископов (1499 *BD* II, 425); ор. мн. архіепископи, архіепископи (1499 *BD* II, 419, 425).

Див. ще **АРЦИБИСКУПЪ**.

АРХІЕРАРХЪ ч. (5) (*гр.* ἀρχιεράρχης) архіерарх, архіепископ: мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже благопроизволи господство ми... и дали есми нашему монастырю о(т) поланы, иде(ж) е(ст) хра(м) стаго архіерарха и чудотворца николаы, на въсАкой (!) лѣто, по шести бочо(к) вина, о(т) нашей десАтины (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365); мы Стефа(н) воевода... знаменито чиним и(с) сымъ листом нашим... Ако да оутвърдим и оукрѣпим (!) наше еп(с)коупіе о(т) Радовце(х) идеже е(с) храм стго (!) архіера(р)ха и чудотворца Николаа (Сучава, 1486 *DC* 143—144).

ФОРМИ: род. одн. архіерарха, архіера(р)ха, архіерарха 4 (1448 *Cost.* II, 365; 1479 *DC* 140; 1481 *BD* I, 256; 1486 *DC* 144); ! архістрарха 1 (1443 *Cost.* II, 128).

АРХІЕРЪИ ч. (2) (*цсл.* архіерей, архіерьи, гр. ἀρχιερεύς) архіерей: Г(с)и помози рабу своему юрью болковичю создавшему цркъвь и олтарь стаго архіерья х(с)ва николаы

(б. м. н., бл. 1350 *P* 8); мы петръ воево(д)а... знамѣнито чины(м)... аже блгопроизволихо(м) нашы(м) блгы(м) произвольтные(м)... и дали есмы нашему монастырю о(т) по-баты гдѣ естъ хра(м) стго архіереа и чудотворца николаы... четиры челя(ди) циганъ (Дольний Торг, 1444 *DIR* «А» 481).

ФОРМИ: род. одн. архіерья, архіереа (бл. 1350 *P* 8; 1444 *DIR* «А» 481).

***АРХИМАНДРИДЪ** див. **АРХИМАНДРИТЬ**.

***АРХИМАНДРИТА** ж. (1) (*монастир, очолований архімандритом*) архімандрія: предѣлы его епа(р)хїи а(р)хи-ма(н)дриты пече(р)ское (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: род. одн. а(р)хима(н)дриты (1481 *ГПМ*).

АРХИМАНДРИТЬ, АРХИМАНДРИТЬ, АРХИМАНДРИТ ч. (32) (*гр.* ἀρχιμανδριτης) архімандрит: Тые вси села... маегъ держати... владыка Луцкий... архімандриты благословити, игумены наставляти, попы и дьяконы совершати, какъ в нашей области, въ богоспасаемыхъ городахъ въ Луцку и въ Остроже (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); А при том были светки наша рада: архімандритъ Печерский Аврамей, а княз Иван Путата (Київ, 1437 *AS* I, 34); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже придоша прѣд нами... молебникъ нашъ кир попь Григоріе, ігоумень и архімандритъ Бистричъскаго монастыра... и измѣнили съ господство мы правоую монастырскоую отни-ноу (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: наз. одн. архімандритъ, архімандрит, архімандрит(т), а(р)хима(н)дри(т), архімандритъ 16 (1437 *AS* I, 34; 1446 *P* 154; 1458 *Mih. Doc.* 121; 1476 *BD* I, 211, 215; 1481 *ГПМ*; 1488 *BD* I, 348; 1490 *BD* I, 419; 1492 *BD* I, 510; 1499 *BD* II, 153; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); архімандрит(т) 1 (1467 *Mih. Doc.* 125); архіма(н)дридъ 1 (1462 *Cost.* D. 10); род. одн. архімандрита (1446 *P* 154; 1455 *Cost.* II, 540, 544); дав. одн. архімандритоу (1498 *ЧИАФ*; 1499 *BD* II, 154); знах. одн. архіма(н)дрита (1481 *ГПМ*); ор. одн. архімандритом, архіимандритомъ 4 (1446 *P* 154; 1470 *BD* I, 150, 153; 1481 *ГПМ*); а(н)химандрито(м) 1 (1459 *P* 174); місц. одн. прі архімандритъ (бл. 1470 *ОБРН* 130); знах. мн. архімандриты (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

***АРХИМАНДРЫТЬ** див. **АРХИМАНДРИТЬ**.

! АРХИСТРАРХЪ (АРХІЕРАРХЪ) (1): и дали есми нашему монастырю (!) о(т) полъны гдѣ е(ст) хра(м) стаго архістрарха и чудотворца николаы ѿ тата(р) (Сучава, 1443 *Cost.* II, 128).

Див. ***АРХІЕРАРХЪ**.

***АРХИСТРАТИГЪ** ч. (1) (*цсл.* архістратигъ, гр. ἀρχιστρατηγος) (*титул св. Михаїла*) архістратиг: лъ (!) 6974 княини (!) олена вышла сии вздохуъ великому архістратигу михаїлоу (б. м. н., 1466 *ОБРН* 128).

ФОРМИ: дав. одн. архістратигу (1466 *ОБРН* 128).

АРХІЕПИСКОПЪ див. **АРХІЕПИСКОПЪ**.

АРХІЕПИСКОУПЪ див. **АРХІЕПИСКОПЪ**.

***АРХІЕРАРХЪ** див. ***АРХІЕРАРХЪ**.

***АРХІЕРЪИ** див. ***АРХІЕРЪИ**.

АРЦИБИСКУПЪ, ЯРЦИБИСКУПЪ ч. (3) (*стч., стп.* arcybiskup, *лат.* archiepiscopus) католицький архіепископ: а при то(м) свѣдши были князь Анъ арцибискупъ лъ(овс)ки... па(н) петръ зхарбинови(ч) (Медика, 1415 *P* 87); мы Стефанъ воевода... слубоуемъ... королевъ полскомоу... и оусим ярцибискоупом... абыхомъ мы их милости верни и подьданы были (Сучава, 1468 *BD* II, 301).

ФОРМИ: наз. одн. арцибискупъ 1 (1415 *P* 87); ярцибискупъ 1 (1433 *P* 122); дав. мн. ярцибискоупом (1468 *BD* II, 301).

Див. ще **АРХІЕПИСКОПЪ**.

АРЪМЕЩИ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали и потвърдили есми его очі(н)оу... села на имѣ... сръби н аръмеши (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342);

А хотар томуо селоу... оу краи доуброви от Брошан, от толь... до хотарь Аръмещилорь (Сучава, 1491 *BD* I, 449).

ФОРМИ: наз. аръмещи (1448 *Cost.* II, 342); род. молд. Аръмещилорь (1491 *BD* I, 449).

*АСАНЬ ч. (2) (особова назва, ар. hasan «красивий»): иыйь послалъ есмь к вамъ слуги наши асана и тулу очью то повѣдати вамъ нашему брату абы то вѣдали вы (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: знах. одн. Асана (1392—1393 *РФВ* 170).

*АСПРАТА ж. (1) (гр. ёолра «гроші») (назва дрібної

срібної монети) аспр: И мы давали за тою к паробьковъ за пать по девати тисачъ, а за иного по пати аспратъ за одного паробька (б. м. н., 1481 *BD* II, 365).

ФОРМИ: род. мн. аспратъ (1481 *BD* II, 365).

Див. ще *АСПРЪ.

*АСПРЪ ч. (2) (гр. ёолроу «гроші») (назва дрібної срібної монети): и да е(ст) о(т) на(с) тои бо(л)ници на каждую

годину ф аспра обретаАщи(м)сА в тои бо(л)ници (Сучава, 1471 *DIR* «А» 527).

ФОРМИ: наз. дв. аспра (1471 *DIR* «А» 527).

Див. ще *АСПРАТА.

АТОКЪ ч. (1) (особова назва): мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже тоты истинни жоуржъ атокъ дали есми (емоу едно село) на върхъ саратъ гдѣ е(ст) жоуде фьтъ и илѣе (Сучава, 1434 *Cost.* I, 398).

ФОРМИ: наз. одн. атокъ (1434 *Cost.* I, 398).

АУГОУСТЬ див. АВГУСТЬ.

*АОУРАРЪ ч. (4) (молд. аурар) золотар: мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е) прѣдоша прѣд нами... слоуга наш Холоватѣи и съ своими падчерицами... и продали тое мисто от млин слоузъ нашему Станчюлоу аоурарю (Сучава, 1484 *BD* I, 285); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тота истинна Васоутка... жена Станчюла аоурарѣ, жаловали есмы еи особною нашею милостію (Сучава, 1498 *BD* II, 125—126).

ФОРМИ: род. одн. аоурарѣ (1498 *BD* II, 126); дав. одн. аоурарю (1484 *BD* I, 285, 286).

*АХМАТЪ див. ОХМАТЪ.

АЧБЫ, АЧЬБЫ спол. (8) (приеднуе підрядні речення) (умовні — у препозиції) якщо б, коли б (7): ач быхомъ самъ своимъ животомъ не послѣбни были ку его мл(с)ти потребизнозъ ехати... тогда мы пошлемы помощь своѣ (Бирлад, 1439 *Cost.* II, 714); ач бы был которы отдаленны, тых засъ прѣзискати хочемо и имамо (Сучава, 1462 *BD* II, 284);

(у постпозиції) (1): и слюбуемъ заАть сѣто слюбуемъ выправить его бъ не дай ачъ бы сѣ кому пригодило (Сучава, 1433—1443 *АРМ*).

Див. ще АЧЬ, АЩЕ, АЩЕБИ, АЩЕЛИ.

АЧЕИ част. (3) (модальна) ачей, чей: того дилъ ра(д)ли есмы оуси посполоу поднѣти собе неволю... и похилити соби головуу томуо поганствоу... докоу(л) аче и сѣ Бъ ѿлы смилуе(т) абыхо(м) ти(ж) могли о(т) Ба помо(ч) имѣти и стороны свои найти ка(к) и наши прѣ(д)ши имѣл(и) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); ино за то даль вашо(и) мл(с)ти просить абы вша (!) мл(с)ть просили братьюу вашео мл(с)ти... и... вашео мл(с)ти прятатели... абы вси оберънули лица своего к поганству и ваша мл(с)ть тежъ с ними аче(и) да(л) бы богъ то бы не загибло хрестиянство межы вашео мл(с)ти днешъ (Вильна, 1493 *ПОСВВ* 152); Про тожъ естли ваша мнлость такъ чынили... делайте яко знаете. какъ межы васъ докончанье было; а чей быхомъ могли оучынити промежи вами любовъ и миръ и докончанье, якъ и первей было (б. м. н., 1499 *BD* II, 448—449).

*АЧИБКОВЪ прикм. (1) ◇ пасика ачибкова див. ПАСИКА.

ФОРМИ: род. одн. ж. ачибковы (1420 *Cost.* I, 135).

АЧЬ, АЧЬ спол. (17) (приеднуе підрядні речення) 1. (умовні — у препозиції) якщо, коли (12): Ачъ рыцерь алю-

бо шла(х)тА шла(х)тѣчу раню оучини(т) до крови имѣ(т)

емж платѣти за ранжъ еі (XV ст. *BC* 29 зв.); те(ж) ачъ слоуга ре(ч)нын оуломокъ соуседоу пана своего шкодоу алюбо кри(в)доу оучини(т) тогды па(н) имееъ за него досы(т) оучини(т) (XV ст. *BC* 30); ачъ не дастъ имъ Богъ детокъ, ино.. волны собе продати и ближнымъ своимъ дати (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627);

(в интерпозиції) (1): а прото естли на первышии ваши листы о(т) мистра о(т)писаное не естъ к ва(м) принесено можете ачъсА ва(м) оузвиди(т) радное на тьи то послѣднии мистровы (листы) такъ о(т)писать подлоугъ словъ того то немецкого спискоу которыи оу се(м) наше(м) листоу замыкамы (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

2. (допустові) (2) хоч, хоча (в интерпозиції) (1): Хоче(м) того ачъ имъ гневъ нашъ о(т)поуше(н) алъ ты(х) што щкоды починилъ што (!) и(м) право(м) досы(т) о(т)поведалі (XV ст. *BC* 28 зв.).

(у сполуч. а чъ пакъ — у препозиції) (1): ачъ пакъ хотѣА и ты(х) пословъ о(т) себе о(т)поустилъ буде(т) и о(н) ихъ назад) може(т) к собе ве(р)нути (б. м. н., 1496 *ПДВКА*).

3. (причини — у препозиції) оскільки (1): Ачъ по(д)лоугъ часовъ розны(х) обыча(и) и учи(н)кы члвчи измены (!)... а протожъ мы казимиръ... коро(л) по(л)скы(и)... выдаваемы и оуставлѣемы права кгорая жъ вшистци в нашен земли имають соудитъ (XV ст. *BC* 9 зв.— 10).

Див. ще АЧЬБЫ, АЧЬКОЛИ, АЩЕ, АЩЕБИ, АЩЕЛИ. АЧЬБЫ див. АЧЬБЫ.

АЧЬКОЛИ спол. (1) (зв'язуе підрядне речення) (допустове — в интерпозиції) хоч, хоча: а тѣжъ дадинаА моА княгини СеменоваА МарьяА и зАть еи князь Семень Юрьевичъ слюбовали ми и подьвѣзали сА подъ го, ачъ коли па тотъ час не было дочки еи, а жоны пнѣзѣА (!), семеновы, а сестры моеи княжны Настасыи, ижъ ей того имѣнѣА подъ мноу не искати (Вильна, 1482 *AS* I, 79).

Див. ще АЧЬ.

1 АЧЬ НАШЬ <А ЧИНШЬ> (1): тотъ кметъ имѣ(т) плати(т) па(н)у своему вѣноу г гривны ачъ нашъ (!) ро(ч)нын имѣе(т) емоу платитъ ка(к) и ... платѣль (XV ст. *BC* 39).

Див. АЧЬ, *ЧИНШЬ.

АЩЕ, АЩИ спол. (19) (цсл. аше) (приеднуе підрядні речення) (умовні — у препозиції) якщо (3): а на томъ хотаръ аще мочи нмоу осадити села, да осадѣть съ тѣмъ вышеписанымъ потверж(д)еніемъ (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 122); а а(щ) сего они знаидоуть тамо о(т) тое прѣ(д) реченое мѣсто а они да имають имъ възѣти сѣе что они боудоут има (!) прѣ сѣбѣ (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc* 122);

(у постпозиції) (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним (ис) сим листом... каждомуу доброму аще комоу потребизна (будет) (Сучава, 1499 *BD* II, 442);

(у сполуч. кол и... а ш е) (15) див. КОЛИ.

Див. ще АЧЬБЫ, АЧЬ, АЩЕБИ, АЩЕЛИ.

АЩЕБИ спол. (2) (приеднуе підрядні умовні речення — у препозиції) якщо б: и аще би инны млинъ оучинилсА оу томъ потоцъ такожъ да боудеть половина отнина (Сучава, 1429 *Cost.* I, 239); тое вышеписаное аще кто би хотѣ(л) пороушити о(т) наши(х) дѣтеи или нашего плѣмене таково

да е(ст) прокла(т) о(т) га ба (Сучава, 1448 *DIR* № 10 b).

Див. ще АЩЕ, АЩЕЛИ, АЧЬБЫ.

АЩЕЛИ спол. (2) (приеднуе підрядні умовні речення — у препозиції) якщо, коли ж: Ащели хто... повеления княжения нашего переступитъ дерзнетъ... да казнитъ и отъ Бога проклять будеть (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); аще ли кто пр(ѣ)стѣжитъ заповѣ(д) сѣж... да е(ст) прокла(т)

(!) о(т) ба (б. м. н., 1401 *ЗКС*).

Див. ще АЧЬБЫ, АЧЬ, АЩЕ, АЩЕБИ.

АЩИ див. АЩЕ.

Б див. **БЫ**.

БАБИНСКИЙ, БАБИНСКИЙ ч. (5) (особова назва): А при том был... панъ Ивашко Бабинский (Острог, 1465 AS I, 57); А при том был... пан Ивашко Бабинский, пан Пашко Бабинский (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. Бабинский, Бабинский (1465 AS I, 57; 1466 AS I, 60, 61).

***БАБИТЬ** прикм. (1) ◇ Бабинь потоць (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): тѣм мы видѣвш(е) его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми емоу... села на имѣ левкоушещи... на бабини потока (!) (Сучава, 1442 Cost. II, 96).

ФОРМИ: місц. одн. ч. на бабини (1442 Cost. II, 96).

БАБИНСКИЙ див. **БАБИНСКИЙ**.

БАБИЧ ч. (2) (назва річки у Вітебській землі): и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш... а... землю пашноюу... з сеножатми и з лѣсы, оу гранех, почонши: по Митин роубеж Чирчинский... а в в(!) озере и в рече Бабици е(зы) и в Тоухоу, а тамже на озере землю бортноую на имѣ Рогозною а Бабициною, также оу в обробоу грани, гдѣ Бабиц снАл сА с Чорнороуем (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: наз. одн. Бабиц (1492 AS III, 23); місц. одн. в Бабици (1492 AS III, 23).

***БАБИЧИНА** ж. (1) (назва земельної ділянки у Вітебській землі): и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш... а... землю пашноюу... з сеножатми и з лѣсы, оу гранех, почонши: по Митин роубеж Чирчинский... а в в(!) озере и в рече Бабици е(зы) и в Тоухоу, а тамже на озере землю бортноую на имѣ Рогозною а Бабициною (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: знах. одн. Бабициною (1492 AS III, 23).

БАБИЧЬ ч. (5) (особова назва): мы илѣа воеводѣ... знаемо чинимъ... оже тотѣ истинный слоуга нашъ вѣрныи бояринь панъ станъ бабиць... служитъ намъ правою и вѣрною слоужбою (Хотин, 1435 DIR«А» 465); а на <то> е(ст)... вѣра пана <стана> бабича (Сучава, 1436 Cost. I, 468); Мы Стефан воевода... знаменіто чинимъ... оже... боАрин пан Албоул... продал и отстоупил село Бабишево на имѣ Кобълїеи Вишныи, где бил дом Стана Бабиша (Сучава, 1467 VD I, 122).

ФОРМИ: наз. одн. бабиць (1435 DIR«А» 465); род. одн. бабича I (1436 Cost. I, 468); Бабиша З (1467 VD I, 122).

***БАБИШЕВЪ** прикм. (3): мы Стефан воевода... знаменіто чинимъ... оже прїиде пред нами... пан Албоул... и продал... село Бабишево на имѣ Кобълїеи Вишныи... та продал зетоу Стана Бабиша... и жене его, дочки Бабишевѣ... и братоу ей, снноу Бабишевоу Иванкоу (Сучава, 1467 VD I, 122).

ФОРМИ: дав. одн. ч. Бабишевоу (1467 VD I, 122); знах. одн. с. Бабишево (1467 VD I, 122); дав. одн. ж. Бабишевѣ (1467 VD I, 122).

Пор. **БАБИЧЬ**.

***БАБИШЪ** див. **БАБИЧЪ**.

***БАБОУЛЪ** ч. (1) (особова назва, молд. бабѣ, слов. баба): мы стефа(н) воевода... чни(м) знаменито... оже... дали и потвѣрдили есмы нашей митрополїи... ей пнтомы циганы на имѣ... бабоу(л) и своими да(т)ми и чела(д)ю (Сучава, 1465 DIR«А» 518).

ФОРМИ: наз. одн. бабоу(л) (1465 DIR«А» 518).

***БАВОВСКИЙ** прикм. (1) ◇ Бавовские дворы (1) (назва садиби у Молдавському князівстві): И пак дадох... господство ми... село именем Боурещїи... що тото село Боурещїи прислоушно бѣ къ Бавовских дворов (Сучава, 1491 VD I, 464).

ФОРМИ: род. мн. Бавовских (1491 VD I, 464).

***БАВОЛНА** ж. (4) (стп. bawelna, стч. bawlna, свн. bowtwol(l)e) бавовна: а што привезетъ изъ бесарабъ

или перещь, или баволну, или будь што, отъ вї кантари, у баковѣ, польгрубель серебра (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а што привезоутъ изъ басарабъ или перещь, или боволноу или боуд што... польг рубль серебра (Сучава, 1434 Cost. II, 668); А што привезоут отъ Басараб или отъ Тоуркох, или перещь, или баволноу или боуд што, оу Баковѣ... отъ воза по в златы тоурских (Сучава, 1460 VD II, 274).

ФОРМИ: знах. одн. баволноу, баволну З (1408 Cost. II, 631; 1456 Cost. II, 789; 1460 VD II, 274); боволноу I (1434 Cost. II, 668).

БАГАВЪСКИЙ ч. (1) (особова назва): а при то(м) бы(л) оуроженьи панъ григоръ багавъский и панъ Акушь секиринский... а иншихъ много было при томѣ добры(х) (Кам'янець, 1420 ПГАГ).

ФОРМИ: наз. одн. багавъский (1420 ПГАГ).

БАГАЕТСКИЙ ч. (1). (особова назва): мы панове господарѣ нашего... на имѣ... панъ вилча о(т) липники... панъ станчоу(л) багаетский... вызнаваемъ тымъ то... листомъ... колижъ... илѣашъ воевода... владиславови, кролю по(л)скомоу... голдѣ вырности... е(ст) оучини(л)... мы также... обнцоуемъ и слюбоуемъ... тотѣ истинныи голдѣ... стеречи и... ховати (Львів, 1436 Cost. II, 701—702).

ФОРМИ: наз. одн. багаетский (1436 Cost. II, 701).

БАГЛОВ ч. (1) (назва села у Волинській землі) Буглів: кн(А)зю Василью осталсА городъ Збараж, а к тому села Янковшы... Баглов (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Баглов (1463 AS I, 54).

***БАГЛОУИ** див. **БАХЛОУИ**.

***БАГНО** с. (1) багно: я хве(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича... даровала есми... моюжа своє(г)... своими име(н)и о(т)чизными на има А(б)лон(ь)ны(м) а по(л)жами з боры з леси з болоты с по(л)ми нсь сеножа(т)ми з реками з потоки и з багны (Луцьк, 1490 ЗХП).

ФОРМИ: *ор. мн. багны* (1490 ЗХП).

БАГОВСКИЙ ч. (2) (*особова назва*): мы александръ воевода... знаменито чини(м)... оже есмо просили велележн(х) паны и шла(х)отини (1) пано(в) ра(дї) королевской... пана яна баговского и иньи панове русци, иже мы слюбуемъ... служити королю его мл(с)ти... ажбы коли имала неволю земля корола его мл(с)ти роускаа и подолскаа о(т) татаръ... помо(ч) давати (Банилів, 1455 Cost. II, 769—770); А на то свѣдкове... пан Халецкый и пан Баговский (Сучава, 1460 BD II, 276).

ФОРМИ: *наз. одн. Баговский* (1460 BD II, 276); *знах. одн. баговского* (1455 Cost. II, 769).

***БАГОВЪ РОГЪ** ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою... слоужбою... дали есмо емоу... еще силище где ста(в) по (1) баговы(м) рого(м) (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *ор. одн. баговы(м) рого(м)* (1437 Cost. I, 541).

БАГРАМЪ ч. (2) (*особова назва*): а на то свѣдоци... панъ баграмъ соцкии львовскийи (Львів, 1386 P 31); а на тѣ свѣдци... баграмъ соцкый (Львів, 1400 P 61).

ФОРМИ: *наз. одн. баграмъ* (1386 P 31; 1400 P 61).

***БАГРИНОВСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): просил есми... княза Григора Ивановича Багриновского, абы их милость печати свои приложили к семоу моему листу (Друцьк, 1492 AS III, 24).

ФОРМИ: *знах. одн. Багриновского* (1492 AS III, 24).

***БАГРЫНОВСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Багриново у Ви́тбьскій землі*): тамъ же вѣверхъ Кулыги просто до (ро)гу леса, а одѣ леса ажъ до урочища Вирной долины, где застальсмо бояръ Хмельницкихъ... которые призналы по тую долину Вирную грунтъ Мыкульнскій, а за долиною Багрыновскій (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8—9).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Багрыновский* (1430 ГВКЛ 9).

БАДЕВ *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... томоу... монастыроу, цигане на имѣ... Бадѣ(в) съ чельдею, и сынъ Бадев Микоула съ чельдею (Сучава, 1487 BD I, 309—310).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Бадев* (1487 BD I, 310).

Пор. БАДѢ.

***БАДЕВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): мы бояре... александра воеводы па(н) михаило дорогу(н)скый... думитръ бадевич(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестръ господаря нашего корола по(л)ского (б. м. п., 1421 Cost. I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн. бадевич(ч)* (1421 Cost. I, 141—142).

БАДЕВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): били дани тоти њ цркви ис попи... ла црко(в) оу бадевци и(с) попо(м)... (Сучава, 1490 DC 147).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу бадевци* (1490 DC 147).

БАДИКА ч. (1) (*особова назва, молд. баде «дядя»*): а на имѣ цигано(м)... бадика и съ чельдѣю еи (Сучава, 1462 Cost. D, 11).

ФОРМИ: *наз. одн. бадика* (1462 Cost. D, 11).

БАДОУ ч. (1) (*особова назва, молд. баде «дядя»*): мы стефанъ воевода... знаменито чини(м)... еже... дали е(с)ми стон цркви (1)... тоти цигани на имѣ хрѣма(н) и бера бадоу (Дольный Торг, 1458 ПГСММЦ).

ФОРМИ: *наз. одн. бадоу* (1458 ПГСММЦ).

Див. ще БАДѢ.

***БАДѢ** ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши правою... его слоужбою... дали есмы емоу оу нашен земли молдавской осемъ сель на има... лнеши... ба(д) (Сучава, 1436 Cost. I, 488).

ФОРМИ: *наз. одн. ба(д)* (1436 Cost. I, 488).

БАДѢ ч. (17) (*особова назва, молд. баде «дядя»*): а на то вѣра... боаръ молдавскихъ... вѣра пана бадѣ сучавского (Сучава, 1403 ДГАА); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже(е) тоти истинний наши слоуги Фрѣциль... и Бди слоужили нам право и вѣрно (Васлуй, 1495 BD II, 47).

ФОРМИ: *наз. одн. БадѢ* (1436 Cost. I, 484; 1440 DBAc 32; 1443 Cost. II, 120; 1487 BD I, 310); *под. одн. бадѣ, Badi* 6 (1403 ДГАА; 1443 Cost. II, 156; 1445 DIR«A» 483; 1446 Cost. II, 241, 248, 270); *бадѢ, ба(дѢ)* 4 (1411 Cost. I, 85; 1438 Cost. II, 15; 1443 ДГСММН; Cost. II, 141); *дав. одн. зам. наз. Бьдн* (1495 BD II, 47); *знах. одн. бадю* (1454 ПГПММ); *ор. одн. бадю* (1436 Cost. I, 481).

Див. ще БАДОУ.

БАЙКО ч. (4) (*особова назва, молд., болг. бай «дядько»*): и дали и потвѣрдили есми... наше(м)у монастыри о(т) побрати... татары, на имѣ байко и съ чель(д)ю... (Сучава, 1453 Cost. II, 445); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Шандроу и братіа его Юрїи Байко и Сава... жаловали есмы их особною нашею милостію (Сучава, 1495 BD II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн. байко* (1453 Cost. II, 445, 446; 1465 BD I, 88; 1495 BD II, 249).

***БАЙКОВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): а на то ест... вѣра пана Ивана Байковича (Сучава, 1441 DBAc 40).

ФОРМИ: *род. одн. Байковича* (1441 DBAc 40).

БАЙКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы також и от нас есмы дали и потвѣрдили... тое прѣдреченое половина село на имѣ от Байковци (Сучава, 1489 BD I, 367).

ФОРМИ: *наз. зам. род. от Байковци* (1489 BD I, 367).

***БАЙКОУЛ** ч. (1) (*назва місцевости у Молдавському князівстві*): хота(р)... прости чере(с) бїстріца на грохотиш и байкоул (Корочин Камінь, 1458 Mih. Doc. 122).

ФОРМИ: *знах. одн. байкоул* (1458 Mih. Doc. 122).

БАЙМАКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): се мы панове Цеценевьскый... продали есмо имѣнне отчиною свою и дѣдиною... на има Цеценевьци а Баймаковци на речи на Слоучи (Кременець, 1467 AS I, 63).

ФОРМИ: *наз. Баймаковци* (1467 AS I, 63).

***БАЙНЦИ** *мн.* (1) (*назва села на Буковині*): Се азъ ра(б) вл(д)ки моего їу ха їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвѣрдили есмы стои нашен епискоупїи о(т) радѣвце(х)... а црко(в) на лоукавци и(с) попо(м)... ї црко(в) оу бай(н)ци и(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу бай(н)ци* (1490 DC 147).

БАЙЧАН *див. БАЛЧАН.*

***БАЙЧАНУОУЛЪ** ч. (7) (*особова назва*): а на то е(ст) вѣра... ивана байчаноула (Сучава, 1453 Cost. II, 494); а на то ес(т) вѣра... пана байчаноула (Сучава, 1455 Cost. II, 559).

ФОРМИ: *род. одн. байчаноула* 6 (1453 Cost. II, 494; 1455 Cost. II, 540, 550, 553, 559, 564); ! *бличаноула* 1 (1454 Cost. II, 501).

Див. ще БАЛЧАН.

***БАЙЧАНЫ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): пи(с) жоуржъ ноилеви(ч) оу байчане(х) (Байчани, 1454 ПГПММ).

ФОРМИ: *місц. оу байчане(х)* (1454 ПГПММ).

***БАКОВСКИЙ** *прикм.* (2) ◊ *Баковский* и *трѣгъ* (2) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Бакеу: мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже... даем и потвѣрждаем... мито от Баковского трѣга (Бистрица, 1457 BD I, 3—4).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Баковского* (1457 BD I, 4).

*Пор. *БАКОВЪ.*

***БАКОВЪ ч. (44)** (назва міста у Молдавському князівстві) Бакеу; а кто повезеть сукно до бесарабъ, дати иметь... у баконъ, отъ гривну два гроши (Сучава, 1408 Cost. II, 631); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїишоша прѣд нами... попь Григоріе, Игоумень и архимандритъ Бистричскаго монастира, и съ въсьми яже о христь братїами... и измѣнили съ господство мы правою монастирскою отниноу... и дали господствоу мы петь сель... три на Бистрици, выше Бакова (Ясси, 1500 BD II, 173).

ФОРМИ: *род. одн. Баконъ* 5 (1435 Cost II, 677; 1457 BD I, 4; 1459 DIR«A» 514; 1462 Cost. D. 10); *Бакова* 4 (1409 Cost. I, 64; 1460 DIR«A» 515; 1499 BD II, 162; 1500 BD II, 173); *місц. одн. оу Баконъ, у баконъ* 32 (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; 1439 Cost. II, 59; 1456 Cost. II, 789; 1457 BD II, 258; 1460 BD II, 274, 275, 276; DIR«A» 515; 1462 BD I, 56; Cost. D. 10 і т. ін.); *оу Бакови* 1 (1456 Cost. II, 790); *оу Бако(в)* 1 (1447 Cost. II, 732); *оу Бакон* 1 (1460 BD II, 274).

*Див. ще *БАКОВСКИЙ* (Баковскіи тръгъ). **БАКОТА ж. (2)** (назва села у Волинській землі) Бакоти; а кн(А)зю Солтану оу лоуцком повѣте... села... Бакота... ЛопушнаА (Луцьк, 1463 AS I, 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Бакота* (1463 AS I, 55; 1482 AS I, 81). **БАКОТСКИЙ, ВАКОТНКИ ч. (2)** (особова назва): а прzi ihm bili swidczy... rap Piotr Bakothki stharostha podolski (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 4); а при томъ были и свѣдши п(н)ъ петрашь бакотский (Ольховець, 1445 СРК).

ФОРМИ: *наз. одн. бакотский* 1 (1445 СРК); *Bakothki* 1 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4).

***БАКШИНЪ прикм. (2)** ◇ Бакшина гора (2) (назва процища у Волинській землі): к тому село наше Теремное подь Луцкомъ, почонь... отъ того коньца... къ Бакшиной горе... а отъ Бакъшыны горы до дороги Лисчицьское (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

ФОРМИ: *род. одн. ж. Бакъшыны* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2); *дав. одн. ж. Бакшиной* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

***БАКЪШЫНЪ див. *БАКШИНЪ.** ***БАЛАКЪРОВИЧЪ ч. (1)** (особова назва): мы... ива(н) балакърови(ч)... чинимъ знаменит(т)... како... мы... ислобуемы за него (Луциця, 1388 Р 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. балакърови(ч)* (1388 Р 38).

***БАЛАМУТОВЪ прикм. (1)**: а къ тому дали есмо ч(о)-л(о)в(е)ка у Терebene жъ, на имя Баламутова сына (Городно, 1497 РИБ 683).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Баламутова* (1497 РИБ 683).

***БАЛАНЕШИ див. БЪЛЪНЕШИ.**

БАЛАНЪ¹ ч. (4) (особова назва, молд., болг. Балан, Бълан): Тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою (!) до на(с)... дали есми емоу... села... где е(ст) миклаА о(т) бахноу и где е(ст) баланъ о(т) стрымба (Сучава, 1434 DIR«A» 463); тѣм (sic.— Прим. вид.) мы видѣше правою и вѣрною и(х) службою до на(с)... дали есми и(м)... села... и пониже едно мѣсто на имѣ стръминоаса и где е(ст) баланъ (Сучава, 1439 Cost. II, 41).

ФОРМИ: *наз. одн. баланъ* (1434 DIR«A» 463; 1436 DIR«A» 469; Cost. I, 444; 1439 Cost. II, 41).

БАЛАНЪ² ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): Мы Стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... даемъ... монастирю... села... на имѣ грабовци... и бересци и на... телици... баланъ (Сучава, 1443 ДГСПМН); мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... потвръж(д)аемъ села на имѣ репчичаны ись оусими прикоутки на имѣ где ватаманъ дави(д) и раловци и баланъ (Сучава, 1446 ПГСПМР).

ФОРМИ: *наз. одн. баланъ* (1446 ПГСПМР); *знах. одн. баланъ* (1443 ДГСПМН).

БАЛАСИНЕШИ див. БАЛОСИНЕШИ.

***БАЛАСИНОВИЧЪ ч. (1)** (особова назва): Мы илѣа воевода... чини(м) знаемо... аже тотъ истинны на имѣ панъ

ивашко баласиновичи (!) и съ своими братїами... слоужили преже стопочившему род(и)телю нашему (Сучава, 1436 Cost. I, 481).

ФОРМИ: *наз. одн. ! баласиновичи* (1436 Cost. I, 481). **БАЛАСИНОВЦИ, БАЛОСИНОВЦИ мн. (3)** (назва села у Молдавському князівстві): мы илѣа воевода... знаменито чинимъ... оже даль свѣтопочившыи родитель нашъ... монастирю... едно село на сочавѣ, на имѣ баласиновичи и съ млиномъ (Сучава, 1439 Cost. II, 46); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ мон(м) люде(м)... о(т) баласиновичи (Сучава, 1453 Cost. II, 492).

ФОРМИ: *наз. баласиновичи* 2 (1439 Cost. II, 46; 1444 Cost. II, 207); *зам. род. о(т) баласиновичи* 1 (1453 Cost. II, 492).

Див. ще БАЛОСИНЕШИ. **БАЛАЧ, БАЛАЧЪ ч. (2)** (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїишоша прѣд нами... Стана... и братаничи еи... и продали... едно село на Смилон на имѣ где бил Балач (Сучава, 1491 BD I, 447).

ФОРМИ: *наз. одн. Балач, Балачъ* (1491 BD I, 447).

БАЛАЧАНИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Се азъ ра(б) вл(д)ки моего їу хѣ їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвръдили есми стои нашен епискоупи о(т) радѣвце(х)... тоти ѣ цркви ис попи... мѣ црковъ оу балачани и(с) попомъ... (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу балачани* (1490 DC 147).

БАЛАЧЪ див. БАЛАЧ.

***БАЛИЛОВСКИЙ прикм. (1)** (пор. Балила у Молдавському князівстві): Се азъ ра(б) вл(д)ки моего їу хѣ їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвръдили, есми стои нашен епискоупи о(т) радѣвце(х)... тоти ѣ цркви ис попи... ке црков(в) балиловска (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. балиловска* (1490 DC 147).

БАЛИНА ж. (2) (назва соляного джерела у Львівській землі): побралъ па(н) татомиръ вепрѣ оу черно(м) лѣсѣ коло тоурьи оу балины... лѣсѣ и балина вокно солное и поле и доубровы то е(ст) балицкое (Зудечів, 1413 Р 83).

ФОРМИ: *наз. одн. балина* (1413 Р 83); *род. одн. балины* (1413 Р 83).

***БАЛИНОВСКИЙ прикм. (1)**: Се азъ ра(б) вл(д)ки моего їу хѣ їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвръдили есми стои нашей епискоупи о(т) радѣвце(х)... тоти ѣ цркви ис попи... е црков(в) балиновска и(с) попо(м) Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. балиновска* (1490 DC 147).

Пор. БАЛИНЦИ.

***БАЛИНОЕ с. (1)** ◇ крѣница балиное див. КРѢНИЦА.

ФОРМИ: *знах. одн. балиное* (1448 Cost. II, 324).

БАЛИНЦИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): и лостало съ мъринки... село на имѣ мьндренци, на сиретъ, где били балинцы... тиж на сиретъ (Сучава, 1492 Cost. S. 161).

ФОРМИ: *наз. балинцы* (1492 Cost. S. 161).

БАЛИЦА¹ ч. (7) (особова назва): мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже тотъ истинныи слуга и боярипъ нашъ панъ Балица мудричка... служить намъ правою и вѣрною службою (Сучава, 1403 RS 338); балица воевода... съзидаше црковъ (Сигет, 1404 ГМ); коли еси своихъ пословъ до насъ прысылалъ, Ивана Берсеи и Балицоу дьяка и они намъ отъ тебе говорыли: намъ взятъ

миръ зъ великимъ княземъ... литовськимъ... бо ты съ нимъ миръ... взялъ еси (б. м. н., 1498 *ВД* II, 409—410).

ФОРМИ: наз. одн. балица 3 (1403 *RS* 338; 1404 *ГМ*; *Cost.* II, 625); зам. род. вѣра... Балица 3 (1411 *Cost.* I, 85; 1495 *ВД* II, 53); знах. одн. Балицоу (1498 *ВД* II, 409).

*БАЛИЦА² ж. (1) (назва гори у Молдавському князівстві): хота(р)... оу пискоул балиц(и) долъ между таркѡу и бистри(ц) (Корочин Камінь, 1458 *Міт. Doc.* 122).

ФОРМИ: род. одн. балиц(и) (1458 *Міт. Doc.* 122).

БАЛИЦКІИ¹, БАЛИЦКИ, БАЛІЦКІИ ч. (8) (особова назва): а на розвѣздъ были землѡне и панъ ленъко зарубичъ воевода зудечовский панъ короваи процевиць... панъ татомиръ балицкий (Зудечів, 1411 *Р* 79); а при томъ боули свѣдоци, Панъ Татомиръ Балицки, панъ ивашко Голешевски (б. м. н., 1473 *ЗНТШ* V, 3).

ФОРМИ: наз. одн. балицкии, баліцкіи 5 (1411 *Р* 79, 80; 1413 *Р* 83; 1424 *Р* 104); Балицки 1 (1473 *ЗНТШ* V, 3); дав. одн. балицкомоу (1413 *Р* 84); знах. одн. балицко(г) (1413 *Р* 83).

*БАЛИЦКІИ² прикм. (1) изниже ты(х) врочишь лѣсъ и балина вокно солноне и поле и доубровы то е(ст) балицкое (Зудечів, 1413 *Р* 83).

ФОРМИ: наз. одн. с. балицкое (1413 *Р* 83).

Пор. *БАЛИЧИ.

*БАЛИЦОВЪ прикм. (1) ◊ гребля балицова див. *ГРЕБЛЯ.

ФОРМИ: місц. одн. ж. на балицовы (1434 *DIR* «А», 463).

*БАЛИЧИ мн. (2) (назва села у Львівській землі) Баличі: тоти старци... визнали... староую границу и врочища mezi дѣдошичи и mezi баличи (Зудечів, 1413 *Р* 83).

ФОРМИ: род. баличъ (1413 *Р* 83); ор. баличи (1413 *Р* 83).

*БАЛИЧИНЪ прикм. (2): а на то вѣра... пана балъчина сына бырлича (Сучава, 1393 *Cost.* I, 14); а на то... вѣра баличина (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 27).

ФОРМИ: наз. одн. ж. баличина 1 (бл. 1400 *Cost.* I, 27); балъчина 1 (1393 *Cost.* I, 14).

Пор. БАЛИЦА¹.

БАЛІЦКІИ див. БАЛИЦКІИ¹.

*БАЛКАНЪ ч. (1) (особова назва, молд., болг. балкан «гора»): а на то е(ст) вѣра... пана тадора балкана (Сучава, 1453 *DIR* «А» 503).

ФОРМИ: род. одн. балкана (1453 *DIR* «А» 503).

БАЛКОВЦИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): а мы за тымъ... дали есми тому свѣтому нашем(у) монастырю о(т) пу(т)ноу тое вишеписа(н)ное наше село на имѣ ба(л)ковци (Сучава, 1471 *ДГСМПБ*); Се азъ... Ю Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвърдили есми... монастырю от Поутной... є црѣков от Балковци (Сучава, 1490 *ВД* I, 419).

ФОРМИ: наз. ба(л)ковци (1471 *ДГСМПБ*); зам. род. от Балковци (1490 *ВД* I, 419).

*БАЛОМИРЕЩИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): хота(р) томуо селоу фюндѣне(м) да ес(т) поченши о(т)... баломиреши (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224); еще есми дали... црѣковъ из Трестіана и о(т) баломиреше(х) (Васлуй, 1446 *Cost.* II, 263).

ФОРМИ: род. баломиреши (1428 *Cost.* I, 224); місц. зам. род. о(т) баломиреше(х) (1446 *Cost.* II, 263).

БАЛОСИНЕЩИ, БАЛАСИНЕЩИ, БАЛОСИНЕЩИ мн. (9) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже... Ивоул... и съ непо томъ его... дали... села... на Си(мил)и на има Добромиреши и Балосинеши (б. м. н., 1440 *DBAc* 31); тѣ(м) мы видѣше его правою... слоужбою до на(с) жаловали есми его... и дали есми емоу... села... на има балосинеши и на поли на има милотинеши (Сучава, 1442 *Cost.* II, 93); на имѣ црѣкамъ... д̃ црѣко(в) оу баласинеши и(с) попо(м)

(Сучава, 1490 *DC* 148); на имѣ прѣквям... є прѣков оу Балосинеш с попом (Сучава, 1490 *ВД* I, 420); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тот(ъ ис)тинни слоуг(а) наш Лоука Боц и племеници его... дали и потвърдили есмы им... двѣ села на имѣ Балосинеши и Итринеши оу Немецкой волости (Сучава, 1491 *ВД* I, 491).

ФОРМИ: наз. Балосинеши 3 (1440 *DBAc* 31; 1441 *DBAc* 37; 1442 *Cost.* II, 93); Балосинеши 1 (1491 *ВД* I, 491); зам. місц. оу баласинеши 1 (1490 *DC* 148); род. Балосинеши (1491 *ВД* I, 491); знах. балосинеши (1453 *Cost.* II, 492); місц. оу Балосинеш (1490 *ВД* I, 420).

Див. ще БАЛАСИНОВЦИ.

БАЛОСИНОВЦИ див. БАЛАСИНОВЦИ.

*БАЛОСИНЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже то(т) истинни попь Иоиль дали есми емоу едноу поу стынно на кырлигътоури где е(ст) кырница близъ балосина (Ясси, 1434 *Cost.* I, 391).

ФОРМИ: род. одн. балосина (1434 *Cost.* I, 391).

*БАЛОТА ч. (3) (особова назва): Мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... маиколѡ дъци стоѡнова... съ балотою... тѡгали на влада... аже имъ была очина тото село о(т) солка (Баня, 1418 *Cost.* I, 126—127); а мы есмы жаловали наши слугы, балотоу и оанча и дали есмы имъ тое село тамръташи(н)ци (Сучава, 1432 *Cost.* I, 327).

ФОРМИ: дав. одн. балотъ (1432 *Cost.* I, 327); знах. одн. балотоу (1432 *Cost.* I, 327); ор. одн. балотою (1418 *Cost.* I, 127).

БАЛОШЕЩИ, БЪЛОШЕЩИ, БЪЛОШЕЩИ мн. (11) (назва села у Молдавському князівстві): еще есми дали прѣдреченному монастырю... црѣковъ о(т) балошече(х) (Васлуй, 1446 *Cost.* II, 263); дали есми се(с) ли(ст)... селамъ... на имѣ... бѣлошещи и жеминеши (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288); и дали и потвърдили есми монастырю... о(т) немца... село на имѣ бѣлошещи, на немца (Сучава, 1455 *Cost.* II, 564); Тѣм мы видѣши его правоую и вѣрноую слоужбою до нас... дали... есми емоу... села на имѣ Бѣлошещи на Юкаши (Сучава, 1475 *ВД* I, 205—206).

ФОРМИ: наз. бѣлошещи 3 (1455 *Cost.* II, 561, 564; 1458 *ВД* I, 6); бѣлошещи, бѣлошещи 3 (1446 *Cost.* II, 251; 1447 *Cost.* II, 288; 1454 *Cost.* II, 517); Бѣлошещи 1 (1475 *ВД* I, 206); дав. Бѣлошещим (1475 *ВД* I, 206); знах. бѣлошещи (1455 *Cost.* II, 561, 562); місц. зам. род. (от) бѣлошече(х) (1446 *Cost.* II, 263).

БАЛОШЪ див. БЪЛОШ.

БАЛЧАН, БАЛЧАНЪ, БАИЧАН ч. (64) (особова назва, молд., мад. balkánu «болото»): а на то е(ст) вѣра... пана ивана балчана чашника (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 476); а на то ест вѣра... Ивана Баичана (Васлуй, 1436 *ВАМ* 29); а на то е(ст) вѣра... пана ивана балчина (sic.—Прим. вид.) чашника (Васлуй, 1442 *Cost.* II, 101); а панове наши по имену... па(н) ива(н) ба(л)ча(н) па(н) оана пынтече (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: наз. одн. Балчан, ба(л)чанъ, ба(л)ча(н), балчанъ 5 (1440 *DBAc* 32; 1443 *Cost.* II, 120; 1445 *Cost.* II, 730; 1452 *Cost.* II, 422; 1456 *ЭСФ*); баичан, баича(н) 4 (1449 *Cost.* II, 386; 1453 *Cost.* II, 458; 1455 *Cost.* II, 562; 1456 *Cost.* II, 791); род. одн. балчана, бѣлчана, ба(л)чана 35 (1436 *DIR* «А» 469; 1438 *Cost.* II, 15; 1441 *DBAc* 35; 1445 *DIR* «А» 483; *Cost.* II, 219; 1448 *DIR* № 10 а; *Cost.* II, 317; 1452 *Cost.* II, 432; 1453 *Cost.* II, 462; 1455 *Cost.* II, 544 і т. ін.); баичана 18 (1436 *ВАМ* 29; 1446 *Cost.* II, 248; 1448 *Cost.* II, 314; 1452 *Cost.* II, 426; 1453 *DIR* «А» 503; *Cost.* II, 446, 454; 1456 *Cost.* II, 569, 578; *Міт.* 213 і т. ін.); балчана 1 (1439 *Cost.* II, 52); ! балчина 1 (1442 *Cost.* II, 101).

Див. ще *БАИЧАНУЛЪ.

! БАЛЧИНА див. БАЛЧАН.

*БАЛЧАНЪ див. БАЛЧАН.

БАЛШЕ ч. (4) (особова назва, молд., слов. балия «чари»): Се азъ... Іоан Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша... Балше и братъ его Юга, сынове Олюшка, непотове Шендра... и продали свою правою очиноу (Сучава, 1489 *VD I*, 376); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїде... Настъ... и дала племенику своєму слоузъ нашемоу Балши едно село (Сучава, 1491 *VD I*, 468).

ФОРМИ: наз. одн. Балше (1489 *VD I*, 376); дав. одн. Балши 2 (1491 *VD I*, 468); балше 1 (1489 *VD I*, 377).

***БАЛЪТРОМЪИ** ч. (1) (особова назва, стп. Bartłomiej, стп. Bartolomej, лат. Bartholomaeus, гебр. bar-Tholmaj) Варфоломїй: а писана... оу де(н) свѣтого балътромъа (Галич, 1401 *P* 66).

ФОРМИ: род. одн. балътромъа (1401 *P* 66).

Див. ще ***БАЛФРОМЪИ**.

***БАЛЪЧИНЪ** див. ***БАЛИЧИНЪ**.

***БАНИЛОВЪ** ч. (1) (назва села на Буковині) Банилів: пи(с), оу баниловъ (Банилів, 1455 *Cost. II*, 770).

ФОРМИ: місц. одн. оу баниловъ (1455 *Cost. II*, 770).

Див. ще **БЪНИЛА**.

БАНИЦЪ ж. (2) (особова назва, молд., мад. вап «намісник»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Дръгоуш и сестри его Баницъ и Армѣнка... жаловали есми их особною нашею милостїю (Сучава, 1490 *VD I*, 391—392); а Дръгоушоу и сестрам его Баници и Армѣнки да ест им «село» (Сучава, 1490 *VD I*, 392).

ФОРМИ: наз. одн. Баницъ (1490 *VD I*, 391); дав. одн. Баници (1490 *VD I*, 392).

БАНКА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до насъ... дали и подтвердили есми емоу его от(ни)ны... на оусти пожериты оу банка (Сучава, 1452 *Cost. II*, 426).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. оу банка (1452 *Cost. II*, 426).

***БАНКО** ч. (1) (особова назва, молд., мад. вап «намісник»): Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамоуре(ш)скы(м) (!) и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещеръ съзидаше црковь (Сигет, 1404 *ГМ*).

ФОРМИ: наз. одн. ба(н)ко (1404 *ГМ*).

БАНОВСКЫИ ч. (1) (особова назва): Мы панове... на има панъ вилча о(т) липники и панъ исѣа бановскыи визнаваемъ... колижь... илѣашъ воевода... владиславови, кролю по(л)скому... голдъ вырности... оучини(л)... мы такоже... слубоуемъ... тотъ... голдъ... ховати (Львїв, 1436 *Cost. II*, 701—702).

ФОРМИ: наз. одн. бановскыи (1436 *Cost. II*, 701).

***БАНСКИЙ** прикм. (3): «а хотаръ томоу селу... дорого(ю) шо идеть до бани, до хотаръ банского (Сучава, 1424 *Cost. I*, 162); и потврждаемъ тому прѣ(д)реченном(у) монастирю ис съмъ нашимъ листо(м)... два млины шо су(т) оу банъ та е(ст) имъ на полы съ банскими прѣгари (Сучава, 1443 *ПГСММ*);

дорога банская (1) див. ДОРОГА 1.

ФОРМИ: род. одн. ч. банского (1424 *Cost. I*, 162); ор. одн. жс. банскою (1423 *DIR«A»* 447); ор. мн. банскими (1443 *ПГСММ*).

Пор. ***БАНЯ**.

БАНТОВАТИ дієсл. недок. (13) (мад. bántani) непокоїти, турбувати; паки име(т) кто бантовати ты(х) люди или оузти о(т) ни(х) боу(л) шо, без и(х) воли, томоу шїа плати(т) (Сучава, 1444 *Cost. II*, 208); и дали есмы тым селам... сес лист... на то, шобы... ни глобники ни припашари да не бантовать их (Дольный Торг, 1475 *VD I*, 200).

ФОРМИ: інф. бантовати (1444 *Cost. II*, 208; 1447 *Cost. II*, 288; 1449 *Cost. II*, 743; 1452 *Cost. II*, 760; 1455 *Cost. II*, 531; 1456 *ГПХМ*; 1458 *VD I*, 9; 1467 *Mih. Doc.* 125); майб. 3 ос. одн. имет бантовати (1444 *Cost. II*, 208; 1475 *VD I*, 200); нак. сп. 3 ос. мн. да не бантовать (1475 *VD I*, 200).

***БАНЧА** ч. (1) (особова назва, молд., мад. вап «намісник»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша... слоуга наш Жоуржа сынъ Банчи Продънескоула и оуноука его Мика... и продали... едно село на нмъ Сръбїи (Сучава, 1493 *CVD* 5—6).

ФОРМИ: род. одн. Банчи (1493 *CVD* 6).

Див. ще **БАНЧОУЛЬ**.

***БАНЧИНЪ** прикм. (1): И оуставше... Стан Грама и братїа его... та заплатили... пинъзи... оу роуки слоузъ нашемоу Жоуржи сыноу (в ориг. сноу.— Прим. вид.) Банчиною Продънескоула (Сучава, 1493 *CVD* 6).

ФОРМИ: дав. одн. ч. Банчиною (1493 *CVD* 6).

Пор. ***БАНЧА**.

БАНЧОУЛЬ ч. (18) (особова назва, молд., мад. вап «намісник»): а на то е(ст)... вѣра пана банчоула (Сучава, 1433 *Cost. I*, 364); а на то е(ст) вѣра... пана банчо(л) (Сучава, 1443 *Cost. II*, 156).

ФОРМИ: наз. одн. банчоуль (1434 *Cost. II*, 666); род. одн. банчоула, Банчоула 13 (1433 *Cost. I*, 364; 1434 *DIR«A»* 463; *Cost. I*, 395; 1435 *МЭФ*; 1436 *ВАМ* 29; *Cost. I*, 445; 1437 *Mih.* 203; 1438 *Cost. II*, 15; 1439 *Cost. II*, 52; 1441 *ДВАс* 35 і т. ін.); банчоула 3 (1433 *Cost. II*, 594; 1434 *Cost. I*, 386; 1436 *DIR«A»* 469); банчо(л) 1 (1443 *Cost. II*, 156).

Див. ще ***БАНЧА**.

***БАНЧЮЛЬ** див. **БАНЧОУЛЬ**.

БАНЬ ч. (1) (мад. вап) намісник: И сѣтвори си камень въ дни їо нѣгое воевода: сѣтвори Барбоу(л) бань и Прѣвоуль дворник и сѣ братїам ихъ (Дял, 1455 *Nic. Doc.*).

ФОРМИ: наз. одн. бань (1455 *Nic. Doc.*).

***БАНЯ** ж. (41) (назва міста у Молдавському князівстві): а коли са воротать изъ угорь... у бани отъ каждого терху по два гроши (Сучава, 1408 *Cost. II*, 631); писа їсаїа логофеть оу бани (Баня, 1418 *Cost. I*, 127); и да е(ст) прихо(д) к ты(м) млино(м) ис нашего мѣста о(т) бани (Сучава, 1448 *Cost. II*, 313); хотар... на поут шо идет до Бани (Сучава, 1499 *VD II*, 136).

ФОРМИ: род. одн. бани 17 (1424 *Cost. I*, 161, 162; 1448 *Cost. II*, 313; 1453 *Cost. II*, 445, 453; 1454 *Cost. II*, 509; 1458 *DIR«A»* 513; 1499 *VD II*, 134, 135, 136); бань 1 (1445 *Cost. II*, 218); баня, 1408 *Cost. II*, 631; писа їсаїа 1, 631; 1418 *Cost. I*, 127; 1434 *Cost. II*, 668, 669, 670; 1454 *Cost. II*, 509; 1456 *Cost. II*, 789; 1458 *DIR«A»* 513; 1460 *VD II*, 274 і т. ін.); оу бань 2 (1443 *ПГСММ*).

***БАРАНИНА** ж. (3) баранья шкіра: а тые малые кожи телятины, баранины и козлины мають шевци купити по старому, как передъ тымъ бывало (Луцьк, 1495 *АЛМ* 89).

ФОРМИ: знах. мн. баранины (1495 *АЛМ* 88, 89).

***БАРАНОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): а на тои сторонъ ставоу в сморд(о)въ дворнице барановича... есмо емоу дали (Луцьк, 1451 *ДГШХ*).

ФОРМИ: род. одн. барановича (1451 *ДГШХ*).

БАРАНОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): а при томъ были... мещане берестейский... Ян Барановский, а Пресмыцкии Станислав (Берестя, 1466 *AS I*, 62—63).

ФОРМИ: наз. одн. Барановский (1466 *AS I*, 63).

***БАРАНЬ**¹ ч. (5) баран: а кто иметь купити скотъ или бараны... не налобъ нигдѣ мыто лати (Сучава, 1408 *Cost. II*, 632); А кто оусхочет ... мито от них брати от оусего их товароу... или воли или Аловичи или барановъ или кони или кобили... а имъ ничто да (в ориг. никто даа.— Прим. вид.) не заборонено... (Сучава, 1466 *VD I*, 96).

ФОРМИ: род. мн. барановъ (1466 *VD I*, 96); знах. мн. бараны (1408 *Cost. II*, 632; 1434 *Cost. II*, 669; 1456 *Cost. II*, 790; 1460 *VD II*, 274).

***БАРАНЬ**² ч. (2) (назва землеволодїння у Віленському воеводстві): Се язъ кн(А)зъ Василеи Юревичъ... дал есми и записал... вдѣл (!) отчизны моей на Барани село на има Совоу (6. м. н., 1470 *AS I*, 67); я кн(А)зъ Семен Юревич чинно знаменито... записую жонъ своен... двѣ тисачи коп

на своихъ имѣньяхъ на Барани на Глуску (Ровно, 1483 AS I, 82).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Барани (1470 AS I, 67; 1483 AS I, 82).

***БАРБОВСКИИ** ч. (3) (*особова назва*): мы александръ воевода... знаменито чинимъ... оже прійде прѣд нами... аноушка дочка маренина вавкармана барбовского... и продала свою правоую отнину (б. м. н., XV ст. НРРГ).

ФОРМИ: *род. одн.* барбовского (XV ст. НРРГ); *дав. одн.* барбовскому (XV ст. НРРГ).

БАРБОСИ *див.* **БАРБОСЬ.**

БАРБОСОУЛЬ ч. (1) (*особова назва, молд.* барбэ «борода»): мы Александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тот истинный слу(га) нашъ Барбосоуль служилъ нам (правоу и) верноу службою (Сучава, 1424—1425 ДВАС 19).

ФОРМИ: *наз. одн.* Барбосоуль (1424—1425 ДВАС 19).

Див. ще **БАРБОСЬ**, ***БАРБОУЛЬ**, **БАРБЬ.**

БАРБОСЬ, **БАРБОСИ** ч. (2) (*особова назва, молд.* барбэ «борода»): а при томъ были... оана барбось (Баян, 1418 Cost. I, 127); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы имъ... три села... на имѣ где ес(т) шерба паоушескоуль и лазоръ, другое где ес(т) нѣгъ барбоси (Сучава, 1426 Cost. I, 182).

ФОРМИ: *наз. одн.* барбось 1 (1418 Cost. I, 127); *барбоси* 1 (1426 Cost. I, 182).

Див. ще **БАРБОСОУЛЬ**, ***БАРБОУЛЬ**, **БАРБЬ.**

***БАРБОУЛЬ** ч. (1) (*особова назва, молд.* барбэ «борода»):

И сътвори си камень въ дни Їо Нѣгое воевода: сътвори Барбоу(л) бань и Прѣвоул дворник (Дял, 1455 Nic. Doc.).

ФОРМИ: *наз. одн.* Барбоу(л) (1455 Nic. Doc.).

Див. ще **БАРБОСОУЛЬ**, **БАРБОСЬ**, **БАРБЬ.**

БАРБЬ ч. (4) (*особова назва, молд.* барбэ «борода»): тѣмъ мы... видѣвши его... службою... далиже и потвердили есми... села... где е(ст) барбъ станъ и станчюль (Васлуй, 1436 DIR«А» 469); мы петръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми монастырю нашему... се(с) нашъ лис(т)... а дали есми на то варѣ кол(ко) се(л)... на имъ... где былъ барбъ джамыръ (Нямц, 1454 Cost. II, 516—517).

ФОРМИ: *наз. одн.* барбь, «барбь» (1436 DIR«А» 469; 1439 Cost. II, 41; 1446 Cost. II, 251; 1454 Cost. II, 517).

Див. ще **БАРБОСОУЛЬ**, **БАРБОСЬ**, ***БАРБОУЛЬ.**

БАРКЬ ч. (1) (*особова назва, молд.* баркэ «барка»): а на то свѣдкове... пан цорим баркь (Сучава, 1456 Cost. II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн.* баркь (1456 Cost. II, 791).

БАРСАНЬ, **БАРЪСАНЬ**, **БОРЪСАНЬ** ч. (7) (*особова назва*): а мы... есми дали и потвердили мърѣи, дочки Бръсана... тое прѣдреченное половиною село от Флорещи (Сучава, 1495 VD II, 76); просили нас два брата рожоная: старейший панъ Баръсань на имя Аньдрей, а другий Баръсань панъ Яцко, меньший братъ, пана Маськовы сыны и просили насъ. быхъмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

ФОРМИ: *наз. одн.* Баръсань, Барсань 3 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); *Боръсань* 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); *род. одн.* Бръсана (1495 VD II, 76); *дав. одн.* Барсану (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

БАРСОУ ч. (6) (*особова назва*): того ралі мы видѣвши доброе произволеніе и даніе, шо дает Анна слоугам нашим пану Барсоу комисоу и братоу эго Шоушманоу... Ино мы такожде есми дали им тих прѣдреченных сел (Сучава, 1470 VD I, 155); А на то великаѣ марторие... боАре молдавскыи: пан Станчоул... пан Барсоу столик (Ясси, 1476 VD I, 209).

ФОРМИ: *наз. одн.* Барсоу 1 (1476 VD I, 209); *зам. род.* пана барсоу, барсу 2 (1475 VD I, 204; Cost. D. 4); *род. одн.* барса (1475 VD I, 206); *дав. одн.* Барсоу (1470 VD I, 155).

БАРТОЛТЬ ч. (2) (*особова назва, стч.* Berchtolt, свн. berchtolt): Бартолтъ жалова(л) на Ондreja и(ж) емоу сеножать покоси(л) (XV ст. ВС 31).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бартолтъ (XV ст. ВС 31).

БАРТОШ *див.* **БАРТОШЬ.**

БАРТОВЬСКИИ ч. (1) (*особова назва*): а закопы копали Панъ михаль малеховьскій панъ григоръ бартошовьскій (б. м. н., 1424 P 104).

ФОРМИ: *наз. одн.* бартошовьскій (1424 P 104).

БАРТОШЬ, **БАРТОШ** ч. (11) (*особова назва, стч.* Bartoš, стп. Bartosz, пор. Бальтромъи): а при то(м) свѣдци были... па(н) барто(ш) схарбинови(ч) подкоморни судомирски, па(н) васко тептюкови(ч) (Медика, 1415 P 87); мы петръ воевода... визнаваюмъ... оуже тоты... пинѣзи, котори есмы были дали на жодль оруженомоу пану бартъшови з боучача, старостъ земли подолскомоу... панъ миханло з боучача... намъ верноуль (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815); а при томъ была дочка моѣ... а... пан Бартош Юшкович (Ровно, 1488 AS I, 242); при то(м) были... па(н) поунь па(н) станицла(в) ба(рт)оше (Вильна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ *наз. одн.* барто(ш), Бартош, Бартошь, ба(рт)оше (1415 P 87; 1454 P 162, 163; 1457 Cost. II, 809; 1488 AS I, 242; 1499 ГОКІР); *род. одн.* бартоша (1451 АрхЮЗР II, 106; 1458 Cost. II, 815); *дав. одн.* бартъшови (1458 Cost. II, 815); *знах. одн.* бартоша 1 (1455 Cost. II, 769); *бартоуша* 1 (1458 Cost. II, 815).

***БАРТОУШЬ** *див.* **БАРТОШЬ.**

***БАРТЪШЬ** *див.* **БАРТОШЬ.**

***БАРХАТЬ** ч. (2) (*свн.* barchât) бархат, оксамит: а отъ крамныхъ рѣчен, што соутъ розмаиты рѣчи поченши плотно, бархаты, початое соукно ... от того от оусего абы платили... мыто (Сучава, 1456 Cost. II, 788); и от бархатоу, и от початого соукна... щобы платили... мыто (Сучава, 1460 VD II, 273).

ФОРМИ: *род. одн.* бархатоу (1460 VD II, 273); *знах. мн.* бархаты (1456 Cost. II, 788).

БАРЪСАНЬ *див.* **БАРСАНЬ.**

***БАСАРАБА** ч. (1) (*особова назва, молд.* «бессарабець»): даю вам веданіе, аже... пал есмъ въ рѣцѣ господиноу Басарабе воеводе, та ме дрѣжит окован (Торговище, 1481 VD II, 358).

ФОРМИ: *дав. одн.* Басарабе (1481 VD II, 358).

***БАСАРАБСКИИ** *прикм.* (7): мы панове и боАре земль молдав(с)кои... слобуюмъ (!)... помагати... противъ крола оугорьского, противъ воеводы басарабьского, противъ турковъ (Сучава, 1395 Cost. II, 612); Иоанъ Мирча Воевода милостия Божіа Господарь Б. (Чжурзев, 1403 ДГМ); Таке(ж) тыми часы г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(ц)кое земльи а иные з басарабское и повелили г(с)дрви нашешоу аже што тамъ слышали в земли тоуре(ц)ко(н) и в басарабско(н) (б. м. н., 1496 ПДВКА 61); и тогда... крал оугорьскій и чьскій... имал бы проити черес Басарабскоую землю (Гирлов, 1499 VD II, 423).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* басарабьского, басарабьско(г) (1395 Cost. II, 612); *род. одн. ж.* Бесарабьскоѣ 1 (1403 ДГМ); *басарабское* 1 (1496 ПДВКА 61); *знах. одн. ж.* Басарабскоую (1499 VD II, 423); *місц. одн. ж.* в басарабско(н) (1496 ПДВКА 61); *ск. н. Б.* (1403 ДГМ).

Пор. ***БАСАРАБЫ.**

***БАСАРАБЫ** *мн.* (15) Бессарабьска земля, Бессарабія: а до угоръ и до бесарабь слободно имъ вывозити сукна... а што привезетъ изъ бесарабь или перець, или баволну, или будь што, отъ вѣ кантари, у баковъ, полърубель серебра (Сучава, 1408 Cost. II, 631); А за некотори не оусомнѣнны рѣчи, шож колижъ (в ориг. голижъ. — *Прим. вид.*) състали оу Басарабехъ или боуд где... не имаем оуспомѣноути (Сучава, 1460 VD II, 270); а мы имаемо их твердо и ста точно держати... и николи на волю их не поустити... ни до Литвы, ани до Басараб (Сучава, 1462 VD II, 292).

ФОРМИ: *род. басарабь*, Басараб, басара(б) 11 (1434 Cost. II, 668; 1456 Cost. II, 789; 1457 Cost. II, 809; 1460

BD II, 274; 1462 BD II, 292); бесарабъ 3 (1408 Cost. II, 631); місц. оу Басарабехъ (1460 BD II, 270).

*БАСАРАБЬСКИЙ див. *БАСАРАБСКИЙ.

*БАСИНИЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Се азъ ра(б) вл(д)ки моего їу ха їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвърдили есми стои нашей епискоупїи... црکو(в)... и(с) попо(м) оу баци(н)ци (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: наз. зам. місц. оу баци(н)ци (1490 DC 147).

БАСКАКОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): пи(с) оанча оу баскаковце(х) (Баскаківці, 1431 DIR«А» 457).

ФОРМИ: місц. оу баскаковце(х) (1431 DIR«А» 457).

БАСЛОУИ див. ВАСЛОУИ¹

*БАСОВО с. (2) (назва маєтку у Волинській землі): даемъ и записуемъ пану чуси имъня оу луцкомъ повѣте Басово со всеми селы и приселки (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: знах. одн. Басово (1434 P 128); місц. одн. оу басови (1434 P 128).

*БАСОВЪ КУТЬ ч. (1) (назва села у Волинській землі)

Басів Кут: мнѣ пноу ванкоу досталосе на мою дѣлницу квасилово А басовъ ку(т)... со вси(м) с ты(м) што к ты(м) село(м) слоушае(т) (Львів, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: наз. одн. басовъ ку(т) (1478 ЗРМ).

БАСОЕ с. (1) (назва села у Волинській землі): Се я Ванко Скердѣвич ... вызнаваю, иж я... продал есми... отчизну... а то есть на има... Басое (Володимир, 1470 AS I, 64—65).

ФОРМИ: наз. одн. Басое (1470 AS I, 65).

! БАТА (БРАТА) див. БРАТЬ.

БАТИН, БАТИНЬ ч. (4) (особова назва): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинный слуга нашъ вирный батинъ служн(л) на(м) правою и вирною службою (Сучава, 1423 Cost. I, 153—154); И оуставише... Микоуль Мъкѣоу та заплатил оуси тотъ вишеписанный пинъзи... оу роуки Ионоу Батиноу от Соучавъ (Васлуй, 1497 BD II, 109).

ФОРМИ: наз. одн. Батин, батинь (1423 Cost. I, 154; 1497 BD II, 108); род. одн. Батина (1497 BD II, 109); дав. одн. Батиноу (1497 BD II, 109).

БАТИНОВ прикм. (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... прїиде... Ион Батин от Соучавъ, оуноукъ Батинов... и продал свою правою отниноу (Васлуй, 1497 BD II, 108).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Батинов (1497 BD II, 108).

Пор. БАТИН.

БАТИНЬ див. БАТИН.

*БАТИРЕСКУЛЬ ч. (4) (особова назва): И оуставше слуга наш Негриль Бати(рес)коул и заплатил оуси тоти пинъзи (Сучава, 1490 BD I, 432); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... мароушка, сестра вльчи батърескоула и братанич еи, негрило... и жаловали нам, аже привилїе великое... они загоубили (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

ФОРМИ: наз. одн. Бати(рес)коул (1490 BD I, 432); род. одн. батърескоула (1493 Cost. S. 175); дав. одн. Батирескоулоу (1490 BD I, 432).

БАТОСЪ ч. (1) (особова назва): тѣмъ мы видѣвше его... слоужбою... потвердили есми его очн(н)оу... и цигани на имъ... доума и батосъ (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

ФОРМИ: наз. одн. батосъ (1448 Cost. II, 342).

*БАТЪРЕСКОУЛЬ див. *БАТИРЕСКУЛЬ.

*БАТЪРЕЩИ див. БАТЪРЕЩИ.

БАТЪРЕЩИ мн. (5) (назва села у Молдавському князівстві): Мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... мароушка... и... негрило... и жаловали нам... село на имъ батъреши (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

ФОРМИ: наз. батъреши (1493 Cost. S. 175); род. батъреши (1493 Cost. S. 176); див. батърецим (1493 Cost. S. 176); знах. батърецин (1493 Cost. S. 175).

*БАТЬКО ч. (1) батько: И Борисъ передь нами рекъ: мовилъ деи ему противъ его словъ, што мя онъ назвалъ лихою батька сыномъ зрадчичомъ (Вильна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: род. одн. батька (1495 АЛМ 83).

*БАХЛОУЕЦЪ ч. (2) (назва річки у Молдавському князівстві): и тиж есми емоу дали и потвърдили она (!) селище, на бахлоуецъ на имъ селище мъкѣоу влада и съ мѣстом от млина, на бахлоуецъ, где бил млин оничковъ (Сучава, 1493 Cost. S. 176).

ФОРМИ: місц. одн. на бахлоуецъ (1493 Cost. S. 176).

Див. ще. *МАЛЫИ БАХЛОУЕЦЪ.

БАХЛОУИ ч. (16) (назва річки у Молдавському князівстві): а хотаръ томоу селоу о(т) чиреша попереки простъ полемъ на бахлоуи (б. м. н., 1411 Cost. I, 84); тѣ(м) мы видѣвше правою и вѣрноую его слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села... на имъ пешѣи... и михнеши на Бахлоуи (Сучава, 1426 Cost. I, 178); А хотар да ест... почънши от пискоу Бахлоуи гори Бахлоуем, и против селоу мѣсто от млина, и от толь гори Баглоуем до млина Косицина, и от толь гори Баглоуем до Камъной крѣнни (Сучава, 1468 BD I, 127); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... Иван и съ... Албоу... та продали... едно село на имъ Нъмиснич(їи) на Бахлоуи (Сучава, 1487 BD I, 301).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. Бахлоуи (1462 Cost. D. 10; 1468 BD I, 127); род. одн. БахлоуА (1468 BD I, 128); знах. одн. бахлоуи (1453 Cost. II, 445; 1456 Cost. II, 569); ор. одн. Бахлоуем, бахлоуемъ 2 (1411 Cost. I, 84; 1468 BD I, 127); Баглоуем, Баглоуемъ 2 (1468 BD I, 127); місц. одн. на Бахлоуи, ба(х)лоуи 5 (1426 Cost. I, 178; 1431 Cost. I, 317; 1443 ДГСПМН; 1456 Mih. 213; 1487 BD I, 301); зам. знах. на бахлоуи 1 (1411 Cost. I, 84); ор. мн. зам. одн. бахлоуими (1434 Cost. I, 395).

Див. ще БАХЛОУИ ВЕЛИКЫ.

БАХЛОУИ ВЕЛИКЫ ч. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): хотар... от толь прости оу (ло)зоу оу маткоу Бахлоуи Великы, и маткоу БахлоуА прости долуов до столпа (Сучава, 1468 BD I, 128).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. оу маткоу Бахлоуи Великы (1468 BD I, 128).

Див. ще БАХЛОУИ.

БАХЛОУЯНЬ ч. (1) (особова назва): мы Стефанъ (в ориг. Стефана.— Прим. вид.) воевод(а)... знаменито чиним... ож(е) тот истинный слуга и бояр нашъ вѣрны панъ Сима Бахлоуянь слоужил нам правою вѣрною слоужбою (Сучава, 1493 BD II, 5).

ФОРМИ: наз. одн. Бахлоуянь (1493 BD II, 5).

БАХМАТОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): а за проуто(м) на деренико(х) да есть мѣсть (!) где... стоуденаА крѣнниА и где андрїашъ и бахматовци (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: наз. бахматовци (1429 Cost. I, 269).

БАХНА¹ ж. (4) (назва села у Молдавському князівстві, молд. бахнъ «багно»): мы александръ воевода... дали есми попу нашему... два села на имъ микла о(т) бахну (!) на тують и баланъ о(т) стрымба (Баскаківці, 1431 Cost. I, 315); тѣм (sic.— Прим. вид.) мы видѣвше правою и вѣрноую и(х) слоужбою до на(с)... дали есми и(м)... едно мѣсто на имъ стръминоаса и где е(ст) баланъ и михнѣ о(т) бахнѣ (Сучава, 1439 Cost. II, 41).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от бахна (1436 DIR«А» 469); род. одн. бахнѣ 1 (1439 Cost. II, 41); !бахну, бахиоу 2 (1431 Cost. I, 315; 1434 DIR«А» 463).

БАХНА² ж. (4) (назва річки у Молдавському князівстві, молд. бахнѣ «багно»): а хотаръ тои поустыни... прости черес бахноу (Сучава, 1438 DBAc 27); А хотаръ тои половина село... до оустїе Бахни (Сучава, 1488 BD I, 356).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. оустъ* Бахна (1468 *BD* I, 125, 126); *род. одн.* Бахни (1488 *BD* I, 356); *знах. одн.* бахноу (1438 *DVAc* 27).

БАЧАНИЦА *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Бачаниця: А пану Оле(х)ну на его до(л)ницю (!) досталосе бачаница а тесово (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* бачаница (1478 *ЗРМ*).

БАЧИТИ *дієсл. недок.* (3) (*стп.* *baszucé*) пильнувати, уважати: оучинили є(с)ми къ сеи слоужбъ... пануоу влади-славоу. кролеви... и его намѣстко(м)... обицоуючи и слюбоуючи... съ вьсею пилностію бачити, противъ каждомуу неприятеливи, а любо неприятели(м) и(х) приклонити помочи (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); обицоуемъ... присъгы... господарь нашего мл(с)тивога при тоу(м)то голдъ вызнанни его листомъ подтверженныи оуставичинни безъ престание вчинни бачити стеречи и вирнныи (!) накаждыи ча(с)ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 702).

ФОРМИ: *інф.* бачити (1436 *Cost.* II, 698, 702).

БАЧЮЛ *ч.* (1) (*особова назва, молд., болг.* бачо «брат»): И такожде есми дали и потврдили тои свАтои нашей цркви... татаре на имъ Бачюл съ чельдею (Сучава, 1488 *BD* I, 342).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бачюл (1488 *BD* I, 342).

БАША ¹*ч.* (1) (*особова назва, молд., болг.* баша «батько»): а за (т)аА вышписаннаа села тьгалСА па(н) шендыка... ис пано(м) негрило(м) и съ пано(м) баша (Сучава, 1447 *Cost.* II, 273).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. ор. съ* баша (1447 *Cost.* II, 273).

Див. ще БАШИ.

***БАША** ²*див.* БАШІА.

БАШИ *ч.* (1) (*особова назва, молд., болг.* баша «батько»): тьмъ мы... дали есмы имъ... селище добриново... и где былъ Баши (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269).

ФОРМИ: *наз. одн.* Баши (1429 *Cost.* I, 269).

Див. ще БАША ¹.

БАШІА *ж.* (12) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а хотарь томоу селю... по старому хотареву на баша (Сучава, 1427 *Cost.* I, 196); А хотар томоу вышписанномоу селю на имъ Щоубеюл на Башіоу по обѣ сторонѣ Башіа, да ест коуда хотарили пан Яцко Хоудич и пан Динга питар (Сучава, 1492 *BD* I, 510).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. оустіе* башіа, Башіа (1435 *Cost.* II, 677, 678; 1492 *BD* I, 509, 510); *дав. одн. къ* БашіА (1492 *BD* I, 510); *місц. одн. на* баша (1427 *Cost.* I, 196; 1434 *DIR«A»* 463; 1437 *Cost.* I, 541).

Див. ще БАШІОУ.

БАШІОУ, БАШІЮ *ч., невідм.* (5) (*назва річки у Молдавському князівстві*): А хотар томоу вышписанномоу селю на имъ Щоубеюл на Башіоу... черес поле и черес Башіоу право на велнкоюу могилоу... та поверноувше къ Башіоу на дал на копануу могнюлу (Сучава, 1492 *BD* I, 510).

Див. ще БАШІА.

БАШКИРТОВИЧЬ *ч.* (1) (*особова назва*): а на то послу-си... иванъ башкиртовичъ хватковичъ (б. м. н., 1385 *P* 28).

ФОРМИ: *наз. одн.* башкиртовичъ (1385 *P* 28).

БАШОТА *ч.* (1) (*особова назва, молд., болг.* бачо): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинныи башота мапоуило прінде прѣ(д) нами ... и даде едно село... монастырю о(т) нѣмца (Сучава, 1428 *Cost.* I, 228).

ФОРМИ: *наз. одн.* башота (1428 *Cost.* I, 228).

БАШОТЪНИ *мн.* (8) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинныи башота мануило прінде... и даде едно село свое оуру(ч)ное на имѣ башотъни монастырю о(т) нѣмца (Сучава, 1428 *Cost.* I, 228); и еще есми потврдили монастырю... села... на имъ... башотъни фентурьле (Сучава, 1470 *DIR«A»* 522).

ФОРМИ: *наз.* башотъни (1428 *Cost.* I, 228); *знах.* башотъни, башотАни, бьшотъни, башотъ(н) (1428 *Cost.* I, 228;

1446 *Cost.* II, 251; 1447 *Cost.* II, 288; 1448 *Cost.* II, 355; 1454 *Cost.* II, 517; 1470 *DIR«A»* 522); *місц. зам. род. о(т)* башотАне(х) (1446 *Cost.* II, 263).

***БАШОТАНИ** *див.* БАШОТЪНИ.

БДЕШИЦКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): а при томъ оуздаванъ были... панъ гаврилъко дробышевичъ... степко блешицкий (Перемишль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: *наз. одн.* блешицкий (1378 *P* 26).

***БЕГАТИ** *дієсл. недок.* (1) (від чого) тікати (від чого), уникати (чого): А ешо моихъ несколько есачныхъ люде(и) отъ есака бегаючи к тобе прихилилиСА а моихъ пошлииъ мне недають (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч.* бегаючи (1484 *ЯМ*).

Див. ще *ЗАБЕЖАТИ, *ПОБЕЖАТИ, *ПОБЪГНОУТИ, *ПОБЪЧИ, *СЪБЪЖАТИ.

БЕГОНЬ *ч.* (1) (*назва селища у Волинській землі*) Бежень: досталь СА деверю моемоу... Городокъ, а к двору приселки и селища: Бегонь, Караевичи, Добринь (Манів, 1478 *AS* I, 76).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бегонь (1478 *AS* I, 76).

***БЕГЪ** *див.* *БЪГЪ ¹.

***БЕДРИХЪ** *ч.* (1) (*особова назва, стч.* *Bedřich*; *стп.* *Bied-gzuch, свн.* *vřiderich*): мы великий кнъз витовтъ дали есмо сюю нашу грамоту бедриху што держитъ о(т) насъ двѣ селищи (Турейськ, 1429 *P* 112).

ФОРМИ: *дав. одн.* бедриху (1429 *P* 112).

БЕЗ, БЕЗЪ, БЕЗЬ, БЪЗЪ, БЕЗО *прим.* (281) I. (з *род.*) (280) I. (*виражає модальні відношення*) без (203): а за велкого кнАзА олькърта... мы ислюбуемъ (!) тотъ миръ держати вьлми твердо безо всАкоб хитрости (б. м. н., 1352 *P* 5); а мы слюбуемъ ему при нашей вѣрѣ заплатити безъ никоторое о(т)волоку о(т) сего велика

дни за два рокы (б. м. н., 1411 *P* 77); я илѣ воевода... присъгано и обицоую СА... съ... лю(д)ми монми... слоужбы и обтнчии нашей... безъ о(т)молвы и безъ противлиНА... ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); а то дали есмо ему на вѣки на вечныи без всАкого подвиженя до его живота (Луцьк, 1444 *AS* I, 40); А мы имает(м) тое оусе полнити и дилати... без жадного оумышлиниА и нагабаниА (Сучава, 1462 *BD* II, 293); коли крѣсть с конь оупа(л) и оумера(л) безъ языка и о привиліе на(м)... не мо(г) пови(с)ти где є(ст) (Васлуй, 1464 *DIR«A»* 517); мой люди с поля старого пяди в дуброву Свиноскую без упроса не идутъ (Луцьк, 1475—1480 *Арх/OЗP* 8/IV, 21); звалъ мя, господару, Борисъ гатемъ... абыхъ я семь волостей ... закраль безъ данины отца вашое милости (Вильна, 1495 *А/М* 83); Първы(х) обычаевъ сѣды бывали соужены безъ часу... а такъ негдѣ сільный оубогъ премоглъ, зань(ж) не по(д)лоугъ часовъ соудъ бывалъ (XV ст. *BC* 13); да ест слободно и добровольно и отворенно и безпечне и без жадной шкоді вьити ис их милости землАх (Гирлов, 1499 *BD* II, 422);

(у грамотах молдавських канцелярій— з іншими відмінками) без (3): про гождъ мы... вьдаюмъ иже... землА молдавскаА своА панствы здавны(х) часовъ коу кролевствоу полском(оу) прислоушають, одною волею и спевного вьданиА всъхъ на(с), што есмы нинѣ тоута слюбуемъ... бе(з) лъсти и бе(з) израдо(м)... иже хочемъ... королеви полскому... вѣрпе... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738); и па(х) бы имъ доброво(л)но и слобо(д)но и засѣ поихати съ оусими своими гръговльми бе(з) никотороу забаву и бе(з) никотороу шко(ду) (Сучава, 1456 *ПМВП*).

2. (*виражає умовно-часові відношення*) без (42): а по нашемъ животь, кто боуде(ть) господаре(мь) оу земли, да емоу не во(з)ме(т) нашего приданиА и нашихъ записо(в) безъ его вини (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 27); а не имаетъ тон корьчмы от не(г) отнАти ни одинъ староста а ни одинъ воевода без нашей воли (Медика, 1407 *P* 72); и мы тоую зе(м)лю чьгиревщину богдану есмо присудили за(н)же немогутъ татарове зе(м)ль свон(х) продава(тн) вьчно

бе(з) призволенъА о(т)ца нашего, и нашего (Вільна, 1495 *ВСоб.*); О то(м) же слоу(ж)бнѣкъ не има(т) нико(г) габа(т) бе(з) прѣказанія соуда его (XV ст. *ВС* 6); А також мы... ани жадной... помочи Тоурком не имаем дати, вѣтвѣвши коли бы нѣкогораА моц або сила тоурецкого чѣсарь... пришла бы, и нас поневолили бы соби на помоч, и были быхом им на помоч без нашей воли (Гирлов, 1499 *ВД* II, 423—424);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (2): Зде нам жалоует слоуга наш Михалко, аже есте его промытили без виноу (Сучава, 1480—1484 *ВД* II, 369); А ин никто без егоуменовоу волю (!)... да не смѣет оу тогоу бранищю ни рибоу ловити ни товар насти (Сучава, 1490 *ВД* I, 421).

3. (у сполуч. з числівниками або словами на означення міри виражає кількісні відношення) без (12): а се я панъ михайло ивановичъ заставилъ свое село... во к гривень без одноу гривны (Львів, 1386 *Р* 31); и мы... винъны... сенькоу момо(т)ливомоу девеностоу копъ бе(з) копы (Краків, 1487 *АМЛ*); Приходъ положили полшеста ста копы грошей и три копы грошей безъ девети грошей (Берестя, 1496 *АЛМ* 128); вѣАли есмо полтрети копы грошей без дву грошей (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 79).

4. (виражає об'єктні відношення) без (8): а о(т) сего часоу отъ насъ к вамъ котори(н) посолъ при(и)детъ бе(з) листа а бе(з) наше(и) печати, и вы того непочтливо отъпустите зану(ж) то ложъ естъ (б. м. н., 1484 *ЯМ*); И то(т) курило рѣ(к), што(ж) де(и) они без о(т)ца моего и бе(з) мене в королаА его мл(с)ти были и вкрачили (!) Вільна, 1495 *БСКИ*); коли(ж) деті молодыи ни(ж) двоуна(д)цеті ле(т) изостаноутъ по мѣри, алюбю бе(з) бца иа(м) са какаА кри(в)да оучини(т) прїдоутъ в розоумъ и в лета своя могоутъА правова(т) о сво(и) кри(в)ды (XV ст. *ВС* 26 зв.); А инныи квитанціи, што не въ его году... тыи квитанции за ся ему вернуты; а инныи безъ подыписей писарей старшихъ, тыи тежъ за ся ему вернуты (Вільна, 1499 *РѢА* III, 35);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (2): А кто оусхочет тих люди соудити... или мито от них брати... а имъ ничто да (в ориг. никто даа.— *Прим. вид.*) не заборонено, и без мито, боуди где и оу котором мѣствъ... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 *ВД* I, 96).

5. (виражає означальні відношення) без (5): а хто бортное древо зроубитъ бе(з) пчо(л) то по(л) гривны заплатѣтъ а соудови др(го)оую польгривны (XV ст. *ВС* 37—37 зв.); го-стѣмъ путь чистъ и вашимъ и нашимъ торговцемъ безъ примъ без пакости (б. м. н., 1392—1393 *РВФ* 170);

◇ бѣ зъ то(г)о (3) (виражає приданнѣ до чого, доповнення, вказує на наявність чого-небудь поруч з іншим, подібним до нього) крім, зверх, до того (3): тые имаю(т) на(м) заплатити ѿ рубли чисто(г) сребра а без то(г) еше оузри(т) казнъ г(ѣ)твами (Сучава, 1446 *DIR*«А» 485); И тот боудет под нашею казнию и оргию господства ми, без того (Дольний Терг, 1458 *ВД* I, 9).

II. (із знах.) (виражає об'єктні відношення, вказує на посередника дії) через (1): а небѣдет ли розделены братія и сестры во очине, тогда бе(з) слѣжебнѣка имаю(т) быти зазваны по(д)лоугъ права (XV ст. *ВС* 22 зв.).

***БЕЗБОЖНЫИ** *прикм.* (3) безбожний, нечестивий: да е(ст) проклАть... о(т) тѣ(и) о(т)ѣ(и) иже въ никеи събравшій(х) сА на безбожнаго арїа (Сучава, 1443 *ДГСПМН*); да е(ст) проклА(т)... о(т) ти и иї (sic.— *Прим. вид.*) богоносны(х) отецъ никїискы(х) събравши(х) сА на безбожнаго арїа (Поляна, 1448 *Cost.* II, 366).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. безбожнаго, безбожнаго* (1443 *ДГСПМН*; *ПГСММ*; 1448 *Cost.* II, 366).

БЕЗВИННЕ *присл.* (1) без причини: я кн(А)зь Семен Юрьевич... и я кн(А)зь Ондрѣи Михайлович... Смотрѣли

есмо того... штож жаловали... землане (в ориг. земляне.— *Прим. вид.*) кремАнецкий... на кн(А)зА Олександра Сонкгушковича, штож бы он в них вѣАл имѣне безвинне оу винах оу своих (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

***БЕЗИЗМѢННО** *присл.* (1) неодмінно, обов'язково: со-бравши всю тую че(лА)дь въ шполи поставите на стго михайла де(н) бе(з)измѣнно пре(д) паномъ радвиломъ остиковичомъ (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*).

***БЕЗИН** *див.* ***БЕЗИНЬ**.
***БЕЗИНЬ** *ч.* (3) (назва потоку у Молдавському князівстві): а хотар... долоу лопатна до оусти лопатной где оупадаєтъ з (!) безинъ оу ставоу почениши отъ усти лопатной безинемъ отъ дола до столпа (б. м. н., 1500 *SD* 7).

ФОРМИ: *знах. одн. безин, безинь* (1500 *SD* 7); *ор. одн. безинемъ* (1500 *SD* 7).

***БЕЗКОНЕЧНЫИ** *прикм.* (3) безконечный: да иматъ чА(ст) съ онѣми иже възъпиша на вл(д)кѣ х(ста) и крѣвъ его на ни(х) и на чАдѣ(х) и(х) е(ст) и бѣдетъ въ безконечныя вѣкы (Сучава, 1438 *DIR*«А» 472); крѣвъ его на них и на чадах их, иже ест и бѣдетъ въ безконечныя вѣкы (Сучава, 1466 *ВД* I, 106).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. безконечныя, безконечныя* (1438 *DIR*«А» 472; 1439 *Cost.* II, 32; 1466 *ВД* I, 106).

БЕЗМЕЗДНИЦКИИ *прикм.* (1) який стосується титулу деяких святых: а при томъ оуздаванъъ были... попь микулинскийи федутъ а другии попь безмездницкии кость (Перемишль, 1378 *Р* 26).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. безмездницкии* (1378 *Р* 26).

Пор. ***БЕЗМЕЗНИКЪ**.
***БЕЗМЕЗНИКЪ** *ч.* (1) (ісл. безмездникъ) (титул деяких святых) той, хто не бере плати (мзди) за свою працю: Кузьма, пантелѣимонъ, демьянъ, киръ иоанъ, самсонъ, фалелѣи... то все безмезници (Краків, XIV—XV ст. *ОБРН* 112).

ФОРМИ: *наз. мн. безмезници* (XIV—XV ст. *ОБРН* 112).

***БЕЗМѢНА** *ж.* (1) ◇ быти в безмѣну *див.* **БЫТИ** 10.

ФОРМИ: *знах. одн. безмѣну* (1442 *Cost.* II, 719).

Див. ще ***ИЗМѢНА** 2.
***БЕЗНОСЬ** *ч.* (1) (особова назва): Бе(з)но(с) де(р)жить землю зане(в)щину а с тое земли дани даєтъ по(л)копы гроше(и) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. Бе(з)но(с)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).
БЕЗО *див.* **БЕЗ**.

БЕЗПЕЧНЕ *присл.* (2) (стч. *bezpečně*) безпечно, спокійно: мы и... наши дѣдичи... маем... пановати на пришлыи часы цѣло и безпечне (Гирлов, 1499 *ВД* II, 419); а тогда нам... да ест слободно и доброволно и отворенно и безпечне и без жадной шкоді вѣити ис их милости землах (Гирлов, 1499 *ВД* II, 422).

***БЕЗПЕЧНѢШИИ** *прикм. в. ст.* (1) (спокійний) певний: а ако ко(л) тако(ж) ислюбили бы(л) есмо кнА(з) дмитрию московско(м)... оужъ вде(м) и хоче(м) сА порожи оучинити... абы коро(л) бы(л) бзпечнѣшии (!) оу нашей слоужбѣ и оу правдѣ (Молодечно, 1388 *Р* 43).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. !бзпечнѣшии* (1388 *Р* 43).

Пор. ***БЕЗЪПЕЧНЫИ**.
БЕЗПРАВНЕ *присл.* (1) (стч. *bezprávne*, стч. *bezpravnie*) беззаконно, протизаконно: я в них того имѣна безправне не брал, нижили маю тое имѣне от них справне а купил есми... за шестьдесАт коп широких гроши (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

***БЕЗХАЧИ** *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тамъ мы видѣвше его... вѣрноу слоужбоу... дали есми емоу... села на имѣ прокопАни на ревта... и близъ шумуза безхачи (Сучава, 1445 *DIR*«А» 483).

ФОРМИ: *знах. безхачи* (1445 *DIR*«А» 483).

***БЕЗХЕБИЧЬ** *ч.* (1) (особова назва): а къ тому дали есмо... ч(о)л(о)в(е)ка, на имя Безхебича (Городно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: *знах. одн.* Безхебича (1497 РИБ 683).

БЕЗЪ *див.* БЕЗ.

***БЕЗЪОТЧЪСТВО** *с.* (1) (*цсл.* безочъство) безсоромність, нечестивість: аще ли кто пр(б)стѣпнѣ заповѣ(д) сіѣ безъ(о)тчъство(м), или небр(ѣ)женіе(м) и полакомитсѣ добыткою книги сеѣ, и прода(ст) ѣ, да е(ст) прокла(т) о(т) ба, и о(т) прч(с)тыѣ его мѣре (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

ФОРМИ: *ор. одн.* безъ(о)тчъство(м) (1401 ЗКЕ).

БЕЗЪ ПЕРЕСТАНИ *присл.* (2) безперестанно, не перестаючи: про тѣ жь азъ... хочю вѣрно и пилно служить королю... безъ перестани до моего живота (Кременецъ, 1434 Р 130); А... присѣгнѣ есмь... ижъ... хочю... служить крулеви... до моего живота безъ перестани (Черняхів, 1435 Р 133).

Див. ще БЕЗЪ ПРЕСТАНИЄ.

***БЕЗЪПЕЧНЫИ** *прикм.* (1) (*забезпечений*) певний: мы илѣ воевода... знаменито чини(м)... како намисковѣ наши(х) наслѣдоуючи... пану владиславоу... ко безъпечною вири ч(с)тою и оуставичной слоужбы завѣзати хотѣчи тому исному пану нашему... владиславоу, кролеви... виры правоу голды... оучинили е(с)ми (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 697—698).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. зам. дав.* ко безъпечною вири (1436 *Cost.* II, 697).

Пор. *БЕЗПЕЧНЪШИИ.

БЕЗЪ ПРЕСТАНИЄ *присл.* (1) безнастанно, без перестанку, постійно: мы такоже... обидоуемъ и слюбоуемъ... тотъ истинный голды, присѣгы... оускъи слюбы наияснѣшему пану нашему, владиславоу, королеви полскомоу... безъ престаніе вѣчни бачити стеречи и вирный (!) на кажды (!) ча(с) ховати (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 701—702).

Див. ще БЕЗЪ ПЕРЕСТАНИ.

БЕЗЪ *див.* БЕЗ.

БЕКБУЛАТЬ *ч.* (3) (*особова назва, тюрк.* bek «пан», *перс.* bulat «сталь, булат»): нашъ племеньни(к) Бекбула(т)ъ и Хожа Мединъ оучинилсѣ намъ ворогъ и оуста(ли) на на(с) (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бекбула(т)ъ, Бекбула(т), Бекбулатъ (1392—1393 РФВ 170).

БЕКГИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва, тюрк.* bek «пан» + слов'янскій суфікс -ич): нашъ племеньни(к) Бекбула(т)ъ и Хожа Мединъ оучинилсѣ намъ ворогъ и оуста(ли) на на(с) и ще к тымъ Бекгичъ и Турдучакъ Берди (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бекгичъ (1392—1393 РФВ 170).

***БЕКОВЪ** *прикм.* (1): И також оустала Настѣ, дочка Бекова, жена Дѣлина и дала она... одно мѣсто (оут (полѣны на) имь «Ла фыгынице»... Жоуржоу Котецоу (Сучава, 1471 *VD* I, 164).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* Бекова (1471 *VD* I, 164).

БЕЛАШОВ *ч.* (1) (*назва села у Волинскій землі*) Білашів: я кн(А)зъ Юри Василевич Жаславскій визнаваю... ижет продал есми... имене на Воляни... реченое Белашов за тридцат коп широких грошен (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

ФОРМИ: *наз. одн.* Белашов (1466 *AS* I, 62).

***БЕЛГОРОДЪ** ¹ *ч.* (1) (*назва міста у Київскій землі*)

Бѣлогородка: Село Глевака а в томъ селе и члвка а тые люди на толокоу хоживали до бѣлагорода (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90).

ФОРМИ: *род. одн.* бѣлагорода (бл. 1471 *ЛКЗ* 90).

***БЕЛГОРОДЪ** ² *ч.* (1) (*назва міста на нижній течіі Дністра*) Білгород-Дністровскій: и тако(ж) варе колко товаръ провада(т) до бѣлагорода или товаръ г(с)вами или возы или на(ш) или боярскы (Побрата, 1448 *ДГПР*).

ФОРМИ: *род. одн.* бѣлагорода (1448 *ДГПР*).

Див. ще БЕЛОГОРОДЪ, *БИЛГОРОДЪ, *БИЛЫИ ГОРОДЪ, *БѢЛОГРАДЪ, *БѢЛЫИ ГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕТАТЕ АЛБЪ.

***БЕЛЕВСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор.* Бѣлевъ у Чернігово-Сіверскій землі): Иванъ землю де(р)жить Беле(в)скоую и да(н) идетъ с тое земли чотыри ведра... медоу а две коуници ловчому чотыри гроши (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* Беле(в)скоую (бл. 1471 *ЛКЗ* 93).

***БЕЛЕГѢТЕВЪ** *прикм.* (1) ◊ полѣна белегѣтева *див.* ПОЛѢНА ¹.

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* белегѣтевоу (1439 *Mih.* 205).

***БЕЛЕНСКИЙ** *прикм.* (1): бояринъ нашъ Ивашко Полозовичъ... поведилъ... штожъ... кнегиня Маря Пинская, и сынъ ее... дали ему имен(ъ)ице на имя Терепенское... з Беленскими дан(ъ)ми (Городно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: *ор. мн.* Беленскими 1497 (*РИБ* 683).

***БЕЛЪСКИЙ** *див.* БЕЛЪЗЬСКИЙ.

БЕЛЪЗЬСКИЙ *прикм.* (5) (*пор.* Белзъ): королеви держати лвовскую землю исполна а намъ держати володимѣрьскую. луцкую. белзскую. холмскую. берестинскую исполна жь (б. м. н., 1352 Р 6); А на то послуши князь юрьи глѣбовичъ белзский. панъ ота пилецкий староста русьскоу землѣ (Львѣв, 1368 Р 16); се я князь юриа холмский... придали есмо к цркви... села... при бѣлоубезномъ калисти еп(с)пи холмскомъ и белзскомъ (Холм, 1376 Р 22); прислал пан нашъ кроль... свои послы и свои паны, на имѣ пана Добка з Бышова, пана Белзкого (Сучава, 1468 *VD* II, 305); також и сими рази, по жаданію... кроль его милости, шо коли к нам прислал по его милости вирного и шлѣхотного посла, по пана Добека из Бишов, пана Белского... абихом мы... съ его милости видѣли и голдовали (Новий Град, 1479 *VD* II, 351).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* белзский (1368 Р 16); *знах. одн. ч.* Белзкого I (1468 *VD* II, 305); Белского I (1479 *VD* II, 351); *місц. одн. ч.* при белзскомъ (1376 Р 22); *знах. одн. ж.* белзскую (1352 Р 6).

БЕЛИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): пакъ господство мы далъ сѣм имь... села... едно Доумбравне, где былъ Беличъ, другое Радотещи, где былъ Борта (Гирлов, 1499 *VD* II, 162).

ФОРМИ: *наз. одн.* Беличъ (1499 *VD* II, 162).

БЕЛКА *ж.* (1) (*назва села у Волинскій землі*) Білка: и мы... дали есмо... села... в Кремянецкомъ повѣте: Борщовка... Белка (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* Белка (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8).

БЕЛКО *див.* БѢЛКО.

***БЕЛКОВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): Се азъ панъ радоуль... и леока белковн(ч)... даемо вѣдомо... аже балница воевода и драгъ мещеръ създаше црковь (Сігет, 1404 *ГМ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* белкови(ч) (1404 *ГМ*).

БЕЛОГОРОД *ч.* (1) (*назва міста на нижній течіі Дністра*) Білгород-Дністровскій: а кто не идетъ до Белогород, а он абы дал оу Лапоушноу мыто Бѣлогородское (Сучава, 1460 *VD* II, 273).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* идетъ до Белогород (1460 *VD* II, 273).

Див. ще *БЕЛГОРОДЪ², *БИЛГОРОДЪ, *БИЛЫИ ГОРОДЪ, *БѢЛОГРАДЪ, *БѢЛЫИ ГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕТАТЕ АЛБЪ.

БЕЛОГОРОДСКІИ, БЕЛОГОРОДСКИ *прикм.* (8): А на то ест вѣра... пана Юргича Бѣлогородского (Сучава, 1443 *ВАМ* 41); а он абы дал оу Лапоушноу мыто Бѣлогородское, колко имал давати оу Быломъ городъ (Сучава, 1460 *VD* II, 273); а на то е(ст) великаа мартоуріа... па(н) доума и па(н) хрѣма(н) бѣлогоро(д)ски(х) (Сучава, 1479 *Cost.* S. 98).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* бѣлогород(ски) I (1470 *VD* I, 156); *зам. род. одн. ч.* в. п. Станчоула бѣлогородски I (1467 *VD* I, 121); *в. п.* збѣри бѣлогородскіи I (1467 *VD* I, 121); *род.*

одн. ч. билогоро(д)ского 1 (1443 Cost. II, 120); Белогородского 1 (1443 ВАМ 41); *знах. одн. с. билгородское* 1 (1456 Cost. II, 789); *Былгородское* 1 (1460 ВД II, 273); *род. мн. билогоро(д)ски(х)* (1479 Cost. S. 98).

Див. ще БЕЛОГРАДСКЫ.

Пор. БЕЛОГОРОД.

*БЕЛОГРАД *див. *БЪЛОГРАДЪ.*

*БЕЛОГРАДСКИ *див. БЕЛОГРАДСКЫ.*

*БЕЛОГРАДСКІИ *див. БЕЛОГРАДСКЫ.*

БЕЛОГРАДСКЫ, БЪЛОГРАДСКЫ *прикм.* (60): на то е(ст) вбра... пана юргича бьлогра(д)ского (Сучава, 1443 Cost. II, 144—145); а на то е(ст) вбра... па(н) <петра> пръкалаба билогра(д)ско(г) (Дольний Торг, 1449 Cost. II, 379—380); а на то е(ст) вбра... пръкалабове белогра(д)ски(х) (б. м. н., 1489 ПГВСА).

ФОРМИ: наз. одн. ч. бьлоградскы 3 (1469 ВД I, 138; 1470 ВД I, 141); *белоградскы* 1 (1469 ВД I, 138); *белоград(ски)* 2 (1470 ВД I, 150); *бълоградскіи* 1 (1480 ВД I, 242—243); *бъ(лог)радски* 1 (1472 Cost. S. 88); *род. одн. ч. бьлоградского, бьлогра(д)ского, бьлогра(д)ско(г), <бъло>градского* 6 (1443 Cost. II, 145; 1468 ВД II, 130; 1470 ДИР«А» 522; 1478 ВД I, 219; 1480 ВД I, 243); *Белоградского* 4 (1466 ВД I, 106; 1468 ВД I, 130; 1475 ВД I, 206); *белоградского* 3 (1467 ВД I, 117; 1469 ВД I, 134, 136); *белоградского, бьлогра(д)ского* 2 (1453 Cost. II, 446; 1470 ВД I, 148); *билогра(д)ско(г)* 1 (1449 Cost. II, 380); *билогра(д)ско(г)* 1 (1459 Cost. S. 22); *знах. одн. ч. бьлоградского* (1468 ВД II, 305); *наз. мн. ч. бьлоградски* 1 (1472 ВД I, 170); *белоградскы* 2 (1472 ВД I, 172; 1473 ШКН 165); *белоградскыи* 3 (1475 ВД I, 204; Cost. D. 4; 1476 ВД I, 209); *белоградскіи* 2 (1473 ВД I, 184; 1479 ВД I, 224); *белоградски, белогра(д)ски* 4 (1472 Cost. D. 26; 1480 ВД I, 241; 1482 ВД I, 262, 264); *бьлоградски, бьлогра(д)ски* 2 (1471 ВД I, 164; ДИР«А» 525); *род. мн. белоградских, белогра(д)ски(х), белоградскихъ, белогра(д)ск(и)(х)* 15 (1473 ВД I, 182; 1479—1480 Cost. S. 105; 1480 ВД I, 239; 1481 ВД I, 249; 1482 ВД I, 260; 1483 ВД I, 268; Cost. D. 30; 1484 ВД I, 279; 1489 ПГВСА і т. ін.); *белоградскихъ* 2 (1457 ВД I, 4; 1484 ВД I, 283); *бьлоградскихъ* 2 (1479 ВАМ 62; ВД I, 228).

Див. ще БЕЛОГОРОДСКІИ.

*Пор. *БЪЛОГРАДЪ.*

*БЕЛОГРАДСКИЙ *див. БЕЛОГРАДСКЫ.*

*БЕЛОШЕВЪ *прикм.* (1) ◇ белошева запо-діа (1) (назва плоскогір'я у Молдавському князівстві): а хотарь оуси(м) ти(м) четьремь селомь почение о(т) где падае(т) (!) белошева заподіа оу милъти(н) (б. м. н., 1425 Cost. I, 168).

ФОРМИ: наз. одн. ж. белошева (1425 Cost. I, 168).

Див. ще БЪЛОШЕВ.

Пор. БЪЛОШ.

*БЕЛОШЪ *див. БЪЛОШ.*

*БЕЛСКИЙ¹ *див. БЕЛЪСКИЙ.*

*БЕЛСКИЙ² *див. *БЕЛЬСКИЙ.*

*БЕЛУХА *ж.* (1) (*особова назва*): Ино я после пана своего живота при том остала Межиречи, што пан мой мена со кн(А)зем Иваном Острозким, подлуг оураду пана моего и(зъ)... затем своим с паном Ивашком Охремвичом и з дочкою своею Белухою (Луцьк, 1487 АС I, 85).

ФОРМИ: ор. одн. Белухою (1487 АС I, 85).

*БЕЛЪЗСКИЙ *див. БЕЛЪСКИЙ.*

*БЕЛЫИ *див. *БЪЛЫИ¹.*

*БЕЛЬСКИЙ *прикм.* (2) (*пор. Бьльскъ у Троицькому воеводстві*): Продали есмо мыто Берестейское и Дорогичское, и Бельское, и Городенское... Остачьку а Онатану Ильичичомъ... на тры годы (Краків, 1487 РИБ 226); Продали есмо мыто берестейское, и дорогичское, и белское, и городенское кракованину Гендриху Карловичу на тры годы за тисачу копъ грошей и за чотыриста копъ грошей (Вільна, 1498 АЛРГ 82—83).

ФОРМИ: знах. одн. с. Бельское, белское (1487 РИБ 226; 1498 АЛРГ 82).

БЕНА *див. БЕНА.*

*БЕНЕВЪ *прикм.* (1): почьнши (х)отар той бранищи от обръшии Лаури... до дом Бенев (Сучава, 1490 ВД I, 420).

ФОРМИ: род. одн. ч. Бенев (1490 ВД I, 420).

Пор. БЕНА.

БЕНКО *див. БЪНКО.*

БЕНА, БЕНА, БЕНЪ *ч.* (4) (*особова назва, молд., пор. Бенедиктъ, лат. Benedictus*): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тотъ истинны слоуга нашъ панъ бена слоужилъ намъ правою и вьрною слоужбою (Сучава, 1429 Cost. I, 290); мы Стефан воевода... <чи>нимъ знамени-то... оже тот истинныи слоуга наш вьрныи панъ Бенъ... слоужилъ нам право и вьрно (Сучава, 1466 ВД I, 110); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша... слоуга наш Сима Бена и сестра его Моуша... и продали... едно село... на има Ботеши (Ясси, 1500 ВД II, 175).

ФОРМИ: наз. одн. бена 1 (1429 Cost. I, 290); *Бенъ, Бена* 2 (1466 ВД I, 110; 1500 ВД II, 175); *див. одн. бенъ* (1500 ВД II, 175).

Див. ще БЪНКО.

БЕРА, БЪРА *ч.* (2) (*особова назва, молд., пор. слов. Беривои, Беримир, Берислав*): мы петръ воевода... зна-меннто чинн(м)... оже то(т)... калоугери... принесли при-виліе... що дали наши родителе... храмоу... цигани на имь Бъра и бадю и комана и съ дьтм(и) (Байчани, 1454 ПГПММ); да соу(т)... к той стои цркви тоти цигани на имь хрѣма(н) и бера (и) бадю (Дольний Торг, 1458 ПГСММЦ).

ФОРМИ: наз. одн. бера, Бъра (1454 ПГПММ: 1458 ПГСММЦ).

*БЕРБЕНИЦА *ж.* (2) (*молд. бэрбынцэ, мад. berbence «дїжка», «бочонок»*) бербениця: да не смѣ брати десетину от пчел, ани бербеницю медоу (Дольний Торг, 1458 ВД I, 8—9); да имают на каждїи год от нас... оусы бербеницы медоу от десетинуо шо боудет от селэх их (Сучава, 1466 ВД I, 105).

ФОРМИ: знах. одн. бербеницю (1458 ВД I, 9); *знах. мн. бербеницы* (1466 ВД I, 105).

*БЕРБЕНИЦИИ *прикм.* (1) ◇ бербеницяя крѣница (1) (*назва джергла у Молдавському князівстві*): ть(м) мы видьвши и(х) правую и вьрноюю слоуж-бою до на(с)... дали и потвердили есми и(м)... оу бербени-ции крѣници едно мьсто о(т) поустини, да осадить собъ село (Сучава, 1456 Cost. II, 568—569).

ФОРМИ: род. одн. ж. бербеници (1456 Cost. II, 569).

*БЕРБЕНИЦЯ *див. *БЕРБЕНИЦА.*

*БЕРБЕШТИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Брусни-ця: воеводови пета часть села от бербешти (б. м. н., XV ст. НРРГ).

ФОРМИ: род. бербешти (XV ст. НРРГ).

БЕРБЪЧЕ *ч., невідм.* (1) (*особова назва*): тьм мы... дали есми... селище где бы(л) вана бербъче (Сучава, 1443 Cost. II, 144).

БЕРДИ *ч.* (1) (*особова назва, перс. xuda, тюрк. berdi «богом даний»*): и вще к тьмъ Бекгичъ и Турдучакъ Берди Давылъ (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: наз. одн. Берди (1392—1393 РФВ 170).

*БЕРЕВОЕВЪ *прикм.* (1) ◇ селище бер(е)во(е)-во *див. СЕЛИЩЕ* 1.

ФОРМИ: знах. одн. с. бер(е)во(е)во (1448 Cost. II, 324).

БЕРЕГ, БЕРЕГЪ *ч.* (29) 1. *берег* (25): А король кази-миръ... даль есмь слузъ своему... дворище... а и еще даль есмь ему ловища... покола дунино держить до берегъ днѣстра (Казимир, п. 1349 РЗ—4); Се я князь юриа... придали есмо к цркви... села стрижово слепче космово цуцнево з обема береги обаполь бугу (Холм, 1376 Р 22);

А хотар... почениши от берег Сирета (Сучава, 1488 *BD* I, 348); *poszonszy od tojeu wetykuoi droguhy szto od mista udet berehom tuchawca* (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

2. (кінець) край (1): грань... подь Чорный лесокъ нашъ, Бродницею берегъ леса подь Белую гору (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

3. урвище, круча (1): ми, дорадивъшися з нашими князи... дали есмо... село... с полми, з ролями, з гай... и с потоки, и з береги, и з бережиши, и з боры, и з бортьными землями (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

д е с а т и н н ы и б е р е г (1) *див.* *ДЕСАТИННЫЙ; *крутой берег* (1) *див.* *КРУТЫЙ.

ФОРМИ: *наз. одн. бере(г)* I (XV ст. *BC* 10 зв.); *зам. род. от (до) берег, берегъ* 3 (1493 *BD* II, 3; 1495 *BD* II, 63; 1499 *BD* II, 136); *дав. одн. берегу* (1445 *P* 150; 1458 *ОЖЛМ*); *знах. одн. берегъ, берегъ.берег, бере(г)* 12 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1489 *BD* I, 374; 1495 *BD* II, 63, 64, 78; XV ст. *BC* 10 зв.; 1499 *BD* II, 136); *бъре(г)* I (XV ст. *BC* 10 зв.); *ор. одн. berehom* (1500 *ДПЖН*); *місц. одн. на берези* (1490 *AS* I, 92); *род. мн. берегъ, бергъ* 2 (п. 1349 *P* 4; 1488 *BD* I, 348); *берьговъ* I (1445 *CPK*); *ор. мн. береги, берги* (1376 *P* 22; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1451 *P* 159; 1475 *BD* I, 206).

Див. ще *БРЪГЪ, *БЪЛЫИ БЕРЬГИ.

БЕРЕЖАНЫ *мн.* (2) (назва села у Волинській землі): Се я Ванко Скердвевич... визнаваю, иж я... продал есми... отчизну... а то есть на има... Бережаны... в Луцком повѣте (Володимир, 1470 *AS* I, 64—65); *мнъ... досталосе на мою дѣлницю Квасилово А басовъ ку(т) а бережаны... со вси(м) с ты(м) што к ты(м) село(м) слоушае(т)* (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *наз. Бережаны* (1470 *AS* I, 65; 1478 *ЗРМ*).

*БЕРЕЖИЩЕ *с.* (1) смуга землі уздовж берега: и мы... дали есмо... село... с полми, з ролями, з гай... и с потоки, и з береги, и з бережиши, и з боры, и з бортьными землями (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

ФОРМИ: *ор. мн. бережиши* (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

*БЕРЕЖКИ *мн.* (1) (назва села у Троцькому воеводстві): казали есмо светком присагнути, они обвели от Березое (!) к Бережкам к мостоу (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ *дав. Бережкам* (1478 *AS* III, 17).

*БЕРЕЗА¹ *ж.* (1) береза: а болого от Новаго ставу, мимо Бъйче, около городища, мимо Галичаны, по похилую березу брату моему (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

ФОРМИ: *знах. одн. березу* (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

*БЕРЕЗА² *ж.* (1) (назва річки у Троцькому воеводстві): они обвели от Березое (!) к Бережкам к мостоу (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *род. одн. ! Березое* (1478 *AS* III, 17).

*БЕРЕЗКИЙ *прикм.* (1) ◇ дворец Березкий *див.* ДВОРЕЦ.

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Березкии* (1478 *AS* III, 17).

Пор. *БЕРЕЗА².

*БЕРЕЗНИКЪ *ч.* (2) березник, березовий гай: а хотар тому селу... чересь поле на могилу от толь скузь березникъ на другую могилу (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); Про то(ж) мы швитригаило ннако болеславъ... на знамость то чинимы... аже взоръвише есмо на вѣрную службу нашего вѣрно(г) слуги на има максима... дае(м) и дали есмо ему село... съ льсы съ гай съ дубровами съ чащи съ дубники съ березники (Снятин, 1424 *P* 99—100).

ФОРМИ: *знах. одн. березинкъ* (1393 *Cost.* I, 13); *ор. мн. березики* (1424 *P* 100).

*БЕРЕЗОВЕЦЪ *ч.* (2) (назва села у Смоленській землі): Се я панъ Иванъ Александровичъ стретовичъ... записаль есми съ своего имъня, зъ Березовца, тридцать копъ жита къ церкви (Березовець, 1486 *АкЮЗР* I, 295).

ФОРМИ: *род. одн. Березовца* (1486 *АкЮЗР* I, 295); *місц. одн. у Березовци* (1486 *АкЮЗР* I, 295).

*БЕРЕЗОВО *с.* (1) (назва поляни у Галицькій землі): мы швитригаило... дае(м) и дали есмо ему... двѣ поланѣ березово а жабѣ (Снятин, 1424 *P* 99).

ФОРМИ: *знах. одн. березово* (1424 *P* 99).

*БЕРЕЗЦИ *мн.* (1) (назва села у Волинській землі) Березці: въ Березохъ не надобе... давати мыта (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. въ Березохъ* (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

*БЕРЕЗЫНА *ж.* (1) (назва річки у Віленському воеводстві): король... да(л)... пну ма(р)тиноу сельцо любецъкое на березыни (Вільна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: *місц. одн. на березыни* (1499 *ВФ*).

*БЕРЕНДЪИ *див.* БЕРИНДЪИ.

*БЕРЕСТЪ *ч.* (4) берест: а хотаръ... дорогою... на бере(ст) на коровіево потоци (Сучава, 1488 *ДГСПМ*); А хотар... на един берестъ знаменан... от това на един доуб знаменан (Сучава, 1489 *BD* I, 373—374); А хотар... от доуба на берест шо ест на край ль(с)а (Ясси, 1497 *BD* II, 100).

ФОРМИ: *знах. одн. берест, берестъ, бере(ст)* (1488 *ДГСПМ*; 1489 *BD* I, 374; 1497 *BD* II, 100).

*БЕРЕСТЕ *див.* *БЕРЕСТЬЕ.

БЕРЕСТЕЙСКИЙ, БЕРЕСТЕЙСКИЙ, БЕРЕСТІЙСКИЙ, БЕРЕСТЪИСКИИ, BERESTEJSKIJ *прикм.* (37): королєви держати лвовскую землю исполна а намъ держати володимьрскую луцкую белзьскую холмьскую берестинскую исполна жъ (б. м. н., 1352 *P* 6); *My Alexandr, abo Witolt z bozi taski velikij kniaz Litowskij i dedicz Horodenskij, Berestejskij, Dorohickij... znamenito czinim...* (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимерскій и Берестейскій Васьянь и панъ Левъ Боговитиновичъ, ключникъ Берестейскій (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); а пры томъ быуъ з тоיעу ruki zemiane Beresteyskiyi Bohdan a jakub Prynoczyczy a boiary kniahyuny rynskoy szyma a s pana markowy ruki sluzebnyci pamisnyka beresteyskaho (Тришин, 1500 *ДПЖН*); *misto Beresteyskoie* (3) *див.* МѢСТО¹ 3.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. берестейский, Берестейскій, Berestejskij* 8 (1388 *ZPL* 103; 1389 *PEA* I, 26; 1401 *АкВАК* III, 2; 1492 *АЛМ* 31; 1495 *АЛМ* 85; *АЛРГ* 60; 1497 *AS* I, 112); *Берестъискии* 1 (1496 *AS* I, 245); *Берестіійскій* 2 (1458 *ОЖЛМ*; 1487 *AS* I, 239); *род. одн. ч. с. Берестейского* 6 (1495 *АЛМ* 85; 1497 *АЛРГ* 79; *AS* I, 112; 1500 *ДПЖН*); *Beresteyskaho* 1 (1500 *ДПЖН*); *дав. одн. ч. берестейскому* (1487 *РИБ* 226; 1489 *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 82); *ор. одн. ч. Берестейскимъ* (1496 *АЛМ* 128; 1497 *АЛРГ* 79); *знах. одн. с. Берестейское* (1487 *РИБ* 226; 1496 *АЛМ* 128; 1497 *АЛРГ* 79; 1498 *АЛРГ* 82); *знах. одн. ж. берестинскую* (1352 *P* 6); *наз. мн. Берестейскии, Beresteyskiyi* (1466 *AS* I, 63; 1500 *ДПЖН*); *род. мн. Берестейскихъ* (1495 *АЛМ* 85; 1497 *АЛРГ* 79); *дав. мн. Берестейскимъ* (1389 *PEA* I, 27).

Пор. *БЕРЕСТЬЕ.

БЕРЕСТІА *с.* (1) (назва села на Буковині) Бересте: тѣм (sic.— *Прим. вид.*) мы... дали... есми ему... села на имѣ шизкоуци... и по(д) хотинъ берестіа (Сучава, 1456 *Cost.* II, 577).

ФОРМИ: *наз. одн. берестіа* (1456 *Cost.* II, 577).

*БЕРЕСТІЕ *див.* *БЕРЕСТЬЕ.

*БЕРЕСТІЙСКИЙ *див.* БЕРЕСТЕЙСКИЙ.

БЕРЕСТІЙСКИЙ *див.* БЕРЕСТЕЙСКИЙ.

*БЕРЕСТОВЪ *прикм.* (1) ◇ крѣница Берестова *див.* КРѢНИЦА.

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Берестова* (1473 *ШКН* 164).

*БЕРЕСТОКЪ *ч.* (1) берестовий гайок: А хотар... да ест... черес поле та на долиноу бересткем (!) на копану могилоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 148).

ФОРМИ: *ор. одн. ! бересткем* (1499 *BD* II, 148).

*БЕРЕСТЬ *див.* *БЕРЕСТЬЕ.

*БЕРЕСТЬЕ *с.* (17) (назва головного міста у Берестейській землі) Брест: а коли которыи торговецъ поидеть

торговать ис торуна через берестие до лучьска без печали будте (б. м. н., п. 1341 P 2); в городь берестьи подлѣты роз(с)тва х(с)ва тисача лѣтъ и чотыри ста (Берестя, 1400 Cost. II, 618); Pryszed z Łucka około Berestia, około Kamienca wse pustо wczynili (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); у Берестьи. Левону Шаломичу два жеребьи пустыхъ, а на третемъ два чловѣкы, даютъ сорокъ грошей (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 35); Пса(н) в бере(ст)и в ле(т) ље мѣа ноя(б) ѓз день (Берестя, 1497 ПКИП).

ФОРМИ: *род. одн. Berestia I (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); Берестья I (1497 АЛРГ 79); знах. одн. берестие (п. 1341 P 2); місц. одн. оу (въ) Берести, бере(ст)и 6 (1448 AS I, 44; 1466 AS I, 63; 1494 ВД II, 36; 1496 АЛМ 128; 1497 ПКИП); в (у) Берестьи, берестьи 5 (1400 Cost. II, 618; 1463—1478 РЕА I, 35; 1496 АЛРГ 78; ВМКФС; 1497 АЛРГ 79); в берестью I (1400 Cost. II, 619).*

Див. ще МЪСТО¹ 3 (misto Beresteyskoje).

БЕРЕСТЬСКИИ *див. БЕРЕСТЕЙСКИИ.*

БЕРЕСТЬНИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* мы петръ воевода... знаменито чинимъ... оже... дали есми се(с) ли(ст)... людемъ о(т) чулинеши и о(т) берестьни (Поляна, 1448 DIR«А» 491).

ФОРМИ: *наз. зам. род. о(т) берестьни (1448 DIR«А» 491).*

БЕРЕСЦИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* мы Стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... даемъ... тому... монастырю... села... на проуть на има грабовци, и чуленеши и бересци (Сучава, 1443 ДГСПМН).

ФОРМИ: *наз. бересци (1443 ДГСПМН).*

***БЕРЕЩИ¹** *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві б. Серета):* а хотар... о(т) берещи, близ сирѣтъ, могила що іоанъш поставил (Сучава, 1492 Cost. S. 162).

ФОРМИ: *род. берещи (1492 Cost. S. 162).*

БЕРЕЩИ² *мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві б. Васлуя):* Ивашко... тѣгал са съ непотом своим... за села именуема Берещи и Дринжещи и Хавати (Ясси, 1459 ВД I, 31—32); тѣм мы... дали и потвердили есмо... одно селище где был дом дида их... и Берещи пониже Сохолощи (Сучава, 1469 ВД I, 134).

ФОРМИ: *наз. Берещи (1459 ВД I, 32); знах. Берещи (1469 ВД I, 134).*

***БЕРЕЩИ** *див. БЕРЕЩИ².*

***БЕРЗИНЕЦЪ** *ч. (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві):* а хотаръ ти(м) село(м)... дело(м) до берзинца гори берзинцомъ до выше польноу на (доубъ) (б. м. н., 1400 Cost. I, 37).

ФОРМИ: *род. одн. берзинца (1400 Cost. I, 37); ор. одн. берзинцомъ (1400 Cost. I, 37).*

БЕРИВОЕСКОУЛ *ч. (3) (особова назва, молд., слов. Беривои):* И оуоставше наши слоуги Іон Парава и Татоул Беривоескоул и заплатил(и) оусе исполна тоти вышписанній пинъзи (Сучава, 1484 ВД I, 282).

ФОРМИ: *наз. одн. Беривоескоул (1484 ВД I, 282); дав. одн. Беривоескоулоу (1484 ВД I, 282).*

БЕРИВОЕЩИ *мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві):* мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде... пан Шефоул Чернѣтескоул... та продал... едино селище на имъ Беривоещи на Срата (Сучава, 1484 ВД I, 282).

ФОРМИ: *наз. Беривоещи (1484 ВД I, 282).*

***БЕРИНДЕЕЩИ** *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* и тако(ж) потвержаемъ ему его праваа села... на другой сторона серета, на имъ побрата и бери(н)деещи (Сучава, 1453 Cost. II, 472).

ФОРМИ: *наз. бери(н)деещи (1453 Cost. II, 472).*

БЕРИНДЪИ *ч. (26) (особова назва, тюрк. berendeii):* а на то е(ст)вѣра... пана бери(н)дѣа сто(л)ника (Сучава, 1432 ДГВІН); мы... панъ бериндѣи столика (!)... вызнаваемъ тѣмъ то наши(м) листомъ... колижъ велемъжнїи илѣашъ воевода... кролю по(л)скомоу... голдъ вырности...

е(ст) оучини(л)... мы такоже иже повинни есмы его воли пристати (Львів, 1436 Cost. II, 701); а на то е(ст) вѣра... пана берендѣя столика (Сучава, 1442 Cost. II, 88).

ФОРМИ: *наз. одн. бериндѣи (1436 Cost. II, 701); род. одн. берендѣя, берендѣа, бере(ндѣя) 15 (1435—1436 Cost. I, 494; 1436 Cost. I, 455, 468; 1437 Cost. I, 530; 1438 DBAc 27—28; DIR«А» 472; 1439 Cost. II, 32; Mih. 206; 1442 Cost. II, 88 і т. ін.); бериндѣя, бериндѣа, бери(н)дѣа, бе(рин)дѣя, бериндѣа 10 (1432 ДГВІН; 1435 DIR«А» 465; Cost. I, 424; 1436 Cost. I, 484; 1437 Cost. I, 536; 1438 Cost. II, 8; 1439 Cost. II, 35; 1440 Cost. II, 66; 1441 DBAc 40; 1442 Cost. II, 93).*

***БЕРИНЪ** *прикм. (1):* дали наши родителе за свою дшоу монастыроу вышписана(н)номуу храмоу... цигани на имъ бѣра и бадо... и карамана брата берина (Байчани, 1454 ПГПММ).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. берина (1454 ПГПММ).*

Пор. БЕРА.

БЕРИЧКА *ч. (2) (особова назва, молд., слов. Беривои, Беримир, Берислав):* а мы такожде и от нас есмо дали и потвѣрдили... четвѣртоую част от село на Сьратъ на имъ Боузеши, где бил Беричка (Васлуй, 1495 ВД II, 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Беричка (1495 ВД II, 55).*

БЕРКИШЕЩИ *мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣ(м) мы... дали есми ему... чотыри села на милѣтини, на има беркишещи и еремѣщи (б. м. н., 1425 Cost. I, 168); А хотаръ тому селоу на имъ Беркишешем... поченеши от блага Мѣстакиноулоу... до обиршиа потока (Сучава, 1473 ВД I, 183).

ФОРМИ: *наз. беркишещи (1425 Cost. I, 168; 1473 ВД I, 183); дав. Беркишешем (1473 ВД I, 183).*

***БЕРКЪЗЕВ** *прикм. (1) ◇ роункъ Беркъзев див. *РОУНКЪ.*

ФОРМИ: *род. одн. ч. Беркъзев (1490 ВД I, 420).*

***БЕРЛАД¹** *див. БРЪЛАД¹.*

***БЕРЛАД²** *див. *БРЪЛАД².*

***БЕРЛАДЪСКИИ** *ч. (1) (особова назва):* а на то вѣра... негра берладьского и вѣра прочелникова и вѣра костъ братиловича (б. м. н., 1411 Cost. I, 84—85).

ФОРМИ: *род. одн. берладьского (1411 Cost. I, 85).*

БЕРНАТЪ *ч. (1) (особова назва, стп. Biernat, свн. begenhard) Бернарт:* а при то(м) были... Па(н) бернатъ маршало а ины(х) мно(г) добры(х)... было (Луцьк, 1445 P 149).

ФОРМИ: *наз. одн. бернатъ (1445 P 149).*

***БЕРОВО** *с. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* ти... (не відчит.— Прим. ред.) же мы дали есмы емоу... село берово (б. м. н., 1400 DIR«А» 433).

ФОРМИ: *знах. одн. берово (1400 DIR«А» 433).*

***БЕРСЕНЪ** *ч. (1) (особова назва):* коли еси своихъ пословъ до насъ прысылалъ, Ивана Берсена и Балицоу дьяка, и они намъ отъ тебе говорыли: намъ взятъ миръ зъ великимъ княземъ Александромъ литовьскимъ (б. м. н., 1498 ВД II, 409—410).

ФОРМИ: *знах. одн. Берсена (1498 ВД II, 409).*

***БЕРТЯ** *ч. (4) (особова назва, молд., пор. Бальтромъи):* мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... оуси оуоукове Петра Бертъ... и продали свою правоую отниноу (Ясси, 1497 ВД II, 99); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... оуоукове Петра Берти... и продали свою правоую отниноу... от оурика оуика их Петра Берти (Гирлов, 1499 ВД II, 146—147).

ФОРМИ: *род. одн. Берти 3 (1499 ВД II, 147); Бертъ 1 (1497 ВД I, 99).*

***БЕРХЪЧЬ** *ч. (5) (назва річки у Молдавському князівстві):* Тѣмъ мы видѣвше п(р)равоую и вѣрную его слоужбоу до нас... дали есмы емоу... едно село на Брѣхечи (б. м. н., 1426 ВД II, 21); тѣ(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до насъ... дали и потвердили есми

емоу... на оусти берхъча веришещи (Сучава, 1452 *Cost.* II, 426); Третее село есми имъ дали на Берхъчи, на имъ Давидеши (Гирлов, 1499 *VD* II, 162).

ФОРМИ: *род. одн. берхъча* (1452 *Cost.* II, 426); *місц. одн. на Берхъчи* 1 (1499 *VD* II, 162); *на берхачъ* 1 (1438 *Cost.* II, 26); *на Брхъчи, Брхъчи* 2 (1426 *ВАМ* 21, 22).

*БЕРХАЧЬ *див. *БЕРХЪЧЬ.*

БЕРЪДОХОВЪСКЪИ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ свбдоци были князь Иванъ Чорьторьискьи... воевода Городецькьи Беръдоховъскьи (Городок, 1443 *P* 145).

ФОРМИ: *наз. одн. Беръдоховъскьи* (1443 *P* 145).

*БЕРЪНАДЫНЪ *ч.* (1) (*стп. bernardyn*) (*монах францисканского ордену*) бернардинецъ: къ дочери его прислалъ еси отметьника греческого закону, владыку Смоленского, да бискупа Виленьского и черънъцовъ Берънадыновъ, съ тымъ штобы она выступила зъ греческого закону и прыступила бы къ рымьскому закону (б. м. н., 1499 *VD* II, 448).

ФОРМИ: *знах. мн. Берънадыновъ* (1499 *VD* II, 448).

*БЕРЫГЪ *див. БЕРЕГ.*

*БЕРЪЗИНЕЦЪ *див. *БЕРЗИНЕЦЪ.*

*БЕСАРАБЪСКЪИ *див. *БАСАРАБСКЪИ.*

*БЕСАРАБЫ *див. *БАСАРАБЫ.*

*БЕСЕДА *ж.* (1) \diamond беседа имати (къ кому) мати розмову, розмовляти (з ким): а мы въсеому добръ оуразоумехмо, въсе по дробноу; и пак колико беседе имахмо къ вашей мнлости, а мы по рѣдоу въсе къ нимъ разброихмо (Дольний Торг, 1475 *VD* II, 336).

ФОРМИ: *знах. мн. беседе* (1475 *VD* II, 336).

БЕЦЕЩИ, БЕЦЕЩІИ *мн.* (5) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ (*sic.*— *Прим. вид.*) мы... дали и потврѣдили есми ему села, на имъ бецеши... и шефанеши (Сучава, 1455 *Cost.* II, 549); да ест емоу от нас оурик тое сел(о) Бецеши (Васлуй, 1497 *VD* II, 112).

ФОРМИ: *наз. бецеши* 1 (1455 *Cost.* II, 549); **Бецеши** 4 (1497 *VD* II, 111, 112).

БЕЦИН *прикм.* (2) \diamond млин Бецин *див. МЛИНЪ.*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Бецин* (1497 *VD* II, 111).

*Пор. *БЕЦЯ.*

*БЕЦЯ *ч.* (6) (*особова назва*): тѣмъ (*sic.*— *Прим. вид.*) мы... дали и потврѣдили есми ему села... шо... скупи(л) о(т) бець... и... шо проминъли съ бецею (Сучава, 1455 *Cost.* II, 549); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде... слоуга наш Иван, сынъ Данчоула, оуноук Тоадера Бець... и продал свою правуюю отниноу от... оурика дъдов его Тоадера Бець и Микль (Васлуй, 1497 *VD* II, 110—111).

ФОРМИ: *род. одн. Бець, бець* (1455 *Cost.* II, 549; 1497 *VD* II, 110, 111, 112); *ор. одн. бецею* (1455 *Cost.* II, 549).

БЕЧЕ *див. БЪЙЧЕ.*

БЕШИКОУРЪНИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали и потврѣдили есми емоу отниноу его, села, на имъ... бешикоуръни и фратеши, на черно(м) потоць (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553).

ФОРМИ: *наз. бешикоуръни* (1455 *Cost.* II, 553).

! **БЪПЕЧНЪШИИ** (БЪПЕЧНЪШИИ) *див. *БЪПЕЧНЪШИИ.*

БИ *див. БЫ.*

*БИБАРЦОВЪ *прикм.* (1) \diamond Бибарцово селище (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): и еше есми им дали... едно селище на имъ Бибарцово селище (Сучава, 1493 *VD* II, 19).

ФОРМИ: *наз. одн. с. Бибарцово* (1493 *VD* II, 19).

*БИВАТИ *дієсл. недок.* (1) (шо) (*із значенням повторюваної дії*) завловати (на шо): какъ они новгородокъ держали... завжды в тыхъ ловехъ зверь бивали (Вільна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. бивали* (1499 *ВФ*).

БИЗИЛЬ *ч.* (2) (*особова назва*): мы Стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есми нашему монастырю о(т) побраты... четири чельди циганъ, штобы (1) на имъ

микоула... и кълима(н)... и бизиль и съ оусею его чельдию и славъ (б. м. н., 1443 *Cost.* II, 126); мы петръ воево(д)а... дали есмы нашем(оу) монастырю о(т) побраты... четиры челя(ди) циганъ првы на имъ микоула... и къльманъ... и бизиль... и славъ (Дольний Торг, 1444 *DIR* «А» 481).

ФОРМИ: *наз. одн. бизиль* (1443 *Cost.* II, 126; 1444 *DIR* «А» 481).

Див. ще БЫЗЫЛА.

*БИКЪ *див. *БЫКЪ.*

*БИЛАВА *ч.* (2) (*особова назва, молд., слов. бъл.*): а на то е(ст) въра... пана билавы чашника княгина (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202); а на то е(ст) въра... пана билавы (Сучава, 1436 *Cost.* I, 484—485).

ФОРМИ: *род. одн. билавы* (1428 *Cost.* I, 202; 1436 *Cost.* I, 485).

*БИЛАЯ КРЪНИЦЯ *див. БЪЛАА КРЪНИЦА.*

*БИЛГОРОДЪ *ч.* (2) (*назва міста на нижній течії Дністра*) Білгород-Дністровський: а кто не идет на билгородъ (1), а он абы дал оу лапоушном билгородское мыто, колко имал дати оу билгородъ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 789).

ФОРМИ: *знах. одн. идет на 1 билгородъ* (1456 *Cost.* II, 789).

*Див. ще *БЕЛГОРОДЪ², БЕЛОГОРОД, *БИЛЫИ ГОРОДЪ, *БЪЛОГРАДЪ, *БЪЛЫИ ГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕТАТЕ АЛЪ.*

БИЛИК *ч.* (1) (*особова назва, молд., слов. бъл.*): а на то свбдоке... пан станчоул... пан билик (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн. билик* (1456 *Cost.* II, 791).

*БИЛИЦЯ *див. *БЪЛИЦЯ.*

БИЛИ *ч.* (1) (*назва озера у Молдавському князівстві*): дали... есми... и монастырь... и съ озеро(м) билии и съ оусими грълами, шо извека прислоухае(т) ботной (Сучава, 1462 *Cost.* D. 10—11).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. ор. билии* (1462 *Cost.* D. 11).

БИЛКА *ж.* (1) (*особова назва, молд., слов. бъл.*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Жоурка Пинтече и... Петриманъ... и сестричича ихъ Мъріе Билка, дочка Настина... жаловали есмы ихъ особною нашею милостію (Сучава, 1495 *VD* II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн. Билка* (1495 *VD* II, 249).

*БИЛОГОРОДСКЪИ *див. БЕЛОГОРОДСКЪИ.*

*БИЛОГРАДСКЪИ *див. БЕЛОГРАДСКЪИ.*

БИЛОСОВЦИ *мн.* (2) (*назва села на Буковині*) Білосівці: мы петръ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ селамъ... на имъ... билосовци (<и> драгомирещи (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша... Ана, сестра Доброулова... и дала своимъ племенником... два села на имъ Кобльчин(и) и Билосовци, на Днистри (Сучава, 1470 *VD* I, 155).

ФОРМИ: *наз. билосовци* (1447 *Cost.* II, 288; 1470 *VD* I, 155).

БИЛУНОВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): Жаловали памъ очивисто люди нашы бортеве, на имя Петко Станковичъ а Петръ Билуновичъ (Вільна, 1495 *РИБ* 601—602).

ФОРМИ: *наз. одн. Билуновичъ* (1495 *РИБ* 602).

БИЛЦОУ *ч., невідм.* (1) (*особова назва, молд. біл «болото»*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоше... Тоадеръ Хърниш и съ своими непоти съ Билцоу и съ Никоаръ Шеремет... и продал(и)... едино село... Тоадероу Мареле (Сучава, 1490 *VD* I, 387).

*БИЛЫИ *див. *БЪЛЫИ.*

*БИЛЫИ ГОРОДЪ *ч.* (12) (*назва міста на нижній течії Дністра*) Білгород-Дністровський: а кто идетъ... у бълыйи городъ польъ рубель серебра (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); а кто не идетъ до Белогород, а он абы дал... колко имал давати оу Былом городъ (Сучава, 1460 *VD* II, 273).

ФОРМИ: *взах. одн. бълый городъ* 2 (1408 *Cost.* II, 631); *бълый городъ, бълый город* 2 (1434 *Cost.* II, 668); *місц. одн. оу Билом городъ* 4 (1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 273); *у бълкомъ городъ* 2 (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668); *оу Былом городъ* 2 (1460 *BD* II, 273, 274).

*Див. ще БЕЛОГОРОД, *БЕЛГОРОДЪ², *БИЛГОРОДЪ, *БЪЛОГРАДЪ, *БЪЛЫИ ГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕГАТЕ АЛЪБ.*

БИЛЪКОВО *с.* (1) (*назва пасіки у Молдавському князівстві*): Там (*sic.*— *Прим. вид.*) мы... дали есми ему... села... и сухы потокъ... и пасику его на (д)нистри, на имъ билъково (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540).

ФОРМИ: *наз. одн. билъково* (1455 *Cost.* II, 540).

БИЛЮРМИНЪ *ч.* (1) (*особова назва, тюрк. биліг «знаучий»*): мы кна(з) двдъ... хома билюрминъ... чинимы знамени(т)... како кеды... коли кна(з) велебны дмитри инбъм имене(м) корибу(т)... голдование и вьрность и послушьство и такъ(ж) служба... славнему володиславу... вьрность права... слюби(л) а мы... ислубуемы за него... иже... вьре(н) буде(т) королеви (Лучиця, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. билюрминъ* (1388 *P* 38).

БИНЕВА *ж., невідм.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали есми емоу... село где роспо(н) доли оу бинева и село коухаревци, а друоуге села коуничеє по(д) бинева (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

БИРАВИЧЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и привиліє... еше есмо имъ дали... на тоти села, шо... дад нашъ Александръ... Бистричскому монастыроу даль три села на Бистрици... на имъ Биравичеши, где былъ Бирай, и Вльксанеши, и Маноилеши (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: *наз. Биравичеши* (1499 *BD* II, 162).

*Див. ще *БИРАИНО.*

БИРАИ *ч.* (1) (*особова назва*): и привиліє... еше есмо имъ дали... на тоти села, шо... дад нашъ Александръ... Бистричскому монастыроу даль... села... на имъ Биравичеши, где былъ Бирай (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: *наз. одн. Бирай* (1499 *BD* II, 162).

***БИРАИНО** *с.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... ігоумень и архимандритъ Бистричскаго монастыра, и съ вьсъми яже о христъ братіями... измънили съ господство мы... село Бираино, и село Вльксаново (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *знах. одн. Бираино* (1500 *BD* II, 173).

Див. ще БИРАВИЧЕЩИ.

***БИРИНЪ** *ч.* (1) (*назва волости у Київській землі*) Буринь: Што король е. м. волости даваль... Макару Володковичу волость Буринь на годъ (6. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ФОРМИ: *знах. одн. Биринь* (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

БИРЪОУ (БИРОВОУ) *див. *БІРОВЪ.*

БИСКУП *див. БИСКУПЪ.*

***БИСКУПИЦЬКІИ** *прикм.* (1) (*пор. Бискупичи у Волинській землі*): велили есмо заставити пану ивану мушати к десАтинному берегу к бискупичьскому (Луцьк, 1445 *P* 150).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. бискупичьскому* (1445 *P* 150).

***БИСКОУПОВЪ** *прикм.* (2) (*належний епископу*) епископський: аби оуси оугрове... платили бискоупо(в) да(н) нашем(оу) монастыроу о(т) бистрици (Сучава, 1459 *DIR* «А» 514); да не смью(т) оузати о(т) ни(х) бискоупово (л) да(н) ни оди(н) грош (Сучава, 1459 *DIR* «А» 514).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. бискоупо(в)* 1 (1459 *DIR* «А» 514); *! бискоупово* 1 (1459 *DIR* «А» 514).

Пор. БИСКУПЪ.

***БИСКУПСТВО** *с.* (1) (*стч. biskupstvo, стн. biskupstvo*) епископство: влодиславъ выбранъ ку бискупству влоцлавскому (Ланчиця, 1433 *P* 122).

ФОРМИ: *дав. одн. бискупству* (1433 *P* 122).

*Див. ще *ПИСКОУПЪСТВО.*

БИСКОУПЪ, БИСКУП *ч.* (19) (*стч., стн. biskup, сан. bischof, лат. episcopus*) епископ: мы бискупи мащи премыски(н) и офанаси... чинимы знаемо... како ко(л) та рьчь межи наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одной стороны межи панею адвигую отиною пилецкою... с друогъ стороны о волость о зальсье и о тычи(н) мьсто... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70); далей тыи то исьтыи листы мистровы послъднии мьли в собъ таковую рьчь как быхо(м) мы кнза бискоупа роудолда полца (!) апоустольского леггата а тоу(т) жо и ва(с) тьжъ оузгордъли (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Будеть ли хто у тьхъ земляхъ бискупа и церковь нагабати, я хочю у то уступитися и боронити (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); А при томъ были шлахетне вроженыи панове рада н(а)ша кн(а)зь Вой(те)х бискуп виленский (Вильна, 1499 *AS* I, 118).

ФОРМИ: *наз. одн. бискоупъ, бискуп, биску(п)* (1459 *DIR* «А» 514; 1492 *АЛМ* 31; 1495 *РИБ* 621; *XV* ст. *BC* 9; 1499 *AS* I, 118); *ск. н. би(с)* (1499 *ВФ*); *дав. одн. бискоупоу* (1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *АкЮЗР* II, 106; *XV* ст. *BC* 38; 1496 *АЛРГ* 72); *знах. одн. бискупа, бискоупа* (1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *АкЮЗР* II, 106; 1481 *BD* II, 365; 1499 *BD* II, 448); *наз. мн. бискупове* 2 (1433 *P* 122; 1451 *АкЮЗР* II, 106); *бискупи* 1 (1404 *P* 69); *дав. мн. бискоупом* (1468 *BD* II, 301).

*Див. ще ЕПИСКОПЪ, *ІЕПИСКОУПЪ, *ПИСКОУПЪ. БИСТРИЦА, БІСТРИЦА, БІСТРІЦА* *ж.* (63) (*назва річки у Молдавському князівстві*) Бистриця: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастыреви оупенію при(с)тон бци што на бистрици два села (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); того ра(д)і мы видьвше его правую и вьрную службу до на(с)... даемъ и дали есми емоу села, оу нашей земли, оу мо(л)давскон, едно село на бистриць (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472); хота(р)... на оустіе потока где падає(т) оу бістры(ц) (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121); А хотаръ тоє село... поченьше от рьвь Бистрица (Сучава, 1479 *BD* I, 221); И господство мы... по их воли оучинили есми и дали смо... чьтири села на Бистрици ж(е) (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от Бистрица* 1 (1479 *BD* I, 221); *зам. знах. чере(с) Бістріца, бістрица* 2 (1458 *Mih. Doc.* 122); *род. одн. бистрици* 17 (1457 *BD* I, 4; 1459 *DIR* «А» 514; 1467 *Mih. Doc.* 125, 126; 1470 *BD* I, 150, 153; 1479 *BD* I, 221; 1487 *BD* I, 312); *быстрици* 7 (1422 *DIR* fig. 35; 1439 *Cost.* II, 59; 1452 *DIR* «А» 500; 1455 *Cost.* II, 531; 1458 *BD* I, 8; 1467 *Mih. Doc.* 125); *Бистрициі* 1 (1470 *BD* I, 153); *бы(с)трыци* 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); *бістри(ц)* 1 (1458 *Mih. Doc.* 123); *зам. знах. чере(с) бістріциі* 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); *взах. одн. бистрицоу* 3 (1468 *BD* I, 125; 1491 *BD* I, 472); *бистри(ц), бістры(ц)* 3 (1458 *Mih. Doc.* 121, 122); *зам. род. от бистрицоу* 2 (1475 *BD* I, 205, 206); *ор. одн. ! бистриц* (1458 *Mih. Doc.* 122); *місц. одн. на Бистрици* 15 (1429 *Cost.* I, 269; 1431 *Cost.* I, 325; 1446 *Cost.* II, 238, 251; 1460 *DIR* «А» 515; 1462 *Cost.* D. 10; 1468 *BD* I, 125; 1487 *BD* I, 310; 1491 *BD* I, 464; 1499 *BD* II, 155; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *на Быстрици* 4 (1411 *Mih. Alb.*; 1440 *Mih.* 208; 1459 *BD* I, 35; 1499 *BD* II, 154); *на Бистрице* 3 (1480 *BD* I, 237; 1491 *BD* I, 463, 464); *на бистриць* 1 (1453 *Cost.* II, 472).

*Див. ще *МАЛАЯ БЫСТРИЦА.*

БИСТРИЦКІИ, БИСТРИЧЕСКІИ *прикм.* (12): а на то е(ст) вьра... архимандрита наше(т), ку(р) еуестатіє бистрицскаго (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540); да соуъ томоу свѣтомуу нашемоу монастыроу Бистричскому от нас оурикъ (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. бистрическїи* 1 (1459 *DIR* «А» 514); *Бистрицкїи* 1 (1464 *BD* I, 84); *род. одн. ч. Бистричскаго*

2 (1499 *BD* II, 162; 1500 *BD* II, 173); **быстрицкаго** 1 (1455 *Cost.* II, 540); **Бистрычэскаго**, **Бистрическаго** 2 (1458 *Mih. Doc.* 121; 1487 *BD* I, 312); *дав. одн. ч.* **Бистрычэскомоу** (1499 *BD* II, 162; 1500 *BD* II, 173); *род. одн. ж.* **Бистрыцскаго** (1470 *BD* I, 153); *дав. одн. ж.* **бы(с)трычэскаго** (1458 *Mih. Doc.* 122).

Пор. *БИСТРИЦЯ².

*БИСТРИЦКИЙ *див.* БИСТРИЦКІИ.

*БИСТРИЦЯ¹ *див.* БИСТРИЦА.

*БИСТРИЦЯ² *ж.* (4) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Бистрица: а кто иметь повезти сукно, до бистрици, до угорь, у сочавь, отъ гривну по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); а кто имет повезти соукно до бистрици и до оугорь, оу сочавь, отъ гривны три грош (Сучава, 1456 *Cost.* II, 789); А кто иметь повезети (<с>оукно до Бистрици... оу Бани отъ гривны полфтора грош(а) (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

ФОРМИ: род. одн. **бистрици** 2 (1434 *Cost.* II, 668; 1456 *Cost.* II, 789); **быстрици** 2 (1408 *Cost.* II, 631; 1460 *BD* II, 274).

БИСТРИЧЕСКІИ *див.* БИСТРИЦКІИ.

*БИСТРИЧЬСКИЙ *див.* БИСТРИЦКІИ.

*БИСТРЫЧЕСКИЙ *див.* БИСТРИЦКІИ.

*БИТЕ *див.* *БИТЬЕ.

БИТИ *дїсл. недок. і док.* (48) 1. (*завдавати поби́ти*) бити (1): Петръ гони(л) Яна на оулицы, а би(л) и рани(л) его (XV ст. *BC* 18 зв.).

2. (*умертволяти*) убивати, убити (2): Жаловала са пани Василеваа Копачевича на пани Михайловоюу Нацевича, мовечи, ижъ она... звер поужает, бобры оукрадомъ бьют (Луконица, 1478 *AS* III, 17); О служебнико(х) што не имаю(т) изъ биты(х) члвко(в) одежи бра(т) (XV ст. *BC* 24 зв.—25);

◇ бити чоломъ (кому) звернутися до кого з проханням, скаргою, бити чолом (41): Биль намъ чоломъ писарь нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громька, о тьмъ, што перво сего дали есьмо ему мьстце... на будованье двора его... и биль намъ чоломъ, абыхмо то ему подтвердили листомъ нашимъ на вьчность (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5); А для лепшого твердости того моего листа, я Степанъ Гупца биль есми чоломъ господину владищъ е. м. и княземъ и паномъ ихъ мил., которые въ семь моемъ листу выписаны, ажбы ихъ милость печати свои приложили къ сему моему листу (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); Се а пани Федка... чиню знакомию... будучи есмо в добромъ здоровю, есми била чоломъ г(о)с(по)д(а)ру великому королю его м(и)л(о)сти Казимеру, ажбы его м(и)л(о)сть) допустил мене ко именамъ моимъ (Ровно, 1488 *AS* I, 241); Биль на(м) чоло(м) ключникъ лу(ц)ки(и), кна(з) ива(н) поутати(ч)... и би(л) на(м) чоло(м) абы(х)мо тые дворища потве(р)дили емоу навечность (Берестя, 1497 *ПКИП*); Биль намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленскій... и просилъ въ насъ въ Смоленскомъ повете, въ Катанской волости, села, на имя Давыдкова Сквородина (Вильна, 1499 *РИБ* 776); Биль намъ чоломъ игумень Пречистей Богоматери зъ Пустыики, абыхмо мы произволили имъ людей за себе призывати и нановъ за собою посадити на церковной земли (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3); челомъ бити а) (*без додатка*) (*вітати кого, засвідчувати шану кому, кланятися*) чоломъ бити (3): Brat Wasz męsznyj Welikyy kniaz Żykhimont czełom biet (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142); Слуга вашей милости Иванъ Ходкевичъ, староста луцький нын., челомъ бьет (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21); б) (къму чим) дати кому (шо) (1): win-puj... majet' winy zaplatiti, czym majet' nam czełom biti, a gapnotu majet' dosyt' wcziniiti, podłuh gap jeho, jako szlachticzu (Луцьк, 1388 *ZPL* 104).

ФОРМИ: инф. **biti** (1388 *ZPL* 104); *мен. 3. ос. одн.* **biet**, **беть**, **бьет** (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; п. 1444 *АрхЮЗР*

I, 17; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21); *перф.* 1 *ос. одн. ч.* **биль есми** 1 (1449 *АЛМ* 8); **би(л)** 1 (бл. 1500 *ПИ* № 2); 1 *ос. одн. ж.* **есми била** 1 (1488 *AS* I, 241); **била есми** 1 (1490 *ЗХП* 136); 3 *ос. одн. ч.* **биль, би(л)** 16 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1430 *ГВКЛ* 7; 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1445 *АрхЮЗР* I, 17; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АЛМ* 159; *АрхЮЗР* 1/VI, 1; 1499 *РИБ* 776; 1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); **быль** 1 (1498 *ГВКЛ* 22); 3 *ос. одн. ж.* **била** (1487 *AS* I, 87, 241); 1 *ос. мн.* **били есмо** (1491 *AS* I, 97; 1498 *ЧАФ*); 3 *ос. мн.* **били, bili** (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1487 *РИБ* 227; 1498 *ГВКЛ* 22; *ГВКОО*); *дїеприкм. пас. мин. ч. род. мн.* **биты(х)** (XV ст. *BC* 25).

Див. ще **ЗАБИТЬ**, ***ЗАБИВАТИ**, ***ПОБИТИ**, ***ОУБИТИ**. **БИТИ** *див.* **БИТИ**.

***БИТЬЕ** с. (2) бійка: О битьи рыцерьскомуу (XV ст., *BC* 7 зв.); О бити рыцескомуу (!) ... Ачь рыцерь алюбю шла(х)та шла(х)тїчно ранюу оучини(т) до кровы нмбе(т) емъ платїти за ранъ еї (XV ст. *BC* 29 зв.).

ФОРМИ: місц. одн. **о битьи** 1 (XV ст. *BC* 7 зв.); **о бити** 1 (XV ст. *BC* 9 зв.).

Пор. **БИТИ**.

БИЦЬ ч., *невідм.* (1) (*особова назва*): а еше (и б)ратоу его жоуржоу биць село его о(т) миль(тина) (? — *Прим. вид.*) (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444).

***БИШОВ** ч. (2) (*назва села у Польщі, пор.* Byszów): прислал пан нашъ кроль... свои послы и свои паны на имь пана Добка з Бышова, пана Белзкого, и пана Станислава с Танчина, подкомориего Холмского (Сучава, 1468 *BD* II, 305); також... по жадаїю... господарь нашего... що... к нам прислал по его милости... посла по пана Добека из Бишов, пана Белского а миле пак слоубоуемъ... господареви нашему... абыхом съ съ его милости видѣли (Новий град, 1479 *BD* II, 351).

ФОРМИ: род. одн. **Бишов** 1 (1479 *BD* II, 351); **Бышова** 1 (1468 *BD* II, 305).

***БИРОВЬ** ч. (4) (*молд.* бирьоу, *серб.* биров, *мад.* bíró) начальник фортеці: нїское поклоненіе бировоу о(т) брашовва, о(т) меншаго прїятель г(с)ва ти, шо(л)тоуза хьрль о(т) брьла(д) (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675); пишем много здравие и любовноу поклоненіе братиАм нашим, паноу бирьоу и паноу митникоу от Брашева (Сучава, 1480—1484 *BD* II, 369).

ФОРМИ: дав. одн. **бировоу** 2 (1434 *Cost.* II, 675); **бирьоу** 2 (1480—1484 *BD* II, 369, 370).

БИСТРИЦА *див.* БИСТРИЦА.

БИСТРИЦА *див.* БИСТРИЦА.

***БЛАГИИ** *див.* ***БЛАГИИ**.

***БЛАГОВЕЩЕНІЕ** *див.* **БЛАГОВѢЩЕНІЕ**.

***БЛАГОВѢРНЫЙ** *прикм.* (2) (*цсл.* благовѣрныи, *гр.* εὐλαβής) благовірний, благочестивий: А повельньемъ блговѣрнаго і хр(с)толюбиваго княза великого михаїла кедиминовича Се же придалъ юрїи болковичъ... к цркви стму николь землю пашную (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); основана быс. црквь... при великомъ короли казимирь блговѣрн. княземъ семеономъ александрові отчичи кїевскомъ (Кїїв, бл. 1470 *ОБРН* 129).

ФОРМИ: род. одн. ч. **блговѣрнаго** (бл. 1350 *P* 8); *ор. одн. ч. ск. н.* **блговѣрни** (бл. 1470 *ОБРН* 129).

БЛАГОВѢЩЕНІЕ с. (15) (*цсл.* благовѣщение, *гр.* εὐαγγέλιον) (*назва храму, монастиря на честь церковного свята*) благовѣщення: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы мыто молдовицкое монастыреви блговѣщенію прч(с)тои бци што на молдовици оурикъ со оусимъ доходо(м) на вькы вьчныа (Сучава, 1409 *DIR* «А» 437); да оутвердимъ и оукръ(пимъ) нашъ монастырь от Молдавица, идеже есть храмъ с(в)яут(а)го Благовѣщення и где есть игумень, нашъ молебникъ, попа Анастасіе (Сучава, 1473 *ШКН* 164).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. **благовѣщеніе**, **блгвѣщеніе** (1451 *Cost.* II, 401; 1454 *Cost.* II, 508); род. одн. **благовѣщеніа**, **блговѣщеніа**, **блговѣщеніа** 7 (1439 *Cost.* II, 31, 32; 1443 *ПГСММ*; 1447 *Cost.* II, 281; 1453 *Cost.* II, 453; 1454 *ПГПММ*; 1462 *BD* I, 70); **Благовещеніа** 1 (1473 *ШКН* 164); дав. одн. **блговѣщенію** (1409 *DIR«А»* 437; 1449 *Cost.* II, 379; 1458 *DIR«А»* 513; *ПГСММЦ*).

***БЛАГОДАТЬ** ж. (1) (*цсл.* благодать) благодать: И того ради приймете отъ вседержителя Бога благодать и милость (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

ФОРМИ: *знах.* одн. благодать (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

***БЛАГОИЗВОЛИТИ** *дієсл. док.* (2) (*цсл.* благоизволити, гр. *εὐδομεῖν*) ласкаво (милостиво) зволити: Се азъ... Юга, великіи вистърникъ... оже благоизволихом **благымы** нашимъ произволеніемъ... къ свАтомуу мѣстоу... иже на ПOUTнои, дали есми ѿ кадел(ни)цоу (Путна, 1476 *BD* I, 215).

ФОРМИ: *аор. 3. ос. одн.* **блгоизволи** (поч. XV ст. *ОБРН* 141); *1 ос. мн.* **благозволихом** (1476 *BD* I, 215).

Див. ще ***БЛАГОПРОИЗВОЛИТИ**.

***БЛАГОИЗВОЛЕНИЕ** с. (1) (*цсл.* благоизволение, гр. *εὐδομῆα*) ласкаве (милостиве) зволенія: блгоизволеніемъ мудртію бга оца всемогущаго по(д)писана бысть сия кап(ли)ца повелѣніемъ великодержавного короля пресветлого казимира (Краків, 1478 *ОБРН* 130).

ФОРМИ: *ор. одн.* **блгоизволеніемъ** (1478 *ОБРН* 130).

Пор. ***БЛАГОИЗВОЛИТИ**.

Див. ще ***БЛАГОПРОИЗВОЛЕНІЕ**.

***БЛАГОПРОИЗВОЛЕНІЕ** с. (5) ласкаве (милостиве) зволенія: мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... понеже ... благопроизволи господство ми **благымы** благопроизволеніе(м)... потврѣждаемъ нашъ монастырь о(т) нѣмца (Васлуй, 1446 *Cost.* II, 263); мы стефанъ воево(д)... знаменито чини(м)... оже произволи господство ми нашимъ **благымы** благопроизволеніемъ... яко да оутвѣдимъ ... монастырю нашему о(т) молдавици... дааніе... родитель нашого (Сучава, 1447 *Cost.* II, 281).

ФОРМИ: *ор. одн.* **благопроизволеніемъ**, **благопроизволеніе(м)**, **блгопроизволеніемъ** (1446 *Cost.* II, 250, 263, 270; *ПГСММР*; 1447 *Cost.* II, 281).

Пор. ***БЛАГОПРОИЗВОЛИТИ**.

Див. ще ***БЛАГОИЗВОЛЕНИЕ**.

***БЛАГОПРОИЗВОЛИТИ** *дієсл. док.* (75) (*цсл.* благоизволити, гр. *εὐδομεῖν*) ласкаво зволити: мы александръ воевода... чини(м) знаменито... понеже блгопроизволи гсвоимъ **благымы** моимъ произволеніемъ и въ задіше стопочившемъ родителемъ нашимъ... дало(х) монастыроу... едно село (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); мы стефанъ воевода...

чини(м) знаменито... оже блгопроизволи г(с)во ми наши(м) **блгымъ** произволеніемъ... и дали есмы... митрополитоу... одного татарина (Дольний Торг, 1445 *Cost.* II, 236); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже блго-

произволи г(с)во ми... и оучинихо(м) въ задіше стопочившихъ родителей наши(х) (Побрата, 1448 *ДГПР*); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... иже блгопроизволи г(с)два ми и съ въсьми боАри г(с)двами, прирадили съ есми и дали и потврѣдили есми хотаръ... монастырю о(т) молдавици (Сучава, 1456 *Cost.* II, 582); а господство мы оум благопроизволих... и дали есми томоу свАтомуу мо(на)стироу тотоу вышеписанноюу пасикоу (Ясси, 1497 *BD* II, 99—100); а аз господство мы... въстах и благопроизволих господство мы... и оучинили есми въ задоушіе ... дъщери нашей Анны (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: *аор. 1. ос. одн.* **благопроизволих**, **блгопроизволи(х)** (1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 211; 1488 *BD* I, 347, 355; *ДГСВМЦ*; 1489 *BD* I, 377; 1491 *BD* I, 452; 1492 *BD*

I, 509; 1497 *BD* II, 99; 1499 *BD* II, 147 і т. ін.); *3 ос. одн. зам. 1 ос.* **блгопроизволи**, **блгопроизволи** (1415 *Cost.* I, 116; 1427 *DIR«А»* 450; 1445 *Cost.* II, 236; 1454 *Cost.* II, 501; 1462 *Cost.* D. 10; 1472 *ДГСВМ*; 1482 *BD* I, 263; 1488 *BD* I, 342; 1499 *BD* II, 162 і т. ін.); *1 ос. мн.* **блгопроизволихо(м)** (1444 *DIR«А»* 481); *перф. 1 ос. мн.* **блгопроизволили** 1 (1467 *BD* I, 120); **блгопроизволили** есми 1 (1446 *DIR«А»* 485).

Див. ще ***БЛАГОИЗВОЛИТИ**.

***БЛАГОСЛОВЕНЕ** *див.* **БЛАГОСЛОВЕНЬЕ**.

***БЛАГОСЛОВЕНІЕ** *див.* **БЛАГОСЛОВЕНЬЕ**.

***БЛАГОСЛОВЕНІЕ** *див.* **БЛАГОСЛОВЕНЬЕ**.

БЛАГОСЛОВЕНЬЕ с. (9) (*цсл.* благословеніе, гр. *εὐδοξία*) благословенія: Тыє вси села... маеть держати господинь богомолецъ нашъ Климентий... а всими церквями... радити... архимандрыты благословити, игумены наставляти, попы и дьяконы совершати... никакоже паче благословеня его церкви созиждати, или самовласте разорити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а

иванъ губька... купиль естъ тотъ мунастырь... изъ блг(с)-вльнѣемъ пискупа ларивона (Перемишль, 1378 *P* 26); **Благословенье** Исидора, митрополита Киевского и всея Руси (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); И еще есми дали... мы и пак съ благословеніемъ молебника и родітель нашего Іоанникія епископа от Радовцех, еще с црѣков и с попми (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: наз. одн. **благословенье** (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); *род. одн.* **благословеня** 1 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); **благословеніа** 1 (1481 *ГПМ*); *знах. одн.* **благословенье**

(1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); *ор. одн.* **блг(с)вльнѣемъ** 1 (1378 *P* 26); **благословеніемъ**, **бл(с)веніемъ**, **благословеніемъ** 4 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1490 *BD* I, 419, 420; *ДС* 148).

Пор. **БЛАГОСЛОВИТИ**, ***БЛАГОСЛОВЛЯТИ**.

БЛАГОСЛОВИТИ *дієсл. недок.* (3) (*цсл.* благословити, гр. *εὐδοκεῖν*) 1. (кого на що) наставляти на церковний сан (кого) (2): яко самъ отъ Христа Спаса власть господинь отецъ владыка маеть; архимандрыты благословити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

2. (що) (*освячувати*) благословити, хрестити (1): власть господинь отецъ владыка маеть... антмысы благословити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

ФОРМИ: *інф.* **благословити** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); *дієпримк. нас. мин. знах. мн.* **благословенныхъ** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

Див. ще ***БЛАГОСЛОВИТИ СА**, ***БЛАГОСЛОВЛЯТИ**.

***БЛАГОСЛОВИТИ СА** *дієсл. док.* (1) (в кого) одержати благословення (від кого), благословитися (в кого): Се азъ... ан(д)ре(и) владимирови(ч)... съ своєю женоу и съ своими дѣтками... бл(с)вили са есмы оу оца нашего архиманд(р)ита никола и оу всѣ(х) сты(х) старцевъ (Київ, 1446 *P* 154).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн.* **бл(с)вили са есмы** (1446 *P* 154).

Див. ще **БЛАГОСЛОВИТИ**, ***БЛАГОСЛОВЛЯТИ**.

***БЛАГОСЛОВЛѢНЬЕ** *див.* **БЛАГОСЛОВЕНЬЕ**.

***БЛАГОСЛОВЛЯТИ** *дієсл. недок.* (1) (*цсл.* благословляти, гр. *εὐλογεῖν*) (кого) (*напучувати*) благословляти: И благословляю вашу милость, чтобы есте о томъ опъканье имѣли, какъ бы церковь Божая и тотъ попь никимъ были необидны (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. одн.* **благословляю** (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

Див. ще **БЛАГОСЛОВИТИ**, ***БЛАГОСЛОВИТИ СА**.

***БЛАГОЧЪСТИВЫИ** *примк.* (7) (*цсл.* благочестивый, гр. *εὐσεβής*) благочестивий: а по наше(м) жив(отъ), кто боуде(т) о(т) благочестиви(х) господар(еи) и боуде(т) господаръ нашей земли... т(отъ що) бы имь непороуши(л) нашего дааніа (Поляна, 1448 *Cost.* II, 366); **Мл(с)гѣж** бжѣж

блгочъстивый г(д)нь (!) на(ш) Ё Стефа(н) воево(д) господа(р) въсеи земли молдавской... оукраси гробъ съ своему прѣдъдоу (б. м. н., 1479 DC 11); Блгочъстивый и... Стефа(н) воевода... оукраси гро(б) съи оункоу (!) своему (б. м. н., 1480 DC 12).

ФОРМИ: наз. одн. ч. блгочъстивый, блгочъстивын 5 (1479 DC 11; 1480 DC 9, 10, 11, 12); блгочътвйи 1 (1481 KI); род. мн. благочъстивы(х) (1448 Cost. II, 366).

*БЛАГЫИ прикм. (88) (цсл. благыи) 1. ласкавий, милостивый (87): мы олександръ воевода... чины(м) знамени-то... понеже блгопроизволи гсвоими блгымъ моимъ произволеніемъ... и дадо(х) монастыроу... едно село (Сучава, 1415 Cost. I, 116); мы иліа воевода... чини(м) знамени-то...

аже оумыслили есми блгымъ нашимъ оумысломъ и дали есми нашѣмоу монастыри... едно село (Сучава, 1438 DIR«А»

472); мы петръ воевода... знамени-то чини(м)... оже блгопроизволи г(с)воими наши(м) блгы(м) и ч(с)тымъ и свѣтлы(м) ср(д)цѣмъ и добры(м) промысло(м) и оучинихо(м) въ зашїе стпочившихъ роднтелен наши(х) (Побрата, 1448 ДГПР); Смрєнїи архимандрит Іоасафъ, игоумен Поутенски, и съ въсьми яже о христь братїам(н) видѣвше мы сыновство и прїателство и благое произволенїе твое, сътворихом и о томъ слюбихом тво(е)и милостн... поколи боудетъ свѣтое мѣсто сіе, да боудетъ отъ насъ благое твое изволенїе (Путна, 1476 BD I, 215—216); И оутокмивщ(и) и заплативши господство мы въсе вышєпнсанное, а азъ господство мы оу томъ въстахъ и блгопроизволихъ господство мы нашимъ блгымъ произволенїемъ... и оучинили есмо въ задоушїе... дъщєри нашей Анны... и дали есмо... села що на Серєта... монастыри що на Быстрици (Гирлов, 1499 BD II, 154).

2. (у знач. ім.) благочестивый (1): маєтъ ... богомолецъ нашъ Климєнтый... благихъ миловати, а злобныхъ казнити (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

ФОРМИ: наз. одн. с. благое (1476 BD I, 216, 217); знах. одн. с. благое (1476 BD I, 217); ор. одн. с. блгымъ, блгымъ,

благым, блгым(м), блгымъ, бгы(м), блгы(м) 55 (1415 Cost. I, 116; 1438 DIR«А» 472; 1446 Cost. II, 250; 1453 DIR«А» 503; 1458 DIR«А» 512; 1465 DIR«А» 518; 1470 DIR«А» 522; 1479 DC 140; 1488 BD I, 342; 1499 BD II, 147 і т. ін.); блгымъ, блгымъ, блгым, блгым(м), блгы(м) блгымъ 29 (1443 Cost. II, 126; 1447 Cost. II, 281; 1451 Cost. II, 400; 1458 BD I, 8; 1471 BD I, 158; 1475 BD I, 200; 1482 BD I, 263; 1486 DC 143; 1488 BD I, 347; 1492 BD I, 509 і т. ін.); знах. мн. благихъ (1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

*БЛАЖАРИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали и потврьдили есмо имъ... на брѣладѣ блжари (Сучава, 1448 Cost. II, 323—324).

ФОРМИ: знах. блжари (1448 Cost. II, 324).

*БЛАЖЕНИКЪ ч. (7) (назва села у Волинській землі) Блаженик: и отгол приехали есмо к дорожцѣ, што от Блаженика идеть в лѣсъ Кгоперецкий (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ФОРМИ: род. одн. Блаженика (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); дав. одн. Блаженику (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119, 120).

*БЛАЖЕНИЦКИЙ прикм. (2): Я, Василей Хребтовичъ... розежчалъ есми землю пану Янъчинскому отъ господара нашего великого князя людми з Мокрычаны и з игуменомъ Блаженицкимъ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 118—119); а што Блаженицкии пропаши и сеножати, то есми казалъ Блаженичаномъ робити (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

ФОРМИ: ор. одн. ч. Блаженицким (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); наз. мн. ж. Блаженицкии (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

Пор. *БЛАЖЕНИКЪ.

*БЛАЖЕНИЧАНЕ мн. (2) (назва людей за місцем проживання, пор. Блаженикъ) блаженичани: на первой повелъ насъ пан Янчинский по своимъ гранямъ долиною, што от Блаженика идетъ подлє реки, и рекъ панъ Янчинский: на той долине мои люди мають слїдогонъ и з Блаженичаны (Володимир, 1498 АрхЮЗР, 8/IV, 119).

ФОРМИ: дав. Блаженичаномъ (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); ор. Блаженичаны (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

БЛАЖЪ ч. (1) (особова назва, молд., лат. Blasius): мы стефанъ воевода... чинимъ знамени-то... оже тотъ истинны слоуга и боаринъ нашъ вѣрны панъ блажъ слоужилъ свѣтопочившомоу отцоу нашѣмоу правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1434 Cost. I, 374).

ФОРМИ: наз. одн. блажъ (1434 Cost. I, 374).

БЛАЙКОУЛ див. ВЛАЙКОУЛ.

БЛАТО с. (4) (цсл., болг. блато) болото: на то варє коли имє(т) послати монастырьъ тѣи два вози по рїбу на дунавъ или на вєра или на блате(х) или на (д)ннстри или боу(д) куда пошлю(т) (Сучава, 1454 Cost. II, 513); щобы не ходилъ никто безъ и(х) воли ни оу блато(х) ни оу чи(м) да са не смѣть оумишати никто (Нямц, 1456 DIR«А» 511); А хотарь... право д(о) оустї(а) Черленои, идеже естъ блато Мьстєкжноул (Сучава, 1473 BD I, 183—184).

ФОРМИ: наз. одн. блато (1473 BD I, 184); знах. мн. блата (1454 Cost. II, 508); місц. мн. на блате(х) 1 (1454 Cost. II, 513); оу блато(х) 1 (1456 DIR«А» 511).

Див. ще *БЛОТО, БОЛОТО.

*БЛЕЖНЫИ див. БЛИЖНІИ.

*БЛИДАРЬ ч. (2) (особова назва, молд. блидар «гончар»): тѣмъ мы... дали... есми имъ... села на ребричи... н... где бы(л) стоА(н) и жоуржъ (? — Прим. вид.) блидаръ (? — Прим. вид.) (Сучава, 1443 Cost. II, 179); Тѣмъ мы... дали и потврьдили есми емоу... сєлицє Никоарино и сєлицє Жоуржа блидаръ, що коупилъ обѣ сєлицы оу Бѣлы и оу дочкы Иванови (Сучава, 1459 BD I, 27).

ФОРМИ: род. одн. блидаръ (1459 BD I, 27); наз. мн. блидаръ (1443 Cost. II, 179).

БЛИЖЕ присл. в. ст. (2) (цсл. ближе) (про ступїнь спорїдненя) ближче: мы александръ воевода... чини(м) знамени-то... оже тоты истинны слоугы наша никыта и добре зографи дали есмы имъ... два села... штобы имъ оурикъ... и племену и(х) кто са избєрєть ближе непорушено николиже (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); тоє въсе што бы имъ оурикъ... и въсемоу родоу и(х) кто са избєрєть ближе (Сучава, 1429 Cost. I, 270).

Пор. НАИБЛИЖЕ.

*БЛИЖИИ ч. (2) родич, близький: А не останутъ ли са дѣти по ленковє животъ ино лєнькову ближєму... таА села держати вѣчно (Житомир, 1433 P 127); А мон(м) пна ва(н)ковы(м) дѣтемъ ани мои(м) ближи(м) оу тую дѣлницю оу пноу оле(х)новоу... не надобъ вѣступоватисє (Лѣвїв, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: дав. одн. ближєму (1433 P 127); дав. мн. ближи(м) (1478 ЗРМ).

Див. ще БЛИЖНІИ 5, БЛИЖШІИ 5, *БЛИЗКІИ 2.

! БЛИЖНЕ див. БЛИЖНІИ.

*БЛИЖНІИ див. БЛИЖНІИ.

БЛИЖНІИ, БЛИЖНІИ, БЛИЖНЫ, БЛИЖНЫИ прикм. (92) 1. такой, що в силу близького спорїдненя має найбїльше право на що (11): тѣмъ мы... дали есмы емоу... едно село... щобы емоу было оурикъ... и брату его... и дитимъ ванночю и... оунучатомъ его и прѣвнучатомъ его и пращуратомъ его и братїамъ (его) кто будє(т) ближнїи (Сучава, 1423 Cost. I, 156—157); А дали есмо... панєи Костюшковой Фєтїмьї... зверху вписаное имънєє ей самой вѣчно и непорушно, и дѣтемъ еє, и ближнєму еє, которыи жо будєть ближнїи кѣ тому имънью братъ еє (Луцьк, 1452 АрхЮЗР I, 21); Билъ намъ чоломъ часникъ (!) нашъ, Федко Гавриловичъ, и положилъ

передь нами листъ отца нашего... которымъ ему далъ и дозволилъ выкупити имѣніе, на имя Микуличи, у Дмитра Холіневского, што была ему жена его записала у своемъ вѣнъ въ сту копахъ, а ближнихъ къ тому имѣнію никого не мѣла (Кам'янець, 1494 АЛМ 54).

2. (про ступінь споріднення) близький (2): И дали есмо тому предписаному пану Ивану Мукосевичу верхуменован(ья) мѣста вѣчно и непорушно ему, и его дѣтямъ, и его внучатомъ, и его ближнимъ счеткомъ (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); а даемъ... пану андрію вселотовичю верхуменованая мѣста вѣчно и непорушно ему а по немъ ино его дѣтемъ и его внучато(м) и его ближнимъ счеткомъ (Київ, 1433 Р 119).

3. (про дружні взаємини) близький (2): мы оуоставляемъ за тое моужобо(и)ство городоу томоу д гривны а пріятелиемъ ближнимъ шесть гривенъ (XV ст. ВС 24).

4. (про часові відношення) найближчий (1): Если бы мистръ... с нами оу которын хотѣлъ оустоупити тадынки о еднанье покоя ижбысте з ва(с) некоторын паны раднынъ выбравши к на(м) рачили зослати... клѣзь южь тагне(м) оу близьки(х) дне(х) по стом яне (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

5. (у знач. ім.) родич, близький (76): A tako daitemo i daleszmo iemu thuiu naszu didinu na imie Jermolinczi... па wiki wieczni iemu, у ieho dithem, i ieho pamiesthkom, i ieho blizniem, ze wszim prawem (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 4); А даемъ тому пререченому пану Каленку вечно и непорушно ему, а по немъ и дѣтемъ его и внучатомъ, его ближнимъ, шадкомъ его (Київ, 1437 AS I, 34); а по моемъ животъ ненадобъ са оу тое мое село оустоупати ни дѣтемъ момъ, ни кровнымъ момъ, ни брати, ни которомуу ближнемоу моемоу, штожь есмо то продалъ вѣчно князю его м(и)л(о)сти (Острог 1466 AS I, 61); тогды его бли(ж)ніи алобо племенникъ пре(д) нашимъ соу(д)ею... имаеть осве(т)ченіе оучини(т) (XV ст. ВС 20 зв.); мнѣ вже максимоу и женѣ моеи и бли(ж)ни(м) наши(м) не надобъ того мѣстца коморно(г) по(д) оринею по(д)искава(ти) (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: наз. одн. ч. ближніи, ближнии, бли(ж)ніи 9 (1423 Cost. I, 154, 157; 1425 Cost. I, 173; 1427 Cost. I, 196; 1429 Cost. I, 267; 1446 P 152; 1452 АкЮЗР I, 21; XV ст. ВС 20 зв.; 1488 AS I, 88); ближны 2 (1429 Cost. I, 290; 1431 Cost. I, 317); ближнии 2 (1466 AS I, 62; 1497 AS I, 112); 1 ближне 1 (1436 Cost. I, 484); дав. одн. ч. ближнемоу, ближнемоу, ближнему 4 (1451 P 159; 1452 АкЮЗР I, 21; 1466 AS I, 61; 1488 AS I, 242); ближнемоу 1 (1452 P 161); наз. мн. ближнии, бли(ж)нии, ближнии, б(ли)ж(н)ии 11 (1433 P 119; 1438 P 138; 1445 P 151; п. 1450 ПИ № 9; 1451 P 156; 1466 AS I, 61, 62; 1487 AS I, 85; 1490 Пам.; 1496 AS I, 245); ближніе, ближніе 3 (1445 АкЮЗР I, 18; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 АкЮЗР I, 18); ближни 1 (1470 AS I, 65); блежны 1 (1494 AS I, 101); ближний 1 (1487 AS I, 239); ближнии 1 (1437 AS I, 34); зам. род. мн. papa Mirosławowo... i dithy ioho i blizniy ioho 1 (1413 GL 48); род. мн. ближнихъ, ближних (1466 AS I, 62; 1491 AS I, 97; 1494 АЛМ 54); дав. мн. ближнимъ, ближнимъ, ближнимъ, ближнимъ, ближнимъ, бли(ж)ни(м), ближнимъ, ближни(м), близьни(м), ближнимъ 38 (1433 P 119; 1438 P 138; 1445 АкЮЗР I, 18; 1461 AS I, 54; 1466 AS I, 62; 1487 ВОРСР 178; 1490 AS I, 92; 1496 AS I, 244; XV ст. ВС 23 зв.; бл. 1500 ПИ № 2 і т. ін.); ближнымъ, ближнимъ, бли(ж)ны(м), близьнымъ 5 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1446 AS I, 43; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 AS I, 44; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627); blizniem 2 (1407 АрхЮЗР 8/I, 3); знах. мн. ближнии (1497 AS I, 112); ор. мн. ближними (1437 P 136; 1438 P 138; 1470 AS I, 67); місц. мн. оу близьни(х) (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *БЛИЖИИ, БЛИЖШІИ, *БЛИЗКИИ.

Пор. НАИБЛИЖНІИ, *НАИБЛИЖШИИ.

БЛИЖНЫ див. БЛИЖНІИ.

БЛИЖНЫИ див. БЛИЖНІИ.

БЛИЖШІИ, БЛИЖШІЙ, БЛИЖШИ прикм. в. ст. (22)

1. (к чому) такий, що в силу споріднення або з інших причин має більше право (на що) (5): г(с)дрь нашъ кроль влодиславъ... ближши есть к тому мѣсту к тычину и к тымъ селомъ... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70); Про тожь, коли она его въ тое нменье приняла за сына место своею доброю волею, а онъ къ тому именью близшій, а ингышого близышого къ тому именью никого нетъ, только онъ одинъ, и мы ему тое именье дали (Краків, 1489 РИБ 438);

(про об'єкт володіння) (кому) такий, щодо якого хтось має більше право (1): тое именье што ты дръжишь е(ст) мнѣ бли(ж)шее, бо тотъ што тобъ прода(л), а мнѣ бы(л) до(л)женъ первіе ни(ж)ли ты коупиль (XV ст. ВС 35).

2. (про часові відношення) найближчий (2): писа(н) во лвови, оу неди(л)ю блишую по стомъ матфвивъ, еоуванъгели(с)ты (Львів, 1436 Cost. II, 707).

3. (про просторові відношення) найближчий (2): а ту исыпали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ на полку а о(т) близышого реченого бука ако стоить на брегъ долины простъ на дубъ (Галич, 1404 P 68).

4. близько споріднений (2): а в то ся именье не маютъ вступовати ни дѣти мои, а ни близышии мои прирожонные, бо то есть моя вѣрная выслуга (б. м. н., 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154); коли(ж) братія роженая боудоутъ выменіи а помроу(т) тогды на стре(ч)ноюу братію именье прійдѣ(т), а помроу(т) стре(ч)ныи бра(т)я тогды на бліше плема именье прійдѣ(т) (XV ст. ВС 36).

5. (у знач. ім.) родич, близький (10): а выволиль... колѣ... филь маковичъ и своею братею и своими всѣми близышими ижъ оу тои половици дѣдныи... нь можѣ(т) габати филь а ни его братьа, а ни его близыши (Галич, 1409 P 74); и оузали есмы на янѣ блѣцкомъ помочное а лопатичъ иван(н) юриевъ сынъ, своею братею стратилъ на вѣки и его близышии (Львів, 1421 P 94); И то есмо далъ на вѣки вѣчныи и дѣтемъ и(х) и(х) близыши(м) по ихъ животъ (Луцьк, 1445 P 148); а продали есмо то вѣчно и непорухомо его мл(с)ти и дѣте(м) его и е(г) пото(м) будучи(м) и близыши(м) (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. ч. ближши 1 (1404 P 70); ближшии 1 (1487 AS I, 239); близшій 1 (1489 РИБ 438); род. одн. ч. близышего 1 (1404 P 68); близышого, близышого 2 (1489 РИБ 437, 438); знах. одн. ч. блышыи (1436 Cost. II, 706); наз. одн. с. бли(ж)шее (XV ст. ВС 35); знах. одн. с. бліше (XV ст. ВС 36); знах. одн. ж. блишую (1436 Cost. II, 707); наз. мн. ближшии, близыши 3 (1409 P 74; 1413 P 83; 1421 P 94); близышии 1 (1476 АрхЮЗР 8/IV, 154); род. мн. близышихъ, близыши(х) (1409 P 74); дав. мн. ближши(м) (1412 P 81; 1445 P 148; 1453 Cost. II, 495; 2-а пол. XV ст. СПС); ор. мн. близышими (1409 P 74).

Див. ще *БЛИЖИИ, БЛИЖНІИ, *БЛИЗКИИ.

Пор. НАИБЛИЖНІИ, *НАИБЛИЖШИИ.

*БЛИЖЪНИИ див. БЛИЖНІИ.

БЛИЖЪНИИ див. БЛИЖНІИ.

*БЛИЖЪШИИ див. БЛИЖШІИ.

*БЛИЖЪШИИ див. БЛИЖШІИ.

БЛИЗ, БЛИЗЪ, БЛИЗЪ прикм. (19) (цсл. близъ, близъ) (з род.) (виражає просторові відношення) (17) біля, близько: дали есмы ему... едно село близъ бани на имѣ бучумьни (Сучава, 1424 Cost. I, 162); дали есмы... селище... и съ велики(м) гаемъ що е(ст) бли(з) милытина (Сучава, 1443 Cost. II, 144); А хотар... о(т) поянъ о(т) лѣсовъ рогъ, що близъ поутъ, лип, о(т) той липъ чересъ поутъ (Сучава, 1492 Cost. S. 162);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (2): а хота(р)... до могилоу що е(ст) близъ дорога

(Сучава, 1428 *Cost.* I, 224); А хотарь... оу една могила близ дорохоу (Сучава, 1479 *VD* I, 221).

***БЛИЗКІИ** *прикм.* (8) 1. (к чому) такой, що в силу споріднення або з інших причин має більше право (на шо) (1): Ино мы тое вышайписаное имен(ь)ицо... взяли къ своей руце оть вснхъ тыхъ, которіе бы мели близкіе къ тому имен(ь)ицу быти (Городно, 1497 *РИБ* 683).

2. (у функції іменника) родич, близький (7): волни во всьехъ тыхъ именьяхъ кому отдати, и продати, и променити пан Иван Мукосевичъ и его близкий по немъ будучи (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); А дали есмо... у верхуписаное село вечно и непорушно ему самому князю Михаилу, и его детям, и его близкимъ, и его щадкомъ (Луцьк, 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61); и то потвержаемъ... Ивашку Полозовичу и его жоне, и ихъ детемъ, и его близкимъ, вечно (Городно, 1497 *РИБ* 684).

ФОРМИ: *наз. мн.* близкіе 1 (1497 *РИБ* 683); близкий 2 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1492 *AS* III, 24); *дав. мн.* близкимъ, близким (1446 *AS* III, 5; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61; 1492 *АЛМ* 31; 1497 *РИБ* 684).

Див. ще *БЛИЖИИ, БЛИЖНІИ, 1, 5, БЛИЖШІИ 1, 5. *Пор.* НАИБЛИЖНІИ.

БЛИЗКО *прийм.* (4) (з *род.*) (виражає просторові відношення) близько: тѣм (sic.— *Прим. вид.*) мы... дали есми и(м)... селище... и съ вьсьмъ трѣніе(м) що соу(т) близко милѣтина и на поли (Сучава, 1443 *Cost.* II, 144); а хотарь... на еди(н) боу(к) знамена(н) що е(ст) бли(з)ко великой дороги где вьходи(т) дорога из льса (Сучава, 1490 *ДГСХМ*).

***БЛИЗКОСТЬ** *жс.* (5) право одержання у спадщину маєтку, що впливало з близького споріднення: А которое будетъ дело Якубу до него близкостью къ тому именью, и онъ нехай передъ нами на немъ ищеть (Краків, 1489 *РИБ* 438); Коли хто коупить деди(ч)ство а то держить ѿ льта и три месАци со покоемъ бе(э) нагабапія, а коли(ж) некторыи пріетель а лю (!) прірожены по ты(х) тре(х) льтъ(х) бли(э)кость (!) хотель бы выкупить тогды мы право оуставляемъ коли (ж) ты три льта и трі м(с)ца мо(л)ча(л), тогды имее(т) на веки вьчныи мольча(т) (XV ст. *BC* 34 зв.— 35); Гльбову жону Остафьевича оставили есмо близкост(ь)ю при тыхъ имьняхъ вснхъ отчины ее, што отецъ ее держаль Василей Корсаковичъ... и што былъ Гльбъ Борисовой жонъ за вьно даль дворець свой, на имя Старинки... и мы вь тогъ дворець... Гльбу дали увязанъ по близкости жоны его (Вільна, 1495 *РИБ* 620—621).

ФОРМИ: *дав. одн.* близкості (1495 *РИБ* 620); *ор. одн.* близкост(ь)ю, близкостью 2 (1489 *РИБ* 438; 1495 *РИБ* 620); ! бли(э)кость 1 (XV ст. *BC* 34 зв.).

***BLIZNIJ** *див.* БЛИЖНІИ.

***БЛИЗЧАТА** *мн.* (2) близнята: хотарь... на два доуби близчата и знаменани (Бирлад, 1495 *VD* II, 63).

ФОРМИ: *знах.* близчата (1495 *VD* II, 63).

БЛИЗШІИ *див.* БЛИЖШІИ.

БЛИЗЪ *див.* БЛИЗ.

***БЛИЗЪШИИ** *див.* БЛИЖШІИ.

БЛИЗЪ *див.* БЛИЗ.

***БЛИНЯ** *жс.* (1) (назва річки у Смоленській землі): мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ прьдалисмо... землю бортнью Измаловскую на Блинъ (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, № 4).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Блинъ (бл. 1500 *АСД* II, № 4).

***БЛИСЧАТУЛЬ** *див.* БЛИСЧЪТУЛ.

***БЛИСЧЕЦЕЛЪ** *ч.* (1) (назва озера у Молдавському князівстві): и дали и потвърдили есми... монастирю... едно озеро на имь Блисчѣтул ись блисче целомъ малымъ озеромъ (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165).

ФОРМИ: *ор. одн.* блисче целомъ (1473 *ШКН* 165).

БЛИСЧЪТУЛ *ч.* (3) (назва озера у Молдавському князівстві): мы стефанъ воево(д)... знаменито чини(м)... оже произволи господство ми нашимъ благимъ благопроизво-

леніемъ... яко да оутвърдимъ... дааніе... на проуть едно озеро, на имь блисчатоу(л) и съ оусими своими грълами (Сучава, 1447 *Cost.* II, 281); и дали и потвърдили есми... монастирю... на Прутъ едно озеро на имь Блисчѣтул... и выше озера Блисчатула другое озеро на имь Будоеле (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165).

ФОРМИ: *наз. одн.* Блисчѣтул 1 (1473 *ШКН* 165); блисчатоу(л) 1 (1447 *Cost.* II, 281); *род. одн.* Блисчатула (1473 *ШКН* 165).

! **БАИЧАНОУЛА** (БАИЧАНОУЛА) *див.* *БАИЧАН-ОУЛЬ.

***БЛИСЧАТОУЛЬ** *див.* БЛИСЧЪТУЛ.

***БЛИШЫИ** *див.* БЛИЖШІИ.

***БЛІШЫИ** *див.* БЛИЖШІИ.

БЛОГАРЫ *див.* БЛЪГАРЕ.

***БЛОТИШЕВЪСКИЙ** *ч.* (1) (*особова назва*): тогды они...

молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжковъ (!) пану ватславу яко въздали при пану блотишевскомъ воеводъ илвовскомъ (Львів, 1370 *P* 18).

ФОРМИ *місц. одн.* при блотишевскомъ (1370 *P* 18).

Див. и.е. БЛОТИШОВСКИЙ.

БЛОТИШОВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А на то послуси... панъ воевода лвовский блотишовский (Львів, 1368 *P* 16).

ФОРМИ: *наз. одн.* блотишовский (1368 *P* 16).

Див. ще *БЛОТИШЕВЪСКИЙ.

***БЛОТО** *с.* (1) (*стп.* błoto) болото: А хотарь томоу село... поченше от блота Мьстакиноулоуи на злїн брод (Сучава, 1473 *VD* I, 183).

ФОРМИ: *род. одн.* блота (1473 *VD* I, 183).

Див. ще БЛАТО, БОЛОТО.

***BLUDNIKI** *мн.* (1) (*назва села у Галицькій землі*) Блудники: tedy... Oleszko Pukossowicz y so staremu liudmy wiwył zemliu szco ko Poukossowczom panu Mirosławu od Bludnik hranicza (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *род.* Bludnik (1413 *GL* 48).

***БЛУДОВЪ** *с.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Блудів: што была земля о(т)шла о(т) склѣна къ блудову оу де-стину ино то есмо опать привернули къ Склиню (Луцьк, 1445 *P* 150).

ФОРМИ: *дав. одн.* блудову (1445 *P* 150).

БЛЪГАРЕ, **БЛОГАРЫ** *мн.* (4) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы иліа воевода... чини(м) знаменито... аже... панъ александро (в *orig.* александро.— *Прим. вид.*) спатарь... добыль на (п)ануо мындри свою отчиноу на имь... блогары (Сучава, 1436 *Cost.* I, 454); и(н)и никто да несмьеть ты(х) монастирски(х) люди о(т)... блъгаре... соудити ани глобоу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125).

ФОРМИ: *наз.* блъгаре 1 (1462 *Cost. D.* 10); блогары 1 (1436 *Cost.* I, 454); *зам. род.* о(т) блъгаре 1 (1467 *Mih. Doc.* 125); *місц. оу* Блъгарех (1441 *DВAc* 35).

БЛЪГАРИНЪ *ч.* (2) болгарин: тѣмъ мы... дали есмы... села... на има рошіори где е(ст) негрило и пониже по(д) льсомъ где е(ст) павель блъгаринъ (Сучава, 1434 *Cost.* I, 374); А также есми потвърдили монастироу... (...оуси татарове)... и оуси бо(л)гаре (Сучава, 1462 *Cost. D.* 11).

ФОРМИ: *наз. одн.* блъгаринъ (1434 *Cost.* I, 374); *знах. мн.* бо(л)гаре (1462 *Cost. D.* 11).

БЛЪЖЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есмы емоу оу нашей землі молдавской... села на имь... парчино село и блъжещи (Сучава, 1436 *Cost.* I, 467).

ФОРМИ: *наз.* блъжещи (1436 *Cost.* I, 467).

БЛЪКО *див.* БЛЪКО.

БЛЪКОЕ *див.* БЛЪКОЕ.

БЛЪЦАЦИ, **БЛЪЦАЦІИ** *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы имь... села на крьлижѣтури на има где ест шерба паоушескоуль... и блъцаци (Сучава,

1426 Cost. I, 182); и дали и потвърдили есми ... монастырю... едно село оу гърди Гътури на имь Бльцаціи (Сучава, 1473 ШКН 164—165).

ФОРМИ: наз. бльцаціи 1 (1426 Cost. I, 182); Бльцаціи 1 (1473 ШКН 165).

БЛЫЩАНОВИЧЬ ч. (1) (особова назва): Быль намь чоломь земенынь Вруцкый, на имя Федорь Блыщановичь (Мозир, 1498 ГВКЛ 22).

ФОРМИ: наз. одн. Блыщановичь (1498 ГВКЛ 22).

БЛЮВИНИЧИ мн. (1) (назва земельної ділянки у Волинській землі): А жеребьемь имя: Вороновъ, Быковъ, Блювиничи (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 35).

ФОРМИ: наз. Блювиничи (1463—1478 РЕА I, 35).

БЛЮСТИ дієсл. недок. (1) (цсл. блюсти) (чого) оберегати, стерегти (що): а города луцка блюсти ми а никому не дати (б. м. н., бл. 1386 Р 30).

ФОРМИ: инф. блюсти (бл. 1386 Р 30).

Див. ще **БЛЮСТИ СА**.

***БЛЮСТИ СА** дієсл. недок. (1) (цсл. блюсти са) (чого) остерегатися, боятися: не блюдитеса ничего поидите (б. м. н., п. 1341 Р 2).

ФОРМИ: нак. сп. 2 ос. мн. блюдитеса (п. 1341 Р 2).

Див. ще **БЛЮСТИ**.

БО¹ спол. (25) (зв'язує підрядні речення) (причинні — у постпозиції) (23) бо, тому що, через те що: оставили есмы воитка при сулимовь бо воите(к) за другую половину да(л) м ко(п) (Львів, 1412 Р 81); не подемь тамь, бо мы о томь ведаемь, але своеи петки земли пылнуемо (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); а не оустоупатиса оу тое имьне ни дьтем моим ани жадномуу природькоу нашомоу, бо продали есмо тое имьне кн(а)зю Александроу Санькгоушьковичоу вьчьно и непорушно (Кременець, 1467 AS I, 63); И такь абы есте знали ваша милость, бо исъ тымь вашымь посломь и великого князя московского посоль до насъ прышоль (б. м. н., 1499 ВД II, 447);

(із сполучником на другому місці) бо (2): а намь... достоитъ исполняти Божия церкви и ихъ свещенниковъ, а не обидети; есмо бо нини... едино брата християне латыни и Русь (Холм, 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5); не оубоиса малая мое стада блгоизволи бо оц мой небесныи (б. м. н., поч. XV ст. ОБРН 141).

Див. ще **ИБО**.

БО² част. (2) (підсилювальна) ж, же, бо: мы Стефан воевода... знакомото чинимь... яко хотА... предкоув наших... наслидова(ти)... се бо достаточнии и свои по тоумь боудоучи записали и заобвдзали так и мы... их воли... послоухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 ВД II, 283—284); А далее Борисъ на князя Костантина передь нами рекъ: вьдаю бо я ещо на тебе и иныхъ рьчей много, але какъ того часть будеть, тогды буду мовити (Вильна, 1495 АЛМ 83—84).

***БОАЗНЬ** див. **БОЯЗНЬ**.

! **ВОАЈЕУСЗ** <BRAJEУСЗ> див. **БРАЕВИЧЬ**.

***БОБОВЪ** ч., невідм. (б) (молд. бобоу) рід тканини: але полотно и бобовъ локтемь да продаю(т), а соукна съ вигомь да продаю(т) (Васлуй, 1449 Cost. II, 743).

***БОБОТЄШИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): а хотарници были пань мынзу(л) и петришорь... и око(л)ныи межіаши боботєщи... ивашко жоуде и михайил скоу(м)поу(л) (Сучава, 1446 ПГСПМР).

ФОРМИ: род. боботєщи (1446 ПГСПМР).

***БОБОШЄВЪ** прикм. (1): а от Бобошева хотара, доловъ Шоумузомь до устїа его (Сучава, 1424—1425 ДВАс 19).

ФОРМИ: род. одн. ч. Бобошева (1424—1425 ДВАс 19).

Пор. ***БОБОШЪ**.

***БОБОШЪ** ч. (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): А хотарь томоу селу от Бобоша по старому хотару (Сучава, 1424—1425 ДВАс 19).

ФОРМИ: род. одн. Бобоша (1424—1425 ДВАс 19).

***БОБРОВНИКЪ** ч. (14) (феодално залежний селянин, обов'язком якого було полювання на бобрів і нагляд за бобровими гонами) бобровник: давывали пьтдесять куницъ княгини великой Витовтовой, съ дыма по куницы... а бобровникъ одинъ съ конемь и со псомь, а дохода ему грошь (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17); а с тое земли даеть сорокъ гроше(и) и полюдыа две ведре меду а две коуницы... а бобровнику па(т) гроше(и) а пать восковъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: дав. одн. бобровнику, бобро(в)нику, бобро(в)нику (бл. 1471 ЛКЗ 93,93 зв.); знах. одн. бобровникъ (п. 1444 АкЮЗР I, 17).

***БОБРОВЫЙ** прикм. (45) 1. (з хутра бобра) бобровый (1): Я князь Михайло Иванович Роговицкий чиню знамени-то... продал есми тое имене... за двесте коп... грошей... и за кожух бобровый сукномь порьпрыномь крытый (Володимир, 1475 AS I, 72).

2. (де водяться бобры) бобровый (1): грань... зъ леса Лютыцею подь задний островъ нашъ Росохи вь стависче бобровое, къ Соколю (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2);

◇ б о б р о в ы е г о н ы (41) угіддя, де водилися бобры: Я Любарть Кведениновичъ... записаль есми и даль село... зъ людми данными и бобровыми гоны по Стыру (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2); мы великий князь швитригаиль... чини(м) знакомото... иже... даемь и дали есмо... село михлинъ оу луцкомь повьте... со всеми оуходы и приходи... и з бобровыми гоны (Київ, 1433 Р 118—119); а имьеть ленько заруби(ч) тые села держати вьчно... съ гай и з бобровыми гоны (Житомир, 1433 Р 126—127); и мы порадивши са из нашою радою... дали есмо ему село... из бобровыми гоны (Луцьк, 1451 AS I, 44); Я пан Янько Чаплич променіл есми... село свбе... ис бобровыми гоны (Острог, 1466 AS I, 60); Я еще будучи в добром здоровю... дала есми... имене... з бобровыми гоны (Ровно, 1488 AS I, 241—242); Видьвши есмо службу намь вьрнюю... пана Петра Мушчича... дали есмо пану Петру Мушчичу... тая имьнія... и зъ бобрыми (1) гоны (Вильна, 1492 АЛМ 30); будутъ воны тое село... держати... и зъ бобровыми гоны (Троки, 1498 ГВКОО); гоны бобровые гонивати (1) див. ***ГОНЫ**; ловы бобровые (1) див. **ЛОВЫ**.

ФОРМИ: знах. одн. ч. бобровый (1475 AS I, 72); знах. одн. с. бобровое (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); знах. мн. ч. бобровые (бл. 1471 ЛКЗ 92); ор. мн. бобровыми 39 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1438 Р 138; 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; 1465 AS I, 57; 1470 AS I, 65, 67; 1487 AS I, 86; 1497 РИБ 684; 1499 AS I, 117 і т. ін.); бобровими 1 (1493 АЛРГ 56); ! бобрыми 1 (1492 АЛМ 30).

! **ВОВРОК** <БОБРУЙСЬКЪ?> ч. (1) (назва міста у Троцькому воеводстві): i slopińskie wotosty zaszepili; Łachom, Bobrok, Łureck (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: знах. одн. **Воброк** (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

***БОБРУЙСКИЙ** прикм. (1) (пор. Бобруйськ у Віленському воеводстві): и што быть Гльбъ Борисовой жонь за вьно даль дворець свой... а двои данники Жомойтскіи а Бобруйскіи... и мы вь тотъ дворець и вь данники Гльбу дали увязанье по близкости жоны его (Вильна, 1495 РИБ 620—621).

ФОРМИ: знах. одн. ч. Бобруйскіи (1495 РИБ 620).

***БОБРЪ** ч. (5) 1. бобер (4): а о суды межа головщна, о сокольее гнъздо, о бобры, зъ ерема (1) (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17); и мы... дали есмо... село... и з боры з бортьными землАми и зъ бобры з бобровыми гоны и зъ зеремАны (Луцьк, 1451 Р 156); Жаловала са пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловоюу Нацевича, мовечи, иж она... оу доубровы, поушоу и оу входы оужедьдает, звер поужа-ет, бобры оукрадомь бьют (Луконича, 1478 AS III, 17).

2. (шкура бобра як рід подати) бобер (1): а иде(т) с не(г) колода медоу и съ всеми пошлинами з бобры и с куницами и с поллю(д)ємь (Київ, 1427 P 108).

ФОРМИ: *знах. мн. бобры* (п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17; 1478 *AS* III, 17); *ор. мн. бобры* (1427 P 108; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1451 P 156).

БОБРЫКОВИЧ ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣткы: ...пан Федко Бобрыкович, войтъ луцкій Вацюта (Луцьк, 1461 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн. Бобрыкович* (1461 *AS* I, 54).

***БОБОУЛОВЪ** *прикм.* (3): И оуоставше Анна, дочка Бобоулова, та заплатила оуси тоти вишеписанній нинѣзи (1) (Сучава, 1494 *BD* II, 32).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Бобоулова* (1494 *BD* II, 32);

дав. одн. ж. Бобоулови (1494 *BD* II, 32).

***БОБЪ** ч. (1) (особова назва, *пор. слов.* Богдан, Боян, Борис): мы боаре... станицла(в) милишевѣ, бо(б) оприша(к)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисго... кнагини ри(м)гаиль (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн. бо(б)* (1421 *Cost.* I, 142).

БОБЫНА ч. (1) (особова назва): Я се есми я пан Опанашъ Бобына Хмелевский продал есми свою верную выслугу Хмелевѣ (б. м. н., 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. Бобына* (1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

***БОВБЛИ** *мн.* (3) (назва села у Волинській землі) Бовбли: поехали есмо дорожкой, што от Блаженника идеть кг Бовбломъ (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *род. Бовбол* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119, 120); *дав. Бовбломъ* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

БОВБЛЯНЕ *мн.* (2) (назва людей за місцем проживання, *пор.* Бовбли): Мы Бовбляны опытали, и Бовбляне рекли вси (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *наз. Бовбляне* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119);

знах. Бовбляи (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

БОВОЛНОУ (БАВОЛНОУ) *див. *БАВОЛНА.*

БОГ *див. БОГЪ*¹.

БОГАТА *ж.* (2) (назва потоку у Молдавському князівстві): те(м) мыи (1)... дали и потвърдили есмы емоу... его о(т)нни (1) и села(м) (!)... съ гри(н)ль о(т) богата, до(л)ней о(т) рен(т)е богата до оустіе гръла а(н)дрѣша (Сучава, 1459 *Cost.* S. 22).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. (от) богата* (1459 *Cost.* S. 22).

***БОГАТЫИ** *прикм.* (4) 1. багатый (2): А сет мы Феоктисть, митрополит молдавский, и съ оусими доуховными и пак и свѣцкими паны молдавскими, и богатыми и оубогиами... визнавами... аже мы слобоуемь... велебному Казимирови (Сучава, 1462 *BD* II, 288—289); а колѣ оу немецкомъ правѣ кметъ осадѣ(т) тогда не можетъ о(т)итѣ о(т) пана одно дѣди(ч)ство прода(в)ши а оу мѣсто себѣ кметѣ такъ богато(г) ка(к) себѣ о(т) сади(т)ь (XV ст. *BC* 39).

2. (у функції іменника) багатый, багач (2): а коли(ж) оубогый бгато(г) зове(т) о квал(т)ь, бгаты(и) о то(т) квалтъ имеетса очистити свѣ(т)кы алюбю имеетъ бытъ осуженъ (XV ст. *BC* 30).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. бгаты(и)* (XV ст. *BC* 30); *знах.*

одн. ч. бгато(г) 1 (XV ст. *BC* 30); *богато(г) 1* (XV ст. *BC* 39); *ор. мн. богатыми* (1462 *BD* II, 289).

БОГАЧЪ ч. (1) (назва озера у Чернігівській землі): Я волчко боденковський Исвоими де(т)ми... визнавае(м)... и(ж)... продали есмо... слыща наши... ис тыми озьры... на има озьро нъже(и) а богачъ (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *наз. одн. богачъ* (2-а пол. XV ст. *СПС*).

БОГДАН *див. БОГДАНЪ.*

БОГДАНА¹ *ж.* (8) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есми емоу оу нашей земли села

на има, на богданъ где е(ст) баланъ и сынъ дражановъ (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444); Тѣмъ мы... дали и потвърдили есми емоу... едино село от наших селах, на нмь где бил Фете на Богдана (Сучава, 1488 *BD* I, 345).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. місц. на Богдана* (1488 *BD* I, 345); *місц. одн. на богданъ* (1436 *Cost.* I, 444; 1453 *Cost.* II, 467; 468; 1468 *BD* I, 130; 1469 *BD* I, 138).

! БОГДАНА² *див. БОГДАНЪ.*

БОГДАНЕЩИ, БОГДЪНЕЩІИ *мн.* (3) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣмъ мы <<(ви)дѣвше их право (1)ю службою до нас <...от> лѣда нашего от Ал(ександра) воеводи... села на Крълигътоурѣ, на имѣ Прочелничи... и Богданещи (б. м. н., 1490 *BD* I, 434); слоузъ нашему, михоулоу пожароу, да е(ст) село, на имѣ богдънешціи (Сучава, 1491 *Cost.* D. 37).

ФОРМИ: *наз. богдънешціи 2* (1491 *Cost.* D. 37); *Богданещи 1* (1490 *BD* I, 434).

БОГДАНОВ *див. БОГДАНОВЪ.*

БОГДАНОВИЧ, БОГДАНОВИЧЪ, БОГДАНЪВИЧЪ ч. (5) (особова назва): а при томъ были свѣдци... па(н) васко бѣ(г)дановчъ (Погоничі, 1422 P 98); А при томъ былъ князь Иванъ Путятичъ... а панъ Немера Богдановичъ (Луцьк, 1495 *АЛМ* 89).

ФОРМИ: *наз. одн. бѣ(г)дановчъ, Богданъвичъ, Богданович, Богдановичъ* (1422 P 98; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103; 1487 *AS* I, 87; 1495 *АЛМ* 89); *знах. одн. Богдановича* (1492 *AS* III, 24).

БОГДАНОВЪ, БОГДАНОВ *прикм.* (6): а на то вѣра... брати его, вира олекса(н)дрова, вира богданова (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 27); А при тых моих умовеных речах... были... пан Семашко... а братанич мой родный пана Богдановъ сын Немѣра (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); А при томъ были... Ивашко Литавор Богданов сын Хреbtовича, а писар наш Ивашко Ацкович Владыка (Луцьк, 1487 *AS* I, 241).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Богданов, Богдановъ* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1487 *AS* I, 241); *наз. одн. ж. богданова* (бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1401 *RIR*; 1411 *Cost.* I, 84; 1432 *Cost.* I, 338).

Пор. БОГДАНЪ.

БОГДАНЪ, БОГДАН, БОГДАНИ, БОГДАНА ч. (304) (особова назва, *пор. гр. Θεόδωρος*): а се землане панъ ходко быбельский... богданъ тивунъ (Перемишль, 1359 P 10);

а на то свѣдоци... панъ бѣданъ лашковський (Львів, 1386 P 31); а при то(м) былъ... богда(н) дѣа(к) (Сучава, 1432 *Cost.* I, 343); А на то ест вѣра нашего господства... и вѣра прѣвзлюбленых сынов господства ми Александра и Богдана-Влада (Сучава, 1479 *BD* I, 221—222); А при (томъ)

(в *ориг.* а при мѣ были.— *Прим. вид.*) были: ключникъ луцкій Богдан Сенкович Гоский (Луцьк, 1494 *AS* I, 102); Биль намъ чоломъ бояринъ Полоцкій Богданъ Остафьевичъ (Вильна, 1498 *АЛМ* 159); А на то ест вѣра... Богдана воеводи (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн. богдан, богданъ, богдань, Bohdan,*

богда(и), бѣданъ 43 (1359 P 10; 1386 P 31; 1400 *DIR* «А» 433; 1421 *Cost.* I, 142; 1445 *Cost.* II, 730; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1470 *AS* I, 65; 1484 *ЯМ*; 1496 *ВМКФС*; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); *! богдана 1* (1451 *Cost.* II, 402); *зам. род. вѣра... богданъ 1* (1451 *Cost.* II, 400); *зам. ор. ис мнимъ сыньми олекса(н)дро и Богданъ 1* (1392 *Cost.* I, 7); *род. одн. богдана, Bohdana, бо(г)дана, богда(н), Богдан(а), бог(д)ана, Богдан(а)* (1393 *Cost.* I, 14; 1400 *DIR* «А» 433; 1430 *Rev*; 1437 *Cost.* I, 516; 1446 *Cost.* II, 238; 1458 *Mih. Doc.* 121; 1473 *BD* I, 182; 1478 *BD* I, 219; 1479 *BD* I, 226; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *дав. одн. Богдану, Богдану* (1461 *BD* I, 45; 1465 *АкВАК* III, 4; 1479 *BD* I, 222; 1480 *DC* 8, 11; 1493 *CVD* 6; 1495 *ВСоб*; 1496 *AS* I, 244; 1480 *DC* 12; 1498 *АЛМ* 159); *знах. одн. Богдана* (1488 *AS* I, 242;

1495 *ВСоб*; 1496 *ВМҚФС*; 1498 *АЛМ* 159, 169; *ор. одн.* Богданом, Богданомъ, богдано(м) (1401 *RIR*, 1411 *Cost.* I, 84; 1456 *Cost.* II, 583; 1496 *BD* II, 402; 1499 *BD* II, 419, 425).

БОГДАНЬВИЧЬ *див.* БОГДАНОВИЧ.

БОГДАНЬ *див.* БОГДАНЬ.

БОГДЪНЄШІИ *див.* БОГДАНЄШИ.

БОГОВИТИН *див.* БОГОВИТИНЬ.

БОГОВИТИНОВИЧ, БОГОВИТИНОВИЧЪ, БОГОВИТИНОВИЧЬ *ч.* (17) (*особова назва*): А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володымерскій и Берестейскій Васьянъ и панъ Левъ Боговитиновичъ, ключникъ Берестейскій (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); Я Петръ Боговитиновичъ сознаваю симъ моимъ листомъ... иж... дал есми братаничю своемуу ... имънье (Боковичі, 1496 *AS* I, 244); делал его милость личбу с ключникомъ берестейскимъ Левкомъ Боговитиновичомъ (Вільна, 1497 *АЛРГ* 79).

ФОРМИ: *наз. одн.* Боговитинович, Боговитиновичъ, Боговитиновичь, Б(о)говитинович (1401 *АкВАК* III, 2; 1466 *AS* I, 61; 1467 *AS* I, 63; 1478 *AS* I, 76; 1482 *AS* I, 80; 1483 *AS* I, 82; 1487 *AS* I, 239; 1491 *AS* I, 97; 1496 *AS* I, 244, 245; 1497 *AS* I, 112); *знах. одн.* Б(о)говитиновича (1497 *AS* I, 112); *ор. одн.* Боговитиновичомъ I (1497 *АЛРГ* 79); ! Боговитиновичомъ I (1496 *АЛМ* 128).

БОГОВИТИНЬ, БОГОВИТИН *ч.* (2) (*особова назва*): А при томъ были сведьки. наша верная рад(а): ...пан Боговитинъ (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); а при томъ были светки, наша верная рада: владыка луцкий Феодосий... пан Боговитинъ (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11).

ФОРМИ: *наз. одн.* Боговитин, Боговитинъ (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11).

***БОГОЛЮБЕЗНЫИ** *прикм.* (1) (*цсл.* боголюбьзнъ, *гр.* θεοφιλος, φίλθεος) угодный богови: Се я князь юрія холмьскіи... придали есмо к цркви бжои... села стрижово слепче... к столцу еп(с)пи холмьское при бголюбезномъ калисти еп(с)пи холмьскомъ и белъзскомъ (Холм, 1376 *P* 22).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. при бголюбезномъ* (1376 *P* 22)

***БОГОМАТИ** *жс.* (27) (*цсл.* богомати) 1. божа мати, богомати (20): Милостию Божею и светое его Богоматери, и светого Иоанъна Богослова, я Любарть Кгедеминовичъ... изгадаь есми самъ о своей души (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... дааніа... таковїи да есть прокла(т) о(т) га ба и спаса нашего іу ха, и о(т) пръч(с)тыа его бгомтре (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

2. церква на честь божой матері (7): и я дамъ на прч(с)тую бо(г)мтръ десѣтую бочку ис того Става (Луцьк, 1445 *P* 150); Биль намъ чоломъ игумень Пречистей Богоматери *P* зъ Пустынки (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

ФОРМИ: *род. одн.* богоматери, бгомтри 10 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1376 *P* 22; 1398 *ДГПМ*, 1429 *P* 114; 1489 *BD* I, 378; 1499 *АЛМ* вип. 2, 36; *BD* II, 149, 155; 1500 *АСД* II, № 3);

богоматере, бгомтре 9 (1486 *АкЮЗР* I, 295; 1488 *BD* I, 343, 357; *ДГСММ*; 1490 *BD* I, 437; *ДГСХМ*; 1499 *АСД* VI, 3; 1500 *Cost.* S. 231); **богоматеры** 2 (1500 *АСД* II, № 3, № 4); *дав. одн.* б(о)гоматери (1470 *AS* I, 67); *знах. одн.*

богоматерь, бо(г)мтръ 2 (1445 *P* 150; 1499 *АСД* VI, 2); **богоматерь** 1 (1499 *АСД* VI, 3); *зам. род.* от **богоматерь,**

о(т) бгоматерь 2 (1488 *BD* I, 349, *ДГСВМШ*).

***БОГОМОЛЕ** *с.* (1) (*цсл.* богомолие) молитва за помин души: Се я князь юрія холмьскіи... придали есмо к цркви бжои преч(с)той бгомтри на бгомале вечистое села стрижово слепче космово (Холм, 1376 *P* 22).

ФОРМИ: *знах. одн.* бгомале (1376 *P* 22).

***БОГОМОЛЕБНИКЪ** *ч.* (1) (*enim*ет духовной особи) богомолецъ: коли есми хотарили то(т) хотаръ, былъ... на(ш) бгомолєбни(к) по(п) роуси(н) съ свои(м) сно(м) богдано(м) (Сучава, 1456 *Cost.* II, 583).

ФОРМИ: *наз. одн.* бгомолєбни(к) (1456 *Cost.* II, 583).

Див. ще **БОГОМОЛЕЦЪ.**

БОГОМОЛЕЦЪ *ч.* (4) (*цсл.* богомольць) (*enim*ет духовной особи) богомолецъ: Ты е вси села... маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентий, владыка Луцкий и Острозский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); Биль намъ чоломъ богомолецъ нашъ Ефремъ, владыка Луцкий и Острозский (Городно, 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 1).

ФОРМИ: *наз. одн.* богомолецъ 2 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 1); **бгомалець** 1 (1481 *ГПМ*); *знах. одн.* бгом(л)ца (1467 *СП* № 13).

Див. ще ***БОГОМОЛЕБНИКЪ.**

БОГОМОЛЪЯ *жс.* (1) (*цсл.* богомолне) (*місц.* де відбувається моління) церква: и что-бы и чьнъ вашимъ опъканемъ та богомолъя стояла с покоемъ, а тотъ бы попь отъ нее прочъ къ иной церквы не шель (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

ФОРМИ: *наз. одн.* богомолъя (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

***БОГОНОСЕЦЪ** *ч.* (1) (*цсл.* богоносць, *гр.* θεοφορος) (*титул святого Ієнатія*) богоносець: въ днь (!) стго игнатіа бгоно(с)ц(а) (Сучава, 1414 *Cost.* I, 112).

ФОРМИ: *род. одн.* бгоно(с)ц(а) (1414 *Cost.* I, 112).

***БОГОНОСНЫИ** *прикм.* (21) (*цсл.* богоносньнъ, *гр.* θεοφορος) (*який носить бога в серці*) богоносний, благочестивий: а коли которы господаръ порушитъ таковыи да есть проклатъ о(т) га ба... и о(т) тїи стхъ и бгоносныхъ о(т)цъ никеискихъ и о(т) усъхъ стхъ (Сучава, 1403 *ДГАА*); поклонили сѣ есмы... антонїю и Θεо(до)сїю и прочи(м) при(д)бны(м) и бгоносны(м) оце(м) печерьскы(м) (Київ, 1446 *P* 154); А кто сѣ покоуситъ пороушити нашего даанїа...

тот да ест проклат... от свѣтыхъ тїи боносныхъ отецъ иже въ Никеи (Гирлов, 1499 *BD* II, 155).

ФОРМИ: *род. мн.* богоносныхъ, богоносных, богоносных(х), бгоносныхъ, бгоносных(х), бого(но)сных(х), бого(нос)ных 14 (1403 *ДГАА*; 1429 *Cost.* I, 249; 1435 *Cost.* II, 679; 1438 *DIRCA* 472; 1443 *ПГСММ*; 1446 *P* 154; 1448 *Cost.* II, 366; 1454 *Cost.* II, 502; 1455 *Cost.* II, 531; 1499 *BD* II, 149 і т. и.); **богносиных, бгносин(х)** 6 (1455 *Cost.* II, 564; 1458 *BD* I, 9; 1489 *BD* I, 378; 1490 *BD* I, 437; 1492 *BD* I, 511; 1497 *BD* II, 100); *дав. мн.* бгносны(м) (1446 *P* 154).

БОГОРОДИЦА *жс.* (74) (*цсл.* богородица, *гр.* θεοτοκος) 1. богородица (б1): а иванъ губька...

купиль есть тотъ мунастырь именовъ калениковъ цркви стовъ бци оуспьнъе причистоъ (!) (Перемишль, 1378 *P* 26); А хто сїю грамоту мою порушитъ... тому судить Богъ и Святая Богородица (Київ, 1398 *ДГПМ*); мы александръ воевода... знаемо чыны(м)... понеже... дали есмы мунастырю оуспенїюу пръ(с)твы богородици што е(ст) на бистрици... двѣ паськы (Бистрица, 1431 *Cost.* I, 325); азъ... александръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми обро(к) нашему мунастырю о(т) молдавине, идеже е(ст) хра(м) стаго блговъшениа пръствїи бци (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453); И оутокмивш(и) и заплативши господство мы въсе вышенисанное, а азъ господство мы оу томъ вѣстах... и оучинили есмо въ задоушїе... льщери нашей ... и дали есмо... села... свѣтому мунастырю што на Быстрици, идеже ест храм оуспенїе пръсвѣтыа владычици нашей богородици и приснодѣвїи Марїи (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

2. церква, побудована на честь богородици (3): Се язъ великый кна(з) дмитрий олгирдовичъ помолился есмь боу... даль есмь сто(и) бци гнидковича лукно (б. м. н., 1386 P 33); Се язъ князь олександро володимировичъ... даль есмь десатину с(с)тъ (1) бци оу лаврошевъ монастырь (Лаврашів, 1429 P 113); а на(м) тое земли о(т) пр(с)то(и) бци ие о(т)води(ти) (б. м. н., 1498 ЧИАФ);

◇ Воведение Богородици (2) див. ***ВОВЕДЕНИЕ**; рокова Bohorodicz (1) див. **ПОКРОВА**; покровъ богородици (2) див. ***ПОКРОВЪ**; рождество богородици (2) див. **РОЖДЕСТВО**; святая богородица (2) див. **СВАТЫЙ 1**; оуспенье богородици (1) див. **ОУСПЕНИЕ**.

ФОРМИ: наз. одн. **Богородица 1** (1398 ДГПМ); б(д)ица 1 (1422 DIR фоток. 35); род. одн. **богородици, бци, Bohorodicz 9** (1378 P 26; 1395 GL 166; 1399 P 59; 1415 P 87; 1449 Cost. II, 379; 1470 BD I, 150; 1498 ЧИАФ; 1499 BD

II, 154); **богородица, бца, бца 9** (1398 ДГПМ; 1443 ПГСММ; 1446 P 154, 155; 1470 ОБРН 129; 1473 BD I, 181; 1488 ДГСПМ); **богородица, бца, бца, ! богородицъ, бцъ 7** (1352 P 6; 1434 P 131; 1440 Mih. Doc. 208; 1443 ДГСПМН; 1459 BD I, 34; 1470 BD I, 153); дав. одн. **богородици, бци, бци, б(д)ци 44** (1386 P 33; 1409 DIR«А» 437; 1415 Cost. I, 116; 1439 Cost. II, 59; 1447 Cost. II, 281; 1455 Cost. II, 544; 1457 BD I, 4; 1467 BD I, 120; 1490 BD I, 436; 1492 BD I, 510 i т. ин.); **богородице, бце 3** (1453 Cost. II, 461; 1458 Mih. Doc. 121; 1491 BD I, 473).

***БОГОРОДИЦА** див. **БОГОРОДИЦА**.

***БОГОСЛОВЪ** ч. (4) (цсл. богословъ, гр. θεολόγος) (титул евангелиста Иоана) богослов (3): Милостию Божю и светое его Богоматери, и светого Иоанна Богослова, я Любарть Кгедеминовичъ... изгадалъ есми самъ о своєю души (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1); мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... оже...дали и потвердили есми томоу стомоу монастыроу села... и... монастырь, где е(ст) хра(м) стго бгослова (Сучава, 1462 Cost. D. 10—11); Биль намъ чоломъ богомолецъ нашъ Ефремъ... и покладаль передъ нами листь данины певныхъ маестей на Вольню, ку церкви соборной Луцкой святого Иоанна Богослова, отъ князя Луцкого и Володимерского Люборта Кгедеминовича (Городно, 1498 АрхЮЗР I/VI, 1);

святыи Иоаннь Богословъ (1) див. **СВАТЫЙ 1**.

ФОРМИ: род. одн. **Богослова, бгослова** (1322 АрхЮЗР I/VI, 1; 1462 Cost. D. 11; 1498 АрхЮЗР I/VI, 1); дав. одн. **Богослову** (1322 АрхЮЗР I/VI, 1).

***БОГОСПАСАЕМЫИ** прикм. (2) благоденствующий; такий, шо находится під опікою бога: Тые вси села... маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый... а всими церквями... радити... въ богоспасаемыхъ городахъ въ Луцку и въ Остроже (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); а (з)нати и(м) тимъ а(р)хима(н)дрито(м)... нашего патріа(р)шеского благословенія, а велики(х) господарей свои(х) владыщ(и)х) велики(м) княженіе(м) роускимъ и кїево(м) бгоспасаемымъ градо(м) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: ор. одн. ч. **бгоспасаемымъ** (1481 ГПМ); місц. мн. въ **богоспасаемыхъ** (1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

***БОГОТИНОВИЧОМЪ** (БОГОВИТИНОВИЧОМЪ) див. **БОГОВИТИНОВИЧ**.

***БОГОТИНЪ** див. **БОХОТИНЪ**.

***БОГОТИНСКИЙ** прикм. (1): а еще монастырь боготинский имаеть слухати о(т) того монастыра (Сучава, 1411 Mih. Alb.).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **боготинский** (1411 Mih. Alb.). Пор. **БОХОТИНЪ**.

***БОГОАВЛѢНЬЕ** с. (2) (цсл. богоявление, гр. θεοφάνεια) (назва церковного свята, також календарна дата) богоявления, водохреці: на крпость сему нашему листу нашу печать привѣсили есмь, в нашемъ городѣ, в сочавѣ, въ день сватго богоавлѣнья кр(с)шчѣнья г(с)яна (Сучава, 1395 Cost. II, 612).

ФОРМИ: род. одн. **богоавлѣнья** (1395 Cost. II, 612, 613). **БОГОУШ, БОГОУШЪ, БОГОУШЬ** ч. (35) (особова назва,

стч. Bohuš, пор. Богуславъ): мы александръ воевода... чии(м) знаменито... оже... слуга нашъ вѣрныи па(н) богу(ш) служи(л) на(м), правую и вѣрною службою (Сучава, 1422 ДГОб; мы... князь Швидрикяля... чинимъ знаменито... ижъ... видѣвъ... службу... пана Богуша Оверкича Тимоха... надаемо волности в(шеля)ковъ... ему (Луцьк, 1438 P 140); А при томъ былъ... пан Богушъ Боговитинович (Острого, 1466 AS I, 61); А при томъ былъ... дьякъ князя великого панъ Богушъ (Вільна, 1499 АСД VI, 3).

ФОРМИ: наз. одн. **Богуш, Богоуш, Богушъ, богоушъ, Богушъ, Богоушъ, богу(ш)** (1422 ДГОб; 1434 Cost. II, 666; 1445 Cost. II, 730; 1452 АрхЮЗР I, 21; 1466 AS I, 61; 1478 AS I, 76; 1482 AS I, 81; 1487 AS I, 239; 1491 AS I, 97; 1499 BD II, 450 i т. ин.); род. одн. **богоуша, Богуша, богу(ш)** (1432 Cost. I, 338; 1436 Cost. I, 455; 1438 P 140; 1443 ДГСПМН; Cost. II, 120, 129, 156, 180; ПГСММ i т. ин.); дав. одн. **Богушеви** (1499 BD II, 450); знах. одн. **Богуша** (1499 BD II, 447); ор. одн. **Богушомъ** (1499 BD II, 447).

***БОГОУШОВЪ** прикм. (1): Я Петръ Боговитинович сознаваю симъ моимъ листомъ... ижъ... дал есми братаничоу своему Богдану, пана Богоушовоу сыноу, имънье (Боквичи, 1496 AS I, 244).

ФОРМИ: дав. одн. ч. **Богоушовоу** (1496 AS I, 244).

Пор. **БОГОУШ**.

БОГОУШЪ див. **БОГОУШ**.

БОГОУШЬ див. **БОГОУШ**.

БОГЪ 1, БОГЪ, БОГ ч. (636) бог (496): А ще ли хто... сия... повеления... переступить дерзнуть... отъ Бога проклять будетъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); просити му ба за корола и за королевы намѣсткы (Казимир, п. 1349 P 4); А хто сію грамоту мою порушить... тому судить Богъ и святая Богородица во второе и страшное Христово пришествіе (Київ, 1398 ДГПМ); мы Стефанъ воево(да)... знаменито чини(м)... оже... оумслихмо съ нашеа доброа воля и о(т) ба помоща да оутвърдимо на(ш) монастырь еже е(ст) на молдавици (Сучава, 1443 ПГСММ); отъколе даль милый богъ оу роуки Стефану воеводе отъчиноу его... а онъ слоужиль и слоужить господароу своему (б. м. н., 1481 BD II, 364); А по нашемъ животѣ, кто боудеть господарь нашеи земли, отъ дѣтей нашихъ или отъ нашегъ родоу, или пакъ боудъ кого богъ изберець господаремъ быти нашеи земли молдавской, тотъ бы не пороушилъ нашегъ даанія (Ясси, 1500 BD II, 173—174);

◇ **бога и правду знаючи** (1) по правді і совѣсті: тогды... мно(г) добры(х) люди ис право(м) **оумьѣчи(х)** рады оуживши(х) и оу един(с)твѣ воли нашеи бга и правду знаю(ч) осудили есмы... аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши естъ к тому мѣсту... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70); з **бога милостию** (1) (титул) з ласки бога: мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже слоубоуем... господареви нашему милому Кизимировъ, з бога милостию кролевъ полскомоу (Новий Град, 1479 BD II, 351); **п е р е д ъ б о г а п о и т и** (1), **п о и т и п е р е д б о г** (1) померти: и я, познавъ по соби, иже с тое раны маю пойти передъ Богъ, записую Пресвятой Божей Матери Земенского

села по своей души Марков Ставь (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27); а вы хотя и сами отъ цара о(т)ца моего котори(и) же передь бога пошоль черес трета потому жь присаги хотели были есте, нине пакъ сего годуу потомужъ и отъ насъ о томъ деле оусказали есте поправьле не(р)оме(и) (б. м. н., 1484 *ЯМ*); богъ не даи (9), боже не давай (4), боже не даи (13) (*вставні слова*): не дай бог, не дай боже, не призведи господи: пак ли бы его жь бѣ не даи хо(т)л бы коли о(т)стати тонь (1) исны кна(з) корибу(т)... тогда мы... хочемы его о(т)стати... а ни в чемъ его не хочемъ послушни быти (Лучиця, 1388 *P* 39); а его, бже не даи, аж бы са що стало над нами самыми, алибо над нашими паны, а землямъ миръ правы держати и вѣчны (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); А боже того не давай, если по нашомъ животъ наслѣдниковъ нашихъ къ тому имѣнью ко Здетель не будетъ тое имѣне Здетель <держати и они мають тые двѣ копѣ грошей даватъ и пятнадцатъ бочокъ жита солянокъ (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3); богъ дасть (6), дасть богъ (10) (*вставні слова*) (*уживаються при вираженні надії, сподівання на добре завершення чого*) бог дасть: а коли бѣ дасть стану митрополитомъ я за то слкбоую и хочю дати оже бѣ дасть моему милому г(с)дрю королю двѣ стъ гривень *руських* (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*); И мы были тое именье ему дали во опеканье до нашего, ажъ дасть богъ шасного, прыеханья (Краків, 1489 *РИБ* 437); ажъ богъ дасть по(д)ближаемъся та(м) по(д) оукраины к тымъ нашымъ панъствомъ и отъгоуль дасть богъ выправимъ и шлемъ до тебе ншы(х) пословъ (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*); Бог допустилъ (що на кого) (1) сталася божя воля (над ким), помер (хто): Ино естлибы што на мене Бог допустил и жена моа кнагини Улиана мает седети на вдовим столци (Кобринь, 1454 *АС* III, 10); богъ отъ сего света взялъ (1), богъ с того света взялъ (кого) (1), богъ с того света собралъ (кого) (1) помер (хто), богови душу віддав (хто): Казаль его мл(с)ть твое(и) мл(с)ти приятелю своему поклонитисе а каза(л) твое(и) мл(с)ти поведити прыгодуу нашу... ижъ о(т)ца нашего приятеля ваше мл(с)ти казимера короля по(л)ского... богъ доушу его мл(с)ти с того света собралъ (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); богъ милы(и) о(т)ца нашего короля его мл(с)ти с того света взялъ (Вильна, 1493 *ОПВВ* 152); какъ богъ пороучил (1) якъ богъ дав, якъ судилося; и пал есмъ въ рѣца господину Басарабе воеводе, та ме дръжит окован, какъ ми богъ поръчил (Торговище, 1481 *ВД* II, 358); про богъ (1) ради бога: возми, пане косте, тое, бо иное ничо(г) не имаю, а що боудеть болше, ты ми про бѣ о(т)пусти (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385); боже вховай (2) (*вставні слова*) не дай боже, не доведи господи: А естли бы са, Боже вховай, тьи мыта надказили, тогда мает он... тьи мыта нам спустити (Вильна, 1498 *АЛРГ* 83); боже заховай того (1), чо(г)о Боже заховай (1) (*вставні слова*) не доведи господи (до чо(г)о), боже сохрани, боронь боже (від чо(г)о): а тако(ж) да са не станови(т)... наши(м) тръговце(и) (!) тръговлю... хотя размиріе боу(де)ть, бѣ захован то(г) (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709); а чо(г)о Б(о)же заховай што са надомною пригодит, по моему животъ не вступати са в тую землю жонъ моей (Луцьк, 1490 *АС* I, 92); богъ мене поби и (1) побий мене сила божя: алюбю отъ иное стороны где моа сила нестечеть а рать на конь оузьАдеть, а я о томъ оузьвѣдаю а к тебе ись птичю языкъ вести не пошлю землю и небо котори(и) и створи(л) богъ мене поби(и) (б. м. н., 1484 *ЯМ*); видачи бога предо очима (1) *див.* **ВИДѢТИ** 3; вѣвѣдати са передь богомъ (1), оувѣдати са пере(д) богомъ (1) *див.* ***ОУВѢДАТИ СА**; господь богъ (73) *див.* **ГОСПОДЬ**; даи боже (1) *див.* **ДАТИ 1**; даль Богъ (1) *див.* **ДАТИ 1**; даль

бы богъ (1) *див.* **ДАТИ 1**; дакуючи богу (1) *див.* ***ДЯКОВАТИ**; имаючи бога пред очима (2) *див.* **ИМАТИ** 2; имети бога предъ очима (1) *див.* **ИМѢТИ**; поити къ богу (1) *див.* **ПОИТИ** 1.

ФОРМИ: наз. *одн.* богъ, богъ, бог, бо(г), *boh* 197 (1398 *ДГПМ*; 1420 *Cost.* I, 136; 1429 *Cost.* I, 243; 1435 *МЭФ*; 1443 *ВАМ* 41; 1454 *АС* III, 10; 1460 *Cost.* S. 41; 1470 *ВД* I, 148; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1500 *ВД* II, 173 і т. ін.); *ск. н.* бѣ,

бѣ, бѣ, бѣ, бѣ, бѣ, бѣ 175 (бл. 1350 *P* 8; 1386 *P* 30; 1398 *ЗЛЕІК*; 1400 *Cost.* II, 619; 1414 *Cost.* I, 112; 1422 *DIR* № 35; 1427 *Cost.* I, 194; 1433 *Cost.* I, 350; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *под. одн.* бога 66 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1403 *ДГАА*; 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1456 *ГПХМ*; 1470 *ВД* I, 147; 1479 *ВД* II, 351; 1481 *ВД* I, 256; 1487 *ВД* I, 310;

1490 *ВД* I, 419; 1499 *ВД* II, 162 і т. ін.); *ск. н.* ба, бга, ба, бга 82 (1386 *P* 30; 1400 *DIR* «А» 433; 1414 *DIR* «А» 441; 1427 *P* 108; 1440 *Mih.* 208; 1445 *Cost.* II, 726; 1449 *Cost.* II, 392; 1455 *Cost.* II, 525; 1460 *DIR* «А» 515; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); *дав. одн.* богоу, богу 15 (1401 *АкВАК* III, 2; 1431 *Cost.* I, 325; 1457 *ВД* I, 5; 1467 *ВД* I, 120; 1487 *ВД* I, 311, 313; 1489 *ВД* I, 378; 1490 *ВД* I, 421; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1497 *ВД* II, 101; 1499 *ВД* II, 163 і т. ін.); *ск. н.*

боу, боу, бгу 14 (1386 *P* 30, 33; 1434 *P* 130; 1446 *P* 154; 1453 *Cost.* II, 454; 1455 *Cost.* II, 774; 1486 *DC* 144; 1488 *ДГСПМ*; 1490 *ДГСХМ*; *DC* 149; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *зам. ор. одн.* перед Богови 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); *знах. одн.* бога, бога 19 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1421 *P* 94; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1458 *ВД* I, 9; 1484 *ЯМ*; 1489 *ВД* I, 378; 1499 *ВД* II, 149; 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); Бог 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27);

ск. н. ба, ба, бга II (п. 1349 *P* 4; 1404 *P* 70; 1453 *Cost.* II, 766; 1454 *Cost.* II, 502; 1455 *Cost.* II, 531, 564; 1456 *ЭСФ*; 1488 *ДГСВМШ*; *ДГСПМ*; 1490 *DC* 149; XV ст. *BC* 33 зв.); *ор. одн.* богомъ, богом, богом, богомъ, б(о)гомъ 9 (1401 *АкВАК* III, 2; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1462 *ВД* II, 290; 1465 *АкВАК* III, 4; 1470 *АС* I, 67; 1476 *ВД* I, 216, 217; 1497 *ВД* II, 100); ! **быгомъ** 1 (1443—1446 *P* 147); *ск. н.* б(о)м, бгомъ, б(г)мъ,

бгмъ, б(г)мъ, бомъ, бгомъ, бмъ II (бл. 1350 *P* 8; 1385 *P* 28; 1386 *P* 33; 1390 *P* 176; 1427 *P* 108; 1435 *P* 132; 1446 *P* 154; 1483 *ВОРСР* 178; 1487 *ВОРСР* 178; поч. XV ст. *P* 76 і т. ін.); *місц. одн.* по бозѣ 4 (1462 *ВД* I, 70; 1476 *ВД* I, 211, 215, 216); *оу боза* I (1467 *ВД* II, 297); *кл. ф.* бже, Б(о)же 14 (1442 *Cost.* II, 716, 719; 1449 *Cost.* II, 747; 1462 *ВД* II, 289; 1466 *АС* I, 60; 1468 *ВД* II, 302; 1490 *АС* I, 92; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1499 *ВД* II, 421, 423; *АСД* VI, 3 і т. ін.); *ск. н.* бже,

бже, бѣ 8 (1437 *Cost.* II, 709; 1445 *Cost.* II, 726; 1453 *Cost.* II, 766; 1454 *P* 162; 1455 *Cost.* II, 769, 770); бо(г), богъ 2 (1412 *P* 81); *ск. н.* бѣ, бѣ 6 (1388 *P* 39; 1401 *P* 64; 1411 *Cost.* II, 638; 1433—1443 *АРМ*; 1436 *Cost.* II, 707; 1457 *Cost.* II, 811).

***БОГЪ** 2 ч. (1) (*назва річки*) Південний Буг; и мы есмо ему и записали... съла оу кременецкой волости на има: Цеценовци, а Красилво на Случи, а Захаровци на Богу (Луцьк, 1444 *АС* I, 40).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Богу (1444 *АС* I, 40).

***БОГЪДАНЪ** *див.* **БОГДАНЪ**.

БОГЪ *див.* **БОГЪ** 1.

БОДАКИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Бодаки: А мнѣ... достали са тые села на има: Олексинѣць... а Бодаки (Вишнівецъ, 1482 *АС* I, 81).

ФОРМИ: наз. Бодаки (1482 *АС* I, 81).

БОДЕ *див.* **БОДѢ**.

***БОДЕНКОВСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): я волчько боден(и)ковский исвоими дест(и)ми... вызывае(м) си(м)

свои(м) листо(м)... и(ж) есмо то оучинили... дла бо(л)шаго оужитку нашего (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. бод(н)ковьскни (2-а пол. XV ст. СПС).

Бодещи, Бодещиї мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): того ради и г(с)во ми, даемъ... именуема села на побратъ три села на има нъгомйрещи и юрчещи и бодещи (Сучава, 1443 ДГСПМН); мы стефа(н) воево(д)... знамени-то чини(м)... оже... дали есми се(с) ли(ст)... на то оу тріе(х) монастирски(х) села що прислоухаю(т) къ монастирю имене-мъ селамъ бодещиї и татарїи и юрканїи на побрата...

а оу ти(х)... г села(х) да не смветь... ходити ни единъ на(ш) оура(д)ни(к) (Сучава, 1472 ДИР«А» 530).

ФОРМИ: наз. бодещи 1 (1443 ДГСПМН); бодещиї 1 (1472 ДИР«А» 530); род. Бъдещи (1443 Cost. II, 155).

***БОДНАРСКИЙ** прикм. (1) ◇ дворище Боднарское див. **ДВОРИЩЕ**.

ФОРМИ: знах. мн. с. **Боднарская** (1408 АкЮЗР I, 6).

Бодѣ, БОДЕ ч. (34) (особова назва, молд., пор. болг. Бода): а на то е(ст) вѣра... пана боди (Сучава, 1443 Cost. II, 180); да осадит Бодѣ соби село и да оучинит соби паси-коу (Дольний Торг, 1466 ВД I, 113); И оуоставше наши слоу-ги Стан Грама и братїа его Сима и Бодѣ и Богдан та за-платили... пинъзи (Сучава, 1493 CVD 6).

ФОРМИ: наз. одн. **Бодѣ** 13 (1466 ВД I, 113; 1469 ВД I, 138; 1470 ВД I, 141; 1471 ДГСПМНБ; 1472 ВД I, 170; Cost. S. 88; 1473 ВД I, 187; 1474 РГС; 1476 ВД I, 209; 1493 CVD 6 і т. ін.); **Бодѣ** 1 (1470 ВД I, 153); род. одн. **боди** 13 (1443 Cost. II, 180; 1470 ВД I, 148; ВД II, 310; ДИР«А» 522; 1471 ВД I, 164; 1472 ДИР«А» 528; Cost. D. 26; 1473 ВД I, 182; 1475 ВД I, 204; Cost. D. 4 і т. ін.); **Бодѣ** 2 (1489 ВД I, 374); **боды** 1 (1471 ДИР«А» 525); *дав. одн.* **боды** 3 (1466 ВД I, 113; 1493 CVD 6); **Бодѣ** 1 (1493 CVD 6).

***БОЕРИНЪ** див. **БОЯРИНЪ**.

БОЖЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): та(м) мы видѣвш(е) и(х)... слоужбою до на(с)... дали есми и(м)... села на имъ кльимънещи... и божещи (Сучава, 1448 Cost. II, 316).

ФОРМИ: наз. **божещи** (1448 Cost. II, 316).

***БОЖИИ** див. **БОЖИИ**.

БОЖИИ прикм. (848) а) (який походить від бога) божий (32): своимъ тынуномъ приказуемъ судовъ церковныхъ не судити. ибо мирскимъ не просчено отъ закона Божья досту-поватися въ тые рады (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); тогда мы имвемъ на его землю потагнути, на землю корола оугорьского, з бжиемо помочию. и чинити што коли буде(м) болше мочи оучинити нашего господара, корола польского дѣла (Дольний Торг, 1411 Cost. II, 638); если бы съ при-годило с которого допоущенїа божїего... иж бы мы от нѣ-которого непрїятель мощного... та вїдемо ис нашей зем-ли... тогда их милости земли да соут отворени нам (Гирлов, 1499 ВД II, 421—422);

божа воля станет ся (2), станет с а вол а б о ж а (2) (над ким) хтось помре: а б(о)же того не давай если с а станет надо мною вол а б о ж а, ино кто ближний мой отложит тии гроши... а имене возмет... (Остр-рог, 1488 AS I, 88); А если ся надъ нами Божья воля ста-нетъ, ино коли хто по нашем животь съ наслѣдниковъ на-шихъ будетъ тое имънѣ... держати, и они мають тые двѣ копь грошей давати (Вільна, 1499 АСД VI, 3); з б о ж и о и в о л и (1) з б о ж і е в о л і; так и мы, з божіои воли, их влас-ного дѣдичеваня поживама, их воли вѣрным наслїдова-немъ послухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 ВД II, 284);

б о ж и е и м и л о с т и (12), м и л о с т и б о ж и и (5), з (из, съ) б о ж е и м и л о с т и (16), из м и л о с т и б о ж и и (1), б о ж і е ю м и л о с т і ю (100), м и л о с т і ю б о ж і е ю (550), з а б о ж і е ю м и л о с т і ю (1), з б о ж і е ю м и л о с т і ю (3) (формули, що додава-

лася до титулу або імені світських і церковних правителів) божю милістю, милістю божю: Милостию божю и све-тое его Богоматери, и светого Иоанъна Богослова, я Лю-баргъ Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимерский князь, из-гадаль есми самъ о своєю души... хотечи душу спасти

(Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1); Бжїи мл(с)ти мы князь федоръ любортовичъ чинимъ свѣдочно и знаемо... аже што панъ данило задеревецкий дажбоговичъ замѣнились а селы ис воитомъ исъ зудечовскимъ (Зудечів, 1411 Р 78—79); мы болеславъ инако швитриггаило з божей мл(с)ти князь черниговский и ины(х) знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ служъ нашему юркови козенати на своемъ

сель на хватовцехъ њ копь рускои личбы краковскои монѣты (Коломия, 1424 Р 102); прена(і)аснѣишее княжа и па(н) казимиръ (1), з бжїею мл(с)тїю, коро(л) полски, господаръ нашъ мл(с)тїивый, иа(с) напомаю(л) (Хотин, 1448 Cost. II, 733); по(д)писана бысть снѣ капли (да повель-нїе)мъ великодержавного короля пресветлого казимира

за божью млтню короля польского (Краків, 1478 ОБРН 130); Божью милостию и господара нашего здоровьемъ великого короля Александра, мы князь Михайло Ивано-вичъ Юрьевичъ прыдалисмо на храмъ Пречистой Богома-теры землю бортвую Измаловскую (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4); *desiat ego bo ži p r i k a z a n i* (1) див. ***DESIATERO**;

б) (присвячений богови) божий (22): Тые вси села, отъ нась ку церкви Божой приданые, маеть держати госпо-динъ богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкий и Острозский (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); Биль намъ чо-ломъ игумень Пречистой Богоматери зъ Пустынки, абых-мо мы призволили имъ людей за себе призвати и нановъ за собою посадыти на церковной земли, которая къ той Церкви Божей Пречыстей Богоматеры прислухаетъ (Мсти-славль, 1500 АСД II, № 3);

б о ж а я с л у ж б а (1) богослужіння, відправа: Про то я... записала есми... к монастырю... село Корчичи... и зо всеми тыми доходы, што коли предкомъ нашимъ тые Корчичане давали и намъ самимъ, а по тому игумену Спас-кому Андрею... ижъ бы себѣ держаль попа, ижъ бы каж-дого дня не вмешкала Божая служба (Кобриинь, 1401 АкВАК III, 2);

в) (про рік християнського літочислення) божий (6): на то жъ дали есмы грамоту (с)и... подъ леты бими а. ю и т. п. з. е м(с)ца ноабра оу ѿ и днь (1) (б. м. н., 1387 СП № 12); А псанъ у Вилни, априля мѣсяця 30 день, индиктъ 14, лѣта Божего тысячного чотыриста пятдесят-ного и первого (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106); Пса(н) оу вилни лѣта б(ж)иего... чотыриста девѣтьдесѣть девѣтого (Вільна, 1499 ГОКІР);

г) (у присвїйному значенні) божий, бога (33): wo ime Božie stansia (Луцьк, 1388 ZPL 103); про ть жъ Азъ...

присагль есмъ бгу и мтцѣ божиои и оусь(м) свѣтымъ (Кременецъ, 1434 Р 130); мы... Ио Стефан воевода... съ вѣсьмы паны радными... присѣгаемъ и слюбуемъ... през бога живаго и матци божїи... иж от тых мѣстъ наперед съ... кралем полскимъ... и из земльмы их... а мы имаемо имѣти и ховати вачнїи... мир и покоуи (Гирлов, 1499 ВД II, 419—420);

д) (який виступав від імені бога) божий (2): А пак кто съ перекоусит (раздр)оушити нашего даанїа и потвѣрж-ленїа, тот да ест проклат от господа бога... и от кд пророк божїих (Сучава, 1488 ВД I, 348—349); а кто с а перекоусит(т) раздрушити... даанїа ... то(т) да е(ст) прокла(т) о(т) га ба... и о(т) кд проро(к) бжїи(х) (Сучава, 1488 ДГСВМЩ);

е) (*про хрест*) святий (1): Ино есми оучинилъ мой листъ твоей милостн... и присягаль есми самъ... на святое евангелие и на кръсту божомъ, и на томъ листе присягаю, которою намъ дали послы твоей милости, тою присегаю есмо присягали твоей милости... и земляномъ твоей милости (б. м. н., 1496 *BD* II, 402);

божие дерево (2), древо божіе (1) святий хрест: присягль есмъ бгу и мѣцъ божию и оусъ(м) сватымъ и на бжие дерево и поцьлова(л) есмъ бжие дерево (Кременець, 1434 *P* 130); мы илѣ воевода... знаменито чини(м)... како намисковъ наши(х) наслидоуючи... пану владиславовы, по(л)скомоу кролювы... оучера... виры правою голдъ пръзь оуръдь присяги, тыми слови, доткнувшисѣ стго крижа и древа бжїа я илѣ воевода... присягаю и обидоую сѣ... въренъ хочю быти (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 697—698);

е) (*виданий богови*) божий, бога (2): Азъ рабъ бжїи... именемъ стефанъ по прозвищуо винць коупи(х) съ тетраеу(г)ль за своѣ дшѣ (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); Се азъ рабъ бжїи кнзь ан(д)ре(и) владимирови(ч) приъзд(и)лъ есмъ въ кїевъ (Кїѣв, 1446 *P* 154);

◇ Божая мати (1) церква, побудована на честь богоматері: и я... записую Пресвятой Божей Матери Земенского села по своей души Марков Ставъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27); божее нарoжение¹ (19), нарoжѣннїе божее¹ (2), божое нарoжѣнїе (1) (*початок християнського літочислення*) народження Христа: а писана грамота... оу день свѣтаго якуба по божию нарoжени, тисача лѣтъ, т лѣтъ, шестьдесѣтъ а лѣта (Судомир, 1361 *AGZ* 6); писанъ в Троцохъ подъ лѣты Божиего нарoжениа тысяча чотыриста девѣдѣсятъ осмое месеца Сентебрий (1) пятнадцатый день (Троки, 1498 *ГВКОО*); божее нарoжѣнїе² (3), нарoжѣннїе божее² (1) (*назва церковного свѣта, також календарна дата*) рїздво: Коли бы сѣ то дѣяло около свѣта нарoжѣннїа бо(ж)его оуже промиоулого тогды коли есмо очивисте с вами оу князьствѣ велико(м) были (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Ино от того дна до Божего нарoжѣннїа взѣли есмо полтрети копы грошей без дву грошей, а от Божяго нарoжениа до середопѣстыя мыто взѣли есмо дванадцѣть копъ и осмъ грошей (б. м. н., 1497 і 1498 *АЛРГ* 79); божье рожество (3) (*початок християнського літочислення*) народження Христа: А писана грамота тисача лѣ(т) по бжѣмъ рожествѣ т лѣ(т) о лѣ(т) и одно лѣ(т) (Львѣв, 1370 *P* 18); оу лѣто божеего (1) рожества а чное г и п и писано листо оу луцкоу (Луцьк, 1388 *P* 37); а писано листо... оу лѣто божеего рожества а и тїи (Сучава, 1388 *SL*); Вожеіе тіто (1) причастя, свѣти дари: Какъ же і tymi razy, kudy Rattia szłab ich, cerkwi paszy zhlі, Bozeie тіto wууtаіа, meca на ziemiіu, nohamy toptali (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); другая матка божья (2) *див. МАТКА*¹; изчѣтъѣ матки божьей (1) *див. *ИЗЧѢТЬЕ*; матка божья (2) *див. МАТКА*¹; матки божи (3), матки божии первое (5), первое матьки божив (1) *див. МАТКА*¹; нарoжение сына божого (4) *див. *НАРОЖЕНИЕ*; Покрова Матере Божое (1) *див. ПОКРОВА*; рожество матки божи (1) *див. РОЖДЕСТВО*; оучинити правду божїю (1) *див. ОУЧИНИТИ* 1; человекъ божи (1) *див. ЧОЛОВѢКЪ*.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Божїи, бжїи* (1446 *P* 154); *род. одн. ч., с. божьего, б(ж)ьего, божьего* б (1388 *P* 41; 1400 *P* 62; 1401 *P* 64; 1478 *ОБРН* 131; 1492—1493 *ПВФЧ*); *bozcho,*

Божего, бо(ж)его, бо(ж)е(г) б (1388 *ZPL* 108; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1490 *ЗХП* 136; 1497 *AS* I, 112; 1497 і 1498 *АЛРГ* 79); *божнїего, божїего, бжїего б(ж)нїего* 4 (1448 *Cost.* II, 733; 1498 *ГВКОО*; 1499 *BD* II, 421; *ГОКІР*); *божьѣ, бьѣ, бжья* 5 (1366 *P* 12; 1375 *P* 20; 1398 *ЗЛЕІК*; 1411 *P* 80; 1478 *AS* I, 76); *божїа* 1 (1438 *ОБРН* 121); *божыя* 1 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *бжоего* 1 (1388 *SL*); *божеего* 1 (1388 *P* 37); *Божяго* 1 (1497 і 1498 *АЛРГ* 79); *Божого* 1 (1389 *PEA* I, 28); *Бжїа, бжїа* 2 (1436 *Cost.* II, 698; 1473 *ЗНТШ* V, 3); *ск. н. бж* 1 (1388 *P* 39); *дав. одн. ч., с. бжѣму* 1 (XV ст. *BC* 15); *Божью* 1 (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); *ор. одн. ч., с. божїемъ, божїемъ, божїемъ, бжїемъ* 5 (1453 *Cost.* II, 453; 1457 *Cost.* II, 809; 1472 *BD* I, 170; 1485 *BD* II, 371); *б(ж)ьимъ* 1 (1401 *P* 66); *божїимъ* 1 (1393 *Cost.* II, 608); *бжїимъ* 1 (1370 *P* 18); *місц. одн. ч., с. по бжѣюмъ* 5 (1377 *P* 24; 1378 *P* 26; 1390 *P* 176; 1391 *P* 45; 1393 *P* 52); *по бжїимъ, бжїимъ* 2 (1375 *P* 20; 1400 *P* 61); *по божию* 2 (1361 *AGZ* 6; 1412 *P* 81); *на божомъ, по божомъ* 2 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1496 *BD* II, 402); *по бжїи* 1 (1368 *P* 15); *по бжѣмъ* 1 (1370 *P* 18); *! кожием* (1491 *КЕ*); *наз. одн. ч. бжїе* (1473 *ЗНТШ* V, 3); *знах. одн. ч. божое, божье, бж(с)ье* 12 (1388 *P* 44; 1399 *P* 59; 1403 *ДГМ*; 1412 *P* 81; 1415 *P* 86; 1424 *P* 99; 1433 *P* 124; 1436 *Cost.* II, 706; 1461 *AS* I, 53; 1487 *РНБ* 227 і т. ін.); *божнїе, бжнїе, Bozie* 10 (1388 *ZPL* 103; 1393 *Cost.* II, 607; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1433 *P* 120; 1434 *P* 130; 1448 *Cost.* II, 737; 1462 *BD* II, 283; 1485 *BD* II, 371; 1499 *BD* II, 419); *боже* 5 (1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1454 *AS* III, 9; 1463 *AS* I, 54; 1492 *AS* I, 244; 1499 *AS* I, 117; *АСД* VI, 2); *божое* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27); *Bozeie* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *наз. одн. ж. бжїа* 1 (1467 *BD* II, 297); *Божая, божѣа* 3 (1401 *АрВАК* III, 2; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1488 *AS* I, 241); *божья, Божья* 2 (1493 *ОПВВ* 152; 1499 *АСД* VI, 3); *божа* 3 (1488 *AS* I, 88; 1489 *AS* I, 89); *род. одн. ж. божїен, бжнїен, бжїен, бжнїе* 9 (1402 *Cost.* II, 621; 1411 *P* 76; 1433 *P* 122, 123, 124; XV ст. *BC* 10; 1499 *BD* II, 419); *б(ж)ьен, божьен* 8 (1388 *P* 39, 42; 1400 *Cost.* II, 619; 1404 *Cost.* II, 625; 1424 *P* 99, 102); *божнїи, божїи, бжїи* 6 (1404 *Cost.* II, 625; 1411 *P* 78; 1439 *Cost.* II, 712, 713; 1453 *Cost.* II, 453); *божое* 4 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1389 *PEA* I, 26; 1408 *АрхЮЗР* I, 6); *божьѣ* 2 (1403 *ДГМ*; 1421 *P* 92); *бжѣѣ* 1 (1436 *Cost.* II, 706); *Божей, божей* 3 (1393 *Cost.* II, 607; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); *bozey* 2 (1395 *GL* 166; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3); *божию* 2 (1462 *BD* II, 283, 284); *божїѣ, бжїѣ* 2 (1409 *P* 75; 1418 *P* 89); *bozi, бжнїи* 3 (1388 *ZPL* 103; 1392 *Cost.* I, 7; 1497 і 1498 *АЛРГ* 79); *божее* 1 (1393 *Cost.* II, 607); *бо(ж)ее* 2 (1492—1493 *ПВФЧ*; 1498 *АЛРГ* 83); *ск. н. бье* 2 (1393 *P* 51; 1394 *P* 53); *б(ж)ье* 2 (1399 *P* 59; 1402 *Cost.* II, 623); *б(ж)а* 1 (1433—1443 *АРМ*); *дав. одн. ж. Божей, бо(ж)ен, бжен* 11 (1435 *P* 133; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1467 *СП* № 13; 1470 *AS* I, 67; 1488 *AS* I, 241, 242; 1489 *AS* I, 89; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1500 *АСД* II, № 3); *божой, бжой* 4 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2, 3; 1376 *P* 22; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); *божїи, бжїи* (1446 *DIR* «А» 485; 1458 *P* 169; 1462 *BD* II, 292; 1499 *BD* II, 420); *божию* 1 (1434 *P* 130); *Бжїен* 2 (1471 *DIR* «А» 527; 1472 *АрхЮЗР* I/IV, 5; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *ск. н. бжїи* 1 (1375 *P* 20); *знах. одн. ж. б(ж)ию, бжїю* 4 (1457 *Cost.* II, 809; 1498 *ЧІАФ*; 1499 *ГОКІР*); *божюю* 1

(1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); б(о)жею I (1443—1452 *AS* I, 39); божью I (1421 *P* 92); *ск. н.* бжі I (1440 *P* 142); *ор. одн. ж.*

божією, бжиною, бжиною, бжією, бжієж, *bozi* 450 (1361 *AGZ* 6; 1378 *ЗНТШ* LI 4; 1398 *ДГПМ*; 1407 *Cost.* I, 56; 1415 *Cost.* I, 116; 1426 *Cost.* I, 178; 1443 *Cost.* II, 126; 1473 *BD* I, 186;

1489 *Cost.* S. 133; 1500 *Cost.* S. 233 і т. ін.); божію, бжию, бжию 120 (1409 *Cost.* I, 64; 1428 *Cost.* I, 209; 1441 *DBAc* 34; 1452 *Cost.* II, 425; 1456 *Cost.* II, 582; 1458 *DIR«A»* 513; 1459 *P* 174; 1499 *BD* II, 130; 1500 *АЛМ* вип. 2,

58 і т. ін.); божьею, бьею, бжьею 18 (1375 *P* 20; 1378 *P* 25; 1395 *Cost.* II, 611; 1408 *Cost.* II, 630; 1427 *P* 108; 1445 *ЗНТШ* CXV, 19; *P* 150; 1447—1492 *ЛКНКВ*; 1451

ДГШХ; 1478 *ОБРН* 130 і т. ін.); божю, бо(ж)єю, бжею 18 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1; 1388 *P* 36; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *AS* I, 44; 1483 *AS* I, 82; 1489 *AS* I, 89; 1496 *ПСВВ* 192 зв.; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); божю, бо(ж)ю, бжю 21 (бл. 1429

P 114; 1444 *AS* I, 39; 1487 *AS* I, 87; 1495 *ВК*; 1496 *ВМКФС*; *ПЧФГ*; 1498 *ГВКОО*; 1499 *АЛРГ* 94 і т. ін.); божью, бо(ж)ью II (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1487 *АМЛ*; 1489

АКВ; *АМВ*; 1493 *АЛРГ* 55; 1494 *РИБ* 560; 1495 *РИБ* 601; 1496 *BD* II, 407; 1497 *РИБ* 683); божьею 7 (1445 *АрхЮЗР* I, 17; 1446 *АрхЮЗР* I, 18; 1452 *АрхЮЗР* I, 20; 1493 *ОПВВ* 152; *ПОСВВ* 151 зв.; 1494 *BD* II, 387; 1498

BD II, 409); божюю, *bozoiu* 7 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1438 *P* 140; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1487 *AS* I, 240; 1498 *ГВКЛ* 22); божієА I (1436 *Cost.* I, 454); в(о)жуєју I (1403 *GL* 156); Божіа I (1403 *ДГМ*); бжіен I (1455 *Cost.* II, 549); бжіи I (1467 *Mih. Doc.* 125); божєе I (1498 *АЛРГ* 83); Божью I (1500

АСД II, № 4); беєю I (1388 *SL* 678); *род. мн.* божіих, бжіи(х) 2 (1488 *BD* I, 349; *ДГСВМШ*); ! *bozi* I (1388 *ZPL* 105); *знах. мн. ж.* Божия (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); *ор. мн.* бьими (1387 *СП* № 12).

БОЖНИЦА *ж.* (2) божница, синагога: На которыхъ тыхъ плацахъ надъ Городницею божница ихъ... стоить (Вільна, 1389 *PEA* I, 27).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

Божовский ставъ (1) (*назва ставка у Подільській землі*): подъ Божовскимъ ставомъ половина болота (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

Божовский ставъ (1) (*назва ставка у Подільській землі*): подъ Божовскимъ ставомъ половина болота (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

БОЖОВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Божовъ у Подільській землі): а сеножати отъ Божовское границы до Олзаровское границы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

***БОЗІОВЪ** *прикм.* (1) ◇ роункъ Бозіовъ *див.*

***РОУНКЪ**.
ФОРМИ: *род. одн.* Бозіова (1491 *BD* I, 473).

! БОЗО *див.* БЕЗ.

***БОЗОВЪ** *прикм.* (1) ◇ пасика бозова *див.*

ПАСИКА I.
ФОРМИ: *наз. одн. ж.* бозова (1453 *Cost.* II, 445).

БОЙКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефанъ воевода... знаменито чним... оже прїидо(ша)... Тома и сестра его Сорницъ... и продали... половина село на имъ Бойковци (Сучава, 1489 *BD* I, 366—367).

ФОРМИ: *наз.* Бойковци (1489 *BD* I, 367).

***БОЙЦЕ** *с.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): мы Стефанъ воево(д)... чнимъ знаменито... понеже... потврждаемъ нашъ монастырь о(т) нѣмца... и дали есми прадреченному монастырю единъ монастырь оу боиши, где была келїа влѣкж иосифова (Васлуй, 1446 *Cost.* II, 263).

ФОРМИ: *місц. одн. оу* боищи (1446 *Cost.* II, 263).

! БОКОВИНОУ (БУКОВИНОУ) *див.* БУКОВИНА.

***БОКОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): Писан оу Боковичох (Боковичі, 1496 *AS* I, 245).

ФОРМИ: *місц. оу* Боковичох (1496 *AS* I, 245).

***БОЛБОСЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): а панове наши по имену... па(н) бо(л)босъ пост(л)ни(к) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* бо(л)босъ (1456 *ЭСФ*).

***БОЛВАНЕЦЪ** *ч.* (1) (*назва річки у Подільській землі*):

мы великий князь витовтъ дали есмо сюю нашу грамоту бедриху што держить о(т) насъ двѣ селищи одно сволочичаги а другое верхъ болванца оу смотрничой волости (Турейскъ, 1429 *P* 112).

ФОРМИ: *род. одн.* болванца (1429 *P* 112).

***БОЛГАРИНЪ** *див.* БЛЪГАРИНЪ.

***БОЛДА** *ч.* (1) (*особова назва, молд.* болд «верх»): А хотарь томоу селоу... до пояна Болди (Сучава, 1473 *BD* I, 183—184).

ФОРМИ: *род. одн.* Болди (1473 *BD* I, 184).

Див. ще БОЛДОРЪ.

БОЛДОРЪ, БОЛДОР, БОЛДОРЪ, БОЛДОУР *ч.* (139) (*особова назва*): тѣмъ мы выдавше правою и върною(ю) его слоужбоу до на(с)... дали есми емоу... село... що емоу продалъ слоуга на(ш) панъ ива(н) болдоръ (Нямц, 1443 *Cost.* II, 119); БоАрін аноуме... Болдоур вист... Шандръ комисоул (Сучава, 1491 *BD* I, 453); А на то ест... в. п. Болдора дворника (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн.* Болдор, болдоръ, Болдоръ 4 (1443 *Cost.* II, 119; 1487 *BD* I, 312; 1499 *BD* II, 425, 444); Болдоур 2 (1491 *BD* I, 453, 464); *род. одн.* Болдора, бо(л)дора 104 (1486 *BD* I, 290; 1487 *BD* I, 292; 1488 *BD* I, 318; 1489 *BD* I, 367; 1490 *Cost.* S. 142; 1491 *BD* I, 459; 1492 *BD* I, 511; 1493 *BD* II, 6; *Cost.* S. 176; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.);

Болдоура, бо(л)доура 28 (1479 *BD* I, 222; 1489 *Cost.* S. 133; 1490 *BD* I, 388; 1491 *BD* I, 449; 1492 *BD* I, 506; 1494 *BD* II, 37; 1495 *ПГВСП*; 1497 *BD* II, 109; 1499 *BD* II, 136; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); ! бо(н)дора I (1488 *ДГСВМШ*).

Див. ще *БОЛДА.

БОЛЕ, БОЛЕЙ, БОЛЪ, БОЛЪЙ *присл. в. ст.* (6)

більше (5): Юрея пыталъ фра(н)щика ка(к) бы давно емоу позычилъ фра(н)ци(к) о(т)поведа(л) емоу боле нижклин четьри льта (XV ст. *BC* 22); мы оуставляемъ абы то(т) боле не было (XV ст. *BC* 25);

т ы м ъ б о л ъ и (1) тим більше, тим паче, ще більше: Мы велики князь Швидрикяль... чнимъ знаменито... ижъ видѣвъ... службу ... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи... роду зацного ... а хотъчи тымъ болтъ рыцерства своего доказовати, до земли и панства нашого... значие и оказа(ле) въхалъ... А такъ мы... его... пріймемоу

т ы м ъ б о л ъ и (1) тим більше, тим паче, ще більше: Мы велики князь Швидрикяль... чнимъ знаменито... ижъ видѣвъ... службу ... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи... роду зацного ... а хотъчи тымъ болтъ рыцерства своего доказовати, до земли и панства нашого... значие и оказа(ле) въхалъ... А такъ мы... его... пріймемоу

т ы м ъ б о л ъ и (1) тим більше, тим паче, ще більше: Мы велики князь Швидрикяль... чнимъ знаменито... ижъ видѣвъ... службу ... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи... роду зацного ... а хотъчи тымъ болтъ рыцерства своего доказовати, до земли и панства нашого... значие и оказа(ле) въхалъ... А такъ мы... его... пріймемоу

т ы м ъ б о л ъ и (1) тим більше, тим паче, ще більше: Мы велики князь Швидрикяль... чнимъ знаменито... ижъ видѣвъ... службу ... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи... роду зацного ... а хотъчи тымъ болтъ рыцерства своего доказовати, до земли и панства нашого... значие и оказа(ле) въхалъ... А такъ мы... его... пріймемоу

т ы м ъ б о л ъ и (1) тим більше, тим паче, ще більше: Мы велики князь Швидрикяль... чнимъ знаменито... ижъ видѣвъ... службу ... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи... роду зацного ... а хотъчи тымъ болтъ рыцерства своего доказовати, до земли и панства нашого... значие и оказа(ле) въхалъ... А такъ мы... его... пріймемоу

т ы м ъ б о л ъ и (1) тим більше, тим паче, ще більше: Мы велики князь Швидрикяль... чнимъ знаменито... ижъ видѣвъ... службу ... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи... роду зацного ... а хотъчи тымъ болтъ рыцерства своего доказовати, до земли и панства нашого... значие и оказа(ле) въхалъ... А такъ мы... его... пріймемоу

т ы м ъ б о л ъ и (1) тим більше, тим паче, ще більше: Мы велики князь Швидрикяль... чнимъ знаменито... ижъ видѣвъ... службу ... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи... роду зацного ... а хотъчи тымъ болтъ рыцерства своего доказовати, до земли и панства нашого... значие и оказа(ле) въхалъ... А такъ мы... его... пріймемоу

и прыяли есмо, яко человекъ зацного, родовитого и рыцерского (Луцьк, 1438 P 140).

Див. ще БОЛШЕ.

Пор. НАБОЛЄИ, НАИБОЛШЄ.

БОЛЕСЛАВЪ ч. (2) (*особова назва*): Мы болеславъ инako швитриггаило з божьей мл(с)ти князь черниговский и ины(х) знаемо то чини(м) ... аже даровали есмо... служь нашему... и копъ руской личбы (Коломия, 1424 P 102).

ФОРМИ: *наз. одн. болеславъ* (1424 P 99, 102).

БОЛЕСТРАШИЦКИЙ *прикм.* (3): А писалъ привиле се поповичъ болестрашицкий именемъ деячковичъ василуль снъ поповъ кость проузвищемъ сорочичъ (Перемишль, 1366 P 12); А писалъ грамоту костью дьякъ болестрашицкий (Перемишль, 1378 P 26).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. болестрашицкий* (1366 P 12; 1377 P 24; 1378 P 26).

*Пор. *БОЛЕСТРАШИЧИ.*

***БОЛЕСТРАШИЧИ** *мн.* (1) (*назва міста у Перемишльській землі*): а писалъ грамоту писарь пана старостынъ дьякъ изъ болестрашичь именемъ дьячковичъ (Перемишль, 1359 P 10).

ФОРМИ: *род. болестрашичь* (1359 P 10).

***БОЛЕСТЬ** *ж.* (1) \diamond имати смертнью бо-лестъ *див. ИМАТИ*².

ФОРМИ: *знах. одн. болес(т)* (1453 *Cost.* II, 766).

БОЛКОВИЧЪ ч. (2) (*особова назва*): Се же придалъ юрьї болковичъ и своєю братьєю к цркви стму николь землю пашную (б. м. н., бл. 1350 P 8).

ФОРМИ: *наз. одн. болковичъ* (бл. 1350 P 8); *дав. одн. болковичю* (бл. 1350 P 8).

***БОЛКОУНОВЩИНА** *ж.* (10) податок на вола (бовкуна): а вси тые люди... бо(л)коуно(в)щиною дають с вола по три гроши (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92).

ФОРМИ: *знах. одн. бо(л)коуно(в)щиною, бо(л)коуновщиною* (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв., 91, 91 зв., 92).

**БОЛНИЦА див. *БОЛЬНИЦА.*

***БОЛНИЦКИЙ** *прикм.* (1) що стосується монастирського притулку для хворих: Я макси(м) харитоновн(ч) горкавы(и) мѣщани(и) кие(в)ски(и)... прода(л) есми мѣсто свое коморное на мѣсте подле болницкое коморы Ориць андрѣевъ жень (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: *род. одн. ж. болницкое* (бл. 1500 ПИ № 2).

БОЛОБАНЪ ч. (2) (*особова назва*): Я Гринко Болобанъ визнаваю то симъ моймъ листомъ... штожь прода(л) есми имѣне свое... пану Федку Юнквичу (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 105); преждчалъ (и) (!) къ намъ земляне наши... Васко и Ивашко Гринковичи Болобаны (Троки, 1498 ГВКОО).

ФОРМИ: *наз. одн. Болобанъ* (1440—1492 АкЮЗР II, 105); *наз. мн. Болобаны* (1498 ГВКОО).

БОЛОДОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣвше его... службу... жаловали есмы его особною нашею мл(с)тїю и далн есмы емоу... двѣ сель на има болодовци и вьшнда чериавька (Сучава, 1412 DIR«А» 440).

ФОРМИ: *наз. болодовци* (1412 DIR«А» 440).

**БОЛОНЪЕ див. *БОЛОНЬЕ.*

***БОЛОНЬЕ** с. (2) оболоння, оболонь: приходъши пере (!) наше обличье... фанаси (так.— *Прим. вид.*) влдка перемышльский... прода(л) есть... два дворища... яко самъ держалъ и землю и сьбожатыми и с лугомъ и з болоньемъ (Перемишль, 1391 P 45); а поля есьмъ ему дали... от могилы к Стырову болонью (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10).

ФОРМИ: *дав. одн. болонью* (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); *ор. одн. болоньемъ* (1391 P 45).

БОЛОТО с. (52) болото (48): я Любарть Кгедеминовичъ... записалъ есми и даль село... зъ леси и болоты подь лесомъ...

а стерегутъ пущы нашео ... на болоте речьки Лютыцы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2); пани хонька... оуздала есть тотъ мунастьрь... и землю... и з болоты и сь рѣками (Перемишль, 1378 P 26); мы александръ воевода ... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастиреви... о(т) оусти шоумоуза болота що би никто смѣль ловити (Сучава, 1409 *Cost.* I, 69); мы... швитриггаиль... чини(м) знакомито... иже ... даемъ и дали есмо... село... пану андрѣю... и со млины и с мыты И з болоты (Київ, 1433 P 118—119); а хотар томуо село... выше брод могила коупана, та на болото под лис столпъ (Сучава, 1492 *Cost.* S. 162);

болото волчиское (1) (*назва місцевості у Волинській землі*): А коу томуо придалъ есми... землю пашною и бортноую и з синожатми... и болото волчиское попоу косити до граници и до конца лѣса волчского (Перевали, 1440 P 142); болото криваа (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): пакъ оу то(м)... дали и приложили есмы о(т) на(с)... монастироу о(т) немца болото криваа и озеро, на имѣ под(д) доубровка (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230); бо(л)о(т)о Ро(л)е(с)хо(в)а(1) (*назва місцевості у Волинській землі*): Му Witold... czupnemu znamenito... iż dali iesmo słuзи nazomu Pawłuku Nowostawcom zemtey wołynskoy Rydkuiu на гусе Semenowce у па бо(л)оті Polechowyi (Ужів, 1421 AS I, 27); Ситное Болото (1) *див. *СИТНЫЕ.*

ФОРМИ: *наз. одн. болото* (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); *род. одн. болота* 6 (1409 *Cost.* I, 69; 1429 *Cost.* I, 269; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 19; 1492 *Cost.* S. 162); *знах. одн. болото,*

бо(л)то (1429 *Cost.* I, 280; 1440 P 142; 1443 P 145; 1478 AS I, 76; 1492 *Cost.* S. 162; 1500 *Cost.* S. 230); *ор. одн. болотомъ* (1429 *Cost.* I, 280; 1443 P 145); *місц. одн. па Болоті* 2 (1420 AS I, 25; 1421 AS I, 27); *на болоте* 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); *род. мн. болот* (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11); *ор. мн. болоты* 30 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1361 AGZ 7; 1377 P 24; 1390 P 176; 1418 P 89; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 P 150; 1465 AS I, 57; 1490 ЗХП; 1492 АЛМ 30 і т. ін.); *болотами* 1 (1491 ВД I, 404); *місц. мн. на (по, оу) болотах* (1453 ПГОВ).

*Див. ще БЛАТО, *БЛОТО.*

***БОЛОХОВЪ** *прикм.* (1) \diamond поле болохово *див. ПОЛЕ* 1.

ФОРМИ: *род. одн. с. болохова* (1433 P 125).

**БОЛОШЪ див. БЪЛОШ.*

***БОЛУТАНЕ** *мн.* (1) (?): Пишетъ король... абы Петругъ не вступалъ ся въ тьи люди, на имя... въ Мартына зъ дѣтми Гордеевичовъ, а въ Селивона, а въ Турка зъ дѣтми Болутанъ (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

ФОРМИ: *род. Болутанъ* (1498 АЛМ 169).

***БОЛЧЕЩИ** *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣвше... его слоужбоу... дали есмы емоу... села на имѣ... блъжещи... и б(о)лъчещи (Сучава, 1436 *Cost.* I, 467); ть(м) (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣвше е(г) правою и вѣрною службою (!) до на(с)... дали и потвѣдили есми ему села, на имѣ бецещи... и щефанещи, що проминъли сь бецею и да(л)ча(с)ти жони е(г) о(т) маришещи, за щефанещи, и болчещи (Сучава, 1455 *Cost.* II, 549).

ФОРМИ: *наз. б(о)лъчещи* (1436 *Cost.* I, 467); *знах. болчещи* (1455 *Cost.* II, 549).

БОЛШЕ, BOLŠZE, БОУЛШЕ, БОЛШЕЙ, БОЛЬШЕЙ, БОЛШЫ, БОЛЬШЫ *присл. в. ст.* (39) бѣльше (32): а што може причинити болше межи тѣми вжитки то на свое польпшѣнье (Львів, 1370 P 18); дали есмы ему годль поле што же лежитъ о(т) бохурѣ болше милѣ (Бохур, 1377 P 24); oni bolsze ludey sobe nabyli proti w pas (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); да не смью(т) булше бантовати и(х) (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 760); а маю(т) они только жъ ко(р)чомъ мети колько передъ тьмъ бывало, а болшъ имѣ тамъ ко(р)чомъ неме(тн) (Краків, 1489 АКВ); А маеть онъ сь тьми своими послы посълати люди слугъ

парьсунами только сорок; а большы бы не было (Вільна, 1498 *BD* II, 412);

болше того (6) бильше того, крім того: щобы платили волоскым законом, как ест волоскы законъ, а боулше того ничего никоמוу щобы не давал(и) (в ориг. давал, был.— *Прим. вид.*) и не платили (Сучава, 1470 *BD* I, 140); И я есми з людми добрыми порозумель, ижбы тые люди господарскин Мокрычане с паномъ Янчинским ото болшен того тязи не мели (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); А нине большы того, не вчаль еси ему правити и къ дочери его прислалъ еси отъетника греческого закону... съ тымъ штобы она выступила зъ греческого закону (б. м. н., 1499 *BD* II, 448); болше от того (1) крім того, бильше того: а бо(л)ше о(т) того не имаемъ перепустити зло оу(чи)нити нашимъ лю(д)мъ оу коруна (Серет, 1445 *Cost.* II, 729).

Див. ще БОЛЕ.

Пор. НАБОЛѢИ, НАИБОЛШЕ.

*БОЛШЕВО с. (1) (назва села у Галицькій землі) Бовшів: А осташко давидовский корчакъ з липиць спичникъ з болшева знаемо чини(м) симо (!) нашимъ листомъ... аже кроль... казалъ намъ розъбхати границю... межи кутици и межи полага(ч) (б. м. н., 1419 *P* 90).

ФОРМИ: *род. одн. болшева* (1419 *P* 90).

БОЛШЕЙ див. БОЛШЕ.

*БОЛШИИ *прикм. в. ст.* (450) 1. (кращий, липиий) бильший (446): іо роман воевода... чинимъ то вѣдомо... оже... сынове бѣлого драгомира... слоужили намъ ис правую вѣроу и слоужатъ и еще по них болшее службъ на дѣмса (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); я волчько бод(н)ковьский Исвоими дѣ(т)ми... визнавае(м)... и(ж) есмото оучинили ни жа(д)ны(м) припужение(м) анизведе(н)е(м) ни(ж)ли своее доброе воли для бо(л)шаго оужитку нашего (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*); а на болшоую крѣпость и потвѣрж(д)еніе томуу вѣсемуу вышписанномуу велѣли есмы нашемуу вѣрномуу пануу, тѣоутоулови логофетоу, писати и намоу (!) печат(т) привѣсити к семоу нашемуу листоу (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

2. (розміром) бильший (3): и тотъ запись свой зъ болшою своею печатью и съ печатми пановъ рады своее тымижъ нашими послы рачиль бы твоя милость къ намъ его прислати (б. м. н., 1496 *BD* II, 407); А на болшоую крѣ(пост) и потвѣрженіе томуу вѣсемуу вышписанномуу, иашоу печат *болшоую* и печат сына нашего Богдана... велѣли есми завѣсити к семоу нашемуу листоу (Сучава, 1499 *BD* II, 443).

3. (інтенсивніший) бильший (1): *zemia nasza pusta ot nich a tym w bolszoi załosti budet* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

ФОРМИ: *род. одн. ч. бо(л)шаго* (2-а пол. XV ст. *СПС*); *знах. одн. ч. боулшего* (1438 *Cost.* II, 8); *наз. одн. с. болшее* (1499 *AS* I, 118); *знах. одн. с. болшее, болъшее, болш(е)е, bolszeje, botszeje* 213 (1393 *Cost.* II, 607; 1403 *ДГАА*; 1424 *Cost.* I, 162; 1433 *Cost.* I, 350; 1443 *Cost.* II, 180; 1453 *Cost.* II, 446; 1467 *Cost.* S. 69; 1479 *BD* II, 352; 1489 *Cost.* S. 134; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *болше* 22 (1400 *DIR«A»* 433; 1414 *DIR«A»* 441; 1426 *Cost.* I, 178; 1435 *Cost.* II, 689; 1445 *Cost.* II, 226; 1458 *Cost.* II, 815; 1463 *Cost.* S. 45; 1475 *BD* I, 200; 1489 *BD* I, 372 і т. ін.); *боулшее* 19 (1442 *Cost.* II, 101; 1453 *Cost.* II, 496; 1464 *BD* I, 84; 1467 *Mih. Doc.* 51; 1471 *DIR«A»* 525; 1483 *Cost.* S. 122; 1486 *DC* 144; 1487 *BD* I, 307; 1488 *Cost.* S. 128; 1490 *BD* I, 397; 1491 *BD* I, 457 і т. ін.); *боулше, боу(л)ше* 2 (1428 *Cost.* I, 207; 1490 *DC* 149); *наз. одн. ж. зам. знах. на болша, бо(л)ша* (1458 *Mih. Doc.* 123; 1489 *ПГВСА*); *род. одн. ж. болшою* (1393 *Cost.* I, 13; 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 4); *знах. одн. ж. болшоую* 120 (1433 *P* 121; 1443 *Cost.* I, 127; 1455 *Cost.* II, 775; 1468 *BD* II, 302; 1479 *BD* I, 222; 1486 *BD* I, 290; 1489 *BD* I, 368; 1490 *BD* I, 385; *ДГСХМ*; 1500 *BD* II, 174 і т. ін.); *болшею* 25 (1429 *Cost.* I, 240; 1443 *Cost.*

II, 156; 1452 *DIR«A»* 500; 1459 *BD* I, 28; 1466 *BD* I, 96; 1472 *BD* I, 172; 1473 *BD* I, 184; *ШКН* 166; 1475 *BD* I, 204; 1476 *BD* I, 209 і т. ін.); *болшеи* 14 (1445 *Cost.* II, 231; 1446 *Cost.* II, 241; 1448 *Cost.* II, 306; 1451 *Cost.* II, 400; 1457 *УКР*; 1462 *BD* I, 54; 1468 *BD* I, 126; 1479 *ВАМ*, 62; *BD* I, 229; *Cost.* S. 99 і т. ін.); *боулшеи* 12 (1446 *Cost.* II, 238; 1452 *Cost.* II, 760; 1456 *Cost.* II, 583; 1458 *ПГСММЦ*; 1462 *BD* I, 56; 1465 *DIR«A»* 518; 1468 *BD* I, 306; 1470 *BD* I, 141; 1471 *BD* I, 165; 1497 *BD* II, 113 і т. ін.); *боулшею* 5 (1409 *Cost.* I, 65; 1458 *DIR«A»* 513; 1459 *DIR«A»* 514; 1464 *Cost.* S. 60; 1465 *BD* I, 88); *болшѣи* 3 (1434 *ДГСММ*; 1435 *МЭФ*; 1441 *ДВАС* 35); *болшоую* 1 (1452 *Cost.* II, 422); *болшоу* 1 (1491 *СВД* 4); *болшою* 1 (1404 *P* 70); *боушли* 1 (1442 *Cost.* II, 93); *! боую* 1 (1435 *Cost.* I, 424); *болшою* 1 (1496 *BD* II, 407); *болши* 1 (1453 *Cost.* II, 468); *місц. одн. ж. w bolszoi* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *знах. мн. болше* (1472 *Cost.* S. 88).

*Пор. ВЕЛИКИЙ¹, *НАИБОЛШИИ.*

*БОЛШИИ *див. *БОЛШИИ.*

БОЛШЪ див. БОЛШЕ.

БОЛЪБАСОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были панове... пан Дашко Каленикович, а... пан Олехно Болъбасовичъ (Кременецъ, 1469 *AS* I, 64).

ФОРМИ: *наз. одн. Болъбасовичъ* (1469 *AS* I, 64).

*БОЛЪЧЕЩИ *див. *БОЛЪЧЕЩИ.*

*БОЛЪШИИ *див. *БОЛШИИ.*

*БОЛЪШЫ *див. БОЛШЕ.*

*БОЛЪНИЦЯ *ж.* (6) (*цсл. больница*) монастырський приуток для хворих: маегъ... господиинъ богомолецъ нашъ Климентый... всими церквями и ихъ свесченъниками, нишихъ обителми, болницами, странноприемницами радити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); и да е(ст) о(т) на(с) тои бо(л)ници на каждоую годиноюу ф аспра обретаАщи(м) (!) са в тои бо(л)ници (Сучава, 1471 *DIR«A»* 527).

ФОРМИ: *дав. одн. бо(л)ници* (1471 *DIR«A»* 527); *знах. одн. бо(л)ницю* (1471 *DIR«A»* 527); *місц. одн. в бо(л)ници* (1471 *DIR«A»* 527); *ор. мн. болницами* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

БОЛШЕЙ див. БОЛШЕ.

БОЛШЪ див. БОЛШЕ.

БОЛШЫ див. БОЛШЕ.

БОЛЪ див. БОЛЕ.

БОЛЪЙ див. БОЛЕ.

БОЛЪРИН див. БОЯРИНЪ.

БОЛЪРИНЪ див. БОЯРИНЪ.

БОЛЪРИНЪ див. БОЯРИНЪ.

*БОЯРИНЪ *див. БОЯРИНЪ.*

! БОНДОРА <БОЛДОРА> *див. БОЛДОРЪ.*

БОНТА ч. (1) (*особова назва, молд. бонт «куций»*): и мы выдѣвше его... слоужбу... жаловали есмы его особливо наш(и) мл(с)тїю и дали и потвѣрдили (в ориг. потвѣрди.— *Прим. вид.*) есмы ему... его правую о(т)нину... що выслужи(л) отецъ его илїашъ бонта, оу родитель наш(и) (Васлуй, 1442 *Cost.* II, 101).

ФОРМИ: *наз. одн. бонта* (1442 *Cost.* II, 101).

Див. ще БОНТЪ.

БОНТЕЩИ, БОНТЕЩИ мн. (4) (*назва села у Молдавському князівстві*): и мы выдѣвше его правую и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали и потвѣрдили (в ориг. потвѣрди.— *Прим. вид.*) есмы... его правую о(т)нину, наймъ бонтещи на стебнику (Васлуй, 1442 *Cost.* II, 101); а ми також и от нас есмы дали и потвѣрдили тое прѣдреченое село на имъ Бонтещи (Сучава, 1490 *BD* I, 387).

ФОРМИ: *наз. бонтещи* 3 (1442 *Cost.* II, 101; 1490 *BD* I, 387); *Бонтещи* 1 (1490 *BD* I, 387).

Див. ще НИЖНИИ БОНТЕЩИ.

БОНТИКА ч. (1) (*особова назва, молд. бонт «куций»*): мы Стефа(н) воево(д)... чини(м) знаменито... оже... слоуга

наш вѣрны пань тома бонтика слоужиль на(м) право и вѣрно (Сучава, 1471 *DIR* «А» 525).

ФОРМИ: наз. одн. бонтика (1471 *DIR* «А» 525).

*БОНТИНЬ прикм. (1): мы илѣа воевода... чини(м) знаменито... оже то(г) истинныи слоуга на(ш) марко снѣ (!) бонти(н) слоужил(л) на(м) правою вѣрно (Васлуй, 1442 *Cost.* II, 100—101).

ФОРМИ: наз. одн. ч. бонти(н) (1442 *Cost.* II, 101).

Пор. БОНТА, БОНТѢ.

БОНТѢ ч. (3) (особова назва, молд. бонт «куций»): И оу-ставше наше слоуги Васко и Михоул БонтѢ... та заплатили оусѣ исполна (Васлуй, 1495 *BD* II, 40).

ФОРМИ: наз. одн. БонтѢ (1495 *BD* II, 40); зам. дав. слоугам нашим Васкови и Михоул БонтѢ I (1495 *BD* II, 40); дав. одн. Бонти (1495 *BD* II, 41).

Див. ще БОНТА.

БОНЧАК, БОНЧАКЪ ч. (6) (особова назва, тюрк. *bol- \mathring{c} aq* «намисто»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша... слоуга наш Бончак и сестри его Анна и Роуска... и продали свою правою отниною (Сучава, 1494 *BD* II, 36); А привилѣе старое що имал Бончак... оно ест оу роуки Тома (Сучава, 1494 *BD* II, 35).

ФОРМИ: наз. одн. Бончак, Бончакъ (1494 *BD* II, 34, 35, 36, 37); дав. одн. Бончакоу (1494 *BD* II, 34, 36).

*БОУОРѢНУЛЬ див. *БОУОРѢНОУЛЬ.

БОУОРЯН див. БОУОРѢНЬ.

БОРАНИЙ прикм. (1) баранячий: хто коли емоу... рагани(г) имеетъ положить лоупежь бораний (XV ст. *BC* 34).

ФОРМИ: знах. одн. ч. бораний (XV ст. *BC* 34).

БОРДЗО, БОРЪЗДО присл. (2) швидко (1): Люцкые справы, еслибы не были ствержены голосомъ светковъ, albo сведецтвомъ писма, бордзо бывають въ запомненю (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26);

как боръздо (1) див. КАКЪ.

Пор. МАИБОРЗО.

*БОРДИНОВЪ ч. (1) (назва села у Київській землі): къ Житомироу село бо(р)диновъ а в томъ селе чотыри слоуги (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. бор(р)диновъ (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

! БОРЕШЕНИЦЪ див. *БОРШНИЦЪ.

БОРЗЕСКОУЛ ч. (3) (особова назва, молд., мад. *borz* «борсук»): мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже тотъ истинныи слоуга нашъ... трифу борзеску(л) служилъ намъ право и вѣрно (Сучава, 1455 *Cost.* II, 549); жаловали есми его особливою нашеи милостію, дали есми... емоу... едно село... оу млин, шоже коупил отецъ его Триф Борзескоул от Тоадера Бецъ (Васлуй, 1497 *BD* II, 112).

ФОРМИ: наз. одн. Борзескоул, борзеску(л) (1455 *Cost.* II, 549; 1497 *BD* II, 112); род. одн. Борзескоула (1497 *BD* II, 112).

БОРЗОСТЬ ж. (2) поспіх: О часты(х) простѣпка(х) борзость бывае(т) добрая, але тая борзость о соуде(х) и в жалоба(х) имаеть быти разоумно ро(з)патрена (XV ст. *BC* 17 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. борзость (XV ст. *BC* 17 зв.).

БОРИЛА ж. (1) (назва поляни у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его право (!) и вѣрно службу до на(с)... дали есми ему оу нашеи землі... една полъна, на имѣ борнла (Сучава, 1443 *Cost.* II, 155).

ФОРМИ: наз. одн. борила (1443 *Cost.* II, 155).

*БОРИЛЕСКОУЛЬ ч. (1) (особова назва, молд., пор. болг. Борил): Мърина Лолкъ, дочка Юанышна Борилескоула... проминѣла съ господство ми своя права отнина (Сучава, 1481 *BD* I, 248).

ФОРМИ: род. одн. Борилескоула (1481 *BD* I, 248).

*БОРИЛѢЩИ див. БОРИЛѢЩИИ.

БОРИЛѢЩИИ мн. (5) (назва села у Молдавському князівстві): А тоє село бил коупил Трифо Гълкошь от Борилѣщи (Сучава, 1480 *BD* I, 237—238); Мърина Лолкъ...

проминѣла съ господство ми... два села на имѣ Борилѣщи и Дръготѣщи (Сучава, 1481 *BD* I, 248).

ФОРМИ: наз. Борилѣщи (1481 *BD* I, 248); род. Борилѣщи (1480 *BD* I, 238); знах. Борилѣщи 2 (1481 *BD* I, 248); Борилѣщи 1 (1481 *BD* I, 249).

*БОРИЛѢЩИ див. БОРИЛѢЩИИ.

*БОРИНЬ прикм. (2) ◊ крѣница борина див. КРѢНИЦА.

ФОРМИ: знах. одн. ж. бориноу (1448 *DIR* № 10 а, № 10 б).

БОРИНЬСКИЙ ч. (1) (особова назва): а прѣ томъ были свѣдци. па(н) ленко староста зоудечовский... па(н) ивашко бориньский (Зудечів, 1421 *P* 96).

ФОРМИ: наз. одн. бориньский (1421 *P* 96).

! BORIROVICZ <БОРИСОВИЧ> див. БОРИСОВИЧ.

БОРИС див. БОРИСЬ.

БОРИСЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣмъ ми видѣвшы его правою и вѣрною слоужбою д(о) нас... дали и потвердили есми емоу... села его права отнина, на имѣ селам... Дръжещи, и Борисещи, (Сучава, 1462 *BD* I, 64—65).

ФОРМИ: наз. Борисещи (1462 *BD* I, 65).

БОРИСКОВЪСКИЙ ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣдцьи: пан Михайло Масковичъ, пан Гришко Борисковъскій (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

ФОРМИ: наз. одн. Борисковъскій (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

*БОРИСКОУЦИ мн. (1) (назва села на Буковині): тѣм (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣвше е(г) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми ему о(т)ниною жони е(г)... села на имѣ шизкоуци... на пруть... и вышнивецъ и на граници борн(с)коуци (Сучава, 1456 *Cost.* II, 577).

ФОРМИ: знах. бори(с)коуци (1456 *Cost.* II, 577).

Див. ще БОРИСОВО СЕЛО.

БОРИСОВ див. БОРИСОВЪ.

БОРИСОВИЧ ч. (4) (особова назва): а prythom switcowie bily... pan Danylo Zaderewaczky u pan Stepan Borigovicz (!) (Глиняни, 1395 *GL* 166); Мы кнзь семень алекандрович (!) дали есми слоужи нше(м) кнзю юрюю борисовичю селище... серако(н) (Київ, 1465 *ЛГСОС*).

ФОРМИ: наз. одн. Борисович I (1461 *AS* I, 54); борисови(ч) I (2-а пол. XV ст. *СПС*); ! Borigovicz I (1395 *GL* 166); дав. одн. борисовичю (1465 *ЛГСОС*).

БОРИСОВО СЕЛО с. (1) (назва села на Буковині): а мы, подлоугъ его милости слоубленію и... записоу... дали есми ему от насъ... селы, на имѣ василовъ на дънистрѣ и борисово село и коучоуровъ (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305).

ФОРМИ: наз. одн. борисово село (1448 *Cost.* II, 305).

Див. ще *БОРИСКОУЦИ.

БОРИСОВЪ, БОРИСОВ прикм. (8): Приказ кн(А)за Борисов(а) (Київ, 1437 *AS* I, 34); прика(з) кнза борисов(в) по(д)каньцѣрего (!) (Луцьк, 1438 *P* 139); а жонъ Борисовой присудили есмо венець шляхецкій (Вільна, 1495 *РИБ* 621).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Борисовъ, Борисов, борисов(в) (1438 *P* 139; 1446 *АкЮЗР* I, 18; *AS* I, 43); род. одн. ч. Борисов(а) (1437 *AS* I, 34); дав. одн. ж. Борисовой, борисово(и) (1495 *ВМБС*; *РИБ* 620, 621).

Пор. БОРИСЬ.

БОРИСЬ, БОРИС ч. (50) (особова назва): а при томъ были свѣдци панъ миколай спичникъ... панъ борисъ хомькович (Коломия, 1398 *P* 57); я Семень сколковъ... уписаль есми... Печерскому монастыру родители наши Юана Ирину... Бориса (Київ, 1398 *ДГПМ*); а той рѣчи свѣдцьи панъ стренець... борисъ хомьковичъ (Галич, 1409 *P* 74); мы боаре... па(н) бори(с) головаты, па(н) бори(с) брави(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѣ...

корола по(л)ского... александра (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); А при том был: пан Дениско Мукошевич... а кн(А)г(и)ни Сатыевское бо Арин Борис Олибовский (Острог, 1465 *AS* I, 57); Потомъ Борисъ того ничего на него не довелъ (Вильна, 1495 *АЛМ* 83); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прииде прад нами... Олюшка... и продала... третоую част село от Костеш... що юи были дали прад нами ж(е) слоуга наш Юрїю Браевич, сынъ Бориса Браевича (Сучава, 1499 *ВД* II, 130).

ФОРМИ: *наз. одн. Борисъ, борнсь, Борис, Бори(с), бори(с)* (1398 *ДГПМ*; *P* 57; 1409 *P* 74; 1421 *Cost.* I, 142; 1433 *P* 119; 1434 *Cost.* II, 666; 1436 *ВАМ* 29; 1445 *ЗНТШ* *СХV*, 19; 1465 *AS* I, 57; 1495 *АЛМ* 83; *РИБ* 620 і т. ін.); *род. одн. Бориса* (1495 *ВМБС*; 1499 *ВД* II, 130); *дав. одн. Борису* (1495 *РИБ* 621); *знах. одн. Бориса, бориса* (1398 *ДГПМ*; 1495 *АЛМ* 83, 84; *ВМБС*); *ор. одн. Борисомъ* (1495 *АЛМ* 83; *ВМБС*); *місц. одн. на Борисе* (1495 *РИБ* 621); *кл. ф. Борисе* (1495 *АЛМ* 83).

*БОРКОВИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были землане и свѣдѣци... панъ васко шепѣвичъ, мичко боркови(ч) (Персмишль, 1391 *P* 45).

ФОРМИ: *наз. одн. боркови(ч)* (1391 *P* 45).

БОРОВИК *див. БОРОВИКЪ.*

БОРОВИКОВАА *ж. (1) (особова назва)*: Я пани Лукерья, пани Игнатоваа Боровиковаа сознаваю сим моим листом... заставила есми село свое... кн(А)зю Михаилу и кн(А)зю Костянтину Ивановичом Острозским (Острог, 1481 *AS* I, 77).

ФОРМИ: *наз. одн. БоровиковаА* (1481 *AS* I, 77).

БОРОВИКЪ, БОРОВИК ч. (5) (*особова назва*): а заставила есми тое село свое Пъанъ кн(А)зем их м(и)л(о)сти по томуж, в чом мне пан мой Игнат Боровик записал оу моем вене (Острог, 1481 *AS* I, 77).

ФОРМИ: *наз. одн. Боровик, Боровикъ* (1481 *AS* I, 77); *род. одн. Боровика* (1481 *AS* I, 77).

*БОРОКЪ ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Борки: и мы порадивше с нашими кнзи и с паны... дали есмо ему... села оу кременецко(м) повѣте борщовку а борокъ (Луцьк, 1438 *P* 138).

ФОРМИ: *знах. одн. борокъ* (1438 *P* 138).

БОРОНИТИ, БОРОНИТЬ *дієсл. недок. (30) 1.* (кого — чо, кого — що) обороняти, боронити, захищати (кого, що від кого) (27): коли бы который неприАтель своєю силою обглогло того исныи гро(д) галичъ тогда то то исныи воевода и бра(т) его... имають... того исного города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); Будеть ли хто у тыхъ земляхъ бискупа и церковь нагабати, я хочю у то уступитися и боронити и очистити тые земли (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); а хто бы ихъ хотелъ габати до рокоу, и ты бы ихъ о(т) тыхъ борониль (Краків, 1487 *АМЛ*); крал... и братія его... землю нашу молдавскоую... мечем и радою и людмы... завжды... боудут боронити (Гирлов, 1499 *ВД* II, 420).

2. (чого) охороняти, стерегти, пильнувати (що) (2): а бжде(т) лі ране(н) тотъ алюбо заби(т) што жита борони(л) тогда имеютъ дѣтемъ его алюбо пріетелемъ его раны платн(т) (XV ст. *BC* 29).

3. (що кому) забороняти, боронити (1): И тые Токаревскіе рекли: мы дей вамъ не боронимъ стада господарского паствити тамъ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85).

ФОРМИ: *інф. боронити, boronity* II (1388 *P* 37; 1411 *Cost.* II, 638; 1433 *ЗНТШ* *LXXVI*, 139; *P* 123, 125; 1435 *Cost.* II, 687; 1442 *Cost.* II, 717; 1456 *ГПХМ*; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1490 *Пам.*; 1499 *ВД* II, 420); *боронить* 3 (XV ст. *BC* 10 зв., 29; *СЯ* 42); *мен. 3 ос. одн. боронить* (XV ст. *BC* 16 зв.); *1 ос. мн. боронимъ* (1495 *АЛМ* 85); *перф. 3 ос. одн. ч. борониль, борони(л)* (XV ст. *BC* 19, 29); *майб. 1 ос. одн. хочю боронити* (1451 *АкЮЗР* II, 106); *1 ос. мн. чо-сцем boroniti* (1388 *ZPL* 106); *3 ос. мн. боудут боронити* (1499 *ВД* II, 420); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы...* борониль 6 (1487 *АМЛ*; *РИБ* 226; 1489 *АМВ*; 1495 *РИБ* 602; 1498

АЛРГ 82, 83); *бы(штобы) еси...* борониль 3 (1487 *АМЛ*; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АМВ*).

Див. ще БОРОНИТИ СЪ, БРОНИТИ, ЗАБОРОНЯТИ, ОБОРОНИТИ, ОБРОНИТИ, ПРОТІВЪБОРОНИТИ СА.

БОРОНИТИ СЪ, БОРОНИТИ СА *дієсл. недок. (2)* обо-ронятися, боронитися, захищатися: оуставляемъ ачъ боуде(т) негдѣ жалоба на нихъ оу немецкомъ праве а они не держа(т) тогда они стратили свое право, а могууть са протівъ боронитисА (XV ст. *BC* 26); ино мы недоу(ж) быхо(м) дати еи а боронити съ на(м) ника(к) заноу(ж) помо(ч) и по(д)поры жадной не имае(м) ни о(т)коль ка(к) пре(д)ци наши имѣли (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: *інф. боронити съ, боронитисА* (XV ст. *BC* 26; 1456 *ЭСФ*).

Див. ще БОРОНИТИ 1, БРОНИТИ 2, ОБОРОНИТИ, ОБРОНИТИ, ПРОТІВЪБОРОНИТИ СА.

БОРОНИТЬ *див. БОРОНИТИ.*

БОРРА ч., *невідм. (2) (особова назва)*: а на то е(ст) великаа мартоуріА, са(м) г(с)д(в)оми... и бояре наши, па(н) станцю(л)... па(н) борра шандро (Сучава, 1479 *Cost.* S. 98).

*БОРСНИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): а се Азь па(н) петраш староста галицкый... свѣдочю (!) то своимъ листомъ... иже пришедь перед ма васко мошенничъ и позвалъ коундрата борсничА о границу о вашичиньскоую (Галич, 1401 *P* 65).

ФОРМИ: *знах. одн. борсничА* (1401 *P* 65).

*БОРСОУКОВЦИ *див. БУРСОУКОВЦЫ.*

*БОРСОВСКИЙ *прикм. (1) ◇ дворысче Борсчовское див. ДВОРИЩЕ.*

ФОРМИ: *ор. одн. с. Борсчовскимъ* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

БОРТА ч. (1) (*особова назва, молд. бортэ «дупло»*): Пакъ господство мы даль съм имъ чѣтири села... двѣ соуть на Боужоръ, едно Доумбравъне... друоуге Радотещи, где былъ Борта (Гирлов, 1499 *ВД* II, 162).

ФОРМИ: *наз. одн. Борта* (1499 *ВД* II, 162).

*БОРТЕВЪ *прикм. (1) ◇ люди бортеве див. ЛЮДИ.*

ФОРМИ: *наз. мн. бортеве* (1495 *РИБ* 602).

! БОРТИКЪ (БОРТНИКЪ) *див. *БОРТНИКЪ.*

*БОРТИНЪ ч. (1) (*феодално залежний селянин, який доглядав господарські борти*) бортник: Жаловали намъ очивисто люди наши бортеве, на имя Петко Станковичъ а Петръ Билтуновичъ, на бортина жъ, на Яцка Вѣштортовича (Вильна, 1495 *РИБ* 601—602).

ФОРМИ: *знах. одн. бортина* (1495 *РИБ* 602).

*Див. ще. *БОРТНИКЪ.*

*БОРТНИКЪ ч. (5) (*феодално залежний селянин, який доглядав господарські борти*) бортник: а се бортники пашко бортикъ (!) и съ емелина юрко мошничъ (Львів, 1370 *P* 18); чотыри бо(р)тннки на горо(д) дають да(н) а чотыри на це(р)кви да(н) дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ФОРМИ: *наз. одн. ! бортикъ* (1370 *P* 18); *наз. мн. бортники 2* (1370 *P* 18; бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *бо(р)тннки 1* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *род. мн. бортниковъ* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

*Див. ще *БОРТИНЪ.*

*БОРТНЫИ *прикм. (49) бортьовий, з бортями (2): тою жъ дорогою зоудечевскою къ котешеву къ бортному доубью (Зудечів, 1413 *P* 83);*

*бортная земля (25), земля бортная (16) ділянка землі, перев. в лісі, призначена для розведення бджіл в бортях: Се же придалъ юрїи болковичъ и своєю братьєю к цркви стму николь землю пашную и землю бортную (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); и мы, подумав с нашими кнзми и с паны... дали есмо и записали за его вѣрную службу села... с пашнями, и з лесы, и з дубровами, и зъ бортными землями (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю... село*

мхлинь... со всіми оуходы и приходы... з дубровами и з борьтными землями и с пасеками и з гаи (Київ, 1433 Р 118); А коу томоу придалъ есми на тоую цркъвь островъ мошное и озеро мошное и землю пашноюу и бортноую (Перевали, 1440 Р 142); Ино мы, выслушавши тыхъ листовъ, конецъ тому вчинили и тые земли пашные, а бортныє, и сѣножать тымъ Токаревскимъ есмо присудили (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); будутъ вони тоє село Осекурово какъ отчизну свою держати и уживати зо всіми людми и со всіми землями пашными и бортными (Троки, 1498 ГВКОО); И потвержаемъ тые люди симъ нашимъ листомъ вѣчно и непорушно емо самому, и его жонѣ... со всіми ихъ землями пашными и бортными (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58); бортноє дерево (2), бортноє деревье (1), бортноє дерево (1), дерево бортноє (2) (*дерево з дуплом для рою бджіл*) дерево з бортю: а имѣть ленько заруби(ч) тые села держати вѣчно... съ гаи и з борбовыми гоны... з бортны(м) деревье(м) (Житомир, 1433 Р 126—127); а хто бортноє дерево зрочить бє(з) пчо(л) то по(л) гривны заплатитъ (XV ст. ВС 37—37 зв.); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш... а на озере землю пашноюу... з бортнымъ дѣревом и с пашнею и з сеножатми (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: наз. одн. с. бортноє (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); род. одн. с. бортного (1413 Р 83); дав. одн. с. бортномоу (1413 Р 83); знах. одн. с. бортноє (XV ст. ВС 37; 1478 AS III, 17); ор. одн. с. бортным, бортны(м) (1433 Р 127; 1492 AS III, 23); род. одн. ж. бортноє (1499 РИБ 777); знах. одн. ж. бортноую, бортноую, бортноую (бл. 1350 Р 8; 1440 Р 142; 1492 AS III, 23; бл. 1500 АСД II, № 4); ор. одн. ж. бортною (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1483 ВОРСР 178; 1499 РИБ 777); знах. мн. ж. бортныє (2-а пол. XV ст. СПС; 1495 АЛМ 85); ор. мн. бортными, борьтными, борьтными (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 Р 118; 1437 AS I, 34; 1446 АЛЮЗР I, 18; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1457 Р 165; 1470 AS I, 65; 1492 АЛМ 30; 1496 АЛРГ 71; 1498 ГВКОО; 1500 АЛМ вип. 2, 58 і т. ін.).

*БОРТЬ див. *БОРТЬ.

*БОРТЬНЫИ див. *БОРТНЫИ.

*БОРТЬ ж. (10) (*видовбане в дереві дупло для рою бджіл*) борть (9): то все есмо потвердили... ись земею (!)... ись дубровами, ись лѣсом, ись бортми, ись пчолами (Судомир, 1361 АГЗ 6); коупиль панъ петръ радцьовський дѣдитво неколтъ... и съ лѣсомъ и з бортьми и с вепеты за рѣкою (Перемишль, 1366 Р 12); мы възрѣвши на его верну службу... дали есмо... село надѣево... с лѣсомъ и с дубровами с полемъ с бортми (Львів, 1399 Р 59); О кметъ(х) которы(ж) держатъ борти в запоусте (XV ст. СЯ 9 зв.); имѣне н(а)ше именовъ Звагол ... даемъ и записуемъ... из гаи, из боры, из борьтами (Вильна, 1499 AS I, 117);

◇ борти драги (1) выимати мед з бортей: И мы пытали пани Михайловое, по чомоубы она оу поушоу за рекою оуездчала, сеножати косила и борти драла, дерево возила на оселене? (Луконица, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: знах. мн. борти (XV ст. СЯ 9 зв.; 1478 AS III, 17); ор. мн. бортми, бортьми 7 (1361 АГЗ 6; 1366 Р 12; 1378 Р 26; 1399 Р 59; 1415 Р 87; 1424 Р 100; 1451 АЛЮЗР II, 106); борьтами 1 (1499 AS I, 117).

БОРХИНЕЩИ мн. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): а тако(ж) дали есми слобозию селу манастир(с)кому на имѣ борхинеши (Дольний Торг, 1458 ПГСММЦ); а ту такоже jesmi daty ot nas toje wysze pysannoje selo Muchajeszczuyi па Bradeceli powysze Borchyneszczuyi (Сучава, 1465 GL 176).

ФОРМИ: наз. Борхинеши (1458 ПГСММЦ); род. Borchyneszczuyi (1465 GL 176).

БОРЧА див. БОРЧѢ.

БОРЧЕЩИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣ(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоуж-

бою до на(с)... дали и потвердили есми емоу... село... на имѣ... борчеши (Сучава, 1455 Cost. II, 543—544).

ФОРМИ: наз. борчеши (1455 Cost. II, 544).

*БОРЧОУЛЬ ч. (1) (*особова назва, молд., пор. болг.* Борчо): а на то есть вѣра... боАрѣ молдавскихъ... вѣра пана борчоула и вѣра пана петра вистіарника (Коломия, 1448 Cost. II, 306).

ФОРМИ: род. одн. борчоула (1448 Cost. II, 306).

Див. ще БОРЧѢ.

БОРЧѢ, БОРЧА, БОРЧА ч. (16) (*особова назва, молд., пор. болг.* Борчо): пи(с) борчѣ оу со(ч)вѣ (Сучава, 1472 DIR«А» 530); мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже тот истыни слоуга наш Борча... слоужил нам правою вѣрною слоужбою (Васлуй, 1497 BD II, 112).

ФОРМИ: наз. одн. борчѣ, Борчѣ 8 (1472 DIR«А» 530; 1479 DC 141; 1480 BD I, 242; 1481 BD I, 249, 259; 1482 BD I, 261, 263, 264); Борча 4 (1479 BD I, 224; 1480 BD I, 244, 247; 1497 BD II, 111); Борча 1 (1497 BD II, 112); дав. одн. Борчи 2 (1497 BD II, 111); Борчѣ 1 (1497 BD II, 112).

Див. ще *БОРЧОУЛЬ.

*БОРШНИЦЬ ч. (2) (*особова назва*): Мы... иванъ клецки францекъ борш(н)иць... чинимы знаемо... како ко(л) тарѣчъ межы наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одною строны межы панею Адвигою отиною пилецкою... с другою строны о волость о залѣсье... на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 Р 69—70); а тому свѣдѣци панъ миколаи стпиченикъ... панъ франецикъ боршениць (!) (Галич, 1418 Р 89).

ФОРМИ: наз. одн. борш(н)иць 1 (1404 Р 70); ! боршениць 1 (1418 Р 89).

*БОРШЧАРЬ ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали есми его (sic. — Прим. вид.) двѣ мѣсть от поустины на Коуль между Боршчаремъ и между Дѣтелева (Васлуй, 1436 ВАМ 33).

ФОРМИ: ор. одн. Боршчаремъ (1436 ВАМ 33).

БОРШОВКА ж. (2) (*назва села у Волинській землі*) Боршівка: и мы, подумав с нашими князи и с паны... дали есмо и записали за его вѣрною службу села на имя Малов... а в Кремянецкомъ повѣте: Боршовка, Рыдомль, Устье (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); и мы порадивше с нашими кизи и с паны... дали есмо емоу и записали за его вѣрною службу села оу кременецко(м) повѣте боршовку а борокъ (Луцьк, 1438 Р 138).

ФОРМИ: наз. одн. Боршовка (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); знах. одн. боршовку (1438 Р 138).

*БОРЬ ч. (18) (*хвойний ліс*) бір: Ино мы, въ то угленуши... дали есмо и записали, за его вѣрною къ намъ службу, тоє село... Сенно... зъ лѣсы, и зъ дубровами, и зъ боры (Луцьк, 1445 АЛЮЗР I, 17); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш... а на озере землю пашноюу... з бортнымъ дѣревом... и з доубровами и з боры и лѣсы (Друцьк, 1492 AS III, 23); Которыи находи(т) оу чюжѣи лѣ(с) илѣ гаи илѣ в борь (XV ст. ВС 37); имѣне н(а)ше... даемъ и записуемъ... из ролами, из гаи, из боры (Вильна, 1499 AS I, 117).

ФОРМИ: дав. одн. бору (1498 АрхЮЗР 8/IV, 118); знах. одн. борь (XV ст. ВС 37); ор. мн. боры 15 (1445 АЛЮЗР I, 17; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; АЛЮЗР I, 21; Р 161; 1466 AS I, 62; 1490 ЗХП 135; 1491 AS I, 97; 1492 AS III, 23; 1499 AS I, 117 і т. ін.); борми 1 (1451 АЛЮЗР II, 106); борамн 1 (1498 ГВКОО).

*БОРЬ БРИНЬ ч. (1) (*назва присілка у Волинській землі*) Борбин: И мы дорадивши са с наши кизи... дали Есмо Емоу село долѣгие ши в лоуцкомъ повѣте А к томоу приселокъ борь бринь (Луцьк, 1452 Р 161).

ФОРМИ: знах. одн. борь бринь (1452 Р 161).

БОРЪЗДО див. БОРДЗО.

БОРЬСАНЬ див. **БАРСАНЬ**.

***БОРЬТНЫЙ** див. ***БОРТНЫЙ**.

***БОРЬТЬ** див. ***БОРТЬ**.

***БОРЬЩОВКА** див. **БОРЦОВКА**.

***БОРЫЛОВИЧЬ** ч. (1) (особова назва, молд., пор. болг. Борил): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тїи истїныи бнове пана шефана борыловича... слоужили... предкомъ нашимъ правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1419 *DIR*«А» 444).

ФОРМИ: род. одн. **борыловича** (1419 *DIR*«А» 444).

***БОРЫНИЧИ** мн. (1) (назва села у Львівській землі) Борничі: а при то(м) были свѣдци па(н) дмитръ ходоровскыи... па(н) ивашко з борыни(ч) (Зудечів, 1428 *P* 111).

ФОРМИ: род. **борыни(ч)** (1428 *P* 111).

***БОРЫНИЦКИЙ** ч. (1) (особова назва): А се Я панъ ленко староста Зоудечовскїи свѣдцю сімъ своимъ лїстомъ... аже есмо розвѣхалї гранїцо межї паномъ юрковскїмъ и паномъ ивашкомъ борыніцкїмъ Межі острова и дроховїч (б. м. н., 1424 *P* 104).

ФОРМИ: ор. одн. **борыніцкїмъ** (1424 *P* 104).

***БОРТНИКИ** мн. (2) (назва села у Львівській землі)

Бортники: а при то(м) были свѣдци... па(н) сенко процеви(ч) па(н) грицко из борытникъ (Зудечів, 1428 *P* 111); а при то(м) были свѣдїи па(н) дмитръ ходоровскыи... па(н) грицко з борытникъ (Зудечів, 1430 *P* 116).

ФОРМИ: род. **борытникъ** (1428 *P* 111; 1430 *P* 116).

***БОРТНЫЙ** див. ***БОРТНЫЙ**.

***БОСИОКЪ** див. ***БОСІОКЪ**.

***БОСІОКЪ** ч. (3) (особова назва, молд. бусуйок «васильок городній»): и оуоставиши наши слоуги да(н)чоу(л) и бра(т) его драготъ и тестъ его мѣлаю и тома босїо(к) та заплатилн оуси испо(л)на тоти вишеписа(н)нїи пинѣзи (Сучава, 1493 *ПГВСП*).

ФОРМИ: наз. одн. **босїо(к)** (1493 *ПГВСП*); дав. одн. **босїокоу, босїокоу** (1493 *ПГВСП*).

***БОСНА** ч. (1) (особова назва, молд., пор. лат. *Bosnia*): еще два цигани на имѣ лалоу и сѣ челѣ(д)ми своими и бо(с)на сѣ челѣ(д)ми... есми дали (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445).

ФОРМИ: наз. одн. **бо(с)на** (1453 *Cost.* II, 445).

БОТЕЩИ мн. (6) (назва села у Молдавському князівстві): Ино мы есми осмотрили с нашими паны... дали и потвердили есми емоу оу нашей землн... вишеписанна села Дръгоещи... и Ботещи (Сучава, 1462 *BD* I, 67); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... оуноукове Креца от Ялана... и продали... едно село на Яланъ на имѣ Ботещи (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: наз. **Ботещи** (1498 *BD* II, 126; 1500 *BD* II, 175); дав. **Ботещнмъ** (1500 *BD* II, 175); знах. **Ботещи** (1462 *BD* I, 66, 67).

***БОТИНЪ** прикм. (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... слоуга наш Сима Бена и сестра его Моуша... та продали тое село слоугам нашим Сими и братоу его Оники, сыном Ботинимъ (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: дав. мн. **Ботинимъ** (1500 *BD* II, 175).

БОТНА ж. (9) (назва потоку у Бессарабіі): тѣмъ мы видѣвше и(х) правую и вѣрную слоужбою до на(с)... потврѣдили есми имѣ и(х) села... на ребричи на имѣ пожерещи и петрилещи... и на ботни места о(т) пустииб на оустне (Сучава, 1443 *Cost.* II, 179); А такожъ що била их пасика оу Ботне на имѣ Висока, аби не имал никто до неи дило, ани до их людїи (Сучава, 1466 *BD* I, 106).

ФОРМИ: наз. одн. **Ботна** 4 (1452 *DIR*«А» 500; 1455 *Cost.* II, 531; 1458 *BD* I, 8; 1462 *Cost.* D. 11); зам. род. о(т) **ботна** 1 (1452 *DIR*«А» 500); дав. одн. **ботнои** (1462 *Cost.* D. 11); місц. одн. оу **Ботне** 2 (1466 *BD* I, 105, 106); на **ботни** 1 (1443 *Cost.* II, 179).

Див. ще ***БОТНИ**.

***БОТНИ** мн. (8) (назва потоку у Бессарабіі): такожъ(е) есми дал(и) сел(о) к(р)ъстѣ на имѣ калиновци где е(ст)

головка (и пасика? — *Прим. вид.*) оу) ботне(х) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 248); и такожъ дали есми емоу и друоуге село под(д) ботнѣми подли влѣкана (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... слоуги наши... и продали... едно селище оу Ботнѣх Левкоци (1) (Сучава, 1483 *BD* I, 269).

ФОРМИ: ор. **ботнѣми** (1443 *Cost.* II, 120); місц. оу **Ботнѣх, ботне(х)** 6 (1429 *Cost.* I, 248; 1448 *Cost.* II, 342; 1470 *BD* I, 147, 148; *DIR*«А» 522; 1483 *BD* I, 269); на **ботнѣ(х)** 1 (1443 *ДГСПМН*).

Див. ще **БОТНА**.

БОТЪШ ч. (2) (особова назва): И також прїде прад нами... Нѣгша... непота Ботъша... и продала... едно село... на имѣ част Ботъшова, где бил дед еи Ботъш, самомуу господствоу ми (Сучава, 1488 *BD* I, 355).

ФОРМИ: наз. одн. **Ботъш** (1488 *BD* I, 355); род. одн. **Ботъша** (1488 *BD* I, 355).

***БОТЪШАНИ** див. **БОТЪШАНИ**.

***БОТЪШОВЪ** прикм. (2): И також прїде прад нами... Нѣгша... непота Ботъша... и продала... едно село на Молдавѣ на гроушово поле, на имѣ част Ботъшова (Сучава, 1488 *BD* I, 355).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **Ботъшова** (1488 *BD* I, 355, 356).

Пор. **БОТЪШ**.

БОТЪШАНИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): те(м) мы виде(в)ше его правою слоу(ж)бо (1) до на(с)... дали и потврѣдили есмы емоу оу нашии земли мо(л)да(в)ской его о(т)нни (1) и села(м) (1), на имѣ роужїнѣни... и ботъшани (Сучава, 1459 *Cost.* S. 21—22); Се азъ Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потврѣдили есми... моностироу от Поутнои... оуси цркви и с попи... з црков оу Ботъшан с попом (Сучава, 1490 *BD* I, 419).

ФОРМИ: наз. **ботъшани** (1459 *Cost.* S. 22); род. **Ботъшан** (1490 *BD* I, 419).

***БООУЛЬ** ч. (4) (особова назва, молд. боу «бик»): А иа то ест вѣра... бояр наших: в. п. Збіари... в. п. Драгоше Бооула дворника (Сучава, 1487 *BD* I, 305).

ФОРМИ: род. одн. **Бооула** (1487 *BD* I, 302, 305, 308; *Cost.* D. 7).

БОХОТИНЪ ч. (10) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потврѣдили есми... нашем(у) моностири о(т) побрати... шесть бочки вина... и еше пасика оу нашей бранище, оу бохотинѣ, на имѣ бозова (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... даем и дали есми... нашему моностироу от Хомора... под Бохотином едноу пасикоу (Сучава, 1475 *BD* I, 203).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от (оу) **бохотинѣ** (1453 *Cost.* II, 445; 1454 *Cost.* II, 501); род. одн. **боготи(н)** 2 (1462 *Cost.* D. 11); **бохотина** 1 (1454 *Cost.* II, 508); знах. одн. **бохоти(н)** (1454 *Cost.* II, 501); ор. одн. **Бохотином, Бохотиномъ** (1467 *BD* I, 120; 1475 *BD* I, 203); місц. одн. оу **бохотинѣ** (1453 *Cost.* II, 454; 1455 *Cost.* II, 559).

***БОХУРЪ** ч. (2) (назва села у Перемильській землі): а да на ест грамота оу бохури (Бохур, 1377 *P* 24).

ФОРМИ: род. одн. **бохура** (1377 *P* 24); місц. одн. оу **бохури** (1377 *P* 24).

БОЦЪ, БОЦЪ, БОЦ ч. (5) (особова назва, молд., пор. болг. Боцо): мы боаре... па(н) драгу(ш), па(н) журжъ... па(н) лацко бо(ц) и бра(т) его миклоушъ... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... княгини ри(м)гаилѣ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); А пак привилїе що имал дѣд их Боц Лацко на таа села от дѣда нашего от Александра воеводи, а тое привилїе загибло (Сучава, 1491 *BD* I, 491).

ФОРМИ: наз. одн. **боцъ, Боц, бо(ц)** 4 (1421 *Cost.* I, 142; 1433 *Cost.* II, 650; 1491 *BD* I, 491); зам. дав. слоузъ(б) наш(у) емоу Лоука **Боц** 1 (1491 *BD* I, 491).

***БОЧКА** див. **БОЧЬКА**.

БОЧЬКА ж. (31) 1. (посудина для зберігання або перевезення рідини, зерна і т. ін.) бочка (4): мы петръ воевода... знаменито чинимъ... оже... дали есми се(с) ли(ст) на(ш) селамъ монастирски(м) людемъ о(т) чолинеши и о(т) берестъни... на то шобы не платили да(н)... ни бочки наши шобы не возили (Поляна, 1448 *DIR* «А» 491); Въ Хотячевъ одъ накладного возя (1) по грошу давати, а одъ порожнего воза и одъ бочекъ не надобе давати (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

2. (міра місткості) бочка (21): а еще есмы дали оброкъ тому монастиреви из нашего двора каждыи годъ цѣлыи по десать бочекъ вина и по десать колоды пшеничны(х) (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); я дамъ на прч(с)тую бо(г)мтръ десатую бочку ис того Става (Луцьк, 1445 *P* 150); а ис тых людей дани идет три кади медуу без поуа, а копа грошей, и пол шоста гроша, а жита сем бочок (б. м. н., 1470 *AS* I, 67); КнАзю Андрею, Браславскому наместникоу... сто бочокъ ржи з дворовъ, што под ключомъ (Краків, 1489 *AS* III, 21—22);

б о ч к а с о л я н к а (3) (міра місткості сипучих тїл) бочка з-під солі: они мають тые двѣ копѣ грошей давати и петнацать бочокъ жита солянокъ (Вільна, 1499 *АСД* VI, 3).

3. (площа землі, міра якої визначалась бочкою засіяного на ній зерна) бочка (3): И повела нас пани ВасилеваА верхъ речки Бродное поушоу, ловы своими ажъ къ селуу коу Всемероу и къ боАром и приве(л)а... <по(л)ем Малеевским, што кнАз великий Витовт, едоучи до Стародоуба... пануу Нацоу на петдесат бочок, ино там поля розърбила пани НацоваА за дорогоу Слонимскоую и Клепачовскоую, показала то ново розроблено (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); И он о том до насъ отписал, штож то есть так, какъ он намъ поведаль, иж только тое землицы мало болши двадцать бочокъ (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94).

ФОРМИ: наз. одн. бочька (XV ст. *ИК*); знах. одн. бочку (1445 *P* 150); наз. мн. зам. род. десѣтъ бочкы, бочки (1447 *Cost.* II, 281; 1451 *Cost.* II, 401; 1453 *Cost.* II, 445, 453; 1459 *BD* I, 34; 1466 *BD* I, 105; 1473 *BD* I, 181); род. мн. бочок, бочокъ 11 (1411 *Mih. Alb.*; 1439 *Cost.* II, 31; 1448 *Cost.* II, 365; 1449 *Cost.* II, 378, 747; 1470 *AS* I, 67; 1478 *AS* III, 17; 1488 *УКГ*; 1489 *AS* III, 22; 1499 *АСД* VI, 3; *АЛРГ* 94); бочекъ 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); знах. мн. бочки (1448 *DIR* «А» 491; 1449 *Cost.* II, 747; 1466 *BD* I, 95).

БОЯЗНЬ ж. (2) боязнь: А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не истъ (!) гневъ имѣсда имееъ ані зазрѣсть помъсты ани те(ж) боязнь о правдоу имееъ соу(д) каково(г) имети в роуде а ба пре(д) очима (XV ст. *BC* 33 зв.); оузрѣвши лист господствами, а ти прїиди к нам без никоторой боазни и оусымнѣниа, заноуж тѣ есми простили и вес гневъ есми тобѣ отпоустили (Дольний Торг, 1470 *BD* II, 309).

ФОРМИ: наз. одн. боязнь (XV ст. *BC* 33 зв.); род. одн. боазни (1470 *BD* II, 309).

БОЯР ч. (1) (у Молдавському князівстві — великий землевласник або служила людина, яка займала високе суспільне становище) боярин: мы Стефанъ (в ориг. Стефана.— Прим. вид.)... знаменито чинимъ... ож(е) тот истинныи слоуга и бояр нашъ вѣрныи панъ Сима Бахлоуянь слоужил нам правоу вѣрноу слоужбою (Сучава, 1493 *BD* II, 5).

ФОРМИ: наз. одн. бояр (1493 *BD* II, 5).

Див. ще **БОЯРИНЬ**.

БОЯРИНЬ, БОАРИН, БОАРИНЬ, БОЯРИН, БОЛѢРИНЬ, БОАРИНЬ, БОЛѢРИНЬ, БОЯРИНЬ, БОЛѢРИН, БОАРЫН, БОАРЬНЬ ч. (1496) (цсл. бояринь) (у Молдавському князівстві — великий землевласник або служила людина, яка займала високе суспільне становище; у Литовській державі — дрібний землевласник) боярин (982): Тые вси села ... маеъ держати... владыка Луцкий...

и о добромъ посполитомъ... пры насъ и пры советахъ князевъ и бояръ нашихъ, радити и советовати (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а се бояре пѣтръ мошенка ходко лоеви(ч) (Львів, 1370 *P* 18); исталаса торгувлА межи добрыми

людми межи бояры и межи крилошаны стго ивана (Перемишль, 1378 *P* 25); а при то(м) бы(л) боАре бра(т)ша мингаило кнА(з) юрьи кожшно (!) иванови(ч) (Молодечно, 1388 *P* 44); а на то вѣра моА... вѣра оусъхъ боАръ молдавскихъ (в ориг. молда молдавскихъ.— Прим. вид.) (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимерскій... а бояре Кобринскіе (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); ины боАре наши и слоугы при то(м) были (Київ, 1446 *P* 154); и на то дали есмо ему се(с) нашъ листъ з нашоу печатю, потверджаючи ею к бояромъ (Овруч, 1450 *ЗНТШ* XI, 7); а тыи пѣнази брали есмо через роуки боАрина Его Милости Рамана Митковича (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); и оуоставши слуга на(ш), глигоръ, и съ своєю женоу, а(л)бою, и заплатили и(м) оуси тоти... пинъзи... пере(д) нами и пере(д) нашими болѣри (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234);

б о я р и н ь великии (509), великии <болѣринь> (1), <бояринь> малыи (504), малыи болѣринь (4), <бояринь> молодыи (8), бояринь старіи (1), <бояринь, болѣринь> старыи (6), старыи бояринь (1) (вищий або нижчий за родовим старшинством, впливовістю та ін.) великий або малий боярин: А на то вѣра моА, вышеписаннаго Олександра воеводи... и вѣра оусъхъ бояръ молдавскихъ, и малыхъ и великихъ (Сучава, 1401 *RIR*); мы бояре, оуса рада молдавскаА, старіи и молодии... чинимъ знаменито... аже имаемъ вѣрно слоужити королю и стои короунъ полскои (Сучава, 1435 *Cost.* II, 689); мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже прїиде прѣд нами и прѣд оусими нашими великими и малыми болѣре пан Ивоул Солка и зѣтъ их Богдан... и токмили съ за их отниоу (Сучава, 1461 *BD* I, 44—45); а на то есть... вѣра вѣса(х) бояр наши(х) молдавскы(х) и великы(х) и мали(х) (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. бояринь, боАринь, бояринь, боАринь, боярин, боАрин, боАри(н), бояри(н) 75 (1403 *RS* 338; 1411 *Cost.* I, 84; 1420 *Cost.* I, 135; 1429 *ДГОБК*; 1432 *Cost.* I, 330; 1446 *P* 154; 1453 *Cost.* II, 453; 1465 *AS* I, 57; 1479 *BD* I, 221; 1488 *BD* I, 345; 1499 *BD* II, 140 і т. ін.); болѣринь, болѣринь, болѣрин, болѣри(н) 19 (1400 *Cost.* I, 36; 1435 *Cost.* I, 454; 1439 *Cost.* II, 61; 1443 *Cost.* II, 119; 1444 *Cost.* II, 208; 1446 *Cost.* II, 238; 1448 *Cost.* II, 342; 1455 *Cost.* II, 540; 1471 *BD* I, 159; 1472 *ДГСВМ* і т. ін.); боАрын 1 (1467 *BD* I, 122); боАрънь 1 (1452 *Cost.* II, 760); род. одн. боАрина, боярина 2 (1492 *AS* III, 23; 1498 *АЛМ* 169); зам. наз. прїиде прѣ(д) нами... болѣрина... и даль 1 (1449 *Cost.* II, 379); дав. одн. бояриноу, боАриноу 31 (1439 *Cost.* II, 35; 1442 *Cost.* II, 717; 1448 *Cost.* II, 306; 1452 *Cost.* II, 422; 1456—1481 *P* 164; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1462 *BD* I, 64; 1472 *DIR* «А» 530; 1483 *Cost.* S. 122; 1499 *BD* II, 450 і т. ін.); болѣриноу 29 (1441 *DIR* «А» 477; 1445 *Cost.* II, 218; 1457 *BD* II, 257; 1462 *Cost.* D. 12; 1467 *Mih. Doc.* 126; 1470 *BD* I, 151; 1472 *BD* I, 172; 1475 *Cost.* D. 4; 1484 *BD* I, 279 і т. ін.); знах. одн. боярына 1 (1499 *BD* II, 450); болѣрина 1 (1456 *ЭСФ*); ор. одн. болѣриномъ (1442 *Cost.* II, 87); наз. мн. боАре, бояре, бояре 57 (1370 *P* 18; 1388 *P* 44; 1401 *АкВАК* III, 2; 1421 *Cost.* I, 141; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1435 *Cost.* II, 689; 1443 *Cost.* II, 144; 1446 *P* 154; 1457 *BD* I, 5; 1469 *BD* I, 138; 1485 *BD* II, 371; 1495 *АЛМ* 83 і т. ін.); болѣре 7 (1443 *Cost.* II, 179; 1462 *BD* I, 54; 1467 *Cost.* S. 69; 1471 *ДГСМІІБ*; 1473 *BD* I, 187; 1486 *BD* I, 289); бояри 14 (1436 *Cost.* II, 701; 1448 *Cost.* II, 362; 1464 *BD* I, 84; 1466 *BD* I, 113; 1472 *BD* I, 170; 172; *Cost.* S. 88; 1479 *BD* I, 224; 1480 *BD* I, 241); боАры, boiary 2 (1474 *РГС*; 1500 *ДПЖН*); боАри 1 (1491 *BD* I, 464); болѣри 1 (1448 *Cost.* II, 362); болѣры 1 (1462

***БРАЙЛО** с. (1) (назва міста у Молдавському князівстві) Бреїла: А Ливовчане що имоут ходити до Браїла или до Келеи по рибоу... имают давати мыго от гривны полтора гроша (Сучава, 1460 *VD* II, 275).

ФОРМИ: род. одн. Браїла (1460 *VD* II, 275).

Див. ще **БРАЙЛОВО**.

БРАЙЛОВО с. (3) (назва міста у Молдавському князівстві) Бреїла: а ливовчане што имуть поити до браилово, по рибоу... тамь имуть дати, оть гривну по полъвторо гроша (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а ливовчане што имоут ходити до браилова, а либо до кіліи по рибоу, на краинем мыти, оу бакови, а либо оу берлади имаєт давати мыто от гривны по полтора гроша (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. до браилово (1408 *Cost.* II, 632); род. одн. браилова 1 (1456 *Cost.* II, 790); браиловъ 1 (1434 *Cost.* II, 669).

Див. ще ***БРАЙЛО**.

БРАЙНИЦА мн. (1) (назва села на Буковині): мы стефанъ воево(да)... знаменито чини(м)... оже... потврѣждаємъ тому прѣ(д)реченном(у) монастирю... одно село... вакулинци по(д)ли браинци (Сучава, 1443 *ПГСММ*).

ФОРМИ: наз. зам. род. подли браинци (1443 *ПГСММ*).

БРАН ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тъм мы видѣвше его правою и вирною слоужбою до нас... дали и потврѣдили есми емоу... села на имѣ Гостилещи... и на Кнѣжѣ Бран (Сучава, 1459 *VD* I, 35).

ФОРМИ: наз. одн. Бран (1459 *VD* I, 35).

*БРАНИЩА див. **БРАНИЩА**.

БРАНИЩАРСКИЙ ч. (1) (особова назва): Мы панове господарь нашего, илїи воеводы, на има панъ вилча о(т) липники... и панъ доума бранищарский... вызнаваемъ тьмъ то наши(м) листомъ... колийж велемѣжнїи илїашъ воевода... пану владислави, кролю по(л)скомоу... до(с)тонинны голдъ вирности... е(ст) оучини(л)... мы такоже... повинни есмы его воли пристати (Львїв, 1436 *Cost.* II, 701).

ФОРМИ: наз. одн. бранищарский (1436 *Cost.* II, 701).

БРАНИЩЕ с. (5) (молд., болг. бранище «заповідний лїс») лїсові угїддїя: тако(ж) прїиде прА(д) нами... на(ш) бсАри(н), па(н) косте оури(ш)... и да(л) свою пасикоу, що е(ст) оу наше(м) бранищоу, оу бохотинъ... нашемоу монастирю о(т) молдавици (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453—454); и испроси(л) о(т) на(с) себе потврѣженїе съ оури(к) на и(х) старое бранище (Корочин Камїнь, 1458 *Mih. Doc.* 121).

ФОРМИ: наз. одн. бранище (1458 *Mih. Doc.* 123); знах. одн. бранище, бранїще (1458 *Mih. Doc.* 121, 122); місц. одн. оу бранищоу (1453 *Cost.* II, 454; 1455 *Cost.* II, 559).

Див. ще **БРАНИЩА**.

БРАНИЩЪ див. **БРАНИЩА**.

***БРАНИЩЪРѢВЪ** ч. (1) (особова назва): а хотарь емоу е(ст) на могили що на чоунго(х)... о(т)толѣ прости на чрны потоць та по потоку горѣ до моста драгомира бранищѣрева (б. м. н., 1400 *DIR* «А» 433).

ФОРМИ: род. одн. бранищѣрева (1400 *DIR* «А» 433).

БРАНИЩЪРИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потврѣдили есми емоу отниноу его, села, на имѣ где дворѣ его, бранищѣри, и жоулещи и шкби (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553).

ФОРМИ: наз. бранищѣри (1455 *Cost.* II, 553).

БРАНИЩЪРЬ ч. (1) (молд. браништар) лїсник: того радї ни еди(н) бранищѣрь, боу(д) кто боудеть о(т) на(с) бохоти(н) держати, да не имаю(т) ни жадного примъсоу к той пасикоу и до и(х) люди (Сучава, 1454 *Cost.* II, 501).

ФОРМИ: наз. одн. бранищѣрь (1454 *Cost.* II, 501).

*БРАНИЕ див. ***БРАНИЕ**.

***БРАНИЧЕСКИЙ** прикм. (1) (?): и по ми съ нашими болѣри искахом и обрѣтохом и чїнїхомъ хотарь и бранїше стѣи бы(с)трїческой монастирю како е(ст) бранїческой обїчна нїпороушена нїколиже на вѣкї вѣ(ч)нїя (Корочин Камїнь, 1458 *Mih. Doc.* 122).

ФОРМИ: дав. одн. ж. бранїческои (1458 *Mih. Doc.* 122).

БРАНИША, БРАНИЩЪ ж. (9) (молд., болг. бранище «заповідний лїс») лїсові угїддїя: мы александрь воевода... чнни(м) знаменито... оже... дали и потврѣдили есми... нашем(у) монастири о(т) побрати... шесть бочки вина ис нашей десѣтины и еше пасика оу нашей бранище (Сучава, 1453 *Cost.* II, 444—445); То ест вес хотар тои вишеписанной бранищици (Сучава, 1491 *VD* I, 473).

ФОРМИ: наз. одн. бранищъ 1 (1490 *VD* I, 421); зам. ор. съ бранїща 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); род. одн. бранищи (1454 *Cost.* II, 501); дав. одн. бранищи 1 (1490 *VD* I, 420); бранищици 1 (1491 *VD* I, 473); знах. одн. бранищоу 2 (1490 *VD* I, 420, 421); бранищю 1 (1491 *VD* I, 473); місц. одн. оу бранище (1453 *Cost.* II, 445).

Див. ще **БРАНИЩЕ**.

*БРАНИЩЕ див. **БРАНИЩЕ**.

***БРАНИЕ** с. (5) забирация (4): О бранїю стоговъ ть(ж) сто(г) жита алюбю пшенїци хто удень возме(т) сѣдоу за виноу 5 гривень, а чїя шкода томоу еї а боуде(т) ли вночи тогды соудимъ за злодѣис(т)во (XV ст. *BC* 30); з а к л а д ъ б р а н і е (1) див. ***ЗАКЛАДЪ**.

ФОРМИ: род. одн. бранїя (XV ст. *BC* 6); місц. одн. о бранїи 2 (XV ст. *BC* 5 зв., 11); о бранїю 1 (XV ст. *BC* 8); о бранїю 1 (XV ст. *BC* 30).

***БРАСЛАВЛЬ** ч. (4) (назва міста у Подільській землі) Брацлав: про ть жь Азь про тото добродїство прореченыхъ пановъ... приступилъ есмь ку... королю польско(м)... ис тьми горо(д) ись кремАницею и съ братславлемъ (Кремень, 1434 *P* 130); Ино мы... прыказоуемъ вамъ... штобы есте тьхъ его пословъ изъ ихъ слугами добровольне пропускали по нашому господарству... оть границы оть Браславля тою дорогою на Вельнищоу (1) на Корецъ (Вільна, 1498 *VD* II, 412).

ФОРМИ: род. одн. Браславля (1498 *VD* II, 412); знах. одн. браславль (1496 *ПЧФГ* 36); ор. одн. братславлемъ 1 (1434 *P* 130); брАславлемъ 1 (1435 *P* 133).

БРАСЛАВСКИЙ, БРАСЛАВСКИЙ, БРАТСЛАВСКИЙ, БРАЦЛАВСКИЙ прикм. (17): Мы, Свїдрыгаїло, Великій Князь, чиньмо знаменито... ижъ... Карпъ Ивановичъ Микулинскїй, билъ чоломъ, покладаль передь нами льсть оть князя Василїя Сангушковича, державци нашего Браславского и дворанъ нашихъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а се А кнїзь федко несвїдський староста кремАницкїи и брАславский вызнаваемъ то си(м) наши(м) листомъ... како есмь А вѣрне служилъ освАценому кнА(з) швїтриганлу (Черняхів, 1435 *P* 132); Я, Костентинъ Ивановичъ Острожскїй... староста Луцкїй, Браславскїй и Веннцкїй (Львїць, 1495 *АЛМ* 88); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкїй (!) будучи... намѣстникомъ Браславскимъ и Веннцкимъ, чиню знакомнто... штожъ придалъ есми... имънѣ... на... Церковь... у Вилни (Вільна, 1499 *АСД* VI, 2).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Браславскїй 3 (1430 *ГВКЛ* 7; 1495 *АЛМ* 88); брАславский 1 (1435 *P* 132); братславский 1 (1434 *P* 129); брАцславский 1 (1482 *AS* I, 80); ск. н. бл. 1 (1496 *АЛРГ* 69); род. одн. ч. Браславского 4 (1430 *ГВКЛ* 7); брАславского 1 (1499 *AS* I, 117); дав. одн. ч. брАславскому, брАславскому (1484 *AS* III, 21; 1491 *AS* I, 97); ор. одн. ч. Браславскимъ (1499 *АСД* VI, 2); род. мн. Браславскихъ (1430 *ГВКЛ* 7); ор. мн. Браславскими (1430 *ГВКЛ* 7).

Пор. ***БРАСЛАВЛЬ**.

БРАТ див. **БРАТЬ**.

*БРАТАЕВИЧЪ див. **БРАТЪЕВИЧЪ**.

***БРАТАНИК** ч. (1) (син брата) племїнник, небїж: да ест емоу от нас оурик и съ вѣсем доходом, али опроче сестри его Олюшки и братаник его Данчюла и Петримана (Сучава, 1491 *VD* I, 459).

ФОРМИ: род. мн. братаник (1491 *VD* I, 459).

Див. ще **БРАТАНИЧЪ**.

БРАТАНИЧ див. **БРАТАНИЧЪ**.

БРАТАНИЧА, БРАТАНИЧЪ ж. (15) (дочка брата) племінниця, небога; мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже прїдоша, пра(д) нами... па(н) пѣтроу стол(л)ни(к), и (наши вѣрній) слоуги, влькоу(л) поурчелескоу(л) и дѣти его и съ своею) братаничею, а(н)ноушкою... (и проминѣли свои правїи о(т)нїни) (Сучава, 1483 Cost. D. 30); И оуставше пан Жоуржь гоуменник та заплатилъ оуси тоты вышеписанїи пинѣзи... оу роуки слоузъ нашему Гоурбану... и сестричичи его Насти... и тыж братаничи тогож Гоурбана Насти (Сучава, 1499 BD II, 135).

ФОРМИ: наз. одн. **братанича** 5 (1494 BD II, 38; 1495 BD II, 74, 219; 1497 BD II, 102; 1499 BD II, 134); **братаничъ** 1 (1495 BD II, 57); зам. род. от **братанича**... Мъріе 1 (1497 BD II, 119); зам. дав. продали... село... слоузъ нашему Иванку... и **братанича** их Сорн 1 (1494 BD II, 38); дав. одн. **братаничи** (1494 BD II, 38; 1495 BD II, 57; 1497 BD II, 103, 118; 1499 BD II, 135); ор. одн. **братаничею** (1483 Cost. D. 30).

БРАТАНИЧЬ, БРАТАНИЧ ч. (54) (сын брата) племінник, небїж; тое все шобы емоу оури(к) съ всьмъ доходомъ и дѣтемъ его и братїамъ его и сестричиче(м) его и братаничель его (Васлуй, 1436 Cost. I, 459); А при тых моихъ умовеныхъ речах... были панове люде добрые: пан Семашько, пан Гринко Мукосевич, а братанич мой родный пана Богдановъ сын Немѣра (Хрїнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); кн(А)зь Семен дал на обирање братничыю (!) своем(у) кн(А)зю Михайлоу... Вишневецъ город со всьми приселки (Луцьк, 1475 AS I, 70); Я панъ ванько чжоусичъ... чинимъ знаменито... и(ж) своимъ братаничо(м) с пано(м) оле(х)но(м) чжоусою... пмяли е(с)мо дѣ(л) оу нашо(и) деди(ч)но(и) о(т)чизне (Львїв, 1478 ЗРМ); Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничий Смоленскїй... князь Олехно Василевич Глазына и просилъ въ насъ... села, на имя Давыдова Сквородина и братаничовъ его, Ерошеевыхъ детей (Вильна, 1499 РИБ 776); И оуставши наши слоуги Сима и брат его Оника та заплатили оуси тоты вышеписанїи пинѣзи... оу роуки слоузъ нашему Сими Бенъ... и братаничию их Боуди (Ясси, 1500 BD II, 175).

ФОРМИ: наз. одн. **братанич**, **братанич(ч)** 6 (1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1490 BD I, 4 ; 1491 Cost. D. 36; 1493 Cost. S. 175; 1497 BD II, 107; 1500 BD II, 175); **братаничъ** 4 (1495 BD II, 59; 1497 Cost. S. 223; 1499 ГОКІР); зам. ор. и съ **братанич** 1 (1490 BD I, 387); дав. одн. **братаничию** 6 (1490 BD I, 387, 403; 1493 BD II, 18, 19; 1497 BD II, 107; 1500 BD II, 175); **братаничоу**, **братаничоу** 5 (1463 BD I, 73; 1493 Cost. S. 176; 1496 AS I, 244; 1497 BD II, 103; Cost. S. 223); **братаничеви** 2 (1495 BD II, 74); ! **братничыю** 1 (1475 AS I, 70); ор. одн. **братаничо(м)** 1 (1478 ЗРМ); **братаничем** 1 (1495 BD II, 76); наз. мн. **братаничи** 7 (1491 BD I, 447; Cost. S. 152; 1492 BD I, 509; Cost. S. 161; 1499 BD II, 134, 135); **братаничеве** 2 (1491 BD I, 458; 1495 BD II, 64); **братаничице** 1 (1497 РИБ 683); род. мн. **братаничовъ** (1499 РИБ 776); дав. мн. **братаничем**, **братаничемъ**, **братаничем** 12 (1436 Cost. I, 459; 1491 BD I, 447, 458, 459; 1492 Cost. S. 161; 1493 BD II, 14; 1495 BD II, 59, 76; 1499 BD II, 135); **братаничам** 1 (1499 BD II, 135); ор. мн. **братаничи** (1493 BD II, 19; 1496 АЛРГ 71).

Див. ще ***БРАТАНИК**.

БРАТАНИЧЪ див. **БРАТАНИЧА**.

***БРАТАНИЧЪ** див. **БРАТАНИЧЪ**.

БРАТАНОВЪ прикм. (3) ◇ **братаново** (селище) (1), селище **брътаново** (1) (назва хутора у Молдавському князівствї): и мы видѣвше и(х) (правою и вѣрною слоуж)бою до на(с)... подтвердили есми имъ... селище брътаново и где бы(л) братановъ млинъ (Васлуй, 1439 Cost. II, 51—52); та(м) мы видѣвш(е) и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми и(м)... села... пони(ж) (м)икъ и съ братаново селище и) микшинова пасика (Сучава, 1448 Cost. II, 316); **братановъ** млинъ (1) (назва млина у Молдавському князівствї):

и мы видѣвше и(х) (правою и вѣрною слоуж)бою до на(с)... подтвердили есми имъ... селище брътаново и где бы(л) братановъ млинъ (Васлуй, 1439 Cost. II, 51—52).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **братановъ** (1439 Cost. II, 52); наз. одн. с. **братаново** (1448 Cost. II, 316); знах. одн. с. **брътаново** (1439 Cost. II, 52).

***БРАТАША** мн. (2) (брати, браття?): а при то(м) бы(л) боаре бра(т)ша минигаило кн(А)зю юрїи кожшно (!) иванови(ч) (Молодечно, 1388 P 44); поручили(с) кн(А)зю велико(м) скирьгаилу за гридка за костАнтинови(ч)... первыи поручни(к) кн(А)зю михаило евнутеви(ч)... кн(А)зю федоръ миркли бра(т) его дмитрии ли(п)а(т)а бра(т)ша кн(А)зю юрїи кожшно (б. м. н., бл. 1392 P 46).

ФОРМИ: наз. **бра(т)ша** (1388 P 44; бл. 1392 P 46).

! **БРАТѢВИЧУ** (БРАТѢВИЧУ) див. **БРАТѢВИЧЪ**.

***БРАТѢИ** див. **БРАТѢИ**.

***БРАТЕНІКЪ** ч. (4) брат: тогды облазничеве три братеничи оучинили с даниломъ розвѣздъ (Зудеців, 1411 P 79); Ора(н)ци(к) а Оа(л)ко индри(х) три братенїки держали одно(г) млынара (XV ст. ВС 23); мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже тоти истинныи снове флорины, на имъ ю(н) и данцю(л) и михалко и сина(т) и тома и сими(о)н, оуси братиници (!), прїдоша пред нами... и продали слоуга(м) наши(м)... половина села о(т) оурдешїи (Бирлад, 1467 Cost. S. 68—69).

ФОРМИ: наз. мн. **братеници** 1 (1411 P 79); ! **братиници** 1 (1467 Cost. S. 68); **братеники** 1 (бл. 1458 P 167); **братенїки** 1 (XV ст. ВС 23).

Див. ще ***БРАТѢНСЦЪ**.

***БРАТЕНІКЪ** див. ***БРАТЕНІКЪ**.

***БРАТЕСКОУЛЬ** ч. (1) (особова назва, молд., слов. братъ); а при то(м) былъ жоуржь староста... и петръ братескоу(л) (Сучава, 1432 Cost. I, 343).

ФОРМИ: наз. одн. **братескоу(л)** (1432 Cost. I, 343).

***БРАТШЕВЪ** прикм. (1) ◇ гръло **братешев** о див. **ГЫРЛО**.

ФОРМИ: знах. одн. с **братешев** (1448 Cost. II, 324).

БРАТИ, БРАТЬ дієсл. недок. (135) І. (шо кому, шо з кого, на кому, кому від чого) (мито, податок, данину, десятину і т. ін.) брати (шо від кого, з кого), стягати (шо з кого) (75): што оу рускомъ правѣ съдаты кмети оу зѣмьскомъ ис тѣхъ брали есмы ис подимья по колодѣ вовса (б. м. н., 1386—1418 P 35); а тако(ж) оу та(х) села(х) да не имають ходити ни глобниди, ни припашари... ни соуидити и(х), а ни глобоу ис ни(х) не брати (Нямц, 1454 Cost. II, 517); Про тож ни одинъ болѣрни, ани соудец... да не смьютъ брати мыто от товара монастырского (Путна, 1471 BD I, 159); а мыто имъ брати по давномуу (Краків, 1487 АМЛ); Тежъ паномъ владычнымъ десятникомъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастырскїе, а владыць Полоцкому того игумена у Пречыстой Пустынской не судити, ни радити, ни пошлїнїи ни якихъ на нихъ не брать (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

(кого — шо, шо в кого) (заволодівати ким, чим) брати, забирати (24): а и слугъ не брали есмы не дадутъ землане и слугъ брати (б. м. н., 1386—1418 P 35); И благословляю вашу милость, чтобы есте о томъ опѣканье имѣли, какъ бы церковь Божая и тотъ попъ никимъ были необидны и сядовъ бы церковныхъ у него не обивали и ничего церквоного не брали (Холм, 1440 АрхЮЗР I, VI, 5); ино мы недоу(ж) быхо(м) дати еи а боронити съ на(м) ника(к) заноу(ж) помо(ч) и по(д)поры жадїои не имае(м) ни о(т)коль... а не да(в)ши и(м) сами собѣ возмоу(т) ка(к) и до(т)оу(л) брал(и) жоны и дѣти братей наши(х) (Васлуй, 1456 ЭСФ); а игдѣ коли слоужебникъ бере(т) волю а па(н) свои(м) село(м) и зъ свои кмети боронити, а не хоче(т) выда(т) тогды на(м) маеть заплатити винѣ и а ты волю пре(д) нами постави(т) (XV ст. ВС 16 зв.); и кн(А)зь Олександро рек так: я в нихъ того имѣна безправне не брал... а купил есми вѣчно и непорушно за шестьдесѣт коп широкихъ гроши

(Луцьк, 1491 *АС* I, 94); а коли пань Петръ взлиль (!) по тымъ имънямъ, тогда намѣстникъ мой не жаловаль на пана Петра, ижьбы онъ печати рваль або замки отбиваль, або листы бы брать изъ тое скрини, которая была незамкнена (Вильна, 1498 *АЛМ* 163);

(одержувати що в кого) брати (21): А два(д)цять копъ гроше(и) в кажды(и) годъ мае(т) есь собе брати за до(л)гъ што есьмо емоу винни (Петрків, 1489 *АМВ*); а тыи пьнази брали есмо через роуки боАрина Его Милости Рамана Митковича (Друцьк, 1492 *АС* III, 23); А коли есми у пана Васыля пенязи брал за тое имънъе, при том был владыка володимерский Йона, а пань Яцко Хвалелтъй (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); б р а т и л и ч б у (4) брати в когось рахунок, фінансовий звіт: Пань Андрей подскарбий а Ивашко Владыка писар брали личбу у ключника киевского у Сенька Полозовича (б. м. н., 1494—1495 *АЛРГ* 59); Пань Литаворъ Хребътовичъ, маршалокъ, а пань Фодко, писаръ, брали личбу въ мытника Менского въ Мартина Янъчелевича (Вильна, 1499 *РЕА* III, 34);

(що) орендувати, брати в оренду (1): а другѣи годъ ново придаль его мил. ему тую волость vybrати на окупъ женъ его и дѣтямъ, а кому первѣй его было дано, тыи мають послѣ его брати (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10).

2. (що) (*краси*) брати (3): О злодѣнствѣ жѣта на поли колѣ которо(г) пана алюбю мешанѣна... слѣга оу ноцѣ не которо(г) кмета жѣто бѣре(т), годитса г(с)дрю то(г) жѣта боронѣть своего (XV ст. *ВС* 29).

3. (кого) задержувати, затримувати (1): а такъже коли быхомъ имъ жолдѣ не поплатели и щъкодъ тогда имъ повелеваемъ (!) и тымъ што сутѣ с ними нась оупоминати намъ лаАти нашихъ куп(ц)ехъ брати нашихъ людехъ до коли свои запись о(т) нихъ выправимы (Сучава, 1433—1443 *АРМ*).

4. (що в кого) (*позичати*) брати (1): А што коли кому буду чим должен, што будъ (у) кого узьял пенезей, ал чимъ судъ браль в кого, ино тые долги мое поплати зять мой князь Михайло (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

5. (шо) (*жолуді*) збирати (1): а боудь(т) ли паства велѣкая оу то(м) льсь чере(с) которыи ле(с) мае(т) гна(т) оу свои ль(с), тогда то(т) па(н) чѣи то ль(с) имее(т) свое жалоудие братѣ алюбю спаствѣтъ на три(д)ца(т) лако(т) обапо(л) дороги (XV ст. *ВС* 38);

з а к л а д ъ б р а т и (4) див. *ЗАКЛАДЪ.

ФОРМИ: *інф.* брати, браті, brati 44 (1386—1418 *P* 35; 1388 *ZPL* 104, 108; 1421 *Cost.* I, 142; 1443 *Cost.* II, 185; 1454 *Cost.* II, 517; 1460 *BD* II, 275; 1471 *BD* I, 159; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1487 *АМЛ*; 1489 *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 82, 83; 1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); бра(т) 8 (XV ст. *ВС* 17, 25, 28 зв., 35; *СЯ* 9 зв., 43, 43 зв.); брать 6 (1489 *АМВ*; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; XV ст. *ВС* 22; *СЯ* 9; 1500 *АСД* II, № 3); ! братія 1 (XV ст. *ВС* 41); *теп.* 3 ос. одн. бере(т), бѣре(т) 6 (XV ст. *ВС* 16 зв., 17, 26 зв., 29); беретъ, бѣретъ 2 (XV ст. *ВС* 8, 30); 3 ос. мн. беру(т), бѣру(т) 5 (XV ст. *ВС* 11, 11 зв., 17, 27 зв., 28); беру(т) 1 (1456 *ЭСФ*); *перф.* 1 ос. одн. ч. есми... брал (1494 *АС* I, 101; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); 3 ос. одн. ч. браль, брал, бра(л) (1487 *АС* I, 85; 1491 *АС* I, 94; XV ст. *ВС* 21; 1497—1498 *АЛРГ* 79; 1498 *АЛМ* 163); 3 ос. одн. ж. брала (XV ст. *СЯ* 40); 1 ос. мн. брали есмы 1 (1386—1418 *P* 35); есмы... брали 1 (1386—1418 *P* 35); брали есмо 1 (1492 *АС* III, 23); 3 ос. мн. брали, брали, брал(и) (1456 *ЭСФ*; 1491 *АС* I, 94; XV ст. *ВС*; 16 зв., 17, 22; 1494—1495 *АЛРГ* 59; 1497—1498 *АЛРГ* 80; 1498 *АЛМ* 169; 1499 *РЕА* III, 34); *майб.* 3 ос. одн. име(т) брати (1458 *DIR* «А» 513; 1463 *Cost.* S. 45); 3 ос. мн. будутъ брати (1456 *DIR* «А» 511); *майб.* 11 1 ос. одн. ч. будъ браль (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); 3 ос. одн. ч. буде(т) бра(л) (1457 *Cost.* II, 810); *баж.ум.сп.* 3 ос. одн. ч. бы браль 1 (1498 *АЛМ* 163); *jestliby...* брал 1 (1388 *ZPL* 105); 2 ос. мн. бы есте... брали 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); штобы есте... ! брати

1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); 3 ос. мн. бы (абы, щобы)... брали, брали 6 (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1448 *DIR* «А» 491; 1453 *Cost.* II, 454; XV ст. *ВС* 28; 1496 *BD* II, 405; 1498 *АЛРГ* 83); бы (абы) не брали 2 (XV ст. *ВС*; 1496 *BD* II, 405); брали бы 1 (1496 *BD* II, 405); *нак.сп.* 3 ос. одн. да беретъ, бѣре(т) 3 (1452 *DIR* «А» 500; 1456 *DIR* «А» 511; 1488 *BD* I, 342); нехай... берет 2 (1496 *АЛРГ* 82, 83); 2 ос. мн. да берете (1437 *DIR* № 8); 3 ос. мн. да беру(т) 6 (1437 *Cost.* II, 711; 1448 *Cost.* II, 365; 1449 *Cost.* II, 378; 1458 *DIR* «А» 513; 1459 *DIR* «А» 514; 1460 *DIR* «А» 515); нехай беру(т) 1 (1444 *Cost.* II, 208); *діеприсл.одноч.* бѣручи (XV ст. *ВС* 34); *баж.ум.сп.нас.* 3 ос. одн. ж. што бы... брана (1431 *Cost.* I, 325); *предик.нас.* *діеприжм.* brano (1388 *ZPL* 105).

Див. ще ВЫБРАТИ*, *ЗАБРАТИ, *ПОБРАТИ.

БРАТІА див. БРАТІЯ¹.

*БРАТИЛОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва, молд., слов.* брать); а на то въра... негра берладьского... и въра когъ братиловича (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84—85).

ФОРМИ: *род.одн.* братиловича (1411 *Cost.* I, 85).

! БРАТИНИЦИ <БРАТЕНИЦИ> див. *БРАТЕНИКЪ.

*БРАТИ СЪ *дієсл.недок.нас.* (1) (*про мито, данину*) братися, стягатися: да съ бере(т) воскъ о(т) бани о(т) оуси крѣча(х) ка(к) и стефа(н) воевода да(л) к тои стои црѣви (б. м. н., 1458 *DIR* «А» 513).

ФОРМИ: *нак.сп.* 3 ос. одн. да съ бере(т) (1458 *DIR* «А» 513).

БРАТІЯ див. БРАТІЯ¹.

БРАТІА див. БРАТІЯ¹.

БРАТІА див. БРАТІЯ¹.

БРАТІЕЩИ, БРЪТІЕЩИ, БРЪТІЕЩИ *мн.* (4) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и върною слоу(жбою до на(с))... далѣ есми емоу... села на тазловъ... братіеши и дохтана (Сучава, 1436 *Cost.* I, 484); и заплатила Илка съмрътъ Андрицева... и дала емоу едно село свое та Серета именемъ Брѣтїеши (Сучава, 1473 *BD* I, 186).

ФОРМИ: *наз.* Брѣтїеши 2 (1473 *BD* I, 186, 187); брѣтїеши 1 (1473 *BD* I, 187); братіеши 1 (1436 *Cost.* I, 484).

БРАТІЯ¹, БРАТІЯ, БРАТІА, БРАТІА, БРАТІЯ, БРАТІА, БРАТІА, БРАТІА, БРАТІА, БРАТІА, БРАТІА *ж.зб.* (106) (*цсл.* братия) 1. (*рідні, двоюрідні*) брати, братя (85): Се же придаль юрьї болковичъ и своею братьею к цркви стму николя землю пашную и землю боргую (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); А с тих сель имат Драгомир и Некра съ братією своею, и съ их дѣтми и маю(т) (!) служити намъ, и нашимъ намѣсником трими стрѣльци (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); а выволил то па(н) коль филь маковичъ и своею братьею... ижь оу тои половици дѣднны... нь можъ(т) габати филь а ни его братьа... пана колы и его дѣтми и его ближшихъ (Галич, 1409 *P* 74); и помыслиль есмь помаль и на(м) тамо поити где оїи и братіа наша (Київ, 1446 *P* 154); Я пан Янъко Чаплич променїл есми кн(А)з(ю) Иваноу Василевич(у) Острокскому село свое Голче, отчиною свою правою отдѣленою от моеъ братъ (Острог, 1466 *АС* I, 60); Быль намъ чоломъ земенынъ Вруцкий, на имя Фодоръ Блыщановичъ, зъ братією своею... штожъ пань Мартынъ Гаштоловничъ пооднималъ былъ у нихъ земли отчизные (Мозир, 1498 *ГВКЛ* 22); Такъ ижъ межѣ нами и межѣ пререченымъ паном Яном Олбрахтом, кралем полскимъ, и освѣдонимы кнежати панем Александрем, великимъ кнѣзем литовскимъ, и кнежатем Жигмонтом, братією его милости... имае(т) быти покоуи и миръ вѣчнїи (Гирлов, 1499 *BD* II, 419).

2. родичї (8): мы Стефан воевода... знамени(т)о чиним... оже... глентоуемъ сим нашнм... глентом нашихъ вирныхъ и почтеныхъ боаръ, на имъ пана Михайла логовета и брата его пана Доумоу и оусю иншоу его братією и оусы ихъ слоугъ, от мала до велика (Сучава, 1468 *BD* II, 305); жалова(л) на(м) боАринъ смоле(н)ски(и) на (и)ма(м) Курило Иванович(ч) на бра(т)ю свою на степана е(р)молича а на старого Мисю-

тича а на Ивашка И(л)ича, што(ж) они не хотА(т) ему оу во(т)чине дѣленицы дати (Вільна, 1495 БСКИ).

3. (люди одного суспільного середовища) брати, браття (5): А пань коста влаши(н) слюбоюу и слюбилъ есмь... своему г(с)дрю, кролю полскому, влодиславу... служити ми ему вѣрне, своею братьею которы(х) ко(л) премогу к собѣ (Щекерів, 1402 Cost. II, 623); Мы пань мужыло боу чацки... па(н) бартошь боу чацк 1... Вызнаваемъ... и(ж)... хотячы пана михайла канцлиря молдавско(г) намъ братомъ и приятелемъ вѣчнымъ оучынити и его братю и инные его приятель къ на(м) приклонити дали есми емоу... оу снягинъ оу горо(д) мешкане (Снятин, 1454 P 162—163); Io Стефан воевод... пишет господство ми приятелем господства ми, вѣсьмъ Брашовѣном. И по сем да знат ваша милость за работоу що сте поустили къ нам поклицари, братию вашуо жоупана Кашпара и жоупана Михаль (Дольний Торг, 1475 BD II, 336).

4. (члени монастирської общини) братія, монахи (5): а кто боуде(т) игоуме(н) илѣ братиа оу томъ монастирю и не имоут (!) (грижа)ти сА о спасеніи нашемъ и о памѣти предко(в) наши(х), а имъ да е(ст) сѣдѣа богъ и свѣты никола (Поляна, 1448 Cost. II, 366); присылалъ да (!) на(с) Бѣгомлецъ нашъ архима(н)дри(т) Пече(р)скій с кѣва и вся братія ми(с)тыря пече(р)ского че(р)нцы крылошанъ... жалоуочися на митрополита кѣвского и всея роусіе што(ж) и(м) насиліе чини(т) (б. м. н., 1481 ГПМ); Гѣоу и бѣу нашему Оиларету архимандритоу печерскому еже о хъ из братнею старци пече(р)ска(г) монастыра (б. м. н., 1498 ЧІАФ).

5. приятели, друзи (2): Порозоумѣти можете в той мѣре какъ много правды тыито мистровы листы в собѣ мѣли... которыми(ж) оузѣявили есмо ва(м) кроле(в)ства нашего рады жаданье чистое а оуполнѣ дооуѣанье которое к ва(м) яко братѣи и приятели(м) свои(м) маюгъ безо всее распачи приязнъ чистуюю (Брест Кувявскій, 1447—1492 ЛКБВ).

6. (прихильники одного вѣровизнання) братія, брати (1): а намъ сущимъ православнымъ христіаномъ Ляхомъ и Руси достоитъ исполнити Божия церкви и ихъ свещениковъ, а не обидети; есмо бо нини... одною братя христіяне Латыни и Русь (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5).

ФОРМИ: наз. братія, братия, братіА, братиА 12 (1433 Cost. I, 361; 1462 BD II, 289; 1479 BD I, 228; 1481 ГПМ; 1487 BD I, 312; 1489 BD I, 371; XV ст. ВС 35 зв., 36; 1491 BD I, 445); братіа, братиа 9 (1442 Cost. II, 88; 1446 P 154; 1448 Cost. II, 3625 366; 1449 Cost. II, 386; 1470 ДІР«А» 522; 1495 BD II, 9, 248); братя, братА, бра(т)я 4 (1440 АрхЮЗР I/VI, 5; 1465 AS I, 57; XV ст. ВС 32 зв., 1466 AS I, 61); братья, братьА 4 (1366 P 14; бл. 1392 P 47; 1409 P 74; 1448 Cost. II, 737); род. брати, бра(т)и 4 (1466 AS I, 61; XV ст. СЯ 9, 41; 1482 AS I, 80); братіи, брати 3 (1378 ЗНТШ LI, 5; XV ст. ВС 22 зв., 24 зв.); братъ 1 (1466 AS I, 60); братьѣ 1 (1366 P 14); братіА 1 (1497 BD II, 113); зам. знах.; быхом простили... иншоую братіи 1 (1468 BD II, 305); дав. братьи 6 (1366 P 14; 1447—1492 ЛКБВ; 1448 Cost. I, 1734; 1461 AS I, 54; 1489 АМВ); брати 4 (1463 AS I, 55; 1466 AS I, 61; 1470 AS I, 67; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); братио, братію 2 (1473 ЗНТШ V, 3; 1481 ГПМ); знах братио, братію 6 (1448 Cost. II, 362; 1449 Cost. II, 386; 1455 Cost. II, 771; 1468 BD II, 305; XV ст. ВС 36; 1475BD II, 336); братю, бра(т)ю 4 (1454 P 162; 1495 БСКИ; ВК); братью 3 (1484 ЯМ; 1493 ПОСВВ 152; 1494 BD II, 387); братею 1 (1495 АЛМ 85); оп. братьею 14 (бл. 1350 P 8; 1388 P 38; 1402 Cost. II, 623; 1409 P 74; 1433 Cost. II, 652; 1475 AS I, 71; 1484 ЯМ; 1493 ОПВВ 152; 1495 БСКИ; 1497 AS I, 112); братнею, братіею 9 (бл. 1350 P 8; 1378 ЗНТШ LI, 5; 1393 Cost. I, 13; 1421 P 93, 94, 1435 Cost. II, 686; 1462 BD II, 289; 1498 ГВКЛ 22; ЧІАФ); братею, бра(т)ею 7 (1470 AS I, 67; 1482 AS I, 80; 1495 БСКИ; XV ст. ВС 12, 30 зв.; 1498 АЛМ 169); братію 3 (1499 BD II, 419, 423); місц. на (о) братіи 5 (XV ст. ВС 6 зв., 8 зв., 23, 36; 1457 Cost. II, 809); о бра(т)и 1 (XV ст. ВС 7).

1 БРАТІЯ² (БРАТИ) (1): мы оуоставляемъ такыи мужь имее ли пенези брата (!) любо пороукою оу ты(х) пѣнезех аллюбо некоторые слюбъ оумо(л)венныи мы то все о(т)зываемъ (XV ст. ВС 41).

Див. БРАТИ.

*БРАТІЯНОВЪ ч. (1) (особова назва, молд., слов. братъ): мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... дали есмы цѣрки тои двѣ сель... едно есть леукушовци братіянова... а другое есть за молдавою (Сучава, 1408 Cost. I, 60—61).

ФОРМИ: род. одн. братіянова (1408 Cost. I, 61).

БРАТКО ч. (1) (особова назва): а при то(м) были свѣдці... па(н) гричко з борьтникъ... па(н) братко из доульбѣ (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: наз. одн. братко (1430 P 116).

! БРАТНИЧЬЮ (БРАТАНИЧОУ) див. БРАТАНИЧЬ.

*БРАТСЛАВЛѢ див. *БРАСЛАВЛѢ.

БРАТСЛАВЬСКИЙ див. БРАСЛАВСКІЙ.

БРАТСТВО, БРАТЬСТВО с. (17) 1. дружні взаемини, дружба (12): А онъ для тебе и насъ што бы промежи насъ бра(ц)ство повышалоса того для много голодоу и томли те(р)пель (б. м. н., 1484 ЯМ); Прото г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода и тое теперь о(т) вашео мл(с)ти жадаеть теужъ по томоу жъ бра(т)ству и прятельство и любовь оутве(р)жаеть межы его мл(ст) и межы вашу мл(с)ть (Вільна, 1493 ПОСВВ 152); прислалъ насъ г(с)дръ нашъ воевода до ваше(н) мл(с)ти вспоминаючы ваше(н) мл(с)ти естли ваше(н) мл(с)ти воля оучынити и потве(р)дити бра(т)ство и прятел(л)ство и ми(р) межы вами (б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.).

2. зб. (члени монастирської общини) братія (3): А се азъ смѣренны (в ориг. смѣренны. — Прим. вид.) игоумень честныи обитѣли ... и свѣщенномонах Анастасіе и сѣ вѣсьмъ братство(м) яже о христь... сѣтворихом... тое произволеніе, за ваше здравіе и за доуша ваша (Молдавица, 1462 BD I, 70); Смѣреніи архимандрит Иоасаф, игоумен ч(ь)стныи обитѣли Поутенской, и вѣсь братство яже о христь, видѣвше ми сыновство и прятелство, твое произволеніе сѣтворихом и о томъ слюбихом твоеи милости (Путна, 1476 BD I, 217);

братъство местьское (1) (об'єднання ремісників однієї або близьких професій) цех: О братъстве местьско(м) и о таварехъ (!) и(х) што староста имаеть уставити (XV ст. СЯ 9 зв.); мети братство (1) див. ИМѢТИ.

ФОРМИ: наз. одн. братство, братство 2 (1476 BD I, 217; 1484 ЯМ); бра(ц)ство 1 (1484 ЯМ); зам. ор. мн. исъ вѣсьмы бра(т)ство 1 (1476 BD I, 211); род. одн. брацтва 3 (1484 РИБ 351; ЯМ); братъства 1 (1484 ЯМ); дав. одн. бра(т)ству (1493 ПОСВВ 152); знах. одн. бра(т)ство (1496 ПСВВ 192, 192 зв.); ор. одн. братство(м) (1462 BD I, 70); місц. одн. в(о, оу) бра(т)стве, бѣратъстве, бѣратъстве (1484 ЯМ; XV ст. СЯ 9 зв.; 1496 ПСВВ 192 зв.).

! БРАТОУ див. БРАТЬ.

БРАТОУЛ див. БРАТОУЛЪ.

*БРАТУЛОВЪ прикм. (2): а на то... вѣра братулова нѣтелулова вѣра станиславава (Роман, 1392 Cost. I, 8); а на то вѣра моѣ юги воеводи и... вѣра братуолова (б. м. н., бл. 1400 Cost. I, 27).

ФОРМИ: наз. одн. ж. братулова, братуолова (1392 Cost. I, 8; бл. 1400 Cost. I, 27).

Пор. БРАТОУЛЪ.

БРАТОУЛЪ, БРАТОУЛ ч. (75) (особова назва, молд., слов. братъ): а на то вѣра... жоупана братула нѣтелула (Сучава, 1393 Cost. I, 14); мы александръ воевода... ис нашими земланы, паны молдавскыи, на има, панъ жоржъ староста... панъ брату(л) страович... потвержѣ(м)... тотъ листь (Львів, 1407 Cost. II, 628—629); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... слоуга нанъ Іон... и братове его Іон и Драгогъ... и продали... едно село на Кородъ... слоугам нашимъ Братуолоу и братоу его Косте (б. м. н., 1497 BD II, 123).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Братоуль, братуль, братоул, братоу(л), брату(л), бра(т)ль** (1395 *Cost.* II, 609; 1407 *Cost.* II, 625; 1408 *Cost.* I, 61; 1427 *Cost.* I, 193; 1448 *Cost.* II, 737; 1455 *Cost.* II, 562; 1462 *BD* I, 52; 1487 *BD* I, 312; 1493 *BD* II, 27; 1497 *BD* II, 123 і т. ін.); *род. одн.* **братоула, братула, братоула(а)** (1393 *Cost.* I, 14; 1400 *Cost.* I, 37; 1403 *ДГАА*; 1412 *DIR«А»* 440; 1428 *Cost.* I, 228; 1441 *Cost.* II, 138; 1451 *Cost.* II, 400; 1456 *Cost.* II, 569; 1462 *BD* I, 52; 1491 *BD* I, 445 і т. ін.); *дав. одн.* **Братоулоу** 2 (1497 *BD* II, 123, 124); **Братоул** 1 (1488 *BD* I, 354).

БРАТЬ, БРАТЬ, БРАТ ч. (1016) 1. (*рідний, двоюрідний*) брат (975): я кнАзь еоунутии и кистютии и любартъ юрьи наримонътовичъ... чинимы миръ твердыи ис королемъ казимиромъ польскъмъ (!)... и съ его братомъ казимиромъ мазовскъмъ (б. м. н., 1352 *P* 5); а на то послуши... панъ нвъступъ столпувскни и братъ его фаниславъ (Перемишль, 1366 *P* 12); Мы кнА(з) литовский кнА(з) олександро коръатовичъ... чинимъ свѣдочно... што жъ былъ братъ нашъ кнА(з) юрьи коръатови(ч) придалъ млинъ къ цркви къ матцѣ бѣи (Смотрич, 1375 *P* 20); а на то вѣра моА... вѣра жоупана стецькова и съ братиАми его (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); а тому свѣдци панъ миколаи стпиченикъ панъ зубръ Анечни... воитоко (!) пана старостинъ бра(т) (Галич, 1418 *P* 89); мы ила воевода и бра(т) гства ми стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинный слоуга нашъ панъ михаило стьнгачъ... дне(с) намъ слоужитъ правую и вѣрною слоужбою (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444); И просил есми дАди свое(го) кнАзА Санкгоушка Федковича, а брата свое(го) кнАзА Александра Санкгоушковича, абы Их Милост печати свои приложили къ сей моей грамоте (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); се я Гринко Елович продал есми кн(А)зю Ивану Васильевичу Острозскому отчину свою правую, отдѣленую от моего брата, село Долотче (Острог, 1465 *AS* I, 57); а мнѣ кн(А)зю Михайлу не вступати сА в тые имѣнА, што сА досталы брату моему мѣшному (Вишнѣвецъ, 1482 *AS* I, 80—81); мужъ тое Ганки Миклашъ... вмеръ, ее оставивши на своей дѣл(ь)нищи, которю жъ ся былъ поделилъ со братомъ своимъ Петрашомъ (Троки, 1494 *РИБ* 560); Искаль Мезкир(ь) на брате на своемъ, на Зенку отчины своее (Вильна, XV ст. *РИБ* 609); И оуставиши наши слоуги Сима и брат его Оника га заплатили оуси тоти вышписанныи панѣзи (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

2. (*перев. у листуванні між людьми одного суспільного середовища*) брат (24): слово тактамышево къ королеви польскому вѣдомо даемъ нашему бра(т)у ажъ есмъ сълъ на столъ великого црства (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); Мы вонцехъ... ярцибискупъ гнѣзденский збыгнѣвъ краковский станиславъ познанский... слоубеуемы... ижъ шпитки оурады и зъеднанья и записы што... миха(л) бучатски панъ староста галицкий посоль и братъ нашъ милый... межи... вло(д)словомъ з бжиеи мл(с)ти кролемъ полскимъ... с одной стороны а межи преможнымъ стецкомъ воеводою землѣ молдавской... з другои стороны прере(ч)ный владиславъ кроль и дѣти его... боронити держати непорушно на вѣки ховати имѣють (Ланчица, 1433 *P* 122—123); Мы панъ моужыло боучацки... па(н) бартошь боучацки староста по(д)лски посполиты Вызнаваемъ... и(ж)... хотячы пана миханла канцлира молдавско(г) намъ братомъ и приятелемъ вчнымъ оучынити... дали есми емоу... оу снятинѣ оу горо(д) мешкане (Снятин, 1454 *P* 162—163); Пан Триколич дворник пишеть... вѣсам моим милым братѣямъ и прѣтелем (Торговище, 1481 *BD* II, 358); Тыми разы прысылалъ и писалъ къ намъ Штефанъ воевода ижъ хочеть пословъ своихъ послати до брата и чстя (!) нашего до великого князя Ивана Васильевича а до своего свата (Вильна, 1498 *BD* II, 412).

3. (*член монастирської общини*) брат, монах (17): и такождере варе кто боуде(т) игоуме(н) оу то(м) прАдречен-

но(м) монастирю и елико бѣде(т) братеи а они имаю(т) грижати за спасение доуши господства ми вѣсегда (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365); знаменито чинимъ... оже придоша прѣд нами... игоумень и архимандритъ Бистричскаго монастира, и съ вѣсьми яже о христь братиАми (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *наз. одн.* **братъ, братъ, брат, бра(т)** 204 (1361 *AGZ* 6; 1366 *P* 12; бл. 1392 *P* 46; 1407 *Cost.* I, 56; 1418 *P* 89; 1421 *Cost.* I, 142; 1436 *Cost.* I, 444; 1448 *Cost.* II, 323; 1465 *АкВАК* III, 4; 1482 *AS* I, 81; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); **! братоу** 1 (1497 *Cost.* S. 208); *зам. дав.* дали... емоу и **братмоу** 2 (1400 *DIR«А»* 433); *род. одн.* **брата, бра(т)** 274 (1366 *P* 12; 1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1393 *Cost.* I, 14; 1415 *Cost.* I, 116; 1428 *Cost.* I, 202; 1439 *Cost.* II, 32; 1449 *Cost.* II, 380; 1454 *AS* III, 10; 1475 *AS* I, 70; 1490 *ДГСХМ*; 1498 *BD* II, 412; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); **! бата** 1 (1480 *DC* 11); *зам. род. мн.* о(т) **брата** наши(х) 1 (1443 *Cost.* II, 156); *дав. одн.* **братоу** 140 (1378 *P* 26; 1390 *P* 175; 1414 *DIR«А»* 441; 1423 *Cost.* I, 156; 1443 *Cost.* II, 131; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1465 *AS* I, 57; 1475 *AS* III, 14; 1482 *AS* I, 80; 1494 *BD* II, 34; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); **бра(т)** 3 (1388 *P* 40; 1392—1393 *РФВ* 170; 1453 *Cost.* II, 766); **! броутоу** 1 (1491 *BD* I, 458); *зам. род. вѣра* **брату** 2 (1433 *Cost.* I, 361; 1445 *Cost.* II, 219); *знах. одн.* **брата, бра(т)** (1352 *P* 6; 1435 *Cost.* II, 679; 1442 *Cost.* II, 719; 1445 *Cost.* II, 726; 1454 *ПГПММ*; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1468 *BD* II, 305; 1478 *AS* III, 17; 1484 *ЯМ*; XV ст. *BC* 7 зв., 29 зв.; 1493 *ПОСВВ*; 1500 *АЛМ* вып. 2, 58); *ор. одн.* **братомъ, братомъ** (1352 *P* 5; 1378 *P* 26; бл. 1392 *P* 47; 1411 *Cost.* I, 84; 1433 *P* 123; 1443 *Cost.* II, 128; 1454 *P* 162; 1463 *AS* I, 55; 1482 *AS* I, 80; 1494 *РИБ* 560 і т. ін.); **! братомонимъ** 1 (бл. 1386 *P* 30); *місц. одн. на брате* (XV ст. *РИБ* 609); *наз. мн.* **братіа, братиа** 16 (1460 *BD* I, 41; 1475 *Cost.* D. 3; 1487 *BD* I, 291, 306; 1488 *BD* I, 355; 1491 *BD* I, 458; 1493 *CVD* 6; XV ст. *BC* 22 зв., 35 зв.; 1499 *BD* II, 420, 421, 422, 423); **братове** 5 (1493 *BD* II, 14; *ПОСВВ* 151 зв., 152; 1495 *BD* II, 48; 1497 *BD* II, 123); **брати, брати** 3 (1439 *Cost.* II, 36; 1442 *Cost.* II, 716; 1487 *BD* I, 310); **братъА** 2 (бл. 1392 *P* 47); **братя** 2 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1496 *ПСВВ* 192 зв.); **братіе** 1 (XV ст. *BC* 35 зв.); *зам. род. вѣра* **братіа, о(т) еро** (оуцих) **братіа** 3 (1432 *Cost.* I, 338; 1470 *BD* I, 155; 1474 *РГС*); *род. мн.* **братіи** 83 (1400 *Cost.* I, 37; 1407 *Cost.* I, 57; 1427 *Cost.* I, 197; 1436 *ВАМ* 29; 1445 *Cost.* II, 231; 1448 *Cost.* II, 366; 1449 *Cost.* II, 392; 1453 *Cost.* II, 458; 1456 *ПМВП*; 1471 *BD* I, 159 і т. ін.); **братеи** 24 (1407 *Cost.* I, 56; 1419 *DIR«А»* 444; 1438 *Cost.* II, 27; 1441 *DBAc* 38; 1443 *ПГСММ*; 1445 *Cost.* II, 219; 1446 *Cost.* II, 238; 1447 *Cost.* II, 274; 1448 *Cost.* II, 313; 1456 *ЭСФ* і т. ін.); **брати** 7 (бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1403 *ДГАА*; *RS* 338; 1425 *Cost.* I, 174; 1454 *AS* III, 10); **братіе, братіе** 2 (1428 *Cost.* I, 218; 1453 *Cost.* II, 446); **братѣи** 1 (1448 *Cost.* II, 733); **братън(и)** 1 (1484 *ЯМ*); *дав. мн.* **братіамъ, братіямъ, братіямъ, братіямъ** 130 (1407 *Cost.* I, 56; 1418 *Cost.* I, 127; 1427 *Cost.* I, 196; 1434 *Cost.* I, 374; 1445 *DIR«А»* 483; 1456 *Cost.* II, 577; 1468 *BD* I, 130; 1481 *BD* II, 358; 1489 *BD* I, 376; 1495 *BD* II, 76; 1499 *BD* II, 154 і т. ін.); **братіемъ, братіе(м)** 2 (1437 *Cost.* I, 520; 1451 *Cost.* II, 400); **б(ра)тіимъ** 1 (1455 *Cost.* II, 544); **братюм** 1 (1493 *CVD* 6); **братом** 1 (1497 *BD* II, 124); *знах. мн.* **братіи** 1 (1433 *Cost.* II, 651); **братиа** 1 (1460 *BD* I, 41); *ор. мн.* **братіами, братіями, братіами, братіами** 29 (1392 *Cost.* I, 8; 1429 *Cost.* I, 249; 1436 *Cost.* I, 481; 1448 *Cost.* II, 362; 1462 *Cost.* D. II; 1474 *РГС*; 1488 *BD* I, 317; 1490 *BD* I, 436; 1499 *BD* II, 153; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); **братнАми, братіями** 2 (1457 *BD* II, 257; 1499 *BD* II, 422); **братъАми** 1 (1395 *Cost.* II, 612); **братни** 1 (1429 *Cost.* I, 249); **брати** 1 (1462 *Cost.* D. II); *місц. мн.* *зам. род. от(оу)* **братіях** (1476 *BD* I, 212, 216, 217; 1499 *BD* II, 420, 421, 423, 424); *наз. дв. зам. ор. мн.* съ четири брата (1487 *BD* I, 310).

БРАТСТВО *див.* **БРАТСТВО.**

БРАТЬ¹ див. **БРАТЬ**.

БРАТЬ² див. **БРАТИ**.

***БРАТЬСКИЙ** прикм. (1) братерський, дружній: про- товою радъ королевства нашего братьскоую приязнь ко- торой они зазра(т) хотълибы зроушити а розорвати (Брест Кувявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. братьскоую* (1447—1492 ЛКБВ).

***БРАТЬСТВО** див. **БРАТСТВО**.

БРАТЬЯ див. **БРАТІЯ**¹.

БРАТЬА див. **БРАТІЯ**¹.

БРАТЪЕВИЧЪ ч. (7) (*особова назва, молд., слов.* брать): а на потвржд(еніе) ть(м) оуси(м) велъли есмы нашему вѣрному ивашку братаевичу писати и привѣсити печать (Сучава, 1419 DIR«А» 444); писалъ ивашко братаевичъ (Сучава, 1428 Cost. I, 202); а на потвржденіе... семоу листоу нашему велали есмы слоузъ нашему ивашкови братавичоу (!) писати и привѣсити печат (Сучава, 1429 Cost. I, 243).

ФОРМИ: *наз. одн. братаевичъ* 1 (1428 Cost. I, 202); *братѣви(ч)* 1 (1429 Cost. I, 259); *брѣтѣви(ч)* 1 (1428 Cost. I, 207); *дав. одн. братаевичу* 1 (1419 DIR«А» 444); *братѣ- вичоу* 1 (1427 Cost. I, 197); *! братаевичу* 1 (1429 Cost. I, 281); *! братавичоу* 1 (1429 Cost. I, 243).

***БРАТЪЕВЪ** прикм. (1): а писано оу Соучавъ, под на- шею печатію... рукою Братъевою (Сучава, 1401 RIR).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. Братъевою* (1401 RIR).

Пор. **БРАТЪИ**.

БРАТЪИ, БРАТАИ ч. (13) (*особова назва, молд., слов.* брать): <А на болшее> потврженіе тьмъ, велъли есмы слоузъ нашему Братъю логофету писати и привѣсити печат (Сучава, 1403 RS 338); писа братъи логофетъ (б. м. н., 1411 Cost. I, 85); а на потврженіе томоу вѣсемоу велали есмы нашему вѣрному братаю логофету писати и привѣсити печать (Сучава, 1412 DIR«А» 440).

ФОРМИ: *наз. одн. братъи* 2 (1404 Cost. II, 625; 1411 Cost. I, 85); *зам. дав. вирному братѣи* 1 (1409 Cost. I, 70); *род. одн. братаѣя* (1408 Cost. I, 61); *дав. одн. братаю* 5 (1407 Cost. I, 57; 1408 Cost. II, 633; 1411 DIR«А» 439; Cost. I, 95; Mih. Alb.); *братъю, Братъю* 3 (1403 ДГАА; RS 338; 1409 DIR«А» 437); *братѣю* 1 (1412 DIR«А» 440).

Див. ще **БРАТАЮ**.

***БРАТЪНЕЦЪ** ч. (1) брат: А се А кна(з) левъ вызвали есмы с литовскоб земль два братънъца тутенѣа амонжъка (Львѣв, 1443—1446 P 147).

ФОРМИ: *знах. дв. братънъца* (1443—1446 P 147).

Див. ще ***БРАТЕНИКЪ**.

БРАТЯ див. **БРАТІЯ**¹.

БРАТА див. **БРАТІЯ**¹.

! БРАТАВИЧОУ <**БРАТАЕВИЧОУ**> див. **БРАТЪЕВИЧЪ**.

***БРАТАЕВИЧЪ** див. **БРАТЪЕВИЧЪ**.

БРАТАИ див. **БРАТЪИ**.

БРАТАЮ ч., *невідм.* (1) (*особова назва, молд., слов.* брать): писа(н) оу соча(в)... рукою братаю логофета (Су- чава, 1409 Cost. I, 72).

Див. ще **БРАТЪИ**.

***БРАЦСТВО** див. **БРАТСТВО**.

БРАШЕВСКЫ, БРАШЕВЪСКИЙ прикм. (2): а мун- тавьскыи воскъ и брашевскыи слободно имъ есть (Су- чава, 1408 Cost. II, 632); а моунтавскыи воскъ и брашев- скыи слободно имъ ест (Сучава, 1434 Cost. II, 670).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. брашевскыи* 1 (1408 Cost. II, 632); *брашевскы* 1 (1434 Cost. II, 670).

Див. ще ***БРАШОВСКИЙ**.

Пор. ***БРАШЕВЪ**.

***БРАШЕВЪ** ч. (7) (*назва міста у Молдавському князів- стві*) Брашов: а кто имет повезти соукно до брашева, на головное мыто, оу сочавъ, от гривноу три гроши (Сучава, 1434 Cost. II, 669); Паноу биръоу и паноу мытнику от Брашева, приателем нашим добрим (Сучава, 1480—1484 BD II, 370).

ФОРМИ: *род. одн. брашева, Брашева* (1434 Cost. II, 669; 1437 Cost. II, 709; 1460 BD II, 274; 1476 BD II, 337; 1480—1484 BD II, 369, 370).

Див. ще ***БРАШОВЪ**.

БРАШЕВЪСКИЙ див. **БРАШЕВСКИЙ**.

БРАШЕОУЦИ мн. (2) (*назва села у Молдавському кня- зівстві*): мы стефа(н) воево(д)а... знаменіто чини(м)... оже... дали и потврдили есмы томоу стоמוу монастыроу села... на имъ... васкооуци и брашеоуци (Сучава, 1462 Cost. D. 10); и(ни) никто да несмѣтъ ты(х) монастырски(х) лю- ди... о(т) брашеоуци... соудити ани глобоу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 Mih. Doc. 125).

ФОРМИ: *наз. брашеоуци* 1 (1462 Cost. D. 10); *зам. род. от брашеоуци* 1 (1467 Mih. Doc. 125).

Див. ще **БРАШОВЦИ**.

***БРАШОВЛѢНИНЪ** див. ***БРАШОВѢНИНЪ**.

***БРАШОВСКИЙ** прикм. (2): а кто своего должника ли- це(м) <познал>, а оускоче(т) права жадати о своемъ долгу, шо бы пошо(л) до брашова, та шо бы оучинили имъ право ра(д)ци брашовсти на его должника (Сучава, бл. 1435 Cost. II, 692); мы александръ воевода... знаменито чи- ни(м)... оже... дали есмы се(с) ли(ст) нашъ... оусен землн бръсовской (Васлуй, 1449 Cost. II, 742).

ФОРМИ: *дав. одн. ж. бръсовской* (1449 Cost. II, 742); *наз. мн. ч. брашовсти* (бл. 1435 Cost. II, 692).

Див. ще **БРАШЕВСКИЙ**.

Пор. ***БРАШОВЪ**.

БРАШОВЦИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князів- стві*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастыреви... што на быстрици два села на има митюковци и брашовхи (Сучава, 1411 Mih. Alb.).

ФОРМИ: *наз. брашовци* (1411 Mih. Alb.).

Див. ще **БРАШЕОУЦИ**.

***БРАШОВЪ** ч. (10) (*назва міста у Молдавському кня- зівстві*) Брашов: а кто иметъ повезти сукно до брашова, на головное мыто, у сучавъ, отъ гривну три гроши (Су- чава, 1408 Cost. II, 631); а кто имет повезти соукно до бра- шова, на головном мытъ, оу сочавъ, от гривны по три грош (Сучава, 1456 Cost. II, 789).

ФОРМИ: *род. одн. брашова* (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 675; 1435 Cost. II, 692; 1437 DIR № 8; 1456 Cost. II, 789); *місц. одн. оу брашовѣ* (1435 Cost. II, 692).

Див. ще **БРАШЕВЪ**.

***БРАШОВѢНИНЪ** ч. (24) (*назва особи за місцем про- живання, пор. *Брашовъ*) брашовънин: Стефанъ воевода... даемъ се(с) нашъ листь вѣсьмъ брашовльномъ (Устя Башія, 1435 Cost. II, 676); пишетъ господство ми приателемъ господ- ства ми, вѣсьмъ Брашовльномъ (Дольний Торг, 1475 BD II, 336).

ФОРМИ: *знах. одн. брашовнина* (1452 Cost. II, 760); *наз. мн. брашовъни* 8 (1435 Cost. II, 695; 1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 760; 1458 BD II, 262); *брашовъне* 2 (1452 Cost. II, 760; 1458 BD II, 262); *брашовльне* 1 (1435 Cost. II, 677); *дав. мн. брашовльномъ, брашовльномъ, Бра- шовльном* 8 (1435 Cost. II, 692; 1448 Cost. II, 741; 1449 Cost. II, 742; 1452 Cost. II, 759; 1455 Cost. II, 771; 1458 BD II, 261; 1475 BD II, 336); *брашовльномъ* 2 (1435 Cost. II, 676, 677); *знах. мн. брашовъни* 1 (1449 Cost. II, 743); *Бра- шовъне* 1 (1458 BD II, 262).

БРАА ч. (2) (*особова назва, молд., пор. болг.* Браян): мы юга воевода... знаемо чини(мь)... оже ты(и) истынный слоуга нашъ панъ браа... слоужит(т) на(мъ) правою и вѣр- ною слоужбою (б. м. н., бл. 1400 Cost. I, 26).

ФОРМИ: *наз. одн. браа* (бл. 1400 Cost. I, 26); *дав. одн. браеи* (бл. 1400 Cost. I, 27).

БРЕБЪ ч. (1) (*особова назва*): мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже тотъ истынный слуга нашъ ще- фанъ бребъ служилъ намъ право и вѣрно (Сучава, 1443 Cost. II, 138).

ФОРМИ: *наз. одн. бребъ* (1443 Cost. II, 138).

***БРЕГЪ** див. ***БРЪГЪ**.

БРЕЗЕНСКИЙ прикм. (1) (пор. Brzeziny в Польщі): Мы воинехъ... ярчибискупъ гнѣзденски...маѣци з бѣлавъ брезенски... слобуемы и записуемы са... воеводѣ землѣ молдавской... безо лѣсти и без хитрости (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. ч. брезенски (1433 P 122).

***БРЕХОВИЧЪ** ч. (2) (особова назва): а далъ есмь и землю ролъную и съ сьножатъми... о(т) бѣлошевѣ сьножати по куцеву ниву, а по бреховича дубѣе (Казимир, п. 1349 P 3).

ФОРМИ: род. одн. бреховича (п. 1349 P 3).

***БРИНДИНЪ** прикм. (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... слоуга наш Жоуржа сынъ Банчи Продънескоула и оуноука его Мика дочка Вриндина (1)... и продали... едно село на имѣ Срѣбѣи (Сучава, 1493 CVD 5—6).

ФОРМИ: наз. одн. ж. ! Вриндина 1 (1493 CVD 6); ! Врѣндина 1 (1493 CVD 6).

***БРЛИЧЪ** див. **БЫРЛИЧЪ**.

***БРОВАРЪ** ч. (2) (стп. browar, свн. brouwer) торгівля пивом: але оу томъ домоу абы корчмы не держали, ани ятки, ани бровара (Сучава, 1456 Cost. II, 791); але оу томъ домоу абы корчмоу не держали, ани ятки, ани бровара (Сучава, 1460 BD II, 276).

ФОРМИ: род. одн. бровара (1456 Cost. II, 791; 1460 BD II, 276).

БРОД див. **БРОДЪ**.

***БРОДЕЦЪ**¹ ч. (1) невеличкий брѣд: а хотарь еи долоу нистро(м)... исъ пасникою иванковы... и три брод(д)це на (д)нистрѣ (Нямц, 1456 DIR«А» 511).

ФОРМИ: наз. мн. брод(д)це (1456 DIR«А» 511).

Див. ще ***БРОДОКЪ**, **БРОДЪ**.

БРОДЕЦЪ² ч. (1) (назва озера у Чернігівській землі): я волчко боде(н)ковъски... визнавае(м) си(м) свои(м) листо(м)... и(ж)... продали есмо пану мартину гасто(в)товичю сѣлища наши на имѣ крѣхае(в)... исъ тыми озѣры которые слоухаю(т) к тому сѣлищу... на имѣ озѣро нѣже(н) а богачь... а бродецъ (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. бродецъ (2-а пол. XV ст. СПС).

***BRODISCZE** с. (1) місце, де був брѣд: Tohdy Burgabia... iechał so ziemiany na toht uyesd... y so staremy liudmy wiwył zemliu szco ku Pokossowczom panu Mirosławi od Bludnik hranicza, po Lipowy Lissok... a od Czezcwe ku Dnistru thanewicz (1) brodisczu i khanewicz Dworu (Галич, 1413 GL 48).

ФОРМИ: дав. одн. brodisczu (1413 GL 48).

***БРОДНАЯ** ж. (1) (назва річки у Троцькому воеводстві): И повела нас пани Василева А верхъ речки Бродное поущою, ловы своими (Луконица, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: род. одн. Бродное (1478 AS III, 17).

***БРОДНИНА** ж. (3) плата за користування бродом: а ктобы хотѣль оузѣти о(т) ни(х) мыто или брод(д)ниноу... таковыи да боуде(т) проклА(т) (б. м. н., 1429 DIR«А» 455); а таки(ж) коли медоу привезоу(т) о(т) свои(х) пасикъ... бродниноу шобы не платили ни оу которо(г) брода (Сучава, 1453 ПГОВ).

ФОРМИ: знах. одн. бродниноу, брод(д)ниноу (1429 DIR«А» 455; 1448 ДГПР; 1453 ПГОВ).

***БРОДНИЦА** ж. (1) (назва річки у Волинській землі): грань... зъ леса Лютыцею... къ Соколю... черезъ пусчу нашу и ловисча, подъ Чорный лесокъ нашъ, Бродницею берегъ леса подъ Белую гору (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

ФОРМИ: ор. одн. Бродницею (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

***БРОДОВ** ч. (1) (назва села у Волинській землі) Бродів перший: Также што придали есмо кн(А)зю Федору село Бродов (Луцьк, 1396 AS I, 20).

ФОРМИ: знах. одн. Бродов (1396 AS I, 20).

Див. ще ***БРОДОВО**.

***БРОДОВО** с. (1) (назва села у Волинській землі) Бродів перший: а се Азъ чюрило бродовъски далъ есм(ъ) село сво(е) бродово кнАзу федору данильевичю (б. м. н., 1385 P 28).

ФОРМИ: знах. одн. бродово (1385 P 28).

Див. ще ***БРОДОВ**.

БРОДОВЪСКИЙ ч. (1) (особова назва): а се Азъ чюрило бродовъски далъ есм(ъ) село сво(е) бродово кнАзу федору данильевичю (б. м. н., 1385 P 28).

ФОРМИ: наз. одн. бродовъски (1385 P 28).

***БРОДОКЪ** ч. (1) невеличкий брѣд: я Любаргъ Кгеде миновичъ... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... почонъ отъ Песчаньки бродку... до Любецкого мосту на болоте речъки Лютыцы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1—2).

ФОРМИ: род. одн. бродку (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

Див. ще ***БРОДЕЦЪ**¹, **БРОДЪ**.

БРОДЪ, **БРОД** ч. (51) брѣд (31): а хотарь ти(м) село(м)... потокомъ до тазлова... на великы пѣ(т)... гори поу(т)е(м) до великы бродъ (б. м. н., 1400 Cost. I, 37); тыи старци... оуказали старою границу и вочища межи дѣдошичи а межи жирАвою поченши о(т) малого криховца о(т) потока о(т) бродоу дорогою што идеть о(т) зоудечева к дѣдошичемъ (Зудечів, 1430 P 116); а коли боудет лед илѣ имоут ходити оу брод, тогди перевоза ни гроша да не дадоут (Сучава, 1460 BD II, 275); А пак наияснѣиши Ян Олбрахтъ... исъ прѣреченоу братію его милости, тогди имали би перевозити съ також на земли тоурецкого чьсарь черес Доунаи, али оу брод што съ зовет Облоучица (Гирлов, 1499 BD II, 423);

бродъ калугерски (1), калоугерски и бродъ (2) (назва броду у Молдавському князівстві): и такожде дали есмѣ имѣ мы (1) о(т) на(с) половина о(т) калоугерского бродоу (Сучава, 1447 Cost. II, 281); а мыто нигде да не имаю(т) платити ни по трѣгом ни по село(м)... ни оу калоугерски(м) броду (Сучава, 1470 DIR«А» 523); каменныи брод (5), каменныи брод (2) див. **КАМЕНИ**; Къ лимановъ брод (1) див. **КЪЛИМАНОВЪ**; лисичии бродъ (5) див. ***ЛИСИЧАНИ**; нѣсчаныи бродъ (2) див. ***ПѢСЧАНИИ**; цоцоринъ бродъ (2) див. ***ЦОЦОРИНЪ**.

ФОРМИ: наз. одн. брод(д) 1 (1423 Cost. I, 154); броу(д) 1 (1437 Cost. I, 541); зам. род. до бродъ 1 (1400 Cost. I, 37); род. одн. бродоу, броду 10 (1366 P 14; 1430 P 116; 1431 Cost. I, 317; 1437 Cost. I, 541; 1447 Cost. II, 281; 1461 BD I, 45; 1495 ВМЗД); брода 5 (1435 МЭФ; 1453 ПГОВ; 1473 BD I, 183, 184); брод 4 (1488 BD I, 356; 1492 Cost. S. 162; 1497 BD II, 109; 1499 BD II, 135); знах. одн. бродъ, брод (1366 P 14; 1400 Cost. I, 37; 1408 Cost. I, 61; 1409 Cost. I, 65; 1422 P 97; 1448 ДГПР; 1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 275; 1473 BD I, 183; 1495 ВМЗД; 1499 BD II, 423 і т. ін.); ор. одн. <бро>домъ (1448 Cost. II, 342); місц. одн. на (оу) броду, бро(ду) 4 (1446 DIR«А» 485; 1454 Cost. II, 508; 1470 DIR«А» 523; 1471 BD I, 159); на (у) брод(д) 2 (1429 DIR«А» 455; 1454 Cost. II, 508); наз. мн. зам. ор. межи бродове (1467 BD I, 120); дав. мн. брода(м) (1453 ПГОВ); знах. мн. броды (1455 Cost. II, 531); місц. мн. на бродо(х) (1454 Cost. II, 513).

Див. ще ***БРОДЕЦЪ**¹, ***БРОДОКЪ**, ***ПЕЩАНИИ БРОДЪ**.

БРОНИТИ дієсл. недок. (2) (стп. broпіс) 1. (кому) боронити, забороняти (1): а пакъ ли бы нашъ г(с)подарь нынѣшнии и потомъ будущиши што бы мыслили, а любо хотѣли починати противъ г(с)подаря крола коруны пол(с)коѣ, тогды мы имамы нашихъ г(с)подарии о(т) того внимати и не дати имѣ и бронити (Сучава, 1395 Cost. II, 613).

2. (кого проти кого) обороняти, боронити, захищати (кого від кого) (1): а мы такожъ подлугъ его слобоу... записали са есмы и присагли прере(ч)ниному паноу владиславови, кролеви... помагати и бронити его на протнвоу каж-

дому непріАтелю его и короуны полскои (Сучава, 1434 Cost. II, 666).

ФОРМИ: *инф.* броннти (1395 Cost. II, 613; 1434 Cost. II, 666).

Див. ще **БОРОНИТИ 1, 3, БОРОНИТИ СЪ, ЗАБОРОНЯТИ, ОБОРОНИТИ, ОБРОНИТИ, ПРОТІВЪБОРОНИТИ СА.**

БРОННЪ *присл.* (1) (*стп.* bronnie) зброино, зі зброєю: то (1) прибъжѣть на чужѣи домъ броннъ а уране(и) (XV ст. ВС 6 зв.).

Див. ще **ОБРОНЪ.**

БРОЩЪНИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тА(м) мы видѣвш(е) и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми и(м), оу нашей земли, села на имѣ кълимънешн... и на тоутовъ, брощъни (Сучава, 1448 Cost. II, 316); А хотар томоу селоу Оурджичънильоръ почени от концеъ поле... оу краи доуброви от Брощан (Сучава, 1491 BD I, 449).

ФОРМИ: *наз.* брощъни (1448 Cost. II, 316); *род.* Брощан (1491 BD I, 449).

БРОУДОУР *див.* **БРОУДОУРЪ.**

БРОУДОУРЕЩИ *мн.* (5) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвшѣ его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... потвѣрдили есми емоу... оу нашей земли села на васлоуя на имѣ броудоурещи где домъ его и селище фоундеово (Васлуй, 1436 Cost. I, 475); И оуставши наши слоуги... та дали свою част село половина от Броудоурещи... паноу Доума ключникоу (Сучава, 1488 BD I, 325).

ФОРМИ: *наз.* броудоурещи 1 (1436 Cost. I, 475); **Броудоурещи** 1 (1469 BD I, 134); *род.* Броудоурещи (1488 BD I, 325).

***БРОУДОУРЪ** *див.* **БРОУДОУРЪ.**

БРОУДОУРЪ, БРОУДОУР *ч.* (21) (*особова назва, молд., слов.* бродъ): И оуставше сА наш(и) вѣрни болѣре пан Доумъ ключничи и брат его Пѣтроу Броудоур та заплатили оуси тоты выш(е)писаніи пинъзи... оу роуки слоугам нашим (Сучава, 1486 BD I, 289); А на то есть... вѣра наших бояръ: в. п. Доумы... в. п. Доумы Броудоура (Ясси, 1500 BD II, 173).

ФОРМИ: *наз. одн.* Броудоур, Броудоуръ 4 (1486 BD I, 289; 1499 BD II, 140, 425, 444); *зам. дав.* потвѣрдили... Пѣтроу Броудоуръ тое... село 2 (1486 BD I, 289, 290); *род. одн.* Броудоура (1489 BD I, 367; 1498 BD II, 126; 1499 BD II, 130, 136, 144, 148, 155, 160, 163, 167; 1500 BD II, 173, 175; Cost. S. 231; SD 7).

***БРУДЦОВЪ** *ч.* (1) (*назва села у Польці, пор.* Brudzew): Мы воицехъ... ярцибискупъ гнъзденскіи... марцинь с калинова сирадскіи... ярантъ з брудцова влоцлавскіи... слоубемы и записуемы сА стецку воеводъ... безо лсти и без хитрости (Ланчица, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: *род. одн.* брудцова (1433 P 122).

***БРОУДЪ** *див.* **БРОДЪ.**

***БРУМАРЕВЪ** *прикм.* (3) \diamond брумарева пасика (1), пасика Брумарева (1) (*назва пасіки у Молдавському князівстві*): яко да оутвѣрдимъ... монастырю... на кигачи една пасика, на имѣ брумарева пасика, и съ польною (Сучава, 1447 Cost. II, 281); мы, Стефан воевода... (знамени)то чинимъ... оже... дали и потвѣрдили есми тому свѣтомоу нашему монастырю от Молдавица... една пасика, где была пасика Брумарева (Сучава, 1473 ШКН 164); По яна Брумарева (1) *див.* **ПОАНА 1.**

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* Брумарева, брумарева (1447 Cost. II, 281; 1473 ШКН 164).

***БРУНАТЪНИИ** *прикм.* (1) (*стп.* brunatny, *стп.* brunatny, *свн.* brunat, *лат.* brunaticus) темно-коричневий: А губка даль шобу свою куничюю дорогимъ сукномъ брунатнымъ пошита за ѣ гривень пани хонъци (Перемищль, 1378 P 26).

ФОРМИ: *ор. одн. с.* брунатнымъ (1378 P 26).

БРУНОВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А на то послуш... русь ганко петько брунович (Львѣв, 1368 P 16).

ФОРМИ: *наз. одн.* брунович (1368 P 16).

! БРОУТОУ \langle БРАТОУ \rangle *див.* **БРАТЬ.**

***БРУШАНЕ** *мн.* (1) (*назва людей за місцем проживання*) брушани: Што твоя милость пишешъ, господаръ мой, до мене о тыхъ людѣхъ о Брушанъхъ, о пошлинахъ, ино я, господару, Олькирда не помню (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: *місц. о* Брушанъхъ (п. 1444 АкЮЗР I, 17).

***БРЪГАРЪ** *див.* ***БОУРГАРЪ.**

БРЪГОВЪ *див.* **БРЪГОВЪ.**

***БРЪГЪАНИ** *мн.* (1) (*назва села на ріці Бирладі у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвшѣ правою и вѣрною его слоужбою до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли оу молдавскои села бръгъани (на бръладъ и стънижани) и сръби на текоу(ч) (Сучава, 1437 Cost. I, 536).

ФОРМИ: *знах.* бръгъанн (1437 Cost. I, 536).

БРЪГЪАНИИ *мн.* (2) (*назва села на ріці Молдаві у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы видѣвшѣ его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрдили есми емоу оу нашей земли оу молдавскои... села на имѣ Бръгъаніи на Молдавъ, и Вербіа на Жежию (Сучава, 1487 BD I, 294).

ФОРМИ: *род.* Бръгъаніи (1487 BD I, 294).

***БРЪДЕЩИ** *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): хотар... дорогою що идет межи Бръдещи и межи Ліещи (Бирлад, 1495 BD II, 63).

ФОРМИ: *род.* Бръдещи (1495 BD II, 63); *ор.* Бръдещи (1495 BD II, 63).

БРЪДЪЦЕЛЪ, БРЪДЪЦЕЛ *ч.* (9) (*назва річки у Молдавському князівстві*): мы петръ воевода... знаменито чини(м)... иже... потвѣрдили есми хотаръ стому монастырю о(т) молдавици селоу и(х), на оуси бръдъцель (Сучава, 1456 Cost. II, 582); А митрополит наш Феоктист коупил па(к) на тихъ пинъзи... другоое село на имѣ Михъещи на Бръдъцел (Сучава, 1488 BD I, 347).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бръдъцел 1 (1484 BD I, 285); *зам. род.* на оуси бръдъцель 1 (1456 Cost. II, 582); *род. одн.* бръдъцел(л) (1456 Cost. II, 582); *місц. одн.* на Бръдъцел 3 (1484 BD I, 285, 286; 1488 BD I, 347); *па* Bradceli 2 (1465 GL 176); *на* Бръдъцель 1 (1464 BD I, 84).

БРЪЕСКОУЛ *ч.* (5) (*особова назва, молд., пор. болг.* Брайо): коупил тое село пан Петроу Бръескоул (Сучава, 1480 BD I, 246).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бръескоул (1480 BD I, 246); *род. одн.* Бръескоула (1480 BD I, 246).

БРЪЖОВЪНИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвшѣ его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвѣрдили есми его очи(п)оу... села на имѣ... коучоультеши и бръжовъни (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

ФОРМИ: *наз.* бръжовъни (1448 Cost. II, 342).

***БРЪЗЕТА** *див.* ***БРЪЗОТА.**

***БРЪЗОТА** *ж.* (4) (*назва річки у Молдавському князівстві*): и еще есми дали прѣ(д)реченном(у) болѣрин(у)... села на бръзетъ (Сучава, 1445 Cost. II, 218); мы стефан воевода... чинимъ знаменито... оже прѣдоша прад нами... слоуга наш Татоул... и продал... едно мѣсто от поустиини на Бръзотъ (Дольний Торг, 1466 BD I, 113); Тамъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... далі и потвѣрдили есми емоу... селище Татоулово... и на верхъ Бръзотъ оу крѣници калоугеровъ (Сучава, 1468 BD I, 130).

ФОРМИ: *род. одн.* бръзотъ 1 (1448 Cost. II, 323); *Бръзотъ* 1 (1468 BD I, 130); *місц. одн.* на Бръзотъ 1 (1466 BD I, 113); *на* бръзетъ 1 (1445 Cost. II, 218).

БРЪЗОТЕЩИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы видѣвшѣ его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрдили есми емоу... села на имѣ Гостиещи... и Бръзотещи на Быстрици (Сучава, 1459 BD I, 35).

ФОРМИ: наз. Бръзотещи (1459 *BD* I, 35); дав. Бръзотещем (1459 *BD* I, 35—36).

БРЪЗОТЬ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... чиним знаменито (в ориг. знаменито. — Прим. вид.)... оже придоша прад нами... слоуга наш Татоул от Бръзотъ... и продал от своего оурика и от своего хотара едно място от поустины на Бръзотъ (Дольний Торг, 1466 *BD* I, 113).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от Бръзотъ (1466 *BD* I, 113).

***БРЪКАЧЕ** ч. (2) (назва потоку у Молдавському князівстві): А хотарь томуо селоу... поченше... от моста Хасниш право до обръшїа потока Бръкачелоуи, и от обръшїа Бръкачелоуи до обръшїа потока Лоупон (Сучава, 1473 *BD* I, 183).

ФОРМИ: род. одн. молд. Бръкачелоуи (1473 *BD* I, 183).

БРЪЛАД¹ ч. (47) (назва ріки у Молдавському князівстві) Бирлад: тьмь мы видѣвши его правую и вѣрную слоужбу до на(с)... дали есмы емоу... три села єдино село на кобыль... дрогоое село на оустїи жеравиѣ... а третїе село на бръладѣ (Сучава, 1414 *DIR* «А» 441); Там мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до нас... дали и потврьдили есмы емоу... половина село на Бръладѣ (Гирлов, 1499 *BD* II, 140).

ФОРМИ: наз. одн. зам. ор. село... межи Брълад и межи Стебник (1490 *BD* I, 387); род. одн. Брълада, бръла(д) (1448 *Cost.* II, 324, 359; 1495 *BD* II, 63, 64); знах. одн. Брълад, бръла(д) (1414 *DIR* «А» 441; 1429—1430 *ВAM* 25; 1495 *BD* II, 63, 64); ор. одн. берладо(м) (1433 *Cost.* I, 359); місц. одн. на (оу) Бръладѣ, бръладѣ, Брълада 27 (1414 *DIR* «А» 441; 1429—1430 *ВAM* 25; 1433 *Cost.* I, 359; 1442 *Cost.* II, 101; 1448 *Cost.* II, 324; 1460 *BD* I, 41; 1469 *BD* I, 134; 1488 *BD* I, 362; 1495 *BD* II, 41; 1499 *BD* II, 140 і т. ін.); на (оу) бръла(д), Брълад 3 (1442 *Cost.* II, 101; 1449 *Cost.* II, 385; 1495 *BD* II, 43); на Берладѣ 1 (1488 *BD* I, 363); на Берлад 1 (1490 *BD* I, 394); (оу) Брълад 1 (1490 *BD* I, 394); оу Бръладоу 1 (1495 *BD* II, 41).

***БРЪЛАД**² ч. (21) (назва міста у Молдавському князівстві) Бирлад: а львовчане што имуть поити до браилово... или у баковѣ или у берладѣ, тамъ имуть дати, отъ гривну по полъвтора гроша (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); пи(с), оу бръла(д) (Бирлад, 1439 *Cost.* II, 714); И тиж пак оу том промыслили есмо та смо пожаловали... оуси оубогїи людї от наш тръг от Брълад (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: род. одн. Брълада, Бръла(д), Брълад (1429—1430 *ВAM* 25; 1434 *Cost.* II, 675; 1495 *BD* II, 63, 64); дав. одн. Бръладоу (1495 *BD* II, 63, 64); місц. одн. оу Берладѣ, берладѣ 4 (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1460 *BD* I, 274, 275); оу Бръладѣ, бръладѣ 3 (1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* I, 41; 1495 *BD* II, 64); оу Берлади 2 (1435 *Cost.* II, 680; 1456 *Cost.* II, 790); оу берла(д), Берлад 2 (1460 *BD* II, 275; 1467 *Cost.* S. 69); оу бръла(д), Брълад 2 (1439 *Cost.* II, 714; 1495 *BD* II, 64).

Див. ще ***БРЪЛАДСКИЙ** (бръладский тръгъ).

***БРЪЛАД**³ ч. (2) (назва озера у Молдавському князівстві): А пак оу озеро оу Брълад, що на оустїе Жероула, да нмает съ паном Тоадером писарем нашим оба чътвертоую част (Сучава, 1496 *BD* II, 89).

ФОРМИ: род. одн. Брълада (1496 *BD* II, 89); місц. одн. оу Брълад (1496 *BD* II, 89).

***БРЪЛАДСКИЙ** прикм. (3): дае(м) виданїе твоеи мл(с)ти, аже остаха ваши людїе... оу виноу прѣ(д) соу(д)ци бръла(д)ски (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675);

бръладский тръгъ (1), тръгъ бръладъскыи (1) (назва міста у Молдавському князівстві) Бирлад: дали есмы монастырю о(т) быстрици... мыго о(т) бръладского тръга (б. м. н., 1422 *DIR* fig. 35); а мы есмы дали нашему милому братоу, стефану воеводи... городъ келїю... и державоу о(т) тоутовою и тръгъ бръладъскыи съ усею волостию (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682).

ФОРМИ: род. одн. ч. бръладского (1422 *DIR* fig. 35); знах. одн. ч. бръладъскыи (1435 *Cost.* II, 682); ор. мн. бръла(д)ски (1434 *Cost.* II, 675).

Пор. ***БРЪЛАД**².

***БРЪЛАДСКЪ** див. ***БРЪЛАДСКИЙ**.

***БРЪЛАДЪ** ч. (1) (особова назва): еще есмы емоу дали шесть челѣ(д) цыганскы(х), на имѣ брълада и доумитра и боуздоугана и косте и микоулица и пичорога (Сучава, 1446 *Cost.* II, 238).

ФОРМИ: знах. одн. брълада (1446 *Cost.* II, 238).

***БРЪЛАДЪСКИЙ** див. ***БРЪЛАДСКИЙ**.

***БРЪЛАЗЕЛЪ** див. ***БРЪЛЪЗЕЛЪ**.

***БРЪЛЪЩЫ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): а хота(р) тьмь села(м) (в ориг. селала(м). — Прим. вид.)... на могилу оу гл(одъ), та о(т) толѣ... до хотарь брълещы(м) (Сучава, 1428 *Cost.* I, 209).

ФОРМИ: дав. брълещы(м) (1428 *Cost.* I, 209).

***БРЪЛИНСКИЙ** прикм. (5) (пор. Брълинци у Молдавському князівстві): били дани тоти н цркви ис пови... й црко(в) бръли(н)скаа (Сучава, 1490 *DC* 147);

Брълинский потокъ (3), потокъ Брълинскыи (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): А хотар Драгомирешем, що соут на оустїе Брълинского потока, из верха... става Крълижаном, да ест оусе долоув потоком Брълинскым (Гирлов, 1499 *BD* II, 154—155).

ФОРМИ: род. одн. ч. Брълинского (1499 *BD* II, 153, 154); ор. одн. ч. Брълинскым (1499 *BD* II, 155); наз. одн. ж. бръли(н)скаа (1490 *DC* 147).

***БРЪЛИЧКА** ч. (1) (особова назва): мы болре... александра воеводи... па(н) гораецъ и бра(т) его станицла(в), па(н) бръли(ч)ка... знаемо чини(м)... н(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнАгини ри(м)ганлѣ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142).

ФОРМИ: наз. одн. бръли(ч)ка (1421 *Cost.* I, 142).

БРЪЛИЧЪ див. **БЫРЛИЧЪ**.

БРЪЛИЧЪ див. **БЫРЛИЧЪ**.

БРЪЛЪДЕСКОУЛ ч. (2) (особова назва): А такожде прїиде прад нами... слоуга наш Бьлко Брълѣдескоул... и продал одноу пасикоу... слоугам нашим (Сучава, 1483 *BD* I, 274—275).

ФОРМИ: наз. одн. Брълѣдескоул (1483 *BD* I, 274); дав. одн. Брълѣдескоул (1483 *BD* I, 275).

***БРЪЛЪДЕЦЪ** ч. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): тьмь мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потврьдили есмо имѣ... монастырь, на оустїе брълѣдецъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324).

ФОРМИ: род. одн. брълѣдецъ (1448 *Cost.* II, 324).

***БРЪЛЪЗЕЛЪ** ч. (4) (назва річки у Молдавському князівстві): тьмь мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... потврьдили есмы емоу... села... на имѣ брѣудоурещи... и на врѣ(х) брълазела бозїане (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 475); Тьмь мы видѣвши их правую и вѣрною слоужбою до нас... потврьдили есмо им... села на имѣ Брѣудоу(рещи)... и Сакалышещїи на Бьрлѣзелу (Сучава, 1469 *BD* I, 134).

ФОРМИ: род. одн. брълазела (1436 *Cost.* I, 475; 1467 *BD* I, 118); місц. одн. на Брълѣзелѣ 1 (1467 *BD* I, 119); на Бьрлѣзелу 1 (1469 *BD* I, 134).

БРЪЛЪЛЪЩІИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): и досталось мърини, оу еи ча(ст), села, на доумитрѣ, на имѣ шо(л)дѣнїи и брълѣлѣщїи (Сучава, 1493 *Cost.* D. 45).

ФОРМИ: наз. брълѣлѣщїи (1493 *Cost.* D. 45).

***БРЪЛЪ** див. **БЫРЛЪ**.

БРЪНДОУШЕ ж., невідм. (2) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... слоуга наш Шербан и Бръндоуше, непоата Жоуржа Шеканоула... и продали свою правую отниноу (б. м. н., 1494 *BD* II, 38).

*БРЪНЄЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): також(е) есми дал(и) сел(о)... на има... бръне(ш)и (Сучава, 1429 *Cost.* I, 248).

ФОРМИ: наз. бръне(ш)и (1429 *Cost.* I, 248).

*БРЪНЗА *ж.* (1) (назва села на Буковині): били дани тоти њ цркви. . Єї црکو(в) ис попо(м) оу брънзи (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: *мн.* одн. оу брънзи (1490 *DC* 147).

*БРЪСА *ж.* (4) (назва адміністративно-територіальної одиниці у Молдавському князівстві): прїиде кь г(с)во ми посо(л) о(т) брашева и о(т) бръсь... и просили оу г(с)ва ми мирь и мыто (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709); мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже... дали есми сес наш лист прїателем нашим, оусим Брашовъном и оусим коупцем и оуси земли от Бръсь (Сучава, 1458 *BD* II, 261).

ФОРМИ: *род.* одн. бръсь, Бръсь (1437 *Cost.* II, 709; 1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 261).

*БРЪСАНОВЪ *прикм.* (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прад нами... дочка Петра спьтарь... и продала... половина село... Мърїи, дочки Бръсанова (Сучава, 1495 *BD* II, 76).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Бръсанова I (1495 *BD* II, 76); *зам. дав.* продала Мърїи, дочки Бръсанова I (1495 *BD* II, 76).

Пор. БАРСАНЪ.

*БРЪСАНЪ *див.* БАРСАНЪ.

*БРЪСОВСКИЙ *див.* *БРАШОВСКИЙ.

*БРЪСОМЪНЄ *див.* БЪРСОМЪНЄ.

*БРЪТАНОВЪ *див.* БРАТАНОВЪ.

БРЪТІЄЩИ *див.* БРАТІЄЩИ.

БРЪТІЄЩИ *див.* БРАТІЄЩИ.

БРЪТОУЛЕЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже... дали и потврдили есми им оу нашеи земли... села на имь Брътоулеши и Феделешанїи (Сучава, 1491 *BD* I, 445).

ФОРМИ: наз. Брътоулеши (1491 *BD* I, 445).

*БРЪТАЄВИЧЪ *див.* БРАТЪЄВИЧЪ.

*БРЪХЄЧЪ *див.* *БЕРХЪЧЪ.

БРЪЛАРЬ *ч.* (1) (особова назва): а при томъ были судьы и свѣдци пайъ ходко чемерь... и голобутъ и брыларь (Зудєчѣв, 1411 *P* 80).

ФОРМИ: на . одн. брыларь (1411 *P* 80).

*БРЫЧНОЕ *с.* (1) (назва урочища у Подільській землі): тамъ же есмо копєць успалы, грани на лыти выпєсаты велилы: одьтоль уверхъ рички Дидовки до гостынца Винницкаго, а гостынцемъ... до рики Згару, нижеи урочища Брычнаго (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8).

ФОРМИ: *род.* одн. Брычнаго (1430 *ГВКЛ* 8).

*БРЪДЪЦЄЛЪ *див.* БРЪДЪЦЄЛЪ.

*БРЪЛАДЪ¹ *див.* БРЪЛАД¹.

*БРЪЛАДЪ² *див.* *БРЪЛАД².

*БРЪЛИЧЪ *див.* БЫРЛИЧЪ.

*БРЪХЄЧЪ *див.* *БЕРХЪЧЪ.

*БРЪГЪ *ч.* (5) (*цс.* бръгъ) 1. берег (4): мы романъ воевода молдавский и дѣдичъ оусен землѣ волошской о(т) плонны аже до брегу моря... слюбили есми и слюбуемъ... вьрна служба служити (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); (а хо)тарь емоу почавши о(т) лѣвьтъ на бръгъ пото(ка) м)огила копана (Сучава, 1414 *Cost.* I, 111).

2. кїнець, край (1): а ту исыпали могилу межѣ дубо(м)ъ а межѣ буко(м)ъ на полку а о(т) ближышего реченого бука Ако стоить на брегъ долины прость на дубъ (Галич, 1404 *P* 68).

ФОРМИ: *род.* одн. брегъ (1393 *Cost.* I, 13; *Cost.* II, 607); *знах.* одн. бръгъ 2 (1414 *Cost.* I, 111); брегъ 1 (1404 *P* 68).

Див. ще БЕРЕГ.

БРЪСТЪСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Brześć Kujawski у Польщі): Мы воицехъ з бжїей мл(с)ти ярцибискупъ гнзденский... янъ з лихина бръстьский ярантъ з брудцова влоцлавский... слюбуемы и записуемы са стецку воеводѣ землѣ молдавской и дѣтемъ его (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. ч. бръстьский (1433 *P* 122).

БРЯН *див.* БРАН.

БРЯНСКИЙ *прикм.* (1) (*пор.* Брянськ у Чернігово-Сіверській землі): а то(т) де манасты(р) пече(р)скїи з приделами своими... и з ынши(ми) тремя монастыри Сиве(р)ской земли че(р)ниговски, брянски, новгоро(д)ка сиве(р)ского... былъ з веко(в)... самъ в себѣ ставропигїя (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. брянски (1481 *ГПМ*).

БРАН, БРЯН *ч.* (2) (особова назва): а при томъ был хн(а)зь Василей Лукомский... а пан Дорг, а пан Бран (Берестя, 1448 *AS* I, 44); А при томъ былъ: князь Михайло Сенъгкушковичъ... панъ Андрушко Матецкий, панъ Бран Радовицкий (б. м. н., 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

ФОРМИ: наз. одн. Бран, Брян (1448 *AS* 1,44; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

*БРАСЛАВЛЪ *див.* *БРАСЛАВЛЪ.

БРАСЛАВСКИЙ *див.* БРАСЛАВСКИЙ.

*БРАСЛАВЪСКИЙ *див.* БРАСЛАВЪСКИЙ.

БРАЦЛАВСКИЙ *див.* БРАСЛАВСКИЙ.

*БУБЕЛСКИЙ *див.* БЫБЕЛЪСКИЙ.

БУБЕНЪ *ч.* (2) (особова назва): И князь Костянтинъ перед нами рекъ: правда есть, служить въ мене боаре Смоленские Бубенъ, а Дуденковъ Суморокъ доброволно зъ сукни безъ имъней (Вільна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: наз. одн. Бубенъ (1495 *АЛМ* 83); *род.* одн. Бубна (1495 *АЛМ* 83).

*БУБНОВ *ч.* (1) (назва села у Волинській землі) Бубнів: н я, познав по соби, иже с тоє раны маю пойти перед Бог... записую жонъ своей Мари: Стволовичи... Бубнов, Горъчов (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах.* одн. Бубнов (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

*БУБНОВИЦЯ *ж.* (2) (назва долини у Подільській землі): а одь долины Бубновыни черезъ лись стежкою до долины Лоточное, где также есмо грань на явори вьтєсалы и копєць учыныты велилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8).

ФОРМИ: *род.* одн. Бубновыци (1430 *ГВКЛ* 8).

*БУГАЄВЪ *прикм.* (1) ◇ (лѣсь) бугаєвъ *див.* Лѣсь.

ФОРМИ: *ор.* одн. ч. бугаєвомъ (1459 *P* 171).

БУГАИЧОВЦИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вьрною службою до на(с)... дали есми ему... едно село... на имь бугаичовци (Сучава, 1446 *Cost.* II, 241).

ФОРМИ: наз. бугаичовци (1446 *Cost.* II, 241).

*БУГДАНЪЧИЧЪ *ч.* (1) (особова назва): н мы есмы тому исному мишеви и его дѣтемъ дали есмы фецевич(ч) двориче и бугданъчича оу новосельцехъ на вьки (Перемишль, 1390 *P* 175—176).

ФОРМИ: *род.* одн. бугданъчича (1390 *P* 176).

*БУГЪ *ч.* (1) (назва річки) Західний Буг: се я князь юрія холмський... придали есмо к цркви бжои... села стрижово... цуцнево з обема береги обаполь бугу (Холм, 1376 *P* 22).

ФОРМИ: *род.* одн. бугу (1376 *P* 22).

БОУД, БОУДИ *спол.* (2) (зв'язує члени речення) (розділово-перелічувальний, чергується із столучниками а л ю б о, и л и) або, чи то: Ино хто исказить тотъ обычаи злоствивы прїказоуемы... абы каждый соудья и староста... колї за соудовыи вїны оу ко(г) заклады беруотъ боуди се конї алобо волы алобо што иное абы того межї собою не делали (!) (XV ст. *ВС* 11—11 зв.); А кто би хотил пороушити сїє наше данїє, боуд ми сами или боаре наши или боуд кто, таковыи да ест проклать от господа бога (Бистриця, 1457 *BD* I, 5).

БОУДА *ч.* (6) (особова назва, молд. будэ «буда»): а на то естъ вѣра ... пана тадора постелика и вѣра пана боуда столника (Коломия, 1448 *Cost.* II, 306); И оуставши наши слоуги... та заплатили оуси тоти... пиньзи... оу роуки слоузъ нашему Сими Бенъ и сестри его Моуши и братаничю их Боуди (Ясен, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн.* Боуда 3 (1488 *BD* I, 361; 1497 *Cost.* S. 223; 1500 *BD* II, 175); *зам. род.* вѣра пана боуда 1 (1448 *Cost.* II, 306); *дав. одн.* Боуди (1497 *Cost.* S. 223; 1500 *BD* II, 175).

БОУД ГДЕ, БОУДИ ГДЕ *присл.* (12) 1. (*вказує на певн-значене місце*) будь-де, де-небудь (10): тѣм (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣвше правою и вѣрною и(х) слоужбою до на(с)... дали есми и(м) обомѣ... селище... и съ вѣсьмѣ трѣнїе(м) шо соу(т) близко милѣтина и на поли боу(д) где оу томѣ хотари везде (Сучава, 1443 *Cost.* II, 144); А кто оусхочет тих люди соулити, или дицковати, или мито от них брати... а имѣ ничто да (*в ориг.* никто даа.— *Прим. вид.*) не заборонено, и без мито, боуди где и оу котором мѣсть (Сучава, 1466 *BD* I, 96); мы Стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дали есми... листь... на то яко да е(ст) во(л)но и слобо(д)но послати свои Ѡ мажи по рыбу... или на озера или боу(д) где оу нашеи земли (Сучава, 1472 *ДГСВМ*).

2. (*вказує на напрям дії*) будь-куди, куди-небудь (2): А пак аж сѦ прилоучит та побѣгнет нѣкоторїи боярин или слоуга кроуль его милости до нас, или боуд где до нашеи земли... тот бы имал одослати сѣ до своего господарѣ... просьчи соби мироу (Гирлов, 1499 *BD* II, 421).

Див. ще **ВАРЕ ГДЕ.**

***БОУДЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмже мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу, оу нашеи земли... села на коврѣлоуно... и боудещи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 355).

ФОРМИ: *знах.* боудещи (1448 *Cost.* II, 355).

БОУДЕЩИИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): А також есми дали и потвѣрдили слоужу нашему Дашкоу... друоуге село на имѣ Боудещїи, тиж на Чорном потошѣ (Сучава, 1488 *BD* I, 323).

ФОРМИ: *наз.* Боудещїи (1488 *BD* I, 323); *род.* Боудещи (1488 *BD* I, 323).

БОУДИ *див.* **БОУД.**

БОУДИ ГДЕ *див.* **БОУД ГДЕ.**

***БУДИ КОТОРЫИ** *див.* ***БОУДЬ КОТОРЫИ.**

БОУДИ КТО *див.* **БОУДЬ КТО.**

***БОУДИЛЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Галицькій землі*) Будилѣв: и тако(ж) потвѣржаемѣ ему его села... по(д)ли снатина, на има гавриловци, и выше о(т) боуди(л)чи, на има половина шировци (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472).

ФОРМИ: *наз. зам. род.* о(т) боуди(л)чи (1453 *Cost.* II, 472).

БОУДИНЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Буденець: тѣмже мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... села на имѣ собранецѣ... и боудинци (Хотин, 1435 *DIR* «А» 465).

ФОРМИ: *наз.* боудинци (1435 *DIR* «А» 465).

БОУДІ КТО *див.* **БОУДЬ КТО.**

***БОУДІ ШО** *займ.* (41) будь-шо, шо-небудь: а што привезетъ изъ бесарабѣ или перецѣ, или баволну, или будь што, отъ Ѡ кантари, у баковѣ, польрубель серебра (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); да платѦ(т) о(т) тарѣ по Д гро(ш) по всеи нашеи земли и по всѣ(х) мыто(х) боу(дї) шо боуде(т) оу тарѣ опро(ц) соукна (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709); варе кого он пошлет от слоуг монастырских... с потрѣбами монастырскими до Келїи, или житомѣ, или медомѣ, или по рибоу, или пак боуд ис чимѣ, а мито да не имают платити (Путна, 1471 *BD* I, 159); А кто имет бантовати тых люд от тых сел, боуд оу чем... тот оузрит великое казни господства ми (Дольный Торг, 1475 *BD* I, 200).

ФОРМИ: *наз. одн.* боу(дї) шо (1437 *Cost.* II, 709); *дав. одн.* бу(д) чемоу (1463 *Cost.* S. 45); *знах. одн.* боуд шо, боу(д) шо 20 (1443 *ПГСММ*: 1447 *Cost.* II, 289; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759, 760; 1455 *Cost.* II, 531; 1456 *Cost.* II, 789; 1458 *BD* I, 9; *BD* II, 262; 1460 *BD* II, 274; 1466 *BD* I, 96 і т. ін.); *будѣ што* 1 (1408 *Cost.* II, 631); *боуд*

што 1 (1434 *Cost.* II, 668); *ор. одн.* боудї чимѣ 1 (1440 *ДВА* 32); *боу(д) чимѣ* 1 (1448 *Cost.* II, 362); *боуд ис чимѣ* 1 (1471 *BD* I, 159); *місц. одн.* боуд, боу(д) оу чем (чемѣ, чемѣ, че(м)) 12 (1444 *Cost.* II, 208; 1446 *Cost.* II, 251; 1449 *Cost.* II, 391; 1452 *Cost.* II, 760; 1454 *Cost.* II, 517; 1455 *Cost.* II, 531; 1458 *BD* I, 9; 1463 *Cost.* S. 45; 1472 *DIR* «А» 530; 1475 *BD* I, 200); *бу(д) оу чему* 1 (1449 *Cost.* II, 743—744).

Див. ще **ВАРЕ ШО, *ШТО БУДѣ.**

! БУД КАКАКОЕ <БУДѣ КАКОЕ> *див.* ***БОУДЬ КАКАКИ.**

***БОУД КАКИИ** *див.* ***БОУДЬ КАКИИ.**

***БОУД КАКЫ** *див.* ***БОУДЬ КАКЫИ.**

***БОУД КОЛВЕ КТО** *займ.* (1) будь-хто, хто-будь, хто-небудь: естли бы сѣ пригодїло нѣкотороу подданному, или боуд комоу от землѦх кроль его милости и предреченых братїях его милости, боуд колве комоу которѦ кривда и шкода от подданников наших... такової... да имает жадати справедливост от старост хотинских и черновских (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

ФОРМИ: *дав. одн.* боуд колве комоу (1499 *BD* II, 424).

Див. ще **БОУДЬ КТО, ВАРЕ КТО.**

***БОУД КОТОРИИ** *див.* ***БОУДЬ КОТОРЫИ.**

***БОУД КОТОРЫИ** *див.* ***БОУДЬ КОТОРЫИ.**

БОУД КТО *див.* **БОУДЬ КТО.**

***БУДОВАНЕ** *див.* ***БУДОВАНЬЕ.**

***БУДОВАНЬЕ** *с.* (2) 1. (*дія*) будування (1): Билѣ намѣ чоломѣ писарѣ нашѣ... панѣ Григорей Исаевич Громька,

о тымѣ, што перво сего дали есмы ему мѣстце городское и зѣ малоу улочкою на будованье двора его вѣ мѣстѣ Виленскомѣ... и билѣ намѣ чоломѣ, абыхмо то ему потвѣрдили листомѣ нашимѣ на вѣчностѣ (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5).

2. (?): (1): Пани Михайлова поведила, ижѣ за великого князѦ Швитрикгайла коли мой пан сына крестил оу пана ВасилѦ, Яцка, дозволил через мост оу будоване, оу дерево, сеножати ездит (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *знах. одн.* будованье 1 (1410 *АкВАК* XI, 5); *будоване* 1 (1478 *AS* III, 17).

БУДОЕЛЕ *с.* (1) (*назва озера у Молдавському князівстві*): мы, Стефан воевода...<знамени>то чинимѣ... оже... дали и потвѣрдили есми... нашему монастырю... на Пруть едно озеро... на имѣ Будоеле (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165).

ФОРМИ: *наз. одн.* Будоеле (1473 *ШКН* 165).

***БУДОРОЖЪ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Будераж: Паки же, снаднейшого ради отправоваия хвалы Божое пры церкви соборной, даемо надто подѣ Острогомѣ тому господину отцу владыще... село ... Будорожѣ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2—3).

ФОРМИ: *знах. одн.* Будорожѣ (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

БОУД ТО *част.* (1) (*підсилювальна*) навѣть: а те(ж) бы кто имѣ(л) твердостї наши алибо наши(х) пре(д)ковѣ, а на то спѣскаютсѦ не хотели бы кѣ правоу стати боу(д) то во дѣди(ч)ны(х) ре(ч)хѣ, тогды мы ты(и) твердостї о(т)-зывавы (!) а нї во што оборочаи (!) (XV ст. *BC* 15 зв.).

БУДУЛЬ *ч.* (2) (*особова назва, молд., слов.* боудити): мы боѦре господарѦ нашего александра воеводи... па(н) иваны(ш)... па(н) буду(л) знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... княгини ри(м)гаиль (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); тѦм (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣвше е(г) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... села, на имѣ... прокопѣни сѣ млиномѣ и избїшчу, где е(ст) данило и будуль (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540).

ФОРМИ: *наз. одн.* будуль, буду(л) (1421 *Cost.* I, 142; 1455 *Cost.* II, 540).

***БУДУЧИ** *див.* **БУДУЩИИ.**

***БУДУЧИИ** *див.* **БУДУЩИИ.**

***БУДУЧИЙ** *див.* **БУДУЩИИ.**

БУДУЩИИ, БУДУЧЫ *прикм.* (120) майбутній, будучий (5): а записали есмы тѣ дѣла вѣчне и непорушне вѣ сїй вѣкѣ и вѣ будучїи (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2);

А кто имъ пороушит и разорит, того да побьетъ богъ зде телом, а въ бѣдѣшымъ (*в orig. бѣдѣшымъ. — Прим. вид.*) вѣтъ доушеа (Сучава, 1466 *BD* I, 106); а хто учне(т) устоупатися... до боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва в се(и) въ(к) и в боудоушей (б. м. и., 1481 *ГПМ*);

напотомъ будучи (25) *див. НАПОТОМЪ*; напотымъ будучи (1) *див. НАПОТЫМЪ*; потемъ бждучи (1) *див. ПОТЕМЪ*; потомъ будучи (будуши) (66) *див. ПОТОМЪ*; потымъ будучи (1) *див. ПОТЫМЪ*.

2. (*у знач. именника*) нащадок (1): А мнѣ кн(А)зю Семѣну мѣшному не вступати сА в тѣ имѣнѣА, ни дѣтемъ моимъ... ни будущимъ моимъ не вступати сА в тѣ имѣнѣА, што сА достали брат(у) моему кн(А)зю Михайлу (Вишнѣвещь, 1482 *AS* I, 81);

потомъ будучи (20) *див. ПОТОМЪ*.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. будущи* 2 (1395 *Cost.* II, 613); *будучы* 1 (бл. 1500 *АСД* II, № 4); *род. одн. ч. будущего* (1389 *РЕА* I, 26); *знах. одн. ч. будучій* 1 (1401 *АкВАК* III, 2); *боудоушей* 1 (1481 *ГПМ*); *місц. одн. ч. въ бѣдѣшымъ* (1466 *BD* I, 106); *дав. одн. ж. будущою* (1424 *P* 99); *наз. мн. боудоучн* 4 (1499 *BD* II, 420, 421, 422); *наз. мн. ч. боудоушн* 2 (1436 *Cost.* II, 698, 702); *боудоучи* 2 (1485 *BD* II, 371; 1491 *AS* I, 97); *род. мн. боудоучих* (1499 *BD* II, 419); *дав. мн. будучим, будучимъ, будучимъ* 63 (1388 *ZPL* 103; 1393 *Cost.* II, 607; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1421 *P* 95; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1452 *АрхЮЗР* I, 20; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1492 *АЛМ* 30; *AS* III, 23; 1500 *АЛМ* вып. 2, 58 і т. ін.); *будущимъ, будущимъ, боудоушн* 21 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1413 *P* 82; 1424 *P* 99; 1437 *AS* I, 33; *P* 136; 1438 *P* 138; 1439 *Cost.* II, 712; 1443 *P* 144; 1446 *AS* I, 42; 1466 *AS* I, 60 і т. ін.); *будущимъ, будущимъ* 4 (1482 *AS* I, 80, 81); *будущымъ* 2 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1499 *РИБ* 777); *будучи* 1 (1445 *P* 150); *будущимъ* 1 (1439 *Cost.* II, 714); *зам. ор. мн. ис...* дѣтми внншними и потомъ будучимъ 1 (1393 *Cost.* II, 607); с намѣсники потомъ будучимъ 1 (1395 *Cost.* II, 612); тѣми разы и потомъ будучимъ 1 (1403 *ДГМ*); *знах. мн. боудоучих* 1 (1499 *BD* II, 420); *знах. мн. ч. боудоучих* 1 (1458 *Cost.* II, 815); *боудоучіе* 1 (1459 *P* 172); *ор. мн. будучими* 2 (1395 *Cost.* II, 612; 1470 *AS* I, 67); *боудоучи* 1 (1499 *BD* II, 419); *місц. мн. на боудоучих* (1499 *BD* II, 424).

*БУДУЩИИ *див. БУДУЩИИ*.

*БОУДОУШНІИ *див. БУДУЩИИ*.

*БУДУШЫИ *див. БУДУЩИИ*.

*БОУД ШТО *див. БОУДІ ШО*.

*БОУД ШО *див. БОУДІ ШО*.

БУДЬ КТО *див. БОУДЬ КТО*.

*БОУДЬ ГДѢ *див. БОУД ГДѢ*.

*БОУДЬ КАКИ *див. *БОУДЬ КАКЫИ*.

*БУДЬ КАКІИ *див. *БОУДЬ КАКЫИ*.

*БОУДЬ КАКОВЪ *займ.* (1) будь-хто, хто-небудь: и оузвѣдаеть нашъ млы пріатель панъ детрихъ о наше злое, боудъ от (как)ова и от которой стороны (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746).

ФОРМИ: *род. одн. ч. боудъ от (как)ова* (1449 *Cost.* II, 746).

*БОУДЬ КАКЫ *див. *БОУДЬ КАКЫИ*.

*БОУДЬ КАКЫИ *займ.* (25) будь-який, який-небудь: а которы мытныкъ и двори(к) (!) или боуд(д) каки ра(д)ца бы оучини(л) чере(с) иа(ш) ли(ст) ина(к) томоу шиа плати(т) (Дорохой, 1437 *DIR* № 8); а коли бы хотѣ(л) бу(д) каки бояри(н) нашъ, или дворни(к)... или бу(д) каки рѣ(д)цѣ, оузѣти о(т) ни(х) бу(д) шо, или бянтовати и(х)... то(т) оузри(т) великою казни и оургію г(с)ва ми (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743—744); А коли привезоут Ливовчане соукна алибо боуд каки товаръ, а оу ных никто гвалтом без пинѣзеи ни один локот не могъ оузѣти (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. боуд(д) каки* 4 (1448 *ДГПР*; 1453 *Cost.* II, 461; 1458 *DIR* «А» 512); *боуд(д) каки* 2 (1437 *DIR* № 8; 1449 *Cost.* II, 743); *боуд(д) каки* 1 (1448 *ДГПР*); *бу(д) какин* 3 (1444 *Cost.* II, 208; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 760); *боуд(д) какин* 3 (1439 *Cost.* II, 59; 1453 *ПГОВ*; 1455 *Cost.* II, 770); *бу(д) каки(х)* 1 (1452 *Cost.* II, 760); *знах. одн. ч. боуд каки* 2 (1437 *DIR* № 8; 1460 *BD* II, 275); *боуд какин* 1 (1456 *Cost.* II, 791); *наз. одн. с. бу(д) какое* 2 (1448 *DIR* «А» 491; 1449 *Cost.* II, 391); *бу(д) какакое* 1 (1447 *Cost.* II, 288); *зам. наз. одн. ж. бу(д) какое* 1 (1454 *Cost.* II, 517); *наз. мн. ч. бу(д) какии* 1 (1448 *DIR* «А» 491); *боуд(д) каки* 1 (1456 *ГПХМ*); *род. мн. боуд(д) о(т) каки(х)* (1455 *Cost.* II, 769); *знах. мн. ж. боуд(д) какии* (1439 *Cost.* II, 59).

*Див. ще *ВАРЕ КАКІ*.

*БОУДЬ КОЛИ *присл.* (11) будь-коли, коли-небудь: а кто о(т) ни(х) почне(т) за то(т) хотарь бу(д) которою лихо-тою или свадою бу(д) коли то(т) заплати(т) завѣзку сто золоты(х) оухоскы(х) (!) (Сучава, 1423 *DIR* «А» 447); то(т) да заплати(т) завѣзкою сто рубли сребра, кто име(т) оупомѣноути на калоугери, за балошени, боуд(д) коли и оу которы(х) дне(х) и часо(м) (!) (Сучава, 1455 *Cost.* II, 562).

Див. ще ВАРЕ КОЛИ.

*БОУДЬ КОЛКО *числ.* (1) (*неозначено-кількісний*) скільки-небудь: такожь дали есми емоу одноу пасикоу... и такожь варе где име(т) мочи поставити соби млины на котовца, онъ да постави(т) боуд(д) колко (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120).

Див. ще ВАРЕ КОЛИКО¹, ВАРЕ КОЛКО¹.

*БУДЬ КОТОРЫИ *див. *БОУДЬ КОТОРЫИ*.

*БОУДЬ КОТОРЫИ *займ.* (23) будь-котрый, будь-який, котрый-небудь, який-небудь: кто почне(т) свадою или тежею или бу(д) которою лихою... тотъ заплатитъ завѣску тѣ(х) и роубли чистого сребра (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); а кто сѣ покуси(т) тегати бу(д) оу которы(х) дне(х) и часо(х)... то(т) тогда да заплати(т) завѣзку(у) (Васлуй, 1474 *РГС*); (непріятел)... да не имае(т) ни оу нас и нигде оу нашей земли. жалного поживленіа. (алн) боуд котрим (пріателем пріателъ нашего великого кнѣзѣ и дѣтем его... мы и дѣти наши) и поддан(нїи наши) да смо добри и прави (пріятели (Сучава, 1499 *BD* II, 442).

ФОРМИ: *род. одн. ч., с. боуд...* которого 1 (1490 *BD* I, 420); *боуд(д)...* котораго 1 (1448 *Cost.* II, 365); *дав. одн. с. боуд(д)...* которомоу (1429 *DIR* «А» 455); *знах. одн. ч. боуд которого* 2 (1490 *BD* I, 392; 1492 *Cost.* S. 162); *боуд(д)...* которо(г) 1 (1448 *Cost.* II, 362); *місц. одн. с. боуд о котором* 1 (1470 *BD* I, 140); *будн...* оу котором 1 (1466 *BD* I, 96); *знах. одн. с. боуд которое* (1458 *BD* I, 9); *род. одн. ж. боудь...* которон (1449 *Cost.* II, 746); *знах. одн. ж. боудь...* которою 2 (1468 *BD* II, 301; 1496 *ПСВВ* 192 зв.); *бу(д)...* которою 1 (1470 *DIR* «А» 523); *ор. одн. ж. бу(д) которою* (1415 *Cost.* I, 116; 1418 *Cost.* I, 127; 1423 *DIR* «А» 447); *род. мн. боуд(д)...* которы(х) (1439 *Cost.* II, 59); *дав. мн. боуд котрим* (1499 *BD* II, 442); *знах. мн. с. бу(д)...* котор(а)я (1454 *Cost.* II, 508); *місц. мн. боуд, бу(д) оу которых (которы(х))* 2 (1459 *BD* I, 32; 1474 *РГС*); *боуд оу которих* 1 (1460 *BD* II, 270).

БОУДЬ КТО, БУДЬ КТО, БОУД КТО, БОУДИ КТО, БОУДІ КТО *займ.* (281) будь-хто, хто-будь, хто-небудь (280): (А по) нашемъ животѣ кто иметъ быти господарь оу земли Молдавской, братїи нашихъ или от наше племА намъ будь кто то имѣ да непорушатъ нашего данья (Сучава, 1403 *RS* 338); А по нашемъ живота, кто боудетъ господарь нашеи земли, от дѣтеи нашихъ или от нашего рода, или пакъ боуд кого богъ избере(т) господаремъ быти... тотъ бы им не пороушилъ нашего даанїа и потврѣженїа (Яссн, 1500 *BD* II, 175—176);

Будь кто ии (1) будь-хто інший, хто-небудь інший, хтось інший: а по нашемъ животѣ, кто будетъ гспдрь

нашей земли, от дѣтей наших или от нашего племени или пак буд кто ин кого бѣ избрет быти гспдремъ, у нашей земли... тот щобы им непорушил нашего даанна (Сучава, 1472 *Cost.* S. 77).

ФОРМИ: *наз. одн.* боуд (будъ, будь, буд) кто 95 (1403 *RS* 338; 1407 *Cost.* I, 57; 1419 *DIR«A»* 444; 1427 *Cost.* I, 197; 1438 *Cost.* II, 27; 1442 *Cost.* II, 93; 1452 *Cost.* II, 426; 1462 *BD* I, 62; 1471 *BD* I, 165; 1472 *Cost.* S. 77 i т. ин.); боуді кто 6 (1436 *VAM* 29, 34; 1440 *DBAc* 32; 1441 *DBAc* 35, 38; 1443 *VAM* 41); *зам. знах.* богъ избреть... боудъ кто 17 (1420 *Cost.* I, 136; 1437 *Cost.* I, 530; 1438 *DBAc* 28; 1439 *Cost.* II, 32; 1440 *Cost.* II, 66; 1441 *DBAc* 40; 1442 *Cost.* II, 88; 1443 *Cost.* II, 145; 1452 *Cost.* II, 410; 1455 *Cost.* II, 526 i т. ин.); *род. одн.* боуд... кого (1457 *Cost.* II, 809, 811; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1499 *BD* II, 420, 421, 424); *дав. одн.* боуд комоу (1499 *BD* II, 424); *знах. одн.* боуд кого 147 (1422 *Cost.* I, 150; 1432 *ДГВІН*; 1445 *Cost.* II, 226; 1456 *Cost.* II, 577; 1465 *DIR«A»* 518; 1471 *DIR«A»* 525; 1487 *Cost.* D. 7; 1495 *BD* II, 42, 43; 1498 *BD* II, 126; 1500 *BD* II, 176; *Cost.* S. 231 i т. ин.); боуди кого 3 (1479 *VAM* 62; *BD* I, 222; 1495 *VAM* 71); будъ кого 1 (1486 *BD* I, 290); боудоу кого 1 (1458 *Mih. Doc.* 123); боу(д)... ко(г) 1 (1449 *Cost.* II, 386).

Див. ще *БОУД КОЛВЕ КТО, ВАРЕ КТО.

*БОУДЪ КУДА *присл.* (1) будь-куди, куди-небудъ: на то варе коли име(т) послати монастырь тѣи два вози по рибу на дунавъ или на езера или на блате(х) или на (д)настри или боу(д) куда пошлю(т), а тотѣ вози да не имаю(т) дати мыта нигде (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513).

*БОУДЪ ОТЪ КОЛѢ *присл.* (1) звѣди-небудъ: а тако(ж) варе што за ку(п)ци и боу(д) о(т) колѣ приду(т) та иму(т) складати свои товаръ оу баковѣ а они с ни(х) да возмоу(т)... мыто о(т) гривны (Сучава, 1460 *DIR«A»* 515).

*БУДЪ ЧИИ *займ.* (1) будь-чий, чий-небудъ: а тако(ж) оу тон хота(р) десѣтиноу о(т) пчолы бу(д) чии буде(т) да имае(т) бере(т) десѣтину монастырском(у) рѣ(д)ци (Нямц, 1456 *DIR«A»* 511).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* бу(д) чии (1456 *DIR«A»* 511).

*БУДЪ ШТО *див.* БОУДІ ШО.

*БОУДЪ ШО *див.* БОУДІ ШО.

БУДЯТИЧИ *мн.* (2) (*назва села у Волинській землі*) Будятичі: И мы дора(д)вши (!) сѧ с наши(м) кѣзи... дали есмо ёмоу Село... оу воло(д)мерьскомъ повѣте боудѣтичи (Луцьк, 1451 *P* 158—159); а панъ Юшко Камка далъ пану Стецку Шишкиничу... село... на ймя Будятичи (Володнмир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

ФОРМИ: *наз.* Будятичи (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *знах.* боудѣтичи (1451 *P* 159).

БУЖОР *ч.* (5) (*назва річки у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѧд нами... наши слоуги Іон Сакша и непот его Оне... и продали... половина село от Хъндреш, межы Божор и межы Сѣка (Сучава, 1490 *BD* I, 385); Пакъ господство мы даль съм имъ чѣтри села... двѣ соутъ на Божорѣ, едно Доумбравѣне... дроугое Радотещи (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. ор.* межы Божор (1490 *BD* I, 385, 386); *род. одн.* Божора (1490 *BD* I, 384); *місц. одн.* на Божорѣ (1499 *BD* II, 162).

БОУЗ *див.* БОУЗѢ.

БОУЗАТ *ч.* (3) (*особова назва, молд. бузат «товстогубий», болг. буза «шока»*): Ино оу том оуставши слоуга наш Микоул Боузат и привел оуси свои околни межѣиши (Сучава, 1481 *BD* I, 258).

ФОРМИ: *наз. одн.* Боузат (1481 *BD* I, 258); *дав. одн.* Боузатоу (1481 *BD* I, 258).

БОУЗАЦИ, БОУЗАЦІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): и еше есми потвърдили монастырю ншем(у)... села монастырска на имѣ телебѣчинци на се-

рѣти... и на мо(л)давѣ боузаци (Сучава, 1470 *DIR«A»* 522); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... даем и потвърждаем... монастырю от Немца... села на имѣ: Дворенци на Молдавѣ, и Боузаци тиж на Молдавѣ (Сучава, 1482 *BD* I, 263).

ФОРМИ: *наз.* боузаци I (1470 *DIR«A»* 522); Боузаци I (1482 *BD* I, 263).

*БОУЗДОУГАНЪ *ч.* (1) (*особова назва, тур. buzda-γap/baztaγap «палиця»*): еше есмы ёмоу дали шесть чельѣ(д) циганскы(х), на имѣ брѣлада и доумитра и боуздоугана и косте и микоулица и пичорога съ женами и дѧ(т)ми и(х) (Сучава, 1446 *Cost.* II, 238).

ФОРМИ: *знах. одн.* боуздоугана (1446 *Cost.* II, 238). *Див. ще* *БЪЗДЫГЪ.

БОУЗЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы такождере и от нас есмо дали и потвърдили слоугам нашим... тотоу прѧдреченоу четвъртоую част от село на Сърѧт на имѣ Боузещіи (Васлуй, 1495 *BD* II, 55).

ФОРМИ: *наз.* Боузещіи (1495 *BD* II, 55).

БОУЗЪ, БОУЗЪ, БОУЗИ, БОУЗЪ, БОУЗ *ч., невідм.*

(8) (*особова назва, молд. бузѣ «губа», болг. буза «шока»*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... томуо свѧтому нашему монастыроу... цигане на имѣ: Микоула съ чельѣдоу... и Боузѣ съ чельѣдоу (Сучава, 1487 *BD* I, 309—310); И оуставше слоуга наш Тома Салче та заплатил оусн тоти... пнѣзи... оу роуки слоузѣ нашему Іон Боузѣ (Ясси, 1495 *BD* II, 69).

*БОУКАТА *ж.* (17) (*молд. букатѣ «шматок»*) діляка: ино мы видѣвши и(х) доброе произволеніе и лагодоу, также и мы есми дали томуо (!) боукатоу землю (!) монастырю нашему о(т) нѣмца (Сучава, 1452 *Cost.* II, 410); А пак оу том також прїнде прѧд нами... слоуга наш Тома... и продал свою правоую отнину... едноу боукатоу земли (Ясси, 1497 *BD* II, 99).

ФОРМИ: *дав. одн.* боукати 3 (1489 *BD* I, 373; 1493 *BD* II, 3; 1497 *BD* II, 100); боукатѣ 1 (1497 *BD* II, 99); *знах. одн.* боукатоу 12 (1452 *Cost.* II, 410; 1487 *BD* I, 297; 1489 *BD* I, 373; 1493 *BD* II, 3; 1497 *BD* II, 99, 100); *зам. дав.* хотаръ тои боукатоу 1 (1487 *BD* I, 297).

БУКРАВІА *див.* *БУРЪКРАБЪ.

БУКОВИНА *ж.* (25) буювина, буювий ліс (24): а хотаръ имѣ нижни о(т) марышевѣци валь... о(т) толѧ простѣ оу буювину могила а о(т)ола по краи буюковини горѣ дошерѣбовьского хотарѧ (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); а хотарь... на верхѣ хлоубокою долиноу... та оу ли(с) межы двама (!) полѣнами та буювиноу долоу до лоуковицке хотарѣ (Сучава, 1488 *ДГСПМ*); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѧд нами... наши слоугы... и продали... едноу пасикоу на Крѣлигѣтоури, на краи буюковинн (Ясси, 1497 *BD* II, 99);

Лахова буюковина (1) *див.* *ЛАХОВЪ.

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. около (от)...* буювина (1403 *RS* 338; 1488 *ДГСПМ*); *род. одн.* буюковини 4 (1392 *Cost.* I, 7, 8; 1426 *Cost.* I, 178); буюковини 3 (1495 *BD* II, 63; 1497 *BD* II, 99, 100); *зам. знах. по ! буюковини и...* поток 1 (1491 *BD* I, 449); *знах. одн.* буюковину, буювину 8 (1392 *Cost.* I, 7; 1414 *Cost.* I, 111; 1428 *Cost.* I, 209, 224; 1491 *BD* I, 472; 1492 *Cost.* S. 162); ! буювиноу 2 (1414 *Cost.* I, 111; 1492 *Cost.* S. 162); *зам. род. до, о(т)* буювину 3 (1428 *Cost.* I, 224; 1491 *BD* I, 456); *зам. дав. къ буювиноу 1* (1492 *Cost.* S. 162); *ор. одн.* буювиноу 5 (1403 *RS* 338; 1431 *Cost.* I, 317; 1439 *Cost.* II, 41; 1443 *ПГСММ*; 1488 *ДГСПМ*); буюковин(о)ю 1 (1495 *BD* II, 63).

Див. ще *БОУКОВИНКА.

*БОУКОВИНКА *ж.* (1) буювина, буювий ліс: (а хо)тарѣ ёмоу... на краи доубровѣ... та на нижнюю буювину, та о(т) конецъ тою бую(ов)инкы исниже доловъ дѣло(м) до ниже поутѣ что иде(т) о(т) хлапещи (Сучава, 1414 *Cost.* I, 111).

ФОРМИ: *род. одн.* боук(ов)ннкы (1414 *Cost.* I, 111).
Див. *ще* БУКОВИНА.

*БОУКОВѢНА *ж.* (1) (*назва села на Буковині*): Там мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... далі и подтвердили есми... села... и на верх Смилѣ млин где был млин Делцагъ Петра, оу Боуковѣне (Сучава, 1468 *BD I*, 130).

ФОРМИ: *місц. одн.* оу Боуковѣне (1468 *BD I*, 130).

*БОУКОУВИНА *див.* БУКОВИНА.

*БОУКОУРЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): то е(ст) хотарь о(т) боукоурешъ (Сучава, 1427 *DIR«А»* 450).

ФОРМИ: *род.* боукоурешъ (1427 *DIR«А»* 450).

БУКУРОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): іо романъ воевода... даль есмъ... служъ нашему иванышу витазю... г села на серетъ... имена селомъ чюрсачвъшы (1) и владимировъщи и букуровци (Роман, 1392 *Cost.* I, 7).

ФОРМИ: *наз.* букуровци (1392 *Cost.* I, 7).

*БУКЪ *ч.* (5) бук: а ту испали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ (Галич, 1404 *P* 68); а хотарь... на еди(н) топо(л)... о(т)толъ... на еди(н) боу(к) знамена(н) шо е(ст) бли(з)ко великой дороги (Сучава, 1490 *ДГСХМ*).

ФОРМИ: *знах. одн.* бука (1404 *P* 68); *знах. одн.* букъ, боу(к) (1404 *P* 68; 1490 *ДГСХМ*); *ор. одн.* буко(м)ъ (1404 *P* 68).

*БОУЛБОАКЪ *ч.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві, молд.* булбоакъ «внр, коловорот, яма»): а хота(р) томоу селоу... да ес(т)... прости до албиин... и чере(с)... боуковиноу оу боулбоакъ (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224).

ФОРМИ: *знах. одн.* боулбоакъ (1428 *Cost.* I, 224).

Див. *ще* *БОУЛБОКА.

*БОУЛБОКА *ж.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві, молд.* булбоакъ «вир, коловорот, яма»): а хотар томоу... селоу... да ест... на копану могилоу, от толъ черес царинуу на копану могилоу, шо ест над боулбокоу (Гирлов, 1499 *BD II*, 148).

ФОРМИ: *знах. одн.* боулбокоу (1499 *BD II*, 148).

Див. *ще* *БОУЛБОАКЪ.

*БОУЛГАКЪ *ч.* (1) (*особова назва, тюрк.* булґақ «заколотник»): Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михайло во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оць мой па(н) лисица записа(л) бы(л) сѣтомуу николе поусты(н)скомоу манастырю половиноу селища ивоин(ц)о(в) (Пустынька, 1499 *ПИ № 3*).

ФОРМИ: *наз. одн.* боулга(к) (1499 *ПИ № 3*).

*БУЛХАКОВѢ *прикм.* (1) ◊ гръла Булхако-ва *див.* ГРЪЛА.

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* Булхакова (1473 *ШКН* 165).

БОУЛШЕ *див.* БОЛШЕ.

*БОУЛШИИ *див.* БОЛШИИ.

*БОУНГА *ч.* (9) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана боунги комиса (Сучава, 1443 *Cost.* II, 129); а на то е(ст)... вѣра пана бунгы комиса (Сучава, 1446 *Cost.* II, 238).

ФОРМИ: *род. одн.* боунги 6 (1443 *Cost.* II, 120, 129, 132, 141; *ВАМ* 41; *ПГСММ*); боунгы, бунгы 3 (1443 *ДГСМН*; *Cost.* II, 145; 1446 *Cost.* II, 238).

! БОУО «БОУОРЪ» (1): а хотар... почениши отъ оусти лопатной... на доубъ а что опа с боуо (!) на немъ та врѣхомъ дѣла (б. м. и., 1500 *SD* 7).

БОУОРИ *мн., невідм.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): И ешї есмо дали и потврѣдили томо(у)... монастир(оу) от Тазлова и браницо, шо ест около монастир, починиши от верх Никида... на верх дила от Рачила, та дѣлом долоу до Боуори, где били лозници (Сучава, 1491 *BD I*, 473).

БУОРИНУЛ *див.* *БОУОРѢНОУЛЬ.

БОУОРОУ *ч., невідм.* (1) (*молд.* боур «зубр») вирізаний на дереві межовній знак: а хотарь... чере(с) долиноу на

сто(л)поу та на доу(б) знамена(н) шо е(ст) на не(м) боуороу (Сучава, 1488 *ДГСМ*).

Див. *ще* БОУОРЪ.

БОУОРЪ *ч., невідм.* (2) (*молд.* боур «зубр») вирізаний на дереві межовой знак: А хотарь тое село... да ест по коуда хотарил... пан «Мик»отъ... поченыше от рѣцѣ Бистрица оу едн(а) могилъ копана... от толъ горь оу единый доуб съ боуоръ (Сучава, 1479 *BD I*, 221); а хотарь... до крѣници доумитрови о(т) толъ попоу(л) оубочи... на еди(н) ли(п) шо е(ст) на не(м) боуор(р) (Сучава, 1490 *ДГСХМ*).

Див. *ще* БОУОРОУ.

*БОУОРѢНОУЛЬ *ч.* (9) (*особова назва, молд.* боур «зубр»): А на то ест... вѣра болѣр наших: в. п. Манойла... в. п. Боуорѣноула комиса (Сучава, 1458 *BD I*, 20); а на то е(ст)... вѣра пана боуорѣноула (Сучава, 1470 *DIR«А»* 522).

ФОРМИ: *наз. одн.* Буорінул 1 (1465 *GL* 176); боорѣну(л) 1 (1467 *Cost.* 69); *род. одн.* Боуорѣноула, боуорѣноула (1458 *BD I*, 20; 1459 *BD I*, 28, 36; 1465 *BD I*, 88; 1469 *BD I*, 134; 1470 *BD I*, 148; *DIR«А»* 522).

Див. *ще* БОУОРѢНЪ.

БОУОРѢНЪ, БОУОРѢНЪ, БОУОРАН *ч.* (18) (*особова назва, молд.* боур «зубр»): и на тое... вѣра пана іона боуорѣна (Котнари, 1454 *Cost.* II, 509); А при том марторіа сам господства ми выш(е) писанны Стефан воевода, и наши бояре... пан Боуорѣнъ комис, и ины бояре (Ясси, 1459 *BD I*, 32); А на то ест... вѣра бояр наших... в. п. боуорѣна, в. п. Стечка Дѣмькоуша (Сучава, 1468 *BD I*, 130).

ФОРМИ: *наз. одн.* Боуорѣнъ, Боуорѣнъ 5 (1459 *BD I*, 32; 1462 *BD I*, 52, 56; 1466 *BD I*, 113, 115); Боуорѣн, боуорѣн(н) 2 (1462 *BD I*, 54; 1466 *DIR«А»* 519); Боуорѣн 1 (1468 *BD I*, 126); *род. одн.* боуорѣна 9 (1454 *Cost.* II, 509; *ПГПММ*; 1458 *BD I*, 6; *DIR«А»* 512; 1464 *Cost.* S. 60; 1465 *DIR«А»* 518; 1467 *BD I*, 117, 119; 1468 *BD I*, 130); Боуорѣн(н) 1 (1467 *BD I*, 121).

Див. *ще* *БОУОРѢНОУЛЬ.

БОУРАЕ *ж., невідм.* (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинни слоуга наш Миклѣ и сестри его Мѣлинъ и Боурае... жаловали есмы их особною нашею милостію (Васлуй, 1495 *BD II*, 39).

*БОУРГАРЪ *ч.* (4) (*свн.* burger) 1. (*житель міста*) міщанин, громадянин (3): мы петрѣ воевода... знаменито чиним... оже пришли перед насъ наши приАтелеве, боургаре Ливовскій... и просили нас, абыхом имъ мыта полехчили (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже пришли перед насъ наши приАтелеве, боургаре Ливовскій... и просили нас абыхом имъ мыта полехчили (Сучава, 1460 *BD II*, 272).

2. міський радник (1): а ли(ст) есми дали брѣгароу михавни (Дорохой, 1437 *DIR № 8*).

ФОРМИ: *дав. одн.* брѣгароу (1437 *DIR № 8*); *наз. мн.* боургаре 2 (1456 *Cost.* II, 788; 1460 *BD II*, 272); брѣгаре 1 (1460 *BD II*, 276).

Див. *ще* БОУРГОУРЪ, *ПРЪГАРЪ.

БОУРГОУРЪ *ч.* (1) (*свн.* burger) міський радник: прїиде къ г(с)во ми посо(л) о(т) брашева... на имѣ па(н) де(к) хано(с) (!) и па(н) боургоуръ михи(л) и просили оу г(с)ва мн миръ и мыто (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709).

ФОРМИ: *наз. одн.* боургоуръ (1437 *Cost.* II, 709).

Див. *ще* *БОУРГАРЪ 2, *ПРЪГАРЪ.

*БОУРГЪМИСТРЪ *див.* БОУРЪМИСТРЪ.

*БУРЕМЛЯ *ж.* (1) (*назва містечка у Волинській землі*) Баремель; у Несвицы одъ накладного воза по полу грошу давати, а большей не надобе... Въ Золочовѣ не надобе, у Смыковѣ не надобе, въ Буремли не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн.* въ Буремли (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

БУРЕМСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): а при «томъ» были:

ключникъ лупкий Богдан Сенкович Гоский... кн(А)зь Лев Буремский (Луцьк, 1494 AS I, 102).

ФОРМИ: *наз. одн. Буремский* (1494 AS I, 102).

БОУРЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): И пак дадох... господство ми... свѣтеи монастыри Тазлове съ едино село именем Боурещіи на Сърет (Сучава, 1491 BD I, 464).

ФОРМИ: *наз. Боурещіи* (1491 BD I, 464).

***БУРКОВЦЫ** *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*) Бурківці: и мы порадив сѧ з нашими кн(А)зи и п(а)ны... дали есмо тому предреченому Каленику оу житомирском повете село Бурковцы (Київ, 1437 AS I, 33—34).

ФОРМИ: *знах. Бурковцы* (1437 AS I, 34).

***БОУРМИСТРЪ** *див. БОУРЪМИСТРЪ.*

БУРСУКОВЦЫ *мн.* (3) (*назва села у Волинській землі*) Борсуки: матка н(а)ша держит отчину н(а)шу и села Манев... Бурсуковцы... Рѧшневка (Луцьк, 1463 AS I, 55); записаль былъ мнѣ дада мой имънь... Передмиркоу, а Борсуковци (Вільна, 1482 AS I, 79).

ФОРМИ: *наз. Бурсуковцы* (1463 AS I, 55); *знах. Борсуковци* (1482 AS I, 79).

***БУРЧИКЪ** *ч.* (2) (*особова назва*): и еще есми ему дали и потвърждаемъ ем(у) села на милѣтинъ... где е(ст) ходор(р) бурчи(к) и пониже бурчика, где бы(л) бърки(ш) (Сучава, 1445 Cost. II, 211—212).

ФОРМИ: *наз. одн. бурчи(к)* (1445 Cost. II, 212); *род. одн. бурчика* (1445 Cost. II, 212).

*Див. ще *БОУРЧОУКЪ.*

***БОУРЧОУКЪ** *ч.* (1) (*особова назва, тюрк. burçuq «зморщенный», тур. burçuq «кучерявий»*): тѣм (sic. — *Прим. вид.*) мы видѣше правою и вѣрною и(х) слоужбою до на(с)... дали есми и(м)... обомъ... селище... и млинъ на милѣтинъ... где бы(л) ходор боурчоук(к) (Сучава, 1443 Cost. II, 144).

ФОРМИ: *наз. одн. боурчоук(к)* (1443 Cost. II, 144).

*Див. ще *БУРЧИКЪ.*

***БОУРЧОУЛЪ** *ч.* (3) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана боурчоула комиса и вѣра вѣс(х) болѣръ наши(х) мо(л)давскы(х) (Сучава, 1442 Cost. II, 88).

ФОРМИ: *род. одн. боурчоула 2* (1442 Cost. II, 88, 97); *боурчоула 1* (1442 Cost. II, 93).

***БУРЪКРАБЪ** *ч.* (5) (*стп. burgrabia, свн. burg+grave*) (*заступник кастеляна — наглядача замку, пізніше старости в місті*) бурграф: Tohdy Burgrabia Michal iechal so zemliany na tohty uesd (Галич, 1413 GL 48); ино хто исказить тотъ обычаи злостивыи пріказоуемы... абы каждый соудья и староста и воевода боуръкропѧ и оправѣца колі за соудовыи вѣны оу ко(г) заклады берууть... абы того межі собою не делали (!) (XV ст. BC 11—11 зв.); а дасть ли ми коро(л) его мѣсть... держѧние прореченыхъ гродовъ и зѣмль до моего живота и азъ ислубую... ижъ не оставлю на тыхъ городѣхъ иного воево(д) а ни буръкрабъ а никоторого старьшего по собѣ толико того который жъ бы прісагль вѣре(н) быти королеви его мѣсть и корунъ польской и мнѣ ихъ служъ (Кременецъ, 1434 P 131).

ФОРМИ: *наз. одн. Burgrabia 1* (1413 GL 48); *Burgrabia 1* (1413 GL 48); *боуръкропѧ 1* (XV ст. BC 11); *знах. одн. Burgrabiv 1* (1413 GL 48); *буръкрабъ 1* (1434 P 131).

БОУРЪКРОПѧ *див. *БУРЪКРАБЪ.*

***БУРЪКУЛАБЪ** *див. ПАРКАЛАБЪ.*

БОУРЪМИСТРЪ *ч.* (4) (*стп. burmistrz, burgmistrz, свн. bürge-, burge-, bürger-, burgermeister*) (*выборный голова міської ради середньовічних міст за мадебурзьким правом*) бургомістр: мы Стефан, воевода... свѣдомо чинимъ... оже... даем и дали есми сес наш лист глентовный... паноу боуръгмистроу и оусим паном и чесником радѧм и оусим коупцем з мѣста Ливовского... на то яко да ест им волно... прѣйти к нам до нашей земли (Ясси, 1463 BD II, 295); а они стали и боуръмистрѣ ись старшими оузали тые паробѣцы (б. м. н., 1481 BD II, 365); zemlan tych folwarkow hra-

nycia mne iest z burmystrom miasta Beresteyskaho z panom Markom hawryłowyczom z folwarki ieho kotory ze on maiet podle miasta Beresteyskaho (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *наз. одн. боуръмистрѣ* (1481 BD II, 365); *дав. одн. боуръгмистроу* (1463 BD II, 295); *ор. одн. burmystrom* (1500 ДПЖН); *дав. мн. боурмистро(м)* (бл. 1500 ПИ № 2).

БОУРЪ *ч.* (1) (*особова назва, молд., слов. буря*): а на то свѣдковѣ... пан прокоп... пан мартин боурѣ (Сучава, 1456 Cost. II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн. боурѣ* (1456 Cost. II, 791).

БОУСТЪНОУЛЪ *ч.* (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прѣдоша прѧд нами... слоуги наши Лазоръ Пискоу... и Лазоръ, с нь Мъроушчин, съ своими братѣями: Михоул, и Мирча, и Марко, и Козма Боустъноул... и продали свою правою отннною (Сучава, 1483 BD I, 269).

ФОРМИ: *наз. одн. Боустъноул* (1483 BD I, 269).

***БУСЧА** *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Буца: даемо надто подѣ Острогомъ тому господину отцу владыче... село наше Бусчу, зъ дворысчомъ Борсчовскимъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3).

ФОРМИ: *знах. одн. Бусчу* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

БУТЪ *ч.* (2) (*особова назва*): А при том былъ... пан Бут, а пан Тохрин (Ровно, 1483 AS I, 82); па(н) ма(р)тинъ хребтович(ч)... проси(л) в насъ дву(х) чѣлковъ... на (и)ма боутѧ а дробышъца (Луцьк, 1497 ПМХ).

ФОРМИ: *наз. одн. Бут* (1483 AS I, 82); *знах. одн. боутѧ* (1497 ПМХ).

***БУТАШЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою(ю) до на(с)... дали... есми емоу... на кра(с)ной шоувеѧни о(т)нина его, що съ да(л) бута(ш) по своєю доброю волею (Сучава, 1456 Mih. 213).

ФОРМИ: *наз. одн. бута(ш)* (1456 Mih. 213).

БУТИНЪ *ч.* (2) (*назва села у Волинській землі*) Бутин: а кн(А)зю Солтану... в збаразском повете: Олексинец, Островец, Бакота, два Бутины (Луцьк, 1463 AS I, 55); а к город(у) к Вишнѣвцю достали сѧ тые села на имѧ: Олексинѣць... а Бакота, а Бутин (Вишнѣвецъ, 1482 AS I, 81).

ФОРМИ: *наз. одн. Бутин* (1482 AS I, 81); *наз. мн. Бутины* (1463 AS I, 55).

***БУТЫРЪ** *ч.* (1) (*назва місцевості у Волинській землі*): а злес по Бутыр и по Виноградную гору (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10).

ФОРМИ: *знах. одн. Бутыр* (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10).

***БОУТЬ** *див. БУТЪ.*

***БОУХАИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва, молд., укр. бугай, тюрк. buçay*): мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... оуси непотове ласльоа боухаича, жаловали есмы и(х), особною нашею мѣ(с)тѣю (Сучава, 1491 Cost D. 36—37).

ФОРМИ: *род. одн. боухаича* (1491 Cost. D. 37).

БОУХТЪ, БОУХТА, БОУХТЕ, БУХТА, ВУХТИ *ч.* (61) (*особова назва, перс. buchtā «экономный»*): мы александръ воевода... и с нашими паны, ... панъ бухта коми(с)... знаменито чини(м)... иже мы слобуемъ ... служити королю (Банилів, 1455 Cost. II, 769); А на то ест... в. п. Боухти прѣкалаба килѣискаго (Сучава, 1468 BD I, 130); А на то великаѧ марторие... и боѧре молдавскыи... пан Пашко, пан Боухтѧ (Ясси, 1476 BD I, 209).

ФОРМИ: *наз. одн. боухтѣ, Боухтѧ 18* (1460 BD I, 41; 1461 BD I, 45; 1462 BD I, 52; 1464 BD I, 84; 1466 BD I, 115; 1467 Cost. S. 69; 1470 BD I, 141; 1471 ДГСМПБ; 1472 BD I, 170; 1476 BD I, 209 і т. ін.); *Боухте 3* (1460 Cost. S. 34; 1463 BD I, 74; 1467 BD I, 123); *бухта 1* (1455 Cost. II, 769); *Buchtī 1* (1465 GL 176); *род. одн. Боухти 31* (1458 BD I, 20; 1460 DIR«A» 515; 1462 BD I, 63; 1464 Cost. S. 60; 1466 BD I, 110; 1468 BD I, 130; 1470 BD I, 148; 1472 DIR«A» 528; 1473 BD I, 182; 1475 BD I, 204 і т. ін.); *боухты 3* (1457 UKP 4; 1460 Cost. S. 41; 1464 BD I, 86);

боухтА, Боухтѣ 3 (1467 BD I, 119, 121; 1468 BD I, 126); боухте 1 (1458 BD I, 19).

БОУХЪИЧАНІИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): а насти да е(ст) боухъичаніи (Сучава, 1491 Cost. D. 37).

ФОРМИ: *наз. боухъичаніи* (1491 Cost. D. 37).

Див. ще БОУХЪИЧАНІИ.

БОУХЪИЧЕЩІИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали... есми и(м)... села, на кобыле(х), на имѣ ськоуяній... боухъичеши (Сучава, 1491 Cost. D. 36—37).

ФОРМИ: *наз. боухъичеши* (1491 Cost. D. 37).

Див. ще БОУХЪИЧАНІИ.

***БУЦЕВЪ** *ч.* (1) (назва села у Перемишльській землі) Буців: А што есмы казалъ сѣна насъчи досыть и на твои приездъ и на стадо твое то на буцеви насъчено его досыть, за Д гривны (б. м. н., 1386—1418 P 35).

ФОРМИ: *місц. одн. на буцеви* (1386—1418 P 35).

БОУЦКАТЬ *ч.* (1) (особова назва, молд. Vuța < Iacobța): мы Стефа(н) воевода... знаменито чиним... оже... дали... есмо томоу сѣмоу нашемоу еп(с)коупію циганена (!) имѣ пандръ съ чельдею... и боуцкать съ чельдею (Сучава, 1486 DC 143—144).

ФОРМИ: *наз. одн. боуцкать* (1486 DC 144).

БОУЧАЦКІИ, БОУЧАСКЫИ, БУЧАТСКИ, БОУЧАТЪСКИЙ, БУЧАТЫЦЬКІИ, БУЧАЦЕКІИ, БУЧАЦИКІИ, БУЧАЦКЫИ, БОУЧАЦКЫИ, БОУЧАЦКЫИ, БОУЧАЦКЫИ, БОУЧАЦКЫИ, БОУЧАЦКЫИ, БОУЧАЦКЫИ *ч.* (17) (особова назва): а А па(н) михалъ бучачекии староста галицеки даю сии свои листъ (Галич, 1418 P 89); па(н) миха(л) бучацкии четьникъ и староста галицкии и с ыными ласаными (!)... паны... выбавили мА... ис того Атсва (Кременецъ, 1434 P 130); а панъ дидрихъ боучаскыи шоби воленъ брати на наши коупци (Коломия, 1448 Cost. II, 305); А се мы панъ янъ боуцацкии исъ литвинова визнавамъ ... аже што коли есми имали межи нами мерзачку... и есми смирилися (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); На которого соймоу кончаніе... велеможны папове... панъ Михаило Боучаскы... панъ Влаикоуль... соутъ сосланы (під Хотином, 1467 BD II, 297).

ФОРМИ: *наз. одн. боучаскыи* 2 (1448 Cost. II, 305); *боуцацкии* 2 (1454 P 162), *бучацкии* 1 (1418 P 88); *бучачекии* 1 (1418 P 89); *боучатский* 1 (1424 P 106); *бучатьцкыи* 1 (1424 P 106); *бучатски* 1 (1433 P 123); *бучацкии* 1 (1434 P 130); *бучатскии* 1 (1435 P 132); *бучацкыи* 1 (1435 P 134); *боуцацкии* 1 (1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); *Боучаскыи* 1 (1467 BD II, 297); *род. одн. бучачского* (1457 Cost. II, 808); *ор. одн. бучатскимъ* 1 (1433 P 123); *боуцацкимъ* 1 (1449 Cost. II, 746).

***БОУЧАЦКОВЪ** *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїидоша прад нами... дъщерѣ пана Акуоша вистѣарника... и съ своими непоти, сынове Боучацкови Йорѣви, и тѣгали сѣ за свои отнини (Сучава, 1480 BD I, 241).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. Боучацкови* (1480 BD I, 241).

БУЧАЦКЫИ *див. БОУЧАЦКІИ.*

БОУЧАЦСКИ *див. БОУЧАЦКІИ.*

БУЧАЧЕКИИ *див. БОУЧАЦКІИ.*

***БОУЧАЧНЫИ** *прикм.* (3) ◇ долына Боучачная (1), <долина> Бучачная (2) *див. ДОЛИНА* 1.

ФОРМИ: *род. одн. ж. Бучачиой* (1430 ГВКЛ 8); *знах. одн. ж. Бучачную* (1430 ГВКЛ 8).

БОУЧАЧСКИ *див. БОУЧАЦКІИ.*

***БУЧАЧЪ** *ч.* (5) (назва міста у Подільській землі) Бучач: Я панъ дѣтри(х) изъ буча(ч)... визнавамъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ... есть пре(д)ль (!) село гриньковѣ (Кам'янець, 1420 ПГАГ); тоты златии пивъзи, котори есми были дали на жолдь оуруженомоу па-

ноу бартъшовы з боучача... панъ михаило з боучача... намъ верноуль (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815).

ФОРМИ: *наз. одн. буча(ч)* (1457 Cost. II, 811); *род. одн. боучача* 3 (1434 Cost. II, 664; 1458 Cost. II, 815); *буча(ч)* 1 (1420 ПГАГ).

BUCZIUŁ *ч.* (1) (особова назва, тюрк. bücül «бабки для гри»): а па то jest... martorya... bojar naszym... Jon Bucziul Parkatab (Сучава, 1465 GL 176).

ФОРМИ: *наз. одн. Bucziul* (1465 GL 176).

БОУЧОУМ, БОУЧЮМ *ч.* (13) (особова назва, молд. бучум «рід трембіти», тюрк. ріс «незграбний» + афікс um): а панове наши по имену... ланъ андроушко панъ ионъ боучоум(м) (Васлуй, 1456 ЭСФ); А на то ест великаА марторіА... пан Радоул Пискъ, пан Ион Боучоум (Сучава, 1464 BD I, 84); от пана Боучоума, вистиАрника и митника, пишем много здравие... братиАм нашим (Сучава, 1480—1484 BD II, 369).

ФОРМИ: *наз. одн. Боучюм, Боучю(м)* 4 (1459 BD I, 32; 1460 BD I, 41; 1461 BD I, 45; 1466 DIR«A» 519); *Боучоум, боучоум(м)* 3 (1456 ЭСФ; 1464 BD I, 84; DIR«A» 517); *род. одн. Боучоума* 5 (1464 BD I, 86; 1465 BD I, 88; DIR«A» 518; 1466 BD I, 106; 1480—1484 BD II, 369); *бучюма* 1 (1460 DIR«A» 515).

БОУЧОУМЪНИ, БОУЧЮМЪНИ, БОУЧОУМЪНЕ, БОУЧЮМЪНИ, БОУЧЮМЪНИ *мн.* (11) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрную службу до нас... дали есмы ему оу нашей земли едно село близъ бани на имА бучумъни (Сучава, 1424 Cost. I, 161—162); и оу томже ча(с)... <прїиде, прѣ(д)> нами... мѣроушка... и драгоше стѣн(иц)ескою... и продали... едно село, на имѣ боучюмъни (Сучава, 1490 Cost. S. 141).

ФОРМИ: *наз. боучоумъни, бучумъни* 4 (1424 Cost. I, 162; 1434 DIR«A» 463; 1442 Cost. II, 87); *боучюмъни* 2 (1434 Cost. I, 386); *боучюмъни* 1 (1490 Cost. S. 141); *боучоумъни* 1 (1428 Cost. I, 218); *боучоумъне* 1 (1442 Cost. II, 88); *род. боучюмъни* (1434 Cost. I, 386); *знах. боучюма(н)* (1490 Cost. S. 141).

БОУЧЮМ *див. БОУЧОУМ.*

БОУЧЮМЪНИ *див. БОУЧОУМЪНИ.*

БОУЧЮМЪНИ *див. БОУЧОУМЪНИ.*

***БОУЧЮМАНИ** *див. БОУЧОУМЪНИ.*

БУЧАТСКИЙ *див. БОУЧАЦКІИ.*

БУЧАЦИКІИ *див. БОУЧАЦКІИ.*

***БУЧАЧЪ** *див. *БУЧАЧЪ.*

***БЧЕЛА** *див. *БЧОЛА* 2.

***БЧОЛА** 1 *ж., зб.* (4) колоды, дуплянки, вулики з бджолами (3): А такоже от того села да не дадоут намъ ни сторожи, и ни дѣстиноу от пчелы (Сучава, 1438 DBAc 28); а тако(ж) оу тои хота(р) десаТину о(т) пчолы буд(д) чии буди(т) да имае(т) бере(т) десаТину монастырском(у) рѣ(д)ци (Нямц, 1456 DIR«A» 511);

б ч о л а в о д и т и (1) займатися бджільництвом, розводити бджіл: далъ есми ему у пулъ гаю за монастыремъ Помостича, потреб ему бчола водити (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10).

ФОРМИ: *род. пчелы* 1 (1438 DBAc 28); *пчолы* 1 (1456 DIR«A» 511); *бчолы* 1 (XV ст. BC 19); *знах. бчола водити* (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10).

*Див. ще *БЧОЛА* 2.

***БЧОЛА** 2 *ж.* (24) 1. бджола (5): а хто кому дѣрево зроубить со пчелами имѣть заплатити гриввноу чїи пчолы (XV ст. BC 37); хто боуде(т) ожалованъ о злодѣистве бчо(л) алю(б) мд(оу) (XV ст. BC 6 зв.);

п ч е л ы в о д и т и (1) займатися бджільництвом, розводити бджіл: а на(м) тое земли о(т) пр(с)то(и) бчи нео(т)-води(ти) ани знамени свое ни п(ч)ле (!) не води(ти) (б. м. н., 1498 ЧІАФ).

2. (тільки в мн.) колоды, дуплянки, вулики з бджолами (17): то все есмо потвердили... съ всѣми границями... исъ

лъсом, исъ бортми, исъ пчолами (Судомир, 1361 AGZ 6); што бы въ тѣхъ пасѣкахъ десѣтина не брана о(т) монастирскы(х) пчель (Бистрица, 1431 Cost. I, 325); и кто коли име(т) оу той пасици ставити свои бчолы, а десѣтиною бы калоугеры о(т) молдавице брали, а и(н) никто (Сучава, 1453 Cost. II, 454); а в томъ же селе пасека есть, а в то(и) пасеце сто бчо(л) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.); б ч о л ы д е р т и (1) виймати мед з бортей: Жаловала сА пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловоюу Нацевича, мовени, ижъ она з ыменаА своего Зелви за мост переходечи, сеножати косит и поласю пасет... бобры оукрадомъ быют, дерево бортное, бчолы дероут и шкоды великие чинѣт (Луконица, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: наз. мн. бчолы 2 (бл. 1471 ЛКЗ 90, 91); пчолы 1 (XV ст. BC 37); род. мн. бчо(л) 7 (1454 Cost. II, 517; 1455 Cost. II, 531; род. ПГСММЦ; 1459 DIR«А» 514; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; XV ст. BC 6 зв., 19); пчо(л), пчоль 2 (1446 Cost. II, 251; XV ст. BC 37); бче(л) 3 (1453 Cost. II, 461; 1463 Cost. S. 45); пчель, пчел 2 (1431 Cost. I, 325; 1458 BD I, 9); 1 п(ч)ле 1 (1498 ЧИАФ); 1 бпел(л) 1 (1453 Cost. II, 492); знах. мн. бчолы, бчолы (1453 Cost. II, 454; XV ст. BC 19; 1478 AS III, 17); ор. мн. пчолами 1 (1361 AGZ 6); пчелами 1 (XV ст. BC 37).

Див. ще *БЧОЛА¹.

БЪ див. БЫ¹.

*БЪГДАНОВЬЧЪ див. БОГДАНОВИЧ.

*БЪДЕЩИ див. БОДЕЩИ.

*БЪДА див. *БАДЪ.

БЪШЕСКОУЛ, БЪШЕСКОУЛЬ ч. (13) (особова назва, молд., пор. болг. Бай і тюрк. bay): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... наш слоуга Гоурбан... и сестра его Стана... и продали свою правоую отниною... ис привилїе що имал дѣд их Оана Бъшескоуль от дѣда нашего (Сучава, 1499 BD II, 134—135).

ФОРМИ: наз. одн. Бъшескоуль, Бъшескоуль (1499 BD II, 135); род. одн. Бъшескоула (1499 BD II, 134, 135, 136).

*БЪШЕЩИ мн. (4) (назва села у Молдавському князівстві): а мы такожере и от нас есмо дали... слоузъ нашемоу... тоую прѣдреченноюу третоую част села от Бъшещи (Сучава, 1499 BD II, 135).

ФОРМИ: род. Бъшещи (1499 BD II, 135, 136).

*БЪЗДЫГЪ ч. (3) (особова назва, молд., тур. buzdayap/buzdayan «палиця»): а на то есть... вѣра пана ивана Бъздыга (Коломия, 1448 Cost. II, 306); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде... дочка Ивана Бъздыга... и дала племеннику своемоу... село... Дръгоушанїи (Сучава, 1491 BD I, 468).

ФОРМИ: род. одн. Бъздыга, Бъздыга (1448 Cost. II, 306; 1491 BD I, 468); знах. одн. Бъздыга (1465 DIR«А» 518).

Див. ще *БОУЗДОУГАНЪ.

*БЪИЛЪ ч. (2) (особова назва, тюрк. boylu «високий на зрїст, ставний»): И також прїиде прѣд нами... Нъгша, дочка Бъила... и продала свою правоую отниною (Сучава, 1488 BD I, 355).

ФОРМИ: род. одн. Бъила (1488 BD I, 355).

*БЪКСЪНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... на брѣладѣ едно мѣсто между леоуринцемъ и бѣксънещъ (Васлуй, 1436 Cost. I, 444).

ФОРМИ: род. бѣксънещъ (1436 Cost. I, 444).

*БЪКЪ див. *БЫКЪ.

*БЪЛА ч. (1) (особова назва): Тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали... есми емоу... селище Никоарино и селище Жоуржа блидарѣ, що коупил обѣ селищи оу Бълы (Сучава, 1459 BD I, 27).

ФОРМИ: род. одн. Бълы (1459 BD I, 27).

*БЪЛАУРЪ ч. (1) (особова назва, молд. бѣлаур «змій»): <Тѣ(м)> мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали... есми ему... <село...>... щоже куп(ил) тое

се)ло <бѣ>лаурь о(т) пана крѣстишо(р) (б. м. н., 1479—1480 Cost. S. 105).

ФОРМИ: наз. одн. <бѣ>лаурь (1479—1480 Cost. S. 105).

*БЪЛИЖНИИ див. БЛИЖНІИ.

*БЪЛИЖНЫЙ див. БЛИЖНІИ.

БЪЛКО, БЛЪКО, БЕЛКО ч. (20) (особова назва, молд., пор. болг. Балко): А на то ест вѣра... бояр наших... в. п. Блѣка прѣкалаба келїиского (Сучава, 1468 BD I, 130); А на то ест велика мартоурїа... и оуси наши боАре... панъ Белко з <Б>ело(град) (Сучава, 1470 BD I, 150—151); И еше есмо дали... кир поп Тимофтеоу... тое превелїе (!) що дал оу наше роуки Пѣтроу, сынъ Белко (Сучава, 1491 BD I, 453).

ФОРМИ: наз. одн. Бѣлко, Белко, блѣко 9 (1470 BD I, 151, 156; 1471 ДГСМПБ; 1472 BD I, 170, 172; Cost. S. 88; 1473 BD I, 187; 1474 PГC; 1483 BD I, 274); зам. род. Пѣтроу, сынъ Белко 1 (1491 BD I, 453); зам. дав. <пан>оу Бѣлко 1 (1483 BD I, 275); род. одн. Блѣка, бѣ(л)ка, Блѣка (1468 BD I, 130; 1471 BD I, 164; DIR«А» 525; 1472 DIR«А» 528; Cost. D. 26; 1473 BD I, 182, 184, 190; ШКН 165).

БЪЛКОВ, БЪЛКОУ прикм. (2): ож(е) тотъ истинни и вернїи слоуга наш Пѣтръ, сынъ Бѣлков, слоужил нам право и верно (б. м. н., 1472 BD I, 177); прїидоша прѣд нами... слоуга наш Пѣтроу, сынъ Бѣлкоу, и съ своими детми... и продали свою... отниною (Сучава, 1491 BD I, 452).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Бѣлков 1 (1472 BD I, 177); Бѣлкоу 1 (1491 BD I, 452).

Пор. БЪЛКО.

БЪЛОТЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣмъ мы видѣвше его правою и вирною слоужбою до нас... дали... есми емоу... села на имѣ Гостилищи... и Бълотещи (Сучава, 1459 BD I, 35).

ФОРМИ: наз. Бълотещи (1459 BD I, 35).

БЪЛОШ, БЪЛОШЬ, БЪЛОШЪ, БАЛОШЪ ч. (45) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана бѣлоша чашника (Сучава, 1432 Cost. I, 338); а мы такожере и от нас есмо дали... слоугам нашим Нъгоулоу Доумїа и братоу его Бѣлошоу... четвѣртоую част от села на Сьратѣ на имѣ Боузеши (Васлуй, 1495 BD II, 55).

ФОРМИ: наз. одн. Бѣлош, бѣло(ш) 3 (1453 Cost. II, 467; 1488 BD I, 355; 1495 BD II, 55); балошъ, бѣлошъ 2 (1433 Cost. II, 650; 1436 Cost. II, 701); бѣлошъ 1 (1471 DIR«А» 525); род. одн. бѣлоша, бѣлоша 27 (1432 Cost. I, 331; 1433 Cost. I, 354; 1435 Cost. I, 424; 1436 Cost. I, 460; 1437 Cost. I, 530; 1438 DIR«А» 472; 1439 Cost. II, 32; 1442 Cost. II, 88; 1448 Cost. II, 306; 1459 BD I, 27 і т. ін.); белоша 4 (1437 Cost. I, 515; 1440 Cost. II, 66; 1441 DBAc 40; DIR«А» 477); болоша 2 (1436 Cost. I, 455, 482); бѣлоша 1 (1433 Cost. I, 350); ! вѣлоша 1 (1437 Cost. I, 536); дав. одн. Бѣлошоу, бѣлошоу (1472 Cost. S. 88; 1495 BD II, 55).

БЪЛОША ж (1) (назва могили у Молдавському князівстві): а хотаръ оуси(м) ти(м) четвѣремъ селомъ поченше о(т) где падае(т) белошева заподїа оу милѣти(н), тои заподїею гори до мохилоу (!) шо е(ст) има бѣлоша (б. м. н., 1425 Cost. I, 168).

ФОРМИ: наз. одн. бѣлоша (1425 Cost. I, 168).

БЪЛОШЕВ прикм. (5) мы стефа(н) воево(д)а... знаменїто чини(м)... оже... дали... есми томоу стѣмоу монастыроу села... що онї коупили о(т) козми, сїна бѣлошева (Сучава, 1462 Cost. D. 10); а тотѣ их привилїа пожегла оу дом Бѣлошев от Боудеши (Сучава, 1488 BD I, 323).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Бѣлошев (1475 BD I, 205; 1487 BD I, 297; 1488 BD I, 323); зам. дав. сыноу Бѣлошев (1487 BD I, 297); род. одн. бѣлошева (1462 Cost. D. 10).

Див. ще *БЕЛОШЕВЪ.

Пор. БЪЛОШ.

БЪЛОШЕЩИ див. БАЛОШЕЩИ.

БЪЛОШЕЩИ див. БАЛОШЕЩИ.

БЪЛОШЬ див. БЪЛОШ.

***БЪЛЧЕСКОУЛЪ** ч. (4) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде... Наста... и продала свою правое отнина... Тоадеору сыноу Миклѣ Бълческоула (Сучава, 1495 *ВД* II, 81—82).

ФОРМИ: *род. одн.* Бълческоула (1495 *ВД* II, 82).

! БЪЛЪНАЩЕ(М) <БЪЛЪНЩЕМ> *див.* БЪЛЪНЩИ.

БЪЛЪНЩИ *мн.* (5) (назва села у Молдавському князївствї): мы Стефанъ воевода... знаменито чини(м)... оже прїиде... панъ андрейко и бра(т) его лоука... и продали... половина одного села... на има бълънещи (Сучава, 1443 *Cost.* II, 131); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми се(с) листь на(ш) люде(м) о(т) рыпчича(н)... и о(т) баланещи... на то да... не даю(т) дани (Побрата, 1448 *ДГПР*).

ФОРМИ: *наз.* бълънещи (1443 *Cost.* II, 131, 132); *род.* баланещи (1448 *ДГПР*); *дав.* ! бълънащ(е)м бълън(щ)ем (1443 *Cost.* II, 131, 132).

БЪНИЛА *ж.* (2) (назва села на Буковинї) Банилів: тѣмъ мы видѣвше и(х) правою и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есми имъ... двѣ селѣ на има бънила и южинци (Сучава, 1428 *Cost.* I, 221).

ФОРМИ: *наз. одн.* бънила (1428 *Cost.* I, 221); *зам. род.* опро(ч) бънила (1428 *Cost.* I, 221).

Див. ще *БАНИЛОВЪ.

***БЪНИЛОВЪ** *прикм.* (2): а мы такожде и от нас есми дали и потврѣдили Мѣри, дочки Бръсана, и бр(атан)ичем еи Томи Бънилъ и братоу его Петри... сыном Бъниловом... тое... половина село (Сучава, 1495 *ВД* II, 76).

ФОРМИ: *дав.* мн. Бъниловом (1495 *ВД* II, 76).

Пор. БЪНИЛЪ.

БЪНИЛЪ ч. (2) (особова назва, молд., мад. вап «намісник»): а друуга част от той половини села да ест братаничем еи Томи Бънилъ и братоу его Петри (Сучава, 1495 *ВД* II, 76).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. дав.* да ест... Томи Бънилъ (1495 *ВД* II, 76).

БЪРА *див.* БЕРА.

***БЪРАТЪСТВО** *д в* БРАТСТВО.

БЪРБОШИ, БЪРБОШИ *мн.* (2) (назва села у Молдавському князївствї): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбоу до на(с)... далиже... есми емоу... села... на има... на проутъ якобещи и бърбоши (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 475); тѣ(м) мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбоу до на(с)... дали... есми емоу... села, на имѣ... шкѣи и бърбоши... (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553).

ФОРМИ: *наз.* бърбоши I (1436 *Cost.* I, 475); бърбоши I (1455 *Cost.* II, 553).

БЪРБЪШАНИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князївствї): И такожде дали... есми слоузъ на(шем)оу Борчѣ... село на имѣ Бърбъшани (Васлуй, 1497 *ВД* II, 112).

ФОРМИ: *наз.* Бърбъшани (1497 *ВД* II, 112).

***БЪРЛАД** *див.* БРЪЛАД¹.

***БЪРЛИНЪ** *прикм.* (1): а на то... вѣра бърлина хърловскаго (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 27).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* бърлина (бл. 1400 *Cost.* I, 27).

Пор. БЫРЛА.

БЪРСОМЪНЕ *мн.* (2) (назва села у Молдавському князївствї): и ми есми дали емоу два селищи... на имѣ бърсомъне и доумитрѣни пониже бърсомъ(н) (Сучава, 1439 *Cost.* II, 35).

ФОРМИ: *наз.* бърсомъне (1439 *Cost.* II, 35); *род.* бърсомъ(н) (1439 *Cost.* II, 35).

БЪСЕЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князївствї): тѣмъ мы видѣвше его право и вѣрною слоужбу до на(с)... дали есми емоу... села на имѣ вѣсещи... и на тазловъ бѣсещи (Сучава, 1443 *Cost.* II, 155).

ФОРМИ: *наз.* бѣсещи (1443 *Cost.* II, 155).

***БЪХНИЦА** *ж.* (1) (назва річки у Молдавському князївствї): А хотаръ той половина село от Гостишеш... долоув

до оустіе Бахни, та Бѣхницою горѣ до могилоу (Сучава, 1488 *ВД* I, 356).

ФОРМИ: *ор. одн.* Бѣхницою (1488 *ВД* I, 356).

БЪХНЪНИ *мн.* (3) (назва села у Молдавському князївствї): А хотаръ тѣмъ вышеписаніе за отнини, части от села Фаоури и Бѣхнѣни въ оустѣ Бахна (Сучава, 1468 *ВД* I, 125—126); А хотаръ той половина село от Гостишеш поченши от лиса... до где сѣ снимаеъ хотаръ Гостишешилоръ сѣ Бѣхнѣнилоръ (Сучава, 1488 *ВД* I, 356).

ФОРМИ: *наз.* Бѣхнѣни (1468 *ВД* I, 126); *род. молд. зам.* *ор.* Бѣхнѣнилоръ (1488 *ВД* I, 356); *знах.* Бѣхнѣни (1468 *ВД* I, 125).

***БЪЧЕЩИ** *мн.* (1) (назва села у Молдавському князївствї): А хотаръ томоу селоу да ест... от Бѣчещи (Сучава, 1467 *ВД* I, 119).

ФОРМИ: *род.* Бѣчещи (1467 *ВД* I, 119).

***БЪЧОЛА** *див.* *БЧОЛА².

***БЪШОТЪНИ** *див.* БАШОТЪНИ.

БЫ¹, БИ, Б, БЪ *част.* (1722) (модальна) 1. (надае базально-спонукального відтїнку) би, б (316): I też zeby тупсаре w kniazstwie naszym ustaweny... s falsziwymi pepczmi, або z reczmi inszimi, sami... szerez meczczan, ktorym kolwe obyczajem, takowych imati ne smeliby (Луцьк, 1388 *ZPL* 108); а по нашемъ животь кого богъ избереъ быти господаремъ нашеи земли... тотъ щобы емоу непороушилъ нашего данїа, али бы емоу потвердилъ и оукрѣпилъ (Сучава, 1420 *Cost.* I, 136); Takto nam trudno peremiryia ta i Waszab miłost zətowali, syty by ieste nam w tom ne czynili, izby nam peremiryie s nim derzət (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); и что-бы и нынѣ вашимъ опѣканемъ та богомолья стояла с покоемъ, а тотъ бы попь отъ нее прочь къ иной церкви не шель, жилъ бы туто и молилъ Бога, никимъ не обиженъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/V I, 5); мы князь Семень Александровичъ дали есмо село Жердеву боярину нашому пану Андрѣю Морозови... а иный бы ся в то нихто не вѣступалъ (Київ, 1459 *ЗНТШ* XI, 13); а хто бы ихъ хотелъ габати до рокоу, и ты бы ихъ о(т) тыхъ боронилъ (Краків, 1487 *АМЛ*); и ты бы ихъ въ тыи земли увязалъ и ихъ отъ кривдъ боронилъ (Вільна, 1495 *РИБ* 602); А по нашемъ живота, кто боудетъ господаръ нашеи земли... тотъ бы им не пороушилъ нашего даанїа (Ясси, 1500 *ВД* II, 175—176).

2. (надае відтїнку умовности) би, б (204): пак ли бы его

жъ бы не даи хо(т)л бы коли о(т)стати тонъ исны кна(з) корибут... тогда мы со всемъ посольство(м) земли его хочемы его о(т)стати (Луциця, 1388 *P* 39); пакъ ли тотъ кто иметь жити, у томъ домѣ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держѣти, тогда мусить сѣ мѣстомъ терпѣти (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); пак ли бы кто нагабалъ оу той дѣдиннѣ панюу росовую марекрѣту... то иванкоу тучнакъ имае заступити оправи(т) или бы кро(л) нагабал(л) то имаеъ оправи(т) тученА(к) (Галич, 1418 *P* 89); а пак ли тое перворе(ч)ное село намъ сА бы слюбило а любо которому нашему слузѣ поволити быхо(м) е выкупити (Коломыя, 1424 *P* 102); а дасть ли ми коро(л)... тродовъ... и Азъ ислюбую... ижъ не оставлю на тыхъ городѣхъ иного воево(д)... по собѣ толико того которыи жъ бы присАглъ вѣре(н) быти королеви (Кременецъ, 1434 *P* 131); сами порозумѣти можете коли ани в короунѣ ани въ кназьствѣ велико(м)... облычне не были быхо(м) иже в таковы(х) рѣча(х) великая бы была нелицность а змѣшканье (Брестъ Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Мы кїзь Семень Алекса(н)дрови(ч)... о(з)на(і)моу емо Си(м) Листо(м) Наши(м) Хто бы На не(го) Посмотрити Любо Чтоучи его Слоухати боуде(т) хотѣ(в) комоу бы того вѣдати потреба. И(ж)... при (в)скои о(т)чи(з)нѣ... е(го) зоставоую (Прилуки, 1459 *P* 171); а кто-бы тое еднанье з насъ с обоу сторонъ оузроушилъ, тотъ маетъ заплатити королю пАтъ сотъ копѣ грошій (Вільна, 1482 *AS* I, 79); А також мы... ани жадной радї ани помочи тоурком не имаемъ

дати, вѣнѣвши коли бы нѣкотораА моц або сила тоурецкого чѣсарѣ... пришла бы, и нас поневолили бы соби на помоч (Гирлов, 1499 *ВД II*, 423—424)

3. (надає відтинку припущення, ймовірності) нібито (9): И потомъ говорилъ намъ дворенинъ нашъ Якубъ Ломотъкановичъ, што жъ бы тая Угрыновская ему тежъ тетъка была, а тоє именьє ему полетила во опеканьє (Краків, 1489 *РИБ* 437); смотрѣли есмо того со кн(А)зьми и паны волынскими, штож жаловали г(о)с(по)д(а)рю королю его м(и)л(о)сти землане креманецкии... на кн(А)зА Олександра Сонкгушковича, штож бы он в них взАл имѣне безвинне оу винах оу своих (Луцьк, 1491 *АС I*, 94); жаловали намъ кнѣги Федорова Федоровича Соколи(н)ская ись сыномъ свои(м) кнземъ федоро(м) федоровичо(м)... на наместника... любу(ц)кого пана богдана сопежича рекемо бы онъ и(х) выгна(л) зымене(и) и(х) о(т)чингы(х) (Берестя, 1496 *ВМКФС*); а коли панъ Петръ взлилъ (!) по тымъ имѣнямъ, тогды намѣстникъ мой не жаловалъ на пана Петра, ижъ бы онъ печати рвалъ або замки отбивалъ, або листы бы бралъ изъ тоє скрини (Вильна, 1498 *АЛМ* 163).

Див. ще частку **БЫ** у складі: **АБЫ**¹, **АБЫ**², **АЖБЫ**¹, **АЖБЫ**², **АЖЕБЫ**, **АЧБЫ**, **АЩЕБЫ**, **ГДЕ БЫ**, **ДАБЫ**, **ЕСТЛИ БЫ**, **ИЖЕБЫ**, **ИЖБЫ**, **КНДУВУ**, **КАКО БЫ**, **КАКЪ БЫ**, **КДЕ БЫ**, **КОЛИ БЫ**, **НИЖЛИБЫ**, **ОЛІЗВУ**, **ПАК БЫ**, **ПАКЛИБЫ**, **ХОТА БЫ**, **ШТОБЫ**¹, **ШТОБЫ**².

БЫ², **ВУ** спол. (12) (приєднує підрядні речення) 1. (додатковій — у постпозиції) щоб, щоби (10) а) (без співвідносного слова в головному реченні) (7): але вжди хвала милому богу што ваша мл(с)ть zostали оу вашею мл(с)ти стольцы оу великомъ кня(з)стве литовскомъ... да(и) боже бы в добры(и) часъ (Вильна, 1493 *ПОСВВ*); Такежъ и панове рада наша намъ поведали штожъ ты писалъ о томъ къ намъ, абы намъ мовили, быхъ были съ тобою въ жытѣи (Троки, 1494 *ВД II*, 387); просили нас два брата рононая: ... быхъмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); и (в)сказывалъ еси к намъ абыхъмо с тобою были в прыязни... и записовъ бы(х)мо стары(х) потве(р)дили (б. м. н., 1496 *ПДСВВ* 196 зв.);

б) (із співвідносним словом у головному реченні) (3): Милостивый королю! Прошоу твою милость за кнѣжьюу Штефаны воеводы: о томъ бы король его милость росмотривши, штобы пропосутилъ мои послы черезъ свою землю до кнѣзА московского (б. м. н., 1481 *ВД II*, 365); Протожъ г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода нами вашо(и) мл(с)ти приказа(л) абы ваша мл(с)ть емоу запись вписали по сему списку што до ваше(и) мл(с)ти по насъ присла(л) и на то бы есте ваша мл(с)ть емоу присАгоу вделали пере(д) нами и то(т) листь присА(ж)ны(и) намъ дали (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 60).

2. (мети — у постпозиції) (без співвідносного слова в головному реченні) щоб, щоби (2): Tohdy osz ia rap Miklovsz starostin namistnik postal yesmy swoiho Burgrabiv rana Michajla so zemliany, by rozpravil mezu pumu tho ihu zemiiu (Галич, 1413 *GL* 48); другое па(к) ти(ж) оучинили есмо и(м) кра(с)ную прав(д)у, бы(х) съ и(м) оувернули ишкоду и казали есми вернути все, що коли сА знаиде(т) лнде(м) оу нашей земли, бо(д) оу ко(г) (Сучава, 1457 *Сост.* II, 809).

БЫБЕЛ ч. (1) (назва села у Перемишльській землі) Бибело: тогды мы... потвердили есмо, его правого всего имѣна, первое, именьем рекучи, село быбел (Судомир, 1361 *AGZ* 6). ФОРМИ: наз. одн. быбел (1361 *AGZ* 6).

БЫБЕЛЬСКИЙ, БЫБЕЛСКИЙ, БЫБЕЛЬСКИЙ ч. (10) (особова назва): А на то послуси панъ староста рускоѣ земли... а се землане панъ ходько быбельский кадолъфовичъ друздъ (Перемишль, 1359 *P* 10); то все есмо потвердили, непорушно на вѣкы служъ нашому вѣрному ходкови быбелскому (Судомир, 1361 *AGZ* 6); Мы... волчко преслию-

жи(ч) андрѣико бубел(с)ки... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь межи... кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одной стороны межи панею Адвигою отиною пилицкою... с другоѣ стороны о волость о залѣсие... водила(с) (Медика 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. **быбельскин, быбельский** 6 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12; 1378 *P* 26; 1390 *P* 176; 1391 *P* 45; 1393 *P* 52); **быбелским** 2 (1361 *AGZ* 6); **бубел(с)ки(и)** 1 (1404 *P* 70); *дав. одн. быбелскому* (1361 *AGZ* 6).

***БЫБИЦКИЙ** ч. (1) (особова назва): А пнтъ могоричъ оу быбицкого оу дому за копу гроший (Перемишль, 1359 *P* 10).

ФОРМИ: род. одн. **быбицкого** (1359 *P* 10).

***БЫВАННА** мн. (1) минуле (?): Колиж всего прирже-ня постат своего передкоу видъ на быванна (!) насладо-вати, про тожъ и мы, иж ишла землѣ розоумом и смыслом проходимо, от родителев нашихъ обычаевъ цнотами ошлѣх-теныхъ и похвалныхъ отстоуповати не имаемо (Сучава, 1462 *ВД II*, 283).

ФОРМИ: *знах. ! быванна* (1462 *ВД II*, 283).

***БЫВАТИ** дієсл. недок (44) I. (повнозначне дієслово) (31) I. траплятися, бувати (11): рѣчи которыи жъ в часу бывають аж бы не проминулы съ проминучими часы (б. м. н., 1424 *P* 99); Естъ въ обычаи землѣ нашей, колі и мѣръ умре, тогды дети бѣроуть половиною о(т) оѣа оусего именья, а прі-гожаецА такымъ дѣтемъ оу моло(до)стѣ частокро(т) свою дѣ(л)ницю истратіть, а тако(ж) о(т) обоу стороною бывають не(до)ста(т)кы велікыи, про то мы оуставляемо своею ра-до(до)ю, абы дети не бра(л) дѣ(л)ницю о(т) оѣа докоу(л) дру-гоую жоною пойме(т) (XV ст. *ВС* 28);

(у безособовій формі) водиться, буває (15): хочемъ кгол-дова(т) короле(в)... вѣрное послу(ш)ство держа(т) подъ присАгою и по(д) ч(с)тью подлугъ обычаА Ако ко(л) бывае(т) при голдованию (Молодечно, 1388 *P* 43); продал есми... имене... зо всеми залежностми... ис чинши как же (ис) стародавна бывало с того именья (Берестя, 1466 *АС I*, 62); а брати имъ мыто постароумоу какъ здавна бывало за да(д)и нашего за велико(г) кнѣзА вито(в)та (Петрків, 1489 *АМВ*); тые малые кожи телятини, баранины и козлины мають шевци купити по старому, какъ передъ тымъ бывало (Луцьк, 1495 *АЛМ* 89); твоя милость присылалъ къ намъ своихъ пословъ... напоминаючи насъ, абыхъмо съ тобою прыязнь и миръ вечный взяли... подлугъ давного обычаа, какъ первей того здавна за предъковъ нашихъ бывало (б. м. н., 1496 *ВД II*, 407).

2. (із словами братство, любов, мир, прия-тельство) перебувати з ким-небудъ у якихось стосун-ках (3): Ино мы памятаючи давныи дела, какъ предъкове наши ись твоими предъками первѣшими воеводами бы-вали оу прыязни и въ любви, то есмо вчынили на жаданье твое миръ вечный и прыязнь съ тобою есмо взяли (б. м. н., 1496 *ВД II*, 407); Ино бывають ваша мл(с)ть межи нами в бра(т)стве и в добро(м) мироу и прияте(л)стве яко повы-ше(и) рекли есмо а ваша мл(с)ть можете сами порозоумети якъ боудоуть мыслити ваше(и) мл(с)ти и приятели и не-приятели (б. м. н., 1496 *ПДСВВ* 192 зв.).

3. (за ким) належати (кому) (1): Се здѣсь просиль у насъ дворянинъ нашъ Тишко Ходкевичъ землицъ пустныхъ у Каменецкой волости, Степановскихъ селищъ, што дей за великого князя Витовта бывали за бояры (Краків, 1454 *АЛМ* 12);

◇ **бывати** въ запомяненію (1) забуватися, відходити в забуття: Люцкые справы, еслибы не были ствержены голосомъ светковъ, albo сведецтвомъ писма, бордоа бывають въ запомяненію (Луцьк, 1389 *РЕА I*, 26).

II. (дієслово-зв'язка) (у складеному присудку) бувати (13) а) (з предикативним членом — іменником у наз. відм.) (1): и Фе(д)ко мовил(л) пере(д) нами штожъ тьи люди зъдавна осочники бывали того двора любецького (Вильна, 1499 *ВФ*);

б) (з предикативним членом — прикметником) (2): О часты(х) простѣлка(х) борзость бывае(т) добрая, але тая борзость о соуде(х) и в жалоба(х) имае(т) быти разоумно, розпатрена (XV ст. BC 17 зв.);

в) (з предикативним членом — пассивним діеприкметником) (10): Презъ велікыи заклады частокро(т) оубогыи лю(ди) бывають оутіснены (XV ст. BC 17); кто коли бавае(т) ожалова(н) о злодѣвстве (XV ст. BC 18).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн.* **бывае(т)** 2 (1388 P 43; XV ст. BC 17 зв.); **бывае(т)** 3 (XV ст. BC 6 зв., 25 зв.; СЯ 40 зв.); *як складова частина пассивних форм різних дієслів:* **бывае(т)** (оутіснена) 1 (XV ст. BC 19 зв.); **бавае(т)** (ожалова(н)) 1 (XV ст. BC 18); **бывае(т)** (соужена) 1 (XV ст. BC 12 зв.); 3 *ос. мн.* **бывають** 1 (1389 PEA I, 26); **бываю(т)** 1 (XV ст. BC 26); **бывають** 3 (1424 P 99; XV ст. BC 28; СЯ 42 зв.); *як складова частина пассивних форм різних дієслів:* **бывають** (утіснены і т. ін.) 3 (XV ст. BC 15, 17, 25 зв.); *перф.* 3 *ос. одн.* ч. **бывалъ** (XV ст. BC 13); 3 *ос. одн. ж.* **бывала** (XV ст. BC 10 зв.); 3 *ос. одн. с.* **бывало** (п. 1444 АЮЗР I, 17; 1466 AS I, 62; бл. 1471 ЛКЗ 90; 1489 АКВ; АМВ; 1494 AS I, 102; 1495 АЛМ 88; XV ст. СЯ 39, 42 зв.; 1496 BD II, 407; ПДВКА 61); 3 *ос. мн.* **бывали, бывалі** (1496 BD II, 407; ОПВВД; XV ст. BC 10 зв., 14, 42 зв.; 1499 ВФ); *як складова частина пассивних форм різних дієслів:* **бывали** (соужены і т. ін.) (XV ст. BC 10, 13); *дієприсл. одноч.* **бываючы** (1496 ПСВВ 192 зв.).

Див. ще БЫТИ¹.

! БЫГОМЬ (БОГОМЬ) *див.* **БОГЪ** ¹.

БЫДКГОСЦКИЙ *прикм.* (1) (*пор.* Bydgoszcz у Польщі): мы войцехъ з бжиеи мл(с)ти ярицибискупъ гнѣзденский... миколаи быдкгоцский... слюбуемы и записуемы са стецку воеводъ земель молдавской (Ланциця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* **быдкгоцский** (1433 P 122).

* **БЫДЛО** *с., зб.* (1) (*стп.* bydło) *худоба:* Волно резникомъ... быдло купуючы, в рынку и в клеткахъ своихъ тушами и чертями, и на шроты рубаючы, кому хотя продавати волно, не даючы до скарбу Нашого жадное повинности, плечкового и лоеваго (Луцьк, 1389 PEA I, 27).

ФОРМИ: *знах.* **быдло** (1389 PEA I, 27).

! БЫЗДНО (быти здано?) (1): Оуставлаемъ колі которая панна (замоу(ж) поидѣть, вѣно пѣзвное оу готовизне, што(ж) боудѣть дано пре(д) приетельми, на томъ имее(т) досыть а именіе дѣди(ч)ное, имее(т) быздно (1) на корола (XV ст. BC 31 зв.).

* **БЫЗДЫГЪ** *див.* * **БЪЗДЫГЪ**.

БЫЗЫЛА *ч.* (1) (*особова назва*): мы иліа воевода... чини(м) знаменито ... аже дали есми... нашемоу монастырю... четири чѣлѣ(д) цыганский и на имѣ славъ хорловѣ(н) с чѣлѣдею... и бызыла с чѣлѣдею (Сучава, 1441 DIR«A» 477).

ФОРМИ: *наз. одн.* **бызыла** (1441 DIR«A» 477).

Див. ще БЫЗИЛЬ.

* **БЫКОВЕЦЪ** *ч.* (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а хотары тѣмъ селомъ що соуть на быковци поченши (от) вѣрзарева монастырѣ на верхъ пасикѣ ачибковы (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: *місц. одн.* на **быковци** (1420 Cost. I, 135).

БЫКОВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А с нами в тот часъ были... дворяне гдря нашего великого короля Александра Петръ Шостовский, а Тиша Быковский (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Быковский** (1491 АрхЮЗР 8/IV, 158).

БЫКОВЪ *ч.* (1) (*назва земельної ділянки у Волинській землі*): Левону Шаломичу два жеребѣи пустыхъ, а на третемъ два чѣловѣки, дають сорокъ грошей а три ручки меду. А жеребѣемъ имя: Вороновъ, Быковъ, Блювиничи (Береста, 1463—1478, PEA I, 35).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Быковъ** (1463—1478 PEA I, 35).

* **БЫКЪ** *ч.* (9) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣм ми видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали... есми емоу... едино мисто на имѣ тоузара... на бѣци

(Сучава, 1432 ДГВІН); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали... есмо вичныи оброк томоу святомоу монастыроу от Побратѣ... сзѣро от оустиа Бѣка и съ оусимы гырламы, и пасика Давидова на Бицы, и противъ оустиа Бѣка на Днистри да оучинѣть соби в сѣтники (Сучава, 1466 BD I, 105—106).

ФОРМИ: *род. одн.* **Бѣка** 2 (1466 BD I, 105, 106); **Быку** 1 (1436 Cost. I, 459); *місц. одн.* на **быци, бѣци** 2 (1432 ДГВІН); на **быкоу** 2 (1436 Cost. I, 450; 1448 Cost. II, 342); на **быць** 1 (1438 Cost. II, 14); на **Бицы** 1 (1466 BD I, 106).

* **БЫЛГАРСКИЙ** *прикм.* (1) болгарский: Там мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... далі... есми емоу... село... на имѣ Рѣдичешіи, и повыше где било село былгарское (Сучава, 1468 BD I, 130).

ФОРМИ: *наз. одн. с.* **былгарское** (1468 BD I, 130).

* **БЫЛОГОРОДСКИЙ** *див.* **БЕЛОГОРОДСКИЙ**.

* **БЫЛЫЙ ГОРОДЪ** *див.* * **БЫЛЫЙ ГОРОДЪ**.

БРЪГОВЪ, БРЪГОВЪ *ч.* (3) (*особова назва, молд., пор. нѣм.* Berg): А на то... вѣра пана Бръговъ Штефанова и дѣти его (Сучава, 1403 RS 338); а на то... вѣра манева и вѣра бръговъ шефана (б. м. н., 1411 Cost. I, 84—85).

ФОРМИ: *наз. зам. род.* пана **Бръговъ** 2 (1403 RS 338; ДГАА); **бръговъ** 1 (1411 Cost. I, 85).

* **БЫРЗОТА** *див.* * **БРЪЗОТА**.

БРЪЛИЧЪ, БРЪЛИЧЪ, БРЪЛИЧЪ *ч.* (65) (*особова назва*): а на то... вѣра пана балѣчина сына брълича (Сучава, 1393 Cost. I, 14); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прідоша... Мароушка... и племеница еи... и продали свою правою отниною... ис привиліа що ималь дяд их Стан Бръличъ (Гирлов, 1499 BD II, 153).

ФОРМИ: *наз. одн.* **бръличъ** 4 (1404 Cost. II, 625, 629, 701); **бръличъ** 2 (1433 Cost. II, 650, 666); **Бръличъ** 1 (1499 BD II, 153); **бръли(ч)** 1 (1421 Cost. I, 142); *род. одн.* **брълича, брълича, брълича** 27 (1409 Cost. I, 65; 1415 Cost. I, 116; 1423 Cost. I, 157; 1426 Cost. I, 178; 1428 Cost. I, 224; 1433 Cost. I, 364; 1435 Cost. I, 403; 1437 Cost. I, 536; 1438 Cost. II, 7; 1499 BD II, 153 і т. ін.); **брълича** 23 (1393 Cost. I, 14; 1403 RS 338; 1407 Cost. I, 56; 1411 Cost. I, 85; 1436 Cost. I, 455; 1437 Cost. I, 529; 1438 DIR«A» 472; 1439 Cost. II, 32, 35, 42 і т. ін.); **брълича, бръліча** 7 (1408 Cost. I, 61; 1409 DIR«A» 437; 1411 DIR«A» 439; Cost I, 95; 1419 DIR«A» 444).

* **БЫРЛЪЗЕЛЬ** *див.* **БРЪЛЪЗЕЛЬ**.

БЫРЛА *ч.* (6) (*особова назва*): а на то... вѣра бръли хорловского... (б. м. н., 1400 DIR«A» 433); мы панъ александръ воевода молдавскыи и... земланы молдавскыя... панъ шандръ нѣмедкы, панъ бырла хорловскы... королю польскому... го(л)довали есмы (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625); а на то... вѣра бырлѣ хорловского (б. м. н., 1411 Cost. I, 84—85).

ФОРМИ: *наз. одн.* **бырла** (1404 Cost. II, 625); *род. одн.* **бръли** 2 (1400 DIR«A» 433; Cost. I, 37); **бырли** 1 (1403 RS 338); **бырлѣ** 1 (1411 Cost. I, 85); **Бырла** 1 (1403 ДГАА).

* **БЫСТРИЦКИЙ** *див.* **БИСТРИЦКИЙ**.

* **БЫСТРИЦЯ**¹ *див.* **БИСТРИЦЯ**.

* **БЫСТРИЦЯ**² *див.* * **БИСТРИЦЯ**².

* **БЫСТРИЦЯ**³ *ж.* (1) (*назва річки у Галицькій землі*): тог(д)ѣ... оучинили есмо имѣ границу повыше монастырѣ... о(т) трибуковы простѣ оу быстрицю а горѣ рѣкою до оустѣа туричеи (Галич, 1404 P 68).

ФОРМИ: *знах. одн.* **быстрицю** (1404 P 68).

* **БЫСТРИЧЕСКИЙ** *див.* **БИСТРИЦКИЙ**.

* **БЫСТРЬЦЯ** *див.* **БИСТРИЦЯ**.

БЫТИ¹, **БИТИ**, **БЫТЫ**, **БИТЫ**, **БЫТІ**, **БЫТІ** *дієсл. недок. і док.* (7556) **І.** (*повназначне дієслово*) (2594) **І.** бути, існувати; бути наявним (1033) **а)** (*у стверджувальній формі*) (1011): то все есмо потвердили... ходкови быбелскому... со всіми оужитки што нынѣки *сут*, и потом могутъ *быти* (Судомир, 1361 AGZ 6); мы влодиславъ коро(л) полски... знае(м)ъ чини(м)... аже... оставили есмо попа м(ихаил)а...

при церквѣ свято(г) рожѣства бѣи оу дѣдинѣ оу герлѣ при всемъ при т(о)м што) прислушало... церквѣ... а такъ(ж) оставлѣемъ (его) Ако за кнА(з) льва были (Медика, 1415 P 86—87); а на то е(ст) вѣра господства ми... и вѣра вѣсѣхъ боарѣ наши(х) (Бистрица, 1431 Cost. I, 325); и варе ку(л)ко кожохари соу(т) оу ты(х) се(л) или боу(л) какии мастера шыбы монастырю бы(л) то(т) ве(с) прихо(д) (Поляна, 1448 DIR«А» 491); Я кнА(з)ъ Юри Василевич Жаславский вызнаваю... ижет продал есми... имене... так долго и так широко... как ис стародавна ест (Берестя, 1466 AS I, 62); а естли А ис тоеи мены выстоуплю, а любо некоторы по мнѣ боудучи, теперъ и на пото(м)... тогда А а любо по мнѣ боудучи, королю двесте рубли(в) заплати(т) (Луцьк, 1467 СИ № 13); и да есть... крѣ(в) его на ни(х) и на чедА(х) и(х), еже есть и бѣде(т) въ вѣкы (Ясси, 1500 Cost. S. 231);

б) (у *заперечній формі*) (22) а. (у *реченнях безособових з додатком*) (14): пак ли не буде(т) фрАзьского серебра, а мы литовьскыя рубли дамы (б. м. н., 1411 P 77); а пак ли бы збѣгль чоловѣкъ а николи его не бы(ло) бы тогда тому истцеви маеет (!) па(н) того села запла(т)и ти имѣнѣмъ того збѣгло(г)о (Галич, 1435 P 134); а што было мыто, оу тегенАкичоу, то мы сказали, абы там ни гроша мыта не было але оу лапоушном, абы то то мыто было (Сучава, 1456 Cost. II, 789); если по нашомъ животѣ наслѣдниковъ нашихъ къ тому имѣнью ко Здетелѣ не будетъ... они мають тые двѣ копѣ грошей даватъ (Вильна, 1499 АСД VI, 3);

(без *додатка*) (5): а кто бы позабави(л) или задрѣжа(л) тые вози не си(м) листо(м) то(т) на(м) имае(т) намъ (!) заплатити К̄ золоты(х) иначе не боуде(т) (Сучава, 1446 DIR«А» 485); А которѣи, по нашем животѣ от наставник... кто не бѣдет стоати въ сем нашем токмѣжем, таковѣи да ест отвѣтъ прѣд богом. А инак и не бѣдет (Путна, 1476 BD I, 217); мы оуоставлѣемъ за тое мужобо(й)ство городу томоу Д̄ гривны... а небуоуде(т) ли чимъ заплатѣтъ, а имоуть е(г), и о(н) головою своею заплати(т) (XV ст. ВС 24); А маеет онъ съ тыми своими послы посылати люди слугъ парьсунами только сорокъ; а большы бы не было (Вильна, 1498 BD II, 412);

в. (у *реченнях особових з наявним підметом*) (3): А також оу тнхъ вишеписаных митахъ от каменъ воскоу ни един тарканъ да не боудет, ни великаго ани малого (Бистрица, 1457 BD I, 4); А только такъ не боудеть братѣство наше почомоу знакомито боудеть какъ рекоучи ярьлыкъ послали есмо (б. м. н., 1484 ЯМ); хочомъ о томъ мыслити абы не былъ втискъ хрестиянѣству о(т) поганѣства (Вильна, 1493 ПОСВВ 152).

2. бути, знаходитися; (про людей) жити, проживати; (тимчасово) перебувати; (про село, поселення) бути розташованим (716): Тые вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые, маеет держати господинѣ богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкый и Острозкый... Ктому и куничы отъ половъ по всемъ городомъ и погостомъ и по свободамъ, где суть хрестияне (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); и полѣ всѣ што *суть* по рѣцѣ тои... то все даль есмь ладомирови (Бохур, 1377 P 24); хочю о(т)ступи(т) нашему г(с)дрю... тоѣ земли шепин(с)коѣ и тыхъ городоѣв, што суть в ней (Берестя, 1400 Cost. II, 619); кто межи ими оукажетъ твердѣшиимъ листо(м) и знамены што соуть на листѣ тоѣ зыскал (Галич, 1401 P 65); мы дворане господарскѣ... былысмо у земаына повету Браславского (Новоселия, 1430 ГВКЛ 7); и тако(ж) къ и(х) татаромъ шо соу(т) оу бани, шыбы не имали сасове о(т) бани ни едино дѣло (Контари, 1454 Cost. II, 509); а на то свѣдкове... пан соудомирскый што был тыми часы оу нас, оу посолствѣ от нашего пана, от корола А (Сучава, 1456 Cost. II, 791); Тые имѣ(н)А достали сѣ брату моему... со всеми ставы што оу тых селѣхъ сут (Вишнѣвец, 1482 AS I, 80); пани его позвала мене и пытала мене, есть ли полотна, и я исповѣдилъ полотна въ тои клѣти в которои скарбѣ былъ (Вильна, 1498 АЛМ

163); даль съм имѣ чѣтыри села измѣноу за тоти села: двѣ соуть на Боужорѣ (Гирлов, 1499 BD II, 162); мы то сказоуемъ же Лоуцея боудучи своимъ моужемъ три годы и три м(с)ци, а его неазывала, ани сѣ емоу оупоминала а дале навеки не иметсѣ оупомина(т) (XV ст. ВС 21 зв); и дали господствоу мы петь селѣ: едно на краковѣ на имѣ каоучелещи, где были жоудеве Михаилъ и Дѣенишь (Ясси, 1500 BD II, 173);

(при кому) бути вірним (кому) (1): Мы кнА(з) дмитрии олгѣрдови(ч) чинимъ знамени(т)... иже королеви володиславови... слюбуемъ... при немъ и на вѣ(к) бы(т) (Молодечно, 1388 P 43).

3. (кому, у кого, з родовим приналежності) бути (чийм, у кого); належати (кому, до кого); мати (шо); (про закон) стосуватися (кого) (508) а) (у *стверджувальній формі*) (501): Азь... стефанъ... коупи(х) съ тетраеу(г)ль за свож дшѣ... и дадо(х) его по(о)поу никѣтъ... и по сѣмрѣти его да е(ст) дѣца(м) его (б. м. н., 1401 ЗКЕ); а тия села... да боудоуть монастыроу (Сігет, 1404 ГМ); да су(т) волны и сло-бо(д)ны продавати и свои крамарѣа, ка(к) било имѣ зако(н)... александра воеводы (Сучава, бл. 1435 Cost. II, 695); да боуде(т) емоу... и виногра(д) и мѣсто о(т) келѣи (Дольный Торг, 1443 Cost. II, 185); дали есми и(м)... селище... и млинъ... шо былъ шефана зоуграфа (Сучава, 1443 Cost. II, 144); а пак ли не мочѣ имет... тогда дати и тоты двѣ тисѣчи злат(т) оугорскы(х) абы на(м) оупокои бы(л) (Васлуй, 1456 ЭСФ); тое село Голче мает кнА(з)а его м(и)л(о)сти вѣчно быт и его дѣтий (Острог, 1466 AS I, 61); а естли мнѣ... с кнА(з)ем... бог дѣток не дасть... <а> по моем животе кнА(з)ъ его милость оусхочет собѣ иную жону понАти, будут-ли оу них дѣтки, ино тии имѣнѣА вси кнА(з)ю его милости и дѣтем его милости вѣчно и непорушно (Степань, 1489 AS I, 89); а другая половина от того млина да ест ланоу Кльнѣоу слѣтароу (Васлуй, 1495 BD II, 44); а чога есмы сестреницамъ своимъ не отдалъ ихъ скарбу, тое и тепере(!) у мене есть (Вильна, 1498 АЛМ 163); у zemiam tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom mista Beresteyskaho (Тришин, 1500 ДПЖН);

б) (у *заперечній формі*) (кому) бути (у кого), мати (шо) (7): Тогда Аксакъ пришолъ такъ тайно на насъ аже не боуду намъ никакоѣ вѣсти (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170); па(к) ли не боудоу(т) дѣти емоу, тое да боуде(т) братѣи(м) его и дѣте(м) и(х)... по его сѣмрѣти (б. м. н., 1425 Cost. I, 168); поведали намъ, штож оумовили межи собою... оба-два ставы в одинъ час спустити и в одинъ час заставити дла того абы не было шкоды кнАзю Семену (Луцьк, 1463 AS I, 55); И мы Бориса Семеновича пытали: маешъ ли ты, Борисе, о томъ на него доводъ, штобы онъ наши бояре забралъ моще за себе съ имѣни, и намъ службы не было (Вильна, 1495 АЛМ 83).

4. (бути присутнім) (при кому, при чому, к чому) бути (при кому, при чому) (232) а) (у *стверджувальній формі*) (218): а при томъ былъ попо печѣрескый петрѣ (Перемисьль, 1359 P 10); А то свѣдци: панъ Андрѣяшь... и иних к тому много было (Львѣв, 1378 ЗНТШ LI, 5); Пры томъ были люди зацные... (Луцьк, 1389 PFA 28); а при томъ были старци Печерского монастыря (Кѣив, 1398 ДГПМ); а при томъ были мартуриА па(н) оана дворникъ, панъ журж о(т) (ф)ратевци (Баня, 1418 Cost. I, 127); А при томъ был дАдА мой кнАзь Санкгоушко Федкович (Кобринь, 1454 AS III, 10); а пры томъ бы(л) з moiey ruki ziemiane Beresteyskiyi (Тришин, 1500 ДПЖН);

б) (у *заперечній формі*) (14) а. (у *реченнях безособових*) (7): а пак ли бы (е)ше его не было тогда тогда (!) коли чоловѣкъ то(т) обвинены домовъ приѣде приѣде(т) (!) тогда по его оуѣханѣ третии дѣѣ право мае(т) быти (Галич, 1435 P 134); а тѣжъ дадинаА моА кнАгини СеменоваА МарѣА и зѣтъ еи... слюбовали ми и подѣвѣзали сѣ подѣ то, ачь коли на тоѣ час не было дочки еи... ижъ ей того имѣнѣА подѣ мноу не искази (Вильна, 1482 AS I, 79); а тыми разы

до тебе твоими послы о(т)казали есмо што пановъ рады нашео пры нась супо(л)на не было (б. м. н., 1496 ПДСВВ 196 зв.);

в. (у реченнях osobowych з наявним підметом) (7): тогда па(н) пѣрашь пиликовичъ не могль быти к тому розъезду (Галич, 1404 Р 68); а мы з нашимі паны, з нашею ра(до)ю маеть (!) того досмотрети, а естльї аже не боудемъ тамъ тогда... прїлоучаемъ... по(д)соу(д)ковъ, што имають тоую ре(ч) осоуди(т) нашею моцью (XV ст. ВС 12 зв.); а то то мыто татарское, що было оустановлено оу биломгородѣ, а мы то то мыто ливовчаном отпустили, абы не давали ни пиназа, хотъ от тисащ коп, хотА боуд там татарскїи царевич, хотА не будъ (Сучава, 1456 Cost. II, 790).

5. (мати місце) бути; (несподівано) трапитися; (про сойм) відбуватися (43) а) (у стверджувальній формі) (40): Мы великий кн(а)зь Витовт чиним знаемо... иж... записали есмо кн(а)зю Федору Данилевичу Острогъ... как при Отцы его было (Луцьк, 1396 AS I, 20); а коли бы была отъ нѣкоторыхъ нашихъ неприятелихъ налога на нашу землю Перемышскую, тогда имаеть слуга нашъ Бѣдунъ... самъ своимъ животомъ полагати... на оборонѣи нашей земль Премьской (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); хотъ буде(т) ме(ж) тѣми лю(д)ми дшегу(б)ство, хотъ татбу... що бы наши рѣ(д)ци дила не имали судити и(х) (Сучава, 1447 Cost. II, 288); покоуль вода са взольеть пото(л) панъ дробы(ш) маеть сѣножѣтими своими о(т)мѣнити волбырвце(м) какъ было за отда моего при витовтѣ (Острог, 1458 ОЖДМ); Въ соуботоу... снемъ посполиты земль маистатоу господарѣ кроль ... под Хотинем был (під Хотиню, 1467 BD II, 297); маеть настоятель того монастыра Светое Пречыстое въ Пустынцѣ нинѣшны и напо томъ будучы тую землю верху писанную, какъ здавна было, по тому завѣдати (Мстиславль, 1500 АСД II, № 4);

б) (у заперечній формі) (3) а. (у реченнях безособових) (2): Частокро(т) прїгожае(т)са, и(ж) некторыи за свои племенемъ алюбю за слоугами приходатъ моцью на сж(д)... про то прїказуе(т) мы абы того дала не было (XV ст. ВС 15);

в. (у реченнях osobowych з наявним підметом) (1): а мы знаемъ иже въ дворце не имаеть быти жа(д)ная рана (XV ст. ВС 31).

6. (від кого, звідки) походити (від кого); бути родом (звідки) (10): що бы имъ оуриць сѣ оу сѣмъ доходомъ и дѣтемъ его што имаеть и дѣтемъ настинимъ що сѣ добръчино(м) и сноу еи що е(ст) о(т) друога еи моужа (Сучава, 1427 Cost. I, 196); мы велики князь Швидрикгяль ... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу, намъ вѣрную... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи зъ земли Сиверсково отъ Новогородка, роду зацного, великого... до земли и панства нашего... въѣхаль (Луцьк, 1438 Р 140); А коли... не имоут робити що треба боудет томоу монастырю (... мы знати(...)) тым людем, що соут сѣ тих сел вишеписанных (Дольний Торг, 1475 BD I, 200).

7. (бути зв'язаним з чим) (до чого, к чому) належати (до чого) (9): а тако дали есмы мишеви та дворища оу новосельце(х) ... со всѣми оужитки яко коли из вѣка вѣчного было к тѣмъ дворищомъ (Перемишль, 1390 Р 176); да боуде(т) пану михулови на полы сѣ лоукою шетраре(м) и и(!) сѣ оуси(м) прїходо(м), що е(ст) до того села (Сучава, 1443 Cost. II, 131); даемъ и потвержаемъ матери нашеи... серечкїи торгъ и с мыто(м) и с млины и сѣ оусими доходы, што е(ст) к томоу торгови (Хотин, 1455 Cost. II, 774); продал есмы емоу зо всим: з боры, з лесе... и зо всими (в ориг. свими.— Прим. вид.) залежнотми, которежъ ест ис стародавна к тому имену (Берестя, 1466 AS I, 62); мы Олександръ... великий кн(а)зь литовскїи... чинимъ знаменито... иж... мы... емоу имѣне... даемъ ... зо всими доходы и зо всими потребами, которыи которымколве (в ориг. колвекоторым.— Прим. вид.) именовъ званы будут слышаючи к ве(р)хоу (в ориг. верххоу.— Прим. вид.) писа-

номоу тому имѣню, которымъ коли обычаемъ сѣ стародавна прислухали и нине сут (Вильна, 1499 AS I, 117—118).

8. (про час, стан, пору) настати (8): И коли... боудет потребнаа хвила и час, абыхомъ его милости помоч и послоушенство оудилали... а мы имаемъ оудилати (Сучава, 1468 BD II, 301); продали были есмо ко(р)чмы вроуцькїе мешаномъ вроуцьки(м)... на три годы за сто копъ и за десеть копъ широкихъ гроше(и)... а рокъ было имъ какъ тѣ ко(р)чмы варити початы на масные запоусты (Краків, 1489 АКВ); вѣдаю бо я ешо на тебе и иныхъ рѣчей много, але какъ того часъ будеть, тогда буду мовити (Вильна, 1495 АЛМ 83—84); люди пришли... и поведили... што(ж) везде... кличу(т) и(ж)бы... люди вси которые доужи на кони всети кони бы добрые и зброн де(р)жа(ли) и какъ тепльо боуде(т) маю(т) на кони всети и потагнути (б. м. н., 1496 ПДВКА).

9. (від кого, від чого) належати, припадати (з кого, з чого) (6): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастырю о(т) нѣмца... озеро... и пасикоу... оури(к) сѣ вѣсь(м) доходомъ що боуде(т) о(т) ни(х) (б. м. н., 1429 DIR«А» 455); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... далн... есмо вичныи оброк томоу свѣтомоу монастыроу от Побратѣ, да имают на каждїи год от нас по 1 бочки вина... и оусы бербенишы медоу от десетиноу що боудет от селах их (Сучава, 1466 BD I, 105).

10. (к чому, у чому) прибути (куди) (4): а коли бы... коро(л) его мл(с)ть, обысла(л) на(с), абыхо(м) к томоу выименованому мѣстцю и дѣви были, а мы быхо(м) того... не хотили попо(л)нити... то(г)ды на(ш) милостивыи па(н)... имае(т) на(с) казнити (Серет, 1453 Cost. II, 766); а... король его м(и)л(о)сть писал до пана старосты и до нас, штобы са тою дѣлницею брата нашего... не делили до того часоу, поки аж б(о)гъ дасть корол его м(и)л(о)сть боудеть оу кн(а)зѣвъ литовскомъ (Луцьк, 1475 AS I, 70).

◇ быти за ким (2) бути замужем за ким, бути чиею дружиною: а тотъ небо(ж)чикъ бра(т) мо(и) а(н)дре(и) о(т)хода з сего свѣта... записаль жонѣ свое(и) вѣно, котораа тыми разы за борисо(м) есть (Вильна, 1495 ВМБС); бы ло к о м у (зробити шо) хтось повинен був (зробити шо) (6): а кто имет повезти кони или кобылы до каменци, што было емоу дати оу серети, то иметь дати оу дорогоуни, а што было емоу дати оу черновцех то иметь дати оу хотини (Сучава, 1434 Cost. II, 669); а кто (поведет) кони или кобылы до Каменцѣ, што было емоу дати оу Серетѣ, то имет датї оу Дорогоунѣ, а што было емоу дати оу Черновци, то имет дати оу Хотини (Сучава, 1460 BD II, 274); быти в безмѣну (1) бути віроломно порушеним: оу томъ записы наши и присаги не (боу)дутъ противъ прїателю нашему в безмѣну (Троки, 1442 Cost. II, 719); быти у вене (1) володїти майном, одержаним у віно: Оуставляемъ коли (ж) моуж(ж) оумре о(т) жены а дѣти боудоутъ, она маеть быти оу свое(м) вене (XV ст. ВС 31 зв.); боудеть воленъ (чого над ким) (1) матиме владу (у чому над ким): Тѣмъ мы прїдали есмы пискоупови ворменьскому Оганесови церкви ворменьскыа и попы ихъ. По оусеи нашеи земли боудеть воленъ надъ Вормены своего права пискоульского (Сучава, 1401 RIR); быти за м о у жь (1) бути замужем, бути замїжноу: Коли хто оучинитса опѣкалнїко(м) о неко(т)рой дѣвце... а она боудѣть го(д) замоужь а о(н) ее не хочеть выдать... мы сказоуемъ и(ж) такая дѣвка бѣзь волї опѣкальнїка (1) своего имее(т) собѣ моужа оуза(т) (XV ст. СЯ 41 зв.); быти въ измѣноу (4) бути віроломно порушеним: в томъ наши записы и наши прсыгги да не боудеть нашомоу старшомоу противъ въ измѣноу, въ томъ нашъ миръ да не роушѣт са (Троки, 1442 Cost. II, 716); а его записы и присаги, оу томъ, не боудет противъ намъ и оу измѣноу, и миръ не роушѣтса (Ясса, 1445 Cost. II, 726); быти в и м е н і и (2) мати, посїдати маекот: коли (ж) братїя

роженная боудоуть выменїи а помроу(т) тогда на стре(ч)-ноую братїю именїе прїидь(т), а помроу(т) стре(ч)нии бра(т)я тогда на блїше плема именїе прїидь(т), а кажды(и) ис ты(х) боудоуть лї сестры в томь именїи, имьють и(х) виномь о(т)правла(т) (XV ст. *BC* 36); быти казни (1), быти под казни (казнию) (5) бути покараним: а кто не боуде(т) послушенъ нашему повельнїю и запису, то(т) имаеъ быти по(д) великои казни г(с)вами (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 692); И тот боудет под нашею казнию (Дольний Торг, 1458 *BD* I, 9); а тот ест противник нам... и... боудет наше казни (Сучава, 1466 *BD* I, 96); быти оусею ласкою (кому) (1) ставитися доброзичливо (до кого): силовали съ есми аж бихмо прїшли на обичай предков наших яко били и предкове наши оусею... ласкою... князем (Коломия, 1485 *BD* II, 371); быти на противу (кому) (1) виступити проти (кого):

вло(д)славъ бжнею мл(с)тью кроль полскни... знаменито чинимы... ижъ... александръ воевода... присагъ слюбовъ голдувъ намъ и записовъ намъ оучиненыхъ и о(т) его по(д)данныхъ в коруюю нашею переступивши и зломивши былъ напротиву намъ и на(с) розгнѣвалъ (Ланчиця, 1433 *P* 120—121); быти оу немоци (1) бути хворим, хворити: боудем ли тогда оу которой немоци, та не мочи мѣмъ ехати заедно с ными, он бы тогда имал ехати заедно с ными сынъ иаш Богдан всевода (Гирлсв, 1499 *BD* II, 423); быти и есмъ ренъ (противко кому) (1) не миритися, не лѣбувати в мирних стосунках (з ким): И маеъ онъ намъ вѣрнымъ быти: а съ кимъ мы будемо смирни, и онъ зъ нами, а съ кимъ не смирни, ино и (онъ) противко тому маеъ быти несмѣренъ (Луцьк, 1438 *P* 140—141); быти помочонъ (помочень, помочонъ) (7), быти помочни (2) помагати: и во всемъ бы еси мыту нашему былъ помочонъ (Краків, 1487 *РИБ* 227); а мы такежъ твоеи милости хочомъ быти... помочни (б. м. н., 1498 *BD* II, 414); быти противу (кого) (1), противу (кого) быти (1), быти противу (кому) (1), противу (кому, чому) быти (2), противъ (кому) быти (5) виступати проти (кого, чого): коли... буду господаремъ... слубую... аже хочю служи(т)... кролю под(с)кому... и... кня(з) витовту... противу ихъ не быти (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); слубую... противу имъ ниды не быти (Вишня, 1393 *P* 5); слубуюмъ... противъ имъ не быти (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); бити против (кого, чого) (1) виступати проти (кого, чого): слубоуем... николи не бити... против кроль его милости (Коломия, 1485 *BD* II, 372); быти противъ (чому) (4) сучерчити (чому), бути несумісним (з чим): а то е(с) противъ прїказань(ю) бжъему и противъ правоу цркомоу (XV ст. *BC* 15); быти радъни (3) сприяти: а мы такежъ твоеи милости хочомъ быти радъни... оу твою прыгодов и потребу, на всякого твоего неприятѣла (б. м. н., 1498 *BD* II, 414); а мы имаемо... мир... съ вѣсею моцю и силами... колико боудоум (1) мочи радни... быти... (Гирлов, 1499 *BD* II, 420); быти в руках (оу роуки) (чїих, кого) (7) а) скоритися владї (чїїй) (1): и пак тоты истини Седи-Ахматови синове... што соут... оу наших роуках... а мы имаемо их твердо... держати (Сучава, 1462 *BD* II, 292); б) бути, знаходитися (в кого) (6): а таа привилиа была оу роуках пана Короуя (Сучава, 1462 *BD* I, 66—67); А пак привилїе шо имал Лоука... а она ест оу роуки... Юрши (Сучава, 1494 *BD* II, 33); быти оу роуцѣ (чїїй, кому) (2) а) належати (кому) (1): А пану Оле(х)ну... досталосе бачаница а тѣсово... со вси(м) ты(м) што к ты(м) село(м) слоушае(т) нижли што естъ дани медовое оу пна оле(х)новой роуцѣ (Львїв, 1478 *ЗРМ*); б) бути виданим (кому) (1): хочемъ... бы такыи... имееъ быти в роуце своемоу сътажъцю (б. м. н., XV ст., *BC* II); быти смирни (1). (бытн) смирни (з ким) (1) бутн в мирних стосунках: И маеъ онъ намъ вѣрнымъ быти: а съ кимъ мы будемо смирни,

и онъ зъ нами, а съ кимъ не смирни, ино и (онъ) противко тому маеъ быти несмѣренъ (Луцьк, 1438 *P* 140—141); быти оу соромотѣ (1) бутн позбавленнымъ чести: а боудѣ(т)ли емоу прїсоужено свїде(ч)ствомъ са очистїть а оди(н) свѣток не боудѣт зго(д)ныи дла то(г) не боудѣ(т) оу соромотѣ (XV ст. *BC* 36 зв.); быти в соромотоу (кому) (1) бути позбавленнымъ чести: а не найдѣтъ ли тое ласка (1) в на (1) ... дла того не е(ст) емоу в соромотоу (XV ст. *BC* 38 зв.); то е ст ь (11) тобто: штоже село Старуна. то осадил отецъ Некринъ пустыню, то естъ село Некриново, и брати его, и дѣтїи его (Львїв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... землю шепиньскоую... з города тоѣ то исти(н)ноѣ земли шепиньскоѣ, то естъ хотѣнь, цецюнъ и хмеловъ... даваемы, дароуемы (Львїв, 1436 *Cost.* II, 706); и я жене своей княгини Улиане записоую противъ еѣ тисачн коп другоую тисач коп, ино т(о) <е>ст двѣ тисачи коп, на своих имѣнахъ отчизныхъ (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); есмо просили велеможны(х) паны и шлА(хо)тини пано(в) ра(дї) кролевскои, то е(ст), панъ андреи ондрѣво(ш) ись игровоА... судїа подо(л)ского, пана яна баговского и инны панове русци, иже мы слубоуемъ и слюби(л) есми служити королю его мл(с)ти (Банилїв, 1455 *Cost.* II, 769); Се азъ па(н) олза(р) кирдѣви(ч) марша(л)ко во(л)ы(н)ско(и) землѣ староста лоуцкии с женою своею вѣдосею записоуае(м)... имѣ(н)е о(т)чизны нше(и) то естъ (1) село дорозы(н) (б. м. н., 1483 *ВОРСР* 177—178); послѣшни быти (1) *див.* *ПОСПѢШНЪ; во оупокои быти (1) *див.* ОУПОКОИ.

II. (дїєслово-зв'язка (1392) А. (у складеному присудку) (1056) I. (з предикативним членом — іменником) (427) а) (у називному відм.) (414): Бекгичъ и Турдучакъ Берди Давыдъ Ти кня(з) головнии мои были слуги и тии стали нами ворогъ (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); мы оусудивше и оуправивше с нашими землАны што же были судѣ и оставили есмы облазничѣ при томъ дворищи пысковича (Зудечів, 1411 *P* 79); а хто будетъ нашъ прїятель, тотъ ильи воеводе прїятель, а хто будетъ нашъ неприятель, тотъ ильи воеводе неприятель (Троки, 1442 *Cost.* II, 719); А по нашемъ животѣ, кто боудетъ господаръ нашей земли... тотъ шоби не пороушил нашего даанїа (Бистриця, 1457 *BD* I, 4—5); и дали есми ива(н)кови... какъ е(ст) право и за(к)о(н) по обычаю аби пошел ива(н) са(м) съ КД прїсѣжници и шоби прїсѣгну(л) ис ними аже ива(н) ись своими братїями *су(т)* оу нуки ку(п)чичевы по и(х) матери такожде аже *су(т)* и марушки и ми(х)нови ти(ж) оу нуки (Васлуй, 1474 *РГС*); протожъ што бы еси самъ въ мыто нашо и въ промытоу невѣстоупа(л)са... бо то естъ нашъ ска(р)бѣ (Петрків, 1489 *АМВ*); И мы, промежи нихъ всїхъ тыхъ речей выслушавшы и съ паны радою нашею то помысливши, ижъ то ест(ъ) речъ неслушная... вчинили такъ (Вїльна, 1495 *РИБ* 620); ива(н) васи(л)еви(ч) велики(и) кня(з) моско(в)ски(и) г(с)древнїи нашему воеводе е(ст) сва(т) а ваше(и) мл(с)ти тєстѣ (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.);

(із сполучниками какъ, яко у складеному присудку) (2): А коли(ж) по(до)дны(м) пано(м) лю(д) одно имее(т) быти, а од(н)го права поживати, абы не были какъ морьскы(и) дивъ, потребно естъ абы однакїи соудъ былъ (XV ст. *BC* 34 зв.); а що есмо имѣли листы записани о(т) нашего господарА, о(т) корола, и о(т) его пановъ... противъ нашего брата старшого, илїАша воеводы, що естъ на(м) яко нашъ оцъ, ты(х) листовъ... не може(м) и(х) нанти (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 679);

б) (в орудному відм.) (10): также коли ми бѣ поможе(т) ку мои отнинъ буду господаремъ и воеводоу, оу земли валаской... хочю тымъ лепшї служи(т) нашему г(с)дрю (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); а що есмо имѣли листы... ты(х) листовъ, яко и(х) к на(м) прїнесено... о(т)

пана коулчича, що былъ на(м) дворнико(м)... не може(м) (их) найти (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 679); А по Васьковѣ животоѣ хто поможѣ оу свѣаго Ивана будетѣ, тотъ по тому жѣ имаеѣ свѣаго Ивана землю деръжати (Городок, 1443 *P* 145); коли панъ Петръ прѣхаль до Станкова... а я тогды намѣстникомъ былъ отъ пана старости (Вильна, 1498 *АЛМ* 163); у zemlam tych folwarkow hranycia mne jest z burmystrom miasta Beresteyskaĥo... у perwo sieĥo sĥuzebnyka pana nemiryn na imia Muktasz kotory ze byĥ pamisnykom (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

(із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (1): а родитель нашъ, кнѣзь великий, та(к)о (же им)а (є)тъ намъ приятелемъ быти (Сучава, 1435 *Cost.* II, 691).

2. (з предикативним членом — прикметником) (193): а) (у називному відм.) (192) а. (у нечленній формі) (112): будетъ ли ялъ его король по кривдѣ... и я кнѣзь кистютини буду правъ передъ вѣгорьскимъ королемъ (б. м. н., 1352 *P* 6); По оусеи нашей земли будетъ воленъ надъ Вормены своего права пискоупьского (Сучава, 1401 *RIR*); просилъ на(с) а быхомъ ему о(т)пустили и ласкави были (Ланчиця, 1433 *P* 121); А ты люди што оу тулинахъ што бы его были послушни ка(к) то оподарѣ съвоиго (Київ, 1457 *P* 166); слушно ест ажбы вчинки людьскни которыиъ (сѣ) часомъ отходѣт достаточнымъ сведетствомъ листов и на потомъ будучимъ были явны (Вильна, 1499 *AS* I, 117); да естъ подобнъ іоудѣ и проклѣтому арїи (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231);

(із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (48): а пакъ ли бы нашъ г(с)подарь... в томъ насъ не хотѣли послушни быти, мы имаemy... при корунѣ кролев(с)т(в)а польско(г) остати (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613); слюбили есмо... аже имаеѣ романъ служити нашему г(с)дрю... и веренъ быти (Берестя, 1400 *Cost.* II, 617—618); О землане(х) к ва(л)це явной имаю(т) быти готовы (XV ст. *BC* 34 зв.); не имаемъ в томъ быти виновати (Гирлов, 1499 *BD* II, 424);

в. (у членній формі) (80): хоче(м) сѣ порожни оучинити тоѣ прав(д)ы про(т) абы коро(л) бы(л) бзпечнѣшии оу нашей службѣ (Молодечно, 1388 *P* 43); па(н) татомиръ балицкии приганилъ листо(м) па(н) ивашковы(м) дѣдоицко(г) иже соутъ листове неправии фалшевнии (Зудечів, 1413 *P* 83); а тоти наши десѣтници... щоби не имали жа(д)ного дила до хотарѣ монасти(р)ского, или до пасики, или бу(д) к чемоу, що е(ст) монастирское (Сучава, 1463 *Cost.* S. 45); И онъ имаеѣ держати тыѣ лвѣ дѣлници мои дѣдины... до тыхъ мѣсть, докол емоу отложит двѣ тисѣчи золотыхъ, кто боудетъ ближшїй к тымъ двѣма дѣлницамъ дѣдины... моеѣ (Добучини, 1487 *AS* I, 239); снї томоу записоу приганили, рекли и(ж) бы то(т) запись бы(л) фа(л)шовы(и) (Берестя, 1496 *ВМКФС*);

(із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (1): Ино мы тое... имен(ь)ицо... взяли къ своей руке отъ всїхъ тыхъ, которїе бы мели близкїе къ тому имен(ь)ицу быти (Городно, 1497 *РИБ* 683);

б) (в орудному відм.) (із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (1): И маеѣ онъ намъ вѣрнымъ быти (Луцьк, 1438 *P* 140).

3. (з предикативним членом — прислѣвником або предикативним словом) (250): будетъ ведомо оусемъ хто коли видить грамоту (б. м. н., 1387 *СП* № 12); znamenito szĥim tym naszym listom, napiszĥim i potom buduczim, komu budet' potreba toho wedati (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); А се знаменито будѣ и свѣдочно всѣмъ добрымъ людемъ (Перемишль, 1391 *P* 45); а ис того имають намъ служи(т)... гдѣ коли намъ будетъ надобно (Львїв, 1399 *P* 59); чини(м) знакомито... симъ нашимъ листомъ... кому ж то коли его будетъ потребизна (Київ, 1433 *P* 118); а мы имае(м) пере(д) его мл(с)ть выехати... где боуде(т) пану нашем(у)

любо (Серет 1453 *Cost.* II, 765); знаменито чини(м) ис сѣмъ листомъ нашимъ всѣмъ... коли же того комоу потребизна боуде(т) (Васлуй, 1464 *DIR* «А» 517); слушно ест ажбы вчинки людьскни которыиъ (сѣ) часомъ отходѣт достаточнымъ сведетствомъ листов и на потомъ будучимъ были бы явны (Вильна, 1499 *AS* I, 117);

(із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (3): а... зѣ нашимъ господаремъ, маемъ быти по давномоу (Сучава, 1442 *Cost.* II, 717); а они... имаю(т) слоужити на вѣсакоюу сръдоу... и тое имаеѣ быти непрѣмбно, по вѣса недели (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365)

4. (з предикативним членом — прийменниковою конструкцією) (72): а коли которыи торговецъ поидеѣт торговать ис торунѣ черезъ берестие до лучьска безъ печали будте (б. м. н., п. 1341 *P* 2); приступилъ есмъ ку... королю польско(м)... ис тыми горо(д)... што жѣ... оу моюмъ держанию су(т) (Кременецъ, 1434 *P* 130); а его милости да ми будетъ вѣ масто отца (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305); то е(ст) противъ прѣказань(ю) бжѣму (XV ст. *BC* 15); ани жадной радѣ ани помочи Тоуркомъ не имаемъ дати, вѣнѣвши коли бы нѣкотораѣ моцъ або сила тоурецкого чьсарѣ... пришла бы, и насъ поневолили бы соби на помоч, и были быхомъ им на помоч безъ нашей воли (Гирлов, 1499 *BD* II, 423—424).

5. (з предикативним членом — займенником) (39): а коли па(к) потомъ коли намъ бы надобѣ вы намъ таковиже будте (б. м. н., п. 1393 *P* 49); дали есмо влѣдѣ листь и нашею печатью потвердили есмъ ему аже естѣ его по лисичи брод(д) (Погоничі, 1422 *P* 98); мы оуоставлаемъ на нїхъ виноу ЄІ томѣ па(н)у чїи гаи е(ст) (XV ст. *BC* 29); дали и потвѣрдили... едно озеро на днїстрѣ... шо оупадаеѣт оу днїстрѣ и сѣ пасикою, шо естѣ и(х) же (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

6. (з предикативним членом — безособовою формою на-но, -то) (18): тако есмо оуѣхали... по лисичи брод(д), яко было изъ вѣка и вызнано (Погоничі, 1422 *P* 98); ино мы тую грамоту вѣ книгу Дьякови нашому улъсаты велилы и такъ е написано (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); вло(д)-славъ... кроль полскни... знаменито чинны... иже какъ коли дьяволомъ... неприятелемъ людского поколѣнья зѣднано было ижѣ... александрѣ воевода землѣ молдавской... былъ напротиву намъ (Ланчиця, 1433 *P* 120—121); А кто иметъ байтовати тыхъ люд (!) отъ тыхъ сел, боуд оу чем, яко естъ више писанно, тот оузритъ великои казни господства ми (Дольный Торг, 1475 *BD* I, 200);

(із зв'язкою у формі інфінітива в складі тричленного складеного присудка) (2): Też jestliby... nektoroho... umertloho... wezli by czerez myta, niczoho na nich myta ne majet' brano byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); тогды ты(х) нї копѣ имаеѣ быти дано служѣ нашему юркови (Коломия, 1424 *P* 102).

7. (з предикативним членом — кількісно-іменним словосполученням) (4): Też ustawilijesmo, iż żadin.. nie majet' prisiahati na desiaterom bożi prikazani... tolko o welikoj reczi, kotoraja by była pĥatdesiat hriwen srebra litoho (Луцьк, 1388 *ZPL* 105—106); али да ест тое половина село отъ Флореш на три части (Сучава, 1495 *BD* II, 76).

8. (дієслівний складений присудок) (49): Аже будеѣт ва(м) надобѣ помочъ на кого на ворога вашого Азѣ самъ есмъ готовъ за того тоѣ на помочъ всею моею силоу (б. м. н., п. 1393 *P* 49); да су(т) волныи и слобо(д)ны продавати и свои крамарїа, ка(к) било имъ зако(н) (Сучава бл. 1435 *Cost.* II, 695); воленъ естъ панъ пашько Прокофѣвичъ во всемъ оу томъ имѣнни... продати и променити и заставити и по дши на цркъв дати (Луцьк, 1451 *P* 156); чомъ коли есмо могъ до живота, и я есмо давалъ, а теперъ есмо недоужъ ничого давати безъ ваше милости (б. м. н., 1481 *BD* II, 364); а тогды нам, Стефаноу воеводѣ, да естъ слободно

и добровольно и откровенно и безпечно и без жадной шкоді вѣйти ис их милости землях (Гирлов, 1499 *BD* II, 422).

Б. (у складі додатка) (336): 1. (у сполуч. з іменником) (321): **а** (у називному відм.) (49): мы иліа вое(вода)... <ч>инимь знаменито... аже слюбили есми и слюбоуемь нашему родителю, князоу великому, жигмонтоу, емоу пріятелемь быти и подли его стояти противь каждого его неприателъ и пріятелем(м) его пріятель быти, а неприателем(м) его неприателъ (Сучава, 1435 *Cost.* II, 691); слюбуем... <и> оуказати (в ориг. оуказати.— *Прим. вид.*) сь явно и быти пріятелем его милости пріятелъ, а неприателем его милости неприателъ (Коломия, 1485 *BD* II, 371—372); А по нашем животъ, кто боудет господарь нашей земли, от дѣтей наших или от нашего родоу, или пак боуд кого богъ избереть господарь быти нашей земли молдавской, тот бы не пороушилъ нашего дааніа (Гирлов, 1499 *BD* II, 163);

(з пропущеним іменником) (89): а по нашемъ животъ кто будеть господарь нашей земли или о(т) дѣтей наши(х) или о(т) нашего племени или кого бѣ избереть быти, тотъ, що бы не пороушилъ нашего даіа (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); А по нашемъ животъ, кто боудет господарь нашей <земли, или от> дѣтей наших, или кого богъ изберет быти, тот <шобы> не пороушил сіе дааніе (Сучава, 1478 *BD* I, 219—220);

б (в орудному відм.) (183): а по нашемъ животъ кого богъ избереть быти господаремъ нашей земли молдавской или отъ нашихъ дѣтей или отъ нашего племени или боудь кто, тотъ шобы емоу непороушилъ нашего даіа (Сучава, 1420 *Cost.* I, 136); мы иліа вое(вода) ... <ч>инимь знаменито... аже слюбили есми и слюбоуемь нашему родителю, князоу великому, жигмонтоу, емоу пріятелемь быти (Сучава, 1435 *Cost.* II, 691); а по нашемъ животъ кто боудет господаремъ нашей земли от дѣтей наших или от нашего рода или пак боуд кого бѣ изберет господарем быти нашей земли молдавской, тот бы емоу непороушилъ нашего дааніа (б. м. н., 1500 *SD* 8).

2. (у сполуч. з прикметником) (15) **а** (у називному відм.) (10) **а.** (у нечленній формі) (6): тогда А слюбою (!) имь веренъ быти (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); на тыхъ городъхъ и оу томъ деръжанью не имаи никаки(х) иныхъ оурядниковъ поставити толко такии што бы присагли вѣрни быти королю полскому (Черняхів, 1435 *P* 133); наи первое схибуе(м)(!) иже неимаемъ жа(д)ного... пана собъ имѣти... одно... кролеви по(л)ском(оу), и короунъ его и имь вѣренъ быти чистоу вѣроу (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734);

в. (у членній формі) (4): тое емоу оурикъ сь всѣмъ доходомь... и всѣмоу родоу его кто сА избереть быти емоу наиблжнній (Сучава, 1479 *ВАН* 61—62);

б (у давальному відм.) (у нечленній формі) (1): про то слюбую и слюбили есмо нашему г(с)дрю кролю влодиславу... служити вѣрну быти и послушну (Віслиця, 1393 *P* 51);

в (в орудному відм.) (3): слюбуюмъ и слюбили есми... кролеви володиславу... вернымъ быти (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); И слухи насъ еще тьи доходять... иже... людемъ своимъ всимъ казалъ готовымъ быти (б. м. н., 1498 *BD* II, 414).

III. (допоміжне дієслово в аналітичних формах дієлова) (3570) **1.** (у складі перфекта) (2755): я Любарть Кредемновичъ... изгадалъ есми самъ о своіой души (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1); тогды мы... дали есмо и подтвердили есмо... село быбел (Судомир, 1361 *AGZ* 6); Мы панъ янъ дѣдичъ тарнувський... корола влодислава его приказаньемъ то есмы вчинили (Перемишль, 1390 *P* 175); слюбили есмы... што есмы дали его мл(с)ти... што быхомъ то вѣчно оуздержали, яко сА есмы тогда голдували и записали (Львів, 1407 *Cost.* II, 629); мы есмо на потвержьнѣе ты(х) границъ розьбханѣе далі есмо емоу лість (Зудечів, 1421

P 96); тамже копцы значныи усыпатысмо велилы (Ново-селиця, 1430 *ГВКЛ* 8); мы великій кнзъ швѣтрикга(л) Свь-домо чинимъ всАкому симъ нашимъ листомъ... иже дали есмо и записали ленькови зарубнцю таА села в луцкой зем-ли (Житомир, 1433 *P* 126); Се азъ рабъ бжїи кнзъ ан(д)ре(и) владимирови(ч) приѣз(д)илъ есмь въ Кіевъ сь своєю женою и сь своими дѣтками и были есмо въ домоу прч(с)тыА и поклонили сА есмы пр(с)томоу образоу еА... и бл(с)вили сА есмы оу оца нашего архиман(д)рита николы (Кіев, 1446 *P* 154); и мы... есми смирились и сътокмилиса (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* СЛIII, фотокоп.); а запису есми и листа г(с)дра королева невидал(л) (Вільна, 1495 *ВМБС*); и дали и приложили есмы о(т) на(с) томоу(ж)... монастыроу... болото криваА (Ясци, 1500 *Cost.* S. 230).

2. (у складі дієприслівникового звороту) (29): Узрѣвши есми на вѣрную службу Драгумиру и на Некрину, дали есми имь двѣ селъ (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 4—5); возрешѣ есмо на на (!) его вѣрною службу и хочАче по немъ аж бы тымъ лѣпей... намъ... послужиль... оставили есмо его... при томъ при всѣмъ што коли коупилъ (Краків, 1394 *P* 54); тако есмъ подлугъ того вызнанья исмовивши сА и з-маны и дали есмо влѣдъ листъ (Погоничі, 1422 *P* 98); мы великій князь Александро... чинимъ знаменито... ижет видевъ есми знаменитоую слоужбоу намъ... кпазА Михайла Васильевича и мы порадивши сА с нашими кнази... дали есмо емоу имене (Луцьк, 1446 *AS* III, 5); и мы есми пришо(д)ши пре(д) кнагиню илїаша воеводиною... и есми смирились (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* СLIII, фотокоп.); мы кнгины (!) олеска(н)доваА (!) наста(с)я кне(в)-скаА подоумавши есмо с нашими дѣ(т)ми... придали есмо

оу до(м) Стыя тр(о)ци ... двѣ волости (Кіев, 1459 *P* 174); и потому есмо не даючи сА оу право пристоупили есмо с обоу (в ориг. собоу.— *Прим. вид.*) сторонъ оу еднаѣе промежи старшихъ пріателей нашихъ (Вільна, 1482 *AS* I, 79); Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Львомъ... визнаваем... штож... продали есмо... землю пустовъскую... зо всимъ с тым, как сА тѣ выше мѣненыи земли со старо-давна в собъ... мают (в ориг. дают.— *Прим. вид.*) и как есмо на себе державши и его милости продали (Ставків, 1491 *AS* I, 96—97); и зье(д)навшиа е(с)мо и запи(с) межы собою вѣдлалн, и г(с)дру его мл(с)ти и(з)явили (Вільна, 1495 *ВМБС*).

3. (у складі плосквямперфекта) (91) **а** (допоміжне дієслово у формі перфекта 3 ос. одн. або мн.) (68): Мы... кна(з) александро корьатовичъ... чинимъ свѣдочно... што жъ былъ братъ нашъ кна(з) юрьяни корьатович(ч) придалъ млинъ къ цркви къ матіѣ бн оу смотричи (Смотрич, 1375 *P* 20); Што былъ мой мужъ, князь Иванъ Семеновичъ Кобринскій, небошикъ, змыслилъ былъ со мною и хотѣлъ былъ записати десетину къ монастыру... ино онъ... зъ свѣта того изшоль (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); а вонъ... велѣлъ ма имить ... и велѣлъ ма былъ избавить горла моего (Кременецъ, 1434 *P* 129—130); и про о(т)па нашего жбавльнїе души его, абы тымъ вятъша вѣра, котораА николи оу на(с) не была жгасла, тому истино(м) па(н) влодисла(в)... землю шепиньскоую... даваемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706); тѣмъ мы... дали есми емоу... еше силище... где сили были коскови снове (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541); и мы, дорадившисе изъ нашою княгинею... подлугъ даня продковъ нашихъ, што былъ придалъ великий князь Любарть Крїдоминовичъ Сушичнѣо (Луцьк 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); а тотъ дей Крушша сыновъ въ себе не мѣлъ, тол(ь)ко одно дѣѣ дочцѣ, и тѣе свои дочки подавалъ былъ за ихъ дѣдовъ (Вільна, 1495 *РИБ* 602); петръ позналъ иже его ранилъ, але то и (!) его початъкою ижы би(л) первей ранилъ (XV ст. *BC* 18 зв.); Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж)... оць мои... запи-

са(л) бы(л)... монастырю половиною селища ивони(н)цо(в) (Пустьинька, 1499 ПИ № 3);

б) (допоміжне дієслово у формі перфекта 1 і 2 ос. одн. або мн.) (23): а Ако ко(л) тако(ж) ислубили бы(л) есмо кна(з) дмитрию... и правду дали... и хоче(м) са порожни оучинити тот прав(д)ы (Молодечно, 1388 Р 43); коли есмь

первое съль на црскомъ столъ тогда есмь послалъ былъ к вамъ Асана (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170); вло(д)славъ... кроль полскии... знаменито чинимы... иже... дали есмы листъ нашъ нашему... приятелю stefanovi... какъ были есмо дали петру роману stefanu и alexandру (Ланчиця, 1433 Р 124); а старое Ставище велили были есмо заставити пану данку мукосевичю (Луцьк, 1445 Р 150); Се я Янь... продалъ есмы... землю свою... которуюто землю купилъ есми былъ у Бартоша (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106); мы петръ воевода... тоты златни пинъзи, котори есмы были дали на жодль... панъ михайло... намъ верноулъ (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже слоубоуем и слоубили есми... господареви нашему... на то якоже есми били слоубили и обѣцали и записали и переж(е) сего господареви нашему (Новий Град, 1479 ВД II, 351); Што и передъ тымъ послали были есмо до васъ нашего посла... и вы... до насъ прислали есте (б. м. н., 1498 ВД II, 409).

4. (у складі майбутнього I) (104) а) (від дієслів недоконаного виду) (96): Мы князь володиславъ... то есмы вчинили взоръвши на нашего... слугу именемъ рекучи ладомиръ волошинъ штоже естъ намъ вѣрно послужилъ и ещи (!) служити будеть (Божур, 1377 Р 23—24); обѣцосмы... иже... чиста вѣрность и полна будемъ держа(т) тому истому королеви (Краків, 1388 Р 41); А... мы... надаемо волности... такоѡ, какъ иншии князи... заживаютъ и заживати будуть (Луцьк, 1438 Р 140); а коли мы такоже отъ нашего прятела старшого боудемъ какои помочи на наши неприятели ждати... великий князь Казимиръ... маеть намъ помочь дати (Сучава, 1442 Cost. II, 716—717); имае(т) держати со вѣсими доходы и приходы... доколи боуде(т) мешкати (Снятин, 1454 Р 163); А если боудемо слышати и видати никоторое неприятелиство... имаемо его милости дати видайте (Коломия, 1485 ВД II, 372); наместнику Смоленскому... и иннымъ наместникомъ... хто потомъ будеть отъ насъ Смоленскъ держати (Вільна, 1499 РИБ 776);

б) (від дієслів доконаного виду) (8): а панъ дидрихъ бучаский шоби воленъ брати на наши коушци... коли не боудемъ емоу заплатити що есми емоу записали (Коломия, 1448 Cost. II, 305); И еще варе колко цркъви и с полми боудоут сь оучинити и поновити... и попове боудоут сь поставити оу оусих тих... сел ... а они оуси да слоухают того... монастыра (Сучава, 1490 ВД I, 420); а коли бы оба два змерли... то тое село Осекрово на насъ прийти будеть (Троки, 1498 ГВКОО).

5. (у складі майбутнього II) (26) а) (від дієслів недоконаного виду) (14): казали есмо оуси(м) люде(м) воротити, кто що буде(т) бра(л) (Сучава, 1457 Cost. II, 810); а воды(н)скому если буде(т) о то которое дѣло, и о(н) того неха(н) на су(д)А(х) наши(х) ... они его буду(т) негора(з)до судили (Вільна, 1495 ВМЗД); а колижъ такый боудѣ(т) колі християни(н)... молчалъ... тогды емоу мо(л)чаны твори(м) на веки вѣчныи (XV ст. ВС 35); Если она ... тотъ листъ очиститъ... Петругъ не гораздо будеть тому листу ганиль (б. м. н., 1498 АЛМ 169);

б) (від дієслів доконаного виду) (12): а тако(ж) коли сь знаиоу(т) о(т) наши(х) татаръ... що боуде(т) сь оумишали оу сесн розмирци, а мы имаемъ и(х) оузѣти опа(т) наза(л) (Сучава, 1435 або 1436 Cost. I, 495); А тыи, которымъ будеть тотъ Яцко земли ихъ попродавъ, п(е)н(е)зей своихъ иехай смотрять (Вільна, 1495 РИБ 602); г(с)дрѣ нашъ велел(л) до себе о томъ ведати дати... ачъ пакъ хота и ты(х) пословъ о(т) себе о(т)поустилъ буде(т) и о(н) ихъ наза(д)

може(т) к собе ве(р)нути (б. м. н., 1496 ПДВКА 61); а которым слугамъ тыи верху писанны кн(А)жата *будут подавали* имена... если будут ему хотѣт служити и он ихъ с тых имѣней не маеть рухати (Вільна, 1499 AS I, 118).

6. (у складі форм бажально-умовного способу) (154) а) (допоміжне дієслово у формі аориста) (27): пак ли быхо(м) імо не воротили на і де(н) Ако ту написано тогда гродо на(ш) галичь... заставити имаемы (Луцьк, 1388 Р 37); а што коли быхъ слыша(л) што бы са тыкало к моему г(с)дрю... имамъ его остерегати (Щекерів, 1402 Cost. II, 623); пакли быхъ я самъ а любь жона, двти или шадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушьть, тогды вноватый я и вони (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 105—106); если быхоумъ тыхъ то Сад-Ахматовичюв... не выдали, тогды нам корол... не имаеть ни в чюм винен быти (Сучава, 1462 ВД II, 293); а если я княз Семень хотѣл быхъ тот дѣл порушыт(и)... и я имаю отложыти оспод(а)рю королю двѣ тысячы рублов (Вишнівецъ, 1482 AS I, 81); а рекъ я то тебе, коли мовиль, назвалъ татемъ, ажъ быхъ я господарскихъ семь волостей закраль (Вільна, 1495 АЛМ 83);

(допоміжне дієслово з особовим закінченням теперішнього часу) (13): Teraz pak peremiryie to imielo byty; tohdybu pro wsi tyie paklady naszyie zemli a ieszcze bychmo i opuch Dapnikow wydali, szto pam dali sia (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); а пакли быхмо тыхъ записовъ передъ реченыхъ... не дали... тогды тыъ оусъ записы... чинимо симъ нашимъ листомъ скаженъ (Львів, 1436 Cost. II, 707); а коли быхми молвили, то быхми молвили противъ нашей чти (Самбір, 1458 Р 169); делайте яко знаете, какъ межи васъ доконъчанье было; а чей быхмо могли оучинити промежы вами любовь и миръ... якъ и перъвей было (б. м. н., 1499 ВД II, 449);

(релікт аориста при сполучниках і частці «бы», виступає як особове закінчення) (59): што і есте просили насъ абыхомъ васъ пустили (до лучьска търговать) через берестие... мы хочемъ ради то учинити (б. м. н., п. 1341 Р 2); тогды пожадал естъ, оу нас слуга нашъ... абыхомъ потвердили княза львовы листы (Луцьк, 1361 АГЗ 6); тогды кроль господарь посла(л)ъ мне а быхъ межи ними розыха(л) (Галич, 1404 Р 68); просиль на(с) а быхомъ емо о(т)пустили и ласкави были (Ланчиця, 1433 Р 121); а мои мили отецъ и мы такожде шобихми не могли молвити передъ нашимъ... королемъ (Коломия, 1448 Cost. II, 305); оучинили есмо и(м) кра(с)ную прав(д)у, бы(х) сь и(м) увернули ишкоду (Сучава, 1457 Cost. II, 809); панъ воевода... жадаеть насъ абы(х) и мы такимъ жо обычаемъ то межи нами потвердили (Вільна, 1493 ОПВВ 152); Биль намъ чоломъ игумень... зъ Пустьинки, абыхомъ мы призволили имъ людей за себе призвати (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

б) (допоміжне дієслово в теперішньому часі) (49): просимо вашей мл(с)ти што бы есте оучинили ины листо (Сучава, 1388 SL 678); Waszab miłost żalowali, syły by ieste pam w tom pe szupili (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); И благословляю вашу милость что-бы есте о томъ опъканье имѣли (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5); И шоби сь есте не сварили за моею имению (Торговище, 1481 ВД II, 358); Протожъ што бы еси ихъ о(д) кривдъ борониль, и не далъ бы еси тамъ иншомоу никомоу ко(р)чмы варити (Краків, 1489 АКВ); И просиль насъ, абысмо емоу тые наданя потвердили (Городно, 1498 АрхЮЗР I/VI, 3); але коли посылали есте ваша милость своихъ пановъ до великого князя московского, абы есте оузляли ваша милость сь нимъ любовь и доконъчанье, и дочерь бы свою за тебе далъ, и любовь и доконъчанье сь нымъ взяли есте, и крестъ есте целовали (б. м. н., 1499 ВД II, 448);

в) (допоміжне дієслово у формі імперфекта) (6): а по нашемъ животь кто иметь быти господарь оу земли

молдавской о(т) братіи нашехъ или о(т) нашего племене или будь кто то имъ шго быху непорушили нашего данья (Сучава, 1407 *Cost.* I, 57); а по нашѣмъ животь кто имѣтъ быти господарь нашей земли... (тотъ) шо быхоу (непо)роушили нашего данія (Сучава, 1427 *Cost.* I, 197).

7. (у складі пасивних форм) (710): Аще ли хто... сня преданія отческа и повеленія княження нашего переступитъ дерзнетъ... да казнится и отъ Бога проклятъ будетъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а дана есть грамота оу бохури (Бохур, 1377 *P* 24); А се А панъ бенко староста галицький и снатицький свѣдчю то своимъ лнстомъ каждому доброму кто на сеи листъ оузритъ или перед кымъ будетъ ктюнъ (Коломия, 1398 *P* 57); Мы ива(н) па(н) срѣмский а староста руский визнавамы тым то листомъ)... иже кролевскимъ приказаниемъ съдѣли есм(ы) на судъ с тыми паны што суть далы подписани (Львѣв, 1421 *P* 93); И благословляю вашу милость, что-бы есте о томъ опъканье имѣли, какъ бы церковь Божая и тотъ попь никимъ были необидны (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); а с певного вѣданья нашего никды межи радою кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадана (Брест Кюявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Межи которыми панни панъ Николаи Гримало, вижь господарь кроль его милости, особливо былъ съсланы, абы оусмы сторонамъ била справедливость, абы одно смотрьль (під Хотинном, 1467 *BD* II, 297); блгоизволениемъ мудртію бга оѣа всемогущаго по(д)писана бысть сия каплица повелѣніемъ великодержавного короля пресветлого казимира (Краків, 1478 *ОБРН* 130); и коли есмы прѣхаль до Станкова и нашолъ есмы тую клѣть не запечатану ничимъ... и скрынка тая была не замкнена въ тои клѣти (Вильна, 1498 *АЛМ* 163); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того вышеписаннаго нашего даанія и потвѣржденія, таковыи да естъ прокла(т) о(т) га ба и спса нашего, іу ха (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: *инф. акт.* быти, бити, быты, биты, быті, быті, *byti, bity, byty* 427 (1361 *AGZ* 6; 1393 *Cost.* II, 607; 1404 *P* 68; 1427 *DIR*«А» 450; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1457 *Cost.* II, 810; 1462 *BD* II, 293; 1482 *BD* I, 264; 1491 *Cost.* S. 157; 1500 *BD* II, 176 і т. ін.); *бы(т)*, *быт* 6 (1388 *P* 43; 1409 *P* 74; 1418 *P* 89; 1466 *AS* I, 60; 1495 *БСКИ*); *быть* 5 (1434 *P* 130; 1440 *Mih.* 208; XV ст. *BC* 38 зв.; 1456 *Mih.* 214); *як складова частина пасивних форм різних дієслів: быти, быті* (зламаны, казненъ і т. ін.) 61 (1388 *ZPL* 103; 1415 *P* 87; 1424 *P* 102; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1466 *AS* I, 60; 1475 *AS* I, 71; 1487 *AS* I, 86; 1492 *AS* III, 23; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); *быть* (осоужень) 1 (XV ст. *BC* 30);

теп. 1 *ос. одн.* есми 6 (1457 *Cost.* II, 810; 1458 *ОЖДМ*; 1460 *BD* I, 41; 1463 *AS* I, 56; 1481 *BD* II, 364; 1488 *AS* I, 241); *есмъ* 3 (1449 *Cost.* II, 385; 1481 *BD* II, 358); *есмь* 1 (1392—1393 *РФВ* 171); *есѣ(м)* 1 (1434 *Cost.* II, 675); *як складова частина перфекта різних дієслів: есми, есьми, уєсму* 181 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1398 *ДГПМ*; 1427 *P* 108; 1432 *ДГВІН*; 1440 *P* 142; 1455 *Cost.* II, 769; 1465 *AS* I, 57; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1488 *AS* I, 242; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); *есмь, есмъ* 73 (1349 *P* 3; 1385 *P* 28; 1401 *P* 64; 1419 *P* 90; 1429 *P* 113; 1434 *P* 130; 1446 *P* 154; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1488 *BD* I, 347; 1491 *Cost.* S. 156 і т. ін.); *есмы, есмы* 7 (1386—1418 *P* 35; 1443—1446 *P* 147; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1476 *BD* I, 211; 1498 *АЛМ* 163); *есмо* 3 (1392 *Cost.* I, 8; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1500 *ДПЖН*); *болг. сьм* 2 (1490 *BD* I, 436); *емъ, емь* 2 (1386—1418 *P* 35; 1492 *ЗОЕ*); *у складі дієприслівникового звороту: дорадивши сѣ есмъ* 1 (1419 *P* 90); *2 ос. одн.* еси (1496 *BD* II, 402); *як складова частина перфекта різних дієслів: еси, еси, ієси* (писаль і т. ін.) (1386—1418 *P* 34; 1449 *Cost.* II, 385; 1481 *BD* II, 365; 1487 *РНБ* 434; 1489 *РНБ* 437; 1494 *BD* II, 387; 1495 *ВМБС*; 1496 *BD* II, 401; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 447 і т. ін.);

у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: еси, ієси (1476 *BD* II, 337; 1484 *ЯМ*; 1487 *АЛМ*; 1488 *РНБ* 222; 1489 *АКВ*; 1494 *BD* II, 387; 1496 *BD* II, 402; *ПЧФГ* 36; 1498 *АЛРГ* 82, 83 і т. ін.); *у складі дієприслівникового звороту: еси* пристрашивши (1495 *РНБ* 620; 1496 *ПДСВВ*); *3 ос. одн.* е(ст) 502 (1400 *DIR*«А» 433; 1404 *ГМ*; 1413 *P* 83; 1422 *ДГОБ*; 1433 *Cost.* II, 594; 1453 *ПГОВ*; 1462 *Cost.* D. 10; 1479 *DC* 140; 1488 *Cost.* S. 128; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *ест, есть* 469 (1388 *ZPL* 106; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1424—1425 *DBAc* 19; 1438 *DBAc* 27; 1449 *Cost.* II, 746; 1458 *BD* I, 20; 1466 *AS* I, 62; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1487 *AS* I, 86; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); *есть* 109 (1377 *P* 24; 1388 *ZPL* 107; 1408 *Cost.* II, 632; 1422 *P* 98; 1436 *Cost.* II, 706; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1463 *BD* II, 295; 1479 *ВАМ* 62; 1489 *BD* I, 377; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *е* 5 (1411 *Cost.* I, 84; 1419 *DIR*«А» 444; 1434 *DIR*«А» 463; 1470 *BD* I, 148; 1491 *BD* I, 449); *есть* 1 (1483 *ВОРСР* 178); *як складова частина пас. форм різних дієслів: ест, есть* (оуставлено і т. ін.) 34 (1388 *ZPL* 109; 1403 *RS*; 1435 *Cost.* II, 679; 1448 *Cost.* II, 306; 1460 *BD* II, 275; 1479 *BD* I, 222; 1487 *BD* I, 311; 1492 *BD* I, 510; 1497 *BD* II, 100; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); *е(ст)* (привашена і т. ін.) 34 (1401 *ЗКЕ*; 1415 *Cost.* I, 117; 1429 *Cost.* I, 249; 1439 *Cost.* II, 59; 1448 *Cost.* II, 300; 1453 *Cost.* II, 466; 1458 *Mih.* Doc. 122; 1488 *ДГСПМ*; 1490 *ДГСХМ*; 1496 *ПСВВ* 192 зв. і т. ін.); *есть* (дана і т. ін.) 10 (1377 *P* 24; 1400 *Cost.* I, 37; 1433 *P* 121; 1447—1492 *ЛКБВ*; бл. 1458 *P* 168; XV ст. *BC* 19; *СЯ* 40; 1499 *AS* I, 118; 1500 *Cost.* S. 231); *е* (напысано) 2 (1400 *Cost.* I, 27; 1430 *ГВКЛ* 7); *як складова частина перфекта різних дієслів: есть, сть* (послужилъ і т. ін.) 14 (1361 *AGZ* 6; 1377 *P* 24; 1378 *P* 26; 1391 *P* 45; 1400 *P* 61; 1424 *P* 99, 100; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1499 *AS* I, 117); *е(ст)* 4 (1415 *Cost.* I, 122; 1436 *Cost.* II, 701; 1437 *Cost.* I, 541; 1453 *Cost.* II, 765); *есть* 1 (1438 *DBAc* 27); *у складі дієприслівникового звороту: есть* (видев есмо і т. ін.) 2 (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1484 *ЯМ*); *есть* 1 (1484 *ЯМ*); *у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: есть* 1 (1401 *АКВАК* III, 2); *1 ос. мн.* есмо 7 (1433 *ЗНТШ* XXVI, 139; 140; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1448 *Cost.* II, 733; 1449 *Cost.* II, 746; 1484 *ЯМ*; 1485 *BD* II, 371); *есмы* 3 (1411 *P* 76; 1448 *Cost.* II, 738); *есми* 2 (1457 *Cost.* II, 809; 1462 *BD* II, 284); *есмо* 1 (1475 *BD* II, 336); *есмь* 1 (1419 *P* 90); *як складова частина пас. форм різних дієслів: (непринужени) есмы* 1 (1404 *Cost.* II, 625); *есмо* (...нагабани) 1 (1448 *Cost.* II, 734); (обольщоны) *смы* 1 (1447—1492 *ЛКБВ*); *як складова частина перфекта різних дієслів: есми, есмї, і исми* (дали і т. ін.) 1177 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1393 *Cost.* I, 13; 1400 *DIR*«А» 433; 1420 *Cost.* I, 135; 1436 *Cost.* I, 482; 1447 *Cost.* II, 282; 1465 *ДГСOC*; 1475 *BD* I, 204; 1488 *ДГСПМ*; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *есмо, есьмо* 614 (1361 *AGZ* 6; 1403 *ДГМ*; 1412 *P* 81; 1422 *P* 98; 1444 *AS* I, 40; 1456 *Cost.* II, 788; 1467 *AS* I, 63; 1478 *ЗРМ*; 1487 *АМЛ*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); *есмы* 579 (1352 *P* 7; 1377 *P* 24; 1390 *P* 176; 1400 *Cost.* I, 37; 1411 *P* 80; 1421 *P* 94; 1437 *Cost.* I, 530; 1455 *P* 150; 1462 *BD* I, 70; 1488 *ДГСПМ*; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); *скорочена форма: смо* 19 (1430 *ГВКЛ* 8; 1471 *DIR*«А» 527; *МБСЗ*: 1490 *BD* I, 420; 1492 *BD* I, 510, 511; 1494 *BD* II, 35; 1495 *BD* II, 64; 1499 *BD* II, 162; 1500 *BD* II, 173; *SD* 7); *есмъ* 12 (1395 *Cost.* II, 612; 1403 *ДГМ*; 1407 *P* 72; 1409 *Cost.* I, 64; 1412 *DIR*«А» 440; 1419 *P* 91; 1422 *P* 97, 98; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10, 11; 1473 *ЗНТШ* V, 3); *есмь, ! есмь* 4 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1467 *Cost.* S. 69; 1479 *ВАМ* 62; *BD* I, 222); *скорочена форма: сьмы, сьмы* 3 (1419 *P* 90; 1430 *ГВКЛ* 8); *сми* 1 (1490 *BD* I, 420); *есма* 1 (1459 *P* 174); *як складова частина дієприслівникового звороту: есмо* (возревше і т. ін.) 17 (1394 *P* 54; 1424 *P* 99; 1444 *AS* I, 40; 1451 *ДГШХ*; 1459 *P* 174; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1475 *AS* I, 70; 1491 *AS* I, 97; 1495 *ВМБС*; *РНБ* 620 і т. ін.); *есми* 5 (1378 *ЗНТШ* LI, 4; 1446 *AS* III, 5; 1450 *АрхЮЗР* 8/IV, 59; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *есмы*

1 (1448 Cost. II, 738); есмь 1 (1422 P 98); як складова частина баж.-ум. сп. різних дієслів: есмо 3 (1448 Cost. II, 733, 734); скорочена форма: смо 2 (1430 ГВКЛ 7; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 3); 2 ос. мн. есте (1496 ПСВВ 192 зв.); як складова частина перфекта різних дієслів: есте, есте 20 (п. 1341 P 2; 1401 RIR; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1447 Cost. II, 732; 1480—1484 BD II, 369; 1484 ЯМ; 1496 BD

II, 405; 1498 BD II, 409; 1499 BD II, 448); є, есте 1 (1447—1492 ЛКБВ); скорочена форма: сте 1 (1475 BD II, 336); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: есте 23 (1388 SL 678; 1433 ЗНТШ XXVI, 141; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1447—1492 ЛКБВ; 1480—1484 BD II, 370; 1481 BD II, 358; 1484 РИБ 351; 1496 ПСВВ 192 зв.; 1498 BD II, 409; 1499 BD II, 447 і т. ін.); скорочена форма: сте 2 (1435 Cost. II, 692; 1447—1492 ЛКБВ); 3 ос. мн. суг, соуць 40 (1361 AGZ 6; 1413 GL 48; 1434 Cost. II, 669; 1458 BD I, 8; 1467 BD I, 119; 1476 BD I, 209; 1482 AS I, 80; 1495 BD II, 78; 1497 BD II, 98; 1499 AS I, 118 і т. ін.); сугь 35 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1370 P 18; 1393 Cost. II, 607; 1400 Cost. II, 619; 1418 P 89; 1428 P III, 1433—1443 АРМ; 1451 АкЮЗР II, 106; 1462 BD I, 52; 1488 BD I, 355; 1499 BD II, 162; 449 і т. ін.); су(т) 31 (1418 P 89; 1425 Cost. I, 169; 1434 P 130; 1442 Cost. II, 101; 1453 Cost. II, 495; 1458 DIR«A» 512; 1474 PFC; 1479 DC 141; 1490 DC 148; 1496 ПСВВ 192 зв. і т. ін.); соу(д) 1 (XV ст. BC 29 зв.); як складова частина пас. форм різних дієслів: соу(т) (писані і т. ін.) 7 (1361 AGZ 6; 1434 Cost. II, 666; 1436 Cost. II, 702; 1495 BD II, 63; 1499 BD II, 154, 422); соуць (сослани і т. ін.) 7 (1388 ZPL 103; 1421 P 93; 1442 Cost. II, 88; 1467 BD II, 297; XV ст. СЯ 9 зв.; 1490 DC 148); соу(т) (привішнені і т. ін.) 4 (1454 P 163; XV ст. BC 20, 22; 1490 DC 148); осґженъ ! соу(д) 1 (XV ст. BC 22); як складова частина перфекта різних дієслів: сугь (продан) і т. ін.) 3 (1400 Cost. II, 619; 1409 P 74; 1421 P 93); су(т), соу(т) 3 (1437 DIR № 8; 1453 Cost. II, 765); szuth 1 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4); 1 ос. дв. як складова частина перфекта: есва (1386 P 30); 3 ос. дв. як складова частина перфекта: ста (1419 P 91);

релікти аориста 1 ос. одн. у складі баж.-ум. сп. різних дієслів і при сполучниках: быхъ, бих 10 (1402 Cost. II, 623; 1404 P 68; 1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1445 АкЮЗР I, 17; 1466 AS I, 60; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1481 BD II, 358; 1482 AS I, 81; 1495 АЛМ 83; 1496 BD II, 402); 3 ос. одн. бь (1491 BD I, 464); як складова частина пасивної форми різних дієслів: пописана бысть (1478 ОБРН 130); бы(с) (1341 ОБРН 75; 1470 ОБРН 129); релікт аориста у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: бы(х) (1457 Cost. II, 810); 1 ос. мн. быхо(м) (1456 ЭСФ); релікт аориста у складі баж.-ум. сп. різних дієслів і при сполучниках: быхо(м), бихомъ 50 (п. 1341 P 2; 1388 P 37; 1407 Cost. II, 629; 1421 Cost. I, 142; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139—140; 1448 Cost. II, 738; 1456 ЭСФ; 1462 BD II, 292; 1470 BD I, 140; 1485 BD II, 372 і т. ін.); быхмо, быхъмо, бихмо 31 (1422 P 97; 1436 Cost. II, 707; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1485 BD II, 371; 1489 АКВ; 1491 AS I, 94; 1497 РИБ 683; 1498 ДГПМ; 1500 АСД II, № 3 і т. ін.); быхми, бихми 4 (1448 Cost. II, 305; 1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); бы(х) 2 (1457 Cost. II, 809; 1493 ОПВВ 152); быхомо 1 (1388 P 37); 3 ос. мн. быше (1491 BD I, 463);

імн. у складі баж.-ум. сп. різних дієслів, 3 ос. одн.: быхоу (1427 Cost. I, 197); 3 ос. мн. быху (1407 Cost. I, 57; 1411 DIR«A» 439; Mih. Alb; 1412 DIR«A» 440; 1414 Cost. I, 112);

перф. 1 ос. одн. ч. был есми 1 (1485—1500 AS I, 120); былъ (1498 АЛМ 163); як складова частина перф. інших дієслів: есмь... былъ 1 (1392—1393 PФВ, 170); есми былъ 1 (1451 АкЮЗР II, 106); (штом) был (узялъ) 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); як складова частина перф. різних дієслів баж.-ум. сп.: абыхъ (перенмалъ) былъ 1 (1495 АЛМ 83); 3 ос. одн. ч. былъ, былъ, билъ, билъ, бы(л) 294 (1359 P

10; 1401 P 66; 1408 Cost. I, 61; 1422 ДГОб; 1433 ЗНТШ СХХVI, 139; 1442 Cost. II, 93; 1454 AS III, 10; 1466 AS I, 61; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1489 AS I, 89; 1500 ДПЖН і т. ін.); е(ст) былъ, е(ст) былъ 2 (1414 DIR«A» 441; 1415 Cost. I, 116); ест был 1 (1468 BD II, 301); е былъ (1497 Gh. S.); як складова частина пасивних форм різних дієслів: былъ, бил, былъ (каган, зламани і т. ін.) (1388 ZPL 105, 107; 1467 BD II, 297; XV ст. СЯ 39 зв., 41 зв.; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); як складова частина пасивних форм різних дієслів баж.-ум. сп.: (щоби прощенъ і т. ін.) бил, былъ 9 (1407 Cost. I, 57; 1408 Cost. I, 61; 1409 DIR«A» 437; 1411 Mih. Alb.; 1423 DIR«A» 447; 1470 BD I, 140; XV ст. BC 13; 1499 BD II, 424); bylby (najden) 4 (1388 ZPL 105, 106, 108); бы бы(л) (проклять) 1 (1411 Cost. I, 95); як складова частина перф. різних дієслів: былъ, былъ 32 (1375 P 20; 1386 P 31; 1401 АкВАК III, 2; 1434 P 130; 1435 P 132; 1448 Cost. II, 353; 1453 DIR«A» 503; 1482 AS I, 79; 1495 РИБ 602; 1499 ПИ № 3 і т. ін.); бил 3 (1475 BD I, 206; 1480 BD I, 237; 1484 BD I, 286); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: щоби не давал был (1470 BD I, 140); 3 ос. одн. ж. была 22 (1418 Cost. I, 127; 1437 Cost. I, 541; 1442 Cost. II, 87; бл. 1458 P 168; 1462 BD I, 66; 1472 DIR«A» 528; 1488 AS I, 242; 1489 РИБ 437; 1495 РИБ 560; 1499 BD II, 166 і т. ін.); была 6 (1466 BD I, 106; 1483 BD I, 275; 1489 BD I, 367; 1490 BD I, 442; 1497 Cost. S. 212); як складова частина пасивних форм різних дієслів: была (записана, незамкнена і т. ін.) 10 (1447—1492 ЛКБВ; 1495 ВМБС; XV ст. BC 10, 12, 20; 1498 АЛМ 163); як складова частина перф. різних дієслів: была, была 6 (1436 Cost. II, 706; 1445 P 150; бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.; 1478 AS III, 17; 1494 АЛМ 54; 1499 BD II, 147); была 1 (1491 BD I, 459); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів, пасивна форма: бы, абы і т. ін. была, byla (wziata, записана) 3 (1388 ZPL 104; 1495 ВМБС; РИБ 620); 3 ос. одн. с. было 92 (1349 P 3; 1378 ЗНТШ LI, 5; 1393 P 52; 1424 P 106; 1435 P 132; 1449 АЛМ 8; 1463 AS I, 55; 1481 BD II, 365; 1491 AS I, 95; 1500 АСД II, № 4 і т. ін.); било 7 (1435 Cost. II, 695; 1491 BD I, 451, 452; 1492 Cost. S. 161; 1494 BD II, 37; 1495 BD II, 63); ест было 1 (1462 BD II, 285); будетъ было 1 (1495 АЛМ 88); як складова частина пасивних форм різних дієслів: было (визнано, дано і т. ін.) 6 (1422 P 98; 1433 P 120; 1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 274; 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 10; 1494—1495 АЛРГ 59); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів, пасивна форма: абы... о(т)нало (!) было 1 (1408 Cost. I, 61); 1 ос. мн. были есмо, есмо... были 4 (1446 P 154; 1447—1492 ЛКБВ; 1489 РИБ 431, 432); былисмо 1 (1430 ГВКЛ 7); як складова частина перф. різних дієслів: были есмо, есмо были 10 (1388 P 43; 1433 P 124; 1445 P 150; 1447—1492 ЛКБВ; 1487 РИБ 227; 1489 АКВ; 1495 БСКИ; 1496 BD II, 401; XV ст. СГЧА; 1498 BD II, 409); есмо были 1 (1491 BD I, 452); были есмы, есмы были 2 (1411 P 77; 1458 Cost. II, 815); есми были 1 (1479 BD II, 351); мы были 3 (1489 РИБ 433, 437); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: бы есмо были 1 (1447—1492 ЛКБВ); 2 ос. мн. як складова частина перф. різних дієслів: были есте 2 (1484 ЯМ); у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: ижбы... есте... были 1 (1447—1492 ЛКБВ); 3 ос. мн. были, были 167 (1361 AGZ 6; 1389 PEA I, 28; 1392—1393 PФВ 170; 1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1421 P 96; 1430 P 116; 1451 AS I, 44; 1467 AS I, 63; 1488 AS I, 88; 1500 ДПЖН і т. ін.); били 35 (1459 BD I, 35; 1460 Cost. S. 34; 1463 BD I, 74; 1464 DIR«A» 517; 1467 BD I, 123; 1470 BD I, 151; 1480 BD I, 241; 1485 BD II, 371; 1487 AS I, 87; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); боуди 1 (1473 ЗНТШ V, 3); соу(т) были 1 (1468 BD II, 301); была 1 (1445 Cost. II, 212); як складова частина пасивних форм різних дієслів: были (забиты і т. ін.) 4 (1468 BD II, 301; XV ст. BC 25, 33; 1496 ПДСВВ); били (дани) 2 (1490 DC 147, 148); (таяя (!) права... принманы) была (XV ст. BC 10); як складова частина перф. різних дієслів: были, byli (1411 P 76; 1433 P 123; ЗНТШ LXXVI, 140,

141; 1437 *Cost.* I, 541; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1457 *Cost.* II, 809; 1475 *BD* I, 199; 1499 *BD* II, 130, 162); *у складі баж.-ум. сп. різних дієслів: бы были* (1447—1492 *ЛКБВ*); *у складі баж.-ум. сп. різних дієслів у пасивній формі: были, были* (потвержены, захованы і т. ін.) (1389 *PEA* I, 26; 1424 *P* 99; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1448 *Cost.* II, 734; XV ст. *BC* 14, 34; 1496 *ПДВКА* 61); *майб. I ос. одн. буду* 3 (1352 *P* 6; 1400 *Cost.* II, 619; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *хочю быть* 1 (1434 *P* 131); *хочю быти* 1 (1436 *Cost.* II, 698); *у складі майб. інших дієслів: боудоу, буду* (1484 *ЯМ*; 1495 *АЛМ* 84); *2 ос. одн. будешь* (1487 *РИБ* 435); *у складі майб. інших дієслів: боудешь* (1484 *ЯМ*; 1492—1493 *ПВФЧ*; 1494 *BD* II, 387); *3 ос. одн. боудеть, бждеть, бьдеть, I боудето, бьдет, боудат* 350 (1401 *Р/Р*; 1414 *Cost.* I, 112; 1429 *ДГОБК*; 1443 *P* 145; 1451 *AS* I, 44; 1468 *BD* II, 301; 1476 *BD* I, 217; 1490 *AS* I, 92; 1495 *АЛМ* 88; 1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); *буде(т), будь(т), бжде(т), бьде(т), I боде(т)* 202 (1388 *P* 39; 1415 *P* 87; 1424 *P* 99; 1437 *Cost.* I, 516; 1449 *Cost.* II, 391; 1459 *Cost.* S. 22; 1467 *Mih. Doc.* 126; 1476 *BD* I, 212; 1490 *Cost.* S. 142; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *будеть, бждеть* 139 (1352 *P* 6; 1387 *СП* № 12; 1400 *Cost.* I, 37; 1421 *P* 95; 1433 *P* 124; 1451 *P* 156; 1464 *BD* I, 83; 1475 *AS* I, 70; 1487 *АМЛ*; 1490 *ЭХП* 136; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *иметь быти, иметь бьти, име(т) быти, имаеть быти, имаеть быть, име(т) быти* 12 (1403 *RS*; 1409 *Cost.* I, 70; 1411 *DIR* «А» 439; *Cost.* I, 95; *Mih. Alb.*; 1412 *DIR* «А» 440; 1419 *DIR* «А» 444; 1428 *Cost.* I, 202, 207; 1435 *Cost.* II, 692; XV ст. *BC* 30 зв., 34 зв.); *буде* 8 (1404 *P* 68; 1418 *P* 89; 1424 *P* 104; 1433 *Cost.* II, 653; 1448 *P* 148; 1460 *Cost.* S. 40; 1466 *BD* I, 95; 1499 *АСД* VI, 2); *боуд* 1 (1460 *BD* II, 276); *як складова частина пасивних форм різних дієслів: боуде(т)* (ранен, жалован і т. ін.) 44 (1422 *Cost.* I, 150; 1429 *DIR* «А» 455; XV ст. *BC* 6 зв., 17 зв., 22 зв., 25 зв., 36 зв.; *СЯ* 43 зв.; 1455 *Cost.* II, 531 і т. ін.); *будеть, budet'* (чтунь, позвань і т. ін.) 30 (1388 *ZPL* 104; 1398 *P* 57; 1435 *Cost.* II, 689; XV ст. *BC* 6,6 зв., 10 зв., 15 зв., 19 зв., 26 зв., 38 і т. ін.); *будеть, бждеть, бьдеть, боудет* (проклять) 6 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1435 або 1436 *Cost.* I, 495; 1438 *DIR* «А» 472; 1439 *Cost.* II, 32; 1454 *Cost.* II, 502; 1499 *BD* II, 149); *як складова частина майб. I майб. II різних дієслів: боуде(т)* 22 (1432 *Cost.* I, 343; 1447—1492 *ЛКНKB*; 1452 *DIR* «А» 500; 1454 *P* 163; 1457 *Cost.* II, 810; 1472 *DIR* «А» 530; 1479 *DC* 140; XV ст. *BC* 15; *СЯ* 9 зв.; 1496 *ПДВКА* і т. ін.); *боудет, бьдет, бждеть* 20 (1388 *ZPL* 104; 1445 *Cost.* II, 726; 1454 *Cost.* II, 501; 1462 *BD* I, 70; 1470 *BD* I, 140; 1488 *AS* I, 88; 1496 *АЛРГ* 69; 1498 *АЛМ* 169; *ГВКОО*; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); *будеть* 20 (1352 *P* 6; 1377 *P* 24; 1442 *Cost.* II, 719; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1451 *АрхЮЗР* I, 106; 1488 *РИБ* 222; 1495 *РИБ* 601; 1496 *АЛРГ* 71; 1498 *BD* II, 413; XV ст. *BC* 13 зв.; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); *як складова частина майб. різних дієслів у баж.-ум. сп.: хто бы... слухати... боуде(т) хоть(в)* (1459 *P* 171); *I ос. мн. хочемь быти, хочеми быти, choczom byti* 5 (1388 *ZPL* 106; *P* 39; 1392—1393 *РФВ* 171; 1411 *Cost.* II, 638; 1436 *Cost.* II, 698); *будемь* 5 (1455 *Cost.* II, 774; 1487 *РИБ* 435; 1489 *РИБ* 438; XV ст. *BC* 12 зв.; 1499 *BD* II, 423); *будемо* 2 (1438 *P* 140; 1488 *BD* I, 356); *имаемь бы(т)* 1 (1459—1460 *ЗНТШ* СЛIII, фотокоп.); *у складі майб. різних дієслів: будемь, будумь* 26 (1388 *P* 41; 1411 *Cost.* II, 638; 1442 *Cost.* II, 716; 1447—1492 *ЛКНKB*; 1456 *ПМВП*; 1457 *Cost.* II, 809; 1468 *BD* II, 306; 1480—1484 *BD* II, 370; 1499 *AS* I, 118; *BD* II, 420 і т. ін.); *будемо* 2 (1485 *BD* II, 372; 1496 *BD* II, 405); *2 ос. мн. боудете* (1447—1492 *ЛКБВ*); *у складі майб. різних дієслів: будете* (1447 *Cost.* II, 732); *3 ос. мн. будуть* 15 (1395 *Cost.* II, 610; 1408 *Cost.* II, 633; 1433 *P* 125; 1433—1443 *АРМ*; 1442 *Cost.* II, 719; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1496 *ОПВВД*; XV ст. *BC* 14; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); *боудоуть, боудоут* 5 (1429 *Cost.* I, 280; 1434 *Cost.* II, 670; 1436 *Cost.* II, 701; 1445 *Cost.* II, 726; 1489 *AS* I, 89); *боудоу(т)* 5 (1390 *P* 175;

1425 *Cost.* I, 168; 1449 *Cost.* II, 391; XV ст. *BC* 17; 1459 *DIR* «А» 514); *иму(т) быти, I иму(т) бы* 2 (1453 *Cost.* II, 461); *боудоуть быти* 1 (XV ст. *BC* 24 зв.); *як складова частина пасивних форм різних дієслів: будут* (званы) 1 (1499 *AS* I, 118); *боудоуть* (проданы і т. ін.) 12 (XV ст. *BC* 15, 16, 18, 25 зв., 29 зв., 33, 33 зв., 35, 36; 1494 *BD* II, 387); *боудоу(т)* (проклять і т. ін.) 2 (1439 *Cost.* II, 60; 1454 *Cost.* II, 513); *у складі майб. I майб. II різних дієслів: будуть* 13 (1392—1393 *РФВ* 170; 1438 *P* 140; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1456 *DIR* «А» 511; бл. 1471 *ЛКЗ* 91, 91 зв., 92 зв.; 1487 *АМЛ*; 1488 *BD* I, 342; 1495 *В. Соб.*; *РИБ* 602; 1496 *ПСВВ* 192 зв.); *будуть, боудоут* 11 (1401 *АкВАК* III, 2; 1429 *Cost.* I, 258; 1458 *Mih. Doc.* 122; 1466 *BD* I, 96; 1490 *BD* I, 420; 1495 *BD* II, 64; 1498 *ГВКОО*; 1499 *AS* I, 118, *BD* II, 420); *боудоу(т)* 2 (1448 *Cost.* II, 737; 1495 *ВМЗД*); *баж.-ум. сп. 2 ос. одн. ч. бы еси... бы(л)* 4 (1487 *АМЛ*; *РИБ* 227; 1492—1493 *ПВФЧ*; 1498 *АЛРГ* 83); *бы(л) бы еси* 1 (1489 *АМВ*); *3 ос. одн. ч. абы* (*аби, ажбы, ач бы*) *быль, биль, бил(ь)* 13 (1388 *P* 43; 1402 *Cost.* II, 623; 1435 *Cost.* II, 678; 1446 *Cost.* II, 238; 1451 *Cost.* II, 403; 1456 *ЭСФ*; 1457 *Cost.* II, 610; 1462 *BD* II, 284; 1493 *ОПВВ* 152; 1496 *ОПВВД*); *щобы* (*щоби, штобы*) *быль, биль* 10 (1407 *Cost.* I, 57; 1409 *DIR* «А» 437; 1411 *Mih. Alb.* 1439 *Cost.* II, 46, 59; 1441 *DIR* «А» 477; 1443 *Cost.* II, 155; 1448 *DIR* «А» 491; 1458 *BD* II, 262; 1469 *BD* I, 138); *бы* *быль* 3 (1434 *Cost.* II, 666; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 447); *быль бы* 1 (1494 *BD* II, 387); *I был ви* 1 (1462 *BD* II, 285); *и(ж) бы... бы(л)* 1 (1496 *ВМКФС*); *як складова частина пасивних форм різних дієслів: штобы* (*щоби*) (*проклять*, 5 (1407 *Cost.* I, 57; 1408 *Cost.* I, 61; 1409 *DIR* «А» 437, 1411 *Cost.* I, 95; *Mih. Alb.*); *byby* (*rozwan* і т. ін.) 4 (1388 *ZPL* 105, 106, 108); *ж. щобы* (*чтоб, што бы*) *была, была* 4 (1426 *ВАМ* 21; 1452 *Cost.* II, 760; 1454 *Cost.* II, 501; 1471 *BD* I, 164); *абы* *была, была, была* 4 (1467 *BD* II, 297; 1470 *AS* I, 67; XV ст. *BC* 14; 1494 *BD* II, 389); *бы* (*by*) *была, была* 2 (1388 *ZPL* 106; 1447—1492 *ЛКБВ*); *была бы* 1 (1463 *AS* I, 55); *коли бы была* 1 (1408 *АрхЮЗР* I, 6); *аж бы была* 1 (1467 *BD* II, 297); *jestby...* *byla* 1 (1388 *ZPL* 107); *с. щобы* (*щоби, штобы, штобы*) *было, било* 20 (1423 *Cost.* I, 156; 1433 *Cost.* I, 361; 1447 *Cost.* II, 289; 1449 *Cost.* II, 743; 1455 *Cost.* II, 771; 1458 *BD* II, 262; XV ст. *BC* II; 1469 *BD* I, 138; 1470 *AS* I, 67; 1495 *АЛМ* 83 і т. ін.); *абы* *было, било* 13 (1392—1393 *РФВ* 171; 1435 *P* 134; 1453 *Cost.* II, 766; 1456 *Cost.* II, 582; 789; 1462 *BD* I, 55; 1463 *AS* I, 55; 1489 *АМВ*; XV ст. *BC* 15; 1498 *BD* II, 412); *бы* *было* 7 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1448 *Cost.* II, 734; 1462 *BD* II, 285; 1484 *ЯМ*; 1495 *АЛМ*; 1498 *BD* II, 410, 412); *было бы* 2 (1435 *P* 134; 1496 *ПСВВ* 192 зв.); *где бы...* *было* 1 (1462 *BD* II, 284); *дабы...* *было* 1 (XV ст. *BC* 25); *какь бы...* *было* 1 (1496 *ПЧФГ* 36); *кде бы...* *было* 1 (1434 *Cost.* II, 664); *коли бы было* 1 (1462 *BD* II, 284); *пак ли бы...* *было* 1 (1435 *P* 134); *хот бы...* *было* 1 (1484 *ЯМ*); *як складова частина пасивної форми дієслова: бы* *было* (*оуведено*) 1 (1495 *БСКИ*); *I ос. мн. абыхомь* (*абыхомь, ач быхомь*) *были* 11 (1433 *P* 121; 1439 *Cost.* II, 714; 1453 *Cost.* II, 765, 766; 1462 *BD* II, 292; 1468 *BD* II, 301; 1494 *BD* II, 387; 1496 *ПДСВВ*; 1499 *BD* II, 420); *были быхом* 2 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1499 *BD* II, 424); *быхь* *были* 1 (1494 *BD* II, 387); *як складова частина пасивної форми дієслова: що быхо(м)* *били* (*осажени*) 1 (1435 *Cost.* II, 679); *2 ос. мн. абы есте* *были* (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *3 ос. мн. щобы* (*што бы*) *были, били* 10 (1423 *Cost.* I, 154; 1425 *Cost.* I, 173; 1438 *Cost.* II, 7; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759, 760; 1454 *Cost.* II, 509; 1457 *P* 166; 1470 *BD* I, 140); *абы* (*аби*) *были, били* 5 (1453 *Cost.* II, 494; 1457 *BD* I, 4; 1462 *BD* II, 289; XV ст. *BC* 34 зв.; 1476 *BD* II, 337); *были бы* 1 (1499 *AS* I, 117); *як складова частина пасивної форми дієслова: byliby* (*wypowieny*) 1 (1388 *ZPL* 103); *by byli...* (*zastaweny*) 1 (1388 *ZPL* 103); *нак. сп. 2 ос. одн. боуд(д)* (1449 *Cost.* II, 385); *3 ос. одн.*

у формі теперішнього часу: да ест, естъ 417 (1400 Cost. I, 27; 1412 DIR«A» 440; 1440 DBAc. 31; 1459 BD I, 27; 1470 BD I, 150; 1479 BD I, 221; 1487 BD I, 517; 1490 BD I, 437; 1495 BAm 71; 1500 BD II, 175 і т. ін.); да е(ст) 219 (1409 Cost. I, 64; 1423 Cost. I, 157; 1431 Cost. I, 325; 1443 ПГСММ; 1455 Cost. II, 531; 1466 DIR«A» 519; 1475 Cost. D. 3; 1483 Cost. S. 122; 1490 ДГСХМ; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); да естъ 34 (1400 Cost. I, 37; 1420 Cost. I, 135; 1456 Mih. 213; 1471 DIR«A» 527; 1479 BD I, 228; 1481 ГПМ; 1488 ДГСПМ; 1490 BD I, 392, 442; 1497 Cost. S. 223; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); да е 3 (1466 BD I, 106; 1479 DC 141; 1486 DC 144); як складова частина пасивних форм різних дієслів: да е(ст) (проклять) 31 (1415 Cost. I, 116; 1429 Cost. I, 249; 1435 DIR«A» 465; Cost. II, 682; 1440 Mih. 208; 1449 Cost. II, 392; 1455 Cost. II, 564; 1488 ДГСПМ; 1496 ПСВВ 192 зв. і т. ін.); да ест (проклять) 24 (1403 RS 338; 1435 Cost. II, 679; 1448 Cost. II, 306; 1457 BD I, 5; 1460 DIR«A» 515; 1479 BD I, 222; 1487 BD I, 311, 313; 1489 BD I, 378; 1490 BD I, 421, 437; 1499 BD II, 155 і т. ін.); да есть (проклять) 2 (1400 Cost. I, 37; 1500 Cost. S. 231); да е (проклять) 1 (1400 Cost. I, 27); у формі майбутнього часу: да боуде(т), бѣде(т) 36 (1411 Cost. I, 84; 1422 Cost. I, 150; 1428 Cost. I, 228; 1433 Cost. I, 361; 1437 Cost. I, 520; 1445 Cost. II, 212; 1448 Cost. II, 741; 1455 Cost. II, 772; 1479 DC 141 і т. ін.); да боудет, бѣдетъ 32 (1424 Cost. II, 593; 1429 Cost. I, 239; 1433 Cost. II, 594; 1441 DBAc. 40; 1443 Cost. II, 144; 1448 Cost. II, 305; 1457 BD I, 4; 1462 BD I, 52; 1476 BD I, 211; 1499 BD II, 149 і т. ін.); да боудеть 11 (1415 Cost. I, 116; 1424 Cost. II, 956; 1432 Cost. I, 327, 338; 1435 Cost. II, 689; 1437 Cost. I, 529; 1439 Cost. II, 35; 1442 Cost. II, 716; XV ст. ДГВІС; 1462 BD I, 70; 1473 BD I, 184); будь, бу(д) 3 (1391 P 45; 1393 P 52; 1412 P 81); боуди 1 (1446 P 154); да боуди 1 (1481 ГПМ); форма нак. сп. у сполученні з хотА: хотА боуд... хотя не боудь, хотѣ боуд... хотѣ не буд 4 (1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 275); як складова частина пасивних форм різних дієслів: да боудет, бѣдетъ, бѣдетъ (проклять) 6 (1322 АрхЮЗР 1/IV, 3; 1435 — 1436 Cost. I, 495; 1438 DIR«A» 472; 1439 Cost. II, 32; 1454 Cost. II, 502; 1499 BD II, 149); да буде(т), бѣде(т) (проклять) 3 (1422 DIR № 35; 1429 DIR«A» 455; 1455 Cost. II, 531); да боудеть (проклять) 2 (1435 Cost. II, 689); 1 ос. мн. да смо (1499 BD II, 442); 2 ос. мн. будте (1341 P 2; 1392—1393 PФВ 171); 3 ос. мн. у формі теперішнього часу: да соутъ 14 (1454 Cost. II, 517; 1458 BD I, 20; 1459 BD I, 32; 1462 BD I, 67; 1487 BD I, 517; 1489 BD I, 373; 1491 BD I, 453; 1495 BD II, 59; 1497 BD II, 107; 1498 BD II, 126 і т. ін.); да соу(т) 8 (1435 Cost. II, 695; 1456 ГПХМ; 1458 ПГСММЦ; 1479 Cost. S. 98; 1490 Cost. S. 141; 1490 DC 148; 1491 Cost. S. 156); да соутъ 6 (1465 DIR«A» 518; 1486 DC 144; 1490 BD I, 404; 1495 ПГВСР; 1499 BD II, 163; 1500 BD II, 173); як складова частина пасивної форми різних дієслів: да соут (отворени) (1499 BD II, 422); у формі майбутнього часу: да боудоу(т) 3 (1434 DIR«A» 464; 1437 Cost. I, 541; 1443 Cost. II, 126); да боудоу(т) 3 (1443 Cost. II, 128; 1444 DIR«A» 481; 1456 ГПХМ); да боудоу(т) 1 (1404 ГМ); як складова частина пасивної форми різних дієслів: да боудоу(т) (проклять (!)) (1439 Cost. II, 60); дієприкм. акт. теп. наз. одн. ч. боудоучини 2 (1467 СП № 13; 1490 Пам.); суць 1 (1388 P 38); род. одн. ч. будущего (1499 AS I, 117); дав. одн. ч. боудоучемоу 3 (1467 СП № 13; 1490 Пам.); боудоучемоу 2 (1452 P 161; 1490 Пам.); боудоучомь 1 (1451 P 159); наз. мн. будучи, будучи 4 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1451 P 156; 1486 АкЮЗР I, 295; 1499 BD II, 419); будучіе, будучіе 4 (1437 AS I, 34; 1445 АкЮЗР I, 18; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 АкЮЗР I, 18); будучи 2 (1433 P 119; 1438 P 138); buducz 1 (1388 ZPL 109); боудоучи(х) 1 (1448 Cost. II, 738); будучи 1 (1423 Cost. I, 143); род. мн. будучи(х) (1395 Cost. II, 612); дав. мн. будучимъ, боудоучим, будучи(м) 13 (1393 Cost. II, 607;

1451 P 156; 1485 BD II, 371; 1487 AS I, 240; 1488 AS I, 241; 1496 AS I, 244; 1497 AS I, 112; 2-а пол. XV ст. СПС; 1499 AS I, 117; BD II, 425); будучимъ 4 (1421 P 93; 1445 P 150); будучимъ 1 (1393 Cost. II, 607); суцьимъ 1 (1440 АрхЮЗР 1/VI, 5); знах. мн. боудоучи (1462 BD II, 284); ор. мн. боудоучими (1459 P 172); акт. мин. наз. одн. ч. бы(в)ши(и) 1 (XV ст. ВОРСР 179); бывшии 1 (1467 BD I, 122); род. одн. ч. бывшаго 7 (1443 BAm 41; Cost. II, 120; 1445 Cost. II, 212; 1454 ПГПММ; 1458 BD I, 25; 1459 BD I, 28; 1495 BD II, 57); бывшаго 4 (1439 Cost. II, 52; 1443 BAm 41; 1457 BD I, 4; 1495 BD II, 57); знах. одн. ч. бывшаго (1468 BD II, 302); дав. одн. ж. бывшой 1 (1421 Cost. I, 142); бывшей 1 (1421 Cost. I, 142); род. мн. бывших 3 (1446 P 154; 1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 292); былыхъ 1 (1389 PEA I, 27); дав. мн. бывшимъ (1468 BD II, 301; 1487 AS I, 86);

дієприсл. одноч. будучи (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1438 P 140; 1487 AS I, 239, 240; 1488 AS I, 241; 1489 AS I, 89; 1495 АЛМ 83; XV ст. ВС 14 зв., 21 зв., 32 зв.; 1499 АСД VI, 2); будучи есмо (1467 AS I, 63; 1469 AS I, 64; 1488 AS I, 241).

Див. ще *БЫВАТИ.

† БЫТИ² (ВЫТИ) (1): И да ест нам слободно и доброволно из их милости землях опет быти (!) и дсбывати нашу очиноую землю молдавскоую (Гирлов, 1499 BD II, 422).

Див. ВЫИТИ.

*БЫТЛЕНИЕ с. (1) (смч. bytelnost/bytedlnost, смн. bydelenie) репутация: Оуставляемъ з рад(о)ю наши(х) пано(в) колѣжь которыи рыцерь, алюб(о) которыи шла(х)тный (!)

члвкъ не боудеть пересоудомъ оважонъ алюб(о) ожалова(н) о злодейство, алюб(о) о разбои, а боуде(т) однода дла его добро(г) бытленія имее(с)а своєю роукою о(т)прис(а)ч) и очистѣ (XV ст. ВС 26 зв.).

ФОРМИ: род. одн. бытленія (XV ст. ВС 26 зв.).

БЫТНОСТЬ ж. (1) (смч. bytnost, смн. bytność) перебування: О пане(х) алюб(о) о панна(х) которыи(ж) позывають ко(т) алюб(о) которыи Паней и паненъ бытность дла крепості (!) и(х) вынеты соутъ о(т) збора лю(д)ска(г) и моузького, абы не мелі оутіскоу музъско(г) (XV ст. ВС 12).

ФОРМИ: наз. одн. бытность (XV ст. ВС 12).

БЫТВАРЬ ч. (3) вид тканини, што вироблялася в місті Битвар, в Угоршині: а мыто имаю(т) платити о(т) одного

постава колонію по ві гро(ш) а о(т) леоубію по ні гроши, а бытварь по й, а че(х) по д гро(ш) (Васлуй, 1449 Cost. II, 743); А мыто имають платити от единого вига... а от Леоубіа по осмадесѣте гроши, а Бытварь по й, а Чех по д грош(и) (Сучава, 1458 BD II, 261—262).

ФОРМИ: наз. одн. бытварь (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 759; 1458 BD II, 262).

*БЫШКОВИЧИ мн. (1) (назва села в Перемишльській землі) Бісковичі: пришедши пере (!) наше обличье...

фанасии влдка перемишльскии... продалъ естъ оу бышковичихъ два дворища пану яшкови испрувьскому (Перемишль, 1391 P 45).

ФОРМИ: місц. оу бышковичихъ (1391 P 45).

*БЫШКУВЪСКИЙ прикм. (1): пришедши пере (!) наше обличье... фанасии влдка перемишльскии... продалъ естъ оу бышковичихъ два дворища ... со всеми оужитки што му прислуша (!) оу бышкувъскуи граници (Перемишль, 1391 P 45).

ФОРМИ: місц. одн. ж. оу бышкувъскуи (1391 P 45).

Пор. *БЫШКОВИЧИ.

*БЫШОВЪ див. БИШОВ.

*БЫЛИЖНИИ див. БЛИЖНІИ.

*БЫЛИЖЬНИИ див. БЛИЖНІИ.

БЪЛОШЪ див. БЪЛОШ.

*БЪГЛЕЦЪ ч. (1) утікач: О бѣглецо(х) што разбои чї-нать (XV ст. ВС 7).

ФОРМИ: місц. мн. о бѣглецо(х) (XV ст. ВС 7).

***БѢГЪ**¹ ч. (3) ◇ бѣги водные (3) проточні води: мы великий князь швитригаиль ольгирдовичь... дали есмо емоу... село холопачь... з реками с озера со млыны и съ ставы и съ ставищи со всеми бѣги водными з болоты... с крыницами с потоки (Луцьк, 1451 Р 156); мы великий князь Швитригаило, чинимъ знаменито... ижъ... дали есмо село Жасковичи... и зъ рѣками, съ озера, со млыны, и зъ ставы, и зъ ставищи, съ крыницами, съ потоки, со всеми бѣги водными, и зъ болоты, и зъ рудами (Луцьк, 1452 АкЮЗР I, 20—21).

ФОРМИ: *ор. мн.* бѣги 2 (1451 Р 156; 1452 АкЮЗР I, 21); *бег* 1 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

***БѢГЪ**² ч. (1) ◇ на бѣгъ повернути са (1) кинутися гикати: Коли той лихий бекбула(т) побѣгълъ тогда вси люди вса рать на бѣгъ повернулиса (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: *знах. одн.* бѣгъ (1392—1393 РФВ 170).

БѢДУНЪ ч. (5) (*особова назва*): А той истный слуга нашъ Бѣдунъ, на имя Есифъ, имаеть служити намъ... изъ того села двѣма сръльци (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бѣдунъ (1408 АкЮЗР I, 6); *дав. одн.* Бѣдуну (1408 АкЮЗР I, 6).

***БѢЦЬКИЙ** *прикм.* (3) ◇ Бѣецький ставъ (1), Бѣцъский ставъ (1), Бѣсцький ставъ (1) (*назва ставу у Волинській землі*): А се я, Богдан Холоневский Мышчичь... делилъ есми з братомъ своимъ и з Дмитромъ отчизною нашою Холоневомъ... селище за его дворомъ отъ Нового ставу до Бѣцъского ставу, отъ лѣса, што сеножат отъ моего ставъка до Бѣсцького ставъка и до Бѣйча... (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* Бѣсцького, Бѣльского (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); *знах. одн. ч.* Бѣецький (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

Пор. Бѣйче.

***БѢЖАТИ** *дієсл. недок.* (1) протікати: ты старць... вызналі и вказали староую границу и вровича межи облазнічи и межи дводшичи по тотъ пото(к) малыи крѣховъ што бѣжи(т) по(д)лѣ гоугнины доубровы (Зудечів, 1421 Р 96).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн.* бѣжи(т) (1421 Р 96).

БѢЗНА ч. (1) (*особова назва*): а на то послуси... панъ ожегъ солначковичъ гльбѣцько (1) и братъ его костько бѣзна (Перемишль, 1366 Р 12).

ФОРМИ: *наз. одн.* бѣзна (1366 Р 12).

БѢЗЪ *див.* БЕЗ.

БѢЙЧЕ, БЕЧЕ с. (5) (*назва селища у Волинській землі*): порадившиися з нашою вѣрною радою... дали есмо ему имене... село Холуневъ, а къ тому... селище Бѣче (Луцьк, 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17); дали есмо пану Петру Мушчичу... тая имѣнія на имя Хулевъ... а Бече (Вільна, 1492 АЛМ 30).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бече (1492 АЛМ 30); *зам. род.* мимо Бѣйче (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); *род. одн.* Бѣйча (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); *знах. одн.* Бѣче (1451 АрхЮЗР 8/IV, 17); *ор. одн.* Бѣйчемъ (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

БѢЛАА КРѢНИЦА *ж.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правоую и вѣрноюу службу до на(с)... дали есмы емоу... села на ревтѣ, на има... козаровци и бѣлаа крѣница (Васлуй, 1436 Cost. I, 459); и тако(ж) потвержаемъ емо его села... на ревтѣ... и пониже ревтѣ, оу билѣи крѣници (Сучава, 1453 Cost. II, 472).

ФОРМИ: *наз. одн.* бѣлаа крѣница (1436 Cost. I, 459); *род. одн.* билѣи крѣници (1453 Cost. II, 472).

***БѢЛАЯ ОРДА** *ж.* (1) (*назва феодальной держави на території Казахстану*): Біла Орда: давали выходъ бѣлои орды то намъ наше дайте (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: *дав. одн.* бѣлои орды (1392—1393 РФВ 170).

Див. ще *ОРДА.

БѢЛЕЦКИЙ ч. (5) (*особова назва*): тако янь бѣлецкий положилъ листь королевский (Львів, 1421 Р 94).

ФОРМИ: *наз. одн.* бѣлецкий (1421 Р 94); *дав. одн.* бѣлецкому (1421 Р 94); *знах. одн.* бѣлецко(г) 1 (1421 Р 93); 1 бѣлецко 1 (1421 Р 94); *місц. одн.* на бѣлецкомъ (1421 Р 94).

БѢЛИКОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): А при том моему записном листу был: от(е)ць нашъ Даміанъ... а боаре наши: Соугакъ Бѣликовичъ, Сенко Простоупчичъ (Добучини, 1487 AS I, 239).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бѣликовичъ (1487 AS I, 239).

БѢЛИКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Подільській землі*)

Біликівці: и мы порадившѣ с нашѣми кнзи... дали есмо емоу... села оу лѣтческо(м) повѣте на има бѣликовци а слободка (Острог, 1437 Р 136).

ФОРМИ: *наз.* бѣликовци (1437 Р 136).

БѢЛИКЪ ч. (2) (*особова назва*): мы кня(з) дѣдъ дмитриеви(ч)... максима(к) кгирдиви(д) бѣликъ... чинимы знаменит(т)... како... мы ... ислѣбуемъ за него (Луцица, 1388 Р 38—39); записали есмо... тую землю... поколь панъ Сенько Сеновський, панъ Ильвський тую землю розѣхаль, а панъ Казаринъ Резановичъ а Бѣликъ (Городок, 1443 Р 145).

ФОРМИ: *наз. одн.* Бѣликъ (1388 Р 38; 1443 Р 145).

***БѢЛИЦЯ** *ж.* (5) (*шкурка білки як товар*) білка: а кто идетъ до илвова, на головное мыто, у сочавѣ... отъ сто бѣлицъ одинъ грошь (Сучава, 1408 Cost. II, 631); А кто оусхочет... мито отъ нихъ брати отъ оусего ихъ товару... или пакъ боудъ што за товаръ, или звирі: или коуници или биллиц(и)... вездѣ да естъ имъ слободно и безъ мито (Сучава, 1466 BD I, 96).

ФОРМИ: *род. мн.* бѣлицъ 2 (1408 Cost. II, 631; 1456 Cost. II, 789); бѣлицъ 1 (1434 Cost. II, 668); биллицъ 1 (1460 BD II, 273); *знах. мн.* биллиц(и) (1466 BD I, 96).

***БѢЛКА** *ж.* (4) (*назва села у Львівській землі*) Білка: Мы ива(н) па(н) сръмский... визнавамы тымъ то листо(м)... иже лопатичъ ива(н)... ись его братіею... позвали суть яна бѣлецко(г) о дѣдину о бѣлку лежачию (1) оу власти оу лвовской (Львів, 1421 Р 93).

ФОРМИ: *знах. одн.* бѣлку (1421 Р 93, 94); *місц. одн.* при бѣлцѣ (1421 Р 94).

***БѢЛОГРАДСКИЙ** *див.* БЕЛОГРАДСКЫ.

***БѢЛОГРАДСКІИ** *див.* БЕЛОГРАДСКЫ.

БѢЛОГРАДСКЫ *див.* БЕЛОГРАДСКЫ.

***БѢЛОГРАДЪ** ч. (6) (*назва міста на нижній течі Дністра*) Білгород-Дністровський: мы Стефа(н) воевода... чини(м) знаменито... оже даемъ и дали есми се(с) ли(ст) нашъ монастырю нашему о(т) вѣмца... на то яко да е(ст) имъ слобод(н)но и добровольно послати свои три мажи по рибѣу или до келию... или до бѣлограда (Сучава, 1470 DIR«А» 523); И тиж есми емоу дали... одного татарина на имя Коста, штоже онъ коупилъ того татарина отъ Ивашко и отъ Юріи, сынове Кѣляянове отъ Белоградъ (Сучава, 1480 BD I, 243).

ФОРМИ: *род. одн.* бѣлограда, бѣлограда, бѣлогра(д) 3 (1470 DIR«А» 523; 1471 ДГСМПБ; 1472 DIR«А» 528); Белоградъ 1 (1480 BD I, 243); бѣлоград 1 (1470 BD I, 156); бѣлогра(ду) 1 (1474 РГС).

Див. ще *БЕЛГОРОДЪ², БЕЛОГОРОД, *БИЛГОРОДЪ, *БИЛЫЙ ГОРОДЪ, *БѢЛЫЙ ГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕТАТЕ АЛБЪ.

БѢЛОШЕВЪ *прикм.* (1) ◇ бѣлошева сѣножать (1) (*назва місцевості в Перемишльській землі*): А се а король казимиръ... даль есмь слузѣ своему иванови дворище заньво... а даль есмь и землю рольную... и земля ролнаа о(т) бѣлошевѣ (1) сѣножати по куцеву ниву (Казимир, д. 1349 Р 3).

ФОРМИ: *род. одн. ж.* ! бѣлошевѣ (п. 1349 Р 3).

Пор. БѢЛОШ.

***БЪЛОШЬ див. БЪЛОШ.**

***БЪЛСКИЙ прикм.** (2) 1. (пор. Бъльскъ у Берестейскій земли): казали е(с)мо на тоє дѣло выехати... намѣстнику ме(л)ни(ц)кому су(д)и бѣлскому пану рачку пучицкому слушати присаги ты(х) свѣтко(в) (Вильна, 1495 ВМЗД).

2. (пор. Bielsk у Польщі): Коли хто нагани(т) алюбю наре(ч) сказанію старосты краковьска(г) имєть ємоу о(г)кладать: лоупежмы гор(н)остаинными а старосте соудомирскому алюбю бѣ(л)скомуу ласицами (XV ст. ВС 30 зв.).

ФОРМИ: дав. одн. ч. бѣ(л)скомуу, бѣлскому (XV ст. ВС 30 зв.; 1495 ВМЗД).

***БЪЛЫИ¹ прикм.** (14) ◇ бѣлыи потоць (12) (назва потоку на Буковині): тѣмъ мы видѣвше правою и вѣрноую слоужбоу его до на(с)... дали есмы ємоу... два сел(а)... на бѣло(м) потоць (Сучава, 1414 Cost. I, 111); а тота привиліє а они затоѣубили, коли пришли тоурци, на намоу (!) землю, на белом потоци (Сучава, 1493 Cost. S. 175); Б е л а я г о р а (2) (назва урочища у Волинскій земли): грань... зъ леса... подъ Белую гору (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

ФОРМИ: род. одн. ч. бѣлого 3 (1414 DIR«А» 441; Cost. I, 111; 1415 Cost. I, 116); бѣла(г) 2 (1458 Mih. Doc. 122); Билого 1 (1483 ВД I, 272); місц. одн. на билом, биломъ 3 (1479 ВД I, 228; 1493 ВД II, 32); на бѣломъ, бѣло(м) 2 (1414 Cost. I, 111; 1439 Cost. II, 62); на белом 1 (1493 Cost. S. 175); род. одн. ж. белое (1322 АрхЮЗР I/VI, 3); знах. одн. ж. Белую (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

Див. ще ***БИЛЫИ ГОРОДЪ, БЪЛАА КРЪНИЦА, *БЪЛАЯ ОРДА, *БЪЛЫИ БЕРЬГИ, *БЪЛЫИ ГРАДЪ.**

***БЪЛЫИ² ч.** (5) (особова назва): іо роман воевода... чинимъ то вѣдомо... оже тотъ слуга наш тодоръ ись своєю братією, сынове бѣлого драгомира... слоужили намъ ис правою вѣроу (Сучава, 1393 Cost. I, 13); Мы ильашъ воевода... записуємъса тымъ пношамъ што к намъ з литвыи приехали на нашу службу... пноу пашку бѣлому... ежъ имаемъ и слобуємъ имъ жольдъ платити (Сучава, 1433—1443 АРМ).

ФОРМИ: род. одн. бѣлого (1393 Cost. I, 13; 1403 ДГАА; RS 338; 1411 Cost. I, 85); дав. одн. бѣлому (1433—1443 АРМ).

***БЪЛЫИ БЕРЬГИ мн.** (1) (назва села в Подільскій земли): мы кнѣз швитриганло... знаменито чинимъ... аже... дали есмо служъ нашму радеви... на има тоє сѣло... луку ниже бѣлыхъ берьговъ (Ольховецъ, 1445 СРК).

ФОРМИ: род. бѣлыхъ берьговъ (1445 СРК).

***БЪЛЫИ ГОРОДЪ див. *БИЛЫИ ГОРОДЪ.**

***БЪЛЫИ ГРАДЪ ч.** (2) (назва міста на нижній течі Дністра) Білгород-Дністровскій: а имъ ничто да (в ориг. никто даа.— Прим. вид.) не заборонено, и без мито, боуди где и оу котором мѣстѣ: ... или на Днистри, или оу Бѣломъ Гродѣ, или оу Кієлини (Сучава, 1466 ВД I, 96); а мѣто нигде да не имаю(т) платити... или имоутъ що продавати или коуповати или оу келію или на дунавъ или оу озера(х) или оу бѣло(м) градѣ (Сучава, 1470 DIR«А» 523).

ФОРМИ: місц. одн. оу Бѣломъ¹ Градѣ, бѣло(м) градѣ (1466 ВД I, 96; 1470 DIR«А» 523).

Див. ще ***БЕЛГОРОДЪ², БЕЛОГОРОД, *БИЛГОРОДЪ, *БИЛЫИ ГОРОДЪ, *БЪЛОГРАДЪ, ТЪРГОУЛ АЛБОУ, ЧЕТАТЕ АЛБЪ.**

Бѣлѣ ж. (2) (назва селища у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже приде...

слоуга наш Ивоуль... и продал... єдино селище на Поутно на имѣ Бѣль (Гирлов, 1499 ВД II, 160).

ФОРМИ: наз. одн. Бѣль (1499 ВД II, 160).

***БЪЛАВЫ мн.** (1) (назва містечка в Польщі, пор. Bielawy): Мы воицехъ з бжнен мѣ(с)ти ярцибискупъ гнѣзденскій... маѣзи з бѣлавъ брезенскій... слобуємы и записуємы са стецку воеводѣ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: род. бѣлавъ (1433 Р 122).

БѣНКО, БЕНКО ч. (3) (особова назва, пор. Бенедиктъ, лат. Benedictus): А се А панъ бенко староста галицький и снатицький свѣдчю то своимъ листомъ... иже пришедъ передъ насъ панъ гервасъ... и оправиль своєю женѣ варварѣ сто гривень на своємъ селѣ на тольмачи (Коломия, 1398 Р 57); а свѣдкове на то... панъ пашко скотницьки панъ бѣнко старосто (!) галицьки (Львів, 1399 Р 59); Мы бискупи маѣзи прѣмыски... па(н)... бѣнко жабокрицьки... чиними знаємо... како ко(л) та рѣчь межѣ наши(м) г(с)дрмѣ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одной строны межѣ панею Адвигою отиною пилецкою... с другою строны о волость о залѣсьє... пред иа(м) водила(с) (Медика, 1404 Р 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. бѣнко 2 (1399 Р 59; 1404 Р 69); бенко 1 (1398 Р 57).

Див. ще **БЕНА.**

***БЪРЕГ див. БЕРЕГ.**

БЪРРЕЗОВИЦА ж. (1) (назва озера в Чернігівскій земли): Я волчько бодє(н)ковський и своимъ дє(т)ми... визнава-є(м)... и(ж)... продали есмо... сѣлица наши на има крѣхає(в)... Ис тыми озѣры... на има озѣро нѣже(н)... а бѣррезовица (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. бѣррезовица (2-а пол. XV ст. СПС).

БЪРКИШЬ ч. (2) (особова назва, молд., мад. berek «чагар»): тѣмъ мы видѣвше правою и вѣрноую и(х) слоужбоу до на(с)... дали есмы и(м)... млинъ на мильтинъ... и пониже, где бы(л) бѣркишъ (Сучава, 1443 Cost. II, 144); и еше есмы єму дали... села на мильтинъ... где є(ст) холо(р) бурчи(к) и пониже бурчика, где бы(л) бѣрки(ш) (Сучава, 1445 Cost. II, 211—212).

ФОРМИ: наз. одн. бѣркишъ 1 (1443 Cost. II, 144); бѣрки(ш) 1 (1445 Cost. II, 212).

***БЪСЦЬКІЙ див. *БЪЕЦЬКІЙ.**

БЪЦКІЙ прикм. (1) (пор. Biecz у Польщі) ◇ п а (н) б ѣ ц к и и (1) кастелян з Б'єча, б'єцький кастелян: а при то(м) свѣдци были кнѣзь Анъ арцибискупъ льв(овс)кї... (домарать с ко)быланъ па(н) бѣцкии (Медика, 1415 Р 87).

ФОРМИ: наз. одн. ч. бѣцкии (1415 Р 87).

***БЪЦЬСКИЙ див. *БЪЕЦЬКИЙ.**

***БЪЧЕ див. БЪЧЕ.**

***БЮЛАВА ч.** (1) (особова назва): на то вера... пана якоуша череватого и вера паиа бюлави (Сучава, 1436 Cost. I, 481—482).

ФОРМИ: род. одн. бюлави (1436 Cost. I, 482).

***БАЛОГРАДЪ див. *БЪЛОГРАДЪ.**

***БЪДИ КЫИ займ.** (1) будь-який, який-небудь: а ише(д)ше о(т) того корєне и плѣмень или сѣлоЖ, или плѣнєнїємъ или бѣди коеЖ коеЖ (!) нѣж(д)еЖ никто да нѣ воленъ продаті Ж (б. м. н., 1401 ЗКЄ).

ФОРМИ: ор. одн. ж. бѣди коеЖ (1401 ЗКЄ).

БЪЛКОЕ, БЪЛКОЕ с., невідм. (2) (назва потоку у Молдавському князівстві): А хотаръ томуо селоу на имѣ Беркищємъ... черезъ Молдавоу... до оустїа Бѣлкое, и от там долъ потокомъ Бѣлкое до поєнища Тодерещєм (Сучава, 1473 ВД I, 183—184).

В¹ див. **ВЪ**.

! В² <К> (1): печать нашу казали есмо привѣсити В (!) семоу нашому листу (Луцьк, 1452 Р 161).

Див. **КЪ**¹.

БАВИЛА ч. (1) (особова назва, гр. Βαβύλαζ) Вавило: Пишемъ вашей милости, ижъ биль намъ чоломъ попъ Вавила отъ светого Спаса отъ Стольпа (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5).

ФОРМИ: наз. одн. **Вавила** (1440 АрхЮЗР I/VI, 5).

***ВАВКАРМАНЪ** ч. (2) (молд. вакар «пастух»?): мы александръ воевода... знаменито чинимъ... оже прійде прѣд нами и прѣдъ нашими болъри аноушка дочка маренина вавкармана барбовского... и продала свою правою отниною (б. м. н., XV ст. НРРГ).

ФОРМИ: род. одн. **вавкармана** 1 (XV ст. НРРГ); **! ваоукарма** 1 (XV ст. НРРГ).

ВАВРЪНЕЦЪ ч. (1) (особова назва, стч. Vavřines, стч. Wawrzyniec, лат. Laurentius) Лаврентій: Мы воицехъ... ярибискупъ гнѣзденски... ваврѣнецъ заруба сирадски... слюбуемы и записуемы сѧ стецку воеводѣ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. **ваврѣнецъ** (1433 Р 122).

ВАГА ж. (10) 1. (прилад для зважування) вага (1): А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть гневъ... о правдоу имень соу(д) како во(г) (!) имети в роуце... а сказанія бы чиниль справедливо (XV ст. ВС 33 зв.).

2. право стягати податок від зважування товару (6): Продали есмо мыго луцкое н вагу кракованину Лерину Герешу на тры годы за полторы тисѧчи копъ грошей (Вильна, 1498 АЛРГ 81—82).

3. податок від зважування товару (3): А брати ему тое мыто и вагу по давному (Вильна, 1498 АЛРГ 82).

ФОРМИ: наз. одн. **вага** (1498 АЛРГ 82); знах. одн. **вагу** 8 (1498 АЛРГ 81—82); **! во(г)** 1 (XV ст. ВС 33 зв.).

ВАГАНОВИЧЪ ч. (1) (особова назва): мы... даемъ и дали есмо ему у Луцькомъ повете село Холопы на Случи, што Вагановичъ держаль (Луцьк, 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60).

ФОРМИ: наз. одн. **Вагановичъ** (1452 АрхЮЗР 8/IV, 60).

***ВАД** ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): Али половина того прѧдреченого села от Вад, вышноую част, да ест слоузѣ нашему Жоуржи Къкъразъ от нас оурик (Сучава, 1487 ВД I, 302).

ФОРМИ: род. одн. **Вад** (1487 ВД I, 302).

***ВАДИТИ Сѧ** дієсл. недок. (1) ◊ правомъ вадити сѧ див. **ПРАВО**¹.

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. сѧ... **вади(т)** (XV ст. СЯ 42).

***ВАДЪ** ж. (2) (молд. вад «брид») ◊ вад Негоуцьторювъ (2) (назва броду в Молдавському князівстві): А хотар томоу виш(е)реченому село Стецканіи, ниже въ оусти Арзоул, оу вадоу Негоуцьторюви (Сучава, 1493 ВД II, 6).

ФОРМИ: місц. одн. оу **вадоу** (1493 ВД II, 6).

***ВАЖИТИ**¹ дієсл. недок. (1) (мати певну вагу) важити: Яведо(с)н игуме(н)... сребро зваживъ и... важило по тре(т)и гривны сребра (б. м. н., XV ст. ВОРСР 179).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. с. **важило** (XV ст. ВОРСР 179).

***WAŻYТИ**² дієсл. недок. (1) ◊ wa ży ti ho r ł o m (1) ризикувати життям: A ważyli iesmo swoim ho r ł o m s waszym przyzwoleniem, na was nadzieia sia (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141—142).

ФОРМИ: перф. 1 ос. мн. **ważyli iesmo** (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

***ВАЖИТИ Сѧ** дієсл. недок. (4) (мати вагу) важити: а кто идет до татарской стороны, от дванадесѧт кантари, што сѧ важит, оу сочавѣ, один роубль серебра (Сучава, 1456 Cost. II, 789); А що привезоут от Басараб или от Тоуркох... на головном мытѣ оу Сочавѣ от ЪІ кантари шо имоут сѧ важити ѧ роубль (в ориг. роубли.— Прим. вид.) серебра (Сучава, 1460 ВД II, 274).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. сѧ **важит, сѧ важит** (1456 Cost. II, 789; 1460 ВД II, 273); майб. 3 ос. мн. сѧ **имоут важити** 1 (1456 Cost. II, 789); **имоут сѧ важити** 1 (1460 ВД II, 274).

Див. ще ***ЗВАЖИТИ**.

***WAŻNOST** ж. (2) вартість: prisiahszi na ważnosti onoje zastawy... doswecziti by to na neho majet' jemu to zapłatiti (Луцьк, 1388 ZPL 103).

ФОРМИ: род. одн. **ważnosti** (1388 ZPL 107); місц. одн. **на ważnosti** (1388 ZPL 103).

ВАКУЛИНЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефанъ воево(да)... знаменито чини(м)... оже... потврѣждаемъ ... одно село и сѧ млино(м) имень сѧщори и за буквиною вакулинци под(д)ли браинци (Сучава, 1443 ПГСММ).

ФОРМИ: наз. **вакулинци** (1443 ПГСММ).

ВАЛАСКИ див. **ВОЛОСКИ**.

! ВАЛАТИ див. ***ВОЛАТИ**.

***ВАЛАШИНЪ** ч. (1) (особова назва): А панъ костѧ валашин(н) слюбою... веренъ быти своему г(с)дрю (Щекерів, 1402 Cost. II, 623).

ФОРМИ: наз. одн. **валаши(н)** (1402 Cost. II, 623).

Див. ще **ВЛАШИНЪ, ВОЛОШИНЪ**.

***ВАЛЕНТИНЪ** ч. (1) (особова назва, лат. Valentinus): писанъ въ Городне, въ день святого Валентина (Городно, 1498 АрхЮЗР I/VI, 4).

ФОРМИ: род. одн. Валентина (1498 АрхЮЗР I/VI, 4).

ВАЛЕСЪКЪ, **ВАЛЪ СЪКЪ** ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): и тако(ж) потвержаемъ ему его праваА села, що и(х) купи(л) за свои правы пинази... на имь... валесъкъ и хА(ч) (Сучава, 1453 Cost. II, 472); И отнины села есми тобъ оуверноули, на имь... Прътьноуши и Валъ Скъ (Дольний Торг, 1470 ВД II, 309—310).

ФОРМИ: наз. одн. валесъкъ I (1453 Cost. II, 472); Валъ Скъ I (1470 ВД II, 310).

***ВАЛИЛО** с. (4) (млин-сукновальня) валило: да оучни(т) собъ млины и що коли боуде(т) его волъ, или жествилу, или валила (Сучава, 1448 Cost. II, 313); да 'jest' uryk s usum dochodom t mlynom i s wałytamy szczo k tomu setu prisluchajet (Сучава, 1465 GL 176).

ФОРМИ: род. мн. валиль (1448 Cost. II, 324); знах. мн. валила (1448 Cost. II, 313); ор. мн. валилами, wałytamy (1458 DIR«A» 512; 1465 GL 176).

ВАЛКА ж. (12) (стч. válka, стп. walka) вйна: и азъ теж записываю тую ц(е)рков на клашторъ по отца своего записаню, занеж отца моего запис в тыи валки изгыблъ (б. м. н., 1443—1452 AS I, 39); А також ни с ким не имаемо ни жодной валки починати (Коломия, 1485 ВД II, 372); яко коли от давного а преминуоулого часоу нъкотораА иеприязнь и знаменитаа незгода и валка была межи нами и межи... кралем полским... и тыми часы... крал... нам вси мерзачкы... отпуустиль (Гирлов, 1499 ВД II, 419).

ФОРМИ: наз. одн. валка (1444 AS I, 42; 1462 ВД II, 285; 1499 ВД II, 419); род. одн. валки (1485 ВД II, 372); дав. одн. валце (XV ст. ВС 34 зв.); знах. одн. валку (XV ст. ВС II зв., 12, 34; 1485 ВД II, 372); місц. одн. на валце I (XV ст. ВС 10 зв.); в валки I (1443—1452 AS I, 39); ор. мн. валками (1448 Cost. II, 734); місц. мн. зам. дав. одн. кг валце(х) явны(х) (XV ст. ВС 8 зв.).

***ВАЛКОВИЧИ** мн. (1) (назва села у Київській землі): мы великий кнѣз Швитриггайл... чиним знаменито... и ж... мы... даем и дали есмо тому предреченому Каленику... в Овруцком повете село Остафьево на Норине как Остафей держал, а Валковичи (Київ, 1437 AS I, 33—34).

ФОРМИ: знах. Валковичи (1437 AS I, 34).

***ВАЛФРОМЪ** ч. (2) (особова назва, цсл. Варроломен, гр. Βαρφολομαίος, гебр. bar-Tholmaj) Варфоломій: Г(ѣ)и помози рабу своему юрью болковичю создавшему црквъ и олтарь стаго архиерѣя х(с)ва николаы перенесъные ч(с)тныхъ его мощни сну своему валфромъю (б. м. н., бл. 1350 P 8).

ФОРМИ: дав. одн. валфромъю (бл. 1350 P 8); знах. одн. валфромъя (бл. 1350 P 8).

Див. ще ***БАЛЪТРОМЪ**.

ВАЛЧИТИ дієсл. недок. (1) (стч. válciti, стп. walczyć) вести вйну, воювати: без вѣданиА и без рады и наоуки пана нашего королаА его милости и Короуны ничего не имаемъ починати, ани валчити (Сучава, 1468 ВД II, 302).

ФОРМИ: інф. валчити (1468 ВД II, 302).

ВАЛЪ ч. (5) вал, насип: а хотарь имь... по краи буковины дѣломъ доловъ до валу (Роман, 1392 Cost. I, 7—8); а межи Вишневеця и Манева граница... по тоу сторону рѣки Горинъ по вал (б. м. н., 1475 AS I, 71).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. о(т) валъ (1392 Cost. I, 7); род. одн. валу (1392 Cost. I, 8; 1432 Cost. I, 330); знах. одн. вал (1475 AS I, 71); ор. одн. вало(м) (1432 Cost. I, 330).

ВАЛЪ СЪКЪ див. **ВАЛЕСЪКЪ**.

ВАНА ч. (54) (особова назва, молд., пор. Иванъ): мы александръ воевода, господарь земли мо(л)давской... и мы боА-

ре... па(н) ста(н) брѣли(ч) и брат его вана... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнѣгини ри(м)-гаиль (б. м. н., 1421 Cost. I, 141); а на то свѣдкове... пан баичан, пан вана пынтичь (Сучава, 1456 Cost. II, 791).

ФОРМИ: наз. одн. вана 12 (1421 Cost. I, 142; 1423 Cost. I, 156; 1432 Cost. I, 343; 1436 ВАН 29; 1440 Mih. 208; 1443 Cost. I, 120, 144; 1448 Cost. II, 737; 1453 Cost. II, 458; 1456 Cost. II, 791 і т. ін.); ва(н) I (1421 Cost. I, 141); род. одн. ваны 22 (1443 Cost. I, 121; ПГСММ; 1447 Cost. II, 273; 1448 Cost. II, 365; 1451 Cost. II, 400; 1452 Cost. II, 426; 1453 Cost. II, 454; 1454 ПГПММ і т. ін.); вани 10 (1438 Cost. II, 15; 1441 DBAc 35; 1443 Cost. II, 156; 1448 Cost. II, 317, 343; 1453 DIR«A» 503; Cost. II, 446; 1455 Cost. II, 526, 564); ванъ 9 (1423 Cost. I, 157; 1425 Cost. I, 173; 1435 Cost. I, 403; МЭФ; 1438 Cost. II, 15; 1439 Cost. II, 52; 1441 DBAc 37; 1448 Cost. II, 317, 343).

Див. ще **ВАНЦА**, **ВАНЧА**, **ВАНЪ**, **ВАНЬКО**.

ВАНДРУГА ж. (1) (назва села у Волинській землі) суч.

Зелене: мы великий кнѣз швѣтригга(л) свѣдомо чинимъ... иже дали есмо и записали ленькови зарубичю таА села в лудкоі землі олыку... А в кремѣнецкой волости вандруга (Житомир, 1433 P 126).

ФОРМИ: наз. одн. вандруга (1433 P 126).

***ВАНИНЪ** прикм. (2): дали есмы ему... два села... шобы ему было оурикъ съ оусимъ доходомъ... и дитимъ ваниномъ и братіамъ ваниномъ (Сучава, 1423 Cost. I, 156).

ФОРМИ: дав. мн. ваниномъ (1423 Cost. I, 156).

Пор. **ВАНА**.

ВАНКО див. **ВАНЬКО**.

ВАНКОВЦІ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прійдоша... живертъ и рома(н)... и продали... села на имъ зобричаніи и оу іномъже хотари ванковцїи (Сучава, 1479 Cost. S. 98).

ФОРМИ: наз. ванковцїи (1479 Cost. S. 98); знах. ваньковци (1479 Cost. S. 98).

ВАННОУ (ВИННОУ) (1): А хотар томоу селоу... прости оу Винноу (в ориг. Ванноу.— Прим. вид.) (Сучава, 1493 ВД II, 15).

Див. ***ВИННА**.

ВАНЦА ч. (2) (особова назва, молд., пор. Иванъ): тѣмъ мы видѣвш(и) его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села на имѣ... чоулинеши и где былъ ванца (Сучава, 1429 Cost. I, 280); тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до нас жаловали есми его обною (!) нашею мл(с)тію и дали есмы емоу... села на имъ прокопѣни на ревѣА и за прутомъ противъ по(д)лѣне(х)... где е(ст) ванца (Сучава, 1445 DIR«A» 483).

ФОРМИ: наз. одн. ванца (1429 Cost. I, 280; 1445 DIR«A» 483).

Див. ще **ВАНА**, **ВАНЧА**, **ВАНЪ**, **ВАНЬКО**.

ВАНЧА ч. (6) (особова назва, молд., пор. Иванъ): мы илѣА воевода... чинимъ знаменито... оже... панъ ванча логоеть служиль... а дне(с) служить на(м) правою и вѣрною слоужбою (Васлуй, 1436 Cost. I, 459); а на то е(ст) вѣра... наши(х) боА(р), вѣра пана наАгоя... вѣра пана юргича и зѣта его, пана ванчи логоета, вѣра пана <кости> вистиарника (Сучава, 1447 Cost. II, 273).

ФОРМИ: наз. одн. ванча (1436 Cost. I, 459; 1442 Cost. II, 87); род. одн. ванчи (1443 Cost. II, 141; 1447 Cost. II, 273); дав. одн. ванчи (1442 Cost. II, 87, 88).

Див. ще **ВАНА**, **ВАНЦА**, **ВАНЪ**, **ВАНЬКО**.

ВАНЪ ч. (9) (особова назва, молд., пор. Иванъ): а на то е(ст) вѣра... боАръ наши(х) вѣра пана михаила вѣра пана вана дворника (б. м. н., 1422 ДГОВ); ми боАрове... вши псци посполу и кажды особно, на имѣ па(н) нѣгон... и па(н)

ванъ порка... Авно чини(м)... гды(ж)... петръ воево(д)... королеви полском(у)... по винною слоужбою вчне запи-са(л) са (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738); а на то ест... вбра бояръ наших... вбра пана вана жулича, вбра пана козма шандровича (Сучава, 1455 *Cost.* II, 549—550).

ФОРМИ: *наз. одн. ванъ* (1432 *Cost.* I, 330; 1448 *Cost.* II, 737); *род. одн. вана* (1422 *ДГОБ*; 1425 *Cost.* I, 169; 1438 *Cost.* II, 27; 1443 *Cost.* II, 138; 1446 *Cost.* II, 241; 1454 *Cost.* II, 501; 1455 *Cost.* II, 549).

Див. ще ВАНА, ВАНЦА, ВАНЧА, ВАНЬКО.

ВАНЬКО *див. ВАНЬКО.*

***ВАНЬКОВЪ** *прикм.* (2): а по животь пна Ваньковъ тая да(н) медовая оу селе оу норторо(д)чичо(х) пноу оле(х)ноу вечно непороушно а мой(м) пна ва(н)ковы(м) дбтемь... оу тоу дблницю... не надобъ вступоватисе (Львѣв, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. по Ваньковъ* (1478 *ЗРМ*); *дав. мн. ва(н)ковы(м)* (1478 *ЗРМ*).

Пор. ВАНЬКО.

ВАНЬКО, ВАНКО, ВАНЬКО *ч.* (11) (*особова назва, пор. Иванъ*): а при томъ оуздаванъ были бояре землане панъ ходько быбельский... панъ гльбъ дворяскович(ч) со двѣма сѣма ванько А лехно (Перемишль, 1378 *P* 26); Мы Стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пре(д)речеными паны и с коруны по(л)скоА, которыже са иснимали с нами, оу серета, на имъ, панъ янъ с чижева... панъ ванко с квасилова, панъ хо(л)мский (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729); Я панъ ванько чжоусичъ с квасилова па(н) хо(л)мски(н) чинимъ знаменито симъ нашимъ ли(с)то(м)... и(ж) своимъ братаничо(м)... имяли е(с)мо дб(л) оу нашо(н) деди(ч)но(н) о(т)чизне (Львѣв, 1478 *ЗРМ*); Я петръ янови(ч)... визнаваю... с господарА корола... дозволе(н)е(м)... менА(л) есми с ыгумено(м) пересопни-ки(м). з ларионо(м) ты(м) все(м) своимъ име(н)е(м) на има да(д)ковичи, которе жь есми купи(л) оу земланина во-лы(н)ского оу ва(н)ка ста(н)ковича да(д)ко(в)ского (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: *наз. одн. ванко* 3 (1424 *P* 100; 1445 *Cost.* II, 729; 1470 *AS* I, 64); *ванько* 3 (1378 *P* 26; 1443 *P* 145; 1461 *AS* I, 54); *ванько* 1 (1478 *ЗРМ*); *ва(н)ко* 1 (1478 *ЗРМ*); *род. одн. ва(н)ка* (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*); *дав. одн. ванкоу* (1478 *ЗРМ*).

Див. ще ВАНА, ВАНЦА, ВАНЧА, ВАНЪ.

***ВАНЬКОВЦИ** *див. ВАНКОВЦІИ.*

ВАПОВЕЦКІИ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были землане нсвѣдчи панъ ходько быбельский... панъ михаль оугринъ ваповецкий (Перемишль, 1391 *P* 45).

ФОРМИ: *наз. одн. ваповецкий* (1391 *P* 45).

***ВАРВАРА** *ж.* (2) (*особова назва, гр. Βαρβαρα*): А се А панъ бенко... свѣдцю то... иже пришедь передъ насъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправиль своєю женъ варваръ сто гривенъ на своємъ сель на тольмачи (Коломия, 1398 *P* 57); <тоє вѣсе вышенис>аное да е(ст) служъ нашем(у) марку, о(т) на(с) ури(к) ему и сестра(м) его, варвари и насти (б. м. н., 1479—1480 *Cost.* S. 105).

ФОРМИ: *дав. одн. варваръ* 1 (1398 *P* 57); *варвари* 1 (1479—1480 *Cost.* S. 105).

ВАРВАРИНСКІИ *ч.* (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣдчи панъ миколаи спичникъ воевода снАтинь-ский... панъ хроль варвариньский воронко воить коломын-ский рускин (Коломия, 1398 *P* 57).

ФОРМИ: *наз. одн. варвариньский* (1398 *P* 57).

ВАРЕ ГДЕ *присл.* (1) будь-де, де-небудь: и такожь vare где име(т) мочи поставити соби млины на котовца, онъ да постави(т) боу(д) колко (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120).

Див. ще БОУД ГДЕ 1.

ВАРЕЙНИНАХ (?) (1): и то господару, помню... къ жниву три дни, а на ярь трижь дни, а сѣна четыры стырты ставятъ, и на Усоячи вѣз забиваютъ старына жь,

а vareйнинахъ не бывало, то имъ, господару, новина жь (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

***ВАРЕ КАК** ¹ *займ.* (2) будь-який, який-небудь, який би не був: и vare ка(к) было право (*в ориг. прово.*— *Прим. вид.*) и(х), при отцѣ нашего, такоже и мы по тому даемъ и потврждаемъ имъ ис си(м) листомъ нашимъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 741); и vare ка(к) было прево (!) и(х) при оцѣ нашего, тако(ж) и мы (по) том(у) даемъ и потврждаемъ и(м) ис симъ листомъ нашимъ (Сучава, 1455 *Cost.* II, 771—772).

ФОРМИ: *наз. одн. с. vare ка(к)* (1448 *Cost.* II, 741; 1455 *Cost.* II, 771—772).

Див. ще ***БОУДЪ КАКЫИ.**

ВАРЕ КАК ² *присл.* (1) будь-як, як-небудь: И такождере мене не забиваете, але vare как съ вам видит наилипше, так оучините (Торговише, 1481 *BD* II, 358).

ВАРЕ КОЛІИ *присл.* (8) будь-коли, коли-будь, коли-не-будь: vare коли бы оусталь пона ста(н)... на пана михаила логофе(та)... за тога села... то(т) заплати(т) вышенисанную завѣзкоу (Сучава, 1448 *Cost.* II, 362); А по нашем животА, кто боудет господаръ нашей земли, от дбтеи наших... или пак vare коли кого богъ избрет господаремъ б(ы)ти нашей земли молдавской, <тот> аби не пороушил нашего дааніа (Сучава, 1475 *BD* I, 204).

Див. ще ***БОУДЪ КОЛІИ.**

ВАРЕ КОЛІКО ¹ *числ.* (3) (*неозначено-кількісний*) скільки-небудь: а тако(ж) vare колико люди слоухаютъ къ митрополію да не имае(т) и(х) соудоути (!) ни шолтоузы ани пр(и)гаре (Сучава, 1458 *DIR*«А» 512); И такождере, vare колико села соут оу Коцмане, що прислоухают от нашего митрополію от Радовцех, а до тих люди що соут оу тѣх села абн не ималн дило ни един наш боАрин (Сучава, 1481 *BD* I, 275).

ФОРМИ: *наз. vare колико* (1458 *DIR*«А» 512; 1479 *DC* 140; 1481 *BD* I, 257).

Див. ще **ВАРЕ КОЛКО** ¹, ***БОУДЪ КОЛКО.**

ВАРЕ КОЛІКО ² *присл.* (1) скільки: мы Стефан вое-вода... чинимъ знаменито... оже пріиде праД нами... Стана, дочка Микльбоуша дворника... и дала... слоузъ нашему Романоу Спатарелоу, част еи от Микльбоушани, vare колико она дрѣжала (Васлуй, 1472 *BD* I, 171—172).

Див. ще **ВАРЕ КОЛКО** ².

ВАРЕ КОЛКО ¹ *числ.* (8) (*неозначено-кількісний*) скіль-ки-небудь: И дали есми на то vare колко се(л) прислоу-хаютъ к нашему монастырю, на имъ где е(ст) <с>амоиль ватаманъ на бистрици (Давидове Село, 1446 *Cost.* II, 251); И еще vare колко цркви и с попми боудоут съ оучинити и поновити от сева (!) на пред... а они оуси да слоухают того свАтого нашего монастыра от Поутной (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: *наз. vare колко* 6 (1446 *Cost.* II, 251; 1448 *ДГПР*; 1449 *Cost.* II, 391; 1454 *Cost.* II, 516; 1490 *BD* I, 420); *vare ку(л)ко* 1 (1448 *DIR*«А» 491); *знах. vare ко(л)ко* (1490 *DC* 148).

*Див. ВАРЕ КОЛІКО ¹, ***БОУДЪ КОЛКО.***

ВАРЕ КОЛКО ² *присл.* (3) скільки-небудь: и тѣмъ се-ло(м) о(т) милѣтина тако(ж) да е(ст) съ вѣсѣми старыми хотари о(т) тополиа долу, vare колко оузмогу(т) оужи-вати тога села досы(т) (Сучава, 1445 *Cost.* II, 212); тако(ж) vare ко(л)ко припа(с) боуде(т) оу ти(х) село(х) тако(ж) монастырю да боудоу(т) (Сучава, 1456 *ГПХМ*).

Див. ще **ВАРЕ КОЛІКО** ².

ВАРЕ КТО *займ.* (19) будь-хто, хто-небудь: стефанъ вое-вода... г(с)п(л)рѣ земли молдавской, пише(м) вѣсѣмъ боя-ромъ и дворнико(м)... и вѣсѣму поспо(л)ству, vare кто имае(т) должника оу брашовъ, що бы ни единъ залогъ не оузалъ на торговчАны о(т) брашова (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 692); А по нашемъ животь, кто боудетъ господаръ иа-шей земли, от дбтеи наших... или пак vare кого богъ из-береть господаремъ быти... тот аби... не пороушилъ нашего

даанія (Сучава, 1473 *BD* I, 184); варе кто придет от ваших людей до нас, а ми возмем ис них тоти наши пинъзи (Сучава, 1480—1484 *BD* II, 370).

ФОРМИ: *наз. одн. варе кто* (бл. 1435 *Cost.* II, 692; 1446 *DIR*«А» 485; 1448 *Cost.* II, 353; 1453 *DIR*«А» 503; *Cost.* II, 458; 1463 *Cost.* S. 45; 1466 *BD* I, 95, 110; 1480—1484 *BD* II, 370 і т. ін.); *род. одн. варе кого* (1467 *BD* I, 118; 1468 *BD* I, 128; 1469 *BD* I, 134, 136; 1471 *BD* I, 158; 1473 *BD* I, 184).

*Див. ще БОУДЬ КТО, *БОУД КОЛВЕ КТО.*

***ВАРЕ КУЛКО** *див. ВАРЕ КОЛКО*.

ВАРЕ ЩО *займ.* (2) який-небудь, будь-який: а тако(ж) варе що за ку(п)ци и боу(д) о(т) коль прїиду(т) та иму(т) складати свои товару оу баковъ а они с ни(х) да возмоу(т) великое мыто о(т) гривны (Сучава, 1460 *DIR*«А» 515).

ФОРМИ: *наз. одн. варе що* (1460 *DIR*«А» 515; *Cost.* S. 41).

*Див. ще *БОУДІ ЩО, *ШТО БУДЬ.*

ВАРИТИ, ВАРЫТИ *дієсл. недок.* (14) (*виготовляти хмільні напої*) варити (13); а еще есмы имъ дали волю штобы собъ держали, у сочавъ, одинъ домъ, а у томъ дому корчмю не держати, ни пива варити, ни меду (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); а почати имъ тые ко(р)чмы варити на рокъ на маъные запоусты великого поста какъ трети(и) годъ вы(и)деть пе(р)вое ихъ коупли и варити имъ тые ко(р)чмы до тогожь годоу, какъ шестъ годовъ вы(и)деть (Краків, 1489 *АКВ*);

исклады варити (1) *див. *СКЛАДЬ.*

ФОРМИ: *інф. варити* 9 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 630; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АКВ*); *варыти* 3 (1487 *РИБ* 227, 228); *перф. 3 ос. мн. варили* (1489 *АКВ*).

***ВАРЛААМЪ** *ч.* (1) (*особова назва, гр. Βαρλαάμ*) Варлам: мы Стефана воевода(а)... знаменито чини(м)... оже блгопроизволи г(с)дво ми... Яко да оутвърдимъ и оукръпимъ на(ш) монастир... глаголемыи зоугра(ф) и где е(ст) нег(оу)мен молебни(к) на(ш) ки(р) по(п) иеромона(х) варлаа(м) (Сучава, 1471 *DIR*«А» 527).

ФОРМИ: *наз. одн. варлаа(м)* (1471 *DIR*«А» 527).

***ВАРОВАТИ СА** *дієсл. недок.* (3) (*стч. varovati se, стп. varować się*) (чого, робити що) остерігатися: а особно иже мы доброую завжды мѣли есмо... волю... коу покоевни а коу еднотъ а спрєведливостъ (!) нашу высветлившы о(т) ровности не хоче(м)са выламавати вароуючиса розлянянья крови хрєстьяньскои (Брєст Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); в то(м) кнзствѣ велико(м) литовско(м) в таковыи тадынки оустоупити варовалибыса алюбо стерегли але мистрови а законови его не вѣрили (Брєст Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. абы...* варовалъся (XV ст. *BC* 25); *3 ос. мн. варовалибыса* (1447—1492 *ЛКБВ*); *дієприсл. одноч. вароуючиса* (1447—1492 *ЛКБВ*).

***ВАРШОВЬСКИЙ** *ч.* (1) (*особова назва*): чини(м) свѣдомо велебної твоєї мл(с)ти же есмы дали тому истинному пану варшовьскому ꙗ тисачѣ фра(ж)кого (!) серебра (Сучава, 1388 *SL* 678).

ФОРМИ: *дав. одн. варшовьскому* (1388 *SL* 678).

ВАРЫТИ *див. ВАРИТИ.*

ВАСИЛѢВАА *див. ВАСИЛѢВАА.*

ВАСИЛѢВИЧ *див. ВАСИЛѢВИЧЬ.*

ВАСИЛѢВИЧЪ *див. ВАСИЛѢВИЧЬ.*

***ВАСИЛѢВСКИЙ** *прикм.* (1) ◇ дворъ Василевски и *див. ДВОРЬ.*

ФОРМИ: *род. одн. ч. Василевского* (1499 *АЛРГ* 94).

***ВАСИЛѢВЩИНА** *ж.* (1) (*назва земельного володіння у Київській землі*): Игна(т) де(р)жить землю василе(в)-щинуо (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. василе(в)щинуо* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

ВАСИЛІЄ *ч.* (29) (*особова назва, цсл. Василии, гр. Βασίλειος*) Василь: перввыи поручни(к) кнА(з) михаило евну-

теви(ч)... василєи дмитриеви(ч) (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47); а при том был кнА(з)ъ Василей Лукомскии, а пан Василей Хрєбтович (Берєстя, 1448 *AS* I, 44); а при то(м) был(л) вл(д)ка лоуцкии... кнА(з)ъ василєи козєчи(ч) (Луцьк, 1490 *Пам.*); мы Олександръ... кнА(з)ъ литовскии... чинимъ знаменито... иж... емоу имѣне н(а)ше именемъ ЗвАгол зо всеми его приселки в повѣте киевскомъ, што держал первъи сєго кнА(з)ъ Василєи... дали есмо ласкаве черєс сєс н(а)шь листь (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн. Василєи, василєн, Василей, василєи* (бл. 1392 *P* 47; 1437 *P* 136; п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1448 *AS* I, 44; 1449 *АЛМ* 8; 1463 *AS* I, 54; 1467 *СП* № 13; 1470 *AS* I, 67; 1490 *Пам.*; 1494 *AS* I, 101; 1495 *РИБ* 620; 1499 *ГОКІР* і т. ін.).

Див. ще ВАСИЛІИ, ВАСИЛІЄ, ВАСИЛЬ, ВАСІЛІА.

ВАСИЛІЄВ *див. ВАСИЛѢВЪ.*

***ВАСИЛІЄВИЧЪ** *див. ВАСИЛѢВИЧЬ.*

ВАСИЛІЄВЪ *див. ВАСИЛѢВЪ.*

ВАСИЛІИ, ВАСИЛІИ, ВАСЫЛЫИ, ВАСИЛЫИ *ч.*

(24) (*особова назва, гр. Βασίλειος*) Василь: Мы кнА(з)ъ двѣд дмитриеви(ч)... василии данильєви(ч)... тым то листомъ чинимы знамени(т) како кєды в то время коли кнА(з)ъ велебныи дмитрии... голдование и вѣрность... королеви польскому... слюби(л) а мы... ислюбуемы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39); Я семень сколковъ... уписалъ есмы вѣ домъ Прєчистои Богоматєри Печєрскому монастиру родители наши Иоана Ирину Феодосію Василія Иоана (Київ, 1398 *ДГПМ*); И еще дали есмы а сто злат оугрьских... яко да творѣт ми памѣть... вѣ день свАтого Василія Великаго (Путна, 1476 *BD* I, 217); и мы о то(м) сами очивисто опытывали намѣстника воло(ди)мирьского пана василья хрѣ(б)-товича какое то есть село а што на(м) с нѣго пла(т)у идєть (Вильна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: *наз. одн. василии, Василїи* 5 (1388 *P* 38; бл. 1392 *P* 46; 1430 *ГВКЛ* 7; 1445 *P* 151; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103); *васылыи* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *васильи* 1 (1451 *ДГПШХ*); *род. одн. василиа, Василїа, Василїа, василїа* 5 (1419 *P* 91; 1430 *ГВКЛ* 7; 1454 *Cost.* II, 502; 1476 *BD* I, 215, 217); *василья* 1 (1391 *P* 45); *дав. одн. Василью* (1456—1481 *P* 164; 1463 *AS* I, 54, 55); *знах. одн. Василїа* 1 (1398 *ДГПМ*); *василья* 1 (1499 *ГОКІР*); *ор. одн. Васильемъ, Васильєм* (1475 *AS* I, 69, 70).

Див. ще ВАСИЛІЄ, ВАСИЛІЄ, ВАСИЛЬ, ВАСІЛІА.

***ВАСИЛИСА** *ж.* (2) (*особова назва, гр. Βασίλισσα*)

Василина: мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... Станчюл Стѣрєстєскоул и братїа его... и продали свою правую отнинуо... слоугам нашим пану Поурєчє спѣтароу и братоу его Иванкоу Толочко... и сєстричичем их Михылашоу и Копачю, сынове Василиси (Сучава, 1491 *BD* I, 458).

ФОРМИ: *род. одн. Василиси* (1491 *BD* I, 458, 459).

***ВАСИЛИСИНЪ** *прикм.* (2): а на то вира... дѣтеи госпо(д)ства ми романова и василисина (Сучава, 1408 *Cost.* I, 61); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами и прѣд нашими молдавскими бояре... Дрѣгълинъ, дочка Настина, и сєстричича еи Тоудора, дочка Василисина... и дали свою правую отнинуо... племеником своим (Васлуй, 1497 *BD* II, 118).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. василисина, Василисина* (1408 *Cost.* I, 61; 1497 *BD* II, 118).

*Пор. *ВАСИЛИСА.*

ВАСИЛІЄ *ч., невідм.* (5) (*особова назва, молд., цсл. Василии, гр. Βασίλειος*) Василь: мы александръ воевода... знаємо чини(м)... понеже изволили есмы добрїмъ нашимъ оумысломя и дали есмы монастироу оупєниоу прѣ(с)тѣи богородици... где е(ст) старєць ку(р) василє двѣ паськи (Бистриця, 1431 *Cost.* I, 325); Мы Георгїє архїєпископъ Соуцавскыи и земли молдавскои, Василїє епископъ Долнѣи епискоупїи Романова трѣга... слюбили есмо и слюбою-

ем... всѣи рѣчи вишеписанніи кролеви полскомоу... въсе-
моцне а непороушенно дрѣжати и ховати (Гирлов, 1499
BD II, 425—426).

Див. ще **ВАСИЛІЄИ, ВАСИЛІИИ, ВАСИЛЪ, ВАСИЛІА.**

***ВАСИЛІЄВЪ** *див. ВАСИЛІЄВЪ.*

ВАСИЛІИ *див. ВАСИЛІИИ.*

ВАСИЛКА *ж.* (2) (*особова назва, пор. Василиса*): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прїдоша пра(д) нами и пра(д) оусимы нашими мо(л)давскими бояри слоуга на(ш): оана зѣмь, и сестри его, васи(л)ка и армѣнка и нѣгша... и продали свою правоую о(т)ниноу (Сучава, 1491 *Cost. S.* 156).

ФОРМИ: *наз. одн. васи(л)ка* 1 (1491 *Cost. S.* 156); *зам. дав. оу роуки...* василка 1 (1491 *Cost. S.* 156).

Див. ще **ВАСКА, ВАСОУТКА.**

ВАСИЛЮВЪ *ч.* (1) (*особова назва на Буковині*) Василів: а мы... дали есми ему от насъ... селы, на има василовъ на дѣнистрѣ и борисово село (Коломия, 1448 *Cost. II*, 305).

ФОРМИ: *наз. одн. василовъ* (1448 *Cost. II*, 305).

ВАСИЛЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): и мѣсти(ч) добри люди. при то(м) были, именовуе(м) ихъ василчѣ мытни(к), ники(л) вой(т), серки(з) вой(т) ормѣнскы (Сучава, 1449 *Cost. II*, 386).

ФОРМИ: *наз. одн. василчѣ* (1449 *Cost. II*, 386).

ВАСИЛЪ *ч.* (21) (*особова назва, гр. Βασίλειος*): купилъ панъ вѣтславъ оу вѣки оу васила ему жъ рѣчють скибичъ и въ его брата на има оу гѣнка и въ ехъ сновца оу оленка иже купилъ панъ вѣтславъ во всѣхъ трии то жъ ту именовани (Лѣвѣв, 1370 *P* 18); а при том были панове: пан Ивашко Калениковичъ... а Василь Поповичъ мещанин кремѣнецъ(ки) (Кременецъ, 1467 *AS I*, 63); А коли есми у пана Василѣ пенязи брал за тое имѣнье, при том был владыка володимерскій Йона (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

ФОРМИ: *наз. одн. Василь, васи(л)* (1436 *Cost. I*, 459; бл. 1458 *P* 167; 1467 *AS I*, 63; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1490 *Пам.*); *род. одн. Василѣ, василѣ, Василя* 8 (1370 *P* 18; 1449 *АЛМ* 8; 1478 *AS III*, 17; 1492 *AS III*, 23; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *Васила* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *дав. одн. Василю* (1449 *АЛМ* 8; 1490 *ЗХП*; 1492 *AS III*, 24; 1495 *ВК*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *знах. одн. василя* (1490 *ЗХП*).

Див. ще **ВАСИЛІЄИ, ВАСИЛІИИ, ВАСИЛІЄ, ВАСИЛІА.**

ВАСИЛІЄВАА, ВАСИЛІЄВАА *ж.* (9) (*особова назва*): Жаловала сѣ пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловою Нацевича, мовечи, ижъ она зъ именована своего Зелки за мост переходечи, сеножати косит... и шкоды великие чинѣт (Луконица, 1478 *AS III*, 17).

ФОРМИ: *наз. одн. ВасилеваА, ВасилеваА* (1478 *AS III*, 17; *AS I*, 75); *род. одн. Василевое* (1478 *AS III*, 17); *дав. одн. Василевой* (1478 *AS I*, 76); *знах. одн. Василевою* (1478 *AS III*, 17).

ВАСИЛІЄВИЧЪ, ВАСИЛІЄВИЧЪ, ВАСИЛІЄВИЧ, ВАСИЛІЄВИЧЪ, ВАСИЛІЄВИЧ *ч.* (73) (*особова назва*): а при то(м) были сведоки наша рада вл(д)ка луцкии ѳео(д)сини... а кнзъ андрѣи василѣвичъ маршал(к) нашъ (Острог, 1437 *P* 136); а пры томъ были и того добре свѣдомы люди добрые: князь Иван Василевич Курцевич, а панъ Тихъно Кисел (Володимир, 1475 *AS I*, 72); Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничий Смоленскій, намѣстникъ Лучина Городка, князь Олехно Василевич Глазына (Вільна, 1499 *РИБ* 776).

ФОРМИ: *наз. одн. Василѣвичъ, василѣвичъ* 13 (1437 *P* 136; 1445 *P* 151; 1451 *P* 156, 159; 1452 *АрхЮЗР* 1, 21; *P* 161; 1478 *AS I*, 75; 1482 *AS I*, 79, 80, 81 і т. ін.); *Василевичъ, Василевич* 11 (1446 *AS III*, 5; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1466 *AS I*, 62; 1470 *AS I*, 65; 1475 *AS I*, 72; 1485—1500 *AS I*, 120; 1491 *AS I*, 95; 1496 *ПДВКА* 60; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1499 *РИБ* 776); *Василѣвичъ, Василѣвич* 9 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1451 *AS I*, 44; 1461 *AS*

I, 53; 1475 *AS I*, 69, 71; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1483 *AS I*, 82; 1494 *BD II*, 387); *василѣви(ч)* 2 (1446 *P* 152; 1451 *ДГШХ*); *васи(л)еви(ч)* 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *род. одн. Василѣвича* 9 (1446 *AS III*, 5; 1452 *АрхЮЗР* 1, 21; *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1496 *BD II*, 405; *ПСВВ* 192 зв.; *ПЧФГ* 36; 1498 *BD II*, 412); *Василевича* 6 (1488 *AS I*, 242; 1490 *AS I*, 92; 1495 *ВМБС*; 1496 *ОПВВД*; *ПЧФГ* 35; 1499 *АЛМ* 36); *Васи(л)еви(ч)* 1 (1451 *P* 159); *дав. одн. Василѣвичоу* 8 (1446 *AS III*, 5; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1463 *AS I*, 56; 1465 *AS I*, 57; 1466 *AS I*, 61; 1482 *AS I*, 79, 81; 1498 *BD II*, 409); *Василевичу* 5 (1448 *AS I*, 44; 1466 *AS I*, 60; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1470 *AS I*, 65); *Василѣвичоу* 2 (1461 *AS I*, 53; 1475 *AS I*, 70); *знах. одн. Василѣвича* (1475 *AS I*, 69); *ор. одн. Василевичомъ* (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); *наз. мн. Василевичи* 1 (1463 *AS I*, 55); *Василевичи* 1 (1463 *AS I*, 54); *Василевичи* 1 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ВАСИЛІЄВЪ, ВАСИЛІЄВ, ВАСИЛІЄВЪ, ВАСИЛІЮВЪ *прикм.* (7): А писалъ привилѣе се поповичъ боле-

страшицкии именовъ деячковичъ василювъ снѣ поповъ кость проузвнщемъ сорочичъ (Перемишль, 1366 *P* 12); и оуставше наши слоуги, пльтюю и брать его петръ... та заплатили... пинѣзи... оу роуки слоузѣ нашему, йоноу боуз... и дроугомоу йоноу, сноу василѣвою (Ясси, 1495 *Cost. S.* 193).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. василѣвъ, василѣв* 3 (1495 *BD II*, 68, 69; *Cost. S.* 193); *василѣвъ* 1 (1392 *P* 46); *василювъ* 1 (1366 *P* 12); *дав. одн. ч. василѣвою* (1495 *Cost. S.* 193); *знах. одн. ж. васи(л)еву* (1495 *ВМБС*).

Пор. ВАСИЛІЄИ, ВАСИЛІИИ, ВАСИЛІЄ, ВАСИЛЪ.

ВАСИЛІИ *див. ВАСИЛІИИ.*

ВАСИЛІЮВЪ *див. ВАСИЛІЮВЪ.*

ВАСИАНЪ, ВАСЬЯНЪ *ч.* (3) (*особова назва, цсл. Васиянъ, гр. Βασίανος*): А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимерскій и Берестейскій Васьянъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); и господинъ владыка Васиянъ печать свою прыложилъ къ сему моему листу (Володимир, 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 106); а при томъ были старци пѣ(ч)рские полатни(к) пѣ(ч)рскы васья(н) коува(з) а ключни(к) пѣ(ч)рскы андрони(к) (б. м. н., 1498 *ЧАФ*).

ФОРМИ: *наз. одн. Васьянъ, васья(н)* 2 (1401 *АкВАК* III, 2; 1498 *ЧАФ*); *Васиянъ* 1 (1440—1492 *АрхЮЗР* II, 106).

ВАСИЛІА *ч.* (1) (*особова назва, цсл. Василии, гр. Βα-*

σίλειος) Василь: в лѣто ̅̅ В̅̅ ма сѣ(п) ки прѣстависѣ Васи-
лиа москвичъ ивановъ снѣ всѣково (б. м. н., 1494 *ДБСН*).

ФОРМИ: *наз. одн. Василя* (1494 *ДБСН*).

Див. ще **ВАСИЛІЄИ, ВАСИЛІИИ, ВАСИЛІЄ, ВАСИЛЪ.**

***ВАСИЛІИ** *див. ВАСИЛІИИ.*

ВАСКА *ж.* (4) (*особова назва, пор. Васнлиса*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша пра(д) нами... Иванко Левич... пан Шефоул... и племеничи их Арманка и Васка и Анна... по их доброй воли... продали свою правоую отниноу (Сучава, 1492 *BD I*, 509); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинніи Тацъ, дочка Петра Дрѣмана, и племенича еи Васка, дочка Настасіина... жаловали есмы их особноу нашею милостію (б. м. н., 1499 *BD II*, 166).

ФОРМИ: *наз. одн. Васка* (1492 *BD I*, 509; 1499 *BD II*, 146, 166); *род. одн. зам. дав. заплатнх...* пинѣзи... сестри его **Васкы** (1499 *BD II*, 147).

Див. ще **ВАСИЛКА, ВАСОУТКА.**

***ВАСКАНЪ** *ч.* (12) (*особова назва*): а на то е(ст) вѣра... наши(х) боА(р) ... вѣра пана диениша спаарѣ, вѣра пана васкана столника (Сучава, 1447 *Cost. II*, 273); то и(м) ве(с) хотя(р) а хотарни(ци) были па(н) тадора васка(н) и па(н) ива(н) кѣцель(н) (Сучава, 1453 *Cost. II*, 445); а на то е(ст) вѣра... боярѣ наши(х), вѣра пана браевича дворника... вѣра пана тадора васкана, вѣра пана тадора моики (Сучава, 1454 *Cost. II*, 501).

ФОРМИ: *наз. одн. васка(н)* (1449 *Cost. II*, 386; 1452 *Cost. II*, 422; 1453 *Cost. II*, 445); *род. одн. васкана* (1447 *Cost. II*, 273; 1448 *Cost. II*, 356; 1452 *Cost. II*, 426, 432; 1453 *Cost. II*, 446, 454, 473, 496; 1454 *Cost. II*, 501).

ВАСКО див. ВАСЬКО.

***ВАСКОВИЧЬ** *ч.* (28) (*особова назва*): а на то е(ст) въра... наши(х) бояръ, въра пана кръсть... въра пана тадора васковича (Сучава, 1443 *Cost. II*, 138); а тын люди о(т)чичи мои на има микоула ильа Юрець... богда(н), васкови(ч)... мають ему потому служити ка(к) ест в тои земли обычаи (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: *наз. одн. васкови(ч)* (1448 *Cost. II*, 737; 1490 *Пам.*); *род. одн. васковича* 21 (1443 *ВАМ* 41; *Cost. II*, 120, 138; *ПГСММ*; 1445 *DIR«А»* 483; *Cost. II*, 219; 1446 *Cost. II*, 238; 1447 *Cost. II*, 281; 1448 *Cost. II*, 317, 343, 365; 1453 *Cost. II*, 468 і т. ін.); *васкови(ч)* 4 (1443 *Cost. II*, 156; 1446 *Cost. II*, 241; 1448 *Cost. II*, 314, 324, 359); *васковича* 1 (1446 *Cost. II*, 270); ! *васковича* 1 (1448 *DIR* № 10 а).

ВАСКОВЦИ¹, ВАСКОВЦІИ, ВАШКОВЦИ, ВАСКООУЦИ *мн.* (5) (*назва села на Буковині*) *Вашківці*: тьмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноу слоужбоу... дали есмы емоу... села... на има... полАноу... и васковци оба коуты што емоу даль богданъ пере(д) нами (Сучава, 1431 *Cost. I*, 317); никто да несмѣтъ ты(х) монастирски(х) люди... и о(т) васкооуци и о(т) блгаре... соудити ани глобоу исни(х) брати (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125).

ФОРМИ: *наз. васковци, васкооуци* 2 (1431 *Cost. I*, 317; 1462 *Cost. D.* 10); *васковціи* 1 (1435 *DIR«А»* 465); *Вашковци* 1 (1431 *Cost. I*, 317); *зам. род. о(т) васкооуци* 1 (1467 *Mih. Doc.* 125).

***ВАСКОВЦІИ²** *мн.* (1) (*назва села у Подільській землі*): а васковци стецку воеводѣ о(т)писали есмы к волосокон землі (Ланчиця, 1433 *P* 125).

ФОРМИ: *знах. васковци* (1433 *P* 125).

ВАСКОВЦІИ див. ВАСКОВЦІИ¹.

ВАСКОВЪ див. ВАСЬКОВЪ.

***ВАСКОВЫИ див. ВАСЬКОВЪ.**

***ВАСКОВЬЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): и с своеи дѣлници поступили ся есмо... Васковьци, кѣде Онашко сидѣлъ, а Опрѣловци и ставомъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ФОРМИ: *знах. Васковьци* 1 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ВАСКООУЦИ див. ВАСКОВЦІИ¹.

ВАСЛОУИ¹ *ч.* (59) (*назва міста у Молдавському князівстві*) *Васлуй*: а на то е(т) въра г(с)двами вышенисанна(г) александра воеводы... въра пана шербъ о(т) васлуа (Сучава, 1423 *Cost. I*, 157); писалъ шандроу кръжевич, оу васлоуи (Васлуй, 1497 *Cost. S.* 224).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от Васлоуи* (1481 *BD II*, 358); *род. одн. васлуа* (1423 *Cost. I*, 157; 1449 *Cost. II*, 385; 1487 *BD I*, 304); *знах. одн. Васлоуи* (1435 *Cost. II*, 682); *ор. одн. васлоуимъ* (1449 *Cost. II*, 385); *місц. одн. оу васлоуи* 42 (1436 *ВАМ* 34; *DIR«А»* 469; 1439 *Cost. II*, 52; 1446 *Cost. II*, 263; 1449 *Cost. II*, 744; 1452 *DIR«А»* 500; 1460 *BD II*, 274; 1465 *BD I*, 88; 1474 *РГС*; 1495 *ВАМ* 71; 1497 *BD II*, 103 і т. ін.); *оу Васлоую* 4 (1436 *Cost. I*, 476; 1454 *Cost. II*, 508; 1497 *BD II*, 113, 115); *оу васлоуа* 3 (1436 *ВАМ* 30; 1442 *Cost. II*, 101; 1443 *Cost. II*, 179); ! *оу Васлоуи* 1 (1479 *BD II*, 337); ! *оу вѣслоуи* 1 (1436 *Cost. I*, 460).

*Див. ще *ВАСЛОУИСКИЙ* (васлоуиски и тръгъ).

***ВАСЛОУИ²** *ч.* (3) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣвше его правоу... слоужбоу... дали есмы емоу оу нашей земли... едно село на васлоуи (Сучава, 1429 *Cost. I*, 290); ть(м) видѣвше его, правоу... слоу(ж)бою, до нас... дали и потвѣрдили е(с)ми емоу... села, на имѣ негоещи... и оу(н)гоурьни и мли(н), на васлоуа (Сучава, 1472 *Cost. D.* 26).

ФОРМИ: *місц. одн. на васлоуя, васлоуа* 2 (1436 *Cost. I*, 475; 1472 *Cost. D.* 26); *на васлоуи* 1 (1429 *Cost. I*, 290).

***ВАСЛОУИСКИЙ** *прикм.* (2) ◇ *васлоуиски и тръгъ* (2) (*назва міста у Молдавському князівстві*) *Васлуй*: сима пи(с) оу васлоуискомѣ тръгоу (Васлуй, 1437 *Cost. I*, 516); тьмъ мы видѣвши его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали есми емоу... една пасика... на имѣ фѣрцина, пасика, оу васлуноскогѣ тръгоу хотари (Сучава, 1448 *Cost. II*, 359).

ФОРМИ: *род. одн. ч. васлуиского* (1448 *Cost. II*, 359); *місц. одн. ч. оу васлоуискомѣ* (1437 *Cost. I*, 516).

Пор. ВАСЛОУИ¹.

ВАСОУТКА *ж.* (6) (*особова назва, пор. Василиса*): тое въсе шоби имѣ оурикъ и женѣ его, васютцѣ, и дѣтемъ ихъ... непорушено, николиже, на вѣкы (Сучава, 1433 *Cost. II*, 594); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже тога истинна Васоутка... жаловали есмы еи особноу нашею милостію (Сучава, 1498 *BD II*, 125—126).

ФОРМИ: *наз. одн. Васоутка* (1481 *BD I*, 248; 1492 *BD I*, 509; 1498 *BD II*, 126); *дав. одн. Васоутци* 1 (1481 *BD I*, 248); *васютцѣ* 1 (1433 *Cost. II*, 594); *ор. одн. Васоуткою* (1480 *BD II*, 241).

Див. ще ВАСИЛКА, ВАСКА.

ВАСЫЛЫИ див. ВАСИЛИИ.

ВАСКО, ВАСКО, WASZKO *ч.* (73) (*особова назва, пор. Василии*): а при томъ были свѣдци, пан петръ неоря... пан

васко кузмич (Судомир, 1361 *AGZ* 6); а на то послуи вѣлка ларивунъ... друздъ кадолфовичъ васько кузмичъ (Перемишль, 1366 *P* 12); мы кнзь фѣдоръ данильєви(ч)... васко кирдѣви(ч)... поручаемса по олехна (Луцьк, 1388 *P* 42); А на то swidczy pap Michał Bukgrabia Haliczki... Waszko Holowencicz, Jhnat krechowicz (Галич, 1413 *GL* 48); а писа васко грамати(к) оу со(ч)вѣ (Сучава, 1449 *Cost. II*, 378); Се мы панове Цеценевьскыи: панъ Васко Цеценевьскый, а пан Нѣмецъ... продали есмо имѣнье... на има Цеценевьци (Кременецъ, 1467 *AS I*, 63); приждаль(и) (!) къ намъ земляне наши зъ володимерского повету Васко и Ивашко Гринковичи Болобаны (Троки, 1498 *ГВКОО*).

ФОРМИ: *наз. одн. Васко, васко* 52 (1361 *AGZ* 6; 1385 *P* 28; 1401 *P* 65; 1415 *P* 87; 1421 *P* 92; 1445 *СРК*; 1456 *ЭСФ*; 1467 *AS I*, 63; 1483 *Cost. S.* 121; 1498 *ГВКОО* і т. ін.); *Васько, васько* 3 (1366 *P* 12; 1385 *P* 28; 1401 *АкВАК III*, 2); *Waszko* 1 (1413 *GL* 48); *род. одн. Васка* (1465 *BD I*, 88; 1467 *BD I*, 118; 1492 *BD I*, 509); *дав. одн. Васкоу* 2 (1491 *BD I*, 447; 1495 *БСКИ*); *Васку* 2 (1443 *P* 145); *Васкови* 2 (1495 *BD II*, 40, 41); *васковъ* 1 (1401 *P* 65); *знах. одн. Васка* (1430 *ГВКЛ* 7; 1491 *AS I*, 94; 1495 *ВК*); *ор. одн. Васкомъ* (1458 *Cost. II*, 814; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

Див. ще ВАСЮТА.

ВАСЬКОВЪ, ВАСКОВЪ *прикм.* (7): а сталасА торгувлА межѣ добрыми людьми... аже пани хонька васковая дядьковича жена... сама то вчинила (Перемишль, 1378 *P* 25—26); А по Васьковъ животь хто попомъ оу свѣтого Ивана будетъ, тотъ по тому жъ имаеть свѣтого Ивана земьлю деръжати (Городок, 1443 *P* 145); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже придоша пре(д) нами и пере(д) оусими нашими мо(л)давскыи бояре... васко... и юра шоури(н) васко(в)... и продали... села на имѣ зѣубричанин и... ванковціи (Сучава, 1479 *Cost. S.* 98).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. васковъ, васко(в)* 4 (1474 *РГС*; 1479 *Cost. S.* 98); *васьковъ* 1 (поч. XV ст. *P* 75); *місц. одн. ч. по васьковъ* (1443 *P* 145); *наз. одн. ж. васковаи* (1378 *P* 25).

Пор. ВАСЬКО.

ВАСЬЯНЪ див. ВАСІАНЪ.

ВАСЮТА *ч.* (2) (*особова назва, пор. Василии*): А при томъ были свѣдци наша рада вѣрная: владыка Луцкій Феодосей, панъ Иванъ Гулевичъ, панъ Васюта Теплюковичъ...

пань Дениско Мукосѣвичъ (Луцьк, 1445 *АкЮЗР* I, 18); А при томъ были свѣдки наша рада вѣрная владыка Луцкій Феодосей... пань Васюта Тептюковичъ (Луцьк, 1446 *АкЮЗР* I, 18).

ФОРМИ: *наз. одн.* Васюта (1445 *АкЮЗР* I, 18; 1446 *АкЮЗР* I, 18).

Див. ще ВАСЬКО.

*ВАСЮТКА *див.* ВАСОУТКА.

ВАТАМАНЪ, ВАТАМАНЪ, ВАТАМАН ч. (36) виборний сільський старшина, представник сільської общини на руському праві, тїун: ть(м) мы, видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есмы ему едно село... кучуровъ где бы(л) ватама(н) ге(р)ма(н) (б. м. н., 1422 *ДГОБ*); а пак ли бы ватама(н) албо рАдиА рѣклъ абы его оу селъ не было а во(н) маеть приса(ч)и ажъ того чоловѣка оу се(лѣ) нѣтъ (Галич, 1435 *Р* 134); мы... есмы дали и потвѣрдили слоузѣ ... паноу тоадероу... село ризина где биль алекса ватаманъ (Ясси, 1495 *ПГВСР*).

ФОРМИ: *наз. одн.* ватаманъ, ватаманъ, ватаман, ватаман(н) 20 (1422 *ДГОБ*; 1428 *Cost.* I, 233; 1435 *Р* 134; 1438 *DIR«А»* 472; 1443 *Cost.* II, 179; 1445 *DIR«А»* 483; 1454 *Cost.* II, 517; 1462 *Cost.* D. 11; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1495 *ПГВСР* і т. ін.); *отаман(н)* 12 (бл. 1471 *ЛКЗ* 90, 90 зв., 91 зв.); *вѣтъман(ъ)* 2 (1473 *ШКН* 165); *ор. одн.* отаман(н) (бл. 1471 *ЛКЗ* 90); *дав. мн.* ватаманомъ (1435 *Cost.* II, 692).

! **WATHNYNU** (ВОТНИНУ) (I): Tohdy Burgrabia Michał iechał so zemliany na thot vyesdy, tedy oczicz toho sieła Pokosowczow sztho panu Mirosławy swoiv wathnylu prodał... y so staremy liudmy wiwył zemliu (Галич, 1413 *GL* 48).

Див. ОТНИНА.

! **ВАОУКАРМА** *див.* ***ВАВКАРМАНЪ**.

ВАХНО ч. (I) (*особова назва*): о(т) мѣстичовъ короткни павель григоръ павель писаръ панъ вахно танча алхатаръ (Львів, 1368 *Р* 16).

ФОРМИ: *наз. одн.* вахно (1368 *Р* 16).

ВАЦЮТА ч. (I) (*особова назва*): а при томъ были свѣтки: кн(А)зь Иванъ Борисовичъ Звѣгольскый... пан Федко Бобрыкович, войтъ луцкый Вацюта (Луцьк, 1461 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн.* Вацюта (1461 *AS* I, 54).

***ВАШИЧИНЬСКИЙ** *прикм.* (I) (*пор.* Васичин у Галицькій землі): а се Азь па(н) петрашь староста галицькый и снАтинскы свѣдоцю (!) то своимъ листомъ... иже пришедь перед ма васко мошенчичъ и позовал коундрата борсничА о границу о вашичиньскоую (Галич, 1401 *Р* 65).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* вашичиньскоую (1401 *Р* 65).

WASZKO *див.* ВАСЬКО.

ВАШКОВЦИ *див.* ВАСКОВЦИ.

ВАШЪ *займ.* (199) I. (*множинний, вказує на те, що належить багатьом або стосується багатьох*) ваш (21): И тѣжь како велико веселиласА естъ рада кроле(в)ства коли черес (I) посьрѣдокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи тадынки нашоу оусхотѣль вѣдати волю (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); А не вернете ли, а ви аби есте знали аже... варе кто придет от ваших людей до нас, а ми возмем ис них тоти наши пинъзи (Сучава, 1480—1484 *VD* II, 370); А коли панъ Петръ понялъ сестриницу мою (!) у Крозахъ и я мовиль пану Петру: тамъ въ имѣнѣхъ вашихъ кривды великіи одъ сусѣдъ, побѣдь ты по тымъ имѣнемъ и кривдъ осмотра (Вильна, 1498 *АЛМ* 163).

2. (*шанобливий, вказує на те, що належить або стосується однієї особи*) ваш (47): кто к намo принесеть записо на 7 тисАчь тому мы дамы вашъ листо што писано на Д тисАчи (Сучава, 1388 *SL* 678—679); Brat wasz męszуу Welikuu kniaź Zykhimont czełom biet (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142); И такъ абы есте знали ваша милость, бо исъ тымъ *вашымъ* посломъ и великого князя московского посоль до насъ прышоль (б. м. н., 1499 *VD* II, 447);

◇ ваша милость (130) *див.* МИЛОСТЬ; осви-ченность ваша (I) *див.* ***ОСВѢЩЕНОСТЬ**.

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* вашъ, wasz (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139, 140, 142; 1493 *ОПВВ* 152; 1496 *ОПВВД*; *ОПСВВ* 61, 62; 1498 *VD* II, 409); *род. одн. ч., с.* вашого 4 (1496 *ОПВВД*; *ОПСВВ* 61; 1498 *VD* II, 409; 1499 *VD* II, 447); *вашего* 3 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1435 *Cost.* II, 682; 1436 *Cost.* II, 698); *дав. одн. ч.* вашему (1496 *ОПСВВ* 62); *знах. одн. ч.* вашего 2 (1392—1393 *РФВ* 170, 171); *вашъ* 2 (1388 *SL* 678; 1447—1492 *ЛКБВ*); *вашъ* 2 (1484 *ЯМ*); *ор. одн. ч., с.* вашимъ, вашим 5 (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1475 *VD* II, 329, 336; 1496 *ОПСВВ* 61, 62; 1498 *VD* II, 409); *вашымъ, waszym* 4 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; 1496 *ОПВВД* 193; 1498 *VD* II, 409; 1499 *VD* II, 447); ! *ваша* 1 (1476 *VD* I, 211); *знах. одн. с.* *вашо* (1495 *ВМБС*); *наз. одн. ж.* *ваша* 39 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1435 *Cost.* II, 678, 682; 1475 *VD* II, 336; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1491 *AS* I, 94; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1496 *VD* II, 403; *ПДВКА* 61; *ПСВВ* 192 зв.; 1499 *VD* II, 447 і т. ін.); ! *ваше* 1 (1435 *Cost.* II, 679); *род. одн. ж.* *вашей, waszey, ваше(и)* 25 (1388 *SL* 678; 1457 *Cost.* II, 810; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20, 21; 1496 *ПДВКА* 60, 61; *ПСВВ* 192, 192 зв., 193; 1499 *VD* II, 449 і т. ін.); *вашое, waszoie* 21 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139, 141, 142; 1481 *VD* II, 364; 1492—1493 *ПВФЧ* 148; 1493 *ПОСВВ* 151 зв., 152; 1494 *VD* II, 387; 1495 *АЛМ* 83; 1499 *VD* II, 447 і т. ін.); *вашой* 4 (1499 *VD* II, 449, 450); *вашее* 2 (1496 *ПДВКА* 60; 1499 *VD* II, 449); *вашеъ* 1 (1392—1393 *РФВ* 170); *дав. одн. ж.* *вашей, ваше(и), waszey, вашеi* 8 (1388 *SL* 678; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1435 *Cost.* II, 682; 1436 *Cost.* II, 698; 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1475 *VD* II, 336; 1496 *ПДВКА* 60; *ПСВВ* 192 зв.; 1499 *VD* II, 447, 449); *вашо(и), waszoj* 8 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139, 140, 141; 1493 *ПОСВВ* 151 зв., 152; 1496 *ПДВКА* 60); *waszoie* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142); *знах. одн. ж.* *вашу, waszu* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1475 *VD* II, 336; 1493 *ПОСВВ* 151 зв., 152; 1496 *ПДВКА* 61; 1499 *VD* II, 447); *ор. одн. ж.* *вашою, waszoju* 5 (1494 *VD* II, 387, 388; 1495 *АЛМ* 83; 1499 *VD* II, 447, 449); *вашею* 2 (1496 *ПДВКА* 60, 61); *місц. одн. ж.* *оу вашей* (1435 *Cost.* II, 694); *кл. ф.* *ваша, wasza* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1496 *VD* II, 403; *ПСВВ* 192 зв.; 1499 *VD* II, 447, 448); *наз. мн.* *ваши* (1392—1393 *РФВ* 171; 1434 *Cost.* II, 675; 1475 *VD* II, 336; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1496 *ПСВВ* 192 зв.); *наз. мн. ч.* *вашы* 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *waszy* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *род. мн.* *ваших* 2 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; 1480—1484 *VD* II, 370); *вашы(х)* 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *дав. мн.* *вашимъ* 3 (1392—1393 *РФВ* 170; 1434 *Cost.* II, 675; 1496 *ПДВКА* 61); ! *вашАм* 1 (1476 *VD* I, 212); ! *вашА* 1 (1476 *VD* I, 212); *знах. мн. ч.* *ваши* (1447—1492 *ЛКБВ*); *ор. мн.* *вашими* 2 (1484 *ЯМ*; 1447—1492 *ЛКБВ*); *вашы(ми)* 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *waszymi* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); *місц. мн.* *оу вашихъ* 1 (1498 *АЛМ* 163); *waszych* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

***ВБАЧИТИ** *дієсл. док.* (2) (що, чо) зважити (на шо): И мы, вбачивши вѣрною службу его къ намъ, тое имѣние на имя Микулича дали есмо ему (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54); Мы Олександръ... великий кн(А)зь литовский ... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кн(А)-жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣние н(а)ше именовъ звѣгол... дали есмо (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *дієприсл. перед.* вбачивши (1494 *АЛМ* 54; 1499 *AS* I, 117).

***ВБОГИИ** *див.* УБОГИИ.

В ВЕРХ, УВЕРХЪ *присл.* (2) вверх, вгору: Ведаем гораздо в границах и в соуеестве до рекоу Зелвоу к Деречиноу в низъ и в верх и тое поле Малевское розробрлено, на том хочем заведши, присАгнути (Луконица, 1478 *AS* III, 17); а Клиноватой ниве границу положилъ есми вверхъ подлѣ малое долины и замежокъ малое нивки, котораяж

посполито с Клиноватою (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

Пор. ВЪ ВЕРХОУ.

В ВЪКЫ, ВЪ ВЪКЫ, V WIKY, V WIEKY, ОУ ВЪКЫ, ОУ ВЪКИ *присл.* (24) навіки, назавжди: ана (!) продала петрашкови радцьовському свою дѣднину и вотнину оу вѣки (Перемишль, 1359 *P* 10); A pokolie thy tho hranicz... po kolie iemu toth woiczicz wiwil z starimy ludmy, po tolie rapa Mirosławowo v wiku i dithy ioho i blizniy ioho (Галич, 1413 *GZ* 48); и да есть подобнь иоудь и проклѣтому ари и да има(т) оучастіе и съ онѣмы иоудеие, ежъ възъпиша на га ха, крѣ(в) его на ни(х) и на чедА(х) (!) и(х), еже есть и бѣде(т) вѣ вѣкы (Ясси, 1500 *Cost. S.* 231).

*Див. ще *ВЪКЪ, ДО ВЕКА, НАВЪКИ, НАВЪКЪ, ОУ-ВЪКЪ.*

***ВГОРСКИЙ** *див. ОУГОРЪСКИЙ.*

ВГОРУ, УГОРУ *прим.* (2) (*з род.*) (*выражае просторови відношення — вказуе на напрямок дії*) угору, вверх: а ведже мы по долгу лысту господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали, а колы есмо проихалы черезъ лісь Почапинский до долины Кобелька, вгору рички Згару, где насъ панъ Карпъ припрыводылъ, указуючи одьколя грунтъ его починаеть (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

***ВГОРЪСКИЙ** *див. ОУГОРЪСКИЙ.*

***ВДАВНИТИ СА** *дієсл. док.* (1) за давністю втратити чинність, стати надто давнім: естли бы са таА ре(ч) такъ вда(в)нила, то(г)ды бы тое дѣло мѣло вжо во оупокои бы(т) (Вільна, 1495 *БСКИ*).

ФОРМИ: баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ж. естли бы СА... вда(в)-нила (1495 БСКИ).

WDARITI *дієсл. док.* (3) (кого) ударити: I też jestliby... wdarit tak, jakoby kriwi perozliit, majet na nem wina byti wodłuh obyuczaja naszoje ziemli (Луцьк, 1388 *ZPL* 104—105).

ФОРМИ: инф. wdariti (1388 ZPL 106); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. jestliby... wdarit (1388 ZPL 104); дієприкм. пас. мин. дав. одн. ч. wdarenomu (1388 ZPL 104).

ВДЕЛАТИ *див. ОУДИЛАТИ.*

***ВДЕЛИТИ** *див. *УДЕЛИТИ.*

WDEN *див. ВЪ ДЕНЬ.*

ВДОВА *ж.* (9) удова: Розво(д) есть межи лю(д)ми ка(к) моужеве е(ст) глава а жоны и(м) по(д)даны а дру(г)и оудовы волны прото мы оуставлАемъ моужомъ запи(с) ро(ч)ныи а оудовамъ за месьт лѣ(т), а моужа(т)комъ за дсА(т) лѣ(т) (XV ст. *BC* 33).

ФОРМИ: наз. одн. вдова (XV ст. BC 36); дав. одн. оудове (XV ст. СЯ 40 зв.); місц. одн. о оудове (XV ст. BC 21; СЯ 9); наз. мн. оудовы (XV ст. BC 33); дав. мн. оудовамъ (XV ст. BC 33); місц. о оудова(х) (XV ст. BC 8, 33).

***ВДОВИИ** *прим.* (5) вдовин, вдовиний (1): О жене которои моужъ умреть а она на оу(до)вѣе(м) (XV ст. *СЯ* 9); вдови и столецъ (1) шестимісячний строк, на протязі якого вдова після смерті чоловіка не могла виходити заміж, щоб не втратити віна, яке він їй записав: и тая Ганка мешкала на той дѣльниці мужа своего на вдовѣ(в)емъ стол(ь)цы до тыхъ часовъ, поки пошла замужъ за Юшка Можейковича (Троки, 1494 *РИБ* 560); сед и ти иа вдовим столцы (2) *див. СЕДИТИ*; съ сти на оудовѣемъ столцы (1) *див. СЕСТИ*.

ФОРМИ: місц. одн. ч. на вдовим 2 (1454 AS III, 10); на оудовѣемъ, оу(до)вѣе(м) 2 (XV ст. СЯ 9, 10); на вдовѣ(в)-емъ 1 (1494 РИБ 560).

*Див. ще *УДОВИНЫИ.*

ВДОЛОЖЪ *прим.* (1) (*з род.*) (*выражае просторови відношення*) уздовж: а тако продалъ яко самъ держалъ и с нивами и сѣножатми і ставы и со лѣсы і з дубровами і с пасиками, со всѣми границами і вдоложъ і пуперекъ того існого села (Львів, 1400 *P* 61).

ВДѢЛАТИ *див. ОУДИЛАТИ.*

***ВДѢЛЪ** *див. *ОУДѢЛЪ.*

ВДЯЧНО *присл.* (1) \diamond есть вдячно (кому) хтось радий (чому): Тежъ всказалъ к намъ ижъ есть емоу вдячно да(л) намъ богъ сести на сто(л)цы о(т)ца нашего на о(т)чине нашо(и) (Вільна, 1493 *ОПВВ* 152).

ВЕ *див. ВЪ.*

***ВЕДАНИЕ** *див. *ВЪДАНИЕ.*

ВЕДАТИ ¹ *див. ВЪДАТИ*¹.

***ВЕДАТИ** ² *див. ВЪДАТИ*².

***ВЕДАТИ** ³ *див. ВЪДАТИ*³.

***ВЕДЕТИ** *див. ВИДѢТИ.*

ВЕДЖЕ *спол.* (3) (*зв'язує сурядні речення*) 1. (*протиставний*) а, але (1): ино мы послалы... до землянь Браславскихъ... также до боярь Хмелныцкихъ... абы до насъ прыхалы... ведже оны не хотилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

2. (*протиставно-приведувальний — у сполуч. з а вед-же*) однак, проте (1): Мы, Свядрыгаило, Великій Князь, чиннымъ знаменито... ижъ, прышовшы передъ насъ... Карпъ Ивановичъ Микулинскій ... покладалъ передъ нами лысть отъ князя Василя Сангушковица... и просилъ насъ, абы есмо ему тое потвердылы... ино мы послалы... до землянь Браславскихъ... также до боярь Хмелныцкихъ... абы до насъ прыехалы (!) и зъ паномъ Карпомъ потокмылься, ведже оны не хотилы... а *ведже* мы, по долгу лысту господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

3. (*наслідковий*) отже (1): Мы, Свядрыгаило, Великій Князь, чиннымъ знаменито... ижъ... Карпъ Ивановичъ Микулинскій... покладалъ передъ нами лысть... двораиъ нашихъ... што есмо имъ... велилы имена его... обыхаты... и кривду его... розсудыты; ведже оны тое все учнылы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

ВЕДОМО *див. ВЪДОМО.*

***ВЕДОМОСТЬ** *ж.* (1) \diamond до ведомости (1) до відома: Про то Мы Александръ, або Витольдъ... ведомо чынымъ тымъ теперешнимъ, яко и на потомъ будучого веку людемъ, до которыхъ ведомости тотъ Нашъ листъ прыдетъ (Вільна, 1389 *PEA* I, 26).

ФОРМИ: род. одн. ведомости (1389 PEA I, 26).

***ВЕДОМЪ** *див. *ВЪДОМЪ.*

***ВЕДОМЫЙ** *прим.* (1) точно встановлений, точно визначений: Иже из многы(х) соудовъ одна жалоба бывае(т) розно соужена, прото мы хотАчи имети ведомыи соудья (!) уставлАемъ одинъ у краковской землі, а дру(г)и у соудомірьскыи (!) нашъ соудья имее(т) быти (XV ст. *BC* 12 зв.).

ФОРМИ: наз. мн. ч. ведомыи (XV ст. BC 12 зв.).

ВЕДРО *с.* (52) (*міра місткості*) відро: ива(н) окоуличъ даетъ из очины двѣ ведрѣ медуу из новича третее (б. м. н., бл. 1458 *P* 167); къ Житомироу село Крошна а в томъ селе даньнико(в) три а дани дають колодоу медуу бѣ(з) двоу веде(р) а два ведра медуу залегло на поустовьско(и) земли (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); А поведаль намъ, штож дей с них одна служъба, а дани они даютъ двадцать ведер меду и чотыры ведра (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: наз. одн. ведро (бл. 1471 ЛКЗ 93); род. одн. ведра (бл. 1458 P 167; бл. 1471 ЛКЗ 92; 1496 АЛРГ 69, 71); знах. одн. ведро (бл. 1458 P 167; бл. 1471 ЛКЗ 92 зв., 93, 93 зв.; 1496 АЛРГ 69); наз. мн. ведра 4 (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв., 93, 93 зв.); ведры 1 (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); род. мн. ведер, веде(р) (бл. 1471 ЛКЗ 92, 92 зв., 93, 93 зв., 94; 1496 АЛРГ 71); знах. мн. ведра 2 (бл. 1458 P 167; бл. 1471 ЛКЗ 93); ведры 2 (бл. 1471 ЛКЗ 93, 93 зв.); наз. дв. ведре (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); знах. дв. ведре 6 (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв., 93, 93 зв.; 1493 АЛРГ 56); ведрѣ 5 (бл. 1458 P 167).

ВЕЖГАЙЛО *ч.* (1) (*особова назва, лит. Visgailas*): Пысанъ у Вьлнн, мая двадцать первого дня, индыкта девятого. Вежгаило Діакъ, рука (Вільна, 1431 *ГВКЛ* 9).

ФОРМИ: наз. одн. Вежгаило (1431 ГВКЛ 9).

ВЕЗДЕ *присл.* (11) скрізь, всюди: Тѣмъ мы видѣвше правую и вѣрноюу и(х) слоужбоу до нас(с)... далн есми

и(м) обомъ посполно оу нашей земли оу молдавской, на милѣтинѣ, селище... съ великы(м) гаемъ що е(ст) бли(з) милѣтина и съ вѣсѣмъ трѣнїе(м) шо соу(т) близко милѣтина и на поли боу(д) где оу томъ хотари везде (Сучава, 1443 *Cost.* II, 144); А також крал его милость и кнѣз великїи литовскїи да имают лишити коупцем нашим, везде по землях и панством их, абы ходили и торговали слободно и доброволно (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

***ВЕЗТИ** *дїєсл. недок.* (3) (шо) везти: *umierloho ot mesta do mesta... wezliby czerez myta, piczoho na nich myta ne majet brano byti* (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а с того млына тежъ на городъ жито везоуть (б. м. н., XV ст. *ИК*).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. везоуть* (XV ст. *ИК*); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. by... wez* (1388 *ZPL* 105); *3 ос. мн. wezliby* (1388 *ZPL* 105).

Див. ще ПОВЕЗТИ, ПРИВЕЗТИ.

***ВЕКЪ** *див.* ***ВЪКЪ**.

! **ВЕКЫИ** *див.* **ВЕЛИКИЙ**!

***ВЕЛАВСКИЙ** *ч.* (1) (*особова назва*): Мы Александро Володимировичъ пожаловали есмо н(а) то(го) слугу Лариовна Вела(в)ского; не надобе ему нам з слугами службы служити а поплатовъ платити (Овруч, 1450 *ЗНТШ* XI, 7).

ФОРМИ: *знах. одн. Вела(в)ского* (1450 *ЗНТШ* XI, 7).

***ВЕЛБИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинскїй землі*): мы великїи кнѣзь швѣтрика(л) Свѣдомо чинимъ... иже дали есмо и записали ленькови зарубичю таА села в луцкої землі олыку на рещь ольщѣ... А велбичи (Житомир, 1433 *P* 126).

ФОРМИ: *знах. велбичи* (1433 *P* 126).

***ВЕЛЕБНОСТЬ** *ж.* (1) (*стч. velebnost, стп. wielebnosc*) (*у сполуч. з присвѣйним займенником — титул*) достойность: мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаскый... прїАль ма къ его велебности въ мѣсто сына (Коломня, 1448 *Cost.* II, 305).

ФОРМИ: *дав. одн. велебности* (1448 *Cost.* II, 305).

ВЕЛЕБНЫЙ *прикм.* (31) (*стч. velebnŭ, стп. wielebnŭ*) 1. (*шанобливий епитет*) достойный (29): Божїею милостїю мы кроль казимир... король велебный... явно повѣдают (Судомир, 1361 *AGZ* 6); А на то дали есмы грамоту нашу и печать привѣсьли велебного кнѣзства нашего (Бохур, 1377 *P* 24); а дан(н) сеи листь через руки вельбно(г) мужа донина подканслѣрего кролевства (по)лско(г) пробоша (с)втого (флорїА)на предъ краковомъ (Медика, 1415 *P* 87); мы Феоктисть, митрополит молдавскїи... явно чиним... аже мы слобоуемъ... велебному Казимирови, королеви полскому (Сучава, 1462 *BD* II, 288—289).

2. (*у знач. іменника*) достойник (2): мы па(н) ива(н) срѣ(м)скый староста рускый визнава(м) то... ис ты (1) велебными што с на(м) у то(т) ча(с) сѣдили иже пришедши пред на(с)... пани махна узвертовская и отступила узвартова панъ яхнѣ кыинской (Львїв, 1414 *P* 85).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. велебныи 4* (1361 *AGZ* 6; 1388 *P* 39; 1400 *Cost.* II, 619); *! веле 1* (1377 *P* 23); *род. одн. ч., с. велебного 4* (1361 *AGZ* 6; 1377 *P* 24; 1395 *Cost.* II, 611; 1400 *Cost.* II, 617); *вельбно(г) 1* (1415 *P* 87); *дав. одн. ч. велебному, велебному, велебно(м)* (1388 *P* 40; 1393 *Cost.* II, 607; 1395 *Cost.* II, 613; 1400 *Cost.* II, 619; 1403 *ДГМ*; 1407 *Cost.* II, 629; 1411 *Cost.* II, 637; 1433 *Cost.* II, 650; 1435 *Cost.* II, 689; 1462 *BD* II, 289 і т. ін.); *дав. одн. ж. велебної 4* (1388 *P* 40; *SL* 678; 1395 *Cost.* II, 612); *вълебної 1* (1393 *Cost.* II, 607); *род. мн. велебныхъ* (1414 *P* 85); *ор. мн. велебными* (1414 *P* 85).

ВЕЛЕИ *див.* **ВЕЛЪ**.

ВЕЛЕМОЖНЫ *див.* **ВЕЛМОЖНЫИ**.

***ВЕЛЕМУЖНИИ** *див.* **ВЕЛМОЖНЫИ**.

ВЕЛЕМЖЖНИИ *див.* **ВЕЛМОЖНЫИ**.

***ВЕЛѢТИ** *див.* ***ВЕЛЪТИ**.

ВЕЛИ *див.* **ВЕЛЪ**.

! **ВЕЛИВЫХ** *див.* **ВЕЛИКИЙ**!

***ВЕЛИКАЯ ИВНИЦЯ** *ж.* (2) (*назва річки у Київскїй землі*): тоє сѣ(т)чили два братеники... покоуль есть г(с)дрѣ наше(г) тоули(н)ское земли... а о(т) калинова коуста по великоюу ивницю (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *знах. одн. великоюу ивницю* (бл. 1458 *P* 167); *ор. одн. великою ивницею* (бл. 1458 *P* 167).

***ВЕЛИКАЯ ФРОУМОАСА** *ж.* (3) (*назва річки у Молдавському князівстві*): И ещї есмо дали... монастир(оу)... бранищю... починши от верх Никида... на оустиє Велико(и) Фроумоаси, та Великою Фроумоасою гори до роунка, шо ест на верх Великои Фроумоаси (Сучава, 1491 *BD* I, 473).

ФОРМИ: *род. одн. Великои Фроумоаси, Велико(и) Фроумоаси* (1491 *BD* I, 473); *ор. одн. Великою Фроумоасою* (1491 *BD* I, 473).

***ВЕЛИКАА СОУХА** *ж.* (4) (*назва річки на Букови-ні*): и дали и похилили и потве(р)дили есмо того село на имѣ ши(л)биканїи оу стоуденой топлици на великом соухи и соуха великаА о(т) оустїА до самого ве(р)ха (Сучава, 1488 *ДГСВМЩ*).

ФОРМИ: *наз. одн. соуха великаА* (1488 *ДГСВМЩ*); *місц. одн. на великоюу соухи* (1488 *ДГСВМЩ*).

Див. ще СОУХА ВЕЛИКАА, СУХАЯ.

ВЕЛИКИЙ!, **ВЕЛИКІИ**, **ВЕЛІКІИ**, **ВЕЛИКЫИ**, **ВЕЛИКНИИ**, **ВЕЛИКИ**, **ВЕЛИКІИ** *прикм.* (1069) 1. (*який визначається за розміром*) великий, значний (47): Любарть Кгедеминовичъ... записаль есми и далъ село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... со всякими пожитками прыдаемо; к тому село наше Теремное подъ Луцкомъ, почонъ отъ того копѣца при дорозе, грани Теремное и отъ того копѣца къ великому копѣцу Грицевы могилы (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1—2); а хотарь ти(м) село(м)... долоу потокомъ до тазлова... до великы бродъ (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); А потолка заѣхали имъ по колтовецкое перехрестье а по великоюу могилу (Зудечів, 1411 *P* 79); и о(т)рѣчи (!) колочина прамо поперекъ пола болохова али жъ до великои рѣки днѣстра (Ланциця, 1433 *P* 125); а хота(р) той поустини на верхъ долины... на могилу великою (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445); я... границу есми положилъ Плоской ниве... межєю великою по конецъ Вздвнженское нивы (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); а боудть ли до(ч)ка старостїна а именїе великое тогда сто гриве(н) братїе еи мѣютї (!) дати за вѣно (XV ст. *ВС* 35 зв.); у нгануци у мезу samy iestmo promezy sebe polozyty у корсу zasypaly poczonszy od toiey wetykojy dorohy... u wetykuijy sospu (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

Великая Долина (3) (*назва місцевостї у Молдавському князівстві*): А хотарь той поустыни поченше от Великои Долины прости черес поле на трѣнїе (Сучава, 1438 *ДВАС* 27); а хотарь... е(ст)... попрѣкъ чере(с) пола та чере(с) великою долиною (Сучава, 1446 *ПГСМР*); **великии дил** (1) (*назва вершини у Молдавському князівстві*): Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда (б)уило и прислухало издавна: почънши ис верха от берегъ Брѣлада... та черес ровню на великы дил (Бирлад, 1495 *BD* II, 63); **великая дорога** (10), **дорога великая** (2) битий шлях, тракт: а хотарь емоу... на дорогоу на великоюу гори дорогоу онъ до ворловои могилы (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 27); поченше хотарь тому селу, поченши о(т) великои дорогъ (!) со(ч)вѣской... прости долиною долоу до панкова става (Сучава, 1456 *Cost.* II, 582); и я... границу есми положилъ Плоской ниве подле дороги великое (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); У нгануци у мезу samy iestmo promezy sebe polozyty у корсу zasypaly poczonszy od toiey wetykojy dorohy (Тришин, 1500 *ДПЖН*); **великыи друмъ** (2) битий шлях, тракт: а хотарь тѣмъ селомъ да е(ст) о(т) великыи друмъ... право на далъ (Сучава, 1446 *ПГСМР*); **великии лоугъ** (2) (*назва місцевостї у Молдавському князівстві*): ино оу том оуоставши слоуга наш Михоул Боузат и привел оуси свои околни межїаши, нно они еше знали и сведетелство-

мира (Львів, 1370 Р 18); Вѣликии коро(л) влодиславъ Бѣ мл(с)ти польски... знаемо чинимъ аже... данило дажбогови(ч)... послужилъ намъ и оуказалъ прѣд нами свою вѣрноюю слоужбу (Краків, 1394 Р 53—54); А при том был великого корола земѣнин пан Мишко Глоускій (Острог, 1463 AS I, 56); А с нами в тот часъ были... дворяне гдря нашего великого короля Александра (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); Божью милостию и господара нашего здоровьемъ великого короля Александра, мы князь Михайло Иванович Юрьевич прьдалисмо на храмъ Пречистой Богоматеры землю бортнюю Измаловскую (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 4);

в е л и к и в и с т а р н и к ь (5) головний скарбник у Молдавському князівстві: с а з ь... панъ Игнатіе, реком(ь)и Юга, великий вистарникъ Иоанна Стефана воеводы... дали есмы трои двери от дамаскы чръвенои сь златом, и единъ покровецъ (Молдовиця, 1462 *BD* I, 70); БоАрїи аноуме: Тьоутоул вел. логофѣт... Болдоур вел. вист. (Сучава, 1491 *BD* I, 464); в е л и к и и д в о р н и к ь (1), д в о р н и к ь в е л и к и и (1) придворний чин у Молдавському князівстві: а на то е(ст) вѣра... бояръ наши(х), вѣра пана оны дворника великого и вѣра пана маноила (Сучава, 1448 *Cost.* II, 300); в е л и к а а к н а г и н и (3), к н а г и н и в е л и к а а (2) велика княгиня: Кн(А)г(и)ни великаА правил(а) (Луцьк, 1396 *AS* I, 20); а newestee (1) paszou wielikou knehini Julianie prysiaht po żywote brata naszeho Wielikoho Kniазia Witowta bogonity iеie (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); и тако(ж) даемъ и потвержаемъ матери нашей, великой кнАгини (в ориг. кнАшни.— *Прим. вид.*) марїи... серецкіи торгъ и с мыто(м) (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774); коли похочеть Стефанъ воевода, або... кого всхочеть своихъ пословъ послати до свата своего великого князя Ивана Васильевича навести здоровья дочки своее великое кнАгини и внука своего, абыхмо его посломъ давали добровольное проеханье черезъ нашу землю до Москвы и отъ толь зася до его земли (б. м. н., 1496 *BD* II, 405); в е л и к и и к н а з ь (190), к н а з ь в е л и к и и (57) великий князь: А повелънемъ блговѣрнаго ї хр(с)толюбиваго кнАза великого(ф) (!) михаїла кедиминовича (б. м. н., бл. 1350 Р 8); Александръ... король польскій, великїи князь Литовскїи... Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотришь, або чтучи его услышитъ (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); мы великий кнАзь Швитрикайло олькирѣдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ потвердили брата нашего есмо данье корола Владислава свѣтому Ивану церквы и попу Васку Ивановському (Городок, 1443 Р 144—145); мы великий князь Швитригал литовскїи, рускїи и иныхъ. Чинимъ знаменито... Дали есмо... владицѣ орменскому под Луцкомъ, село... на имя Цѣпорово (Київ, 1445 *ЗНТШ* CXV, 19); (а) кто боудеть намъ непрѣтел, тот и кнАзю великому не прѣтелъ (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); мы великий кнзъ швитрикайло олкердови(ч) чыни(м) знаменито симъ нашы(м) листо(м) и даемъ вѣдати каждому добромому хто нань оузритъ (Луцьк, 1451 *ДГШХ*); Тымже обичаем и мы оудилали... видѣчи и знаючи ласкою и доброволеніе няяснѣшаго кнАза пана Казимира, кроль полского и великого кнАза литовского... (Коломия, 1485 *BD* II, 371); Казимиръ... король Польскїи, великїи князь Литовскїи... Чинимъ знаменито и даемъ вѣдати... Симъ нашимъ листомъ... хто на него (!) узритъ (Вільна, 1492 *АЛМ* 30); Ja Fedko Janusz(k)owicz Pysar Wejkocho Kniазia Alexandra паміснукъ Zyzmorski szto iesmy kupyt umineycu w паміснукъ melnyskocho rapa nemігу hгумауловусца (Тришин, 1500 *ДПЖН*); в е л и к и и л о г о ф ѣ т ь (2), л о г о ф е т ь в е л и к и и (1) (великий канцлер у Молдавському князівстві): а на болшее потвѣрж(д)ение том(у) вьсему вышеписанному вельли есмы нашему вѣрному пану симъ логофету великому

писати и прівѣсити нашу печать к сему листу нашему (Сучава, 1443 *Cost.* II, 180); БоАрїи аноуме: Тьоутоул вел. (!) логофѣт, Доума, Гангоур (Сучава, 1491 *BD* I, 464); в е л и к и и п а н ь (2), п а н ь в е л и к и и (5) (великий феодал у Молдавському князівстві) великий боярин: але коли тыми часы оусхоче(м) поехати пере(д) нашего милостивого пана приехати, а на(ш) наяснѣшии и милостивыи па(н) имае(т) на(с) глеитовати своими чотырма великими паны и радцами и(с) короуны (Серет, 1453 *Cost.* II, 766); а мы подлоуг прозбы кроль его милость... и за тым и пануов наших, великих и малых, а мы есмы простили пана Михайла логоета (Сучава, 1468 *BD* II, 305—306); в е л и к и й п о с т е л н и к ь (2) придворний чин у Молдавському князівстві: БоАрїи аноуме: Тьоутоул вел. логофѣт... Еримие вел. пост. (Сучава, 1491 *BD* I, 464); в е л и к и и с п а т а р (1) командующий войсками у Молдавському князівстві: БоАрїи аноуме Тьоутоул вел. логофѣт... Кльньюо вел. спат. (Сучава, 1491 *BD* I, 453); б о я р и н ь в е л и к и и (509), в е л и к и и (б о л ь р и н ь) (1) *див. БОЯРИНЬ*; посолъ великий (1) *див. ПОСОЛЪ*;

(який вживається як епітет до імені святого) великий (5): ль 6974 княини(!) олена вышила сии вздохъ великому архистратигу михаїлоу (б. м. н., 1466 *ОБРН* 128); Я, Андрей Александровичъ... державца кїевскїи на тот часъ што гдръ нашъ король его млсть даль игумену и старцом стого великого Николы мнстря Пустынского двѣ нивки городское земли Плоскую а Клиноватую и листъ свой на то им его млсть даль (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); пса(н) оу стго великого чо(до)творца николы в манастыри оу поусты(н)це (Пустинка, 1499, *ПИ* № 3);

◇ от велика и до мала (1), от мала до велика (1) від малого до великого, поголовно: Мы пе(т)ро воевода... и с наши(м) митрополито(м) ки(р) Ѳектисто(м) и сь всами паны о(т) велика даже и до мала радли есмы... о оутисненіе и погібелі земли нашей (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... глеитоуемъ сим нашим... глеитом нашихъ вирныхъ и почтеныхъ боАрѣ... и оусы ихъ слоужъ, от мала до велика (Сучава, 1468 *BD* II, 305); в е л і к а я п о л ь с а (2) (назва історичної області Польщі) Великопольща: Земскыи пісари во все(х) земла(х) корольвѣства нашего во велїкои по(л)ще в їира(д)зю (!) вланъчице коуявъ оу добрыні за запи(с) имею(т) бра(т) яко пісари краковскыи и соудомірскыи за одну жалобу за пісанъ веньци неть одинъ гро(ш) (XV ст. *СЯ* 43 зв.); в е л і к е п о л ь с к о (1) (назва історичної області Польщі) Великопольща: также кеды коли бы сА пригодило помочи оу королевѣствѣ пол(с)кому на далекиѣ стороны, далеи кракова, далеи великого польска, ку немъцемъ и ку крижевникомъ... тогды мы имаы помагати подлугу (!) всеѣ нашеѣ мочи (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613); в е л и к и и п о с т ь (7) (назва релігійного обряду, також календарна дата) великий піст: писанъ листъ оу соучавѣ, великого поста пѣтоѣ недѣли (Сучава, 1402 *Cost.* II, 621); а то сА дьяло и дано оу вовѣ (!) оу пѣтокъ пѣтоѣ недѣль оу великомъ постѣ (Львів, 1421 Р 94); а почати имъ тые ко(р)чмы варити на рокъ на мѣсные запоусты великого поста какъ трети(и) годъ вы(и)детъ пе(р)вое ихъ коупли (Краків, 1489 *АКВ*); жаловати великою жалобою (2) *див. ЖАЛОВАТИ*³; запусты великїи (1) *див. *ЗАПУСТЫ*; от малыхъ и до великыхъ (1) *див. *МАЛЫЙ*.

ФОРМИ: наз. одн. ч. великий, великїи, велики(и), великий, велїкїи, welikiy 109 (1356 Р 30; 1388 *ZPL* 103; 1394 Р 53; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1427 Р 109; 1437 Р 136; 1446 *AS* I, 42; 1487 *AS* I, 87; 1492 *АЛМ* 30; 1499 *АЛМ* 38 і т. ін.); великыи 12 (1366 Р 14; 1386 Р 33; 1398 *ЗЛЕІК*; 1434 Р 128; 1435 *Cost.* II, 691; 1438 Р 138; 1443 Р 144; 1446 *ПГСЛМР*; 1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 211); велики

8 (1392 *Cost.* I, 7; 1393 *Cost.* I, 13; 1398 *P* 58; 1438 *P* 140; 1442 *Cost.* II, 717; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1447—1492 *ЛКБВ*); великы 5 (1400 *Cost.* I, 37; 1448 *Cost.* II, 306; 1467 *BD* II, 297; 1476 *BD* I, 216; 1498 *BD* I, 128); wetyki 2 (1420 *AS* I, 25; 1421 *AS* I, 27); *ск. н. вел.* 6 (1491 *BD* I, 453, 464); *род. одн. ч., с. великого* 119 (бл. 1350 *P* 8; 1370 *P* 18; 1392—1393 *PФВ* 170; 1421 *Cost.* I, 142; 1435 *P* 133; п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17; 1453 *Cost.* II, 765; 1462 *BD* I, 66; бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); великого 9 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1442 *Cost.* II, 97; 1457 *BD* I, 4; 1462 *BD* I, 66; 1476 *BD* I, 215, 217; 1488 *ДГСВМШЦ*; 1496 *BD* II, 89; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; 1499 *АСД* VI, 3); велика 2 (1456 *ЭСФ*; 1468 *BD* II, 305); великого, welykoho 3 (1430 *ГВКЛ* 7; 1500 *ДПЖН*); ! великою 2 (1481 *BD* I, 258); ! великои 1 (1479 *BD* I, 221); *дав. одн. ч., с. великому, великому, welykomu* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1386 *P* 30; 1388 *P* 39; 1401 *P* 64; 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 139; 1442 *Cost.* II, 716; 1462 *BD* II, 289; 1475 *AS* I, 70; 1488 *AS* I, 241; 1499 *BD* II, 443 і т. ін.); *знах. одн. ч. великіи, великии* 5 (бл. 1458 *P* 167; 1488 *BD* I, 348, 349; 1490 *ДГСХМ*); велики 2 (1400 *Cost.* I, 37; 1495 *BD* II, 63); великими, welykyi 2 (1446 *ПГСМР*; XV ст. *BC* 28); велики 1 (1453 *Cost.* II, 445); ! вели(ки) 1 (1458 *Mih. Doc.* 121); вели(к) 1 (1491 *Cost.* S. 157); *ор. одн. ч., с. великимъ, велики(м), великим* 16 (1442 *Cost.* II, 716; п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17; 1445 *Cost.* II, 725; 1447 *АрхЗР* I, 60; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1481 *ГПМ*; 1488 *AS* I, 242; 1496 *ОПСВВ*; 1498 *АЛМ* 169; *BD* II, 410; 1499 *BD* II 448 і т. ін.); велики(м), великим 3 (1443 *Cost.* II, 144; 1452 *Cost.* II, 422; 1499 *BD* II, 419); *зам. род. ч. до поуд великою логоу* 1 (1481 *BD* I, 258); *місц. одн. ч., с. на (о, при, оу) великом, велико(м), великомъ* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1421 *P* 94; 1438 *P* 140; 1446 *P* 154; 1451 *ДГШХ*; 1453 *Cost.* II, 492; 1470 *BD* I, 140; 1491 *BD* I, 456; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1499 *АСД* VI, 2 і т. ін.); *кл. ф. одн. ч. великии* (1444 *AS* I, 42); *нав. одн. с. великое* 5 (1408 *АрхЮЗР* I, 6; XV ст. *BC* 35 зв.; 36; 1447 *Cost.* II, 288); *вѣликое* 1 (2-а пол. XV ст. *СПС*); *знах. одн. с. великое* 25 (1402 *Cost.* II, 621; 1433 *Cost.* II, 653; 1449 *Cost.* II, 391; 1454 *Cost.* II, 517; 1456 *Cost.* II, 788; 1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* II, 272; 1472 *DIR«A»* 530; 1479 *DC* 140, 141; 1493 *Cost.* S. 175 і т. ін.); ! великою 1 (1466 *BD* I, 95); *нав. одн. ж. велика* 15 (1462 *BD* I, 52; 1463 *BD* I, 74; 1466 *BD* I, 113; 1467 *Cost.* S. 69; 1469 *BD* I, 138; 1470 *BD* I, 155; 1471 *ДГСМПБ*; 1472 *BD* I, 170; 1473 *BD* I, 187; 1474 *РГС* і т. ін.); *великаА, велікаА, великая, welykaja* 11 (1396 *AS* I, 20; 1436 *Cost.* I, 444; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1460 *Cost.* S. 34; 1464 *BD* I, 84; 1465 *GL* 176; 1466 *BD* I, 115; 1467 *BD* I, 123; 1476 *BD* I, 209; 1488 *ДГСВМШЦ* і т. ін.); *великаа* 3 (1461 *BD* I, 45; 1464 *DIR«A»* 517; 1479 *Cost.* S. 98); *вѣлика* 1 (1470 *BD* I, 141); *нав. одн. ж. зам. знах. привѣсити печать... великаА* (1408 *Cost.* II, 633); *да (им)етъ великаА казни* (1446 *Cost.* II, 251); *род. одн. ж. великои* 17 (1392 *Cost.* I, 7; 1420 *Cost.* I, 135; 1433 *P* 125; 1448 *ДГПР*; 1452 *Cost.* II, 760; 1459 *DIR«A»* 514; 1466 *BD* I, 114; 1488 *ДГСММ*; 1492 *BD* I, 510; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); *великое, великое* 3 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1496 *BD* II, 405); *welykoу* 1 (1500 *ДПЖН*); *дав. одн. ж. великои* (1433 *ЗНТШ* LX XVI, 139; п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17; 1454 *Cost.* II, 501; 1455 *Cost.* II, 774; бл. 1458 *P* 168); *знах. одн. ж. великоюю, великою* 22 (1392 *Cost.* I, 8; 1393 *Cost.* I, 14; 1400 *Cost.* I, 27; 1411 *P* 79; 1415 *Cost.* I, 122; 1424 *Cost.* I, 162; 1454 *Cost.* II, 513; 1466 *BD* I, 114; 1481 *BD* II, 365 і т. ін.); *великою* 9 (1446 *ПГСМР*; 1447 *Cost.* II, 289; 1453 *Cost.* II, 445; 1458 *DIR«A»* 513; *Mih. Doc.* 122; 1466 *BD* I, 95, 96; 1488 *ДГСММ*; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1499 *BD* II, 148); *велікое, великое* 2 (1458 *Mih. Doc.* 122; 1475 *BD* I, 200); *welykiu* 1 (1500 *ДПЖН*); *зам. місц. при нашей великое казни* 1 (1454 *Cost.* II, 509); *ор. одн. ж. великою* 11 (1388 *ZPL* 108; 1415 *Cost.* I, 122; 1457 *BD* I, 4; 1458 *Mih. Doc.* 122; бл. 1458 *P* 167, 168; 1480 *BD* I, 239; 1488

ДГСММ; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1496 *BD* II, 402); *місц. одн. ж. на (о, при, оу, во) великои, велікои* 9 (1388 *ZPL* 106; 1429 *DIR«A»* 455; 1445 *P* 148; 1448 *ДГПР*; 1457 *BD* II, 257; 1458 *BD* II, 262; 1460 *BD* II, 270; 1470 *BD* II, 309; XV ст. *СЯ* 43 зв.; 1488 *ДГСММ*); *при великое* 1 (1454 *Cost.* II, 509); ! *оу веліко(м) по(л)ше* (XV ст. *СЯ* 43); *нав. мн. веліким* 1 (XV ст. *BC* 10 зв.); *нав. мн. ч. велици* 11 (1421 *Cost.* I, 142; 1449 *Cost.* I, 386; 1459 *BD* I, 32; 1460 *Cost.* S. 34; 1461 *BD* I, 45; 1464 *BD* I, 84; *DIR«A»* 517; 1467 *BD* I, 123; 1472 *BD* I, 172; *Cost.* S. 88; 1476 *BD* I, 209); *великии, велікии* 7 (1463 *BD* I, 74; 1466 *BD* I, 113; 1473 *BD* I, 187; XV ст. *BC* 28; 1474 *РГС*); *великии* 3 (1466 *BD* I, 115; 1479 *BD* I, 224; 1498 *АЛМ* 163); *велики* 3 (1472 *BD* I, 170; *DIR«A»* 530; 1480 *BD* I, 241); *велиции, welycyi* 2 (1465 *GL* 176; 1471 *ДГСМПБ*); *велики* 1 (1467 *BD* II, 297); *вѣлікии* 1 (XV ст. *BC* 32); *нав. мн. ч. зам. род. в. боярь великии и малих* 1 (1468 *BD* I, 126); *зам. місц. мн. ч. при наши(х) боярь велици и малы* 1 (1449 *Cost.* II, 389); *нав. мн. ж. великии, великии* 3 (1492—1493 *ПВФЧ*; 1498 *АЛМ* 163); *великии, велікии* 2 (XV ст. *СЯ* 42 зв.); ! *векыи* 1 (XV ст. *СЯ* 39 зв.); *нав. мн. с. вѣлікая* (XV ст. *СЯ* 42 зв.); *род. мн. великих, велики(х), великихъ, великихь* 217 (1428 *Cost.* I, 210; 1438 *Cost.* II, 8; 1449 *Cost.* II, 744; 1454 *Cost.* II, 509; 1462 *BD* I, 52; 1472 *ДГСВМ*; 1480 *BD* I, 239; 1486 *DC* 144; 1490 *BD* I, 443; 1497 *BD* II, 113; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); *велики(х), великих, великихъ, великихь, веліки(х), welykych* 204 (1401 *RIR* 45; 1414 *DIR«A»* 441; 1420 *Cost.* I, 136; 1433 *Cost.* I, 350; 1439 *Cost.* II, 32; 1453 *DIR«A»* 503; 1462 *BD* I, 54; 1473 *BD* I, 184; 1484 *BD* I, 277; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *великии(х), великихь* 5 (1425 *Cost.* I, 173; 1436 *Cost.* I, 488; 1441 *DBAc* 38; 1444 *DIR«A»* 481; 1467 *BD* I, 121); ! *веліки, велики* 3 (1443 *ДГСММН*; 1456 *DIR«A»* 511; 1487 *ВОРСР* 178); *великии* 1 (1468 *BD* I, 126); ! *великих* 1 (1435 *Cost.* I, 424); *дав. мн. великим* 1 (1463 *BD* II, 295); *велики(м)* 1 (1447 *Cost.* II, 732); *велицѣ(м)* 1 (1433 *Cost.* I, 362); *знах. мн. великіи* 1 (1498 *АЛМ* 169); *великии* 1 (XV ст. *BC* 14 зв.); *знах. мн. ч. велікии* (XV ст. *BC* 17); *знах. мн. ж. великии, великіи* 3 (1493 *BD* II, 15; 1498 *BD* II, 413; 1499 *BD* II, 447); *великіе, великіе* 3 (1459 *P* 171; 1478 *AS* III, 17; 1495 *АЛМ* 89); *велікии* 1 (XV ст. *СЯ* 40); *ор. мн. великими, welykymy* 59 (1453 *Cost.* II, 766; 1460 *Cost.* S. 33; 1467 *BD* I, 120; 1470 *AS* I, 65; 1478 *BD* I, 218; 1482 *BD* I, 260; 1484 *BD* I, 282; 1489 *BD* I, 376; 1493 *ПГСВП*; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); *великими* 22 (1461 *BD* I, 44; 1467 *Cost.* S. 68; 1470 *BD* I, 150; 1473 *BD* I, 186; 1474 *РГС*; 1476 *BD* I, 208; 1479 *Cost.* S. 98; 1495 *BD* II, 81; 1497 *BD* II, 97; 1499 *BD* II, 144); *великими* 4 (1467 *BD* I, 122; 1491 *BD* I, 448; 1495 *BD* II, 68; 1499 *BD* II, 130); *зам. род. вера вьсе(х) боери (!) наши великими і малими* 1 (1459 *Cost.* S. 22); *місц. мн. на (о, вы) велики(х)* 4 (XV ст. *BC* 12 зв., 22; *СЯ* 40, 42 зв.); (!) *иа велих* 1 (1458 *Mih. Doc.* 121).

*Див. ще БАХЛОУИ ВЕЛИКЫ, *ВЕЛИКАЯ ИВНИЦЯ, *ВЕЛИКАА СОУХА, *ВЕЛИКАЯ ФРОУМОА-СА, *ВЕЛИКИЙ ДОЛЖОКЪ, *ВЕЛИКИЙ КРИХОВЪ, *ВЕЛИКОЕ КНЯЗСТВО ЛИТОВСКОЕ, *ВЕЛ-КИЙ, ВѢЛІКІИ ТАЗЛОВ, *МЕЗОЧЪ ВЕЛИКИЙ, *ОГОРОЖЕНА ВЕЛИКА.*

*Пор. *БОЛШИИ, *НАИБОЛШИИ.*

**ВЕЛИКИЙ* ² ч. (6) (*особова назва*): А на то ест... вѣра большъ наших... вѣра пана Кръсти Великого, вѣра пана Дуумы Чорного (Сучава, 1441 *DBAc* 40); <тѣ(м)> мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали (<и потвѣрди)>и есми ему... <село на имѣ> вѣр(топѣ?)... шоже куп(и)л) тое село <бъ>лаурь о(т)... непо(т) пана крѣсти ве(лико)го (б. м. н., 1479—1480 *Cost.* S. 105).

ФОРМИ: род. одн. Великого, ве(лико)го 4 (1441 *DBAc* 40; 1442 *Cost.* II, 88; 1455 *Cost.* II, 540; 1479—1480 *Cost.* S. 105); *великаго* 2 (1442 *Cost.* II, 97; 1448 *Cost.* II, 300).

*ВЕЛИКИЙ ДОЛЖОКЪ ч. (1) (назва села у Київській землі): а велики(м) до(л)жко(м) по ло(в)ко(в)скоу доро(гоу) (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: *ор. одн. велики(м) до(л)жко(м)* (бл. 1458 P 167).
Див. ще *ДОЛЖЕКЪ.

*ВЕЛИКИЙ КРИХОВЪ ч. (2) (назва річки у Львівській землі): тоти старци... стали оу великого крихова, кде переходить дорога зоудечевскаА (Зудечів, 1413 P 83); а тыи старци... вызнали и оуказали староую границу и врочища межи дьдошичи а межи жирАвою поченши о(т) малого криховца о(т) потока о(т) бродоу дорогоу... до рыкы до великого крихова до бродоу (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: *род. одн. великого крихова* (1413 P 83; 1430 P 116).

*ВЕЛИКИЙ ТАЗЛОВЪ див. ВЪЛИКІИ ТАЗЛОВ.

ВЕЛИКІИ див. ВЕЛИКИЙ¹.

ВЕЛИКО *присл.* (1) вельми, дуже: И тьжъ како велико веселиласА Есть рада кроле(в)ства коли черес посрьдокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи талынки нашоу оусхотель вьдати волю (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

*ВЕЛИКОДЕРЖАВНЫИ *прикм.* (1) (який стоить на чолі великої держави) великодержавний: по(д)писана бысть сия капли(ца повельні)емъ великодержавного короля пресветлого казимира (Краків, 1478 ОБРН 130).

ФОРМИ: *род. одн. ч. великодержавного* (1478 ОБРН 130).

*ВЕЛИКОЕ КНЯЗСТВО ЛИТОВСКОЕ с. (17) Велике князівство Литовське: А такъ мы... оного приймаемо и прыяли есмо, яко человека зацного, родовитого... которому... надаемо волности в(шеля)коу въ здьшнемъ панствѣ нашомъ, великомъ князствѣ Литовскомъ заживати (Луцьк, 1438 P 140); И ть(ж) имъ тая люба была новина которая на(м) тогда коли есмо ехали з великого литовского князства была повьдена (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); А какъ дасть Богъ будемъ у вотчине нашей, у великомъ княжствѣ Литовскомъ... и мы тогды, доведавшия гораздъ о томъ, и тому делу конецъ вчинимъ (Краків, 1487 РИБ 435); мы Олександръ (в ориг. Олександръ.— Прим. вид.)... чинимъ знаменито... иж вбачивши вьрныи службы... кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского вышшого гетмана великого кн(А)зства литовского... емоу имьне н(а)ше именовъ ЗвАгол... дали есмо ласкаве (Вильна, 1499 AS I, 117).

ФОРМИ: *род. одн. великого князства Литовского, великого кн(А)зства литовского, великого князства Литовского, великого кн(А)зства литовского* 4 (1475 AS I, 72; 1481 BD II, 365; 1489 РИБ 433; 1499 AS I, 117); великого литовского князства 2 (1447—1492 ЛКБВ); великого князства Литовского 1 (1438 P 140); *дав. одн. великому князству литовскому, великому кн(А)зству литовскому* 2 (1498 BD II, 412); князствоу великому литовскому 1 (1447—1492 ЛКБВ); *місц. одн. у (оу, на) великомъ князстве Литовскомъ, велико(м) кня(з)стве литовскомъ* 4 (1489 РИБ 438; 1492—1493 ПВФЧ; 1493 ОПВВ 152; ПОСВВ 151 зв.); вь великомъ князствѣ Литовскомъ 1 (1438 P 140); у великомъ княжствѣ Литовскомъ 1 (1487 РИБ 435); в князствѣ велико(м) литовско(м) 1 (1447—1492 ЛКБВ).

*ВЕЛИКОМОУЧЕНИКЪ ч. (9) великомученик: яко да творят ми память, на вькы вьчныА, единъ день въ годъ в чет(врьто)к предъ свАтымъ великомъжченикомъ Димитріемъ (Молдавиця, 1462 BD I, 70); Тое вьсе вышписанное да ест томоу свАтому нашему монастири що на Воронеж, идеже ест храмъ свАтого и славнаго великомученика и побьдоносца Георгія (Гирлов, 1499 BD II, 148).

ФОРМИ: *род. одн. великомученика, великом(ч)ника, великомъченика* (1471 DIR«А» 527; 1472 ДГСВМ; 1489

BD I, 377; 1490 BD I, 436; ДГСХМ; 1497 BD II, 100; 1499 BD II, 147, 148); *ор. одн. великомъжчеником* (1462 BD I, 70).

ВЕЛИКОПОЛЬСКИЙ ч. (1) (особова назва): а се бортици пашко бортикъ (!) и съ емелина юрко мошничъ, тихо великопольский, голко залъский (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ: *наз. одн. великопольский* (1370 P 18).

ВЕЛИКОСИЛЦИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тамъ мы видьвше его правою и вьрною слоужбоу до на(с)... дали есми емоу оу нашен земли оу молдавской села на имь прокопАни на ревА... и на сочавъ великосилци (Сучава, 1445 DIR«А» 483).

ФОРМИ: *наз. великосилци* (1445 DIR«А» 483).

*ВЕЛИКОСТЬ ж. (2) (розмір) величина: Иже оудоспе(ш)но(м) людоу честь короле(в)ская и оборонение всей земли залежить... абы ка(ж)дый по(д)лоугъ великості именовъ своего бы(л) гото(в) къ слоуж(б)бъ земьской (XV ст. ВС 34 зв.).

ФОРМИ: *род. одн. великості, велікості* (XV ст. ВС 13, 34 зв.).

*ВЕЛИКЪ ДЕНЬ ч. (3) (назва церковного свята, також календарна дата) великдень: а мы слюбуемъ емоу при нашен вьрзъ заплатити безъ никоторое о(т)волоку о(т) сего велика дни за два roky (б. м. н., 1411 P 77); оу нашо(м) (сель) оу медьць оу ндлю оу четвертую по велиць дни под лъты рожства бци (ты)сА(ч) лътъ д ста (лътъ еі) лъто (Медика, 1415 P 87); А сего годоу пе(р)вого маю(т) намъ да(ти) на (с)ветого михаила день пА(т) сотъ золотыхъ што при(и)деть А по велицедни в середоу толькожъ пать сотъ золотыхъ (Краків, 1487 АМЛ).

ФОРМИ: *род. одн. велика дни* (1411 P 77); *місц. одн. по велицедни* 1 (1487 АМЛ); *по велиць дни* 1 (1415 P 87).

ВЕЛИКЫ див. ВЕЛИКИЙ¹.

ВЕЛИКЫИ див. ВЕЛИКИЙ¹.

*ВЕЛИМУЖИНИИ див. ВЕЛМОЖНЫИ.

*ВЕЛИТИ див. *ВЕЛЪТИ.

*ВЕЛИЦКИЙ *прикм.* (1) \diamond велицкии ставъ (назва ставу у Волинській землі): Я... дала есми емоу... имене... так какъ г(о)спо(д)арь мой пан Олизар зо мноу посполите держал... поченши от Мосора половицею реки минуючи Сведники аж до велицкого ставу по греблю до соколское дороги (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

ФОРМИ: *род. одн. ч. велицкого* (1488 AS I, 242).

ВЕЛІЕ див. ВЕЛЪ.

! ВЕЛІИКИ див. ВЕЛИКИЙ¹.

ВЕЛІКІИ див. ВЕЛИКИЙ¹.

*ВЕЛІКОСТЬ див. *ВЕЛИКОСТЬ.

*ВЕЛІТИ див. *ВЕЛЪТИ.

*ВЕЛКІИ *прикм.* (1) (стч. velký, стп. wielki) \diamond в е л к и и к н А з ь (1) великий князь: а за велкого кнАЗА олькьрта и за корьята и за патрикия и за ихъ сыны мы ислюбуемъ тотъ миръ держати вьлми твердо безо всАков хитрости (б. м. н., 1352 P 5).

ФОРМИ: *род. одн. ч. велкого* (1352 P 5).

Див. ще ВЕЛИКИЙ¹.

ВЕЛМИ див. ВЕЛЬМИ.

ВЕЛМОЖНЫИ, ВЕЛЕМОЖНЫИ, ВЕЛЕМЪЖНИИ *прикм.* (22) (стч. velmožný, стп. wielmożny) вельможный: але ижъ велможныи стефанъ... воевода земль молдавской пришоуль за сА ку доброй памАти не хотАчи zostати оу винь оца своего... просиль на(с) а быхомъ емоу о(т)пустили и ласкави были (Ланчиця, 1433 P 121); ино оузревшо неви-

ность мою велемужнии панове свтое коруны полское рада... не хотАчо дати загинути мнѣ вьрному кнАжати... выбавили ма... ис того натъства (Черняхів, 1435 P 132); мы панове господарь нашого... вызнаваемъ... колнжъ велемъжніи илѣашъ воевода... пану владиславови, кролю по(л)скомоу... годль вьрности... е(ст) оучини(л)... мы та-

коже иже повинни есмы его воли пристати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701); А на вброу вышписанных ръчей, печати наши и съ печатію прАдреченаго велможнаго господарь нашего Іо Стефана воеводи, господарь земли молдавской, къ ниньшнему листови привьсити велъли есмо (Гирлов, 1499 *BD* II, 426).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. велможны* 3 (1433 *P* 121; 1448 *Cost.* II, 737; 1474 *AS* I, 69); *велможны* 1 (1467 *BD* II, 297); *велемъжнїи* 1 (1436 *Cost.* II, 701); *род. одн. ч. велможного, велможно(г)* 2 (1448 *Cost.* II, 737; 1487 *AS* I, 86); *велможного* 1 (1467 *BD* II, 297); *велможнаго* 1 (1499 *BD* II, 426); *велемъжного* 1 (1436 *Cost.* II, 702); *велемъжнаго* 1 (1436 *Cost.* II, 701); *знах. одн. велеможного, велеможно(г)* 2 (1436 *Cost.* II, 706; 1467 *BD* II, 297); *ор. одн. ч. велможным* (1499 *BD* II, 425); *наз. мн. ч. велможны* 2 (1467 *BD* II, 297); *велемужнїи* 1 (1435 *P* 132); *велъможныи* 1 (XV ст. *BC* 15 зв.); *велмужнїи* 1 (1434 *P* 130); *род. мн. велможныхъ, велможны(х)* (1448 *Cost.* II, 733; 1462 *BD* II, 283); *знах. мн. ч. велеможны(х)* (1455 *Cost.* II, 769).

*ВЕЛУНСКИЙ *прикм.* (2) (*пор. Wieluń y Польци*): Мы князь володиславъ опольсково земли и велунсково земли и русков земли господарь и дьдичъ вчныи землямъ тьмъ... то есмы вчнїи (Бохур, 1377 *P* 23—24); ми князь Володиславъ Опольсково землѣ господарь, Велунсково землѣ, Русков землѣ господарь... Узрѣвши есми на вѣрную службу Драгумиру и на Некрину, дали есми имъ двѣ сель (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 4—5).

ФОРМИ: *род. одн. ж. велуньскоѣ* 1 (1377 *P* 23); *Велунско* 1 (1378 *ЗНТШ* LI, 4—5).

*ВЕЛУНСКИЙ *див.* *ВЕЛУНСКИЙ.

ВЕЛЬМИ, ВЕЛМИ, ВЕЛЪМИ, ВѢЛМИ *присл.* (10) вельми, дуже: а за велкого князя олькврта и за корьята и за патрикия и за ихъ сыны мы ислобуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо (б. м. н., 1352 *P* 5); слубуемо... велебному Владиславу... нашему великому и велми милуому приятелеви сдержати и полнити ты-то листы и записы нашѣ (Чжурзов, 1403 *ДГМ*); Пишемъ вашей милости, ижъ билъ намъ чоломъ попь Вавила отъ светого Спаса отъ Стольпа, а сказываетъ, что же дей обидѣ чинитъся ему вельми много (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); але вжды хвала милуому богу што ваша мл(с)тъ зостали оу вашео мл(с)ти стольцы оу великомъ кня(з)стве литовскомъ я за то вел(д)ми г(с)дроу нашему стефану воеводе доброси видитъ (Вильна, 1493 *ПОСВВ* 151 зв.); А какъ поветрее почалосА велми отъ последнее Матки Божи, ино дьякъ умер, писати было некому (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 79).

! ВЕЛЬНИЦОУ *див.* *ВЕНИЦЯ.

*ВЕЛЬМОЖЪНЫИ *див.* ВЕЛМОЖНЫИ.

ВЕЛѢ, ВЕЛИ, ВЕЛІЕ, ВЕЛІЕИ *присл.* (5) (*стп. wiele*) багато: а при томъ были и свѣдѣци панъ ходько быбелъский панъ мичко мжурувский... и вели было добрыхъ при томъ (Перемишль, 1390 *P* 176); пан Албоул... продал и отступил село Бабишево на имѣ Кобѣлїеи Вишнїи, где бил дом Стана Бабиша, та продал зетоу Стана Бабиша, пануо Лоукоу Кавтешоу... оу циноу за вѣ конї добрих, так велен как сп златих татарскихъ (Сучава, 1467 *BD* I, 122).

*ВЕЛѢБНЫИ *див.* ВЕЛЕБНЫИ.

*ВЕЛѢТИ *дїєсл. недок. і док.* (519) (шо) велітн: а кто поидеть съ сею грамотою через дорогычїнѣ... до лучьска торговать ис торунА азъ князь кестути не велю ихъ заимати (б. м. н., п. 1341 *P* 2); А на потверженіе тому листови велъли есми привьсити печат нашего великаго князства (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); тамъ же есмо копецъ усыпалы, грани на лыпи вытесаты велилы (Новоселица, 1430 *ГВКЛ* 8); а вонъ ие досмотрѣвши мов вѣрїиов службы и велъль мА имити и велъль былъ мА горла моего из-

бавити (Черняхів, 1435 *P* 132); А на потвержене того н(а)шого жалована, про лепшую памет и твердость, печат н(а)шу велели есмо привесити к сему н(а)шомуу листу (Київ, 1437 *AS* I, 34); а старое Ставище велили были есмо заставити пану данку мукосевичю (Луцьк, 1445 *P* 150); протожъ што бы еси самъ въ мыто нашо и въ промытоу невѣстоупа(л)сА и никоу не веле(л) вѣстоупатисА (Петрків, 1489 *АМВ*); И пани вошла въ клѣть со мною посполу и велъла мнѣ передъ собою полотна подѣлити на нолы (!) и я подѣлил (Вильна, 1498 *АЛМ* 163); а на болшоую крѣпость и потвѣрж(д)еніе томуо вѣсемоу вышписанномуу, велъли есмы нашемоу вѣрному пануо, тѣоутоулови логфетоу, писати и намоу (!) печат(!) привьсити к семоу нашемоу листу (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. вели(т)* (1493 *ПОСВВ* 151 зв.); *перф. 1 ос. одн. ч. велѣль есмо* 1 (1392 *Cost.* I, 8); *есми велелъ* 1 (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *велѣль* 1 (1498 *АЛМ* 163); *3 ос. одн. ч. велелъ, велел* 10 (1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 139; 1444 *AS* I, 42; 1496 *BD* II, 401; *ПДВКА* 61; 1498 *BD* II, 402, 409, 410; 1499 *BD* II, 449); *велѣль* 5 (1434 *P* 129; 1435 *P* 132; 1494 *АЛМ* 54; XV ст. *РНБ* 610; 1498 *АЛМ* 163); *3 ос. одн. ж. велѣла* 3 (1498 *АЛМ* 163); *велела* 1 (1496 *ВМКФС*); *1 ос. мн. велѣли (велѣлї) есми (есмі)* 302 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1388 *P* 37; 1393 *Cost.* II, 607; 1420 *Cost.* I, 136; 1428 *Cost.* I, 207; 1440 *Cost.* II, 66; 1453 *Cost.* II, 454; 1469 *BD* I, 84; 1475 *BD* I, 204; 1489 *Cost.* S. 134; 1500 *BD* II, 174 і т. ін.); *велѣли есмы, велѣлї есмы* 99 (1402 *Cost.* II, 621; 1409 *DIR*«А» 437; 1419 *DIR*«А» 444; 1429 *Cost.* I, 270; 1444 *DIR*«А» 481; 1459 *BD* I, 28; 1468 *BD* II, 306; 1479 *BD* I, 229; 1491 *BD* I, 450; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *велѣли есмо* 29 (1388 *P* 39; 1433 *Cost.* II, 653; 1438 *P* 139; 1443 *P* 145; 1448 *Cost.* II, 366; 1453 *Cost.* II, 496; 1466 *BD* I, 106; 1475 *AS* I, 70; 1487 *BD* I, 305; 1499 *BD* II, 426 і т. ін.); *вѣлѣли есми* 10 (1428 *Cost.* I, 219, 224; 1441 *DIR*«А» 477; 1443 *Cost.* II, 129; 1446 *Cost.* II, 248; 1456 *Cost.* II, 578; 1457 *BD* II, 258; 1460 *BD* II, 270; 1480 *BD* I, 245; 1484 *BD* I, 279); *велили есми* 8 (1423 *Cost.* I, 157; 1425 *Cost.* I, 169; 1434 *DIR*«А» 463; 1436 *Cost.* I, 455; 1438 *DIR*«А» 472; 1449 *Cost.* II, 744; 1464 *Cost.* S. 60; 1468 *DC* 144); *есмо... велилы* 4 (1430 *ГВКЛ* 7, 8, 9); *велели есмы, велели есмо* 4 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 9; 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 140; 1437 *AS* I, 34; 1446 *AS* I, 43); *велили есмо* 3 (1434 *P* 128; 1445 *P* 150; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11); *велѣли есмы* 3 (1409 *Cost.* I, 65; 1429 *Cost.* I, 243; 1499 *BD* II, 156); *есмо велилы* 2 (1430 *ГВКЛ* 8, 9); *велели есми, велелї есми* 2 (1400 *DIR*«А» 433; 1435 *Cost.* II, 689); *велилы* 2 (1430 *ГВКЛ* 7, 8); *велѣли есмь* 2 (1467 *Cost.* S. 69; 1479 *ВАМ* 62); *велилї есми* 2 (1436 *Cost.* I, 482; 1490 *BD* I, 443); *велїту јесму* (1403 *GL* 160); *велѣлы есмы* 1 (1425 *Cost.* I, 174); *велели есмы* 1 (1400 *Cost.* I, 37); *вѣлѣли есми* 1 (1463 *Cost.* S. 45); *велїли есмы* 1 (1412 *DIR*«А» 440); *велилї есмы* 1 (1411 *DIR*«А» 439); *вѣлѣли есмо* 1 (1469 *BD* I, 136); *вѣлелї есми* 1 (1473 *BD* I, 182); *велѣли* 1 (1396 *AS* I, 20); *вѣлѣли* 1 (1500 *Cost.* S. 234); *велели* 1 (1450 *ЗНТШ* XI, 7); *велилы* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *смо велилы* 1 (1430 *ГВКЛ* 8); *велѣхмо* 1 (1449 *Cost.* II, 378); *3 ос. мн. велѣлн* (1490 *ЗХП* 136); *перф. 3 ос. одн. ч. велѣль былъ* (1434 *P* 130; 1435 *P* 132); *1 ос. мн. велили были есмо* (1445 *P* 150); *майб. 1 ос. одн. велю* (п. 1341 *P* 2); *3 ос. одн. велїть* (XV ст. *BC* 25); *баж.-ум. сп. 2 ос. одн. ч. (то) бы еси веле(л)* 1 (1484 *ЯМ*); *што бы еси... ие веле(л)* 1 (1489 *АМВ*); *3 ос. мн. абы... велѣли* (1490 *ЗХП* 136); *нак. сп. 2 ос. одн. вели* (1484 *ЯМ*).

Див. щє *ПОВЕЛѢВАТИ, *ПОВЕЛѢТИ, *ОУЗВЕЛѢТИ.

ВЕНА *ч.* (1) (*особова назва*): мы александръ воевода... чинїимъ знаменито... оже тотъ истинны слюга и вѣрїи боАрїнѣ панъ вена дворникъ слоужилъ прѣжде свАтопочившїмъ нашїмъ прѣдкомъ (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135). ФОРМИ: *наз. одн. вена* (1420 *Cost.* I, 135).

ВЕНЕЦЬ *ч.* (1) забезпечення від чоловіка, що належить законно удові, яка, виходячи заміж, не одержала віна:

и што былъ Гльбъ Борнсовой жонъ за вно даль дворець свой... а къ тому придалъ былъ ему семдесятъ копъ грошей, и мы въ тотъ дворець... Гльбу дали увязанье... а жонъ Борнсовой присудили есмо венець шляхецькій тридцать гривень съ тыхъ п(е)н(е)зей, што былъ Гльбъ Борису даль семдесятъ копъ грошей (Вільна, 1495 РИБ 620—621).

ФОРМИ: *знах. одн. венець* (1495 РИБ 621).

ВЕНИЦКІЙ див. ВѢНИЦКІЙ.

***ВЕНИЦЯ ж.** (2) (назва міста у Подільській землі) Вінниця: В городе оу веници поушка а две пищали (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.); прыказоуемъ вамъ... штобы есте тыхъ его послось изъ ихъ слугами добровольне пропускали по нашому господарству... почоньшы отъ границы отъ Браслава тою дорогою на Вельницю (I)... на границу московскую (Вільна, 1498 ВД II, 412).

ФОРМИ: *знах. одн. ! Вельницю* (1498 ВД II, 412); *місц. одн. оу веници* (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.).

ВЕНО див. ВѢНО.

ВЕНЦИ, ВЕНЬЦИ, ВѢНЦИ, ВѢНЬЦИ, ВЕНЬЦІ *присл. в. ст.* (10) (*стп. вієсе*) бiльше: мы рада наша оуоставлае(м)... не имаю(т) веньці бра(т) на (недв)лю толко деса-ты пенезъ (XV ст. ВС 28 зв.).

! **ВЕНЬЦОВАТ** <ВЕНЦИ ДѢЦКОВАТИ> (I) (*стп. вієсе* dzieskowac): Соудья не имееъ веньцова(т) сла(т) одно два слоугы (XV ст. ВС 17).

Див. ДИЦКОВАТИ.

***ВЕПРЕВЪЩИНА ж.** (1) (назва земельного володіння у Київській землі): Иванъ землю де(р)жить вепревъщиною а с тое земли данн хоживола (!) чоты(р)надъцать веде(р) медоу (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. вепревъщиною* (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

***ВЕПРЬ ч.** (10) кабан, вепр: мы кна(з) фе(д)оръ любортовн(ч) чинимо то знаменито... аже прийда пре(д) нась и пре(д) паны па(н) ивашко дѣдошицкии милѣичичъ жаловаль и позваль па(н) татомира балицко(г) аже емоу побралъ па(н) татомиръ вепрь оу черно(м) лѣсѣ (Зудечів, 1413 Р 82—83); а и гдѣ колн тьи вепрі забьютъ оу лѣсѣ тогда имееъ знама на дереве оучинитъ (XV ст. ВС 37 зв.); и те(ж) повѣди(л) пере(д) иами што с того села сомина хоживало на(м) чотыри колоды о(в)са а... за вепра по два(д)ца(ть) грошей (Вільна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: *род. одн. вепра* 2 (XV ст. ВС 9,38); *вепра* 1 (1499 ГОКІР); *вѣпра* 1 (XV ст. ВС 37 зв.); *наз. мн. вепрі* (XV ст. ВС 37 зв.); *знах. мн. вепрь* 3 (1413 Р 83; 1421 Р 95; 1430 Р 116); *вепрі* 1 (XV ст. ВС 37 зв.).

ВЕРА див. ВѢРА.

***ВЕРБА ж.** (4) верба: а хотарь тѣмъ селомъ поченши о(т) молдави чере(с) лоугъ... на вербоу а о(т) врьби чере(с) поле на могилоу (Сучава, 1427 ДІР«А» 450); Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда <б)ило и прислухало издавна: почнши нс верха от берегъ Брълада от едноу вербоу... на могилоу копанюу (Бирлад, 1495 ВД II, 63).

ФОРМИ: *род. одн. врьби* (1427 ДІР«А» 450); *знах. одн. вербоу* 2 (1427 ДІР«А» 450; 1495 ВД II, 64); *зам. род. от едноу вербоу* 1 (1495 ВД II, 63).

***ВЕРБІЄ с., зб.** (1) верб'я: <а> хотарь томоу селу... на доубъ што е(ст) на д(орог)оу... а о(т) то(л) на вербіє (Сучава, 1424 Cost. I, 162).

ФОРМИ: *знах. одн. вербіє* (1424 Cost. I, 162).

ВЕРБІА ж. (2) (назва села у Молдавському князівстві): А хотарь (тѣм вишеписа)нным селам, на имѣ Бръгъаніи на Молдавѣ и Вербіа, част их, и Корлѣтвіи, да ест по старому хотароу... коуда из вѣка ожевали (!) (Сучава, 1487 ВД I, 294).

ФОРМИ: *наз. одн. Вербіа* (1487 ВД I, 294).

ВЕРБОВЕЦЬ ч. (3) (назва села у Волинській землі) Вербовецъ: а што matka н(а)ша держит отчину н(а)шу и села Манев, и... Вербовецъ... то все брату н(а)шому Солтану после матки н(а)шого живота (Луцьк, 1463 AS I, 55); а к моей роуць мнѣ постоупила дадина моа кнагини

СеменоваА МарьяА... имѣнье на има... Вербовецъ (Вільна, 1482 AS I, 79).

ФОРМИ: *наз. одн. Вербовецъ* (1482 AS I, 79); *знах. одн. Вербовецъ* (1463 AS I, 55).

ВЕРБОВСКИЙ прикм. (1): А при мнѣ былъ... панъ Литаваровъ, намесникъ вербовский Сидоръ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вербовский* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

*Пор. *ВЕРБОЯ.*

ВЕРБОВЦИ мн. (1) (назва села на Буковині) Вербівці: а мы... дали есмо ему от нась... селы, на имѣ василловъ на дъннстрѣ... и вербовци (Коломия, 1448 Cost. II, 305).

ФОРМИ: *наз. вербовци* (1448 Cost. II, 305).

ВЕРБОТА ч. (1) (особова назва): а притом были свѣдци... пан лѣсота, воевода кременецкий, и его брат пан вербота ставишин (Судомир, 1361 AGZ 6).

ФОРМИ: *наз. одн. вербота* (1361 AGZ 6).

ВЕРБОТИЧ ч. (1) (особова назва): а при том был... пан Петраш Верботич (Острог, 1463 AS I, 56).

ФОРМИ: *наз. одн. Верботич* (1463 AS I, 56).

***ВЕРБОЯ ж.** (1) (назва села у Волинській землі) Верба: Одложили есьмо на Гнидовѣ не надобе мыта давати... у Вербои не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц. одн. у Вербои* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

***ВЕРБЯЕВ ч.** (1) (назва села у Волинській землі) Вербаїв: и мы... дали есмо ему... село Вербяев въ Луцькомъ повете, со всеми тыми приходы, и доходы (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: *знах. одн. Вербяев* (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ВЕРБАЖЬ ч. (1) (назва корчми у Львівській землі) Вербаж: ин(х)ъ мног(х)ъ зѣмль го(с)подаръ знаемо чинимъ... аже даемъ и дали есмы нашу корчму на има вербажъ на ризи на счирчи оу счирецкон во(л) служъ нашему ивану волошиновичю и его дѣтемъ (Медика, 1407 Р 72).

ФОРМИ: *наз. одн. вербажъ* (1407 Р 72).

***ВЕРДОУНОКЪ ч.** (2) (*стп. wiardunk/wierdunek, стп. verdunk, сѣн. vierdung*) (назва грошової одиниці) четверть гривні: А тако(ж) оуста о по(д)соу(л)ко(х), коли емоу нехто нагани(т) имееъ положи(т) любо три вѣрдоунькы алюбо лоупежъ лѣсичій (XV ст. ВС 34).

ФОРМИ: *знах. мн. вѣрдоунькы* 1 (XV ст. ВС 37); *вѣрдоунькы* 1 (XV ст. ВС 34).

***ВЕРЕМА с.** (13) час (3): А то weremia siechalisia byli k nam kniazii, Panowe, Boiare i wsia zemlia (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXXVI, 140); А пак до того веремене и до того часоу наняснъ(и)шіи вишеписанній кралеве... тако слобили нам, Стефану воеводи, оборонити нас завжды (Гирлов, 1499 ВД II, 423);

◇ безъ веремени и (1) невчасно, невчас: а скоугтоуль и козма не имаю(т) добыти на иоила съ привилѣмъ що они оучинили о(т) александра воево(д) оу иоиловъ бе(з) веремени (Сучава, 1456 Мн. 213); ни ко(т)оры мѣ веремене мѣ (6) ніколи: такоже кеды коли бы сѣ пригодило помочи оу кролевѣствѣ пол(с)кому... тогда мы имамы помагати... а некоторымъ веременемъ противъ имъ не быти (Сучава, 1395 Cost. II, 613); не имаетъ о(т) нихъ то отоити некоторымъ вереманемъ (Львів, 1399 Р 59); а воеводу имѣю держа(т) и ему ради(т), ажбы некоторымъ веремене(м) не былъ противу кролеви (Щекерів, 1402 Cost. II, 623); ни в одно верема (1) ніколи: Мы дмитрии... кна(з) литовский чинимъ то знаемо... иже о(т) ты(х) мѣсть с нашими дѣтми чистаА вѣрность и полна будемъ держа(т) тому истому королеви... а ніколи ни в одно верема не о(т)ставати а ни о(т)ступити (Краків, 1388 Р 40—41); ни (не) однимъ вереманемъ (2) ніколи: про то слобую и слобили есмо нашему г(с)дрю... служити вѣрну быти... а противу имъ никды не быти ни

однимъ вереманемъ (Віслиця, бл. 1393 P 51); такъже слуюбуюмъ (!) имъ... не однимъ вереманемъ противъ имъ не быти (Сучава, 1395 Cost. II, 612).

ФОРМИ: *род. одн. веремані* 1 (1456 *Mih.* 213); *веремані* 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *веремане* 1 (1499 *ВД* II, 423); *знах. одн. вереман*, *weremā* (1388 P 41; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *ор. одн. вереманемъ, веремане(м)* 6 (1395 *Cost.* II, 612, 613; 1400 P 62; *Cost.* II, 619; 1401 P 64; 1402 *Cost.* II, 623); *вереманемъ* 2 (бл. 1393 P 51; 1399 P 59).

*Див. ще *ВРЪМА.*

*ВЕРЕНЬ *див. ВЪРНЫИ.*

*ВЕРЕСЧАКЪ *див. *ВЕРЕШЧАКЪ.*

*ВЕРЕШЧАКЪ *ч.* (17) (*особова назва, молд., мад. vörös «червоний» і verés «бій»*): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою... дали есми емоу... села на воронъ (в *ориг.* вороворонъ.— *Прим. вид.*) на има... синеша, близъ верешчѣка, и глодѣне (Сучава, 1433 *Cost.* II, 594); а на то е(ст) вѣра... пана томы верешчака... и вѣра вѣса(х) болъръ наши(х) мо(л)да(в)скы(х) (Сучава, 1446 *Cost.* II, 238).

ФОРМИ: *род. одн. верешчака, вересчака, верешака* 13 (1441 *Cost.* II, 138; 1443 *ВАМ* 41; *Cost.* II, 120, 126, 129, 132, 141, 145, 156, 180; *ПГСММ*; 1446 *Cost.* II, 238); *верешчака* 2 (1440 *Cost.* II, 66; 1441 *Cost.* 40); *вѣрешчака* 1 (1443 *ДГСЛМН*); *верешчѣка* 1 (1433 *Cost.* II, 594).

Див. ще ВЕРЕЩАКА.

*ВЕРЕШЧѢКЪ *див. *ВЕРЕШЧАКЪ.*

ВЕРЕЩАКА *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди королевые бояре: Олександро Ходковичъ... бояринъ... Иосифъ Верещака (Кобринъ, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *наз. одн. Верещака* (1465 *АкВАК* III, 4).

*Див. ще *ВЕРЕШЧАКЪ.*

*ВЕРЕЩАКЪ *див. *ВЕРЕШЧАКЪ.*

ВЕРЗЬСТЬ *ч.* (1) (*особова назва*): а еще при томъ были послы съ Львова, што съ нами сесе дѣло доконали... ханысь верзьсть и русъ никлюсь (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633).

ФОРМИ: *наз. одн. верзьсть* (1408 *Cost.* II, 633).

ВЕРИГА *ч.* (2) (*особова назва*): александръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинныи верига ва(та)манъ тагалъса (!) съ ротымпановы сыны за хотаръ (Сучава, 1423 *DIR«А»* 447).

ФОРМИ: *наз. одн. верига* (1423 *DIR«А»* 447); *дав. одн. веризи* (1423 *DIR«А»* 447).

ВЕРИЖАНЕ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а ещѣ приде пра(д) нами... па(н) петръ гуди(ч) и сы(н) его, ячко... и продали едно село, што е(ст) на мо(л)давѣ, на има верижане (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472).

ФОРМИ: *наз. верижане* (1453 *Cost.* II, 472); *знах. верижане* (1453 *Cost.* II, 472).

ВЕРИТИ *дієсл. недок.* (6) (кому) (*бути пересвідченим у правдивості чого, не сумніватися в чому*) вірити (4): а chrest'janip by jetu ne chotel veriti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); и воды(н)ски(и) ты(м) свѣтко(м) не хоте(л) верити (Вільна, 1495 *ВМЗД*);

(*мати довір'я до когось*) вірити (2): а веримы твое(и) мл(с)ти приятелю нашему ижъ тое нашео прыгоды и жалости боудешъ жаловати (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*).

ФОРМИ: *інф. верити, veriti* (1388 *ZPL* 103; 1495 *ВМЗД*); *теп. 1 ос. одн. вѣрю* (1475 *AS* I, 70); *1 ос. мн. веримы* 1 (1492—1493 *ПВФЧ*); *веры(м)* 1 (1492—1493 *ПВФЧ*); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. бы... вѣрили* (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще ВЕРОВАТИ.

*ВЕРИШЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): ть(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до насъ... дали и потвердили есми емоу его от(ни)ны дръгоеши... и веришещи (Сучава, 1452 *Cost.* II, 426).

ФОРМИ: *знах. веришещи* (1452 *Cost.* II, 426).

*ВЕРИШЧАКЪ *див. *ВЕРЕШЧАКЪ.*

ВЕРНЕ *див. ВЪРНѢ.*

ВЕРНІИ *див. ВЪРНЫИ.*

ВЕРНО *див. ВЪРНО.*

*ВЕРНОСТ *див. *ВЪРНОСТЬ.*

ВЕРНУТИ, ВЕРНУТЫ, ВЪРНОУТИ, ВЪРНОУТЬ *дієсл. док.* (23) 1. (що кому) (*віддати назад*) повернути (22):

порадившеса есмо с нашими кизми и паны с нашею вѣрною радою верноули есмо слоузъ нашему хомѣковн молодому на има сенкови его очыноу смордовъ (Луцьк, 1451 *ДГШХ*); мы петръ воевода... визнаваюмъ... оуже (!) тоты златни пинѣзи, котори есмы были дали на жолдъ оуруженому пану бартъшовы з боучача... оуружены панъ миханло з боучача, староста подолскон посполитою... намъ верноуль и заплатилъ исполною (Кам'янець, 1458 *Cost.* II, 814—815); И за тим ли пак оуоставши слоуга наш Козма и верноул тоты вышеписанних пинѣзи свѣтомуу монастырю от Бистрицю (Сучава, 1475 *ВД* I, 206); А ныни квантанци, што не въ его году, индикъ 5, іюнь 14, тыи квантанци за ся ему вернута (Вільна, 1499 *РЕА* III, 35).

2. (кого) (*змусити повернутися*) завернути (1): хота и ты(х) пословъ о(т) себе о(т)поустиль буде(т) и о(н) ихъ наза(д) може(т) к себе ве(р)нути (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

ФОРМИ: *інф. вернути, ве(р)нути* 5 (1457 *Cost.* II, 809; 1495 *РИБ* 621; 1496 *ПДВКА* 61; 1498 *АЛМ* 169); *вернута* 2 (1499 *РЕА* III, 35); *вѣрноути* 1 (1467 *СП* № 13); *вѣрноуць* 2 (XV ст. *ВС* 26. 33 зв.); *вернѣ(т)* 1 (XV ст. *ВС* 30); *перф. 3 ос. одн. ч. верноу(л), верноуль, верноул, вернѣ(л)* (1458 *Cost.* II, 815; XV ст. *ВС* 26 зв., 27; 1475 *ВД* I, 206); *1 ос. мн. верноули есмо* 1 (1451 *ДГШХ*); *есми... верноули* 1 (1468 *ВД* II, 306); *майб. 2 ос. одн. ве(р)нешъ* 1 (1484 *ЯМ*); *3 ос. одн. вѣрне(т)* (XV ст. *ВС* 36 зв.); *2 ос. мн. вернете* (1480—1481 *ВД* II, 370); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. абы... верноуль* (XV ст. *ВС* 32); *нак. сп. 2 ос. мн. верните* (1480—1484 *ВД* II, 370).

*Див. ще ВОРОТИТИ, ВОРОЧАТИ, *ВРАТИТИ, *ВРОТИТИ, ОБЕРНУТИ 3, ПОВЕРНОУТИ 1, 2, ПРИВЕРНУТИ 2, ОУВЕРНОУТИ, *ОУВЕРНОУТИ СѢ.*

ВЕРНОУТИ СѢ *дієсл. док.* (7) *вернутися, повернутися*: А protoz my... weleli iesmo izby sia wernuli pazad (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); емоу бы слободно... верноути съ до нас (Гирлов, 1499 *ВД* II, 421).

ФОРМИ: *інф. верноути съ* 2 (1499 *ВД* II, 421); *са... верноуць* 1 (XV ст. *ВС* 39); *перф. 3 ос. одн. ч. ся вѣрнуль* (1498 *ВД* II, 413; 1499 *ВД* II, 447); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. izby sia wernuli* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *дієприсл. перед. верноувшисъ* (1499 *ВД* II, 136).

*Див. ще ВЕРНУТИ 2, ПОВЕРНОУТИ 1, *ПОВЕРТАТИ, ПРИВЕРНУТИ 1, *ПРИВЕРНОУТИ СѢ, *ОУВЕРНОУТИ СѢ.*

ВЕРНУТЫ *див. ВЕРНУТИ.*

ВЕРНЫ *див. ВЪРНЫИ.*

ВЕРНЫИ *див. ВЪРНЫИ.*

ВЕРНѢИ *див. ВЪРНѢИ.*

ВЕРНАКОВЦЫ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Верняки: кн(А)зю Василью осталеА город Збараж, а к тому села: Янковцы... Вернаковцы (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. Вернаковцы* (1463 *AS* I, 54).

*ВЕРНѢТИ *див. ВЕРНУТИ.*

ВЕРОВАТИ *дієсл. недок.* (2) (кого, без додатка) вірити (кому): И елико нзрекѣт вашей милости от господства ми, а вы о всемъ вѣроунте их (Дольний Торг, 1475 *ВД* II, 336); и теперъ просимо такожъ отъ твоео милости, и абы еси намъ потвердилъ прысягою твоя милость, абыхмо могли веровати, аже еси намъ со всею правдою твоя милость (б. м. н., 1496 *ВД* II, 402).

ФОРМИ: *інф. веровати* (1496 *ВД* II, 402); *нак. сп. 2 ос. мн. вѣроунте* (1475 *ВД* II, 336).

Див. ще ВЕРИТИ.

1 ВЕРХИИ *див. ВЕРЬХНИИ.*

*ВЕРХОВИНА *ж.* (5) *верхня течія ріки*: А перешедши верховину Ровця, на другую сторону той верховины, за-

сталисмо пана Максима Тымковича, который повидиль, же одь той верховины на полудень у право грунтъ мой, а влево лись Мыховъ (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); И о(т) верховины ее Которая Владееть В дибстръ з обоу двоухъ Сторонъ тое рѣчки Каменици землю Деръжати Маеть (Придуки, 1459 P 171).

ФОРМИ: *род. одн. верховины, вѣрховины* 3 (1430 ГВКЛ 8; 1459 P 171); *верховныи* 1 (1430 ГВКЛ 8); *знах. одн. верховину* (1430 ГВКЛ 8).

*ВЕРХОВНИИ *див.* *ВЕРХОВНЫИ.

*ВЕРХОВНЫИ *прикм.* (35) (*титул кожного з-поміж 12 перших апостолів*) верховний: а коли (кото)рым господарь имъ порушитъ таковыи да естъ проклатъ... отъ свѣтыхъ н верховныхъ ВІ апостолъ (Сучава, 1403 RS 338); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... нашего дааніа... тако-вйи да естъ прокла(т)... о(т) ВІ стъ(х) вѣрховны(х) ап(с)ль (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: *род. мн. вѣрховныхъ, вѣрховныхъ, вѣрховныхъ, вѣрховны(х)* 13 (1429 Cost. I, 249; 1435 Cost. II, 682; 1438 DIR«А» 472; 1439 Cost. II, 32; 1443 ДГСПМН; 1448 Cost. II, 306; 1457 BD I, 5; 1497 BD II, 100; 1499 BD II, 149; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); *вѣрховни(х), вѣрховныхъ, вѣрховних, вѣрховнихъ, вѣрховнихъ, вѣрховни(х)* 13 (1435 Cost. II, 689; 1444 Cost. II, 208; 1479 BD I, 222; 1488 ДГСВМЩ; 1490 BD I, 421; 1492 BD I, 511; 1499 BD II, 163 і т. ін.); *верховныхъ, верховны(х), верховныхъ* 6 (1403 ДГАА; RS 338; 1407 Cost. I, 57; 1409 DIR«А» 437; 1411 Mih. Alb.; Cost. I, 95); *верховни(х)* 2 (1408 Cost. I, 61; 1489 BD I, 378); *вѣрховны(х)* 1 (1448 Cost. II, 366).

*ВЕРХОВЩИНА *ж.* (1) вид податі: Володимирскихъ капныхъ пенезей и верховщины а циншовыхъ литовижскихъ пѣтдесать копъ и чотыри копы и полтретадцать грошей (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 79).

ФОРМИ: *род. одн. верховщины* (1497—1498 АЛРГ 79).

*ВЕРХОВЫИ *ч.* (1) вершник, верховой: Въ Степани одь верхового а одь пѣшого не надобе, коли водою провадять (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *род. одн. верхового* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

*ВЕРХОВЫНА *див.* *ВЕРХОВИНА.

*ВЕРХОВЬ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Вєрхив: у Вєрхови вѣ Кунинѣ не надобе, а у Воложѣ мыто и промыто брать по старому (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц. одн. у Вєрхови* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ВЕРХОМЬ *присл.* (2) верхом, горою: а хотары тѣмъ селомъ що соутъ на быковомъ... на великоюу крѣницоу, а отъ великой крѣницы верхомъ на терновскоу польноу (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

*ВЕРХОУВЫПИСАНЫИ *прикм.* (3) вищевказаний, вищеназваний: а мнѣ тѣжъ кнАзю Михайлоу Васильевичоу Збаражскомуу ненадобъ того имѣнѣА верхоу выписаного, Городка... искати подъ дадиною моею кнАгинею Семеновоу Марьею (Вильна, 1482 AS I, 79); Я хвѣ(д)ка... дала есми моужоу своемоу... тыи имѣ(н)я... вѣрхоу выписаныи (Луцьк, 1490 ЗХП).

ФОРМИ: *род. одн. с. верхоу выписаного* (1482 AS I, 79); *знах. мн. с. вѣрхоу выписаныи* (1490 ЗХП).

Див. ще *ВЕРХОУОПИСАНЫИ, *ВЕРХУПИСАНЫИ, *ВЕРХУПИСАНИИ, *ВИШЕПИСАНЫИ, *ЗВЕРХУВЫПИСАНЫИ, *НАВЕРХПИСАНЫИ, *НАПРѢДЪВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВЕИВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВЕИПИСАНЫИ, *ПЕРВОВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВОИНАПИСАНЫИ, *ПЕРВОНАПИСАНЫИ, *ПЕРВОПИСАНЫИ, *ПЕРВЪИНАПИСАНЫИ, *ПЕРЕДЪПИСАНЫИ, *ПРЕДЪПИСАНЫИ, *ПРѢЖЕНАПИСАНЫИ, *СВЕРХАВЫПИСАНЫИ, *УВЕРХУВЫПИСАНЫИ.

*ВЕРХУИМЕНОВАНЫИ *прикм.* (5) (*стч. svrchujmenovaný*) вищеназваний, вищезгаданий: а дае(м) тому пре(д)-реченому пану гринку стреченовичу всА тая верхоу имено-

ваная мѣста оу трехъ со(т) копа(х) широки(х) грошен (Острог, 1437 P 136); А для твердостн... верхуименованыхъ речей и печать есми свою приложили к семоу листоу (Луцьк, 1474 AS I, 69).

ФОРМИ: *знах. одн. с. верхоу именованое* (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 P 156); *род. мн. верхуименованыхъ* (1474 AS I, 69); *знах. мн. с. верхоу именованая* 1 (1437 P 136); *оувѣрхуименованѣ* 1 (1446 P 152).

Див. ще *ВЕРХУМЕНОВАНЫИ, *ВЕРХЪМЕНЕННЫИ, *ВЕРЪХУПОМЕНЕННЫИ, *ПРВИМЪНЕННЫИ, *ПРОМЪНЕННЫИ.

*ВЕРХУМЕНОВАНЫИ *прикм.* (5) (*стч. svrchujmenovaný*) вищеназваний, вищезгаданий: И дали есмо тому предписаному пану Ивану Мукосѣвичу верхуменова(н)я мѣста вѣчно и непорушно (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); а даемъ тому предъписаному пану андрѣю волотовичю верхоу менованая мѣста вѣчно и непорушно (Київ, 1433 P 119); А дали есмо напередреченому Петру Ланевичу Кирдеевичу мылскому верхуменованые именѣя и села (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13).

ФОРМИ: *знах. мн. с. верхоу менованая* 2 (1433 P 119; 1446 АрхЮЗР I, 18); *верхуменованые* 1 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13); *верхуменова(н)я* 1 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); *верхоу менованнѣя* 1 (1445 АрхЮЗР I, 18).

Див. ще *ВЕРХУИМЕНОВАНЫИ, *ВЕРХЪМЕНЕННЫИ, *ВЕРЪХУПОМЕНЕННЫИ, *ПРВИМЪНЕННЫИ, *ПРОМЪНЕННЫИ.

*ВЕРХОУОПИСАНЫИ *прикм.* (1) вищеназваний, вищезгаданий: и мы емоу дали и записали за его верную службу тые села верхоу описаные (Київ, 1437 AS I, 34).

ФОРМИ: *знах. мн. с. верхоу описаные* (1437 AS I, 34).

Див. ще *ВЕРХОУВЫПИСАНЫИ, *ВЕРХУПИСАНЫИ, *ВЕРХУПИСАНИИ, *ВИШЕПИСАНЫИ, *ЗВЕРХУВЫПИСАНЫИ, *НАВЕРХПИСАНЫИ, *НАПРѢДЪВЫПИСАНИИ, *ПЕРВЕИВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВЕИПИСАНЫИ, *ПЕРВОВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВОИНАПИСАНЫИ, *ПЕРВОНАПИСАНЫИ, *ПЕРВОПИСАНЫИ, *ПЕРВЪИНАПИСАНЫИ, *ПЕРЕДЪПИСАНЫИ, *ПРЕДЪПИСАНЫИ, *ПРѢЖЕНАПИСАНЫИ, *СВЕРХАВЫПИСАНЫИ, *УВЕРХУВЫПИСАНЫИ.

*ВЕРХУПИСАНЫИ *прикм.* (16) (*стч. svrchupsaný*) вищезначений, вищезгаданий: А тые верхоу писаные мѣсца придадь есми... к дольсзкой цркви вѣчно и непорушно (Перевали, 1440 P 142); а мой(м) пна ва(н)ковы(м) дѣтемъ ани мой(м) ближи(м) оу тую дѣлницу оу пноу оле(х)новоу што ве(р)хоу писаноую не надобъ вѣступоватисе (Львѣв, 1478 ЗРМ); А для льпшое справедливости и потверженья сего моего листу просиль есми ихъ милостей верхуписаныхъ на свидство (Вильна, 1499 АСД VI, 3); маеть настоятель того монастыра Светое Пречыстое въ Пустынцѣ... тую землю верхоу писанную, какъ здавна было, по тому завѣдати (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4).

ФОРМИ: *дав. одн. с. верхоуписаномоу* (1499 AS I, 118); *знах. одн. с. верхоу писаное* 1 (1445 АрхЮЗР I, 17); *увѣрхуписаное* 1 (1452 АрхЮЗР 8/IV, 61); *знах. одн. ж. верхоу писанную* 1 (бл. 1500 АСД II, № 4); *ве(р)хоу писаноую* 1 (1478 ЗРМ); *оувѣрхуписаную* 1 (1443 P 145); *наз. мн. с. верхуписаныи* 1 (1489 AS I, 89); *верхоу писаныи* 1 (1499 AS I, 118); *род. мн. верхоу писаныхъ, верхуписаныхъ* (1489 AS I, 89; 1491 AS I, 95; 1494 AS I, 102); *знах. мн. ж. верхоу писаныи* 1 (1490 AS I, 92); *верхуписаныхъ* 1 (1499 АСД VI, 3); *знах. мн. с. верхоу писаные* 1 (1440 P 142); *верхоу писаная* 1 (1492 АЛМ 31).

Див. ще *ВЕРХОУВЫПИСАНЫИ, *ВЕРХОУОПИСАНЫИ, *ВЕРХУПИСАНИИ, *ВИШЕПИСАНЫИ, *ЗВЕРХУВЫПИСАНЫИ, *НАВЕРХПИСАНЫИ, *НАПРѢДЪВЫПИСАНИИ, *ПЕРВЕИВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВЕИПИСАНЫИ, *ПЕРВОВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВОИНАПИСАНЫИ.

***ПЕРВОНАПИСАНИИ, *ПЕРВОПИСАНИИ, *ПЕРВЪИ-НАПИСАНИИ, *ПЕРЕДЪПИСАНИИ, *ПРЕДЪПИСАНИИ, ПРЪЖЕНАПИСАНИИ, *СВЕРХАВЫПИСАНИИ, *УВЕРХУВЫПИСАНИИ.**

***ВЕРХУПСАНІИ** *прикм.* (1) (*стн.* svrchupsaný) вищезначений, вищезгаданий: а мы боАре... яко истци и рукоимъ слобуемы... и(ж) на(ш) господа(р) александръ воевода... а по не(м) будущей имбю(т) по(л)нити и мы слугы ихъ ве(р)ху псаніи оу се(м) листи (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142—143).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. ве(р)ху псаніи* (1421 *Cost.* I, 143). *Див. ще* ***ВЕРХУВЫПИСАНИИ, *ВЕРХУОУПИСАНИИ, *ВЕРХУПИСАНИИ, ВЫШЕПИСАНИИ, *ЗВЕРХУВЫПИСАНИИ, *НАВЕРХПИСАНИИ, *НАПРЪДЪВЫПИСАНИИ, *ПЕРВЕИВЫПИСАНИИ, *ПЕРВЕИПИСАНИИ, *ПЕРВОВЫПИСАНИИ, *ПЕРВОИНАПИСАНИИ, *ПЕРВОНАПИСАНИИ, *ПЕРВОПИСАНИИ, *ПЕРВЪИНАПИСАНИИ, *ПЕРЕДЪПИСАНИИ, *ПРЕДЪПИСАНИИ, ПРЪЖЕНАПИСАНИИ, *СВЕРХАВЫПИСАНИИ, *УВЕРХУВЫПИСАНИИ.**

***WERCHUSZICZA** *ж.* (2) (*назва річки у Подільській землі*): A tako dajemo i dalezmo itemu thuiu naszu didinu na imie Jermolinczi na riczi Werchusziczi v Smothriczkowi wolosthi (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3).

ФОРМИ: *місц. одн. на Werchusziczi* 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3); *па Werchuszicze* 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3).

ВЕРХЪ¹ *ч.* (117) 1. (*найвища частина чого*) верх, (*гори*) вершина, верхів'я (29): у k tomuž prydali iesmo swinnuiu i Ostruiu Rudu, a z druhoiey storony tych setyszcz ro Rudu Swiatec... do werchu Zbornych Mohyt (Ужів, 1420 *AS* I, 25); Темже видевше его правою и верною слоужбо (!) до нас, дали емоу и потвърдили емоу его отнина села его... и половина долгои польна, и на врѣх дѣла роункоушороул (Сучава, 1458 *BD* I, 19); а хотаръ вишчеписани... и долоу лопатна (!) до оустри лопатни... на врѣх дѣла... та врѣхомъ дѣла о исписили его на ротоу (б. м. н., 1500 *SD* 7).

2. (*річки*) верхів'я (88): А тернаву рѣку имивши с убою стороною оли же до верха рѣки тоѣ и полѣ всѣ што суть по рѣцѣ тои (Бохур, 1377 *P* 24); а Ако сѣ замѣнившѣ сѣлы тогда панъ данило иналѣ сѣ оубивати... оу пысковича дворище што наверхъ любшъ на гугнинь (Зудечів, 1411 *P* 79); А хотаръ тои пасици: поченши из долоу гдѣ оупад(а)еть Моловатецъ оу Вышнинець, та гори Вишнинець до верха, и полъни по (!) верха Вишнинеца вѣси до хотарѣ кивгинеца (Сучава, 1470 *BD* I, 148); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прѣидоша прѣ(д) нами... наши слоуги... и продали свою правою о(т)ниною, о(т) своего правого оурика... що на верхъ потока тельжинова (Сучава, 1500 *Cost.* S. 233—234).

ФОРМИ: *наз. зам. род. до (от) верхъ потока* 14 (1403 *RS* 338; 1420 *Cost.* I, 135; 1437 *Cost.* I, 541; 1446 *ПГСМПР*; 1479 *BD* I, 228; 1490 *BD* I, 398; 1491 *BD* I, 467, 473; *Cost.* S. 156; 1493 *BD* II, 27); *до врѣх* 1 (1500 *SD* 7); *род. одн. верха, врѣха* 20 (1377 *P* 24; 1393 *Cost.* I, 13; 1409 *Cost.* I, 65; 1429 *Cost.* I, 248; 1434 *Cost.* I, 386; 1458 *BD* I, 19; 1470 *BD* I, 148; 1473 *ШКН* 164; 1483 *BD* I, 272; 1499 *BD* II, 154 і т. ін.); *werchu* 1 (1420 *AS* I, 25); *зам. знах. по верха Вишнинеца* 1 (1470 *BD* I, 148); *знах. одн. верхъ, верхъ, верх, врѣх, verch* 73 (1411 *P* 79; 1420 *Cost.* I, 135; 1434 *Cost.* I, 398; 1446 *ПГСМПР*; 1455 *Cost.* II, 544; 1463 *BD* I, 73; 1475 *BD* I, 203; 1487 *BD* I, 295; 1492 *BD* I, 510; 1495 *BD* II, 78; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *врѣхъ* 2 (1435 *Cost.* I, 403; 1445 *Cost.* II, 231); *врѣхъ* 1 (1500 *SD* 7); *верхо* 1 (1428 *Cost.* I, 209); *! верхоу* 1 (1458 *Mih.* Doc. 122); *ор. одн. врѣхомъ* (1500 *SD* 7); *род. мн. верховъ* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ВЕРХЪ² *прийм.* (4) (*з род.*) (*виражає просторові відношення — вказує на напрям дії*) поверх, вище: Мы великий князь витовтъ дали есмо сюю нашу грамоту бедриху

што держить о(т) насъ двѣ селищи одно сволочигачи а другое верхъ болванца оу смотришкон волостн (Турейськ, 1429 *P* 112); а што матка н(а)ша держит отчину н(а)шу и села Манев, и другой старый Манев, Тараж... а верхъ попова ставу селищо... то все брату н(а)шому Солтану после матки н(а)шое живота (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); И повела нас пани ВасилеваА верхъ речки Бродное поушою, ловы своими ажъ къ селу коу Всемероу и къ боАром (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

Див. ще **ПОВЕРХЪ.**

***ВЕРХЪМЕНЕНЫИ** *прикм.* (1) вищезгаданий, вищезначений: мы великий кизъ швитригаило... чинимъ знаменито... иже видивъ и знаменавъ службу нашего вѣрного слуги пана есиѣа чусы... даемъ и записуемъ пану чуси имѣнья оу луцкомъ повѣте басово... со всеми пошлинами какъ тая всѣ верхъ мененая имѣнья сама в собѣ... маеть (Луцьк, 1434 *P* 128).

ФОРМИ: *наз. мн. с. верхъ мененая* (1434 *P* 128).

Див. ще ***ВЕРХУИМЕНОВАНЫИ, *ВЕРХУМЕНОВАНЫИ, *ВЕРХУПОМЕНЕНЫИ, *ПРВИМЪНЕННЫИ, *ПРОМЪНЕННЫИ.**

ВЕРШНАКОВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А на то были свѣдци, добрии панове: панъ Котлинский воевода ильвѣвский... панъ Ивашко Вершнаковичъ, панъ Глѣбъ соу(д)ечъ (Львів, 1421 *P* 92).

ФОРМИ: *наз. одн. Вершнаковичъ* (1421 *P* 92).

ВЕРЪБСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А писалъ листъ пупъ Левко Верѣбский (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628).

ФОРМИ: *наз. одн. Верѣбский* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628).

***ВЕРЪНУТИ СЯ** *див.* **ВЕРНОУТИ СЪ.**

***ВЕРЪНИ** *див.* **ВЪРНЫИ.**

***ВЕРЪХОВИНА** *див.* ***ВЕРХОВИНА.**

***ВЕРЪХУПОМЕНЕНЫИ** *прикм.* (1): вищезгаданий, вищезначений: И просил есми их милости верху помененых п(а)нов, штобы печати свое к сему моему листу прывесли (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. верху помененых* (1475 *AS* I, 72).

Див. ще ***ВЕРХУИМЕНОВАНЫИ, *ВЕРХУМЕНОВАНЫИ, *ВЕРХЪМЕНЕНЫИ, *ПРВИМЪНЕННЫИ, *ПРОМЪНЕННЫИ.**

***ВЕРЪХЪ** *див.* **ВЕРХЪ**¹.

***ВЕРЫГОДНЫЙ** *прикм.* (1) (*стн.* wiarogodny) гідний довір'я: Пры томъ были люди зацные... И при многихъ людей веры годныхъ светковъ (Луцьк, 1389 *PEA* I, 28).

ФОРМИ: *род. мн. веры годныхъ* (1389 *PEA* I, 28).

ВЕРХНИИ *прикм.* (2) верхній, горішній: а и еше даль есмь ему ловища оуюноваА ото избыщного перевоза поперекъ вольшины верхнии конецъ объѣздомъ (Казимир, п. 1349 *P* 3—4); а хотаръ зубревцемъ из долоу... та на верхни (!) конецъ полѣнь скоумповы(х) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 280).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. верхнии* (п. 1349 *P* 4); *знах. одн. ч. і верхни* (1429 *Cost.* I, 280).

Див. ще **ИВАЧЕВ ВЕРХНИИ.**

ВЕС *див.* **ВЕСЬ**¹.

***ВЕСЕЛИТИ** *дієсл. док.* (1) (кого) звеселити: И богъ ви весели, амин (Дольний Торг, 1475 *BD* II, 336).

ФОРМИ: *нак. сп. 3 ос. одн. весели* (1475 *BD* II, 336).

Див. ще ***ВЕСЕЛИТИ СЯ.**

***ВЕСЕЛИТИ СЯ** *дієсл. недок.* (1) радуватися: И тѣжъ како велико веселиласА естъ рада кроле(в)ства, коли черес (!) посрѣдокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи тадынки нашоу оусхотѣль вѣдати волю (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ж. веселиласА естъ* (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще ***ВЕСЕЛИТИ.**

ВЕСНА ч. (1) (*особова назва*): Поручили(с)... кна(з)... за гридка за костантинови(ч)... кна(з) михайло евнуте-ви(ч)... Федоръ весна (б. м. н., бл. 1392 P 46—47).

ФОРМИ: *наз. одн. весна* (бл. 1392 P 47).

***ВЕСНИНА** ж. (1) (*збіжжя, посіяне весною*) ярина: Я пань микоула дѣди(ч) до(л)зскии и персва(л)скии... што(ж) есми сороужи(л) цркъвь стго никола на старо(м) манастыри оу дольскоу н придалъ есми своего имѣнья дольска десѣтиноу озимины и веснины десѣтоую копоу (Переваля, 1440 P 142).

ФОРМИ: *род. одн. веснины* (1440 P 142).

***ВЕСТИ** сѧ *дієсл. недок.* (2) ◊ *вестиса* к и грѣ (1) пристулати до грн, почилати грати: О косторе(х) што(ж) частокро(т) находѧ(т) на пьяны(и) люд(и) ведоу(т)сѧ к и грѣ а беруць пенѧзи на заклады алюбю негдѣ на очиноу (XV ст. *BC* 27 зв.); *вестиса* подлоуг права (1) керуватися правом: есть болей пановъ штожъ имеютъ права немецкая оу свои(х) селехъ о(т) на(с) позычены, алюбю о(т) наши(х) пре(д)ковъ а оні о(т)поуцають немецкое право, а ведоутсѧ подлоугъ пол(л)скаго права (XV ст. *BC* 26).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. ведоутсѧ* I (XV ст. *BC* 26); *ведоу(т)сѧ* I (XV ст. *BC* 27 зв.).

ВЕСТЬ¹ *дієсл. недок.* (7) (*доставляти кого куди*) при-водити (4): мы право чинимъ коли(ж) которымъ све(т)комъ боуде(т) вырочена (1) клѧтва тогды то(т) которымъ све(т)кы веде(т) без(з) оуразоу жалобы своя имеетъ моць иньшій све(т)кы именовать и вестъ (XV ст. *BC* 19 зв.);

вести на соудъ (2), на соудъ вести (1) позивати: о дете(х) которы(и) не имаю(т) ле(т) розоумоу своего а ведоуть и(х) на соу(д) а о(т)поведаніе дедичны(х) (XV ст. *BC* 33); а оу ты(х) двоу годе(х) не оупомінають ані на соу(д) ведоу(т) (XV ст. *BC* 28 зв.).

ФОРМИ: *інф. вестъ* (XV ст. *BC* 19 зв.); *теп. 3 ос. одн. веде(т)* 2 (XV ст. *BC* 18 зв., 19 зв.); *ведъ* 1 (XV ст. *BC* 20); *3 ос. мн. ведоуть* 2 (XV ст. *BC* 8, 33); *ведоу(т)* 1 (XV ст. *BC* 28 зв.).

Див. ще ПОВЕСТИ.

***ВЕСТЬ**² *див. *ВѢСТЬ.*

ВЕСЬ¹, **ВЕСЬ**, **ВЕС** *займ.* (4315) 1. *весь* (4293): Тыє вси села, отъ насъ ку церкви Божой приданые, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климента... и вси наступ-ники его (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); тогды они при-шедши вшитки и своимъ племенемъ оуздали пану вѧтславу со всѣми объѣзды того дворища (Львів, 1370 P 18); Але то што жь коли вси бодре и землѧне будутъ городъ твер-дити тогды тии люди тако же имѣють твердити городъ смот-ричь (Смотрич, 1375 P 20); а про то та пани хонька... и своемъ со всѣмъ племенемъ оуздала есть тотъ мунастырь калениковъ иванови губць... со всѣмъ объѣздомъ и со всѣми границами (Перемишль, 1378 P 26); а тия села дадоше... и с полемъ и съ лѣсомъ н съ водою и съ всѣмъ прижитко(м) (Сіет, 1404 *ГМ*); имаемы ему служити и помагати на усъхъ (!) его неприѧтели (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); вол-ин во всихъ тыхъ имѣньяхъ кому о(т)дати и продати и про-менити панъ андрѣи волотовичъ и его бѣлижнии по немъ будущни (Київ, 1433 P 119); а мои мѣли отецъ и мы такожде шобхми не могли молвити... <передъ> оусѣмъ землѣномъ и передъ оусею полскою радою (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305—306); При чомъ всюю Его Самого жону дети И напо-томъ Боудоучіе Исча(д)ки Его При томъ всю(м)ъ zostавоую И мѣти хочоу Какъ Продъкове Его заживали што бы И оунъ тоє о(т)чи(з)ни И дидизни Своє заживали И по не(м)ъ Сча(д)ки Его (Прилуки, 1459 P 172); продали есми имѣнье ... с полми, з доубровами, исъ сеножатми... и зъ иньшими со всѣ (!) достатки, што к тому имѣнью прислоухаетъ (Кре-менець, 1467 *AS* I, 63); и ихъ мѣил(о)устъ промежи нами такъ наши: штожъ я кназь Михайло Васильевичъ постоу-пилъ есми дадиной своей... имѣнье на има Городокъ со всѣми тыми приселки, што здавна къ Городоку прислоу-

шають, со всѣми пожитки (Вільна, 1482 *AS* I, 79); будутъ воны тоє село... держати... и зъ даню грошовою и медовою и со всеми доходы и вжитки и со всѣмъ потому шо здавна къ тому селу вышей писаному Осекрову прислухаетъ (Троки, 1498 *ГВКОО*); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... всѣ(м), кто нанъ оузры(т)... оже дали... есмы... стмоу монастыроу... едно озеро (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

2. *всякий* (5): слюби(ли) есмы нашему милому приятелю стефану воеводѣ... о(т) всего нагабанья и о(т) всѣхъ кривдъ и о(т) всего насилства... боронити (Ланчиця, 1433 P 124—125); а далѣи хочемъ и слюбуемъ вшитки записы пре(д)-речены(х) пре(д)ковъ наши(х)... без(з) зрады и безъ всеи хитро(с)ти, держати и тримати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734—735); а им да ест слободно засъ до оугоръ поехати съ оусим их товаром, без никоторой забавъ и пагоубъ (Сучава, 1475 *BD* II, 329).

3. (*з прийм. без*) жодний (3): Порозоумети можете в той мѣре какъ много правды тыи то мистровы листы в собѣ мѣли а особне с первьши(х) наши(х) листо(в) которыми(ж) оузъявили есмо ва(м) кроле(в)ства нашего рады жадане чистое... которое к ва(м) яко братья а приятеле(м) свои(м) мають безо всеє распачи приязнь чистую (Брест Куяв-ський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Але яко оузрѧт сес нашъ листь, так тым часом шоби до нас съ оусим пришли, без оусего страхоу и без оусего оусъмнѧния (Сучава, 1468 *BD* II, 306);

зо всимъ на все (4) зовсім, назавжди: Продад есми зо всимъ на все как есми самъ держал (Володимир, 1475 *AS* I, 72); продали есмо его Милости дворец наш... которыйже дворец и земли выслоужил отецъ мой... зъ зем-лями своими и со всим на все, как сѧ в себе мают (Друцьк, 1492 *AS* III, 23);

на всѣхъ мѣстехъ (3) *див. МѢСТО*¹; надъ то надо все (1), над томъ, над оусѣмъ (1) *див. ТОГЪ*; отъ оусего сердца (4) *див. *СЕРДЦЕ*; съ оусим сердцемъ (1) *див. *СЕРДЦЕ*.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. весь, весь, вес, ве(с)* 53 (1393 *Cost.* I, 13; 1400 *Cost.* I, 27; 1411 *Cost.* I, 84; 1424 *Cost.* I, 162; 1438 *DBAc* 27; 1453 *Cost.* II, 445; 1475 *BD* I, 206; 1490 *ДГСХМ*; 1500 *SD* 7 і т. ін.); *оуве(с), уве(с)* 4 (1449 *Cost.* II, 378; 1453 *Cost.* II, 462; 1454 *Cost.* II, 501; 1463 *Cost.* S. 45); *1 оусе* 1 (1455 *Cost.* II, 531); *род. одн. ч., с. оусего, оусе(р), усего* 50 (1403 *RS* 338; 1434 *Cost.* II, 669; 1447 *Cost.* II, 281; 1456 *Cost.* II, 788; 1472 *Cost.* S. 88; 1487 *BD* I, 297; 1490 *BD* I, 386; 1499 *BD* II, 130; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *всего, всего, всѣго* 19 (1361 *AGZ* 6; 1433 P 125; 1435 P 132; 1460 *BD* I, 41; 1462 *BD* II, 285; 1470 *BD* II, 309; 1483 *BD* I, 275; 1495 *АЛМ* 84; XV ст. *СГ* 64; 1496 *ВМКФС* і т. ін.); *всѣго* 1 (1394 P 54); *всѣга* 1 (1475 *BD* II, 336); *вшего* 1 (1388 P 39); *зам. місц. одн. на томъ хотаръ оусего, што бы осадилъ себѣ десѧть селъ* 1 (1429 *Cost.* I, 269); *дав. одн. ч., с. всему, всемоу, вѣсему, всемоу, всемоу, всемоу, всемоу, вѣсем(оу), вѣсем(у)* 670 (1322 *АрхЮЗР* 1/IV, 3; 1409 *Cost.* I, 65; 1424 *Cost.* I, 162; 1433 P 121; 1448 *Cost.* II, 325; 1466 *BD* I, 113; 1476 *BD* I, 209; 1488 *BD* I, 318; 1490 *BD* I, 384; 1500 *SD* 7 і т. ін.); *оусему, оусемоу* 46 (1418 *Cost.* I, 127; 1428 *Cost.* I, 228; 1447 *Cost.* II, 274; 1460 *Cost.* I, 41; 1465 *BD* I, 88; 1468 *BD* I, 130; 1470 *BD* I, 148; 1473 *BD* I, 182; 1474 *РГС* і т. ін.); *вѣсѣмоу, вѣсѣму* 4 (1429 *Cost.* I, 249; 1448 *Cost.* II, 738; 1457 *BD* I, 5; II, 258); *вѣсѣмоу* 1 (1490 *DC* 149); *вѣсемоу* 1 (1436 *ВМ* 34); *1 вѣсе* 1 (1429 *ДГОБК*); *знах. одн. ч. оувес, увес, оуве(с), уве(с)* 10 (1322 *АрхЮЗР* 1/IV, 2; 1448 *Cost.* II, 365; 1452 *Cost.* II, 422; 1456 *Cost.* II, 582; 1457 *BD* II, 257; 1461 *BD* I, 45; 1463 *Cost.* S. 45; 1467 *Mih. Doc.* 125; 1474 *РГС*; 1490 *BD* I, 420); *вес, ве(с)* 8 (1429 P 114; 1448 *DIR«A»* 491; 1452 *DIR«A»* 500; *Cost.* II, 422; 1453 *Cost.* II, 445; 1460 *BD* I, 41; 1470 *BD* II, 309; 1472 *DIR«A»* 528); *ор. одн. ч., с. всѣмъ, вѣсѣмъ, вѣсѣ(м), вѣсѣмъ, вѣсѣмъ,*

всѣмь, всѣмь, всѣ(м) 245 (1359 P 10; 1375 P 20; 1393 P 51; 1404 ГМ; 1415 Cost. I, 116; 1424 Cost. I, 162; 1434 DIR«A» 464; 1445 P 148; 1460 BD I, 41; 1472 BD I, 170; 1499 BD II, 140 i т. ин.); **всемь, вѣсемь, вѣсе(м), вѣсемь, всем, вѣсем, вѣсе(м)** 187 (1414 DIR«A» 441; 1420 Cost. I, 135; 1432 ДГВІН; 1445 Cost. II, 726; 1453 Cost. II, 466; 1459 Cost. S. 22; 1465 ДГСОС; 1479 ВАМ 61; 1487 BD I, 291; 1500 BD II, 173 i т. ин.); **всімь, вси(м), всим** 65 (1388 P 39; 1395 GL 166; 1407 P 72; 1433 P 118; 1442 Cost. II, 716; 1451 ЗНТШ XI, 10; 1466 AS I, 62; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1478 ЗРМ; 1488 AS I, 242; 1490 ЗХП 136; 1500 АЛМ вып. 2, 58 i т. ин.); **оусимь, оусимь, оуси(м)** 52 (1400 Cost. I, 26; 1409 Cost. I, 69; 1425 Cost. I, 168; 1434 Cost. I, 386; 1443 Cost. II, 131; 1457 Cost. II, 809; 1470 BD I, 150; 1475 BD I, 203; 1490 DC 148 i т. ин.); **устьмь, оустьмь, оусть(м)** 32 (1392 Cost. I, 7; 1407 Cost. I, 56; 1411 Cost. I, 84; 1414 P 85; 1421 P 94; 1432 Cost. I, 327; 1434 ДГСММ; 1436 Cost. I, 450; 1448 Cost. II, 306; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102 i т. ин.); **оусымь, оусым, оусы(м)** 8 (1457 УКР 4; 1462 BD I, 65; 1464 BD I, 85; 1465 GL 176; DIR«A» 518; 1466 BD I, 106; 1467 BD I, 123); **оусемь, оусемь, оусем 7** (1400 DIR«A» 433; Cost. I, 36, 37; 1443 Cost. II, 126; 1460 Cost. S. 41); **wszim 1** (1407 АрхЮЗР 8/I, 3); **всы(м) 1** (1444 DIR«A» 481); **зам. род. о(т) вси(м) 1** (1453 Cost. II, 492); **міц. одн. ч., с. во (на, вь) всемь, все(м), всемь, всем, вѣсемь 24** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1386 P 30; 1415 P 87; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1451 P 156; 1454 Cost. II, 517; 1475 AS I, 72; 1487 АМЛ; 1488 РИБ 222; 1499 BD II, 442 i т. ин.); **на (при, о) вѣмь, вѣм 5** (1394 P 54; 1448 Cost. II, 737; 1457 BD II, 257; 1460 BD II, 269); **на (о) оусемь, оусем 3** (1463 BD II, 295; 1466 BD I, 95; 1472 DIR«A» 530); **во (при) всюмь 2** (1459 P 172; 1498 АрхЮЗР 1/IV, 3); **на (о) усимь, оуси(м) 2** (1449 Cost. II, 391; 1456 ПМВП); **во всюмь 1** (1395 Cost. II, 612); **наз. одн. с. все, все, все 177** (1395 Cost. II, 612; 1415 Cost. I, 116; 1428 Cost. I, 218; 1442 Cost. II, 93; 1451 Cost. II, 403; 1467 BD I, 117; 1475 BD I, 203; 1487 BD I, 310; 1499 BD II, 167 i т. ин.); **оусе, усе 28** (1436 Cost. I, 455; 1443 Cost. II, 131; 1452 Cost. II, 432; 1456 DBAc 46; 1462 BD I, 63; 1465 BD I, 88; 1468 BD I, 130; 1474 РГС; 1499 BD II, 154 i т. ин.); **вьсь 4** (1429 Cost. I, 249; 1443 ДГСПМН; 1448 ДГПР; 1474 РГС); **! выса 1** (1441 DBAc 35); **! вь 1** (1447 Cost. II, 289); **! свѣ 1** (1457 BD II, 257); **! вѣке 1** (1500 Cost. S. 230); **знах. одн. с. оусе, оусе, use, усе, усе 72** (1393 Cost. II, 607; 1403 ДГМ; 1411 Mih. Alb.; 1421 Cost. I, 142; 1446 DIR«A» 485; 1460 BD I, 41; 1475 BD II, 329; 1481 BD I, 248; 1490 BD I, 436; 1495 BD II, 40; 1499 BD 147 i т. ин.); **все, все, все, vse 65** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1361 АГЗ 6; 1377 P 24; 1392 P 46; 1400 Cost. II, 619; 1415 Cost. I, 122; 1430 ГВКЛ 7; 1448 Cost. II, 314; 1456 ПМВП; 1463 BD II, 295; 1472 ДГСВМ; 1483 ВОРСР 178; 1499 BD II, 147 i т. ин.); **вьсь 1** (1435 Cost. II, 692); **wsie 1** (1433 ЗНТШ LXXVI, 139); **наз. одн. ж. всѣ, вся, вѣсь 6** (1392—1393 РФВ 170; 1433 ЗНТШ LXXVI, 140; P 123; 1445 P 150; Cost. II, 725; 1481 ГПМ); **оусѣ, usja 4** (1435 Cost. II, 689; 1443 P 145; 1492 BD I, 497; Cost. S. 162); **оусь, усъ 2** (1435 Cost. II, 687; 1453 Cost. II, 445); **род. одн. ж. вѣсѣ, вѣсѣ, всея, всея, вѣсѣ, вѣсѣ, всея, всея, всея 22** (1392—1393 РФВ 170; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1455 Cost. II, 564; 1460 DIR«A» 515; 1465 DIR«A» 518; 1470 BD I, 150; 1472 ДГСВМ; 1481 BD I, 256; 1482 BD I, 263; 1488 BD I, 347; 1495 Cost. II, 612 i т. ин.); **оусей, оусей, усей 13** (1393 Cost. II, 607; 1408 Cost. II, 633; 1434 Cost. II, 670; 1435 Cost. II, 679; 1455 Cost. II, 769; 1456 Cost. II, 791; ПМВП; 1460 BD II, 276); **вьсеж 6** (1455 Cost. II, 531; 1458 BD I, 6; 1462 BD I, 70; 1476 BD I, 211, 215, 216); **всей, всеи, всеи 6** (1404 P 70; 1448 Cost. II, 735; 1464—1496 Gh. S. 6; 1479 DC 11; XV ст. ВС 34; 1481 КЛ); **всее, всея 4** (1447—1492 ЛКБВ; 1470 AS I, 67; 2-а пол. XV ст. СО; 1487 ВОРСР 178); **вьсеж 2** (1455 Cost. II, 525; 1457 BD I, 4); **оусѣ 1** (1473 BD I, 181); **всѣ**

1 (1482 AS I, 80); **! о(т) вѣсе** торговлю 1 (1448 Cost. II, 741); **дав. одн. ж. оусей, усей 6** (1401 RIR; 1435 Cost. II, 679, 687; 1449 Cost. II, 742; 1452 Cost. II, 799; 1458 BD II, 261); **вьсей 1** (1499 BD II, 448); **wsej 1** (1388 ZPL 103); **вше 1** (1404 P 70); **знах. одн. ж. всю 6** (1433 P 124; 1447—1492 ЛКНКВ; 1457 Cost. II, 810; XV ст. ВС 13 зв., 16 зв.; 1489 АМВ); **оусю 3** (1468 BD II, 305; 1478 ЗРМ); **ор. одн. ж. всею, всею, всею, вѣсеж 45** (1386 P 30; 1392—1393 РФВ 170; 1415 Cost. I, 116; 1433 ЗНТШ LXXVI, 142; 1442 Cost. II, 716; 1449 Cost. II, 742; 1459 P 171; 1472 BD I, 169; 1485 BD II, 371; 1499 BD II, 420 i т. ин.); **оусею, усеею 32** (1388 P 37; 1435 Cost. II, 682; 1443 Cost. II, 126; 1449 Cost. II, 746; 1458 BD II, 261; 1462 BD II, 288; 1481 BD I, 258; 1490 ДГСХМ; 1492 Cost. S. 161; 1499 BD II, 420 i т. ин.); **оусѣ 10** (1486 DC 143; 1487 BD I, 310, 312; 1488 BD I, 342, 355; 1489 BD I, 377; 1490 BD I, 419; 1491 BD I, 452; 1492 BD I, 510; 1499 BD II, 162); **вьсея, вѣсѣ, всея 6** (1444 Cost. II, 207; 1445 Cost. II, 236; 1488 ДГСВМШ; 1499 BD II, 147, 154, 420); **вьстю 1** (1436 Cost. II, 698); **вьсѣ 1** (1448 Cost. II, 365); **оусѣ 1** (1491 BD I, 472); **всю 1** (1490 DC 146); **всей 1** (1448 Cost. II, 305); **міц. одн. ж. во (вь, по) всеи, вѣсеи, все(и) 8** (1411 Cost. II, 638; 1436 Cost. II, 698; 1437 Cost. II, 709; 1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 759; 1458 BD II, 261; 1495 ВК); **усей 2** (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1472 ДГСВМ); **всюи 1** (1459 P 171); **! все** (1453 ПГОВ); **наз. мн. оуси 19** (1436 Cost. II, 701; 1448 Cost. II, 353; 1453 DIR«A» 503; Cost. II, 461; 1467 BD II, 297; 1469 BD I, 138; 1478 AS I, 76; 1487 BD I, 310; 1490 BD I, 420; 1495 BD II, 63 i т. ин.); **вси, вѣси 14** (1393 P 49; 1429 Cost. I, 248; 1433 ЗНТШ LXXVI, 140; 1437 Cost. I, 541; 1446 P 154; бл. 1471 ЛКЗ 92, 92 зв.; 1487 BD I, 310; 1493 ПОСВВ; XV ст. ВС 26 зв.; 1496 ОПСВВ); **оусы 1** (1456 ЭСФ); **все 1** (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); **всѣ 1** (1448 Cost. II, 738); **наз. мн. ч. оуси, усѣ 53** (1404 Cost. II, 625; 1421 Cost. I, 142; 1433 Cost. II, 651; 1443 Cost. II, 128; 1459 DIR«A» 514; 1473 BD I, 187; 1485 BD II, 371; 1495 BD II, 57; 1500 BD II, 175 i т. ин.); **вси, вѣси 28** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1375 P 20; 1433 Cost. II, 651; 1467 Cost. S. 69; 1470 AS I, 65; 1476 BD I, 209; 1481 BD II, 365; 1495 АЛМ 88; 1499 ВФ i т. ин.); **все 5** (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.; XIV—XV ст. ОБРН 112); **оусы, usy 3** (1465 GL 176; DIR«A» 518; 1472 BD I, 172); **вьсѣ 1** (1456 DIR«A» 511); **оусъ 1** (1497 BD II, 99); **! нши 1** (1488 Cost. II, 737); **всѣ(и) 1** (бл. 1471 ЛКЗ 91); **ж. вѣси, всн 2** (1470 BD I, 148; XV ст. ВС 22); **оусы 1** (1467 BD II, 298); **всее 1** (1498 BD II, 410); **зам. род. о(т) оуси** крѣча(х) 3 (1455 Cost. II, 772; 1458 DIR«A» 513); **с. вѣси, вси, всѣ 7** (1388 ZPL 105; 1489 AS I, 89; XV ст. ВС 10, 12; 1499 BD II, 425); **вьсь, вѣсь 3** (1429 Cost. I, 269; 1446 Cost. II, 251; 1476 BD I, 217); **всѣ, wsia 3** (1433 ЗНТШ LXXVI, 141; XV ст. ВС 5 зв.; 1434 P 128); **все 1** (XV ст. ВС 9 зв.); **род. мн. оусихъ, оуси(х), оусих, усѣ(х) 297** (1400 Cost. I, 37; 1425 Cost. I, 169; 1432 ДГВІН; 1445 Cost. II, 729; 1452 Cost. II, 432; 1460 BD II, 270; 1475 BD I, 203; 1487 BD I, 292; 1494 BD II, 33; 1500 BD II, 175 i т. ин.); **всѣхъ, вѣсьхъ, вѣсьхъ, всѣхъ, вѣсьхъ, всѣ(х), вѣсь(х), вѣсѣхъ, вѣсѣхъ, всѣхъ, всѣхъ, вѣсь(х) 358** (1370 P 18; 1388 P 40; 1395 Cost. II, 612; 1409 P 74; 1424 Cost. I, 162; 1440 Cost. II, 66; 1446 Cost. II, 238; 1451 Cost. II, 400; 1467 BD I, 118; 1470 BD II, 310; 1488 ДГСПМ; 1500 BD II, 175 i т. ин.); **оусѣхъ, усѣхъ, оусѣхо, оусѣ(х) 37** (1388 SL 678; 1392 Cost. I, 8; 1403 RS 338; 1407 Cost. I, 57; 1411 DIR«A» 439; 1419 DIR«A» 444; 1427 Cost. I, 197; 1433 Cost. I, 354; 1439 Cost. II, 712 i т. ин.); **всѣхъ, всѣхъ, всѣхъ, вси(х) 23** (1388 P 43; 1452 Cost. II, 422; 1470 AS I, 67; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21; 1481 BD II, 365; 1485—1500 AS I, 121; 1495 РИБ 620; 1499 РИБ 776 i т. ин.); **оусы(х), оусыхъ, usy(х) 9** (1457 УКР; 1462 BD I, 63, 65; 1464 Cost. S. 60; 1465 GL 176; 1466 BD I, 105, 106; 1467 BD I, 123); **всѣхъ, всѣхъ, вѣсь(х) 4** (1424—1425 DBAc 19; 1440 Mih. 208; XV ст. ВС 16 зв.; 1459 Cost. S. 22);

вшн(х) 1 (1388 P 39); *зам. дав.* знаменито чини(м) **всьѣ(х)** кто на(и) възри(т) (1428 *Cost.* I, 209); *зам. знах.* вольни они **всихъ** тыхъ имбней кому отдати (1446 *АкЮЗР* I, 18); на **оуси(х)** сторо(н) (1451 *Cost.* II, 403); и заплатили **оусех** исподна тоты... пинъзи (1495 *BD* II, 87); ! **оувси(х)** 1 (1454 *ПГПММ*); **оубѣх** (1476 *BD* I, 209); *дав. мн.* **всьмъ, всьмь, вьсьмь, вьсм, вьсьм, вьсьмь, вьсь(м), вьсѣм, вьсѣмь, вьсѣмь, вьсѣ(м), вьсѣм, вьсѣмь, вьсѣ(м)** 410 (1370 P 18; 1388 P 40; 1402 *Cost.* II, 623; 1420 *Cost.* I, 135; 1433 P 121; 1444 *Cost.* II, 207; 1452 *Cost.* II, 759; 1466 *BD* I, 113; 1471 *BD* I, 158; 1495 *BD* II, 53; 1500 *Cost.* S. 230 i т. ин.); **оусимъ, оусимь, оусим, оуси(м)** 89 (1400 *DIR«А»* 433; 1407 *Cost.* I, 56; 1409 *DIR«А»* 437; 1423 *DIR«А»* 447; 1442 *Cost.* II, 87; 1453 *Cost.* II, 766; 1463 *BD* II, 295; 1468 *BD* II, 301; 1488 *BD* I, 354; 1495 *BD* II, 39 i т. ин.); **усьмь, оусьмо, оусьмь, оусь(м), оусьмь, оусѣм 56** (1378 *ЗНТШ* LI, 4; 1388 P 36; 1408 *Cost.* II, 630; 1419 *DIR«А»* 444; 1432 *Cost.* I, 330; 1434 P 130; 1446 *Cost.* II, 247; 1451 *Cost.* II, 402 i т. ин.); **всим, всимь, вьси(м), вси(м) всѣ(м)** 19 (1388 P 38; 1396 *AS* I, 20; 1435 *Cost.* II, 691; 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1454 *AS* III, 9; 1479 *ПГВСА*; 1496 *BD* II, 402; XV ст. *BC* 10, 34 зв.; 1499 *AS* I, 117 i т. ин.); **вьсемь, всемь, вьсемь, вьсе(м), вьсе(м)** 11 (1322 *АрхЮЗР* 1/IV, 3; 1436 *Cost.* I, 454, 455; 1458 *ПГСММЦ*; 1459 *Cost.* S. 21, 22; 1475 *BD* I, 199; 1481 *ГПМ*; 1490 *BD* I, 394; XV ст. *BC* II зв.; 1491 *BD* I, 451, 472); **оусемь 2** (1387 *СП* № 12; 1496 *BD* II, 402); **оусымъ 1** (1467 *BD* II, 297); ! **оусьмь 2** (1433 *Cost.* I, 361; 1435 *DIR«А»* 465); ! **нашимъ оуси** лн-столь 1 (1400 *DIR«А»* 433); ! **оувси(м)** 1 (1454 *ПГПММ*); ! **сьвьм 1** (1458 *Mih. Doc.* 121); ! **нашимъ вьсѣ 1** (1491 *CVD* 3); ! **ко оусьхъ 1** (1411 *Cost.* II, 638); *зам. род.* **вьра оуси(м)** ...бо **Арн велики(х)** (1458 *DIR«А»* 513); **от оусим** сторо(н) 1 (1472 *Cost.* D. 26); *знах. мн.* **оуси 2** (1436 *Cost.* II, 698; 1495 *BD* II, 64); **вси(х)** 1 (XV ст. *BC* 14 зв.); ! **оузи 1** (1489 *BD* I, 373); *знах. мн. ч.* **уси, оуси** 100 (1435 *Cost.* II, 679; 1446 *Cost.* II, 263; 1453 *Cost.* II, 766; 1462 *Cost.* D. II; 1470 *DIR«А»* 522; 1480 *BD* I, 239; 1490 *BD* I, 436; 1491 *BD* I, 451; 1495 *BD* II, 64; 1500 *Cost.* S. 234 i т. ин.); **вьси, вси** 14 (1388 *ZPL* 108; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1467 *ПС* № 13; 1476 *BD* I, 208; 1488 *ДГСММ*; 1490 *Пам.*; 1498 *АЛМ* 163; *АЛРГ* 73, 82; 1499 *BD* II, 144); **всѣ, вся, всь 5** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 4; 1433 *Cost.* II, 653; 1448 *Cost.* II, 734—738); **всихъ, вси(х)** 2 (1392—1393 *РФВ* 170; 1495 *ВМЗД*); **все 1** (1496 *АЛРГ* 72); **оусых 1** (1468 *BD* II, 305); **оусь 1** (1468 *BD* II, 305); **оусь 1** (1393 *Cost.* II, 607); *жс.* **оуси** 14 (1447 *Cost.* II, 732; 1448 *Cost.* II, 313; 1453 *Cost.* II, 766; 1455 *Cost.* II, 531; 1456 *Cost.* II, 582; 1458 *BD* I, 8; 1462 *BD* I, 52; 1467 *BD* II, 297; 1488 *ДГСВМЦ*; 1490 *BD* I, 419 i т. ин.); **вси 8** (1487 *РИБ* 227; 1496 *НДВКА*; XV ст. *BC* 17 зв.; 37 зв.; 1499 *BD* II, 419, 426; *РИБ* 777); **оусь 3** (1436 *Cost.* II, 707; 1459—1460 *ЗНТШ* СЛIII, фотокоп.); **всѣ, всь 3** (1448 *Cost.* II, 365, 733, 738); **оусѣ 1** (1457 *BD* II, 257); **оусы 1** (1466 *BD* I, 105); *знах. мн. с.* **вси, вьси** 6 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1; 1388 *ZPL* 105; 1489 *АМВ*; 1496 *ОПВВД*; 1498 *АЛРГ* 83; 1499 *BD* II, 154); **всь 5** (1462 *BD* II, 285; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27); **вся, вьсѣ 5** (1377 P 24; 1437 P 136; 1448 *Cost.* II, 365; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1446 P 157); **оусь, оусѣ 5** (1446 P 152; 1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* II, 270; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1474 *РГС*); **оуси 4** (1447 *Cost.* II, 288; 1472 *BD* I, 177; 1488 *BD* I, 356; 1491 *Cost.* D. 37); ! **оусих 1** (1485 *BD* II, 371); ! **усьхъ 1** (1404 *Cost.* II, 625); *ор. мн.* **оусими, усими** 203 (1409 *Cost.* I, 65; 1421 *Cost.* I, 142; 1443 *Cost.* II, 125; 1452 *DIR«А»* 500; 1461 *BD* I, 44; 1470 *BD* I, 147; 1481 *BD* I, 258; 1494 *BD* II, 34; 1500 *BD* II, 175 i т. ин.); **всьми, вьсьми, вьсьми, вьсѣми, всѣми** 193 (1361 *АГЗ* С; 1370 P 18; 1390 P 176; 1409 *Cost.* I, 65; 1414 *DIR«А»* 441; 1429 *ДГОБК*; 1445 *Cost.* II, 211; 1456 *Cost.* II, 582; 1464 *BD* I, 83; 1475 *AS* I, 70; 1480 *BD* I, 241; 1500 *BD* II, 173 i т. ин.); **всими, вьсими** 96 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1401

АкВАК III, 2; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1442 *Cost.* II, 716; 1451 *AS* I, 44; 1454 P 163; 1469 *AS* I, 64; 1475 *AS* I, 71; 1487 *AS* I, 86; 1489 *AS* I, 89; 1491 *AS* I, 97; 1495 *ВМБС*; 1500 *АЛМ* 58 i т. ин.); **оусимы** 16 (1458 *Cost.* II, 814; 1460 *Cost.* S. 33; 1466 *BD* I, 106; 1491 *BD* I, 448; 1495 *BD* II, 55; 1497 *BD* II, 108; 1499 *BD* II, 134 i т. ин.); **всеми, вьсеми, вьсеми** 12 (1395 *Cost.* II, 513; 1427 P 108; 1437 *AS* I, 34; 1443 *Cost.* II, 160; 1446 *AS* I, 42, 43; 1474 *AS* I, 69; 1478 *AS* I, 76; 1493 *АЛРГ* 56; 1496 *АЛРГ* 71; *BD* II, 407); **вьсьмы, вьсьмы** 11 (1476 *BD* I, 211; 1495 *BD* II, 74; *ПГВСП*; 1499 *BD* II, 144, 167, 419, 420, 422, 425); **оусьми** 10 (1393 *Cost.* II, 607; 1403 *RS* 338; 1407 *Cost.* I, 56; 1411 *Mih. Alb.* 1414 P 85; 1436 *Cost.* I, 484; 1443—1446 P 147; 1449 *Cost.* II, 385; 1473 *ЗНТШ* V, 3); **усьму 3** (1395 *GL* 166; 1465 *GL* 176); **вси(м) 2** (1388 P 39; 1407 P 72); **оусыми 1** (1425 *Cost.* I, 173); **оусьмы 1** (1443 *Cost.* II, 131); **всеми 1** (1499 *BD* II, 167); **всими 1** (1444 *DIR«А»* 481); **всьми 1** (1453 *Cost.* II, 495); **wszimy 1** (1413 *GL* 48); ! **со всь 2** (1393 P 51; 1467 *AS* I, 63); **воусеми 1** (1436 *Cost.* I, 455); ! **весьми** (1418 P 89); *місц. мн.* **на (по, о, оу) оуси(х)** 10 (1443 *Cost.* II, 119; 1453 *ПГОВ*; 1456 *Cost.* II, 791; 1457 *Cost.* II, 809; 1460 *BD* II, 276; 1490 *BD* I, 419, 420); **во (при, вь, по, о, на) всьхъ, всь(х), всѣх, вьсѣх 12** (1399 P 59; 1400 *Cost.* II, 619; 1411 *Cost.* II, 638; 1433 P 124; 1437 *Cost.* II, 709; 1438 P 138; 1459 P 171; 1462 *BD* II, 284; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1499 *BD* II, 425 i т. ин.); **во (при, о) всихъ, всих 9** (1433 P 119; 1437 *АрхЮЗР* 12; *AS* I, 34; 1445 *АрхЮЗР* I, 17; 1446 *AS* I, 43; 1466 *BD* I, 62; 1495 *РИБ* 620; 1496 *ОПВВД*); **во (о) всьхъ, вьсѣхъ 3** (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; XV ст. *BC* 13; *СЯ* 43 зв.); **по оусьх, усьхъ 2** (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668); **при всь(м)ъ 1** (1459 P 172); **по вьсо(м) 1** (1445 *Cost.* II, 231).

ВЕСЬ ² *жс.* (2) (*смп.* wies) село: мы оуставляемъ, абы ка- (ж)ны(и) велікыи па(н), а никоторый иньши и(х) не коупова(л) собь ше(л)тнства (!) нѣкоторыи вси кромь па (!) своего чѣя **весь** а коупи(ть) ли кто, тогда тое коуплвнѣ нѣ во(ш)то не иде(т) (XV ст. *BC* 32 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* **весь** (XV ст. *BC* 32 зв.); *род. одн.* **вси** (XV ст. *BC* 32 зв.).

! **ВЕСЬМИ** <ВьСьМИ> *див.* **ВЕСЬ** ¹.

***ВЕТХЫИ** *прикм.* (1) *старий* А хотарь тон половина село от Гостилец поченши от лиса... а от толь по должи нивам на могилоу, шо ест оу зли ветхыи поут (Сучава, 1488 *BD* I, 356).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* **ветхыи** (1488 *BD* I, 356).

***ВЕЦИН** *прикм.* (1) ◇ *мостъ* **Вецин** *див.* ***МОСТЬ**.

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* **Вецин** (1488 *BD* I, 356).

ВЕЧЕРА *жс.* (1) ◇ *тайная* **вечера** *див.* ***ТАИ-НЫИ**.

ФОРМИ: *наз. одн.* **вечера** (1478 *ОБРН* 130).

ВЕЧЕРЬ, ВЕЧЕРЬ *прикл.* (8) *увечері*: и такожде *варе* кто боуде(т) игоуме(н) оу то(м) прѣдреченно(м) монастирю а они... имаю(т) слоужити на вьсѣкоую срьдоу **вече(р)** паракли(с) (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365); а по нашемъ животь а они да имают слоужити нам въ пѣток **вечер** парастас (Сучава, 1488 *BD* I, 356).

ВЕЧИСТО *див.* **Вѣ ЧИСТО**.

***ВЕЧИСТЫИ** *див.* ***Вѣ ЧИСТЫИ**.

ВЕЧНЕ *див.* **Вѣ ЧНЕ**.

ВЕЧНО *див.* **Вѣ ЧНО**.

***ВЕЧНОСТЬ** *див.* ***Вѣ ЧНОСТЬ**.

***ВЕЧНЫИ** *див.* **Вѣ ЧНЫИ**.

ВЕЧЬНО *див.* **Вѣ ЧНЕ**.

ВЕЧЬНО *див.* **Вѣ ЧНО**.

***ВЕШЕНЬСКИЙ** *прикм.* (1) ◇ *гостинецъ* **Вешеньскый** *див.* ***ГОСТИНЕЦЪ**.

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* **Вешеньский** (1443 P 145).

ВЖДЫ *див.* **ОУЖДЫ**.

ВЖЕ *див.* **УЖЕ**.

ВЖИВАТИ *див.* **ОУЖИВАТИ**.

*ВЖИТИ *дієсл. док.* (2) (*стп.* užití, *стп.* užít) (чого) спожити (що) (1); тогды они пришедши вшитци и своимъ племенемъ оуздали пану ватславу со всьми объвзды того дворинца по своєю доброй воли и за иныѣ молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тьхъ вжковъ (1) пану ватславу (Львів, 1370 P 18);

◇ рады оужити (1) *див.* РАДА.

ФОРМИ: *інф.* в(ж)ити (1370 P 18); *дієприкм. акт. мин.* род. мн. оуживши(х) (1404 P 70).

*ВЖИТОКЪ *див.* *ОУЖИТОКЪ.

*ВЖИТОЧНЕ¹ *с.* (7) *пожиток:* Воленъ то онъ продати, отдати... и къ своему вжиточному и льпшому обернути, какъ самъ найльпбѣй розумьючи (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); и волен пан вьленский кн(А)зь Костентинъ его милость... тые земли... отдати и продати, заменити... къ своему льпшому вжиточному обернути сами налелей розоумьючи (Ставків, 1491 *АС* I, 97); Воленъ онъ то отдати и продати, и заменити... и къ своему вжыточному обернути, какъ самъ налелей розоумьючи (Вільна, 1499 *РИБ* 777); Воленъ онъ то отдати, и продати, и замѣнити... и къ своему льпшому и вжиточному обернути, какъ самъ нальпбѣй розумьючи (Краків, 1500 *АЛМ* вып. 2, 59).

ФОРМИ: *дав. одн.* вжиточному, вжиточному 5 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1491 *АС* I, 97; 1492 *АС* III, 24; 1499 *ГОКІР*; 1500 *АЛМ* вып. 2, 59); *вжыточному* 1 (1499 *РИБ* 777); *оужиточному* 1 (1497 *АС* I, 112).

ВЖИТОЧНЕ² *присл.* (1) (*стп.* użytecznie) *пожиточно,* корисно: а тое выше писанное через шлях(оутне) вроженого кн(А)за Костентина... мает быти продано, и заменено... какъ ему и его властнымъ наследкомъ лепей а вжиточне взвидит сА (Вільна, 1499 *АС* I, 118).

ВЖО *див.* УЖЕ.

*ВЖЫВАТИ *див.* ОУЖИВАТИ.

*ВЖЫТОКЪ *див.* *ОУЖИТОКЪ.

*ВЖЫТОЧНЕ *див.* *ВЖИТОЧНЕ¹.

*ВЗВИДИТИ СА *дієсл. док.* (1) (*уявитися*) здатися, видатися: а тое выше писанное через шлях(оутне) вроженого кн(А)за Костентина... (маеть) быти держано и поживано спокійне... какъ ему и его властнымъ наследкомъ лепей а вжиточне взвидит сА (Вільна, 1499 *АС* I, 118).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн.* взвидит сА (1499 *АС* I, 118).

*ВЗГОРОКЪ *ч.* (1) (*стп.* wzgórek) *пагорок:* и я... тые нивки отехаль... и границу есми положилъ Плоской ниве... в долину стѣшкою просто на взгорокъ к Клиноватой ниве (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *знах. одн.* взгорокъ (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

*ВЗДАВАТИ *дієсл. недок.* (1) ◇ х в а л у в з д а в а т и *див.* ХВАЛА.

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн.* вздаеть (1493 *ПОСВВ*).

*ВЗДВИЖЕНСКИЙ *прикм.* (1) ◇ В з д в и ж е н с к а я н и в а (1) (*назва ниви у Київській землі*): и я... тые нивки отехаль... и границу есми положилъ Плоской ниве... по конецъ Вздвигенское нивы (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *род. одн. ж.* Вздвигенское (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ВЗДЛУЖЪ *присл.* (1) (*стп.* wzdłuż) *удовж:* До того копища ихъ, гдѣ змерлыхъ своихъ ховають... а ждовжъ до пляцу пана Ивана Федоровича, а з другое стороны вздлужъ до улочки и до пляцовъ костелныхъ (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27).

Див. ще ЖДОВЖЪ.

*ВЗДОУХЪ *ч.* (1) (*цсл.* въздохъ) (*покров для церковного посуду з причастям*) воздух: лѣ 6974 княини (1) олена вышила сии въздохъ великому архистратигу михаилоу (б. м. н., 1466 *ОБРН* 128).

ФОРМИ: *знах. одн.* въздохъ (1466 *ОБРН* 128).

*ВЗЕТИ *див.* ОУЗАТИ.

*ВЗІТНОК *див.* *ОУЖИТОКЪ.

*ВЗЛИТИ СА *дієсл. док.* (1) (*вийти з берегів*) розлитися: но коли панъ дробышь ставъ завить (1) но покоуль

вода сА възольеть, пото(л) панъ дробы(ш) маеть сьножатиими своими о(т)мѣнити волбыревец(м) (Острог, 1458 *ОЖДМ*).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн.* сА възольеть (1458 *ОЖДМ*).

*ВЗНАТИ *див.* *ВЫЗНАТИ.

*YZOZDRITHI *див.* *ВЗОЗРѢТИ.

*ВЗОЗРѢТИ *дієсл. док.* (6) (*цсл.* възрѣти) 1. (на що) поглянуты (4): а се знаменито бу(т)ду (так.— *Прим. вид.*)... всьмъ добрымъ што на тотъ листъ оуоздрать (Перемншль, 1390 P 175); А се знаменито будь... всьмъ добрымъ што на тотъ листъ оуоздрать оже мы... то познавали (Вишня, 1393 P 52).

2. (що) побачити (1): Swidoczno budeth kaszdomu kto koły naszy list wzozdrith (Галич, 1413 *GL* 48).

3. (на кого, на що) зглянутися, зважити (2): Мы князь володиславъ опольскоб земли... то есмы вчинили възрѣвши на нашего вѣрного слугу (Бохур, 1377 P 23—24); мы швитрикгаило... князь черниговский... на знамость то чиними... аже възрѣвши есмо на вѣрную службу нашего вѣрно(г) слуги... дае(м)... ему село (Снятин, 1424 P 99).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн.* wzozdrith (1413 *GL* 48); 3 *ос. мн.* оуоздрать (1390 P 175; 1391 P 45; 1393 P 52); *дієприсл. перед.* възрѣвши есмы 1 (1377 P 23); възрѣвши есмы 1 (1424 P 99).

Див. ще *ВОЗРѢТИ, *ПОЗРѢТИ, *ОУЗРѢТИ.

ВЗЯТИ *див.* ОУЗАТИ.

WZIATI *див.* ОУЗАТИ.

ВЗЯТЬ *див.* ОУЗАТИ.

ВЗЯТЬ *див.* ОУЗАТИ.

ВЗЯЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди: панъ Взячъ, земенинъ Володимерський: а панъ Ласко (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628).

ФОРМИ: *наз. одн.* Взячъ (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628).

ВЗАТИ *див.* ОУЗАТИ.

ВЗАТИ *див.* ОУЗАТИ.

ВЗАТЬ *див.* ОУЗАТИ.

ВИ *див.* ВЫ¹.

*WIADY *мн.* (1) (*назва села у Троцькому воеводстві*): Pryszed z Łucka około Berestia, około Kamenca wse pusto wczynili a jeszcze wołosty ty Pruszanuiu, Kobryn, Zditow, Wiady i Stonimskoie wołosty zaczepili (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *знах.* Wiady (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

*WIWESTY *дієсл. док.* (3) (*межі*) визначити: A pokolio thy tho hranicz po tolie imyet pan Mirosław i ślid primathy y odhonithy, po kolie, iemu toth woiczicz wiwił z starimy ludmy (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* wiwył, wiwił (1413 *GL* 48).

ВИВОЗЫТИ *див.* ВЫВОЗИТИ.

*ВИГШАНИ *див.* *ВИКШАНИ.

*ВИГЪ *ч.* (5) (*мад.* vég) (*міра довжини тканини*) сувій: але полотно и бобовъ локтемъ да продаю(т), а соукна съ вигомъ да продаю(т) (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); А мыто имають платити от единого вига (Колонева) по дванадесъте гроши (Сучава, 1458 *BD* II, 261—262).

ФОРМИ: *род. одн.* вига (1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 262); *ор. одн.* вигомъ, вигом, виго(м) (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 261).

*ВИДАНІЕ *див.* *ВѢДАНИЕ.

*ВИДАТИ¹ *дієсл. недок.* (2) (що) бачити: и глѣбъ ре(к), ты мнѣ ты(х) записе(и) не давалъ ани есми очима своима и(х) вида(л) (Вільна, 1495 *ВМБС*).

ФОРМИ: *перф.* 1 *ос. одн. ч.* есми... вида(л) (1495 *ВМБС*).

ВИДАТИ² *див.* ВѢДАТИ¹.

ВИДЕТИ *див.* ВИДѢТИ.

*ВИДЕТИ СЕ *див.* *ВИДѢТИ СѢ.

*ВИДЕТИ СЯ *див.* *ВИДѢТИ СѢ.

*ВИДЕТИ СА *див.* *ВИДѢТИ СѢ.

*ВИДИТИ *див.* ВИДѢТИ.

*ВИДИТИ СѢ *див.* *ВИДѢТИ СѢ.

ВИДОМО *див.* ВѢДОМО.

ВИДОМЯ присл. (1) свідомо, з наміром: ведже оны тоє все учинили, грамоту свою видомя дали ему (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

ВИДѢТИ, ВИДЕТИ дієсл. недок. і док. (377) 1. (що) бачити (8): тако будеть ведомо оусемь хто коли видить грамоту(с) а любо слышить чтучи ажъ Азь панко слуга королевъ та(к) есмь оумолвилъ и договорилъ со кнАземъ скиригаиломъ (б. м. н., 1387 СП № 12); *Ustyszawsza to wsi zaplakali i motwili; «woleli bychmo, szto b i nas korol sam kazni, kak ieho wolია, ni z bychmo to wideli* (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140); И соу(д)я пыга(л) петра не однаво могль ли бы досве(т)чи(т) на не(г) хтобы видѣль тогды петръ о(т)поведалъ же не маеть кимъ досветьчи(т) (XV ст. ВС 19); абы видели оуси наши межыяшы, аже есми оусемь прыятелемъ твоей милости прыятель а непрыятелемъ (в ориг. непрыятель. — Прим. вид.) всимъ твоей милости и землямъ твоей милости непрыятель (б. м. н., 1496 ВД II, 402—403);

(що) (брати до уваги) зважати (на що), бачити (що) (349): тѣмъ мы видѣвше его вѣрноюу слоужбоу... дали есми емоу а (!) мѣсто на страхотиніе (б. м. н., 1400 Cost. I, 26); мы великии князь швитригаиль... чини(м) знакомито... иже видевъ и знаменавъ службу намъ вѣрноюу... пана андрѣя вологовича и мы... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю... село михлинъ оу луцкомъ повѣте (Київ, 1433 Р 118); мы великии кнАзь швитригаило олькѣрдовичъ чинимъ знаменито... иже видивъ а знаменавъ намъ службу его вѣрноюу... пана ивана мушаты... и даемъ и дали есми ему село склѣнь оу луцкомъ повѣти (Луцьк, 1445 Р 150); И мы видечи речъ справедливоую... казали есмо светкомъ присагноути... и... заложили гран и зароуки сто роублем грошей, абы за рекою Зельвою не переходила (Луконица, 1478 AS III, 17); видѣвши есмо службу намъ вѣрноюу... пана Петра Мушчица... дали есмо пану Петру Мушчицу у Перемильскомъ повѣтѣ тая имѣнія (Вільна, 1492 АЛМ 30); И господство мы видѣвши их волю, мы по их воли оучинили есми (Ясси, 1500 ВД II, 173);

(що) (пересвідчуватися в чому) бачити (12): Се я кнАзь Семен Романовичъ Кобринский чиню твердост сею моею грамотою... всим добрымъ комоу тоє моеє грамоты боудет надобе видети (Кобринь, 1454 AS III, 9); А се я пан Грибъ Ивешеневичъ сознаваю (в ориг. сознаваю — Прим. вид.) и записываю симъ моимъ листомъ каждому доброму кому потребъ будетъ того листа видети (Острог, 1488 AS I, 88); Я князь Константынъ Ивановичъ Озтрозкій... чиню знакомито симъ моимъ листомъ каждому, кому буде потреба его видѣти... штожъ придалъ есми и записалъ зъ выслуги своеє... съ того имѣнья своего Здетелы... на соборную Церковъ на Пречистую Богоматерь у Вилни... пѣнзезей двѣ копѣ грошей (Вільна, 1499 АСД VI, 2—3).

2. (що) відчувати, зазнавати (що, чого) (4): нио я видячи ласку и призрєніе князя с. м., на себе далъ есми зъ с. м. (!) зъ моеє воли, третюю часть того имения отчизны моеє Кольнятичъ (Луцьк, 1449 АЛМ 8); А кто схочет его или дѣти его оувести опѣт оу холопство, чере (!) сес иашъ лист, тот имаєт на сѧ видѣти великоюу казнъ и оргию господства ми (Сучава, 1470 ВД I, 141).

3. (кого) ставитися (до кого) (3): А такежъ мие сѧкъ гворачи хотѧ и ты какъ еси цра Ахмата видель мене потомоужъ видѣ а хотѧ моего слоугоу какъ его слоугоу видѣ (б. м. н., 1484 ЯМ);

видѧчи бога предо очима (1) як перед богом, широсердно: тако мы с паны оглѧдавши его листовъ иже суть шлѧхетнии листовѣ и смолвивши сѧ видачи едного бога предо очима и подлугъ смолвы оставили есми бѣлєцко при бѣлцѣ (Львѣв, 1421 Р 94).

ФОРМИ: инф. видети 9 (1454 AS III, 9; 1461 AS I, 53; 1467 СП № 13; 1481 AS I, 77; 1488 AS I, 88; 1490 AS I, 92; Пам.: 2-а пол. XV ст. СПС; 1495 ВМБС); видѣти 2

(1487 AS I, 239; 1499 АСД VI, 2); теп. 1 ос. мн. видимо 1 (1496 ВД II, 401); ! видимъ 1 (1446 АкЮЗР I, 18); перф. 2 ос. одн. ч. еси... видель (1484 ЯМ); 1 ос. мн. видили есмо 1 (1435 Cost. II, 679); есми... видили 1 (1490 ВД I, 392); майб. 1 ос. одн. имоу видети (1481 ВД II, 365); 3 ос. одн. имаєт... видѣти 1 (1470 ВД I, 141); маєт видѣти 1 (1458 DIR«А» 513); имає(т) видѣти 1 (1453 Cost. II, 492); видить 1 (1387 СП № 12); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы видѣль, видѣ(л) (XV ст. ВС 19, 19 зв.); 1 ос. мн. bychmo... wideli (1433 ЗНТШ LXXVI, 140); 3 ос. мн. абы видели (1496 ВД II, 402); нак. сп. 2 ос. одн. видѣ (1484 ЯМ); дієприсл. одноч. видѧчи, видячи 2 (1421 Р 94; 1449 АЛМ 8); видечи 2 (1478 AS III, 17; 1499 AS I, 117); выдечи 1 (1488 AS I, 241); видѣчи 1 (1485 ВД II, 371); видѣ 1 (1462 ВД II, 283); дієприсл. перед. видѣвше, видѣвше 211 (1400 DIR«А» 433; 1414 Cost. I, 111; 1425 Cost. I, 173; 1439 Cost. I, 41; 1448 Cost. II, 300; 1459 ВД I, 27; 1473 ВД I, 190; 1484 ВД I, 282; 1489 ВД I, 371; 1491 ВД I, 468; 1500 SD 7 і т. ін.); видѣвши, видѣвші, видѣвши 88 (1414 DIR«А» 441; 1422 ДГОБ; 1432 Cost. I, 338; 1441 DBAc 40; 1451 Cost. II, 403; 1460 Cost. S. 33; 1472 ВД I, 169; 1480 ВД I, 239; 1490 ВД I, 387; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); видѣвше 8 (1409 Cost. I, 64; 1460 Cost. S. 41; 1484 ВД I, 266; 1487 ВД I, 302, 308; 1488 ВД I, 317; 1489 ВД I, 373; 1494 ВД II, 32); видевше 6 (1429 Cost. II, 290; 1458 ВД I, 19; 1459 Cost. S. 21; 1472 ВД I, 177; 1497 ВД II, 116); видѣв, видѣвъ 5 (1437 Р 136; 1438 Р 138, 140; 1445 АкЮЗР I, 17; 1446 Р 152); видевъ, видев 5 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 7; 1433 Р 118; 1437 AS I, 33; 1446 AS I, 42; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); видивъ, видивъ 2 (1434 Р 128; 1445 Р 150); видѣвшы 2 (1462 ВД I, 64; 1464 DIR«А» 517); вѣдѣвше 2 (1403 RS 338; 1411 Cost. I, 84); видевши 2 (1493 ВД II, 12; 1499 ВД II, 130); видевъ (видевъ) есмо 2 (1451 АрхЮЗР 8/IV, 16; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60); видевъ есми 2 (1446 AS III, 5; 1450 АрхЮЗР 8/IV, 59); видѣвши есмо 1 (1492 АЛМ 30); ведевше 1 (1479 ВД I, 226); видевшы 1 (1495 РИБ 620); видивши 1 (1436 Cost. I, 455); widiwszy 1 (1465 GL 176).

*ВИДѢТИ Сѧ дієсл. недок. і док. (16) 1. безос. (кому) здаватися, видаватися (13): дале комоу имѣ(т) сѧ видѣти, аже имаєт кривда о(т) ты(х) людеи... а о(н) да и(х) ишче(т) пра(д) игомено(м) (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); жалова(л) на(м) боАринъ смоле(н)ски(и) на (и)мѧ курило Иванови(ч), на бра(т)ю свою... што(ж) они не хотѧ(т) ему оу во(т)чине дѣленицы дати... и виделосе на(м) што(ж) курило в то(м) кривдасѧ дѣт) (Вільна, 1495 БСКИ); От нехо в tych folwarkach hranyciu tym zemlam sluham moyim zawodył y mnisia w tom kryuda wydeta iz by pamis-puk Pаpa pemirup Myklaszw zawet zemli moiey Pаpu Marku (Тришин, 1500 ДПЖН);

добро ся видит (1) див. ДОБРО 2.

2. (з ким) зустрічатися, бачитися (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... слоубоуемъ и обещахомъ... абыхом съ съ его милости видѣли и голдовали (Новий Град, 1479 ВД II, 351).

ФОРМИ: теп. 3. ос. одн. видить сѧ 1 (1496 ВД II, 402); сѧ видит 1 (1481 ВД II, 358); ся видить 1 (1493 ПОСВВ); перф. 3 ос. одн. ж. sia wydeta (1500 ДПЖН); 3 ос. одн. с. виделосе 2 (1495 БСКИ; 1499 ВФ); сѧ видело 1 (1495 ВК); сѧ видѣло 1 (1449 Cost. II, 385); видѣлосѧ 1 (XV ст. СЯ 41 зв.); е(сь) сѧ... видѣло 1 (XV ст. ВС 39 зв.); майб. 3 ос. одн. имѣ(т) сѧ видѣти 1 (1446 Cost. II, 251); сѧ имѣ(т) видѣти 1 (1449 Cost. II, 391); сѧ будет видети 1 (1466 AS I, 62); сѧ боудет видити 1 (1499 ВД II, 423); баж.-ум. сп. 1 ос. мн. абыхом съ ... видѣли (1479 ВД II, 351).

*ВИДѢТИ Сѧ див. *ВИДѢТИ Сѧ.

ВИЖНИЧА ж. (1) (назва міста у Польщі, пор. Wyżlica) Вижняча: приехали су(т) па(н) предбо(р) с конєцъ полѧ, па(н) соудомирскіи и староста перемышлскіи и па(н) янь кмита з вижняча (Серет, 1453 Cost. II, 765).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. вижняча (1453 Cost. II, 765).

ВИЖНАНСЬКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а при то(м) были шляхетни панове ... па(н) волчко переслюжичь... па(н) клю(с) вижнанський (Львів, 1414 Р 85).

ФОРМИ: наз. одн. вижнанський (1414 Р 85).

***ВИЖНАНЫ** мн. (1) (*назва села у Львівській землі*) Вижняни: а при то(м) были свѣдци па(н) дмитрь ходоровський па(н) клюсь из вижнанъ (Зудечів, 1430 Р 116).

ФОРМИ: род. вижнанъ (1430 Р 116).

ВИЖЬ ч. (2) 1. слуга старости-державця, обов'язком якого було офіційне свідчення різних фактів у межових спорах (1): ино мы послали вижа замку Браславского, пана Хацка до землянь Браславскихъ (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

2. (*арбітр у суперечці*) посередник (1): Межи которыми панми панъ Миколаи Гримало, вижъ господарѣ кроль его милости, особно былъ съсланы, абы оусым сторонам была справедливость, аби одно смотрьль (під Хотинном, 1467 ВД II, 297).

ФОРМИ: наз. одн. вижъ (1467 ВД II, 297); знах. одн. вижа (1430 ГВКЛ 7).

***ВИЗВОЛИТИ** дієсл. док. (1) (*що*) (*винести постанову*) вирішити: На котороумъ соимъ тоты панове съ (о)бох сторонъ, одною волею... оу тыждень по святомъ Юрїи найближшимъ положили, и визволили и оуоставили, иа том соимъ оуси рѣчи, о которые съ не могли изгодити промеж собою (під Хотинном, 1467 ВД II, 297).

ФОРМИ: перф. 3 ос. мн. визволили (1467 ВД II, 297).

***ВИЗНАНИЕ** див. ***ВЫЗНАНЬЕ**.

***ВИУМОВАТИ** див. ***ВЫИМОВАТИ**.

***ВИК** див. ***ВѢКЪ**.

***ВИКОЛЕ** с. (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): а хотарь оуси(м) ти(м) четыремъ селомъ поченше о(т) где падае(т) белошева заподїа оу милѣти(и)... та чер(с) мохи(л) на виколе (б. м. и., 1425 Cost. I, 168).

ФОРМИ: знах. одн. виколе (1425 Cost. I, 168).

***ВИКОПАТИ** див. ***ВЫКОПАТИ**.

***ВИКОУПЛЕНІЕ** див. ***ВЫКОУПЛЕНІЕ**.

***ВИКШАНИ** мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): И еще есми дали... монастироу... њ црѣков (!)...

от волости Соучавскон, на имѣ прѣквамъ... њ црѣков (!) оу Викшан с попом (Сучава, 1490 ВД I, 420); та есми дали тоти њ цркви (!) и съ њ попи... на имѣ црѣквामъ...

њ црѣко(в) (!) оу ви(г)шани и(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 148).

ФОРМИ: наз. зам. місц. оу ви(г)шани (1490 DC 148); род. зам. місц. оу Викшан (1490 ВД I, 420).

ВИКШИНЕЦЬ ч. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы по его воли и его данїю пожаловали есмы ивашка особливо нашею милостию, за неже есмы емоу дали томоу (!) половиноу села викшинець (Сучава, 1429 Cost. I, 242).

ФОРМИ: наз. одн. викшинець (1429 Cost. I, 242).

ВИЛАВЧЕ с. (1) (*назва села у Галицькій землі*) Коритне: а межи нашими селы замостье и вилавче (Ланчиця, 1433 Р 125).

ФОРМИ: наз. одн. вилавче (1433 Р 125).

! **ВИЛЕНСКИЙ** див. **ВИЛЕНСКИЙ**.

ВИЛЕНСКИЙ, ВИЛЕНСКИЙ, ВѢЛЕНСКИЙ прикм. (36): Биль намъ чоломъ писарь нашъ, ключникъ Виленскій, намѣстникъ свислоцкій, панъ Григорей Исаевичъ Громька (Люблин, 1410 АкВАК XI, 5); При томъ были: во(евода) Вил(енскій), панъ Мих(аило) Рад(ивиловичъ) (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); Биль намъ чоломъ панъ Виленскій, староста Городенскій, князь Александро Юревичъ и просиль въ насъ людей въ Городенскомъ повѣтъ (Краків, 1500 АЛМ, вип. 2, 58);

Къ мѣсто Виленское (1) див. **МѢСТО** 1.

ФОРМИ: наз. одн. ч. Виленскій, Виленскій, Вил(енскій) 11 (1410 АкВАК XI, 5; 1492 АЛМ 31; 1494 АЛМ

54; 1495 РИБ 621; 1497 РИБ 684; 1499 AS I, 118; 1500 АЛМ, вип. 2, 58); вѣленскій 1 (1491 AS I, 97); Виленск(ій) 1 (1451 АкЮЗР II, 106); wylenski 1 (1420 AS I, 26); ! виленскій 1 (1499 AS I, 118); ск. н. вн(л), в(л), ви(л) 7 (1493 АЛРГ 56; 1495 ВК; 1496 ВМҚФС; 1499 ВФ; ГОКІР); род. одн. ч. виленського 1 (1499 ВФ); Виленского 1 (1498 АЛМ 169); дав. одн. ч. виленскомоу, виленскому 4 (1491 AS I, 96; 1447—1492 ЛКБВ; 1494—1495 АЛРГ 59; 1495 ВМБС); виленскомоу, Виленскому (1451 АкЮЗР II, 106; 1447—1492 ЛКБВ); знах. одн. ч. Виленського (1499 ВД II, 448; ВФ); місц. одн. ч. Виленскомъ (1410 АкВАК XI, 5); род. одн. ж. Виленской (1445 АкЮЗР I, 17); дав. одн. ж. Виленской (1451 АкЮЗР II, 106).

Пор. ***ВИЛЬНА**.

***ВИЛЕНЬСКИЙ** див. **ВИЛЕНСКИЙ**.

***ВИЛЕНЬСКИЙ** див. **ВИЛЕНСКИЙ**.

***ВИЛКА** ч. (1) (*особова назва, молд., слов. влькъ*): а на то е(ст) вѣра г(с)дѣвами вышеписанна(г) александра воеводи... вѣра пана вилки (Сучава, 1423 Cost. I, 157).

ФОРМИ: род. одн. вилки (1423 Cost. I, 157).

***ВИЛКИНСКИЙ** прикм. (1) (*пор. Вилькея в Жомітській землі*): Нашимъ намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому... вилкинскому... и боаромъ нашимъ (Перемишль, 1447—1492 ЛКНҚВ).

ФОРМИ: дав. одн. ч. вилкинскому (1447—1492 ЛКНҚВ).

***ВИЛКОМИРСКИЙ** прикм. (1) (*пор. Вилькомир у Виленській землі*): Нашимъ намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому оутенскому... и боаромъ иашимъ (Перемишль, 1447—1492 ЛКНҚВ).

ФОРМИ: дав. одн. ч. вилкомирскому (1447—1492 ЛКНҚВ).

***ВИЛНА** 1 див. ***ВИЛЬНА**.

***ВИЛНА** 2 див. ***ВИННА**.

ВИЛНА 3 ч. (1) (*особова назва*): мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито ... оже прїиде прѣд нами... слоуга иаш петръ вилна... и дал своим оуноуком... третїю част... от его село, от петречи на вилнои (Васлуй, 1472 Cost. S. 87—88).

ФОРМИ: наз. одн. вилна (1472 Cost. S. 87).

ВИЛЧА див. **ВЛЪЧА**.

***ВИЛЧИНЪ** див. **ВЛЪЧИН**.

***ВИЛЧУ** ч., невідм. (2) (*особова назва, молд., слов. влькъ*): а на то есть... вѣра пана вльчѣ (в ориг. вѣра пана навльчѣ. — Прим. вид.) (Сучава, 1420 Cost. I, 136); а на то е(ст)... вѣра пана ви(л)чу (б. м. и., 1422 ДГОБ).

Див. ще **ВЛЪЧА**.

***ВИЛЧА** див. **ВЛЪЧА**.

***ВИЛЬНА** ж. (37) (*назва столиці Великого князівства Литовського*) Вильнюс: Писанъ у Вылни (Вильна, 1431 ГВКЛ 9); Псанъ оу вильни иона ѣ днѣ, инѣдикъ ѣ (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: род. одн. Вилни (1496 АЛРГ 72; 1499 АСД VI, 3); дав. одн. Вильни (1481 ВД II, 365); місц. одн. у Вилни 21 (1451 АкЮЗР II, 106; 1482 AS I, 80; 1492 АЛМ 31; 1493 АЛРГ 56; 1495 АЛРГ 55; 1496 АЛРГ 72; 1498 АЛМ 169; 1499 AS I, 118; АЛРГ 95; АСД VI, 3; РЕА III, 34 і т. ін.); оу Вилни, вильни 7 (1495 АЛМ 84; 1496 ПДВКА; 1498 АЛМ 168; ВД II, 412; 1499 АСД VI, 3; ВФ); у Ви(л)ни 5 (1494 ВД II, 389; 1495 БСКИ; ВК; В. Соб.; ВМЗД); у Вылни 1 (1431 ГВКЛ 9).

***ВИЛЬЯ** ж. (1) (*стп. wilia, лат. vigilia*) переденъ, передоденъ: писанъ листъ оу галичи ...на вилью оушестѣя свѣтого дѣха (Галич, 1404 Р 68).

ФОРМИ: знах. одн. вилью (1404 Р 68).

ВИНА ж. (110) 1. (*проступок*) вина, провинна (33): sudja mesta naszego żadnoho peresuda na nich ne majet' brati, ale my tolko, albo nasz starosta ich suditi, a na nichby kotoraja wina або prostupka priszła, tot sud majet' byti na nas zachowan (Луцьк, 1388 ZPL 104); а вонъ не досмо-

трѣвши моѣ вѣрнѣи службы и вельѣ ма имити... а безъ моѣ вины (Черняхів, 1435 P 132); али да соуди(т) са(м) свои люди и да довидаю(т) и(х) о оуси(м) и оу глоба(х) и оу вѣськы(х) вина(х), що коли боуду(т) са чинити на и(х) люде(х) (Ясси, 1449 Cost. II, 391); Зде нам жалоует слоуга наш Михалко, аже есте его проматили без виноу, та есте емоу оуздли Д̄ злат(и) оугрѣскїи (Сучава, 1480—1484 BD II, 369);

в и н о у д а т и (кому, кому о чїм) (3) звинуватити (кого в чому): тогда имае(м) звати до на(с) наше(г) млого оцѣ и прїателѣ, пана мужила, и оучинити ему прав(ду) бжїю на ти(х) оуси(х), кому иму(т) они вину дати, яко(ж) на листо(х) глетовны(х) стои(т) (Сучава, 1457 Cost. II, 809—810); оли па(н) своему владареву алибо своему слоузе о некоторой речи, а любо о кри(в)дѣ виноу дасть, тогда имее(с)а своему пану о(т)приса(ч) самъ седмь (XV ст. BC 32); в и н у с т а в л я т и (на кого) (1) складати (звалювати) вину (на кого); И такъ... онъ на вашу милость сїю вину ставляеть, рекучы што онъ не радъ бы былъ тому, што межн вашою милостью зъ великимъ княземъ московскимъ таково дело стало са (б. м. н., 1499 BD II, 447—448); б е з ъ в и н ы (1) не винный: которы(и) боуде(т) бе(з) вины а соу(д) и в далеки(х) старона(х) (!) имее(т) ли о(т)пове(д) (XV ст. BC 16); с к а з о в а т и о у в и н ѣ (1) *див. *СКАЗОВАТИ.*

2. грошовий штраф (52): аже самъ не можетъ заплатити тотъ истинный што же оуложать его оу вину хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичество собѣ оузати (б. м. н., 1352 P 6); А кто на то оустанеть тотъ заплатити гривну золота вины а гривну золота послухомя (Львїв, 1368 P 16); пакли быхъ я самъ а любъ жона, дѣти или щадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушыть, тогда виноватый я и воны, по нимъ и щадки ихъ, по ихъ вины господарю королю заплатити сто копъ грошей (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 105—106); а тїа цркви и попи оуси да прислоухаю(т) к нашїи епископїи о(т) радо(в)ще(х) из данею из поклонїи и сѣ вѣсьми винами (Сучава, 1490 DC 148);

в и н а г о л о в н а а (2) пеня за вбивство: мы оуоставлаемъ коли хто ко(г) о моужебоиство оба(д)итъ а вины головное собѣ добываетъ а вѣ три лѣта къ праву не прїводи(л) а по трехъ лѣтъ(х) на самомъ изостае(т) тая вина головнаа (XV ст. BC 33); к в а л т о в н а я в и н а (1) *див. *KHWALTOWNYJ.*

3. судова справа (1): Оуоставлаемъ абы соудь штобы ирана да (!) обѣда алибо да (!) полудна о все(х) жалоба(х) соуды соудилї а е(ст)ли же не могоуть вси(х) соудо(в) осуудити того дна тогда хочемъ то(г) абы безъ соусленїя вины абы друого дна соудь скончанъ (XV ст. BC 13).

4. оплата за суд (1): а не надобъ оу его люди никому оуступати са а ему свои люди судити и вину и перьсудъ ис нихъ имати (Ольховець, 1445 СРК).

5. (загроза) кара покарания (1): прїказуемъ мы тымъ то слоужбнїко(м) по(д) виноу седенїя(!) оурАдоу и(х) и о бранїя именя и(х) безъ прїказанїя ихъ соуда не позывали нїко(г) а бжде(т) ли то чини... тогда вина на ни(х) прѣ(д)ре(ч)еная и про(ж)жена (XV ст. BC 15);

п о д ъ в и н о у (чого) (4) пїд загрозою покарания (чим): Те(ж) аж которыи мате(л) алибо иньшоу ре(ч) возме(т) оу ко(г) своею волею имее(т) емж за са вѣрнѣ(т) по(д) виноу шесть гривинъ (XV ст. BC 29 зв.—30); м а т и в и н у (1) *див. ИМАТИ* 2.

6. (позичені гроши) борг (2): и мы того видѣвши що(ж) герге з доброй воли да(л), за свою виноу, село и дома свои и мы тако(ж) дае(м) и дали есмо нашемоу вѣрному пануо кости прѣкалабоу тое прѣ(д)реченное село по(д) васлоуїмъ (Сучава, 1449 Cost. II, 385—386); Смотрѣли

есмо того со кн(А)зьми и паны вольнскими, штож жаловали г(о)с(по)д(а)рю... землАне (*в orig. земнАне.*—*Прим. вид.*) кремАпецкїи на има Цеценевскїи на кн(А)зА Олександра Сонкгушковича, штож бы он в них взАл имѣне безвинне оу винах оу своих (Луцьк, 1491 AS I, 94);

з о с т а т и о у в и н ѣ (1), изостати винъ (1) *див. ЗОСТАТИ* 1; оупадати оу виноу (2) *див. *ОУПАДАТИ*; оупасти оу виноу (2) *див. *ОУПАСТИ.*

7. (зобов'язання) повинність (1): и оучинили есми нашеи вѣрности голдъ и с нашими по(д)даными земля мо(л)давскои, яко наши прѣ(д)кове чинили по винѣ (Сучава, 1439 Cost. II, 712).

8. (основа для вчинку) причина (1): Частокро(т) бываю(т) села поуста пановъ коли селАна идоу(т) про(ч) о(т) своих(х) пановъ бе(з) вины (XV ст. BC 26);

о с т а т и о у в и н о у (1) *див. ОСТАТИ*; по у с т и т и с я в и н ы (1) *див. ПОУСТИТИСА.*

ФОРМИ: *наз. одн. вина, вина* (1388 ZPL 104, 105; XV ст. BC 6, 14, 15, 15 зв., 17, 37); *род. одн. винны, вины* 24 (1368 P 16; 1400 DIR«А» 433; Cost. I, 27; 1403 RS 338; 1407 Cost. I, 57; 1414 DIR«А» 441; 1434 P 129; 1435 P 132; 1436 Cost. II, 706; XV ст. BC 7 зв.; 1440—1492 АкЮЗР II, 105 і т. ін.); *вини* 1 (XV ст. BC 129); *винъ* 1 (1448 ДГПР); *дав. одн. винъ* (1439 Cost. II, 712); *знах. одн. вину, вїну, винъ, виноу* (1352 P 6; 1388 ZPL 107; 1434 Cost. II, 675; 1445 СРК; 1449 Cost. II, 385; 1457 Cost. II, 809; 1475 AS I, 70; 1440—1492 АкЮЗР II, 106; XV ст. BC 14 зв.; 1499 BD II, 447 і т. ін.); *зам. род. одн. без виноу* (1480—1484 BD II, 369); *ор. одн. виноу, вїпоју, вїною* (1388 ZPL 107; XV ст. BC 10, 11 зв., 13, 15 зв., 19, 28, 30, 33 зв.); *місц. одн. о винне, вїпе* 3 (1388 ZPL 105; XV ст. BC 17, 28); *оу винъ* 3 (1433 P 121; XV ст. BC 17 зв.; 1488 ДГПР); *знах. мн. винны, вїны* (1388 ZPL 104; XV ст. BC 11 зв.); *ор. мн. винами, вїнами, вина(м)* (1443—1446 P 147; XV ст. BC 29; 1490 DC 148); *місц. мн. оу винах, вина(х)* (1449 Cost. II, 391; 1472 DIR«А» 530; 1491 AS I, 94).

ВИНЕН *прим.* (6) 1. (повинен) зобов'язаний (2): если быхоум тыхъ то Сал-Ахматовичюв ис ынными темники и оуланы не выдали, тогда нам корол его милость не имаеть ни в чюм виней быти, и можетъ нам своих записоув не держати (Сучава, 1462 BD II, 293).

2. (який має борг) винный (4): Я князь Федор Василевич Збаразский сознаваю сим моимъ листомъ, штож был есми винен дадиною сво(ей) кн(А)г(и)и Семеновой Ровенской тисАчу коп грош(ей) (Черлехів, 1485—1500 AS I, 120); а тежъ какъ де(р)жали они о(т) насъ пе(р)во сего мыто лоуцькое и личьбоу иамъ дали с тре(х) годовъ, и мы имъ двема остали винъны ша(х)ноу сто копъ гроше(и) и три(д)ца(т) копъ и шесть копъ А сенькоу момо(т)ливому девеносто копъ бе(з) копы (Петрків, 1489 АМЛ).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. виннен, винней* (1462 BD II, 293; 1485—1500 AS I, 120); *наз. мн. винньи, винъны, винни* (1462 BD II, 284; 1489 АМЛ; АМВ).

Див. ще ВИНОВАТЫИ 2, 3; *ПОВИНЕНЪ.

ВИНИЦКИИ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были шлахетнии панове олесшко судия илвскїи панъ янъ виницкии па(н) янъ зубрскїи... иныхъ много было добрыхъ (Львїв, 1421 P 94).

ФОРМИ: *наз. одн. виницкии* (1421 P 94).

***ВИННА** ж. (7) (*назва річки у Молдавському князівстві*): И такожъ прїде прѣ(д) нами... грозавъ снъ могошеловъ о(т) виннѣ... и продалъ своя ча(ст), половина села оу могошева що на виннѣ панїи нбги пана пїатр(и)нои (!) (Васлуй, 1438 Cost. II, 14); А хотар томоу селоу... поченши от Винни от тополи та на могилоу от Могоша... та прости оу Винноу (*в orig. Ванноу.*—*Прим. вид.*) на мо(гилоу)... та прости оу Винноу на тополи (Сучава, 1493 BD II, 15).

ФОРМИ: *род. одн. виннъ* 1 (1438 Cost. II, 14); *Винни* 1 (1493 BD II, 15); *знах. одн. Винноу* 1 (1493 BD II, 15);

! Ванноу 1 (1493 *BD* II, 15); *місц. одн. на Виной* 1 (1493 *BD* II, 14); ! на *Вилной* (1472 *Cost. S.* 88).

*ВИННИЦКИЙ *див. ВЪНИЦКИЙ.*

WINNYJ *прикм. (2) (який провинився)* винный; Ktomu, jestliby... ranu nekotoruju zadał, winnyj takowyj, mająt winy zapłatiiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 104).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. winnyj* (1388 *ZPL* 104).

Див. ще ВИНОВАТЫ 1.

ВИНО¹ *с. (22)* вино: а еще есмы дали оброкъ тому монастиреви из нашего двора на каждый годъ цѣльми по десѣть бочокъ вина (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); и еще придали есмо от нас оброкъ томуоу свѣтомуу нашему монастирю от Поутной на каждый год по ЁИ бочки вина (Сучава, 1473 *BD* I, 181).

ФОРМИ: *наз. одн. вино* (1448 *Cost. II*, 365); *род. одн. вина* (1411 *Mih. Alb.*; 1438 *DBAc* 28; 1443 *Cost. II*, 185; 1447 *Cost. II*, 281; 1448 *Cost. II*, 365; 1449 *Cost. II*, 378, 747; 1451 *Cost. II*, 401; 1459 *BD* I, 34; 1466 *BD* I, 105; 1473 *BD* I, 181); *знах. одн. вино* (1444 *Cost. II*, 207; 1451 *Cost. II*, 401; 1453 *Cost. II*, 492; 1458 *ПГСММЦ*).

*ВИНО² *див. ВЪНО.*

*ВИНОВАТИ *дієсл. недок. (1) (кого) обвинувачувати:* О владарь (!) алюбю о слоузе што и(х) пннъ виноуеть (XV ст. *BC* 32).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. виноуеть* (XV ст. *BC* 32).

ВИНОВАТЫИ, ВІНОВАТЫИ, ВИНОВАТЫ, ВИНОВАТЬ *прикм. (28) 1. винуватий (12):* а которыи бы не хогиль на томъ изъеднанию стоати и миръ пороушити, а ваша мл(ст)ъ и каждый добрыи на того стояти и казнити, яко виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 *Cost. II*, 682); а в том делу закладъ межы собою заложыли: хтобы хотель той дель порушити, то на том господарю королю сто копъ, а межы собою собъ заложыли на виноватомъ другую сто копъ правому (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); хто колі будетъ позваный на соудъ имееъ о(т)поведать а бже(т) ли винова(т) имееъ быти казненъ виною (XV ст. *BC* 15 зв.); и покои стокмленіи жаднымъ обичаемъ аби не бил зламаан, и не имаемъ в том быти виновати (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

2. *(повинен)* зововъязаний (2): пакли быхъ я самъ а любь жона, дѣти или щадки мои похотѣли туоу продажу мою какъ зрушить, тогда виноватый я и воны... вины господарю королю заплатити сто копъ грошен (Володимир, 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105—106); мы... виновати есмо вѣрне ихъ волъ и учинковъ наслѣдовати (Хотин, 1448 *Cost. II*, 733).

3. *(який має борг)* винный, винен (3): и княз великий послал нас, а на виноватомъ дал нам десѣт копъ (Ступно, 1444 *AS* I, 42); и герге... ре(к) прѣ(д) на(с): правда, еси да(л) оу мой(х) роу(к) твои злати, на поддержаніе, али я... твои пинъзи есмъ страви(л) и теперъ есмъ тобъ винова(т) (Сучава, 1449 *Cost. II*, 385).

4. *(у знач. іменника) (позваний до суду)* обвинувачений (11): пово(д), а любю вѣноватый, имее(т) быти позваны к соуду (XV ст. *BC* 13).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. виноватый, вѣноватыи* 8 (1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; XV ст. *BC* 10, 13, 17 зв., 25, 30 зв.); *винова(т)* 4 (1449 *Cost. II*, 385; XV ст. *BC* 14, 15 зв.); *виновать* 2 (XV ст. *BC* 14, 17); *виноваты* 1 (1445 *Cost. II*, 729); *виноваты(и)* 1 (XV ст. *BC* 18); ! *виноватыи* 1 (XV ст. *BC* 17 зв.); *дав. одн. ч. вѣноватомоу* (XV ст. *BC* 25); *знах. одн. ч. виноватого, вѣноватого, вѣновато(г)* 4 (1435 *Cost. II*, 679, 682; XV ст. *BC* 17 зв., 27); ! *винова(т)то(г)* 1 (XV ст. *BC* 25); *місц. одн. ч. на виноватомъ, виноватом* (1444 *AS* I, 42; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *наз. мн. виновати* 3 (1448 *Cost. II*, 733; XV ст. *BC* 14; 1499 *BD* II, 424); *виноваты* 1 (XV ст. *BC* 14).

Див. ще ВИНЕН, WINNYJ, *ПОВИНЕНЪ.

*ВИНОГРАДНИКЪ *ч. (1)* виноградар: А которыи нивки в долине... то есми велель держати виноградником, а гу-

мену и старцомъ не казалъ есми в тое вступатися (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *дав. мн. виноградником* (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

*ВИНОГРАДНЫЙ *прикм. (1) ◇* Виноградная гора (1) (*назва урочища у Волинській землі*): а зде по Бутыр и по Виноградную гору, а за рекою по крутымъ берегъ противъ двухъ грушъ; потуль ему волно сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10—11).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. Виноградную* (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

ВИНОГРАДЪ *ч. (31) 1.* виноградник (30): а еше есмы дали томуоу монастиреви мѣсто г(д)е любить собе содити (!) виногра(д) и имати на вѣкы вѣчныа со оусимъ (Сучава, 1409 *Cost. I*, 69); прінде прѣд нами... Настѣ, княгинѣ пана Юга вистарника... и продала... однуоу фалчоу и Ё фертал(н) винограда на Хрѣловскоу гороу повыше Поутенскыи виноградовъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 153).

2. *(плоди)* виноград (1): и е(ст) виногра(д) выше немеккого города и е(ст) мѣсто где е(ст) тѣскъ того *виногра(д)* (Дольный Торг, 1443 *Cost. II*, 185).

ФОРМИ: *наз. одн. виногра(д)* (1429 *Cost. I*, 269; 1443 *Cost. II*, 185); *род. одн. винограда, виногра(д)а, виногра(д)* (1443 *Cost. II*, 185; 1453 *Cost. II*, 461; 1476 *BD* I, 215; 1499 *BD* II, 147, 153); *дав. одн. винограду, виноградоу* (1437 *Mih.* 203; 1443 *Cost. II*, 185; 1470 *BD* I, 150); *знах. одн. виноград, виногра(д)* (1409 *Cost. I*, 69; 1436 *Cost. I*, 475; 1443 *Cost. II*, 185; 1462 *Cost. D.* 10; 1470 *BD* I, 150; 1476 *BD* I, 215; 1499 *BD* II, 148); *ор. одн. виноградомъ* (1437 *Mih.* 203); *наз. мн. зам. род. поузлы вышписанныхъ виноградове* (1499 *BD* II, 154); *род. мн. виноградов, виноградовъ* (1499 *BD* II, 147, 148, 153).

ВИНЦЪ *ч. (1) (особова назва):* Азъ рабъ бжїи... именемъ стефанъ по прозвищуоу (ж) винцъ коупи(х) съ тетраеу(г)ль за своѣ дшж (б. м. п., 1401 *ЗКЕ*).

ФОРМИ: *наз. одн. вициъ* (1401 *ЗКЕ*).

*ВИПИСАТИ *див. *ВЫПИСАТИ.*

*ВИПСОВАТИ *дієсл. недок. (1) (що) (детально викладати)* описувати: мы александръ воевод(л)... свѣдомо чини(м)... аже прише(д)ши пре(д) нами... па(н) мань... и продали селища своа поу(с)таа... коуды на и(х) старое при виліе виписоуе(т) (Сучава, 1452 *Cost. II*, 421—422).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. виписоуе(т)* (1452 *Cost. II*, 422).

ВИРА *див. ВЪРА.*

ВИРЕНЪ *див. ВЪРНЫЙ.*

ВИРИШЕЦІИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣмъ мы видѣвше правуюю и вѣрноюю его слоужбу до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли молдавской осемъ сель на има роз(к)а... виришеціи (Сучава, 1436 *Cost. I*, 488).

ФОРМИ: *наз. виришеціи* (1436 *Cost. I*, 488).

ВИРИШЪ, ВЪРИШЪ *ч. (2) (особова назва, молд., мад. vîrîş «червоний» і vegeş «біи»):* тѣмъ мы видѣвши его правуюю и вѣрную слоужбу до на(с)... дали есмы емоу... едино село на кобыль... где е(ст) былъ вѣришь станицлавъ (Сучава, 1414 *DIR* «А» 441); а при то(м) былъ жоуржъ староста и... вана виришь (Сучава, 1432 *Cost. I*, 343).

ФОРМИ: *наз. одн. виришь* 1 (1432 *Cost. I*, 343); *вѣришь* 1 (1414 *DIR* «А» 441).

ВИРНЕ *див. ВЪРНЪ.*

ВИРНО *див. ВЪРНО.*

*ВИРНОСТЬ *див. *ВЪРННОСТЬ.*

ВИРНЫЙ *див. ВЪРНЫЙ.*

ВИРЪНО *див. ВЪРНО.*

*ВИРЪНЫЙ *див. ВЪРНЫЙ.*

*ВИСЛИЦА *ж. (3) (назва міста у Польщі, пор. Wislica):* и на крѣпость сему нашему листу нашу печать привѣсили есмо оу вислицы (Віслиця, 1393 *P* 5!); мы оуоставляемъ иже краковскыи староста на тре(х) месце(х) имееъ

*ВИТОВТОВЪ *прикм.* (1): Дроугое вспоминаеть г(с)дръ нашъ воевода ваше(и) мл(с)ти... яко были пре(д)ки деда нашего алекса(н)дра воеводы волоского, и пре(д)ки вито(в)то(в) великого князя лито(в)ского яко они мели межн собою бра(т)ство и прияте(л)ство, и ми(р) (б. м. н., 1496 ПСВВ 192).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. вито(в)то(в)* (1496 ПСВВ 192).

Пор. ВИТОВТЬ.

ВИТОВТЬ, ВИТОВТ, ВИТОВТЬ, ВИТОЛДЪ, WITOLT ч. (83) (*особова назва, лит. Vytautas*): Му Alexandr, abo Witolt z bozi łaski velikij kniaz Litowskij... zapnenito czinim tym naszym listom... komu budet' potrebna toho vedati (Луцьк, 1388 ZPL 103); Се А кнзъ долгодать долгодатови(ч)... што есми выслужил(л) оу бга и оу велико(г) кнза втовта... даю о(т) своее выслуги вѣрное по своен дши... стмоу николѣ поуствскому иоиноу манастырю тоую зе(м)лю (Київ, 1427 P 108); а на то е(ст)... вбра пана жоуржа фратовска(го)... вбра пана витолта... вбра вьсьхъ болъръ наши(х) молдавскы(х) и великы(х) и ма(л)ы(х) (Сучава, 1437 Cost. I, 536); А се мы панъ Янъ Боуцакый ись литвинова вызнава(м) то сямъ листомъ нашимъ... аже што коли есми имали межн нами мерзачку ис паномъ Михайломъ канцлвремъ Александра воеводины(м), и мы есми пришо(д)ши пре(д) кнагиню Илияша воеводиноюу и пре(д) и(х) паны мо(л)давскыи... пре(д) паномъ пръкалабомъ и пре(д) паномъ Вытолтомъ... и есми смнрился и сътокмилися (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СLIII, фотокоп.); Жаловали намъ очивисто люди наши бортеве... штожъ великій князь Витовтъ даль былъ прадеду ихъ Крупшу земли три слды въ Переломскомъ повѣте (Вильна, 1495 РИБ 601—602); якъ было при пре(д)нихъ (!) г(с)дрѣ(х) воево(д) волоски(х), и кнзе(и) лито(в)ски(х) пры алекса(н)дре воеводе и пры витовѣте кнзи абы знали вси и приятели и непрятѣ(ли) вашн (б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. Витовт, Витовтъ, витовтъ* 9 (1396 AS I, 20; 1400 Cost. II, 619; 1424 ДГВВ; 1427 P 109; 1429 P 112; 1478 AS III, 17; 1495 РИБ 602; 1496 ОПВВД); **Witolt, вито(л)тъ** 3 (1388 ZPL 103; 1436 Cost. II, 701; 1453 Cost. II, 458); **Witold, Витолдъ** 3 (1389 PEA I, 26; 1420 AS I, 25; 1421 AS I, 27); *род. одн. витолта, Витольта* 26 (1435 DIR«А» 465; 1436 ВАМ 29; 1437 Cost. I, 536; 1438 DIR«А» 472; 1439 Cost. II, 32; 1440 Cost. II, 66; 1441 DBAc 40; 1442 Cost. II, 97; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; 1453 DIR«А» 503 і т. ін.); **втовта, Witowta** 20 (1400 P 62; 1401 P 64; R/R; 1421 Cost. I, 142; 1427 P 108; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1454 АЛМ 12; бл. 1471 ЛКЗ 90; 1489 АМВ і т. ін.); *дав. одн. витовту, Witowtu, витовтоу* 11 (1400 Cost. II, 619; 1401 P 64; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; бл. 1471 ЛКЗ 90 зв., 91, 91 зв.); **вито(л)тоу** 2 (1453 Cost. II, 495, 496); *знах. одн. Витовта* (п. 1444 АкрЮЗР I, 17); *ор. одн. Витовтомъ* 1 (п. 1444 АкрЮЗР I, 17); **Вытолтомъ** 1 (1459—1460 ЗНТШ СLIII, фотокоп.); *місц. одн. на (при) витовтъ* 3 (1446 P 154; 1451 ДГШХ; 1458 ОЖДМ); *пры витовѣте* 1 (1496 ПСВВ 192 зв.); **Витольтъ** 2 (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ВИТОЛТЕСКОУЛ ч. (1) (*особова назва*): мы стефан воевод... чиним знаменѣто... оже приидоша прѣд нами и прѣд наших болъре Мълинъ и Выша и зАт их Ивашко Витолтескоул... и дали и отстоупили слоугам нашим Нъгоулови и Татоулови... села шо имъ дал и лишил оу(и)ко их Пояна Стан (Сучава, 1458 ВД I, 20).

ФОРМИ: *наз. одн. Витолтескоул* (1458 ВД I, 20).

ВИТОЛТЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы також и от нас есми дали и потврдили слоугам иашим Иванкоу и Гаврилоу тое прѣдреченое село на оустѣ Боужора, на имъ Витолтещїи (Сучава, 1490 ВД I, 384).

ФОРМИ: *наз. Витолтещїи* (1490 ВД I, 384).

*ВИТОЛТЬ *див. ВИТОВТЬ.*

*ВИТОЛЬТЬ *див. ВИТОВТЬ.*

ВИТОНИЗКИЙ ч. (3) (*особова назва*): продал есми тоє имене Дажев п(а)ну Федору Оножку Витонизкому за двесте коп широкихъ грошей монеты чешкое (Володимир, 1475 AS I, 72); а надъ тыи рѣчи верху писаныи про лепшую твердост я Оношко Витонизкий печат свою приложил к сему моему листу (Луцьк, 1490 AS I, 92).

ФОРМИ: *наз. одн. Витонизкий* (1490 AS I, 92); *дав. одн. Витонизкому* (1475 AS I, 72).

*ВИТЪЗЬ *див. ВИТАЗЬ.*

ВИТАЗЬ ч. (14) (*титул бояр, які брали участь у бойових походах*): витязь, воін: іо романъ воевода... даль есмь ис моймъ сынми... слузъ нашему иванышоу витазю... г села на серетъ (Роман, 1392 Cost. I, 7); мы панъ александръ воевода молдавскы и иаши слугы панъ Ануш витазь, панъ станиславъ ротомпанъ... владиславу... королю польскому... слюбуемъ (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625); мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже тоти истинный слоуга наш Мирча... и Стана, дочка Драгомира Кашотъ, и... сынове Мирча Кашотъ, непотове Братоула витъзъ,— жаловали есми их особною нашею милостію (Сучава, 1491 ВД I, 445).

ФОРМИ: *наз. одн. витазь* (1395 Cost. II, 612; 1404 Cost. II, 625); *род. одн. витеза* 3 (1400 DIR«А» 433; Cost. I, 37); **витъза** 2 (1481 ВД I, 248); **витъзъ** 1 (1491 ВД I, 445); **Витъза** 1 (1403 RS 338); **вѣтаза** 1 (1428 Cost. I, 202); *дав. одн. витазю* (1392 Cost. I, 7).

ВИЦАШПАНЬ ч. (1) (*слц. vicișpan*) заступник жупана: Се азъ панъ радоулъ вицашпанъ марамуре(ш)скы(м) (!) ижоупанъ ба(н)ко... даємо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещерь... дадоше о(т) своего оурика три села монастирю (Сігет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: *наз. одн. вицашпанъ* (1404 ГМ).

*ВИЧНЫИ *див. ВЪЧНЫИ.*

*ВИШАТИ *дієсл. недок.* (1) (кого) (*позбавляти життя через повішення*) вишати: и ти(ж) имает(м) с вашей мл(с)ти и наши панове такую справе(д)ливо(ст) дръжати ме(ж) нами и землѣми, яко быхо(м) могли злодѣвъ именовани(х) або лице(м) нѣты(х) вишали на обѣ стороны (Сучава, 1457 Cost. II, 810).

ФОРМИ: *баз.-ум. сп. I ос. мн. быхо(м)...* вишали (1457 Cost. II, 810).

Див. ще ВЪСИТИ.

ВИШЕ *див. ВЫШЕ.*

*ВИШЕНКИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Вишеньки: я Любартъ Кгедеминовичъ... записалъ есми и даль село свое Рожысче... соборной церкви у Луцьку... против острова Кобуча до Белое горы, Стыромъ подъ Вишейки (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1—2).

ФОРМИ: *знах. Вишеньки* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

ВИШЕПИСАНІИ *див. ВЫШЕПИСАННЫИ.*

ВИШЕПИСАННІИ *див. ВЫШЕПИСАННЫИ.*

*ВИШЕПИСАННЫИ *див. ВЫШЕПИСАННЫИ.*

*ВИШЕПИСАНЪННЫИ *див. ВЫШЕПИСАННЫИ.*

ВИШЕЧЕННІИ *див. ВЫШЕЧЕННІИ.*

ВИШНЕВЕЦКІИ ч. (2) (*особова назва*): А при томъ были: кн(А)зь Михайло Вишневецкий, а пан Петръ Боговитинович (Кременецъ, 1497 AS I, 112).

ФОРМИ: *наз. одн. Вишневецкий* (1497 AS I, 112); *род. одн. Вишневецкого* (1497 AS I, 112).

*ВИШНЕВЕЦЪ *див. ВИШНЕВЕЦЪ.*

ВИШНѢВЕЦЪ, ВИШНѢВЕЦЬ, ВИШНЕВѢЦЪ ч. (12) (*назва міста і села у Волинській землі*) Вишнѣвецъ: а мыта... кн(А)зю Солтану оу Вишнѣвцы пол гроша из збаразского мыта (Луцьк, 1463 AS I, 55); А мнѣ кн(А)зю Михаилу Васильевичу Избаразкому достал сА город Вишнѣвецъ (Вишнѣвецъ, 1482 AS I, 81).

ФОРМИ: *наз. одн. Вишнѣвецъ* 2 (1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76); **Вишнѣвецъ** 1 (1482 AS I, 81); **Вишневѣць** 1 (1482

AS I, 81); *род. одн.* Вишнева (1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76); *дав. одн.* Вишнево I (1478 AS I, 76); Вишнѣво I (1482 AS I, 81); *знах. одн.* Вишневец I (1475 AS I, 70); *місц. одн. в Вишнѣвци* I (1482 AS I, 81); *оу Вишневы* I (1463 AS I, 55); *наз. мн.* Вишневцы (1463 AS I, 55).

***ВИШНЕВСКИЙ** *прикм.* (1): а тот город Вишневец и со всеми тыми селы, какъ оу верху писано и со всеми с тыми ставы, што сут ставы в тых селѣхъ, и з вишневским мытомъ и со всеми пожитыкы... достали са брат(у) моему старшему кн(А)зю Михайлу (Вишнѣвец, 1482 AS I, 81). **ФОРМИ:** *ор. одн. с. вишневским* (1482 AS I, 81).

*Див. ще *ВЫШНѢЦКИИ.*

Пор. ВИШНЕВЕЦЬ.

ВИШНЕВЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою... дали есми, оу нашей земли, оу молдавской, села на днестри, (на) имѣ колешевци... и вишневы (Сучава, 1447 Cost. II, 273).

ФОРМИ: *наз. вишневы* (1447 Cost. II, 273).

ВИШНЕВЪЦЪ *див. ВИШНЕВЕЦЬ.*

***ВИШНИВЦИ** *мн.* (1) (*назва села на Буковині*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... ещѣ... село вишневци (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *знах. вишневци* (1437 Cost. I, 541).

***ВИШНИИ** *див. ВЫШНИИ.*

ВИШНИИ ЖИКОВ *ч.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): є црکو(в) о(т) вишніи жико(в) (Сучава, 1490 DC 148).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) вишніи жико(в)* (1490 DC 148); *зам. місц. црков...* оу Вишніи Жиков (1490 BD I, 420).

*Див. ще *ЖИКОВЪ 2, НИЖНИИ ЖИКОВ.*

***ВИШНИИ КОБЪЛЪИИ** *див. КОБЪЛЪИИ ВИШНИИ.*

***ВИШНИИ ЛОУГЪ** *ч.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есми имѣ оу нашей земли села... и (три) мѣсть о(т) поустиини едно на красною повыше никорещи, другое на ло(ханъ? по)выше пѣатриини мѣста, а третѣе на быкоу оу вишніи лоугъ (Васлуй, 1436 Cost. I, 449—450).

ФОРМИ: *знах. одн. вишніи лоугъ* (1436 Cost. I, 450).

ВИШНѢВЕЦЬ *див. ВИШНЕВЕЦЬ.*

***ВИЩИКУСОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): Вищукуси: мы великий кнѣз Швитригайл литовский... чиним знаменито... иж... даем и дали есмо тому предреченому Каленику... в оуруцком поветѣ село Остафьево на Норине... а под Полоным Вищукусовичи (Київ, 1437 AS I, 33—34).

ФОРМИ: *знах. Вищукусовичи* (1437 AS I, 34).

***ВІАДИЧЬ** *ч.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его вѣрною слоужбою до на(с)... и дали есми емоу оу нашей земли двѣ селѣ, едно... на имѣ вѣди(ч), другое... где былъ Михаилъ (Васлуй, 1436 Cost. I, 473).

ФОРМИ: *наз. одн. вѣди(ч)* (1436 Cost. I, 473).

***ВІДѢТИ СѦ** *див. *ВІДѢТИ СѢ.*

! **ВІДѢВШІ** (ВІНѢВШІ) (1): Нихто не има(т) нѣкимъ позыва(т) толко слоужбникомъ вѣдѣвші о простоупкоу прѣ дворе (XV ст. BC 6).

Див. ВЫНѢТИ.

***ВІЕЗОУРІИ** *мн.* (2) (*назва селища у Молдавському князівстві*): А хотар томоу... селоу... черес Башіоу право на великоюю могилоу близ поутъ, ниже Віезоуріи (Сучава, 1492 BD I, 510); А хотар томоу... селоу, що на Крълига-тоуръ на имѣ Милчинешіи... да ест поченши от Томнна хотара от новою могилоу що ест выше Віезоуріи (Гирлов, 1499 BD II, 148).

ФОРМИ *род. Віезоуріи* (1492 BD I, 510; 1499 BD II, 148).

ВІНОВАТЫИ *див. ВИНОВАТЫИ.*

ВКАЗАТИ *див. ОУКАЗАТИ.*

ВКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* (3) (що) (*давати дивитися*) вказувати, показувати: тогда влдка почаль вказовати и рѣкль стана такъ милин панове то естъ црквная земля стго сѣса по лисичи бро(д) (Погоничі, 1422 P 97); и колы есмо проихалы черезъ лѣсь Почапинский до долини Кобелька, вгору рички Згару, где насъ панъ Карпъ припродовылъ, указуючи одъколя грунтъ его починаеть, ажъ тамъ есмо... застала боярь Хмельницкихъ (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

ФОРМИ: *інф. вказовати* (1422 P 97); *теп. 1 ос. одн. указую* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); *дієприсл. перед. указуючи* (1430 ГВКЛ 7).

*Див. ще *ВКАЗЫВАТИ, *ПОКАЗАТИ, *ПОКАЗОВАТИ, ОУКАЗАТИ.*

***ВКАЗЫВАТИ** *дієсл. недок.* (8) (що кому) (*подавати для підтвердження*) пред'являти, показувати: але ижъ велможныи стефанъ... хотАчи и слобуючи намъ... такую и болшую вѣру какъ намъ передкове его воеводы оуказывали служити... ижъ бы такъ вѣрнѣ служити помагати и пристати хотѣль а с нами... вѣрнѣ... жити (Ланчиця, 1433 P 121); И онъ того листа передъ нами не положилъ, а вказывалъ его подскарбему нашему дворному, наместнику Утенскому, пану Литавору а писару нашему Фѣдъку (Краків, 1489 РИБ 431); И панъ ольбры(х)ть поведилъ пере(д) нами штожъ отецъ нашъ король его мл(с)ть да(л) о(т)цоу его пну ма(р)тиноу сельцо любецкое на березыни на (и)мя те(р)пичово з лю(д)ми и привиле(и) о(т)ца ншого короля его мл(с)ти на тоє се(л)цо вказывалъ (Вільна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *перф. 2 ос. одн. ч. еси...* вказывалъ (1495 РИБ 620); *3 ос. одн. ч. вказывалъ* (1489 РИБ 431; 1498 АЛМ 159; 1499 ВФ); *3 ос. мн. вказывали* 2 (1495 ВК; ВМЗД); *оуказывали* 1 (1433 P 121); *дієприсл. перед. оуказуючи* (XV ст. СЯ 42).

*Див. ще ВКАЗОВАТИ, *ПОКАЗАТИ, *ПОКАЗОВАТИ, ОУКАЗАТИ.*

***ВКІНУТИ** *дієсл. док.* (3): (що в що) вкинути: и па(и) ива(н) то и пере(д) г(с)дрѣ(м) тобъ свѣтчи(л) оу вочы и жѣ ты са(м) тотъ запи(с) зреза(в)шы и в ого(н) вкину(л) (Вільна, 1495 ВБМС).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. вкину(л)* 2 (1495 ВМБС); *укину(л)* 1 (1495 ВМБС).

! **ВКРАЧИЛИ** (ВКРОЧИЛИ) *див. *ВКРОЧИТИ.*

***ВКРАСТИ** *див. *ОУКРАСТИ.*

***ВКРОЧИТИ** *дієсл. док.* (1) вторгтися, вдертися (?): жалова(л) на(м) боАринъ смоле(н)ски(н)и на (и)ма курило Иванови(ч) на бра(т)ю свою... што(ж) они не хотА(т) ему оу во(т)чине дѣленицы (!) дати ... И то(т) курило рѣ(к), што(ж) де(и) они бе(з) о(т)ца моего и бе(з) мене в королѣ его мл(с)ти были и вкрачили (!) (Вільна, 1495 БСКИ).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. ! вкрачили* (1495 БСКИ).

ВКУПЕ, УКОУПЕ *присл.* (2) укупі, разом: Тыє всь села... маєт держати... владыка Луцкий и Острозский... а за насъ и чада наша Господа Бога молити и о добромъ посполитомъ, вкупе зъ сынъклитомъ нашимъ... радити и советовати (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); Презъ велікыи заклады частокро(т) оубогы(и) лю(д)и бывають оутіснены, а то тымъ же и(х) много у коупе ездило и мно(г) зло(г) людемъ чинили (XV ст. BC 17).

ВЛАД *див. ВЛАДЬ.*

ВЛАДАРЬ *ч.* (4) (*стч. vladař, стп. włodarz, władarz*) управитель маеку короля або феодала: О владарь (!) алюб о слоузе што и(х) панъ виноуегъ оли (!) па(н) своему владарви алюб своему слоузе о некоторой речи, алюб о кри(в)дѣ виноу дасть, тогда имѣетса своему па(ну) о(т)-присА(ч) самъ седмъ (XV ст. BC 32).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. о владарь (XV ст. ВС 32); род. одн. владаря (XV ст. ВС 31); дав. одн. владаревн (XV ст. ВС 32); місц. одн. о владарю (XV ст. ВС 32).

Див. ще ВЛОДАРЬ.

! VLADI(?) (I): a pry thom switcowje bily (... — Прим. вид.) lohy (I) Kurowski nasz pan... Danylo Zaderewaczky u rap Stepan Borigowicz (I) vladi (I) kolo (... — Прим. вид.) у уппих мноло добрых лудий было pry tom (Глинянн, 1395 GL 166).

ВЛАДИКА див. ВЛАДЫКА¹.

*ВЛАДИМИРОВИЧЬ ч. (I) (особова назва): Се азь рабъ бжїи кизъ ан(д)ре(и) владимирови(ч) приѣз(д)иль есмь въ кїевъ съ своею женою и съ своими дѣтками (Кїїв, 1446 P 154).

ФОРМИ: наз. одн. владимирови(ч) (1446 P 154).

Див. ще ВОЛОДИМИРОВИЧЬ.

ВЛАДИМИРОВЪЦИ мн. (I) (назва села у Молдавському князівстві): їо романъ воевода... даль есмь ис моимъ сыньми... служъ нашему иванышо витазю... села на сереть... имена селомъ... владимировъци и букуровци (Роман, 1392 Cost. I, 7).

ФОРМИ: наз. владимировъци (1392 Cost. I, 7).

*ВЛАДИМИРЪ ч. (I) (особова назва) Володимир: Се азь... ан(д)ре(и) владимирови(ч) приѣз(д)иль есмь въ Кїевъ съ своею женою и съ своими дѣтками... и поклонихом са оца свое(г) гробуо киза вла(ди)мира олькгердови(ч) и дадь своихъ гробо(м) (Кїїв, 1446 P 154).

ФОРМИ: род. одн. вла(ди)мира (1446 P 154).

ВЛАДИСЛАВЪ, ВЛАДИСЛАВ, ВЛЪДИСЛАВ, ВЛЪДИСЛАВЪ ч. (51) (особова назва, стч. Vladislav, стп.

Wladyslaw): Мы Владиславъ б(ж)ье мл(с)ти коро(л) пол(с)ки... чинимы знаемо... аже слуга нашъ верный па(н) ходко чемереви(ч) послужил(л) на(м) верне (Львїв, 1399 P 59); мы великий князь Швитрикаило олькирьдови(ч) чинимъ... знамени(т)о... ижъ потвердили брата нашего есмо данье короля Владислава свѣтому Ивану церкви (Городок, 1443 P 144—145); и тыми часы его милость вишереченный крал за волю и на причину наиясньшого княжате пана и пана Владислава... брата его милости наимилешаго, намъ вси мерзачкы и шкody и кривды... отпоустиль (Гирлов, 1499 BD II, 419).

ФОРМИ: наз. одн. Владиславъ, Владислав, Wladislaw 8 (1399 P 59; 1407 АрхЮЗР 8/1, 3; 1408 АкЮЗР 1, 6; 1433 P 123; 1434 Cost. II, 666; 1499 BD II, 423); Влѣдиславъ, Влѣдислав 2 (1455 Nic. Doc.); род. одн. Владислава, владислава (1436 Cost. II, 698, 702; 1443 P 145; 1445 P 148; 1499 BD II, 419); дав. одн. Владиславу, владиславою 17 (1400 Cost. II, 618; 1403 ДГМ; 1404 Cost. II, 625; 1386—1418 P 35; 1433 Cost. II, 652; 1435 Cost. II, 689; 1436 Cost. II, 702; 1439 Cost. II, 712; 1448 Cost. II, 735 і т. ін.); владиславоу 12 (1393 Cost. II, 607; 1407 Cost. II, 629; 1411 Cost. II, 637; 1433 Cost. II, 651, 652; 1434 Cost. II, 666; 1436 Cost. II, 701, 702; 1439 Cost. II, 714; 1448 Cost. II, 735); владиславоу 2 (1436 Cost. II, 697); владисла(в) 3 (1436 Cost. II, 706); Владиславоу 1 (1462 BD II, 285); оп. одн. владиславомъ (1434 Cost. II, 664).

Див. ще ВЛОДИСЛАВЪ, ВОЛОДИСЛАВЪ.

ВЛАДИЧИЦА ж. (21) (цсл. владычица) (enimет до богородици) владычица: мы Стефанъ воевод(д) г(б)дръ земли молдавско(и) знамени(т)о чини(м)... оже... оучинили есми въ задшиє стопочивши(х) родителе(и) наши(х) и за наше здравие... да оутвѣрди(м) на(ш) монастырь еже е(ст) на молдавици храмъ стаго блговѣщенна прѣстыа вл(д)чица (!) наша бца и прїснодѣвьи мрїа (Сучава, 1443 ПГСММ); и боуди емоу клѣтва, о(т) ба оца и сна и ста(г) дха и о(т)

прѣ(с)тыа вл(д)чица наша бца и при(с)дѣвьи мрїа (Кїїв, 1446 P 154); Се азь... їо Стефанъ воевода... знамени(т)о чинимъ... оже... оумислихъмо jako да оутвѣрдимъ и оукрѣпимъ нашъ питомий монастырь от Поутной, идеже ест храмъ оупенїе пречистїѣ наша владычица богородица и прїснодѣваа Марїа (Сучава, 1473 BD I, 181); И оутокмивш(и) и заплативши господство мы въсе вышписанное, а азь... дали есмо въси вышписанний села що на Серета... та есмо дали вышписанное нашем(оу) свѣтому монастыри що на Быстрици идеже ест храм оупенїе прѣсвѣтыа владычици нашей богородици и прїснодѣвьи Марїи (Гирлов, 1499 BD II, 154).

ФОРМИ: род. одн. владычици 1 (1499 BD II, 154); вл(д)чица, ! вл(д)чїѣ 3 (1443 ПГСММ; ДГСММ; 1446 P 154); владнчица, вл(д)чца 2 (1473 BD I, 181; 1488 ДГСММ); дав. одн. владычици, вл(д)чици, вл(д)чци 12 (1462 BD I, 70; 1475 BD I, 203; 1476 BD I, 211, 215; 1488 BD I, 347; 1490 BD I, 419, 436; ДГСММ; 1491 BD I, 452; 1492 BD I, 509—510); владычице 1 (1491 BD I, 473); вл(д)чїце 1 (1458 Mih. Doc. 121); владычицеи 1 (1491 BD I, 464).

*ВЛАДОВСКИЙ прикм. (I) (пор. Владъ Чорный у Молдавському князівстві): били дани тоти ѣ цркви ис попн о(т) деда нашего о(т) александра... ѣ црко(в) владовскаа ис попо(м) (Сучава, 1490 DC 147).

ФОРМИ: наз. одн. ж. владовскаа (1490 DC 147).

*ВЛАДОВЪ прикм. (5): А на то вѣра моа и моихъ сыно (!)... вѣра пана оуладова (Роман, 1392 Cost. I, 8); и еше есми потвѣпотвердили (!) нашем(оу) монастырю оуси монастырски цигае на имѣ сны владови наноуль и братїа, его (Сучава, 1470 DIR«A» 522).

ФОРМИ: наз. одн. ч. владов(в) (1453 DIR«A» 503); наз. одн. ж. владова 2 (1403 RS 338; 1411 Cost. I, 85); оуладова 1 (1392 Cost. I, 8); наз. мн. ч. владови (1470 DIR«A» 522).

Пор. ВЛАДЬ.

*ВЛАДСЛАВЪ див. ВЛАДИСЛАВЪ.

*ВЛАДОУЛЬ ч. (2) (особова назва, молд., пор. Владимиръ або Владиславъ): мы Стефанъ воевода... знамени(т)о чинимъ... оже прїиде прѣд нами... Мьгдльнїѣ, дочка Петра спѣтаръ... и продала... половина село на имѣ половнна от Флорещи на Полочине... слоугам нашимъ Козми и братоу его Владоулоу (Сучава, 1495 BD II, 73—74).

ФОРМИ: дав. одн. Владоулоу (1495 BD II, 74).

Див. ще ВЛАДЬ.

ВЛАДЬ, ВЛАДЬ, ВЛАД ч. (191) (особова назва, пор. Владимиръ або Владиславъ): а на то вѣра моа... вѣра пана юряа столникова и брата его пана андрїаана вѣра пана оулада дворникова (Сучава, 1393 Cost. I, 14); мы панъ александръ воевода молдавскы и наши слугы, панове воласкыя(!), земланы молдавскыя... панъ балица... панъ владъ дворникъ... чинимы знаемо освѣщену и велелбному и великому владиславу... королю польскому... слобуемы и ислубили есмы... имаемы емоу вѣрни быти (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625); а на то ест вѣра нашего господства вышписаннаго мы стефана воеводи, и вѣра прѣвъзлюбленнаго сына господства ми, богдана влада (Васлуй, 1497 Cost. S. 223).

ФОРМИ: наз. одн. Владъ, владъ, Влад 17 (1395 Cost. II, 612; 1404 Cost. II, 625; 1418 Cost. I, 127; 1424 P 100; 1441 DBAc 34; 1445 Cost. II, 231; 1469 BD I, 135; 1489 BD I, 376; 1491 Cost. S. 152; 1495 BD II, 74 і т. ін.); Владъ 1 (1488 BD I, 377); род. одн. влада, вла(д) 170 (1400 Cost. I, 37; 1411 DIR«A» 439; 1424 P 99; 1443 Cost. II, 131; 1479 BD I, 222; 1483 Cost. S. 122; 1493 BD II, 15; 1497 Cost. S. 223 і т. ін.); оулада 1 (1393 Cost. I, 14); дав. одн. владови (1418 Cost. I, 127); знах. одн. влада (1418 Cost. I, 127).

Див. ще *ВЛАДОУЛЬ.

***ВЛАДЪ ЧОРНЫИ** ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): били дани тоти ѿ цркви ис попи о(т) деда нашего о(т) александра... ли црков(в) и(с) попо(м) на солонци оу черного влада (Сучава, 1490 DC 147).

ФОРМИ: *род. одн. черного влада, влада черного* (1490 DC 147).

ВЛАДЫКА ¹, **ВЛАДИКА** ч. (79) (цсл. владыка) 1. (архіерей) владыка (56): Тыи вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые, маеть держати господинь богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкий и Острозский (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); а се азъ влдка иванъ из луцка знаемо чиню всъмъ аже да(л) ми г(с)дръ мой великыи король митрополюю галицкую (Опатів, 1398 ЗЛЕІК); тако есмъ подлугъ того вызнанья немовивши сА и земАны и дали есмо влдцъ листь и нашею печатью подтвердили есмъ ему аже естъ его по лисичи бро(д) (Погоничі, 1422 P 98); Протож ненадобъ никому въступати ся и еден вбдаеть тое село владыка армянский (Кіів, 1445 ЗНТШ CXV, 19); мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... понеже... благопроизволи господство ми... и дали есми прАдреченномуу монастырю единъ монастырь оу бошчи, где была келіа влдкЖ (!) иосифова (Васлуй, 1446 Cost. II, 263); Тежъ паномъ владычнымъ десятникомъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастырскіе, а владыцъ Полоцкому того игумена у Пречыстой Пустынской не судити... нижли которое дѣло будетъ владыцъ до игумена, тое судити намъ посполь... владыкою (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3).

2. господъ (23): а кто бы того не задержалъ или радиль на порошеніе(!), таковы... да е(ст) подобе(н) іюда и проклатому арію, и оучестіе да имаеть съ онѣми, еже възъпише на владыка х(ст)а (Бирлад, 1435 Cost. II, 679—680); Се азъ раб владыкы моемоу исоу христа, Ио Стефанъ воевод... знаменито чиним... ож... Негша, дочка Жоуржі и съ ей дѣтми... продали свою правую и питомоую огниною (Сучава, 1491 ВД I, 451).

ФОРМИ: *наз. одн. владыка, влдка* 32 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1366 P 12; 1391 P 45; 1398 ЗЛЕІК; 1404 P 69; 1422 P 97; 1445 АкЮЗР I, 18; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60; 1470 AS I, 65; 1490 Пам.; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1 і т. ін.); *владыка* 1 (1445 ЗНТШ CXV, 19); *зам. род. где была келіа ! влдкЖ* 1 (1446 Cost. II, 263); *зам. знах. възъпиша на владыка* 3 (1435 Cost. II, 680; 1448 Cost. II, 366; 1457 ВД I, 5); *род. одн. владыкы* 12 (1462 ВД I, 70; 1476 ВД I, 211, 215, 216; 1488 ВД I, 342, 347; ДГСВМЩ; ДГСПМ; 1489 ВД I, 376; 1490 ВД I, 419; ДГСХМ; 1491 ВД I, 451); *владыкы* 11 (1440—1492 АкЮЗР II, 106; 1453 Cost. II, 453; 1467 СП № 13; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1473 ВД I, 181; 1490 DC 146; Пам.; 1494 AS I, 102; XV ст. ВОРСР 179; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); *дав. одн. владыцъ* 5 (1422 P 98; 1449 АЛМ 8; 1475 AS I, 71; 1500 АСД II, № 3); *владыце* 2 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); *владыцъ* 1 (1445 ЗНТШ CXV, 19); *влдцъ* 1 (1422 P 98); *знах. одн. владыку, владыкЖ* (1435 Cost. II, 682, 689; 1438 DIR«А» 472; 1487 ВД I, 311, 313; 1499 ВД II, 448); *ор. одн. владыкою* 2 (1422 P 97; 1500 АСД II, № 3); *уладкою* 1 (1422 P 98).

ВЛАДЫКА ², **ВЛЪДИКА**, **ОУЛАДЫКА** ч. (9) (особова назва): Пис(а) Иванко (В)лѣдика оу Соучавѣ (Сучава, 1469 ВД I, 136); А при том был... пан Хведко Оуладыка дѣак королев (Луцьк, 1487 AS I, 86); Ключникъ киевский Сенко Полозовичъ личбу делал мнѣ Ивашку Владыце у Вильна (Вильна, 1496 АЛРГ 72).

ФОРМИ: *наз. одн. Владыка, вл(д)ка* 4 (1487 AS I, 87, 241; 1494—1495 АЛРГ 59; 1495 ВМБС); *Оуладыка* 2 (1487 AS I, 85, 86); (В)лѣдика 1 (1469 ВД I, 136); *дав. одн. Владыце, владыце* (1495 ВМБС; 1496 АЛРГ 72).

ВЛАДЫЧИН ч. (3) (особова назва): Пис(а) Иван Владычин оу Соч(а)вѣ (Сучава, 1467 ВД I, 118); Пис(а) Иванко Владычин оу Соучавѣ (Сучава, 1469 ВД I, 135).

ФОРМИ: *наз. одн. Владычин* (1467 ВД I, 118; 1468 ВД I, 128; 1469 ВД I, 135).

***ВЛАДЫЧИНЪ** ¹ *прикм.* (1) архіерейський: а на то послуши влдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльскый и печать его... влдчнъ тивунъ иванъко губка (Перемишль, 1366 P 12).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. влдчнъ* (1366 P 12).

*Див. ще *ВЛАДЫЧНЫИ.*

ВЛАДЫЧИНЪ ² *прикм.* (1): а на то послуши иванъ владычинъ зАть васко голыи Ахн(о) онисимъковъчъ (б. м. н., 1385 P 28).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. владычинъ* (1385 P 28).

Пор. ВЛАДЫКА ².

***ВЛАДЫЧИЦА** *див. ВЛАДИЧИЦА.*

***ВЛАДЫЧНЫИ** *прикм.* (2) (цсл. владычнии) архіерейский: и то и бщнъ възнали аже влдчнъ люде слѣдъ гонѣть по лисичин бро(д) и оуздають тополничаномъ занеже тополничане имѣють с уладкою границу (Погоничі, 1422 P 98); Тежъ паномъ владычнымъ десятникомъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастырскіе (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3).

ФОРМИ: *наз. мн. влдчни* (1422 P 98); *дав. мн. владычнымъ* (1500 АСД II, № 3).

*Див. ще *ВЛАДЫЧИНЪ* ¹.

ВЛАДЪ *див. ВЛАДЪ.*

ВЛАДЪНІИ *мн.* (3) (назва села у Молдавському князівстві): и дали... есми томуу свАтомуу нашему монастырю тое село на имѣ Владѣнїи на Сиреть, где былъ Ориш Владѣ (Сучава, 1489 ВД I, 377).

ФОРМИ: *наз. Владѣнїи* (1489 ВД I, 376, 377).

***ВЛАДЪЮЩИИ** *дїеприкм.* (1) який володіє: а (з)нати и(м) тимъ а(р)хима(н)дрито(м) пече(р)скимъ Ста(р)цомъ и братїи нашего патріа(р)шеского благословенїА а велики(х) Господарей свои(х) владѣющи(х) велики(м) княженїе(м) роускимъ и кієво(м) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *акт. теп. род. мн. владѣющи(х)* (1481 ГПМ).

Див. ще ВОЛОДЪГТИ.

***ВЛАЙКО** ч. (1) (особова назва, молд., болг., серб. Влайко): А на то ест... в. п. Станчола, в. п. Влайка, оуика нашего... и вѣра всѣхъ бояръ наших молдавскихъ (Сучава, 1467 ВД I, 117—118).

ФОРМИ: *род. одн. Влайка* (1467 ВД I, 117).

Див. ще ВЛАЙКОУЛ.

ВЛАЙКОУЛ, **ВЛАЙКОУЛЬ** ч. (103) (особова назва, молд., пор. болг., серб. Влайко): А на то ест... вѣра и доуша пана Козма Шандровича... в. и д. п. Влайкоула паркалаба... вѣра и доуша всѣхъ боАр наших молдавскихъ (Баків, 1457 ВД II, 258); А на то ест великаа мартоурїА сам господства ми вышеписанны Стефанъ воевода и наши бояри на имѣ: пан Маноило, и пан Станчюл, пан Влайкоул... и ины наши бояри (Дольный Торг, 1466 ВД I, 113); печать пана доуми влайкоул (Сучава, 1499 ВД II, 444).

ФОРМИ: *наз. одн. Вланкоул, Влайкоул, Właikut* 31 (1459 ВД I, 32; 1461 ВД I, 45; 1463 ВД I, 74; 1467 ВД I, 123; 1469 ВД I, 138; 1472 Cost. S. 88; 1476 ВД I, 209; 1480 ВД I, 241 і т. ін.); *! Блайкоул* 1 (1472 ВД I, 172); *зам. род. печать... влайкоул* 2 (1476 ВД I, 209; 1499 ВД II, 444); *род. одн. Влайкоула* 68 (1457 ВД II, 258; 1460 ВД II, 270; 1464 Cost. S. 59; 1465 DIR«А» 518; 1470 ВД I, 148; 1472 ВД I, 177; 1475 ВД I, 203; 1478 ВД I, 219; 1480 ВД I, 243; 1482 ВД I, 263; 1483 ВД I, 270; 1484 ВД I, 277 і т. ін.); *Влайкола* 1 (1468 ВД I, 126).

*Див. ще *ВЛАЙКО.*

***ВЛАЙКОУЛОВИЧ** (2) (особова назва, молд., болг., серб. Влайко): Мы бояре земли молдавскои, рада господарь нашего Стефана воеводы: Іон Тъоутоул логофет, Доума Влайк(оу)лович паркалаб... и иныи бояре що при том были (Сучава, 1499 ВД II, 443—444).

ФОРМИ: наз. одн. Влаик(оул)ович 1 (1499 *BD* II, 444); 1 Кланкоулович 1 (1499 *BD* II, 425).

ВЛАЙКОУЛЬ див. **ВЛАЙКОУЛ**.

ВЛАКОИ ч. (1) (особова назва): а тому свѣдци панъ миколаи спичникъ... панъ влакои драгомирецький (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: наз. одн. влакои (1424 *P* 106).

***ВЛАСНОСТЬ** ж. (1) (стч. *vlasnost*, стп. *włos(t)ność*) (належність кому чого з правом повного розпорядження) власність: а тое выше писанное (в ориг. выше писанного. — Прим. вид.) через шлях(от)не вроженого кн(А)зА Костентина... и зо всим правом панством и власностью (маеть) быти держано (Вильна, 1499 *AS* I, 118).

ФОРМИ: ор. одн. власностью (1499 *AS* I, 118).

***ВЛАСНЫЙ** прикм. (7) (стч. *vlastni*, стп. *włastny*) 1. (чий на підставі права власності) власний (2): так и мы, з божион воли, их власного дѣдичеваня поживами, их воли вѣрнымъ наслидованем послуухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *BD* II, 284); я кн(А)зъ Юри Василевич Жаславский визнаваю... и жет продал есми пану Семену Олизаровичу имене на Волини свое власное (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

2. (свій, не чужий) власний (2): а тое выше писанное (в ориг. выше писанного. — Прим. вид.) через шлях(от)не вроженого кн(А)зА Костентина и теж на его наслѣдки власными и зо всим правом панством и власностью (маеть) быти держано... как ему и его властнымъ наслѣдкомъ лпей... взвидит са (Вильна, 1499 *AS* I, 118);

(зв'язане смислом з підметом, підсилювальне слово у знач. сам) власний (2): *włastoju prisiahoju oczistitisia majet'* (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

3. справжній, правдивий (1): и волно ему въ здышемъ панѣствѣ нашомъ жону пояти, и титулу вшелякого и волности шляхецкоу, яко властному шляхтичови, тубылцови, заживати (Луцьк, 1438 *P* 141).

ФОРМИ: род. одн. с. власного (1462 *BD* II, 284); дав. одн. ч. властному (1438 *P* 141); знах. одн. с. власное (1466 *AS* I, 62); ор. одн. ж. *wlastnoju* (1388 *ZPL* 104, 108); дав. мн. властными (1499 *AS* I, 118); знах. мн. ч. власными (1499 *AS* I, 118).

Див. ще ***ВЛОСТНЫЙ**.

***ВЛАСТЕЛЬ** ч. (1) володар, пан: Прѣстави са Ио Вльдиславъ воеводъ в лѣ(т) ѠЩѢЗГ, м(с)ца Августу кв днь И сѣтвори си камень в днь Ио Нъгое воевода сѣтвори Барбоу(л) бань и Прѣвоул дворник и съ братіам ихъ, снови Нъгое КраАвскы, понеже и Вльдислав воевода и подигноу(л) властели (Дял. 1455 *Nic. Doc.*).

ФОРМИ: знах. мн. властели (1455 *Nic. Doc.*).

***ВЛАСТНЫЙ** див. ***ВЛАСНЫЙ**.

***ВЛАСТЬ** ж. (2) (цсл. власть) (право підпорядковувати своїй волі кого або що) влада: Тыс вси села... маеть держати... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... яко самъ отъ Христа Спаса власть господинъ отецъ владыка маеть (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а болше того никакое власти да не имае(т) на(д) те(м) мн(с)тыре(м) пече(р)скимъ и предѣлы его епа(р)хіи а(р)хима(н)дриты пече(р)ское (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: род. одн. власти (1481 *ГПМ*); знах. одн. власть (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

***ВЛАХІНЪ** ч. (1) (особова назва, молд., слов. влахъ): а на то е(ст)... вѣра пана (т) влахіна (Сучава, 1436 *Cost* I, 484—485).

ФОРМИ: род. одн. влахіна (1436 *Cost* I, 485).

ВЛАШИНОВЦИ мн. (2) (назва села у Волинській землі) Влашинці: а што матка и(а)ша держит отчину н(а)шу и села Манев, и... Влашиновцы (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); а кн(А)г(и)ни Васильевой Збаразкой ись с(ы)нми ись ее... досталь са имъ Вишневецъ... а к тому... Влашиновци (Мавів, 1478 *AS* I, 76).

ФОРМИ: наз. Влашиновци (1478 *AS* I, 76); знах. Влашиновцы (1463 *AS* I, 55).

***ВЛАШИНОВЪ** прикм. (2): А хотарь томуо селоу на имѣ Беркишешем... поченше от блота Мьстакиноулоуи... через Молдавоу оу шазоу Влашиновоу, и от шаза Влашинови право до оустіа Бѣлкое (Сучава, 1473 *BD* I, 183).

ФОРМИ: род. одн. ж. Влашиновн (1473 *BD* I, 183); знах. одн. ж. Влашиновоу (1473 *BD* I, 183).

Пор. **ВЛАШИНЪ**.

ВЛАШИНЪ, ВЛАШИНЪ ч. (15) (особова назва, молд., слов. влахъ): а на то е(ст)... вѣра пана влашина спѣтарѣ... и вѣра всѣхъ боАрѣ наши(х) (Сучава, 1435 *Cost* I, 424); И оуоставше наши слоуги Влашинъ и непот его Чокан та заплатили оуси тоты вишеписаніи пинѣзи... оу роуки слоузъ нашемуо Косте Орѣшь (Сучава, 1495 *BD* II, 78).

ФОРМИ: наз. одн. Влашинъ, Влашинъ (1443 *Cost* II, 160; 1452 *АрхЮЗР* I, 21; 1495 *BD* II, 78, 248); род. одн. влашина (1435 *Cost* I, 424; 1437 *Cost* I, 530; 1438 *DIR* «А» 472; 1452 *Cost* II, 426, 432; 1453 *Cost* II, 454); дав. одн. Влашиноу (1493 *BD* II, 14; 1495 *BD* II, 78).

Див. ще ***ВАЛАШИНЪ, ВОЛОШИНЪ**.

ВЛЕВО, ВЪЛЕВО, УЛЕВО присл. (10) уліво, наліво: а покинувши гостинецъ Колковський, взяти въ лево гостинцемъ до Жыдичына (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/IV, 2); а одѣ Сиквы долины, до Мыскова горба, н з Мыскова горба до потоку и долины Бучачной — усе у лево грунты до Почапынецъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8).

***ВЛИЦА** див. **ОУЛИЦА**.

ВЛОДАРЪ ч. (1) (стп. *włodarz*) управитель маетку короля або феодала: Бартолт жалова(л) на Ондreja и(ж) емоу сеножать покоси(л), а Ондрей визналь але рекль и(ж) коупиль во его владарѣ а заплати(л) а то(т) влодаръ оумерль (XV ст. *BC* 31).

ФОРМИ: наз. одн. влодаръ (XV ст. *BC* 31).

Див. ще **ВЛАДАРЪ**.

ВЛОДЕКЪ ч. (1) (особова назва): а сведци цнии панове па(н) глѣбъ романовскыи... александро ледАнскыи влодекъ воевода лвовскыи (Львів, 1412 *P* 81).

ФОРМИ: наз. одн. влодекъ (1412 *P* 81).

***ВЛОДИМЕРСКИЙ** прикм. (1): И мы великий князь Швядригаило Олкгердовичъ, сее осмотрил у светомъ евангелиеи Влодимерское церкви тые записы и обыскали есмо съ нашоу княгинею... которое какъ было село и земли... приданы святой церкви Володимерской епископи, подлугъ записовъ продка нашего, опять церкви Божей подтвердили есмо (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8).

ФОРМИ: род. одн. ж. Влодимерское (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8).

Див. ще **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.

***ВЛОДИСЛАВОВЪ** прикм. (2): мы Стефан, воевода... знакомито чинимъ... яко хотА... памАти... предкоуи наших... наслидова(ти), и тиж их вѣры, пилнои заслуугы коу наияснѣшоу з божион памАти наияснѣишихъ кнАжат и панов кролюв полскыхъ, на нмъ коу наияснѣшемоу и коу наивышшемоу пану Влодславоу отцоу и другомоу пана Влодиславоу, сыноу его, кролюмъ полскимъ... посвѣдчити и потвердити... так и мы... их воли вѣрнымъ наслидованем послуухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *BD* II, 283—284).

ФОРМИ: дав. одн. ч. Влодиславоу 1 (1462 *BD* II, 283); Влодславоу 1 (1462 *BD* II, 283).

Пор. **ВЛОДИСЛАВЪ**.

ВЛОДИСЛАВЪ ч. (34) (стп. *Włodzistaw*, *Włodstaw*) Владислав: Владиславу божѣи мѣти коро(л) полско(м) (Луцьк, 1388 *P* 42); господарѣ нашего милостивого, корола влодислава его приказаньемъ то есмы вчинили (Перемишль, 1390 *P* 175); А ивашко... знаемо чиню... аже велебный г(с)дрь, влодиславъ, из божѣи мѣ(с)ти кроль пол(с)ки и велебный кнА(з), витовтѣ литов(с)ки, смилovali(с) надо мноу, принади суть мене собѣ слоугоу (Берестя, 1400 *Cost* II, 619); А далей слобоуем. иж всѣхъ... обвезанА... пред-

ков наших воевод молдавских... которым съ промѣноу-номуу (!) Владславоу кролю полскомоу и друугомоу Владславоу сыноу его записал съ и обвезал съ... с полностью здержим и заховамо (Сучава, 1462 *BD* II, 285).

ФОРМИ: наз. одн. влодиславъ, Влодисла(в), вло(д)славъ (1388 *P* 36; 1394 *P* 53; 1395 *Cost.* II, 610, 612; 1400 *Cost.* II, 619; 1404 *P* 70; 1415 *P* 86; 1433 *P* 120, 122, 124); род. одн. влодислава (1390 *P* 175; 1395 *Cost.* II, 610, 611; 1400 *P* 62; 1401 *P* 64; XV ст. *СЯ* 9; 1402 *Cost.* II, 623); дав. одн. Влодиславу, вло(д)славу, влодиславоу 9 (1388 *P* 42; *SL* 678; 1393 *P* 51; 1402 *Cost.* II, 621, 623; 1404 *P* 70; 1434 *Cost.* II, 664); вло(д)славови, влодиславови 4 (1393 *Cost.* II, 607; 1433 *P* 121; 1434 *Cost.* II, 663, 664); Влодславоу 2 (1462 *BD* II, 285); ср. одн. вло(д)славомъ, влодиславомъ (1404 *P* 70; 1433 *P* 123).

Див. *ще* ВЛАДИСЛАВЪ, ВОЛОДИСЛАВЪ.

ВЛОДКОВИЧЬ ч. (2) (особова назва): А па(н) птръ влодковичъ дѣдичъ схарбиновскии староста галицкии свѣдцю и познава(м)ъ... аже миха(л) грабовецкии а па(н) птрашъ пиликовичъ просили крола о граници промежи грабовица а тисманча(н)ъ (Галич, 1404 *P* 67—68); а мы слобоуемъ ему при нашей вѣрѣ заплатити безъ никоторое о(т)волоки о(т) сего велика дни за два роки яко были есмы послали нашего посла пана петра влодкови(ч) старосту теребовльско(г) подѣстолье(г) судомирско(г) до александра воево(д) (б. м. н., 1411 *P* 77).

ФОРМИ: наз. одн. влодковичъ (1404 *P* 67); знах. одн. влодкови(ч) (1411 *P* 77).

*ВЛОДСЛАВОВЪ див. *ВЛОДИСЛАВОВЪ.

*ВЛОДСЛАВЪ див. ВЛОДИСЛАВЪ.

*ВЛОДЫКА ч. (1) (особова назва): Што король е. м. волости давалъ боярамъ Житомирскимъ въ Клодовъ, апрѣль 2 дн., индиктъ 5 ... Влодыцъ Попковичу волость Жолвяжъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ФОРМИ: дав. одн. Влодыцъ (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

*ВЛОЖЕНЫИ див. ОУЛОЖИТИ.

*WŁOŻYTY SIA *дієсл. док.* (1) (в що) (вмѣшати) втрутитисъ: Takto nam trudno peremirya ta i waszab miłost żalowali, syly by iesto nam w tom pe czynili, izby nam peremiryaie s nim derżat, zaniaz ne czoho dla iesmo to wczynili i w to sia włożyli, niż wiry dla Chrestyianskoie i waszoie dla soromoty, szto was soromotyl (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: перф. 1 ос. мн. sia włożyli (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

*ВЛОСТНЫИ *прикм.* (6) (*стп.* włostny) (чий на підставі права власності) власний: а про лѣпшую справедливость и сведотство печат свою влостную завѣсили (есмо) к сему н(а)шому листу (Володимир, 1470 *AS* I, 65); Янъ ... ре(к) зъ своее зъ влостное бчолы мед несъ до своего домоу (XV ст. *BC* 19); жаловали на(м) погоре(л)скии на него, што(ж) о(т)на(л) в ни(х) зе(м)лю и(х) влостную (Вильна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: знах. одн. ч. влостного (XV ст. *BC* 23 зв.); род. одн. ж. влостное (XV ст. *BC* 19); знах. одн. ж. влостную (1470 *AS* I, 65; 1487 *AS* I, 240; 1495 *ВМЗД*); місц. одн. ж. оу влоустеноуи (1462 *BD* II, 284).

Див. *ще* *ВЛАСНЫИ 1.

*ВЛОСТОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): а паки бихомъ тако не задержали, яко сА есмо записали на то(м) сниму, прі наши(х) пановъ ... при пану андровашу, воеводы подолскомоу, старости самборскомоу, и при пану влостовскомоу, старости подолскомоу... що бихо(м) били осажени нашей чти (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 679).

ФОРМИ: місц. одн. при влостовскомоу (1435 *Cost.* II, 679).

*ВЛОСТЬ ж. (1) (*стп.* włość) (територіально-адміністративна одиниця) волость: Мы ... визнавамы ... иже лопатичъ ива(н) юриевъ сынъ ись его братиею посполною

рукою позвали суть яна бѣлцко(г) о дѣдину о бѣлку лежачию оу влості оу лвовскои (Львів, 1421 *P* 93).

ФОРМИ: місц. одн. оу влості (1421 *P* 93).

Див. *ще* ВОЛОСТЬ 1.

ВЛОЦЛАВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Włodław, Włocławek у Польщі): Мы вонцехъ з бжнен мл(с)ти ярибискупъ гнѣзденскии ... бискупове влодиславъ выбранни ку бискупству влоцлавскому николаи з михалова... ярантъ з бруднова влоцлавскии... слобоуемы и записуемы сА стецку воеводѣ землѣ молдавскои (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. ч. влоцлавскии (1433 *P* 122); дав. одн. с. влоцлавскому (1433 *P* 122).

! ВЛОУСТЕНОУИ (ВЛОСТНОЙ) (1): Тиж... слобоуем... Казимироу кролю... противко каждомуу неприателєви их пригати и помагати, оу влоустеноуи парсоунъ (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

Див. *ВЛОСТНЫИ.

*ВЛОУСЪ див. *ОУЛОУСЪ.

*ВЛЧА див. ВЛЪЧА.

*ВЛЪДЕСКУЛЪ ч. (1) (особова назва, молд., *пор.* слов. владати): мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истини слуга нашъ тадоръ влѣдеску(л) слоужиль намъ право и вѣрно (Сучава, 1443 *Cost.* II, 140—141).

ФОРМИ: наз. одн. влѣдеску(л) (1443 *Cost.* II, 141).

ВЛЪДЕЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавскому князівстві): тѣмъ мы видѣвше его право(ю) и вѣрною службою до на(с)... дали есми ем(у)... его очину село на серетъ, на имА влѣдещи (Сучава, 1443 *Cost.* II, 141).

ФОРМИ: наз. влѣдещи (1443 *Cost.* II, 141).

ВЛЪДИКА див. ВЛАДЫКА 2.

ВЛЪДИСЛАВ див. ВЛАДИСЛАВЪ.

ВЛЪДИСЛАВЪ див. ВЛАДИСЛАВЪ.

*ВЛЪКАНОВЪ *прикм.* (2) ◊ крѣнця Влѣканова див. КРЪНИЦА.

ФОРМИ: наз. одн. ж. Влѣканова (1475 *BD* I, 206).

*ВЛЪКАНЪ ч. (1) (назва джерела): и такожъ дали есми емоу и друоуге село по(д) ботнѣми подли влѣкана (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120).

ФОРМИ: род. одн. влѣкана (1443 *Cost.* II, 120).

ВЛЪКСАНЕЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавскому князівстві): и привиліє от Александра воеводѣ дѣда нашего еще есмо имъ дали що на тоги села ... на имъ Биравичеши ... и Влѣксанеши (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: наз. Влѣксанеши (1499 *BD* II, 162).

Див. *ще* *ВЛЪКСАНОВО.

*ВЛЪКСАНОВО с. (1) (назва села у Молдавскому князівстві): и дали господствоу мы пѣть сель... три на Бистрици, выше Бакова: село Бираио, и село Влѣксаново и село Маноуилещи (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: знах. одн. Влѣксаново (1500 *BD* II, 173).

Див. *ще* ВЛЪКСАНЕЩИ.

ВЛЪСЪНЕЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавскому князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменіто чини(м)... оже... дали и потвердили есми томоу стоמוу монастироу села, оу нашей земли мо(л)давскои, на имъ село(м)... влѣсѣнещій по више о(т) баковѣ ... и лоукѣщѣи (Сучава, 1462 *Cost.* D, 10).

ФОРМИ: наз. влѣсѣнещій (1462 *Cost.* D, 10).

*ВЛЪХОВЕЦКИЙ *прикм.* (1): били данн тоги н цркви ис попи о(т) деда нашего... лѣ црко(в) ис попо(м) влѣховецка (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: наз. одн. ж. влѣховецка (1490 *DC* 147).

Пор. ВЛЪХОВЕЦЬ.

ВЛЪХОВЕЦЬ ч. (1) (назва річки у Молдавскому князівстві) Волховець: били данн тоги н цркви ис попи о(т) деда нашего ... лѣ црко(в) и(с) попо(м) на влѣховець (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. на влъховець (1490 DC 147).

ВЛЪЧА, ВЛЪЧА, ВИЛЧА, ВИЛЧА ч. (100) (особова назва, молд., слов. влъкъ): А ивашко, снь петровъ, дѣди(ч) валаски, и па(н) вилча поручаемъ и выручили есмо оу нашего господаря, оу велебного крола пол(с)кого, романа (Берестя, 1400 Cost. II, 617); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... и жаловали нам, аже привилїе великое, що имал влъча батьрескоула от дѣда нашего... на свое отнинсу, село на имѣ батьрешїн... они загоубили (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

ФОРМИ: наз. одн. влъча 4 (1428 Cost. I, 206; 1476 BD I, 209; 1479 BD I, 228; 1493 Cost. S. 175); вълча 3 (1433 Cost. II, 650; 1434 Cost. II, 665, 670); вилча 2 (1400 Cost. II, 617; 1421 Cost. I, 141); вилча 1 (1436 Cost. II, 701); зам. род. вѣра пана влъча 3 (1414 Cost. I, 112; 1428 Cost. I, 221; 1438 Cost. II, 26); вѣра пана вилча 1 (1425 Cost. I, 169); вѣра пана вълчя 1 (1415 Cost. I, 122); вѣра пана вълчя 1 (1407 Cost. I, 57); род. одн. вълчи, вълчи, влчи 41 (1409 Cost. I, 65; 1414 DIR«А» 441; 1428 Cost. I, 202; 1431 Cost. I, 318; 1433 Cost. I, 359; 1438 Cost. II, 7; 1476 BD I, 209; 1488 BD I, 345; 1493 Cost. S. 175 і т. ін.); вълчи 24 (1422 DIR 35; 1432 Cost. I, 331; 1434 DIR«А» 463; 1436 Cost. I, 468; 1435—1436 Cost. I, 494; 1437 Cost. I, 536; 1438 DIR«А» 472; 1439 Cost. II, 46; 1475 BD I, 206 і т. ін.); вилчи 7 (1425 Cost. I, 173; 1428 Cost. I, 228; 1435 Cost. II, 679; 1436 Cost. I, 455, 481, 484; 1437 Cost. I, 515); Вълчѣ 6 (1436 ВАН 29, 33; Cost. I, 444, 450, 460; 1437 Mih. 203); вълчѣ 5 (1435 Cost. I, 403; МЭФ; 1436 DIR«А» 469; Cost. I, 473, 476); ор. одн. вилчею (1400 Cost. II, 619).

Див. ще *ВИЛЧУ.

ВЛЪЧИН прикм. (7): и на то на все слюбили есмо цѣлова(л) крестъ с паномъ вилчею и печя(т) вилчина привѣше(н) с моею (Берестя, 1400 Cost. II, 619); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... мароушка, сестра вълчи батьрескоула, и братанич еи, негрило, снь вълчин... и жаловали нам, аже привилїе... на свое отниноу... загоубили (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

ФОРМИ: наз. одн. ч. вълчин (1493 Cost. S. 175); наз. одн. ж. вилчина (1400 Cost. II, 619; 1409 Cost. I, 70; 1411 DIR«А» 439; Cost. I, 95); Вилчина 1 (1411 Mih. Alb.); вълчина 1 (1493 Cost. S. 176).

Пор. ВЛЪЧА.

ВЛЪКЪ ч. (1) (особова назва): мы илѣа воево(д)... знаменито чини(м)... оже... дали есмо емоу оу нашей земли оу молдавской села... на има балоснеши... и на краковѣ где бы(л) са(с) да(н) и да(н) влъкъ (Сучава, 1442 Cost. II, 93).

ФОРМИ: наз. одн. влъкъ (1442 Cost. II, 93).

***ВЛЪЧИ СА** дієсл. недок. (1) тривати, продовжуватися: и дадо(х) его п(о)поу никїтѣ да слоужи(ть) вѣ не(м) до живота своего и по сьмрѣти его да е(ст) дѣца(м) его оставши же дѣца(х) да е(ст) вноучато(м) его и прѣвнучато(м) дондеже са вълче(ть) сьма е(г) и коренъ (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. са вълче(ть) (1401 ЗКЕ).

***ВМЕРТИ** див. *ОУМЕРТИ.

***ВМЕШКАТИ** дієсл. недок. (1) (стп. omieszkać) (з заперечкою часткою) затримуватися: а записала есмо по души его князя небошика... къ монастыру Светого Спаса вѣ Кобриню село Корчичи... ижъ бы каждого дня не вмешкала Божая служба (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2).

ФОРМИ: баж.-чум. сп. 3 ос. одн. ж. бы... не вмешкала (1401 АкВАК III, 2).

ВНИЗ прийм. (1) (з род.) (виражає просторове відношення — оказує на напрям дії) вниз, наниз (чим, по чому): а через тую Бучаную, вниз Ровця, припровадылѣ насъ панъ Ярмола до долины, где указалъ по той стороны тьлько грунтъ Почапынскїй (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

В НИЗЪ присл. (1) вниз, наниз: Она поставила боар, моужей многих, который перед нами повелили: Ведаем гораздо в границах и в соуеестве по рекоу Зелвоу к Деречиноу в низъ и в верх и тое поле Малеевское розъроблено (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ВНИМАТИ дієсл. недок. (1) (кого від чого) (не давати зробити що) стримувати, здержувати: а пакъ ли бы нашъ г(с)подарь нынѣшний и потомъ будущишты што бы мыслили, а любо хотѣли починати противъ г(с)подаря крола коруны пол(с)коѣ, тогды мы имамы нашихъ г(с)подари о(т) того внимати и не дати имъ и бронити (Сучава, 1395 Cost. II, 613).

ФОРМИ: инф. внимати (1395 Cost. II, 613).

В НОЧИ, ОУНОЧИ присл. (6) уночі: Нагло(д) кме(т) жалова(л) на сво(и) сѣсе(ди) ижъ емоу в ноци конь украде(н) (XV ст. ВС 22 зв.).

ВНОУК див. ОУНОУК.

ВНОУКА див. ОУНОУКА.

ВНУКЪ див. ОУНОУК.

***ВНУЧА** див. *ОУНОУЧА.

ВНУЧКО ч. (1) (особова назва): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с прѣ(д)речеными паны и с коруны пол(с)коѣ, которыже са иснимали с нами, оу серета, на имѣ, панъ янъ с чижева... панъ внучко с коутна (Серет, 1445 Cost. II, 728—729).

ФОРМИ: наз. одн. внучко (1445 Cost. II, 729).

***ВНОУЧА** див. *ОУНОУЧА.

ВО див. Вѣ.

ВОБЕЛ див. ОБЕЛ.

***ВОВЕДЕНІЕ** с. (2) ◇ Воведеніе Богородици (2) (назва релігійного свята, також календарна дата) введення богородиці: а писанъ у Печерскомъ монастырѣ мѣсяца ноемврія 21 на Воведеніе Богородица (!) въ лѣто 6906: индикта 5 въ втокъ (!) (Київ, 1398 ДГПМ).

ФОРМИ: знах. одн. Воведеніе (1398 ДГПМ).

***ВОВЕСЬ** див. *ОВЕСЬ.

! **ВОВЛКОВЛЯНИНЪ** див. ВОЛКОВЯНИНЪ.

***ВОВРУЧИИ** див. *ВРУЧИИ.

! **ВОГ** (ВАГУ) (1): А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть гневъ о правдоу имее(т) соу(д) како во(г) (!) имети в роуце... а сказанїя бы чинилъ справедливо (XV ст. ВС 33 зв.).

Див. ВАГА.

! **ВОГДАНОВИЧЪ** див. БОГДАНОВИЧ.

ВОДА ж. (35) 1. (перев. у множині) водні угіддя (16): а даемъ и дали есмо со всьми оужитки с лесомъ, съ дубровами, с водою, и съ зьмлею и ставы (Краків, 1394 P 54); а тия села дадоше прѣ(д) нами и на наше вѣ(даніе) исполемъ и съ лѣсомъ и съ водою и съ всьсьмъ прижитко(м) да боудоутъ монастыроу (Сигет, 1404 ГМ); а та(к) оузда(л) Ако самъ имѣ(л) и с полемъ и земелею (!) и с луками и с водами и с рѣками и с луги и с гаи и с лѣсы и с дубровами и со всьсьми (!) оужитки што нининъ (!) су(т) (Галич, 1418 P 89); а имѣеть ленько заруби(ч) тые села держати вѣчно непорушо (!) Со всимъ што к ты(м) селомъ прислушае(т) С полми с нївами съ сеножатми съ водами с реками с криницами... и со всими оуходы и приходы (Житомир, 1433 P 126—127); мы кнгины олекса(н)доваа (!) наста(ся) кие(в)скаа ... придали есмо оу до(м) Стыя тр(о)ци к монастыру Сергиевоу, двѣ волости наши(х)... съ землами и(з) водами. С озеры и с рѣками, и с рѣчками и С потоки и(з) бобровыми Гоны (Київ, 1459 P 174); продал есмо свое имѣнье отъчистое и дединоче Подгайци у Володимирскомъ повете своею доброю волею... пану Василю Хребѣтовну... с полми, и сеножатми, и с гаем, и с дубровою, и с водами, и с потоки (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141).

2. (рїчка, потік) вода (12): а хота(р)... до ди(л) нег(ре)ще(м) оу могилоу та о(т) толь на край ли(с)а... та до води <оу алубина (Сучава, 1428 Cost. I, 224); А хотаръ тим въ-

щеписаниимь трем, селамъ по водоу Добровецом долоу до оусту Коуцитной, та пакъ по водоу Коуцитной гори до хотара Ромашкова (Гирлов, 1499 *ВД* II, 163).

3. (вміст водоймища) вода (2): но коли панъ дробышь ставъ завить (!) но покоуль вода сА взольеть, пото(л) панъ дробы(ш) маеть сѣножѣтими своими о(т)мѣннати волбыревец(м), какъ было за отца моего при витовтѣ (Острог, 1458 *ОЖДМ*); коли кн(А)зю Семену спустити вышній ставъ, а в тотже час кн(А)зю Василью спустити свой ставъ нижній обадва ставы в одинъ час спустити и в одинъ час заставити, дла того абы не было шкоды кн(А)зю Семену, штобы гораздо вода съшла ловити рыбы (Луцьк, 1463 *АС* I, 55);

в о д о ю (1) водним шляхом, водою: На Мошеницы не надобе Въ Степани одъ верхового а одъ пѣшого не надобе, коли водою провадятъ (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); п о в о д ѣ (4) водним шляхом, по воді: и по той сторонѣ ставоу да оучинѣтъ жерствило, и о(т) ста(в) доловъ проуто(мь), о(т) оу(сеи) трѣ(гову)ли, да е(ст) имь все тое мыто и по водѣ и по соу(х) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 324); яко да оутврьдим црѣковъ... и съ оусими озерами и гырлами и озерами, и от Черленого Кешенева до дил Загорни... и съ митом и по соуху и по водѣ (Дольний Торг, 1458 *ВД* I, 8).

ФОРМИ: наз. одн. вода (1458 *ОЖДМ*; 1463 *АС* I, 54, 55; 1470 *DIR* «А» 522); род. одн. води I (1428 *Cost.* I, 224); воды I (1446 *Cost.* II, 270); дав. одн. водѣ (1448 *Cost.* II, 324; 1458 *ВД* I, 8); знах. одн. водоу (1433 *Cost.* I, 359; 1453 *Cost.* II, 445; 1499 *ВД* II, 163); ор. одн. водою (1394 *P* 54; 1404 *ГМ*; 1446 *Cost.* II, 270; 1493 *ВД* II, 6; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1495 *ВД* II, 63); місц. одн. по (на) водѣ (1429 *Cost.* I, 258; 1448 *Cost.* II, 324; 1455 *Cost.* II, 531; 1458 *ВД* I, 8); ор. мн. водами (1407 *АрхЮЗР* 8/IV, 3; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1418 *P* 89; 1424 *P* 100; 1433 *P* 127; 1459 *P* 174; 1466 *АС* I, 60; 1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

Див. ще ДОБРАА ВОДА.

ВОДИТИ дієсл. недок. (3) ◇ водыти подводу (1) (вид натуральной повинности селян) давати підводу на вимогу правителя або феодала-землевласника (1): мы Стефа(н) воевода... знаменито чины(м)... оже... дали (е)сми се(с) на(ш) листь нашемоу монастырю... на то аби оуси и(х) люди... неводыли по(д)воду а также наши паркалаби о(т) пѣмца боу(д) кто боудеть о(т) на(с) (Сучава, 1467 *Міт.* *Дос.* 125); б ч о л а в о д и т и (1) *диз.* *БЧОЛА¹; п ч е л ы в о д и т и (1) *див.* *БЧОЛА².

ФОРМИ: инф. водити (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1498 *ЧІАФ*); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. аби водыли (1467 *Міт.* *Дос.* 125).

Див. ще *ВОДИТИ СЯ.

*ВОДИТИ СЯ дієсл. недок. (1) пас. (перед ким) розглядатися: Мы бискупы ... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... о тыч(и)н мѣсто... на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ж. водила(с) (1404 *P* 70).

Див. ще ВОДИТИ.

*ВОДИЧКА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмь мы видѣвши его правоу и вѣрноу слоужбою до на(с)... дали... есми емоу... воровещи, и на ба(х)луи ме(ж) водичкою и ме(ж) дринжещи едно мѣсто о(т) поустины (Сучава, 1456 *Міт.* 213).

ФОРМИ: ор. одн. водичкою (1456 *Міт.* 213).

ВОДЛѢ прийм. (1) (стн. vedle, стп. wedle) (з род.) (виражає модальні відношення) відповідно (до чого, чому), згідно (з чим): wipu sud'i swojemu wodlüh obuczaja zemskeho, zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); и мы во(д)лу(г) и(х) листь судового погоре(л)ски(х) же в то(м) есмо оправили и се(с) нашъ листь на то и(м) дали (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

Див. ще ВОДЛѢ, ПОДЛѢ, ПОДЛУГЪ.

ВОДЛУГ прийм. (4) (стп. według) (з род.) (виражає модальні відношення) відповідно (до чого, чому), згідно (з чим): wipu sud'i swojemu wodlüh obuczaja zemskeho, zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); и мы во(д)лу(г) и(х) листь судового погоре(л)ски(х) же в то(м) есмо оправили и се(с) нашъ листь на то и(м) дали (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

Див. ще ВОДЛѢ, ПОДЛѢ, ПОДЛУГЪ.

*ВОДНЫИ прикм. (6) ◇ бѣги водные (3) *див.* *БѢГЪ¹; потоки водные (3) *див.* *ПОТОКЪ¹.

ФОРМИ: ор. мн. водными (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1446 *АС* III, 5; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; *P* 156; 1452 *АрхЮЗР* I, 21; *АрхЮЗР* 8/IV, 61).

ВОДОРАЦКИЙ ч. (1) (особова назва): Про памет: Водорацкии вышей дани взАл 100 судновъ и судно Индикъ 14 (Вільна, 1496 *АЛРГ* 73).

ФОРМИ: наз. одн. Водорацкии (1496 *АЛРГ* 73).

ВОДОТЫИНЬ ч. (1) (назва села у Київській землі) Водотыиъ: Село водотыиъ а в томъ селе деветь слоу(г) ко(н)ми слоужать (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. водотыиъ (бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.).

*ВОДОХРЕЩИ мн. (1) (назва релігійного свята, також календарна дата) водохрещі: писанъ листь оу сочавѣ, оу нѣделю, на канунѣ водохрщъ (Сучава, 1393 *Cost.* II, 608).

ФОРМИ: род. водохрщъ (1393 *Cost.* II, 608).

*ВОДЫНСКИЙ прикм. (7): што пе(р)во сего стоАли пере(д) нами очивисто вправе земАне дорог(и)цкии воды(н)ски(и) с погоре(л)скими (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. воды(н)ски(и) (1495 *ВМЗД*); дав. одн. ч. воды(н)скому (1495 *ВМЗД*); наз. мн. ч. воды(н)ски(и) (1495 *ВМЗД*).

*ВОДЫТИ *див.* ВОДИТИ.

*ВОЕВАНЫИ прикм. (1) ◇ шкода воеванная *див.* ШКОДА.

ФОРМИ: знах. одн. ж. воеваную (1433 *P* 121).

*ВОЕВАТИ дієсл. док. (1) (шо) сплюндрувати, спустошити: а на(ш) господарь, кроль, о(т)поустилъ намъ тотъ гнивь, що о(т)цѣ нашъ, александръ воевода, воевалъ коломью и снѣти(н) (Сучава, 1435 *Cost.* II, 687).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. воевалъ (1435 *Cost.* II, 687).

ВОЕВОДА, ВОЕВОДЪ ч. (1639) 1. (титул правителя Молдавського князівства та його синів) воевода (1558): Владиславу... кролю польскому... оусесерд(е)ч(н)е (!) покланѣние о(т) петра воево(д) молдавського (Сучава, 1388 *SL* 678); а тижъ коли бы который неприАтель своею силоу облогло тото исныи гро(д) галичь тогда тото исныи воевода и бра(т) его... имають... того исного города боронити

(Луцьк, 1388 *P* 37); также коли ми бѣгъ поможе(т) ку моеи отниѣ буду господаремъ и воеводоу... слубую и сеи листь на себе даю, аже хочю тымъ лепши служи(т)... кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); мы панове господарѣ нашего, илии воеводы... вызнаваемъ... колижь велемъ жнїи илѣшъ воевода... пану владиславови, кролю пол(с)кому... голдъ вырности... оучини(л)... мы также нже повинни есмы его воли пристати (Львїв, 1436 *Cost.* II, 701); а неприАтелА нашего илии воеводѣ оу его земли противъ насъ не держати, а намъ такожъ неприАтелА илии воеводы, оу нашой земли, противъ его не держати (Троки, 1442 *Cost.* II, 719); а на то есть вѣра господствами романа воеводы вышеписанного, и вѣра вѣстѣхъ боАръ молдавскихъ (Коломия, 1448 *Cost.* II, 306); Korol Jeho Miłost s twoimi predki perwymi wojewodami, mieli przyiatelstwo i lubow (Вільна, 1494 *ВД* II, 388); а на то есть вѣра нашего г(с)дѣ вышеписанного, мы стефана воеводы, и вѣра прѣвъзлюбленнаго сѣа г(с)дѣа мы, богдана воеводы (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

2. (у Польському королівстві і Литовській державі намісник короля або великого князя) воевода (81): оучинит(ь) которыи добрыи члвкъ кривду, любо воевода а любо панъ оучинити исправу ис нимъ (б. м. н., 1352 *P* 6); А на

то послуши князь юрии гльбовичь белзьский панъ ота пилецкий староста русьскоѣ земль... панъ воевода львовский блотишовский соцкии юско (Львів, 1368 P 16); A pritomо были tyje swetkome kniazъ Fedor wojewoda Łuckij, buduczі toho czasu Zimont gycere a Łuba (!) bojare z Litwy (Луцьк, 1388 ZPL 108—109); а при томъ были свѣдци панъ спытокъ воевода краковски панъ Ашко тарновский панъ

ликоза воевода панъ гофмистръ крщнь (Краків, 1394 P 54); а при томъ были свѣдци панъ миколай спичникъ воевода снатинский панъ гърко панъ андриашъ (Колюмия, 1398 P 57); а дасть ли ми коро(л) его мѣсть и потверде(т) (!) держание прореченыхъ гродовъ и зѣмль до моего живота и азъ ислубую... ижъ не оставлю на тяхъ городѣхъ иного воево(д) а ни буръкрабъ а никоторого старшего по собѣ толико того который жъ бы присагль вѣре(н) быти королеви (Кременецъ, 1434 P 131); А при томъ были добрые люди королевы бояре: Олександро Ходковичъ, Тышко братъ его... Данило, воевода Грушовскій (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4); И на(д)то ещѣ те(д)ко сла(л)ся

на пна миколая радивиловича воеводуу виленьского канцлера нашего (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: наз. одн. **воевода**, **воевода**, **wojewoda** 735 (1352 P 6; 1390 P 176; 1400 P 60; 1421 Cost. I, 141; 1443 P 145; 1468 BD II, 300; 1470 BD II, 309; 1484 BD I, 282; 1500 SD 7 і т. ін.); **воево(д)** 54 (1388 P 36; 1404 P 69; 1435 Cost. II, 694; 1448 Cost. II, 359; 1458 BD I, 20; 1470 BD I, 140; 1479 BD I, 223; 1486 BD I, 289; 1491 BD I, 451; 1497 DC 8 і т. ін.); **воеводѣ** I (1435 DIR«А» 465); ск. н. **вое(в)** 3 (1496 ВМФКС; 1498 ГВКОО; 1499 ВФ); **! во** 2 (1495 ВК; 1499 ГОКІР); *род. одн.* **woiewody**, **воеводы** 384 (1388 ZPL 108; 1395 Cost. II, 612; 1407 Cost. I, 56; 1421 Cost. I, 141; 1433 Cost. I, 361; 1447 Cost. II, 273; 1468 BD II, 306; 1479 Cost. S. 98; 1490 BD I, 398; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); **воеводи**, **воеводи** 254 (1400 Cost. I, 27; 1409 Cost. I, 65; 1428 Cost. I, 218; 1438 Cost. II, 26; 1456 BD I, 456; 1460 Cost. S. 34; 1475 BD I, 203; 1489 BD I, 367; 1494 BD II, 37; 1500 BD II, 175 і т. ін.); **воево(д)** 78 (1388 SL 678; 1411 P 77; 1422 Cost. I, 331; 1442 Cost. II, 93; 1452 Cost. II, 759; 1468 BD I, 126; 1472 BD I, 177; 1490 ДГСХМ; 1499 BD II, 444 і т. ін.); **воеводѣ** 18 (1429 Cost. I, 242; 1433 Cost. I, 353; 1436 DIR«А» 469; 1439 Cost. II, 60; 1441 ДВАс 37; 1442 Cost. II, 719; 1443 ВАМ 41; 1448 ДГПР; 1460 Cost. S. 41; 1467 BD I, 121; 1473 BD I, 181 і т. ін.); *род. зам. наз.* іо олександръ **воеводы** 2 (1400 Cost. I, 36; 1442 Cost. II, 87); *зам. місц.* при **воеводи** 1 (1435 Cost. II, 695); *дав. одн.* **воеводѣ** 18 (1411 P 77; 1433 P 125; 1435 Cost. II, 679; 1442 Cost. II, 719; 1447—1492 ЛКБВ; 1479 DC 11; 1480 DC 11; 1497 DC 12; 1499 BD II, 422 і т. ін.); **воеводе** 15 (1435 Cost. II, 689; 1442 Cost. II, 719; 1481 BD II, 358; 1487 РИБ 434; 1490 ЗХП; 1493 ОПВВ 152 зв.; ПОСВВ 151 зв.; 1495 ВМБС; 1496 АЛРГ 72 і т. ін.); **воеводи**, **воеводі** 6 (1435 Cost. II, 682; 1499 BD II, 420, 422, 423); **воево(д)** 3 (1388 P 37; 1411 P 77); **воеводови** I (XV ст. НРРГ); **воеводы** I (1435 Cost. II, 679); ск. н. **во** I (1493 АЛРГ 56); *зам. род.* снь Стефан **воеводе** (1497 Gh. S. 6); *знах. одн.* **воеводуу** 13 (1395 Cost. II, 610; 1402 Cost. II, 623; 1411 Cost. II, 638; 1433 P 125; 1436 Cost. II, 706; 1455 Cost. II, 770; 1462 BD II, 289; 1467 BD II, 298; 1468 BD II, 302; 1499 BD II, 422; ВФ і т. ін.); *зам. ор.* **!** нашим **воев(о)доу** 1 (1462 BD II, 289); *ор. одн.* **воеволоу** 20 (1400 Cost. II, 619; 1433 P 123; 1435 Cost. II, 689; 1442 Cost. II, 718; 1449 Cost. II, 386; 1455 Cost. II, 228; 1462 BD II, 289; 1496 ОПВВД; XV ст. ВС 33 зв.; 1499 BD II, 419 і т. ін.); *місц. одн.* при **воеводѣ** 2 (1370 P 18; 1437 Cost. II, 709); *пры воеводе* I (1496 ПСВВ); *при воеводи* I (1435 Cost. II, 679); *наз. мн.* **воеводы** 7 (1395 Cost. II, 610; 1433 P 121, 122; 1455 Cost. II, 774; XV ст. ВС 13 зв.; 1462 BD II, 289); *зам. род.* о(т) илѣаша и о(т) стефана **воеводе** I (1500 Cost. S. 234); *род. мн.* **воеводѣ**, **воеводѣ**, **воеводѣ** (1433 P 121; 1434

Cost. II, 663; 1448 Cost. II, 734; 1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 283, 285; 1496 ПСВВ 192); *дав. мн.* **воеводамъ** (1433 P 123, 124; 1440 АрхЮЗР I/VI, 5; 1498 BD II, 412); *знах. мн.* **воеводѣ** (1395 Cost. II, 613); *ор. мн.* **воеводами**, **woiewodami** (1395 Cost. II, 613; 1494 BD II, 387, 388; 1496 BD II, 407); *місц. мн.* при **воево(д)** (1496 ПСВВ 192 зв.).

Див. ще **ВОЕВОДЪ**.

ВОЕВОДИНЪ *прикм.* (9) воеводин: мы панове и боаре земль молдав(с)кои, па(н) михаль, бра(т) воеводинъ, па(н) бра(т)ль вАтеду(л)... слубуюмъ и слубили есми... велебному кролеви володиславу... вернымъ быти и помагати... противъ крола оугорского (Сучава, 1395 Cost. II 612); А се мы панъ янъ боуцацкий ись литвинова вызнава(м) то симъ листомъ нашимъ... аже што коли есми имали межи нами мерзачку и с паномъ Михаиломъ канцльремъ Александромъ воеводини(м) и мы есми пришо(д)ши пре(д) княгину илиаша воеводиноую и пре(д) и(х) паны мо(л)давскии... и есми смирилисА и съгомилисА (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ. фотокоп.); и мы ты(х) привилею(в) на обе

стороне vyslouхали и сведецтва пна воеводина а пана юрѣва (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* **воеводинъ** (1395 Cost. II, 612; 1443 Cost. II, 119); *род. одн. ч.* **воеводина** (1443 Cost. II, 141); *ор. одн. ч.* **воеводини(м)** (1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); *знах. одн. ж.* **воюводин** I (1442 Cost. II, 419); **!** **воеводиноую** (1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); *наз. мн. ж.* **воеводини** (1456 DIR«А» 511); *знах. мн. с.* **воеводина** (1499 ВФ).

***ВОЕВОДИЧЪ** ч. (1) син воеводи: Стояли пере(д) нами очевисто жалова(л) намъ писаръ нашъ наместъникъ Стоклишъски(и) вѣдько григоревичъ на воевсдича троцкого на пна о(л)бры(х)та ма(р)тиновича кгас(л)товича штожо о(н) встоунається въ его ловы любецъкии за немъно(м) (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *знах. одн.* **воеводича** (1499 ВФ).

***ВОЕВОДСТВО** с. (1) ◇ сѣсти на воеводствѣ **див. СЕСТИ**.

ФОРМИ: *місц. одн. на воевод(с)твѣ* (1395 Cost. II, 612).

ВОЕВОДЪ, **ВОЕВОДЪ** ч. (54) (*титул правителів Молдавського князівства та його синів*) воевода: Печать Іо Олександр Воеводъ Г(оспод)ин земль Молдавскоѣ (Сучава, 1401 RIR 45); а на то е(ст) вѣра нашего гп(д)ва вышписана(н)аго мы бо(г)дана воевода (Сучава, 1451 Cost. II, 403); а на то е(ст) вѣра нашего г(с)д(л)ва вышписана(н)аго, ми стефана воево(д)а (Сучава, 1500 Cost. S. 234).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Воеводъ**, **воеводъ** 2 (1401 RIR 45; 1455 Nic. Doc.); *зам. род.* а на то е(ст) вѣра... Стефана **воеводъ** 2 (1451 Cost. II, 400; 1454 Cost. II, 509); *род. одн.* **воевода**, **воево(д)а** 46 (1428 Cost. I, 209; 1436 Cost. I, 468; 1458 Mih. Doc. 121; 1470 BD I, 147; 1480 BD I, 241; 1486 DC 144; 1490 DC 148; 1493 BD II, 15; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); **воеводуу** 3 (1430 Rev. 397; 1480 BD I, 239); *ор. одн.* **воеводом** (1470 BD I, 148).

Див. ще **ВОЕВОДА** I.

ВОЕВОДЪ *див.* **ВОЕВОДА**.

***ВОЕННЫЙ** *прикм.* (1) військовий: а онъ намъ маеть... службу военную отпраовати (Луцьк, 1438 P 141).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* **воиную** (1438 P 141).

ВОЖДЫ *див.* **ОУЖДЫ**.

ВОЖИКЪ ч. (1) (*особова назва*): а свѣдкове на то... панъ мичко кухмистръ вожикъ иныхъ много было при томъ добрыхъ люди (Львів, 1399 P 59).

ФОРМИ: *наз. одн.* **вожикъ** (1399 P 59).

***ВОЗДАНІЕ** с. (1) (*цсл. въздание*) юридична передача маетку: а тежъ пере(д) тымі паны именія вѣлїкая бывають, воз(д)ано такое воз(д)аніе иныхъ жалобы великий имеютъ быти въ прошенію книги зѣмьскіе писаны (XV ст. СЯ 42 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* **возданіе** (XV ст. СЯ 42 зв.).

Див. ще ***ОУЗДАВАНТЪ**.

Пор. *ВОЗДАТИ.

*ВОЗДАТИ *двсл. док.* (3) (*цсл.* въздати) (шо) юридично передати: мы сказоуемъ, по смрти мужьне, жене только вьно оуза(т) а остатокъ всего именія дѣтемъ въздасть (XV ст. СЯ 40).

ФОРМИ: *майб.* 3 ос. одн. въздасть (XV ст. ВС 39; СЯ 40); *двеприкм. пас. мин. наз. одн. с.* воз(д)ано (XV ст. СЯ 42 зв.).

ВОЗИТИ, ВОЗЫТЫ *двсл. недок.* (14) 1. (кого, шо) возити (4): и тако(ж) чтобы не давали мыто и(х) возове, коли име(т) возити ме(д) о(т) бохотина (Котнари, 1454 Cost. II, 508); И мы пытали пани Михайлово, по чомуубы она оу поушоу за рекоу оуждчала... дерево возила на оселене (Луконица, 1478 AS III 17); абы не платили... мыго... ни от единой тръговли; развъ которіи боудоут возити рибоу он абы давал от едноу мажоу едноу рибоу (Бирлад, 1495 BD II, 64).

2. (чого і без додатка) (*повинність*) доставляти натуральну данину (6): ни на мли(н) да не робѣтъ... ни вино да не возѣтъ (Сучава, 1444 Cost. II, 207); Мы Стефан воевода... чиним знаменито (*в ориг.* знаменитом.— *Прим. вид.*) оже тот истини (*в ориг.* истиних.— *Прим. вид.*) нашъ митрополит кир Тарасие от Романова тръгоу даемъ и дали есми сес лист наш оусим его людем... а они да имают от нас великою тарканство и великою слобозию... и да не даст нам ни илиш... ани бочки да не возат (Сучава, 1466 BD I, 95); повозъ возити (1) *див.* *ПОВОЗЪ: подводу возити (1) *див.* *ПОДВОДА.

3. (чим) (*через ріку*) перевозити (2): а на перевозки от воза, илї от немецких илї от орменских по четири гроши, але коли имоут возити поромомъ (Сучава, 1456 Cost. II, 790); а на перевозки от воза, или от немецких или орменских по четири гроши, але коли имоут возыты поромом (Сучава, 1460 BD II, 275).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. ж. возила (1478 AS III, 17); *майб.* 3 ос. одн. иметъ возити I (1448 Cost. II, 314); име(т) возити I (1454 Cost. II, 508); 3 ос. мн. боудоут возити I (1495 BD II, 64); имоут возити I (1456 Cost. II, 790); имоут возыты I (1460 BD II, 275); *баж.-ум. сп.* 3 ос. мн. чтобы возили (1448 DIR«А» 491); *нак. сп.* 3 ос. одн. да... возАТЬ, возѣтъ 4 (1438 DBAc 28; 1444 Cost. II, 207; 1453 Cost. II, 492; 1458 ПГСММЦ); да... возАТ I (1466 BD I, 95); *двеприкм. пас. мин. наз. одн. ж.* вожоиа (XV ст. СЯ 40 зв.).

*ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ *див.* ВЪЗЛЮБЛЕННЫ.

*ВОЗНЕСЕНЬЕ *див.* ВЪЗНЕСЕНІЕ.

*ВОЗНИИ *прикм.* (1) ◇ дроумъ вознии *див.* ДРУМЪ.

ФОРМИ: *ор. одн. ч.* возним (1473 BD I, 183).

*ВОЗНИКЪ *ч.* (2) (*стп.* woźnik) запряжний кінъ: продал есми тое имене Дажев п(а)ну Федору Оножку Витонизкому за двесте коп широкихъ грошей монеты чешское и за кожух бобровый сукномъ поръпрыяномъ (!) крытый и за два возники серые (Володимир, 1475 AS I, 72); мы оуоставлае(м) и(ж) такая невѣста имѣеть изостать прї жївотінъ и прї винъ и прї вознико(х) которыми вожоиа прї мужи, вынАвъши кони оу цене тре(х) гривень, котори(ж) то на дѣ(л) поидоуть то оудове с тымі дѣтьками (XV ст. СЯ 40—40 зв.).

ФОРМИ: *знах. мн.* возники (1475 AS I, 72); *місц. мн.* прї вознико(х) (XV ст. СЯ 40 зв.).

ВОЗОВАА *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*): Кн(А)зю Семьну Избаразкому, брату моему мѣншому достал сА Ивачовъ... а ВозоваА (Вишнівещь, 1482 AS I, 80).

ФОРМИ: *наз. одн.* ВозоваА (1482 AS I, 80).

*ВОЗОВЪ *прикм.* (1) ◇ Возовъ потокъ (1) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): И еще емоу потвердили есми село на имѣ Нежечи на Возовъ потоцъ, шо их коупил от Тодора Фофыша (Ясси, 1459 BD I, 32).

ФОРМИ: *місц. одн. ч.* на Возовъ (1459 BD I, 32).

ВОЗОК *ч.* (1) візок: абы не платили... мыто... ни от единой тръговли; развъ которіи боудоут возити рибоу, он абы давал от едноу мажоу едноу рибоу, а от един возок також едноу рибоу, дроуго нишо (Бирлад, 1495 BD II, 64).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* от един возок (1495 BD II, 64).

*ВОЗРЪТИ *двсл. док.* (37) (*цсл.* възрѣти) 1. (на шо) зглянути (33): Мы кнА(з) Федоръ любортови(ч) знаемо чинимъ симъ нашимъ листомъ кто коли на нь возри(т) или пакъ оуслыши(т) аже г(с)дръ нашъ король пол(с)кии... и его кролеваА... дали ми землю (Віслиця, 1393 P 50—51); мы стефанъ воевода землѣ молдав(с)кои знаемо и чинимъ симъ нашимъ листомъ, кто нанъ коли возрить... ажъ изъ бжью помочью велебного кро(л) влодислава... сѣли есмъ на воевод(с)твѣ земли молдав(с)кои (Сучава, 1395 Cost. II, 611—612); Мы Владиславъ... коро(л) пол(с)кии... чинимъ знаемо симъ нашимъ листомъ кто ко(л) на(н) возри(т) или па(к) оуслыши(т) аже слуга нашъ верный па(н) ходко чемереви(ч) послужи(л) на(м) верне (Львѣв, 1399 P 59);

мы великий кнзъ швитригаиль... чини(м) знакомито и даемъ вѣдати симъ нашимъ листомъ каждому доброму... хто на нь возрить... иже... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю... село мхлинъ оу луцкомъ повѣте (Киѣв, 1433 P 118); мы, великий князъ Александро... чинимъ знаменито и даемъ вѣдати симъ нашимъ листомъ каждому доброму хто на н воизрит... даемъ и дали есмо ему имене у Перемильскомъ повете (Луцьк, 1451 АрхЮЗР 8/IV, 16—17); Мы панъ моужыло боуцацки... Вызнаваемъ симъ нашимъ листомъ каждому... кто на(н) возри(т) или его чтоучы оуслышытъ и(ж)... дали есми емоу... оу снятинъ оу горо(д) мешкане (Снятин 1454 P 162—163).

2. (на шо) (*врахувавши шо*) зглянутися (4): мы Вѣликий коро(л) влодиславъ... возревше есмо на на (!) его вѣрноую службу... оставлаемъ и оставили есмо его... при томъ при вѣсмъ што коли коупиль (Краків, 1394 P 53—54); мы возрѣвши на его верну службу... дали есмо и даемъ наше село надѣво (Львѣв, 1399 P 59); Wladislaw Bozey milosthi korol polski... Czynie my znamienitho... aze dale iesmo sluze naszymu chodkowi szelo na imie Jermolinczi na ricze Werschuszcze w Smotriczkoj wołosthi, woizwisy (!) na ieho wierpniu szluzbu (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 3).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. cz(t)om... wozrzyly I (1395 GL 166); *майб.* 3 ос. одн. возрить 15 (1394 P 53; 1395 Cost. II, 611; 1401 P 64; 1404 Cost. II, 625; 1415 P 86; 1433 P 118; 1438 P 138; 1445 АрхЮЗР I, 17; ЗНТШ СХV, 19; 1446 АрхЮЗР I, 18 і т. ін.); возри(т) 5 (1393 P 50; 1399 P 59; 1404 P 69; 1411 P 76; 1454 P 162); возрит 5 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 7; 1437 AS I, 33; 1444 AS I, 39; 1446 AS I, 42; AS III, 5); возрить 3 (1402 Cost. II, 621; 1438 P 140; 1445 Cost. II, 728); возрыть I (1452 АрхЮЗР 8/IV, 60); воизрит I (1451 АрхЮЗР 8/IV, 17); wozdryth I (1395 GL 166); ! woizryth I (1407 АрхЮЗР 8/I, 3); ! возръ I (1401 P 65); *двеприсл. перед.* возрѣвши I (1399 P 59); ! woizriwszy I (1407 АрхЮЗР 8/I, 3); возревше есмо I (1394 P 54).

Див. ще *ВЗОЗРЪТИ, *ПОЗРЪТИ, *ОУЗРЪТИ.

*ВОЗЪ *ч.* (76) віз (67): A tako dajemo i daleszmo iemu thuiu naszū didinu na imie Jermolinczi... y s plathi, y z dochodi... y z mythom... od kozdoho woza po hrosik, a ys kupieczkich wozow po dwa hrosziki (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 3—4); Въ Хотячевъ одъ накладного воза (!) по грошу давать, а одъ порожнего воза и одъ бочекъ не надобе давати (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9); сего ради ни единъ нашъ бояри(н) или мытни(к) да не имаю(т) нигде позабавити монастирски возове ни оу че(м) ни сучавски мытници (Сучава, 1470 DIR«А» 523);

нѣмецкии возъ (4) *див.* *НѢМЕЦКИЙ; ормѣнскии возъ (4) *див.* ОРМЕНЬСКИЙ; фоурманскии возъ (1) *див.* *ФОУРМАНСКИЙ.

ФОРМИ: *род. одн. воза, woza* 45 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668, 669, 670; 1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 274 275; *DIR«A»* 515 i т. ин.); **! ВОЗЯ** I (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); *знах. одн. во(з)* I (XV ст. *BC* 30); *зам. місц.* не имеетъ заповѣданыи товаръ на свои **возъ** I (1408 *Cost.* II, 632); *місц. одн. на вози* I (1456 *Cost.* II, 790); **на возъ** I (1434 *Cost.* II, 669); **на возы** I (1460 *BD* II, 275); *наз. мн. возове* 3 (1454 *Cost.* II, 508); **вози** I (1454 *Cost.* II, 513); *зам. род. ис ти(х) три возы* I (1453 *ПГОВ*); *ис ти(х) вишени(с)ны(х) два возы* I (1454 *Cost.* II, 513); *род. мн. возовъ, wozow* 3 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1429 *DIR«A»* 455; 1454 *Cost.* II, 509); **возъ** 2 (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669); *знах. мн. возы* 7 (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1448 *ДГПР*; 1453 *ПГОВ*; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 275); **вози** 3 (1446 *DIR«A»* 485; 1454 *Cost.* II, 513); **возове** 1 (1470 *DIR«A»* 523); *ор. мн. возы* (1453 *ПГОВ*); *місц. мн. оу возо(х)* (1454 *Cost.* II, 513).

ВОЗЫТЫ *див. ВОЗИТИ.*

ВОЙДАТОВИЧЪ, ВОЙДАТОВИЧ ч. (3) (*особова назва*): А при том были рада и(а)ша: кн(А)зь Михайло Васильевич... а пан Юшко Войдатович (Луцьк, 1451 *AS* I, 44—

45); А при томъ были светки рада наша кнзь михайло васильевич... А панъ юшко войдатовичъ (Луцьк, 1452 *P* 161).

ФОРМИ: *наз. одн. войдатовичъ* 2 (1451 *P* 157; 1452 *P* 161); **Войдатович** I (1451 *AS* I, 45).

ВОЙДИЛО ч. (1) (*особова назва*): А при том были светки наша рада: архимандритъ печерский Аврамей... а панъ Петръ Войницкий, а панъ Войдило, а пан Гринко Сурвиловичъ (Київ, 1437 *AS* I, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. Войдило* (1437 *AS* I, 34).

***ВОИЗРЪТИ** *див. *ВОЗРЪТИ.*

ВОЙКА¹ ч. (2) (*особова назва, молд., пор. болг. Войко*): мы александръ воевода... дали есми томуу стому... монастырю чельди цыганскыи на имъ наноу(л)... войка и раду(л) (Сучава, 1453 *DIR«A»* 503); и еще есми потвепотвердили (!) нашему монастырю оуси монастирски цигане на имъ сны владови наноуль и братѣ его войка и михоуль и съ чель(д)ми своими (Сучава, 1470 *DIR«A»* 522).

ФОРМИ: *наз. одн. войка* 2 (1453 *DIR«A»* 503; 1470 *DIR«A»* 522).

Див. ще ВОЙКО.

ВОЙКА² ж. (1) (*особова назва, молд., пор. болг. Войка*): Тиж есми емоу дали и потвердили одного цыганина на имъ Лаль, шже он коупиль т(ого) цыганина от Войка, дочка пана Понича старого (Сучава, 1480 *BD* I, 243).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от Войка, дочка пана Понича* (1480 *BD* I, 243).

ВОЙКО ч. (1) (*особова назва, молд., пор. болг. Войко*): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбоу до на(с)... дали и потвѣрдили есмо имъ оу нашей земли, оу молдавской, села на кородъ... где бы(л) войко и щефоуль (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324).

ФОРМИ: *наз. одн. войко* (1448 *Cost.* II, 324).

*Див. ще ВОЙКА*¹.

ВОЙКЫИ *прикм.* (1) мы Стефан воевода... знамени чиним... оже приде прАд нами... слоуга наш Ивоуль, сынъ Войкыи... и продал свою правую отниноу (Гирлов, 1499 *BD* II, 160).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Войкыи* (1499 *BD* II, 160).

*Пор. ВОЙКА*¹.

***ВОИЛОВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): Мы кна(з) двѣд дмитриеви(ч)... кгирдыви(д) бѣликъ снѣ его семе(н) воилови(ч) гриць с брато(м) степано(м)... чинимы знамени(т) всимъ которы(м) того трѣба како кеды в то времяА коли кна(з) велебныи дмитрии... голдование... володиславу... королеви польскому... слубил(л) а мы именовъ и моча вши(х) земланъ его... ислубуемы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. воилови(ч)* (1388 *P* 38).

! ВОИМУЮЧИ *див. *ВЫИМОВАТИ.*

ВОИНА¹ ж. (35) *війна*: а иматъ мишь служити кролеви стрѣльцемъ на каждую воину (Перемишль, 1390 *P* 176); А с того на(м) Имаю(т) слоужити И наши(м) Намѣстко(м)

В. ма стрѣлцема На заволаноую воиноу яко нини землане слоужа(т) (Луцьк, 1445 *P* 148); Пақ ли бы тот ден так намѣненны, нам, землѣм нашим молдавскимъ нѣкатора потребизна знакомита, яко валка алибо воина с Татары, алибо инших наших неприатели... а то бы... имает его милость ден и мѣсце отложити (Сучава, 1462 *BD* II, 285).

ФОРМИ: *наз. одн. воина* (1462 *BD* II, 285); *знах. одн. воиноу, воину* 32 (1390 *P* 176; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1445 *P* 148; 1458 *ОЖДМ*; бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв., 91, 92 зв.; XV ст. *BC* 12, 27 зв.; 1488 *РИБ* 424 i т. ин.); **во(и)н** I (бл. 1471 *ЛКЗ* 90); *місц. одн. на войне* (XV ст. *BC* 12).

ВОИНА² ч. (2) (*особова назва*): А при том былъ князь Михайло Сенькгушковичъ... панъ Война Немѣричъ (б. м. н., 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. Война* (1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

***ВОИНАВА** ж. (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а (е)ще есми дали емоу на воинавъ половина село (!) где е(ст) пашко ватаманъ (Сучава, 1445 *DIR«A»* 483).

ФОРМИ: *місц. одн. на воинавъ* (1445 *DIR«A»* 483).

***ВОИНАВКА** ж. (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбоу до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли... едно мѣсто о(т) пустини на воинавцѣ (Сучава, 1435 *Cost.* I, 402—403).

ФОРМИ: *місц. одн. на воинавцѣ* (1435 *Cost.* I, 403).

ВОИНЕСКОУЛ ч. (1) (*особова назва, молд., слов. воина*): мы стефан воевода... знамени чиним... оже тотъ истинны слоуга наш, вѣрни панъ ивоуль воинескоул, слоужил нам право и вѣрно (Сучава, 1460 *Cost.* S. 40—41).

ФОРМИ: *наз. одн. воинескоул* (1460 *Cost.* S. 41).

ВОИНЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣм ми видѣвши его право и вѣрною слоужбо (!) до нас... дали и потвердили есмы его правую отнина. село на имъ воинещій (Сучава, 1460 *Cost.* S. 41).

ФОРМИ: *наз. воинещій* (1460 *Cost.* S. 41).

ВОИНИКОУЛ ч. (2) (*особова назва, молд., слов. воина*): а четвѣртаа част от того села да ест племеникоу их Мирчи Поурчелоу соурларюл, сыноу Станин(оу), и племиники его Доброиноу воиникоул (Васлуй, 1495 *BD* II, 53).

ФОРМИ: *наз. одн. воиникоул* (1495 *BD* II, 53); *дав. одн. воиникоул* (1495 *BD* II, 53).

***ВОЙНИНЪ** ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Войнин: А тые, господару, земляне всн тоежъ отъказали и тыхъ всихъ новинъ коло рачовъ, коло войнина отреклися (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

ФОРМИ: *род. одн. войнина* (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

ВОИНИЦКИИ ч. (4) (*особова назва*): Мы бискупы маѣви премыски и офанасѣи владыка премыски... па(н) миколан воиници(и) па(н) творилъ подчлши(и)... чинимы знаемо симъ нашимъ листо(м)... како ко(л) та рѣчь межѣ наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одною строны межѣ панею Адвигою отиноу пилецкою и еи дѣвкою алжбтоу с другою строны о волость о зальсие... на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Меднка, 1404 *P* 69—70);

Мы воицѣхъ з бжиеи мл(с)ти яршибискупъ гнѣзденский збыкнѣвъ краковский... домарать воиницики вѣнценць съ шамотуль межирѣцкии... слубуемы и записуемы са стецку воеводѣ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123); А при том были светки наша рада: архимандритъ печерский Аврамей... а пан Петръ Войницкий (Київ, 1437 *AS* I, 34); а при то(м) были сведоки наша рада, а па(н) мוניви(д) староста подольский и кременецкий... а па(н) я(н) воиницкии староста луцкии и олескии (Луцьк, 1438 *P* 138).

ФОРМИ: наз. одн. **воиницкии**, **Воиницкий**, **воиницки(и)** (1404 P 69; 1433 P 122; 1437 AS I, 34; 1438 P 138).

***ВОИНЪ** ч. (1) (*вид повинности*) військова земська служба: а вживаючи того дворища не надобъ ни война ни Ало-виць платити (Казимир, п. 1349 P 4).

ФОРМИ: род. одн. **воина** (п. 1349 P 4).

ВОИНЪГОВЪ ч. (1) (*особова назва, молд., слов. воинъгъ*): мы, Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинный слуга наш Микъ Воинъговъ служилъ намъ право и вѣрно (Сучава, 1435 МЭФ).

ФОРМИ: наз. одн. **Воинъговъ** (1435 МЭФ).

! **WOYRZITH** див. ***ВОЗРЪТИ**.

! **WOIRZIWZSY** див. ***ВОЗРЪТИ**.

***ВОЙСКА**¹ ж. (2) (*болг. войска, серб. војска*) військо: тако слюбилъ нам, Стефану воеводи, оборонити нас завжды и землю нашу землю молдавскоую от чьсарь тоурецкого и от его войски (Гирлов, 1499 ВД II, 423).

ФОРМИ: род. одн. **войски** 1 (1499 ВД II, 423); **войске** 1 (1499 ВД II, 423).

Див. ще ***ВОЙСКО**¹.

***ВОЙСКА**² ж. (1) війна: А пак коли оусхочет наияснѣиши Владислав, крал оугръскій и чьскій... и преречени наияснѣиши Ян Олбрахтъ, крал полскій... и оучинат войска и, из божію помощію, поидоут сами своими парсоунами... на тоурецкого чьсарь и на его земли и тогда наияснѣиши Владислав... имал бы проити черес Басарабскоую землю (Гирлов, 1499 ВД II, 423).

ФОРМИ: знах. мн. **войска** (1499 ВД II, 423).

Див. ще ***ВОЙСКО**².

***ВОЙСКО**¹ с. (4) військо (2): а мы имаемъ вѣрно и знаменито его мл(с)ти слоужити и войско его мл(с)ти на помо(ч) давати (Хотин, 1455 Cost. II, 774); А пан наш наимилостивѣиши корол и Короуна имеет нас оборонити и остеречи и послы своими и оружиемъ своимъ и войсками своими (Сучава, 1468 ВД II, 302);

о у войскоу ходити (2) виконувати військову повинність: ни вино да не возаѣтъ тоты лю(д)и... ни оу войско да не ходѣ(т), николи (Сучава, 1453 Cost. II, 492); И дали есмь тым селам вишеписанным сес лист нашъ на то, чтобы не платили нам дан... ни оу войскоу да не ходѣтъ (Дольний Торг, 1475 ВД I, 200).

ФОРМИ: знах. одн. **войско** (1453 Cost. II, 492; 1455 Cost. II, 774); *місц. одн. оу войскоу* (1475 ВД I, 200); *ор. мн. войсками* (1468 ВД II, 302).

Див. ще ***ВОЙСКА**¹.

***ВОЙСКО**² с. (5) війна: да не да(ст) тоє село ни да(н), ні илиша, ни подводу, ни десѣтиноу... ни вино да не возѣтъ, ни на войско и ніколи да не ходѣтъ (Сучава, 1444 Cost. II, 207—208); а на войско то кто да идоу(т) тоти люди прилучитса самому г(с)вами ити на войско тогда и тоты люди да иду(т) на воску (!) (Дольний Торг, 1458 ПГСММЦ).

ФОРМИ: род. одн. **войска** (1447 Cost. II, 289); *знах. одн. войско* 2 (1444 Cost. II, 207; 1458 ПГСММЦ); ! *воску* 1 (1458 ПГСММЦ).

Див. ще ***ВОЙСКА**².

***ВОИСЛАВИНЪ** *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣйдоша прѣд нами... Кръстина, дочка Воиславина, и сестричича Кръстинина Насгасіа... и дали господствоу мы три села на Добровецъ (Гирлов, 1499 ВД II, 162).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **Воиславина** (1499 ВД II, 162).

ВОИТ див. **ВОИТЬ**.

ВОИТЕКЪ ч. (6) (*особова назва, стп. Wojtek, нор. Воитъхъ*): тогда воитекъ положи(л) листь па(н) тернавского што жъ пани ядвига хмелевая сно(м) с прибок(м) уздала пол села сулимова воиткови по своєи дчери а по прибокве сестре по алжбѣтъ (Львѣв, 1412 P 81).

ФОРМИ: наз. одн. **воитекъ** 2 (1412 P 81); ! **воите** 1 (1412 P 81); *дав. одн. воиткови* (1412 P 81); *знах. одн. воитка* (1412 P 81); *місц. одн. на воитку* (1412 P 81).

Див. ще **ВОЙТКО**.

***ВОИТЕХ** див. **ВОИТЪХЪ**.

***ВОИТИ** *дѣсл. док.* (2) увѣйти: И пани вошла въ клѣть со мною посполу (Вильна, 1498 АЛМ 163); Тъ(ж) оуставлаемъ хто скоимъ имеетъ граніцю о ль(с) а войдѣ(т) чере(с) граніцю оу ле(с), а то(т) его застанеть, має(т) оу него оуза(т) за первое застатѣе сокироу а въ друогое застанѣтъ лубо мѣтель а лубо соукню (XV ст. ВС 37).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ж. вошла* (1498 АЛМ 163); *майб. 3 ос. одн. войдѣ(т)* (XV ст. ВС 37).

ВОИТИН ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и дали... есми... монастыроу от Поутной... оуси црѣкви и с попи... на имѣ црѣкви оу Соучавской волости... г црѣков от Воитин с попом (Сучава, 1490 ВД I, 419).

ФОРМИ: наз. одн. *зам. род.* от **Воитин** (1490 ВД I, 419).

ВОЙТКО, **ВОИТОКО** ч. (4) (*особова назва, стп. Wojtek, нор. Воитъхъ*): А при томъ были свѣдци... панъ Клементъ Вислицкій, панъ Войтко, Судомирскій судья (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); а его бо(г) не дай аж бы воитко с дѣтками с того свѣта сшелъ... тогда има хмѣль прибок писаны положити воитковымъ ближши(м) м ко(п) а сулимовъ имѣти (Львѣв, 1412 P 81); а тому свѣдци... панъ Франецкъ борешениць воитко пана старостинъ бра(т) никлесъ (Галич, 1418 P 89); А при томъ были могоричници: на имя Войтко, конюшій Волковскій, и съ сыномъ Миколаемъ (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106).

ФОРМИ: наз. одн. **Войтко**, **воитко** 3 (1408 АкЮЗР I, 6; 1412 P 81; 1451 АкЮЗР II, 106); **воитко** 1 (1418 P 89).

Див. ще **ВОИТЕКЪ**.

***ВОИТКОВЪ** *прикм.* (3): а его бо(г) не дай аж бы воитко с дѣтками с того свѣта сшелъ... тогда има хмѣль прибок

писаны положити воитковымъ ближши(м) м ко(п) а сулимовъ имѣти (Львѣв, 1412 P 81).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. воитковъ* (1412 P 81); *знах. одн. ж. воиткову* (1412 P 81); *дав. мн. воитковымъ* (1412 P 81).

Пор. ВОИТЕКЪ, ВОЙТКО.

***ВОИТОВЪ** *прикм.* (2) вѣитв: тогда панъ данило приида пред насъ и тагалъ на воита зоудечовского на сулка о дворище о пысковича... и положили пред нами королевское привилеѣе воитово и оуздавалньи листы (Зудечѣв, 1411 P 79).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. на воитовѣ* (1411 P 79); *знах. одн. с. воитово* (1411 P 79).

***ВОИТОВЪСТВО** с. (1) територія міського або сільського самоврядування, підлегла вѣитов: Отъпустили есмо воиту Володимирскому Иванову сыну, на имя Фѣдку, зъ воитовѣства Володимирского и Литовижьского на войну не ходити до его живота ни со однимъ старостою Луцькимъ (Судомир, 1488 РИБ 424).

ФОРМИ: *род. одн. воитовѣства* (1488 РИБ 424).

ВОИТОКО див. **ВОЙТКО**.

ВОИТЬ, **ВОИТ**, **ВОИТЬ** ч. (33) (*стп. wojt, сан. voget, лат. vocatus, advocatus*) (*у містах на німецькому праві голова місцевого самоврядування і міського суду*) вѣйт: а се землѣане панъ ходько быбельскій... панъ воить перемышльскій (Перемышль, 1359 P 10); а то свѣдци мѣстичи панъ кнефль мишно воить ярославскій (Львѣв, 1370 P 18); а при томъ были свѣдци панъ миколай сичничкъ воевода снѣтинскій... панъ хроль варваринскій воронко воить коломыскій рускій (Коломия, 1398 P 57); а на то, коли есми хотарили то(т) хотарь, былъ са(м) г(с)д(в)а ми и былъ на(ш) митрополи(т), ки(р) ео(к)тисъ... и па(н) тадоръ сюлжарю, па(н) серкизы воить о(т) со(ч)въ (Сучава, 1456 Cost. II, 583); и тежъ просиль есми пана воита Володимирского Федка Лудовича, штобы печать свою приложилъ къ сему моему листу, и панъ воить печать свою приложилъ (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 106); а про льшшою твердость я макс(м) би(л) чоло(м) п(н)юу воитоу и боурмитро(м) и радца(м) штобы и(х) мѣ(с)тъ приложи(ли) печа(т) мѣстичкоу к сему листу (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: наз. одн. **воить**, **воит**, **воит(т)**, **воить**, **woith** (1359 P 10; 1370 P 18; 1390 P 176; 1398 P 57; 1400 P 61; 1413 GL 48; 1418 P 89; 1449 Cost. II, 386; 1456 Cost. II, 583; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1490 AS I, 92; 1496 АЛРГ 94 і т. ін.); род. одн. **воита** (1497—1498 АЛРГ 79); дав. одн. **воиту**, **войтоу** (1488 РИБ 424, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; бл. 1500 ПИ № 2); знах. одн. **воита** (1411 P 79; 1440—1492 АкЮЗР II, 106; 1495 АЛМ 88); ор. одн. **воитомъ** (1411 P 89); місц. одн. **на воить** (1411 P 79).

ВОЙТЪХЪ ч. (8) (особова назва, стп. Wojtéch, стп. Wojciech, лат. Adalbertus): А при томъ были панове рада наша: князь Войтѣхъ, бискупъ Виленскій... панъ Петръ Яновичъ и ины(е) панове, маршалки наши (Вільна, 1495 РИБ 621); Пры (том) бы(ли) кн(з) во(и) би(с) ви(л) а вое(в) ви(л)... и вси панове рада (Вільна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: наз. одн. **Войтѣхъ** I (1495 РИБ 621); **Вой(т)ех** I (1499 AS I, 118); ск. н. **во(и)** I (1499 ВФ); **Вг.** I (1496 АЛРГ 69); знах. одн. **во(и)тѣха** (1496 ПДВКА; ПДСВВ; ПСВВ 192 зв.); ор. одн. **Войтѣхомъ** (1496 ВД II, 401).

Див. ще **ВОИЦЕХЪ**.

***ВОЙТЯНЬЕ** с. (1) (?): Нине пакъ для нашего брацства, какъ наше слово почастоваваше, намъ отъ васъ войтянье вчинишь (б. м. н., 1484 РИБ 351).

ФОРМИ: знах. одн. **войтянье** (1484 РИБ 351).

ВОИЦЕХЪ ч. (2) (особова назва, стп. Wojciech, лат. Adalbertus): Мы воицехъ зъ бжисии мл(с)ти ярцибискупъ гвѣзденскій збыкнѣвъ краковскій... воицехъ зъ малого ланцицкнн... слюбujemy и записуемы сѧ стецку воеводѣ земель молдавской (Ланциця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. **воицехъ** (1433 P 122).

Див. ще **ВОЙТЪХЪ**.

WOICZICZ див. **ОТЧИЧ**.

ВОИТЬ див. **ВОИТЬ**.

ВОКНО с. (3) отъвр соляной шахты (1): А дали есми имъ та села у вѣки со вѣсьмъ правомъ и панствомъ... и со вѣсьми доходи... с полем, и с лѣсомъ, и с вокном и с рѣками (Львѣв, 1378 ЗНТШ LI, 5);

◇ **вокно** солное (1), **окно** соли (1) соляна шахта: изниже ты(х) зрочишь лѣсь и балина вокно солное и поле и доубровы то е(ст) балицкое (Зудечѣв, 1413 P 83); да имаю(т) о(т) три возы таркани велики(х) оу все земли г(с)вами и по трѣго(м) и села(м) по оуси(х) болога(х) и озера(х) и по оуси(х) мыта(х) и по оуси(х) окна(х) соли (Сучава, 1453 ПГОВ).

ФОРМИ: наз. одн. **вокно** (1413 P 83); ор. одн. **вокном** (1378 ЗНТШ LI, 5); місц. мн. **по окна(х)** (1453 ПГОВ).

***ВОКО** див. ***ОКО**.

***WOŁANIE** с. (1) поклик: jestliby chrest'jane jemu ku pomożeniu ne pribehli, ku wołaniu wsiakij sused... tridcat szelahow majet zaplatiti (Луцьк, 1388 ZPL 108).

ФОРМИ: дав. одн. **wołaniu** (1388 ZPL 108).

Пор. ***ВОЛАТИ**.

! **ВОЛАСКЫЯ** див. **ВОЛОСКИ**.

***ВОЛАТИ** дієсл. недок. і док. (3): 1. недок. (голосно просити допомоги) кликати (1): Też jestliby... niekotoryj pripużonyj, welikoju potrzebnoju, czasu nocnoho wołaby, a jestliby... jemu ku pomożeniu ne pribehli, ku wołaniu wsiakij sused... tridcat' szelahow majet' zaplatiti (Луцьк, 1388 ZPL 108).

2. док. оголосити судовий позов (2): а боуде(т) ли то(т) панъ виноватъ и кмети его тогды то(т) слоужбникъ имее(т) каж(д)ого кмета до вро(т) посохо(м) дотѣкнуотса и вала(т) (!) тымъ оурадомъ, хто кого позываеъ а о што позываеъ (XV ст. ВС 14); а про то(ж) соудъ колижь... оузри(т) ча(с) по(до)бный, имееъ дать вола(т) слоужбникомъ явне ижа (!) подъ такы(м) повѣтомъ а на коемъ мѣстѣ оу такыи днь книги правыи положены о(т)варены (XV ст. СЯ 43).

ФОРМИ: инф. **вола(т)** I (XV ст. СЯ 43); I **вала(т)** I (XV ст. ВС 14); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. **wołaby** (1388 ZPL 108).

***ВОЛБЫРЄВЦИ** мн. (1) (назва села у Волинській землі): но коли панъ дробышь ставъ завить (!) но покоуль вода сѧ взольеть пото(л) панъ дробы(ш) маеъ сьножѣтими свои о(т)мѣнити волбырєвце(м) (Острог, 1458 ОЖДМ).

ФОРМИ: дав. **волбырєвце(м)** (1458 ОЖДМ).

ВОЛЕН див. **ВОЛНЫИ**.

ВОЛЕНЪ див. **ВОЛНЫИ**.

***ВОЛИНСКИЙ** див. ***ВОЛЫНСКИЙ**.

***WOLITY** дієсл. недок. (2) воліти: lepszi wasza miłost sami pas kaznite, wolim ot waszoie miłosti terpieti, niżyb tomu pas pruwodite (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139).

ФОРМИ: мен. 1 ос. мн. **wolim** (1433 ЗНТШ LXXVI, 139); баж.-ум. сп. 1 ос. мн. **woleli bychmo** (1433 ЗНТШ LXXVI, 40).

ВОЛКАНЪ ч. (1) (особова назва): а тому свѣдци па(н) Анъ количъ па(н) волканъ оугорняцкнн (Галич, 1404 P 68).

ФОРМИ: наз. одн. **волканъ** (1404 P 68).

ВОЛКОВИСКИЙ див. **ВОЛКОВЫЙСКИЙ**.

***ВОЛКОВИЦЬКИЙ** прикм. (1): а которого моего чолвека волковицького заечицького в дуброве имуть, нехай его узвесяъ, мене не допускаючи (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21).

ФОРМИ: знах. одн. ч. **волковицького** (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21).

Пор. **ВОЛКОВИЧИ** ?.

***ВОЛКОВИЧИ** ¹ мн. (1) (назва села у Галицькій землі): даемъ емоу и дали есмо и оставлаемъ и оставили есмо его... при томъ при вѣсьмъ што коли коунилъ или пакъ о(т)мѣну есмо ему дали а о(т)мѣна противу крупска волкови(ч) а противу сѧхова кнѧ(ж) лоука (Краків, 1394 P 54).

ФОРМИ: наз. **волкови(ч)** (1394 P 54).

ВОЛКОВИЧИ ² мн. (1) (назва села у Волинській землі): а кнѧзю Михайлоу Сонггоушквичоу досталос: Хвалимичи... Волковичи со всем исе тым, што ж давна: к тому прислухало (Хвалимичи, 1475 AS III, 14).

ФОРМИ: наз. **Волковичи** (1475 AS III, 14).

***ВОЛКОВЫЕЧЪ** ч. (2) (особова назва): Билъ нам чолом старый войт места Луцкого Трушь и просил в нас землици в Луцкомъ повете подле двора Василевского по дороге по Подгаецкую от дворца, а по границу по Волковыеча от Стыра (Вільна, 1499 АЛРГ 94).

ФОРМИ: род. одн. **Волковыеча** (1499 АЛРГ 94).

***ВОЛКОВЫИ** мн. (1) (назва села у Волинській землі): у Волковьяхъ не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: місц. у **Волковьяхъ** (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ВОЛКОВЫЙСКИЙ, **ВОЛКОВИСКИЙ** прикм. (7) (пор. Волковыискъ у Троцькому воеводстві): А при томъ были могоричници: на имя Войтко, коңошій Волковискій, и сь сыномъ Николаемъ, Пашко и Митко Ошеменци а Мацко Волковянинъ (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106); Што твоя мл(с)тъ присла(л) еси свои(х) послось ма(р)шалъка своего во(и)тѣха коучуковина (!) наместника во(л)ковы(и)ского и чашника своего пана Фе(д)ка гавриловича между нами мироу вечного делати и записы чинити (б. м. н., 1496 ПДВКА 60).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **волковийскнй**, **Волковийскій** 2 (1482 AS I, 80; XV ст. РИБ 609); **Волковискій** I (1451 АкЮЗР II, 106); ск. н. **во(л)** I (1496 ВМКФС); вл. I (1496 АЛРГ 69); знах. одн. ч. **во(л)ковы(и)ского** (1496 ПДВКА 60); місц. одн. ж. у **Волковиской** (1451 АкЮЗР II, 6).

***ВОЛКОВЫЯ** ч. (2) (особова назва): А даемъ емоу, предописанному пану Петрашу Волковыи, ловцу, верху именованое место вѣчне, непорушьно емоу и жоне его (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11).

ФОРМИ: род. одн. **Волковыя** (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); дав. одн. **Волковыи** (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11).

ВОЛКОВЯНИНЪ ч. (13) (назва особи за місцем проживання, пор. Волковыи у Волинській землі) волков'янин:

А коли есмо тые земли заводиль, было при томъ иныхъ добрыхъ людей много Волкованъ и иныхъ стороннихъ (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106).

ФОРМИ: наз. одн. Волкованинъ (1451 АкЮЗР II, 106); род. одн. Волковлянина (1451 АкЮЗР II, 106); род. мн. Волкованъ (1451 АкЮЗР II, 106).

*ВОЛНА ж. (4) волна: колко давали на сочавъ, полови-на отъ того мыта имуть дати, на сирАть, отъ оусего и отъ кожи и отъ волны и отъ овчины (Сучава, 1408 Cost. II, 632); та колко мыта давали оу Сочавъ, того половина имаютъ дати оу Серети от оусего, и от кож, и от волпы, и от овчин (Сучава, 1460 ВД II, 275).

ФОРМИ: род. одн. волны (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790; 1460 ВД II, 275).

ВОЛНЕ присл. (1) (стн. wolpie) добровільно: и врозумивши то пани ОлизароваА, штож мы слугу нашего п(а)на есей п(а)на Олизара мели во чти и в ласцѣ нашой... волне даровала нас и дала и записала тые две имена оу Волыни (Луцьк, 1487 AS I, 240).

Див. ще ВОЛНО II.

ВОЛНИНА (?) (2): и дворянинъ вашей милости перед нами то князю Михайлу говорил и тымъ земляномъ, абы в дуброву свинокую не ездилы и не пустошили лововъ, и в топылехъ звериньныхъ по волнину стад и черед не поили, и новинъ с пол старыхъ не причинивали (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20—21).

ВОЛНО, ВОЛЬНО (26) I. предик. (25) вільно, можна: Волно резникомъ... быдло купуючы, в рынку и в клеткахъ своихъ тушами и чертями, и на шроты рубаючы, кому хотя продавати волно, не даючы до скарбу Нашого жадное повинности, плечкового и лоеваго (Луцьк, 1389 РЕА I, 127); а съ тѣми гроши волно имъ ходити и торгувати соби, по усъхъ торгахъ нашихъ, што коли изнайдуть (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а тако(ж) хочемъ о езере(х) коли(ж) обапо(л) езера лю(ди) живууть ижъ во(лно) имъ рыба ловить (XV ст. ВС 10 зв.); естлибы онъ не хотѣлъ ему служити, тогда ему вольно пойти отъ него прочъ и кому хотѣлъ, тому бы служиль (Вільна, 1498 АЛМ 159).

II. присл. добровільно, не з примусу (1): А се А король казимиръ краковський... далъ есмь слузъ своему иванови дворище... далъ есмь ему волно и слободно (Казимир, п. 1349 Р 3—4).

Див. ще ВОЛНЕ.

*ВОЛНОСТЬ див. *ВОЛЬНОСТЬ.

ВОЛНЫИ, ВОЛЕНЬ, ВОЛЬНЪ, ВОЛЪНЪ, ВОЛЕН (75) I. предик. (у нечленній формі) (63) має право, може, вільно (робити що): а волень продати и за даръ да (!) кому коли хочеть (Казимир, п. 1349 Р 4); А то имъ у вѣки належати — волни продати, и замѣнити, отдати, у свои лѣпшии ужитки оборотити (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); волни во всихъ тыхъ имѣньяхъ кому о(т)дати и продати и променити панъ андрѣи вологовичъ и его ближнии по немъ будущи (Київ, 1433 Р 119); и да е(ст) волень панъ михай(л) логофетъ казнити и брати ис того, кто е(ст) оу его хотари и не иметь возити на тоты млины (Сучава, 1448 Cost. II, 314); по своем животе волна она тое имѣне Хощен дати, записати дочце своей кн(А)г(и)ни Семеновой Ровенской (Луцьк, 1487 AS I, 87); Волень онъ то отдати и продати, и замѣнити, и на церковь записати, и къ своему вжиточному обернуть, какъ самъ налепей розумеючы (Вільна, 1499 РИБ 777); Волень онъ то отдати, и продати, и замѣнити и прибавити, и розширити, и къ своему лѣпшому и вжиточному обернуть (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 59).

II. прикм. (12) I. звільнений від податків і повинностей (5): и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небожикъ... казалъ записати по души своей къ манастиру Святому Спасу въ Кобрыни... двѣ корчмъ вольныхъ въ Кобрыни (Кобринъ, 1401 АкВАК III, 2); Ино мы... тое мѣстце подле Рожества Христова и зъ малою улочкою и зъ корчмою вольною потвержаемъ симъ листомъ нашимъ вѣчно (Люб-

лѣн, 1410 АкВАК XI, 5); мы великыи князь Швитрикаило олькирьдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ... свѣтому Ивану церкви... дали есмо и записали землю црковноюю и ланъ вольный (Городок, 1443 Р 144—145);

(звільнений від рабства) вільный (1): а по его смрти или его лиши(т) цркви или его кому да(ст) или его ослободи(т) а о(н) е(ст) волень (Дольный Торг, 1445 Cost. II, 236).

2. вільний від заборони, від обмежень (робити що) (3): про то(ж)... що бы есте не становили и(х), але да су(т) волныи и слобо(д)ны продавати и свои крамарѣа (Сучава, 1435 Cost. II, 695); ачь не дасть имъ Богъ детокъ... волпыи себе продати и ближнымъ своимъ дати (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627).

3. (незалежний) вільний (1): Розво(д) естъ межи лю(д)ми, ка(к) моужеве е(ст) глава а жоны и(м) по(д)даны а дру(г)и оудовы волны (XV ст. ВС 33);

б о у д е т ь в о л е н ь (чога над ким) (1) див. БЫТИ.

4. (залежний від цієї волі) довольный (1): Прото(ж) уста-влае(м)ъ абы оу праве(х) нашее землі вса(к)ыи члѣвъкь которого колі права имеетъ себе неметі ре(ч)ника во(л)но(т) о соуде(х) ко(л)ко ка(ж)на(А) земла имеетъ соудья и(м) (XV ст. ВС 12 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. ч. волень, воле(н), волен 39 (п. 1349 Р 4; 1377 Р 24; 1407 АрхЮЗР 8/I, 4; 1410 АкВАК XI, 5; 1424 Р 100; 1445 Cost. II, 236; 1463 AS I, 56; 1487 AS I, 239; 1491 AS I, 97; 1500 АЛМ вип. 2, 59 і т. ін.); волѣнь I (1394 Р 54); вольнѣ I (1409 Р 74); волныи I (1442 Cost. II, 719); знах. одн. ч. вольный I (1443 Р 145); во(л)но(т) I (XV ст. ВС 12 зв.); наз. одн. ж. волна (1487 AS I, 87; 240, 241; 1488 AS I, 241; 1490 AS I, 92); знах. одн. ж. вольную (1410 АкВАК XI, 5); ор. одн. ж. вольною (1410 АкВАК XI, 5); наз. мн. волни, вольни, вълни, во(л)ни 16 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1437 AS I, 34; 1445 АкЮЗР I, 18; 1452 Cost. II, 759; 1454 Cost. II, 509; 1456 ГПХМ; 1458 ВД II, 262 і т. ін.); волны 2 (XV ст. ВС 33; СЯ 41); волныи 2 (1435 Cost. II, 695; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627); волнѣ I (XV ст. СЯ 41); знах. мн. вольныхъ (1401 АкВАК III, 2).

*ВОЛОВЕЦЬ ч. (1) (назва річки у Галицькій землі): а тако есмо ему дали... того перво ре(ч)ное село... Ако коли естъ оу свои(х) обѣханы(х) граница(х)... о(т) пѣстынь на верхъ воловць (б. м. н., 1424 Р 99—100).

ФОРМИ: род. одн. воловць (1424 Р 100).

*ВОЛОВЩИНА ж. (1) назва податку від волового плуга: такеж з нашей ласки пожаловали есмо и отпустили с того имена Любча воловщину нашу на веки, вечные (Луцьк, 1487 AS I, 241).

ФОРМИ: знах. одн. воловщину (1487 AS I, 241).

*ВОЛОВЫИ¹ прикм. (5) воловий: а у которомъ торгу иметъ купити, тамъ иметъ дати... отъ сто кожи воловыхъ десѣтъ гроши (Сучава, 1408 Cost. II, 632); Жаловали намъ вси шевци Луцкіе на мѣщанъ... Луцкихъ, штожъ деи они купують въ мѣстѣ кожи малые неварунковые телятины, баранины, козины, а передъ тымъ деи здавна того не бывало, ижбы мѣщане... мѣли тые кожи малые купити, кромъ великихъ кожъ воловыхъ и яловичихъ (Луцьк, 1495 АЛМ 88).

ФОРМИ: род. мн. воловыхъ, воловых (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669; 1495 АЛМ 88); знах. мн. ж. воловые (1495 АЛМ 89).

*ВОЛОВЫИ² ч. (1) (назва потоку в Галицькій землі): а тако есмо ему дали... того... село... Ако оуъхана к нему граница о(т) рознова чере(с) поле попере(к) на оустье волово(т) (б. м. н., 1424 Р 99).

ФОРМИ: род. одн. волово(т) (1424 Р 99).

ВОЛОДАВА ж. (1) (назва міста у Польщі, пор. Włodawa): Князю Олександроу Сонкгоушковича достало са Сошно, Володава, Шоумино со всем ис тым, штожъ здавна к тому прислухало (Хвалимичі, 1475 AS III, 14).

ФОРМИ: наз. одн. Володава (1475 AS III, 14).
ВОЛОДИМЕРЕЦКИИ ч. (2) (особова назва): а на розвъз-
 дъ были землѣне и панъ ленько зарубичь... панъ драгомиръ
 володимерецкии (Зудечів, 1411 P 79).

ФОРМИ: наз. одн. володимерецкии (1411 P 79, 80).

ВОЛОДИМЕРОВИЧЪ див. **ВОЛОДИМИРОВИЧЪ**.
ВОЛОДИМЕРСКИЙ див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.
ВОЛОДИМЕРСКІЙ див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.
ВОЛОДИМЕРСКИЙ див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.
***ВОЛОДИМЕРЪ** див. ***ВОЛОДИМИРЪ**.
ВОЛОДИМЕРЪСКИЙ див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.
ВОЛОДИМЕРЪСКИИ див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.
ВОЛОДИМИРОВИЧЪ, **ВОЛОДИМЕРОВИЧЪ** ч. (5)

(особова назва): Се язъ князь слексанъдро володимиро-
 вичъ... далъ есмь десѣтину стъ бци оу лаврошевъ монастырь
 (Лаврашів, 1429 P 113); Мы, князь Алексанъдро Володи-
 меровичъ дали есмо бояромъ нашимъ... селищю (Київ,
 1451 ЗНТШ XI, 10); А при томъ были свѣдоки, рада на-
 ша... князь Андрей Володимировичъ, князь Юрей Семено-
 вичъ (Вильна, 1492 АЛМ 31).

ФОРМИ: наз. одн. Володимировичъ 3 (1450 ЗНТШ XI,
 7; 1451 ЗНТШ XI, 10; 1492 АЛМ 31); володимировичъ
 1 (1429 P 113); род. одн. Володимировича (1487 AS I, 239).

Див. ще ***ВЛАДИМИРОВИЧЪ**.

ВОЛОДИМИРСКИИ, **ВОЛОДИМЕРСКИЙ**, **ВОЛОДИ-**
МИРСКИЙ, **ВОЛОДИМЕРЪСКИИ**, **ВОЛОДИМЕРЪСКИЙ**,
ВОЛОДИМЕРСКІЙ, **ВОЛОДИМЕРСКИЙ** прикм. (58): я
 Любарть Кгедемисвичъ, Луцкій в Володимирский князь,
 изгадалъ есми самъ о своєю души (Луцкъ, 1322 АрхЮЗР
 I/VI, 1); Отпустили есмо войту Володимирскому Иванову
 сыну, на имя Ѡедьку, зъ войтовства Володимирского
 и Литовижьского на войну не ходити до его живота ни со
 однимъ старостою Луцкъимъ... ани з наместникомъ Во-
 лодимирскимъ, а ни зъ земляны Вольнское и Володимер-
 ское земли (Судомир, 1488 РИБ 424); Я, Василей Хреб-
 товичъ, наместникъ володимирский, создавамъ симъ моимъ
 листомъ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 118); Би(л)
 на(м) чоло(м) дворѣни(н) на(ш) ивашко роусиновичъ и про-
 си(л) в на(с) оу володи(ми)рско(м) повѣте села на има
 сомина (Вильна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Володимирский, володимерский,
 володимерскии, володимерскій 13 (1322 АрхЮЗР 1/VI,
 1; 1388 ZPL 103; 1401 АкВАК III, 2; 1446 P 152; 1452
 АрхЮЗР 8/IV, 61; 1463 AS I, 55; 1470 AS I, 65; 1471
 АрхЮЗР 8/III, 628; 2-а пол. XV ст. СО 41; 1498 АрхЮЗР
 8/IV, 118, 141); володимирскии, володимирскій, володи-
 мирский(й), володи(ми)рски(и) 5 (1475 AS I, 69; 1487 AS
 I, 239, 240; 1496 АЛРГ 78; 1499 ГОКІР); володимерский
 1 (1461 AS I, 54); ск. н. вол(ди) 1 (1499 ГОКІР); род. одн. ч.
 володимерского 10 (1440—1492 АкЮЗР II, 106; 1471
 АрхЮЗР 8/III, 628; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1496 АЛРГ
 78; 1497—1498 АЛРГ 79; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1; 8/IV,
 141—142; ГВКОО); Володимерского, володи(ми)рского 2
 (1488 РИБ 424; 1499 ГОКІР); дав. одн. ч. володимерско-
 му, володимерскому 5 (1475 AS I, 71, 72; 1489 АМВ;
 2-а пол. XV ст. АЛМ 8; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); володи-
 ми(р)скому, Володимерскому 3 (1488 РИБ 424; 1489
 АМВ); ор. одн. ч. володимирскимъ (1488 РИБ 424); місц.
 одн. ч. оу (в) володимерскомъ, володимерскомъ, волод-
 мерскомъ 5 (1429 P 113; 1451 P 156, 159; 1452 АкЮЗР
 I, 21; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); оу володи(ми)рско(м) 1
 (1499 ГОКІР); знах. одн. с. володими(р)ское (1489 АМВ);
 род. одн. ж. Володимерское (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1488
 РИБ 424); дав. одн. ж. володимерской (1444 АрхЮЗР
 1/VI, 8); знах. одн. ж. володимерскую (1352 P 6); наз.
 мн. ч. Володимерские (1471 АрхЮЗР 8/III, 628); род.
 мн. володими(р)ски(х), володимерскихъ 2 (1488 УКТ;
 1496 АЛРГ 78); Володимерскихъ 1 (1497—1498 АЛРГ
 79); знах. мн. с. володими(р)ские (1489 АМВ).

Див. ще ***ВЛОДИМЕРСКИИ**.

Пор. ***ВОЛОДИМИРЪ**.

***ВОЛОДИМИРЪ** ч. (10) (назва міста у Волинській зем-
 лі) Володимир-Волинський: А се докончанье межи коро-
 лемъ польскимъ и княземъ дмитриемъ къ володимирю
 о(т)ступаетьсяА потоль по оуимищу по пьсчаньи бродъ
 (б. м. н., 1366 P 14); Самъ Казимиръ Старосте Луцкъому,
 маршалку Вольнское земьли, пану Петру Яновичу...
 и инымъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Лучоскъ и маршалъ-
 ство Вольнское земли и Володимиръ держать (Судомир,
 1488 РИБ 424); писанъ у Володимери (Володимир, 1498
 АрхЮЗР 8/IV, 142); и о(т)ць на(ш) король его мл(с)ть
 тое село приверноу(л) к володи(ми)рью к двору нашому
 тоуриискоу (Вильна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: дав. одн. володимирю, володи(ми)рью (1366 P
 14; 1499 ГОКІР); знах. одн. Володимиръ (1488 РИБ 424);
 місц. одн. у Володимери 5 (1440—1492 АкЮЗР II, 106;
 1470 AS I, 65; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1498 АрхЮЗР
 8/IV, 120, 142); у Володимиры 1 (2-а пол. XV ст. АЛМ
 9); у Володимеры 1 (1475 AS I, 72).

***ВОЛОДИМЪРСКИЙ** див. **ВОЛОДИМИРСКИЙ**.

ВОЛОДИСЛАВЪ, **ВОЛОДИСЛАВЪ**, **VULODISLAV** ч.
 (17) (особова назва) Владислав: Мы князь володиславъ
 опольскою земли... господарь... то есмы вчинили (Бохур,
 1377 P 23—24); про ть жь Азь про того добродьство про-
 реченыхъ пановъ приступаю и приступилъ есмь ку...

пану... володиславови бжиюу мьстью королю польско(м)...
 ис тыми горо(д) исъ креманицемъ и съ братславемъ (Кре-
 менецъ, 1434 P 130); мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаме-
 нито... аже есмо оумолвили ис пре(д)речеными паны и с
 коруны по(л)скоА... оу серета, на имъ, панъ янъ с чижева,
 панъ и староста краковскы, на мѣсце володислава, король
 по(л)ского (Серет, 1445 Cost. II, 728—729).

ФОРМИ: наз. одн. володиславъ, Володиславъ 4 (1377 P
 23; 1378 ЗНТШ LI, 4; 1395 Cost. II, 613; 1411 P 76); Vu-
 lodislav 1 (1395 GL 166); род. одн. володислава (1388 P 39;
 1445 Cost. II, 729); дав. одн. володиславу 6 (1388 P 39,
 40, 41, 43; 1395 Cost. II, 612; 1433 Cost. II, 651); володисла-
 вови 3 (1388 P 43; 1434 P 130; 1435 P 132); ор. одн. володи-
 славомъ (1402 Cost. II, 623).

Див. ще **ВЛАДИСЛАВЪ**, **ВЛОДИСЛАВЪ**.

***ВОЛОДКО** ч. (1) (особова назва): а на то(м) ро(з)въздъ
 бы(л)... па(н) воло(д)ко (б. м. н., бл. 1458 P 168).

ФОРМИ: наз. одн. воло(д)ко (бл. 1458 P 168).

***ВОЛОДКОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Што король
 е. м. волости давалъ боярамъ Житомирскимъ въ Клодовъ...
 Макару Володковичу волость Биринъ на годъ, послъ пер-
 выхъ (б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

ФОРМИ: дав. одн. Володковичу (1482—1491 АрхЮЗР
 7/II, 9).

ВОЛОДЪТИ дієсл. недок. (2) (чим) 1. (держати у своій
 владі) володѣти (1): а тые земли продалъ есми... предече-
 ному бискупу и которые потомъ будутъ бискупове тыми
 землями имъ володѣти и держати на вѣки (Вильна, 1451
 АкЮЗР II, 106).

2. (у власність) мати (що) (1): продалъ Зенко, братъ мой,
 отчину, нашу дѣл(ь)ницу, а тыми пѣнезми володѣть
 (Вильна, XV ст. РИБ 609).

ФОРМИ: инф. володѣти (1451 АкЮЗР II, 106); теп. 3
 ос. одн. володѣть (XV ст. РИБ 609).

Див. ще ***ВЛАДЪЮЩИИ**.

***ВОЛОЖА** ж. (1) (назва села у Волинській землі) Воло-
 ша: Жаловали намъ мѣщане Луцкіе, штожъ они много мытъ
 установили... Одложили есмы... у Воложъ мыто и промыто
 братъ по старому (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: місц. одн. у Воложъ (2-а пол. XV ст. АЛМ
 9).

***ВОЛОКА** ж. (1) багниста низина, мочар(?): тое свѣ(т)-
 чили два братеники васи(л) а гринь покоуль есть г(с)дра

наше(т) тоули(н)ское земли... а о(т) дороги(н)ки волокою к мокрицо (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: *ор. одн. волокою* (бл. 1458 P 167).

ВОЛОКТОВИЧИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): А пану оле(х)ну на его до(л)ницю досталосе бачаница... А волоктовичи (Львів, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: *наз. волоктовичи* (1478 ЗРМ).

ВОЛОСКИ, ВАЛАСКИ *прикм.* (35) (*що стосується*

Молдавського князівства) молдавський: А ивашко, снѣ петра воеводы, дѣди(ч) земли валаскоб... слубую... аже хочю... служи(т) нашему милому г(с)дрю, кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); мы петръ воевода, господарь земли молдавской... съ оуеюю нашею радою волоскою визнаваюмъ... оуже тоты златии пинѣзи... панъ михаило з боучача... намъ верноулъ (Кам'янець, 1458 *Cost.* II, 814—815); Што есте намъ говорили отъ прыятеля нашего Стефана воеводы волоского о запись нашъ... абыхмо казали его переписати (б. м. н., 1496 *BD* II, 405); маеть онъ съ тыми его послы ехати черезъ нашо пайство до границы московское и зася отъ границы московское тоужь дорогою до волоское границы (Вильна, 1498 *BD* II, 412);

во л о с к ы з а к о н ъ (5) волоське право: а о(н) где иметь жити, оу нашей земли, тамъ да живе(т) слободно, на волоско(м) законъ, а про холопство никто да емоу не смѣеть оуспоминати (Дольний Торг, 1445 *Cost.* II, 236); мы Стефан воевод... чинимъ знаменито... оже ...дали есмы сє нашъ листъ нашему татарину... на то... щобы сидил оу нашей земли... слободно... какже сидѣть... оуси Волохове своимъ волоскы(м) закономъ (Сучава, 1470 *BD* I, 140); з е м л я в о л о с к а я (11), в о л о с к а я з е м л я (5) Молдавія, Молдавське князівство: то же село пото(к) к волоской земли тагнетъ (Ланчиця, 1433 P 125); А сет (*в ориг. се(т).* — *Прим. вид.*) мы Стефанъ воевода... визнавамы... аже мы и слобоеумъ и слобили есми... съ оусимъ посполствомъ волоской земли... королевъ полскомуу... абыхомъ мы их милости верии... были на веки (Сучава, 1468 *BD* II, 301); А што всказалъ ижъ шлетъ своего посла

до свата своего до великого князя ивана васи(л)евича жадаючи абы г(с)дръ нашъ даль его послу добровольное проеханье чере(з) его мл(с)ти панства до москвы и о(т)толе зася до волоское земли (б. м. н., 1496 *ОПВВД*); **во л о с к о е п р а в о** (1), **п р а в о в о л о с к о е** (1) волоське право: то все даль есмь ладомирови садити село оу волоськое право (Бохур, 1377 P 24); а тое село перво ре(ч)ное имбють на(м) давати подлу(г) пра(в) волоско(г) ты то доходы што(ж) с пол(л)нинъ... аю(т) (!) (Снятин, 1424 P 100).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. волоски* 2 (1470 *BD* I, 140); **валаски** 1 (1400 *Cost.* II, 617); *род. одн. ч., с. волоского, волоско(г)* (1424 P 100; 1496 *BD* II, 405; *ОПВВД*; *ПСВВ* 192); *ор. одн. ч. волоскы(м)* 3 (1470 *BD* I, 140); **волоскимъ** 1 (1496 *ОПВВД*); **!волоскы** 1 (1470 *BD* I, 140); *місц. одн. ч. на волоско(м)* (1445 *Cost.* II, 236); *знах. одн. с. волоськое* (1377 P 24); *род. одн. ж. волошьскоі* 5 (1393 *Cost.* II, 607); **волоскои** 4 (1433 P 125; 1468 *BD* II, 301); **волоское** 3 (1496 *ОПВВД*; 1498 *BD* II, 412); **валаскоѣ** 1 (1400 *Cost.* II, 619); *знах. одн. ж. волоскую* (1433 P 124); *ор. одн. ж. волоскою* 2 (1433 P 125; 1458 *Cost.* II, 814); **валаскою** 1 (1400 *Cost.* II, 619); *місц. одн. ж. оу валаскои* (1400 *Cost.* II, 619); *наз. мн. ч. !воласкыя* (1404 *Cost.* II, 625); *ор. мн. валаскими* (1400 *Cost.* II, 619); *місц. мн. о (при) волоскихъ, волоски(х)* (1496 *ПСВВ* 192, 192 зв.).

ВОЛОСТЬ *ж.* (116) 1. (*територіально-адміністративна одиниця*) волость, (*велика*) земля (84): А се А король казимиръ краковський... даль есмь слузъ своему иванови двориче заньво (!) матвичича што жь слухаетъ перемыскоб волости (Казимир, п. 1349 P 3); Узрѣвши есми на вѣрную службу Драгумиру и на Некрину, дали есми имъ двѣ сельъ... а тая села лежат в Галицкой волости (Львів,

1378 *ЗНТШ* LI, 4—5); Мы великий князь витовтъ дали есмо сую нашу грамоту бедриху што держить о(т) насъ двѣ селищи... оу смотрицкон волости (Турейськ, 1429 P 112);

мы великий князь швітрикга(л) Свѣдомо чинимъ... иже дали есмо... ленькови зарубичю таА села... в кремАнецкои волости вандруга, А семеновка (Житомир, 1433 P 126); И такожде ни паркалабове от Немць, ани старости от тою волости... да не смѣют их соудити, лише сам митрополит (Сучава, 1466 *BD* I, 95); Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничий Смоленський... и просилъ въ насъ въ Смоленськомъ повете, въ Катанской волости, села (Вильна, 1499 *РИБ* 776); Ино мы, зъ ласки нашею, за его службу, тые люди, семь служобъ, у Скидельской волости, на имя: Гагуса Шатрановича, а Олексу, а Карпа, а въ Дубенской волости Федора Денковича а Данила, а Радивона, а Сидора Комеля, ему дали (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2 58).

2. (*великий маєток*) волость (32): (а) што межи твоєѣ земель суть кна(ж)ниа волости давали выходъ бѣлои орде то намъ наше данте (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); Мы бискупии... чинимы зиаемо симъ нашимъ листомъ... како ко(л) та рѣчь межи наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одной строны межи панею Адвигою отиною пилецкою... с другоѣ строны о волость о зальсье... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 P 70); пак ли коро(л) его млсть не оусъхочетъ маА оставитъ при держанню ты(х) городовъ и волостии... тогда А хочю тоѣ присаги моѣѣ

пороже(н) бытъ (Кременецъ, 1434 P 130—131); мы кнгины олеска(н)доваА (!) наста(с)я кие(в)скаА... придали есмо... к монастырю Сергиевоу двѣ волости наши(х) передо(л) а почАпод(л) (Київ, 1459 P 174); Билъ чоломъ Королю е. м. бояринъ кievскій Пирхайло, штожъ давно ему дана волость Олевско, и онъ тое волости ещо и до тыхъ мѣсть не держалъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); Билъ намъ чоломъ... князь Олехно Василевичъ Глазына... и поведилъ передъ нами, штожъ... коли стало Глушыцкое гонять у волость въ Дубровеньскомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ночноють (!) (Вильна, 1499 *РИБ* 776).

ФОРМИ: *наз. одн. волость* (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); *род. одн. волости* (1377 P 24; 1404 P 70; 1408 *Cost.* I, 61; 1466 *BD* I, 95; 1472 *DIR* «А» 530; 1481 *BD* I, 256; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1490 *BD* I, 419; *DC* 146; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); *дав. одн. волости* (п. 1349 P 3; 1404 P 70); *знах. одн. волость, волость* (1404 P 70; 1435 *Cost.* II, 682; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9, 10; 1499 *РИБ* 776); *ор. одн. волостию* 2 (1388 P 37; 1435 *Cost.* II, 682); **волостью** 1 (1434 P 128); *місц. одн. у(в) волости, v volosthi* 44 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1393 P 52; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1424 P 99; 1433 P 126; 1444 *AS* I, 40; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; бл. 1471 *ЛКЗ* 92; 1488 *ДГСПМ*; 1499 *BD* II, 144; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); *при волость* 3 (1434 P 130); оу перемыскоб **волость** 1 (1443—1446 P 147); *ск. н. оу во(л)* 1 (1407 P 72); *наз. мн. волости, wolosty* (1392—1393 *РФВ* 170; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *род. мн. волостии* 3 (1386—1418 P 35; 1434 P 131; 1436 *Cost.* II, 706); **волостей, wolostey** 7 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1494—1495 *АЛРГ* 60; 1495 *АЛМ* 83; 1496 *АЛРГ* 73); *дав. мн. волостямъ* 2 (1436 *Cost.* II, 706); **волостем** 1 (1459 P 174); *знах. мн. волости, wolosty* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1436 *Cost.* II, 706; 1449 *Cost.* II, 746; 1459 P 174; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1498 *BD* II, 413); *ор. мн. волостми, волостьми* (1433 P 125; 1436 *Cost.* II, 706).

*Див. ще *ВЛОСТЬ.*

***ВОЛОСЪ** *ч.* (1) ◊ хот А за единъ волосинку (1) хоч трохи, хоч якоюсь мірою, хоча на одну волосинку: а кто тое наше данне пороуши(т), хотА за еди(н) волосъ, да е(ст) проклѣ(т) о(т) ба (Ясси, 1449 *Cost.* II, 392).

ФОРМИ: *знах. одн. волось* (1449 *Cost.* II, 392).

***ВОЛОСЬКИЙ** *див. ВОЛОСКИ.*

ВОЛОСЪНИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его право и вѣрною службою до нас... подтвердил есми его очин(н)оу... села на имѣ... волосъни и оу крецоула и оу клима (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: *наз.* **волосъни** (1448 *Cost.* II, 342).

ВОЛОТОВИЧЬ, ВОЛОТОВИЧЬ, ВОЛОТОВИЧ *ч.* (13) (*особова назва*): А при томъ были сведьки, наша верная рад(а)... пан Казарин, маршалок Луцкое земль, пан Иванъ Волотовичь (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); а даемъ тому предъ писаному пану андрѣю волотовичю верху менованая мѣста (Київ, 1433 *P* 119); А прѣ томъ были светки рад(а) наша князь Ива(н) васильевичь... а па(н) андрѣи волотови(ч) (Луцьк, 1451 *P* 159).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Волотовичь, Волотович** 4 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1446 *AS* I, 43; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); **Волотовичь, волотовичь** 3 (1433 *P* 119; 1445 *АрхЮЗР* I, 18; 1446 *АрхЮЗР* I, 18); **волотови(ч)** 2 (1438 *P* 139; 1451 *P* 159); *род. одн.* **волотовича** 1 (1433 *P* 118); **волотови(ч)** 1 (1433 *P* 119); *дав. одн.* **волотовичю** 1 (1433 *P* 119); **Волотовичу** 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

***ВОЛОХИ** *мн.* (3) Молдавія, Молдавське князівство: то границь будуть вѣчнии наипервѣи межи нашимъ городом(м) снѣатиномъ а межи шепинци котори жь шепинци к волохомъ прислушаютъ (Ланчиця, 1433 *P* 125); Господарь вашъ Стефанъ воевода... всказалъ ижъ шлеть своего посла до свата своего до великого князя ивана васи(л)евича жадаючи абы г(с)дръ нашъ далъ его послу добровольное проеханье чере(з) его мл(с)ти паньства до москвы и о(т)толе зася до волоское земли и г(с)дръ его мл(с)т) велики(и) кна(з) да(л) его послу проеханье чере(з) свою землю до москвы и отг(о)л) заса до ихъ земли до волохъ (б. м. н., 1496 *ОПВВД*).

ФОРМИ: *род.* **волохъ** (1487 *РИБ* 434; 1496 *ОПВВД*); *дав.* **волохомъ** (1433 *P* 125).

ВОЛОХОВЕ *мн.* (3) (*жителі Молдавського князівства*) молдавани, волохи: мы Стефан воевод, господарь земли молдавской, чиннымъ знаменито... оже... дали есмы сес нашъ лист нашему татарину... щоби сидил оу нашей земли... слободно... какже сидѣть... оуси Волохове своимъ волоскы(м) закономъ (Сучава, 1470 *BD* I, 140); оу вашею милости суть люди Волохове што отъ его земли отъ земли молдавськое (б. м. н., 1499 *BD* II, 449).

ФОРМИ: *наз.* **Волохове** (1470 *BD* I, 140; 1499 *BD* II 449); *род.* **Волохъ** (1498 *BD* II, 412).

ВОЛОЧЕКО *див.* **ВОЛЧКО**.

ВОЛОЧЕНІЕ *с.* (3) ◊ **волоченіе** дивкы (3) умикання, викрадення дѣвичини: а оу ти(х) монастирски(х) г(с) села(х) да не смѣеть ходити ни еди(н) на(ш) оура(д)ни(к) ани глобникъ... тоу(л)ко да имаю(т) наши гло(б)ни(и) оуза(т)и на(м) нашоу глобу о(т) дшегоубство и о(т) волоченіе дивкою (Сучава, 1472 *DIR* «А» 530); да не имаю дило до тихъ наши люди от Радовци... ни соудити их... ни за доушегоу(б)ство, ни за волоченіе дивкою, що съ боудеть оучинити оу того села оу Радовцех (Сучава, 1481 *BD* I, 256—257).

ФОРМИ: *наз. одн. вим. род.* о(т) **волоченіе** (1472 *DIR* «А» 530); *знах. одн.* **волоченіе** (1481 *BD* I, 257).

Пор. **ВОЛОЧИТИ**.

ВОЛОЧИТИ *дієсл. недок. і док.* (10) **1. док.** (що чим) (*матеріалом*) покрити (3): Отписую Пречистой до Печерского монастыра панцир и кожух куний, сѣрою кувтѣрою волочень (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); З нового места послано кназю великому твѣ(р)скому шоуба соболя волоचनाѣ аксамитомъ або адамашкою (б. м. н., 1488 *УКТ*).

2. недок. (що і без додатка) (*неводом*) ловити рибу (2): а под моимъ млыномъ не мають волочити (б. м. н., 1459

АрхЮЗР 8/IV, 18); продали есмо пану мартину крasto(в)товичю сѣлища наши... опроче крынищ што неводо(м) волочатъ (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС* № 3);

дивка волоченая (3), волоченая дивка (2) викрадена дѣвичина: хо(т)е прилоу(ч)се та(т)ба или доушегоубина или дивка волочена и тое оусе щоби монастирю би(ло) оуси глоби и прихо(д) весь (Сучава, 1456 *ГПХМ*); а до ти(х) люди що соу(т) оу ти(х) села(х) аби не имали дило ни еди(н) на(ш) боАри(н)... ни соудити и(х)... ни за доушегоу(б)ство ни за волоченію (!) дивкою (Сучава, 1479 *DC* 141).

ФОРМИ: *інф.* **волочити** (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *теп. 3 ос. мн.* **волочатъ** (2-а пол. XV ст. *СПС* № 3); *дієприкм. пас. мин. знах. одн. ч.* **волочень, волочей** (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); *наз. одн. ж.* **волочена** 1 (1456 *ГПХМ*); **волоचना** 1 (1488 *УКТ*); *род. одн. ж. зам. знах.* за дѣоукою **волоचना** (1467 *Міт. Дос.* 125); *знах. одн. ж. !* **волоченію** (1466 *BD* I, 95; 1479 *DC* 140, 141).

ВОЛОЧИЩА *мн.* (2) (*назва села у Волинській землі*): кн(А)зю Семену досталсА город Колоден а села... Медына, Волочища (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз.* **Волочища** (1463 *AS* I, 54).

ВОЛОШИН *див.* **ВОЛОШИНЬ**.

ВОЛОШИНОВИЧЬ *ч.* (3) (*особова назва*): инь(х) много(х) зѣмль го(с)подарь знаемо чинимъ... аже даемъ и дали есмы нашу корчму на има вербажъ... служъ нашему ивану волошиновичю (Медика, 1407 *P* 72).

ФОРМИ: *наз. одн.* **волошинович** (1407 *P* 72); *дав. одн.* **волошиновичю** (1407 *P* 72).

ВОЛОШИНЬ, ВОЛОШИН *ч.* (7) (*особова назва*): а се землане... богданъ тивунъ, щепанъ волошинъ риботицкии (Перемишль, 1359 *P* 10); жаловал перед нами пан фѣдко канцлер господару н(а)шоуму, кн(А)зю великому Швितрыкгайлоу, на Данила на Волошина (Ступно, 1444 *AS* I, 41).

ФОРМИ: *наз. одн.* **волошинъ, волошин, волошин(н)** (1359 *P* 10; 1377 *P* 24; 1404 *P* 70; 1444 *AS* I, 41, 42); *знах. одн.* **Волошина** (1444 *AS* I, 41); *місц. одн.* на **Волошини** (1444 *AS* I, 42).

Див. ще ***ВАЛАШИНЬ, ВЛАШИНЬ**.

***ВОЛОШЬСКИЙ** *див.* **ВОЛОСКО**.

ВОЛОУЕВЬ *прикм.* (2) ◊ **потокъ** **волоуевъ** *див.* ***ПОТОКЪ** ¹.

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* **волоуевъ** (1413 *P* 83); *ор. одн. ч.* **волоуево(м)** (1413 *P* 83).

***ВОЛУИКА** *ж.* (2) (*назва річки у Галицькій землі*): а тако есмо ему дали... Ако оубъхана к нему граница о(т) рознова чере(с) поле... горь к волуицъ подль дубины по нижнии конецъ дубины на верхъ волуицъ (б. м. н., 1424 *P* 99).

ФОРМИ: *род. одн.* **волуицъ** (1424 *P* 99); *дав. одн.* **волуицъ** (1424 *P* 99).

***ВОЛХА** *див.* ***ОЛХА**.

***ВОЛХОВЕЦЬ** *ч.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы александр воевода... и мы боАре... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто а волховець... кнаГини ри(м)гаилъ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142).

ФОРМИ: *дав. одн.* **во(л)ховицъ** (1421 *Cost.* I, 142); *знах. одн.* **волховець** (1421 *Cost.* I, 142).

***ВОЛХОВЕЦЬКИЙ** *ч.* (2) (*особова назва*): А на то вѣра моя выше писаннаго александра воеводы... вѣра пана Жюржа Волховецького (Сучава, 1403 *RS* 338).

ФОРМИ: *род. одн.* **Волховецького** (1403 *ДГАА*; *RS* 338).

***ВОЛХОВСКИЙ** *ч.* (1) (*особова назва*): а на то вѣра моя вышеписаннаго іоанна александра воеводы... и вѣра жюржъ волховского (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84—85).

ФОРМИ: *род. одн.* **волховского** (1411 *Cost.* I, 85).

***ВОЛЧИНЕЦЬ** ¹ *ч.* (1) (*назва річки на Буковині*): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали

есмы ему... села на ревь... и на оустіе волчинца (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 459).

ФОРМИ: *род. одн. волчинца* (1436 *Cost.* I, 459).

***ВОЛЧИНЕЦЬ**² ч. (1) (*назва села на Буковині*) Вовчинець: били дани тоти н цркви ис попи о(т) деда нашего о(т) александра... поче(н)ши о(т) соучавской волости а црکو(в) на лоукавци и(с) попо(м)... аі црко(в) на во(л)чинци (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: *місц. одн. на во(л)чинци* (1490 *DC* 147).

***ВОЛЧИНСКИЙ** *прикм.* (2) ◇ болото волчиское (1) *див. БОЛОТО*; льсь волчиский (1) *див. ЛЬСЬ*.

ФОРМИ: *род. одн. ч. волчиского* (1440 *P* 142); *знах. одн. с. волчиско* (1440 *P* 142).

ВОЛЧКЕВИЧИ *мн.* (1) (*назва людей за місцем проживання, пор. Волчки у Троцькому воєводстві*) Вовчковици: они повелили, иж з нами соуграничники Волчекевичи и Ивашковцы и Клепачи, поущи нам, ловы, дерево бортное з одного (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *наз. Волчекевичи* (1478 *AS* III, 17).

*Див. ще *ВОЛЧКОВИЧ.*

ВОЛЧКО, ВОЛЧЬКО, ВОЛЧЬКО, ВОЛЧЬКО, ВОЛЧЬКО, ВОЛОЧЕКО ч. (18) (*особова назва*): а пришедши предъ наше обличье и передъ земланы панъ волчько пана хольковъ сыновець лоевича ис пани хольковою женою... поедналиса о села (Вишня, 1393 *P* 52); а при том были свѣтки: вл(а)дыка володимерский Порфирей... пан Волчко Кн(А)зьский... (Володимир, 1470 *AS* I, 65); А пры томъ были свѣтки добрые: былъ панъ Немира Цевовский, панъ Волчько Ошовский (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); i pewedit (1) *pat namesnik urucki, Wolczko Romanowicz, sztoż dey tuju zemlu derżyt nipi Jakow Owdeiewicz* (Люблін, 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8).

ФОРМИ: *наз. одн. Волчко, волчько, во(л)чко, Волчько, волчько, Волчько, Wolczko* 12 (1393 *P* 52; 1404 *P* 70; 1414 *P* 85; 1415 *P* 87; 1458 *P* 168; 1470 *AS* I, 65; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 2-а пол. XV ст. *СПС* № 3; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); *Волочечко* 1 (1418 *P* 89); *дав. одн. Волчку, Волчьку, во(л)чько(у)* 3 (2-а пол. XV ст. *СПС* № 3; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154); *волчкови* 1 (1393 *P* 52); *знах. одн. волчка* (1393 *P* 52).

ВОЛЧКОВИЧ *див. ВОЛЧКОВИЧЬ.*

***ВОЛЧКОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва людей за місцем проживання, пор. Волчки у Троцькому воєводстві*) Вовчковици: И поставила передъ нами пани Василева Озерничанъ и Милошевичъ и Волчковичов (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *знах. Волчковичов* (1478 *AS* III, 17).

Див. ще ВОЛЧКЕВИЧИ.

ВОЛЧКОВИЧЬ, ВОЛЧКОВИЧ ч. (4) (*особова назва*): А то свѣдци: панъ Андрьяшъ староста Руской земель... панъ Васко Волчковичъ (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); а прі томъ были свѣдци па(н) ленко староста зодечовский па(н) дмитрь волчкович(ч) (Зудечів, 1421 *P* 96); Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Лвомъ... визнаваемъ сами на себе... штож... продали есмо... отчизну нашу (Ставків, 1491 *AS* I, 96—97); Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михайло во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оць мой... записа(л)... поусты(н)скомоу монастырю половиною селища ивони(н)цо(в) (Пустынька, 1499 *ПИ* № 3).

ФОРМИ: *наз. одн. Волчковичъ* 1 (1378 *ЗНТШ* LI, 5); *Волчкович* 1 (1491 *AS* I, 96); *волчкович(ч), во(л)чкови(ч)* 2 (1421 *P* 96; 1499 *ПИ* № 3).

ВОЛЧЬКО *див. ВОЛЧКО.*

ВОЛЧЬКО *див. ВОЛЧКО.*

***ВОЛШІИ** *прикм.* (1) ◇ потокъ волшіи *див. ПОТОКЪ*¹.

ФОРМИ: *ор. одн. ч. волшіемъ* (1479 *BD* I, 228).

***ВОЛЪ** ч. (44) віл: тако(ж) по д гро(ш), да платъ(т), ка(к) старіи законъ бы(л), а с(т) вола шо сы по в гро(ш) платили (Сучава, 1448 *Co st.* II, 741); а коли быхми то(г)

не пополнили и не заплатили пан(у) михайлу на тоты дни вышеписа(н)ны(х), а мы са поддаемъ аже бы оузалъ оу нашемъ имънии оу Карловъ па(г)десаТЬ воловъ (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); Грежаны дво(р) а в томъ дворе шесть члвка а есмь воло(в) чотыри коровы (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93).

ФОРМИ: *наз. одн. во(л)* (1449 *Cost.* II, 743); *род. одн. вола* (1448 *Cost.* II, 741; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1455 *Cost.* II, 771; 1458 *BD* II, 262; бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *дав. одн. волоу* (XV ст. *BC* 16 зв.); *знах. одн. вол, во(л), волъ* 7 (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759, 760; 1458 *BD* II, 262); *вола, вол(а)* 4 (1452 *Cost.* II, 760; XV ст. *BC* 37; 1458 *BD* II, 262); *наз. мн. волы* (XV ст. *BC* 11 зв., 16 зв.; *ИК*); *род. мн. воловъ, воло(в)* (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.; XV ст. *BC* 16 зв., 30; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв., 92, 92 зв., 93); *знах. мн. волы* 13 (1449 *Cost.* II, 743; 1458 *BD* II, 262; 1459—1460 *ЗНТШ*, CLIII, фотокоп.; XV ст. *BC* 8, 16 зв., 17, 30); *воли* 1 (1466 *BD* I, 96); *ор. мн. волы* (XV ст. *BC* 17 зв.).

***ВОЛЪБЫРОВСКИЙ** *прикм.* (1): А панъ олехно юрьевичъ жюсичъ продалъ есмь дѣдиною и отъчиною свою... и з снѣжатми и ставы а ставъ нижънни к волъбыровскомоу берегу ставленъ (Острог, 1458 *ОЖДМ*).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. волъбыровскомоу* (1458 *ОЖДМ*).

*Пор. *ВОЛЪБЫРЬВЦИ.*

ВОЛЧЬКО *див. ВОЛЧКО.*

ВОЛЧЬКО *див. ВОЛЧКО.*

***ВОЛЫНСКИЙ** *прикм.* (34): My Witold, wetyki kniaz ȳtowskiy ... czynim znaminito... iż dali iesmo sȳzi naszomu Pawtu seliszczce naszо Nowostawce y druhoie selyszczce KameŃ w zemli woȳniskoiey na gyci Pctwi (Ужів, 1420 *AS* I, 25); Я ларио(н) игоуме(н) пересопнички(и)... визнаваю... што(ж)... мѣна(л) есми с пано(м) петро(м) яновицо(м)... ты(м) свои(м) име(н)е(м)... на има чемеири(н)... на его име(н)е на да(д)ковичи которе жь о(н) коупи(л) оу земланина во(л)ны(н)ского (!) на има оу ва(н)ка ста(н)ковича да(д)ко(в)ского (Луцьк, 1467 *СП* № 13); Старость Луцкому и Каменецкому, маршалку Волынского земли, князю Семену Юревичу (Краків, 1499 *АЛМ* вип. 2, 36).

ФОРМИ: *род. одн. ч. во(л)ны(н)ского* 1 (1490 *Пам.*); *! во(л)ны(н)во(л)ны(н)ского* 1 (1467 *СП* № 13); *род. одн. ж. Во(л)ны(н)ское, во(л)ны(н)ское, во(л)ны(н)ское, во(л)ны(н)ское* 24 (1466 *AS* I, 62; 1467 *СП* № 13; 1487 *АМЛ*; 1488 *AS* I, 241; 1489 *РИБ* 437; 1491 *AS* I, 97; 1494 *AS* I, 102; 1495 *АЛМ* 88; 1498 *АЛРГ* 81; 1499 *АЛМ* вип. 2, 36 і т. ін.); *волинской, woȳniskoу, во(л)ны(н)ско(и)* 3 (1421 *AS* I, 27; 1463 *AS* I, 55; 1483 *ВОРСР* 177); *волинскоѳ* 1 (1475 *AS* I, 69); *ск. н. вол* 1 (1498 *ГВКОО*); *місц. одн. ж. в волинскоѳ* 1 (1475 *AS* I, 72); *w woȳniskoiey* 1 (1420 *AS* I, 25); *ор. мн. во(л)ны(н)скими* (1491 *AS* I, 94).

*Пор. *ВОЛЫНЬ¹, *ВОЛЫНЬ².*

***ВОЛЫНЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*): та(м) г(с)дрю нашемоу по во(л)ны(н)ци по ивницькоюу дорогоу а по калиновъ коустъ (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *знах. во(л)ны(н)ци* (бл. 1458 *P* 167).

***ВОЛЫНЬ¹** *ж.* (2) (*Волинська земля*) Волинь: Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижет продалъ есми пану Семену Олизаровичоу имене на Волини (Берестя, 1466 *AS* I, 62); врозумивши то пани Олизарова... волне даровала нас и дала и записала тые две имена оу Волини (Луцьк, 1487 *AS* I, 240).

ФОРМИ: *місц. одн. на (оу) Волини* (1466 *AS* I, 62; 1487 *AS* I, 240).

*Див. ще *ВОЛЫНЬ².*

***ВОЛЫНЬ** ² ч. (1) (*Волинська земля*) Волинь: Билъ намъ чоломъ богомолецъ нашъ Ефремъ, владыка Луцкій и Острозскій, и покладалъ передъ нами листъ данины певныхъ маетностей на Волюню (Городно, 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 1).

ФОРМИ: *місц. одн. на Волюню* (1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 1).

Див. ще ***ВОЛЫНЬ**¹.

ВОЛЬНО див. **ВОЛНО**.

***ВОЛЬНОСТЬ** ж. (7) 1. (*лише в множині*) (*звільнення від якихось повинностей*) пільги (5): Umysłili jestmo s rapu radami naszymi i dali prawa i wolnosti... meszkajuczym w tom państwie naszym (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); дали есмо ему... две дворища тяглыхъ... со всеми тыми приходы, и доходы, и волностями, и уезды, што къ тымъ селомъ слушаеть (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

2. (*виняткове право*) привілей (2): А такъ мы хотѣчи его въ здѣ(шнемъ) панствѣ нашомъ, при дворѣ нашомъ заховати, оного прыймуемо и прыяли есмо, яко человекъ зацного... которому, яко человекъ рыцерскому, зъ ласки нашею надаемо волности в(шеля)къ въ здѣ(шнемъ) панствѣ нашомъ... заживати... и волно ему... титулу вшелякого и волности шляхецкоу, яко властному шляхтичови, тубылцови, заживати (Луцьк, 1438 *P* 140—141).

ФОРМИ: *род. одн. волности* (1438 *P* 140, 141); *знач. мн. волности, волности, wolnosti* (1388 *ZPL* 103; 1389 *PEA* 1, 26, 27); *ор. мн. волностями* 1 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12); *вольностями* 1 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13).

ВОЛЪНЬ див. **ВОЛНЫИ**.

***ВОЛЪНЬИЙ** див. **ВОЛНЫИ**.

***ВОЛЪШИНА** ж. (1) (*вільховий лісок*) вільшина: а и еше даль есмь ему ловища оуоуноваА ото избичьного перевоза поперекъ волышины (Казимир, п. 1349 *P* 3—4).

ФОРМИ: *род. одн. волышины* (п. 1349 *P* 4).

ВОЛЪ див. **ВОЛЯ**.

ВОЛЪНЬ див. **ВОЛНЫИ**.

ВОЛЯ, ВОЛА, ВОЛЪ ж. (537) 1. (*бажання*) воля (140): а мы по его воли и его данію пожаловали есмы ивашка особною нашею милостию (Сучава, 1429 *Cost.* I, 242); za to waszej miłosti diakuiem, gady iestmo, waszu wolu czynim z Nimcy peremirije derżat (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); про тожь мы кторою зъ его волюю повинни есмы сА згодяти, а вѣрною слоужбою послушнии быти... хочемъ вшитки ... слюбы... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738); а кн(А)зь Семен Василевич волен тыи имьнѣА продати... и што волаА его над тыми имьнѣи вдѣлати (Володимир, 1470 *AS* I, 65); Ино мы видѣвши их доброй воли... а мы такожде и от нас есмы дали и потвѣдили слоугам нашим... тое прадреченное село на има Ботеши (Ясси, 1500 *BD* II, 175);

волю добрую (1), добрую волею (30) добровільно: Мы кнАзь володиславъ опольскоу земли... нашею доброю волею... то есмы вчинили (Бохур, 1377 *P* 23—24); и я есмы подѣлил сА з братомъ своимъ мѣншимъ со кн(А)з(е)мъ Семѣномъ Избаразким самъ своею волюю доброю (Вишнѣвецъ, 1482 *AS* I, 80); Прода есмы свое имьнѣ... Подгайци... своею доброю волею, безъ каждого примушеня (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); з воли доброе (1), з доброй воли (6) з власної волі, добровільно: знаменитосто чинимы... иже мы романъ воевода молдавскій... иже и(з) доброй волѣ, а никимъ не принуженъ... слюбили есмы... вѣрна служба служити... королеви польскому (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); Вызнаваемъ симъ нашимъ листомъ... и(ж) съ нашихъ доброй воли и розмыслоу хотячы пана Михайла канцлира молдавско(г) намъ братомъ... оучинити... придали есмы емоу по(д) мыта (Снятин, 1454 *P* 162—163); и врозумивши то пани олизароваА... з воли своеей доброе ани жадного примушеня, волне даровала нас и дала и записала тые две имена оу Воляни (Луцьк, 1487 *AS* I, 240); с в о е ю в о л е ю (2) а) добровільно, з власної волі (1); и да(л) емоу герге своею волею тое село вы(ш)писанное,

що е(ст) по(д)ли васлоуя (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385); б) самовільно, на свій розсуд (1): Те(ж) ажъ который ма(т)е(л) аллюбо иньшоую ре(ч) возме(т) оу ко(г) свсею волею имее(т) емѣ за сА вѣрнѣ(т) по(д) виною шесть гривинъ (XV ст. *BC* 29 зв.—30); добрая воля (1), доброе воли (1) див. **ДОБРЫИ** III; от добраА волеА (27) див. **ДОБРЫИ** III; по доброй воли, по доброй воли, по добрую воли, по добрую волю (191) див. **ДОБРЫИ** III; из (з, съ) доброю волею (32) див. **ДОБРЫИ** III; добрую мѣтви волю (1) див. **ДОБРЫИ** III;

(*схвалення*) воля, згода (33); волень продати: волень замвнати тако доброму яко естъ самъ исо кнАжею волею (Бохур, 1377 *P* 24); а не имаетъ тои корьчмы от не(г) отнати ни одинъ староста... безъ нашей волѣ (Медика, 1407 *P* 72); паки име(т) кто бантовати ты(х) люди оузвѣти о(т) ни(х) боу(д) що, безъ и(х) воли, томуо шѣа плати(т) (Сучава, 1444 *Cost.* II, 208); Ино князь федоръ его милость Михайловичъ Чорторыскій, староста Луцкій, тое мое имьнѣе въ пана Василя выкупилъ зъ мое воли (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); и тыми часы его милость вишереченнїи крал, за волю и на причинуо наияснѣшого кнАжате пана и пана Владислава... намъ вси мерзачкы и шкоды и кривды... отпустиль (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

о д н о ю в о л е ю (3) одностайним стремлінням, одностайно, згідно: одною волею... общоуемъ и слюбоуемъ... королеви полскому... вирннии (1) на каждыи ча(с) ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701—702); На котороумъ соимъ тоты панове съ обохъ сторонъ, одною волею... и другыи снемъ послытиты... положили (під Хотином, 1467 *BD* II, 297);

(*рішення*) воля (14): а сложилъ ещо на корола ка(к) его волаА чимъ король пожалуе(т) (б. м. н., 1387 *СП* № 12); Ustyszawsza to wsi zapłakali i motwili: «woleli bychmo, szto i nas korol sam kaznił, kak ieho wolia, niżbychmo to wideli, zapiaż to wże nas iemu wydaiet, koli peremirgija s nim szupit (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); так и мы... их воли вѣрнымъ наслѣдованемъ послухати засужды винни есмы (Сучава, 1462 *BD* II, 284); Во има светяА тройца стан сА божяА вола (Ровно, 1488 *AS* I, 241); и теперъ бо(ж)ею волею былобы и подобро занъ же кто естъ, ива(н) васи(л)еви(ч) велики(и) кнА(з) мско(в)ски(и) г(с)древи нашому боеводе е(ст) сва(т) а ваше(и) мл(с)ти тѣсть (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

2. намір, замисел (5): Мы кнА(з) дѣдъ дмитриевич(и)... чинимы знаменит(и)... како кеды в то время коли кнА(з) велебный дмитрий инѣмъ имене(м) корибу(т)... голдование и вѣрность и послушество... не приневолени а никотораА зла волаА примучени велико(м) и славному володиславу... со вси(м) своими землямы... вѣрность праваА и не изрушистаА слюби(л) а мы имене(м) и моча вши(х) землянъ... ислюбуемы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39); И тѣжь како велико веселиласА естъ рада кроле(в)ства коли черес посрѣдокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи тадынки нашу оусхотѣлъ вѣдати волю (Брест Куявскій, 1447—1492 *ЛКБВ*); и мы тогды вашей милости... нашего посла до великого князя московского послали, напоминаючи емоу, штсбы онъ отъ того оумыслу и воли своее повѣстятнулъ и зъ вами бы миръ ималь (б. м. н., 1499 *BD* II, 447).

3. (*свобода, можливість здійснювати що*) право (1): а покоул оусхочет кн(А)зь Семень тои гребли держати высоко, тое естъ оу его воли (б. м. н., 1475 *AS* I, 71);

давати волю (1) див. **ДАВАТИ** 3; дати волю (4) див. **ДАТИ** 4; имати волю (4) див. **ИМАТИ** 2; имати себе свою волю (1) див. **ИМАТИ** 2.

4. (*стан того, хто перебуває на волі*) воля (1): И пак тоты истини Седи-Ахматови сынове, што соут нинѣче по божїи милости оу нашихъ роука... а мы имаемо ихъ твердо и статочно держати, оу твердой и оу вѣрной роуць, и ни коли на волю ихъ не поустити (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

5. погляд, думка (1); мно(г) добры(х) люди ис право(м) оумбюючи(х) рады оуживши(х) и оу един(с)твѣ воли нашеи бга и правду знаю(ч) осудили есмы... аже г(с)дрь нашъ кроль... ближши ест к тому мѣсту к тычину... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка (Медика, 1404 P 70).

6. тимчасове звільнення новосельців від феодалних повинностей і податків (2): О волі колі пань которы(и) волю дасть (XV ст. СЯ 9 зв.);

во (на) воли седети (2) бути звільненим від повинностей і податків: А изъ рашовской волости приходитъ поль третья ста колод) опроче воланъ што на воли съдѣть (б. м. н., 1386—1418 P 35); А три члѣк новыхъ во воли не седели тре(х) годъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); волю (воли) выседети (14), <воли> выседети (1), выседети волю (1), выседети <волю> (2) вибути строк звільнення від повинностей і податків: а в томъ селе чотыри слоугы... ещо воли не выседели а коли волю выседятъ они мають слоужити (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.);

◇ до воли (чией?) тимчасово, залишаючи за собою право відкликання: Мы кна(з) Федоръ любортови(ч) знаемо чинимъ... аже... король пол(с)кии... и его королеваА... дали ми землю до своєї воли на има сьверскую (Віслиця, 1393 P 50—51); позволяю зяго моему и дочке моеи на потребу имъ самим на селидбу з ведомомъ моим у дуброве моеи Хренницкой дерева утяти и травы укусити... до всли моеи (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); а кому будет от(е)ць н(а)шъ або мы того именована земли або люди дали до н(а)шей воли, то и теперь в нашей воли (Вільна, 1499 AS I, 118); у (в) (чи і й) воли <быти> (4): підлягати кому, бути в чийому розпорядженні: Земно у матки моее воли, у подани и в опекани, яже было и у моеи воли (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); а боудь(т) хто злостіве алюбю неправа (1) нехотѣчи къ правую стати... тогды е(г) имбнїе... имеешь быт(и) на на(с) оу:Ато а боудь(т) лї ина(т) тогды то оу нашо (1) волі боудь(т) (XV ст. ВС 38 зв.—39); а кому будет от(е)ць н(а)шъ або мы того именована земли або люди дали до н(а)шей воли, то и теперь в нашей воли (Вільна, 1499 AS I, 118); бож а воля станет ся (2), станет с а вола бож а (2) *див. БОЖИИ*; з божиои воли (1) *див. БОЖИИ*.

ФОРМИ: наз. одн. *вола*, *воля*, *wolia* 15 (1387 СП № 12; 1403 ЛГМ; бл. 1415 Cost. I, 122; 1433 ЗНТШ LXXVI, 140; 1470 AS I, 65; 1488 AS I, 241; 1490 ЗХП 136; 1493 ОПВВ 152; 1496 ПСВВ 192 зв.; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); *воль* 2 (1448 Cost. II, 313; 1467 BD II, 297); *род. одн. воли*, *волі* 47 (1393 P 51; 1404 P 70; 1444 Cost. II, 208; 1454 P 162; 1458 BD I, 8; 1462 BD II, 284; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1475 AS I, 71; 1484 ЯМ; 1499 BD II, 424 і т. ін.); *1 волеж* 9 (1455 Cost. II, 525, 531, 564; 1457 BD I, 4; 1458 BD I, 8; 1462 BD I, 70; 1476 BD I, 211, 215, 216); *волеА*, *волаА* 15 (1458 BD I, 6; 1460 DIR«А» 515; 1465 DIR«А» 518; 1470 BD I, 150; 1473 BD I, 181; 1481 BD I, 256; 1482 BD I, 263; 1488 BD I, 347; ДГСРМ; 1490 DC 146 і т. ін.); *волеа*, *волея* 3 (1462 Cost. D. 10; 1466 BD I, 105; 1473 ШКН 164); *воль* 3 (1393 Cost. II, 607; 1407 P 72; 1448 Cost. II, 734); *воле* 1 (1448 Cost. II, 734); *зам. внах.* видѣвше их доброй воли 59 (1464 BD I, 84; 1479 BD I, 224; 1480 BD I, 241; 1483 Cost. D. 30; 1487 BD I, 291; 1488 BD I, 325; 1490 BD I, 384; 1495 BD II, 57; 1500 SD 7 і т. ін.); *дав. одн. воли* (1436 Cost. II, 698, 701; 1472 АрхЮЗР 8/III, 2; 1500 BD II, 173, 175); *внах. одн. волю*, *woliu*, *wolu* 75 (1408 Cost. II, 631; 1432 Cost. I, 343; 1443 Cost. II, 120; 1447—1492 ЛКБВ; 1456 Cost. II, 789; 1476 BD I, 208; 1484 BD I, 277; 1491 BD I, 449; 1495 BD II, 41; 1500 BD II, 173 і т. ін.); *волю* 2 (1463 BD I, 74; 1473 BD I, 190); *зам. род. без егоуменовоу волю* 1 (1490 BD I, 421); *ор. одн. волею*, *волью*, *волеА*, *волеЖ* 67 (1377 P 24; 1391 P 45; 1415 Cost. I, 116; 1424 P 106; 1435 Cost. II, 687; 1443 ДГСРМН;

1451 Cost. II, 401; 1461 AS I, 53; 1487 BD I, 310; 1499 BD II, 154 і т. ін.); *волея* 3 (1443 ПГСММ; 1444 Cost. II, 207; 1499 BD II, 147); *волью* 2 (1400 P 61; 1409 P 74); *волю* 1 (1448 Cost. II, 738); *вола* 1 (1388 P 39); *своею... волю* 11 (1438 Cost. II, 14; 1453 Cost. II, 467; 1461 BD I, 45; 1472 BD I, 172; 1479 BD I, 221; 1482 BD I, 265; 1484 BD I, 276; 1487 BD I, 306; 1490 BD I, 387; 1495 BD II, 40 і т. ін.); *1 вола* 1 (1444 Cost. II, 207); *зам. дав.* по его доброю волею 8 (1438 Cost. II, 14; 1449 Cost. II, 379; 1456 Cost. II, 569; Mih. 213; 1459 BD I, 32; 1465 BD I, 88; 1466 BD I, 113; 1478 BD I, 218); *місц. одн. у (оу, в, во, на) воли*, *woly*, *волі* (1370 P 18; 1386—1418 P 35; 1436 Cost. II, 698; 1447—1492 ЛКНKB; 1452 Cost. II, 410; 1460 Cost. S. 33; 1487 BD I, 304; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; 1494 BD II, 32 і т. ін.)

***ВОЛАНИНЪ** ч. (1) новоселець, тимчасово звільнений від повинностей і податків: А изъ рашовской волости приходитъ поль третья ста колод) опроче воланъ што на воли съдѣть (б. м. н., 1386—1418 P 35).

ФОРМИ: *род. мн. воланъ* (1386—1418 P 35).

***ВОНИСТЫЧИНЪ** ч. (1) (назва селища у Волинській землі): на Гнидовъ не надобе мыта давати... у Вонистычинъ не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц. одн. у Вонистычинъ* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ВОНЪ¹ *див. ОНЪ*¹.

ВОНЪ² *присл.* (3) 1. геть, назовні (2): а хотарь... е(ст)... на доубъ роубжьіе где поутъ о(т) млины выходитъ вои(и) ис лѣса (Сучава, 1446 ПГСРМР); и пошоль съ кльти вонъ передъ мною, а не бралъ изъ тое кльти ничого (Вільна, 1498 АЛМ 163).

2. (звсім) геть чисто (1): Ино де(и) све(т)чи(л)... Мещанинъ смоленский... што(ж) де(и) коли де(л) и(х) семе(н) Плосевичъ смотревшы межы дете(и) свои(х) о(т)цо(в) и(х) и казалъ з доуховницы своее дѣ(л)ницоу о(т)ца его иванову выгладити вои(и) (Вільна, 1495 ВК).

***ВООТГНАТЬ** *дієсл. док.* (1) увігнати, загнати (?): о закладе(х) иже ти можеть вобороу старостиноу воо(т)гнать Те(ж) гдѣ колі соутъ двory наши далека (1) тогды землана наши могоутъ заклады бѣручи запира(т) оубороу старостинъ (XV ст. ВС 33 зв.—34).

ФОРМИ: *інф. воо(т)гнать* (XV ст. ВС 34).

ВО ПЕРВЫХЪ *присл.* (1) передусім, насамперед: Тые вси села, отъ насъ ку церкви Божой пряданые, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый... и о добромъ посполитомъ... во первыхъ яко пастырь и отецъ нашъ, пры насъ и пры советахъ князевъ и бояръ нашихъ, радити и советовати (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

***ВОРЛОВЫИ** *прикм.* (2) ◇ ворлова я могила (2) (назва могили у Молдавському князівстві): а хотарь емоу... жежнею на ворловою могилоу (б. м. н., бл. 1400 Cost. I, 27).

ФОРМИ: *род. одн. ж. ворловои* (бл. 1400 Cost. I, 27); *внах. одн. ж. ворловою* (бл. 1400 Cost. I, 27).

*Див. ще *ОРЛИИ.*

ВОРМЕНСКЫИ *див. ОРМЕНЬСКИЙ.*

***ВОРМЕНЪСКИЙ** *див. ОРМЕНЬСКИЙ.*

***ВОРМЕНЫ** *мн.* (2) вірмени: По сусеи нашеи земли боудеть воленъ надъ Вормены своего права пискоупьского (Сучава, 1401 RIR).

ФОРМИ: *род. Вормень* (1404 RIR); *ор. Вормены* (1401 RIR).

***ВОРМЕНЪСКИЙ** *див. ОРМЕНЬСКИЙ.*

***ВОРНИКЪ** ч. (2) (молд. ворник, слов. дворникъ) (придворний чин у Молдавському князівстві) управитель двора, дворник: а на то ест... вбра пана негрилаша ворника и дѣтеи его (Сучава, 1439 Cost. II, 46); Боаріи аноуме: Тьютоул вел логофът... Драгош вор (Сучава, 1491 BD I, 464).

ФОРМИ: наз. одн. ск. н. *вор* (1491 BD I, 464); *род. одн. ворника* (1439 Cost. II, 46).

Див. ще ДВОРНИКЪ, ДВОРНИКОУЛ.

ВОРНОУТАИ ч. (1) (*особова назва, молд., пор. лат. voronarijus*): мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... слоуга нашъ панъ крѣста ворноутаи слоужилъ прѣжде стопочившому отцоу нашему право и вѣрно (Сучава, 1434 *Cost.* I, 395).

ФОРМИ: *наз. одн. ворноутаи* (1434 *Cost.* I, 395).

***ВОРОБИЄВЪ** *прикм.* (1) ◊ воробиева пасика (1) (*назва пасики у Молдавському князівстві*): и такожъ дали есми емоу одноу пасикоу... на има воробиева пасика (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. воробиева* (1443 *Cost.* II, 120).

ВОРОВЕЩИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его право и вѣрноу слоужбою до нас... дали и потвердили есми емоу оу нашеи земли села... на имѣ онещи... и воровещи (Сучава, 1456 *Mih.* 213); Тѣмъ мы видѣше его право и вирною слоужбою до нас... дали и потвердили есми емоу... села на имѣ Гостилицеи... и... Воровещи (Сучава, 1459 *BD* I, 35).

ФОРМИ: *наз. воровещи* (1456 *Mih.* 213; *Cost.* II, 569; 1459 *BD* I, 35).

! ВОРОВОРОНЪ *див. *ВОРОНА* 2.

ВОРОГЪ ч. (7) *ворог*: нашъ племеньни(к) бекбула(т)ъ И хожа Мединъ оучинилъ намъ ворогъ и оуста(ли) на на(с) (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); На то есмо прсыгали, яко и самн оуызрыте ваша милость, штобы богъ далъ наши ворови подъ нашими ногами и подъ нашими шаблями (б. м. н., 1496 *BD* II, 403).

ФОРМИ: *наз. одн. ворогъ* (1392—1393 *РФВ* 170); *знах. одн. ворога* (1392—1393 *РФВ* 171); *знах. мн. ворози* 2 (1392—1393 *РФВ* 170; 1496 *BD* II, 403); *ворого(в)* 1 (1457 *Cost.* II, 809).

***ВОРОЖАЙ** ч. (1) (*стп. godzaj*) (*ряд поколінъ*) *рід*: а хто са мени(т) шлА(х)тичо(м), а не зродоу шлАхо(т) (!) о шлАхотный ворожай имее(т) повод(и) имети о(т) корена (XV ст. *BC* 18 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. ворожай* (XV ст. *BC* 18 зв.).

*Див. ще *РОЖАЙ.*

ВОРОНА 1 ч. (2) (*особова назва*): а на то(м) ро(з)вѣдѣ был... па(н) ворона (б. м. н., бл. 1458 *P* 168); Што король е. м. волости давалъ боярамъ Житомирскимъ... Воронѣ Ивашку волость Хотень на годъ, послѣ первыхъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ФОРМИ: *наз. одн. ворона* (бл. 1458 *P* 168); *дав. одн. Воронѣ* (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

***ВОРОНА** 2 *ж.* (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его право и вѣрноу слоужбою до на(с)... дали есми емоу, оу нашеи земли, села на воронѣ (*в ориг. вороворонѣ. — Прим. вид.*) (Сучава, 1433 *Cost.* II, 594); Ино сѣ zostали нашему вѣрному папоу Шефоуловн... три села, одно село на имѣ Екушанін на обрѣшѣ Воронѣ (Сучава, 1480 *BD* I, 241).

ФОРМИ: *род. одн. Воронѣ* (1480 *BD* I, 241); *місц. одн. ! на вороворонѣ* (1433 *Cost.* II, 594).

ВОРОНА 3 *ж.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а на то... вѣра пана йона старого о(т) ворона (Сучава, 1403 *ДГАА*).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) ворона* (1403 *ДГАА*).

ВОРОНЕЦЪ, ВОРОНЕЦЪ, ВОРОНЕЦ ч. (15) (*назва річки у Молдавському князівстві*): мы Стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дали есми се(с) на(ш) листь нашему манастирю о(т) воронец идеже е(ст) хра(м) стго великом(ч)ника и побѣдоносца хр(с)ва гео(р)гѣа (Сучава, 1472 *ДГСВМ*); и оучинили есми и вѣ задоушѣ... предков и родителеи наших... яко да оутвѣдим и оукрѣпим наш свѣАтыи манастир що на Воронецъ (Ясси, 1497 *BD* II, 100); Тое вѣсе... да ест томоу свѣАтомоу нашему манастири що на Воронецъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 148).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от Воронецъ, Воронецъ, воронец* 5 (1472 *ДГСВМ*; 1488 *ДГСВМШ*; 1489 *BD* I, 377); *зам. місц. на Воронецъ* 1 (1497 *BD* II, 100); *род. одн. воронец(ц), воронец* 4 (1490 *BD* I, 436; *ДГСХМ*); *воронца* 2 (1490 *ДГСХМ*); *воронцоу* 1 (1488 *ДГСВМШ*); *місц. одн. на Воронецъ* (1499 *BD* II, 147, 148).

ВОРОНИЦЪСКЫИ *прикм.* (1) (*пор. Воронецъ у Молдавському князівстві*): Мы панове господарѣ нашего, илїи воеводы, на има... панъ станъ бырличъ вороницъскыи... вызнаваемъ тѣмъ то наши(м) листомъ... колижь... илѣашъ воевода... владиславовн, кролю по(л)скомоу... голды вырности... е(ст) оучини(л)... мы также... обцоуемъ и слоубуемъ... тотъ истинный голды... стеречи и... ховати (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 701—702).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вороницъскыи* (1436 *Cost.* II, 701).

ВОРОНКО ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣдци... панъ хроль варвариньскыи воронко вонтъ коломыискыи рускыи (Коломия, 1398 *P* 57).

ФОРМИ: *наз. одн. воронко* (1398 *P* 57).

ВОРОНОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были добрые люди... панъ Яцко Раньдиничъ а Левъ Вороновичъ (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628).

ФОРМИ: *наз. одн. Вороновичъ* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628).

***WORONOW** *прикм.* (1) ◊ sełyszczе Woro-powo *див. СЕЛИЩЕ* 1.

ФОРМИ: *род. одн. с. Woroowa* (1420 *AS* I, 25).

ВОРОНОВЪ ч. (1) (*назва земельної ділянки у Волинській землі*): Левону Шаломичу два жеребѣи пустыхъ, а на третемъ два челоуѣки, дають сорокъ грошей а три ручки меду, А жеребѣемъ имя: Вороновъ, Быковъ, Блювиичи (Берестя, 1463—1478 *PEA* I, 35).

ФОРМИ: *наз. одн. Вороновъ* (1463—1478 *PEA* I, 35).

ВОРОТА *мн.* (3) *ворота*: а РуденскаА мает оу подворѣ своего ворота поставити на влицу што з веком оулица промеж подворей положена (Луцьк, 1494 *AS* I, 102).

ФОРМИ: *наз. ворота* (1494 *AS* I, 101); *знах. ворота* (1494 *AS* I, 102).

*Див. ще *ВРОТА.*

ВОРОТИТИ *дісл. док.* (8) (*що кому*) (*віддати назад*) повернути: а мы слоубуемо (так.— *Прим. вид.*) ему при

нашеи вѣри... тѣхо д тисачи рублїи воротити исполна (Луцьк, 1388 *P* 37); а также слоубуемы и имаемы воротити оу сѣ записы тому истино(м) королевн полскому и его короуни, што передькове нашы имили о(т) королевства полско(г) (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 707); и села, имениа твоя оу сѣ есми тоби воротити, на що имеш поставити привнлиА ис права (Сучава, 1460 *BD* II, 270).

ФОРМИ: *інф. воротити* (1388 *P* 37; 1436 *Cost.* II, 707; 1457 *Cost.* II, 810); *перф. I ос. мн. есмы... воротити* 1 (1457 *BD* II, 257); *есми... воротити* 1 (1460 *BD* II, 270); *баж.-ум. сп. I ос. мн. пак ли быхо(м)...* не воротити (1388 *P* 37); *2 ос. мн. що бы сте... воротити* (1435 *Cost.* II, 692).

*Див. ще ВЕРНУТИ 1, ВОРОЧАТИ, *ВРАТИТИ, *ВРОТИТИ, ПОВЕРНОУТИ 2, ПРИВЕРНУТИ 2, ОУВЕРНОУТИ 1.*

***ВОРОТИТИ СЯ** *дісл. док.* (9) (*приїхати назад*) повернутися: коли са вороти(м) сложи(в) той сло(б) тогда хочемъ кголова(т) короле(в)... вѣрное послу(ш)ство держа(т) (Молодечно, 1388 *P* 43); А кто иметъ повезсти с(с)оужкино до Быстрици н до Оугорь, оу Сочавѣ от гривны три гроши... А коли са воротит ис Оугорь, оу Молдавци от

каждого терха по ̄В гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 274).
ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. сА воротит* 1 (1460 *BD* II, 274); *сА воротить* 1 (1456 *Cost.* II, 789); *1 ос. мн. сА вороти(м)* (1388 *P* 43); *3 ос. мн. сА имоу(т) (имоутъ) воротити* 2 (1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 789); *сА имуть воротити* 1 (1408 *Cost.* II, 631); *имоут <сА> воротити* 1 (1460 *BD* II, 274);

сА воротАть, сА воротАт 2 (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 669).

ВОРОЧАТИ дієсл. недок. (2) (що кому) (віддавати назад) повертати: землю шепинською, которую молдавская земля (!) о(т) короуны имила... дароуемы а ворочаемы ж нашихъ пановъ и бояровъ вьданемъ (!), рады и волею особьни, на вѣкъ вѣкомъ имити, де(р)жати со вѣсми приходы, оужитьки (Львѣв, 1436 Cost. II, 706—707); И дворъ пана Михоулов, що ест на серети, и к томуу вь села... есми им их верноули; а коли оузриме их справедливою слоужбоу, и мы им и боульше боудем ворочати (Сучава, 1468 BD II, 306).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. мн. **ворочаемы** (1436 Cost. II, 706); *майб.* 1 ос. мн. **боудем ворочати** (1468 BD II, 306).

Див. ще **ВЕРНУТИ 1, ВОРОТИТИ, *ВРАТИТИ, *ВРОТИТИ, ПОВЕРНОУТИ 2, ПРИВЕРНУТИ 2, ОУВЕРНОУТИ 1.**

***ВОРОШГЕЧИНЪ** ч. (1) (назва села у Волинській землі): не надобе мыта давати... вь Перемили войту не надобе, у Ворошгечинъ не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц.* одн. у **Ворошгечинъ** (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

***ВОРОШИТИ** дієсл. недок. (1) (що) торкатися (чого, до чего): и пошоль съ клѣти вонъ передъ мною, а не бралъ изъ тое клѣти ничего, ани скрини ты не ворошилъ, которая стояла не замкнса зъ лисги и съ списки (Вільна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. ч. **ворошилъ** (1498 АЛМ 163).

ВОРХОВИЧЪ мн. (1) (назва села у Перемишльській землі): тогда мы... потвердили есмо, его правого всего имѣнїа, первое, именем рекучи, село быбел и со присѣлки... ворховичъ село, што в тыхъ дѣдин (Судомир, 1361 AGZ 6).

ФОРМИ: *наз.* **ворховичъ** (1361 AGZ 6).

***ВОСЕЛЕНЬСКИЙ** *див.* ***ВСЕЛЕНСКІИ.**

! **ВОСКУ** *див.* ***ВОЙСКО** 2.

***ВОСКОВЫЙ** *прикм.* (1) ◇ **восковыи грошн** (1) оплата, що збиралася від купців, які привозили віск: Ключникъ берестейскій господару личбу делал з восковыхъ грошей, што (!) ему дано на воскъ 2 сте копь и 70 копь и 2 копе (б. м. н., 1495 АЛРГ 60).

ФОРМИ: *род.* мн. **восковых** (1495 АЛРГ 60).

ВОСКЪ ч. (31) 1. (*тільки в одн.*) віск (15): а львовчане што имуть принести сами изъ угоръ серебро жьженое, отъ того серебра што быхомъ мы купили собъ колко будетъ намъ надобно... а мунтаньскыи воскъ и брашевскыи слободно имъ есть (Сучава, 1408 Cost. II, 632); и дали есми томуу стоумоу нашемоу монастыроу о(т) поутнои на(ш) правїи приход(д) вьси камени о(т) воскоу о(т) нашего серецкого трьга (Сучава, 1488 ДГСПМ); Ключникъ берестейскій господару личбу делал з восковыхъ грошей, што ему дано на воскъ 2 сте копь и 70 копь и 2 копе (б. м. н., 1495 АЛРГ 60).

2. (*тільки в одн.*) воскове мито (9): и тако(ж) дали есмо томуу прадреченному монастырю воскъ о(т) краснаго трьга оуве(с), да беру(т) калоугери, на вьсАкое льто, о(т) вьсА(х) кто имѣ(т) (Поляна, 1448 Cost. II, 365); а тако(ж) шолтоузи и прьгари и дворници или кто имѣ(т) брати о(т) на(с) воскъ по инши(х) трьго(х) а оу бани никто о(т) ты(х) о(т) оуси(х) да съ не оумишаеть ни оу че(м) але сами калоугери да беру(т) воскъ о(т) бани о(т) оуси(х) крь(ч)мь (б. м. н., 1458 DIR«А» 513).

3. (*одиница міри*) кружало воску (7): Олисе(и) землю де(р)жить Матъвеевъщиною а с тое земли даеть десАть веде(р) меду дани а полудья две ведре меду а две коуници а ловчому чотыри гроши а бобровикоу пА(т) восковъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *наз.* одн. **воскъ, вос(к)** (1448 Cost. II, 365; 1449 Cost. II, 378; 1458 DIR«А» 513); *род.* одн. **воскоу** (1457 BD I, 4; 1466 BD I, 96, 105; 1488 ДГСПМ); *знах.*

одн. **воскъ, воскъ** (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669, 670; 1448 Cost. II, 365; 1449 Cost. II, 378; 1453 Cost. II, 445; 1456 Cost. II, 790, 791; 1458 DIR«А» 513; 1460 BD II, 275; 1495 АЛРГ 60); *род.* мн. **восковъ** (бл. 1471 ЛКЗ 93, 93 зв., 94).

***ВОСЛАТИ** дієсл. док. (2) (кого в що) (*з метою нападу*) наслати, напустити (кого на що): посылали есмо къ тебе нашего посла, поведаноучи нашу прыгодоу, которая жь се намъ стала отъ... великого князя московьского, штожъ намъ... люди свои моцїю вьслалъ вь нашу землю... н... шкоды намъ великий поделалъ (б. м. н., 1498 BD II, 413); послалъ еси своихъ пословъ до насъ, поведаноучи... вашу прыгодоу, которая вамъ стала се отъ... великого князя московьского, што жь онъ... люди свои моцно вьслалъ оу вашу землю (б. м. н., 1499 BD II, 447).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. **вьслалъ, вьслалъ** (1498 BD II, 413; 1499 BD II, 447).

***ВОСПРЫЕМИНИКЪ** ч. (1) (*продовжувач діяльності*) наступник, наслідник: даемо надто подь Острогомъ тому господину отцу владыче и воспрыемникомъ его село наше Бусчу (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ФОРМИ: *дав.* мн. **воспрыемникомъ** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

***ВОСТАВАТИ** дієсл. недок. (1) вставати, підніматися (від чого): а коли (ж) сАдоутъ на соудъ тогда тыи(ж) жалобы штосА пре(д) ними дьють имаю(т) тоутъ соуди(т) а индъ (!) воставаючи съ соуда (XV ст. СЯ 43).

ФОРМИ: *дієприсл.* *одноч.* **воставаючи** (XV ст. СЯ 43).

***ВОСТОЧНЫЙ** *прикм.* (1) східний: і то(т) мн(с)ты(р) пече(р)скїи былъ з веко(в)... самъ в себъ Ставропигїя о(т) велики(х) кїзей роуски(х) и Святы(х) потрїа(р)хъ (!) ко(н)сте(н)тинаполски(х) (!) нового рима Свѣтое катволическое восточные цркви хр(с)товы (б. м. н., 1481 ГЛМ).

ФОРМИ: *род.* одн. ж. **восточные** (1481 ГЛМ).

***ВОТНИНА** *див.* **ОТНИНА.**

***ВОТПИТИ** дієсл. недок. (1) (*стп.* wąpicić) (у чім) суміватися (в чому), вагатися (шодо чого): мы александръ воевода... знаменито оузавлАми... оже до на(с) приехали соу(т) оу посо(л)ство панове и рада... корола казимира... и жадали на(с)... абыхо(м) пере(д) его мл(с)тію повины(и) гол(д) оудилали... а мы и с нашими паны и радою ничего оу то(м) не во(т)пили, але к том(у) ра(дї) есмо пристали (Серет, 1453 Cost. II, 765).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. **во(т)пили** (1453 Cost. II, 765).

***ВОТПЪНЬЕ** с. (1) (*стп.* wąpienie) ◇ оувести оу в отпънье *див.* **ОУВЕСТИ.**

ФОРМИ: *знах.* одн. **вопънье** (1447—1492 ЛКБВ).

***ВОТЧИЗНА** *див.* ***ОТЧИЗНА.**

***ВОТЧИНА** *див.* **ОТЧИНА.**

ВОТЧИЧЪ *див.* **ОТЧИЧ.**

***ВОТЧЫНА** *див.* **ОТЧЫНА.**

***ВОТЬЧИНА** *див.* **ОТЧИНА.**

ВОХНО ч. (1) (*особова назва*): а при том были свѣтки... пан Федко Козловскїи, а пан Вохно (Володимир, 1470 AS I, 65).

ФОРМИ: *наз.* одн. **Вохно** (1470 AS I, 65).

ВОХНОВА ж. (2) (*особова назва*): Се я пани Вохнова пани Мария з своими детми... посваталиси есмо с паномъ Юшкомо Камкою (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627).

ФОРМИ: *наз.* одн. **Вохнова** (1471 АрхЮЗР 8/III, 627, 628).

Пор. **ВОХНО.**

WOCZICZ *див.* **ОТЧИЧ.**

***ВОЧЫ** *див.* ***ОКО** 1.

***ВОЩИНАРЬ** ч. (1) воскобїйник: и дали есми томуу стоумоу нашемоу монастыроу о(т) поутнои на(ш) правїи приход(д) вьси камени о(т) воскоу о(т) нашего серецкого трьга и шесть вощинаре еще о(т) серецкого (!) трьга (Сучава, 1488 ДГСПМ).

ФОРМИ: *знах. мн. вощинаре* (1488 ДГСПМ).
ВОЮТИНСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): Л при том былъ... панъ Васко Воютинский (б. м. н., 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. Воютинский* (1476 АрхЮЗР 8/IV, 154).

! **ВОА** *див. ВОЛЯ.*

***ВПАДАТИ** *див. *ОУПАДАТИ.*

***ВПАМЯТАТИ** *дієсл. док.* (2) взяти до уваги: Ино мы, впамятавши его веръную а пил(ь)ную службу доброе памяти ку отцу нашему... и къ намъ, з ласки наше, тыи сельца... дали есмо ему (Вильна, 1499 РИБ 777).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. впамятавши* 1 (1499 РИБ 777); *впамата(в)ши* 1 (1499 ГОКІР).

ВПИСАТИ, УПЫСАТЫ *дієсл. док.* (14) 1. (кого, що в що, до чего) (*занести в книги, список*) *вписати, записати* (10): Я Семень с колковъ... уписалъ есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши (Київ, 1398 ДГПМ); ино и на королевскомъ листъ на воитовъ и на оуздавныхъ листохъ не стоить оуписано тое двориче пысковича што на любши и на гугни але тое двориче пысковича стоить оуписано на королевскомъ листъ и на оуздавныхъ листохъ што оу сельъ оу ловчихохъ (Зудеів, 1411 Р 79); ино мы тую грамоту въ книгу Дьякови нашему упысаты велилы (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); Я князь Константынь Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ придалъ есми и записалъ... имъне Здетелу... на соборную церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни... а то есми и въ Євангеліе уписалъ, которое лежитъ на престолъ у Церкви у Пречистое Богоматере (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

2. (кого в що) залучити (кого до чего) (1): Piszete wasza miłost, iż ieste s Niemcy wziali peremirie do rozenstwa (!) Chrystowa, a nas ieste u toż peremirie upsali (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139);

з а п и с ь в п и с а т и (3) *див. ЗАПИСЬ.*

ФОРМИ: *інф. вписати* 2 (1496 ПДВКА 60, 61); *упысаты* 1 (1430 ГВКЛ 7); *перф. 1. ос. одн. ч. уписалъ есми* 1 (1398 ДГПМ); *есми... уписалъ* 1 (1499 АСД VI, 3); *3 ос. одн. ж. оуписала* (1496 ВМКФС); *2 ос. мн. ieste... upsali* (1433 ЗНТШ LXXVI 139); *майб. 3 ос. мн. впишют* (поч. XV ст. Р 76); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. абы... вписали* (1496 ПДВКА 60); *теп. пас. 3 ос. одн. ч. вписа(н) есть* (1495 ВК); *1 ос. мн. вьписаны* (1499 ВФ); *дієприм. пас. мин. наз. одн. с. оуписано* (1411 Р 79).

Див. ще ЗАПИСАТИ, ПИСАТИ 5.

***ВПОКОЙ** *див. ОУПОКОЙ.*

***ВРОМЕТАНИЕ** с. (1) нагадування: A jestliby k tretemu wuznaniu (!) ne prziszot, wina kotozaja potożona dla wrometania, sud'i majet' zaplatiti (Луцьк, 1388 ZPL 105).

ФОРМИ: *род. одн. wrometania* (1388 ZPL 105).

***ВПОМИНАНЬЕ** с. (1) (*стп. протипапіе*) вимога, претензія: и они поведали пере(д) нами што жъ какъ они новгородокъ держжали отъ о(т)ца нашего и тогда любьчо к новогоро(д)ку слоушало завжды в тыхъ ловехъ зверь бивали а о(т) пани марьтиноее никоторого впоминанъА коу о(т)цоу нашему и намъ не было (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *род. одн. впоминанъА* (1499 ВФ).

Пор. ОУПОМИНАТИ 3, ОУПОМАНУТИ 2.

***ВПОМИНАТИ** *див. ОУПОМИНАТИ.*

ВПРАВО, ВЪПРАВО, УПРАВО *присл.* (8) вправо, на право: а покинувъши гостинець Олышский въ право... поехати гостинцомъ, который идетъ до Колковъ ку полуносцы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); засталисмо Пана Євсея зъ людмы его, который намъ поведаль: же по тую могилу и по ричку Вышню мой грунтъ Якушински управо, а влево грунтъ Мыкулински (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ВРАБІА *ж. (1) (назва пасіки у Молдавському князівстві):* мы Стефан воевода... знаменино чиним... оже прідоша прѣд нами... слоуги наши... и продали свою правую отнину...

едно селище... и едноу пасикоу... на имъ Врабіа (Сучава, 1483 ВД I, 269).

ФОРМИ: *наз. одн. Врабіа* (1483 ВД I, 269).

***ВРАЖЕНІЕ** с. (1) поранення: Жалова(л) ди(к) на Ѡа(л)-ка и(ж) у е(г) домоу у вечерѠ стало(с) (!) свѡда пріше(д)ши фа(л)ко и загасилъ свечю а в томъ то загашеній дика не веда(л) кто оуранилъ Ѡа(л)ко позна(л) иже свечи погаси(л) а враженія запре(л) (XV ст. ВС 27).

ФОРМИ: *род. одн. враженія* (XV ст. ВС 27).

*Пор. *ВРАЗИТИ.*

***ВРАЗИТИ** *дієсл. док.* (3) (кого і без додатка) поранити: О томъ хто ко(г) вы гре вразить (XV ст. ВС 31); коли(ж) кме(т)ъ бѣде(т) ране(н) до крови алюбо оуражо(н) срамотне, тогда емоу пріидеть две часті за раны, а третья часть сѣдоу (XV ст. ВС 29).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. вразить* (XV ст. ВС 31); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы... оурази(л)* (XV ст. ВС 27); *майб. пас. 3 ос. одн. ч. бѣде(т)... оуражо(н)* (XV ст. ВС 29).

***ВРАЗУМЪТИ** *див. *ОУРАЗУМЪТИ.*

***ВРАНИНЪ** ч. (1) (*особова назва, молд., слов. вранъ*): и даемъ томоу монастырю сес лист нашъ на.. ѱ села: Петра Вранина... и дрогоу село що тиж слоухаетъ къ томоу монастырю (Дольний Торг, 1475 ВД I, 200).

ФОРМИ: *род. одн. Вранина* (1475 ВД I, 200).

***ВРАНИЧЪ** ч. (2) (*особова назва, молд., слов., вранъ*): мы боАре... александра воеводи... па(н) драгоми(р) врани(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнѡгини ри(м)гаилъ (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); мы алекса(н)дръ воевода... чини(м) знаменино.. оже то(т)... па(н) косте врани(ч) пріиде прѣд(д) нами... и прода(л) свое село (б. м. н., 1453 Cost. II, 495).

ФОРМИ: *наз. одн. врани(ч)* (1421 Cost. I, 142; 1453 Cost. II, 495).

***ВРАНЦАНЪ** *див. ВРЪНЧАН.*

***ВРАНЧА** *ж. (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві):* тѣм мы видѣвше правоу... его слоужбоу до нас... дали есми емоу оу нашии земли оу молдавскои... четири польны оу томже хотари... и на вранчи селище дѣлино албіа (б. м. н., 1443 Cost. II, 160).

ФОРМИ: *місц. одн. на вранчи* (1443 Cost. II, 160).

***ВРАНЧАНЪ** *див. ВРЪНЧАН.*

***ВРАТИТИ** *дієсл. док.* (1) (*цсл. вратити*) (що) (*віддати назад*) повернути: ...тѣмъ мы видивши правдоу и слоужбоу вѣрноую нашего вѣрного слоуги пана (александра спатара) вратили есми его отчиноу, ты(х) двѣ сели вышеп(нса)ны(х) (Сучава, 1436 Cost. I, 455).

ФОРМИ: *перф. 1. ос. мн. вратили есми* (1436 Cost. I, 455).

*Див. ще ВЕРНУТИ 1, ВОРОТИТИ, ВОРОЧАТИ, *ВРОТИТИ, ПОВЕРНОУТИ 2, ПРИВЕРНУТИ 2, ОУВЕРНОУТИ 1.*

***ВРЕМА** *див. ВРЪМА.*

***ВРЕЧЕННЫЙ** *див. *ОУРЕЧЕННЫЙ.*

!**ВРИДИНА** *див. *БРИНДИНЪ.*

***ВРОЖЕНЫИ** *див. ОУРОЖЕНЫИ.*

***ВРОЗУМЪТИ** *дієсл. док.* (4) (що, чому) зрозуміти (що): а мы такъ жъ оурозумѣвши его такое обѡцованье и слоубы а познавши ижъ прере(ч)ний стефанъ воевода помочи и рады напротиву намъ и коруны нашеи не чинилъ... про то жъ его... о тую исную мерзѡчку и шкоду воеваную намъ и корунъ нашои оучиненую о(т) его оца правого чинимы и о(т)пушаемъ ему все тѣмъ нашимъ листомъ (Ланциця, 1433 Р 121); и врозумивши то пани ОлизароваА штожъ мы слоугу нашего п(а)на еей п(а)на Олизара мели во чти и в ласцѣ нашой... волне даровала нас и дала и записала тѣе две именѠ оу Вольни (Луцьк, 1487 AS I, 240); И мы посольствоу вашею милости, што до насъ посломъ вашею милости Богушомъ дьякомъ, гораздо есмо врозумели (б. м. н., 1499 ВД II, 447).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. есмо врозоумели* (1499 *ВД II*, 447); *дिएприсл. перед. оурузумѣвши* 2 (1433 *P* 121; 1457 *Cost. II*, 810); *врозумивши* 1 (1487 *AS I*, 240).

*Див. ще *ЗРОЗОУМЕТИ, ПОРОЗОУМѢТИ 1, *ОУРАЗОУМѢТИ 1.*

***ВРОКЪ ч. (2)** (*натуральна або грошова данина феодалові*) оброк (1): Село слобода а в томъ селе десѣть слоугъ на во(и)ноу идоуть а врокоу даю(т) чотыри копы гроше(и) а подымъщиноу недають а ины(х) никоторы(х) пошли(н) незнають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ 91* зв.);

седити на вроце (1) *див. СЕДИТИ.*

ФОРМИ: *род. одн. врокоу* (бл. 1471 *ЛКЗ 91* зв.); *місц. одн. на вроце* (бл. 1471 *ЛКЗ 90* зв.).

*Див. ще *ОБРОКЪ.*

***ВРОНОВО с. (1)** (*назва села у Волинській землі*) Воронів: Мн ильашъ воевода... записуемъ са тымъ пношамъ што к намъ з литвы приехали на нашу службу прежере(ч)ному пну станицлаву з вронова пноу пашьку бѣлому (Сучава, 1433—1443 *АРМ*).

ФОРМИ: *род. одн. вронова* (1433—1443 *АРМ*).

***ВРОТА мн. (1)** (*стп. wgota*) ворота: а боуде(т) ли то(т) панъ виноватъ и кмети его тогды то(т) слоужебникъ имее(т) каж(д)ого кмета до вро(т) посохо(м) дотгкноутса и вала(т) (!) тымъ урадомъ хто кого позывае(т) (XV ст. *BC 14*).

ФОРМИ: *род. вро(т)* (XV ст. *BC 14*).

Див. ще ВОРОТА.

***ВРОТИТИ дієсл. док. (1)** (*стп. wrócić*) (шо) (*віддати назад*) повернути: а тежъ штожъ мой отецъ... позычи(л) пѣнази моему... г(с)дрю, кролю пол(с)кому, и тыхъ са о(т)ступлю и листы хочю тыи вרותи(т) (Берестя, 1400 *Cost. II*, 619).

ФОРМИ: *майб. 1 ос. одн. хочю... вרותи(т)* (1400 *Cost. II*, 619).

*Див. ще ВЕРНУТИ 1, ВОРОТИТИ, ВОРОЧАТИ, *ВРАТИТИ, ПОВЕРНОУТИ 2, ПРИВЕРНУТИ 2, ОУВЕРНОУТИ 1.*

***ВРОЧИЩЕ див. *ОУРОЧИЩЕ.**

***ВРОЧНЫЙ прикм. (2)** \diamond в рочныи гроши (2) (*феодална грошова повинність*) оброк, чинш: Село Ще(р)бовъ а в томъ селе слоугъ тринадцѣть а чоты(р)надцѣты(и) отамо(н) а половнца межѣ и(х) оубоги(х) а вро(ч)ны(х) гроше(и) дають две копе гроше(и) а которые в рочны(х) гроше(и) недають тые подымъщину дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ 91*).

ФОРМИ: *род. мн. вро(ч)ны(х), в рочны(х)* (бл. 1471 *ЛКЗ 91*).

***ВРУЙКИЦА ж. (1)** (*назва селища у Волинській землі*): не надобе мѣта давати... у Вруйкицы (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ 9*).

ФОРМИ: *місц. одн. у Вруйкицы* (2-а пол. XV ст. *АЛМ 9*).

ВРУСЪ ч. (1) (*особова назва*): Дали есмо... владицъ орменському под Луцкомъ село, што Врусъ держаль (Київ, 1445 *ЗНТШ СХV*, 19).

ФОРМИ: *наз. одн. Врусъ* (1445 *ЗНТШ СХV*, 19).

ВРУЦКИЙ, URUSKI прикм. (15): i pewedit (!) nam pamesnik urucki, Wołczko Romanowicz, sżoz̄ deuy tuju zemlu derżyt̄ niñi Jakow Owdeiewicz (Люблін, 1478 *АрхЮЗР 4/1*, 8); што пе(р)во сего продали были есмо ко(р)чмы вроуцкые мешаномъ вроуцки(м)... а рокъ было имъ какъ тые ко(р)чмы варити початы на масные запоусты (Краків, 1489 *АКВ*); а при то(м) были... тиву(н) вруцкый коштушко а васко ольшковичъ (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*); Быль намъ чоломъ земеньнъ Вруцкын на имя Феодоръ Блыщановичъ (Мозир, 1498 *ГВКЛ 22*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вруцкый 3* (2-а пол. XV ст. *СПС*; 1493 *АЛРГ 55*; 1498 *ГВКЛ 22*); *urucki 1* (1478 *АрхЮЗР 4/1*, 8); *дав. одн. ч. вроуцкому, вруцкому* (1487 *РИБ 227*; 1489 *АКВ*; 1496 *АЛРГ 71*); *місц. одн. ч. во Вруцкомъ* (1496 *АЛРГ 71*); *наз. мн. ч. Вруцкые, вроуцкые*

(1487 *РИБ 227*; 1489 *АКВ*); *дав. мн. вроуцки(м)* (1489 *АКВ*); *знах. мн. ж. Вруцкые, вроуцкые, Вруцкые* (1487 *РИБ 227*, 228; 1489 *АКВ*); *ор. мн. вруцкими* (1498 *ГВКЛ 23*).

*Див. ще *ОВРУЦКИЙ.*

*Пор. *ВРУЧИИ.*

***ВРУЧЕЙ див. *ВРУЧИИ.**

***ВРУЧИИ ч. (3)** (*назва міста у Київській землі*) Овруч: И писан у Вовручомъ (Овруч, 1450 *ЗНТШ XI*, 7); Наместнику вроуцкому князю Григорю Глинському и инымъ наместникомъ нашимъ, хто потомъ будетъ отъ нас Вручей держати (Мереч, 1496 *АЛРГ 71*).

ФОРМИ: *знах. одн. Вручей* (1496 *АЛРГ 71*); *місц. одн. у Вовручомъ 1* (1450 *ЗНТШ XI*, 7); *во вруче(м) 1* (2-а пол. XV ст. *СПС*).

*Див. ще *ОВРУЦКИЙ* (Овруцкое место).

***ВРЪБА див. *ВЕРБА.**

***ВРЪЗАРЕВЪ прикм. (2)** \diamond в рѣзаревъ монастырь (2) (*назва монастыря у Молдавському князівстві*): а хотары тымъ селомъ що соу(т) на быковци поченши отъ вѣрзарева монастыря на верхъ пасикъ ачѣбковы (Сучава, 1420 *Cost. I*, 135).

ФОРМИ: *род. одн. ч. вѣрзарева, вѣрзарева* (1420 *Cost. I*, 135).

ВРЪНДИНА див. *БРИНДИНЪ.

***ВРЪНЧИАНЪ див. ВРЪНЧАН.**

ВРЪНЧАН ч. (8) (*особова назва*): а на то е(ст) велика марторѣа са(м) г(д)во ми... Стефа(н) воево(д)а... и наши болъре... па(н) вра(н)ча(н) спатар... па(н) дажбо(г) чашни(к) (Сучава, 1471 *ДГСМПБ*); А на то ест(ь)... Вѣра пана Врѣнчана — спѣтаръ (Сучава, 1473 *ШКН 165*).

ФОРМИ: *наз. одн. вра(н)ча(н), Врѣнчан 2* (1471 *ДГСМПБ*; 1472 *ВД I*, 172); *Вранц(анъ) 1* (1472 *ВД I*, 170); *род. одн. вра(н)чана, Вранчана, врѣнчана, врѣнчана* (1471 *ВД I*, 164; *DIR* «A» 525; 1472 *DIR* «A» 528; *Cost. D. 26*; 1473 *ШКН 165*).

Див. ще ВРЪНЧАНУЛ.

ВРЪНЧАНУЛ ч. (1) (*особова назва*): а на то ест велика марторѣа... пан врѣнчанул спатар (Васлуй, 1472 *Cost. S. 88*).

ФОРМИ: *наз. одн. врѣнчанул* (1472 *Cost. S. 88*).

Див. ще ВРЪНЧАН.

***ВРЪСТАТЬ ч. (1)** (*особова назва*): мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже готи истинный слоуга наш Мирча... и сынове Иванка Врѣстата... жаловали есми ихъ особноу нашею милостію (Сучава, 1491 *ВД I*, 445).

ФОРМИ: *род. одн. Врѣстата* (1491 *ВД I*, 445).

ВРЪСТАЦІИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и далн и потвѣдили есми им... села на имѣ Брѣтоу-лещи... и Врѣстаціи (Сучава, 1491 *ВД I*, 445).

ФОРМИ: *наз. Врѣстаціи* (1491 *ВД I*, 445).

***ВРЪТООПЕ с. (1)** (*молд. вырѣп «вибоина»*) яр: А хотар той... селищи да ест... на могилоу на врѣхъ дѣла, отъ толь право чересъ врѣтоап (е и право) на могилоу оу потокъ що съ зоветъ Рѣча (Сучава, 1493 *ВД II*, 27).

ФОРМИ: *знах. одн. врѣтоап(е)* (1493 *ВД II*, 27).

***ВРЪХ див. ВЕРХЪ¹.**

***ВРЪХОВНИИ див. *ВЕРХОВНЫЙ.**

***ВРЪХОВНЫИ див. *ВЕРХОВНЫЙ.**

***ВРЪХОВЪНЫИ див. *ВЕРХОВНЫЙ.**

***ВРЪХОВНЫИ див. *ВЕРХОВНЫЙ.**

***ВРЪДНИКЪ див. ОУРЪДНИК.**

***ВРЪМА с. (4)** (*цсл. врѣма*) час (1): Мы кна(з) дѣдъ дмитрѣви(ч) кна(з) русанъ плакси(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды в то времѣ коли кна(з) велебный дмитрин... голдование и вѣрность и послушество... королеви польскому... вѣрность праваа и не изручистаа слюби(л) а мы... ислубуемы за него (Лучица, 1388 *P 38—39*);

\diamond и к о т о р ы м ь в р ѣ м е н е м ь (2) ніколи: имае-му ему добрую раду радити, а противъ ему никоторымъ

врѣменемъ не быти (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); и имаемъ доброу раду радити, а противоу емоу никоторы(м) врѣменемъ не быти (Сучава, 1433 *Cost.* II, 653); на которыхъ врѣменахъ (1) будь-коли, у будь-який час: а ктобы хотѣлъ оузвѣти о(т) ни(х) мыго или бродннну боу(д) коли на которыхъ врѣме(н) таковыи да боуде(т) прокла(т) о(т) гѣ бѣ (б. м. н., 1429 *DIR* «А» 455).

ФОРМИ: *знах. одн. времѣ* (1388 *P* 39); *ор. одн. врѣменемъ, временемъ* (1404 *Cost.* II, 625; 1433 *Cost.* II, 653); *род. мн. зам. мѣсц. врѣме(и)* (1429 *DIR* «А» 455).

*Див. ще *ВЕРЕМА.*

***ВРѢХ** *див. ВЕРХЪ*.

!ВРАДИКА *див. ОУРѢДНИК.*

***ВРАДЪ** *див. *ОУРАДЪ.*

***ВСАКИЙ** *див. ВСЯКЫИ.*

ВСЕ *див. ОУСЕ.*

***ВСЕАКЪ** *див. ВСЯКЫИ.*

***ВСЕВЫШЕПИСАННЫЙ** *прикм. (2) вищевказаний: а на боушли (!) крѣпост(т) томоу вѣсемоу всевышеписанноу велѣли есми... печат(т) привѣсити к семоу листоу нашемоу (Сучава, 1442 *Cost.* II, 93).*

ФОРМИ: *дав. одн. с. всевышеписанноу, вѣсемышеписанноу* (1442 *Cost.* II, 93, 101).

ВСЕГДЫ *присл. (2) завжди: мы великий кн(я)зь швитриктаил... чним знаменито... иж оузревше есмо верност а службу всегда не омешканную н(а)ш(о)го верногo слуги Михайла Олехновича, и мы есмо ему и записали... съла оу кременецкой волости (Луцьк, 1444 *AS* I, 40); Пово(д) вѣнова(т)то(г) (!) правомъ всегда ищеть (XV ст. *BC* 25).*

Див. ще ВЪСЕГДА.

ВСЕДЕРЖИТЕЛ *ч. (6) (цсл. вседержигель) вседержитель: И того ради приймете отъ вседержителя Бога благодать и милость (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI 5); А кто бы хотил пороушити сие наше даанье... таковы да ест проклат от господа бога вседержигель (Дольный Торг, 1458 *BD* I, 9).*

ФОРМИ: *наз. одн. вседержигель (поч. XV ст. ОБРН 141); род. одн. вседержигелѣ, вседержигеля, вседержигель* (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; *Mih.* 208; 1443 *ПГСММ*; 1453 *Cost.* II, 454; 1458 *BD* I, 9).

!ВСЕИ (СЕМЫИ) *див. СЕМЫИ.*

***ВСЕКРЕВО** *с. (1) (назва маетку у Волинскій землі): Я гринко Болобанъ визнаваю... штожъ продалъ есми имъне свое набытое Всекрево пану Федку Юнквичу (Володимир, 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105).*

ФОРМИ: *знах. одн. Всекрево* (1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105).

*Див. ще *ВСЕКРОВО, ОСЕКРОВО.*

***ВСЕКРОВО** *с. (1) (назва маетку у Волинскій землі): маетъ панъ Федко самъ и его пани и дѣти и его щадки того имѣня Всекрова со всякими вжытки вжывати (Володимир, 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105).*

ФОРМИ: *род. одн. Всекрова* (1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105).

*Див. ще *ВСЕКРЕВО, ОСЕКРОВО.*

***ВСЕЛЕНСКІИ** *прикм. (4) (титул константинопольскаго патрїарха) вселенскій (3): мы Олександро воевода... знаемо чинимъ... оже тотъ истинный Оганесъ епискоупъ ворменскын пришель к намъ... и оуказалса намъ правыми листы воселенского патрїарха, Антонїа Константинополя (Сучава, 1401 *RIR*); Максимъ Мл(с)тїю Бжїею Архїепискоупъ косте(н)тинаполя нового рима и вселе(н)скїи Патрїа(р)хъ (б. м. н., 1481 *ГПМ*);*

*соборъ вселенскїи (1) див. *СОБОРЪ.*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вселе(н)скїи* (1481 *ГПМ*); *род. одн. ч. вселенского I* (1401 *RIR*); *вселенскаго I* (1408 *Cost.* I, 61); *род. мн. вселе(н)скїи(х)* (1481 *ГПМ*).

***ВСЕМЕРЪ** *ч. (1) (назва села у Троцькому воеводствї): И повела нас пани Василеваа верхъ речки Бродное поуцою, ловы своими ажъ къ селюу коу Всемероу (Луконица, 1478 *AS* III, 17).*

ФОРМИ: *дав. одн. Всемероу* (1478 *AS* III, 17).

***ВСЕМОГУЩИИ** *прикм. (1) всемогучий: блгоизволениемъ мудртїю бга оца всемогущаго по(д)писана бысть сия кап(л)ица (Краків, 1478 *ОБРН* 130).*

ФОРМИ: *род. одн. ч. всемогущаго* (1478 *ОБРН* 130).

ВСЕСТИ *див. ВСѢСТИ.*

***ВСКАЗАТИ** *дїєсл. док. (28) (о чїм, к кому, до кого, кому, що) сповїстити, повїдомити (кого про що), (офіційно — ще) заявити (кому про що) (21): А вы хотѣ а сами отъ цара о(т)ца моего... черес трета потомужъ присѣги хотели были есте, нине пакъ сего годуу потомужъ и отъ насъ о томъ деле оусказали есте поправде пе(р)ве(н) (б. м. н., 1484 *ЯМ*); Тежъ всказалъ к намъ ижъ естъ емоу вдячно да(л) намъ богъ сести на сто(л)цы о(т)ца нашего на о(т)чине нашо(и) на великомъ кня(з)стве литовьскомъ г(с)дромъ есмо зоста(л)и с того паноу воеводе дякуемъ яко прыятелье-вы нашому (Вильна, 1493 *ОПВВ* 152); Про то господаръ нашъ великий князь Александро всказалъ и твоей милости абы еси зъ его милостью оутвердиль ся (Троки, 1494 *BD* II, 387); Господа(р) нашъ велики(и) кна(з) алекса(н)дръ... всказалъ што еси прысылалъ к намъ своихъ пословъ (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*); какъ же розоумеемъ на томъ твоее милости посольстве, отъ него ничего се намъ не стало, и въ тыхъ речахъ о чомъ твоя милость до него всказалъ, того намъ ничего не оправиль (б. м. н., 1498 *BD* II, 413);*

*(що через кого кому, о чїм до кого через кого, що ким, що через кого до кого) передати через кого, переказати що (4): а што колы та(и)ны свои чере(с) табина мне оускажи (б. м. н., 1484 *ЯМ*); ино мы... о тыхъ дякуемъ до пана воеводы чере(з) наши послы вскажемъ (Вильна, 1493 *ОПВВ* 152—152 зв.); што еси писа(л) до насъ листъ свои(и) и дяко(м) свои(м) лоукою всказал(л) жадаючи насъ абы(х)мо дали поуть чистъ послоу твоему чере(с) нашу землю... до москвы (б. м. н., 1496 *ПЧФГ* 35);*

*(що кому, як) (розпорядитися) наказати, велїти (що) (3): а што мн оускаже(т) осподарь мои тое радъ чиню (б. м. н., 1386 *P* 30); и дали есми имъ того и(с)того зра(д)цѣ лева с тѣми то лихо(т)инки, и оучинили они на(д) ними по(м)ста, яко(ж) то право и(м) оусказали (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809); и мы того со кн(А)зми и паны досмотрѣвши и в том есмо кн(А)зѣ Олександра знашли правого и всказали есмо так: естли г(о)с(под)арь король его м(и)л(о)стѣ допустит Цеценевскихъ отчины их, тогда они мают кн(А)зю Олександру Сонггушквичоу отложити пѣнази шестьдесѣт коп широкихъ гроши (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).*

ФОРМИ: *перф. 2 ос. одн. ч. всказалъ еси* (1496 *BD* II, 407); *3 ос. одн. ч. всказалъ, всказа(л), всказалъ, wskazal, wskazal* (1493 *ОПВВ* 152; 1494 *BD* II, 387, 388, 389; 1496 *BD* II, 407; *ОПВВД*; *ОПСВВ* 61; *ПДСВВ*; *ПЧФГ* 35, 36; 1498 *BD* II, 413, 414); *1 ос. мн. оусказали I* (1457 *Cost.* II, 809); *всказали есмо I* (1491 *AS* I, 94); *2 ос. мн. оусказали есте* (1484 *ЯМ*); *майб. 3 ос. одн. оускаже(т)* (1386 *P* 30); *1 ос. мн. вскажемъ* (1493 *ОПВВ* 152 зв.); *ник. сп. 2 ос. одн. оускажи* (1484 *ЯМ*).

*Див. ще ВСКАЗЫВАТИ, *КАЗАТИ I, *ПРИКАЗЫВАТИ, *ПРЫКАЗАТИ, РОСКАЗАТЬ, *РОСКАЗЫВАТИ, СКАЗАТИ, *СКАЗЫВАТИ.*

ВСКАЗЫВАТИ *дїєсл. недок. (9) I. (що к кому, до кого, що через кого до кого, о чїм к чому, кому) передавати, переказувати (що через кого) (8): а половицю тѣхъ пѣнази и наложили есмы на твоѣ роботы яко же твоя мл(с)ть оусказовалъ до нас слуги своего и листы своими казалъ еси, на домъ на медицкии (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); Ино... великий князь Иванъ Васильевичъ, о томъ къ намъ всказывалъ, абыхомъ были съ тобою въ миру (Троки, 1494 *BD* II, 386—387); и (в)сказывалъ еси к намъ абыхомъ с тобою были в прязни и в мироу какъ пре(д)ки наши... с твои(ми) пре(д)ки были в прязни и в мироу (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*);*

И на то мы с теми ваше(и) мл(ст)и послы которые были в насъ говори(ли) есмо вси иашие потребные речи и списки нмъ вказали и ваше(и) мл(ст)и по нихъ всказывали (б. м. н., 1496 ПДВКА 60).

2. (що кому) (виносити рішення про передачу чого кому) присуджувати (1): И мы, промежи нихъ всихъ тыхъ речей выслушавшы и съ пайи радою иашею то помыслившы, ижъ то ест(ъ) речъ неслушная, не видевшы записовъ, всказывати третюю часть Совъ або вѣно Борисовой жонъ на его поведанье (Вильна, 1495 РИБ 620).

ФОРМИ: *інф.* всказывати (1495 РИБ 620); *перф.* 2 *ос. одн. ч.* (в)сказывалъ еси, wskazywał iesi (1494 ВД II, 386, 388; 1496 ПДСВВ); 3 *ос. одн. ч.* всказывалъ, wskazywał 2 (1494 ВД II, 387, 388); оусказовалъ 1 (1386—1418 Р 35); 1 *ос. мн.* всказывали (1496 ПДВКА 60).

Див. ще *ВСКАЗАТИ, *КАЗАТИ 2, *ПРИКАЗЫВАТИ, *ПРЫКАЗАТИ, РОСКАЗАТЬ 3, *РОСКАЗЫВАТИ, СКАЗАТИ, *СКАЗОВАТИ, *СКАЗЫВАТИ.

*ВСКОВИЧЬ *див.* *ВАСКОВИЧЬ.

*ВСЛЫШАТИ *див.* *ОУСЛЫШАТИ.

*ВСПЕРТИ СА *дієсл. док.* (1) (*стп.* wesprzeć się) (в чому) заперечити (проти чого): жаловали иа(м) погоре(л)ский на него, што(ж) о(т)на(л) в ни(х) зе(м)лю и(х) влостную... погоре(л)ские дали на то па(т)деса(т) свѣтковъ... и воды(н)ски(и) ты(м) свѣтко(м) нехоте(л) верити... и мы... рассказали есмо воды(н)скому с ты(х) свѣтковъ осмина(д)ца(ти) члѣво(в) vybrati, кого бы о(н) межы ними хотѣлъ... и воды(н)ски(и) в то(м) вспе(р)са, а рекучы иже оди(н) с ты(х) свѣтко(в) неспрсагъ, и поча(л)са позывати до на(с) (Вильна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* вспе(р)са (1495 ВМЗД).

*ВСПОМѢНОУТИ *див.* ОУСПОМѢНОУТИ.

*ВСПОМИНАТИ *див.* ОУСПОМИНАТИ.

*ВСПОМЯНОУТИ *див.* ОУСПОМѢНОУТИ.

*ВСПЫТАТИ *дієсл. док.* (1) (кого) запитати: И мы Бориса впытали: вѣдаеш ли што на него какіе рѣчи, мовъ на него теперь передъ нами (Вильна, 1495 АЛМ 84).

ФОРМИ: *перф.* 1 *ос. мн.* впытали (1495 АЛМ 84).

Див. ще *ПОПЫТАТИ 1, *ПЫТАТИ, *РОСПЫТАТИ, *СПЫТАТИ.

ВСТУПАТИ, ОУСТУПАТИ, ВСТУПАТЬ *дієсл. недок.* (4) 1. (у що) (*наильно входити*) вторгаться, вдираться (1): А зятю моему и дочѣ моей и ихъ дѣтем и никому не надобѣ через тот обрубъ и границу з Лопавшъ у мою землю Хреницькую уступати и переходити николи (Хреники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

2. (на що, в що) оспорювати право власності (на що) (2): коупилъ панъ ганько сварць... в олешка оу оу (1) малечковича дѣдичество на ширку... продалъ емоу доброволно не надобѣ оуступати на то никому (Львѣв, 1368 Р 15—16); а хотя бы естъ мѣль иншій вступати въ тые дѣла и той рушати нашъ записъ, тотъ ся розсудити со мною на ономъ страшномъ судѣ передъ Милостивымъ Богомъ (Кобрынъ, 1401 АкВАК III, 2);

(у кого) займати, чѣпати (кого) (1): А кого коли они за себе людей призвугъ и наново за собою посадятъ, ино нашимъ намѣстникомъ и тивуномъ и иншымъ нашимъ урядникомъ не надобѣ у тыхъ ихъ людей вступать, судити, ни радити и никоторыхъ пошлинъ намъ на тыхъ людехъ не брати (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3).

ФОРМИ: *інф.* оуступати, уступати 2 (1368 Р 16; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); вступать 1 (1500 АСД II, № 3); вступати 1 (1401 АкВАК III, 2).

Див. ще ВСТУПАТИ СА, ВСТУПИТИ СА, ВСТУПОВАТИ СА, ОУСТОУПОВАТ.

ВСТУПАТИ СА, ВЪСТУПАТИ СА, ВСТУПАТЬ СЯ, ОУСТУПАТИ СА *дієсл. недок.* (69) 1. (в що) (*наильно входити*) вторгаться (4): Ино, господару, князъ Михайло

отказалъ: я дей самъ ичимъ ся в ловы господарские не вступаю, а ни мои люди с поля старого пяди в дуброву Свиносую без упроса не идуць (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); А тымъ Пужичаномъ не казали есмо въ тые земли вступать ся, ни жили только стадо мають паствити (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); жалова(л) намъ писаръ нашъ намѣстникъ Стоклишъски(и) Фѣдко Григорьевичъ на воеводича троцкого на пѣа о(л)бры(х)та ма(р)тиновича кгасто(л)товича штожъ о(н) встоупається въ его ловы любецькии за немьно(м) (Вильна, 1499 ВФ).

2. (в що) оспорювати право власності (на що) (46): ана продала петрашкови радѣцьовському свою дѣднину и вотнину... а в то не надобѣ оуступатиса ни оунукумъ еѣ ни племѣну еѣ (Перемишль, 1359 Р 10); А не вступатисе въ тые дѣла и иншому никому, што жъ есмо записали по души князя небожика, мужа своего, къ маастыру Светому Спасу у Кобрыни (Кобрынъ, 1401 АкВАК III, 2); а хто са име(т) оустоупа(т) оу мое прида(н)е што А да(л) стмоу николе... соу(ди)тса со мною пере(д) бгомъ (Кнѣв, 1427 Р 108); Милостью Божьею мы великыи князь Швитрикаило олькирьдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ... дали есмо и записали землю црковноюю... свѣтому Ивану церквыи и попу Васку... А ненадобѣ оу тую змьлю никому оустоупатиса, ани съ лану чиньшу никому давати (Городок, 1443 Р 145); ино съ того имьня своего Здетелы записалъ есмо на вѣчностъ на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни... двѣ копы грошей... А намъ ся вже не надобѣ уступати въ тое, ани ближнимъ зъ роду нашего, ани иншимъ наслѣдкомъ нашимъ (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

3. (в що, без додатка) (*вмшуватися в чий справу*) втручатися (15): и азъ тежъ записываю тую ц(е)рков на клашторъ по отца своего записано... а по сеому записано ненадобѣ вступати са светскимъ попомъ в тот клаштуръ, лише мнѣхом (Острог, 1443—1452 АС I, 39); а тежъ што бы еси и самъ в мыто нашо и въ промытоу не встоупальса, неха(и) заведаетъ мыто нашо и промытоу мытники наши (Краків, 1487 АМЛ); А которыи нивки в долине... то есмо велель держати виноградиномъ, а игумену и старцомъ не казалъ есмо в тое вступатися (Кѣв, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); Воленъ кн(а)зь Михайло на тыхъ селищахъ люди садити и прибавити и розширити и к своему лепшому оужиточному обернути, как самъ налепей розоумеючи, а нам оуже самым... ненадобѣ са ничимъ оуступати (Кременецъ, 1497 АС I, 112); и самъ бы еси в мыта наши и в промыты не вступалса и ни судилъ его, ни радил, и намѣстнику своему не казалъ вступатиса и ни судити его, ни радити: нехай онъ мыта и промыты ведаеъ по давному (Вильна, 1498 АЛРГ 83);

(у кого) займати, чѣпати (кого) (3): а не надобѣ оу его люди никому оуступатиса а емоу своѣ люди судити и вину и перьсудъ ис нихъ имати (Ольховецъ, 1445 СРК); Тежъ паномъ владычнымъ десятиникомъ не надобѣ въ тые люди уступатися въ монастирские (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

◇ оуступати са на (чие) слово (1) ламати, порушувати (чий) заповѣ: не надобѣ оуступати са на мое слово нико(м) (Львѣв, 1443—1446 Р 147).

ФОРМИ: *інф.* вступатиса, въступатиса, встоупатиса, вьступати ся, вьстоупати ся, вступатиса 21 (1445 ЗНТШ СХV, 19; 1461 АС I, 54; 1463 АС I, 55; 1467 СП № 13; 1481 АС I, 77; 1489 АМВ; 1490 АС I, 92; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1495 ВСоб.; 1498 АЛРГ 82 і т. ін.); оустоупатиса, оуступати са 13 (1359 Р 10; 1434 Р 128; 1448 АС I, 44; 1445 СРК; 1467 АС I, 63; 1481 АС I, 77; ГПМ; 1487 ВОРСР 178; 1494 РИБ 561; 1500 АСД II, № 3 і т. ін.); са... оустоупати 7 (1440 Р 142; 1466 АС I, 61; 1491 АС I, 97; 1492 АС III, 24; 1496 АС I, 244; 1497 АС I, 112; 1499 АСД VI, 3); са... вступати, са... въступати 4 (1465 АС I, 57; 1489 АС

1, 89; 2-а пол. XV ст. *СПС* № 3; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); сА вступати, ся встоупати 2 (1466 *AS* I, 62; 1499 *ВФ*); сА оуступати, ся оуступати 2 (п. 1450 *ПИ* № 9; 1489 *AS* I, 89); вступатисе 1 (1401 *АкВАК* III, 2); ! оустятися 1 (1487 *ВОРСР* 178); се... вступати 1 (1451 *ЗНТШ* XI, 10); вступать ся 1 (1495 *АЛМ* 85); *теп.* 1 ос. одн. ся... вступую (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21); 3 ос. одн. встоупається (1499 *ВФ*); *майб.* 3 ос. одн. сА име(т) оуступа(т) 1 (1427 *Р* 108); начнетъ уступатисе 1 (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); имѣ(т)... вѣстоупати сА 1 (1446 *Р* 154); имет сА оуступати 1 (1459 *Р* 174); учне(т) устоупатися 1 (1481 *ГПМ*); *баж.-ум.сп.* 2 ос. одн. ч. што бы еси... вѣстоупа(л)сА, штобы еси... вѣстоупальсА, штобы еси... вступальсА, бы еси... вступалсА 5 (1487 *АМЛ*; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 82, 83); бы еси... уступался 1 (1487 *РИБ* 226); 3 ос. одн. бы ся... вступаль 1 (1459 *ЗНТШ* XI, 13); абы... вступался 1 (1498 *АЛМ* 169); 3 ос. мн. бы ся... вступали (1495 *РИБ* 602).

Див. ще ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИ СА, ВСТУПОВАТИ СА, ОУСТОУПОВАТИ.

ВСТУПАТЬ *див.* **ВСТУПАТИ.**

ВСТУПАТЬ СЯ *див.* **ВСТУПАТИ СА.**

ВСТУПИТИ *дієсл. док.* (2) ◇ вступити у едн а н ь е (з ким) (1) укласти полюбовну угоду: И Нагорка и Шпина не хотели того ждатъ и вступили съ нимъ у еднан(ь)е передъ добрыми людьми, и з(ъ)едналися съ нимъ, и листомъ ся записали, какъ тая речъ маеть межн ними стояти (Краків, 1489 *РИБ* 433); в право вступити (1) *див.* **ПРАВО**¹.

ФОРМИ: *інф.* вступити (1482 *AS* I, 81); *перф.* 3 ос. мн. вступили (1489 *РИБ* 433).

*Див. ще *ПРИСТУПАТИ, ПРИСТОУПОВАТИ, ПРЫСТУПИТИ 2.*

ВСТУПИТИ СА, УСТУПИТИ СЯ *дієсл. док.* (3) (в що) (вмішатися в чій справі) втрутитися (2): А се А кня(з) Левъ вызвали есмы с литовскоб землѣ два братѣнща тутенія а моижба да(л) есмы ѣма оу перемыскоб волость село добаневич... не надобъ оуступати сА на мое слово нико(м) а кто сА оуступи(т) тотъ оувѣдаеть сА со мною перед(д) быгомъ (!) (Львів, 1443—1446 *Р* 147); Будеть ли хто у тыхъ земляхъ бискупа и церковь нагабати, я хочью у то уступитися и боронити и очистити тые земли (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106);

в право вступити сА (1) *див.* **ПРАВО**¹.

ФОРМИ: *інф.* вступити сА (1482 *AS* I, 81); *майб.* 1 ос. одн. хочью... уступитися (1451 *АкЮЗР* II, 106); 3 ос. одн. сА оуступи(т) (1443—1446 *Р* 147).

Див. ще ВСТУПАТИ СА 3, ВСТУПОВАТИ СА 2.

ВСТУПОВАТИ СА, ВСТУПОВАТИСЯ, ВЪСТУПОВАТИ СЕ, УСТУПОВАТИ СЯ *дієсл. недок.* (6) 1. (в що) оспорювати право власності (на що) (5): маеть панъ Федко самъ и его пани и дѣти и его шадки того имѣня Всекрова со всякими вжытки вжывати, а я самъ, ни жона моя и ни дѣти мои и ни шадки мои никако вже въ тое уступоватися не маемъ (Володимир, 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105); А по животъ пѣна Ваньковъ тая да(и) медовая оу селе оу новгоро(д)чичо(х) пѣноу оле(х)иоу вечно непоруошно а мои(м) пѣна ва(н)ковы(м) дѣтемъ ани мои(м) ближн(и) оу тую дѣлнщю оу пѣноу оле(х)новоу што ве(р)хоу писаноу не надобъ вѣступоватисе (Львів, 1478 *ЗРМ*); я еще будучи в добром здоровю... дала есми ему по своем животе имене оу вотчизну на има Любчо... а ненадобе в тое имене никому вступовати сА, ни брату моему родному, ни дочце моеей (!), ни внучатомъ моим, ани ближним моимъ (Ровно, 1488 *AS* I, 241—242).

2. (в що) (вмішуватися в чій справі) втрутатися (1): А по семь ненадобе вступоватися ни дѣтемъ моимъ, ни внучатомъ, ни всемо роду моему до века, ни въ люди церковныя, ни во вся суды ихъ, — то все даль есми церкви Божой (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

ФОРМИ: *інф.* вступоватися 1 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); ся вступовати, ся... вступовати 2 (1475 *AS* I, 72; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154); уступоватися 1 (1440—1492 *АкЮЗР* II, 105); вступовати сА 1 (1488 *AS* I, 242); вѣступоватисе 1 (1478 *ЗРМ*).

Див. ще ВСТУПАТИ 2, ВСТУПАТИ СА 2, 3, ВСТУПИТИ СА.

ВСТАГАТИ *дієсл. недок.* (3) 1. (що на кім) (вимагати сплати) стягати (1): па(к) ли(бы мы)не д(б)али платити исти(н)нынн золоты(х) и други(х) пришлы(х) шести со(т) золоты(х), то(г)да коро(л) господа(р) на(ш) имие(т) истигати ты(х) дванаица(т) со(т) золоты(х) иа иаши(х) купце(х) и иа землАно(х), имие(т) ихъ брати и встагати та(к) долго, али(ж) жонъ иашей бывшей княгини рн(м)гаили попо(л)нимы истинну и прибылыи золоты (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142).

2. (кого) притягати до відповідальності, переслідувати судом (2): А которыи бы купцы хотели мыто обжежчати иновыми дорогами, ажбы еси ему на тых помоч давал, нехай он их встагает и мыто иа них берет по давному (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82).

ФОРМИ: *інф.* встагати (1421 *Cost.* I, 142); *нак. сп.* 3 ос. одн. нехай... встагает 1 (1498 *АЛРГ* 82); нехай... встагаеть 1 (1498 *АЛРГ* 83).

Див. ще ИСТИГАТИ.

***ВСХОДЪ** ч. (1) схід: к тому село наше Теремное подъ Луцкомъ, почонъ отъ того копыца при дорозе... на всходъ слонца зминый (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

ФОРМИ: *знах. одн.* всходъ (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

***ВСХОТѢТИ** *див.* ***ВЪСХОТѢТИ.**

***ВСХОТѢТИ СА** *дієсл. док., безос.* (1) (робити що) схотітися, захотітися: Я пани Лукерья, пани Игнатова, Боровикова, сознаваю сим моим листом каждому доброму кому сА есвхочет видети або чтучи его слышати (Острог, 1481 *AS* I, 77).

ФОРМИ: *майб.* 3 ос. одн. сА... всхочет (1481 *AS* I, 77).

*Див. ще *ВХОТѢТИ, *ВЪСХОТѢТИ, *ПОХОТѢТИ, *СХОТѢТИ, *ХОТѢТИ 1.*

ВСѢСТИ, ВСЕСТИ *дієсл. док.* (2) (на що) сісти: г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(ц)кое земљи... и поведили г(с)древнѣ нашему... што(ж) везде по всимъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж)бы добрые юиаки и люди вси которые доужи иа кони всести кони бы добрые и зброи де(р)жали) и какъ тепльо боуде(т) маю(т) иа кони всѣсти и потАгнути (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

ФОРМИ: *інф.* всѣсти 1 (1496 *ПДВКА* 61); всести 1 (1496 *ПДВКА* 61).

Див. ще СЕСТИ.

ВСЯКИЙ *займ.* (64) 1. кожний, (рідше) всякий (22): а князю дмитрию помагати королеви на всАкого неприятелА опроче своеб братьѣ (б. м. н., 1366 *Р* 14); Се азъ панъ радлоу вицашпанъ марамоуре(ш)скы(м) (!) и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо симъ наши(м) листомъ всѣскомоу кто посмотришь на сесь листь аже балица воевода и драгъ мещеръ сзидаше црковь... на земли тересовской (Сігет, 1404 *ГМ*); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми иашемоу монастырю о(т) полАны... на всАкон лѣто, по шести бочо(к) вина (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365); А пак вышелписанны иегоу(м)еи кір поп Григоріе и сѣ всАми братіАми... да им слоужат на всАкоу неделю литоургію на день съботныи (Гирлов, 1499 *ВД* II, 156);

(з прийменником без) усякий, жодний (21): мы ислубоуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо безо всАкоб хитрости (б. м. н., 1352 *Р* 5); мы обличѣ к нему прїидемъ... и безъ всАкомо о(т)молвы (Сучева, 1434 *Cost.* II, 664); а то дали есмо ему на вѣки на вечныи без всАкого подвиженія до его живота (Луцьк, 1444 *AS* I, 40); Тое всѣ... слубоуем... Яноу Олбрахтоу... здержати и наполнити, без всѣско

хитльства и без жадиои зраді и без въськои хитрости (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

2. (*без винятку*) весь (15): увесь лесъ Ретовъ, за Ретовъ-кою къ Рожысчомъ, на западъ слонца, — до церкви Божое со всякими пожитками прыдаемо (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); Про то я... записала есми... десятую копу въ Кобринь, и отъ ярины всякое — десятую копу у Кобрини жъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); а иного соудъца да не имаю(т)... али да соуди(т) са(м) свои люди и да довидаю(т) и(х) о оуси(м) и оу глоба(х) и оу въськы(х) вина(х), шо коли боудоу(т) са чинити иа и(х) люде(х) (Ясси, 1449 *Cost.* II, 391); продали есмо... землю бортьюоую... з бортними дъревом и с пашнею... из бобровыми гоны и со всакими иными поплатки (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

3. (*різноманітний*) всілякій (4): I też moh by... wziatі imenem zastawy, wsiakіе reczi, kotoryje by byli jemu zastaweny, kotorym kolwe imenem byliby wypoweni (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); а даниковъ и данныхъ земель оу чоудиове со(р)тниковъ осмъ чотыри бо(р)тники на горо(д) дають да(н) а чотыри на це(р)квей да(н) дають а вси тые даники слоужбоу всякоюю слоужать на горо(д) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92); моудрым и племенитым и въськои чести достойным нам же драгим приятелем, въсьмъ Брашовиномъ (Дольний Торг, 1475 *BD* II, 336).

4. (*цѣлий*) весь (1): а хотарь имъ нижни о(т) марышевъци... а отола (!) по край буквины дѣломъ доловъ до валу то ему хотарь всеакъ(ъ) (Роман, 1392 *Cost.* I, 7—8).

5. (*у знач. іменника, в часткою не*) ніхто (1): Też jestliby czerez upad, pożeńi, abo złodejstwa, abo czerez khwałt, reczi swoi zastawlenymi zastawami utratil by... wsiakij ne majet'... habati (Луцьк, 1388 *ZPL* 104).

ФОРМИ: наз. одн. ч. *wsiakij* 2 (1388 *ZPL* 104, 108); *всякыи* I (XV ст. *BC* 12 зв.); *всеакъ(ъ)* I (1392 *Cost.* I, 8); *род. одн. ч. с. всякого, всакого, въського* (1440—1492 *АрхЮЗР* II, 106; 1444 *AS* I, 40; XV ст. *СЯ* 42; 1499 *BD* II, 425); *дав. одн. ч. всакому, wsiakomu*, *всакому, въському* 6 (1375 *P* 20; 1392—1393 *РФВ* 170; бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1404 *ГМ*; 1433 *P* 126; 1465 *GL* 176); *оусакому* I (1453 *Cost.* II, 766); *знах. одн. ч. всакого, всякого* 2 (1366 *P* 14; 1498 *BD* II, 414); *оуського* I (1402 *Cost.* II, 621); *наз. одн. с. всакоа* (1448 *Cost.* II, 733); *знах. одн. с. въськои* I (1448 *Cost.* II, 365); *въськоа* I (1448 *Cost.* II, 365); *міщ. одн. с. о въськом* (1466 *BD* I, 95); *наз. одн. ж. wsiakaia* (1433 *ЗНТШ* LX XVI, 141); *род. одн. ж. въськои, въськои, всакои, въськои* 14 (1434 *Cost.* II, 664; 1437 *Cost.* II, 709; 1445 *Cost.* II, 729; 1454 *Cost.* II, 513; 1457 *BD* II, 258; 1460 *BD* II, 270; 1463 *BD* II, 295; 1479 *BD* II, 352; 1499 *BD* II, 425 і т. ін.); *всякое, всякое, всакоа* 3 (1401 *АкВАК* III, 2; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1498 *BD* II, 413); *всакоа* 3 (1352 *P* 5; 1366 *P* 14); *оуськои* I (1475 *BD* II, 329); *въськоа* I (1435 *Cost.* II, 682); *дав. одн. ж. уоськои* (1468 *BD* II, 300); *знах. одн. ж. въськоюу, всякоюу, въськоюу, wsiakuju* 4 (1388 *ZPL* 108; 1436 *Cost.* II, 701; 1448 *Cost.* II, 365; бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *всакоу* I (1499 *BD* II, 156); *наз. мн. ж. wsiakiје* (1388 *ZPL* 103, 104); *знах. мн. ч. оуськии* (1436 *Cost.* II, 701); *знах. мн. ж. оусакѣи* (1401 *RIR*); *ор. мн. всякими, всакими, всаким, і въськами* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2, 3; 1424 *P* 100; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; 1490 *DC* 148; 1492 *AS* III, 23); *міщ. мн. оу въськи(х)* I (1472 *DIR«A»* 530); *на въськии* I (1488 *BD* I, 356); *оу въськы(х)* I (1449 *Cost.* II, 391).

***ВСАКОВЪ** ч. (1) (*особова назва*): в лѣто ꙗ̄ зв̄ мѣа се(п) ки прѣстави са васілаи москвичъ ивановъ сѣвъ всакова (б. м. н., 1494 *ДБСН*).

ФОРМИ: *род. одн. всакова* (1494 *ДБСН*).

***ВТЕЧИ** *дієсл. док.* (1) (в що) влитися, втекти: и за тоую сто чоп грошей широких продали есмо... землю бортьюоую... в оброще грани, гдѣ Бабич снѣл са с Чорнороем а Рогозна втекла в Чарнороеу (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ж. втекла* (1492 *AS* III, 23). **ВТИСКЪ** ч. (5) (*гоніння*) утиск (2): А дале(н) казалъ его мл(с)ть твое(и) мл(с)ти поведити ижъ о(т)чыне его мл(с)ти земля(м) граничьнымъ и поданьнымъ его мл(с)ти великии крывды и втиски деются отъ твоее мл(с)ти земли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); ино мы яко паиъ хрестияньски(и)... хочомъ о томъ мыслити аби не былъ втискъ хрестияньству о(т) поганьства (Вільна, 1493 *ОПВВ* 152);

в т и с к ъ д е я т и (кому) (1) утискувати, пригнѣчувати (кого): Прото его мл(с)ть казалъ твое(и) мл(с)ти мовити ажъ бы твоя мл(с)ть то намъ казалъ оправити такъ какъ бы границамъ и по(д)данымъ нашимъ крывды и втиски не деяли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); у т и с к ъ у ч и н и т и (чому) (1) утиснути, пригнѣтити (що): а хто бы хотѣлъ землю нашей утискъ учинити, то и маемъ посполъ боронити (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18);

◇ мети оутіскъ (1) *див. ИМѢТИ I*.

ФОРМИ: *наз. одн. втискъ* (1493 *ОПВВ* 152); *род. одн. оутіскоу* (XV ст. *BC* 12); *знах. одн. утискъ* (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *наз. мн. втиски* (1492—1493 *ПВФЧ*); *знах. мн. втиски* (1492—1493 *ПВФЧ*).

*Див. ще *НАТИСКЪ, *ПРИТИСКЪ.*

! **ВТОКЪ** *див. *ВЪТОРОКЪ.*

***ВТОКЪМЕТИ** *див. *ОУТОКМИТИ.*

***ВТНОРЕК** ч. (1) (*стп. wtorek*) вѣторок: W naszym horodi Krakowi, we wtorek wielikoho postha (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

ФОРМИ: *знах. одн. wtorek* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

*Див. ще *ВТОРНИКЪ, *ВЪТОРОКЪ.*

***ВТОРНИКЪ** ч. (3) (*цсл. вѣторьникъ*) вѣторок: а пса(и) в олтушкѣ во вторий(к) оу тыи жо дѣи по оуспенъи стѣи бѣи (Олтушків, 1424 *ДГВВ*); а пак еи да оучинаѣтъ за то помѣноу оу монастыр на каждѣи вторийк (Сучава, 1470 *BD* I, 148).

ФОРМИ: *знах. одн. вторни(к), вторник, вторникъ* (1424 *ДГВВ*; 1434 *P* 131; 1470 *BD* I, 148).

*Див. ще *ВТНОРЕК, *ВЪТОРОКЪ.*

ВТОРЫЙ, УТОРЫЙ *числ.* (7) другий (6): оучинили есмо имъ границу повыше монастыра свѣто(г) михаила презъ криичину на второ(м)ъ полку (Галич, 1404 *P* 68); оу сочавъ... м(с)цѣ сѣктѣбра (!) оу двадѣсѣте и вторий днь (Сучава, 1411 *Cost.* I, 95); Писан в Луцьку, мѣсяца декабра двадѣт второго дня (Луцьк, 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17); Дано оу Вторию, в лѣто сем тисѣч семое, м(ѣ)с(ѣ)ца июня кг̄ деи, индикт вторый (Вільна, 1499 *AS* I, 118);

◇ второе пришествіе (1) *див. *ПРИШЕСТВІЕ I*.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вторый* I (1499 *AS* I, 118); *уторыи* I (XV ст. *BC* 13 зв.); *род. одн. ч. второго* (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1499 *АСД* VI, 3); *знах. одн. ч. вторыи* (1411 *Cost.* I, 95); *міщ. одн. ч. на второ(м)ъ* (1404 *P* 68); *знах. одн. с. второе* (1398 *ДГПМ*).

***ВТОРЫНАДЦАТ** *числ.* (1) дваинадцатый: Писанъ в лето семос тисѣча шестсотъ девѣдѣсѣт семого року, мѣсяца сѣнтѣбра четвертогонадѣт дня, индикта второгонадѣт (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18—19).

ФОРМИ: *род. одн. ч. второгонадѣт* (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 19).

ВУ *див. ВЪ.*

***ВОУЗЛЮБЛЕННЫЙ** *див. ВЪЗЛЮБЛЕННЫ.*

***ВОУКРЕПИТИ** *див. *ОУКРѢПИТИ.*

VOLODISLAW *див. ВОЛОДИСЛАВЪ.*

ВОУЛПАШ *див. ВОУЛПАШЪ.*

***ВОУЛПАШЕВЪ** *прикм.* (1) ◇ млинъ Воулпашевъ *див. МЛИНЪ.*

ФОРМИ: *ор. одн. ч. Воулпашевѣмъ* (1468 *BD* I, 130).

Пор. ВОУЛПАШЪ.

ВОУЛПАШЪ, ВОУЛПАШЪ, ВОУЛПАШ ч. (18) (*особова назва, молд. вулпэ «лис»*): пи(с) ву(л)пашъ граматикъ

(Дольний Торг, 1449 *Cost.* II, 380); и на то ли(ст) на(ш) дали есмы... съ оусими нашими паны... а панове наши по имено... кръсть и па(и) воу(л)па(ш) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); Пис(а) Воулпаш оу Соучавъ (Сучава, 1478 *BD* I, 220).

ФОРМИ: наз. одн. воу(л)па(ш), воулпа(ш), ву(л)па(ш), Воулпаш, воу(л)па(ш) I (1452 *Cost.* II, 422; 1453 *Cost.* II, 492, 494; 1455 *Cost.* II, 559; 1456 *Cost.* II, 569; *ЭСФ*; *Mih.* 214; 1458 *DIR«A»* 512; 1459 *BD* II, 32; 1470 *DIR«A»* 522; 1478 *BD* I, 220); Воулпашъ, воу(л)пашъ, ву(л)пашъ 4 (1455 *Cost.* II, 544, 772; 1470 *DIR«A»* 523; 1472 *BD* I, 170); Воулпашъ, ву(л)пашъ 2 (1449 *Cost.* II, 380; 1466 *BD* I, 113); дав. одн. Воулпашоу (1458 *BD* II, 262).

ВОУЛПЕ ч., невідм. (2) (особова назва, молд. вулпэ «лис»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинній наши слуги Тоадер Юкаш и братанич Его Фарко... и тиж племеник их Жоуржа Воулпе... жаловали есми их особною нашею милостію (Васлуй, 1495 *BD* II, 59).

ВОУЛПЕСКОУЛЬ ч. (4) (особова назва, молд. вуплэск «лисячий»): И оуоставше наши слуги Тоадер... и Драготъ Воулпескоуль и заплатили оусе исполна тоты... пиньзи (Сучава, 1495 *BD* II, 82).

ФОРМИ: наз. одн. Воулпескоуль 1 (1495 *BD* II, 82); зам. дав. слугам... Тоадероу... и... Воулпескоуль 2 (1495 *BD* II, 82); род. одн. Воулпескоула (1495 *BD* II, 82).

ВОУЛТОУРЕШІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): И такождере <прїи>де <прад> нами Соръ, дочка Ланка от МойсїА... и продала... едино село на МойсїА, на имъ Воултоурешїи, тиж слоузъ нашему пану Лоупе (Сучава, 1487 *BD* I, 516).

ФОРМИ: наз. Воултоурешїи (1487 *BD* I, 516).

ВОУЛХОВА ж. (1) (назва річки на Буковині): и дали есмы емоу оу нашеи земли едно село на имѧ къл(оу)гъри на воулховъ, где е(ст) домъ его (Сучава, 1428 *Cost.* I, 206).

ФОРМИ: місц. одн. на воулховъ (1428 *Cost.* I, 206).

***ВОУШКОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): продали есмо... часть свою, которою маю половиною от дѧдков моих от Игната, и от Ходора, а от Ничипора Воушковичов (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: род. мн. Воушковичов (1492 *AS* III, 23).

***ВХОВАТИ** див. ОУХОВАТИ.

***ВХОДИТИ** дієсл. недок. (1) (із запереченіям) (чого) підлагати (чому), підпадати (під що): О косторе(х) што(ж) частокро(т) находѧ(т) на пьяны(и) лю(ди) ведоутсѧ к игръ а беруотъ пенѧзи на заклады алюбю иегдѧ на очиноу, а проигравши прїходѧ(т) оу спа(ч) (!) а любю во оубо(ж)ство, а такїи не входѧ(т) наше(г) осоуженїя по(д)лоугъ за-слоугы (XV ст. *BC* 27 зв.).

ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. входѧ(т) (XV ст. *BC* 27 зв.).

***ВХОДЫ** мн. (15) право вільного вступу в господарські ліси і води: мы великий кїзь швитригаилъ... чини(м) знакомито... иже... дали есмо... пану андрью... село михлинь... со всеми оуходы и приходы... и с лесы и з дубровами (Кїїв, 1433 *P* 118); мы великий кїзь швитригаило... чинимъ знаменито... иже... запикуемъ пану чуси имбїя оу луцкомъ повѣте басово... со всеми входы и приходы с нивами сеножатми з дубровами (Луцьк, 1434 *P* 128); И в томъ привилїи стоить ижъ оте(ц) нашъ пану ма(р)тиноу даль тыи люди и(з) ихъ земльями пашьными и(з) боръными и(з) сеножатями и(з) ихъ входы и ловы (Вільна, 1499 *ВФ*); И потвержаемъ тые люди симъ нашимъ листомъ вѣчно и непорушно... и какъ они сами своихъ земля и входы въ держани были (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58—59).

ФОРМИ: род. входовъ (1500 *АЛМ* вип. 2, 58); знах. входы (1478 *AS* III, 17); ор. входы 8 (1434 *P* 128; 1437 *AS* I, 34; *P* 136; 1446 *АкЮЗР* I, 18; *AS* I, 42; *P* 152; 1499 *ВФ*; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58); оуходы, уходы 5 (1433 *P* 118, 127; 1438 *P* 138; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11).

Див. ще *УХОДЪ.

***ВХОТѢТИ** дієсл. док. (2) (що і без додатка) схотїти, захотїти: а естли похочет за моуж пойти, дѣти оставивши, а не вхочет седити на вдовим столцы, тогды дѣти мои маот пенези еи отдати (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); И мы о томъ межи ними досмотрѣвши, и того Мартица есмо оправили и приказали есмо Богдану Остафїевичу, абы ему въ томъ даль впокой; вольно ему, кому вхочеть, тому служитъ (Вільна, 1498 *АЛМ* 159).

ФОРМИ: майб. 3 ос. одн. вхочет, вхочеть (1454 *AS* III, 10; 1498 *АЛМ* 159).

Див. ще *ВСХОТѢТИ Сѧ, *ВЪСХОТѢТИ, *ПОХОТѢТИ, *СХОТѢТИ, *ХОТѢТИ I.

ВЧЕРАШНЕЕ с. (1) (назва села у Київській землі) Вчорайше: Селище вчерашнее а на томъ селищи отамо(и) седить (б. м. и., бл. 1471 *ЛКЗ* 91).

ФОРМИ: наз. одн. вчерашнее (бл. 1471 *ЛКЗ* 91).

ВЧИНИТИ див. ОУЧИНИТИ.

! ВЧИНИТЬ (ВЧИНИЛЪ) див. ОУЧИНИТИ.

***ВЧИНОКЪ** див. *ОУЧИНОКЪ.

ВЧЫНИТИ див. ОУЧИНИТИ.

***ВШЕЛЯКИЙ** займ. (6) (стн. všeljaký, стн. wszelaki)

всїлякий: До того позволяемъ имъ в домихъ своихъ вшелякии пожитки себе привласчати и вшелякие напое, дома робечы и привозные купуючи, въ домахъ своихъ шиноковать, отдаючи до скарбу нашего повинности дорочную (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); А такъ мы хотъчи его въ... панствѧ нашомъ... заховати оногю прїймуемо... которому... надаемо волности в(шеля)коѧ въ здѣшнемъ панствѧ нашомъ... заживати... обшуючи ему... и опатренъе вшелякое... и волно ему... титулу вшелякого... заживати (Луцьк, 1438 *P* 140—141).

ФОРМИ: род. одн. ч. вшелякого (1438 *P* 141); знах. одн. с. вшелякое (1438 *P* 140); род. одн. ж. в(шеля)коѧ (1438 *P* 140); знах. мн. ч. вшелякие I (1389 *PEA* I, 27); вшелякии I (1389 *PEA* I, 27); знах. мн. с. вшелякия (1389 *PEA* I, 27).

***ВШИТОКЪ** див. *ВШИТОКЪ.

***ВШИТОКЪ** займ. (14) (стн. wszytek) весь: тогды они пришедши вшитци и... оуздали пану вѧтславу... того дворица (Львїв, 1370 *P* 18); панъ вольчко... ис пани ходьковою женою... поедилисѧ о села вшитка о дѣлницю (Вишня, 1393 *P* 52); мы ннѧ слюбуемы... ижъ вшитки оурады... прере(ч)нии владиславъ кроль и дѣти его... на вѣки ховати имбють (Ланчиця, 1433 *P* 123); гды(ж) покоа и сладкость, ижъ е(ст) на(д) вшитки смьслы, жадни сѧ не(т)хилоае(т), едно о всѣмъ, члкъ неславныи то по дѣла, ми боа(р)ове... Авно чини(м)... иже хочемъ вшитки... слюбы... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738).

ФОРМИ: знах. одн. ч. вшитокъ (1386—1418 *P* 34); наз. одн. с. вшитко (1370 *P* 18); знах. одн. с. вшитко (1386—1418 *P* 34); наз. мн. ч. вшитци 3 (1370 *P* 18; 1433 *P* 123); вшитци I (XV ст. *BC* 10); дав. мн. вшиткымъ (1434 *Cost.* II, 666); знах. мн. вшитки, вшитки (1388 *P* 39; 1433 *P* 123; 1448 *Cost.* II, 734, 737, 738); знах. мн. с. вшитка (1393 *P* 52).

ВЩОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): А при томъ былъ... пай Вщовский (Ровно, 1483 *AS* I, 82).

ФОРМИ: наз. одн. Вщовский (1483 *AS* I, 82).

Див. ще ОЩОВСКИЙ.

ВЪ, ВЬ, В, ВО, ВЕ, ВУ, ВЫ прийм. (1951) I. (із знах.) (1068) I. (виражае часові відношення) в, у (що) (729 а) (вказує на обмежений відрізок часу, в якому відбувалася дія) (59): Nadto, choczem, iżby żadnyj... k zapłate zastawy jeho w deñ swiętyj nie przipużał (Луцьк, 1388 *ZPL* 107); тогды на роцъ напре(д) реченемъ сторонамъ в медыцъ в недѣлю... осудили есмы... аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши естъ к тому мѣсту... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣга (Медика, 1404 *P* 70); Яко да творѧт ми памѧть, на вѣкы вѣчныѧ, единъ день в годъ в че(тврѣ)то(к) прѣд свѧтымъ великомъ Яченикомъ Димитрїемъ,

в срьд(ѣ) вечерь парастась, а в че(тврѣто)к свѣтаа литоур-
гѣа, за доуша нашѣа и за подроужіе кнѣгыиъ Настѣ (Мол-
довица, 1462 *BD I*, 70); Я князь Константыиъ Иваиовичъ
Острозкій будучи въ тотъ часъ гетмаиномъ у господара моего
великого князя Александра... чиню знакомито... штожъ
придалъ есми и записаль... имѣиѣ Здетелу... на соборную
Церковь... у Вилии (Вільна, 1499 *АСД VI*, 2);

б) (*вживається при датуванні із словами «лѣт о», «д е н ъ тощо»*) (649): въ лѣ(т) 6849 сольянь бы(с) колокъ(л) сиі стму юрюю (б. м. н., 1341 *ОБРН 75*); а писанъ у Печерскомъ монастырѣ мѣсяца июемврія 21 на Воведеніе Богородица, въ лѣто 6906; индикта 5 въ втокъ (!) (Київ, 1398 *ДГПМ*); писано въ ливовѣ, оу срьд(д) по въз(д)виженіе ч(с)тнѣго кр(с)та, в лѣ(т) *СЦМД* се(п) ѳі (Львів, 1436 *Cost. II*, 698); Въ суботоу, въ день свѣтаго Францишка, въ лѣто *џСЮЕ*, сиємъ посполиты земль маиастагоу господарѣ кроль его милость роускихъ и подолскихъ и молдавскихъ на полиоумъ мѣстыци под Хотинемъ был и сталь и чиненъ (під Хотиниом, 1467 *BD II*, 297); П(и)саи оу Луцку въ лѣт(о) *СЦЧД* (Луцьк, 1490 *AS I*, 92); Писанъ у Краковѣ, въ лѣто 7009, мѣсяца Сентября 22 день. Индиктъ 5 (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 59);

в) (*вказує на тривалість дії*) (18): вѣрни хочемъ быти а николи(ж) не хочемъ о(т)става(т) и на вѣки и во вшитки часы ннколи ихъ не о(т)статі (Лучня, 1388 *P 39*); и дали есми се(с) ли(ст) нашъ пріѣтелемъ нашимъ, оусимъ брашовномъ, на то абы имали, оу нашей земли, тотъ законъ, що имали въ дни родителъ нашего, але(к)сандра воево(д) (Сучава, 1448 *Cost. II*, 741); А кто имъ пороушит и разорит, того да побиетъ богъ zde телом... и да ест подобенъ Иудѣ предателю и прокльтому Арию... кровь его на них... иже ест и бѣдетъ въ безконечныя вѣки, амии (Сучава, 1466 *BD I*, 106); а хто учне(т) устоупатися и пакостити митрополитъ алибо хто иныи да боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва в се(и) вѣ(к) и в боудоушен ана(ѳ)тема и маранѣта сѣты(х) апосто(л) (б. м. н., 1481 *ГПМ*);

г) (*вказує на явище, яке співпадає щодо часу з дією*) (3): А хто сію грамоту мою порушить родителей моихъ кто или пакъ иншій хто, тому судитъ Богъ и Святая Богородица во второе и страшное Христово пришествіе (Київ, 1398 *ДГПМ*); Про тожъ напомнимаемъ твою милость твоему съ нами запису и подьлугъ присяги нашею, ажъ бы еси иамъ рачылъ быти раденъ и помощонъ напругивъ того иерятеля нашего, въ нашу прыгодоу и потребу (б. м. н., 1498 *BD II*, 414).

2. (*виражає об'єктні відношення*) в, у (що) (128): А по семь ненадобе вступоватися ни дегемъ монмъ... ни въ люди церковныи, ни во вся суды ихъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР I/VI*, 3); а в то не надобъ оуступатисѣ... еѣ (Перемишль, 1359 *P 10*); а кто се слово наше пороуши(т) а имѣ(т) въ тѣе имѣниѣ вѣстоупати сѣа разоудит сѣа съ мноу прѣ(д) бгомъ (Київ, 1446 *P 154*); А мають в тое мыго оувезатисѣ за неделю пере(д) свѣтѣки (Петрків, 1489 *АМВ*); и што былъ Гльбъ Борисовой жонѣ за вѣно далъ дворець свой, на имя Старинки, а двой данники... и мы въ тотъ дворець и въ даиники Гльбу дали увязанье по близкости жоны его (Вільна, 1495 *РИБ 620—621*); Тежъ паноумъ владычнымъ десятиномъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастырскіе, а владычъ Полоцкому того игумена у Пречистой Пустынской ие судити (Мстиславль, 1500 *АСД II*, № 3).

3. (*виражає модальні відношення*) в, у (що) (89): Во имя отца и сына и свѣтаго духа амин (Судомир, 1361 *AGZ 6*); то ему оурнк(ъ) съ оу(с)мъ доходомъ... николи не въ пороушан(іе) (Сучава, 1407 *Cost. I*, 56); Я пай Дробышъ Мжюровичъ мѣстичъ острозкій коупил есми оу пана Олехна Чоускы имѣиѣ его... оу вотчиноу и в дѣдиноу (Острог, 1463 *AS I*, 56); одно ж позволяю зятю моему и дочце моей на потребу нмъ самим на селидбу з ведомомъ моим у дуброве

моей Хреницкой дерева утяті... а дубровы мсей Хреницкой ие копати и сѣна въ стоги ие кидати (Хренички, 1472 *АрхЮЗР 8/III*, 3); Во имя Светое и иераздыльное Троицы Аминь (Мстиславль, 1500 *АСД II*, № 3).

4. (*виражає відношення мети*) на (що) (70): Іо Стефа(и) воевода... оукраси гро(б) съ дѣдоу своему... въ вѣчнаа емоу п(а)м(ѣ)т) (б. м. н., 1480 *DC 11*); Коли хто оучинитсѣ опькалийко(м) о неко(т)рой дѣвце а возметъ еѣ собѣ во опьканіе ись еѣ очию... а она боудѣтъ го(д) замоужъ а о(н) еѣ не хочетъ выдать дѣла того штобы еѣ имейѣ поживать мы сказоуемъ и(ж) такая дѣвка бѣзъ волі обпькальниѣ (!) своего имеетъ собѣ моужа оуза(т) (XV ст. *СЯ 41* зв.); и мы были тое именѣе ему дали во опекаиѣ до нашего, ажъ дастъ Богъ часного, прѣеханья (Краків, 1489 *РИБ 437*).

5. (*виражає просторові відношення, вказує на місце, куди спрямована дія*) в, у (що) (66): по половине зъ Любчемъ грань, куды речка идетъ... болоты голыми до Каменя леса, зъ леса Лютыцею подъ задній островъ нашъ Росохи въ стависче бобровое (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР I/VI*, 2); Се азъ рабъ бжїи кызъ ан(д)ре(и) владимирови(ч) приѣз(д)иль есмь въ кїевъ съ своею женоу (Київ, 1446 *P 154*); Надаю... Городище И з лесами Драгоушо(в)скими... И ре(ч)ками Малими В роусаову Впадаючими — И какъ Таа роусава... в днѣстръ оупадаетъ (Прилуки, 1459 *P 171*); и курило послалъ сѣа о то(м) до книгъ зе(м)ски(х), што(ж) в книги таАре(ч) выше(и) писанаа неоуведена (Вільна, 1495 *БСКИ*); у оуу тују hranyciu mni zawodytu у tyi moji lude datey hranyciu zawety... w rapa markowa zemlu (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

6. (*виражає кількісні відношення*) за, на (що) (*або відповідає сучасній безприйменниковій конструкції*) (6): а се я панъ михайло иваиовичъ заставилъ свое село черепице... во к гривенъ без одиовъ гривны (Львів, 1386 *P 31*); А на третій годъ такожъ (*в ориг.* двічі. — *Прим. вид.*) мають намъ дати тысячу золотыхъ въ тыи жъ роки, по пятисотъ золотыхъ, вѣ тую жъ личьбу тры тысячы копъ грошей и вѣ трыста копъ грошей (Краків, 1487 *РИБ 226*); А кому коли отпустили мыта луцкого з ласки нашею в тых его трех годех, мает он то записати, штобы мало того мыта прйти: то маем ему оттрити в наши пенезн в тую ж суму (Вільна, 1498 *АЛРГ 82*).

Див. ще У II.

II. (*з місц.*) (774) 1. (*виражає просторові відношення*) в, у (чїм) (538) а) (*вказує на місце, де відбувається дія*) (333): Тыѣ вси села... маеъ держати господинъ богомолецъ нашъ Климента... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... архимандриты благословити... какъ въ нашей области, въ богоспасаемыхъ городахъ въ Луцку и въ Острозе, и въ селахъ до нихъ прислухаючихъ (Луцьк, 1322

АрхЮЗР I/VI, 3); во Лвовѣ в днѣ покровѣ бци под лѣты розтѣва хѣа тисѣчѣа лѣтъ девѣаисого девѣато(г) лѣ(т) (Львів, 1399 *P 59*); А пса(и) в граде житомири (Житомир, 1433 *P 127*); А писанъ листъ въ Хольмѣ (Холм, 1440 *АрхЮЗР I/VI*, 5); землю Деръжати Маеъ по самоую Соухоу каменицю... И изъ стѣнъками И ярами Долинами По на днѣстромъ и въ полѣхъ боудоучими зо всѣмъ тымъ Какъ Пр(д)кове Его Дрѣжайѣа И оуживанѣа свои мѣли (Прилуки, 1459 *P 171—172*); дроугое село Тетеро(в)ка а в томъ селе десѣтъ члѣвковъ подымщиноу дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ 91* зв.); Писалъ Косте вѣ Сучавѣ, въ свѣтїи великій день Пасхи (Сучава, 1488 *BD I*, 349); отецъ дей мой Рабей сховаль былъ тысячу золотыхъ Вгорскихъ въ пивницы (Краків, 1489 *РИБ 431*); Писанъ въ Каменци (Кам'янець, 1494 *АЛМ 54*); И тыми разы они засе к на(м) прие(ж)джали и жалова(л) на(м) тотъ Степа(и) е(р)моличъ збра(т)ею своею на курила и поведили на(м), што(ж) де(и) пе(р)во сего о(т)цы и(х) право мѣли пере(д) королемъ его мл(ст)ю

оу ласе(х) в радомли (Вільна, 1495 БСКИ); а онъ такжежъ хочеть прыказати въ своей земли своимъ бурькулабомъ, ажъ бы нашимъ людемъ справедливость по томужъ делали (б. м. н., 1496 ВД II, 405); О ты(х) который(ж) делаю(т) дерево в лесе (XV ст. СЯ 9 зв.); Ot neho w tych folwarkach hrupacią tym zemiąm stuham moym zawodył (Тришин, 1500 ДПЖН);

б) (вказує на місце, в якому хтось або щось знаходиться) (205): а тая села лежат в Галицкой волости, на Малой Быстрици (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); а записала есми... къ манастыру Светого Спаса въ Кобриню село Корчичи, и зє всеми доходы (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); Мы бискупи мацѣи премыски и сфаясаѣи владыка премыски па(н) Анъ дѣди(ч) тарнов(с)ки староста ру(с)ки... чиними знаемо... како ко(л) та рѣчь межѣ наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одиои стороны межѣ панею Адвигую... с другоѣ стороны о волость о зальсие и о тычи(н) мѣсто и о ты села што к тому мѣсту прислушае(т) в земли санюккои на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 Р 69—70); Се азъ... ан(д)ре(н) владимирови(ч)... сь своею жєною... поклонихом сА... всѣхъ стѣхъ старцевъ гробо(м) въ печерь (Київ, 1446 Р 154); оузрѣвши есмо знаменитою намъ слоужбоу... Слоуги нашего євроно пана Єрша терешковича... дали есмо емоу село долъгие шиѣи в луцкомъ повѣте (Луцьк, 1452 Р 160—161); в томъ же приселькоу земля поуостаА Михсио(в)шина (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); Што първо сего жаловаль намъ... паиъ Литаворъ Хребътовичъ на землянъ Дорогицкихъ... аби они земли его забралн въ томъ его имении, которое мы ему дали въ Дорогицкомъ повете (Краків, 1489 РИБ 432—433); а Бори(с) в то(т) ча(с) на мо(с)кве бы(л) в по(и)маньи (Вільна, 1495 ВМБС); а в городе поушечного пороху польбочки (б. м. н., XV ст. ИК); таковіи да есть прокла(т)... о(т)... прочіи(х) и о(т) стѣ(х) тѣи о(т)щъ, иже въ никеи (Яссн, 1500 Cost. S. 231).

2. (виражає об'єктні відношення) (149): Тыє вси села отъ насъ ку церкви Божой прыданыє, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климєнтыи, владыка Луцкии и Острозский... никакоже паче благословєня его церкви созиждати... или свєщенъниковъ отъ него благословєнныхъ отъ церкви отганяти, или дидаскалюю основати... но ео есемъ емоу, яко настоятелю, повиноватись (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); пан юрьи пра(в) въ свои(х) граница(х) и помочное да(л) (Зудєчів, 1421 Р 96); волни во вснхъ тыхъ имѣньяхъ кому о(т)дати и продати и променити панъ андрѣи волотовичъ (Київ, 1433 Р 119); А можеть себе в томъ имено полєшати и ширити и на новомъ корени садити (Луцьк, 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61); а такожь штобы еси ихъ кривдъ боронилъ, и мытоу бы еси нашомоу во всемъ бы(л) помочень (Краків, 1487 АМЛ); И мы князя Костєнтии въ томъ оправили (Вільна, 1495 АЛМ 83); А тымъ Пужичаномъ не казали есмо въ тыє земли вступать ся, нижли только стадо мають паствити, а шкоды ни въ чомъ не вѣлѣли есмо чинити (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); а в томъ делу закладъ межѣ собою заложили (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); у mni sia w tom kryuda wydeła (Тришин, 1500 ДПЖН).

3. (виражає модальні відношення) (67): тогда они пришедши вшитци и своимъ племенемъ оуздали пану вѣтславу со всеми объѣзды того дворища по своей доброй воли и за инъ молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжковъ пану вѣтславу (Львів, 1370 Р 18); а тыхъ всѣхъ записовъ потвержаемъ симъ нашимъ листомъ и жь имѣть нашъ милыи приятель стѣфанъ всевода... свою землю волоскою всю держати во всѣхъ своихъ границахъ (Ланцица, 1433 Р 124); а которыйжъ то листы и записы хочемъ имѣти въ оусѣхъ рѣче(х) и члонкохъ (Сучава, 1439 Cost. II, 712—713); Я ки(А)зъ Юри Василєвичъ Жаславский вызиваю

симъ моимъ листомъ... и жет продал есми пану Семеноу Олизаровичоу имене на Волыни... такъ долго и такъ широко какже есми самъ держал во есихъ границахъ и во всихъ околицахъ (Бєрєстя 1466 AS I, 62); Которыи сь соуда избєгають во гибвь (XV ст. ВС 5 зв.); а кому будеть от(є)ць н(а)шъ або мы того именаА земли або люди дали до н(а)шей воли, то и теперь в нашей воли (Вільна, 1499 AS I, 118).

4. (виражає часові відношення) (12): И иные права и волности, в привиліяхъ отъ Насъ ... въ року тисєча трыста осмдєсѣть осмомъ наданыхъ (Луцьк, 1389 РЕА I, 27); рѣчи которыи жь в часу бывають ажъ бы не проминулы сь проминучими часы подобно есть имѣлы ли бы приити къ будущей знаемости (б. м. н., 1424 Р 99); и корѣчы бы еси своей иє держаль въ месте... иижъли бы нехай только мєли два разы, або три въ году склады (Судомир, 1488 РИБ 222); А кому коли отпустили мыта луцкого з ласки нашео в тыхъ его трєхъ годєхъ, маєт онъ то записати, што бы мАло того мыта прийти (Вільна, 1498 АЛРГ 82).

5. (виражає кількісні відношення) (8): Я, Степанъ Кунацковичъ, визнаю самъ на себе симъ моимъ листомъ... которое имене отчина и дєдина моя, на имя Кольяничѣ, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича въ чотырнадцѣти копахъ грошей (Луцьк, 1449 АЛМ 8); и билъ намъ чоломъ Федко Гавриловичъ, абыхмо емоу тсе имѣніє дали вѣчно въ тыхъ пенязєхъ его (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); и Богда(н) пере(д) нами рекъ што(ж) теща его кѣгни ма(р)я ись сыномъ свои(м) кѣзе(м) фєдоромъ подавали и записали емоу тыє двє имє(н)и свои вечно в чотырс(х) сотъ копахъ(х) гроше(и) (Бєрєстя, 1496 ВМКФС).

Див. ще У III.

III. (з род.) (109) 1. (виражає об'єктні відношення) в, у (кого, чо(г)) (107) а) (вказує на особу, якої стосується дія або в якої щось знаходиться) (97): Ф корната князя новогоро(д)ского (б. м. н., бл. 1350 Р 9); купилъ панъ вѣтславъ оу вѣки оу васила емоу жь рѣчьотъ скибичъ и въ его брата на има оу гѣнка и въ ехъ сновца оу оленка (Львів, 1370 Р 18); А пить моричъ (!) в олєша, оу дому за поль гривны грошовъ (Перемишль, 1378 Р 26); Ино князь Федоръ его милость Михайловичъ Чорторыскій, староста луцкій тоє мое имѣніє въ пана Василя выкупилъ жь мсєе воли (Луцьк, 1449 АЛМ 8); а по его животъ въ жоны его и въ дѣтей ниhto не мѣль того имѣнїя выкупати, нижли отецъ нашъ е. м., коли бы его емоу потребъ (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); нишло што се тычєтъ Морєвича, въ того есмы купилъ землю (Вільна, 1495 АЛМ 83); Билъ намъ чоломъ панъ Виленскій, староста Городєнскій, князь Александро Юрєвичъ и просилъ въ насъ людей въ Городєнскомъ повѣтѣ (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

б) (вказує на предмет, в якому щось знаходиться або якому щось властиве) (10): тогда мы, ись нашею євроною радою дали есмо и потвердили есмо, его правого есєго имѣнїа... што (!) в тыхъ дѣдин, оу границахъ (Судомир, 1361 АГЗ 6); а в того привилія тыхъ панов Цєєнєвскихъ и печатъ есть и тыхъ свѣтковъ печати есть (Луцьк, 1491 AS I, 94); И за тымъ дєй отецъ того Яцка Вѣштортъ тыи ихъ земли выпросилъ за пусто у отца нашего, короля его милости, а въ тыхъ земль наслѣдковъ не поведаячы (Вільна, 1495 РИБ 602).

2. (виражає часові відношення) в, у (чому) (2): а заплативши заруки, предся сєс лист мой пры моцѣ захованъ быти маєт в каждого права (Володимир, 1475 AS I, 72); Во давыи(х) часо(в) обычаи бы(л) коли кмє(т) кмѣтА забилъ тогда давші три гривны гро(ш)и бы(л) пороженъ моужабойства (XV ст. ВС 24).

Див. ще У I.

ВЪ ВЕРХОУ, ОУ ВЕРХУ присл. (7) вице: Тыє имѣ(н)А достали сА брату моему мѣншому князю Семѣну... со всеми доходы якъ вверху писано (Вишнїєвєць, 1482 AS I, 80); а тогда маю(т) мнѣ тоє имє(н)є дА(л)ювское подати та(к) доброе и нарАжное и сто(л)кими(ж) лю(д)ми моимн о(т)-

чизними... ка(к) я и(м) да(л) и въ верхоу выписано стои(т) (Луцьк, 1490 Пам.).

Пор. В ВЕРХ.

ВЪ ВЕРХЪ, УВЕРХЪ *прийм.* (4) (з род.) (выражае просторові відношення, вказує на напрям межової лінії) вверх (чого); тамъ же есмо копечь усыпалы, грани на лыпы вытесаты велилы; отътоль уверхъ рички Дидовки до гостыня Винницкаго (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); а обрубъ земельный... именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хрениикъ... краем нив церковных Хреницких у Смыжаль... у верхъ... Смыжали посеред речки аж до Веръхов тое Смыжали (Хрѣнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

*ВЪВЪДАТИ СА *див.* *ОУВЪДАТИ СА.

ВЪ ВЪКЫ *див.* В ВЪКЫ.

ВЪГНАТИ *див.* ВЪГНАТИ.

*ВЪГОРЬСКИЙ *див.* ОУГОРЬСКИЙ.

ВЪ ГОТОВЕ *присл.* (1) напоготові: И слухи насъ еще тыи доходятъ отъ туль зъ его земли, иже весь вжо въ готове, и людемъ своимъ всимъ казалъ готовымъ быти (б. м. н., 1498 ВД II, 414).

ВЪ ДЕНЬ, WDEŃ, У ДЕНЬ *присл.* (4) удень: żem toho kopia w deń wziął, kotoryjże za peniazi moi jest zastawep (Луцьк, 1388 ZPL 108); иди о(т)поведа(л) же то(т) фра(н)ци(к) бы(л) с нимъ во одно(м) селе вночи и въ днь (XV ст. ВС 21).

ВЪДРУГОЕ, ОУ ДРУГОЕ *присл.* (5) вдруге, у другий раз: И тые Токаревскіе рекли... а то земли наши и васъ дей о томъ смотрѣли межѣ насъ намѣстникъ Берестейскій панъ Янь Пасутичъ... а потомъ у другое смотрѣль того панъ Якубъ Немеровичъ (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); естли пакъ видить сА тяжко твоей милости оу другое намъ листу дати... и оу другое прысгати, а твоя милость намъ дай опать листъ... што естъ подъ прысгаю твоей милости (б. м. н., 1496 ВД II, 402).

Див. ще ДРУГОЕ.

ВЪ ЕДНО *присл.* (1) одностайно: мы Іоан Стефан воевода... знаменито чиним... силowali съ есми аж бихмо пришли на обичай предков наших, яко били и предкове наши оуею вироу и слоужбою... Короуни королевства полского; оудіаччи били сами и земля молдавская и тоты оуси подланиі оуею подланиости записовали и въ едио оучинили (Коломия, 1485 ВД II, 371).

*ВЪЕХАТИ *дієсл. док.* (1) (у що) в'їхати: какъ бы были мистровы послове оу кїзьство великое въехали ижбы есте з ни(х) порозумѣли были которыми дорогами аллюбо посредки оу такин тадынк с нами хотѣли бы были оустоупити (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *майб.-ум. сп. 3 ос. мн. какъ бы были... въехали* (1447—1492 ЛКБВ).

*ВЪЗВАТИ *дієсл. док.* (1) (цсл. възввати) (зробити що) покликати, призвати: а далби слюбоуемъ... иже... котрыже то сне(м) нашъ г(с)п(д)рь, петръ воевода, възове(т) оучинити, иже тоты всѣхъ рѣчен на вер(х)писанны(х) тако(ж) якъ и мы по(д) присагою на сѣы хр(с)тъ оучиноною обвоажутса (Хотин, 1448 Cost. II, 738).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. възове(т)* (1448 Cost. II, 738).

! ВЪЗВИДЖЕНІЕ *див.* *ВЪЗДВИЖЕНІЕ.

*ВЪЗВЪДАТИ *дієсл. док.* (1) (що) розвѣдати, вивѣдати: мѣли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницко... гдѣ жо толко проси(л) обысте възвѣдавши радами и помощами вашими оу на(с) нашу волю естли быхо(м) коу еднанью покоя сты(м) то мистро(м) которы хотѣли держати тадынк (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. възвѣдавши* (1447—1492 ЛКБВ).

*Див. ще ВЪДАТИ¹ 2, *ОУЗВЪДАТИ.*

*ВЪЗДАТИ *див.* ОУЗДАТИ.

*ВЪЗДВИЖЕНІЕ *с.* (6) (цсл. въздвижение) ◊ въ здвиженіе честнаго креста (5), чеснаго въздвиженіе креста (1) (*назва церковного*

свята, також календарна дата) здвиженія чеснаго креста: Писан листъ оу нашем городе оу Чжурзеве оу иедел по святом Маѣби, а по руску по оузвежени чеснаго Хреста (Чжурзев, 1403 ДГМ); писано въ ливовъ, оу срѣ(д), по въз(д)виженіе ч(с)тнаго кр(с)та (Львів, 1436 Cost. II, 698); Писан оу Сочавѣ, в лѣто 733, мѣсАца септеврїа ді день, на день въздвиженїа честнаго креста (Сучава, 1499 ВД II, 444);

(*назва храму, монастиря на честь свята*) (2): мы илїа воевода... знаменито чинимъ... оже даль свѣтопочившын родитель нашъ ... монастирю свѣтому въздвиженїю чстинаго (!) крста... едно село... на имѣ баласниовци (Сучава, 1439 Cost. II, 46); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ мои(м) люде(м), монастирю о(т) горо(д)ника, иде(ж) е(ст) хра(м) чеснаго и животвор(и)шаго възви(д)жение кр(с)та (Сучава, 1453 Cost. II, 491—492).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. хра(м) чеснаго... ! възви(д)жение кр(с)та 1* (1453 Cost. II, 492); *зам. місц. по въз(д)виженїе ч(с)тнаго кр(с)та 2* (1436 Cost. II, 698, 702); *род. одн. въздвиженїа* (1499 ВД II, 444); *дав. одн. въздвиженїю* (1439 Cost. II, 46); *місц. одн. по оузвежени* (1403 ДГМ).

*ВЪЗЛЮБЛЕННЪШИИ *прикм. найв. ст.* (1) найулюбленіший: а на то е(ст) вѣра г(с)ва ми вышеписаннаго александра воеводы и вѣра възлюбленнїшаго сїа г(с)ва ми илїаша воеводы (б. м. и., 1425 Cost. I, 169).

ФОРМИ: *род. одн. ч. възлюбленнїшаго* (1425 Cost. I, 169).

Див. ще ПРѢВЪЗЛЮБЛЕНИ.

Пор. ВЪЗЛЮБЛЕННЫ.

ВЪЗЛЮБЛЕННЫ *прикм.* (101) (цсл. възлюбленны) улюблений: а на то вѣра нашего... александра воеводы и вѣра възлюбленнаго ми сїа илїаша воеводы (Сучава, 1414 DIR«А» 441); А на то ест вѣра... (Стефана) воеводы, и вѣра възлюбленним сыном господства ми Александра (и Пेत्रа и Богдана (Сучава, 1478 ВД I, 219).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. възлюблены* (1469 ВД I, 138); *род. одн. ч. възлюбленнаго, възлюбленнаго* 69 (1415 Cost. I, 116; 1427 DIR«А» 450; 1429 Cost. I, 242; 1435 DIR«А» 465; 1438 DIR«А» 472; 1440 Cost. II, 65; 1445 Cost. II, 212; 1451 Cost. II, 400; 1467 ВД I, 117; 1470 ВД I, 148 і т. ін.); *возлюбленнаго* 13 (1429 Cost. I, 249; 1436 Cost. I, 481; 1439 Cost. II, 60; 1441 DIR«А» 477; 1443 ВМ 41; 1451 Cost. II, 403; 1466 ВД I, 110; 1468 ВД I, 126; 1471 ВД I, 164; DIR«А» 525 і т. ін.); *возлюбленнаго 1* (1414 DIR«А» 441); *возлюбленнаго 1* (1435 Cost. I, 424); *воузлюбленнаго 1* (1436 Cost. I, 455); *возлюблена 1* (1420 Cost. I, 136); *дав. одн. ч. възлюблїюмоу* (1429 Cost. I, 248); *род. мн. възлюбленных, възлюбленны(х) възлюбленныхъ 11* (1429 ДГОБК; Cost. I, 291; 1429—1430 ВМ 25; 1431 Cost. I, 318, 325; 1438 DBAc 27; DIR«А» 472; 1466 ВД I, 105; 1472 ВД I, 170; 1473 ВД I, 182; 1475 ВД I, 206); *возлюбленныхъ 1* (1429 Cost. I, 270); *дав. мн. зам. род. вѣра възлюбленним* (1478 ВД I, 219).

Пор. *ВЪЗЛЮБЛЕННЪШИИ, ПРѢВЪЗЛЮБЛЕНИ.

*ВЪЗМОЧИ *дієсл. док.* (8) (цсл. възмощи) змогти: а хотаръ селищи, и поустыни колко възмогуотъ оживати два села досыт (Сучава, 1434 DIR«А» 463); тѣмъ мы... далиже и потвердили есми правовѣрное его выслуженїе... села... колко възможесть собѣ села и прикоуткы осадити (Васлуй, 1436 DIR«А» 469); а хо(таръ) пустинѣмъ колко възмогу(т) оживати досыт (Васлуй, 1439 Cost. II, 52).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. възможесть 1* (1436 DIR«А» 469); *възможег 1* (1436 ВМ 33); *3 ос. мн. възмогуотъ, възмогуотъ 3* (1434 DIR«А» 463; 1436 Cost. I, 450; 1438 Cost. II, 15); *възмогу(т), възмогу(т) 2* (1436 Cost. I, 444; 1439 Cost. II, 52); *! възмогутъ 1* (1435 Cost. I, 403).

*Див. ще *МОЧИ 1, *ОУЗМОЧИ.*

! ВЪЗМУГУТЬ *див.* *ВЪЗМОЧИ.

ВЪЗНАВАТИ *дієсл. недок.* (1) (кого) визнавати, признавати: Сим листом слубоуем, мы и наши сынове... кролю его милости... жадного иного пана не искати, ани имати ани визнавати (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

ФОРМИ: *інф.* визнавати (1485 *BD* II, 371).

ВЪЗНЕСЕНІЄ *с.* (36) (*цсл.* възнесеніє) (*назва церковного свята, також календарна дата*) възнесенія, вшестя (4): писано... оу пне(д)лн(к) по оузіе(с)ни гйи (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 638); а то са дѣАло оу нашемъ дворѣ оу зоудечевѣ по оузіесеніи первын пне(д) (Зудечів, 1430 *P* 116); и не мель вашей милости посоль чымъ заплатити... але поручылъ за себе нашего боярына Федора... сто и двадцать золотыхъ оугорьскихъ черленыхъ, и имелъ ихъ послати къ нему до Хотеня на день възнесенья христова (б. м. н., 1499 *BD* II, 450);

(*назва храму, монастиря на честь свята*) (31): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастыреви стго оузіесенія христова... одно озеро на пруть (Сучава, 1409 *Cost.* I, 71); мы стефа(и) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали... есмы нашему стмоу монастироу о(т) иѣмца, идеже естъ хра(м) възне(с)ніА га ба и спса нашего, їу ха... дааніе и потвѣрж(д)еніА дѣда нашего алекса(нд)ра воеводы (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230);

свѣтое възнесеніє (1) *див.* СВАТЫИ I.

ФОРМИ: *наз. одн.* възнесіє 10 (1446 *Cost.* II, 270; 1447 *Cost.* II, 288; 1448 *Cost.* II, 352; 1451 *Cost.* II, 400; 1453 *DIR* «А» 503; *Cost.* II, 494; 1470 *BD* I, 147, 155; *DIR* «А» 522, 523); *зам. род.* хра(м) стого възнесеніє 3 (1446 *Cost.* II, 251, 263; 1454 *Cost.* II, 516); *род. одн.* възнесеніА, възне(с)ніА, възнесеня, оузіесеніА (1409 *Cost.* I, 71; 1446 *DIR* «А» 485; 1463 *Cost.* S. 45; 1487 *BD* I, 312; 1499 *BD* II, 450; 1500 *Cost.* S. 230); *дав. одн.* възне(с)нію, възнесію (1428 *Cost.* I, 228; 1429 *DIR* «А» 455; 1438 *DIR* «А» 472; 1448 *DIR* № 10а; 1452 *Cost.* II, 410; 1454 *Cost.* II, 501; 1455 *Cost.* II, 525, 564; 1458 *BD* I, 6; 1482 *BD* I, 263); *місц. одн.* по оузіе(с)ни, оузіесеніи, оузіесеніи (1411 *Cost.* II, 638; 1412 *P* 81; 1430 *P* 116).

***ВЪЗОПИТИ** *див.* *ВЪЗЪПИТИ.

***ВЪЗРЪ҃ТИ** *див.* *ОУЗРЪ҃ТИ.

***ВЪЗЪПИТИ** *дієсл. док.* (31) (*цсл.* възъпити) (на кого) закрячати: или бы радиль на пороу(шеніє) таковы... оучастіє да има(т) съ онѣми иже възъпиша на (исоуса) христа кровь его на ны(х) и на чАдо(х) и(х) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 249); а кто име(т) порушити сіє нше (!) даніє, то(т) да е(ст) прокль(т)...о(т) вѣсА(х) сты(х) и(ж) възъпиша кро(в) его на ни(х) и на чадА(х) и(х) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 462); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... нашего дааніА... да имат оучастіє и съ онѣми іоудеие, ежъ възъпиша на га ха, кръ(в) его на ни(х) и на чедА(х) и(х) (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: *аор. 3 ос. мн.* възпиша, възъпиша, възъпиша, възпиша, възъпишА 27 (1429 *Cost.* I, 249; 1435 *Cost.* II, 689; 1448 *Cost.* II, 366; 1457 *BD* I, 5; 1479 *BD* I, 222; 1489 *BD* I, 378; 1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 149; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); възпишѣ 2 (1435 *Cost.* II, 682; 1443 *ДГСПМН*); възпише 1 (1435 *Cost.* II, 680); възАпиша 1 (1458 *BD* I, 9).

ВЪЗЪ҃ТИ *див.* ОУЗАТИ.

***ВЪЗАПИТИ** *див.* *ВЪЗЪПИТИ.

ВЪЗАТИ *див.* ОУЗАТИ.

ВЪИТИ *див.* ВЫИТИ.

! ВЪКЕ (ВЪСЄ) *див.* ВЕСЬ I.

***ВЪКОУПЛЕННЫЙ** *дієтрикм.* (1) куплений: тѣ(м) мы видѣвше его правою и верною службою до нас дали и потвѣрдили есми емоу его правою отгинною и въкоупленною, село на имѣ Пышканіи на Бистрице (Сучава, 1480 *BD* I, 237).

ФОРМИ: *пас. мин. знах. одн. ж.* въкоупленію (1480 *BD* I, 237).

ВЪЛЕВО *див.* ВЛЕВО.

***ВЪЛЕНІИ** *див.* ВЪЛЪНІИ.

***ВЪЛЕНЪ** *див.* ВОЛНЫИ.

ВЪЛЕШОАЄ *ж.* (2) (*особова назва*): А такожде прінде прад нами... слоуга наш Бълко Бръльдескоул... и продал одному паскоу... оу лас, где била Вълешоае, тиж слоугам нашим Игнатоу и братоу его Іоноу Тинтюлоу (Сучава, 1483 *BD* I, 274—275).

ФОРМИ: *наз. одн.* Вълешоае (1483 *BD* I, 275).

! ВЪЛОША *див.* БЪЛОШ.

ВЪЛЪНІИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевод(а)... знаменито чинимъ... оже пріидшоа перед нами... Анна ... и съ с(во)имъ непотомъ... и продали... село на имѣ Вълъніи (Сучава, 1482 *BD* I, 260).

ФОРМИ: *наз.* Вълъніи (1482 *BD* I, 260); *дав.* Вълъном (1482 *BD* I, 260); *знах.* Вълєніи (1482 *BD* I, 260).

ВЪМЪ҃СТО, ВЪМАСТО, ОУМЪ҃СТО, ОУМЕСТО *прійм.* (5) (*з род.*) (*виражає об'єктні відношення, вказує на замину одного предмета іншим*) замість: мы романъ воевода... чинимъ знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаскын, старостъ (!) подолскою (!) земли... пріАль ма къ его велебности въ масто сына, а его милости да ми будетъ въ масто отца (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305); а колі оу немецкомъ правъ кметъ осАдѣ(т) тогда неможеть о(т)ити о(т) пана одно дѣди(ч)ство прода(в)ши а оумѣсто себѣ кмета такъ богато(г) ка(х) себѣ о(т)са(ди)ть (XV ст. *BC* 39); А пак епискоупіи свѣтой нашей от Радовцех мы есмо еи дали и потвѣрдили, въ мѣсто тихъ вышеписанныхъ ѣ црѣковъ н с попми, друогіи ѣ црѣковъ иѣ ѣ попи оу черновской волости (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

Див. ще МЪ҃СТО 2.

***ВЪНГРЫ** *див.* *ОУГРОВЕ.

***ВЪНЪ҃ТИ** *див.* ВЫНЪ҃ТИ.

***ВЪПАСТИ** *див.* *ОУПАСТИ.

***ВЪПИСАТИ** *див.* ВПИСАТИ.

ВЪПОЛНЪ҃, ОУПОЛНЪ҃ *присл.* (2) цілком, вповні: Не естъ то ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи... ка(х) нашъ непріятель... жадає а хотА... мысли вашн о которы(х) жо непороушоны въ вѣре оуставичъ а въполнѣ мы дооуфамы а надбю мамы нькоторое о на(с) оувести оу вопънне (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ВЪПРАВО *див.* ВПРАВО.

ВЪПОУДИТИ *дієсл. док.* (2) (*стч.* vupuditi, стпн. vupredzić) вигнати: И також жадного непріятель нашего... вышереченій крал и братія его милости... не имают... пріимити... але таковаго чловѣка, где оучюють и изнаидоут оу ихъ землях... мают его въгнати и въпоудити проч из ихъ милости землях, абы не мешкал ни жадного часоу под ихъ панством (Гирлов, 1499 *BD* II, 420—421).

ФОРМИ: *інф.* въпоудити (1499 *BD* II, 421).

***ВЪРЗАРЄВЪ** *див.* *ВРЪЗАРЄВЪ.

***ВЪРУЦЪКІИ** *див.* ВРУЦКІИ.

***ВЪРХОВНИИ** *див.* *ВЕРХОВНЫИ.

***ВЪРХОВНЫИ** *див.* *ВЕРХОВНЫИ.

***ВЪСЄБЛАГЫИ** *прійм.* (1) (*цсл.* вѣсєблагъ) найласкавіший, наймилостнвіший: мы и (!) александръ воевода... чинимъ знаменито... оже произволи господство ми вѣсє блagy(м) произволением и вѣсєсвѣтлы(м) и чисты(м) наши(м) срдце(м) за дша наши(х) родителей... ежє дає(м) и потвержаємъ даніє наши(х) родителии нашему монастыроу о(т) побраты (Сучава, 1449 *Cost.* II, 377—378).

ФОРМИ: *ор. одн. с.* вѣсє блagy(м) (1449 *Cost.* II, 377).

***ВЪСЄВЫШЕПИСАННЫИ** *див.* *ВСЄВЫШЕПИСАННЫИ.

ВЪСЄГДА *присл.* (1) (*цсл.* вѣсєгда) завжди: и такожде варе кто боуде(т) игоуме(н) оу то(м) прАдреченію(м) монастыроу и елико бѣде(т) братей а они имаю(т) грижати за

спасение души господства ми въсегда (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365).

Див. ще ВСЕГДЫ.

*ВЪСДРЪЖИТЕЛЬ *див. ВСЕДРЪЖИТЕЛ.*

*ВЪСЕЛЕНЪСКИЙ *див. *ВСЕЛЕНСКІИ.*

*ВЪСЕОСВЯЩЕННЫЙ *прикм.* (1) преосвященный: мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есмы въсеосщенному митрополитоу киръ калистоу романскому единого татарина на имъ пашка (Дольный Торг, 1445 *Cost.* II, 236).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. въсеосщенному* (1445 *Cost.* II, 236).

*ВЪСЕСВѢТЛЫЙ *прикм.* (1) щирый, чистый: мы и(1) александръ воевода... чинимъ знаменито... оже произволи господство ми въсе благи(м) произволениемъ и въсесвѣтлы(м) и чисты(м) наши(м) сръдце(м) за душа наши(х) родители... еже дае(м) и потвержаемъ даніе наши(х) родители нашему монастырю о(т) побраты (Сучава, 1449 *Cost.* II, 377—378).

ФОРМИ: *ор. одн. с. въсесвѣтлы(м)* (1449 *Cost.* II, 377).

*Див. ще *СВѢТЛЫИ I, *СВѢТЛѢИШИИ.*

*ВЪСЕХВАЛНЫЙ *прикм.* (1) (*цсл.* въсехвальнъ) преславный, славетный: а кто сѦ перекоуси(т) роздрушити... дааніа... то(т) да е(ст) прокла(т) о(т)... сти(х) сла(в)ни(х) и въсехвалны(х) и врѣховни(х) апл петра и павла (Сучава, 1488 *ДГСВМЩ*).

ФОРМИ: *род. мн. въсехвалны(х)* (1488 *ДГСВМЩ*).

ВЪСНЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавскому князівстві*): тѣмъ мы видѣше его право и вѣрною службу до на(с)... дали есми ему оу нашей земли, оу молдавской, села на имъ въснещи... и... бѣсеци (Сучава, 1443 *Cost.* II, 155).

ФОРМИ: *наз. въснещи* (1443 *Cost.* II, 155).

ВЪСІЮ *ч., невідм.* (1) (*особова назва, пор.* Василъ: мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже тоти истинни наши слоугы фете и братове его Вѣсю и Татоул слоужили нам право и вѣрно (Васлуй, 1495 *BD* II, 48).

*ВЪСКАЗАТИ *див. *ВСКАЗАТИ.*

*ВЪСКРЪСЕНІЕ *с.* (1) \diamond въскрѣсеніе христово (1) (*назва церковного свята, також календарна дата*) великдень: пи(с) тома, оу сочавѣ... у де(н) въскрѣсеніа хри(с)това (Сучава, 1460 *Cost.* S. 34).

ФОРМИ: *род. одн. въскрѣсеніа* (1460 *Cost.* S. 34).

*ВЪСЛАТИ *див. *ВОСЛАТИ.*

*ВЪСЛЫШАТИ *див. *ОУСЛЫШАТИ.*

*ВЪСПОМЪНЖТИ *див. ОУСПОМЪНОУТИ.*

*ВЪСТАТИ *див. ОУСТАТИ.*

ВЪСТУПАТИ СѦ *див. ВСТУПАТИ СѦ.*

*ВЪСТУПИТИ *див. ВСТУПИТИ.*

ВЪСТУПОВАТИ СѦ *див. ВСТУПОВАТИ СѦ.*

*ВЪСОУТЧИНЪ *прикм.* (1): тое въсе щобы имъ оурикъ и женѣ его, васютиѣ, и дѣтемъ ихъ... и въсоутчини (1) братіамъ... непоручено, николиже, на вѣкы (Сучава, 1433 *Cost.* II, 594).

ФОРМИ: *дав. мн. ! въсоутчини* (1433 *Cost.* II, 594).

Пор. ВАСОУТКА.

*ВЪСХОТѢТИ *дїсл. док.* (32) (*цсл.* въсхотѣти) схотіти, захотіти: а коли будетъ по миру, кто не оусхочетъ далѣи миру держати тотъ о(т)повѣсть (б. м. н., 1352 *P* 6); а не оусхочет ли ма король его млсть при соколнчи оставитъ

ино имаеъ ми его млсть дать ми о(т)мѣну за соколець (Кременецъ, 1434 *P* 130); а кто въсхочетъ женѣ мои и дѣте(м) мои(м) слоужити и они слоужа(т) съ ты(х) имѣни женѣ мои и дѣте(м) мои(м) (Київ, 1446 *P* 154); а коли оусхотѣ(т) выгнати волю о(т) наше(н) земли до оугорь, тогди

иманотъ платити о(т) каждого вола по Ѣ гроши (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); а коли наза(д) оусхочет(т) поити до зем-

ли мо(л)давскоеи имае(т) понти доброволие съ своею панею съ своими дитками (Сиятин, 1454 *P* 163); продал есми ему н на потом будоучим ближним его так, ижет он волен або хто ближный его кому оусхочет продати або даровати або заменити и на свое доброволно вжитки обернути (Берестя, 1466 *AS* I, 62); А пак коли оусхочет наиясибиши Владислав, крал оугрѣскїи и чѣскїи, господарь наш ласкави, и пререченїи наиясибиши Ян олбрахт, крал полскїи... и оучинат воиска и... поidouт... на тоурецкого чѣсарь... и тогди наиясибиши Владислав... имал бы проити черес Басарабскоую землю (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. оусхотѣль* (1447—1492 *ЛКБВ*); *майб. 3 ос. одн. оусхочет(т)* 6 (1435 *Cost.* II, 692; 1448 *Cost.* II, 353; 1452 *Cost.* II, 422; 1453 *DIR*«А» 503; *ПГОВ*; 1454 *P* 163); *усхочеть, оусхочеть* 4 (1352 *P* 6; 1386 *P* 30; 1434 *P* 130); *оусъхочет, оусхочет* 6 (1434 *P* 130; 1466 *AS* I, 62; *BD* I, 96; 1475 *AS* I, 71; 1489 *AS* I, 89; 1499 *BD* II, 423); *въсхочеть, всхочеть* 3 (1446 *P* 154; 1496 *BD* II, 405); *всхочет* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *въсхочеть* 1 (1486 *АкЮЗР* I, 295); *1 ос. мн. оусхочет(м)* (1453 *Cost.* II, 766); *3 ос. мн. оусхотѣть* 2 (1449 *Cost.* II, 743; 1458 *BD* II, 262); *оусхотѣт, оусхотѣт* 3 (1458 *BD* II, 262; 1488 *AS* I, 88); *оусхотѣ(т)* 1 (1449 *Cost.* II, 743); *! оусхотю(т)* 1 (1490 *Пам.*); *въсхотѣть* 1 (1496 *BD* II, 405); *бѣж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. па(к) ли бы оусхоти(л)* (1454 *P* 163).

*Див. ще *ВСХОТѢТИ СѦ, *ВХОТѢТИ, *ПОХОТѢТИ, *СХОТѢТИ, *ХОТѢТИ I.*

*ВЪСѢКІИ *див. ВСЯКІИ.*

*ВЪСѢКЫИ *див. ВСЯКЫИ.*

*ВЪСАКІИ *див. ВСЯКЫИ.*

ВЪ ТРЕТЕЕ, ОУ ТРЕТЕЕ *присл.* (3) утреге: Тѣ(ж) оуоставлаемъ хто сконимъ имееъ граніцю о лѣ(с) а воидѣ(т) чере(с) граніцю оу ле(с) а то(т) его застанеть мае(т) оу него оуза(т) за первое застатѣ сокироу... а въ третее застане(т) мае(т) взатї любо вола алюбю коиа а то бѣ(з) вины (XV ст. *BC* 37).

*ВЪТЪМАНЪ *див. ВАТАМАНЪ.*

*ВЪХОДИТИ *див. *ВЫХОДИТИ.*

*ВЪЧАТИ *дїсл. док.* (1) (*цсл.* въчати) (робити шо) почати: А нине большы того, не въчалъ еси ему правити и къ дочери его прыслалъ еси отметьника греческого закону, владыку Смоленского... съ тымъ штобы она выступила зѣ греческого закону и приступила бы къ рымьскому закону (б. м. и., 1499 *BD* II, 448).

ФОРМИ: *перф. 2 ос. одн. ч. въчалъ еси* (1499 *BD* II, 448).

*Див. ще *НАЧАТИ I, ПОЧАТИ I, *ПОЧАТИ СѦ, ПОЧИНАТИ I, *ПОЧИНАТИ СѦ.*

*ВЪШЕПИСАНЫИ *див. ВЫШЕПИСАННЫИ.*

ВЪШНАА ЧЕРНАВЪКА *ж.* (1) (*назва села у Молдавскому князівстві*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы емоу оу нашей земли оу молдавской двѣ селъ на има болодовци и въшнаа чернавѣка (Сучава, 1412 *DIR*«А» 440).

ФОРМИ: *наз. одн. въшиаа чернавѣка* (1412 *DIR*«А» 440).

*ВЪШПОЛЕ *с.* (1) (*назва містечка у Віленській землі*) Ушполе: Каждый хтоньколи буда собравши всю тую че(ладъ) (!) въшполи (!) поставите на стго Михаила де(н) (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*).

ФОРМИ: *місц. одн. !въшполи* (1447—1492 *ЛКНКВ*).

*ВЪШПОЛСКИЙ *прикм.* (1): Нашимъ намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому... и въшполскому (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. въшполскому* (1447—1492 *ЛКНКВ*).

*Пор. *ВЪШПОЛЕ.*

*ВЪАЗОВАТИ СѦ *дїсл. недок.* (1) (на шо чим) зобов'язуватися (зробити шо): а на тоты всѣ рѣчи о гѣ въѣзумыса ты(м)то листо(м), и по(д)даваемъ(с) и нашоа сѦа по то(м)

боудочиа, ижеА хочемь держати и тримати, на вѣки вѣ-
ко(м) (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738).

ФОРМИ: *men. 1 ос. мн. въАзуемыА* (1448 *Cost.* II, 738).
*Див. ще ЗАВѢЗАТИ, *ЗАВѢЗОВАТИ, *ЗАВѢЗОВАТИ*
*СА, *ЗАВАЗАТИ СА, *ЗАОВВАЗАТИ, *ОБВѢЗАТИ,*
**ОБВѢЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СА, *ОБАЗОВАТИ СА.*

ВЫ¹, **ВИ** *займ.* (123) **1.** (*множинний, вживається при звертанні до декількох осіб*) ви (76): о(т) кнаЗА о(т) кестута и о(т) кнаЗА о(т) либорта у торунь к мѣстычемь што їесте просили насъ абыхомь васъ пустили (до лучыцка торго-
вать) через берестие абы вамъ не заказали мы хочемь ради то учинити вамъ (б. м. н., п. 1341 *P* 2); рома(и) вое-
во(д)... пише(м)... су(д)цемь и шо(л)гузу и прѣгаре(м) и оуси(м) купце(м) великы(м) (sic.— *Прим. вид.*) и малым

вѣдомо да е(ст) вамъ, аже помогль на(м) бѣ и добили есми нашу очизну правою (Баків, 1447 *Cost.* II, 731—732); Казимирь бжью мло(с)тю король полски... Нашимь на-
мѣстникомь... и боАромь нашимь даемь ва(м) вѣда(т) всѣмь... и(ж) хто буде(т) ва(с) (I) держа(т) чела(д) немец-
кую... бы есте при нашей мл(с)ти воли (Перемишль, 1447—
1492 *ЛКНКВ*); Мы пытали, по чому вы сведоми? Они
поведили, ижъ з нами соуграничники Волчкевичи (Луко-
ница, 1478 *AS* III, 17); Про тожь, естли ваша милость
такъ чынили, ваша милость делайте яко знаете, какъ межи
васъ докончанье было (*в ориг. были.*— *Прим. вид.*); а
чей быхмо могли оучинити промежи вами любовь и миръ
и докончанье (б. м. н., 1499 *BD* II, 448—449).

2. (*шанобливий, вживається при звертанні до одної особи*) ви (47): Слово тактамышево къ королеви польскому
вѣдомо даемь нашему бра(т) аже есмь съль на столъ вели-
кого црства Коли есмь первое съль на црскомь столъ
тогда есмь послалъ былъ к вамъ асана и котлугу вамъ
дати вѣдание и иаши послы наши ва(с) под городомъ под
троки стоачи (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); *Wielikomu*
Korolu Polskomu... A ważyli iesmo swoim horłom s waszym
pruzwoleniem, na was padieia sia (Липнишки, 1433 *ЗНТШ*
LXXVI, 141—142); и твоя милость къ намъ всказывалъ,
абыхмо и мы зъ вашою милостью по томужь мели приятель-
ство и любовь и оутвердили быхмо ся зъ вами (Троки,
1494 *BD* II, 387); И тотъ иашъ посоль отъ толе ся вернулъ
и до насъ прыехалъ, и ваша милость, какъ же розоумее-
те съ того посольства ничего не стало вамъ (б. м. н., 1499
BD II, 447).

ФОРМИ: *наз. вы* 20 (1392—1393 *РФВ* 170, 171; 1437
DIR № 8; 1447 *Cost.* II, 732; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1463
BD II, 295; 1475 *BD* II, 336; 1478 *AS* III, 17; 1484 *ЯМ*;
1489 *РИБ* 433; 1496 *ОПСВВ* 62; *ПСВВ* 192 зв.; 1498 *BD*
II, 409); *ви* 1 (1480—1484 *BD* II, 370); *род. васъ, ва(с),*
was (1433 *ЗНТШ* *LXXVI*, 142; 1447—1492 *ЛКБВ*;
1484 *РИБ* 351; *ЯМ*; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 449);
дав. вамъ, вам, ва(м) (п. 1341 *P* 2; 1392—1393 *РФВ* 170,
171; 1437 *DIR* № 8; 1447 *Cost.* II, 732; 1447—1492 *ЛКБВ*;
ЛКНКВ; 1460 *BD* II, 276; 1463 *BD* II, 295; 1481 *BD* II,
358; 1484 *ЯМ*; 1495 *АЛМ* 85; 1498 *BD* II, 409, 412; 1499
BD II, 447, 448, 449); *знах. васъ, вас, ва(с), was* 19 (п. 1341
P 2; 1392—1393 *РФВ* 170; 1433 *ЗНТШ* *LXXVI*, 141, 142;
1447 *Cost.* II, 732; 1447—1492 *ЛКБВ*; *ЛКНКВ*; 1470 *BD*
II, 309; 1480—1484 *BD* II, 370; 1481 *BD* II, 358; 1495 *АЛМ*
85; 1496 *ПДВКА* 61; 1499 *BD* II, 448, 449); *ви* 1 (1475 *BD*
II, 336); *ор. вами, вами* (1392—1393 *РФВ* 171; 1447—1492
ЛКБВ; 1457 *Cost.* II, 810; 1484 *ЯМ*; 1494 *BD* II, 387,
388; 1496 *BD* II, 405; *ОПСВВ* 62; *ПСВВ* 192 зв.; 1498 *BD*
II, 409; XV ст. *ДГВІС*; 1499 *BD* II, 447, 448, 449); *наз.*
дв. ва (1378 *P* 26).

ВЫ² *див. ВЪ.*

***ВЫБАВИТИ** *дієсл. док.* (3) (*стп. wybawić*) **1.** (кого з чого)
(звільнити кого від чого) визволити, внавити (2): ино
оузрѣвши невинность мою велимужинни панови сватоѣ

коруны польскоѣ рада... выбавили ма... ис того Атства
и с того оусего злого (Кременець, 1434 *P* 130); ино оузрѣвшо

невинность мою велемужни панове свтоє коруны полское
рада... выбавили ма... ис того нАтства и со всего злого
(Черняхів, 1435 *P* 132).

2. (кого від чого) (*від відповідальності*) звільнити (1):
а tot... of toje reczi, budet wybawen (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. выбавили* (1434 *P* 130; 1435
P 132); *майб. пас. 3 ос. одн. ч. budet wybawen* (1388 *ZPL*
108).

ВЫБИРАТИ *дієсл. недок.* (2) (кого, кого між ким) (*від-*
давати перевагу кому) обирати, (*виділяти одного з-поміж*
багатьох — *ще*) избирати: я иліа воевода господарь земли
молдавской, присѣгаю и обцоую са ... николи иньшего
собъ пана мимо прѣ(д)реченного, наяснѣшого пана
мл(с)тывого владислава, кроль, и его короуні королевства
по(л)ского искати и избирати (Львів, 1436 *Cost.* II, 698);
и ти(ж) слобуе(м) нмь дати и поставити и дали на граници
оу хотини и оу черновской воло(с)ти два паны справе(д)-
ливы(х) и именовани(х), которы имуть они межи нашими
паны мо(л)давскими избирати, абы еди(н) бы(л) на(м) ста-
ростою хоти(и)скы(м) а друугъ черно(в)скы(м) оустави(ч)-
ны(м) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

ФОРМИ: *інф. избирати* (1436 *Cost.* II, 698; 1457 *Cost.*
II, 810).

Див. ще ВЫБРАТИ¹.

ВЫБРАТИ¹ *дієсл. док.* (4) (кого з кого, к чому і без
додатка) (*віддати перевагу кому*) обрати, (*виділити що*
з-поміж багатьох можливостей або кого з-поміж багатьох
осіб — *ще*) избрати: Też jestliby... hde sobe wybrali,
и szkole abo hde kolwe, tam majut sużony byti (Луцьк,

1388 *ZPL* 106); Мы воицехъ з бжиен мл(с)ти ярибискуль
гиѣздеискии збыгнѣвъ краковскии станиславъ познанскии
яиѣ холмьскии бискупове владиславъ избраиши ку бискуп-
ству влоцлавскому... слобуемы и записуемы са стецку
воеводъ земль молдавской (Ланциця, 1433 *P* 122—123);
Естли бы мистръ съ свои(м) закономъ подложу свои(х)
ты(х) трои(х) листовъ што к ва(м) посла(л) с нами оу кото-
рыи хотѣль оустоулити тадынки о еднанье покоя ижбысте
з ва(с) нѣкоторыи паны радныи выбравши к на(м) рачили
зослати к мариборкоу коу пораженью послолоу з радою
коруны о еднанье покоя (Брест Куявський, 1447—1492
ЛКБВ); и мы того сами межи ними смо(т)рѣли и росказа-
ли емо воды(н)скому с ты(х) свѣтковъ осмина(д)ца(ти)
члвко(в) избрати, кого бы о(и) межы ними хотѣль (Віль-
на, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: *інф. vybrati* (1495 *ВМЗД*); *баж.-ум. сп. 3*
ос. мн. jestliby... wybrali (1388 *ZPL* 106); *дієприм. пас.*
мин. наз. одн. ч. избраныи (1433 *P* 122); *дієприсл. перед.*
выбравши (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще ВЫБИРАТИ.

ВЫБРАТИ² *дієсл. док.* (4) **1.** (що на ким, що з чого)
стягнути, зібрати (що з кого) (2): што еси милостивыи ко-
ролю казалъ пописати овесь вшитокъ што есмы выбрали
на землАнохъ, и мы то вчинили твою казнъ, пописали есмы
вшитко што же есмы выбрали ис перемышльскоѣ волости
изъ ярославльскоѣ волости (б. м. н., 1386—1418 *P* 34—35).

2. (що) взяти в оренду (2): Билъ чоломъ королю е. м.
бояринъ Кіевскій Пирхайло, штожь давно ему дана во-
лость Олевско, и онъ тоє волости ещо и до тыхъ мѣсть
не держалъ и билъ чоломъ королю его м., абы даль ему
тотъ годъ выдержати, отодвинувши иншихъ, а другій бы
годъ къ тому придалъ на окупъ, што жона его и дѣти у Ордѣ.
Ино король е. м. тотъ годъ его первый даль ему тую во-
лость vybrati на сесь годъ, какъ часть прійдетъ, отодвинув-
ши иныхъ; а другій годъ ново придалъ его мил. ему тую
волость vybrati на окупъ женѣ его и дѣтямъ, а кому пер-
вѣи его было дано, тыи мають послѣ его брати (б. м. н.,
1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9—10).

ФОРМИ: *инф.* **выбрати** (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10); *перф.* 1 *ос. мн.* **есмы выбрали** (1386—1418 *P* 34).

Див. ще **БРАТИ** 1.

***ВЫВЕДѢНЬЕ** *с.* (1) (*встановлення границі*) визначення, виведення: тогды я па(н) староста петрашь с землАны оучинили есмы межи ими завитыи рокъ на (вы)ведѣнье границы кто межи ими оукажетъ твердѣишимъ листомъ и знамены што соуть на листъ тотъ зыскаль (Галич, 1401 *P* 65).

ФОРМИ: *знах. одн.* (вы)ведѣнье (1401 *P* 65).

ВЫВЕЗТИ, ВЫВЕСТИ *дієсл. док.* (7) (що) вывезти: а от тых коуниц боудет ли намъ надоби, а мы коупим за готовы а остаюк слободно имъ вывезти (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); А моунтѣнскыи воскъ и оугорскыи имъ слободно ис земли вывести (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

ФОРМИ: *инф.* **вывезти** 5 (1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* II, 275, 276); **вывести** 2 (1460 *BD* II, 274, 275).

Див. ще **ВЫВОЗИТИ**.

***ВЫВЕСТИ**¹ *дієсл. док.* (4) 1. (кого) (*як свідків*) привести (3): тогды облазничеве триє братеници оучинили с даниломъ розвѣздъ и вывели облазничеве много добрыхъ людии на дуброву и землАнъ и старцевъ (Зудечів, 1411 *P* 79); тако смы мы господарески(м) казаниемъ кролевски(м) и кнА(з) федужковымъ выиха(л) та(м) а куницѣре игнать вывели старць (б. м. н., 1419 *P* 90).

2. (*з-під права*) вилучити (1): мы оуставляемъ съ своими паны где боудет(т) знаидены боудоуть в селе(х) алюбю в месте(х) немецкы(х) имають быти инАты и выведены а имають быти по(л)скымъ правомъ осоу(же)н(н) (XV ст. *BC* 25 зв.).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. мн.* **вывели** (1411 *P* 79; 1419 *P* 90); *инф. пас.* **быти... выведены** (XV ст. *BC* 25 зв.).

ВЫВЕСТИ² *див.* **ВЫВЕЗТИ**.

***ВЫВОДИТИ** *дієсл. недок.* (1) (що) (*встановляти границі чога*) визначати, выводити: мы оуставляемъ и хочо(м) коли хто продавае(т) дѣди(ч)ство своем(оу) комъ тогды тотъ што коупитъ имее(т) служебнѣко(м) соседы того именія позвать абы прѣ томъ были какъ то(т) именія емоу выводи(т) што продавае(т) (!) (XV ст. *СЯ* 42—42 зв.).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн.* **выводи(т)** (XV ст. *СЯ* 42 зв.).

Див. ще **ЗАВЕСТИ, *ЗАВОДИТИ**.

ВЫВОЗИТИ, ВЫВОЗЫТИ *дієсл. недок.* (5) (що) вывозити: а до угоръ и до бесарабъ слободно имъ вывозити сукна (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); А оугорскыи коуници слободно имъ вывозити (*в ориг.* вывозыти.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

ФОРМИ: *инф.* **вывозити** 3 (1408 *Cost.* II, 631; 1456 *Cost.* II, 789, 791); **вывозыти** 1 (1460 *BD* II, 275); ! **вывозити** 1 (1434 *Cost.* II, 668).

Див. ще **ВЫВЕЗТИ**.

***ВЫВОЛИТИ** *дієсл. док.* (1) (*стп.* *vyvoliti, стп.* *vywolić*) (що) застерегти: А се А панъ Анъ шькотьскыи панъ вилнички староста галчкки (!) свѣдчо то и познаваю... ижъ прида пьрьдъ иа(с)... филь маковичъ и своєю братьею... познали то ижъ суть прода(л) и оуздал(л) пьрьдъ нами па(н) коль далюевско(м) остаточную свою половицу дѣдныны тристаньць... а выволилъ то па(н) коль филь маковичъ... ижъ оу той половици дѣдныны... нь можь(т) габати филь а ни его братьА (Галич, 1409 *P* 74).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн.* ч. **выволилъ** (1409 *P* 74).

ВЫГЛАДИТИ *дієсл. док.* (1) (що з чога) (*викреслити*) витерти, стерти: Ино де(н) све(т)чы(л) о то(м) пере(л) ии(м) меданинъ смоленски(н) сымо(н) татарино(в) ты(м) обычае(м), што(ж) де(н) коли де(л) и(х) семе(н) площевичъ смотрешы межи дете(н) свои(х) о(т)цо(в) и(х), и казалъ з доуховницы своеє дѣ(л)ницоу о(т)ца его иванову выгладити во(н) (Вильна, 1495 *ВК*).

ФОРМИ: *инф.* **выгладити** (1495 *ВК*).

ВЫГНАТИ, ВЪГНАТИ *дієсл. док.* (6) 1. (кого) вигнати, прогнати (3): Жаловали намъ кѣгни федорова федоровича

Соколи(н)ская исъ сыномъ свои(м)... на наместника мце(н)-ского... пана богдана сопежича рекомо бы онъ и(х) выгна(л) з ымене(и) и(х) о(т)чинъны(х) (Берестя, 1496 *ВМКФС*); И також жадного неприятель нашего... крал и братія его милости... не имают... прѣимити... але такового чловѣка... а их милости маот его въгнати и въпоудити проч из их милости землАх, абы не мешкал ни жадного часоу под их панством (Гирлов, 1499 *BD* II, 420—421).

2. (кого від чога) (*вывести*) погнати (кого з чога) (3): а коли оухотъ(т) выгнати волю о(т) наше(и) земли до оугоръ тогды имають платити о(т) каждого вола по Ъ гроши (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); А коли оухотътъ выгнати волю от нашей земли до Оугоръ, тогды имають платити от каждого вола по Ъ грош(и) (Сучава, 1458 *BD* II, 262).

ФОРМИ: *инф.* **въгнати** 3 (1452 *Cost.* II, 759; 1499 *BD* II, 421); **выгнати** 2 (1449 *Cost.* II, 743; 1458 *BD* II, 262); *баз. ум. ст.* 3 *ос. одн. ч.* **бы... выгна(л)** (1496 *ВМКФС*).

***ВЫГОНЪ** *ч.* (1) виги: а имьеть ленько заруби(ч) тые села держати... со всимъ што к ты(м) селомъ прислушае(т) С полми с нѣвами съ сеножатми... съ выгоны и со всеми оуходы и приходы (Житомир, 1433 *P* 126—127).

ФОРМИ: *ор. мн.* **выгоны** (1433 *P* 127).

***ВЫДАВАТИ** *дієсл. недок.* (7) 1. (що) (*вживати гроші на що*) витрачати (1): А што пакъ ты есмы пѣнази выдавали панъ староста творьянъ взАль на твое потреби ъ гривень и полъ третье гривны (б. м. н., 1386—1418 *P* 35).

2. (кого кому) (*передавати кого в чие розпорядження*) выдавати (2): Zaniuzby perwo seho poczali iesmo slychati posol wasz iedet i howoryt dey o tom peremiryi, szto so kniazem Switrykhaytom. A to weremia siechalisia byli k nam Kniazia, Panowe, Boiare i wsia zemlia. Uslyszawsza to wsi zaplakali i molwili: «woleli bychmo, szto b i nas Korol sam kaznił, kak ieho wolia, niżbychmo to wideli, zaniaż to wże nas iemu wydaiet, koli peremiryia s nim czynił (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 140).

3. (що) (*обнародувати закони*) выдавати (1): про то (ж)

бгоу коу хвале и его прч(с)той мтри а к оужиткоу нашимъ по(д)данымъ што учинитъ конецъ жалобамъ выдаваемы и оуставляемы права ктораяжъ вшнстци в нашей земли имають соудитъ и по(д) виною держать (XV ст. *BC* 10);

◇ **в ы д а в а т и з а м о у ж** (кого) (3) выдавати замж: братія роженная выдаючи свои сестры замоуж(ж) имее(т) каж(д)ыи дати шестьдѣса(т) гривень боудѣ(т) ли велкое именіе а боудѣ(т) ли мало ино по(д)лоугъ имѣнія братія плататъ пенАзи (XV ст. *BC* 35 зв.— 36).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн.* **wydaiet, widaiet** (1433 *ЗНТШ* LX XVI, 140); 1 *ос. мн.* **выдаваемы** (XV ст. *BC* 10); 3 *ос. мн.* **выдаютъ** (XV ст. *BC* 8 зв.— 36); *перф.* 1 *ос. мн.* **есмы... выдавали** (1386—1418 *P* 35); *дієприсл. одноч.* **выдаючи** (XV ст. *BC* 35 зв.).

Див. ще **ВЫДАТИ** 1, 2.

ВЫДАТИ, ВЫДАТЬ *дієсл. док.* (40) 1. (що, що на кого, що на що) (*вжити гроші, засоби на що*) витратити (6): namistnikowe i starcowe tych wolostey w nas, zaniuzsia nepriateli naszuiu zemliu iskażali a ieszcze hosti, szto ich derżym u ziemli, szto iesmo derżali pry duszy wse iesmo na nich wydali (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 141); Се А кнАгини ИвановаА Семеновича КобрынськаА... записоуо мужеви своемоу... на тых двухъ дѣлницахъ дѣдины и отчизны моеѣ... двѣ тисАчи золотыхъ оугорскихъ, штож мужъ мой кнАзь Иван выдалъ двѣ тисАчи золотыхъ на таА моА имѣнѣА (Добучини, 1487 *AS* I, 239); Панъ Литаворъ Хребтовичъ, маршалокъ, а панъ Ѳедко, писарь, брали личбу вь мытника Менъского въ Мартиня Янъчевича: Съ первого году положилъ на личбѣ, што выдалъ 200 копъ и 40 копъ и 3 копы, и 16 грсшей (Вильна, 1499 *PEA* III, 34).

2. (кого кому) (*передати в чие розпорядження*) видати (17): аже побѣгнеть русинъ а любо руска или во львовъ или холопъ чии или роба выдати его (б. м. н., 1352 Р 6); *Terer pak peremiryie to imieto byty; tohdyby pro wsi tyie nakłady naszymie zemli a ieszcze bychmo i onych Dannikow wydali, szto nam dali sia* (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); а хто погадаеъ на великого кнАзА животь, а забѣжыть въ нашюу землю, того зрадоуу маемъ великомуу кнАзю, зъ нашюу земли, выдати (Сучава, 1442 Cost. II, 716); а тако(ж) коли бы вышо(л) андреи тру(ш)ковн(ч) или боу(д) какын ишкоднн(к) покутскы до нашеи земли, а мы што быхо(м) и(х) выдали (Банилів, 1455 Cost. II, 770); <А хто бы погадал на живот прїятель нашего> Александра <великого кнАзА литовского и забезит в нашуу землю, мы маем того зрадцоу> выдати с нашеи земли прїятелеви нашему Александроу великомуу <кнАзю литовскому> (Сучава, 1499 BD II, 443).

3. (*відпустити що кому*) видати (3): А комоу дамо в нихъ гроши земАномъ и двораномъ наши(м) з мыта нашого и тыи бы ждали рокоу... иижли комоу в ни(х) дамо на истравоу тымъ они маю(т) выдати нежьдоучи рокоу (Краків, 1487 АМЛ); а и гдѣ коли слоужебникъ бере(т) волы а па(н) свои(м) село(м) изъ свои кмети боронить а не хоче(т) выда(т) тогды на(м) маеъ заплатити винѣ ѿ а ты волы пре(д) нами постави(т) (XV ст. BC 16 зв.); А иное на листы твоее милости давал пану Станиславу Глебовичу а иное выдал князю Дмитрею Путятичу, воеводе Киевскому (Вильна, 1496 АЛРГ 72).

4. (кого) (*зрадити*) видати (1): Оу другомъ пакъ лѣтъ стала межи на(с) замАтнА нашъ племеннн(к) Бекбула(т)ъ и Хо(ч)жа Меднѣ оучинилсА намъ ворогъ и оуста(ли) на на(с)... тѣи исиини бекбулатъ нашъ ворогъ насъ выдалъ и побѣгль о(т) насъ (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

5. (кого) видати замѣж (1): Коли хто оучинитсА опѣкальнн(к) о неко(т)рой дѣвке а возьметъ ее собѣ во опѣканіе ись ее очиноу алюбю изъ дѣди(ч)ствомъ а она боудѣтъ го(д) замоужъ а о(н) ее нехочетъ выдать длА того штобы ее именіе пожѣвать мы сказоуемъ и(ж) така дѣвка бѣзъ волі опѣкальнн(к) своего имееъ собѣ моужа оуза(т) (XV ст. СЯ 41 зв.);

◇ выдати замоужъ (1), замоужъ выда-ти (5) видати (віддати) замѣж: а коли оць за своего живота дѣвкоу замоужъ выдасть а о(т)правн(т) вѣномъ тогды по смртї его иная братїя ѿ(г) не могу(т) иныше(г) изыска(т) аль в то именіе имѣтї досить в чомъ о(т)правн(т) оць (XV ст. BC 36); вы да т и л и ч б у (на чїм) (1) виписати рахунок (на що): Ключникъ берестейскїй господарю личбу делал з восковых грошей, што ему дано на воскъ 2 сте копей и 70 копей и 2 копе. Выдал личбу на немъ 11 копей без шести грошей (б. м. н., 1495 АЛРГ 60); выдати во право (1) выдати <во право> (1) віддати під суд: Ора(н)ци(к) а Оа(л)ко индри(х) три братенїки держали одно(г) млынарА индри(х) третїи бра(т) о некотын (!) простоупкы выда(л) во право прїше(д)ши дроу(г)и бра(т)и Оа(л)ко жаловалъ на индри(х) и(ж) бы емоу млынарА несправедливе выда(л) (XV ст. BC 23—23 зв.); ви да т и с ь п р а в а (кого кому) (1) віддати за законом: Пишетъ король е. м. въ листъ своею до пана Олехна, впоминаючи судъ свой, што е. м. смотрѣлъ со всеми паны радоу своею подлѣ жалобы пана Остафя боярина Полоцкогю тѣи люди, которыи выдалъ сь права кнегини Оедоровои (б. м. н., 1498 АЛМ 169); кл а т в о у выдати (1) *див. КЛАТВА*; на смерть выдать (1) *див. СМРЪТЪ*.

ФОРМИ: *инф. выдати* 14 (1352 Р 6; 1442 Cost. II, 716, 719; 1445 Cost. II, 726; 1457 Cost. II, 810; 1462 BD II, 292; 1468 BD II, 302; 1487 АМЛ; 1499 BD II, 443); *выдать* 3 (XV ст. BC 38 зв.; СЯ 41, 41 зв.); *выда(т)* 1 (XV ст. BC 16 зв.); *перф. 3 ос. одн. ч. выдалъ, выдал, выда(л)* (1392—

1393 РФВ 170; 1487 AS I, 239; 1495 АЛРГ 60; 1496 АЛРГ 72; 1498 АЛМ 169; XV ст. BC 20, 21 зв., 23 зв.; 1499 РЕА III, 34, 35); *1 ос. мн. iesmo... wydali* (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); *3 ос. мн. выдали* (1494—1495 АЛРГ 60; 1497—1498 АЛРГ 80); *майб. 3 ос. одн. выдасть* (XV ст. BC 8, 11, 35 зв., 36); *3 ос. мн. выдадоуть* (XV ст. BC 31 зв.); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. иже бы... выдалъ* (XV ст. BC 23 зв.); *1 ос. мн. bychmo... wydali* 1 (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); *што быхо(м)... выдали* 1 (1455 Cost. II, 770); *если быхоумъ... выдали* 1 (1462 BD II, 293).

*Див. ще *ВЫДАВАТИ* 1, 2.

***ВЫДЕЛАТИ** *дієсл. док.* (1) (що) закарбувати: и пан Янъчинскїй рек: тот дуб стоит на моей земли а словет Дягилев дуб; мой чоловік Дягил выделал его своею рукоу, потому словет Дягилевъ дубъ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. выделал* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ВЫДЕРЖАТИ *дієсл. док.* (13) (*стп. wydzierzeć*) (що) орендувати: Билъ чоломъ королю е. м. бояринъ Киевскїй Пирхайло, штожъ давно ему дана волость Олевско, и онъ тое волости ещо и до тыхъ мѣсть не держалъ и билъ чоломъ королю его м., абы далъ ему тотъ годъ выдержати, отодвинувши иншихъ (б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9—10); а де(р)жати имъ тое мыто до того жъ рокоу за неделю пере(д) свАтъки какъ чоты(ры) годы вы(и)доуть а маютъ намъ въ кажды(и) годъ давати готови(з)ною выде(р)жавшы по(л) года шестидесятъ копъ шыроки(х) гроше(и) а друогоу по(л) года выде(р)жавшы такежъ намъ маю(т) дати ше(ст)десАтъ копъ гроше(и) (Петрків, 1489 АМВ); Продали есмо мыто берестейское... краковАнину Гендрыху Карловичу на тры годы... Первый год выдержавши, маеъ нам дати чотыриста копъ грошей, а другий год выдержавши, маеъ нам дати пАт сот копъ грошей, а третий год выдержавши, маеъ нам дати тежъ пАт сот копъ грошей (Вильна, 1498 АЛРГ 82—83).

ФОРМИ: *инф. выдержати* (1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 10); *майб. 3 ос. одн. выдержитъ* (1498 АЛРГ 82); *3 ос. мн. выде(р)жать* (1487 АМЛ); *дієприсл. перед. выдержавши* 8 (1498 АЛРГ 82, 83); *выде(р)жавшы* 2 (1489 АМВ).

Див. ще ДЕРЖАТИ 4.

ВЫДРАТЬ *дієсл. док.* (1) (що на кому) (*силоу взяти*) видерти (що в кого): Тѣ(ж) которы(и) соуд(я) алюбю которы(и) старшїи алобо и(х) намеснїкъ хотАчи кого оутегать не имаючи на нихъ жалобы ни одное ани вины разѣмовитое позовы на не(г) чинА(т) а хотАчи на ни(х) нешто выдрать (XV ст. BC 15 зв.—16).

ФОРМИ: *инф. выдрать* (XV ст. BC 16).

***ВЫДѢТИ** *див. ВИДѢТИ*.

***ВЫЄЗДИТИ** *дієсл. недок.* (2) (*подаватися куди з певною метою*) виїжджати, виїздити: и мы пе(р)во сего высылали та(м) того межы ними смотрѣти, ма(р)шалъка нашего намѣстника ли(д)ского, пана станислава пе(т)рашковича а намѣстника дороги(ц)кого пана якуба дово(и)новича, и они та(м) вые(з)дили и того межы ними смотрели (Вильна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. вые(з)дили* (1495 ВМЗД).

Див. ще ВЫЄХАТИ 1, ЄЗДИТ, *ЄЗЪДЖИВАТИ, ЪХАТИ 1.

ВЫЄХАТИ *дієсл. док.* (9) 1. (*податися куди з певною метою*) виїхати, поїхати (7): а се Азъ па(н) петрашь староста галицкыи и снАтинскы свѣдоcho то своимъ листомъ... иже прищедъ передъ ма васко мошенчнчъ и позвалъ коундрата борсничА о границу о вашичиньскоую... тогды я па(н) староста петрашь с землАны оучинили есмы межы ими завтытїи рокъ на (вы)ведѣнье границы... тогды А па(н) староста на тои рокъ своимъ живомъ выѣхалъ на тоу границу (Галич, 1401 Р 65); жаловали на(м) погоре(л)скии на него, што(ж) о(т)нА(л) в ни(х) зе(м)лю и(х) влостную... и мы того сами межы ними смо(т)рѣли и рассказали есмо

воды(н)скому с ты(х) свѣткѡвъ осмина(д)ца(ти) члѡко(в) выбрати... а тыи мѣли свѣтки присагнувшы свѣтчити и та(м) казали е(с)мо на тое дѣло выехати, намѣстнику дороги(ц)кому па(н)у я(к)убу дово(н)новичу... слушати присаги ты(х) свѣткѡ(в) (Вильна, 1495 *ВМЗД*); Ja Fedko Janusz(k)owicz pysar welykoho kniazia alexandra... szto iesmy kuryŭ ymineyco... y zemlam tych folwarkow hranycia mne jest z burmystrom mista Beresteyskoho z panom Markom hawrylowyczom... ot neho w tych folwarkach hranyciu tym zemlam sluham moyim zawodyŭ y mni sia w tom kryuda wydeŭta iz by namisnyk pana nemiryn Mykŭtasz zawet zemli moyey panu Marku y ia o tom obsyŭat pana nemiru y pan nemuga prystaŭ ko mni namisnyka swoieho... a sluzebnyka swoieho... y kazaŭ im mni hranyciu zawesty y ia tam na tuiu zemlu wyiechaŭ pospoŭtu z rapom Markom (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

2. (до чого) прибути, прихати (1): мы велики князь Швидригяль Руски... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу... пана Богуша Оверкича Тимоха, который... хотѣчи... рыцерства своего доказовати, до земли и панства нашего, великого князтва Литовского, значне и оказа(ле) выѣхалъ (Луцьк, 1438 *P 140*).

3. (перед кого) виѣхати назустріч (кому) (1): але коли па(н) на(ш) коро(л) его мл(с)ть приближи(т) са до руской земли, а мы имае(м) пере(д) его мл(с)ть выехати на выимеюваное мистце (Серет, 1453 *Cost. II, 765*).

ФОРМИ: *инф.* выехати (1453 *Cost. II, 765*; 1495 *ВМЗД*); *перф.* 1 ос. одн. ч. выѣхалъ, wyiechaŭ (1401 *P 65*; 1500 *ДПЖН*); 3 ос. одн. ч. выѣхалъ (1438 *P 140*); 1 ос. мн. есмо выиха(л)и 1 (1404 *P 68*); есмо... выѣхали 1 (1422 *P 97*); *смы...* выиха(л) 1 (1419 *P 90*); *баз.-ум. сп.* 1 ос. мн. а быхмо выѣхали (1422 *P 97*).

Див. ще *ВЫЕЗДИТИ, ЕЗДИТ, *ЕЗЪДЖИВАТИ, *ПРИЕЖДЖАТИ, ПРИЕХАТИ, *ПРИЕЗДИТИ, *СІЕСНАТУ СІА, *СЪЕХАТИ, ЪХАТИ.

*ВЫЖЕЧИ *дієсл. док.* (1) (що) выпаляти: Такъ же напоминае(м) тебе што еси приславши люди свои горо(д) нашъ браславль зжоґъ и место выжоґъ и люди наши... оу свою землю звель (б. м. н., 1496 *ПЧФГ*).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. ч. выжоґъ (1496 *ПЧФГ*).

Див. ще *ЗЕСЗУ, *ЗЖЕЧИ, *ПОЖЕЧИ, *ПОЖИГАТИ.

*WYZWANIE с. (2) (*стп.* wezwanie) (*вимога з'явитися куди*) виклик: A jestliby k tretemu wyznaniu (!) ne przszoŭ, wiŭna котораја роѡжона dla wprometania, суди majet zapŭtatiti (Луцьк, 1388 *ZPL 105*).

ФОРМИ: *дав. одн.* ! wyznaniu (1388 *ZPL 105*); *знах. одн.* ! wuzpanie (1388 *ZPL 105*).

*ВЫЗВАТИ *дієсл. док.* (1) (кого) викликати, запросити: А се а кна(з) левъ вызвали есмы с литовскоѡ землѡ два братьнѡца тутениа а моижька (Львѡв, 1443—1446 *P 147*).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. вызвали есмы (1443—1446 *P 147*).

Див. ще ЗВАТИ 2, ПОЗВАТИ 1.

*ВЫЗВОЛИТИ *дієсл. док.* (2) (що від кого, що кому) выкупити, взяти назад із застави: I teŭ jestliby... chrestianin, zastawu swoju wuzwoliiŭ, tak, kak by jemu lichwy ne zapŭtatiiŭ; a tych to lichw, jestliby czerez mesiec nedaŭ, i opyt prigmoŭzajut' druhij lichwy (Луцьк, 1388 *ZPL 106*); нижли зятъ мой князь Михайло маеѣт отложити за тѣе Горки Станиславу Недоспѣлскому осмьдесят коп грошей и осмь копъ, а половину тую вызволит Горокъ собѣ, што оуѣ держитъ у своих пенезех (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР 8/IV, 28*).

ФОРМИ: *майб.* 3 ос. одн. вызволит (XV ст. *АрхЮЗР 8/IV, 28*); *баз.-ум. сп.* 3 ос. одн. ч. jestliby... wuzwoliiŭ (1388 *ZPL 106*).

*ВЫЗВОЛЯТИ *дієсл. недок.* (1) (кого з чого) звільняти (кого від чого): А што есми на брата своего мовиль, штобы ие з дельного платиль за Мнкуличи, ино ся есми доведаль,

што и з дельного платиль ино я ис того брата своего вызволяю, иж ест невинеѣ (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР 8/IV, 18*).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. одн. вызволяю (1459 *АрхЮЗР 8/IV, 18*).

*ВЫЗНАВАТИ *дієсл. недок.* (29) 1. (що, що чим, що з чим) (*офіційно повідомляти*) заявляти (25); мы па(н) ива(н) срѣ(м)скыи староста рускыи визнава(м) то си(м) наши(м) листо(м)... иже пришедши пред на(с)... пани махна узвертовская и о(т)ступила узвартова панѣ яхнѣ кыяской и уздала на вѣкы (Львѡв, 1414 *P 85*); мы богданѣ воевода... визнавами ис тымѣто нашимъ листомѣ... оже пришли есмо... оу сердечноую приазнь... ис паномѣ детрихомѣ боуцацкимѣ (Сучава, 1449 *Cost. II, 746*); панѣ мужыжло боуцацки... визнаваемѣ сымѣ нашимъ листомѣ... и(ж)... хотячы пана михайла канцлѣря молдавско(г) намѣ братомѣ оучынити... дали есми емоу... оу снятинѣ... мешкане (Снятин, 1454 *P 162—163*); Я кн(А)зѣ Юри Василевич Жаславский визнаваю сим моим листом... ижет продал есми пану Семену одизаровичоу имене на Волыни (Берестя, 1466 *AS I, 62*); Се я Ванко Скердѣвич... визнаваю, иж я... кн(А)зю Семену Василевичу... продал есми вѣчную отчизну свою (Володимир, 1470 *AS I, 64—65*); Я Андрушко Русинович земланин луцкий визнаваю сим моим листом... продал есми чаруковьского подвора мѣстѣе в околном городѣ в Луцку, отчину и дѣдиною свою, кн(е)г(и)ни Мари Семеновоу Ровенской на вечность (Луцьк, 1494 *AS I, 101*);

(на кого) (*давати показання*) свѣдчити (про що) (3): Я, Степанѣ Кунацковичѣ, визнаю самѣ на себе сымѣ моимѣ листомѣ... которое имене отчина и дедииа моя, на имя Кольнятичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича въ чотырнадцати копах грошей (Луцьк, 1449 *АЛМ 8*); Я Иван Тимофеевич Коуль, боѡрин господарский Тетеринский з женою моею Марѣю Хламотинною и сыньми иашими Гришком а Кмитою визнаваем сами на себе сим нашим листом штож вѣли есмо въ кн(А)зѣ Василя Его Милости Андрѣевича Полоубенского тридцат коп грошей широких (Друцьк, 1492 *AS III, 23*).

2. (що) (*підтверджувати*) визнавати (1); и Богда(н) пере(д) нами рекъ што(ж) теѣа его кйґни ма(р)я и сѣ сыномѣ свои(м) кнзе(м) федоромѣ подавали и записали емоу тѣе две име(н) и свои вечно в чотыро(х) сотѣ копа(х) гроше(и) двесте копъ записала емоу по дочѣе свое(и) а по его жоне а друогую двесте копъ вѣла в него на свои потребности и тоую двесте копъ гроше(и) записали емоу вы(з)наваючи на ты(х) свои(х) именья(х) (Берестя, 1496 *ВМКФС*).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. одн. визнаваю 7 (1434 *P 129*; 1440—1492 *АрхЮЗР II, 105*; 1466 *AS I, 62*; 1467 *СП № 13*; 1470 *AS I, 65*; 1490 *Пам.*; 1494 *AS I, 101*); визнавамѣ, визнава(м) 2 (1414 *P 85*; 1459—1460 *ЗНТШ СЛIII, фотокоп.*); визнаю 1 (1449 *АЛМ 8*); 1 ос. мн. визнаваемѣ, визнаваемѣ, визнавае(м), визнаваем 9 (1420 *ПГАГ*; 1435 *P 132*; 1436 *Cost. II, 701*; 1445 *P 148*; 1448 *Cost. II, 734*; 1454 *P 162*; 1455 *Cost. II, 773*; 1491 *AS I, 96*; 2-а пол. XV ст. *СПС*; 1492 *AS III, 23*); визнавамы 4 (1421 *P 93*; 1435 *P 134*; 1462 *BD II, 284*; 1468 *BD II, 301*); визнавами 3 (1449 *Cost. II, 746*; 1462 *BD II, 289, 292*); визнаваюмѣ 1 (1458 *Cost. II, 814*); *дієприсл. одноч.* вы(з)наваючи (1496 *ВМКФС*).

Див. ще *ВЫЗНАТИ 1, *ПОЗНАВАТИ, *ПОЗНАТИ 2, *ПРИЗНАТИ, *ОУЗНАВАТИ, *ОУЗНАТИ 1.

*ВЫЗНАНЬЕ с. (5) (*показання*) свѣдчення (3): тако земане исмовивши са и старци и визнали аже по лисичин бро(д) земла црквяна стґо спаса... тако... подлугъ того визнаья... дали есмо влѣцъ листь и нашею печатью потвердили есмѣ емоу аже ест его по лисичи бро(д) (Погончи, 1422 *P 97—98*); Ино оу том оуоставши слоуга иаш Михоул Боузат и привел оуси свои околни межѣши, ино они еще знали и свѣдетелствовали о том, аже загоубил слоуга наш Михоул Боузат своа привилѣя... ино мы видѣвши доброе

и правое их вызнаніе и правое <с>ведетелство, а ми такождере и от нас есми дали и подтвердили слоузъ нашему Михоулоу (в ориг. Моухоулоу.— Прим. вид.) Боузатоу тое село (Сучава, 1481 *BD* I, 258);

(признання в чому) зизнанія (в чому), визнанія (чого) (2): Бартолтъ жалова(л) на Ондreja и(ж) емоу сеножать покоси(л), а Ондрей вызналъ але реклъ и(ж) коупилъ во сго владарѦ и заплати(л) а то(т) владаръ оумерлъ мы слышачи ондреву вызнанье а то(г) оумерлъ(г) сказоуемъ ондревни абы то досве(ч)лъ жебы то е(г) коупленое (XV ст. *BC* 31).

ФОРМИ: род. одн. **вызнанья** (1422 *P* 98); знах. одн. **вызнанье**, **вызнайѣ**, **вызнаніе** (XV ст. *BC* 31; 1480 *BD* I, 239; 1481 *BD* I, 258).

Пор. ***ВЫЗНАТИ**.

! **WYZNANIE** <WYZWANIE> див. ***WYZWANIE**.

! **WYZNANIU** <WYZWANIU> див. ***WYZWANIE**.

***ВЫЗНАТИ** дієсл. док. (15) 1. (що) (підтвердити) визнати, посвідчити (10): Też ustawili jeśmo, iż żadin... nie mająt prisiahati na desiateterom bozi prikazani... tolko o wielikoj rezi, kotoraja by była piateśiat hriwen serebra li-toho; abo budet pered oblicznostiu naszoju wyznania (!) a mająt' prisiahati pered szkoju w dwerej (Луцьк, 1388 *ZPL* 105—106); мы есмо выслали нашего оурадника па(н) леика старостоу соудеческо(г) на тоу то границу па(н) ивашко дъдошицкии постави(л) старць обьчии па(н) татомиръ постивиль (!) старць обьчии тоги старци сгодили сѦ с обою стороною на одно слово вызнали оуказали староу границу и врочица межи дъдошичи и межи баличи (Зудечів, 1413 *P* 83); тако земѦне именовивши сѦ и старци и вызнали аже по лисични брод(д) землѦ црковная стго спаса из вька из давного (Погоничі, 1422 *P* 97—98); Ино ми... оучинили есми емоу закон... аби он привел оуси свои околини межѦши перед нами... аби и они вызнали и сведетелствова(ли) о том, а же ест так (Сучава, 1481 *BD* I, 258);

(дати показання) посвідчити (1): Гдъ колѣ дьвка, алюбю жонька алюбю вдова боудѣ(т)и... оусилована... а лю(ди) то пере(!) соудо(м) вызнають... тогды то(т) имееъ казненъ по(д)лоу(г) вины пѣсаны о сѣльстве (XV ст. *BC* 36—36 зв.);

(визнати свою провинність) признатися (2): Барто(л)тъ жалова(л) на ондрей и(ж) его рани(л) а одрей (!) вызналъ а реклъ оу дворце сѦ стало (XV ст. *BC* 31).

2. (що, без додатка) (обітницю, присягу) дати, скласти (2): мы также... обидоуемъ и слобоуемъ... оуськыи слобы... владиславови, королеви полскомоу... илѦаша воеводы... при тоу(м) то голдъ вызнаньи... оуставичнии безъ престаніе вьчнии бачити стеречи и... на каждыи ча(с)е ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701—702); про тоуж мы... слобоуемъ... иже хочемъ вшитки слоужбы... и иншьѦ слобы, кторыѦж... петръ воевод(д)... королеви полскому(у)... оучини(л) визна(л) и записа(л) ... на вькы, держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. **вызналь** 2 (XV ст. *BC* 31); **взна(л)** 1 (1448 *Cost.* II, 738); 3 ос. мн. **вызнали**, **вызналі** 6 (1413 *P* 83; 1421 *P* 96; 1422 *P* 98; 1430 *P* 116; 1480 *BD* I, 239); **вызнали** 1 (1422 *P* 98); *майб.* 3 ос. мн. **вызнають** (XV ст. *BC* 36); *баж.-ум. сп.* 3 ос. мн. **аби... вызнали** (1481 *BD* I, 258); *майб. пас.* 3 ос. одн. ж. ! **будет...** **wyznania** (1388 *ZPL* 106); *дієприкм. пас. мин. знах. мн. вызнаньи* (1436 *Cost.* II, 702); *предик. пас. дієприкм. было...* **вызнано** (1422 *P* 98).

Див. ще ***ВЫЗНАВАТИ** 2, ***ПОЗНАВАТИ**, ***ПОЗНАТИ** 2, ***ПРИЗНАТИ**, ***ОУЗНАВАТИ**, ***ОУЗНАТИ** 1.

! **ВЫВОЗИТИ** див. **ВЫВОЗИТИ**.

***ВЫИМАТИ** дієсл. недок. (5) 1. (що) виймати (1): как же i tymi razy, kudy Rattia sztab ich, cerkwi naszy zhlі, Bozeie tiho wуумаіа, mezza na ziemliu, pohamy toptali (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

2. (що на кого, що кому) залишати (що кому), зберігати

за ким право (на що) (2): мы александръ воевода... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали своею доброю волею... сере(т) мисто а волховець ись селы... и сь оусими оужи(т)кы, що(ж) к тому мисту к серету и во(л)ховцю слушаеть ничего собъ наза(д) и напере(д) не выимаючи... кнѦгини ри(м)ганль (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); Я Иван Тимофеевич Коуль... продали есмо... землю... со всим пожитком, ничего на себе не выимаючи (!), ани оставлѦючи (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

3. (у формі дієприслівника, у знач. прийменника) (кого) за винятком (кого), виключаючи (кого) (1): и былъ бы твоѦ милость зь нашымъ господаремъ зь его милостю въ добромъ прыятельстве за одинъ на кождого его милости не прыятеля, и на Татаръ, выймаючи братью его милости (Троки, 1494 *BD* II, 387);

(із запереченням) (без винятку) не виключаючи (1): записуемъ... влодиславови, кролеви польскому... вѣрно служити... посполу стати противу іхъ неприѦтелемъ ни одного не выимаючи (!) (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607—608).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч.* ! **вымаючи** 2 (1393 *Cost.* II, 608; 1492 *AS* III, 23); **вымаючи** 1 (1421 *Cost.* I, 142); **виймаючи** 1 (1494 *BD* II, 387); **wуумаіа** 1 (1433 *ЗНТШ* LX XVI, 141).

Див. ще ***ВЫИМОВАТИ**, ***ВЫНИМАТИ** 3, 4, **ВЫНЪТИ** 1, 2, ***ВЫАТИ**.

***ВЫИМЕНОВАНЫИ** *прикм.* (4) названий, згаданий: але коли па(н) на(ш) коро(л) его мл(с)ть приближи(т) сѦ до руской земли, а мы имае(м) пере(д) его мл(с)ть выехати на выименованное мистце (Серет, 1453 *Cost.* II, 765); Тое оусе вышеписанное и выименованное имаемъ издержати и по(д)лнити (Сучава, 1468 *BD* II, 302).

ФОРМИ: *дав. одн. с.* **выименованому** 1 (1453 *Cost.* II, 766); **выименованом(у)** 1 (1453 *Cost.* II, 765); *знах. одн. с.* **выименованое** 1 (1468 *BD* II, 302); **выименованое** 1 (1453 *Cost.* II, 765).

***ВЫИМЕНОВАТИ** дієсл. недок. (1) (що) залишати (що кому), зберігати за ким право (на що): я еше будучи в добром здоровю... дала есми ему... имене оу вотчизну на има Любчо... зо всим тымъ, што к тому имену з века прислушает, ничего не выименуючи (Ровно, 1488 *AS* I, 242).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч.* **выименуючи** (1488 *AS* I, 242).

Див. ще ***ВЫИМЕНЫВАТИ**, ***ВЫИМЕНИВАТИ**, ***ВЫИМЕНАТИ** 1.

***ВЫИМЕНЫВАТИ** дієсл. недок. (1) (що на кого) залишати (що кому): и мы... даемъ и дали есьмо у въ Острозскомъ повѣтъ Межиръчье... со всимъ сь тымъ, што къ нимъ зь вька и здавна слушало... ничего на себѣ не выименывая (Луцьк, 1446 *АкЮЗР* I, 18).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч.* **выименывая** (1446 *АкЮЗР* I, 18).

Див. ще ***ВЫИМЕНОВАТИ**, ***ВЫИМЕНИВАТИ**, ***ВЫИМЕНАТИ** 1.

***ВЫИМЕНЯТИ** дієсл. недок. (1) (у формі дієприслівника, у знач. прийменника) за винятком (чого), виключаючи (що): И мы ему того человека ДитѦтъковича дали вечно ему, и его жоне... со всими платы и доходы потому, какъ и отцу нашему служивалъ и дан давал, выименеѦ конѦ маеть ставити на неделю в Чернобыли подавному (Вильна, 1493 *АЛРГ* 56).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч.* **выименеѦ** (1493 *АЛРГ* 56).

Див. ще ***ВЫИМЕНАТИ** 2.

***ВЫИМОВАТИ** дієсл. недок. (26) (*стч.* *vujmovati*) 1. (що на кого, що кому) залишати (що кому), зберігати за ким право (на що): A tako daiemo i daleszmo iemu thiui naszu didinu na imie Jermolinczi... ze wszim prawem, y s plathi, y z dochodi, szobi niczoho ni wiyumiuczci (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3—4); и мы... дали есмо ему... две дворища тяглыхъ... со всими пожитьки и вольностямъ, ничего на себе не виймуючи и не оставуючи (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12—13).

2. (у формі дієприслівника, у знач. приєдника) за винятком (чого), виключаючи (що) (2): а коли мы жадаемъ какоую помоч оу великого кнАза, на наши не-пріАтели, а кнАз великій имаєть намъ дати такоую помоч, без лъсти и хитрости, вымоуючи его милости, брата нашего, господарѣ, крола полского и оугорского и црА татарского против тых намъ помоч не дати (Ясси, 1445 Cost. II, 726); Те(ж) то(г) хоче(м) штобы каж(д)ый соу(д)я оу своемъ соуде... мель оуоставнаго слоужебніка черєть которо(г) имєть позывати... вымоуючи бы сА хто поустилъ вины пере(д) соудомъ тогды то(г) може(т) посла-ти) которымъ коли (XV ст. ВС 15 зв.);

(із заперечення) не виключаючи (22): и слубили есми и слубуємъ вѣрне быти а ни иного господарА шюкати, ане имати, але королеви... на его оуєь неприАтель помагати, ни одного не воимуючи (!) (Сучава, 1393 Cost. II, 607); а стецко... присАглъ и записалъ сА королеви... помагати противу каждого неприАтєла никого не вымоуючи (Ланчиця, 1433 P 123); и присАглъ есмъ бгу... ижъ хочу вѣрне... слу-жить крулеви полско(м)... и хочу стоАти при нихъ вѣрно

своею радою и помощю противу кажтому (!) члвку и не-приАтелю нико(г) не вымоуючи (Черняхів, 1435 P 133); И такиж имаемъ быти каждому королевскому приАтелю приАтеле, а неприАтелевѣ королевскому имаемъ быти не-приАтеле, жадного не вымоуючи (Сучава, 1468 BD II, 301—302).

ФОРМИ: дієприсл. *одноч.* **вымоуючи**, ! **воимуючи**, **wi-
muiczi** (1393 Cost. II, 607; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1433 P 123; 1434 Cost. II, 664; 1435 P 133; 1439 Cost. II, 712; 1442 Cost. II, 717; 1449 Cost. II, 746; 1455 Cost. II, 770; 1468 BD II, 301—302 і т. ін.).

Див. ще ***ВЫМАТИ** 2, 3, ***ВЫНИМАТИ** 3, 4, **ВЫНѢТИ** 2, ***ВЫАТИ**.

***ВЫМОЛВА** ж. (1) відмовка: а то слубуємъ при чти, при вѣрв держати и полнити без выимолвы (Сучава, 1434 Cost. II, 666).

ФОРМИ: *род. одн.* **выимолвы** (1434 Cost. II, 666).

Див. ще ***ВЫМОЛВА**.

***ВЫИНЯТИ** *див.* **ВЫНѢТИ**.

***ВЫИСЛОУЖЕНІЄ** *див.* **ВЫСЛОУЖЕНІЄ**.

ВЫИТИ, **ВЫТИ**, **ВЪИТИ** *дієсл. док.* (25) 1. (*вибратися звидки*) виѣхати; (*вимушено — ще*) покинути (що) (11): а мыто имаю(т) платити о(т) тарѣ по д гроши, коли прииду(т), оу нашєи земли, и коли пакъ выиду(т) о(т) нашей земли, тако(ж) по д грош), да платѣ(т) (Сучава, 1448 Cost. II, 741); и да(л) имъ панъ михаилъ чА(ст) пинѣзен напре(д), а остато(к) имає(т) имъ дати, коли оны выидоу(т) и оузладоу(т) емоу ве(с) хотарь стары тА(х) то селищѣ (Сучава, 1452 Cost. II, 422); Мы панъ моужыло боучацски староста снятински... Вызнаваемъ... и(ж)... хотячы пана михаила канцлира молдавско(г)... приятелемъ вѣчнымъ оучинити... дали есми емоу... коли бы ся емоу пригодило выти исъ земли мо(л)давскоєи пере(д) каки(м) натискомъ оу снятинѣ оу горо(д) мешканє (Снятин, 1454 P 162—163); И також слубыл нам наияснѣишій Ян Олбрахтѣ, крал полскій... иж бы мы от нѣкоторого неприятель моц-него, которому бы мы отпереты не могли, та ввидемо ис нашей земли, либо до Угор, алибо до их милости кролевства полскаго, тогды их милости земли да соут, отворени иам (Гирлов, 1499 BD II, 421—422);

(*покинути приміщення*) **вийти** (1): И пани вошла въ кльть со мною послолу и велѣла мнѣ передъ собою полотна подѣлти на нозлы (!) и я подѣлилъ... а какъ полотна подѣливши, нани (!) ещо зъ кльти не вышла (Вільна, 1498 АЛМ 163);

(*визволитися*) **вийти** на волю (1): а Бори(с) в то(т) ча(с) на мо(с)кѣ бы(л) в по(и)маньны, а ка(к) де(и) Бори(с) му(ж) мо(и) о(т) то(л) вы(и)детъ и я запи(с) положу (Вільна, 1495 ВМБС).

2. (*повернути куди*) **вийти** (1): а хотарь имъ нижни о(т) марышевци... а отола (!) (чрѣзъ) серєть горѣ до великої буквины кде вышелъ путь отъ добрѣно(вц)ъ на конєц полА (Роман, 1392 Cost. I, 7).

3. (*прибути куди*) **прийти** (2): а остато(к) имає(т) имъ дати, коли оны... оузладоу(т) емоу ве(с) хотарь... заноу(ж) та(к) сА еднали и(ж) бы прАдрече(н)ны, па(н) манъ з дѣтми своими да(л) по(д)бны день ланоу михаилоу, абы вышли с паны и межиаши и сь и(х) стары(м) привилє(м), абы дали и оузнаменали паноу михаилоу тотъ оуве(с) хотарь (Сучава, 1452 Cost. II, 422); а тако(ж) коли бы вышо(л) андреи тру(ш)кович) или боу(д) какии ишкодни(к) покутскы до нашей земли, а мы што быхо(м) и(х) выдали (Банілів, 1455 Cost. II, 770).

4. (на кого) (*збройно виступити*) **напасти** (1): по идик-гивєу посольству вышоль на мене акаскъ темирь жєльзнаА нога о(т) чорного пѣска. Тогда акаскъ пришоль такъ таноу на насъ аже не было намъ никакоѣ вѣсти а ни слова (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170).

5. (з кого) **народитися** (від кого) (1): мы Стефанъ воевода...чинимъ знаменито... оже... дали есми монастирю о(т) молдавици двѣ чєльди циганскыи... и ни единъ о(т) наши(х) радца примѣса къ тѣмъ вышєписаннымъ циганомъ да не имаєть также и... къ дѣтємъ и(х) и къ вѣсєму плємену и(х), шо из тѣ(х) двѣ вышєрє(ч)нны(х) чєльде(х) выидєть (Дорогуня, 1434 ДГСММ).

6. **пройти**, **минути** (5): А держати имъ тоє мыто до того жъ року — две недєли по сємой суботє, какъ выйдутъ тры годы (Краків, 1487 PИБ 226); а почати имъ тѣє ко(р)чмы варити на рокъ на мАснєє запоусты великого поста какъ трєти(и) годъ вы(и)детъ пе(р)вое ихъ коупли и варити имъ тѣє ко(р)чмы до того жъ годоу, какъ шєсть годовѣ вы(и)детъ (Краків, 1489 АКВ);

◇ **вийти з рукъ** (кого) (1) (*про документ*) бути складєним (ким): а то(т) листъ вышо(л) єсть з рукъ ивашка по(д)скарбєго а пса(л) ванко (Снятин, 1424 P 100); и с о б ы ч а є в в ы и т и (1) *див.* **ОБЫЧАИ** 1.

ФОРМИ: *інф.* **выити** 3 (1449 Cost. II, 747; 1457 Cost. II, 811); **выти** 2 (1454 P 163); **вѣти** 1 (1499 BD II, 422); ! **быти** (1499 BD II, 422); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* **вышоль**, **вышо(л)** 2 (1392—1393 PФВ 170; XV ст. СЯ 42); **вышелъ** 1 (1392 Cost. I, 7); **вышо(л)** єсть 1 (1424 P 100); 3 *ос. одн. ж.* **вышла** (1498 АЛМ 163); *майб.* 3 *ос. одн.* **выидєть** 3 (1489 АКВ; 1495 ВМБС); **выидєть** 1 (1434 ДГСММ); 1 *ос. мн.* **ввидємо** (1499 BD II, 422); 3 *ос. мн.* **выиду(т)**, **выидоу(т)** 3 (1448 Cost. II, 741; 1452 Cost. II, 422; 1455 Cost. II, 771); **выйдутъ**, **выидоутъ** 2 (1487 PИБ 226; 1489 АМВ); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* **абы...** **вышол** 1 (1462 BD II, 289); **коли бы вышо(л)** 1 (1455 Cost. II, 770); 3 *ос. мн.* **абы вышли** (1452 Cost. II, 422).

***ВЫИХАТИ** *див.* **ВЫЕХАТИ**.

***ВЫКЛАДАТИ** *дієсл. недок.* (1) (шо) **выкладати**, з'ясу-вувати: мєли есмо о(т) васъ листы мисѣра крижевницкого... Которыми(ж) напре(д) оузновлАєть и оуспоминаєть свои первѣишии листы. Выкладаючи оны нѣ в которы(х) члон-це(х) (Брєст Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч.* **выкладаючи** (1447—1492 ЛКБВ).

***ВЫКОПАТИ** *дієсл. док.* (3) зорати: Я кн(А)зъ Юри Василєвич Жаславскій визнаваю... ижег продал есми паноу Семеноу Олизаровичоу имене на Волыни... зо всеми ролАми выкопаными и не викопаными и со всеми сѣножат-ми, которыє ж єст тепєр и которыєж и на потом мают быти выкопаны (Бєрєстя, 1466 AS I, 62).

ФОРМИ: *інф. пас.* **быти выкопаны** (1466 AS I, 62); *діє-примк. пас. мин. ор. мн.* **выкопаными**, **выкопаными** (1466 AS I, 62).

***ВЫКОРЕНИТИ** *дієсл. док.* (1) **викорєнити**: оуоставлАємъ и сказоуємъ коли(ж) некоторы(и) ищєпы са(до)вы во ого-родѣ боудоутъ шиплєны а боудоутъ выкорєны (!) алюбю

вырваны маеть заставитъ во огородѣ щепы а вѣны шесть гривень на томъ (XV ст. ВС 29 зв.).

ФОРМИ: *майб. пас. 3 ос. мн. боудоуть ! выкорены* (XV ст. ВС 29 зв.).

ВЫКУПАТИ *дієсл. недок.* (3) (що, що в кого) (*маєток, відданий у заставу*) викупувати: а што наложит кнѣз Михайло и кнѣз Костентин Ивановичи Острозкии на тоє имене по звѣдом(у) людей добрых, а кто будет тоє имене выкупати и он маєт тот наклад отложити кнѣзю Михайлоу и кнѣзю Костентиною Ивановичом (Острог, 1488 AS I, 88); а по его животь въ жоны его и въ дѣтей ниhto не мѣль того имѣнїя выкупати, нижли отецъ нашъ е. м. коли бы его ему потребъ (Кам'янець, 1494 АЛМ 54).

ФОРМИ: *інф. выкупати* (1488 AS I, 88; 1494 АЛМ 54); *майб. 3 ос. одн. будет выкупати* (1488 AS I, 88).

*Див. ще ВЫКУПИТИ, ОКОУПИТИ, *ОТКОУПИТИ. ВЫКУПИТИ, ВЫКОУПИТЬ* *дієсл. док.* (11) 1. (що, що кому, що від кого, що в кого) (*маєток, відданий у заставу*) викупити (10): а се панъ миханло ивановичъ заставилъ свое село черепине григореву снѣ двѣдського ошашковн... во к гривень без одноѣ гривны а рокъ о(т) спсва

дне а до спсва дне аже не выкупить его на тотъ рокъ имѣть держати то село опѣтъ до другого року (Львѣв, 1386 P 31); а пак ли тоє перворе(ч)ное село намъ сѣ бы слюбило а любо которому нашему слузѣ поволити быхо(м) е выкупити тогды ты(х) ѿ копъ имаєть быти дано слузѣ нашему юркови (Коломия, 1424 P 102); Мы великии кнѣз витовтъ дали есмо еську нешевичю дворище Арополково... а коли быхомъ хотѣли любо сами вѣзати в него то селище его... или кому быхо(м) приволили выкути (!) тогды имаємъ заплатити ему пѣтьдесѣтъ гриве(н) полугрошки (Острог, 1427 P 109); и прода(л) (косте)... едно селище на име отънижещи... що его па(н) косте выкупи(л) о(т) стѣниговы(х) сыно(в) (Сучава, 1445 Cost. II, 218); Билъ намъ чоломъ часникъ (!) нашъ фелко Гавриловичъ, и положилъ передъ нами листъ отца нашего, короля е. м. которымъ ему даль и дозволилъ выкупити имѣнїе, на имя Микуличи, у Дмитра Холиневского (Кам'янець, 1494 АЛМ 54).

2. (*заплативши выкуп, зильнити кого з полону*) выкупити (1): коли вашей милости посоль, Богушъ дякъ, былъ оу насъ, онъ ту знашоль... одну паню отъ Татаръ выкуплена (б. м. н., 1499 BD II, 450).

ФОРМИ: *інф. выкупити* 3 (1424 P 102; 1429 P 112; 1494 АЛМ 54); *выкупить* 2 (XV ст. ВС 34 зв., 35); *! выкути* 1 (1427 P 109); *перф. 3 ос. одн. ч. выкупилъ, выкупил(л)* (1445 Cost. II, 218; 1449 АЛМ 8); *майб. 3 ос. одн. выкупити* (1386 P 31); *дієприкм. пас. мин. наз. одн. ж. зам. знах. знашоль... паню... выкуплена* (1499 BD II, 450); *знах. одн. ж. выкупленую* (1484 BD I, 285).

*Див. ще ВЫКУПАТИ, ОКОУПИТИ, *ОТКОУПИТИ.*

***ВЫКОУПЛЕНІЄ** *с.* (7) куплений маєток, придбання: тѣ(м) мы видѣвши его правую и вѣрною службою до нас... дали и потвердили есми емоу... правое его о(т)ниною и выкупленїе, село на имѣ бозѣнїи (Сучава, 1446 Cost. II, 247); И пак оу том и оу тотже час прїиде прѣд нами... Настѣ, кнѣгинѣ пана Юга вистѣрника... и прода(ла) свою правую отниною и выкупленїе, одну фалчу винограда (Гирлов, 1499 BD II, 147).

ФОРМИ: *знах. одн. выкупленїе, выкупление, выкупленїе* (1446 Cost. II, 247; 1471 ДГСМПБ; 1479 BD II, 221, 228; 1480 BD I, 246; 1499 BD II, 147).

*Див. ще *ВЫКОУПЛЕНІЯ.*

Пор. ВЫКУПИТИ.

***ВЫКОУПЛЕНІЯ** *ж.* (3) куплений маєток, придбання: Тѣм мы... жаловали есми его особливо нашею милостїю и дали и потвердили есми емоу... правое его отниною и выкупленїю, одно село на имѣ Сяминичанїи ... що же он

коупиль... от Косте Грама (Сучава, 1480 BD I, 243); жаловали есми его особливо нашею милостїю, дали есми и потвердили есми емоу... правїи его отни(ни) и выкоупленїи: едно село...шоже коупил отецъ его (Васлуй, 1497 BD II, 112).

ФОРМИ: *знах. одн. выкоупленїю* (1480 BD I, 243; 1488 BD I, 347); *знах. мн. выкоупленїи* (1497 BD II, 112).

*Див. ще *ВЫКОУПЛЕНІЄ.*

Пор. ВЫКУПИТИ.

***ВЫЛАМАВАТИ СѦ** *дієсл. недок.* (1) (*стч. vylamovati se, стч. wylamować się*) (від чого) ухилитися: а особливо иже мы доброую (з)авжды мѣли есмо яко и нине мамы волю тако яко коро(л) хрестья(н)(с)кии коу покоевн и коу еднотъ а справедливость нашуо высветли(в)ши о(т) ровности не хоче(м) сѣ выламавати варуючисѣ розлянья (к)рови хрестьяньской (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *інф. сѣ выламавати* (1447—1492 ЛКБВ).

***ВЫЛНА** *див. *ВИЛЬНА.*

***ВЫЛЧИНЪ** *див. ВЛЪЧИН.*

ВЫЛЧА *див. ВЛЪЧА.*

! ВЫМАТИ *див. *ВЫИМАТИ.*

***ВЫМЕЛОКЪ** *ч.* (2) (*оплата за помел зерна*) мѣрчук: будутъ воны тоє село ... держати... зъ млынами зъ млыннчями изъ ихъ вымелками (Троки, 1498 ГВКОО); и мы... емоу имѣне н(а)ше... даємъ и записуємъ... из млины и их вымилкн, а посполите мовѣчи зо всми доходы и зо всми потребами (Вильна, 1499 AS I, 117—118).

ФОРМИ: *ор. мн. вымелками* 1 (1498 ГВКОО); *вымилки* 1 (1499 AS I, 117).

*Див. ще *ВЫМОЛОТОКЪ.*

***ВЫМЕНІВАТИ** *дієсл. недок.* (4) (*стч. vyměnovati*) (що на кого) залишати (що кому): и мы... дали есмо пану Андрѣю за его вѣрную службу село михлинъ... со всми оуходы и приходы ничего на себе не выменивая (Киѣв, 1433 P 118); А дали есмъ ему вѣчне то непорушнѣю зо всми уходы и приходы, ничего на себе не выменивая (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. выменивая, вымениваяѦ* 2 (1433 P 118); *выменивая* 1 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11); *вымѣнїваючи* 1 (1445 АкЮЗР 1, 17).

*Див. ще *ВЫМЕНОВАТИ, *ВЫЙМЕНІВАТИ, *ВЫМЕНАТИ*

***ВЫМЕНАТИ** *дієсл. недок.* (10) (*стч. vyměnovati*) 1. (що на кого, що кому) залишати (що кому) (8): мы, великий князь Швитригаил... чинимъ знаменїто... иже видев и знаменав службу намъ вѣрную... Ивана Мукосяевича... дали есмо и записали за его вѣрную службу села... зо всимъ с тым, што к тымъ селамъ звѣка здавна слушало и тыми разы слушаєть, ничего на нас не вымениая (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 7—8); дали есмо емоу Село липоую... Со всми правы Со всми пожитки ничого собѣ не вымениючи (Луцьк, 1451 P 158—159); продал есми свое имѣнїе... пану Василю Хребытовичу... со всим с тым и по тому, какъ к тому имѣнїю слушаєть... ничого на себе не вымениая (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141).

2. (*у формї дієприслївника, у знач. прийменника*) за винятком (чого), виключаючи (що) (2): а пакѣли бы самихъ насъ нашъ милый прѣдѣтель на помочъ жадалъ, и мы сами нашомоу прѣдѣтелю маємъ быти, со всимъ жывотомъ, до помочы, вымѣнїаючи то, чого боже не дан, нижѣли боудемъ имѣти какоую налогоу, на нашуо землю, Или немощь отъ бога на насъ (Сучава, 1442 Cost. II, 716).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. вымениая, вымениаяѦ, вымениаяѦ, вымѣнїя* 5 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1451 P 156; 1461 AS I, 54; 1492 АЛМ 30; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); *вымениаючи* 2 (1451 P 159; 1452 P 161); *вымѣнїаючи* 1 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); *вымѣнїаючи* 1 (1442 Cost. II, 716); *! вымениаюго* 1 (1442 Cost. II, 719).

*Див. ще *ВЫМЕНОВАТИ, *ВЫЙМЕНІВАТИ, *ВЫИМЕНЯТИ, *ВЫМЕНІВАТИ.*

*ВЫМИЛОКЪ *див.* *ВЫМЕЛОКЪ.

*ВЫМОВА *ж.* (1) змова: а николи не имаем быти в ради, алибо оу вымовѣ, прѣз са алибо прѣз кого иного, где бы вреченного Казимира кроль и Короуны его непожиточне алибо оувлочство было бы мовено, алибо правовано (Сучава, 1462 *BD II*, 284).

ФОРМИ: *місц. одн. оу вымовѣ* (1462 *BD II*, 284).

ВЫМОВИТИ *дієсл. док.* (3) 1. (*висловити*) вымовити, сказати (1): toje u sweje prisiahi wymowiti majet, kak jemu taja zastawa zastawena (Луцьк, 1388 *ZPL 104*).

2. (*іменем*) назвати (1): I też moh by... wziaiti imenem zastawy, wsiakiye reczi, kotoryje by byli jemu zastaweny, kotorym kolwe imenem byliby wymoweni (Луцьк, 1388 *ZPL 103*).

3. (*висловлюючи умову*) застерегти (1): мы, хотѣчи его освѣдености... оу... полности вѣры нашої оупевнити вызнавамы тм то листом... быти повинни и обвезаноу коу держаноу зоуполна чести и вѣры нашої, коу оуставичной слоужбѣ и тиж помочи пристанности, а то под обычаем тиж вымовеннѣм на долѣ писанным (Сучава, 1462 *BD II*, 284).

ФОРМИ: *інф. wymowiti* (1388 *ZPL 104*); *баж.-ум. сп. пас. 3 ос. мн. byliby wymoweni* (1388 *ZPL 103*); *дієприкм. пас. мин. ор. одн. ч. вымовеннѣмъ* (1462 *BD II*, 284).

*ВЫМОВИТЬ СЯ *дієсл. док.* (1) (у що) (*довести свою невинність*) виправдатися (в чому): ниоучили(с) (!) некоторые(и) лю(ди) потварью иньши(х) людеи о моужебойство объмо(л)ва(т) а дла давности, алобо зашли(х) часовѣ, неможетса оу то вымовить (XV ст. *BC 33*).

ФОРМИ: *інф. сѣ... вымовить* (XV ст. *BC 33*).

*ВЫМОВЛАТИ *дієсл. недок.* (2) (що на кого) залишати (що кому); я ларио(н)... промени(л) есми па(н)у петроу яновичоу... тоє свое имѣнье... со вси(м) с ты(м) ка(к) и са(м) есми тоє име(н)е чемери(н) дръжа(л), не оставляючи, ани вымо(л)вляючи на себѣ ничего (Луцьк, 1467 *СП № 13*); а промени(л) есми ему тоє име(н)е да(д)ковичи... со все(м) с ты(м), ка(к) а в него коупи(л) и са(м) дръжа(л), не оставляючи, ани вымовляючи на себѣ ничего (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. вымовляючи 1* (1490 *Пам.*); *вымо(л)вляючи 1* (1467 *СП № 13*).

*ВЫМОВЛАТИ СЯ *дієсл. недок.* (2) (чим) відговорюватися, відмовлятися: Иже двовныи и све(т)скыи именія держать, а намѣ са тымъ вымовляють, а нашен слоужбы на войне не чина(т), про(то) хочемъ и прѣказоуемъ штобы такыи по(д)логъ сілы и вси именія свое (!) с намѣ на воиноу хо(ди)ли (XV ст. *BC 12*); имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти по(л)скому, та(к), какъ коли наши пере(д)ци хо(л)дѣ чинили и служили, ници(м) сѣ не вымовляючи (Серет, 1445 *Cost. II*, 729).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. сѣ... вымовляють* (XV ст. *BC 12*); *дієприсл. одноч. сѣ... вымовляючи* (1455 *Cost. II*, 729).

*Див. ще ВЫМОЛВИТИ СѦ, *ВЫМОЛЪВАТИ.*

*ВЫМОЛЪТИ СЯ *див.* *ВЫМОВЛАТИ СЯ.

*ВЫМОЛВА *ж.* (2) ◇ вымолву имети (1) мати виправданія: мы оуставляемъ и прѣказоуемъ хто колѣ боудеть позваныи на соудъ имее(т) поведать а бѣде(т) ли винова(т) имее(т) быти казненъ виною а жа(д)ное вымо(л)вы не имее(т) (XV ст. *BC 15 зв.*); и м а т и в ы м о л в а у (1) *див.* ИМАТИ 2.

ФОРМИ: *род. одн. вымо(л)вы* (XV ст. *BC 15 зв.*).

*Див. ще *ВЫМОЛВА.*

ВЫМОЛВИТИ СѦ *дієсл. док.* (1) (з чого) відмовитися, вимовитися (від чого): И коли боудет пана нашего короля приказание, и боудет потребнаа хвила и час, абыхомъ его млности помоч и послушество оудилали... И не того не имаемъ его млности вымолвити сѣ, ани короунѣ полскои пн оу чем (Сучава, 1468 *BD II*, 301).

ФОРМИ: *інф. вымолвити сѣ* (1468 *BD II*, 301).

*Див. ще *ВЫМОВЛАТИ СЯ, *ВЫМОЛЪВАТИ.*

*ВЫМОЛВЛАТИ *див.* *ВЫМОВЛАТИ.

*ВЫМОЛОТОКЪ *ч.* (1) (*оплата за помел зерна*) мірчук: И то есмо дали... съ всѣми пожиткы... съ млины и с ты(х) млиновѣ вымолоткы (Луцьк, 1445 *P 148*).

ФОРМИ: *ор. мн. вымолоткы* (1445 *P 148*).

*Див. ще *ВЫМЕЛОКЪ.*

*ВЫМОЛЪВАТИ *дієсл. недок.* (1) (ким) відмовлятися, вимовлятися: Пригожае(т)са и(ж) о некоторыи простоупкы, позывани боудоуть пре(д) насѣ, а они вымолъвають своими старшими, а любо паны своими, а изъ и(х) же прѣказанія то чина(т) (XV ст. *BC 15*).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. вымолъвають* (XV ст. *BC 15*).

*Див. ще *ВЫМОВЛАТИ СЯ, ВЫМОЛВИТИ СѦ.*

*ВЫМЫСЛИТИ *дієсл. док.* (1) видумати: а тые земли продалъ есми... со всѣми ужиткы, которые нинѣчи суть или напотомъ могутъ быти людскимъ розумемъ вымыслены (Вільна, 1451 *АкЮЗР II*, 106).

ФОРМИ: *інф. пас. быти вымыслены* (1451 *АкЮЗР II*, 106).

*Див. ще *ВЫМЫШЛЯТИ.*

*ВЫМЫШЛЯТИ *дієсл. недок.* (1) (що) видумувати: Пла(ч)лѣвыи жалобы пре(д) на(с) прѣшли ка(к) слоужбѣнци по земли езда(т)... оубогыя кмети алоба (!) села дховныхъ алобо оубогы(х) земланы утѣскають новая права на него вымышляють (XV ст. *BC 14 зв.*).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. вымышляють* (XV ст. *BC 14 зв.*).

*Див. ще *ВЫМЫСЛИТИ.*

*ВЫМЪНИВАТИ *див.* *ВЫМЕНИВАТИ.

*ВЫМЪНИТИ *дієсл. док.* (1) (*спл.* wumienić) (що) відмітити, відзначити: Пак ли бы тот ден так намѣненны, намѣ... нѣкотора потребизна... пригодила съ, а то бы... королю его млности... было явно, на инши час подобны имает его млность ден и мѣсце отложити... а то зособна вымѣннвыи, иж корол его млность... имает напред намѣненное тот ден и мѣсце двома алибо трема мѣсѣцма обвѣстити (Сучава, 1462 *BD II*, 285).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. вымѣннвыи* (1462 *BD II*, 285).

*ВЫМЪНЯТИ *див.* *ВЫМЕНАТИ.

*ВЫНИМАТИ *дієсл. недок.* (5) 1. (кого) (*робити винятком*) виключати (1): мы илѣа вое(вода), господа(р) (зем-л) и молдавской... слобоуемъ нашемоу родителю, кнѣзоу великомуу, жигмонтоу, емоу прѣтелемъ быти... а неприятеле(м) его неприятель... едно вынимаемъ, нашего господарѣ, король полского, противъ его и противъ короунѣ, не имаемъ николи стояти (Сучава, 1435 *Cost. II*, 691).

2. (що) (*відбирати*) вилучати (1): а пакли бы панъ Васко не дали тѣхъ ста купъ пану Ивашкови... тогда имаетъ панъ Васко дати оувазанье пану Ивашкови оу Ровданцѣ, со всѣмъ правомъ... а не вынимая ничего с того села (Лѣвѣ, 1421 *P 92*).

3. (що кому) залишати (1): о(т)ступили тоѣ дѣдныи пану колѣ тако ако сами държали и со всѣмъ правомъ и с всѣ(м) обивздо(м) (!) ничого собѣ нь вынимаючи ни заставляючи (Галич, 1409 *P 74*).

4. (*у формѣ дієприслівника, у знач. приименника*) за винятком (2): такѣ(ш) кѣды коли бы сѣ пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)комъ на далекиѣ стороны... тогда коли на(с) обошлють и оупомануть кро(л) влодслава(в) и ихъ последнии, имамы помагати подлу(т) всѣѣ нашѣ мочи, противу всѣхъ ихъ неприятелии, не вынимуючи ни одны(х) (Сучава, 1395 *Cost. II*, 612); видѣвше мл(с)ти нашего милого господарѣ, крола, до насѣ и слобоуемъ... слоужити вѣрно и приѣати, доброую радоу радити до иашего живота, на оуського его неприятѣла, не вынимаючи николи никогоже (Сучава, 1402 *Cost. II*, 621).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. вынимаемъ* (1435 *Cost. II*, 691); *дієприсл. одноч. вынимаючи 1* (1402 *Cost. II*, 621); *вынимаючи 1* (1409 *P 74*); *! вынимуючи 1* (1395 *Cost. II*, 612); *вынимая 1* (1421 *P 92*).

Див. ще *ВЫИМАТИ, *ВЫИМОВАТИ, ВЫНЪТИ 2, 3, *ВЫАТИ.

! ВЫНИМУЮЧИ див. *ВЫНИМАТИ.

ВЫНЪТИ дієсл. док. (20) І. (що) (дістати звідки) вийняти (4): Мы Петро воево(д)... с пани радою нашею... просили есмы нашего больрина... абы поше(л) до тоурко(в) по(д)нѣти нашоу тѣготу... мочі имет ли ниже що та(к) и добро и пак ли не мочі имѣ(т) с то(г) спросити а вынѣти тогда дати и тоты двѣ тисѣчи зла(т) оугорскы(х) абы на(м) оупокон бы(л) (Васлуй, 1456 ЭСФ); Мы Бовблян опытали, и Бовбляне рекли вси: «правда ест, тые грани сам княз великий Швитригаило привернулъ свой кон и, вынемши кордъ, своею рукою тые грани зарубал (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

2. (у формі дієприслівника, у знач. прийменника) (чого, що, о що, за що) за винятком (чого), виключаючи (що) (11): Ot tych to reczej żadnoho habania peczipecczi, wyniawszi jednoje křiawoje, tokroje chusty swiętoje, kostelnoje, ktorzych żadnym obyczajem ni odin prijimowati ne majet (Луцьк, 1388 ZPL 103—104); Коли

ми оу дѣтен оумре(т) опѣка(л)нѣкъ и(х) не можетъ дѣди(ч)ства прода(т) ани граничи(т) до коль дѣти прїидоуть лѣ(т) до розоуму тогда все имѣнїе о(т) опѣка(л)ника возмоуть а боудоуть ли позванї не имають алѣ и(х) лѣ(т) соудья имееъ смотрети выиавши ты(х) члонъковъ написаны(х) (XV ст. ВС 35); Нихто неима(т) нѣкимъ позыва(т) толко слоужебникомъ відѣвшї (!) о простоупкоу прї дворе, которыи исправлѣеть позовъ протївъ ко(г) бе(з) правого повода (XV ст. ВС 6); Продад есми имене... с людми... из дубровами — вынявши за третью част зо вснхъ именеї моихъ отчизныхъ (Володимир, 1475 AS I, 72); А також мы, Стефан воевода... ани жадной радї ани помочи Тоурком не имаем дати, вѣнѣвши коли бы нѣкотораѣ моц або сила тоурецкого чьсарѣ... пришла бы н нас поневолили бы соби на помоч, и были быхом им на помоч без нашеї воли (Гирлов, 1499 BD II, 423—424).

3. (від чого) вилучити, відокремити (1): О пане(х) алюбо о паниа(х) которыи(ж) позывають ко(г) алюбо которыи Паней ипаиенъ бытностъ дла крепостї (!) и(х) вынеты соуть о(г) збора лю(д)ска(г) и моузького абы не мелї оутїскоу моузьско(г) (XV ст. ВС 12).

4. (із чого) забрати, взяти (1): Мартинъ жалова(л) на микоулоу и(ж) емоу вына(л) ис калиты осмь копѣ грош(и) квалѣто(м)ъ на (до)бровоїной дорожѣ оу торговоюу днїноу (XV ст. ВС 31 зв.);

◇ вынѣти на рукн (1) взяти на поруки: Поручили(с) кня(з) велико(м) скырѣгаилу за грїдка за костАниовн(ч) вынѣли его на свои ру(к) за побѣгъ и за все лихое (б. м. н., бл. 1392 P 46); лїцомъ вынїятн (1) див. *ЛИЦЕ.

ФОРМИ: інф. вынѣти (1456 ЭСФ); перф. 3 ос. одн. ч. вынѣ(л) (XV ст. ВС 31 зв.); 3 ос. мн. вынѣли (бл. 1392 P 46); майб. 3 ос. одн. вынѣть (XV ст. ВС 17 зв.); 3 ос. мн. вынѣмоу(т) (XV ст. ВС 36 зв.); дієприсл. перед. вынѣвши, вынявши, wyniawszi 6 (1388 ZPL 103; XV ст. ВС 15 зв., 26 зв., 35; СЯ 41; 1475 AS I, 72); вынемши 2 (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); вѣнѣвши 1 (1499 BD II, 424); вынѣмши 1 (XV ст. ВС 11); вынѣвши 1 (XV ст. СЯ 40 зв.); ! вынѣвни 1 (XV ст. ВС 39); ! вышавши 1 (XV ст. ВС 27 зв.); ! відѣвшї 1 (XV ст. ВС 6); теп. пас. 3 ос. мн. вынѣты соуть (XV ст. ВС 12).

Див. ще *ВЫИМАТИ 1, 3, *ВЫИМЕНЯТИ, *ВЫИМОВАТИ 2, *ВЫМЕНАТИ 2, *ВЫНИМАТИ 2, 4, *ВЫАТИ.

*ВЫПИСАНЬЕ с. (2) 1. (заява про що на письмі) написання (1): а то такъ ач прере(ч)ныи воевода... корунъ вѣроу прнстанеть яко его передѣкове вѣрни были и служили подлугъ выписанья и зраженья первыхъ листовъ оца и предковъ его воеводъ молдавскихъ (Ланчиця, 1433 P 121).

2. (передача маетки) запис (1): о выпїсанїю именїю (XV ст. СЯ 9).

ФОРМИ: род. одн. выписанья (1433 P 121); місц. одн. о выпїсанїю (XV ст. СЯ 9).

Пор. *ВЫПИСАТИ 1.

*ВЫПИСАТИ дієсл. док. (17) 1. (викласти що в письмовій формі) написати (9): пак ли не имѣемъ ему заплатити на тотъ днѣ яко ту выписано тогда мы в то(т) днѣ безъ нѣкоторые о(т)волоки имаемъ ему дати нашъ городъ сна(т)и(н) (б. м. н., 1411 P 77); але ижъ велможыи стефанъ ... воевода землѣ молдавской... просиль на(с) а быхомъ емоу о(т)пустили... слюбуючи намѣ... служити прїяти чинити по(д)лугъ листовъ оца первыхъ и передковъ его яко жъ на нихъ досѣтъ явно естъ выписано (Ланчиця, 1433 P 121); а то на вѣкы слюбую по(д) чѣстїю и по(д) вѣроу тою, яко выписано (Сучава, 1434 Cost. II, 664); а тогда маю(т) мнѣ тоѣ имѣ(н)е дА(д)ковское подати та(к) доброе... ка(к) я и(м) да(л), и въ верхоу выписано стои(т) (Луцьк, 1490 Пам.).

2. (перелічити що в письмовій формі) назвати, вказати (7): Umyslili jesmo s pany radami naszimi i dali prawa i wolnosti... ktoryi sut' niżej w tom liste naszom wupisany (Луцьк, 1388 ZPL 103); тоѣ все выписанное да буде(т) имѣ непорущенно, до нашего живота (Сучава, 1448 Cost. II, 741); А се(т) мы Стефанъ воевода... вызнавами и оузАвлАмы ис тымъ то нашимъ... миле выписанымъ маистатомъ... аже мы и слюбоуемъ... Казимировъ... королевѣ полскомоу... абыхомъ мы ихъ милости верни... были на веки (Сучава, 1468 BD II, 301).

3. (з чого) (зробити витяг) вписати (1): и мы казали и(м)ъ тотъ листъ судовы(н) пана ивано(в) вАжевича пере(д) нами положити, и онн того лѣста судового пере(д) нами неположыли, ни(ж)ли повѣдили на(м), што(ж) де(н) тотъ листъ вписа(н) естъ в книги судовыи и минутоу выписаную с тыхъ кни(г) пере(д) нами вказывали (Вільна, 1495 ВК).

ФОРМИ: дієприсл. перед. выписавши (1484 ЯМ); 3 ос. мн. теп. sut wupisamy 1 (1388 ZPL 103); вписаны 1 (1404 P 68); дієприсл. пас. мн. ор. одн. ч. выписанымъ (1468 BD II, 301); наз. одн. с. выписано (1490 Пам.); выписанное 1 (1448 Cost. II, 741); знах. одн. ж. выписаную (1495 ВК); наз. мн. ч. wupisany, выписаны (1388 ZPL 108; 1449 АЛМ 8); род. мн. выписаны(х) (1448 Cost. II, 734); предик. пас. дієприсл. выписано 4 (1411 P 77; 1433 P 121, 124; 1499 АЛМ 8); вписано 1 (1482 AS I, 81); выписанно 1 (1434 Cost. II, 664).

Див. ще *ВЫПСАТИ, ЗАПИСАТИ, *ЗАПИСОВАТИ 5, *ЗАПИСЫВАТИ 1, ИСПИСАТИ, *НАПИСАТИ, *НАПСАТИ, *ОТПИСАТИ 2, ПИСАТИ, ПОПИСАТИ 2, *ПОПИСОВАТИ 2, *ПСАТИ.

*ВЫПОВЕДАНИЕ с. (2) позбавлення прав: о выповеданїю кого выповедать с права. Запїсы оучинены дла пано(в) а дла исправдливостї прото мы оуоставлѣемъ и запїсоуемъ колн(ж) которыи члвкъ домнн имаетьсА (!) имаетъ право ко деди(ч)ствѣ што(ж) иньшїи держать а оу три годы н за три месеци не габаеть его жаднымъ правомъ тогда мы сказоуемъ томоу первомоу заисканное (XV ст. ВС 20 зв.).

ФОРМИ: місц. одн. о выповеданїю 1 (XV ст. ВС 20 зв.); о выповѣданїи 1 (XV ст. ВС 6 зв.).

Пор. *ВЫПОВЕДАТИ.

*ВЫПОВЕДАТИ дієсл. недок. (2) (стп. wupowiaдаć) ◇ выповедати с права (кого) (2) позбавляти права: о выповеданїю кого выповедать с права. Запїсы оучинены дла пано(в) а дла исправдливостї прото мы оуоставлѣемъ и запїсоуемъ колн(ж) которыи члвкъ домнн имаетьсА имаетъ право ко деди(ч)ствѣ што(ж) иньшїи держать а оу три годы н за три месеци не габаеть его жаднымъ правомъ тогда мы сказоуемъ томоу первомоу заисканное (XV ст. ВС 20 зв.).

ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. выповедать 1 (XV ст. ВС 20 зв.); выповѣдаю(т) 1 (XV ст. ВС 6 зв.).

***ВЫПРАВА** ж. (1) придане, виправа: С (!) я па(н) дмнтръ порыцькни... сознаваю... оуза(л) есми по своєї жеиѣ... (полтораета коп) широки(х) гро(ш)и че(с)кои монѣты а по(л)тора(с)та ко(п) выправою (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9).

ФОРМИ: *ор. одн. выправою* (п. 1450 ПИ № 9).

! **ВЫПРАВИТЬ** *дієсл. док.* (4) 1. (кого до кого) (послати) вирядити, виправити (2): Прото мы помнечы прыязни и маючы записы пре(д)ковъ твоее мл(с)ти з ншыми пре(д)ки и твоее мл(с)ти з нашымъ отъцсмъ... послали и выправили есмо нашихъ пословъ до твоее мл(с)ти (б. м. н., 1492—1493 ПВФЧ); И тыми разы ажъ богъ дасть по(д)ближаємъ та(м) по(д) оукраинны к тымъ нашимъ панствомъ и отътоуль дасть богъ выправимъ и шлемъ до тебе ншы(х) пословъ и о пры(з)ни и о мироу (б. м. н., 1496 ПДСВВ).

2. (що від кого) видобути (2): а такъже коли быхомъ имъ жолдъ не поплатили и щькодъ тогда имъ поволеваемъ (!) и тымъ што суть с ними насъ оупоминати намъ лаати нашихъ купцехъ брати нашихъ людехъ доколи свои записъ о(т) нихъ выправимы (Сучава, 1433—1443 АРМ).

ФОРМИ: *інф. ! выправить* (1433—1443 АРМ); *перф. 1 ос. мн. выправили есмо* (1492—1493 ПВФЧ); *майб. 1 ос. мн. выправимы 1* (1433—1443 АРМ); *выправимъ 1* (1496 ПДСВВ).

ВЫПРОВОДІТЬ *дієсл. док.* (1) (кого) вывести, випровадити: а не можетъ ли тотъ староста в иа(с) того о(т)рима(т) што мы не хочемъ дати емоу справы абы са очистил(л) томоу в чомъ емоу виноу дано тогда то(т) староста имее(т) его выпроводіть до граници земское (XV ст. ВС 38 зв.).

ФОРМИ: *інф. выпроводіть* (XV ст. ВС 38 зв.).

***ВЫПРОСИТИ** *дієсл. док.* (4) (що в кого) выпросити: и за тымъ дей отецъ того Яшка Выштортъ тыи ихъ земли выпросилъ за пусто у отца нашего, короля его милости (Вильна, 1495 РИБ 602); паклибы он в г(о)с(по)д(а)рѣ великого кн(а)за тое имънѣе выпросил на вѣчность, ино А емоу тое имънѣе записываю вѣчнъ (Боковичи, 1496 АС 1, 245).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. выпросилъ* (1495 РИБ 602); *пперф. 3 ос. одн. ч. былъ... выпросилъ* (1495 РИБ 602); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. паклибы выпросил* (1496 АС 1, 245).

Див. ще ПРОСИТИ, *ПРАШАТИ, СПРОСИТИ 2, ОУПРОСИТИ.

***ВЫПСАТИ** *дієсл. док.* (2) (*стп. vypsati*) (на чому) (вкладати *що в письменній формі*) написати (в чому): а по ленкове животь и дѣте(м) леньковы(м) тако жъ таА села держати Со вси(м) какъ на семь листу выпсано вѣчно непорушно (Житомир, 1433 Р 127).

ФОРМИ: *предик. пас. дієприкм. выпсано* (1433 Р 127).

Див. ще *ВЫПСАТИ, ЗАПИСАТИ, *ЗАПИСОВАТИ 5, *ЗАПИСЫВАТИ 1, ИСПИСАТИ, *НАПИСАТИ, *НАПСАТИ 2, *ОТПИСАТИ 2, ПИСАТИ 1, ПОПИСАТИ 2, *ПОПИСОВАТИ 2, *ПСАТИ.

***WYPUSTOSZYŃ Y** *дієсл. док.* (1) (що) спустошити: A i toho wasza milost (!) ne smotryte, szto nam i opoie pere-miryie wczyniło, szto waszy s Łuczany wziali Przeszed z Łucka około Berestia, około Kamena wse pusto wczynili a jiszcze wołosty ty Pruszanuiu, Kobryn... to wse wypustoszyli (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. wypustoszyli* (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

Див. ще *ПУСТОШИТИ.

***ВЫРАЖАТИ** *дієсл. недок.* (1) викладати, формулювати: Про то Мы Александръ... Княжа Литовское... ведомо чинимо... Ижъ... права и вольности имъ самымъ и потомкомъ ихъ надаемъ и позволяемъ, яко нижей описано такъ выражаемъ (Луцьк, 1389 РЕА I, 26).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. выражаемъ* (1389 РЕА I, 26).

Див. ще *ВЫРАЗИТИ.

***ВЫРАЗИТИ** *дієсл. док.* (1) назвати: Абы тогда тые речы вышъ выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листъ иашъ, выразившы инжей именами светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатью Нашою змоцнили (Луцьк, 1389 РЕА I, 27).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. выразившы* (1389 РЕА I, 27).

Див. ще *ВЫРАЖАТИ.

***ВЫРАХОВАТИ** *дієсл. док.* (1) (що кому) віддати готівкою: а што коли А наложу на тое име(н)е на чемери(н) дръжачи Его в себе, тогда вси ты(и) мои наклады мае(т) мнѣ игуме(н) пересопницкыи ларио(н)... поплатити а деса(т) ко(п) гро(ш)и приданою вырахва(т)и (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: *інф. вырахва(т)и* (1490 Пам.).

***ВЫРВАТИ** *дієсл. док.* (1) вирвати: коли(ж) некоторы(и) ищепы са(до)вы во городъ боудоутъ щиплены, а боудоутъ выкорены, алюбо вырваны, маеъ заставить во огородъ щепы, а вны шесть гривень на томъ (XV ст. ВС 29 зв.).

ФОРМИ: *майб. пас. 3 ос. мн. боудоутъ... вырваны* (XV ст. ВС 29 зв.).

***ВЫРЕЧИ** *дієсл. док.* (2) (*стп. wuzrec*) (що) (анафему) виголосити, проголосити: коли(ж) которымъ све(т)комъ боуде(т) вырочена (!) клѣтва тогда то(т) которыи све(т)кы веде(т) бе(з) оуразоу жалобы своея имееъ мощь иншыи све(т)кы именоватъ и весгъ а не мож(т) ли иншыи(х) све(т)ко(в) именоват(т) одно тыи што имъ клѣтва выре(ч)на а хочемъ абы то(т) которыи клѣтвою выдалъ... абы да(л) разрешение тымъ све(т)комъ штобы правда не была оутіснена (XV ст. ВС 19 зв.—20).

ФОРМИ: *теп. пас. 3 ос. одн. ж. вیره(ч)на* (XV ст. ВС 20); *майб. пас. 3 ос. одн. ж. боуде(т) ! вырочена* (XV ст. ВС 19 зв.).

Див. ще *ВЫРѢКАТИ, РЕЧИ 1.

***ВЫРНОСТЬ** *див. *ВѢРНОСТЬ.*

***ВЫРУЧИТИ** *дієсл. док.* (1) (кого у кого) звільнити, вибавити (кого від кого): А ивашко, снъ петровъ, дѣди(ч) валаски, и па(н) вилча поручаемъ и вручили есмо оу нашего господарА... романа (Берестя, 1400 Cost. II, 617—618).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. вручили есмо* (1400 Cost. II, 617).

***ВЫРѢКАТИ** *дієсл. недок.* (1) (*стп. wuzrekać*) (оголошувати рішення) постановляти: И такъжъ подтверждаем... ижъ естъ было старыи записы алибо завезана пригодло бы съ нам оучинити которыи былии (!) алибо на потоум могли бы быти, а противкоу паноу нашему кролю... тоты записы оумарьмо тым то листомъ, скажеио и оуморено чинимъ, вырѣкаючи от сего часоу на потоум жадной мощи не имѣти ани твердости (Сучава, 1462 ВД II, 285).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. вырѣкаючи* (1462 ВД II, 285).

Див. ще *ВЫРЕЧИ, РЕЧИ 1.

! **ВЫСА** <ВСЕ> *див. ВСЕЬ*¹.

***ВЫСВЕТИТИ** *дієсл. док.* (1) з'ясувати, выяснити: а ...иже мы доброую <з>авжды мѣли есмо яко и ныне мамы волю тако яко коро(л) хрестыя(н)(с)кый коу покоеви а коу еднотъ а справедливость нашу высветли(в)ши о(т) ровности не хоче(м)са выламавати вароучисА розлиянья (к)рови хрестыянскоу (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. высветливши* (1447—1492 ЛКБВ).

***ВЫСЕДЕТИ** *дієсл. док.* (19) <во воли> выседети (1) вибути строк звільнення від повинностей і податків: А три члвк новыхъ во воли не седали тре(х) годъ а два выседели (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); волю (воли) выседети (14), (воли) выседети (1), выседети волю (1), выседети <волю> (2) *див. ВОЛЯ* 6.

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. выседе(л)* (бл. 1471 ЛКЗ 91); *3 ос. мн. выседели* (бл. 1471 ЛКЗ 90, 90 зв., 91, 91 зв.,

92 зв.); *майб.* 3 ос. мн. **выседаютъ** (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 92 зв.); *діеприсл. перед.* **выседе(в)** (бл. 1471 ЛКЗ 91).

***ВЫСЛАТИ** *дієсл. док.* (6) (кого) відрядити, послати (4): *пришедь перед ма васко мошенчичь и позваль коундрата борсничА о границу... тогда коундратъ оу(ка)заль свою границу... а васко мошенчичь на той рокъ не сталъ на завитый а ни людии не выслали тогда* (Галич, 1401 Р 65—66); *мы есмо выслали нашего старосту зоудечевско(г) па(н) ленка с паны на тоую границу* (Зудечів, 1430 Р 116); *(виселити кого зейди)* вислати (2): *Ино которого есмо чловека ведала въ нашей земли, што емоу добра не хотель, а какъ съ нимъ миръ вземъшы, того есмо тогдыжъ зъ земли наше выслали* (б. м. н., 1496 ВД II, 405).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. ч. **высальъ** (1401 Р 66); *1 ос. мн. есмо выслали, есмо... выслали* (1413 Р 83; 1421 Р 95; 1430 Р 116; 1496 ВД II, 405); *3 ос. мн. выслали* (1497 АЛРГ 79).

Див. ще ***ВЫСЛАТИ**, **ЗОСЛАТИ**, **ОДОСЛАТИ СЪ**, ***ОТЛАТИ**, **ПОСЛАТИ 1**, **ПОСЫЛАТИ**, ***ПРЫСЛАТИ**, ***САТИ**, **СЪСАТИ**, ***СЫЛАТИ**.

***ВЫСЛО-УХЪ** ч. (1) (*особова назва*): и король его милость нашего суда не пересужываль, вельбъ таки его милость Мезкиру тую землю держати и увяжчого емоу даль **Выслоуха** (Вильна, XV ст. РИБ 610).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Выслоуха** (XV ст. РИБ 610).

ВЫСЛУГА ж. (8) земельне володіння, одержане за службу: Се А кнзъ долголдать долголдатови(ч)... што есми **выслоужи(л)** оу бга и оу велико(г) кнза витовта г(с)дра своего даю о(т) своее **выслоугы** вѣрное по своен дши ись своею кйгинею сѣмоу николе поустыньскому ионину монастырю тоую зе(м)лю (Київ, 1427 Р 108); а мене... при моюи вотнинъ при исбаразиской волость... при моюи **выслузъ** имаеть ма его мѣсть оставитъ (Кременецъ, 1434 Р 130); а в то ся имънѣ не мают вступовати ни дѣти мои, а ни близышии мои прироожные, бо то есть моя вѣрная **выслуга** (б. м. н., 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш, **выслоугоу** отца мсего которыйже дворец и земли **выслоужил** отецъ мой (Друцьк, 1492 AS III, 23); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ... зъ **выслуги** своее, штомъ **выслужилъ** на господари моемъ, на великомъ Князи Александрѣ Литовскомъ имънѣ Здетелу, ино съ того имънѣя своего Здетелы записаль есми... на... церковь... двѣ копь грошей (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: *наз. одн.* **выслуга** (1476 АрхЮЗР 8/IV, 154); *род. одн.* **выслоуги** (1427 Р 108; 1499 АСД VI, 2); *знах. одн.* **выслоугоу, выслугу** (1446 Р 154; 1451 ДГШХ; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1492 AS III, 23); *місц. одн. при выслузъ* (1434 Р 130).

Див. ще **ВИСЛОУЖЕНІЕ**.

***ВЫСЛУЖЕНІЕ** *див.* **ВИСЛОУЖЕНІЕ**.

***ВЫСЛОУЖЕНІЕ** *див.* **ВИСЛОУЖЕНІЕ**.

***ВЫСЛУЖЕНЬЕ** *див.* **ВИСЛОУЖЕНІЕ**.

***ВЫСЛУЖИТИ** *дієсл. док.* (8) (що на кому, у кого) (*придбати службою*) вислужити (що в кого): Се А кнзъ долголдать долголдатови(ч) мл(с)тью бжъюу што есми **выслоужи(л)** оу бга и оу велико(г) кнза витовта г(с)дра своего даю о(т) своее **выслоуги** вѣрное по своен дши... сѣмоу николе поустыньскому ионину монастырю тоую зе(м)лю (Київ, 1427 Р 108); и дали и потвѣрили есмы ему (оу нашемъ) земли его правою о(т)нину, на имъ бонтешѣ... и мѣсто о(т) млинъ на брѣла(д) што **выслужи(л)** отецъ его илѣашъ бонта, оу родитель нашего, оу александра воевода (Васлуй, 1442 Cost. II, 101); а на той сторонѣ ставоу в смордвѣ дворище барановича **выслоугоу** оца его штожъ бѣе его **выслужылъ** на велико(м) кнзѣн витовтѣ и то

есмо емоу дали (Луцьк, 1451 ДГШХ); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ **придалъ** есми и записаль зъ **выслуги** своее, штомъ **выслужилъ** на господари моемъ на великомъ князи Александрѣ Литовскомъ, имънѣ Здетелу, ино съ того имънѣя своего Здетелы записаль есми на вѣчностъ на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни... двѣ копь грошей (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. одн. ч. **есмъ выслоужи(л)**, **есмъ... выслоужи(л)** 2 (1446 Р 154, 154—155); **есми выслоужи(л)** 1 (1427 Р 108); *штомъ выслужилъ 1 (1499 АСД VI, 2); *3 ос. одн. ч. выслужи(л), выслоужил 2 (1442 Cost. II, 101; 1492 AS III, 23); **выслужылъ** 1 (1451 ДГШХ); *діеприкм. пас. мин. род. мн.* **выслуженыхъ** (1475 AS I, 72).**

***ВЫСЛОУХАНЬЕ** с. (1) вислухання, заслухання: Коли бы са то дѣяло... тогда коли есмо очивисте с вами оу кнѣзьствѣ велико(м) были ижбыхо(м) дла того о(т)сюль певныи паны рады кроле(в)ства к на(м) до литвы призвали были коу **выслоуханью** обычаевъ доро(г) и посрѣдковъ которыми оу таковыи тадынки мѣли бы были початы быти (Брест Куявскій, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *дав. одн.* **выслоуханью** (1447—1492 ЛКБВ).

Пор. ***ВЫСЛУХАТИ**.

***ВЫСЛУХАТИ** *дієсл. док.* (6) (чого, шо) (*уважно прослухати*) вислухати, заслухати (що): И мы... тотъ записъ его **выслухавши**, и иа то есмо дали Нисану Симьсичу нашъ листь зъ нашою печетью (Краків, 1489 РИБ 432); Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Лвомъ... **вызнаваем** сами на себе сим и(а)шимъ листомъ хто на него посмотрить або чтучи его **выслухат (!)**... штожъ... **продали** есмо кн(а)зю Костентину... Острозскому... землю пустовъскую (Ставків, 1491 AS I, 96—97); и мы ты(х) **прывилею(в)** на обе стороне **выслоухали** и сведѣтва пѣа воеводина а пана юрьева (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. **выслоухали** (1499 ВФ); *майб.* 3 ос. одн. ! **выслухат** (1491 AS I, 96); *діеприсл. перед.* **выслухавши** 2 (1489 РИБ 432; 1495 АЛМ 85); **выслухавшы** 2 (1495 БСКИ; РИБ 620).

Див. ще ***ВЫСЛУШАТИ**, ***ВЫСЛЫШАТИ**, **СЛОУХАТИ 1**, **СЛУШАТИ 1**.

***ВЫСЛОУХЪ** *див.* ***ВЫСЛО-УХЪ**.

***ВЫСЛУШАТИ** *дієсл. док.* (1) (що) (*уважно прослухати*) вислухати, заслухати: и мы есмы есмы (!) **выслушали** листь па(н) воитковъ што ему писа(н) и оставили есмы воитка при сулимовѣ (Львів, 1412 Р 81).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. **есмы есмы (!) выслушали** (1412 Р 81).

Див. ще ***ВЫСЛУХАТИ**, ***ВЫСЛЫШАТИ**, **СЛОУХАТИ 1**, **СЛУШАТИ 1**.

***ВЫСЛЫШАТИ** *дієсл. док.* (1) (що) (*уважно прослухати*) вислухати, заслухати: тогда есмо **выслышали** рѣчь обою зо обоу сторону и прибкову и воиткову (Львів, 1412 Р 81).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. **есмо выслышали** (1412 Р 81).

Див. ще ***ВЫСЛУХАТИ**, ***ВЫСЛУШАТИ**, **СЛОУХАТИ 1**, **СЛУШАТИ 1**.

***ВЫСЛЪЖЕНІЕ** *див.* **ВИСЛОУЖЕНІЕ**.

ВЫСОКО *присл.* (1) високо: а покоул оусхочет кн(а)зъ Семень той гребли держати високо, тое есть оу его воли (б. м. н., 1475 AS I, 71).

Пор. **ВЫШЕ¹**, **НАИВЫШЕ**, **ПОВЫШЕ¹**.

***ВЫСОКЫИ** *прикм.* (9) (*який має велику відстань низу догори*) высокий (2): пытали есмо Старыхъ боярь и мужей старыхъ што была земля о(т)шла о(т) склѣна къ блудову оу десАтину ино то есмо опАть привернули къ Склнью по высокую могилу (Луцьк, 1445 Р 150); а хотаръ тамъ селомъ да е(ст) о(т) великыи друмь... а о(т)толА на высокыи дѣль (Сучава, 1446 ПГСЛМР);

высокая доуброва (4) (*назва діброви у Молдавському князівстві*): и еще есмы **придали** имъ к томоу монастыреви три села по(д) высокою доубровою (Сучава,

1428 *Cost.* I, 233); и дали еси емоу... еще силище поу(д) (sic. — *Прим. вид.*) мятинами... и оу вишній конец грабо(в) на баши где маеи сиди(т) и по(д) високою добровою где миклоушъ сиди(т) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541); в и с о к а п а с и к а (3) (назва пасики у Молдавському князівстві): того ради и ї(с)во ми, даемъ и потврждаемъ... именуема села на побратъ... и съ млино(м) на телнци и висока пасика (Сучава, 1443 *ДГСПМН*); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали еси се(с) листь на(ш) люде(м)... о(т) пасыки о(т) високои (Побрата, 1448 *ДГПР*).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. високий* (1446 *ПГСПМР*); *наз. одн. ж. висока* (1443 *ДГСПМН*); *род. одн. ж. високои* I (1448 *ДГПР*); *! високою* I (1446 *ПГСПМР*); *знах. одн. ж. високою* (1445 *P* 150); *ор. одн. ж. високою, високою* (1428 *Cost.* I, 233; 1437 *Cost.* I, 541); *місц. одн. ж. на високои* (1429 *Cost.* I, 269).

*Пор. *ВЫШШИИ, НАИВЫШИИ.*

ВЫСОЦЬКО *с.* (2) (назва села у Волинській землі) Ви-соцьк: досьталося пану Барсану Аньдрєви Жоравъники и Высоцько селище и съ тымъ, што к Журавъникомъ и къ Высоцьку селищу изъ вѣка вечного тягъло (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

ФОРМИ: *наз. одн. Высоцько* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *дав. одн. Высоцьку* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

ВЫСТЕРЕГАТИ *дієсл. недок.* (2) (кого, кого від чого) перестерегати, остерегати: и также имаемы его выстерегати о(т) всѣхъ злы(х) речен (Сучава, 1433 *Cost.* II, 653); слюбуемъ тому пану Казимиру кролю... праву вѣроу ховати... алибо ихъ всѣхъ противности, которіи пришли коу нашему вѣдомоу, маемъ оуставично выстерегати (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *інф. выстерегати* (1433 *Cost.* II, 653; 1462 *BD* II, 284).

Див. ще ВЫСТЕРЕЧИ.

WYSTEREHAT SIA *дієсл. недок.* (1) (*стп. wystrzegać się, стп. wystřiháti se*) (від чого) остерегатися (чого): *pospolityje majut utiahati i wysterehat sia* (Луцьк, 1388 *ZPL* 107).

ФОРМИ: *інф. wysterehat sia* (1388 *ZPL* 107).

*Див. ще *СТЕРЕЧИ СЯ.*

ВЫСТЕРЕЧИ *дієсл. док.* (1) (кого) перестерегти, остерегти: я илїа воевода... оучинили є(с)ми къ сеи слоужбѣ... пану владиславоу, кролевн... слоужбы... ховати... где бы коли того сного пана нашего... лихое оу волотство ражено, а любо молвено и овшемъ мило зъ и(х) оусъ(х) противны(х) речїи которы бы коли коу нашей знаемости пришли оуставичній обыслати и выстеречи (Львїв, 1436 *Cost.* II, 698).

ФОРМИ: *інф. выстеречи* (1436 *Cost.* II, 698).

Див. ще ВЫСТЕРЕГАТИ.

***ВЫСТИЯРНИКЪ** *див. ВИСТИЯРНИКЪ.*

ВЫСТОЯТИ СЯ *дієсл. док.* (1) (*про маєток*) перейти у власність кредитора за давністю користування: Имънїа дѣди(ч)но которыи(ж) то оу пеназа(х) записоуютъ некторы(х) оу наши(х) сторона(х) дѣржано до ѡї ль(т) а по томъса встояло (XV ст. *СЯ* 41 зв.).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. с. сѧ встояло* (XV ст. *СЯ* 41 зв.).

ВЫСТОУПИТИ *дієсл. док.* (12) (з чого) відмовитися, відступитися (від чого) (8): Пришоль перед нас кн(А)зъ Василей изъ братомъ своимъ... а поведали намъ, штож оумовили межы собою о ивачевський ставы... и рукоу дали собѣ с того не выступити, твердо держати (Луцьк, 1463 *AS* I, 55—56); а естли А ис тоеи мены встоуплю, а любо некторыи по мнѣ боудочии... тогда А а любо по мнѣ боудочии, королю двесте роубле(в) заплати(т) (Луцьк, 1467 *СП* № 13); а с того дѣлоу не встоупити з нас никотороу... бо есмо тое подѣлили соб(е) вѣчне и непорушно, а котрыи з нас встоупить с того дѣлоу, тогда осподарю королю... п Атсотъ коп (Хвалимичи, 1475 *AS* III, 14); А нине... къ до-

черы его прислалъ еси отметъника греческого закону, владыку Смоленского... съ тымъ штобы она выступила зъ греческого закону и прыступила бы къ рымьскому закону (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

◇ зъ докончанья выступити (2) *див. ДОКОНЧАНЬЕ*; зъ крестъного (хрестъного) целованья (выступити) (2) *див. *КРЕСТЪНЫЙ.*

ФОРМИ: *інф. встоупити, выступити* (1463 *AS* I, 56; 1475 *AS* I, 70, 71; *AS* III, 14; 1478 *AS* I, 76); *перф. 3 ос. одн. ч. выступилъ* (1498 *BD* II, 413; 1499 *BD* II, 447); *майб. 1 ос. одн. встоуплю* (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*); *3 ос. одн. встоупить* (1475 *AS* III, 14); *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. хто-бы... встоупил* (1475 *AS* I, 70); *3 ос. одн. ж. штобы... выступила* (1499 *BD* II, 448).

*Див. ще *ОТСТУПАТИ, ОТСТОУПИТИ 3, ОТСТУПОУВАТИ.*

***ВЫСУМОВАТИ** *дієсл. док.* (1) вирахувати, вичислити: Продад еси мене... вынявши за третюю част зо всихъ имень моихъ отчизныхъ, выслуженыхъ и купленыхъ в земли тутошней воынской лежачихъ... высумовавши што болшъ не стоит за третюю част всихъ имень моихъ (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. высумовавши* (1475 *AS* I, 72).

***ВЫСЧОПЪ** *ч.* (1) (назва урочища у Волинській землі): я Любарть Кгедеминовичъ... записалъ еси и далъ село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... противъ острововъ нашихъ: Переделокъ и Струги, Глимеца и Высчопа, и Тополного (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1—2).

ФОРМИ: *род. одн. Высчопа* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

***ВЫСЫЛАТИ** *дієсл. недок.* (1) (кого) відряджати, послати: и мы пе(р)во сего высылали та(м) того межы ними смотрѣти, ма(р)шалъка нашего намѣстника ли(д)ского... а намѣстника дороги(ц)кого (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. высылали* (1495 *ВМЗД*).

*Див. ще *ВЫСЛАТИ, ЗОСЛАТИ, ОДОСЛАТИ Сѧ, *ОТОСЛАТИ, ПОСЛАТИ I, ПОСЫЛАТИ, *ПРЫСЫЛАТИ, *СЛАТИ, СЪСЛАТИ, *СЫЛАТИ.*

***ВЫТЕБСК** *ч.* (1) (назва головного міста у Вітебській землі) Вітебськ: помню... хоживали подъ княземъ великимъ Витовтомъ дяди твоего отъ Витебска до Смоленска (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *род. одн. Витебска* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ВЫТЕСАТЫ *дієсл. док.* (3) (що на чому) вирізати, витесати: тамъ же есмо подле рики згару конецъ (!) усыпаты велилы и на граби грань витесаты (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

ФОРМИ: *інф. витесаты* (1430 *ГВКЛ* 7, 8); *перф. 1 ос. мн. есмо... витесалы* (1430 *ГВКЛ* 8).

ВЫТИ *див. ВЫИТИ.*

***ВЫТОЛГЪ** *див. ВИТОВГЪ.*

***ВЫХОДИТИ** *дієсл. недок.* (10) I. (із чого, від чого) (*про дорогу*) вести (від чого), виходити (з чого) (8): а хотаръ тамъ селомъ де є(ст)... право на даль... а о(т) толь... на доубъ роубжїе где поуть о(т) млины выходнѣ во(н) нс лѣса (Сучава, 1446 *ПГСПМР*); а хотаръ... на едн(н) боу(к) знамена(н) що є(ст) бли(з)ко великой дороги где вѣходи(т) дорога изъ лѣса... на одну во(л)хоу знаменану о(т)толь потоко(м) долоу до где вѣходи(т) пото(к) изъ лѣса (Сучава, 1490 *ДГСХМ*); А хотаръ томуу селоу... оу краи доуброви... от толь... чересъ Лихїи потокъ опат оу конецъ поле, где вѣходитъ поут отъ леса (Сучава, 1491 *BD* I, 449).

2. (з чого) (*брати початок — про річку*) випливати, витікати (3): и дали и потврдили еси... нашему монастырю... на Прутѣ едно озеро... и една грѣла, що съ зоветь грѣла Булхакова, и другая грѣла, що вѣходить изъ озера долу до мосту (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165); и дали и приложили еси... монастыроу о(т) немца болото криваа и озеро... съ грѣлоу, на имѣ кыщина, що естъ исверха, о(т) по(д) конецъ писка, о(т) где вѣходить грѣла изъ днистра и тече(т) долоу (Яссн, 1500 *Cost.* S. 230).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн.* **выходит, выходит(т), въходит, въходи(т)** 7 (1484 *BD* I, 285; 1488 *ДГСПМ*; 1490 *ДГСХМ*; 1491 *BD* I, 449; 1499 *BD* II, 136); **выходить** 2 (1473 *ШКН* 165; 1500 *Cost. S.* 230); **выходить** 1 (1446 *ПГСЛМР*).

***ВЫХОДЪ** ч. (3) 1. оплата феодалов за право выхода з села або переходу до іншого господаря (2): а люди которыи осадит княз Михайло и княз Костентин... на том имени, ино которыи оусхотат осести оу том имени, тыи мают дати кн(А)зем их м(н)л(о)сти по копе грошей выходу (Острог, 1488 *AS* I, 88); а незаседельи, коли оусхотя(т) о(т) не(г) про(ч) пойти, ка(к) в зе(м)ли обычаи ест, выхо(д) о(т)да(в)ши волю емоу поити гдъ хоче(т) (Луцьк, 1490 *Пам.*).

2. данина (1): (а) што межы твоее земль суть кн(А)жнии елости давали выходъ блюи орды то намъ наше даите (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: *род. одн.* **выходу** (1488 *AS* I, 88); *знах. одн.* **выходъ, выхо(д)** (1392—1393 *РФВ* 170; 1490 *Пам.*).

ВЫШ *див.* **ВЫШЕ**¹.

ВЫША ч. (1) (*особова назва, молд., слов.* выше): мы Стефан воевод... чиним знаменито... оже приидоша прѣд нами... болре Мълинъ и Выша... и дали и отступилн слоугам нашим Нѣгоулови и Татоулови... села... на имѣ Роуси... и... Редьни (Сучава, 1458 *BD* I, 20).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Выша** (1458 *BD* I, 20).

ВЫШЕ¹, **ВЫШЕЙ**, **ВЫШЬШЕ**, **ВИШЕ**, **ВЫШ** *присл. в. ст.* (50) 1. (*выкладеный раніше на письмі*) вице, раніше (48): и мы панове... слобуемъ... влодислави, кролеви польскому... вѣрно служить, а николи сА роздѣлити на вѣки и с крольвствомъ польскимъ, Акоже вышеше писано (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607—608); тое вѣсе што бы имѣ оурикъ съ вѣсѣмъ доходомъ имѣ и дѣтемъ и(х) каж(д)ому своа ча(ст), якоже в(ы)шеу стоятъ (Сучава, 1428 *Cost.* I, 221); Ино я, Степанъ Куначковнчъ Гуша вышей писаный, записую князю Федору... тую третюю часть отчизны имения моего... якъ въ семь моемъ листу вышей выписано (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); мы сами с нашимъ животомъ боуде(м) пере(д) его мл(с)тїю, яко выше на томъ листу проавляемъ (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774—775); Io Стефан воевода... на тые слюбы и присѣгы, шо выше пишем... слобуемъ посполу и съ сыномъ нашимъ Богданомъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

2. (*в напрямі до верхньої частини чого*) вгору, вверх (2): яко да оутврѣдимъ на(ш) црѣковъ монастырю о(т) быстрици... на имѣ ботна и съ оусими озерами... и о(т) червленого кешенева до дн(л) загорни, а выше нистромъ и пони(ж) и оуси пасики (Сучава, 1455 *Cost.* II, 531); яко да оутврѣдимъ црѣковъ... съ оусими озерами... от Червленого Кешенева до дил Загорни, и вице Днистромъ и пониже оуси пасики (Дольный Торг, 1458 *BD* I, 8).

Див. ще з **ВЫШЕ**¹, **ПОВЫШЕ**¹.

Пор. **ВЫСОКО**, **НАИВЫШЕ**.

ВЫШЕ², **ВЫШЕЙ** *прим.* (45) (*з род.*) 1. (*виражае просторові відношення, вказує на місцезнаходження чого*) вице (43): а хотаръ емоу выше страхотнъ гори жежию на ворловоюу могилу (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 27); а межы тыми городаи и межы нашею землею рускою то границъ будутъ вѣчныи... али жъ до великой рѣки днѣстра выше села потока (Ланчиця, 1433 *P* 125); и е(ст) винограда(д) выше немецкого города (Дольный Торг, 1443 *Cost.* II, 185); и даемъ стому монастырю молдавици посадоу, шо е(ст) на молдавѣ, выше о(т) бани (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453); а мы також... есми дали и потврѣдили слоузѣ нашему... тотоу селищу за Проутом, где билъ трѣгъ Сьрати, по выше оустіе Сьрати (Сучава, 1489 *BD* I, 373); Пакъ господство мы даль сѣмъ имѣ... привиліе от Александра воевод... на тоти села, шо... дѣд нашъ Александръ воевода... даль три села на Бистрици, выше Бакова (Гирлов, 1499 *BD* II, 162); и дали господствоу мы петь сель... три на Бистрици, выше Бакова (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

2. (*виражає кількісні відношення*) бильше, понад (1): Оура(д)ніщи соу(д)и коморники о жало(б) малы(х) которыхъ

то покладаемъ (!) о(т) трицати гнѣвень (!) ажъ нїже не (име)ють вѣнчи бра(т) паме(т)но(г) одна два гро(ш)а выше три(д)цати гривень д гро(ш)и (XV ст. *СЯ* 43—43 зв.).

3. (*виражає об'єктні відношення, вказує на перевищення норми*) зверх, крім (чого) (1): Про памет: Водорацкий вышей дани взал 100 судов и судно (Вильна, 1496 *АЛРГ* 73).

Див. ще з **ВЫШЕ**², **ПОВЫШЕ**².

***WYSZEJ MENENYJ** *див.* ***ВЫШЕМЪ НЕННИ**.
ВЫШЕЙПИСАННЫЙ *див.* **ВЫШЕПИСАННЫЙ**.

***ВЫШЕМЪ НЕННИ** *прим.* (5) вищеназваний, вищезгаданий: Umyslili jesmo ... i dali prawa i wolnosti... wyszej menennoj meszkajuczim w tom panstwie naszom (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); и волен пан вѣленский кн(А)зь Костентинъ... тые земли выше мѣненные отдати и продати (Ставкѣ, 1491 *AS* I, 97); и мы... емоу имѣне н(а)ше... даем... так широко и долго... какъ же и перво того держали тыи выше мен(е)нынъ кн(А)жата: кн(А)зь Василей а кн(А)зь Андрей (Вильна, 1499 *AS* I, 117—118).

ФОРМИ: *дав. одн. ж.* **wyszej menennoj** (1388 *ZPL* 103); *наз. мн. с.* **выше мен(е)нынъ** (1499 *AS* I, 118); *наз. мн. ж.* **выше мѣнены** (1491 *AS* I, 97); *знах. мн. ж.* **выше мѣнены** (1491 *AS* I, 97); *ор. мн.* **вышеменеными** (1499 *ГОКІР*).

ВЫШЕПИСАННЫЙ, ВЫШЕПИСАННИЙ, ВИШЕПИСАННИЙ, ВИШЕПИСАНІИ, ВЫШЕПИСАНІИ, ВЫШЕПИСАННЫ, ВЫШЕПИСАНЫ, ВЫШЕЙПИСАННЫЙ *прим.* (1354) (*попередньо зазначений*) вищеназваний, вищезгаданий (909): а на то оусе и слобуемъ безъ льсти и безъ хитрости и с тѣми со оусѣми вышеписанными вѣчныи тонъ (!) запись твердо держати (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); а хотаръ тѣмъ вышеписаннымъ селомъ и селищемъ да е(ст) съ вѣсѣмъ старыми хотари куда из вѣка оуживали (Сучава, 1443 *ПГСММ*); а коли быхмн то(г) не пополнили и не заплатили пан(у) Михаилу на тоты дни вышеписа(н)ны(х), а мы сА по(д)даемъ ажебы оуза(л) оу нашемъ имѣнии оу Карловѣ пА(т)деса(т) воловъ (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); И оу том оуставши наш вѣрныи пан Моушат дворник и заплатил он вѣси тоты вышеписанныи пинъѣ р злат татарских оу роуки слоуза(а) нашему пану Щѣфоулоу питарю (Ясси, 1476 *BD* I, 208); и тыи вси пошлины емо есмо отпустили съ того села панъцернаго тыхъ пошлинъ вышей писаныхъ не надобе ему давати (Вильна, 1499 *РИБ* 777); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того вышеписаного нашего дааніа и потврѣдѣніа, таковїи да естъ прокла(т) о(т) га ба (Ясси, 1500 *Cost. S.*, 231);

(*попередньо з'ясований*) вищевыкладеннй (445): (а н)а булшею крѣпости все вышеписаному вѣлѣли есмы нашему (вѣрно)му пану псаию логофету писати и привѣсити нашу (п)ечатъ к сѣмоу листу нашему (Сучава, 1409 *Cost.* I, 65); а на болшее потврѣженіе вѣлѣли есмы привѣсити нашу печать малоую къ сѣмоу листу нашему, але тѣмъ потврѣженіемъ потврѣжаемъ, яко и великою печатю до колѣ нмутъ съврѣшити наше дѣло вышеписанное (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 122); а то все выше писаное слобуе(м) здержати

и попо(л)нити при ншои чти и при хри(с)анской вѣрѣ (Снятин, 1454 *P* 163); а про лѣпшую справедливость и на твердость выше писаныхъ речей и печати свои привѣселн (!) есмо к сѣму н(а)шому листу (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); И курило послалъ сА о то(м) до книгъ зе(м)ски(х), што(ж) в книги таА ре(ч) выше(н) писакаА не оуведена (Вильна, 1495 *БСКИ*); Мы Георгіе архіепнскопъ Соучавской и земли молдавской, Василіе Епископъ Долнѣи епискоупїи Романова трѣга... слобили есмо... о вѣси рѣчи *више писаннїи* въ вѣсѣхъ словахъ, вышеписанному наяснѣшому пану Яноу Олбрахтоу... кролеви полскому... непоруошенно дрѣжати (Гирлов, 1499 *BD* II, 425—426); А на болшоую крѣпость и потврѣженіе томоу вѣсѣмоу вышеписанному, вѣлѣли есмы нашему вѣрному пану Тьоутоулови логофету

писати и нашоу печат завѣсити к семоу листоу нашему (Ясси, 1500 *BD* II, 176).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вышеписаны* 8 (1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* I, 41; 1466 *BD* I, 113; 1469 *BD* I, 138; 1470 *BD* I, 150; 1473 *BD* I, 187; 1474 *РГС*; 1499 *BD* II, 156); *вышеписаны* 5 (1462 *BD* I, 54; 1467 *Cost.* S. 69; 1470 *BD* I, 141, 155; 1472 *BD* I, 172); *вышеписанный, вышеписан(н)ны(и)* 5 (1471 *ДГСМПБ*; *DIR«A»* 527; 1473 *ШКН* 165; 1479 *Cost.* S. 98; 1499 *BD* II, 422); *вышеписаннїи, вышеписаннїи* 2 (1499 *BD* II, 425, 443); *вышеписанїи* 1 (1470 *BD* I, 153); *вышей писаный* 1 (1449 *АЛМ* 8); *род. одн. ч., с. вышеписаниаго, вышеписаниаго, вышеписанна(г), вышеписанна(г), вы(ш)писанна(г), вы(ш)писаннаго, вышеписаннаго* 357 (1400 *DIR«A»* 433; 1408 *Cost.* I, 61; 1420 *Cost.* I, 136; 1434 *ДГСММ*; 1448 *Cost.* II, 324; 1457 *УКР*; 1469 *BD* I, 134; 1479 *BD* I, 224; 1484 *BD* I, 286; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *вышеписанаго, вышеписанаго, вишпи(с)наго* 34 (1400 *Cost.* I, 37; 1411 *P* 77; 1432 *Cost.* I, 338; 1441 *DIR«A»* 477; 1454 *Cost.* II, 513; 1466 *BD* I, 110; 1479 *Cost.* S. 102; *ПГВСА*; 1492 *BD* I, 506; 1495 *BD* II, 39 і т. ін.); *вышпи(с)наго, вишпи(с)наго, вышеписанно(г)* 17 (1409 *Cost.* I, 65; 1436 *ВАМ* 29; 1445 *Cost.* II, 729; 1447 *Cost.* II, 289; 1452 *Cost.* II, 432; 1456 *Cost.* II, 582; 1458 *DIR«A»* 513; 1464 *BD* I, 84; 1468 *BD* I, 128; 1491 *BD* I, 467 і т. ін.); *вышеписанаго, вышеписанаго* 4 (1414 *Cost.* I, 111; 1436 *Cost.* I, 484; XV ст. *НППГ*; 1490 *DC* 148); *вышпи(с)нааго, вышеписанааго* 2 (1444 *DIR«A»* 481; 1448 *Cost.* II, 342); *! вы(ш)писа(н)нго, ! вышеписанго* 2 (1453 *Cost.* II, 462; 1467 *Mih.* Doc. 126); *! вышпи(с)наго* 1 (1460 *Cost.* S. 41); *! вышеписано* 1 (1468 *BD* I, 126); *! вышеписан(н)ио(м)* 1 (1459 *Cost.* S. 22); *дав. одн. ч., с. вышеписанноу, вишпи(с)нагоу, вы(ш)писанноу, вы(ш)пи(с)нио(у), вышпи(с)нагоу, вишпи(с)ноу, вышеписанноу, wyszepy-sapłomi, ! вышеписанно* 421 (1411 *Cost.* I, 95; 1420 *Cost.* I, 136; 1439 *Cost.* II, 32; 1445 *Cost.* II, 219; 1454 *ПГПММ*; 1467 *BD* I, 119; 1479 *BD* I, 224; 1483 *Cost.* D. 31; 1490 *BD* I, 388; 1500 *BD* II, 176 і т. ін.); *вышеписанноу, вишпи(с)нагоу, ви(ш)писанноу, ви(ш)пи(с)ноу, вшеписанноу* 52 (1409 *Cost.* I, 65; 1433 *P* 121; 1443 *Cost.* II, 145; 1456 *Cost.* II, 583; 1468 *BD* I, 131; 1479 *DC* 141; 1489 *Cost.* S. 134; 1490 *BD* I, 404; 1491 *BD* I, 467; 1495 *ПГВСП* і т. ін.); *вышей писаному* 3 (1442 *Cost.* II, 717; 1498 *ГВКОО*); *вышеписанноу* 2 (1438 *Cost.* II, 8; 1458 *BD* I, 20); *вышеписанноу* 1 (1460 *Cost.* S. 41); *знах. одн. ч. вышеписани* (1470 *BD* I, 150); *ор. одн. ч., с. вышеписаннѣмъ, вышеписаннѣмъ* 4 (1415 *Cost.* I, 122; 1426 *ВАМ* 22; 1431 *Cost.* I, 317; 1443 *Cost.* II, 131); *вышеписаномъ* 1 (1436 *Cost.* I, 444); *місц. одн. ч. о вышеписанномъ* 1 (1443 *Cost.* II, 132); *наз. одн. ч. вышеписанное, вышеписанное, вы(ш)писанное, вишпи(с)нное, ! вышеписаннае* 127 (1428 *Cost.* I, 218; 1432 *ДГВІН*; 1446 *DIR«A»* 485; 1455 *Cost.* II, 531; 1464 *Cost.* S. 59; 1470 *DIR«A»* 523; 1475 *Cost.* D. 3; 1480 *BD* I, 246; 1495 *ВАМ* 71; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); *вышеписаное, вышеписаное, вы(ш)писаное* 19 (1449 *Cost.* II, 392; 1453 *Cost.* II, 445; 1459 *DIR«A»* 514; 1463 *Cost.* S. 45; 1468 *BD* I, 130; 1474 *РГС*; 1480 *BD* I, 243; 1490 *BD* I, 403; 1495 *BD* II, 46; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); *вышеписано, вышпи(с)но* 3 (1445 *Cost.* II, 219; 1449 *Cost.* II, 386; 1493 *Cost.* S. 176); *ви(ш)писано* 1 (1453 *Cost.* II, 468); *вышеписанное* 1 (1448 *Cost.* II, 342); *! вышеписаны* 1 (1429 *Cost.* I, 249); *зам. род. ч. вышеписанное* Петра воеводы 1 (1448 *DIR* № 10а); *зам. дав. на боульшею крѣп(ст) все вышеписанное велѣли е(с-ми)... привѣсити... печат(т)* 1 (1458 *DIR«A»* 513); *знах. одн. ч. вышеписанное, вышеписанное, вы(ш)писанное, wysze wupysannoje* 54 (1415 *Cost.* I, 122; 1435—1436 *Cost.* I, 494; 1446 *Cost.* II, 251; 1457 *Cost.* II, 811; 1468 *BD* II, 302; 1475 *BD* II, 329; 1481 *BD* I, 249; 1499 *BD* II, 147 і т. ін.); *вышеписаное, вышеписаное* 5 (1448 *DIR* № 10 б; 1454 *P* 163; 1457 *BD* II, 257; 1499 *ГОКІР*); *вышейписаное*

1 (1497 *РИБ* 683); *зам. наз. мн. вышеписанное...* села... да соуть 1 (1500 *BD* II, 173); *наз. одн. ж. выше(и)писана* 1 (1495 *БСКИ*); *вышеписанна, вышеписанна(а)* 2 (1440 *ДВАС* 32; 1497 *BD* II, 119); *род. одн. ж. вышеписанной* (1497 *BD* II, 99, 100); *дав. одн. ж. вышеписанной, вишпи(с)наго, вишпи(с)наго(и)* 10 (1476 *BD* I, 209; 1491 *BD* I, 473; 1493 *BD* II, 27; 1497 *BD* II, 109, 119; *Cost.* S. 212; 1499 *BD* II, 136, 156, 160); *! вышеписанною* 2 (1488 *BD* I, 325; 1493 *ПГВСП*); *вышеписаннѣи* 1 (1491 *BD* I, 464); *знах. одн. ж. вышеписанноу, вишпи(с)нагоу, ви(ш)писанноу* 5 (1425 *Cost.* II, 422; 1448 *Cost.* II, 362; 1460 *BD* I, 41; 1462 *BD* I, 67; 1497 *BD* II, 100); *вышеписанною* 1 (1491 *BD* I, 452); *наз. мн. вышеписаннїи* 1 (1448 *ДГПР*); *вышеписаннїи* 1 (1499 *BD* II, 425); *вышеписанїе* 1 (1468 *BD* I, 126); *! вышпи(с)на(х)* 1 (1437 *Cost.* I, 541); *наз. мн. ч. вышеписаннѣи, вышеписаннѣи* 2 (1443 *Cost.* II, 128; 1465 *DIR«A»* 518); *вышеписаны* 1 (1440 *ДВАС* 32); *вишпи(с)наїи* 1 (1499 *BD* II, 423); *наз. мн. с. вишпи(с)наа, вишпи(с)наа, вишпи(с)наа* 6 (1446 *Cost.* II, 251; 1454 *Cost.* II, 517; 1462 *BD* I, 63, 65; *Cost.* D. 11; 1464 *BD* I, 85); *род. мн. вышеписаннѣх, вышеписаннѣх(х), вишпи(с)на(х)ны(х)* 12 (1436 *DIR«A»* 469; *Cost.* I, 473, 476; 1437 *Cost.* I, 515; 1438 *Cost.* II, 26; 1447 *Cost.* II, 288; 1448 *ДГПР*; 1464 *DIR«A»* 517; 1499 *BD* II, 154, 156); *вышеписаннїих, вишпи(с)наїих* 10 (1438 *Cost.* II, 15; 1441 *ДВАС* 35; 1442 *Cost.* II, 101; 1458 *BD* I, 19; 1475 *BD* I, 200; 1482 *BD* I, 263; 1490 *BD* I, 420; 1499 *BD* II, 130, 426); *вышеписан(х), вышпи(с)на(х), вишпи(с)на(х)* 4 (1454 *Cost.* II, 513; 1463 *AS* I, 55, 56; 1467 *СП* № 13); *вышеписан(х), вишпи(с)на(х)* 3 (1454 *Cost.* II, 508—509; 1458 *Cost.* II, 815; 1490 *Лам.*); *вышейписаннѣхъ* 2 (1492 *АЛМ* 31; 1499 *РИБ* 777); *вышпи(с)наїи* 1 (1437 *Mih.* 203); *вышпи(с)на(и)и* 1 (1472 *ДГСВМ*); *вышеписаннѣхъ* 1 (1441 *ДВАС* 37); *! вышеписаннѣ(м)* 1 (1438 *Cost.* II, 7); *дав. мн. вишпи(с)наїим, вишпи(с)наїим, ви(ш)писаннїи(м)* 18 (1470 *DIR«A»* 522; 1475 *BD* I, 200, 1479 *Cost.* S. 98; 1488 *BD* I, 342; 1490 *BD* I, 434; 1491 *Cost.* D. 37; 1493 *BD* II, 19; 1495 *BD* II, 59; 1497 *BD* II, 107; 1499 *BD* II, 163 і т. ін.); *вышпи(с)наїим, вишпи(с)наїимъ, вышеписаннѣмъ, вышеписаннѣмъ* 13 (1434 *ДГСММ*; 1435 *Cost.* II, 691; 1436 *DIR«A»* 469; 1443 *ПГСММ*; 1446 *ПГСММР*; 1448 *Cost.* II, 314; 1473 *ШКН*; 1490 *BD* I, 392; 1495 *ПГВСП*; 1499 *BD* II, 167 і т. ін.); *вишпи(с)наїим, вишпи(с)наїимъ, вышеписаннѣмъ* 4 (1443 *ВАМ* 41; 1480 *BD* I, 239; 1488 *BD* I, 356; 1490 *BD* I, 404); *вышеписаннѣ(м), вишпи(с)наїих* 2 (1453 *Cost.* II, 766; 1495 *BD* II, 249); *! вышеписаннѣ(х)* (1437 *Cost.* I, 541); *знах. мн. ч. вышеписаннїи, вишпи(с)наїи* 36 (1484 *BD* I, 276; 1487 *BD* I, 291; 1488 *BD* I, 317; 1490 *BD* I, 400; 1491 *BD* I, 449; 1492 *BD* I, 506; 1493 *ПГВСП*; 1494 *BD* II, 32; 1497 *Cost.* S. 223; 1500 *BD* II, 175 і т. ін.); *вышеписаннїи, вышеписаннїи* 12 (1467 *BD* I, 122; 1476 *BD* I, 208; 1481 *BD* I, 248; 1487 *BD* I, 30; 1488 *BD* I, 354; 1495 *Cost.* S. 193; 1497 *BD* II, 98, 102; *Cost.* S. 208; 1499 *BD* II, 147, 154, 168); *вишпи(с)наїи, вишпи(с)наїи* 13 (1483 *BD* I, 269; 1484 *BD* I, 285; 1486 *BD* I, 289; 1488 *ДГСВМЩ*; 1490 *BD* I, 396; 1491 *BD* I, 456; 1494 *BD* II, 38; 1495 *BD* II, 55 і т. ін.); *вишпи(с)наїи* 2 (1466 *DIR«A»* 519; 1483 *Cost.* S. 121); *вишпи(с)наїих, вишпи(с)наїих* 4 (1475 *BD* I, 206; 1482 *BD* I, 262; 1493 *Cost.* S. 176; 1500 *Cost.* S. 234); *вышпи(с)наїихъ, вы(ш)писаннѣ(х)* 2 (1453 *Cost.* II, 466; 1459—1460 *ЗНТШ*, CL111, фотокоп.); *вишпи(с)наїих* 2 (1480 *BD* I, 244; 1482 *BD* I, 260); *вишпи(с)наїи, вишпи(с)наїи* 3 (1478 *BD* I, 219; 1479 *BD* I, 221; 1490 *BD* I, 397); *вишпи(с)наїи* 2 (1487 *BD* I, 297; 1490 *BD* I, 387); *вишпи(с)наїи* 1 (1462 *BD* I, 52); *знах. мн. ж. вишпи(с)наїи, вишпи(с)наїи* 3 (1495 *BD* II, 92; 1499 *BD* II, 419, 425—426); *вышеписаннїи* 1 (1453 *Cost.* II, 766); *вышеписаннїи* 1 (1453 *Cost.* II, 766); *знах. мн. с. вишпи(с)наїи, вишпи(с)наїи* 2 (1493 *Cost.* D. 45; 1499 *BD* II, 163); *вишпи(с)наїи, вишпи(с)наїи* 2 (1491 *Cost.* D. 37; 1500 *BD* II, 173); *вышеписаннїи* 1 (1499 *BD* II, 154); *вышпи(с)наїи*

саны 1 (1499 РИБ 777); **вышеписаны** 1 (1447 Cost. II, 273); **вышеписаина**, **вышеписанна** 3 (1459 BD I, 32; 1462 BD I, 67); **вышеписаннаа**, **вышеписаннаа** 3 (1447 Cost. II, 273; 1462 BD I, 67; 1472 DIR«A» 528); **вышеписанных**, **вышеписанны(х)**, **вышеписанн(ы)х** 3 (1436 Cost. I, 455; 1447 Cost. II, 288; 1490 BD I, 392); **вышеписание** 1 (1441 DBAc 37); **вышеписаине** 1 (1497 РИБ 683); *ор. мн.* **вышеписанными** (1393 Cost. II, 607); *місц. мн.* **оу вы(ш)писаны(х)**, **вышеписаных** 2 (1449 Cost. II, 391; 1457 BD I, 4); *оу* **вышеписани(х)** 1 (1490 DC 148); *на* **вышеписанных** 1 (1490 BD I, 392); *на* **вышеписанних** 1 (1492 Cost. S. 162).

Див. ще ***ВЕРХОУВЫПИСАНИИ**, ***ВЕРХОУОПИСАНИИ**, ***ВЕРХУПИСАНИИ**, ***ВЕРХУПСАНИИ**, ***ЗВЕРХУВЫПИСАНИИ**, ***НАВЕРХПИСАНИИ**, ***НАПРЪДЪВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВЕИВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВЕИПИСАНИИ**, ***ПЕРВОВЫПИСАНИИ**, ***ПЕРВОИНАПИСАНИИ**, ***ПЕРВОИНАПИСАНИИ**, ***ПЕРВОПИСАНИИ**, ***ПЕРВЪИНАПИСАНИИ**, ***ПЕРЕДЪПИСАНИИ**, ***ПРЕДЪПИСАНИИ**, ***ПРЪЖЕНАПИСАНИИ**, ***СВЕРХАВЫПИСАНИИ**, ***УВЕРХУВЫПИСАНИИ**.

ВИШЕРЕЧЕННІИ, **ВИШЕРЕЧЕННІИ** *прикм.* (8) *вишеназаний*, *вишензгаданий*: *мы* Стефанъ воевода... *чишимъ* знаменито... *оже*... дали есми монастырю *о(т)* молдавици двѣ чельди циганскыи... и ни едиий *о(т)* наши(х) радца прѣмса къ тѣмъ вышеписаннымъ циганомъ да не имаеть такожде и къ дѣтемъ *и(х)* и къ вѣсему племени *и(х)*, шо из тѣ(х) двѣ вышере(ч)ныи(х) чельде(х) выидеть (Дорогуна, 1434 ДГСММ); *И* також жадного неприятели нашего, котори колве неприятели наш хотѣл бы назвати съ господарем нашен земли молдавской, и оупадноул бы оу кроль его милости... а вышереченни крал и братія его милости... не имают такового чловѣка прѣимити (Гирлов, 1499 BD II, 420); *Ино* мы впамата(в)ши (!) его к на(м) вѣрную службу з ласки нашое тое село вышереченное сомино... дали есмо ивашкоу роусиновичоу (Вильна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **вышереченнѣи**, **вышереченнѣи** (1499 BD II, 419, 420); *дав. одн. с.* **виш(е)реченомоу** (1493 BD II, 6); *знах. одн. с.* **вышереченное**, **(выше)реченное** (1478 BD I, 219; 1499 ГОКІР); *род. мн.* **вышере(ч)ныи(х)** (1434 ДГСММ); *дав. мн.* **вышереченн(ы)и** (2-а пол. XV ст. СПС); *ор. мн.* **вышере(ч)ныи** (1481 ГПМ).

Див. ще ***НАПРЕДРЕЧЕННИИ**, ***НАПРЕДЪРЧЕННИИ**, ***ПЕРВОРЕЧЕННИИ**, ***ПЕРЕДЪРЧЕННИИ**, ***ПРЕДРЕЧЕННИИ**, ***ПРЕЖЕРЕЧЕННИИ**, ***ПРЕРЧЕННИИ**, ***ПРОРЧЕННИИ**.

! **ВИШИПИСАЧЫИ** *див.* **ВИШЕПИСАНИИ**.

***ВИШИТИ** *дієсл. док.* (1) (шо) *вишити*: княнни (!) олена вишила сии вздохуъ великому архистратигоу михайлоу (б. м. н., 1466 ОБРН 128).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ж. **вышила** (1466 ОБРН 128).

***ВИШНЕВЕЦЪ** *ч.* (9) (*назва річки у Молдавському князівстві*): понеже оумыслили есмы добро(ю) на(ш)ею мислю... и дали есми жонъ нашей кн(а)гини(и) марены монастырь на вышневицѣ (Сучава, 1429 Cost. I, 248); а хотаръ той пасни: поченши из долоу где оупад(а)еть Моловатець оу Вышнинець, та гори Вышнинець до верха, и полъни по верха Вышнинеца вѣси до хотарѣ кнѣгннина (Сучава, 1470 BD I, 148).

ФОРМИ: род. одн. **вышнинеца** 2 (1470 BD I, 148; DIR«A» 522); **вышневица** 1 (1429 Cost. I, 248); *дав. одн.* **вышнинец** 1 (1470 DIR«A» 522); *знах. одн.* **вышневецъ** 1 (1429 Cost. I, 248); **вышнинець** 1 (1470 BD I, 148); *ор. одн.* **вышневецемъ** 1 (1429 Cost. I, 248); **Вышнинець** 1 (1470 BD I, 148); *місц. одн.* *на* **вышневицѣ** (1429 Cost. I, 248).

***ВИШНЕВЪ** *ч.* (1) (*назва міста у Белзькій землі*) **Вишнѣв**: *мы* александръ воевода... знаменито чнни(м)... *оже* есмо просили... *панов(в) рад(і)и* кролевской, то *е(ст)*... *под(д)столу* лвовскыи, *пана* штибора изъ вышнинеца, ... и *иный* *панове* русци, *иже* *мы* *слубуемъ* и *слуби(л)* есми *служити* королю его *мл(с)ти* (Банилів, 1455 Cost. II, 769).

ФОРМИ: род. одн. **вышнинеца** (1455 Cost. II, 769).

ВИШНИВЕЦЪ *ч.* (1) (*назва села на Буковині*): тѣмъ *мы* *видѣвше* *е(т)* *правоу* и *вѣрною* *службою* до нас... *дали*... есми *ему*... села на *имѣ* *шизкоуци*... и *вышнинець* (Сучава, 1456 Cost. II, 577).

ФОРМИ: наз. одн. **вышнинець** (1456 Cost. II, 577).

ВИШНИИ *прикм.* (51) *1.* *верхній*, *горішній* (47): тѣмъ *мы*... *дали* есми *ему*... *еще* *силище* *поу(д)* *мѣятинами* где *роужи(ч)* *сиди(т)*... и *оу* *вишній* *конецъ* *грабо(в)* на *баши* где *маев* *сиди(т)* (Сучава, 1437 Cost. I, 541); *коли* *кн(а)зю* Семену *спустити* *свой* *ставъ* *нижній* (Луцьк, 1463 AS I, 55); а *хо(т)а(р)* *томуо* *о(т)* *половини* *половина* село, *о(т)* *рѣшкани*, *ви(ш)наа* *ча(ст)*, да *е(ст)* *о(т)* *половини* *половина*, *о(т)* *оусе(т)* *хотарѣ* (Сучава, 1500 Cost. S. 234).

2. (*про бога*) *всевишній* (1): а *кто* не *сдержитъ* *нашъ* *записъ*, *тотъ* да *есть* *проклатъ* (*в ориг.* *покрАть*. — *Прим. вид.*) *от* *вышнаго* *бога* (Коломия, 1448 Cost. II, 306).

3. *вишневказаний*, *вишневведений* (1): *А*... *корол* *его* *милость* и *Короуна* *абы* *нам* *полнили* и *здержали*, *подлоуг* *слубов* и *записов*... *што* *их* *проавляемъ* *оу* *вышнем* *писмени* (Сучава, 1462 BD II, 292);

◇ *вышняя* *доу* *бров* *а* (1) (*назва діброви у Молдавському князівстві*): а *хотарѣ* *ему* *е(ст)*... *горѣ* *до* *моста*... *о(т)* *того* *моста* *прости*... *на* *краи* *вышней* *доубровоу* (б. м. н., 1400 DIR«A» 433); *вишній* *мояти* *ни* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): и *дали* *есмн* *ему*... *еще*... *оу* *вишній* *мояти(н)* *села* *що* *кнѣгннина* *была* (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **вышнѣи**, **вышнѣи** 3 (1446 ПГСПМР; 1480 BD I, 243); *род. одн. ч.* **вышнѣаго** (1448 Cost. II, 306); *дав. одн. ч.* **вышнѣмоу** (1475 BD I, 206); *знах. одн. ч.* **вышнѣи** 4 (1437 Cost. I, 541; 1475 BD I, 206); **вышнѣи** 2 (1463 AS I, 55; 1489 BD I, 373); *місц. одн. с.* **оу вышнѣи** (1462 BD II, 292); *наз. одн. ж.* **вышнѣа** 11 (1490 BD I, 432; 1494 BD II, 38; 1495 BD II, 41, 74, 77, 78; 1497 BD II, 109; Cost. S. 212); **вышнѣа**, **ви(ш)нѣа** 3 (1495 BD II, 43; 1497 Cost. S. 209; 1500 Cost. S. 234); **вышнаа**, **ви(ш)наа** 2 (1500 Cost. S. 234); **вышнеа** 2 (1491 BD I, 472); **вышнаа** 2 (1467 BD I, 121; 1483 BD I, 274); **вышнѣа** 2 (1469 BD I, 134; 1497 BD II, 119); **вышнѣа** 1 (1497 BD II, 119); **вышне(а)** 1 (1488 Cost. S. 127); **вышнѣа** 1 (1495 BD II, 74); **вѣшнѣа** 1 (1490 BD I, 432); *род. одн. ж.* **вышнои** 3 (1494 BD II, 38; 1495 BD II, 78; 1497 BD II, 119); **вышнеи** 1 (1400 DIR«A» 433); **вышнои** 1 (1497 Cost. S. 212); **вышнеи** 1 (1465 BD I, 88); **вишнѣи** 1 (1491 BD I, 472); *знах. одн. ж.* **вышноую** 2 (1487 BD I, 302; 1488 BD I, 354); **вышнѣи**, **вышнѣи** 2 (1473 ШКН 165); **вишнѣи** 1 (1491 BD I, 473); *род. мн.* **вышнѣи** (1499 BD II, 147); *знах. мн.* **вишнѣи** (1475 BD I, 206).

Див. ще **ВИШНІИ ЖИКОВ**, ***ВИШНІИ ЛОУГЪ**, **КОБЪЛІЕИ ВИШНІИ**.

***ВИШНѣВЪЦКІИ** *прикм.* (1): *А* *мнѣ* *кн(а)зю* Михайлу *Васильевичу* *Избарзкоу* *достал* *са* *город* *Вишнѣвецъ*... и *з* *мытомъ* *вышнѣвѣцким* (*Вишневѣць*, 1482 AS I, 81).

ФОРМИ: ор. одн. с. **вышнѣвѣцким** (1482 AS I, 81).

Див. ще ***ВИШНЕВСКИИ**.

Пор. **ВИШНЕВЕЦЪ**.

***ВИШНЯ** *ж.* (2) (*назва річки у Подільській землі*): тамъ же *одѣ* *той* *могылы* *у* *гору* *рички* *Вышнѣи*, *где* *пришлисмо*... *засталысмо* *пана* *Даныла* (*Новоселнѣи*, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: род. одн. **Вышнѣи** (1430 ГВКЛ 8); *знах. одн.* **Вышнѣи** (1430 ГВКЛ 8).

***ВИШНЯ** *ж.* (1) (*назва міста у Львівській землі*) *Судова* *Вишнѣи*: а *писанъ* *листь* *оу* *вышнѣи* (*Вишнѣи*, 1393 P 52).

ФОРМИ: місц. одн. оу **вышнѣи** (1393 P 52).

***ВИШПИСАНИИ** *див.* **ВИШЕПИСАНИИ**.

***ВИШШЕПИСАНИИ** *див.* **ВИШЕПИСАНИИ**.

***ВЫШШИИ** *прикм. в. ст.* (4) 1. (*Більший за значенням*) виший (2): про то мы сказоуемъ ажъ которын соу(д)я ко(г) не исправедливо осуди(т) небоячисА бга то(т) имее(т) на вышшее право о(т)озвать имее(т) емоу первое о(т)ложн(т) три гривны а коли(ж) соу(д)ю переом(ж)мъ вышшимъ правомъ маеть емоу вѣрнуетъ за са три гривны за соромотоу из виноу еї (XV ст. *BC 33 зв.*).

2. (*у часовому відношенні*) давнѣший (1): абы тое што к ва(м) писали безо лсты писали. Бо равными таковыми хитростями а лстами през мистра и законъ лтъ вышши(х) проминоулы(х) частокро(т) обольщонысмы (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*);

◇ **ВЫШШИИ ГЕТМАН** (1) великий гетьман: мы Олександръ, божею милостю великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрны службы и шла хотне вроженого кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского вышшого гетмана великого кн(А)зьства литовского... емоу имѣне н(А)ше именемъ Звагол... дали есмо ласкаве (Вільна, 1499 *AS 1, 117*).

ФОРМИ: *род. одн. ч. вышшого* (1499 *AS 1, 117*); *знах. одн. с. вышшее* (XV ст. *BC 33 зв.*); *ор. одн. с. вышшимъ* (XV ст. *BC 33 зв.*); *род. мн. вышши(х)* (1447—1492 *ЛКБВ*).

*Пор. *ВЫСОКЫИ, НАИВЫШИИ.*

***ВЫШЪ ВЫРАЖЕННЫЙ** *прикм.* (1) вищевикладений, вищесформульований: Абы тогда тые речы вышъ выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листъ Нашъ (? — *Прим. вид.*), выразившы ниже именами светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатью Нашою змоцнили (Луцьк, 1389 *PEA 1, 27*).

ФОРМИ: *знах. мн. ж. вышъ выраженные* (1389 *PEA 1, 27*).

ВЫШЪКОВО *с.* (2) (*назва села у Берестейській землі*) Вишків: Што перьво сего жаловалъ намъ подскарбий нашъ дворный... на землянь Дорогицькихъ... абы они земли его забрали... на имя Вышъково а Мукободы (Краків, 1489 *РИБ 432—433*).

ФОРМИ: *наз. одн. Вышъково* (1489 *РИБ 433*); *знах. одн. Вышъково* (1489 *РИБ 433*).

***ВЫШЪШИИ** *див. *ВЫШШИИ.*

***ВЫШЪПИСАННЫЙ** *див. ВЫШЕПИСАННЫЙ.*

ВЫШЪШЕ *див. ВЫШЕ*¹.

***ВЫШЪШИИ** *див. *ВЫШШИИ.*

***ВЫЪЗДИТИ** *дієсл. док.* (1) об'їздивши якусь територію, визначити межі землеволодіння: исталосА при держав пана оты старосты рускоѣ зль (!) оже купилъ панъ вАтславъ дмитровский дворище исъ землею (!)... А выъздилъ ту землю ходоръ чеолчи(ч) (Львів, 1370 *P 18*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. выъздилъ* (1370 *P 18*).

*Див. ще *ЗАЪХАТИ, ОБЪХАТИ, *ОУЪЗДИТИ, ОТЕХАТИ, *РОЗЕЖЧАТИ, РОЗЪЪХАТИ, *ОУЪХАТИ.*

***ВЫЪХАТИ** *див. ВЫЕХАТИ.*

***ВЫАТИ** *дієсл. док.* (1) (*у формі дієприслівника, у знач. приємника*) (шо) за винятком (чо), виключаючи (що): знаменитосто чинимы... иже мы романъ воевода молдавский... слюбили есми н слюбуемъ... владиславови из божеї мл(с)ти королеви польскому... на его оусъ неприАтель помагати, ни одного не воимуючи подлугъ чти и нашеї правды, выАвши землю пруськую и литовьскую (Сучава, 1393 *Cost. II, 607*).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. выАвши* (1393 *Cost. II, 607*).

*Див. ще *ВЫИМАТИ 3, *ВЫИМОВАТИ 2, *ВЫИМАТИ 4, ВЫИЪТИ 2.*

ВЪ *див. ВЪ.*

***ВЪЗЛЮБЛЕННЫЙ** *див. ВЪЗЛЮБЛЕННЫ.*

***ВЪЗНАТИ** *див. *ВЫЗНАТИ.*

***ВЪТОРОКЪ** *ч.* (3) вѣторок: а писанъ... нндикта 5 въ втокъ (!) (Київ, 1398 *ДГПМ*); писанъ листъ оу галичи (Втрк) на вилью оушества свАтого дха (Галич, 1404 *P 68*);

про тожъ мы иляшъ воевода и господарь зѣмль мольдавьскихъ знаменито чинимо... како... рожложившы шкгоды... пану владисла(в)... кролеви... а особно... коломы(и)скимъ и снятиньскимъ волостямъ презъ велеможно(г) александра воеводу... безъ вины, оучиненыѣ, которихъ шкгоды оу голду, тоуто, во лвови, во вѣторокъ блишый... королю полскому... оучинено(г) ... дароуемъ а ворочаемъ ж (Львів, 1436 *Cost. II, 706*).

ФОРМИ: *знах. одн. ! втокъ, ! Втрк 2* (1398 *ДГПМ*; 1404 *P 68*); *вѣторокъ 1* (1436 *Cost. II, 706*).

*Див. ще *ВТНОРЕК, *ВТОРНИКЪ.*

***ВЪДАНИЕ** *с.* (15) ◇ безъ вѣдания (3) безъ вѣдома: Ino u zapisach Waszych i w naszym, sztoż waszoi miłosci a bezъ naszego wedaniia nesyłaty sia so kniazem Szwitrykhaÿtom, ani posłow k nemu stat (Липнишки, 1433 *ЗНТШ LXXVI, 140*); И такожъ безъ вѣдания и безъ рады и наоуки пана нашего корола его милости и Короуны ничего не имаемъ починати (Сучава, 1468 *BD II, 302*); А такожъ ни с ким не имаемо ни жадной валки починати, ани покои оусмотрити, ни оуеднати сѣ безъ вѣдания кроль его милости (Коломия, 1485 *BD II, 372*); н с вѣданьемъ (2) з вѣдома, за згодою: а при томъ при всѣмъ оставлАемъ его... на вѣки вѣкомъ непороуокомъ никимъ ис нашимъ вѣданьемъ (Краків, 1394 *P 54*); про тожъ мы иляшъ воевода... знаменито чинимо... како... землю шепиньскоую... даваемъ, дароуемъ а ворочаемъ ж нашихъ пановъ и бояровъ вѣданемъ (!) (Львів, 1436 *Cost. II, 706*); на вѣданіе (1) з вѣдома: а тия села дадоше прѣ(д) нами и на наше вѣданіе... да боудоутъ манастироу (Сигет, 1404 *ГМ*); с вѣданья (4) з вѣдома: колижъ... илѣашъ воевода... пану владиславови, кролю полскому... голды вырности... оучини(л)... мы такоже... одною волею исплного вѣдания оуси(х) на(с) обцоуемъ и слюбуемъ... тотъ истинный голды... королеви полскому... ховати (Львів, 1436 *Cost. II, 701—702*); а с певного вѣдания нашего никды межи радою кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадана ани тѣжъ скончана (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); гды(ж) переченыи (!) велможный петръ воево(д)... пану казимировъ... королеви полскому)... с певного наше(г) вѣдания... коу чистой вѣрности... записа(л) са и обовазаль, про тожъ мы... слюбуемъ... слюбы... держати (Хотин, 1448 *Cost. II, 737—738*); давати вѣданіе (3) *див. ДАВАТИ*; дати вѣдание (2) *див. ДАТИ.*

ФОРМИ: *род. одн. вѣдания, вѣданья 3* (1447—1492 *ЛКБВ*; 1448 *Cost. II, 738*); *вѣдания, вѣданья 2* (1436 *Cost. II, 701*; 1485 *BD II, 372*); *wedania 1* (1433 *ЗНТШ LXXVI, 140*); *вѣдания 1* (1468 *BD II, 302*); *знах. одн. вѣданіе 3* (1434 *Cost. II, 675*; 1435 *Cost. II, 682*; 1485 *BD II, 372*); *вѣдание, вѣданіе 2* (1392—1393 *РФВ 170*; 1404 *ГМ*); *веданіе 1* (1481 *BD II, 358*); *ор. одн. вѣданьемъ 1* (1394 *P 54*); *! вѣданемъ 1* (1436 *Cost. II, 706*).

*Пор. ВЪДАТИ*¹ 1.

ВЪДАТИ¹, **ВЕДАТИ**, **ВИДАТИ** *дієсл. недок.* (65) 1. (кого, що, о чім) знати (кого, що, про шо) (45): Вѣдаи то каждыи члвкъ кто на тьи листъ посмотри(т) оже я князь Соунутти и Кистютти... чинимы миръ тверды ис королеми казимиромъ польскымъ (б. м. н., 1352 *P 5*); тако есмо... выѣхали и земляны самборьскими и старьи што жь о гомъ добре вѣдають (Погоничі. 1422 *P 97*); Мл(с)тию божию мы великий князь швитригайло... чинимъ знаменито симъ наши(м) листомъ комуждо потребизна его вѣдати иже... даемъ и записуемъ пану чуси имѣнья оу луцкомъ повѣте (Луцьк, 1434 *P 128*); Мы пытали по чомоу вы сведомы, штобы то было пани Василевоє Копачевича, они поведали: Ведаемъ гораздо, коли держал Слоним пан Копач (Лукошниця, 1478 *AS III, 17*); А далей Борисъ на князя Константина передъ нами рекъ: вѣдаю бо я ещо на тебе и иныхъ рѣчей много, але какъ того часу будетъ, тогда буду мовити (Вільна, 1495 *АЛМ 83—84*); Ино которого есмо чловека

ведати въ нашей земли, што емоу добра нехотель, а какъ съ нимъ миръ вземъшы, того есмо тогда жъ зъ земли наше и выслали (б. м. н., 1496 *ВД II*, 405); Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ... кому того потребъ будетъ вѣдати (Крѣків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58);

в е д а т и (до кого о чѣм) (1), д а т и в ѣ д а т и (кому) (1) повѣдомити (кого про що), довести до відома: (кого): и естли похочете ... ми(р) и запись к намъ вделати намъ г(с)дръ нашъ веле(л) до себе о томъ ведати дати (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61); А також мы, Стефан воевода, до того часоу коли оуслышим о ихани тоурецком на земли ... кроулев оугръскаго и полскаго... тогда им обом кралем и братіям их имаем дати вѣдати оуказати, како мочи моум маиборзо (Гирлов, 1499 *ВД II*, 423); д а в а т и в ѣ д а т и (17) *див. ДАВАТИ*; ч и н и т и в е д а т и (1) *див. ЧИНИТИ* 2.

2. (що) (*дїзнатися*) розвѣдати, вивѣдати (1): И тѣжъ како велико веселиласа естъ рада кроле(в)ства коли черес посрѣдокъ вашъ то(т) то мистръ о тыи тадынки нашоу оухотѣль вѣдати волю (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *інф.* вѣдати 23 (1410 *АкВАК XI*, 5; 1433 *P* 118; 1444 *AS I*, 39; 1449 *АЛМ* 8; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1459 *P* 171; 1466 *АС I*, 62; 1487 *AS I*, 87; 1494 *АЛМ* 54; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); ведати, *vedati* 15 (1388 *ZPL* 103; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1437 *AS I*, 33; 1446 *AS III*, 5; 1451 *AS I*, 44; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1487 *AS I*, 85; 1493 *АЛРГ* 55; 1496 *ПДВКА* 61; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV 141 і т. ін.); вѣда(т) 2 (1447—1492 *ЛКНКВ*; 1499 *ГОКІР*); *widaty* 1 (1433 *ЗНТШ LXXVI*, 141); *теп.* 1 *ос. одн.* вѣдаю 1 (1495 *АЛМ* 83); ведаю 1 (1484 *ЯМ*); 2 *ос. одн.* вѣдаеш 1 (1495 *АЛМ* 84); вѣдаеш 1 (1495 *АЛМ* 84); ведаеш 1 (1484 *ЯМ*); 3 *ос. одн.* вѣдаеш (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); 1 *ос. мн.* ведаем, ведаемъ 3 (1430 *ГВКЛ* 7; 1478 *AS III*, 17); вѣдаюмъ 1 (1448 *Cost. II*, 738); 2 *ос. мн.* ведаете, *wedaiete* (1433 *ЗНТШ LXXVI*, 139; 1484 *ЯМ*); 3 *ос. мн.* вѣдають 1 (1422 *P* 97); ведаю(т) 1 (XV ст. *BC* 24 зв.); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* веда(л), *wedał* (1388 *ZPL* 104; XV ст. *BC* 23 зв., 27); 1 *ос. мн.* есмо... ведали (1496 *ВД II*, 405); 3 *ос. мн.* ведали (XV ст. *BC* 14 зв.); *майб.* 1 *ос. одн.* боудоу ведати (1484 *ЯМ*); 1 *ос. мн.* боудемо... видати (1485 *ВД II*, 372); *баж.-ум. сп.* 2 *ос. мн.* абы вѣдали (1392—1393 *РФВ* 170); *нак. сп.* 2 *ос. одн.* вѣдаи (1352 *P* 5); *дїеприсл. одноч.* вѣдаючи (XV ст. *СГЧА*).

*Див. ще *ВЪЗВѢДАТИ, *ОУЗЪВЕДАТИ.*

*ВѢДАТИ² *дїєсл. недок.* (2) бачити, видати: Мартинъ жалова(л) на микоулоу колѣ ора(л) свое пола тогда оупоустѣлъ мошьноу а в ней три ско(т)ци микоула сеючи тое пола и нашоль тоуу мошьноу с тыми гро(ш)ми, марти (!) оупомина(л) абы емоу верноулу а о(н) то(г) прель мы сказоуемъ микѣле самомоу о(т)прісачъ и(ж) не вѣда(л) ты(х) гро(ш)и ани мошны (XV ст. *BC* 32).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* вѣда(л) 1 (XV ст. *BC* 32); *веда(л)* 1 (XV ст. *BC* 26).

*ВѢДАТИ³ *дїєсл. недок.* (5) (що) відати, завідувати (чим): Протожъ ненадобъ никому вѣступати ся и еден вѣдаеш тое село владика орменьский (Київ, 1445 *ЗНТШ CXV*, 19); а въ мыто бы еси нашо и въ промыту не уступался, нехай мыто и промыту нашу ведають они, мытники наши (Краків, 1487 *РИБ* 226); И сам бы еси в мыто нашо и в промыту и у вагу не вступалса... нехай он мыто нашо и промыту и вагу ведаеш по давному (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн.* вѣдаеш (1445 *ЗНТШ CXV*, 19); *нак. сп.* 3 *ос. одн.* нехай... вѣдаеш 1 (1498 *АЛРГ* 82); нехай... ведаеш 1 (1498 *АЛРГ* 83); 3 *ос. мн.* нехай... ведають 1 (1487 *РИБ* 226); нехай... вѣдають 1 (1488 *РИБ* 222).

Див. ще ЗАВѢДАТИ.

ВѢДИНЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есмы емоу... землю о(т) пустыни

осадити себѣ села на има козаревци и ползаловци и вѣдинци (Сучава, 1431 *Cost. I*, 317).

ФОРМИ: *наз.* вѣдинци (1431 *Cost. I*, 317).

ВѢДОМО, ВЕДОМО, ВИДОМО *предик.* (15): відомо (9): будетъ ведомо оусемъ хто коли видитъ грамоту а любо слышитъ чтучи ажь азъ панко слуга королевъ та(к) есмь оумолвилъ и договорилъ со княземъ скиригаиломъ и срокъ есмь оучинилъ на розтво х(с)во (б. м. н., 1387 *СП* № 12);

вѣдомо да е(ст) вамъ, аже помоглъ на(м) бѣ и добили есми нашу очизну правою (Баків, 1447 *Cost. II*, 732); А и привиліе шо имали Мароушка... и племеннича еи... на тое село на Илѣшевци... тота привиліа загибла, како ест видоом нам и бояром (Гирлов, 1499 *ВД II*, 155);

◇ вѣдомо да в а т и (1), да в а т и в ѣ д о м о (1) повѣдомляти, доводити до відома: Вѣдомо даемъ нашему бра(т) ажь есмь съль на столѣ великого црства (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамоуре(ш)скы(м) (!)... даемо вѣдомо... аже балица воевода... сзидаше црковь... на земли тересовскои (Сігет, 1404 *ГМ*); вѣдомо ч и н и т и (2), ч и н и т и в ѣ д о м о (2) повѣдомляти, доводити до відома: Про то Мы Александръ, або Витолдъ, з ласки Божое Княжа Литовское... ведомо чинимо... ижъ... права и волности... надаемъ (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 26); Іо роман воевода земл; молдавскої... ис нашими боары чинимъ то вѣдом... оже тотъ слуга наш тодоръ, ись своею братією... сл... жили намъ ис правою вѣрою (Сучава, 1393 *Cost. I*, 13); А се я панъ данило, дамбоговичъ (!), Задеревецки. Вѣдомо чинимо... Дали есмъ на има Шандрови... дворищ... кде доброславец сидѣль (б. м. н., 1473 *ЗНТШ V*, 3).

Див. ще СВѢДОМО, СВѢДОЧНО.

*ВѢДОМЪ ч. (5) ◇ з (с ъ) в ѣ д о м о м (кого) (3) з відома: Се я Янь... продалъ есмы... съ вѣдомомъ осподаря короля Казимира землю свою питомую (Вільна, 1451 *АрхЮЗР* II, 106); Продад есми свое имѣнъе отъчистое... з свои жены и дѣтий вѣдомом, пану Василю Хребтовичу (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); ко у вѣдом о у (1) до відома: а николи не имаем быти в ради... где бы вреченного Казимира кролѣ... непожиточне... было бы мовено... алибо их всѣх противности которіи пришли коу нашоу вѣдомоу, маем оуставично вытерегати (Сучава, 1462 *ВД II*, 284); н ѣ т ь в ѣ д о м а (1) невѣдомо: И повѣдиль ми Репа, штожъ в то (!) въ тои клеті не остало ся ничего скрбу, только зброи осталися, а мнсы зламаны, а котлы зломаны, и скрыня не замкнена зъ листы и списки, нѣтъ вѣдома съ какими (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: *род. одн.* вѣдома (1498 *АЛМ* 163); *дав. одн.* вѣдомоу (1462 *ВД II*, 284); *ор. одн.* вѣдомомъ, вѣдомомъ 2 (1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *ведомомъ* 1 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

*Див. ще *СВѢДОМЪ¹.*

*ВѢДѢТИ *див. ВИДѢТИ.*

! ВѢЖИ <ВѢЖИ> (1): а право имаеш сго мѣсть имаеш да(т) мнѣ и монмъ дѣтемъ и земланомъ оусѣмъ тыхъ то зѣмль польское оу вѣжи (!) како инымъ земламъ польскимъ (Кременецъ, 1434 *P* 130).

*Див. *ВѢКЪ.*

* ВѢЖНАНСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): Мы бискупы маѣби премыски(и)... Ашекъ мазовшани(н) мичко кулыков(с)ки(и) клюсъ вѣжнан(с)ки(и)... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... о волость о залъсие... на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: *наз. одн.* вѣжнан(с)ки(и) (1404 *P* 70).

*ВѢКЪ ч. (199) 1. (*надзвичайно тривалий час*) вік, вічність (7): Абы тогда тые речы вышъ выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листъ нашъ (? — *Прим. вид.*) выразившы нижей именамы светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатью Нашоу змоцнили (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27); Мы, Свядрыгаило, Великій Князь,

чиньмо знамени́то нынешньмъ и потомъ будучимъ веку людемъ, ижъ... Карпъ Ивановичъ Микулинскій, билъ чоломъ (Новоселица, 1430 ГВКЛ 7); А кто имь пороушит и разорнт... и да ест подобень Ююдъ предателю и проклѣтому Арию... кровь его на них и на чадах их, иже ест и бндетъ въ безконечныя вѣкы, амин (Сучава, 1466 ВД I, 106);

во вѣки вѣковъ (1) навѣки-вѣків, навѣчно: Богу нашему слава во вѣки вѣковъ, Аминъ (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); въ вѣкы вѣчныя (1) навѣки, навѣки-вѣків: (тѣмъ)же мы видѣше его правою и верною службою до на(с)... дали есмы емоу... а село... въ вѣкы вѣчныя (б. м. н., 1400 ДИР«А» 433); до вѣка вѣчнаго (1) довіку, навѣчно: Се азъ рабъ... ісу христа Игнатіе... дали есми а кадел(ни)щюу ... яко да творѣт ми память... прѣжде же сьмрѣти нашей и до сьмрѣти до вѣка вѣчнаго (Путна, 1476 ВД I, 215); из вѣка вѣчнаго (21), и с вѣчнаго вѣка (1), из вѣка из давнаго (1) одвіку, споконвіку: а про то та пани хонька... оуздала естъ тотъ мунастырь калениковъ иванови губць... яко из вѣка вѣчнаго слушало к тому мунастырѣви (Перемішль, 1378 Р 26); мы влодиславъ коро(л) полски... знае(мъ) чини(м)... аже оставлемъ(ъ)... попа м(ихаил)а... при всемъ при т(о)м (што) прислушало и слушаеъ из вѣку вѣчно(г)

церкви свѣтому р(о)ж(с)тву манастырю терлецкому (Медика, 1415 Р 86—87); а пану Яцьку... досѣталосъ Гуговъ и съ тымъ, штожъ изъ вѣка вѣчнаго тягъло к Гугову (Звняиче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); тако земане исмовивши са и старци и вызнали аже по лисичини брод(д) земля црковная стго спса из вѣка из давнаго (Погоничі, 1422 Р 97—98); а хотарь той (селищю) да е(ст) по старому хотарюу, коуда из вѣка вѣчнаго о(ж)ивали (Сучава, 1483 Cost. S. 122); на вѣки вѣка (1), на веки векома (2), на вѣки вѣкомъ (12), на вѣку вѣкомъ (1), на вѣкъ вѣкомъ (2) навѣчно, навѣки-вѣків, назавжди: Мы дмитрин... кна(з) литовскии чинимъ то знаемо... иже... на вѣки вѣкомъ... обьчюемы наша присага (Краків, 1388. Р 40—41); а то даемъ тако на вѣку вѣкомъ (так.—Прим. вид.) ему (Львѣв, 1399 Р 59); а мы... имаемъ вѣрнь прияти и слоужити королю... на вѣкъ вѣкомъ (Сучава, 1435 Cost. II, 687); да ест томоу монастирю от Хомора от нас оурик, непороушенно николи на вѣки вѣка (Сучава, 1467 ВД I, 121); И боудет ли нам оусилно... тогда... корол... подли нас имаеъ стати, а никомоу нас и землю нашу не выдати (ни)коли на веки векома (Сучава, 1468 ВД II, 302); Тое оусе вышеписанное слюбоуем и присѣгаем здержати... на вѣкы вѣкомъ (Колсмия, 1485 ВД II, 372); и а вѣки вѣчныя (131) навѣчно, назавжди, навѣки-вѣків: записалъ есми и далъ село свое Рожысче свѣтому Иоанну Богослову на веки вѣчныя соборной церкви у Лупку (Лупцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1); со всѣмъ ис тѣмъ оуздал(л) росовой на вѣки вѣченъ (Галич, 1418 Р 89); И мы... тое имѣніе на имя Микуличи дали есмо емоу... на вѣки вѣчныя (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); тое вѣке (1) вышеписанное да естъ томоу... монастироу... на вѣкы вѣчноя (Ясси, 1500 Cost. S. 230—231); на вѣкы вѣчныи ч а с ы (1) навѣчно, назавжды, навѣки-вѣків: тако... оучинили е(с)ми къ сеи слоужбѣ... паню владиславоу, кролеви... на вѣкы вѣчныи часы (Львѣв, 1436 Cost. II, 698); о у вѣки вѣкомъ (1) навѣки, навѣки-вѣків: оу вѣки вѣкомъ аминъ (Перемішль, 1359 Р 10); о у вѣкы вѣчныя А (3) навѣки, навѣки-вѣків: то естъ оурикъ со оусъмъ доходомъ стѣи еп(с)кпиі нашои оу вѣкы вѣчныя (Сучава, 1403 ДГАА); то емоу оурикъ со оусъмъ доходомъ оу вѣкы вѣчныя (б. м. н., 1411 Cost. I, 84); вѣчнѣ (н) на вѣкн (6) див. ВѢЧНѢ; вѣчно (и) на вѣки (4) див. ВѢЧНО.

2. життя (2): А кто имь пороушит и разорит, того да побьетъ богъ зде телом, а въ бѣдъцымъ (в ориг. бѣдѣдъцым.—Прим. вид.) вѣцѣ доушеа (Сучава, 1466 ВД I, 106); а хто

учне(т) устоупатися и пакастити митрополить алибо хто инны да боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва в се(и) вѣ(к) и в боудоушей анаѣтема и маранаѣта свѣты(х) апосто(л) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: род. одн. вѣка 21 (1378 Р 26; 1390 Р 176; 1407 Cost. I, 56; 1435 ДИР«А» 465; 1442 Cost. II, 88; 1458 ВД I, 20; 1463 ВД I, 74; 1475 ВД I, 203; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193; 1483 Cost. S. 122 і т. ін.); вѣка, wika 2 (1464 ВД I, 86; 1465 GL 176); века 1 (1464 ДИР«А» 517); веку 2 (1389 РЕА I, 26; 1430 ГВКЛ 7); вѣку 1 (1415 Р 87); знах. одн. вѣкъ, вѣкъ, вѣ(к) (1401 АкВАК III, 2; 1435 Cost. II, 687; 1436 Cost. II, 706; 1481 ГПМ); місц. одн. въ вѣцѣ(1466 ВД I, 106); род. мн. вѣковъ (1401 АкВАК III, 2); дав. мн. вѣкомъ, вѣкомъ, вѣкомъ, вѣком(м) 12 (1359 Р 10; 1388 Р 41; 1394 Р 54; 1399 Р 59; 1408 АкЮЗР I, 6; 1409 Р 74; 1435 Cost. II, 687; 1436 Cost. II, 702; 1448 Cost. II, 738; 1485 ВД II, 372 і т. ін.); веком, веком(м) 3 (1470 AS I, 65; 1483 ВОРСР 178); знах. мн. вѣкы 89 (1400 ДИР«А» 433; 1407 Cost. I, 56; 1415 Cost. I, 116; 1429 Cost. I, 280; 1435 Cost. II, 682; 1448 Cost. II, 365; 1459 ВД I, 35; 1473 ВД I, 187; 1482 ВД I, 263; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); вѣки, ! вѣжи, вѣкѣ, wki 52 (1322 АрхЮЗР I/VI, 1; 1359 Р 10; 1389 РЕА I, 27; 1401 АкВАК III, 2; 1415 Р 87; 1433 Р 123; 1434 Р 130; 1445 Р 148; 1462 Cost. D. 11; 1482 ВД I, 263; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); wki 3 (1407 АрхЮЗР 8/1, 3; 1420 AS I, 25; 1421 AS I, 27); веки, wyei 10 (1322 АрхЮЗР I/VI, 1; 1389 РЕА I, 27; 1395 GL 166; 1415 Р 87; 1440 Р 142; 1468 ВД II, 301, 302; 1470 AS I, 65; 1487 AS I, 241); веки 4 (XV ст. ВС 12, 22, 35); ! вѣку 1 (1399 Р 59); дав. дв. векома (1468 ВД II, 301, 302); знах. дв. вѣка (1448 Cost. II, 365; 1467 ВД I, 121).

Див. ще ВѢКЫ, ДО ВѢКА, З ВѢКОМ, З ВѢКА, ЗО ВѢКОВ, ИЗ ВѢКОВЪ, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКУ, ИЗ ВѢКИ, НАВѢКИ, НАВѢКЪ, ОТ ВѢКА, SWYKU, OUBѢКЪ.

*ВѢЛЕБНЫИ див. ВЕЛЕБНЫИ.

ВѢЛЕНСКИЙ див. ВИЛЕНСКИЙ.

*ВѢЛѢТИ див. *ВЕЛѢТИ.

*ВѢЛИКИЙ див. ВЕЛИКИЙ¹.

ВѢЛИКІИ ТАЗЛОВ, ТАЗЛОВЪ ВЕЛИКО ч. (17) (назва річки у Молдавському князівстві): едно село на солономъ тазловѣ на има провозещи и полъ на оприщина о(т) кѣрова на велико(м) тазловѣ (Сучава, 1419 ДИР«А» 444); А хотар томоу виш(е)реченомоу село Стецканій... оу вадоу Негоуцьторюви, где коуплѣ(е)т са Тазловъ Велико съ Тазловъ Солиноу (Сучава, 1493 ВД II, 6).

ФОРМИ: наз. одн. Тазловъ (Тазловъ) Велико 2 (1493 ВД II, 6); зам. род. от Вѣликій Тазловъ 2 (1491 ВД I, 452, 453); род. одн. Великого Тазлова (1491 ВД I, 452); місц. одн. на Великомъ Тазлове 9 (1472 ВД I, 177; 1491 ВД I, 451, 452, 453, 463); на Велико(м) Тазловѣ 3 (1419 ДИР«А» 444; 1470 ВД I, 153).

Див. ще *СЛАНЫИ ТАЗЛОВЪ, *СОЛОНЫИ ТАЗЛОВЪ, *ТАЗЛОВЪ¹, *ТАЗЛЪВЪ СОЛИНЪ.

ВѢЛМИ див. ВЕЛЪМИ.

*ВѢЛЪЯ ж. (1) (назва річки у Волинській землі) Вілія: Се мы панове Цеченецьскіи... продали есмо имѣнье отчиноу свою... на има Новосѣльци на рецѣ на Вѣльи (Кременецъ, 1469 AS I, 64).

ФОРМИ: місц. одн. на Вѣльи (1469 AS I, 64).

*ВѢЛѢТИ див. *ВЕЛѢТИ.

*ВѢЛѢТИ див. *ВЕЛѢТИ.

*ВѢНЕЦЪ ч. (1) вінець: застали есмо оу стго спса на красно(м) д іконы кованы(х) а г ікони з вѣньчи (б. м. н., бл. 1429 Р 114).

ФОРМИ: ор. мн. вѣньчи (бл. 1429 Р 114).

ВѢНИЦКИЙ, ВЕНИЦКІИ примк. (6): а мене... при вѣнницкой (!) волость... при моюи выслузѣ имаеъ ма его мѣсть оставить (Кременецъ, 1434 Р 130); Я князь Кон-

стантянь Ивановичъ Озтрозкій, будучи въ тотъ часъ... намѣстникомъ Браславскимъ и Веницкимъ, чиню знакомито симъ моимъ листомъ... штожь придалъ есми... имѣнье Здетелу... на соборную Церковь... у Вилни (Вильна, 1499 АСД VI, 2);

гостынецъ Винницкий (1) *див.* *ГОСТИНЕЦЪ.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вѣницкии* 1 (1485—1500 АС I, 121); *Веницкій* 1 (1495 АЛМ 88); *род. одн. ч. Веницкаго* (1430 ГВКЛ 8); *дав. одн. ч. вѣницкому* (1491 АС I, 97); *ор. одн. ч. Веницкимъ* (1499 АСД VI, 2); *місц. одн. ж. при* 1 *вѣницкою* (1434 Р 130).

Пор. *ВЕНИЦЯ.

1 *ВЪННИЦКОИ* (ВЪННИЦКОИ) *див.* ВЪНИЦКІЙ.

ВѢНО, ВЕНО с. (38) 1. (*мастокъ жінки, одержаний нею при одруженні від батьків*) віно, придане (15): оуставляемъ тѣ(ж) колі(ж) хто наши(х) земланъ до(ч)кою свою замоу(ж) заживота выдасть а ей вѣно запішетъ коли(ж) о(н) оумре(т) тогда братія вѣнди не маю(т) дати одно вѣно а боудеть ли до(ч)ка старостіна а именіе великое тогда сто гриве(н) братіе е (!) имѣютъ (!) дати за вѣно (XV ст. ВС 35 зв.); Я пан Волчко Хреницкій... отдал есми... дочку мою Марину за пана Пашка Посяговецкого ему за жону и поступил есми ему у вѣне... именіе мое Лопавши (Хреники. 1472 АрхЮЗР 8/III, 2—3); Билъ намъ чоломъ часникъ нашъ, Федко Гавриловичъ, и положилъ передъ нами листъ отца нашего... которымъ ему далъ и дозволилъ выкупити имѣние, на имя Микуличи, у Дмитра Холиневского, што была ему жена его записала у своемъ вѣнѣ въ сту копахъ, а ближнихъ къ тому имѣнію никого не мѣла (Кам'янець. 1494 АЛМ 54).

2. (*довічне забезпечення приданого жінки грошовою сумою або частиною маєтку чоловіка*) віно (20): Се я князь Семен Романовичъ Кобринский... записоуя жене своей, княгини Улиане Семеновне Голшанских на своихъ именахъ... тоуя тисач коп, штожь она принесла от брата своих из Голшан... за мене идоучи... и я жене своей княгини Улиане записоуя против ея тисачи коп другоую тисач коп... Ино естлибы што на мене Бог допустил и жена моя княгини Улиана... не вхочет сидити на вдовимъ столцы, тогда дѣти мои маю(т) пенези ей отдати, вѣно ея двѣ тисачи коп (Кобринь. 1454 АС III, 9—10); я кн(А)зь Семен Юрьевич... записоуя жонѣ своей кн(А)г(и)ни Настасьи против ея отчизны оу вѣне двѣ тисачи коп на своихъ имѣньах (Ровно, 1483 АС I, 82); а тотъ небо(ж)чикъ бра(т) мой(я) а(н)дре(и) о(т)хода з сего свѣта о(т)писа(л) мнѣ име(н)е о(т)чины своее третью часть, нмѣ(н)е оуздоу, а на дву часте(х) име(н)а своего записалъ жонѣ свое(и) вѣно, котораа тыми разы за борисомъ есть (Вильна, 1495 ВМБС);

◇ *виномъ* отправлати (1), отправити вѣномъ (1) (кого) давати, дати віно (кому), винувати (кого): коли(ж) братія роженная боудоутъ выменіи а помроу(т) тогда на стре(ч)ноюу братію именіе прїидѣ(т) а помроу(т) стре(ч)ныи бра(т)я тогда наблішье плема именіе прїидѣ(т) а кажды(и) ис ты(х) боудоутъ лї сестры в томъ именіи имѣютъ и(х) виномъ о(т)правлат(т) (XV ст. ВС 36); быти у вѣне (1) *див.* БЫТИ 1.

ФОРМИ: *наз. одн. вѣно* 2 (XV ст. ВС 31 зв.; 1495 ВМБС); *вѣно* 1 (1495 ВМБС); *род. одн. вѣна* 2 (1494 РИБ 561); *вѣна* 1 (XV ст. ВС 35 зв.); *знах. одн. вѣно* 13 (1494 АЛМ 54; XV ст. ВС 35 зв., 39; СЯ 40, 41; 1495 ВМБС; РИБ 620); *вѣно* 3 (1454 АС III, 10; XV ст. ВС 35 зв.; 1495 ВМБС); *ор. одн. вѣномъ* 1 (XV ст. ВС 36); *виномъ* 1 (XV ст. ВС 36); *вѣномъ* 1 (XV ст. ВС 21); *місц. одн. оу, у, въ вѣне* 4 (1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1483 АС I, 82; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; 1494 РИБ 561); *оу, у вѣне* 4 (XV ст. ВС 31 зв.; 1481 АС I, 77); *прїи виѣ* 1 (XV ст. СЯ 40 зв.); *у ви(н)а* 1 (XV ст. ВС 21); *у вѣни* 1 (1494 РИБ 560); *у вѣнѣ* 1 (1494 АЛМ 54); *во вѣн(ѣ)* 1 (XV ст. ВС 6 зв.); *оу вѣну* 1 (1488 АС I, 241).

*ВѢНОВАТИ *дієсл. док.* (1) (що кому) забезпечити довічно придане жінки грошовою сумою або частиною маєтку чоловіка: А се А панъ бенко староста галицький и снѣтинський свѣдчо... иже пришедъ передъ насъ панъ гервась и вѣноваль и оправиль свои женѣ варварѣ сто гривенъ на своємъ селѣ на тольмачи и жорковѣ на своєю вотнинѣ (Коломия, 1398 Р 57).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. вѣноваль* (1398 Р 57).

ВѢНЦИ *див.* ВЕНЦИ.

ВѢНЬЦИ *див.* ВЕНЦИ.

*ВѢПРЬ *див.* *ВЕПРЬ.

ВЪРА, ВЕРА, ВИРА, ВѢРА ж. (8522) 1. (*віросповідання*) віра (11): слубуемо... сдержати и полнити ты-то листы и записы нашѣ, якося есмо предъ тым оу нашихъ листехъ записали... Владиславу Крол Полскому... подлугъ хрестыянскоѣ веры (Чжурзев, 1403 ДГМ); i Waszab miłost żałowali, syty by ieste nam w tom pe czypili, iżby nam remiryie s nim derżat, zaniż ne czoho dla iesmo to wczynili... niż wiry dla chrestyianskoie i waszoie dla soromoty, ezto was soromotyt (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXXVI, 141); томоу исномоу пану нашемоу... владиславовы, кролеви... оучера, тоу, у левовы, посполоу съ вѣсею радою нашею... намъ по(д)данными лю(д)ми виры правой голды... оучинили е(с)ми (Львів, 1436 Cost. II, 697—698); мы вишписаннїи Іо Стефан воевода... на тые слюбы и присьгы... на наше право и на нашу вѣроу хрестіянскоую, слюбоуем посполоу и съ сыном нашим Богданом воеводоу (Гирлов, 1499 ВД II, 425).

2. (*відданість*) вірність (25): а тижъ коли бы кото(у)и неприѣтель своею силою облогло то то исныи гро(д) галичъ тогда то то исныи воевода и бра(т) его... имають ис правою вѣроу... того исного города боронити (Луцкъ, 1388 Р 37); велможныйи стефанъ... воевода... просилъ на(с) а быхомъ ему о(т)пустили и ласкави были... хота(ч)и и слюбуючи намъ... такую и болшую вѣру какъ намъ передкове его воеводы оуказывали (Ланчиця, 1433 Р 121); Не есть то ди(в)е... иже писа(л) такии рѣчи... ка(к)и нашъ неприѣтель... хота... мысли ваши противоу намъ завжды чисте а вірны о которы(х) жо непороушоны въ вѣре оуставичь... нѣкотоое о на(с) оувести оу вотпѣнье (Брест Куявский, 1447—1492 ЛКБВ); а про тожь гды(ж)... казмиръ... коро(л) полски... на(с) напома(н)оу(л), абы есмо ем(оу)... чистою вѣроу и певною, Ака и пре(д)кове наши тримали и держали, прото(ж), мы... визнавае(м)... иже есмо са о(б)о(в)аза(л)и... иже ем(оу)... боуде(м)... помо(ч) оуставичнаа чинити (Хотин, 1448 Cost. II, 733—734); Сим листомъ слюбоуем, мы и наши сынове... кролю его милостн... вѣсею вироу... помагати (Коломия, 1485 ВД II, 371).

вѣроу прїстати (кому) (1) бути вірним: а то такъ а(ч) прере(ч)ныи воевода з дѣтми... намъ и дѣтемъ нашимъ и наместкумъ и корунѣ вѣроу прїстанеть яко ея передькове вѣрии были и служили (Ланчиця, 1433 Р 121).

3. достовірність (3): А я самъ князь Михайло Ивановичъ Роговицкий для лепшого веры и твердости к печатямъ ихъ милости и свою печат есми к сему моему листу привесил (Володимир, 1475 АС I, 72); А на вѣроу вишписаннихъ рѣчей, печати наши... къ нинѣшнемуу листови привѣсити велѣли есмо (Гирлов, 1499 ВД II, 426).

4. довір'я (3): а свѣдчи цини панове па(н) глѣбъ романовскийи осташко давыдовскийи... иныхъ велѣ при томъ добрыхъ было им же честь и вѣра лежитъ (Львів, 1412 Р 81); а при томъ были шлѣхетнини панове олеско судия ильвскийи (1) панъ янъ виницкийи... иныхъ много было добрыхъ им же честь и вѣра лежитъ (Львів, 1421 Р 94).

5. свідчення правдивості (8419): а на то вѣра моя и моихъ сыно (1) вѣра вѣра (1) жупана юги жо(р)жевича вѣра жупана степькова и съ братиами его вѣра братулова натедулова вѣра станиславова вѣра пана драгоева (Роман,

1392 *Cost.* I, 8); а на то ест въра нашего господства вишеписанного мы Стефана воеводи, и въра възлюбленнаго ми сына Александра, и въра бояр наших (Васлуй, 1465 *BD* I, 88); А на то ест въра нашего господства вишеписанного мы Стефана воеводи, и въра прѣвъзлюбленнаго сына господства мы Богдана воеводи, и въра бояр наших (Ясси, 1500 *BD* II, 175);

върою и правдою (4), (со) правдою и върою (2), въра и чтью (1), под вирою (1), при въри (1) (*формула присяги*) вірою і правдою, вірою і честю: а мы слубуемо ему при нашей върни... тѣхо дѣ тисачи рублѣи воротити исполна (Луцьк, 1388 *P* 37); мы Стефан воевода... знаменито чиним... <иж изеднали са есмо...>...сь... Александром... велик(им) князем литов(с)ким...<...на то как от сего дне> наперед да <и>мае(м) емоу быти добри и правѣи <прѣАтель, со всим сръдцем и со всею... прав(дою)ю и върою (Сучава, 1499 *BD* II, 442); дати въру (2) *див.* ДАТИ; подъ честию и върою (4), при чести и въри (44) *див.* ЧЕСТЬ I; оучинити въру (1) *див.* ОУЧИНИТИ I.

ФОРМИ: *наз. одн.* въра 8405 (1392 *Cost.* I, 8; 1403 *RS* 338; 1412 *DIR* «А» 440; 1427 *DBA* с 23; 1434 *Cost.* I, 398; 1453 *Cost.* II, 462; 1465 *BD* I, 88; 1481 *BD* I, 249; 1493 *Cost.* S. 176; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *вѣра* 15 (1435 *Cost.* I, 424; 1436 *Cost.* I, 455; 1457 *BD* II, 258; 1458 *BD* I, 9; 1459 *Cost.* S. 22; 1462 *BD* I, 65; 1473 *BD* I, 182; 1479 *BD* I, 226; 1491 *BD* I, 453; 1495 *BD* II, 55 і т. ін.); *вѣра* 21 (бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1408 *Cost.* I, 61; 1425 *Cost.* I, 169); *вѣра* 4 (1443 *Cost.* II, 129, 141; 1497 *Cost.* S. 223, 224); *зам. знах.* держати въра I (1388 *P* 43); *зам. оп.* обѣчюемы въра и ч(ес)тью I (1388 *P* 41); под въра I (1403 *ДГМ*); *род. одн.* *вѣры* 4 (1389 *PEA* I, 28; 1403 *ДГМ*; XV ст. *BC* 28 зв.; 1475 *AS* I, 72); *вѣры* I (1462 *BD* II, 284); *вири* 2 (1436 *Cost.* II, 697; 1499 *BD* II, 425); *виру* I (1436 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *виры* I (1436 *Cost.* II, 698); *знах. одн.* въроу (1400 *Cost.* I, 37; 1408 *Cost.* II, 632; 1433 *P* 121; 1434 *Cost.* II, 664, 669; 1436 *Cost.* II, 698; 1462 *BD* II, 284; 1499 *BD* II, 425, 426); *зам. місц. при въроу* I (1458 *Cost.* II, 815); *оп. одн.* въроу 19 (1388 *P* 37; 1403 *ДГМ*; 1411 *Cost.* II, 637; 1433 *P* 121; 1448 *Cost.* II, 300; 1457 *Cost.* II, 811; 1462 *BD* II, 285; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1499 *BD* II, 425, 442 і т. ін.); *вирую* 2 (1485 *BD* II, 371, 420); *въроу* I (1436 *Cost.* II, 698); *місц. одн. при вѣрь* 31 (1395 *Cost.* II, 612; 1407 *Cost.* II, 629; 1411 *P* 77; 1421 *Cost.* I, 142; 1433 *Cost.* II, 651; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1454 *P* 163; 1463 *BD* II, 295; 1470 *BD* II, 310; 1485 *BD* II, 372 і т. ін.); *при вѣри* 6 (1388 *P* 37; 1445 *Cost.* II, 729; 1457 *BD* II, 725; 1460 *BD* II, 270; 1475 *BD* II, 329; 1499 *BD* II, 443); *при вири* 2 (1423 *Cost.* I, 143, 290); *при вѣрѣ* 2 (1456 *ПМВП*; 1479 *BD* II, 352); *при вѣры* 2 (1435 *Cost.* II, 687; 1457 *Cost.* II, 811); *при вери* I (1436 *Cost.* II, 701); *при (въ) вѣре* 2 (1411 *Cost.* II, 638; 1447—1492 *ЛКБВ*).

ВЪРБИЛОВЪ ч. (1) (*назва озера у Чернігівській землі*): Я волчько бодѣ(н)ковскии и своими дѣ(т)ми... визнавае(м)... иже... продали есмо пану мартину кгасто(в)товичю сблища наши на има крѣхае(в)... ис тьми озѣры... на има озѣро... вѣрбиловъ а глушки (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС* № 3).

ФОРМИ: *наз. одн.* вѣрбиловъ (2-а пол. XV ст. *СПС* № 3).

***ВЪРДОУНОКЪ** *див.* ***ВЕРДОУНОКЪ.**

ВЪРЕНЪ *див.* **ВЪРНЫИ.**

***ВЪРШЧАКЪ** *див.* ***ВЕРШЧАКЪ.**

ВЪРИШЪ *див.* **ВИРИШЪ.**

ВЪРНЕ *див.* **ВЪРНЪ.**

ВЪРНИ *див.* **ВЪРНЫИ.**

ВЪРНІИ *див.* **ВЪРНЫИ.**

ВЪРНО, ВЕРНО, ВИРНО, ВИРЪНО *присл.* (140) (*віддано*) вірно (137): Мы князь володиславъ... рускоѣ земли господарь... то есмы вчинили възрѣвши на нашего вѣрнаго слугу... што же есть намъ вѣрно послужилъ (Бохур, 1377 *P* 23—24); Мы дмитрии... кня(з) литовский чинимъ то знае-

мо... иже... корунъ польскои голдовали есмо вѣрно и право (Краків, 1388 *P* 40—41); Мы князь фѣдоръ данильевич(ч) князь рома(н) фѣдорович(ч)... поручаемса по оলেখна што(ж)

служи(т) ему спдрю своему коро(л) верно (Луцьк, 1388 *P* 42); мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е)... боярии наш вѣрній пан Доума Броудоуръ слоужил нам право и вѣрно (Гирлов, 1499 *BD* II, 140);

(згідно з умовою) точно (3): мы александро воевода... слубуемоы нашу доброю волею... слоужити и приААти и доброю радоу радити... влодиславоу, кролю польскомоу... имаемо вѣрно издержати... подлоугъ нашего хр(с)ти-Анства и нашей чѣсти (Сучава, 1402 *Cost.* II, 621); тое оусе вишеписанное слоубуемо здержати при нашей чти и при вѣрь хр(с)тіанскои и попо(л)нити вѣрно и стато(ч)но по(д)ло(г) (!) того нашего листоу (Хотин, 1455 *Cost.* II, 775).

Див. ще **ВЪРНЪ.**

Пор. **ВЪРНЪ И.**

***ВЪРНЕСТЬ** *ж.* (13) (*відданість*) вірність: Мы дмитрии... кня(з) литовский чинимъ то знаемо... иже... володиславу королеви польскому... голдовали есмо вѣрно и право не изрушеною вѣрностью... слоубемоы... иже о(т) ты(х) мѣсть с нашими дѣтми чистаА вѣрность и полна будѣмъ держат(т) (Краків, 1388 *P* 40—41); иліашъ воевода... кролю по(л)скомоу... до(с)тоинный (!) голдъ вѣрности... оучини(л)... мы такоже... обицоуемъ... оустькыи слобы... владиславови, королеви полскомоу... вирный (!)... ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701—702); мы великий кня(з) Швитриггайл... чиним знаменито... иж оузревше есмо верность... н(а)ш(о)го верного слуги Михайла Олехновича, и мы есмо ему и записали за его верную службу сѣла оу кременецкой волости (Луцьк, 1444 *AS* I, 39—40); прот(ж), мы хотѣАчи... крола казимира... из вѣрности наше оупевнити, визнавае(м)... иже есмо са о(бо)вѣзали... иже ем(оу)... чистою въроу и певною боуде(м) держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733—734); мы Стефан, воевода... знакомито чинимъ... яко хотѣА... предкоуѣ наших... наслидыва(ти)... абы яко тыи то передкове... кролюм полским... вѣчноую вѣрность... записали и заобвѣзали так и мы... их воли вѣрным наслидованем послоухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *BD* II, 283—284).

ФОРМИ: *род. одн.* вѣрности, вѣрности 3 (1448 *Cost.* II, 733, 734, 738); *вѣрности* I (1436 *Cost.* II, 701); *дав. одн.* вѣрности (1439 *Cost.* II, 712; 1448 *Cost.* II, 738); *знах. одн.* вѣрность, вѣрность 4 (1388 *P* 39, 41; 1462 *BD* II, 284); *верност* I (1444 *AS* I, 40); *вирность* I (1436 *Cost.* II, 701); *оп. одн.* вѣрностью (1388 *P* 41).

ВЪРНОУТИ *див.* **ВЕРНУТИ.**

ВЪРНОУТЬ *див.* **ВЕРНУТЬ.**

ВЪРНЫИ, ВЪРНІИ, ВЪРНЫ, ВЪРНИ, ВЪРЕНЪ, ВЕРЕНЪ, ВЕРНІИ, ВЕРНЫИ, ВЕРНЫ, ВИРНЫИ, ВИРЕН *прикм.* (1171) (*відданий*) вірний (1164): колиж то пришедши пред наше обличѣ слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, и оуказал есть кня(з)А львовы листы... тогда пожадал есть, оу нас слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, абихом потвердили кня(з)А львовы листы (Судомир, 1361 *AGZ* 6); и слубили есми... корунъ польскои вѣрне служити... Акоже слуша (!) вѣрному служъ (!) оучинити (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); мы Вѣликий коро(л) влодиславъ... знаемо чинимъ ... аже нашъ верный слуга данило дажбогович(ч) задержецкий... оуказалъ прѣд нами свою вѣрноюу слоужбу (Краків, 1394 *P* 53—54); а такъ приступилъ есмъ ку крулеви... и присАглъ есмъ вѣре(н) бытъ (Кременецъ, 1434 *P* 130); И маеть онъ намъ вѣрнымъ быти: а съ кимъ мы будемо смирни, и онъ зъ нами, а съ кимъ не смирни, ино и (онъ) противко тому маеть быти несмѣренъ (Луцьк, 1438 *P* 140—141); и не имаемъ ты(х)... мерзАчо(к) помина(т) на вѣки али имаемъ бы(т) и слубуемъ ис паномъ михайломъ оу вѣрной приязни (Самбіо, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); мы кѣнныи олеска(н)доваА (!) наста(с)я

кне(в)скаА подоуавши есмо... с нашею Върною радою... придали есмо оу до(м) Стыя тр(б)ци к манастирю Сергиевоу двѣ волости наши(х) (Київ, 1459 P 174); мы Олександрь... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знамени-то... иж вбачивши върныи службы... кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именемъ Звагол... дали есмо ласкаве (Вільна, 1499 AS I, 117); а на болшоую крѣпость и потвърж(д)еніе томоу въсемоу вышеписанномуу, велбли есмы нашемоу върномуу паноу, тьоутоуловни логофетоу, писати и намоу (!) печа(т) привѣсити к семоу нашемоу листоу (Ясси, 1500 Cost. S. 231);

◇ Вирная долина (1), долина Вирная (1) (назва долины в Подільській землі): а одъ леса ажъ до урочища Вирной долины, где засталисьмо бояръ Хмельнышкихъ... которыи призналы по тую долину Вирную грунтъ Мыкульнской, а за долиною Багрыновской (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8—9); верны листъ (2) договѣрна грамота: А сет мы Стефанъ воевода... вызнаваемы... каждомуу доброму... кто коли на тотъ наш верны листъ позрить аже мы и слюбуемъ... королевъ полскомоу... абыхомъ мы их милости верни и подьдани были на веки (Сучава, 1468 BD II, 300—301); къ върнон руцъ (2) (юридична формула в документах про збір мита) за дорученнямъ господаря: Дѣлалъ его милость личбу съ ключникомъ Берестейскимъ Левкомъ Боготининовичомъ (!) а зъ Немирею, што держали отъ е. м. мыто Берестейское къ върнон руцъ (Береста, 1496 АЛМ 128); делалъ его милость личбу с ключникомъ берестейскимъ Левкомъ Боготининовичомъ а зъ Немирею, што держали отъ его милости мыто берестейское къ верной руце (Вильна, 1497 АЛРГ 79); держати оу твердой и оу върнон роуцъ (1) *див.* ДЕРЖАТИ.

ФОРМИ: наз. одн. ч. върныи, върны(и) 48 (1361 AGZ 6; 1422 ДГОБ; 1438 P 140; 1443 Cost. II, 119; 1445 DIR«А» 483; 1448 Cost. II, 313; 1455 Cost. II, 540; 1464 Cost. S. 59; 1475 Cost. D. 3; 1493 BD II, 5 і т. ін.); върны 28 (1426 ВАМ 21; 1431 Cost. I, 317; 1438 Cost. II, 7; 1443 Cost. II, 160; 1452 Cost. II, 426; 1462 BD I, 52; 1469 BD I, 135; 1471 DIR«А» 525; 1472 DIR«А» 528; 1497 Gh. S. 6 і т. ін.); върніи 20 (1420 Cost. I, 135; 1428 Cost. I, 209; 1437 Cost. I, 540; 1459 BD I, 27; 1468 BD I, 130; 1480 BD I, 241; 1488 BD I, 317; 1493 BD II, 21; 1495 BD II, 43; 1499 BD II, 140 і т. ін.); върєть, върє(н) 6 (1388 P 39; 1434 P 130, 131; 1436 Cost. II, 698; 1448 Cost. II, 734; 1457 Cost. II, 810); верєнь 4 (1400 Cost. II, 618, 619; 1402 Cost. II, 623); верніи 4 (1458 BD I, 18; 1472 BD I, 177; 1479 BD I, 226; 1497 Cost. S. 223); върныи, вірнуі 3 (1423 Cost. I, 154, 156; 1465 GL 176); върныи 2 (1394 P 53; 1399 P 59); върни 2 (1460 Cost. S. 41; 1467 BD I, 120); върны 1 (1449 Cost. II, 746); вѣрен 1 (1462 BD II, 289); *род. одн. ч. върного, върно(г)* 15 (1424 P 99; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 118; 1434 P 128; 1436 Cost. I, 455; 1438 P 138; 1445 АрхЮЗР I, 17; 1446 АрхЮЗР I, 18; 1451 P 156; 1452 P 160 і т. ін.); *верного, върного* 9 (1437 AS I, 33; 1444 AS I, 40; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1446 AS I, 42; AS III, 5; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; AS I, 44; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60; 1468 BD II, 302); *вѣрного* 1 (1449 Cost. II, 379); *дав. одн. ч. върномуу, върно(м), вѣрномуу, вѣрномуу* 445 (1361 AGZ 6; 1393 Cost. II, 607; 1400 Cost. I, 31; 1423 Cost. I, 154; 1434 Cost. II, 387; 1448 Cost. II, 306; 1458 Mih. Doc. 123; 1467 BD I, 118; 1483 Cost. D. 30; 1500 BD II, 176 і т. ін.); *верномуу* 6 (1436 Cost. I, 455; 1446 AS I, 42; 1459 Cost. S. 22; 1466 DIR«А» 519; 1499 BD II, 135); *вѣрномуу, вірномуу* 5 (1409 DiR«А» 437; Cost. I, 70; 1411 DIR«А» 439; Cost. I, 95; 1465 GL 176); *върну* 1 (1393 P 51); *знах. одн. ч. върного* 2 (1377 P 24; 1495 АЛМ 84); *вѣрного* 1 (1479 BD II, 351); *верны* 1 (1468 BD II, 301); *ор. одн. ч., с. върнымъ* 3 (1395 Cost. II, 612; 1438 P 140; 1462 BD II, 284); *вернымъ, вернымъ* 3 (1395 Cost. II, 612; 1462 BD II, 289, 292); *знах. одн. ч. върное* 2 (1388 P 43; 1429 Cost. I, 267); *вѣрное* 1 (1436

Cost. II, 701); *вірне* 1 (1420 AS I, 25); *наз. одн. ж. върная, върнаА* 7 (1445 АрхЮЗР I, 18; P 151; 1446 АрхЮЗР I, 18; 1448 P 149; 1451 P 156; 1452 АрхЮЗР I, 21; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154); *верная* 5 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 AS I, 43; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11); *върна* 2 (1393 Cost. II, 607; 1487 BD I, 295); *върнаа* 1 (1435 Cost. II, 682); *род. одн. ж. върноѣ* 2 (1434 P 129; 1435 P 132); *върное* 1 (1427 P 108); *Вѣрної* 1 (1430 ГВКЛ 8); *род. одн. зам. знах. за его правои и върнои* слоужбоу 1 (1464 Cost. S. 59); *видѣвшие его правои и върнои* слоужбоу 1 (1472 Cost. D. 26); *за... върное* их слоужбоу 1 (1484 BD I, 279); *дав. одн. ж. върнои* 1 (1496 АЛМ 128); *верной* 1 (1497 АЛРГ 79); *знах. одн. ж. върноую, върную* 210 (1377 P 24; 1412 DIR«А» 440; 1426 ВАМ 21; 1437 P 136; 1445 P 150; 1458 BD I, 25; 1469 BD I, 136; 1479 ВАМ 62; 1483 BD I, 270; 1499 ГОКІР і т. ін.); *върною* 120 (1409 Cost. I, 65; 1420 Cost. I, 135; 1428 Cost. I, 209; 1436 Cost. I, 144; 1447 Cost. II, 273; 1456 Cost. II, 577; 1464 Cost. S. 60; 1472 Cost. D. 27; 1488 BD I, 345; 1499 BD II, 160 і т. ін.); *верную, върную, вірнуі* 15 (1407 АрхЮЗР 8/1, 3; 1436 Cost. I, 455; 1444 AS I, 40; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1457 UKP; 1462 BD I, 65; 1472 BD I, 177; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1479 BD I, 226; 1499 РНБ 777 і т. ін.); *верною* 5 (1400 Cost. I, 36; 1435 Cost. I, 424; 1458 BD I, 19; 1475 Cost. D. 3; 1480 BD I, 237); *вѣрною, вѣрною, вѣрною* 10 (1425 Cost. I, 169; 1430 ГВКЛ 9; 1457 UKP; 1460 BD II, 270; 1462 BD I, 63, 64; 1464 BD I, 85, 86); *вѣрною* 2 (1459 BD I, 35, 36); *върну, върну* 4 (1403 RS 338; 1431 Cost. I, 318; 1462 BD I, 62; 1493 BD II, 27); *верну* 1 (1399 P 59); *! върноу* 2 (1432 ДГВІН; 1468 BD I, 125); *! върноуи* 1 (1429 Cost. I, 270); *ор. одн. ж. върною, върною* 97 (1361 AGZ 6; 1400 Cost. I, 26; 1407 Cost. I, 56; 1419 DIR«А» 444; 1426 Cost. I, 178; 1437 P 136; 1445 АрхЮЗР I, 17; 1446 P 152; 1451 P 156; 1452 АрхЮЗР I, 21; 1459 P 174; 1479 ВАМ 61; 1497 BD II, 112 і т. ін.); *верною, върною* 14 (1400 DIR«А» 433; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1436 Cost. I, 484; 1437 AS I, 33; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1446 AS I, 42; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60; 1468 BD II, 301; 1480 BD I, 237 і т. ін.); *вѣрною* 4 (1423 Cost. I, 154, 156; 1425 Cost. I, 168; 1449 Cost. II, 746); *місц. одн. ж. оу върнои* 2 (1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.; 1462 BD II, 292); *наз. мн. върни* 8 (1388 P 39; 1404 Cost. II, 625; 1433 Cost. II, 652; P 121; 1435 P 133; 1436 Cost. II, 698; 1472 BD I, 169; 1486 BD I, 289); *върны* 6 (1447—1492 ЛКБВ; 1467 BD I, 117, 118; 1468 BD I, 127; 1471 BD I, 164); *върны(и), върныи* 3 (1443 Cost. II, 144, 179; 1448 Cost. II, 316); *верни* 3 (1462 BD II, 292; 1468 BD II, 301); *верни* 1 (1462 BD II, 289); *верны* 1 (1455 Cost. II, 775); *вернѣ* 1 (1436 Cost. II, 701); *върніи* 1 (1469 BD I, 134); *! върне* 1 (1393 Cost. II, 607); *наз. мн. ч. върная* 1 (1433 P 119); *род. мн. ! върнихъ* (1393 Cost. II, 607); *дав. мн. върным, върнымъ, върнымъ, върны(м)* (1433 Cost. I, 359; 1436 Cost. I, 481; 1442 Cost. II, 87; 1486 BD I, 289, 290); *знах. мн. ч. върных* 1 (1468 BD II, 305); *верны* 1 (1468 BD II, 305); *знах. мн. ж. вірнуі* 1 (1421 AS I, 27); *вѣрными* 1 (1436 Cost. II, 702); *вѣрну* 1 (1395 GL 166); *върными* 1 (1499 AS I, 117); *ор. мн. върными* 2 (1434 P 130; 1435 P 132); *вѣрными* 2 (1457 BD II, 257; 1468 BD II, 306); *върними* 1 (1460 BD II, 270); *місц. мн. оу верных* (1468 BD II, 302).

ВЪРНѢ, ВЪРНѢ, ВѢРНѢ, ВѢРНѢ, ВЪРНѢ *присл.* (30) (віддано) вірно (24): слюбуемы... иже... чистаА гърность и полна будемъ держат(т) тому истому королеви... а лихого върнѣ остерегати (Краків, 1388 P 41); а се АзькнА(з) Федико несвидиский староста креманецкий... вызнаваю то... Ажо жъ Авно было... какъ есмъ върнѣ служилъ... кнА(з) швидригаилови (Кременець, 1434 P 129); а кто се слово наше пороуши(т) а имѣ(т) въ тые имѣніа вѣстоупати са разсоудит са съ мною прѣ(д) бѣомъ... иже есмъ то върнѣ vysлужил(л) оу свои(х) господарен (Київ, 1446 P 154—

155); и далби слюбоуемъ имаемъ коли намъ... коро(л) ка-
змиръ... де(н) и мѣстце намени(т), ему... вѣрнѣ голдовати
(Хотин, 1448 *Cost.* II, 734); Сим листом слюбоуем... быти
пріятелем его милости пріятел, а непріятелем его милости
непріятел, вирне и право (Коломия, 1485 *BD* II, 371—372);
(згідно з умовою) точно (б); а по моюмъ животѣ имають
вѣрнѣ испустити ты то горо(д) и землѣ королеви его мѣстѣ
(Кременець, 1434 *P* 131); и стали есмо на томъ, аже имаемъ
записы держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна, ка(к) коли
наши пере(д)ци записали королеви его мл(с)ть (Серет,
1446 *Cost.* II, 729); мы Стефан, воевода... знакоми(т)о чи-
нимъ... яко хотА... предкоув наших воевод молдавских...
обычаем... наслидова(ти), и тиж их вѣры, пилной заслуги
коу... кролюмъ полскимъ... вѣрнѣ наслидованным... по-
твердити... так и мы... поживами (Сучава, 1462 *BD* II,
283).

Див. ще ВЪРНО.

Пор. ВЪРНЪИ.

ВЪРНЪИ, ВЕРНЪИ *присл. в. ст. (б) (білши віддано)*
вирніше: возревше есмо на на (!) его вѣрноюу службу и
хотАче по немъ аж бы тымъ лѣпей и вернѣи намъ... послу-
жилъ... оставили есмо его... при томъ при всѣмъ што коли
коупил (Краків, 1394 *P* 54); мы возрѣвши на его верну
службу и хотАче по нѣмъ аж бы намъ вернѣи послужи(л)
...дали есмо и даемъ наше село Надѣево (Львів, 1399 *P*
59); а такъ жь того исного стецка воеводу хотАчи особною
мл(с)тью оутѣшити абы намъ... вѣрнѣи служилъ... тыи
города цецунъ а хмеловъ... даемы и дали есмы ему на вѣки
(Ланчиця, 1433 *P* 125).

Пор. ВЪРНО, ВЪРНЪИ.

***ВЪРОУВАТИ** *див. ВЕРОВАТИ.*

***ВЪРХОУВЫПИСАНИИ** *див. *ВЕРХОУВЫПИСАНИИ.*

***ВЪРЪНЪИИ** *див. ВЪРНЪИИ.*

ВЪСИТИ *дієсл. док. (1) (кого) (стратити через повишен-
ня) повісити: а котры бы на(ш) непріАте(л) оутеклѣ на и(х)
сторону или злодій, то(г) имае(т) вѣсити, або на(м) наза(д)
выдати (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).*

*ФОРМИ: инф. вѣсити (1457 *Cost.* II, 810).*

*Див. ще *ВИШАТИ.*

! ВЪСЛОУИ *див. ВАСЛОУИ 1.*

***ВЪСНЪИ** *прикм. (5) (вимірюваний вагою) ваговий, на
вагу (3): далъ имъ панъ ватслѣвъ S (т) копѣ гро(ш) вѣсного
сѣрбра (Львів, 1370 *P* 18); продала естѣ тотъ мунастырь за
к гривенъ сѣрбра вѣсного (Перемишль, 1378 *P* 26);*

гривна вѣсная (2) див. ГРИВНА 2.

*ФОРМИ: род. одн. с. вѣсного (1370 *P* 18; 1378 *P* 26);
род. мн. вѣсныхъ (1366 *P* 12); знах. мн. ж. вѣснихъ (1366
P 12).*

***ВЪСТЬ** *ж. (4) вѣстка, повѣдомлення (2): тогда аксакъ при-
шолъ такъ тайно на насъ аже не было намъ никакоѣ вѣсти
а ни слова али жь оузрѣли есмо его оу нашей державѣ
(б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); где моА сила нестечеть а
ратъ на конь оузѣсАдетъ а я о томъ оузѣведаю а к тебе
исъ птичею языкъ вѣсти непошлю... богъ мене поби(и)
(б. м. н., 1484 *ЯМ*);*

*вѣсть давати (кому) (1) повѣдомляти (кого): а
тиж коли бы которы непріАтель своею силою обглогто
того исныи гро(д) галичъ тогда тото исныи воевода и бра(т)
его... имають... того исного города боронити а намо оу
ты часы вѣсть давати штобыхомо пособлАди (Луцьк, 1388
P 37); вѣсть дати (кому) (1) повѣдомити (кого):
аже будетъ ва(м) надобъ помочь на кого... азъ самъ есмь
готовъ за того тобѣ на помощь всею моею силою а толко
вѣсть намъ данте (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 171).*

*ФОРМИ: род. одн. вѣсти 1 (1392—1393 *РФВ* 170); вѣсти
1 (1484 *ЯМ*); знах. одн. вѣсть (1388 *P* 37; 1392—1393 *РФВ*
171).*

***ВЪСЪ** *ч. (1) (система мѣр, застосовувана при зважу-
ванні) вага: чини(м) свѣдомо велебної твоєї мл(с)ти же*

*есми дали тому истинному пану варшовському 7 тисачѣ
фра(ж)кого сѣрбра тѣмо вѣс(о)мо што есми почали дава-
ти оу лудки (Сучава, 1388 *SL*).*

*ФОРМИ: ор. одн. вѣс(о)мо (1388 *SL*).*

***ВЪТЬ** *ж. (1) (цсл. вѣть) (гілка) вѣтка, вѣть: коли тѣ(ж)
хто оукрадѣ(т) доубѣ... маеть платѣти шесть скотѣ... а
колѣ толко вѣ(т) о(т)роуби(т) ино чѣтыри ско(т)ди маеть
платити (XV ст. *BC* 37).*

*ФОРМИ: знах. одн. вѣ(т) (XV ст. *BC* 37).*

***ВЪТАЗЕВЪ** *прикм. (1) витязѣв: а на то вѣра моА и
моихъ сыно (!) вѣра вѣра (!) жупана юги жу(р)жевича...
вѣра пана драгуша вѣтазева... (Роман, 1392 *Cost.* I, 8).*

*ФОРМИ: наз. одн. ж. вѣтазева (1392 *Cost.* I, 8).*

***ВЪТАЗЪ** *див. ВИТАЗЪ.*

***ВЪЧЕНЪИИ** *див. ВЪЧЕНЪИИ.*

ВЪЧИСТЕ *присл. (1) (смп. wieczyście) довічно: и то
есми продал пану Волчку Жасковскому вѣчисте (б. м. н.,
1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).*

Див. ще ВЪЧИСТО, ВЪЧНЕ, ВЪЧНО.

ВЪЧИСТО, ВЕЧИСТО *присл. (8) (смп. wieczyście) до-
вічно: присудили есмы... аже король заплативъ па(т) сотъ
гривенъ тымъ лана(м) има вечисто держА(т) (Медика, 1404
P 70); мы великий кѣзь швитрикрайль... чини(м) знако-
мито... иже... дали есмо... пану андрѣю село михлинъ... ве-
чисто а непорушно (Київ, 1433 *P* 118); а не маетъ быти от-
хил(е)на нигде от острог(а), нижили маютъ намъ с того
имена служити вечисто (Луцьк, 1487 *AS* I, 86).*

Див. ще ВЪЧИСТЕ, ВЪЧНЕ, ВЪЧНО.

***ВЪЧИСТЫИ** *прикм. (6) (смп. wieczysty) 1. (здавна
встановлений) віковичний, споконвічний (3): оуздали и
о(т)ступили тоѣ дѣднныи пану колѣ такъ ако сами дѣржа-
ли... со всѣми границами вѣчистымъ (!) (Галич, 1409 *P* 74);
а та(к) оузда(л) ако самъ имѣ(л)... со всѣми границами
вѣчистыми што изе вѣка к тои дѣднныи прислушало (Га-
лич, 1418 *P* 89).*

*2. (який повинен завжди бути, відбуватися) вічний,
повсякчасний (2): Се я князь юрія холмѣский... придали
есмо к цркви бжой преч(с)той бѣомѣри на бѣомоле вечистое
село стрижово слѣпче (Холм, 1376 *P* 22); тамъ же противъ
той дольни... для вечистого знаку палъ забыты казали
есмо и тую граныцю скончылы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 9);*

*◇ вѣчистой памяти (1) блаженної пам'яті:
про тожъ мы нляшъ воевода... знаменито чинимо... како
пилни оу розюми и оу сердьци своѣмъ, рожложившыи шко-
ды... пану владисла(в), шасной а вѣчистой памяти крале-
ви... а особно землямъ роускимъ... безъ вини оучинешъ...
землю шепиньскоую... даваемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706).*

*ФОРМИ: род. одн. ч. вечистого (1430 *ГВКЛ* 9); знах.
одн. с. вечистое (1376 *P* 22); род. одн. ж. вѣчистой (1436
Cost. II, 706); ор. мн. вѣчистыми 1 (1418 *P* 89); ! вѣчистымъ
1 (1409 *P* 74).*

Див. ще ВЪЧНЫИ.

ВЪЧНА *див. ВЪЧНО.*

ВЪЧНЕ, ВЕЧЪНЕ, ВЕЧНЕ, ВЪЧНЪ *присл. (14) на-
вічно (8): а записали есмы тѣ дѣла вѣчне и непорушне
въ сій вѣкъ и въ будучій (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2);
ми боАрове и рада велможно(г) петра воево(д) ... Авно
чини(м)... гды(ж) переченыи велможныи петръ воево(д)...
королеви полском(у)... коу чистой вѣрности, по винию
слоужбою вѣчне записал) са... про тожъ мы... повинни
есмы... вѣрноюу слоужбою послушныи быти (Хотин, 1448
Cost. II, 737—738); Я кн(а)зъ Юри Василевич Жаслав-
ский визнаваю сим моим листом... ижет продал есми пану
Семенову Олизаровичоу имене на Вольни... вечне и непо-
рушне (Берестя, 1466 *AS* I, 62); а с того дѣлоу не выстоу-
пити з нас никотороу... бо есмо тое подѣлили соб(е)
вѣчне и непорушно (Хвалимичі, 1475 *AS* III, 14);*

*вѣчне (и) на вѣки (6) навѣки-віків: Тыми жь ра-
зы а другий записъ Романа Мстиславовича, на Купечовъ*

и иные села наданье святой Пречистой Володимирское епископии, осмотрели въ томъ светомъ свангелии, и то такъ же подтверждаемъ вѣчне и на вѣки (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); а тое выше писанное через шлях(о)тне вроженого кн(А)за Костентина и теж на его наследьки власныи и зо всимъ правомъ панствомъ и власностю (маеть) быти держано... вѣчне на вѣки (Вильна, 1499 *АС* I, 118).

Див. ще ВѢЧИСТЕ, ВѢЧИСТО, ВѢЧНО.

ВѢЧНИИ *див. ВѢЧНЫИ.*

ВѢЧНО, ВЕЧНО, ВѢЧНО, ВѢЧНО, ВЕЧНО, **ВѢЧНА** *присл.* (131) навѣчно, назавжди (100): Ино мы... тое мѣстце... подтверждаемъ симъ листомъ нашимъ вѣчно (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); записали есмо оу верху писаную тую землю... свѣтому Ивану церькви... вѣчно (Городок, 1443 *P* 145); и я есми тое свое имѣнье... продал... кн(А)зю Ивану Васильевич(у) Острозком(у)... с тым... с чимъ есми оу него коудилъ вѣчно (Острог, 1463 *АС* I, 56); А продали есмо то Его Милости вобелъ вечно (Друцьк, 1492 *АС* III, 23); а коли дѣти первое жоны оца часть свою... в ро(з)дѣ(л) вѣчно возмоуть тогды дѣ(л)ница дроугое жоны на еѣ дѣти сполна прїдоутъ (XV ст. *СЯ* 41); И подтверждаемъ тые люди симъ нашимъ листомъ вѣчно и непорушно (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58);

вѣчно (и) на вѣки (4) навѣки-вѣків: А которые три лезива Виленской земли держали панъ Сенько Гостскій, а панъ Андрей Чапличъ, а панъ Ивашко Подольскій, очевистъ передъ нами и устнѣ повѣдали, штожь тые три лезива вѣчно и на вѣки продали пану Петрашку Ланевичу Мыслскому (Луцьк, 1445 *АрхЮЗР* I, 17); тое имене Любчо по своемъ животе волна она отдати... комубы хотела вечно на веки (Луцьк, 1487 *АС* I, 241);

постійно, повсякчас (25): Тые вси села... маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый... вечно и непорушно (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); подтвержае(м)... королеви польскому... тотъ листъ, што есмы дали его мл(с)ти в каманци, коли са есмы голдували и записали его мл(с)ти, што быхомъ то вѣчно оуздержали, яко са есмы тогда голдували и записали вѣчно (Львѣв, 1407 *Cost.* II, 629); и теж послѣ отца н(а)шого кому будемъ того имѣна або земли и люди дали и листы н(а)шими на вѣчностъ будемъ подтвердили, то маетъ вѣчно держано быти (Вильна, 1499 *АС* I, 118);

до кінця життя (1): А я имаю кн(А)зю его м(н)л(о)сти с того имѣнья слоужити вѣчно до моего живота и дѣти моѣ мають его дѣтемъ слоужити вѣчно (Острог, 1466 *АС* I, 60);

споковнику (1): то все есмо подтвердили... служъ нашому вѣрному ходкови белбелскому... съ всѣми границами яко изъ вѣка, вѣчно прислушало к тымъ селумъ (Судомир, 1361 *AGZ* 6).

Див. ще ВѢЧИСТЕ, ВѢЧИСТО, ВѢЧНЕ.

***ВѢЧНОСТЬ** *ж.* (12) довѣчне збереження документомъ юридичной силы (2): рѣчи которые жъ в часу бывають ажъ бы не проминулы съ проминучими часы подобно естъ имѣлы ли бы принти къ будущей знаемости ажъ бы вѣчностью листовъ были подтвержены (б. м. н., 1424 *P* 99); а про льбшоую справе(д)ливостъ и вѣчностъ и печати есмо свои приложили к сему нашему листу (Пустинька, 1499 *ПИ* № 3);

◇ **вѣчностъ** и **мѣти** (о що) (1) мати право на довѣчне володіння (чим): и кн(А)зь Семенъ противъ того рекль: жадноу я вѣчности з братомъ моимъ кнѣземъ Васильемъ не имѣл о дѣлницу брата моего кн(А)за Солтана, нижли есмо такъ держали тоую дѣлницу осподарьской воли и пожитки собѣ имѣли на полы (Луцьк, 1475 *АС* I, 69—70); на **вѣчностъ** (9) навѣчно, назавжди: Билъ намъ чоломъ писарь нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громыка, о тымъ, што первое сего дали есмы емоу мѣстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его... и тежъ дозволили есмо ему въ томъ дворѣ его корчму вольную пиво и медъ держати, и билъ намъ чоломъ, абыхмо

то ему подтвердили листомъ нашимъ на вѣчностъ (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); Продали есми имене мое отчизное Дажев на вечно (Володимир, 1475 *АС* I, 72); ино съ того имѣнья своего Здетелы записалъ есми на вѣчностъ на соборную Церковь... двѣ копѣ грошей (Вильна, 1499 *АСД* VI, 2—3).

ФОРМИ: род. одн. вѣчности (1475 *АС* I, 69); **знах. одн. вѣчностъ, вѣчностъ** 5 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1496 *АС* I, 245; 1499 *АС* I, 118; *АСД* VI, 2; *ПИ* № 3); **вечностъ, вечностъ** 5 (1475 *АС* I, 72; 1494 *АС* I, 101; 1496 *АЛРГ* 69; 1497 *ПКИП*; 1499 *АС* I, 118); *ор. одн. вѣчностью* (1424 *P* 99).

***ВѢЧНЫИ** *див. ВѢЧНЫИ.*

ВѢЧНЫИ, ВѢЧНИИ *прикм.* (220) 1. (*безконечный у часі*) вѣчный (1): и да моу дароуе животъ вѣчныи и зде многлѣтны животъ (б. м. н., 1464—1496 *Gh.* S);

вечная память (1) вѣчна пам'ять: ~ се я кнѣзь юрія холмьскый... придали есмо к цркви бжои преч(с)той бгомтри... села стрижово слепче... за што зде даи г(с)ди намъ побыть и з(д)рвѣе а по семь и дѣтемъ нашимъ вечную памать аминь (Холм 1376 *P* 22); въ **вѣчна а п(а)мѣ(т)** (кому) (1) на вѣчну пам'ять: Блгочътивыи и х(с)олюбивыи Іо Стефа(н) воевода г(с)п(д)рѣ земли мо(л)давской снѣ Бог(д)ана воеводы оукраис гро(б) съ дѣдоу своему Іо Бог(д)ану воеводу... въ вѣчнаа емоу п(а)мѣ(т) (б. м. н., 1480 *DC* 11); **вѣчнои памѣти** (1) (*церковна служба на помин души*) вѣчне поминання: и тако(ж) прїде пра(д) нами... па(н) косте оуры(ш)... и оучини(л) радѣ божїи млстї, абы емоу вѣчнои памѣти и да(л) свою пасику... нашему монастырю о(т) молдавици (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453—454); к(к)о(у) **вѣчнои памѣти** (9) на вѣчну пам'ять (кому, чогу, про що): Мы па(н) сташко нсѣ давыдова староста самборьскый приводимо то ку вѣчнои памѣти нинѣшнимъ и потомъ бу(д)чимъ ильа вѣдка премышлескый и самборьскый жаловаль са пре(д) кролемъ на стрѣлков-

цѣ аже оубивають са оу землю оу црковную стго спса (Погоничі, 1422 *P* 97); Во има бжїе стан са к вѣчной рѣчи памѣти (Ланчиця, 1433 *P* 120); во имя бжїе амень коу вѣчнои памѣти тоито рѣчи (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 706); дла того ку вѣчныи рѣчи памѣти мы Олександръ... великий кн(А)зь литовскый... чинимъ знаменито... иж... емоу имѣне н(а)ше именемъ Звагол... дали есмо (Вильна, 1499 *АС* I, 117); **вечными часы** (*в запрещенномъ реченні*) (1) ніколи: в котореож то имене Дажев вжо я сам ани мон дети... не маемо ся вступовати и никоторы переказы в томъ имену чинити вечными часы (Володимир, 1475 *АС* I, 72).

2. (*не обмежений строком*) вѣчный (24): и на вѣчнаа крѣпостъ к сему листу печати нашѣ вельѣи есмо привѣти (!) (Луциця, 1388 *P* 39); и на вѣчное подтверженїе вельѣи есмы нашоу печать великоюу привѣсити к сему листу (Сучава, 1402 *Cost.* II, 621); заплативъ имъ тыи пѣна(з) п(а)т) сотъ гривень полки(х) (!) его жъ мѣста тычина и тыхъ сель и всеи волости залѣскоу держанїе вѣчное правымъ

судомъ напре(д) речено(м) г(с)дрю коро(л) влодиславу пол(с)кому и его послѣдо(м) присудили есмы (Медика, 1404 *P* 70); а мы есми поставили владови и крѣсти завѣзку вѣчноую осымъ десѣть роубли литого серебра (Баня, 1418 *Cost.* I, 127); мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и подтвердили есмо вѣчныи оброкъ томоу свѣтомоу монастыроу отъ Побратъ да имають на каждїи год от нас по і бочки вина (Сучава, 1466 *BD* I, 105—106); Такъ ижъ межѣ нами и межѣ пререченымъ наияснѣшимъ паномъ Яномъ Олбрахтомъ, крадемъ полскым... изъ обоухъ сторонъ, имаеъ быти покоуи и мїр вѣчныи (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

(*постійний*) вѣчный, повсякчасный (5): а мы... панамъ Адвизѣ и алжбѣте вечное молчанїе чинимы (Медика, 1404 *P* 70); и доравдвизи са есмъ ты(х) старцо(в) и... оучини(л) есмъ вѣчную границу и закопали по перехрестнымъ путь што на долинь подли попелева али(ж) до ло(з) (б. м. н., 1419

Р 90—91); а межѣ тыми городы и межѣ нашею землею рускою то границѣ будутъ вѣчныи (Ланчица, 1433 Р 125); на вѣчныя часы (3), на вечныя часы и веки (1) (назавжди) навѣки: I też, wsi kotoryie artykuły dalijesmo im na tom priwili naszom wypisalu. potwierdzajem to im na wiecznyje czasy (Луцьк, 1388 *ŻPL* 108); и присагли есми... а которыиже то листы и записи хочемъ... на вѣчныя часы мощнѣ держати (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712—713); и тоую Ста(в)ропигію мн(с)тырю пече(р)ско(му) спредѣлами его стве(р)жаемъ и (з)моцняе(м) на вѣчныя часы (б. м. н., 1481 *ГПМ*); вѣ вѣкы вѣчныи (1) *див.* *ВѢКЪ; до вѣка вѣчнаго (1) *див.* *ВѢКЪ; на вѣки вѣчныи (131) *див.* *ВѢКЪ; на вѣкы вѣчныи часы (1) *див.* *ВѢКЪ; оу вѣкы вѣчныи (3) *див.* *ВѢКЪ.

3. (до кінця життя) довічний (7): мы кроль казимир краковской землѣ... господарь и дѣдичъ вѣчныи землямъ... явно повѣдаютъ, колижъ то пришедши предъ наше обличье слуга нашъ вѣрныи ходо быбелскыи, и оуказалъ естъ княза львовы листы... тогда мы... подтвердили есмо, его правого всего имениа (Судомир, 1361 *AGZ* 6); Мы князь володиславъ... рускоѣ земли господарь и дѣдичъ вѣчныи землямъ тѣмъ самодержецъ... то есмы вчинили (Бохур, 1377 Р 23—24); мы богданъ воевода... вызнавами... оже пришли есмо оу вѣчноую едностъ и оу христьянскоую лагодую... не паномъ детрихомъ боучацкимъ (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746); Про то господарь нашъ великий князь Александръ всказалъ и твоей милости абы еси зъ его милостью оутвердиль ся... и мель бы еси зъ его милостью прыязнъ вѣчную (Троки, 1494 *BD* II, 387).

4. (давно установленный) споконвѣчний (3): знаемо чинимъ... аже... дали есмы нашу корѣчму... ивану волошиновичу... со вси(м) оужиткы с вѣчныи границами... што къ той корѣчмъ изъ вѣку слушалъ и слушаетъ (Медика, 1407 Р 72); А тако дали есмы ему и его дѣтемъ... зо всѣми оужиткы и зъ вѣчныи границами, што къ тому селу изъ вѣка прислушало и слушаетъ (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6); И то есмо дали... съ всѣми пожиткы... И съ вѣчныи границами (Луцьк, 1445 Р 148); изъ вѣка вѣчнаго (21), ис вѣчнаго вѣка (1) *див.* *ВѢКЪ 1.

5. (незмѣнный) остаточный (1): а бѣде(т) ли хто иньшии мени(л)са право име(т) къ той очине имее(т) прѣити пре(д) соуд(л)ею а оуказа(т) свое право а заме(ш)кае(т) лѣ а не прѣиде(т) на ро(к) а соудья осоудитъ алюбѣ очиститъ очиноу тогда то(т) соуд(л) естъ ве(ч)ныи (XV ст. *BC* 22 зв.);

◇ вѣчная очизна (отчизна) (3) маеток, одержаний після батька з правом спадкової власності: съ приказание(м) краля вла(д)слава... вziali есмо вѣчноую очизноу въ огороженой въ великой къ королевско(му) двороу шлахетны(м) чобото(мъ) (Луцьк, 1445 Р 148); Се я Ванко Скердѣвичъ... вызнаваю ижъ я... кн(а)зю Семену Василевичу дѣдъчу Збараскому продал есми емоу вѣчную отчизну свою (Володимир, 1470 *AS* I, 64—65).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. вѣчныи* 2 (1361 *AGZ* 6; 1377 Р 23); *ве(ч)ныи* 1 (XV ст. *BC* 22 зв.); *вѣчнѣи* 1 (1499 *BD* II, 419); *род. одн. ч. вѣчно(г)о, вѣчно(г)и* 11 (1378 Р 26; 1390 Р 176; 1407 *Cost.* I, 56; 1415 Р 87; 1435 *DIR*«А» 465; *Cost.* I, 424; 1442 *Cost.* II, 88; 1458 *BD* I, 20; 1463 *BD* I, 74; 1476 *BD* I, 209; 1483 *Cost.* S. 122); *вѣчнаго* 5 (1408 *АкЮЗР* I, 6; 1467 *BD* I, 117; 1469 *BD* I, 134; 1475 *BD* I, 203; 1476 *BD* I, 215); *вѣчно(г)о* 3 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1496 *ПДВКА* 60); *вѣчно(г)о, ви(ч)ного* 3 (1464 *DIR*«А» 517; 1464 *BD* I, 86; 1472 *BD* I, 170); *вѣчно(г)о* 1 (1469 *BD* I, 136); *wieczna* 1 (1465 *GL* 176); *зам. знах. мн. на вѣки вѣчно(г)о* 3 (1438 *Cost.* II, 7; 1456 *Cost.* II, 582; 1482 *BD* I, 263); *на вѣкии вѣчнаго* 1 (1458 *BD* I, 19); *знах. одн. ч. вечный, вечны(и)* 6 (1496 *BD* II, 402, *07; *ОПСВВ; ПДВКА* 60); *вѣчны* 4 (1445 *Cost.* II, 726; 1464—1496 *Gh. S.*; 1473 *BD* I, 187); *вѣчныи* 2 (1393 *Cost.* II, 607; 1499 *BD* II, 419); *вѣчныи* 1 (1466 *BD*

I, 105); *вѣчнѣи* 1 (1499 *BD* II, 420); *ор. одн. ч. вѣчнымъ* (1454 Р 162); *знах. одн. с. вѣчное* 4 (1402 *Cost.* II, 621; 1404 Р 70; 1421 Р 94; 1433 *Cost.* II, 653); *вѣчное* 1 (1404 Р 70); *наз. одн. ж. зам. знах. въ вѣчнаа* емоу п(а)мѣ(т) (1480 *DC* 11); *род. одн. ж. вѣчно* 1 (1453 *Cost.* II, 453); *вѣчное* 1 (1474 *AS* I, 69); *дав. одн. ж. вѣчнои, вѣчнои* 8 (1422 Р 97; 1433 Р 120, 124; 1436 *Cost.* II, 706; 1448 *Cost.* II, 733, 737; 1462 *BD* II, 283; 1485 *BD* II, 371); *вѣчныи* 2 (1448 *Cost.* II, 733; 1499 *AS* I, 117); *знах. одн. ж. вѣчноую* 6 (1418 *Cost.* I, 127; 1419 Р 90; 1445 Р 148; 1462 *BD* II, 283; 1470 *AS* I, 65); *вѣчноу, вѣчноуи* 4 (1376 Р 22; 1449 *Cost.* II, 746; 1494 *BD* II, 387, 388); *вѣчнаА* 1 (1388 Р 39); *наз. мн. ж. вѣчныи* (1433 Р 125); *знах. мн. ч. вѣчныА, вѣчныА, вѣчныА, вѣчныА, вѣчныА, вѣчныА, вѣчныА* 78 (1403 *RS* 338; 1411 *Cost.* I, 95; 1427 *DIR*«А» 450; 1435 *Cost.* II, 682; 1448 *Cost.* II, 365; 1453 *Cost.* II, 454; 1465 *DIR*«А» 518; 1475 *BD* I, 203; 1488 *BD* I, 356 i т. ин.); *вѣчныи, вѣчныи* 19 (1415 Р 87; 1424 Р 104; 1428 *Cost.* I, 202; 1429 *Cost.* I, 242; 1433 Р 123; 1436 *Cost.* II, 707; 1439 *Cost.* II, 32; 1442 *Cost.* II, 87; XV ст. *BC* 22; 1499 *АСД* VI, 3 i т. ин.); *вѣчнѣиА, вѣчнѣиА, вѣчнѣиА, вѣчнѣиА, вѣчнѣиА* 15 (1409 *Cost.* I, 65; 1448 *Cost.* II, 353; 1453 *Cost.* II, 446; 1458 *Mih. Doc.* 122; 1459 *BD* I, 35; 1463 *BD* I, 74; 1467 *Cost.* S. 69; 1470 *DIR*«А» 522; 1476 *BD* I, 215; 1490 *DC* 148 i т. ин.); *вѣчнѣи, вѣчнѣи* 4 (1435 *Cost.* II, 679; 1436 *Cost.* II, 698, 702; 1439 *DIR*«А» II, 62); *вѣчныи* 4 (1400 *DIR*«А» 433; 1444 *DIR*«А» 481; 1481 *ГПМ*; 1494 *АЛМ* 54); *вѣчныи, вѣчныи* 4 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1389 *PEA* I, 27; 1440 Р 142; 1487 *AS* I, 241); *вѣчны* 4 (1400 *Cost.* I, 37; 1415 *Cost.* I, 116; 1429 *Cost.* I, 258; 1435 *Cost.* I, 424); *вѣченѣи, вѣченѣи, вѣченѣи* 4 (1395 *Cost.* II, 612; 1418 Р 89; 1424 Р 106); *wieczny* 2 (1420 *AS* I, 25; 1421 *AS* I, 27); *вѣчныи* 2 (1444 *AS* I, 140; XV ст. *BC* 12); *wieczny* 1 (1395 *GL* 166); *вѣчнѣи* 1 (1479 *BD* I, 226); *wieczny* 1 (1388 *ZPL* 108); *wieczny* 1 (1465 *GL* 176); *вѣчноА* 1 (1500 *Cost.* S. 231); *wieczni* 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3); *! вѣчны(м)* 1 (1435 *Cost.* II, 679); *ор. мн. вѣчныи* 3 (1407 Р 72; 1408 *АкЮЗР* I, 6; 1445 Р 148); *вѣчныи* 1 (1475 *AS* I, 72).

*Див. ще *ВѢЧИСТЫИ.*

ВѢЧНѢ *див. ВѢЧНЕ.*

ВѢЧНО *див. ВѢЧНО.*

ВѢЧНО *див. ВѢЧНО.*

***ВѢЧНЫИ** *див. ВѢЧНЫИ.*

***ВѢШНѢИ** *див. ВЫШНѢИ.*

***ВѢШТОРОВИЧЬ** ч. (1) (*особова назва*): Жаловали намъ очивство люди наши бортеве... на бортина жъ, на Яцка Вѣшторовича, штожъ великий князь Витовтъ даль былъ прадеду ихъ Крупшу земли три слды въ Переломскомъ повѣте (Вильна, 1495 *РИБ* 601—602).

ФОРМИ: *знах. одн. Вѣшторовича* (1495 *РИБ* 601—602).

ВѢШТОРТЪ ч. (3) (*особова назва, лит. Vistartas*): и за тымъ дей отецъ того яцка Вѣштортъ тыи ихъ земли выпросиль за пусто у... короля его милости, а въ тыхъ землѣхъ наслѣдковъ не поведаячы (Вильна, 1495 *РИБ* 602).

ФОРМИ: *наз. одн. Вѣштортъ* (1495 *РИБ* 602).

***ВЯТЪШИИ** *прикм. в. ст.* (1) (*цсл. вашии*) бѣльший: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... рожложившы шкоды... владисла(в) ... кролеви... презъ... о(т)ца наше(г)о... оучинены... памятоуочи... про о(т)ца нашего жбавляинѣ души его, абы тымъ вятъшая вѣра, которая николи оу нас(е) не была жгасла... владисла(в), нинейшему кролеви полскому... землю шепинскоую... дароуемы а вѣрочаемы (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 706—707).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. вятъшая* (1435 *Cost.* II, 706).

***ВАЖЕВИЧЬ** ч. (4) (*особова назва*): коли де(д) и(х) семе(н) плошевичъ смотревшы межѣ дете(и) свои(х) о(т)ца(в) и(х), и казалъ з доуховницы своее дѣ(л)ницоу о(т)ца его иванову выгладити во(н) и па(и) ива(н) вѣжеви(ч) для де(и) того сведе(ц)ства о(т)дали(л) бы(л) о(т)ца его о(т) о(т)чныи (Вильна, 1495 *ВК*).

ФОРМИ: наз. одн. **ВАЖЕВИ(Ч)** (1495 ВК); род. одн. **ВАЖЕВИЧА** (1495 БСКИ; ВК); ор. одн. **ВАЖЕВИЧО(М)** (1495 ВК).

ВАНЦЕНЦЬ, ВАЦЕНЬЦЬ, ! ВАЦНЕЦЬ ч. (3) (особова назва, стп. Więcenić, стч. Vincens, лат. Vicentius) Вікентій; Мы воицехъ... ярцибискупъ гнѣзденский... домарать воиницкии ванценць съ шамотуль межирѣцкии... слобуемы и записуемы са стецку воеводѣ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 Р 122—123); ино оузревшо (!) невиноость мою велемужнии панове... на има па(н) вацнець (!) староста рускии наивышши и па(н) михаль бучатскии староста галицкии... выбавили ма бѣмь... ис того натѣства (Черняхів, 1435 Р 132).

ФОРМИ: наз. одн. **ВАНЦЕНЦЬ I** (1433 Р 122); **ВАЦЕНЬЦЬ I** (1434 Р 130); **! ВАЦНЕЦЬ I** (1435 Р 132).

ВАРА див. **ВѢРА**.

***ВАРНЫИ** див. **ВѢРНЫИ**.

ВАТСЛАВЪ, ВАТСЛЪВЪ ч. (6) (особова назва): исталоса при державѣ пана Оты старосты рускоѣ злѣ (!) оже

купилъ панъ ватславъ дмитровьскии дворище исъ земею(!) (Львів, 1370 Р 18).

ФОРМИ: наз. одн. **ВАТСЛАВЪ, ВАТСЛЪВЪ** (1370 Р 18); дав. одн. **ВАТСЛАВУ** (1370 Р 18).

ВАЦЕНЬЦЬ див. **ВАНЦЕНЦЬ**.

! ВАЦНЕЦЬ див. **ВАНЦЕНЦЬ**.

ВАЧКОВИЧЬ ч. (2) (особова назва): С я па(н) дмитръ порыцкии пана ильинъ сы(н) вацьковича... оуза(л) есми по своєї жень по паней га(л)зыце... полтора ста коп широки(х) гро(ш)й че(с)коя монѣти (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9); а на то свѣдки при то(м) были тогды землане королевскии на има панъ онанья вацьковичъ и кѣзь поутата (Острог, 1458 ОЖДМ).

ФОРМИ: наз. одн. **ВАЧКОВИЧЬ** (1458 ОЖДМ); род. одн. **ВАЧКОВИЧА** (п. 1450 ПИ № 9).

***ВАЧНІИ** див. **ВѢЧНЫИ**.

***ВАЧНЫИ** див. **ВѢЧНЫИ**.

***ВАЧЬКОВИЧЬ** див. **ВАЧКОВИЧЬ**.

***НАВАНІЕ** с. (1) (*смп.* gabanie) нападки; Ot tych to raczej żadnego habania peczyneczy, wyniawszi odnoje kriwawoje, mokrroje chusty swietoje kostelnoje, kotorych żadnym obuczajem ni odin przyjmowati ne majet' (Луцьк, 1388 ZPL 103—104).

ФОРМИ: *род. одн.* habania (1388 ZPL 103).

Див. ще ***НАГАБАНІЄ**.

Пор. **ГАБАТИ**.

ГАБАТИ, ГАБАТЬ дієсл. недок. (21) (*смп.* gabać) 1. (кого, чим і без додатка) напастувати, турбувати (кого), вимагати силоміць (що від кого) (18): Też jestliby czerez upad, požohi, abo złodejstwa, abo czerez khwaft, reczi swoi zastawlenymi zastawami utrafił by wsiakij ne majet'... habati (Луцьк, 1388 ZPL 104); а хто бы ихъ хогель габати до рокоу, і ты бы ихъ о(т) тыхъ борониль (Краків, 1487 АМЛ); Протож кому коли подаемъ в него пенѣзи з мѣга, тыи бы нехай року ждали, а до року бы его не габали (Вільна, 1498 АЛРГ 83).

2. (кого) позивати до суду (3): а ввыводиль то па(н) коль филь маковичь... ижъ оу тои половици дѣднины и оу другон што първое купиль панъ кола нь можь(т) габати филь а ни его братѣа (Галич, 1409 Р 74); а мы имъ слюбоуемъ... аже не имаемъ пана мѣхаила староста прадреченого и его намасниковъ по томъ боудоучнихъ оупоминати, ани габати оу вѣкы (Кам'янець, 1458 Cost. II, 815); а естли бы его в том имѣньи нѣкако хотѣли гадати (!) тыи Тоурѣанскии, тогда а емоу тыи пѣнази маю очистити (Боковичі, 1496 AS I, 245).

ФОРМИ: *інф.* габати 8 (1388 ZPL 104; 1409 Р 74; 1458 Cost. II, 815; 1487 АМЛ; РИБ 266; XV ст. СЯ 41 зв.; 1498 АЛРГ 82, 83); *габать* 2 (XV ст. ВС 14 зв.; СЯ 42 зв.); *габа(т)* 1 (XV ст. ВС 6); *гадати* 1 (1496 AS I, 245); *теп.* 3 *ос. одн.* габаеть (XV ст. ВС 14, 20 зв., 21); 3 *ос. мн.* габають (XV ст. ВС 14); *пперф.* 3 *ос. мн.* былі... габалі (XV ст. СЯ 42); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. мн.* бы... габали (1487 РИБ 226; 1498 АЛРГ 82, 83); *баж.-ум. сп. пас.* 3 *ос. мн.* абы... были габани (XV ст. ВС 14).

Див. ще **НАГАБАТИ**.

! **ГАВЛИЛ** див. **ГАВРИЛ**.

ГАВРИЛ, ГАВРИЛО ч. (25) (*особова назва, цсл.* Гаврииль, гр. Γαβριήλ, гебр. gabri'el) Гаврило: А при томъ были свѣдѣки... пан Боговитин, панъ Гаврило Шило (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); а кнѣза юрьевы(х) боарь бы(л) при то(м) панъ патрикѣи краевскии и па(н) га(в)рило маршалко к (!) его (Острог, 1458 ОЖДМ); И оуставше наши слоуги Иван и братіа его Андриаш и Гаврил и Петръ и заплатили оусе исполна тоти вышписанніи пинѣзи (Сучава, 1487 ВД I, 291); и тыми разы тые мешане вроуцькие... на (и)ма иванъ а гаврило... просили насъ абыхмо ещо имъ тые ко(р)чмы на колько годо(в) продали (Краків, 1489 АКВ); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде

прад нами... Оурига... та продала тоє село попоу Сими и братоу его Гаврилоу (Сучава, 1490 ВД I, 389—390).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гаврил 7 (1487 ВД I, 291, 312; 1489 ВД I, 371; 1490 ВД I, 384, 390, 400); *Гаврило, га(в)рило* 7 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1438 Р 141; 1445 АкЮЗР I, 18; Р 151; 1446 АкЮЗР I, 18; 1458 ОЖДМ; 1489 АКВ); *Гаврил* 1 (1483 ВД I, 269); *дав. одн.* Гаврилоу 9 (1487 ВД I, 291; 1489 АКВ; 1490 ВД I, 384, 390, 400); *Гаврылу* 1 (1487 РИБ 228).

Див. ще **ГАВРИЛА**.

ГАВРИЛА ч. (1) (*особова назва, цсл.* Гаврииль, гр. Γαβριήλ, гебр. gabri'el) Гаврило: Гаврило де(р)жить це(р)ковноюу зе(млю) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 94).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гаврила (бл. 1471 ЛКЗ 94).

Див. ще **ГАВРИЛ**.

ГАВРИЛО див. **ГАВРИЛ**.

ГАВРИЛОВИЧЪ, ГАВРИЛОВИЧ, ГАВРЫЛОВИЧЪ ч. (13) (*особова назва*): а при томъ были свѣткы: кн(д)зъ Иванъ Борисович Звагольскый, пан Олизаръ Гаврилович староста володимерскый (Луцьк, 1461 AS I, 54); а при томъ были... мешане берестейскии: Марко Гаврилович и Мишко Товдикинович (Берестя, 1466 AS I, 62—63); и билъ намъ чоломъ Федко Гавриловичъ, абыхмо емоу тоє имѣнїе дали вѣчно (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); zemlam tych folwarkow hranycia mne iest... z rapom Markom hawrytowycsom z folwarki ieho (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гаврилович 2 (1461 AS I, 54; 1466 AS I, 63); *Гавриловичъ* 2 (1494 АЛМ 54); *Гаврыловичъ* 2 (1494 ВД II, 387; 1496 ПСВВ 192 зв.); *дав. одн.* Гавриловичу (1494 АЛМ 54); *знах. одн.* Гаврыловича 3 (1496 ВД II, 401; ПДСВВ; ПСВВ 192 зв.); *Гавриловича* 1 (1496 ПДВКА 60); *ор. одн.* Гаврыловичомъ, hawrytowycsom (1496 ВД II, 401; 1500 ДПЖН).

ГАВРИЛОВЦИ мн. (5) (*назва села на Буковині*) Гаврилівци: и еше есми дали прѣ(д)реченном(у) болѣрин(у)... на имъ селище гавриловци (Сучава, 1445 Cost. II, 218—219); там (sic.—Прим. вид.) мы видѣвше е(г) правою и вѣрною службою до на(с)... дали есми емоу и потвѣрдили... села на имъ... гавриловци и пони(ж) того иванковци (Сучава, 1455 Cost. II, 540).

ФОРМИ: *наз. гавриловци* (1445 Cost. II, 219; 1446 Cost. II, 238; 1453 Cost. II, 472; 1455 Cost. II, 540); *дав. гавриловце(м)* (1445 Cost. II, 219).

***ГАВРИЛОВЪ** *прикм.* (2): а мы такожде и от нас есми дали и потвѣрдили слоузъ нашемоу Тоадеору, сыноу Гавриловоу... (тоє) прадреченное село на имъ Недеяни (Ясси, 1497 ВД II, 96).

ФОРМИ: *дав. одн. ч.* Гаврилоу (1497 ВД II, 96).

Пор. **ГАВРИЛ**.

ГАВРИЛЪКО ч. (1) (*особова назва, пор.* Гаврил): а при томъ оуздаванъ были бояре землане панъ ходько быбель

скии... панъ гаврилъко дробышевичь со двѣма сѣма (Пе- ремисьль, 1378 P 26).

ФОРМИ: наз. одн. гаврилъко (1378 P 26).

*ГAVPЫЛО див. ГАВРИЛ.

ГAVPЫЛОВИЧЪ див. ГАВРИЛОВИЧЪ.

ГAVCЪ ч. (1) (особова назва): Мы кна(з) двѣ дмитрие- ви(ч) кна(з) русанъ плакси(ч) гавсъ климантъ... чинныи знамени(т) всимъ которы(м) того трѣба кто коли тонъ (!) листь увиди(т) или оуслыть (!) (Лучиця, 1388 P 38—39).

ФОРМИ: наз. одн. гавсъ (1388 P 38).

ГАДАТИ¹ *дієсл. недок.* (2) гадати, передбачати (1): а с певного вданья нашего никды межѣ радою кроле(н)ства нашего такова рѣчь не была гадана ани тѣжь скончана (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ);

◇ на лихо гадати (1) див. *ЛИХО.

ФОРМИ: *інф. гадати* (1388 P 42); *перф. пас. 3 ос. одн. ж.* была гадана (1447—1492 ЛКБВ).

¹ ГАДАТИ² <ГАБАТИ> див. ГАБАТИ.

ГАЖА ч. (6) (особова назва, молд., тюрк. хоѣа, перс. хаѣа «пан, старецъ, старшина, богатый купецъ»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... наши слоугы Драгоуш Карѣмбоу... и братъ его Ion и пле- меник их Гажа... и продали свою правою отниною (Ясси, 1497 BD II, 99); И оустах аз господство мы и запла- тих оуси исполна тоты вышеписанныи пинѣзи... оу роукы... Дрѣгоушоу Карѣмбоу... и братоу его Ионоу и сестри их Федеи и оуноуком их Нистороу Гажи и сестри его Васкы (Гирлов, 1499 BD II, 147).

ФОРМИ: наз. одн. Гажа 2 (1497 BD II, 99; 1499 BD II, 146); *зам. род.* сыном старого Гажа 2 (1499 BD II, 147); *дав. одн. Гажи* (1497 BD II, 99; 1499 BD II, 147).

Див. *ще *ОЧЖА.*

ГАИ ч. (51) гай (48): даемо... тому господину отцу вла- дыще... село наше Бусчу... зъ гаями (Лудьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3); то все есмо потвердили... служъ нашому вѣр- ному холкови быбелскому... ись гая(ями), ись дубровами (Судомир, 1361 АГЗ 6); пани хонька... оуздала есь тотъ мунастырь калениковъ иванови губць... и зъ гайми и зъ дубровами (Перемишь, 1378 P 26); а га(к) оузда(л) Ако самъ имѣ(л)... и с гайи и с лѣсыи и с дубровами (Галич, 1418 P 89); мы великии кнѣз швитригаиль... чини(м) знако- мито... иже... дали есмо... пану андрѣю... село мишлянь... с лѣсыи и з дубровами... и з гайи (Київ, 1433 P 118); тѣм (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣвше правою и вѣрноюю и(х) слоужбоу до на(с)... дали есми и(м)... селище... и съ ве- ликы(м) гаемъ що е(ст) бли(з) милѣтина (Сучава, 1443 Cost. II, 144); А се а кна(з) левъ... да(л) есмы ъма оу перемыскою волость (!) село добаневичъ... и съ гаѣ и съ дубровами (Львів, 1443—1446 P 147); Я ки(а)зъ Юри Василевич Жа- славский визнаваю... ижет... продал есми ему зо всим: з боры, з лѣсы, з доубровами... зъ гайми (Берестя, 1466 AS I, 62); Я Василей Волчковиц и братомъ своимъ Львомъ... визнаваем... штож... продали есмо... землю пустоверхую обарицкую... з боры и лѣсы, з доубровами и гайи (Ставків, 1491 AS I, 96—97); мы Олександръ (*в ориг. Олександръ.— Прим. вид.*)... чинимъ знаменито... иж... емоу имѣне в(а)ше именемъ Звагол... даемъ и записыемъ... из гайи, из боры (Вільна, 1499 AS I, 117);

Л и с и ч ы и г а и (1) див. *ЛИСИЧИИ; о у т в и н ь г а и (2) див. *ОУТВИНЪ.

ФОРМИ: наз. одн. ган (XV ст. ВС 29, 37); *род. одн. гая* 1 (бл. 1458 P 168); *гаю* 1 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); *дав. одн. гаю* (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; бл. 1458 P 168); *знах. одн. гай* (XV ст. ВС 8 зв., 28 зв., 37, 37 зв.); *ор. одн. гаем, гаемъ* (1443 Cost. II, 144; P 145; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); *місц. одн. у(в)ъ гай* 4 (XV ст. ВС 7 зв., 28 зв.; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); *оу гаю* 1 (XV ст. ВС 37); *ор. мн. ган* 24 (1413 GL 48; 1418 P 89; 1424 P 100; 1433 P 118; 1437 AS I, 34; 1445 АЮЗР I, 17;

1499 AS I, 117 і т. ін.); *гаими, гайми* 3 (1378 P 26; 1390 P 176; 1466 AS I, 62); *гаями, га(я)ми* 2 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; 1361 АГЗ 6); *гаѣ* 2 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1443—1446 P 147); *місц. мн. в гаеъ* (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

Див. *ще СЪБѢННИИ ГАИ.*

*ГАИОКЪ ч. (1) ◇ деречинъ гайокъ див. *ДЕРЕЧИНЪ¹.

ФОРМИ: *дав. одн. гайку* (п. 1349 P 3).

*ГАЛБЕНЪ див. *ГАЛБИНЪ.

ГАЛБИНОУЛ ч. (1) (особова назва, молд. галбен «жов- тий»): А хотар томоу селоу... по старым хотаром, коуда емоу хотарил... пан Жоуржь Галбиноул и съ межѣашии (6. м. н., 1470 BD I, 153).

ФОРМИ: наз. одн. Галбиноул (1470 BD I, 153).

Див. *ще *ГАЛБИНЪ.*

*ГАЛБИНЪ ч. (3) (особова назва, молд. галбен «жовтий»): а панове наши по имену... па(н) доума мика(ч) па(н) доума га(л)би(н) (Васлуй, 1456 ЭСФ); а у то(м) лепа(к) оуста(л) рома(н) темешеску(л)... и прода(л) половина села о(т) кецелешъ... служъ нашем(у) пану жоуржа галбену (Су- чава, 1460 Cost. S. 33).

ФОРМИ: наз. одн. га(л)би(н) (1456 ЭСФ); *дав. одн. галбену* (1460 Cost. S. 33).

Див. *ще ГАЛБИНОУЛ.*

ГАЛѢШ ч. (2) (особова назва, молд. галеш «сумний»): И достало съ слоужъ (на)шемоу Исаю... половина отъ Нѣн- ши, где бил Галеш (Сучава, 1490 BD I, 403).

ФОРМИ: наз. одн. Галеш (1490 BD I, 403).

*ГАЛѢШОВЪ *прикм.* (1): а господство мы аз оу том оу- стах та пожаловах... Еремію вистѣрника, сына Галешова, и ладох емоу тоє прѣдреченное село (Гирлов, 1499 BD II, 144).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Галешова* (1499 BD II, 114).

Пор. ГАЛѢШ.

*ГАЛЪЗКА ж. (1) (особова назва, стп. Halszka, пор. Алжбѣта): я па(н) дмитръ порѣцький... оуза(л) есми по своєи жєнѣ по панєи га(л)зѣцьцє... по(л)тора(с)та ко(п) вы- правою (6. м. н., п. 1450 ПИ № 9).

ФОРМИ: *місц. одн. по... га(л)зѣцьцє* (п. 1450 ПИ № 9).

Див. *ще *АЛЖКА.*

ГАЛИЦКИИ, ГАЛИЦЬКЬКИ, ГАЛИЦЬКЫИ, ГАЛИЦ- КИ, ГАЛИЦЬКЫ, ГАЛИЦСЬКИ, ГАЛИЧСЬКИ, ГАЛЦЬКИИ, ГАЛИЦЕКИ, ГАЛИЦЕКИИ, ГАЛИЦИКИИ, HALICZKI *прикм.* (29): а тая села лежат в Галицкой волости (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); А се а панъ бенко староста галицкыи и снагиньскыи свѣдчо то своимъ листомъ... иже пришедъ передъ насъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправиль своєю жєнѣ варваръ сто гривень на своємъ селѣ на тольмачи (Коломия, 1398 P 57); а се азъ вѣдка иванъ из луцка знаємо чиню... аже да(л) ми г(с)дръ мои... митрополью галицкую (Опатів, 1398 ЗЛЕІК); а се Азъ па(н) петрашъ староста галицкыи (!) и снагиньскыи свѣдчо то своимъ листомъ... иже пришедъ передъ ма васко монденчичъ и позвалъ коунд- рата борнича о границу о вашичинскоую (Галич, 1401 P 65); и па(н) миха(л) бучацкии честыникъ и староста га- лицкии и с ѡными... паны... выбавили ма... ис того Атсва (!) (Кременецъ, 1434 P 130); а мы такижъ слюбили есмы... в руцъ писанного (*в ориг. пасанного.— Прим. вид.*) пана михаила з бучача, панъ а староста галицкыи (Сучава, 1434 Cost. II, 664); мы Стефан воевода... явно чиним... аже... мы слюбоуемъ... подлоуг нинѣшнихъ записов и слюбов, што сѣ конали межѣ нами и межѣ королевскими паны и чесники, перед паномъ Ливовскимъ паномъ Станиславомъ, старостоу Галицкимъ (Сучава, 1462 BD II, 292); На которого сонмоу кончаніє и дѣланіє... велеможны панове: панъ Станиславъ с Ходча, воевода земли роускон, посполитон староста Га- лицскыи, и панъ Михаило Боучачскыи... соутъ сосланы и на- личены и наманены (під Хотинном, 1467 BD II, 297).

ФОРМИ: наз. одн. ч. галицкии 7 (1404 P 67, 68; 1409 P 74; 1418 P 88; 1433 P 122, 123; 1435 P 132); *галицкыи,*

†галицькыи 3 (1401 P 65; 1435 P 134); галицькыи 3 (1398 P 57; 1424 P 106); Haliczki 2 (1413 GL 48); галицькыи 2 (1399 P 59; 1409 P 74); галицькыи 1 (1434 Cost. II, 664); галицькыи 1 (1418 P 89); галицькыи 1 (1418 P 89); галицькыи 1 (1434 P 130); Галицькыи 1 (1467 BD II, 297); галицькыи 1 (1445 Cost. II, 729); галицькыи 1 (1409 P 74); род. одн. ч. галицького (1455 Cost. II, 769); дав. одн. ч. Haliczkomu (1413 GL 48); ор. одн. ч. Галицьким (1462 BD II, 292); знах. одн. ж. галицькою (1398 ЗЛЕІК); місц. одн. ж. в Галицькой (1378 ЗНТШ LI, 5).

Пор. *ГАЛИЧЬ.

*ГАЛИЧАНЫ мн. (1) (назва села у Волинській землі) Галичани: а болото от Новаго ставу, мимо Бййче, около городища, мимо Галичаны, по похилую березу брату моему (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: знах. Галичаны (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

HALICZKI див. ГАЛИЦКИЙ.

ГАЛИЧСКИ див. ГАЛИЦКИЙ.

*ГАЛИЧЬ ч. (9) (назва міста у Галицькій землі) Галич: а тижь коли бы который неприятель своею силою обложено того исныи гро(д) галич тогда того исныи воевода и бра(т) его... имають... того исного города боронити (Луцьк, 1388 P 37); о(т)мъну есмо ему дали на има подъ галичемъ чгарово (Краків, 1394 P 54); писанъ листь оу галичи (Галич, 1424 P 106).

ФОРМИ: знах. одн. галичь (1388 P 37); ор. одн. галичемъ (1394 P 54); місц. одн. оу галичю 3 (1401 P 66; 1409 P 75; 1418 P 89); оу галичи, Haliczy 3 (1404 P 68; 1413 GL 48; 1424 P 106).

ГАЛЦКИЙ див. ГАЛИЦКИЙ.

ГАНГОР див. ГАНГОУР.

† ГАНГОУЛА (ГАНГОУРА) див. ГАНГОУР.

ГАНГОУР, ГАНГОУРЬ, ГАНГОР ч. (133) (особова назва, молд. гангур «ivolga»): а панове наши по имену... па(н) михоу(л) сто(л)ни(к) па(н) гангоу(р) спатарь (Васлуй, 1456 ЭСФ); А на то есть... в. п. Боухта, в. п. Гангор (Сучава, 1468 BD I, 126); А на то ест въра нашего господства... мы Стефана воеводи... и въра бояр наших: в. п. Доума, в. п. Гангоура орхейского (Сучава, 1493 BD II, 19).

ФОРМИ: наз. одн. Гангоур, Гангоурь, гангоу(р) 16 (1456 ЭСФ; 1467 Cost. S. 69; 1470 BD I, 141; 1471 ДГСМПБ; 1472 BD I, 170; 1473 BD I, 187; 1474 PГС; 1479 BD I, 224; 1480 BD I, 241; 1491 BD I, 453 і т. ін.); † гаоугоурь 1 (1479 Cost. S. 98); зам. род. в. п. Гаигор 1 (1468 BD I, 126); род. одн. Гаигоура, Ганьгоура 110 (1467 BD I, 118; 1470 BD I, 148; 1472 DIR«А» 528; 1475 BD I, 204; 1480 BD I, 239; 1484 BD I, 277; 1488 BD II, 247; 1490 BD I, 384; 1492 BD I, 506; 1493 BD II, 19; Cost. S. 176 і т. ін.); † гаоугоура 3 (1470 DIR«А» 522; 1478 BD I, 219; 1479 BD I, 229); † Гангоура 1 (1473 BD I, 184); † га(н)гоула 1 (1493 ПГВСП).

*ГАНДЕЛЬ ч. (1) (свн. handel) торговля: Гандле и куплю в рынку и в клеткахъ, и по улицахъ з мешаны заровно отпраовати и усжывати мають (Луцьк, 1389 PEA I, 27).

ФОРМИ: знах. мн. гандле (1389 PEA I, 27).

*HANEWCІ (?) мн. (2) (назва села у Галицькій землі) Ганнівці: Tohdy Burgrabia Michał iechal so zemliany na thot uyesd... y so staremy ludmy wiwył zemliu sezo ku Rokossowczom rapu Mirosławu od Bludnik hranicza... po rothok, a thym pothokom... prosti ku Dnistru thanewicz (!) brodiszcu i khanewicz (!) Dworu (Галич, 1413 GL 48).

ФОРМИ: род. hanewicz (1413 GL 48).

*ГАНИТИ дієсл. недок. (3) (стч. haniti, стп. ganić) (чому) оскаржувати (що): естли бы воды(н)ски(н) судоу и(х) гани(л), тогда они хота(т) сами с ни(м) о то мовити а сво(и) суд(у) очистити (Вільна, 1495 ВМЗД); Петругъ рекъ: я тому листу ганю, штожъ тотъ листь не добрый фальшевный (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

ФОРМИ: теп. I ос. одн. ганю (1498 АЛМ 169); майб. II 3 ос. одн. будетъ... ганиль (1498 АЛМ 169); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. естли бы... гани(л) (1495 ВМЗД).

Див. ще *НАГАНИТИ, *ПРИГАНИТИ.

ГАНКА ж. (6) (особова назва, пор. Анна): и тая Ганка передь нами повьдила, штожъ тыи два сльды дала ей небожчыца пани Сенковая Кредикгелдовича, коли замужъ ее отдавала (Троки, 1494 РИБ 560).

ФОРМИ: наз. одн. Ганка (1494 РИБ 560, 561); род. одн. Гаики (1494 РИБ 560); дав. одн. Ганди (1494 РИБ 560); знах. одн. Ганку (1494 РИБ 560).

Див. ще *АНКА, АННОУШКА.

ГАНКО, ГАНЬКО ч. (6) (особова назва, пор. Ганусь): коупилъ панъ ганько... дьдичство на щирку (Львів, 1368 P 15); А с нами... были панъ Олехно Скорута... и мешанинъ кievскій Ганко (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158).

ФОРМИ: наз. одн. Ганко, ганько (1368 P 15, 16; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); дав. одн. ханкоу (1479 Cost. S. 98).

† ГАНКОУРА (ГАНГОУРА) див. ГАНГОУР.

ГАНУСОВИЧ ч. (1) (особова назва): А при томъ была дочка моа кн(А)г(и)на Маря Семенова Ровенскаа... пан Шимко Ганусович (Ровно, 1488 AS I, 242).

ФОРМИ: наз. одн. Ганусович (1488 AS I, 242).

ГАНУСОВЪ прикм. (1): а при первомъ соудъ былъ... па(н) михалко... ганусовъ зать (Галич, 1401 P 66).

ФОРМИ: наз. одн. ч. ганусовъ (1401 P 66).

Пор. *ГАНУСЬ.

*ГАНУСЬ ч. (2) (особова назва, стч. Napuš, лат. Johannes): Ино мы, зъ ласки нашео, за его службу, тые люди... на имя: Гануса Шатрановича, а Олехсу, а Карпа... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

ФОРМИ: знах. одн. Гануса 1 (1500 АЛМ вип. 2, 58); Ганюса 1 (1500 АЛМ вип. 2, 58).

Див. ще ХАНИШЬ, *ХАНУСЬ, ХАНЫСЬ.

*ГАНЪГОУРЬ див. ГАНГОУР.

ГАНЬКО див. ГАНКО.

*ГАНЮКЪ ч. (1) (особова назва): а тыи люди... на има... марко, ганю(к) тимо(ш)ко... мають ему потому служити ка(к) ест в той землі обычаи (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: наз. одн. ганю(к) (1490 Пам.).

*ГАНЮСЬ див. *ГАНУСЬ.

ГАРБОРТОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): а при первомъ соудъ былъ па(н) васко талтюковичъ... па(н) ацко гарбортовский (Галич, 1401 P 66).

ФОРМИ: наз. одн. гарбортовский (1401 P 66).

ГАРДОУ ч., невідм. (2) (особова назва, молд. гард «загата»): се азъ ... стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже прїидоша пере(д) нами... шандроу гардоу и племеникъ его... и продали свою правую о(т)ниною (Сучава, 1488 ДГСВМЩ).

*ГАРЕЛЬ ч. (1) (стч. háleř, стп. halerz, свн. haller) (дрібна срібна монета, що дорівнює 1/12 широкого чеського гроша) галер: Приходу мыта: патдесат коп и пол осмы копы грошей и два гроша и сем гарели (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 79).

ФОРМИ: род. мн. гарели (1497—1498 АЛРГ 79).

*ГАРМАНОВИЧЬ ч. (1) (особова назва): какже тот Его Милости боарин Рамаи о тыи пьнази мал со мною право пьред... Тораномъ Гармановичом и тоуи тридцат коп грошей широких правом поискал (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: ор. одн. Гармановичом (1492 AS III, 23).

† ГАОУГОУРА (ГАНГОУРА) див. ГАНГОУР.

† ГАОУГОУРЬ див. ГАНГОУР.

ГАОУРЪНІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): (<...села) на Кръльгьтоурь, на имь Прочелничи... и Гаоурьніи (б. м. н., 1490 BD I, 434).

ФОРМИ: наз. Гаоурьніи (1490 BD I, 434).

HACZISCZA ж. (2) (назва лісу в Подільській землі): A tako daitemo i daleszmo iemu thuiu naszu aidinu na imie Jermolincei... y z thom lyszom imienuczy Hacziscza, i s kriticzami, stho szuth ys toho lisha Haczyszczy witekli (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 3—4).

ФОРМИ: наз. одн. *Naczyszca* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); род. одн. *Naczyszcy* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

*ГАЧИЩА мн. (1) (назва села у Львівській землі): мы великий князь Швигрикаило олькирьдович чинимь... знаменито... ижь... дали есмо и записали землю црковноую и лань вольный а сгножать оу Гачищехъ (Городок, 1443 *P* 144—145).

ФОРМИ: місц. оу Гачищехъ (1443 *P* 145).

ГАШПАР, КАСПАРЬ ч. (4) (особова назва, молд., пор. болг. Гаспар, гр. Γασπαρης): а иа то свѣдкове... радци ливовскїи, што тыми часы оу нас были и с нами тоту рчь еднали, на имъ, пан билик, пан фридрих... пан каспарь, пан миско писарь (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); також прииде прад нами... Олах Иоаныш и Гашпар, мьсчане от Хръллова... и продали... отниноу (Гирлов, 1499 *BD* II, 153—154).

ФОРМИ: наз. одн. Гашпар I (1499 *BD* II, 154); каспарь I (1456 *Cost.* II, 791); род. одн. Кашпара (1475 *BD* II, 336); дав. одн. Гашпароу (1499 *BD* II, 154).

ГАШТОЛТОВИЧЬ ч. (5) (особова назва): *pamisniku kiiowskiemu, papi Martynu Gasztołowiczu* (Люблін, 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); и на то передъ намы лысть отца нашего, короля его мылости, показовали и тежь пана Мартына Гаштоловича (Мозир, 1498 *ГВКЛ* 22); жалова(л)... намъ... наместъникъ Стоклишский(и) Озьдько григорьевичъ на воеводича троцкого на пѣа о(л)бры(х)та ма(р)тиновича кгасто(л)товича штожъ о(н) встоупаетъ въ его ловы (Вільна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: наз. одн. Гаштоловичъ (1498 *ГВКЛ* 22); род. одн. Гаштоловича (1498 *ГВКЛ* 22); дав. одн. кгасто(в)товичю I (2-а пол. XV ст. *СПС*); *Gasztołowiczu* I (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); знах. одн. кгасто(л)товича (1499 *ВФ*).

ГВАЛТОМ див. КГВАЛТОМЪ.

*ГВОЗДЬ ч. (1) (особова назва): Отписую... пану Гвоздю кожух куний, рабуо камькою волочен (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

ФОРМИ: дав. одн. Гвоздю (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

ГДЕ¹, ГДЪ (565) I. присл. (4) будь-де (3): *Też, jestliby... hde sobe wybrali, u szkole abo hde kolwe, tam majut' szlony byti* (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); пак ли не имал бы прощенїа, нам не держати его ни оу нас, ани где оу нашей земли не мешкати емоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

кудись, куди-небудь (1): Нижъли коли мы сами где своею головою потянемъ, тогды онъ съ нами тамъ маеть пойти подле обычая (Судомир, 1488 *РИБ* 424).

II. спол. (561) (приеднае підрядні речення) I. (означальні з відтінком місця) де (474) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (290): к тому и кувини отъ поповъ по всемъ городомъ и погостомъ и по свободамъ, где суть хрестиане (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); мы александръ воевода... знаемо чинимь... оже... дали есмы цркви тои двѣ сель оу нашей земли оу молдавской едно естъ леукушовци... а другое естъ за молдавою где былъ братуль (Сучава, 1408 *Cost.* I, 60—61); а одъ леса ажъ до урочища Вириной долины, где засталисьмо бояръ Хмельныцкихъ... которые призналы по тую долину Вириную грунтъ Мыкульнскій, а за долиною Багрыновскій (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8—9); И мы видечи речъ справедливоую... казали есмо светком присатноути, они обвели... от Милошевич з Ивашковцы по дорогоу, где была пани Михайлова гоумно селит почела (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); а естли са надомно божѣ вола станет, и я присла мужа своего... абы его мылостъ што записал к церкви божей к святому Иоанну к Голшаном, гдѣ мает и тьло мое лежати (Степань, 1489 *AS* I, 89); оустваляемы бы келїхъ оучинень за по(л)торы гривны къ цркви гдѣ прїбѣга(л) (XV ст. *BC* 23 зв.); и дали господствоу мы петъ сель: едно на Краковъ на имъ Каоучелечи, где были жоуде Михаил и Діенишь... другое на Сереть на имъ Гыдиници, где былъ дворъ Негринь, три на Бистрици (Ясси, 1500 *BD* II, 173);

(з пропущеним членом головного речення, до якого відноситься підрядне) (93): тьмъ мы выдѣвше его правую и вѣрную службу до на(с)... дали есмь (sic.— *Прим. вид.*) емоу оу нашей земли... села на имъ прочещїи и сперлещи... и... пониже где е(ст) команъ (Сучава, 1409 *Cost.* I, 64); а к город(у) к Вишнѣвцю достали са тые села на имѣ: Олексинѣць, а Островецъ... а гдѣ Мишко жывѣт, а гдѣ Юхно живѣт (Вишнѣвецъ, 1482 *AS* I, 81); А хотар той трети вышеписанной части от Бѣшещи... поченши от берег Молдавъ мало ниже от где выходит топлица от Молдави (Сучава, 1499 *BD* II, 136); пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за дшїе стопочивши(х) пре(д)ко(в)... наши(х)... дали и приложили есмы о(т) на(с)... монастыроу о(т) немца болото криваа и озеро... що естъ исверха, о(т) по(д) конецъ писка, о(т) где выходитъ грѣла из днистра и тече(т) долоу, до язероу доубровка (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230);

(в інтєрпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) (78): мы александръ воевода... знаемо чинимь... оже... дали есмы цркви стои патници що на романове торгу, где лежи(т) стѣпочившаа мти наша... двѣ сель (Сучава, 1408 *Cost.* I, 60—61); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потвѣрдили есмы нашему стѣмоу монастыроу о(т) нѣмца, идеже естъ хра(м) възне(с)нїа га ба... и где естъ егоумень (sic.— *Прим. вид.*) молебникъ нашъ... даанїе и потвѣрж(д)енїа дьда нашего, алекса(н)дра воеводи (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230);

(із співвідносним словом у головному реченні) (13): До того копища ихъ, гдѣ змерлыхъ своихъ ховають, подле пляцовъ... надъ Городницею до самое речки Городницы (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); досталася ему сторона тая, где его дворъ, люди и каждое поле и маева (sic.— *Прим. вид.*) на полы (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); А хотар томоу вышеписанномуу селоу... где был Милчин Шефан, да ест поченши от Томина хотара... на копаноу могилоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 148).

2. (місця) де (86) (у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) (40): а отъ монастыра речкою Чолницею до мосту, на дорозе зъ Дубисчъ до Своза, где се Чолница зъ Ретовкою сходитъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); Се азъ панъ радоуль вицапанъ... и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балица воевода... дадоше о(т) своего оурика... единъ млинъ... що е(ст)... на сопоунки где падаеть сьпѣнца оу тисоу (Сїгет, 1404 *ГМ*); а одъ тои долины Кобелькой (!) на полуденъ грунтъ Хмельницкїй вправо, а до Почапнице влево, пускаючи до головы и верховыны Ровця, где также копецъ усыпалы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7—8); а кто имет коупити скот или бараны... боуд где оу нашей земли, не надобъ нигде мыто дати, лише где коупит (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости... землю пашноую... оу гранех, почонши: по Митин рубеж Чирчинский, а по Торокан и Полонкоу и гдѣ синелас с Тороканю (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); а въ третее застане(т) маеть взатї любо вола алобо конѣ... и мае(т) знаменїе оучини(т) на дѣревъ гдѣ то(т) оузалъ закладъ (XV ст. *BC* 37); а хотар... до оусти лопатной где оупадаеть з безинъ оу ставоу (Сучава, 1500 *SD* 7);

(із співвідносним словом у головному реченні) (4): а кто иметь купити скотъ или бараны, у баковъ... либо у нивъ торгохъ нашихъ, не надобъ нигдѣ мыто дати, нижъ тамъ гдѣ купилъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); Се азъ... ан(д)ре(н) владимирови(ч)... помыслилъ есмь помаль и на(м) тамо пойти где ои и братїа наша (Київ, 1446 *P* 154); Ино чтобы есте нигдѣ на новыхъ мытѣхъ... мыта на нихъ не брати... нижли бы есте тутъ мыто брали, гдѣ было здавна... при великомъ князи Витольтъ (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9);

(в інтєрпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (28): тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрную слоужбу до на(с)... дали есмы емоу... три села едино село на

кобыль... а другое село на оустїи жеравць *где* оупа(д)еть на брьла(д) на име где былъ лие (Сучава, 1414 *DIRA* 441); одътоль уверхъ рички Дидовки до гостынца Винницкаго, а гостынцемъ... у лево, пускаючи черезъ поле до рики Згару, нижей урочища Брычнаго, *где* впадаеть ричка Кулыка, где есмо застали пана Кмыту, который призналь: же по левой рички Кулыгы грунтъ Мыкулынскій, а по правой мой до Лытына (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); А хотар той третой середной части село от Костещи шо на оустїе Чюхра, где оупадаеть оу Проут, да ест от оу(се)го хотара третая част (Сучава, 1499 *ВД* II, 130);

(из *співвідносним* словом у *головному реченні*) (7): а коли имуть купити татарскыи товаръ у иныхъ торгохъ нашихъ, тамъ имуть дати гдѣ его купатъ, отъ гривну два гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630—631); и пришедши тамъ где впадееть ричка Дидовка и тамъ засталисьмо пана Даныла, который поведылъ: же грунтъ мой по правой стороны, а по левой до Мыкулынецъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); А коли имоут коупити татарскыи товар оу иныхъ тръгохъ нашихъ, а они имоут тамъ давати где коупат от гривны два гроши (Сучава, 1460 *ВД* II, 273);

(у *препозиції* — без *співвідносного* слова у *головному реченні*) (3): и где иму(т) класти рыбу, оу ти(х) возо(х)... а мито да не даду(т) нигде, оу нашеи земли (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513); мы оуставляемъ съ своимы паны где боуде(т) знаидены боудоутъ в селе(х) алюбю в месте(х) немецкы(х) имають быти инати и выведены а имають быти по(л)скымъ правомъ осоу(же)н(и) (XV ст. *ВС* 25 зв.); и где надобе боудеть имъ помочъ и ты имъ помочъ дава(л) в нашомъ мыте ажъ бы мыто наше непонижалоса (Краків, 1487 *АМЛ*);

(при *дієсловах руху*) куди (4) (у *постпозиції* — без *співвідносного* слова в *головному реченні*) (2): тогда можетъ поити гдѣ хочеть (XV ст. *ВС* 39); волно емоу поити гдѣ хоче(т) (Луцьк, 1490 *Пам.*);

(в *інтерпозиції* — из *співвідносним* словом у *головному реченні*) (2): тамъ же одъ той могылы у гору рички Вышни, где пришлисмо... тамъ засталисьмо пана Даныла, который поведылъ: же грунтъ мой по правой стороны (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8).

3. (*додаткові* — у *постпозиції*) де (1): коли крѣсть с конь оупа(л) и оумера(л) безъ языка и о привилїе на(м) о нашу правую о(т)чину не мо(г) пови(с)ти где е(ст) (Васлуй, 1464 *DIRA* 517).

Див. *ще* **КДЕ**.

ГДЕ² див. **ГДѢ**¹.

ГДЕ БЫ спол. (2) (*приеднуе* *підрядні* *речення* *місця*) (у *постпозиції* — без *співвідносного* слова у *головному реченні*) де[б]: а николи нехочемы быти оу ради смо(л)вы снѣтїю, чере(с)са, а любю чере(с) кого иного... где бы коли того исного пана нашего, наймл(с)тннишого кроль полского... лихою оу волотство ражено, а любю молвено (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); а николи не имаем быти в ради, алюбю оу вымовъ... где бы вреченного Казимира кроль... оувлочство было бы мовено, алюбю правовано (Сучава, 1462 *ВД* II, 284).

Див. *ще* **КДЕ БЫ**.

ГДЕЖ див. **ГДЕЖЬ**.

ГДЕЖЬ див. **ГДѢЖЬ**.

ГДЕЖЬ, ГДЕЖ спол. (7) (*приеднуе* *підрядні* *умовно-часові* *речення*) (у *постпозиції* — без *співвідносного* слова у *головному реченні*) якщо[ж], коли[ж]:мы богданъ воевода... вызнавами ис тымъто нашимъ листомъ... гдеж того комоу боудеть потребно оже пришли есмо оу вечноую едностъ... ис паномъ детрихомъ боучацкимъ (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746); мы Стефан воевода... знаменито чиним ис сьмъ (нашимъ листомъ)... гдеж того комоу боудет потребна оже прїидоша прѣд нами... слоуги наши... Попычка и... Микоул... и продали... одно мѣс(то) на поустини (Дольний Торг, 1466 *ВД* I, 114).

ГДЕ ИНДЕ присл. (1) куди-небудъ: а естлибы дети мои не хотели кн(А)зем... служити а гдѣбы инде поехали проч, тогда тыи имена... кн(А)зем... вечисто (Луцьк, 1487 *AS* I, 85).

ГДЕ КОЛВЕ присл. (2) (*стп.* *gdziekolwie*) де-небудъ, будь-де: Теѣ, jestliby... hde sobe wybrali, u szkole abo hde kolwe, tam majut' sużony byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); естли бы съ пригодило ... иж бы мы... ввидемо ис нашеи земли... тогда их милости земли да соу(т) отворени нам, Стефану воеводи... где колве оу предреченом королевствъ их милости боудем хотити мешкати (Гирлов, 1499 *ВД* II, 421—422).

***ГДЕ КОЛЕТЬ БЫ** спол. (1) (*стп.* *gdziekole*) (*приеднуе* *підрядне* *речення* *місця*) (у *постпозиції* — из *співвідносним* словом у *головному реченні*) де [б]: мы Стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже слобуеми... владиславови, королеви полскому... по(д)ле его мл(с)ти стати противъ каждого его неприятела... ту где коле(т) бы королеви его мл(с)ти треба (Бирлад, 1439 *Cost.* II, 714).

ГДЕ КОЛИ¹ спол. (1) (*стп.* *gdziekoli*) (*приеднуе* *підрядне* *речення* *місця*) (у *постпозиції* — без *співвідносного* слова у *головному реченні*) де [б]: да имаю(т) о(т) на(с) три возы таркани велики(х) оу все(и) земли г(с)вами... где коли иму(т) покласти на ты(х) три возы или рыбу или соли (Сучава, 1453 *ПГОВ*).

ГДЕ КОЛИ² див. **ГДѢ КОЛИ**¹.

***GDZURDZOW** прикм. (1) ◇ dolina Gdzurdzowa див. **ДОЛИНА**¹.

ФОРМИ: род. *одн. ж.* Gdzurdzowy (1386 *АрхЮЗР* 8/1, 1).

GDI KOLI див. **ГДѢ КОЛИ**¹.

ГДЫЖЬ спол. (5) (*стп.* *gdyż*) (*приеднуе* *підрядні* *речення* *причини* — у *препозиції*) тому що: гды(ж) всакоа прирожныне наследоуе(т) свои(х) пре(д)ко(в), мы... иѣ имаемъ шлахетны(м) обычаемъ наши(х) пре(д)ко(в) противи са (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733); гды(ж) переченыи велможныи петръ воевод(д)... королеви полском(у)... повинною слоужбою вѣчне записа(л) са и обовазаль про тожъ мы кторюу зъ его волюи повинни есмы са згодити (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738).

Див. *ще* **КДЫЖЬ**.

ГДѢ¹, **ГДЕ** спол. (6) (*приеднуе* *підрядні* *речення*) 1. (*умовно-часові*) якщо, коли (4) (у *постпозиції* — без *співвідносного* слова в *головному реченні*) (2): волен... мою(ж) мой па(н) василей тын име(н)я... да(ти) и прода(ти)... и коу своемуу ле(п)шому е(г) оберноу(ти) гдѣ е(г) до(б)рая воля боудеть (Луцьк, 1490 *ЗХП* 136);

(у *препозиції* — из *співвідносним* словом у *головному реченні*) (1): а где прииде(т) за ни(т) (!) до к(о)торого села а которого чоло(вѣк)а обвини(т) злодѣя своего оу (сель) тогда право ему маеть быти третїи дн(с)ъ (!) по его оу(х)а(н)ъ оу село бе(з) о(т)волоки (Галич, 1435 *P* 134);

(без *співвідносного* слова у *головному реченні*) (1): Иже сѣве со ойї соу(т) одно(г) права прото оуоставленїе чинїмъ гдѣ есть имъ потребна жебы оїевою печат(т)ю печатотї(!) а иньшее своея не мелї анї смелї имети (XV ст. *ВС* II зв.).

2. (*часові*) коли (2) (у *препозиції* — без *співвідносного* слова у *головному реченні*): гдѣ на оулицы петръ яна гонилъ и ранилъ не боронилъ петръ своего живота але мѣстѣ учинилъ (XV ст. *ВС* 19); где шо мо(ч) ме(м) добувати о(т) и(х) шкоды, тое имае(м) имъ вернути бо са есмо им(л)и на то по(л) присьгою (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

Див. *ще* **ИГДѢ, КНДУ**.

ГДѢ² див. **ГДЕ**¹.

ГДѢ БЫ спол. (1) (*приеднуе* *підрядне* *речення* *місця*) (в *інтерпозиції* — без *співвідносного* слова у *головному реченні*) де[б]: колї который бѣде(т) па(н) позванъ на ро(к), а не стане(т) к рокѣ, за винѣ гдѣ бы оузати шесть воло(в) тѣ(т) брали три(д)цать алюбю сорок (XV ст. *ВС* 16 зв.).

ГДѢЖЬ, ГДѢЖО, ГДЕЖЬ спол. (3) (*приеднуе* *підрядні* *означальні* *речення* в *відтїнком* *місця*) (у *постпозиції* —

без співвідносного слова в головному реченні) де, де [ж]: а коли кого обвин(а)т), оу нашей землі, того имаємъ поставити, ку праву, оу нарочитомъ мѣстци, гдежъ наши пере(д)ци положили мѣстце, на колочини (Серет, 1445 *Cost.* II, 729); мы великий кнѣзь швитрикаило олкердови(ч)... верноули есмо слоузъ нашему хомѣкови... двѣ дворишы... на имѣ печенчына дворище а другое гдѣжъ былъ старшынъ дворець (Луцьк, 1451 *ДГШХ*); Мѣли есмо о(т) вась листы мистра крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи Которыми(ж) напре(д) оузнволаеть н оупоминаеть свои первыишии листы... гдѣжо толко проси(л) абысте възвѣдавши... нашу волю Естли быхо(м) коу еднанью покоя с ты(м) то мистро(м) которыи хотѣли держати тадынки (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще **ИГДЕЖЪ, ИДЕЖЕ.**

ГДЪ КОЛИ¹, ГДЕ КОЛИ, GDI KOLI *спол.* (8) (*стп. gdykoli*) (*приєднує підрядні умовно-часові речення*) якщо, коли (*у постпозиції* — без співвідносного слова в головному реченні) (4): mayuth nam y nasym dythem... yz... thoho szela trema strilcezi... sluzithy gdi koli nadoby nasym dytem y nasym szcathkom (Глиняни, 1395 *GL* 166); а ис того имають намъ служи(т)... копиємъ и шестью стрѣльцевъ гдѣ коли намъ будетъ надобно к нашей потрѣбѣ (Львів, 1399 *P* 59): я илѣа воевода... присѣгаю... съ всѣми землѣми и людми моиими... съ всѣєю пилностію бачити, противъ каждому неприятеливи, а любо неприятели(м) и(х) приклонити помочи... где коли, боудеть потрѣбизна чинити (Львів, 1436 *Cost.* II, 698);

(*у препозиції* — із співвідносним словом у головному реченні) (3) Гдѣ колі дѣвка алюбю жонька... боудѣ(т) на поли алюбю в сель боудѣ(т) оуслываана... а повала а знамена неизнадѣны боудоту а лю(ди) то пересоудо(м) визнають которыми она све(т)чена тогды то(т) имееъ казненъ по(д)лоу(г) вины (XV ст. *BC* 36);

(без співвідносного слова у головному реченні) (1): гдѣ коли на воиноу идоу(т) абы нигдѣ оу своєї землі оу селе(х) не стоялі (XV ст. *BC* 28).

ГДЪ КОЛИ² *спол.* (1) (*стп. gdziekoli*) (*приєднує підрядне речення місця*) (*у постпозиції* — без співвідносного слова у головному реченні) куди: колі па(ну) (!) своєму селаниноу доч(ч)коу емоу оуслывають алюбю женоу... алюбю колі боуде(т) панъ у клатве чере(с) го(д)... вси могоутъ поити про(ч) гдѣ коли комоу алюбю (XV ст. *BC* 26 зв.).

ГДЪ ХОНЕЦЪ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*): кн(а)зю Василью осталася город Збараж, а к тому села: Янковцы, Обаринцы... Гдѣхонецъ (Луцьк, 1463 *AS* I, 54). **ФОРМИ:** *наз. одн.* Гдѣхонецъ (1463 *AS* I, 54).

! ГЕДЕОК *див.* *ГЕДЕОНЪ.

***ГЕДЕОНЪ** *ч.* (12) (*особова назва, гр. Γεδεών, гебр. gid'om*): пи(с) гедео(н) писа(р) кнегининъ (Сучава, 1428 *Cost.* I, 219); пи(с) гедео(к) (!) (Сучава, 1459 *DIR«A»* 514); И оу том також... прѣидоша прѣд нами... Мърина... и племеница ей Илка... и... Гидѣон и брат его Петра... и продали свою правую отнину (Гирлов, 1499 *BD* II, 153).

ФОРМИ: *наз. одн.* гедео(н) 8 (1428 *Cost.* I, 219, 224; 1432 *Cost.* I, 327, 338; 1433 *Cost.* I, 359; *Cost.* II, 653; 1434 *Cost.* I, 386; 1436 *Cost.* I, 460); Гидѣон 1 (1499 *BD* II, 153); ! гедео(к) 1 (1459 *DIR«A»* 514); ! гедео(н) 1 (1428 *Cost.* I, 210); *дав. одн.* Гидѣоноу (1499 *BD* II, 154).

ГЕНАДІЕ *ч., невідм.* (3) (*особова назва, цсл.* Генадии, *гр.* Γεννάδιος) Геннадій: Пис(а) оу свѣтомъ монастыри... Генадіе іермонах (Путна, 1476 *BD* I, 217); а господство мы съм дал и поверноул тоє селище на имѣ Польна... где ест іероумен... поп Генадіе (Сучава, 1490 *BD* I, 436).

***ГЕНАРИИ** *див.* *ГЕНВАРЬ.

***ГЕНАРЬ** *див.* *ГЕНВАРЬ.

ГЕНВАРІЕ *ч., невідм.* (1) (*молд.* генарне) (*назва місяця*)

січень: Писал Шандроу Кръже... мѣсца генваріе ВІ (Васлуй, 1495 *BD* II, 48).

Див. ще *ГЕНВАРЬ.

***ГЕНВАРІИ** *див.* *ГЕНВАРЬ.

***ГЕНВАРЬ** *див.* *ГЕНВАРЬ.

***ГЕНВАРЬ** *ч.* (86) (*цсл.* генварь, *гр.* γενωθάριος, *лат.* jānuārius) (*назва місяця*) січень: а на болшее потверженъе вельли есмы привѣсити печать нашу... у сучавѣ городъ въ лѣто ꙗ̄ ꙖЦАІ генуаріа м(с)ца въ з днь (Сучава, 1403 *ДГАА*); а писана грамота... м(с)ца генъварѣ оу кѣ днь (Погоничі, 1422 *P* 98); а п(и)сан... м(ѣ)с(а)ца

генвара Ꙗ̄ І ден (Луцьк, 1444 *AS* I, 40); П(и)сан... ген(варѣ) Ꙗ̄ Е ден (Острог, 1465 *AS* I, 57); П(и)сан... м(ѣ)с(а)ца ген(варѣ) Ꙗ̄ Е (Добучини, 1487 *AS* I, 240); А данъ... въ лѣто 6960, мца Ген. 3 день (Вільна, 1492 *АЛМ* 31); пса(н) вовруче(м) ге(н) Ꙗ̄ днь (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*); Тоадер писа... в лѣтоꙗ̄ 3Е, геноуар Ꙗ̄ В (Ясси, 1497 *BD* II, 101).

ФОРМИ: *наз. одн.* генъвар(ѣ) (1487 *РИБ* 228); *род. одн.* генварѣ, генъварѣ, ген(варѣ), Генваря, генваря, ген(варѣ) 9 (1422 *P* 98; 1443 *P* 145; 1452 *P* 161; 1463—1478 *РЕА* I, 36; 1465 *AS* I, 57; 1467 *AS* I, 63; 1473 *ШКН* 166; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1489 *AS* I, 89); геноуар, геноуар(р) 3 (1497 *BD* II, 97, 98, 101); генвара, ген(вара) 2 (1444 *AS* I, 40; 1487 *AS* I, 240); генар, гена(р) 2 (1472 *Cost.* D. 27; 1496 *BD* II, 90); генария 1 (1495 *ВАМ* 71); генваріа 1 (1495 *BD* II, 43); генарѣ 1 (1409 *Cost.* I, 65); генуаріа 1 (1403 *ДГАА*); *ск. н.* Ген., ген, ге(н) 63 (1411 *Міа. Алб.*; 1418 *Cost.* I, 127; 1425 *Cost.* I, 169; 1434 *Cost.* II, 374; 1446 *Cost.* II, 238; 1453 *DIR«A»* 503; 1467 *BD* I, 118; 1472 *DIR«A»* 528; 1487 *BD* I, 292; 1497 *DC* 12 і т. ін.).

Див. ще **ГЕНВАРІЕ.**

***ГЕНДРЫХЪ** *ч.* (1) (*особова назва, стч.* Hendrich, *стп.* Hendryk, *свн.* heinrich) Генріх: Продали есмо мыто берестейское... кракованину Гендрыху Карловичу на тры годы за тисачу копъ грошей (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82—83).

ФОРМИ: *дав. одн.* Гендрыху (1498 *АЛРГ* 82).

***ГЕНУАРІИ** *див.* *ГЕНВАРЬ.

***ГЕНЪВАРЬ** *див.* *ГЕНВАРЬ.

***ГЕНЪВАРЬ** *див.* *ГЕНВАРЬ.

ГЕОРГІЕ *ч., невідм.* (4) (*особова назва, молд., цсл.* Георгии, *гр.* Γεώργιος) Юрій, Георгій: пи(с) георгіе сръби(н) и певе(и) (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513); Третє село есми имѣ дали на Берхъчи... шо смо коупили тоє село от Георгіе... за ѣм злат татарскы(х) (Гирлов 1499 *BD* II, 162).

Див. ще *ГЕОРГІИ, ГЕОРГІОУ.

***ГЕОРГІИ** *ч.* (12) (*особова назва, цсл.* Георгии, *гр.* Γεώργιος) Юрій, Георгій: da jest' uryk s usym dochodom... mytroputy paszei ot Suczawi ideze jest' chram sw(ia)t(o)ho tuczenuka Neorhia neporuszapno... na wiku wiczpna (Сучава, 1465 *GL* 176); Тоє вѣсе вышлеписанное дали есмо свѣтому нашему монастырю шо на Воронеж, идеже ест храм свѣтаго... великомуученика и побѣдоносца Георгіа (Гирлов, 1499 *BD* II, 147).

ФОРМИ: *род. одн.* Георгіа, Георгіа, Neorhia (1465 *GL* 176; 1471 *DIR«A»* 527; 1472 *ДГСВМ*; 1488 *ДГСВМШ*; 1489 *BD* I, 377; 1490 *BD* I, 419, 436; *ДГСХМ*; 1497 *BD* II, 100; 1499 *BD* II, 147, 148); *ор. одн.* георге(м) (1490 *DC* 146).

Див. ще **ГЕОРГІЕ, ГЕОРГІОУ.**

ГЕОРГІОУ *ч., невідм.* (1) (*особова назва, молд., цсл.* Георгии, *гр.* Γεώργιος) Юрій, Георгій: пи(с) иса(н) шу(ш)манови(ч) у су(ч)вѣ... на де(н) стого георгіоу (Сучава, 1460 *DIR«A»* 515).

Див. ще **ГЕОРГІЕ, *ГЕОРГІИ.**

***ГЕРАСИМЪ** *ч.* (1) (*особова назва, гр.* Γεράσιμος) Герасим, Герасим: а при то(м) бы(л) оѣв иашъ никола архиман(д)рить печерскыи... ключникъ двѣдъ келаръ гераси(м) (Київ, 1446 *P* 154).

***ГЛОБНИКОВИЧЬ ч.** (1) (особова назва): мы алек-сандръ воево(д)... свѣдомо чини(м)... аже прише(д)ши пре(д) намн.. па(н) мань глобннкови(ч) из дАТми своими... и про-далн селишча своа поу(с)таа (Сучава, 1452 Cost. II, 421—422).

ФОРМИ: наз. одн. глобннкови(ч) (1452 Cost. II, 422).

ГЛОБНИКЪ див. ГЛОБНИК.

***ГЛОБНИКЪ див. ГЛОБНИК.**

ГЛОБЪНИК див. ГЛОБНИК.

***ГЛОДОВЕ с.** (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвши н(х) правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми н(м)... села на имѣ онещи, на крѣлгыгоурь... и по вы(ш) воровещи... и арпѣшечи арпашеви и чере(с) бахлоуи, оу глодове, о(т) великой мо-г(ы)лоу (Сучава, 1456 Cost. II, 568—569).

ФОРМИ: знах. одн. глодове (1456 Cost. II, 569).

***ГЛОДЬ¹ ч.** (13) (молд. глод «грязь») болото (12): а хотарь оуси(м) тн(м) четьремь селомь поченше о(т) гдѣ па-дае(т) белошова заподіа оу милѣти(н), той заподіею горн до мохнлоу... от толь заподіею выше пашка на гл(д), та оу милѣтини (б. м. н., 1425 Cost. I, 168—169); А хотар той третой част от село от Аржишан... та прости на дил оу гл(д) (Сучава, 1495 BD II, 78);

к роугли гл(д)ь (1) див. ***КРОУГЛЫИ.**

ФОРМИ: род. одн. гл(д)а 2 (1491 BD I, 473); гл(д) 2 (1428 Cost. I, 209, 224); знах. одн. гл(д), гл(д) (1425 Cost. I, 169; 1428 Cost. I, 209; 1453 Cost. II, 445; 1492 BD I, 510; 1495 BD II, 78); наз. мн. молд. зам. род. от глодоуре (1494 BD II, 35); род. мн. глодов (1492 BD I, 510); знах. мн. молд. глодоуре (1494 BD II, 35).

***ГЛОДЬ² ч.** (2) (назва річки у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвше правою и вѣрною его слоужбою до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли четири села на крѣлнжтоура на има попещіи... и фынтынѣле и михнеши на бахлоуи (<и> чолтаніи оу гл(д)а (Сучава, 1426 Cost. I, 178); тьмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми его очн(но)у... села на имѣ... срѣби и арѣмещи... и оу гл(д)ь... волосъни (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. села... оу гл(д)ь (1448 Cost. II, 342); род. одн. гл(д)а (1426 Cost. I, 178).

ГЛОДЪНЕ¹ мн. (1) (назва села на р. Вороні у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу, оу нашей земли, села на воронѣ (в ориг. вороворонѣ.— Прим. вид.), на има анноушчинъ дворъ и хоуещѣны... и гл(д)ѣне (Сучава, 1433 Cost. II, 594).

ФОРМИ: наз. гл(д)ѣне (1433 Cost. II, 594).

ГЛОДЪНЕ² мн. (1) (назва села на р. Ставниці у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвше ихъ правою и вѣр-ною слоуж)бою до на(с)... дали есми имѣ едно мѣсто о(т) пасыкы (!) о(т) гл(д)ѣне (Сучава, 1443 Cost. II, 149).

ФОРМИ: наз. зам. род. о(т) гл(д)ѣне (1443 Cost. II, 149).

ГЛОДЪНИ¹ див. ГЛОДЪНИ¹.

ГЛОДЪНИ² див. ГЛОДЪНИ².

ГЛОДЪНИ³ мн. (1) (назва села на р. Тутові у Молдавському князівстві): ть(м) мы... дали и потвердили есми емоу... село на тутовѣ, на имѣ грѣдещи... и гл(д)ѣни (Сучава, 1455 Cost. II, 543).

ФОРМИ: наз. гл(д)ѣни (1455 Cost. II, 543).

ГЛОДЪНИ¹, ГЛОДЪНИ мн. (8) (назва села біля Став-чан у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... зна-менито чиним... оже... дали есми... нашему монастыроу... села... на имѣ селам: Дворничаніи... и Гл(д)ѣни (Сучава, 1475 BD I, 203); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... прійдоша прад нами... слоуга наш Сима... и сестра его... и продали свою правою отниноу... едно село на имѣ Гл(д)ѣни, гдѣ бил Стан, подли Стѣвчан (Сучава, 1490 BD I, 436).

ФОРМИ: наз. Гл(д)ѣни 7 (1490 BD I, 436, 437; ДГСХМ); Гл(д)ѣни 1 (1475 BD I, 203).

ГЛОДЪНИ², ГЛОДЪНИ мн. (3) (назва села на р. Те-лежній у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... (<чи>нимъ знаменито... оже... потвердили есми емоу оу нашей земли... село на имѣ Гл(д)ѣни на Тельжни (Сучава, 1462 BD I, 61); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прійде прѣд нами... Пьтроу Гл(д)ѣноул... и продал свою правою и питомою отниноу... едно село на имѣ Гл(д)ѣни, на верхѣ Тельжин(ов)ѣ потока (Сучава, 1484 BD I, 276).

ФОРМИ: наз. Гл(д)ѣни 2 (1484 BD I, 276, 277); Гл(д)ѣни 1 (1462 BD I, 61).

ГЛОДЪНОУЛ ч. (3) (особова назва): мы Стефан воево-да... (<чи>нимъ знаменито... оже тот истинный наш слоуга... Петрь Гл(д)ѣноул жаловали есмы его особноу нашею ми-лостію (Сучава, 1462 BD I, 61); мы Стефан воевода... зна-менито чиним... оже прійде прѣд нами... слоуга наш Пьтроу Гл(д)ѣноул... и продал... едно село на имѣ Гл(д)ѣни (Су-чава, 1484 BD I, 276).

ФОРМИ: наз. одн. Гл(д)ѣноул (1462 BD I, 61; 1484 BD I, 276); дав. одн. Гл(д)ѣноулоу (1484 BD I, 276).

ГЛОТІСКИ прикм. (1) <д> дворникъ глотіс-ки и див. **ДВОРНИКЪ.**

ФОРМИ: наз. одн. ч. глотіски (1456 Mih. 213).

Див. ще **ГЛОТНЫИ.**

ГЛОТНЫИ прикм. (1) <д> дворникъ глотныи див. **ДВОРНИКЪ.**

ФОРМИ: наз. одн. ч. глотныи (1436 Cost. I, 449).

Див. ще **ГЛОТІСКИ.**

ГЛУБОЧЕК НИЖНИЙ ч. (1) (назва села у Волинській землі) Великий Глибочок: кн(А)зю Семену досталсА город Колоден а села: Чернехов, Ивачев верхний... Глубочек нижний, Ронев (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Глубочек нижний (1463 AS I, 54).

ГЛУСКИЙ, ГЛОУСКИЙ, ГЛОУСКИЙ ч. (7) (особова назва): а при том был кн(А)зь Василей Лукомский... а пан Мишко Глуский (Берестя, 1448 AS I, 44); а при том был великого корола земланин пан Мишко Глоускій (Острог, 1463 AS I, 56); пытали есмо свѣтков: кн(А)за Поутаты Иванович(а)... пана Мишка Глоуского (Луцьк, 1475 AS I, 70).

ФОРМИ: наз. одн. Глуский, Глоуский, Глоускій 5 (1448 AS I, 44; 1463 AS I, 56; 1465 AS I, 57; 1466 AS I, 61); Глоу-ский 1 (1458 ОЖДМ); род. одн. Глоуского (1475 AS I, 70).

***ГЛУСКЪ ч.** (1) (назва містечка у Віленському воево-дстві) Глуськ: записую жонѣ своей кн(А)г(е)ни Настасьи против еѣ отчизны оу вѣне двѣ тисачи коп на своихъ имѣ-нях на Барани на Глуску (Ровно, 1483 AS I, 82).

ФОРМИ: місц. одн. на Глуску (1483 AS I, 82).

ГЛОУСКИЙ див. ГЛУСКИЙ.

***ГЛУХНИ мн.** (1) (назва села у Волинській землі) суч. Ново-Малин: мы великий кн(А)зь Швитрикгаиль... чиним знаменито... иж... дали есмо тому верномуу нашему слоу-зе Олфероу (!)... село Глухни... оу лоуцкомѣ повѣте (Луцьк, 1446 AS I, 42).

ФОРМИ: знах. Глухни (1446 AS I, 42).

ГЛУШКИ мн. (1) (назва озера у Чернігівській землі): Я волчько бодѣ(н)ковьскии и своими де(т)ми... визна-вае(м)... иже... продали есмо пану мартину крasto(в)то-вичю сѣлица наши на има крѣхае(в) а к тому сѣлицо... озьро нѣже(н)... а вѣрбиловъ а глушки (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. глушки (2-а пол. XV ст. СПС).

***ГЛУШЫЦА ж.** (3) (назва села у Смоленській землі): и съ тое земли бортное маеть онъ данъ давати Светому Ми-хайлу по давньому... и съ пошлинами... што къ двору нашему, къ Глушыцы, шло (Вільна, 1499 РИБ 777).

ФОРМИ: дав. одн. Глушыцы (1499 РИБ 776, 777); місц. одн. на Глушыцы (1499 РИБ 776).

***ГЛУШЫЦКІЙ** *прикм.* (1): а коли стадо Глушыцкое гонять у волость въ Дубровенскомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ноchoють (!)... и къ двору нашому, къ Глушыцы, насадку меду дають (Вильна, 1499 *РИБ* 776—777).
ФОРМИ: *знах. одн. с.* Глушыцкое (1499 *РИБ* 776).

Пор. *ГЛУШЫЦА.

***ГЛЪВЪШАНИ** (?) *мн.* (1) (*назва села у Молдавскому князівстві*): також(є) есми дал(и) сел(о)... на има калиновци... и прихольтѣни (<...глъв>ъшани (?) — *Прим. вид.*) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 248).

ФОРМИ: *наз.* <глъв>ъшани (1429 *Cost.* I, 248).

ГЛЪБОВИЧЬ *ч.* (6) (*особова назва*): А на то послуши князь юрѣи глѣбовичь белзьскни панъ ота пилецкий староста русьсковъ землѣ (Львѣв, 1368 *P* 16); Пр(авиль) м(а)р(шалокъ), н(а)м(естникъ) М(е)р(ецкій), п(а)нъ Ст(аниславъ) Гл(ебовичъ) (Троки, 1494 *РИБ* 561); А иное на листы твоее милости давал пану Станиславу Глѣбовичу, а иное выдал князю Дмитрею Путатичу (Вильна, 1496 *АЛРГ* 72).

ФОРМИ: *наз. одн.* глѣбовичь I (1368 *P* 16); Гл(ебовичъ) I (1494 *РИБ* 561); *ск. н.* г(л) I (1496 *ВМКФС*); *дав. одн.* Глѣбовичу (1496 *БСКИ*; 1496 *АЛРГ* 72); *знах. одн.* Глѣбовича (1495 *АЛМ* 83).

***ГЛЪБОВЬ** *прикм.* (2): Глѣбову жону Остаѣевича оставили есмо близкост(ь)ю при тыхъ имѣньяхъ всихъ огнины ее (Вильна, 1495 *РИБ* 620).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* Глѣбову (1495 *РИБ* 620); *ор. одн. ж.* глѣбовою (1495 *ВМБС*).

Пор. ГЛЪБЪ.

ГЛЪБЪ, ГЛЪБЪ *ч.* (25) (*особова назва, стн.* Gudleifr) Глѣб: и на то свѣдци панъ дмтръ (!)... панъ глѣбъ дворьсковичъ (Казимир, п. 1349 *P* 4); а при томъ оуздаванъ были бояре землѣ панъ ходко быбельскни... панъ глѣбъ дворьскович(ч) (Перемишль, 1378 *P* 26); а свѣдци цни панове па(н) глѣбъ романовскни па(н) ошашко давидовскни (Львѣв, 1412 *P* 81); а при то(м) бы(л) оиъ нашъ никола архиман(д)рѣгъ печерскни... и наши бояре и наши моршалки (!) князь глѣбъ дмитрѣви(ч) бояринъ нашъ алексан(д)ро самотечи(ч) (Кийв, 1446 *P* 154); и бори(с) ре(к) коли(м) са з глѣбомъ зъе(л)на(л) то(г)ды тѣи записы глѣбу о(т)да(л) (Вильна, 1495 *ВМБС*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Глѣбъ, глѣбъ, глѣбъ (п. 1349 *P* 4; 1361 *AGZ* 6; 1378 *P* 26; 1388 *P* 38; 1404 *P* 70; 1412 *P* 81; 1421 *P* 92; 1446 *P* 154; 1463 *ГГЯ*; 1495 *ВМБС* і т. ін.); *род. одн.* Глѣба (XV ст. *СГЧА*); *дав. одн.* Глѣбу, глѣбу (1446 *P* 154; 1495 *ВМБС*; *РИБ* 620, 621); *ор. одн.* Глѣбомъ, глѣбомъ, глѣбо(м) (1463 *ГГЯ*; 1495 *ВМБС*; *РИБ* 620).

! ГЛЪБЪБЪКО <ГЛЪБЪБЪКО> *див.* *ГЛЪБЪБЪКО.

***ГЛЪБЪКО** *ч.* (1) (*особова назва, пор.* Глѣбъ): а на то послуши вѣдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемишльскни... глѣбъбъко (!) и брать его костью бѣзна соудья орефѣрько (!) (Перемишль, 1366 *P* 12).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! глѣбъбъко (1366 *P* 12).

ГЛЪБЪ *див.* ГЛЪБЪ.

ГЛЯДЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди королевые бояре... Ходко Евсеевичъ, Глядь, брать Ходковъ (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *наз. одн.* Глядь (1465 *АкВАК* III, 4).

ГЛАДЕТИ *дієсл. недок.* (1) (чого) оглядати (що): А тамъ є(з)ди(л) есми до коузина ставовъ глѣдети (б. м. н., XV ст. *ИК*).

ФОРМИ: *інф.* глѣдети (XV ст. *ИК*).

Див. ще *ОГЛАДАТИ.

ГНАТИ, ГНАТИ *дієсл. недок.* (5) (що) гнати: колі хто имее(т) ль(с) алюбо доубровоу далеко о(т) себѣ а хоче(т) лѣ свон свиньи гнати оу то(т) ль(с) чере(с) чююе имѣнѣ, тоды не може(т) то(г) оучини(т) одно поутемъ правымъ што идеть о(т) того льсоу (XV ст. *BC* 38).

ФОРМИ: *інф.* гна(т) 3 (XV ст. *BC* 25 зв., 38); гнати, гнаті 2 (XV ст. *BC* 37 зв., 38).

Див. ще ГОНИТИ 1, ПОГНАТИ, *ПРІГОНИТИ, ОУГОНИТИ.

***ГНЕВАНЬЕ** *с.* (1) гнів: а бодѣ(т) ли паства велікая оу то(м) льсѣ чере(с) которыи ле(с) маеть гна(т) оу свои ль(с) тогды то(т) па(н) чїи то ль(с) имее(т) свое жалоудие браті алюбо спаствїтъ на три(д)ца(т) лако(т) обапо(л) дорогы што бы томоу волно гна(т) безѣ є(г) шкоды и безѣ є(г) гневанье (!) до свое(г) льса (XV ст. *BC* 38).

ФОРМИ: *род. одн.* ! гневанье (XV ст. *BC* 38).

Див. ще ГНЕВЪ.

***ГНЕВЛІВЫЙ** *прикм.* (1) (*стп.* gniewliwy) розгнѣваний, гнѣвний: Которыи из соуда избегаю(т) да... хто кого може(т) то(т) том... нїтъ некоторыи длѣ не(до)ст... изъ ср(д)ца зъ гневлїваго збѣга... (XV ст. *BC* 11).

ФОРМИ: *род. одн. с.* гневлїваго (XV ст. *BC* 11).

ГНЕВЪ *ч.* (10) гнів (4): прїгожаєтса н(ж) зъ гневою алюбо з зависти то(г) то пана габають кмети (XV ст. *BC* 14);

◇ гнѣвъ отпустити (4), отпоустити гнѣвъ (кому) (1) перестати гнѣватнсь (на кого): а гнѣвъ имъ имаеть о(т)пуститъ (Кременецъ, 1434 *P* 130); а на(ш) господарь о(т)пустилъ гнѣвъ, що о(г)цѣ нашъ, александръ воевода, воевалъ коломыю и снѣти(н) (Сучава, 1435 *Cost.* II, 687); а ти прїиди к нам без никоторой боазни и оусымнѣни, заноужъ тѣ есми простили и вес гнѣвъ есми тобѣ отпустили (Дольний Торг, 1470 *BD* II, 309); оу гнѣвъ оу па да тн (чий) (1) викликати гнів (у кого): Прїгожаєтса частокро(т), и(ж) из наши(х) землѣ(н) нео(т)бываю(т) свои чти чинѣтса разбойнїци и своею доброю волею, а у на(ш) у велікы гнѣвъ оупадаю(т) (XV ст. *BC* 28—28 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* гневъ (XV ст. *BC* 28 зв., 33 зв.); *род. одн.* гневою I (XV ст. *BC* 14); гнѣва I (XV ст. *BC* 39); *знах. одн.* гнѣвъ, гнѣвъ 4 (1434 *P* 130; 1457 *BD* II, 257; XV ст. *BC* 28 зв.; 1470 *BD* II, 309); гнѣвъ I (1435 *Cost.* II, 687); *місц. одн.* во гнѣвъ (XV ст. *BC* 5 зв.).

Див. ще *ГНЕВАНЬЕ.

ГНЕЗДИЧАА *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Гнѣздишне: а кн(а)зю Семену досталса город Колоден а села... Гнездишна, Шимковцы (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гнездичнаа (1463 *AS* I, 54).

*ГНЕЗДО *див.* *ГНѢЗДО.

*ГНИВЪ *див.* ГНЕВЪ.

***ГНИДКОВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): далъ есмь сѣої бїи гнидковича лукїю (б. м. н., 1386 *P* 33).

ФОРМИ: *род. одн.* гнидковича (1386 *P* 33).

***ГНИДОВА** *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Гнидова: на Гнидовѣ не надобе мыта давати (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Гнидовѣ (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

***ГНИЛЕЦКІЙ** *прикм.* (1) ◇ лѣсѣ Гнилецкии *див.* Лѣсѣ.

ФОРМИ: *ор. одн. ч.* Гнилец(ки)мъ (1459 *P* 171).

ГНИЛИЦА *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Гнилиці: кн(а)зю Василью осталса город Збараж, а к тому села: Янковцы... Гнилица (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гнилица (1463 *AS* I, 54).

! ГНІВЕНЪ (ГРІВЕНЪ) *див.* ГРИВНА.

*ГНѢВ *див.* ГНЕВЪ.

ГНѢВНОВЧИ *мн.* (1) (*назва села у Перемишльській землі*): А купилъ естъ иванъ губька изъ братомъ своємъ на вѣки и ко сѣму їо(н)у еп(с)ли к селу гнѣвновчи дали єї гривень серебра вѣсного (Перемишль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: *наз.* гнѣвновчи (1378 *P* 26).

ГНѢВОШЬ *ч.* (3) (*особова назва, стп.* Gniewosz): А се знаменито будѣ... оже мы панъ гнѣвошь староста русковъ земли то познами нашимъ листомъ (Вишня, 1393 *P* 52); а свѣдкове на то панъ хрщень судомирски... панъ гнѣвошь подкомори (Львѣв, 1399 *P* 59); Мы ... бѣнко жабокрички гнѣво(ш) подкомори... чиними знаемо... аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ ближши естъ к тому мѣсту к тычину...

нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 Р 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. гнѣвошь 2 (1393 Р 52; 1399 Р 59); гнѣво(ш) 1 (1404 Р 69).

*ГНѢВЪ див. ГНѢВЪ.

ГНѢЗДЕНСКИЙ прикм. (1) (пор. Spiežno в Польши): Мы воицехъ... ярибискупъ гнѣзденский збыкнѣвъ краковский станиславъ познанский янъ холмьский... слюбуемы и записуемы са стецку воеводѣ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. ч. гнѣзденский (1433 Р 122).

*ГНѢЗДО с. (5) гнѣздо (3): а о суды межа, головощина, о соколье гнѣздо, о бобры, зѣремя (1) (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17); Я... дала есми ему... имене... з бобровыми гоны и соколими гнезды (Ровно, 1488 AS I, 241—242); Ино мы... тое село вышереченное сомино... со всеми... землями пашными и бортными ись соколи(м) гнѣздо(м)... дали есмо ивашкоу роусиновичоу (Вильна, 1499 ГОКІР); орлее гнездо (2) див. *ОРЛИИ.

ФОРМИ: род. одн. гнѣзда (бл. 1458 Р 167); дав. одн. гнездоу (бл. 1458 Р 167); знах. одн. гнѣздо (п. 1444 АкЮЗР I, 17); ор. одн. гнѣздо(м) (1499 ГОКІР); ор. мн. гнезды (1488 AS I, 242).

ГОВОРТИ, ГОВОРЫТИ дієсл. недок. і док. (23)

1. (що і без додатка) (усно висловлювати думки) говорити, мовити (3): колі шла(х)тичъ шла(х)тичу лаеть до мѣри а за того того (!) не о(т)зоветь алюбю не доканаеть што говори(л) имее(т) плати(т) за соромотоу ка(к) за головою шесть деса(т) ко(п) гро(ш)и (XV ст. ВС 29); а то есмы емоу дали оури(к) за равасова села о(т) сочавъ и о(т) жежіи и за татары що бы они и и(х) плема за равасова села и за татарь, николи неупоминали а инь говорили бы нищо николи (Сучава, 1425 Cost. I, 173); на памать посломъ говорить (б. м. н., 1481 BD II, 364).

2. (кому що, о чім) (повідомляти про щось) казати, говорити (що) (15): Zapiużby perwo seho poczali iestmo slychati posol was iedet i howoryt dey o tom peremiryi, szto zo kniazem Szwitzrykhaytom (Линнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140); А такежъ мне сакъ говорачи хота и ты какъ еси йра Ахмата видель мене потомоужъ видъ а хота моего слоугоу какъ его слоугоу видъ (б. м. н., 1484 ЯМ); И потомъ говорилъ намъ дворенинъ нашъ Якубъ Домотьяновичъ, што жъ бы тая Угрыновская ему тежъ тетъка была, а тое имене ему полетила во опеканье (Краків, 1489 РИБ 437); Господаръ мой Стефанъ воевода велель твоей милости говорыти (б. м. н., 1499 BD II, 449).

3. (з ким, що) (взти бесіду) говорити, розмовляти (про що) (2): И елико изрекѣтъ вашей милости от господства ми, а вы о въсемъ вѣруете их, яко быхмо самы съ вашим милостіомъ говорили (Дольний Торг, 1475 BD II, 336); И на то мы с тыми ваше(и) мл(ст)и послы которые были в насъ говори(ли) есмо вси нашия потребные речи (б. м. н., 1496 ПДВКА 60).

4. (кому) намовляти (кого) (1): Такъжо и ко княземъ и къ паномъ рускимъ и ко въсей Руси, которые деръжать греческий законъ, посылалъ еси тогожъ владыку Смоленского да бискупа Виленского, да говорылъ имъ отъ тебе штобы приступили къ рымскому закону (б. м. н., 1499 BD II, 448).

5. (кому) наказувати (1): и дворанинъ вашей милости перед нами то князю Михайлу говорилъ и тымъ земляномъ, збы в дуброву Свиноскую не ездил и не пустошили лововъ (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20—21).

6. (кому) (висловлювати передсмертну волю) заповѣдати (1): и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небощикъ, мужъ мой, говорилъ намъ и казалъ записати по души своей къ манастыру Святому Спасу въ Кобрини — село Корчици (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2).

ФОРМИ: инф. говорыти (1496 BD II, 401, 402; 1498 BD II, 409, 410; 1499 BD II, 449); теп. 3 ос. одн. howoryt 1

(1433 ЗНТШ LXXVI, 140); говорить 1 (1481 BD II, 364); 1 ос. мн. говоримъ (1484 ЯМ); перф. 3 ос. одн. ч. говорилъ, говори(л) 4 (1401 АкВАК III, 2; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20—21; XV ст. ВС 29; 1489 РИБ 437); говорылъ 1 (1499 BD II, 448); 1 ос. мн. говори(ли) есмо (1496 ПДВКА 60); 2 ос. мн. есте... говорыли 3 (1496 BD II, 405); есте... говорили 1 (1496 BD II, 405); 3 ос. мн. говорыли (1498 BD II, 409); майб. 1 ос. мн. боудем говорити (1480—1484 BD II, 370); баж.-ум. сп. 1 ос. мн. быхмо... говорили (1475 BD II, 336); 3 ос. мн. говорили бы (1425 Cost. I, 173); дієприсл. одноч. говорачи (1484 ЯМ).

ГОГА ч., невідм. (3) (назва потоку у Молдавському князівстві): А хотарь томоу селоу на имѣ Беркишешем... потокомъ Гога горь до обиршиа потока Гога (Сучава, 1473 BD I, 183).

ГОГОШАТ ч. (1) (особова назва, молд. гогоашэ «кокон»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... томоу свѣтому нашему монастыроу... цигане на имѣ... Микоула съ чельдею... и Гогошат (Сучава, 1487 BD I, 310).

ФОРМИ: наз. одн. Гогошат (1487 BD I, 310).

*ГОД¹ див. ГОДЪ.

! ГОД² <ГОДНА> див. *ГОДНЫИ.

*ГОДЬНЫИ див. *ГОДНЫИ.

! ГОДЕОНЪ див. *ГЕДЕОНЪ.

*ГОДИНА ж. (2) (болг. година, серб. година) рік: да е(ст) о(т) на(с) тои бо(л)ници на каждую годинуу ф аспра (Сучава, 1471 DIR«А» 527); А пак... они са обащали за вышписанное наше дааніе и потврѣженіе... поман на годинуу оу (еди)н день (Гирлов, 1499 BD II, 156).

ФОРМИ: знах. одн. годину (1471 DIR«А» 527; 1499 BD II, 156).

*ГОДИТИ СА дієсл. недок. (5) 1. (бути придатним) годиться (1): а потомъ коли по(д) прісагою свидо(ч)ство чинили тогды тотъ доминикъ оставилъ того якуоба для коумовства егоже бы са не го(ди) (!) свидо(ч)ство е(г) (XV ст. ВС 20—20 зв.).

2. безос. годиться, слід, треба (4): колі которо(г) пана... слѣга оу ноці некоторо(г) кметѣ жїто бѣре(т) годи(т) са гдѣрю то(г) жїта боронїть (XV ст. ВС 29); присла(л) еси свои(х) пословъ... межи нами мируу вечного делати... яко са и годи(т) межи двема г(с)дрема хре(с)тия(н)скимѣ (б. м. н., 1496 ПДВКА 60).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. го(ди)тса 2 (XV ст. ВС 23 зв.; СЯ 42 зв.); годи(т) са 1 (XV ст. ВС 29); са...годи(т) 1 (1496 ПДВКА 60); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. с. 1 бы са не го(ди) (XV ст. ВС 20 зв.).

*ГОДЛЪ ПОЛЕ с. (1) (назва місцевості в Перемишльській землі): А про то его вѣрную службу дали есмы ему годль поле, що же лежитъ о(т) бохура болше милъ то поле пустына (Бохур, 1377 Р 24).

ФОРМИ: знах. одн. годль поле (1377 Р 24).

*ГОДНЫИ прикм. (3) 1. придатний, годящий (до чого, на що, для чого) (1): а в городе поушечного порохоу польбочьки а шиповъ го(д)ныхъ бочька (б. м. н., XV ст. ИК).

2. встановлений, визначений (1): а тако(ж)... коли коро(л) его мл(с)ть на(с) обышле(т) на го(д)бномъ мѣстци, имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти пол(л)скому (Серт, 1445 Cost. II, 729);

◇ годна замужь (1) доросла, на відданні: Коли хто оучинитса опькалнїко(м) о неко(т)рой дѣвце а возьметъ ее собъ во опьканіе ись ее очиноу... а она боудеть го(д) (!) замуожъ а о(н) ее не хочеть выдать для того штобы ее имене поживать мы сказоуемъ и(ж) такая дѣвка бѣзь волі опькалнїка своего имееъ собъ моужа оуза(т) (XV ст. СЯ 41 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. ж. !го(д) (XV ст. СЯ 41 зв.); місц. одн. с. на го(д)бномъ (1445 Cost. II, 729); род. мн. годныхъ (XV ст. ИК).

ГОДОВАТИ СЪ *дiєсл. недок.* (1) годуватися: а тако(ж) ты(х) люди да є(ст) и(м) слобо(д)но... ходити съ хорнцо(м) или с солею или по рибу или живы(м) товаро(м) име(т) ходити или мртвы(м) чи(м) мочі иму(т) годовати съ вездє, по нашей земли (Сучава, 1453 *Cost.* II, 461—462).

ФОРМИ: *инф.* годовати сѣ (1453 *Cost.* II, 462).

Див. ще ХОДОВАТИ.

***ГОДОУВЛЯ** *ж.* (1) прогодування: мы стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дає(м) и дали єсми... на(ш) листь... на то яко да є(ст) во(л)но и слобо(д)но по-слати свои в мажи по рыбу на кажды го(д) щобы на году-влю братиа(м) или до келіи или на озера (Сучава, 1472 *ДГСВМ*).

ФОРМИ: *знах. одн.* годуовлю (1472 *ДГСВМ*).

ГОДЪ *ч.* (152) рік (146): а мнѣ королеви помагати оль на годъ минетъ дмитриевъ днѣ (б. м. н., 1366 *P* 14); имаєтъ то(г) иванъ волошинович оуживати... а намъ с тои корчмы имаєтъ давати сто грошиковъ малыхъ кажды годъ (Медика, 1407 *P* 72); а еще єсмы дали оброкъ тому монастиреви из нашего двора на кажды годъ цѣлыи по десѣть бочокъ вина (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); пса(н) в лоуцкоу...

§ а ль(т), и ѣ ль(т) и ѣ ль(т), 3 го году (Луцк, 1467 *СП* № 13); подымъщиною даивали за великого кйза вито(в)та на трети(н) годъ (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91); де(р)жати имъ тоє мыто о(т) снхъ свѣтокъ што при(н)доуть на три годы (Краків, 1487 *АМЛ*); а ліхвы не дають два годы (XV ст. *BC* 28 зв.); и през год да им слоужат на вьсакоу неделю литоургію (Гирлов, 1499 *BD* II, 156); Сь первєго году положилъ на личбъ, што выдалъ 200 копъ и 40 копъ и 3 копы, и 16 грошей (Вильна, 1499 *PEA* III, 34);

◇ въ годъ же въ годъ (2) щорічно, рік у рік: а записаль єсми на своемъ имѣнїи въ домъ Пречистой въ годъ же въ годъ, коу гроши (Київ, 1398 *ДГПМ*); а то єсми... даль къ ц(є)ркви божей на памѣт доуши своей и родителем моим, абы с того была памѣт в годже в год (б. м. н., 1470 *AS* I, 67); з годоу на годъ (1) щорічно, рік у рік: а на(м) дава(т) с тоє земли на цркъв бжїю з годоу в год(д) па(т)дєса(т) гро(ш)и (б. м. н., 1498 *ЧИАФ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* годъ, го(д) (XV ст. *BC* 18; 1489 *АКВ*); *род. одн.* году, году 12 (1467 *СП* № 13; 1484 *ЯМ*; 1487 *АМЛ*; *РИБ* 226; 1489 *АКВ*; 1497—1498 *АЛРГ* 80; 1498 *ЧИАФ*; XV ст. *BC* 23; 1499 *PEA* III, 34, 35); *года* 3 (1489 *АМВ*; 1496 *АЛРГ* 78); *знах. одн.* годъ, год, годъ (1366 *P* 14; 1398 *ДГПМ*; 1407 *P* 72; 1411 *Mih. Alb.*; 1421 *Cost.* I, 142; 1439 *Cost.* II, 31; 1447 *Cost.* II, 281; 1451 *Cost.* II, 401; 1470 *AS* I, 67; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9, 10; 1499 *АСД* VI, 3; *BD* II, 156 і т. ін.); *місц. одн.* въ году (1488 *РИБ* 222; 1499 *PEA* III, 35); *наз. мн.* годы (1487 *РИБ* 225; 1489 *АМВ*); *род. мн.* годовъ, годов, го(д)въ 9 (бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.; 1487 *АМЛ*; XV ст. *BC* 20 зв., 21; *СЯ* 41 зв.; 1489 *АКВ*); *годъ* 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 90); *знах. мн.* годы (1487 *АМЛ*; *РИБ* 226, 227; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АКВ*; *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 81, 82, 83; *ЧИАФ* і т. ін.); *місц. мн.* в (у, по) годех, годє(х) (XV ст. *BC* 28 зв.; 1498 *АЛРГ* 82).

1 **ГОДЪ** (ГОРОДЪ) (1): а доконалосѣ то дѣло оу годъ (!) лучици (Лучица, 1388 *P* 39).

Див. ГОРОДЪ.

***ГОДАЧИИ** *прикм.* (1) (придатний для чого-небудь) годящий: коли(ж) один(и) г(с)дрь вси(х) єсть тогды од(н)а манита (!) маєтъ быти... которая(т) (!) имєєтъ быти вѣчно и добраѣ и годѣчая а была любѣпрїимна вси(м) люде(м) (XV ст. *BC* 34 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* ж. годѣчая (XV ст. *BC* 34 зв.).

ГОЕ *ч.* (2) (особова назва, молд., пор. Нъгое, Нъгомиръ): а на то є(ст) ... вѣра пан гоѣ дворнїка вѣра па(н) щєфоула (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122); А на то єст велика мартоурїѣ... Тома логоф. ... и Влаикоул старосте де Хотин... и Гоє пѣрк. де Килїя (б. м. н., 1470 *BD* I, 153).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гоє (1470 *BD* I, 153); *род. одн.* гоѣ (1458 *Mih. Doc.* 122).

Див. ще ГОАН.

ГОЕНЕСКОУЛ *ч.* (1) (особова назва): мы Стефан воево(д)а... чиним знаменито... оже тот истинний слоуга наш вѣрній Ивашко Гоенескоул слоужил нам право и вѣрно (Сучава, 1459 *BD* I, 27).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гоенескоул (1459 *BD* I, 27).

ГОЕЩИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже... дали и потвѣрдили єсми им оу нашей земли... села на имѣ... Гоєщїи и Врѣстаїи (Сучава, 1491 *BD* I, 445).

ФОРМИ: *наз.* Гоєщїи (1491 *BD* I, 445).

ГОЙЦЕВИЧЪ *ч.* (1) (особова назва): А при томъ были свѣдоки... панъ Олехно Довойнович, староста Берестейскій панъ Ивашко Гойцевичъ (Вильна, 1492 *АЛМ* 31).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гойцевичъ (1492 *АЛМ* 31).

***ГОЛД** *див.* *ГОЛДЪ.

***ГОЛДОВАНИЕ** *с.* (7) (*стн.* holdováni, *стн.* holdowa-pie) васальна присяга на вѣрність; церемонія принесенія такої присяги: коли са вороти(м) сложи(в) тон слю(б) тогда хочемъ... вѣрное послу(ш)ство держѣ(т) подъ присагою и по(д) ч(с)тью подлугъ обычаѣА Ако ко(л) быває(т) при голдованїю (Молодечно, 1388 *P* 43); такъжъ слюбуємъ за тыхъ шгожъ будуть дома, неприѣдуть с нашимъ г(с)дрмъ, стефаномъ, ку голдованїю (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); а то бы кролеви его мл(с)ти пре(з) его послы исныѣ знаменито было, тогды коро(л) и его короуна имає(т) пре(д)речєнии де(н) голдованьѣ, на инын ча(с) преложити (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734).

ФОРМИ: *род. одн.* голдованьѣ 1 (1448 *Cost.* II, 734); *голдованиѣ* 1 (1448 *Cost.* II, 734); *дав. одн.* голдованїю (1395 *Cost.* II, 610); *знах. одн.* голдованїє (1388 *P* 39; 1411 *Cost.* II, 637, 638); *місц. одн.* при голдованїю (1388 *P* 43).

Пор. ГОЛДОВАТИ.

ГОЛДОВАТИ, ОЛДОВАТИ *дiєсл. недок. і док.* (22) (*стн.* holdovati, *стн.* holdować, *свн.* holden) (кому і без додатка) приносити (принести) присягу на вѣрність, присягати (присягти) на вѣрність: Мы дмитри... кнѣ(з) литовский чинимъ то знаємо всѣмъ ... иже... володиславу королеви польскому... голдовали єсмо вѣрно и право (Краків, 1388 *P* 40—41); коли са вороти(м) сложи(в) той слю(б) тогда хочемъ кголдова(т) короле(в) (Молодечно, 1388 *P* 43); а кого коли г(с)дрь нашъ, кроль влодиславъ, пошлетъ своихъ слугъ, пановъ, до нашей земли, тогды ти имаютъ предними (sic.— *Прим. вид.*) голдовати, слюбити, тако Ако и мы слюбили и голдовали преднашимъ (!) господаремъ, кролемъ (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); а тако(ж)... коли коро(л) его мл(с)ть на(с) обшыле(т) на го(д)бномъ мѣстци, имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти по(л)скому, та(к), какъ коли наши пере(д)ци хо(л)дъ чинили и служили, ничи(м) са не вымовлѣючи (Серет, 1445 *Cost.* II, 729); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже слоубоуєм и слоубили єсми... якоже єсми были слоубили и обѣцали... кроль его милости, абихом съ съ его осѣщеною милость видѣли и голдовали, мы и съ оусими нашими боѣры, подлоуг старого обичѣѣА (Новий Град, 1479 *BD* II, 351).

ФОРМИ: *инф.* голдовати 5 (1395 *Cost.* II, 610; 1435 *P* 133; 1448 *Cost.* II, 734; 1455 *Cost.* II, 774); *олдовати* 1 (1462 *BD* II, 284); *хо(л)довати* 1 (1445 *Cost.* II, 729); *мен. 1 ос. мн.* голдоуємъ (1435 *Cost.* II, 687); *перф. 3 ос. одн. ч.* голдоваль 1 (1433 *P* 123); *є(ст) го(л)дова(л)и* 1 (1453 *Cost.* II, 765); *1 ос. мн.* голдовали єсмы 2 (1404 *Cost.* II, 625; 1433 *Cost.* II, 652); *голдовали єсмо* 1 (1388 *P* 40); *голдовали* 1 (1395 *Cost.* II, 610); *олдовали* 1 (1434 *Cost.* II, 664); *3 ос. мн.* голдовали 1 (1395 *Cost.* II, 610); *олдовали* 1 (1434 *Cost.* II, 663); *майб. 1 ос. одн.* хочю голдовати (1400 *Cost.* II, 619); *1 ос. мн.* хочемъ кголдова(т) (1388 *P* 43); *бѣж.-ум.*

сп. 1 ос. мн. **абыхом**... голдовали (1479 *BD* II, 351); *діє-присл. перед. голдовавши* (1455 *Cost.* II, 774).

*Див. ще *ГОЛДОВАТИ СА.*

***ГОЛДОВАТИ СА** *дієсл. недок. і док.* (9) (*стп.* holdovati, *стп.* holdować, *свн.* holden) (кому) приносити (принести) присягу на вірність, присягати (присягти) на вірність: мы александръ воевода ... потвержае(м)... владиславови, королеви польскому... тотъ листъ, што есмы дали... коли са есмы голдували и записали его мл(с)ти (Львів, 1407 *Cost.* II, 628—629); мы иліа воевода... знаемо чинимъ... аже мы... велебному владиславоу... голдоуемъ... тако яко наши предкове голдовались и записовались... тако и мы голдовались есми (Сучава, 1435 *Cost.* II, 686—687).

ФОРМИ: мен. 3 ос. одн. голдоуеть 1 (1435 *Cost.* II, 687); **голдоу(е)ть са** 1 (1435 *Cost.* II, 689); *1 ос. мн. са голдоуемъ* (1435 *Cost.* II, 689); *перф. 1 ос. мн. голдовались (голдовались)* есми 3 (1435 *Cost.* II, 687, 689); **са есмы голдували** 1 (1407 *Cost.* II, 629); *3 ос. мн. голдовались* (1435 *Cost.* II, 687).

Див. ще ГОЛДОВАТИ.

***ГОЛДОВНИКЪ** ч. (2) *васал, ленник*: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... оу розуми (!) и оу сердьци своѣмъ, рожложивъшы щкоды, наияснейшему... пану владисла(в)... презъ велеможно(г) александра воеводу... о(т)ца наше(г)... короуны полскоѣ голдовника... оучиненыъ... пану нинешему владисла(в)... землю шепинскоую... даваемы... а ворочаемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706); а па(н) на(ш) коро(л) его мл(с)тъ абы на(с) милова(л)... яко свои голдовники (Серет, 1453 *Cost.* II, 765).

ФОРМИ: знах. одн. голдовника (1436 *Cost.* II, 706); *знах. мн. голдовники* (1453 *Cost.* II, 765).

***ГОЛДОВНИКЪ** *див. *ГОЛДОВНИКЪ.*

***ГОЛДОВАТИ СА** *див. *ГОЛДОВАТИ СА.*

***ГОЛДЪ** ч. (21) (*стп.* hold, *стп.* hold, *свн.* hold) *васальна присяга на вірність* (9): мы стефа(н) воевода... знаменито чинимъ... какъ то... потвержаемы записы, присагы и олды наши(х) пере(д)ковъ (Сучава, 1434 *Cost.* II, 663); я иліа воевода... оучинили е(с)ми... пану владиславоу, кролеви... слюбоуючи... иже голдъ прѣ(д)реченныи... на каждыи ча(с), ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 698); и наипервое слюбоуемо и под(да)емо са, коли на(с) позове(т) господарь нашъ... на оуреченое мистце, где первѣишии воеводы коу голду хожевали, а мы на тотъ де(н) и на тое оуреченое мистце имаемъ поставити са пре(д) его мл(с)тию (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774);

гол д ъ о уд и л а т и (5) *принести васальну присягу*: н жадали на(с)... абыхом(м) пере(д) его мл(с)тію повини(н) гол(л) оудилали (Серет, 1453 *Cost.* II, 765); А мы его милости и его Короуны славной полскои... голд. оудилали есмо (Қоломия, 1485 *BD* II, 371); **гол д ъ о уч и н и т и** (4), **о уч и н и т и гол д ъ** (2) *принести васальну присягу*: вло(д)славъ... кроль полскии... знаменито чинимы... ижъ нѣкгды преможныи панъ александръ воевода земль молдавской... присагъ слюбовъ голдувъ намъ... оучиненыхъ... переступивши... былъ напротиву намъ и на(с) розгнѣвалъ (Ланчнця, 1433 *P* 120—121); и такижъ тымъ то листомъ слюбуемъ, якожъ есмы саюбили (!) и присагли и олдь певныи оучинили (Сучава, 1434 *Cost.* II, 664); мы панове господарь нашего... визнаваемъ... колижъ велемъжнѣи иліашъ воевода... пану владиславоу, кролю по(л)скомоу... до(с)тоинныи голдъ вырности и присѣгы оучера тоутъ оу лѣвовъ е(ст) оучини(л)... мы такоже... повинни есмы его воли прѣстати и заоуждыи вирнѣ послушши быти (Львів, 1436 *Cost.* II, 701); и оучинили есми нашей вѣрности голдъ... яко наши пре(д)кове чинили (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712); **х о л д ъ ч и н и т и** (1) *принести васальну присягу*: тог(д)ы, коли коро(л) его мл(с)тъ на(с) обышле(т) на го(д)бномъ мѣстци, имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти по(л)скому, та(к), какъ коли наши пере(д)ци хо(л)дъ чинили и служили (Серет, 1445 *Cost.* II, 729).

ФОРМИ: род. одн. олду (1434 *Cost.* II, 666); *дав. одн. голду* (1455 *Cost.* II, 774); *знах. одн. голдъ, голдъ, голд, гол(л)* 11 (1436 *Cost.* II, 698, 701; 1439 *Cost.* II, 712; 1453 *Cost.* II, 765; 1468 *BD* II, 302; 1485 *BD* II, 371); **олдь** 2 (1434 *Cost.* II, 664); **хо(л)дъ** 1 (1445 *Cost.* II, 729); *місц. одн. оу (при) голду* 2 (1436 *Cost.* II, 706; 1439 *Cost.* II, 712); **при голдъ** 1 (1436 *Cost.* II, 702); *род. мн. голдувъ* (1433 *P* 121); *знах. мн. олды* (1434 *Cost.* II, 663).

*Див. ще *ХОЛДОУНОК.*

ГОЛЕНКА ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были свѣтки: намѣсник путивльскій Митко Голенка, а намѣсник вѣницкий пан Кмита Алексѣандрович (Черлехів, 1485—1500 *AS* I, 121).

ФОРМИ: наз. одн. Голенка (1485—1500 *AS* I, 121).

ГОЛЕНЧИН *прикм.* (1): А при томъ былъ свѣтки: намѣсник путивльскій Митко Голенка... а пан Голенчин сын Южно (Черлехів, 1485—1500 *AS* I, 121).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Голенчин (1485—1500 *AS* I, 121).

Пор. ГОЛЕНКА.

! ГОЛЕСЕВЪ <ГОЛШЕВЪ> *див. *ГОЛШЕВЪ.*

ГОЛШЕВСКИ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ боули свѣдоци, Панъ Татомиръ Балицки панъ ивашко Голшешевски (б. м. н., 1473 *ЗНТШ* V, 3).

ФОРМИ: наз. одн. Голшешевски (1473 *ЗНТШ* V, 3).

***ГОЛШЕВЪ** ч. (1) (*назва поселення у Волинській землі*) *Голшів*: Одложили есмы: на Гнидовъ не надобе мыта давати... въ Голшесевъ (!) не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: місц. одн. въ ! Голшесевъ (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

*Див. ще *АЛЫШОВЪ.*

ГОЛКО ч. (1) (*особова назва*): а се бортници пашко бортикъ... голко зальскій (Львів, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: наз. одн. голко (1370 *P* 18).

ГОЛОБУТЬ ч. (2) (*особова назва*): а на розвѣздѣ былъ земляне и панъ ленько зарубичъ воевода зудечовскій... а останаъ голобуть (Зудечів, 1411 *P* 79).

ФОРМИ: наз. одн. голобуть (1411 *P* 79, 80).

ГОЛОВА ж. (12) **1.** (*одиниця лічби людей*) *особа, чоловік* (2): и воды(н)ски(н) с ты(х) свѣтко(в) обра(л) осна(д)ца(т) головами и они присагнули и завели по рѣчку по мѣзноюу (Вільна, 1495 *ВМЗД*); Также напоминае(м) тебе што еси... люди наши головами з жонами з детьми со всеми ихъ стѣтки оу свою землю звель (б. м. н., 1496 *ПЧФГ* 36).

2. *убитий* (3): Қолі шла(х)тичъ шла(х)тично лаеть де мѣри а за того того (!) не о(т)зоветь алюбю не доканаеть што говори(л) имее(т) плати(т) за соромотоу ка(к) за головуу шесть деса(т) ко(п) гро(ш)и (XV ст. *BC* 29).

3. (*початок ріки*) *верхів'я* (2): а одъ тоєи долины Қобелькой (!) на полудень грунтъ Хмелницкій вправо, а до Почапине влево, пускаючи до головы и верховыны Ровця, где таже копецъ усыпалы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); Надаю... такъ же Городища на(д) рекою Коусницею И з головою Коусници (Прилуки, 1459 *P* 171).

4. *розум, розсудок* (1): а не лишаите имъ кривды быти ни о(т) кого, що бы намъ болше не жаловали, за нуже мы знаюмъ ваша голова, а бы намъ покоп былъ (Устя Башія, 1435 *Cost.* II, 678);

◇ *головою заплатити* (1) *бути покараним на смерть*: мы оустваляемъ за тоє моужобо(и)ство городоу томоу д гривны а прѣтелемъ ближнѣимъ шесть гривенъ а не боуде(т) ли чимъ заплатитъ а имоутъ е(т) н о(н) головою своєю заплати(т) (XV ст. *BC* 24); *головою нашею* (1) *особисто*: Сим листомъ слюбоуем, мы и наши сынове... кролю его милости... помагати, головою нашею и людьми и моцами нашими, противъ каждомуу непрѣтелю кроль его милости (Қоломия, 1485 *BD* II, 371—372); *своею головою* (1) *особисто*: Нижлы коли мы сами где своєю головою потягнемъ, тоды онъ съ нами тамъ маеть

пойти подле обычая (Судомир, 1488 РИБ 424); по х и л и т и г о л о в о у (1) *див.* ПОХИЛТИ.

ФОРМИ: *наз. одн.* голова (XV ст. ВС 24 зв.; 1435 Cost. II, 678); *род. одн.* головы (1430 ГВКЛ 7); *знах. одн.* головоу (XV ст. ВС 24 зв.; 29; 1456 ЭСФ); *ор. одн.* головою (1459 Р 171; XV ст. ВС 24; 1485 ВД II, 372; 1488 РИБ 424); *ор. мн.* головами (1495 ВМЗД; 1496 ПЧФГ 36).

*ГОЛОВАЖНЯ *ж.* (1) (*одиниця вимірювання солі*) голова: Въ Семашка на Пусто мытъ по двадцати и по пяти головажень соли (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *род. мн.* головажень (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ГОЛОВАТЫ *ч.* (1) (*особова назва*): мы боАре... александра воеводы... па(н) бори(с) головаты, па(н) бори(с) браеви(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрь... корола по(л)ского... кнагини ри(м)гаиль (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн.* головаты (1421 Cost. I, 142).

Див. ще ХОЛОВАТІИ.

ГОЛОВЕНЧИТЬ, ГОЛОВЕНЬЧИТЬ *ч.* (3) (*особова назва*): а ти доконали и осоудили па(н) хр(с)чень мартиновскы... костько головенчиць (Галич, 1401 Р 66); а се я пань михайло боучатский... свѣдчю... аже пришлоъ передь насъ передь земланы пань ходько головеньчиць и своимь братомь (Галич, 1424 Р 106).

ФОРМИ: *наз. одн.* головенчиць, головеньчиць, Hołowicz (1401 Р 66; 1413 GL 48; 1424 Р 106).

! ГОЛОВИНИТЬСТВО *див.* *ГОЛОВЬНИТЬСТВО.

HOŁOWICZ *ч.* (1) (*особова назва*): A pa to swidczy pap Michał Bukgrabia Haliczkj... pap Drobisz Sczethen Hołowicz (Галич, 1413 GL 48).

ФОРМИ: *наз. одн.* Hołowicz (1413 GL 48).

ГОЛОВКА *ч.* (1) (*особова назва*): також(е) есми дал(и) сел(о) к(р)ьств на има калиновци где е(с)т) головка (Сучава, 1429 Cost. I, 248).

ФОРМИ: *наз. одн.* головка (1429 Cost. I, 248).

*ГОЛОВНИИ *див.* *ГОЛОВНЫИ².

*ГОЛОВНОЕ *с.* (1) штраф за вбивство: а бжде(т) лї ране(н) тогь алюбо забн(т) што жита борони(л) тогды имееь дѣтемь его алюбо прїетелемь его раны платн(т) алюбо головное (XV ст. ВС 29).

ФОРМИ: *знах. одн.* головное (XV ст. ВС 29).

Див. ще ВИНА (вина головна А), ГОЛОВЩИНА, *ГОЛОВЬНИТЬСТВО.

*ГОЛОВНЫИ¹ *прикм.* (3) (*який стосується голови як частини тіла*) головний (1): а протожъ мы Казимирь... узнали есмо и(ж) по(д)лоугъ стары(х) в земли нашої жалобы на суде(х) не бывали, сужены едностаино, але по(д)лоугъ розоума головного, и по(д)лоугъ прїятельства, а в томь жалобы не бывали исконыхчаны (XV ст. ВС 10); вина головна А (2) *див.* ВИНА 6.

ФОРМИ: *род. одн.* ч. головного (XV ст. ВС 10); *наз. одн. ж.* головнаА (XV ст. ВС 33); *род. одн. ж.* головьное (XV ст. ВС 33).

*ГОЛОВНЫИ² *прикм.* (37) 1. (*центральный*) головний (35): а кто повезеть сукно до бесарабъ, дати иметь, на головное мыто, у сочавъ, отъ гривну по три гроши, а на край, у баковъ, отъ гривну два гроши (Сучава, 1408 Cost. II, 631); А кто иметь повезти соукна до Брашева, а оу головном мытъ оу Сочавъ отъ гривны по три гроши (Сучава, 1460 ВД II, 274).

2. (*старший за становищем*) головний (2): и вще к тымъ бектичь и турдучакъ берди давидъ ти кна(з) головний мои были слуги и тни стали намь ворогъ (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170); Головний пановъ земль наши(х) на велъкы(х) соиме(т) седаю(т) о(т) на(с) (XV ст. СЯ 42 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. с.* головное (1456 Cost. II, 788; 1460 ВД II, 273); *знах. одн. с.* головное (1408 Cost. II, 630, 631; 1434 Cost. II, 668, 669; 1456 Cost. II, 790; 1460 ВД II, 274, 275); *місц. одн. с. на (оу) головномь, головном, головно(м)* 13 (1408 Cost. II, 632; 1456 Cost. II, 788, 789;

1460 ВД II, 273, 274); *на головнѣмь* 2 (1434 Cost. II, 669, 669—670); *наз. мн. ч.* головний, головный (1392—1393 РФВ 170; XV ст. СЯ 42 зв.).

*ГОЛОВЧА *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а при томь были свѣтки добрыи люде князь гльбъ ивановичь... а князю юрьевъ слоуга изъ головчи поузило (б. м. н., 1463 ГГЯ).

ФОРМИ: *род. одн.* головчи (1463 ГГЯ).

ГОЛОВЧИНЪ *ч.* (1) (*назва села у Київській землі*): Село Головчинъ а в томь селе шесть члѣвковъ все слоуги на во(и)ноу ходя(т) в ловы ходять (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* Головчинъ (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.).

*ГОЛОВЧИЧИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Головчичи: Се я кн(А)зю Юри Василевич Острозского продал есми дѣлницю свою... село Головчичи (Берестя, 1448 AS I, 44).

ФОРМИ: *знах.* Головчичи (1448 AS I, 44).

ГОЛОВЩИНА *ж.* (1) штраф за вбивство: а о суды межа, головщина, о сокольее гнѣздо, о боры, зъереми (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: *наз. одн.* головщина (п. 1444 АкЮЗР I, 17).

Див. ще ВИНА (вина головна А), *ГОЛОВНОЕ, *ГОЛОВЬНИТЬСТВО.

*ГОЛОВЬНЫИ *див.* *ГОЛОВНЫИ¹.

*ГОЛОВЬНИТЬСТВО *с.* (1) штраф за вбивство: А се А кна(з) левъ... да(л) есмы ъма оу перемыскоб волость (!) село добаневичъ и съ землею... и с вина(м) и съ головиницьство(м) (!) и серпо(м) (Львів, 1443—1446 Р 147).

ФОРМИ: *ор. одн.* ! головиницьство(м) (1443—1446 Р 147).

Див. ще ВИНА (вина головна А), *ГОЛОВНОЕ, ГОЛОВЩИНА.

*ГОЛОДЪ *ч.* (1) голод: а онь дла тебе и насъ штобы промежи насъ бра(ц)ство повышалоса того дла много голодоу и томли те(р)пель (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: *род. одн.* голодоу (1484 ЯМ).

*ГОЛОСЪ *ч.* (1) показання, свідчення: Люцкые sprawy, еслибы не были ствержены голосомь светковъ, албо сведецьствомь писма, бордзо бывають въ запомненю (Луцьк, 1389 РЕА I, 26).

ФОРМИ: *ор. одн.* голосомь (1389 РЕА I, 26).

*ГОЛТЯЕВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): Се здѣся просиль у насъ дворянинъ нашъ Тишко Ходкевичъ землицъ пустыныхъ у Каменецкон волости, Степановскихъ селищъ... на имя: Струковицког дворнща... а Добровтричь дворнща, а Голтяевичъ дворнща, а поведалъ намъ, што пусты (Краків, 1454 АЛМ 12).

ФОРМИ: *род. мн.* Голтяевичъ (1454 АЛМ 12).

*ГОЛТАИ *див.* *ГОЛЪТАИ.

ГОЛУБОВИЧ *ч.* (1) (*особова назва*): А се я пан Панаско Голубович, а я пан Михайло Целович... сознаваем симь нашимъ листом — жаловал перед нами пан Федко канцлер господароу н(а)шомоу, кн(А)зю великому Швнтрыкгаилоу, на Данила, на Волошина (Ступно, 1444 AS I, 41).

ФОРМИ: *наз. одн.* Голубович (1444 AS I, 41).

ГОЛЧЕ *с.* (9) (*назва села у Волинській землі*) Гільча: Я пан Янько Чаплич променїл есми кн(А)зю(ю) Иваноу Василевич(у) Острозскому село свое Голче (Острог, 1466 AS I, 60); у Цурковъ, въ Гольчи не надобе... а у Воложь мыто и промыто брать по старому, якъ было при великомъ князѣ Витольдъ (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9); А се я княз Михайло и княз Костентин Иванович(и) Острозски(и) записываем п(а)ни Ёнковой Чаплича... имѣне свое Межирече... што пан Ёнко Чаплич менал с отцем н(а)шим Голчем на двор свой на Межирече (Луцьк, 1487 AS I, 86).

ФОРМИ: *наз. одн.* Голче (1466 AS I, 60); *род. одн.* Голча 1 (1466 AS I, 60); Голча 1 (1487 AS I, 85); *знах. одн.* Голче, Гольче (1466 AS I, 60, 61; 1487 AS I, 85); *ор. одн.* Голчем (1487 AS I, 85, 86); *місц. одн. въ Гольчи* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

*ГОЛШАНСКИЙ ч. (1) (особова назва): Записоуя жене своей, кнагини Улиане Семеновне Голшанских на своих именахъ отчизнихъ на Кобрини... тоую тисАч коп, штож она принесла от брати сзох из Голшан (Кобринь, 1454 AS III, 9—10).

ФОРМИ: род. мн. Голшанских (1454 AS III, 10).

*ГОЛШАНЫ мн. (3) (назва містечка у Віленському воеводстві): Записоуя жене своей, кнагини Улиане Семеновне Голшанских... тоую тисАч коп, штож она принесла от брати своих из Голшан (Кобринь, 1454 AS III, 9—10); А я кн(а)зь Семен Юрьевич маю придати ку св(а)тому Иоанну к Голшаном полумерокъ меду (Степань, 1489 AS I, 89).

ФОРМИ: род. Голшан (1454 AS III, 10); дав. Голшаном (1489 AS I, 89).

ГОЛЪЕЩІИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефан воевода... знаменито чиним... оже пріидоша прѣд нами... наш вѣрній пан Иванко Туркоул... и съ своими братіями... и продали... едно село на Ребричи на имѣ Гольещіи (Сучава, 1488 BD I, 317).

ФОРМИ: наз. Гольещіи (1488 BD I, 317).

ГОЛЪИ ч. (3) (особова назва): И оуставше слоуга наш Голъи от Ребрича та заплатил оусе сполна тоти вышеписанній пинъзи (Сучава, 1488 BD I, 317).

ФОРМИ: наз. одн. Голъи (1488 BD I, 317); дав. одн. Голью (1488 BD I, 317).

*ГОЛЫГОРЫ мн. (1) (назва села у Львівській землі) Гологори: мы александръ воевода... знаменито чини(м)... ожъ есмо просили... пано(в) ра(ді) королевской... пана павла столника ливо(в)ского, пана мико(ла)я з голыгоръ, по(д)столи лвовскы... иже мы слюбуемъ и слюби(л) есми служити королю его мл(с)ти и сѣои коруни (Банилів, 1455 Cost. II, 769).

ФОРМИ: род. голыгоръ (1455 Cost. II, 769).

*ГОЛЫИ¹ прикл. (1) голий, не покрытий рослинністю: Я Любарть Кгедеминович... записалъ есми... село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... зъ... пучею, болоты голыми до Камея леса (Луцкъ, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2).

ФОРМИ: ор. мн. голыми (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ГОЛЫИ² ч. (1) (особовъ назва): а на то послуси... васко голыи ахно онисимъковъчъ (б. м. н., 1385 P 28).

ФОРМИ: наз. одн. голыи (1385 P 28).

ГОЛЫМБАОНІЕ с., невідм. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми его очи(н)оу... села на имѣ... марконе и оу голымбоаніе съ (бро)домъ (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

*ГОЛЪТАИ ч. (3) безземельний селянин: А коуничнико(в) три по шести коуни(ц) даютъ два и(х), а трети(и) коуничникъ по три коуници а вси три го(л)таи (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90).

ФОРМИ: наз. мн. го(л)таи (бл. 1471 ЛКЗ 90); род. мн. го(л)таеъ 1 (бл. 1471 ЛКЗ 93); голътаи 1 (бл. 1471 ЛКЗ 92).

*ГОЛЪЧЕ див. ГОЛЧЕ.

*ГОНИВАТИ дієсл. недок. (1) ◇ гоны бобровые

гонивати див. *ГОНЫ.

ФОРМИ: перф. 3 ос. мн. гонивали (бл. 1471 ЛКЗ 92).

Див. ще ГОНИТИ 6.

ГОНИТИ, ГОНІТЬ дієсл. недок. (13) 1. (що, кого) гонити, гнати (4): а займе(т)ли на своей паствъ, тогда не имаеъ оу свой дворъ гоніть на г(с)дрьскы(и) дворъ гнаті на обороу (XV ст. ВС 37 зв.); а коли стадо Глушыцкое гонять у волость въ Дубровенскомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ночноють (!) и опять, з волости гонячы, и они другую ночь ночноють (Вільна, 1499 РИБ 776—777).

2. (кого) гонитися (за ким) (2): яново свиде(ч)ство имее(т) свиди (!) припоущено и(ж) гдѣ на оулици петръ яна гонилъ и ранилъ не боронилъ петръ своего живота але мьстѣ учинилъ (XV ст. ВС 19).

3. (кого) переслѣдувати (1): И такожь ни одинъ наш неприятел... абы не имал жадной ласки и поживления ни оу дворъ пана нашего крола... ани оу Короунъ, але имают гонени (<и>) кажнени быти (Сучава, 1468 BD II, 302).

4. (кого) (посилати) ганяти, гонити (2): и ти(ж) наши слоуги переробци аби не гонили тоти люди о(т) коцмани ни на горо(д) ни на млины ни на наши дворове съ иними землѣне (Сучава, 1479 DC 141).

5. (рибу) ловити (1): ает (пошкождено.— Прим. вид.) тамо овці пасіти илі рібоу гонити илі рубати оу льсоу дръвъ (Корочин Камінь, 1458 Мн. Doc. 122).

6. (звірину) полювати (кого і на кого) (1): в томъ селе в Те(те)ревъце гоны бобровые два на(и)момъ гонивали оспода(р)скимъ а и(н)де бо(р)тници гонятъ оу чюдно(в)ско(и) же волости (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.— 92);

слѣдъ гонити (1), слѣдъ злодиискыи гонити (1) див. *СЛѢДЪ.

ФОРМИ: инф. гонити 1 (1458 Мн. Doc. 122); гоніть 1 (XV ст. ВС 37 зв.); теп. 3 ос. одн. гони(т) (XV ст. ВС 38); 3 ос. мн. гоня(т), гоня(т) (1422 P 98; бл. 1471 ЛКЗ 92; 1499 РИБ 776); перф. 3 ос. одн. ч. гонилъ (XV ст. ВС 18 зв., 19); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. аби не гоняли (1479 DC 141; 1481 BD I, 257); нак. сп. 3 ос. мн. да не гонѣтъ (1458 ПГСММЦ); дієприсл. одноч. гонячы (1499 РИБ 776); инф. пас. гонени быти (1468 BD II, 302).

Див. ще ГНАТИ, *ГОНИВАТИ, ПОГНАТИ, *ПРІГОНИТИ, ОУГОНИТИ.

*ГОНЫ мн. (42) ◇ гоны бобровые гонивати (1) займатися бобровим промыслом: в томъ селе в Те(те)ревъце гоны бобровые два на(и)момъ гонивали оспода(р)скимъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.— 92); бобровые гоны (41) див. *БОБРОВЫЙ.

ФОРМИ: знах. гоны (бл. 1471 ЛКЗ 92); ор. гоны (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 7; 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1457 P 165; 1469 AS I, 64; 1487 AS I, 86; 1492 АЛМ 30; 1499 ГОКІР і т. ін.).

*ГОРА¹ ж. (26) гора (10): а хотарь тѣмъ два селомъ поченше о(т) горъ на два дуба расохата (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); а тако ему дае(м) и дали есмо... съ горами и съ малыми горками (б. м. н., 1424 P 100); А хотар томоу... селоу... да ест... на дорогоу Корлатем (оу) великою гороу (Гирлов, 1499 BD II, 148);

Ба кшина гора (2) див. *БАКШИНЪ; Беляя гора (2) див. *БЪЛЫИ¹; Виноградная гора (1) див. *ВИНОГРАДНЫЙ; камена гора (2) див. КАМЕНИ; лисья гора (1) див. *ЛИСИИ; святая гора (2) див. СВАТЫИ 2; Хръловска гора (6) див. *ХОРЛОВСКИ¹.

ФОРМИ: род. одн. горы 4 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1443 P 145; бл. 1458 P 167); горъ 4 (1415 Cost. I, 121; 1471 DIR«A» 527; 1479 BD I, 228); дав. одн. горе (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); знах. одн. гороу, гороу 11 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; бл. 1458 P 167; 1459 BD I, 27; 1499 BD II, 147, 148); зам. дав. къ тои гороу 3 (1454 Cost. II, 501; 1458 Мн. Doc. 122); род. мн. горъ (1493 BD II, 6); ор. мн. горами (1424 P 100).

ГОРА² див. ГОРЪ.

ГОРАЕЦЬ, ХОРАЕЦЬ ч. (8) (особова назва): а на то... вѣра микъ хораецъ... вѣра хораец вистиарника (б. м. н., 1400 DIR«A» 433); ми боАре... александра воеводы... па(н) Аки(М) каліАнови(ч), па(н) гораецъ... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѣ господарѣ нашего корола по(л)ского... кнагини ри(м)гаиль (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142).

ФОРМИ: наз. одн. гораецъ 2 (1404 Cost. II, 625; 1421 Cost. I, 142); зам. род. вѣра микъ хораецъ 1 (1400 DIR«A» 433); род. одн. хораеца 3 (1400 DIR«A» 433; Cost. I, 37); гораеца 2 (1403 ДГАА; 1411 Cost. I, 85).

ГОРАЗДО, ГОРАЗДЪ *присл.* (16) (*цсл.* гораздо) гаразд, добре, як слід: и мы того досмотревши и овызревши (!) гораздъ, п(а)на Федка есмо в том оправили (Ступно, 1444 AS I, 42); Пришоль перед нас кн(а)зь Василей из братом своимъ... а поведали намъ, штож оумовили межи собою... обадва ставы в одинъ час спустити и в одинъ час заставити, дла того абы не было шкоды кн(а)зю Семену, штобы гораздо вода съшла ловити рыбы (Луцьк, 1463 AS I, 55); И мы тому всему гораздъ розоумели есмо и до зятя вашого, великого князя Александра литовского, посла послали есмо (б. м. н., 1498 *ВД* II, 409); а колі оу немецкомъ правль кметъ осадь(т) тогды не можетъ о(т)иті о(т) пана одно... пола емоу изорать исправитъ гораздо и осее(т) озимоую и ярово(м) и воздасть па(н)у своем(оу) (XV ст. *ВС* 39); мы Олександръ... великий кн(а)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы и шлахотне вроженого кн(а)жати Костентина Ивановича Острозского... который службы гораздо служил естъ... емоу имѣне н(а)ше именовъ Звагол... дали есмо (Вільна, 1499 AS I, 117).

ГОРАЙЦЕВЪ *прикм.* (3): тѣмъ мы видѣвше его правоую и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села... на има... вашковци... и на жежія землю осадити о(т) оусти любана(м) горь... до хораецевы(х) комаричъ (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317); а тако(ж) ивашко снѣ гораицевъ и его брати... да не имаю(т) оуспоминати за тоую половина села николы на вѣкы (Сучава, 1439 *Cost.* II, 36).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. гораицевъ* (1439 *Cost.* II, 35, 36); *род. мн. хораецевы(х)* (1431 *Cost.* I, 317).

Пор. ГОРАЕЦЪ.

***ГОРАНОВЪ** *прикм.* (1) ◊ рѣдъ Горановъ *див. *Рѣдъ.*

ФОРМИ: *род. одн. ч. Горанова* (1489 *ВД* I, 374).

***ГОРБАКОВЪ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Горбаків: Въ Горбаковъ одъ воза по грошу, въ Корцы одъ накладного воза по два гроши (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн. въ Горбаковъ* (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

***ГОРБАЧЕВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): Мы кн(а)з двѣдъ дмитриевич(ч)... сасъ горбачеви(ч) со всею братьею... тымъ то листомъ чинимъ знамени(т) всемъ которы(м) того трѣба кто коли тонъ (!) листь оувиди(т) или оуслыть (!) (Лучица, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. горбачеви(ч)* (1388 *P* 38).

***ГОРБЪ** *ч.* (2) ◊ Мысковъ горбъ *див. *МЫСКОВЪ.*

ФОРМИ: *род. одн. горба* (1430 *ГВКЛ* 8).

***ГОРДЕЕВИЧЪ** *ч.* (3) (*особова назва*): Пишетъ король... абы Петругъ не вступался... въ Мартына зъ дѣтми Гордеевичовъ (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169).

ФОРМИ: *род. мн. Гордеевичовъ* (1498 *АЛМ* 169); *знах. мн. Гордеевичи* (1498 *АЛМ* 169).

***ГОРДИНЯ** *ж.* (1) гординя, гордість: Аще ли хто подь областю нашою въ епархией Луцкой и Острозской, гординею превозносяся, сия предания отческа... переступить дерзнетъ, десять тысячей рублей на насъ и на епископа (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ФОРМИ: *ор. одн. гординею* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ГОРИ див. ГОРЪ.

***ГОРИНЬ** *ж.* (4) (*назва річки у Волинській землі*) Горинь: а на горине ставъ што небожъчикъ семень заставилъ (б. м. н., XV ст. *ИК*); а кн(а)зь Михайлоу з братьею достал са Вишневецъ твержа со всеми тыми селы горь Горинею (б. м. н., 1475 AS I, 71).

ФОРМИ: *род. одн. Горинь* (1475 AS I, 71); *ор. одн. Горинею* (1475 AS I, 71); *місц. одн. на Горини* I (1475 AS I, 71); *на горине* I (XV ст. *ИК*).

***ГОРКА** *ж.* (1) гѣрка: а тако ему дае(м) и дали есмо... съ горами и съ малыми горками (б. м. н., 1424 *P* 100).

ФОРМИ: *ор. мн. горками* (1424 *P* 100).

***ГОРКАВЫИ** *ч.* (1) (*особова назва*): Я макси(м) харитовни(ч) горкавы(и)... сознаваю симъ мон(м) листо(м) прода(л) есми мѣсто свое коморное... оринъ андрѣевъ женѣ вѣчно ей и непору(ш)но (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 2).

ФОРМИ: *наз. одн. горкавы(и)* (бл. 1500 *ПИ* № 2).

ГОРКИ *мн.* (9) (*назва села у Волинській землі*) Горки: Я, Война, пана Немиринъ сынъ... записую... моимъ сестренцомъ... Горки, а Олеско (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27—28).

ФОРМИ: *наз. Горки* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *род. Горокъ* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *знах. Горки* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *місц. на Горках* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

***ГОРЛО** *с.* (6) ◊ до горла, до горль (3) до смерти: I choczem rady stoiaty podle was i podle waszych detey i podle koruny do naszego hortla so wsieiu naszeiu ziemleiu (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142); А мы имае(м) тое оусе полнити и дилати, по воли пана и господара нашего корола его милости и по воли святой Короуны... без лести и хитрости, до нашего горла и до нашей смерти (Сучава, 1462 *ВД* II, 293); горла избавити (1), и избавить горла (1) позбавити життя, умертвити (кого): а вонъ не досмотривши моеѣ вѣрноѣ службы... и вельбъ ма былъ избавить горла моего (Кременецъ, 1434 *P* 129—130); и вельбъ былъ ма горла моего избавити (Черняхів, 1435 *P* 132); *wa ż y t i h o r ł o t* (1) *див. *WAŻYTI* 2.

ФОРМИ: *род. одн. горла, hortla* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; 1434 *P* 130; 1435 *P* 132; 1462 *ВД* II, 293); *ор. одн. hortom* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142); *род. мн. горль* (1462 *ВД* II, 289).

***ГОРНЕЦЪ** *ч.* (2) 1. горщок (1): А кто оусухочет тих людн соудити, или дицковати, или мито от них братн от оусего их товароу: или от риба свижаа... или от желъзо или от плавь или от горнци... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 *ВД* I, 96).

2. зб. горшки (1): а тако(ж) ты(х) люди да е(ст) и(м) слободно о(т) доброво(л)но ходити съ хорнцо(м) или с солею или по рыбу (Сучава, 1453 *Cost.* II, 461).

ФОРМИ: *ор. одн. хорнцо(м)* (1453 *Cost.* II, 461); *наз. мн. зам. род. от горнци* (1466 *ВД* I, 96).

ГОРНОСТАЙ *ч.* (4) (*особова назва*): а при то(м) были докторъ с кракова кнѣзь янъ рекгула... а горностаи ключни(к) кие(в)скии (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*); Наместъникоу вроуцкому паноу го(р)ностаю романовичоу (Краків, 1489 *АКВ*); Билъ намъ чоломъ наместникъ врудцкій панъ Горностаи Романовичъ (Вільна, 1493 *АЛРГ* 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Горностаи, горностаи* (2-а пол. XV ст. *СПС*; 1493 *АЛРГ* 55, 56); *дав. одн. го(р)ностаю* (1489 *АКВ*).

***ГОРНОСТАИНЫИ** *прикм.* (1) горностаевий: Колі хто нагани(т) алюбю наре(ч) сказанію старосты краковьска(т) имееъ емоу о(т)кладать лоупежмы гор(н)остаинными (XV ст. *ВС* 30 зв.).

ФОРМИ: *ор. мн. гор(н)остаинными* (XV ст. *ВС* 30 зв.).

ГОРОД *див. ГОРОДЪ.*

ГОРОДЕНСКИЙ, ГОРОДЕНСКИЙ *прикм.* (15): Му Alexander, abo Witolt... wielikij kniaz Litowskij i dedicz Horodenskij... znamenito czynim tym naszym listom (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); и тыхъ... Городенскихъ при томъ же праве заставуемъ (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); При томъ был(н): панъ Виленскій), нам(естникъ) Городенскій) (Городно, 1497 *РИБ* 684); Билъ намъ чоломъ панъ Виленскій, староста Городенскій, князь Александро Юревичъ и просилъ въ насъ людей въ Городенскомъ повѣтъ (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Городенскій, Городенский* 6 (1388 *ZPL* 103; 1389 *PEA* I, 26; 1478 AS III, 16; 1492 *АЛМ* 31; 1495 *РИБ* 621; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58); *Городенскій* I (1497 *РИБ* 684); *ск. н. го(р)* I (1499 *ВФ*); *род. одн. ч.*

Городенского (1389 РЕА I, 26); *місц. одн. ч. въ Городенскомъ* (1500 АЛМ вып. 2, 58); *знах. одн. с. городеньское, Городеньское* (1487 РИБ 226; 1498 АЛРГ 82); *наз. мн. ч. Городенские* (1389 РЕА I, 26); *дав. мн. Городенскимъ* (1389 РЕА I, 26); *знах. мн. ч. Городенскихъ* (1389 РЕА I, 27).

*Пор. *ГОРОДНО.*

***ГОРОДЕНЬСКИЙ** *див. ГОРОДЕНСКИЙ.*

***ГОРОДЕНЬСКИЙ** *див. ГОРОДЕНСКИЙ.*

ГОРОДЕЦЬКИЙ, ГОРОДЕЦКИЙ *ч. (3) (особова назва):*

Поручили(с) кнА(з) велико(м) скиргайлу за гридка за константинови(ч)... за побѣгъ и за все лихое первыи поручни(к) кнА(з) михайло ввнутеви(ч)... кнА(з) иванъ городецкый (б. м. н., бл. 1392 Р 46); А при том был: пан Михайло Цвдилович хороужни луцкый... пан Патрикѣ Городецкый (Острог, 1466 АС I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. Городецкый 2 (1466 АС I, 61); городецкый 1 (бл. 1392 Р 46).

ГОРОДЕЦЬКИЙ *прикм. (1):* А при томъ свѣдоци были князь Иванъ Чорторыйскый... воевода Городецкый Бердеховьскый (Городок, 1443 Р 145).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Городецкый (1443 Р 145).

*Пор. *ГОРОДОКЪ 2.*

***ГОРОДИТИ** *дієсл. недок. (3) (що) городити:* Кто у чужемъ имении плоты себе горо(ди)ть (XV ст. ВС 6 зв.).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. горо(ди)ть 1 (XV ст. ВС 6 зв.); !горо(ди) 1 (XV ст. ВС 21); перф. 3 ос. одн. ч. горо(ди)ль (XV ст. ВС 21).

***ГОРОДИЩЕ 1** *с. (13) (місце, де було укріплене поселення) городище:* и мы... даемъ, и дали есмь служъ нашему Бѣдуну, на имя Есифу, наше городище Копыстно (Судомир, 1408 АкрЮЗР I, 6); а хотары тѣмъ селомъ що соутъ на быковци почениши (от) възарева монастыръ... по верхъ городища (Сучава, 1420 Cost. I, 135); Про (т)ю нагорожаючи Емоу Самомоу... При (в)снои от(т)чи(з)нь И диди(з)нь Его земланой И при (в)сѣхъ Городищо(х)... Е(го) zostавоую (Прилуки, 1459 Р 171); Там мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... далі и потвердили есми емоу... селище Татоулово... и на верхъ Бырзотъ оу крѣниці калоугеровъ оу городище (в ориг. оу горододище.— Прим. вид.) (Сучава, 1468 ВД I, 130).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. селище... оу ! горододище (1468 ВД I, 130); род. одн. городища (1420 Cost. I, 135); дав. одн. городищу (1408 АкрЮЗР I, 6); знах. одн. городище (1408 АкрЮЗР I, 6; 1459 Р 171); ор. одн. городищемъ (1408 АкрЮЗР I, 6; 1429 Cost. I, 269); знах. мн. городища (1459 Р 171); ор. мн. городищами (1459 Р 171); місц. мн. при Городищо(х) (1459 Р 171).

ГОРОДИЩЕ 2 *с. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣмъ мы... дали и потвердили есми емоу от(т)ниноу жони е(г)... села на имѣ шизкоуцн... и городище (Сучава, 1456 Cost. II, 577).

ФОРМИ: наз. одн. городище (1456 Cost. II, 577).

***ГОРОДИЩЕ 3** *с. (1) (назва села у Волинській землі) Городище:* а болото от Новаго ставу, мимо Бѣйче, около городища... брату моему (б. м. н., 1459 АкрЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: род. одн. городища (1459 АкрЮЗР 8/IV, 18).

Див. ще САЛИЩОВО ГОРОДИЩЕ.

***ГОРОДИЩЕ САЛИЩОВО** *див. САЛИЩОВО ГОРОДИЩЕ.*

ГОРОДНИКЪ, ХОРОДНИКЪ *ч. (8) (назва села в Молдавському князівстві):* мы иіла воевода... знаменито чинимъ... оже даль свѣтопочившии родитель нашъ... монастирю свѣтомоу въздвиженію чстинаго (!) хрста що есть на городникъ... едно село (Сучава, 1439 Cost. II, 46); и та кож(д)ере ива(н) сѣвъ васко(в) от(т) хородни(к) ись своими братіями да не имаю(т) тѣгати на марушку (Васлуй, 1474 РГС); Ино мы потверждаемъ... тот предреченныи монастир от Хородникъ (Дольний Торг, 1475 ВД I, 200).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от Хородникъ 1 (1475 ВД I, 200); зам. місц. на городникъ 1 (1439 Cost. II, 46); род.

одн. хородни(к) 3 (1474 РГС); Хородника 2 (1444 Cost. II, 207; 1475 ВД I, 199); горо(д)ника 1 (1453 Cost. II, 492).

***ГОРОДНИЦА 1** *ж. (4) (назва річки у Троцькому воеводстві):* А з другою стороны улицы до цмынтару, а поперокъ до цмынтара а пляцовъ костелныхъ аж до речки Городницы (Луцьк, 1389 РЕА I, 27).

ФОРМИ: род. одн. Городницы (1389 РЕА I, 27); ор. одн. Городницею (1389 РЕА I, 27).

ГОРОДНИЦА 2 *ж. (1) (назва присілка у Волинській землі):* Мы великий кн(А)зь Витовт чинимъ знаемо... што придали есмо кн(А)зю Федору село Бродов, а также... Свишово ис присілки: Озераны, Городница (Луцьк, 1396 АС I, 20).

ФОРМИ: наз. одн. Городница (1396 АС I, 20).

**ГОРОДНИЦЯ* *див. *ГОРОДНИЦА 1.*

ГОРОДНИЧИЙ, ГОРОДНИЧИЙ *ч. (4) (службова особа, яка наглядала за міськими укріпленнями і спорудами) городничий:* А при томъ былъ е. м. господинъ отецъ нашъ владыка Луцкый(и) (!) Остроскый Кириль, а князь Петръ е. м. Михайловичъ, городничий Троцкый (Луцьк, 1449 АЛМ 8); А при томъ былъ вл(а)дыка луцкый Ярофѣй, архимандрит житичинский Тихон, кн(А)зь Путѣта Ивановичъ городничий луцкый (Ровно, 1483 АС I, 82).

ФОРМИ: наз. одн. городничий, городничий (1449 АЛМ 8; 1467 СП № 13; 1475—1480 АкрЮЗР 8/IV, 20; 1483 АС I, 82).

***ГОРОДНО** *с. (4) (назва міста у Троцькому воеводстві) Гродно:* оув озера оу круды межи городна и мере(ч) (б. озера Круди, 1400 Р 62); Писанъ въ Городне (Городно, 1498 АкрЮЗР 1/VI, 4).

ФОРМИ: род. одн. городна (1400 Р 62); місц. одн. въ (у) Городне 2 (1497 РИБ 684; 1498 АкрЮЗР 1/VI, 4); въ Городиѣ 1 (1482—1491 АкрЮЗР 7/II, 9).

***ГОРОДНЫЙ** *прикм. (1) міський, городський:* Колі хто нагани(т) алюбю наре(ч) сказанію старосты краковьска(г) иметь емоу от(т)кладать лоупежмы гор(н)остаинными... коморніко(м) по шесті ско(т) соу(д)ямъ горо(д)ны(м) по полоу гривны (XV ст. ВС 30 зв.).

ФОРМИ: дав. мн. горо(д)ны(м) (XV ст. ВС 30 зв.).

! ГОРОДОДИЩЕ *див. *ГОРОДИЩЕ 1.*

ГОРОДОК *див. ГОРОДОКЪ 1.*

ГОРОДОКЪ 1, ГОРОДОКЪ, ГОРОДОК *ч. (11) (назва села у Волинській землі) Городок:* I poszli rati od Horodka (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); а кн(А)зь Семен Городок оузал и Маневъ со всеми присілки, што к томуу здавна слоушало и тагло (Луцьк, 1475 АС I, 70); записую мужу своему кн(А)зю Семену Юрьевну, оу отчине моеи имѣньѣ Заборол, а Городок (Степань, 1489 АС I, 89).

ФОРМИ: наз. одн. Городокъ, Городокъ, Городок (1463 АС I, 55; 1475 АС I, 71; 1478 АС I, 76; 1482 АС I, 79); род. одн. Городка, Horodka (1433 ЗНТШ LXXVI, 141; 1482 АС I, 79); дав. одн. Городкоу (1482 АС I, 79); знах. одн. Городок (1475 АС I, 70; 1489 АС I, 89).

***ГОРОДОКЪ 2** *ч. (1) (назва містечка у Львівській землі) Городок:* Данъ оу Городку (Городок, 1443 Р 145).

ФОРМИ: місц. одн. оу Городку (1443 Р 145).

ГОРОДОКЪ *див. ГОРОДОКЪ 1.*

***ГОРОДСКИЙ** *прикм. (4) 1. (який знаходиться в горі, місті) городський, міський (3):* Биль намъ чоломъ писарь нашъ, ключникъ Виленскый... о тымъ, што перво сего дали есьмо емоу мѣстце городское и зъ малоу улочкою на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ (Люблин, 1410 АкВАК XI, 5); Я, Андрей Александровичъ, намѣстникъ лидскый, державца кievскый на тот часъ што... король его мѣстѣ даль игумену и старшом стого великого Николы мѣстря Пустынского двѣ нивки городское земли... и я подлугъ листу гдрского обедвѣ тые нивки отехаль к цркви Бжіей (Київ, 1491 АкрЮЗР 8/IV, 158).

2. (який належить замку) замковий (1): хто займе(т) животиноу чужоую на своемъ збожо а чере(с) но(ч) боуде(т)

оу себе ховать... на заоутрее имееъ гна(т) да обору городьскее (XV ст. *BC* 25 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. с. городское* (1410 *АкВАК* XI, 5); *род. одн. ж. городьскее* 1 (XV ст. *BC* 25 зв.); *городское* 1 (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *місц. мн. о горо(д)скы(х)* (XV ст. *BC* 34).

ГОРОДЪ, ГОРОД ч. (117) 1. (*укрѣлене місце з оборонними спорудами*) гѣрод, замокъ (50): а городовъ оу рускон земли новыхъ не ставити... докола миръ стоить за Ъ лѣ(т) (б. м. н., 1352 *P* 6); не о(т)лучитиса ми... о(т) моего г(с)дра великого киа(з) витовта с городми с мѣсты и с землѣми (Мереч, 1401 *P* 64); землю шепиньскоую... дароуемы а ворочаемы... на вѣкъ вѣкомъ имити... со вѣсьми... городы, волости, мѣста и села... тому истино(м) королеви... оу держаніе и триманіе на вѣки вѣчныя слоубоуемы (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 706—707); и не имаеъ оу себе кормити ани ховати оу своихъ... городихъ... ни одного нашего неприаела (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746); Горо(д) житомі(р) а на городе чотыри поушки велики(х) а пѣть торасни(ц) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92); И дали есмы тым селам вишеписанним сес лист иашъ на то, щобы не платили нам дан... ни на город (да) не робѣтъ (Дольный Торг, 1475 *ВД* I, 200); а в городе поушечного порохоу польбочьки (XV ст. *ИК*); Также напоминае(м) тебе што еси... горс(д) нашъ браславль зжогъ и место выжогъ (б. м. н., 1496 *ПЧФГ* 36); **г о р о д ь р о б и т и** (2) будувати укрѣплення: а в то(м) сельци девѣть чѣвковъ подымъшиною дають а городъ робать (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92); **г о р о д ь р у б и т и** (2) будувати дерев'яні укрѣплення: а кремѣнецъ держати юрю наримонътовичю... а города не рубити (б. м. н., 1352 *P* 6); **г о р о д ь т в е р д и т и** (1), **т в е р д и т и г о р о д ь** (1) будувати укрѣплення: Але то што жь коли вси боаре и землане будутъ городъ твердити тогды тии люди тако же имѣють твердити городъ смотричь (Смотрич, 1375 *P* 20).

2. (*великий населеный пункт, перев. на Магдебургькому правѣ*) місто (60): К тому и куницы отъ половъ по есемъ городомъ и погостомъ и по свободамъ, где суть хрестиане (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); А писанъ листь... на городъ Казимиръ (Казимир, п. 1349 *P* 4); а мы именемъ и моча вши(х) земланъ его... ислубоуемы за него... иже со всею своею землею и с городаы вѣре(н) буде(т) королеви (Лучиня, 1388 *P* 39); а писано листо оу городъ сочавъ (Сучава, 1388 *SL* 679); также хочю о(т)ступи(т) нашему г(с)дрю, кро(л) под(с)кому, тоъ земли шепин(с)ков и тыхъ городовъ, што суть в нем, по старую границу (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); на крепсѣть тому и на великое потвержене сему нашомоу листу привѣсили есмо наши печати оу городи, оу камѣнци (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); а по моюмъ животь имають вѣрнѣ испустити ты то горо(д) и землѣ королеви его мѣйст (Кременецъ, 1434 *P* 131); и щобы имъ добровольно и слободно ходити, по вѣсеи земли г(с)ва ми, и по городамъ (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); а к город(у) к Вишнѣвцю достали сѣ тые села на има: Олексинѣдъ, а Островецъ (Вишнѣвецъ, 1482 *AS* I, 81).

3. населення города, крѣпости (1): тымъ млыномъ може(т)се городъ живити хлебомъ (б. м. н., XV ст. *ИК*).
ФОРМИ: *наз. одн. городъ, город, горо(д)* (1462 *ВД* I, 65; 1463 *AS* I, 54; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв., 92; XV ст. *BC* 13; *ИК*; 1482 *AS* I, 81); *род. одн. города* (1352 *P* 6; бл. 1386 *P* 30; 1388 *P* 37; 1443 *Cost.* II, 185; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1453 *Cost.* II, 472; XV ст. *ИК*; бл. 1458 *P* 167); *дав. одн. городоу, город(у)* (1435 *Cost.* II, 682; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.; XV ст. *BC* 24; 1482 *AS* I, 81); *знах. одн. городъ, город, горо(д)* (1375 *P* 20; 1411 *P* 77; 1434 *P* 131; 1444 *Cost.* II, 207; 1453 *Cost.* II, 461; 1466 *ВД* I, 95; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.; 1475 *AS* I, 70; 1481 *ВД* I, 257; XV ст. *ИК*; 1496 *ПЧФГ* 36 і т. ін.); *ор. одн. городомъ, городо(м)* (1392—1393 *РФВ* 170; 1433 *P* 125; 1457 *Cost.* II, 809); *місц. одн. оу (на, в,*

въ) городъ 16 (п. 1349 *P* 4; 1388 *SL* 679; 1392 *Cost.* I, 8; 1394 *P* 54; 1395 *Cost.* II, 612; 1401 *P* 64; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1427 *P* 109; п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17; 1494 *AS* I, 101 і т. ін.); **на (в, оу) городе** 7 (1403 *ДГМ*; XV ст. *ИК*; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв., 92); *безпрійм. городе* 1 (1490 *ЗХП* 136); **оу (на) городи** 3 (1404 *Cost.* II, 625; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4; 1465 *АкВАК* III, 4); **! оу годъ** 1 (1388 *P* 39); **оу горо(д)** 1 (1454 *P* 163); *наз. мн. городаы* (1433 *P* 125; 1457 *Cost.* II, 811); *род. мн. городовъ* (1352 *P* 6; 1400 *Cost.* II, 619; 1434 *P* 131); *дав. мн. городомъ, городо(м)* 2 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1496 *ПДВКА* 61); **городумъ** 1 (1433 *P* 125); **городамъ** 1 (1449 *Cost.* II, 743); *знах. мн. городаы* (1433 *P* 125; 1435 *P* 133; 1436 *Cost.* II, 706); *ор. мн. городаы* 9 (1388 *P* 39, 41; 1433 *P* 125; 1434 *P* 130; 1435 *P* 133; 1436 *Cost.* II, 698, 706; 1449 *Cost.* II, 747); **городм** 2 (1393 *P* 51; 1401 *P* 64); **горо(д)** 1 (1434 *P* 130); *місц. мн. на городъхъ* 2 (1434 *P* 131; 1435 *P* 133); **въ городахъ** 1 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); **оу городихъ** 1 (1449 *Cost.* II, 746); **въ городехъ** 1 (1484 *РИБ* 351).

*Див. ще *ГРАДЪ, *ГРОДЪ.*

***ГОРОДЬСЬКИЙ** *див. *ГОРОДСКИЙ.*

***ГОРОЖЕНІЕ** с. (1) огорожена земельна ділянка: идїи о(т)поведа(л) же то(т) фра(н)ци(к) бы(л) с нимъ во одно(м) селе в ноци и въ дїнь, а за две леге николї емѣ не упомина(л) сѣ ни однымъ словомъ о тое гороженіе (XV ст. *BC* 21)
ФОРМИ: *знах. одн. гороженіе* (XV ст. *BC* 21).

*Див. ще *ОГОРОЖЕНЬЕ.*

*Пор. *ГОРОДИТИ.*

***ГОРОХОВ** ч. (2) (*назва маетку у Волинській землі*) Горохів: и врозумивши то пани Олизароваа... волне даровала нас и дала и записала тые две имена оу Вольни... на има Здолбицу... а... Горохов ис приселки (Луцьк, 1487 *AS* I, 240).

ФОРМИ: *знах. одн. Горохов* 1 (1487 *AS* I, 240); **Горухов** 1 (1487 *AS* I, 240).

***ГОРОХОЛИНА** ж. (1) (*назва річки у Галицькій землі*): а о(т) ближшого реченого бука... простъ оу горохолину (Галич, 1404 *P* 68).

ФОРМИ: *знах. одн. горохолину* (1404 *P* 68).

***ГОРОХЪ** ч. (1) горох: се я па(н) олизаръ кирдеевичъ... и съ всею женою веодосією, запи(соу)вае(м)... десятиною... съ жита и съ пшеници... и съ гороховъ и съ всея ярины... къ сѣмоу спсоу на красное (б. м. н., 1487 *ВОРСР* 178).

ФОРМИ: *род. мн. гороховъ* (1487 *ВОРСР* 178).

ГОРОЮ *присл.* (1) верхом, горою: а хотаръ тымъ селомъ... горою до дурни чатара (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317).

***ГОРСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): А на твердо (!) того моего листоу просил есми княза Семѣна Вогдановича (!) Одинцевича, а княза Федора Дмитреевича Горского... абы Их Милость печати свои приложили к семоу моему листоу (Друцьк, 1492 *AS* III, 24).

ФОРМИ: *знах. одн. Горского* (1492 *AS* III, 24).

***ГОРОУНЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тымъ мы... дали и потвердили есмо имъ... села... на имъ пѣткѣщи... и пониже, гороунещи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323).

ФОРМИ: *знах. гороунещи* (1448 *Cost.* II, 323).

***ГОРУХОВЪ** *див. *ГОРОХОВ.*

ГОРЧИЦА ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были... мешчане Володимерские: панъ Тинъ Горчица а панъ Маско (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628).

ФОРМИ: *наз. одн. Горчица* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628).

ГОРШЕЙ *присл.* в. ст. (1) гірше: хто хотелъ бы кому лихо вчинити, собъ горшей вдѣлаеъ (Вільна, 1495 *РИБ* 620).

***ГОРЩИНА** ж. (1) данина від свиней: да не даду(т) да(н)... ни горщину о(т) свини да не дадоу(т) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 492).

ФОРМИ: *знах. одн. горщину* (1453 *Cost.* II, 492).

ГОРЬ, ГОРИ, ГОРА, ГОРА, ХОРЬ *присл.* (86) 1. (*вказуе на напрям*) вверх, угору, наверх (85): А ко млину граница горь смотричемь до мосту (Смотрич, 1375 P 20); а хотарь имь нижни о(т) марышевѣци валь... до серета... а о(то)ла по край боуковины горь до шерьбовьского хотара (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); а от оустя хотарь ему на Среть, а от курты буковина та гора буковиною до верхъ потока (Сучава, 1403 *RS* 338); о(т) трибуковъ прость оу быстрицу а горь рькою до оустя туричи (Галич, 1404 P 68); попере(к) рьки тоурьы горь солотвиною (Зудечив, 1413 P 83); А от толь хорь дѣломь... на коеиць доубровы на стльпѣ (Сучава, 1438 *DВас* 27); а кн(А)зю Михайлоу з братею достал са Вишневецъ твержа со всеми тыми селы горь Горинеко олиж до самой граници олеской (б. м. н., 1475 *AS* I, 71); А хотарь тим... селамь... гори до хотара Ромашкова (Гирлов, 1499 *ВD* II, 163).

2. (*вказуе на місцезнаходження*) наверху, угорі (1): тѣмь мы видѣвше и(х) правою и вѣрноюу слоужбою до иасть... дали есмы имь оу нашеи земли двѣ селѣ... и съ оусими полѣнами и съ льсыи и съ потоки и серетомъ горь (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202).

***ГОРЬ ЧОВ** ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Горичів: Я, Война, пана Немиринъ сынъ... записую жонѣ своей Мари: Стволловичи, село... Горьчов (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах. одн. Горьчов* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

***ГОРЮХОВЬСКИЙ** *прикм.* (1) ◇ г е р ю х о в ь с к а я д о р о г а (1) (*назва дороги*): а доброва вса ис нашими ловы по горюховьскую дорогу (Луцьк, 1445 P 150).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. горюховьскую* (1445 P 150).

*Пор. *ГОРОХОВ.*

ГОРА *див. ГОРЬ.*

***ГОРАЧИЙ** *прикм.* (1) ◇ г о р а ч и м ь п ы т о м ь (1) по гарячих (свѣжих) слѣдах: колико(о) са пригодить ижъ пондѣть к(то) за своѣмъ злодѣмъ гора(ч)и(м) пыто(м) а где прииде(т) за ни(т) (!) до к(о)торого села а которого чоло(вѣ)ка обвини(т) злодѣа своего оу(с)ельт тогда право ему мает(ъ) быти (т)ре(т)ии дн(с)ъ (!) по его оуб(х)а(н)ъ оу се(л)о бе(з) о(т)волоки (Галич, 1435 P 134).

ФОРМИ: *ор. одн. ч. гора(ч)и(м)* (1435 P 134).

! ГОСВАТИ <ГОСПОДСТВОВАТИ> *див. *ГОСПОДСТВОВАТИ.*

ГОСКИЙ *див. ГОСТСКИЙ.*

***ГОСПОДА**¹ ж. (1) житло: а при то(м) бы(л) оѣъ нашъ никола архиман(д)ритъ печерский оуставни(к), іона философъ ключникъ двѣдъ келарь гераси(м) и иныхъ г(с)ды наше старцевъ много (Київ, 1446 P 154).

ФОРМИ: *род. одн. г(с)ды* (1446 P 154).

! ГОСПОДА² <ГОСПОДАРЬ> (1): Мл(с)тїю бжїею мѣ стефа(н) воево(да), г(с)п(да) (!) земле мо(л)да(в)скои... знаменито чини(м)... о(ж) прїидо(ш) прѣ(д) нами... мѣбныкъ наши (!) ки(р) е(р)мона(х) е(в)статїе їегоуме(н)... и испроси(л) о(т) на(с) себе потвѣрженїе съ оури(к) на и(х) старое бранище (Корочин Камїнь, 1458 *Mih. Doc.* 121).

Див. ГОСПОДАРЬ.

ГОСПОДАР *див. ГОСПОДАРЬ.*

***ГОСПОДАРЕСКИЙ** *див. ГОСПОДАРСКИЙ.*

! ГОСПОДАРИ *див. ГОСПОДАРЬ.*

ГОСПОДАРСКИЙ *прикм.* (28) (*що стосується господаря, верховного правителя*) господарський, королівський: тако смы мы господарски(м) казаниемъ кролевски(м) и кна(з) федушковымъ выиха(л) та(м) (б. м. н., 1419 P 90); мы, по долгу листу господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); тогда што на(м) его мл(с)ть повели(т)... яко на(ш) милостивы г(с)дарь, а мы тое имаемъ оучинити по(д)лу(г) милосердиа господарского (Хотин, 1455 *Cost.* II, 775); в томъ селе в Те(те)рѣвце гоны бобровые два на(и)момъ гонивали оспода(р)скимъ (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.—92); Я Ва-

силей Волчкович из братомъ своимъ Лвомъ боаре г(о)с(по)д(а)рьскии мѣиского повѣта, вызываем сами на себе... штож... продали есмо... землю пустовьскую (Ставків, 1491 *AS* I, 96); и яну(шко) ре(к) та(к) вл(д)ка ива(ш)ко свѣтчи(л), што пришо(л) до него бори(с) дла листу потве(р)женого г(с)дрьского и приие(с) тотъ запи(с) (Вільна, 1495 *ВМБС*); а займет ли на своей паствѣ, тогда не имаеть оу свой дворъ гонїть на г(с)дрьскы(и) дворъ гнатї на обороу (XV ст. *ВС* 37 зв.); И я есми з людьми добрыми порозумель, ижбы тые люди господарскии Мокрычане с паномъ Янчинским о то болшей того тужи не мели (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. господарский* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; 1492 *AS* III, 23); *род. одн. ч., с. господарского, г(о)сп(о)д(а)рьского, г(с)дрьского, гдрского* (1430 *ГВКЛ* 7; 1455 *Cost.* II, 775; 1475 *AS* I, 70; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1495 *АЛМ* 85; *ВМБС*); *дав. одн. ч. г(с)дрскому* (1495 *ВМБС*); *знах. одн. ч. г(с)дрьскы(и)* (XV ст. *ВС* 37 зв.); *ор. одн. ч., с. господарским* 2 (1468 *ВD* II, 302; 1495 *РИБ* 620); *оспода(р)скимъ* 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *господарски(м)* 1 (1419 P 90); *род. одн. ж. господарское* 3 (1475 *AS* I, 72; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 4); *осподарьскоѣ* 1 (1475 *AS* I, 70); *наз. мн. господарскии, г(о)с(по)д(а)рьскии* 3 (1448 *Cost.* II, 313; 1491 *AS* I, 96; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *господарскїе* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *род. мн. господарскнх* (1491 *ВD* I, 463; 1495 *АЛМ* 83); *знах. мн. ч. господарьскии, господарскии* 2 (1494—1495 *АЛРГ* 59, 60); *господарьские* 1 (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

*Див. ще *ОСПОДАРЕВЬ.*

! ГОСПОДАРСТВА <ГОСПОДСТВА> (3): А на то ест(ъ) вѣра г(о)с(по)д(арст)ва (!) ми — вишписанныи Стефан воевода, — и прѣвѣзлюбленныхъ дѣтей г(о)с(по)д(арст)ва (!) ми — Александра и Петра (Сучава, 1473 *ШКН* 165).

Див. ГОСПОДСТВО.

! ГОСПОДАРСТВО <ГОСПОДСТВО> *див. ГОСПОДСТВО. ГОСПОДАРЬ* *див. ГОСПОДАРЬ.*

***ГОСПОДАРСКИЙ** *див. ГОСПОДАРСКИЙ.*

***ГОСПОДАРСТВО** с. (3) 1. держава (2): приказуемъ вамъ: которыхъ онъ пословъ своихъ пошлетъ до великого князя Ивана Васильевича, штобы есте тыхъ его пословъ изъ ихъ слугами добровольне пропускали по нашему господарьству (Вільна, 1498 *ВD* II, 412).

2. (*керианцтво державою*) панування (1): при осподарствѣ корола казимира при епискоупѣ... евѣмьни (Луцьк, 2-а пол. XV ст. *СО*).

ФОРМИ: *дав. одн. господарьству* (1498 *ВD* II, 412); *місц. одн. при осподарствѣ* (2-а пол. XV ст. *СО*).

*Див. ще *HOSUDARSTWO.*

ГОСПОДАРЬ, ГОСПОДАРЬ, ГОСПОДАР, ОСПОДАРЬ ч. (1569) 1. (*титул верховних правителів*) господар, володар (1559): А се А король казимиръ краковський и куАвський и господарь рускоѣ землѣ даль есмь служь своему иванови двориче заньво матвичича (Казимир, п. 1349 P 3); исталоса подь державою великого крола краковьского казимира и господарА рускоѣ землѣ (Львів, 1370 P 18): Мы кна(з) литовський кна(з) олександро корѣатовичъ... кназь и гдѣрь подольской земли чинимъ свѣдочно... што жъ былъ братъ нашъ... придалъ млинъ къ цѣкви... оу смотричи (Смотрич, 1375 P 20); Владисла(з)... кроль польски литовскии рускии дѣдичъ и инѣ(х) многы(х) зѣмль (!) господарь чинимо то свѣдо(м)... оже пано петр воево(д) молдавы!... пожичило на(м) дѣ гисачъ рублии фражьского серебра (Луцьк, 1388 P 36—37); из бжѣен мл(с)ти королю польскому, литовскому, рускому, и иныхъ многы(х) землѣ господарю... ислубили есмы и дѣловали есмы кр(с)тъ н го(л)довали есмы (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); Се А кїзь долгодатъ долгодатови(ч)а... што есми выслоужил(л) оу бѣа и оу велико(г) кїза вивота г(с)дрА своего даю о(т) своее выслоужн... сѣмоу ннколе поустьшьскому нонинноу

манастырю тоуоу зе(м)лю на има то(л)стольсько(г) конона (Київ, 1427 P 108); А еесли я кн(А)зь Михайло Васильевичь хотѣл(бы) тотъ дѣл порушыти... и я имаю оспод(а)рю королю отложыти двѣ тысаачы рубловъ шырокими грошми (Вишнівецъ, 1482 AS I, 81); А при томъ былъ князь Ѳедоръ Ивановичъ Ярославичъ... а панъ Яиушь, писарь господара нашего великаго князя Александра (Вільна, 1499 АСД VI, 3); Милостію божією мы Стефан воевода, господарь земли молдавской, знаменито чинимъ... оже прїидоша прѣд нами... кир попь Григоріе... и измѣнили съ господство мы правою монастырскою отниною (Ясси, 1500 BD II, 173).

2. (землевласник, хазяїн, власник) господар, володар, пай (7): А ты люди што оу тулинахъ што бы его были послушни ка(к) то осподарѣ съвоиго (Київ, 1457 P 166); колі которо(г) пана алюбю мешанина алюбю которо(г) чївка слѣга оу ноці некоторо(г) кмета жїто бѣре(т) годи(т)са г(с)дрю то(г) жїта боронїть своего (XV ст. ВС 29); тое свѣ(т)чили два братеники васи(л) а гринь покоуль есть г(с)дра наш(г) тоули(н)ское земли (б. м. н., бл. 1458 P 167).

3. (муж) чоловік (3): будучи есмо в добромъ здоровю, есми била чолом г(о)с(по)д(а)рю великому королю его м(и)л(о)сти Казимеру, ажебы его м(и)л(о)сть допустил мене ко именамъ моимъ, што мой г(о)с(по)д(а)рь пан Олизар записалъ мне отчизные свои имена оу моемъ вену (Ровно, 1488 AS I, 241).

ФОРМИ: наз. одн. господарь, господарь, господар, гсподарь, г(о)с(по)д(а)рь, гдрь, г(с)дрь, г(с)дрь, г(с)п(д)рь, г(с)п(д)рїе 1025 (п. 1349 P 3; 1361 AGZ 6; 1375 P 20; 1388 P 36; 1394 P 53; 1400 Cost. II, 619; 1418 P 89; 1434 Cost. I, 398; 1464 BD I, 86; 1488 AS I, 241; 1500 BD II, 173 і т. ін.); осподарь 4 (1386 P 30; 1482 AS I, 80); ! ог(с)дрь 1 (1467 СП № 13); ! господари 1 (1458 ПГСММЦ); ! г(с)п(да) 1 (1458 Мїх. Дос. 121); род. одн. господарѣ, господарѣ, г(с)дрѣ, гдрѣ 97 (1370 P 18; 1386 P 30; 1400 Cost. II, 617; 1427 P 108; 1434 Cost. II, 665; 1448 Cost. II, 734; 1455 Cost. II, 774; бл. 1458 P 167; 1479 BD II, 351; 1498 АЛМ 169; 1499 BD II, 421 і т. ін.); господара, г(с)дра 25 (1430 ГВКЛ 7; 1456 Cost. II, 791; 1478 AS III, 16; 1495 АЛМ 83; ВМБС; 1496 ОПВВД; ПДВКА 60, 61; ПСВВ 192 зв.; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); осподарѣ, осподарѣ 10 (1419 P 90; 1433 Cost. II, 651; 1440—1492 АЛМ P II, 106; 1451 АЛМ P II, 106; 1457 P 166; 1470 ЗНТШ LI, 9; 1471 АЛМ P 8/III, 627; 1474 AS I, 69; 1475 AS I, 69; 1478 ОБРН 130); ог(с)дрѣ 1 (1467 СП № 13); h(osp)д(а)га 1 (1465 GL 176); дав. одн. господареви 39 (1386 P 30; 1395 Cost. II, 612; 1407 Cost. II, 629; 1421 Cost. I, 142; 1433 Cost. II, 652; 1448 Cost. II, 734; 1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 292; 1479 BD II, 351; 1496 ПДВКА 61 і т. ін.); господарю, г(о)с(по)д(а)рю, г(с)дрю 39 (1388 P 40; 1395 Cost. II, 612; 1404 Cost. II, 625; 1411 P 77; 1435 Cost. II, 689; 1448 Cost. II, 735; бл. 1458 P 167; 1462 BD II, 292; 1475 AS I, 70; XV ст. ВС 29; 1496 ОПСВВ 62 і т. ін.); господару, г(о)с(по)д(а)ру, г(с)дрю 15 (1444 AS I, 41; 1475—1480 АЛМ P 8/IV, 20; 1481 BD II, 364; 1488 AS I, 241; 1493 ПСВВ 151 зв.; 1494 BD II, 387; 1495 АЛМ 83; АЛРГ 60; 1496 ОПВВД; ОПСВВ 61 і т. ін.); осподарю, оспод(а)рю 9 (1388 P 42; 1411 P 77; 1433 Cost. II, 651; п. 1450 ПИ № 9; 1463 AS I, 56; 1475 AS III, 14; 1482 AS I, 81; 1487 AS I, 239); господаревъ 2 (1448 Cost. II, 738; 1468 BD II, 301); ксподареви 1 (1386 P 30); осподареви 1 (1386 P 30); господарѣви 1 (1448 Cost. II, 734); спдрю 1 (1388 P 42); ! сдрю 1 (1496 ОПСВВ 61); знах. одн. господарѣ, господарѣ, господарѣ, г(с)дрѣ 9 (1386 P 30; 1395 Cost. II, 609, 610; 1411 Cost. II, 638; 1435 Cost. II, 691; 1445 Cost. II, 726; 1462 BD II, 289; 1467 BD II, 298); господара 2 (1430 ГВКЛ 9; 1475 AS I, 72); оп. одн. господаремъ, господаремъ, г(с)дремъ, господаремъ(м) 206 (1393 Cost. II, 607; бл. 1400 Cost. I, 27; 1420 Cost. I, 136; 1432 Cost. I, 331; 1445 Cost. II, 226; 1453 Cost. II, 494;

1469 BD I, 136; 1473 BD I, 182; 1490 BD I, 401; 1495 АЛМ 83; 1500 BD II, 174 і т. ін.); г(с)дрмь 4 (1395 Cost. II, 610; 1402 Cost. II, 623; 1404 P 70); г(с)дромъ, господаромъ 3 (1493 ОПВВ; 1495 АЛМ 83, 84); господарьмъ 2 (1435 Cost. I, 424; 1458 BD I, 20); осподаремъ 2 (1442 Cost. II, 719; 1475 AS I, 69); ! господарьремъ 1 (1473 BD I, 190); г(с)п(д)рьм 1 (1458 Мїх. Дос. 123); місц. одн. на (при) господари 3 (1446 P 154; 1495 ВМБС; 1499 АСД VI, 2); при г(с)подарю 1 (1395 Cost. II, 613); кл. ф. господару 6 (п. 1444 АЛМ P I, 17; 1475—1480 АЛМ P 8/IV, 21; 1495 АЛМ 83); г(о)с(по)д(а)рю 1 (1444 AS I, 42); гсподарь 1 (п. 1444 АЛМ P I, 17); наз. мн. господаріе, г(с)п(д)рїе 10 (1436 ДИР«А» 469; Cost. I, 475; 1437 Cost. I, 515; Мїх. 202; 1438 Cost. II, 14, 26; 1439 Cost. II, 51; 1440 Мїх. 208; 1441 ДВАС 37; 1442 Cost. II, 92); господари 9 (1395 Cost. II, 613; 1436 ВМБС 29, 33; Cost. I, 444, 449, 459, 473; 1441 ДВАС 34; 1448 Cost. II, 738); господаріи 1 (1442 Cost. II, 100); господареве 1 (1498 BD II, 410); род. мн. господарей 5 (1395 Cost. II, 612; 1403 ДГАА; 1433 Cost. II, 651; 1446 P 154; 1448 Cost. II, 366); господаревъ 4 (1400 Cost. II, 619; P 62; 1401 P 64; 1462 BD II, 292); дав. мн. господаремъ 6 (1395 Cost. II, 612; 1403 RS 338; 1411 Cost. I, 84; 1435 Cost. II, 687, 689; 1493 ПСВВ 152); зам. род. дела... господаремъ... наши(х) 1 (1408 Cost. I, 60); знах. мн. г(с)подарии 2 (1395 Cost. II, 613); господарей 1 (1481 ГПМ); оп. мн. господари 2 (1395 Cost. II, 612; 1499 BD II, 155); господари 1 (1498 BD II, 410); г(с)дрми 1 (1395 Cost. II, 612); місц. мн. на (о, при) г(с)дарехъ 3 (1446 P 154; 1496 ПСВВ 192, 192 зв.); зам. оп. ни пере(д) нами ани пере(д) инны(х) г(с)п(д)рехъ 2 (1474 РГС); оп. дв. г(с)дрема (1496 ПДВКА 60).

Див. ще HOSUDAR.

*ГОСПОДАРЬСКИЙ див. ГОСПОДАРСКИЙ.

*ГОСПОДЕНЬ див. *ГОСПОДЬНЬ.

ГОСПОДИНЬ ч. (45) 1. (форма звертанья або називанья стосовно до осіб чоловічої статі — верховних правителів, світських і духовних достоянків) пан (44): Тыє вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданные, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкий и Острозский (Луцьк, 1322 АЛМ P I/VI, 3); велики самодержавный мл(с)ти бжи гнь іо романъ воевода... даль есмь... иванышу витаю... села на серетъ (Роман, 1392 Cost. I, 7); А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимерский и Берестейский Васьянъ и панъ Левъ Боговитиновичъ (Кобринь, 1401 АЛМ P III, 2); А опедал есми тое господиново своему плану Федору Янушевичу старосте володимерскому (Володимир, 1475 AS I, 72); Отъ господина Стефана воеводы на перво поклонъ (б. м. н., 1481 BD II, 364); Гїоу и ойоу нашему Филарету архимандриту печерскому (б. м. н., 1498 ЧАФ).

2. (звѣчлива форма звертанья або називанья) пан (1): Я Семень с колковъ по повелѣнію господина цтя моего уписалъ есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши (Київ, 1398 ДГПМ).

ФОРМИ: наз. одн. господинъ, г(с)п(д)нъ, г(с)нъ, гнь, гнь 1322 АЛМ P I/VI, 3; 1392 Cost. I, 7; 1401 АЛМ P III, 2; 1443 Cost. II, 155; 1449 АЛМ 8; 1470 BD II, 310; 1476 BD II, 337; 1480 BD I, 242; 1485 BD II, 372; 1497 DC 8 і т. ін.); род. одн. господина (1398 ДГПМ; 1401 RIR; 1440—1492 АЛМ P II, 106; 1481 BD II, 364; 1489 BD I, 89; 1494 AS I, 102; 1496 ПСВВ 192); дав. одн. господину, Гїоу 11 (1322 АЛМ P I/VI, 2, 3; 1435 Cost. II, 679; п. 1444 АЛМ P I, 17; 1449 АЛМ 8; 1481 BD II, 358; 1490 ЗХП 136; 1498 ЧАФ); господиново 1 (1475 AS I, 72); знах. одн. г(д)на (1435 Cost. II, 679); кл. ф. г(с)не (1445 P 150).

ГОСПОДСТВА ч. (21) (титул молдавських воевод) величність: мы ила (воевода)... чинимъ знаменито... оже то(т) истинны ивашко... прїиде прѣд(д) господствами и продалъ... половина своего села плышинець (Сучава, 1439

Cost. II, 35); А на то ест великаа мартоуріа сам господства ми вышписанны Стефаи воевода и наши бояри (Дольный Торг, 1466 *BD* I, 113); мы Стефа(н) воевода гсп(д)арь земли мо(л)давской знаменито чиним... оже благопроизволи господствами... и оучинили есмо въ задише сто почившихъ пре(д)ковъ и родителей наших (Сучава, 1486 *DC* 143—144).

ФОРМИ: *наз. одн. господства* 16 (1453 *ПГОВ*; 1459 *BD* I, 32; 1462 *BD* I, 52; 1466 *BD* I, 113; 1470 *BD* I, 150; 1476 *BD* I, 209; 1479 *BD* I, 224; 1480 *BD* I, 241; 1481 *BD* I, 248; 1486 *DC* 143—144 i т. ін.); *зам. дав. прилучитсА* самому г(с)ва ми итн 1 (1458 *ПГСММЦ*); *зам. ор. пре(д) г(с)ва ми* стояти, приде прв(д) господствами 3 (1439 *Cost.* II, 35; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 760); *род. одн. г(с)вы* (1455 *Cost.* II, 549).

Див. ще ГОСПОДСТВО.

ГОСПОДСТВО с. (1029) (*титул молдавских воевод*)

величинь: мл(с)тїею бжіею мы їо александръ воеводи (!) г(с)днѣ землѣ молдавск(ои) и братъ гсп(д)ства ми жоупанъ богданъ знаемо чинимъ... оже... слоуга и болъринъ нашъ строе и иванъ... слоужитъ намъ... верною слоужбою (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 36); И оустах господствоу (!) ми та заплаших оуси исполна тоти вишенисанни пинъзи... оу роуки Богдан(оу) столник(оу) (Сучава, 1479 *BD* I, 221); И заплаших аз господство ми оуси тоти рк злат оу роуки Негшен (Сучава, 1491 *BD* I, 451); А на то ест вѣра нашего господства вышписанного мы Стефана воеводи (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн. господство, г(с)дво, г(с)во, гсво, гво, гтво, г(с)п(д)во, господво, г(с)тво, гство, гп(д)во* 149 (1415 *Cost.* I, 116; 1427 *DIR*А» 450; 1434 *DIR*А» 464; 1447 *Cost.* II, 281; 1455 *Cost.* II, 525; 1460 *BD* I, 41; 1479 *Cost.* S. 98; 1488 *BD* I, 342; 1495 *BD* II, 64; 1500 *BD* II, 173 i т. ін.); ! *господствоу* 3 (1479 *BD* I, 221, 222; 1499 *BD* II, 147); *г(с)дв* 1 (1454 *Cost.* II, 509); ! *г(о)с(под)арств*во 1 (1473 *ШКН* 164); *зам. род. на то ест вѣра... г(с)во ми, г(с)дво, господство* 5 (1437 *Cost.* I, 520; 1441 *DIR*А» 447; 1467 *BD* I, 121; *Mih. Doc.* 126; 1488 *ДГСВМЩ*); *зам. дав. приде къ г(с)во ми* 1 (1437 *Cost.* II, 709); *дала (продали)... самому господство, г(с)дво ми* 2 (1481 *BD* I, 248; 1488 *ДГСВМЩ*); *дала... оу руки господство ми* 1 (1488 *BD* I, 348); *зам. ор. пред. господство ми* 1 (1458 *BD* I, 9); *торговали съ (проминѣла, проминѣли, измѣнили) съ господство ми* 8 (1472 *BD* I, 169; 1481 *BD* I, 248, 249; 1488 *BD* I, 347; 1490 *BD* I, 436; *ДГСХМ*; 1499 *BD* II, 162; 1500 *BD* II, 173); *род. одн. господства, господства, господства, г(с)ва, гсва, г(с)два, гсдва, г(с)два, г(с)п(д)ва, г(сп)два, гспдва, гсства, гсства, г(с)ства, гсства, г(с)ства, г(с)ства, г(сп)два, г(сп)два, г(с)пта, г(с)пта, гспдства, гспдства, г(с)ства, г(сп)два, г(ос)пта, го(с)пта, господва, г(с)п(д)сва, гс(д)ва, гп(с)два, гтва, гп(с)ва, г(с)пта, гсп(д)ства* 814 (1400 *Cost.* I, 36; 1414 *DIR*А» 441; 1423 *Cost.* I, 157; 1435 *Cost.* I, 409; 1448 *Cost.* II, 306; 1457 *BD* I, 4; 1470 *BD* I, 140; 1483 *BD* I, 270; 1495 *Cost.* S. 194; 1500 *BD* II, 173, 175 i т. ін.); *г(с)дв, г(с)дв, гсп(д)св* 6 (1439 *Cost.* II, 62; 1448 *Cost.* II, 300; 1451 *Cost.* II, 401; 1452 *DIR*А» 500; 1454 *Cost.* II, 509; 1459 *Cost.* S. 22); ! *г(о)с(под)арств*ва 2 (1473 *ШКН* 165); ! *г(с)воу* 1 (1427 *DIR*А» 450); *дав. одн. господствоу, г(с)двоу* (1401 *RIR*; 1479 *BD* I, 221; 1489 *BD* I, 376; 1490 *BD* I, 436; *ДГСХМ*; 1491 *BD* I, 451; 1492 *BD* I, 509; 1495 *BD* II, 64; 1497 *BD* II, 99; 1500 *BD* II, 173 i т. ін.); *знах. одн. гсство, г(с)во* (1432 *Cost.* I, 342; 1436 *Cost.* I, 454; 1442 *Cost.* II, 87).

Див. ще ГОСПОДСТВА.

***ГОСПОДСТВОВАТИ** дієсл. недок. (1) (*здійснювати верховну владу*) панувати: їо александръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми обро(к) нашему монастырю о(т) молдавице... доколъ дасть намъ бѣ госвати (!) въ молдавѣ (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453).

ФОРМИ: *інф. ! госвати* (1453 *Cost.* II, 453).

! ГОСПОДСТВОУ *див. ГОСПОДСТВО.*

ГОСПОДЬ ч. (85) (*цсл. господь*) господь, бог (12): Г(с)и помози рабу своему юрюю болковничю (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); да пребудуть же непорушно подь анаеомою за што zde даи г(с)ди иамъ побыть и з(д)рвіе (Холм, 1376 *P* 22); а кто бы хотѣлъ тое пороушити, таковы да е(ст) проклатъ о(т) господа (Бистриця, 1431 *Cost.* I, 325); Здравствоуйте о господи, амин (Сучава, 1480—1484 *BD* II, 370); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити... нашего даанїА... да има(т) оучастїе и съ онѣмы їоудеие, ежъ възъпища на га хѣ, крѣ(в) его на ни(х) и на чедА(х) и(х) (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231);

г о с п о д ь б о г ь (73) господь бог: Тые вси села... маеть держати... Климентый, владыка Луцкий... а за насъ и чада наша Господа Бога молити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а кто пороушитъ таковы да есть проклетъ о(т) га ба (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); а по нашомъ животь... кого господь бѣ избреть быти щобы имъ непорушили нашего данїА (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити... нашего даанїА и потвѣрж(д)енїА таковы да есть проклат(т) о(т) га ба (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: *наз. одн. господь, гь* (1428 *Cost.* I, 202; поч. XV ст. *ОБРН* 141; 1467 *BD* I, 119); *род. одн. господа, га, га* (1368 *P* 15; 1400 *Cost.* I, 37; 1407 *Cost.* I, 57; 1429 *DIR*А» 455; 1431 *Cost.* I, 325; 1438 *DIR*А» 472; 1452 *Cost.* II, 462; 1460 *DIR*А» 515; 1479 *BD* I, 222; 1492 *BD* I, 511;

1500 *Cost.* S. 231 i т. ін.); *знах. одн. господа, га, га* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1454 *Cost.* II, 502; 1455 *Cost.* II, 531; 1458 *BD* I, 9; 1488 *BD* I, 349; *ДГСВМЩ*; 1489 *BD* I, 378; 1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 149; 1500 *Cost.* S. 231 i т. ін.); *кл. ф. господн, г(с)ди, г(с)и* 3 (бл. 1350 *P* 8; 1376 *P* 22; 1480—1484 *BD* II, 370); *осподи* 1 (XIV—XV ст. *ОБРН* 112); *о гь* 1 (1448 *Cost.* II, 738).

***ГОСПОДЬНЬ** *прикм.* (8) господній, божий (7): на крѣпость сему нашему листу нашу печать привѣсили есмь...

въ день свѣтго богавльнѣа кр(с)ищѣнѣа г(с)ьнѣа (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); Во има г(д)не аминѣ (Житомир, 1433 *P* 126); таная вечера гдна омочивый со мною въ соль руку той мя предасть (Краків, 1478 *ОБРН* 130);

рожество господьне (!) *див. РОЖДЕСТВО.*
ФОРМИ: *наз. одн. с. господне* (1446 *Cost.* II, 251; 1454 *Cost.* II, 516); *род. одн. с. г(с)ьнѣа* (1395 *Cost.* II, 612, 613); *знах. одн. с. го(с)дне, г(д)не* (1395 *Cost.* II, 613; 1433 *P* 126); *місц. одн. с. по гни* (1411 *Cost.* II, 638); *наз. одн. ж. гдна* (1478 *ОБРН* 130).

***ГОСПОЖА** ж. (2) (*форма звертанья або називанья дружини володаря чи представницї панїного класу*) панї: велебнои г(с)жи Адвизѣ королицы польскои... голдовали есмо вѣрно и право не изрушеною вѣрностью (Краків, 1388 *P* 40—41); а приказал есми къ спужи (!) и матїе моеи и къ брати моеи, абы их м(и)л(о)сть... свои печати привесилн к сему моему листу (б. м. н., 1470 *AS* I, 67).

ФОРМИ: *дав. одн. г(с)жи* 1 (1388 *P* 40); ! *спужи* 1 (1470 *AS* I, 67).

Див. ще ГОСПОЖДА.

ГОСПОЖДА ж. (13) (*цсл. госпожда*) (*форма звертанья або називанья дружини володаря чи представницї панїного класу*) панї: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... понеже блгопроизволи г(с)воми и сьтвори(х) въ задише сточившиимъ родителемъ моимъ и за здравїе и задише г(с)воуми, и гж(д)и г(с)вами марены, и дѣтеи г(с)вами и дадо(х) монастыроу о(т) нѣмца... двѣ сель на оусти нѣмца (Сучава, 1427 *DIR*А» 450); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... оучинили есми въ задише сточивши(х) родители наши(х), александръ воеводи, и матери нашей, госпожди марїи, и дали есми нашему монастырю о(т) поланы... на вѣсАкои лѣто, по шести бочо(к) вина (Поля-

на, 1448 *Cost.* II, 365); пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за днше сѣпочивши(х) пре(д)ко(в), дѣдо(в) и родителен наши(х), и за наше здравіе и сп(с)еніе и за здравіе и сп(с)еніе г(с)пж(д)н нашей, мрїи (Ясса, 1500 *Cost.* S. 230).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. исъ радою отьца... и маткы мои марень **госпожда** I (1448 *Cost.* II, 305); стоаль подли мои маткы ... марень **госпожда** I (1448 *Cost.* II, 305); род. одн. **госпожди** 5 (1448 *Cost.* II, 365; 1492 *BD* I, 510; 1497 *BD* II, 100; 1499 *BD* II, 147, 162); **госпожде** I (1491 *BD* I, 452); ! **госпождн** I (1446 *DIR* «А» 485); гж(д)н, г(с)ж(д)н, г(с)пж(д)н 3 (1427 *DIR* «А» 450; 1490 *ДГСХМ*; 1500 *Cost.* S. 230); дав. одн. **госпожди** I (1470 *BD* I, 148).

Див. ще ***ГОСПОЖА**.

! **ГОСПОПОЖДИ** <ГОСПОЖДИ> див. **ГОСПОЖДА**.

ГОСТИЛЕЩИ, ГОСТИЛЕЩІИ мн. (7) (назва села у Молдавському князівстві): Тъм мы... дали и потврдили есми емоу... села на имъ Гостилещи... и Бръзотещи на Быстрици (Сучава, 1459 *BD* I, 35); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потврдили есми им оу нашей земли оу молдавской... едно село на имъ Гостилещїи на Черном потоцѣ (Сучава, 1488 *BD* I, 323).

ФОРМИ: наз. **Гостилещи** I (1459 *BD* I, 35); **Гостилещїи** I (1488 *BD* I, 323); род. **Гостилец**, **Гостилецъ** 3 (1488 *BD* I, 354, 356); **Гостилеци** I (1488 *BD* I, 356); род. молд. **Гостилицорь** I (1488 *BD* I, 356); знах. **Гостилец** (1488 *BD* I, 323).

ГОСТИЛЬ, ГОСТИЛО ч. (10) (особова назва): мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже приде прѣ(д) нами и прѣ(д) нашими бояры го(с)тило (в ориг. готило.— Прим. вид.) и тѣгали на калогери о(т) немца за едно село (Сучава, 1455 *Cost.* II, 561); А також есми дали и потврдили слоузъ нашемоу Дашкоу и сестри его Мали... другое село на имъ Боудещїи... що коупил тое село отецъ их Гостиль (Сучава, 1488 *BD* I, 323).

ФОРМИ: наз. одн. **Гостиль** 2 (1459 *BD* I, 35; 1488 *BD* I, 323); **гостило** 2 (1455 *Cost.* II, 561); ! **готило** 1 (1455 *Cost.* II, 561); зам. род. **Дашко**, сынъ **Гостиль** (1488 *BD* II, 247); род. одн. **Гостила** (1488 *BD* I, 323, 354, 355).

***ГОСТИЛЪСА** ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): А хотарь тои половина село от Гостилец поченши от лиса... Гостильсоу долуов до Черном потокоу (Сучава, 1488 *BD* I, 356).

ФОРМИ: ор. одн. **Гостильсоу** (1488 *BD* I, 356).

***ГОСТИНЕЦЪ** ч. (14) битий шлях (7): у того гостыница крунуть Теременский по левой руде, а по правой Поддубецкий (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); дала есми емоу... имене... ограничоное почонши посеред Мухотолок рекою Лютицею до мосту и великому гостинцу (Ровно, 1488 *AS* I, 242);

гостинець Вешеньский (1) (назва битого шляху у Львівській землі): мы великий князь Швигрикаило олькирьдовичь чиним... знаменито... ижъ... дали есмо и записали землю прьковноую... по ланы а по гостинець по Вешеньский по старый (Городок, 1443 *P* 144—145); гостынець Виницкии (1) (назва битого шляху в Подільській землі): одтьоль уверхъ рички Дидовки до гостынца Винницаго (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); гостинець Колковъский (1) (назва битого шляху у Волинській землі): а покинувъши гостинець Колковъский, взяти въ лево... на западъ летний, по левой руде Теременский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); гостынець колъбаевъскыи (1) (назва битого шляху в Перемишльській землі): А се А король казимирь... далъ есмь и землю рольную и съ сьножатыми... о(т) бреховича дубья... по гостынець по колъбаевъскыи (Казимир, п. 1349 *P* 3); гостинець Луцкий — полеский (1) (назва битого шляху у Волинській землі): а едучи дорогою зъ полмили на западъ зимный на гостинець Луцкий. — полеский...

по левой стороне Теременское (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); гостинець Олышский (1) (назва битого шляху у Волинській землі): а покинувъши гостинець Олышский въ право... поехати гостинцомъ, который идетъ до Колковъ ку полуночы (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); перероскии гостинець (1) див. ***ПЕРЕРОСКИИ**.

ФОРМИ: род. одн. **гостинца** I (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **гостынца** I (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **гостынца** I (1430 *ГВКЛ* 8); дав. одн. **гостинцу** (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1488 *AS* I, 242); знах. одн. **гостинець** 3 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **гостинець** I (1443 *P* 145); **гостынець** I (п. 1349 *P* 3); ор. одн. **гостинцемъ** I (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); **гостынцем** I (1430 *ГВКЛ* 8); **гостинцомъ** 2 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1488 *AS* I, 242).

***ГОСТИНЕЦЪ** див. ***ГОСТИНЕЦЪ**.

***ГОСТИНЕЦЪ** див. ***ГОСТИНЕЦЪ**.

ГОСТКИЙ, ГОСТЬСКИЙ, ГОСКИЙ ч. (7) (особова назва): А которые три лезива Виленской земли держали панъ Сенко Гостский, а панъ Андрей Чапличь... тые три лезива вечно и на вѣки продали пану Петрашку Ланевичу Мылскому (Луцьк, 1445 *АрхЮЗР* I, 17); А при томъ была дочка моа ки(А)г(и)на МарА СеменоваА РовенскаА, а пан Богдан Гостский Сенкович ключникъ луцкий (Ровно, 1488 *AS* I, 242); Бил нам чолом пан Богдан Сенкович Гостский и просил насъ, абыхмо ему дозволили торгъ мѣти выймени его в Гошы (Вильна, 1495 *АЛРГ* 55).

ФОРМИ: наз. одн. **Гостский**, **Гостский**, **Гостский** 6 (1445 *АрхЮЗР* I, 17; 1483 *AS* I, 82; 1487 *AS* I, 85, 86; 1488 *AS* I, 242; 1495 *АЛРГ* 55); **Гоский** I (1494 *AS* I, 102).

***ГОСТЫНЕЦЪ** див. ***ГОСТИНЕЦЪ**.

***ГОСТЫНЕЦЪ** див. ***ГОСТИНЕЦЪ**.

ГОСТЬ ч. (7) 1. купецъ, найчастіше иноземный (6): а се земляне панъ ходько быбельский кадольфовичь друздь... панъ воить перемишльский каньтуръ из угоръ гость панъ гутарьтъ (Перемишль, 1359 *P* 10); а по старымъ дорогамъ гостемъ поити куда хочеть (б. м. н., 1366 *P* 14); Namistnikowe i starcowe tych wołostey w nas, zaniuzsia nepryiateli naszuiu zemliu iskażali a ieszcze hosti, szto ich derżym u ziemli, szto iesmo derżali pry duszy wse iesmo na nich wydalі (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); А которые бы гости хотели мыто нашо объездчати новыми дорогами, минаючы мыто нашо, и ты бы ихъ отъ того устегалъ, нехай бы ездилы старыми дорогами и мыто нашо платили по старому (Краків, 1487 *РИБ* 226—227).

2. гість (1): Też żądnoho w domu... ne choczem hostem meti (Луцьк, 1388 *ZPL* 106).

ФОРМИ: наз. одн. **гость** (1359 *P* 10); род. одн. **гостА** (1366 *P* 14); ор. одн. **hostem** (1388 *ZPL* 106); наз. мн. **гости**, **hosti** (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1487 *РИБ* 226); дав. мн. **гостемъ** (1366 *P* 14; 1392—1393 *РФВ* 170).

ГОСТЬСКИЙ див. **ГОСТСКИЙ**.

HOSUDAR ч. (3) (титул верховних правителів) володар, велитель, государ: Pro to hosudar nasz velikiy kniaz Alexandr wskazal k Twoiey Miłosti, aby iesi k Jeho Miłosti utwerdił (I) sia i zapisał sia, i miel by k Jeho Miłosti pryiażi weczniui i lubow (Вильна, 1494 *BD* II, 388).

ФОРМИ: наз. одн. **hosudar** (1494 *BD* II, 388, 389).

Див. ще **ГОСПОДАРЬ** I.

***HOSUDARSTWO** с. (1) держава: A hrapica naszomu hosudarstwu velikomu kniazstwu s twoieiu zemleiu aby byż po dawnomu (Вильна, 1494 *BD* II, 389).

ФОРМИ: дав. одн. **hosudarstwu** (1494 *BD* II, 389).

Див. ще ***ГОСПОДАРЬСТВО** I.

! **ГОТИЛО** див. **ГОСТИЛЬ**.

ГОТКЪ, **ГОТКЪ** ч. (17) (особова назва): А на то ест велика марториа... пан Фете Готкъ... панъ Бодъ спатаръ (Ясса, 1469 *BD* I, 138—139); А на то естъ ввра... боАръ наших... в. п. Влаикоула прькалаба орхенского... в. п. Фете Готкъ (Сучава, 1484 *BD* I, 286).

ФОРМИ: наз. одн. Готкъ, Готкъ 4 (1469 BD I, 139; 1470 BD I, 151, 153, 156); зам. род. в. п. Фете Готкъ 16 (1469 BD I, 134; 1481 BD I, 249, 259; 1482 BD I, 262, 264; 1483 BD I, 268, 270, 272; 1484 BD I, 277, 279, 283, 286); род. одн. Готка (1482 BD I, 260).

*ГОТОВЕЦЬ ч. (4) (назва річки у Молдавському князівстві): да осадити соби село... ставъ и мли(н) на готовць (Сучава, 1432 ДГВІН); а хотаръ тамъ селомъ да е(ст) о(т) великий друмъ шо о(т) готовца ходитъ право надаль где роубъжѣ на дръва (Сучава, 1446 ПГСМР).

ФОРМИ: род. одн. готовца 1 (1446 ПГСМР); готовца 1 (1446 ПГСМР); місц. одн. на готовци 1 (1432 ДГВІН); на готовць 1 (1432 ДГВІН).

*ГОТОВИЗНА ж. (4) (стп. gotowizna) готівка: Оуоставлаемъ колі которая панна замоу(ж) поидѣтъ вно пнезньное оу готовизне што(ж) боудѣтъ дано пре(д) приятельми на томъ имее(т) досыть (XV ст. ВС 31 зв.); а маю(т) намъ въ кажды(и) годъ давати готови(з)ною выде(р)жавши по(л) года шестъдесать копъ шыроки(х) гроше(и) (Петрків, 1489 АМВ); а мае(т) намъ въ каждый годъ вси тыи гроши готовизно давати (Вільна, 1498 АЛРГ 83).

ФОРМИ: ор. одн. готови(з)ною (1489 АМВ; 1498 АЛРГ 82, 83); місц. одн. оу готовизне (XV ст. ВС 31 зв.).

Див. ще ГОТОВЪ 3.

*ГОТОВИИ див. ГОТОВЪ.

*ГОТОВИТИ СЯ дісл. недок. (1) готовитися, готуватися: вси королеве и вси хрестияньский господареве, колько ихъ суть, и всее стороны западоу и италейскихъ стронъ, едваю(т)ся и готовя(т)ся и хотели бы напротивъ поганъ (б. м. н., 1498 BD II, 410).

ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. готовя(т)ся (1498 BD II, 410).

*ГОТОВЦІИ мн. (1) (назва села у Бессарабській землі): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣдоша прад нами... слоуги наши ... и продали свою правую отнину... едно селнице оу Ботнех Левкоци (1) на Готовци (Сучава, 1483 BD I, 269).

ФОРМИ: знах. Готовци (1483 BD I, 269).

ГОТОВЪ прикм. (41) 1. (у предикативній функції) (який підготувався до чого-небудь) готивий (6): аже будетъ ва(м) надобъ помочъ на кого на ворога вашего Азъ самъ емь готовъ за того тобъ на помочъ всею моею силоу (б. м. н., 1392—1393 РФВ 171); о землане(х) к ва(л)ше явию имаю(т) быти готовы (XV ст. ВС 34 зв.); наяснейшии па(н) на(ш) кро(л) его мл(с)ть... имае(т)... на(с) обыслати десатми недилмаи пере(д) ты(м), абыхо(м) знали и готови были на то(т) де(н) и на именитое мистце (Серет, 1453 Cost. II, 765—766); И слухи насъ... доходятъ ... иже... людемъ своимъ всимъ казалъ готовымъ быти (б. м. н., 1498 BD II, 414).

2. (доведений до повного порядку) готовий (1): а хтобы мел того имѣна под кн(е)гинею искати... ино кн(е)г(и)ни ее милости ненадобе ничего с тыми мовити, нижли я маю зо всеми тыми о отчизне своей мовити и оправовати еи, кн(е)г(и)ни ее милости толко готового смотрети (Луцьк, 1494 AS I, 101).

3. (тільки у множині) (у знач. іменника або у сполуч. в назвою грошових одиниць) готівка, готові гроші (3): и да(л) емоу герге... тое село вы(ш)писанное... пануо кости пръкалабоу за его питомы товаръ за осемъ со(т) зла(т) готовы(х) (Сучава, 1449 Cost. II, 385); а от тых коуниц боудет ли намъ надоби, а мы коупим за готовы. а останок слободно имъ вывезти (Сучава, 1456 Cost. II, 791); мы Стефан воевода... чиним знаменито (в ориг. знаменито.— Прим. вид.)... оже прѣдоша прад нами... слоуга наш Та-тоул... и продал... едно мѣсто от поустины... слоузъ нашемоу Боди... за четири десат златы готовы (Дольний То , 1466 BD I, 113);

готовы и гроши (3), гроши готовы (2) готівка, готові гроші: пакъ ли жона моя Маря поидет замужъ, нно зять мой князь Михайло Василевич и сестра

моя княгиня Маря... отложить за вся тая имена триста копъ гроший готовых широких, а тые имена, што есми ен записал, усъ собъ возмуть (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); а што бы наложилъ князь Семень на тья имѣния... то быхмо ему имѣли тое усѣ отложити готовыми грошми (б. м. н., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102—103); запродад есми имѣне свое на има Торокановъ... ин(А)зю Михайлу... во осми десат копах готовых грошей широкой личбы ческой манеты (Острог, 1488 AS I, 88); г о т о в ы и п и и ъ з и (26) готові гроші, готівка: Я панъ дѣтри(х) изъ буча(ч)... визнаваемъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ пре(д) на(с)... естъ пре(д)ль (1) село гринковъ пану Анушеви кирьдѣвы за соро(к) ко(п) готовы(х) пѣназѣи (Кам'янець, 1420 ПГАГ); и ст(р)авы имъ слюбуемъ дати ихъ конемъ а у полыные шкодъ готовыми пѣназми заплатити имама (Сучава, 1433—1443 АРМ); прото пріказоуемъ абы земланини(н) не игра(л) изъ жа(д)ны(м) такы(м) чюкоземьло(м) косто(к) алюбо костаремъ ані жа(д)ны(и) заклады ани на пороукы вышавши (1) готовы(и) пѣназѣи (XV ст. ВС 27 зв.); И оутокмивше и заплативше господство ми оусѣ съ готовимъ пѣнзми, елико выше пишемъ (Сучава, 1488 BD I, 355).

ФОРМИ: наз. одн. ч. готовъ, гото(в) (1392—1393 РФВ 171; XV ст. ВС 34 зв.); род. одн. с. готового (1494 AS I, 101); наз. мн. готовы 2 (XV ст. ВС 34 зв.; 1466 BD I, 113); готови 1 (1453 Cost. II, 675); ! готовъ 1 (XV ст. ВС 8 зв.); род. мн. готовых, готовы(х) (1420 ПГАГ; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; 1449 Cost. II, 385; 1481 AS I, 77; 1488 AS I, 88); дав. мн. готовымъ (1498 BD II, 414); знах. мн. готовы 1 (1456 Cost. II, 791); готовы(и) 1 (XV ст. ВС 27 зв.); готовіи 1 (1463 BD I, 74); готовых 1 (1460 BD II, 276); ор. мн. готовими 13 (1460 BD II, 275; 1463 BD I, 74; 1470 BD I, 150; 1476 BD I, 208; 1478 BD I, 219; 1479 BD I, 223; 1481 BD I, 248; 1482 BD I, 262; 1488 BD I, 355 і т. ін.); гото-выимъ 6 (1433—1443 АРМ; 1456 Cost. II, 791; 1467 Cost. S. 69; 1471 ДГСМПБ; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 103; 1479 Cost. S. 98); готовми 2 (1472 BD I, 169; 1483 Cost. S. 121); готови 2 (1470 BD I, 150; 1481 BD I, 249).

Див. ще *ГОТОВИЗНА.

*ГОТОВИИ див. ГОТОВЪ.

ГОТОВЪИ присл. в. ст. (1) охочіше, радше: а такъ жъ того ишого стечка воеводу хоча(ч)и особною мл(с)тью оутъшити абы намъ потомъ тымъ готовѣи и вѣрнѣи служилъ... тыи городы цецунъ а хмеловъ... даемы и дали есмы ему на вѣки (Ланчиця, 1433 P 125).

ГОФМИСТРЪ ч. (1) (стч. hofmistr, стп. hofmistrz, сен. hovemeister) (управляющий двору короля) гофмейстер: а при томъ были свѣдци панъ спытокъ воевода краковски... панъ ликоза воевода панъ гофмистръ крѣщъ (Краків, 1394 P 54).

ФОРМИ: наз. одн. гофмистръ (1394 P 54).

*ГОЧМАНЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а панъ косте логфе(т) даль ванчи и или за и(х) очиноу половина гочмънещи (Сучава, 1442 Cost. II, 87).

ФОРМИ: род. гочмънещи (1442 Cost. II, 87); знах. гочманеши (1442 Cost. II, 88).

*ГОЧМАНЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше и(х) правую и вѣрноую службоу до на(с)... дали есмы имъ... загорѣны выше гочмана (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: род. одн. гочмана (1429 Cost. I, 269).

*ГОЧМЪНЕЩИ див. *ГОЧМАНЕЩИ.

*ГОЩА ж. (2) (назва містечка у Волинській землі) Гоша: Бил нам чолом пан Богдан Сенкович Гостский и просил насъ, абыхмо ему дозволили торгъ мѣти выймени его в Гошы (Вільна, 1495 АЛРГ 55).

ФОРМИ: місц. одн. в Гошы (1495 АЛРГ 55).

ГОАН, ГОЯН, ГОЯНЪ, ГОАНЪ, ГОАНЬ ч. (70) (особова назва, нор. Нърое): а на то е(ст)... вѣра пана гоаня комиса (Сучава, 1448 Cost. II, 324); А при том марторіа

сам господства ми... Стефан воевода, и наши бояре: пан Влаикоул, пан ГоАн дворник (Ясси, 1459 *BD* I, 32); А на то ест... в. п. Гояна паркалаба келинского (Дольний Торг, 1470 *BD* II, 310).

ФОРМИ: *наз. одн.* ГоАн, Гоянь, Гоян, ГоАнь, ГоАнь, ГоА(н) 19 (1456 *ЭСФ*; 1459 *BD* I, 32; 1462 *BD* I, 54; 1464 *BD* I, 84; 1466 *BD* I, 113, 115; 1467 *BD* I, 123; *Cost. S.* 69; 1469 *BD* I, 138; 1470 *BD* I, 141, 156 і т. ін.); *зам. род.* вѣра пана гоАнь 1 (1448 *Cost. II*, 353); *род. одн.* Гояна, гоАна, гояна, гоА(н) 49 (1448 *Cost. II*, 324; 1452 *Cost. II*, 426; 1457 *BD* I, 4; 1459 *BD* I, 28; 1462 *BD* I, 62; 1464 *BD* I, 86; 1467 *BD* I, 117; 1468 *BD* I, 126; 1470 *BD* II, 310; *DIR«A»* 522 і т. ін.); гоАноу 1 (1460 *DIR«A»* 515).

Див. ще ГОЕ.

ГРАБ ч. (3) граб: там же есмо подле рики Згару конецъ (1) усыпаты велилы и на граби грань вытесаты (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а хотарь... на копаную могилоу о(т)толь... на еди(н) хра(б) знамена(н) (Сучава, 1490 *ДГСХМ*); а хотар тому село... простъ къ друугомоу лисуу, на краи лиса граб (Сучава, 1492 *Cost. S.* 162).

ФОРМИ: *наз. одн.* граб (1492 *Cost. S.* 162); *знах. одн.* хра(б) (1490 *ДГСХМ*); *місц. одн. на граби* (1430 *ГВКЛ* 7).

ГРАБИТИ дієсл. недок. (4) (кого) накладати секвестр (на що), описувати майно (чие): що би наши рѣ(д)ци дила не имали судити и(х) ло(д) (sic.— *Прим. вид.*), а ни грабити и(х) (Сучава, 1447 *Cost. II*, 288); а которыи бѣдетъ соудомъ осоужень а любо виновать и зна(и)де(н) абы такы(х) не граблено (XV ст. *BC* 17); а тако(ж) соу(д)ци о(т) со(ч)ви, или дворници... що би не смѣли ба(н)товати ти(х) лю(д)и... ани граби(т) (Сучава, 1456 *ГПХМ*).

ФОРМИ: *інф.* грабити 2 (1447 *Cost. II*, 288; 1448 *DIR«A»* 491); граби(т) 1 (1456 *ГПХМ*); *баж.-ум. сп. пас. 3 ос. одн. с. абы...* граблено (XV ст. *BC* 17).

Див. ще *ПОГРАБИТИ.

ГРАБОВЕЦЕКИ див. ГРАБОВЕЦЬКИИ.

ГРАБОВЕЦКИ див. ГРАБОВЕЦЬКИИ.

ГРАБОВЕЦЬКИ див. ГРАБОВЕЦЬКИИ.

***ГРАБОВЕЦЬ ч.** (1) (назва села у Галицькій землі) Грабовець: А па(н) пѣрѣ влодковичъ... свѣдчю... аже миха(л) грабовецки а па(н) пѣрашь пиликовичъ просили крола о границу промежи грабовца а тисманча(н)ъ (Галич, 1404 *P* 67—68).

ФОРМИ: *род. одн.* грабовца (1404 *P* 68).

ГРАБОВЕЦЬКИИ, ГРАБОВЕЦКИИ, ГРАБОВЕЦЬКИИ, ГРАБОВЕЦКИ, ГРАБОВЫЦКИ ч. (5) (особова назва): а ти доконали и осоудили па(н) хр(с)чень мартиновскы... па(н) мнхалко грабовецки (Галич, 1401 *P* 66); а тому свѣдчи панъ миколаи спичникъ... панъ михаило грабовецки (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: *наз. одн.* грабовецкии, грабовецкии, грабовецкыи 3 (1404 *P* 68; 1409 *P* 74; 1424 *P* 106); *грабовецкыи* 1 (1401 *P* 66); *грабовецки* 1 (1418 *P* 89).

***ГРАБОВО с.** (3) (назва місцевості у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу и женѣ его насти... едно село на грабовы(х) (Сучава, 1427 *Cost. I*, 196); тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есми емоу... оу грабови село где ста(н) снди(т) (Сучава, 1437 *Cost. I*, 541).

ФОРМИ: *род. одн.* грабо(в) (1437 *Cost. I*, 541); *місц. одн.* оу грабови (1437 *Cost. I*, 541); *місц. мн.* на грабовы(х) (1427 *Cost. I*, 196).

ГРАБОВЦИ¹ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... даемъ и потвѣждаемъ... тому прѣ(д)ре(ч)ниному монастырю... села... на проутъ на има грабовци и чюленещи и бересци (Сучава, 1443 *ДГСПМН*).

ФОРМИ: *наз.* грабовци (1443 *ДГСПМН*).

ГРАБОВЦИ² мн. (1) (назва людей за місцем проживання): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрноую слоужбоу до

на(с)... дали есми емоу... еще село оу нижній моятини где никита и село где грабовци сйда(т) (Сучава, 1437 *Cost. I*, 541).

ФОРМИ: *наз.* грабовци (1437 *Cost. I*, 541).

ГРАБОВЫЦКИИ див. ГРАБОВЕЦЬКИИ.

***ГРАДА ж.** (2) (особова назва, молд., слов. градъ і Градомиръ): дал(а) Град(а) и своими оуоуку сестр(и) своєи Ч(е)рни от вислоуженіе отца их село на Чорном потоцѣ (Сучава, 1461 *BD* I, 45).

ФОРМИ: *наз. одн.* Град(а), <Гра>да (1461 *BD* I, 45).

***ГРАДИНА ж.** (1) (болг., серб. градина) сад, горѣд: и тако(ж) дали есми емоу макариевоу келию, що е(ст) пониже немецкого монастырѣ, да боуде(т) емоу и его градиною и съ вѣсѣмъ намѣстиемъ (Дольний Торг, 1443 *Cost. II*, 185).

ФОРМИ: *ор. одн.* градиною (1443 *Cost. II*, 185).

***ГРАДИНЪ прикм.** (1) <Градино селище (1) (назва селища у Молдавському князівстві): И мы видѣвши его правѣрноую слоужбоу до нас... дали есми емоу оу нашей земли... селище Гал(ино) и Градино селище (Болгари, 1441 *ДВАС* 34—35).

ФОРМИ: *знах. одн. с.* Градино (1441 *ДВАС* 35).

Пор. *ГРАДА.

***ГРАДИЩА ж.** (1) <кръница Градищен див. КРЪНИЦА.

ФОРМИ: *род. одн. молд.* Градищен (1487 *BD* I, 516).

***ГРАДИЩЕ с.** (2) пагорок: А хотаръ Бьлощеним... до серед добровоу... та от толь дилом долоу на коулми вишній градищи... та потокою долоу до коулми нижній градищи (Сучава, 1475 *BD* I, 206).

ФОРМИ: *род. мн.* градищи (1475 *BD* I, 206).

***ГРАДЪ ч.** (9) (цсл. градъ) 1. (укріплене місце з оборонними спорудами) горѣд, замок (3): а мито имаю(т) дати о(т) тару по Д гроши, яко(ж) было старое право, дано и(м) о(т) наши(х) прѣ(д)кове, и штобы и(м) доброволно и слобо(д)но ходити по всеи земли г(с)вами, и по градо(м) и по трѣго(м) (Васлуй, 1452 *Cost. II*, 759); а мыто нигде да не имаю(т) платити ни по трѣго(м) ни по село(м) ии... на дунавъ... ни на градо(в) о(т) портоу (Сучава, 1470 *DIR«A»* 523).

2. (великий населений пункт, перев. на Магдебурзькому праві) місто (6): се язъ сомиренън еп(с)пѣ олк(с)ъи бго(м) спасаемаго великого града лоу(ц)ка застали есмо оу стго списа на красно(м) дикошы кованы(х) (б. м. н., бл. 1429 *P* 114); А пса(н) в граде житомирі (Житомир, 1433 *P* 127); иного соу(д)ца да не имаетъ развѣ г(с)д)воми и къ нашемоу градоу къ сочавѣ (Сучава, 1437 *Cost. I*, 520); а (з)нати и(м) тимъ а(р)хима(н)дрито(м)... нашего патр(а)р(шеского) благословен(а) а велики(х) Господарей Свон(х) владѣючи(х) велики(м) княженіе(м) роускимъ и кієво(м) бгоспасаемымъ градо(м) онъ же наречетс(а) мати Градово(м) роускіе земли, а не инако (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: *рад. одн.* града (бл. 1429 *P* 114); *дав. одн.* градоу (1437 *Cost. I*, 520); *ор. одн.* градо(м) (1481 *ГПМ*); *місц. одн. в граде* (1433 *P* 127); *род. мн. зам. місц.* на дунавъ... ни на градо(в) о(т) портоу (1470 *DIR«A»* 523); *дав. мн. градом, градо(м)* 2 (1452 *Cost. II*, 759; 1458 *BD* II, 261); *градово(м)* 1 (1481 *ГПМ*); *знах. мн. грады* (1481 *ГПМ*).

Див. ще ГОРОДЪ, *ГРОДЪ.

ГРАМА¹ ч., невідм. (5) (особова назва): тот истинній нашъ верній слоуга и боярин пан Оана Грама слоужил нам право и верно (Сучава, 1458 *BD* I, 18—19); а мы такождере и от нас есмо дали и потвѣдили слоугам нашим Станоу Грама и братіам его... тоє прадреченое село (Сучава, 1493 *CVD* 6).

***ГРАМА² ж.** (1) (назва села у Молдавському князівстві): били дани тоти н цркви ис попи о(т) деда нашего о(т)

александра воеводи поче(н)ши о(т) соучавской волости...

к̃с ц̃рко(в) оу грами ис попо(м) (Сучава, 1490 DC 147).
ФОРМИ: *місц. одн. оу грами* (1490 DC 147).

ГРАМАТИК *див. ГРАМАТИКЪ.*

! **ГРАМАТИКА** *див. ГРАМАТИКЪ.*

ГРАМАТИКУ *ч., невідм.* (1) (*цсл. граматикъ, гр. γραμματικὸς*) писар, дяк: писа(л)... граматiku оу сочавѣ (Сучава, 1445 Cost. II, 231).

Див. ще ГРАМАТИКЪ.

ГРАМАТИКЪ, ГРАМАТИКЪ, ГРАМАТИК *ч.* (63) (*цсл. граматикъ, гр. γραμματικὸς*) писар, дяк: писа(л) михаилъ граматик(к) (б. м. н., 1422 ДГОБ); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїид(е) прад нами... синъ Михаила оцела граматика и сестри его... (и продали свою правую отнису...) отъ оурика оан михаила оцела граматика едно селище (б. м. н., 1500 SD 7).

ФОРМИ: **граматикъ, граматик, граматнкъ, граматик(к)** 46 (1422 ДГОБ; 1424 Cost. II, 956; 1429 Cost. I, 258; 1434 Cost. I, 395; 1439 Cost. II, 47; 1445 DIR «А» 483; 1456 Cost. II, 568; 1470 DIR «А» 523; 1493 BD II, 4; Cost. S. 177 і т. ін.); **грамати(т)** 1 (1434 DIR «А» 464); **граматика** 1 (1443 Cost. II, 120); *род. одн. граматика* (1443 Cost. II, 120; 1490 BD I, 400; 1500 SD 7); *дав. одн. граматнку* (1424 Cost. I, 162; 1424—1425 DBAC 20; 1425 Cost. I, 169; 1428 Cost. I, 229; 1429 Cost. I, 267; 1434 ДГСММ; 1436 DIR «А» 469; Cost. I, 476; 1438 Cost. II, 27).

Див. ще ГРАМАТИКУ.

! **ГРАМАТИТ** *див. ГРАМАТИКЪ.*

ГРАМОТА *ж.* (42) (*цсл. грамота, гр. мн. γραμματα*) (*письмовий документ юридичного характеру*) грамота (36): И на то еси далъ господину отцу владыче сию грамоту мою (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); а вживаючи того дворища не надобъ ни воина ни Аловиць платити... ни грамоты носити (Казимир, п. 1349 P 4); а писалъ грамоту писарь пана старостынъ дякъ изъ болестрашичъ (Перемишль, 1359 P 10); а дана естъ грамота оу бохури (Бохур, 1377 P 24); А писана грамота въ Львовѣ (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); а дана грамо(т) в молодечнъ (Молодечно, 1388 P 44); А хто сїю грамоту мою порушить родителей моихъ... тому судить Богъ (Київ, 1398 ДГПМ); ино мы тую грамоту въ книгу Дьяковни нашому упысаты велилы (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже пришли прѣд нами мѣстичи илвовѣстїи и принесли грамоту свѣтопочившаго отца моего, александра, воеводи, о мытах (Сучава, 1434 Cost. II, 667); и я свою печат приложил на твердость сее мое(е) грамоты (Кобринь, 1454 AS III, 10);

(*письмовое повідомлення*) лист, грамота (3): Z hramotami waszumi Michałko wasz przyjechał k nam (Липнишкн, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); На то есмо грамоту нашу послали (б. м. н., 1484 РИБ 351);

грамота оутверъжоная (1), оутверъжоная грамота (1) підтвердна грамота: да и грамотоу твою оутверъжоную на то далъ, што его дочери деръжати свой законъ греческий и къ рымъскому закону ее не нудити (б. м. н., 1499 BD II, 448); И ты, по своей оутверъжонной грамоте... ему ни въ чомъ не исправляешъ (б. м. н., 1499 BD II, 448); доконъчальная грамота (1) *див. *ДОКОНЪЧАЛЬНЫИ.*

ФОРМИ: *наз. одн. грамота, грамо(т)* (1361 AGZ 6; 1370 P 18; 1377 P 24; 1378 ЗНТШ LI, 5; 1388 P 41, 44; 1391 P 45; 1422 P 98); *род. одн. грамоты* (п. 1349 P 4; 1454 AS III, 9, 10); *дав. одн. грамоте* 1 (1454 AS III, 10); **грамо(т)** 1 (1388 P 42); *знах. одн. грамоту, грамотоу* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1359 P 10; 1377 P 24; 1390 P 176; 1398 ДГПМ; 1429 P 112; 1430 ГВКЛ 7; 1434 Cost. II, 667; 1484 РИБ 351; 1499 BD II, 448 і т. ін.); *ор. одн. грамотою* 3 (п. 1341 P 2; 1429 P 112; 1454 AS III, 9); **грамою** 1 (1427 P 109); *місц. одн. на (по) грамоте* 2 (1387 СП № 12; 1499 BD II,

448); **грамотъ** 1 (1352 P 7); *знах. мн. грамоты* (XV ст. BC 15 зв.); *ор. мн. hramotami* (1433 ЗНТШ LXXVI, 139); *місц. мн. въ грамотахъ* (1499 BD II, 448).

***ГРАМОТНЫИ** *прикм.* (1) що має силу грамоти: и тоую ста(в)ропигію мн(с)тырю пече(р)ско(м) с предълами его стве(р)жаемъ и (з)моцняе(м) на ебъчные часы по(д)лоугъ листоу и характїи (!) писме(н)нын грамотное (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *род. одн. ж. грамотное* (1481 ГПМ).

! **ГРАМОЮ** (ГРАМОТОЮ) (1): а на то дворище запсали есмо ему сею нашею грамою (!) пѣтьдѣсѣтъ гривень подольскими полугрошки (Острог, 1427 P 109).

Див. ГРАМОТА.

***ГРАН** *див. ГРАНЬ.*

ГРАНИЦА *див. ГРАНИЦА.*

***ГРАНИЦЯ** *див. ГРАНИЦА.*

ГРАНИЦА, ГРАНИЦА, ГРАНИЦА *ж.* (138) (*природна або умовна лінія, що відмежовує одне володіння від іншого*) границя, межа (120): я Любарть Кгедеминовичъ... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... почонъ отъ Песчацьки бродку, одъ границы Сениковъ... до Любецкого мосту (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2); тогды мы... дали есмо и потвердили есмо... ворховичъ село, што (!) в тыхъ дѣдин, оу граничях (Судомир, 1361 AGZ 6); А ко млину граница горъ смотричемъ до мосту (Смотрич, 1375 P 20); А дали есми имъ та села... со всѣми доходи, яко извъка к тимъ селомъ у ихъ границях прислушают (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); а тако вѣдка продалъ естъ... со всѣми оужитки што му прислуша (!) оу бышкувъскуи граници (Перемишль, 1391 P 45); тамъ же противъ той долины, в рици Згару... для вечистого знаку паль забыты казалы есмо и тую граньщю скончылы (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 9); А зятю моему и дочцѣ моей... не надобе через тот обруб и границу з Лопавшъ у мою землю Хреницькую уступати и переходити николи (Хрїнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); а Клиноватой ниве границу положилъ есми уверхъ подлѣ малое долины (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); у zemlam tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom mista Beresteyskaho... z folwarki ieho (Тришин, 1500 ДПЖН);

(*природна або умовна лінія, що відокремлює одну державу від іншої*) границя, кордон (18): также хочю о(т)ступи(т) нашему г(с)дрю... тоъ земли шепин(с)ковъ и тыхъ городовъ, што суть в нем, по старую границу (Берестя, 1400 Cost. II, 619); и еще есми дали... михаилу логофет(у)... едино мѣсто о(т) пустыни близко граници ль(д)шкoi (Сучава, 1445 Cost. II, 218—219); маеть онъ съ тыми его послы ехати черезъ нашо панъство до граници московское и зся отъ граници московское тоюжъ дорогою до волоское граници (Вильна, 1498 BD II, 412); нашим старо(ст)ам и врѣдник(ом) граничнимъ (...изех)ати съ на границах (Сучава, 1499 BD II, 443).

ФОРМИ: *наз. одн. граница, граница* 4 (1475 AS I, 71; XV ст. BC 10 зв.; 1494 BD II, 389); **граница, hranycia** 3 (1375 P 20; 1424 P 99; 1500 ДПЖН); **hranicza** 1 (1413 GL 48); *род. одн. граници, границі* 10 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1401 P 65; 1440 P 142; 1445 Cost. II, 219; 1449 Cost. II, 746; 1453 Cost. II, 766; XV ст. BC 38 зв.; СЯ 42; 1475 AS I, 71); **границы** 7 (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18; 1498 BD II, 412); **границъ** 2 (1411 P 79; 1430 P 116); *дав. одн. граници* (1488 AS I, 242); *знах. одн. границу, границю, границю* 37 (1400 Cost. II, 619; 1404 P 68; 1413 P 83; 1421 P 95, 96; 1430 ГВКЛ 9; 1440 P 142; 1455 Cost. II, 774; 1478 AS I, 76; XV ст. BC 37; 1500 ДПЖН і т. ін.); **границу** 8 (1464 AS I, 57; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1498 BD II, 412; 1499 АЛРГ 94); *ор. одн. границею* (1433 P 125); *місц. одн. на (во, оу, по) граници* (1391 P 45; 1401 P 66; 1411 Cost. II, 638; 1430 P 116; 1446 Cost. II, 238; 1452 Cost. II, 422; 1455 Cost. II, 540; 1456 Cost. II, 577; 1457 Cost. II, 810; 1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76); *наз. мн. границъ* 1 (1433 P 125); **hraniczi** 1 (1413 GL 48);

род. мн. **границь** (1413 P 83, 84; 1421 P 96); *дав. мн. границамъ, границам* (1492—1493 ПВФЧ; 1499 ВД II, 424); *знах. мн. границы* 2 (1495 ВМЗД); *границы* 1 (1430 ГВКЛ 9); *ор. мн. границами, границями* 9 (1361 АГЗ 6; 1377 P 24; 1378 P 26; 1399 P 59; 1400 P 61; 1407 P 72; 1414 P 85; 1421 P 94); *границами* 7 (1408 АКЮЗР I, 6; 1409 P 74; 1411 P 77; 1418 P 89; XV ст. СЯ 42 зв.; 1445 P 148); *hraniczamy* 1 (1395 GL 166); *місц. мн. у (во, въ, о, въ, на) границахъ, границах, граица(х) 20* (1408 АКЮЗР I, 6; 1421 P 96; 1433 P 124; 1445 АКЮЗР I, 17; 1466 АС I, 62; 1478 АС III, 17; 1489 РИБ 433; 1490 Пам.; 1498 ГВКОО; 1499 АС I, 118; ВД II, 443 і т. ін.); *у (увъ) границяхъ, границях* 2 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1451 АКЮЗР II, 106); *оу границях* 1 (1361 АГЗ 6).

***ГРАНИЧИТИ** *дієсл. недок.* (1) (що) встановлювати границі, межі (чого): Коли мѣи оу дѣтен оумре(т) опѣка(л)нѣкъ и(х) не можетъ дѣди(ч)ства прода(т) ани граничи(т) доколь дѣти прїидоуть лѣ(т) до розоумоу (XV ст. ВС 35).
ФОРМИ: *інф. граничи(т)* (XV ст. ВС 35).

*Див. ще *ОГРАНИЧИТИ.*

***ГРАНИЧНЫИ** *прикм.* (4) пограничний, прикордонний (2): А дале(и) казалъ его мл(с)тъ твое(и) мл(с)ти поведити ижъ от(ч)ыне его мл(с)ти земля(м) граничньнымъ... великии кривды и втиски деютъся отъ твоее мл(с)ти земли (б. м. н., 1492—1493 ПВФЧ); А коли бы са пригодили которїи кривды людемъ... прїатель наше(го) Александра... нашимъ старо(ст)ам и врѣдн(ком) граничнимъ <обославши са съ обоу сторон изех>ати съ на границах, и прав(о)... <ч>и<ни>ти... <бес отволоки> (Сучава, 1499 ВД II, 443); *лнстѣъ граничньныи* (2) *див. ЛИСТЬ I.*

ФОРМИ: *дав. мн. граничньнымъ* 1 (1492—1493 ПВФЧ); *граничним* 1 (1499 ВД II, 443); *знах. мн. ч. граничньныи, граничньныи* (1413 P 83; 1421 P 95).

*Див. ще *ПОГРАНИЧНЫИ.*

***ГРАНИЧЪНЫИ** *див. *ГРАНИЧНЫИ.*

***ГРАНИЧЯ** *див. ГРАНИЦА.*

ГРАНИЦА *див. ГРАНИЦА.*

***ГРАНИЧНЫИ** *див. *ГРАНИЧНЫИ.*

***ГРАНЫЦЯ** *див. ГРАНИЦА.*

ГРАНЬ *ж.* (26) 1. (природна або умовна лінія, що відмежує одне володіння від іншого) границя, межа (15): по полювине зъ Любчемъ грань, куды речька идетъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); Мы, Свядрыгайло, Великій Князь, чинимо знаменито... ижъ... покладалъ передъ нами лысть господаря его мылости, Великомо Князя Швядрыгайла, которымъ пышетъ, абысо кривду его зъ земляны Браславскими и бояры Хмельныцкныи разсудылы, и грани около маестностей его учинылы (Новоселица, 1430 ГВКЛ 7); и то есмн прывернулъ к той ниве Клиноватой и грань той ниве положилъ есмн с Соеейскою землею (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); на первой повел нас пан Янчинский по своимъ гранямъ долиною, што от Блаженика идетъ подле реки (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

2. (вирізаний на дереві межовий знак) зарубина, зарубка, карб (11): тамъ же есмо подле рики Згару конецъ (!) усыпаты велилы и на граби грань вытесаты (Новоселица, 1430 ГВКЛ 7); и я есмн того половицу отехал и грань перьвую есмн зарубал в дубѣ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119—120).

ФОРМИ: *наз. одн. грань* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2); *род. одн. грани* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1492 АС III, 23; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); *знах. одн. грань* 6 (1430 ГВКЛ 7, 8; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); *гран* 1 (1478 АС III, 17); *місц. одн. въ грани* (1445 АКЮЗР I, 17); *дав. мн. гранямъ, граням* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); *знах. мн. грани* 8 (1430 ГВКЛ 7, 8; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); *крани* 1 (1478 АС III, 17); *місц. мн. въ граньхъ* 1 (1445 АКЮЗР I, 17); *оу гранех* 1 (1492 АС III, 23).

ГРАСОУЛЬ *ч.* (1) (особова назва, молд. грас «жирний»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тотъ истыныи

слоуга наш Косте Грасоуль... слоужил нам право и вѣрно (Сучава, 1487 ВД I, 295).

ФОРМИ: *наз. одн. Грасоуль* (1487 ВД I, 295).

ГРАШИИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы видѣвшє его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвѣрдили есмн емоу отниоу его, села, на имѣ... грашїи и моишеши (Сучава, 1455 Cost. II, 553).

ФОРМИ: *наз. грашїи* (1455 Cost. II, 553).

***ГРЕБЛЯ** *ж.* (4) гребля (3): а покоул оусхочетъ кн(А)зъ Семень той гребли держати высоко, тоє естъ оу его воли (б. м. н., 1475 АС I, 71); едучи отъ Вовболъ к Блаженіку... по левой руке подле самой дороги тотъ дубъ стоит, и оттоль черезъ гребли конецъ пропаханыхъ нив (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120);

гребля балицова (1) (назва греблі у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмн емоу... едно мѣсто о(т) поустьяни на башни ниже греблы балицовой (Сучава, 1434 ДІР«А» 463).

ФОРМИ: *род. одн. греблы* 1 (1434 ДІР«А» 463); *гребли* 1 (1475 АС I, 71); *знах. одн. греблю* (1488 АС I, 242); *знах. мн. гребли* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120).

*Див. ще *ГРЕБЛА.*

***ГРЕВОУЛЬ** *див. *ГРЕОУЛЬ.*

***ГРЕЖАНЪСКИЙ** *прикм.* (1): Паве(л) землю де(р)жить глазо(в)щиноу... грежанъский(и) Федько дал(л) ему на полоукопби (!) онъ тоє даєтъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. грежанъский(и)* (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

Пор. ГРЕЖАНЫ.

ГРЕЖАНЫ *мн.* (5) (назва села у Київській землі): Къ грежаномъ приселокъ Солодырѣ(в)ци а в томъ селе де(и) оди(и) слоуга а три даньники (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *наз. Грежаны* (бл. 1471 ЛКЗ 93); *дав. грежаномъ* 2 (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); *грежаномъ* 1 (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); *крежаномъ* 1 (бл. 1471 ЛКЗ 93).

***ГРЕЖОНЫ** *див. ГРЕЖАНЫ.*

ГРЕКОВЕ, ГРИКОВЕ *мн.* (10) (назва села на Буковині) Грекове: Тѣмъ ми видѣвшы его правою и вѣрною слоужбою д(о) нас... дали и потвѣрдили есмн емоу... села... на имѣ... где бил дворъ Доумы Чорного, и повише где били Грекове Чорного Доумы (Сучава, 1462 ВД I, 64—65); и дали они господствоу ми свою правою отниоу и выкоупленію, едино село на имѣ Грекове на Сиретъ, подли Серетского тръга (Сучава, 1488 ВД I, 347); Сє азъ... Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвѣрдили есмн томоу свѣтомуу нашемоу монастыроу отъ Поут-

нои... оуси прѣкви... на имѣ... њ прѣков оу Греч (!) с попомъ (Сучава, 1490 ВД I, 419).

ФОРМИ: *наз. Грикове* 2 (1464 ВД I, 83, 84); *Грекове* 2 (1462 ВД I, 65; 1488 ВД I, 347); *род. ! Греч* (1490 ВД I, 419); *дав. Греком* (1488 ВД I, 348); *знах. Грекове* (1465 GL 176; 1488 ВД I, 347, 348).

ГРЕОУЛОВ *прикм.* (1): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже тотъ истинныи слоуга наш панъ Кандрѣ, сынъ Греоулов, слоужилъ намъ право и вѣрно (Васлуй, 1465 ВД I, 87—88).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Греоулов* (1465 ВД I, 88).

*Пор. *ГРЕОУЛЬ.*

***ГРЕОУЛЬ** *ч.* (2) (особова назва): а на то естъ... вѣра пана микль греоула и вѣра пана бѣлоша чашника (Коломия, 1448 Cost. II, 306).

ФОРМИ: *род. одн. греоула* 1 (1448 Cost. II, 306); *греоула* 1 (1448 Cost. II, 300).

***ГРЕЦКІИ** *див. *ГРЕЦКЫИ.*

ГРЕЦКО *див. ГРИЦКО.*

***ГРЕЦКЫИ** *див. *ГРЕЦКЫИ.*

***ГРЕЦКЫИ** *прикм.* (4) ◊ грецкыи квасъ (4) гатунокъ грецкого вина: а коли имуть купити татарскыи товаръ, у сочавѣ, или шолкъ, или перець... или темъанъ, или грецкыи квасъ, отъ гривну, у сочавѣ, по три гроши

(Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); А коли имоут коупити татарскыи товаръ или заморскыи оу Сочавъ: или шолкоу, и перецъ, и камхи... или грецкыи кфас... а они абы платили от гривноу три гроши мыто (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. грецкыи* 2 (1434 *Cost.* II, 668; 1460 *BD* II, 273); *грецкыи* 1 (1408 *Cost.* II, 630); *грецкѣи* 1 (1456 *Cost.* II, 788).

*ГРЕЧЕСКИЙ *прикм.* (5) ◊ греческий законъ (4), законъ греческой (1) православне віросповідання: а о дочеръ его твое панове изъ его бояры оуговорыли, какъ его дочери быти и греческий законъ держжати; да и грамотоу твою оутвержьоную на то далъ, што его дочери держжати свое законъ греческий, и къ рымьскому закону ее не нудити (б. м. н., 1499 *BD* II, 448).

ФОРМИ: *род. одн. ч. греческого* (1499 *BD* II, 448); *знах. одн. ч. греческий* (1499 *BD* II, 448).

! ГРЕЧ (ГРЕКЪ) *див.* ГРЕКОВЕ.

ГРИБ *ч.* (1) (*особова назва*): А се я пан Грив Иवेशеневич сознаваю и записываю сим моим листомъ каждому доброму кому потребъ будетъ того листа видети алибо чтуци его слышати (Острог, 1488 *AS* I, 88).

ФОРМИ: *наз. одн. Грив* (1488 *AS* I, 88).

ГРИБОВИЦА *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Гривовица: Я, Война, пана Немиринъ сынъ ... записую матце своей пане Анне Немириной: Мстишин... Гривовица (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *наз. одн. Гривовица* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

*ГРИБОВИЧЬ (?ж.) (2) (*назва джерела у Львівській землі*): о(т) оустъА теплицъ грибови(ч) попере(к) рьки свѣчъ и попере(к) пола къ черному льсоу (Зудечів, 1413 *P* 83).

ФОРМИ: *род. одн. грибови(ч)* (1413 *P* 83); *дав. одн. грибови(ч)* (1413 *P* 83).

*ГРИВЕНЬКА *ж.* (1) підвісок до ікони: застали есмо оу стго спса на красно(м) Д ікони кованы(х) а Г ікони з вьньци В гривеньце золоты(х) (б. м. н., бл. 1429 *P* 114).

ФОРМИ: *знах. дв. гривеньце* (бл. 1429 *P* 114).

ГРИВНА, ГРИВЪНА *ж.* (168) 1. (*грошова одиниця*) гривня (159): а купилъ панъ петрашь за сорокъ гривенъ (Перемишль, 1359 *P* 10); А се А панъ бенко... свѣдчю... иже пришедь передъ насъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправилъ своєю женъ варваръ сто гривенъ на своємъ селъ на тольмачи (Коломия, 1398 *P* 57); а на то дворище записали есмо ему сею нашею грамою (!) пАтьдесАть гривенъ подольскими полугрошки (Острог, 1427 *P* 109); а кто би се знашо(л) ловити рибоу или рубати лись оу и(х) хотарю, без и(х) воли, на то(м) глоба ВІ гривни (Сучава, 1456 *ГПХМ*); а жонъ Борисовой присудили есмо венець шляхецкій тридцАть гривенъ (Вільна, 1495 *РИБ* 621);

г р и в н а л а д ъ ц к а я (3) польська гривня: взалъ оу мене клепачъ ЙІ гривень, лацкихъ (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); мы ильАшь воевода... записуемъСА тымъ пношАмъ... ежъ имаемъ и слобуемъ имъ жольдъ платити на каждыи мѣсАць по 6 гривенъ лацкихъ на копье (Сучава, 1433—1443 *АРМ*); г р и в н а п о д о л ь с к а я (1) подольська гривня: и тую границу скончылы, и, штобы ее никто не нарушилъ, заруку на Господара его мылосты чотыриста гривенъ Подольскихъ (sic. — *Прим. вид.*) заложила (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 9); г р и в н а п о л с к а я (1) польська гривня: заплативъ имъ тыи пѣнА(з) пА(т) сотъ гривенъ полки(х) (!)... всеи волости залъскоѣ держание вѣчное ... коро(л) влодиславу... присудили есмы (Медика, 1404 *P* 70); г р и в н а р у с к а я (1) (*назва грошової одиниці в староукраїнських землях*) руська гривня: а коли бъ дасть стану митрополитомъ я за то слобуюю и хочу дати... моему милому гдрю королю двѣ стъ гривенъ руськихъ а тридцАть кони безъ хитрости (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*).

2. (*одиниця ваги*) гривня (1): тое сребро зваживъ и ... важило по тре(т)и гривны сребра (б. м. н., XV ст. *ВОРСР* 179);

г р и в н а в ѣ с н а я (2) вагова гривня, гривня на вагу: А пить могоричь оу аньдрька оу дому льского за двѣ гривни вьснии меду за гривну а пива за гривну (Перемишль, 1366 *P* 12).

ФОРМИ: *наз. одн. гривна, гривъна* (XV ст. *BC* 29 зв., 37 зв.); *род. одн. гривны* 43 (1386 *P* 31; 1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 670; 1435 *Cost.* II, 676; 1456 *Cost.* II, 788; XV ст. *ВОРСР* 179; *BC* 23 зв.; 1460 *BD* II, 273; *DІR«A»* 515 і т. ін.); *гривны* 2 (1460 *BD* II, 274, 275); *знах. одн. гривну, гривноу* 7 (1366 *P* 12; 1368 *P* 16; XV ст. *BC* 37; 1433—1443 *АРМ*); *зам. род. отъ сукна, отъ гривну* 37 (1408 *Cost.* II, 630, 631, 632, 633; 1434 *Cost.* II, 668, 669, 670; 1460 *BD* II, 273, 275, 276); *наз. мн. гривни* (1456 *ГПХМ*); *род. мн. гривенъ, гривен, гриве(н), гривенъ, гриве(н)* 56 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12; 1386—1418 *P* 35; 1388 *ZPL* 106; 1398 *ЗЛЕІК*; *P* 57; 1404 *P* 70; 1424 *P* 106; 1427 *P* 109; 1458 *BD* I, 8; 1494 *РИБ* 561; 1495 *РИБ* 621 і т. ін.); *гривень* 1 (1430 *ГВКЛ* 9); *гривинъ* 1 (XV ст. *BC* 30); ! *гнѣвень* 1 (XV ст. *СЯ* 43); *знах. мн. гривны, гривъны, гривны* 13 (1386—1418 *P* 35; 1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 669; 1435 *P* 134; 1456 *Cost.* II, 789; XV ст. *BC* 24, 31, 33 зв., 34, 36 зв., 37, 39; 1460 *BD* II, 274); *гривни* 1 (1460 *BD* II, 274); *місц. мн. въ гривнахъ* (1494 *РИБ* 560); *знах. дв. гривнъ* (1366 *P* 12; 1386—1418 *P* 35).

! ГРИВНОУ (РАНОУ) (1): Абы оусильникомъ смелость о(т)на(т)а оуставлАемъ колі шлА(х)та шлА(х)тѣча забье(т) за головуу шестьдесА(т) гривенъ за жьны (!) члонокъ оугАтыи три(д)ца(т) гривенъ за простоую гривноу (!) ЙІ гривенъ (XV ст. *BC* 24 зв.).

Див. РАНА.

ГРИВЪНА *див.* ГРИВНА.

*ГРИГОРЕВИЧЪ *див.* ГРИГОРЬЕВИЧ.

*ГРИГОРЕВЪ *прикм.* (1): а се я панъ миханло иваноичъ заставилъ свое село черепные григореву сѣну двдвѣского осташкови (Львів, 1386 *P* 31).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. григореву* (1386 *P* 31).

Пор. ГРИГОРЪ.

ГРИГОРЕИ *ч.* (7) (*особова назва, цсл.* Григории, *гр.* Γρηγόριος) Григорій: Билъ намъ чоломъ писаръ нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громька, о тымъ, што перво сего дали есьмо ему мѣстце городское... на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5); а па(н) григорей стреченови(ч) имаеть, служити с того имѣнья копье(м) игдѣ будетъ на(м) потребно (Острог, 1437 *P* 136); При томъ былъ марш(алокъ) дворн(ый)... панъ Григорей Остыковичъ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85); А при томъ были... воевода троцкий маршалонокъ земський пан Ян Юрьевич, маршалонокъ дворный... паи Григорей Станкович Остиковича (Вільна, 1499 *AS* I, 118).

ФОРМИ: *наз. одн. григорей, Григорей, Григоре(и)* (1410 *АкВАК* XI, 5; 1437 *P* 136; 1489 *AS* I, 89; 1495 *АЛМ* 85; *ВМБС*; 1499 *AS* I, 118); *род. одн. григорья* (1437 *P* 136).

Див. ще ГРИГОРИИ, ГРИГОРІЕ, ГРИГОРЪ.

ГРИГОРІЕ *див.* ГРИГОРІЕ.

ГРИГОРИИ, ГРИГОРІИ *ч.* (3) (*особова назва, гр.* Γρηγόριος) Григорій: Мы кнА(з) дѣдъ дмитриеви(ч) кнА(з) русанъ плакси(ч)... григории да ива(н) несвизьскыи ... тымъ т листомъ чинимы знамени(т)... како... мы именемъ и моча вши(х) земланъ его ... ислобуемъ за него (Луциця, 1388 *P* 38—39); фроль, лаворъ... елисъи пророк, святыи григории чудотворецъ по той сторонъ все чудотворци (Краків, XIV—XV ст. *ОБРН* 112); При томъ были: во(е)вода Вил(енскій) панъ Мих(айло) Рад(ивиловичъ)... мар(шалокъ) двор(ный) нам(ѣстникъ) Ои(кштенскій) панъ Гр(игорій) Ос(тиковичъ) (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54).

ФОРМИ: наз. одн. григориї, **Гр(игорій)** (1388 P 38; XIV—XV ст. *ОБРН* 112; 1494 *АЛМ* 54).

Див. ще **ГРИГОРЕЙ, ГРИГОРІЄ, ГРИГОРЬ.**

ГРИГОРІЄ, ГРИГОРИЄ ч., невідм. (4) (особова назва, *цсл.* Григориї, *гр.* Γρηγόριος) Григорій: На которого соймоу кончаніє... наоучавшиши оу боза отець кнѣзь Григоріє... и також велележны панове... соуть сосланы (під Хотином, 1467 *ВД* II, 297); мы Стефан воевода... знаменито чинимь... оже прїдоша прѣд нами... молебникъ нашъ кир попь Григоріє... и съ възьми яже о христь братами... и измѣнили съ господство мы правуюю монастирскоую отинною (Ясси, 1500 *ВД* II, 173).

Див. ще **ГРИГОРЕЙ, ГРИГОРИЙ, ГРИГОРЬ.**

ГРИГОРІЙ див. **ГРИГОРИЙ.**

ГРИГОРОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правуюю и вѣрноюу службою до на(с)... дали есмы емоу... села оу нашей земли на има хенцовци... и григоровци (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317).

ФОРМИ: наз. григоровци (1431 *Cost.* I, 317).

ГРИГОРЬ, ГРИГОРЬ, ГЛИГОРЬ, ГЛИГОР ч. (22) (особова назва, *гр.* Γρηγόριος) Григорій, Григор: о(т) мѣстичовъ короткии павель григоръ павель писаръ панъ вахно танча алхатаръ (Львів, 1368 P 16); мы Стефанъ воевод(д)... чинимъ знаменито... аже есмо умолвнили ис прѣдречеными паны... которыиже сА иснимали с нами, оу серета, на имъ, панъ янь с чижева... панъ григоръ стромило (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729); А на твердо (!) того моего листу просил есми кнАза Семьна Вогдановича (!) Олинцевича... а кнАза ГригорА Ивановича Багиносского, абы Их Милость печаги свои приложили к семоу моемоу листу (Друцьк, 1492 *AS* III, 24); Наместнику вруцькому князю Григорию Глиньскому и инымъ наместникомъ нашимъ, хто потомъ будетъ отъ нас Вручей держати (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71); и оуставши слуга на(ш), глигоръ, и съ своею женою... и заплатили и(м) оуси тоти вишеписа(н)ни(х) пиньзи (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

ФОРМИ: наз. одн. Григоръ, григоръ, григоръ 6 (1368 P 16; 1420 *ПГАА*; 1424 P 104; 1445 *VD* Cost. II, 729; 1488 *BD* I, 354); Глигор, глигоръ 2 (1495 *VD* II, 53; 1500 *Cost.* S. 234); *ск. н.* Гр. 6 (1496 *АЛРГ* 69, 71; *ВМКФС*; 1497 *ПКП*; 1499 *ВФ*; *ГОКІР*); *род. одн.* григо(р)А (1495 *ВМБС*); *дав. одн.* Глигороу, глигору 3 (1495 *VD* II, 53; 1500 *Cost.* S. 234); глигорови 1 (1500 *Cost.* S. 234); григореви 1 (1386 P 31); Григорию 1 (1496 *АЛРГ* 71); *знах. одн.* ГригорА (1492 *AS* III, 24).

Див. ще **ГРИГОРЕН, ГРИГОРИИ, ГРИГОРІЄ.**

ГРИГОРЬЄВИЧЪ див. **ГРИГОРЬЄВИЧ.**

ГРИГОРЬ див. **ГРИГОРЬ.**

ГРИГОРЬЄВИЧ, ГРИГОРЬЄВИЧЪ ч. (3) (особова назва): Мы, князь Александро Володимировичъ дали есмо бояромъ нашимъ, Григоревичомъ Ивашку а брату его Петру на имя Тачанчу селищу (Київ, 1451 *ЗНТШ* XI, 10); жалова(л) намъ писаръ нашъ намѣстникъ Стоклишъски(и) Ѳедько григоръевичъ на воеводича троцкого... штожь о(н) встоупається въ его ловы любецькии за немьно(м) (Вільна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: наз. одн. Григоръевич 1 (1482 *AS* I, 80); григоръевичъ 1 (1499 *ВФ*); *дав. мн.* Григоревичом (1451 *ЗНТШ* XI, 10).

НРУДКО ч. (3) (особова назва): Поручили(с) кнА(з) велико(м) скиргайлу за гридка за константинови(ч)... первыи поручни(к) кнА(з) михаило евнугтеви(ч) кнА(з) василли михайлови(ч) (б. м. н., бл. 1392 P 46); Bili nam szotom tyie Uguczape, na imia; Nrydko a Daniko Starczyczy i prosili i pas zemli (Люблін, 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8).

ФОРМИ: наз. одн. **Нрыдко** (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); *дав. одн.* **Нрыдку** (1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); *знах. одн.* **гридка** (бл. 1392 P 46).

***ГРИДКОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Мы кизь михаило олександр(д)ровичъ произволи (!) есмо боАриною нашему...

коупити дворець ивашка гри(д)ковича (Копиль, 1456—1481 P 164).

ФОРМИ: *род. одн.* гри(д)ковича (1456—1481 P 164).

ГРИЖАТИ *дѣсл. недок.* (1) (*болг.* грижа се) (за що) дбати, турбуватися, піклуватися (про що); и такождере варе кто боуде(т) игоуме(н) оу то(м) прАдреченно(м) монастирю и елико бѣде(т) братен а они имаю(т) грижати за спасение доуши господства ми (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365).

ФОРМИ: *инф.* грижати (1448 *Cost.* II, 365).

Див. ще ***ГРИЖАТИ СА.**

***ГРИЖАТИ СА** *дѣсл. недок.* (1) (*болг.* грижа се) (о що) дбати, турбуватися (про що); а кто боуде(т) игоуме(н) илї братна оу томъ монастирю и не имоут (грижати) сА о спасенїи нашемъ... а имъ да е(ст) сѣдня богъ (Поляна, 1448 *Cost.* II, 366).

ФОРМИ: *майб.* 3 ос. мн. имоут (грижати) сА (1448 *Cost.* II, 366).

Див. ще **ГРИЖАТИ.**

ГРИЖЛИВІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвѣрдили есмы им... два села на Бръладѣ на имъ Мърчешїи и Грижливїи (Сучава, 1495 *ВД* II, 248—249).

ФОРМИ: наз. **Грижливїи** (1495 *ВД* II, 249).

ГРИКОВЕ див. **ГРЕКОВЕ.**

***ГРИКОВИЧИ** мн. (1) (назва села у Волинській землі): а про то(ж) ен записываю на свои(х) имьне(х)... гриковице(х) три(се)та (!) ко(п) ширики(х) гро(ш)и че(с)кои монѣты (б. м. н., п. 1450 *ПИ* № 9).

ФОРМИ: *місц. на гриковиче(х)* (п. 1450 *ПИ* № 9).

***НРУМАУЛОВУЦЪ** ч. (1) (особова назва): Ja Fedko Januszkowicz... szto iesmy kupyl umineyczo w pamysnyka melnyskoho pana pemiry hrymawlowycza... y zemlam tych folwarkow hrancyia mne jest z burmystrom Mista Beresteyskaho (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *род. одн.* hrymawlowycza (1500 *ДПЖН*).

ГРИМАЛО ч. (1) (особова назва): Межи которыми пайми панъ Николаи Гримало, вижь господарА кроль его милости, особно был съсланы, абы оусым сторонамъ била справедливість, абы одно смотрьль (під Хотином, 1467 *ВД* II, 297).

ФОРМИ: наз. одн. Гримало (1467 *ВД* II, 297).

ГРИНДЬ ч., невідм. (1) (*молд.* гринд) горб, пагорок, підгірок: те(м) мыи (!) виде(в)ше его правую слоу(ж)бо (!) до на(с)... дали и потвѣрдили есмы емоу... его о(т)нни (!) и села(м)... съ... езвро(м) лахо(м), съ гри(н)дь о(т) богата (Сучава, 1459 *Cost.* S. 21—22).

ГРИНЕВЪЦИ мн. (1) (назва села у Київській землі) Гринівці: къ чоудновою жь се(л)цоу гриневъци а в томъ се(л)ци три члвки подымъщиною дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ФОРМИ: наз. гриневъци (бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ГРИНКО, ХРИНКО ч. (37) (особова назва, *пор.* Григори) Гринько: А свѣдши на то гринко панъ староста подольскии смотричкии воевода розозка прокопъ семенко карабчевьскии (Смотрич, 1375 P 20); мы александръ воевода... ис нашими земляны... на има, пайъ жюржъ староста... панъ гринко... потвержАе(м)... господареви нашему... тотъ листъ (Львів, 1407 *Cost.* II, 628—629); А при томъ были светки наша рада... пан Войдило, пан Гринко Сурвиллович (Київ, 1437 *AS* I, 34); а при томъ был ки(А)зь Василей Лукомский... а пан Гринко МоукосеА (Берестя, 1448 *AS* I, 44); А при тых моихъ умовеныхъ речах... были панове люде добрые: пан Семашько, пан Гринко Мукосевъвич (Хрїніки, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прАд нами... слоуга наш Иванко Левич и братаничи его Федора и Милка... и племеникъ их Хринко от Лоуковице и продали свою правуюю отинною (Сучава, 1492 *ВД* I, 509); а при (томъ) были: ключиикъ луцкии Богдан Сенкович Гоский... пан Гринко Козинский (Луцьк, 1494 *AS* I, 102).

ФОРМИ: наз. одн. **Грико**, **грико**, **гри(н)ко** 15 (1375 P 2С; 1404 P 70; 1407 Cost. II, 628; 1421 Cost. I, 141; 1437 AS I, 34; 1448 AS I, 44; 1456 Cost. II, 583; 1465 AS I, 57; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1494 AS I, 102 і т. ін.); **Хринко**, **хри(н)ко** 2 (1456 ЭСФ; 1492 BD I, 509); род. одн. **Гринка**, **гринка**, **гри(н)ка** 13 (1415 Cost. I, 122; 1420 Cost. I, 136; 1422 ДГОБ; 1423 Cost. I, 154; 1424 Cost. I, 162; 1424—1425 DBAc 19; 1425 Cost. I, 169; 1451 AS I, 44; 1475 AS I, 70; 1491 AS I, 94 і т. ін.); **хринка**, **хринька** 3 (1414 Cost. I, 111; 1415 Cost. I, 116; 1419 DIR«A» 444); дав. одн. **гринку** (1437 P 136); ор. одн. **гринько(м)**, **гринько(м)** (1409 P 74; 1437 P 136).

Див. ще **ГРИНЬ**, **ГРИЦКО**, **ГРИЦЬ**, **ГРИШКО**.

ГРИНКОВИЧЪ, **ХРИНКОВИЧ** ч. (30) (особова назва): мы боАре молдавскы... пань богоушь и братья его, пань пашко, пань бори(с) гринковичъ... знаменито чинимъ... ижъ пань нашъ, воевода прере(ч)инны, слюбилъ паиоу нашему мл(с)тивоому... кролеви полскому (Сучава, 1434 Cost. II, 665—666); А на то великаА марторие... пан Янко Хоудич, пан (И)вашко Хринкович (Ясси, 1476 BD I, 209); Самъ Александерь... великий князь литовский... чинимо ведати... приждчалъ(и) (!) къ намъ земляне наши зъ володимерского повету Васко и Ивашко Гринковичи Болобаны (Троки, 1498 ГВКОО).

ФОРМИ: наз. одн. **Хринкович**, **Хринкови(ч)**, **Хри(н)кови(ч)** 12 (1456 ЭСФ; 1470 BD I, 141, 151, 153, 156; 1471 ДГСМПБ; 1472 BD I, 170, 172; Cost. S, 88; 1473 BD I, 187; 1474 PГC; 1476 BD I, 209); **гринковичъ** 1 (1434 Cost. II, 666); род. одн. **Хринковича**, **Хри(н)ковича**, **Хринкови(ч)а** 15 (1467 BD I, 119; 1468 BD I, 131; 1469 BD I, 134; 1471 BD I, 164; 1472 DIR«A» 528; 1473 BD I, 182, 190; 1475 BD I, 204, 206; Cost. D, 4; 1478 BD I, 219 і т. ін.); **Хринковичъ** 1 (1473 ШКН 165); наз. мн. **Гринковичи** (1498 ГВКОО).

***ГРИНКОВЦЪ** мн. (1) (назва села у Подільській землі) Гринківці: Я пань дьтри(х) изъ бучА(ч)... вызнаваемъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ пре(д) на(с)... есть пре(д)лѣ (!) село гринковцѣ пану Анушеви кирьдѣви за соро(к) ко(п) готовы(х) пьнАзьи (Кам'янець, 1420 ПГАГ).

ФОРМИ: знах. **гриновцѣ** (1420 ПГАГ).

***ГРИНКОВЪ** див. **ГРИНЬКОВЪ**.

! **ГРИНКОКА** (ГРИНКОВА) див. **ГРИНЬКОВЪ**.

ГРИНЬ ч. (13) (особова назва, пор. Григорин) Гринь: а на то е(ст)... вѣра паиа хринъ спатаръ (Сучава, 1448 Cost. II, 317); гринь даеъ ведро медуу (б. м. н., бл. 1458 P 167); Гринь де(р)жить землю Тиши(н)скоую (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93); а тыи люди о(т)чичи мои, на има микоула... гри(н)... мають ему потому служити ка(к) есть в той земли обычай (Луцьк, 1490 Пам.); Я по(п) порьчки на има исидо(р) ис своими с сынми на има з грине(м) а з дешко(м) били есмо чело(м) е(г) мл(с)ти штобы е(г) мл(с)ть пожалова(л) на(с) землю црковною оу порьчьи (б. м. н., 1498 ЧАФ).

ФОРМИ: наз. одн. **грийн**, **Гринь**, **гри(н)** 4 (бл. 1458 P 167; бл. 1471 ЛКЗ 93; 1490 Пам.); **Хри(н)** 1 (1448 Cost. II, 737); род. одн. **хрийнъ**, **хрийнА** (1448 Cost. II, 317, 324, 343, 355, 359, 365); дав. одн. **Грино** (бл. 1471 ЛКЗ 93); ор. одн. **грийне(м)** (1498 ЧАФ).

Див. ще **ГРИНКО**, **ГРИЦКО**, **ГРИЦЬ**, **ГРИШКО**.

***ГРИНЬКО** див. **ГРИНКО**.

ГРИНЬКОВЪ прикм. (9): а на то вѣра моА... александра воеводы... и вѣра паиа гринкова (Сучава, 1407 Cost. I, 56); а на то вѣра моА... александра воеводы... и вѣра паиа хринкова (Сучава, 1409 Cost. I, 69—70); Я пань дьтри(х) изъ бучА(ч)... вызнаваемъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ пре(д) на(с)... есть пре(д)лѣ (!) село гринковцѣ пану Анушеви кирьдѣви за соро(к) ко(п) готовы(х) пьнАзьи (Кам'янець, 1420 ПГАГ).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **гриньковъ** (1420 ПГАГ); наз. одн. ж. **гринкова** 6 (1407 Cost. I, 56; 1409 DIR«A» 437; Cost. I, 65; 1411 DIR«A» 439; 1412 DIR«A» 440; 1414 DIR«A» 441); **хринкова** 1 (1409 Cost. I, 70); ! **гринькока** 1 (1411 Cost. I, 95).

Пор. **ГРИНКО**.

***ГРИЦЕВЪ** прикм. (2): Я волчько бодѣ(н)ковський и свонми де(т)ми... визнавае(м)... и(ж)... продали есмо пану мартину крasto(в)товичю сълища иаши на има крѣхае(в) а к тому сълищю зьмли бортныи... игнато(в)ская а грицева (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС);

Грицева могила (1) (назва урочища у Волинській землі): увесь лесъ Ретовъ... до церкви Божое... прыдаемо; к тому село наше Теремное подъ Луцкомъ, почонъ отъ того копча при дорозе... къ великому копчау Грицевы могилы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **грицева** (2-а пол. XV ст. СПС); род. одн. ж. **Грицевы** (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

Пор. **ГРИЦЬ**.

ГРИЦКО, **ГРЕЦКО**, **ГРѢЦКО**, **ХРИЦКО** ч. (11) (особова назва, пор. Григорин) Грицько: Мы бискупи мацѣи премьски и офанасти владыка премьски па(н) Анъ дьди(ч) тариов(с)ки... грицько кирдѣви(ч)... чинимы знаемо... како ко(л) та рьчь... о волость о залсье... на многи(х) роцьхъ пре(д) на(м) водила(с) (Медика, 1404 P 69—70); а при томъ были свѣдци... па(н) грицько ловчии кролевъ сметанька и намѣстникъ лавровьскыи ефтимин (Погоничі, 1422 P 98); а при томъ были сведоки... панъ грицько кирдѣвичъ панъ иванъ чорныи (Київ, 1433 P 119); А при томъ были сведки наши... панъ Федоръ дякъ, и старецъ Грецько и инныхъ людей досыть (Луцьк, 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8); мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо умолвили и с пре(д)речеными паны... которыиже са иснимали с нами, оу серета, на имѣ, панъ янъ с чижева... панъ хрицько кердѣвичъ с поморАнъ (Серет, 1445 Cost. II, 728—729); А при томъ были люди добрыи: пан Михайло Олександрович Загоровскыи... а пан Грѣшко Иванцкый (!) из братом (Хвалимичі, 1475 AS III, 14).

ФОРМИ: наз. одн. **грицько** 8 (1404 P 70; 1419 P 91; 1422 P 98; 1428 P 111; 1430 P 116; 1433 P 119; 1463 ГГЯ); **Грѣшко** 1 (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8); **Грѣшко** 1 (1475 AS III, 14); **хрицько** 1 (1445 Cost. II, 729).

Див. ще **ГРИНКО**, **ГРИНЬ**, **ГРИЦЬ**, **ГРИШКО**.

ГРИЦЬ, **ХРИЦЬ** ч. (2) (особова назва, пор. Григорин)

Гриць: Мы кнА(з) двѣд дмитриевич(ч)... гриць с брато(м) степано(м)... тым то листомъ чинимы знаменит(т) всимъ которы(м) того трѣба кто коли тонъ (!) листъ оувиди(т) или оуслыть (!) (Луциця, 1388 P 38—39); мы стефанъ воево(д)... знаменито чини(м)... оже... дали есмо нашему монастырю о(т) полъны... ѿ тата(р), на има иванчоу(к)... и хриць съ челАдми своими (Сучава, 1443 Cost. II, 128).

ФОРМИ: наз. одн. **гриць** 1 (1388 P 38); **хриць** 1 (1443 Cost. II, 128).

Див. ще **ГРИНКО**, **ГРИНЬ**, **ГРИЦКО**, **ГРИШКО**.

***ГРИЦЬКОВЪ** прикм. (1): С (!) я па(н) дмитръ порыцькыи... оуза(л) есмо по своей женѣ по панен га(л)зьце по паиа грицьковой дощье (полтараста коп) широки(х) гро(ш)н че(с)кои монѣты (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9).

ФОРМИ: місц. одн. ж. по... **грицьковой** (п. 1450 ПИ № 9).

Пор. **ГРИЦКО**.

***ГРИЧИНЪ** див. ***ГРѢЧИНЪ** 1.

***ГРИШАНЫ** мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прАд нами... НастА... и продала... едно село... на имѣ Хирова, межи Дереневъ и межи Гришан (Сучава, 1495 BD II, 81—82).

ФОРМИ: род. **Гришан** (1495 BD II, 82).

ГРИШКО ч. (2) (особова назва, пор. Григорин): А при томъ были свядцы: пан Михайло Масковичъ, пан Гришко Борисковскій (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); Я Иван Тимофеевич Коуль... з женою моею Марѣю Хламотиною и сыньми нашими Гришком а Кмитою визнаваем сами на себе... штож вЗАли есмо въ княЗА ВасилА... тридцат коп грошей широких (Друцьк, 1492 *АС* III, 23).

ФОРМИ: наз. одн. **Гришко** (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); ор. одн. **Гришком** (1492 *АС* III, 23).

Див. ще **ГРИНКО**, **ГРИНЬ**, **ГРИЦКО**, **ГРИЦЬ**.

***ГРІВНА** див. **ГРИВНА**.

***ГРІЕЛЄЩИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода ... знаменито чинимь... оже прїдоша прѣд нами... молебникъ нашъ кир попь Григоріе... съ вьсѣми яже о христѣ братїами... и дали господствоу мы петь сель: едно на Краковѣ на имѣ Каоучелещи... между Грїелещи и между Лоупшею, друоге на Сереть на имѣ Гыдинци... три на Бистрици (Ясси, 1500 *ВД* II, 173).

ФОРМИ: род. **Грїелещь** (1500 *ВД* II, 173).

ГРОБ ч. (12) гробница, могила: Се азъ... ан(др)е(н) владимирови(ч)... съ своею женою... поклонихом сА оца свое(г) гробоу княЗА владимира олькгердови(ч) и дадь своихъ гробо(м) (Київ, 1446 *Р* 154); блгочестивый г(д)ни на(ш) Іо Стефа(н) воево(д) господа(р) вьсен земли молдавской... оукраси гробъ съ(н) своемоу прѣдъдоу Іо Романоу воево(д) (б. м. н., 1479 *ДС* 11); почьши (х)стар той браници от обрѣшін Лаоури... до стежки где гроб Алексии оу шипот (Сучава, 1490 *ВД* I, 420).

ФОРМИ: наз. одн. **гроб** (1490 *ВД* I, 420); дав. одн. **гробоу** (1446 *Р* 154); знах. одн. **гробъ**, **гробь**, **гроб**, **гро(б)** (1479 *ДС* 11; 1480 *ДС* 9, 10, 11, 12; 1497 *ДС* 8); род. мн. **гробовъ** (1446 *Р* 154); дав. мн. **гробо(м)** (1446 *Р* 154); знах. мн. **гробы** (1480 *ДС* 8).

***ГРОБЛА** ж. (1) гребля: а кн(А)зь Семен дѣдич и отчич Збаразский имаєт мѣти, держати и поживати ис полми и гроблами... што к тым селом слушают (Володимир, 1470 *АС* I, 65).

ФОРМИ: ор. мн. **гроблами** (1470 *АС* I, 65).

Див. ще ***ГРЕБЛЯ**.

***ГРОБЪ** див. **ГРОБ**.

***ГРОБЬ** див. **ГРОБ**.

! **ГРОДО** див. ***ГРОДЪ**.

***ГРОДЪ** ч. (6) (стн. gród) (укрѣплене місце з оборонними спорудами) гброд, замок: а тижъ коли бы которыи неприА-тель своею силою облогло тото исныи гро(д) галичъ тогда тото кєнїи воевода и бра(т) его... имають ис правою вѣрою и со оусено своею силою безо лсти того исного города боронити (Луцьк, 1388 *Р* 37); а такъ приступилъ есмь ку крулеви... и присАглъ есмь вѣре(н) бытъ ижъ круль его млсть имаєт ми дати и подтвердить тыхъ городовъ и зьмль держанне до моего живота (Кременець, 1434 *Р* 130).

ФОРМИ: наз. одн. ! **город** (1388 *Р* 37); знах. одн. ! **город**, **гро(д)** (1388 *Р* 37); род. мн. **городовъ** (1434 *Р* 130, 131); ор. мн. ! **гро(д)** (1388 *Р* 39).

Див. ще **ГОРОДЪ**, ***ГРАДЪ**.

ГРОЗА ж. (1) (цсл. гроза) кара, покарання: а не испра-(ви)ва судить намъ бѣ и честныи кр(с)тъ и осподарева казнь и гроза (б. м. н., бл. 1386 *Р* 30).

ФОРМИ: наз. одн. **гроза** (бл. 1386 *Р* 30).

ГРОЗАВЪ, **ГРОЗАВЬ** ч. (2) (особова назва, молд., болг. грозов, слов. гроза): и такожъ прїиде прѣ(д) нами... грозавъ съ могошеловъ о(т) виннѣ ... и продалъ своА чА(ст), половина села (Васлуй, 1438 *Cost.* II, 14); мы Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже преидоша прА(д) нами... наши слоуги пѣтроу дьноу и братъ его грозавъ... и продали и(х) правою о(т)ниною (Сучава, 1493 *ПГВСП*).

ФОРМИ: наз. одн. **грозавъ**, **грозавь** (1438 *Cost.* II, 14; 1493 *ПГВСП*).

ГРОЗЕ див. **ГРОЗА**.

***ГРОЗЕВЪ** прикм. (1): мы Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже преидоша прА(д) нами... наши слоуги пѣтроу дьноу и братъ его грозавъ н... снове грозеви дьноу... и продали и(х) правою о(т)ниною (Сучава, 1493 *ПГВСП*).

ФОРМИ: наз. мн. ч. **грозеви** (1493 *ПГВСП*).

Див. ще ***ГРОЗИНЪ**.

Пор. **ГРОЗА**.

ГРОЗЕЩИ, **ГРОЗЕЩИ** мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы ... подтвердили есми его очи(н)оу... села на имѣ... грозеши и марконе (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342); а он имѣ дал за тогую половина от Броудоурешни едино село на имѣ Грозещїи (Сучава, 1488 *ВД* I, 325).

ФОРМИ: наз. **грозеши** 1 (1448 *Cost.* II, 342); **Грозещїи** 1 (1488 *ВД* I, 325); знах. **Грозещи** (1488 *ВД* I, 325).

***ГРОЗИМЪ** ч. (1) (особова назва): а тотъ лей Крупша сыновъ въ себе не мѣль, тол(ь)ко одно двѣ дочьѣ, и тые свои дочки подавалъ былъ за ихъ дѣдовъ, за Петра а Грозима (Вільна, 1495 *РИБ* 602).

ФОРМИ: знах. одн. **Грозима** (1495 *РИБ* 602).

***ГРОЗИНЪ** прикм. (3): а на то вѣра моА и моихъ сыно (!)... вѣра пана оуладова пана гидевова пана грозина (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); мы стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже прїидоша... ива(н)... ись своими братїами и тѣгали на кнѣгнню... и на оуну(к) еи на ми(х)но сѣъ грози(н) ку(н)ича (Васлуй, 1474 *РГС*).

ФОРМИ: род. одн. ч. **грозина** (1429 *ДГОБК*); знах. одн. ч. **грози(н)** (1474 *РГС*); наз. одн. ж. **грозина** (1392 *Cost.* I, 8).

Див. ще ***ГРОЗЕВЪ**.

Пор. **ГРОЗА**.

HRÓZNE присл. (1) (стн. hrozně, стн. gróźnie) суворо: Też podług ustaw papieżskich... hrozne prikazujem... iż... pospolityje mająt' utiahati i wysterehat sia, ot pospolitoje krowi (Луцьк, 1388 *ZPL* 107).

ГРОЗА, **ГРОЗЪ**, **ГРОЗЕ** ч. (87) (особова назва, молд. гроазэ «страх», слов. гроза): мы панове и боАре земль молдав(с)кой, па(н) михалъ... па(н) грозА витазь... слюбили есми... нашему... г(с)подареви... вернымъ быти (Сучава, 1495 *Cost.* II, 612); а на то е(ст) великаа мартоурїА, са(м) г(с)двоми, вышписаныи стефана воеводы... и бояре наши... па(н) петръ столникъ, па(н) грозъ коми(с) (Сучава, 1479 *Cost.* S. 98—99); И оу том також прїидоша прАд нами... Мърина, дочка Оанца Брълича, и племеница еи Илка... и оуноукове их Мърина, дочка Грози Коуфта... и продали свою правою отниною (Гирлов, 1499 *ВД* II, 153).

ФОРМИ: наз. одн. **ГрозА**, **ГрозА**, **Грозъ**, **Грозъ** 5 (1395 *Cost.* II, 612; 1479 *ВД* I, 224; *Cost.* S. 99; 1480 *ВД* I, 241; 1491 *ВД* I, 464); **Грозе** 2 (1491 *ВД* I, 451, 453); род. одн. **Грози** 43 (1431 *Cost.* I, 317; 1478 *ВД* I, 219; 1480 *ВД* I, 239; 1483 *ВД* I, 270; 1486 *ВД* I, 290; 1487 *ВД* I, 294; 1488 *ВД* I, 345; 1489 *ВД* I, 372; 1490 *ВД* I, 386; 1491 *ВД* I, 445; 1499 *ВД* II, 153 і т. ін.); **Грозъ**, **ГрозА** 36 (1479 *ВД* I, 222; 1482 *ВД* I, 262; 1483 *ВД* I, 268; 1486 *DC* 144; 1488 *ВД* I, 318; 1489 *ВД* I, 367; *Cost.* S. 133; 1490 *ВД* I, 384; 1491 *ВД* I, 447; 1499 *ВД* II, 154 і т. ін.); дав. одн. **Грози** (1491 *ВД* I, 451).

! **ГРОИ** (ГРОШИ) див. **ГРОШЪ**.

***ГРОМНИЦИ** мн. (1) (стн. hromnice, стн. gromnice) (назва церковного свята, також календарна дата) стрїтення: в опатовъ прѣдъ громницами оу льта нароченья сїа бжъя тисА(ч) и триста деваносто осмого льта (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*).

ФОРМИ: ор. **громницами** (1398 *ЗЛЕІК*).

ГРОМОБИТНАА ж. (2) (назва селища у Молдавському князівстві): а азъ господство ми есмь дал Мърини... едиоу нашоу селищоу близ Нистра, на имѣ Громобитнаа (Сучава, 1488 *ВД* I, 347).

ФОРМИ: наз. одн. **Громобитнаа** (1488 *ВД* I, 347); ор. одн. **Громобитною** (1488 *ВД* I, 347).

ГРОМЫКА ч. (1) (*особова назва*): Биль намъ чоломъ писарь нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громыка, о тымъ, што перво сего дали есьмо ему мѣстце городское (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5).

ФОРМИ: *наз. одн. Громыка* (1410 *АкВАК* XI, 5).

***HROSIK** *див. *ГРОШИКЪ*.

***ГРОХОТИШ** ч. (1) (*молд. грохотиш*) осип гірської пороуди: хота(р)... о(т)голь... прости чере(с) бѣстрица на грохотиш (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121—122).

ФОРМИ: *знах. одн. грохотиш* (1458 *Mih. Doc.* 122).

ГРОШ *див. ГРОШЪ*.

ГРОШИ *мн.* (32) гроші (22): а записала есми... къ ма-настыру Светого Спаса въ Кобриню село Корични, и зе всми доходы, и зъ данью и зъ полюдьемъ и зъ грошии (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); а съ тми гроши волно имъ ходити и торгувати соби, по усъхъ торгахъ нашихъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); а комоу дамо в нихъ гроши земаномъ и двораномъ наши(м) зъ мыта нашого и тыи бы ждали рокоу (Краків, 1487 *АМЛ*); а я кн(А)зь Семен Юрьевич маю придати ку св(А)тому Иоанну к Голшаном полумерокъ меду из людми и з грошии (Степань, 1489 *AS* I, 89); мы Олександръ (*в ориг. Оксандръ*.— *Прим. вид.*)... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне... даемъ и записуемъ... с платы и цынши и з мытом и зо всми иными до-ходы грошей и теж меду данми (Вильна, 1499 *AS* I, 117); восковыи гроши (1) *див. *ВОСКОВЫИ*; врож-ныи гроши (2) *див. *ВРОЧНЫИ*; готовыи гро-ши (3), гроши готовыи (2) *див. ГОТОВЪ*; земъ-скии гроши (1) *див. ЗЕМСКИЙ*; цыншовыи гроши (1) *див. *ЦИНШОВЫИ*.

ФОРМИ: *наз. гроши* (1496 *АЛРГ* 73); *род. грошей, грошей, гроше(и)* II (бл. 1471 *ЛКЗ* 91; 1481 *AS* I, 77; 1488 *AS* I, 88; 1489 *AS* III, 21; 1495 *АЛРГ* 60; XV ст. *СЯ* 43; 1499 *AS* I, 117); *гроши, гро(ш)и* 4 (XV ст. *BC* 6 зв., 27, 32; *СЯ* 9); *гроший* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *знах. гроши* (1487 *АМЛ*; *AS* I, 85, 86; 1488 *AS* I, 88; XV ст. *BC* 27; 1498 *АЛМ* 163; *АЛРГ* 82, 83); *ор. грошии* 7 (1401 *АкВАК* III, 2; 1424 *ДГВВ*; 1434 *Cost.* II, 668; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103; 1489 *AS* I, 89; XV ст. *BC* 32; 1494—1495 *АЛРГ* 60); *гроши* 1 (1408 *Cost.* II, 631); *місц. оу гро(ш)хъ* (XV ст. *BC* 27).

***ГРОШИКЪ** ч. (3) (*стч. grošik/hrosik, смн. grosik*) гро-шик (2): kotory iduth k torzowi (!) czerez ieho didinu — od kozdoho woza po hrosik, a ys kupieczkich wozow po dwa hrosziki (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4);

грошикъ малыи (1) (*на противагу до широкого гроши чеського*) малый грошик: имаеть то(г) иванъ воло-шинович оуживати и своими дѣтми а намъ с тои коръчмы имаеть давати сто грошиковъ малыхъ кажды годъ (Медика, 1407 *P* 72).

ФОРМИ: *знах. одн. hrosik* (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4); *род. мн. грошиковъ* (1407 *P* 72); *знах. мн. hrosziki* (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4).

***ГРОШОВЫИ** *прикм.* (9) грошовый, грѣшми (2): Узривъ-ши есмо знаменитую намъ службу... пана Петра Ланевича Кирдеевича Мылского... дали есмо ему село Киселинь... со всми грошовыми платы и с цынши (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12—13); мы великии кнъз швитрик-гаиль... оузрвъши есмо знаменитоую намъ слоужбоу... пана пашка прокофьевича... дали есмо емоу... село Холо-пачь... с мыты И со всми платы грошовыми (Луцьк, 1451 *P* 156);

данъ грошовая (6) *див. *ДАНЬ*; <дачка> грошовая (1) *див. *ДАЧКА*.

ФОРМИ: *род. одн. ж. грошовое* (1496 *АЛРГ* 73); *ор. одн. ж. грошовою* (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1470 *AS* I, 67; 1493 *АЛРГ* 56; 1498 *ГВКОО*); *ор. мн. грошовыми*

(1401 *АкВАК* III, 2; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1451 *P* 156; 1490 *ЗХЛ* 136).

ГРОШЪ, ГРОШ ч. (549) (*стч. groš, смн. grosz, лат. (de-pāgius) grossus*) (*монета різної чеканки і різної вартості*) грѣш (490): А пить могоричь оу быбницкого оу дому за копу грошии (Перемишль, 1359 *P* 10); а записаль есми на своемъ имѣни въ домъ Пречистой въ годъ же въ годъ, копу гроши (Київ, 1398 *ДГПМ*); а коли имуть купити татарскыи то-варь, у сочавъ, или шолкъ, или перецъ... или грецкыи квась, отъ гривну, у сочавъ, по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); и мы того досмотревши и овызревши (! — *Прим. вид.*) гораздъ, п(а)на Федка есмо в том оправили и послъ оу его людей оузаАли есмо осмьдесат грошей (Ступно, 1444 *AS* I, 42); А кто идет до Лвова на головном мытъ оу Сочавъ от скотыны а грош... а от конь или от кобылоу по шести хроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273); Продали есмо мыто Берестейское и Дорогицкое... на тры годы за тры тысячы копь грошей и за трыста копь грошей, и на годъ по тысечы копь и по сту копь грошей (Краків, 1487 *РИБ* 226); и отецъ нашъ е. м., зъ ласки своее, подалъ Федку Гавриловичу за его службу 50 копь грошей на томъ имѣни (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54) а маеть намъ в каждый год давати по пяти сот коп грошей (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82);

грошъ польскии (1) (*назва срібної монети, яка дорівнювала 1/48 гривні*) польський грѣш: а тое село перво рѣ(ч)ное имбють на(м) давати подлу(г) пра(в) волоско(г) ты(ч)но доходы што(ж) с по(л)нинъ аю(т) (!) а с каждо(г) кмѣта

по Ъ гро(ш) польски(х) краковско(г) разу оу каждыи год(д) (б. м. н., 1424 *P* 100); грошъ широкии (13), широкии грошъ (41) (*назва срібної монети, яка дорівнювала чверті гривні*) широкий чеський грѣш: А оса-дывши ис каждого кмѣта по два гроша широкая оу кнѣжо комору давати на каждыи рокъ (Бохур, 1377 *P* 24); при-шодъши пере (!) наше обличье, и передъ землѣны Фанасии (!) влѣдка перемишльскыи... продалъ есть оу бышковичихъ два дворица пану яшкови испрувьскому на вѣки за 1 гривень широкихъ грошии (Перемишль, 1391 *P* 45); а не маемъ оуступати сА оу тыи имѣнья оли жъ заплативши трыста копь широки(х) грошен пану чуре або потомъ буду-чимъ (Луцьк, 1434 *P* 128); Я кн(А)зь Юри Василевич Жа-славский вызнаваю сим монм листом... ижет продал есми пану Семену Олизаровичоу имене на Волини свое влас-ное... за тридцат коп широкихъ грошей (Берестя, 1466 *AS* I, 62); Продали есмо мыто володимир(р)ское и перемьль-ское и литовижское... за пѣть сотъ копь гроше(и) и за ше(ст) десѣтъ копь гроше(и) шыроки(х) (Петрків, 1489 *АМВ*); естли г(о)с(по)д(а)рь корол его м(и)л(о)сть до-пустит Цеценевскихъ отчины их, тогда они маот кн(А)зю Олександрю Сонкгушковиоу отложить пѣнази шестыде-сѣт коп широкихъ гроши (Луцьк, 1491 *AS* I, 94);

хотА за единъ грошъ (3), хотА и один грош (1) хоч грохи, хоч иа грѣш: а коли бы хоти(л) бу(д) какіи бояри(н) на(ш)... разорити тотъ законъ... бу(д) оу че(м), хоте за еди(н) гро(ш), то(т) оузри(т) великои казини и оургю(г)с(ва) ми (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 760); А кто съ покоусит, черес сес наш листъ, оузаАти мыго, хотА и один грош, тот оузрит нашу казнъ (Путна, 1471 *BD* I, 159).

ФОРМИ: *наз. одн. грошъ, грош* (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790, 791; 1460 *BD* II, 275; 1463 *AS* I, 55; бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.; 1497—1498 *АЛРГ* 80); *род. одн. гроша, грош(а)* 32 (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; 1452 *Cost.* II, 760; 1456 *Cost.* II, 789; 1460 *BD* II, 274; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1470 *AS* I, 67 і т. ін.); *гро(ш)* 1 (1463 *Cost.* S. 45); *дав. одн. грошу* (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); *знах. одн. грошь, грош, гро(ш)* (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17; 1452 *Cost.* II, 760; 1456 *Cost.* II, 778; 1458 *BD* II, 262; 1466 *BD* I, 96; 1471 *BD* I, 159; XV ст. *BC* 25; 1492 *AS* III, 23 і т. ін.); *наз. мн. гроши* (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669;

1460 *BD* II, 275; бл. 1471 *ЛКЗ* 93, 93 зв.; 1495 *PEA* III, 33; 1497 *АЛРГ* 79); *род. мн.* грошей, грошей, г(р)ше(и), грош(ей), гроше(и) 166 (1434 *P* 128; 1438 *P* 138; 1444 *AS* I, 42; 1451 *АКЮЗР* II, 106; бл. 1458 *P* 167; 1466 *AS* I, 62; бл. 1471 *ЛКЗ* 91; 1487 *РИБ* 226; 1489 *АМВ*: 1490 *AS* I, 92; 1494 *АЛМ* 54; 1498 *АЛРГ* 82; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); гроши, гро(ш)и 66 (1398 *ДГПМ*; 1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; 1449 *АЛМ* 8; 1458 *BD* II, 261, 262; 1467 *СП* № 13; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1491 *AS* I, 94; XV ст. *BC* 22; 1498 *ЧИАФ* і т. ін.); грошь, грош, гро(ш) II (1370 *P* 18; 1408 *Cost.* II, 631; 1437 *Cost.* II, 709; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 273); грошни, гроши(и) 9 (1359 *P* 10; 1391 *P* 45; 1466 *AS* I, 60, 61; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1482 *AS* I, 79; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; *ВОРСР* 179; 1491 *AS* I, 94); хроши I (1460 *BD* II, 273); грошью I (1378 *P* 26); I грои I (1386—1418 *P* 35); *знах. мн.* гроши 65 (1408 *Cost.* II, 630; 1434 *Cost.* II, 668; п. 1444 *АКЮЗР* I, 17; 1449 *Cost.* II, 743; 1455 *Cost.* II, 771; 1458 *BD* II, 261; бл. 1471 *ЛКЗ* 92; 1496 *АЛРГ* 71; XV ст. *BC* 22; 1497 *АЛРГ* 79 і т. ін.); грош, гро(ш) 26 (1424 *P* 100; 1437 *DIR* № 8; *Cost.* II, 709; 1448 *Cost.* II, 741; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1455 *Cost.* II, 771; XV ст. *СЯ* 43 зв., 1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 274, 275); *ор. мн.* грошми, грошми (1411 *P* 77; 1482 *AS* I, 81; 1487 *АМЛ*; 1494 *AS* I, 101); *наз. дв.* гроша (1497—1498 *АЛРГ* 79); *знах. дв.* гроша (1377 *P* 24; 1386—1418 *P* 35).

*ГРОУБШОВЪСКИИ *прикм.* (1) (*пор.* Гроубешовъ): Продали есмо мыто володимир(р)ское... гроубешовско(моу) еськоу... на чотыры годы (Петрків, 1489 *АМВ*).

ФОРМИ: *дав. одн. ч.* гроубешовско(моу) (1489 *АМВ*).

ГРУДКОВИЧЬ *ч.* (3) (*особова назва*): А на то послуши князь юрьи гльбовичь белзьский... пан петръ мошенка грудковичь (Львів, 1368 *P* 16); Мы бискупи мацьи премыски(и) и офанасви владыка премыски(и)... Ацко судьа саноцки(и) олесшко грудкови(ч)... чинимы знаемо... како кол(л) та рьчь межи... кроле(м) влодиславомъ... межи панею... пилицкою... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: *наз. одн.* грудковичь I (1368 *P* 16); грудкови(ч) I (1404 *P* 70); грудкови(ч) I (1370 *P* 18).

ГРОУЕЦЬ *ч.* (2) (*назва пагорка у Молдавському князівстві*): гъм (sic. — *Прим. вид.*) мы видѣвши его правои и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми емоу... мѣсто о(т) пасиком... где оупадае(т) гроуецъ на шаковли (Сучава 1451 *Cost.* II, 403).

ФОРМИ: *наз. одн.* гроуецъ (1451 *Cost.* II, 403); *род. одн.* гроуецъ (1451 *Cost.* II, 403).

ГРОУМАЗ *ч.* (2) (*особова назва, молд. грумаз «шня», «вершина»*): Мы бояре земли молдавской... Ион Тьоутоул логофет... Ион Гроумаз староста (чернов)скіи... и инын бояре що при том были (Сучава, 1499 *BD* II, 443—444).

ФОРМИ: *наз. одн.* Гроумаз (1499 *BD* II, 425, 444).

ГРОУМАЗЕШИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): и (тако(ж) прїдо)шь прѣ(д) нами стаяъ посадникъ... (и прода(л))... едно село на имѣ гроумазеши (Сучава, 1445 *Cost.* II, 231).

ФОРМИ: *наз.* гроумазеши (1445 *Cost.* II, 231); *знах.* гроумазеши (1445 *Cost.* II, 231).

ГРУНТЬ, КГРУНТЬ *ч.* (16) (*см.* grunt, смн. grunt, свн. grunit) (*земельні уєїддя*) грунт: у того гостынца кгрунтъ Теременскій по левой руке, а по правой Поддубецкій (Луцьк. 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); Кгрунтовъ оромыхъ и сеножатныхъ, которыи теперь маюгъ и напотомъ набудуть, заровно з мешаны.. а оль леса ажъ до урочища Вирной долины, где засталымо боярь Хмельнычкихъ... которыи призналы по тую долину Вирную грунтъ Мыкулынскій, а за долиною Багрыновскій (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8—9).

ФОРМИ: *наз. одн.* груить II (1430, *ГВКЛ* 7, 8); кгрунтъ I (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); *знах. одн.* грунтъ (1430 *ГВКЛ* 8, 9); *род. мн.* кгрунтовъ (1389 *PEA* I, 27).

*ГРОУНЬ *ч.* (1) горб, пагорок: Тамъ ми... дали и потврдили есми емоу... млни на матки Малом Бахлоуецъ, и пасикоу на конец гроуиъ от Шаковци, на потока Кръницъмъ (Сучава, 1458 *BD* I, 24).

ФОРМИ: *род. одн.* гроунъ (1458 *BD* I, 24).

*ГРУША *ж.* (2) (*дерево*) груша: а злес по Бутыр и по Виноградную гору, а за рекою по крутый берегъ против двухъ грушь; потуль ему волио сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10—11); А хотар тои... части... повыше гроушах на столъ що на берег Молдавъ (Сучава, 1499 *BD* II, 136).

ФОРМИ: *род. мн.* грушь (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11); *місц. мн. зам. род.* повыше гроушах (1499 *BD* II, 136).

*ГРУШЕВСКІЙ *прикм.* (1): А при томъ были... бояре наши Кобрынскіе и Грушевскіе (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *наз. мн. ч.* Грушевскіе (1465 *АкВАК* III, 4).

Див. ще ГРУШОВСКІЙ.

Пор. *ГРОУШОВА.

*ГРОУШОВА *ж.* (1) (*назва села у Трощкому воеводстві*): Записоую жеие своей... на своих именАхъ отчизникъ на Кобрини, на Черевачицах и на Гроушовой тоую тисАч коп, штож она принесла от брати своих из Голшан (Кобринь, 1454 *AS* III, 9—10).

ФОРМИ: *місц. одн. на* Гроушовой (1454 *AS* III, 10).

ГРУШОВСКІЙ *прикм.* (2): А при томъ были люди... Іосифъ Верешака, Данило, воевода Грушовскій, и Петръ, бояринь Грушовскій (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Грушовскій (1465 *АкВАК* III, 4).

Див. ще *ГРУШЕВСКІЙ.

Пор. *ГРОУШОВА.

*ГРОУШОВЪ *прикм.* (3) ◊ гроушово поле (3) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): И також... продали... едно село на имѣ Чорсѣчешіи... на Молдавъ оу гроушово поле (Сучава, 1488 *BD* I, 355).

ФОРМИ: *наз. одн. с.* гроушово (1488 *BD* I, 355, 356).

*ГРЪБОВОЛЬ *див.* *ГРЪБОВОУЛЬ.

*ГРЪБОВОУЛЬ *ч.* (5) (*особова назва, молд. гырбов «сутулий», слов. грьбъ*): а на то е(ст)... вѣра пана маноила грьбовоула (Сучава, 1440 *Cost.* II, 65—66); а на то е(ст)... вѣра пана маноуила грьбовоула (Нямц, 1443 *Cost.* II, 120).

ФОРМИ: *род. одн.* грьбовоула, Гърбовоула 4 (1440 *Cost.* II, 66; 1441 *DBAc* 40; 1443 *ВАМ* 41; *Cost.* II, 145); грьбовоула I (1443 *Cost.* II, 120).

Див. ще ГРЪБОВЪ.

ГРЪБОВЪ *ч.* (7) (*особова назва, молд. гырбов «сутулий», слов. грьбъ*): а на то е(ст)... вѣра пана маноила гърбова (Сучава, 1442 *Cost.* II, 88); а на то е(ст)... вѣра пана маноила гърбова (Сучава 1445 *Cost.* II, 231).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* вѣра пана мано(ила) грьбовъ (1443 *Cost.* II, 156); *род. одн.* грьбова 5 (1443 *ДГСПМН*; *Cost.* II, 180; *ПГСММ*; 1445 *DIR* «А» 483; *Cost.* II, 231); грьбова I (1442 *Cost.* II, 88).

Див. ще *ГРЪБОВОУЛЬ.

ГРЪБОВЪЦ *ч.* (2) (*особова назва, молд. гырбов «сутулий», слов. грьбъ*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е) прїиде прѣд нами... слоуг(а) наше Пътроу Грьбовъц ... и продал... полоувина село на Коуцитной (Васлуй, 1495 *BD* II, 40).

ФОРМИ: *наз. одн.* Грьбовъц I (1495 *BD* II, 40); *зам. дав.* заплатили... слоузъ нашемоу Пътроу Грьбовъци I (1495 *BD* II, 41)

ГРЪДЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣ(м) мы... дали и потвердили есми емоу... село на тутовъ, на имѣ грьдеши (Сучава, 1455 *Cost.* II, 543).

ФОРМИ: *наз.* грьдеши (1455 *Cost.* II, 543).

*ГРЪДОВИЧЬ *ч.* (2) (*особова назва, молд., слов. градъ*

і Градомир): а на болшее потвержь(д)еніе томоу вьсеому вышписанномуу велъли есмы слоузъ нашемоу исаи гръловичю писати и привѣсити нашуу печать (Сучава, 1414 Cost. I, 112).

ФОРМИ: дав. одн. гръловичю (1414 DIR«А» 441; Cost. I, 112).

ГРЪДЪ ч. (1) (особова назва, молд., слов. градъ і Градомир): тьмъ мы... потвердили есми его очи(и)оу... села... и цигани на имь... нань и гръдъ (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

ФОРМИ: наз. одн. гръдъ (1448 Cost. II, 342).

ГРЪЛА ж. (18) гирло, рукав (ріки) (17): мы стефанъ воево(д)... знаменито чини(м)... оже произволи господство ми... яко да оутврьдимъ... монастирю... о(т) молдавици... даніе... александра воево(д)... на проуть едно озеро, на имь блишчатоу(л) и съ оусими свонми грълами (Сучава, 1447 Cost. II, 281); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потврьдили есмы нашемоу стмоу монастироу о(т) нѣмца... едно озеро, на днистрѣ, на имь захорна, и съ грълоу, що оупадаеть оу днистрѣ (Ясси, 1500 Cost. S. 230);

гръла Булхакова (1) (назва гирла у Молдавському князівстві): мы, Стефан воевода... (знамену)то чинимъ... оже... дали и потврьдили есми... нашему монастирю от Молдовици... една гръла, що съ зоветь гръла Булхакова, и другая гръла, що выходить изъ озера долу до мосту (Сучава, 1473 ШКН 164—165).

ФОРМИ: наз. одн. гръла 2 (1473 ШКН 165; 1500 Cost. S. 230); зам. знах. дали... една гръла 4 (1448 Cost. II, 324; 1473 ШКН 165); род. одн. гръли, гърли (1463 Cost. S. 45; 1473 ШКН 165); ор. одн. грълоу (1448 Cost. II, 324; 1500 Cost. S. 230); наз. мн. гръли (1456 DIR«А» 511; 1462 Cost. D. 11); дав. мн. гръламъ (1462 Cost. D. 11); ор. мн. грълами (1447 Cost. II, 281; 1456 DIR«А» 511; 1462 Cost. D. 11; 1463 Cost. S. 45).

Див. ще **ГЫРЛО**.

***ГРЪЛАНИЧЬ** прикм. (1) ◇ мость гръланичъ див. *МОСТЬ.

ФОРМИ: знах. одн. ч. гръланичъ (1420 Cost. I, 135).

ГРЪЛЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): да е(ст) имь... грълещи... отчина и(х) (Сучава, 1448 Cost. II, 324).

ФОРМИ: наз. грълещи (1448 Cost. II, 324).

*ГРЪЛО див. ГЫРЛО.

ГРЪТАНЬ ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тамже мы видѣвше его правою и верною слоу(ж)бою до на(с)... дали есмы ем(оу) оу нашей земли оу молдавской В сели... одно село на имь поана... а другое село на имь грътань (б. м. н., 1400 Cost. I, 36—37).

ФОРМИ: наз. одн. грътань 1 (1400 Cost. I, 37); зам. род. выше грътань 1 (1400 Cost. I, 37).

***ГРЪЦЬКОЕ** с. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чинимы знаемо... оже... дали есмы стѣи еп(с)копии нашои... два села аверовци... а другое село гръцькое (Сучава, 1403 ДГАА).

ФОРМИ: знах. одн. гръцькое (1403 ДГАА).

ГРЪЧИНЕЩЬ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы... потврьди(ли) есмы емоу... па(т) сель на ракоѣ, на имь поунжешъ... другое село повы(ш) гръчинещъ (Васлуй, 1437 Cost. I, 515).

ФОРМИ: наз. одн. гръчинещъ (1437 Cost. I, 515).

***ГРЪЧИНЬ**² ч. (6) (особова назва, молд., слов. гръчинь): а на то е(ст)... вѣра пана манойла гръчина (Сучава, 1436 Cost. I, 488); а на то е(ст)... вѣра пана манойла гръчина (Сучава, 1438 Cost. II, 7—8); а на то е(ст)... вѣра пана манойла гричина (sic.— Прим. вид.) (Сучава, 1447 Cost. II, 281).

ФОРМИ: род. одн. гръчина 5 (1436 Cost. I, 468, 488; 1437 Cost. I, 536, 542; 1438 Cost. II, 8); гричина 1 (1447 Cost. II, 281).

***ГРЪЧИНЬ**² ч. (1) (назва людини за етнічною приналежністю) грек: а тако(ж) тоты люди да имаю(т) слободу... или руси(н) или гръчи(н) или бу(л) какы Азы(к) (Сучава, 1453 Cost. II, 461).

ФОРМИ: наз. одн. гръчи(н) (1453 Cost. II, 461).

*ГРЫВНА див. ГРИВНА.

*ГРЪЛО див. ГЫРЛО.

ГРЪКА ж. (4) (особова назва, молд. гръкэ «грещька», слов. гръкъ): Там мы... дали и потврьдили есми имь... село на имь Котечарыи, що оны коупили от ГРАКы (Сучава, 1471 BD I, 164); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинниі слоуга иаш Микль и сестри его Мълинъ и Боурае и Гръка... жаловали есмы их особіою нашою милостію (Васлуй, 1495 BD II, 39).

ФОРМИ: наз. одн. Гръка (1491 BD I, 472; 1495 BD II, 39); род. одн. ГРАКы (1471 BD I, 164); дав. одн. Гръчи (1491 BD I, 472).

ГРЪЦКО див. ГРИЦКО.

*ГРЮДКОВИЧЬ див. ГРУДКОВИЧЬ.

*ГРАКА див. ГРЪКА.

ГУБКА, ГУБЪКА ч. (6) (особова назва): а на то послуши влдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльскни... влдчнъ тивунъ иванько губка (Перемишль, 1366 P 12); А купилъ ест иванъ губька изъ братомъ своемъ на вѣки (Перемишль, 1378 P 26).

ФОРМИ: наз. одн. губка, губька (1366 P 12; 1378 P 26); дав. одн. губць (1378 P 26).

***ГУГНИНА** ж. (1) (назва місцевості у Львівській землі): а Ако са замънившие селы тогды панъ данило и палъ са оубивати... оу пысковича дворища што наверхъ любшъ на гугнинь (Зудечів, 1411 P 79).

ФОРМИ: місц. одн. на гугнинь (1411 P 79).

Див. ще *ГОУГНИНЬ (гоугнина доуброва), *ГУГНЯ.

***ГОУГНИНЬ** прикм. (2) ◇ гоугнина доуброва (1) (назва місцевості у Львівській землі): а тыи старць... вызналъ и вказали староу граници и врочища межи обласничи и межи дѣдошичи по тотъ пото(к) малыи крѣховець што бѣжи(т) по(д)лъ гоугнины доубровы (Зудечів, 1421 P 96); дворище Гугнино (1) див. ДВОРИЩЕ.

ФОРМИ: род. одн. ж. гоугнины (1421 P 96); знах. одн. с. Гугнино (1451 АрхЮЗР 8/IV, 17).

Див. ще *ГУГНИНА, *ГУГНЯ.

***ГУГНЯ** ж. (6) (назва місцевості у Львівській землі): тогды панъ данило не добыль на воить того дворища што на гугни занужъ не оу свое оубиваль са (Зудечів, 1411 P 79).

ФОРМИ: місц. одн. на гугни (1411 P 79).

Див. ще *ГУГНИНА, *ГОУГНИНЬ (гоугнина доуброва).

ГУГОВЪ ч. (2) (назва села у Волинській землі): а пана Яцьку... досталося Гуговь и съ тьмъ, штожъ изъ вѣка вечного тягъло к Гугову (Звняиче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

ФОРМИ: наз. одн. Гуговь (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); дав. одн. Гугову (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

***ГУГОВЪСКИЙ** прикм. (1) ◇ Гуговьскни ставъ (1) (назва ставу у Волинській землі): а еше подъялся ему панъ Барсанъ... ставъ засътавити шже Гуговьского ставу у подобномъ мѣсци (Звняиче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

ФОРМИ: род. одн. ч. Гуговьского (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

Пор. ГУГОВЪ.

! ГОУДИКА (ГОУДИЧА) див. ХОУДИЧЬ.

ГОУДИЧ див. ХОУДИЧЬ.

ГУДИЧЬ див. ХОУДИЧЬ.

ГОУДИЧЬ див. ХОУДИЧЬ.

ГОУИВА ж. (4) (назва річки у Київській землі) Гуйва:

о(т) тетереви теснь гоуива (б. м. н., бл. 1458 P 167); поше(д)ши горь боярьскою роудою... ива(н)ко(в)скими законами прише(д)ши к гоуиве то есть земля пана скипорева объехана (б. м. н., бл. 1458 P 168).

ФОРМИ: наз. одн. **гоуива** (бл. 1458 P 167); дав. одн. **гоуиве** (бл. 1458 P 167, 168).

ГУЛЕВИЧ, ГУЛЕВИЧЪ, ГУЛЕВИЧЬ ч. (13) (особова назва): а се я пань Васко Мошонъччи (!) свѣдчу то... оже оузаль есмь оу пана Ивашка стго купь оу Гулевича (Львѣв, 1421 P 92); а при томъ были сведоки... пань иванъ гулевичъ пань грицко кирдѣвичъ (Киѣв, 1433 P 119); а при (томъ) были: ключникъ луцкии Богдан Сенкович Гоский... пан Зброх Гулевич (Луцьк, 1494 AS I, 102).

ФОРМИ: наз. одн. **Гулевич** 7 (1438 P 138, 139; 1446 AS I, 43; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 P 159; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1494 AS I, 102); **Гулевичъ** 4 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 АкЮЗР I, 18; 1446 АкЮЗР I, 18; 1452 АкЮЗР I, 21); **гулевичъ** 1 (1433 P 119); род. одн. **Гулевича** (1421 P 92).

***ГУЛНЕВЪ** ч. (1) (особова назва): Дали есмо монастырь Пречистое Богоматери на Пересопниці кнегини Михайловой Василевича Чорторыской... а увязати ее въ тотъ монастырь велѣли есмо дворенику нашему Федку Гулневу (Краків, 1499 АЛМ вип. 2, 36).

ФОРМИ: дав. одн. **Гулневу** (1499 АЛМ вип. 2, 36).

***ГОУЛЯЛНИКИ** мн. (1) (назва села у Киѣвскій землі):

Село Гоуля(л)ники а в томъ селе аї члѣка а отамо(н) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90).

ФОРМИ: наз. **Гоуля(л)ники** (бл. 1471 ЛКЗ 90).

ГОУМЕННИК ч. (7) (боярьскій чин) гуменник, гуменний: А на то ест... в. п. Херман ключник, в. п. Жоуржоу гоуменник (Сучава, 1469 BD I, 136); И оуставше пан Жоуржь гоуменник та заплатилъ оуси тоты вышешисаннй лицьзи... оу роуки слоузъ нашемоу Гоурбану (Сучава, 1499 BD II, 135).

ФОРМИ: наз. одн. **гоуменник** 1 (1499 BD II, 135); зам. род. в. п. Жоуржоу **гоуменник** 1 (1469 BD I, 136); род. одн. **гоуменника** (1491 BD I, 458, 459); дав. одн. **гоуменнику** (1499 BD II, 135).

***ГОУМНО** с. (2) гумно, стодола, клуня: О пожгльцо(х) домовъ алюбю гоумна (XV ст. ВС 7); И мы видечи речъ справедливоую... казали есмо светком присагнути, они обвели... от Милошевич з Ивашковцы по дорогоу, где была пани МихайловаА гоумно селит почела, мы его знети казали (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: род. одн. **гоумна** (XV ст. ВС 7); знах. одн. **гоумно** (1478 AS III, 17).

ГУРБА ж. (1) (назва села у Волинскій землі): великій князь Швигригайло... чинимъ знаменито... ижъ даемъ и дали есмо въ Луцкомъ повѣтъ Сенио село... в граньхъ, какъ се въ собъ маеть сама отчина... а отъ Яблонна Лескова, отъ Моквина Гурба (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: наз. одн. **Гурба** (1445 АкЮЗР I, 17).

***ГОУРБАН** ч. (6) (особова назва, молд., лат. Urbanus): И оу том також прѣидоша прѣд нами... слоуга наш Гоурбан... и сестричича его Настъ... и продали свою правоую отнину (Сучава, 1499 BD II, 135).

ФОРМИ: наз. одн. **Гоурбан** (1499 BD II, 134, 135); род. одн. **Гоурбана** (1499 BD II, 134, 135); дав. одн. **Гоурбану** (1499 BD II, 135).

ГОУРЕШЬ ч. (2) (особова назва, молд. гуръ «рот»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е) тот истинній слоуга наш Сима Гоурешъ слоужил нам право и вѣрно (Сучава, 1495 BD II, 79).

ФОРМИ: наз. одн. **Гоурешъ** (1495 BD II, 79); дав. одн. **Гоурешоу** (1495 BD II, 80).

***ГОУРКО** ч. (1) (особова назва, пор. Гоурии): Я пань микоула дѣди(ч) до(л)зский и перева(л)ский из жоноу моего огаею и з сынми моими гоурко(м) и з стецко(м) и андроушко(м) што(ж) есми сороужи(л) црквъ стго ни-

колы... придалъ есми своего имѣнья дользска десѣтиноу (Переваля, 1440 P 142).

ФОРМИ: ор. одн. **гоурко(м)** (1440 P 142).

ГОУСИ мн. (4) гуси: Се я князь михаил... придаю с(в)томоу сп(с)у и своего дворьца и зминца десѣтиноу озими пшеници и ржи о(т) всее Арины и што коли пригодоуест(о)А (!) оу дворѣ о(т) животины и о(т) гоусии с(т) коурь... и о(т) всего приплодька десѣтое (Луцьк, 2-а пол. XV ст.

СО); Грежаны дво(р) а в томъ дворе шесть члѣка а осмь воло(в) чотыри коровы... семеро свинѣ(и) а гоусѣ(и) двана(л)цать а пашна есть жито (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93).

ФОРМИ: наз. **гоуси** (бл. 1471 ЛКЗ 92); род. **гоусѣ(и)** 2 (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 93); **гоусии** 1 (2-а пол. XV ст. СО).

ГУТАРЪТЪ ч. (1) (особова назва, стн. Notart, свн. got-hard): а се земляне пань ходько быбельскии... пань гутаръть кость соковичъ гань кѣраховичъ (Перемишль, 1359 P 10).

ФОРМИ: наз. одн. **гутаръть** (1359 P 10).

ГОУЦИНЪ ч. (1) (особова назва, пор. Нѣга 2): И такожде есми дали и потвѣрдили тои свѣтон нашен црквн, митрополїи от Романова трѣга... цигаие на имѣ БОА съ чельдею... и Гоуцинъ съ чельдею (Сучава, 1488 BD I, 342).

ФОРМИ: наз. одн. **Гоуцинъ** (1488 BD I, 342).

ГУЩА ч. (2) (особова назва): я Степанъ Гуща биль есми чоломъ господину владыць е. м. и княземъ и паномъ ихъ мил... ажбы ихъ милость печати свои приложили къ сему моему листу (Луцьк, 1449 АЛМ 8).

ФОРМИ: наз. одн. **Гуща** (1449 АЛМ 8).

ГУЩИНЦЫ мн. (1) (назва села у Волинскій землі) Гушанки: кн(А)зю Василью осталсА город Збараж, а к тому села... Гущинцы, Новое-село (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. **Гущинцы** (1463 AS I, 54).

ГОУЩИЧЪ ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣтки... слоуги королевы ильА гоущичъ братъ его еско ростраць (б. м. н., 1463 ГГЯ).

ФОРМИ: наз. одн. **гоущичъ** (1463 ГГЯ).

ГЪДИНЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмы имѣ села и(х) на имѣ... строинци... и гѣдинци (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: наз. **гѣдинци** (1429 Cost. I, 269).

***ГЪЖОАНЕ** ж., невідм. (2) (особова назва, молд., тюрк. хоѣа, перс. хаѣа «пан, старецъ, старшина, багатий купецъ»): а мы такожде и от нас есмы дали и потвѣрдили слоузъ нашемоу Томи Салче... тое прѣдреченое село... межи Иоаньш (!) Триколескоул и межи Гѣжоане (Ясси, 1495 BD II, 69).

ГЪЛЕСКОУЛ, ГЪЛЕСКОУЛЬ ч. (3) (особова назва, молд., лат. gallius): а мы такожде... потвѣрдили слоузѣ нашемоу... половина от Гълещи, где был Мик Гълескоул (Васлуй, 1497 BD II, 119).

ФОРМИ: наз. одн. **Гълескоул** 2 (1497 BD II, 119); **Гълескоул** 1 (1497 BD II, 119).

ГЪЛЕШЕЩІ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... слоуга наш Исаю... и сестричич его... и розделили своѣ праваА отнина, села на имѣ Гълешещи... и Пъпчещи (Сучава, 1490 BD I, 403).

ФОРМИ: наз. **Гълешещи** (1490 BD I, 403); род. **Гълешещи** (1490 BD I, 403).

***ГЪЛЕЩИ** мн. (3) (назва хутора у Молдавському князівстві): А пак хотарь тои вишешисанной половини селищи... на имѣ половини от Гълещи где был Мик Гълескоул (Васлуй, 1497 BD II, 119).

ФОРМИ: род. **Гълещи** (1497 BD II, 119).

***ГЪЛКЪВА** ч. (1) (особова назва): Тѣ(м) мы... далн и потвѣрдили есми емоу... село на имѣ Пъшкайи... шо же он коупил тое село от оуноуки Трифа Гълкѣви (Сучава, 1480 BD I, 237).

ФОРМИ: *род. одн. Гълкѣви* (1480 *BD I*, 237).

Див. ще ГЪЛКОШЪ.

ГЪЛЦЬ *ч.* (2) (*особова назва*): мы стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прад нами... пѣтръ гълць и сестра его, моуша... и продали свою правою отниною (Ясси, 1495 *Cost. S.* 193).

ФОРМИ: *наз. одн. гълць* (1495 *Cost. S.* 193); *дав. одн. гълцоу* (1495 *Cost. S.* 193).

***ГЪНЕСКОУЛЪ** *ч.* (4) (*особова назва, молд., пор. болг. Гана*): мы илѣ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есми юи оу нашей земли едно село... на имѣ где был нѣгое гънескоу(л) (Сучава, 1433 *Cost. I*, 350); мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито (!)... оже тотъ истинны слоуга иа(ш) па(н) тоадеръ гънескоу(л) слоужи(л) намъ право и вѣрно (Сучава, 1445 *Cost. II*, 230).

ФОРМИ: *наз. одн. гънескоу(л)* (1433 *Cost. I*, 350; 1445 *Cost. II*, 230); *дав. одн. гънескоулоу* (1445 *Cost. II*, 231).

ГЪНЕЩИ¹, **ГЪНЕЩИ**¹ *мн.* (5) (*назва села в Ясському повіті Молдавського князівства*): То им вес хотарь от той стороны; а от Гънещи да ест имъ по старому хотарю (Дольний Торг, 1466 *BD I*, 115); Тѣм мы... дали и потвърдили есмо им оу нашей земли оу молдавской... одно селище шож где съ зовет Щюбеева крѣница, межи Гънещи и межи Роусканіи (Сучава, 1467 *BD I*, 117).

ФОРМИ: *наз. зам. дав. иде(т) къ Гънещи* (1466 *BD I*, 115); *род. Гънещи* (1466 *BD I*, 115); *ор. Гънещи 2* (1466 *BD I*, 114); *Гънещи 1* (1467 *BD I*, 117).

ГЪНЕЩИ² *мн.* (1) (*назва села у Фелчиуському повіті Молдавського князівства*): И еще есми им дали и потвърдили их правою отниною... одно село на имѣ Гънещи (Сучава, 1493 *BD II*, 19).

ФОРМИ: *наз. Гънещи* (1493 *BD II*, 19).

ГЪНЕЩИ¹ *див. ГЪНЕЩИ¹.*

***ГЪНА** *див. *ГЫНА.*

***ГЪРБОВОУЛЪ** *див. *ГРЪБОВОУЛЪ.*

***ГЪРЛА** *див. ГРЪЛА.*

***ГЪРНИЦЪ** *ж.* (1) (*молд. гърняцѣ*) гирський дуб: хота(р)... оу пѣгѣрацѣ на една гърницѣ (Корочии Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122).

ФОРМИ: *знах. одн. гърницѣ* (1458 *Mih. Doc.* 122).

***ГЪТУРА** *ж.* (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвърдили есми... нашему монастырю... одно село оу гърли Гътури (Сучава, 1473 *ШКН* 164—165).

ФОРМИ: *род. одн. Гътури* (1473 *ШКН* 165).

ГЪОУНОСА *ж.* (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали и потвърдили есмо имъ... една пасика, оу крѣници... и проти(в) козаещи, где была пасика рошкова, и гъоуноса, о(т) обр(ъши)а до оустиа (Сучава, 1448 *Cost. II*, 323).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. дали...* гъоуноса (1448 *Cost. II*, 323).

ГЪОУРЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша пред нами... слоуга нашъ Сьингоур и сестра его Стаиа... и продали... едино село... на имѣ Гъоурещи (Сучава, 1490 *BD I*, 394).

ФОРМИ: *наз. Гъоурещи* (1490 *BD I*, 394).

***ГЪОУРИКА** *ч.* (1) (*особова назва, молд. гаурѣ «отвир»*): а на то е(ст)... вѣра пана жоуржа гъоурики (sic.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1452 *Cost. II*, 432).

ФОРМИ: *род. одн. гъоурики* (1452 *Cost. II*, 432).

*Див. ще *ГЪОУРИКЪ, *ГЪОУРИЧЪ.*

***ГЪОУРИКЪ** *ч.* (1) (*особова назва, молд. гаурѣ «отвир»*): а на то е(ст)... вѣра пана браевича дворника... вѣра пана (гъоур)ика (Сучава, 1453 *Cost. II*, 468).

ФОРМИ: *род. одн. (гъоур)ика* (1453 *Cost. II*, 468).

*Див. ще *ГЪОУРИКА, *ГЪОУРИЧЪ.*

***ГЪОУРИЧЪ** *ч.* (5) (*особова назва, молд. гаурѣ «отвир»*): а на то е(ст) вѣра... наши(х) боАрѣ, вѣра пана доумы брае-

вича дворника... вѣра пана жоуржа гъоурича (Сучава, 1452 *Cost. II*, 426); а на то е(ст)... вѣра пана доумы браевича дворника... вѣра пана жоуржи гъоурича (б. м. н., 1453 *Cost. II*, 496).

ФОРМИ: *род. одн. гъоурича* (1452 *Cost. II*, 426; 1453 *Cost. II*, 446, 454, 473, 496).

*Див. ще *ГЪОУРИКА, *ГЪОУРИКЪ.*

***ГЫБНОУТИ** *дїсл. недок.* (2) (*цсл. гыбнѣти*) (*руйнуватися*) гинути, занепадати: просили есмы нашего больрина пана михаила ло(г)фета абы поше(л) до тоурко(в)... оучинити иа(м) миръ ка(к) бы наша зе(м)лѣ не гыбла дале (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ж. бы...* гыбла, гыбла (1456 *ЭСФ*).

Див. ще ГИНОУТЬ.

ГЫДИНЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и дали господствоу мы пѣть сель: едно на Краковъ... друоуге на Серетѣ на имѣ Гыдинци... три на Бистрици (Ясси, 1500 *BD II*, 173).

ФОРМИ: *наз. Гыдинци* (1500 *BD II*, 173).

***ГЫНДЕ** *див. ГИНДЕ.*

***ГЫНА** *ч.* (2) (*особова назва, молд., пор. болг. Гана*): а на то е(ст)... вѣра пана гыни вистѣарника (Сучава, 1446 *Cost. II*, 270); а на то есть... вѣра пана гынѣ (Коломия, 1448 *Cost. II*, 306).

ФОРМИ: *род. одн. гыни 1* (1446 *Cost. II*, 270); *гынѣ 1* (1448 *Cost. II*, 306).

***ГЫРБОВЪ** *див. ГРЪБОВЪ.*

ГЫРЛО *с.* (10) гирло, рукав (ріки) (9): тѣмъ мы... дали и потвърдили есмо имъ... отчина и(х) ... съ вѣсь(м) грьло(м) о(т) брѣла(д) (Сучава, 1448 *Cost. II*, 323—324); Там мы... далѣ... есми емоу... половина озера Ковоурлоуиское и половина гырло (Сучава, 1468 *BD I*, 130);

грьло братешево (1) (*назва гирла у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали и потвърдили есмо имъ... грьло братешево (Сучава, 1448 *Cost. II*, 323—324).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. половина гырло 1* (1468 *BD I*, 130); *зам. ор. съ гырло 1* (1455 *Cost. II*, 540); *род. одн. грѣла* (1459 *Cost. S.* 22); *знах. одн. грьло* (1448 *Cost. II*, 324); *ор. одн. грьломъ, грьло(м)* (1448 *Cost. II*, 324); *ор. мн. гырлами 2* (1455 *Cost. II*, 531; 1458 *BD I*, 8); *гырламы 1* (1466 *BD I*, 105—106).

Див. ще ГРЪЛА.

ГЫЛКОШЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А тое село бил коупил Трифо Гылкош от Борилѣши (Сучава, 1480 *BD I*, 237—238).

ФОРМИ: *наз. одн. Гылкошъ* (1480 *BD I*, 237).

*Див. ще *ГЫЛКЪВА.*

***ГЫЛЦЪ** *див. ГЪЛЦЪ.*

***ГЫРЧИ** *ч.* (1) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): хотя(р) ... на оустіе пошока (!) зовоми стѣжароу(л)... о(т) оустіе сьрата чере(с) бїстріци на доамна и до апъ гырчїя (Корочии Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121—122).

ФОРМИ: *род. одн. гырчїя* (1458 *Mih. Doc.* 122).

***ГЫНКО** *ч.* (1) (*особова назва, пор. Геналии*): купиль панъ вѣтславъ дмитровський дворище... оу вѣки оу васила ему жь рѣчьотъ скибичь и вѣ его брата на имѣ оу гынка (Львѣв, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: *род. одн. гынка* (1370 *P* 18).

ГЫРКО *ч.* (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣдци панъ николай спичникъ воевода снѣтнїиьский панъ гырко (Коломия, 1398 *P* 57).

ФОРМИ: *наз. одн. гырко* (1398 *P* 57).

ГЫРЦЪ *ж.* (1) (*назва села на Буковині*) Герца: тѣмъ мы... дали есми емоу и поновили есми и потвърдили села его... на имѣ село кинди(н)ши и село гырцѣ на протѣ (Сучава, 1437 *Cost. I*, 41).

ФОРМИ: *наз. одн. гырцѣ* (1437 *Cost. I*, 541).

ГЮРИИ *див. ЮРІИ.*

КГ див. КЪ¹.

*КГАСТОВТОВИЧЬ див. ГАШТОЛТОВИЧЬ.

КГАСТОВТЬ, КГАСТОЛТЬ, КГАШТОВТЬ ч. (3) (особова назва, лит. Góstautas): первый поручник(и) кня(з) михаило евнутеви(ч)... степанъ зазѣба, кгастовть кердуги (б. м. н., 1392 Р 46—47); Левону Шаломичу Корница село, што Пятковскій держаль, Панъ Кгастолть (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 36).

ФОРМИ: наз. одн. кгастовть I (1392 Р 47); Кгастолть I (1463—1478 РЕА I, 36); Кгаштовть I (1463—1478 РЕА I, 36).

*КГАСТОЛТОВИЧЬ див. ГАШТОЛТОВИЧЬ.

КГАСТОЛТЬ див. КГАСТОВТЬ.

КГАШТОВТЬ див. КГАСТОВТЬ.

*КНВАЛТОВНУЙ прикм. (2) (стн. gwaltowny) ◊ квалтовная вина (1) штраф за насильство:

а коли(ж) оубогын бгато(г) зове(т) о квал(т)ъ бгаты(и) о то(т) квалть имее(т)са очистити свѣ(т)кы алибо имее(т) быть осуженъ ква(л)товною виною (XV ст. ВС 30); г - ко ји khwałtowno ји (1) див. РУКА.

ФОРМИ: знах. одн. ж. ква(л)товною (XV ст. ВС 30); ор. одн. ж. khwałtowno ји (1388 ZPL 106).

КГВАЛТОМЪ, КВАЛЪТОМЪ, КВАЛЪТОМЪ, КВАЛТОМЪ, ГВАЛТОМ, КНВАЛТОМ присл. (12) (стн. kwaltem, стн. gwałtem) насильно, силою (7): пе wedał koli jemu wkradeno, abo khwałtom wziano (Луцьк, 1388 ZPL 104); А тако(ж) хто комуо возме(т) во(з) сена ква(л)томъ имаеть платити Г гро(ш)и (XV ст. ВС 30); А коли привезоут Ливовчане соукна алибо боуд каки товаръ, а оу них никто гвалтом без пинъзеси ни один локот не могль оузьти (Сучава, 1460 ВД II, 275);

khwałtom pachoditi (1) нападати: Też jestliby chrest'janin kopiszcza ich kazią, abo khwałtom pachodił; chcemo, iżby podłuh obyczaja naszoje zemli praw naszich, był karan (Луцьк, 1388 ZPL 105); принти квалть - томъ (1) див. ПРИИТИ; приходити квалть томъ (2) див. *ПРИХОДИТИ; усиловати квалть томъ (1) див. *ОУСИЛОВАТИ.

*КГВАЛТЬ ч. (11) (стн. kwałt, стн. gwałt, свн. gewalt) 1. насильство (9): I też jestliby chto... khwałt w domu by... wczinił, jako rozprawca skarbu naszoho okrutne majet' byti karan (Луцьк, 1388 ZPL 107); а коли(ж) оубогын бгато(г) зове(т) о квал(т)ъ бгаты(и) о то(т) квалть имее(т)са очистити свѣ(т)кы алибо имее(т) быть осуженъ ква(л)товною виною (XV ст. ВС 30).

2. напад (1): и пришель квалть томъ нароко(м) на его домъ а оу томъ квалть те раниль его мѣрть (XV ст. ВС 19);

квалть домовыи (1) напад на житло: прото мы оуоставляемь которыи чло(н)кы имее(т) соуди(т) напѣр-

вѣи о соуди(л)ство (!) жеиьское дру(г)е о разбои добровольное дороги третее о пожогоу чотвертое (!) о квалть домовы(и) а въ (инь)ши(х) жалобахъ не маю(т) соуди(т) (XV ст. СЯ 43 зв.).

ФОРМИ: дав. одн. khwałtowi (1388 ZPL 106); знах. одн. квалть, квалть, ква(л)ть, квал(т)ъ, khwałt (1388 ZPL 104, 107; XV ст. ВС 6, 18, 30; СЯ 43 зв.); місц. одн. оу квалть те (XV ст. ВС 19).

КНДУ, КДЫ спол. (2) (стн. kdy, стн. kdy/gdy) (приедные підрядні речення) 1. (причини — у постпозиції) тому шо, бо ж (1): Też... hrozne prikazujem, aby... meli byti obwineny, iż rōziwajut' człowieczeje krowi, khdy to jest' па prołwku zakopi i ustawy (Луцьк, 1398 ZPL 107).

2. (часові — у постпозиції) коли (1): Во има божье знаменито буд(л) и свѣдочно каждо(м) добро(м) кто коли на то(т) листъ позрить алибо услыши(т) его чтуци кды его буде(т) потребно (Львѣв, 1412 Р 81).

Див. ще ГДЪ¹ 2.

КНДУВУ спол. (1) (стн. kdyby, стн. gdyby) (приедные підрядні умовно-часові речення — у препозиції): коли ж, якщо: а khdyby... był posweczon, tohdie... wino ји majet' byti karan за prostupok (Луцьк, 1388 ZPL 107).

КГЕДЕМИНОВИЧЬ, КГИДОМИНОВИЧЬ ч. (4) (особова назва): Я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимирский князь... записаль есми и даль село свое Рожыче... церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1); Биль намъ чоломъ богомолецъ нашъ Ефремъ, владыка Луцкий и Острозский, и покладалъ передь нами листъ данины певныхъ маетностей на Волыню... отъ князя Луцкого и Володимирского Люборта Кгедеминовича (Городно, 1498 АрхЮЗР I/VI, 1).

ФОРМИ: наз. одн. Кгедеминовичъ I (1322 АрхЮЗР I/VI, 1); Кгидоминоичъ I (1444 АрхЮЗР I/VI, 8); род. одн. Кгедеминовича I (1498 АрхЮЗР I/VI, 1); кедиминовича I (бл. 1350 Р 8).

*КГЕДИКГЕЛДОВИЧЬ ч. (1) (особова назва): и тая Ганка передь нами повѣдила, штожъ тыи два слѣды дала ей небожыца пани Сенковая Кгедикгелдовича, коли замужъ ее отдавала (Троки, 1494 РИБ 560).

ФОРМИ: род. одн. Кгедикгелдовича (1494 РИБ 560).

*КГЕДИМИНОВИЧЬ див. КГЕДЕМИНОВИЧЬ.

*КГЕЗКГАЙЛОВИЧЬ ч. (2) (особова назва): Кѣзю николаю бискоупоу виленьскому И воеводъ виле(н)скому паноу михаилоу кезькгайловичоу каньслѣрю нашему (Брест Куявский, 1447—1492 ЛКБВ); и Ѳе(д)ко... посла(л)ся на прывиле(и) пана миха(и)ловъ кге(з)кга(и)ловича воеводы виленьского (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: род. одн. кге(з)кга(и)ловича (1499 ВФ); дав. одн. кезькгайловичоу (1447—1492 ЛКБВ).

КГИДОМИНОВИЧЬ див. КГЕДЕМИНОВИЧЬ.

***КГИРДИВИДЪ ч. (1)** (*особова назва, лит. Girdivydas*): Мы кнА(з) дѣдъ дмитриеви(ч)... максима(к), кгирдиви(д) бѣликъ сѣнь его семе(н) воилови(ч)... чинимы знамени(т)... како кѣды в то время коли кнА(з) велебный дмитри... велико(м) и славнему володиславу... вѣрность праваА и не нзрушистаА слюби(л) а мы именемъ... вши(х) земланъ его... исклюемы за него (Лучиця, 1388 Р 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. кгирдиви(д)* (1388 Р 38).

КГЛОВАЧЪ ч. (1) (*особова назва*): Мы воицехъ з ѣжиен мл(с)ти ярцибискупъ гнѣзденский... янь кгловачъ кролевства полского маршалокъ... слюбемы... и записуемыА стецку воеводъ землѣ молдавской (Лѣанчиця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. кгловачъ* (1433 Р 122).

***КГОЛДОВАТИ див. ГОЛДОВАТИ.**

***КГОПЕРЕЦКИЙ прикм. (1)** ◇ лѣсь Кгоперецкий див. **ЛѢСЪ:**

ФОРМИ: *знах. одн. ч. Кгоперецкий* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

***КГРАНЬ див. ГРАНЬ.**

КГРУНТЬ див. ГРУНТЬ.

***КГОУРЬГЕШЕВИЧЪ ч. (1)** (*особова назва*): мы кнА(з) вѣдоръ любортови(ч) чинимы то знаменито... аже... па(н) игна(т) облазнички жалова(л) и позва(л) па(н) юрья дѣдошицкого кгоурь(ге)шеви(ч) аже емоу взА(л) вѣпръ въ его доубровъ чересь границу (Зудечѣв, 1421 Р 95).

ФОРМИ: *знах. одн. кгоурь(ге)шеви(ч)* (1421 Р 95).

ДА¹ част. (1339) (утворює описові форми нак. сп.) хай, нехай (з формами 3 ос. теп.) (1020): а кто пороуш(ити)

та)ковы да есть проклетъ о(т) га ба... и да есть подобникъ арюу <и> юудъ (б. м. н., 1400 Cost. I, 37); А коли <кото>рыи господарь имъ порушитъ таковыи да есть проклатъ (Сучава, 1403 RS 338); А хотарь там селом да ест съ оусих сторон по старому хотароу, коуда из века <ожив>али (Сучава, 1462 BD I, 67); да е(ст) и(м) о(т) на(с) оури(к) и съ въсемъ доходу(м) (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

(у сполученні к а к о д а) (33): тоє вьсе вишеписа(н)ное како да е(ст) о(т) на(с) емоу оури(к) (Сучава, 1459 Cost. S. 22); они сА обашали за вишеписанное наше дааніе и потврѣженіе, како да чинАт свѣтопочивших вишеписанных дАтеи наших... помАн на годиноу оу <еди>н день, за едно обом (Гирлов, 1499 BD II, 156); а мы... есмы дали и потврѣдили слоугам нашим... тоє прАдреченное село... како да ест им от нас оурик и съ вьсемъ доходом (Ясси, 1500 BD II, 175);

(у сполученні я к о д а) (18): Стефанъ воевода... даемъ се(с) нашъ листь вьсмъ брашовльномъ... яко да ходАть съ своею торговлею доброволно у нашей земли (Устя Башія, 1435 Cost. II, 676); и оучинили есмы въ задоушіе свѣтопочивших предков и родителіе наших... на то яко да не имаєт ни един наш боАрин... дило до тих наши люди от Радовци (Сучава, 1481 BD I, 256);

(з формами 1 ос. мн. теп.) (3): али такового чловѣка (в ориг. чѣка.— Прим. вид.) где съ оучюет и знаидет оу нашей земли... мы да имаюм его вьгнати и вьпоудити проч ис наши земли (Гирлов, 1499 BD II, 421); <али> боуд которим <пріятелем пріАтель> нашего великого кнѣзь и дѣтем его)... <мы и дѣти наши>... да смо добри и прави <пріятеле>ли (Сучава, 1499 BD II, 442);

(з формою 2 ос. мн. теп.) (1): а вы да имъ берете по д̄ гро(ш) о(т) тару (Дорохой, 1437 DIR № 8);

(з формами 3 ос. одн. майб.) (218): аще ли хто... повеления княжения нашего перестгупитъ дерзнетъ... да казнится и отъ Бога проклатъ будетъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); да пребудуть же непорушно подь анаемою (Холм, 1376 P 22); И тоє село да боудеть емоу оурик съ вьсмъ доходомъ (Сучава, 1441 DBAc 40); Тоє да боудет непрѣманно до их живота (Гирлов, 1499 BD II, 156);

(з формою 1 ос. мн. майб.) (1): н оумыслихмо съ нашеА доброА волея и о(т) ба помощиа да оутвѣрдимо на(ш) монастырь еже е(ст) на молдавици (Сучава, 1443 ПГСММ);

(у сполученнях к а к о д а) (2): мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже блгопроизволи гва(д)ми (!)... како да оутвѣрди(м) и оукрѣпимъ стоюу (!) црковъ нашоу митрополеу о(т) Радовце(х) (Сучава, 1479 EC 140); мы Стефанъ воево(д)а... знаменито чинимъ... оже благопроизволи

господство ми нашим благым произволеніемъ... како да оутвѣрдим свѣтоую црковъ нашоу митрополию от Радовцев (Сучава, 1481 BD I, 256);

(у сполученнях я к о д а) (40): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... оучинили есмы въ зайдшіе стопочивши(х) родители наши(х)... яко да оутвѣрдимъ и оукрѣпи(м) монастырь о(т) побратъ (Сучава, 1443 ДГСПМН);

пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за д̄шіе стопочивши(х) пре(д)ко(в)... наши(х)... яко да оутвѣрди(м) и оукрѣпи(м) на(ш) с̄тыи монастырь о(т) немца (Ясси, 1500 Cost. S. 230);

(з формами 3 ос. баж.-ум. сп.) (2): а по нашемъ животА кто бь дать (!) господарь нашей земли молдавской... тотъ шобы имъ непорушилиъ нашего записаніа и оутвѣрженіа али да имъ оутвѣрдили и оукрѣпили (Сучава, 1429 Cost. I, 242—243); а сучавское мито нигде да не платѣтъ лише оу сучавь, хотъ бы за море(м) ходили и па(к) вьнгре(х) да перешли бы съ трьовлею своею (Васлуй 1452 Cost. II, 759);

(у сполученні з инф.) (1): И дали есмы тым селам... сес листь нашъ на то, шобы... ни глобники ни припашари да не бантовать их (Дольний Торг, 1475 BD I, 200).

ДА² стол. (26) I. (зв'язує члени речення) (19) (еднальний) та, і (18): мы кнА(з) дѣдъ дмитриєви(ч)... григори да ива(н) несвизьскіи... чинимъ знамени(т)... како... кнА(з)... дмитри... голдование и вѣрность... королеви польскому... слюби(л) (Луциця, 1388 P 38—39); мы иліа воевод <а>... чини(м) знаменито... аже... произволило гввоми... дали есмы монастырю нашему... да даваемі на каждыи го(д) по десѣть бочокъ вина (Сучава, 1439 Cost. II, 31); а к тому селу два ч(є)л(о)в(є)ки таАгнут Онос да ОвсАник (б. м. н., 1470 AS I, 67); половицу стада жона моя продай да по души моей дай (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); Юреи прінесъ тьи пенАзи да хоте(л) заплатитъ (XV ст. BC 21 зв.—22); посылалъ еси тогожъ владыку Смоленского да бискупа Виленьского, да говорилъ имъ отъ тебе шобы прыступили къ рымьскому закону (б. м. н., 1499 BD II, 448);

(у сполученні д а и) та й (1): Што ваша милость мне... приказали... абыхъ отъ вашей милости князю Михайлу Санькгушковичу приказалъ да и тымъ земляномъ, которые именя свои мають под ловы свиносіе, пригрозилъ (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

II. (зв'язує сурядні речення) (7) 1. (приєднувальний — у сполученні д а и) та й (4): ажъ не станеть ся промежы вами... миръ, ты и до насъ присылаешъ, да и я по доконьчальныхъ записехъ и по крестному целованью вамъ иа нихъ помогаль и наступилъ (б. м. н., 1498 BD II, 409); а о дочеръ его твои панове изъ его бояры оуговорили, какъ его дочери быти и греческий законъ держжати; да и грамотоу твою оутвѣржоную на то даль, што егда дочери

держати свой законъ греческий и къ рымскому закону ес не нудити (б. м. н., 1499 *BD* II, 448).

2. (*перелічувальний* — у *сполученні* да и) та й, і (2): а къ недругомъ его къ охматовымъ детемъ посылаешъ а наводишь ихъ на его, да н къ инымъ недругомъ его на его лихо посылаешъ, да и въ выныхъ делехъ во многихъ по докончанью и по крестному целованью ему не исправляешъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 448).

3. (*еднальний* — у *сполученні* да и) та й (1): Пишемъ вашей милости, ижъ былъ намъ чоломъ попъ Вавила... а сказываешъ, что же дей обидь чиниться ему вельми много, да и садъ дей церковный у него обирають (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

!ДА³ *див.* ДО.

!ДАА *див.* ДА¹.

*ДААНЕ *див.* ДААНІЕ¹.

ДААНІЕ¹ с. (299) (*цсл.* даяние) дарування, надання, пожалування: а по нашемъ животь... <будь кто шо бы имъ непорушили наше дааніа (Сучава, 1409 *Cost.* I, 65); а кто би хотилъ пороушити нашего дааніа и потверженіа, то(т) да е(ст) прокль(т) (Устя Кракова, 1439 *Cost.* II, 59); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потвѣрдили есмы нашему сѣмоу моастироу... дааніе и потвѣрж(д)еніа дѣда нашего, алекса(н)дра воеводы (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! даані I (1458 *DIR*«А» 513); !ние I (1439 *Cost.* II, 32); *зам. род. одн.* от дааніе I (1499 *BD* II, 130); *зам. місц.* о въскомъ наше дааніе I (1466 *BD* I, 95); *род. одн.* дааніа, дааніа 163 (1424—1425 *DBAc* 20; 1439 *Cost.* II, 59; 1453 *Cost.* II, 494; 1462 *BD* I, 67; 1473 *ШКН* 166; 1483 *BD* I, 275; 1488 *Cost.* S. 128; 1492 *BD* I, 506; 1495 *BD* II, 43; 1500 *BD* II, 174 і т. ін.); дааніа, дааніа 54 (1443 *Cost.* II, 121; 1452 *Cost.* II, 426; 1470 *BD* I, 148; 1487 *BD* I, 517; 1489 *BD* I, 372; 1491 *Cost.* S. 157; 1494 *BD* II, 35; 1497 *BD* II, 117; 1499 *BD* II, 131; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); дааніа I (1436 *Cost.* I, 460); дааніа, дааніа 2 (1491 *CVD* 4; 1493 *ПГВСП*); *знах. одн.* дааніе, дааніе (1428 *Cost.* I, 210; 1435 *Cost.* I, 403; 1443 *ПГСММ*; 1448 *Cost.* II, 353; 1455 *Cost.* II, 531; 1459 *DIR*«А» 514; 1464 *BD* I, 86; 1469 *BD* I, 134; 1479 *BD* I, 222; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); *наз. мн.* дааніа (1497 *BD* II, 120); *род. мн.* даані (1456 *ГПХМ*); *знах. мн.* дааніа 5 (1434 *Cost.* I, 386; 1439 *Cost.* II, 59; 1453 *Cost.* II, 496; 1488 *ДГСВМЩ*; *ДГСММ*); дааніа I (1409 *Cost.* I, 65).

Див. ще ДАНІЕ, *ДАНИНА, *НАДАНЬЕ, *ПРИДАНИЕ.

*ДААНІЕ² с. (4) ◊ дааніе имати (4) платити данину, виконувати різні трудові повинності: да не да(ст) тоє село ни да(н), иї илиша, нн подводоу, ни десѣтиноу, ни ослоу(х), ни посадоу, ни на мли(н) да не робѣть, ни на горо(д), ни вино да не возѣть... и ни иноую никотороую нашу слоужбоу и дааніе не имають, николи на вѣки (Сучава, 1444 *Cost.* II, 207—208); и да не даст нам ни илиш, ни подводоу, ни посадоу, ни жолдъ, ани на город да не робѣти, ани на млини, ани бочки да не возат... ани иное наше дааніе или слоужбъ да не имаєт (Сучава, 1466 *BD* I, 95).

ФОРМИ: *знах. одн.* дааніе, дааніе (1444 *Cost.* II, 208; 1446 *Cost.* II, 251; 1453 *Cost.* II, 492; 1466 *BD* I, 95).

Див. ще *ДАНЬ¹, *ДАЧА, *ДАЧКА.

ДАБИ *див.* ДАБЫ.

!ДАБОУТИ *див.* *ДОБУТИ.

ДАБЫ, ДАБИ *част.* (3) (*модально-вольвова, утворює форми баж.-ум. ст.*) шоб: а по наше(м) животь кто боуде(т) господарь оу нашей земли оу молдовской... тои даби емоу не пороушилъ нашего данта (Сучава, 1414 *DIR*«А» 441); а по нашемъ жи(вотъ) кого бѣ избере(т) господарь быти оу нашей земли мол(д)авской... то(т) да бы имъ оутвердилъ и оукрпиль (Сучава, 1436 *Cost.* I, 468).

Див. ще АБЫ², БЫ¹, ШТОБЫ².

ДАВАТИ, ДАВАТЬ *дѣсл. недок.* (349) 1. а) (шо, шо кому, без додатка) (*податок, данину, мито і т. ін.*) да-

вати, (*грошима* — *ще*) сплачувати (167): коли вси землане имуть давати дань оу татары то серебро имьють тако же тии люди дати (Смотрич, 1375 *P* 20); Съ... того копища... жадныхъ податковъ а ни повинности до скарбу нашего давати не мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); колко давали на сочавѣ, половина отъ того мыта имуть дати, на сиратъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а иенадобѣ... съ лану чиньшу никому давати (Городок, 1443 *P* 145); А коли на во(и)ноу ходять тогды подымъщины не дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90); а мають намъ на кожъдый годъ давати по трыдцати копъ и по шести копъ, и по сороку грошей (Радомиль, 1487 *РИБ* 228); а маєть нам вси тьи гроши давати на каждый год готовизиоу (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82); У Невсицы одъ накладного воза по полу грошу давати, а болъшей не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); и съ тоє земли бортино маєть онъ давати... по давньому (Вільна, 1499 *РИБ* 777);

б) (шо кому) надавати, дарувати, давати (80): даємо... тому господину отцу владыце... село наше Бусчу (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); а то на каждую недѣлю каждому тєслъ давалъ по с'ми грои (!) широкихъ и ещи (!) к тому истраву всѣмъ дава(л) (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); Мы tohdy chotyeczy po nich lepsey sluzby dajemo um y daliesto szelo v tustanskoj volosthy Kruselniczu (Сучава, 1395 *GL* 166); мы великии кнѣзь швидрикгаиль литовьскии и рускни... чини(м) знакоми... иже... даємъ... пану андрѣю волотовичю верху менованая мѣста вѣчно и непорушно (Київ, 1433 *P* 118—119); также и г(с)во ми даємъ воскъ

о(т) оусн крѣчма(х) о(т) бани да прислоухає(т) к тои стои манастиръ (б. м. н., 1458 *DIR*«А» 513); и мы... емоу имьне... даємъ и записуємъ зо всими людьми (Вільна, 1499 *AS* I, 117);

(шо, шо кому) подавати, надавати, давати (13): а мы... познавши ижъ прере(ч)ный стефанъ воевода помочи и рады на противу намъ и коруны иашен не чинилъ а ни давалъ... про то же шо со всѣми под(д)анными о тую исную мерзачку и шкоду воеваную намъ... о(т) его оца правого чиними и о(т)пущаємы емоу все тымъ нашимъ листомъ (Ланчиця, 1433 *P* 121); А такъ мы... его... пріймуемо и прѣяли есмо... обѣцуючи емоу... опатренне вшелякое якое значное дати, какъ иншой шляхть... даємо и опатруемо (Луцьк, 1438 *P* 140); прото мы... оуоставлає(м) абы... што... на лихвоу пеназі даю(т) не имаю(т) венць бра(т) на (недѣ)лю толко десѣтъі пенезъ (XV ст. *BC* 28 зв.); Також и мы... ани мѣстца ани поживленіа иигде не имаюм емоу давати оу нашей земли (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

давати и а неприАтелА (1) надавати допому проти ворога: а мы имаємо служити и посылати и давати аи каждого его мл(с)ти неприАтєла (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774);

(кому, за шо, на шо) жертвувати (2): мы богданъ воевода... чинимъ знаменито... аже... даємъ за дшЖ родити(л) наши(х) и <за наше здравіе> и за здравье дѣтей наши(х) (Сучава, 1451 *Cost.* II, 401); А иное давал на рускии церкви и бискупу киевскому и каноникамъ и инымъ давалъ (Вільна, 1496 *АЛРГ* 72);

(як винагороду за шо) давати (1): а на то каждую недѣлю каждому тєслъ давалъ по с'ми грои (!) широкихъ и ещи к тому истраву всѣмъ дава(л) и ести и пити (б. м. н., 1386—1418 *P* 35);

в) (шо кому) давати в борг, позичати (5): штобы не давали хрѣтіяно(м) пенє(з)єн (XV ст. *BC* 9).

2. (*видавати юридичний документ*) давати (29): вло(д)славъ б жние (!) мл(с)ти кроль полскии... знаменито чинимы... иже даємы и дали есмы листъ нашъ нашему милому приятелю стефаиови воеводѣ... на потвѣржѣньє нашихъ первыхъ листовъ (Ланчиця, 1433 *P* 124); мы Стефан воевода... свѣдомо чиним... аже... даєм и дали есмы сєс наш лист глейтовънии... нашему вѣрному болъриноу пану ми

хайлоу логотету (Баків, 1457 *BD* II, 257); я тому листу ганю, штожь тотъ листь не добрый...; господарь нашъ, король... того листу не давалъ (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169); листь на себе давати (1) *див.* ЛИСТЬ.

3. (*дозволяти*) (шо, робити шо) давати (5): тые дей Токаревские... стада господарского наствити намъ не дають (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85); и мы... даемъ его посломъ добровольное проеханье черезъ нашу землю (б. м. н., 1496 *BD* II, 405); ино мы... твоємоу послу дае(м) поуть чи(ст) чере(з) нашу землю (б. м. н., 1496 *ПЧФГ* 35—36);

давати волю (кому) (1) дозволяти; и щобы во(л)ни были они купити собъ волы и коровы и па(к) шо купили, ли товара или бу(д) шо, въ дни нашего дѣда... тако(ж) и мы даеми имъ тое право и тое волю (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); давати въданіе (3) повідомлти: дае(м) виданіе твоєи мл(с)ти, аже ошаша ваши людѣ... оу виноу прѣ(д) соу(д)щи брѣла(д)ски (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675); И о семъ даю вамъ веданіе, аже до нинѣшного часъ еще есмъ жив (Торговище, 1481 *BD* II, 358); давати въдати (17) повідомлти: мы великии князь Швитригаил... чинимъ знаменито и даемъ ведати... иже видев и знаменав службу намъ вѣрную... пана Ивана Мукосѣевича... дали есмо... за его вѣрную службу села... у луцкомъ повѣте (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7—8); мы великии кнѣзь швитригаил... чини(м) знаменито и даемъ въдати... иже видев... службу намъ вѣрную... пана андрѣя волотовича... дали есмо... пану андрѣю... село михлинъ (Київ, 1433 *P* 118); мы великии кнѣзь швитрига(л) ольгирдовичъ чинимъ знаменито... и даемъ въдати кожному добромому... оузрѣвши есмо знаменитоую намъ слоужбоу... пана ерѣша терешковича... дали есмо емоу село долгие шии (Луцьк, 1452 *P* 160); чинимъ знаменито и даемъ въдати кожному добромому... Видѣвши есмо службу намъ вѣрную... пана Петра Мушчича... дали есмо пану Петру Мушчичу у Перемильскомъ повѣтѣ тая имѣнья (Вильна, 1492 *АЛМ* 30).

4. (шо кому) (*терминъ судової справи*) признавати (1): новая права на него вымышлАють... позывають а рокы имъ давают(т) по(д)лоугъ своея воли (XV ст. *BC* 14 зв. — 15); давати намѣстництво (кому) (1) признавати управителемъ (кого): а коли Павелъ давалъ мнѣ намѣстництво въ тыхъ дворехъ, а тая клѣтъ не запечатана была ничимъ (Вильна, 1498 *АЛМ* 163);

◇ давати замоужь (1) давати, выдавати заміж: опькалнѣ(к)о(х) сѣро(т) которыи(ж) дава(!) замоуж(ж) (XV ст. *BC* 6 зв.); давати личбу (1), личбу давати (2) давати фінансовий звіт, складати рахунок; и какъ они тие три годы выде(р)жатъ и боудоуть намъ личбоу давати, и мы маемъ имъ тьи пенАзи на личбѣ положи(ти) (Краків, 1487 *АМЛ*); Панъ Андрей подскарбий а Ивашко Владыка писар брали личбу у ключника киевского у Сенька Полозовича а в Самоделчина сына, што в тьи часы брали мыго после личбы тое, какъ давали личбу у Троцехъ господару великому князю Александру (б. м. н., 1494—1495 *АЛРГ* 59); мы... оуставлаемъ ни с чого ли(ч)бы не (до)вать (!) емоу (XV ст. *BC* 35 зв.); бо же не даваи (4) *див.* БОГЪ¹; въдомо давати (1), давати въдомо (1) *див.* ВѢДОМО; въсть давати (1) *див.* ВѢСТЬ; ласкоу давати (1) *див.* ЛАСКА¹; лѣху давати (1) *див.* ЛИХВА; помочъ давати (5), помочи давати (1) *див.* ПОМОЧЬ; раду давати (1) *див.* РАДА; слоужбоу давати (1) *див.* СЛОУЖБА²; хвалоу давати (2) *див.* ХВАЛА.

ФОРМИ: *інф.* давати 50 (1377 *P* 24; 1388 *SL* 678; 1407 *P* 72; 1424 *P* 100; 1443 *P* 145; 1460 *BD* II, 273; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1481 *BD* II, 364; 1496 *АЛРГ* 69; 1499 *РИБ* 777 і т. ін.); давать 5 (1486 *АкЮЗР* I, 295; 1489 *АМВ*; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1499 *АСД* VI, 3); дава(т) 2 (XV ст. *СЯ* 9 зв.; 1498 *ЧАФ*); ! довати 2 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93); ! (до)вать 1 (XV ст. *BC* 35 зв.); *теп.* 1 ос. одн. даю 7 (1400 *Cost.* II,

619; 1409 *P* 74; 1418 *P* 89; 1424 *P* 106; 1427 *P* 108; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1481 *BD* II, 358); давамъ 1 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); 3 ос. одн. даеть 21 (бл. 1458 *P* 167; XV ст. *СЯ* 9 зв.; бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв., 91, 92, 92 зв., 93, 93 зв., 94); дает, дае(т) 2 (1470 *BD* I, 155; бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); 1 ос. мн. даемъ, даемъ, дае(м), даем 109 (1392—1393 *РФВ* 170; 1399 *P* 59; 1407 *P* 72; 1424 *P* 102; 1434 *Cost.* II, 675; 1445 *ЗНТШ* CXV, 19; 1455 *Cost.* II, 774; 1459 *DIR* «А» 514; 1467 *Mih. Doc.* 125; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); даеми, даеми 3 (1395 *GL* 166; 1433 *P* 124, 125); даеми 1 (1449 *Cost.* II, 743); даемо, даеми, даеми 5 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1395 *GL* 166; 1404 *ГМ*; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3; 1438 *P* 140); даеаеми 1 (1436 *Cost.* II, 707); даеаеми 6 (1439 *Cost.* II, 31); 3 ос. мн. дають 41 (1386—1418 *P* 35; 1388 *ZPL* 105; 1445 *СРК*; бл. 1471 *ЛКЗ* 90, 91, 91 зв., 92, 92 зв., 93 зв.; 1484 *ЯМ*; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); дають 2 (1463—1478 *РЕА* I, 35; 1495 *АЛМ* 85); даю(т) 6 (1449 *Cost.* II, 392; XV ст. *BC* 15, 28 зв.; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв., 92, 92 зв.); даваю(т) 2 (XV ст. *BC* 14 зв., 28 зв.); дают 1 (1496 *АЛРГ* 71); ! дава 1 (XV ст. *BC* 6 зв.); да(т) 1 (XV ст. *СЯ* 43 зв.); *перф.* 1 ос. одн. ч. есми давалъ 1 (1481 *BD* II, 364); емъ давалъ 1 (1386—1418 *P* 35); 2 ос. одн. ч. давалъ (1495 *ВМБС*); 3 ос. одн. ч. даваль, дава(л), давал (1386—1418 *P* 35; 1433 *P* 121; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1487 *АМЛ*; 1494—1495 *АЛРГ* 59; 1495 *РИБ* 602; 1496 *АЛРГ* 72; 1498 *АЛМ* 163, 169); 1 ос. мн. давали (1481 *BD* II, 365); 3 ос. мн. давали 10 (1392—1393 *РФВ* 170; 1401 *АкВАК* III, 2; 1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 275; бл. 1471 *ЛКЗ* 90; 1494—1495 *АЛРГ* 59); су(т) давали 1 (1437 *DIR* № 8); *майб.* 3 ос. одн. имет давати (1456 *Cost.* II, 790); 3 ос. мн. боудоуть давати 2 (бл. 1471 *ЛКЗ* 91, 92 зв.); боудоуть давать 1 (1487 *АМЛ*); имоут давати 2 (1456 *Cost.* II, 788, 790); имуть давати 1 (1375 *P* 20); *майб.* 11 3 ос. мн. боудоуть давали (1495 *В Соб*; *РИБ* 602); *баж.-ум. сп.* 2 ос. одн. ч. штобы еси... дава(л) 1 (1487 *АМЛ*); бы... дава(л) 1 (1489 *АМВ*); ажъбы еси... давал 2 (1498 *АЛРГ* 82, 83); 3 ос. одн. ч. абы давал 1 (1495 *BD* II, 64); бы... дова(л) 1 (XV ст. *BC* 39 зв.); що-бы... давал был 1 (1470 *BD* I, 140); 1 ос. мн. абыхмо... давали (1496 *BD* II, 405); 3 ос. мн. щобы (щоби, штобы) давали, шо бы (щоби, штобы)... давали 10 (1408 *Cost.* II, 630; 1434 *Cost.* II, 668; 1446 *DIR* «А» 485; 1453 *Cost.* II, 445; 1454 *Cost.* II, 508; 1456 *ГПХМ*; 1470 *BD* I, 140; XV ст. *BC* 9; 1486 *АкЮЗР* I, 295); а бы... давали 3 (1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 275); *нак. сп.* 2 ос. одн. давай (1488 *AS* I, 88; 1499 *АСД* VI, 3; *BD* II, 421, 423); 3 ос. одн. да давает (1453 *Cost.* II, 453); 3 ос. мн. да... даю(т) 2 (1458 *ПГСММЦ*); да давают 1 (1437 *DIR* № 8); да даю(т) 1 (1448 *ДГПР*); нехай дають 1 (1495 *РИБ* 602); *дѣприсл. одноч.* даючы (1389 *РЕА* I, 27).

Див. ще *ДАВЫВАТИ, *ДАИВАТИ, ДАТИ, *НАДАВАТИ, ОТДАТИ 1, 3, *ПОДАВАТИ¹, *ПРИДАВАТИ, ПРИДАТИ 1, 3.

*ДАВАТИ *сА* *дѣсл. недок.* (1) ◇ давати *сА* оу право (1) позивати до суду; и потомъ есмо не даючи *сА* оу право пристоупили есмо с обоу (*в ориг.* собоу.— *Прим. вид.*) сторонъ оу еднанье промежи старшихъ приАтелей нашихъ (Вильна, 1482 *AS* I, 79).

ФОРМИ: *дѣприсл. одноч.* даючи *сА* (1482 *AS* I, 79).

ДАВАТЬ *див.* ДАВАТИ.

ДАВИД *див.* ДАВИДЪ.

ДАВИДЕЩИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Давидівці: Третеє село есми имъ дали на Берхъчи, на имъ Давидещи, где былъ Давид (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: *наз.* Давидещи (1499 *BD* II, 162).

Див. ще ДАВЫДОВИЧЬ.

*ДАВИДОВИЧЬ *ч.* (1) (*особова назва*): а при то(м) бы(л)... иванко да(д)вдови(ч) (!) (Київ, 1446 *P* 154).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! да(д)вдови(ч) (1446 *P* 154).

***ДАВИДОВО СЕЛО** с. (1) (назва села у Молдавському кня-
встві): пи(с) оу давидово (село, в льто) $\tilde{S}\tilde{C}\tilde{I}\tilde{N}\tilde{D}$ мьсаца
м(р)а ай (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. оу давидово (село) (1446
Cost. II, 251).

***ДАВИДОВЦИ** див. **ДАВЫДОВЦИ**.

***ДАВИДОВЪ**¹ прикм. (1) \diamond пасика Давидова
див. **ПАСИКА** 1.

ФОРМИ: наз. одн. ж. зам. знах. Давидова (1466 BD 1,
106).

Див. ще ***ДАВИДОВО СЕЛО**.

Пор. **ДАВЫДЪ**.

***ДАВИДОВЪ**² ч. (1) (особова назва): а при то(м) былъ...
станчоу(л) д(а)в(и)д(о)вѣ (Сучава, 1432 Cost. I, 343).

ФОРМИ: наз. одн. д(а)в(и)д(о)вѣ (1432 Cost. I, 343).

! **ДАВИЧА** <ДАНОВИЧА> див. **ДАНОВИЧ**.

ДАВНО присл. (5) давно: ино таА землА ве(л)ми давно
запоустела была (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); Юрей
пыталь фра(н)цика ка(к) бы давно емоу позычилъ (XV ст.
BC 22).

***ДАВНОСТЬ** ж. (1) давність: а длА давности алюбю
зашли(х) часовъ не можетса оу то вымовить (XV ст. BC
33).

ФОРМИ: род. одн. давности (XV ст. BC 33).

***ДАВНЫИ** прикм. (18) 1. (що здавна існує) давній (10):
мы александръ воевода... чинимы знаемо... оже... дали
есмы стви еп(с)кпии нашої... два села... со оусьми своими
старьми и давными хотарьми (Сучава, 1403 ДГАА); а ко-
торый бы сА купец промытил, то промыта нам с нимъ на-
пол, подлугъ давного обычая (Вільна, 1498 АЛРГ 83);

з давных давен (1) з давніх давен: и старцы...
сознали перед нами, аж з давних давен есть ступенское
(Ступно, 1444 AS I, 42).

2. (який стосується, походить з давніх часів) дав-
ній, минулий (5): про тожь мы... повинни есмы сА зго-
дити... гды(ж) вьдаюмъ иже... землА молдавскаА своя
панствы здавны(х) часовъ коу кролевствоу полском(оу)
прислушають (Хотин, 1448 Cost. II, 738); ино мы памя-
таючы давныи дела... то есмо вчынили иа жаданье твое
миръ вечный и прьязнь съ тобою есмо взяли (б. м. н.,
1496 BD II, 407); мы Ю Стефан воевода... знаемо чиним...
яко коли от давного а преминоулего часоу... валка была
межи нами и межи... паном Яном Олбрахтом... кралем
полским... и... его милость... крал... нам вьси мерзачкы...
отпоустиль (Гирлов, 1499 BD II, 419);

из вька из давного (1) див. ***ВЪКЪ**.

3. (той, хто був раніше) колишній, попередній (1): а
на то вьра... пана Влада давного дворника (Сучава, 1403
ДГАА).

ФОРМИ: род. одн. ч. давного, давнього (1403 ДГАА;
1422 P 98; 1494 BD II, 387, 389; 1496 BD II, 407; ОПСВВ
61; 1498 АЛРГ 82, 83; 1499 BD II, 419); дав. одн. ч. давиному
(1493 АЛРГ 56; 1498 АЛРГ 82, 83); дав. одн. ж. давной
(1475 AS I, 71); род. мн. давиных, давны(х) 3 (1444 AS I, 42;
XV ст. BC 24; 1448 Cost. II, 738); давен 1 (1444 AS I, 42);
дав. мн. давнымъ (XV ст. BC 23); знах. мн. с. давныи 1 (1496
BD II, 407); давиные 1 (1481 ГПМ); ор. мн. давными (1403
ДГАА).

***ДАВЪНЫИ** див. ***ДАВНЫИ**.

***ДАВЫВАТИ** дієсл. недок., многокр. (1) не один раз дава-
ти, давати: и то, господару, помню: даывавали пьтдесять ку-
ницъ княгини великой Витовтовой, съ дыма по кунциы
(б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: перф. 3 ос. мн. даывавали (п. 1444 АкЮЗР
I, 17).

Див. ще **ДАВАТИ** 1, ***ДАИВАТИ**, **ДАТИ** 1, ***НАДА-
ВАТИ**.

***ДАВЫДКОВЪ** прикм. (1): Олехно Василевичъ Глазына
просиль в насъ... села, на имя Давыдкова Сковородина

и братаничовъ его, Ерофеевыхъ детей, а Деменьтисова Ко-
валева (Вільна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: род. одн. с. Давыдкова (1499 РИБ 776).

***ДАВЫДОВСКИИ**, **ДАВЫДОВСКИЙ** ч. (4) (особова
назва): а се я панъ михайло ивановичъ заставиль свое

село черепыне григореву сну лѣвдвского ошашкови (Львів,
1386 P 31); А ошашко давидовский корчакъ з лпницъ...
знаемо чини(м)... аже кроль господаръ нашъ казалъ намъ
розвѣхати границу игнатови с кунцыре(м) (б. м. н., 1419
P 90).

ФОРМИ: наз. одн. давидовский 2 (1412 P 81; 1414 P 85);

давидовский 1 (1419 P 90); род. одн. лѣвдвского (1386 P 31).

ДАВЫДОВЦИ мн. (2) (назва села на Буковині) Дави-
дівці: мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали
есми се(с) листъ на(ш) люде(м)... с(т) давидовци (Побрата,
1448 ДГПР); мы александръ воево(д)... свѣдомо чини(м)...
аже прише(д)ши пре(д) нами... па(н) маь глѣбникови(ч)
из дАтми своими... и продали селишча своа... опро(ч) да-
видовець (Сучава, 1452 Cost. II, 421—422).

ФОРМИ: наз. зам. род. о(т) давидовци (1448 ДГПР);
род. давидовець (1452 Cost. II, 422).

Див. ще **ДАВИДЕЩИ**.

***ДАВЫДОВЪ** ч. (1) (назва села у Львівській землі) Да-
видів: Мы па(н) сташко ись давидова староста самборь-
ский приводимо то ку вьчнои памАти (Погоничі, 1422
P 97).

ФОРМИ: род. одн. давидова (1422 P 97).

***ДАВЫДОВСКИЙ** див. **ДАВЫДОВСКИЙ**.

ДАВЫДЪ, **ДАВИД** ч. (16) (особова назва, гр. David
Δαβίδ, гебр. iubīt): Мы кнА(з) лѣвдъ дмитрневи(ч) кнА(з)
русанъ плакши(ч)... чинимы знамени(т)... како... кнА(з)...
дмитрии... голдованье... володиславу... королеви поль-
скому... слюби(л) (Луциця, 1388 P 38—39); и вше к тьмъ
бегичь и турлучакъ берди Давыдъ (б. м. н., 1392—1393
PФВ 170); Третье село есми имъ дали на Берхъчи, на имъ
Давидеши, где былъ Давид (Гирлов, 1499 BD II, 162).
ФОРМИ: наз. одн. Давид, Давид(д) 3 (1446 ПГСМР;
1448 Cost. II, 737; 1499 BD II, 162); Давыдъ 1 (1392—1393
PФВ 170); дѣвдъ 3 (1388 P 38; 1446 P 154); род. одн. давида
8 (1448 DIR № 10а.; Cost. II, 314, 317, 324, 343, 355, 359,
365); дѣва 1 (1444 DIR«А» 481).

ДАДАУКШИСЬ ч. (1) (особова назва, лит. Daukšys):
А при томъ были тые панове... Дякордъ Дадаукшись и
иныхъ много добрихъ людей (Вільна, 1451 АкЮЗР II,
106).

ФОРМИ: наз. одн. Дадаукшись (1451 АкЮЗР II, 106).

! **ДАДВДОВИЧ** <ДАВИДОВИЧЬ> див. ***ДАВИДОВИЧЬ**.
! **ДАДОМОУ** <ЛОДОМОУ> див. ***ДОДОМУ**.

ДАДОУЛЬ, **ДАДОУЛЬ**, **ДАДОУЛ** ч. (4) (особова назва):
тьмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)...
дали и потвердили есми... цигани иа имъ... Дадоуль и доума
(Сучава, 1448 Cost. II, 342); и потокмивше и заплативше
оусе вышеписанное, господство мы... дали есми... нашемоу
монастироу... село Доумещи, где былъ Дадоуль (Гирлов,
1499 BD II, 162—163).

ФОРМИ: наз. одн. Дадоуль, Дадоуль, Дадоул (1448
Cost. II, 342; 1488 BD I, 342; 1499 BD II, 162, 163).

ДАЖБОГ, **ДАЖБОГЪ** ч. (103) (особова назва): а на то
ест... в. п. Дажбога чашника (Сучава, 1471 BD I, 164);
а на то ест... в. п. Дажбога (Сучава, 1491 BD I, 449).

ФОРМИ: наз. одн. Дажбог, Дажбогъ, Дажбо(г) (1471
ДГСМПБ; 1472 BD I, 170, 172; Cost. S. 88; 1474 PГС;
1479 ВАМ 61; BD I, 224; Cost. S. 98; 1480 BD I, 241);
род. одн. Дажбога (1471 BD I, 164; 1473 ШКН 165; 1478
BD I, 219; 1482 BD I, 260; 1486 DC 144; 1488 BD I, 318;
1489 BD I, 367; 1490 DC 148; 1491 Cost. D. 37; CVD 3
і т. ін.).

ДАЖБСГОВИЧЬ, ! **ДАМБОГОВИЧЬ** ч. (3) (особова
назва): мы Вѣликий коро(л) влодиславъ... знаемо чинимъ...

аже нашъ верный слоуга данило дажбогови(ч) задервевцкии... послужилъ намъ (Краків, 1394 Р 53—54); мы князь фелоръ любортовичъ чинимъ свѣдочно... Аже што паиъ данило задеревецкии дажбоговичъ замънилъ са селы (Зудечів, 1411 Р 78—79); А се н паиъ данило дамбоговичъ (!) Задеревецки Вѣдомо чинимо... Аже... Дали Есмь... Шаидрови... дворищ (!) (б. м. н., 1473 ЗНТШ V, 3).

ФОРМИ: наз. одн. **дажбоговичъ** 1 (1411 Р 79); **дажбоговичъ** 1 (1394 Р 53); **дамбоговичъ** 1 (1473 ЗНТШ V, 3).

ДАЖБОГЪ див. **ДАЖБОГ**.

ДАЖЕ част. (1) (підсилювальна) аж: Мы пе(т)ро воевода... съ всАми папы о(т) велика даже и до мала радили есмы (Васлуй, 1456 ЭСФ).

ДАЖЕВ ч. (2) (назва маєтку у Волинській землі): Я князь Михайло Иванович Роговицкий чиню знаменито... Продам есми имене мое отчизное Дажев на вечност зо всимъ на всемъ яко ся тое имене Дажев само в себе и в обыходехъ (маеть) (Володимир, 1475 AS I, 72).

ФОРМИ: наз. одн. **Дажев** (1475 AS I, 72); *знах. одн. Дажев* (1475 AS I, 72).

***ДАВАТИ** дієсл. недок., многокр. (28) давати, не один раз давати: а вси слоуги на во(и)ноу хоживали а подымъщиноу даивали на трети(и) годъ а бо(л)коуно(в)щиноу даивали на прие(з)дъ кѣзо великому витовтоу (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91); А тотъ панъ богданъ левковичъ што Люди заведаетъ почонъ отъ великого цара и досюла намъ есакъ даивали (б. м. н., 1484 ЯМ); Бил намъ чолом земѣнин киевский... и поведил перед нами, штож люди его... издавна даивали в ключъ Киевський ведро меду пресного (Мереч, 1496 АЛРГ 69).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. **даивал**, **даиваль** (1493 АЛРГ 56); 3 ос. мн. **даивали** (бл. 1471 ЛКЗ 90, 90 зв., 91, 91 зв.; 1484 ЯМ; 1496 АЛРГ 69); *дієприкм. пас. мин. род. одн., ч. даиваного* (1496 АЛРГ 69).

Див. ще **ДАВАТИ** 1, ***ДАВЫВАТИ**, **ДАТИ** 1, ***НАДАВАТИ**.

ДАЛАТИНСЬКИЙ див. **ДАЛАТИНСЬКИЙ**.

ДАЛЕЙ, **ДАЛѢИ**, **ДАЛЕ**, **ДАЛЕУ**, **ДАЛИЕ**, **ДАЛА**, **ДАЛАЪ** присл. в. ст. (39) 1. (у часовому відношенні) (продовжуючи попередньо сказане) далі, ще (18): дале комоу име(т) съ видѣти, аже имаеть кривда о(т) ты(х) людеи ис та(х) села(х), а о(н) да и(х) ишче(т) пра(д) игоумено(м) (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); И далее била нам чоллом и ждала нас, абыхмо еей (!) дали и призволили имене на име Любчо... по ей (!) животе отдати и записати прирожоным своим (Луцьк, 1487 AS I, 241); А далее што есте намъ говорыли коли похочеть стефанъ воевода... своихъ пословъ послати до свата своего великого князя Ивана Васильевича... абыхмо его посломъ давали добровольное проеханье (б. м. н., 1496 ВД II, 405);

(продовжуючи дію в майбутньому) надалі (8): кто не оусхочеть далби миру держати тотъ о(т)повѣсть (б. м. н., 1352 Р 6); просили есмы нашего болърина пана Михаила ло(г)гета абы поше(л) до тоурко(в)... оучинити на(м) миръ ка(к) бы наша земль не гибла дале (Васлуй, 1456 ЭСФ); И мы ему приказали, абы далее на честь его не сягаль и даль ему въ томъ покой (Вильна, 1495 АЛМ 84); мы то сказоуемъ же лоуцея боудоучи своимъ моужемъ три годы и три м(с)ци а его не зазывала ани са емоу оупомінала а дале на веки не иметса оупоміна(т) (XV ст. ВС 21 зв.);

(у сполуч. з формою іменника з числівником, що виражає часове поняття) пізніше (4): о которы(х) колі жалоба(х) велікихъ илї малы(х) алюбо тежъ дьдичны(х) а рокоу а о(т) трехъ неде(л) далей не имаю(т) о(т)клада(т) (XV ст. ВС 12 зв.).

2. (у просторовому відношенні) далі (8): коли бы са пригодило помочи оу королевствъ пол(с)комъ на далекии стороны, далее кракова и далее пол(с)ки... имамы помагати подлу(г) всеъ нашеъ мочи (Сучава, 1395 Cost. II, 612); и не маот далее у доброву мою Хреницкую уходу по де-

рево и по траву мети, одно по Роскопаницу — могилу (Хрѣнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); и Мокрычане инъшие рекли: тут мает панъ Янчинский слидогонъ, а инъшие рекли: далее маем (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); у опу туиу гнатуциу ппи zawodyly у tyi moyi lude dalej hnatyciu zawely (Тришни, 1500 ДПЖН);

(у дальшій частині документа) нижче (1): мы ива(н) па(н) срѣмский а староста руский визнавамы... иже... съдѣли есм(ы) на судъ с тыми папы што суть дальи подписани (Львів, 1421 Р 93).

Див. ще **НАИДАЛИ**.

Пор. **ДАЛЕКО**, **ДАЛЕЧЕ**.

!**ДАЛЕКА** див. **ДАЛЕКО**.

***ДАЛЕКИЙ** прикм. (4) (у просторовому відношенні) далекий: также кеды коли бы са пригодило помочи оу королевствъ пол(с)кому на далекии стороны... тогды мы имамы помагати (Сучава, 1395 Cost. II, 613); которы(и) боуде(т) бѣ(з) вины а соуд(и) в далеки(х) старона(х) (!) имеет ли о(т)пове(д) (XV ст. ВС 16).

ФОРМИ: *знах. мн. ж. далекий* (1395 Cost. II, 612, 613); *місц. мн. в далеки(х)* 1 (XV ст. ВС 16); *во !до)леки(х)* 1 (XV ст. ВС 6).

Пор. ***ДАЛШІИ**.

ДАЛЕКО, **ДАЛЕКА** присл. (3) (у просторовому відношенні) далеко: пан Богдан Сенкович Гостский... просил насъ, абыхмо ему дозволили торгъ мѣти... в Гошъ; а по въдил... штож в Луцку торгу и мыту нашому то нешкодно есть, а от Луцка далеко (Вильна, 1495 АЛРГ 55); колі хто имее(т) ль(с) алюбо доубровоу далеко о(т) себъ а хоче(т) лі свои свиньи гнати оу то(т) ль(с) чере(с) чужое имѣніе тогды не може(т) то(г) оучинит(т) (XV ст. ВС 38).

Див. ще **ДАЛЕЧЕ**.

Пор. **ДАЛЕЙ** 2, **НАИДАЛИ**.

***ДАЛЕКОСТЬ** ж. (1) віддаленість: знаменитосто чинимы... иже мы романъ воевода... иже... слубили есмы и слубуемъ... королеви... на его оусъ неприѣтель помагати... выѣвъши землю пруськую и литовьскую и с ону сторону кракова про далекость нашего люда (Сучава, 1393 Cost. II, 607).

ФОРМИ: *знах. одн. далекость* (1393 Cost. II, 607).

***ДАЛЕКЫИ** див. ***ДАЛЕКИЙ**.

***ДАЛЕОВЪ** ч. (1) (назва села в Яноцькій землі) Даліова: кола судья галицкыи дьдичъ з далеова (Галич, 1435 Р 134).

ФОРМИ: *род. одн. далеова* (1435 Р 134).

ДАЛЕЧЕ присл. (1) (цсл. далече) (у просторовому відношенні) далеко: а болше того никакое власти да не имае(т) на(д) те(м) мн(с)тыре(м) пече(р)скимъ... поне(же) далече о(т) на(с) о(т)стой(т) консте(н)тинополя патріа(р)ховъ (б. м. н., 1481 ГПМ).

Див. ще **ДАЛЕКО**.

Пор. **ДАЛЕЙ** 2, **НАИДАЛИ**.

ДАЛИЕ див. **ДАЛЕЙ**.

***ДАЛШІИ** прикм. в. ст. (1) (у часовому відношенні) пізніший, дальший: Тиж от сего часоу и на потоум далшійи часы слубоуем... правоу вѣроу ховати (Сучава, 1462 ВД II, 284).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. далшійи* (1462 ВД II, 284).

Пор. ***ДАЛЕКИЙ**.

!**ДАЛЪ** див. **ДАЛЕЙ**.

ДАЛѢИ див. **ДАЛЕЙ**.

***ДАЛЮЕВЬСКИЙ** ч. (2) (особова назва): К тому А панъ Анъ щькотьский... даю сии свои листь пану коль далюевьскому на свѣдоцтво (Галич, 1409 Р 74).

ФОРМИ: *дав. одн. далюевьскому* 1 (1409 Р 74); *далюевьско(м)* 1 (1409 Р 74).

ДАЛА див. **ДАЛЕЙ**.

ДАЛАТИНСЬКИЙ, **ДАЛАТИНСКИ** ч. (2) (особова назва): а тому свѣдци па(н) Анъ количъ... па(н) стецько далатински (Галич, 1404 Р 68); а тои рѣчи свѣдци панъ стриецъ.

воевода галицкий... стьчко далатиньскии (Галич, 1409 P 74).

ФОРМИ: наз. одн. далатински I (1404 P 68); далатиньскии I (1409 P 74).

ДАМАКОУШЪ, ДАМАКОУШ, ДОМОКОУШЪ, ДОМОКОУШ, ДАМАНКОУШ, ДЪМЪКОУШЪ, ДЪМЪКОУШ, ДЪМЪКОУШ ч. (99) (особова назва, молд., пор. Доминикъ): а на то е(ст) въра... пана домокоуша столника (Сучава, 1409 Cost. I, 65); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прииде прѣд нами Настъ и сестра еи Софѣа, дочки Степка Дъмъкоуша... и продали... едно село... на имъ Мъгдъшани (Сучава, 1490 BD I, 396).

ФОРМИ: наз. одн. Дамакоушъ, Дамакоуш, Дамаку(ш) 5 (1421 Cost. I, 142; 1433 Cost. II, 650; 1436 Cost. II, 701; 1462 BD I, 56; 1468 BD I, 126); дъмъкоушъ, Дъмъкоуш, дъмъкоу(ш), Дъмъкоуш 7 (1418 Cost. I, 127; 1460 BD I, 41; BD II, 276; 1461 BD I, 45; 1466 BD I, 115; DIR«A» 519; 1467 Cost. S. 69); Даманкоуш, Даманкоу(ш), Damankusz 4 (1463 BD I, 74; 1464 DIR«A» 517; 1465 GL 176; 1467 BD I, 123); Домокоуш, домокоушъ 3 (1434 Cost. II, 666; 1458 BD I, 19; 1464 BD I, 84); зам. род. въра пана Стецко Дъмъкоуш I (1460 Cost. S. 41); въра пана Стецко Дъмъкоушъ I (1467 BD I, 121); род. одн. Домонкоуша 25 (1409 DIR«A» 437; 1411 DIR«A» 439; 1412 DIR«A» 440; 1415 Cost. I, 122; 1419 DIR«A» 444; 1424—1425 DBAc 20; 1427 DBAc 23; 1428 Cost. I, 207; 1429 Cost. I, 239; 1433 Cost. I, 361 i т. ин.); Дъмъкоуша, дъмъкуша 19 (1422 DIR fig. 35; 1425 Cost. I, 169; 1432 Cost. I, 331; 1433 Cost. I, 359; 1458 BD I, 25; 1459 BD I, 34; 1460 DIR«A» 515; 1467 BD I, 117; 1468 BD I, 131; 1490 BD I, 396 i т. ин.); Дъмъкоушъ I (1466 BD I, 110); домокоуша 13 (1409 Cost. I, 65; 1420 Cost. I, 136; 1428 Cost. I, 228; 1433 Cost. I, 350, 354; 1435 Cost. I, 403; 1437 Cost. I, 530; 1457 UKP; 1458 BD I, 6; 1465 DIR«A» 518); Даманкоуша, даманкуша 5 (1462 BD I, 63, 65; Cost. D. 11; 1464 BD I, 86; 1466 BD I, 106); дьмокуша I (1459 Cost. S. 22); доминкоуша I (1414 DIR«A» 441); дьмокоуша I (1429 Cost. I, 249); домакоуша I (1436 Cost. I, 482); зам. дав. паню домокоуша столнику I (1434 Cost. I, 374).

***ДАМАСКА** ж. (1) (рід узористої грубої шовкової тканини) адамашка: къ свѣтому мѣстоу... дали есмы три двери от дамаскы чръвеной съ златом, и единый покровецъ, и нарѣквци от тоѣжде камхы дамаскы (Молдовиця, 1462 BD I, 70).

ФОРМИ: род. одн. дамаскы (1462 BD I, 70).

***ДАМАСКЪ** прикм. (1) ◇ камха дамаска див. *КАМКА¹.

ФОРМИ: род. одн. ж. дамаскы (1462 BD I, 70).

!**ДАМБОГОВИЧЪ** див. **ДАЖБОГОВИЧЪ**.

***ДАМѦАНОВИЧЪ** ч. (3) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Кръстина... и... Настасѣа... измѣнили съ господство мы свои... отнини... от оурика и ис привилѣа дѣда ихъ Ивана ДамѦановича... и дали господствоу мы три села... що оу ихъ част были достали съ тоти три села от сель дѣда ихъ Ивана ДамѦановича (Гирлов, 1499 BD II, 161—162).

ФОРМИ: род. одн. ДамѦановича (1499 BD II, 162).

ДАМѦАНЪ, ДЕМЪЯНЪ ч. (6) (особова назва, гр. Δαμψανός) Дем'ян: Vulodislav... Korol Polski... znajemo czinimi... cz(t)om yakze wozrily па paszy wyerpu slugu Ivana у Demiana у па ich супу... Dajemo ут... szelo (Глиняни, 1395 GL 166); от(е)удъ ДамѦанъ вл(а)д(ы)ка володимирскій свою печат приложил (Добучини, 1487 AS I, 240); мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... оже придоша пра(д) нами... тоадерь и бра(т) его, дъмѦян(н)... и продали... едно село (б. м. н., 1497 Cost. S. 208).

ФОРМИ: наз. одн. ДамѦанъ 2 (1487 AS I, 239, 240); дъмѦян(н) I (1497 Cost. S. 208); демъянъ I (XIV—XV ст.,

ОБРН 112); дав. одн. дъмѦяноу (1497 Cost. S. 208); знах. одн. Demiana (1395 GL 166).

ДАМНЪЦА ж. (1) (назва потоку в Перемишльській землі): тогды мы... подтвердили есмо, его правого всего имѣнѣа... съ всеми границями... истъ потоки, дамнѣца, и путница, со всеми оужитки (Судомир, 1361 AGZ 6).

ФОРМИ: наз. одн. дамнѣца (1361 AGZ 6).

***ДАМЪНКОУШЄВИЧЪ** див. *ДОУМОУНКОУШЄВИЧ.

ДАН див. **ДАНЪ**.

***ДАНЄ** див. **ДАНІЄ**.

***ДАНЄВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): а на то е(ст) марто(р)ѣа г(с)дво ми стефа(н) воево(д)а и панове наши... па(н) косте данєви(ч) па(н) петроу пони(ч) (Сучава, 1466 DIR«A» 519).

ФОРМИ: наз. одн. данєви(ч) (1466 DIR«A» 519).

Див. ще **ДАНОВИЧ**.

***ДАНИЄ** див. **ДАНИЄ**.

***ДАНИЛЄВИЧЪ** див. **ДАНИЛЬЄВИЧЪ**.

ДАНИЛИИ ч. (2) (особова назва, цсл. Данииль, гр. Δανιήλ, гебр. Danihel) Данило: а на то есм(ь) приложилъ свою печать... кнѦзь данилии (б. м. н., 1366 P 14); Се я кнѦзь юрѣа холмьскѣи сѣнь даниліа холмского... придали есмо к цркви бжон... села стригово слепче космово (Холм, 1376 P 22).

ФОРМИ: наз. одн. данилии (1366 P 14); род. одн. даниліа (1376 P 22).

Див. ще **ДАНИЛО**.

***ДАНИЛІИ** див. **ДАНИЛИИ**.

ДАНИЛО ч. (22) (особова назва, цсл. Данииль, гр. Δανιήλ, гебр. Danihel) Данило: первын поручни(к) кнѦ(з) михайло евнутєви(ч) кнѦ(з) василии михайлови(ч)... дани(л) висовидови(ч) (б. м. н., бл. 1392 P 46—47); мы Вьликии коро(л) влодиславъ... знаемо чинимъ... аже нашъ верный слоуга данило дажбогови(ч) задержецкии... послужилъ намъ (Краків, 1394 P 53—54); тогды панъ данило не добыль на воить того дворища што на гурни (Зудєчѣв, 1411 P 79); и пришедши тамъ где впадаєтъ рѣчка Дидовка и тамъ застальємо пана Даныла (Новосєлиця, 1430 ГВКЛ 8); а тыи люди о(т)чичи мои, на имѦ... данило, богда(н)... мають ему потому служити как есть в тои землі обычаи (Луцьк, 1490 Пам.); Ино мы... тые люди... на имѦ... Данила, а Радивона... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вып. 2, 58).

ФОРМИ: наз. одн. Данило, Daniło, Danulo 14 (1394 P 53; 1395 GL 166; 1404 P 70; 1411 P 79; 1455 Cost. II, 540; 1465 АкВАК III, 4; 1473 ЗНТШ V, 3; 1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 1490 Пам. i т. ин.); дани(л) I (бл. 1392 P 47); дав. одн. [Daniło (1478 АрхЮЗР 4/1, 8); знах. одн. Данила 3 (1444 AS I, 41; 1500 АЛМ вып. 2, 58); Даныла I (1430 ГВКЛ 8); ор. одн. даниломо (1411 P 79); місц. одн. на Даниле (1444 AS I, 42).

Див. ще **ДАНИЛИИ**.

ДАНИЛОВИЧЪ ч. (10) (особова назва): право такъ нашло аже па(н) дмитрь данилови(ч) з роуды рѣчь свою стратилъ о поле и о доубровоу (Зудєчѣв, 1428 P 111); а па(н) дмитрь данилови(ч) з роуды не могль свон(х) листовъ по(д)перети (Зудєчѣв, 1430 P 116).

ФОРМИ: наз. одн. данилови(ч) 7 (1428 P 111; 1430 P 116); данилови(ч) I (1430 P 116); род. одн. даниловича (1428 P 111; 1430 P 116).

Див. ще **ДАНИЛЬЄВИЧЪ**.

ДАНИЛЬЄВИЧЪ ч. (5) (особова назва): а се Азь чюрило бродовьскѣи далъ есм(ь) село сво(е) бродово кнѦзу Федору данильєвичю (б. м. н., 1385 P 28); мы великий кнѦ(з)ъ Витовт чиним знаемо... иж записуєм и записали есмо кнѦ(з)ю Федору Данилевичю Острогъ (Луцьк, 1396 AS I, 20).

ФОРМИ: наз. одн. данильєви(ч) 2 (1388 P 38, 42); данильєвичъ I (1386 P 30); дав. одн. данильєвичю I (1385 P 28); Данилевичу I (1396 AS I, 20).

Див. ще ДАНИЛОВИЧЬ.

***ДАНИНА** ж. (7) дарування, надання, пожалування: а хто бы то порушилъ после его живота и начнетъ уступатисе у тую данину, да судитсє зъ нымъ передъ милостывымъ Богомъ (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); Ино мы... згадавши... тую данину во всюмъ ему ... подтверждаемъ (Городно, 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 3—4).

ФОРМИ: *род. одн. данины* (1494 *РИБ* 560; 1495 *АЛМ* 83; *ВСоб.*; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 1); *знах. одн. данину* (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 4).

*Див. ще ДААНІЄ¹, ДАНІЄ, *НАДАНЬЕ, *ПРИДАНИЕ.*

ДАНИЄ с. (115) (*цсл. даніє*) дарування, падавання, пожалування: <А по> нашємъ животъ кто имєть быти господарь оу земли Молдавской... то имъ да непорушатъ нашего данья (Сучава, 1403 *RS* 338); А се я кнѣзъ Михаилло и кнѣзъ Костентинъ Иванович(и) Острозски(и) записываемъ п(а)ни Ёнковой Чаплича пани Татѣне имъне свое межирече подлуг отца н(а)ш(о)го данѣ (Луцьк, 1487 *AS* I, 86); а по нашє(м) животъ, кто боудє(т) г(с)п(д)ръ иашєи земли... то(т) би и(м) непоруши(л) нашего даніѣ (Сучава, 1491 *Cost.* S. 153).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. даніє* (1429 *Cost.* I, 270); *род. одн. даніѣ, данія* 46 (1408 *Cost.* I, 61; 1414 *DIR* «А» 441; 1424 *Cost.* I, 162; 1429 *Cost.* I, 291; 1434 *Cost.* I, 374; 1437 *Cost.* I, 530; 1440 *Cost.* II, 66; 1453 *DIR* «А» 503; 1454 *Cost.* II, 502; 1486 *DC* 144 і т. ін.); *даніѣ, даніѣ, даніѣ* 24 (1411 *DIR* «А» 439; 1419 *DIR* «А» 444; 1422 *ДРОБ*; 1428 *Cost.* I, 202, 207, 228; 1429 *Cost.* I, 259, 267, 280; 1436 *Cost.* I, 455; 1465 *BD* I, 88; 1468 *BD* I, 131; 1487 *BD* I, 296; 1491 *Cost.* S. 153 і т. ін.); *данья* 2 (1403 *RS* 338; 1407 *Cost.* I, 57); *данѣ, даня* 2 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1487 *AS* I, 86); *дав. одн. данію* (1428 *Cost.* I, 228; 1429 *Cost.* I, 242; 1440 *Mih.* 208); *знах. одн. даніє, даніє* (1403 *ДГАА*; 1411 *Mih. Alb.*; 1428 *Cost.* I, 202; 1435 або 1436 *Cost.* I, 494; 1440 *Mih.* 208; 1452 *Cost.* II, 426; 1462 *Cost.* D. 12; 1467 *BD* I, 121; 1470 *BD* I, 147; 1473 *BD* I, 182 і т. ін.); *знах. мн. данія* (1439 *Cost.* II, 46, 47; 1456 *DIR* «А» 511).

*Див. ще ДААНІЄ¹, *ДАНИНА, *НАДАНЬЕ, *ПРИДАНИЕ.*

Пор. ДАТИ.

ДАНКО ч. (3) (*особова назва, пор. Данилий*): мы панове... на има панъ вилча о(т) липники... панъ данко жоуржевичъ фратовскыи... вызнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижъ велємъ жнїи илѣашъ воевода... кролю по(л)скомоу... годль вырности... є(ст) оучини(л)... мы такоже... слюбоуємъ... вириость повинноюу... ховати (Львїв, 1436 *Cost.* II, 701—702); а пры томъ былу... гадцу міста beresteyskoho danko а snezko (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *наз. одн. данко, danko* (1436 *Cost.* II, 701; 1481 *BD* I, 248; 1500 *ДПЖН*); *дав. одн. Данку* (1445 *P* 150; 1481 *BD* I, 248).

*Див. ще *ДАНОУЛ, ДАНЧОУЛЬ, ДАНЬ.*

***ДАНКОВИЧЬ** ч. (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїїде прѣд нами... Мара... и продала свою правую отнину... слоугамъ иашимъ Мнклѣоуш и братоу его Янкоу, сынове Дан(ко)вич(и) (Сучава, 1491 *BD* I, 448—449).

ФОРМИ: *наз. мн. Дан(ко)вич(и)* (1491 *BD* I, 449).

***ДАНИКЪ** ч. (17) (*особисто вільний селянин, який володїє власною ділянкою землі і замість військової служби зобов'язаний був давати дань, переважно натурою*) данник: tohduby pro wsi tuje naklady paszyje zemli а ieszcze bychmo і opuch Dapnikow wydali, szto pam dali sia (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); къ Житомироу село Крошна а в томъ селе даньнико(в) три а дані дають колодоу мєдоу бє(з) двоу ведє(р) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); і што былъ Глѣбъ... далъ дворець свой... а двои данники... і мы... въ данники Глѣбу дали увязаньє (Вільна, 1495 *РИБ* 620—621).

ФОРМИ: *наз. мн. даньники* 4 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 93 зв.); *да(и)ник* 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *род. мн. данниковъ, даньнико(в), даньниковъ, да(и)никовъ, Dapnikow* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв., 93); *знах. мн. данники, даньники* (1452 *P* 161; 1470 *AS* I, 67; 1474 *AS* I, 69; 1495 *РИБ* 620).

***ДАНЫИ** *прикм.* (8) з якого платять данину феодалові (6): I jakże iesmo k waszoj milosty ne odnowa psali, sztoż dannaia міста wsia otniata w nas; med, srebro, kunicy, wsiakaia dan (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); а данниковъ и даньныхъ земель оу чоуднове бо(р)тниковъ осмъ чотырн бо(р)тники на горо(д) дають да(н) а чотыри на це(р)кви да(н) дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92);

да нь н ы е л ю д и (1), л ю д и да н н ы е (1) (*особисто вільні селяни, які володіли власною ділянкою землі і замість військової служби зобов'язані були давати дань, переважно натурою*) данники: Я Любарть Кгедеминович... записаль есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцьку, зъ людми данними (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1); а в томъ селе десѣть даньнико(в)... а не даньны(х) люде(и) што поле пашуть осмьна(д)цѣть чѣвка (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

ФОРМИ: *наз. мн. ж. dannyie* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *наз. мн. с. dannaia* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *род. мн. даньныхъ, даньны(х), да(н)ны(х)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв., 93); *ор. мн. данними* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1).

ДАНОВИЧ ч. (51) (*особова назва*): а при то(м) были... па(н) шєндрико апро(д), па(н) костє данови(ч) (Сучава, 1449 *Cost.* II, 386); и пак... прїїдоше прѣд нами... сынове Кости Дановича... и продали... єдно сєлище на Тоутовъ... (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: *наз. одн. Данович, данови(ч), Danowycz* 20 (1449 *Cost.* II, 386; 1453 *Cost.* II, 458; 1455 *Cost.* II, 769; 1456 *ЭСФ*; 1460 *BD* I, 41; 1461 *BD* I, 45; 1463 *BD* I, 74; 1465 *GL* 176; 1466 *BD* I, 113; 1467 *Cost.* S. 69 і т. ін.); *зам. род. вѣра пана костє данович* 1 (1460 *Cost.* S. 41); *род. одн. дановича* 27 (1452 *Cost.* II, 426; 1454 *Cost.* II, 501; 1457 *УКР*; 1460 *DIR* «А» 515; 1464 *BD* I, 86; 1465 *BD* I, 88; 1466 *BD* I, 106; 1467 *BD* I, 118; 1468 *BD* I, 126; 1495 *BD* II, 64 і т. ін.); *давича* 1 (1453 *DIR* «А» 503); *ор. одн. Дановичємъ* (1458 *Cost.* II, 814; 1459—1460 *ЗНТШ* СЛIII фотокоп.).

*Див. ще *ДАНЄВИЧЬ.*

***ДАНСЛАВИЧЬ** *див. *ДАНЬСЛАВИЧЬ.*

***ДАНОУКА** ч. (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... циганє на имъ Микула... и Татоул... и Яким... и Даноука съ чєльдею (Сучава, 1487 *BD* I, 309—310).

ФОРМИ: *наз. одн. Даноука* (1487 *BD* I, 310).

***ДАНОУЛ** ч. (2) (*особова назва, молд., пор. Данилий*): Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїїдоша прѣд нами... Мъньилъ (и брат его) Дуаноул... и продали... половина село... слоузъ нашємоу Нєрилъ (Сучава, 1490 *BD* I, 432).

ФОРМИ: *наз. одн. <Д>аноул* (1490 *BD* I, 432); *дав. одн. Даноулоу* (1490 *BD* I, 432).

Див. ще ДАНКО, ДАНЧОУЛЬ, ДАНЬ.

ДАНЧИНЪ ч. (1) (*назва урочища у Волинській землі*): великий князь Швитригайло, Литовскїй, Рускїй и иныхъ. Чинимъ знаменито... Ижъ... даємъ и дали есмо... Сеио село... въ грани Хобовщина отъ Шупкова, Данчинъ, а отъ Котова Осовъ, а отъ Пєскова Купля (Луцьк, 1445 *АрхЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *наз. одн. Данчинъ* (1445 *АрхЮЗР* I, 17).

ДАНЧОУЛЬ, ДАНЧОУЛЬ, ДАНЧОУЛ, ДАНЧЮЛ ч. (62) (*особова назва, молд., пор. Данилий*): мы александръ воевода... и мы боАре... па(н) бори(с) браєви(ч), па(н) да(н)чу(л) жули(ч)... знаємо чини(м)... и(ж) есми дали... сєрє(т) мисто... сєстръ... корола по(л)ского... кнѣгиини ри(м)гаилъ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); и оуставше

слоуга иашъ Лоупе Кешъноул н заплатилъ оуси тоти ... пинъзи... слоузъ нашемоу Данчюлоу Плеши (Сучава, 1499 *BD* II, 168).

ФОРМИ: наз. *одн.* Данчюл, Данчю(л) 13 (1440 *DBAc* 31; 1455 *Cost.* II, 769; 1467 *Cost.* S. 68; 1487 *BD* I, 310, 312; 1488 *BD* I, 355; 1489 *BD* I, 367; 1491 *BD* I, 458; 1495 *BD* II, 248; 1499 *BD* II, 168); данчоулъ, Данчоул, да(и)-чу(л), данчоулъ 10 (1421 *Cost.* I, 142; 1428 *Cost.* I, 221; 1429—1430 *ВAM* 25; 1448 *Cost.* II, 362, 737; 1455 *Cost.* II, 540; 1456 *ЭСФ*; *Cost.* II, 791; 1471 *DIR«A»* 525; 1493 *ПГВСП*); *зам. дав.* есми дали и потвърдили слоузъ нашемоу Данчюл 4 (1488 *BD* I, 361—362; 1491 *BD* I, 458, 459); *род. одн.* Данчоула 17 (1438 *Cost.* II, 15; 1440 *DBAc* 31; 1441 *DBAc* 37; 1448 *Cost.* II, 314; 1453 *Cost.* II, 493, 496; 1455 *Cost.* II, 526; 1456 *Cost.* II, 578; 1458 *Mih.* *Doc.* 123; 1497 *BD* II, 110 i т. ін.); данчюла 10 (1448 *DIR* № 10а.; *Cost.* II, 317, 356; 1455 *Cost.* II, 544, 559; 1456 *Cost.* II, 569; *Mih.* 213; 1462 *BD* I, 65; 1490 *BD* I, 403; 1491 *BD* I, 459); *дав. одн.* Данчюлоу 4 (1467 *Cost.* S. 69; 1489 *BD* I, 367; 1499 *BD* II, 168); да(и)чоулоу 2 (1493 *ПГВСП*); *зам. наз. одн.* Данчоулоу 1 (1495 *BD* II, 47); *зам. род. одн.* Данчоулоу 1 (1490 *BD* I, 391).

Див. ще ДАНКО, *ДАНОУЛ, ДАНЪ.

*ДАНЧЮЛОВЪ *прикм.* (2): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже... Иваноул, брат пана Данчоула столникова... прїидоше прѣд нами... и дали... паноу Игнатуу села столникова Данчюлова (б. м. н., 1440 *DBAc* 31); Тъмь мы... потвърдили есмы емоу ... села... що онъ коупиль... една част от Моуша... а другаѣ част от жена Данчюлова (Сучава, 1479 *ВAM* 61).

ФОРМИ: наз. *одн. ж.* Данчюлова (1479 *ВAM* 61); *знах. мн. с.* Данчюлова (1440 *DBAc* 31).

Пор. ДАНЧОУЛЪ.

ДАНЪ, ДАНЪ, ДАН ч. (71) (*особова назва, молд., пор. Данилий*): Се азъ панъ радоулъ... драгомир и брать его данъ... даемо въдомо... аже балица воевода... съзидаше црковь (Сигет, 1404 *ГМ*); мы илїа воевода... чинимъ знаменито... оже... панъ данъ дворникъ слоужилъ намъ право и вѣрноу слоужбою (Сучава, 1433 *Cost.* I, 353); и оуоставше слоуга наш Тоадерь Доумбравъ и жена его Моуша ч заплатили оуси... пинъзи... Жоуржи и сестри их Добри, сыномъ Дана (Васлуй, 1497 *BD* II, 116).

ФОРМИ: наз. *одн.* данъ, дань, Дан (1404 *ГМ*; 1418 *Cost.* I, 127; 1421 *Cost.* I, 142; 1429 *Cost.* I, 280; 1431 *Cost.* I, 317; 1433 *Cost.* I, 353; 1434 *Cost.* II, 665; 1436 *Cost.* I, 487; 1442 *Cost.* II, 93; 1478 *BD* I, 219 i т. ін.); *род. одн.* Дана, Дан (1414 *Cost.* I, 112; 1420 *Cost.* I, 136; 1422 *DIR* fig. № 35; 1424—1425 *DBAc* 19; 1427 *DBAc* 22; 1429 *Cost.* I, 239; 1431 *Cost.* I, 318; 1434 *DIR«A»* 463; 1478 *BD* I, 219; 1497 *BD* II, 116 i т. ін.); *дав. одн.* дъньоу 3 (1493 *ПГВСП*); ланоу 1 (1473 *BD* I, 190).

Див. ще ДАНКО, *ДАНОУЛ, ДАНЧОУЛЪ.

*ДАНЪНИКЪ *див.* *ДАННИКЪ.

*ДАНЪНЫИ *див.* *ДАНЫИИ.

*ДАНЪСЛАВИЧЪ ч. (3) (*особова назва*): бжьемо мїтью... исталасѣ торгувлѣ... аже пани хонька... ис паномъ ивашкомъ данъславичемъ... продала ешь тотъ мунастырь (Перемишль, 1378 *P* 25—26); А при томъ были исвѣдъци... ивашко данъслави(ч), рекънолтъ (Вишня, 1393 *P* 52); мы бискупи маѣзи премьски и офанасѣи владыка... па(н) твоианъ подчѣши(н)... ива(н) данслави(ч)... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: наз. *одн.* данъслави(ч), данслави(ч) (1393 *P* 52; 1404 *P* 70); *ор. одн.* данъславичемъ (1378 *P* 26).

*ДАНЫЛО *див.* ДАНИЛО.

*ДАНЪ¹ ж. (91) данина, дань (80): коли вси землѣне имуть давати данъ оу татары то серебро имбють тако же тии люди дати (Смотрич, 1375 *P* 20); а занисала есми по

души его... село Корчичи, и зе всеми доходы, и зъ данью и зъ полюдьемъ и зъ грошми, и зо всеми... доходы (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); А тыи роботы и дани и полатки имаеть робити и давати къ нашей потребизнѣ (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6); I jak że iesmo k waszoy mieosty ne od nowa psali, sztoż danpaia mista wsia otniata w nas; med, srebro, kunicy, wsiakaia dań newidaty czymbysia i do zimy żywity (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); да не да(ст) тое село ни да(н), нї илиша, ни подводоу, ни десътиноу (Сучава, 1444 *Cost.* II, 207); а с тое земли дани идеть сорокъ гроше(и) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); и съ тое земли борное маеть онъ данъ давати Светому Михайлу по давъному (Вильна, 1499 *РИБ* 777);

данъ грошовая (6) данина від орних земель, що сплачувалася грїшми: и мы, дорядившнсе изъ нашою княгинею... подлугъ даня продковъ нашихъ, што былъ придалъ великий князь Любарть Кгидоминовичъ Сушичьно и зъ даню медовою и грошовою (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); и мы ему того човека... дали... изъ землѣми, изъ водами, з бобровыми гоны, изъ данью медовою и грошовою (Вильна, 1493 *АЛРГ* 56); будутъ воны тое село... держати... и зъ даню грошовою и медовою (Троки, 1498 *ГВКОО*); данъ медовая (4), (данъ) медовая (4), медовая данъ (1) данина від угідь, що сплачувалася медом: и мы, дорядившнсе изъ нашою княгинею... подлугъ даня продковъ нашихъ, што былъ придалъ великий князь Любарть Кгидоминовичъ Сушичьно изъ даню медовою и грошовою (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); кн(А)зь Семен... имает мѣти, держати и поживати ис полми и гроблами, из дубровами, из леси, из гаи, из данми медовыми (Володимир, 1470 *AS* I, 65); а по животь пїа Ваньковъ тая да(н) медовая... пїу оле(х)ноу (Львїв, 1478 *ЗРМ*); будутъ воны тое село... держати... и зъ даню грошовою и медовою и со всеми доходы и вжитки (Троки, 1498 *ГВКОО*).

ФОРМИ: наз. *одн.* дап, да(н) (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1478 *ЗРМ*); *род. одн.* дани 32 (1448 *ДГПР*; 1470 *AS* I, 67; бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв., 93; 1478 *ЗРМ*; 1489 *AS* III, 22; 1493 *АЛРГ* 56; 1496 *АЛРГ* 71; 1498 *ЧАФ* i т. ін.); даны 2 (1456 *ЭСФ*); *знах. одн.* дань, да(н), данъ, дан (1375 *P* 20; 1444 *Cost.* II, 207; 1453 *Cost.* II, 461; 1459 *DIR«A»* 514; 1470 *BD* I, 140; 1475 *BD* I, 200; 1478 *ЗРМ*; 1490 *BD* I, 420; 1493 *АЛРГ* 56; 1499 *РИБ* 777 i т. ін.); *ор. одн.* данью, даню 9 (1401 *АкВАК* III, 2; 1434 *ДГСММ*; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1452 *P* 161; 1470 *AS* I, 67; 1474 *AS* I, 69; 1493 *АЛРГ* 56; 1496 *АЛРГ* 71; 1498 *ГВКОО*); данью 2 (1490 *DC* 148); *знах. мн.* дани (1408 *АкЮЗР* I, 6); *ор. мн.* данми, даньми, да(н)ми (1421 *Cost.* I, 142; 1446 *AS* III, 5; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61; 1465 *АкВАК* III, 4; 1466 *AS* I, 62; 1470 *AS* I, 65; 1490 *ЗХП* 136; 1497 *РИБ* 683; 1499 *AS* I, 117 i т. ін.).

Див. ще *ДААНІЄЪ, *ДАЧА, *ДАЧКА.

ДАНЪ² *див.* ДАНЪ.

*ДАНЬЕ *див.* ДАНІЄ.

*ДАНЪНИКЪ *див.* *ДАННИКЪ.

! ДАПОУЩАТИ СѦ *дієсл. недок.* (1) (чого) допускатися (чого), чинити (шо): которы(и) сѦ дапоущаю(т) (!) некоторы(и) простоупкы прїказанїе пано(в) свои(х) (XV ст. *BC* 6). **ФОРМИ:** *теп. 3 ос. мн.* ісѦ дапоущаю(т) (XV ст. *BC* 6).

! ДАРАДИТИ СѦ *див.* *ДОРАДИТИ СѦ.

*ДАРИТИ *дієсл. недок.* (1) давати дарунки: а онї боятсѦ того некоты (!) ро(ди)ть (!) алюбю пе(не)зи даю(т) о(т) коупаю(т) сѦ того нагованья (!) (XV ст. *BC* 15).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн.* ! ро(ди)ть (XV ст. *BC* 15).

Див. ще ДАРОВАТИ, *ПОДАРОВАТИ.

ДАРОВАТИ *дієсл. док.* (10) (шо кому, кого, кого чим) подарувати, дати, пожалувати (шо кому): а на то вѣра... въсѣхъ мои(х) дѣтеи дарованны(х) ми о(т) бѣга (Сучава,

1414 *DIRA* 441); Мы болеславъ... кнАзь черниговский... знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ слузѣ нашему юркови козенАти на своемъ селѣ на хватовсехъ ѿ копѣ рускоу личбы краковской монѣты (Коломия, 1424 *P* 102); А муж мой кнАзь Иванъ Семенович, оузавши тыхъ двѣ тисАчи золотыхъ, воленъ даровати и отдати и на цѣурковѣ дати и коуды хотА обернути къ своему пожит-коу (Добучини, 1487 *AS* I, 239); пани Олизарова... даровала нас и дала и записала тые две имена оу Вольни по своемъ животе (Луцьк, 1487 *AS* I, 240); а к ты(м) мой(м) име(н)я(м) къ ябло(н)ноу а к по(л)жа(м) даровала есмо мужа свое(г) пана васи(л)я хре(б)товича по(д)ворье(м) свои(м) о(т)чизны(м) отовоко(л)не(м) городе в лоуцкоу вѣ(ч)но и непорушно (Луцьк, 1490 *ЗХП* 136).

ФОРМИ: *инф. даровати* (1466 *AS* I, 62; 1487 *AS* I, 239); *теп. I ос. мн. даруеми* (1436 *Cost.* II, 706); *перф. I ос. одн. ж. даровала есми* (1490 *ЗХП* 134, 136); *3 ос. одн. ч. даровал* (1487 *AS* I, 240); *3 ос. одн. ж. даровала* (1487 *AS* I, 240); *I ос. мн. даровали есмо* (1424 *P* 102); *нак. сп. 3 ос. одн. да...* дароуе (1464—1496 *Gh.* S.); *дिएприкм. пас. мин. род. мн. дароваиинь(х)* (1414 *DIRA* 441).

Див. ще *ДАРИТИ, *ПОДАРОВАТИ.

*ДАРЪ ч. (4) 1. благодіяння, ласка (1): а АкосА они записали прере(ч)ны(м) кроле(м) коу... певнымъ слюбо(м), мы ктори иже з бжїего дароу пони(ж) на ты(х) панствѣхъ zostали, виновати есмо вѣрне ихъ волю и оучинковѣ на-слѣдовати (Хстин, 1448 *Cost.* II, 733).

2. (лише в мн.) приносини (1): я кнАзь Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижегъ продал есми... имене... со всеми данми: из дары, ис поклоны, ис чинши какже (ис) стародавна бывало с того имена (Берестя, 1466 *AS* I, 62);

◇ за даръ дати (2) дарувати, даромъ віддати: а воленъ продати и за даръ да (!) кому коли хочеть (Казимир, п. 1349 *P* 4); вѣлни продати или за даръ дати на свое лѣпшее обернути (Луцьк, 1445 *P* 148).

ФОРМИ: *род. одн. дароу* (1448 *Cost.* II, 733); *знах. одн. даръ* (п. 1349 *P* 4; 1445 *P* 148); *ор. мн. дары* (1466 *AS* I, 62).

!ДАСВѢЧИТИ *див. *ДОСВѢТЧИТЬ.*

ДАСКАЛ ч. (8) (молд. даскэл «учитель», гр. διδάσκαλος) (дяк-учитель церковной або монастирської школи) дидаскал: пи(с)ю(н) даска(л), оу соучавѣ (Сучава, 1475 *Cost.* D. 4); Пис(а) Тоадер, брат Юна даскала, оу сочавѣ (Сучава, 1484 *BD* I, 277).

ФОРМИ: *наз. одн. даскал, даска(л)* (1475 *Cost.* D. 4; 1476 *BD* I, 209); *род. одн. даскала, даска(а)* 5 (1482 *BD* I, 266; 1483 *BD* I, 270, 273; 1484 *BD* I, 277, 283); *даска(л)* 1 (1483 *Cost.* D. 31).

ДАТИ, ДАТИ, ДАТЬ *дїєсл. док.* (1739) 1. (кого, що кому, къ чому) дати, надати, дарувати, (на церкву, на помин души і т. ін. — ще) пожертвувати (1087): я Любаргъ Кгедеминович... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1—2); А се А король казимиръ... далъ есмь слузѣ своему нванови двориче заньво (так. — *Прим. вид.*) матвичича (Казимир, п. 1349 *P* 3); дали есмо па вѣки тои млинъ и мѣсто оу млинна къ цркви и тымъ мнихомъ казателевого закону (Смотрич, 1375 *P* 20); тымъ мы видѣвше е(го) правую и вѣрную службу до насъ... дали есмы ему оу нашей земли оу молдавской два села (Сучава, 1407 *Cost.* I, 56); мы кнзъ семень олекса(н)дрови(ч) дали есмо сълузѣ нашему пану се(н)ку съкнпорю село наше тулины (Київ, 1457 *P* 166); Ино мы, зъ ласки наше... тые люди... ему дали (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58);

за даръ дати (2) *див. *ДАРЪ;*

(що кому) (пільги, права, прибутки) дати, надати, визнати (що за ким) (34): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми мыго молдовичкоке монастирєви блговѣщенїю прч(с)тои бци што на молдовичи (Сучава, 1409 *DIRA* 437); а еше есми дали оброкъ тому монасти-

рєви из нашего двора на каждый годъ цѣлыи по десАть бочокъ вина и по десАть колоды пшеиничны(х) (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже дали и потвердили есмо вичный оброкъ тому свѣтому монастироу от Побратъ (Сучава, 1466 *BD* I, 105); се азъ ра(б) вл(д)кы моего іс̄ х̄а іо̄ стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми томуоу стѣмому нашему монастироу о(т) поутной да(ш) правїи прихо(д) вѣси камени о(т) воскоу о(т) нашего серецкого трѣга (Сучава, 1488 *ДГСПМ*); <И пак> привилїе, що имал оуико их Тома на тое село на Онцещи от нашего оуика от Стефана <вое>води, еше дали оу роуки слоузѣ нашему (Сучава, 1499 *BD* II 168);

(що кому) (підтримку, допомогу і т. ін.) виявити, дати, подати (15): Umysliłi jesto s rany gadami naszimi i dali prawa i wolnosthi ... meszkajuczim w tom panstwie naszym (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); а коли мы <к>акое помочи пожадаемъ в ильи воеводи... и ильА воевода такую помочъ намъ имаеть дати, безъ хитрости (Троки, 1442 *Cost.* II, 719); А також мы... ани жадной радї ани помочи Турком не имаемъ дати (Гирлов, 1499 *BD* II, 423—424);

дати по своемъ животе (3), по своемъ животѣ дати (2) (що кому) відписати, відказати: волно ему во всемъ томъ имену отдати и променять, и по своемъ животѣ дати (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11); я еше будучи в добромъ здоровїю... дала есми ему по своемъ животе имене оу вотчизну на има Любчо (Ровно, 1488 *AS* I, 241—242);

(кого, що кому) (про божество) дарувати, дати (14): да пребудуть же непорушно подъ анаѣмоу за што zde

даи г(с)ди намъ побыть и з(д)рвїе а по семь и детемъ нашимъ вечную памать (Холм, 1376 *P* 22); мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаский... слюбїи ми... стоАти подли насъ... съ оусею своею моци, что его милости милыи богъ далъ (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305); ачъ не дасть имъ Богъ детокъ, ино... вольныи себе продати (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); На то есмо прсыягали, яко и сами оузрыте ваша милость, штобы богъ далъ наши ворози подъ нашими ногами и подъ нашими шаблями (б. м. н., 1496 *BD* II, 403); а господство мы... оучинили есми... за здравїе и спасенїе богомъ данныхъ нашихъ чед (Ясси, 1497 *BD* II, 100);

(вставні слова) да и б о ж е (1) дай боже: хвала милому богу што ваша мл(с)ть zostали оу вашео мл(с)ти стольцы... да(и) боже бы в добры(и) часъ (Вільна, 1493 *ПОСВВ* 151 зв.); да л ь Б о г ь (1) дав бог: а намъ сущимъ православнымъ християномъ... достоить исполняти Божия церкви и ихъ свещенъниковъ, а не обидети; есмо бо нини, далъ Богъ, едино брата християне Латыни и Русь (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); да л ь б ы б о г ь (1) дав би бог: да(л) бы богъ то бы не загибло хрестиянство межы вашео мл(с)ти днєхъ (Вільна, 1493 *ПОСВВ* 152); б о г ь д а с ь т ь (6), д а с ь т ь б о г ь (10) *див. БОГЪ*¹; б о г ь н е д а и (9), б о ж е н е д а и (13) *див. БОГЪ*¹.

2. (що кому) (повернути) віддати, дати (8): (а) што межы твоезъ землѣ суть кнА(ж)ниА волости давали вьходъ Бълои Ордѣ то намъ наше дайте и што будетъ вашезъ державы под нами... а мы вамъ дамо (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170); да(л) есмь тобъ оу роука(х) осмь со(т) зла(т) на подержанїе, ка(к) прїАтелю, даи ми и(х) (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385); а оу нашихъ людей оубогихъ отъ Сачавы были паробцьи Кафиньские... а цесаръ тоурецкий при-слалъ до насъ и просилъ тыхъ паробковъ Кафиньскихъ. И мы дали колько въ насъ было всихъ (б. м. н., 1481 *BD* II, 365);

(що кому) (*відступити*) віддати, дати (72): а города лущьска блюсти ми а никому не дати (б. м. н., бл. 1386 P 30); пак ли не имьємь ему заплатити на тотъ днь яко ту выписано тогды мы в то(т) днь безъ некоторые о(т)волоки имаємь ему дати нашъ городъ сна(т)и(н) (б. м. н., 1411 P 77); и да(л) емоу герге своєю волею тоє село вы(ш)писанное... за его питомы товаръ за осемъ со(т) зла(т) готовы(х)... и мы того видѣвши шо(ж) герге з доброй воли да(л), за свою виноу, село и домы свои и мы тако(ж) дае(м) и дали есмо нашему вѣрномуу пануо кости прѣкалабоу тоє прѣ(д)-реченное село (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385—386); а даю и дала есми... зятю нашому... и дотце своей... мужа своего дидину и отчину (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); а волен он в томъ именно продати, заменити и ближнему своему дати (Ровно, 1488 *AS* I, 242); мы Стефан воевода... знаменито чинимь... оже прїидоша прѣд нами... молебникъ нашъ... попь Григорїе... и съ вѣсьми яже о христь братїа... и дали господствоу мы петь сель (Ясси, 1500 *BD* II, 173);

(*вручити, надіслати через кого*) дати, передати (6): штом был узель пенезей тридцать гривень у Игнатка Путивельского за мой стат... и я тых пенезей не взялъ у Игнатка, ино тые пенези возми, князь Михайло, зет мой, а дай матци моей (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); Господарь мой Стефанъ воевода велель намъ твоей милости говорить: прислалъ еси до насъ своихъ пословъ, пана Петра кухмистра и пана Федька Гаврыловича, абыхмо дали нашъ листъ твоей милости и подъ нашою прысягою ку противъ листу твоей милости, которого еси намъ далъ и прислалъ (б. м. н., 1496 *BD* II, 401);

(*довірити*) (що кому) дати (1): Иди(к) жалова(л)сА на постоуха (!) и(ж) да(л) емоу овцю во ста(до) его паствити а опАть овци засА не мелъ о(т) пастоуха (XV ст. *BC* 27); д а т и н а п о д е р ж а н і є (що кому) (2) віддати на схов: и герге... ре(к)... правда, еси да(л) оу мой(х) роу(к) твои злати, на подержанїе, али я... твои пинѣзи есмь страви(л) и теперъ есмь тобъ винова(т) (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385);

(*відпустити*) (що кому) видати, дати (1): а они... имаю(т) слоужити на всАкоюу срьду, вече(р) паракли(с)... и братїа(м) дати по чирпАлу на трапезА (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365);

(кого кому) видати, віддати (5): будетъ ли король правъ, намъ своего брата любарта дати оугорскому королеви оу гьство (б. м. н., 1352 P 6); и дали есми нмъ того и(с)тогоу зра(д)цѣ лева с тѣми то лихо(т)ники, и оучнили они на(д) ними по(м)ста, яко(ж) то право и(м) оусказали (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809); коли нас о то... корол... иапоменет, а мы абыхом их дали оу роуци... королеви его милости (Сучава, 1462 *BD* II, 292);

(що кому) (*податок, данину, мито, заплату за що*) дати, (*грїшми — ще*) заплатити (142): исталосА при державѣ пана отъ старосты рускоѣ злѣ оже купилъ панъ вАтславъ дмитровскии дворище ись земею (!)... далъ имъ панъ вАтслѣвъ (!) S(т) копъ гро(ш) вьсного срьбра (Львѣв, 1370 P 18); а кто повезетъ сукно до бесарабъ, дати иметь, на головное мыто, у сочавѣ, отъ гривну по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); да не дадоутъ тоты люди ис тА(х) села(х) ни да(н), ни посадоу, ни илиша, ни подводоу, ни десѣтиноу о(т) пчо(л), ани о(т) свини (Давидове Село, 1446 *Cost.* II, 251); а коли боудетъ лед илї имоут ходити оу брод, тогды перевоза ни гроша да не дадоут (Сучава, 1460 *BD* II, 275); а ещо моихъ несколько есачныхъ люде(н) отъ есака бегаючи к тебе прихилилисА а моихъ пошлїнь мне не дають, то бы еси веле(л) дати (б. м. н., 1484 *ЯМ*); А на кажъдыи годъ маюгъ намъ дати чоломъбитъ(ь) по сороку локоть адамашки (Краків, 1487 *РИБ* 226); коли кме(т) кмѣтА забилъ тогды давшї три гривныи гро(ш)и бы(л) пороженъ моужабоиства (XV ст. *BC* 24); а маеть

намъ в каждый год давати по пАти сот коп грошей: первыи год выдержавши маеть намъ дати пАт сотъ копъ грошей. а другой год выдержавши мает нам дати пАт сотъ грошей (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82);

д а т и л и ч б у (1), л и ч ъ б о у д а т и (1) скласти рахунок, дати фїнансовий звіт: а тежъ какъ де(р)жали они о(т) насъ пе(р)во сего мыто лоущькое и личьбою намъ дали с тре(х) годовъ (Краків, 1487 *АМЛ*); Дал личбу всего сто копъ грошей и две копе грошей (б. м. н., 1494—1495 *АЛРГ* 59);

(що за що) дати взамін (6): а пан жоуржъ далъ сыноу петрови, манчоулови, за его чАст села викшинецъ, одно село свое (Сучава, 1429 *Cost.* I, 242); а Т(є)одоръ дал им тиж правою монастырскою отиноу за тоє село (б. м. н., 1470 *BD* I, 153); и што былъ Гльбъ Борисовий жонъ за вѣно да(л) дворещъ свои... и мы вѣ тотъ дворещъ... Гльбу дали увязанье (Вильна, 1495 *РИБ* 620—621);

д а т и и з м ѣ н о у (за що) (8) дати шо взамін чо(г)о: а господство мы сѣм далъ измѣноу за тоуо селищоу... тоє наше село (Сучава, 1490 *BD* I, 436); И господство мы... дали смо томоу нашему свАтому монастыроу Бистричьскому измѣноу за тоти вышеписаннїи села наши (Ясси, 1500 *BD* II, 173); д а т и о т ѣ н у (4), о т ѣ н у д а т и (за що) (1) дати шо взамін чо(г)о: игнаткови черневи(ч) дали есмы о(т)мѣну за пекули(ч) (Перемнїшь, 1390 P 175); мы Вѣликии коро(л) влодиславъ... знаемо чинимь... аже... оставлАемъ и оставили есмо его... при томъ при вѣсьмъ што коли коупилъ или пакъ о(т)мѣну есмо ему дали на имА подъ галичемъ чАгрово (Краків, 1394 P 53—54); того ра(д)ѣ мы... жаловали есмо его особноу нашою мл(с)тїю и даемъ и дали есми ему села... шо(ж) мы и(х) сами дали о(т)миноу, за его село, за чумалещи (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472).

3. (кому робити шо) звелїти, наказати (10): осподарь мой великии король дал ми намѣстничати оу лоущьску (б. м. н., бл. 1386 P 30); того ра(д)ѣ ми есми смотрили и судили ис нашими боАры и дали есми ива(н)кови и братїамъ его... аби пошо(л) ива(н) са(м) съ кд присѣжници и шоби присѣгну(л) ис ними (Васлуй, 1474 *РГС*); а прото(ж) соудъ... имееъ дать вола(т) слоужебнїкомъ явне ижа (!)... оу такыи днь книги правыи положены о(т)варены комоу потребно боудеть спїськовъ то(т) поиде(т) (XV ст. *СЯ* 43); ино за то далъ вашо(н) мл(с)ти просить абы вша (!) мл(с)ть просили братью вашою мл(с)ти... абы вси оберънули лица своего к поганъству (Вильна, 1493 *ПОСВВ* 152).

4. (кому робити шо) дозволити (23): а и слугъ не брали есмы не дадутъ землАне и слугъ брати (б. м. н., 1386—1418 P 35); а пакъ ли бы нашъ г(с)подарь... хотѣли починати противъ г(с)подарА кролА коруны пол(с)коѣ, тогды мы има-мы нашихъ г(с)подарио о(т) того внимати и не дати имъ и бронити (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613); а ещче есми дали ливовчаном, абы держали соби один домъ торговскимъ обычаемъ, оу сочавѣ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); а тая землА пуста лежала в сии(ж) годъ дали ивану на третине да(н) давати што бы таА землА пуста не лежала (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЭ* 93 зв.); Протожъ штобы еси ихъ о(д) кривдъ боронилъ, и не далъ бы еси тамъ инъшомоу никомоу ко(р)чмы варити (Краків, 1489 *АКВ*); пакли бы которыи... хотели его в том габати... и ты бы его от тых боронил и не дал бы еси ему никомоу ни в чом кривды чинити (Вильна, 1498 *АЛРГ* 83);

д а т и в о л ю (кому) (4) дозволити: а ещче есми имъ дали волю што бы собъ держали, у сочавѣ, одинъ домъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); а ещче есми имъ дали волю што бы собъ держати, оу сочавѣ, одинъ домъ, а оу том до-моу корчмоу не держати (Сучава, 1434 *Cost.* II, 670); и па(к) шо коупили, ли товара ли бу(д)шо, въ дни нашего дїда, алекса(н)дра воево(д), тако(ж) и мы дали есми и(м) тоє право и тоє волю (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759); також и мы дали есми им тоє право и тоє волю (Сучава, 1458

BD II, 262); дати на обирање (кому) (1) дати на вибір: кн(А)зь Семен дал на обирање братничью свое-м(у) кн(А)зю Михайлоу, и кн(А)зь михайло оузал Вишневецъ (Луцьк, 1475 AS I, 70); дати разрешеніе (1), разрешеніе дати (кому) (1) дати розгрішенія, відпустити гріхи: а не мо(ж)ть ли иньши(х) све(т)ко(в) именоват(и) одно тыи што имъ клАтва выре(ч)на а хочемъ абы то(т) которыи клАтву выдалъ... абы да(л) разрешеніе тымъ све(т)комъ (XV ст. BC 20); дати справу (кому) (1) дати можливість виправдатися: а не можетьли тотъ староста в на(с) того о(т)рима(т) што мы не хочемъ дати емоу справы абыс(а) оочисти(л) (1) томоу в чомъ емоу виноу дано. тогды то(т) староста имее(т) его выпроводитъ до граници земское (XV ст. BC 38 зв.).

5. (кого, кого ким) (для виконання певних функцій) призначити (6): дай мне г(о)с(по)д(а)рю розездыцы з десАти копъ (Ступно, 1444 AS I, 42); и ти(ж) слюбуе(м) имъ дати и поставити и дали на граници оу хотини и оу черновскои воло(с)ти два паны справе(д)ливы(х)... которы имуть они... выбирати (Сучава, 1457 Cost. II, 810); И тежъ нашего дворанина приставомъ дали есмо тымъ его посломъ (Вільна, 1498 BD II, 412); вельль... его милость Мезкиру тую землю держати и увяжчого ему даль Выслоуха (Вільна, XV ст. РИБ 610); И тежъ нашего дворанина приставомъ дали есмо тымъ его посломъ (Вільна, 1498 BD II, 412); дати митрополю (кому) (1) призначити митрополитом (кого): а се азъ вѣдка иванъ из луцка знаемо чиню всѣмъ аже да(л) ми г(с)дръ мой великыи король митрополю галицкую (Опавіт, 1398 ЗЛЕІК);

(що кому) (точно окреслити) дати, призначити (11): То столь дали есмо емоу оу Соучавѣ, оу нашемъ городѣ (Сучава, 1401 RIR); иио ротымпанови сынове пере(д) тими нашими боАры дали веризи хота(р) своєї землі съ своею доброю волею (Сучава, 1423 DIR«А» 447); Мы панъ моужило боучацки... визнаваемъ... и(ж) съ нашей доброеи воли... дали есмо емоу... оу снятинѣ оу горо(д) мешкане (Снятин, 1454 P 162—163); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... иже... прирадили съ есми и дали и потврѣдили есми хотаръ стому монастырю о(т) молдавици селоу и(х) (Сучава, 1456 Cost. II, 582); некоторы(и) из наши(х) пано(в) коли(ж) то на ва(л)це е(ст) имъ месцо дано боуде(т) а оні того месца не смотрАть не деръжа соромоу а иньде (с) становА(т) (XV ст. BC 10 зв.); а такы(и) ро(к) имѣ(т) емоу да(т) староста на(ш) алюбю дѣн за два м(с)ци (XV ст. BC 38—38 зв.); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... иже... дали и потврѣдили есми хотаръ стому (!) монастырю о(т) молдавици селоу и(х), на оусти брѣдъцель (Сучава, 1456 Cost. II, 582);

(що) (у сполуч. з формою іменника з часовим значенням) (визначити термін) дати (1): оуоставлаемъ коли(ж) боудеть у нашомъ дворе пере(д) на(с) позванъ алюбю пре(д) соудьи тогды пово(д) алюбю соудья... имее(т) дати на о(т)поведаніе три не(д)ли (XV ст. BC 14 зв.).

6. (кого, що) (для свідчення) представити (4): не dawszі swetkow (Луцьк, 1388 ZPL 103); погоре(л)ские дали на то пА(т)десА(т) свѣтковъ земла(н) дороги(ц)ки(х) и люде(и) нашы(х) дороги(ц)кого повѣта (Вільна, 1495 ВМЗД); И Борисъ передъ нами о томъ на него жадного доводу не даль (Вільна, 1495 АЛМ 83).

7. (видати юридичний документ) дати (161): И на то есми даль господиноу отцу владыце сию грамоту мою (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/V1, 3); А на то дали есмо свои листъ (Смотрич, 1375 P 20); потверже(м)... королеви польскому... тогъ листъ, што есмы дали его мл(с)ти в камѣнци (Львів, 1407 Cost. II, 629); Пса(н) и да(н) при державе г(с)дрА великого кнѣза витовта (Київ, 1427 P 108); отец мой кн(А)зь Федоръ... дал запис кн(А)зю Яну мнихоу Чехоу (б. м. н., 1443—1452 AS I, 39); мы алекса(н)дръ воевода... знаменито чини(м)... о(ж)... дали есми се(с)

лі(ст) нашъ... оусн(м) люде(м) и оусн(м) коупце(м), на то да имаю(т) о(т) на(с) тотъ зако(н) и тоє право що имали о(т) наше(г) дида (Васлуй, 1452 Cost. II, 759); и мы дла потверженА вышше писаных рѣчей дали есмо кн(А)зю Семену сей листъ за нашими печатями (Луцьк, 1463 AS I, 56); и мы... погоре(л)ски(х) же в то(м) есмо оправили и се(с) нашъ листъ на то и(м) дали (Вільна, 1495 ВМЗД); Данъ во Мстиславли (Мстиславль, 1500 АСД II, № 4); дати печати (1) прикласти печать, скріпити печать: а на то есмы дали своѣ печати (б. м. н., 1352 P 7); дати твердост (1) підтвердити: а на потверженіе тымъ дѣдинам, дали есмо твердост нашу печат привѣсили велебного королевства нашего (Судомир, 1361 АГЗ 6); листъ на себе дати (1) див. ЛИСТЬ.

8. (кого за кого) (заміж) видати, віддати (1): коли посылали есте... своих пановъ до великого князя московского, абы есте оузяли ваша милость съ нимъ любовь и доконьчанье, и дочеръ бы свою за тебе даль... а о дочеръ его твои панове... оговорыли, какъ его дочеры... греческий законъ деръжати (б. м. н., 1499 BD II, 448); замоужь дати (2) див. ЗАМОУЖЬ.

9. (що по кому) дати в придане (що за ким) (1): купилъ панъ петрашъ дѣдичтво в анъны радивоньковоѣ дѣдину еє и вогнину што по нюю оць даль (Перемишль, 1359 P 10);

◇ дати вѣданіе (2) повідомити, подати до відома: коли есмь первое съль на црскомъ столѣ тогды есмь послалъ былъ к вамъ Асана и Котлубугу вамъ дати вѣданіе (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170); А естли боудемо слышати и видати никоторое непріятелство от которой стороны на король... имаемо его милости дати видаиіе (Коломия, 1485 BD II, 372); дати вѣру (2) запевнити: а у черновци, возы не стрАсти, але купецъ дасть свою вѣру, аже не имаецъ заповѣданы товаръ на свои возъ (Сучава, 1408 Cost. II, 632); а оу черновци возы не стрѣсти, але коупецъ дати свою вѣроу, аже не имаецъ заповѣданы товаръ на своемъ возѣ и коуници, серебро, воскъ и кони (Сучава, 1434 Cost. II, 669); дати оу знаменье (1) повідомити, дати знати: И паки дати оу знаменье про поганьство про Тоурцы, какъ се оукреплАють на хрестіаньство (б. м. н., 1481 BD II, 364); дати знати (4) повідомити, дати знати: А коли съ прилоучит нѣкотогаа... низгода межы старостами, тогды мы имаем дати знати королевн... а крал... також имаецъ нам дати о томъ знати (Гирлов, 1499 BD II, 424); дати отвѣтъ (3) (перед ким за що) відповісти, понести відповідальність: А которіи, по нашемъ животоѣ, от наставник и от братіях сваАтого мѣста сего, кто не бѣдет стоати въ семъ нашемъ токмѣжем, таковыи да даст отвѣтъ прѣд богом (Путна, 1476 BD I, 217); А кто пороушит или въ забвеніе оставит, таковыи да даст ответъ въ день страшнаго съда хрестова (в ориг. х(с)ва.— Прим. вид.) (Гирлов, 1499 BD II, 156); дати покой (в покой) (кому) (3): а не зачипати (кого), залишити в спокоі (кого) (1): а што проробили новины по рачвамъ и под волнинъ, тымъ бы дали покой (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); 6) не займати, не турбувати (кого) (2): И мы емоу приказали, абы далей на честь его не сягалъ и даль емоу в томъ покой (Вільна, 1495 АЛМ 84); И мы... того Мартинца есмо оправили и приказали есмо Богдану Остафівичу, абы емоу въ томъ даль впокой: вольно емоу, кому вхочеть, тому служити (Вільна, 1498 АЛМ 159); дати пороукоу (за кого) (1) дати поручителя: Николай позылчѣ матееви десА(т) гриве(н) а да(л) за себъ пороукоу лаврина (XV ст. BC 31); дати правду (1), правду дати (1) (кому) поклястися, присягнути: Се азъ Федоръ данильевичъ нсь братомъ своимъ михайломъ дала есва правду господареви наш(е)му... королю польскому (б. м. н., бл. 1386 P 30); а Ако... ислюбили бы(л) есмо кнА(з) дмитрию московско(м) и правду дали оужъ вде(м) и хоче(м) са порожию оучинити тоѣ прав(д)ы (Молодечно, 1388 P 43); дати

свое право (2) запевнити: а оу черновцех возы не трасти, але коупець абы дал свое право, аже не имаеть заповѣданы товарь на своемъ вози (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790); дати преміріє (1) дати законну охорону, гарантувати безпеку: Бискоупь краковьскыи и староста крако(в)скыи и соудомірьскыи староста могоу (!) да(ти) преміріє (XV ст. *BC* 9); дати (що) оу роуки (кому) (5) а) передати що кому (2): вотчичь даль свою рѣчь васковъ в роуцъ (Галич, 1401 *P* 65); отьколе даль... богъ оу роуки Стефану воеводе отьчиноу его... а онъ... слоужить господару своему (б. м. н., 1481 *BD* II, 364); б) вручити, передати у власні руки (3): пань косте... даль свое привиліє... оу роуки сномь... ванчи (Сучава, 1442 *Cost.* II, 88); и свои(х) привиліи да(л) оу руки пану михаилу (Сучава, 1445 *Cost.* II, 218); дати (кого) в руки (чнї, кому) (2) а) підкорити кого кому (1): богъ... наши... ворози даль намъ... оу наши руки (б. м. н., 1392—1393 *P* 170); б) видати кого кому (1): мы имаєва того исного романа... дати в руцъ... кролю (Берестя, 1400 *Cost.* II, 618); дати слободы (1) тимчасово звільнити від феодальних повинностей: а доко(л) мы тоую землю очистити(м) и е(г) мл(с)ти дати на(м) слободы на да (!) годы (б. м. н., 1498 *ЧАФ*); дати слобозию (2) тимчасово звільнити від феодальних повинностей: и та(к) же есми дали селоу монастирскомуу слобозію абы не имали дыла до того села ни гло(б)ничи и ни илишаре и ни по(д)водуу да не дадоу(т) о(т) того села и ни да(н) и ни посадоу и ни на млино(х) да не робѣ(т) и ни иноє ничого не имаю(т) на(м) слоужити и ни дати николи (Байчани, 1454 *ПГПММ*); мы стефанъ воевода... дали... селу монастир(с)кому на имъ борхинеши яко да не ходѣтъ оу ту(м) сели ни глобици (!)... и ни (и)лишари (Дольний Торг, 1458 *ПГСММЦ*); дати увязаніє (в що кому) (2) ввести (кого) у володіння (чм): а пакли бы пань Васко не далы тѣхъ ста купъ пану Ивашкови... тогда имаеть пань Васко дати оувазанье пану Ивашкови оу Роуданцѣ (Львів, 1421 *P* 92); и што былъ Гльбъ Борисовой жонъ за вѣно даль дворець свои... и мы въ тотъ дворець... Гльбу дали увязанье (Вільна, 1495 *РИБ* 620—621); ведати дати (1), дати вѣдати (1) *див.*

ВѢДАТИ 1; виноудати (3) *див.* **ВИНА**; вѣсть дати (1) *див.* ***ВѢСТЬ**; помощь дати (9) дати помощ (2) *див.* **ПОМОЧЬ**; напороукоу дати (1) *див.* ***ПОРОУКА** 2; право дати (2) *див.* **ПРАВО** 1; пригану дати (1) *див.* ***ПРИГАНА**; раду дати (1) *див.* **РАДА**; рукоу дати (1) *див.* **РУКА**; ись своеи роуки дати (1) *див.* **РУКА**; хвалудати (1) *див.* **ХВАЛА**. холдоунок дати (1) *див.* ***ХОЛДОУНОК**; чест дати (1) *див.* **ЧЕСТЬ** 3.

ФОРМИ: *інф.* дати, датї, да(ти) 148 (1352 *P* 6; 1375 *P* 20; бл. 1386 *P* 30; 1392—1393 *РФВ* 170; 1400 *Cost.* II, 618; 1411 *P* 77; 1442 *Cost.* II, 716; 1470 *AS* I, 65; 1495 *БСКИ*; 1499 *BD* II, 424 і т. ін.); да(т) 4 (XV ст. *BC* 9, 14 зв., 37; *СЯ* 43); да(т) 6 (XV ст. *BC* 38 зв.; *СЯ* 41, 43 зв.; 1434 *P* 130); дал (п. 1349 *P* 4); *аор.* 1 *ос. одн.* ладох, дадо(х) 5 (1415 *Cost.* I, 116; 1427 *DIR* «А» 450; 1479 *BD* I, 221; 1491 *BD* I, 464; 1499 *BD* II, 144); *зам.* 3 *ос. одн.* и привиліє, что имал пан Богдан столник (от) оуикоу наших, от Стефана воевода, еще же емоу ладох оу роуки Лаврам Фрѣнкоуль 1 (1479 *BD* I, 221); 3 *ос. одн.* даде (1428 *Cost.* I, 228; 1429 *Cost.* I, 242; 1497 *DC* 8); 1 *ос. мн.* дадохом, дадохомъ (1479 *BD* I, 221, 222; 1491 *BD* I, 463); 3 *ос. мн.* ладоша 1 (1441 *DBAc* 37); дадоше 3 (1404 *ГМ*); *перф.* 1 *ос. одн.* ч. даль (дал, даль) есмь (есмь) 21 (п. 1349 *P* 3, 4; 1375 *P* 20; 1385 *P* 28; 1392 *Cost.* I, 7; 1401 *P* 66; 1429 *P* 113; 1446 *P* 154; 1449 *Cost.* II, 385; поч. XV ст. *P* 75; 1481 *BD* I, 249 і т. ін.); есмь (есмь) даль (да(л), да) 6 (1393 *ЗЛЕІК*; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1488 *BD* I, 347; 1490 *ДГСХМ*; 1491 *Cost.* S, 156); даль (дал, да(л)) есми 8 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1447

АрхЮЗР 8/IV, 10; 1449 *АЛМ* 8; *Cost.* II, 379; п. 1450 *ПИ* № 9; 1470 *AS* I, 67; 1495 *ВМБС*; 1496 *AS* I, 244); есми даль (дал) 4 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1492 *AS* III, 24; 1495 *АЛМ* 89); есми... даль (дал) 4 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1; 1449 *АЛМ* 8; 1466 *AS* I, 63; 1470 *AS* I, 67); даль (дал) есмы 3 (1443—1446 *P* 147; 1476 *BD* I, 211); даль съм 1 (1499 *BD* II, 162); съм дал 2 (1490 *BD* I, 436); даль, да(л) 5 (п. 1349 *P* 3; 1427 *P* 108; 1446 *P* 154; 1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*); 1 *ос. одн. ж.* дала есми 3 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1488 *AS* I, 242; 1490 *ЗХП* 136); есми... дала 1 (1481 *AS* I, 77); 2 *ос. одн. ч.* даль еси 1 (1496 *BD* II, 401); еси да(л) 1 (1449 *Cost.* II, 385); еси даль 1 (1496 *BD* II, 401); даль, да(л) 3 (1487 *РИБ* 434; 1495 *ВМБС*; 1499 *BD* II, 448); 3 *ос. одн. ч.* е(ст) даль 1 (1437 *Cost.* I, 541); даль, дал, даль, да(л) 110 (1359 *P* 10; 1370 *P* 18; бл. 1386 *P* 30; 1400 *Cost.* I, 37; 1429 *Cost.* I, 242; 1435 або 1436 *Cost.* I, 494; 1449 *Cost.* II, 386; 1465 *BD* I, 88; 1473 *ШКН* 165; 1499 *ВФ* і т. ін.); 3 *ос. одн. ж.* дала (1431 *Cost.* I, 317; 1461 *BD* I, 45; 1473 *BD* I, 186; 1481 *BD* I, 248; 1490 *BD* I, 390; 1491 *BD* I, 468, 469; 1499 *BD* II, 130 і т. ін.); 3 *ос. одн. с.* дало ест (1438 *DBAc* 27); 1 *ос. мн.* дали (далї) есми (есмі) 205 (1378 *ЗНТШ* LI 4, 5; 1393 *Cost.* I, 13; 1420 *Cost.* I, 135; 1435 *DIR* «А» 465; 1446 *DIR* «А» 485; 1455 *Cost.* II, 540; 1475 *BD* I, 203; 1481 *BD* I, 248; 1490 *ДГСХМ*; 1499 *BD* II, 162 і т. ін.); дали (далї)... есми 90 (1428 *Cost.* I, 209; 1436 *DIR* «А» 469; 1443 *Cost.* II, 138; 1448 *Cost.* II, 342; 1455 *Cost.* II, 549; 1462 *BD* I, 63; 1466 *BD* I, 110; 1472 *BD* I, 170; 1479 *BD* I, 226; 1497 *BD* II, 112 і т. ін.); есми дали (далї), *jesmi daly* 137 (1388 *SL*, 678; 1425 *Cost.* I, 169; 1434 *Cost.* I, 387; 1442 *Cost.* II, 93; 1448 *Cost.* II, 356; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.; 1468 *BD* I, 126; 1476 *BD* I, 208; 1495 *BD* II, 76; 1500 *Cost.* S, 234 і т. ін.); есми... дали (далї) 122 (1423 *Cost.* I, 154; 1432 *ДГВІН*; 1440 *Cost.* II, 66; 1452 *Cost.* II, 426; 1458 *BD* I, 25; 1466 *BD* I, 110; 1472 *DIR* «А» 528; 1483 *Cost.* D, 30; 1490 *BD* I, 398; 1500 *BD* II, 174 і т. ін.); дали есмы, *daly jesmy* 120 (1377 *P* 24; 1390 *P* 175; 1400 *DIR* «А» 433; 1411 *DIR* «А» 439; 1419 *DIR* «А» 444; 1428 *Cost.* I, 207; 1456 *ЭСФ*; 1468 *BD* II, 305; 1475 *BD* II, 329; 1493 *BD* II, 6 і т. ін.); дали... есмы 27 (1442 *Cost.* II, 101; 1459 *Cost.* S, 22; 1468 *BD* I, 125; 1479 *ВАМ* 61; 1491 *BD* I, 491; 1495 *BD* II, 41, 46, 47, 249; 1497 *Cost.* S, 212; 1498 *BD* II, 126; 1499 *BD* II, 140, 145, 166; 1500 *Cost.* S, 230 і т. ін.); есми... дали 51 (1403 *RS* 338; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1411 *Cost.* I, 85; 1422 *ДГОБ*; 1429 *Cost.* I, 259; 1446 *Cost.* II, 238; 1462 *BD* I, 64; 1475 *BD* I, 207; 1493 *BD* II, 6; 1500 *BD* II, 176 і т. ін.); есмы дали, *jesmy daly* 48 (1352 *P* 7; 1403 *ДГАА*; 1411 *P* 80; 1421 *Cost.* I, 142; 1429 *Cost.* I, 243; 1435 *DIR* «А» 465; 1459 *BD* I, 29; 1469 *BD* I, 138; 1482 *BD* I, 265; 1491 *BD* I, 449; 1500 *SD* 7 і т. ін.); дали есмо, дали есьмо, *dali esmo, dali jesmo* 92 (1361 *AGZ* 6; 1375 *P* 20; 1394 *P* 54; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3; 1420 *AS* I, 25; 1424 *P* 99; 1443 *P* 145; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1465 *АкВАК* III, 4; 1499 *BD* II, 154 і т. ін.); дали... есмо 10 (1424 *ДГВВ*; 1448 *Cost.* II, 323; 1466 *BD* I, 105; 1467 *BD* I, 117; 1469 *BD* I, 134, 135; 1486 *DC* 144; 1488 *ДГСВМШ*; 1492 *BD* I, 504; 1499 *РИБ* 777); есмо... дали, *jesmo (iesmo)*... дали 38 (1388 *ZPL* 103; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4; 1424 *P* 99; 1430 *P* 116; 1451 *ДГШХ*; 1465 *АкВАК* III, 4; 1490 *BD* I, 420; 1497 *BD* II, 98; 1499 *BD* II, 131 і т. ін.); есмо дали 31 (1445 *P* 148; 1466 *BD* I, 106; 1488 *BD* I, 357; 1489 *BD* I, 377; 1491 *BD* I, 468, 473; 1493 *CVD* 6; 1495 *BD* II, 41, 55, 74, 78; 1496 *BD* II, 407; 1497 *BD* II, 98; 1499 *BD* II, 147, 154 і т. ін.); есмо... дали есмо 1 (1421 *P* 96); дали есмь 5 (1403 *ДГМ*; 1409 *Cost.* I, 64; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10, 11; 1473 *ЗНТШ* V, 3); есмь (есмь)... дали 2 (1412 *DIR* «А» 440; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10); есмь дали 1 (1407 *P* 72); дали смо 2 (1500 *BD* II, 173); *dale iesmo, daleszmo* 2 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3); смо дали 1 (1492 *BD* I, 511); сми дали 2 (1436 *Cost.* I, 482; 1470 *BD* I, 153); дали есма 1 (1459 *P* 174); !еми дали 1 (1453 *Cost.* II, 445);

ідами есми 1 (1470 *BD* II, 309); есми да(л) 1 (1460 *Cost. S.* 33); дали, dali 40 (1378 *P* 26; 1413 *P* 83; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1455 *Cost. II*, 540; 1458 *BD* I, 19; *DIR«A»* 513; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1496 *АЛРГ* 71; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); да(л) 1 (1455 *Cost. II*, 549); 3 ос. мн. дали (1378 *P* 26; 1393 *P* 52; 1423 *DIR«A»* 447; 1435 або 1436 *Cost. I*, 495; 1440 *DBAc* 31; 1457 *Cost. II*, 810; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1483 *Cost. D.* 30; 1493 *BD* II, 14; 1500 *Cost. S.* 234 і т. ін.); 1 ос. дв. дала есва (1386 *P* 30); *нерф.* 3 ос. одн. ч. даль былъ, да(л) бы(л), даль бы(л) 5 (1448 *Cost. II*, 353; 1453 *DIR«A»* 503; 1487 *РИБ* 434; 1495 *РИБ* 602; 1499 *ВФ*); был дал, бил дал 2 (1493 *BD* II, 14; 1499 *BD* II, 148); былъ... даль 2 (1495 *РИБ* 620, 621); 1 ос. мн. дали были есмо 1 (XV ст. *СГЧА*); были есмо дали 1 (1433 *P* 124); есмы были дали 1 (1458 *Cost. II*, 815); были... дали 1 (1489 *РИБ* 437); 3 ос. мн. были дали (1499 *BD* II, 130); *майб.* 1 ос. одн. дамъ (1445 *P* 150); 3 ос. одн. дасть 21 (1352 *P* 6; 1434 *P* 131; 1445 *P* 150; 1468 *BD* II, 302; 1475 *AS* I, 70; 1487 *РИБ* 435; 1493 *ОПВВ* 152; XV ст. *BC* 20, 32; 1496 *ПДСВВ* і т. ін.); дасть, даст, да(ст) 4 (1445 *Cost. II*, 236; 1457 *Cost. II*, 811; 1460 *BD* II, 275; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); !дять 1 (1429 *Cost. I*, 242); 1 ос. мн. дамо 4 (1392—1393 *РФВ* 170; 1487 *АМЛ*; 1499 *BD* II, 449); дамы 2 (1388 *SL*; 1411 *P* 77); дами 1 (1437 *Cost. I*, 520); 3 ос. мн. дадутъ (1386—1418 *P* 35); *майб.* 1 ос. одн. хочю дати (1398 *ЗЛЄІК*); 3 ос. одн. имаеть... дать 2 (1434 *P* 130); имаеть да(т) 1 (1434 *P* 130); маеть... дати 1 (XV ст. *BC* 35 зв.); 1 ос. мн. будем дати, !будумъ дати (1456 *ПМВП*; 1468 *BD* II, 303); 3 ос. мн. имут... дати (1457 *Cost. II*, 809); *майб.* II 1 ос. мн. будетъ (от(е)ц нашъ або) мы... дали 1 (1499 *AS* I, 118); будем... дали 1 (1499 *AS* I, 118); *баж.-ум. сп.* 2 ос. одн. ч. палъ бы еси, дал бы еси 4 (1488 *РИБ* 222; 1489 *АКВ*; 1498 *АЛРГ* 82, 83); што бы еси... даль 1 (1496 *BD* II, 402); 3 ос. одн. ч. абы дал, абы даль 6 (1456 *Cost. II*, 789, 790; 1460 *BD* II, 273, 275; XV ст. *BC* 20; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10); абы... даль, абы... да(л) 3 (1495 *АЛМ* 84; 1496 *ОПВВД*; 1498 *АЛМ* 159); а(ж) бы... да(л) 1 (1496 *ОПСВВ* 62); би... даль, бы... даль 2 (1446 *DIR«A»* 485; 1449 *Cost. II*, 378); би да(л) 1 (1499 *BD* II, 448); да(л) бы 1 (1493 *ПОСВВ* 152); штобы... даль, што бы да(л) 2 (1455 *Cost. II*, 770; 1496 *BD* II, 403); *jestliby* ... да! 1 (1388 *ZPL* 106); 1 ос. мн. абыхмо... дали 4 (1487 *AS* I, 241; 1489 *РИБ* 437; 1493 *АЛРГ* 56; 1494 *АЛМ* 54); абыхмо дали 2 (1496 *BD* II, 401; *ПЧФГ* 35); быхо(м)... дали, абыхом... дали 3 (1421 *Cost. I*, 142; 1434 *Cost. I*, 391; 1462 *BD* II, 292); быхмо... дали 1 (1436 *Cost. II*, 707); 2 ос. мн. абы есте... дали 1 (1496 *ПСВВ* 192 зв.); бы есте... дали 1 (1496 *ПДВКА* 60); 3 ос. мн. бы далы 3 (1421 *P* 92; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21; 1496 *ОПВВД*); абы дали 1 (1452 *Cost. II*, 422); штобы дали 1 (1411 *Mih. Alb.*); *нак. сп.* 2 ос. одн. дан, да(н) (1376 *P* 22; 1388 *P* 39; 1401 *P* 64; 1411 *Cost. II*, 638; 1433—1443 *АРМ*; 1442 *Cost. II*, 716, 719; 1453 *Cost. II*, 766; 1455 *Cost. II*, 769, 770; 1457 *Cost. II*, 811; 1462 *BD* II, 289; 1468 *BD* II, 302; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; 1496 *BD* II, 402 і т. ін.); 3 ос. одн. да... даст, да(ст) 6 (1444 *Cost. II*, 207; 1453 *Cost. II*, 461, 462; 1466 *BD* I, 95); да даст 3 (1476 *BD* I, 216, 217; 1499 *BD* II, 156); 2 ос. мн. данте (1392—1393 *РФВ* 171); 3 ос. мн. да... дадоутъ, да... дадоут 6 (1438 *DBAc* 28; 1446 *Cost. II*, 251; 1454 *Cost. II*, 517; 1456 *Cost. II*, 790; 1459 *BD* I, 29; 1460 *BD* II, 275); да... дадоут(т) 7 (1453 *Cost. II*, 492; 1454 *Cost. II*, 513; *ПГПММ*; 1458 *DIR«A»* 512; 1459 *DIR«A»* 514; 1472 *ПДСВМ*); да даду(т) 1 (1455 *Cost. II*, 771); *дिएприсл. перед* давши, да(в)ши, давшї, *dawszi* (1388 *ZPL* 103; 1452 *Cost. II*, 422; XV ст. *BC* 24; 1456 *ЭСФ*); *нерф. нас.* 3 ос. одн. ч. ланъ, да(н), дан, да(н)н 32 (1390 *P* 179; 1412 *P* 81; 1421 *P* 92; 1433 *P* 121; 1435 *P* 133; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1451 *P* 157; 1456—1481 *P* 164; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1492 *АЛМ* 31; 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); да(т) 1 (1433—1443

АРМ); 3 ос. одн. ж. дана (1377 *P* 24; 1388 *P* 41, 44; 1459 *P* 174; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); 3 ос. мн. были дани (1490 *DC* 147, 148); *майб. нас.* 3 ос. одн. ч. боуде(т)... данъ (XV ст. *BC* 14); *дिएприм. нас. мин. род. одн. ч. даного* (1481 *ГПМ*); *знах. одн. ч. данний* (XV ст. *BC* 12); *род. мн. данних* 1 (1497 *BD* II, 100); *даных* 1 (1462 *BD* II, 290); *предик. нас. диеприм. дано* (1388 *ZPL* 108; 1421 *P* 94; 1424 *P* 102; 1448 *Cost. II*, 314; 1452 *Cost. II*, 759; 1456 *DIR«A»* 511; 1488 *УКТ*; 1494 *BD* II, 389; XV ст. *BC* 10 зв.; 1499 *AS* I, 118).

Див. ще ДАВАТИ, *ДАВЫВАТИ, *ДАИВАТИ, *НАДАВАТИ, ОТДАТИ 1, 3, *ПОДАВАТИ, ПОДАТИ, *ПРИДАВАТИ, ПРИДАТИ.

*ДАТИ СЪ *див.* *ДАТИ СА.

*ДАТИ СА *дїєсл. док.* (6) (кому) 1. піддатися, датися (2): a ieszce bychmo i onych Dannikow wydali, szto гап dali sia (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141).

2. дістатися (2): мы александръ воевода... дали есми попу нашему юзъ два села... що бы ему че(ст) оурикъ непорушено и по(д) оурикъ да са не дадутъ иному никому николиже на вьки (Баскаківці, 1431 *Cost. I*, 315); да боудеть имъ жоудечїа оурикъ и по(д) оурикъ да са не да(ст) никому (Сучава, 1434 *Cost. I*, 398).

3. дати (шо) (2): а панъ косте логобе(т) даль ванчи и или за и(х) очиноу половина гочмънеши, що сыла часть его, що съ дали емоу по ссеи доброн воли андріяшъ и чорра (Сучава, 1442 *Cost. II*, 87); тьмъ мы видьвши его правоу и вьрноу слоужбою до на(с)... дали... есми емоу... от(т)нина его, що съ да(л) бута(ш) по своею доброу волею... пре(д) нами и пре(д) нашими бояря (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

ФОРМИ: *нерф.* 3 ос. одн. ч. съ да(л) (1456 *Mih.* 213); 3 ос. мн. dali sia 1 (1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141); съ дали 1 (1442 *Cost. II*, 87); *нак. сп.* 3 ос. одн. да са... да(ст) (1434 *Cost. I*, 398); 3 ос. мн. да са... дадутъ (1431 *Cost. I*, 315); *дїєприсл. перед.* dadsia (1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141).

ДАТІ *див.* ДАТИ.

*ДАТІ СІА *див.* *ДАТИ СА.

ДАТЬ *див.* ДАТИ.

*ДАЧА *ж.* (1) данина, дань: а нам ему и с той земли служить конем, а иншеи службы никотороу незнат, никотороу дачи, одно конем (Дворецъ, XV ст. *СГЧА*).

ФОРМИ: *род. одн. дачи* (XV ст. *СГЧА*).

Див. ще *ДААНІЄ², *ДАНЬ, *ДАЧКА.

*ДАЧКА *ж.* (2) данина, дань (1): и мы тые два чївки и(з) и(х) жонами и(з) ихъ детьми изъ и(х) землїами нсь сеножа(т)ми и со всеми и(х) дачками... дали емоу... вечно и непороушно (Луцьк, 1497 *ПМХ*);

(д а ч к а) грошова я (1) данина від орної землі, що сплачувалася грїшми: и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небошикъ ... казалъ записати... къ монастыру... село Корчичи и зо всеми дачками, зъ медовыми и грошовыми (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); д а ч к а м е д о в а я (1) данина від угідь, що сплачувалася медом: и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небошикъ... казалъ записати... къ монастыру... село Корчичи и зо всеми дачками, зъ медовыми и грошовыми (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: *ор. мн. дачками* (1401 *АкВАК* III, 2; 1497 *ПМХ*).

Див. ще *ДААНІЄ², *ДАНЬ¹, *ДАЧА.

ДАШКО, ДАШЬКО ч. (12) (*особова назва*): а при том были... пан Дашько Калениковичъ (Кременецъ, 1467 *AS* I, 63); А також есми дали и потврѣдили слоузъ нашему Дашкоу... друоуге село на имъ Боудешїи (Сучава, 1488 *BD* I, 323); и мы почали тых печатей смотрѣти, коториизъ привѣшени в того листу; ино тых свѣтков коториизъ в том привѣли написаны: пана... Дашка Калениковича ... папа Гринка Мжадича, всех печатей привѣшони к томуо листоу (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

ФОРМИ: *наз. одн.* Дашко, Дашько 7 (1467 *AS* I, 63; 1469 *AS* I, 64; 1478 *AS* I, 76; 1488 *AS* I, 88; *BD* I, 323,

354; *BD* II, 247); *зам. дав.* слоузъ нашему **Дашко** 2 (1488 *BD* I, 355; *BD* II, 247); *род. одн.* **Дашка** (1491 *AS* I, 94); *дав. одн.* **Дашкою** (1488 *BD* I, 323); *ор. одн.* **Дашкомъ** (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103).

***ДБАТИ** *дiесл. недок. i док. (3) (из запереченням)* 1. (робити що) занедбувати, занедбати (1): па(к) ли <бы мы> не д(б)али платити исти(н)ныи золоты(х) и други(х) пришлы(х) шести со(т) золоты(х), то(г)да коро(л) господа(р) на(ш) имие(т) истигати ты(х) дванаицА(т) со(т) золоты(х) на наши(х) купце(х) (б. м. и., 1421 *Cost.* I, 142).

2. (чого i без додатка) не зважати (на що) (2): коли хто б'яде(т) ос'яжень но (!) досытьоучиненiя алюбю на роукоимство а они не(т)бають изъ соудоу идоу(т) про(ч) (*XV* ст. *BC* 17 зв.); мы такоже ... обидоуемъ и слобоуемъ... пристыгы... бачнти стеречи... а николи о(т) того исного пана нашего мл(с)тываго владислава, кроль по(л)ского... о(т)штоупити ни одни(х) натисковъ алибо намолвенiя о(т) кого коли не дбаючи (Львiв, 1436 *Cost.* II, 701—702).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн.* (т)бають (*XV* ст. *BC* 17 зв.); *баз.-цм. сп. 3 ос. мн. бы...* д(б)али (1421 *Cost.* I, 142); *дiеприсл. одноч.* дбаючи (1436 *Cost.* II, 702).

*Див. ще *ОТБАТИ.*

ДВА числ. (375) два: даемо... село наше Бусчу... зъ лемами, подъ Дубно на две мили и ку Дерманю (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2—3); А пять могоричь... за двъ гривнь вьсиии (Перемишль, 1366 *P* 12); ис каждого кмета по два гроша широкая... давати на каждый рокъ (Бохур, 1377 *P* 24); а кто иметь погнати скотъ до хотарь... у сочавъ, отъ скота четьри гроши, а у Асы два гроши, а на таганакачю два гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); А хотар тим двом вышеписанним селам да ест от оусих сторои по старому хотароу (Сучава, 1491 *BD* I, 459); идiк о(т)поведа(л) же то(т) фран(ци)к бы(л) с нимъ во одно(м) селе... а за две лете николi ем'я не упомина(л)са ни однимъ словомъ (*XV* ст. *BC* 21); и они мають тые двъ копъ грошей даватъ (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3).

ФОРМИ: *наз. ч.* два 32 (1378 *P* 26; 1386 *P* 30; 1404 *P* 68; 1446 *ПГСПМР*; 1458 *BD* I, 19; 1463—1478 *РЕА* I, 35; 1470 *AS* I, 67; 1484 *ЯМ*; *XV* ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1497 i 1498 *АЛРГ* 79 i т. и.); *зам. род. ис ти(х)...* два вози 1 (1454 *Cost.* II, 513); *зам. дав.* два селомъ 1 (1415 *Cost.* I, 121); *зам. ор. съ два польнци 1* (1458 *Mih. Doc.* 122); *межоу 1 два п'яты 1* (1400 *Cost.* I, 37); *наз. жс.* две 13 (1463 *AS* I, 54; *XV* ст. *BC* 29; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв., 92, 92 зв., 93, 93 зв.); *двн 1* (1425 *Cost.* I, 169); *двѣ 1* (1454 *AS* III, 10); *зам. род. оу двн крyници 1* (1436 *ВАМ* 33); *из та(х) двѣ чельде(х) выидеть 1* (1434 *ДГСММ*); *наз. с.* две 4 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93, 93 зв.); *двѣ 3* (1436 *ВАМ* 33; 1451 *ДГШХ*; 1499 *BD* II, 162); *два 1* (1434 *DIR«A»* 463); *род. двох, двоух, дво(х) 5* (1479 *DC* 140; 1481 *BD* I, 256; 1491 *BD* I, 459; 1494 *РИБ* 560); *двоу 5* (1400 *P* 61; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; 1472 *ДГСВМ*; *XV* ст. *BC* 36 зв.; 1497 i 1498 *АЛРГ* 79); *двух, двоухъ 2* (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1487 *AS* I, 239); *дав. двом, двоум, дво(м) 12* (1412 *DIR«A»* 440; 1425 *Cost.* I, 173; 1435 *Cost.* I, 424; 1483 *BD* I, 267; 1488 *BD* I, 323; 1491 *BD* I, 459; 1495 *BD* II, 249; *ПГВСР*; *XV* ст. *ДГВiС*; 1496 *BD* II, 93 i т. и.); *dwum 1* (1388 *ZPL* 103); *двѣма 2* (1425 *Cost.* I, 173; 1487 *AS* I, 239); *двѣма 1* (1487 *АМЛ*); *двома 1* (1423 *Cost.* I, 157); *зам. род. оу дво(м) крyници 1* (1442 *Cost.* II, 101); *знах. ч.* два, два, дѣва 97 (1377 *P* 24; 1388 *ZPL* 105; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1415 *Cost.* I, 121; 1430 *ГВКЛ* 8; 1443 *ПГСММ*; 1460 *BD* II, 273; 1475 *AS* I, 72; 1489 *BD* I, 374; 1499 *BD* II, 153 i т. и.); *двѣ 2* (1453 *Cost.* II, 445; 1479 *BD* I, 221); *двоу, двѣ 2* (*XV* ст. *BC* 17, 18 зв.); *дву(х) 1* (1497 *ПМХ*); *! да 1* (1498 *ЧИАФ*); *знах. жс.* двѣ 38 (1366 *P* 12; 1401 *АкВАК* III, 2; 1424 *P* 99; 1434 *ДГСММ*; 1449 *АЛМ* 8; 1454 *AS* III, 10; 1470 *AS* I, 67; 1483 *AS* I, 82; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1499 *АСД* VI, 3 i т. и.); *две 21* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; бл. 1471 *ЛКЗ* 91, 92; 1487 *РИБ* 226; 1493 *АЛРГ* 56; *XV* ст. *BC* 11 зв., 23 зв., 30 зв.; *ИК*;

1494—1495 *АЛРГ* 59 i т. и.); *два 11* (1425 *Cost.* I, 173; 1446 *ПГСПМР*; 1462 *Cost.* D, 10; 1466 *BD* I, 105; бл. 1471 *ЛКЗ* 90; 1473 *ШКН* 164; 1483 *BD* I, 267; 1499 *BD* II, 147, 154 i т. и.); *двн 2* (1488 *BD* I, 348; 1495 *BD* II, 92); *двѣ 1* (1497 *Cost.* S, 209); *дву 1* (1457 *Cost.* II, 810); *знах. с.* *двѣ 43* (1378 *ЗНТШ* LI, 4; 1408 *Cost.* I, 61; 1412 *DIR«A»* 440; 1426 *ВАМ* 21; 1434 *DIR«A»* 463; 1441 *ДВАс* 37; бл. 1458 *P* 167; 1475 *BD* I, 199; 1488 *BD* I, 342; 1499 *BD* II, 162 i т. и.); *два, два 25* (1391 *P* 45; 1403 *RS* 338; 1411 *Mih. Alb*; 1423 *Cost.* I, 156; 1435 *Cost.* I, 424; 1448 *Cost.* II, 362; 1470 *BD* I, 155; 1479 *BD* I, 226; 1495 *BD* II, 249; 1499 *BD* II, 153 i т. и.); *две, две 16* (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93, 93 зв.; 1487 *AS* I, 240; 1493 *АЛРГ* 56; 1496 *ВМКФС*; *XV* ст. *BC* 21; 1497 *AS* I, 112; *ПКИП* i т. и.); *ор. двѣма 5* (1378 *P* 26; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1424 *P* 100); *двѣма 5* (1394 *P* 54; 1438 *P* 138; *XV* ст. *BC* 16 зв., 17 зв.; 1496 *ПДВКА* 60); *двома 2* (1462 *BD* II, 285; 1487 *BD* I, 292); *dwima 1* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); *двома 1* (1488 *ДГСПМ*); *миц. у (иа) дву, дѣвоу 7* (1387 *СП* № 12; п. 1450 *ПИ* № 9; бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.; 1487 *РИБ* 226; *XV* ст. *BC* 28 зв., 29 зв.; 1495 *ВМБС*); *двух 1* (1487 *AS* I, 239); *зам. знах.* хотарь... от толь прости на двох яблони 1 (1497 *BD* II, 119).

*Див. ще *ДВОИ.*

ДВАДЕСАТЕ числ. (2) (*цсл.* дѣва десати) двадцать: м(с)ца септебра (!) оу двадесате и вторыи днь (Сучава, 1411 *Cost.* I, 95); мы александръ воево(д)л... свѣдомо чини(м)л... аже... па(н)манъ глобникови(ч) из датми своими... продали селишча своа... за сто и два деса(т) зла(т) тоурецскы(х) (Сучава, 1452 *Cost.* 421—422).

ФОРМИ: *наз.* двадесате (1411 *Cost.* I, 95); *знах.* два деса(т) (1452 *Cost.* II, 422).

Див. ще ДВАЦАТЬ.

ДВАЦАТЬ, ДВАЦАТ числ. (29) двадцать: мая двадцать первого дня (Вильна, 1431 *ГВКЛ* 9); всее дани пат кадей медуу... а двадцат бочок жита (б. м. н., 1470 *AS* I, 67); а тогда маю(т) мнѣ тое име(н)е... подати... и сто(л)кими (ж) лю(д)ми мовни о(т)чизними, члѣво(в) два(д)ца(т) и па(т)л... ка(к) я и(м) да(л) (Луцьк, 1490 *Пам.*); Вь семашка на Пустомытъ по двадцати и по пяти головажень соли (Степань, 2-а пол. *XV* ст. *АЛМ* 9); и не мель вашой милости посоль чымъ заплатити тогу паню отъ того ... але поручиль за себе нашего боярына... сто и двадцать золотыхъ оугорьскихъ черъленыхъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 450).

ФОРМИ: *наз.* двадцать, два(д)цать 11 (1431 *ГВКЛ* 9; 1438 *P* 141; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; *XV* ст. *ИК*; бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв., 91 зв., 92, 92 зв., 93 зв.); *двадцат, dwadcat 3* (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1470 *AS* I, 67; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); *dwadciat 1* (1421 *AS* I, 27); *зам. род.* мало болши двадцать бочокъ 1 (1499 *АЛРГ* 94); *дав.* двадцати, (д)ва(д)цати, два(д)ца(ти), два(д)цати (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.; 1489 *АМВ*; 2-а пол. *XV* ст. *АЛМ* 9; 1499 *ГОКIP*); *знах.* двадцать, двадцать, два(д)цать 5 (1487 *АМЛ*; 1489 *АМВ*; 1496 *АЛРГ* 71; 1499 *АЛРГ* 94; *BD* II, 450); *два(д)ца(т) 2* (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*) *двацять 1* (1451 *АрхЮЗР* II, 106); *два(д)це(т) 1* (*XV* ст. *BC* 22).

Див. ще ДВАДЕСАТЕ.

***ДВАДЦЕТЬ див. ДВАЦАТЬ.**

***DWADCIATYJ числ.** (2) двадцатый: Pysan... w lito szesty tysiacznoie dewiatotnoye dwadciatoie osmoie (Ужв, 1420 *AS* I, 25—26); Pysan... misiacia auhusta dwadciatoho dnia perszoho (Ужв, 1421 *AS* I, 27).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* dwadciatoho (1421 *AS* I, 27); *знах. одн. с.* dwadciatoie (1420 *AS* I, 26).

***ДВАДЦАТЬ див. ДВАДЦАТЬ.**

***ДВАДЦАТЬ див. ДВАДЦАТЬ.**

***ДВАНАДЕСѢТЕ див. ДВАНАДЕСАТ.**

***ДВАНАДЕСѢТЬ див. ДВАНАДЕСАТ.**

ДВАНАДЕСАТ числ.(7) (*цсл.* дѣва на деса(те) дванадцять: а кто не идеть на бѣлыи городь... иметь дати...

отъ каждого воза по дванадесАте грошь (Сучава, 1408 Cost. II, 631); А кто идетъ до татарской стороиы, от дванадесАт кантари що съ важит оу Сочавъ одини рубль (в ориг. рубль. — Прим. вид.) серебра (Сучава, 1460 BD II, 273).

ФОРМИ: наз. зам. род. от дванадесАт 2 (1456 Cost. II, 789; 1460 BD II, 273); дванадесѣ(т) 1 (1439 Cost. II, 59); знах. дванадесАт 1 (1434 Cost. II, 668); дванадесА(т) 1 (1453 Cost. II, 445); дванадесѣте 1 (1458 BD II, 262); дванадесАте 1 (1408 Cost. II, 631).

Див. ще ДВАНАДЦАТЬ.

*ДВАНДЕСАТЕ див. ДВАНДЕСАТ.

† ДВАНАДПАТЬ див. ДВАНАДЦАТЬ.

ДВАНАДЦАТЬ числ. (8) дванадцать: па(к) ли (бы мы) не д(б)али платити исти(п)шны золоты(х)... то(г)да коро(л) господа(р) на(ш) имне(т) истягати ты(х) дванаицА(т) со(т) золоты(х) на наши(х) купце(х) и на землАно(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 142); а къ томуу дво(р)цоу двана(д)цать чѣлка.. ни дають колодоу медоу (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); а от Божяго нарочена до середопостья мыто взАли есмо дванадцать копъ и осмь грошей (б. м. н., 1497 i 1498 АЛРГ 79).

ФОРМИ: наз. дванадцать, двана(д)цать 3 (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 92 зв., 93); †дванадпАть 1 (1494—1495 АЛРГ 60); род. двоуна(д)цетѣ 1 (XV ст. ВС 26 зв.); дванаицА(т) 1 (1421 Cost. I, 142); дванадцать 1 (1497 i 1498 АЛРГ 79); ор. две-на(д)це(т)ма (XV ст. ВС 32).

Див. ще ДВАНДЕСАТ.

*ДВАНАИЦАТЬ див. ДВАНАДЦАТЬ.

*ДВАЦАТЬ див. ДВАДЦАТЬ.

ДВЕ див. ДВА.

*ДВЕНАДЦЕТЬ див. ДВАНАДЦАТЬ.

*ДВЕРИ мн. (2) 1. двери (1): а majet prisiahati pered szkoloju u dwerej (Луцьк, 1388 ZPL 106).

2. (в церкви — царські врата) завѣса (1): къ свАтому мѣстоу... дали есмы трои двери от дамаскы чръвенои съ златом (Молдовица, 1462 BD I, 70).

ФОРМИ: род. dwerej (1388 ZPL 106); знах. двери (1462 BD I, 70).

ДВЕСТЕ числ. (23) (цсл. дѣвъ сътъ) двѣсти (22): будетъ ведомо оусемь... ажь Азь... та(к) есмь оумолвилъ и договорилъ... што жъ нине(ч)... придетъ оу дву неделА(х) по розтве х(с)ве дати ми двесте рублевъ кѣзю скиригкаилу (!) (б. м. н., 1387 СП № 12); а коли бъ дасть стану митрополитомъ я за то слюбою и хочю дати... королю двѣ стѣ гривенъ рускихъ (Опатѣ, 1398 ЗЛЕИК); мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... пан Тъбоуч от Кобылех и брат его Пожаръ... продали нам тое село... за двѣ стѣ златы татарски (Сучава, 1472 BD I, 169); Я княз Михайло Иванович Роговицкий чиню знаменито... продал есми тое имене ... за двесте коп широкихъ грошей монеты чешкое (Володимир, 1475 AS I, 72); Ефрем... заплатил... двѣ ста злат татарских оу роуки олющи (Сучава, 1499 BD II, 130);

(з першим компонентом, выражением цифрой) (1): Ключникъ берестейский господару личбу делал з восковых грошей, што ему дано на воскъ 2сте копъ и 70 копъ и 2 коле (б. м. н., 1495 АЛРГ 60).

ФОРМИ: наз. двесте (XV ст. ИК; 1494—1495 АЛРГ, 60); знах. двесте 8 (1387 СП № 12; 1467 СП № 13; 1475 AS I, 72; 1478 AS I, 76; 1496 АЛРГ 72; ВМКФС); двѣсте 5 (1485—1500 AS I, 121; 1490 Пам.; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; СТС); двѣ стѣ 3 (1398 ЗЛЕИК; 1472 BD I, 169; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); двѣ ста 1 (1479 ВАМ 61); двѣ ста 1 (1499 BD II, 130); 2 сте 1 (1495 АЛРГ 60); ор. двема сты (1485—1500 AS I, 120); мѣсц. оу двоу сот (1485—1500 AS I, 120).

ДВОЕ числ. зб. (3) двое: а приписалъ есмь микитино дворище т кому (!) жъ дворищю къ перемышьскому и жъ было на двое але А дальъ за одною (Казимир, п. 1349 P 3); а в томъ селе десАтъ чѣлвковъ подымьшиноу дають а на толокоу на одну ходять а двое робАтъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.— 92); Ино мы видѣвше их доброй воли

и токмеж... а мы такожде ((ре...). — Познач. вид.)... тоти вышеписаннѣи двѣ части от село от Деокѣци... двѣ части на двое: една част да ест Оани самомоу, а другаа част да ест Фѣлороу и Албоулоу (Васлуй, 1495 BD II, 92).

ФОРМИ: наз. двое (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.); знах. двое (п. 1349 P 3; 1495 BD II, 92).

*ДВОИ числ. (1) два: и што былъ Глѣбъ Борисовой жонѣ за вѣно даль дворець свой... а двои данники... и мы въ тотъ дворець и въ данники Глѣбу дали увязанье по близкости жоны его (Вильна, 1495 РИБ 620—621).

ФОРМИ: знах. двои (1495 РИБ 620).

Див. ще ДВА.

ДВОР див. ДВОРЬ.

ДВОРАНИНЪ див. ДВОРЯНИНЪ.

ДВОРЕНЕЩИ, ДВОРИНЕЩИ мн. (7) (назва села у Молдавському князівстві): еще есми дали... цръковъ о(т) дворинеще(х) (Васлуй, 1446 Cost. II, 263); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... даем и потверждаемъ... села на имѣ: Дворенещи на Молдавѣ, и Боузаціи тиж на Молдавѣ (Сучава, 1482 BD I, 263).

ФОРМИ: наз. Дворенещи 4 (1446 Cost. II, 270; 1447 Cost. II, 288; 1454 Cost. II, 517; 1482 BD I, 263); дворинещи 1 (1446 Cost. II, 251); дав. дворенещи(м) (1446 Cost. II, 270); мѣсц. зам. род. о(т) дворинеще(х) (1446 Cost. II, 263).

ДВОРИНИНЪ див. ДВОРЯНИНЪ.

ДВОРЕЦ, ДВОРЕЦЬ ч. (17) саднба (15): Мы княз михайло олексан(д)ровичъ произволи есмо боАриноу нашему пану василью црю коупити дворець ивашка гри(д)ковича... и коупивъ то(т) дворець придати стѣи тр(о)ци оу слоуцкоу (Копиль, 1456—1481 P 164); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо его милости дворец наш... который же дворец и земли выслоужил отецъ мой (Друцьк, 1492 AS III, 23); и што былъ Глѣбъ Борисовой жонѣ за вѣно даль дворець свой... и мы въ тотъ дворець... Глѣбу дали увязанье (Вильна, 1495 РИБ 620—621); Ja iemiu in szohu pola swoiego uhot y tez postupytsia mnie druhoho pola uhot swoiego do dorohy kotoraja ydet od mista k moiemu dworcui (Тришин, 1500 ДПЖН);

дворец Березкии (1) (назва земельної ділянки у Троцькому воеводстві): они поведали: Ведаем гораздо... мы ездживали тоут в ловы, коли дворец Березкий над рекою Зельвою на стадо свое панъ Кочач селит почал (Луцконица, 1478 AS III, 17); старищыиъ дворець (1) див. СТАРИЩЫНЪ.

ФОРМИ: наз. одн. дворец 1 (1492 AS III, 23); дворець 1 (1451 ДГШХ); род. одн. дворца, дворьца (1499 АЛРГ 94; 2-а пол. XV ст. СО); дав. одн. дво(р)цоу, двогу (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.; 1500 ДПЖН); знах. одн. дворец, дворець 5 (1478 AS III, 17; 1492 AS III, 23; 1495 РИБ 620); дворець 2 (1456—1481 P 164); дворѣць 1 (1492 AS III, 23).

*ДВОРЕЦЬ див. ДВОРЕЦ.

*ДВОРЕЦЬ¹ ч. (2) (?): о томъ хто ко(г) вы гре (!) вразить Барто(л)тъ жалова(л) на ондрея и(ж) его раии(л) а одрей (!) вызналъ а реклъ оу дворце са стало... а мы знаемъ иже въ дворце не нмаеть быти жадная рана (ска)зоуемъ мы заплатити рану (XV ст. ВС 31).

ФОРМИ: мѣсц. одн. оу(въ) дворце (XV ст. ВС 31).

ДВОРЕЦЬ² див. ДВОРЕЦ.

*ДВОРЕЦЬ³ ч. (1) (назва села у Турово-Пинському князівстві): писан у Дворци Априля десятого дня (Дворецъ, XV ст. СГЧА).

ФОРМИ: мѣсц. одн. у Дворци (XV ст. СГЧА).

ДВОРИНЕЩИ див. ДВОРИНЕЩИ.

†ДВОРИСКИЙ ч. (1) (особова назва): мы панове господаръ нашего, илѣн воеводы, на има панъ вилча о(т) липники... и панъ ивашко дворнський (!)... особно каждѣи а послопито оуси вызнаваемъ (Львѣв, 1436 Cost. II, 701—702).

ФОРМИ: наз. одн. двориский (1436 Cost. II, 701).

ДВОРИЩЕ с. (76) (земельна ділянка селянина у Волинській землі та на Поліссі, що була одиницею оподаткуван-

ня) дворище (17); а на то дворище запсали есмо ему... пать-десять гривень подольскими полугрошки (Острог, 1427 P 109); и мы ему дали и записали за его верьную службу у гаи и на усей стороне от города семь дворищъ (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); Я пан Олехно Юревич чиню знакомиго... продал есми отчину и дединоу на има Ивану Дробишоу Мжуровичоу озеренское дворище, што Жилчич держал, и со всим с тым, што к тому дворищу слухит (Острог, 1464 AS I, 57); Ино мы имъ тые земли ихъ отчизные и дворища подтверждаемъ нинейшимъ листомъ, нехай оны тые земли свои держать со всимъ тымъ, як ся тьи земли и дворища во всемъ мають, а намъ службу земскую служать конно, збройно, посполу зъ иншими землями вручкими (Мозир, 1498 ГВКЛ 22—23);

дворище служебное (1) (дворище) служебное (1) (дворище, власники якого несли військову службу або виконували певні феодальні повинності) дворище службове: и мы, дорадивъшися з нашими князи и паны... дали есмо ему... две дворища служебныхъ (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); дворище тяглое (1) (дворище, власники якого мусили давати підводу на двір феодала та виконувати інші повинності) дворище тягле: и мы, дорадивъшися з нашими князи и паны... дали есмо ему... две дворища тяглыхъ, а третее служебное (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); дворище церковное (1), церковное дворище о (1) (дворище, власники якого платили податки і виконували повинності на користь церкви) дворище церковне: и мы, дорадивъшися з нашими князи и паны... дали есмо ему... село... а церьхов и з дворищомъ церковнымъ (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); дали есмо ему имене... село Альшовъ... а манастыр святого Николы на Клевани над Стоублемже ис церковнымъ дворищомъ (Луцьк, 1446 AS III, 5);

(земельна ділянка з садибою) дворище (40): а вживаючи того дворища не надобъ ни воина ни Аловиць платити (Казимир, п. 1349 P 4); ана продала петрашкови радъцовскому свою дъднину и вотнину... поль става и со млиномъ и съ корьчюю и землею и съ з дворищи и со всьмъ што колн оца еъ прислушало (Перемишль, 1359 P 10); А тако дали есмы мишеви та дворища оу новосельце(х) и землею и сьножатыми и зъ гаими и ставомъ и з болоты и со всьми оужитки яко коли из вьба вьчного было к тьмъ дворищомъ (Перемишль, 1390 P 176); тогды панъ данило не добыль на воитъ того дворища што на гугни занужъ не оу свое оубиваль са (Зудечів, 1411 P 79); и мы... дали есмо ему тьи дворища — самому пахати и люди садити у вь отчизну мьста на тыхъ пустыхъ земляхъ (Краків, 1454 АЛМ 12); а хотар томоу село... о(т) дворище, где переходит поут поток, выше брод могила коупана, та на болото под лис-столпъ (Сучава, 1492 Cost. S. 162);

дворище Боднарское (1) (назва земельної ділянки у Перемишльській землі): и мы оузрвъши на его вьрную службу... даемъ и дали есмы служъ нашему... наша дворища пустая Боднарская (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); дворище Борсчовское (1) (назва земельної ділянки у Волинській землі): Паки же... даемо надто... господину отду владыце... село наше Бусчу, зъ дворищомъ Борсчовскимъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3); дворище Гугнино (1) (назва земельної ділянки у Волинській землі): и мы... даемъ и дали есмо... дворище Гугнино (Луцьк, 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17); дворище кьлиманово (2) (назва земельної ділянки у Молдавському князівстві): а мьрини... сь достало... село... на жежїи, где было дворище кьлиманово (Сучава, 1492 Cost. S. 161); дворище Ляхово (1) (назва земельної ділянки у Волинській землі): а обрубъ земельный тому именуцу моему... межоу мимо нивы дворища Ляхова (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); дворище Арополково (1) (назва земельної ділянки у Подільській землі): мы великии

кьизъ витовтъ дали есмо еську нешевичю дворище Арополково пустое осаживати ему собъ и роспахивати собъ (Острог, 1427 P 109); Дїенишево дворище (1) див. *ДІЕНИШЕВЪ; микитино дворище (1) див. *МИКИТИНЪ; озеренское дворище (1) див. *ОЗЕРЕНСКИЙ; Охремово дворище (1) див. *ОХРЕМОВЪ; Струковицкое дворище (1) див. *СТРУКОВИЦКИЙ; тулчино дворище (1) див. *ТУЛЧИНЪ; Черниково дворище (1) див. *ЧЕРНИКОВЪ; Якимово (дворище) (1) див. *ЯКИМОВЪ.

ФОРМИ: наз. одн. дворище 4 (1394 P 54; 1411 P 79; 1451 ДГШХ; 1492 Cost. S. 161); зам. род. о(т) дворище 1 (1492 Cost. S. 162); род. одн. дворища (п. 1349 P 4; 1370 P 18; 1400 P 61; 1411 P 79; 1451 ДГШХ; 1454 АЛМ 12; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); дав. одн. дворищу 4 (п. 1349 P 3; 1370 P 18; 1411 P 80); дворищу 1 (1464 AS I, 57); знах. одн. дворище 15 (п. 1349 P 3; 1370 P 18; 1390 P 176; 1400 P 61; 1411 P 79; 1418 P 89; 1427 P 109; 1446 AS III, 5; 1451 ДГШХ; 1475 BD I, 203 і т. ін.); дворицо 1 (1464 AS I, 57); !двориц 1 (1473 ЗНТШ V, 3); ор. одн. дворищемъ 2 (1411 P 79; 1497 РИБ 683); дворищомъ 2 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1446 AS III, 5); дворищомъ 1 (1322 АрхЮЗР I/IV, 3); ! дворище 1 (1411 P 79); місц. одн. при дворищи (1411 P 79); наз. мн. дворища (1498 ГВКЛ 22); род. мн. дворищъ 1 (1390 P 176); дворищъ 1 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); дав. мн. дворищамъ 1 (1451 АрхЮЗР 8/IV, 17); дворищомъ 1 (1408 АкЮЗР I, 6); дворищомъ 1 (1390 P 176); знах. мн. дворища (1390 P 175, 176; 1391 P 45; 1408 АкЮЗР I, 6; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12, 13; 1454 АЛМ 12; 1497 ПКІП; 1498 ГВКЛ 22); ор. мн. дворищи (1359 P 10); наз. дв. дворищы (1451 ДГШХ); знах. дв. дворища 1 (1497 ПКІП); дворище 1 (1497 РИБ 683).

*ДВОРИЩО див. ДВОРИЩЕ.

ДВОРНИК див. ДВОРНИКЪ.

*ДВОРНИКОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): а на то е(ст) ве(ра) пана лазаръ дворниковича (Сучава, 1436 Cost. I, 455). ФОРМИ: род. одн. дворниковича (1436 Cost. I, 455, 481).

*ДВОРНИКОВЪ прикм. (1): а на то вьра... пана оулада дворникова (Сучава, 1393 Cost. I, 14).

ФОРМИ: наз. одн. ж. дворникова (1393 Cost. I, 14).

ДВОРНИКОУЛ ч. (1) (придворний чин у Молдавському князівстві) дворник: А на то ест... вьра бояр наших. Боарїи аноуме: Тьоутоул... Драгош дворникоул... Шандръ комисоул (Сучава, 1491 BD I, 453).

ФОРМИ: наз. одн. дворникоул (1491 BD I, 453).

Див. ще *ВОРНИКЪ, ДВОРНИКЪ.

ДВОРНИКЪ, ДВОРНИК, ДВОРНИКЪ, ДВОРНЫК ч. (535)

1. (придворний чин у Молдавському князівстві) дворник (512): мы панове и боаре земель молдавск(я)кои, па(н) михаль, бра(т) воеводинъ... па(н) владъ дворникъ... слюбуюмъ и слюбили... есми велебному кролеви, володиславу вернымъ быти (Сучава, 1395 Cost. II, 612); а на то свьдкове, панъ вылча... панъ коупчич дворникъ (Сучава, 1434 Cost. II, 670); и оу том оуставши наш вьрныи пан моушат дворник и заплатил он вьси тоты вышписанныи лияъзи (Ясси, 1476 BD I, 208); а то есть... вьра пана болдоура дворника (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

2. сільський староста (9): Стефанъ воевода, б̃жеію мл(с)тію г(с)п(д)р̃ъ земли молдавскон, пише(м) вьсьмъ бояромъ и дворнико(м) и шо(л)тузомъ и прьгаремъ... и вьсьму поспо(л)ству, варе кто имаеть должника оу брашовъ, що бы ни единъ залогъ не оузаль на торговчаны о(т) брашова (Сучава, бл. 1435 Cost. II, 692); а тако(ж) соу(д)ци о(т) Со(ч)ви, или дворници, или боу(д) какп оуре(д)ни(к) или припашаре, или ослоухаре що би не смьли ба(н)товати ти(х) лю(д) а ни соуди(т) и(х) ни оу чо(м) (Сучава, 1456 ГПХМ); мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... оутвр̃ди(м)... стоую (1) црковъ нашуо митрополею

о(т) Радовце(х)... нато ако да не имае(т) ни еди(н) на(ш) боари(н)... ани дворничи... до ти(х) наши (!) <люди> (Сучава, 1479 DC 140).

3. управитель маетку митрополита або епископа; митрополичий або епископський урядник (7): а до ти(х) припасни ни(к)то эби не има(л) ни жадное дило, али аби има(л) дило епискоупа нашего о(т) Радовце(х), или дворничи и(х) (Сучава, 1479 DC 141); И да имае(т) их соудити оу си тоти попи егоумен от Поутенской монастыри... или дворничи боуд от которого митрополита или епискоупа (Сучава, 1490 BD I, 420);

◇ дворникъ глотїски (1), дворникъ глотнѣи (1) ополченський староста: мы иліа воевода... чинимъ знаменито... оже... панъ мо(н)ка дворникъ глотнѣи и братъ его панъ тадоръ спътаръ слоужили намъ право и вѣрно (Васлуй, 1436 Cost. I, 449); а на то е(с)ть)... вѣра пана ми(к) крало дворни(к) глотїски (Сучава, 1456 Mih. 213); дворничи терговски (1), дворничи торговской (1), дворничи от тръгох (1) торгові старости: да не имае(т) ни еди(н) на(ш) боари(н)... соудити их... то(л)ко за свадоу торговскою и за та(т)боу що съ застане(т) лицемъ оу тръгоу аби соудили дво(р)ничи терго(в)ск(н) то(г)и люди (Сучава, 1479 DC 140); Толко за свадоу торговскою и за татбоу... аби соудили дворничи торговской тоти люди от Радовци (Сучава, 1481 BD I, 257); да не имае(т) ни един наш боарин... ани дворничи от тих двох тръгох... да не имают дило до тих наши люди от Радовци (Сучава, 1481 BD I, 256—257); великии дворникъ (1), дворникъ великии (1) *див. ВЕЛИКИЙ*¹ 8.

ФОРМИ: *наз. одн. дворник, дворникъ, дворникъ, дворник(к), <дворник, дворник>* 66 (1395 Cost. II, 612; 1404 Cost. II, 625; 1418 Cost. I, 127; 1431 Cost. I, 317; 1448 Cost. I, 362; 1460 BD I, 41; 1474 PGC; 1499 BD II, 425, 444 і т. ін.); *дворник 1* (1467 BD I, 123); *ск. н. дво(р) 1* (1497 ПКПП); *двори(к) 1* (1437 DIR № 8); *дворни 1* (1479 DC 140); *зам. род. одн. а на то ест в. п. косте перекїа, великии дворникъ 1* (1448 Cost. II, 306); *род. одн. дворника, дворника, дво(р)ника, <дворника, дворника>, дворника, дворника, дворгпука* (1400 Cost. I, 37; 1415 Cost. I, 116; 1426 BAM 22; 1443 BAM 41; 1455 Cost. II, 544; 1470 BD I, 148; 1481 BD I, 259; 1488 BD I, 343; 1493 BD II, 15; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); *дав. одн. дворникоу* (1476 BD I, 208; 1483 Cost. S. 121); *знах. одн. дво(р)ника, дворника 2* (1496 BD II, 407; ПДСВВ); *дво(р)ка 1* (1496 ПДСВВ); *ор. одн. дворник(м)* (1435 Cost. II, 679); *наз. мн. дворничи, дво(р)ничи* (1453 Cost. II, 462; 1454 Cost. II, 509; 1456 ГПХМ; 1458 DIR«А» 513; 1479 DC 140, 141; 1481 BD I, 256, 257; 1490 BD I, 420); *дав. мн. дворник(м)* (1435 Cost. II, 692).

*Див. ще *ВОРНИКЪ, ДВОРНИКОУЛ.*

◇ **ДВОРНИЧАНІИ, ДВОРНИЧАНІИ** *мн.* (2) (назва села ча Буковині): тѣмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали есми емоу... села на има корнешци... и дворничани (Сучава, 1420 Cost. I, 135); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... даем и дали есми свѣтлому нашему монастыроу от Хомора... села... на имъ селам: Дворничаніи под <висо>коюу доуб(ровою) и Ставан(и) (Сучава, 1475 BD I, 203).

ФОРМИ: *наз. дворничани, Дворничаніи* (1420 Cost. I, 135; 1475 BD I, 203).

***ДВОРНИЧЕЛЪ** *ч.* (4) заступник дворника — сільського старости: а на то е(ст) вѣра... пана шефоула дворничела (Сучава, 1428 Cost. I, 224); а на то е(ст)... вѣра пана стѣка и томы дворничелома (Сучава, 1433 Cost. I, 359).

ФОРМИ: *род. одн. дворничела, дворничел(л)* (1428 Cost. I, 210, 224; 1432 Cost. I, 331); *ор. дв. зам. род. вѣра пана стѣка и томы дворничелома* (1433 Cost. I, 359).

***ДВОРНИКЪ** *див. ДВОРНИКЪ.*

ДВОРНѢИ *прикм.* (14) (який стосується поміщицького двора) двірський (1): Што на кременьцы подано... челадн

дво(р)ное што в городе ї паробьки а чотыри жоньки а две девъце (6. м. н., XV ст. ИК);

канцлърь дворныи (1) *див. КАНЦЛЕРЬ*; конюшии дворныи (1) *див. КОНЮШІИ*; маршалокъ дворныи (9) *див. МАРШАЛОКЪ*; подскарбій дворный (2) *див. ПОДСКАРБИЙ.*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. дворныи, дво(р)ны(и) 6* (1489 РИБ 432; 1494 АЛМ 54; 1495 АЛМ 85; 1497 ПМХ; 1499 AS I, 118; 1500 АЛМ вип. 2, 59); *ск. н. дво(р), двор 5* (1496 АЛРГ 69, 71; ВМКФС; 1498 ГВКОО; 1499 ГОКІР); *дав. одн. ч. дво(р)ному* (1489 РИБ 431); *род. одн. ж. дво(р)ное* (XV ст. ИК).

ДВОРНѢИ *див. ДВОРНИКЪ.*

ДВОРСКОВИЧ *див. ДВОРСКОВИЧЪ.*

ДВОРЬ, ДВОРЬ, ДВОР *ч.* (92) 1. (господарство селянської сім'ї, що було одиницею оподаткування) двір (13): а о(т) того села што са словеть тамръташовци оузали есмы

пять деоры татаръ и дали есмы ихъ монастыреви стго николы (Сучава, 1411 DIR«А» 439); а Ступлане сами тут дворы своими сѣдели на той Мощаницы (Ступно, 1444 AS I, 42); К Житомироу дво(р) с пашнею (6. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); князю Андрею... сто бочокъ ржи з дворовъ, што под кльчомъ (Краків, 1489 AS III, 21—22); а оу волости чловековъ пс(л)четве(р)та ста а на месте дворовъ тридцать (6. м. н., XV ст. ИК); а съ того двора з местомъ ему не служит(и) (Городно, 1497 РИБ 684).

2. (поміщицький будинок разом з господарськими службами і землею) двір, садіба (18): Биль намъ чолсмъ писарь нашъ... панъ Григорей Исаевичъ Громыка, о тѣмъ, што перво сего дали есмы ему мѣстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мѣстѣ Вилескомъ... и тежъ дозволили есмы ему въ томъ дворѣ его корчму вольную держати (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); тѣмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми ем(у)... едно село на Сереть... да оучини(т) собѣ дворъ оу то(м) сель и млины на сереть (Сучава, 1445 Cost. II, 211); а сеножати от Божовское границы до Олзаровское границы и селище за его дворомъ отъ Нового ставу до Бѣцьского ставу... брату моему (6. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); жаловаль намъ подскарбій нашъ дворный... на землянь Дорогицькихъ... абы они земли его забрали въ томъ его имени... и двори собе порадили, и пашни розпахали у границахъ того имени его (Краків, 1489 РИБ 432—433); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша... оуноуки Ивана Даміановича... и дали господствоу мы... села... одно на имъ Роуси, где былъ дворъ Станов Поповича, другое село Калоугъръне... третее село Доумечи (Гирлов, 1499 BD II, 161—162).

3. (поміщицьке землеволодіння) маеток (39): а еще есмы дали оброкъ тому монастыреви из нашего двора на каждыи годъ цѣлыи по десѣть бочокъ вина (Сучава, 1411 Mih. Alv.); послѣ небощикове смерти, пана Юршины, послалъ мене панъ староста намѣстникомъ быти у тѣхъ дворехъ пана юршинныхъ (Вільна, 1498 АЛМ 163); Биль намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленський... и поведиль передъ нами, штожъ... на Глушыцы съ тѣхъ селець къ двору нашему меру ржи сеютъ а меру овса (Вільна, 1499 РИБ 776);

дворъ Василевскии (1) (назва маетку у Волинській землі): Биль нам чолом старыи войт места Луцкого Трушь и просил в нас землицы в Луцкомъ повете подле двора Василевского (Вільна, 1499 АЛРГ 94); дворъ Негринь (1) (назва маетку у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша... попь Григоріе... и съ въсьми яже о хрїстѣ братами... и дали господствоу мы петь сель: едно... на имъ Каоучелеші... другое... на имъ Гыдинци, где былъ дворъ Негринь, три на Бистрици (Ясси, 1500 BD II, 173); дворъ Чернатовъ (1) (назва маетку в Молдавському князівстві): А оу томже пак оустал пан Херман... и продал

тоє вишеписанное село... на верхъ Корода, повиш(е) двора Чернатова (Сучава, 1463 *BD* I, 74); Бавовские дворы (1) *див.* *БАВОВСКИЙ; костешовъ дворъ (1) *див.* *КОШЕШОВЪ; нѣтедоуловъ дворъ (1) *див.* НѢТЕДОУЛОВЪ; юрѣевъ дворъ (1) *див.* ЮРЬЕВЪ.

4. (місце перебування або проживання володаря) двір (11): оу нашомъ дворѣ оу медьцѣ оу де(н) свато(г) мученика дмитриа (Медика, 1407 *P* 72); да(н) ли(ѣ) оу нашемъ дворѣ оу зоудечевъ по с(с)тымъ (!) ап(с)лъ петръ оу первыи понедѣлокъ (Зудечів, 1428 *P* 111); А такъ мы хотѣчи его въ здѣ(шнемъ) панствѣ нашомъ, при дворѣ нашомъ заховати оногю прыймуемо (Луцьк, 1438 *P* 140); а займе(т) ли на своєи паствѣ тогды не имаєтъ оу свои дворѣ гонѣтъ на г(с)дрьскы(й) дворѣ гнаті на обороу (XV ст. *BC* 37 зв.); И такожъ ни одинъ наш неприятел, што са назовет господарским именем, абы не имал жадной ласки и поживленя ни оу дворѣ пана нашего корола его милости, ани оу короунѣ (Сучава, 1468 *BD* II, 302);

(зібрання при монархові під час його виїзду для розгляду справ) двір (3): О ты(х) которыи(ж) наглѣ позывають прі дворѣ королевьско(м) алюбю при соудѣ (XV ст. *BC* 6); а колі са на(м) прігодит пріѣха(т) до которое землі тогды соудья тоє землі имаєтъ соудити прі нашомъ дворе (XV ст. *BC* 12 зв.);

(особи, які складають найближче оточення володаря) двір (1): мы па(к) не поспѣли есмо и спратати всеє силы нашеѣ толко што около на(с) нашъ дворѣ ест с тыми стали есмо протгнѣвъ того Аксака (6. м. н., 1392—1393 *PФВ* 170).

ФОРМИ: наз. одн. дворѣ, дворѣ, дво(р), двор (1392—1393 *PФВ* 170; 1429 *Cost.* I, 269; 1436 *Cost.* I, 467; 1448 *Cost.* II, 342; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1466 *AS* I, 60; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93; 1487 *AS* I, 85; 1499 *BD* II, 162; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); род. одн. двора 9 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1411 *Міх. Аіб.*; 1434 *Cost.* I, 398; 1453 *Cost.* II, 472; 1463 *BD* I, 74; 1487 *ВОРСР* 178; 1497 *РИБ* 684; 1499 *АЛРП* 94; *ВФ*); зам. наз. где бы(л) юрѣева двора 1 (1456 *Cost.* II, 577); дав. одн. двороу, двору, двогу (1413 *GL* 48; 1445 *P* 148; 1461 *AS* I, 54; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1475 *AS* I, 71; 1478 *AS* I, 76; 1499 *ВФ*; *ГОКІР*; *РИБ* 776, 777 і т. ін.); знах. одн. дворѣ, дворѣ, дво(р), двор (1445 *Cost.* II, 211; 1461 *AS* I, 53; 1466 *AS* I, 60; 1468 *BD* II, 306; бл. 1471 *ЛКЗ* 94; 1487 *AS* I, 85, 86; 1497 *РИБ* 683; XV ст. *BC* 37 зв.; 1499 *ВФ*); ор. одн. дворомъ (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); місц. одн. оу (въ, прі, при) дворѣ 9 (1407 *P* 72; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1413 *P* 84; 1421 *P* 96; 1428 *P* 111; 1438 *P* 140; 2-а пол. XV ст. *СО*; XV ст. *BC* 6; 1468 *BD* II, 302); в (прі) дворе 6 (XV ст. *BC* 6, 12 зв., 14 зв.; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93); оу двори 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93); при дво(р) 1 (XV ст. *BC* 15 зв.); наз. мн. дворы (XV ст. *BC* 34); род. мн. дворовъ, дворов 4 (1488 *УКТ*; 1489 *AS* III, 22; XV ст. *НК*; 1491 *BD* I, 463); зам. дав. къ Бавовских дворов 1 (1491 *BD* I, 464); знах. мн. дворы 2 (1458 *BD* I, 8; 1481 *ГПМ*); двори 1 (1489 *РИБ* 433); двореве 2 (1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257); зам. род. оуздали есмы пать дворы 2 (1411 *DIR* «А» 439; *Cost.* I, 95); ор. мн. дворы (1444 *AS* I, 42); місц. мн. у дворехъ (1498 *АЛМ* 163).

Див. ще МЫНДРИНЪ ДВОРЪ.

*ДВОРЪНИКЪ *див.* ДВОРНИКЪ.

*ДВОРЪСКОВИЧЪ *див.* ДВОРЪСКОВИЧЪ.

*ДВОРЫСЧЕ *див.* ДВОРИЩЕ.

*ДВОРЫЩЕ *див.* ДВОРИЩЕ.

ДВОРЪ *див.* ДВОРЪ.

*ДВОРЪНИКЪ *див.* ДВОРНИКЪ.

ДВОРЪСКОВИЧЪ, ДВОРСКОВИЧ ч. (3) (особова назва); и на то свѣдѣн... панъ судья сяноцькыи панъ глѣбъ дворьсковичъ (Казимир, п. 1349 *P* 4); а при томъ оузданъ были бояре землане... панъ глѣбъ дворьсковичъ

со двѣма сѣма ванько а лѣхно (Перемишль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: наз. одн. дворьсковичъ 1 (п. 1349 *P* 4); дворьскович 1 (1361 *AGZ* 6); дворьскович(ч) 1 (1378 *P* 26).

ДВОРЪНОВЪ *прикм.* (1) ◇ лѣскокъ дворьновъ *див.* ЛѢСОКЪ.

ФОРМИ: наз. одн. ч. дворьновъ (1427 *DIR* «А» 450).

*ДВОРЪЦЪ *див.* ДВОРЕЦ.

ДВОРЯНИНЪ, ДВОРАНИНЪ, ДВОРЕНИНЪ, ДВОРАНИН, ДВОРАНИНЪ, ДЪВОРАНИНЪ, ДЪВОРАНИНЪ ч. (29) (представник служилих людей королевьского, князівських і боярських дворів, також при воеводах і старостах, що одержували в умовне користування невеликі земельні володіння) дворянин: А при томъ былъ... панъ Завнша, дворенинъ королевскій (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); мы дворане господарскіе... былъсмо у землянына повету Браславского, пана Карла Ивановича мыкульинского (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); А при томъ былъ... пана Шиливича дворянинъ панъ Яцко Раньдиничъ (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628); А при томъ былъ... пан Мартин Хребтович дворанин королев... а пан Матфей дворанин пана старостин (Луцьк, 1487 *AS* I, 86—87); Дали есмо монастырь... на Пересопнищы... княгини Маріи, а увязати еє въ тотъ монастырь велѣли есмо дворенину нашому Федку Гулневу (Краків, 1499 *АЛМ* вип. 2, 36).

ФОРМИ: наз. одн. двора́нин, двора́нинъ, двора́нинь, дворянинъ, дворянин(н) 11 (1454 *АЛМ* 12; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628; 1485—1500 *AS* I, 121; 1487 *AS* I, 85, 86, 87, 239; 1499 *ГОКІР*); дворанинъ 2 (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1488 *AS* I, 242); дворенинъ 3 (1401 *АкВАК* III, 2; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; 1489 *РИБ* 437); дав. одн. дворенину (1499 *АЛМ* вип. 2, 36); знах. одн. дворанина (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1494 *РИБ* 561; 1496 *ПДСВВ*; 1498 *BD* II, 412); ор. одн. двораниномъ (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20); наз. мн. дворяне, двора́не 3 (1465 *АкВАК* III, 4; 1475 *AS* III, 14; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); дворане 1 (1430 *ГВКЛ* 7); род. мн. дворанъ (1430 *ГВКЛ* 7); дав. мн. двораномъ (1487 *АМЛ*); знах. мн. дворанъ (XV ст. *BC* 14 зв.).

*ДВОУНАДЦЕТЪ *див.* ДВНАДЦАТЬ.

ДВЪ *див.* ДВА.

*ДВЪСТА *див.* ДВЕСТЕ.

*ДВЪСТЕ *див.* ДВЕСТЕ.

*ДВЪСТЪ *див.* ДВЕСТЕ.

*ДВЪСТА *див.* ДВЕСТЕ.

*ДВА *див.* ДВА.

ДЕ *прийм.* (8) (молд. де) (з род.) (виражає просторові відношення) з, із: А на то ест велика мартоуріа... Станчол пьркълаб де Тьргоул Албоу (6. м. н., 1470 *BD* I, 153); Боаріи аноуме... Микота и рѣцеша пьр. де Нямцоу... и Гроза пьр. де орхею (Сучава, 1491 *BD* I, 464).

Див. ще ДЕЛА.

ДЕБЕСЛАВЪ *див.* ДОБЕСЛАВЪ.

ДЕВЕНОСТО *див.* ДЕВАНОСТО.

*ДЕВЕРЬ ч. (2) дивер: досталъ са деверю моемоу кн(А)зю Семену... Городокъ (Манів, 1478 *AS* I, 76).

ФОРМИ: дав. одн. деверю (1478 *AS* I, 76); ор. одн. деверемъ (1478 *AS* I, 76).

ДЕВЕТДЕСЯТЬ *див.* ДЕВЯТДЕСЯТ.

*ДЕВЕТНАДЦАТЬ *числ.* (1) дев'ятнадцять: Село Оньтоно(в) а в томъ селе деве(т)на(д)цать члѣко(в) (6. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. деве(т)на(д)цать (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.).

ДЕВЕТСОТ *див.* ДЕВЯТЬСОТЬ.

ДЕВЕТЬ *див.* ДЕВЯТЬ.

*ДЕВЕТСОТНЫЙ *див.* *ДЕВАТЕСОТНЫИ.

*DEWIATDESJATHNУJ *числ.* (1) дев'яностий: stało poth liethy narozenya Chrystowa tysiacza lith trista lith dewiatdesiatho lith pyetohoo litha (Глиняни, 1395 *GL* 166).

ФОРМИ: наз. одн. с. dewiatdesiatho (1395 *GL* 166).

*DEWIATSOTNУJ *див.* *ДЕВАТЕСОТНЫИ.

ДЕВКА *див.* ДЪВКА.

*ДЕВЪКА *див.* ДЪВКА.

*ДЕВЪНОСТО *див.* ДЕВАНОСТО.

ДЕВЯТДЕСЯТ, ДЕВЕТДЕСЯТЬ, ДЕВЯТЬДЕСАТЬ *числ.* (5) дев'яносто: Писанъ в лето семое тисеча шестсотъ девятдесят сегомо року (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18—19); Писанъ... року тисеча чотырысто деветдесять осмого (Городно, 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 4); Пса(н) оу вилни лѣта б(ж)иего т... (не відчит.— *Ред.*) чотырыста девятьдесять девятого м(с)ца мая (Вильна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: наз. деветдесять 2 (1498 *АрхЮЗР* 1/IV, 4; *ГВКОО*); девятдесят 1 (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 19); девятьдесять 1 (1499 *ГОКІР*); девѣтьдеса(т) 1 (1491 *КЕ*).

Див. ще ДЕВАНОСТО.

ДЕВЯТЫЙ *числ.* (11) дев'ятый: деялосе въ Луцку... року отъ нароченя Сына Божого тисеча трыста осмьдесять девятого (Луцк, 1389 *РЕА* I, 27—28); во Львовъ...

под лѣты розтва хва тисача лѣтъ деваносто девато(г) лѣ(т) (Львѣв, 1399 *Р* 59); Писанъ у Вылни, мая двадцать первого дня, индыкта девятого (Вильна, 1431 *ГВКЛ* 9); Pisan w Lubline, Argila dwadcat dewiatohogo dnia (Люблин, 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8); Писан... в лето шест тисачное деватое девеносто пѣтое (Луцк, 1487 *АС* I, 241); Пса(н)... (т...) чотырыста девятьдесять девато(г) (Вильна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. девитыи, девяты(и) (бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154); *род. одн. ч., с. девятого, dewiatohog, devatohog, devatohog* (1389 *РЕА* I, 28; 1399 *Р* 59; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1431 *ГВКЛ* 9; 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8; 1499 *ГОКІР*); *знах. одн. с. девѣтосе, dewiatohie* (1421 *АС* I, 27; 1451 *АС* I, 45; 1487 *АС* I, 241).

***ДЕВЯТЫНАДЦАТ** *числ.* (1) дев'ятнадцатый: писан... февраля девятогонадцат дня (Овруч, 1450 *ЗНТШ* XI, 7).

ФОРМИ: *род. одн. ч. девятогонадцат* (1450 *ЗНТШ* XI, 7).

*Див. ще *ДЕВЯТЬНАДЕСЯТЫИ, *ДЕВЯТЬНАДЦАТЫИ.*

ДЕВЯТЬ, ДЕВАТЬ, ДЕВЕТЬ *числ.* (9) дев'ять: а еще есмы дали оброкъ тому монастиреви... по десѣть колоды пшеничных(х) и по девѣтъ поставычехъ (Сучава, 1411 *Міх. Алб.*); село водотыннъ а в томъ селе девѣтъ слоу(г) ко(н)ми слоужать (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.); Приходъ положили полшеста ста копъ грошей и три копъ грошей безъ девѣти грошей (Береста, 1496 *АЛМ* 128); Приходу шѣсть сот копъ и пѣтдсѣтъ копъ и девѣтъ копъ и грошъ (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 80).

ФОРМИ: наз. девѣтъ 3 (бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв., 92); девѣтъ, девѣтъ 2 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; 1497—1498 *АЛРГ* 80); *род. девѣти* (1496 *АЛМ* 128; 1497 *АЛРГ* 79); *дав. девѣти* (1481 *ВД* II, 365); *знах. девѣтъ* (1411 *Міх. Алб.*).

ДЕВЯТЬДЕСАТЬ див. ДЕВЯТДЕСЯТ.

***ДЕВЯТЬНАДЕСЯТЫИ** *числ.* (2) дев'ятнадцатый: писано... оу лѣто шѣстотысѣачное девѣтьсотъ и девѣтънадсѣате лѣто (Дольный Торг, 1411 *Cost.* II, 638); А писанъ... въ лѣто шѣсть тысячи девѣтьсотъ семдѣсѣтъ третого, кругъ слонца первого а луны девѣтънадсѣатого (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *род. одн. ч. девѣтънадсѣатого* (1465 *АкВАК* III, 4); *знах. одн. с. девѣтънадсѣате* (1411 *Cost.* II, 638).

*Див. ще *ДЕВЯТЫНАДЦАТ, *ДЕВЯТЬНАДЦАТЫИ.*

***ДЕВЯТЬНАДЦАТЫИ** *числ.* (1) дев'ятнадцатый: А писанъ... мѣсеца Фебруарія девѣтънадсѣатого, на серкизной недѣли (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *род. одн. ч. девѣтънадсѣатого* (1465 *АкВАК* III, 4).

*Див. ще *ДЕВЯТЫНАДЦАТ, *ДЕВЯТЬНАДЦАТЫИ.*

ДЕВЯТЬСОТЬ, ДЕВѢТСОТ, ДЕВАТЬСОТЬ, ДЕВАТЬСОТЬ *числ.* (9) дев'ятсот (8): П(и)сан в Луцку... в лѣто # S девѣтъ сот четвертое (Луцк, 1396 *АС* I, 20); у сочавъ, у лѣто шѣстотысѣачное девѣтъ сотъ и шѣстьнадсѣатое лѣто (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); П(и)сан оу Ровном, лето шѣсть тисачное девѣтъсот девеносто шѣсто (Ровно, 1488 *АС* I, 242);

(з першим компонентом, выраженням буквою) (1): П(и)сан в Луцку, в лето шѣсто тисѣчи ѳ сот пѣ (Луцк, 1474 *АС* I, 69).

ФОРМИ: наз. девѣтъ сот, девѣ(т) со(т) 2 (1440 *Р* 142; 1451 *АС* I, 45); девѣтъсотъ, девѣтъсотъ 3 (1407 *Cost.* I, 57; 1411 *Cost.* II, 638; 1465 *АкВАК* III, 4); *деветсот* 1 (1488 *АС* I, 242); *знах. девѣтъ сот, девѣтъ сотъ* 2 (1396 *АС* I, 20; 1408 *Cost.* II, 633); *ѳ сот* 1 (1474 *АС* I, 69).

ДЕВАНОСТО, ДЕВЕНОСТО *числ.* (10) дев'яносто: Въ лѣто шѣтитисѣачное и ѳ ѣ сотное деваносто третее (б. м. н., 1385 *Р* 28); а данъ лѣсть по бжьюмъ нарочѣнье ѣ лѣ(т) и т лѣ(т) и деваносто лѣ(т) (Перемишль, 1390 *Р* 176); а писанъ лѣсть... подъ лѣты ржства хѣа, # ѣ лѣ(т) и т лѣ(т) и деваносто лѣ(т) и осмое лѣ(т) (Коломия, 1398

Р 57—58); во лвовѣ... под лѣты розтѣва хва тисѣача лѣтъ деваносто девѣто(г) лѣ(т) (Львѣв, 1399 *Р* 59); Мы илѣа (воевод)а... чинимъ знаменито... оже то(г) истинный ивашко... приде прѣ(д) господствами и продалъ... половина своего села... за девѣносто златы(х) (Сучава, 1439 *Cost.* II, 35); и мы имъ двѣа остали винны ша(х)ноу сто копъ гроше(ѣ)... а сенькоу момо(т)ливомоу девеносто копъ бе(з) копъ (Кракѣв, 1487 *АМЛ*); Писан оу ровном, лето шѣсть тисѣачное девѣтъсот девеносто шѣсто (Ровно, 1488 *АС* I, 242); П(и)сан оу Кремѣнцы под лет(ы) бож(его) нароч(ен)а # ѣ лѣ(т)аи чотырыста и девѣносто (Кремѣнь, 1497 *АС* I, 112).

ФОРМИ: наз. девѣносто 6 (1385 *Р* 28; 1390 *Р* 176; 1398 *ЗЛЕІК*; *Р* 58; 1399 *Р* 59; 1497 *АС* I, 112); *девеносто* 2 (1487 *АС* I, 241; 1488 *АС* I, 242); *знах. девѣносто* 1 (1439 *Cost.* II, 35); *девеносто* 1 (1487 *АМЛ*).

Див. ще ДЕВЯТДЕСЯТ.

***ДЕВАТЭСОТНЫЙ** *числ.* (4) дев'ятисотый: Pysan... w lito szesty tysiacznoie dewiatstotnoye dwadcziatohoe osmioie (Ужѣв, 1420 *АС* I, 25—26); да(н)... в лѣ(т) # S девѣате сотное ѣ фе инд(к) еѣ (Луцк, 1451 *ДГШХ*); Писанъ... тисѣчи девѣтьсотное осмьдѣсѣатое (Хринники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ФОРМИ: *знах. одн. с. девѣате сотное* 1 (1451 *ДГШХ*); *деветсотное* 1 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); *dewiatstotnoie, dewiatstotnoye* 2 (1420 *АС* I, 25—26; 1421 *АС* I, 27).

**ДЕВАТНАДЕСАТЫИ див. *ДЕВЯТЬНАДЕСЯТЫИ.*

ДЕВАТСОТ див. ДЕВЯТЬСОТЬ.

ДЕВАТЬСОТЬ див. ДЕВЯТЬСОТЬ.

**ДЕВАТЫИ див. ДЕВЯТЫИ.*

ДЕВАТЬ див. ДЕВЯТЬ.

ДЕВАТЬСОТЬ див. ДЕВЯТЬСОТЬ.

ДЕД див. ДѢДЬ.

**ДЕДИЗНА див. *ДИДИЗНА.*

ДЕДИНА див. ДѢДИНА.

DEDICZ див. ДѢДИЧЬ.

**ДЕДИЧНЫИ див. *ДѢДИЧНЫИ.*

**ДЕДИЧСТВО див. *ДѢДИЧЬСТВО.*

ДЕДИЧЬ див. ДѢДИЧЬ.

**ДЕДИЧЬНЫИ див. *ДѢДИЧЬНЫИ.*

**ДЕДИЧЬСТВО див. *ДѢДИЧЬСТВО.*

**ДЕДНИНА див. *ДѢДНИНА.*

DEDYHOŁDA *ч.* (1) (особова назва, лит. Gedigaudas): Prykazat Pap Dedyhołd (в ориг. Dedyhołda.— *Прим. вид.*) wojewoda wylenski (Ужѣв, 1420 *АС* I, 26).

ФОРМИ: наз. одн. *Dedyhołda* (1420 *АС* I, 26).

***ДЕДЬОВЪ** *прикм.* (1) ◊ лѣсь дедьовъ *див. ЛѢСЬ.*

ФОРМИ: *знах. одн. ч. дедьовъ* (1438 *Р* 138).

ДЕЙ, ДЕИ, DEY, DEJ *вставне слово* (45) мов, мовляв: Zapiuzby perwo seho poczali iesmo sluchati posol wasz iedet i howoryt dey o tom peremiryi, szto so kniazem Szwit-gykhaulom (Липиньшкн, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); Пишемъ вашей милости ижъ билъ намъ чоломъ попь Вавила... а сказываеъ, что же дей обидъ чиниеться ему вельми много, да и садъ дей церковный у него обирають (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/IV, 5); Мы князь Семень Алекс(н)дрови(ч)... о(з)на(ѣ)моуемо... и(ж) мы дей змилова(в)ши сА Но(д) (1) слоугою Наши(м) оуорожоны(м) Еремиею Ша(ш)ко(м) Ко-

торон иа(м)ъ Великіе оуслуги свое и ко(ш)то(м) немали(м) о(т)дае(м) (!)... и при (в)сѣхъ Городишо(х) и оурочища(х) Є(го) zostавоую (Прилуки, 1459 P 171); *А подымъщиною де(и) даивали за великого кнѣа витовта на трети(и) годъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); князь Михайло отъказалъ: я дей самъ ничимъ ся в ловы господарьские не вступую (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); а коли то распытали штож деи то Ходкова отчина и мы Ходкою дали тоую землю (Дворецъ, XV ст. СГЧА); А поведаль намъ, штож дей только тое землицы на двадцать бочокъ (Вільна, 1499 АЛРГ 94).

*ДЕКАБРЬ див. *ДЕКАБРЬ.

*ДЕКАБРЬ ч. (39) (цсл. декабрь, гр. δεκέμβριος, лат. December) (назва місяця) грудень: Писанъ... месеца декабря 8 дня (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/IV, 3); а дана грамот(т) в молодечив в середу декабра Сї днѣ (Молодечно, 1388 P 44); а пса(н)... мѣсѣца декабра (Київ, 1433 P 119); Писанъ... м(есе)ца дек(абра) 15 день (Городно, 1497 РИБ 684).

ФОРМИ: род. одн. декабра, декабря 9 (1322 АрхЮЗР 1/IV, 3; 1388 P 44; 1433 P 119, 127; 1445 ЗНТШ СХV, 19; 1446 AS III, 5; 1451 P 159; 1454 АЛМ 12; 1496 АЛМ 128); декабра, дек(абра) 4 (1431 ГВКЛ 9; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1461 AS I, 54; 1497 РИБ 684); ск. н. дек., де(к) 26 (1414 Cost. I, 112; 1428 Cost. I, 229, 234; 1437 Cost. I, 536; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; 1462 BD I, 67; 1466 BD I, 113, 115; 1473 BD I, 191; 1479 DC 11; 1497 АЛРГ 79 і т. ін.).

Див. ще *ДЕКЕМВРІИ.

*ДЕКАНЪ ч. (2) (нижчий адміністративний чин) десятник: приде къ г(с)во ми посо(л) о(т) брашева и о(т) брьсь, на има па(н) де(к) хано(с) и па(н) боургоуръ михи(л) и просили оу г(с)ва ми миръ и мыто, чтобы на томъ правъ было, яко было при оци наше(м) (Васлуй, 1437 Cost. II, 709).

ФОРМИ: наз. одн. де(к) 1 (1437 Cost. II, 709); зам. дав. одн. де(к) 1 (1437 DIR № 8).

*ДЕКЕМВРІИ ч. (1) (цсл. декаврии, гр. δεκέμβριος, лат. December) (назва місяця) грудень: писанъ... мѣсѣца декемвриа в день (Сучава, 1449 Cost. II, 747).

ФОРМИ: род. одн. декемвриа (1449 Cost. II, 747).

Див. ще *ДЕКАБРЬ.

*ДЕКОВ ч. (1) (назва села у Волинській землі) Диків: мы великий кнѣзь Александро... чинимъ знаменито... ижет... дали есмо емоу... село Альшовъ... а Деков на Стоублежъ (Луцьк, 1446 AS III, 5).

ФОРМИ: знах. одн. Деков (1446 AS III, 5).

*ДЕКСЕНЕВИЧЬ ч. (2) (особова назва): И Солега рекъ: былъ жо мнѣ о томъ судъ и зъ зятель его княземъ Романомъ Лукомскимъ, о тын люди о Дексеневици, а о Гордеевици (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

ФОРМИ: знах. мн. Дексеневици 1 (1498 АЛМ 169); Дексеневицовъ 1 (1498 АЛМ 169).

ДЕЛА ПРИИМ. (1) (молд. дѣла) (з род.) (виражае просторові відношення) з, із: А на то ест велика мартоуриА... збіера пѣрк. де четате Албъ... (Бел)ко дела четате Албъ (б. м. н., 1470 BD I, 153).

Див. ще ДЕ.

ДЕЛАЛИ (ДѢЛИЛИ) (1): пріказоуемы... абы каждый соудья и староста и воевода... колі за соудовый вѣны оу ко(г) заклады беруотъ боуди се коні алюбю волы алюбю што иное абы того межі собою не делали (!) (XV ст. ВС 11—11 зв.).

Див. *ДѢЛИТИ.

ДЕЛАТИ, ДИЛАТИ дієсл. недок. (15) (що) робити, чинити, виконувати (3): А мы имае(м) тое оусе полиити и дилати, по воли пана и господарА нашего корола его милости (Сучава, 1462 BD II, 293); И мы то жеданье его (милости) при(я)теля нашего делаемъ, даемъ его посломъ добровольное проеханье черезъ нашу землю (б. м. н., 1496 BD II, 405);

(без додатка) (діяти) робити, чинити (1): Про тожъ естли ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаете (б. м. н., 1499 BD II, 448—449);

делати дерево (1) рубати дерево: о ты(х) которы(ж) делаю(т) дерево в лесе (XV ст. СЯ 9 зв.); дѣлати личбу (3), личбу делати (3) робити підрахунки. складати фінансовий звіт (з чого і без додатка): Ключникъ киевський Сенько Полозовичъ делаль личбу с ключа (б. м. н., 1494—1495 АЛРГ 60); делал его милость личбу с ключником берестейским Левкомъ Боговитиновичомъ а з Немирею, што держали от его милости мыто берестейское к верной руще (Вільна, 1497 АЛРГ 79); заплата дилати (2) див. ЗАПЛАТА; мироу делати (1) див. МИРЪ 4; кривду делати (1) див. КРИВДА; шккод дѣлати (1) див. ШКОДА 1.

ФОРМИ: інф. делати 1 (1496 ПДВКА 60); дилати 1 (1462 BD II, 293); теп. 1 ос. мн. делаемъ (1496 BD II, 405); 3 ос. мн. делаю(т) (XV ст. СЯ 9 зв.); перф. 3 ос. одн. ч. делаль, делал 4 (1494—1495 АЛРГ 60; 1495 АЛРГ 60; 1496 АЛРГ 72; 1497 АЛРГ 79); делаль 1 (1496 АЛМ 128); 3 ос. мн. делали (1496 АЛРГ 78); майб. 3 ос. одн. будетъ... делати (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. бы... делали (1496 BD II, 405); нак. сп. 2 ос. мн. делайте (1499 BD II, 449); дієприсл. перед. дилавши (1456 Cost. II, 791; 1460 BD II, 275).

Див. ще *ПОДЕЛАТИ, ОУДИЛАТИ.

*ДЕЛЕНОВІИ прикм. (1) (Деленовїи лис (1) (назва лісу в Молдавському князівстві): А хстар тсмоу село... на Деленовїи лис (Сучава, 1493 BD II, 15).

ФОРМИ: знах. одн. ч. Деленовїи (1493 BD II, 15).

*ДЕЛИТИ див. *ДѢЛИТИ.

*ДЕЛИТИ СЯ див. *ДѢЛИТИ СЯ.

*ДЕЛНОЕ с. (2) (плата за поділ маєтку) дільне: а што есми на брата своего мовиль, штобы не з делного платиль за Микучичы, ино ся есми доведаль, што и з делного платиль (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: род. одн. делного, делного (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ДЕЛНО присл. (1) (стч. дѣлнѣ «працьовитий») старанно, ретельно: у mayuth pam у nasym dythem у nasym szczathcom szuzithi yz... thoho szela trema stritzi у jeho dytem у jeho szczathcom delno і maiet pam szuzithy gdі koli nadcbу nasym dytem у nasym szczathcom (Глиняни, 1395 GL 166).

ДЕЛО див. ДѢЛО.

*ДЕЛЦАГЪ див. *ДЕЛЦАГЪ.

*ДЕЛЦАГЪ ч. (2) (особова назва, молд., мад. deleség, délség «ставний»): Там мы видѣвши его правсю и вѣрною слоужбою до нас... и далі... есми емоу... села на имъ... где бил Пѣтроу (Д)е(л)цагъ... и на верх Смилъ млин где был млин Делцагъ Петра (Сучава, 1468 BD I, 130).

ФОРМИ: наз. одн. (Д)е(л)цагъ 1 (1468 BD I, 130); зам. род. млин Делцагъ Петра 1 (1468 BD I, 130).

*ДЕЛЪ¹ див. ДѢЛ.

*ДЕЛЪ² див. ДѢЛЪ¹.

*ДЕЛЪНОЕ див. *ДЕЛНОЕ.

*ДЕЛЪНИЦЯ див. *ДѢЛЪНИЦЯ.

*ДЕЛЪНИЦЯ див. *ДѢЛЪНИЦЯ.

ДЕЛА див. ДѢЛА.

ДЕМЕКОУШЪСКОУЛ ч. (1) (особова назва, молд., пор. Доминикъ): мы (Стефанъ воевода)... знаменито чиним... ож(е) прїдош(а)... пан Петрашко... и съ тежчею своею старон кнѣгини Ст(е)цка, оуноу)ковою Демекоушъскоу, Аноушкоую... и мѣнили села своа (б. м. н., 1470 BD I, 152—153).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. одн. (оуноу)ковою Демекоушъскоу (1470 BD I, 152).

*ДЕМЕНСКИЙ прикм. (1) (пор. Демена у Смоленській землі): Стояли передъ нами въ правъ казначей Смоленскій, князь Костянтинъ Крошинскій зъ намѣстникомъ Деменскимъ, зъ Борисомъ Семеновичомъ (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *ор. одн. ч. Деменскимъ* (1495 АЛМ 83).

***ДЕМЕНЬТИСОВЪ** *прикм.* (1): Биль намъ чоломъ... князь Олехно Василевичъ Глазына и проснлъ въ насъ... села, на имя Давыдково Сковородина и братаничовъ его, Ерошеевыхъ детей, а Деменътисова Ковалева на селищохъ и брата его Митька... што въ тыхъ сел(ь)цахъ седять (Вільна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: *род. одн. с. Деменътисова* (1499 РИБ 776).

***ДЕМИДКОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*): мы великий князь Швитрикгайл... чиним знаменито... иж видев... нам службу верную... н(а)шого верного слуги п(а)на Каленика Мишковича и мы... даем и дали есмо тому предреченому Каленику... Демидковичи (Київ, 1437 АС I, 33—34).

ФОРМИ: *знах. Демидковичи* (1437 АС I, 34).

***ДЕМИДОВЪ** *прикм.* (1) \diamond Демидовъ ровъ (1) (*назва місцеості у Волинській землі*): а обрубъ земельный тому именицу моему... от Пропастищъ до Демидова рову (Хрїнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Демидова* (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ДЕМИАНОВЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*): тьмъ мы видвѣш(и) его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села на имя... зубревци... и... демиановци (Сучава, 1429 Cost. I, 280).

ФОРМИ: *наз. демиановци* (1429 Cost. I, 280).

ДЕМЬЯНЪ *див. ДАМИАНЪ.*

ДЕН *див. ДЕНЬ.*

***ДЕНЕСЬ** *див. ДЕНЕСЬ.*

ДЕНИСКО, ДЪНИСКО, ДИНИСКО *ч.* (8) (*особова назва, пор. Дънисъ*): А при томъ были свѣдѣки... пан Миско Гулевичъ, пан Дениско Мокосѣвичъ (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); А при томъ был... пан Дъниско Моукосъвичъ (Острог, 1466 АС I, 61).

ФОРМИ: *наз. одн. Дениско, Дениско* 4 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 АкЮЗР I, 18; 1446 АкЮЗР I, 18; 1465 АС I, 57); **Дъниско** 1 (1466 АС I, 61); **диниско** 1 (1436 Cost. II, 701); *дав. одн. динискоу* (1435 або 1436 Cost. II, 495; 1436 Cost. I, 488).

ДЕНИСКОВЪ *прикм.* (1): А при томъ был: пан Дениско Мукосѣвич... а пана Денисков сын пан Сенко (Острог, 1465 АС I, 57).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Денисков* (1465 АС I, 57).

Пор. ДЕНИСКО.

ДЕНИСОВИЧ, ДЪНИСОВИЧ *ч.* (9) (*особова назва*): А при томъ был... пан Сенко Дънисович, пан Аньдрѣи Дънисович (Острог, 1466 АС I, 61—62); ино тыхъ свѣткоч... пана Сенка Денисовича, пана Дашка Калениковича... всех печати привѣшонъ к томоу листу (Луцьк, 1491 АС I, 94); А при томъ были: кн(а)зь Михайло Вишневецкий... а пан Сеиько Дени(с)кович (Кременецъ, 1497 АС I, 112).

ФОРМИ: *наз. одн. Дънисович* 4 (1466 АС I, 61, 62); **Денисович, Дени(с)кович** 4 (1469 АС I, 64; 1478 АС I, 76; 1482 АС I, 81; 1497 АС I, 112); *род. одн. Денисовича* (1491 АС I, 94).

ДЕНИСОВИЧЪ *ч.* (2) (*особова назва*): А при томъ были свѣтки... панъ Сенко Денисович и з братомъ своимъ съ паномъ Аньдреемъ (б. м. и., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 103); и мы досмотрѣши того с паны радоу нашоу и виделосе нам(м), што(ж) курилу в то(м) кривда са дѣе(т)... и казали были есмо и(х) поделити... о(л)туху денисовичу, а роману око(р)тевоу (Вільна, 1495 БСКИ).

ФОРМИ: *наз. одн. Денисович* (1473 АрхЮЗР 8/IV, 103); *дав. одн. денисовичу* (1495 БСКИ).

***ДЕНИСЪ** *див. ДЪНИСЪ.*

***ДЕНКОВИЧЪ** *ч.* (2) (*особова назва*): Ино мы... тые люди... на имя... Ѳедора Денковича, а Данила... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

ФОРМИ: *знах. одн. Денковича* (1500 АЛМ вип. 2, 58).

ДЕНЬ, ДЕНЪ, ДЕН *ч.* (425) 1. (*у календарній даті*) день, число (282): Писанъ... месеца декабря 8 дня (Луцьк,

1322 АрхЮЗР 1/IV, 3); По бжьи нарожънни тисАча ль(т) и ѣ и ѣ и ѣ ль(т) на обрѣзанье гѣ нашего исоуса ха нового ѣѣ дѣѣ коупиль панъ ганько сварць... дѣдичство (Львів, 1368 Р 15); писанъ листь оу льто шесто тисАчное полио ф соть мѣ(с)ца марта оу ѣ де(н) (Роман, 1392 Cost. I, 8); Писанъ... мѣсеца октобра осьмого дня (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); Пса(н) и да(н)... м(с)ца марта кѣ дѣѣ (Київ, 1427 Р 108); а пса(н) в граде житомири... м(с)ца декабря кѣ дѣѣ (Житомир, 1433 Р 127); пи(с) ву(л)па(ш), оу со(ч)авѣ, влѣто ѣѣ м(с)ца ѣюліа и днѣ (Сучава, 1453 Cost. II, 492); Писанъ в Хрениках, в льто шесто тисечи деветьсотное осмьдесятое, месеца сеитебра пятогонадцат дня (Хрїнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); П(и)сан оу Вилни, м(б)с(а)ца

април(а) ѣ д(е)нь, от созданѣ мироу (ѢЦ) ПД (Вільна, 1482 АС I, 80); Данъ во Мстиславли Апрель семы день (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4);

(у назвахъ церковнихъ свят) день (46); а писана грамота оу соудомири оу день свѣтого якуба (Судомир, 1361 АГЗ 6); А писанъ листь оу смотричи... оу днѣ стго олексѣа члѣва бѣа (Смотрич, 1375 Р 20); на крѣпость сѣму нашему листу казали есмо нашу печать привѣсити в нашемъ городѣ оу краковѣ в днѣ стхъ пѣтра и павла (Краків, 1394 Р 54);

а то са дѣало в наше(м) дворѣ въ зоудечевѣ на днѣ стго м(ч)ника остафѣа (Зудечів, 1413 Р 84); да(н) оу ланчици в ндлю в днѣ свѣтоѣ луцѣи (Ланчиця, 1433 Р 125); Въ соубо-тоу, въ день свѣтого Францишка, в льто ѣѣ сѣое, снемъ постполиты земля маистату господарѣ кроль его милость роускихъ и подолскихъ и молдавскихъ на полноумъ мѣстыци под Хотинемъ был и сталь и чиненъ (під Хотинем, 1467 ВД. II, 297); Первого году мають намъ дати пят(ь)сотъзолотыхъ на свѣтого Шымона Іуды день (Краків, 1487 РИБ 226); и не мель вашей милости посоль чымъ заплатити тоту панию... але поручыль за себе нашего боярына Федора... сто и двадцать золотыхъ оугорьскихъ черьленыхъ, и имель ихъ послати къ нему до Хотена на день вознесе-енья христова (б. м. н., 1499 ВД II, 450);

д е н ь п а д е с а т ь н ы (1) (*п'ятдесятий день після паски*) зелени свята: А писанъ листь оу днѣ падесатънны на городѣ казимирѣ (Казимир, п. 1349 Р 4); **д е н ь с в і а т у і** (2) святковий день, свято: *choczem, iżby żadny... k zapłatę zastawy ... w deñ świętyj ne przypuzał* (Луцьк, 1388 ZPL 107); **д е н ь с ь б о т и и** (1) субота; и през год да им слоужат на всѣакоу неделю литоургію, на день съботныи (Гирлов, 1499 ВД II, 156); **д м и т р и е в ь д е н ь** (1) *див. ДМИТРИЕВЪ*; **и в а н ь д е н ь** (2) *див.*

***ИВАНЬ**¹; **и л і и н ь д е и ь** (1) *див. *ИЛІИНЬ*; **м и х а и л о в ь д е н ь** (2) *див. *МИХАЙЛОВЪ¹; **п е т р о в ь д е н ь** (2) *див. ПЕТРОВЪ*; **с п а с о в ь д е н ь** (2) *див. *СПАСОВЪ*; **ю р ь е в ь д е н ь** (1) *див. ЮРЬЕВЪ*.*

2. (*строк*) день (36): а толко не приспею на тотъ днѣ ино ми платити оу десѣторо (б. м. и., 1387 СЛ № 12); записала есми по души его князя небощика... ижъ бы каждого дня не вмешкала Божая служба (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); тогды коро(л) и его короуна имѣе(т) пре(д)реченыи де(н) голдованѣа, на иныи ча(с) преложити, бе(з) рушнѣа присѣги нашеа (Хотин, 1448 Cost. II, 734); а коли быхми то(г) не пополнили и не заплатили пан(у) Михаилу на тоты дни вышеписа(н)ны(х), а мы са по(д)даемъ ажебы оуза(л) оу нашемъ имѣнии оу Карловѣ па(т)десѣтъ воловъ (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛIII, фотокоп.); прото(ж) марушка ставши оу то(т) нареченыи де(н) и присѣгла пра(д) нами (Васлуй, 1474 РГС); Фра(н)цижъ прода(л) юрѣви леди(ч)ство за сто гривень а юре(и) заплатиль емоу тогды соро(к) гривень... а остатокъ на оуре(ч)ныи дни слобиль заплатити (XV ст. ВС 21 зв.); А пак вышеписанны иегоу-

мен кир поп Григоріе и съ всѣми братіями... они са обащали... како да чинат свѣтопочивших... дѣтеи наших... поман на годиною оу (еди)н день, за едно обом (Гирлов, 1499 *BD* II, 156);

день судныи (3) судный день, день страшного суда: А которіи... не боудет стоати въ семь нашем токмажем, таковы да даст отвѣтъ въ день сѣдній, прѣд богом и аггели его (Пугна, 1476 *BD* I, 216); а хто(б) мѣ(л) нароуши(т) рас(с)оудится со мною во днѣ со(д)ны(и) (!) пре(д) мл(с)тивы(м) бго(м) (б. м. н., 1483 *ВОРСР* 178); д е н ь с т р а ш н ы и (і) день страшного суда; и въ днѣ страшный бѣсъ да моу е(ст) спѣрникъ съ силоѣ своеѣ (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*).

3. (час) (звичайно в мн.) дні (17): кто почне(т) свадою или тежею или бу(д)котоною лихою оу которы(х) дне(х) и часо(х), тотъ заплатитъ завѣску тѣ(х) и роубли чистого сребра (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); и никто николи (да не имает) доб(и)вати тое село Флочещи никого(рым) обичаем, ии) оу которих днѣх и оу часо(х), ни перед нами (ни перед иными), кто боудет господаръ нашей земли молдав(скои) (б. м. н., 1472 *BD* I, 178); иио за то далъ вашо(и) мл(с)ти просить... абы вси обернули лица своего к поганьству... аче(и) да(л) бы богъ шобы не заглобл хрестиянство жево вашей мл(с)ти днѣхъ (Вільна, 1493 *ПОСВВ* 152); Мы Іо Стефан воевода... знаемо чиним... яко... его милость... крал... нам всѣи мерзѣчки и шкоды и кривды... отпоустилъ и покоуи вѣчныи... оставилъ, о тыи всѣи... шкоді и мерзѣчки и кривды, през нас и през наши подданніи... преминоулих часо(в) алиж до сего дне оучиненыхъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

в ь д н и (кого) (9) за часів: мыпетръвоево(да)... чини(м) знаменито... оже дали есми се(с) ли(ст) нашъ пріАтелемъ нашимъ, оусимъ брашовномъ, на то абы имали... тотъ законъ шо имали въ дни родителъ нашего... и въ дни братіи наши(х) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 740—741); д о н и н ь ш н ь г о д н е (1) *див. НЫНЪШНИИ* 2.

4. (міра часу) день, доба (15): A jestliby zastawa... czerez rok den odin była, potom żadnemu... не majet opowedati (Луцьк, 1388 *ZPL* 107); <а п>а(кли)бы па(н) того с(е)ла рекль... ажь того чолов(ѣ)ка оу сѣль нѣтъ тогды мае(т) (ис)тець ждати того чолов(ѣ)ка) другыѣ три дни (Галич, 1435 *P* 134); а къ жниву три дни, а на яръ трижь дни (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); а е(с)ли же не могуутъ вс(и)х) соудов(в) осоудити того дна тогды хочемъ то(г) абы безъ коупленія віны абы другою дна соудъ скончанъ (XV ст. *BC* 13); естли лохочете ваша мл(с)ть ми(р) и зались къ намъ вделати намъ г(с)дръ нашъ веле(л) до себе о томъ ведати дати четве(р)тогона(д)цатого дна (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

ФОРМИ: наз. одн. день, день, днь, день, днѣ, ден, де(н) 190 (1366 *P* 14; 1400 *DIR* «А» 433; 1426 *Cost.* I, 183; 1437 *P* 137; 1452 *АкЮЗР* I, 21; 1462 *BD* I, 70; 1469 *AS* I, 64; 1480 *DC* 11; 1489 *AKB*; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); дн I (1482—

1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); *род. одн.* дня, днія, дна, дна, днья39 (1322 *АрхЮЗР* 1/IV, 3; 1389 *PEA* I, 28; 1401 *АкВАК* III, 2; 1420 *Cost.* I, 136; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 9; 1440 *P* 142; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 19; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1488 *AS* I, 242; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); *днѣ*, днѣ 10 (1352 *P* 6; 1386 *P* 31; 1413 *GL* 48; 1455 *Cost.* II, 774; 1479 *BD* II, 351;

1499 *BD* II, 419, 420); *дни*, дни, дьни 4 (1421 *P* 92; 1458 *Cost.* II, 815; 1459 *Cost.* S. 22; 1489 *BD* I, 378); *дны* 2 (1428 *Cost.* I, 210; 1445 *ЗНТШ* CXV, 19); *днѣ* 1 (1457 *Cost.* II, 810); *дав. одн.* дню I (1457 *Cost.* II, 810); *дневи* 1 (1453

Cost. II, 766); *знах. одн.* день, день, день, д(е)нь, днь, ден, де(н), днѣ, д(н)ѣ (п. 1349 *P* 4; 1361 *AGZ* 6; 1390 *P* 176; 1400 *Cost.* I, 37; 1411 *P* 77; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; 1447 *АкЮЗР* I, 61; 1467 *BD* II, 297; 1483 *ВОРСР* 178; 1499 *BD* II, 156 і т. ін.); *ор. одн.* диемъ 2 (1448 *Cost.*

II, 734; 1498 *АЛРГ* 82—83); *дн(м)ъ* I (1409 *P* 75); *місц. одн.*

по дни, дни (1387 *СП*; XV ст. *BC* 31; 1487 *АМЛ*); *наз. мн.* дни (1496 *АЛРГ* 71); *род. мн.* днеи I (XV ст. *BC* 31); *днѣхъ*

I (1493 *ПОСВВ* 152); *знах. мн.* дни, дни (1421 *Cost.* I, 142; 1435 *P* 134; п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1448 *Cost.* II, 741; 1452 *Cost.* II, 759; 1455 *Cost.* II, 771; *Nic. Doc.*; 1458 *BD* II, 262; XV ст. *BC* 21; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп. і т. ін.); *місц. мн.* оу днѣх, днѣхъ, днѣ(х) II (1415 *Cost.* I, 116; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1449 *Cost.* II, 386; 1455 *Cost.* II, 562; 1460 *BD* I, 41; *BD* II, 270; 1462 *BD* I, 67; 1472 *BD* I, 178; 1474 *РГС*); *днох* 2 (1448 *Cost.* II, 362; 1459 *BD* I, 32).

Див. ще *ВЕЛИКЪ ДЕНЪ, *ДНИНА.

! ДЕНЬС *див.* ДНЕСЬ.

*ДЕОКІАЦИ *див.* *ДЕОКЯЦІИ.

*ДЕОКЯЦІИ *див.* *ДЕОКЯЦІИ.

*ДЕОКЯЦІИ *мн.* (8) (назва села у Молдавському князівстві): Ілю мы видѣвши их доброую волоу (!)... а ми такоже есми дали и потвердили... тое... село... и едноу польноу... шо ест оу дубровѣ от Деокяціи (Сучава, 1463 *BD* I, 74); мы Стефан воевода... (знаменито чиним) (... дочка Лацка Лагет(иша)... продала двѣ части от село от Деокяци на Сохоулоуи (Васлуй, 1496 *BD* II, 92).

ФОРМИ: *род.* от Деокяціи 2 (1463 *BD* I, 74); Деокяци I (1463 *BD* I, 73); ДеокіАци I (1468 *BD* I, 130); Деокъци 4 (1495 *BD* II, 87; 1496 *BD* II, 92).

*ДЕОКЪЦИ *див.* *ДЕОКЯЦІИ.

ДЕРЕВО с. (16) дерево (3): а хто кому дѣрево зроубитъ со пчелами имѣтъ заплатити гривноу чіи пчолы а соудови другою гривною (XV ст. *BC* 37);

дерево оwoць и маючи (1) фруктове дерево: оуставлаемъ и(ж) за ка(ж)ное дерево оwoць и маючи, а боуде(т) ли изроубано алю (!) скажено ві гро(ш)и заплати(т)

шкодоу а вини еі (XV ст. *BC* 32); бортное дерево (2), дерево бортное (2) *див.* *БОРТНЫИ;

(ѡб.) дерево, будівельний ліс (5): одно ж позволяю зятю моему... на селидбу з ведомомъ моим у дуброве моеи Хреницкой дерева утяти и травы укосити (Хренички, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); И мы пытали пани Михайловое, по чому бы она оу поушоу... оуездчала ...дерево возила на оселене? (Лукониця, 1478 *AS* III, 17);

◇ божие дерево (2) *див.* БОЖІИ; делати дерево (1) *див.* ДЕЛАТИ.

ФОРМИ: наз. одн. дерево (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1478 *AS* III, 17); *род. одн. дерева* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); *знах. одн. дерево* 8 (1434 *P* 130; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; XV ст. *BC* 32; *СЯ* 9 зв.; 1478 *AS* III, 17); *дѣрево* 1 (XV ст. *BC* 37); *ор. одн. дѣревом* (1492 *AS* III, 23); *місц. одн. на деревѣ* 1 (XV ст. *BC* 37 зв.); на дѣревѣ 1 (XV ст. *BC* 37).

Див. ще *ДРЪВО.

*ДЕРЕВЬЕ с. ѡб. (1) ◇ бортное деревье *див.* *БОРТНЫИ.

ФОРМИ: *ор. одн. деревье(м)* (1433 *P* 127).

Див. ще *ДРЪВА.

*ДЕРЕВАННОЕ с. (1) (назва села у Волинській землі) Дерев'яне: мы великий князь Александро... чинимъ знаменито... ижет... дали есмо емоу... село Альшовъ... а к тому Дереванное на Роудце (Луцьк, 1446 *AS* III, 5).

ФОРМИ: *знах. одн. Дереванное* (1446 *AS* III, 5).

ДЕРЕНЕВЬ ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приде прад нами... Наста... и продала... село... наймъ Хирова, межи Дереневъ и межи Гришан (Сучава, 1495 *BD* II, 81—82).

ФОРМИ: наз. одн. зам. *род. Дереневъ* (1495 *BD* II, 82).

*ДЕРЕНИКИ *мн.* (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві): а за проуто(м) на деренико(х) да есть мѣсть (sic.— *Прим. вид.*) где танко селить (sic.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269); тѣм (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣвши его правою (!)... слоужбоу до на(с)... дали и потвер-

дили есми емоу... мѣсто о(т) пасикоу, оу поустини, на шаковци, на имѣ оу конецъ дерено(к), где оупадае(т) гроуецъ на шаковци (Сучава, 1451 *Cost.* II, 403).

ФОРМИ: *род. дерено(к)* (1451 *Cost.* II, 403); *місц. на деренико(х)* (1429 *Cost.* I, 269).

ДЕРЕНОВЕЦЬ ч. (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): тьмь мы видѣвше его правую и вѣрную службу до на(с)... дали есмы ему... два (!) поустыни една дереновецъ и на черленой противъ великой могыли (Сучава, 1425 *Cost.* I, 173).

ФОРМИ: *наз. одн. дереновецъ* (1425 *Cost.* I, 173).

***ДЕРЕЧИНЬ**¹ *прикм.* (1) ◇ *деречинь* гаиокъ (1) (*назва місцевості у Львівській землі*): А се А король казимиръ... далъ есмь и землю рольную и съ сѣножатями... по дольшнии коньць деречину гаику (Казимир, п. 1349 Р 3).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. деречину* (п. 1349 Р 3).

***ДЕРЕЧИНЬ**² ч. (1) (*назва містечка у Троцькому воеводстві*): Ведаемъ гораздо в границах и в соусецтве по реку зельвоу к Деречинюу в низъ и в верх и тое поле Малеевское розъроблено (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *дав. одн. Деречинюу* (1478 *AS* III, 17).

***ДЕРЖАВА** ж. (13) І. (*адміністративна одиниця*) округ (8): тьмь мы видѣвши его правую службу до на(с)... дали есми емоу оу нашен земли оу молдавской села на имѣ собранецъ оу цѣдиньской держави, и васковцій (Хотин, 1435 *DIR* «А» 465); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... Богдан столинк... продал... едно село на имѣ Подолѣи оу дръжави нѣмецкой (Сучава, 1479 *BD* I, 221).

2. влада, панування (2): истало сѣ подь державоу великого крола краковьского казимира (Львів, 1370 Р 18);

Пса(н) и да(н) при державе г(с)дрѣ великого княза витовта (Кійв, 1427 Р 108).

3. (*самостійна держава зі своїм урядом*) держава (2): тогда аксакъ пришолю такъ тайно на насъ аже не было намъ никакоб вѣсти а ни слова алижъ о(у)зрѣли есмо емо оу нашон державѣ (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

4. виконування обов'язків старости, намісника, державця (1): Исталосѣ при державѣ пана оты старосты рускоу зль (!) (Львів, 1370 Р 18).

ФОРМИ: *род. одн. державы* (1392—1393 РФВ 170); *знах. одн. державоу* (1435 *Cost.* II, 682); *ор. одн. державоу* (1370 Р 18); *місц. одн. оу (при) державѣ* 3 (1370 Р 18; 1392—1393 РФВ 170; 1441 *DBAc* 40); *державе, державе* 2 (1427 Р 108; XV ст. *BC* 13); *держави* 1 (1435 *DIR* «А» 465); *дръжави, дръжави* 2 (1476 *BD* I, 215; 1479 *BD* I, 221); *державы* 1 (1476 *BD* I, 217).

ДЕРЖАВЦА, ДЕРЖАВЦЯ ч. (5) (*у польському королівстві помічник старости, що завідував королівськими маєтками; у литовсько-руській державі намісник, що управляв*

волостю) державецъ: то естъ црквяная землѣ сѣго спаса по лисичии брод(д) и за княза льва и за княза юрья иза ины(х) многыхъ державецъ (Погоничі, 1422 Р 97); Мы, Свидрыгайло, Великій Князь, чинимъ знаменито... ижъ... Карпъ Ивановичъ Микулинский... покладалъ передъ нами лысть отъ князя Василія Сангушковица, державцы нашего браславского (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); мы Стефанъ воевод(д)... чинимъ знаменито... аже... есмо оумолвилч и с пре(д) речеными паны и с коруны по(л)скоа... на имѣ... панъ заклика тарло, староста и державца стрыскы и краичы королевства по(л)ского (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729); Я, Андрей Александровичъ, намѣстникъ лидскій, державца Кіевскій на тот часъ што гдръ нашъ король его мльсть далъ игумену... мнстря. Пустынского двѣ нивки городское земли (Кійв, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

ФОРМИ: *наз. одн. державца, державца* 2 (1445 *Cost.* II, 729; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *державця* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *род. одн. державцы* (1430 *ГВКЛ* 7); *род. мн. державецъ* (1422 Р 97).

***ДЕРЖАНЕ** *див. ДЕРЖАНІЄ.*

ДЕРЖАНІЄ с. (15) І. володіння (2): землю Держжати маеть... зо всѣмъ тымъ какъ Про(д)кове Его ДръжанъА и оуживаѣА свои мѣли (Прилуки, 1459 Р 171—172); мы сказоуемъ то оупокоеное держаніе емоу што юрен держа(л) трі лета и три м(с)ци иже не оупоміна(л) емоу фра(н)ци(к) то на веку вѣчныи держѣтъ (XV ст. *BC* 22);

(дія) володіння на правах власності (2): заплативъ имъ тьи пѣна(з) па(т) сотъ гривенъ полки(х) (!) его жь мѣста тычина и тыхъ сель и всеи волости зальскоѣ держаніе вѣчное... г(с)дрю коро(л) влодиславу пол(с)кому... присудили есмы... тымъ наши(м) листо(м) (Медика, 1404 Р 70); которыѣ города, волости, мѣста и села посѣсти дати... королеви... оу деръжаніе и триманіе на вѣки вѣчныя слоубоуемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706—707).

2. тимчасове управління (завідування володіннями короля або великого князя з правом користуватися певними доходами) (8): пак ли коро(л) его мльсть не оусъхочеть ма оставитъ при держанію ть(х) городовъ и волости... до моего живота. тогда А хочю тоѣ присаги моеѣ пороже(н) бытъ (Кременецъ, 1434 Р 130—131); И потвержаемъ тые люди... ему... со всимъ зъ тымъ, што здавна къ тымъ людемъ прислухало и какъ они сами своихъ земль и входовъ въ держани были (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58);

землеволодіння, віддане в тимчасове завідування (2): а по моемъ животъ имають вѣрне спустити тьи города и таѣ держанъА королю по(л)скому и коруне польской (Черняхів, 1435 Р 133).

3. дотримання (1): мы... визнавамы... быти повинни и обвезаноу коу держаню зоуполна чести и вѣры нашен (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *наз. одн. держаніе* (XV ст. *BC* 22); *дав. одн. держаню* (1462 *BD* II, 284); *знах. одн. держаніе, держаніе* (1404 Р 70; 1434 Р 130, 131; 1436 *Cost.* II, 707); *місц. одн. оу (въ, при) держанію* 2 (1434 Р 130); *держаны* 1 (1493 *АЛРГ* 56); *держанью, держанью* 2 (1435 Р 133); *въ держани* 2 (1498 *АЛМ* 169; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58); *знах. мн. держанъА* 1 (1435 Р 133); *дръжанъА* 1 (1459 Р 172).

Пор. ДЕРЖАТИ.

***ДЕРЖАНЬЄ** *див. ДЕРЖАНІЄ.*

ДЕРЖАТИ, ДЕРЖАТЬ, ДЕРЖѢТИ, ДЕРЖАТИ, ДЕРЪЖАТИ, ДЕРЬЖАТИ, ДРЪЖАТИ, ДРЬЖАТИ, ДРЬЖАТИ *дієсл. недок.* (352) І. а) (кого, що) володіти на правах власності (чим), мати у власності (що) (165): Тые всн села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые, маеть держати господиинъ богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкый и Острозскый (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а тако влдка продалъ естъ яко самъ держаль... со всѣми оужитки (Перемисьль, 1391 Р 45); и захвали имъ землане и старшеве по ихъ правому (!) покола держали ихъ предкове (Зудеців, 1411 Р 79); а имѣть ленько заруби(ч) тые села держати вѣчно непорушо (!) (Житомир, 1433 Р 126—127); А ещче есми дали Ливовчаномъ абы держали собы один дом торговскимъ обычаемъ оу Соучавѣ (Сучава, 1460 *BD* II, 276); и мы тьи земли Пѣску а Петру присудили: исхай они тьи земли держать, а имъ съ того службъ служатъ и дякла дають по давному (Вільна, 1495 *РИБ* 602); И потвержаемъ тые люди... ему самому, и его жонъ... со всимъ зъ тымъ, што здавна къ тымъ людемъ прислухало... и какъ есмо самимъ на себе держали (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58—59);

derzaty pod soboju (що) (1) володіти (чим): *swidoczno budeth kaszdomu... oze przszodszy muzowe* (!) *spaszenie zatowali* на Папа Mirosława *szczoby* on *kurolow-szcziznu derzat pod soboyu* (Галич, 1413 *GL* 48);

б) тимчасово управляти (чим), бути іамісником-державцем (чого) (16): а кремлінецъ держати юрью наримонътовичю о(т) князий литовськихъ и о(т) корола (б. м. н., 1352 Р 6); никто по наше(м) животъ. кто боуде(т) господаръ оу нашен земли или боуд(л) кто боуде(т) тогдін (!) немецъ

держати, да не имаю(т) огнѣти ты(х) вы(ш)писанны(х) татаре о(т) нашего монастырю (Нямы, 1453 *Cost.* II, 466); В городе оу Веници поушка а две пищали а ко(р)чомъ пѣтна(д)цать на месте дають наместникоу с ко(р)чмы по пѣтна(д)цать гроше(и) хто горо(д) де(р)жить (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); Старосте Луцкѣ... и инымъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Лучоскъ и маршалство Волинское земли и Володимиръ держать (Судомир, 1488 *РИБ* 424); Наместнику вруцкѣ князю Григорю Глинскѣ и инымъ наместникомъ нашимъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Вручей держати (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71); маршалку нашому, наместнику Смоленскѣ, пану Миколаю Ивановичу Илиннича и инымъ наместникомъ нашимъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Смоленскѣ держати (Вильна, 1499 *РИБ* 776).

2. (о)рендувати (що) додержувати(ся), дотримувати(ся) (чого) (61): мы ислюбуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо безо всакоу хитрости (б. м. н., 1352 *P* 5); а на то оусе и слюбуемъ... тонъ (!) запись твердо держати (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); а держали есмы имъ наши листы и николи есмо ихъ не о(т)ступали (Ланчиця, 1433 *P* 124); ато докончаніе держати намъ и пополнити, на обѣ стороны, вѣчно и непорушено (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); и тн(ж) имае(м) с вашей мл(с)ти и наши панове такую справе(д)ливо(ст) дрѣжати ме(ж) нами и землѣми, яко быхо(м) могли злодѣвъ именовани(х)... вишалн на обѣ сторонѣ (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); а мовили перед нами и рукоу дали собѣ с того не выступити, твердо держати (Луцк, 1463 *AS* I, 56); а о дочеръ его твоей панове изъ его бояры оуговорили, какъ его дочери быти и греческий законъ дрѣжати (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

(в) якомусь стани) утримувати (1): а покоул оусочет кн(А)зв Семень тои гребли держати високо, тое ест оу его воли (б. м. н., 1475 *AS* I, 71).

3. (з метою торгівлі) (що) держати (12): а еше есмы имъ дали волю што бы собѣ держали, у сочавѣ, одинъ домъ, а у томъ дому корчму не держали, ни пива варити, ни меду, ни месини ни бѣтки держати, ни кляба (!) продавати (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); и тежъ дозволили есмо ему въ томъ дворѣ его корчму вольную, пиво и медъ держати (Люблин, 1410 *АкВАК* XI, 5); А еше есмы дали ливовчаномъ абы держали собы один дом торговскимъ обычаемъ оу Соучавѣ, але оу томъ домоу абы корчмоу не держали, ани ятки, ани бровара (Сучава, 1460 *BD* II, 276); а и самъ бы еси имъ ни въ чомъ кривды не чинилъ и корчмы бы еси своей не держалъ въ месте (Судомир, 1488 *РИБ* 222).

4. (орендувати) (що) держати (34): Гаврила де(р)жить це(р)ковноюу зе... (пошкодж.— *Прим. ред.*) а дани даеъ це(р)кви осмъ веде(р) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 94); а де(р)жати имъ тое мыто о(т) сихъ свѣтокъ што при(и)доутъ на три годы дотогожъ рокоу до свѣтокъ (Краків, 1487 *АМЛ*); Продали есмо мыто берестейское, и дорожцкое, и белское... Гендрыху Карловичу на три годы... а держати ему тымъ мыта три годы до того ж року до Матки Божее дна первое за неделю (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82—83).

5. (що) мати в заставі, держати (10): а до спсова дне аже не выкупить его на тотъ рокъ имѣть держати то село опѣтъ (!) до другого року (Львѣн, 1386 *P* 31); имають они тако долго держат(т) нашъ горо(д) снаѣтинъ и коломбыю и покутьскую землю со всѣмъ доходомъ... докола мы а любо дѣти наши заплатимы имъ тыхъ одну тысячу рублевъ фрѣзского серебра (б. м. н., 1411 *P* 77); Коли хто держитъ оу закладъ деди(ч)ство сказоуемъ мы (ж) то(т) который то застави(л) а не бѣде(т) ли того тогда его бли(ж)ийи... имаеъ освѣ(т)ченіе оучини(т) иже то деди(ч)ство оу такы(х) пенезѣ(х) заложено (XV ст. *BC* 20 зв.); а пакли бы не хотѣла ей Петрашова того вѣна ей платити, тогда маеъ тая Ганка тую дел(ь)ницу первого мужа своего въ томъ вѣне своемъ держати до тыхъ часовъ, поки ей она тые п(е)н(е)зи заплатитъ (Троки, 1494 *РИБ* 561).

6. (що) (здійснювати) верховну владу) володіти (чим),

панувати (над чим) (6): королеви держати лвовскую землю исполна а намъ держати володимѣрскую, луцкую белзскую холмскую берестинскую исполна жъ (б. м. н., 1352 *P* 6); а тыхъ всѣхъ записовъ потвержаемъ симъ нашимъ листомъ ижъ имѣть... стефанъ воевода... свою землю волоскую всю держати во всѣхъ своихъ границахъ тако яко его предковѣ держали (Ланчиця, 1433 *P* 124); а они ти(ж) бы имѣли засъ остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе, абыхо(м)... могли... дву зе(м) держати с обу(х) стро(и) за едно в мирѣ, в ла(с)ци и справе(д)ли(во)сти (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

7. (кого) (надавати кому притулок) держати (14): Namistnikowe i starcowe tych wołostey w nas, zapiuzsia pergyiateli naszuju (в ориг. *nasziu.*— *Прим. вид.*) zemliu iskażali a ieszcze hosti, szto ich derżym u zemli... wse iesmo pa nich wydali (Липинишки, 1433 *ЭНТШ* LXXVI, 141); а намъ такожъ непріятелѣ княза, великого казимира, оу нашей земли, противъ него) н(е) держати (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); и ваша милость бы есте тыхъ людей оу васъ не дрѣжали, але до его земли отослали (б. м. н., 1499 *BD* II, 449).

8. (що) мати напоготові (1): везде по всимъ городомъ и по местомъ кличу(т) и(ж) бы добрые юнаки и люди вси которые доужи на кони всести кони бы добрые и зброи де(р)жали) (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

9. (кого) (для виконання певних обов'язків) держати, мати (4): а записала есмы по души его князя небощика... къ монастырю Светого Спаса... въ Кобриню село Корчичи, и зе всеми доходы, и зъ данью и зъ полюдьемъ и зъ грошми, и зо всими тыми доходы, што коли предкомъ нашимъ тые Корчичанѣ давали и намъ самимъ... ижъ бы себѣ держалъ попа, ижъ бы кожного дня не вмешкала Божая служба (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); вра(н)ци(к) а ва(л)ко индри(х) три братені(к)и держали одно(г) млынарѣ (XV ст. *BC* 23); а хто немецкую челѣ(д) держа бы одно(г) затаилъ довѣдсѣ: ты(х) буде(м) казний(т) великими казнями (Перемишль 1447—1492 *ЛКНКВ*).

10. (кого) (не відпускати) держати, затримувати (1): И о сем даю вам веданіе, аже... пал есмъ въ рѣца господиноу Басарабе воеводе, та ме дрѣжит окован, как ми богъ порччил (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

11. (займати) якась місце) протягатися (2): мы Стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвердили есмы монастырю нашему о(т) нѣмца... киприанова пасика... и съ оусими полънами... и коуда полъна держит(т) вы(ш) (!) монастырь за прѣко(п) на дѣль и о(т)толъ попере(к) на тернавкоу доколъ полъна держит(т) и вода тернавка (Сучава, 1470 *DIR* «А» 522).

12. (кого) (перебувати в якому стосунку до кого) мати (1): Оуставляемъ право коли(ж) некоторы(и) сы(н) дрѣжитъ оца здорового и мѣрть здоровоу найграеъ на себѣ некотороую собіноу пенезеи а оць и ма(т)ка не повинні за не(г) платитъ ты(х) пенезеи (XV ст. *BC* 27—27 зв.).

13. (кого) одержувати за призначенням (1): и инъ соудецъ да не имають развѣ да дрѣжать о(т) нашего двора о(т) Ась (Сучава, 1434 *Cost.* I, 398).

14. (кого) допомагати (кому), підтримувати (кого) (4): а воеводу имѣю держат(т) и ему ради(т) ажбы некоторымъ веремене(м) не былъ противу кролеви (Щекерів, 1402 *Cost.* II, 623); А сет мы... визнавами и явию чиним... аже мы слюбуемъ и записуваем са... королеви полскомоу... и имаемъ держати нашего милого господарѣ Стефана воеводу на то, абы вирен и похилен коу королеви его милости (Сучава, 1462 *BD* II, 288—289); А пан наш корол... имаеъ нас милувати и оуч(и)ти, держати оу каждыхъ ласкавых и верных и оучливых оучинкохъ и члонкохъ, яко держали и милували переже нас бывшего дидѣ нашего (Сучава, 1468 *BD* II, 302);

оу ласцѣ держати (5) див. *ЛАСКА I; оу ми-

лости (держати) (1) *див.* МИЛОСТЬ 1; оу чти держати (4) (держати) оу чти (1) *див.* ЧЕСТЬ 3;
 ◇ держати оу прави (кого) (1) поводитися з ким згідно з законом: але хоче(м) ва(с) держати оу той прави и закона (*sic.* — *Прим. вид.*), како ли есте имали при стопочившаго родитель нашего (Баків, 1447 *Cost.* II, 732); *derżati rgu duszy* (1) мати що для себе: *szto iesmo derżali rgu duszy* (*в ориг. разом: rgyduszy.* — *Прим. вид.*) *wse iesmo na nich wydali* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); держати соромъ (1) соромитися, мати сором: некоторые(и) из наши(х) пано(в) коли(ж) то на ва(л)це е(ст) имъ месцо дано боуде(т) а оні того месца не смотра(т) не держа сорому а инде(с) станова(т) (XV ст. *BC* 10 зв.); держати тадынки (2) провадити переговоры: тын то истыны листы мистровы... мѣли в собѣ такову рѣчь... ажъ быхо(м) которыи с ты(м) то мистро(м) хотѣли держати тадынки о еднанье покоя (Брест Куявский, 1447—1492 *ЛКБВ*); держати оу твердой и оувѣрной роуць (кого) (1) цілковито підпорядковувати собі кого: и пак тогы истыны Седи-Ахматови сынове... а мы имаемо их... держати оу твердой и оувѣрной роуць (Сучава, 1462 *BD* II, 292); твердо и остаточно держати (1) *див.* ТВЕРДО 1.

ФОРМИ: *інф.* держати, держати, (дер)жати, де(р)жати, держати, держати 88 (1322 *АрхЮЗР* 1/IV, 3; 1368 *P* 15; 1396 *AS* I, 20; 1403 *ДГМ*; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1421 *Cost.* I, 142; 1433 *P* 121; 1487 *АМЛ*; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1499 *ВФ* і т. ін.); держать, *derżat*, держа(т) 9 (1388 *P* 43; 1411 *P* 77; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139, 141, 142; XV ст. *BC* 10; *СЯ* 41 зв.); держа(т)и 6 (1388 *P* 37; 1393 *Cost.* II, 607; 1408 *Cost.* II, 633; 1411 *Cost.* II, 638; 1439 *Cost.* II, 713); дръжати, дръжати, дръжати 5 (1432 *Cost.* I, 343; 1457 *Cost.* II, 810; XV ст. *BC* 37; 1499 *BD* II, 425, 426); держа(т) 2 (1402 *Cost.* II, 623; 1404 *P* 70); держѣти 1 (1408 *Cost.* II, 633); *мен.* 1 *ос. одн.* держю (1401 *P* 64); 2 *ос. одн.* дръжишь (XV ст. *BC* 35); 3 *ос. одн.* держѣть, держѣть, де(р)жѣть 35 (п. 1349 *P* 4; 1400 *Cost.* I, 37; 1429 *P* 112; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; *BC* 5 зв., 8 зв., 12, 27; 1489 *РИБ* 438 і т. ін.); дръжѣть 1 (XV ст. *СЯ* 41 зв.); дръжѣть 1 (1400 *Cost.* I, 37); держѣть, держѣт, *derżyt* 6 (1463 *AS* I, 55; 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8; *АрхЮЗР* 8/IV, 28); дръжѣти 1 (XV ст. *BC* 34 зв.); дръжѣти 1 (1481 *BD* II, 358); дръжѣти 2 (XV ст. *BC* 34 зв.; 1470 *DIR* «А» 522); дръжѣти, (дер)жѣти 2 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; *BC* 6 зв.); 1 *ос. мн.* *derżym* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); 3 *ос. мн.* держати, держати, де(р)жати 8 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 93, 93 зв.; XV ст. *BC* 12, 20 зв.; *СЯ* 9 зв., 41 зв.; 1499 *BD* II, 448); держать, *derżat* 2 (1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8; 1498 *ГВКОО*); держа(т) 1 (XV ст. *BC* 26); *перф.* 1 *ос. одн.* ч. есми... держал 5 (п. 1450 *ПИ* № 9; 1466 *AS* I, 62; 1475 *AS* I, 72; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1490 *AS* I, 92); есми... дръжа(л) 1 (1467 *СП* № 13); есми... держа(л) 1 (1443—1446 *P* 147); держаль, держал 4 (1474 *AS* I, 69; 1488 *AS* I, 88; 1490 *Пам.*; 1492 *AS* III, 23); держа(л) 1 (1400 *P* 61); 1 *ос. одн.* ж. есми... держала (1490 *ЗХП* 135); 3 *ос. одн.* ч. держал, держал, держа(л) (1390 *P* 175; 1396 *AS* I, 20; 1437 *AS* I, 34; 1445 *ЗНТШ* CXV, 19; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1463—1478 *РЕА* I, 36; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10; 1493 *АЛРГ* 55; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); 3 *ос. одн.* ж. держала 2 (1494 *РИБ* 560; 1498 *АЛМ* 169); дръжала 1 (1472 *BD* I, 172); 1 *ос. мн.* есмо... держали, *iesmo derżali* 4 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1475 *AS* I, 69; 1500 *АЛМ* вип. 2, 59); держали есмы 1 (1433 *P* 124); 3 *ос. мн.* держали, держали, держали 21 (1411 *P* 79; 1433 *P* 124; 1434 *Cost.* II, 664; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1468 *BD* II, 302; 1484 *ЯМ*; 1496 *АЛМ* 128; 1497 *АЛРГ* 79; 1499 *AS* I, 118 і т. ін.); дръжали, дръжали 2 (1409 *P* 74; 1415 *Cost.* I, 116); *майб.* 2 *ос. одн.* боудешъ держати (1492—1493

ПВФЧ); 3 *ос. одн.* иметь... держати 1 (1398 *ДГПМ*); име(т) дръжати 1 (1432 *Cost.* I, 343); иметь... держа(т) 1 (1427 *P* 108); има... держа(т) 1 (1404 *P* 70); будеть (боуде(т))... держати 5 (1452 *DIR* «А» 500; 1453 *Cost.* II, 466; 1454 *Cost.* II, 501; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1496 *АЛРГ* 69); будеть... держати 5 (1495 *РИБ* 601; 1496 *АЛРГ* 71; 1499 *АСД* VI, 3; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; *РИБ* 776); боуде(т)... держа(т) 1 (1447—1492 *ЛКНКВ*); будеть... держать 1 (1488 *РИБ* 424); держати будеть 1 (1498 *АЛМ* 169); !де(р)жати 1 (1497 *ПМХ*); 1 *ос. мн.* боудемо держати 1 (1496 *BD* II, 405); буде(м)... держати 2 (1448 *Cost.* II, 305, 734); боудемъ держа(т) 1 (1388 *P* 41); хочемъ... держа(т) 1 (1388 *P* 43); хочоум... держати 2 (1457 *BD* II, 257; 1460 *BD* II, 270); хочем... держати 5 (1447 *Cost.* II, 732; 1448 *Cost.* II, 738; 1468 *BD* II, 306; 1470 *BD* II, 309); хочемо... держати 1 (1496 *BD* II, 402); 3 *ос. мн.*, будуть... держати 2 (1398 *ДГПМ*; 1451 *АкЮЗР* II, 106); *майб.* 1 3 *ос. одн.* ч. боудеть... держаль (XV ст. *BC* 16); *баж.-ум. сп.* 2 *ос. одн.* ч. бы еси... держаль (1488 *РИБ* 222); 3 *ос. одн.* абы... держаль 1 (1433 *Cost.* II, 651); нжъ бы... держаль 1 (1401 *АкВАК* III, 2); *szczoby*... *derżat* 1 (1413 *GL* 48); *derżalby* 1 (1388 *ZPL* 107); 1 *ос. мн.* абы есмо держали 1 (1448 *Cost.* II, 733); абысмо... держали 1 (1496 *BD* II, 405); 2 *ос. мн.* бы есте... держали (1499 *BD* II, 449); 3 *ос. мн.* абы... держали 6 (1456 *Cost.* II, 791; 1457 *Cost.* II, 810; 1460 *BD* II, 276; 1462 *BD* II, 290); што-бы... держа(л)и 1 (1408 *Cost.* II, 633); бы... де(р)жа(л)и 1 (1496 *ПДВКА* 61); *нак. сп.* 2 *ос. одн.* держы (1496 *BD* II, 402); 3 *ос. одн.* нехай... держѣть 2 (1487 *РИБ* 435); нехай... де(р)жѣти 2 (1495 *ВСоб.*); да дръжѣти 1 (1460 *Cost.* S. 34); да дръжит 1 (1499 *BD* II, 156); 3 *ос. мн.* нехай... держать 2 (1495 *ВМЗД*; *РИБ* 602); нехай... держѣть 1 (1498 *ГВКЛ* 22); да держа(т) 1 (1435 *Cost.* II, 695); да дръжати 1 (1434 *Cost.* I, 398); *дієприсл. одноч.* дръжачи 4 (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*); держа, держа 2 (1447—1492 *ЛКНКВ*; XV ст. *BC* 10 зв.); *дієприсл. перед.* державши (1491 *AS* I, 97); *перф. пас.* 3 *ос. одн.* ч. былъ дръжанъ (XV ст. *СЯ* 41 зв.); *предик. пас.* *дієпримк.* держано 2 (1499 *AS* I, 118); дръжано 1 (XV ст. *BC* 41 зв.).

Див. ще ВЪДЕРЖАТИ, ДЕРЖАТИ СЯ 1, *ДЕРЪЖЫВАТИ, ЗАДЕРЖАТИ, ЗДЕРЖАТИ.

ДЕРЖАТИ СЯ *дієсл. недок.* (3) 1. (кого) (давати при-тулок кому) держати (1): а неприятели нашего, оу княза великого земли, против нас не держати сЯ, а намъ такожь неприятели княза, великого казимира, оу нашей земли, противъ(х) него не(с) держати (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726).

2. (кого) визнавати владу чю над собою (1): а мы не имаим ни жадного держати сЯ... господарА, мимо волю того пана нашего милостивого корола (Сучава, 1462 *BD* II, 289).

3. поводитися (1): и имаемъ емоу на то оуставно радѣти... абы тым обычаемъ был и держал сЯ яко и перелкове его (Сучава, 1462 *BD* II, 289).

ФОРМИ: *інф.* держати сЯ (1445 *Cost.* II, 726; 1462 *BD* II, 289); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн.* ч. абы... держал сЯ (1462 *BD* II, 289).

Див. ще ДЕРЖАТИ.
 ДЕРЖАТЬ *див.* ДЕРЖАТИ.
 ДЕРЖѢТИ *див.* ДЕРЖАТИ.
 *ДЕРЖАНИЕ *див.* ДЕРЖАНІЄ.
 *ДЕРЖАНЬЄ *див.* ДЕРЖАНІЄ.
 ДЕРЖАТИ *див.* ДЕРЖАТИ.

*ДЕРЗНУТИ *дієсл. док.* (1) наважитися, посміти: аще ли хто... сия предания отческа и повеления княжения нашего переступить дерзнетъ ... да казнится и отъ Бога проклять будеть (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн.* дерзнетъ (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).
 *ДЕРЛОУИ ч. (3) (назва річки у Молдавському князівстві): а хотарь... на рѣкоу на дерлоуи та доулоу (!) дерлоуе(м) на ста(в) монасти(р)скіи (Сучава, 1488 *ДГСПМ*).

ФОРМИ: *знах. одн. дерлоун* (1488 ДГСПМ); *ор. одн. дерлоуе(м)* (1488 ДГСПМ).

*ДЕРМАНЬ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Дермань: даемо... село наше Бусчу... зь лесами, подь Дубно на две мли и ку Дерманю (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3).

ФОРМИ: *дав. одн. Дерманю* (1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

*ДЕРТИ *дієсл. недок.* (1) ◇ бьчолы дерти *див. *БЧОЛА* 2.

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. дероут* (1478 AS III, 17).

*Див. ще *ДРАТИ.*

ДЕРЖАТИ *див. ДЕРЖАТИ.*

*ДЕРЖЫВАТИ *дієсл. недок.* (1) (кого, що) (*здавна*) володіти на правах власності (чим, мати у власності) (що); и фе(д)ко мови(л)... штожь тыи люди зьдавна... зверь сочывали на ты(х) пано(в) котори перед(д) тымь тоть дворь любечь держьывали (Вільна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. держьывали* (1499 ВФ).

Див. ще ДЕРЖАТИ 1.

*ДЕРЖАНІЄ *див. ДЕРЖАНІЄ.*

ДЕРЬЖАТИ *див. ДЕРЖАТИ.*

*ДЕРЬЖАНЬЄ *див. ДЕРЖАНІЄ.*

*ДЕСЕТИНА *див. ДЕСАТИНА.*

*ДЕСЕТНИК *див. *ДЕСЯТНИКЪ.*

ДЕСЕТЬ *див. ДЕСЯТЬ.*

*DESIATERO *числ. зб.* (2) ◇ *desiatero boží príkazani* (1) декалог; дошки, скрижалі з десятима заповідями божими: Tež ustawiljesmo, iż žadin... nie majet prisiahati na desiaterom boží prikazani (Луцьк, 1388 ZPL 105—106); оу десАторо (1) удесятеро: а толко не приспею на тоть дїи ино ми платити оу десАторо толко солжу как жо на сен грамоте написано (б. м. н., 1387 СП № 12).

ФОРМИ: *знах. десАторо* (1387 СП № 12); *місц. па desiaterom* (1388 ZPL 106).

ДЕСЪТ *див. ДЕСЯТЬ.*

*ДЕСЪТИНА *див. ДЕСАТИНА.*

*ДЕСЪТНИКЪ *див. *ДЕСЯТНИКЪ.*

*ДЕСЯТИНА *див. ДЕСАТИНА.*

*ДЕСЯТНИКЪ *ч.* (1) збирач десятины: Также дали есьмо и со всимъ и съ тымъ, и съ поемщниками, и съ осьдками, и съ роспусты, якожь то десятиннику Богдану и дьтемь его (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4).

ФОРМИ: *дав. одн. десятиннику* (1465 АкВАК III, 4).

*Див. ще *ДЕСЯТНИКЪ.*

*ДЕСЯТНИКЪ *ч.* (6) 1. (*у Молдавському князівстві*): збирач десятины (5); и такожде... а ни ключници наши а ни десътници да не имають примьсоу брати десътиною о(т) вина (Дольний Торг, 1443 Cost. II, 185); и що бы не имали жа(д)ного дила до хотарь монасти(р)ского, или до пасики, или буд(д) ч чемоу, що е(ст) монастирское, ни сами десътници, а ни па(к) и(х) слуги... заноу(ж) тоту десътину есми обещчълі и дали стому монастирю (Сучава, 1463 Cost. S. 45).

2. архієпископський урядник (1): Тежь паномъ владычньмъ десътникомъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастирские (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4).

ФОРМИ: *наз. мн. десътници* (1443 Cost. II, 185; 1463 Cost. S. 45); *род. мн. десътн(к) 1* (1455 Cost. II, 531); *десетник 1* (1458 ВД I, 8); *дав. мн. десътникомъ* (бл. 1500 АСД II, № 4).

*Див. ще *ДЕСЯТНИКЪ.*

ДЕСЯТЫЙ *числ.* (15) десятый: пса(н)... октабра оу десА(т)и днь (Луцьк, 1388 Р 42); и я дажь на прч(с)тую бо(г)мътръ десАтую бочку ис того Става (Луцьк, 1445 Р 150); а оть поличьного третего бы не брали, и брали бы десятое (б. м. н., 1496 ВД II, 405).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. десятый, десА(т)и* (1401 АкВАК III, 2; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.); *род. одн. ч. десятого* (XV ст. СГЧА); *знах. одн. ч. десА(т)и 1* (XV ст. ВС 28 зв.); десА-

(т)и 1 (1388 Р 42); *наз. одн. с. десятое* (1490 ЗХП 136); *знах. одн. с. десятое, десАтое* (1410 АкВАК XI, 5; 1496 ВД II, 405; 2-а пол. XV ст. СО); *знах. одн. ж. десятую, десАтую, десАтуюю* (1401 АкВАК III, 2; 1440 Р 142; 1445 Р 150).

ДЕСЯТЬ, ДЕСАТЬ, ДЕСАТ, ДЕСАТЬ, ДЕСЪТ, ДЕСЕТЬ *числ.* (74) десять: Аще ли хто... сия предания отчская и повеления княжения нашего переступить дерзность, десять тысячей рублей на насъ и на епископа да казнится (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/IV, 3); и мае(т) его мл(с)тъ на(с) обыслати десАтми недилАми пере(д) ты(м), абыхо(м) знали и готови были на то(т) де(н) (Серет, 1453 Cost. II, 765); а квитаци дано имъ десАть (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 80).

ФОРМИ: *наз. десАть, десАть 6* (1386—1418 Р 35; 1435 або 1436 Cost. I, 494; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 92, 92 зв.); *десеть 1* (бл. 1471 ЛКЗ 91); *зам. род. от десАт, десАть 22* (1408 Cost. II, 631, 632; 1434 Cost. II, 668, 669; 1456 Cost. II, 789, 790; 1460 ВД II, 273, 274); *десът 1* (1460 ВД II, 275); *зам. ор. аще ли хто... сия повеления... переступить дерзность, десять тысячей рублей... да казнится 1* (1322 АрхЮЗР I/IV, 3); *род. десяти, десАтн* (1444 AS I, 42; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; 1496 AS I, 244); *дав. десети* (п. 1444 АкЮЗР I, 17; 1491 AS I, 97); *знах. десАть, десАт, десА(т), десАть, десАть 31* (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; 1444 AS I, 42; 1449 Cost. II, 747; 1456 Cost. II, 789; 1467 СП № 13; бл. 1471 ЛКЗ 92; 1490 Пам.; XV ст. ВС 31; 1497—1498 АЛРГ 80 і т. ін.); *десеть 2* (бл. 1471 ЛКЗ 93; 1489 АКВ); *десъть 2* (1439 Cost. II, 31; 1447 Cost. II, 281); *ор. дъсАтью 1* (1394 Р 54); *десАтми 1* (1453 Cost. II, 765).

ДЕСАТИНА *ж.* (40) 1. (*данина господарю Молдавського князівства*) десятина (22): што бы въ тьхъ паськахъ десАтина не брана о(т) монастирскы(х) пчель (Бистриця, 1431 Cost. I, 325); да не да(ст) тое село ни да(н), иі илнша, ни подводоу, ни десътиною (Сучава, 1444 Cost. II, 207); а господвами (1) да давае(т) на кажды го(д) томоу прьдреченному монастирю по ві бочки вина ис нашей десАтины (Сучава, 1453 Cost. II, 453); да имают на каждїи год от нас... оусы бербеницы медоу от десетиною що боудет от селах их (Сучава, 1466 ВД I, 105).

2. (*церковна данина*) десятина (18): Што быть мой мужь... небощикъ... хотѣль былъ записати десятину къ монастырю, къ Светому Спасу и къ Кобриню, иио онъ небощикъ... зь свѣта того изшоль, а тое десетины не поспѣль записати (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а панъ иванъ мушата рекъ предъ нами о г(с)не какъ коли не было десАтины а коли б(г)ъ дастъ спуть будеть и я дамъ на прч(с)тую бо(г)мътръ десАтую бочку ис того Става (Луцьк, 1445 Р 150); Се я па(и) олизарь кирдеевичъ... и съ своею желою... запис(оу)вае(м) ись своею очини и деднины ись серникъ ись своего двора десятину, оу поли и съ озими и съ ярины и съ жита и съ пшеници и съ овса... и съ всея ярины... къ стому спсоу на красное (б. м. н., 1487 ВОРСР 178); се я кназь михаил... придаю с(с)томуу (!) сп(с)у и своего дворьца и зминца десАтиною озими пшеници и рьжи о(т) всея Арины (Луцьк, 2-а пол. XV ст. СО); Се азъ раб владыкы моего ісу христа, Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потврѣдили есми... двѣ села... и съ десътиною от капоустоу... и съ десътиною от свижоую рибоу, що будоуть ловити людї от Драгомирещи (Сучава, 1488 ВД I, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. десАтина* (1431 Cost. I, 325); *род. одн. десАтины 4* (1445 Р 150; 1448 Cost. II, 365; 1449 Cost. II, 378; 1453 Cost. II, 453); *десетины 1* (1401 АкВАК III, 2); *десътници 1* (1453 Cost. II, 445); *знах. одн. десътиною, десътнину 15* (1438 ДВАс 28; 1443 Cost. II, 185; 1444 Cost. II, 207; 1446 Cost. II, 251; 1453 Cost. II, 454; 1454 Cost. II, 501; 1455 Cost. II, 531; 1458 ПГСММЦ; 1459 DIR«А» 514; 1463 Cost. S. 45 і т. ін.); *десАтину, десАтиною, десятину, десятину 12* (1401 АкВАК III, 2; 1429 Р 113; 1440 Р 142;

1445 P 150; 1449 Cost. II, 378; 1453 Cost. II, 461; 1456 DIR«A» 511; 1458 BD I, 8; 2-а пол. XV ст. CO; 1487 BOPCP 178); дАсе(т)ин I (1467 Mih. Doc. 125); десетину I (1401 АкВАК III, 2); зам. род. от десетиною I (1466 BD I, 105); ор. одн. десѣтиною (1488 BD I, 342); ор. мн. десятинами (1465 АкВАК III, 4).

*ДЕСАТИННЫЙ прикм. (1) ◇ десАтинный берег (1) (назва місцевості у Волинській землі): велили есмо заставити пану ивану мушати к десАтинному берегу к бискупницькому (Луцьк, 1445 P 150).

ФОРМИ: дав. одн. ч. десАтинному (1445 P 150).

*ДЕСАТНИКЪ див. *ДЕСЯТНИКЪ.

*ДЕСАТОКЪ ч. (1) (адміністративна одиниця, підлегла десятникові) десяток: Би(л) намъ чоломъ... па(н) ма(р)тинъ хребтови(ч) И проси(л) в насъ дву(х) члѣвковъ в новгоро(д)скомъ повете осе(ц)кого десА(т)коу на (и)ма боута а дробышѣца (Луцьк, 1497 ПМХ).

ФОРМИ: род. одн. ч. десАтинному (1497 ПМХ).

*ДЕСАТОРО див. *DESIATERO.

ДЕСАТЬ див. ДЕСЯТЬ.

*ДЕСАТЫИ див. ДЕСЯТЫЙ.

ДЕСАТЬ див. ДЕСЯТЬ.

ДЕТИ див. ДѢТИ.

*ДЕТКИ див. ДѢТКИ.

ДЕТРИХЪ див. ДѢТРИХЪ.

*ДЕТЯ див. ДѢТА.

*ДЕШКО ч. (1) (особова назва): я по(н) порѣчки на има исидо(р) ис своими с сыими на има з грине(м) а з дешко(м)

были есмо чело(м) е(г) мл(с)ти (б. м. н., 1498 ЧІАФ).

ФОРМИ: ор. одн. дешко(м) (1498 ЧІАФ).

*ДЕЩЕРЬ див. ДѢЩИ.

*ДЕЯТИ див. ДИАТИ.

*ДЕЯТИ СЕ див. *ДѢЯТИ СА.

*ДЕЯТИ СЯ див. *ДѢЯТИ СА.

ДЕЯЧКОВИЧЪ див. ДЬЯЧКОВИЧЪ.

ДЖАМЫРЪ, ЖАМЫРЪ ч. (2) (особова назва, молд., пор. болг. діал. джамыр «скляр»): мы стефаи(н) воево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есмо на то варе колко се(л) прислухаютъ к нашемоу монастырю, на имъ где е(ст) (с)амонилъ ватамаи... и на тополици где былъ (б)урбъ жамыръ (sic.— Прим. вид.) (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есмо монастырю... се(с) нашъ лис(т)... а дали есмо... варе кол(ко) се(л)... на имъ где е(ст) самонилъ ватама(н)... где былъ барбъ Джамыръ (Нямц, 1454 Cost. II, 516—517).

ФОРМИ: наз. одн. Джамыръ I (1454 Cost. II, 517); жамыръ I (1446 Cost. II, 251).

ДЖОУРАТОУЛ ч. (1) (молд. журат) присяжний: Тъм мы видѣвше их правоую и вѣрноую слоужбоу до нас... и дали и потвердили есмо им... одно селище где был дом диди их Оана Джоуратоул (Сучава, 1469 BD I, 134).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. Джоуратоул (1469 BD I, 134).

Див. ще *ЖОРАТЬ.

ДЖУРКОІА ж. (2) (назва потоку в Молдавському князівстві): хота(р)... чере(с) бістрица на джурк... (пошкоджене місце.— Прим. вид.) на оустіе джуркоіа (Корочин Камінь, 1458 Mih. Doc. 122).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. джуркоіа (1458 Mih. Doc. 122); знах. одн. Іджурк (1458 Mih. Doc. 122).

ДЖУСИН прикм. (2): приказъ па(н) андрѣевъ дчюсина маршалковъ (Київ, 1433 P 119); Се я Ванко Скердѣевич сын Джусин ис Квасилова, пап Холмьскии чинимъ знамените... иж я... иж(А)зю Семену Василевичу дѣдѣчу Збарзскому продал есмо емоу вѣчную отчизну свою (Володимир, 1470 AS I, 64—65).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Джусин (1470 AS I, 64); род. одн. ч. дчюсина (1433 P 119).

Пор. ДЧЮСА.

*ДЖЮРОВЪ ч. (1) (назва села у Львівській землі) Журів: возревше есмо на на (!) его вѣрноую службу... даемъ емоу и дали есмо... на има подъ галичемъ члѣгрово загвоздие с монастыремъ а подъ зудецовомъ джуровъ со трими присѣлки (Краків, 1394 P 54).

ФОРМИ: знах. одн. джуровъ (1394 P 54).

DZIDZICZ див. ДѢДИЧЬ.

ДИАКОНЪ ч. (4) (духовна особа нижчого рангу) дякон: маеть... владыка Луцкий и Острозский... яко самъ отъ Христа Спаса власть господи(н) отецъ владыка маеть... попы и дяконы совершати (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкий... чиню знакомито... штожъ... записаль есмо... на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилии на крилось попомъ и дякономъ... двѣ копѣ грошей (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: наз. одн. дяконъ (1492 ЗОЕ); знах. одн. дякона (1481 ГПМ); дав. мн. дякономъ (1499 АСД VI, 2); знах. мн. дяконы (1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

*ДИАКЪ див. ДІЯКЪ.

ДИАТИ дієсл. недок. (4) (чого) діяти, чинити (для чого) (1): слюбоуем... Казимиру кролю... паювана и чти их, и пожиточности их на всѣх мѣстах диати и правовати (Сучава, 1462 BD II, 284);

дѣяти къ соромотъ (кому) (1): вкривати соромом (кого), спричиняти моральну шкоду (кому): кто коли боудѣть пере(д) намѣ обаженъ о некотороую простоупкоу ліхоую а небоудѣ(т) чере(с) на(с)... пріпущонъ къ исправъ а длѣ того прігоди(т)ца емоу съеха(т) а то съеха(н)е емоу не дѣеть к соромотъ (XV ст. ВС 38); в тискъ (дѣяти) (1) див. ВТИСКЪ; крывду дѣяти (1) див. КРИВДА; шкоды дѣяти (1) див. ШКОДА.

ФОРМИ: инф. диати (1462 BD II, 284); теп. 3 ос. одн. дѣеть (XV ст. ВС 38); 3 ос. мн. дѣють (XV ст. СЯ 40); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. как бы... дѣяли (1492—1493 ПВФЧ).

*ДИВИЧА ж. (1) (назва потоку в Молдавському князівстві): мы илѣ воевода... чини(м) знаменито... оже(е тот) а истиннаа пайи пана журжа пѣатриной нѣга жаловали есмо еи оусобною (sic.— Прим. вид.) нашею мл(с)тію и дали есмо юн... едно мѣсто... на оустн дивичи (Васлуй, 1438 Cost. II, 14).

ФОРМИ: род. одн. дивичи (1438 Cost. II, 14).

ДИВКА див. ДѢВКА.

*ДИВЬ¹ ч. (1) (незвичайна річ) диво: не есть то ди(в) ани новина иже писа(л) такин рѣчи котории писа(л) ка(к) нашъ неприятель (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: наз. одн. ди(в) (1447—1492 ЛКБВ).

ДИВЬ² ч. (1) чудовисько, див: А оли(ж) по(д) (о)дны(м) пано(м) лю(ди) одно имее(т) быть а од(н)го права поживать абы (не) были какъ морьскы(и) дивъ, потребно есть абы однакіи соудъ былъ (XV ст. ВС 34 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. дивъ (XV ст. ВС 34 зв.).

ДИГИЦА ч. (1) (особова назва): мы Стефаи воевода... знаменито чиним... оже... оучинили есмо въ залоушїе... предков... наших... и дали есмо и потвердили... свѣатому нашему монастырю... цигане на имъ: Микоула съ чельдею... и Дигица съ чельдею (Сучава, 1487 BD I, 309—310).

ФОРМИ: наз. одн. Дигица (1487 BD I, 310).

*ДИД див. ДѢДЬ.

*ДИДАСКАЛИЯ ж. (1) (церковна школа, гр. διδασκαλία) дидаскалія: Тые вси села... маеть держати господи(н)ъ богомолецъ нашъ Климентий... а всмии церквями и ихъ свещеньниками... радити... дидаскалію осювати (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

ФОРМИ: знах. одн. дидаскалію (1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

*ДИДИЗНА ж. (3) (спадщина по дідові) дідизна: При томъ всю(м)ъ зоставаюю И мѣти хочу какъ Продькове Его заживали штобы И оунъ тое о(т)чи(з)ни И дидизны

Свое заживаль (Прилуки, 1459 P 172); А се Я Некраш Колчеевич из братею своею... съзнаваем... иж есмо отчизну и дедизну свою продали (Кременець, 1497 AS I, 112).

ФОРМИ: *род. одн.* дидизъни (1459 P 172); *дав. одн.* диди(з)нъ (1459 P 171); *знах. одн.* дедизну (1497 AS I, 112).

Див. ще ДЪДИНА I, *ДЪДИЧНА, *ДЪДИНА I.

*ДИДИЗЪНА *див.* *ДИДИЗНА.

*ДИДИНА *див.* ДЪДИНА.

*ДИДИЦЬСТВО *див.* *ДЪДИЧЬСТВО.

*ДИДИЧСТВО *див.* *ДЪДИЧЬСТВО.

*ДИДИЧЬ *див.* ДЪДИЧЬ.

*ДИДКА *ж.* (1) (*мати батька або матері*) баба: мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидо(ша)... Тома и сестра его... и продали сво(ю) правую отниноу, що била дидки их Илѣни (Сучава, 1489 BD I, 367).

ФОРМИ: *род. одн.* дидки (1489 BD I, 367).

*ДИДИНА *див.* *ДЪДИНА.

ДИДОВКА *ж.* (2) (*назва річки у Подільській землі*); и пришедши тамъ где впадаетъ ричка Дидовка и тамъ засталисьмо пана Даныла (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* Дидовка (1430 ГВКЛ 8); *род. одн.* Дидовки (1430 ГВКЛ 8).

ДИДРИХЪ *див.* ДЪТРИХЪ.

ДИДЬ *див.* ДЪДЬ.

*ДИЕНИСЬ *див.* *ДІОНИСЬ.

*ДИЕНИШЕВЪ *див.* ДІОНИШЕВО СЕЛИЩЕ.

*ДИЕНИШЪ *див.* ДІЕНИШЪ.

ДИКОУ(ДИВКОУ) *див.* ДЪВКА.

ДИКЪ (ИДИКЪ) (1): жалова(л) ди(к) (!) на фа(л)ка и(ж) у е(г) домоу увечера стало свада прїше(д)ши фа(л)ко и загасиль свечю а в томъ то загашенї дика (!) не веда(л) кто оуранїл (XV ст. ВС 27).

Див. ИДИКЪ.

ДИЛ *див.* ДЪЛ.

ДИЛАТИ *див.* ДЕЛАТИ.

ДИЛЬ *див.* ДЪЛ.

ДИЛО *див.* ДЪЛО.

ДИЛЪ *див.* ДЪЛЪ.

ДИЛЪ ТОГО *присл.* (1) (*вказуе на попередньо виражену причину даної дії*) тому, через те: А дилъ того, мы Стефан, воевода и пан земли молдавскон, знакомито чинимъ... посполито въсьмъ и каждому особно (Сучава, 1462 BD II, 283).

Див. ще ДЛА ТОГО I, ТОГО ДЪЛА.

*ДИМАЧЬ *ч.* (1) (*назва хутора у Молдавському князівстві*): Тъ(мъ) ми видѣше их... вѣрною слоужбою до нас... дали и потвърдили есми им... едно село оу Димач, на имѣ Цигънени (Васлуй, 1495 BD II, 46).

ФОРМИ: *род. одн.* Димач (1495 BD II, 46).

ДИМИТРЕСКОУЛ *ч.* (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже прїидоша пред нами... наши слоугы на имѣ Ивашко комис и Тома (*в ориг.* Тотома.— *Прим. вид.*) Димитрескоул... и тагали са за села (Бирлад, 1460 BD I, 41).

ФОРМИ: *наз. одн.* Димитрескоул (1460 BD I, 41).

ДИМИТРИИ *ч.* (2) (*особова назва, гр. Δημήτριος*): Се язъ князь великыи димитрии докончиваю и повинуюса слоужбою таковою (б. м. н., 1366 P 14); се азъ... панъ Игнатіе... оже... дали есмы... ке златых оугорскых... яко да творят ми памать... единъ день въ годъ в чет(врьто)к прѣд сватым великомъчеником Димитріемъ (Молдовиця, 1462 BD I, 70).

ФОРМИ: *наз. одн.* димитрии (1366 P 14); *ор. одн.* Димитріемъ (1462 BD I, 70).

Див. ще *ДИМИТЪРЪ, ДМИТРИИ, ДМИТРО, ДОУМИТРОУ, ДОУМИТЪРЪ.

*ДИМИТРИИ *див.* ДИМИТРИИ.

*ДИМИТЪРЪ *ч.* (1) (*особова назва, цсл.* Димитрии, *гр.* Δημήτριος): азъ рабъ бжїи... именемъ стефанъ по про-

звищоу винць коупи(х) съ тетраеу(г)ль за свож дшж... и за дшж... сновь мои(х) димитра и михайла (б. м. н., 1401ЗКЕ).

ФОРМИ: *род. одн.* димитра (1401ЗКЕ).

Див. ще ДИМИТРИИ, ДМИТРИИ, ДМИТРО, ДОУ-

МИТРОУ, ДОУМИТЪРЪ.

ДИНГА *ч.* (40) (*особова назва, молд., ономапоея «бїм бом»*): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми томоу стому нашему пра(д)рече(н)ному монастырю чельди циганскыи на имѣ наноу(л) сийъ владо(в) и братїа его... и дннга си(н) нукулеви (Сучава, 1453 DIR«A» 503); А пак хотарь... да ест по коуда хота(рил)... пан Динга питарь (Гирлов, 1499 BD II, 155).

ФОРМИ: *наз. одн.* Динга 7 (1453 DIR«A» 503; 1470 DIR«A» 522; 1487 BD I, 312; 1491 BD I, 453, 464; 1492 BD I, 510; 1499 BD II, 155); *наз. зам. род. в. п.* Динга, Ди(и)га 33 (1490 BD I, 437; ДГСХМ; 1491 BD I, 447; CVD 4; Cost. D. 37; Cost. S. 153; 1492 BD I, 505; Cost. S. 162; 1493 ПГВСП; 1494 BD II, 33 і т. ін.).

ДИНИСКО *див.* ДЕНИСКО.

*ДИНИСЬ *див.* ДЪНИСЬ.

*ДИНИСЪ *див.* ДЪНИСЪ.

*ДИСНИИ *прикм.* (1) (*який в даний час займає певну посаду, виконує певні обов'язки*) нинї діючий: А се попове дисни попь юрко кропышеви(ч) попь лой (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ: *наз. мн. ч.* дисни (1370 P 18).

ДИТИ *див.* ДЪТИ.

*ДИТКИ *див.* ДЪТКИ.

ДИТАТЬКОВИЧЪ *ч.* (4) (*особова назва*): Паиъ Юрей пишеть, ижъ тотъ человекъ Дитатъковичъ даиваль отцу нашему с тое земли... дани чотыри карамоны меду пресного (Вільна, 1493 АЛРГ 56).

ФОРМИ: *наз. одн.* Дитатъковичъ (1493 АЛРГ 56); *знах. одн.* Дитатъковича (1493 АЛРГ 55, 56).

*ДИУКА *див.* ДЪВКА.

ДИЦКОВАТИ *дієсл. недок. і док.* (2) (*стп.* dzieckować) (кого) брати в заклад майно (чие), накладати на нього судову заборону: А кто оусхочет тих люди соудити, или дицковати, или мито от них брати... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 BD I, 96).

ФОРМИ: *інф.* дицковати 1 (1466 BD I, 96); !веньцова(т) 1 (XV ст. ВС 17).

*ДИЧКИ *мн.* (1) (*назва місцевості у Волинській землі*): а в конюхи и в конокормци наши оу басови оу ко(с)ковчи и на ровномъ оу дички а в лѣхове... лану чусе не надобе оуступати са (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: *знах.* дички (1434 P 128).

ДИЧЬКО *ч.* (1) (*особова назва*): я пан Ивашко Дичько Васильевич сознаваю симъ монъ листомъ каждому доброму прод(а)ль есми свою отчизну дворъ и село... кн(А)-зю Семену Васильевичю Несвизкому (Луцьк, 1461 AS I, 53).

ФОРМИ: *наз. одн.* Дичько (1461 AS I, 53).

! ДИЧЬСТВО *див.* *ДЪДИЧЬСТВО.

ДИАКЪ *див.* ДІЯКЪ.

ДИАКЪ *див.* ДІЯКЪ.

ДІАК *див.* ДІЯКЪ.

*ДІАКОВАТИ *див.* *ДЯКОВАТИ.

ДІАКОВЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*): тѣмъ мы видѣше его правую и вѣрною слоужбою до нас... дали есмы емоу... села... на имѣ... васковци... и за боуковиною дїаковци (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: *наз.* дїаковци (1431 Cost. I, 317).

*ДІАКОНЪ *див.* ДІАКОНЪ.

ДІАКЪ *див.* ДІЯКЪ.

ДІАКЪ *див.* ДІЯКЪ.

ДІВНО *присл.* (1) дивно, дивовижно: коли жъ не имеетъ быти дівно ио по(ди)вовано какъ(ж) мы казимиръ коро(л) по(л)скы(и) с паны рады короуны по(л)ское о(у)ложїли есмо (тѣ) пра(в) (XV ст. ВС 9 зв.).

*ДІЕНЕЦЬ *ч.* (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже...

Прим. вид.) коли познаеть своего длъжника лицемъ, тогда имаеть заплатити то(т)... должни(к) (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 692).

ФОРМИ: *знах. одн. длъжника* (бл. 1435 *Cost.* II, 692).

*Див. ще *ДОЛЖНИКЪ* 1.

***ДЛЪЖОКЪ** *див. *ДОЛЖОКЪ* 1.

ДЛЯ, ДЛА, ДЛѢ *прійм.* (59) (*з род.*) 1. (*виражае відношення мети*) для, заради а) (*у препозиції*) (32): Я, княгини Ивановая Семеновича Кобринская Федора, для потверженья сего нашего листу и нашихъ сихъ записей, приложила есьми на то печать свою (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); тамъ же противъ той долины... для вечистого знаку паль забыты казали есмо (Новоселица, 1430 *ГВКЛ* 9); а надью маю(ч) и доуоаю(ч) ва(м) иже в таковы(х) рѣча(х) дла(ч) и доброго нашего ничего менши вы ка(к) они та(к) много чинили (е есте) (I) и радили (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); И мы дла потверженА выше писанныхъ рѣчей дали есмо кн(А)зю Семену сей листь (Луцьк, 1463 *AS* I, 56); А для льпшого справедливости и потверженья сего моего листу просиль есми ихъ милостей верхуписанныхъ на свидство, ижъ бы ихъ милости печати свой приложили къ сему моему листу (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3);

б) (*у пстпозиції*) (5): *ne czoho dla iesmo to wczynili i w to sia wlozyli, niz wiry dla chrestyianskoie i waszoie dla soromoty, szto was soromotyl* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); и на то ли(ст) на(ш) дали есмы пан(оу) михайлоу ло(г)ветоу... абы о(н) съ оуси(м) ср(д)цемъ наше(г) оупокоА дль ходи(л) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); И мы тогда вашей милости для прыателя нашего милого, нашего посла до великого князя московского послали (б. м. н., 1499 *ВД* II, 447).

2. (*виражае відношення причини*) через (що) а) (*у препозиції*) (19): *A jestiby k tretemu wyznaniu (I) ne przisol, wipa kotogaja potozona dla wrometania, sudi majet zarpatiti* (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а то есми продалъ для частое службы господарское и для того, што мнѣ не отчына, але набыте (Володимир, 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105); Ино тьми разы дла некоторого моего нѣдостаткоу еще есмо в кнАзА ВасиА... взАли семдесАт коп грошей широких (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); Коли(ж) о(т) на(с) алюбю о(т) наше(г) пана... кметъ оучетъ дла гнѣва пана свое(г)... тогда мы сказоуемъ, же тотъ кметъ име(т) плати(т) па(н)у своему вноу 7 гривны (XV ст. *ВС* 39); и ваша бы милость сихъ пословъ... пропустили мирноу черезъ вашей милости земли, для наше воли (б. м. н., 1499 *ВД* II, 449);

б) (*в интерпозиції — між означенням та іменником*) (3): Ино сА на(м) видело, што(ж) то негора(з)до смотрено, а ему в то(м) кри(в)да вчынена и(ж) о(д)ного дла свѣтка о(т)далено его о(т) о(т)чины (Вильна, 1495 *ВК*); послали есмо нашего посла до Мендли-КгереА... вашежъ милости тоежъ для прыгоды (б. м. н., 1499 *ВД* II, 449).

Див. ще ДѢЛА.

ДЛА ТОГО (9) *I. присл.* (4) (*вказуе на попередню виражену причину даної дії*) тому, через те: Оура(д) ше(л)тискии пано(м) оу слоу(ж)бѣ е(г) оужито(ч)но(и) а дла то(г) вѣлѣкыи пановъ добывають собѣ шѣтсо(в) (XV ст. *ВС* 32); дла того ку вѣчныи рѣчи памяти... чинимъ знаменито (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

II. спол. (5) (*приеднуе підрядні речення*) а) (*мети*) тому що; для того, щоб; на те, щоб (4): Коли бысА то дѣяло около свѣта нарожньна бо(ж)его оуже проминоулого тогда коли есмо очивисте с вами оу кнАзьствъ велико(м) были ижбыхо(м) дла того о(т)сюль певныи паны рады кроле(в)ства к на(м) до литвы призвали были коу vysлуоханью обычаевъ доро(г) и посрѣдковъ которыми оу таковыи тандынки мѣли бы были початы быти (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); Коли кн(А)зю Семену спустити вышній ставъ, а в тотже час кн(А)зю Василью спустити свой ставъ нижній — обадва ставы в одинъ час спустити и в одинъ

час заставити, дла(то)го абы не было шкоды кнАзю Семену (Луцьк, 1463 *AS* I, 55);

б) (*причини*) тому що; через те, що (1): а то есми продалъ для частое службы господарское и для того, што мнѣ не отчына, але набыте (Володимир, 1400—1492 *АкЮЗР* II, 105).

Див. ще ДИЛѢ ТОГО, ТОГО ДЛА, ТОГО ДѢЛА.

ДМИТРЕЄВИЧА <ДМИТРЕЄВИЧИ> *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*): и мы... даем... в овруцком повете село Остафьево... а Демидковичи, а Дмитреєвича дети на Хвасничи (Київ, 1437 *AS* I, 33—34).

ФОРМИ: *знах. Дмитреєвича* (1437 *AS* I, 34).

***ДМИТРЕЄВИЧЪ** *див. *ДМИТРИЄВИЧЪ.*

***ДМИТРЕИ** *див. ДМИТРИИ.*

***ДМИТРИЄВИЧЪ** ч. (4) (*особова назва*): мы кнА(з) дѣдъ дмитриеви(ч) кнА(з) русанъ плакси(ч)... чинимы знамени(т)... како... коли... гспдръ нашъ... голдование... королеви польскому... вѣрность праваА... слюби(л) а мы... ислубоуемы за него (Лучица, 1388 *P* 38—39); а при то(м) бы(л)... кнАзь глѣбъ дмитриеви(ч) (Київ, 1446 *P* 154); просил есми... кнАзА Федора Дмитреєвича Горского, а кнАзА Григора Ивановича Багриновского, абы Их Милость печати свои приложили к сему моему листу (Друцьк, 1492 *AS* III, 24).

ФОРМИ: *наз. одн. дмитриеви(ч), дмитриеви(ч)* (1388 *P* 38; 1392 *P* 47; 1446 *P* 154); *знах. одн. Дмитреєвича* (1492 *AS* III, 24).

ДМИТРИЄВЪ *прикм.* (2): А с нами в тот часъ были... слуги князя Дмитриеви Путятича (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158);

дмитриеви день (1) (*назва церковного свята, також календарна дата*) день святого Дмитра: а мнѣ королеви помагати оль на годъ минеть дмитриеви днь (б. м. н., 1366 *P* 14).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. дмитриеви* (1366 *P* 14); *наз. мн. Дмитриеви* (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

*Див. ще *ДМИТРОВЪ.*

Пор. ДМИТРИИ.

ДМИТРИИ, ДМИТРИЙ ч. (14) (*особова назва, усл. Димитрии, гр. Διμήτριος*): въ ль(т) 6849 сольнянъ бы(с) колотъ(л) снѣ стму юрюю при князи дмитрии игуменомъ евфимьемъ (б. м. н., 1341 *ОБРН* 75); то сА дѣяло в нашомъ дворѣ в зоудечевъ в де(н) стго дмитрия (Зудечів, 1421 *P* 96); а иное выдал князю Дмитрею Путятичу (Вильна, 1496 *АЛРГ* 72).

ФОРМИ: *наз. одн. дмитрии, дмитрии* (1386 *P* 33; 1388 *P* 39, 40, 43; 1392 *P* 46); *род. одн. дмитрия, дмитриА* (1407 *P* 72; 1421 *P* 96); *дав. одн. дмитрию* 4 (1366 *P* 14; 1388 *P* 43); *Дмитрею* 1 (1496 *АЛРГ* 72); *ор. одн. дмитриемъ* (1366 *P* 14); *місц. одн. при дмитрии* (1341 *ОБРН* 75).

*Див. ще ДИМИТРИИ, *ДИМИТРЪ, ДМИТРО, ДОУМИТРОУ, ДОУМИТРЪ.*

***ДМИТРИЄВИЧЪ** *див. *ДМИТРИЄВИЧЪ.*

***ДМИТРИЄВЪ** *див. ДМИТРИЄВЪ.*

***ДМИТРИИ** *див. ДМИТРИИ.*

ДМИТРО, ДМИТРЪ, ДМИОРЪ ч. (20) (*особова назва, усл. Димитрии, гр. Διμήτριος*): и на то свѣдди панъ дмтръ (!) панъ петръ (Казимир, п. 1349 *P* 4); а на то послуши... дмитръ матѣфьевичъ, панъ нѣвѣступъ столпувський (Перемишль, 1366 *P* 12); їо роман воевода... чинимъ то вѣдомо... оже... сынове блгого драгомира, дмитро, петръ, михайло, жюржъ слоужили намъ ис правою вѣрою (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); а па(н) дмитръ данилови(ч) з роуды заложил сА листы оуказати свою границу жирАвскою (Зудечів, 1430 *P* 116); а если бы тое рушилъ, тогда я маю брату своему пану Дмитру сто копъ заплатити (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); Федко Гавриловичъ... положиль передъ нами листь... короля е. м., которымъ ему даль и

дозволил выкупити имѣніе... у Дмитра Холиневского (Кам'янець, 1494 АЛМ 54).

ФОРМИ: наз. одн. дмитръ, дмитръ, ! дмтръ 16 (1349 P 4; 1366 P 12; 1413 P 83; 1421 P 96; 1424 P 104; 1428 P 111; 1430 P 116; п. 1450 ПИ № 9 і т. ін.); дмитро 1 (1393 Cost. I, 13); род. одн. Дмитра (1494 АЛМ 54); дав. одн. Дмитру (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); ор. одн. Дмитромъ (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

Див. ще ДИМИТРИИ, *ДИМИТРЬ, ДМИТРИИ, ДОУМИТРОУ, ДОУМИТРЬ.

*ДМИТРОВЬ прикм. (2): па(н) микъ дѣдошицкин... па(н) дмитровымъ даниловича з роуды листо(м) приганилъ аже соуѣ неправыи... листы (Зудечів, 1428 P 111); а па(н) микъ дѣдошицкии приганилъ листо(м) аже неправыи листы фалшованыи па(н) дмитровы даниловича з роуды (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: наз. мн. ч. дмитровы (1430 P 116); дав. мн. дмитровымъ (1428 P 111).

Див. ще ДИМИТРИЄВЪ.

Пор. ДМИТРО.

ДИМИТРОВСКИИ ч. (1) (особова назва): исталосА при державѣ пана оты старосты русков зль (!) оже купилъ панъ вАтславъ дмитровскии дворище (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ: наз. одн. дмитровскии (1370 P 18).

ДИМИТРЬ див. ДМИТРО.

ДИМИТРЬ див. ДМИТРО.

ДИМИТРЬ див. ДМИТРО.

*ДНЄПРЪ ч. (1) (назва річки) Дніпро: Писанъ на прилоуѣ за (д)непромъ (Прилуки, 1459 P 172).

ФОРМИ: ор. одн. (д)непромъ (1459 P 172).

ДНЄСЪ, ДНЄС, !ДЕНЬС присл. (33) (цсл. дньсь) нині, тепер: исталосА при державѣ... старосты русков зль (!) оже купилъ панъ вАтславъ дмитровскии дворище ись земею (!) яко из вѣка слушало к тому дворищу вшитци вжиткове што дн(с)ь суть и потомъ могутъ быти (Львів, 1370 P 18); мы іо александръ воевода... знаємо чинимы... оже... бо-

лѣринъ нашъ никоула слоужилъ стопочившимъ родителемъ нашимъ правою и верною слоужбою и дне(с) слоужитъ намъ правою и верною слоужбою (б. м. н., 1400 DIR«A» 433); мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже... панъ михайлъ логофетъ, слоужилъ прѣждѣ стопочивши(х) родителемъ нашимъ правою и вѣрно, а дне(с) слоужитъ намъ правою и вѣрно (Сучава, 1455 Cost. II, 539—540).

*ДНИНА ж. (1) день: Мартинъ жалова(л) на микоулоу и(ж) емоу вынА(л) ис калиты осмь копѣ гро(ш)и квалъто(м)ъ на (до)бровольной дорозѣ оу торговоюу днин(оу) (XV ст. ВС 31 зв.).

ФОРМИ: знах. одн. днин(оу) (XV ст. ВС 31 зв.).

Див. ще ДЕНЬ.

*ДНИСТРЬ ч. (45) (назва річки) Дністер: а придалъ есмь емоу озера рыбаА за днѣстромъ куды мои неводи ходили (Казимир, п. 1349 P 3); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми монастирю... озеро на (д)нистрѣ (б. м. н., 1429 DIR«A» 455); и о(т) того села на низъ днѣстромъ до морА к земли волоской тАгнетъ (Ланчица, 1433 P 125); тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас, жаловали есми его особноу нашею мл(с)тию и дали есми емоу... село на (д)нистри ли(п)ни(к) (Сучава, 1437 Cost. I, 541); И о(т) верховины еѣ КотораА Впадаѣтъ В днѣстрѣ з обоу двоухъ Сторонъ тоѣ рѣчки Каменецъ землю Держати Маѣтъ (Прилуки, 1459 P 171); мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потвѣрдили есмы едно озеро, на днистрѣ... и съ грѣлоу, што оупадаѣтъ оу днистрѣ (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: род. одн. днѣстра 2 (п. 1349 P 4; 1433 P 125); днистра 1 (1500 Cost. S. 230); дав. одн. Dnistru (1413 GL 48); знах. одн. днѣстрѣ 3 (1459 P 171); днистрѣ 1 (1500 Cost. S. 230); ор. одн. днѣстромъ 3 (п. 1349 P 3; 1433 P 125); днѣстромъ 1 (1459 P 172); Днистром 1 (1458 BD I,

8); місц. одн. на (д)нистри, на днистри 18 (1437 Cost. I, 541; 1439 Cost. II, 41; 1447 Cost. II, 273; 1454 Cost. II, 513; 1456 Cost. II, 569; 1458 BD I, 8; 1466 BD I, 96; 1470 BD I, 155; 1482 BD I, 262; 1491 BD I, 458 і т. ін.); на днѣстрѣ, на (д)нистрѣ, на днѣстрѣ 7 (1429 DIR«A» 455; 1448 ДГПР; Cost. II, 305; 1470 DIR«A» 523; 1495 ПГВСП; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); на днистра 3 (1470 DIR«A» 523; 1495 ПГВСП); на днѣстрѣ, на (д)нѣстрѣ 2 (п. 1349 P 3; 1456 DIR«A» 511); на (д)нистра 1 (1455 Cost. II, 540); на (д)нистра 1 (1452 «DIR«A» 500).

Див. ще *НИСТРЬ.

*ДНИСТРЬ див. *ДНИСТРЬ.

!ДНО (?) (1): ино... мы так(о)ждѣре и от нас есмы) дали и потвѣрдили есми слоуги наши доум(а покшескоул и мани тоа прАдреченое сѣлуище на исписали дно (!) и обиде лопатна до оусти лопатной (б. м. н., 1500 SD).

*ДНѢСТРЪ див. *ДНИСТРЬ.

ДО¹ прийм. (1031) (з род.) 1. (виражає просторові відношення) (527) а) (вказує на между чого) до(чого), по (що) (246): по половине зъ Любчемъ грань, куды рѣчка идетъ, лѣсы, урочысчы до Колодзюковъ, пусчею, болоты голыи до каменя леса (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); а ко млину границА горъ смотричемъ до мосту (Смотрич, 1375 P 20); а хотарь имъ... по край боуковины горъ до шеръбовьского хотарА (Роман, 1392 Cost. I, 7); а тыи старци... вызнали и оуказали староую границу и врочища... почениши о(т) малого криховца о(т) потока... до рѣкы до великого крихова до бродоу (Зудечів, 1430 P 116); а обрубъ землений тому именицу моему лопавшомъ по старине: ... от реки Стыра... до Могилокъ и Язвинокъ... а оттол жолобомъ до Пропастищъ, а от Пропастищъ до Демидова рову (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/111, 3); и они присАгнули и завели... а(ж) до каменого бродоу (Вільна, 1495 ВМЗД); тоiu mezoiu do dorohy welykoiu i welykiuu sosnu a od sosny do iwapowycza mezu (Тришин, 1500 ДПЖН);

а же до (2) див. АЖЕ²; а же ле до (1) див. АЖЕЛЕ;

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками та з словосполученнями) (89): а хотарь ти(м) село(м)... до великы бродъ... до выше польноу (б. м. н., 1400 Cost. I, 37); хота(р)... до могилоу (Сучава, 1428 Cost. I, 209); и дали... болото... о(т) где выходить грѣла из днистра и течѣ(т) долоу, до язѣроу доубровка, и о(т) доубро(в)ка, до где оупадаѣтъ оу яѣер (!) (Ясси, 1500 Cost. S., 230);

б) (вказує на місце, куди спрямована дія) до (чого), у, на (що) (177): а покинувъши гостинецъ Олышский въ право... поехати гостинцомъ, который идетъ до Колковъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); а коли которыи торговецъ поидеть торговать ис торунА через берестие до лучьска без печали будте (б. м. н., 1341 P 2); а до угоръ и до бесарабъ слободно имъ вывозити сукна (Сучава, 1408 Cost. II, 631); припровадылъ насъ панъ Ярмола до долины, где указалъ по той стороне тьлько грунтъ Почапынскій (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); а коли наза(д) оухоче(т) поити до земли мо(л)давскоеи имаѣ(т) поити добровольне (Снятин, 1454 P 163); и потомъ тотъ Карпъ Лупанъдичъ побегъ до Волохъ (Краків, 1487 РИБ 434); а пастоу(х) ре(к) и(ж) тоую овцю прігони(л) до села (XV ст. ВС 27); А намѣстники наши мають отсылати сами до Вилни до протопопы (Вільна, 1499 АСД VI, 3);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) до (12): а львовчАне што имуть поити до бранлово, по рыбы... тамъ имуть дати, отъ гривну по польвтора гроша (Сучава, 1408 Cost. II, 632); а кто не идетъ до Белогород, а он абы дал... мыто (Сучава, 1460 BD II, 273); А пак аж сА прилоучит та побьгнет нькоторий наш боярин или наш слоуга... до их милости землАх... тот бы имал одослати сѣ до нас (Гирлов, 1499 BD II, 421).

2. (виражає часові відношення) (вказує на термін виконання дії) до (чого), по (що) (117): А по семь ненадобе

вступоватись ни детемъ моимъ... ни всему роду моему до века, ни въ людѣ церковныя, ни во вся суды ихъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а миръ о(т) покрова бѣдъ до ивана дѣе до купаль (б. м. н., 1352 *P* 6); а до спсова дѣе аже не выкупить его на тотъ рокъ имѣть держати то село опать (!) до другого року (Львѣв, 1386 *P* 31); а они имаю(т) то(г) ожидать до по(д)бного часу (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809); а... король его м(и)л(о)сть писал... до насъ шобы са тою дѣлницею... не делили до того часоу, поки аж... король его м(и)л(о)сть боудеть оу кн(а)зствѣ литовском (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); хто имаетъ ста(д) конная алубо жеребачья имаетъ... паствить о(т) Юрьева дна до Михайлова дна (XV ст. *BC* 37 зв.); А також мы, Стефан воевода, до того часоу коли услышим о ихани тоурецком на земли... кроудев оугрського и полскаго... тогда им... имаем дати владати Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

3. (виражає об'єктні відношення) (368) а) (вказує на адресата дії) до (кого, чого); відповідає сучасній конструкції з дав. в. (156): увесь лесъ Ретовъ... до церкви Божоє прьдаемо (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); а половицю тѣхъ мѣнази наложили есмы на твоѣ работы яко же твоя мл(с)ть оусказоваль до насъ слоуги своего (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); а они шобы волни били прити до на(с), абыхо(м) мы и(х) судили (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 760); а г(о)сп(о)д(а)рь нашъ король... писал до пана старосты и до нас (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); колі и(х) прівожено до забиты(х) надорозе, тогда оні и(х) лоупилі с тго (!) имениа оу котормъ былі забиты (XV ст. *BC* 25); И тотъ нашъ посоль отъ толе ся верънулъ и до насъ прьехалъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 447);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) до (!): А пак аж са прилучит та побѣгнетъ нѣкоторіи наш боярин или наш слоуга... до прѣреченних его милости братіях... тот бы имал одослати сѣ до нас... прьсчи соби от нас мыроу (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

б) (вказує на зв'язок дії з якоюсь особою або з якимсь предметом) до (кого, чого) (210): маеть... владыка Луцкій и Острозский... игумены наставляти, попы и дьяконы совершати, какъ въ нашей области, въ... городахъ въ Луцку я въ Остроже, и въ селахъ до нихъ прислухающихъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); да боуде(т) пану михулови... и сѣ оуси(м) пріходо(м), що е(ст) до того села (Сучава, 1443 *Cost.* II, 131); тамъ мы видѣвши его правоую и вѣрноую слоу(ж)бою до на(с) жаловали есмы его особоною нашею мл(с)тію (Сучава, 1471 *DIR* «А» 525); слоужбникъ имее(т) каж(д)ого кмета до вро(т) посохо(м) дотъкнуот са, и вала(т) тымъ урадомъ хто кого позывае(т) (XV ст. *BC* 14); а владыцъ Полоцкому того игумена... не судити... нижли которое дѣло будеть владыцъ до игумена, тое судити намъ посполь (... — Вид.) владыкою (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 4);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) до (кого, чого) (!): а ти(ж) сотирь, алибо его слуги, а нї и(н) никто о(т) наши(х) бояр (sic. — Прим. вид.)... да не имаетъ жадного примьсу до манасти(р)ски(х) пасика(х) (!) (Сучава, 1463 *Cost.* S. 45).

4. (виражає означальні відношення) до (чого) (2): Ачъ рышеръ алубо шлА(х)тА шлА(х)тїчу раноу оучини(т) до крови имѣ(т) емѣ платити за ранѣ (XV ст. *BC* 29 зв.); мы кнзъ Семень Алекса(н)дрови(ч)... о(з)на(и)моуемо... И(ж) мы... его При всои о(т)чи(з)нѣ и диди(з)нѣ Его... zostавоую И... надаю... Городища Селища и Оурочища з рѣками И рѣ(ч)ками и(з) ихъ Приле(г)лостАми ко(ж)дое до себе Широко(ст) Маючие (Прилуки, 1459 *P* 171).

5. (виражає модельні відношення) до (чого) (11): Мы кнА(з) Федоръ любортови(ч) знаемо чинимъ... аже г(с)дръ нашъ король... и его королевА... дали ми землю до своєї воли на имѣ сѣверскую (Віслиця, 1393 *P* 50—51); а брашовномъ кто буде(т), що оузалъ безъ и(х) права... що бы

сте имъ воротили всѣ, до нити (Сучава, 1435 *Cost.* II, 692); Коли(ж) кме(т) бѣде(т) ране(н) до крови... тогда емоу пріидеть две часті за раны а третей часть сѣдоу (XV ст. *BC* 29); А кому будеть от(е)цъ н(а)шъ або мы того имениА земли або люди дали до н(а)шей воли, то и теперъ в нашей воли (Вільна, 1499 *AS* I, 118).

6. (виражає відношення мети) до (чого), для (чого) (2): Про то мы... ведомо чинимо тымъ теперешнимъ, яко и на потомъ будучого веку людемъ, до которыхъ ведомости тотъ нашъ листъ прідетъ (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26); а пакъ лы бы самихъ насъ нашъ милый прьАтель на помочъ жадалъ, и мы сами нашому прьАтелю маемъ быти... до помочы (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716).

7. (виражає ступінь охоплення предмета дією) до (чого) (3): мы пе(т)ро воево(да)... и сѣ всАми паны о(т) велика даже и до мала радили есмы и много подоумали ме(ж) собою о оутисненіе и погибели земли нашеи (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); Се я па(н) олизаръ кирдеевичъ... и сѣ своєю женою еодосією, запи(су)вае(м)... исъ своего двора десятиноу, оу поли и сѣ озими и сѣ ярины и сѣ жита и сѣ пшеници и сѣ овса... и сѣ всее ярины почень о(т) малы(х) и до велики и къ стомоу спсоу на красное (б. м. н., 1487 *ВОРСР* 178);

◇ до того (2) до того, крім того: Дотого позволяемъ имѣ... въ домахъ своихъ шинковать (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); Надаю... До Того Инъше Городища И оурочища На(д) рѣчкою Каменицею (Прилуки, 1459 *P* 171).

!ДО² <ЗА> (!): мы Стефан воевода... глеитовали есмы его правымъ глеитом... яко да ест емоу слободно... к нам пріити до (!) его правоую и вирьноюу слоужбою (Сучава, 1460 *BD* II, 269—270).

Див. ЗА¹.

ДОАМНА ж. (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві): хотя(р)... чере(с) бїстрици на доамна и до... обрьшіе (Корочин Камінь, 1458 *Міш. Doc.* 122); мы стефа(н) воево(д)а... знаменіто чини(м)... оже... дали и потвердили есмы... монастыроу села... оу здвижинъци о(т) доамна (Сучава, 1462 *Cost.* D. 10).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. о(т) доамна I (1462 *Cost.* D. 10); зам. знах. на доамна I (1458 *Міш. Doc.* 122).

*ДОБАНИВИЧѢ мн. (2) (назва села у Перемишльській землі) Дубаневичі: А се А кнА(з) левъ... да(л) есмы ъма оу перемыскоѣ волость село добаневичъ (!) и сѣ землею и сѣ сьножАтими (Львѣв, 1443—1446 *P* 147).

ФОРМИ: знах. I добаневичъ I (1443—1446 *P* 147); добаневичѣ I (1443—1446 *P* 147).

*ДОБЕКЪ ч. (2) (особова назва, стч., стп. Добек, пор. Добеславъ) и за тымъ еше до насъ прислал пан нашъ кроль... свои паны, на имѣ пана Добка з Бышова пана Белзского, и пана Станислава с Танчина (Сучава, 1468 *BD* II, 305); також и сими рази... коли к нам прислал... по пана Добека из Бишов, пана Белского, а ми лепак слоубоуемъ... господареви нашемоу... абыхом сѣ сѣ его милости видѣли и голдовали, мы и сѣ нашими... боАры (Новий Град, 1479 *BD* II, 351).

ФОРМИ: знах. одн. Добка I (1468 *BD* II, 305); Добека I (1479 *BD* II, 351).

ДОБЕСЛАВЪ, ДѢБЕСЛАВЪ ч. (3) (особова назва, стч. Dobeslav, стп. Dobislaw): А на то послуши... панъ петръ ивановичъ панъ добеславъ кошицкии (Львѣв, 1368 *P* 16);

мы войцехъ з бжиен мѣ(с)ти ярцибискупъ гнѣзденский... добеславъ сѣ сенка любелский... слоубеумы... степку воеводъ земль молдавскои... ижъ шитки оурАды и зведнанъ и записы што пасаныи (!)... межи... вло(д)славомъ... кролемъ полскимъ... и нами... с одной стороны а межи степкомъ воеводою... з другой стороны... владиславъ кроль и... всА коруна полская боронити держати непорушно на вѣки ховати имѣють (Ланчица, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. добеславъ 2 (1368 P 16; 1433 P 122); добеславъ 1 (1378 ЗНТШ LI, 5).

*ДОБИВАТИ див. ДОБЫВАТИ.

*ДОБИТИ див. ДОБЫТИ.

*ДОБИТОКЪ ч. (2) 1. худоба, товар (1): ты оуси выше писанны татарове да боудоу(т) нашему монастырю оури(к) и съ въсьмы и(х) чельдми и съ оусьмь и(х) имъниемъ и добитко(м) на въки въчныА (Сучава, 1443 Cost. II, 128—129).

2. цінність, вартість (1): аще ли кто... полакомитсА добытку книги сеА, и продас(т) ж, да е(ст) прокла(т) о(т) ба (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

ФОРМИ: род. одн. добытку (1401 ЗКЕ); ор. одн. добитко(м) (1443 Cost. II, 129).

ДОБРА ж. (3) (особова назва, молд., слов. добръ): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... наши слоуги Некита и брат его Жоуржа и сестра их Добра... и продали свою правоую отниноу (Васлуй, 1497 ВД II, 116).

ФОРМИ: наз. одн. Добра (1497 ВД II, 116); дав. одн. Добри (1497 ВД II, 116).

ДОБРАА ВОДА ж. (1) (назва села у Волинській землі) Доброводи: а кн(А)зю Семену досталсА город Колоден а села: Чернехов... ДобраА вода (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. ДобраА вода (1463 AS I, 54).

ДОБРЕ¹ присл. (8) 1. (як годиться, як належить) добре (1): dobre chował w zakope swojem (Луцьк, 1388 ZPL 103).

2. добре, цілком (6): мы великий князь швітрикга(л) свѣдомо чинимъ всАкому симъ нашимъ листомъ кто во нь възритъ или оуслышитъ чтучи кому жь будетъ того потребно иж бы добре вразумѣль (Житомир, 1433 P 126); а пры томъ были и того добре свѣдомы люди добрые (Володимир, 1475 AS I, 72); вша мл(с)ть можете тому сами добре розоумети аже о(т) оуси(х) сторонъ поганьство... на хрестияньство... оукрепляютъ (Вільна, 1493 ПОСВВ 152).

3. (у відповідності з правом) добре (1): О жакоу албоо о каплане которы(ж) добре держить оцтво сво(е) (XV ст. ВС 5 зв.).

Див. ще ДОБРО², ДОБРЪ.

ДОБРЕ² ч. (2) (особова назва, молд., слов. добръ): мы олександръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинныи слоугы... никыта и добре зографи дали есмы имь... два села (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); вель(л) есмы иашемоу ве(р)иоумоу, добри логофе(т), писати (Сучава, 1459 Cost. S. 22).

ФОРМИ: наз. одн. добре (1415 Cost. I, 121); дав. одн. добри (1459 Cost. S. 22).

ДОБРИИ див. ДОБРЫИ.

*ДОБРИНОВСКИЙ прикм. (1): се азъ... їѡ Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... есми... потврѣдди... нашен епискоупїи о(т) радовце(х) ї цр̄ко(в)... о(т) волости соуча(в)скоин... щоже били данн тоти њ цр̄кви ис попи... кв. цр̄ковъ добриновска и(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: наз. одн. ж. добриновска (1490 DC 147).

Пор. *ДОБРИНОВЦИ.

*ДОБРИНОВЦИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а хотарь... до великої буквины кде вышелъ путь отъ добръно(вц)ъ на конец полА (Роман, 1392 Cost. I, 7); тьмъ мы видѣвше его правоую и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села... на имА хенцовци на серь(т)... и шепелевы(х) село што замѣнилъ за добриновци (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: род. добръно(вц)ъ (1392 Cost. I, 7); знах. добриновци (1431 Cost. I, 317).

ДОБРИНЬ ч. (1) (назва селища у Волинській землі) Добринь: досталъ сА деверю моемоу... Городокъ, а к двору

приселки и селища: Бегонь, Караевичи, Добринь (Манів, 1478 AS I, 76).

ФОРМИ: наз. одн. Добринь (1478 AS I, 76).

ДОБРИИ див. ДОБРЫИ.

*ДОБРИНОВЪ прикм. (2) ◇ селище добриново див. СЕЛИЩЕ 1.

ФОРМИ: знах. одн. с. добриново (1428 Cost. I, 233; 1429 Cost. I, 269).

*ДОБРО¹ с. (8) добро (7): А што ко(л) о(т) кого оуслышно на господарА нашего лихо или добро того(м) не оугаити господарА нашего (б. м. н., бл. 1386 P 30); мы имаемъ нашему старшему приАтелю, кнАзю, великомуу казмироу, прїААти (!) и его добра смотрити а онъ таиж имаеть намъ прїААти (!) и нашего добра смотрити (Ясси, 1445 Cost. II, 726); Ино которого есмо човека ведали въ нашой земли, што емоу добра не хотель, а какъ съ нимъ миръ вземъшы, того есмо тогдыжъ зъ земли нашое и выслали (б. м. н., 1496 ВД II, 405);

по добро (1) добре: И теперь бо(ж)ею волею было бы и по добро занъже кто есть, ива(н) васи(л)еви(ч) велики(н) кнА(з) моско(в)ски(н) г(с)древн нашому воеводе е(ст) сва(т) а ваше(н) мл(с)ти тестъ (б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.).

ФОРМИ: род. одн. добра (1445 Cost. II, 726; 1496 ВД II, 405); знах. одн. добро (бл. 1386 P 30; 1448 Cost. II, 305; 1496 ПСВВ 192 зв.).

ДОБРО² присл. (4) (похвално) добре (3): мочї имет ли ниже шо та(к) и добро а пак ли не мочї име(т) с то(г) спросити (Васлуй, 1456 ЭСФ); И добро бы было и тобе со хрестияны миръ имати и посполъ со всеми хрестияньскими господары противьку поганьства стояти (б. м. н., 1498 ВД II, 410);

доброо ся видит (що кому) (1) викликає задоволення (що в кого): и за то ве(л)ми г(с)дрюу иашому Стефану воеводе доброо ся видить и хвала милому богу вздаеть (Вільна, 1493 ПОСВВ 151 зв.).

Див. ще ДОБРЕ¹, ДОБРЪ.

ДОБРОВА див. ДОУБРОВА¹.

*ДОБРОВЕЦЬ див. ДОБРОВЕЦЬ.

ДОБРОВЕЦЬ ч. (4) (назва потоку в Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... оуноуки Ивана Даміановича... и дали господствоу мы три села на Добровецъ (Гирлов, 1499 ВД II, 161—162).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. на Добровецъ (1499 ВД II, 162, 163); ор. одн. Добровецом (1499 ВД II, 163).

*ДОБРОВОЛЕНІЕ с. (1) доброзичливість, прихильність: Тьмже обичаем и мы оудилали... видѣчи и знаючи ласкою и доброволеніе наяснвишаго кнАзА пана Казимира (Коломия, 1485 ВД II, 371).

ФОРМИ: знах. одн. доброволеніе (1485 ВД II, 371).

Див. ще ДОБРОВОЛІЕ.

ДОБРОВОЛІЕ с. (1) доброзичливість, прихильність: аз господство ми <въ> том благопроизволих нашим благим произволеніе(м)... и съ оусьА (!) нашїА доброволіе (<н>) от бога помощїА (Сучава, 1491 ВД I, 473).

ФОРМИ: наз. одн. зам. ор. съ... доброволіе (1491 ВД I, 473).

Див. ще *ДОБРОВОЛЕНІЕ.

ДОБРОВОЛНЕ, ДОБРОВОЛЬНЕ присл. (8) 1. (без перешкод, без заборони) вільно (7): ustawiljesmo, iżby... prądawali wsiaakuju rzecz dobrowolne (Луцьк, 1388 ZPL 108); а коли наза(д) оусхоче(т) понти до земли мо(л)давскоєи имає(т) понти добровольне съ своею панею съ своими дитками (Снятин, 1454 P 163); а тое выше писанное (в ориг. выше писанного.— Прим. вид.)... мает быти продаю, и заменено, и заставлено, и отдано доброволне на свои потребы и вжитки обернути, как емоу... лепей а вжиточне взвидит сА (Вільна, 1499 AS I, 118).

2. (за власним бажанням, без примусу) добровільно (1): мы па(н) ива(н) срь(м)скын староста рускын вызнава(м)

то... иже пришедши пред на(с) очвисте (!) и добровольне пани махна узвертовская и о(т)ступила узвартова пань яхнъ кыиской (Львів, 1414 Р 85).

Див. ще ДОБРОВОЛНО.

***ДОБРОВОЛНИ** *див. *ДОБРОВОЛНЫИ.*

ДОБРОВОЛНО, ДОБРОВОЛЬНО, ДОБРОУЛНО *присл. (43) 1. (без перешикод, без заборони) вільно (39):* а оу ставу радивоуцьковъ ловити сътью ему добровольно (Перемишль, 1366 Р 12); по томужь и мы дали есми имъ яко да ходАть съ своею торговлею добровольно у нашей земли (Устя Банія, 1435 *Cost. II*, 676); продал есми ему... так, ижет он волен... кому оусхочет продати або даровати або заменити и на свое добровольно вжитки обернутн, как же сА ему налпей будет видети и радити (Берестя, 1466 *AS I*, 62); мы Стефан воевод... чиним знаменито... оже даемь... сес наш лист нашему татарин(о)у... на то... щобыхом его опАт не оуводили оу холопство, аны дѣти его, але щобы сидил оу нашей земли, он и своим дѣтми, слободно и добровольно и без никотори неволи (Сучава, 1470 *BD I*, 140), да ест им слободно и добровольно и отворено ходити и торговати, заплативше правое свое мыто (Гирлов, 1499 *BD II*, 424).

2. (*за власним бажанням, без примусу*) добровільно (4): а продали и оуздали ему добровоулно и оу вѣки дѣтемь его (Перемишль, 1366 Р 12); продалъ емоу добровольно не надобъ оуступати на то никому (Львів, 1368 Р 15—16); Се я Янь, иначей Корѣйва Ядукговичъ, продалъ есмы добровольно... землю свою питомую у волости Волковской (Вільна, 1451 *АкЮЗР II*, 106); И князь Костянтий передъ нами рекъ: правда естъ, служатъ въ мене бояре Смоленскіе Бубень, а Дуденковъ Суморокъ добровольно зъ сукни безъ имѣней (Вільна, 1495 *АЛМ* 83).

Див. ще ДОБРОВОЛНЕ.

***ДОБРОВОЛНЫИ** *прикм. (9) 1. (безперешикодний) вільный (3):* и мы то на жеданье его <милости> при(я)теля нашего делаемъ, даемъ его посломъ добровольное проеханье черезъ нашу землю <до Москвы> и отъ толь зася до его земли (б. м. и., 1496 *BD II*, 405);

добровольная дорога (4) відкрита для всіх дорога, гостинець: Я, Война, пана Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сию духовницу... лежа у рани на постели, которуюжъ рану маю от Александра Ладати, штожъ ми се задалъ зраде своєю рукою, засѣд на добровольной дорозе у своемъ имени у Колпыниці (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР 8/IV*, 27); Мартинъ жалова(л) на Микоулоу и(ж) емоу вына(л) ис калиты осмь копъ гро(ш)и, квалъто(м)ъ, на (до)бровольной дорозъ (XV ст. *BC 31 зв.*).

2. (*непримушений, викликаний власним бажанням*) добровільный (2): а такъ жь мы видѣвше его млсрдѣ к намъ и добровольное пристанье дали есмы приятелю нашему... нашъ листы (Ланчиця, 1433 Р 124); Ино ми видѣвши межи <ними> их добровольн(и) ток(меж) и полною заплатоу, а ми тако(ждере и от н)ас есми дали и подтвердили... Ивоулоу діакоу тое... село (Сучава, 1482 *BD I*, 260).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. добровольн(и)* (1482 *BD I*, 260); *знах. одн. с. добровольное, добровольное* (1433 Р 124; 1496 *BD II*, 405; *ОПВД*); *род. одн. ж. добровольное* (XV ст. *СЯ 43 зв.*); *місц. одн. ж. на добровольной, на (до)бровольной* (XV ст. *АрхЮЗР 8/IV*, 27; *BC 8, 31 зв.*).

ДОБРОВОЛЬНЕ *див. ДОБРОВОЛНЕ.*

ДОБРОВОЛЬНО *див. ДОБРОВОЛНО.*

***ДОБРОВОЛНЫИ** *див. *ДОБРОВОЛНЫИ.*

***ДОБРОВТРИЧЬ** *ч. (1) (особова назва):* Се здысь просиль у насъ... Тишко Ходкевичъ землиць пустныхъ... на имя:... Добровтричь дворища, а Голтяевичъ дворища (Краків, 1454 *АЛМ* 12).

ФОРМИ: *род. мн. Добровтричь* (1454 *АЛМ* 12).

ДОБРОУЛНО *див. ДОБРОВОЛНО.*

***ДОБРОДАНИЕ** *с. (1) добродіяння, благодіяння:* а по наши(м) жівотъ кто (!) избере(т) бѣ быти г(с)п(д)рь... нашей земле... то(т) би и(м) не пороушил наша доброданіе и потврѣженіе (Корочнн Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 123).

ФОРМИ: *знах. одн. доброданіе* (1458 *Mih. Doc.* 123).

***ДОБРОДѢИСТВО** *с. (2) добродіяння:* про ть жь Азъ про тото добродѣство прореченыхъ пановъ приступаю и приступилъ есмь ку... королю польско(м)... ис тыми город(д) ись кремАницець и съ братславемъ (Кременецъ, 1434 Р 130); про то жь А про тое ихъ добродѣство... приступаю... ку... королеви польскому... с... города и землАми што... суть оу моемъ держанью (Черняхів, 1435 Р 132—133).

ФОРМИ: *знах. одн. добродѣство* (1434 Р 130; 1435 Р 132).

ДОБРОИН *ч. (2) (особова назва, молд., слов. добръ):* мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти... сынъ станинъ, и племеник их Доброин воинкоул и сестра еи Лоушкъ... жаловали есми ихъ особливою нашею милостью (Васлуй, 1495 *BD II*, 53).

ФОРМИ: *наз. одн. Доброин* (1495 *BD II*, 53); *дав. одн. Доброиноу* (1495 *BD II*, 53).

ДОБРОКГОСТЬ *ч. (2) (особова назва, стч. Dobrohost, стп. Dobrogost):* мы войцехъ зъ бжиен мл(с)ти ярчибискупъ гвѣзденский... доброкгость с колпа каменский... доброкгость съ шамотулъ калиский... слюбуемы... стецку воеводъ (Ланчиця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. доброкгость* (1433 Р 122).

ДОБРОМИРА *ж. (3) (назва потоку в Молдавському князівстві):* а хотаръ тѣмъ селомъ... до потока што словетсА доброміра, та добромірою горъ до тѣсного оугла на проуть (Сучава, 1429 *Cost. I*, 269—270).

ФОРМИ: *наз. одн. доброміра* (1429 *Cost. I*, 270); *род. одн. доброміроу* (1429 *Cost. I*, 270); *ор. одн. добромірою* (1429 *Cost. I*, 270).

ДОБРОМИРЕЩИ *мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві):* мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже... дали нашему вѣрному пану Игнатоу села... на имя Добромиреши и Балосинеши (б. м. н., 1440 *DBAc 31*); мы Иліа воевода и... Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже... Ивоул... и Непот его Негре... дадоша двѣ сель на имя Добромиреши и Балосинеши, пану Игнатоу столн(икоу) (б. м. н., 1441 *DBAc 37*).

ФОРМИ: *наз. Добромиреши* (1440 *DBAc 31*; 1441 *DBAc 37*).

ДОБРОСЛАВЕЦЪ *ч. (1) (особова назва):* А се я панъ данило дамбоговичъ (!) Задеревецки, Вѣдомо чинимо... Аже я дорадивсА и своими приАтел'ми... Дали Есмь... дворищ ов (!) тоу сторону рѣки СоукилА, о(т) стріА, кде доброславецъ сидѣль (б. м. н., 1473 *ЗНТШ V*, 3).

ФОРМИ: *наз. одн. доброславецъ* (1473 *ЗНТШ V*, 3).

***ДОБРОСЛАВЕЩИ** *мн. (1) (назва потоку в Молдавському князівстві):* тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... далиже и потврѣдили есми емоу... села... на проуть... и полева селище и съ озеромъ и виноград(д) (!) его на вѣр(х) доброславецкимъ потокоу (Васлуй, 1436 *Cost. I*, 475).

ФОРМИ: *дав. доброславецкимъ* (1436 *Cost. I*, 475).

***ДОБРОТА** *ж. (7) 1. добро, благо (3):* мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаскыи... стоитъ подли насъ и стоитъ о нашемъ доброту (Коломия, 1448 *Cost. II*, 305); и ваша бы милость сихъ пословъ... пропустили мирью черезъ вашей млности земли... бо сии послове не ходять на злость вашей млности, але на доброту вашей млности (б. м. н., 1499 *BD II*, 449).

2. доброзичливість (2): мы иліа воевода... знаменито чини(м)... како намисковъ наши(х) наслидоучи оу добротѣ обтницъ и(х)... пану владиславоу, по(л)скому кролювы... оу левовы... голдъ оучинили е(с)ми (Львів, 1436

Cost. II, 697); тогда они па(к) с поч(с)т(е)м) и добротоу на(с) и наша кнѣгинѣ и наши паны и слуги о(т)проводити без шкода (<и) без забавы (Сучава, 1457 Cost. II, 811).

3. добрі стосунки (2): коли скую правдоу... промежи собою вчинимъ... отъ сего часоу межи тебе и нами лешее (!) доброты иного дела не будетъ (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: *род. одн. доброты* (1484 ЯМ); *знах. одн. доброту* (1448 Cost. II, 305; 1499 BD II, 449); *ор. одн. добротоу* (1457 Cost. II, 811); *місц. одн. оу добротѣ* (1436 Cost. II, 697); *наз. мн. доброты* (1484 ЯМ).

ДОБРОТВОРЪ ч. (б) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): А хотарь Драгосинешомъ, што на Добротворѣ... почениш от издолю, от Ласловова хотарѣ, Добротворѣ и Пожарита, до верха (б. м. н., 1426 ВАР 22); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвердили есми им... села... на имѣ... Мохориціи... на Добротворѣ (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: *наз. одн. Добротворѣ* (1426 ВАР 22); *род. одн. Добротвора* (1426 ВАР 21; 1452 Cost. II, 426); *місц. одн. на Добротворѣ* (1426 ВАР 22; 1452 Cost. II, 432; 1495 BD II, 59).

***ДОБРОТИЧИНЪ** *прикм.* (1) ◇ потокъ добротичинъ (1) *див.* *ПОТОКЪ¹.

ФОРМИ: *знах. одн. ч. добротичинъ* (1415 Cost. I, 121).

! ДОБРОТУ <ДОБРОМУ> *див.* ДОБРЫИ.

ДОБРОЧИНЪ ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми... села на имѣ... роусонъгъ и добротичинъ (Сучава, 1446 ПГСМР).

ФОРМИ: *наз. одн. добротичинъ* (1446 ПГСМР).

ДОБРОУЛ *див.* ДОБРОУЛЪ.

ДОБРОУЛЕЦЪ ч. (1) (*особова назва, молд., слов. добръ*): добротулецъ писа, оу сочавѣ (Сучава, 1448 Cost. II, 343).

ФОРМИ: *наз. одн. добротулецъ* (1448 Cost. II, 343).

ДОБРОУЛЕЩІИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже тогата... Аннь... продала... одно село на имѣ Добротулецъ (Сучава, 1480 BD I, 244).

ФОРМИ: *наз. Добротулецъ* (1480 BD I, 244); *дав. Добротулецъ* (1480 BD I, 244); *знах. Добротулецъ* (1480 BD I, 244).

***ДОБРОУЛОВЪ** *прикм.* (1): мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... Ана, сестра Добротулова логотет(а)... и дала своимъ племенником... два села... на Днистри (Сучава, 1470 BD I, 155).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Добротулова* (1470 BD I, 155).

Пор. ДОБРОУЛЪ.

ДОБРОУЛЪ, **ДОБРОУЛ** ч. (75) (*особова назва, молд., слов. добръ*): пи(с) доброту(л), оу со(ч)вѣ (Сучава, 1451 Cost. II, 401); мы Стефанъ воевод(а)... знаменито чиним... оже прѣидоша перед нами... Анна, сестра пана Добротула логотета, и съ с(во)имъ непотомъ... и продала... село на имѣ Вѣльни (Сучава, 1482 BD I, 260).

ФОРМИ: *наз. одн. добротуль, доброту(л), доброту(л)* 18 (1451 Cost. II, 401; 1452 DIR«А» 500; Cost. II, 410, 422; 1453 DIR«А» 503; Cost. II, 458; 1454 Cost. II, 502; 1455 Cost. II, 526; 1456 ЭСФ; Cost. II, 578 і т. ін.); *зам. дав. доброту(л) логотету* 1 (1460 Cost. S. 41); *род. одн. Добротула* (1480 BD I, 241; 1482 BD I, 260); *дав. одн. Добротулоу, Dobruiti* 41 (1457 BD I, 5; 1458 DIR«А» 512; 1460 Cost. S. 34; 1462 Cost. D. 12; 1463 BD I, 74; 1465 DIR«А» 518; 1466 BD I, 106; 1467 BD I, 118; Cost. S. 69; Mih. Doc. 126 і т. ін.); *доброту(л)* 3 (1458 DIR«А» 513; Mih. Doc. 123; ПГСММЦ); *Добротулови, до(б)ротулови* 7 (1458 BD I, 7; 1459 BD I, 28, 36; 1460 BD I, 276; 1461 BD I, 45; 1463 Cost. S. 45; 1466 BD I, 96); *Добротуло* 1 (1468 BD I, 126).

***ДОБРОУША** ж. (2) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою

до на(с)... дали есми емоу... село... оу верхъ добротуши (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *род. одн. добротуши* (1437 Cost. I, 541); *місц. одн. на добротуши* (1437 Cost. I, 541).

ДОБРОУША² ж. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... еще село под(д) каражиномъ добротуша (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. добротуша* (1437 Cost. I, 541).

ДОБРЪ *див.* ДОБРЫИ.

ДОБРЪЧИНЕШИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми се(с) листь на(ш) люде(м)... о(т) добръчинеша (Побрат, 1448 ДГПР).

ФОРМИ: *наз. зам. род. о(т) добръчинеша* (1448 ДГПР).

ДОБРЪЧИНОВЪ *прикм.* (1): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... едно село на грабовы(х) где былъ домъ добръчиновъ (Сучава, 1427 Cost. I, 196).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. добръчиновъ* (1427 Cost. I, 196).

Пор. *ДОБРЪЧИНЪ.

***ДОБРЪЧИНЪ** ч. (1) (*особова назва, молд., слов. добръ*): що бы имъ оурикъ съ оусѣмъ доходомъ... и дѣтемъ настиньмъ що съ добръчино(м) и сиоу еи що е(ст) о(т) друога еи моужа (Сучава, 1427 Cost. I, 196).

ФОРМИ: *ор. одн. добръчино(м)* (1427 Cost. I, 196).

ДОБРЫИ, **ДОБРИИ**, **ДОБРІИ**, **ДОБРЫ**, **ДОБРЪ** *прикм.* (643) 1. (*який є носієм позитивного начала, протилежний до негативного*) 1. (*який спрямований на добрі справи*) добрый (33): мы князь володиславъ... нашимъ добрымъ оумышлѣнемъ то есмы вчинили (Бохур, 1377 P 23—24); мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже есмы оучинили с наших(м) добры(м) оумысло(м)... и оучинили есмы за душіе дшъ (!) дела переже стопочившіимъ господаремъ предкомъ наши(х) (Сучава, 1408 Cost. I, 60); се азь... іо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже блгопроизволи гп(д)воми (!) наши(м) блгимъ произволеніемъ... та и(с) наши(м) добри(м) помисло(м)... и оучинили есмы въ задшіе сто почи(в)ши(х) пре(д)ко(в) и родителіе наши(х) и за наше здравіе (Сучава, 1490 DC 146).

2. (*вельможный, шляхетного роду*) добрый, достойный (22): оучинитъ(ь) которыи добрыи члвкъ кривду, любо воевода а любо панъ оучинити исправу ис нимъ (б. м. н., 1352 P 6); мы дмитрий инѣмъ именемъ корибу(т)... чинимъ то знаемо... иже добраа рада наши(х) боАрѣ... и нашею доброю волею... велебному г(с)пдрю володиславу королеви польскому... голдовали есмо вѣрно и право (Краків, 1388 P 40—41); мы іо александро воевода... знаемо чинимъ... оусѣмъ добрымъ паномъ... оже тотъ истинныи слоуга и бояринъ нашъ плотоунъ слоужилъ переже стопочившіимъ господаремъ опоу нашему правою и вѣрною слоужбою (б. м. н., 1411 Cost. I, 84); и кн(А)зь Михайло положил листь перед королемъ его м(и)л(о)стью а рекль: тым обычаемъ записал са ты с моимъ отцемъ перед добрыми свѣтки (Луцьк, 1475 AS I, 70); г(с)дра нашего люди... поведили... ажъ што тамъ слышали в земли тоуре(ц)ко(и) и в басарабско(и) што(ж) везде по всимъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж)бы добрые юнаки и люди вси которыи доужи на кони всети кони бы добрые и зброи де(р)жа(ли) (б. м. н., 1496 ПДВКА 61); ачь хто менітса шляхѣтlichemъ тогды иметъ шесть оруженых(х) старых(х) а добрых(х) шлатичовъ (!) поставитъ на свиде(ч)ство (XV ст. BC 18 зв.); мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... (<и>ж)... оуззли есмо промежи собою и промежи наш(ими) дѣтми мир вѣчныи)... съ нашимъ добримъ (<вельможнымъ>) Александромъ (Сучава, 1499 BD II, 442);

(у знач. іменника ч. р.) (124): мы... кна(э) олександро корьАтовичь... чинимъ свѣдошно... всакому доброму... што жь былъ братъ нашъ... придалъ млинъ къ цркви... то и мы... потверживаемъ того своимъ листомъ (Смолчич, 1375 P 20); тежъ то изволи(л) есмы ему аж бы его аж бы коли нѣкатораА пригода ему ста(л) тогда има то село замъни(т) продати тако доброму Ако и самъ штобы бы моглъ намъ с того службу написаную служи(т) (Львѣв, 1399 P 59); а который бы не хотилъ на томъ изъеднанію стоати и миръ пороушити, а ваша мл(ст)ъ и каждыи добрыи на того стояти и казнити, ако виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 Cost. II, 682): мы великий князь Швитригал... чинимъ знаменито... симъ нашимъ листомъ каждому доброму, хто нань возритъ или чтучи его въслышитъ, комуждо будетъ его потрібно (Кѣв, 1445 ЗНТШ СХV, 19); Кто бѣде(т) неко(т)рыи добры(и) члвкъ на соу(д) позванъ о квалтъ тогда имее(т) повод(д) на него досве(т)чить або то(т) добрыи имее(т) самъ своею прѣсагою о(т)быть (XV ст. ВС 18); Мы Іо Стефан воевода... знаемо чиним... с тым нашим листомъ въсам послонитым, кто на нем оузрыт или чтучи его оуслышит, каждому доброму, коли комуо потребизна боудет (Гирлов, 1499 BD II, 419).

3. (який користується довір'ям, має авторитет у суспільстві) добрый, достойный (13): бжъею млтъю и добрыхъ людии прѣязню италася торгувля межи добрыми людми межи бояры и межи крылошаны стго ивана (Перемишль, 1378 P 25); а на(ш)... коро(л) казими(р)... имает(т)... на(с) ласкаво миловати и оборонити... яко оуси(м) добры(м) по(д)даннико(м) землямъ свои(м), та(к) имает(т) и на(м) его мл(ст)ъ о(т) си(х) часо(в) оудилати (Серет, 1453 Cost. II, 766); а ки(А)зь Семен... мовил так: я с моимъ братомъ, с отцемъ (в ориг. сотцемъ. — Прим. вид.) твоим не записывал са тымъ листомъ, а тымъ свѣткомъ твоимъ, што оу твоём листоу стоать, вѣрю яко добрымъ людем (Луцьк, 1475 AS I, 70); И я есми з людми добрыми порозумель, ижбы тые люди господарскии мокрччане с паномъ Янчинским ото болшей того тяжи не мели (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119);

д о б р ы е л ю д и (25), л ю д и д о б р ы е (10) свидки: А при томъ были землане исвѣдци панъ ходько быбельскии, панъ адамъ оречкии... инѣхъ добрыхъ людии земланъ много было при томъ (Перемишль, 1391 P 45); тогда облазничеве трие братеници оучинили с даниломъ розвѣзды и вывели облазничеве много добрыхъ людии на дуброву и земланъ и старцевъ (Зудечѣв, 1411 P 79); ино на послѣ(д) герге оуоставшася з добрыми лю(д)ми перепроси(л) пана костю абы его прости(л) (Сучава, 1449 Cost. II, 385); А також, кто коли имоут познати оу них коии или волю... и доведет наш чловѣкъ на Брашовѣне из добрыми людми... а Брашовѣни да стратѣт того кон(ъ) или вол(а) (Сучава, 1458 BD II, 262); а про ле(п)шоую справе(д)ливостъ вышеписани(х) речен, и печат(т) свою приложи(л) к семоу листоу, и просили есмо ты(х) людеи добры(х) и(с) зо (!) обоу сторо(н) который при то(м) све(д)це(м) били аби оны свои печат(ти) приложили (Луцьк, 1490 Пам.); А при томъ было добрыхъ людей досит: был брат мой пан Левъ Боговитинович, чашникъ великого кн(А)за и ключникъ берествицкий (Боковичи, 1496 AS I, 245).

4. (не ворожий, пріязний) добрый (5): а... коро(л) казими(р) ... имает(т)... на(с)... оборонити и опасти... послы своими и мече(м) своимъ и радою и оусими добрыми оучи(н)ки (Серет, 1453 Cost. II, 766); Сего ради мы оу томъ видѣвши ихъ доброе произволеніе и добрую лагодоу меж нами на то, а мы са есми оумыслили нашимъ добрымъ промисломъ... яко да оутврьдим и оужрѣпим наш мо(на)стирь от Поутнон (Сучава, 1472 BD I, 169—170); Ино за то, кажетъ, ажъ межи васъ твѣи дела такъ сталисе, а онъ

быль... свойство съ вами вчынилъ, хотечы съ вами доброго пожытѣя и до века (б. м. н., 1499 BD II, 448);

д о б р и м ь л а с к а в ы м ь о к о м ь п о с м о т р и т и (між кого) (1) милостиво поставитися (до кого): нине пакъ дла нашего бра(ц)ства нашего Спрета добрымъ ласкавымъ окомъ посмотри межи тебе и межи мене дла васъ и насъ коли его стоמוу ве(р)нешъ братѣства дела нашего (б. м. н., 1484 ЯМ); д о б р о е м ы с л и т и (кому) (1) спрѣяти (кому): а все ми доброе мыслити съ моимъ брато(м) господаревн нашему великому коро(л) (б. м. н., бл. 1386 P 30).

5. (відданий, вірний) добрый, щирый (13): нашихъ добрыхъ прѣАтели и (!) радою и нашимъ добрымъ оумьслому и нашою доброю волею... владиславу... королю польскому... слобуемы и ислубили есмы (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625); а того дѣла приказуемы дѣтемъ нашимъ и всѣмъ намѣсткумъ нашимъ и по(д)даннымъ... абы николи прере(ч)ному воеводу и его дѣтемъ... и по(д)даннымъ на вѣки не оуспоминали але за добрыи и певныи прѣятель имѣли (Ланчиця, 1433 P 121); Того ради молимо вас, яко наши прѣАтели добріи, оучините за нашоу волю та верните тоти д злат(и), понеже соут наши пинѣзи (Сучава, 1480—1484 BD II, 369—370); <али>... да смо добри и прави <при>ятели (Сучава, 1499 BD II, 442).

6. (розумний) добрый (8): знаменитостго чинимы ... иже мы романъ воевода... иже и(з) доброн воль, а никимъ не принужень, али з доброй и з мудрой рады своіхъ слугъ и пановъ нашихъ... слубили есми и слобуемъ, обѣсваючи чистою вѣрою <и> чистою правдою вѣрна служба служити (Сучава, 1493 Cost. II, 607); азь... ю александръ воевода... знаменито чини(м)... оже блгопроизволи гвоми нашимъ блгымъ произволеніемъ... и наоучаемъ добраго свѣта и оучинили есми въ за доушеі стопочивши(х) передковъ наши(х) (Сучава, 1453 Cost. II, 453);

з д о б р ы м ь р о з м ы ш л е н і е м ь (2) добре обміркувавши, добре подумавши: прѣгожаеця частокротъ же наши(х) дворанъ... нагле и(х) позывають прѣ(д) соудья... а тамъ на ни(х) жалоба а оні не ведали такіи о(т)пове(д)и имаю(т) з добрымъ розмышленіемъ (XV ст. ВС 14 зв.); тогда на роцъ напре(д) реченымъ сторонамъ в медьць... завите и конечнъ вложенымъ намѣненымъ з добрымъ розмышленіемъ мно(г) добры(х) люди ис право(м) оумѣючи(х) рады оуживши(х)... осудили есмы и осужаемъ, аже... кроль владиславъ... ближнъ естъ к тому мѣсту к тычину... иижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70).

7. (згідний з правдою, законний) добрый, справедливый (6): <Ино> мы видѣвши ихъ добры токмежъ и заплат полны, а мы такожъ дали и потвердили... <Моикови и> братоу его Кости тото вышеписанное мѣсто на Крѣлигтоурѣ (Дольний Торг, 1466 BD I, 114); ино мы видѣвши добро изнаніе и свѣдѣтелство, а ми такожъ дере и от нас есми им дали и потврьдили тое село, батѣрещи (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

8. (схваальный) добрый (1): О часты(х) простѣпка(х) борзость бывае(т) добрая але тая борзость о соуде(х) и в жалоба(х) имаетъ быти разоумно ро(з)патрена и(ж) соудья имее(т) вси жалобы ро(з)мысли(ти) (XV ст. ВС 17 зв.); д о б р о е п а м ь я т и (5) (про покійного) блаженной пам'яті, доброй пам'яті: того дѣла явно чини(м) ты(м)то листо(м), како хотѣчи наслѣдовати обычаА доброю памѣти велможны(х) пано(в), прѣ(д)ко(в) наши(х)... мы... виновати есмо вѣрне ихъ воль и оучинковъ наслѣдовати (Хотин, 1448 Cost. II, 733); Ино мы, впамятавшы его веръную а пил(ъ)ную службу доброе памяти ку отцу нашему, королю его милости, и къ намъ, з ласки нашею тыи сельца... дали есмо ему (Вильна, 1499 РИБ 777).

9. (благополучный, щасливый) добрый (2): тогда они... оудали пану вѣтславу... того дворища по своен доброй

воли и за иньб молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжковъ (1) пану ватславу (Львѣв, 1370 P 18); Въ има отца и сына и доуха свѣтаго... штож ест добры початок и конецъ коу каждому и справедливоу пожиткоу оуськой доуши христѣанской (Сучава, 1468 *BD* II, 300);

д о б р ь з д о р о в ь (1) благополучный: одинъ слоуга мо(и) вже осмы годъ оу вашъ оулоусть въпалъ а де(и) такъ слышимъ штожъ добръ здоровъ ест (б. м. н., 1484 *ЯМ*); в д о б р ы и ч а с ь (1) (щасливо, благополучно) в добрый час: да(и) боже бы в добры(и) часъ (Вильна, 1493 *ПОСВВ* 151 зв.).

10. (чесный) добрый (2): Оуоставляемъ з ра(до)ю наши(х) пано(в) колѣжь которын рыцерь алюбю которын шла(х)тныи члвкъ не боудеть пересоудомъ оважонъ алюбю ожалова(н) о злодеиство алюбю о разби а боуде(т) однава дла его добро(г) бытленя имеетса своею роукою о(т)приса(ч) и очистѣ (XV ст. *BC* 26 зв.).

11. (корисный) добрый (1): а k temu czasu derżym ich, szto bychmo s nimi naszym neprzyatelem otpiali sia i szto bychmo nieszo dobroho naszoho wczynili s nimi (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

12. (який дае прибуток) добрый (1): а не оусьхочет ли ма король его мѣсть при соколици оставитъ ино имеетъ ми его мѣсть дати ми о(т)мѣну за соколець такъ добре Ако соколець (Кременецъ, 1434 P 130).

13. (у знач. именника с. р.) а) добро, благо (14): тые вси села... маєть держати господинь богомолецъ нашъ Климентый, ... а за насъ и чада наша Господа Бога молити и о добромъ посполитомъ... радити и советовати (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а na thom mozet szobi prziszaditi, polipsity, a wolen ie przedati y oddati, na swoje dobroie powiernuthi (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4); и мы имбемъ нашому приателю, ильи воеводѣ, приати и его доброго смотрѣти, а иль(а) воевод(а) такожь имеетъ намъ приати и нашего доброго смотрѣти (Троки, 1442 *Cost.* II, 719); слюбоуемъ томуу пануу Казимируу кролю и свѣтон его Короунъ полскои, чистоа правоу вѣроу ховати, и оусе доброе ховати панована и чти их, и пожиточности их на всахъ мѣстахъ диати и правовати (Сучава, 1462 *BD* II, 284); б) майно, добро (2): а пак ли са бы намъ пригодила... которая налога... до корола доброе наше оправимъ отъ нашей земли (Сучава, 1449 *Cost.* II, 747); ач бы са на(м) пригодила нѣкотораа пригода... выити на(м) и(с) нашей земли, то(г)ди... везде на(м) имбнѣа е(г) и доходы отворены и незаборонны... доколѣ да(ст) млы бѣ приверне(т)са наше доброе ку нашей земли (Сучава, 1457 *Cost.* II, 811).

II. (без відхилень від норми, від усталеного взрѣя) 1. (який не втрачає своєї вартості) добрый, сталый (2): тогды од(н)а манита маєть быти з ра(до)ю пановъ наши(х), которая (т)(!) имеетъ быти вѣчно и добраа и годачая, а была любапрѣимна вси(м) люде(м) (XV ст. *BC* 34 зв.); а еслибы вже не мог того подвора оправити я, вже тогды маю пѣнази кн(е)г(и)ни ее милости отложити шест копь грошей широкае личбы такъ добрыми грошми какже есми самъ оу ее милости брал (Луцьк, 1494 *AS* I, 101).

2. (з позитивними якостями) добрый, здоровый, міцный (7): а у черновци, возы не страсти, але купецъ дасть свою вѣру, аже не имеетъ заповѣданыи товаръ на свои возы, кунци, серебро, воскъ и кони добрѣи земьстѣи (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); мы Стефан воевода... знаменѣто чиним... оже прѣиде пред нами... пан Албоул... и продал... село Бабишево... пану Лоуку Кавтешоу... оу циную за в конѣ добрых, так велел как сп златих татарскыхъ (Сучава, 1467 *BD* I, 122); г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(н)кое земьли... и повелили... што(ж) везде... кличу(т) и(ж)бы... люди вси которые доужи на кони всести кони бы добрые и зброи де(р)жа(ли) и какъ тепло боуде(т) маю(т) на кони всѣсти и потагнути (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61);

(в доброму стани, не зруйнований) добрый, упорядкованный (4): а тогды па(н) петръ янови(ч) мас(т) тое име(н)е чемери(н) подати, мнѣ або по мнѣ боудоучемоу, та(к) доброе и нараженое, и с то(л)кими(ж) людми, с четырма члвки о(т)чизными ка(к) а па(н)у петроу да(л) (Луцьк, 1467 *СП* № 13); тогды маю(т) мнѣ тое име(н)е да(л)ковское подати та(к) доброе и нараженое и с то(л)кими(ж) лю(д)ми мойми о(т)чизными... ка(к) я и(м) да(л) (Луцьк, 1490 *Пам.*).

3. (годящий, придатный на що) добрый, справный (1): а на спустъ добри(и) ставъ (б. м. н., XV ст. *ИК*);

в д о б р о м з д о р о в ю (3) цілком здоровый, при доброму здоров'ї: се а пани федка... чиню знакомито... будучи есмо в добром здоровю, есми била чолом... королю... Казимеру ажебы его м(и)л(ость) допустил мене ко именам моим (Ровно, 1488 *AS* I, 141); я кн(а)г(и)ни Семеноваа кн(а)г(и)ни Настасья будучи в добром здорови а в добром розумѣ чинимъ знаменито... записую мужу моему... имбнѣа Заборол, а Городок (Степанъ, 1489 *AS* I, 89); д о б р о е п а м е т и (1), в (з а) д о б р о й п а м а т и (2), з д о б р о ю п a м a т ь ю (2) при повній свѣдомості, притомный: А се я пан Ивашко Дичько Васильевич ознаваю симъ моимъ листомъ... прод(а)лъ есми свою отчизну... село... Ровное... своею доброю волею а в доброй памѣти нискоторое наглости (Луцьк, 1461 *AS* I, 53); Поведила перед нами... кн(а)г(и)ни Федка, штожъ пан сей (!) небощикъ пан Олизар Шилович... будучи доброе памети отхода сего свѣта даровал и дал и присал сей (!) имена свои (Луцьк, 1487 *AS* I, 240); оу (в) д о б р о м р о з о у м ь (3) при здоровому розумі: Се мы панове Цеценевскыи... боудоучи есмо оу добром розоумѣ... не имбючи жадныхъ прикростей ниоткого... продали есмо имбнѣе отчиноу свою (Кременецъ, 1467 *AS* I, 63); я кн(а)г(и)ни Семеноваа кн(а)г(и)ни Настасья будучи в добром здорови а в добром розумѣ чинимъ знаменито... записую мужу моему кн(а)зю Семену Юрьевичу оу отчине моей имбнѣа Заборол, а Городок (Степанъ, 1489 *AS* I, 89); п р и и т и к у д о б р о и п a m a t и (1) д и в . П Р І Й Т И .

III. (який виконується за власним бажанням, без примусу) добрый, добровільный (133): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже есми произволили нашимъ добрымъ произволениемъ и оучинили есми задши (!) свѣтопочивши(х) предковъ наши(х) (б. м. н., 1422 *DIR* II, № 35); и ми видѣвше доброе и(х) произволеніе, такожь даемъ и о(т) на(с) тое село вышелисанное, на има боучоумьни... пануу андроникоу и сноу его пануу кости логоуе-тоу (Сучава, 1442 *Cost.* II, 87); Ино ми видѣвше их доброй волю и даніе, а мы такоже есми и от насъ дали и подтвердили тота прадреченаа пасика... оу Ботнех, да ест монастырю нашему о(т) нас оурикъ съ всѣам доходом (Сучава, 1470 *BD* I, 147—148); ино ми видѣвши меже ними доброе и(х) воли и то(к)ме(ж) и по(л)ною заплатоу, а ми тако(ж)дере и о(т) на(с) есми дали и подтвердили слузъ нашему, глигору... тое прѣ(д)реченое половина о(т) половина село, о(т) ри(ш)кани (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234);

д о б р а я в о л я (1), д о б р о е в о л и (1) добровільно, з власної волі: слюбуемо нашею чистою вѣроу... ни ким к тому присиловани, ни принужени, нѣжъ наша добрая воля (Чжюрзев, 1403 *ДГМ*); я волчько боде(н)ковський Исвоими де(т)ми... визнавае(м)... и(ж) есмо то учинили ни жа(д)ны(м) припужение(м) ани зведе(н)е(м) ни(ж)ли своее доброе воли дла(б)л(ша)го оужитку нашего (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*); и з (з, с ь) в о л е ю (32) добровільно, з власної волі: а по нашѣмъ животѣ кто будеть господаръ нашей земли... тотъ що бы не порушилъ нашего даніа, нѣжъ чтобы оутвѣрдыл и оукрѣп(л) понеже дали есмы съ всея доброа волеа (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); Се мы панове цеценевскыи: пан Васко Цеценевскый, а пан Нѣмецъ... не имбючи жадныхъ прикро-

стей нноткого, але из доброю волею, продали есмо имъные отчинуо свою... кн(А)зю Александру Санкгушковичю... на имА Новосельци (Кременець, 1469 AS I, 64); И потокмивше и заплативше оусе вышписанное, господство мы благопроизволи нашимъ благымъ произволеніемъ... и съ оусеА нашеА доброА волеА... и оучинили есми и въ задоушіе... предков... наших (Гирлов, 1499 BD II, 162); о т доброА волеА (27) добровільно, з власної волі: мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже благопроизволи господство ми нашимъ благымъ произволеніемъ и чистимъ и свѣтлымъ срьдцемъ и о(т) всеА нашеЖ доброЖ волеЖ... яко да оутврьди(м) на(ш) црковъ о(т) немца (Сучава, 1455 Cost. II, 563—564); се азь... їо Стефа(н) воевода... аиаменито чини(м)... оже блгопроизволи гп(д)вами (І) наши(м) блгимъ произволеніемъ... и о(т) всеА нашеА доброА волеА... и оучинили есми въ зашше... пре(д)ко(в) и родителіе наши(х) (Сучава, 1490 DC 146); по доброн воли, по добрих воли, по доброю воли, по доброю волею, по доброю (доброю) волю (191) добровільно, з власної волі: тогды они... оуздали пану Ватславу... того дворища по своєю доброн воли (Львів, 1370 P 18); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ... панъ жоуржъ фратовскыи прїидъ прѣд нас, по своєю доброн воли и даде (sic. — Прим. вид.) сыноу своему ивашкови половина села викиншець (Сучава, 1429 Cost. I, 242); а заставила есми... кн(А)зю Михайлу и кн(А)зю Костянтину Ивановичомъ свое Пъанъ пустыню нискоторого притиску и нискоторой неволи ни принууженА, нижли есми заставила еслю своея Стефанъ по своєю доброн воли (Острог, 1481 AS I, 77); мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... оуси оуноукове креца от Ялана, по их доброн воли... и продали свою правую отчинуо... сыномъ Ботинимъ (Ясси, 1500 BD II, 175); (доброую) мати (волю) (І), доброую мѣти волю (ку чому) (І) бажати (чого), прагнути (до чего); а особно иже мы доброую (з)авжды мѣли есмо яко и ныне мамы волю... коу покоевіа а коу єднотъ а спредѣлнвость (!) нашоу высветли(в)ши о(т) ровности не хоче(м) сА выламавати вароучисА розлианья (к)рови хрестьяньскои (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); з воли доброе (І), з доброн воли (6) дв. ВОЛЯ І; волю доброю (І), доброю волею (30) дв. ВОЛЯ І.

ФОРМИ: наз. одн. ч. добрыи, добры(и) 7 (1352 P 6; 1435 Cost. II, 679, 682; XV ст. BC 18, 28 зв.; СЯ 39 зв.); добрїи, добрїи(и) 3 (1484 РИБ 351; XV ст. ИК; 1499 BD II, 442); добры 2 (1449 Cost. II, 746; 1468 BD II, 300); добръ 1 (1484 ЯМ); род. одн. ч., с. доброго, доброго, добро(г) 8 (1433 ЗНТШ LX XVI, 141; 1442 Cost. II, 716, 719; 1447—1492 ЛКБВ; XV ст. BC 26 зв.; 1499 BD II, 448); добраго 2 (1453 Cost. II, 453; 1467 BD I, 120); дав. одн. ч., с. добромому, доброму, доброту, добро(м), добромому, доброу(м), добро(м), ! доброту (1375 P 20; 1403 ДГМ; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 ЗНТШ CXV, 19; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 16; 1456 ПМВП; 1468 BD II, 301; 1482 AS I, 80; 1490 Пам.; 1499 BD II, 442 і т. ін.); знах. одн. ч. добры(и) 2 (1473 BD I, 187; 1493 ПОСВВ 151 вв.); добры 1 (1466 BD I, 114); ор. одн. ч., с. добрымъ, добрымъ, добрымъ, добры(м) 26 (1377 P 24; 1403 ДГАА; 1408 Cost. I, 60; 1411 Мн. Алб.; 1433 Cost. II, 652; 1438 ДВАС 27; 1440 Мн. 208; 1448 ДГПР; XV ст. BC 14 зв.; 1458 BD I, 6 і т. ін.); добримъ, добрымъ, добрымъ, добри(м) 11 (1441 DIR«А» 477; 1446 DIR«А» 485; 1470 BD I, 150; 1472 BD I, 170; 1475 BD I, 200; 1478 BD I, 219; 1484 ЯМ; 1487 BD 311; 1490 DC 146; 1499 BD II, 442); добримъ 2 (1427 DIR«А» 450; 1431 Cost. I, 325); місц. одн. ч., с. в(о, оу) добром, добромъ, добро(м) 13 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1370 P 18; 1445 Cost. II, 726; 1467 AS I, 63; 1469 AS I, 64; 1488 AS I, 141; 1489 AS I, 89; 1494 BD II, 387; 1496 ПСВВ 192 зв. і т. ін.); в добру(м) 1 (1464 DIR«А» 517); кл. ф. ч. добрыи 2 (1462 BD I, 76; 1476 BD I, 211); добрїи

1 (1476 BD I, 211); наз. одн. с. доброе (1457 Cost. II, 811); знах. одн. с. доброе, dobroie 32 (1386 P 30; 1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1439 Cost. II, 35; 1452 Cost. II, 410; 1458 BD I, 20; 1467 BD I, 121; 1473 ШКН 165; 1481 BD I, 258; 1490 Пам.; 1497 BD II, 118 і т. ін.); добро 1 (1493 Cost. S. 175); добре 1 (1434 P 130); доброн 1 (1470 BD I, 153); наз. одн. ж. добрая, добраА 6 (1388 P 40; 1403 ДГМ; XV ст. BC 17 зв., 34 зв.; 1490 ЗХП); зам. ор. одн. наша добра ра(д) и наши(м)... прилоблнне(м) 1 (1388 P 39); род. одн. ж. доброн, доброй 50 (1361 AGZ 6; 1393 Cost. II, 607; 1464 BD I, 84; 1487 BD I, 291; 1492 Cost. S. 161; 1495 Cost. S. 193; 1497 BD II, 96; Cost. S. 208; 1500 BD II, 175; SD 7 і т. ін.); доброе, доброе 16 (1449 АЛМ 8; 1470 AS I, 65; 1479 BD I, 224; 1487 AS I, 240; 1493 Cost. S. 176; 1495 ВМБС; 2-а пол. XV ст. СПС; 1499 AS I, 118; РИБ 777; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); добръ 1 (1448 Cost. II, 733); доброеи 1 (1454 P 162); добра 1 (1458 Cost. II, 815); дав. одн. ж. доброн, dobroj (1370 P 18; 1429 Cost. I, 242; 1443 Cost. II, 131; 1460 Cost. S. 33; 1465 DIR«А» 518; 1481 BD I, 248; 1489 Cost. S. 133; 1497 BD II, 118; 1499 BD II, 162; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); знах. одн. ж. добрую, добрую, dobroju 37 (1402 Cost. II, 621; 1433 Cost. II, 653; 1447—1492 ЛКБВ; 1460 Cost. S. 33; 1465 GL 176; 1473 BD I, 190; 1487 BD I, 304; 1493 CVD 6; 1497 BD II, 109; 1499 BD II, 130 і т. ін.); доброю 39 (1438 Cost. II, 14; 1453 Cost. II, 495; 1461 BD I, 45; 1467 Cost. S. 69; 1479 Cost. S. 98; 1483 BD I, 269; 1486 BD I, 290; 1491 BD I, 468; 1493 ПГВСА; 1495 BD II, 41 і т. ін.); добру 1 (1395 Cost. II, 612); добра рада радити 1 (1393 Cost. II, 607); ор. одн. ж. добрую, добръ 70 (1377 P 23; 1400 P 61; 1423 DIR«А» 447; 1445 Cost. II, 218; 1461 AS I, 53; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1482 AS I, 80; 1490 ДГСХМ; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141 і т. ін.); доброА, добрая 34 (1443 ПГСММ; 1459 BD I, 34; 1465 DIR«А» 518; 1471 BD I, 158; 1479 DC 140; 1481 BD I, 256; 1486 DC 143; 1489 BD I, 377; 1490 BD I, 419; 1499 BD II, 147 і т. ін.); зам. дав. по доброю воли 26 (1449 Cost. II, 379; 1456 Мн. 213; 1472 BD I, 172; 1482 BD I, 265; 1484 BD I, 285; 1488 BD II, 247; 1493 Cost. S. 176; XV ст. ПППГ; 1494 BD II, 38 і т. ін.); місц. одн. ж. в доброй (1461 AS I, 53); наз. мн. ч. добрые 7 (1465 АкВАК II, 4; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1475 AS I, 72; 1478 ЗРМ; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193; 1496 ПДВКА 61); добрии, добрїи 3 (1419 P 91; 1421 P 92; 1480—1484 BD II, 370); добрыи 2 (1463 ГГЯ; 1475 AS III, 14); добри 2 (1449 Cost. II, 386; 1499 BD II, 442); добры 1 (1449 Cost. II, 386); наз. мн. ж. добрыи (XV ст. BC 28 зв.); род. мн. добрыхъ, добрых, добрыхъ, dobroch 43 (1378 P 25; 1409 P 74; 1421 P 94, 96; 1445 СРК; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1463 AS I, 55; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1490 Пам.; XV ст. СЯ 42; 1496 AS I, 245 і т. ін.); добрыхъ 3 (1451 АкЮЗР II, 106; 1478 AS III, 17); зам. дав. одн. по своих добрих воли 1 (1467 BD I, 120); дав. мн. добрымъ, добрымъ, добрымъ 15 (1390 P 175; 1391 P 45; 1393 P 52; 1401 РІР; 1411 Cost. I, 84; 1448 Cost. II, 305; 1453 Cost. II, 766; 1454 AS III, 9; 1460 BD II, 269; 1475 AS I, 70 і т. ін.); добрымъ, добримъ 3 (1400 Cost. I, 26; 1456 ПМВП; 1480—1484 BD II, 370); знах. мн. добрыхъ 3 (1467 СП № 13; 1487 AS I, 140; 1490 Пам.); добрыи 1 (1491 AS I, 94); знах. мн. ч. добрыи 3 (1433 P 121; 1434 Cost. II, 669; 1491 AS I, 94); добры 2 (1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 275); добрые 1 (1496 ПДВКА 61); добри 1 (1476 BD I, 211); добрїи 1 (1408 Cost. II, 632); добре 1 (1412 P 81); добры(х) 1 (XV ст. BC 18 зв.); добрих 1 (1467 BD I, 122); ор. мн. добрыми, dobroymi 12 (1378 P 25; 1388 ZPL 107; 1449 Cost. II, 385; 1452 Cost. II, 422; 1453 Cost. II, 766; 1458 BD II, 262; 1475 AS I, 70; 1489 РИБ 433; 1494 AS I, 101; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119 і т. ін.); добрыми 3 (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 760; 1464 DIR«А» 517); місц. мн. оу добрыхъ (1462 BD II, 290); ор. дв. добрыма (XV ст. BC 32).

Два. ще ДОБРАА ВОДА.

***ДОБРЫНЬ** ч. (1) (назва міста в Польщі, пор. Dobruń): земський пісари во все(х) землА(х) корольвства нашего во великой по(л)ще сира(д)зю в ланьчице коуявъ оу добрыні за запи(с) имею(т) бра(т) яко пісари краковський и соудомирський (XV ст. СЯ 43 зв.).

ФОРМИ: місц. одн. оу добрыні (XV ст. СЯ 43 зв.).

***ДОБРЫНСКИЙ** прикм. (1): Вьдан то каждый члвкъ... оже я князь Соунутии и кистютии... чинимы мирь твердын ис королемь казимиромь... и съ его землани... лучичскою добрынскою плотьскою... и со львовскою (б. м. н., 1352 P 5).

ФОРМИ: ор. одн. ж. добрынскою (1352 P 5).

Див. ще. ***ДОБРАНСКИЙ**.

Пор. ***ДОБРЫНЬ**.

ДОБРЪ присл. (1) добре: а мы вьсеому добръ оуразоумехмо, вьсе по дробноу (Дольний Торг, 1475 BD II, 336).

Див. ще **ДОБРЕ**¹ 2, **ДОБРО**².

***ДОБРЪ НОВЦИ** див. ***ДОБРИНОВЦИ**.

***ДОБРАНСКИЙ** прикм. (1): Божією милостию мы кроль Казимир краковской земель... добранский земель... явно повьдают, колиж то пришедши пред наше обличе... ходко быбелский, и оуказал естъ княза львовы листы (Судомир, 1361 AGZ 6).

ФОРМИ: род. одн. ж. добранский (1361 AGZ 6).

Див. ще ***ДОБРЫНСКИЙ**.

Пор. ***ДОБРЫНЬ**.

***ДОБРАНСКИЙ**¹ прикм. (1) (пор. Добряни у Львівській землі) ◇ Д о б р а н с к ы й п у т ь (1) (назва дороги): мы великий князь Швитрикаило Олькирьдовичь чинимь... знаменито... ижь... дали есмо и записали землю црковноюю... о(т) колодаза до колодаза по оувозищъ по Добранский путь (Городок, 1443 P 144—145).

ФОРМИ: знах. одн. ч. Добранский (1443 P 145).

ДОБРАНСКИЙ² ч. (1) (особова назва): А при томъ свьдочи были... панъ Ванько Добранский, панъ Пьшко маршалько (Городок, 1443 P 145).

ФОРМИ: наз. одн. Добранский (1443 P 145).

ДОБОУВАТИ дієсл. недок. (13) 1. (що, без додатка) добиватися, домагатися (чого) (11): ино па(н) гостило не моглъ добувати тое село о(т) калоугери, але страти(л) о(т) оусего закона (Сучава, 1455 Cost. II, 561); Про <тож...> да не имаєт тагати ани добувати ни єдними привиліями на сіє наше привиліє (Гирлов, 1499 BD II, 155).

2. (що) надбавати, придбавати (2): не имаю иное при дши тоу(л)ко... домове мои що есмь са(м) добува(л) на розъ оу соучавъ (Сучава, 1449 Cost. II, 385); али и дотоль имає(м) са причинити где що мо(ч) ме(м) добувати о(т) и(х) шкоды, тое имає(м) имь вернути (Сучава, 1457 Cost. II, 809).

ФОРМИ: інф. добувати, добувати (1455 Cost. II, 561; 1457 Cost. II, 809; 1474 PFC; 1490 BD I, 392; 434; 1491 BD I, 491; Cost. D. 37; 1492 Cost. S. 162; 1493 BD II, 22; 1499 BD II, 155); перф. 1 ос. одн. ч. есмь... добува(л) (1449 Cost. II, 385); майб. 3 ос. одн. буде(т)... добувати (1457 Cost. II, 810); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. що бы... добували (1456 Cost. II, 577).

Див. ще **ДОБЫВАТИ** 1.

***ДОБУТИ** дієсл. док. (2) (що) (силою взяти, силою оволодіти) здобути: И коли нам богъ поможет та добудем зась нашу очизноу... а тогда нам... да ест слободно... вьйти ис их милости землАх (Гирлов, 1499 BD II, 422); Коли(ж) о(т) на(с) аллюбо о(т) наше(г) пана... кметь оутечеть дла гнѣва пана свое(г) а панъ правомъ дабоудѣ(т) (!) а о(н) са не хоче(т) вернууть заса, тогда мы сказоуемъ же тотъ кметь имє(т) плати(т) па(н)у своеому вїноу ҃ грївны (XV ст. BC 39).

ФОРМИ: майб. 3 ос. одн. ! дабоудѣ(т) (XV ст. BC 39); 1 ос. мн. добудем (1499 BD II, 422).

Див. ще **ДОБЫВАТИ** 2, **ДОБЫТИ** 2.

***ДОБОУЧИНЫ** мн. (1) (назва замку у Троцькому воеводстві): П(и)сан оу Добоучинах (Добучини, 1487 AS I, 240).

ФОРМИ: місц. оу Добоучинах (1487 AS I, 240).

ДОБЫВАТИ дієсл. недок. (10) 1. (що, чо) добиватися, домагатися (чого) (8): мы па(н) ива(н) па(н) срѣмский... свьдчю... иже... добува(л) на воитку сулимовскемь половины сулимова (Львів, 1412 P 81); а пак ли бы хотѣ(л) хто по(д) пано(м) гринко(м) стреченовичо(м) тыхъ имьнен добувати... тогда первѣе имаєт дати триста ко(п) широки(х) грошей пану гринку (Острог, 1437 P 136); Оура(д) ше(л)тїиский пано(м) оу слоу(ж)бѣ е(г) оужїто(ч)но а дла то(г) вѣлїкы пановѣ добувають собѣ шьтїсо(в) (!) (XV ст. BC 32); И никто николи <да не имаєт> доб(и)вати тое село флочещи никото(рым) обычаем, ни оу которих днєх и оу часох (б. м. н., 1472 BD I, 178).

2. (що) (силою брати) здобувати (2): И тогда крол вышєписанныи н съ его милости братїями... имают нам помочи съ вьсею их моцею... абыхмо добували опет зась нашу очизноу землю молдавскоую (Гирлов, 1499 BD II, 422).

ФОРМИ: інф. добувати, добува(т)и 3 (1437 P 136; 1462 BD I, 67; 1499 BD II, 422); добувати, доб(и)вати 2; (1464 DIR«A» 517; 1472 BD I, 178); тєп. 3 ос. одн. добуваєть (XV ст. BC 33); 3 ос. мн. добувають (XV ст. BC 32); перф. 3 ос. одн. ч. добува(л) (1412 P 81; XV ст. BC 20); баж.-ум. сп. 1 ос. мн. абыхмо добували (1499 BD II, 422).

Див. ще **ДОБОУВАТИ** 1, ***ДОБУТИ**, **ДОБЫТИ** 2.

ДОБЫТИ дієсл. док. (16) 1. (що) (на підставі судового вироку) добути, одержати у власність (12): Олижъ пришедь вотчичъ даль свою рьчь васковѣ в роуцѣ любо стратитъ а любо добуодеть (Галич, 1401 P 65); тогда панъ давило не добыль на воитѣ того дворища што на гугни зануожъ не оу свое оубиваль са (Зудєчів, 1411 P 79); мы стефа(н) воево(д)а... чины(м) знаменито... оже... фрьє драгощє... прода(л) свое село... що о(н) доби(л) о(т) оусего права и закона о(т) аньдрєнка (Сучава, 1460 Cost. S. 33).

2. (що) (силою взяти) здобути (2): вьдомо да є(ст) вамъ,

аже помогль на(м) бѣ и добили есми нашу очизну правою (Баків, 1447 Cost. II, 732); мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... дидрихъ боучаский... тепєрь стоить подли насъ... и слюбилъ ми милувати ма... и чтоби его милости стоАль подли насъ добыти наша очизна (Коломия, 1448 Cost. II, 305).

3. (кого) (піймати) дістати, схопити (2): а за избьга можемъ его добыти и выдати (б. м. н., 1352 P 6).

ФОРМИ: інф. добыти (1352 P 6; 1418 Cost. I, 127; 1442 Cost. II, 88; 1448 Cost. II, 305; 1456 Mih. 213); перф. 3 ос. одн. ч. добыль, добы(л), добыл 6 (1411 P 79; 1435 Cost. I, 454; 1447 Cost. II, 273; 1448 Cost. II, 362; 1455 Cost. II, 561; 1460 BD I, 41); доби(л) 1 (1460 Cost. S. 33); 1 ос. мн. добили есми (1447 Cost. II, 732); 3 ос. мн. добы(л) (1455 Cost. II, 561); майб. 3 ос. одн. добуодеть (1401 P 65); нах. сп. 3 ос. одн. да добудєть (1439 Cost. II, 52).

Див. ще ***ДОБУТИ**, **ДОБЫВАТИ** 2.

***ДОБЫТОКЪ** див. ***ДОБИТОКЪ**.

***ДОБЫТЬЕ** с. (1) здобуття, одержання у власність: па(н) пѣрашь пиликовичъ не моглъ быти к тому розьнзду але польтилъ своа села... пратєлю (!) своему... себе мьсто моцно о добытьє и о страчьнє (Галич, 1404 P 68).

ФОРМИ: знах. одн. добытьє (1404 P 68).

Пор. **ДОБЫТИ** 1.

***ДОБЪРЫИ** див. **ДОБРЫИ**.

! **ДОВАТИ** див. **ДАВАТИ**.

! **ДОВАТЬ** див. **ДАВАТИ**.

ДОВГАЙЛОВИЧ ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣтки: пан Юшко Довгайлович, пан Пашко Яловицкий (Луцьк, 1463 AS I, 55).

ФОРМИ: наз. одн. Довгайлович (1463 AS I, 55).

1 **ДОВГОРОДОКЪ** *див.* ***НОВГОРОДОКЪ**.

***ДОВЕДАТИ СЯ** *див.* ***ДОВЪДАТИ СЯ**.

***ДОВЕДАТИ СЯ** *див.* ***ДОВЪДАТИ СЯ**.

ДО ВЕКА *присл.* (3) довіку, навічно: А по семь ненадобе вступоватись ни детемъ монмъ... ни всему роду моему до века (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а онъ... свойство съ вами вчинилъ, хочечы съ вами доброго пожитья и до века (б. м. н., 1499 *ВД* II, 448).

Див. ще **В ВЪ КЫ, НАВЪ КИ, НАВЪ КЪ, ОУВЪ КЪ.**

ДОВЕСТИ *дієсл. док.* (8) 1. (що, чого, кому) довести, доказати (що) (2): I tež, jestliby... ne moh dowesti swoim prijatelem, kotoryjby jeho zabił... ty... choczo obrozno byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); па(н) татомиръ балицкий довелъ своихъ границъ и зыскалъ по тоты врочища (Зучев, 1413 *P* 83).

2. (на кого) довести вину (кого) (6): ако(ж) кто коли име(т) познати оу ни(х) кони или волю, бу(д) где оу наше(т) земли и доведе(т) на(ш) члкъ на брашовъни... а брашовъни да стратѣтъ того конь али во(л) буде(т) (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); А також, кто коли имоут познати оу них кони или волю... и доведет наш чловѣкъ на Брашовъне из добрыми людми... а брашовъни да стратѣтъ того кон(ъ) или вол(а) (Сучава, 1458 *ВД* II, 262); И Костянтинъ рекъ: што я тебе рекъ, то и теперъ мовлю, хочу того на тебе довести, а рекъ я то тебе, коли мовиль, назвалъ татемъ (Вільна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: *інф.* довести, dowesti (1388 *ZPL* 106; 1495 *АЛМ* 83); *перф.* 3 ос. одн. ч. довелъ, довелъ (1413 *P* 83; 1495 *АЛМ* 83); *майб.* 1 ос. одн. хочу довести (1495 *АЛМ* 83); 3 ос. одн. доведет, доведе(т) (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1458 *ВД* II, 262).

Див. ще ***ДОВОДИТИ.**

1 **ДОВЕТАТ СЯ** *див.* ***ДОВЪДАТИ СЯ**.

***ДОВИДАТИ** *дієсл. недок.* (2) (кого в чому) розглядати звинувачення (проти кого), доноси (на кого): да соуди(т) са(м) свои люди и да довидаю(т) и(х) о оуси(х) и оу глоба(х) и оу вѣськы(х) вина(х), що коли боудоу(т) са чинити на и(х) люде(х) (Ясси, 1449 *Cost.* II, 391); але да соудать сами своими люди о(т) ти(х) три(х) монастирски(х) села(х) и да довидаю(т) и(х) о оусемъ и оу глоба(х) и оу вѣсакы(х) вина(х) що коли боуде(т) на ти(х) люди чинити съ (Сучава, 1472 *DIR*«А» 530).

ФОРМИ: *нак. ст.* 3 ос. мн. да довидаю(т) (1449 *Cost.* II, 391; 1472 *DIR*«А» 530).

ДОВКГАРДЪ ч. (1) (*особова назва, лит.* Daugardas): довкгардъ прави(л) (Острог, 1427 *P* 109).

ФОРМИ: *наз. одн.* довкгардъ (1427 *P* 109).

***ДОВКОВДОВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): и мы роспытали старыхъ людеи чия то отчина, ино повѣдали штож деи то отчина Ходкова, отецъ его держал за Князя Гльба Довковдовича (Дворецъ, XV ст. *СГЧА*).

ФОРМИ: *род. одн.* Довковдовича (XV ст. *СГЧА*).

! **ДОВНА** *див.* **ДАВНО.**

! **ДОВНО** *див.* **ДАВНО.**

***ДОВОДИТИ** *дієсл. недок.* (2) (*аргументувати*) доводити, доказувати (що): мы сказоуемъ пороучникови свидѣ(ч)ствомъ доводи(т) и(ж) бы миколаеви заплачены тыи пенези (XV ст. *ВС* 31 зв.); тогда тотъ имее(т) све(т)кы доводи(т) што с тымі граніцами коупиль (XV ст. *СЯ* 42 зв.).

ФОРМИ: *інф.* доводи(т) (XV ст. *ВС* 31 зв.; *СЯ* 42 зв.).

Див. ще **ДОВЕСТИ** 1.

ДОВОДЛИВО *присл.* (1) (*стп.* dowodliwie): переконливо, обгрунтовано, доказово: а мы... познавши ижъ... стефанъ воевода помочи и рады напотиву намъ... не чинилъ а ни давалъ, яко жь доводливо того са намъ послы своими справлалъ и справлѣ — про то жь его... правого чиними и о(т)пушаемы ему (Ланчица, 1433 *P* 121).

***ДОВОДЪ** ч. (6) (*аргумент*) доказ (4): и пани НацоваА никакого доводоу слоушного не дала (Лукуница, 1478 *АС*

III, 17); И мы Бориса Семеновича пытали: маешь ли ты, Борисе, о томъ на него доводъ штобы онъ наши бояре забралъ мошне за себе съ имѣни, и намъ службы не было (Вільна, 1495 *АЛМ* 83);

д о в о д ъ в ч и н и т и (на кого) навести доказ вини (чиєі) (2): И Борисъ передъ нами на него о томъ доводоу никакого пе (!) вчинилъ (Вільна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: *род. одн.* доводу (1478 *АС* III, 17; 1495 *АЛМ* 83, 84); *знах. одн.* доводъ (1495 *АЛМ* 83).

ДОВОЙНОВИЧЪ, ДОВОЙНОВИЧЪ ч. (5) (*особова назва*): А при томъ нашемъ еднаньи были: князь Михайло Олександровичъ а пан Янь Довойновичъ намѣстникъ волковыйский (Вільна, 1482 *АС* I, 80); и мы пе(р)во сего высылалъ та(м)... намѣстника дороги(ц)кого пана якуба дово(и)новича (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Довойновичъ 1 (1482 *АС* I, 80); Довойновичъ 1 (1492 *АЛМ* 31); *дав. одн.* Довойновичу, дово(и)новичу (1489 *РИБ* 432; 1495 *ВМЗД*); *знах. одн.* дово(и)новича (1495 *ВМЗД*).

***ДОВЪДАТИ СЯ** *дієсл. док.* (6) (о чім) доведатися (про що): а хто немецкую чела(д) держа бы одно(г) затаилъ довѣдавса: ты(х) буде(м) казни(т) великими казнями (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*); И мы о томъ писали до ключника луцкого до пана Богдана Сеньковича, аж бы са о томъ доведал (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94).

ФОРМИ: *інф.* ! доветатса (1493 *АЛРГ* 55); *перф.* 1 ос. одн. ч. ся есми доведаль (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *баж.-ум. ст.* 3 ос. одн. ч. аж бы са... доведал (1499 *АЛРГ* 94); *дієприсл. перед.* доведавшиса, доведавшися 2 (1487 *РИБ* 435; 1493 *АЛРГ* 55); довѣдавса 1 (1447—1492 *ЛКНКВ*).

***ДОГОВОРИТИ** *дієсл. док.* (1) (з ким) договоритися, укласти договір: Будеть ведомо ажъ азъ панко... та(к) есмь оумовиль и договориль со княземъ скиригаиломъ (б. м. н., 1387 *СП* № 12).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. одн. ч. есмь... договориль (1387 *СП* № 12).

***ДОДАТИ** *дієсл. док.* (1) (що) додати: а додали есми оу сочавъ... 7 тислчи рублии фр(а)ж)коо (!) серебра (Сучава, 1388 *SL* 678).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. додали есми (1388 *SL* 678). **ДОДЕШІИ** *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефанъ воевода... знаменито чиним... оже... іонъ боузь и сестра его... продали... едно село, на жигъліе, на имъ додешіи (Ясси, 1495 *Cost.* S. 193).

ФОРМИ: *наз.* додешіи (1495 *Cost.* S. 193).

***ДОДОВЪ** *прикм.* (3) ◇ додовъ дѣль (1) (*назва пагорбка у Молдавському князівстві*): хотарь... о(т) тожъ могыли попрѣкъ на додовъ дѣль на единъ стлѣпъ (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121—122); додова могыла (1) (*назва пагорбка в Молдавському князівстві*): хотарь... о(т) колодзи прости на дѣлоу на додовоу на могылоу (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121); пото къ додовъ (1) *див.* ***ПОТОКЪ** 1.

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* додовъ (1415 *Cost.* I, 121—122); *знах. одн. ж.* додовоу (1415 *Cost.* I, 121).

***ДОДОМУ** *присл.* (1) додому: тогда маеть янь приса(ч) иже сво(и) ме(д) несъ дадому (!) (XV ст. *ВС* 19).

***ДОЖИДАТИ** *дієсл. недок.* (2) (чого) чекати, дожидати: пак ли бы которыи року не дожидаячи хотели его в томъ габати... и моцно в него пенязи брати, и ты бы его от тыхъ боронил и не дал бы еси ему никому ни в чомъ кривды чинити (Вільна, 1498 *АЛРГ* 83).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч.* дожидаячи (1498 *АЛРГ* 82, 83).

Див. ще **ДАТИ.**

***ДОЗВОЛЕНЕ** с. (3) дозвіл: Я ларио(н) игоуме(н) переспонидки(и) вызнаваю си(м) мон(м) листо(м)... што(ж)... коро(л)... пожалова(л) менъ... ты(м) име(н)емъ, которое (ж) придано, к цркви бо(ж)еи... з дозволе(н)емъ го(с)дрА коро(л)а его мл(с)ти и с митрополитовы(м) (Луцьк, 1467 *СП* № 13); И панъ Петръ повхалъ до тыхъ имѣней зь моимъ дозволеніемъ (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: *ор. одн. дозволе(и)єм* 2 (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам*); *дозволенієм* 1 (1498 *АЛМ* 163).

Див. ще **ИЗВОЛЕНІЕ** 2, ***ПРИВОЛѢНЬЕ**, ***ПРИЗВОЛЕНЬЕ**, **ПРОИЗВОЛЕНІЕ**.

Пор. *ДОЗВОЛИТИ.

*ДОЗВОЛЕНІЕ *див.* *ДОЗВОЛЕНЕ.

*ДОЗВОЛИТИ *дієсл. док.* (6) (що робити) дозволити (5): Биль намъ чоломъ... панъ Григорей... Громыка, о тымъ, што перво сего дали есмы ему мѣстѣ городское... на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ... и тежъ дозволили есмы ему въ томъ дворѣ его корчму вольную, пиво и медъ держати (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); Пани Михайловаа поведила, ижъ за великого князя Швитрикгайда коли мой пан сына крестил оу пана Василя, Яцка, дозволил через мост оу будоване, оу дерево, сеножати ездит (Лукониця, 1478 *АС* III, 17); Бил нам чолом пани Богдан Сенкович Гостский и просил насъ, абыхмо ему дозволили торгъ мѣти выймени его в Гошы (Вільна, 1495 *АЛРГ* 55); *листь дозволены и* (1) *див.* **ЛИСТЬ** 1.

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* дозволил, дозволил (1478 *АС* III, 17; 1494 *АЛМ* 54); 1 *ос. мн.* дозволили есмы (1410 *АкВАК* XI, 5); *баз.-ум. сп.* 1 *ос. мн.* абыхмо... дозволяли (1487 *АС* I, 87; 1495 *АЛРГ* 55); *дієприкм. пас. мин. знах. мн. ч.* дозволены (1495 *ВСОб*).

*ДОИСКЫВАТЬ *СА дієсл. недок.* (1) (*без додатка*) дошукуватися, допитуватися (кого): колн(ж) кто моу(ж)-оубоство учи(т) (!) а не ведаю(т) его староста не имае(т) прото жалобы чини(т) але прїятелї имаю(т)са доискивать а по(д)лоугъ права с нимъ *СА* обьхо(ди)ть (XV ст. *ВС* 24—24 зв.).

ФОРМИ: *інф.* *СА* доискивать (XV ст. *ВС* 24 зв.).

ДОКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* (1) (чого) доводити (що): мы велики князь Швидрикгяль... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ... службу... вѣрную... пана Богуша Оверкича Тимоха, который... будучи... чоловѣкомъ рыцерскимъ, а хотѣчи тымъ болѣй рыцерства своего доказовати до земли и панства нашего... выхалъ... А такъ мы... оного прыймемо и прыяли есмо, яко челоуѣка зацного, родовитого и рыцерского (Луцьк, 1438 *P* 140).

ФОРМИ: *інф.* доказовати (1438 *P* 140).

! **ДОКАНАТИ** *див.* ***ДОКАНАТИ**.

! **ДОКОВІ** <**ДИДКОВІ**> (1): иди(к) жалова(л) колї спа(л) на (до)розѣ прїшод(д) Ѡа(л)ко и оузаль емоу ме(ч) и тоболы а оу тоболе(х) три скотца гро(ш)и... мы прїсоужаемъ доковї (!) пописач(ч) на ты(н) гро(ш)и (XV ст. *ВС* 26 зв.—27).

Див. **ИДИКЪ**.

ДОКОЛИ *див.* **ДОКОЛѢ**.

ДОКОЛИНОВО *с.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есмы емоу... село на брѣладѣ на има село доколиново (Сучава, 1433 *Cost.* I, 359).

ФОРМИ: *наз. одн.* доколиново (1433 *Cost.* I, 359).

ДОКОЛѢ, **ДОКОЛА**, **ДОКОЛИ** *спол.* (18) (*цсл.* доколь/доколи) (*приєднує підрядні речення*) 1. (*часові* — у *постпозиції*) поки, доки (16): а городовъ оу рускои земли новыхъ не ставити ни сожъженого не рубити докола миръ стоить за вѣль(т) (б. м. н., 1352 *P* 6); а они имають держати так(о) долго докола нмо тыхо дѣтислчи рублн исполна не о(т)дамы (Луцьк, 1388 *P* 37); а мы его милости имаемо приати тымъ же обичаемъ, доколь есмо найдали живы (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746); имае(т) держати со вѣсими доходы и приходи с мыты сь млины доколи боуде(т) мешкати (Снятин, 1454 *P* 163); А по них, кто боудет намасник тому свѣтому мастоу, також да дрѣжит по вышеписанн(о)моу, до коль боудет стояти и свѣтини монастырь (Гирлов, 1499 *BD* II, 156).

2. (*місця* — у *постпозиції*) доки (2): а <хотары>... гори долиною до коль и(с)ходитъ оу полѣну (Сучава, 1409 *Cost.* I, 64—65); мы Стефанъ воевода... чини(м) знаменито...

оже... дали и потвердили есмы монастырю нашему от нѣмца... киприанова пасика... и сь оусими полѣнами и паси(ч)ками колико соу(т) оу томъ хотари що по(п) киприан(н) держа(л) по(ч)нише о(т) приходища моловатцу... и о(т)толь попере(к) на тернавку доколь полѣна держи(т) (Сучава, 1470 *DIR* «А» 522).

Див. ще **ДОКУЛ**.

***ДОКОНАТИ** *дієсл. док.* (8) (*стч.* dokopati, *стп.* dokopać) 1. (що) виконати, учинити (2): а ти доконали и осоудили па(н) хр(с)ченъ мартиновскы па(н) ольдрихъ медускы (Галич, 1401 *P* 66); приказоуемъ старостамъ... абы никого не позывали бе(з) повода алюбо бе(з) вины доканаы (!) (XV ст. *ВС* 16).

2. (з ким) укласти договір, домовитися (6): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже есмы доконали сь радцами и сь мѣстѣчаны ильовского мѣста... и доконали есмы сь ними, штобы ходили, у нашої земли, и сь своими торговлами (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); А там оусы рѣчи имають быти провод(е)ны и соужены и доконаны (під Хотинном, 1467 *BD* II, 298).

ФОРМИ: *перф.* 1 *ос. мн.* доконали есмы 1 (1408 *Cost.* II, 630); есмы доконали 1 (1408 *Cost.* II, 630); 3 *ос. мн.* доконали 1 (1401 *P* 66; 1408 *Cost.* II, 633); *майб.* 3 *ос. одн.* доконаеть 1 (XV ст. *ВС* 29 зв.); (до)конае(т) 1 (XV ст. *ВС* 29); *інф. пас. быти...* докананы (1467 *BD* II, 298); *дієприкм. пас. мин. род. одн. ж.* ! доканаы (XV ст. *ВС* 16).

***ДОКОНАТИ СА** *дієсл. док.* (2) статися, відбутися, мати місце: а доконилося тоє дѣло оу годѣ (!) лучици (Лучиця, 1388 *P* 39); а то *СА* доконало оу коломыи оу недѣлю по оуськновѣныи главы сѣго ива(н) (Коломия, 1424 *P* 102).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. с.* доконилося 1 (1388 *P* 38); *СА* доконало 1 (1424 *P* 102).

***ДОКОНЧАНІЕ** *див.* **ДОКОНЧАНЬЕ**.

ДОКОНЧАНЬЕ, **ДОКОНЪЧАНЬЕ** *с.* (14) угода, договір (5): А се докончанье межи королемъ польскимъ и княземъ дмитриемъ (б. м. н., 1366 *P* 14); если ваша милость такъ чыинили, ваша милость делайте яко знаете, какъ межи васъ докончанье было (б. м. н., 1499 *BD* II, 448—449); зъ докончанья выступи(т)и (2) розірвати договір, порушити угоду: великий князь Александръ литовский... всказалъ ку твоей милости прїятелю своему: што пережъ сего посылали есмо къ тебе нашего посла, поведаячы нашуо прыгодоу, которая жъ се намъ стала отъ... великого князя московского, штожъ намъ зъ докончанья своего и хрестного целованья выступилъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 413); што прысылалъ еси къ намъ своего посла... поведаячы... прыгодоу, которая вамъ стала се отъ... великого князя московского што жъ онъ зъ докончанья своего и хрестного целованья вамъ выступилъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 447); докончанье имати (з ким) (2) скласти угоду, договір: и если бы онъ вамъ по докончанью и по крестному целованью и по записехъ, што съ ними имали есте... правилъ, и ты бы съ нимъ взяли миръ и въ единатве былъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409); докончанье имети (1): И мы... до зята вашого... посла послали есмо... да и онъ по докончанью и по крестному целованью и по записехъ, што съ ними имали есте, абы вамъ правилъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409); докончанье взяти (3), оузяти докончанье (1) *див.* **ОУЗАТИ**.

ФОРМИ: *наз. одн.* докончанье, доконичанье (1366 *P* 14; 1499 *BD* II, 449); *род. одн.* доконичанья, доконичанья (1498 *BD* II, 409, 413; 1499 *BD* II, 447); *знах. одн.* доконичанье 5 (1498 *BD* II, 410; 1499 *BD* II, 448, 449); доконичанье 1 (1445 *Cost.* II, 726); *місц. одн.* по доконичанью (1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 448).

***ДОКОНЧАТИ** *дієсл. док.* (3) (що) докінчити, закінчити: докончали шию (!) каплицю письмомъ мїя октября въ... (Краків, 1478 *ОБРН* 131); Докончана бы(с) *СА* книга оу великомъ градѣ оу краковѣ (Краків, 1491 *КЕ*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. докоичали* (1478 *ОБРН* 131); *перф. пас. 3 ос. одн. ж. докоичана бы(ст)* (1491 *КЕ*).

*Див. ще *ИСКОНЪЧАТИ СЯ, *СКОНЧАТИ 1, *СКОНЧЫТЫ.*

*ДОКОНЧИВАТИ *дієсл. недок.* (1) домовлятися, укладати договір: Се язъ кнАзь великыи димитрии докончиваю и повинуюса службою таковою (б. м. н., 1366 *Р* 14).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. одн. докоичиваю* (1366 *Р* 14).

*Див. ще *ДОКОНЪЧАТИ СЕ, *СКОНЧАТИ 2.*

*ДОКОНЪЧАЛЬНЫЙ *див. *ДОКОНЪЧАЛЬНЫИ.*

*ДОКОНЪЧАЛЬНЫЙ *прикм.* (3) ◇ до кон ъ ч а л ь н а я грамота (1) договірна грамота: И ты... ему ни въ чомъ не исправляешъ... а имя его къ нему пишешъ не по тому, какъ межы васъ въ доконъчальныхъ грамотахъ писано (б. м. н., 1499 *ВД* II, 448); до кон ъ ч а л ь н ы и з а п и с ь (1), з а п и с ь д о к о н ъ ч а л ь н ы и (1) (*акт*) угода, договір: и мы тогды... съ нимъ миръ взяли и крестъ целовали и записы доконъчальныи написалъ (б. м. н., 1498 *ВД* II, 410).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. доконъчальныи* (1498 *ВД* II, 410); *місц. мн. въ (по) доконъчальныхъ, доконъчальныхъ* (1498 *ВД* II, 409; 1499 *ВД* II, 448).

ДОКОНЪЧАНЬЕ *див. ДОКОНЧАНЬЕ.*

*ДОКОНЪЧАТИ СЕ *дієсл. док.* (1) домовитися (про що), укласти угоду, договір: г(с)дръ нашъ воевода поставилъ день... такъ абы есте ваша мл(с)ть прислали... свои(х) пословъ какъ бы се межы вами тое... доконъчало (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. с. бы се... доконъчало* (1496 *ПСВВ* 192 зв.).

*Див. ще *ДОКОНЧИВАТИ, *СКОНЧАТИ 2.*

ДОКТОРЪ *ч.* (1) (*учений ступінь*) доктор: а прито(м) были докторъ с кракова кїзь янъ рекгула а кїзь иванъ борисови(ч) глиньскии (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *наз. одн. докторъ* (2-а пол. XV ст. *СПС*).

ДОКУЛ, ДОКОУЛЬ, ДОКОУЛА *спол.* (12) (*приєднує підрядні речення часові — у постпозиції*) поки, доки (11): мы александръ воевода... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... бывшой жонъ нашои... на каж(д)ыи год(л) ше(с)тсо(т) золоты(х) дукато(в)... доку(л) она жива (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142);

(у препозиції) поки, доки (1): а докул matka н(а)ша жива она имаєт своих сел поживати, а кн(А)зю Василью... оу тоє невступати са (Луцьк, 1463 *AS* I, 55).

Див. ще ДОКОЛЪ 1.

*ДОКОУЧАТИ *дієсл. недок.* (1) (кому) докучати: дѣти имьють проси(т) во дѣлїици своєи а потомъ истративши оїю докоучають (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. докоучають* (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

*ДОЛБНИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прАд нами... Иванко Левич и... сынове Ходка Долбнича, на нмь Оанца и Иванко и Васко... и продали свою правоую огниноу (Сучава, 1492 *ВД* I, 509).

ФОРМИ: *род. одн. Долбнича* (1492 *ВД* I, 509).

ДОЛГА, ДОЛХА *ч.* (3) (*особова назва*): тоє имь ве(с) хотар коуда имь е(ст) оучинилъ долха драгомиръ посланъ о(т) гсвами (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 122); Стефан воевода... ож(е) тогъ... наш слоуга пан Долга слоужил нам правою и верною (слоужбою) (Сучава, 1480 *ВД* I, 237).

ФОРМИ: *наз. одн. Долга 1* (1480 *ВД* I, 237); *Долха 1* (1415 *Cost.* I, 122); *дав. одн. Долзи* (1480 *ВД* I, 238).

*ДОЛГИЕ ШИИ *мн.* (2) (*назва села у Волинській землі*) Довгошиї: мы великии кїзь швїтрикга(л) свѣдомо чинимъ... иже дали есмо и записали ленькови зарубичю таа села в луцкої земли... долгие шии а велбичи (Житомир, 1433 *Р* 126); оузрѣвши есмо знаменитоую намъ слоужбою... пана Ерьша терешковича И мы... даємъ И дали есмо емоу село долгие шии в луцкомъ повѣте (Луцьк, 1452 *Р* 160—161).

ФОРМИ: *знах. долгие шии, долгие шин* (1433 *Р* 126; 1452 *Р* 161).

*ДОЛГИИ *див. ДЛЪГЫ.*

ДОЛГО *присл.* (15) 1. (у просторовому відношенні) завдовжки (11): Паки же... даемо... отцу владыще... село наше Бусчу, зъ дворысомъ Борсцовскимъ... какъ се въ себе широко и долго маєть (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2—3); А тако дали есмы ему... зо всеми ужитки... како широко и долго и округло у его границахъ (Судомир, 1408 *АрхЮЗР* I, 6); и мы ...емоу имьне... даємъ и записуємъ... так широко и долго (*в ориг. долко. — Прим. вид.*) и округло якъ тоє имьне выше писаное въ своих границахъ замьрено ест (Вільна, 1499 *AS* I, 117—118).

2. (у часовому відношенні) довго (4): а они имають держати так(о) долго докола имо тыхо д̄ тисачи рубли исполна не о(т)дамы (Луцьк, 1388 *Р* 37); па(к) ли (бы мы) не д(б)али платити... то(г)да коро(л) господа(р) на(ш) имие(т) истигати ты(х) дванаица(т) сс(г) (!) золоты(х) на наши(х) купце(х)... та(к) долго, али(ж) жонъ нашеи бывшеи... попо(л)нымы истинну и прибылыи золоты (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142).

*ДОЛГОЛДАТОВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): Се А кїзь долголдатъ долголдатови(ч)... даю... по своєи д̄ши... тоую зе(м)лю (Київ, 1427 *Р* 108).

ФОРМИ: *наз. одн. долголдатови(ч)* (1427 *Р* 108).

ДОЛГОЛДАТЪ *ч.* (1) (*особова назва*): Се А кїзь долголдатъ долголдатови(ч)... даю... по своєи д̄ши... тоую зе(м)лю (Київ, 1427 *Р* 108).

ФОРМИ: *наз. одн. долголдатъ* (1427 *Р* 108).

*ДОЛГОСТЬ *ж.* (2) (*протяглість у просторі*) довжина: Про (т)о... си(м) листо(м) моимъ надаю... Городища Селища... И зо (в)сею зе(м)лею на(д) рекою роусавоу По обохъ сторонахъ Тоє реки земля Лежачаа Какъ еє Про(д)кове В широко(ст)и И до(л)гости з доубровами сеножа(т)ми И ре(ч)ками Малими В роусавоу Впадаючими... землю Держжати Маєть... И з оними Городищами И ихъ широкю И долгюстю земляною (Прилуки, 1459 *Р* 171).

ФОРМИ: *ор. одн. долгюстю* (1459 *Р* 171); *місц. одн. в до(л)гости* (1459 *Р* 171).

ДОЛГОШИИНЦЫ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а кн(А)зю Семену досталса город Колоден а села: Чернехов... Долгошинцы (Луцьк, 1463 *AS* I, 54—55).

ФОРМИ: *наз. Долгошинцы* (1463 *AS* I, 55).

*ДОЛГЪ *ч.* (9) 1. борг (7): а кто своего должника лице(м) (познал), а оусхоче(т) права жадати о своемъ долгу, що бы пошо(л) до брашова (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 692); А два(д)цать копъ гроше(и) в кажды(и) годъ має(т) есь себе брати за до(л)гъ што есьмо емоу выньни (Петрків, 1489 *АМВ*); А што коли кому буду чим должен, што будь (у) кого узял пенезей, ал(!) чимъ будь бралъ в кого, ино тые долги мое поплати зять мой князь Михайло (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

2. зобов'язання (1): а ведже мы, по долгу лысту господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7);

з л о д е й с к ы и долгъ (1) *див. *ЗЛОДЪ ИСКИИ.*

ФОРМИ: *род. одн. долгоу* (XV ст. *BC* 11); *дав. одн. долгу* (1430 *ГВКЛ* 7); *знах. одн. долгъ, до(л)гъ* (1489 *АМВ*; XV ст. *BC* 6 зв., 11); *місц. одн. о долгу 1* (бл. 1435 *Cost.* II, 692); *о долзе 1* (XV ст. *BC* 35); *знах. мн. долги* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

*Див. ще *ДЛЪГЪ.*

*ДОЛГЫ *див. ДЛЪГЫ.*

ДОЛГЫИ *ч.* (2) (*особова назва*): а при первомъ соудъ былъ па(н) васко таптюковичъ... ива(н) долгын (Галич, 1401 *Р* 66); тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу оу нашеи земли... селище фоундешо(м) междуо попо(м) мирчомъ и длъгымъ петромъ (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444).

ФОРМИ: *наз. одн. долгын* (1401 *Р* 66); *ор. одн. длъгымъ* (1436 *Cost.* I, 444).

ДОЛЕ *див. ДОЛЪ.*

ДОЛЕКЫИ *див.* *ДАЛЕКЫИ.

*ДОЛЖЕКЪ ч. (3) (*назва села в Київській землі*): а о(т) камены горы по до(л)же(к) (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: *дав. одн. до(л)жкоу* (бл. 1458 P 167); *знах. одн. до(л)же(к)* (бл. 1458 P 167); *ор. одн. до(л)жко(м)* (бл. 1458 P 167).

Див. ще *ВЕЛИКИЙ ДОЛЖОКЪ.

ДОЛЖЕН *предик.* (3) (що кому, чим кому) винен (що кому): мы володиславъ... король польскыи... знаемъ то... аже есмы должни одну тысячу рублевъ фразьско(г) серебра прятелю нашему александру воево(д) (б. м. н., 1411 P 76); А што коли кому буду чим должен... ино тые долги мое поплати зять мой (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

ФОРМИ: *наз. одн. должен, до(л)жень* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; XV ст. *ВС* 35); *наз. мн. должни* (1411 P 76).

*ДОЛЖЕСКОУЛЬ ч. (1) (*особова назва, молд., слов. долги*): Тьмь мы видѣвше его правоую и вѣрноую слоужбоу до нас... потвѣрдили есмы емоу... Должешци... що онь... коупиль... от Мароушка дочка Оан(ч)и Должескоула (Сучава, 1479 *ВАМ* 61).

ФОРМИ: *род. одн. Должескоула* (1479 *ВАМ* 61).

ДОЛЖЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тьмь мы видѣвше его правоую и вѣрноую слоужбоу до нас... дали и потвѣрдили есмы емоу... села на има: Должешци, на оустіе Альбинъ (Сучава, 1479 *ВАМ* 61).

ФОРМИ: *наз. Должешци* (1479 *ВАМ* 61).

ДОЛЖИНЪ *прикм.* (1): Тьмь мы видѣвше его правоую и вѣрноую слоужбоу до нас... дали и потвѣрдили есмы емоу... третія част того села що коупиль от Нистра, пасноук Должинъ (Сучава, 1479 *ВАМ* 61).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Должинъ* (1479 *ВАМ* 61).

Пор. ДОЛГА.

*ДОЛЖНИКЪ ч. (9) 1. боржник (5): а кто своего должника лице(м) познал, а оусхочет(т) права жадати о своемъ долгу, чтобы пошол(л) до брашова, та чтобы оучинил(л) имъ право ра(д)ци брашовстїи на его должника (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 692).

2. позикодавецъ (4): коли бы до(л)жникъ рекль тое именіе што ты дрѣжишь е(ст) мнѣ бли(ж)шее, бо тотъ што тобѣ прода(л), а мнѣ бы(л) до(л)жень первіе ни(ж)ли ты коупиль (XV ст. *ВС* 35).

ФОРМИ: *наз. одн. до(л)жникъ, должни(к)* (бл. 1435 *Cost.* II, 692; XV ст. *ВС* 35); *дав. одн. до(л)жнкоу* (XV ст. *ВС* 18); *знах. одн. должника, до(л)жника, должника* (бл. 1435 *Cost.* II, 676, 692; XV ст. *ВС* 8, 31).

Див. ще *ДЛЪЖНИКЪ.

*ДОЛЖНО *предик.* (1) слд: а боудоутъ ли тьи пенези оу меньши(х) ре(ч)хъ ни(ж)ли емоу до(л)жно а возьметъ оу томъ некоторы(и) закла(л) тогды маеть оу томъ досы(ть) имет(т) (XV ст. *ВС* 18).

*ДОЛЖОКЪ ч. (2) (*назва села на Буковині*) Довжок: тьмь мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... село где петришоръ сиди(л), оу конецъ должкоу, еще село по(д)лѣжко(м), где драгомиръ сиди(т) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *род. одн. должкоу* (1437 *Cost.* I, 541); *ор. одн. (д)лѣжко(м)* (1437 *Cost.* I, 541).

*ДОЛЖОКЪ² *див.* *ВЕЛИКИЙ ДОЛЖОКЪ.

ДОЛЪЗСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А се я, пан Андрый Волотовичъ, староста перемильский, и панъ Иванъ Долзский Зеньковичъ... созываемъ симъ нашимъ листомъ: просили нас два брата рононая... быхъмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

ФОРМИ: *наз. одн. Долзский* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

ДОЛИ *див.* ДОЛЪ.

ДОЛИНА¹ *ж.* (83) долина (57): а хотарь емоу е(ст)... простъ чересь долиною (!) до могылы (б. м. н., 1400 *DIR* «А»

433); а ту ыспали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ... Ако стоить на брегъ долины простъ на дубъ (Галич, 1404 P 68); а тамъ при той долины копецъ усыпано (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); землю Дерѣжати маеть... И з оными Городищами... И ярами Долинами (Прилуки, 1459 P 171—172); а хотарь чере(с) долиною на сто(л)поу... та чере(с) долиною шо съ зоветь переемъ на другою долиною (Сучава, 1488 *ДГСПМ*); А который нивки в долине и долина самая и за долиною нивки... то есмы велель держати виноградником (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); А хотар... черес поле та на долиною (Гирлов, 1499 *ВД* II, 148);

(*назви місцевостей у Подільській землі*): до л ы н а Б у ч а ч и а я (1), (д о л и н а) Б у ч а ч н а я (2); и зъ Мыс ко ва горба до потоку и долины Бучачной — усе улево грунтъ до Почапинець (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); d o - l i n a G d z u r d z o w a (1): Nos Alexander Vitoldus... Villam servitori nostro Basilio Karaczewski, dictam Sytnyakow, па wierch dolini Gdzurdzowy... dedimus (б. м. н. 1386 *АрхЮЗР* 8/1, 1—2); до л ы н а К о б е л ы ц к а я (1): а одъ тоен долины Кобелькой (!) на полуденъ грунтъ Хмельничій вправо, а до Почапинець влево (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); до л и н а Л о т о ч н а я (2): А отъ долины Лоточной до Крыницы, гдѣ съ починаеть ричка Ольшанка, тамже копцовъ усыпаты есмы велилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); д о л ы н а Щ е р б а н о в а (2): тамже копцовъ усыпаты есмы велилы у тоей рички Ольшанки, пры долины Щербановой; а одъ долины Щербановой до Сиквы долины (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); В е л и к и я Д о л и н а (3) *див.* ВЕЛИКИЙ¹ 1; В и р н а я д о л ы н а (1), до л ы н а В и р н а я (1) *див.* ВЪРНЫИ; ко у р і е - в а д о л и н а (1) *див.* *КОУРІЕВЪ; л а з и р о в а д о л и н а (1) *див.* *ЛАЗИРОВЪ; л и п о в а (д о л и н а) (1) *див.* *ЛИПОВЪ; м о и с ъ в е а д o л и н a (1) *див.* *МОИСЪЕВЪ; с е р б с к а я d o л i n a (1) *див.* *СЕРБЪСКИЙ; х л у б о к а я d o л i n a (2) *див.* *ХЛУОУБОКИЙ; Ц е ц у л ы н а (Ц ы ц у л ы н а) d o л i n a (2) *див.* *ЦЕЦУЛЫНЪ; А к у ш е в а d o л i n a (1) *див.* ЯКУШЕВ.

ФОРМИ: *наз. одн. долнна* 2(1409 *Cost.* I, 65; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *зам. род. на конецъ долина, о(т) оустіе долина* 2 (1428 *Cost.* I, 209; 1429 *Cost.* I, 280); *род. одн. долины* 13 (1430 *ГВКЛ* 7, 8, 9); *долины* 8 (1404 P 68; 1411 *Cost.* I, 84; 1430 *ГВКЛ* 8; 1431 *Cost.* I, 317; 1438 *DBAc* 27; 1453 *Cost.* II, 445; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *долины* 2 (1430 *ГВКЛ* 7); *dolini* 1 (1386 *АрхЮЗР* 8/1, 1); *зам. знах. чере(с) долины* 1 (1453 *Cost.* II, 445); *дав. одн. долине* 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *по долины* 1 (1411 *Cost.* I, 84); *знах. одн. долину, долиною* 18 (1414 *Cost.* I, 111; 1425 *Cost.* I, 168; 1436 *Cost.* I, 459; 1438 *DBAc* 27; 1446 *ПГСПМР*; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1475 *AS* I, 71; 1488 *ДГСПМ*; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1499 *ВД* II, 148 і т. ін.); *долину* 1 (1430 *ГВКЛ* 9); *чересь ! долиною* 1 (1400 *DIR* «А» 433); *зам. род. на конецъ долину* 4 (1409 *Cost.* I, 65; 1488 *ДГСПМ*); *ор. одн. долиною* 12 (1404 P 68; 1409 *Cost.* I, 65; 1425 *Cost.* I, 168; 1431 *Cost.* I, 317; 1453 *Cost.* II, 445; 1456 *Cost.* II, 582; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *долинно* 2 (1430 *ГВКЛ* 8, 9); *місц. одн. при долины* 4 (1430 *ГВКЛ* 7, 8); *в (на) долине* 2 (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *на долинь* 2 (п. 1349 P 3; 1419 P 91); *на долини* 1 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10); *на долины* 1 (1411 *Cost.* I, 84); *наз. мн. долины* (1436 *Cost.* I, 444); *ор. мн. Долинами* (1424 P 100; 1459 P 171—172).

*ДОЛИНА² *ж.* (2) (*назва села у Галицькій землі*) Долина: тоти старци... стали... подлѣ доубровы горъ до льсоцкой дороги котраА идеть и зоудечева до долины (Зудечів, 1413 P 83); а мы... сталі по(д)лі потока... кде переходи(т) дорога о(т) зоудечева к долинь (Зудечів, 1421 P 95—96).

ФОРМИ: *род. одн. долины* (1413 P 83); *дав. одн. долинь* (1421 P 96).

*ДОЛИНКА ж. (2) долинка: А хотар тои боукати зем-ли... на долиноу на един доуб знаменан, та долинкою горѣ до трояна... на столпъ (Сучава, 1489 *BD I*, 373—374).

ФОРМИ: *знах. одн. долинкою* (1489 *BD I*, 374); *ор. одн. долинкою* (1489 *BD I*, 374).

*ДОЛІНА див. *ДОЛИНА².

ДОЛКЪ ж., *невідм.* (2) (*особова назва, молд.* Долка, *пор. цсл.* Анатолии): една част от тих сел да ест слоугам нашим Тоадероу юкашоу и братаничем его Фарко апродоу и сестрам его Долкъ и Мъроушки (Васлуй, 1495 *BD II*, 59).

ДОЛНЕИ *присл.* (1) *вниз:* тем мы виде(в)ше его правоу слоу(ж)бо (!) до на(с)... дали и потвърдили есмы емоу... его о(т)ни (!)... съ гри(н)дь о(т) богата, до(л)неи о(т) рен(т)е (Сучава, 1459 *Cost. S.* 21—22).

*ДОЛНИИ *прикм.* (5) *нижній:* хотар... о(т) стльпа на пѣть до(л)нѣ на вели(х) (!) тополи (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122); Мы Георгіе архієпископъ Соучавскыи и земли молдавской, Василиє епископъ Долнѣи епискоупи Романова трѣга... слюбили... есмо и слюбоуем под вѣроу нашею христіанскоу (Гирлов, 1499 *BD II*, 425).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. до(л)нѣ* (1458 *Mih. Doc.* 122); *род. одн. ж. Долнеи, Долнѣи* (1473 *BD I*, 186, 187; 1499 *BD II*, 425).

*ДОЛНИИ ТРЪГЪ див. ДОЛНІИ ТОРГЪ.

ДОЛНИ ТРЪГ див. ДОЛНІИ ТОРГЪ.

*ДОЛНИЦЯ ж. (1) (*частина спадицини, маєтку, розділеного між спадкоємцями*) ділянка, ділница, уділ: А пану Оле(х)ну на его до(л)ницю досталосе бачаница а тесова а сьенны ган (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *знах. одн. до(л)ницю* (1478 *ЗРМ*).

Див. ще *ДЪЛЪНИЦА.

ДОЛНІИ ТОРГЪ, ДОЛНИ ТРЪГ ч. (21) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Роман, Дольний Торг: Писано оу долнїи трѣгъ (Дольний Торг, 1411 *Cost. II*, 638); и дали и потвърдили есмы нашей митрополїи о(т) до(л)него трѣга... еи питомы циганы (Сучава, 1465 *DIR«A»* 518); Пис(анѣ) оу Долнем трѣгоу (Дольний Торг, 1475 *BD II*, 336).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. місц. писано оу долнїи трѣгъ* 1 (1411 *Cost. II*, 638); *Пис(а) оанца оу Долия трѣг* 1 (1475 *BD I*, 200); *род. одн. долиего трѣга, до(л)него трѣга* (1415 *Cost. I*, 122; 1448 *Cost. II*, 342; 1464 *BD I*, 84; 1465 *DIR«A»* 518; 1470 *BD I*, 141; 1472 *BD I*, 169); *місц. одн. оу Долнем (Долнемъ, Долнемъ) трѣгоу (трѣгу)* 10 (1443 *Cost. II*, 185; 1444 *DIR«A»* 481; 1445 *Cost. II*, 236; 1449 *Cost. II*, 380; 1458 *BD I*, 9; *ПГСММЦ:* 1466 *BD I*, 113, 115; 1470 *BD II*, 310; 1475 *BD II*, 336); *! оу долии трѣгу* 1 (1451 *Cost. II*, 400); *зам. род. от Долнемъ торгоу* 1 (1470 *BD I*, 155).

Див. ще *РОМАНЪ².

*ДОЛНѢ див. *ДОЛНИИ.

ДОЛОВЪ, ДОЛОВЪ, ДОЛОУВ, ДОЛУУ *присл.* (24) *униз, додолу:* А ко млину граница... доловъ смотричемъ што дуброва межи ходорковымъ селомъ (Смолрич, 1375 *P* 20); тои старци... оуказали староую границу... доловъ теплицею до рѣки до свѣчь (Зудечів, 1413 *P* 83); А хотар... да ест оусе долоуу потокомъ Брълинскимъ (Гирлов, 1499 *BD II*, 154—155).

Див. ще ДОЛОУ.

*ДОЛОЖИТИ СЕ див. *ДОЛОЖИТИ СЯ.

*ДОЛОЖИТИ СЯ *дієсл. док.* (2) (у кого, кого) запитати, спитати дозволу: ачь не дастъ имъ Богъ детокъ, ино доложивши се у осподаря короля... волнны себе продати и ближнымъ... дати (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); ...я Ѳедо(с)и игуме(н) доло(ж)вшися вл(д)ки... остато(к) то(г) сребра... зваживъ (б. м. н., XV ст. *ВОРСР* 179).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. доложивши се* 1 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *доло(ж)вшися* 1 (XV ст. *ВОРСР* 179).

*ДОЛОТЧЕ с. (1) (*назва села у Волинській землі*): Се я Гринко Єлович продал есми... село Долотче (Острог, 1465 *AS I*, 57).

ФОРМИ: *знах. одн. Долотче* (1465 *AS I*, 57).

ДОЛОУ, ДДУЛУ *присл.* (48) *униз, додолу:* а хотаръ ти(м) село(м)... долоу потокомъ до тазлова (б. м. н., 1400 *Cost. I*, 37); и еше есми ему дали и потвърждаемъ ем(у) села на милѣтинѣ ниже о(т) шипоте о(т) тополи долу где была села шефана зуграфа (Сучава, 1445 *Cost. II*, 211—212); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)...

оже... дали и приложили есмы о(т) на(с)... нашемуу стмоу монастыроу о(т) немца болото криваА и озеро... о(т) где выходить грѣла из днистра и тече(т) долоу (Ясси, 1500 *Cost. S.* 230).

Див. ще ДОЛОВЪ.

ДОЛОУВ див. ДОЛОВЪ.

ДОЛУУ див. ДОЛОВЪ.

ДОЛХА див. ДОЛГА.

*ДОЛХІИ ч. (3) (*особова назва*): И оуставше наше слоуги Васко и Михоул Бонтъ и Михъил и Тодерика Долхїи та заплатили оусе исполна (Васлуй, 1495 *BD II*, 40).

ФОРМИ: *наз. мн. Долхїи* 1 (1495 *BD II*, 40); *зам. дав. продали слоугам нашим Васкови... и Тодерика Долхїи* 2 (1495 *BD II*, 40, 41).

*ДОЛХОВСКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Долгаска у Молдавському князівстві*): лд цр̄ко(в) до(л)ховска и(с) попомъ (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. до(л)ховска* (1490 *DC* 147).

*ДОЛЪ ч. (4) діл, долина (3): ино ротымпанови сынове поставили... хотари... о(т) могилы выше дуба та прости на долъ (Сучава, 1423 *DIR«A»* 447); а хотар... отъ дола до столпа (б. м. н., 1500 *SD* 7);

тополи доль (1) див. *ТОПОЛИИ.

ФОРМИ: *род. одн. долоу* 2 (1445 *Cost. II*, 212; 1458 *BD I*, 19); *дола* 1 (1500 *SD* 7); *знах. одн. долъ* (1423 *DIR«A»* 447).

*ДОЛЪГИЕ ШИИ див. *ДОЛГИЕ ШИИ.

*ДОЛЪГОСТЬ див. *ДОЛГОСТЬ.

*ДОЛЪЖЕНЪ див. ДОЛЖЕН.

*ДОЛЪЖНИКЪ див. *ДОЛЖНИКЪ.

*ДОЛЫНА див. ДОЛИНА¹.

*ДОЛЬ див. *ДОЛЬ.

*ДОЛЬЗКЪ див. *ДОЛЬЗСКЪ.

*ДОЛЬЗСКИЙ *прикм.* (2): Я пань микоула дѣди(ч) до(л)зский и перева(л)ский... есми сороужи(л) цр̄къвѣ сѣго никола на старо(м) монастыри оу дользкоу (Перевали, 1440 *P* 142).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. до(л)зский* (1440 *P* 142); *дав. одн. ж. ! дользской* (1440 *P* 142).

*Пор. *ДОЛЬЗСКЪ.*

*ДОЛЬЗСКЪ ч. (2) (*назва села у Волинській землі*) Дольськ: Я пань микоула... сороужи(л) цр̄къвѣ... оу дользкоу (Перевали, 1440 *P* 142).

ФОРМИ: *род. одн. дользска* (1440 *P* 142); *місц. одн. оу дользкоу* (1440 *P* 142).

*ДОЛЬСЗКИЙ див. *ДОЛЬСКИЙ.

ДОЛѢ, ДОЛИ, ДОЛЕ *присл.* (7) 1. понизу, низом (6): хотя(р)... долъ между таркѣоу и бистриц (!) (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121—122); А хотар... Съратоу долъ до где оупадаєт Сърата оу Проутъ (Сучава, 1489 *BD II*, 373—374).

2. *внизу, долі* (1): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село доли на проути итовоевци (Сучава, 1437 *Cost. I*, 541).

*ДОЛЪШНИИ *прикм.* (1) *нижній долішній:* а даль есмь и землю рольную и съ сьножатьми... о(т) бреховича дубья по долъшнїи коньць деречину гаику (Казимир, п. 1349 *P* 3).

ФОРМИ: *внх. одн. ч. долъшнїи* (п. 1349 *P* 3).

ДОМ див. ДОМЪ.

ДОМА *присл.* (2) *удома, дома:* до того позволяемъ имъ в домнхъ свонхъ вшелякии пожитки себе привласцати

и вшелякіе напое, дома робечи и привозные купуючи, въ домахъ своихъ шинковать (Луцьк, 1389 PEA I, 27); такъжь слюбуемъ за тыхъ штожь будутъ дома, непридутъ с нашимъ г(с)дрмъ, стефаномъ, ку голдованию (б. м. н., 1395 Cost. II, 610).

***ДОМАБОРЬ** ч. (1) (назва домену в Польському королівстві, пор. Domaborz, або Domabórz): мы вонцехъ з бжиен мл(с)ти ярцибискупъ гнъзденскни збыкнъвъ краковскни... андрѣи з домабора калискии... слюбуемы и слюбили есмы словомъ и рукоу вшитци (Ланчица, 1433 P 122—123).
ФОРМИ: *род. одн. домабора* (1433 P 122).

***ДОМАКОУШЪ** *див. ДАМАКОУШЪ.*

ДОМАНИНКА ж. (1) (назва села у Волинській землі) Доманинка: а што matka н(а)ша держит отчину и(а)шу и села манев... Доманинка... то все брату н(а)шому... после матки н(а)шое живота (Луцьк, 1463 AS I, 55).

ФОРМИ: *наз. одн. Доманинка* (1463 AS I, 55).

ДОМАРАТЬ ч. (2) (особова назва, стч., стп. Domarad): а при то(м) свѣдци были князь Анъ... (домарать с ко)был Анъ (Медика, 1415 P 87); мы войцехъ з бжиен мл(с)ти ярцибискупъ гнъзденскни... домарать воинцикии, ванценць съ шамотуль межиръцкии... слюбуемы и слюбили есмы словомъ и рукоу вшитци... тако яко инни панове первии намѣсткове наши... слюбили были и записалн са (Ланчица, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. домарать* (1415 P 87; 1433 P 122).

! ДОМИНАКА (ДОМИНИКА) *див. ДОМИНИКЪ.*

ДОМИНИКЪ ч. (3) (особова назва, стч., стп. Dominik, лат. Dominicus): а... коли по(д) прѣсагою свидо(ч)ство чинили, тогда тотъ доминикъ оставилъ того якуоба для коумовства его же (XV ст. BC 20); отец мой кн(а)зь Федоръ ставил ц(е)рков матку б(о)жею на клаштор томоу закону св(а)т(о)го Доминика (Острог, 1443—1452 AS I, 39).

ФОРМИ: *наз. одн. доминикъ* (XV ст. BC 20); *род. одн. Доминика* I (1443—1452 AS I, 39); **! доминака** I (XV ст. BC 20).

***ДОМИНКОУШЪ** *див. ДАМАКОУШЪ.*

***ДОМНЕВЪ** *прикм.* (1) ◇ могила Домнева *див. МОГИЛА¹.*

ФОРМИ: *наз. одн. ж. До(м)нева* (1479 BD I, 221).

ДОМОВЪ *присл.* (1) додому: коли чоловікъ то(т) обвинени домовъ прижде... тогда по его оузаханъ третии днѣ (с) право мае(т) быти (Галич, 1435 P 134).

***ДОМОВЫЙ** *прикм.* (5) (який перебував в домі, зв'язаний з домом) домашній (4): а (пол)стада да(л) есми еи вьчно и домовыи рѣчи по свое(м) животъ (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9); а челяд, и стадо, и статки домовые делили на полы (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); Тежь жаловаль намъ тотъ Мартинець на Богдана, штожь деи онъ вь его невѣстки, у Проселковы жоны, пограбилъ челядъ и инни статки домовыи (Вільна, 1498 АЛМ 159);

квалтъ домовыи (1) *див. *КГВАЛТЬ.*

ФОРМИ: *знах. одн. ч. домовыи* (XV ст. СЯ 43 зв.); *знах. мн. ч. домовые* I (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); *домовыи* I (1498 АЛМ 159); *знах. мн. ж. домовые* I (1498 АЛМ 18); *домовыи* I (п. 1450 ПИ № 9).

ДОМОКОУШ *див. ДАМАКОУШЪ.*

ДОМОКОУШЪ *див. ДАМАКОУШЪ.*

***ДОМОНКОУШЪ** *див. ДАМАКОУШЪ.*

***ДОМОТКАНОВИЧЪ** *див. ДОМОТЪКАНОВИЧЪ.*

ДОМОТЪКАНОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): И потомъ говорилъ намъ дворенинъ нашъ Якубъ Домотъкановичъ, што жь бы тая Угрыновская ему тежь тегька была (Краків, 1489 РИБ 437).

ФОРМИ: *наз. одн. Домотъкановичъ* (1489 РИБ 437); *дав. одн. Домоткановичу* (1489 РИБ 437).

ДОМЪ, ДОМ, ДОМЪ ч. (135) I. дѣм, житло, оселя (18): А пить могоричь оу быцицкого оу дому за копу грошии (Перемишль, 1359 P 10); а писано оу кнефла в дому (Львів,

1370 P 18); хто прѣбъжи(т) на чужїи домъ о бронъ а оуранатъ того (XV ст. BC 19); а привиліе що има(л) на те(х) села(х) и на озера они емоу покради (I), коли ем до(м) злодѣи покрадили (Сучава, 1459 Cost. S. 22).

2. (будівля) дѣм, будинок (36): тыломъ тые пляцы до домовъ церковныхъ и дому Ивановского (Луцьк, 1389 PEA I, 27); а еще есмы имъ дали волю што бы собъ держали, у сочавъ, одинъ домъ, а у томъ дому корчму не держати (Сучава, 1408 Cost. II, 633); мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... оже... паиъ андрейко и бра(т) его... продали... половина... села... и съ оуѣсмы дома, що су(т) о(т) то(и) стороны потока (Сучава, 1443 Cost. II, 131); а тога их привиліа пожегла оу домъ Бьлошев от Боудещи, коли емоу изгорил дом (Сучава, 1498 BD I, 323); я Оношко Витонизкий сознаваю...: продал есми кн(а)г(и)ни Семеновой Василевича... дом свой оу луцкомъ мѣсти промеж орменское ц(е)ркви и капланского домоу на берези Стыра (Луцьк, 1490 AS I, 92); А тоти привилии погорили оу домъ Роусоула от флочещи, коли емоу погорил дом (Сучава, 1491 BD I, 452).

3. садиба (6): а половицю тѣхъ пѣназии наложили есмы на твоѣ роботы... на домъ на медицинки (б. м. н., між 1386—1418 P 35); тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали и потвѣрили есмо имъ... язеръ коврьлоуискїи... и половина о(т) млино(в)... да оучинѣтъ соби до(м) (Сучава, 1448 Cost. II, 323—324); а продал есми кн(а)г(и)ни тотъ свой домъ... из землею и с синожатоу, што коли к томоу домоу слушае(т) (Луцьк, 1490 AS I, 92).

4. (феодална земельна маєтність) вотчина (69): тѣмъ мы видѣше его правую и вѣрную службу до на(с)... дали есмъ (sic.— *Прим. вид.*) емоу оу нашеи земли оу молдавской села о(т)ннина его на имъ (оунгоурѣн)и где домъ его (Сучава, 1409 Cost. I, 64); А хотар томоу вышеписанномоу селоу... да ест... черес поле... што ест оузли Миходричева дома (Гирлов, 1499 BD II, 148).

5. храм, церква (5): Я Семень сколковъ по повелѣнію господина цтя моего уписаль есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши (Київ, 1398 ДГПМ); а то дали есмо оу до(м) стѣи тр(о)ици на пѣма(т) (!) родителя(м) йшимъ (Київ, 1459 P 174).

6. (династія) дѣм, рід (1): мы велики князь Швидрик-галь Руски и иныхъ, чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу, намъ вѣрноюу... пана Богуша Оверкича Тимоха... которого намъ sprawy и родъ зацний дому его вѣрний нашъ князь Сендошко оповѣдалъ... А такъ мы... оного прыймуемо и прыяли есмо, яко чоловічка зацного, родовитого и рыцерского (Луцьк, 1438 P 140).

ФОРМИ: *наз. одн. домъ, дом, домъ* 31 (1409 Cost. I, 64; 1419 DIR«A» 444; 1427 DBAc 22; 1439 Cost. II, 62; 1448 Cost. II, 316; 1468 BD I, 130; 1475 BD I, 206; 1483 BD I, 272; 1490 BD I, 420; 1497 BD II, 112 і т. ін.); *зам. місц. одн. оу дом, оу домъ* 3 (1434 Cost. II, 670; 1488 BD I, 323; 1491 BD I, 452); *род. одн. дому, домоу* 10 (1386—1418 P 35; 1389 PEA I, 27; 1429 Cost. I, 280; 1438 P 140; XV ст. BC 12, 19, 20, 27, 36; 1490 AS I, 92); *дома* 1 (1499 BD II, 148); *дав. одн. дому* (1438 P 140; 1490 AS I, 92); *знах. одн. домъ, дом, домъ* (1386—1418 P 35; 1398 ДГПМ; 1408 Cost. II, 633; 1431 Cost. I, 325; 1448 Cost. II, 324; 342; 1456 Cost. II, 791; бл. 1458 P 167; 1460 BD II, 276; XV ст. BC 6 зв., 19; 1490 AS I, 92 і т. ін.); *місц. одн. оу (въ, в, вь) дому, доми* 18 (1359 P 10; 1378 P 26; 1388 ZPL 106; 1408 Cost. II, 633; 1421 P 92; 1434 Cost. II, 670; 1446 P 154; 1458 ОЖЛД; XV ст. BC 27, 32 зв.; 1472 BD I, 177 і т. ін.); *у домъ* 1 (1408 Cost. II, 633); *наз. мн. домове* (1467 BD I, 119); *род. мн. домовъ* (1389 PEA I, 27; XV ст. BC 7, 25 зв.); *знах. мн. дома* 6 (1449 Cost. II, 385, 386); *домове* 1 (1449 Cost. II, 385); *ор. мн. дома* (1443 Cost. II, 131); *місц. мн. в домахъ* 1 (1389 PEA I, 27); *в домихъ* 1 (1389 PEA I, 27); *оу доме(х)* 1 (XV ст. BC 28 зв.).

***ДОМЪНИМАТИ СѦ** *дієсл. недок.* (1) (*стп. domniemać się, стч. domniwati sè*) думати, припускати (що): коли(ж) которыи члвкъ домънимаетьсѦ имаеть право ко деди(ч)ствѦ што(ж) иньшій держать а оу три годы и за три месеци не габаеть его жаднымъ правомъ тогда мы сказоуемъ томоу первоу заисканное (XV ст. *BC* 20 зв.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. домънимаетьсѦ* (XV ст. *BC* 20 зв.).

ДОМЪ *див. ДОМЪ.*

ДОНДЕЖЕ *спол.* (1) (*цсл. донъдеже*) (*зв'язує підрядні речення*) (*приєднує підрядні часові — у постпозиції*) доки:

Азь рабъ бжїи... именемъ стефанъ... коупи(х) съ тетрае-ў(г)ль... и дадо(х) его п(о)поу никїтъ, да слоужи(ть) въ не(м) до живота своего и по сьмртьи его да є(ст) дьца(м) его... вноучато(м) его, и пр(ѣ)вноучатомъ дондеже сѦ влѣ-че(ть) сьма є(г) и корень (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*).

***ДОНИНЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): а да(н)н (!) сеи листь — через руки вельбно(г) мужа донина подканслѣрого кролевства (по)лско(г) пробоша (с)втого (флорїа)на предъ краковомъ (Медика, 1415 *P* 87).

ФОРМИ: *род. одн. донина* (1415 *P* 87).

ДОНЧА *ж.* (3) (*назва річки у Молдавському князівстві*): мы стефан воевода... знаменито чиним... оже... слоуга наш Авѣроу продал... половина село от Дончещи, що соут на Донча (Сучава, 1492 *BD* I, 505).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. місц. соут на Донча* (1492 *BD* I, 505, 506).

ДОНЧЕШІИ, ДЪНЧЕШІИ *мн.* (6) (*назва села у Молдавському князівстві*): а Ромашкоу (в ориг. Ромаш(ш)коу.— *Прим. вид.*)... и Оулки да ест им село Дънчешїи (Сучава, 1490 *BD* I, 392); а мы такождере... есмо дали и потвѣрдили слоугам нашим... тоє прѣдреченое половина село на имъ Дончешїи (Сучава, 1492 *BD* I, 506).

ФОРМИ: *наз. Дончешїи* 1 (1492 *BD* I, 506); *Дънчешїи* 2 (1490 *BD* I, 392); *род. Дончешїи* (1492 *BD* I, 505).

ДОНЧЪ, ДОНЧЬ *ч.* (3) (*особова назва, молд., пор. Антонїи*): а писа до(н)чъ граматикъ, оу сочавъ (Сучава, 1433 *Cost.* II, 594); пи(с) дончъ (Сучава, 1448 *DIR* № 10b).

ФОРМИ: *наз. одн. дончъ, до(н)чъ, дончъ* (1433 *Cost.* II, 594; 1434 *Cost.* I, 398; 1448 *DIR* № 10b).

***ДОНЪ** *ч.* (1) (*назва річки*) Дон: А тои Арлыкъ писанъ оу Ордь на оустыи Дону (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 171).

ФОРМИ: *род. одн. Дону* (1392—1393 *РФВ* 171).

ДОНЪ *ж.* (6) (*особова назва, молд., пор. Антонїи*): мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша... мѣрина... и братаничи єи, силъ и сестра его, донъ ... и розделили соби свои отнинї (Сучава, 1492 *Cost.* S. 161); па(н) тоадер писар... заплати(л)... ѿ зла(т) татарскы(х) оу роуки дони (Ясси, 1495 *ПГВСР*).

ФОРМИ: *наз. одн. донъ* (1492 *Cost.* S. 161; 1493 *BD* II, 14; 1495 *ПГВСР*); *дав. одн. дони* (1492 *Cost.* S. 161; 1495 *ПГВСР*).

ДОПОМАГАТИ *дієсл. недок.* (2) допомагати (кому): а они па(к) по(д) то сѦ по(д)давали присьгою своею... быти на(м) вѣрны и ср(д)чныи отецъ... и допомагати на(м) проти(в) ка(ж)дому нашем(у) неприятелю (Сучава, 1457 *Cost.* II, 811); и король бы... намъ допомагалъ... пенѦзьми ль, людьми ль, или именемъ (б. м. н., 1481 *BD* II, 364).

ФОРМИ: *інф. допомагати* (1457 *Cost.* II, 811); *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы...* допомагалъ (1481 *BD* II, 364).

***ДОПУСКАТИ** *дієсл. недок.* (1) (кого) (*дозволяти наближитися*) допускати: а которого моего чоловіка... в дуброве имуть, нехай его узвезять, мене не допускаючи (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. допускаючи* (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

*Див. ще *ДОПОУСТИТИ, ПЕРЕПУСТИТИ.*

***ДОПОУСТИТИ** *дієсл. док.* (7) (кого чого, кого к чому кому чого, що) допустити (кого до чого), дозволити (кому що) (6); swedectwo dopuszczono majet' byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); И Нагорка и Шпица... мовили намъ, абыхмо нимъ того еднанья допустили (Краків, 1489 *РИБ* 433); естли г(о)с(по)д(а)рь король его м(и)л(о)сть допустит Цеценевских отчины их, тогда они мают кн(а)зю Олександрю Сонкушковичоу отложити пѣнази (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); и мы... того Курила Иванова сына допустили есмо ровного дѣлоу во все(и) о(т)чине и(х) (Вильна, 1495 *ВК*);

◇ бог допустилъ (1) *див. БОГЪ*.

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. допустили есмо* 1 (1495 *ВК*); *допустили* 1 (1489 *РИБ* 433); *майб. 3 ос. одн. допустит* (1491 *AS* I, 94); *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. естли бы...* допустилъ 1 (1454 *AS* III, 10); *ажебы...* допустилъ 1 (1488 *AS* I, 141); *1 ос. мн. абыхмо...* допустили (1489 *РИБ* 433); *інф. пас. dopuszczono... byti* (1388 *ZPL* 103).

*Див. ще *ДОПУСКАТИ, ПЕРЕПУСТИТИ.*

***ДОПУЩЕНІЕ** *с.* (2) (*воля, веління*) допущення, допуск: александръ велики(и) кня(з) лито(в)скии... каза(л) твое(и) мл(с)ти поведити прыгодоу нашу которая жъ ся намъ з допущенья божьего прыгодила (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); естли бы съ пригодило с которого допущенїа божїего... иж бы мы от нѣкоторого неприятель... та вьидемо ис нашей земли... тогда их милости земли да соут отворени нам (Гирлов, 1499 *BD* II, 421—422).

ФОРМИ: *род. одн. допущенїа* 1 (1499 *BD* II, 421); *допущенья* 1 (1492—1493 *ПВФЧ*).

***ДОПУЩЕНЬЕ** *див. *ДОПУЩЕНІЕ.*

***ДОРАДИТИ СЕ** *див. *ДОРАДИТИ СЯ.*

***ДОРАДИТИ СЯ** *дієсл. док.* (13) (з ким, кого) порадитися (з ким), вислухати раду (від кого): тако смы мы опытали старцевъ... и дорадивши сѦ есмь ты(х) старцо(в) и росправи(л) есмь ихъ оучини(л) есмь вѣчную границу (б. м. н., 1419 *P* 90); и мы, дорадившисе изъ нашою княгинею, и зъ нашими князы и бояры, подлугъ даня продковъ нашихъ, што былъ придалъ великий князь Любартъ Кгидоминович (!) Сушичню и зъ даню медовою и грошовою... и со всеми доходы (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дорадили сѦ есмо с нашими митрополитомъ Кир Теокыстомъ... и оучинили есмо за доушоу... дида нашего (Сучава, 1466 *BD* I, 105); А се я панъ Данило дамбогович (!) Задревецки, вѣдомо чинимо... Аже я дорадивсѦ и своими приятелми, и своими дѣтми Дали есмь... Шандрови... дворниц (!) (б. м. н., 1473 *ЗНТШ* V, 3).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. дорадили сѦ есмо* 1 (1455 *Cost.* II, 771); *! дарадили сѦ есмн* 1 (1448 *Cost.* II, 741); *дорадили сѦ есмо* 1 (1466 *BD* I, 105); *дієприсл. перед. дорадивши сѦ есмь* 1 (1419 *P* 90); *дорадивши сѦ, дорадившисѦ, дорадившисѦ, ! дора(д)вшисѦ* 6 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1451 *P* 156, 158; 1452 *АрхЮЗР* I, 20; *P* 161; 1460 *BD* II, 272); *дорадившесѦ* 1 (1456 *Cost.* II, 788); *дорадившисѦ* 1 (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); *дорадивсѦ !* (1473 *ЗНТШ* V, 3).

*Див. ще *ПОРАДИТИ, *ПОРАДИТИ СѦ, ПРИРАДИТИ, *ПРИРАДИТИ СѦ, РАДИТИ, 4, *ОУРАДИТИ.*

***ДОРАДИТИ СѦ** *див. *ДОРАДИТИ СЯ.*

ДОРГ *ч.* (1) (*особова назва*): а при том был... пан Гринко МоукосѦ, а пан Дорг (Берестя, 1448 *AS* I, 44).

ФОРМИ: *наз. одн. Дорг* (1448 *AS* I, 44).

ДОРОГА *ж.* (127) 1. (*смуга землі, призначена для їзди і ходіння*) дорога (71): грань... отъ монастыра речкою Чолниною до мосту, на дорозе зъ Дубисч до Своза (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); а по старымъ дорогамъ гостемъ поити куда хочеть (б. м. н., 1366 *P* 14); тоти старци... оуказали староую границу... от моголы(к)... к дорозѣ котраѦ дорога идеть из дѣдочичь до баличъ (Зудч, 1413 *P* 83); хотарь... о(т) конецъ хворостїа до дороги що идеть о(т)

стана д(о) бани, та дорогою до потока (Сучава, 1424 *Cost.* I, 162); А тежъ которые бы хотели мыта наши володими(р)-ские объезжати иньшими дорогами... и ты бы самъ наты(х) помочь дава(л) (Петрків, 1489 *АМВ*); через тыи подвора чаруковское до руденского подвора дороги жадное не бывало ани оулицы (Луцьк, 1494 *AS* I, 102); Ja iemu inszoho pola swoieho uhoł u tez postupyłsia mnie druhooho pola uhoł swoieho do dorohy kotoraja ydet od mista k moiemu dworcu (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

(назва *доріг* у різних місцевостях): дорога банска я (1); ино ротымпанови сынове пере(д) тими нашими боАры дали веризи хотя(р) своен земли... и поставили тому хотари поченши дорогоу банскою до ратымпановы могилы (Сучава, 1423 *DIR* «А» 447); дорога дьдошицкая (1); а тыи старци смовившеа с обоу стороною вызнали и оуказали староую границу... звыше той дорогы дьдошицкое (Зудечів, 1430 *P* 116); дорога жиравьская я (1); а тыи старци... вызнали и оуказали староую границу... зныже той дорогы жиравьское (Зудечів, 1430 *P* 116); дорога Жуковецкая (1): Я Любарть Кгедемнинович... записаль есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... к тому село наше Теремное... почонь отъ того копыца... на дорогу Жуковецкую (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1—2); дорога зоудечевская я (2); тоти старци... стали оу великого крихова кде переходить дорога зоудчевскаА полль оуложки попере(к) доубровы (Зудечів, 1413 *P* 83); дорога Клепачовская (1); ино там поля розьробила пани Нацовая за дорогоу Слонимскоую и Клепачовскоую (Луконица, 1478 *AS* III, 17); дорога Лисчиньская (1); прыдаемо к тому село наше Теремное подь Луцкомъ, почонь отъ того копыца при дорозе... до дороги Лисчиньское (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); дорога Подгаецкая я (2); Биль нам чолом старый войт мста Луцкого Трушь и просил в нас землицы в Луцкомъ повете подле двора Василеского по дорогу по Подгаецкую (Вильно, 1499 *АЛРГ* 94); (дорога) Слонимская я (1); ино там поля розьробила пани Нацовая за дорогоу Слонимскоую (Луконица, 1478 *AS* III, 17); дорога Хроловская я (2); А хотар да ест тым селам... до самой дорогы Хроловской (Сучава, 1468 *BD* I, 127); дорога Чорторыская я (1); грань зь леса... къ Соколю, делени по половине дороги Чорторыское (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); дорога Якимова (2); А пак хотар поустни что по той стороны Подраги, шо ест от дороги Якимови долоув до трех глдов (Сучава, 1492 *BD* I, 510); горюховьская дорога (1) *див.* *ГОРЮХОВСКИЙ; ивницкая дорога (1) *див.* *ИВНИЦКИЙ; коденская дорога (2) *див.* *КОДЕНСКИЙ; ловковская дорога (5) *див.* *ЛОВКОВСКИЙ; львовьская дорога (1) *див.* *ЛВОВСКИЙ; льсоцкая дорога (1) *див.* *ЛЪСЦОЦКИЙ; скомороская дорога (1) *див.* *СКОМОРОСКИЙ; соколская дорога (2) *див.* *СОКОЛСКИЙ; страхотинская дорога (1) *див.* *СТРАХОТИНСКИЙ; великая дорога (10), дорога великая (2) *див.* *ВЕЛИКИЙ I; добровольная дорога (4) *див.* *ДОБРОВОЛНЫЙ I; малая дорога (4) *див.* *МАЛЫЙ I.

2. дорога, похід (3): Мы Владиславъ... король Польскій... знаемо чинимъ... аже слуга нашъ Бьдунь... имаеть служити намъ... изъ того села двьма стрьлци, и на каждую нашу дорогу, гдъ намъ потребизна (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6); Николаи жалова(л) на матея же емоу яко(ж) прятелеви кона позычилъ здорово(г) надорогъ, а коли(ж) емоу за са верн(л), а то(т) конь хрома(л) (XV ст. *BC* 23 зв.—24); I poszli na woyna a i sami iestno uze na dorozie (Львницкий, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140);

собь назад дорогоу чынити (1) *див.* НАЗАД.

3. (засіб) дорога, шлях (2): какъ бы были мистровы послове оу князьство великое въехали ижбы есте з ни(х) порозумьли были которыми дорогами алюбо посредки оу такии тадынки с нами хотъли бы были оустоупити (Брест Куйавский, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: наз. *одн.* дорога 3 (1413 *P* 83; 1421 *P* 96; 1490 *ДГСХМ*); *зам. род.* до могилоу шо е(ст) бли(з) дорога 1 (1428 *Cost.* I, 224); *род. одн.* дороги 24 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1413 *P* 83; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1488 *AS* I, 242; 1490 *ДГСХМ*; 1492 *BD* I, 510; 1495 *BD* II, 63; 1497 *BD* II, 100; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119 і т. ін.); дорогы 12 (1413 *P* 83; 1424 *Cost.* I, 162; 1430 *P* 116; 1468 *BD* I, 127; XV ст. *BC* 38; *СЯ* 43 зв.; 1500 *ДПЖН*); *дав. одн.* дорозъ 2 (1413 *P* 83; 1458 *P* 168); дороги 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); *знах. одн.* дорогу, дорогоу, дорогъ 37 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1366 *P* 14; 1400 *Cost.* I, 27; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1421 *P* 96; 1466 *BD* I, 115; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1478 *AS* III, 17; 1488 *ДГСММ*; 1499 *АЛРГ* 94 і т. ін.); *зам. род. о(т)...* великой дорогоу, до великою дорогу 2 (1488 *ДГСММ*); *зам. місц.* дубь што е(ст) на д(орог)у 1 (1424 *Cost.* I, 162); по старой дорогу на дал 1 (1489 *BD* I, 374); *ор. одн.* дорогою, дорохою (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1400 *Cost.* I, 27; 1413 *P* 83; 1423 *DIR* «А» 447; бл. 1458 *P* 167; 1479 *BD* I, 221; 1488 *ДГСММ*; 1489 *BD* I, 374; 1495 *BD* II, 63; 1498 *BD* II, 412 і т. ін.); *місц. одн.* на (при) дорозе, на doroze 7 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; *BC* 25, 26 зв. 31 зв.; 1484 *ЯМ*); на дорозъ 2 (XV ст. *BC* 8, 31 зв.); на дорози 1 (1429 *Cost.* I, 280); на дороги 1 (1488 *ДГСММ*); *род. мн.* доро(г) I (1447—1492 *ЛКБВ*); *зам. род. одн.* поченши от великой дорогъ со(ч)вьскои 1 (1456 *Cost.* II, 582); *дав. мн.* дорогамъ (1366 *P* 14); *знах. мн.* dorohy (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *ор. мн.* дорогами (1447—1492 *ЛКБВ*; 1487 *РИБ* 226—227; 1489 *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 82—83).

*ДОРОГИИ *прикм.* (1) дорогой, коштовний: А губка даль шобу свою куничюю дорогимъ сукномъ брунатьнымъ пошта за є гривень пани хоньци (Перемишль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: *ор. одн. с.* дорогамъ (1378 *P* 26). *ДОРОГИНКА *ж.* (2) (назва місцевості у Київській землі) Дорогинка: а велики(м) мхо(м) по дороги(н)коу а о(т) дороги(н)ки волокою к мокрицю (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *род. одн.* дороги(н)ки (бл. 1458 *P* 167); *знах. одн.* дороги(н)коу (бл. 1458 *P* 167).

*ДОРОГИЦКИЙ *прикм.* (13): My Alexandr, abo Witolt z bozi łaski wielikij kniaz Litowskiј i dedicz... Dorohickij... Wołodimerskij, i inszych znamenito czynim... ninisznim i potom buduczim Umyslili jesmo... i dali prawa i wolnosti... w... panstwie naszym (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); Продали есмо мыто берестейское, и дорогицкое, и белское... Гендрыху Карловичу на тры годы (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82).

ФОРМИ: наз. *одн. ч.* Дорогицкии, Dorohickij (1388 *ZPL* 103; 1478 *AS* III, 17); *род. одн. ч.* дороги(ц)кого (1495 *ВМЗД*); *дав. одн. ч.* дорогицкому, дороги(ц)кому (1489 *РИБ* 432; 1495 *ВМЗД*); *знах. одн. ч.* дороги(ц)кого (1495 *ВМЗД*); *місц. одн. ч.* въ Дорогицкомъ (1489 *РИБ* 433); *знах. одн. с.* Дорогицкое, дорогицкое (1487 *РИБ* 226; 1498 *АЛРГ* 82); наз. *мн. ч.* дорогн(ц)кии (1495 *ВМЗД*); *знах. мн. ч.* дорогицкихъ, дороги(ц)ки(х) (1489 *РИБ* 433; 1495 *ВМЗД*).

Пор. *ДОРОГЫЧИНЬ.

*ДОРОГИЦЬКИЙ *див.* ДОРОГИЦКИЙ.

*ДОРОГОНИ *ж.* (12) (назва міста у Молдавському князівстві): акто иметь повести кони или кобылы до каманци, што было дати ему у сирать, то иметь дати въ дорошни (I) (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); шо было емоу дати оу Сереть, то имет дати оу Дорогоунъ (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

ФОРМИ: *род. одн.* дорогонъ, дорогонА 5 (1452 *Cost.* II, 426, 432; 1453 *Cost.* II, 454, 473; 1458 *BD* I, 6); Дорогунъ 1 (1459 *BD* 29); *місц. одн. оу (въ) Дорогунъ* 1 (1460 *BD*

II, 274); Дорогоуни 2 (1434 Cost. II, 669; ДГСММ); доро-
гони 1 (1456 Cost. II, 790); дороху(и) 1 (1437 DIR II, № 48);
! дорошни 1 (1408 Cost. II, 632).

*ДОРОГОНСКИЙ див. ДОРОГОУНСКИЙ.

*ДОРОГОУНИ див. *ДОРОГОНИ.

ДОРОГОУНСКИЙ, *DOROHUJSKYJ*, ДОРОГУНЬ-
СКИЙ, ДОРОГУНСКИЙ ч. (19) (особова назва): мы алек-
сандръ воевода... ис нашими... паны... на има... панъ
михаило дорогуньский, панъ драгоша о(т) нѣмца... слю-
били есмы... королеви польскому... што быхомъ то вѣчно
оуздержали, яко са есмы тогда голдували (Львѣв, 1407
Cost. II, 628—629); и також вельможны панове: панъ Вла-
икоуль... и панъ Шендрика Дорогоуны... и рада господа-
ра Стефана воеводы... соуѣ сосланы и налицены и нама-
нены (під Хотином, 1467 BD II, 297).

ФОРМИ: наз. одн. ч. дорогуньский, дорогуньский 4 (1407
Cost. II, 628; 1408 Cost. II, 633; 1421 Cost. I, 141; 1467 BD
I, 123); Дорогоуны 4 (1433 Cost. II, 650; 1437 Cost. I,
540; 1467 BD II, 297); *Dorohujskij* 1 (1465 LZ 176); зам.
род. в. п. Шандро дорогуньский 1 (1467 BD I, 121);
род. одн. дорогуньского, дорогу(н)ско(г) 6 (1423 Cost. I,
154, 157; 1425 Cost. I, 173; 1429 Cost. I, 258; 1433 Cost.
I, 359; 1453 Cost. II, 446); дорогоунаго 1 (1464 BD I,
86); дорогоуноско 2 (1454 Cost. II, 501; 1455 Cost. II, 540).

ДОРОГОУНСКИЙ ч. (1) (особова назва): А при том были
люди добрыи: Пан Михайло Олександрович Загоровский,
а пан Семен Петров... а пан Микыта Кысел Дорогуны-
цкий (Хвалимичи, 1475 AS III, 14).

ФОРМИ: наз. одн. Дорогуныцкий (1475 AS III, 14).

*ДОРОГЫЧИНЬ ч. (1) (назва міста у Берестейській
землі) Дрогичин: а кто поидеть съ сею грамотою через
дорогычын... и черес берестне до лучьска торговать...
Азь... не велю ихъ занмати (б. м. н., 1341 P 2).

ФОРМИ: знах. одн. дорогычынъ (1341 P 2).

*ДОРОЖКА ж. (2) дорѣжка, стежка: И отгол поехали
есмо дорожкой, што от Блаженника и деть кг (!) Бовломъ
(Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ФОРМИ: дав. одн. дорожкъ (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119);
ор. одн. дорожкой (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

*ДОРОЗОУМЪТИ дієсл. док. (2) (що довідатися, дізна-
тися (про що): а естли бы дорозоумили с которой стороны
от каких наших неприятели какое зло, або шкоді алибо
прекаженіа, а их милость тогда нам... тое имают... оповѣ-
сти (Гирлов, 1499 BD II, 422—423).

ФОРМИ: майб. 1 ос. мн. дорозоумієм (1499 BD II, 422);
баж.-ум. сп. 3 ос. мн. бы дорозоумили (1499 BD II, 422).

*ДОРОСТИ дієсл. док. (2) ◇ до рости лѣтъ (2)

дѣйти літ (до зросту): а оць по смрти... можетъ изоставитъ
опькательника оу томъ именіи докоуль доростоуѣ дѣти
ты(х) лѣ(т) (XV ст. СЯ 40 зв.).

ФОРМИ: майб. 3 ос. мн. доростоуѣ (XV ст. ВС 35 зв.;
СЯ 40 зв.).

*ДОРОСЫНЬ ч. (2) (назва села у Волинській землі)
Доросини: Се азь па(н) олиза(р) кирдѣви(ч)... с женою
своею Ѳедосьею записоуае(м)... имь(н)е о(т)чизны шше(и)
то есь село доросы(н) а кил(ж) со всь(м) на все... стму ве-
ликому спюу намасты(р) (!) кра(с)носе(л)еки(и) по(д) луц-
ко(м) (б. м. н., 1483 ВОРСР 177—178); я... дала есми ему...
имене... с приселки з Доросынемъ, а з Друзкою (Ровно,
1488 AS I, 242).

ФОРМИ: знах. одн. доросы(н) (1483 ВОРСР 178); ор. одн.
Доросынемъ (1488 AS I, 142).

*ДОРОФЪИ ч. (1) (особова назва, цсл. Дороеви,
гр. Δορόφειος) Дороев: ◇ св а т ы и д о р о ф ъ и (1)
див. СВАТЫИ 1.

ФОРМИ: род. одн. дороевѣ (1473 ЗНТШ V, 3).

!ДОРОХОЮ (ДОРОГОЮ) див. ДОРОГА.

*ДОРОХУИ див. *ДОРОГОНИ.

*ДОРОЧНЫИ прикм. (1) шорічний: позволяемъ имь...
шинковать, отдаючи до скарбу нашего повинность дороч-
ную (Луцьк, 1389 РЕА I, 27).

ФОРМИ: знах. одн. ж. дорочную (1389 РЕА I, 27).

!ДОРОШНИ див. *ДОРОГОНИ.

*ДОСВѢЧЕНІЕ див. *ДОСВѢТЬЧѢНЬЕ.

*ДОСВѢЧИТЬ див. *ДОСВѢТЧИТЬ.

*ДОСВѢТЧИТЬ див. *ДОСВѢТЧИТЬ.

*ДОСВѢТЬЧѢНЬЕ див. *ДОСВѢТЬЧѢНЬЕ.

*ДОСВѢТЬЧѢНЬЕ с. (4) (смп. doświadczenie, смп. doś-
vědzenie) вивідування (чого); пересвідчення (в чому) (2);
а та(м) коли боудете презъ ясное досветьчѣнье позиа(и)те
естли мистръ подлоугъ свои(х) листовъ васъ за срѣдники
еднанье покоя боудеть хотѣти мѣтн (Брест Куявський,
1447—1492 ЛКБВ);

приведення доказів у суді (2): тогды по(д)коморей нашъ
по(д) своею честію и по(д) своимъ соуменіемъ имееѣ
пріпоустіть ко (до)све(т)ченію который же лѣпшая знамена
оукажетъ а не боуде(т) ли обоа(п) знамена знаменитая
тогды повода пріпоустіть и свѣтъки до освеченію (!) гра-
ницы (XV ст. СЯ 42).

ФОРМИ: род. одн. !освеченію (XV ст. СЯ 42); дав. одн.
(до)све(т)ченію 1 (XV ст. СЯ 42); досветьчѣнью 1 (1447—
1492 ЛКБВ); знах. одн. досветьчѣнье (1447—1492 ЛКБВ).

*ДОСВИЧИТЬ див. *ДОСВѢТЧИТЬ.

*ДОСВѢДЧАТИ дієсл. недок. (1) (смп. doświadczać)
(чим) засвідчувати, свідчити: а которыйж то листы
и записы хочемъ имѣти въ оусьхъ рѣче(х) и члонкохъ...
потвержаючи и о томъ наавлаючи и досвѣдчаючи тымъто
нашимъ симъ листомъ на вѣчныи часы мощнъ держати
и ховати вѣрно (Сучава, 1439 Cost. II, 712—713).

ФОРМИ: дієприсл. одноч. досвѣдчаючи (1439 Cost. II,
713).

Див. ще *ДОСВѢТЧИТЬ.

*ДОСВѢТЧИТЬ дієсл. док. (14) (смп. doświadczyć,
смп. dosvědčiti) (що на кого, чого і без додатка) доказати,
довести (що) (9): dosweczil by to na peho, majet' jemu
to zaplatiti (Луцьк, 1388 ZPL 103); Фалко жалова(л) о де-
ди(ч)ство на индриха и индри(х) са заложилъ давнымъ
записамъ и досве(т)чилъ сЯ(д)я его оправиль а фа(л)кови
мольчаніе оучиниль (XV ст. ВС 23);

(на кого, на кого ким) посвідчити, поставити свідків
(проти кого) (5): хотячи склопотомъ конецъ оучини(т)
оуоставляемъ коли(ж) который мешанінь алюбю соукна алюбю
инны торговли а которомуу земленіюу бе(з) записѣ
повери(т) а оу право с нимъ поиде(т) тогды имееѣ тотъ
мешанінь добрыми лю(д)ми на не(т) досве(т)чи(т) (XV ст.
ВС 18 зв.).

ФОРМИ: инф. досве(т)чить, досветьчи(т), досве(т)чи(т)
7 (XV ст. ВС 18, 18 зв., 19, 34); досвѣ(т)чить 1 (XV ст. ВС
34); досвичи(т) 1 (XV ст. ВС 27); ! дасве(т)чити 1 (XV ст. ВС
19); перф. 3 ос. одн. ч. досве(т)чилъ (XV ст. ВС 23); баж.-ум.
сп. 3 ос. одн. ч. dosweczily, doswiedzily by 2 (1388 ZPL
103, 106); абы... досве(ч)лъ (XV ст. ВС 31).

Див. ще *ДОСВѢДЧАТИ.

ДОСЕЛЕ, ДОСЮЛА присл. (3) (цсл. доселѣ) досі, до
цього часу, дотепер: почонъ здавна и досюла, съ вашими
предъки наши предъки отъцы и дади наши... одинъ дру-
гомоу приАзьни чинивали (б. м. н., 1484 ЯМ); а отъ того
веремени и доселе ты(х) ваши(х) пословъ... не было
(б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.).

ДОСИТ див. ДОСЫТЬ.

ДОСИТЕМ, ДОСОӨЕИ ч. (2) (особова назва, цсл. До-
сиенъ, гр. Δοσίθεος) Досифій, Досифей: мы Иліа воевода...
чинимъ знаменито... аже... дало ест господство ми едноу
поустыню монастырю от Польны, где ест егоумень Досо-
өеи (Сучава, 1438 ДВАс 27); мы стефанъ воевода... чини(м)
знаменито... оже... дали есми нашему монастырю о(т)
побраты где є(ст)... игоуме(н) доситен... четири чельди
циганъ (б. м. н., 1443 Cost. II, 126).

ФОРМИ: наз. одн. доситеи I (1443 Cost. II, 126); Досоуеи I (1438 DBAc 27).

ДОСИТЬ див. ДОСЫТЬ.

***ДОСИТЬОУЧИНИНІЕ** див. *ДОСИТЬОУЧИНИНІЕ.

ДОСМОТРЕТИ дієсл. док. (19) (цсл. досмотрѣти) I. (чого, що, кому, з ким, о чім, між ким) розглянути (що), розібратися (в чому) (17); и мы того досмотревши и овызревши (!) гораздъ, п(а)на федка есмо в том оправили (Ступно, 1444 AS I, 42); И... корол его м(н)л(о)сть писал до нас абыхмо того досмотрѣли и справедливость тому вчинили (Луцьк, 1491 AS I, 94); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... мешчане от мѣста от Брѣлад... оупросили себѣ от нас, како абыхмо им досмотрили старіи их хотар, коуда из вѣка при(слоу)хало к томуо мѣстоу трѣгоу Брѣладу (Бирлад, 1495 BD II, 62—63); И мы о томъ межи ними досмотрѣвши, и того Мартинца есмо оправили и приказали есмо Богдану Остафѣвичу, абы ему въ томъ далъ впокой (Вільна, 1498 АЛМ 159); Тогды имаем с обох сторон послати своих панов, абы таковои рѣчи досмотрили и справедливост оучинили (Гирлов, 1499 BD II, 424—425).

2. (чого) (помітити) побачити (що) (2): а вонъ не досмотривши моеъ вѣрноъ служибы (!) и велѣлъ мА имить бѣ(з) моеъ вини (Кременецъ, 1434 P 129); а вонъ не досмотрѣвши мѡб вѣрноъ службы и велѣлъ мА имити (Черняхів, 1435 P 132).

ФОРМИ: инф. досмотрети (XV ст. ВС 12 зв.); перф. I ос. мн. есми досмотрили 2 (1480 BD I, 239; 1481 BD I, 258); есмо... досмотрили 1 (1495 BD II, 63); баж.-ум. сп. I ос. мн. абыхмо... досмотрѣли 1 (1491 AS I, 94); абыхмо... досмотрили 1 (1495 BD II, 63); !што быхо... досмотрѣли 1 (1475 AS I, 70); 3 ос. мн. абы... досмотрили (1499 BD II, 425); дієприсл. перед. досмотревшы, досмотревшы 3 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1494 РИБ 560; 1495 БСКИ); досмотревши 2 (XV ст. РИБ 610; 1444 AS I, 42); досмотрѣвши 4 (1435 P 132; 1446 АкЮЗР I, 18; 1491 AS I, 94; 1498 АЛМ 159); досмотривши 1 (1434 P 129); досмотрѣвъ 1 (1445 АкЮЗР I, 17).

Див. ще СМОТРИТИ 4.

***ДОСМОТРИТИ** див. ДОСМОТРЕТИ.

***ДОСМОТРѢТИ** див. ДОСМОТРЕТИ.

ДОСОУЕИ див. ДОСИТЕИ.

***ДОСПЕХЪ** ч. (1) зброя, спорядження воіна: кажномоу члвоку въ его доспехоу во его цюдності и во его сілѣ не е(ст) досыть окрашенія колі не боудеть правы окрашень (XV ст. ВС 9 зв.—10).

ФОРМИ: місц. одн. въ доспехоу (XV ст. ВС 10).

***ДОСПЕШНЫИ** див. ДОСПѢШЕНЪ.

ДОСПѢШЕНЪ прикм. (2) готовий до війни (1); а кнАзю дмитрию помагати королеви на всАкого неприятелА... се ли будеть не доспѣшенъ кнАзю дмитрию люди своѣ послати (б. м. и., 1366 P 14);

доспѣшии и людь (1) військовослужилі люди: Іже оу доспѣ(ш)но(м) людоу честь короле(в)ская и оборонение всен земли залежить (XV ст. ВС 34 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. ч. доспѣшенъ (1366 P 14); місц. одн. ч. оу доспѣ(ш)но(м) (XV ст. ВС 34 зв.).

***ДОСТАТИ СЕ** див. *ДОСТАТИ СА.

***ДОСТАТИ СѢ** див. *ДОСТАТИ СА.

***ДОСТАТИ СЯ** див. *ДОСТАТИ СА.

***ДОСТАТИ СА** дієсл. док. (33) (кому) дістатися: Се я кн(А)зь Юри Василевич Острозского продал есми дѣлницю свою иванскую, што ми сА в дѣлу достала брату своему кн(А)зю Ивану Василевичу Острозскому (Берестя, 1448 AS I, 44); И достало сѣ слоузъ (на)шемоу Исаю оу его част села на имѣ Хоржеши (Сучава, 1490 BD I, 403); Тое все вишеписан(н)ое, що сѣ достало, оу ен ча(ст) да е(ст) ен, о(т) на(с) оури(к) (Сучава, 1493 Cost. D. 45); досталося пану Барсану Андрѣеви Жоравьники и Высоцъко селище (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); мы Сте-

фан воевода... знаменито чиним... оже пріидоша прѣд нами... Крѣстина... и... НастасіА... и дали господствоу мы три села... шо оу ихъ част были достали сѣ тѣти три села от сель дѣда ихъ Иваиа Даміановича (Гирлов, 1499 BD II, 161—162).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. достал сА, досталъ сА 7 (1463 AS I, 54; 1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76; 1482 AS I, 80, 81); сА... досталъ 1 (1478 AS I, 76); 3 ос. одн. ж. достала сЯ 1 (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); сА... достала 1 (1448 AS I, 44); 3 ос. одн. с. досталосА, достало сѣ, достало се, досталося, досталосА 10 (1475 AS I, 71; AS III, 14; 1478 ЗРМ; 1490 BD I, 403; 1492 Cost. S. 161; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 194; 1493 Cost. D. 45); сА <доу>(т)ало, сѣ достало, се достало 6 (1492 Cost. S. 161; 1493 Cost. D. 45); 3 ос. мн. достали сА 3 (1482 AS I, 80, 81); сА достали, сѣ достали 3 (1482 AS I, 81; 1490 BD I, 403); сА досталы 1 (1482 AS I, 81); перф. 3 ос. мн. были достали сѣ 1 (1499 BD II, 162).

***ДОСТАТКИ** мн. (4) угіддя: Се мы панове Цеценевьскыи... продали есмо... имьнье... со все (!) достатки, што к томуо имьнюо прислоухаетъ (Кременецъ, 1467 AS I, 63); Се мы панове Цеценевьскыи... продали есмо имьнье... а продали есмо... со всеи достатки, што к томуо имьнюо прислуха(е)тъ (Кременецъ, 1469 AS I, 64).

ФОРМИ: ор. мн. достатки 2 (1467 AS I, 63; 1469 AS I, 64); достатки, достатъки 2 (1467 AS I, 63, 1469 AS I, 64).

***ДОСТАТОКЪ** ч. (1) ◇ по достаткоу (1) вичерпно, достатньо: тамъ соутъ все напісано и по (до)ста(т)коу (XV ст. СЯ 9 зв.).

ФОРМИ: місц. одн. по (до)ста(т)коу (XV ст. СЯ 9 зв.).

***ДОСТАТОЧНЫИ** прикм. (1) достатній, належний: слушно ест ажбы вчинки людъскии которыижь (сѣ) часомъ отходат достаточнымъ сведетствомъ листов и на потомъ будучимъ былибы явны (Вільна, 1499 AS I, 117).

ФОРМИ: ор. одн. с. достаточнымъ (1499 AS I, 117).

ДОСТАТОЧНЪ присл. (1) в достатній мірі: се бо достаточнъ и свои по тоумъ боудоучи записали и заобвазали (Сучава, 1462 BD I, 284).

***ДОСТАТЪКИ** див. *ДОСТАТКИ.

***ДОСТОИНЫИ** прикм. (5) I. (чого) достойний, гідний (1): мудрымъ и племенитымъ и вѣськой чести достоиннымъ... аъсьмъ Брашовномъ (Дольний Торг, 1475 BD II, 336).

2. (enitet богородици) преславний, пречистий (1): тако ми бѣ момози (!) и стаа до(с)тоиннаа пана маріа и оуси стѣи (Лѣвѣв, 1436 Cost. II, 698).

3. належний, достойний (3): колижь... иліашъ воевода... до(с)тоинныи (!) голдъ вѣрности и присѣгы... е(ст) оучини(л)... мы такоже... повинни есмы его воли пристати (Лѣвѣв, 1436 Cost. II, 701); мы петръ воево(да)... явно чини(м)... како хотАчи наслѣдовати обычаА... пре(д)ко(в) наши(х)... кторыжь... кроле(м) полскы(м)... оуказали а у(ч)ини (!) достоинною вѣроу и правы(м) наслѣдованіемъ... а АкосА они записали прере(ч)ны(м) кроле(м) коу оуставичной... сталости... мы... виновати есмо вѣрне ихъ вольт... наслѣдовати (Хотин, 1448 Cost. II, 733).

ФОРМИ: знах. одн. ч. ! до(с)тоинныи (1436 Cost. II, 701); ор. одн. ж. достоинною (1436 Cost. II, 697; 1448 Cost. II, 733); кл. ф. ж. до(с)тоиннаа (1436 Cost. II, 698); дав. мн. достоннымъ (1475 BD II, 336).

***ДОСТОИТЬ** дієсл. безос. (1) (цсл. достояти) належить, слід: а намъ сущимъ православнымъ християномъ Ляхомъ и Руси достойтъ исполнати Божия церкви и ихъ священьниковъ, а не обидети (Холм, 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5). ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. достойтъ (1440 АрхЮЗР 1/VI, 5).

ДОСТУПОВАТЫСЯ дієсл. недок. (1) (у шо) (брати участь у чому) втручатися: тувномъ приказуемъ судовъ церковныхъ не судити, ибо мирскимъ не просчено отъ закона Божья доступоватыся въ тѣе рады (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

ФОРМИ: инф. доступоватыся (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

***ДОСЪТАТИ СЯ** *див.* ***ДОСТАТИ СЯ.**

ДОСЫТЬ, ДОСЫТЬ, ДОСИТЬ, ДОСИТ *присл.* (49) 1. (*у великій кількості*) доволі, багато, немало, досить (42): А што есмы казалъ сѣна насѣчи досыть и на твой приездъ и на стадо твое то на буцєви насѣчено его досыть (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); а при то(м) были свѣдци па(н) ленко староста... па(н) прокопъ и Анєви(ч) иныхъ досыть при то(м) было добрыхъ (Зудєчів, 1413 *P* 83—84); А на то ест велика марторія... пан Збарь столник и Боуорьнъ комис, и иній досить от нашихъ бояръ молдавскихъ (Сучава, 1462 *BD* I, 52—53); ест сееное пашни досыть по одному плоузе а по толоще по одно(и) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92); А при том было добрыхъ людей досит (Боковичі, 1496 *AS* I, 245).

2. (*достатньою мірою*) належним чином (2): на тыи то остато(ч)ныи рѣчи досы(т) ест емоу на то о(т)писано (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*);

цїлком, у достатній мірі (1): але ижъ велможныи стєфанъ... просиль на(с) абыхомъ емоу о(т)пустили... слюбуючи намъ... чннити по(д)лугъ листовъ оца первыхъ... яко жъ на нхъ досыть явно естъ выписано ижъ бы такъ вѣрнѣ служити... хотѣль... а мы... его... правого чиними и о(т)пуцаемы емоу все тымъ нашимъ листомъ (Ланчиця, 1433 *P* 121).

3. (*у знач. предиката*) досить, вистачить (1): коли кме(т) кмѣта забиль тогды давші три гривны гро(ш)и, бы(л) пороженъ моужабойства але то не было досыть за тоуо простопкуоу (XV ст. *BC* 24);

досыть и мети (1), и мѣтї досыть (2) задовольнитися (чим, з чого): оуоставляемъ колї которая панна замоу(ж) поидѣтъ вѣно пѣнезное оу готовизне што(ж) боудѣтъ дано пред(д) приятельми на томъ имеешь досыть а именїе дѣди(ч)ное имеешь бы здно (!) на корола (XV ст. *BC* 31 зв.).

***ДОСЫТЬОУЧИНЕНІЕ** *с.* (3) (*смч.* *dosti učinienie, смч.* *dosyuczynienie*) відшкодування: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како розложившы шкоды... землямъ роускимъ... презъ... александра воеводу... тымъто землямъ (!) и волостямъ передъ речены(м), безъ вины, оучинень, которыхъ шкодь... памятоуочи досить оучиненїе и про о(т)ца нашего жбавылинїе (!)... землю шепиньскоую... даваемы (Львїв, 1436 *Cost.* II, 706); Петръ жалова(л) на яна и(ж) емоу четыри па(л)ци оуталь оу роу(к)... петръ... оупоминалъ досыть оучиненїя (XV ст. *BC* 23).

ФОРМИ: *род. одн.* досыть оучиненїя (XV ст. *BC* 23); *знах. мн.* досытьоучиненїя (XV ст. *BC* 17 зв.).

Пор. **DOSYT' WCZINITI.**

DOSYT' WCZINITI *дієсл. док.* (6) (*смч.* *činiti dosti, смч.* *dosyć uczynić*) відшкодувати, заплатити за вчиненї збитки: winnyj takowuj, majet winy zaplatiti, czim majet pam szolom biti, a gannomu majet dosyt' wcziniti podtuh gap jeho (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); аще шкодьникови комоу зашко(д)ылъ имеешь досыть оучини(т) (XV ст. *BC* 36 зв.).

ФОРМИ: *інф.* dosyt' wcziniti 2 (1388 *ZPL* 104, 105); *досы(т)оучини(т), досыть оучини(т)* 2 (XV ст. *BC* 30, 36 зв.); *майб. 3 ос. мн.* досыть... вчїна(т) (XV ст. *BC* 11); *досыть...* (XV ст. *BC* 11 зв.).

ДОСЪГНУТИ *дієсл. док.* (1) (що) здійснити: а ми... слюбили имъ мстити на и(х) ворого(в), що мо(ч) имє(т) нанбо(л)ше досѣгнути (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: *інф.* досѣгнути (1457 *Cost.* II, 809).

ДОСЮЛА *див.* **ДОСЕЛЕ.**

***ДОТИКАТИ СЯ** *дієсл. недок.* (1) (чого) дотикатися, доторкатися (до чого): ustawilijesmo, izby... prodawali wsia-kuju recz dobrowolne, i majut kupowati i chleba sia dotikati (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *інф.* sia dotikati (1388 *ZPL* 108).

Див. ще **ДОТЪКНОУТ СЯ.**

***ДОТКНУТИ СЯ** *див.* **ДОТЪКНОУТ СЯ.**

ДОТОЛЪ, ДОТОЛЕ *присл.* (5) (*цсл.* *дотолъ*) 1. доти, до того часу (4): а дотолъ и пото(м) ю(ж) па(н) михаи(л) имает(т) таа сели(ш)ча держати и оживати (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422); тую данъ оусю спо(л)на Па(н) оле(х)но имает(т) давати дяди своему... дотоле доколи бгъ пну хо(л)м-скому живо(т) продо(л)жи(т) (Львїв, 1478 *ЗРМ*).

2. досі, до цього часу, дотепер (1): нашъ ро(ч)ный имє(т) емоу платити ка(к) и дотолъ емоу платїль (XV ст. *BC* 39).

Див. ще ***ДОТООУЛ.**

***ДОТООУЛ** *присл.* (1) досі, до цього часу, дотепер: а не да(в)ши и(м) сами собѣ возмоу(т) ка(к) и дотоу(л) брал (!) жоны и дѣти братєи наши(х) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

Див. ще **ДОТОЛЪ.**

***ДОТЪКНЕНЕ** *с.* (1) (*смч.* *dotknienie*) (чого) доторк, доторкання (до чого): мы... вызнавамы тымъ листом... прѣзъ обєзаваннѣ присѣгы нашої з доткъненемъ свѣтого хрєста и прѣзъ его цѣлованє, бгыи повинни и обєзаваноу... коу оу-ставичной слоужбѣ (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *ор. одн.* доткъненемъ (1462 *BD* II, 284).

Пор. **ДОТЪКНОУТ СЯ.**

ДОТЪКНОУТ СЯ *дієсл. док.* (2) (*смч.* *dotknać się, смч.* *dotknuti się*) (чого, до чого) доторкнутися: а боудє(т) ли то(т) панъ виновать и кмети его тогды то(т) слоужбеникъ имее(т) каж(д)ого кмета до вро(т) посохо(м) дотъкноутса и вала(т) (!) тымъ урѣдомъ хто кого позываєть (XV ст. *BC* 14); мы илїа воевода... знаменито чини(м)... како... пану влодиславовы... голдъ... доткноувшиса стго крижа... оучи-нили е(с)ми (Львїв, 1436 *Cost.* II, 697—698).

ФОРМИ: *інф.* дотъкноутса (XV ст. *BC* 14); *дієприсл.* *перед.* доткноувшиса (1436 *Cost.* II, 698).

Див. ще ***ДОТИКАТИ СЯ.**

***ДОТЫЧИТИ СЯ** *дієсл. недок.* (1) (*смч.* *dotyczeć się*) (чого) стосуватися (чого, до чого): А што естє намъ гово-рыли о дела пограничъныи, абыхомъ прыказали нашимъ на-местъникомъ, што ся дотычетъ татъбы и розъбоевъ, ажъ бы лихихъ людей за то карали... а онъ такежъ хочєть прыказати... своимъ буръкулабомъ, ажъ бы нашимъ лю-демъ справєдливость по томужъ делали (б. м. н., 1496 *BD* II, 405).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн.* ся дотычєть (1496 *BD* II, 405).

***ДОУОУАНЬЕ** *с.* (1) (*смч.* *смч.* *doufanie*) довір'я: з великое с цѣлоє прїязни доуоуаньемъ рада короуны вась тъжъ прїимє (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *ор. одн.* доуоуаньемъ (1447—1492 *ЛКБВ*).

Пор. ***ДОУОУАТИ.**

***ДОУОУАТИ** *дієсл. недок.* (4) (*смч.* *doufati, смч.* *doufać*) довіряти: никды межи радою кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадана... ижбы ва(м)... с которого подозрѣнья недооуоуаю(ч) (!)... в таковыи тадынки оустоупити варовалибыса (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн.* доуоуама (1447—1492 *ЛКБВ*); *дієприсл. пас. мин. знах. одн. с.* доуоуаноє (1447—1492 *ЛКБВ*); *дієприсл. одноч.* доуоуаю(ч) (1447—1492 *ЛКБВ*).

ДОХНОВИЧ *ч.* (4) (*особова назва*): а при то(м) были сведоки... па(н) немира староста луцкии а па(н) пашько дохнови(ч) (б. м. н., 1446 *P* 152); я хвє(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича сознаваю си(м) мой(м) листо(м) даровала есми... моужа свое(г)... своими имє(н)и о(т)чизныи (Луцьк, 1490 *ЗХП*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Дохнович, дохнови(ч) (1446 *P* 152; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61); *род. одн.* дохновича (1490 *ЗХП*).

***ДОХОДИТИ** *дієсл. недок.* (2) (чого) (*наближатися*) доходити (до чого) (1): не доходячи тоули(н) по(л) мили коурьга(н)ци (б. м. н. 1458 *P* 167);

(кого) (*досягати*) доходити (до кого) (1): И слухи насъ еще тыи доходятъ отъ туль зъ его земли, иже весь вжо въ готовє (б. м. н., 1498 *BD* II, 414).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. доходятъ* (1498 *BD* II, 414); *диприскл. одноч. доходѣчи* (1458 *P* 167).

*Див. ще *ПРИХОДИТИ 2.*

*ДОХОДЪ *ч.* (457) *прибуток, доход, приход*: А дали есми имъ та села у вѣки со вѣсьмъ правомъ и панствомъ, и со вѣсьми плати, и с ужитки, и со вѣсьми доходи (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); А тако даємо i daleszmo iemu thuiu naszu didinu na imie Jermolinczi... u s plathi, y z dochodi (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3—4); А дали есмо... и со вѣсьми приходи и доходы, какъ издавна и звека к тымъ селомъ прислушало и слушаєт (Луцьк, 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17); а мы... есмы дали... слоугам нашим... тоє... село... и съ вѣсьмъ доходомъ (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *род. одн. дохода* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); *дав. одн. зам. ор. съ вѣсьмому доходу* (1445 *Cost.* II, 231); *знах. одн. доход* (1457 *BD* I, 4; 1490 *BD* I, 420); *ор. одн. доходомъ, доходом, доходомъ* 414 (1392 *Cost.* I, 7; 1407 *Cost.* I, 56; 1419 *DIR«A»* 444; 1435 *DIR«A»* 465; 1455 *Cost.* II, 531; 1470 *BD* I, 149; 1480 *BD* I, 239; 1488 *Cost.* S. 127; 1492 *BD* I, 510; 1500 *BD* II, 173 i т. и.); ! *доуходом* 4 (1495 *BD* II, 44, 53, 57, 59); ! *доходо* 1 (1464 *DIR«A»* 517); ! *дохо(м)* 1 (1487 *Cost.* D. 7); *наз. мн. доходы* (1457 *Cost.* II, 811); *знах. мн. доходы* (1424 *P* 100); *ор. мн. доходы, дохо(д)* 32 (1401 *АкВАК* III, 2, № 1; 1403 *RS* 338; 1421 *Cost.* I, 142; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1451 *AS* I, 44; 1452 *P* 161; 1465 *АкВАК* III, 4; 1487 *AS* I, 86; 1498 *ГВКОО*; 1499 *AS* I, 117 i т. и.); *доходи, dochodi* 2 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4).

Див. ще ПРИХОД.

ДОХТАНА *ж.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... далі есми емоу... села на тазловъ, то... братієши и дохтана (Сучава, 1436 *Cost.* I, 484).

ФОРМИ: *наз. одн. дохтана* (1436 *Cost.* I, 484).

*ДОЧЕРЬ *див. *ДЧИ.*

ДОЧКА *ж.* (225) *донька, дочка*: Се я княгини Иваиовая Семеновича Кобринская Феодора, дочка пана Рогатинского (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 1—2); мы стефан воевод... знаменито чиним... оже прѣидоша прѣд нами... Аноушка, дочка Кость Съръчинова, и съ сыномъ своим... и продала... едно силитє (Сучава, 1479 *BD* I, 223); А при томы была дочка моѣ ки(А)г(и)на Марѣ Семеноваѣ Ровенскаѣ (Ровно, 1488 *AS* I, 242); И оустах азъ господство мы и заплатих оуси вышеписанны пинъзи... дочки Настини (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. дочка* 89 (1401 *АкВАК* III, 1; 1431 *Cost.* II, 317; 1452 *Cost.* II, 409; 1471 *BD* I, 164; 1481 *BD* I, 248; 1492 *Cost.* S. 161; 1494 *BD* II, 32; 1495 *BD* II, 53; 1496 *BD* II, 92; 1499 *BD* II, 130 i т. и.); *зам. род. от дочка* 9 (1471 *BD* I, 164; 1479 *ВАМ* 61; 1480 *BD* I, 243, 246; 1482 *BD* I, 262; 1489 *BD* I, 367); *зам. дав. заплатили... оу роуки... дочка* 17 (1479 *BD* I, 223; 1483 *BD* I, 275; *Cost.* D. 30; 1487 *BD* I, 306; 1491 *BD* I, 447; 1493 *CVD* 6; 1494 *BD* II, 38; 1495 *BD* II, 74; *ПГВСА*; 1499 *BD* II, 135 i т. и.); *вам. знах. на до(ч)ка* 1 (1474 *РГС*); *зам. ор. ис дочка* 4 (1466 *DIR«A»* 519; 1482 *BD* I, 262; 1483 *Cost.* D. 30; 1487 *BD* I, 306); *род. одн. дочки* 5 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1482 *AS* I, 79; 1489 *BD* I, 367; 1496 *BD* II, 405; 1498 *АЛМ* 169); *дочки* 3 (1459 *BD* I, 27; 1462 *BD* I, 65; 67); *дав. одн. дочцѣ, дочцѣ* 2 (1446 *P* 154; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); *дочцн* 20 (1467 *BD* I, 122; 1481 *BD* II, 358; 1488 *BD* I, 355; 1489 *BD* I, 376; 1492 *Cost.* S. 161; 1493 *BD* II, 27; 1495 *BD* II, 57; 1497 *BD* II, 98, 103; 1499 *BD* I, 154 i т. и.); *доцце, доццѣ, дотце* 8 (п. 1450 *ПИ* № 9; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1487 *AS* I, 87; 1488 *AS* I, 242); *дочки* 18 (1488 *AS* I, 347; 1490 *BD* I, 390; *Cost.* S. 140; 1491 *BD* I, 451; 1494 *BD* II, 32; 1495 *BD* II, 53, 59, 76, 82; 1497 *BD* II, 115); *знах. одн. дочку* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2; 1473 *BD* I, 186; 1474 *РГС*; 1495 *ВМБС*; XV ст. *BC* 8 зв., 26 зв., 35 зв.; 1498 *BD* II, 414); *ор. одн. дочкою* (1431 *Cost.* I, 317;

1463 *BD* I, 73; 1464 *DIR«A»* 517; 1470 *BD* I, 153; 1487 *AS* I, 85; 1488 *BD* I, 363; 1490 *BD* I, 442); *місц. одн. по дочце* (1496 *ВМКФС*); *наз. мн. дочки* 12 (1487 *AS* I, 85; *BD* I, 291; 1490 *BD* I, 391; 1491 *BD* I, 447; 1492 *Cost.* S. 161; 1493 *Cost.* D. 45; 1495 *BD* II, 64, 84; 1495 *ПГВСР*); *дочки* 1 (1499 *BD* II, 15); *зам. дав. заплатили... оу роуки мърини и Титнани... и Моуши дочки Феирови* 1 (1487 *BD* I, 291); *род. мн. дочок* XV ст. *СЯ* 9; 1487 *BD* I, 85); *дав. мн. дочкам, до(ч)ка(м), до(ч)камъ* (п. 1450 *ПИ* № 9; 1490 *BD* I, 396; 1491 *BD* I, 447, 452; 1493 *BD* II, 14; 1495 *BD* II, 85; *ПГВСР*; 1499 *BD* II, 154); *знах. мн. дочки* (1495 *РИБ* 602; 1498 *АЛМ* 163); *ор. мн. дочками* (1470 *BD* I, 152; 1487 *AS* I, 85); *знах. дв. дочцѣ* (1495 *РИБ* 602).

**Див. ще *ДЧИ, ДЪЩИ.*

*ДОЧЬКА *див. ДОЧКА.*

ДРАГАНИЧ *ч.* (1) (*особова назва*): Темже видевше его правою и вѣрною слоужбою (!) до нас, дали емоу... села... где бил жоуде Драганич и где бил жоуд(е) Дѣмба (Сучава, 1458 *BD* I, 19).

ФОРМИ: *наз. одн. Драганич* (1458 *BD* I, 19).

ДРАГАНЬ *ч.* (1) (*особова назва, молд., слов. драгъ*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвѣрдили есмо имъ... селище... на краковѣ, где жоуде драгань (Сучава, 1448 *Cost.* I, 323—324).

ФОРМИ: *наз. одн. драгань* (1448 *Cost.* I, 324).

*ДРАГАНЬ *ч.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села... на имѣ хенцовци на серб(т) и григоровци выше драгана (Сучава, 1431 *Cost.* II, 317).

ФОРМИ: *род. одн. драгана* (1431 *Cost.* II, 317).

*ДРАГИЧЬ *ч.* (1) (*особова назва, молд., слов. драгъ*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы имъ... селища на бистрици драгича обѣ двѣ и млинъ (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269).

ФОРМИ: *род. одн. драгича* (1429 *Cost.* I, 269).

ДРАГНА *ж.* (1) (*особова назва*): мы стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты... нашн слоуги... Оана и брат его Андроушко и сестра их Драгна... жаловали есмы их особливо нашею милостію (Сучава, 1495 *BD* II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн. Драгна* (1495 *BD* II, 249).

*ДРАГОЕВЪ *прикм.* (3): а на то вѣра... пана драгоева (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); а на то вѣра... пана драгоева (Сучава, 1493 *Cost.* I, 14);

селище драгоево (1) *див. селище 1.*

ФОРМИ: *знах. одн. с. драгоево* (1435 *AUB*); *наз. одн. ж. драгоева* (1392 *Cost.* I, 8; 1493 *Cost.* I, 14).

Пор. ДРАГУИ.

*ДРАГОЕЩИ *див. ДРАГОЕЩИ.*

ДРАГОЕЩИ *мн.* (7) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣ(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до насъ... дали и потвѣрдили есми емоу его от(ни)ны дръгоещи (Сучава, 1452 *Cost.* II, 426); А хотарь там... селамъ на имѣ Драгоешимъ и Лоукъчешим... да ест... по старому хотароу (Сучава, 1498 *BD* II, 126).

ФОРМИ: *наз. Драгоещи* (1498 *BD* II, 126); *род. Драгоещи* (1493 *BD* II, 27); *дав. Драгоешнмъ* (1498 *BD* II, 126); *знах. дръгоещи, Дръгоещи* (1452 *Cost.* II, 426; 1462 *BD* I, 66, 67; 1495 *BD* II, 59).

*ДРАГОИ *див. ДРАГУИ.*

ДРАГОЛЕ, ДРАГОЛИ *ж., невідм.* (9) (*особова назва, молд., слов. драгъ*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣиде прѣд нами... Драголе, дочка Драгомира... и продала... село на имѣ Черетіани (Сучава, 1491 *BD* I, 456); мы Стефан воевода... знаменито чинними(!)... оже прѣиде... слоуга наш Иван... и продал свою правою отниною... слоузъ нашему Борчи и сестри его Драголи (Васлуй, 1497 *BD* II, 110—111).

ДРАГОМАНЪ *ч.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою

до на(с)... потвердили есми его очи(н)оу... села на имъ... аръмени... и оу драгоманъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. оу драгоманъ* (1448 *Cost.* II, 342).

ДРАГОМИР див. ДРАГОМИРЪ.

ДРАГОМИРЕЦЪКЪИ ч. (1) (*особова назва*): а тому свѣдци панъ николаи спичникъ... панъ влакон драгомирецъкии (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: *наз. одн. драгомирецъкии* (1424 *P* 106).

ДРАГОМИРЕЩИ, ДРАГОМИРЕЩИИ мн. (9) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашему монастирю о(т) нѣмца... на то варє колко се(л) прислухають к нашему монастирю, на имъ... башотани... и драгомиреши (Давидове Село, 1446 *Cost.* II, 250—251); А хотар Драгомирецем... по старому хотар(о)у (Гирлов, 1499 *BD* II, 154—155).

ФОРМИ: *наз. Драгомиреши 6* (1446 *Cost.* II, 251; 1447 *Cost.* II, 288; 1454 *Cost.* II, 517; 1458 *DIR*«А» 512; 1499 *BD* II, 153, 154); *Драгомирещїи 1* (1488 *BD* I, 342); *род. Драгомиреши* (1488 *BD* I, 342); *дав. Драгомирецем* (1499 *BD* II, 154).

ДРАГОМИРОВЪ прикм. (2): А новое село Драгумирово, и брата его Станково, и дѣтий ихъ (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); тѣмъ мы видѣвше и(х) правою и вѣрною службою до нас... дали есми имъ... село... где домъ драгомировъ на кобыла(х) на има калѣанещи (Васлуй, 1437 *Mih.* 202—203).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. драгомировъ* (1437 *Mih.* 202—203); *наз. одн. с. Драгумирово* (1378 *ЗНТШ* LI, 5).

Пор. ДРАГОМИРЪ.

ДРАГОМИРЪ, ДРАГОМИР, ДРАГОМИРЪ ч. (34) (*особова назва, цсл. Драгомиръ*): А с тих сель имат Драгомир и Некра съ братїєю своею... служити намъ... трими стрѣльци (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); іо роман воевода... чинимъ... вѣдомо... оже... сынове блого драгомира... слоужили намъ ис правою вѣрою (Сучава, 1393 *Cost.* I, 13); а при томъ были судьѣ и свѣдци панъ ходко чемеръ... пан драгомиръ володимерецкии (Зудечѣв, 1411 *P* 80); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѣд нами... оуноукове попа драгомира... и продали... едно село... на имъ додещїи (Яеси, 1495 *Cost.* S. 193).

ФОРМИ: *наз. одн. драгомиръ, Драгомир, драгомиръ* (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1404 *ГМ*; 1411 *P* 79; 1419 *DIR*«А» 444; 1428 *Cost.* I, 209; 1437 *Cost.* I, 541; *Mih.* 202; 1446 *Cost.* II, 247; 1490 *BD* I, 400; 1491 *BD* I, 456 і т. ін.); *род. одн. драгомира* (1393 *Cost.* I, 13; 1400 *DIR*«А» 433; 1451 *Cost.* II, 400; 1490 *DC* 147; 1491 *BD* I, 445, 456; 1493 *Cost.* D. 45; 1495 *BD* II, 68; *Cost.* S. 193 і т. ін.); *дав. одн. дра(го)мироу* (1446 *Cost.* II, 247); *Драгумиру 1* (1378 *ЗНТШ* LI, 4).

ДРАГОСИНЕЩИ мн. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы видѣвше п(р)авоую и вѣрною его слоужбою до нас... дали есмы емоу... едно село... на има Драгосинещи, друогое село на верхъ Добротвора, такожде на има Драгосинещи (б. м. н., 1426 *ВАМ* 21).

ФОРМИ: *наз. Драгосинещи* (1426 *ВАМ* 21); *дав. Драгосинещомъ* (1426 *ВАМ* 22).

***ДРАГОСИРОВИЧЪ ч. (1)** (*особова назва*): мы швитригаило... на знамость то чинимы... Аже взозрѣвше есмо на вѣрною службу... влада драгосиновича... дали есмо ему село (б. м. н., 1424 *P* 99).

ФОРМИ: *род. одн. драгосиновича* (1424 *P* 99).

ДРАГОСЛАВЪ ч. (11) (*особова назва*): а на то є(ст)... вѣра п(ана) драгослава (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553); и оуставше Мика и заплати(ла) оуси тоти пинъзи... оу роуки пану Михаулоу Драгославоу (Васлуй, 1495 *BD* II, 57).

ФОРМИ: *наз. одн. Драгославъ, драгосла(в)* (1455 *Cost.* II, 562; 1456 *ЭСФ*; 1495 *BD* II, 57); *род. одн. драгослава*

(1455 *Cost.* II, 540, 544, 553, 559, 564; 1456 *Cost.* II, 569; *Mih.* 213); *дав. одн. Драгославоу* (1495 *BD* II, 57).

ДРАГОТА ч. (2) (*особова назва, пор. Драгъ*): ми боАрове... на има... па(н) драгота и панъ хри(н) спатаръ... Авно чини(м) ты(м)то листо(м)... гды(ж)... петръ воево(д)... по винною слоужбою вѣчне записа(л) са и обовАзалъ. про тожъ мы... слюбоуемъ... иже хочемъ вшитки слоужбы... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738); А пак привилїє що она имала на тоє село... еи дала оу роуки Тоадероу... и Драгота Воулпескоула (Сучава, 1495 *BD* II, 82).

ФОРМИ: *наз. одн. драгота* (1448 *Cost.* II, 737); *зам. дав. оу роуки Тоадероу... и Драгота* (1495 *BD* II, 82).

*Див. ще ДРАГОТЪ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШЕ, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЪ, ДРЪГОЮ.*

ДРАГОТЕСКОУЛЪ ч. (1) (*особова назва*): мы александръ воевода... чинимо знаменито... оже тотъ истинный слуга нашъ жоурка драготескоулъ слоужилъ намъ право и вѣрною слоужбою (Сучава, 1412 *DIR*«А» 440).

ФОРМИ: *наз. одн. драготескоулъ* (1412 *DIR*«А» 440). ***ДРАГОТЕЩИ див. *ДРЪГОТЕЩИ.**

ДРАГОТЪ, ДРАГОТЪ ч., невідм. (23) (*особова назва, пор. Драгъ*): Пан Триколич дворникъ пишет мои панєи Негрити... и братоу ми Драготъ Тѣмъшаноул... и вѣсам момн... прїателем (Торговище, 1481 *BD* II, 358); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѣд нами... Настъ, дочка Костина, и сынь тои Нести Драготъ... и продали свою правою отниною (Сучава, 1499 *BD* II, 134).

*Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШЕ, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЪ, ДРЪГОЮ.*

ДРАГОШ, ДРАГУШ, ДРЪГУШ ч. (104) (*особова назва, пор. Драгъ*): а на то вѣра... пана драгуша вѣтАзева (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); а на то есть... вѣра пана драгоша паркалаба немески (б. м. н., 1500 *SD* 7).

ФОРМИ: *наз. одн. драгош 5* (1448 *Cost.* I, 362; 1468 *BD* I, 125; 1479 *BD* I, 224; 1491 *BD* I, 453, 464); *Драгуш, Дрѣгуш, Дрѣгоуш 6* (1421 *Cost.* I, 142; 1448 *Cost.* II, 362; 1490 *BD* I, 391; 1497 *BD* II, 99; 1499 *BD* II, 146); *дра(г)ушь 1* (1395 *Cost.* II, 612); *род. одн. драгоша 80* (1403 *ДГАА*; 1407 *Cost.* I, 56; 1415 *Cost.* I, 116; 1424 *Cost.* I, 162; 1431 *Cost.* I, 318; 1442 *Cost.* II, 93; 1455 *Cost.* II, 564; 1480 *BD* I, 245; 1486 *DC* 144; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *драгуша 2* (1392 *Cost.* I, 8; 1422 *ДГОБ*); *драгош 4* (1455 *Cost.* II, 544, 559; 1456 *Cost.* II, 569; *Mih.* 213); *Дрѣгоуша 2* (1490 *BD* I, 397); *дав. одн. Драгушу, Дрѣгушу* (1490 *BD* I, 392; 1497 *BD* II, 99; 1499 *BD* II, 147); *ор. одн. драгошемъ* (1418 *Cost.* I, 127).

*Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЪ, ДРАГОША, ДРАГОШЕ, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЪ, ДРЪГОЮ.*

ДРАГОША, ДРАГОША ч. (8) (*особова назва, пор. Драгъ*): а на то... вѣра драгоши витеза (б. м. н., 1400 *DIR*«А» 433); а мы такожде и от нас есмы дали и потврьдили слоугам нашим Жоуржи и Крѣмѣти и братоу его Драгоши... тоє прѣдреченоє село... на имъ Миррещїи (б. м. н., 1495 *BD* II, 87).

ФОРМИ: *наз. одн. драгоша 1* (1432 *Cost.* I, 337); *драгоша 1* (1407 *Cost.* II, 628); *род. одн. драгоши* (1400 *DIR*«А» 433; *Cost.* I, 37; 1454 *ПГПММ*; 1455 *Cost.* II, 540); *дав. одн. Драгоши, (Д)рагоши* (1441 *DВAc* 35; 1495 *BD* II, 87).

*Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЪ, ДРАГОШ, ДРАГОШЕ, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЪ, ДРЪГОЮ.*

ДРАГОШЕ, ДРАКОШЕ, ДРИГОШЕ ч., невідм. (62) (*особова назва, пор. Драгъ*): а при томъ были мартуриа па(н) оана дворникъ... па(н) драгоше (Баня, 1418 *Cost.* I, 127); А на то ест... в. п. ЕремїА и п. Драгоше прѣкалабове немецкїи (б. м. н., 1499 *BD* II, 167).

*Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЪ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЪ, ДРЪГОЮ.*

***ДРАГОШЕВИЧЪ див. ДРАГУШЕВИЧЪ.**

***ДРАГОШЕВЪ¹ прикм. (14):** <а> хотаръ томоу селу... до дра(го)шева хотаръ (Сучава, 1424 *Cost.* I, 162);

◇ Драгошево поле (11), поле драгошево (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвше ихъ правую и вѣрную службу до нас... дали есмы имъ оу нашей земли оу молдавской три села на поле драгошево (Сучава, 1419 DIR«А» 444); дали есми... емоу... едно село на имѣ Бешешти оу Драгошево поле, где ест дом его (Васлуй, 1497 BD II, 112); поток Драгошевъ (1) див. *ПОТОКЪ¹.

ФОРМИ: род. одн. ч., с. Драгошева, дра(го)шева, дра(ош)ева (1424 Cost. I, 162; 1436 Cost. I, 467; 1466 BD I, 114); зам. місц. на Драгошева (1458 BD I, 19); наз. одн. с. Драгошево (1419 DIR«А» 444; 1455 Cost. II, 549; 1480 BD I, 237; 1481 BD I, 248; 1495 BD II, 84; 1497 BD II, 110, 111, 112); місц. одн. с. на драгошевъ (1436 Cost. I, 467).

Пор. ДРАГОШ, ДРАГОШЕ.

ДРАГОШЕВЪ² ч. (2) (особова назва): мы боАре господа нашего воеводы, панъ михаило дорогоунскы... панъ косте драгошевъ... чинимъ знаменито аже слюбоуемъ... володиславу... кролю полскому (Сучава, 1433 Cost. II, 650—651); А на то е(ст)... вѣра пана кости драгошева (Васлуй, 1437 Cost. I, 515).

ФОРМИ: наз. одн. драгошевъ (1433 Cost. II, 650); род. одн. драгошева (1437 Cost. I, 515).

ДРАГОША див. ДРАГОША.

*ДРАГОШИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвши его правую и вѣрною службою (!) до на(с)... дали и потвердили есми ему... село... на имѣ гръдешы... и... дра(г)сини (Сучава, 1455 Cost. II, 543—544).

ФОРМИ: знах. дра(г)сини (1455 Cost. II, 544).

ДРАГУИ, ДРЪГОИ ч. (11) (особова назва, пор. Драгъ): а на то вѣра... пана драгоя (б. м. н., 1400 DIR«А» 433); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже тота истинна Васоутка... оуоука ДръгоА... жаловали есмы ей особною нашею милостію (Сучава, 1498 BD II, 125—126).

ФОРМИ: наз. одн. Дръгои 2 (1472 DIR«А» 528); Драгуи 1 (1404 P 70); род. одн. драгоя 4 (1400 DIR«А» 433; 1414 Cost. I, 112; 1415 Cost. I, 116; 122); ! драгоа 2 (1400 Cost. I, 37; 1414 DIR«А» 441); Дръгоа 1 (1462 BD I, 66); ДръгоА 1 (1498 BD II, 126).

Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЬ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШЕ, *ДРАГУЛЬ, ДРЪГОЮ.

*ДРАГУЛЬ ч. (1) (особова назва, пор. Драгъ): тон емоу оурикъ... и братоу его драгулови (Сучава, 1414 DIR«А» 441).

ФОРМИ: дав. одн. драгулови (1414 DIR«А» 441).

Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЬ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШЕ, ДРАГУИ, ДРЪГОЮ.

*ДРАГУМИРСВЪ див. ДРАГОМИРОВЪ.

*ДРАГУМИРЪ див. ДРАГОМИРЪ.

ДРАГУШ див. ДРАГОШ.

ДРАГУШАНЕ, ДРЪГОУШАНИ, ДРЪГИШАНИ мн. (7) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвше ихъ правую и вѣр(ною служ)бою до на(с)... дали есми имъ... село... на имѣ драгушане (Сучава, 1443 Cost. II, 149); мы Стефан воевода... знаме(нито) чинимъ... оже... Авъро сынъ Ивана... продал... едно село на Жиравец на имѣ Дръгиш(ани) (Сучава, 1491 CVD 3).

ФОРМИ: наз. драгушане 1 (1443 Cost. II, 149); Дръгоушани 2 (1491 BD I, 468); Дръгиш(ани), Дръгишани 2 (1491 CVD 3); род. Дръгошан (1480 BD I, 246); знах. Дръгушани (1480 BD I, 241).

ДРАГУШЕВИЧЪ ч. (8) (особова назва): Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамуре(ш)скы(м) (!)... и косте драгошевичъ... даемо вѣдомо аже балица воевода и драгъ мещеръ съзидаше црковь (Сигет, 1404 ГМ); а на то кестъ вѣра)... пана костъ драгошевича (Васлуй, 1437 Mih. 203).

ФОРМИ: наз. одн. драгушевичъ (1404 ГМ); род. одн. драгошевича (1433 Cost. I, 359; 1435 Cost. I, 403; МЭФ; 1436 ВАР 33; Cost. I, 445, 450; 1437 Mih. 203).

*ДРАГУШОВСКИЙ прикм. (1) ◇ лесы Драгоушовские див. ЛѢСЪ.

ФОРМИ: ор. мн. Драгоушо(в)скими (1459 P 171).

*ДРАГЫИ прикм. (4) (цсл. драгыи) дорогий, милый, любий: да творАт ми памАть... дъщеря ми драгои Софѣи, рекомъи Соцъ (Молдавиця, 1462 BD I, 70); Моудрым и племенитым и въсъкои чести достойным нам же драгим приАтелем, въсъмъ Брашовномъ (Дольный Торг, 1475 BD II, 336); да ми творАть... свАтаа литоургия, за... дъщерА ми драгои Софѣа (Путна, 1476 BD I, 211).

ФОРМИ: дав. одн. ж. драгои (1462 BD I, 70; 1476 BD I, 211, 217); див. мн. драгим (1475 BD II, 336).

ДРАГЪ ч. (1) (особова назва, молд., слов. драгъ): Се азъ панъ радоуль... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещеръ съзидаше црковь (Сигет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: наз. одн. драгъ (1404 ГМ).

! ДРАКОШЕ див. ДРАГОШЕ.

*ДРАТИ дієсл. недок. (2) (шо з кого) здирати (1): О слоужебніко(х) што имоу(т) за(!) з оубіто(г) члвка одежоу дра(тн) (XV ст. ВС 7);

◇ борти драти (1) див. БОРТЬ.

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ж. драла (1478 AS III, 17); майб. 3 ос. мн. имоу(т)... дра(ти) (XV ст. ВС 7).

Див. ще *ДЕРТИ.

*ДРЕВО див. *ДРЪВО.

*ДРЕВЪНЫИ прикм. (1) (цсл. дрѣвѣнныи) дерев'яний: а кто оусхочет... мито от ннх брати... или от риба свижаа или от мажи соленои... или от дрѣвном (!) соудинам... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 BD I, 96).

ФОРМИ: дав. мн. ! дрѣвѣном (1466 BD I, 96).

ДРЕМОУТЕВИЧЪ ч. (1) (особова назва): А при нас был пан Богданъ Дремоутевичъ (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: наз. одн. Дремоутевичъ (1478 AS III, 17).

! ДРИГОШЕ див. ДРАГОШЕ.

ДРИНЖЕШИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... на ба(х)луи ме(ж) воличкою и ме(ж) дринжешы едно мѣсто о(т) поустини (Сучава, 1456 Mih. 213); мы Стефан воевода... чинимъ... знаменито .. оже... Ивашко... тьгал са съ непотом своим... за села именуема Берешы и Дринжешы (Ясси, 1459 BD I, 31—32).

ФОРМИ: наз. Дринжешы (1459 BD I, 32); ор. дринжешы (1456 Mih. 213).

ДРИСЛИВОЕ с. (3) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... Станчюл Стъростескоул и братіА его... продали... двѣ села на Днистри, едно на имѣ Дрисливое а дроугое где бил Йоско (Сучава, 1491 BD I, 458).

ФОРМИ: наз. одн. Дрисливое (1491 BD I, 458, 459); зам. род. от Дрисливое (1491 BD I, 459).

ДРОБИШЕВИЧЪ див. ДРОБИШЕВИЧЪ.

ДРОБИШЪ див. ДРОБИШЪ.

*ДРОБНИИ див. *ДРОБНЫИ.

*ДРОБНЫИ прикм. (3) ◇ дробнии рѣчи (1), рѣчи дробнии (1) роздрібний товар, роздрібний крам: А отъ крамных рѣчен, што соутъ розмаиты рѣчи поченши полотно, бархаты, початое соукно, ножи, ногавици, косы, поАсы и ныи дробны рѣчи, шо са зовут крамны рѣчи, от того от оусего абы платили... мыто от гривны, три гроши (Сучава, 1456 Cost. II, 788); от серпи, циновиий рѣч(и), миси, конвици, поАсы покочини, циквы, шафран, шапки, плужнаа железа, корди, мечи, а от иншии рѣчи дробних шож ко крамоу слоухают, а от того от оусего шобы платили оу Серети мыто (Сучава, 1460 BD II, 273); трѣговли дробныи (1) див. ТОРГОВЛА 2.

ФОРМИ: наз. мн. ж. дробны (1456 Cost. II, 788); род. мн. дробних (1460 BD II, 273); знах. мн. ж. дробныи (1435 Cost. II, 625).

ДРОБЫШЕВИЧЬ, ДРОБИШЕВИЧЬ ч. (3) (особова назва): а при томъ оуздаванъ были бояре... панъ гаврилъко дробышевичъ со двѣма снма (Перемишль, 1378 P 26); а при то(м) были добрии петро судиа перемишкии... грицко дробышеви(ч) (б. м. н., 1419 P 91).

ФОРМИ: наз. одн. дробышевич 1 (1378 P 26); дробышеви(ч) 1 (1419 P 91); Дробышевич 1 (1401 АкВАК III, 2).

***ДРОБЫШЕЦЬ** ч. (1) (особова назва): Би(л) намъ чолмъ... па(н) ма(р)тинъ хребтови(ч) и проси(л) в насъ дву(х) члвковъ... на (и)ма боута а дробышца (Луцьк, 1497 ПМХ).

ФОРМИ: знах. одн. дробышца (1497 ПМХ).

ДРОБЫШЬ, ДРОБИШЬ ч. (10) (особова назва): А при томъ былъ... панъ Михайло Дробышъ (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а той рѣчи свѣдѣци панъ стриецъ воевода галицкии панъ судиа дробышъ (Галич, 1409 P 74); Я пан Дробышъ Мжурович мѣстич острозкѣи коупил есми... имънѣ его (Острог, 1463 AS I, 56); Я пан Олехно Юревич чиню знакомито... продал есми отчину свою... Ивану Дробышоу Мжуровичоу (Острог, 1464 AS I, 57).

ФОРМИ: наз. одн. Дробышъ, Drobisz 2 (1401 АкВАК III, 2; 1413 GL 48); Дробышъ 5 (1401 P 66; 1409 P 74; 1458 ОЖДМ; 1463 AS I, 56); дав. одн. Дробышю 1 (1458 ОЖДМ); Дробышоу 1 (1464 AS I, 57); знах. одн. Дробыша (1458 ОЖДМ).

ДРОЗДЪ, ДРУЗДЪ ч. (3) (особова назва): а се землане панъ ходько быбельский кадольфовичъ друздъ (Перемишль, 1359 P 10); а при томъ оуздаванъ были бояре землане панъ ходько быбельскии... панъ ивашко дроздъ (Перемишль, 1378 P 26).

ФОРМИ: наз. одн. дроздъ 1 (1378 P 26); друздъ 2 (1359 P 10; 1366 P 12).

(...) **ДРОЙНИКОВЪ** (1) (?) (пошкодженый текст): а на то е(ст) вѣра (...) дройниковъ вѣра пана поркы чашника (Сучава, 1446 ПГСПМР).

***ДРОХОВІЧИ** мн. (1) (назва села у Галицькій землі): а се я... свѣдчо... аже есмо розѣхалі граніцю... межі острова и дроховичъ и закопы есмо закопалі вѣчныи (б. м. н., 1424 P 104).

ФОРМИ: род. дроховичъ (1424 P 104).

ДРОЧИЧЬ ч. (2) (особова назва, молд. дрок «куш»): а тому свѣдци па(н) Анъ количъ... панъ иванъ дровичъ (Галич, 1404 P 68); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже... лаза и... михоул... продали свою... (дѣди)на и ис привилія деда их, ивана дровича... половина село (Сучава, 1489 Cost. S. 133).

ФОРМИ: наз. одн. дровичъ (1404 P 68); род. одн. дровича (1489 Cost. S. 133).

***ДРУБНЫИ** див. ***ДРОБНЫИ**.

ДРУГИИ, ДРУГИИ, ДРУГИИ, ДРУГИИ числ. (257)

1. (наступный; який іде після даного) другий (138): Узрѣвши есми на вѣрную службу Драгумиру и на Некрину, дали есми имъ двѣ сель на имя село Старуня, а другое село Новое (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 4—5); едно село тересь,

а другоу кривчичъ... да слоуже(т) манастироу стго архаггла михайла (Сігет, 1404 ГМ); тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу и женъ его Насті... село... и дѣтемъ настинимъ... и сноу ей шо е(ст) о(т) другоу ен мужа (Сучава, 1427 Cost. I, 196);

И мы дора(д)вши сА с наши(м) кнзи... С нашею радоу дали есмы емоу село липоуоу... а другоу село на погорыи (Луцьк, 1451 P 158—159); Первого году мають намъ дати пят(ь)сотъ золотыхъ на светого Шымона Іуды день, а дру(гу)ю пят(ь)сотъ золотыхъ Вгорскихъ — на Святки (Краків, 1487 РИБ 226); И тыи кнѣги имею(т) быти за тремі

ключи замькнуоты оди(н) клю(ч) имае(т) иметі соудья а дру(г)и по(д)соудо(к) а третіи земьскыи писарь (XV ст. СЯ 42 зв.); И господство мы видѣвши их волю, мы по их воли оучинили есми и дали смо... чѣтири села... едно село Слоугани, другоу село Кикоцещи, третее село Калѣнеши, чѣтвертое село Лаккани (Ясси, 1500 BD II, 173);

(ще один) другий (67): а покинувъши гостинець Олышский въ право, а другоу дорогу до Поддубецъ, поехати гостинцомъ, который идетъ до Колковъ ку полуносчы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); а при томъ оуздаванъ были... попъ микулинский Федуть а другии попъ безмездницкии кость (Перемишль, 1378 P 26); A piszete wasza miłost, iże Posoł Wasz i druhyy Niemickiyy posoł iedut iż Nimec siudy (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); за замешканье ты(х) воло(в) и работы за ка(ж)ноюу недѣлю име(т) платити д̄ скотца з виною еі а соудови дру(г)ая еі (XV ст. ВС 30); И оустах азь господство мы и запла(т)их оуси вышеписанныи пинѣзи... оу роукы Мароушкы, дочци Настини, и племеници еи, другоу Мар'шки, дочци Олчини (Гирлов, 1499 BD II, 154).

2. (у знач. прикметника) (не такий, відмінний від даного) іний, другий (48): Też jestliby... nekotoroho... umierloho, ot mesta do mesta... abo ot jednoje zemli do druhoje zemli wezli by czerez myta, niczoho na nich myta ne majet brano byti (Луцьк, 1388 ZPL 105); My Witold... czynim znaminito... iz dali iesmo... Pawłu seliszcze naszo Nowostawce... y k tomuż pryдали iesmo Swinnui i Ostruii Rudu, a z druhoiey strony tych setyszcz po Rudu Swiatec (Ужів, 1420 AS I, 25); а они оуже имаю(т) и други де(н) напра(д) оуложити, коли сА нама (по)сполу оузри(т) (Сучава, 1457 Cost. II, 810); а на другу сторону тоежъ дороги — доуброва и лесы ничого тое земли от Манева не отошло ани отгран(ич)ено (Манів, 1478 AS I, 76); О смерде который забьеть дру(г)оу смерда (XV ст. ВС 7); Ja iemu inszoho pola swoieho uhoł y tez postupytsia mnie druhocho pola uhoł swoieho do dorohy kotoraja ydet od mista k moiemu dworcу y druhoie dorohy stozaj dorohy od mista ydet k muchawcu (Тришин, 1500 ДПЖН);

другая матка божья (2) див. **МАТКА** 1; едінъ на другоу (1) див. **ЕДИНЬ**; одінъ дру(г)оу (1) див. **ОДИНЬ** 1.

ФОРМИ: наз. одн. ч. другии, другии, druhij 7 (1378 P 26; 1388 ZPL 105; бл. 1471 ЛКЗ 90; 1495 BD II, 68, 69; Cost. S. 193; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); дру(г)и 3 (XV ст. ВС 12 зв., 23 зв., 35); другы(и), другыи, druhyu 4 (1433 ЗНТШ LX XVI, 139; XV ст. ВС 18 зв.; 1487 BD I, 312); другы 3 (1400 Cost. I, 37; 1414 DIR«A» 441; 1457 Cost. II, 810); дру(г)оу 1 (1492 ЗОЕ); род. одн. ч., с. другоу, дру(г)оу 8 (1386 P 31; 1470 AS I, 67; 1488 BD I, 348; XV ст. ВС 13, 26, 26 зв.; СЯ 42 зв.; 1500 ДПЖН); другоу 1 (XV ст. ВС 18 зв.); дру(г)оу 1 (XV ст. ВС 7); дру(г)а 1 (1427 Cost. I, 196); дав. одн. ч. другоу, дру(г)оу (1400 Cost. I, 37; 1448 Cost. II, 733, 735; 1462 BD II, 283, 285; 1484 ЯМ; 1492 Cost. S. 162; 1495 Cost. S. 193); знах. одн. ч. другии, другии 15 (1444 АрхЮЗР I/VI, 8; 1463 AS I, 55; 1466 BD I, 114; 1475 BD I, 206; 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 10; 1487 АМЛ; 1488 ДГСПМ; 1490 ДГСХМ; 1493 BD II, 15; 1499 BD II, 136 і т. ін.); дру(г)и 5 (XV ст. ВС 17 зв., 18, 33 зв., 40, 42 зв.); дру(г)и 1 (XV ст. СЯ 39 зв.); другы 3 (1424 Cost. I, 162; 1457 Cost. II, 810; 1467 BD II, 297); другоу, дру(г)оу 5 (1442 Cost. II, 88; XV ст. ВС 7, 24, 24 зв., 37); ор. одн. ч. дру(г)имъ (XV ст. ВС 31 зв.); місц. одн. ч., с. оу дру(г)омъ, о дру(г)омъ (1392—1393 РФВ, 170; XV ст. ВС 16 зв.); наз. одн. с. другое 9 (1408 Cost. I, 61; 1411 P 79; 1457 Cost. II, 809; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; 1480 BD I, 241; 1491 BD I, 445; Cost. D. 37; 1496 ПСВВ 192; 1499 BD II, 162); дру(г)е 1 (XV ст. СЯ 43 зв.); знах. одн. с. другое, druhoie 57 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1400 Cost. I, 37; 1414 DIR«A» 441; 1426 Cost. I, 182; 1434 Cost. I, 386; 1445—1452 АрхЮЗР

8/IV, 12; 1457 BD I, 4; 1473 ШКН 165; 1500 BD II, 173 і т. ін.); **дроуго** 3 (1404 ГМ; 1419 DIR«А» 444; 1495 BD II, 64); *наз. одн. ж. другая, другаА* 7 (1421 Cost. I, 142; 1466 BD I, 105; бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.; 1473 ШКН 165; 1488 УКТ; 1495 BD II, 249; 1499 ПИ № 3); *другаа* 18 (1415 Cost. I, 122; 1488 BD I, 347; 1491 BD I, 491; 1492 BD I, 506; Cost. S. 162; 1495 BD II, 43, 59; Cost. S. 193; 1496 BD II, 92; 1499 BD II, 130); *друга* 2 (1431 Cost. I, 325; 1495 BD II, 76); *зам. знах. потвърдили есмы емоу другая* част 3 (XV ст. BC 30; 1479 BAM 61); *род. одн. ж. другое, дроуое, друоюе* 19 (1388 ZPL 105; 1408 АкЮЗР I, 6; 1447—1492 ЛКБВ; 1478 AS III, 17; XV ст. СЯ 41; 1500 ДПЖН і т. ін.); *другой, друою* 10 (1400 DIR«А» 433; 1421 AS I, 27; 1425 Cost. I, 168; 1431 Cost. I, 317; 1433 P 123; 1467 BD II, 297; 1478 AS III, 17; 1492 BD I, 510; 1497 BD II, 100); *другоѡ* 1 (1404 P 70); *друоюей* 1 (1420 AS I, 25); *зам. знах. оу дроуое роуптоуроу* 3 (1458 Mih. D. 121; 1472 DIR«А» 530); *дав. одн. ж. другон* (1482 AS I, 79; 1488 BD I, 347; XV ст. BC 30 зв.; 1499 BD II, 154); *знах. одн. ж. дроуоюю, друою, друоюи, дру(гу)ю* 31 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1393 Cost. I, 13; 1412 P 81; 1421 Cost. I, 142; 1400—1492 АкЮЗР II, 106; 1454 AS III, 10; 1464 Cost. S. 59; 1487 BD I, 302; 1489 AMB; 1499 РИБ 776 і т. ін.); *другу, другу* 3 (1478 АрхЮЗР 4/1, 8; AS I, 76; 1495 BD II, 63); *дроуою* 2 (1488 ДГСММ; 1491 BD I, 452); *! дроую* 1 (XV ст. СЯ 41); *ор. одн. ж. дроуою* (1462 BD I, 56); *місц. одн. ж. на (в) другон* (1403 RS 338; 1409 P 74; 1453 Cost. II, 472; 1499 BD II, 449); *наз. мн. ч. другїи* 1 (1495 BD II, 248); *друзїи* 1 (XV ст. BC 24); *наз. мн. ж. дроу(г)и* (XV ст. BC 33); *род. мн. другїи(х)* (1421 Cost. I, 142; 1487 BD I, 292); *дроугы(х)* 1 (XV ст. СЯ 9); *знах. мн. ч. другїи* 1 (1493 ПОСВВ 152); *дроу(г)и* 2 (XV ст. BC 18 зв., 35); *другыѡ* 1 (1435 P 134); *знах. мн. ж. другїи, другїи* 2 (1388 ZPL 106; 1490 BD I, 420); *другїа* 1 (1490 DC 148); *знах. мн. с. друга* (1421 Cost. I, 142; 1453 Cost. II, 472); *ор. мн. другїи* 1 (1462 BD II, 292); *другїимы* 1 (1475 AS I, 72); *наз. дв. другая* (XV ст. СЯ 43).

ДРУГОЕ *присл.* (2) по-друге: а мы еще слюбили имь мстити на и(х) ворого(в), шо мо(ч) име(м) наиб(л)ше до-сьгнути, другое па(к) ти(ж) оучинили есмо и(м) кра(с)ную прав(д)у, бы(х) съ и(м) оувернули шкodu (Сучава, 1457 Cost. II, 809); Дроуое вспоминаеть г(с)дръ нашѡ... ваще(и) мл(с)ти о пе(р)выхъ г(с)дрехъ воеводъ волоскихъ и кня-зе(и) литовъскихъ... яко они мели межи собою бра(т)ство и прияте(л)ство, и мн(р) (б. м. н., 1496 ПСВВ 192).

Див. ще ВЪ ДРОУОЕ.

***ДРУГЪ** *див. ДРУГИИ.*

ДРУГЫ *див. ДРУГИИ.*

ДРУГЫИ *див. ДРУГИИ.*

ДРОУЖА *ч. (2) (особова назва, молд.):* мы боАре... ча(н) строїшо(р) дроужа, станисла(в) милишевѡ... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѡ... нашего корола (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142).

ФОРМИ: *наз. одн. дроужа* (1421 Cost. I, 142); *род. одн. дроужи* (1429 Cost. I, 249).

***ДРУЖЕЩИ** *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* от това... на... крїнцоу шо ест межи Портар(н) и межи Дроужещи (Бирлад, 1495 BD II, 63).

ФОРМИ: *ор. Дружещи* (1495 BD II, 63).

***ДРУЖИНА** *ж., зб. (2) 1. (товариство)* дружина (1): а притом были... пан петр неоря, воевода судомирскыи, пан яшко колочко маршалок королюв... и... много было добро дружины при том (Судомир, 1361 AGZ 6).

2. (зброїний заїн) дружина (1): мы петр воевода... чини(м) знаменито... оже пришли... мужило... и... барто(ш)... жалоуочи... и шкodu о(т) никоторы(х) зра(д)це(в) и злодїевъ, а на имѡ о никао(г) лева и о(т) е(г) дружину (Сучава, 1457 Cost. II, 808—809).

ФОРМИ: *род. одн. дружины* (1361 AGZ 6); *знах. зам. род. о(т)... дружину* (1457 Cost. II, 809).

ДРУЗДЪ *див. ДРОЗДЪ.*

***ДРУЗКА** *ж. (1) (назва присїлка у Волинській землі):* я еще будучи в добром здоровю... дала есми ему... имене оу вотчизну... с приселки з Доросынемъ, а з Друзкою (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

ФОРМИ: *ор. одн. Друзкою* (1488 AS I, 242).

ДРУМЪ, ДРУМ *ч. (6) (молд. друм «дорога») дорога, шлях (3):* А хотаръ томоу селоу... дроумом по срѡд поеница, идеже оупадает дроум оу брод старїи топлици, и от брода дроумом до пояна Болди (Сучава, 1473 BD I, 183—184); *др оумъ в о з н и и (1) возовий шлях, проїзна дорога:* А хотаръ томоу селоу... дроумом возним до потока (Сучава, 1473 BD I, 183); *в е л и к ы и д р у м ѡ (2) див. ВЕЛИКИЙ* 1.

ФОРМИ: *наз. одн. дроум* (1473 BD I, 184); *зам. род. от... друмъ* (1446 ПГСММР); *знах. одн. дроумъ* (1446 ПГСММР); *ор. одн. дроумом* (1473 BD I, 183, 184).

***ДРУЦКЪ** *ч. (1) (назва міста у Вітебській землі)* Друцк: Писан оу во (!) Друцкою (Друцк, 1492 AS III, 24).

ФОРМИ: *місц. одн. оу Друцкою* (1492 AS III, 24).

***ДРЪГИШАНѢ** *див. ДРАГУШАНѢ.*

ДРЪГИШАНІИ *див. ДРАГУШАНѢ.*

ДРЪГМЪНЕЩІИ *див. ДРЪГОМЪНЕЩІИ.*

***ДРЪГОЕЩИ** 1 *див. ДРАГОЕЩІИ.*

***ДРЪГОЕЩИ** 2 *мн. (1) (назва потоку у Молдавському князівстві):* А хотар... на врѡх потока Дрѡгоещилор (Сучава, 1493 BD II, 27).

ФОРМИ: *род. молд. Дрѡгоещилор* (1493 BD II, 27).

***ДРЪГОЕЩІИ** *див. ДРАГОЕЩІИ.*

ДРЪГОИ *див. ДРАГУИ.*

***ДРЪГОИЧЕВЪ** *прикм. (1):* Алекса дїак... заплатил оуси тоти рї злат татарских оу роу(ки чорчо)лини, дочци Дрѡгоичеви (Сучава, 1493 BD II, 27).

ФОРМИ: *дав. одн. ж. Дрѡгоичеви* (1493 BD II, 27).

*Див. ще *ДРЪГОИЧИНЪ.*

***ДРЪГОИЧИНЪ** *прикм. (1):* мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїде прад нами... дочка Дрѡгоичина... и продала свою правоую отнину (Сучава, 1493 BD II, 26—27).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Дрѡгоичина* (1493 BD II, 26).

*Див. ще *ДРЪГОИЧЕВЪ.*

ДРЪГОМЪНЕЩІИ, ДРЪГМЪНЕЩІИ *мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві):* а стани съ достало, оу еи ча(ст), села, на имѡ спирѡнїи и дрѡгмънещїи (Сучава, 1493 Cost. D. 45).

ФОРМИ: *наз. дрѡгмънещїи, дрѡгмънещїи* (1493 Cost. D. 45).

***ДРЪГОТЕЩИ** *див. *ДРЪГОТЕЩІИ.*

***ДРЪГОТЕЩІИ** *мн. (5) (назва села у Молдавському князівстві):* тѡмъ мы видѡвше ихъ правую и вѡрную службу до на(с)... дали есмы имѡ... село драготещи (Сучава, 1419 DIR«А» 444); А за тим... прїде... Мѡрина Лолкъ ... и дала Мѡринъ Лолкъ тоти два села Борилещїи и Дрѡготещи самому господство ми (Сучава, 1481 BD I, 248).

ФОРМИ: *знах. драготещи, Дрѡготещи* 3 (1419 DIR«А» 444; 1481 BD I, 248, 249); *Дрѡготещїи* 2 (1481 BD I, 248).

***ДРЪГОШАНИ** *див. ДРАГУШАНѢ.*

ДРЪГОУ *ч., невідм. (2) (особова назва, пор. Драгъ):* Ин(о мы) вид(ѡв)ш(е) ихъ доброй воли... а мы також и от нас есмы дали и потвърдили слоузъ нашемоу Данчюл Дѡль тое прадреченое село... на имѡ (гле бил) жоуд(е) Б(у)ода и Дрѡгоу (Сучава, 1488 BD I, 362).

*Див. ще ДРАГОТА, ДРАГОТЪ, ДРАГОШ, ДРАГОША, ДРАГОШѢ, ДРАГУИ, *ДРАГУЛЪ.*

ДРЪГУШ *див. ДРАГОШ.*

ДРЪГОУШАНІИ *див. ДРАГУШАНѢ.*

***ДРЪГУШАНУЛЪ** *ч. (1) (особова назва):* мы стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже тоты истинныи слугы наши ѡжуржъ дрѡгушану(л) и братъ его алекса служили право и вѡрно (Сучава, 1443 Cost. II, 148—149).

ФОРМИ: наз. одн. дръгушану(л) (1443 Cost. II, 148).
ДРЪГЪЛИНА ж. (1) (особова назва): Тъ(м) мы... дали и потвърдили есми емоу... село... шо же он коупил... от оуноуки Трифа Гълкѣви на имѣ ... Драгоше и Петре и сестра их Мърина и Дръгълина (Сучава, 1480 *BD* I, 237).

ФОРМИ: наз. одн. Дръгълина (1480 *BD* I, 237).

Див. ще **ДРЪГЪЛИНЬ**.

ДРЪГЪЛИНЬ, ДРЪГЪЛИНЬ, ДРЪГЪЛИНЪ ж. (17) (особова назва): И оуставше наш(и слоуг) и Жоуржа Кръмъте и брат его Драгоше и сестри их Дръгълинь и Стана и заплатили... р̄ злат татарских оу роуки слоузъ нашемоу Тоадероу (б. м. н., 1495 *BD* II, 87); А хотарь томуо вишеписанной половин(и) села... да ест от части Дръгълини (Васлуй, 1497 *BD* II, 119).

ФОРМИ: наз. одн. Дръгълинь, Дръгълинь, Дръгълинь 9 (1495 *BD* II, 64, 68, 87; *Cost. S.* 193; 1496 *BD* II, 92; 1497 *BD* II, 118, 119); зам. дав. Дръгълинь I (1495 *BD* II, 87); род. одн. Дръгълини (1497 *BD* II, 119); дав. одн. Дръгълини, Дръгълини (1495 *BD* II, 69, 87; *Cost. S.* 193).

Див. ще **ДРЪГЪЛИНА**.

***ДРЪГЪЛИНЬ** див. **ДРЪГЪЛИНЬ**.

***ДРЪЖАВА** див. ***ДЕРЖАВА**.

***ДРЪЖАНЪЕ** див. **ДЕРЖАНІЕ**.

ДРЪЖАТИ див. **ДЕРЖАТИ**.

ДРЪЖЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тъмь ми... дали и потвърдили есми емоу... села... на имѣ... Дръжещи и Борисещи (Сучава, 1462 *BD* I, 64—65).

ФОРМИ: наз. Дръжещи (1462 *BD* I, 65).

ДРЪМАНЕЩІИ, ДРЪМЪНЕЩІИ мн. (4) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали и потвърдили есми... монастироу села... на имѣ село(м)... дръманещіи... на кивѣжди и опрѣшане (Сучава, 1462 *Cost. D.* 10); и(н)и никто да несмѣтъ ты(х) монастирски(х) люди... о(т) дръмънещи... соудити (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвърдили есми им... (едно село) на Соучавѣ на имѣ Дръ(мъне)щи (б. м. н., 1499 *BD* II, 166—167).

ФОРМИ: наз. Дръмънещи, Дръ(мъне)щи 2 (1499 *BD* II, 167); Дръманещи 1 (1462 *Cost. D.* 10); род. дръмънещи (1467 *Mih. Doc.* 125).

***ДРЪМАНОВЪ** прикм. (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоги истинніи... оуноуки Стояна сына Дръманова, жаловали есмы их особною нашею милостію (б. м. н., 1499 *BD* II, 166).

ФОРМИ: род. одн. ч. Дръманова (1499 *BD* II, 166, 167).

Пор. ***ДРЪМАНЪ**.

***ДРЪМАНЪ** ч. (1) (особова назва, молд.): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Тацѣ, дочка Петра Дръмана и племеница ей Васка... жаловали есмы их особною нашею милостію (б. м. н., 1499 *BD* II, 166).

ФОРМИ: род. одн. Дръмана (1499 *BD* II, 166).

ДРЪМЪНЕЩІИ див. **ДРЪМАНЕЩІИ**.

ДРЪНКЪЛЪЕЩІИ мн. (3) (назва селища у Молдавському князівстві): А хотар той селищи... (на имѣ) Дрънкълъещіи да ест от всѣх сторон по старому хотарю (Сучава, 1479 *BD* I, 224).

ФОРМИ: наз. Дрънкълъещіи (1479 *BD* I, 223, 224).

***ДРЪСЛИВИЦЯ** ж. (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): мы Александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есмы имѣ... два села на дръсливци (!) (б. м. н., 1415 *Cost. I*, 121).

ФОРМИ: місц. одн. на ! дръсливци (1415 *Cost. I*, 121).

ДРЪСЦИ мн., невідм. (1) (назва села у Молдавському князівстві): цр̄ко(в) ис попо(м) на дръсци (Сучава, 1490 *DC* 147).

***ДРЪВА** мн. (2) дрова: а имають пана юрковського люди из острова... дрыва роубати але не паствіті (б. м. н., 1424 *P* 104); а по всему гаю волно ему дрыва рубати (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

ФОРМИ: знах. дрыва (1424 *P* 104; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

***ДРЪЖАНА** ч. (2) (назва потоку в Галицькій землі): попере(к) потока лужешева горѣ потоко(м) волоуево(м) льсо(м) къ потокоу дръжани (Зудечів, 1413 *P* 83).

ФОРМИ: род. одн. дръжани (1413 *P* 83); дав. одн. дръжани (1413 *P* 83).

***ДРЪЖАВА** див. ***ДЕРЖАВА**.

ДРЪЖАТИ див. **ДЕРЖАТИ**.

ДРЪЖАТИ див. **ДЕРЖАТИ**.

***ДРЪВО** с. (7) (цсл. дрѣво) дерево (3): колі хто прічиною оумре(т) аллюбо оутоне(т) аллюбо с дрѣва спадѣт о томъ не(т) жадное жалобы оу праве (XV ст. *BC* 24); (<...>ает тамо овці пасітн илі рібоу гонити илі роубати оу льсоу дрѣвъ илі проутіе (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122); дрѣво овоць и маючи (и мающи) (3) плодове (фруктове) дерево: хто пороуби(т) дрѣво ово(ш) им(а) оуставлаемъ и(ж) за ка(ж)ное дрѣво овоць имаючи а боу-

де(т) ли изроубано алю (!) скажено ві гро(ш)и заплати(т) шкодоу (XV ст. *BC* 32); бортное дрѣво (1) див.

***БОРТНЫИ**; дрѣво божіе (1) див. **БОЖІИ**.

ФОРМИ: род. одн. дрѣва (XV ст. *BC* 24; 1436 *Cost. II*, 698); знах. одн. дрѣво (XV ст. *BC* 8, 32, 37); род. мн. дрѣвъ (1458 *Mih. Doc.* 122); знах. мн. дрѣва (XV ст. *BC* 28 зв.).

Див. ще **ДЕРЕВО**.

***ДРЪВА** с., зб. (2) дрѣва: а хотарь... до роубажіе на дрѣва на великки дроумъ (Сучава, 1446 *ПГСПМР*).

ФОРМИ: знах. одн. дрѣва (1446 *ПГСПМР*).

Див. ще ***ДЕРЕВЪЕ**.

***ДРЮКОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): мы кна(з) двѣд дмитриевн(ч)... хома билюрминъ васко дрюковн(ч)... чинимы знамени(т) како кеды... кна(з) ... дмитриинѣмъ имене(м) корибу(т)... королеви польскому... вѣрность... слобн(л) а мы... ислобуемы за него... иже... вѣре(п) буде(т) королеви (Луциця, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: наз. одн. дрюкови(ч) (1388 *P* 38).

***ДРЮТЬ** ж. (2) (назва річки у Вітебській землі) Дрютъ: Ино тыми разы... продали есмо... дворец наш... на рець Дрюті (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: місц. одн. на Дрюті (1492 *AS* III, 23).

ДУБ див. **ДУБЪ**.

***ДУБЕНСКИЙ** прикм. (3): грань... черезъ пусчу нашу и ловисча... Бродницею берегъ леса подъ Белую гору, Стыромъ, за монастырь Дубинский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); Ино мы... за его службу, тые люди... на имя: Гануса Шафрановича, а Олексу, а Карпа, а въ Дубенской волости Федора Денковича, а Данила... ему дали (Краків, 1500 *АЛМ*, вип. 2, 58).

ФОРМИ: знах. одн. ч. Дубинский (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); місц. одн. ж. въ Дубенской (1500 *АЛМ*, вип. 2, 58).

Пор. ***ДУБНО**.

***ДУБИНА** ж. (2) (дубовий гай) дубина, дубняк: а тако есмо ему дали... Ако оуѣхана... граница... обчиною горѣ к волуиць подлѣ дубины по нижнии конечь дубины на верхъ волуиць (б. м. н., 1424 *P* 99).

ФОРМИ: род. одн. дубины (1424 *P* 99).

Див. ще ***ДУБНИКЪ**.

***ДУБИНСКИЙ** див. ***ДУБЕНСКИЙ**.

***ДУБИСЧА** мн. (1) (назва села у Волинській землі) Дубичча: грань... отъ монастыра... до мосту, на дорозе зъ Дубисчъ до Своза (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

ФОРМИ: род. Дубисчъ (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

***ДОУБИЩЕ** с. (1) (назва села у Волинській землі) Дубище: А се я Некраш Колчеевич из братьею своею... сзнаваем... иж есмо... продали двое (в ориг. две.— *Прим. еид.*) селища на имя Доубища... за шестьдесят копѣ гроши (Кременецъ, 1497 *AS* I, 112).

ФОРМИ: наз. мн. Доубища (1497 *AS* I, 112).

***ДУБЛЕНСКИЙ** ч. (1) (особова назва): а къ тому дали есмо... ч(о)л(о)в(е)ка, на имя Дубленского, и з... дворищемъ (Городно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: *знах. одн.* Дубленского (1497 РИБ 683).

ДУБЛЯНСКИ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были... Дублянски Иона Авраамъ ключникъ, Нифонтъ... игумень (Київ, 1398 ДГПМ).

ФОРМИ: *наз. одн.* Дублянски (1398 ДГПМ).

***ДУБНИКЪ** ч. (1) (*дубовий гай*) дубина, дубняк: а тако есмо ему дали... тото... село... съ лсы съ ган съ дубровами съ щачи съ дубники съ березники (б. м. н., 1424 Р 99—100).

ФОРМИ: *ор. мн.* дубники (1424 Р 100).

Див. ще ***ДУБИНА**.

***ДУБНО** с. (1) (*назва міста у Волинській землі*) Дубно: Паки же... даемо... село наше Бусчу... зъ лесами, подъ Дубно на две мили и ку Дерманю (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2—3).

ФОРМИ: *знах. одн.* Дубно (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

ДОУБОВАА ж. (1) (*назва села на Буковині*): тьмъ мы видѣше его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми... села на днистри, <на> имь колешевци... и доубоваА (Сучава, 1447 Cost. II, 273).

ФОРМИ: *наз. одн.* доубоваА (1447 Cost. II, 273).

***ДОУБОВИ** *прикм.* (1) дубовий: хотарь... о(т)толь на доубови пенъ та на край лсокъ (Сучава, 1427 DIR«А» 450).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* доубови (1427 DIR«А» 450).

ДОУБОВЬЦОУЛ ч. (1) (*назва села на Буковині*) Дубівці: Тьмъ и ми... дали и потвердили есми емоу оу нашей земли оу молдавской села его... на имь селам: ЧорторіА и Доубовьцоул (Сучава, 1464 BD I, 85).

ФОРМИ: *наз. одн.* Доубовьцоул (1464 BD I, 85).

***ДУБРАВА** *див.* **ДОУБРОВА**¹.

ДОУБРОВА¹, **ДОБРОВА** ж. (155) (*дубовий ліс*) дѣброва (138): то все есмо потвердили... нсь земею, нсь сьножатни, нсь га(я)ми, нсь дубровами (Судомир, 1361 AGZ 6); тоъ дубровы половина ко млину (Смотрич, 1375 Р 20); а тако продалъ яко самъ держаль... и со лсы і з дубровами (Львів, 1400 Р 61); мы... швитриганль лнтовьскии... чинним знакомито... иже... дали есмо... пану андрѣю... село мяхлинъ... и с лесы и з дубровами (Київ, 1433 Р 118); Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижегт продал есми пану Семену Олизаровичоу имене... з боры, з лесы, з доубровами, з ловы. зъ гайми (Берестя, 1466 AS I, 62); И господство мы видѣвши их волю, мы по их воли оучинили есми и дали смо... чѣтвртое село Лощкани, шо противъ Калѣенешъ под доубровою (Ясси, 1500 BD II, 173);

доуброва каприна (1) (*назва дѣброви у Молдавському князівстві*): хотарь... оу долиною по(д)ли доубровоу каприною (б. м. н., 1425 Cost. I, 168); **дуброва Свинюска** (2) (*назва дѣброви у Волинській землі*): мой люди... в дуброву Свинюскую без упроса не идуть (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); **dubrowa Sitnui** (1) (*назва дѣброви у Волинській землі*): а z druhoу storony po dubrowi Sitnui (Ужів, 1421 AS I, 27); **дуброва Хренницкая** (3) (*назва дѣброви у Волинській землі*): и не маюгт далей у дуброву мою Хренницкую уходу по дерево и по траву мети, одно по Роскопаницу-могилу (Хрѣнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); **высокая доуброва** (4) *див.* ***ВЫСОКЫИ**; **вышняя доуброва** (1) *див.* ***ВЫШНИИ**; **гоугнина доуброва** (1) *див.* ***ГОУГНИНЪ**; **кроуглая доуброва** (1) *див.* ***КРОУГЛЫИ**; **черленая доуброва** (3) *див.* ***ЧРЬВЕННЫИ**.

ФОРМИ: *наз. одн.* доуброва 3 (1375 Р 28; 1428 Р 111; 1478 AS I, 76); **дуброва** 1 (1445 Р 150); *род. одн.* **дубровы** 12 (1375 Р 20; 1393 Cost. I, 13; 1413 Р 83; 1421 Р 96; 1432 Р 330, 331; 1438 DBAс 27; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1491 BD I, 449); **дуброви** 9 (1414 Cost. I, 111; 1431 Cost. I, 317; 1491 BD I, 449; 1493 BD II, 27; 1495 BD II, 63; 1497 BD II, 107); **дубровъ** 1 (1414 Cost. I, 111); **дуброви** 1 (1475 BD I, 206); *дав. одн.* **дубровъ** (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); *знах.*

одн. **дуброву**, **dubrowu** 18 (1411 Р 79; 1421 AS I, 27; 1424 Cost. I, 162; 1428 Р 111; 1446 Cost. II, 270; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21; 1478 AS I, 76; 1493 BD II, 27; 1495 BD II, 63 і т. ін.); **доубровоу** 1 (1491 BD I, 456); *зам. род.* у серед **дуброву**, по(д)ли **доубровоу**, на край **доуброву** 4 (1400 DIR«А» 433; 1425 Cost. I, 169; 1446 Cost. II, 270; 1493 BD II, 27); до серед **доубровоу** 1 (1475 BD I, 206); *зам. місц.* оу **Доубровоу** 2 (1497 BD II, 107); *ор. одн.* **дубровою**, **доубровою** 10 (1403 RS 338; 1428 Cost. I, 233; 1448 Cost. II, 316; 1493 BD II, 15; 1495 BD II, 63; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141; 1500 BD II, 173); **дубровоу** 1 (1437 Cost. I, 541); *зам. знах.* пре(з) **доубровою** 1 (1493 BD II, 15); *місц. одн.* на (у, в) **дубровъ** 6 (1421 Р 95; 1429 Cost. I, 269; 1430 Р 116; XV ст. BC 37; 1463 BD I, 74); **доуброве** 2 (1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); **дуброви** 3 (1456 DIR«А» 511; 1475 BD I, 206; 1495 BD II, 63); *наз. мн.* **дубровы** (1413 Р 83; 1421 Р 96); *знах. мн.* **дубровы** (1368 Р 15; 1377 Р 24; 1413 Р 83; 1478 AS III, 17); *ор. мн.* **дубровами**, **доубровами**, **dubrowami** 70 (1361 AGZ 6; 1377 Р 24; 1394 Р 54; 1424 Р 100; 1434 Р 128; 1443—1446 Р 147; 1451 AS I, 44; 1466 AS I, 62; 1487 AS I, 86; 1499 ГОКІР і т. ін.); **дубравами** 1 (1408 АкЮЗР I, 6).

***ДУБРОВА**² ж. (2) (*назва міста у Польщі. пор.* Dąbrowa): а при то(м) свѣдци были... па(н) моужи(к) из дубровы <домарать с ко>быланъ (Медика, 1415 Р 87); Мы воицехъ... ярцибискупъ гнъзденский... янь мужикъ з дубровы лвовский воеводы марцинь с лавска познанский Добеславъ съ Сенна любелский... слюбуемы и записуемы сА стецку воеводъ земль молдавской (Ланциця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: *род. одн.* **дубровы** (1415 Р 87; 1433 Р 122).

***ДУБРОВА**³ ж. (2) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣше е(го правую) и вѣрною службу до насъ... дали есмы емоу... два села... на имА одному селу скорцевци о(т) черного потока, а другое панковци што выше калогери о(т) дубровъ (Сучава, 1407 Cost. I, 56); мы Стефан воевода... чиним знаменито (в *ориг.* знаменито.— *Прим. вид.*)... оже прѣйдоша... Татоул от Бръзотъ... и продал... едно мѣсто от поустини на Бръзотъ... слоузъ нашему Боди от Доубровоу (Дольний Торг, 1466 BD I, 113).

ФОРМИ: *род. одн.* **дубровъ** (1407 Cost. I, 56); *знах. зам. род.* от **Доубровоу** (1466 BD I, 113).

***ДУБРОВЕНЪСКИЙ** *прикм.* (1) ◇ **Дубровенъский** и **путь** (1) (*назва дороги в Смоленській землі*): а коли стадо глушыцкое гонять у волость въ Дубровенскомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ночоють (!) (Вільна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: *місц. одн. ч.* въ **Дубровенскомъ** (1499 РИБ 776).

***ДОУБРОВИЦА**¹ ж. (2) (*невеликий дубовий ліс*) дѣбровка: а хотарь... прости на доубъ на дубровици (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); А хотар той боукати земли... черес доубровицоу на долинку (Сучава, 1489 BD I, 373—374).

ФОРМИ: *знах. одн.* **доубровицоу** (1489 BD I, 374); *місц. одн.* на **дубровици** (1415 Cost. I, 121).

***ДОУБРОВИЦА**² ж. (1) (*назва замку у Волинській землі*) Дубровица: Ино мы на его жадане то вчинили, приказоуемъ вамъ... штобы есте тыхъ его пословъ... добровольне пропускали по нашему господарству тою дорогою... на Доубровицоу, на Пинескъ, на границу московскую (Вільна, 1498 BD II, 412).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Доубровицоу** (1498 BD II, 412).

ДОУБРОВИЦА³ ж. (1) (*назва села у Волинській землі*): И мы... дали есмо емоу село липоую... а друоуге село... доубровица (Луцьк, 1451 Р 158—159).

ФОРМИ: *наз. одн.* **доубровица** (1451 Р 159).

ДОУБРОВИЦКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были... кн(А)зь Юрей Иванович Доубровицкий а пан Богущ Боговитинович (Ставкив, 1491 AS I, 97).

ФОРМИ: наз. одн. **Добровицкий** (1491 AS I, 97).

***ДОУБРОВИЦЯ** ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): тьмъ мы... дали есми ему... село на Добровици, где былъ Радулъ и Орышь (Сучава, 1435 МЭФ).

ФОРМИ: місц. одн. на **Добровици** (1435 МЭФ).

ДОУБРОВКА ж. (3) (назва озера у Молдавському князівстві): пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за дшіе... пре(д)ко(в)... наши(х)... и дали и приложили есмы... монастироу о(т) немца болото криваА... о(т) где выходитъ гръла из днистра и течет(т) долоу, до язероу доубровка, и о(т) лоубро(в)ка, до где оупадаетъ у язер (sic.— Прим. вид.) оу захорна (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. до (от) **дубровка** 2 (1500 Cost. S. 230); зам. ор. по(д) **доубровка** 1 (1500 Cost. S. 230).

ДУБЪ, **ДУБ** ч. (78) дуб: а хотар тому селу... до доуба на краі доубровы а исъ доуба простъ чересъ поле на могилу (Сучава, 1393 Cost. I, 13); а ту исыпали могилу межи дубо(м)ъ а межи буко(м)ъ (Галич, 1404 P 68); И отгол поехали есмо дорожкою... и приехал есмо к дубу, и пан Яньчинский рек: тот дуб стоит на моей земли а словет Дягилев дуб (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); а хотар... на връхъ (!) дъла на доубъ (б. м. н., 1500 SD 7).

ФОРМИ: наз. одн. **дубъ**, дуб 4 (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119, 120); зам. род. о(т) **дубъ** 2 (1446 ПГСППР; 1488 ДГСППМ); род. одн. **дуба** (1393 Cost. I, 13; 1400 Cost. I, 37; 1423 DIR«А» 447; 1446 Cost. II, 270; 1458 Mih. Doc. 121; 1466 BD I, 114; 1491 BD I, 456; 1494 BD II, 35; 1497 BD II, 100; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119 і т. ін.); дав. одн. **дубу** (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); знах. одн. **доубъ**, дуб, **доубъ** 36 (1404 P 68; 1415 Cost. I, 121; 1446 ПГСППР; 1466 BD I, 114; 1479 BD I, 221; 1488 ДГСППМ; 1495 BD II, 63; 1497 BD II, 100; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119; 1500 SD 7 і т. ін.); дуба 1 (1400 Cost. I, 37); ор. одн. **дубо(м)ъ** (1404 P 68); імсц. одн. в **дубъ** 1 (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120); на **доубоу** 1 (1491 BD I, 456); наз. мн. зам. род. о(т) **четыре дубы** (1437 Cost. I, 515); род. мн. **дубовъ** 1 (1419 P 91); **дубъ**, **ду(б)** 3 (1432 ДГВІН; 1437 Cost. I, 515; 1458 Mih. Doc. 121); знах. мн. **доуби** (1489 BD I, 374; 1495 BD II, 63); місц. мн. на **доубо(х)** (1446 ПГСППР); знах. дв. **дуба** (1415 Cost. I, 121).

***ДУБЪ** див. **ДУБЪ**.

***ДУБЬЕ** с., зб. (4) дубняк, дубиння: а даль есмь и землю рольную... по кущеву ниву а по бреховича дубье (Казимир, п. 1349 P 3); о(т) бортого доубья попере(к) доубровы к могылка(м) (Зудечів, 1413 P 83).

ФОРМИ: род. одн. **дубья**, **доубья** (п. 1349 P 3; 1413 P 83); дав. одн. **доубью** (1413 P 83); знах. одн. **доубье** (п. 1349 P 3).

***ДУДЕНКО** ч. (1) (особова назва): А потомъ Борисъ мовиль передъ нами на князя Костентина, ижбы онъ бояръ нашихъ Смоленскихъ Бубна, а Дуденка Суморока земли мощно за себе забралъ (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: род. одн. **Дуденка** (1495 АЛМ 83).

Див. ще **ДУДЕНКОВЪ**.

ДУДЕНКОВЪ ч. (1) (особова назва): И князь Костянтинъ передъ нами рекъ: правда есть, служить въ мене бояре Смоленские Бубень, а Дуденковъ Суморокъ добровольно (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: наз. одн. **Дуденковъ** (1495 АЛМ 83).

Див. ще ***ДУДЕНКО**.

***ДОУЖЪ** прикм. (1) (здатний на що) дужий: Таке(ж) тыми часы г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(ц)кое земель... и поведили... што(ж) везде по всимъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж) бы... люди вси которые доужи на кони всести кони бы добрые и зброи де(р)жа(ли) (б. м. н., 1496 ПДВКА 61).

ФОРМИ: наз. мн. **доужи** (1496 ПДВКА 61).

! **ДУЮ** <ДОУНАЮ> див. ***ДОУНАИ**.

***ДУКАТЪ** ч. (2) (стч. dukat, im. ducato) (назва золотой монети) дукат: мы Александръ воевода... знаемо чини(м)...

и(ж) есмы дали... бывшой жонъ нашой... на каж(д)ыи го(д) ше(с)тсо(т) золоты(х) дукато(в) а либо че(р)лены(х) золоты(х) оугорскы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142).

ФОРМИ: род. мн. **дукатовъ**, **дукато(в)** (1421 Cost. I, 142).

! **ДУЛУ** див. **ДОЛОУ**.

***ДОУЛЧЕВИЧЪ** ч. (3) (особова назва, молд. дулче «солодкий»): мн боАрове г(с)п(д)раА нашего мл(с)тнвого... на имА... па(н) мирча доулчеви(ч), и па(н) косте орышеви(ч)... Авно чини(м)... иже хочемъ вшитки слоужбы... королеви полскому... вѣрне... держати (Хотин, 1448 Cost. II, 737); и на то ли(ст) на(ш) дали есмы пан(оу) михайлоу ло(г)ѣстоу... а панове наши по имену... па(н) тоадеръ доу(л)чеви(ч) панъ михоу(л) старости(ч) (Васлуй, 1456 ЭСФ).

ФОРМИ: наз. одн. **доу(л)чеви(ч)**, **доулчеви(ч)** (1448 Cost. II, 737; 1456 ЭСФ); род. одн. <доулче>ви(ч) (1448 Cost. II, 317).

Див. ще ***ДУЛЧИЧЪ**.

***ДУЛЧЕСКУЛЬ** ч. (13) (особова назва, молд. дулче «солодкий»): а на то е(ст) вѣра... пана доумъ дулческула (Сучава, 1438 Cost. II, 7—8); а на то е(ст) вѣра... пана Мирчи Дулческула (Дольний Торг, 1449 Cost. II, 379—380).

ФОРМИ: род. одн. **дулческула** 10 (1438 Cost. II, 8, 15; 1443 ВАР 41; 1445 DIR«А» 483; Cost. II, 219, 231; 1446 Cost. II, 238; 1448 Cost. II, 314, 355; 1449 Cost. II, 380); **дулческа** 2 (1439 Cost. II, 52; 1441 DBAc 35); ! **дулческула** 1 (1445 Cost. II, 212).

! **ДУЛЧЕСЧУЛА** <ДУЛЧЕСКУЛА> див. ***ДУЛЧЕСКУЛЬ**.

***ДУЛЧИЧЪ** ч. (2) (особова назва, молд. дулче «солодкий»): а на то е(ст) вѣра... пана думы дулчица (Сучава, 1443 Cost. II, 138); а на то е(ст) вѣра... пана доумы дулчица и брата его пана мирчи (Сучава, 1445 Cost. II, 226).

ФОРМИ: род. одн. **дулчица** (1443 Cost. II, 138; 1445 Cost. II, 226).

Див. ще ***ДОУЛЧЕВИЧЪ**.

***ДОУЛЪБЫ** мн. (1) (назва села у Львівській землі) Дулба: а при то(м) были свѣдці па(н) дмитръ ходоровскый... па(н) братко из доулбъ а ины(х) досыть добры(х) при томъ было (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: род. **доулбъ** (1430 P 116).

ДОУМА, **ДОУМЪ** ч. (481) (особова назва, молд., слов. дума): а на то вѣра... доумы дворника (б. м. н., 1400 DIR«А» 433); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже

прѣдоша прѣ(д) нами... снове моушини, и племени(к) и(х), доума, снъ кални(н)... и продали... о(т) половици половици село... на имъ о(т) рѣшкани, вишнаа ча(ст) (Сучава, 1500 Cost. S. 233—234).

ФОРМИ: наз. одн. **Дума**, **доума**, **Duma** 60 (1433 Cost. II, 650; 1443 Cost. II, 119; 1448 Cost. II, 737; 1452 Cost. II, 422; 1464 DIR«А» 517; 1473 BD I, 187; 1479 BD I, 224; 1488 BD I, 325; 1495 ВАР 70; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); **Думъ** 5 (1453 Cost. II, 458, 459; 1455 Cost. II, 562; 1474 PTC; 1486 BD I, 289); зам. род. вѣра пана **Доума**, **Дума** 89 (1400 Cost. I, 37; 1435 МЭФ; 1445 Cost. II, 231; 1454 Cost. II, 509; 1468 BD I, 128; 1479 BD I, 221; 1489 BD I, 367; 1492 BD I, 511; 1495 BD II, 47; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); зам. дав. продали нашим вѣрным болѣре(м) пан **Дума** и брат его пан Пѣтроу Броудоуръ 4 (1486 BD I, 289, 290; 1488 BD I, 325; 1500 SD 7); зам. ор. ис паномъ **доумъ** 1 (1458 Cost. II, 814); род. одн. **думы**, **доумы** 157 (1400 DIR«А» 433; 1434 Cost. I, 386; 1443 Cost. II, 126; 1452 Cost. II, 426; 1465 BD I, 88; 1471 BD I, 164; 1479 BD I, 228; 1490 BD I, 384; 1497 BD II, 100; 1500 BD II, 173 і т. ін.); **думи**, **доуми** 136 (1428 Cost. I, 218; 1441 DBAc 35; 1458 Mih. Doc. 122; 1466 BD I, 106; 1475 BD I, 203; 1487 BD I, 294; 1493 Cost. S. 176; 1495 BD II, 77; 1497 BD II, 115; 1500 BD II, 175 і т. ін.); **Доумъ** 18 (1432 ДГВІН; 1441 DBAc 37; 1446 Cost. II, 248; 1453 Cost. II, 446; 1455 Cost.

II, 550; 1470 *BD* I, 148; 1472 *Cost. D.* 26; 1480 *BD* I, 243; 1482 *BD* I, 260; 1500 *Cost. S.* 234 і т. ін.); *дав. одн. думъ*, *думА* 5 (1443 *Cost. II*, 131; 1445 *Cost. II*, 218; 1453 *Cost. II*, 472; 1480 *BD* I, 246; 1488 *BD* I, 325); *думи* 1 (1500 *SD* 7); *Думу* 1 (1491 *BD* I, 467); *знах. одн. Доуму* (1468 *BD* II, 305).

Див. ще ДОУМЪ.

ДОУМБРАВИЦА, ДОУМБРЪВИЦА *ж.* (4) (*назва села у Молдавському князівстві*): *мы петръ воево(л)...* чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастирскимъ о(т) немць, на имъ... доумбръвица и телебъцици... тоты се(л) оуси вишеписанны(х)... що бы сА никто о(т) наши(х) пановъ не оумбша(л) ни оу чи(м) (Сучава, 1447 *Cost. II*, 288); а слоузъ нашемоу, фръчи... да е(ст) роусчорйи и доумбръвица (Сучава, 1491 *Cost. D.* 37).

ФОРМИ: *наз. одн. доумбравица, доумбръвица* (1447 *Cost. II*, 288; 1470 *DIR* «А» 522; 1491 *Cost. D.* 37).

ДОУМБРАВЪ *ч.* (7) (*особова назва*): *ми Стефан воевода...* знаменито чиним... оже(е) тоти истиннии наши слоуги Иван Доумбравъ и брат его Тоадеръ Оурдюгашоу слоужили нам пра(во и вѣр)но (Сучава, 1483 *BD* I, 272); *И оуставше слоуга наш Тоадеръ Доумбравъ и жена его Моуша и заплатили оуси тоти вишеписаннии пинъзи* (Васлуй, 1497 *BD* II, 116).

ФОРМИ: *наз. одн. Доумбравъ* 2 (1483 *BD* I, 272; 1497 *BD* II, 116); *зам. род. Доумбравъ* 1 (1483 *BD* I, 272); *зам. дав. Доумбравъ* 4 (1483 *BD* I, 272; 1497 *BD* II, 116, 117).

***ДОУМБРАВЪНЄ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): *Пакъ господство мы даль съм имъ чътири села измъноу за тоти села: едно Доумбравъне... друоуге Радотечи* (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: *знах. Доумбравъне* (1499 *BD* II, 162).

ДОУМБРЪВИЦА *див. ДОУМБРАВИЦА.*

***ДОУМЕЩИ** *див. ДУМЕЩИИ.*

ДУМЕЩИИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): *тъмъ мы видѣвше его правоу и вѣрною слоужбою...* дали есми емоу... села на имА корнешѣи... и думещии (Сучава, 1420 *Cost. I*, 135); *мы Стефан воевода...* знаменито чиним... оже... Кръстѣна... и... НастасѣА... дали господствоу мы три села...: едно на имъ Роуси... другое... Калогъръне... третее село Доумещи (Гирлов, 1499 *BD* II, 161—162).

ФОРМИ: *наз. думещии* (1420 *Cost. I*, 135); *знах. Доумещи* (1499 *BD* II, 162, 163).

***ДОУМИНЪ** *див. *ДОУМЫНЬ.*

ДОУМИТРА *ж.* (4) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): *мы Стефа(н) воевода...* знаменито чини(м)... оже придоша, прѣ(л) нами... мърѣна и сестра еи, стана... непоти шолди <о(т)> доумитра... и розделили свои... о(т)нини (Сучава, 1493 *Cost. D.* 44—45).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) доумитра* (1493 *Cost. D.* 45); *місц. одн. на доумитрѣ* (1493 *Cost. D.* 45).

ДОУМИТРЕСКОУЛ *ч.* (1) (*особова назва*): *а Тома Доумитрескоул и Косте Тоурбоуре стратили съ своими привл(ї)ами* (Бирлад, 1460 *BD* I, 41).

ФОРМИ: *наз. одн. Доумитрескоул* (1460 *BD* I, 41).

***ДОУМИТРЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): *тъмъ мы видѣвше и(х) правоу и вѣрною слоужбою до на(с)...* дали есмы имъ... селище добрѣиново... и доумитрещи (Сучава, 1429 *Cost. I*, 269).

ФОРМИ: *знах. доумитрещи* (1429 *Cost. I*, 269).

ДУМИТРОВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): *Мы александръ воевода... ис нашими землАны, паны молдавскими, на имА... панъ илѣшя думитровскии, панъ Шерба... слюбили есмы... королеви польскому (Львѣв, 1407 *Cost. II*, 628—629).*

ФОРМИ: *наз. одн. думитровскии* (1407 *Cost. II*, 629).

***ДОУМИТРОВЪ** *прикм.* (1) ◊ *кръница доумитрова* *див. КРЪНИЦА.*

ФОРМИ: *род. одн. ж. доуми(т)рови* (1490 *ДГСХМ*).

ДОУМИТРОУ *ч.*, *невідм.* (4) (*особова назва, молд., пор. цсл. Димитрии, гр. Διμήτριος*): *а по ихъ сѣмрѣти и доумитроу воевода и братъ его... дадоше прѣ(л) нами... село тарасъ (Сигет, 1404 *ГМ*); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прѣ(л) нами... оуико их Доумитроу, и племеници их Васко... и продали свою правоую отниноу (Сучава, 1492 *BD* II, 509).*

*Див. ще ДИМИТРИИ, *ДИМИТРЪ, ДМИТРИИ, ДМИТРО, ДОУМИТРЪ.*

ДОУМИТРЪ *ч.* (2) (*особова назва, молд., пор. цсл. Димитръ, гр. Διμήτριος*): *мы боАре... александра воеводы... станицла(в) милишевѣ... доумитрѣ бадеви(ч)...* знаемо чини(м)... и(ж) есми дали... сѣре(т) мисто... сестрѣ господарА нашего корола по(л)ского (б. м. н., 1421 *Cost. I*, 141—142); *еще есмы емоу дали шесть челѣ(л) цигански(х), на имъ брѣлада и доумитра... съ женами и да(т)ми и(х)* (Сучава, 1446 *Cost. II*, 238).

ФОРМИ: *наз. одн. доумитрѣ* (1421 *Cost. I*, 142); *знах. одн. доумитра* (1446 *Cost. II*, 238).

*Див. ще ДИМИТРИИ, *ДИМИТРЪ, ДМИТРИИ, ДМИТРО, ДОУМИТРОУ.*

ДОУМИТРЪНИ *мн.* (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): *и ми есми дали емоу два селищи... на имъ бърсомѣне и доумитрѣни* (Сучава, 1439 *Cost. II*, 35).

ФОРМИ: *наз. доумитрѣни* (1439 *Cost. II*, 35).

ДОУМИЧКА *ч.* (2) (*особова назва, молд., слов. дума*): *мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... пан Бра-тоул... продал... едно село на имъ Оунгоул, где бил жоуде Доумичка* (Сучава, 1462 *BD* I, 51—52).

ФОРМИ: *наз. одн. Доумичка* (1462 *BD* I, 52).

ДОУМІА *ч.* (3) (*особова назва, молд., слов. дума*): *И оуставше наши слоуги нѣгоул ДоуміА и бр(ат) его Бълош та заплатили оуси тоты... пинъзи* (Васлуй, 1495 *BD* II, 55).

ФОРМИ: *наз. одн. ДоуміА* (1495 *BD* II, 55); *зам. дав. продали нѣгоулу ДоуміА* (1495 *BD* II, 55).

***ДОУМОУНКОУШЕВИЧ** *ч.* (4) (*особова назва*): *а на то ест... в. п. Стецька Дамънкоушевича (Бистриця, 1457 *BD* I, 4); а на то е(ст) велика марторіА нашего г(с)д(а)ва... и оуси(х) боАр наши(х)... па(н) стецько дѣмъ(н)коушеви(ч)* (Сучава, 1460 *Cost. S.* 34).

ФОРМИ: *наз. одн. дѣмъ(н)коушеви(ч)* 1 (1460 *Cost. S.* 34); *зам. род. в. п. Доумоункоушевич* Стецька 1 (1458 *BD* II, 262); *род. одн. Дамънкоушевича* 1 (1457 *BD* I, 4); *Дѣмъкоуше(в)ича* 1 (1458 *BD* I, 20).

ДОУМША *ч.* (27) (*особова назва, молд., слов. дума*): *мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потврѣдили есми... нашем(у) монастири о(т) побрати... три татары, на имъ байко... и доумша... и шефа(н)* (Сучава, 1453 *Cost. II*, 444—445); *А на то есть... в. п. Доумши постелника* (Гирлов, 1499 *BD* II, 163).

ФОРМИ: *наз. одн. доумша* 3 (1453 *Cost. II*, 445; 1499 *BD* II, 425, 444); *зам. род. в. п. Доумша* постелника 13 (1497 *BD* II, 96, 109, 111, 117, 119; *Cost. S.* 209, 224; 1499 *BD* II, 130, 136); *род. одн. Доумши* (1458 *Mih. Doc.* 123; 1497 *BD* II, 103, 113, 115; *Cost. S.* 212; 1498 *BD* II, 126; 1499 *BD* II, 140, 148, 155, 163).

ДОУМЪ *ч.* (2) (*особова назва, молд., слов. дума*): *а на то е(ст)... вѣра пана доумъ дулческула... вѣра пана доумъ чорного дворника* (Сучава, 1438 *Cost. II*, 7—8).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. доумъ* (1438 *Cost. II*, 8).

Див. ще ДОУМА.

***ДОУМЫНЬ** *прикм.* (3): *а на то е(ст)... вера пана доумы(н) (sic. — Прим. вид.) (лимбѣдоулч)еви(ч)а* (Сучава, 1436 *Cost. I*, 455); *мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже придоша прѣ(л) нами... оуноукове доумини... и продали свою... о(т)ниноу* (Сучава, 1500 *Cost. S.* 233—234); *селище доумино* (1) *див. СЕЛИЩЕ* 1.

ФОРМИ: *знах. одн. с. доумино* (1448 *Cost. II*, 324); *наз. одн. ж. доумы(н)* (1436 *Cost. I*, 455); *наз. мн. ч. доумини* (1500 *Cost. S.* 234).

Пор. ДОУМА.

ДОУМЪ див. ДОУМА.

*ДУНАВЪ ч. (2) (назва ріки, болг. Дунав, серб. Дунав) Дунай: на то варе коли име(т) послати монастирь тѣи два вози по рибу на дунавъ или на езера... а тотіе вози да не имаю(т) дати мыта нигде, оу нашей земли, на бродо(х) и на пръвозо(х) (Сучава, 1454 Cost. II, 513); а мыто нигде да не имаю(т) платити... или имоуть шо продавати... или оу келію или на дунавъ (Сучава, 1470 DIR«А» 523).
ФОРМИ: знах. одн. дунавъ (1454 Cost. II, 513); місц. одн. на дунавъ (1470 DIR«А» 523).

Див. ще *ДОУНАИ.

*ДОУНАИ ч. (3) (назва ріки) Дунай: прото(ж) ми видѣше и(х) привіля... и дали есми на(ш) ли(ст) нашему монастироу... на то шобы ходили три возове и(х) на рибоу, или на дюу (!) или на нистри (Котнари, 1454 Cost. II, 508); А пак наияснѣиши ян олбрахть... ис прѣреченоу братію... тогда имали би перевозити съ також на земли турецкого чьсаръ черес Доунаи (Гирлов, 1499 BD II, 423).

ФОРМИ: знах. одн. Доунаи (1499 BD II, 423); місц. одн. на Доунае I (1466 BD I, 96); ! на дюу I (1454 Cost. II, 508).

Див. ще *ДУНАВЪ.

ДУНИНО с. (1) (назва маєтку у Перемишльській землі): а и еще даль есмь ему ловища оуоноваА ото изьбищного перевоза... поколаА дунино держитъ до берегъ днѣстра (Казимир, п. 1349 P 4).

ФОРМИ: наз. одн. дунино (п. 1349 P 4).

*ДУПЕЛНЫИ прикм. (3) ◇ дупелная могыла (2), могыла доуплѣная (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): а ву того село што на дупелной могылы братъ его миклоушь не имаєтъ ниодно дѣло (Сучава, 1411 DIR«А» 439); а хотарь тѣмъ селомъ... на могилу доуплѣноюу (Сучава, 1427 DIR«А» 450).

ФОРМИ: знах. одн. ж. доуплѣноюу (1427 DIR«А» 450); місц. одн. ж. на дупелной (1411 DIR«А» 439).

*ДОУПЛѢНЫИ див. *ДУПЕЛНЫИ.

*ДОУПНАТЫИ прикм. (1) ◇ могыла Доупната див. МОГИЛА¹.

ФОРМИ: наз. одн. ж. Доупната (Сучава, 1488 Cost. S. 127).

! ДОУРИОУЮ (ДОУРНОУЮ) див. *ДОУРНЫИ¹.

ДУРНЕЩИ, ДУРНЕЩИИ мн. (6) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы ви(дѣвше и(х)) правою и вѣрноуоу слоужбою (!) до на(с)... дали есмы (имъ оу нашей землі) оу молдавской село (на имаА) доурни(щїи)... а хотарь томоу селу доурнешомъ да боуде(т) по старому хотароу (Сучава, 1433 Cost. I, 361); та(м) мы... дали и потвѣрдили есми ем(у)... едино село, на имъ мѣнѣлешїи, оу немецкой волости, оузли ду(р)нешїи (Сучава, 1487 Cost. D. 6—7).

ФОРМИ: наз. дурнешїи, доурни(щїи) (1433 Cost. I, 361; 1475 Cost. D. 3); дурнешїи I (1475 Cost. D. 3); род. ду(р)нешїи (1487 Cost. D. 7); дав. дурнешє(м) I (1475 Cost. D. 4); доурнешомъ I (1433 Cost. I, 361).

*ДОУРНИЩИИ див. ДУРНЕЩИ.

*ДОУРНЫИ¹ прикм. (2) ◇ доурная могыла (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві): хотарь... о(т) хорodka на доуриоую (sic.— Прим. вид.) могилу о(т) доуриоую могилу чере(с) доубровоу (Сучава, 1446 Cost. II, 270).

ФОРМИ: знах. одн. ж. доуриоую I (1446 Cost. II, 270); I доуриоую I (1446 Cost. II, 270).

*ДОУРНЫИ² ч. (1) (особова назва): лѣцко(в) оу доурного юги (Сучава, 1490 DC 147).

ФОРМИ: род. одн. доурного (1490 DC 147).

Див. ще ДОУРНЪ.

ДОУРНЪ ч. (3) (особова назва, молд.): а хотарь тѣмъ селомъ... горою до дурни чѣтарА (Сучава, 1431 Cost. I, 317): мы богдана воевода... знаменито чини(м)...

оже то(т) исти(н)ниі слоуга нашъ, пѣтроу доурнѣ, слоужи(л) на(м)... вѣрно (Сучава, 1451 Cost. II, 402—403).

ФОРМИ: наз. одн. доурнѣ (1433 Cost. I, 361; 1451 Cost. II, 403); род. одн. дурни (1431 Cost. I, 317).

Див. ще *ДОУРНЫИ².

*ДОУХОВЕНСТВО с., зб. (2) духовенство: мы стефанъ воевода... вызнавамы... аже мы и слюбоуемъ и слюбили есми паноу... нашему... Казимировъ... и оусим ярцибскоупом и бискоупом и оусемоу доуховенствоу... абыхомъ мы их милости верни и подьдани были на веки (Сучава, 1468 BD II, 301).

ФОРМИ: дав. одн. доуховенствоу (1468 BD II, 301); ор. одн. доуховенствомъ (1468 BD II, 301).

ДУХОВНИКЪ, ДУХОВНИК ч. (3) духівник, сповідник: а духовныхъ были: плебанъ Володимерский князь Станиславъ, а духовникъ владыки Володимерского пупъ Прокопинский (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 628); А при томъ былъ духовникъ его милости Феоклетъ (Степанъ, 1489 AS I, 89).

ФОРМИ: наз. одн. духовникъ, духовник (1471 АрхЮЗР 8/III, 628; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1489 AS I, 89).

*ДУХОВНИЦА ж. (5) заповіт, духівниця: Я, Война, пана Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сїю духовницю своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); Ино де(и) све(т)чы(л) о то(м)... сьмо(н) татарино(в)... што(ж) де(и) коли де(д) и(х) семе(н) площевичъ смотрѣшы межы деге(и) свои(х) о(т)цо(в) и(х) и казалъ з доуховницы своеє дѣ(л)ницоу о(т)ца его иванову выгладити во(н) (Вільна, 1495 BK).

ФОРМИ: род. одн. доуховницы I (1495 BK); доуховници I (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); дав. одн. доуховници (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); знах. одн. доуховницу (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27, 29).

*ДУХОВНЫИ прикм. (10) (який належить до доуховенства) доуховний (4): о шельтисехъ све(т)скы(х) и дѣвныхъ (XV ст. BC II зв.); А сет мы еокѣсть, митрополит молдавскїи, и съ оусими доуховными и пак и свѣцкими паны молдавскими... вызнавамы и явно чиним... оже мы слюбоуемъ... господареви нашему... Казимирови... абыхомъ мы не имали николи на вѣки отстоупити и отхилити сА от... свѣтой Короуны полской (Сучава, 1462 BD II, 288—289);

(у знач. іменника) священнослужитель, доуховный (5): и таки(ж) котораА (бы сА) шкода стала о(т) нашеА земла оу коруни и паномъ и мѣсчаномъ и купцемъ и кметемъ и доуховнымъ и боу(д)коли кому, а коли кого обвинА(т)... того имаємъ поставити, ку праву (Серет, 1445 Cost. II, 729); Иже доуховныи и све(т)скыи именїя держатъ а намъ сА тѣмъ вымовлѣють а нашей слоужбы на войне не чїна(т) про (то) хочемъ и прїказоуемъ шобы такыи... с намї на воиноу ходили (XV ст. BC 12); а доуховныхъ были: плебанъ Володимерский князь Станиславъ, а доуховникъ владыки Володимерского пупъ Прокопинский (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 628);

отець доуховный (1) див. ОТЕЦЬ 4.

ФОРМИ: дав. одн. ч. доуховному (1468 BD II, 301); ор. одн. ч. доуховнымъ (1468 BD II, 301); наз. мн. ч. дѣвныхъ (XV ст. BC 12); род. мн. доуховныхъ, дѣвныхъ (1471 АрхЮЗР 8/III, 628; XV ст. BC 14 зв.); дав. мн. доуховнымъ, дѣвнымъ (1445 Cost. II, 729; XV ст. BC II зв.); ор. мн. доуховными (1462 BD II, 289); місц. мн. о дѣвныхъ, дѣвныхъ (XV ст. BC 5 зв., 11 зв.).

*ДОУХОДЪ див. *ДОХОДЪ.

*ДОУХЪ ч. (47) ◇ доухъ свѣтыи (1), свѣтыи духъ (41) I. (у християнській релігїї — третя особа божественної трїиці) свѣтый дух (40): во имя отца и сына и свѣтаго духа амин (Судомир, 1361 AGZ 6); а кто се слово

наше пороуши(т)... и боуди емоу клАтва о(т) ба оца и сна и ста(г) дха (Київ, 1446 P 154); Въ имА отца и сына и доуха свАтого (Сучава, 1468 BD II, 300); Изволеніємъ отца и поспвшеніємъ (*в ориг.* поспвшеніе.— *Прим. вид.*) сына и сввршеніємъ свАтого доуха (Путна, 1476 BD I, 215); Въ имъ отца и сына и свАтого доуха (Сучава, 1491 BD I, 451).

2. (назва церковного свята, також календарна дата) день свАтого духа (1): а дана грамо(т)... оу понедѣлни(к) по с(т)мъ дсѣ (Краків, 1388 P 41); и шествьє свАтого духа (1) *див.* *ИШЕСТВЬЄ; по свАтому доуху (1) *див.* СВАТЫЙ 2; оушестье свАтого доуха (1) *див.* *ОУШЕСТЬЄ.

ФОРМИ: *род. одн.* духа, дха (1352 P 6; 1361 AGZ 6; 1378 ЗНТШ LI, 4; 1400 P 60; 1413 GL 48; 1421 P 95; 1446 P 154; 1462 BD I, 70; 1472 АрхЮЗР 8/III, 2; 1491 BD I, 451 та ін.); *дав. одн.* дху (1438 DIR«А» 472); *місц. одн.* по (о) дусѣ, дсѣ (1388 P 41; 1440 АрхЮЗР I/VI, 5).

ДОУША *ж.* (150) 1. (за релігійними уявленнями — безсмертна нематеріальна основа в людині, що прописувалася матеріальній — тілу) душа (21): я Любарть Кгедеминович... изгадаь есми самъ о своєю души... хотечи душу спасти, записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1);

а кто поступитъ на мое слово ввѣдаеться тотъ передъ бомъ ис моего душею (б. м. н., 1385 P 28); и такожде варе кто боуде(т) игоуме(н) оу то(м)... монастырю и елико бѣде(т) братей а они имаю(т) грижати за спасение доущи господства ми вьсегда (Поляна, 1448 Cost. II, 365); богъ прости емоу доушу (Вільна, 1493 ПОСВВ 151 зв.);

по души (22) на помин души: А не вступатисе въ тые дѣла и иншому никому, што жъ есьмо записали по души князя небошика... къ монастырю Светому Спасу у Кобрын (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); воленъ отъдати, и заменити, и продати, коли хотя и по души отъдати (Луцьк, 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61); волна есми тые имена продати и заменити и ближним своим дати и по души своей к церкви божей придати (Ровно, 1488 AS I, 241); за доушоу (доуши) (64) на помин души: азъ рабъ бжїи... именемъ стефанъ по прозвищу Винць... коупи(х) съ тетраеу(г)ль за своѣ дшѣ... и за дшѣ татомировѣ и шан(д)ровѣ (б. м. н., 1401 ЗКЄ); тоє вьсе да бѣдетъ томоу вы(ш)писанному нашемоу монастырю оурикъ съ вьсѣмъ доходомъ за наши(х) стопочивши(х) родителей дшѣ и за дшѣ стопочившаго

родитель нашего еже по стомоу дхоу йосифа митрополита (Сучава, 1438 DIR«А» 472); Се азъ... Игнатие, рекоми Юга, велики вистиярник Юана Стефана воеводи, еже произволих нашим благимъ произволениемъ... и... дали есми... село на имъ Шировци... яко да творѣт ми памѣть на вѣки вьчниА... вечеря парастас а заоутра свАтаа литоургиА... прьжде смърти нашеи, а по смърти нашеи... за доушА нашА и за доушА подроужїА наше, имъ еи Настѣ (Путна, 1476 BD I, 216—217); А... пан Юга (вистїярник... оучинил... за доущи свАтопочивших (родителей своих и) за свою доушоу (Сучава, 1478 BD I, 219); здоров на доущи и на тѣле (1) *див.* ЗДОРОВЬ.

2. (сумління, совість) душа (8): тоє вьсе вышеписанное слобуемъ имъ на нашу дшу и на нашу вѣру (Сучава, 1456 ПМВП); а хто то наше приказанье переступитъ то(т) име(т) п(н)оу то(г) села шкодоу его платити по(д)лоу(г) его дши што сА емоу шкоды сталі з віною (XV ст. ВС 28); Тоє вьсе... мы... Стефан воевода... слобили есмо... при нашеи чти и при нашеи доущи и при нашеи христїанской вѣри (Сучава, 1499 BD II, 443);

на души зостати (1) обтяжити душу (кого): але нжъ велможныи стефанъ... воевода... просиль на(с) а быхомъ емоу о(т)пустили... а наиболши абы то на дши оца его не зостало.. а мы... его ... о тую исную мерзАчку и шкоду... оучиненоую о(т) его оїа правого чинимы и о(т)пушаемы емоу все тьмъ нашимъ листомъ (Ланчиця, 1433 P 121); на души положити (1), положити на души (1) обтяжити душу (кого): Про то я не хотѣла есми положити того на мужа моего души и записала есми... десятиною къ светому Спасу къ Кобрыню (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а што коли кому буду чим должен... ино тые долги мое поплати зять мой князь Михаило, а на моей души не положи (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

3. присяга, клятва (26): А на то ест вѣра и доуша господства ми вышеписанаго ми Стефана воеводи, и вера и доуша боАр наших (Баків, 1457 BD II, 258); А на то ест вѣра и доуша наша, и вѣра и доуша дѣтен наших, и вѣра и доуша вь(сѣх) боАр наших молдавских (Сучава, 1499 BD II, 443).

4. (людина, особа) душа (1): ни жа(д)на дша да не имае(т) жадного примѣсу до усего хотарѣ о(т) загорна (Сучава, 1463 Cost. S. 45);

доуша христїанска я (1) христїанин: ку каждому (*в ориг.* кажды.— *Прим. вид.*) справедливоу пожиткоу оуськой доущи христїанской (Сучава, 1468 BD II, 300); \diamond deržati pry duszy (1) *див.* ДЕРЖАТИ; имати при души (1) *див.* ИМАТИ 2.

ФОРМИ: *наз. одн.* доуша, дша 8 (1457 BD II, 258; 1463 Cost. S. 45; 1466 BD I, 96; 1468 BD II, 306; 1470 BD II, 310; 1485 BD II, 372; 1499 BD II, 443); *зам. знах.* дша 1 (1439 Cost. II, 59); *род. одн.* души, доущи, дши (1436 Cost. II, 706; 1448 Cost. II, 365; XV ст. ВОРСР 179; ВС 28, 36 зв.; 1470 AS I, 67); *дав. одн.* души, доущи (1468 BD II, 300);

знах. одн. душу, доушу, доушоу, дшоу, дшѣ 45 (1322 АрхЮЗР I/VI, 1; 1403 ДГАА; 1435 або 1436 Cost. I, 494; 1448 Cost. II, 353; 1456 ПМВП; 1465 DIR«А» 518; 1471 DIR«А» 527; 1478 ED I, 219; 1488 AS I, 242; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1493 ПОСВВ 151 зв. і т. ін.); дшоу 1 (XV ст. ВС II зв.); *ор. одн.* душоу 1 (1385 P 28); душеа 1 (1466 BD I, 106);

місц. одн. га (с, т, при) души, дши, duszy (1322 АрхЮЗР I/VI, 1; 1401 АкВАК III, 2; 1427 P 108; 1445 P 151; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1463 AS I, 56; 1470 AS I, 65; 1499 BD II,

443 і т. ін.); *род. мн.* дшѣ 5 (1408 Cost. I, 60; 1409 DIR«А» 437; Cost. I, 69, 71; 1411 Mih. Alb. № 1); *зам. знах.* душѣ, дшѣ 2 (1403 ДГАА; 1467 BD I, 121); *дав. мн. зам. знах.* да боудет от нас тоє произволеніе... за вашАм душамъ

(1476 BD I, 212); *знах. мн.* души, доущи, дши 9 (1422 DIR II, № 35; 1470 BD I, 147; DIR«А» 522; 1472 BD I, 170; 1478 BD I, 219); дшА, доушА 5 (1462 BD I, 70; 1476 BD I, 215, 217); дша 3 (1441 DIR«А» 477; 1449 Cost. II, 377; 1476 BD I, 211); душе 1 (1466 BD I, 96); *ск. н.* д(ш) 1 (1448 Cost. II, 366).

ДОУШЕГОУБИНА *ж.* (1) душоугубство: а тако(ж) соу(д)ци о(т) со(ч)ви... щоби не смѣли ба(н)товати ти(х) лю(д)и ани соуди(т) и(х) ни оу чо(м)... хо(т)е прилоу(ч)т)се та(т)ба или доушегоубина или двька волочена и тоє оусе щоби монастырю би(ло) оуси глоби и прихо(д) весь (Сучава, 1456 ГПХМ).

ФОРМИ: *наз. одн.* доушегоубина (1456 ГПХМ).

Див. ще *ДОУШЕГУБСТВО.

*ДОУШЕГУБСТВО *с.* (8) душоугубство: тоты се(л)... щоби сА никто о(т) наши(х) пановѣ не оумѣша(л) ни оу чи(м)... ани су(д)ци глобу оузѣти о(т) ты(х) лю(д)и, о(т) ты(х) се(л)... хотѣ буде(т) ме(ж) тѣми лю(д)ми дшегу(б)ство, хотѣ татбу, хотѣ бу(д) какое (*в ориг.* какакое.— *Прим. вид.*) дило... што бы наши рѣ(д)ци дила не имали судити и(х) ло(д) (sic.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1447 Cost. II, 288); мы Стефан воево-

да... знаменито чинимъ... оже... оучинили есми въ задоушіє... предков... наших... на то яко да не имаєт ни един наш боАрин... дило до тих наши люди от Радовци... ни соудити их... ни за доушегоу(б)ство, ни за волоченіє дивкоу (Сучава, 1481 *BD* I, 256—257).

ФОРМИ: наз. одн. дшегу(б)ство 1 (1447 *Cost.* II, 288); зам. род. одн. о(т) дшегубствѡ 1 (1472 *DIR*«А» 530); знах. одн. дшегоубство, душегоубство, доушегоу(б)ство (1454 *Cost.* II, 517; 1466 *BD* I, 95; 1479 *DC* 140, 141; 1481 *BD* I, 257).

Див. *ще* ДОУШЕГОУБИНА.

! ДШІЄ (ЗАДОУШІЄ) (1): мы петръ воевода... чинимъ знаменито... оже... оучинили есми въ дшіє (!) стопочивши(х) родители наши(х) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 352).

Див. *ЗАДОУШІЄ.

*ДЧИ ж. (9) (цсл. дъщи) дочка, донька: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже есмы дали шолдать петрови и женъ его дчери пана жули и дбтемъ имъ... едно село (Сучава, 1411 *DIR*«А» 439); тогдє вонтекъ положи(л) лист... што жъ пани ядвига хмелевая... уздала пол села сулимова вонткови по своєи дчери... по алжбѣтъ (Львів, 1412 *P* 81); а о дочерь его твои панове изъ его бояры оугорыли, какъ его дочери быти и греческий законъ деръжати (б. м. н., 1499 *BD* II, 448).

ФОРМИ: дав. одн. дчери 2 (1411 *DIR*«А» 435); дочери 3 (1499 *BD* II, 448); знах. одн. дочерь (1499 *BD* II, 448); місц. одн. по дчери (1412 *P* 81).

Див. *ще* ДОЧКА, ДЪЩИ.

*ДЧУРЖА див. ЖОУРЖА¹.

*ДЧОУРЪЖА див. ЖОУРЖА¹.

ДЧЮСА ч. (7) (особова назва): а при томъ были сведоки... панъ иванъ чорный панъ андрѣи дчюса маршалокъ нашъ панъ савастьянъ (Київ, 1433 *P* 119); мы великий кнзъ швитригайло... чинимъ знаменито... иже видивъ и знаменавъ службу нашего вѣрного слуги пана есиѡа чусы и мы... даємъ и записуємъ пану чуси имбня оу луцкомъ повѣте (Луцьк, 1434 *P* 128); я панъ ванько чжусичъ с квасилова па(н) хо(л)мски(н) чинимъ знаменито... и(ж) своимъ братаничо(м) с пано(м) оле(х)но(м) чжоусою... имяли е(с)мо дъ(л) оу нашо(и) деди(ч)но(и) о(т)чизне (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: наз. одн. дчюса (1433 *P* 119); род. одн. чусы (1434 *P* 128); дав. зам. знах. чусе 3 (1434 *P* 128); чуси 1 (1434 *P* 128); ор. одн. чжоусою (1478 *ЗРМ*).

*ДЧЮСИНЪ див. ДЖУСИН.

*ДЪБЕЩИ мн. (1) (назва селища у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правоу и вѣрною службою до на(с)... дали и потвѣрдили есмо имъ... селище дъбеще(м) и чернѣтеци (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323).

ФОРМИ: дав. зам. знах. потвѣрдили есмо имъ... селище дъбеще(м) (1448 *Cost.* II, 323).

*ДЪВА див. ДВА.

*ДЪВИДЕСКОУЛЪ ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прѣд нами... сынове ЮріА Дъвидескоула... и продали... половина село... на имъ где бил Кър(ствъ) (Сучава, 1490 *BD* I, 432).

ФОРМИ: род. одн. Дъвидескоула (1490 *BD* I, 432).

ДЪМБА ч. (1) (особова назва, молд. дымб «пагорок»): Темже видевшє его правоу и верноу службо (!) до нас, дали емоу... два жоудѣчи, где бил жоуде Драганич и где бил жоуд(є) Дъмба (Сучава, 1458 *BD* I, 19).

ФОРМИ: наз. одн. Дъмба (1458 *BD* I, 19).

*ДЪМІЯНЪ див. ДАМІАНЪ.

*ДЪМОНКОУШЪ див. ДАМАКОУШЪ.

ДЪМЪКОУШ див. ДАМАКОУШЪ.

*ДЪМЪКОУШЕВИЧЪ див. *ДОУМОУНКОУШЕВИЧЪ.

ДЪМЪКОУШЪ див. ДАМАКОУШЪ.

*ДЪМЪНКОУШЕВИЧЪ див. *ДОУМОУНКОУШЕВИЧЪ.

*ДЪМЪКОУШЪ див. ДАМАКОУШЪ.

*ДЪНЕСТРЪ див. *ДНИСТРЪ.

*ДЪНИСТРЪ див. *ДНИСТРЪ.

ДЪНЧЕШІИ див. ДОНЧЕШІИ.

*ДЪНЬ¹ див. ДАНЪ.

*ДЪНЬ² див. ДЕНЪ.

*ДЪНЬОВЪ прикм. (2) ◇ селище дъньово (назва селища у Молдавському князівстві): а ми тако(ж)... о(т) на(с) есмо дали и потвѣрдили слоуга(м) наши(м) да(н)-чоулоу и братоу его драготъ... тоє прѣдрече(н)нои (!) селище на имъ селешє (!) дъньово (Сучава, 1493 *ПГВСП*).

ФОРМИ: наз. одн. с. дъньово (1493 *ПГВСП*).

*ДЪЩЕРЬ див. ДЪЩИ.

ДЪЩИ, ДЪЩЕРЬ, ДЪЩЕРЬ ж. (16) (цсл. дъщи) дочка, донька: мы александръ воевода... знаємо чинимъ... оже тота истиннаА маиколаА дъщи стоАнова съ своими сны... тАгали на влада... аже имъ была очина тото село о(т) солка и не могли добыти (Баня, 1418 *Cost.* I, 126—127); И оутокмивш(и) и заплативши господство мы вѣсе вышєписанное, а аз господство мы... оучинили есмо въ задоушіє свѣтопочившихъ дАтеи господства мы Александра воеводи и дъщери нашеи Анны (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: наз. одн. дъщи 1 (1418 *Cost.* I, 127); дъщерь 1 (1432 *Cost.* I, 330); дъщерь 1 (1480 *BD* I, 241); зам. дав. дъщи 1 (1497 *DC* 8); род. одн. дъщере, дъщере 2 (1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 217); дъщери 1 (1499 *BD* II, 154); дъщерА 1 (1476 *BD* I, 211); дав. одн. дъщери, дъщери 3 (1464 *DIR*«А» 517; 1484 *BD* I, 278; 1499 *BD* II, 155); наз. мн. дъщери (1479 *ПГВСА*; 1493 *Cost.* S. 176); дав. мн. дешере(м) 1 (1429 *Cost.* I, 249); ! дъдъщере(м) 1 (1429 *Cost.* I, 248); ор. мн. дъщери (1480 *BD* I, 241).

Див. *ще* ДОЧКА, *ДЧИ.

ДЪЯКЪ див. ДІЯКЪ.

ДЪАК див. ДІЯКЪ.

*ДЪВЕНИЧЪ ч. (1) (особова назва): Жаловаль намъ Михайло Петругъ на Богдана Сопъжича, рекуци: увязалъ ся въ люди мои отчинны... безъ каждого права, на имя въ Дывеничи, а въ Гордєевичи (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169).

ФОРМИ: знах. мн. Дывеничи (1498 *АЛМ* 169).

*ДЪМЪ ч. (1) (единиця оподаткування) двір: и то, господару, помню: давывали... княгини великой Витовой, съ дыма по куницы, а по тры гроши житщины, а въ кухню по курети (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: род. одн. дыма (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

Див. *ще* *ПОДИМЪЄ.

ДЪВОРАНИНЪ див. ДВОРЯНИНЪ.

ДЪВОРАНИНЪ див. ДВОРЯНИНЪ.

*ДЪДИЧЬНЫИ див. *ДЪДИЧЬНЫИ.

*ДЪМОКУШЪ див. ДАМАКОУШЪ.

ДЪМЪКОУШ див. ДАМАКОУШЪ.

*ДЪЩЕРЬ див. ДЪЩИ.

*ДЪЯВОЛЪ ч. (1) (цсл. дьяволъ, гр. διάβολος) дьявол: вло(д)славъ... кроль полскии... знаменито чинимы... иже какъ коли дьяволомъ... неприятелемъ людского покольня зъеднано было ижъ... александръ воевода... на(с) розгнвалъ але ижъ велможныи стефанъ снъ его... просиль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили... а мы... о(т)пушаемъ ему все тымъ нашимъ листомъ (Ланчица, 1433 *P* 120—121).

ФОРМИ: ор. одн. дьяволомъ (1433 *P* 120).

*ДЪЯКОНЪ див. ДИАКОНЪ.

ДЪЯКЪ див. ДІЯКЪ.

ДЪЯЧКОВИЧЪ, ДЕЯЧКОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): а писалъ... писарь пана старостынъ дьякъ изъ болєстрашичь именемъ дьячковичъ (Перемишль, 1359 *P* 10); а писалъ... поповичъ болєстрашички именемъ деячковичъ василювъ снъ поповъ кость проузвиземъ сорочичъ (Перемишль, 1366 *P* 12).

ФОРМИ: наз. одн. деячковичъ 1 (1366 *P* 12); дьячковичъ 1 (1359 *P* 10).

*ДЪАКОВ ч. (1) (назва села у Волинській землі): мы... Витовт чиним знаємо... што придали есмо кн(А)зю Федору село... ДъАков (Луцьк, 1396 *AS* I, 20).

ФОРМИ: знах. одн. ДъАков (1396 *AS* I, 20).

ДЪАКЪ *див.* **ДІАКЪ.**

***ДЪВИЧИИ** *прикм.* (1) дівочий: Опѣкалнїкохъ (!) дѣвичьихъ (XV ст. *СЯ* 9).

ФОРМИ: *місц. мн. дѣвичьихъ* (XV ст. *СЯ* 9).

ДЪВКА, ДИВКА, ДЄВКА *ж.* (33) 1. дівчина (13): Што на кременьцы... челАди дво(р)ное што в городе ҃ паробьки а чотыри жоньки а две девьце (б. м. н., XV ст. *ИК*);

моужьчинько(м) до ҃ еї лѣ(т) а девце до ҃ вї лѣ(т) нїкому оу правѣ о(т)повѣдать (XV ст. *СЯ* 40 зв.); то емоу оурикъ со оусьмъ доходомъ оу вѣкы вѣчныА томоу и дѣтемъ его илїе дѣтА илїе девка и оуноучатомъ его и прѣоуноучатомъ его (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84);

дивка волоченая (3), волоченая дивка (2) *див.* **ВОЛОЧИТИ**; волоченїе дивкы (3) *див.* **ВОЛОЧЕНІЕ.**

2. донька (12): тогды... осудили есмы... аже... г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... бижиди есть... к тымъ селомъ... нижли ты пани Авдига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 *P* 70); Се я пани Вохнова пани Мария з своими детми... посваталїся есмо с паномъ Юшкомъ Камкою за его сестренца за пана Стецка за Шишкиничча, мою девку паньну Матрушку (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); а братъ его, тотъ Петрашъ, тѣжъ вмеръ, одно дѣтя дѣвку съ нею мѣвшы (Троки, 1494 *РИБ* 560).

ФОРМИ: *наз. одн. дѣвка* 4 (1404 *P* 70; XV ст. *BC* 36, 36 зв.; *СЯ* 41 зв.); *дивка* 1 (1456 *ГПХМ*); *девка* 1 (1411 *Cost.* I, 84); *дав. одн. дѣвце* 2 (XV ст. *BC* 35 зв.); *девце, девьце* 3 (XV ст. *BC* 8, 31 зв.; *СЯ* 40 зв.); *знах. одн. дѣвкоу, дѣвку* 3 (1494 *РИБ* 560; XV ст. *BC* 25 зв., 36); *дивкою, дѣоукою* 5 (1467 *Мн. Doc.* 125; 1479 *DC* 140, 141; 1481 *BD* I, 257); *1 дѣоуккою* 1 (1466 *BD* I, 95); *девку* 1 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *зам. род. о(т) ! дѣкоу* 1 (1472 *DIR* «А» 530); *ор. одн. дѣвкою* (1404 *P* 70); *місц. одн. о дѣвцел* (XV ст. *СЯ* 41 зв.); *о девьце* 1 (XV ст. *BC* 31 зв.); *наз. мн. дѣвкы* (XV ст. *СЯ* 41); *род. мн. девокъ* (XV ст. *BC* 35 зв.); *дав. мн. дѣвкомъ* (XV ст. *СЯ* 41); *знах. мн. дѣвкы, дѣвкы* (XV ст. *СЯ* 41); *місц. мн. о дѣвѣк(а)* (XV ст. *СЯ* 9); *знах. дв. девьце* (XV ст. *ИК*).

***ДѢВЪКА** *див.* **ДѢВКА.**

ДѢД *див.* **ДѢДЪ.**

ДѢДИНА, ДЄДИНА *ж.* (31) 1. (спадщина від діда) дідизна, дідівщина (22): Я, Степанъ Кунакковичъ, възнаю самъ на себе симъ моимъ листомъ... которое имене отчина и дедина моя, на имя Кольчятичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича въ чотырнадцати копахъ грошей (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); А панъ оলেখно юрьевичъ Жюсичъ продалъ есмь дѣдиноу и отъчиноу свою паню дробышо мжюровичю (Острог, 1458 *ОЖДМ*); а даю и дала есми... зятю нашому пану Стецку Шишкиниччу... мужа своего дѣдину и отчину, селце на имя Ставокъ (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); И далей била нам чолом и жедала нас, абыхмо еей (!) дали и призволили имене на име любчо пана еей (!) прадедину и дѣдину и отчизну по еей (!) животе отдати и записати прирожоным своим, комубы она хотела (Луцьк, 1487 *AS* I, 241); Ино, коля тому Петку а Петру тыи земли Крупшовы отчина и дѣдина есть, а тотъ Вьштортъ... не гораздо былъ тыи земли выпросилъ за пусто у отца нашого... а въ тыхъ земляхъ наследковъ не поведаячи... и мы тыи земли Петку а Петру присудили (Вильна, 1495 *РИБ* 602); Мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потвѣрдили есмы еи оу нашей земли оу молдавской еи правю и отчиноу и дѣдиноу, села на имя Драгоещїи и Лоукъчещи и Ботеши (Сучава, 1498 *BD* II, 125—126).

2. земельный надѣл, ділянка землі (9): то все есмо потвѣрдили... слузъ нашому вѣрному ходкови быбелскому, и дѣтемъ его, со всеми обезды тыхъ дѣдин, што тут писаны сут (Судомир, 1361 *AGZ* 6); мы влодиславъ коро(л) полски литовски руски... знае(м)ъ чини(м)... аже оставлѣемъ(ь) и оставили есмо попа м(ихаила) и его дѣти и его шатки при цер(с)кви (!) свто(г) рожс(с)тва (!) бци оу дѣдинѣ оу

терлѣ (в ориг. оу нема.— *Прим. вид.*) (Медика, 1415 *P* 86—87); Мы... визнавамы... иже лопатичъ ива(н) юриевъ сынъ ись его братнею... позвали суть яна бѣлецко(г), о дѣдину о бѣлку лежачю (так.— *Прим. вид.*) оу власти оу лвовской (Львїв, 1421 *P* 93).

ФОРМИ: *наз. одн. дѣдина* 4 (1484 *BD* I, 279; 1495 *РИБ* 602; 1498 *BD* II, 126); *дедина* 1 (1449 *АЛМ* 8); *зам. знах. дали и потвѣрдили есми... село Лозна, отнина и дѣдина пана Петра Брьескоула* 2 (1480 *BD* I, 246; 1489 *Cost.* S. 133); *род. одн. дѣдины* (1487 *AS* I, 239); *знах. одн. дѣдиноу, дѣдину* 9 (1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1421 *P* 93; 1458 *ОЖДМ*; 1463 *AS* I, 56; 1467 *AS* I, 63; 1470 *AS* I, 65; 1494 *AS* I, 101; 1498 *BD* II, 126); *дединоу* 3 (1464 *AS* I, 57; 1487 *AS* I, 240, 241); *дѣдину, didinu* 4 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3, 4; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *місц. одн. у дѣдинѣ* (1415 *P* 87; XV ст. *BC* 16); *род. мн. дѣдин* (1361 *AGZ* 6); *дав. мн. дѣдинам* (1361 *AGZ* 6).

Див. ще ***ДИДИЗНА**, ***ДѢДИНИНА**, ***ДѢДИЧНА**, ***ДѢДИЧЕСТВО**, ***ДѢДНИНА** 1.

***ДѢДИНИНА** *ж.* (5) земельный надѣл, ділянка землі: а вьволнилъ то па(н) колѣ филь маковичъ... ижъ оу тои половици дѣдины... нь можѣ(т) габати филь а ни его братьА... оу тои дѣдининѣ тристаньць(х) (Галич, 1409 *P* 74); а та(к) оузла(л) Ако самъ имѣ(л)... со всеми границами вѣчистыми што иже вѣка к тои дѣдининѣ прислушало (Галич, 1418 *P* 89).

ФОРМИ: *дав. одн. дѣдининѣ* (1418 *P* 89); *місц. одн. оу... дѣдининѣ* (1409 *P* 74; 1418 *P* 89).

Див. ще ***ДѢДИНА** 2, ***ДѢДНИНА** 2.

***ДѢДИЦТВО** *див.* ***ДѢДИЧЕСТВО.**

ДѢДИЧ *див.* **ДѢДИЧЪ.**

***ДѢДИЧЕВАНЕ** *с.* (1) спадщина: так и мы, з божию волн, их власного дѣдичеваня поживами (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *род. одн. дѣдичеваня* (1462 *BD* II, 284).

Див. ще ***ДѢДИЧЕСТВО.**

***ДѢДИЧНА** *ж.* (1) (спадщина від діда) дідизна, дідівщина: придоуть нехто потваренъ пре(д) соудъ а приповедаса, на очизноу алюбю на дѣдиноу неимаючи с ней жа(д)на(г)о права (XV ст. *BC* 16).

ФОРМИ: *знах. одн. дѣдичноу* (XV ст. *BC* 16).

Див. ще ***ДИДИЗНА**, **ДѢДИНА** 1, ***ДѢДНИНА** 1.

***ДѢДИЧНЫИ** *прикм.* (16) 1. (одержаний у спадщину) успадкований, дідичный (4): Я панъ Ванько Чжоусичъ... чинимъ знаменито... и(ж) своимъ братаничо(м) с пано(м) оле(х)но(м)... имяли е(с)мо дѣ(л) оу нашо(н) деди(ч)но(н) о(т)чизне (Львїв, 1478 *ЗРМ*); оуоставлѣемъ колї которая панна замоу(ж) поидѣтъ вѣно пѣнезьное оу готовизне што(ж) боудѣтъ дано пре(д) прїетельми на томъ имеетъ досытъ а имене дѣди(ч)ное имеетъ быздно (!) на корола (XV ст. *BC* 31 зв.);

успадкований від діда (1): Я, Янъ Никлевичъ Подгаецкий, сознаваю... продал есми свое имѣнье отъчистое и дедичное Подгайци (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

2. (який стосується спадщини) спадковий (8): оу жалоба(х) оу деди(ч)ны(х) алюбю вы ины(х) велякы(х) не смеетъ веньци брать адно (!) чотыри гроши паме(т)но(г) (XV ст. *BC* 22).

3. який стосується маєтку (3): о граница(х) деди(ч)ны(х) и ре(ч)ныи (!) частыи споры (XV ст. *BC* 10 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. с. дѣди(ч)ное* 1 (XV ст. *BC* 31 зв.); *зам. наз. мн. имѣнїя дѣди(ч)но* которыи(ж) то... записоуютъ 1 (XV ст. *СЯ* 41 зв.); *знах. одн. с. дедичное* 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *дѣдичне* 1 (XV ст. *BC* 8); *наз. одн. ж. деди(ч)на* (XV ст. *BC* 12 зв.); *місц. одн. ж. оу дѣди(ч)нѣ* 1 (XV ст. *BC* 22 зв.); *оу деди(ч)но(и)* 1 (1478 *ЗРМ*); *наз. мн. дѣди(ч)ны* (XV ст. *СЯ* 42 зв.); *род. мн. дедичны(х)* (XV ст. *BC* 33); *знах. мн. дѣдични* (XV ст. *BC* 17 зв.); *місц. мн. во(о) дѣди(ч)ны(х)* 4 (XV ст. *BC* 5 зв., 10 зв., 15 зв.); *оу(о) деди(ч)ны(х), дедичны(х)* 3 (XV ст. *BC* 10 зв., 22, 23); *о дѣдичны(х)* 1 (XV ст. *BC* 12 зв.).

ДѢДИЧЬ, ДѢДИЧ, ДѢДИЧЬ, ДЕДИЧЬ, DEDICZ,

DZIDZICZ ч. (42) 1. спадкоемець (7): А Ивашко, снъ петра воеводы, дѣди(ч) земли валаскоѡ, знаемо чиню симъ листомъ, аже... кроль пол(с)ки и... кнА(з)... литов(с)ки смилували(с) надо мною, принАли суть мене собѣ слугою (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); такижь... слюбуемъ... ижь...

пере(ч)нному пану вло(д)славу, кролеви, сномъ освѣченны(м), влодиславови и казмиру, и дѣдичомъ корунъ полскоу очинимы вѣру (Сучава, 1434 *Cost.* II, 664); тако мы и тако и наши дѣдичи по том боудочѣи... маем быти и пановати... цѣло и безпечне (Гирлов, 1499 *BD* II, 419).

2. (*титул володарѣ*) господар, пан (25): Божією милостию мы кроль казимир краковской земль, соудомирской земль... поморский земль корол велебный, роуской земль господарь и дѣдич вѣчных землям тым, самодержеця, явно повѣдают колиж то... Ходко быбелский... пожадал естъ... абихом потвердили кнАзА львовы листы... тогды мы... дали есмо и потвердили есмо его правого всего имениА (Судомир, 1361 *AGZ* 6); Влодисла(в)... кроль польски литовский руски дѣдичь и инь(х) многы(х) зьмль (так.— *Прим. вид.*) господарь чинимо... свѣдо(м)... оже пан петр воево(д) молдавы... пожичило на(м) дѣ тисАчъ рубли (Луцк, 1388 *P* 36—37); мы Стефан воевода... визнавамы... аже мы... слюбуемъ... Казмировъ... королевъ полскому... штожь ест наивышѣи дѣдич и пан и господарь... многим землям (Сучава, 1468 *BD* II, 301); мы олександръ (*в ориг.* Оксандръ.— *Прим. вид.*)... великий кнА(з)ъ литовский, русский, жомойтский и иных пан и дѣдич, чинимъ знаменито... ижь... мы... емоу имъне... ЗвАгол... дали есмо (Вильна, 1499 *AS* I, 117).

3. (*великий землевласник*) дѣди(ч) (10): Мы панъ янъ дѣдич тарнувский староста руски познавами то нашимъ листомъ господарА нашего милостивого корола влодислава его приказаньемъ то есмо вчинили (Перемишль, 1390 *P* 175); ПригожаецА частокро(т) што о(т)чичи алюбю дѣдичи езвдА(т) по чужей земли послужьбама а заставляють намесники во очине своен алюбю оу дѣдинъ (XV ст. *BC* 16); а кнА(з)ъ Семен дѣдич и отчич Збаразский имае мѣть, держати и поживати ис полми и гроблами, из дубровами... што к тым селом слышат (Володимир, 1470 *AS* I, 65).

ФОРМИ: *наз. одн.* дѣдичь 9 (1361 *AGZ* 6; 1377 *P* 23; 1378 *ЗНТШ* LI, 4; 1388 *P* 36; 1390 *P* 175; 1393 *Cost.* II, 607; 1404 *P* 67; 1433 *P* 120, 124); дѣди(ч)ъ, дѣдич 3 (1435 *P* 134; 1470 *AS* I, 65; 1499 *AS* I, 117); дѣди(ч), дѣдич 5 (1400 *Cost.* II, 617, 619; 1404 *P* 69; 1440 *P* 142; 1468 *BD* II, 301); дѣдичь, *dedicz* 3 (1388 *ZPL* 103; 1489 *PEA* I, 26; 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 1); *dzidzicz* 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); *род. одн.* дѣдича 1 (1478 *ОБРН* 130); дѣдича 1 (1485 *BD* II, 371); *дав. одн.* дѣдичоу 3 (1434 *Cost.* II, 666; 1435 *Cost.* II, 678; 1436 *Cost.* II, 706); дѣдичю, ! дѣчю 4 (1388 *SL* 678; 1393 *Cost.* II, 607; 1439 *Cost.* II, 712; 1479 *BD* II, 351); дѣди(ч) 1 (1386 *P* 30); дѣдѣчу 1 (1470 *AS* I, 65); дѣдичю 1 (1436 *Cost.* II, 697); *ор. одн.* дѣдичомъ (1433 *P* 125); *наз. мн.* дѣдичи (1463 *AS* I, 54; XV ст. *BC* 16; 1499 *BD* II, 419); *дав. мн.* дѣдичомъ 2 (1434 *Cost.* II, 664, 666); дѣдичем 1 (1499 *BD* II, 419); дѣд(ч)оумъ 1 (1434 *Cost.* II, 666); дѣдичем 1 (1499 *BD* II, 425).

*ДѢДИЧЬСТВО с. (45) 1. (*власність, одержана у спадок*) спадщина (26): аже самъ не можетъ заплатити тотъ истинный што же оуложать его оу вину, хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичество собѣ оузати не оусочеть ли король самъ заплатити дасть тому то дичество (!) кто его потАжетъ (б. м. н., 1352 *P* 6); купилъ панъ петрашъ дѣдичтво в анынъ радивоньковоѡ (Перемишль, 1359 *P* 10); коупилъ панъ ганько сварцъ мѣстичъ львовский старшин в олеска... дѣдичество на ширку (Львѣв, 1368 *P* 15); Кто позываецъ о дѣдичество алюбю о домъ (XV ст. *BC* 6 зв.);

2. (*земельна власність*) маеток (19): Ачь которая жонька мени(т) собѣ дѣди(ч)ство прилоучаючи веномъ а десАть

ле(т) не о(т)была алюбю заме(ш)кала а то дѣди(ч)ство жалобы чинА(т) алюбю сА напоминаецъ а то(т) соупокоемъ держа(л) тогды то(т) изостанецА прѣ дѣди(ч)стве а тая жонька истратила (XV ст. *BC* 21).

ФОРМИ: *наз. одн.* дѣди(ч)ство 2 (XV ст. *BC* 20 зв.); дѣди(ч)ство 1 (XV ст. *BC* 21); *род. одн.* дѣди(ч)ства 1 (XV ст. *BC* 35); ! дѣдичьство 1 (XV ст. *СЯ* 42); *дав. одн.* дѣди(ч)ствъж (XV ст. *BC* 20 зв.); *знах. одн.* дѣди(ч)ство, дѣдичьство 22 (1352 *P* 6; 1368 *P* 15; XV ст. *BC* 6 зв., 10, 17 зв., 21, 21 зв., 39; *СЯ* 41 зв., 42); дѣдичтво 2 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12); дѣди(ч)ство, дѣдичьство 9 (XV ст. *BC* 6 зв., 8 зв., 14 зв., 17 зв., 20 зв., 21 зв., 23, 34 зв.; *СЯ* 9); дѣдичьство 1 (XV ст. *BC* 6 зв.); дѣди(ч)ство 1 (XV ст. *BC* 34 зв.); ! дичьство 1 (1352 *P* 6); *ор. одн.* дѣди(ч)ствомъ (XV ст. *СЯ* 41 зв.); *місц. одн.* во (прѣ) дѣди(ч)стве 1 (XV ст. *BC* 21); во дѣди(ч)ствѣ 1 (XV ст. *BC* 21).

Див. ще *ДѢДИЧЕВАНЕ, ДѢДИНА 2, *ДѢДИНА 2, *ДѢДКО *див.* ДѢТКО.

*ДѢДИНА ж. (16) 1. (*власність, успадкована від діда*) дідизна (11): купилъ панъ петрашъ... в анынъ радивоньковоѡ дѣдину еѣ и вотнину што по нюи оць даль (Перемишль, 1359 *P* 10); а се я... воевода ѡльвовский освѣдчаю... аже... ходоро (!) шидловоский (!)... продалъ пану кюсови свою дѣдину на імА шидловъ (Львѣв, 1400 *P* 60—61); тѣм мы видѣвше его правою и вирною слоужбою до нас... дали и потвердили есмо емоу... его правою отниною и дѣд(н)иноу села на имъ Гостилицы... и Негоещи (Сучава, 1459 *BD* I, 35); Се мы панове Цеценевский... продали есмо имѣнье отчиною свою и дѣд(н)ину кнА(з)ю Александроу Санкгушковичю (Кременецъ, 1469 *AS* I, 64); И також прѣидоша... наши слоуги зѣрнь и братіа его... и продали свою правою отниною и дѣд(н)иноу, едно село на имъ Чорсьчещѣи (Сучава, 1488 *BD* I, 355).

2. (*земельна власність*) маеток, володіння (5): А се А... староста галицкий (!) свѣдчо то... ижь филь мАковичъ и своено братьею... познали то ижь суть прода(л) и оузда(л)... па(н) коль далюевско(м) свою половину дѣд(н)ины тристаньць... а ту дѣдину панъ кола вольнь продати или замѣнати или тунь о(т)дати (Галич, 1409 *P* 74); а се я... староста галицкий свѣдчо то... аже... созналь... панъ ходько... аже што имаю (!) посполную дѣд(н)ину переросль (Галич, 1424 *P* 106).

ФОРМИ: *род. одн.* дѣд(н)ины, дѣд(н)ины 3 (1409 *P* 74); дѣд(н)ины 1 (1487 *ВОРСР* 178); *знах. одн.* дѣд(н)ину, дѣд(н)ину 10 (1359 *P* 10; 1400 *P* 61; 1409 *P* 74; 1424 *P* 106; 1459 *BD* I, 35; 1469 *AS* I, 64; XV ст. *НППГ*; 1479 *BD* I, 221, 222); дѣд(н)иноу 1 (1488 *BD* I, 355); *знах. мн.* дѣд(н)ины (1471 *DIR* «А» 525).

Див. ще *ДИДИЗНА, ДѢДИНА 1, *ДѢДИНИНА, *ДѢДИЧНА, *ДѢДИЧЬСТВО 2.

*ДѢДОЧИЧИ *див.* *ДѢДОШИЧИ.

*ДѢДОШИЦКИИ¹ *прикм.* (5): звыше тыхъ врочичъ льсь и поле и доубровы то е(ст) дѣдошицкое (Зудечѣв, 1413 *P* 83); па(н) микъ заложил сА старци обѣими оуказати свою границу дѣдошицкою (Зудечѣв, 1430 *P* 116);

д о р о г а д ѣ д о ш и ц к а я (1) *див.* ДОРОГА 1.

ФОРМИ: *наз. одн. с.* дѣдошицкое (1413 *P* 83; 1421 *P* 96; 1430 *P* 116); *знах. одн. ж.* дѣдошицкою (1421 *P* 95; 1430 *P* 116).

Пор. *ДѢДОШИЧИ.

ДѢДОШИЦКИИ² ч. (21) (*особова назва*): а на розѣздь были землане... панъ ивашко дѣдошицкий панъ манько Ардевовичъ (Зудечѣв, 1411 *P* 79); мы кнА(з) вѣдоръ любортови(ч) чинѣмы... знаменѣто... аже... па(н) игна(т) облазицкий жалова(л) и позва(л) па(н) юрья дѣдошицкого коурь(г)ешевн(ч) аже емоу взА(л) вѣпръ вь его доубровъ (Зудечѣв, 1421 *P* 95); а мы есмо на потвержение тон границъ дали свои листъ па(н)у минкови дѣдошицкому (Зудечѣв, 1430 *P* 116).

ФОРМИ: наз. одн. дѣдошички (1411 P 79; 1413 P 82, 83; 1419 P 91; 1421 P 95, 96; 1428 P 111; 1430 P 116); род. одн. дѣдошичко(г) (1413 P 83); дав. одн. дѣдошичкомоу (1421 P 96; 1428 P 111; 1430 P 116); знах. одн. дѣдошичко, дѣдошичко(г) (1421 P 95; 1428 P 111; 1430 P 116).

*ДѢДОШИЧИ мн. (б) (назва села у Львівській землі) Дідушині: о(т) могило(к)... к дорозъ котраА дорога идеть из дѣдочичъ до баличъ (Зудечів, 1413 P 83); а тын старци... оуказали староую границу... поченши... о(т) потока о(т) бродоу дорогоу што идеть о(т) зюдечева к дѣдошичемъ (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: род. дѣдочичъ (1413 P 83); дав. дѣдошичемъ (1428 P 111; 1430 P 116); ор. дѣдошичи (1413 P 83; 1421 P 96; 1430 P 116).

ДѢДЪ, ДѢД. ДИДЪ, ДЕД, ДАД ч. (140) І. (батьків чи материн батько) дід (137); и щобы во(л)ни были они купити собъ волы и коровы и па(к) шо купили, ли товара или бу(л) шо, въ дни нашего дѣда, александра воево(д), тако(ж) и мы даеми имъ тое право и тое волю (Васлуй, 1449 Cost. II, 743); мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже... даем и потврждаем сим нашим листом дааніе дида нашего... Александра воеводи (Бистриця, 1457 BD I, 4); И онъ имаеть держати тыъ двѣ дѣлници мои дѣдины и отчизны моеѣ и поживати со всѣми доходы и приходы, какъ дѣль мои и от(е)ць мой имѣли (Добучини, 1487 AS I, 239); И мы въ томъ князя Костентина оправили, и дѣда, и отца его, и матку его, и его самого при чсти есмо zostавили (Вильна, 1495 АЛМ 83); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... оуноукове Креца... продали свою правоую отнину от их праваго оурика, от оурика дѣда их Креца (Яссы, 1500 BD II, 175).

2. тільки у мн. (люди минулих поколінь) предки (2): азъ рабъ бжїи... именовъ стефанъ по прозвищу Винць коупи(х) съ тетраеу(г)ль за свож дшл... и сновъ мои(х)... и сестрѣ... и дѣловъ и прѣдѣловъ (б. м. н., 1401 ЗКЕ); и заххали имъ землане и старцеве по ихъ правому поколаА держали ихъ предкове ихъ дѣдове ихъ оци (Зудечів, 1411 P 79).

3. (батьків чи материн брат) дядько(1): А тотъ дей Крупша сыновъ въ себе не мѣль, тол(ь)ко одно двѣ дочцѣ, и тые свои дочки подавалъ былъ за ихъ дѣловъ, за Петра а Грозима (Вильна, 1495 РИБ 602).

ФОРМИ: наз. одн. дѣд, дѣдъ, дАд ІІ (1487 AS I, 239; BD I, 310, 312; 1490 BD I, 434; 1491 BD I, 491; 1492 Cost. S. 162; 1499 BD II, 134, 135, 153, 162); лед, де(л) 4 (1488 BD I, 355; 1490 BD I, 390; 1495 BK); дидъ, ди(л) 2 (1453 Cost. II, 765; 1468 BD II, 301); род. одн. дѣда, дАда 65 (1449 Cost. II, 743; 1484 BD I, 279; 1490 BD I, 434; 1493 BD II, 14; 1494 BD II, 36; 1495 BD II, 39; 1496 BD II, 92; 1497 BD II, 116; 1499 BD II, 135; 1500 BD II, 173 і т. ін.); деда 27 (1476 BD I, 208; 1488 BD I, 342; 1489 BD I, 373; 1490 BD I, 420; DC 148; Cost. S. 141; 1491 BD I, 448; 1493 CVD 6; 1495 BD II, 80; 1496 ПСВВ 192 і т. ін.); дида 16 (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 759; 1457 BD I, 4; 1462 BD II, 66; 1466 BD I, 105; 1468 BD II, 301, 302; 1469 BD I, 134; 1472 BD I, 169; 1480 BD I, 239; 1490 BD I, 400 і т. ін.); дав. одн. дѣду 3 (1480 DC 11; XV ст. BC 21 зв.; 1495 АЛМ 83); дидови І (1453 Cost. II, 766); знах. одн. дАда (1495 АЛМ 83, 84); наз. мн. дѣдове (1411 P 79); род. мн. дѣловъ, дѣловъ, дАдов 6 (1492 BD I, 509; 1495 РИБ 602; 1497 BD II, 80, 111; 1499 BD II, 162; 1500 Cost. S. 230); дав. мн. дедам (1493 BD II, 18).

*ДѢДЪНИНА див. *ДѢДНИНА.

*ДѢДѢЧЪ див. ДѢДЧЪ.

*ДѢБѢТИ СА див. *ДѢЯТИ СА.

ДѢЛ, ДѢЛЬ, ДИЛ, ДИЛЬ ч. (122) (молд. дял) пагорбок, гірський хребет, діл: а хотарь... по краи буковины дѣломъ доловъ до валу (Роман, 1392 Cost. I, 7—8); <а

хо>тарь... чръсь дѣль съ лѣсомъ на долиноу (Сучава, 1414 Cost. I, 111); А от толь... на конецъ дѣла и на конецъ доубровы (Сучава, 1438 DBAc 27); а хотарь... на врѣхъ дѣла на доубь... та врѣхомъ дѣла... на рогоу (б. м. н., 1500 SD 7);

(назви пагорбків-вододілів у Молдавському князівстві): дѣль проутовъ (2); а хотарь... на дѣль проутовъ на могол(оу) (б. м. н., 1415 Cost. I, 121); дѣль слѣнь (1); а от толь... черес лозіе на дѣль на слѣнь (Сучава, 1438 DBAc 27); дѣль солевъ (1); дали... есми томоу... монастыроу... виногра(д) о(т) со(л), оу баковъ, о(т) дѣ(л) солевъ (Сучава, 1462 Cost. D. 10); дил Тимотеов (1); почнши <х>отар тон браниши от обрѣши Лаоури... до дил Тимотеов (Сучава, 1490 BD I, 420); Великии дил (1) див. ВЕЛИКИЙ¹ І; доловъ дѣль (1) див.

*ДОДОВЪ; липовъ дѣль (1) див. *ЛИПОВЪ; стемниковъ дѣль (1) див. *СТЕМНИКОВЪ.

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от (до) дѣл, дѣль, дѣ(л) 5 (1437 Cost. I, 515; 1462 Cost. D. 10; 1463 BD I, 73; 74); от дил, диль, ди(л) 5 (1428 Cost. I, 224; 1455 Cost. II, 531; 1458 BD I, 8; 1479 BD I, 228; 1490 BD 420); род. одн. дѣла 15 (1438 DBAc 27; 1446 ПГСЛМР; 1453 Cost. II, 445; 1458 BD I, 19; 1491 BD I, 467; Cost. S. 157; 1492 BD I, 510; 1493 BD II, 27; 1495 BD II, 63; 1500 SD 7 і т. ін.); дила 13 (1428 Cost. I, 224; 1466 BD I, 114, 115; 1489 BD I, 374; 1490 ДГСХМ; 1491 BD I, 449, 473; 1495 BD II, 78; 1497 BD II, 119); дѣлоу 3 (1428 Cost. I, 22, 41; 1491 BD I, 467); знах. одн. дѣль, дѣль, дѣ(л), дАль, дАл, дА(л) 27 (1414 Cost. I, 111; 1415 Cost. I, 121, 122; 1437 Cost. I, 515; 1438 DBAc 27; 1446 ПГСЛМР; 1453 Cost. II, 445; 1470 DIR«A» 522; 1479 BD I, 221; 1489 BD I, 374; 1494 BD II, 35 і т. ін.); дил, ди(л) 13 (1428 Cost. I, 224; 1432 ДГВІН; 1475 BD I, 206; 1488 ДГСЛМ; 1489 BD I, 374; 1491 BD I, 473; 1495 BD II, 63, 78); ! дела 1 (1400 DIR«A» 433); ор. одн. дѣломъ, дѣломъ, дѣлом 21 (1392 Cost. I, 8; 1409 Cost. I, 65; 1411 Cost. I, 84; 1414 Cost. I, 111; 1415 Cost. I, 121; 1433 Cost. I, 359; 1437 Cost. I, 515; 1446 ПГСЛМР; 1473 BD I, 183; 1491 BD I, 473 і т. ін.); диломъ, дилом 8 (1400 Cost. I, 27; 1425 Cost. I, 168; 1428 Cost. I, 209; 1466 BD I, 114; 1475 BD I, 206; 1491 BD I, 456); деломъ, делом(л) 5 (1400 DIR«A» 433; Cost. I, 37); місц. одн. оу (иа) дѣлоу (1415 Cost. I, 121; 1424 Cost. I, 162; 1456 Cost. II, 582).

*ДѢЛАНІЕ с. (1) (про нараду) перебіг, хід: Въ соубо-тоу... снемъ посполиты земль... русских и подольских и молдавских на полноумъ мѣстыци под Хотинем был и сталь и чиненъ На которого соимоу кончаніе и дѣланіе и рѣженіе и справленіе... князь Григорие... и рада господарА Стефана воеводы... соутъ сосланы и налицены и наманены (б. Хотина, 1467 BD II, 297).

ФОРМИ: знах. одн. дѣланіе (1467 BD II, 297).

Пор. ДЕЛАТИ.

*ДѢЛАТИ див. ДЕЛАТИ.

*ДѢЛЕНИЦА див. *ДѢЛЬНИЦА.

*ДѢЛИНЪ прикм. (2): А також оустала НастА, дочка Бекова, жена Дѣлина и дала она... одно мѣсто <о>т <по-лбы> (Сучава, 1471 BD I, 164);

селище дѣлино (1) див. СЕЛИЩЕ І.

ФОРМИ: наз. одн. ж. Дѣлина (1471 BD I, 164); знах. одн. с. дѣлино (1443 Cost. II, 160).

Пор. ДѢЛѢ.

*ДѢЛИТИ дієсл. недок. (7) І. (чого, що, чим із ким, чего, що між ким) (на частини) ділити (що, що між ким, з ким) (5): А се я, Богдан... Мышчичъ, сознаваю моимъ листомъ: делиль есми з братомъ своимъ... отчизною нашою Холоневомъ (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); обычан имею(т) лакомін соудья коли за віноу которого оубого а коли шлА(х)тича закла(д) беруць не имеючи жа(д)ное мл(с)ти межѣ собою то(г) дела(т) (XV ст. BC 11); А челяд, и стадо, и статки домовые делили на полы (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); прїказоуемы... абы каждыи соудья и староста и воевода... колѣ за соудовыи віны оу ко(г) за-

клады берууть... а любо што иное абы того межї собою не делали (1) (XV ст. *BC* 11—11 зв.); мы кн(А)зь Василей, кн(А)зь Семен, кн(А)зь Солтан Василевичи... созинаяем... дѣлили есмо отчину свою промеж себе перед паном Михайлом Монт(о)втовичом старостою луцким (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

2. (між кого) відділяти, розмежовувати (кого) (1); межї тыхъ рѣка колочинъ дѣлать (Ланчиня, 1433 *P* 125).

3. (що) перетинати (1); грань... зъ леса Лютынею подъ задний островъ нашъ Росохи въ стависче бобровое, къ Соколю, делечи по половине дороги Чорторыское (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. одн. дѣлать (1433 *P* 125); 3 ос. мн. делА(т) (XV ст. *BC* 11); *перф.* 1 ос. одн. ч. делиль есми (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); 1 ос. мн. дѣлили есмо (1463 *AS* I, 54); 3 ос. мн. делили (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *баж.-ум. сп.* 3 ос. мн. 1 абы... делали (XV ст. *BC* 11 зв.); *дієприсл. одноч.* делечи (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

Див. ще ПОДЕЛИТИ СѦ, ПОДЪЛИТИ, РАЗДЕЛІТЬ, РОЗДЕЛІТИ.

*ДЪЛИТИ СѦ *дієсл. недок.* (5) (чим, чим з ким і без додатка) ділитися: король... писал до пана старосты и до нас, штобы сѦ тоу дѣлннчею брата нашего кн(А)за Солтана не делили (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); О разделе(х) кто сѦ дели(т) пре(д) приетели (XV ст. *BC* 32 зв.); Я кнАзь Михайло Васильевичъ Избаразький сѣзнаваю... штож есмо сѦ дѣлили з братею отчиною нашою со кн(А)з(е)мъ Семеномъ Избаразкимъ (Вишнівецъ, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. одн. сѦ дели(т) (XV ст. *BC* 8,32 зв.); *перф.* 1 ос. мн. дѣлили сѦ есмо 1 (1475 *AS* I, 71); есмо сѦ дѣлили 1 (1482 *AS* I, 80); *баж.-ум. сп.* 1 ос. мн. штобы сѦ... делили (1475 *AS* I, 70).

*Див. ще *ДЪЛИТИ, ПОДЕЛИТИ СѦ, ПОДЪЛИТИ, РАЗДЕЛІТЬ, РОЗДЕЛІТИ.*

*ДЪЛНИЦА *див.* *ДЪЛНИЦА.

*ДЪЛНИЦЯ *див.* *ДЪЛНИЦА.

ДЪЛО, ДЕЛО, ДИЛО *с.* (112) 1. (*дія, поведінка*) вчинок, діло (5): А кто о(т)иметь о(т) цр(к)ви стго николаы судитсѦ со мною передъ брѣмъ егда придетъ праведныи судии... оуздати комуждо противу дѣломъ его (б. м. н., бл. 1350 *P* 8—9); мы илия воевода... чинимъ знаменито... оже... на-

слѣдоючи наши(х) прѣдковъ и такъжъ нашего опА дѣла и оучинки, приехали есми до лвова (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712); а коли къ его милости такое дело вчинишь, зъ его милостью оутвердишься, и записи боудоутъ вделаны... тогда твоя милость своихъ пословъ къ нашоуму господару его милости пошли (Троки, 1494 *BD* II, 387);

дѣло обьдное (1) несправедливистъ, кривда: А коли бы сѦ пригодили которїи кривди людем... нашим старо(ст)ам... (изех)ати сѣ ... и прав(о) тым дѣлом обьдним всим (ч)и(н)ити (Сучава, 1499 *BD* II, 443).

2. (*завдання*) робота, діло (2): мы Стефанъ воевод... чинимъ знаменито ... оже прїидоша пред нами... калоугерици от... монастирь... и оуказали намъ лист... що была имала на двѣ сел(ѣ), абы робили томоу монастирю, а иное дѣло штобы не имали ничего (Дольный Торг, 1475 *BD* I, 199—200); А ни никто... да не смѣет... ни рибоу ловити ни товар пасти ни иное ни жадное дило робити (Сучава, 1490 *BD* I, 421).

3. (*подія*) справа, діло (60): а доконалосѦ тоє дѣло... в ндлю по (с)тмъ ап(с)ль марку евнглстъ (Луциня, 1388 *P* 39); а записали есмо тые дѣла вѣчне и непорушне въ сїй вѣкъ и въ будучїй (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); колико возовъ пошлю(т)... или по рибоу или по ме(д) или боу(д) по которому дѣлоу боу(д) коли штобы о(т) ни(х) нигде не оузѣли мыта (б. м. н., 1429 *DIR«A»* 455); ино мы в ты(х) реча(х)... до пана воеводы наши(х) пословъ пошлемъ а о тыхъ делехъ до пана воеводы чере(з) наши

послы вскажемъ (Вильна, 1493 *ОПВВ* 152—152 зв.); а па twerdost toho dita у peczat iesmo swoyu prylozyl k semu moiemu lystu (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

4. (*судова справа*) позов, тижба (14): Казимиръ, король Польскїй Смотрели есмо того дела (Краків, 1489 *РИБ* 431); И також про дило кривды границам от обох сторон, мы имаємо лишити на старостах хотинских и черновских (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

5. (*збройна сутичка*) бій, битва (1): мы па(к) не поспѣли есмо и спратати (1) всеѣ силы нашеѣ толко што около на(с) нашъ дворъ естъ и с тыми стали есмо противъ того Аксака. Тыи исныи бекбулать... насъ выдалъ и побѣгль о(т) насъ... То дѣло потоль стало (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170);

◇ дѣло имати (3), дело имѣти (1); и мати дѣло (22) (у шо, із ким, чим) втручатися (у шо), мати відношення (до кого, до чога): а ву тото село што на дупелной могылы брать его миклоушъ не имаеъ ни одно дѣло (Сучава, 1411 *DIR«A»* 439); И панове от Хрълова а бы никакое дѣло не имат с тоє село (Сучава, 1438 *DВAc* 28); а тако(ж), ни дворници сочавскы(х) (sic.— *Прим. вид.*) а ни и(н) никто да не имаю(т) дила с тми лю(д)ми, ни судити и(х), а ни иное нищо ис ни(х) не брати (Сучава, 1453 *Cost.* II, 462); и да имаеъ их соудити... егоумен от Поутенской монастири, а... дворници... да не имают ни жадное дило до тих попов (Сучава, 1490 *BD* I, 420); ни ка кимъ дѣломъ (1), ни ка кими дѣ(л) (а ми) (1) ніяким чином, ні в якому разі: а на крѣпо(ст) то(г) листа привѣ(с)ли есмо наша печ(а)т) абы то крѣпко здерж(а)т) не изрушисто никакими дѣ(л) (Молодечно, 1388 *P* 43—44); а в то(и) манасты(р) пече(р)скїй ни вче(м) не встоупатися Митрополито(м) кїевски(м) а не криликомъ (1) Совеискимъ никаки(м) дѣломъ вечно, а нико(му) інше(му) (б. м. н., 1481 *ГПМ*); сѣмъ ртноє дѣло (1) *див.* *СМЕРТНЫИ.

ФОРМИ: *наз. одн.* дѣло 8 (1388 *P* 39; 1392—1393 *РФВ*; 1448 *DIR«A»* 491; 1449 *Cost.* II, 391; 1495 *БСКИ*; *ВМЗД*; 1500 *АСД* II, № 3); дело 3 (1489 *РИБ* 438; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 448); дило 1 (1447 *Cost.* II, 288); *род. одн.* дѣла 10 (1448 *Cost.* II, 365; 1494 *РИБ* 560; 1495 *АЛМ* 85; *БСКИ*; *ВК*; *ВМБС*; *ВМЗД*; *ВСОб*; *РИБ* 601; 1498 *АЛМ* 169); дела 5 (1478 *AS* III, 17; 1484 *ЯМ*; 1489 *РИБ* 431; 1496 *ВМКФС*; 1499 *ВФ*); дила, дїла; 6 (1447 *Cost.* II, 288; 1448 *DIR«A»* 491; 1453 *Cost.* II, 462; 1454 *ПГПММ*; 1463 *Cost.* S. 45; 1500 *ДПЖН*); *дав. одн.* дѣлу 1 (1429 *DIR«A»* 455); делу 1 (1487 *РИБ* 435); *знах. одн.* дѣло 14 (1408 *Cost.* II, 633; 1415 *Cost.* I, 122; 1438 *DВAc* 28; 1448 *ДГПР*; 1454 *Cost.* II, 509; 1458 *BD* I, 9; 1459 *DIR«A»* 514; 1466 *BD* I, 95; 1475 *BD* I, 200; 1495 *ВМЗД* і т. ін.); дило 34 (1454 *Cost.* II, 517; 1459 *DIR«A»* 514; 1466 *BD* I, 106; 1472 *DIR«A»* 530; 1479 *DC* 140, 141; 1481 *BD* I, 256; 1488 *BD* I, 342; 1490 *BD* I, 420; 1499 *BD* II, 424 і т. ін.); дело, dieło 2 (1494 *BD* II, 387, 389); *ор. одн.* дѣломъ (1481 *ГПМ*); *місц. одн.* оу (о) дѣлъ 2 (1446 *Cost.* II, 251; 1449 *Cost.* II, 391); деле 6 (1484 *ЯМ*; 1496 *ПДСВВ*; 1498 *BD* II, 413); дилъ 4 (1453 *Cost.* II, 492; 1459 *DIR«A»* 514; 1472 *DIR«A»* 530); дили 2 (1470 *BD* I, 140); *наз. мн.* дела (1499 *BD* II, 448); *род. мн.* дѣлъ (1459—1460 *ЗНТШ* CL, фотокоп.); *дав. мн.* дѣломъ, дѣлом (бл. 1350 *P* 9; 1499 *BD* II, 443); *знах. мн.* дѣла 5 (1401 *АкВАК* III, 2; 1436 *Cost.* II, 706; 1439 *Cost.* II, 712); дела 3 (1496 *BD* II, 405, 407; *ОПВВД*); *ор. мн. ск. н.* дѣ(л) (1388 *P* 44); *місц. мн.* въ (о) делехъ (1493 *ОПВВ* 152 зв.; 1499 *BD* II, 448).

*ДЪЛЧИИ *див.* *ДЪЛЪЧИИ.

ДЪЛЪ¹ *ч.* (23) 1. поділ спадщини (15): Се я кн(А)зь Юри Васнлевич Острозского продал есми дѣлнцоу свою иванскую, што ми сѦ в дѣлу достала (Берестя, 1448 *AS* I, 44); а хтобы имѣлъ той дѣлъ изроушити и с того выстоупити, тотъ бы имѣлъ... триста коп отложити (б. м. н., 1475 *AS* I, 71); и в то(м) листу о жа(д)но(м) праве не пи-

ше(т)... ии(ж)ли то(л)ко его мл(с)ть пишеть... што(ж) Степань є(р)моли(ч)... повед(л)... и(ж) о(т)цо(м) и(х) бы(л) дѣль еще за великого кнѣза жыкгимо(н)та (Вильна, 1495 БСКИ); а в том делу закладъ межы собою заложыли: хто бы хотель той дель порушити, то на том господару королю сто копь, а межы собою собѣ заложыли на виноватомъ другую сто копь правому (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

2. (частина спадщини, маєтку, поділених між спадкоємцями) ділянка, діляничя, уділ (4); а пришодьши... пань вольчко пана ходьковъ сыновець лоевича ис пани ходьковою женою... а поєдналисА на вѣки оже вольчкови не починати оу дѣль николи (Вишня, 1393 Р 52); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали есми нашемоу монастырю... по шести бочо(к) вина, о(т) нашеи десатини илї о(т) хрѣлова илї о(т) котнарА илї па(к) боуд) ис котораго дѣла (б. Поляни, 1448 Cost. II, 365); жаловаль на(м)... коурило ивано(в) сы(н) семенова на да(д)ковичо(в) свои(х)... што(ж) не хотА(т) дати ему ровного делу оу во(т)чинѣ (Вильна, 1495 ВК); коли пань Петръ прїѣхаль до Станкова ись панею своєю до дѣлу своего, а я тогда намѣстникомъ былъ (Вильна, 1498 АЛМ 163);

дѣл имѣти (1), имити дѣл (1) (з ким, з ким у чому) ділитися (чим з ким): што перед осподарем королем его м(и)л(о)устью жаловал кн(А)зь Михайло Васильевич Збарзкий на дадо своего кн(А)за Семена Васильевича о дѣлничю дади своего кн(А)за Солтана, ижбы съ его отѣмъ кнАземъ Васильемъ дѣл имѣл перед паны... и кн(А)зь Семен... рекль: жадноѣ я вѣчности з братом моимъ кнАземъ Васильем не имѣл о дѣлничю... кн(А)за Солтана (Луцьк, 1475 AS I, 69—70); Я пань ванько чжоусичъ с квасилова па(н) хо(л)мски(н) чинимъ знаменито... и(ж) своимъ братаничо(м)... имяли есмо дѣл(л) оу нашо(н) де(д)чи(н)о(н) о(т)чизне (Львів, 1478 ЗРМ); на дѣл(л) по и т и (1) бути поділеним: мы оуоставлАе(м) и(ж) така я иевѣста имѣеть изостать прї жївотїнь и прї винь и прї вознико(х) которыми вожона прї моужи, виннавѣши кони оу цене тре(х) гривень, котрын(ж) то на дѣл(л) поидоуть то оудове стымї дѣтьками (XV ст. СЯ 40—40 зв.); ч и н и т и дѣл (1) див. ЧИНИТИ 1.

ФОРМИ: наз. одн. дѣль (1495 БСКИ); род. одн. дѣлсу, дѣуб (1475 AS I, 70; AS III, 14; 1495 ВК; 1498 АЛМ 163); делу 1 (1495 ВК); дѣла 1 (1448 Cost. II, 365); знах. одн. дѣль, дѣл, дѣл(л) 10 (1393 Р 52; 1463 AS I, 55; 1475 AS I, 69, 71; 1478 ЗРМ; XV ст. ВС 32 зв.; СЯ 40 зв.; 1482 AS I, 81); дель 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); місц. одн. в дѣлу 1 (1448 AS I, 44); в делу 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

Див. ще *ДОЛНИЦЯ, *ДѢЛЬНИЦА.

*ДѢЛЬ² див. ДѢЛ.

ДѢЛЬ див. ДѢЛ.

*ДѢЛЬНИЦА ж. (40) (частина спадщини, маєтку, поділених між спадкоємцями) ділянка, діляничя, уділ: пань вольчко пана ходьковъ сыновець лоевича ис пани ходьковою женою и съ єѣ дѣтьми и зАтемь... поєдналисА о села шитка о дѣлничю (Вишня, 1393 Р 52); Се я кн(А)зь Юри Васильевич Острозского продал есми дѣлничю свою иванскую, што ми сА в дѣлу достала брату своему кн(А)зю Ивану Васильевичу Острозскому за полседманатат коп грошей (Берестя, 1448 AS I, 44); Тогожь есмо осмотрѣшо (1) и велѣли есмо им тою дѣлничю кн(А)за Солтановою поделити сА на полы (Луцьк, 1475 AS I, 70); Ино де(н) све(т)чы(л) о то(м)... мещанинь смоленски(н)... што(ж)... коли де(д) и(х) семе(н) плошевичъ смотрешы межы дѣте(н) свои(х) о(т)цо(в) и(х), и казалъ з доуховничи своеє дѣл(л)ничю о(т)ца его иванову выгладити во(н) и па(н)ива(н) вАжеви(ч)о дѣла де(н)о того сведе(ц)ства о(т)дали(л) бы(л) о(т)ца его о(т) о(т)чыны (Вильна, 1495 ВК).

ФОРМИ: наз. одн. дѣл(л)ница (XV ст. ВС 35 зв.; СЯ 41); род. одн. дѣлничя, дѣл(л)ничя 3 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; XV ст. ВС 28; СЯ 40 зв.); дельничя 1 (XV ст. ВС 28); дѣ-

леницы 1 (1495 БСКИ); дав. одн. дѣлничя (1495 БСКИ); знах. одн. дѣл(л)ничю, дѣл(л)ничю, дѣлничю 14 (1393 Р 52; 1475 AS I, 69, 70, 71; 1478 ЗРМ; 1482 AS I, 80; XV ст. ВС 28, 32 зв., 35 зв.; СЯ 40 зв.); дѣл(ь)ничю, дѣл(л)ничю, дѣлничю 5 (1448 AS I, 44; 1463 AS I, 55; 1494 РИБ 560; 1495 ВК; XV ст. РИБ 609); дельничю 1 (1478 AS I, 76); дель(ь)ничю 1 (1494 РИБ 561); ор. одн. дѣл(л)ничю, дѣл(л)ничю (1475 AS I, 70, 71; XV ст. ВС 31 зв.); місц. одн. на (о) дѣлничя, дѣл(ь)ничя 2 (1494 РИБ 560); на (о) дѣл(л)ничя 2 (XV ст. ВС 7 зв., 30 зв.); дав. мн. дѣлничам (1487 AS I, 239); місц. мн. на дѣлничях (1487 AS I, 239); знах. дв. дѣлничя (1487 AS I, 239).

Див. ще *ДОЛНИЦЯ, ДѢЛЬ¹ 2.

*ДѢЛЬНИЦЯ див. *ДѢЛЬНИЦА.

*ДѢЛЬНИЦА див. *ДѢЛЬНИЦА.

*ДѢЛЬЧИИ ч. (2) особа, уповноважена здійснювати поділ земельної власності: а котрынъ з нас выстоупить с того дѣлоу, тогдѣ осподарю королю... пАтсотъ коп, а дѣльчимъ сто коп (Хвалничи, 1475 AS III, 14); и мы в то(м) курила и тепе(р) оправили... и казали е(с)мо и(х) ты(м) же дѣлчи(м) подели(ти) (Вильна, 1495 БСКИ).

ФОРМИ: дав. мн. дѣльчимъ, дѣлчи(м) (1475 AS III, 14; 1495 БСКИ).

ДѢЛЪ ч. (3) (особова назва, молд., слов. недѣля): И оуоставше слоуга наш Данчол Дѣль та заплатил оуси тоти пивѣзи (Сучава, 1488 ВД I, 362).

ФОРМИ: наз. одн. Дѣль (1488 ВД I, 362); дав. одн. слоузъ нашемоу... Дѣль (1488 ВД I, 362).

*ДѢЛѢНЬ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): а (хотары)... долиною долу оу єднїи бродѣ, та прости оу дѣлѣна оусти долиною (Сучава, 1409 Cost. I, 65).

ФОРМИ: знах. одн. оу дѣлѣна (1409 Cost. I, 65).

*ДѢЛЯ ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): Тѣм мы (ви)дѣвше их правую слоужбоу до нас (...) (села)... на имѣ... Гаурѣнїи, и Далѣши на оусти дѣли (б. м. н. 1490 ВД I, 434).

ФОРМИ: род. одн. дѣли (1490 ВД I, 434).

ДѢЛА, ДѢЛА, ДИЛѢ приїм. (11) (цсл. дѣля) (з род.)

1. (виражає цїльові відношення — у постпозиції) для (чого). заради (чого) (9): мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... оучинили есмы за душеѣ дшѣ (1) дѣла переже стопочившиимъ господаремъ предкомъ наши(х) (Сучава, 1408 Cost. I, 60); Нине пакъ дѣла нашего бра(ц)ства... добримъ ласкавымъ окомъ посмотри межы тебе и межы мене... братѣства дѣла нашего (б. м. н., 1484 ЯМ).

2. (виражає причинні відношення — у препозиції) через (що) (1): колиж... крол полскый... нас... коу наслѣдованю... наших предков оупоминал и приводил, дилъ котори рѣчи мои... визнавами тым то листом на его освѣщености... быти повинни и обвезаню коу держаню зоуполна чести и вѣры нашеи, коу оуставичной слоужбѣ (Сучава, 1462 ВД II, 284);

(у постпозиції) через (що) (1): А еще надобѣА дѣла оу Стрета нисколько поставовъ есми взАль какъ жалованье вчинилъ (б. м. н., 1484 ЯМ).

Див. ще ДЛЯ.

ДѢНИСКО див. ДЕНИСКО.

ДѢНИСКОВИЧ див. ДЕНИСКОВИЧ.

ДѢНИСЬ ч. (13) (особова назва, цсл. Дионисии, гр. Διονύδιος) Денис: а на то е(ст) вѣра... пана диниса логовета (Сучава, 1432 ДГВІН); и мы есми пришо(д)ши пре(д) кнАгиню илияша воединоую... и пре(д) паномъ денисомъ и есми смирилисА и сѣтокмилисА (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); А при том был: пан Михайло цѣдлювич Хороужий лоуцкий, а пан Дѣнисъ Моукосвич (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. Дѣнисъ (1466 AS I, 61); род. одн. диниса (1432 ДГВІН); дав. одн. динису, динисоу, дн(и)соу 6 (1435 ДІР«А» 465; Cost. I, 425; Cost. II, 682, 687; 1436 Cost. I, 468, 485); дѣнисоу, дѣнісоу 3 (1435 Cost.

II, 689; 1436 *Cost.* I, 455, 482); денису I (1438 *Cost.* II, 8); *ор. одн.* денисомъ (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.).

*Див. ще ДІЕНИШЬ, *ДІОНИСЬ.*

*ДѢНІСЬ *див. ДѢНІСЬ.*

*ДѢРЕВО *див. ДЕРЕВО.*

*ДѢРЖАТИ *див. ДЕРЖАТИ.*

*ДѢСАТЬ *див. ДЕСЯТЬ.*

*ДѢТЕЛЕВЪ¹ *прикм.* (I) ◇ дѣтелева пасика (*назва пасики у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есми ему... едно, селнише на милковъ... и оу дѣтелева пасика двѣ мѣстѣ о(т) пустыни (Сучава, 1435 *Cost.* I, 403).

ФОРМИ: наз. одн. ж. дѣтелева (1435 *Cost.* I, 403).

*ДѢТЕЛЕВЪ² *ч.* (I) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): Тѣмъ мы видѣше его правою и вѣрною службою до нас... дали есми его (sic. — *Прим. вид.*) двѣ мѣстѣ от поустини на Коуль между Боршчаремъ и между Дѣтелева оу нижней Лоужкы (Васлуй, 1436 *ВАМ* 33).

ФОРМИ: род. одн. Дѣтелева (1436 *ВАМ* 33).

ДѢТИ, ДѢТІ, ДЕТИ, ДИТИ *мн.* (2012) *Г.* (*малолітні, не дорослі*) діти (6): О дѣтѣхъ хто(ж) не маеть ле(т) розоумоу своего а ведоуть ихъ на соу(д) а о(т)поведаніи дѣдичне (XV ст. *ВС* 8); Горо(д) Житоми(р)... а челѣди в паробки а две жо(н)це а трое дете(н) малы(х) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

2. (*сини й дочки*) діти (2006): ана продала петрашкови радѣцьбовському свою дѣднину и вотнину оу вѣки и дѣтемъ его поль става и со млиномъ (Перемнишь, 1359 *P* 10); Коли бы которыі неприАтель... облогло тото... гро(д) галич тогда... воевода и бра(т) его и дѣти ихъ... имають... города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); мы възрѣвши на его верну службу и хотѣче по нѣмъ аж бы намъ вернѣи послужи(л) и нашимъ дѣтемъ его дѣти и его шѣткове дали есмо... село надбево (Львів, 1399 *P* 59); а по нашѣмъ живота кто будетъ г(с)п(д)рѣ нашѣи земли о(т) дѣтен наши(х) или о(т) братен наши(х) или о(т) нашего племене... тотъ бы имъ не пороушилъ нашего даанія (Сучава, 1445 *DIR*«А» 483);

мы кнгины олеска(н)доваА (!) наста(с)я кие(в)скаА подоумавши есмо с нашими дѣ(т)ми... придали есмо ...к манастырю Сергиевоу двѣ волости наши(х) (Київ, 1459 *P* 174); И потвержаемъ тѣе люди... ему самому, и его жонѣ, и ихъ дѣтемъ, и на потомъ будущимъ ихъ шадкомъ (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58).

ФОРМИ: наз. дѣти 64 (1388 *P* 37; 1400 *P* 61; 1411 *P* 77; 1424 *P* 100; 1433 *P* 125; 1449 *Cost.* II, 386; 1459 *BD* I, 32; 1470 *AS* I, 65; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1499 *BD* II, 420 і т. ін.); *дети, дети* 11 (1437 *AS* I, 34; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1466 *AS* I, 62; бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.; 1475 *AS* I, 72; 1478 *AS* I, 76; 1487 *AS* I, 85; 1492 *AS* III, 23; XV ст. *ВС* 26 зв.; 1499 *ВФ*); *дети, dithi* 4 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4; 1445 *P* 151; 1462 *BD* II, 289; 1468 *BD* II, 301); *зам. род.* вѣра... дѣти, дѣтї, о(т) дѣти 137 (1400 *Cost.* I, 27; 1409 *Cost.* I, 70; 1422 *ДГОБ*; 1429 *Cost.* I, 267; 1436 *Cost.* I, 455; 1441 *ДАВс* 35; 1458 *Міш. Doc.* 123; 1468 *BD* I, 126; 1490 *BD* I, 398; 1497 *BD* II, 113 і т. ін.); *вѣра... дити, dithy* 2 (1400 *Cost.* I, 27; 1413 *GL* 48); *зам. дав. емоу и дѣти* 2 (1459 *Cost.* S. 22; 1468 *BD* I, 125); *род. дѣтен, дѣтеї, дѣтеи* 961 (1388 *P* 39; 1407 *Cost.* I, 56; 1419 *DIR*«А» 444; 1429 *Cost.* I, 270; 1439 *Cost.* II, 32; 1459 *BD* I, 36; 1471 *DIR*«А» 527; 1486 *DC* 144; 1497 *BD* II, 98; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); *дети, detey, дете(н)* 28 (1429 *Cost.* I, 239; 1433 *Cost.* I, 353; 1457 *BD* I, 4; 1462 *BD* I, 63; 1466 *BD* I, 106; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.; 1473 *BD* I, 181; 1484 *ЯМ*; 1494 *РИБ* 560; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); *дитен* 2 (1437 *Міш.* 203; 1445 *DIR*«А» 483); *дѣтти, дѣтїи* 94 (1366 *P* 12; 1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1400 *DIR*«А» 433; 1409 *P* 74; 1414 *DIR*«А» 441; 1422 *ДГОБ*; 1429 *Cost.* I, 242; 1434 *P* 130; 1448 *Cost.* II, 300; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141 і т. ін.); *детїи* 4 (1427 *P* 108; 1436 *Cost.* I, 481); *дитїи* 1 (1425 *Cost.* I, 169); ! дѣтїа

1 (1467 *BD* I, 120); *зам. дав. дѣтти* 1 (1388 *P* 39); *дав. дѣтемъ, дѣтемъ, дѣтем, дѣтемо* 485 (1359 *P* 10; 1388 *P* 37; 1400 *Cost.* I, 37; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1433 *P* 121; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1460 *Cost.* S. 41; 1472 *Cost.* S. 88; 1491 *Cost.* D. 37; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); *детемъ, детемъ, детем* 37 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1376 *P* 22; 1429 *Cost.* I, 248; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1457 *УКР*; 1463 *BD* I, 74; 1487 *AS* I, 86; 1493 *АЛРГ* 56; 1497 *AS* I, 112; 1499 *BD* II, 448 і т. ін.); *дитемъ, dytem, dythem, ditem, dithem* 8 (1393 *Cost.* II, 607; 1395 *GL* 166; 1400 *Cost.* I, 27; 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 3); *дѣтемъ, дѣтемъ, дѣтем* 9 (1400 *Cost.* I, 27; 1452 *Cost.* II, 422; 1455 *Cost.* II, 559; 1469 *BD* I, 138; 1473 *BD* I, 190; 1497 *BD* II, 117, 118, 119; *Cost.* S. 223); *дѣтеемъ* 1 (1479 *Cost.* S. 98); *дѣтѣм* 2 (1482 *AS* I, 80; 1493 *Cost.* D. 45); *детомъ* 1 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *dithom* 1 (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4); *дѣтѣмъ* 2 (1400 *P* 61; 1409 *P* 74); *дѣтїмъ, дѣтїм* 6 (1414 *Cost.* I, 111; 1436 *Cost.* I, 484; 1458 *BD* I, 19; 1479 *BD* I, 226; 1480 *BD* I, 238; 1489 *Cost.* S. 133); *дитимъ* 1 (1423 *Cost.* I, 157); *дѣтямъ, дѣтам* 4 (1429 *Cost.* I, 249; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1449 *АЛМ* 8; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10); *детям, детам* 2 (1446 *AS* III, 6; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61); *дѣца(м)* 1 (1401 *ЗКс*); *зам. род. вѣра дѣтем... и боАри наши о(т) дѣтем* 2 (1456 *Cost.* II, 569; 1479 *BD* I, 224); *знах. дѣти, дѣтї* 35 (1388 *P* 39; 1394 *P* 54; 1412 *P* 81; 1433 *Cost.* II, 651; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; 1448 *Cost.* II, 362; 1454 *AS* III, 10; 1461 *BD* I, 45; 1470 *BD* I, 140; 1499 *BD* II, 422 і т. ін.); *дети* 4 (1394 *P* 54; 1459 *P* 172; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1497 *AS* I, 112); *дѣтеи* 1 (1474 *РГс*); *ор. дѣтми, дѣ(т)ми, дѣтѣми, дѣтми* 65 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1388 *P* 43; 1395 *Cost.* II, 612; 1401 *P* 64; 1418 *Cost.* I, 127; 1435 *Cost.* II, 689; 1442 *Cost.* II, 716; 1465 *DIR*«А» 518; 1480 *BD* I, 243; 1499 *BD* II, 422 і т. ін.); *детми, дѣтѣми, де(т)ми* 15 (1437 *P* 136; 1438 *P* 138; 1440 *P* 142; 1444 *AS* I, 40; 1466 *BD* I, 106; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1491 *BD* I, 452; 1496 *ПЧФГ* 36; XV ст. *ИК; СПС; 1497 ПМХ*); *дитми* 1 (1462 *BD* II, 289); *дѣти* 1 (1489 *BD* I, 376); *місц. о дѣтѣхъ, дѣте(х)* 4 (XV ст. *ВС* 7, 8, 26 зв.; *СЯ* 9); *дѣтѣ(х)* 1 (XV ст. *ВС* 33); *дете(х)* 3 (1484 *ЯМ; XV* ст. *ВС* 7 зв., 33); *місц. зам. род. оставши... дѣца(х)* 1 (1401 *ЗКс*).

Див. ще ДѢТКИ, ДѢТА.

*ДѢТИНИЧИ *мн.* (I) (*назва села у Волинській землі*) Дитиничі: Се я кн(А)зь Юри Василевич Острозского продал есми... село дѣтиничи (Берестя, 1448 *AS* I, 44).

ФОРМИ: знах. Дѣтиничи (1448 *AS* I, 44).

ДѢТІ *див. ДѢТИ.*

ДѢТКИ *мн.* (12) діти, дітки: а его бо(г) не дан аж бы воитко с дѣтками с того свѣта сшелъ што в имѣль с прибоквою сестрою... тогдѣ има хмѣль прибок писаныи положить воитковымъ ближши(м) м̄ ко(п) и сулимовъ имѣти (Львів, 1412 *P* 81); Се азъ рабъ бжїи кнзъ ан(д)ре(н) владимирови(ч) приѣз(д)илъ есмь въ кїевъ съ своею женою и съ своими дѣтками (Київ, 1446 *P* 154); а коли наза(д) оусхочѣ(т) поити... имає(т) поити доброволне съ своею панею съ своими дитками (Снятин, 1454 *P* 163); а без королевской воли и богомъ даныхъ диток его ничего не имаємъ чинити (Сучава, 1462 *BD* II, 289—290); а естли пак им бог дѣток не дасть, ино тыи... имѣньА вси маютъ быти ... св(А)тому Иоанну (Степань, 1489 *AS* I, 89).

ФОРМИ: наз. дѣтки (1489 *AS* I, 89); *род. дѣток, дѣтокъ* 3 (1435 *P* 132; 1489 *AS* I, 89); *диток* 2 (1462 *BD* II, 289, 290); *детокъ* 1 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); *ор. дѣтѣками, дѣтками* 3 (1412 *P* 81; XV ст. *СЯ* 40 зв.; 1446 *P* 154); *дитками* 2 (1454 *P* 163).

Див. ще ДѢТИ, ДѢТА 1.

ДѢТКО, ДАДКО *ч.* (19) (*особова назва, молд., слов. дѣта*): а на то есть... вѣра пана ивана дѣдка (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135—136); а на то ест(с)... вѣра пана ивана дѣтка (Сучава, 1429 *Cost.* I, 290—291); мы стефа(н) воевода...

знаменито чини(м)... оже тоти... наши слоуги, нъгое ор-бескою(л) и бра(т) его, кали(н), и братаничи и(х), дѣдко и вла(д)... жаловали есми и(х) особною нашею мл(с)тїю (Сучава, 1491 *Cost. S.* 152—153).

ФОРМИ: наз. одн. дѣтко 1 (1421 *Cost. I.* 142); дѣдко 1 (1491 *Cost. S.* 152); род. одн. дѣдка 5 (1420 *Cost. I.* 136; 1423 *Cost. I.* 154, 157; 1425 *Cost. I.* 169, 173); дѣтка 12 (1422 *ДГОБ*; 1424 *Cost. I.* 162; 1424—1425 *ДВАС* 20; 1426 *ВАМ* 22; *Cost. I.* 178; 1428 *Cost. I.* 207; 1429 *ДГОБК*; *Cost. I.* 249, 270, 291).

ДѢТРИХЪ, ДИДРИХЪ, ДЕТРИХЪ ч. (9) (особова назва, стч. *Dětřich, свн. Dieterich*): а ти доконали и осоудили... па(н) ольдрихъ медускы дѣтрихъ кромиров(с)кы (Галич, 1401 *P* 66); а панъ дидрихъ бучаскы шоби воленъ брати на наши коупци... коли не боудемъ емоу заплатити то есми емоу записали (Коломия, 1448 *Cost. II.* 305); а мы имаемъ давати пануо детрихоу на кажды рокъ по четири(ста) златыхъ (т)оу(рещ)кихъ (Сучава, 1449 *Cost. II.* 747).

ФОРМИ: наз. одн. детрихъ 3 (1449 *Cost. II.* 746); дидрихъ 2 (1448 *Cost. II.* 305); дѣтрихъ, дѣтри(х) 2 (1401 *P* 66; 1420 *ПГАГ*); дав. одн. детрихоу (1449 *Cost. II.* 747); ор. одн. детрихомъ (1449 *Cost. II.* 746).

* ДѢТЬКИ див. ДѢТКИ.

ДѢТА с. (4) 1. (малолітній, не дорослий) дитина (3); *jestliby kotoryi detia... okornii, tot jako zlodej majet kagan byti* (Луцьк, 1388 *ZPL* 106—107); а брать его, тотъ Пеграшь, тѣжъ вмеръ, одно дѣтя дѣвку съ нею мѣвшы (Троки, 1494 *РИБ* 560).

2. син (1): то емоу оурикъ со оусьмъ доходомъ оу вѣкы вѣчныа томоу и дѣтемъ его илїе дѣта илїе дѣвка и оуноу-чатомъ его (б. м. н., 1411 *Cost. I.* 84).

ФОРМИ: наз. одн. дѣта (1411 *Cost. I.* 84); род. одн. *detiati* (1388 *ZPL* 107); знах. одн. дѣтя, *detia* (1388 *ZPL* 106; 1494 *РИБ* 560).

Див. ще ДѢТИ, ДѢТКИ.

* ДѢЯТИ див. ДЯТИ.

* ДѢЯТИ СѦ дїєсл. недок. (15) 1. відбуватися, здійснюватися, мати місце (11): а то сѦ дѣяло... м(с)цѦ іюла въ кз днь (Львів, 1386 *P* 31); Деялосе въ Луцку, передъ святомъ Яна светого Хрестителя (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27); а то сѦ дѣяло в наше(м) дворѣ въ зодечевъ (Зудечів, 1413 *P* 84); коли бы сѦ то дѣяло около свѣта нарожнѣя бо(ж)его оуже проминоулого тогды коли есмо очивисте с вами оу князьстве вѣлик(м) были ижбыхо(м) дѣла того о(т)сюль певныи паны рады кроле(в)ства к на(м) до литвы прызвали были коу vyslouханью обычаевъ доро(г) и посрѣдковъ (Брест Куявський, 1447—1493 *ЛКБВ*); на том соимъ оуси рѣчи... которыи (в ориє. которыи. — *Прим. вид.*) сѦ дѣяли предъ посолствомъ черес... Яна Рытвынского... до велможного господарѣ Стефана воеводы... и оуси инши имають быти соужены (б. Хотина, 1467 *ВД* II, 297).

2. пас. чинитися, робитися (3): А далє(н) казалъ его мл(с)тѣ твое(н) мл(с)тѣ поведити ижъ о(т)чине его мл(с)тѣ земля(м) граничнѣымъ и поданнѣымъ его мл(с)тѣ великии кривды и втиски деються отъ твоее мл(с)тѣ земли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); а коли(ж) сѦдоутъ на соудѣ тогды тын(ж) жалобы штосѦ предъ ними дѣють имаю(т) тоужъ соуди(т) а нндѣ (!) воставаючи съ соуда (XV ст. *СЯ* 43); и виделосе на(м), што(ж) курилоу в то(м) кривда сѦ дѣе(т) (Вильна, 1495 *БСКИ*).

3. траплятися, бувати (1): I też, sudja... ktoraja sia dzieje... przyboda, k sudu ne majet' pered sebe przywoditi, oliby szerez skarhu bylyby paweden (Луцьк, 1388 *ZPL* 106).

ФОРМИ: мен. 3 ос. одн. сѦ дѣе(т) 1 (1495 *БСКИ*); sia diejet 1 (1388 *ZPL* 106); 3 ос. мн. деються 1 (1492—1493 *ПВФЧ*); сѦ... дѣють 1 (XV ст. *СЯ* 43); перф. 3 ос. одн. с. сѦ дѣяло, сѦ дѣяло 6 (1386 *P* 31; 1413 *P* 84; 1419 *P* 91; 1421 *P* 94, 96; 1430 *P* 116); дѣялось 1 (1444 *АрхЮЗР* I/VI,

8); деялосе 1 (1389 *РЕА* I, 27); 3 ос. мн. сѦ дѣяли (1467 *ВД* II, 297); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. с. коли бы сѦ... дѣяло (1447—1492 *ЛКБВ*); ка(к) бы... сѦ дѣяло (XV ст. *СЯ* 42 зв.).

* ДѢЯТИ СѦ див. * ДѢЯТИ СѦ.

ДЯГИЛ ч. (1) (особова назва): мой человек Дягил выделал его своею рукою, потому словет Дягилевъ дубъ (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: наз. одн. Дягил (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119). ДЯГИЛЕВЪ, ДЯГИЛЕВ прикм. (3): тот дуб стоит на мойей земли а словет Дягилев дуб (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Дягилев, Дягилевъ (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

Пор. ДЯГИЛ.

ДЯДИНАЯ, ДАДИНАЯ ж. (11) (дружина дядька) дядина: а тѣжъ дадинаа моѦ княгини Семеноваа Марьяа и зѣтъ ей князь Семень Юрьевичъ слюбовали ми... ижъ ей то-го имѣнѣа подъ мною не искати (Вильна, 1482 *AS* I, 79); на тых же Горках и на половици Олеска маеть дядинаая моя пани Козариновая — сто гривень на половици Горокъ, а сто гривень на половици Олеска (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); а што кн(а)г(и)ни Семеноваа на тыи имѣнѣа наложит, я маю кн(а)г(и)ни Семеновоу дадиною своєю... наклады отложити (Черлехів, 1485—1500 *AS* I, 121).

ФОРМИ: наз. одн. дядинаая, дадинаа (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1482 *AS* I, 79); дав. одн. дадиною (1482 *AS* I, 79; 1485—1500 *AS* I, 120—121); знах. одн. дадиноюу (1485—1500 *AS* I, 120); ор. одн. дадиною (1482 *AS* I, 79).

* ДЯДКО див. ДЯДЬКО.

ДЯДЬКО, ДАДКО ч. (11) (батьків або материн брат)

дядько: а... бы(л) при то(м)... панъ ивашко дадко дѣтни князю юрьевы(х) (Острог, 1458 *ОЖДМ*); досталь сѦ деверю моемоу кн(а)зю Семену и дадкоу н(а)шемоу подъ луцкимъ поветомъ Городокъ (Манів, 1478 *AS* I, 76); а въ тую пивницу хоживаль дядько мой Симѣха (Краків, 1489 *РИБ* 431); И мы пну Станиславу... привилє(н) дя(дка) своего... казали пере(д) нами положить которы(м) отецъ нашъ дя(лку) его тоє именьє даль бы(л) (Вильна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: наз. одн. дядько, дадко (1458 *ОЖДМ*; 1489 *РИБ* 431); род. одн. дя(д)ка (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1499 *ВФ*); дав. одн. дя(д)ку, дадкоу (1473 *AS* I, 76; 1499 *ВФ*); ор. одн. дядкомъ, дадкомъ (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1478 *AS* I, 76); наз. мн. дадки (1494 *AS* I, 101); род. мн. дадков (1492 *AS* III, 23).

Див. ще ДЯДЯ.

ДЯДЬКОВИЧЪ ч. (3) (син дядька) двоюрідний брат: а въ тую пивницу хоживаль дядько мой Симѣха и сынъ его, дядьковичъ ... Нисанъ (Краків, 1489 *РИБ* 431); жаловаль на(м) бояринъ смоленски(н), коурило ивано(в) сы(н) семенова на да(д)ковичо(в) свои(х) (Вильна, 1495 *ВК*).

ФОРМИ: наз. одн. дядьковичъ (1489 *РИБ* 431); знах. одн. дядьковича (1489 *РИБ* 431); знах. мн. да(д)ковичо(в) (1495 *ВК*).

ДЯДЯ, ДАДА ч. (15) (батьків чи материн брат)

дядько: помню князя великого Витовта, дядо твоего (б. м. н., п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17); Се азъ рабъ бжїи... съ своею женою... поклонихом сѦ оца свое(г) гробоу... и дадѣ своихъ гробо(м) (Київ, 1446 *P* 154); жаловал кн(а)зъ Михайло Васильевичъ збаразкий на дядоу своего кн(а)зѦ Семена Васильевича (Луцьк, 1475 *AS* I, 69); а брати имѣ мыто по старомоу какъ здавна бывало за дади нашего за велико(г) князя вито(в)та и за жыкгимонѣта (Петрків, 1489 *АМВ*).

ФОРМИ: наз. одн. дядя, дада (1454 *AS* III, 10; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1482 *AS* I, 79); род. одн. дяди, дади 5 (1454 *AS* III, 10; 1475 *AS* I, 69; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1489 *АМВ*); зам. ор. одн. под княземъ... Витовтомъ дяди твоего 1 (п. 1444 *АрхЮЗР* I,

17); дав. одн. дяди (1478 ЗРМ); знах. одн. дядю, дѣдю (п. 1444 АкЮЗР I, 17; 1475 AS I, 69); місц. одн. при дяди (2-а пол. XV ст. АЛМ 9); наз. мн. дѣди (1484 ЯМ); род. мн. дѣдъ (1446 Р 154).

Див. ще ДЯДЬКО.

ДЯКГОРДЪ ч. (1) (особова назва, лит. Daugardas): А при томъ были... панъ Петрашъ Монтикгордовичъ... Дякгордъ Дадаукшись и иныхъ много добрихъ людей (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106).

ФОРМИ: наз. одн. Дякгордъ (1451 АкЮЗР II, 106).

***ДЯКЛО** с. (3) (лит. diokle, dokle) (подать натурою від урожаю і загального прибутку в селянському господарстві, крім худоби) дякло: И тотъ ячко тыхъ ихъ земель половину попродаць и съ той земли службы намъ не служываль и дякла не даваль... и мы тыи земли Петку а Петру присудили: нехай они тыи земли держать а намъ съ того службу служить и дякла дають по давному (Вильна, 1495 РИБ 602).

ФОРМИ: род. одн. дякла (1495 РИБ 602); знах. мн. дякла (1495 РИБ 602).

***ДЯКОВАТИ** дієсл. недок. (4) (за що, з чого кому) дякувати (за що кому): Za to waszey miłosti diakuieim (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); с того пануо воеводе дякуемъ яко прыятелеви нашому (Вильна, 1493 ОПВВ 152); Ино за то тебе прыятелю нашому дякуемъ, иже еси въ томъ нашомъ деле посылаць тамъ къ нему своего посла (б. м. н., 1498 ВД II, 413);

дѣкуючи богу (вставні слова) (1) богу дякувати, слава богу: Се я Ванко Скердѣвич... визнаваю, иж я в тот час дѣкуючи б(о)гу здоров на д(у)ши и на тѣле и с доброю волею и с полным розумом ... продал есми... вѣчную отчизну свою и дѣдину свою (Володимир, 1470 AS I, 65).

ФОРМИ: теп. з ос. мн. дякуемъ, diakuiem (1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1493 ОПВВ 152; 1498 ВД II, 413); дієприсл. одноч. дѣкуючи (1470 AS I, 65).

ДЯКЪ див. ДІЯКЪ.

ДАД див. ДѢДЪ.

ДАДИНАА див. ДЯДИНАЯ.

ДАДКО¹ див. ДЯДЬКО.

ДАДКО² див. ДѢТКО.

***ДАДКОВИЧИ** мн. (9) (назва присілка у Волинській землі) Дядьковичи: Я Ларио(н) игоуме(н) пересопнишки(н) визнаваю... мѣна(л) есми с пано(м) петро(м) яновичо(м)... свои(м) име(н)е(м)... на его име(н)е на дѣ(д)ковичи (Луцьк, 1467 СП № 13); Я петръ янови(ч) староста лоуцки(н)... визнаваю... мѣна(л) есми с ыгумено(м) пересопнишки(м)... а промени(л) есми ему тоє име(н)е дѣ(д)ковичи. вѣчно и непорушно (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: наз. дѣ(д)ковичи (1490 Пам.); знах. дѣ(д)ковичи (1467 СП № 13; 1490 Пам.); місц. оу дѣ(д)ковичо(х) (1490 Пам.).

***ДАДКОВИЧЬ**¹ див. ДЯДЬКОВИЧЬ.

***ДАДКОВИЧЬ**² ч. (2) (особова назва): исталасѦ торгув-ла межи добрыми людми... аже пани хонька васковая дѣдковича жена... продала есть тотъ мунастырь (Перемишль, 1378 Р 25—26); мы бискупы маѣи премыски... па(н) Анъ дѣди(ч) тарнов(с)ки... глѣбъ дѣдкови(ч) чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 Р 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. дѣдкови(ч) (1404 Р 70); род. одн. дѣдковича (1378 Р 25).

***ДАДКОВСКИЙ**¹ прикм. (1): а тогды маю(т) мнѣ тоє име(н)е дѣдковское подати та(к) доброе и нараженье и с то(л)кими(ж) лю(д)ми моими (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: знах. одн. с. дѣ(д)ковское (1490 Пам.).

Пор. *ДАДКОВИЧИ.

***ДАДКОВСКИЙ**² ч. (2) (особова назва): Я ларио(н)... игоумен пересопнишки(н) визнаваю... мѣна(л) есми с пано(м) петро(м) яновичо(м)... ты(м) свои(м) име(н)е(м)... на его име(н)е... которое жь о(н) коупи(л) оу землѣнина волы(н)во(л)ы(н)ского (!) на има оу ва(н)ка ста(н)ковича дѣ(д)ко(в)ского (Луцьк, 1467 СП № 13); Я петръ янови(ч) староста лоуцки(н)... визнаваю... с господарѦ корола... дозволе(н)е(м)... мѣна(л) есми... ты(м)... своимъ име(н)е(м)... которое жь есми купи(л) оу землѣнина волы(н)ского оу ва(н)ка ста(н)ковича дѣ(д)ко(в)ского (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: род. одн. дѣ(д)ко(в)ского (1467 СП № 13; 1490 Пам.).

***ДАДКОВЩИНА** ж. (1) спадщина від дядка: и за тоую сто коп грошей широких продали есмо... дворец наш... которыиже дворец и земли выслоужил отецъ мой дѣдковщиною свою Микитино на кнѣзи Иване Юрьевичи (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: знах. одн. дѣдковщину (1492 AS III, 23).

***ДАДЬКОВИЧЬ** див. *ДАДКОВИЧЬ².

ДАДА¹ див. ДЯДЯ.

ДАДА² ч. (1) (особова назва): первыи поручни(к) кнѣ(з) михаило евнутеви(ч)... оспил дѣда исаи соколникъ (б. м. н., 1392 Р 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. дѣда (1392 Р 47).

***ДАКОВАТИ** див. *ДЯКОВАТИ.

ДАКЪ див. ДІЯКЪ.

***ДАЛ** див. ДѢЛ.

ДАЛЕЩІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣм мы... <села>... на имѣ Прочелничи... и Далещіи на оустѣ Дѣли (б. м. н., 1490 ВД I, 434).

ФОРМИ: наз. Далещіи (1490 ВД I, 434).

***ДАЛЪ** див. ДѢЛ.

***ДАСЕТИНА** див. ДЕСАТИНА.

***ДАТИ** див. ДѢТИ.

***ДАЯТИ СѦ** див. *ДѢЯТИ СѦ.

***ЕВАГГЕЛИСТЬ див. *ЕВАНГЕЛИСТЬ.**

***ЕВАНГЕЛИЕ с. (10) (цсл. евангелие, гр. εὐαγγέλιον)**

евангелие: застали есмо оу стго спаса на красно(м)... евангелъе кованое (б. м. н., бл. 1429 Р 114); И мы, великий князь Швыдригаило Олгердовичъ, сее осмотрилъ у светомъ евангелиеи Влодимерское церкви (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); а то есми и въ евангеліе уписаль, которое лежить на престоль у Церкви у Пречистое Богоматере (Вільна, 1499 *АСД* VI, 3).

ФОРМИ: *знах. одн. евангеліе, евангеліе, евангелъе, еу(г)ліе* (бл. 1429 Р 114; 1487 *ААР*; 1496 *ВД* II, 402; XV ст. *ВОРСР*; 1499 *АСД* VI, 3); *місц. одн. въ (у, на) евангеліеи, евангеліи. еу(г)ліи* 3 (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; XV ст. *ВОРСР*); *въ ! евангеліе* 1 (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); *у евангеліи* 1 (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8).

***ЕВАНГЕЛИСТЬ ч. (26) (цсл. евангелисть, гр. εὐαγγελοῦ)**

евангеліст: а доконалосА тое дбло оу годъ (!) лучици в ндлю по (с)тмъ ап(с)лъ марку евнглстъ (Луциця, 1388 Р 39); в недыць (!) в недблю на завтрѣе ст(г)о луки евнгл(с)та (Медика, 1404 Р 70); а кто бы того не издръжалъ... таковыи да е(ст) проклтъь о(т) ба и о(т) прч(с)тыѣ его мтре, и о(т) четьри еу(г)лици (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... дааніА и потвѣрж(д)еніА, таковыи да ест проклА(т) о(т) га ба... и о(т) сты(х) четьри еу(г)геліста (sic. — *Прим. вид.*) (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: *род. одн. евангеліста, евнгл(с)та* (1404 Р 70); *місц. одн. по евнглстъ* 1 (1388 Р 39); *еувангелі(с)ты* 1 (1436 *Cost.* II, 707); *наз. мн. зам. род. еуаггеліци, еу(г)лици, евангеліци, еу(г)лици* 14 (1429 *Cost.* I, 249; 1435 *Cost.* II, 682; 1439 *Cost.* II, 59; 1457 *ВД* I, 5; 1479 *ВД* I, 222; 1488 *ДГСПМ*; 1489 *ВД* I, 378; 1490 *ВД* I, 421; *ДС* 149); *іуаггеліци* 3 (1499 *ВД* II, 149, 155, 163); *еу(г)лици, еу(г)лісты* 2 (1435 *Cost.* II, 689; 1448 *Cost.* II, 300); *іуглици* 1 (1439 *Cost.* II, 32); *род. мн. еу(г)лици, еу(г)лици, евангеліци, еуглици* 6 (1435 *Cost.* II, 679; 1438 *DIR* «А» 472; 1443 *ПГСММ*; 1444 *Cost.* II, 208; 1446 Р 154; 1448 *Cost.* II, 366); *наз. дв. зам. род. мн. о(т)...* четьри еу(г)геліста 1 (1500 *Cost.* S. 231).

***ЕВАНГЕЛІЕ див. *ЕВАНГЕЛІЕ.**

***ЕВАНГЕЛІЕ див. *ЕВАНГЕЛІЕ.**

***ЕВАНГЕЛІЕ див. *ЕВАНГЕЛІЕ.**

***ЕВАНГЕЛІЕ див. *ЕВАНГЕЛІЕ.**

***ЕВАНГЕЛІЕ див. *ЕВАНГЕЛІЕ.**

ЕВАЧЪ ч. (1) (особова назва): Моилони (!) Скурманъ Шикомъ уланомъ... на имя Темешовъ сынъ Евачъ, добрый слуга мой тамъ упаль (б. м. н., 1484 *РИБ* 351).

ФОРМИ: *наз. одн. Евачъ* (1484 *РИБ* 351).

***ЕВДОКИМОВИЧЪ ч. (1) (особова назва):** Мы кна(з)

двдъ дмитриеви(ч) кна(з) русанъ плакси(ч)... глбъ евдокимови(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды в то время коли кна(з) велебный дмитрии... володиславу... королеви польскому... вѣрность праваА и не изрушистаА слюби(л) а мы... моча вши(х) (!) земланъ его... ислюбуемы за него (Луциця, 1388 Р 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. евдокимови(ч)* (1388 Р 38).

***ЕВЛАШКО ч. (1) (особова назва, пор. Евлампий):** Я волчько бодѣ(н)ковський Исовни де(т)ми съ евлашко(м) а з романо(м) визнавае(м)... и(ж) есмо то оучинили нижа(д)ны(м) припужение(м) ани звезде(н)е(м) (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *ор. одн. евлашко(м)* (2-а пол. XV ст. *СПС*).

***ЕВЛАШКОВИЧЪ ч. (1) (особова назва):** Мы кна(з)

двдъ дмитриеви(ч) кна(з) русанъ плакси(ч) василии данильеви(ч) федоръ евлашкови(ч) хвороща... чинимы знамени(т)... како кеды в то время коли кна(з) велебный дмитрии... влодиславу... королеви польскому .. вѣрность праваА и не изрушистаА слюби(л) а мы... моча вши(х) (!) земланъ его... ислюбуемы за него (Луциця, 1388 Р 38—39);

ФОРМИ: *наз. одн. евлашкови(ч)* (1388 Р 38).

***ЕВНУТЕВИЧЪ ч. (2) (особова назва):** печАт кнаЗА міхылово (!) евнютевича (Краків, 1386 *СЕУ* 9); первый поручни(к) кна(з) михайло евнютевич(ч) (б. м. н., бл. 1392 Р 46).

ФОРМИ: *наз. одн. евнютевич(ч)* (бл. 1392 Р 46); *род. одн. евнютевича* (1386 *СЕУ* 9).

***ЕВНУТЕВИЧЪ див. *ЕВНУТЕВИЧЪ.**

***ЕВПРАКСІЯ ж. (1) (особова назва, гр. Εὐπραξία):** Я Семень с колковъ ... уписаль есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши Иоан... Феодосію... Евпраксию (Київ, 1398 *ДГПМ*).

ФОРМИ: *знах. одн. Евпраксию* (1398 *ДГПМ*).

ЕВСЕЕВИЧЪ ч. (1) (особова назва): А при томъ были добрые люди королевые бояре: Олександро Ходковичъ... Ходко Евсеевичъ... а еще дворяне и ныщане (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *наз. одн. Евсеевичъ* (1465 *АкВАК* III, 4).

***ЕВСЕИ ч. (4) (особова назва, цсл. Евсевий, гр. Εὐσέβιος)** Овсей, Евсей: ино мы послалы вижа замку Браславского, пана Хацка до землянь Браславскихъ: пана Максима... пана Евсея и пана Кмыту (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

ФОРМИ: *знах. одн. Евсея* (1430 *ГВКЛ* 7, 8, 9).

ЕВСТАТІЕ, ЕУСТАТІЕ, ЕУСТАТЫЕ ч., невідм. (7) (особова назва, молд., цсл. Евстатий, гр. Εὐστάτιος) Евстахий, Евстафій, Остап: мы петръ воево(д)а... знамънито чины(м)... аже... дали есмы нашем(оу) монастырю о(т) побраты... идеже е(ст) егоумень еустатые... четьри челяди(ди) циганъ (Дольний Торг, 1444 *DIR* «А» 481); да оутверди(м) нашъ монастырь о(т) корочина камень где е(ст)

архима(д)ридъ (sic.— *Прим. вид.*) молебъникъ (sic.— *Прим. вид.*) на(ш), по(п) еустатіе (Сучава, 1462 *Cost. D.* 10).

*Див. ще *ЕУСТАТИИ, СТАХІЕ.*

*ЕВФЪМИИ *див. *ЕВЪФИМИИ.*

*ЕВХИМИИ *див. *ЕВЪФИМИИ.*

*ЕВЪДАДЬЕВЪ *с. (1) (назва села в Київській землі):*

Село Евъдадьев(а) в томъ селе шесть члвка (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ 91*).

ФОРМИ: *наз. одн. Евъдадьев(в)* (бл. 1471 *ЛКЗ 91*).

*ЕВЪФИМИИ *ч. (5) (особова назва, цсл. Єуфимъ, гр. Εὐφύμιος) Юхим, Єфим: въ ль(т) 6849 сольянъ бы(с) колокъ(л) снї... игуменомъ евфимьемъ (б. м. н., 1341 ОБРН 75); А про льпшую твердость тых верху писаных ръчей просила есми... епископа туровского и пинского Евхимья абы... печат свою приложилъ (Степань, 1489 *AS I, 89*).*

ФОРМИ: *род. одн. Евъимъ 1 (1489 *AS I, 89*); ефимъ 1 (1385 *P 28*); Евхимья 1 (1489 *AS I, 89*); ор. одн. евфимьемъ (1341 *ОБРН 75*); місц. одн. при евфъми (2-а пол. XV ст. *СО*).*

*ЕВЪФІМЪ *див. *ЕВЪФИМИИ.*

ЕГДА *спол. (2) (цсл. егда) (приводне підрядні речення часу) коли а) (у постпозиції) (1): А кто о(т)иметь о(т) цркви стго никола судитса со мною передь бгмъ егда придетъ праведныи судии (б. м. н., бл. 1350 *P 8*);*

б) *(у препозиції) (1): а егда похочеть архима(н)дри(т)... да сове(р)ши(т) в Манасты(р) Пече(р)скій митрополитъ кїевскій архима(н)дрита ігоумена презвитера, дякона ку свѣтой литу(р)гїй (б. м. н., 1481 *ГПМ*).*

*ЕГОВЪ *прикм. (4) (цсл. еговъ) (належний йому) його: то село даль воевода строеи и иванови... емоу и дѣтемъ еговьмъ и(оу)ноучето(м) еговь(м) и праоноучето(м) еговь(м) и праштоурьто(м) (!) еговьмъ (б. м. н., 1400 *Cost. I, 37*).*

ФОРМИ: *дав. мн. еговьмъ (1400 *Cost. I, 37*).*

ЕГОУМЕН *див. ЕГОУМЕНЬ.*

*ЕГОУМЕНОВЪ *прикм. (1): игуменів: А ни пикто без егоуменовоу волоу да не смѣет оу тотоу бранищоу ни рибоу ловити ни товар пасти ни иное ни жадное дило робити (Сучава, 1490 *BD I, 421*).*

ФОРМИ: *знах. одн. ж. егоуменовоу (1490 *BD I, 421*).*

ЕГОУМЕНЬ, ЕГОУМЕНЬ, ЕГОУМЕН *ч. (32) (гр. ἰγουμένος) игумен: Мы Ілля воевода... чинимъ знаменито... аже... дало ест господство ми едноу поустыню манастырю отъ Польны, где ест егоумень Досоѳеи (Сучава, 1438 *DBAc 27*); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали... есмы... монастироу о(т) нѣмца... где есть егоумень (sic.— *Прим. вид.*)... по(п) ео(к)тисть, дааніе... дѣда нашего, алекса(н)дра воеводы (Ясси, 1500 *Cost. S. 230*).*

ФОРМИ: *наз. одн. егоумень, егоумен, егоумень, ! егоумень (1438 *DBAc 27*; 1444 *DIR«A» 481*; 1459 *DIR«A» 514*; 1466 *BD I, 105*; 1467 *Mih. Doc. 125*; 1472 *BD I, 170*; 1482 *BD I, 263*; 1489 *BD I, 377*; 1491 *BD I, 452*; 1500 *Cost. S. 230*); дав. одн. егоумену (1452 *Cost. II, 410*; 1470 *DIR«A» 523*; 1488 *BD I, 348*); ор. одн. егуменомъ, егоуменом (1447 *Cost. II, 288*; 1454 *Cost. II, 517*; 1459 *BD I, 29*).*

Див. ще ИГУМЕНЪ, ИЕГОУМЕНЬ.

ЕДЕН *числ. (243) 1. (кількісний) один (209): тѣмже мы... дали есмы ем(оу) оу нашей землі оу молдавскои... едно село на има поѣна (б. м. н., 1400 *Cost. I, 36*); а мыто свое правое да плата(т), о(т) одного тарху, по чотыре гроши (Устя Башія, 1435 *Cost. II, 676*); мы александръ воевода... чини(м) знаменито ис сѣмъ листомъ нашимъ... оже тоты истинни тизоане, дочка конатасова... и съ своимъ синомъ, леоуринце(м), по своєю доброу (!) воли и прода(л) едноу боукатоу землю (Сучава, 1452 *Cost. II, 409—410*); една част отъ того села да ест Мариць, дочки Симиноу (Васлуй, 1495 *BD II, 53*); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже... прїид(е прѣд нами...) отъ синь михаила оцела гра-*

матака и сестри его крестина и аноушка... и продали... едно селище на испнисле (б. м. н., 1500 *SD 7*);

*(один з двох або з декількох) один (22): Се азъ пань радоуль ... и жоупань... даемо въдомо... аже балица воевода и драгъ мещерь... дадоше о(т) своего оурика три села ма-настироу... едно село тересь а друогу кривчичь а третєе кроушево (Сігет, 1404 *ГМ*); мы по их воли оучинили есми и далисмо томоу нашемоу свѣтому монастироу... чѣтри села на Бистрици ж(е): едно село Слоугани, друогуе село Кикошещи, третєе село Калїенещи, чѣтвертое село Лѣцкани (Ясси, 1500 *BD II, 173*);*

*(тільки один) единий (2): тако мы с паны... смолвивши са видѣчи одного бога предо очима а подлугъ смолвь оставили есмы бѣлещко (!) при бѣлць (Львїв, 1421 *P 94*); Протож ненадобъ никому вѣступати ся и еден вѣдаеть тое село владика орменьскїи (Київ, 1445 *ЗНТШ СХV, 19*);*

*ни оу едномъ нити (1) див. *НИТЬ; хотъ оу едно(м) нити (1) див. *НИТЬ.*

2. *(у знач. займенника) (із запереченням) жоден, ні один, нікто (8): А такожь оу тихъ вишеписаных митахъ и от каменъ воскоу ни един тарканъ да не боудет... ни съ нашей землі ани с чоужей, ни едънымъ нашимъ листомъ (Бистриця, 1457 *BD I, 4*); Того ради никто николи да не имают (!) тѣгати, ани добоувати, на сїе наше привилїе, ни съ едномъ привилїе (Сучава, 1490 *BD I, 392*); Протож да не имаєт тѣгати ани добоувати <ни> едними привилїями на сїе наше привилїе (Гирлов, 1499 *BD II, 155*).*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. еден (1445 *ЗНТШ СХV, 19*); род. одн. ч. едного (1424 *Cost. I, 162*; 1435 *Cost. II, 676*; 1437 *Cost. II, 711*); дав. одн. ч., с. едному (1400 *Cost. I, 37*; 1490 *BD I, 420*); знах. одн. ч. едного 3 (1421 *P 94*; 1445 *Cost. II, 236*; 1453 *Cost. II, 466*); еднїи 1 (1409 *Cost. I, 65*); ор. одн. ч., с. единьмъ, еднимъ 2 (1459 *BD I, 32*); 1485 *BD II, 372*); едънымъ 1 (1457 *BD I, 4*); ! едномъ 1 (1490 *BD I, 392*); місц. одн. ч. оу едномъ (1447 *Cost. II, 289*; 1449 *Cost. II, 744*); наз. одн. с. едно (1408 *Cost. I, 61*; 1427 *DBAc 22*); знах. одн. с. едно (1400 *Cost. I, 36*; 1415 *Cost. I, 116*; 1423 *Cost. I, 156*; 1442 *Cost. II, 88*; 1453 *Cost. II, 467*; 1462 *BD I, 52*; 1486 *BD I, 289*; 1490 *BD I, 390*; 1495 *BD II, 87*; 1500 *Cost. S. 230* і т. ін.); наз. одн. ж. една, едъна (1415 *Cost. I, 122*; 1425 *Cost. I, 173*; 1431 *Cost. I, 325*; 1446 *ПГСПМР*; 1458 *Mih. Doc. 122*; 1466 *BD I, 105*; 1479 *ВAM 61*; 1488 *BD I, 345*; 1495 *BD II, 53*; 1496 *BD II, 92* і т. ін.); род. одн. ж. еднои (1473 *BD I, 190*; 1475 *BD I, 203*; 1483 *BD I, 269*; 1487 *BD I, 297*; 1490 *ДГСХМ*; 1493 *BD II, 3, 31*; 1495 *BD II, 63, 64*; 1499 *BD II, 153* і т. ін.); знах. одн. ж. едиоу (1452 *Cost. II, 409*); ор. мн. едними (1491 *BD I, 491*; *Cost. D. 37*; 1492 *Cost. S. 162*; 1499 *BD II, 155*).*

Див. ще ЕДИНЪ, ОДИНЪ.

*ЕДИНАЦТВО *с. (4) едність, згода (2): брать и тестъ нашъ а твой свать, великий князь Иванъ Васильевичъ, о томъ къ намъ всказываль, абыхмо были съ тобою въ миру и въ единацѣтве (Троки, 1494 *BD II, 387*); и если бы онъ вамъ по доконъчанью... правиль, и ты бы съ нимъ взялъ миръ и въ единацѣтве былъ (б. м. н., 1498 *BD II, 409*);*

*мети единацтво (1), jednactwo mietі (1) (з ким) бути в злагоді, в згоді: Про то господарь нашъ... всказаль и твоей милости абы... мель бы еси зъ его милостью прязнь вечную и любовь, по тому какъ и предъкове его милости и отецъ его милости мели прязнь и единацтво съ предъки твоими (Вільна, 1494 *BD II, 387*).*

ФОРМИ: *знах. одн. единацтво 1 (1494 *BD II, 387*); jednactwo 1 (1494 *BD II, 388*); місц. одн. въ единацѣтве, въ единацѣтве (1494 *BD II, 387*; 1498 *BD II, 409*).*

*Див. ще *ЕДИНОЧЬСТВО, *ЕДИНСТВО, ЕДНАНЬЕ 1, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОТА, *ЕДНОЦТВО, *ОДИНОЦЬСТВО. *ЕДИНАЦѢТВО див. *ЕДИНАЦТВО.*

! ЕДИННО *див. ЕДИНЪ.*

***ЕДИНОСУЩНЫИ** *прикм.* (11) (*цсл.* единосѣштъныи, *гр.* ἑνωσυστοις) единосущный: Во имя святые единосущные и нерозделимые Троицы Отца и Сына и Светого Духа (Хриники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2); Въ имѣ отца и сына и свѣтого доуха, троице свѣтаа и единосѣщнаа и неразделимаа (Сучава, 1491 *BD* I, 451).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* единосѣщнаа 1 (1490 *DC* 146); единосѣщнаа, единосѣщнаа, единосѣщнаа (1473 *BD* I, 181; 1488 *ДГСВМЦ*; *ДГСПМ*; 1489 *BD* I, 376); *род. одн. ж.* единосущные (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2); *кл. ф. ж.* единосѣщнаа, единосѣщнаа, единосѣщнаа (1488 *BD* I, 342, 347; 1490 *BD* I, 419; *ДГСХМ*; 1491 *BD* I, 451).

***ЕДИНОСѢШТНЫИ** *див.* ***ЕДИНОСУЩНЫИ.**

***ЕДИНОСѢЩНЫИ** *див.* ***ЕДИНОСУЩНЫИ.**

***ЕДИНОСѢЩНЫИ** *див.* ***ЕДИНОСУЩНЫИ.**

***ЕДИНОЧѢСТВО** *с.* (1) (*цсл.* единочѣство) едність, згода: взяли есмо приазнь... зъ... казимиромъ, королевичемъ... быти оу прыазни и въ единочѣствѣ (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716).

ФОРМИ: *мисц. одн. въ единочѣствѣ* (1442 *Cost.* II, 716).

Див. ще ***ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНСТВО, ЕДНАНЬЕ 1, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОТА, *ЕДНОЦСТВО, *ОДИНОЦСТВО.**

***ЕДИНСТВО** *с.* (1) (*цсл.* едиństwo) едність, згода: тогда на роцъ напре(д) реченымъ стромамъ в медыцѣ... оу един(с)твѣ води нашеи... осудили есмы и осужаемъ аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши естъ к тому мѣсту... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 *P* 70).

ФОРМИ: *мисц. одн. оу един(с)твѣ* (1404 *P* 70).

Див. ще ***ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНОЧѢСТВО, ЕДНАНЬЕ 1, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОТА, *ЕДНОЦСТВО, *ОДИНОЦСТВО.**

ЕДИНЪ, ЕДИНЬ, *числ.* (126) (*цсл.* единъ) 1. (*кількісний*) один (98): Се азъ пашъ радоуль вицашпанъ марамуре(ш)скы(и) и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещеръ... дадоше о(т) своего оурика три села монастырю и единъ млынъ (Сигет, 1404 *ГМ*); а еше есмы дали оброкъ тому монастыреви... по десѣтъ бочокъ вина... и игумену по единъ поль поставъ сѣрого сукна (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); знаменито чиним ис сим нашим листом... оже приде прѣд нами... слоуга наш Лоупше... и продалъ свою правую отнину... едино село оу Немецкой волости на Чорном потоцѣ (Гирлов, 1499 *BD* II, 144); (*один з двоих або з декількох*) один (1): и ти(ж) слюбуе(м) имъ дати и поставити... на граници оу хотини и оу черновской воло(с)ти два паны справе(д)ливы(х)... абы еди(н) бы(л) на(м) старостою хоти(н)скы(м) а друоугъ черно(в)скы(м) оустави(ч)ны(м) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810);

единъ на друоугого (1) один на друоугого, один на одного: Ино за то не имаю(т) опоминати ни еди(н) на друоугого за тоуоу миноу... и ни тѣгати сѣ никто не имае(т) (Сучава, 1442 *Cost.* II, 88); хотѣа за единъ волосъ (1) *див.* ***ВОЛОСЪ**; хотѣа за един грошъ *див.* **ГРОШЪ**; ни за единъ нить *див.* ***НИТЬ.**

2. (*спільний*) один (1): О братиш што единъ мълныи (!) имаю(т) (XV ст. *BC* 23).

3. (*у знач. займенника*) (*із запереченням*) жоден, ні один, нікто (20): Стефанъ воевода... пише(м) вѣсѣмъ бояромъ... варе*кто имае(т) должника оу брашовѣ, що бы ни единъ залогъ не оузалъ на торговчѣныи о(т) брашова (Сучава, 1435 *Cost.* II, 692); Сего ради ни единъ нашъ бояри(н) или мытни(к) да не имаю(т) нигде позабавити монастырски возове ни оу че(м) (Сучава, 1470 *DIR «А»* 523); и тиж пак оу том промыслили есмо... та смо потвѣдили им старѣи закон, како ни один чловѣкъ от которих живоут оу Брѣлад они абы не платили малое мыто тамо оу Брѣладъ, ни от единой трѣговли (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* единъ, единый, еди(н) (1415 *Cost.* I, 122; 1442 *Cost.* II, 88; 1449 *Cost.* II, 391; 1454 *Cost.* II, 501, 508, 509; 1459 *BD* I, 29; 1470 *DIR «А»* 523; 1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257; 1497 *BD* II, 100 і т. ін.); *род. одн. ч.*

единого 2 (1458 *BD* II, 262; 1492 *ЗОС*); ! един(н)о 1 (1452 *Cost.* II, 759); *знах. одн. ч.* единый, единый, един 56 (1404 *ГМ*; 1411 *Mih. Alb.*; 1415 *Cost.* I, 122; 1434 *Cost.* II, 668; 1457 *BD* I, 4; 1476 *BD* I, 215; 1489 *BD* I, 373; 1491 *Cost.* S. 157; 1495 *BD* II, 63; 1499 *BD* II, 147 і т. ін.); единого 1 (1466 *BD* I, 106); *наз. одн. с.* едио (1491 *BD* I, 464); *знах. одн. с.* едио (1414 *DIR «А»* 441; 1432 *ДГВІН*; 1436 *Cost.* I, 481; 1440 *Cost.* II, 65; 1448 *DIR* № 10 в; 1463 *BD* I, 73; 1488 *BD* I, 325; 1493 *BD* II, 21; 1499 *BD* II, 144 і т. ін.); *род. одн. ж.* единой 1 (1495 *BD* II, 64); единой 1 (1497 *BD* II, 119); *знах. одн. ж.* единою 2 (1462 *Cost.* D. 10; 1463 *BD* I, 73); ! едио (польноу) 2 (1491 *BD* I, 451).

Див. ще **ЕДЕН, ОДИНЪ.**

***ЕДНАНІЄ** *див.* **ЕДНАНЬЕ.**

***ЕДНАЛЪНЫИ** *прикм.* (1): ◇ листь еднѣлѣныи *див.* **ЛИСТЬ 1.**

ФОРМИ: *род. одн. ч.* еднал(ъ)ного (1489 *РИБ* 433).

ЕДНАНЬЕ *с.* (25) (*стч., стп.* jednanie) 1. едність, згода, (3): Ино ми видѣвши их доброу волю и еднаніе и заплату оусе готовими пинъзи, а ми также есмы дали и потвѣдили... пануо Шефоулоу Чернатоу, тое вишеписанное село Мотишецѣи (Сучава, 1463 *BD* I, 74); ино мы видѣвши и(х) доброу волю и еднаніе и заплату а ми тако(ж) есмы далі и потвѣдили тое прѣ(д)реченое село на има моунте слоузѣ нашему иоанишо изварецу (Сучава, 1466 *DIR «А»* 519);

еднаніе чинити (між ким) (1) приводити до згоди, примиряти (кого); мы оузнаваючи мѣжи прѣтели еднаніе чини(м) (XV ст. *BC* 20 зв.).

2. (*дѣя*) укладення договору за взаємною згодою (3): а та(к)же на то(м) еднанію есмы остали пан(у) михайлоу пѣ(т)деса(т) гривень (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); А при томъ нашемъ еднаніи были: князь Михайло Александровичъ, пай Янь Довойновичъ намѣстникъ Волковыйский (Вильна, 1482 *AS* I, 80); а далѣ(и) бори(с) рекъ правда естъ да(л) есмы тотъ записъ ивашку владыце писару г(с)дрскому а з волею глѣбовою остаѣевича после е(д)нанья (Вильна, 1495 *ВМБС*);

еднанье покоя (6) укладення мирного договору: Естли бы мистръ сѣ свои(м) закономъ... с нами оу которыи хотѣлъ оустоупити тадынки о еднанье покоя ижбыте з ва(с) нѣкоторыи паны радныи вибравши к на(м) рачли зослати к мариборкоу коу пораженью послолоу з радоу короуны о еднанье покоя яко братьи и(х) и пріятели... а та(м) коли боудете презъ ясное досветѣчѣнье позна(и)те естли мистръ подлоугъ свои(х) листовъ васъ за срѣдники еднанье (!) покоя боудеть хотѣти мѣтн (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

3. договір (9): и да(л) имъ пай михайль чѣ(ст) пинъзеи напре(д), а остато(к), имае(т) имъ дати, коли оны выидоу(т) и оузадоу(т) емоу ве(с) хотаръ стары та(х) то селищѣ, по(д)лоу(г) еднанія (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422); а кто-бы тое еднанье з насъ с обоу (*в ориг.* собою.— *Прим. вид.*) сторонѣ оузроушилъ, тотъ мае(т) заплатити королю пѣтъ сотъ копъ грошій (Вильна, 1482 *AS* I, 79); И тыж нѣкоторыи панов... с обох сторон их, дѣл розничи или сказы, абы тѣи вѣси вишеписанній наши еднанія и пріязии не имают быти зламаны ані престоуплени (Гирлов, 1499 *BD* II, 425); въступити у еднан(ъ)е (1) *див.* **ВСТУПИТИ**; мѣти еднанье (1) *див.* **ИМѢТИ**; пристоупити оу еднанье (1) *див.* **ПРЫСТУПИТИ.**

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* срѣдники еднанье покоя (1447—1492 *ЛКБВ*); *род. одн.* е(д)нанья, еднанья 3 (1489 *РИБ* 433; 1495 *ВМБС*); еднанія 1 (1452 *Cost.* II, 422); *дав. одн.* еднанью (1447—1492 *ЛКБВ*); *знах. одн.* еднанье 8 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1482 *AS* I, 79; 1489 *РИБ* 433; 1495 *ВМБС*; *РИБ* 620); еднаніе, еднаніе 4 (1463 *BD* I, 74; XV ст. *BC* 20 зв.; 1465 *GL* 176; 1466 *DIR «А»* 519); *ор. одн.* еднан(ъ)емъ 1 (1495 *РИБ* 620); ! еднаны 1 (1462 *BD* I, 55); *мисц. одн.* на еднанію 2 (1458 *P* 169; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фо-

топ.); при еднањи 1 (1482 AS I, 80); наз. мн. еднанїА (1499 BD II, 425).

Див. ще *ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНОЧЬСТВО, *ЕДИНСТВО, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОТА, *ЕДНОЦСТВО, *ЗЪЕДНАНЬЕ, *ОДИНОЧЬСТВО, *ОУЕДНАНИЕ.

Пор. *ЕДНАТИ.

*ЕДНАТИ дієсл. недок. (3) (стч. jednati, стп. jednać) 1. (шо з ким) погоджувати (шо з ким), домовлятися (про шо з ким) (2): а на то свѣдкове... пан доума браевич... и пакъ панове и радци ливовскїи, што тымн часы оу нас были и с нами тотоу рѣчь еднали (Сучава, 1456 Cost. II, 791); и пакъ панове брѣгаре и радци Ливовскыи, шо тымн часы оу нас были и с нами тотоу рѣчь еднали (Сучава, 1460 BD II, 276).

2. (шо між ким) посередничати (між ким у чому) (1): конѣдра(т) шесть све(т)ковъ поставиль, по(д)лоугъ приказанїя соусоудїи (!) правыи бы(л) екоубъ коумъ его которыи же тою рѣ(ч) межи ими прїетельскы една(л) (XV ст. BC 20).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. една(л) (XV ст. BC 20); 3 ос. мн. еднали (1456 Cost. II, 791; 1460 BD II, 276).

*ЕДНАТИ СЕ див. *ЕДНАТИ СЯ.

*ЕДНАТИ СЯ дієсл. недок. (4) 1. (договорюватися) еднатися, укладати угоду (3): а остато(к) имае(т) имь дати, коли они... оуздадоу(т) емоу ве(с) хотарь... по(д)лоуг(г) еднанїа, заноу(ж) та(к) сА еднали и(ж) бы пра(д)рече(н)ны па(н) манъ з дѣтми своими да(л) по(д)бны день паноу михайлоу, абы вышли с паны и межиаши и съ и(х) стары(м) привилїе(м), абы дали и оузнаменали паноу михайлоу тотъ оуве(с) хотарь (Сучава, 1452 Cost. II, 422); а тое еднан(ь)е, што Борисъ з Глѣбомъ едналь се неслушнымъ еднан(ь)емъ, то есмо зрушили (Вільна, 1495 РИБ 620).

2. об'єднуватися, згуртовуватися (1): вси королеви и вси хрестияньскїи господареве... еднають ся и готовятъ ся и хотели бы напротивъ поганъ (б. м. н., 1498 BD II, 410).

ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. еднають ся (1498 BD II, 410); перф. 3 ос. одн. ч. едналь се 1 (1495 РИБ 620); сА... едналь 1 (1495 ВМБС); 3 ос. мн. сА еднали (1452 Cost. II, 422).

ЕДНАЦТВО див. *ЕДИНАЦТВО.

Див. ще *ЗЪЕДНАТИ СЯ, *ПОЕДНАТИ СЯ, ОУЕДНАТИ СЯ.

ЕДНО присл. (5) (стч., стп. jedno) тільки, лише, лиш: а родитель нашъ, кнАзь великыи, та(к)о(же) им(а)е(т)ь намъ прїателемъ быти... и прїателемъ нашїмъ прїатель быти, а неприателемъ нашїмъ неприатель, едно вынимаемъ, нашего господарь, король польского противъ его и противъ короунъ, не имаемъ николи стояти (Сучава, 1435 Cost. II, 691); прото(ж) коли(ж) бѣде(т) братїя або сестры во очине разделены алюбю розно разлоучены и пригоднѣ(ж) некоторомъ ис тое братїи оу жалобъ дѣди(ч)не возме(т) на себѣ соуженїе конечно потомъ прїиде(т) бра(т) его а хоче(т) тою обновити мы кладемъ емоу мо(л)чанїе едно оу своен частї очины имее(т) моць оу жалобъ (XV ст. BC 22 зв.); А хотар той третой вышеписанной части от Бѣшешчи, али едно оу село, поченши от берег Молдавъ мало ниже от где выходит топлища от Молдави (Сучава, 1499 BD II, 136).

Див. ще ОДНО.

ЕДНОСТАИНО присл. (1) (стч. jednostajně, стп. jednostajno) однаково, так само: а протожъ мы казимиръ бѣжоу мл(ѣ)тью коро(л) по(л)скы(и)... узнали есмо и(ж) по(д)лоугъ стары(х) в земли нашои, жалобы на соуде(х) не бывали соужены едностайно, але по(д)лоугъ розоума головного, и по(д)лоугъ прїательства (XV ст. BC 10).

*ЕДНОСТЬ жс. (1) (стч. jednost, стп. jedność) ◇ п р и и т и о у е д н о с т ь д и в. ПРІИТИ.

ФОРМИ: знах. одн. едность (1449 Cost. II, 746).

Див. ще *ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНОЧЬСТВО, *ЕДИНСТВО, *ЕДНАНЬЕ 1, *ЕДНОЦСТВО, *ОДИНОЧЬСТВО.

*ЕДНОТА жс. (1) (стч., стп. jednota) едність, згода: на тыи то остаточныи рѣчи досы(т) есть емоу на то о(т)писано а особно иже мы доброуоу <з>авжды мѣли есмо... волю тако яко коро(л) хрестья(н)скыи коу покоеви а коу еднотъ (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: дав. одн. еднотъ (1447—1449 ЛКБВ).

Див. ще *ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНОЧЬСТВО, *ЕДИНСТВО, *ЕДНАНЬЕ 1, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОЦСТВО, *ОДИНОЧЬСТВО.

*ЕДНОЦСТВО с.(3) едність, згода (1): и слюбили есмо... быти... с ним оу прїазни и оу едноствь (Ясси, 1445 Cost. II, 725); оу зАти едноство (едночьство) (2) див. ОУЗАТИ.

ФОРМИ: знах. одн. едноство 1 (1445 Cost. II, 725); едноство 1 (1447 АкЮЗР I, 60); місц. одн. оу едноствь (1445 Cost. II, 725).

Див. ще *ЕДИНАЦТВО, *ЕДИНОЧЬСТВО, *ЕДИНСТВО, *ЕДНАНЬЕ 1, *ЕДНОСТЬ, *ЕДНОТА, *ОДИНОЧЬСТВО.

*ЕДНАНЬЕ див. ЕДНАНЬЕ.

! ЕЕГОУМЕНЬ див. ЕГОМЕМЪ.

*ЕЖЕ спол. (24) (цсл. еже) 1. (прїеднуе підрядні означальні речення — у постпозиції) який, котрий, шо (19): а кто бы того не задержалъ... таковы да есть проклѣть о(т) господа ба... и оучастїе да имае(т)ь съ онѣмъ, еже възьпише на владыка х(ст)а (Бирлад, 1435 Cost. II, 679—680); мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... еже... даемъ и потвѣрждаемъ... даанїе дїда нашего... Александра воеводи... мито от Бакковского трѣга и от Тазловъ... еже из вѣка прислушають тож мита томоу монастырю (Бистриця, 1457 BD I, 3—4); Гноу и оцоу нашемоу еларетоу архимандритоу

печерскому еже о хъ и(з) братїею старци пе(ч)рска(г) монастыря (б. м. н., 1498 ЧИАФ); А кто сА покоусит порошити нашего даанїа и потвѣрженїа, тот да боудет проклѣт... и оучастїе да имае(т)ь съ онѣмъ Іоудїи еже възьпиша на господа бога ісу христа (Гирлов, 1499 BD II, 149); (в интерпозиції) шо (2): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... понеже благопроизволи гсвоими... и въ задшии стопочившемъ родителемъ нашимъ... дадо(х) монастироу пана ивана дворника оуспенїоу стои бѣи еже е(ст) на хоморю едио село на врѣхъ солонца (Сучава, 1415 Cost. I, 116); тое вѣсе да бѣдетъ томоу... монастырю оурикъ съ всѣмъ доходомъ... задшѣ стопочившаго родителъ нашего

еже по стомоу дхоу іосифа (Сучава, 1438 DIR«А» 472).

2. (прїеднуе підрядні додатковї) шо (3): мы и (sic.— Прим. вид.) александръ воевода... чинимъ знаменито... еже дае(м) и потвѣржаемъ данїе наши(х) родителии (sic.— Прим. вид.) нашемоу монастырю о(т) побраты, о(т) польны (sic.— Прим. вид.) (Сучава, 1449 Cost. II, 377—378); мы стефанъ воевода... знаменито чини(м)... еже... дали е(с)ми стои црвки (!) о(т) стого монастырь о(т) молдавици... тоти цигани на имъ хрѣма(н) и бера (и) бадоу (Дольный Торг, 1458 ПГСММЦ).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЬ¹, ЕЖЬ, ИЖЕ², ИЖЬ², ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

ЕЖЬ, ЕЖЬ спол. (3) (цсл. ежь) 1. (прїеднуе підрядні означальні речення — у постпозиції) який, котрий, шо (2): Мы ильашъ воевода... записуемъ сА тымъ пношамъ што к намъ з литьвы приехали на нашу службу... пну станиславу з врнова... пну михалови иньшимъ ежь суть с ними и будуть ежь имаемъ... имъ жолдъ платити (Сучава, 1433—1443 АРМ); па(к) кто съ покоуси(т) порошити того... даанїа... таковїи да есть проклѣ(т) о(т) га ба... и да има(т) участїе и съ онѣмъ іоудее, ежь възьпиша на га ха, крѣ(в) его на ни(х) и на чедА(х) и(х) (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

2. (з'ясувальний) (приєднує підрядні додаткові) що (1): Мы пльашь воевода... записуемьса тымъ пношамь... ежь имаемъ и слюбуемъ имъ жолдь платити (Сучава, 1433—1443 АРМ).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЬ¹, ЕЖЕ, ИЖЕ², ИЖЬ², ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

ЕЗДИТ дієсл. недок. (8) (чим, у що, по чому, до чого, без додатка) (переміщатися за допомогою якихось засобів пересування, їздити в різні місця) їздити (7): Пани Михайлова поведила, ижь за великого княза Швитрикгайла коли мой пан сына крестил оу пана Василѧ, Яцка, дозволил через мост оу боудоване, оу дерево, сеножати ездит (Лукониця, 1478 АС III, 17); А котории бы гости хотели мыто нашо объекьдчати новими дорогами, минаючи мыто нашо, и ты бы ихъ отъ того устегалъ, нехай бы ездил старыми дорогами (Краків, 1487 РИБ 226—227); а тамъ е(з)ди(л) есми до коузмина ставовъ глѧдети (б. м. н., XV ст. ИК); слоужebníци по землі езда(т) оубогыа кмети... алюбо оубоги(х) землѧны оутїскають (XV ст. ВС 14 зв.—15); їздити половати (1): и дворанинъ вашей милости перед нами то князю Михайлу говорилъ и тымъ земляномъ, абы в дуброву Свиноую не ездил и не пустошили лововъ (Луцьк, 1475—1480 АрхОЗР 8/IV, 20—21).

ФОРМИ: інф. ездит (1478 АС III, 17); мен. сп. 3 ос. мн. езда(т), езда(т) (XV ст. ВС 14 зв., 16); перф. 1 ос. одн. ч. !Ъзлиль 1 (1498 АЛМ 163); е(з)ди(л) есми 1 (XV ст. ИК); безос. ф. и(х) много ездило (XV ст. ВС 17); баж.-ум. сп. 3 ос. мн. бы ездилы, абы... ездилы (1475—1480 АрхОЗР 8/IV, 21; 1487 РИБ 227).

Див. ще *ВЫЕЗДИТИ, ВЫЕХАТИ, *ЕЗЪДЖИВАТИ, *ПРИЕЖДЖАТИ, *ПРИЕХАТИ, *ПРИЪЗДИТИ, *СІЕСНАТУ СІА, *СЪЕХАТИ, ЪХАТИ.

*ЕЗЕРО с. (9) (цсл. езеро) озеро: дали есми в потвдилї (!) даниа родитель нашого стго почившаго александра (!) воеводи, щобы не смѧлись оумышати о(т) наши рѧ(д)ници и о(т) наши болѧри никто оу езера загорнѧи заноуже е(ст) дано о(т) наши(х) пере(д)ко(в) монастырю о(т) нѧмца (Нямц, 1456 ДІР«А» 511); А хотар... да ест... от доуба на берест шо ест на край ль(с)а, та... до поток до езеръ (Ясси, 1497 ВД II, 100).

ФОРМИ: род. одн. езера 3 (1456 ДІР«А» 511; 1458 ВД I, 20; XV ст. ВС 10 зв.); езеръ 1 (1497 ВД II, 100); ор. одн. езеромъ 1 (1473 ШКН); езьро(м) 1 (1459 Cost. S. 22); род. мн. езер (1464 ДІР«А» 517); знах. мн. езера (1454 Cost. II, 513); місц. мн. о езере(х) (XV ст. ВС 10 зв.).

Див. ще ОЗЕРО, *ЯЗЕРЪ¹.
*ЕЗЕРОВЪ прикм. (1) ◇ потокъ езеровъ див. *ПОТОКЪ¹.

ФОРМИ: знах. одн. ч. езеро(в) (1453 Cost. II, 445).
*ЕЗЕРѢНЬ див. *ЕЗЕРАНЬ.

*ЕЗЕРАНЬ ч. (3) (особова назва, молд. слов. езеро): а на... по(т)верженїе... вѧра пана пе(т)ра езерѧна комиса (Байчани, 1454 ПГПММ); а панове наши по имену... па(н) нѧ(г) кы(м)пѧ(н)... па(н) езерѧ(н) коми(с)... и па(н) соломонъ (Васлуй, 1456 ЭСФ).

ФОРМИ: наз. одн. езерѧ(н) (1456 ЭСФ); род. одн. езерѧна (1454 Cost. II, 509; ПГПММ).

*ЕЗЪ див. *ЯЗЪ².

*ЕЗЪДЖИВАТИ дієсл. недок. многокр. (1) їздити: мы езьдживали гоут в ловы, коли дворец Березкий над рекою Зелвою на стадо свое панъ Копач селит почал (Лукониця, 1478 АС III, 17).

ФОРМИ: перф. 1 ос. мн. езьдживали (1478 АС III, 17).

Див. ще *ВЫЕЗДИТИ, ВЫЕХАТИ, ЕЗДИТ, *ПРИЕЖДЖАТИ, *ПРИЕХАТИ, *ПРИЪЗДИТИ, *СІЕСНАТУ СІА, *СЪЕХАТИ, ЪХАТИ.

*ЕЗЫКЕИЧЪ ч. (1) (особова назва): Пишетъ король е. м... абы Петругъ не вступал ся въ тыи люди, на имя

въ Езыкеича зъ дѧтьми, а въ Невѧра зъ братею его и зъ дѧтьми (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

ФОРМИ: знах. одн. Езыкеича (1498 АЛМ 169).

*ЕЗЪРО див. *ЕЗЕРО.

ЕКИМОВИЧ див. ЯКИМОВИЧ.

*ЕКОБЕСКОУЛЬ ч. (1) (особова назва): Се азь... Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѧд нами... Мърена, жена Лоука Екобескоула... и другая Мърена, непота ен... и проминѧли съ господство ми едино село (Сучава, 1488 ВД I, 347).

ФОРМИ: род. одн. Екобескоула (1488 ВД I, 347).

ЕКОУБЪ див. ЯКОУБЪ.

ЕКОУШАНИИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Ино съ zostали нашемоу вѧрномуу паноу Шефоулови прѧкълабоу на его части от тих отнини три села, одно село на имѧ Екоушани (Сучава, 1480 ВД I, 241).

ФОРМИ: наз. Екоушани (1480 ВД I, 241).

*ЕЛЕНА ж. (2) (особова назва, гр. Ἐλένη) Елена: Азь

рабъ бжїи... стефанъ по прозвищу винць коупи(х) съ тетрау(г)ль за своѧ дшж... и снова мой(х) димитра и михайла и марини... и еленѧ (б. м. н., 1401 ЗКЕ); тамъ мы... дали и потвѧрдилы есмы емоу... о(т)нини и ди(д)нини жоны его елены (Сучава, 1471 ДІР«А» 525).

ФОРМИ: род. одн. елены (1471 ДІР«А» 525); знах. одн. еленѧ (1401 ЗКЕ).

Див. ще ОЛЕНА.

*ЕЛІЕЦЪ ч. (1) (особова назва): Кнѧзю Андрею, Брѧславскому наместнику ѧ копъ грошей... а десѧть копъ зъ Зѧгольское дани въ Ельца (Краків, 1489 АС III, 21—22).

ФОРМИ: род. одн. Ельца (1489 АС III, 22).

*ЕЛИЗАВЕТА ж. (1) (особова назва, цсл. Елисаветъ, гр. Ἐλισάβετ, гебр. Elizawa): прѧдписана бысть сѧя каплицѧ повелѧнїемъ... короля прѧсветлого Казимира... и его королевое... елисаветы (Краків, 1478 ОБРН 130).

ФОРМИ: род. одн. елисаветы (1478 ОБРН 130).

Див. ще АЛЖБѢТА, *ЕЛИСАӨВЬ.

ЕЛИКО займенниковий числ. (19) (цсл. елико) (у знач. столучника приєднує підрядні речення ступеня і міри — у постпозиції) скільки (16): мы петръ воевода... чини(м) знаменито... яко да оутвѧр(димъ) на(ш) црѧковъ, монастырю о(т) быстрици... и съ оусими озерами и гырлами... о(т) червленого кешенева до ди(л) загорни, а выше ннстромъ и пони(ж) и оуси пасныкы, елико соу(т) оу томъ хстарѧ (Сучава, 1455 Cost. II, 531); И заплативше господство мы вѧсе исполна елико выше пишем (Гирлов, 1499 ВД II, 144);

(у препозиції) (2): и такождере варе кто боуде(т) игоуме(н) оу то(м)... монастырю и елико бжѧде(т) братеи а они имаю(т) грижати за спасение доуши господства ми (Поляна, 1448 Cost. II, 365); И елико изрекѧт вашей милости от господства ми, а вы о вѧсем вѧроуйте (Дольний Торг, 1475 ВД II, 336);

(в інтерпозиції) (1): А кто съ покоусит нашего даанїа и потвѧрженїа, елико ест выше писано, пороушити... такковїи да ест прокльть от господа бога (Сучава, 1488 ВД I, 357).

*ЕЛИНСКЪ ч. (1) (назва присїлка у Волинській землі): Поведила перед нами старостинаѧ луцкаѧ... кнѧ(г)и(н)и Федка, штожь пан ей (!) небощикъ пан Олизар Шилович... даровал... ей (!) именѧ свои на имѧ Здолбшюу с приселком с Елинском (Луцьк, 1487 АС I, 240).

ФОРМИ: ор. одн. Елинском (1487 АС I, 240).

*ЕЛИСАӨВЬ ж. (2) (особова назва; цсл. Елисаф, гр. Ἐλισάβετ, гебр. Elizawa) Елизавета: мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѧд нами... Магда... и оуноукове ен... и дали... едно село на Винно... та дали слоугам нашим Работъ и сестри его Соръ и братаничем (их) Анноушки и Елисаөи, дочкам Жоуржиним (Сучава, 1493 ВД II, 14).

ФОРМИ: дав. одн. Елисаөи (1493 ВД II, 14).

Див. ще АЛЖБѢТА, *ЕЛИЗАВЕТА.

ЕЛИСѢИ ч. (2) (особова назва, гр. Ἐλισαῖος, гебр. ʾĒlīša) Елисей: господи помози самоилови кюзнецю и елисѣви писцю и левонтѣви писцю (Краків, XIV—XV в. ОБРН 112).

ФОРМИ: наз. одн. елисѣи (XIV—XV в. ОБРН 112); дав. одн. елисѣви (XIV—XV в. ОБРН 112).

Див. ще *ОЛИСѢИ.

ЕЛЮКИМЪ ч. (1) (особова назва): А при томъ были добрые люди королевые бояре: Олександро Ходковичъ, Тышко братъ его, Елюкимъ, князь Корецкій (Кобринь, 1465 АкВАК III 4).

ФОРМИ: наз. одн. Елюкимъ (1465 АкВАК III, 4).

ЕЛОВИЦЬКІЙ ч. (3) (особова назва): а при томъ были панове... пан Ивашко Еловицкый... а пан Яцько Еловицкый (Кременецъ. 1469 AS I, 64); А при томъ были: кн(А)зь Михайло Вишневецкый... а пан Ивашко Еловицкый (Кременецъ, 1497 AS I, 112).

ФОРМИ: наз. одн. Еловицкый 2 (1469 AS I, 64); Еловицкый 1 (1497 AS I, 112).

ЕЛОВИЧ, ЕЛОВИЧЬ, ЪЛОВИЧ ч. (11) (особова назва): а при томъ был пан Андрей Чаплич... пан Еско Елович (Острог, 1464 AS I, 57); А при томъ была дочка моА кн(А)г(и)на МарА СеменоваА РовенскаА... пан Енко Елович... пан Бартош Юшкович (Ровно, 1488 AS I, 242).

ФОРМИ: наз. одн. Елович 8 (1464 AS I, 57; 1465 AS I, 57; 1481 AS I, 77; 1483 AS I, 82; 1487 AS I, 85; 1488 AS I, 88, 242); Еловичь 1 (1478 AS I, 76); ѡлович 2 (1466 AS I, 61, 62).

***ЕЛОВЪСКИЙ** ч. (1) (особова назва): а на то вѣра моА... вѣра пана станислава еловьского (Сучава, 1393 Cost. I, 14).

ФОРМИ: род. одн. еловьского (1393 Cost. I, 14).

***ЕМЕЛИНЪ** ч. (1) (назва села у Львівській землі) Ямельня: а се бортици пашко бортикъ и съ емелина юрко мошничъ (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ род. одн. емелина (1370 P 18).

ЕНЖЕ займ. (1) (стп. jeŋže) відносний (приєднує підрядні означальні речення): о пороучникоу енже сА менить пре(д) прежде (XV ст. ВС 8).

ФОРМИ: наз. одн. енже (XV ст. ВС 8).

ЕНКО ч. (7) (особова назва, цсл. Енохъ, гр. Ἐνώχ): и затым пан Енко Чаплич поехал... проч (Луцьк 1487, AS I, 86);

ФОРМИ: наз. одн. Енко (1487 AS I, 85, 86; 1488 AS I, 242); ор. одн. Енком (1487 AS I, 86).

ЕНКОВАА ж. (5) (особова назва): и мы припустили к тому имену п(а)ни Енкову (Луцьк, 1487 AS I, 86).

ФОРМИ: наз. одн. ЕнковаА (1487 AS I, 85, 86); дав. одн. Енковой (1487 AS I, 86); знах. одн. Енковую (1487 AS I, 86).

***ЕНКОВЪ** прикм. (1): ино после живота небожчика пана Енкова и мы припустили к тому имену п(а)ни Енковую п(а)ни Татану (Луцьк, 1487 AS I, 86).

ФОРМИ: род. одн. ч. Енкова (1487 AS I, 86).

Пор. ЕНКО.

ЕНЪКОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): при томъ был владыка володимерский Иона... а панъ Федко Енъковичъ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141).

ФОРМИ: наз. одн. Енъковичъ (1498 АрхЮЗР 1/IV, 141); род. одн. Енъковича (1498 АрхЮЗР 8/IV, 142).

ЕОЛЪГАТЬСКІЙ ч. (1) (особова назва): Еольгатьскій писарь писалъ (б. м. н., 1484 РИБ 351).

ФОРМИ: наз. одн. Еольгатьскій (1484 РИБ 351).

***ЕПАРХІЯ** ж. (2) (цсл. епархія, гр. ἐπαρχία) епархія, епископія: Аще ли хто подъ области нашоу въ епархией Луцкой и Острозкой, гординоу перевозносыя, сия предания отческа и повеления княжения нашего переступить дерзнетъ, десять тысячей рублей на насъ и на епископа (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); а болше того ни-

какое власти да не имает(т) на(д) те(м) мн(с)тыре(м) пече(р)-скимъ и предѣли его епа(р)хїи а(р)хима(н)дриты пече(р)-ское, поне(же) далече о(т) на(с) о(т)стои(т) консте(н)тино-поля патріа(р)ховъ (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: род. одн. епа(р)хїи (1481 ГПМ); місц. одн. въ епархией (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3).

***ЕПИСКОПІА** див. ЕПИСКОУПІА.

***ЕПИСКОПІЯ** див. ЕПИСКОУПІА.

***ЕПИСКОПІЯ** див. ЕПИСКОУПІА.

ЕПИСКОПЪ, ЕПИСКОПЬ, ЕПИСКОУПЬ, ЕПЫСКОУП ч. (54) (цсл. епискупъ, епископъ, гр. ἐπίσκοπος) епископ: Аще ли хто подъ области нашоу въ епархией Луцкой и Острозкой... сия предания отческа... переступить дерзнетъ, десять тысячей рублей на насъ и на епископа (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); А купилъ есть иванъ губька изъ братомъ своемъ на вьки и ко сѣму ѱ(и)у еп(с)пи

к селу гнѣвновчи д(а)ли еї гривень серебра вьсного (Перемишль, 1378 P 26); Тое вьсе... слюбоуем... исъ вьсѣмы архїепископи и епископи... кралю полскомоу... моцне и непорушенне... дръжати (Гирлов, 1499 BD II, 425).

ФОРМИ: наз. одн. епискоуп, епискоупъ, еп(с)коуп, епискоу, епискоупъ 13 (1401 RIR; 1470 BD I, 150, 155; 1473 BD I, 186, 187; 1479 DC 140; 1481 BD I, 256, 257; 1486 DC 144; 1490 DC 146); епископ, епископъ, еп(с)пъ, еп(с)кпъ 9 (1429 P 114; 1470 BD I, 141; 1488 BD I, 342, 356; 1490 DC 147; 1499 BD II, 425); епыскоуп 2 (1473 BD I, 186—187); род. одн. епискупа 3 (1479 DC 141; 1481 BD I, 257; 1490 BD I, 420); епископа, епископа 4 (1465 GL 176; 1489 AS I, 89; 1490 BD I, 420); дав. одн. еп(с)пи 1 (1378 P 26); епископу 1 (1488 BD I, 356); знах. одн. епископа 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); епискоупа 1 (1472 BD I, 169); ор. одн. епискоупомъ, епискоупом, епискоупомъ 4 (1466 BD I, 105; 1470 BD I, 150, 155; 1471 ДГСМПБ); місц. одн. при еп(с)пи 2 (1376 P 22; 1480 DC 9); при епискоупъ 1 (2-а пол. XV ст. СО); наз. мн. епискоупи 3 (1472 BD I, 170; 1479 DC 141; 1481 BD I, 257); епыскоупи 1 (1473 BD I, 187); род. мн. епископов (1499 BD II, 425); дав. мн. епископомъ (1498 АрхЮЗР 1/VI, 3); ор. мн. епископи 2 (1499 BD II, 419, 425); епискоупи 1 (1473 BD I, 186); епыскоупи 1 (1473 BD I, 186); епискоупи 1 (1472 BD I, 169).

Див. ще БИСКОУПЪ, *ЕПИСКОУПЬ, *ПИСКУПЬ.

***ЕПИСКОУПІЄ** с. (3) (молд. епископие, цсл. епискоупия, гр. ἐπισκοπή) епископія, епархія: мы Стефан(н) воевода... знаменито чиним и(с) симъ листом нашим... оже благопривольи господствами... и съ оусеА нашеА доброА волеА и о(т) ба помощіА и оучинилиесмо въ зѣдшиє ста почившихъ пре(д)ковъ и родителей наших... Ако да оутвѣдим и оукрѣпм (!) наше еп(с)коупіє о(т) Радовне(х) илже е(ст) храм стго архиера(р)ха и чюдотворца Николаа (Сучава, 1486 DC 143—144).

ФОРМИ: дав. одн. еп(с)коупію (1486 DC 144); знах. одн. еп(с)коупіє (1486 DC 144).

Див. ще ЕПИСКОУПІА.

ЕПИСКОУПІА ж. (22) (цсл. епискоупия, гр. ἐπισκοπή) епископія, епархія: се я кнАзь юріа холмський... придали есмо к цркви бжои преч(с)тои бгомтри... села стриживо

слепче косово... к столцу еп(с)пїи холмьское при бглоубезномъ калисти еп(с)пи холмьскомъ и белзьскомъ (Холм, 1376 P 22); Мы Георгіє архїепископъ Соучавский и земли молдавской, Василїє епископъ Долнїи епискоупїи Романова тръга, Иоанїкіє епископъ Радовской епискоупїи... с... Ио Стефаном воеводою... слюбили есмо... королеви полскому... вьсе моцне а непорушенно дръжати и ховати (Гирлов, 1499 BD II, 425).

ФОРМИ: наз. одн. епискоупіА (1490 BD I, 420); род. одн. епископїи, еп(с)пїи 4 (1376 P 22; 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1499 BD II, 425); епискоупїи 2 (1490 BD I, 420; 1499 BD II, 425); дав. одн. епископїи, еп(с)кпїи 8 (1403 ДГАА;

1490 DC 147, 148, 149); епискоупіа 6 (1490 BD I, 420; DC 147, 148); місц. одн. оу еп(с)копїи (1490 DC 148).

Див. ще *ЕПИСКОУПІЕ.

ЕПИФАНОВИЧЬ ч. (1) (особова назва): А при томъ были добрые люди па(н) васко любви(ч)... па(н) Семашко Епифановичъ (Львѣв, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: наз. одн. Епифановичъ (1478 ЗРМ).

ЕПЫСКОУП див. **ЕПИСКОПЪ**.

***ЕРАРХЪ** див. **ИЕРАРХЪ**.

ЕРЕМЕИ ч. (2) (особова назва, цсл. Иеремя, гр. Ἰερεμίας, гебр. ירמיהוא). Еремія, Ярема: Тъм мы... дали есми и(м) обомъ посполно ... на милѣтинъ, селище... где бы(л) еремени (Сучава, 1443 Cost. II, 144); и еще есми ему дали... села... где бы(л) еремени (Сучава, 1445 Cost. II, 211—212).

ФОРМИ: наз. одн. еремеи (1443 Cost. II, 144; 1445 Cost. II, 212).

Див. ще **ЕРЕМІА**, **ЕРИМИЕ**, ***ЕРЕМІИ**.

ЕРЕМІА, **ЕРЕМІА** ч. (9) (особова назва, цсл. Иеремя, гр. Ἰερεμίας, гебр. ירמיהוא) Еремія, Ярема: ми бо Арове... на имѣ па(н) нѣгои... и па(н) ереміа... Авно чини(м)... гды(ж) ... петръ воево(д) ... прена Аснѣшом(у)... пану казимировъ... королевн полском(у)... повинною слоужбою вчнѣ записа(л)са... про тожъ мы кторою зъ его волюи повинни есмы са згодити (Хотин, 1448 Cost. II, 737—738); Мы кнѣзь Семень... о(з)на(і)моуемо... и(ж) мы деи змилова(в)ши са но(д) (і) слоугою наши(м) оурожоны(м) Еременею Ша(ш)ко(м) которою на(м)ъ великіе оуслуги свое и ко(ш)то(м) немали(м) о(т)дае(м) про (т)о... его при (в)снои о(т)чн(з)нѣ... zostавоуи (Прилуки, 1459 P 171); а господство мы аз оу том оустах та пожаловах нашуо слоугоу пана Еремію вистѣрника... и дадох емоу тое прѣдреченное село (Гирлов, 1499 BD II, 144).

ФОРМИ: наз. одн. ереміа, ереміа (1448 Cost. II, 737; 1456 ЭСФ; 1495 BD II, 44; 1499 BD II, 125, 444); род. одн. ереміи (1483 Cost. D. 31); дав. одн. ереміи (1495 BD II, 43); знах. одн. Еремію (1499 BD II, 144); ор. одн. Еременею (1459 P 171).

Див. ще **ЕРЕМЕИ**, **ЕРИМИЕ**, **ЕРЕМІИ**.

ЕРЕМЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы... дали есми ему оу нашей земли оу мо(л)давскои четьри села на милѣтини, на имѣ беркишещїи и еремещїи и понещи и где е(ст) жоуде пашко (б. м. н., 1425 Cost. I, 168).

ФОРМИ: наз. еремещїи (1425 Cost. I, 168).

***ЕРЕМІИ** ч. (135) (особова назва, цсл. Иеремя, гр. Ἰερεμίας, гебр. ירמיהוא) Еремія, Ярема: А на то ест вѣра... бо Ар наших: в. п. Збиара... в. п. Ериміа постелника (Сучава, 1479 BD I, 221—222); а на то е(ст) вѣра... болѣри наши, вѣра пана думъ... вѣра пана ереміа (Сучава, 1500 Cost. S. 234).

ФОРМИ: род. одн. еремія, ереміа, ереміа 134 (1479 BD I, 222; 1481 BD I, 259; 1482 BD I, 264; 1483 BD I, 268, 270; 1487 BD I, 292, 294; Cost. D. 7; 1488 BD I, 318; 1497 BD II, 96; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.), Ериміа 1 (1479 BD I, 222).

Див. ще **ЕРЕМЕИ**, **ЕРЕМІА**, ***ЕРИМИЕ**.

***ЕРЕТЫКЪ** ч. (1) (цсл. еретикъ, гр. αίρετικός) еретик: маеть... богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкий и Острозский... еретыковъ и непослушныхъ клясти (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

ФОРМИ: знах. мн. еретыковъ (АрхЮЗР I/VI, 3).

ЕРИМИЕ ч., невідм. (2) (особова назва, молд., цсл. иеремя, гр. Ἰερεμίας, гебр. ירמיהוא) Еремія, Ярема: Бо Арї аноуме: Тъоутоул вел. логофѣт... еримие вел. пост. (Сучава, 1491 BD I, 453, 464).

Див. ще **ЕРЕМЕИ**, **ЕРЕМІА**, ***ЕРЕМІИ**.

ЕРИМІИ див. ***ЕРЕМІИ**.

ЕРЛА ч. (1) (особова назва): А при том былъ вл(а)дыка луцкий Ярофѣй... а пан Ерла (Ровно, 1483 AS I, 82).

ФОРМИ: наз. одн. Ерла (1483 AS I, 82).

***ЕРМОЛИНИЧЬ** ч. (1) (особова назва): жаловаъ на(м) бояринъ смоленски(н), коурило ивано(в) сы(н) семенова на да(д)ковичо(в) свои(х) на о(р)тѣоха а на стефана е(р)молинничо(в) (Вильна, 1495 ВК).

ФОРМИ: знах. мн. е(р)молинничо(в) (1495 ВК).

JERMOLINCZI мн. (2) (назва села у Подільській землі) Ярмолинці: А tako daiemo i daleszmo iemu thuiu naszu didinu па imie Jermolinczi па riczi Werschusziczi v Smothriczkowi (!) wolosthi (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 3).

ФОРМИ: наз. Jermolinczi (1407 АрхЮЗР 8/1, 3).

***ЕРМОЛИЧЬ** ч. (4) (особова назва): И степа(н) ермоли(ч) з братью своею до кни(г) зе(м)ски(х) непослалиса (Вильна, 1495 БСКИ).

ФОРМИ: наз. одн. е(р)моличъ, ермоли(ч) (1495 БСКИ); знах. одн. е(р)молича (1495 БСКИ).

ЕРОМОНАХЪ див. **ІЕРОМОНАХЪ**.

***ЕРОВЕЕВЪ** прикм. (1): Биль намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленскій... князь Олехно Василевичъ Глазына и просиль въ насъ... села, на имя Давыдково Сковородина и братаничовъ его, Еровеевыхъ детей (Вильна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: род. мн. Еровеевыхъ (1499 РИБ 776).

Пор. **ЯРОФЪИ**.

***ЕРЫШЪ** ч. (особова назва): мы великий кнѣзь швитрига(л)... оузрѣвши есмо знаменитоую намъ слоужбою... Слоужи нашего вѣрного пана Ерыша терешковича... далн есмо емоу село долгие шии в лоуцкомъ повѣте (Луцьк, 1452 P 160—161).

ФОРМИ: род. одн. Ерыша (1452 P 161).

***ЕСАКЪ** ч. (3) (тур. jasaq «данина, податок», «кара, штраф») (податок натурою) ясак: А тотъ панъ богданъ левковичъ што люди заведаетъ почонъ отъ великого цара и досюла намъ есакъ даивали, а тые есаки ажъ мене братомъ наречешъ вели датн (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: род. одн. есака (1484 ЯМ); знах. одн. есакъ (1484 ЯМ); знах. мн. есаки (1484 ЯМ).

***ЕСАЧНИКЪ** ч. (1) (людина, що платить ясак): ясачник: къ Житомироу село бо(р)диновъ а в томъ селе чотыри слоужи трое сочничо(в) новые люди ещо воли не выседелн а коли волло выседаютъ они мають слоужити, А есачники имоуть таглы тагноути какъ и иные люди (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: наз. мн. есачники (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

Див. ще ***ЕСАЧНЫИ**.

***ЕСАЧНЫИ** прикм. (2) (у знач. іменника) ясачный (1): а село къ городу длезско(в) а в томъ селе двана(д)цать слоу(г) на во(и)ноу ходять а подымъщиноу не дають а еса(ч)ны(х) одина(д)цать чѣвка подымъщиноу дають а горо(д) робать (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.);

е с а ч н ы и л ю д и (1) (люди, що платять ясак) ясачники: А ещо моихъ несколько есачныхъ люде(и) отъ есака бегаючи к тебе прихилилсА (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: род. мн. есачныхъ, еса(ч)ны(х) (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; 1484 ЯМ).

Див. ще ***ЕСАЧНИКЪ**.

ЕСИФЪ ч. (6) (особова назва, цсл. Иосифъ, гр. Ἰωσήφ, гебр. yoseph) Иосиф: А той истный слуга нашъ Бѣдунъ, на имя Есифъ, имаеть служити намъ и нашимъ дѣтемъ изъ того села двѣма стрѣлци (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); мы великий кнѣзь швитриганло... чинимъ знаменито ... иже видивъ и знаменавъ службу нашего вѣрного слуги папа есиѣа чусы... даемъ и записуемъ пану чуси имѣнья оу луцкомъ повѣте (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: наз. одн. Есифъ (1408 АкЮЗР I, 6); род. одн. есиѣа (1434 P 128); дав. одн. Есифу (1408 АкЮЗР I, 6).

Див. ще **ЮСИФЪ**, **ОСИПЪ**, **ЮСИП**.

ЕСКО див. **ЕСЬКО**.

ЕСТИ дієсл. недок. (1) їсти: а то на каждую недѣлю каждому теслъ давалъ по сми грои (!) широкихъ и ещи к тому

истраву всьмь дава(л) и ести и пити (б. м. н., 1386—1418 P 35).

ФОРМИ: *инф.* ести (1386—1418 P 35).

ЕСТЛИ, ЕСТЬЛИ, ЕСЛИ *спол.* (41) 1. (*приеднує умовно-часові речення — у препозиції*) якщо, коли (26): естли мистръ подлоугъ свой(х) листовъ васъ за срьдники еднанье покоя боудеть хотѣти мѣти... гада короуни васъ тѣжъ прииме (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); а естли похочет замоуж пойти, дѣти оставившн... тогды дѣти мои мают пенези ей отдати (Кобринь, 1454 AS III, 10); а естли А ис тоєи мены выстоуплю... тогды А алюбо по мнѣ боудучи, королю двесте роубле(в) заплати(т) (Луцьк, 1467 СП № 13); А естли боудемо слышати и видати никоторое неприятелство от которой стороноу на король его милости... имаємо его милости дати виданіє (Коломия, 1485 BD II, 372); а естли (*в ориг.* е(ст)ли.— *Прим. вид.*) дорозоумієм какое зло от каких их милости неприятелев, мы имаем им дати знати (Гирлов, 1499 BD II, 422); а естли который с тѣх не хотел емоу служити и он (о)ставивши имъне едь проч зо всимъ своимъ статкомъ (Вільна, 1499 AS I, 118);

(у сполученні естли же, естли ж) якщо ж, коли ж (10): ест(ли) же кроме свады боуде(т) раненъ, тогды петръ имаеть то присАчь свои раны (XV ст. ВС 19 зв.); а естльи жъ замѣ(ш)кае(т), алюбо нео(т)бае(т) за па(т)на(д)це(т) годовъ того освеченія оучинити, тогды тоє дѣды(ч)ство изгинъло (XV ст. ВС 21);

(у сполученні естли пак) якщо ж, коли ж (3); а естли пак им бог дѣток не дасть, ино тыи верху писаныи имънѣА вси мают быти по кн(А)зѣА его милости животь св(А)тому Иоанну (Степань, 1489 AS I, 89); естли пакъ ваша мл(с)ть з г(с)дремъ наши(м) не запишетеса в мироу и в прия(з)ни быти тогды... маю(т) тѣе люди таГну(ти) любо на королевою землю... або на вашу мл(с)ть оу вашоу землю (б. м. н., 1496 ПДВКА);

(у сполученні естльї аже) якщо ж, коли ж (1): а естльї аже не боудемъ тамъ тогды шесть алюбо чѣтыри намень (!) прїлоучаемъ су(д)и, алюбо по(д)соу(д)ковъ (XV ст. ВС 12 зв.).

2. (*приеднує додаткове — у постпозиції, у формі залежного питання*) чи (1): и кїгни ма(р)я ись сыно(м) сво(н)м(м) кїзе(м) федоро(м) ты(м) све(т)комъ на то(м) велела присАгнути, естли бы то они справне све(т)чили (Берестя, 1496 ВМКФС).

ЕСТЛИ БЫ, ЕСТЬЛИ БЫ *спол.* (58) (*приеднує підрядні і умовні речення — у препозиції*) якщо б, коли б: Jestliby ważności peniezej pozyczonych nie wznięła, aby... sudi swojemu, tuju zastawu okazał (Луцьк, 1388 ZPL 107); Естли бы мистръ съ свой(м) закономъ... оу который хотель оустоупити тадынки о еднанье покоя ижбысте з ва(с) иькоторыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); естли быса таА ре(ч) такъ вда(в)нила, то(г)ды бы тоє дѣло мѣло вжо во оупокои бы(т) (Вільна, 1495 БСКИ); а естли бы дорозоумили с которой стороны... какое зло... а их милость тогды нам и дѣтем нашим... тоє имают нам оусе оуказати (Гирлов, 1499 BD II, 422—423).

*Есьб ч. (1) (*особова назва, пор.* Єсифъ): продали есмо мыто володими(р)ское... есю (Петрків, 1489 АМВ).

ФОРМИ: *дав. одн.* есю (1489 АМВ).

Див. ще Есько.

Есько, Еско ч. (21) (*особова назва, пор.* Єсифъ): мы кїзь федоръ данильєви(ч)... еско романкови(ч)... поручаемса по оলেখна што(ж) служи(т) ему спдрю своему коро(л) верно безо лсти без хитрости (Луцьк, 1388 P 42); продали есмо мыто володими(р)ское... еськоу и его братья на чотыры годы (Петрків, 1489 АМВ).

ФОРМИ: *наз. одн.* есько, еско (1388 P 42; 1437 AS I, 34; 1463 ГГЯ; 1464 AS I, 57; 1478 AS I, 76; 1481 AS I, 77; 1487 AS I, 85; 1488 AS I, 88; 1489 РИБ 431, 432); *род. одн.*

Еська (1489 РИБ 432); *дав. одн.* еську, еськоу (1427 P 109; 1488 РИБ 222; 1489 АМВ; РИБ 432); *знах. одн.* Еська (1489 РИБ 432).

*Див. ще *Есь.*

*ЕУАГГЕЛИСТЬ *див.* *ЕВАНГЕЛИСТЬ.

*ЕУАНГЕЛИЕ *див.* *ЕВАНГЕЛИЕ.

*ЕУАНГЕЛИСТЬ *див.* *ЕВАНГЕЛИСТЬ.

*ЕОУВАНЪГЕЛИСТЬ *див.* *ЕВАНГЕЛИСТЬ.

ЕОУНУТИИ ч. (1) (*особова назва, лит.* Jaunūtis): Вѣдан то кажды чѣвкъ кто на тын листъ посмотрити оже я кнѣзь Еоунутии и кистютии и любартъ юрьи наримонтович юрьи корятович чинимы миръ тверды ис королемъ казимиромъ польскѣмъ (так.— *Прим. вид.*) (б. м. н., 1352 P 5).

ФОРМИ: *наз. одн.* Еоунутии (1352 P 5).

*ЕУСТАТИИ ч. (1) (*особова назва, цсл.* Евстатии, гр. Εὐστάτιος) Евстакій, Евстакій, Остап: а на то е(ст) вбра г(с)дами... и вбра архимандрита наше(г), ку(р) еуста(т)А (Сучава, 1455 Cost. II, 544).

ФОРМИ: *род. одн.* еустатіА (1455 Cost. II, 544).

Див. ще ЕВСТАТИЕ, СТАХІЕ.

*ЕОУФИМКОВЪ *прикм.* (2) ◇ еоуфимково село (2) (*назва села у Волинській землі*): къ володимирю о(т)ступаетьса потоль по оуимцию по пѣсчаный бродъ по еоуфимково село (б. м. н., 1366 P 14).

ФОРМИ: *род. одн. с.* еоуфимкова (1366 P 14); *знах. одн. с.* еоуфимково (1366 P 14).

*ЕФИМИИ *див.* *ЕВЪФИМИИ.

ЕФРЕМЕИ ч. (2) (*особова назва, цсл.* Ефремъ, гр. Ἐφραίμ, гебр. Efraim) Ефрем, Охрім: А при томъ были: Владыка Луцкый Ефремеи, а кнѣз Иванъ Василевич (Луцьк, 1446 AS III, 5); А при томъ были владыка луцкый Ефремей, а княз Иванъ Васильевич (Луцьк, 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ефремеи, Ефремей (1446 AS III, 5; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61).

Див. ще ЕФРЕМЪ, ЕФРИМЪ, ОХРЪМЪ.

ЕФРЕМЪ, ЕФРЕМ ч. (7) (*особова назва, гр.* Ἐφραίμ, гебр. Efraim) Ефрем, Охрім: Я Семень... по повелѣнїю господина цтя моего уписаль есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши Иоана Ирину... Ефрема (Київ, 1398 ДГПМ); Биль намъ чоломъ богомолецъ нашъ Ефремъ, владыка Луцкый и Острозский (Городно, 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1); И оуставше наш слоуга Ефрем та заплатил... двѣ ста злат татарских оу роуки Олюшчи (Сучава, 1499 BD II, 130).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ефремъ, Ефре(м), Ефрем (1488 ДГСВМЩ; 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1499 BD II, 130); *дав. одн.* Ефремоу (1499 BD II, 130); *знах. одн.* Ефрема (1398 ДГПМ).

Див. ще ЕФРЕМЕИ, ЕФРИМЪ, ОХРЪМЪ.

ЕФРИМЪ ч. (1) (*особова назва, молд., цсл.* Ефремъ, гр. Ἐφραίμ, гебр. Efraim) Ефрем, Охрім: И оучинили есми въ задоушіє свАтопочивших предковъ и родителей наших... Ако да оутвѣрдимъ и оукрѣпим нашъ свАтїи монастырь... где есть егоумень молебникъ нашъ кир попъ Ефримъ (Сучава, 1489 BD I, 377).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ефримъ (1489 BD I, 377).

Див. ще ЕФРЕМЕИ, ЕФРЕМЪ, ОХРЪМЪ.

ЕФРОСИНА ж. (1) (*особова назва, цсл.* Евфросиния, гр. Εὐφροσύνη) Ефросинія, Фросина: мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истиннїи наши слоуги Жюурка Пинтече и брат его Петриманъ... и друугаА племеница их Ефросина... жаловали есмы их особною нашею милостию (Сучава, 1495 BD II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ефросина (1495 BD II, 249).

ЕФТИМИИ ч. (1) (*особова назва, цсл.* Ефтимъ, гр. Εὐφίμιος) Евтим: а при томъ были свѣдѣчи па(н) иванъ жоржевичъ... и намѣстникъ лавровьскыи ефтимии (Погоничі, 1422 P 98).

ФОРМИ: наз. одн. ефтимии (1422 P 98).

ЕХАТИ див. ЪХАТИ.

ЕХАТЬ див. ЪХАТИ.

ЕЩЕ, ЕЩИ, ЕЩО, ЕЩЧЕ, ИЩИ, ЪЩИ, ЪЩЕ *присл.* (207) 1. (*крім того, до того*) ще, іще (166): А се А король казимиръ... далъ есмь слузъ своему иванови дворище занъво матъичича... а и еще далъ есмь нбзы на днбстръ (Казимир, п. 1349 P 3); А губка далъ шюбу свою кунничюу

... за е гривень пани хоньци и еще ва дали ѿ лисици пани хоньци (Перемишль, 1378 P 26); а на то свѣдкове, панъ жюржъ староста... панъ Адко и панъ илїашъ чашникъ а еще при томъ были послы съ львова ((Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); А piszete wasza miłost, iże Posol Wasz i druhyu Niemieckiy posol iedut iz Nimec siudy czerez naszuiu zemlu, sztobyчом pak ieszcze my, tretieho naszeho posta prystawiwszy odpustyli ko kniaziu Szwitrykhaуtu (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139—140); еще надто, про лепшое сведоцтво и твердость, и печать нашу казали есмо привесити къ сему нашому листу (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/V1, 8); Левону Шаломичу два жеребья пустыхъ... А ещо Левону — жъ Шоломичу призволили есмо Неверово село держати (Берестя, 1463—1478 *РЕА* I, 35); и на(д)то еще ѳе(д)ко сла(л)ся на пѣа миколая радивиловича воеводу виленьского... ижъ тая речъ имъ звезда (Вильна, 1499 *ВФ*);

(у сполученнї е щї и) ще також, ще і, і також (1): а господство ми оу том благопроизволих... и дали есмо... монастиро(у) от Великій Тазлов... тотоу вишеписанною польноу... и ещї и тое вышеписанное село (Сучава, 1491 *ВД* I, 452—453).

2. (*до цього часу*) ще, іще (25): а по томъ вовсь десѣть гривень приходитъ и і skutъ того есмы ещи не брали

(б. м. н., 1386—1418 P 35); а пак ли бы (е)ще его не было... тогды по его оубхань третии днѣ право мае(т) быти (Галич, 1435 P 134); Село радосто(в) а в томъ селе три чѣвки а четве(р)ты(и) отамо(н) а вси ещо воли не выседели (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91); И о сем даю вам веданїе, аже до нинѣшного часъ (ї) еще есмь живъ (Торговище, 1481 *ВД* II, 358); вжо они два годы ко(р)чмы вари(ли) а третого годоу еще неварилн (Краків, 1489 *АКВ*); а какъ полотна подѣлиши, нани (ї) ещо зъ клѣти не вышла (Вильна, 1498 *АЛМ* 163).

3. (*з давнїх часїв*) ще, іще (11): и потвердили есмы имъ отниоу и(х) еще данїе наши(х) стопочившихъ предковъ (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202); Паве(л) землю де(р)жить глазо(в)шиноу а стое земли хоживало де(и) издавна колода медоу ино таА земля ве(л)ми давно запоустела была, ино ещо грежанъски(и) ѳедько да(л) ему на полоукопьи онъ тое даетъ (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ*, л. 93 зв.); его мл(с)ть пишеть... што(ж) Степанъ е(р)моли(ч)... поведа(л) его мл(ст)и и(ж) о(т)цо(м) и(х) бы(л) дѣль еше за великого кнѣзА кыжгимо(н)та (Вильна, 1495 *БСКИ*).

4. (*знов*) ще, іще (3): и тыми разы тые мешаие впроуцькие... просили насъ абыхмо ещо имъ тые ко(р)чмы на колько годо(в) продали и мы имъ тые ко(р)чмы ещо продали на шесть годовъ (Краків, 1489 *АКВ*).

5. (*при прислївниках у вищому ступенї — в бїльшїй мїрї*) ще (1): tohdyby pro wsi tyie pakłady naszym wydalї, szto nam dali sia; zaniuz w tomby peremiryi oni bolsze ludey sobe nabyli protiу nas i tym by ieszcze trudney nam ot nich byto (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ЕФИФАНОВИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были наши вѣрная рада... кнѣзь иванъ васильевичъ черторыйский... панъ семашко ефифановичъ (Луцьк, 1445 P 151).

ФОРМИ: наз. одн. ефифановичъ (1445 P 151).

Ж¹ *див.* **ЖЬ.**

Ж² <ЗЬ> (1): землю шепинскоую... дароуемы а воро-
чаемы ж (1) наших пановъ и бояровъ въданеимъ (Львѣв,
1436 *Cost.* II, 706).

Див. **ЗЬ.**

***ЖАБЬЕ** *с.* (1) (*назва поляни у Галицькій землі*) Жаб'е:
дали есмо ему село на има косоу... а на рѣцѣ на черемоши
двѣ поланѣ березово а жабье (б. м. н., 1424 *P* 99).

ФОРМИ: знах. одн. жабье (1424 *P* 99).

***ЖАВОРОНКОВИЧЬ** *ч.* (3) (*особова назва*): а се я паиъ
мацина воевода ѿлвовъскый освѣдчаю ть тымъ листомъ
каждому доброму... аже пришедъ предъ наше обличье на
има ходоу шидловскый... и продалъ пану ключови... дво-
рище жаворонковича (Львѣв, 1400 *P* 60—61).

ФОРМИ: род. одн. жаворонковича 2 (1400 *P* 61); *жаво-
ронковича* 1 (1400 *P* 61).

***ЖАДАНІЕ** *див.* ***ЖАДАНЬЕ.**

***ЖАДАНЬЕ** *с* (8) 1. проханья (7): а прото яко и первѣй
тако и тыми листы ва(с) рада короуни жаданье(м) велики(м)
проси (1) (Брест Куявскый, 1447—1492 *ЛКБВ*); Тыми
разы присылашь... къ намъ Штефанъ воевода... просечи
и жадая насъ, абыхъмо... его пословъ казали черезъ наши
земли... пропустити Ино мы на его жаданье то вчинили
(Вильна, 1498 *ВД* II, 412).

2. вимога (1): також и сими рази, по жаданію... кроль
его милости... миле пак слоубоуемъ и обещахомъ господа-
реви нашему... абыхом съ съ его милости видѣли и голдо-
вали (Новий Град, 1479 *ВД* II, 351).

ФОРМИ: дав. одн. жаданію (1479 *ВД* II, 351); *знах. одн.
жаданье* 3 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1496 *ВД* II, 407; 1498 *ВД*
II, 412); *жеданье* 3 (1496 *ВД* II, 405; *ОПСВВ*); *ор. одн.
жаданье(м)* (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще ***ПОЖАДАНИЕ.**

Пор. **ЖАДАТИ.**

ЖАДАТИ, ЖЕДАТИ *дієсл. недок.* (18) 1. (чого від кого,
кого) просити (чого в кого, кого) (14): а коли мы такожъ
отъ нашего прѣателя старшого боудемъ какои помочи на
нашы неприѣтели жедати... и великїи князь казимиръ...
такожъ маеть намъ помочъ дати безъ хитрости (Сучава,
1442 *Cost.* II, 716—717); Такжежъ панъ воевода всказалъ
к намъ оупоминаючи насъ иже старода(в)на прѣ(д)кове
нашы зъ его прѣ(д)ки были оу прѣ(з)ни и записы мали
межи собою и межи землями и жадаеть насъ абы(х) и мы
такимъ жо обычаемъ то межи нами потвердили (Вильна,
1493 *ОПВВ*); и писалъ и всказалъ къ намъ, просечы и жа-
дая насъ, абыхъмо тыхъ его пословъ казали черезъ наши
земли добровольне пропустити (Вильна, 1498 *ВД* II, 412).

2. (чого від кого) вимагати (2): И такожъ нашим поддан-
ным, комуу съ пригодит кривда от подданников кроль
его милости... тот такожъ да имаеть жадати справедливости
от старости каменецкого (Гирлов, 1499 *ВД* II, 424).

3. (зробити що) жадати, бажати, хотіти (1): Не естъ то
ди(в) ани новина иже писа(л) такий рѣчи который писа(л)
ка(к) нашъ неприѣтель... жадая а хотѣ своими льстивыми
писмы мысли ваши противоу намъ завжди чисте а вѣр-
ны... оувести оу вотпѣнье (Брест Куявскый, 1447—1492
ЛКБВ);

г р а в а ж а д а т и (1) *див.* **ПРАВО¹.**

ФОРМИ: инф. жадати (1435 *Cost.* II, 692; 1468 *ВД* II,
302; 1499 *ВД* II, 424); *мен. 3 ос. одн. жадаеть* (1493 *ОПВВ*;
ПОСВВ); *2 ос. мн. жадаете* (1447—1492 *ЛКБВ*); *перф.
3 ос. одн. жс. жедала* (1487 *AS* I, 241); *1 ос. мн. жедали*
1 (1496 *ВД* II, 401); *есмо жедали* 1 (1496 *ВД* II, 402);
3 ос. мн. жедали (1453 *Cost.* II, 765); *майб. 1 ос. мн. боу-*
демь... жедати (1442 *Cost.* II, 717); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч.*
бы... жадаль (1442 *Cost.* II, 716); *дієприсл. одноч. жадаючи*
1 (1496 *ЛЧФГ*); *жадаючи* 1 (1496 *ОПВВД*); *жадая* 2 (1447—
1492 *ЛКБВ*; 1498 *ВД* II, 412).

Див. ще **ПОЖАДАТИ.**

***ЖАДЕНЬ** *див.* **ЖАДНЫИ.**

ЖАДИН *див.* **ЖАДНЫИ.**

***ЖАДЛИВОСТЬ** *жс.* (1) (*стпн. żądliwość*) прагнення: мы
илѣа воевода... знаменито чини(м)... како намисковъ на-
ши(х) наслидоуючи оу добротъ обѣтницъ и(х) вѣроу до(с)-
тоинною и оуставичною жадливостію и с ни(м) случити...
пану владиславовы, по(л)скомоу кролювы... тоу, оу лево-
вы... голдь ... оучинили е(с)ми (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 697—
698).

ФОРМИ: ор. одн. жадливостію (1436 *Cost.* II, 697).

! ЖАДНАЯ <КАЖНАЯ> (1): о соудъ ко(л)ко жа(д)-
ная (1) имьеть иметь (XV ст. *ВС* 5 зв.).

Див. ***КАЖНЫИ.**

ЖАДНЫИ, ЖАДНИ, ЖАДИН *займ.* (76) жодний, жоден
(67): Też ustawiłjesmo, iż żadin... nie mająt prisiahati na
desiaterom bozi prikazani, to jest knihi Mojsejewy (Луцьк,
1388 *ZPL* 105—106); а не оустоупатисА оу тое имьенье ни
дѣтем моим ани жадномуу природькоу нашомоу (Кремень-
ч, 1467 *AS* I, 63); Я Василей Волчкович из братомъ
своим Лвомъ... визнаваем... штож без жадиого прину-
жен(А)... продали есмо кн(А)зю Костентину... отчизну
нашу на реци на Пичичи (Ставкѣв, 1491 *AS* I, 96—97); И Бо-
рисъ передъ нами о томъ на него жадного доводу не далъ
(Вильна, 1495 *АЛМ* 83); крал и братія его... не имают
такового чловѣка прѣимити, ани мѣстца ани жадного по-
живленїА... да не имают емоу давати (Гирлов, 1499 *ВД* II,
420);

ж а д н ы м о б и ч а е м (2) *див.* **ОБЫЧАИ;**

нікто (7): A jestliby zastawa... czerez rok deň byla, po-
tom žadpoti... ne mająt opowedati, Nadto, хочемъ, ізбу
žadnyj... k zaplate zastawy jeho w deň swiętyj ne pripužat
(Луцьк, 1388 *ZPL* 107); И такжъ имаемъ быти каждомуу
королевскомуу прѣателю прѣателе, а неприѣтелевъ коро-

левскому имаемъ быти неприателе, жадного не вынмоуючи (Сучава, 1468 *BD* II, 301—302).

ФОРМИ: наз. *одн. ч. жадныи, žadnyj* 2 (1388 *ZPL* 105, 107); *жаде(н) I* (1483 *ВОРСР* 178); *žadip* 1 (1388 *ZPL* 105); *жадни I* (1448 *Cost.* II, 737); *род. одн. ч., с. жадного* 20 (1388 *ZPL* 103; 1448 *Cost.* II, 734; 1455 *Cost.* II, 774; 1462 *BD* II, 293; 1468 *BD* II, 301; 1487 *AS* I, 240; 1491 *AS* I, 96; 1495 *АЛМ* 83; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 118; 1499 *BD* II, 420 і т. ін.); *жадного I* (1439 *Cost.* II, 714); *жа(д)на(г) I* (XV ст. *BC* 32 зв.); *жа(д)но(г) I* (XV ст. *BC* 16); ! *жадна I* (1456 *ЭСФ*); *ядного I* (1445 *Cost.* II, 236); *дав. одн. ч. жадному, žadnomu* (1388 *ZPL* 107; 1467 *AS* I, 63; 1469 *AS* I, 64; XV ст. *BC* 29 зв.); *знах. одн. ч. жадныи* (XV ст. *BC* 32 зв.); *ор. одн. ч. жадимъ, жа(д)ны(м)* (1388 *ZPL* 104; XV ст. *BC* 20 зв., 27 зв., 1499 *BD* II, 424); *наз. одн. с. жа(д)ное* (1457 *Cost.* II, 809; 1479 *DC* 141); *місц. одн. с. о жадно(м)* (1495 *БСКИ*); *наз. одн. ж. жадна I* (1456 *ПМВП*); *жа(д)ная I* (XV ст. *BC* 31); *род. одн. ж. жадно I* (1455 *Cost.* II, 774; 1456 *ЭСФ*; 1462 *BD* II, 285, 290; 1468 *BD* II, 302; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103; 1499 *BD* II, 422, 423, 425); *жадное* 9 (1389 *PEA* I, 27; 1494 *AS* I, 102; XV ст. *BC* 11, 15 зв., 24, 28 зв., 29, 36 зв.; 1495 *АЛМ* 83); *жадноъ* 2 (1448 *Cost.* II, 734; 1475 *AS* I, 69); *знах. одн. ж. жадною* (1462 *BD* II, 292); *наз. мн. жадныи* (XV ст. *BC* 27 зв., 1487 *AS* I, 85); *род. мн. жадныхъ* (1389 *PEA* I, 27; 1448 *Cost.* II, 734; 1467 *AS* I, 63; 1468 *BD* II, 301; 1469 *AS* I, 64; 1491 *AS* I, 94).

*ЖАДОВСКИИ *прикм.* (1) (*пор. Жадова на Буковині*): та есми дали... тон стон нашеи епискоупін о(т) радовце(х)...

Ѣ црков(в) жадовска и(с) попо(м) (Сучава, 1490 *DC* 147). ФОРМИ: наз. *одн. ж. жадовска* (1490 *DC* 147).

*ЖАКЪ¹ ч. (2) (*стч. žak, стп. žak*) (*молодий член церковного причту*) причетник: о жакоу алюбо о каплянь, котории(ж) держитъ очиноу свою (XV ст. *BC* 12).

ФОРМИ: *місц. одн. о жакоу* (XV ст. *BC* 5 зв., 12).

ЖАКЪ² ч. (1) (*особова назва*): тѣмъ мы... дали н подтвердили есми его очин(ю)у... села на имъ... волосъни... и оу жакъ и оу драгоманъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: наз. *одн. зсм. род. оу жакъ* (1448 *Cost.* II, 342).

ЖАЛОБА ж. (52) (*офіційна заява в суд*) скарга (39): Коли хто причиноу оумре(т) алюбо оутоне(т) алюбо с древа спадѣть о томъ не(т) жадное жалобы оу праве (XV ст. *BC* 24); и положы(л) перед(л) нами жалобу Ивашко сови(ч) на бориса семеновича... (Вільна, 1495 *ВМБС*); Пишетъ король е. м. въ листъ своемъ до пана Олехна, вспомянуочи судъ свой, што е. м. смотрьдъ со всеми паны радоу своею подлѣ жалобы пана Остафя боярина Полошкого (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

жа л о б а о ч и н а о ч и (1) скарга з приводу відданих у заставу речей для забезпечення боргового зобов'язання: А бѣде(т) ли жалоба очн на очн о пезези о позычье алюбо в некоторо(и) речи записаны а бѣде(т) ли виноваты(и) позва(и) первы(и) дру(г)и третїи на ро(к) а не станеть тогда сказоуемы то(т) которыи пезези позыча(л) алюбо торы(и) (!) речи записаны по тре(т)емъ рокоу имаетъ моць продати алюбо оборотити коуда хочеть (XV ст. *BC* 17 зв.—18); ж а л о б у ж а л о в а т и (1) подавати скаргу: Головныи пановъ земель наши(х) на велїкы(х) соиме(х) седаю(т) о(т) на(с) на соудъ(х) пре(д) которымъиже то паны жалобы велїкыи дѣди(ч)ны бывали жаловани а и(х) сказанїя бывало правдиво как(к) бы пре(д) нашею облїчснотью (!) то са дѣло (XV ст. *СЯ* 42 зв.); ж а л о б у с т р а т и т и (2) програти справу в судї: а проволоче(т)лисА тая немощь третєа правая тогда може(т) третью о(т)ложїть как(к) еще немощонъ бы(л) тако(ж) ещо емоу нездоровело какъ четвертому рокоу маеть стати алюбо алюбо (!) ре(ч)нїка посла(т) а не бѣде(т)лї тогда жалобы стратити (XV ст. *СЯ* 39 зв.—40); ж а л о б у ч и н и т и (о у ч и н и т и) (6) (на кого) подавати, подати скаргу (на кого), скаржити,

заскаржити (кого): жалобу чинилъ петръ на яна оуже (!) его ранилѣ, Янь о(т)поведа(л) же са(м) его рани(л) а то хотель свѣде(ч)ство оуказать емоу (XV ст. *BC* 19 зв.); хочемъ ачь хто есть оу праве немецкомъ а жалобу оучнїить протївъ вїноватому а виноватыи в томъ праве не слоухаетъ не оумее(т) о(т)поведа(т) може(т) къ своему правоу ре(ч) о(т)ложити (XV ст. *BC* 25); жаловати великою жалобоу (2) *див. ЖАЛОВАТИ*²; и мети за исканное жалобы (!) *див. ИМЪТИ*.

ФОРМИ: наз. *одн. жалоба* (XV ст. *BC* 12 зв., 14 зв., 17 зв., 26; *СЯ* 43 зв.); *род. одн. жалобы* (XV ст. *BC* 15 зв., 19 зв., 20 зв., 24, 24 зв., 32 зв.; 1498 *АЛМ* 169); *дав. одн. жалобѣ* (XV ст. *BC* 30 зв.; *СЯ* 43 зв.); *знах. одн. жалобу, жалобу* 10 (XV ст. *BC* 6 зв., 12 зв., 13 зв., 17 зв., 19 зв., 21, 25; *СЯ* 43 зв.; 1495 *ВМБС*; 1498 *АЛМ* 169); ! *жа I* (XV ст. *BC* 17 зв.); *ор. одн. жалобу* (1480 *BD* I, 239; 1481 *BD* I, 258); *місц. одн. оу (о) жалобѣ* (XV ст. *BC* 22 зв.; *СЯ* 9, 43 зв.); *наз. мн. жалобы* (XV ст. *BC* 10, 14 зв., 22; *СЯ* 42 зв.); *род. мн. жало(б)* (XV ст. *СЯ* 43); *дав. мн. жалобамъ* (XV ст. *BC* 10); *знах. мн. жалобы* (XV ст. *BC* 13, 17 зв., 21; *СЯ* 39 зв., 40, 42 зв., 43, 43 зв.); *місц. мн. въ (оу, о) жалобахъ* (XV ст. *BC* 12 зв., 13, 17 зв., 22, 23 зв.; *СЯ* 43 зв.).

*ЖАЛОВАНЬЕ с. (14) надання, пожалування (12): а на потверженье того нашего жалованья... и печатъ нашу вельди есмо привѣсити к сему нашему листу (Київ, 1433 *P* 119); а еще надѣ то на потвержене сего нашего жалованья... печатъ нашу казали есмо привѣсити к семоу нашому листу (Луцьк, 1451 *P* 157);

жа л о в а н ь е в ч и н и т и (2) надати, пожалувати: А еще надобѣА дела оу Стрета нисколько поставовъ есми възаль какъ жалованье вчинилъ (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *род. одн. жалованья, жалованья, жалованья* (1433 *P* 119; 1434 *P* 128; 1437 *AS* I, 34; *P* 136; 1438 *P* 139, 141; 1445 *АкЮЗР* I, 18; *P* 151; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1446 *АкЮЗР* I, 18; *AS* I, 43; 1451 *P* 157); *знах. одн. жалованье* (1484 *ЯМ*).

*Пор. ЖАЛОВАТИ*².

*ЖАЛОВАТИ¹ *дієсл. недок.* (5) 1. (кого) оплакувати (шо, кого) (1): а каза(л) твое(и) мл(с)ти поведити... иже с(т)ца нашего приятеля ваше мл(с)ти Казимера короля по(л)с(к)ого... богъ доушу... с того света собралъ чокогожъ мы тяжко яко сынъ о(т)ца жалуюемъ (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*).

2. (кого, за шо, чо) співчувати (з приводу чо, кому) (3): а веримы твое(и) мл(с)ти приятелю нашему иже тое наше прыгоды и жалостн боудешъ жаловати (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); Пакъ жалуетъ вашу мл(с)ть за сме(р)ть о(т)ца ваше мл(с)ти своего прятеля казимера што его богъ о(т) сего света взя(л) (Вільна, 1493 *ПОСВВ*);

жа л о в а т и ж а л о с т и (1) висловлювати (свій) жалъ (кому, з приводу чо): пришли... мужило бучацско-го... и... барто(ш) изъ язловць ... жалоуочи свои жало(ст) и свон смртъ шо съ стала на и(х) дѣти и братїи, и ишкоду о(т) никоторы(х) зра(д)це(в) и злодїевъ (Сучава, 1457 *Cost.* II, 808—809).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. жалуетъ* (1493 *ПОСВВ*); *1 ос. мн. жалуюемъ* (1492—1493 *ПВФЧ*); *майб. 2 ос. одн. боудешъ жаловати* (1492—1493 *ПВФЧ*); *дієприсл. одноч. жалоуочи* 1 (1493 *ОПВВ*); *жалоуочи* 1 (1457 *Cost.* II, 809).

*ЖАЛОВАТИ² *дієсл. недок. і док.* (208) 1. (кого чим, кого) обдарувати (обдарувати), нагороджувати (нагородити), надїляти (надїлити) (кого чим) (6): про то слюбую и слюблии есмо нашему г(с)дрю кролю влодиславу... служити врну быти и послушну с тымъ со всѣмъ чи (!) ма жаловали (Віслиця, 1393 *P* 51); а мы есмы жаловали наши слугы, балоту и оанча и дали есмы имъ тое село (Сучава, 1432 *Cost.* I, 327); я, княгини Семенова, Ульяна Кобрынская, и съ сыномъ своимъ... жаловали есмы и дали слузѣ нашему, на имя Іудѣ: у Кобрыни на городи — церковь святыхъ апостоль Петра и Павла, зо всеми доходы и съ приходы (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); Мы Кнегини

Швитриггаиловая Кнегини Анна жаловали есмо слугу нашого Ходка землею его отчиною, што была под Рянцем (Дворець, XV ст. СГЧА); А Обрагимъ тольмачъ на се(и) дорозе много томьли мель а и его какъ боудешъ жаловати вы ведаете (б. м. н., 1484 ЯМ).

2. *док.* (к кому) пожертвувати (що кому) (1): мы Стефан воевод(а)... знаменито чиним... оуже... боарин пан Юри Шербич и матере его Федка... жаловали къ богу и првчистои его матере и дали от своего оурика правую свою отниною нашему монастырю от Хомора (Сучава, 1467 BD I, 120).

3. *док.* (кого) зглянутися (на кого), змилуватися (над ким) (2): а жалова(л) ма кна(з) скирикгаило тое серебро принести и дати 5 рубла (б. м. н., 1387 СП № 12); Takto nam trudno peremirya ta i Waszab miłost załowali, syły by ieste nam w tom ne czynili, izby nam peremirye s nim derżat (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141);

жаловати милостию (198), милостию жаловати (1) (кого) виявити ласку (до кого): тв(м) есми ихъ особною м(и)л(о)стїю жаловали (Сучава, 1393 Cost. I, 13); тамже мы видѣвше его правую и верною слоужбоу до на(с) жаловали есмы его оусобною мл(с)тїю и дали есмы ем(оу)... в сели оурикъ съ оусемъ доходомъ (б. м. н., 1400 Cost. I, 36); тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбоу до на(с) жаловали есми его особною нашею мл(с)тїю (Хотин, 1435 DIR«А» 465); Там мы видѣвше его правую и вѣрною слоужбоу до нас, жаловали есмы его особною нашею милостїю (Гирлов, 1499 BD II, 140).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн.* жалова(л) (1387 СП № 12); 1 *ос. мн.* жаловали есми 117 (1420 Cost. I, 135; 1429 Cost. I, 266; 1438 Cost. II, 7; 1448 Cost. II, 300; 1459 BD I, 27; 1466 BD I, 110; 1472 DIR«А» 528; 1487 BD I, 294; 1493 BD II, 21; 1497 BD II, 112 і т. ін.); жаловали есмы 75 (1400 DIR«А» 433; 1412 DIR«А» 440; 1419 DIR«А» 444; 1428 Cost. I, 202; 1436 DIR«А» 469; 1446 Cost. II, 238; 1462 BD I, 61; 1479 BD I, 228; 1491 BD I, 491; 1499 BD II, 140 і т. ін.); жаловали есмо (есьмо) 7 (1448 Cost. II, 323; 1453 Cost. II, 472; 1465 АкВАК III, 4; 1467 BD I, 117; XV ст. СГЧА; 1469 BD I, 134, 135); жаловали 1 (1448 Cost. II, 355); есми... жаловали 1 (1393 Cost. I, 13); есмы жаловали 1 (1432 Cost. I, 327); 3 *ос. мн.* жаловали, жаловали (1393 P 51; 1467 BD I, 120); *майб.* 2 *ос. одн.* боудешъ жаловати (1484 ЯМ); *баз.-ум. сп.* 2 *ос. мн.* Waszab miłost załowali (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

Див. ще *ПОЖАЛОВАТИ.

ЖАЛОВАТИ², ЖАЛОВАТИ, ЖАЛОВАТЬ *дієсл. недок. і док.* (61) 1. (на кого, кому на кого, без додатка) подавати (подати) скаргу, скаржитися (43): А ивашко... и па(н) вилча... слобуемъ... за романа, аже... романъ... на кна(з) швитриган(л) не имаєть жаловати (Берестя, 1400 Cost. II, 617—618); мы кна(з) Федоръ любортови(ч) чинїми то знаменїто... аже... па(н) игна(т) облазнічки жалова(л) и позва(л) па(н) юрья дѣдошицкого кроурь(ге)шеви(ч) аже емоу взА(л) вепрь въ его доубровъ чересь границу (Зудечів, 1421 P 95); Жаловаль намъ... Луцькій Есько Рабеевич на дядьковича своего, на Симишина сына на Нисана (Краків, 1489 РИБ 431); Смотрѣли есмо того со кна(з)ьми и паны вольнскими, штож жаловали г(о)с(под)д(а)рю королю... землане (в *ориг.* земилане. — *Прим. вид.*) кремАнецки на има Цеценевский на кна(з)а Олександра Сонкгушковича (Луцьк, 1491 AS I, 94); Жаловали намъ люди наши Берестейского повѣту... на землянь Берестейскихъ... (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); Жаловали намъ кїгни Федорова Федоровича Соколи(н)ская ись сыномъ свои(м) ... на наместника мце(н)ского и любу(ц)кого пана богдана сопежича рекомо бы онъ и(х) выгна(л) з имене(и) и(х) о(т)чиньны(х) (Берестя, 1496 ВМКФС); Петръ жалова(л) на яна и(ж) емоу дї раны оучинилъ (XV ст. ВС 19); жалова(л) намъ писарь нашъ наместьникъ Стоклишьски(и)

Федько григоръевич на воеводича троцкого... штожъ о(н) встоупается въ его лови любецький за немьно(м) (Вільна, 1499 ВФ); жалобу жаловати (1) *див.* ЖАЛОБА.

2. (кому, перед ким, на кого, без додатка) жалїтися, скаржитися (12); а того нАтсва романъ не имаєть оуспомина(т), а ни жаловати, ни предоднымъ (*sic.* — *Прим. вид.*) чоловікомъ... пакли бы романъ почА(л) и жаловаль предкимъ (*sic.* — *Прим. вид.*) того нАтсва... тогды мы имаєва того исного романа опАть поставити и дати в руцъ нашему милую г(с)дрю, кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 Cost. II, 618); перед осподарем королем его м(и)л(о)стїю жаловал кна(з)ъ Михайло Васильевич Збаразкий на дядю своего кна(з)а Семена Васильевича о дѣлнїю дАди своего кна(з)а Солтана (Луцьк, 1475 AS I, 69); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прАд нами... мароушка, сестра вльчи батърескоула, и братанич еи, негрїло... и жаловали нам, аже привилїе великое, що имал вльча батърескоула от дѣда нашего... они загоубили, коли пришли тоурци (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

3. *док.* (о що) обвинуватити (кого в чому) (3): хто боуде(т) жалова(н) о злодѣство бчо(л) (XV ст. ВС 19);

жаловати великою жалобою (2) скаржитися з великимъ жалем: мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже тотъ истиннїи слоуга наш Мирча, сынъ Микоулов Оргоане... жаловал намъ великою жалобою, рекоучи так: аже (п)ривилиА дїда своего Шефана Оргоане... а он загоубил тота привилиА коли прїихал царь тоурскїи та плАнил нашу землю (Сучава, 1480 BD I, 238—239); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прАд нами и прАд нашими оусими молдавскими боАри... слоуга нашъ Микоуль Боузат и жаловал намъ великою жалобою рекоучи нам так: аже привилїе, що он имал от наших оуиков... на свое правое отниною... а он загоубил тота привилїе коли пришли Али-бег и брат его Скендєрь-бег и съ Цапалоушем и полленили нашу землю (Сучава, 1481 BD I, 258).

ФОРМИ: *інф.* жаловати 1 (1435 Cost. II, 692); жаловати 2 (1400 Cost. II, 618); жаловати 1 (XV ст. ВС 23 зв.); *мен.* 3 *ос. одн.* жалоуеть 1 (XV ст. ВС 8 зв.); жалоует 1 (1480—1484 BD II, 369); 3 *ос. мн.* жалоуютъ (1435 Cost. II, 677 695); *перф.* 1 *ос. одн. ч.* жалова(л) есми (1495 ВМБС); 3 *ос. одн. ч.* жаловаль, жаловал, жалова(л), жаловаль (1400 Cost. II, 618; 1413 P 82; 1421 P 95; 1428 P 111; 1462 BD I, 66; 1475 AS I, 69; 1489 РИБ 431; 1495 АЛМ 83; XV ст. ВС 19; 1499 ВФ і т. ін.); 3 *ос. одн. ж.* жаловала (XV ст. ВС 36 зв.; 1494 РИБ 560); 3 *ос. мн.* жаловали (1413 GL 48; 1491 AS I, 94; 1493 Cost. S. 175; 1495 АЛМ 85, 88; ВМЗД; ВСоб.; 1496 ВМКФС); *баз.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* иж бы... жалова(л) (XV ст. ВС 32); 3 *ос. мн.* щобы... жаловали (1435 Cost. II, 678); *перф. пас.* 3 *ос. мн. ж.* жалобы... бывали жаловани (XV ст. СЯ 42 зв.); *майб. пас.* 3 *ос. одн. ч.* боуде(т) жалова(н) (XV ст. ВС 19).

*ЖАЛОВАТИ СЯ *дієсл. недок. і док.* (7) 1. (на кого, перед ким на кого) подавати (подати) скаргу (на кого) (4): ильа вїлдка премышлеский и самборьскыи жаловаль сА пред(д) кролемъ на стрѣлковць аже оубивають сА оу землю оу црквную (Погоничі, 1422 P 97); Лавринъ жалоуетсА на мартина ижъ емоу мѣръ заби(л) (XV ст. ВС 24 зв.); Жаловала сА пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловою Нацевича, мовечи, ижъ она з ыменаА своего Зелви за мост переходечи, сеножати косит и попасю пасет (Лукониця, 1478 AS III, 17).

2. (на кого, кому) жалїтися, скаржитися (3): а newstee (1) naszoj welikoy knehini Julianie prysiahł po żywote brata naszego Welikoho Kniazia Witowta boronity ieię, ipo unia u niatstwo weleł ię uporyty a to sia i waszoj miłosti jawito sia byto załowaty (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); присыдалъ до на(с) Бѣомолецъ нашъ архима(н)дри(т) Пече(р)скїи с кїева... жалоуючися на митропо-

лита кievского и всея роуcіе што(ж) и(м) насиліе чини(т) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *інф.* *sia... żalowaty* (1433 ЗНТШ LXXVI, 139); *теп.* 3 *ос. одн.* жалуетсА (XV ст. ВС 24 зв., 33); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* жаловаль сА (XV ст. ВС 27; 1422 Р 97); 3 *ос. одн. ж.* жаловала сА (1478 AS III 17); *дієприсл. одноч.* жалуючися (1481 ГПМ).

ЖАЛОВАТЬ *див.* **ЖАЛОВАТИ**³.

***ЖАЛОСТЬ** *ж.* (б) горе, жаль, смуток (б): *nikak* не по-зем... *sztobychno* im не *mstyli*, *zaniaz* *zemlia* *nasza* *pusta* от *nich* а *tym* в *bolsoj* *żalosti* *budet* (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140); и оучинивши имъ тую жало(ст) и ишкоду, а о(н) сА оуверну(л) до нашеи земли мо(л)давскую ис тьми то лиходьбици (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809);

жаловати жалостн (1) *див.* **ЖАЛОВАТИ**¹.

ФОРМИ: *род. одн.* жалости 2 (1492—1493 ПВФЧ; 1493 ОПВВ); жало(ст) 1 (1457 *Cost.* II, 809); *знах. одн.* жало(ст) (1457 *Cost.* II, 809); *місц. одн.* в *żalosti* (1433 ЗНТШ LXXVI, 140).

***ЖАЛОУДИЕ** *с., зб.* (1) жолуддя: а бодь(т) ли паства велікая оу то(м) льсь... тогды то(т) па(н) чїи то ль(с) имееь свое жалоудие братї алюбо спаствїть на три(д)ца(т) лако(т), обapo(л) дороги (XV ст. ВС 38).

ФОРМИ: *знах.* жалоудие (XV ст. ВС 38).

Див. ще ***ЖОЛУДЬ**.

***ЖАЛЬ** *предик.* (1) жаль, шкода: Также напоминае(м) тебе што еси приславши люди свои горо(д) нашѣ браславль зжогъ и место выжогъ и люди наши... оу свою землю звель, прото абы еси намъ то о(т)правиль такъ какъ бы на(м) того не было жа(л) (б. м. н., 1496 ПЧФГ).

ЖАМИРИ *мн.* (1) (назва села у Молдавскому князівстві): тьмъ ми... дали и potwierдили есми ему у нашеи земли мо(л)давскон... села на имъ монмещи и срьбн и жамири повы(ш) яского тръга (Сучава, 1472 *DIR* «А» 528).

ФОРМИ: *наз.* жамири (1472 *DIR* «А» 528).

ЖАМЫРЪ *див.* **ДЖАМЫРЪ**.

***ЖАСКОВИЧИ** *мн.* (3) (назва села у Волинській землі): Мы великій князь Швитригайло, чинимъ знаменито... ижъ мы... дали есмо село Жасковичи у Володимерскомъ повѣтъ, сестреницы пана Немиры, старосты Луцкого, пани Костюшковой Фетимъи (Луцьк, 1452 *АрхЮЗР* I, 20—21).

ФОРМИ: *дав.* Жасковичомъ 1 (1452 *АрхЮЗР* I, 21); *Жашковичомъ* 1 (1452 *АрхЮЗР* I, 21); *знах.* Жасковичи (1452 *АрхЮЗР* I, 21).

ЖАСКОВИЧЪ *мн.* (1) (назва села у Перемишльській землі): тогды мы, исъ нашею вѣрною радою дали есмо и potwierдили есмо, его правого всего имениа, первое, именем рекучи, село бѣбел и со присьлкъ, пачковичъ, а жасковичъ (Судомир, 1361 *AGZ* 6).

ФОРМИ: *наз.* жасковичъ (1361 *AGZ* 6).

***ЖАСКОВСКИЙ** *ч.* (2) (*особова назва*): а то есми продал пану Волчку Жасковскому вѣчисте (б. м. н., 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

ФОРМИ: *дав.* Жасковскому, Жасковъскому (1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

***ЖАСКОВЪСКИЙ** *див.* ***ЖАСКОВСКИЙ**.

ЖАСЛАВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский вызнаваю... ижет продал есми пану Семенуоу Олизаровичоу имене на Волыни (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

ФОРМИ: *наз. одн.* Жаславский (1466 *AS* I, 62).

ЖАТИ *дієсл. недок.* (2) (што) (зрїзувати стебла серпом) жати: а мешчане вси на толокоу ходать... жати и сено косити (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); а служба дей ихъ тое три дни сена косать, а три дни жита жнуть (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: *інф.* жати (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); *теп.* 3 *ос. мн.* жнуть (1496 *АЛРГ* 71).

***ЖАШКОВИЧИ** *див.* ***ЖАСКОВИЧИ**.

***ЖБАВЪЛИНІЕ** *с.* (1) спасіння: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... про о(т)цА нашего жбавълиніе души его... кролеви полскому ... за шкоды передь реченыхъ зьм(л)ь и волостни, то естъ шепиньскоу(и)скихъ и снятиньскихъ... землю шепиньскоую... дароуемы а ворочаемы (Львїв, 1436 *Cost.* II, 706).

ФОРМИ: *знах. одн.* жбавълиніе (1436 *Cost.* II, 706).

***ЖГАСНУТИ** *дієсл. док.* (1) (*припинитися*) згаснути: мы иляшь воевода... знаменито чинимо... како... абы тьмъ вятьшая вѣра, котораА николи оу на(с) не была жгасла, тому истино(м)... кролеви полскому... за шкоды передь реченыхъ зьм(л)ь... землю шепиньскоую, котороую молдавская земла (л) о(т) короуны имила... дароуемы а ворочаемы (Львїв, 1436 *Cost.* II, 706).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ж.* была жгасла (1436 *Cost.* II, 706).

ЖДАТИ, ЖДАТЬ *дієсл. недок.* (8) (кого, чо(г)о) ждати, чекати, очікувати: іхо же ждати имаетъ намо о(т) тыхо ма(с) пусто за ҃лта (Луцьк, 1388 *P* 37); (а п)а(к ли) бы па(н) того с(е)лѣ рекль (ажъ т)ого чоловѣка нѣтъ... тогды мае(т) (с)тець ждати того чоловѣ(ка) другиъ три дни (Галич, 1435 *P* 134); А комоу дамо в нихъ гроши земаномъ и двораномъ наши(м) з мыта нашего и тыи бы ждали рокоу (Краків, 1487 *АМЛ*); Протож кому коли подаемъ в него пенѣзи з мыта, тыи бы нехай року ждали (Вільна, 1498 *АЛРГ* 83).

ФОРМИ: *інф.* ждати 1 (1388 *P* 37; 1435 *P* 134); *ждать* 1 (1489 *РИБ* 433); *базж. -ум. сп.* 3 *ос. мн.* бы ждали 3 (1487 *АМЛ*; 1498 *АЛРГ* 82, 83); *ждали* бы 1 (1487 *РИБ* 226); *дієприсл. одноч.* жьдоучи (1487 *АМЛ*).

Див. ще ***ДОЖИДАТИ**.

ЖДЕ *част.* (2) (*цсл.* жде) (*ототожнююча*) ж, же: и дали есми юи (sic.— *Прим. вид.*) оу нашеи земли села иа (с)утнои на иМА дїякоулово село повыше строА и селище що оу томжде (sic.— *Прим. вид.*) хотару естъ (Васлуй, 1438 *Cost.* II, 14); се азъ рабъ владыкы моего ісу христа, панъ Игнатіе... благопроизволих нашем благымъ произволеніемъ... дали есмы трои двери от дамаскы чръвенои... и нарѣжвци от тоѣжде камхы дамаскы (Молдавиця, 1462 *ВД* I, 70).

Див. ще **ЖЕ**², **ЖО** 2, **ЖЬ** 2.

***ЖДЕЛОУЛ** *ч.* (1) (назва річки у Молдавському князівстві): хота(р)... до... обрьшіе и кояждоул до об(рьші)е мьгоура до об(рьшіе) жделеоулоуи (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 121—122).

ФОРМИ: *род. одн.* молд. жделеоулоуи (1458 *Mih. Doc.* 122).

ЖДОВЖЪ *присл.* (1) здовж, уздовж: Мы Александръ, або Витолдъ... ведомо чынимо... Ижъ ... Городенскіе... До того копица ихъ... подле пляцовъ ... надъ Городницею до самое речки Городницы, а ждовжъ до пляцу пана Ивана Федоровича... Съ которого того копица... яко и... набытыхъ пляцовъ... жадныхъ податковъ а ни повинности до скарбу Нашого давати ие мають (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 26—27).

Див. ще **ВЗДЛУЖЪ**.

ЖДОУЮ (КАЖДОУЮ) *див.* ***КАЖДЫИ**.

***ЖДЧАРЫ** *мн.* (1) (назва села у Волинській землі) Жджари, суч. Заставне: записую матце своей пане Аниѣ Немириной... Ждчары (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах.* Ждчары (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ЖЕ¹ *част.* (626) **І.** (*підсилювальна*) же (549): Се же придалъ юрьї болковичъ... к цркви... землю пашнюю (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); аже самъ не можетъ заплатити тотъ истиинный што же оуложать его оу вину хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичство собѣ оузати (б. м. н., 1352 *P* 6); А то все перво выписаное держати кн(А)зю Федору вѣчно, непорушно никимже (Луцьк, 1396

AS I, 20); а хотарь тьмь тріемь селомь... да и(м) є(ст) непороушено николиже на вьки (Сучава, 1414 DIR«А» 441); а во всьхъ тьхъ имьшнхъ, которыхъ же есмо поступили, ино не было десяти чьлка (б. м. н., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); а естлибы хто хотел вступати сА оу мое село Пьянь... нехайже он отложит тридцат копъ грошей широких готовых кн(А)зю Михайлу и кн(А)зю Костентину Ивановичом (Острог, 1481 AS I, 77); и мы во(д)лу(г) и(х) листу судового погоре(л)ски(х) же в то(м) есмо оправили (Вильна, 1495 ВМЗД); у zemlam tych folwarkow hranycia mne iest... z rapom Markom hawryłowyczom z folwarki ieho kotoryze op maiet podle miasta Beresteyskaho u perwo sieho sluzebnyka rapa pemirup... kotory ze był pamisnykom (Тришин, 1500 ДПЖН).

2. (ототожнююча, перев. з формами займ. 3-ї ос.) ж, же (22); которіи бы его не слоушали, мы его исказными егоже роукою (Сучава, 1401 RIR 45); далн есмо... село... Мутвитице въ Луцькомъ повете, а Клоча в Луцькомъ же повете (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); А також есми дали и потврьдили слоузъ нашемоу Дашкоу и сестри его Малн их же праваА отнина (Сучава, 1488 BD I, 323); А по нашем животъ, кто боудеть господарь нашей земли... тот бы не пороушилъ нашего даанія... заноуже есми им дали изьмноу за их же правіи отнини (Ясси, 1500 BD II, 173—174).

3. (у знач. сполучника) а (еднальний) зв'язує члени речення) і, а (26): маеть... Климентый, владыка Луцкий и Острозский... соблазны творящихъ изверзати, церкви освещати... еретыковъ и непослушныхъ клясти, никакоже паче благословенія его церкви созидати (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); видьвше мл(с)ти нашего милого господарА, корола, до насъ и слобуюемъ... слоужити вьрно и приАати... на оуського его неприАтелА, невынимаючи николи никогоже (Сучава, 1402, Cost. II, 621); Милостію божією мы Стефан воевода... чиним знаменито и сим листом нашим вьсьм кто нан оузрит алибо его чтоучи оуслишит, колиже того аще комоу потрѣбизна боудет (Васлуй, 1497 BD II, 112);

б) (приеднувальний) (приеднує прості й складні речення) і, а (26): Паки же, снаднейшого ради отправованія хвалы Божое пры церкви соборной, даємо надто подь Острогомъ тому господину отцу владыце... село наше Бусчу (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); протже, никто, николи, ни съ едними прівиліями да не имаєт тьгати а ни добуовати на сіе наше прівиліє, николи, на вьки (Сучава, 1492 Cost. S. 162); Какъ же розоумеємъ на томъ твоєє милости посольстве, отъ него ничого се намъ не стало (б. м. н., 1498 BD II, 413);

(приеднує вставні речення) і, а (2): слобуюемъ... иже со имьА посольство(м) (1) перво(м), котрыиже то с не(м) нашъ г(с)п(д)рь, петръ воево(да), вьзове(т) оучинити, иже тоты всьхъ рьчей на вер(х) писанны(х) тако(ж)... обьвоАжутсА и запишо(т)... здержати и тримати (Хотин, 1448 Cost. II, 738); Се А кнАгини ИвановаА... запишоую мужеви своему кнАзю Иваноу Семеновичю на тых двухъ дьлницахъ дьдины и отчизны моеъ, которыхъже есми емоу не записала, двь тисАчи золотыхъ оугорскихъ, штож мужь мой кнАзь Иван выдал двь тисАчи золотыхъ на таА моА имьнъА (Добучини, 1487 AS I, 239);

(приеднує вставний дієприслівниковий зворот) і, а (1): и дадо(х) его п(о)поу никіть, да слоужи(ть) вь не(м) до живота своего и по сьмртьи его да є(ст) дьца(м) его оставши же дьца(х) да є(ст) вноучАто(м) его (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

Див. ще ЖДЕ, ЖО, ЖБ.

ЖЕ² спол. (21) і. (приеднує підрядні речення) (додаєткови — у постпозиції) що (19): а jestliby nekotoryj kop byłby ... kradenyj, czerez chrest'janina byłby najden, tohdy... wlastnoju prisiahoju oczistitisia majet', rekuczci, zem toho kopia w deń wziął, kotoryize za pe-niazi moi jest zastawen (Луцьк, 1388 ZPL 108); чини(м)

свьдомо велебноі твоєі мл(с)ти же есми дали тому истинному пану варшовському г тисАчь фрА(ж)кого серебра (Сучава, 1388 SL); Жалобоу чинилъ петръ на яна оу же (1) его раниль, янь о(т)поведа(л) же са(м) его рани(л) (XV ст. BC 19 зв.); А перешедши верховину Ровця... засталисмо пана Максима Тымковича, который повидалъ, же одъ верховины на полудень у право грунтъ мой, а влево лись Мыховъ — паиа Карпова (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

2. (наслідкове — у постпозиції) так що (1): Знаменіто намъ есть ис права цесарьско(м) (1) и(ж) пожегъци имають злоу смртію гиноуть... а тежъ частокро(т) бываєт нмь пособа, алюбо правомъ немецкымъ о(т)бываю(т) же не бывають казнены (XV ст. BC 25 зв.).

3. (підметове — у постпозиції) що (1): пригожаєтсА частокротъ же наши(х) дворАнь алюбо иньши(х) прі наш(о)м) дворе боудоучи нагле и(х) позывають пре(д) соудья (XV ст. BC 14 зв.).

ЖЕБЫ спол. (10) (стп. жебу) (зв'язує підрядні речення)

1. (приеднує підрядні додаєткови) а) що, щоб, щоби, аби (6): ustawilijesmo, izby..., konej pospolitych w deń tolko zastawu mająt brati jawno... i teź żeby muncary w kniazstwe nazom ustaweny, ... s fałszywymi penezini, або z reczmi inszimi, sami... takowych imafi ne smeliby (Луцьк, 1388 ZPL 107—108); Мы... сказоуємъ ондрееви абы то досве(ч)лъ жебы то є(г) коупленое (XV ст. BC 31); и мы Бориса спытали: мовиль ли еси на него тые слова, жебы онъ семь волостей нашихъ закраль (Вильна, 1495 АЛМ 83);

(чергується з бы) (1): мы хочемо бе(з) оураза бы того хто тьи светкы ведь жебы соудья свиде(ч)ство и(х) пріна(л) (XV ст. BC 20);

б) (з відтінком непевності) начебто, неначебто, буцімто, нібито (2): а коли(ж) соу(д)я пыта(л) слоу(же)бніка тогды слоужебникъ запрель жебы невидь(л) тоє раны тогды то(т) янь... рекль све(т)кы повесть штбы (1) видь(л) тья раны (XV ст. BC 19—19 зв.).

2. (приеднує підрядні умовне) якщо б, коли б (1): а хотбы нмьль той дьль изроушити и с того выстоупити, тотъ бы имьль п(є)рвьіє триста коп отложити и тьи наклады ктожъ (в копій) ктомуужъ.— Прим. вид.) оу свою дьлницу наложит: то, жебы то имАло изроушано (1) быти (б. м. н., 1475 AS I, 71).

*ЖЕДАНЬЕ див. *ЖАДАНЬЕ.

ЖЕДАТИ див. ЖАДАТИ.

*ЖЕЖЕНЫИ див. *ЖЪЖЕНЫИ.

ЖЕЖИОРА див. СУХАЯ ЖЕЖИОРА.

ЖЕЖІЯ ж. (19) (назва річки на Буковині) Жижія: а хотарь емоу выше страхотѣнь гори жежією на ворловоюу могилоу (б. м. н., 1400 Cost. I, 27); а мьрини, дочки жоуржа жоуметате, еи съ достало оу еи част, село... на жежіи (Сучава, 1492 Cost. S. 161); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинній Таць... и племеница еи Васка... жаловали есмы их особною нашою милостію и дали и потврьдили есмы им оу нашей земли оу молдавской... три... <села: едно село> на Соучавь... н дроугое село на Проуть... и третіи село на Жежіи (б. м. н., 1499 BD II, 166—167).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. на жежія (1431 Cost. I, 317); род. одн. жежіи (1425 Cost. I, 173; 1438 DIR«А» 472); знах. одн. жежію, Жежію (1400 Cost. I, 27; 1462 BD I, 52); ор. одн. жежію 2 (1462 BD I, 52); жежією 1 (1400 Cost. I, 27); місц. одн. на (по) жежіи 9 (1429 Cost. I, 266; 1459 BD I, 29; 1476 BD I, 208, 209; 1480 BD I, 241; 1491 Cost. D. 37; 1492 Cost. S. 161; 1499 BD II, 167); на 1 Жежію 1 (1487 BD I, 294).

Див. ще *ЗИЖА.

*ЖЕЛИЗО див. ЖЕЛѢЗО.

ЖЕЛѢЗНАА НОГА ч. (1) прівисько Тимура: по тьхъ посланию по идикгеву посольству вышоль на мене аксакъ

Темирь желъзнаА нога о(т) Чорного пьска (б. м. и., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ: наз. одн. желъзнаА нога (1392—1393 РФВ 170).

ЖЕЛЪЗО с. (2) залізни виробы (1): А кто оусхочет тых люди соудити, или дицковати, или мито от них брати, от оусего их товароу: или от рыба свижаа... или от платно или от желъзо... или боуд що имоуті (!) продавати, или пак где боудоут коуповатн... везде да ест имь слободно и без мито (Сучава, 1466 ВД I, 96);

п ло у ж н о е ж е л и з о (1) див. *ПЛОУЖНЫИ.

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от желъзо (1466 ВД I, 96); наз. мн. желиза (1460 ВД II, 273).

ЖЕМЕРЕШИ мн. (1) (назва села у Молдавському княвстві): и еше есми потвердили монастырю ншем(у)... села монастырска на имь телебчинци... и на тополиць жемерешіи (Сучава, 1470 DIR«А» 522).

ФОРМИ: наз. жемерешіи (1470 DIR«А» 522).

ЖЕМИНЕШИ мн. (1) (назва села у Молдавському княвстві): и дали есми се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастырскимъ о(т) немць, на имь темишешци... и жеминешци (Сучава, 1447 Cost. II, 288).

ФОРМИ: наз. жеминешци (1447 Cost. II, 288).

ЖЕМОИТСКЫ див. **ЖОМОЙТСКИЙ**.

***ЖЕМОИТСКИЙ** див. **ЖОМОЙТСКИЙ**.

ЖЕМОЙТСКИЙ див. **ЖОМОЙТСКИЙ**.

ЖЕНА, ЖОНА жс. (194) дружина, жінка, супруга (182): исталасА торговла... аже пани хонька васковая дядьковича жена... продала естъ тотъ мунастырь... иванови губць (Перемишь, 1378 P 25—26); А се А панъ бенко... свѣдчу то своимъ листомъ... иже пришедъ передъ насъ панъ гервасъ и въноваль и оправиль своио женъ варваръ сто гривень (Коломия, 1398 P 57); Ино мы... тое мѣстце подле Рожества Христова... потверждаемъ симъ листомъ нашимъ вѣчно, ему и его женъ (Люблин, 1410 АкВАК XI, 5); А то все записуемъ пану чусе а по немъ ино его женъ (Луцьк, 1434 P 128); а кто въсхочетъ женъ мои и дѣте(м) мои(м) слоужити и они слоужа(т) съ ты(х) имьнїи женъ и дѣте(м) мои(м) (Київ, 1446 P 154); Ино естли бы што на мене Бог допоустил и жена моА киАгнини УлиАна мает седети на вдовимъ столци и з дѣтми моими (Кобринь, 1454 AS III, 10); так есми ему продал, ажет нихто з ближних моих ни жона моА, ни дети мои... не мают в то сА вступати (Берестя, 1466 AS I, 62); Тежъ жаловаль намъ тотъ Мартинець на Богдана, штожъ деи онъ въ его невѣстки, у Проселковы жоны, пограбилъ челядь (Вильна, 1498 АЛМ 159); и оуставши слуга на(ш), глиторъ, и съ своею женою, а(л)бою, и заплатили и(м) оуси тоти... пинъзи (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

ж о н у (ж е н у) п о я т и (п о н а т и, п о н а т ь) (6); п о н а т ь (п о а т и) ж о н у (4) в з я т и с о б і д р у ж и н у, о д р у ж и т ь с я, о ж е н и т ь с я: и волно ему въ здѣшнемъ паньствѣ нашомъ жону пояти (Луцьк, 1438 P 141); а естли... по моемъ животе кн(А)зь его милость оусхочет собъ иную жону понати... ино тыи имьнѣА вси кн(А)зю его милости (Степань, 1489 AS I, 89);

о т д а т и з а ж о н у (1) див. **ОТДАТИ**; с л ю б њ н а я ж о н а (1) див. ***СЛЮБЪНЫИ**.

ФОРМИ: наз. одн. жона 19 (1440—1491 АкЮЗР II, 105; п. 1450 ПИ № 9; 1466 AS I, 62; 1470 AS I, 65; 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 10; 1488 AS I, 241; 1492 AS III, 23; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; СЯ 40; 1495 ВМБС і т. ін.); жена 14 (1378 P 26; 1432 Cost. I, 330; 1454 AS III, 10; 1461 ВД I, 45; 1467 ВД I, 122; 1471 ВД I, 164; 1480 ВД I, 246; 1488 ВД I, 347; XV ст. ВС 39; 1499 ВД II, 147 і т. ін.); наз. одн. зам. род. от жона 1 (1479 ВМБС 61); род. одн. жоны 17 (1424—1425 ДВАс 19; 1434 P 130; 1453 Cost. II, 472; 1462 ВД I, 55; 1471 DIR«А» 525; 1482 AS I, 79; 1494 АЛМ 54; XV ст. ВС 24 зв.; СЯ 41; 1498 АЛМ 159 і т. ін.); жены 6 (1385 P 28; 1462 ВД I, 55, 67; 1472 DIR«А» 528; XV ст. ВС 31 зв.; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); жони 2 (1456 Cost.

II, 577; 1491 ВД I, 456); дав. одн. женъ 32 (1393 Cost. II, 607; 1398 P 57; 1410 АкВАК XI, 5; 1427 Cost. I, 196; 1433 Cost. II, 594; 1446 P 154; 1451 P 156; 1461 ВД I, 45; 1484 ВД I, 278; бл. 1500 ПИ № 2 і т. ін.); жонъ 20 (1396 AS I, 20; 1421 Cost. I, 142; 1428 Cost. I, 221; 1440—1492 АкЮЗР II, 106; 1483 AS I, 82; 1494 АЛМ 54; 1495 ВМБС; РИБ 620; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; 1500 АЛМ вип. 2, 58 і т. ін.); жонѣ 9 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1466 AS I, 62; 1493 АЛРГ 56; 1496 ВМКФС; 1497 ПКИП; ПМХ; РИБ 683; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1499 РИБ 777); жене 11 (1444 AS I, 40; 1454 AS III, 9, 10; 1467 ВД I, 122; XV ст. ВС 8, 38 зв.; СЯ 40, 40 зв.; 1499 АЛРГ 94); жени 7 (1487 ВД I, 301, 302; 1497 ВД II, 116, 117; 1500 Cost. S. 234); жони 2 (1433 Cost. I, 353; 1455 Cost. II, 549); жоны 1 (1462 ВД I, 55); жены 1 (1464 DIR«А» 517); знах. одн. жоноу 14 (1434 P 130; 1435 P 132; 1438 P 141; 1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1459 P 172; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1489 AS I, 89; XV ст. ВС 28; СЯ 40 зв., 41; 1495 РИБ 620 і т. ін.); жену 7 (поч. XV ст. P 76; XV ст. ВС 7 зв., 19, 26 зв., 28; СЯ 9; 1462 ВД I, 67); ор. одн. женою 13 (1393 P 52; поч. XV ст. P 76; 1426 ВМБС 21; 1446 P 154; 1482 ВД I, 262; 1483 ВД I, 269; ВОРСР 178; 1487 ВД I, 301; 1492 AS III, 23; 1500 Cost. S. 234); жоноу 5 (1440 P 142; 1452 АкЮЗР I, 20; XV ст. СЯ 41; 1466 ВД I, 106); місц. одн. о жене 2 (XV ст. ВС 31 зв.; СЯ 9); по женъ 1 (п. 1450 ПИ № 9); по жоне 1 (1496 ВМКФС); наз. мн. жоны 2 (XV ст. ВС 33; 1491 AS I, 97); жонн 1 (1458 ВД I, 6); род. мн. женъ, женъ (XV ст. ВС 7, 25 зв.); дав. мн. жоинам (1497 AS I, 112); знах. мн. жоны (1456 ЭСФ; 1497 AS I, 112); ор. мн. жоинами 3 (1496 ПЧФГ. 1497 ПМХ); женами 1 (1446 Cost. II, 238).

***ЖЕНЫИ** див. ***ЖЪЖЕНЫИ**.

***ЖЕНЬСКИЙ** прикм. (2) 1. жіночий (1): прото мы оуставлаемъ которыи чло(и)кы имеютъ соуди(т) напѣрвѣи о соуди(л)ство (!) женское дроу(г)е о разбои доброволное дорогы... а въ (инь)ши(х) жалобахъ не маю(т) соуди(т) (XV ст. СЯ 43 зв.).

2. жіничин (1): А боудѣт хто злостіве алюбю неправа (!), нехотѣчи къ правоу стати а събъжитъ алюбю съидѣтъ а иметь шкодоу чинити земли алюбю земьланомъ тогды е(г) имьнїе дѣди(ч)ство вынѣвни (!) вѣно женское, имеетъ бытї въ(ч)но на на(с) оузѣто (XV ст. ВС 38 зв.—39).

ФОРМИ: знах. одн. с. женское (XV ст. ВС 39; СЯ 43 зв.).

ЖЕРАВЕЦ, ЖИРАВЕЦ ч. (12) (назва річки у Молдавському княвстві): и дали есми емоу оу нашеи землі молдавской осемъ селъ на имѣ роз(к)а петръ на кобыль... лнети на оусту жиравца и на хоринчи кавалииешци и ба(д) (Сучава, 1436 Cost. I, 488); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи шолтоузове... прїдоша прѣд нами ... и оупросили себѣ от нас, како абихмо им досмотрили старїи их хотар... Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда (б)ило и прислоухало издавна: почънши ис верха от берегъ Брълада... та оу Жеравецѣ, та старою маткою Жерав(ца) долоу пониже от Хрънещи, до где оупадает Жеравец оу Брълад (Бирлад, 1495 ВД II, 62—63); ми Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прѣд нами... Стана ... и продала свою правоую отниноу... едно село на Жеравцѣ (Васлуй, 1497 ВД II, 114—115).

ФОРМИ: наз. одн. Жеравец 1 (1495 ВД II, 63); зам. місц. село на Жиравец 2 (1491 CVD 3); род. одн. жиравца 1 (1436 Cost. I, 488); Жерав(ца) 1 (1495 ВД II, 63); жеравцѣ 1 (1414 DIR«А» 441); зам. місц. на жеравца 1 (1436 Cost. I, 444); знах. одн. Жеравецѣ (1495 ВД II, 63); місц. одн. на Жеравцѣ 2 (1497 ВД II, 115); на жеравци 2 (1460 ВД I, 41).

***ZERD** жс. (2) (назва річки у Волинській землі): My Witold, welyki kniaz tytowskiy... czynim znaminito... iz dali iesmo sluzi naszomu... seliszcze... Nowostawce... y k tomuż przydali iesmo Swinnuiu i Ostruiu Rudu, a z druhoiey sto-

rony tych setyszcz po Rudu Swiatec y po ryku Żerdi od se-
łyszczu Woronowa hory rykoiu Żerdyiu do werchu Zbor-
puch—Mohyl (Ужів, 1420, AS I, 25).

ФОРМИ: *род. одн. зам. знах. по рыку Żerdi* (1420 AS I, 25); *ор. одн. Żerdyiu* (1420 AS I, 25).

*ЖЕРДЕВА *ж.* (1) (назва села у Київській землі) Жер-
дова: Милостю бо(жо)ю мы князь Семень Александровичъ
дали есмо село Жердеву боярину нашому пану Андрию
Морозови (Київ, 1459 ЗНТШ XI, 13).

ФОРМИ: *знах. одн. Жердеву* (1459 ЗНТШ XI, 13).

*ЖЕРДЕНЕВЪ *ч.* (1) (назва селища у Київській землі)
Жерденівка: К Житомироу жъ селищо Же(р)деневъ а в
томъ селищи три члвки все слоуги (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. Же(р)деневъ* (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ЖЕРЕБЕЦЬ *ч.* (2) жеребець: дали Ему село оу теребовль-
ских волости новосельць а шість кобыль и стада а жере-
бець (Вишня, 1393 Р 52); а тре(т)яка и четвертока (1) и пя-
гока (1) хто забеть ино по(д)лоугъ дши чїи есть жеребець
(XV ст. ВС 36 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. жеребець* (XV ст. ВС 36 зв.); *знах. одн. жеребець* (1393 Р 52).

*ЖЕРЕБИИ *ч.* (2) (назва земельного надїлу, без чїтко
окресленого вимїру, розмїр якого визначався днем оранки)
жереб: Левону Шаломичу два жеребїи пустыхъ, а на тре-
темъ два человѣки, дають сорокъ грошей а три ручки меду.
А жеребемъ имя: Вороновъ, Быковъ, Блювиничи (Берестя,
1463—1478 РЕА I, 35).

ФОРМИ: *дав. мн. жеребемъ* (1463—1478 РЕА I, 35);
знах. мн. жеребїи (1463—1478 РЕА I, 35).

*ЖЕРЕБЯТИЧЪ *ч.* (1) (особова назва): Сеньку Жереб-
ячичу волость Лопатинъ на сюю осень, на окупъ съ татаръ
(б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

ФОРМИ: *дав. одн. Жеребятичу* (1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

*ЖЕРЕБА *с.* (4) лоша: которыи имееъ жеребѣта неоукы
а шкоды чинїтъ по полоу жїтоу (XV ст. ВС 8 зв.); Тъ(ж)
оуоставляемъ хто комуу забеть жереба три грївны маеъ
платить (XV ст. ВС 36 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. жереба* (XV ст. ВС 36 зв.); *знах. мн. жеребѣта* (XV ст. ВС 8 зв., 37 зв.).

*ЖЕРЕБАЧЬИ *прикм.* (1) лошаий: Тъж оуоставляемъ
хто имаеъ ста(до) (!) конная алюбо жеребѣчья имаеъ
по(д)стороже (!) паствить о(т) юрьева двѣ до мїханлова
днѣ (XV ст. ВС 37 зв.).

ФОРМИ: *знах. мн. с. жеребѣчья* (XV ст. ВС 37 зв.).

*ЖЕРОВЛЕВЩИНА *ж.* (1) (назва земельного володїння
у Київській землі): ходо(р) землю де(р)жить Жеро(в)ле(в)-
щинуоу а дани даеъ десеть веде(р) медуоу (б. м. н., бл. 1471
ЛКЗ 93).

ФОРМИ: *знах. одн. Жеро(в)ле(в)щинуоу* (бл. 1471 ЛКЗ 93).

*ЖЕРСТВИЛО *с.* (4) прядильня вовни: тѣмже мы... жа-
ловали есми его особною нашою мнло(с)тїю и дали есми
ем(оу)... мисто наши(х) млиновъ ... да оучини(т) собъ
млины и що коли боуде(т) его вольт, или жерствило, или
валила, или боуд(д) що (Сучава, 1448 Cost. II, 313); тое оусе
вишеписаннаа села и млинове и ставове и жорствила и па-
сики и монастыреве и озера... да е(ст) монастыроу нашемоу
о(т) корочина камена, о(т) на(с) оури(к), съ оуси(м) дохо-
ло(м) (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

ФОРМИ: *знах. одн. жерствило* (1448 Cost. II, 313, 324);
ор. одн. жорствило(м) (1462 Cost. D. 10); *наз. мн. жорстви-
ла* (1462 Cost. D. 11).

*ЖЕРОУЛЬ *ч.* (4) (назва річки у Молдавському князїв-
ствї): тѣмъ мы... дали и потврьдили есмо имъ... села...
на обрѣшиа(х) жероула (Сучава, 1448 Cost. II, 323); А пак
оу озеро оу Брїлад, що на оустїе Жероула, да имаеъ съ
паном Тоадером писарем нашим оба чѣтвертоую част (Су-
чава, 1496 BD II, 89).

ФОРМИ: *род. одн. жероула* (1448 Cost. II, 323; 1468
BD I, 130; 1496 BD II, 89).

*ЖЕЗУ *дієсл. недок.* (1) (що) палити: Как же і tymi
gazy, kudy Rattia szłab ich, cerkwi naszymy zhli (Липнишки,
1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. zhli* (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

Див. ще *ВЫЖЕЧИ, *ЗЖЕЧИ, *ПОЖЕЧИ, *ПОЖИГАТИ.
ЖИВЕРТЬ *ч.* (1) (особова назва): мы стефа(н) воево(д)а...
знаменито чини(м) ссѣ(м) наши(м) листо(м)... оже прїдо-
ша пре(д) нами... живерть и рома(н) о(т) козьреци... и про-
дали свою правою о(т)ниною (Сучава, 1479 Cost. S. 98).

ФОРМИ: *наз. одн. живерть* (1479 Cost. S. 98).

*ЖИВИТИ СЕ *дієсл. недок.* (2) (чим) годуватися, живи-
тися: тымъ млыномъ може(т) се городъ живити хлебомъ
(б. м. н., XV ст. ИК); I jakże iesmo k waszoj miłosy ne
odnowa psali, sztoż danpaia міста wsia otniata w nas; med,
srebro, kunicy, wsiaakaia dañ newidaty czymbysia i do zımy
żywity (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: *інф. се... живити* I (XV ст. ИК); *sia... żywity*
I (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

*ЖИВОНАЧАЛНЫИ *прикм.* (1) (цсл. живоначальнѣ,
гр. ζωαρχικός) той, хто дав початок, начало життїю,
живоум: А хто сеи на(ш) листь пороуши(т) и в наше
при(д)а(н)е имет са устоупати то(т) са с нами ро(з)соуди(т) пре(д)
живонача(л)ною тр(о)цею (Київ, 1459 Р 174).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. живонача(л)ною* (1459 Р 174).

*ЖИВОТВОРАЩИИ *прикм.* (1) (цсл. животворящий)
животворний: мы александръ воевода... чинимъ знамени-
то... оже блгопроизволи г(с)вами... и дали есми се(с) ли(ст)
нашь... монастырю о(т) горо(д)ника, иде(ж) е(ст) хра(м)
чесного и животвор(и)щаго (!) възви(д)женіе кр(с)та а на
имъ люде(м) о(т) балосиновци (Сучава, 1453 Cost. II, 492).

ФОРМИ: *род. одн. ч. I животвор(и)щаго* (1453 Cost. II, 492).

*ЖИВОТЬ *ч.* (509) (цсл. животь) життїя (1): Спо(л)на
...оле(х)но имае(т) давати... хо(л)мскомоу даиь...

доколи бгъ пноу...живо(т) продо(л)жи(т) (Львів, 1478 ЗРМ);

до ж и в о т а (51) а) до смерті, до кінця життїя (50):
а што ми оускаже(т) осподарь мой тое радъ чиню... и до
живота (б. м. н., 1386 Р 30); а на лихо ему короле(в) не
гадати ио служи(т) ему королеви верно и до свое(г) живо(т)
(Луцьк, 1388 Р 42); и присагль есмъ бгѹ... ижъ хочу вѣрне
и пилно служить крулеви полско(м) ... до моего живота
безъ перестани (Черняхів, 1435 Р 133); а то все выше
писаное даемъ емоу до е(г) живота (Снятин, 1454 Р 163);
имаемъ бы(т)... ис паномъ Михаиломъ оу вѣрной приязни
до наше(г) живота (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ, СЛIII,
фотокоп.); Тое да боудет непрѣмнно до их живота (Гир-
лов, 1499 BD II, 156);

б) за все свое життїя, на протязї всього свого життїя (1):
чомъ коли есми могъ до живота, и я есми даваль, а теперъ
есми недоужь ничого давати безъ ваше милости (б. м. н.,
1481 BD II, 364); в ж и в о т е (1) при життї, в живих,
серед живих: Ино тотъ листь отца нашего в животе не за-
сталь (Вільна, 1493 АЛРГ 55—56); за ж и в о т а (3)
при життї, за життїя: а коли ойъ за своего живота дѣвкою
замоужь выдасть, а о(т)прави(т) вѣномъ тогда по смртї
его иня братїя е(г) не могу(т) иньше(г) изыска(т) аль в то
нменїе имѣ(т) досить в чомъ о(т)прави(т) ойъ (XV ст. ВС 36);
а моу(ж) мон па(н) василеи тыи име(н)я я(б)ло(н)но а по(л)-
жи воле(н) за живота моего и по животь мое(м) да(ти)...
и коу своемоу ле(п)шомоу е(г) оберноу(ти) гдѣ е(г) до(б)-
рая воля боудеть (Луцьк, 1490 ЗХП); на (ч и й) ж и -
в о т ь погадати (2), погадати на (ч и й) ж и -
в о т ь (3) важити на чие життїя: а хто на ильї воеводы
животь погадаеъ, а забегитъ оу нашу землю, и мы
такожъ имаемъ того израдоу с наше землї ильї воеводѣ
выдати (Троки, 1442 Cost. II, 719); по ж и в о т ь (405)

по смерті: а по его животь кого бѣ избѣреть н стѣи никола

тому все (то) што к цр̄(к)ви предаль есмь и своєю братию (б. м. н., бл. 1350 P 8); А то все перво выписаное держати кн(А)зю Федору вѣчно, непорушно никимже, и до его живота, а по его животе жонь его и дѣтем его оу вѣки (Луцьк, 1396 ASI, 20); А не останут ли сА дѣти по ленкове животе ино ленькову ближему а лубо кому ленко прикажетъ по свое(м) животе тому тако жь таА села держати вѣчно непорушно (Житомир, 1433 P 127); А по животе Пѣа Ваньковъ тая да(н) медовая оу селе оу новгоро(д)чичо(х) пѣоу оле(х)ноу вечно непорушно (Львѣв, 1478 ЗРМ); А намъ ся вже не надобъ уступати въ тое... ани иншимъ наслѣдкомъ нашимъ, которѣ коли по нашомъ животе будутъ (Вильна, 1499 АСД VI, 3); а по наши(м) животи, кто буде(т) г(с)п(д)рь нашии земли, а то(т) а би и(м) оутв(р)ди(л) и оукрѣпи(л) (Сучава, 1500 Cost. S. 234); по сле (о) по сле ж и в о т а (б) по смерти: а записаль есми на своемъ имѣнии въ домъ Пречистой в годъ же въ годъ, копу гроши взять въ Мойсиковичахъ а въ лѣсникахъ при моемъ животе и опослѣ моего животе (!) кто иметь тое имѣния (!) держати (Київ, 1398 ДГПМ); ино после живота небожчика пана Ёнкова и мы припустили к тому имени п(а)ни Ёнкову п(а)ни Татану (Луцьк, 1487 AS I, 86); п р и ж и в о т ъ (9) при жити, за життя: а се Азь чюрило бродовьскни даль есм(ъ) село свое(е) бродово инАзу Федору данильевичю и дѣтемъ его при своемъ животе и по своемъ животе (б. м. н., 1385 P 28); Снѣ прѣ животе Ойа Свое(г) не имаетъ(ть) печат(и) оцѣвъ пожива(т) (XV ст. ВС 11 зв.); продал есми... село свое... вѣчно и непорушно, при моемъ животе и по моемъ животе (Острог, 1466 AS I, 61); п р и ж и в о т ъ п о д р ѣ ж а т и (!) залишити при жити, залишити живим: а то дали есмо оу до(м) Сѣби тр(о)щи на пАма(т) (sic. — Прим. вид.)... съ тцо(м) (!) праоце(м) а па(м) на здоро(в)е кого бо(г) при животе подрѣжи(т) а по животе та(к) же на пАМА(т) (!) (Київ, 1459 P 174); (сам) своимъ животомъ (8), своимъ животомъ (10), своимъ животы (1), своему животоу (1) особливо: а кнАзю Дмитрию помагати королевни на всАкого неприятелА опроче своеѣ братьѣ безо всАков хитрости и лъсти своимъ животомъ (б. м. н., 1366 P 14); слюбуемъ... подлуг(г) ихъ стати своимъ животы и со всею нашею мочью... и со всемъ посольствомъ земли молдав(с)кой противу крола оугор(с)кого (Сучава, 1395 Cost. II, 612); тогда А па(н) староста на той рокъ своимъ животомъ выѣхаль на тоу границу (Галич, 1401 P 65); И боудет ли нам оу силно... тогда и сам пан наш инаимилостѣвиши корол его милость и сам своимъ животомъ подли нас имаетъ стати (Сучава, 1468 BD II, 302); своимъ животомъ помагати (!) помагати особно: а коли бы была отъ нѣкоторыхъ нашихъ неприятелъ налога на нашу землю Перемыскую, тогда имаетъ слуга нашъ Бѣдунъ... самъ своимъ животомъ полага(т) (!) со всеми своимъ людьми на оборонѣна нашей землѣ Перемыской (Судомир, 1408 АЮЗР I, 6); дати по своемъ животе (3), по своемъ животе дати (2) *див.* ДАТИ; здоровымъ животомъ (1) *див.* ЗДОРОВЪ.

ФОРМИ: *род. одн.* живота, живо(т) 20 (1386 P 30; 1396 AS I, 20; 1402 Cost. II, 621; 1421 Cost. I, 142; 1439 Cost. II, 714; 1443 Cost. II, 185; 1460 BD II, 270; 1487 AS I, 86; 1490 ЗХП; 1499 BD II, 156 i т. ин.); *живота* 1 (1454 P 163); *животъ* 1 (1398 ДГПМ); *дав. одн.* животоу (1449 Cost. II, 746); *знах. одн.* животъ, живот (1366 P 14; 1395 Cost. II, 612; 1401 P 65; 1442 Cost. II, 716, 719; 1445 Cost. II, 726; 1447 Cost. II, 289; 1449 Cost. II, 746; 1464—1496 Gh. S.; 1478 ЗРМ); *ор. одн.* животомъ, животом, животомъ, живото(м) 12 (1366 P 14; 1400 P 61; 1401 P 65; 1408 АЮЗР I, 6; 1439 Cost. II, 714; 1447 Cost. II, 289; 1455 Cost. II, 770; 1457 Cost. II, 811; 1468 BD II, 302 i т. ин.); *!* *житомъ* 1 (1447 Cost. II, 289); *животомъ* 1 (1442 Cost. II, 716); *мѣсц. одн.* по (при) животъ, жѣвотъ, животА 372 (1350 P 8; 1385 P 28; 1400 Cost. I, 37; 1407 Cost. I, 57; 1411 Cost. I, 95;

1424 Cost. I, 162; 1432 Cost. I, 338; 1470 BD I, 148; 1493 BD II, 27; 1500 Cost. S. 234 i т. ин.); по (в) животе, животе 20 (1396 AS I, 20; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1444 AS I, 40; 1451 AS I, 44; 1462 BD I, 67; 1470 AS I, 67; 1487 AS I, 87; 1491 CVD 4; XV ст. АРХЮЗР 8/IV, 27; 1493 АЛРГ 55 i т. ин.); по животи 12 (1403 ДГАА; 1423 Cost. I, 154; 1428 Cost. I, 210; 1432 ДГВИН; 1446 Cost. II, 248; 1470 AS I, 67; 1480 BD I, 245; 1484 BD I, 279; 1490 BD I, 398; 1500 Cost. S. 234 i т. ин.); по животоу 1 (1476 BD I, 212); *ор. мн.* животы (1395 Cost. II, 612).

ЖИВЪ *прикм.* (16) 1. (*нечленна форма в предикативній функції*) живий (10): а тижь коли бы которыи неприАтель своєю силою облогло тото исныи гро(д) галич тогда тото исныи воевода и бра(т) его и дѣти ехъ или которы из нихо жи(в) останеть имають... того исного города боронити (Луцьк, 1388 P 37); мы александръ воевода... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнАгни ри(м)-гаиль... и к тому на каж(д)ый го(д) ше(с)тсо(т) золоты(х) дукато(в)... доку(л) она жива (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); а о слоужбоу коли на воиноу поюити (!) тогда А имаю за пана дробыша застоупати докоуль е(с)ми живъ (Острог, 1458 ОЖДМ); А пак кто боудет епископъ оу нашен свАтой митрополіи от Романова трѣга, съ вѣсьми братіями... а они покова боудемо мы от бога живи, а они да имают нам слоужити на вѣських неделѣхъ оу четврѣток вечеръ параклис, а въ пѣток литоургию (Сучава, 1488 BD I, 356).

2. (*членна форма (про бога)*) живий, безсмертний (2): а nam semkrot prysiahał, klenasia żywym Bohom i wsie izłomit (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); Мы... Іо Стефан воевода... слюбуем ... крало полскомоу... през бога живаго... имѣти... мир (Гирлов, 1499 BD II, 419—420).

3. (*членна форма у знач. іменника*) живий, живущий (1): а кто о(т)иметь о(т) цркви стго микола судитсА со мноу передъ бѣмъ егда придетъ праведный судни хотА судити живымъ и мртввымъ (б. м. н., бл. 1350 P 8—9);

◇ *ж и в ы и т о в а р ь* (2) худоба як предмет торгівлі: а тако(ж) ты(х) люди да е(ст) и(м) слобод(н)о о(т) (!) доброво(л)но ходити съ хорнцо(м) или с солею или по рыбу или живы(м) товаро(м) име(т) ходити или мртвы(м)... а мыто нигде да не да(ст) ни гро(ш) (Сучава, 1453 Cost. II, 461—462); А кто оусхочет тих люди соудити, или дицковати, или мито от них брати от оусего их товароу... или живих товаръ или мертвих ... а имъ ничто да (*в ориг.* никто даа. — Прим. вид.) не заборонено ... боуди... (Сучава, 1466 BD I, 96); *ж и в ы А р ѣ ч и* (1) все живе: гды(ж) всАкоА прирожыне наслѣдоуе(т) свои(х) пред(к)ов(м), мы которыи(ж) всА живыА рѣчи розоумо(м) превышае(м) нѣ имаетъ шлАхетны(м) обычаемъ наши(х) пред(к)ов(в) противити сА (Хотин, 1448 Cost. II, 733).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* живъ, жи(в), живо (1388 P 37; 1458 ОЖДМ; 1481 BD II, 358); *знах. одн. ч.* живаго (1499 BD II, 420); *ор. одн.* живы(м), żywym (1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1453 Cost. II, 462); *наз. одн. ж.* жива (1421 Cost. I, 142; 1463 AS I, 55); *наз. мн.* живи 1 (1488 BD II, 356); *живы* 1 (1449 Cost. II, 746); *род. мн.* живих (1466 BD I, 96); *дав. мн.* живымъ (бл. 1350 P 9); *знах. мн. ж.* живыА (1448 Cost. II, 733).

ЖИГМОНТЬ, ЖИГМОНТ, ЖЫКГМОНТЬ, ЖЫКГИМОНТЬ, ZIMONT *ч.* (17) (*особова назва, стп.* Zygmunt, *лат.* Sigismundus): А притомо были тые swetkowe; kniaz Fedor wojewoda Łuckij, buduczci toho czasu Zimont gycere a Łuba (!) bojare z Litwy (Луцьк, 1388 ZPL 108—109); Brat wasz mienzyy Welikyy kniaz Żykhimont czetom biet (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 142); и о(т)писаль есмь своєю женѣ кѣгни Маріи... своєю очиноу, и своєю выслуугоу Иже есмь vyslouzhi(l)... на вели(ком) книзи... жикгмонть (Київ, 1446 P 154); по(д)писана бысть снѣ капли(ца повелѣни)емъ... короля пресветлого казимира... іс поколенья цр(с)а)рьского вноука пренанезвитажнеішого цесаря Жи-

кгимонта (Краків, 1478 *ОБРН* 130); и в то(м) листу... его мл(с)ть пишеть... што(ж) степанъ е(р)моли(ч), з братьею своею, повед(л) его мл(ст)и и(ж) о(т)цо(м) и(х) бы(л) дьль еще за великого кйза жыкгимо(н)та (Вильна, 1495 *БСКИ*); Такъ иж межи нами и межи... кнежатем Жигмонтом... имае(т) быти покоуи и мир вьчній (Гирлов, 1499 *ВД* II, 419).

ФОРМИ: *наз. одн. жыкгимонтъ* I (1389 *РЕА* I, 28); *жыкгимонтъ*, *Żykhimont* 2 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; 1496 *ПСВВ*); *жигмонтъ*, *жигмонт* 2 (1499 *ВД* II, 420, 423); *Zimont* I (1388 *ZPL* 109); *род. одн. Жикгимонта* I (1478 *ОБРН* 130); *жыкгимо(н)та*, *жыкгимонъта* 2 (1489 *АМВ*; 1495 *БСКИ*); *Жигмонта* I (1499 *ВД* II, 419); *дав. одн. Жигмонтоу* (1435 *Cost.* II, 691; 1499 *ВД* II, 419, 425, 426); *ор. одн. Жигмонтом* (1499 *ВД* II, 419, 420); *місц. одн. на жикгимонтъ* (1446 *P* 154).

*Див. ще *ЖИДИМОТЬ, *ЗИГМУНТЬ.*

***ЖИГЪЛІЯ** *жс.* (2) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): мы стефан воевода ... знаменито чиним... оже прїидоша прад намн... іонъ боузь и сестра его, дръгълинь... и продали свою правую (!) отнину... едно село, на жигъліе (Ясси, 1495 *Cost.* S. 193).

ФОРМИ: *місц. одн. на жигъліи, жигъліе* (1495 *Cost.* S. 193).

ЖИГЪРЪНІИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьм (sic. — *Прим. вид.*) мы... дали есми н(м) оу нашеи земли молдавской села на имъ боучоумъніи... и по(д) боуковиною жигърнїи (Сучава, 1439 *Cost.* II, 41).

ФОРМИ: *наз. жигърнїи* (1439 *Cost.* II, 41).

***ЖИГЪЛІЯ** *див. *ЖИГЪЛІЯ.*

ЖИД *див. ЖИДЪ*¹.

ЖИДЕЩІЕ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): ть(м) мы... дали есми ему два села оу нашею землею оу молдавско(м) (!)... на имъ жидещіе и аверещіе (Сучава, 1438 *Cost.* II, 7).

ФОРМИ: *наз. жидещіе* (1438 *Cost.* II, 7).

***ЖИДИМОТЬ** *ч.* (1) (*особова назва, стп. Zygmunt, лат. Sigismundus*): а на то(м) ро(з)вздъ бы(л) па(н) кале-ни(к) а па(н) жидимо(т) (5. м. н., 1458 *P* 168).

ФОРМИ: *наз. одн. жидимо(т)* (1458 *P* 168).

*Див. ще ЖИГМОНТЬ, *ЗИГМУНТЬ.*

***ЖИДОВА** *жс., зб.* (3) еврей: Umyslili jesmo s rany gadamı naszimi i dali prawa i wolnosti wsej Zidowe wyszej mepenoi meszkajuczim w tem panstwie paszom (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); Продали есмо мыто Берестейское и Дорогицкое, и Бельское, и Городенское жидове Луцькой... на три годы (Краків, 1487 *РИБ* 226); Продали есмо мыто Звягольское и корчму жидове Луцькой... на три годы (Судомир, 1488 *РИБ* 222).

ФОРМИ: *дав. Zidowce, жидове* (1388 *ZPL* 103; 1487 *РИБ* 226; 1488 *РИБ* 222).

Див. ще ЖИДЪ, ЖИДОВИНЪ.

***ЖИДОВИНЪ** *ч.* (1) яр, байрак, балка: А хотар томоу селоу... оу краи доуброви от Брошан... от толь по поу(д) дила оу жидовинъ (Сучава, 1491 *ВД* I, 449).

ФОРМИ: *знах. одн. жидовинъ* (1491 *ВД* I, 449).

***ZIDOWKA** *жс.* (1) еврейка: I też jestliby chrestianin, nekotoroj zidowce rukoju khwałtownoju meł szto wcziniti, abo wdarił, majet byti karan podtuh prawa paszoje zemli (Луцьк, 1388 *ZPL* 106).

ФОРМИ: *дав. одн. zidowce* (1388 *ZPL* 106).

***ЖИДОВСКИЙ** *див. *ЖИДОВСКИЙ.*

***ЖИДОВЧИЧ** *ч.* (1) (*особова назва*): Мы кна(з) дьдъ дмитриевич(ч)... ива(н) жидович(ч)... чиними знамени(т)... како кеды... кна(з) велебныи дмитрии... володиславу... королеви польскому... вьрность праваА... слюби(л)... а мы... ислюбуемы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. жидович(ч)* (1388 *P* 38).

ЖИДЪ¹, **ЖЫДЪ**, **ЖИД** *ч.* (87) еврей: A jestliby žid žida ganił, wınu sud'i swojemu, wodtuh obyczaja zemskoho za-

platiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); Продали есмо мыто лоуцькое жидови ша(х)ноу печоховичоу... на три годы (Краків, 1487 *АМЛ*); коли вашей милости посоль, Богушь дьякъ, былъ оу насъ, онъ ту знашолъ оу одного жыда одну паню отъ Татаръ выкуплена и не мель вашей милости посоль чымъ заплатити тоту паню отъ того Жыда (6. м. н., 1499 *ВД* II, 450).

ФОРМИ: *наз. одн. жидъ, žid* 28 (1388 *ZPL* 103, 104, 105, 106, 107, 108; XV ст. *BC* 39 зв.; 1466 *AS* I, 61—62 і т. ін.); *жыдъ* 2 (1487 *РИБ* 228; 1489 *РИБ* 431); *род. одн. žida, жыда* (1388 *ZPL* 106, 107, 108; 1499 *ВД* II, 450); *дав. одн. жи(д)оу, židu, жыдоу* 5 (1388 *ZPL* 103, 104; 1487 *РИБ* 227; 1489 *АМВ*); *жидови* I (1487 *АМЛ*); *židowe* I (1388 *ZPL* 103); *знах. одн. žida* (1388 *ZPL* 103, 104, 105, 106, 107); *наз. мн. жідове, жидове, židowe* II (1388 *ZPL* 104, 105, 106, 107, 108; XV ст. *BC* 28 зв.; 1495 *АЛМ* 88, 89); *жидове* I (1389 *РЕА* I, 26); *род. мн. židow* (1388 *ZPL* 106, 108); *дав. мн. жидом, židom* 6 (1388 *ZPL* 106; 1389 *РЕА* I, 27; 1495 *АЛМ* 88); *жидовомъ, жидовом* 4 (1407 *Cost.* I, 57; 1408 *Cost.* I, 61; 1409 *DIR* «А» 437; 1411 *Cost.* I, 95); *жидам* I (1389 *РЕА* I, 26); *знах. мн. жидовъ* I (1389 *РЕА* I, 27); *жыдовъ* 2 (1495 *АЛМ* 88; 1497 *АЛРГ* 79); *ор. мн. židy* (1388 *ZPL* 106, 107); *місц. мн. о жіде(х)* 3 (XV ст. *BC* 9 зв., 27 зв.; *СЯ* 43 зв.); *жідъ(х)* I (XV ст. *BC* 9).

*Див. ще *ЖИДОВА, ЖИДОВИНЪ.*

ЖИДЪ² *ч.* (1) (*особова назва*): а при первомъ соудъ. былъ... па(н) михалко жидъ гануосовъ заТЬ (Галич, 1401 *P* 66).

ФОРМИ: *наз. одн. жидъ* (1401 *P* 66).

***ЖИКГИМОНТОВЪ** *прикм.* (1): печать жикгимонтоба(I) (Ковно, 1398 *СЕВ* 56).

ФОРМИ: *наз. одн. жс. I жикгимонтоба* (1398 *СЕВ* 56).

Пор. ЖИГМОНТЬ.

***ЖИКГИМОНТЬ** *див. ЖИГМОНТЬ.*

ЖИКОВ¹ *ч.* (1) (*особова назва*): мы Иліа воевода... чинимъ знаменито... оже тот истинны слоуга наш панъ Влад Жиков слоужилъ намъ право и вьрно (Болгари, 1441 *ДВАС* 34).

ФОРМИ: *наз. одн. Жиков* (1441 *ДВАС* 34).

***ЖИКОВЪ**² *ч.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и дали есми томоу стомоу нашему монастыроу о(т) поутнои... малое мито на соучавъ що е(ст) оу жикове (Сучава, 1488 *ДГСПМ*).

ФОРМИ: *місц. одн. оу жикове* (1488 *ДГСПМ*).

Див. ще ВИШНІИ ЖИКОВ, НИЖНІИ ЖИКОВ.

ЖИЛЧИЧ *ч.* (1) (*особова назва*): продал есми отчину свою и дединоу на имА... озеренское дворищо, што Жилчич держал (Острог, 1464 *AS* I, 57).

ФОРМИ: *наз. одн. Жилчич* (1464 *AS* I, 57).

ЖИЛЬХОВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): а на ть свьдци пано Ашко мазовшанинъ... михаль жильховский (Львів, 1400 *P* 61).

ФОРМИ: *наз. одн. жильховский* (1400 *P* 61).

***ЖИМОИТСКИЙ** *див. ЖОМОЙТСКИЙ.*

ЖИРАВЕЦ *див. ЖЕРАВЕЦ.*

***ЖИРАВА** *жс.* (1) (*назва села у Львівській землі*): а тын старци... оуказали старою границю и врочища межи дьдошичи а межи жирАвою (Зудечів, 1430 *P* 116).

ФОРМИ: *ор. одн. жирАвою* (1430 *P* 116).

***ЖИРАВЬСКИЙ** *прикм.* (3): а па(н) дмитръ данилови(ч) з роуды заложил сА листы оуказати свою границю жирАвскоую (Зудечів, 1430 *P* 116);

ж и р А в ь с к и и п у т ь (1) (*назва дороги у Львівській землі*): а потола заѣхали имъ по колтовецкое перехрестье... а жирАвскимъ путемъ на облазнич нивы (Зудечів, 1411 *P* 79); дорога жирАвская (1) *див. ДОРОГА I.*

ФОРМИ: *ор. одн. ч. жирАвскимъ* (1411 *P* 79); *род. одн. жс. жирАвское* (1430 *P* 116); *знах. одн. жс. жирАвскоую* (1430 *P* 116).

*Пор. *ЖИРАВА.*

*ЖИТАНИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Житани: записую жонь своей Мари: Стволовичи, село Житани (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах. Житани* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ЖИТИ *дієсл. недок.* (28) 1. (*бути живим*) жити (1):

Се азъ рабъ бжїи кнзъ ан(д)ре(и) владимирови(ч) привъз(д)иль есмь въ кїевь... и поклонихом сА оца свое(г) гробоу... и всѣхъ стыхъ старцевъ гробо(м) въ печерь и размисли(х) на свое(м) ср(д)ци Колико то гробовъ а вси тыи жили на сemy свѣтъ (Кїїв, 1446 *P* 154).

2. (у чім, на чім) жити, проживати, мешкати (24): пакъ ли тотъ кто иметь жити, у томъ домъ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держѣти, тогда му-ситъ (!) съ мѣстоу терпѣти (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); а к город(у) к Вишнѣвцю достали сА тые села на имѣ: Олексинць... а гдѣ Мишко живѣт, а гдѣ Юхно живѣт (Вишневецъ, 1482 *AS* I, 81); И благословляю вашу милость... что-бы и нынѣ вашимъ опьканѣмъ та богомолья стояла с покоемъ, а тотъ бы попь... жилъ бы туто и молилъ Бога, никимъ не оближенъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); па(к) ли его попроси(т), а о(н) где иметь жити, оу нашей земли, тамъ да живе(т) слободно, на волоско(м) законъ (Дольний Торг, 1445 *Cost.* II, 236); а тые двѣ части того имени, на которомъ есми мѣлъ самъ жити, запродавъ есми (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); Я кн(а)зъ Юри Василевич Жаславский вызнаваю... ижегъ продал есми пану Семену Олизаровичу имене на Больни свое власное из люднм своимъ, котореж в том имени живут (Берестя, 1466 *AS* I, 62); И тиж пак оу том промыслили есмо... како ни един чловѣкъ от которих живоут оу Брѣлад ани абы не платили малое мыто тамо оу Брѣладъ, ни от единогоу трѣговли (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

3. (з ким) (*бути у взаємовідносинах, співіснувати*) жити (2): але нжъ велможный стѣфанъ... воевода земль молдавскон... просиль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили слобуючи... с нами... върнѣ безо лѣти и без хитрости жити а мы... про то жь его... правого чиними (Ланциця, 1433 *P* 121); Штожъ однь слоуга мо(и) вже осмы годъ оу вашъ оулоушь вьпалъ а (з)де такъ слышимъ штожъ добръ здоровъ естъ ино мы с вами коли сѣкъ живемъ оу сласти хотѣ бы сто такихъ было постоупилнѣсА быхмо (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

4. (чим) живитися, годуватися (1): Пишемъ вашей милости, иже билъ намъ чоломъ попь Вавила... а сказываеъ, чтоже дей обидъ чинитъ ему велмн много, да и сѣдъ дей церковный у него избирають, а нимъ то онъ у тое церквы живѣтъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

ФОРМИ: *інф. жити* (1433 *P* 121; 1449 *АЛМ* 8); *мен. 3 ос. одн. живѣт* 1 (1482 *AS* I, 81); *живѣтъ* 1 (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); *живѣть* 1 (XV ст. *BC* 32 зв.); *живе(т)* 1 (1443 *Cost.* II, 119); *живѣт* 1 (1482 *AS* I, 81); *1 ос. мн. живемъ* (1484 *ЯМ*); *3 ос. мн. живутъ, живоутъ* 3 (XV ст. *BC* 5 зв., 10 зв., 32 зв.); *живутъ, живоут* 3 (1466 *AS* I, 62; 1470 *BD* I, 140; 1495 *BD* II, 64); *! жи* 1 (XV ст. *BC* 10 зв.); *перф. 3 ос. мн. жили* (1446 *P* 154); *майб. 3 ос. одн. иметь жити* 2 (1408 *Cost.* II, 633; 1456 *Cost.* II, 791); *имет жити* 2 (1434 *Cost.* II, 670; 1460 *BD* II, 276); *иметь жити* 1 (1445 *Cost.* II, 236); *боуде(т) жити* 2 (1458 *DIR* «А» 512; 1470 *BD* I, 140); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. жилъ бы* (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); *3 ос. мн. щобы... жили* (1470 *BD* I, 140); *нак. сп. 3 ос. одн. да живе(т)* (1445 *Cost.* II, 236); *дієпрікм. акт. мен. дав. одн. ч. зам. род. мн. от оусих братіа живащомоу* (1470 *BD* I, 155).

ЖИТИЧНСКИЙ *прікм.* (1) (*пор. Жидичн у Волинській землі*): А при том былъ... архимандрит житичинский Тихон (Ровно, 1483 *AS* I, 82).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. житичинский* (1483 *AS* I, 82).

ЖИТО *с.* (30) 1. збіжжя (27); и тако(ж) коли приде(т) ме(д) и жито нашего монастырь о(т) побратъ на цоцори(н) брод(д) що бы провозници провозили его без никоторого машкайѣ (Побрата, 1448 *ДГПР*); а мешчане вси на толо-

коу ходѣтъ жита жати и сено косити (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); а хто не въсхочетъ по мнѣ даватъ того жита, судитъ ему богъ (Березовець, 1486 *АкЮЗР* I, 295); колї которо(г) пана аллобо мешчанїна... слѣга оу ночї некоторо(г) кмѣт жїто бьре(т) годи(т)сА г(с)дрю то(г) жїта боронїть (XV ст. *BC* 29); и они мають тые двѣ колѣ грошей давати и петнатчатъ бочокъ жита солянок на соборную церковь (Вільна, 1499 *АСД* VI, 3).

2. (*рослина*) жито (3): и записала есми... десятнну къ светому Спасу къ Кобрїню... десятую мѣрку отъ жита, десятую копу въ Кобрїни, и отъ ярины всякое — десятую копу у Кобрїни жь (Кобрїнь, 1401 *АкВАК* III, 2); а пашна естъ жита и пшеница и ове(с) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); Се я па(н) олизаръ кирдеевич... запи(соу)вае(м) нсь... своего двора десятиною, оу поли нсь озимн и сь ярины и сь жита и сь пшеници и сь овса и сь ячменю... и къ стомоу спсоу на красное (б. м. н., 1487 *ВОРСР* 178).

ФОРМИ: *наз. одн. жито* (1448 *ДГПР*; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93); *род. одн. жита, жїта* (1401 *АкВАК* III, 2; 1470 *AS* I, 67; 1486 *АкЮЗР* I, 295; 1487 *ВОРСР* 178; XV ст. *BC* 29, 30; *ИК*; 1499 *АСД* VI, 3); *знах. одн. жито, жїто* (1453 *Cost.* II, 461; XV ст. *BC* 7 зв., 25, 29; *ИК*; 1486 *АкЮЗР* I, 295); *ор. одн. житомъ* (1471 *BD* I, 159); *місц. одн. в жїтѣ* (XV ст. *BC* 7); *наз. мн. жита* (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); *знах. мн. жита* (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.; 1496 *АЛРГ* 71).

*ЖИТОМИРСКИЙ *див. ЖИТОМИРСКИЙ*

*ЖИТОМИРЬ *ч.* (14) (*назва міста у Київській землі*) Житомир: А пса(н) в граде житомири... (Житомир, 1433 *P* 127); Горо(д) житомир(р) а на городе чотыри поушки велики(х) а пѣть тораснн(щ) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ФОРМИ: *наз. одн. житомир(р)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *дав. одн. житомироу* 9 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв.); *къ житомири* 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); *місц. одн. в (оу) житомири* (1433 *P* 127; бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ЖИТОМИРСКИЙ *прікм.* (3): даем и дали есмо тому предреченому Каленнику оу житомирском повете село Боурковцы (Кїїв, 1437 *AS* I, 33—34); а на то(м) ро(з)вѣздъ бы(л)... па(н) жидимо(т) (!) Старо(с)та житомирский (б. м. н., бл. 1458 *P* 168); Што король е. м. волости давалъ боярамъ житомирскимъ въ Клодовъ, апрѣль 2 дн., индиктъ 5 (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. житомирский* (бл. 1458 *P* 168); *місц. одн. ч. оу житомирском* (1437 *AS* I, 33); *дав. мн. житомирскимъ* (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

*Пор. *ЖИТОМИРЬ.*

*ЖИТЩИНА *жс.* (1) податок від збіжжя, житщина: и то, господару, помню: даывали пятдесять кунциъ княгини великой Витовой, сь дьма по кунциа, а по тры гроши житщины (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *род. одн. житщины* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

*ЖИЦА *ч.* (1) (*особова назва*): ть(м) мы... дали и потвердили есми ему, оу нашей земли, оу молдавской, село на тутовъ, на имъ грѣдещи... и па(д)ина его о(т) жиць (Сучава, 1455 *Cost.* II, 543—544).

ФОРМИ: *род. одн. жиць* (1455 *Cost.* II, 544).

ЖІВОТІНА¹ *жс., зб.* (12) худоба, скот: ачь хто комуу потравитъ жїто жївотїною а на чѣй щкоде боудеть занѣто оуставлаемъ платїть чїя жївотїна с ка(ж)ное жївотїны четверта(а) часть пенезей имееъ заплатитъ (XV ст. *BC* 25); Се я кнѣзъ михаил... придаю с(с)томоу (!) Сп(с)у и своего дворьца... о(т) жївотїны и о(т) гоусини о(т) коурь... и о(т) всего приплодька десѣтое (Луцьк, 2-а пол. XV ст. *СО*).

ФОРМИ: *наз. жївотїна* (XV ст. *BC* 25); *род. жївотїны, жївотїны, жївотїны* 4 (XV ст. *BC* 25, 28, 35 зв.; 2-а пол. XV ст. *СО*); *животи(н)* 1 (XV ст. *BC* 25); *знах. жївотинѣ, жївотїноу* (XV ст. *BC* 17, 25 зв.); *ор. жївотїною, жївотїноу* (XV ст. *BC* 7, 25); *місц. прї жївотїнѣ* (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

*ЖІВОТІНА² *жс.* (3) худобина, жївотина: а боудеть лї такыи иайдены што не о(т)баючи (!) а свое лакомство по(л)-

на ажь котороуоу жївотїноу ис ты(х) истрата(т) тогда имаю(т) платїті по томуоу чїя боудеть (XV ст. BC 11 зв.).

ФОРМИ: *род. одн. жївотнны* (XV ст. BC 25); *знах. одн. жївотїноу* (XV ст. BC 8 зв., 11 зв.).

*ЖІВОТЬ *див. *ЖИВОТЬ.*

ЖІДОВИНЬ *ч.* (1) еврей: коли бы до(л)жникъ рекль тое именїе што ты дръжишь е(ст) мнѣ бли(ж)шее бо тотъ што тобѣ прода(л) а мнѣ бы(л) до(л)женъ первїе ни(ж)ли ты коупилъ а колижъ такыи боудѣ(т) колї христїани(н) алюбо жїдовинь молчалъ три лѣта и три м(с)ци тогда емоу мо(л)-чаны твори(м) на веки вѣчныи (XV ст. BC 35).

ФОРМИ: *наз. одн. жїдовинь* (XV ст. BC 35).

*Див. ще *ЖИДОВА, ЖИДЬ¹.*

***ЖІДОВСКЫИ** *прикм.* (15) еврейський (14): Też, jest-liby chto kak na szkołu żydowskuju metal, tot majet' staroste naszomu zaplatiti dwa funty percu (Луцьк, 1388 ZPL 105); Ли(х)ва жїдовская не имае(т) нїгдѣ насыщєніе (XV ст. BC 28 зв.); szto iesmy kupyl... folwarku żydowskije... y zemlam tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom (Тришин, 1500 ДПЖН);

з а к о н ж і д о в с к у ј (1) *див. ЗАКОНЬ¹.*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. жїдо(в)скыи I* (XV ст. BC 39); *жідовскїј I* (1388 ZPL 106); *місц. одн. ч. w żydowskom* (1388 ZPL 103, 106); *знах. одн. с. żydowskoje* (1388 ZPL 106); *наз. одн. ж. жїдовска I* (XV ст. СЯ 43 зв.); *жїдовская I* (XV ст. BC 28 зв.); *жыдовская I* (1389 РЕА I, 27); *род. одн. ж. żydowskoje I* (1388 ZPL 103); *! жндавскои I* (1389 РЕА I, 27); *знах. одн. ж. żydowskuju* (1388 ZPL 105); *місц. одн. ж. о жїдовской I* (XV ст. BC 7 зв.); *! жи(да) I* (XV ст. BC 28 зв.); *род. мн. жидовскихъ* (1389 РЕА I, 27); *знах. мн. ч. żydowskije* (1500 ДПЖН).

*ЖІДЬ *див. ЖИДЬ¹.*

*ЖІКГИМОНТЬ *див. ЖИГМОНТЬ.*

*ЖІТО *див. ЖИТО.*

*ЖЛОМИТИ *див. *ЗЛОМИТИ.*

ЖМУДСКІЙ, ŻMUDSKI *прикм.* (2) (*лит. žemaitis*) жмудський: Kazimir, Bozoin miłostiu korol Polski weliki kniaz Litowski, Ruski, kniaz Pruski, żmudski i innych (Луцьк, 1478 АрхЮЗР 4/1, 8); Самъ Александръ, Божою милостюю, великий князь Литовскїй, Русскїй, Жмудскїй и инныхъ (Мозир, 1498 ГВКЛ 22).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Жмудскїй I* (1498 ГВКЛ 22); *żmudski I* (1478 АрхЮЗР 4/1, 8).

Див. ще ЖОМОЙТЪ/ІЙ.

***ЖНИВО** *с.* (1) жнива: и то, господару, помню... кѣ жниву три дни, и на ярѣ трижъ дни (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: *дав. одн. жниву* (п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ЖО *част.* (12) **1.** (*підсилювальна*) же, ж (7): А толко не приспею на тотъ днѣ ино ми платити оу десѣторо (!) толко солжу какъ жо на сен грамоте написано (б. м. н., 1387 СП № 12); мы великии князъ казимиръ, королевичъ литовскїи... чинимъ знаменито... каждому комужо того будеть потребизна аже взѣли есмо приѣзнь с нашими паны (Троки, 1442 Cost. II, 718); Не ест то ди(в) ани новина иже писа(л) такїи рѣчи которыи писа(л) ка(к) нашъ неприятель... жадаю... мысли ваши противоу намъ завжды чисте а вѣрны о которы(х) жо непорушоны въ вѣре оуставичнѣ а въполнѣ мы доувамы... нѣкоторое о на(с) оувести оу вотпнѣе (Брест Куявскїй, 1447—1492 ЛКБВ); А дали есмо напредѣ речоной паней Костошковой Ѳетимъи... зверху выписане имѣнѣ ей самой вѣчно и непорушно... и ближнему ее, который жо будеть ближній кѣ тому имѣнью братъ ее (Луцьк, 1452 АкЮЗР I, 21); Што пишеть кѣ намъ, ижъ перво сего писалъ еси до насъ за слугою своимъ за Матфеємъ о близкость имѣнѣя тетьки его ... штожъ она ежо взела кѣ собе въ тое имѣнѣ за сына место, на которомъ жо имѣнѣ мужъ ее первый... ее оставилъ (Краків, 1489 РИБ 437).

2. (*ототожнююча*) же (3): а писа(н) в олтушкѣвоу во вторни(к) оу тыи жо днѣ (Олтушкѣв, 1424 ДГВВ); з нового места послано князю великому тѣ(р)скомуоу шоуба собольа... а в колоде медуоу пресного... а и бочокъ овѣса на кони тамъ жо а Ѳ(р)сти(р)ть сєпа (б. м. н., 1488 УКТ); онъ жо положилъ личбу зв... мыта Смоленского (Вильна, 1499 РЕА III, 34).

3. (*у знач. сполучника*) и а) (*єднальний — зв'язує дієприслівникові звороти*) (1): и глѣбъ рекъ, я в тебе проси(л) того запису... и ты мнѣ его неда(л) ни видети ани слышети... и прине(с)шы еси его до пана Івана в Троце(х) бє(з) мене... са(м)жо его зрѣзавшы и в ого(н) вкинул (Вильна, 1495 ВМБС);

б) (*приєднувальний — приєднує речення*) а, і (1): И Сопега рекъ: былъ жо мнѣ о томъ судъ и зъ зятємъ его княземъ Романомъ Лукомскимъ, о тыи люди о Дексєневичи... передѣ господаремъ... у Вилни (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

Див. ще ЖДѢ, ЖЕ¹, ЖЬ.

*ЖОИМОИЦКІИ *див. ЖОМОЙТСКИЙ.*

***ЖОЛВЯЖЪ** *ч.* (2) (*назва волості у Київській землі*): Юшку Попковичу волость Жолвяжъ на годъ послѣ первыхъ... Влодыцъ Попковичу волость Жолвяжъ на годъ послѣ первыхъ (б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9). ФОРМИ: *знах. одн. Жолвяжъ* (1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

ЖОЛДОУНАРЬ *ч.* (1) вербувальник до війська: про(ж) ни единъ болѣринъ, ни дворникъ, ни ослоухаръ, ни жолдоунаръ... а ні инъ никто о(т) наши(х) оурѣдниковъ, да не имаеть ни постати до того села (Сучава, 1444 Cost. II, 208).

ФОРМИ: *наз. одн. жолдоунаръ* (1444 Cost. II, 208).

***ЖОЛДЪ** *ч.* (10) (*стч. żold, стп. żold, мад. zsold, свн. sold*) оплата найманым солдатам, жолд. (5): Мы ильашъ воевода... записуемъа тымъ пношамъ... ежъ имаемъ и слобуемъ имъ жолдъ платити (Сучава, 1433—1443 АРМ); а они да имают от нас великою тарканство и великою слобозию (!) за е лѣт... и да не даст нам ни илиш, ни подводу, ни посадоу, ни жолдъ (Сучава, 1466 BD I, 95);

на жолдѣ ходити (3), оу жолдѣ ходити (1), ходити на жолдѣ (1) відбувати військову повинність: да не да(ст) тое село ни да(н) нї илиша... ни на воиско и ніколи да не ходѣтъ, ни на жол(д) и ни иноую нїкотоуроу нашу слоужбоу (Сучава, 1444 Cost. II, 207—208); и тако(ж) оу посаду и на жо(лд) на(д)нистрѣ тоты лю(д) да не ходѣ(т) (Побрата, 1448 ДГПР); Шчо би не платили да(н) ни посадоу ни по(д)воду, ни или(ш) що би не давали на(м) николи, ни на жо(лд) що би не ходили (Сучава, 1456 ГПХМ).

ФОРМИ: *род. одн. жолдѣ I* (1433—1443 АРМ); *жо(лду) I* (1447 Cost. II, 288); *знах. одн. жол(д), жо(лд), жолдъ, жолдь, жолдѣ* (1433—1443 АРМ; 1444 Cost. II, 208; 1448 ДГПР; 1454 Cost. II, 517; 1456 ГПХМ; 1458 Cost. II, 815; 1466 BD I, 95); *місц. одн. оу жо(лдоу)* (1448 DIR«А» 491).

***ЖОЛДЪ** *див. *ЖОЛДЪ.*

***ЖОЛНЕРЪ** *див. *ЖОЛНИРЬ.*

***ЖОЛНИРЬ** *ч.* (2) (*стп. żołnierz, стч. žoldner, свн. soldnier*) 1. кіннотник шляхетського стану (1): Пры томъ были люди зацные: Ѳедоръ княжа, на тотъ часъ Воевода Луцкїй; Рымонъ и Жыкгмонтъ, жолнере альбо бояре з Литвы (Луцьк, 1389 РЕА I, 28).

2. (*воїн-найманець*) жовнір (1): а кроль его мл(с)ти имаеть на(с) оборонити и по(д)ле на(с) стати протявъ каждого нашего неприѣтелѣ, а ни жа(д)него не выимуючи, а ни жолнирєвъ с короны кролевства противоу намъ нашимъ неприѣтеле(м) не пропусти(ти) (Бирлад, 1439 Cost. II, 714).

ФОРМИ: *наз. мн. жолнере* (1389 РЕА I, 28); *род. мн. жолнирєвъ* (1439 Cost. II, 714).

***ЖОЛОБОВО** с. (1) (назва села у Волинській землі): записаль есми и даль село... зъ пусчями, зъ лесы и болоты подь лесомъ, зъ ловы, погонними и осочными нашими Жолобовомъ а Чудановомъ, што надъ Стыромъ седять а стерегутъ пуцы нашео Ретовское (Луцк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1—2).

ФОРМИ: *ор. одн.* Жолобовомъ (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1—2).

***ЖОЛОБЪ** ч. (1) видолинок, жолобинка, улоговина: а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хренникъ... аж до верховъ тое Смыжали, а оттол жолобомъ до Пропастищъ (Хринники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ФОРМИ: *ор. одн.* жолобомъ (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

***ЖОЛЪИЗЪ** *див.* ШОЛТОУЗЪ.

***ЖОЛОУДЪ** ч., *зб.* (3) жолуддя: Сказоуемъ ть(ж) хто коли свои свиньи оу чі(ж)и(и) (!) гай на жолоудъ оугои(т) а то(т) застанеть чїи лѣ(с) имаеть одно(г) въпра справомъ заить (XV ст. *ВС* 37 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн.* жолоудъ, жолоуд(д), жо(лоу) (XV ст. *ВС* 8 зв., 37 зв.).

Див. ще *ЖАЛОУДИС.

***ЖОЛЪДЪ** *див.* *ЖОЛЪТЪ.

ЖОМЕГАТЕ *див.* **ЖОМЕТАТЕ**.

***ЖОМЕТАТЕВИЧЪ** *див.* ***ЖУМЕТАТЕВИЧЪ**.

***ЖОМОТАТЕВЪ** *див.* ***ЖОУМОТАТЕВЪ**.

ЖОМОЙТСКИЙ, ЖЕМОЙТСКИЙ, ЖОМОЙТСКИЙ, ЖОМОЙТСКИЙ, ЖОМОЙСКИЙ, ЖЕМОЙСКИЙ, ЖЕМОЙСКИЙ *прикл.* (37) (*лит.* žemaitis) жмудський: Александеръ, Божюю милостюю король польскій, великій князь Литовскій, Русскій, княжа Прусское, Жомойтское и иныхъ (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); милостюю божьею, мы великии <кнАзъ казимиръ, королевичъ литовскни, жемоитський, роускии и иныхъ (Троки, 1442 *Cost.* II, 718); Казими(р) бо(ж)ею мл(с)тью коро(л) полскии Велики(и) кйзъ литовскни роускии кйжа проуское и жомо(т)скии и иныхъ (Брест Куявскій, 1447—1492 *ЛКБВ*); Казимир Божю мил(остью) корол полскій, великий кн(А)зъ лит(о)вскій, роускій, кн(А)жа проуское, жомойтскій и иныхъ (Луцк, 1487 *AS* I, 87); И мы пну Станиславу старосте жомо(т)скомоу прывиле(и) дя(д)ка своего пана миха(и)ловъ казали пере(д) нами положыти (Вильна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* жомойтский, жомо(т)скии, жомоитский, жомойтский 18 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1487 *AS* I, 87; 1492 *АЛМ* 30; 1495 *АЛМ* 85; 1496 *ПДСВВ*; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 1; *ВД* II, 413; *ГВКОО*; 1499 *АЛМ* вип. 2, 36; *AS* I, 117 і т. ін.); жомойскій 1 (1454 *АЛМ* 12); жемоитскии 1 (1442 *Cost.* II, 718); жемоитскы 1 (1445 *Cost.* II, 725); *ск. н.* жо(м) 1 (1496 *ВМКФС*); жомо(т) 1 (1499 *ВФ*); *род. одн. ч.* жомоитского 1 (1453 *Cost.* II, 765); жимоитского 1 (1485 *ВД* II, 371); *дав. одн. ч.* жомоитскомоу, жомо(т)скомоу, жомонцкомоу (1462 *ВД* II, 289, 292; 1468 *ВД* II, 301; 1479 *ВД* II, 351; 1499 *ВФ*); *ор. одн. ч.* жомоитскимъ (1442 *Cost.* II, 716; 1447—1492 *ЛКНKB*); *наз. одн. с.* Жомойтское (1410 *АкВАК* XI, 5; 1487 *AS* I, 240); *род. одн. ж.* жо(моитскои) (1499 *ВД* II, 442); *род. мн.* жемоитскихъ (1499 *ВД* II, 443).

Див. ще ЖМУДСКІЙ.

***ЖОМОТАТЕВИЧЪ** *див.* ***ЖУМЕТАТЕВИЧЪ**.

***ЖОМОТАТЕВЪ** *див.* ***ЖОУМОТАТЕВЪ**.

ЖОМОТАТИЧЪ ч. (12) (*особова назва*): а на то е(ст)... въра пана жоружа жомътатича (Сучава, 1433 *Cost.* I, 359); и дали есми ему... села... шо и(х) купи(л) о(т) мы(н)дръ жумататича (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540).

ФОРМИ: *наз. одн.* жомотатичъ (1433 *Cost.* II, 650); *род. одн.* жомътатича 1 (1433 *Cost.* I, 359); жумататича, жоумататича 2 (1437 *Cost.* I, 515; 1455 *Cost.* II, 540); жоумътатича 3 (1435 або 1436 *Cost.* I, 494; 1436 *Cost.* I, 460; 1437 *Cost.* I, 542); жоуметатича 1 (1448 *Cost.* II, 306);

наз. мн. зам. род. одн. жоумътатичи 2 (1441 *ДВАс* 38; 1442 *Cost.* II, 93); жумътатичи 1 (1439 *Cost.* II, 52); жумътатичи 1 (1438 *Cost.* II, 15).

***ЖОМОТАТОВЪ** *див.* ***ЖОУМОТАТЕВЪ**.

ЖОМОТАТА *див.* **ЖУМЕТАТЕ**.

***ЖОМОТАТАВЪ** *див.* ***ЖОУМОТАТЕВЪ**.

***ЖОМЪТАТЕВЪ** *див.* ***ЖОУМОТАТЕВЪ**.

***ЖОМЪТАТИЧЪ** *див.* **ЖОМОТАТИЧЪ**.

***ЖОМЪТЪЦЪНЪ** *див.* **ЖОУМЪТЪЦЪНІИ**.

ЖОНА *див.* **ЖЕНА**.

ЖОНКА, ЖОНЪКА *ж.* (11) 1. заміжня жінка (5): Гдъ колі дѣвка алюбо жонъка алюбо вдова боудѣ(т) на поли алюбо в селѣ боудѣ(т) оусилована... тогды то(т) имаеть казненъ по(д)лоу(г) вины, пісаны о сїльстве (XV ст. *ВС* 36—36 зв.); а челАди дво(р)ное што в городе ģ паробъки а чотыри жонъки а две дѣвѣе (б. м. н., XV ст. *ИК*).

2. (*особа жіночої статі*) жінка (6): даемъ ва(м) вѣда(т) всѣмъ... и(ж) хто буде(т) ва(с) держа(т) челА(д) немецкую муже(в) ли жоно(к) ли робАтли бы есте при нашей мл(с)ти волн... собравши всю тую че(ла)дѣ въ шполи поставите на сѣго михаила де(н) (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНKB*); Горо(д) житомі(р) а на городе чотыри поушки... а челАдн ģ паробки а две жо(н)це а трое дете(н) малы(х) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ФОРМИ: *наз. одн.* жонка, жонъка (XV ст. *ВС* 21, 36, 36 зв.); *знах. одн.* жонку, жонъкоу (XV ст. *ВС* 25 зв.); *наз. мн.* жонъки (XV ст. *ИК*; бл. 1471 *ЛКЗ* 31 зв.); *знах. мн.* жоно(к) (1447—1492 *ЛКНKB*); *місц. мн.* о жонъка(х) (XV ст. *СЯ* 9 зв.); *наз. дв.* жо(н)це (бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ЖОРАВЪНИКИ *мн.* (2) (*назва села у Волинській землі*) Журавники: досталося пану Барсану Анѣдрѣви Жоравъники (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

ФОРМИ: *наз.* Жоравъники (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *дав.* **Журавъникомъ** (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193).

***ЖОРАТЬ** ч. (1) (*молд.* журат) присяжний: та есми дали и потврѣдили тои стои нашеи епискоупіи о(т) радовце(х)... црко(в)... оу костини оу жората драгомира (Сучава, 1490 *ДС* 147).

ФОРМИ: *род. одн.* жората (1490 *ДС* 147).

Див. ще ДЖОУРАТОУЛ.

***ЖОРСТВИЛО** *див.* ***ЖЕРСТВИЛО**.

ЖОСЛАВСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А при том были светки: кн(А)зъ Иван Юревич Жославскій, а пан Еско Слович (Острог, 1481 *AS* I, 77).

ФОРМИ: *наз. одн.* Жославскій (1481 *AS* I, 77).

ЖОУДЕ, ЖУДЕ, ЖУДЪ ч. (35) (*молд.* жуде) урядник з адміністративними і судовими повноваженнями, суддя: и дали есмъ ему... села о(т)нина его на имѣ (оунгоурън) и где домъ его... и негрилещи и нѣгъ где е(ст) нѣгъшь жудѣ (Сучава, 1409 *Cost.* I, 64); Стефанъ воевода... пише(м) всѣмъ бояромъ и дворнико(м) и шо(л)тузомъ и прѣгаремъ и жудемъ и ватаманомъ... што бы ни единъ залогъ не оузАлъ на торговчАны о(т) брашова (Сучава, бл. 1435 *Cost.* II, 692); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїидоша прѣд нами... архимандритъ Бистричскаго монастыра, и сѣ всѣми яже о Христе братіаи... и дали господствоу мы петъ селъ: едно на Краковъ на имѣ Каоучелещи, где были жоудеве Михайл и Діенишь... друоуге на Сереть на имѣ Гыдинци... три на Бистрици (Ясси, 1500 *ВД* II, 173).

ФОРМИ: *наз. одн.* жоуде 30 (1425 *Cost.* I, 168; 1434 *Cost.* I, 386; 1448 *Cost.* II, 323; 1455 *Cost.* II, 540; 1488 *ВД* I, 362; 1493 *ВД* II, 27; 1495 *ВД* II, 57; 1497 *ВД* II, 115 і т. ін.); **жудѣ** 1 (1409 *Cost.* I, 64); **жуде** 1 (1433 *Cost.* II, 594); *наз. мн.* жоудеве (1443 *Cost.* II, 179; 1500 *ВД* II, 173); *дав. мн.* жудемъ (бл. 1435 *Cost.* II, 692).

ЖОУДЕЧІА *ж.* (15) (*молд.* жудечие) (*частина села, де знаходилася резиденція судді*): и потврѣдили есми емоу оу нашей земли оу молдавской... села на имѣ боуцюмъни... и на оусти стоуденца темешещи обѣ части жоудечіе (Суча-

ва, 1434 *Cost.* I, 386); слоузъ нашемоу, михоулоу пожароу, да е(ст) село, на имѣ богдѣишѣи, и половина о(т) оа(н)-чиноу жоудечію, шо е(ст) повише могили (Сучава, 1491 *Cost.* D. 37).

ФОРМИ: *наз. одн. жоудечіА* (1434 *Cost.* I, 398); *знах. одн. жоудечію* (1491 *Cost.* D. 37); *знах. мн. жоудечіи* 6 (1436 *Cost.* I, 467; 1439 *Cost.* II, 41; 1442 *Cost.* II, 93; 1455 *Cost.* II, 540; 1458 *BD* I, 19; 1488 *BD* I, 356); жоудечіе 3 (1434 *Cost.* I, 386; 1436 *DIR*«А» 469; *Cost.* I, 475); *молд. жоудечіи* 2 (1488 *BD* I, 361, 362); жоудѣчи 1 (1458 *BD* I, 19).

ЖУДЪ *див. ЖОУДЕ.*

***ЖОУДЪЧИЕ** *див. ЖОУДЕЧИА.*

***ЖУКОВЕЦКИЙ** *прикм.* (1) ◇ *дорога Жуковецкая див. ДОРОГА* 1.

ФОРМИ: *знах. одн. Жуковецкую* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

*Пор. *ЖУКОВЪ.*

***ЖУКОВЪ** *ч.* (2) (*назва села у Волинській землі*) Жуків: и мы... дали есмо емоу имене в Лоуцкомъ повете оу Жоукове село Альшовъ (Луцьк, 1446 *AS* III, 5); въ Жуковъ одѣ воза по грошу, а одѣ коня не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн. оу Жоукове* 1 (1446 *AS* III, 5); *въ Жуковъ* 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

***ЖОУКЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): ми кнА(з) великии швидригаило... дали есми и(м) рычеговъ... о(т)мѣноу шлахетно(му)у Ѡе(д)ороу жоукови половиноу рычегова (Луцьк, 1445 *P* 148).

ФОРМИ: *дав. одн. жоукови* (1445 *P* 148).

ЖОУЛА *ч.* (6) (*особова назва, молд., пор. Жулие*): Мы Александръ воевода... чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ... оже есмы дали шолданъ петрови и женѣ его дщери пана жули... едно село на шумузи (Сучава, 1411 *DIR*«А» 439); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинній наши слоуги Жоурка Пинтече и брат его Петриманъ... сынове Жоула Пънтече... жаловали есмы их особноу нашею милостію (Сучава, 1495 *BD* II, 248—249).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. Жоула* 3 (1491 *BD* I, 451; 1495 *BD* II, 248); *род. одн. жули* 2 (1411 *DIR*«А» 439); *іуіу* 1 (1465 *GL* 176).

Див. ще ЖОУЛКА.

ЖОУЛЕЩИ, ЖОУЛЕЩІИ *мн.* (6) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣ(м) мы видѣвше пра(воу)ю и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... едно село на имѣ жоулещіи (Сучава, 1437 *Cost.* I, 520); А хотарь томоу... селоу... на имѣ Жоулещи да ест... по коуда из вѣка ожидали (Гирлов, 1499 *BD* II, 144).

ФОРМИ: *наз. Жоулещи* 5 (1453 *Cost.* II, 472; 1455 *Cost.* II, 553; 1499 *BD* II, 144); *жоулещіи* 1 (1437 *Cost.* I, 520).

***ЖОУЛИНЪ** *прикм.* (2): Ио Стефан воевод... знаменито чиним... оже прѣидоша пред нами... Негша... и пак наше слоуги Грозе и брат его Негриль... сынове Жоулини... и продали свою... отниноу (Сучава, 1491 *BD* I, 451); Там мы видѣвше его правою... слоужбоу до нас... дали и потвѣдили есмы емоу... село... шо бил коупил тое село Аврам вистарник от... Манчол и от племинник его от Ион Лога, сестричичи Жоулини (Сучава, 1493 *BD* II, 21—22).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. жоулини* (1491 *BD* I, 451; 1493 *BD* II, 22).

Пор. ЖОУЛА.

ЖОУЛИЧОУ *ч., невідм.* (1) (*особова назва*): а хотарни(к) былъ оана жоуличоу (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445).

*Див. ще *ЖОУЛИЧЪ.*

***ЖОУЛИЧЪ** *ч.* (41) (*особова назва, молд. Жоулич, лат. Iulius*): мы боаре... александра воеводы... па(н) Аки(м) каліАнови(ч)... па(н) да(н)чу(л) жули(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѣ господарѣ нашего корола (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); А на то ест... вѣра и доуша пана... Оана Жоулича (Баків, 1457 *BD* II, 258).

ФОРМИ: *наз. одн. жули(ч)* (1421 *Cost.* I, 142; 1445 *Cost.* II, 730; 1453 *Cost.* II, 458; 1455 *Cost.* II, 562); *род. одн. жоулича, жоули(ч)* 36 (1441 *Cost.* II, 138; 1443 *Cost.* II, 156; 1445 *DIR*«А» 483; 1447 *Cost.* II, 282; 1448 *Cost.* II, 317; 1453 *DIR*«А» 503; *Cost.* II, 496; 1454 *Cost.* II, 501; 1455 *Cost.* II, 526; 1456 *Cost.* II, 569; 1457 *BD* I, 4 і т. ін.); *жоуличи* 1 (1448 *Cost.* II, 355).

Див. ще ЖОУЛИЧОУ.

ЖОУЛКА *ч.* (1) (*особова назва, молд., лат. Iulius, пор. Жулие*): мы Стефан воевода... знаменито чиним и сим листом нашим... оже прѣидоша прѣд нами... слоуга наш Иванко Левич... и племенник их Жоулка Пънтече... и продали свою правою отниноу (Сучава, 1492 *BD* I, 509).

ФОРМИ: *наз. одн. Жоулка* (1492 *BD* I, 509).

Див. ще ЖОУЛА.

***ЖУМАТАТЕВИЧЪ** *див. ЖУМЕТАТЕВИЧЪ.*

ЖУМАТАТИНСКЫИ *ч.* (1) (*особова назва*): Мы панове господарѣ нашего, илѣи воеводи, на имѣ панѣ вилча о(т) липники... и панѣ мындрѣ жумататински... вызнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижъ... господарѣ нашѣ... кролю по(л)скомоу... голдъ... оучини(л)... мы такоже... обичоуемъ... тотъ... голдъ... королеви полскомоу... илѣаша воеводи... его листомъ потверженны... ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701—702).

ФОРМИ: *наз. одн. жумататинскыи* (1436 *Cost.* II, 701).

***ЖОУМАТАТИЧЪ** *див. ЖОМОТАТИЧЪ.*

ЖУМЕТАТЕ, ЖОМЕТАТЕ, ЖОМОТАТА, ЖУМТАТЪ, ЖУМЪТАТЕ, ЖУМЪТАТЪ, ЖЮМЕТАТЕ *ч., невідм.* (21) (*особова назва, молд. «половина»*): А на то... вѣра пана Жуметате Йона (Сучава, 1403 *RS* 338); а мърини, дщци жоуржа жоуметате, еи съ достало, оу еи част, село (Сучава, 1492 *Cost.* S. 161).

***ЖУМЕТАТЕВИЧЪ** *ч.* (27) (*особова назва*): а на то... вѣра пана жуметатевича (Сучава, 1412 *DIR*«А» 440); а на то... вѣра пана шефоула жоумотатевича (Сучава, 1448 *Cost.* II, 300).

ФОРМИ: *род. одн. жоумътатевича* 12 (1428 *Cost.* I, 218, 224; 1436 *ВАМ* 34; *Cost.* I, 488; 1437 *Cost.* I, 529; *Mih.* 203; 1438 *DBAc* 27; *DIR*«А» 472; 1439 *Cost.* II, 32, 35, 42, 62); *жуметатевича, жоумотатевича* 6 (1412 *DIR*«А» 440; 1428 *Cost.* I, 228; 1429 *Cost.* I, 267; 1436 *Cost.* I, 468; 1439 *Cost.* II, 46; 1441 *DBAc* 40); *жоумататевича, жумататевич(ч)* 3 (1436 *ВАМ* 29; 1437 *Cost.* I, 536; 1438 *Cost.* II, 7); *жюмотатевича* 2 (1436 *Cost.* I, 455, 481); *жометатевича* 1 (1428 *Cost.* I, 207); *жомотатевича* 1 (1428 *Cost.* I, 202); *жоуметатевичА* 1 (1419 *DIR*«А» 444); *жюмотатевича* 1 (1448 *Cost.* II, 300).

***ЖУМЕТАТЕВЪ** *див. *ЖОУМОТАТЕВЪ.*

***ЖУМЕТАТИЧЪ** *див. ЖОМОТАТИЧЪ.*

***ЖОУМОТАТЕВЪ** *прикм.* (25): а на то вѣра... пана йона жуметатевича (Сучава, 1403 *ДГАА*); а на то е(ст)... ви(ра) жоуметатевич(х) сновъ (1) (б. м. н., 1425 *Cost.* I, 169); А на то е(ст)... вѣра пана шефоула жоумътатѣва (Сучава, 1442 *Cost.* II, 97).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. жомотатѣва* 7 (1428 *Cost.* I, 221; 1429 *ДГОБК*; *Cost.* I, 249, 270, 291; 1431 *Cost.* I 318; 1433 *Cost.* I, 353); *жоумотатѣва* 3 (1435 *Cost.* I, 424; 1436 *Cost.* I, 484; 1442 *Cost.* II, 101); *жоумътатѣва* 3 (1436 *Cost.* I, 473; 1439 *Mih.* 206; 1442 *Cost.* II, 88); *жометатѣва* 2 (1427 *Cost.* I, 196; 1429 *Cost.* I, 259); *жомотатѣва* 2 (1426 *Cost.* I, 182; 1427 *DIR*«А» 450); *жомотатѣва* 2 (1427 *Cost.* I, 196; 1429 *Cost.* I, 259); *жуметатѣва, жоуметатѣва* 2 (1403 *ДГАА*; 1429 *Cost.* I, 280); *жомътатѣва* 1 (1429 *Cost.* I, 239); *жомотатАва* 1 (1428 *Cost.* I, 234); *жоумътатѣва* 1 (1442 *Cost.* II, 97); *род. мн. жоуметатѣви(х)* (1425 *Cost.* I, 169).

Пор. ЖУМЕТАТЕ.

ЖУМТАТЪ *див. ЖУМЕТАТЕ.*

ЖУМЪТАТЕ *див. ЖУМЕТАТЕ.*

*ЖОУМЪТАТЕВИЧЪ *див. ЖУМЕТАТЕВИЧЪ*

*ЖОУМЪТАТИЧЪ *див. ЖОМОТАТИЧЪ.*

ЖУМЪТАТЪ *див. ЖУМЕТАТЕ.*

ЖОУМЪТЪЦЪНІИ *мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві);* а мърини... ей съ достало... село на имъ жоумътѣцънїи (Сучава, 1492 *Cost. S.* 161).

ФОРМИ: *наз. жоумътѣцънїи* (1492 *Cost. S.* 161); *знах. жомътѣцънъ* (1492 *Cost. S.* 161).

*ЖУМЪТАТИЧЪ *див. ЖОМОТАТИЧЪ.*

*ЖУМЪТАТЪВЪ *див. *ЖОУМОТАТЕВЪ.*

*ЖУМЪТЯТИЧЪ *див. ЖОМОТАТИЧЪ.*

ЖОУПАНЪ, ЖЮПАНЪ *ч. (62) (старшина, також титул молдавської феодалної знаті)* жупан: а на то въра моА и мойхъ сино(І) въра, въра жупанаюги жу(р)жевича въра жупана стедкова и съ братиАми его (Роман, 1392 *Cost. I, 8*); А (на бо)лшоу ю крѣпост и потвърждение т(о)моу въсемоу... велбли е(с)ми нашемоу въриомоу жоу(пан)оу Тъоу(то)лоу логофетоу писати и нашоу (печат привѣсити к) семоу листу нашемоу (Ясси, 1497 *BD II, 97*).

ФОРМИ: *наз. одн. жоупанъ 3* (1400 *Cost. I, 36*; *DIR«A» 433*; 1404 *ГМ*); *жупанъ 1* (1407 *Cost. I, 56*); *род. одн. жу-пана, жоупана 9* (1392 *Cost. I, 8*; 1400 *Cost. I, 37*; 1414 *Cost. I, 111*; 1422 *DIR fig 35*; 1433 *Cost. I, 350*); *жупана 4* 1392 *Cost. I, 8*; 1393 *Cost. I, 14*; 1407 *Cost. I, 56*); *дав. одн. жоупаноу, жоу(пан)оу* (1448 *Cost. II, 314*; 1449 *Cost. II, 380*; 1453 *Cost. II, 466*; 1462 *Cost. D. 12*; 1484 *BD I, 279*; 1487 *BD I, 294*; 1492 *BD I, 511*; 1493 *BD II, 4, 6*; 1497 *BD II, 97* і т. ін.); *знах. одн. жоупана* (1475 *BD II, 336*); *ор. одн. жоупаномъ* (1411 *Cost. I, 84*).

*ЖУРАВЪНИКИ *див. ЖОРАВЪНИКИ.*

ЖОУРЖА¹, ЖОУРЖА, ЖОУРЖЪ *ч. (55) (особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу);* а на то е(ст)... въра паиа жоуржи фратов(ского) и дѣти его (Сучава, 1428 *Cost. I, 224*); И оуоставше слоуга наш Жоуржа Поуцъноул та заплатил оуси тоти пинъзи р злат оу роуки слоугам нашим (Васлуй, 1497 *BD II, 107*).

ФОРМИ: *наз. одн. Жоуржа Zurza 13* (1465 *GL 176*; 1467 *BD I, 118*; 1483 *BD I, 267*; 1487 *BD I, 301*; 1488 *BD I, 354*; 1489 *BD I, 367*; 1493 *CVD 6*; 1495 *BD II, 46*; 1497 *BD II, 107* і т. ін.); *жоуржа 3* (1449 *Cost. II, 386*; 1453 *Cost. II, 495*; 1456 *Cost. II, 568*); *жоуржъ 3* (1443 *Cost. II, 179*; 1453 *Cost. II, 459*; 1456 *Mih. 213*); *зам. дав. паноу жоуржа 3* (1460 *Cost. S. 33*; 1487 *BD I, 301, 302*); *род. одн. жоуржи, жоуржї* (1428 *Cost. I, 224*; 1441 *DBAc 40*; 1452 *Cost. II, 426*; 1453 *Cost. II, 446, 454, 462, 473, 496*; 1454 *Cost. II, 501*; 1491 *BD I, 451* і т. ін.); *дав. одн. жоуржи* (1483 *BD I, 267*; 1487 *BD I, 302*; 1489 *BD I, 367*; 1493 *CVD 6*; 1495 *BD II, 59, 87*; 1497 *BD II, 107, 116*); *знах. одн. дчоуржоу, дчоу(р)жоу 2* (1496 *ПДСВВ*); *чжоуржоу, czur-zi 2* (1494 *BD II, 386, 388*); *дчоуржа 1* (1496 *BD II, 407*); *ор. одн. Дчуръжоу, Дчуржоу* (1496 *BD II, 401*).

*Див. ще ГЕРГЕ, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЪ, ЖОУРКА, ЖОУРКОВЪ, ЖОУРЪ.*

ЖОУРЖА² *ж. (2) (особова назва);* И оуоставши господство ми и заплатили есми оуси тоти вишеписанныи пинъзи... оу роуки слоузъ нашемоу Данкоу... и оу роуки сестричичи его Жоуржи (Сучава, 1481 *BD II, 248*).

ФОРМИ: *наз. одн. Жоуржа* (1481 *BD I, 248*); *дав. одн. Жоуржи* (1481 *BD I, 248*).

ЖОУРЖЕВИЧЪ, ЖЮРЖЕВИЧЪ (8) (особова назва): а на то... въра жупана юги жу(р)жевича (Роман, 1392 *Cost. I, 8*); а при томъ были свѣдѣци па(н) иванъ жюржевичъ па(н) петръ судия (Погоничі, 1422 *P 98*); а тому свѣдѣци панъ николаи спичникъ... панъ ивашко жюръ(ж)вичъ (І) (Галич, 1424 *P 106*); ТА(м) мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвърдили есми емоу... половина село (І) на имъ Жоуржещи на Ставницъ, щож он коупил от Косте и от Стана, сынове Жоуржевич(и), за п злат (Васлуй, 1465 *BD I, 88*).

ФОРМИ: *наз. одн. жоуржевичъ 1* (1436 *Cost. II, 701*); *жоуржевичъ 1* (1436 *Cost. II, 701*); *жюржевичъ 1* (1422 *P 98*); *1 жчюръ(ж)вичъ 1* (1424 *P 106*); *род. одн. жу(р)же-вича 2* (1392 *Cost. I, 8*; 1393 *Cost. I, 14*); *зам. дав. къ жюр-жовича 1* (1411 *Cost. I, 84*); *наз. мн. Жоуржевич(и)* 1465 *BD I, 88*.

*ЖУРЖЕВЪ *прикм. (4);* а на то... въра... пана жюржева (Роман, 1392 *Cost. I, 8*); тое въсе вышеписанное да е(ст) имъ о(т) па(с) оурн(к) и съ въсѣмъ доходо(м) имъ и дѣтемъ жоуржевимъ (Сучава, 1456 *Cost. II, 569*).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. жюржева 1* (1392 *Cost. I, 8*); *жур-жева 1* (1429 *Cost. I, 258*); *дав. мн. жоуржевимъ 1* (1429 *Cost. I, 242*); *жоуржевимъ 1* (1456 *Cost. II, 569*).

Пор. ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЪ.

ЖОУРЖЕЩИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві);* ТА(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвърдили есми емоу ... половина село на имъ Жоуржещи на Ставницъ (Васлуй, 1465 *BD I, 88*).

ФОРМИ: *наз. Жоуржещи* (1465 *BD I, 88*).

*ЖОУРЖИКА *ч. (2) (особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу);* и дали есми емоу... еще село где би(л) мали(ч) оу жоуржики (Сучава, 1437 *Cost. I, 541*); а на то е(ст)... въра пана жоуржики комиса (б. м. н., 1453 *Cost. II, 496*).

ФОРМИ: *род. одн. жоуржики* (1437 *Cost. I, 541*; 1453 *Cost. II, 496*).

Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЪ, ЖОУРКА, ЖОУРКОВЪ, ЖОУРЪ.

*ЖОУРЖИНЪ *прикм. (5);* а мы... есмы дали и потвърдили... дочкам Жоуржиним... тое село на Винной (Сучава, 1493 *BD II, 14*); а мы такожде и от нас есмы дали и потвърдили... сыном Жоуржином... село на имъ Недеяни (Ясси, 1497 *BD II, 96*).

ФОРМИ: *наз. мн. Жоуржини* (1495 *BD II, 64*); *дав. мн. Жоуржиним 2* (1493 *BD II, 14*); *Жоуржином 1* (1497 *BD II, 96*).

Пор. ЖОУРЖА¹, ЖОУРЖА².

ЖОУРЖОУ *ч., невідм. (10) (особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу);* а на то е(ст)... въра пана жоуржоу жоумътаевича и дѣти его (Сучава, 1428 *Cost. I, 224*); дали и потвърдили есми и(м)... на имъ сѣкоуяніи ... и доумбръвица, где би(л) жоуде жоуржоу (Сучава, 1491 *Cost. D. 37*).

*Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖЪ, ЖОУРКА, ЖОУРКОВЪ, ЖОУРЪ.*

ЖОУРЖЪ, ЖУРЖЪ, ЖЮРЖЪ *ч. (208) (особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу);* Ю роман воевода... чинимъ то вѣдомо... оже тотъ слуга наш тодоръ ись своею братиею... жюржъ слоужили намъ ис правою вѣрою (Сучава, 1393 *Cost. I, 13*); созналъ то передъ нами панъ ходько своею доброю волею... аже продалъ свою половицю переросли брату своему ж(ч)юржеви (Галич, 1424 *P 106*); и оуоставше пан Жоуржъ гоуменник та заплатилъ оуси тоты вышени-санныи пинъзи (Сучава, 1499 *BD II, 135*).

ФОРМИ: *наз. одн. жоуржъ 15* (1409 *Cost. I, 64*; 1421 *Cost. I, 141*; 1426 *Cost. I, 178*; 1432 *Cost. I, 343*; 1433 *Cost. I, 361*; 1434 *Cost. II, 665*; 1439 *Mih. 205*; 1443 *Cost. II, 148*; 1445 *Cost. II, 218*; 1470 *BD I, 153* і т. ін.); *жоуржъ, Жоуржъ, журжъ 14* (1418 *Cost. I, 127*; 1424 *Cost. II, 956*; 1429 *Cost. I, 242*; 1432 *Cost. I, 327*; 1434 *Cost. I, 398*; 1454 *ПГПММ: 1456 Cost. II, 569*; 1471 *BD I, 164*; 1499 *BD II, 135, 162* і т. ін.); *жюржъ 5* (1393 *Cost. I, 13*; 1407 *Cost. II, 623, 629*; 1408 *Cost. II, 633*); *род. одн. жоуржа, жур-жа 142* (1412 *DIR«A» 440*; 1420 *Cost. I, 136*; 1426 *BAM 22*; 1431 *Cost. I, 318*; 1437 *Cost. I, 536*; 1442 *Cost. II, 93*; 1452 *Cost. II, 432*; 1468 *BD I, 130*; 1487 *BD I, 302*; 1499 *BD II, 135* і т. ін.); *жюржа 6* (1407 *Cost. I, 56*; 1408 *Cost. I, 61*; 1409 *DIR«A» 437*; *Cost. I, 69*; 1411 *DIR«A» 439*; *Cost. I, 95*); *жюржа 6* (1403 *ДГАА; RS 338*; 1407 *Cost. I, 56*; 1409 *Cost. I, 65*; 1411 *Mih. Alb.*; 1436 *Cost. I, 481*);

журжі 1 (1411 Cost. I, 85); жоуржъ 1 (1484 BD I, 286); дав. одн. жоуржоу, žurzu 8 (1426 Cost. I, 182; 1429 Cost. I, 290; 1436 Cost. I, 444; 1460 Cost. S. 33; 1465 GL 176; 1471 BD I, 164; 1499 BD II, 135); ж(ч)юр(ъ)єви, ж(ч)юржеви 2 (1424 P 106); жоуржеви 1 (1434 Cost. I, 391); знах. одн. журжа (1432 Cost. I, 327; 1496 ПСВВ); ор. одн. жоуржемъ 1 (1458 BD I, 6); ж(ч)юр(ж)мъ 1 (1424 P 106).

Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖОУ, ЖОУРКА, ЖОУРКОВЪ, ЖОУРЪ.

ЖОУРЖЬ див. ЖОУРЖА¹.

ЖОУРЖА див. ЖОУРЖА¹.

ЖОУРКА ч. (3) (особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинный слуга нашъ жоурка драготескоуль слоужилъ намъ право и вѣрною службою (!) (Сучава, 1412 DIR«А» 440); мы Стефанъ воевода... знаменито чиним ... оже тоти истинни нашн слоуги Алекса и Журка... слоужили намъ право и вѣрно (Васлуй, 1495 BD II, 45—46).

ФОРМИ: наз. одн. жоурка, Журка (1412 DIR«А» 440; 1495 BD II, 46, 248).

Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЬ, ЖОУРКА, ЖОУРКОВЪ, ЖОУРЪ.

*ЖОУРКАНИИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): дали и потвѣрдили есми им... их правуюю отниноу, едно село на имѣ Жоурканіи (Сучава, 1495 BD II, 84).

ФОРМИ: наз. Жоурканіи (1495 BD II, 84).

ЖОУРКОВЪ ч. (1) (особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу): и також есмо дали... томоу свѣтому нашему монастыроу а фалчоу и три фертали винограда... що был дал тотоу фалчоу и три фертали томоу свѣтому нашему монастыроу пан Юга вистѣрник, що же был он коупил тот виноград от Жоурковъ мѣсникъ, сына киш Ласлъоу от Хрълови, за ке златы оугръских Червлиини (Гирлов, 1499 BD II, 148).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от Жоурковъ (1499 BD II, 148).

Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЬ, ЖОУРКА, ЖОУРКОВЪ.

ЖОУРЪ ч. (2) (особова назва, молд., пор. Георгіе, Георгіоу): и дали есми... монастыроу... цигане на имѣ: Лоука сынъ Лацков съ чельдею ... и Жоуръ съ чельдею (Сучава, 1487 BD I, 312).

ФОРМИ: наз. одн. Жоуръ (1487 BD I, 310, 312).

Див. ще ГЕРГЕ, ЖОУРЖА¹, *ЖОУРЖИКА, ЖОУРЖОУ, ЖОУРЖЬ, ЖОУРКА, ЖОУРКОВЪ.

*ЖЧЮРЖЬ див. ЖОУРЖЬ.

*ЖЧЮРЬ див. ЖОУРЖЬ.

*ЖЧЮРЬЖВИЧЬ див. ЖОУРЖЕВИЧЬ.

ЖЪ див. ЖЬ.

*ЖЪДАТИ див. ЖДАТИ.

Ž Y W I T Y S I A див. *ЖИВИТИ СЕ.

*ЖЫВОТЬ див. *ЖИВОТЬ.

*Ž Y W Y J див. ЖИВЬ.

*ЖЫДИЧЫНЬ ч. (3) (назва села у Волинській землі) Жидичин: у того гостинца кгрунтъ Теременский по левой руке, а по правой Поддубецкий, просто ку гостинцу до жыдичина отъ олыки (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

ФОРМИ: род. одн. жыдичина (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

*ЖЫДОВСКИЙ див. *ЖИДОВСКИЙ.

ЖЫДЪ див. ЖИДЪ¹.

ЖЫКГИМОНТЬ див. ЖИГМОНТЬ.

*ЖЫКГИМОНТЬ див. ЖИГМОНТЬ.

ЖЫКГМОНТЬ див. ЖИГМОНТЬ.

*ЖЫТИ див. ЖИТИ.

*ЖЫТЬЕ с. (2) згода, злагода, мир (1): Такежъ и панове рада наша намъ поведали штожъ ты писалъ о томъ къ намъ, абы намъ мовили быхъ были съ тобою въ жытъи и въ добромъ прыятельстве (Троки, 1494 BD II, 387); а тыми разы

до тебе твоими послы о(т)казали есмо што пановъ рады наше пры насъ супо(л)на не было а жы(т)я с тобою не о(т)мови(ли) есмо и тыми разы (б. м. н., 1496 ПДСВВ).

ФОРМИ: род. одн. жы(т)я (1496 ПДСВВ); місц. одн. въ жытъи (1494 BD II, 387).

ЖЬ, ЖЪ, Ж част. (605) 1. (підсилювальна) ж, же (465):

А се А король казимиръ... даль есмь слузъ своему иванови дворище заньво (так.— Прим. вид.) матъчича што жъ слушаеть перемыскоу волости (Казимир, п. 1349 P 3); а што може причинити болше межн тьми жжитки то на свое польпшньне яко жъ торговлѣ исталася (Львів, 1370 P 18);

мы кнѣ(з) литовский кнѣ(з) олександро корьѣтовичъ... чинимъ свѣдочно своимъ листомъ всѣкому доброму кто жъ на сеи листь посмотритъ што жъ былъ братъ нашъ... придалъ млинъ къ цркви (Смотрич, 1375 P 20);

А се я пан Ивашко Дичько Васильевич сознаваю симъ моимъ листомъ каждому доброму комужъ коли его потрѣбно боудеть видети што жъ былъ братъ нашъ... придалъ млинъ къ цркви (Луцьк, 1461 AS I, 53);

а коли(ж) кто моу(ж)оубоиство учи(т) (!) а не ведаю(т) его староста не имаеть прото жалобы чини(т) (XV ст. BC 24—24 зв.);

у hranyciu y mez u samy iesno pomez u sebe potozyly u kopcu zasypaty poczonszy od toicy welykoyi dorohy... w tuju rozpihu коториуз тукъіазъ zawodyl papa nemigun pamisnyk (Тришин, 1500 ДПЖН).

2. (ототожнююча, з формами займ. 3 ос.) ж, же (4):

А се zde ему жъ сѣ маневъ досталъ (Манів, 1478 AS I, 76);

И пак оу том и оу тотже час прїиде прѣд нами и прѣд нашими бояре Настѣ... по еиж доброй воли... и прода(л)а свою правуюю отниноу (Гирлов, 1499 BD II, 147).

3. (виділювальна-приєднувальна) теж, також (39): королеви держати лвовскую землю исполна а намъ держати володимѣрскую... исполна жъ (б. м. н., 1352 P 6);

просимо вашѣ мл(с)ти штобы есте оучинили иныи листо... на 7 тисѣчи подо кроловою жъ печатноу (Сучава, 1388 SL);

Про то я... записала есми... десятину къ светому Спасу къ кобыню, и зъ млына... десятую мѣрку... и отъ ярины всякое — десятую копу у Кобырни жъ (Кобыринь, 1401 АкВАК III, 2);

Мы... кнѣзь Александро... чинимъ знаменито... ижет... дали есмо емоу имене... село Алышовъ на реце на Стоубле... а Деков на Стоублежъ (Луцьк, 1446 AS III, 5);

А ещо Левону жъ Шоломичу призволили есмо Неверово село держати (Берестя, 1463—1478 PEA I, 35);

Село радосто(в) а в томъ селе три чѣвки а четѣ(р)ты(и) отамо(н) а вси ещо воли не выседели оди(н) чѣвкъ стары(и) и тотъ подымъциноу даеть а тье выседеле(в) волю подымъциноу жъ боудоити давати (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91);

Жаловали намъ очивисто люди нашы бортеве... на борти на жъ, на Яцка Вѣштортовича (Вильна, 1495 РИБ 601—602);

Такъ же ваша милость абы есте знали, бо послати есмо нашего посла до Мендли Кгерѣѣ цара Перекопского, вашее жъ милости тоежъ для прыгоды (б. м. н., 1499 BD II, 449).

4. (у знач. сполучника) (зв'язує речення) (96) а) (єднальний) і (79):

знаемо чинимъ симъ нашимъ листо(м) каждо(м)у добро(м)у кто коли на сеи листь оузритъ или оуслышитъ его чтоучи ко(м)у ж то(г) листоу боудеть потрѣбизна (Медика, 1407 P 72);

мы выликиі кнѣзь швѣтрика(л) свѣдомо чинимъ всѣкому симъ нашимъ листомъ кто во нь возритъ или оуслышитъ чтучи комужъ будеть того потребно (Житомир, 1433 P 126);

протъ жъ Азь... приступилъ есмь ку... па(н) володиславови бжїею мїстью королю польско(м)...

ис тыми горо(д) ись кремѣнницемъ и съ братславлемъ и съ иными города и землѣми штожъ тыми ра(з) оу моюмъ держанию су(т) которыѣ жъ то ись (с)тара давна ку свѣтои корунъ пильскои (!) прїслушаютъ (Кременецъ, 1434 P 130);

Мл(с)тею бжїею мы петръ воевода г(с)п(л)рѣ землн мо(л)давской чини(м) знаменито ис сьмъ листо(м) иши(м) каждому доброму коли(ж) то(г) кому будеть потрѣбизна оже... дали есми се(с) на(ш) ли(с)т) наши(м) прїателемъ

(Сучава, 1456 ПМВП); Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотритъ, або чтучи его вслышитъ, комужъ будетъ того потреба вѣдати (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); чинимо ведати симъ листомъ нашимъ хто на него посмотритъ або чтучи его услышитъ ксмужъ того потребу (!) будетъ ведати (Троки, 1498 ГВКОО);

б) (приеднувальний) а, і (17): кто жъ коли зломи(т) нашу грамоту(у) суд(а) пред(а) б(г)мъ (Перемишль, 1390 Р 176); коли жъ быхомъ хотѣли тыи двѣ селищи любо сами оузати оу него или кому призволили быхомъ выкупити и тогда имбемъ дати ему за тыи двѣ селищи шестьдесятъ копъ тую подоляскими полугрошники (Турейскъ, 1429 Р 112—113); Колижъ всего прирожения постат своего передкоу видъ на быванна насладовати, про тож и мы... от родителей наших обычаев цнотами оплАхтеных и похвалиных отстоуповати не имаемо (Сучава, 1462 ВД II 283); И пани вошла въ клѣтъ со мною посполу и вельла мнѣ передъ собою полотна подѣлити на нолы (1), и я подѣлилъ; половину жъ полотень собѣ взяла, а половину вельла мнѣ послати до Крозь до сестры (Вильна, 1498 АЛМ 163);

(приеднує вставне речення) і, а (1): И мы, промежи нихъ всихъ тыхъ речей выслухавшы и съ паны радою нашею то помыслившы, ижъ то ест(ъ) речъ неслушная, не видевшы записовъ, всказывати третью часть Совѣ або вѣно Борисовой жонѣ на его поведанье, который жѣ самъ записы поламалъ, а передъ тымъ третее части Совѣ не поведаячы (Вильна, 495 РИБ 620).

Див. ще ЖДЕ, ЖІЄ¹, ЖО.

*ЖЪЖЕНЫИ прикм. (4) ◇ серебро жъ женое див. СЕРЕБРО.

ФОРМИ: знах. одн. с. жъженое, женое 3 (1408 Cost. II, 632; 1456 Cost. II 791; 1460 ВД II, 275); жеженое 1 (1434 Cost. II, 670).

І ЖЪНЫИ (КАЖНЫИ) (1): колі шлА(х)тА шлА(х)тіча забьє(т) за головуу шестьдесА(т) гривенъ за жъны(и) (!) члонокъ оутАтыи три(д)ца(т) гривенъ (XV ст. ВС 24 зв.).

Див. *КАЖНЫИ.

ЖЮДЕ див. ЖОУДЕ.

ЖЮМЕТАТЕ див. ЖУМЕТАТЕ.

*ЖЮМОТАТЕВИЧЬ див. *ЖУМЕТАТЕВИЧЬ.

*ЖЮМОУТАТЕВИЧЬ див. *ЖУМЕТАТЕВИЧЬ.

ЖЮПАНЬ див. ЖОУПАНЬ.

*ЖЮРЖЕВИЧЬ див. ЖОУРЖЕВИЧЬ.

ЖЮРЖЕВИЧЬ див. ЖОУРЖЕВИЧЬ.

*ЖЮРЖЕВЬ див. *ЖУРЖЕВЬ.

ЖЮРЖЬ див. ЖОУРЖЬ.

*ЖЮРКОВЬ ч. (1) (назва села у Галицькій землі):

А се А панъ бенко староста галицький и снАтиньский свѣд-чю то... иже пришедъ передъ насъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправиль своюи женѣ варварѣ сто гривенъ на своюмъ селѣ на тольмачи и жюрковѣ (Колосия, 1398 Р 57).

ФОРМИ: місц. одн. на жюрковѣ (1398 Р 57).

ЖЮСИЧЬ ч. (1) (особова назва): А панъ Олехно юрье-вичъ Жюсичъ продалъ есмь дѣдиноу и отъчиноу свою (Острог, 1458 ОЖДМ).

ФОРМИ: наз. одн. Жюсичъ (1458 ОЖДМ).

*ЖАБОКРИЦКИЙ ч. (1) (особова назва): Мы бискупи маѣи премыски(и) ... па(н) твориАнъ подчАши(и) Ашко решев(с)ки(и) бѣнко жАбокрицки(и)... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... на многи(х) роцѣхъ пред на(м) води-ла(с) (Медика, 1404 Р 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. жАбокрицки(и) (1404 Р 69).

*ЖАВОРОНКОКИЧЬ див. *ЖАВОРОНКОВИЧЬ.

*ЖАЛОВАТИ¹ див. *ЖАЛОВАТИ².

*ЖАЛОВАТИ² див. ЖАЛОВАТИ³.

З¹ *див.* ЗЪ.

! З² (ЗА) (1): О пісарє(х) земьскы(х) ко(л)ко мєє(т) бра(т) з (!) записное (XV ст. СЯ 43 зв.).

Див. ЗА¹.

! З³ (З) (1): а і ту к waszoy miłosty (!) kolkiz (!) dej przykazywali, prosia welmi, sztoб і wasza miłost postow k temu nastali (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140).
Див. ЖЪ¹.

ЗА¹ *прим.* (1372) I. (з род.) за (36) I. (виражає часові відношення, вказує на час, протягом якого щось відбувалося) (33): а такъ(ж) оставлємь (его) Ако за кнА(з) льва были за руски(х) кнАжатъ (Медика, 1415 Р 87); но покоуль вода сА взольетъ пото(л) панъ дробы(ш) маеть сьножати ми своими о(т)мьнити волбыревце(м) какъ было за отца моего при витовтѣ (Острог, 1458 ОЖДМ); А подымьщиною де(и) даивали за великого кнАзА витовта на трети(и) годъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); а брати имь мыто по старсмуо какъ здавна бывало за дАди нашого за велико(г) кнАзА вито(в)та и за жыкгимоньта (Петрків, 1489 АМВ); и мы листу того выслушавшы и в то(м) листу... его мл(с)ть пишеть... што(ж) степанъ є(р)моли(ч), з братьєю своею, повед(л) его мл(ст)и и(ж) о(т)цо(м) и(х) бы(л) дѣль еще за великого кнАзА жыкгимо(н)та (Вільна, 1495 БСКИ); а коли оиъ за своего живота дѣвку замоужъ выдастъ а о(т)прави(т) вьномъ тогды по смрті его иная братія є(г) не могу(т) иньше(г) изьска(т) (XV ст. ВС 36); Што твоя милость присылалъ къ намъ своихъ пословъ... и вьсказалъ еси къ намъ напоминаючи нашь, абыхмо съ тобою прыязнь и миръ вечный взяли... какъ... за предьковъ нашихъ бывало (б. м. н., 1496 ВД II, 407).

2. (виражає об'єктні відношення, вказує на особу або предмет, які є приводом чогось) (3): Оуставлємь и(ж) пре(д) нашею обли(ч)ностію алюбю пере(д) нашими паны алюбю пре(д) нашимъ старостою соу(д)я соудачи соуды не може(т) быти кора(н) (!) за зло(г) соуда бо не о(н) самъ соудить ає пановъ (XV ст. ВС 33 зв.).

II. (зі знах.) (1273) I. (виражає об'єктні відношення) (469) а) (вказує на особу або предмет, на які спрямована дія) за (147): Тыє вси села... маеть держати... Климентый, владыка Луцкий... а за нашь и чада наша Господа Бога

моляти (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); просити му ба за корола и за королевы намѣсткы (Казимир, п. 1349 Р 4); мы панове, боАре... слюби(л) есми за наше(г) г(с)дрА стефана воеводу земли молдавсков (б. м. н., 1395 Cost. II, 609—610); а слюбуемъ и слюбили есмо за романа аже имаеть романъ служити... кролю владиславу пол(с)кому... безо лсти и безхитрости (Берестя, 1400 Cost. II, 617—618); александръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(г) истинныи верига... тАгалъсА съ ротымпановы сыны за хотарь (Сучава, 1423 ДІР«А» 447); И такожде ни паркалабо-

ве от Немць, ани старости от тою волости... за тѣдѣ, ни за доушегоубство... ани за которою дѣло... никто их да не смѣют их соудити, лише сам митрополит или его оурѣдници (Сучава, 1466 ВД I, 95); маеть настоятель того монастыра... тую землю верху писанную, какъ здавна было, по тому завѣдати, а за нашь Бога просыты (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4);

(у знач. *прим.* п р о) (7): а то есми емоу дали оури(к)... што бы они и и(х) плема за равасова села и за татарь, николи не оупоминали (Сучава, 1425 Cost. I, 173); И по сем да знат ваша милость за работу шо сте поустили къ нам поклицари... а мы вьсеому добрь оуразоумехмо, вьсе по дробноу (Дольний Торг, 1475 ВД II, 336);

б) (вказує на предмет, в обмін на який виконується щонебудь, а також на ціну, за яку щось купується або продається) за (306): аже самъ не можетъ заплатити тотъ истинный што же оуложать его оу вину хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичьство собѣ оузАти (б. м. н., 1352 Р 6); игнаткови черневи(ч) дали есмы о(т)мьну за пекули(ч) (Перемишль, 1390 Р 175); и мы... оставили есмы воитка при сулимовъ бо воите(к) за другую половину да(л) ѿ ко(п) (Львів, 1412 Р 81); а не оусъхочет ли ма король его мѣсть при соколици оставитъ ино имаеть ми его мѣсть дати ми о(т)мьну за соколецъ (Кремень, 1434 Р 130); А пак господство ми дал есмь Марини Лолкі за тоти два села еи, за Борилеци и за Дръготечи, вышписанное село Селивестрей... оба коути (Сучава, 1481 ВД I, 248—249); и они рекли: так правда есть, записывали сА отцы наши по неволи, а пѣназей жадных за тоє не брали (Луцьк, 1491 АС I, 94); А по нашем животѣ, <кто боудет господарь нашии земли>... тот бы им не пороушил нашего даан(ѣа и) потврѣженѣа... заноуже они соби <коупили> за свои правіи пинъзи (Васлуй, 1497 ВД II, 103); И господство мы... дали смо томоу нашему свАтомуу мнастироу Бистричскому измьноу за тоти вышписаннїи села... на Бистрици ж(є) (Ясси, 1500 ВД II, 173);

(у грамотах молдавських канцелярій, у знач. *прим.* д о) (1): И тиж за припасни шо сѣ знаидоут оу Радовецех и оу Коцмане... никто аби не имал ни жадное дило (Сучава, 1481 ВД I, 257);

(у грамотах молдавських канцелярій, у знач. *прим.* н а) (3): а на то есмы емоу дали оури(к) за равасова села о(т) сочавъ и о(т) жежїи и за татары (Сучава, 1425 Cost. I, 173); Ино его лиши, за нашу волю (Васлуй, 1476 ВД II, 337);

(у грамотах молдавських канцелярій, відповідає безпрямничковій конструкції) (3): А кто шо имит имати до их люд(и) боуд которое дѣло, или великое или за малое, а их оу(р)едник сам своего чловѣка да соудат (Дольний Торг, 1458 ВД I, 9); Того ради молимо вас яко наши прїатели добрїи, оучинитѣ за нашу волю та верните тоти Д

злат(и), понеже соут наши пиньзи (Сучава, 1480—1484 *BD* II, 369—370);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) за (2): а тако(ж) ивашко сн̄ горайцев̄ и его бра(т)и... <да> не имаю(т) оупоминати за тоую половииа села николи на вькы (Сучава, 1439 *Cost.* II, 36); И оуоставши наши слоуги Тоадер̄ь и брат его Доума... та дали свою част село половина от Броудоурещи...нашомуу вьрномуу паноу Доума ключникоу... а он им̄ дал за тотоу половина от Броудоурещи едино село на им̄ Грозещїи (Сучава, 1488 *BD* I, 325).

2. (виражає причинові відношення) за (281): А jestliby pepezej nemeĭ, tohdy za postupok, jako rĭawo pajdet', majet byti kaĭap (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); мы великии кїзъ швитриктаиль... чини(м) знакомито... иже даем̄ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрью за его вьрную службу село михлин̄ь оу луцком̄ь повѣте (Київ, 1433 *P* 118); Толко за свадоу торговскою и за татбоу, що сь застанет̄ лицем̄ оу тргоу, аби соудили дворници торговской тоти люди от Радовци (Сучава, 1481 *BD* I, 257); и отецъ нашъ е. м., зъ ласки своее, подалъ Федку Гавриловичу за его службу 50 копъ грошей на том̄ь им̄ни (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54); Биль нам̄ь чолом̄ь боярин̄ь нашъ Ивашко Полозович̄ь и поведиль передъ нами, штожъ... кнегиня Маря Пинская, и сын̄ь ее... за его службу дали ему имен̄(ь)ице на имя Теробенское (Городно, 1497 *РИБ* 683); слоужбникъ за вїноу не имее̄ть позывать кмет̄а его ани тежъ пана за вїноу кмет̄(т) (XV ст. *BC* 13 зв.); Ино мы... за его службу, тые люди... ему дали (Краків, 1500 *АЛМ* вып. 2,58);

(у грамотах молдавських канцелярій, у знач. прийм. з (чого) (1): И тьми часы его милость вишереченїи крал за волю и на причину наияснѣшого кн̄ажат̄е пана и пана Владислава... нам̄ вьси мерз̄ачкы... отпоустиль (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) за (зі знах.) (3): а по нашем̄ь живот̄ь... <що бы им̄ не поруушил̄ь наше даанїа... за нуже есмы <им̄> дали за их̄ правою и вьрною службою (Сучава, 1409 *Cost.* I, 65); А по нашем̄ь живот̄ь кто боудет̄ господар̄ь нашеи земли... тотъ що бы им̄ не пороушил̄ь нашего даанїа, али що би им̄ оутврьдил̄ь... за их̄ правою и вьрною слоужбою (Сучава, 1443 *ВАМ* 41).

3. (виражає кількісні відношення) за (254): а купиль панъ петрашъ за сорокъ гривен̄ь (Перемишль, 1359 *P* 10); созналъ то передъ нами панъ ходько... аже продалъ свою половициу переросли брату своему ж(ч)юржеви за тридцать гривен̄ь (Галич, 1424 *P* 166); Се я кн(а)зь Юри Василевич Острозского продал есми дьлницоу свою иванскую... за полседманат коп грошей (Берестя, 1448 *AS* I, 44); а продали есмо емоу вьчно... за тридцать копъ широких грошей (Кременець, 1467 *AS* I, 63); А такожъ нам̄ь маю(т) дати чолом̄ь бит̄ьа на годъ... по камъне штобы стоала за двадцать копъ г(р)ше (Краків, 1487 *АМЛ*); Продали есмо мыто берестейское, и дорогицкое... кракованину Гендрыху Карловичу на тры годы за тисачу копъ грошей и за чотыриста копъ грошей (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82—83); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прїидоша прѣ(д) нами... наши слоуги... и продали свою правою о(т)ниноу... за ле зла(т) татарски(х) (Сучава, 1500 *Cost.* S. 233—234).

4. (виражає відношення мети) за (221): Азъ рабъ бжїи... именем̄ь стефан̄ь по прозвицоу винц̄ь коупи(х) сь тетраеу(т)ль за своѣ дш̄ѣ и подроужїа ми марѣѣ и ро(д)тель мой(х) ан(д)реа и марїѣ (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); про то(ж) митрополи(т) кто боуде(т) оу нашеи землі... да не имает̄ ни едно дьло... до ты(х) попо(в), заноу(ж) есми дали то(т) прихо(д) храмоу стого нїколы, за наше здравие и за дшоу нашн(х) родителии и братии иаши(х) (Яссн, 1449 *Cost.* II,

392); пакъ оу то(м) оучинили есмы вь за дшїе с̄топочивши(х) пре(д)ко(в), дьдо(в) и родителии наши(х), и за наше здравїе и сп(с)енїе и за здравїе и сп(с)енїе г(с)пж(д)и нашеи, мрїи (Яссн, 1500 *Cost.* S. 230);

(у грамотах молдавських канцелярій, у знач. прийм. д л я) (2): а за болшее потвѣрженїе присьгали есми межн̄ собою и кльби сь есми на ч(ст)ныи кр(с)ть (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) за (зі знах.) (3): мы илїа воевода... чини(м) знаменито... оже даем̄ се(с) нашъ листь и потвѣраем̄ь даанїа о(т) нашего родителя храмоу оуспенїе св̄Атїи богородици о(т) быстрици за дша нашего родителя (Устя Кракова, 1439 *Cost.* II, 59); да боудет̄ от нас̄ тое произволейїе, за ваш̄а здравїем̄ь и за ваш̄ам̄ доушам̄ь (Путна, 1476 *BD* I, 211—212).

5. (виражає часові відношення) (26) (вказує на відрізок часу, протягом якого щось відбувалося) протягом, на протязї (15): а городовъ оу руской землі новых̄ не ставити ни сожженого не рубити докола миръ стоить за в̄ ль(т) (б. м. н., 1352 *P* 6); А глинярюм̄ь што льпби (ї) около дому а клепах̄ь наемаль̄ь в̄. э. ех̄ь льпило за в̄. д. недѣ(л) (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); идїи о(т)поведа(л) же то(т) фра(н)ци(к) бы(л) с ним̄ во одно(м) селе в ноци и вь дн̄ь а за две лете николї ем̄ѣ не оупомина(л) са ни одним̄ словом̄ о тое гороженїе (XV ст. *BC* 21); а они да имаю(т) от нас̄ великою тарканство и великою слобозию за є лѣт о вьсѣком̄ь наше даанїе и слоужб̄ь (Сучава, 1466 *BD* I, 95);

(вказує на часову межу дії) після (6): по ишествїи с̄го дх̄а за в̄ не(д)ли литовским̄ь кн̄азем̄ь стати оу холм̄ь а королеви оу сточьц̄ь (б. м. н., 1352 *P* 6); мы сказоуем̄ь матееви то(г) кон̄а две недѣли хова(т) а боудет̄ здоров̄ь за тьи две неделї ино добро а не боуде(т) здоро(в)имее̄ть приетельскыи са расправи(т) (XV ст. *BC* 23 зв.—24); ино есми слюбили заплати(т) пан(у) михайлу по матц̄ь бжїи оу па(т)к̄ь К гриве(н) а тридеса(т) гривен̄ь имаем̄ь заплати(т) по(о) рож(с)тв̄ь х(с)в̄ь за чотыри недѣли (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.);

(вказує на відрізок часу, що передував якомусь термінові або якійсь події) за (або відповідає безприменниковї конструкції) (5): мы Стефан̄ь воевода... знаменито чиним... оже... пак слоубоуем̄ь и обещахом̄ь господареви нашему миломоу кроль (ї) его милости, абихом̄ь мы на того дие и тьи час, що коли нам̄ его освещенною милость изавлѣвет̄ по его милости послом̄ь, переж(е) того дне и переж(е) нашего соймоу за S мьсац̄ь, и на мисц̄ь оу Коломыи, абихом̄ь сь сь его милости видѣли и голдовали (Новий Град, 1479 *BD* II, 351); а де(р)жати им̄ь тое мыто до того жь рокоу за неделю пере(д) св̄Ат̄ьки какъ чоты(ры) годы вы(н)доут̄ь (Петрків, 1489 *АМВ*); а держати ему тьи мыта три годы до того жь року до Матки Божее дн̄а первое за неделю (Вільна, 1498 *АЛРГ* 83).

6. (виражає просторові відношення, вказує на напрям руху або межової лінії) за (що), по той бїк (чого) (10): я Любарть Кгедеминович... записал̄ь есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... почонь отъ Песчаньки бродку... Бродницею берег̄ь леса(г)одъ Белую гору, Стыром̄ь, за монастыр̄ь Дубинский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/V1, 1—2); которын̄ь то чраньци и за рику, также копци и грунт̄ь Карпа Мыкулинского потвѣраем̄ь (Новоселци, 1430 *ГВКЛ* 9); а тая земл̄а пошла харько(в)ская по коде(н)скоую роудоу за трибсов̄ь (б. м. и., бл. 1458 *P* 167); мы стефан̄ь воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвѣрили есми монастырю нашему о(т) нѣмца... киприанова паснка... по(ч)нше о(т) приходища моловатцу вода вшнивцу... за прѣко(п) на дьль (Сучава,

1470 DIR«А» 522); И мы пытали пани Михайловоє, по чомоубы она оу поуцоу за рекоу оуездчала (Луконниця, 1478 AS III, 17).

7. (виражає модальні відношення) за, на (8): а приписалъ есмь микитино дворище т кому (!) жь дворищю къ перемышльскому ижъ было на двое але А далъ за одино (Казимир, п. 1349 P 3); а кто тоє наше дание пороуши(т), хотА за еди(н) волосъ, да е(ст) проклѣ(т) о(т) ба (!) (Ясси, 1449 Cost. II, 392); А кто съ имет покоусити черес сес лист наш та возмет имъ циноу, хотА за един грош, а тот ест противник нам (Сучава, 1466 BD I, 96); и былъ бы твоя милость зъ нашымъ господаремъ... въ добромъ прыятельстве за одинъ на кожного его милости непрыятеля (Троки, 1494 BD II, 387).

8. (виражає означальні відношення) (у грамотах молдавських канцелярій, у знач. прийм. д л я) (4): Тъм мы... дали и потврѣдили есмы емоу оу нашєн земли... села... на имъ: Фаоурне на Бистрици и съ мѣсть за став оу Бистрицоу (Сучава, 1468 BD I, 125); И пак дадох и помиловах господство ми... съ единою село... що ... прислоушио бѣ къ Бавовских дворов, и съ мѣсто за пасикоу через Сърет оу поустини (Сучава, 1491 BD I, 464).

III. (з ор.) (63) 1. (виражає просторові відношення, вказує на місце, де відбувалася дія або знаходилося щось) за (38): а потомъ... увесь лесъ Ретовъ, за Ретовскою... до церкви Божое со всякими пожытками прыдаемо (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); а придалъ есмь емоу озера рыбаА за днѣстромъ (Казимир, п. 1349 P 3); мы александръ воевода... знаємо чинимъ... оже... дали есмы цркви тои двѣ селъ... едно естъ леукушовци... а другое естъ за молдавою (Сучава, 1408 Cost. I, 60—61); а одъ леса ажъ до урочища Вирной долины, где засталысмо бояръ Хмельныцкихъ... которые признали по тую долину Вирную грунтъ Мыкулынскій, а за долиною Багрыновскій (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8—9); Писанъ на прилоуце за (д)непромъ (Прилуки, 1459 P 172); жалова(л) намъ писаръ нашъ... на воеводича троцкого... штожъ о(н) встоупається въ его ловы любецкыи за немьно(м) (Вильна, 1499 ВФ);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками, у знач. прийм. н а) (2): мы александръ воевода ... чини(м) знаменито... оже тоты истинни тизоане... прода(л) одноу боукатоу землю... монастырю нашемоу о(т) нѣмца... на имъ за соухо(м) потоцѣ (Сучава, 1452 Cost. II, 409—410); Се азь... Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потврѣдили есмы тои свѣтои нашеи цркви... двѣ села на имъ Левкоушаніи... и Драгомирещіи... за Молдавъ (Сучава, 1488 BD I, 342).

2. (виражає об'єктні відношення) (12) (вказує на особу або предмет, на які спрямована дія) за (9): и кто бы емоу неприАтель, тотъ и намъ неприАтель, о его кривды какъ и о наши кривды за нимъ стати (Дольний Торг, 1411 Cost. II, 637—638); которые (ж) пріходА(т) сілоу алюбю квалъто(м) къ соудоу за племенемъ алюбю за слоугамъ (XV ст. ВС 6); Мы михалъ бучацкыи... и кола судья галицкыи... визнавамы... ижъ поидеть к(то) за своѣмъ злодѣемъ горАчи(м) пыто(м) а где прииде(т) за ни(т) до к(о)торого села а которого чоло(вѣк)а обвини(т) злодѣА своего оу (селъ) тогды право емоу має(т) быти третии днѣ по его оу(ч)а(нѣ) оу село бе(з) о(т)волоку (Галич, 1435 P 134); И такжо за тым еднаны и ток(меж)и а (Ма)рена... а она по своєи(е) воли продала и своего правого оурика едно селищче... за седм десАт злат тоурецкыи(х) (Баків, 1462 BD I, 55);

(у знач. прийм. п р о) (2): Што пишетъ къ намъ, ижъ перво сего писалъ еси до насъ за слугою своимъ за Матѣемъ о близкостъ имения тетъки его (Краків, 1489 РИБ 437);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками, відповідає безприменниковій конструкції) (1): а по наше(м) животъ, кто боуде(т) господаръ нашеи земли...

то(т) бы емоу не пороуши(л) нашего дааніа... заноу(ж) есми емоу дали за стомоу възнесенію (Сучава, 1455 Cost. II, 564).

3. (виражає модальні відношення) (4) за (3): И мы то имъ призволяемъ: нехай они людей за себе зовуть и нановъ за собою посадятъ на церковной земли (Мстиславль, 1500 ACD II, № 3);

(у знач. прийм. н а зі знач. або відповідає безприменниковій конструкції з ор.) (1): и тыи кнѣгы имею(т) быти за тремі ключи замькнути (XV ст. СЯ 42 зв.).

4. (виражає причинові відношення) за (чим), з (чого), через (шо) (4): за повелиниемъ великого князя Свядрыгаила... мы дворане господарскіє... быллысмо у... пана Карпа Ивановыча Мыкулынского (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); по(д)писана бысть сия капли(ца повельні)емъ великодержавного короля пресветлого казимира за божьею млітию короля польского (Краків, 1478 ОБРН 130); иномъ (!) за челоби(т)емъ и(м) то есмо в кнѣга(х) стары(х) патріа(р)шески(х) о(б)рели и тоую Ста(в)ропигію мн(с)тырю печер(ско)м) с предѣлами его стве(р)жаємъ (б. м. и., 1481 ГПМ).

5. (виражає відношення належності кому) за (3): Се здѣсь просиль у насъ дворянинъ нашъ Тишко Ходкевичъ землицъ пустныхъ у Каменецкой волости... што дей за великого князя Витовта бывали за бояры (Краків, 1454 АЛМ 12); а тотъ небо(ж)чикъ бра(т) мо(и) а(н)дре(и) о(т)хода з сего свѣта о(т)писа(л) мнѣ име(н)е о(т)чины своєе третюю часть... а на дву часте(х) име(н)А своего записалъ жонѣ своєи(й) вѣно, котораА тыми разы за борисо(м) естъ (Вильна, 1495 ВМБС).

6. (виражає означальні відношення) за, з (2): и мы дла потверженА вышше писаных рѣчей дали есмо кн(А)зю Семену сей листъ за нашими печатъми (Луцьк, 1463 AS I, 56); а дла памѣти соудоу нашоу(о) дали есмо кн(А)зю Семену(в ориг. Меменоу.— Прим. вид.) Васильевичю(ю) сей нашъ листъ за нашими печатъми (Луцьк, 1475 AS I, 70).

ІЗА² (ЗЪ) (1): О слоужебніко(х) што имоу(т) за зубіто(т) (!) члѣвка одежоу дра(ти) (XV ст. ВС 7).

Див. ЗЪ.

ЗА³ част. (4) (підсилювальна) (у сполуч. щ о з а) за: а мито свое правое да платА(т)... по чотыре гроши, о(т) гривны, шо коли за товара имуть купити, оу нашеи земли (Устя Башія, 1435 Cost. II, 676); А пак они шо за привиліє имали старое на тѣх вышєписаных сел, от дѣда нашего от Александра воеводи, а она ест скажена (Сучава, 1490 BD I, 392).

ІЗА⁴ (ЗАСА) (1): Колі шлА(х)тичь шлА(х)тичю лаєтъ до мѣри а за (!) того того (!) не о(т)зоветь алюбю недоканаетъ што говори(л) имее(т) плати(т) за соромотоу ка(к) за головоу шестьдеса(т) ко(н) гро(ш)и (XV ст. ВС 29).

Див. ЗАСА.

! ЗАПИСУ див. ЗАПИСЬ.

ЗАБАВА ж. (14) перешкода, затримка: жалуютъ намъ брашевльнє, аже по ти(х) сторонъ много ишкоды чинАтъ людемъ и(х) и торговцемъ и(х) и забавы (Устя Башія, 1435 Cost. II, 677—678); да ест имъ слободно и доброволно и безъ забавъ пріехати до нашеи земли съ оусим нашим торговлею и товаром (Сучава, 1475 BD II, 329).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. ! безабава (1453 Cost. II, 445); род. одн. забавъ 5 (1437 Cost. II, 709; 1454 Cost. II, 508; 1475 BD II, 329); забави 4 (1453 ПГОВ; 1454 Cost. II, 513; 1457 BD II, 257; 1460 BD II, 269); забавы 3 (1435 Cost. II, 678; 1457 Cost. II, 811; 1463 BD II, 295); знач. одн. зам. род. бе(з) забаву (1456 ПМВЛ).

ЗАБАВИТИ дієсл. док. (1) (що) затримати (що), чинити перешкоду (чому): а не имаетъ тоги два вози никоу забавити ни(д)б ни оу чо(м)... въ земли г(с)твами (Сучава, 1446 DIR«А» 485).

ФОРМИ: інф. забавити (1446 DIR«А» 485).

Див. ще ЗАБАВЛАТИ, ПОЗАБАВИТИ.
ЗАБАВЛАТИ *дієсл. недок.* (1) (кого) чинити перешкоду (кому), затримувати (кого): а которы люди оуохотѣт пойти ис того села за кн(А)зѣ Михайла и за кнѣзѣ Костентина Иванович(ов) Острозких, тыи маюг пойти доброволно, а тот их не маег забавлѣти нивчем кто маег тое имене выкупати (Острог, 1488 AS I, 88).

ФОРМИ: *інф.* забавлѣти (1488 AS I, 88).

Див. ще ЗАБАВИТИ, ПОЗАБАВИТИ.

***ЗАБВЕНІЕ** *с.* (1) (*цсл.* забвѣненіе) ◇ въ забвѣненіе оставити (1) забути, пустити в непамять: А кто пороушит или въ забвѣненіе оставит, таковыи да даст ответ въ день страшного съда христовѣ (в *ориг.* х(с)ва.— *Прим. вид.*) (Гирлов, 1499 BD II, 156).

ФОРМИ: *знах. одн.* забвѣненіе (1499 BD II, 156).

Пор. *ЗАБИВАТИ 2.

***ЗАБЕЖАТИ** *дієсл. док.* (6) утекти: а хто погадаег на великого кнѣзѣ животь, а забѣжыть въ нашюу землю, того зрадуоу (!) маемъ великому кнѣзю, зъ нашюу земли выдати (Сучава, 1442 Cost. II, 716); а хто на ильи воеводи животь погадаег, а забежить оу иашюу землю, и мы такожъ имаемъ того израдуоу (!) с нашею земли ильи воеводи выдати (Троки, 1442 Cost. II, 719); а кто иметъ погадати на наш(ъ) животь и забежить оу кнѣзѣ великого землю, а кнѣз, великин казимиръ, имаегъ того нашего зрадуѣ (!) намъ выдати (Ясси, 1445 Cost. II, 726).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн.* забежить 2 (1442 Cost. II, 719); забежить 2 (1445 Cost. II, 726); забѣжыть 2 (1442 Cost. II, 716).

*Див. ще *БЕГАТИ, *ПОБЕЖАТИ, *ПОБѢГНОУТИ, *ПОБѢЧИ, *СБѢЖАТИ.*

***ЗАБИВАТИ** 1 *дієсл. недок.* (1) (що) (*всаджувати в що*) забивати: ...на Усоичи въз забивають (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. мн.* забивають (п. 1444 АкЮЗР I, 17).

Див. ще ЗАБЫТЫ.

***ЗАБИВАТИ** 2 *дієсл. недок.* (2) (кого) забувати: И такожде мене не забиваете (!), але варе как съ вам видит наилучше, так оучините, щобих не загилъ (Торговище, 1481 BD II, 358).

ФОРМИ: *нак. сп.* 2 *ос. мн.* забиваете 1 (1481 BD II, 358); ! забиваете 1 (1481 BD II, 358).

ЗАБИТЬ *дієсл. док.* (28) (кого) убити: Теж jestliby... zabit, majet byti karan jako winnyj (Луцьк, 1388 ZPL 104); Лавринъ жалуетса на мартина ижъ емоумѣръ заби(л) (XV ст. BC 24 зв.); и о(н) пере(д) нами повѣди(л) што(ж) тое вышписаное село сомио... держа(л)... тишко и того тишка тын(ж) лю(д)и соминци забили (Вільна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: *інф.* забить 1 (XV ст. BC 37 зв.); заби(т) 1 (XV ст. BC 37 зв.); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* забилъ, заби(л) (XV ст. BC 24, 24 зв.); 3 *ос. мн.* забили (1499 ГОКІР); *майб.* 3 *ос. одн.* забьеть 11 (XV ст. BC 7, 7 зв., 8 зв., 24 зв., 29, 29 зв., 36 зв.); забьеть(т) 4 (XV ст. BC 7, 24 зв., 29 зв., 36 зв.); *изабьеть(т)* 1 (XV ст. BC 24); 3 *ос. мн.* забьють (XV ст. BC 37 зв.); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* by (jestliby)... zabil (1388 ZPL 104, 106); 3 *ос. одн. с.* jestliby... zabilo (1388 ZPL 106); *перф. пас.* 3 *ос. мн.* былѣ забиты (XV ст. BC 25); *майб. пас.* 3 *ос. одн. ч.* бѣде(т) лѣ заби(т) (XV ст. BC 29).

*Див. ще ВІТІ 2. *ЗАБІВАТИ, *ПОБИТИ 1, *ОУБИТИ*

***ЗАБИТЫИ** *ч.* (2) убитый: мы оуоставляемъ... хто его прѣведѣть к томоу забитомоу алюбю велѣть ты(х) прѣзва(т) боле емоу не прѣдѣть одно одинъ гро(ш) взѣтъ (XV ст. BC 25).

ФОРМИ: *дав. одн.* забитомоу (XV ст. BC 25); *род. мн.* забиты(х) (XV ст. BC 25).

***ЗАБІВАТИ** *дієсл. недок.* (2) (кого) убивати: соу(д) не которыи ка(к) непрѣятеве (!) свою кро(в) прѣро(ж)нѣю роз-

лѣвають бра(т) алюбю сестроу забивають длѣ то(г) абы емоу имене застало (XV ст. BC 29 зв.).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. мн.* забивають (XV ст. BC 29 зв.).

*Див. ще ВІТІ 2, ЗАБИТЬ, *ПОБИТИ 1, *ОУБИТИ.*
***ЗАБИТИЕ** *с.* (1) (*стп.* zabicie) убивство: jestliby nekotoryj... o zabitiu detiati... byl obwinen, takowu majet' byti posweczcon trema chrest'janu (Луцьк, 1388 ZPL 107).

ФОРМИ: *місц. одн.* о забіііи (1388 ZPL 107).

Пор. ЗАБИТЬ.

***ЗАБІТЫИ** *див.* *ЗАБИТЫИ.
***ЗАБОЛОТЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Заболотці: и я ... записую матце своей пане Анне Немириной... Заболотци (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах.* Заболотци (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

***ЗАБОРОЛ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Забороль: Я кн(А)г(и)ни Семеноваѣ кн(А)г(и)ни Настасья... записую мужу своему имѣнья Заборол, а Городок (Степань, 1489 AS I, 89).

ФОРМИ: *знах. одн.* Заборол (1489 AS I, 89).

***ЗАБОРОНЯТИ** *дієсл. недок.* (1) (що кому) забороняти: А кто оухочет тих люди соудити, или дицковати, или мито от них брати... а имъ ничто да не заборонено, и без мито, боуди где и оу котором мѣсть... вездѣ да ест имъ слободно (Сучава, 1466 BD I, 96).

ФОРМИ: *нак. сп. пас.* 3 *ос. одн. с.* да не заборонено (1466 BD I, 96).

Див. ще БОРОНИТИ 3.

***ЗАБРАТИ** *дієсл. док.* (3) (кого, що) забрати, загарбати: Жаловаль намъ подскарбій нашъ дворный... панъ Литаворъ Хребътовичъ иа землянь Дорогицькихъ... абы они земли его забрали въ томъ его именьи, которое мы ему дали въ Дорогицькомъ повете (Краків, 1489 РИБ 432—433); И мы Бориса Семеновича пытали: маешь ли ты, Борисе, о томъ на него доводъ, штобы онъ наши бояре забралъ моцне за себе съ имѣни, и намъ службы не было (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* штобы (ижбы)... забралъ (1495 АЛМ 83); 3 *ос. мн.* абы... забрали (1489 РИБ 433).

*Див. ще БРАТИ 2. *ПОБРАТИ 2.*

***ЗАБѢЖАТИ** *див.* *ЗАБЕЖАТИ.
ЗАБИТЫ *дієсл. док.* (1) (що) (*всадити в що*) забити: тамъ же противъ той долины, в рици Згару, в озеры Антоновы, для вечистого знаку паль забиты казаль есмо и тую граныцю скончылы (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 9).

ФОРМИ: *інф.* забиты (1430 ГВКЛ 9).

*Див. ще *ЗАБИВАТИ 1.*

***ЗАВАДА** *ж.* (1) перешкода: про тоже... слюбили есмо нашему милому господареви, королеви... не помѣноути ты(х) листовъ королевскы(х) и паискы(х), ко ишкоди королеви и къ завади и пано(м) его (Бирлад, 1435 Cost. II, 679).

ФОРМИ: *дав. одн.* завади (1435 Cost. II, 679).

ЗАВЕДАТИ *див.* ЗАВѢДАТИ.

***ЗАВЕЗАНЕ** *с.* (1) (*стп.* zawieźanie) договір: И такиж потвержаем и далеи слюбуем и обецѣем, иж ест было старьи записы алибо завезанѣ пригодно(!) бы съ нам оучинити которыи былвы (!), алибо на потоум могли бы быти (Сучава, 1462 BD II, 285).

ФОРМИ: *знах. мн.* завезанѣ (1462 BD II, 285).

***ЗАВЕЗКА** *див.* ЗАВѢСКА.

***ЗАВЕРШАНЫ** *мн.* (1) (*назва людей за місцем проживання*) завершани: Левону Шаломичу шесть человекъ Завершанъ (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 36).

ФОРМИ: *род.* Завершанъ (1463—1478 РЕА I, 36).

***ЗАВЕСИСТЫИ** *прикм.* (1) ◇ печать завесистая *див.* ПЕЧАТЬ 1.

ФОРМИ: *ор. одн. ж.* завеси(с)тоу (1387 СП № 12).

ЗАВЕСИТИ *див. ЗАВЪСИТИ.*

ЗАВЕСТИ *дієсл. док. (7) (що, що кому) (провести между)* визначити: Ведаем гораздо в границах и в соуеестве по рекоу Зелвоу к Деречиноу в низъ и в верх и тое поле Малеевско розъроблено, на том хочем заведши, присагнути (Лукониця, 1478 AS III, 17); Пап пемуга... казаі іт мні гнаницю завесту у Ја там на туйу землу wyiechat pospoіu z rapot Markom (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *інф.* завести, *zawesty* (1495 ВМЗД; 1500 ДПЖН); *перф.* 3 ос. одн. ч. *zawet* (1500 ДПЖН); 3 ос. мн. *zaweli*, *zawetū* (1495 ВМЗД; 1500 ДПЖН); *дієприсл. перед.* заведши (1478 AS III, 17).

*Див. ще *ВЫВОДИТИ, *ЗАВОДИТИ.*

ЗАВЖДЫ, ЗАОУЖДЫ, ЗАОУЖДИ, ЗАОУЖДЫ *присл. (13) завжди: мы... боАри и рада... илѣша воеводы... вызнаваемъ... колижъ... господарь нашъ... кролю по(л)-скому... голдь вырности... оучини(л)... иже повынни есмы его воли пристати и заоуждын вирнѣ послушни быти... слюбоуемъ... тотъ истинныи голдь... ховати (Львів, 1436 Cost. II, 701—702); Не естъ то ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи... нашъ неприятель... хотѣ своими лъстивыми писмы мысли ваши противоу намъ завжды чисте а вѣрны... хотѣли бы зроушити а розорвати (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); и они поведали пере(д) нами што жъ... тогда любѣчо к новоугоро(д)ку слоушало завжды в тыхъ ловехъ зверь бивали (Вільна, 1499 ВФ).*

Див. ще ОУЖДЫ.

***ЗАВИДОВЪ** *прикм. (1):* и еше есми потвепотвердили (!) нашем(оу) монастирю оуси монастирски цигане на имѣ снѣ завидови оанца и братѣа его цинка и попоущѣ своими чель(д)ми (Сучава, 1470 DIR«А» 522).

ФОРМИ: *наз. мн. ч.* завидови (1470 DIR«А» 522).

*Пор. *ЗАВИДЪ.*

***ЗАВИДЪ** *ч. (2) (особова назва, молд., слов. завѣда):* мы петръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми томоу стоמוу нашему пре(д)реченному монастирю чельди цигански(х), на имѣ вла(д) и лацка и зави(д) и хѣртъ (Сучава, 1448 Cost. II, 352—353); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми томоу стому нашему пра(д)рече(н)ному монастирю чельди циганскыи на имѣ наноу(л)... алекса и зави(д) съ чель(д)ми своими (Сучава, 1453 DIR«А» 503).

ФОРМИ: *наз. одн. зави(д)* (1448 Cost. II, 353; 1453 DIR«А» 503).

ЗАВИСИТИ *див. ЗАВЪСИТИ.*

***ЗАВИСТЬ** *ж. (1) заздрѣсть, зависть: прѣгожаеѣса и(ж) зъ гневоу алюбю з зависти то(г) то пана габають кмети приказоуемъ абы вина была на томъ корорыи такъ габае(т) позовомъ па(г)на(д)це(т) (XV ст. ВС 14).*

ФОРМИ: *род. одн. зависти* (XV ст. ВС 14).

ЗАВИТЕ *присл. (1) (стп. zawicie) остаточно: тогда на роцъ напре(д) реченымъ стронамъ в медыщъ... завите и конечнѣ вложенымъ намъненѣмъ з добрымъ розмышлениемъ... осудили есмы и осужаѣемъ аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши естъ к тому мѣсту к тычину... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70).*

***ЗАВИТЫИ** *прикм. (2) ◊ завитыи рокъ (1), р о к ъ з а в и т ы и (1) (стп. zavity rok, стп. zawity rok) (строк, під час якого покликана сторона повинна обов'язково прийти) остаточний строк: тогда я па(н) староста петрашъ с землѣны оучинили есмы межѣ ими завитыи рокъ на (вы)ведѣнье границы (Галич, 1401 P 65).*

ФОРМИ: *знах. одн. ч. завитыи* (1401 P 65, 66).

І ЗАВИТЬ (ЗАСТАВИТЬ) (1): но коли панъ дробышъ став завить (!) но покоули вода са възольте пого(л) панъ дробы(ш) маѣтъ сѣножатими своими о(г)мѣнѣти волбырвце(м) какъ было за отца моего при витовѣ (Острог, 1458 ОЖДМ).

*Див. ЗАСТАВИТИ *.*

ЗАВИША *ч. (3) (особова назва):* А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимерскій и Берестейскій Васьянь... а панъ Завиша, дворенинъ королевскій, а бояре Кобринскіе (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); пан Завиша печат приложил (Добучини, 1487 AS I, 240).

ФОРМИ: *наз. одн. Завиша* (1401 АкВАК III, 2; 1487 AS I, 239, 240).

***ЗАВИШЕНЪЕ** *с. (1) (печатки) привішення: На што И листь Нашъ с притисненѣмъ И завишенѣмъ Печати Нашое Дали Есмо (Прилуки, 1459 P 172).*

ФОРМИ: *ор. одн. завишенѣмъ* (1459 P 172).

Пор. ЗАВЪСИТИ.

***ЗАВОДИТИ** *дієсл. недок. (4) (що, що кому) (проводити между) визначити: А коли есмо тѣе земли заводиль, было при томъ иныхъ добрихъ людей много Волковянъ и иныхъ сторонныхъ (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106); У опу туйу гнаницю мні zawodytu (Тришин, 1500 ДПЖН).*

ФОРМИ: *перф. 1 ос. одн. ч. есмо... заводиль* (1451 АкЮЗР II, 106); 3 ос. одн. ч. *zawodyl* (1500 ДПЖН); 3 ос. мн. *zawodytu* (1500 ДПЖН).

*Див. ще *ВЫВОДИТИ, ЗАВЕСТИ.*

***ЗАВОЛАНЫИ** *дієприкм. (1) (стп. zawołany) оголошений: А с того на(м) Имаю(т) слоужити И наши(м) Намѣстко(м) -В- ма стрѣлцема На заволаоую воиноу яко инии землѣне слоужа(т) (Луцьк, 1445 P 148).*

ФОРМИ: *пас. мин. знах. одн. ж. заволаоую* (1445 P 148).

ЗАВСЕ *присл. (1) (стп. zawsze) завжди, повсякчас: мы боАре молдавскы... знаменито чинимъ... ижъ... записали са есмы... пану владиславови, кролеви... вѣрнѣ слоужити... за все и на вѣкы (Сучава, 1434 Cost. II, 665—666).*

Див. ще ОУЗАВСЕ.

***ЗАВСКИЙ** *прикм. (1) (пор. Завшьє у Київській землі):* Бил намъ чолом зсманни киевскій... и поведил перед нами, штож, люди его въ Завской волости... издавна даивали в ключъ Киевскій ведро меду пресного (Мереч, 1496 АЛРГ 69).

ФОРМИ: *місц. одн. ж. въ Завской* (1496 АЛРГ 69).

ЗАВЪДАТИ, ЗАВЕДАТИ *дієсл. недок. (5) (що) відати (чим):* Мы приказали тымъ ловѣцомъ вашей милости свишошаномъ и тѣе новины заведати (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); а тежъ што бы еси и самъ в мыто нашо и въ промытоу не встоупальса, неха(н) заведоу(т) мыто нашо и промытоу мытники наши (Краків, 1487 АМЛ); маѣтъ настоятель того монастира... тую землю верху писанную, какъ здавна было, по тому завѣдати, а за насъ Бога просыты (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4).

ФОРМИ: *інф. завѣдати 1* (бл. 1500 АСД II, № 4); *заведати 1* (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); *мен. 3 ос. одн. заведаетъ* (1484 ЯМ); *нак. сп. 3 ос. мн. неха(н) заведоу(т) 1* (1487 АМЛ); *нехаи заведоу(т) 1* (1488 РИБ 223).

*Див. ще ВЪДАТИ *.*

ЗАВЪЗАТИ *дієсл. док. (1) (к чому) зобов'язатися (до чого):* мы илѣа воевода... знаменито чини(м)... како... пану нашему мл(с)тивомоу... ко... оуставичноу слоужбы завѣзати хотѣчи... тоу, оу левовы... голдь... оучинили е(с)ми (Львів, 1436 Cost. II, 697—698).

ФОРМИ: *інф. завѣзати* (1436 Cost. II, 697).

*Див. ще *ВЪАЗОВАТИ СА, *ЗАВЪЗОВАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ СА, *ЗАВАЗАТИ СА, *ЗАОБВАЗАТИ, *ОБВЕЗАТИ, *ОБВЪЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СА, *ОБАЗОВАТИ СА.*

***ЗАВЪЗКА** *див. ЗАВЪСКА.*

***ЗАВЪЗОВАТИ** *дієсл. недок. (1) (кого робити що) зобов'язувати: и къ оусимъ наши(м) на(с) и наше по(д)давніи... завѣзоуеми оучинити и полнити то(т) истинныи голдь (Львів, 1436 Cost. II, 698).*

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. завъзоуеми* (1436 *Cost.* II, 698).

*Див. ще *ВЪАЗОВАТИ СЯ, ЗАВЪЗАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ СЯ, *ЗАВАЗАТИ СЯ, *ЗАОБВАЗАТИ, *ОБВЕЗАТИ, *ОБВЪЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СЯ, *ОБАЗОВАТИ СЯ.*

*ЗАВЪЗОВАТИ СЯ *дієсл. недок. (1) зобов'язуватися: оучинили є(с)ми... доброво(л)но сЯ завъзоуючи... голдъ прѣ(д)реченныи... на каждыи ча(с), ховати (Львів, 1436 *Cost.* II, 698).*

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. сЯ завъзоуючи* (1436 *Cost.* II, 698).

*Див. ще *ВЪАЗОВАТИ СЯ, ЗАВЪЗАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ, *ЗАВАЗАТИ СЯ, *ЗАОБВАЗАТИ, *ОБВЕЗАТИ, *ОБВЪЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СЯ, *ОБАЗОВАТИ СЯ.*

*ЗАВЪЗСКА *див. ЗАВЪЗКА.*

ЗАВЪСИТИ, ЗАВЕСИТИ, ЗАВИСИТИ *дієсл. док. (47) (щ): (печатъ) привіснѣти, прикріпнѣти шурком: А на то дали есмо свои листъ и печатъ завъсили своего князѣтва (Смолрич, 1375 *P* 20); а на то дали есмы грамоту нашу и печатъ завъсили на потвѣржѣнъе тѣ(х) дворищъ (Перемишль, 1390 *P* 176); и на(т) печатъ нашу завъсили есмы (Кременецъ, 1434 *P* 131); а для болшое твердости печатъ нашу завесити розказали есмо (Городно, 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 4); на которыжъ рѣчи лепѣйше сведетство а болшое потвѣржене печатъ н(а)ша ест к семоу н(а)шомоу листу завъшена (Вільна, 1499 *AS* I, 118); А на болшоую крѣпость... велѣли есмы... нашоу печатъ завъсити к семоу листоу нашоумоу (Ясси, 1500 *BD* II, 176).*

ФОРМИ: *інф. завъсѣти* 28 (1393 *Cost.* II, 607; 1403 *ДГМ*; 1428 *Cost.* I, 210; 1445 *Cost.* II, 727; 1451 *Cost.* II, 403; 1462 *BD* I, 62; 1471 *DIR«А»* 527; 1483 *BD* I, 270; 1499 *BD* II, 163; 1500 *BD* II, 176 і т. ін.); *завесити*, *завесити* 5 (1459 *BD* I, 35; 1460 *BD* I, 41; *DIR«А»* 515; 1462 *BD* I, 67; 1498 *АрхЮЗР* I/VI, 4); *зависити* 1 (1479 *DC* 141); *перф. 3 ос. одн. ч. завъсѣлъ* (1386 *P* 31); *1 ос. мн. завъсѣли есмы* 4 (1391 *P* 45; 1412 *P* 81; 1434 *Cost.* II, 664; *P* 131); *завъсѣли есмо* 2 (1388 *P* 41; 1414 *P* 85); *есмо... завъсѣли* 1 (1375 *P* 20); *есмы... завъсѣли* 1 (1390 *P* 176); *завъсѣли* 1 (1470 *AS* I, 65); *теп. пас. 3 ос. одн. ж. ест... завъшена* (1499 *AS* I, 118); *3 ос. мн. соутъ завъшены* 1 (1434 *Cost.* II, 666); *завъшены* 1 (1433 *P* 123); *дієприсл. пас. мин. ор. одн. ж. завишеноу* (1462 *BD* II, 293).

*Див. ще ПРИВЪСИТИ, *ПРИВЪШАТИ.*

ЗАВЪСИТЬ *дієсл. док. (1) (що) відкласти, відстрочити (1): О дѣтъ(х) што(ж) не маю(т) лѣ(т) розоумоу своего а боуду(т) на соу(д) позваныи имаетъ имь соу(д)я ро(к) завъсѣти и запи(с) до лѣ(т) розоумоу ихъ (XV ст. *BC* 33).*

ФОРМИ: *інф. завъсѣти* (XV ст. *BC* 33).

ЗАВЪЗСКА *ж. (24) (грошове забезпечення на користь правителя або його урядників у випадку порушення однією із сторін складеної угоди) заклад: и завъску поставили есмы и рубли чистого сребра тѣмъ що тоє село дрѣжали (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); А кто коли оупоминет, боуд оу которыхъ днох и часох... тот да заплатитъ завъзкою ҃ роубли сребра (Ясси, 1459 *BD* I, 32); а кто сѣ покуси(т) тегати бу(д) оу которы(х) днѣ(х) и часох... то(т) тогди да заплати(т) завъз-*

*ск(у) ҃ рубли сребра чистого (Васлуй, 1474 *РГС*).*

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. онъ (тот)... заплатилъ завъска* (1436 *Cost.* I, 468; 1440 *DBAc* 32); *знах. одн. завъзкою, завъзку* 13 (1418 *Cost.* I, 127; 1423 *DIR«А»* 447; 1448 *Cost.* II, 362; 1449 *Cost.* II, 386; 1452 *Cost.* II, 410, 422; 1453 *Cost.* II, 458; 1455 *Cost.* II, 526, 562; 1459 *BD* I, 32); *завъску* 4 (1415 *Cost.* I, 116; 1440 *DBAc* 32; 1448 *Cost.* II, 362); *завъзкою* 4 (1460 *BD* I, 41; 1462 *BD* I, 67); *завъзск(у)* 1 (1474 *РГС*).

*ЗАВАЗАТИ СЯ *дієсл. док. (1) зобов'язатися: и подлу(х) того, яко пере(д)кове наши... присАгою завАзалисА пол-*

*нїи держали, а мы такижъ слюбили есмы и олдовали (Сучава, 1434 *Cost.* II, 663—664).*

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. завАзалисА* (1434 *Cost.* II, 664).

*Див. ще *ВЪАЗОВАТИ СЯ, ЗАВЪЗАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ СЯ, *ЗАОБВАЗАТИ, *ОБВЕЗАТИ, *ОБВЪЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СЯ, *ОБАЗОВАТИ СЯ.*

*ЗАВАЗКА *див. ЗАВЪЗКА.*

*ЗАГАСИТИ *дієсл. док. (1) (що) загасити: жалова(л) ди(к) на ѳа(л)ка и(ж) у е(г) домоу у вечерА стало(с) (1) свада прїше(д)ши фа(л)ко и загасилъ свечю (XV ст. *BC* 27).*

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. загасилъ* (XV ст. *BC* 27).

*Див. ще *ПОГАСИТИ.*

*ЗАГАШЕНІЄ *с. (3) гасіння: жалова(л) ди(к) на ѳа(л)ка и(ж) у е(г) домоу у вечерА стало(с) (1) свада прїше(д)ши фа(л)ко и загасилъ свечю а в томъ то загашенїи дика не веда(л) кто оуранїлъ (XV ст. *BC* 27).*

ФОРМИ: *місц. одн. загашенїю* 1 (XV ст. *BC* 27); *в загашенїи* 1 (XV ст. *BC* 27); *о загошенїи* 1 (XV ст. *BC* 27 зв.).

*Пор. *ЗАГАСИТИ.*

ЗАГВОЗДИЄ *с. (1) (назва села у Галицькій землі) Загвѣздя: оставлѣемъ и оставили есмо его... при томъ при всѣмъ што коли коупилъ или пакъ о(т)мъну ему дали на имѣ подѣ галичемъ чАгрово загвоздие с манастиремъ (Краків, 1394 *P* 54).*

ФОРМИ: *наз. одн. загвоздие* (1394 *P* 54).

ZAHWOSKJ *ч. (1) (особова назва): А на то swidczy rap Michał Bukgrabia Haliczki, pan Indrych Zahwoski (Галич, 1413 *GL* 48).*

ФОРМИ: *наз. одн. Zahwoski* (1413 *GL* 48).

*ЗАГИБНУТИ *див. ЗАГИНУТИ.*

ЗАГИНУТИ *дієсл. док. (12) 1. (зникнути невідомо куди) пропасти (8): а що есмо имѣли листы записани о(т) нашего господарА, о(т) корола... такъ на(м) загыбли по купичевоу смерти, не може(м) и(х) наити (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 679); А и привилїе що имали Марушка ... и племенїица еи... на тоє село на Илїешевци... от дада нашего от Александра воевод(ы, а) тотА привилїА загибла (Гирлов, 1499 *BD* II, 155).*

2. (перестати існувати, вмерти) загнути (4): ино оузрѣвши невинность мою велимужинни пановни свѣтовъ коруны польскоѣ... не хотѣчи да(т) загну(т) мнѣ вѣрно(м)

кнѣжѣтю... выбавили мѣ бго(м) ... истого Атсва (1) и с того оусего злого (Кременецъ, 1434 *P* 130); а че(н) да(л) бы богъ тобы не загибло хрестиянство межы вашое мл(с)ти днехъ (Вільна, 1493 *ПОСВВ* 152).

ФОРМИ: *інф. загнути* 1 (1435 *P* 132); *загну(т)* 1 (1434 *P* 130); *перф. 3 ос. одн. ж. загибла* (1490 *BD* I, 434; 1499 *BD* II, 155); *3 ос. одн. с. загибло* (1491 *BD* I, 491); *3 ос. мн. загибли* 2 (1491 *BD* I, 445; 1492 *Cost.* S. 162); *загибли* 1 (1435 *Cost.* II, 679); *майб. 3 ос. одн. загинет* (1475 *BD* I, 200); *баж.-ум. сп. 1 ос. одн. ч. щобих...* загиблѣ (1481 *BD* II, 358); *3 ос. одн. с. бы (щобы)...* загибло (1481 *BD* II, 358; 1493 *ПОСВВ* 152).

1 ЗАГОРЪИ (ЗАГОРЪИ) *див. ЗАГОРНА¹.*

ЗАГОРНА¹ *ж. (5) (назва маєтку у Молдавському князівстві): а тако(ж) оу тои хотя(р) десѣтиноу о(т) пчолѣ бу(л) чин буде(т) да имает(т) бере(т) десѣтину монастирскому(у) рѣ(д)ци а тако(ж) мыта що будутъ брати рибу у хотар загорнѣи (Нямц, 1456 *DIR«А»* 511); а кто... имѣ(т) сА умѣшати, бу(д) оу че(м), оу манастире(и) хотаръ о(т) загорна, то(т)... узри(т) на(д) собою нашу казнѣ (Сучава, 1463 *Cost.* S. 45).*

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) загорна* (1463 *Cost.* S. 45); *род. одн. молд. загорнѣи* 1 (1456 *DIR«А»* 511); *1 загонъ* 1 (1456 *DIR«А»* 511); *місц. одн. оу загорнои* (1463 *Cost.* S. 45).

*ЗАГОРНА² ж. (2) (назва пагорбка у Молдавському князівстві): мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже благопроизволи господство ми... яко да оутврѣдимъ) на(ш) цркъвъ, монастырю о(т) быстрици... съ оусими озерами... о(т) червленого кешенева до ди(л) загорни (Сучава, 1455 Cost. II, 531); мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже благопроизволи господство ми... яко да оутврѣдим цркъвъ монасти(роу) от Быстрици... съ оусими озерами... от Червленого Кешенева до дил Загорни (Дольний Торг, 1458 BD I, 8).

ФОРМИ: род. одн. загорни, Загорни (1455 Cost. II, 531; 1458 BD I, 8).

*ЗАГОРНА³ ж. (7) (назва озера у Молдавському князівстві): мы петръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастирскимъ о(т) немць... и озеры и(х) лучію и захорна (Сучава, 1447 Cost. II, 288); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потврѣдили есмы нашемоу стмоу монастироу о(т) нѣмца... едно озеро, на днистръ, на имѣ захорна (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: наз. одн. захорна 2 (1447 Cost. II, 288; 1500 Cost. S. 230); зам. знах. оупадаеть... оу захорна 1 (1500 Cost. S. 230); род. одн. молд. загорнѣи (1456 DIR«A» 511); місц. одн. оу загорнѣ (1456 DIR«A» 511).

Див. ще ЗАГОРНОЕ.

ЗАГОРНОЕ с. (2) (назва озера у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми монастирю о(т) нѣмца... озеро на (д)нистрѣ на имѣ загорное (б. м. н., 1429 DIR«A» 455).

ФОРМИ: наз. одн. загорное (1429 DIR«A» 455); місц. одн. на загорно(м) (1429 DIR«A» 455).

Див. ще *ЗАГОРНА³.

*ЗАГОРОВО с. (1) (назва маатку у Волинській землі): мы велики кнѣз швитригаиль... чини(м) знакомото... иже... дали есмы тому предреченому пану андрѣю за его вѣрную службу село михлинь оу луцкомъ повѣте противъ его отчизны загорова (Київ, 1433 P 118).

ФОРМИ: род. одн. загорова (1433 P 118).

ЗАГОРОВСКИЙ, ЗАГОРОВСКИЙ ч. (3) (особова назва): а при том светки были: велможный пан Михайло Монтовтович староста луцкий... а пан Михайло Загоровский (Луцьк, 1474 AS I, 69); а при нас в тотъ часъ былъ Зиновей, нареченый владыка луцкий... панъ Михайло Загоровский (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

ФОРМИ: наз. одн. Загоровский, Загоровский (1474 AS I, 69; 1475 AS III, 14; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

ЗАГОРОДИТИ дієсл. док. (3) 1. (що) (відокремити) відгородити (2): да не имають никколи оупоминати илїашевы сынове... о то(м) вышписанномъ хотари, половина що къ былне(ш)ем (sic. — Прим. вид.) прислушаеть... развѣ тота новаа царина, що си(м) разомъ загорожена (Сучава, 1443 Cost. II, 131—132).

2. (що) (вчинити перешкоду) загородити, перегородити (1): а передтым... до руденского подвора дороги жадное не бывало ани оулицы, ино кн(е)г(и)ни ее милость маеть тыи ворота Руденской загородити (Луцьк, 1494 AS I, 101—102).

ФОРМИ: инф. загородити (1494 AS I, 102); перф. 3 ос. мн. загородили (1443 Cost. II, 131); теп. пас. 3 ос. одн. ж. загорожена (1443 Cost. II, 132).

*ЗАГОРЪНЫ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмы имѣ... селище добрїново... и загоръны выше гочмана (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: знах. загоръны (1429 Cost. I, 269).

*ЗАГОШЕНІЕ див. *ЗАГАШЕНІЕ.

*ЗАГОУБИТИ дієсл. док. (9): (що) втратити: тѣмъ мы... дали есми емоу оу нашей землі оу молдавской села на имѣ собранецъ... мишино село, аже мишъ загубиль свое имѣніе оу хитльнѣствы (Хотин, 1435 DIR«A» 465); И загубил

Аврам вистарник тое село оу хитльнѣствы, коли побѣжал от нас до литовской земли (Сучава, 1493 BD II, 22).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. загубил, загубиль (1435 DIR«A» 465; 1462 BD I, 67; 1480 BD I, 239; 1481 BD II 258; 1493 BD II, 22); 3 ос. мн. загубили (1491 Cost. DE 37; 1493 Cost. S. 175).

*ЗАГЫБНОУТИ див. ЗАГИНУТИ.

*ЗАДАТИ дієсл. док. (2) (що кому) завдати, заподїяти: Ktomu, jestliby... гапу nekotoruju zadal, winnyj takowyj, majet' winy zaplatiti (Луцьк, 1388 ZPL 104); Я, Война, пана) Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сїю духовницу своимъ целым умом, лежа у рани на постели, которуюжъ рану: маю от Александра Ладяты, штожъ ми ее задалъ зрадне своею рукою (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. задалъ (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. jestliby... zadal (1388 ZPL 104).

ZADEREWACZKY ч. (1) (особова назва): а prythom switcowie byly... nasz pan Kuczgu y pan Danylo Zaderewaczky... y unnich mnoho dobrych ludij bylo pry tem (Глинїя, 1395 GL 166).

ФОРМИ: наз. одн. Zaderewaczky (1395 GL 166).

Див. ще ЗАДЕРЕВЕЦКИЙ.

ЗАДЕРЕВЕЦКИЙ, ЗАДЕРѢВЕЦКИЙ ч. (5) (особова назва): мы Великии коро(л) влодиславъ... знаемо чинимъ... аже нашъ верный слоуга данило дажбогови(ч) задрѣвецкий... послужилъ намъ и оуказалъ прѣд нами свою вѣрноюу слоужбоу (Краків, 1394 P 53—54); а при то(м) были свѣдци па(н) ленко староста па(н) задревецкий дмитръ па(н) сенко прощев(ч) (Зудечів, 1413 P 83); А се я панъ данило, дамбогович (л) , Задеревецки(и) Вѣдомо чинимо... Аже я дорадивса и своими приателми... Дали есмъ на имѣ шандрови... двориш ов тоу стороною рѣки Соукила (б. м. н., 1473 ЗНТШ V, 3).

ФОРМИ: наз. одн. задревецкий, Задеревецки(и) 4 (1404 P 70; 1411 P 79; 1413 P 83; 1473 ЗНТШ V, 3); задрѣвецкий 1 (1394 P 53—54).

Див. ще ZADEREWACZKY.

ЗАДЕРЖАТИ, ЗАДРѢЖАТИ дієсл. док. (6) 1. (кого, що) (на якийсь строк) задержати, затримати (3): а кто би позабави(л) или задрѣжа(л) тые вози ис си(м) листо(м)

то(т) на(м) имает(т) намъ заплатити Н золоты(х) иначе не боуде(т) (Сучава, 1446 DIR«A» 485); а тако(ж) варе кто оусхоче(т) о(т) наши(х) боярь ти(х) циганъ задрѣжати или затанити прѣ(л) калугерми то(т) да заплатитъ свою шїю (Сучава, 1453 DIR«A» 503);

(що) порушити (1): а кто коли которыи на(с) оурадни(к) задержати и прѣстоупи(т) на(ш) листь и наше данїе, то(т) оузри(т) нашу казнъ и оргиоу господства ми (Дольний Торг, 1449 Cost. II, 378).

2. (чого) (виконати що) долержати (2): а кто бы того не задержалъ... таковы да есть проклѣтъ (Бирлад, 1435 Cost. II, 679).

ФОРМИ: инф. задержати 2 (1448 Cost. II, 353; 1449 Cost. II, 378); задрѣжати 1 (1453 DIR«A» 503); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы... задержалъ 1 (1435 Cost. II, 679); би... задрѣжа(л) 1 (1446 DIR«A» 485); 1 ос. мн. бихомъ... задержали (1435 Cost. II, 679).

Див. ще ДЕРЖАТИ 2, ЗДЕРЖАТИ.

ЗАДЕРѢВЕЦКИЙ див. ЗАДЕРЕВЕЦКИЙ.

*ЗАДНИЙ прикм. (2) 1. останний (1): я Любаргъ Кгедениновичъ... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... почопъ отъ Песчаньки бродку... Лютыцею подъ задний островъ нашъ Росохи (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2).

2. попередній, давнїший (1): мы имѣ слобоуемъ... аже не имаетъ пана мыхайла староста прѣдреченого... оупоминати, ани габаты оу вѣкы, писаниа ни листовъ заднихъ ховати никакого (Кам'янець, 1458 Cost. II, 815).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. задний* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); *род. мн. заднихъ* (1458 *Cost.* II, 815).

ЗАДРЪЖАТИ *див.* **ЗАДЕРЖАТИ**.

***ЗАДОУШЕ** *див.* **ЗАДОУШІЕ**.

***ЗАДОУШІЕ** *див.* **ЗАДОУШІЕ**.

***ЗАДОУШІЕ** *с.* (75) *благодіяння, пожертва для спасіння душі: мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... оучинили есмы за душіе дшъ дела пережестопочившіимъ господаремъ предкомъ наши(х) и за здравіе гва нашего (Сучава, 1408 Cost. I, 60); пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за дшіе сѣпочивши(х) пре(д)ко(в), дѣдо(в) и родителемъ наши(х), и за наше здравіе (Яссн, 1500 Cost. S. 230).*

ФОРМИ: *знах. одн. задоушїе, за душіе, задоушїе, задшїе, за дшїе, задшїе, задшїе, задшїе* 66 (1408 *Cost.* I, 60; 1415 *Cost.* I, 116; 1427 *DIR«A»* 450; 1443 *Cost.* II, 128; 1459 *BD* I, 34; 1470 *DIR«A»* 522; 1487 *BD* I, 310; 1490 *BD* I, 419; 1497 *BD* II, 100; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); *за дшье* 1 (1409 *DIR«A»* 437); *задшье* 1 (1444 *DIR«A»* 481); *за доушїа* 1 (1491 *BD* I, 452); *! дшїе* 1 (1448 *Cost.* II, 352); *знах. мн. задши, задоуши* 4 (1452 *DIR«A»* 500; 1453 *Cost.* II, 446, 491; 1467 *BD* I, 121); *задоуша* 1 (1467 *BD* I, 120).

***ЗАДОУШЫЕ** *див.* ***ЗАДОУШІЕ**.

***ЗАДОУШЬЕ** *див.* ***ЗАДОУШІЕ**.

***ЗАДЫБЫ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) *Задби: мы великин кнѣзъ шейтригаль олькгирдови(ч) чини(м) знаменито... иже... дали есмо ему... село оу тырыско(м) (!) повѣте задыбы (Луцьк, 1446 P 152).*

ФОРМИ: *знах. задыбы* (1446 P 152).

ЗАЕДНО *присл.* (6) *заодно, разом: а они ти(ж) бы имѣли зась остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе... абыхо(м) могли ти(ж) дву зе(м) держати с обу(х) стро(н) за едно в миръ (Сучава, 1457 Cost. II, 810); боудем ли тогди оу которон немоци, та не мочи мем самы ехати заедно с ными, он бы тогди имал ехати заедно с ными сынъ нашъ Богдан воевода, и съ своею парсоною (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).*

Див. ще **ЗАОДНО**.

ЗАЕЦЕВА КРЪНИЦЪ *ж.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): *и досталось мѣрини, оу еи ча(ст), села, на доумнтрѣ, на имѣ... заецева крѣницъ и шоломонова крѣницъ (Сучава, 1493 Cost. D. 45).*

ФОРМИ: *наз. одн. заецева крѣницъ* (1493 *Cost.* D. 45).

***ЗАЕЧИЙ** *прикм.* (1) *ловъ заечий и див. *ЛОВЪ*.

ФОРМИ: *місц. одн. ч. о заечьемъ* (XV ст. СЯ 9 зв.).

***ЗАЕЧИЦЪКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Заячици у Волинській землі*): *а которого моего человека волковницъкого, заечицъкого в дуброве имуть, нехай его узвесять (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).*

ФОРМИ: *знах. одн. ч. заечицъкого* (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

ЗАЖИВАТИ *дієсл. недок.* (7) (*стп. zażywać*) (чого) *користуватися (чим): Кругтовъ оромыхъ и сеножатныхъ... заровно з мешаны до скарбу Нашого платечы, заживати мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); и волно ему въ здышнемъ панїствѣ нашомъ... волности шляхецкоб... заживати (Луцьк, 1438 P 141); При чомъ всюмъ Его Самого... зоставоу и мѣти хочоу Какъ Продькове Его заживали штобы И оунъ тое о(т)чи(з)ни И дидизъни свое заживаль И по не(м)ъ Сча(д)ки Его (Прилуки, 1459 P 172).*

ФОРМИ: *інф. заживати* (1389 *PEA* I, 27; 1438 P 140, 141); *теп. 3 ос. мн. заживають* (1438 P 140); *перф. 3 ос. мн. заживали* (1459 P 171, 172); *блж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. штобы... заживаль* (1459 P 172).

Див. ще **ЗАЖЫЯТИ, ПОЖИВАТИ 1.**

***ЗАЖЫВАТИ** *див.* **ЗАЖИВАТИ**.

ЗАЖЫЯТИ *дієсл. недок.* (1) (*стп. zażywać*) (чого) *користуватися (чим): А такъ мы... оного прїймуемо и прья-*

ли есмо, яко человекъ зацного... которому... зъ ласки наше надаемо волности в(шеля)коб... заживати, такоб, какъ иншыи князи... заживають и зажыяти будутъ (Луцьк, 1438 P 140).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. мн. зажыяти будутъ* (1438 P 140).

Див. ще **ЗАЖИВАТИ, ПОЖИВАТИ 1.**

ЗАЗВАТЬ *дієсл. док.* (4) (кого) *позвати до суду* (2): *а не бѣде(т) ли розделены братїя и сестры во очине тогды бе(з) слѣжебніка имаю(т) быти зазваны по(д)лоу(г) права (XV ст. *BC* 22 зв.); зазвать къ правоу (1), зазвать и а право (1) позвати до суду: Коли(ж) очичи в чюжеи земли боудоутъ менова(н) пре(д) соудомъ тогды соудья слоужебніко(м) его имаеть зазвать триичи къ правоу абы о(т)поведа(л) к томуу хто сѣ прїповеда(л) къ его очизне (XV ст. *BC* 16); по некоторо(м) дни зазваль миколан пороучника на право о ты пенези (XV ст. *BC* 31).*

ФОРМИ: *інф. зазвать* (XV ст. *BC* 16); *перф. 3 ос. одн. ч. зазваль* (XV ст. *BC* 31); *майб. 3 ос. одн. зазоветь* (XV ст. *BC* 10); *інф. нас. быти зазваны* (XV ст. *BC* 22 зв.).

Див. ще **ЗАЗЫВАТИ, ЗВАТИ 3, ПОЗВАТИ 2, ПОЗЫВАТИ 1.**

ЗАЗРАСТЬ *ж.* (1) *задрість, зависть: А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соуд(н) не иеть (!) гневъ имѣсца имѣеть ані зазрастъ помѣсты ани те(ж) боязнь о правдоу имѣеть соуд(д) каково(г) имети в роуце а бѣ пре(д) очима а сказанїя бы чинилъ справедливо (XV ст. *BC* 33 зв.).*

ФОРМИ: *наз. одн. зазрастъ* (XV ст. *BC* 33 зв.).

***ЗАЗРѢТИ** *дієсл. недок.* (1) (чому) *задрити, завндувати: а противоу радѣ крелевѣства нашего Братьскоую прїязнь которои они зазра(т) хотѣлибы зроушити а розорвати (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).*

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. зазра(т)* (1447—1492 *ЛКБВ*).

ЗАЗЪБА *ч.* (1) (*особова назва*): *Поручили(с) кнѣ(з) велико(м) скиргайлу за гридка за костѣнтинови(ч)... озарѣа мишютинъ мелешко степанъ зазъба (б. м. н., 1392 P 46—47).*

ФОРМИ: *наз. одн. зазъба* (1392 P 47).

ЗАЗЫВАТИ *дієсл. недок.* (2) (кого) *позивати до суду: мы то сказоуемъ же лоуцея боудоучи свонмъ моужемъ три годы и три м(с)ци, а его не зазывала ани сѣ емоу оупомїнала а дале на веки не иметсѣ оупомїна(т) (XV ст. *BC* 21 зв.).*

ФОРМИ: *інф. зазывати* (XV ст. *BC* 6); *перф. 3 ос. одн. ж. зазывала* (XV ст. *BC* 21 зв.).

Див. ще **ЗАЗВАТЬ, ЗВАТИ 3, ПОЗВАТИ 2, ПОЗЫВАТИ 1.**

ЗАЙМАТИ *дієсл. недок.* (10) **1.** (що) (*забирати*) *займати* (8): *а на сиратѣ имуть дати отъ гривну по польвторо гроша, а рыбы и воза не займати (Сучава, 1408 Cost. II, 632); А Ливовчане що имоут ходити до Браила или до Келеи по рибоу... имают давати мыто от гривны полтора гроша, а от воза рибоу не займати (Сучава, 1460 *BD* II, 275);*

(що) (*захоплювати*) *займати* (1): *а за велкого кнѣза олькѣрта и за корьята... мы ислубоуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо безо всѣкоб хитрости не займати намъ королевѣ землѣ ни его людий што его слухають (б. м. н., 1352 P 5—6).*

2. (кого) (*чинити перешкоду*) *затримувати* (1): *а кто поидеть съ сею грамотою... до лучьска торговать ис торунѣ азъ кнѣзь кестутти не велю ихъ займати (б. м. н., п. 1341 P 2).*

ФОРМИ: *інф. займати* (п. 1341 P 2; 1352 P 5; 1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669, 670; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 275).

***ЗАЙМИЩЕ** *с.* (1) (*недавно освоєна ділянка землі, що знаходилася віддалік від інших земель*) *займище: И мы... казали есмо светком присагнути, они обвели от Березое... к Крпоупоу и займищам по Крешеноую (Лукуница, 1478 *AS* III, 17).*

ФОРМИ: *дав. мн. займищам* (1478 *AS* III, 17).

***ЗАЙСКАННЫИ** *прикм.* (2) виграный (1): Коли(ж) который члвкв домъиимаеть са (!) нмаеть право ко деди- (ч)ствлѣ што(ж) нншнн держать а оу три годы и за три месеци не габаеть его жаднымъ правомъ тогды мы сказоуемъ томуо первоому зайсканное (XV ст. *BC* 20 зв.); имети зайсканное жалобы (1) *див. ИМЪТИ.*

ФОРМИ: *наз. одн. с. зайсканное* (XV ст. *BC* 20 зв.); *знах. одн. с. зайсканное* (XV ст. *BC* 20 зв.).

ZAISTO *присл.* (1) (*стп. zaiste*) справді: Coszieto (!) jestliby tak zaisto mytnik zato brat na nich, az by jako rozbojnik kagan byl (Луцьк, 1388 *ZPL* 105).

***ЗАКАЖАТИ** *дієсл. недок.* (1) (*стп. zakazać*) (кому) за- казувати, забороняти: што іесте просили насъ абыхомъ васъ пустили (до лучцька тѣрговать) через берестне абы вамъ не закажали мы хочемъ ради то оучинити вамъ (б. м. н., п. 1341 *P* 2).

ФОРМИ: *баз.-ум. сп. 1 ос. мн. абы... закажали* (п. 1341 *P* 2).

***ЗАКАЗНИКЪ** *ч.* (2) 1. управитель архіерейського дому або монастиря (1): Богословенъ Исидора, митрополита Киевского и всея Руси... старостамъ Холмскимъ и воеводамъ, кто коли ни естъ, такъ-же и заказникомъ и всимъ православнымъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

2. повноважений представник правителя у волості (1): КнАземъ нашымъ, паномъ и воеводамъ... и тивуномъ и всимъ заказникомъ по нашому господарству по великому князству литовському (Вільна, 1498 *ВД* II, 412).

ФОРМИ: *дав. мн. заказникомъ, заказникомъ* (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1498 *ВД* II, 412).

***ZAKAZUJUCZYJ** *дієприкм.* (1) (*у знач. іменника*) той, що забороняє, не дозволяє: I też ustawilijesmo, iżby... prodawali wsiaakuju rzecz dobrowolne, i mająt' kupowati i chleba sia dotikati, ... a zakazujuczci im, winu pam mająt' zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *акт. теп. наз. мн. zakazujuczci* (1388 *ZPL* 108).

***ЗАКАЗЦЯ** *ч.* (1) судовий службовець: коли кторая пани алюбю панна позвана была а пріде(т) на ро(к) данийн и соудья саде(т) на соудъ имее(т) посла(т) заказцю своего съ еє сьпоромъ до еє домоу и тамъ она иметь свою ре(ч) оуздати ре(ч)нікови комоу она хочеть (XV ст. *BC* 12).

ФОРМИ: *знах. одн. заказцю* (XV ст. *BC* 12).

***ЗАКАЗЪНИКЪ** *див. *ЗАКАЗНИКЪ.*

***ЗАКЛАДНЪ** *присл.* (2) у заставі: хто держитъ именіе закла(д)нѣ (XV ст. *BC* 20 зв.).

***ЗАКЛАДЪ** *ч.* (25) 1. (*предмет, взятый як забезпечення одержуваної позички, відшкодування*) застава (6): а возметь два вола алюбю два конА тогды имьеть одно(г) собъ дръжаті а дроуго(г) поустьгть маеть на пороукоу и мае(т) знаменіе оучини(т) на дръвѣ гдѣ то(т) оуздаль закладъ (XV ст. *BC* 37).

2. судовая заборона на майно (10): а бж(де)тъ ли оутретее позванъ съ своими кмети а не стане(т) къ правоу тогды всю свою стратити (!) ре(ч) а воли кторы(и) побраны в закладъ тогды прідоутъ на соудын (XV ст. *BC* 16 зв.);

з а к л а д ъ б р а н і е (1) накладення судової заборони на майно: соудья не име(т) веньци сла(т) одно (!) два слоу(г) своихъ слоужбнікомъ (!) на закла(д) бранія (XV ст. *BC* 6); з а к л а д ъ б р а т и (4) накладати судову заборону на майно: обычаи имею(т) лакоміи соудья коли за віноу которого оубого (!) а коли шла(х)тича закла(д) беруотъ не имеючи жа(д)ное мл(с)ти межі собою то(г) делА(т) (XV ст. *BC* 11); (оу п а с т и) оу з а к л а д ъ (2) *див. *ОУПАСТИ.*

3. (*грошове забезпечення на користь правителя або його урядників у випадку порушення однією із сторін складеної угоди*) закладъ (2): а в том делу закладъ межы собою заложыли: хтобы хотель той дель порушити, то на том господару королю сто копъ, а межы собою собъ заложыли на виноватомъ другую сто копъ правому (Звиняче, XV ст.

АрхЮЗР 8/IV, 193); в котороеж то имене Дажев вжо я сам ани мой дети... не (*в ориг. на.— Прим. вид.*) маемо ся вступовати... под закладомъ на господара короля его м(и)- л(о)сть трымасты копами грошей, а на п(а)на Оножка... другимъ трымасты копами грошей (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: *род. одн. закладу* (XV ст. *BC* 17); *знах. одн. закладъ, закла(д)* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; *BC* 6, 11, 16 зв., 18, 37, 39 зв.); *ор. одн. закладомъ* (1475 *AS* I, 72); *місц. одн. оу(в) закладъ 4* (XV ст. *BC* 16 зв., 17, 20 зв.); ! о закла 1 (XV ст. *BC* 11); *знах. мн. заклады* (XV ст. *BC* 11 зв., 17, 27 зв., 34); *місц. мн. о закладъ(х) 2* (XV ст. *BC* 8 зв., 11); о закладе(х) 2 (XV ст. *BC* 5 зв., 33 зв.).

ЗАКЛИКА *ч.* (1) (*особова назва*): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили ис пре(д)речеными паны и с коруны по(л)скоА... на имъ, панъ янъ с чижева, панъ и староста краковскы... панъ заклика тарло, староста и державца стрыискы и краичы королевста (!) по(л)ского (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729).

ФОРМИ: *наз. одн. заклика* (1445 *Cost.* II, 729).

ЗАКОНЬ¹, **ЗАКОНЬ** *ч.* (49) закон, право (27): своимъ тивуномъ приказуемъ судовъ церковныхъ не судити, ибо мирскимъ не просчено отъ закона Божья доступоватися въ тые рады (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); да су(т) волны и слобо(л)ны продавати и свои крамаріа, ка(к) било имъ зако(н)... при александра воеводы (Сучава, 1435 *Cost.* II, 695); Занъ же кто обидитъ церковь Божую, тотъ самому Божью закону противляеться (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); По(д)лоугъ оуставленія сты(х) оіевъ зако(н) естъ томоу право страти(т) хто своего права не пожіваєтъ (XV ст. *BC* 26); А також крал его милость и кнАз великий литовскіи да имаюг лишиити коупцемъ нашимъ... абы ходили и торговали слободно и доброволно... по старому закону (Гирлов, 1499 *ВД* II, 424);

во л о с к ы з а к о н ь (5) *див. ВОЛОСКИ*; и с к а т и з а к о н о м ъ (с њ з а к о н о м) (2) *див. ИСКАТИ* 2; с т о я т и н а з а к о н ь (3) *див. СТОЯТИ* 1; о у ч и н и т и з а к о н ь (2) *див. ОУЧИНИТИ* 1;

◇ z a k o n ż i d o w s k y j (1) іудейська віра, іудаїзм: Naperwej ustawilijesmo iżby za peniazi guchajuczci abo wynszoj reczi ktoroje sia tyczet' parsuny Zidowskoje napretiwku zidowe dwum chrest'janom a tretemu zidu, ktoroyj by sia dobre chowat' w zakone swojem zidowskom, swedectwo dopuszczono majet' byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); з а к о н ь г р е ч е с к и й (1), г р е ч е с к и й з а к о н ь (4) *див. *ГРЕЧЕСКИЙ*; р ы м ь с к и й з а к о н ь (4) *див. *РЫМСКИЙ.*

ФОРМИ: *наз. одн. законъ, законъ, зако(н)* (1435 *Cost.* II, 695; 1448 *Cost.* II, 741; 1455 *Cost.* II, 771; 1470 *BD* I, 140; XV ст. *BC* 26; 1474 *РГС*); *род. одн. закона 5* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1455 *Cost.* II, 561; 1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* I, 41; *Cost.* S. 33); *закону, закопу 3* (1388 *ZPL* 107; 1499 *BD* II, 448); *зам. ор. прАд оусего закона 1* (1474 *РГС*); *зам. місц. держати оу тои прави и закона 1* (1447 *Cost.* II, 732); *дав. одн. закону 7* (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1499 *BD* II, 424, 448); *знах. одн. законъ, зако(н)* (1448 *Cost.* II, 741; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759, 760; 1455 *Cost.* II, 771; 1458 *BD* II, 261; 1480 *BD* I, 239; 1481 *BD* I, 258; 1495 *BD* II, 64; XV ст. *BC* 10; 1499 *BD* II, 448); *ор. одн. закономъ, законом(м)* (1435 *Cost.* II, 677; 1455 *Cost.* II, 561; 1459 *BD* I, 29; 1470 *BD* I, 140, 141); *місц. одн. на законъ 2* (1445 *Cost.* II, 236; 1449 *Cost.* II, 743); *на зако(н) 2* (1452 *Cost.* II, 760; 1458 *BD* II, 262); *w zakone 1* (1388 *ZPL* 103).

***ЗАКОНЬ**² *ч.* (6) (*стп., стп. zakon*) (*чернеца община*) орден: мы ... кнА(з) олександро корьАтовичъ... чинимъ свѣдочно... што жь... дали есмо на вѣки тои млннъ и мѣсто оу млина къ цркви и тымъ мнихомъ казателевого закону (Смотрич, 1375 *P* 20); Мьли есмо о(т) васъ листы мистра

крижевницкого... которыми(ж)... оупоминаеть свои пер-
вѣишии листы Выкладаючи оны... в то(м) какъбы вась
межи нами з одное стороны а межи собою и тѣжь съ свои(м)
законо(м) крижевнич(м) з другое стороны правъ за срѣд-
ники коу еднанью покоя хотѣль бы мѣти (Брест Куявський,
1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: *род. одн. закону* (1375 Р 20); *дав. одн. закону*
1 (1443—1452 AS I, 39); *законови* 1 (1447—1492 ЛКБВ);
знах. одн. законъ (1447—1492 ЛКБВ); *ор. одн. закономъ*,
законо(м) (1447—1492 ЛКБВ).

*ЗАКОПАТИ *дієсл. док.* (4) (що) (укопати в землю)
закопати: туто есмо остаточныи закопа(л) зако(п)... на
одну сторону до кутиць а на другую к полагаичо(м) и ко
локотко(м) и конемѣтчицо(м) (б. м. н., 1419 Р 91); Се А
грицко Аглицевич и своєю маткою с овдотьею... продали
есмо пану сенкоу хомековичу коуть полѣ ись садкомъ
по роудкоу... и (пошкоджено. — *Прим. ред.*) есмо закопали
(б. м. н., 1463 ГГЯ).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. есмо закопали, закопалі* 2 (1424
Р 104; 1463 ГГЯ); *есмо... закопа(л)* 1 (1419 Р 91); *есмь...*
закопалі 1 (1419 Р 90).

*ЗАКОПЕЦЬ *ч.* (1) (невеликий рів з насипом) закіп:
А коу томуу придале еси на тоую црквь... землю пашноюу
и бортноую и з синожатмн поченши о(т) сѣго озера... по
закопы старьи (Перевали, 1440 Р 142).

ФОРМИ: *знах. мн. закопци* (1440 Р 142).
*ЗАКОПЪ *ч.* (5) 1. (*рів з насипом*) закіп, межовий копець
(3): а закопы копали Панъ михаль малеховскій панъ гри-
горъ бартошовскій (б. м. н., 1424 Р 104); поше(д)ши горъ
боярьскою роудоу прише(д)ши к ива(н)ко(в)скимъ к за-
копамъ ива(н)ко(в)скимъ закопами прише(д)ши к гоуиве
то есть землѣ пана скипорева обѣханаѣ (б. м. н., бл. 1458
Р 168).

2. межовий камінь (2): туто есмо остаточныи закопа(л)
зако(п) (б. м. н., 1419 Р 91); а се я панъ ленко староста
Зоудечовскій Свѣдцю... аже есмо розѣхали границю межи
паномъ юрковскімъ и паномъ ивашкомъ борынцкимъ...
и закопы есмо закопалі вѣчныи (б. м. н., 1424 Р 104).

ФОРМИ: *знах. одн. зако(п)* (1419 Р 91); *дав. мн. зако-*
памъ (бл. 1458 Р 168); *знах. мн. закопы* (1424 Р 104);
ор. мн. закопами (бл. 1458 Р 168).

*ЗАКРАСТИ *дієсл. док.* (4) (що) привласнити, украсти:
Жаловалъ намъ князь Костентинъ Крошинскій на Бориса,
звалъ мя, господару, Борисъ татемъ... абыхъ я семь волос-
тей твоеи милости, господара моего закралъ безъ данины
отца вашео милости и вашео милости, господара моего
(Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 1 ос. одн. ч. быхъ (абыхъ) ...зак-*
ралъ (1495 АЛМ 83); *3 ос. одн. ч. абы (жебы) закралъ*
(1495 АЛМ 83).

*Див. ще *КРАСТИ, *ПОКРАСТИ, *ОУКРАСТИ.*
*ЗАКОУПИТИ *дієсл. док.* (2) (що) купити: Я Петръ
Боговитинович сознаваю... нж... дал есмн братаничоу
своемоу Богдану... имѣнье, которое есми закоупил за
Ѡ коп грошей безъ десѣти грошей на има Тоурьюю... оу
Тоурьянских и Сынковичов (Боковичі, 1496 AS I, 244).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. одн. ч. есми закоупилі* 1 (1496 AS
I, 244); *закоупилі* 1 (1496 AS I, 245).
Див. ще КУПИТИ, КОУПОВАТИ, ПОКУПИТИ.
*ЗАЛЕЖАТИ *дієсл. недок.* (3) 1. (у чому) залежати (від
чого) (1): Іже оу доспе(ш)но(м) людоу честь короле(в)ская
и оборонение всей земли залежитъ а то слоуши(т)... на
кажньо(т) поспо(л)наго чѣвка абы ка(ж)дыи... бы(л) го-
то(в) къ слоу(ж)бѣ земьскои на валкоу (XV ст. ВС 34 зв.).

2. (кому) належати (2): О удова(х) и о малъжо(н)кахъ
имже поспо(л)но записанѣ не залежѣтъ (XV ст. ВС 8—
8 зв.).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. залежить, залежѣтъ* 2 (XV ст.
ВС 8 зв., 34 зв.); *залежи(т)* 1 (XV ст. ВС 33).

Див. ще НАЛЕЖАТИ 1.

*ЗАЛЕЖНОСТЬ *ж.* (1) усе, що належить до чогось:
Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславскій визнаваю... иже
продал есмо пану Семену Олизаровичу имене на Вольни
свое власное... зо всеми (*в orig. свми.— Прим. вид.*)
залежнотми, которыеж ест ис стародавна к тому имену
(Берестя, 1466 AS I, 62).

ФОРМИ: *ор. мн. залежнотми* (1466 AS I, 62).

*Див. ще *ПРИНАЛЕЖНОСТЬ.*

*ЗАЛЕЧИ *дієсл. док.* (2) (*стп. zalec*) 1. залищитися не-
сплаченим, невідданнм (1): къ Житомироу село Крошна
а в томъ селе даньнико(в) три а дани дають колодоу мѣдоу
бе(з) двоу веде(р) а два ведра мѣдоу залегло на поустовь-
ско(и) земли (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

2. (*пробути, опинитися в якомусь стані*) пролежати
(1): а с тое земли хоживало семь веде(р) мѣдоу а полюднѣ
ведро мѣдоу а две коуници... ино таѣ земля много летъ
залегла поушта ничого с нее не хоживало (б. м. н., бл. 1471
ЛКЗ 93).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ж. залегла* (бл. 1471 ЛКЗ 93);
3 ос. одн. с. залегло (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

*ЗАЛОГЪ *ч.* (2) (*забезпечення*) застава: варе кто имаеъ
должника оу брашовѣ, шо бы ни единъ залогъ не оузалъ
на торговчѣны о(т) брашова, развъ (*в orig. раздѣ.— Прим.*
вид.) коли познаеъ своего длѣжника лицемъ, тогда има-
еъ заплатити то(т) истинныи должни(к) (Сучава, 1435
Cost. II, 692); Иоанъ Александръ... вѣрны воевода и гсднѣ
вѣсеи земли мльдовской откоупи сы тетроеугль шо е былъ
оу залогѣ (б. м. н., 1464—1496 Gh. S.).

ФОРМИ: *знах. одн. залогъ* (1435 Cost. II, 692); *місц. одн.*
оу залогѣ (1464—1496 Gh. S.).

*ЗАЛОЖИТИ *дієсл. док.* (6) 1. (що) (*установити*) ви-
значити (4): тамъ же противъ той долины... для вечистого
знаку паль забыты казалы есмо и тую граньцю скончылы,
и, штобы ее никто не нарушилъ, заруку на Господара его
мылосты чотыриста грьвень Подольскихъ (*sic.— Прим.*
вид.) заложилы (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 9); а в том делу
закладъ межи собою заложыли: хтобы хотелъ той дель по-
рушити, то на том господару королю сто копъ, а межи
собою собъ заложыли на виноватомъ другую сто копъ пра-
вому (Звизяче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); и отправили
есмо пани Василевою, заложилы гран и заруки сто руб-
лев грошей, абы за рекоу Зельвою не переходила (Луко-
ниця, 1478 AS III, 17).

2. (що) (*віддати в заставу*) заставити (1): сказоуемъ
мы(ж) то(т) которыи то застави(л) а не бѣде(т) ли того
тогда его бли(ж)ніи... имаеъ освѣ(т)ченіе оучини(т) иже
то деди(ч)ство оу такы(х) пенезѣ(х) заложено (XV ст. ВС
20 зв.).

3. (що) взяти в заставу (1): и такожь торговцемъ и(х)
и людемъ и(х) никто да не заложитъ товара и(х) за чужего
товара, развъ коли кто знаидеть своего должника (Устя
Башя, 1435 Cost. II, 676).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. заложыли* 2 (XV ст. АрхЮЗР
8/IV, 193); *заложыли* 1 (1478 AS III, 17); *заложыли* 1 (1430
ГВКЛ 9); *нак. сп. 3 ос. одн. да... заложитъ* (1435 Cost.
II, 676); *дієприкм. пас. мин. наз. одн. с. заложено* (XV ст.
ВС 20 зв.).

*ЗАЛОЖИТИ СѦ *дієсл. док.* (5) 1. (зробити що) зобо-
в'язатися (4): а па(н) игна(т) заложил(л) сѦ обѣими старци
оуказаті свою граньцю облазни(ц)коюу (Зудечів, 1421 Р
95); а па(н) дмитръ данилови(ч) з роуды заложил сѦ листы
оуказати свою граньцю жирѣвскоую (Зудечів, 1430 Р
116).

2. (чому) довести, представити докази (1): Фалко жа-
лова(л) о деди(ч)ство на индриха и индри(х) сѦ заложилъ
давнымъ записамъ и досве(т)чилъ (XV ст. ВС 23).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. заложил сѦ, заложил(л) сѦ* 4
(1421 Р 95; 1430 Р 116); *сѦ заложил* 1 (XV ст. ВС 23).

*ЗАЛОЖЫТИ *див. *ЗАЛОЖИТИ.*

ЗАЛУЖЕ с. (1) (назва села у Волинській землі) Залужья: кн(А)зю Василью осталася город Збараж, а к тому села... Вернаковцы, Залуже (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Залуже (1463 AS I, 54).

***ЗАЛЪСИЕ** с. (1) (назва маєтку у Перемишльській землі): Мы бискупы... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь межы наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ с одной стороны межы панею Адвигию отиною пилецкою... с другою стороны о волость о зальсье... в земли саноцкой на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 P 69—70).

ФОРМИ: знах. одн. зальсье (1404 P 70).

***ЗАЛЪСКИЙ**¹ прикм. (2): тогда на роцѣ... в медыцѣ... осудили есмы... аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ напред реченыи ближши естѣ... ко вше (sic.— Прим. вид.) волости зальской нижли тыи пани Адвига и ей дѣвка алъбыта (Медика, 1404 P 70).

ФОРМИ: род. одн. ж. залъскоѣ (1404 P 70); дав. одн. ж. залъской (1404 P 70).

Пор.* **ЗАЛЪСИЕ**.

ЗАЛЪСКИЙ² ч. (1) (особова назва): а се бортники пашко бортики и съ емелина... тихо великопольский голко залъский (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ: наз. одн. залъский (1370 P 18).

***ЗАМЕЖОКЪ** ч. (1) смуга землі за межею: а Клинова той ниве границу положилъ есми уверхъ подлѣ малое долины и замежокъ малое нивки (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158).

ФОРМИ: знах. одн. замежокъ (1491 АрхЮЗР 8/IV, 158).

ЗАМЕНИТИ див. **ЗАМЪНИТИ**.

***ЗАМЕШКАНЬЕ** див. **ЗЪМЕШКАНЬЕ**.

***ЗАМЕШКАТИ** дієсл. док. (7) (стп. zamieszkać) (що і без додатка) занедбати, пропустити: ачь которая жонька мени(т) собѣ дѣди(ч)ство прилоучаючи веномъ а десѣть ле(т) не о(т)была алобо заме(ш)кала а то деди(ч)ство жалобы чина(т) алобо са напоминаеть а то(т) с оупокоемъ держал, тогда то(т) изостанетсѣ прѣ дѣди(ч)стве а тая жонька истратила (XV ст. ВС 21); оузрѣвши есмо знаменитоую намъ слоужбоу а никды не замешканоую Слоуги нашего вѣрного пана Ерьша терешковича... даемъ И дали есмо емоу село долъгие шиы в лоуцкомъ повѣте (Луцьк, 1452 P 160—161).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. ! замешька(х) (XV ст. ВС 20); 3 ос. одн. ж. замешка(ш)кала (XV ст. ВС 21); майб. 3 ос. одн. замешкае(т) 2 (XV ст. ВС 21, 22 зв.); замешкае(т) 1 (XV ст. ВС 7); дієприкм. пас. мин. знах. одн. ж. замешканоую (1451 P 158; 1452 P 161).

Див. ще ***ОМЕШКАТИ** 1.

***ЗАМЕШЬКАТИ** див. ***ЗАМЕШКАТИ**.

***ЗАМКНОУТИ** див. ***ЗАМЬКНОУТИ**.

***ЗАМКОВЫЙ** прикм. (1) замковий: на пляцахъ тыхъ, на которыхъ теперъ мешкають, то естѣ, почавши отъ мосту замку Городенского ку рынку, обаполь улицы, до улицы, которая идетъ зъ улицы Замковое ку Подолоу... жадныхъ податковъ а ни повинности до скарбу Нашого давати не мають (Луцьк, 1389 РЕА I, 26—27).

ФОРМИ: род. одн. ж. Замковое (1389 РЕА I, 27).

ЗАМКОУЦИ мн. (1) (назва села на Буковині) суч. Санківці: тѣм (sic.— Прим. вид.) мы видѣвше е(т) правую и вѣрною службою до на(с)... дали и потвѣрдили есмы емоу о(т)ниноу жони е(т)... села на имѣ шизкоуци... и замкоуци (Сучава, 1456 Cost. II, 577).

ФОРМИ: наз. замкоуци (1456 Cost. II, 577).

***ЗАМОКЪ**¹ ч. (5) замокъ: А около ку замку до малое церкви (Луцьк, 1389 РЕА I, 27); ино мы послали вижа замку Браславского, пана Хацка до землянъ Браславскихъ... абы до насъ прыхалы и зъ паномъ Карпомъ поткомылся (sic.— Прим. вид.) (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); естли бы съ пригодило... иж бы мы... та вьидемо ис нашей земли... до их милости королевства полскаго, тогда

их милости земли да соут отворени нам, Стефану воеводі... прѣйти... до их милости земляхъ и мѣстахъ и замкохъ, где колве оу предреченомъ королевствѣ их милости боудем хотити мешкати (Гирлов, 1499 ВД II, 421—422).

ФОРМИ: род. одн. замку (1389 РЕА I, 26; 1430 ГВКЛ 7); дав. одн. замку (1389 РЕА I, 27); знах. мн. замьки (1498 ВД II, 413); місц. мн. зам. род. прѣйти до... замкохъ (1499 ВД II, 422).

***ЗАМОКЪ**² ч. (1) замокъ: а коли панъ Петрѣ възлилъ (!) по тымъ имѣнямъ, тогда намѣстникъ мой не жаловаль на пана Петра, ижъ бы онъ печати рвалъ або замки отбываль (Вільна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: знах. мн. замки (1498 АЛМ 163).

***ЗАМОРСКИЙ** прикм. (1) заморський, заграничний: А коли имоут коупити татарский товаръ или заморский оу Сочавѣ: или шолкоу, и перецъ, и камхи, и тебенкы... или инбир, или перецъ, а они абы платили от гривноу три гроши мыто (Сучава, 1460 ВД II, 273).

ФОРМИ: знах. одн. ч. заморский (1460 ВД II, 273).

***ЗАМОСТІЕ** с. (1) (назва села на Буковині) Замостя: та есми дали и потвѣрдили... епискоупи о(т) радовце(х)...

КГ црков(в) замостіа н(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 147).

ФОРМИ: род. одн. замостіа (1490 DC 147).

ЗАМОСТЬЕ с. (1) (назва села у Галицькій землі) Замостя: а межы нашими селы замостье и вилавче а межы волоскою землею какъ издавна оу лѣсь ходили такъ и нинѣ ходити имѣють на вѣки вѣчныи (Ланчиця, 1433 P 125).

ФОРМИ: наз. одн. замостье (1433 P 125).

ЗАМОУЖЪ, ЗАМОУЖЬ, ЗАМОУЖ присл. (2!) ◇ з а м о у ж ъ д а т и (2) видати (віддати) заміж: О оїи которыи маеть до(ч)коу свою замоужъ (дати) (XV ст. ВС 35 зв.); з а м о у ж ъ о т д а в а т и (1) віддавати заміж: н тая Ганка передъ нами повидѣла, штожъ тыи два слѣды дала ей небожыца пани Сенковая Кедикгелловича, коли замужь ее отдавала (Троки, 1494 РИБ 560); з а м о у ж ъ п о и т и (3), п о и т и з а м о у ж ъ (2), <п о и т и > з а м о у ж ъ (1) вийти заміж: колі... панна замоу(ж) поидѣть вѣно пнезньное оу готовизне што(ж) боудѣть дано пред(д) прительми на томъ имеешь досыть (XV ст. ВС 31 зв.); пакъ ли жона моя Маря поидет замужь, ино зятъ мой ... и сестра моя ... отложить за вся тая имена триста копѣ грошей готовыхъ широкихъ, а тые имена, што есми еи записал, усе собѣ возмуть (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); а естли похочет за моужъ пойти, дѣти оставивши, а не вхочет сидити на вдовимъ столцы, тогда дѣти мои мают пенези ей отдати (Кобринь, 1454 AS III, 10); и тая Ганка мешкала на той дѣльниці мужа своего на вдов(ъ)емъ стол(ъ)цы до тыхъ часовъ, пока пошла замужь за Юшка Можейковича (Троки, 1494 РИБ 560); б ы т и з а м о у ж ъ (1) див. **БЫТИ**¹; выдавати замоужъ (3) див. ***ВЫДАВАТИ**; выдати замоужъ (1), замоужъ выдати (5) див. **ВЫДАТИ** 5; годна замоужъ (1) див. ***ГОДНЫЙ**; давати замоужъ (1) див. **ДАВАТИ**.

***ЗАМЫКАТИ** дієсл. недок. (1) (що в чому) вмѣшувати, помішати: а прото естли на первыиши ваши листы о(т) мистра о(т)писаное не естѣ к ва(м) принесено можете... о(т)писать подлоугъ словъ того то немецкого спискоу которыи оу се(м) наше(м) листоу замыкамы (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: теп. 1 ос. мн. замыкамы (1447—1492 ЛКБВ).

***ЗАМЬКНОУТИ** дієсл. док. (2) (без додатка) замкнути: и тыи кнѣги имаю(т) быти за тремі ключи замькноути (XV ст. СЯ 42 зв.); И повѣдилъ ми Репа, штожъ вто (!) въ той клети не остало ся ничего скарбу, только зброи осталися... и скрыня не замкнена зъ листы и списки (Вільна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: інф. пас. быти замькноути (XV ст. СЯ 42 зв.); дієприкм. пас. мин. наз. одн. ж. замкнена (1498 АЛМ 163).

высоко, тоє есть оу его воли; а покоул тои оузлой займеть, потол кн(А)зем не ловити оу том ставоу ани ихъ людем (б. м. н., 1475 AS I, 71).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. займе(т) 2* (XV ст. BC 25 зв., 37 зв.); *займеть 1* (1475 AS I, 71); *майб. пас. 3 ос. одн. с. боудеть занАто* (XV ст. BC 25).

*ЗАОБВАЗАТИ *дієсл. док. (1)* (кому) зобов'язатися: мы Стефан, воевода знакомито чинимъ... яко хотА... предкоув нашихъ... обычаемъ... наслідова(ти)... абы яко тыи то передкове... кролюм полскимъ... записали и заобвАзали, так и мы... их воли вѣрнымъ наслідованемъ послухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 BD II, 283—284).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. заобвАзали* (1462 BD II, 284).

*Див. ще *ВЪАЗОВАТИ СА, ЗАВЪЗАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ, *ЗАВЪЗОВАТИ СА, *ЗАВАЗАТИ СА, *ОБВЕЗАТИ, *ОБВЕЗОВАТИ, *ОБОВАЗАТИ СА, *ОБАЗОВАТИ СА.*

ЗАОДНО *присл. (1)* заодно, разом: какъ оѣць нашъ какъ оѣи ваши были за одно послы сылалы межы собою а мы такоже хочемъ с вами быти (б. м. н., 1392—1393 РФВ 171).

Див. ще ЗАЕДНО.

*ЗАПАДЪ *ч. (4) 1.* (одна з чотирьох частин світу) захід (3): а покинувъши гостинець Колковський, взяти въ лево гостинцемъ до Жыдичына на западь летний (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

2. (Західна Европа) Захід (1): вси королеве и вси хрестияньскіи господареве, колько ихъ суть, и всеє стороны западоу и италейскихъ стронъ, еднаються и готовять ся и хотели бы напротивъ погану (б. м. н., 1498 BD II, 410).

ФОРМИ: *род. одн. западоу* (1498 BD II, 410); *знах. одн. западь* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

*ЗАПЕЧАТАТИ *дієсл. док. (3)* (зачинити з накладенням печатей) запечатати: а гая клетъ не запечатана была никакою печатю (Вільна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: *перф. пис. 3 ос. одн. ж. запечатана была* (1498 АЛМ 163); *дієприкм. пас. мин. знах. одн. ж. запечатану* (1498 АЛМ 163).

*ЗАПИРАТИ *дієсл. недок. (1)* (що) замикати, запирати: Те(ж) гдѣ колі соуть дворы наши далека (!), тогда землАна (!) наши могоутъ заклады бѣроучи запира(т) оубороу старостинъ (XV ст. BC 34).

ФОРМИ: *інф. запира(т)* (XV ст. BC 34).

ЗАПИС *див. ЗАПИСЬ.*

*ЗАПИСАНІЄ *див. ЗАПИСАНІЄ.*

ЗАПИСАТИ *дієсл. док. (98) 1.* (що) (викласти у письмовій формі) написати (6): а що есмо имѣли листы записани о(т) нашего господарА, о(т) корола... ты(х) листовъ... такъ на(м) загыбли по купичевою смерти, не може(м) и(х) наити (Бирлад, 1435 Cost. II, 679); а тотъ листь, который же былъ записалъ дада мои небожчикъ кнАзь Семень на таА имѣньА мнѣ, тотъ есми листь содралъ (Вільна, 1482 AS I, 79);

(що) (письмово зафіксувати) записати (3): а записали есьмо тые дѣла вѣчне и непорушне въ сій вѣкъ и въ будущій (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); А кому коли отпустили мыта луцкого з ласки нашеє в тыхъ его трехъ годехъ, маєт он то записати, што бы мало того мыта прийти (Вільна, 1498 АЛРГ 82).

2. (що) підтвердити записом, офіційно засвідчити (20): Мы великий кн(А)зь Витовт чинимъ знаемо... иж записуєм и записали есмо кн(А)зю Федору Данилевичу Острог (Луцьк, 1396 AS I, 20); и мы емоу дали и записали за его верную службуо тые села верхоу описаные (Київ, 1437 AS I, 34); а по наше(м) животь, кого бѣ избере(т) быти г(с)даремъ (sic.— *Прим. вид.*) оу нашеи земли... то(т)... абы емоу оутвырди(л) и записа(л), зану(ж) есми емоу дали за его вѣрную службуо (Сучава, 1453 Cost. II, 473); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ придалъ есми и записалъ зъ выслуги своеє... имѣнье Здетелу (Вільна, 1499 АСД VI, 2);

(що, що на чім, що з чого, що на що, що в чім) забезпечити записом боргове зобов'язання, легат (що у чому, що

з чого) (25): а записалъ есми на своеємъ имѣнїи въ домъ Пречистой въ годъ же въ годъ, копу гроши (Київ, 1398 ДГПМ); на тыи двѣ селищи записали есмо емоу Сею нашею грамотою шестьдесАть копъ подольскими полугрошники (Турейськ, 1429 P 112); а панъ дидрихъ бучаскын щоби волень брати на наши коупци... коли не боудемъ емоу заплатиты шо есми емоу записали (Коломия, 1448 Cost. II, 305); а заставила есми тоє село свое ПѣАнь кн(А)зем их м(и)л(о)сти по томуж, в чом мнє пан мой Игнат Боровик записал оу моемъ вене, оу тридцати копахъ широкыхъ грошей (Острог, 1481 AS I, 77); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ... съ того имѣнья своего Здетелы записалъ есми... на соборную церковь... у Вилни... съ плату нашего... двѣ копъ грошей (Вільна, 1499 АСД VI, 2—3).

3. (що кому, що на кого) заповѣсти, відписати, відказати (що кому) (35): я Любарть Кгедеминовичъ, луцкий и Володимирский князь... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1); Волень то онъ продати, отдати и замѣнити и на церковь записати (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); записали есмо... тую землю свѣтому Ивану церкви (Городок, 1443 P 145); и волєн пан вѣленский кн(А)зь Костентинъ... тые земли... на церковь записати (Ставкив, 1491 AS I, 97); Волень онъ то... на церковь записати (Вільна, 1499 РИБ 777).

4. (кому, що, що кому) (письмово) засвідчити (що), зобов'язатися (до чого) (6): и стали есмо на томъ, аже имаємъ записы держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна, ка(к) коли наши пере(д)ци записали королеви его мл(с)ть (Серет, 1445 Cost. II, 729); перед оснодаремъ королемъ его м(и)л(о)стѣ жаловал кн(А)зь Михайло Васильевичъ Збарзкий на дадо своего кн(А)зА Семена Васильевича о дѣлницю дади своего кн(А)зА Солтаиа, ижбы съ его отцемъ кнАземъ Васильемъ дѣл имѣл перед паны, и листы промежи себе записали вѣчно (Луцьк, 1475 AS I, 69); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже слоубоуєм и слоубили есми... на то якоже есми били слоубили и обѣцали и записали и переж(е) сего господареви нашемує милостивомує кроль (!) ... абихомъ съ съ его освѣценою милость видѣли и голдовали (Новий Град, 1479 BD II, 351).

5. (що) віддати в заставу (2): а бѣде(т) ли виноваты(и) позва(н)... на ро(к) а не станеть тогда кизоуємы то(т), который пенези позыча(л) алюбю торы(и) (!) речи записаны по тре(т)емъ рокоу имаєть моць продати алюбю оборотитъ коуда хочеть (XV ст. BC 18).

6. (внести до книг) записати (1): Земьскыи пїсари во все(х) землА(х) корольства нашего... за запи(с) имею(т) бра(т) яко пїсари краковьскыи и соудомырьскыи за одноу жалобоу записанъ веньци нетъ одинъ гро(ш) (XV ст. СЯ 43 зв.).

ФОРМИ: *інф. записати* (1401 АкВАК III, 2; 1410 АкВАК XI, 5; 1475 AS I, 72; 1487 AS I, 87, 241; 1490 ЗХП 136; 1491 AS I, 97; 1498 АЛРГ 82; 1499 ГОКІР; РИБ 777); *перф. 1 ос. одн. ч. есми... записалъ, записал, записал(л) 6* (п. 1450 ПИ № 9; 1496 AS I, 244; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; 1499 АСД VI, 2); *записалъ есми 4* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1398 ДГПМ; 1486 АкЮЗР I, 295; 1499 АСД VI, 2); *есми записал 1* (1470 AS I, 67); *1 ос. одн. ж. записала есми 3* (1401 АкВАК III, 2); *есми... записала 1* (1487 AS I, 239); *3 ос. одн. ч. записалъ, записал, записал(л)* (1448 Cost. II, 738; 1463 AS I, 56; 1481 AS I, 77; 1487 AS I, 87, 240; 1488 AS I, 241; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; BC 35; 1495 ВМБС); *3 ос. одн. ж. записала* (1487 AS I, 240; 1494 АЛМ 54; 1496 ВМКФС); *1 ос. мн. есмо ... записали 11* (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 126; 1437 P 136; 1438 P 138; 1443 P 145; 1444 AS I, 40; 1445 ЗНТШ СХV, 19; п. 1445 АкЮЗР I, 17; 1446 AS I, 42; P 152; 1492 АЛМ 31); *записали есмо (есьмо) 4* (1396 AS I, 20; 1401 АкВАК III, 2; 1429 P 112; 1443 P 145); *есми... записали 4* (1448 Cost.

II, 305; 1463 *BD* II, 295); записали 3 (1437 *AS* I, 34; п. 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10); есьмо записали 1 (1401 *АкВАК* III, 2); 3 *ос. мн.* записали (1445 *Cost.* II, 729; 1475 *AS* I, 69; 1489 *РИБ* 433; 1496 *ВМКФС*); *пнерф.* 3 *ос. одн. ч.* записаль, записа(л) былъ (был) 3 (1443—1452 *AS* I, 39; 1482 *AS* I, 79; 1499 *ПИ* № 9); былъ записаль 1 (1482 *AS* I, 79); 3 *ос. одн. ж.* была... записала (1494 *АЛМ* 54); 1 *ос. мн.* есми били... записали (1479 *BD* II, 351); *майб.* 3 *ос. одн.* запіше(т) (XV ст. *BC* 35 зв.); 3 *ос. мн.* запишо(т) (1448 *Cost.* II, 738); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* абы (шобы, коли бы)... записал, записа(л) (1443 *Cost.* II, 121; 1452 *Cost.* II, 426; 1453 *Cost.* II, 473; 1462 *BD* II, 284; XV ст. *BC* 35; 1489 *AS* I, 89); *мен.нас.* 3 *ос. одн. ч.* записанъ (1401 *АкВАК* III, 2); 3 *ос. одн. ж.* записана (1495 *ВМБС*); 3 *ос. мн.* записаны (1439 *Cost.* II, 713); *перф. нас.* 3 *ос. одн. ж.* была... записана (1495 *ВМБС*); *баж.-ум. сп. нас.* 3 *ос. одн. ж.* а(ж) бы... записана 1 (1495 *ВМБС*); бы была... записана 1 (1495 *ВМБС*); абы... записана была 1 (1495 *ВМБС*); *дिएприкм. нас. мин. знах.* одн. ж. записанъ (XV ст. *СЯ* 43 зв.); *наз. мн. ж.* записаны (записаны) (XV ст. *BC* 18); *знах. мн. ч.* записани (1435 *Cost.* II, 679).

Див. ще **ВПИСАТИ 1, *ВЫПИСАТИ 1, *ВЫПСАТИ, ЗАПИСАТИ СІЕ, *ЗАПИСОВАТИ, *ЗАПИСОВАТИ СЯ, *ЗАПИСЫВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ СЯ, *ЗАПСАТИ, ИСПИСАТИ, *НАПИСАТИ, *НАПСАТИ, *ОТПИСАТИ, *ОТПИСЫВАТИ, ПИСАТИ, ПОПИСАТИ 1, *ПОПИСОУВАТИ 2, *ПСАТИ.**

ЗАПИСАТИ СІЕ *дієсл. док.* (36) 1. (кому, кому робити що і без додатка) (*письмово*) зобов'язатися (до чого), засвідчити (що) (31): мы Иванъ Мирча... Господаръ земли Бесарабсково... слубуемо... велебному Владиславу... сдержати записы нашъ, якося есмо предъ тым оу нашихъ листехъ записали (Чжоржев, 1403 *ДГМ*); мы александръ воевода... потвержае(м)... велебному Владиславу... тотъ листь, што есмы дали... коли сА есмы записали его мл(с)ти, што быхомъ то вѣчно оудержали, яко сА есмы тогда... записали (Львів, 1407 *Cost.* II, 628—629); а стецко... пере(ч)ныи воевода... записаль сА кролеви... служити (Ланчиця, 1433 *P* 123); а мы... подлогъ его милости записоу, въ шо... записаль сА чинити добро намы, а мы слубили есмо и записали есмы сА, яко нашего милого отца (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305); а естли я князъ Семень хотѣл-быхъ тот дѣл порушыт(и), и тот записъ какъ есмо записали сА, и я имаю отложити оспод(а)рю королю двѣ тысячы рублов шыроки(ми) грошми (Вишнівецъ, 1482 *AS* I, 81); естли сА г(с)дръ нашъ помири(т) з вашею мл(с)тью и запише(т) тогды они коне(ч)но маю(т) потагнуги в землю г(с)дра нашого (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

2. (з ким, к кому) скласти письмовий договір (з ким) (3): и князь Михайло положил листь перед королем его м(и)л(о)стью а рекль: тым обычаемъ записал сА ты с моим отцемъ перед добрыми свѣтки (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); а коли к Jeho Miłosti takoie dieło wczynisz, а Jeho Miłost' hosudar nasz z bożejju pomocziu takimżo obyczaiem choczet k tobie utwerditi sia i zapisati sie (Вільна, 1494 *BD* II, 389).

3. (кому, що кому) віддати в заставу (2): хто сА и(м) запис(л) не имее(т) имъ записоу своего полнѣти (XV ст. *BC* 28 зв.); Я князь Федор Василевич Збаразский сознаваю... штож... записал сА есми дадиной своей кня(г)и(и)ни Семеновой Мари имьна свои (Черлехів, 1485—1500 *AS* I, 120).

ФОРМИ: *перф.* 1 *ос. одн. ч.* записал сА есми (1485—1500 *AS* I, 120); 2 *ос. одн. ч.* записал сА (1475 *AS* I, 70); 3 *ос. одн. ч.* записаль, записал, записа(л) сА (сѣ, ся, sia) 6 (1433 *P* 123; 1448 *Cost.* II, 305, 738; 1462 *BD* II, 285; 1489 *РИБ* 431); сА... запис(л) 1 (XV ст. *BC* 28 зв.); 1 *ос. мн.* сА есмы... записали 3 (1407 *Cost.* II, 629; 1411 *Cost.* II, 637); есмо записали сА 2 (1482 *AS* I, 81); записали сА есмы 1 (1434 *Cost.* II, 666); записали сѣ есми 1 (1435 *Cost.* II,

682); записали есмы сА 1 (1448 *Cost.* II, 305); есмы сА... записали 1 (1411 *Cost.* II, 638); есми... записали сА 1 (1439 *Cost.* II, 712); есмо сА записали 1 (1442 *Cost.* II, 717); записали сА есмо 1 (1435 *Cost.* II, 679); сА есмо записали 1 (1435 *Cost.* II, 679); ся есмо... записали 1 (1403 *ДГМ*); 3 *ос. мн.* сА(ся) записали 4 (1434 *Cost.* II, 663; 1489 *РИБ* 433); записали сА 3 (1433 *Cost.* II, 652; 1434 *Cost.* II, 663; 1475 *AS* I, 70); сА(ся)... записали 3 (1448 *Cost.* II, 733; 1489 *РИБ* 433); *пнерф.* 3 *ос. мн.* были... записали сА (1433 *P* 123); *майб.* 3 *ос. одн.* сА... запише(т) 1 (1496 *ПДВКА* 61); choczet... zapisati sie 1 (1494 *BD* II, 389); 2 *ос. мн.* запише(т) сА (1496 *ПДВКА* 61); *баж.-ум. сп.* 2 *ос. одн. ч.* абу... iesi... zapisał sia (1494 *BD* II, 388).

Див. ще **ЗАПИСАТИ, *ЗАПИСОВАТИ, *ЗАПИСОВАТИ СЯ, *ЗАПИСЫВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ СЯ, *ОТПИСАТИ 2.**

***ЗАПИСИВАТИ СЯ** *див.* ***ЗАПИСЫВАТИ СЯ.**
***ЗАПИСНОЕ** с. (2) (*те, що внесене до книги*) запис: О пѣсарѣ(х) земьскы(х) ко(л)ко має(т) бра(т) з (л) записное (XV ст. *СЯ* 43 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн.* записное 1 (XV ст. *СЯ* 43 зв.); ! запис(а)н(и) 1 (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

***ЗАПИСНЫЙ** *прикм.* (5) ◊ записный листь (2), листь записный (2) (*документ, що засвідчує якийсь юридичний факт*) акт: а надѣто еше есмо кня(з)ю Александроу Сангроушковичоу листь свой дали записный (Кременецъ, 1467 *AS* I, 63); А при... сем моемъ записномъ листе были панове люде добрые (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); А при томъ моемъ записномъ листу был: от(е)ць нашъ Даміанъ вл(а)д(ы)ка володимирскій, а князь Михайло Сенгроушкович (Добучини, 1487 *AS* I, 239); к н и г и з а п и с ь н ы е (1) *див.* **КНИГА 2.**

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* записный, записный (1467 *AS* I, 63; 1469 *AS* I, 64); *місц. одн. ч.* при записном (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1487 *AS* I, 239); *місц. мн.* въ записныхъ (XV ст. *СЯ* 41 зв.).

! **ЗАПИСО** *див.* **ЗАПИСЬ.**

***ЗАПИСОВАТИ** *дієсл. недок.* (20) 1. (що кому) підтверджувати записом, офіційно засвідчувати (5): Мы великий кня(з)ъ Витовт чинимъ знаемо... иж записуемъ и записали есмо кня(з)ю Федору Данилевичу Острогъ (Луцьк, 1396 *AS* I, 20); Ино я, Степанъ Куначковичъ Гуща... записую князю Федору... тую третюю часть отчизны имения моего, которую есми е. м-ти зъ моее доброе воли далъ (Степанъ, 1449 *АЛМ* 8); мы Олександръ (*в ориг.* олександръ.— *Прим. вид.*)... великий кня(з)ъ литовский... чинимъ знаменито... иж вбавивши вѣрныи службы... кня(з)жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имьне... Звагол... дали есмо... даемъ и записуемъ зо всеми людами к томуоу имьню здавна прислушаючими (Вільна, 1499 *AS* I, 117);

(що кому) забезпечувати записом боргове зобов'язання, легат (4): и я жене своей княгини Ульяне записоу против еє тисачи коп другоую тисач коп (Кобринь, 1454 *AS* II, 10); записоу мужевн своему... на тыхъ двухъ дѣлнихъ дѣлныи и отчизны моеѣ... двѣ тисачи золотыхъ оугорскихъ (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

2. (що кому) заповідати, відказувати, відписувати (6): Се азъ па(н) олиза(р) кирдзевн(ч)... староста луцкни с женою своею еедосьею записоуае(м) на вѣки веко(м)... село доросы(н) сѣму великому сѣоу (б. м. н., 1483 *ВОРСР* 177—178); записоу мужу своему кня(з)ю Семену Юрьевичу оу отчине моеѣ имьнѣа Заборол, а Городок (Степанъ, 1489 *AS* I, 89).

3. (кому робити що і без додатка) (*письмово*) засвідчувати (що), зобов'язуватися (до чого) (3): мы панове и посольство оусеѣ земель волошь(с)коѣ... записуемъ велебному влодиславу, кролеви польскому... вѣрно служити (Суцава, 1393 *Cost.* II, 607); и тоты оуси подданнии оусею подданности записовали и въ едно оучинили (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

4. (що) віддавати в заставу (1): Имѣнїя дѣди(ч)но которыи(ж) то оу пенАзА(х) записоуютъ некоторы(х) оу наши(х) сторона(х) дѣржано до ·ИІ· ль(т) а потомъ сА выстояло (XV ст. СЯ 41 зв.).

5. (що) (письмово зафіксувати) записувати (1): Записи оучинены дла пано(в) а дла исправдливості прото мы оуоставляемъ и записоуемъ коли(ж) которыи члѣвкъ домънимаеть сА (!) имаеть право ко деди(ч)ствѣ што(ж) ныншїи держать а... не габаеть его жаднымъ правомъ тогда мы сказоуемъ томоу первоому зансканное (XV ст. ВС 20 зв.).

ФОРМИ: *мен.* 1 ос. одн. записую, записоую (1449 АЛМ 8; 1454 AS III, 9, 10; 1483 AS I, 82; 1487 AS I, 239; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27, 28; 1489 AS I, 89); 1 ос. мн. записуемъ, записоуемъ, записуемъ 7 (1393 Cost. II, 607; 1396 AS I, 20; 1434 P 128; XV ст. ВС 20 зв.; 1499 AS I, 117); записоуае(м) 2 (1483 ВОРСР 178; 1487 ВОРСР 178); 3 ос. мн. записоуютъ (XV ст. СЯ 41 зв.); *перф.* 3 ос. мн. записовали (1485 ВД II, 371).

Див. ще ЗАПИСАТИ, ZAPISATI SIE, *ЗАПИСОВАТИ СА I, *ЗАПИСЫВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ СА, *ЗАПСАТИ, ИСПИСАТИ, *НАПИСАТИ I, *ОТПИСАТИ, *ОТПИСЫВАТИ, ПИСАТИ.

*ЗАПИСОВАТИ СА *дієсл. недок.* (6) I. (кому) (письмово) засвідчувати (що), зобов'язуватися (до чого) (5): тако яко инни панове... воеводамъ земля молдавской слюбили были и записали сА так же и мы нѣ... записуемъ сА степку воеводѣ (Ланчица, 1433 P 123); А сет мы Феоктисть, митрополит молдавскїи... записоуае сА... королеви полскомоу... абыхом мы не имали николи на вѣки отстоупити и отхилити сА от нашего милого господара (Сучава, 1462 ВД II, 288—289).

2. *пас.* (між ким) писатися (ким) (1): А пан и господарь наш корол его милость и короуна абы нам полнили и здержали, подлогу слюбов и записов што сА записовали и коннали межи нами (Сучава, 1462 ВД II, 292).

ФОРМИ: *мен.* 1 ос. мн. записуемъ сА I (1433 P 123); записуемъ сА I (1439 Cost. II, 714); записуемъ сА I (1433—1443 АРМ); записоуае сА I (1462 ВД II, 289); *перф.* 3 ос. мн. записовали сА I (1435 Cost. II, 687); сА записовали I (1462 ВД II, 292).

Див. ще ЗАПИСАТИ, ZAPISATI SIE, *ЗАПИСОВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ СА, *ОТПИСАТИ 2.

ЗАПИСЬ, ЗАПИС *ч.* (180) I. (юридичний акт про надання маєтку) запис (23): а по нашемъ животь, кто боуде(ть) господаре(мь) оу земли, да емоу не во(з)ме(т) нашего приданїа и нашихъ записо(в) безъ его вины (б. м. н., бл. 1400 Cost. I, 27); И мы, великий князь Швыдригайло Олкгердовичъ, сее осмотрилъ у светомъ евангелиеи Володимерское церкви тые записы и обыскали есмо съ нашоу княгинею... которое какъ было село и земли пашнее... приданы святой церкви Володимерской епископии, подлугъ записовъ продка нашего, опять церкви Божей потвердили есмо (Луцьк, 1444 АрхЮЗР I/VI, 8); А хто потомъ порушитъ сей нашъ записъ, разсудитсе предъ Богомъ (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4); а кто съ покуси(т) порушити сие наше данїе и записоуу (!) що выше пише(м) то(т) боде(т) (!) по(д) нашеи великои казни (Сучава, 1467 Мн. Дос. 126).

2. (документ про забезпечення легату, боргу) запис (39): Се яз кн(А)зь Василей Федорович Острозскїи: иже отеи мой кн(А)зь Федоръ ставил ц(е)рков матку б(о)жею на клаштор томоу закону св(А)т(о)го Доминика, а также записал былъ и дал запис кн(А)зю Яну мнхоу Чехоу и азъ теж записываю тую ц(е)рков на клашторъ (б. м. н., 1443—1452 AS I, 39); а в том же запису и мне третїа часть записана (Вільна, 1495 ВМБС); Фалко жалова(л) о деди(ч)ство на индриха и индри(х) сА заложилъ давнымъ записамъ (!) и досве(т)чилъ (XV ст. ВС 23); и богда(н) вказа(л) перес(д) нами то(т) записъ и(х) на тые именья и они томоу

записоу приганили, рекли и(ж) бы то(т) записъ бы(л) фа(л)шовый (Берестя, 1496 ВМКФС);

письмове зобов'язання, договір (61): а на то оусе и слюбуемъ... вѣчныи тонь (!) записъ твердо держати (Сучава, 1393 Cost. II, 607); Iно u zapisach Waszych i w paszych, sztoż waszoi miłosti a bez paszego wedanїa nesyłaty sia so kniazem Szwitrykхайom, ani posłow k nemu stat (Липнишки, 1433 ЗНТШ LX XVI, 140); а тыхъ всѣхъ записовъ потвержаемъ симъ нашимъ листомъ (Ланчица, 1433 P 124); И мы того смотрѣвшо (!) кн(А)за Семена оправили, а кн(А)за Михайла обвинили; его свѣтки не посведчили ни дѣлоу, ани записоу (Луцьк, 1475 AS I, 70); Тое все вышеписанное мы вишеписаннїи Іо Стефан воевода... о всѣхъ рѣчех и работах и записов, на наше право и на нашу вѣроу христїянскоую, слюбуемъ (Гирлов, 1499 ВД II, 425);

з а п и с ь в д е л а т и (о у д и л а т и) (8) скласти договір (письмову угоду): Сим листом слюбуем... против его милости... ны съ едним чловѣком сего свѣта николи не бити, ани которїи ричи имати, ани записи оудилати против кроль его милости (Кольмия, 1485 ВД II, 371—372); и записъ его мл(с)ть каза(л) вделати по(д)лугъ обычая (б. м. н., 1496 ОПСВВ 62); з а п и с ь в п и с а т и (3) скласти договір (письмову угоду); и г(с)дръ нашъ стефанъ воевода такежъ мае(т) ваше(и) мл(с)ти потому(ж) запи(с) вписати... и тотъ записъ вашимъ посломъ дати (б. м. н., 1496 ПДВКА 60—61); з а п и с ь и м а т и (м а т и) (3), и м а т и з а п и с ь (1), з а п и с ь и м е т и (м е т и) (2) мати договір (письмову угоду): И також естли бихом мы имали которїи ричи алибо записоу (!) алибо присѣгоу съ которим чловѣком против его милости и короуни полскои... тое оусе казимо и оуморѣмо ис сим нашим листомъ (Коломия, 1485 ВД II, 372); и ваша милость бы есте тыхъ людей оу васъ не деръжали, але до его земли отослали, по прысегахъ и по записехъ што мае(т)е ваша милость промежи вами (б. м. н., 1499 ВД II, 449); з а п и с ь о у ч и н и т и (1), з а п и с ь ч и н и т и (1) укласти (укладати) договір (письмову угоду): ачы есмо козъ записы с которы(м) коли члонко(м) оучинили кторыа бы проти(в)... королеви, и короунъ его, а любо бы могли быти тоты вса оуморѣемъ (Хотин, 1448 Cost. II, 734); д о к о н ь ч а л ь н ы и з а п и с ь (1), з а п и с ь д о к о н ь ч а л ь н ы и (1) *див.* *ДОКОНЬЧАЛЬНЫЙ;

боргове зобов'язання (8): кто к намo принесеть записо на ·Г· тисѣхъ тому мы дамы вашъ листо што писано на ·Д· тисѣчи (Сучава, 1388 SL 678—679); а по двоу годѣ(х) оуже и(м) дале(и) не(т) лїхвы жадное и ни записомъ имеютъ поминаю(т) ані то(т) хто сА и(м) запис(а)л не имее(т) имъ записоу своего полнїть (XV ст. ВС 28 зв.); а также коли быхомъ имъ жолѣду не полатили и шькодъ тогда имъ поволеае(мь)... насъ оупоминати намъ лаати нашихъ куп(ц)ехъ брати нашихъ людехъ доколи свои записъ о(т) нихъ выправимы (Сучава, 1433—1443 АРМ);

(письмовий документ юридичного характеру) грамота (25): а кто не боуде(т) послушенъ нашему повелѣнїю и записоу, то(т) имаеть быти по(д) великои казни г(с)вами (Сучава, 1435 Cost. II, 692); а на болшеи крѣпость семоу нашему записоу вельбли есмо нашему вѣрномуу... боарноу... нашоу печать привѣсити (Коломия, 1448 Cost. II, 306); а просили нас што-быхмо (в ориг. быхо.— Прим. вид.) къ ихъ записамъ печати свои приложили (Луцьк, 1475 AS I, 70); А для льпшои твердостї я, Яиъ Никлевиц, и печать свою приложил, к сему моему запису (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141).

3. *письмовое розпорядження* (3): Записы оучинены дла пано(в) а дла исправдливості (XV ст. ВС 20 зв.).

4. (внесенїи до книг) запис (1): Земьскїи писари во все(х) земля(х) корольвѣс(т)ва нашего... за запи(с) имемо(т) бра(т) яко писари краковьскїи и соудомирьскїи за одноу жалоубоу записанъ венци нетъ одинъ гро(ш) (XV ст. СЯ 43 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. запись, запис, запи(с) 5* (1443—1452 AS I, 39; 1445 Cost. II, 726; 1489 РИБ 431; 1495 ВМБС; 1496 ВМКФС); *! записанъ I* (XV ст. СЯ 41 зв.); *род. одн. записоу, записоу, записѣ 26* (1429 Cost. I, 280; 1434 Cost. II, 666; 1448 Cost. II, 305; 1453 Cost. II, 776; 1460 ДИРКА» 515; 1467 ВД I, 118; 1475 AS I, 70; 1488 AS I, 241; XV ст. ВС 18 зв.; 1496 ВМКФС і т. ін.); *! запису I* (1445 Cost. II, 212); *дав. одн. запису, записоу* (1435 Cost. II, 692; 1448 Cost. II, 306; 1496 ВМКФС; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141, 142; ВД II, 414; 1499 ВД II, 449); *знах. одн. запись, записъ, запис, запи(с) 52* (1393 Cost. II, 607; 1401 АКВАК III, 2; 1444 АрхЮЗР I/VI, 8; 1458 ВД I, 9; 1465 АКВАК III, 4; 1482 AS I, 81; 1495 ВМБС; XV ст. СЯ 43 зв.; 1496 ВД II, 405; ВМКФС; ОПСВВ 62; ПДВКА 60, 61 і т. ін.); *записо I* (1388 SL 678); *! записоу, ! записоу 3* (1459 ДИРКА» 514; 1467 Mih. Doc. 126; 1485 ВД II, 372); *ор. одн. записомъ, записомъ, записом 3* (1462 ВД II, 289; XV ст. ВС 28 зв.; 1495 РИБ 620); *! записамъ I* (XV ст. ВС 23); *місц. одн. въ (в) запису 6* (1495 ВМБС; РИБ 620); *въ записе I* (1496 ВД II, 405); *наз. мн. записы, записы 9* (1436 Cost. II, 707; 1442 Cost. II, 719; 1445 Cost. II, 726; 1494 ВД II, 387; XV ст. ВС 20 зв.; 1496 ОПСВВ 61); *записи I* (1442 Cost. II, 716); *род. мн. записовъ, записовъ, записов, записо(в) 20* (бл. 1400 Cost. I, 27; 1433 Cost. II, 651; P 121, 124; 1436 Cost. II, 707; 1444 АрхЮЗР I/VI, 8; 1445 Cost. II, 729; 1457 Cost. II, 810; 1462 ВД II, 289; 1495 РИБ 620; 1496 ВД II, 405 і т. ін.); *записоув I* (1462 ВД II, 293); *зам. місц. мн. о въсѣхъ рѣчех... и записов I* (1499 ВД II, 425); *дав. мн. записом I* (1475 AS I, 70); *записамъ I* (1475 AS I, 70); *знах. мн. записы, записы 29* (1403 ДГМ; 1433 Cost. II, 651; 1436 Cost. II, 707; 1444 АрхЮЗР I/VI, 8; 1448 Cost. II, 305, 734; 1462 ВД II, 285; 1493 ОПВВ 152; 1495 ВМБС; XV ст. ВС 28 зв.; 1498 ВД II, 410 і т. ін.); *записовъ 4* (1433 Cost. II, 651; 1439 Cost. II, 712; 1496 ОПВВД; ПДСВВ); *записи 3* (1400 Cost. I, 41; 1448 Cost. II, 305; 1485 ВД II, 372); *місц. мн. по записехъ 4* (1498 ВД II, 409; 1499 ВД II, 449); *и zapisach I* (1433 ЗНТШ LXXVI, 140).

*Див. ще *ЗАПИСЬ, ЗАПІСАНІЄ.*

***ЗАПИСЬНЫЙ** *див. *ЗАПИСНЫЙ.*

***ЗАПИСЫВАТИ** *дієсл. недок. (7) I.* (що) *(викладати у письмовій формі)* писати (1); и они перед нами сознали: тымъ обычаемъ кн(А)зю Семенову со кн(А)земъ Васильемъ были рѣчи перед нами, а конца ни одного межю собою не вчинили, ни листа перед нами не записывали (Луцьк, 1475 AS I, 70).

2. (що кому, що на що) підтверджувати записом, офіційно засвідчувати (що кому) (5); и азъ тежъ записываю тую ц(є)рков на клашторъ по отца своего записаню, занежъ отца моего запис в тыи валки изгыблѣ, и азъ н(и)нѣ записываю ту ц(є)рков на клашторъ (б. м. н., 1443—1452 AS I, 39); паклибы он в г(о)с(по)д(а)рѣ великого кн(А)за тое имънѣе выпросил на вѣчность, ино А емоу тое имънѣе записываю вѣчнѣ (Боковичі, 1496 AS I, 245); (що на чому) забезпечувати записом боргове зобов'язання, легат (що у чому) (1); а про то(ж) ей записываю на свои(х) имънѣе(х)... три(се)ста (!) ко(п) широки(х) гро(ш)и че(с)кои монѣты (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9).

ФОРМИ: *теп. I ос. одн. записываю* (1443—1452 AS I, 39; п. 1450 ПИ № 9; 1488 AS I, 88; 1496 AS I, 245); *I ос. мн. записываем* (1487 AS I, 86); *перф. 3 ос. мн. записывали* (1475 AS I, 70).

*Див. ще ЗАПИСАТИ, ЗАПИСАТИ СІЄ, *ЗАПИСОВАТИ, *ЗАПИСЫВАТИ СѦ, *ЗАПСАТИ, ИСПИСАТИ, *НАПИСАТИ I, *ОТПИСАТИ 2, ПИСАТИ, *ПСАТИ I.*

***ЗАПИСЫВАТИ СѦ** *дієсл. недок. (3) I.* (чим і без додатка) *(письмово)* зобов'язуватися (до чого) (2); а кн(А)зъ Семенъ тому листу тригану дал, а мовилъ такъ: я с моимъ братомъ, с отцемъ твоимъ не записывал сѦ тымъ листомъ (Луцьк, 1475 AS I, 70); и они рекли: такъ правда естъ,

записывали сѦ отцы наши по неволи (Луцьк, 1491 AS I, 94).

2. (чим кому) підтверджувати записом, офіційно засвідчувати (1); А се я пани Єнковаѣ Чаплича пани Татана... записываю сѦ... симъ моимъ листом... кн(А)зю Михайлу и кн(А)зю Костентиноу Ивановичомъ Острозскимъ: штожъ небожчикъ пан мой пан Єнко Чаплич менѣ (!) со кн(А)земъ Иваномъ Острозскимъ отчиною своею Голчемъ на кн(А)зю двор... на Межиречѣ (Луцьк, 1487 AS I, 85).

ФОРМИ: *теп. I ос. одн. записываю сѦ* (1487 AS I, 85); *перф. I ос. одн. ч. записывал сѦ* (1475 AS I, 70); *3 ос. мн. записывали сѦ* (1491 AS I, 94).

*Див. ще ЗАПИСАТИ, ЗАПИСАТИ СІЄ, *ЗАПИСОВАТИ, *ЗАПИСОВАТИ СѦ, *ЗАПИСЫВАТИ.*

***ЗАПИСЬ** *ж. (2) I.* *(документ про забезпечення легату)* запис (1); И глѣбъ ре(к) ты мнѣ ты(х) записе(и) не давалъ ани есми очима своима и(х) вида(л) ани тчужы и(х) слыхалъ, ни(ж)ли сѦ с тобою е(д)наль (Вільна, 1495 ВМБС).

2. письмове зобов'язання, договір (1); Я, кнегини Ивановая Семеновича Кобрынская Ѳедора, для потверженья сего нашего листа и нашихъ сихъ записей, приложила есьми на то печать свою (Кобринь, 1401 АКВАК III, 2).

ФОРМИ: *род. мн. записей, записе(и)* (1401 АКВАК III, 2; 1495 ВМБС).

Див. ще ЗАПИСЬ, ЗАПІСАНІЄ 2

***ЗАПИСЬНЫЙ** *див. *ЗАПИСНЫЙ.*

! ЗАПІСАН¹ (ЗАПІСАНІЄ) (1); О братоу старшомъ которы(и) замѣшкаеть запис(а)н (!) (XV ст. ВС 7).

Див. ЗАПІСАНІЄ.

! ЗАПІСАН² (ЗАПІСНОЄ) (1); О пісарѣ(х) земьскы(х) ко(л)ко имѣеть бра(т) за запис(а)н (!) (XV ст. ВС 9 зв.).

*Див. *ЗАПИСНОЄ.*

ЗАПІСАНІЄ *с. (7) I.* заповітний запис (5); а по нашомъ (sic.— *Прим. вид.*) животъ кто имѣть быти господаръ нашей земли... шобы имъ непорушили нашего даніа и оутверженіа и записаніа... заноу(ж) дали есмы имъ за и(х) правовѣрноюу слоужбою (Сучава, 1428 Cost. I, 202); и азъ тежъ записываю тую ц(є)рков на клашторъ по отца своего записаню, занежъ отца моего запис в тыи валки изгыблѣ (Острог, 1443—1452 AS I, 39).

2. *(заповідане майно)* запис, легат (2); О оудова(х) и о ма(л)жонъка(х) имже посло(п)но записаніє незалежи(т) николи (XV ст. ВС 33).

ФОРМИ: *наз. одн. записаніє* (XV ст. ВС 33); *род. одн. записаніа, записаніа* (1428 Cost. I, 202; 1429 Cost. I, 243); *дав. одн. записаню* (1443—1452 AS I, 39); *знах. одн. записаніє I* (XV ст. ВС 8—8 зв.); *! запис(а)н I* (XV ст. ВС 9 зв.).

*Див. ще ЗАПИСЬ 2, *ЗАПИСЬ I.*

! ЗАПІСАНЪ (ЗАПИСЪ) (1); відълосѣ на(м) за непо(до)бноє иже такыи кро(т)кыи записанъ (!) бе(з) оумо(л)внѣ не былъ държанъ (XV ст. СЯ 41 зв.).

Див. ЗАПИСЬ 2.

***ЗАПИСАТИ** *див. ЗАПИСАТИ.*

***ЗАПИСОВАТИ** *див. *ЗАПИСОВАТИ.*

***ЗАПІСЬ** *див. ЗАПИСЬ.*

***ЗАПЛАКАТИ** *дієсл. док. (1)* заплакати: Ustyszawsza to wsi zaplakali i molwili; «woleli bychmo, szto b i nas korol sam kaznił, kak ieho wolia, niżbychmo to wideli, zaniaz to wże nas iemu wydaiet, koli peremiryia s nim czynił» (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. zaplakali* (1433 ЗНТШ LXXVI, 140).

***ЗАПЛАТ** *ч. (10)* плата, заплаата: <Ино мы видѣвши ихъ добры токмежъ и заплатъ полны, а мы такожъ дали и потвердили... братоу его Кости тото вышеписанное мѣсто на Крѣльгътоуръ (Дольний Торг, 1466 ВД I, 114); Ино мы видѣвши ихъ доброую волю и токмежъ и полній заплатъ, а мы такожере и от нас есмы дали и потвердили слоужъ нашемоу Томи тоє прадреченое село оу Кобылехъ (Сучава, 1494 ВД II, 36).

ФОРМИ: *знах. одн.* заплат (1466 BD I, 114; 1476 BD I, 208; 1487 BD I, 291, 302, 517; 1488 BD I, 317; 1490 BD I, 397, 432; 1491 BD I, 449; 1494 BD II, 36).

Див. ще ЗАПЛАТА.

ЗАПЛАТА *ж.* (88) плата, заплата (85): Nadto, choczem, iż by żadnuj... k zapłate zastawy jeho w deñ swietyj ne pgrizuża! (Луцьк, 1388 ZPL 107); Кто прода (!) дьдичьство а половіноу заплаты возме(т) (XV ст. BC 6 зв.); имає(м) имь заплату всю заплатити (Сучава, 1457 Cost. II, 810); Ино мы видѣвши их доброй воли и токмеж и полноую заплатоу, а мы такождере и от нас есмы дали и потврѣдили слоугам нашим Сими и братоу его Оники тоє прадреченное село на има Ботеци (Ясси, 1500 BD II, 175);

з а п л а т о у в ч и н и т и (кому) (1) заплатити: какъ емоу заплатоу вчинишь то ты ведаешъ (б. м. н., 1484 ЯМ); з а п л а т о у д и л а т и (2) платити: але коли боудет намъ надоби илї сукно илї инаа торговла... а мы алибо наши мытници абы торговали и заплатоу дилавши, и надобное оузали (Сучава, 1456 Cost. II, 791); але коли боудетъ намъ надобы или соужно или инаа торговль... а мы алибо наши мытници абы торговали и заплатоу дилавши и надобное оузати (Сучава, 1460 BD II, 275).

ФОРМИ: *наз. одн.* заплата (XV ст. BC 22); *род. одн.* заплаты (XV ст. BC 6 зв.); *дав. одн.* zaplate (1388 ZPL 107); *знах. одн.* заплату, заплатоу (1453 Cost. II, 495; 1457 Cost. II, 810; 1460 BD II, 275; 1466 DIR«А» 519; 1479 BD I, 224; 1484 ЯМ; 1489 Cost. S. 133; 1490 BD I, 400; 1494 BD II, 32; 1497 BD II, 96; 1500 BD II, 175 і т. ін.).

*Див. ще *ЗАПЛАТ.*

ЗАПЛАТИТИ, ЗАПЛАТИТЬ *дієсл. док.* (242) (шо, що кому і без додатка) заплатити (239); не оусхочеть ли король самъ заплатити дасть тому то дичьство (!) кто его погаждеть (б. м. н., 1352 P 6); А кто на то оустанеть тотъ заплатити гривну золота вини а гривну золота послухоомъ (Львів, 1368 P 16); и на болшо крпность нашего осужения помощное взалл есмы оу крола... а то тако аже король заплативъ па(т) сотъ гривень тымъ пана(м) има вечисто держа(т) (Медика, 1404 P 70); а не маемъ оуступати са оу тьи имьня оли жъ заплативши триста копь широки(х) грошей пану чусе (Луцьк, 1434 P 128); а ктобы тоє еднанье з насъ с обоу сторонъ оузроушилъ, тотъ мает заплатити королю патъ сотъ копь гроший (Вільна, 1482 AS I, 79); Фра(н)цишкъ прода(л) юрєви деди(ч)ство за сто гривень а юре(и) заплатилъ емоу тогды соро(к) гривень а остатокъ на оуре(ч)ныи дїи слюбилъ заплатити (XV ст. BC 21 зв.); И оуоставши наши слоуги Сима и брат его Оника та заплатили оуси тоти вышписаннїи пинъзи... оу роуки слоузъ нашему Сими Бень (Ясси, 1500 BD II, 175);

◇ з а п л а т и т и ш і ю (2) бути покараним на смерть через повішання: а тако(ж) варе кто о(т) наши(х) боярь, боуд(л) кто оусхочет(т) ти(х) цигани задержати или затаити прѣ(д) калогерми, то(т) заплати(т) свою шію (Сучава, 1448 Cost. II, 353); а тако(ж) варе кто оусхочет(т) о(т) наши(х) боярь ти(х) циганъ задръжати или затаити прѣ(д) калогермн то(т) да заплатитъ свою шію (Сучава, 1453 DIR«А» 503); головою з а п л а т и т и (!) *див.* ГОЛОВА.

ФОРМИ: *інф.* заплатити, zaplatiti 36 (1352 P 6; 1388 ZPL 103; 1411 P 77; 1427 P 109; 1435 Cost. II, 692; 1446 DIR«А» 485; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 19; 1482 AS I, 79; 1494 АЛМ 54; 1499 BD II, 450 і т. ін.); заплатитъ, заплатитъ 9 (XV ст. BC 16, 16 зв., 22, 22 зв., 24, 24 зв., 25, 31, 37); заплати(т) 2 (XV ст. BC 32; 1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); *аор. I ос. одн.* заплатих, заплатых, заплати(х) (1479 BD I, 221; 1488 ДГСВМШ; 1489 BD I, 376; 1490 BD I, 436; ДГСХМ; 1491 BD I, 451; 1492 BD I, 509; 1495 BD II, 64; 1497 BD II, 99; 1499 BD II, 144 і т. ін.); *перф. I ос. одн. ч.* заплатил (1488 BD I, 354, 355); *3 ос. одн. ч.* заплатил, заплатилъ, заплатилъ, заплати(л) (1453 Cost. II, 472; 1463 BD I, 74; 1473 BD I, 190; 1479 Cost. S. 98; 1487 BD I, 297; 1489 РИБ 432; 1491 BD I, 447; 1494 BD

II, 36; 1497 BD II, 98; XV ст. BC 21 зв.; 1499 BD II, 130, 168 і т. ін.); *3 ос. одн. ж.* заплатила, заплати(ла) (1462 BD I, 52; 1473 BD I, 186; 1480 BD I, 244; 1494 BD II, 32; 1495 BD II, 57); *I ос. мн.* заплатили есми 2 (1472 BD I, 169; 1481 BD I, 248); есми заплатили 1 (1470 BD I, 150); *3 ос. мн.* заплатили (1466 BD I, 114; 1479 BD I, 223; 1483 BD I, 275; 1486 BD I, 289; 1489 BD I, 367; 1492 BD I, 506; 1495 BD II, 55; 1496 BD II, 92; 1497 BD II, 96; 1500 BD II, 175 і т. ін.); *майб. I ос. одн.* заплачоу (1490 Пам.); *3 ос. одн.* заплатитъ, заплатитъ 6 (1368 P 16; 1415 Cost. I, 116; 1418 Cost. I, 127; XV ст. BC 35 зв., 37 зв.; 1494 РИБ 561); заплатит, заплатитъ 3 (1436 Cost. I, 468; 1460 BD I, 41; 1462 BD II, 67); заплати(т) 9 (1423 DIR«А» 447; 1432 Cost. I, 343; 1448 Cost. II, 353, 362; п. 1450 ПИ № 9; 1452 Cost. II, 422; XV ст. BC 24, 30; 1456 ГПХМ); *I ос. мн.* заплатимы 2 (1411 P 77); имъемъ... заплатити 1 (1411 P 77); бзудемъ... заплатити 1 (1448 Cost. II, 305); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бу...* zaplatit (1388 ZPL 106); *I ос. мн. быхми...* заплатили (1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); *3 ос. мн. щобы...* заплатили (1434 Cost. II, 675); *нак. сп. 3 ос. одн. да заплатитъ 2* (1452 Cost. II, 410; 1453 DIR«А» 503); *да заплатит 2* (1440 DBAc 32; 1459 BD I, 32); *да заплати(т) 4* (1453 Cost. II, 458; 1455 Cost. II, 526, 562; 1474 PFC); *дієприкм. пас. мин. наз. одн. ч. заплачо(н)* (XV ст. BC 31); *наз. мн. заплачены* (XV ст. BC 31 зв.); *дієприсл. перед.* заплативше 15 (1488 BD I, 355; 1489 BD I, 376; 1490 BD I, 436; ДГСХМ; 1491 BD I, 452; Cost. S. 156; 1492 BD I, 509; 1495 BD II, 64; 1497 BD II, 99; 1499 BD II, 144 і т. ін.); *заплативши, заплати(в)ши 8* (1434 P 128; 1456 ПМВП; 1475 AS I, 72; 1488 BD I, 347; 1491 BD I, 472; XV ст. BC 21 зв.; 1499 BD II, 147, 154); *заплатившы 1* (1440—1492 АкЮЗР II, 106); *заплативъ 2* (1404 P 70); *предик. пас. дієприкм.* заплачено (XV ст. BC 8).

*Див. ще ПЛАТИТИ, *ПЛАТИТИ СА, ПОПЛАТИТИ.*

ЗАПОВЕДАТИ *дієсл. недок. і док.* (3) (*стн.* zapovědětí, *стп.* zapovědať) (кому) забороняти, заборонити: о игрецо(х) косто(ч)ны(х) ка(к) имь заповедаю(т) (XV ст. BC 27 зв.); а и самъ бы еси имь ни въ чомъ кривьды не чиниль и корьчмы бы еси своей не держалъ въ месте, и заповедаль бы еси слоугамъ своимъ и мешаномъ, штобы корьчмы въ месте не варили (Судомир, 1488 РИБ 222).

ФОРМИ: *інф.* заповедати (XV ст. BC 7 зв.); *теп. 3 ос. мн.* заповедаю(т) (XV ст. BC 27 зв.); *баж.-ум. сп. 2 ос. одн. ч.* заповедалъ бы еси (1488 РИБ 222).

***ЗАПОВѢДАНІ** *див.* *ЗАПОВѢДАННИ.

***ЗАПОВѢДАННИ** *див.* *ЗАПОВѢДАННИ.

***ЗАПОВѢДАНЫ** *див.* *ЗАПОВѢДАНЫИ.

***ЗАПОВѢДАНЫИ** *прикм.* (4) заборонений: а у черновци, возы не страсти, але купецъ дасть свою вѣру, аже не имаеть заповѣданыи товаръ на свои возъ (Сучава, 1408 Cost. II, 632); А оу Черновцех возы не трасти, але коупецъ абы дал свое право, аже не имает заповѣданї товаръ на своемъ возы (Сучава, 1460 BD II, 275).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. заповѣданыи, заповѣданы 2* (1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790); *заповѣданї 1* (1460 BD II, 275); *заповѣданыи 1* (1408 Cost. II, 632).

***ЗАПОВѢДЪ** *ж.* (1) (*настанова*) заповит, завіт: аще ли кто првстѣпитъ заповѣ(д) сіѣ безь(т)чьство(м) (!) или небрѣженіе(м) и полакомнтса добыткою книги сеѣ и прода(ст) ѣ да е(ст) прокла(т) о(т) ба (б. м. н., 1401 ЗКЄ).

ФОРМИ: *знах. одн.* заповѣ(д) (1401 ЗКЄ).

ЗАПОДІА, ЗЪПОДІА *ж.* (14) (*молд.*) плоскогір'я (13): а хотаръ оуси(м) ти(м) четьремъ селомъ поченше... о(т) тон могилу... заподією выше пашка на гло(д) (б. м. н., 1425 Cost. I, 168—169); А хотар тон вышписанной селици да ест от Драгоещи... черес зъподію оу серед доубровоу на могилу (Сучава, 1493 BD II, 27);

белошова заподіа (!) *див.* *БЕЛОШЕВЪ.

ФОРМИ: *наз. одн. заподіа 1* (1425 Cost. I, 168); *зам. род.* гори зъподіа 1 (1468 BD I, 127); *род. одн.* зъподїи (1492

BD I, 510); *знах. одн. зьподію* (1490 ДГСХМ; 1492 BD I, 510; 1493 BD II, 27); *ор. одн. заподією, зьподією* (1425 Cost. I, 168, 169; 1492 BD I, 510); *знах. мн. заподін, зьподін* (1488 ДГСМ; 1490 ДГСХМ).

***ЗАПОМНЕНА** с. (2) (*стп. заропнієні, стп. заропнієні*) забуття (1): Абы запомнена рѣчи с часов вдланыхъ не вдлало бы школы, слушно ест ажбы вчинки людський которийжъ (съ) часомъ отходат достаточнымъ сведетствомъ листов и на потомъ будучимъ былибы явны (Вильна, 1499 AS I, 117);

бывати въ запомненю (1) *див. *БЫВАТИ*. ФОРМИ: *наз. одн. запомненА* (1499 AS I, 117); *місц. одн. въ запомненю* (1389 РЕА I, 26).

***ЗАПРЕНІЄ** с. (1) заперечення, відмовлення: а коли(ж) соу(д)я пыта(л) слоу(ж)бніка тогды слоужебникъ запрель жебы не видь(л) тоє раны тогды то(т) янь по запереню того слоужебника рекль све(т)кы повесть шт (1) бы видь(л) тыя раны (XV ст. ВС 19—19 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. по запереню* (XV ст. ВС 19 зв.).

*Пор. *ЗАПРЕТИ*.

***ЗАПРЕТИ** *дієсл. док.* (6) (чого і без додатка) заперечити (що), відмовитися (від чого): Тежъ jestliby... оп... зарpei то... majet' zariatiiti albo prisiahoju sia oczistiti (Луцьк, 1388 ZPL 103); Петръ жалова(л) на яна и(ж) емоу четири па(л)ци оутАль оу роу(к) и янь того запре(л) (XV ст. ВС 23).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. запрель, запре(л)* (XV ст. ВС 19 зв., 23, 27); *бжж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. by zarpei I* (1388 ZPL 103); *by... zarpei I* (1388 ZPL 103).

*Див. ще *ЗАПРѢТИ СА, *ПРЕТИ, *ОУПРИТИ СѢ.*

***ЗАПРИСАГАТИ** *дієсл. недок.* (1) (що, робити що) за-присягати (що), зобов'язуватися під присягою (робити що): Тое оусе вышеписанное слюбуемъ, заприсагаемъ здержат... подлоуг того нашего листоу и присаг наших (Сучава, 1462 BD II, 290).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. заприсагаемъ* (1462 BD II, 290).

*Див. ще *ОТПРИСАЧЬ, *ОТПРИСАЧЬ СА, *ПОПРИСАЧЬ, ПРИСАГНОУТИ, ПРИСАЧЬ, ПРЬСЯГАТИ.*

***ЗАПРИТИ СА** *див. *ЗАПРѢТИ СА.*

***ЗАПРІТИ СА** *див. *ЗАПРѢТИ СА.*

***ЗАПРОДАТИ** *дієсл. док.* (2) (що кому) продати: а тые двѣ части того имени... запродаль есми е. м. за пятьдесятъ копъ гроши (Луцьк, 1449 АЛМ 8); А се я пан Гриб Ивешевич... запрода есми имене свое на имя Горокановъ... во осми десат копах готовыхъ грошей широкой личбы чешкой манеты (Острог, 1488 AS I, 88).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. одн. ч. запродаль (запродал) есми* (1449 АЛМ 8; 1488 AS I, 88).

*Див. ще *ПОПРОДАВАТИ, *ПОПРОДАТИ, PRZEDATI, ПРОДАВАТИ, ПРОДАТИ I.*

***ЗАПРѢТИ СА** *дієсл. док.* (3) (за що і без додатка) відмовитися (від чого), заперечити (що): оуставлаемъ коли(ж) котори мещанінъ алюбю соузна алюбю иньи торговли а которомуу земленіюу бе(з) запіс-ж повери(т) а оу право с нимъ поиде(т) тогды имееъ тотъ мещанінъ добрыми людми на не(г) досве(т)чи(т) а запрітца ль тогды имееъ самъ своєю роукою о(т)присачь (XV ст. ВС 18 зв.); Ино Илка не запріла сА за (т)отоу сьмрътъ Андрицева, що его оубил... отецъ Илць, але оустала прАд нами и прАд нашим митрополитом (Сучава, 1473 BD I, 186).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. сА... запрѣль* (1449 Cost. II, 385); *3 ос. одн. ж. запріла сА* (1473 BD I, 186); *майб. 3 ос. одн. запрітца* (XV ст. ВС 18 зв.).

*Див. ще *ЗАПРЕТИ, *ПРЕТИ, *ОУПРИТИ СѢ.*

***ЗАПСАТИ** *дієсл. док.* (1) (на що кому) записати, підтвердити записом (легат): а на то дворище запсали есмо емоу сею нашею грамою (1) пАтьдесАть гривень подольскими полугрошки (Острог, 1427 P 109).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. запсали есмо* (1427 P 109).

*Див. ще ЗАПИСАТИ 2, *ЗАПИСОВАТИ 1, *ЗАПИСЫВАТИ 2.*

***ЗАПОУСТЬ** ч. (2) (*ділянка непроурбаного, непрочищеного лісу*) запуст: О кметъ(х) который(ж) держать борти в запоусте (XV ст. 9 зв.); у dali iesmo tomu sluzi naszomu Pawlu tuiu zemlu naszu... z polmi, z dubrowami... у z zapustami (Ужів, 1420 AS I, 25).

ФОРМИ: *місц. одн. в запоусте* (XV ст. СЯ 9 зв.); *ор. мн. zapustami* (1420 AS I, 25).

***ЗАПУСТЫ** мн. (4) ◇ запусты великіи (1) (*останній тиждень перед великоднім постом*) запусті, масляна: И мы казали и тотъ листь очистити, и рокъ есмо положили теши его передъ нами стати иа запусты на наши великіи (б. м. н., 1498 АЛМ 169); мясные запусты (3) *див. *МЯСНЫИ.*

ФОРМИ: *знах. запусты* (1487 РИБ 228; 1489 АКВ; 1498 АЛМ 169).

***ЗАПОУСТѢТИ** *дієсл. док.* (3) запустіти: а с тоє земля хоживоло (1) де(и) издавна колода медоу ино таА земля ве(л)ми давно запоустела была (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ж. запоустела* (бл. 1471 ЛКЗ 93); *3 ос. одн. с. запоустело* (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); *пперф. 3 ос. одн. ж. запоустела была* (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ЗАРАДИ *прійм.* (1) (*з род.*) (*виражає причинів відношення*) через (що), заради (чого): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... монастыроу... цигане на имь: Лоука... и Наннюл холтъюл, що дали его калоугери от Бистрици за ради сьмръти Козми татарина, за що оубили того Козма татарина цигане от Бистричскаго монастырь (Сучава, 1487 BD I, 312).

Див. ще РАДИ.

ЗАРОВО *присл.* (2) (*стп. zagówno*) однаково, нарівні: Гандле и куплю в рынку и в клеткахъ, и по улицахъ з мещаны заровно отпраовати и усжывати (1) мають (Луцьк, 1389 РЕА I, 27).

***ЗАРОСЛИ** мн. (1) перелісок: и мы, дорадивьшыся з нашими князи... дали есмо ему... село Вербяев въ Луцькомъ повете... с полми, з ролями, з гаи, и з заросльми, з дубровами, з лесеы (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: *ор. заросльми* (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

*Див. ще *ПОРОСЛЬ.*

ЗАРУБА ч. (1) (*особова назва, стп. Zaręba*): Мы воицехъ... ярцибискупъ гнѣзденский збыгнѣвъ краковски... добеславъ съ сениа любелский ваврънець заруба сирадский воицехъ з малого ланчицки... слюбуемъ и записуемъ сА степку воеводъ земль молдавской и дѣтемъ его (Ланчица, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. заруба* (1433 P 122).

***ЗАРУБАТИ** *дієсл. док.* (3) (що) закарбувати, зарубати: Мы Бовбляне опытали, и Бовбляне рекли вси: «правда ест, тые грани сам княз великий Швитригаило привернулъ свой кон и, вынемши кордь, своєю рукою тые грани зарубал...» (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. одн. ч. есми зарубал* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120); *3 ос. одн. ч. зарубал* (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ЗАРУБИЧЬ ч. (5) (*особова назва*): а на розвѣздъ были землАне и панъ ленько зарубичъ воевода зудечовский (Зудечів, 1411 P 79); а имѣтъ ленько заруби(ч) тые села держати вѣчно непорушо (1) (Жнтомир, 1433 P 126—127).

ФОРМИ: *наз. одн. зарубичь, заруби(ч)* (1411 P 79, 80; 1433 P 127); *род. одн. зарубича* (1411 P 80); *дав. одн. зарубичю* (1433 P 126).

***ЗАРУКА** ж. (3) (*грошове забезпечення на користь правителя або його урядників у випадку порушення однією із сторін складеної угоди*) заклад: тамъ же противъ той долыны... для вечистого знаку палъ забыты казаль есмо и тую граныцю скончылы, и, штобы еє никто не нарушилъ,

заруку на Господара его мылосты чотыриста гривень Подольскихъ (sic.— *Прим. вид.*) заложилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 9); а заплативши заруки, предся сєс лист мои пры моцы захован быти маєт в кожного права (Володымир, 1475 *АС* I, 72); мы... отправили есмо пани Василевою, заложилы гран и заруки сто рублиев грошей, абы за рекою Зельвою не переходила (Лукониця, 1478 *АС* III, 17).

ФОРМИ: *знах. одн. заруку* (1430 *ГВКЛ* 9); *знах. мн. заруки, заруки* (1475 *АС* I, 72; 1478 *АС* III, 17).

ЗАСЄ *див. ЗАСЯ.*

***ЗАСУРАТУ** *дієсл. док.* (1) (що) (спорудити) насипати: у нганусіу у мезу саму ієсмо промезу себе polozyу у корсу zasuratu (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. zasuratu* (1500 *ДПЖН*).

***ЗАСЛУГА** *ж.* (2) 1. (те, що хто заслужив) заслуга (1): О косторе(х) што(ж) частокро(т) наход(т) на пъяны(и) лю(ди) ведоутс(а) к игръ а берууть пен(а)зи на заклады алюбю негдъ на очиноу а проигравши пріход(т) оу спа(ч) (1) алюбю во оубо(ж)ство а такіи не вход(т) наше(г) осоуженія под(лоу)гъ заслуугы (XV ст. *ВС* 27 зв.).

2. (вчинок, гідний похвали) заслуга (1): мы Стефан, воевода... знаменито чинимъ... яко хота... памАти... предкоув наших... наслидова(ти), и тиж их вѣры, пилноу заслуугы коу наияснѣишой з божию памАти наияснѣиших кнАжат и панов кролюв полскыхъ их воли... послухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *ВД* II, 283—284).

ФОРМИ: *род. одн. заслуугы* (XV ст. *ВС* 27 зв.; 1462 *ВД* II, 283).

***ЗАСПИЧЬ** *ч.* (1) (особова назва): а къ тому дали есмо... ч(о)л(о)в(е)ка, на имя Дубленского... и тежъ ч(о)л(о)в(е)ка на имя Безхебича, и къ тому придали ему Кривичи съ трема ч(о)л(о)в(е)ки, на имя Заспичи а Носовичи а Михеевичи (Городно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: *наз. мн. Заспичи* (1497 *РИБ* 683).

ZASTAWA *ж.* (19) (речове забезпечення одержуваної позики) застава (18): Też jestliby... kotora ja by jemu była czerez złodejstwo або czerez khwałt wziata, па fuju istenuju zastawu... majet' prisiahnuti, jako ne wedał koli jemu wkradeno, або khwałtom wziata (Луцьк, 1388 *ZPL* 104);

(забезпечення боргового зобов'язання маєтком, який передавався в користування кредиторів) застава (1): Я, Степанъ Кунацковичъ, визнаю... снмъ моймъ листомъ... которе имене отчина и дедина моя, на имя Кольяниччи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича въ чотыриадцати копахъ грошей (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8).

ФОРМИ: *наз. одн. zastawa* (1388 *ZPL* 104, 107); *род. одн. zastawy* (1388 *ZPL* 103, 107); *знах. одн. zastawu* (1388 *ZPL* 103, 104, 106, 107, 108); *місц. одн. въ заставѣ* (1449 *АЛМ* 8); *род. мн. zastaw* (1388 *ZPL* 106); *знах. мн. zastawy* (1388 *ZPL* 103); *ор. мн. zastawami* (1388 *ZPL* 104).

ЗАСТАВИТИ ¹ *дієсл. док.* (22) (що, що кому) (дати в заставу) заставити: а се я панъ михайло ивановичъ заставилъ свое село черепыне григореву сїу дѣвдвского ошташкови... во к гривень без одноу гривны (Львів, 1386 *P* 31); и я есми в тыхъ тридцати копахъ широкихъ грошей кн(А)зем их м(и)л(о)сти заставила село свое Пъанъ кн(А)зю Михайлу и кн(А)зю КостАнтину ИвАновичом (Острог, 1481 *АС* I, 77); Колі хто держіть оу закладѣ деди(ч)ство сказоуемъ мы(ж) то(т) которыи то застави(л)... имаєт осве(т)чєніє оучинни(т) иже то деди(ч)ство оу такы(х) пенезА(х) заложено (XV ст. *ВС* 20 зв.); а тоє выше писанное (в *ориг.* выше писанного.— *Прим. вид.*) через шлях(о)утне вроженого кн(А)зА Костентина... (маєт) быти держано и поживано спокойне... маєт быти продано, и заменено, и заставлено, и отдано доброволне... как ему... лепей а вжиточне взвидит сА, вѣчне на вѣки (Вільна, 1499 *АС* I, 118).

ФОРМИ: *інф. заставити* 4 (1388 *P* 37; 1445 *P* 151; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1451 *P* 156); *застави(т)* 1 (1424 *P*

100); *перф. 1 ос. одн. ч. заставилъ* (1386 *P* 31); *1 ос. одн. ж. заставила есми* 3 (1481 *АС* I, 77); *есми заставила* 1 (1481 *АС* I, 77); *есми... заставила* 1 (1481 *АС* I, 77); *я есми... заставила* 1 (1481 *АС* I, 77); *3 ос. одн. ч. застави(л)* (XV ст. *ВС* 20 зв.); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. by (izby)...* *zastawil* (1388 *ZPL* 103, 104); *інф. пас. быти... заставлено* (1499 *АС* I, 118); *теп. пас. 3 ос. одн. ч. jest zastawen* (1388 *ZPL* 108); *перф. пас. 3 ос. одн. ч. былъ... заставленъ* (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); *баж.-ум. сп. пас. 3 ос. мн. by byli...* *zastaweny* (1388 *ZPL* 103); *дієприкм. пас. мин. знах. одн. с. zawiawienoje* (1388 *ZPL* 106); *наз. одн. ж. zawiawena* (1388 *ZPL* 104); *знах. мн. заставлены* (XV ст. *ВС* 10); *ор. мн. zawiawenymi* (1388 *ZPL* 104).

ЗАСТАВИТИ ², **ЗАСЪТАВИТИ** *дієсл. док.* (9) (що) (перегородити греблю) загатити: а доброва всА ис нашими ловы по горюховъскую дорогу а старое Ставище велили были есмо заставити пану данку мукоסףевичу (Луцьк, 1445 *P* 150); а на той часъ, коли ся есмо мѣняли, Ивачевский ставъ былъ не заставленъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); а на горине ставъ што небожъчикъ семень заставилъ а стоупа а с того млына идегъ на городъ меръки (XV ст. *ИК*); и тыи наклады отложит (в *ориг.* отложити.— *Прим. вид.*) што кн(А)зи их м(и)л(о)сть на тоє имене Пъан наложат: або став заставАт або инший который наклад на тоє имене наложАт (Острог, 1481 *АС* I, 77).

ФОРМИ: *інф. заставити, засътавити* (1445 *P* 150; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1463 *АС* I, 55); *перф. 3 ос. одн. ч. заставил, заставил* (XV ст. *ИК*; 1475 *АС* I, 71); *майб. 3 ос. одн. 1 завить* (1458 *ОЖДМ*); *3 ос. мн. заставАт* (1481 *АС* I, 77); *перф. пас. 3 ос. одн. ч. былъ... заставленъ* (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

! **ЗАСТАВИТЬ** *див. ИЗОСТАВИТЬ.*

! **ЗАСТАВЛЯЮТЬ** (ЗОСТАВЛЯЮТЬ) *див. *ЗОСТАВЛЯТИ.*

! **ЗАСТАЛО** (ЗОСТАЛО) *див. ЗОСТАТИ ¹.*

! **ЗАСТАНЕТ** (ЗОСТАНЕТ) *див. ЗОСТАТИ ¹.*

***ЗАСТАТИ** *дієсл. док.* (16) (кого, що) (знайти в якомусь стані або місці) застати, знайти (2): се язъ сомирєнны еп(с)пъ ол(с)ѣи... застали есмо оу сѣго сѣса на красно(м)

Дѣ иконы кованы(х) а Гѣ иконы з вѣнщи (б. м. н., бл. 1429 *P* 114); Ино тотъ листь отца нашего в животе не засталь (Вільна, 1493 *АЛРГ* 55—56);

(побачити) застати, зустріти (8): а потомъ черезъ ричку Ровець повель до урочища Песочное, одѣтьоль до Цєпулыны долины, где есмо засталь людєй Салискихъ, которы поведымы, же в право грунтъ Салискій, а влево до Микулинець (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8);

(зловити) застати, спіймати (6): сказоуемъ ть(ж) хто коли свои свѣньи оу чї(жи)и (1) гаи на жолоудъ оугони(т) а то(т) застанеть чїи ль(с) имаєт въпра одно(г) с правомъ забить (XV ст. *ВС* 37 зв.).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. засталь* (1493 *АЛРГ* 55); *1 ос. мн. засталисьмо* 2 (1430 *ГВКЛ* 8); *засталисьмо* 2 (1430 *ГВКЛ* 8); *есмо засталь* 2 (1430 *ГВКЛ* 8); *есмо... засталь* 1 (1430 *ГВКЛ* 8); *застали есмо* 1 (бл. 1429 *P* 114); *засталисьмы* 1 (1430 *ГВКЛ* 8); *майб. 3 ос. одн. застанеть* 3 (XV ст. *ВС* 37, 37 зв.); *застане(т)* 2 (XV ст. *ВС* 37, 37 зв.); *3 ос. мн. застанѣ(т)* (XV ст. *ВС* 37).

***ЗАСТАТИ СЪ** *дієсл. док.* (2) (застати съ лицємъ (2) (про крадіжку) бути виявленням у момент винненя: то(л)ко за свАдоу торговскою и за та(т)боу шо сѣ застане(т) лицємъ оу тръгоу аби соудили дво(р)нищи терго(в)ск(и) то(т)и люди (Сучава, 1479 *ДС* 140); Только за свАдоу торговскою и за татбоу, шо сѣ застане лицємъ оу тръгоу, аби соудили дворнищи торговскои тоги люди от Радовци (Сучава, 1481 *ВД* I, 257).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. сѣ застанет, застане(т)* (1479 *ДС* 140; 1481 *ВД* I, 257).

! **ЗАСТАТЬ** (ЗОСТАТЬ) *див. ЗОСТАТИ ¹.*

*ЗАСТАТЬЕ *с.* (1) спійманья: Тъ(ж) оуоставляемъ хто с коимъ имееъ границу о ль(с) а voidь(т) чере(с) границу оу ле(с) а то(т) его застанеть мае(т) оу него оуза(т) за первое застатье сокироу а въ другое застанъ(т) любо матель (!) алюбо соукню (XV ст. *BC* 37).

ФОРМИ: *знах. одн. застатье* (XV ст. *BC* 37).

Пор. *ЗАСТАТИ.

*ЗАСТОЛПНИКЪ *ч.* (1) духовне званья для ченців: присылалъ да (!) на(с) Бгомолецъ нашъ архима(н)дри(т) пече(р)скїи с кїева и вся братїя мн(с)тыря пече(р)ского че(р)нцы крылошанъ и засто(л)пники жалоуочися на митрополита кїевского и всея роусїе што(ж) и(м) насилїе чини(т) (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: *знах. мн. засто(л)пники* (1481 *ГПМ*).

ЗАСТОУПАТИ *дієсл. недок.* (1) (за кого) заступатися (за кого), боронити, захищати (кого): а о слоужбоу коли на войноу поонти (!) тогда А имаю за пана дробыша застоупати докоуль є(с)ми живъ окромѣ инши(х) слоужебъ (Острог, 1458 *ОЖДМ*).

ФОРМИ: *інф. застоупати* (1458 *ОЖДМ*).

ЗАСТУПИТИ, ЗАСТУПИТЬ *дієсл. док.* (3) (без додатка) гарантувати (що кому) (2): пакли бы кто нагабалъ тученака оу тои дьдининь... то пани марегорьта росоваА имаеъ заступити отправи(т) подлугъ земеско(г) права (Галич, 1418 *P* 89);

◇ шкоду заступитъ (1) *див.* ШКОДА.

ФОРМИ: *інф. заступити* 2 (1418 *P* 89); *заступитъ* 1 (1463 *AS* 1, 56).

ЗАСТУПОВАТИ *дієсл. недок.* (3) ◇ служъбу заступовати *див.* СЛОУЖБА 1.

ФОРМИ: *інф. заступовати* (1489 *РИБ* 437); *перф.* 3 *одн. ч. заступоваль* (1489 *РИБ* 437, 438).

ЗАСЪТАВИТИ *див.* ЗАСТАВИТИ 2.

ЗАСЪ *див.* ЗАСЯ.

*ЗАСЪВЪ *ч.* (1) (те, що посїяне) засїв: Я, княгини Семеновая, Ульяна Кобрынская, и сь сыномъ своимъ... жалоуали есьмо и дали служъ нашому на имя Іудъ: у Кобрыни на городи — церковь святыхъ апостоль Петра и Павла... и зо всими пашнями, и сь десятинами, и зъ засъвы (Кобрынъ, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: *ор. мн. засъвы* (1465 *АкВАК* III, 4).

*ЗАСЪСТИ *дієсл. недок.* (1) (без додатка) (підстерегти) засїсти (на кого): Я, Война, панъ Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сїю духовнику своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели, которуюжъ рану маю от Александра Ладяты, штожъ ми ее задалъ зрадне своею рукою, засъд на добровольной дорозе у своемъ имени у Колпыници (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. засъд* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ЗАСЯ, ЗАСА, ЗАСЪ, ЗАСЕ *присл.* (34) (*стп.* *zasie*, *стп.* *zase*) 1. назад (30): а мито да не даду(т) нигде, оу нашей земли, али да иду(т) доброво(л)но бе(з) вьсько(і) забави и тамо идоучи и опа(т) засе (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513); Коли(ж) о(т) на(с) алюбо о(т) наше(г) пана на(м) послоу(ш)но(г) кметъ оутечеть дла гнѣва пана свое(г) а панъ правомъ дабуодъ(т) (!) а о(н) сА не хоче(т) вернууть засА тогда мы сказоуемъ же тотъ кметъ име(т) плати(т) па(и)у своему вїноу Г гривны (XV ст. *BC* 39); въ Корцы одъ накладного воза по два гроши, а одъ порожнего не надобе, а прождеть, а промъшкаеъ большъ чотыръ недѣль хотя одинъ день, ино за ся ѣдучи, такожъ по два гроши (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); маеъ онъ сь тыми его послы ехати черезъ нашу панство до границы московское и зася отъ границы московское тоюжъ дорогою до волоское границы (Вільна, 1498 *BD* II, 412); И коли нам богъ поможетъ та добуодемъ засъ нашу очизноу землю молдавскоую, а тогда нам, Стефануоу воеводу, да ест слободно... вьйти ис их милости землах (Гирлов, 1499 *BD* II, 422).

2. знов, знову (3): Też jestliby... prisiahszi na ważności opoje zastawy, a zasia prisiahszi chrest'janip doswetcziiby to pa ncho, *majct' jemu to zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); И тыми разы они засе к не(м) прие(ж)джали и жалоуа(л) на(м) тотъ Степа(н) є(р)моличъ збра(т)ею своею на Курила (Вільна, 1495 *БСКН*).

3. в свою чергу (1): дали на границы оу хотини и оу черновской воло(с)ти два паны... которы имуть они межи нашими паны мо(л)давскими выбирать... абы оуже они имѣли ихъ остерегати о(т) оуси(х) крив(д)ь, ка(к) сами себе, а они ти(ж) бы имѣли засъ остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

ЗАТАИТИ *дієсл. док.* (3) (кого) заховати: а тако(ж) варе кто о(т) наши(х) боярь, боуд(л) кто оусхоचे(т) ти(х) цигани задержати или затайти пре(д) калоугерми, то(т) заплати(т) свою шїю (Сучава, 1448 *Cost.* II, 353); а хто немецкую чель(л) держа бы однс(г) затайлъ довѣдавса: ты(х) буде(м)-казни(т) великими казньми (Перемішль, 1447—1492 *ЛКНКВ*).

ФОРМИ: *інф. затайти* (1448 *Cost.* II, 353; 1453 *D I R* «А» 503); *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы...* *затаиль* (1447—1492 *ЛКНКВ*).

ЗАТИМ *див.* ЗАТЫМЪ.

ЗАТИМЪ *див.* ЗАТЫМЪ.

ЗАТО *присл.* (6) тому: за(т)жъ чинимо сесь листо о Г тисащи а вашей мл(с)ти стоить листо о чотири тисащи оу насо (Сучава, 1388 *SL* 678); але вждъ хвала милому богу што ваша мл(с)ть зостали оу вашею мл(с)ти столыцы оу великомъ кня(з)стве литовскомъ и зато ве(л)ми г(с)дроу нашому Стефану воеводе доброся видить и хвала милому богу вздаеъ (Вільна, 1493 *ПОСВВ* 151 зв.); Ино за то, кажеъ, ажъ межы васъ тыи дела такъ стали се, а онъ былъ сь нами взялъ любовь и докончанье и свойство сь вами вьчниль, хотечы сь вами доброго пожытья и до века (б. м. н., 1499 *BD* II, 448).

*ЗАТОКА *ж.* (1) (ріки) затока: Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижет продал есми пану Семенуоу Олизаровичоу имене на Вольни свое власное... з боры, з лесы... из реками, из малыми рьчками, из затоками (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

ФОРМИ: *ор. мн. затоками* (1466 *AS* I, 62).

ЗАТЫМЪ, ЗАТИМЪ, ЗАТЫМ, ЗАТИМ (10) 1. *присл.* (7) (*стп.* *zatum*, *стп.* *zatem*) потім (7): за тымъ пак король его м(н)л(о)сть, г(о)сп(о)д(а)рь наш, писал до нас што-быхмо (в *ориг.* *быхо.* — *Прим. вид.*) того досмотрѣли и свѣтковъ опытали (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); а за тымли пак оуоставши мароушка, сестра вльчина... и продала свою чАст от села, от батъреши... братаничоу своему, негрилови, за ̄ злат татарских (Сучава, 1493 *Cost.* S. 176); и за тымъ дей отецъ того Яцка Вьштортъ тыи ихъ земли выпросиль за пусто у отца нашего (Вільна, 1495 *РИБ* 602).

II. *спол.* (3) (у сполуч. и за тымъ зв'язуе члени речення) (приєднувальний) а такожъ (2): а мы подлоуг прозбы кроль его милость и подлоуг прозбы паноув его милости и подлоуг просбы митрополитов наших, и за тым и паноув наших, великихъ и малых, а мы есмы простили пана Михаила логовета (Сучава, 1468 *BD* II, 305—306);

(у сполуч. а за тымъ зв'язуе сурядні речення) (приєднувальний) а отже (1): а мы затимъ оуоставши нашею доброу волею ... да утврѣдимъ и укрѣпи(м) на(ш) монастир о(т) пуг(т)нои (Сучава, 1471 *ДГСМПБ*).

Див. ще НАПОТОМЪ, НАПОТЫМЪ, ПОТЕМЪ, ПОТОМЪ, ПОТЫМЪ.

ЗАОУЖДИ *див.* ЗАВЖДЫ.

ЗАОУЖДЫ *див.* ЗАВЖДЫ.

ЗАОУЖДЫМ *див.* ЗАВЖДЫ.

ЗАОУТРА *присл.* (2) (*цсл.* *заоутра*) ранком: и еше дали есми а сто злат оугрьских... яко да творѣт ми памѣтъ на вьки вьчнїа ген. а вь депъ свАтого Василїя Великаго,

вечерь парастас а заоутра свАтаа литоургіА (Путна, 1476 *BD I*, 217).

ЗАХАРІА ч. (2) (*особова назва, цсл. Захарія, гр. Ζαχαρίας, гебр. Zekarjah*) Захарій, Захар: коупилъ панъ петръ радцьовьскии дѣдицтво пнеколѣтъ оу шюлжичювь оу хлипла и оу брата его захарьъ (Перемишль, 1366 *P 12*); И оуставши наши слоуги Тоадер... и Захаріа... и запла- тили оусн готовими пинАзми оу роуки Аноушци (Сучава, 1479 *BD I*, 223).

ФОРМИ: *наз. одн. Захаріа* (1479 *BD I*, 223); *род. одн. захарьъ* (1366 *P 12*).

*Див. ще *ЗАХАРІИ.*

***ЗАХАРІИ** ч. (3) (*особова назва, цсл. Захарія, гр. Ζαχαρίας, гебр. Zekarjah*) Захарій, Захар: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истиниини слоуга нашъ вльча снѣ попа захаріа жаловали есмь его особно нашею мл(с)тію и потвердили есмь емоу отинною его (Сучава, 1428 *Cost. I*, 206); а ми такожде и от нас (дали) и потвердили слоугам нашим Тоадероу и братіам его Іоноу и Поую и Захарію... тоє прАдреченое селище (Сучава, 1479 *BD I*, 224).

ФОРМИ: *род. одн. захаріа* (1428 *Cost. I*, 206); *дав. одн. Захарію* (1479 *BD I*, 223, 224).

*Див. ще *ЗАХАРІА.*

ЗАХАРІИНЦИ мн. (1) (*назва села у Молдавському княвстві*): тѣмъ мы видѣвшє и(х) правоую и вѣрною слоуж- боу до иа(с)... дали есмь имъ... села и(х) на има... строин- ци... и захаріинци (Сучава, 1429 *Cost. I*, 269).

ФОРМИ: *наз. захаріинци* (1429 *Cost. I*, 269).

ЗАХАРОВЦИ мн. (1) (*назва села у Волинській землі*) Захарівці: мы великии кн(я)зь Швитрикгаил... даемъ вѣ- дати... иж оузревше есмо верност... н(а)ш(о)го... слуги Михайла Олехновича, мы есмо емоу и записали за его вер- ную службу съла оу кременецкой волости на има: Целе- новци... а Захаровци на Богу (Луцьк, 1444 *AS I*, 140).

ФОРМИ: *наз. Захаровци* (1444 *AS I*, 140).

***ЗАХОВАНЄ** с. (1) (*стп. zachowanie*) додержання, до- тримання: Але колиж... пан Казимир, крол полскии... нас недавному захованоу, держаню чистою, явной вѣры а певной его освѣчености... напомяноул... дилъ котори рѣчи мы... визнавамы... быти повинни... коу держаню зоуполна чести и вѣры (Сучава, 1462 *BD II*, 284).

ФОРМИ: *дав. одн. заховаю* (1462 *BD II*, 284).

Пор. ЗАХОВАТИ 3.

ЗАХОВАТИ *дієсл. док. (7) (стп. zachować, стп. zachovati) 1.* (кого) затримати, залишити (1): А такъ мы хотѣчи его въ здѣ(шнемъ) панствѣ нашомъ, при дворѣ нашомъ заховати, оного пріймуемо и пріяли есмо яко челоувѣка зацного, родовитого и рыцарского (Луцьк, 1438 *P 140*).

2. (у чому) зберегти (1): Іже оу доспе(ш)но(м) людоу чєсть короле(в)ская и оборонение всеи земли залежить а то слоушн(т) на ка(ж)до(г) рыцарьска(г) члвка... абы ка(ж)дын по(д)лоугъ великості именія своего бы(л) гото(в) къ слоу(ж)бѣ земьской на валкоу о(т)воренои абы и(х) именія оу покои захованы были (XV ст. *BC 34* зв.);

(що на кого) (*дати можливість кому зробити що*) залишити (що за ким) (1): sud'ja mesta naszoho žadnoho perezuda na nich ne majet' brati; ale my tolko, albo nasz starosta, budietli ich suditi, a na nichby kotoraja wina або prostopka przisła, tot sud majet' byti na nas zachowan (Луцьк, 1388 *ZPL 104*);

пры моцы заховати (1) *див. МОЦ 2.*

3. (що) (*не порушити*) додержати, дотримати (1): А да- лен слюбоуем, иж въшь послодито и особ листы и записы и обвезана и твердости реченых предков наших... здер- жим и заховамо (Сучава, 1462 *BD II*, 285);

◇ божє заховаи того (1) *див. БОГЪ¹*; чого божє заховаи (1) *див. БОГЪ¹*.

ФОРМИ: *інф. заховати* (1438 *P 140*); *майб. 1 ос. мн.*

заховамо (1462 *BD II*, 285); *нак. сп. 2 ос. одн. заховаи, заховаи* (1437 *Cost. II*, 709; 1490 *AS I*, 92); *інф. пас. byti... zachowan 1* (1388 *ZPL 104*); *заховаи быти 1* (1475 *AS I*, 72); *баж.-ум. сп. пас. 3 ос. мн. абы... захованы были* (XV ст. *BC 34*).

*Див. ще *ЗАХОВЫВАТИ, ХОВАТИ 4, *СНОВАТИ SIA.*

***ЗАХОВЫВАТИ** *дієсл. недок. (1) (стп. zachowywać)* (що кому) залишити (що за ким): а тые земли продашь есмь со всіми ужитки... ни одного права собѣ ани своимъ послѣткомъ у тыхъ земляхъ не заховывая, але со всімъ правомъ... бискупу (Вільна, 1451 *АкЮЗР II*, 106).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. заховывая* (1451 *АкЮЗР II*, 106).

Див. ще ЗАХОВАТИ 2.

ЗАХОРНА *див. *ЗАГОРНА 3.*

***ЗАЦНЫИ** *прикм. (4) (стп. зацпу) (аристократичного, шляхетского походження)* благородний, шляхетний: Пры томъ были люди зацные: Федоръ княжа, на тотъ часъ Вое- вода Луцкій; Рымонъ и Жыкмонть, жолнере, альбо бояре з Лытвы (Луцьк, 1389 *PEA I*, 28); мы великий (!) князь Швидригяль... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и зна- менавъ службу, намъ вѣрную... нашего вѣрного слуги, пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи... роду зацного... до земли и панства нашего, великого князтва Литовского, значне и оказа(ле) выгхалъ (Луцьк, 1438 *P 140*).

ФОРМИ: *род. одн. ч. зацного* (1438 *P 140*); *знак. одн. ч. зацный 1* (1438 *P 140*); *зацного 1* (1438 *P 140*); *наз. мн. зацные* (1389 *PEA I*, 28).

***ZACZEPILI** *дієсл. док. (1)* (що) захопити: а jeszcze wolo- sty ty Pruszanuiu, Kobryn... zaczepili... to wse wypusto- szyli (Липнишки, 1433 *ЗНТШ LXXVI*, 141).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. zaczepili* (1433 *ЗНТШ LXXVI*, 141).

***ЗАШКОДИТИ** *дієсл. док. (2)* (кому) завдати шкоди: а боудь(т) ли емоу прісоужено свіде(ч)ствомъ сА очиститъ а оди(н) свѣтокъ не боудь(т) зго(д)ный дла то(г) не боудь(т) оу соромотъ аще шкодъникови комоу защко(ди)ль имеетъ досытъ оучини(т) (XV ст. *BC 36* зв.); а... твоимъ людемъ коли шкода станеть, а о томъ деле коли А боудоу ведати и тебе коли рать свою поущоу або отъ иноє стороны рать моА прибегыши, твоимъ людамъ зашкодА(т) а я о томъ оузведавши, а таА рать и (з)де ко мне при(и)детъ потомъ я ихъ только боудоу не казнити а полонъ вашъ оу нихъ отънемъ к ва(м) не о(т)шлю (б. м. и., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. защко(ди)ль* (XV ст. *BC 36* зв.); *майб. 3 ос. мн. зашкодА(т)* (1484 *ЯМ*).

***ЗАШЛИИ** *прикм. (1) (стп. zaśliý, стп. zasły)* давний: И ноучили(с) (!) некоторы(н) лю(ди) потварью иньши(х) люди о моужебойство объмо(л)ва(т) а дла давности алобо зашли(х) часовъ не можетсА оу то вымовитъ (XV ст. *BC 33*).

ФОРМИ: *род. мн. зашли(х)* (XV ст. *BC 33*).

***ЗАЩКОДИТИ** *див. *ЗАШКОДИТИ.*

***ЗАЪХАТИ** *дієсл. док. (3)* (кому) об'їхавши якусь тери- торію, визначати її межі: А потоло заъхали имъ по колто- вецкое перехрестье а по великую могилу (Зудечів, 1411 *P 79*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. заъхали* (1411 *P 79*).

*Див. ще *ВЫЪЗДИТИ, ОБЪИХАТИ, *ОБЪЪЗДИТИ, ОТЪХАТИ, *РОЗЕЖЧАТИ, РОЗЪЪХАТИ, *ОУЪХАТИ.*

ЗААЧИЦА ж. (1) (*назва села у Волинській землі*) Зая- чиці: а кнАзю Михайлоу Сонкгоушковичоу досталос: Хва- лимичи, Тишковичи, ЗаАчица (Хвалимичі, 1475 *AS III*, 14).

ФОРМИ: *наз. одн. ЗаАчица* (1475 *AS III*, 14).

ЗБАРАЖ ч. (2) (*назва міста у Волинській землі*) Зба- раж: кн(А)зю Василью осталсА город Збараж (Луцьк, 1463 *AS I*, 54).

ФОРМИ: *наз. одн. Збараж* (1463 *AS I*, 54); *місц. одн. оу Збаражи* (1463 *AS I*, 55).

*ЗБАРАЖСКИЙ див. ЗБАРАЗСКИЙ ².

ЗБАРАЖСКИЙ див. ЗБАРАЗСКИЙ ².

ЗБАРАЗКАА ж. (2) (особова назва): а кн(А)гини Василевоу Збаразкоу... досталъ са... Вишневецъ (Манів, 1478 AS I, 76).

ФОРМИ: наз. одн. ЗбаразкаА (1478 AS I, 75); дав. одн. Збаразкой (1478 AS I, 76).

ЗБАРАЗКИЙ див. ЗБАРАЗСКИЙ ².

ЗБАРАЗКЫИ див. ЗБАРАЗСКИЙ ².

*ЗБАРАЗСКИЙ ¹ прикм. (3): а мене его мѣсть... при мою вотивнѣ при избаразискою... имаеъ ма его мѣсть оставитъ (Кременецъ, 1434 P 130); а кн(А)зю Солтану оу Вишневецъ пол гроша из збаразского мыта (Луцьк, 1463 AS I, 55).

ФОРМИ: род. одн. с. збаразского (1463 AS I, 55); місц. одн. ч. в збаразском (1463 AS I, 55); місц. одн. ж. при избаразискою (1434 P 130).

Пор. ЗБАРАЖ.

ЗБАРАЗСКИЙ ², ИЗБАРАЗКИЙ, ЗБАРАЗКИЙ, ЗБАРАЗКЫИ, ЗБАРАЖСКИЙ, ИЗБАРАЗКЫИ ч. (21) (особова назва): Пришолъ передъ нас кн(А)зь Василей из братом своимъ съ кн(А)земъ Семеномъ Васильевичи Збаражским, а повѣдали намъ, штож оумовили межи собою о ивачевскыи ставы (Луцьк, 1463 AS I, 55); Я князь Михайло Васильевичъ Збаражскыи чиню знаменито... штож коли записалъ былъ мнѣ дада мой... имѣнье... ино ми того имѣнья отпирали дадинаА моА... а зать ей (Вільна, 1482 AS I, 79); Я князь Федор Василевич Збаразскыи сознаваю сим моимъ листомъ, штож был есми винен дадиною сво(ей)... тисачу коп грош(ей) (Черлехів, 1485—1500 AS I, 120).

ФОРМИ: наз. одн. Збаразкий 3 (1475 AS I, 69, 75; 1491 AS I, 95); Збаразский 2 (1470 AS I, 65; 1485—1500 AS I, 120); Избаразкыи 1 (1482 AS I, 80); Избаразкий 1 (1482 AS I, 81); Збаражскыи 1 (1482 AS I, 79); дав. одн. Избаразкому 3 (1482 AS I, 80, 81); Збаражскому 1 (1482 AS I, 79); Збаразскому 1 (1470 AS I, 65); ор. одн. Избаразкимъ 3 (1482 AS I, 80); Збаразкимъ 1 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); наз. мн. Збаразскии 2 (1463 AS I, 54; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); Збаражскии 1 (1463 AS I, 55); Зба(ра)зкыи 1 (1475 AS I, 71).

*ЗБЕРА див. ЗБІАРА.

*ЗБЕРѢ див. ЗБІАРА.

*ЗБИАРА див. ЗБІАРА.

ЗБИЯРѢ див. ЗБІАРА.

*ЗБИАРА див. ЗБІАРА.

ЗБИАРѢ див. ЗБІАРА.

ЗБІАРИИ, ЗВУАРУ ч. (2) (особова назва): а па то jest' martorya... bojar paszych Pap Duma Woawucz (!)... P. Zbyaгу Stolnyk (Сучава, 1465 GL 176); А на то е(ст) велика мартоуріА... пан Станчоул прѣкалаб белогород(ски)... пан Збіаріи прѣкалаб белогород(ски) (Сучава, 1470 BD I, 155—156).

ФОРМИ: наз. одн. Збіаріи 1 (1470 BD I, 156); Zbyary 1 (1465 GL 176).

Див. ще ЗБІАРА.

ЗБІАРА, ЗБИАРѢ, ЗБИЯРѢ, ЗБІАРѢ, ЗБІАРА, ЗБИАРѢ, ЗБІЕРА, ЗЕЪРѢ, ЗЕЪРЯ, ЗБЯРѢ ч. (124) (особова назва): А на то е(ст)... вѣра пана Збиари сто(л)ника (Сучава, 1457 UKP); А на то ест велика мартоуріА... пан Бодъ дворник, пан Збіара (Сучава, 1472 BD I, 170); (печать п)аиа сбіа(ри сто)лн(ика) (Сучава, 1499 BD II, 444).

ФОРМИ: наз. одн. Збиарѣ, Збіара, Збиарѣ, Збиарѣ, збіарѣ, Збіара, збіарѣ 18 (1459 BD I, 32; 1462 BD I, 54; 1464 DIR«А» 517; 1470 BD I, 150; 1472 BD I, 170; 1473 BD I, 187; 1474 PГC; 1479 Cost. S. 98; 1480 BD I, 241 i т. ін.); Збярѣ, Збѣрѣ 6 (1462 BD I, 52, 56; 1464 BD I, 84; 1467 Cost. S. 69; 1471 ДГСМПБ; 1479 BD I, 224); Збіера 1 (1470 BD I, 153); зам. род. в. п. Станчула... в. п. Збѣри 1

(1468 BD I, 126); в. п. Збиара 1 (1479 BD I, 222); род. одн. Збіари, Збіари, Збиари, Збиари, Збиари 69 (1457 UKP; 1462 BD I, 62; 1466 BD I, 106; 1469 BD I, 134; 1473 BD I, 182; 1479 VAM 62; 1481 BD I, 249; 1484 BD I, 277; 1487 BD I, 292; 1489 BD I, 374 i т. ін.); Збіарѣ, Збиарѣ 6 (1467 BD I, 117; 1469 BD I, 136; 1487 BD I, 310, 312; 1488 BD I, 323, 364); Збиары, Збиары 5 (1465 DIR«А» 518; 1468 BD II, 306; 1471 BD I, 164; DIR«А» 525; 1479 BD I, 228); Збѣри 5 (1457 BD II, 258; 1458 BD I, 6; 1467 BD I, 119; 1472 DIR«А» 528; 1486 BD I, 290); Збѣри, Збѣри 4 (1467 BD I, 121; 1483 BD I, 268; 1484 BD I, 283; 1489 BD I, 376); Збѣръ 3 (1458 BD II, 262; 1464 Cost. S. 60; 1465 BD I, 88); Збѣри 2 (1462 BD I, 67; 1489 BD I, 376); Збѣры 1 (1457 BD I, 4); Збере 1 (1459 Cost. S. 22); сбіа(ри) 1 (1499 BD II, 444).

Див. ще ЗБІАРИИ.

*ЗБОЖЕ с., зб. (1) (стп. zboże) збіжжя, пашня: хто занме(т) жівотиноу чужою на своемъ збожю а чере(с) но(щ) боуде(т) оу себе ховать по(д) свиде(щ)ствомъ своихъ соусе(д) а на заоутрее имееъ гна(т) да обороы городьскее (XV ст. BC 25 зв.).

ФОРМИ: місц. одн. на збожю (XV ст. BC 25 зв.).

*ЗБОРНЫИ прикм. (2) ◇ зборна церковь (1) головна або велика церква в місті, собор: Се язъ кн(А)зь Василей Юревичъ... отходачи с сего свѣта дал есми и записал къ пр(е)ч(и)стой б(о)гоматери къ зборной церкви къ Смоленску... село на има Совоу и данники (б. м. н., 1470 AS I, 67); Z b o r n y i M o h y l y (1) (назва урочища у Волинскій землі): у k tomuż prydali iestno Swipniiu i Ostruiu Rudu, a z druhoiey storony... od sełyszczca Woropowa... do werchu Zbornych-Mohyl (Ужів, 1420 AS I, 25).

ФОРМИ: дав. одн. ж. зборной (1470 AS I, 67); род. мн. Zbornych (1420 AS I, 25).

Див. ще *СОБОРНЫИ.

*ЗБОРЪ ч. (1) (стп. zbór) натовп, юрба: О пане(х) алюбо о панна(х) которыи(ж) позывають ко(г) алюбо которыи паней и панень бытность для крепості (!) и(х) вынеты соуто(г) збора люд(ска) и моузького абы не мелі оутїскоу моузьско(г) (XV ст. BC 12).

ФОРМИ: род. одн. збора (XV ст. BC 12).

ЗБРОЙНО присл. (1) збройно, зі зброєю: нехай оны тын земли свои держать... а намъ службу земскую служат конно, збройно, посполу зъ иншими земями врукими (Мозир, 1498 ГВКЛ 22—23).

ЗБРОХ ч. (1) (особова назва, пор. Зброслав): а при (томъ)

(в ориг. а при мл. были.— Прим. вид.) были: ключникъ лудкий Богдан Сенкович Гоский, кн(А)зь Федор Четвертенский... пан Зброх Гулевич (Луцьк, 1494 AS I, 102).

ФОРМИ: наз. одн. Зброх (1494 AS I, 102).

*ЗБРОЯ ж. (4) збоя: Таке(ж) тыми часы г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(щ)кое земьли... и поведили г(с)древни нашему... што(ж) везде по всимъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж) бы добрые юнаки и люди... кони бы добрые и зброи де(р)жа(ли) и какъ тепло боуде(т) маю(т) на кони всѣты и потагнуты (б. м. н., 1496 ПДВКА 61); И повѣдилъ ми Репа, штож... въ той клети не остола ся ничого скарбу, только зброи осталися, а мисы зламаны (Вільна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: ор. одн. ! зорою (1498 АЛМ 163); наз. мн. зброи (1498 АЛМ 163); знах. мн. зброи (1496 ПДВКА 61).

*ЗБУДОВАНЫИ див.прикм. (2) збудованыи: Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижет продал есми пану Семпоу Олизаровичоу имене... Белашов... зо всеми залежностями... из млыны, из будованыи (!) и незбудованыи... и со всеми данми (Берестя, 1466 AS I, 62).

ФОРМИ: пас. мин. ор. мн. збудованыи (1466 AS I, 62).

ЗВУАРУ див. ЗБІАРИИ.

ЗБЫГНѢВЪ, ЗБЫКНѢВЪ ч. (3) (особова назва, стп. Zbygniew): а свѣдкоє на то панъ хрщенъ судомирски

пань збыгнѣвъ маршалко пань гнѣвошь подкоморни (Львѣв, 1399 Р 59); A przē thim bili swidczy; rap Jan krakowski... rap Zbygniew marszałko krolowej (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); Мы воицехъ... ярцибискупъ гнѣзденскій збыгнѣвъ краковскіи станиславъ познаискіи... слюбуемы... ижъ вшитки оурѣды и зъеднанья и записы... владиславъ кроль и дѣти его... держати непорушно... имѣють (Ланчица, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: *наз. одн. збыгнѣвъ, Zbygniew, збыгнѣвъ* (1399 Р 59; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1433 Р 122).

*ЗБЫТОКЪ ч. (1) ◇ имати збытокъ *див. ИМАТИ* 2.

ФОРМИ: *род. одн. збыткѣ* (XV ст. *BC* 25 зв.).

! ЗБѢГА (ЗБѢГЛЮТЬ) *див. *ИЗБЕГАТИ*.

*ЗБѢГАТИ *див. *ИЗБЕГАТИ*.

*ЗБѢРА *див. ЗБІАРА*.

ЗБѢРѢ *див. ЗБІАРА*.

ЗБѢРЯ *див. ЗБІАРА*.

*ЗБѢЧИ *дієсл. док. (2) (стп. zbies)* утекти: а пак ли бы збѣглъ чоловікъ и николи его не бы(ло) бы тогда тому ищеви маеетъ (1) па(н) того села запла(ти)ти имѣнѣмъ того збѣгло(г)о чоловіка (Галич, 1435 Р 134).

ФОРМИ: *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. пак ли бы збѣглъ* (1435 Р 134); *дієприкм. акт. мин. род. одн. ч. збѣгло(г)о* (1435 Р 134).

*Див. ще *БЕГАТИ*.

ЗБЯРѢ *див. ЗБІАРА*.

*ЗБЯРѢ *див. *ЗБІАРА*.

*ЗВАЖИТИ *дієсл. док. (1) (шо) (на вагах)* зважити: то па(к) я Ѳедо(с)и... остато(к) то(г) сребра собра(в) тое сребро зваживъ и... важило по тре(т)и гривны сребра (б. м. н., XV ст. *ВОРСР* 179).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. зваживъ* (XV ст. *ВОРСР* 179).

*Див. ще *ВАЖИТИ СЯ*.

*ЗВАРТОВЪ ч. (1) (*назва села у Львівській землі*) Звертѣв: мы па(н) ива(н) сръ(м)скыи староста рускыи визнава(м) то... иже пришедши прел на(с)... пани махна узвертовская и о(т)ступила узвартова пань яхнѣ кыиской... со усѣми границами яко з вѣка к звартову слушало (Львѣв, 1414 Р 85).

ФОРМИ: *дав. одн. звартову* (1414 Р 85).

*Див. ще *УЗВАРТОВЪ*.

ЗВАТИ *дієсл. недок. і док. (8) 1. (шо) (давати назву, найменування)* називати, іменувати (2): хотя(р)... о(т) доуба... на оустіе потока зовомы стъжароу(л) (Корочин Камінь, 1458 *Міш. Док.* 121—122); мы Олександръ... великий кн(а)зь литовскій... чинити знаменито... ижъ вбачивши вѣрныи службъ... Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именовъмъ Звагол... дали есмо... зо всими доходы и зо всими потребами, которыи которымколле (в *ориг.* колве которым.— *Прим. вид.*) именовъмъ званы будут (Вильна, 1499 *АС I*, 117—118);

(кого ким) прозивати, називати (1): Жаловаль намъ князь Костентинъ Крошинскій на Бориса, звалъ мя, господару, Борисъ татемъ, будучи въ Смоленску, абыхъ я семь волостей твоеи милости, господара моего, закралъ (Вильна, 1495 *АЛМ* 83).

2. (кого) (*запрошувати*) звати, кликати, прикликати (3): и варе кто име(т) звати или о(т) чужей земли или о(т) ла(д)цкую земли... а тоты люди оуси... да е(ст) и(м) слоб(д)но орали (*sic.*— *Прим. вид.*) соби и жито сіати и сню косити (Сучава, 1453 *Cost.* II, 461); и мы то имъ призыволяемъ: нехай они людей за себе зовутъ и нановъ за собою посадятъ (Мстиславль, 1500 *АСД II*, № 3).

3. (кого о шо) позивати (кого за шо) (1): а коли(ж) оубогыи бгато(г) зове(т) о квал(т)ъ бгаты(и) о то(т) квалтъ иметса очистити свѣ(т)кы (XV ст. *BC* 30);

звати к правоу (1) позивати в суд: а коли(ж) одна старона (!) станеть а другы(и) не боудеть а троничи

звалъ к правоу а не о(т) то(г) тогда страти(т) всю свою речь (XV ст. *BC* 13 зв.).

ФОРМИ: *інф. звати* (1457 *Cost.* II, 809); *теп. 3 ос. одн. зове(т)* (XV ст. *BC* 30); *перф. 3 ос. одн. ч. звалъ* (XV ст. *BC* 13 зв.; 1495 *АЛМ* 83); *майб. 3 ос. одн. име(т) звати* (1453 *Cost.* II, 461); *нак. сп. 3 ос. мн. хай... зовутъ* (1500 *АСД II*, № 3); *майб. пас. 3 ос. мн. званы будут* (1499 *АС I*, 118); *дієприкм. пас. теп. наз. одн. ч. зовоми* (1458 *Міш. Док.* 122).

*Див. ще *ВЫЗВАТИ, ЗАЗВАТЬ, ЗАЗЫВАТИ, *НАЗВАТИ, ПОЗВАТИ, ПРИЗВАТИ*.

*ЗВАТИ СЯ *дієсл. недок. (14)* називатися, зватися: а отъ крамныхъ рѣчи... шо сѧ зовоут крамны рѣчи, от того от оусего абы платили, оу сереть, мыто от гривны, тои (!) гроши (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); А пак наяснѣншіи Ян Олбрахтъ, крол полскіи, ис прѣреченою братію его милости, тогда имали би перевозити сѧ також на земли тоурецкого чьсаръ черес Доунаи, али оу брод шо сѧ зовѣт Облоучица... по коуда сѧ им... боудет видити маиполишен, маипожиточнѣи, тоуда перевозити сѧ (Гирлов, 1499 *ВД II*, 423).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. сѧ (се, сѧ) зовет* 11 (1463 *ВД I*, 73; 1467 *ВД I*, 117; 1473 *ВД I*, 190; 1487 *ВД I*, 516; 1491 *ВД I*, 473; 1492 *ВД I*, 510; 1493 *ВД II*, 27; 1495 *ВД II*, 78; 1499 *ВД II*, 423); сѧ зоветъ 2 (1473 *ШКН* 165; 1488 *ДГСПМ*); 3 ос. мн. сѧ зовоут (1456 *Cost.* II, 788).

Див. ще НАЗВАТИ Сѧ.

*ЗВЕДѢНЕ с. (1) (*стп. zwiedzenie*) обман: Я волчько бодѣ(н)ковскыи Исвоими де(т)ми сѧ евлашко(м) а з романо(м) визнавае(м)... и(ж) есмо то оучинили ни жа(д)ны(м) припужение(м) ани зведе(н)е(м) ни(ж)ли своее доброе воли (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *ор. одн. зведе(н)е(м)* (2-а пол. XV ст. *СПС*).

ЗВЕДОМО *див. СВѢДОМО*.

*ЗВЕДОМЪ *див. СВѢДОМЪ* 2.

З ВѢКА *див. З ВѢКА*.

*З ВЕКОВЪ *див. ЗО ВЕКОВ*.

З ВЕКОМ *присл. (1)* відвіку, звіку: а Руденскаѧ мает ... ворота поставити на влицу (!), што з веком оулиця промеж подворей положена (Луцьк, 1494 *АС I*, 102).

*Див. ще *ВѢКЪ, З ВѢКА, ЗО ВЕКОВ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКУ, ИЗЪ ВѢКИ, ОТ ВѢКА, SWYKU*.

*ЗВЕР *див. *ЗВЕРЬ*.

*ЗВЕРИННЫЙ *див. *ЗВѢРИНЫИ*.

*ЗВЕРИНЪНЬИИ *див. *ЗВѢРИНЫИ*.

*ЗВЕРИНЫИ *див. *ЗВѢРИНЫИ*.

*ЗВЕРХУВЫПИСАНЫИ *прикм. (2)* вишеназваний: и мы ему дали и записали, за его къ намъ вѣрную службу, тое село зверху выписаное Сенно (Луцьк, п. 1445 *АкЮЗР I*, 17); А дали есмо на прѣдъ реченой паней Костюшковой Ѳетимъи... зверху выписаное имѣнье (Луцьк, 1452 *АкЮЗР I*, 21).

ФОРМИ: *анах. одн. с. зверху выписаное* (п. 1445 *АкЮЗР I*, 17; 1452 *АкЮЗР I*, 21).

*Див. ще *ВЕРХОУВЫПИСАНЫИ, *ВЕРХОУОПИСАНЫИ, *ВЕРХУПИСАНЫИ, *ВЕРХУПИСАНЫИ, *ВЫШЕПИСАНЫИ, *НАВЕРХПИСАНЫИ, *НАПРѢДЪВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВЕИВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВЕИПИСАНЫИ, *ПЕРВОВЫПИСАНЫИ, *ПЕРВОИНАПИСАНЫИ, *ПЕРВОНАПИСАНЫИ, *ПЕРВОПИСАНЫИ, *ПЕРВѢИНАПИСАНЫИ, *ПЕРЕДЪПИСАНЫИ, *ПРЕДЪПИСАНЫИ, ПРѢЖЕНАПИСАНЫИ, *СВЕРХАВЫПИСАНЫИ, *УВЕРХУВЫПИСАНЫИ*.

*ЗВЕРЬ ч. зб. (3) звірииа: Жаловала сѧ пани Василеваѧ Копачевича на пани Михайловою Нацевича, мовечи, ижъ она з ымена своего Зелви за мост переходечи... звер поужает, бобры оукрадомъ бьют (Лукониця, 1478 *АС III*, 17); и Ѳед(д)ко мови(л) пере(д) нами штожъ тыи люди зьдавна осочники бывали того двора любецкого зверъ сочывали на ты(х) пано(в) котории пере(д) тымъ тотъ дворъ Любечъ деръжывали (Вильна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: *знах. одн. зверь, звер* (1478 AS III, 17; 1499 ВФ).

*Див. ще *ЗВѢРЬ, *ЗВѢРА 1.*

***ЗВЕРЫНЪНЫИ** *див. *ЗВѢРИНЫИ.*

***ЗВѢРА** *див. *ЗВѢРА.*

***ЗВѢСТИ** *дієсл. док. (1) (стп. zwieść) (кого) привести, завести:* Такъ же напоминає(м) тебе што еси приславши люди свон горо(д) нашъ браславль зжогъ и место выжогъ и люди наши головами з жонами з детьми со всеми ихъ статьи оу свою землю звель (б. м. н., 1496 ПЧФГ 36).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. звель* (1496 ПЧФГ 36).

***ЗВЕЧИСТЫИ** *прикм. (2) одвічний:* я Любарть Кгединовичъ... записалъ еси и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... почонъ отъ Песчаньки бродку... дорогою звечыстою до Любецкого мосту (Луцьк, 1322

АрхЮЗР I/VI, 1—2); присылаѣ да (!) на(с) Бгомалець нашъ архима(н)дри(т) пече(р)скіи с кіева... че(р)нцы... жалоуочися на митрополита кіевского и всея роусіе што(ж) и(м) насиліе чини(т) и права имъ давные и (з)вечыстые ламати хоше(т) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. звечыстою* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2); *знах. мн. с. (з)вечыстые* (1481 ГПМ).

***ЗВЕЧЫСТЫИ** *див. *ЗВЕЧИСТЫИ.*

***ЗВИЖИЦЦИ** *див. ЗДВИЖИЦЦИ.*

ЗВИНАЧЕЕ *с. (1) (назва села у Волинській землі) Звиняче:* къ Житомироу жь село Звинячье а в томъ селе чотыри слоуги а ПАТЫ(и) ТАГЛЫ(и) подымъщиною даеъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. Звинячье* (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

*Див. ще *ЗЪВИНЯЧАЯ.*

***ЗВИНИГОРОДСКИЙ** *прикм. (1) (пор. Звенигородъ у Київській землі):* мы Олександръ... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского... старости браславского и звинигородского в тот час будучого... емоу имъне н(а)ше именовъ Звагол... дали есмо (Вильна, 1499 AS I, 117).

ФОРМИ: *род. одн. ч. звинигородского* (1499 AS I, 117).

***ЗВИНКЕНЕВИЧЪ** *ч. (1) (особова назва):* Мы кн(А)зь лѣвъ дмитриевич(ч)... русанъ плакси(ч)... юрьи звинкеневи(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды... дмитрии инѣмъ именовъ(м) корибу(т)... голдование... королеви польскому... слюб(л)... а мы... ислубуемы за него (Луциця, 1388 P 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн. звинкеневи(ч)* (1388 P 38).

***ЗВИРЬ** *див. *ЗВѢРЬ.*

***ЗВИЩАЛА** *ч. (2) (особова назва, молд., слов. свѣщило):* а мы також есмы дали (и) потвѣрдили... пану Тоадероу Звищали его село Звищалеци (Ясси, 1469 ВД I, 138).

ФОРМИ: *дав. одн. Звищали* (1469 ВД I, 138).

*Див. ще *ЗВЫЩАЛЪ.*

***ЗВИЩЕЛЕЩИ** *див. ЗВЫЩЕЛЕЩИ.*

***ЗВОЛИТИ** *дієсл. док. (1) (шо) зволити, дозволити:* а коли мы не боуде(м) с тоє земли дани полни(ти) на цркъвѣ бжїю и в(г) мл(с)ти архимандритоу тоую землю о(т) на(с) о(т)на(ти) и да(ти) комоу е(г) мл(с)ть зволи(т) (б. м. н., 1498 ЧАФ).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. зволи(т)* (1498 ЧАФ).

*Див. ще *ИЗВОЛИТИ 1 *ПОВОЛИТИ, *ПОЗВОЛИТИ, *ПОЗВОЛЯТИ, *ПРИВОЛИТИ, *ПРИЗВОЛИТИ, *ПРИЗВОЛАТИ, *ПРОИЗВОЛИТИ 2.*

ЗВОЛОХИ *мн. (1) (назва села у Волинській землі) Волохи, суч. Підгір'я:* кн(А)зь Василью остался город Збарраж, а к тому села... Гдѣхонецъ, Зволохи под Мечитовомъ (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз. Зволохи* (1463 AS I, 54).

З ВЫШЕ¹ *присл. (1) више:* а от толь черес долиною... та же черес поле прости на край трънїа из выше (1) на стльпѣ межи могилами (Сучава, 1438 ДВАС 27).

*Див. ще ВЫШЕ¹, **ПОВЫШЕ**¹.*

ЗВЫШЕ² *прийм. (2) (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на предмет або на місце, за яким щось проходить або відбувається) више (чого), понад (чим):* звыше тыхъ врочищъ лѣсъ и поле и дубровы то є(ст) дѣдошицкое (Зудечів, 1413 P 83); а тыи старци смовивше сА с обою стороновоу визнали и оуказали старую границу... межи дѣдошичи а межи жирАвою... дорогою што идеть о(т) зодучева к дѣдошичѣмъ... а звыше той дороги дѣдошицкое а зниже той дороги жирАвское (Зудечів, 1430 P 116).

*Див. ще ВЫШЕ², **ПОВЫШЕ**².*

***ЗВЫЩАЛЪ** *ч. (1) (особова назва, молд., слов. свѣщило) мы Стефан воевода... (зна)менито чиним... оже прїи(до)ша прѣд нами... панъ Тоадер Звы(щ)аль (и съ) своими сестрами... и потокмили съ оны оуси поспол... та отст(оуп)или оны братоу своему пану Тоадероу Звищали едно село (Ясси, 1469 ВД I, 138).*

ФОРМИ: *наз. одн. Звы(щ)аль* (1469 ВД I, 138).

*Див. ще *ЗВИЩАЛА.*

ЗВЫЩЕЛЕЩИ *мн. (2) (назва села у Молдавському князїствї):* мы Стефан воевода... (зна)менито чиним... оже прїи(до)ша прѣд нами... панъ Тоадер Звы(щ)аль (и съ) своими сестрами... и потокмили съ оны оуси поспол... та отст(оуп)или оны братоу своему пану Тоадероу Звищали едно село на имъ селоу Звыщелещи (Ясси, 1469 ВД I, 138).

ФОРМИ: *наз. Звыщелещи* (1469 ВД I, 138); *знах. Звищелещи* (1469 ВД I, 138).

***ЗВѢДОМЪ**¹ *див. *СВѢДОМЪ¹.*

***ЗВѢДОМЪ**² *див. СВѢДОМЪ².*

З ВѢКА, ЗЪ ВѢКА, З ВЕКА *присл. (12) одвіку, споконвіку:* и мы, подумав с нашими князи н с паны... дали есмо и записали за его вѣрную службу села... зо всемъ с тымъ, што к тымъ селамъ звѣка здавна слушало (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); и мы порадивса с нашими кїзи дали есмо тому прѣ(д)реченому пану андрѣю... село михлинъ оу луцкомъ повѣте... со всемъ што к тымъ селомъ з вѣка здавна слушало (Київ, 1433 P 118); А хотар томоу вишеписанномуу селоу да ест по старому хотароу, коуда оживали з вѣка (Сучава, 1487 ВД I, 306); я еще будучи в добром здоровоу... дала есми емоу по своему животе имене оу вотчизну на има Любчо... зо всем тымъ, што к тому имену з века прислушает (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

*Див. ще *ВѢКЪ, З ВЕКЪ, ЗО ВЕКОВ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКУ, ИЗЪ ВѢКИ, ОТ ВѢКА, SWYKY.*

***ЗВѢРИНЫИ** *прикм. (6) ◇ ловища звериниые (1) лодим. *ЛОВИЩЕ; ловы звѣринные (4) див. ЛОВЫ; топыль звѣринныи (1) див. *ТОПЫЛЬ.*

ФОРМИ: *ор. мн. зверинными 2* (1434 P 128; 1499 AS I, 117); *зверинными 1* (1498 ГВКОО); *зверынныими 1* (1499 ВФ); *звѣринными 1* (1424 P 100); *місц. мн. в зверинныхъ* (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21).

*Див. ще *ЗВѢРАЧИИ.*

***ЗВѢРЬ** *ч. (2) (дика тварина) звір:* имѣеть ленько заруби(ч) тые села держати... съ ставы с ловищи и со звѣри (Житомир, 1433 P 127); А кто оусухочет тих люди соудити, или дицковати, или мито от них брати от оусего их товароу... или живих товаръ или мертвих... или звирн: или коунци или билиц(и)... везде да ест имъ слободно и без мито (Сучава, 1466 ВД I, 96).

ФОРМИ: *знах. мн. звирн* (1466 ВД I, 96); *ор. мн. звѣри* (1433 P 127).

*Див. ще *ЗВѢРЬ, *ЗВѢРА 1.*

***ЗВѢРА** *с. (2) 1. (дика тварина) звірина (1):* а кн(А)зь Семен дѣдич и отчич Збаразский имаєт мѣти, держати... из ловищи з малыми и з великими зверАты, из бобровыми гоны (Володимир, 1470 AS I, 65).

2. (жива істота) створіння (1): Колиж всего прирощена постат своего передкою видь на быванна насладовати, про тож и мы, иж инша звѣрата розоумом и смыслом проходимо, от родителей наших обычаев цнотами ошлѣхтеных и похвалных отстоуповати не имаемо (Сучава, 1462 *BD* II, 283).

ФОРМИ: *знах. мн. звѣрата* (1462 *BD* II, 283); *ор. мн. звѣраты* (1470 *AS* I, 65).

*Див. ще *ЗВЕРЬ, *ЗВѢРЬ.*

*ЗВѢРАЧИИ *прикм.* (1) ◇ ловища звѣрачии (1) *див. *ЛОВИЩЕ.*

ФОРМИ: *ор. мн. звѣрачии* (1445 *P* 148).

*Див. ще *ЗВѢРИНЫИ.*

*ЗВЯГОЛЬСКИЙ *див. ЗВАГОЛСКИЙ* 1.

ЗВАГОЛСКИЙ ч. (3) (назва села у Київській землі) *суч.* Новоград-Волинський: мы великий княз Швитригайл... чиним знаменито... иж... даем и дали есмо тому предреченному Каленику... слободища во ЗВАГли (*в ориг. во в ЗВАГли. — Прим. вид.*) (Київ, 1437 *AS* I, 33—34); и мы... емоу имбне н(а)ше именемъ ЗВАГОЛ... дали есмо ласкаве черес сес н(а)шъ листь (Вільна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн. ЗВАГОЛ* (1499 *AS* I, 117); *місц. одн. во (въ) ЗВАГли, ЗЪВАГли* (1437 *AS* I, 34; 1499 *AS* I, 118).

ЗВАГОЛСКИЙ 1 *прикм.* (4): Продали есмо мыто Звягольское и корчму... Израилу и Еську, а Юдьце, на три годы (Судомир, 1488 *РИБ* 222); Биль намъ чоломъ иаместникъ звягольски Яцько Мезь и просил в нас во Вруцьком повете человека на има Лазарка Мошькевича (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. звягольски* (1496 *АЛРГ* 71); *дав. одн. ч. Звягольскому* (1488 *РИБ* 222); *знах. одн. с. Звягольское* (1488 *РИБ* 222); *род. одн. ж. Звягольское* (1489 *AS* III, 22).

Пор. ЗВАГОЛ.

*ЗВАГОЛСКИЙ 2 *див. ЗВАГОЛЬСКИЙ* 1.

ЗВАГОЛЬСКИЙ 1 ч. (2) (*особова назва*): а при томъ были свѣтки: кн(а)зь Иванъ Борисовичъ Звагольскый, пан Олизаръ Гавриловичъ староста володимерскый (Луцьк, 1461 *AS* I, 54); и мы... емоу имбне н(а)ше именемъ Звагол... што держал первый сего кн(а)зь Василей а кн(а)зь Андрей Семеновичи Звагольские, дали есмо ласкаве черес сес н(а)шъ листь (Вільна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн. Звагольскый* (1461 *AS* I, 54); *наз. мн. Звагольские* (1499 *AS* I, 117).

*ЗВАГОЛЬСКИЙ 2 *див. ЗВАГОЛСКИЙ* 1.

*ЗГАДАТИ *дієсл. док.* (3) I. (з ким) порадитися (2): тогда А па(н) староста згадаць землѣны і оправили есмы кундра(т) оу той граници покола ему князь левъ оубхаль (Галич, 1401 *P* 66); ино мы... згадавши зъ паны радами нашими, тую данину во всюмъ емоу... потвержаемъ (Городно, 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 3—4).

2. (о чім) (*подумати*) згадати (про що) (1): я Любаргъ Кгедеминовичъ, Луцкый и Володимерскый князь, изгадалъ есми самъ о своєю души... записалъ есми и далъ есло свое Рожысче... соборной церквн у Луцку (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1).

ФОРМИ: *перф. I ос. одн. ч. изгадалъ есми I* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1); *згадаць I* (1401 *P* 66); *дієприсл. перед. згадавши* (1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

*ЗГАРЬ ч. (4) (*назва річки в Подільській землі*) Згар: тамъ же противъ той долины, в рици Згару, в озеры Антоновы, для вечистого знаку пальъ забыты казали есмо и тую граньцю скончылы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 9).

ФОРМИ: *род. одн. Згару* (1430 *ГВКЛ* 7, 8); *місц. одн. в Згару* (1430 *ГВКЛ* 9).

*ЗГИНОУТИ *дієсл. док.* (8) (кому і без додатка) (*зникнути*) пропасти (7): ино ми видьвчы сведете(л)ство иашы(х) бояр... аже тота и(х) привилиа о(т) наши(х) пре(д)ков што имали на тое село... та(к) згиноули ка(к) они свѣ-

дете(л)ствоую(т) (Васлуй, 1464 *DIR* «А» 517); Нагло(д) кме(т) жалова(л) на сво(и) сѣсе(ди) ижъ емоу в ночи конь украде(н) а о(н) и(х) проси(л) абы с нимъ во сле(д) пошли за злодеемъ и оні не хотелі а оу томъ емѣ ко(н) изгиноуль (XV ст. *BC* 22 зв.); и поведили передъ нами шожъ ихъ привилей на ихъ село отчизное Осекрово зъ церкви ихъ згиноуль (Троки, 1498 *ГВКОО*);

(без додатка) (*бути втраченим*) пропасти (1): а такое свѣдечество чиначи оу три(д)цати годовъ може(т) окоупити тое дѣди(ч)ство а естѣль жъ заме(ш)кае(т)... за па(т)на(д)це(т) годовъ того освеченія оучинити тогда тое дѣди(ч)ство изгиноуло (XV ст. *BC* 20 зв.— 21).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. изгиноуль I* (XV ст. *BC* 22 зв.); *згиноуль I* (1498 *ГВКОО*); *3 ос. одн. с. изгиноуло*, *изгиноуло* (XV ст. *BC* 21, 27 зв.); *3 ос. мн. згиноули 2* (1464 *DIR* «А» 517; 1489 *РИБ* 431); *изгиноули I* (1464 *DIR* «А» 517); *! изгили I* (1464 *DIR* «А» 517).

*Див. ще *ИЗГЫБНУТИ.*

*ЗГОДИТИ СѦ *дієсл. док.* (6) I. (з ким о що, між ким о що) згодитися, погодитися (з ким на що або у чому), дійти до згоди (з ким у чому, з ким щодо чого) (2): На котороумъ соимъ тоты панове съ (о)бохъ сторонь... визволили и оустановили, на томъ соимъ оуси рѣчи, о которыхъ съ не могли изгодити промеж собою (під Хотинном, 1467 *BD* II, 297); изгодила сѦ есми из деверемъ ись своимъ со кн(а)земъ Семеновъ и дети мои изъ дадкомо своимъ о ки(а)за Солтанову дельницю (Манів, 1478 *AS* I, 76);

(з чим) (*не заперечувати*) згодитися (1): про тожъ мы кторою зъ его волюю повинни есмы сѦ згодити, а вѣрно слоужбою послушни быти (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738);

◇ изгодити сѦ (сгодити сѦ) на одно (один)о слово (2) прийти до одностайної думки: тоти старци сгодили сѦ с обою стороною на одно слово (Зудечів, 1413 *P* 83); а тыи старць изгодили сѦ со обою стороною (sic.— *Прим. вид.*) на одно слово (Зудечів, 1421 *P* 96).

2. (на що) домовитися (про що) (1): и мы старцовъ роспытали и старцы снем сѦ и згодив сѦ на одно место и сознали передъ нами, аж з давныхъ давей есть ступенское, а Ступлѣне сами тутъ дворы своими седали на той Мощаницы (Ступно, 1444 *AS* I, 42).

ФОРМИ: *інф. сѦ згодити I* (1448 *Cost.* II, 738); *сѦ... изгодити I* (1467 *BD* II, 297); *перф. I ос. одн. ж. изгодила сѦ есми* (1478 *AS* I, 76); *3 ос. мн. изгодили сѦ I* (1421 *P* 96); *сгодили сѦ I* (1413 *P* 83); *дієприсл. перед. згодив сѦ* (1444 *AS* I, 42).

*ЗГОДНЫЙ *прикм.* (1) (*який дав згоду*) згідний: а боудь(т) ли емоу присоужено свѣд(ч)ствомъ сѦ очиститъ а оди(н) свѣтокъ не боудь(т) зго(д)ны(и) дла то(т) не боудь(т) оу соромотъ (XV ст. *BC* 36 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. зго(д)ны(и)* (XV ст. *BC* 36 зв.).

ЗДАВНА, ЗЪДАВНА, ЗДАВЪНА *присл.* (58) здавна: Тежъ jestliby kotoryj... byl najden sud'i swojemu u wine peneznoj abo wupnzoj kotoroj, kotoraja z dawna ułożona, to majet' zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а имъеть тое село держати и оуживати со всѣми его пожитки и оужитки што к нему здавна прислухають (Коломия, 1424 *P* 102); мы великий князь швитригайл... чини(м) знакомито... иже... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченному пану андрью за его вѣрную службу село михлинъ оу луцкомъ повете... со всимъ с тымъ што к тымъ селомъ з вѣка здавна слушало (Київ, 1433 *P* 118); Се я... Юри Василевич Острозского продал есми дѣлицю... первое село Мнѣтин, дреугое село Головчичи, а Подборци, а Дѣтиничи со всемъ с тым, што к тымъ селамъ здавна тѣгнет (Берестя, 1448 *AS* I, 44); мы Стефанъ воевода... знаменито чиним... оже... пан Братоул... продал... едно село... и польны оуси колко слоухали здавна того села (Сучава, 1462 *BD* I, 51—52); и Ѳе(д)ко мови(л) пере(д) нами штожъ тыи люди зъдавна

осочники бывали того двора любецкого (Вільна, 1499 ВФ); И потвержаемъ тые люди... со всимъ зъ тымъ, што здавна къ тымъ людемъ прислухало (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

Див. ще **ИЗДАВНА, ИЗДАВНО, *ОТДАВНА.**

І ЗДАЛИ (ОУЗДАЛИ) (1): Се я Ванко Скердбевич сын Джусин ис Квасилова... вызнаваю, иж я... кн(А)-зю Семену Василевичу дьдичу Збаразскому продал есми емоу вьчну отчизну свою... а продали есмо и здали (! — Прим. вид.) есмо з доброе воли на веки веком (Володимир, 1470 AS I, 64—65).

Див. **ОУЗДАТИ.**

ЗДВИЖИНЬЦИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменіто чини(м)... оже... дали и подтвердили есми тому сѣтому монастыроу села... мли(н) що е(ст) н(а бис)трици и оу здвигиньци о(т) доамна и соболещи(н) (Сучава, 1462 Cost. D. 10); никто да не смьеть ты(х) монастырски(х) люди о(т) зви(жи)нци... соудити ани глобуу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 Mih. Doc. 125).

ФОРМИ: наз. зам. род. о(т) зви(жи)нци (1467 Mih. Doc. 125); оу здвигиньци (1462 Cost. D. 10).

ЗДЕ присл. (9) І. тут (8): да пребудуть же непорушно подь анаеомоу за што zde даи г(с)ди намъ побыть и з(д)рвие (Холм, 1376 P 22); А кто имъ пороушит и разорит, того да побнеть богъ zde телом (Сучава, 1466 BD I, 106); Бьдага (sic. — Прим. вид.) прости и да мою дароуе живот вьчны и zde мног льтны живот (б. м. н., 1464—1496 Gh. S.).

2. сюди (1): а я о томъ оузъедавши, А таа рать и(з)де ко мне при(н)деть (б. м. н., 1484 ЯМ).

Див. ще **ЗДЕС.**

***ЗДЕРЖАНЕ** с. (1) додержання: Але колиж... Казмир, крол полскый... нас недавному захованю, здержаню чистои, явной вьры... напомянюул... мы... вызнаваемы... быти повинни... коу держаню... чести и вьры нашеи (Сучава, 1462 BD II, 284).

ФОРМИ: дав. одн. здержаню (1462 BD II, 284).

Пор. **ЗДЕРЖАТИ.**

ЗДЕРЖАТИ, ЗДРЖАТИ, ИЗДЕРЖАТИ, СДЕРЖАТИ дієсл. док. (32) (що) (виконати) додержати, дотримати: а на крѣпо(ст) то(г) листа привѣ(с)ли есмо наша печа(т) абы то крѣпко здержа(т) (Молодечно, 1388 P 43); тое и слубуемо... великому и велебному Владиславу... сдержати и полнити тыго листы и записы нашъ (Чжурзев, 1403 ДГМ); а кто не сдержитъ нашъ запись, тогъ да естъ проклятъ (в ориг. прократъ. — Прим. вид.) (Коломия, 1448 Cost. II, 306); Тое оусе вышепенанное слубоуемо, записАгаемо здержат и полнити господареви нашемоу королеви... подлоуг того нашего листоу (Сучава, 1462 BD II, 290); Тое вьсе вышепенанное мы... Стефан воевода... имаемо... здержати и наполнити, без вьського хитльнства и без жадной зрадї (Гирлов, 1499 BD II, 425).

ФОРМИ: инф. здержати 18 (1448 Cost. II, 738; 1454 P 163; 1456 Cost. II, 791; 1460 BD II, 270, 276; 1470 BD II, 310; 1475 BD II, 329; 1479 BD II, 352; 1485 BD II, 372; 1499 BD II, 425 і т. ін.); издержати 4 (1402 Cost. II, 621; 1445 Cost. II, 729; 1468 BD II, 302); здржати 1 (1472 ДГСВМ); сдержати 1 (1403 ДГМ); здержат 1 (1462 BD II, 290); здержа(т) 1 (1388 P 43); майб. 3 ос. одн. сдержитъ (1448 Cost. II, 306); 1 ос. мн. здержим 1 (1462 BD II, 285); хочем здержати 1 (1463 BD II, 295); хочемъ... здержати 1 (1471 BD II, 285); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы... издръжалъ (1435 Cost. II, 682); 3 ос. мн. абы... здержали (1462 BD II, 292).

Див. ще **ДЕРЖАТИ 2, ЗАДЕРЖАТИ 2.**

ЗДЕС, ЗДЕСЕ, ЗДѢСЯ присл. (4) тут: kolizby ninieczy tot wasz posol iechal czerez nasziuu zemliu k niemu, ludziem by zdiesie mnoho serdca upalo (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140); а здез по Бутыр и по Виноградную гору... потуль ему волно сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10—11); Се здыся просиль у насъ

дворянинъ нашъ Тишко Ходкевичъ землиць пустныхъ у Каменецкой волости (Краків, 1454 АЛМ 12); И тыми разы здезе мещане были въ насъ и били намъ чоломъ, абыхмо ихъ не отдаляли отъ тыхъ корчомъ (Радомль, 1487 РИБ 227).

Див. ще **ЗДЕ.**

***ЗДЕТЕЛА** ж. (4) (назва маєтку у Троцькому воеводстві): ино съ того имьня своего Здетелы записаль есми на вьчностъ на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни... двѣ копь грошей (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: род. одн. Здетелы (1499 АСД VI, 2); дав. одн. Здетель (1499 АСД VI, 3); знах. одн. Здетелу 1 (1499 АСД VI, 2); Здетелю 1 (1499 АСД VI, 3).

Див. ще ***ЗДЕТЕЛЬ.**

***ЗДЕТЕЛЬ** ч. (1) (назва маєтку в Троцькому воеводстві): А... тое имьне Здетель (держати) и они мають тые двѣ копь грошей давать (Вильна, 1499 АСД VI, 3).

ФОРМИ: знах. одн. Здетель (1499 АСД VI, 3).

Див. ще ***ЗДЕТЕЛА.**

***ZDITOW** ч. (1) (назва містечка у Троцькому воеводстві): a jiszcze wolosty ty Pruszanuiu, Kobryn, Zditow... zaszepli (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: знах. одн. Zditow (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

***ЗДОЛБИЦА** ж. (2) (назва маєтку у Волинській землі) Здовбиця: Поведила перед нами старостинаА луцкаА кн(А)-г(и)ни ОлизароваА Шиловича кн(А)г(и)и Федка, штожь... небощикъ пай Олизар Шилович... записал еей (1) именА свои на имА Здолбицоу... а Горухов (Луцьк, 1487 AS I, 240).

ФОРМИ: знах. одн. Здолбицу (1487 AS I, 240).

ЗДОРОВ див. **ЗДОРОВЬ.**

***ЗДОРОВЕ** див. ***ЗДОРОВІЕ.**

***ЗДОРОВІЕ** с. (16) І. здоров'я (12): мы александръ воевода... чиними знаемо... оже... учинили есмы за наше здоровье и за дшъ переже сѣо почивши(х) господарев... и дали есмы сѣби еп(с)клии нашей... два села (Сучава, 1403 ДГАА); ино оузрѣвши невинность мою велимужинни (!) панови свАтоѣ коруны польскоѣ... не хотАчи да(т) загну(т) мив вьрно(м) кнАжАтю... на чить и на здоровню и на имьню и выбавили мА бѣо(м)... ис того Атсва (так. — Прим. вид.) (Кременецъ, 1434 P 130); а то дали есмо оу до(м) сѣѣн тр(о)дци на пАма(т) (так. — Прим. вид.) родителе(м) ншимъ... а на(м) на здоро(в)е (Київ, 1459 P 174); коли похочеть Стефанъ воевода... своихъ послдовъ послати до свата своего великого князя Ивана Васильевича наведити здоровья дочки своее великое кнАгини... абыхмо его посломъ давали добровольное проеханье черезъ нашу землю до Москвы и отъ толь зася до его земли (б. м. н., 1496 BD II, 405);

в добром здоровю (3) див. **ДОБРЫИ.**

2. згода, дозвіл (1): Божью милостію и господара нашего здоровьемъ великого короля Александра, мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ придалисмо на храмъ Пречистой Богоматеры землю боргную Измаловскую на Блинь вьчна (!) (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4).

ФОРМИ: род. одн. здоров'я, зьдоров'я (1484 ЯМ; 1496 BD II, 405); знах. одн. здоровіе, здоровие 5 (1439 Cost. II, 59; 1441 DIR«А» 477; 1465 DIR«А» 518; 1475 BD I, 200); здоровье 2 (1403 ДГАА; 1409 DIR«А» 437); здоров(е) 1 (1459 P 174); ор. одн. здоровьемъ (бл. 1500 АСД II, № 4); місц. одн. в (на) здоровю, здоровью 3 (1435 P 132; 1488 AS I, 241); на здоровню 1 (1434 P 130); в здорови 1 (1489 AS I, 89).

Див. ще **ЗДРАВИЕ, *ЗДРОВІЕ.**

ЗДОРОВЬ, ЗДОРОВ прикм. (8) (нехворий) здоровий (5): Оуставлаемъ право коли(ж) некоторы(и) сын(н) держитъ оѣа здорового и мѣръ здоровоу иаиграеть на себѣ

некоторою собою пенезеи а оїъ и ма(т)ка не повїннї за не(г) платити ты(х) пенезеи (XV ст. BC 27—27 зв.);

з д о р о в на доуши и на тѣле (1) здоровий і при здоровому розумі: Се я Ванко Скердѣвич... визнаваю, иж я в тот час... здоров на д(у)ши и на тѣле и с доброю волею и с полным розумом... кн(А)зю Семену Василевичу... продал есми емоу вѣчную отчизну свою (Володимир, 1470 AS I, 64—65); з д о р о в ы м ъ ж и в о т о м ъ (1) при доброму здоров'ї: а се я панъ мащина воевода ілвовѣскый освѣдчаю... аже пришедъ предъ наше обличье на імА ходоро шидловоскый (!) своєю доброю волею здоровымъ животомъ ничимъ не принуженъ и продалъ пану клюсови свою дѣднину на імА шидловъ (Львѣв, 1400 P 60—61); д о б р ь з д о р о в ь (1) *див. ДОБРЫИ*.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. здоровъ, здоров, здоро(в)* (XV ст. BC 23 зв.; 1470 AS I, 65; 1484 ЯМ); *знах. одн. ч. здорового* (XV ст. BC 23 зв., 27); *ор. одн. ч. здоровымъ* (1400 P 61); *знах. одн. ж. здоровоу* (XV ст. BC 27).

*ЗДОРОВЬЕ *див. *ЗДОРОВІЕ*

*ЗДОРОВЫИ *див. ЗДОРОВЬ*

*ЗДОРОВЬЕ *див. *ЗДОРОВІЕ*

ЗДРАВИЕ с. (135) (*цсл. здравіе*) здоров'я: да пребудуть же непорушно подл анаемою за што zde даи г(с)ди намъ побыть и з(д)равіе (Холм, 1376 P 22); ино ми... оучинили есмо за наше з(д)равіе и за нашихъ дѣт(еи и) да(лѣ) есми тое прѣ(д)реченое посадоу... да естъ монастырю нашему о(т) молдавицъ оурикъ (Дольный Торг, 1449 Cost. II, 379); пакъ оу то(м) оучинили есмы вѣ за дшїе стопочивши(х)... родителей наших(х), и за наше здравіе и сп(с)еніе и за здравіе и (сп)сеніе г(с)пж(д)и нашей, мрїи, и за здравіе и сп(с)еніе дѣтей наших(х) (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. много здравіе* (1480—1484 BD II, 369); *знах. одн. здравіе, здравіе, з(д)равіе, з(д)равіе* 129 (1376 P 22; 1408 Cost. I, 60; 1415 Cost. I, 116; 1429 DIRA» 455; 1443 Cost. II, 126; 1452 DIRA» 500; 1478 BD I, 219; 1487 BD I, 310; 1497 BD II, 100; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); *здравіе 2* (1444 DIRA» 481; 1466 BD I, 105); *здравіе 1* (1451 Cost. II, 401); *ор. одн. зам. зн. мн. за ваша здравіемъ* (1476 BD I, 212); *знах. мн. здравіа* (1476 BD I, 211).

*Див. ще *ЗДОРОВІЕ, *ЗДРОВІЕ.*

*ЗДРАВСТВОВАТИ *дієсл. недок. (1) (цсл. здравствувати) бути здоровим: здравствоуйте о господи, амин* (Сучава, 1480—1484 BD II, 370).

ФОРМИ: *нак. сп. 2 ос. мн. здравствоуйте* (1480—1484 BD II, 370).

*ЗДРАВЫЕ *див. ЗДРАВИЕ*

*ЗДРАВЬЕ *див. ЗДРАВИЕ*

ЗДРАЖАТИ *див. ЗДЕРЖАТИ*

*ЗДРОВІЕ с. (1) (*стп. zdrowie*) здоров'я: А на то ест наше вѣра и доуша господства ми Стефана воевода... зануже есми дал(и) свѣтот црѣкви за доуше свѣтопочившим родителем нашим и за нашу здравіе (Сучава, 1466 BD I, 96).

ФОРМИ: *знах. одн. здравіе* (1466 BD I, 96).

*Див. ще *ЗДОРОВІЕ, ЗДРАВИЕ.*

ЗДѢСЯ *див. ЗДЕС*

*ЗДѢШНИИ *прикм. (4) (цсл. здѣшний) тутешній: волно ему вѣ здѣшнемъ панѣствѣ нашомъ жону поятя* (Луцьк, 1438 P 141).

ФОРМИ: *місц. одн. с. вѣ здѣшиемъ* (1438 P 140, 141).

*ЗДЯТЕЛСКИЙ *прикм. (1): сѣ того имѣнья своего Здѣтели записалъ есми на вѣчностъ на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни ... двѣ копѣ грошей, а сѣ пашни наше Здѣтелское пятнадцатъ бочокъ жита солянокъ* (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: *род. одн. ж. Здѣтелское* (1499 АСД VI, 3).

*Пор. *ЗДЕТЕЛА, *ЗДЕТЕЛЪ.*

ZE¹ *прийм. (1) (стп. ze) (з ор.) (выражае модальні відношення) з, зі, із: A tako daitemo i daleszmo iemu thuiu paszu didipiu... ze wszim prawem* (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 3—4).

Див. ще ЗЪ, ИЗЕ, ИЗЪ, ИСЪ, СЪ.

ZE² *див. ЖЕ¹.*

ZJEDNATY SIA *див. *ЗЪЕДНАТИ СЯ*

*ЗЕЛВА¹ *ж. (5) (назва річки у Троцькому воеводстві)* Зелва: мы ѣздживали тоут в ловы, коли дворец Березкий над рекою Зелвою на стадо свое панъ Копач селит почал и за брата его пана Менторта по рекою Зелвою на сюю сторону нет пану Нацоу и потом (Луконица, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: *знах. одн. Зелвоу, Зелвою* (1478 AS III, 17); *ор. одн. Зелвою* (1478 AS III, 17).

*ЗЕЛВА² *ж. (1) (назва маетку у Троцькому воеводстві)* Зелва: Жаловала сА пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловоюу Нацевича, мовечи, ижъ она з ѡменаА своего Зелви за мост переходечи, сеножати косит и попасю пасет (Луконица, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: *род. одн. Зелви* (1478 AS III, 17).

*ЗЕЛЕТИНЪ *ч. (5) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до насъ... дали и потвердили есми емоу... на зелетинъ половина о(т) петреци* (Сучава, 1452 Cost. II, 426); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потврѣдили есми им оу нашей земли оу молдавской их праваа отнина, села ... на имѣ Ласлѡанїи на Краковъ... и на Зелетинъ Петреци (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: *род. зелети(н)* (1491 Cost. S. 156); *місц. одн. на Зелетинъ, зелетинъ, зелетинаА* (1452 Cost. II, 426, 432; 1495 BD II, 59).

! **ЗЕМЕЛЮ** (ЗЕМЛЕЮ) *див. ЗЕМЛА*

! **ЗЕМЛЯНЫ** (ЗЕМЛАНЫ) *див. ЗЕМЛАНИНЪ*

ЗЕМЕНИНЪ *див. ЗЕМЯНИНЪ*

*ЗЕМЕНСКИЙ *див. *ЗЕМЕНЬСКИЙ*

ЗЕМЕНЬНЪ *див. ЗЕМЯНИНЪ*

*ЗЕМЕНЬСКИЙ *прикм. (3) (земельская криница (2) (назва джерела у Волинській землі): а се zde есмо положили границу межи Манева и Вишневецъ... просте къ земельской криници а от земельское криници просте чересъ доубровоу до кременецкое земли* (Манів, 1478 AS I, 76); **Земельское село** (1) (*назва села у Волинській землі*) Землю, *суч. Зимне: и я, познав по соби, иже с тое раны маю пойти перед Бог, записую Пресвятой Божей Матери Земельского села по своей души Марков Ставъ* (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: *род. одн. с. Земельского* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); *род. одн. ж. земельское* (1478 AS I, 76); *дав. одн. ж. земельской* (1478 AS I, 76).

Пор. ЗЕМНО.

*ЗЕМЕСКИЙ *див. ЗЕМСКИЙ*

ЗЕМЛА *див. ЗЕМЛЯ*

ЗЕМЛЕНІНЪ *див. ЗЕМЛАНИНЪ*

ЗЕМЛЕНЫЙ *прикм. (4) земельный: Про(т)о нагорожаючи емоу Самомоу жонѣ И пото(м)ствоу его При (в)сюю о(т)чи(з)нѣ И диди(з)нѣ его землАной... е(го) zostавоую* (Прилуки, 1459 P 171); а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине (Хринники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. земельный* (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); *ор. одн. ж. землАною* (1459 P 171); *місц. одн. ж. при землАной* (1459 P 171).

ЗЕМЛИЦА *ж. (8) (земельне угіддя) земля, грунт* (6): Се я Яйѣ, иначей Корѣва Ядукговичъ, продалъ есмы доброволно... землю свою питомую у волости Волковской... и сѣ тою землицею, которую купилъ есми у Мацка Вовлковлянина, ксензью Матюу, бискупу Вильньскому (Вильна, 1451 АрхЮЗР II, 106); а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хренникъ...

до Могилокъ и Язвинокъ, от Язвинокъ до дороги... тотъ обрубъ земляца Лопавъшская (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); Билъ нам чолом старый войт места Луцкого Трушъ и просилъ в насъ земляцы в Луцкомъ повете (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94);

з е м л и ц а п а ш н а А (1) нива, рілля; продали есмо Его Милости дворец наш... зъ землями своими... а на озере землю пашною на имѣ Коудричи... а на озере земляца пашнаА Коузневщина (Друцьк, 1492 *AS* III, 23); з е м л и ц а п у с т н а я (1) покинута земля, земля безъ господаря: Се здься просиль у насъ дворянинъ нашъ Тишко Ходкевичъ земляци пустныхъ у Каменецкой волости (Краків, 1454 *АЛМ* 12).

ФОРМИ: наз. одн. земляца, земляца (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1492 *AS* III, 23); род. одн. земляцы (1499 *АЛРГ* 94); знах. одн. земляцу (1499 *АЛРГ* 94); ор. одн. земляцею (1451 *АкЮЗР* II, 106); род. мн. земляць (1454 *АЛМ* 12).

ЗЕМЛѢ див. ЗЕМЛЯ.

***ЗЕМЛѢНИНЪ див. ЗЕМЛѢНИНЪ.**

ЗЕМЛЯ, ЗЕМЛЯ, ЗЕМЛѢ, ЗЕМЬЛА, ЗЕМЛЯ ж. (2209)

1. (*верхній шар земної кори*) земля (1): *Kak že i tymi gazy, kudy Rattia szlab ich, cerkwi paszy zhli, Bozeie tito wuytaia, mecca pa ziemiou, pohamy toptali* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

2. (*планета*) земля (3): А полонъ вашъ оу нихъ отъ немъ к ва(м) нео(т)шлю... землю и небо котори(и) и створи(л) богъ мене лоби(й) (б. м. н., 1484 *ЯМ*); А кто съ покусит нашего дааніа и потвржденіа... пороушити или раздроушити, тотъ таковій да естъ прокльть отъ господаря бога... сътворшаго небо и земль (Сучава, 1488 *BD* I, 357).

3. (*земельне угіддя*) земли, грунт (298): ана (1) продала петрашкови радцьовському свою льднину и вотнину... и землею и съ з (1) дворниці (Перемишль, 1359 *P* 10); купилъ панъ ганько сварць мѣстичъ львовскии старшии в олеска оу оу (1) малечковича дѣдичество на ширку село и землю (Львів, 1368 *P* 15); филь маковичъ и своею братьею... оуздали и о(т)ступили тобъ дѣдичину пану коль... и с польмъ и землю и с льсы и зу (1) дубровами (Галич, 1409 *P* 74); та(к) король господаръ приказалъ намъ своимъ листомъ а быхмо выбхали и земѣны и старьци и розьбхали межи влдою а межи стрѣлковци о землю о цркви и льс (Погоничі, 1422 *P* 97); а увзялъ есми за тые земли у него двадцять и пять копъ грошей (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); мы кйгины (так. — *Прим. вид.*) олеска(н)доваА (!) наста(ся) кие(в)скаА... придали есмо оу до(м) стья тр(о)ци (!) к монастырю Сергиевоу двѣ волости наши(х)... и съ землями и(з) водами (Київ, 1459 *P* 174); А хотарь тои боукатоу земли да естъ отъ оусего хотара Петрешилоръ шестая часть (Сучава, 1487 *BD* I, 297); а продал есми кн(А)г(и)ни тотъ своей домъ... изъ землю и с синожатю (Луцьк, 1490 *AS* I, 92); и мы то имъ призволяемъ: нехай они людей за себе зовутъ и иановъ за собою посадятъ на церковной земли (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

з е м л А к о л о д и а я (1) ділянка землі в лісі з колодами (пнями), відведена для розведення дбжіл: полазная земля коло(д)ная (б. м. н., бл. 1458 *P* 167); з е м л я л о в н а я (1) ділянка землі, відведена для полювання на звірів: придалъ великий князь Любарть Кгидоминовичъ Сушичю и зъ даню медовою и грошовою... и землею ловною (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); з е м л я п а ш н а я (14) нива, рілля: Се же придалъ юрвій болковичъ и своею братьею к цркви стму николь землю пашную и землю бортноу (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); А коу томуу придал есми на тоую цркви... землю пашною и бортноую и з синожатми (Перевали, 1440 *P* 142); И мы, великий князь Швыдригайлъ Олгердовичъ... которое какъ было село и земли пашнее... приданы святой церквин Володимерской епископии, поддугъ записовъ продка нашего, опять церк-

ви Божей потвердили есмо (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); И в томъ привильи стоить ижъ оте(ц) нашъ пану ма(р)тиноу даль тыи люди и(з) ихъ землями пашными и(з) борьтными и(з) сеножатми и(з) ихъ входы и ловы (Вільна, 1499 *ВФ*); И потвержаемъ тые люди симъ нашимъ листомъ... ему самому, и его жонь... со всеми ихъ землями пашными и борьтными, и сьножатми (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58); з е м л А п о д ъ л а з н а А (1), з е м л я п о д л о з н а я (1) (1) ділянка землі, яку обробляли нерегулярно, иаіздом: а тые земли продалъ есми со всьми ужитки и изъ полми продьланными и непродьланными и зъ землями подлозиными (1) и зъ борми и съ льсами и съ дубровами и съ борьтми (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); а в томъ же селе земля поустаА подьла(з)наА (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90); з е м л А п у с т о в ъ с к а А (1), п о у с т о в с к а А з е м л А (3) необроблена, покинута земля, земля безъ господаря: а дани даюгъ колодоу медоу бе(з) двоу веде(р) а два ведра медоу залегло на поустовьско(и) земли (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); я Василей Волчковичъ изъ братомъ своимъ Львомъ... визнаваемъ... штож... продали есмо кн(А)зю Костентину... Острозскому... отчизну нашу на речни на Пичи на имѣ землю пустовьскую обарицкую (Ставків, 1491 *AS* I, 96—97); з е м л А р о л н а А (3) нива, рілля: а даль есмь и землю рольную и съ сьножатми што к тому дворнищю слушаеть (Казимир, п. 1349 *P* 3); б о р т н а я з е м л я (25), з е м л я б о р т н а я (16) *див.* *БОРТНЫЙ; п о л а з н а я з е м л А (2) *див.* *ПОЛАЗНЫЙ.

4. держава, країна (1680): *majet na nem wina byti wod-łuh obyuczaja paszoje ziemli* (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); пак ли бы... хо(т)л бы коли о(т)стати тонъ (!) исны кна(з) корибу(т)... тогда мы со всимъ посольство(м) земли его хочемы его о(т)стати (Лучиця, 1388 *P* 39); и доконали есмы съ ними, штобы ходили, у нашей земли, и съ своими торговлами (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); Тымже обичаемъ и мы оудилали, не хотьчи, мы и земль наша, отдалити съ от повиности и подданости предковъ наших, видьчи и зиаючи ласкою... Казимира, кроль полского (Колюмия, 1485 *BD* II, 371); А по нашемъ животь, кто боудеть господаръ нашъ *земли*... или пакъ боудъ кого богъ избереть господаремъ быти нашей земли молдавской, тотъ бы не пороушилъ нашего дааніа, али бы оутврѣдилъ и оукрѣпилъ (Ясси, 1500 *BD* II, 173—174);

з е м л я к о р о л е в с к а я (2), к о р о л е в с к а я з е м л я (3) королівство: а коли не будемъ подлоугъ держати записи нашего родителъ иліа воеводи и наши записи, а панъ дидрихъ бучаскый шоби воленъ брати на наши коупци, оу земли королевской и оу нашей земли, коли не боудемъ емоу заплатити шо есми емоу записали (Колюмия, 1448 *Cost.* II, 305); О моніте короле(в)ско(и) зем(ли) (XV ст. *BC* 34); А поу(т)а просить о(д) Стефаиа воеводи на землю королевьскоую (б. м. н., 1481 *BD* II, 364); з е м л я л и т о в ъ с к а я (5), л и т о в с к а я з е м л я (4) Литовьска феодальна держава, Велике князівство Литовьске: мы романъ воевода... слюбили есми и слюбуемъ... королеви... и корунъ польскої вѣрне служити и помагати... на его оусъ неприАтель... выАвъши землю... литовьскую (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); А се А киа(з) левъ вызвали есмы с литовьскоб земль два братьнцА тутеніа а моижка (Львів, 1443—1446 *P* 147); И загоубил Аврамъ вистАрникъ тое село оу хитльнствни, коли побежалъ отъ насъ до литовской земли (Сучава, 1493 *BD* II, 22); з е м л я м о л д а в с к а я (1067), м о л д а в с к а я з е м л я (5) Молдавская феодальна держава, Молдавське князівство: велики самодержавиъ мл(с)ти бжи гнъ іо романъ воевода обладаА землею молдавскою о(т) планины до мора даль есмь... слузъ нашему иванышю витАзю за его вѣрну службу г(4) села на сереть (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); а такъ жъ мы видѣвше его мѣрде к намъ и доброволно пристанье дали есмы... стефанови воеводъ земль молдавской нашъ листы (Ланчиця, 1433 *P* 124); и тоуть пере(д) и(х) мл(с)тїю есмо слюбили

и правдоу свою оуказали мы и с нашими паны и съ оусею мо(л)давскою землею, абыхомь инои стороны жадной не имали (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774); А по нашемъ животѣ, кто боудет господарь... нашей земли молдавской, тот бы им не пороушил нашего дааніа и потврѣженіа (Ясси, 1500 *BD* II, 175—176); з е м л я р а к у с ь с к а я (1) Австрійська феодальна держава, Австрія: по(д)писана бысть снѣ капли(ца повелѣні)емъ... короля пресветлого Казимира... вноука пренанезвитяжнѣшого цесаря жѣкгимонта пана земли ракуської (Краків, 1478 *ОБРН* 130—131); з е м л я т о у р е ц к а я (1), т о у р е ц к а я з е м л я (1) Турецька феодальна держава, Туреччина: Таке(ж) тыми часы г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(ц)кое земъли... и повелили г(с)древн нашему ажъ што тамъ слышали в земли тоуре(ц)ко(и) (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61); з е м л я о у г о р ь с к а я (1), о у г р ь с к а я (о у г у р ь с к а я) з е м л я (2) Угорська феодальна держава, Угорщина: а пакли бы потагнулъ король оугорський на мене, на александра воеводу... тогда господарь нашъ, король полский, имаеть насъ боронити и потагнути во оугурьскую землю (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 638); по(д)писана бысть снѣ капли(ца повелѣні)емъ... короля пресветлого Казимира... вноука пренанезвитяжнѣшого цесаря жѣкгимонта пана земли... угорської (Краків, 1478 *ОБРН* 130—131); з е м л я ч е с ь к а я (1) Чеська феодальна держава, Чехія: по(д)писана бысть снѣ капли(ца повелѣні)емъ... короля пресветлого Казимира... вноука... цесаря жѣкгимонта пана земли... чеськое (Краків, 1478 *ОБРН* 130—131); з е м л я в о л о с к а я (11), в о л о с к а я з е м л я (5) *див. ВОЛОСКИ*; л а д ц к а я (л ь с к а я) з е м л я (2) *див. ЛАДСКИИ*.

5. (адміністративно-територіальна одиниця або історично-географічна територія) земля (194): А се А... господарь рускоу земль далъ есмь служъ своему иванови дворице заньво (1) матвичича што жь слушаеш перемьской волости (Казимир, п. 1349 *P* 3); мы... олександро корѣатовичъ... князь и гдѣрь подольской земли чинимъ свѣдочно... штожь былъ братъ нашъ кня(з) юрьи корѣатович(ч) придалъ млинъ къ цркви къ матцѣ бѣи оу смотричи то и мы князь олександро потверживаемъ того своимъ листомъ (Смотрич, 1375 *P* 20); ми князь Володиславъ Опольской земль господарь, Велунской земль, Руской земль господарь и дѣдичъ природной тѣмъ землямъ усъмъ Узрѣвщи есми на вѣрную службу Драгумиру и на Некрину, дали есми имъ двѣ селѣ (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 4—5); также хочю о(т)ступи(т)и нашему г(с)дрю, кро(л) пол(с)кому, тоу земли шепин(с)ков (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); а при томъ были свѣдѣки... панъ Юрша, пан Хохлаевский... пан Казарин, маршалок Луцкое земль, пан Иванъ Вологовичъ (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); мы алекса(н)дръ воевода... знаменито чини(м)... о(ж)... дали есми се(с) ли(ст) нашъ... оуси(м) брашовьно(м)... и оусен земли о(т) брѣсь... на то да имаю(т) о(т) на(с) тотъ зако(н) и тое право що имали о(т) наше(г) дида, о(т) алекса(н)дра воевод(л) (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759); А с нами в тот часъ были панъ Олехно Скоруца, подкоморній земли Холмское (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); Старость луцкому, маршалку Вольнское земли, князю Семену Юревичу (Вільна, 1495 *АЛРГ* 55); Старость луцкому и Каменецкому, маршалку Вольнское земли, князю Семену Юревичу (Краків, 1499 *АЛМ* вип. 2, 36).

6. (населення) народ (2): A to weremia siechalisia byli k pam Kpiazi, Panowe, Boiare i wsia zemlia (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 140).

7. маеток, земля (20): про то жь мы оузрѣвше... аже тое дворище пысковича што на гугни стоить на облазничъ земли и мы... оставили есмы облазничъ при томъ дворищи пысковича што на гугни (Зудечів, 1411 *P* 79); Се А князь долгодать долгодатови(ч)... даю... по своен дши... сѣму

николе поустынскомуу иониноу маиастырю тоую зе(м)лю на има то(л)стольсьско(г) конона (Київ, 1427 *P* 108); ведже оны не хотили, мовячи: «не побдемѣтамъ (!), бо мы о томъ ведаемъ, але своен петки земли пылнуемъ» (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); жаловали на(м) погоре(л)скии на него, што(ж) о(т)на(л) в ни(х) зе(м)лю и(х) влостную (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

8. (територія, що перебуває під владою короля, князя і т. ін.) володіння, земля (11): а за велкого князя олькѣрта и за корѣята и за патрикия и за ихъ сыны мы ислубоуемъ тотъ миръ держати вѣлни твердо... не займати намъ королевъ земль ни его людий што его слушають (б. м. н., 1352 *P* 5—6); а дасть ли ми коро(л) его мѣсть и потверде(т) (так. — *Прим. вид.*) держаніе прореченыхъ гродовъ и зѣмль до моего живота и азъ ислубоу при моюи чти и вѣрѣ князюачои... ижъ не оставлю на тыхъ городѣхъ иного воевод(л) а ни бурѣкрабъ... толико того которыи жь бы присагль вѣре(н) быти королеви его мѣсть (Кременецъ, 1434 *P* 131); и ваша бы милость сихъ пословъ, нашего а и московского, пропустили мирьно черезъ вашей милости земли, для наше воли (б. м. н., 1499 *BD* II, 449).

ФОРМИ: наз. одн. земля, земль, земьля, земля, zemlia 34 (п. 1349 *P* 3; 1422 *P* 97; 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 140; 1443 *P* 145; 1455 *Cost.* II, 769; 1459 *P* 171; бл. 1471 *ЛКЗ* 90; 1485 *BD* II, 371; XV ст. *BC* 12 зв.; 1498 *АЛМ* 159 і т. ін.); земля 1 (1436 *Cost.* II, 706); род. одн. земли, землі, земьли, zemli 1292 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12; 1375 *P* 20; 1415 *Cost.* I, 116; 1438 *Cost.* II, 27; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1467 *BD* II, 297; 1475 *AS* I, 69; 1488 *РИБ* 424; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); земль, земль 47 (п. 1349 *P* 3; 1368 *P* 16; 1378 *ЗНТШ* LI, 4, 5; 1393 *Cost.* I, 13; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1448 *Cost.* II, 737; 1463 *AS* I, 55; 1483 *ВОРСР* 177 і т. ін.); земле 2 (1458 *Mih. Doc.* 121, 123); zemly 1 (1465 *GL* 176); землие 1 (1475 *Rev.*); zemley 1 (1421 *AS* I, 27); зѣмли 1 (1394 *P* 54); ! землимли 1 (1499 *BD* II, 148); ! зль 1 (1370 *P* 18); дав. одн. земли, земьли, землі (1423 *DIRA* 447; 1433 *P* 125; 1449 *Cost.* II, 742; 1456 *Cost.* II, 788; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1468 *BD* II, 302; 1472 *ДГСВМ*; 1499 *BD* II, 419; XV ст. *BC* 14 зв.; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); знах. одн. землю, землю, zemliu, zemlu, ziemiua, ziemiua 138 (п. 1349 *P* 3; бл. 1350 *P* 8; 1368 *P* 15; 1393 *Cost.* II, 607; 1411 *P* 77; 1431 *Cost.* I, 317; 1440 *P* 142; 1459 *P* 171; бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1484 *ЯМ*; 1495 *B. Соб.*; бл. 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); зам. род. боукату землю 6 (1452 *Cost.* II, 409, 410; 1487 *BD* I, 297; 1489 *BD* I, 373); господарь землю 1 (1479 *BD* I, 221); до и(х) землю 1 (1437 *Cost.* II, 709); зам. дав. да е(ст)... землю... оурикъ 1 (1455 *Cost.* II, 526); зам. місц. оу нашей землю 3 (1437 *Cost.* II, 709; 1438 *Cost.* II, 7; 1466 *BD* I, 96); оп. одн. землю, землю, zemleiu, ziemiuiu 36 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12; 1388 *P* 39; 1400 *Cost.* II, 619; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1459 *P* 171; 1468 *BD* II, 301; 1485 *BD* II, 371; 1498 *ЧАФ*; 1499 *BD* II, 423 і т. ін.); земелью 2 (1409 *P* 74; 1418 *P* 89); зѣмлею 1 (1394 *P* 54); ! земелею 1 (1418 *P* 89); місц. одн. оу (в, вѣ, во, на, при, о, по) земли, землі, ziemi 385 (1352 *P* 6; 1393 *Cost.* I, 13; 1400 *Cost.* II, 619; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1411 *P* 79; 1457 *Cost.* II, 809; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; 1485 *BD* II, 372; 1496 *BD* II, 495; 1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); зам. знах. потагнулъ... на мене... и на моюи земли 1 (1411 *Cost.* II, 638); наз. мн. земли (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1491 *AS* I, 97; 1495 *АЛМ* 85; *РИБ* 602; 1496 *ПСВВ* 192 зв.; 1498 *ГВКЛ* 22; 1499 *BD* II, 422); род. мн. земль, земль, zeml 44 (1386 *P* 30; 1393 *P* 50; 1402 *Cost.* II, 623; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1420 *AS* I, 25; 1433 *Cost.* II, 652; 1448 *Cost.* II, 734; 1462 *BD* II, 284; 1495 *B. Соб.*; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); зѣмль 21 (1388 *SL* 678; 1394 *P* 53; 1395 *Cost.* II, 612; 1407 *P* 72; 1413 *ОБРН* 115; 1415 *P* 86; 1433 *P* 120, 124; 1437 *P* 131; 1435 *P* 132; 1439 *Cost.* II, 712 і т. ін.); земли, ziemi 2 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3; 1436 *Cost.* II, 697); ! зѣмль 1 (1388 *P* 36);

zemel 1 (1478 АрхЮЗР 4/1, 8); zemlej (1395 GL 166); дав. мн. землѣмь, землѣмь, землѣмь, землѣмь, zemlat 29 (1361 AGZ 6; 1377 P 23; 1434 P 130; 1445 Cost. II, 726; 1462 BD II, 285; 1468 BD II, 301; 1479 BD II, 351; 1485 BD II, 372; 1499 BD II, 421; 1500 ДПЖН і т. ін.); землямь 1 (1436 Cost. II, 706); знах. мн. земли 40 (1451 АкЮЗР II, 106; 1457 Cost. II, 809; 1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 1489 РИБ 433; 1492 AS III, 23; 1495 АЛМ 83; 1497 РИБ 683; 1498 BD II, 412; 1499 AS I, 118; BD II, 449 і т. ін.); земль 5 (1433 P 125; 1434 P 131; 1481 BD I, 258; 1488 BD I, 348, 357); зѣмли 1 (2-а пол. XV ст. СПС); ор. мн. землѣми, землѣми, землѣми, землѣми 52 (1352 P 5; 1388 P 39; 1401 P 64; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1444 AS I, 40; 1451 АрхЮЗР II, 106; 1470 AS I, 65; 1491 AS I, 97; 1498 ГВКОО; 1500 АЛМ вып. 2, 58 і т. ін.); землѣмы 3 (1448 Cost. II, 737; 1499 BD II, 420, 423); місц. мн. оу (на, во, по) землѣх, землѣ(х), землѣх, землѣ(х) 10 (1436 Cost. II, 701; 1451 АкЮЗР II, 106; 1454 АЛМ 12; бл. 1471 ЛКЗ 92, 92 зв.; XV ст. ВС 43 зв.; 1499 BD II, 420, 421, 424); зам. род. от, из, до... их землѣх 9 (1499 BD II, 421, 422, 424); королевичом... інших землѣх 1 (1445 Cost. II, 725); наз. дв. две земли (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); знах. дв. земли (бл. 1471 ЛКЗ 93).

Див. ще *ЗЕМЯ.

ЗЕМЛЯНИНЪ, ЗЕМЛЕНІНЪ, ЗѢМЛЯНИНЪ ч. (71) (стп. ziemiaŋin) (особа шляхетського стану, яка володіла земельною власністю) дрібний землевласник: а се землѣне пань ходько быбельский кадольфовичь друздъ иванько польпричиць богданъ тивунъ (Перемишль, 1359 P 10); Але то што жь коли вси боаре и землѣне будутъ городъ твердити тогды тии люди тако же имьють твердити городъ смотриць (Смотрич, 1375 P 20); а облазничеве оуказали свою границу и землѣны и старци (Зудечів, 1411 P 79); А се а па(н) миха(л) буцацкий... свѣдѣю то и познаваю... иже пришедши передъ на(с) и передъ землѣны (!) тучна(к) ива(н) ис панею росовою... ничимъ не примучени познали передъ нами и передъ землѣны (!) иже са замѣнили селы (Галич, 1418 P 88—89); И тиж иаши слоуги перероубци аби не го(н)или тоти люди от Коцмани ни на город, ни на млины, ни на наши дворове, съ иними землѣне (Сучава, 1481 BD I, 257); Смотрѣли есмо того со кн(А) змы и паны волынскими, штож жаловали г(о)с(по)д(а)рю королю его м(н)л(о)сти землѣне кремѣнецкий на има Цеценевский на кн(А)за Олександра Сонкгушковича, штож бы он в них вѣал имѣне безвинне оу винах оу своих (Луцьк, 1491 AS I, 94).

ФОРМИ: наз. одн. землѣнинъ, землѣнии, землѣнии(н) 4 (1435 P 194; XV ст. ВС 27 зв.; 2-а пол. XV ст. СПС; 1466 AS I, 62); зѣмлѣнинъ 3 (1394 P 54); земленінь 1 (XV ст. ВС 10 зв.); род. одн. землѣнина (1467 СП № 13; 1490 Пам.); дав. одн. земленіноу (XV ст. ВС 18 зв.); наз. мн. землѣне, зѣмлѣне 15 (1359 P 10; 1375 P 20; 1391 P 45; 1395 Cost. II, 612; 1408 АкЮЗР I, 6; 1411 P 79; 1445 СРК; 1458 ОЖДМ; XV ст. ВС 38 зв.; 1491 AS I, 94 і т. ін.); землѣны 2 (XV ст. ВС 29 зв.; 1404 Cost. II, 625); ! землѣна 1 (XV ст. ВС 34); род. мн. землѣнь, землѣ(н) (1388 P 39, 40; 1391 P 45; XV ст. ВС 28, 35 зв.; 1411 P 79); дав. мн. землѣномъ, зѣмлѣномъ, землѣномъ (1386 P 30; XV ст. ВС 14, 38 зв.; 1430 P 130); зам. ор. мн. передъ землѣномъ (1448 Cost. II, 306); знах. мн. землѣны 6 (1391 P 45; 1393 P 52; 1409 P 74; 1424 P 106; XV ст. ВС 14 зв.; 1434 P 130); ! землѣны 1 (1418 P 89); землѣне 1 (XV ст. ВС 39 зв.); ор. мн. землѣны, землѣны, землѣны 13 (1395 Cost. II, 612; 1401 P 65, 66; 1404 P 68; 1407 Cost. II, 628; 1411 P 79; 1413 GL 48; 1434 P 130; 1435 P 132, 134; 1488 РИБ 424); землѣне 2 (1479 DC 141; 1481 BD I, 257); ! землѣны 1 (1418 P 89); місц. мн. на землѣнохъ, землѣно(х) 2 (1386—1418 P 34; 1421 Cost. I, 142); о землѣне(х) 2 (XV ст. ВС 7 зв., 34 зв.); о землѣла(х) 1 (XV ст. ВС 27 зв.); ! о земли(х) 1 (XV ст. ВС 8 зв.). Див. ще ЗЕМЯНИНЪ.

*ЗЕМЛЯНИИ див. ЗЕМЛЕНЬИИ.

*ЗЕМЛЯНСКИЙ прикм. (1) (стп. ziemiański) (який стосується землянина-шляхтича) шляхетський: а на то есмы дали облазничомъ сесь нашъ листь под нашою печатю а к тому и нашихъ слугъ землѣанскихъ печати (Зудечів, 1411 P 80).

ФОРМИ: наз. мн. ж. землѣанский (1411 P 80).

ЗЕМНО с. (1) (назва села у Волинській землі) Земно, суч. Зимне: Земно у матки моее воли, у подани и в опекани, якеже было и у моеи во(ли) (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: наз. одн. Земно (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 3).

Див. ще *ЗЕМЕНЬСКИЙ (Земенское село).

! ЗЕМНЫХЪ (ЗЕМЛЯНЦХЪ) див. ЗЕМЛЯНИНЪ.

ЗЕМСКИЙ, ЗЕМЪСКИЙ, ЗЕМСКИЙ, ЗЕМЬСКИЙ прикм. (50) 1. (який стосується землі як адміністративно-територіальної одиниці) земський (4); а не можетъ ли тотъ староста в на(с) того о(т)рима(т)... тогды то(т) староста имее(т) его выпроводитъ до границы земское (XV ст. ВС 38 зв.); о о(т)кладанію роковъ земскы(х) (XV ст. СЯ 40);

земьскии гроши (1) гроші, що були в обігу на даній території: а пакли быхо(м) нмѣли оу него тое село о(т)нати и мы имаемъ дати сорокъ гривенъ земьскими грошми (Олтушків, 1424 ДГВВ); земьскыи писарь (3), писарь земьскыи (2) (службова особа, що брала участь у земських судах з дорадним голосом, мотивувала вирок, давала висписи, посвідчувала їх згідність з оригіналом і складала звіти про кількість справ і записів) земський писар; а тыи кнѣги имѣю(т) быти за тремі ключи замькиоути оди(н) ключ(ч) имаетъ иметі соудья а дроу(г)и по(д)соудо(к) а третіи земьскыи писарь (XV ст. СЯ 42 зв.); О писаре(х) земьскы(х) ко(л)ко имаетъ бра(т) за запіса(н) (!) (XV ст. СЯ 9 зв.); земское право (3), (прав о) з ъ м ѣ с к о е (1) (правові норми, прийняті в земських судах, станових судах феодальної Польщі, на яких розглядалися переважно цивільні справи шляхти) земське право: пак ли бы кто нагабалъ тученАка оу тои дѣдиннѣ оу сержьку... то пани марегорѣта росоваА имаетъ заступити оправи(т) подмогъ земеско(г) права (Галич, 1418 P 89); Ино ми есми досмотрили ис нашими болѣри... и оучинили есми емоу закон, подмогъ земскаго права (Сучава, 1481 BD I, 258); што оу рускомъ правѣ сѣдѣть кмети оу зѣмьскомъ ис тѣхъ брали есмы ис подимья по колодѣ вовса (б. м. н., 1386—1418 P 35); книги земьские (7) див. КНИГА 2; маршалокъ земский (14) див. МАРШАЛОКЪ; обычаи земьскии (2) див. ОБЫЧАЙ 3; подскарбий земский (1) див. ПОДСКАРБИЙ; слоужба земская (6) див. СЛОУЖБА 1; соимъ земьскии (1) див. *СОИМЪ; соудъ земьскыи (1) див. СУДЪ¹ 4.

2. місцевого походження (4): а у черновци, возы не страсти але купецъ дасть свою вѣру, аже не имаетъ заповѣданыи товаръ на свои возъ, кунци, серебро, воскъ и кони добріи земьстїи (Сучава, 1408 Cost. II, 632); А оу Черновцехъ возы не трасти, але коупецъ абы дал свое право, аже не имаетъ заповѣданіи товаръ на своемъ возы: коуници, серебро, воскъ, алибо кони добры земскии (Сучава 1460 BD II, 275).

ФОРМИ: наз. одн. ч. земский, земский, земський 11 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 AS I, 43; AS III, 5; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 AS I, 45; 1452 АкЮЗР I, 21; АрхЮЗР 8/IV, 61; 1491 AS I, 97; 1492 АЛМ 31; 1495 РИБ 621; 1499 AS I, 118); земьскыи 1 (XV ст. СЯ 42 зв.); ск. н. зем 1 (1498 ГВКОО); род. одн. ч., с. земьского, земьско(г), zemskoho 3 (1388 ZPL 105; XV ст. СЯ 41; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); земскаго 2 (1480 BD I, 239; 1481 BD I, 258); земеско(г) 1 (1418 P 89); дав. одн. ч. земьскомуу, zemskomu (1475 AS I, 71; XV ст. ВС 30 зв.; 1478 АрхЮЗР 4/1, 8); місц. одн. ч., с. оу зѣмьскомъ 1 (1386—

1418 Р 35); на **земско(м)** 1 (XV ст. *BC* 25 зв.); *род. одн. ж. земское* (XV ст. *BC* 38 зв.); *дав. одн. ж. земской* (XV ст. *BC* 34); *знах. одн. ж. земскую, земскую* (1489 *РИБ* 437, 438; 1498 *ГВКЛ* 22); *наз. мн. ч. земьскыи* (XV ст. *СЯ* 43 зв.); *род. мн. земьскыхъ, земьскы(х)* 4 (XV ст. *СЯ* 9, 39 зв., 40); *зе(м)ски(х)* 2 (1495 *БСКИ*); *знах. мн. ч. земскии, земскіи* 2 (1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 275); *земстїи, земьстїи* 2 (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669); *знах. мн. ж. земьскы* 1 (XV ст. *СЯ* 42 зв.); *зе(м)ские* 1 (1495 *БСКИ*); *ор. мн. земьскими* (1424 *ДГВВ*; 1489 *РИБ* 433); *місц. мн. о земьскы(х), земьскыхъ, земьскы(х)* 3 (XV ст. *СЯ* 9,9 зв., 43 зв.); *въ земьскихъ* 1 (1489 *РИБ* 433).

***ЗЕМЬЛА** *див. ЗЕМЛА.*

***ЗЕМЬЛАНИНЪ** *див. ЗЕМЛАНИНЪ.*

***ЗЕМЬСКИЙ** *див. ЗЕМСКИЙ.*

***ЗЕМЬЛИЦА** *див. ЗЕМЛИЦА.*

ЗЕМЬЛА *див. ЗЕМЛА.*

***ЗЕМЬЛАНИНЪ** *див. ЗЕМЛАНИНЪ.*

ЗЕМЬСКИЙ *див. ЗЕМСКИЙ.*

***ЗЕМЯ** *ж. (7) (стп. ziemia) 1.* (земельне угіддя) земля, грунт (2): то все есмо потвердили, непорушно на вькы слызъ нашему вьрному ходкови быбелскому... съ всьми границями... исъ земею, исъ сьножатми, исъ га(я)ми, исъ дубровами (Судомир, 1361 *AGZ* 6); исталоса при держаеъ пана оты старосты рускоъ зль (!) оже купиль панъ ватславъ дмитровьскій двориче исъ земею (так.— *Прим. вид.*) (Львїв, 1370 *P* 18).

2. держава, країна (2): про то(ж) коли(ж) кто име(т) рубити десатиноу о(т) вина о(т) нас по нашей земли (в *ориг.* земли.— *Прим. вид.*), а о(н) бы далъ нашему монастырю вышеписанному по седе(м) бочо(к) вина (Сучава, 1449 *Cost.* II, 378); а они ти(ж) бы имьли зась остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе, абыхо(м) оуже могли с вами по(с)полу земли о(с)сти и кроле(в)скую и нашу и абыхо(м) могли ти(ж) дву зе(м) держати с обу(х) стро(н) за едно в мирь, в ла(с)ци и справе(д)ли(во)сти (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810);

з е м а м о л ь д а в ь с к а а (1) Молдавська феодальна держава, Молдавське князівство: мы ильашъ воевода... господарь земли молдавьской записуемьса тымъ пшошамъ што к намъ з литвы приехали на нашу службу (Сучава, 1433—1443 *АРМ*).

3. (адміністративно-територіальна одиниця) земля (1): Семень Юр: стар: луд: мар. вол. зем: (Троки, 1498 *ГВКОО*).

4. маеток, земля (1): ино мы имь тые земли ихъ отчизны и дворича потверждаемъ... нехай оны тые земли свои держать... а намъ службу земскую служатъ... посполу зь иными землями врудцими (Мозир, 1498 *ГВКЛ* 22—23).

ФОРМИ: *род. одн. земли* 1 (1433—1443 *АРМ*); *ск. н. зем.* 1 (1498 *ГВКОО*); *дав. одн. земли* (1449 *Cost.* II, 378); *ор. одн. земею* (1361 *AGZ* 6; 1370 *P* 18); *род. мн. зе(м)* (1457 *Cost.* II, 810); *ор. мн. землями* (1498 *АЛРГ* 23).

Див. ще ЗЕМЛА.

ЗЕМЯНИНЪ, ЗЕМАНИН, ЗЕМЕНИНЪ, ЗЕМЕНИНЪ *ч. (32) (стп. ziemiapin) (особа шляхетського стану, яка володіла земельною власністю) дрібний землевласник:* Тые вси села... маеть держати господинь богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкий и Острозский... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... архимандрыты благословити, игумены наставляти, попы и дьяконы совершати... въ Луцку и въ Острозе, и въ селахъ до нихъ прислухаючихъ такожде и боярь и землянь нашихъ (Луцк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); та(к) король господарь приказалъ намъ своимъ листомъ а быхмо выьхали и земьны и старьци и розвьхали межы вьдкоу а межы стрьлковци о землю о цркви и льс (Погоничі, 1422 *P* 97); Мы, Свядрыгаило, Великій князь, чиньмо знаменито... ижъ, прышовшы передь насъ землянинъ нашъ повету Браславского, Карпъ Ивановичъ Мнкулінскій, билъ чоломъ, покладалъ передь нами лысть отъ князя Василія Сангушковича (Новосели-

ця, 1430 *ГВКЛ* 7); а при томъ былъ великого корола земаннин пан Мишко Глоускій (Острог, 1463 *AS* I, 56); Што перьво сего жаловалъ намъ подскарбій нашъ дворный... панъ Литаворъ Хребтьовичъ на землянь Дорогицькихъ... абы они земли его забрали въ томъ его имени (Краків, 1489 *РИБ* 432—433); Жаловали намъ люди наши Берестейского повьту... на землянь Берестейскихъ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85); тою присекою есмо прысягали твоей милости и паномъ твоей милости и земляномъ твоей милости (6. м. н., 1496 *BD* II, 402); а пры томъ быту з тоיעу рuki zemiane Beresteyskiyi... a boiary kniahyпу рупскоу (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *земаннин, землянинъ, земанин(н)* 5 (1430 *ГВКЛ* 7; 1463 *AS* I, 56; 1494 *AS* I, 101; 1496 *АЛРГ* 69; 1499 *ГОКІР*); *земенинъ* 1 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628); *земенинъ* 1 (1498 *ГВКЛ* 22); *род. одн. землянина* (1430 *ГВКЛ* 7); *наз. мн. земанне, zemiane* (1422 *P* 97; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21; 1495 *ВМЗД*; 1498 *ГВКОО*; 1500 *ДПЖН*); *род. мн. землянь, земан(н)* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1430 *ГВКЛ* 7; 1495 *ВМЗД*); *дав. мн. земанномъ, земляномъ* (1422 *P* 97; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20, 21; 1487 *АМЛ*; 1496 *BD* II, 402); *знах. мн. землянь* 3 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1489 *РИБ* 433; 1495 *АЛМ* 85); *земаны* 1 (1422 *P* 97); *ор. мн. земаны* (1422 *P* 97, 98; 1430 *ГВКЛ* 7; 1438 *P* 141).

Див. ще ЗЕМЛАНИНЪ.

ЗЕНКО *див. ЗЪНЬКО.*

ЗЕНКОВИЧ, ЗЕНЬКОВИЧ *ч. (2) (особова назва):* А се я, пан Аньдрьй Вологовичъ, староста перемильскій, и панъ Иваиъ Долзьскій Зеньковичъ... созьнаваемъ симъ нашимъ листомъ: просили насъ два брата рожняная... быхмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); А при томъ были светки: кн(А)зь Иванъ Юревичъ Жославскій ... панъ Юхно Зенковичъ, панъ Андрей Кортевичъ (Острог, 1481 *AS* I, 77).

ФОРМИ: *наз. одн. Зенкович, Зенькович* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1481 *AS* I, 77).

***ЗЕРЕМА** *с. (15) угіддя, де водилися бобри; угіддя з бобровыми норами: мы, великий князь Швитригаил... чинимъ знаменито... иже видеъ и знаменавъ службу намъ вьрную... пана Ивана Мукосевича... дали есмо и записали за его вьрную службу села... з бобровыми гоны, и с зереманы (Луцк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7—8); и мы порадив са с нашими кнзи и с паны... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрью... село михлинъ оу лудкомъ повте... з бобровыми гоны и с зереманы (Київ, 1433 *P* 118—119); и мы, порадившыся с нашими князи, и паны... даемъ и дали есмо ему... село Холопы... з бобровыми гоны, и зереманы (Луцк, 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60—61).*

ФОРМИ: *знах. одн. зьеремя* (п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17); *ор. мн. зереманы, зереманы* 12 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1433 *P* 119; 1437 *АрхЮЗР* I, 12; 1438 *P* 138; 1446 *АрхЮЗР* I, 18; *AS* I, 43; *AS* III, 5; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; *P* 156; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61 і т. ін.); *зереманы* 2 (1445 *P* 150; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13).

***ЗЕТЬ** *див. ЗАТЬ.*

***ЗЖЕЧИ** *дієсл. док. (2) (що) спалити:* а городовъ оу руской земли новыхъ не ставити ни сожьженого не рубити докола мирь стоить (6. м. н., 1352 *P* 6); Такъже напоминае(м) тебе што еси приславши люди свои горо(д) нашъ браславль зжогъ и место выжогъ (6. м. н., 1496 *ПЧФГ* 36).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. зжогъ* (1496 *ПЧФГ* 36); *діє-прикм. пас. мин. род. одн. ч. сожьженого* (1352 *P* 6).

*Див. ще *ВЫЖЕЧИ, *ZESZY, *ПОЖЕЧИ, *ПОЖИГАТИ.*

***ЗИГМУНТЬ** *ч. (1) (особова назва, стп. Zygmunt, лат. Sigismundus) Сигизмунд:* мы александръ воевода... знаменито чини(м)... оже есмо просили велеможныхъ паны и шла(х)отини пано(в) ра(ді) кролевской... пана подолца, под(д)комори подолского, пана зигмунта, судія подо(л)ского, пана яна баговского... иже мы слобуемъ и слоби(л) есмо

служити королю его мл(е)ти и сѣои коруни (Банилів, 1455 *Cost.* II, 769).

ФОРМИ: *знах. одн. зигмунта* (1455 *Cost.* II, 769).

Див. ще **ЖИГМОНТЬ**, *ЖИДИМОТЬ.

*ЗИЖА *ж.* (2) (*назва ріки у Молдавському князівстві*) Жижія: а ми видѣ(вши) вѣрною и правою его слоужбою и ми есми дали емоу два селищи на зижы (Сучава, 1439 *Cost.* II, 35); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... даем... свѣтому нашему монастыроу от Хомора... села ... на имѣ селам: Дворничани... и на Зижы село на имѣ Кълоугърѣ(ни) (Сучава, 1475 *BD* I, 203).

ФОРМИ: *місц. одн. на Зижы* (1439 *Cost.* II, 35; 1475 *BD* I, 203).

Див. ще **ЖЕЖІЯ**.

ЗИМЕ *присл.* (1) (*стп. zimie*) взимку, зимою: <...> ли што лете ино две недели ма<...> і заклады а буоде(т) ли зиме и <...> и а коли оу кого оузѣто а не <...> сѣа томуо алобо досытъ не <...> в томъ часоу (XV ст. *BC* II зв.).

ЗИМИРЪСТАМЪ *ч.* (1) (*особова назва*): а еще при томъ были послы съ львова, што съ нами сесе дѣло доконали, мѣчко куликовскыи и зимирѣстамъ ханысъ и ханысъ верзѣсть (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633).

ФОРМИ: *наз. одн. зимирѣстамъ* (1408 *Cost.* II, 633).

*ЗИМНЫЙ *прикм.* (2) північний: а едучи дорогою зъ полмили на западъ зимный на гостинець Луцкый — польскый, а оттоль до дороги... прозываемое Острозское... по левой стороне Теремное (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/IV, 2).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. зимный* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

ЗИНОВЕЙ *ч.* (1) (*особова назва, цсл. Зиновий, гр. Ζηνοβιος*) Зиновій: а при нас в тотъ часъ былъ Зиновей, нареченый владыка луцкый, а княз Семень Васильевичъ, намѣстникъ Кремяницкый (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20).

ФОРМИ: *наз. одн. Зиновей* (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20).

ЗИНОВЦІ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) суч. Динівці: тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до иа(с)... потвердили села его... на имѣ село кинди(н)ци... еще село зиновци (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *наз. зиновци* (1437 *Cost.* I, 541).

*ЗИСКЪ *див. ИЗЫСКЪ*.

ЗИД *див. ЖИДЪ*¹.

*ЗИМА *ж.* (1) зима: I jakże iesmo k waszoy miłosty ne odpnowa psali, sztoż dannaia miesta wsia otniata w pas... newidaty czymbysia i do zimy żywity (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *род. одн. зимы* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ЗИМОНТ *див. ЖИГМОНТЬ*.

*ЗЛАМАТИ *дієсл. док.* (6) I. зламати, поламати (4): И повѣдиль ми Репа, штоже... въ тои клети не остало ся ничого скарбу, только зброн остались, а мисы зламаны (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

2. (що) (*не дотримати*) зламати, порушити (2): И тыж нѣкоторых панов або которых подданних наших... дѣл рознищи или сказы, абы тѣи вѣси вышеписанийи наши еднаніа и пріязи не имаот быти зламаны ані престоупленіи (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: *інф. пас. быти зламаны* (1499 *BD* II, 425); *баз.-ум. сп. пас. 3 ос. одн. ч. аби...* бил зламан (1499 *BD* II, 424); *дієприкм. пас. мин. наз. мн. зламаныи* 3 (1498 *АЛМ* 163); *зломаныи* 1 (1498 *АЛМ* 163).

Див. ще *ЗЛОМИТИ, ЛАМАТИ, ЛОМИТИ, *ПОЛАМАТИ.

*ЗЛАТАРЕВЪ *прикм.* (1) ◇ З л а т а р е в а п о л ъ н а (1) (*назва поляни у Молдавському князівстві*): А хотаръ томуо селу... доловъ Шоумузомъ до устіа его и половина Златаревы польны (Сучава, 1424—1425 *DBAc* 19).

ФОРМИ: *род. одн. ж. Златаревы* (1424—1425 *DBAc* 19).

*ЗЛАТО *с.* (1) (*цсл. злато*) (*позолочена нитка*) золото: къ свѣтому мѣстоу... дали есмы трои двери от дамасы чрѣвенои съ златом (Молдовица, 1462 *BD* I, 70).

ФОРМИ: *ор. одн. златом* (1462 *BD* I, 70).

Див. ще *ЗОЛОТО.

*ЗЛАТОВЕРХИИ *прикм.* (1) (*цсл. златоврѣхъ*) золото-верхий, златоверхий: а при томъ были старци Печерского монастыра Дублянски Іона Авраамъ ключникъ, Нифонтъ Святаго Михайла златоверхого игумень Стефанъ Переломило попь Лисинскій Фалелей (Київ, 1398 *ДГПМ*).

ФОРМИ: *род. одн. ч. златоверхого* (1398 *ДГПМ*).

ЗЛАТООУСТЬ *ч.* (1) (*цсл. златоусть*) (*назва богослужебної книги*) «Златоусть»: се азъ сомиренный еп(с)пъ олк(с)ѣи... застали есмо оу сѣго сѣса на красно(м) Дѣ нконы кованы(х)... половина прилога (1) осмогла(с)ни(к) ве(с) оуста(в) кири(л) книга златоусть (б. м. н., 1429 *P* 114).

ФОРМИ: *наз. одн. златоусть* (1429 *P* 114).

*ЗЛАТЬ *див. *ЗЛАТЫИ*².

*ЗЛАТЫИ¹ *прикм.* (1) (*цсл. златыи*) золотий: мы петръ воевода... вызнаваемъ... оуже (1) тоты златыи пинѣзи, котори есмы были дали на жолдѣ оуруженому пану бартьшовы з боучача... братъ роженъи папа бартоша, намъ вериоуль и заплапиль исполною (Кам'янець, 1458 *Cost.* II, 814—815).

ФОРМИ: *знах. мн. златыи* (1458 *Cost.* II, 814).

Див. ще *ЗОЛОТЫИ¹.

*ЗЛАТЫИ² *ч.* (326) (*цсл. златыи*) (*назва монети*) золотий (72): тѣмъ мы видѣвши правою и вѣрною(ю) его слоужбою до на(с)... дали есми емоу... едио село... що емоу продаль... панъ ива(н) болдоръ за па(т) дѣсть златы(х) (Нямц, 1443 *Cost.* II, 119); и герге... ре(к) прѣ(д) иа(с): правда, еси да(л) оу мои(х) роу(к) твои злати, иа подержаніе (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385); И оуоставше слоуга наш Иван та заплапиль оуси тоти пинѣзи рк злат оу роуки Стани (Васлуй, 1497 *BD* II, 115);

з л а т ы и т а т а р с к и и (240) татарскый золотий: тѣ(м) мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми емоу... село... щоже емоу продали тое село... племенищи его... за рѣ зла(т) татарск(х) (Сучава, 1446 *Cost.* II, 247); Тѣмъ мы видѣвши их правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвердили есмо им... одно селище... що они коупили от Кости... за рѣ златых татарских (Сучава, 1467 *BD* I, 117); и оуоставши слуга на(ш), глиторъ, и съ своего жеиою, а(л)бою, и запла(т) и(м) оуси тоти вишеписа(н)ни(х) пинѣзи, ѣе зла(т) татарск(х) (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234); з л а т ы и т о у р е ц ь с к ы и (5) турецкый золотий: а мы имаемъ давати пану детрихоу на кажды рокъ по четири(ста) златыхъ (т)оу(рѣц)кихъ (Сучава, 1449 *Cost.* II, 747); *pasz wirnyj bojarun Pap Żurza Rotompan... prodał swoje pytomje selo... Kyr Theoktystu mytropotytu u cenu za 270 zlaty tureckych* (Сучава, 1465 *GL* 176); з л а т ы и т о у р с к ы и (1) турецкый золотий: А шо привезоут от Басараб

или от Тоуркох... от воза по В златы тоурских (Сучава, 1460 *BD* II, 274); з л а т ы и о у г о р с к ы и (6), о у г о р с к ы и з л а т ы и (1) угорскый золотий: мы пе(т)ро воево(да)... с паны радою нашею мо(л)да(в)скои... радили есмы и много подоумали ме(ж) собою о оутисненіе и погибели земли нашей шо(ж) съ оуси(х) сторо(н) имае(м) а иа(б)оу(л)ше о(т) тоурко(в) иже... проса(т) оу на(с) даны дѣв тисъчи оугорскы(х) зла(т) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); и еси дали есмы а сто злат оугрских, и а село (Путна, 1476 *BD* I, 217); з л а т ы и о у г р ь с к ы и ч е р в л и и и (1) угорскый дукат, угорскый червінець: И також есмо дали и потврьдили томуо свѣтому нашему монастыроу а фалчоу и три фертали винограда... що же был он коупил тот виноград... за ке златы оугрских червлени (Гирлов, 1499 *BD* II, 147—148).

ФОРМИ: *наз. мн. зам. род. за Й (М, Р) злати* 45 (1453 *Cost.* II, 495; 1460 *BD* II, 274; 1463 *BD* I, 74; 1466 *DIR* «А»

519; 1479 *BD* I, 223; 1486 *BD* I, 289; 1488 *BD* II, 247; 1490 *BD* I, 396; 1495 *Cost.* S. 193; 1499 *BD* II, 154 і т. ін.); за *кѣ* (М, СЛ) *златы*, *zlaty* 20 (1445 *Cost.* II, 231; 1459 *BD* I, 27; 1465 *GL* 176; 1472 *BD* I, 169; 1478 *BD* I, 219; 1479 *ВАН* 61; 1497 *Cost.* S. 223, 1499 *BD* II, 147, 153, 154 і т. ін.); за *Р* *златыи* 1 (1462 *BD* I, 63); *род. мн. злат, злат(т), златъ* 228 (1446 *Cost.* II, 247; 1452 *Cost.* II, 422; 1456 *ЭСФ*; 1462 *BD* I, 52; 1468 *BD* I, 130; 1476 *BD* I, 217; 1480 *BD* I, 246; 1487 *BD* I, 517; 1497 *BD* II, 115; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *златых, златыхъ, златыхь, златы(х)* 22 (1443 *Cost.* II, 119; 1449 *Cost.* II, 747; 1452 *Cost.* II, 410; 1456 *Cost.* II, 789; 1462 *BD* I, 70; 1467 *BD* I, 117; 1471 *ДГСМПБ*; 1479 *ВАН* 61; *BD* I, 228 і т. ін.); *знах. мн. злати, злат(и)* 5 (1449 *Cost.* II, 385; 1456 *BD* I, 456; 1460 *BD* II, 274; 1480—1484 *BD* II, 369, 370); *златы* 2 (1460 *BD* II, 274); *злати* 1 (1500 *SD* 7); *знах. дв. злата* (1479 *BD* I, 221).

*Див. ще *ЗЛОТЫИ, *ЗОЛОТЫИ 2.*

***ЗЛІИ** *див. *ЗЛЫИ.*

***ЗЛО с.** (3) лихо (2): а естли бы дорозоумили с которон стороны от каких наших непрятелен какое зло, або шкоді алибо прекаженіа, а их милость тогда нам... тое имают нам оусе оуказати и оповѣсти (Гирлов, 1499 *BD* II, 422—423); *з л о о у ч и н и т и* (кому) (1) учинити лихо: а бо(л)ше о(т) того не имаемъ перепустити зло оу(ч)инити нашимъ лю(д)мъ оу корунѣ (Серет, 1445 *Cost.* II, 729).

ФОРМИ: знах. одн. зло (1445 *Cost.* II, 729; 1499 *BD* II, 422).

***ЗЛОБНЫИ** *прикм.* (1) (у знач. іменника) злочинець (1): Тые вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый, владыка луцкий и Острозский... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... благихъ милovati, а злобныхъ казнити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ФОРМИ: знах. мн. злобныхъ (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

***ЗЛОДЕИ** ¹ *див. *ЗЛОДЪИ.*

! ЗЛОДЕИ ² (ЗЛОДЕИСТВО) *див. *ЗЛОДЪИСТВО.*

***ЗЛОДЕЙСКИЙ** *див. *ЗЛОДЪИСКИЙ.*

***ЗЛОДЕЙСКИЙ** *див. *ЗЛОДЪИСКИЙ.*

***ЗЛОДЕИСТВО** *див. *ЗЛОДЪИСТВО.*

***ЗЛОДИИ** *див. *ЗЛОДЪИ.*

***ЗЛОДИСКИЙ** *див. *ЗЛОДЪИСКИЙ.*

***ЗЛОДЪИ** *ч.* (15) 1. злочинець (5): Тежъ jestliby kotoryi detia... okormi, tot jako zlodej majet' karan byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 106—107); а кторы бы на(ш) непріате(л) оутекль на и(х) сторону или злодїи, то(г) имас(т) вѣсти, або на(м) наза(д) выдати (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

2. злодій (10): Нагло(д) кмѣ(т) жалова(л) на сво(и) сѣсе(ди) ижъ سمو в ноци конь украде(н) а о(и) и(х) проси(л) абы с нїмъ во сле(д) пошли за злодеемъ и онї не хотелї (XV ст. *BC* 22 зв.); Мы михалъ бучацкый... и кола судья галицкый... визнавамы то и землѣны иж(ъ) та(к) есмо то оуложили колик(о) са пригодит ижъ поидеть к(то) за своємъ злодѣемъ горачи(м) пыто(м) а где прииде(т) за ни(т) (!) до к(о)торого села а которого чоло(вѣк)а обвини(т) злодѣа своего оу (сель) тогда право ему мает(ъ) быти тре(т)ни днь по его оу(ч)а(нъ) оу се(л)о бе(з) о(т)волоки (Галч, 1435 *P* 134); а привїліе що има(л) на те(х) села(х) и на озера они емоу покради (!) коли ем до(м) злодѣи покрадили (!) (Сучава, 1459 *Cost.* S. 22).

ФОРМИ: наз. одн. zlodej (1388 *ZPL* 106); *род. одн. злодѣа* (1435 *P* 134); *ор. одн. злодеемъ* 1 (XV ст. *BC* 22 зв.); *злodeмъ* 1 (1435 *P* 134); *місц. одн. о злодеи* 1 (XV ст. *BC* 6 зв.); *о злодею* 1 (XV ст. *BC* 22 зв.); *наз. мн. злодїи* 1 (1457 *Cost.* II, 810); *злodeи* 1 (1459 *Cost.* S. 22); *род. мн. злодїевъ* (1457 *Cost.* II, 809); *дв. мн. злodeмъ* 1 (XV ст. *BC* 28 зв.); *злode(м)* 1 (1457 *Cost.* II, 810); *знах. мн. злодїевъ* (1457 *Cost.* II, 810); *злode(и)дeи* (XV ст. *BC* 28 зв.); *місц. мн. о злодѣехъ* (XV ст. *BC* 7 зв., 28).

***ЗЛОДЪИСКИЙ** *прикм.* (5) украдений (1): Оуставляемъ и сказоуемъ колї хто боудѣ(т) трїичи обаженъ пере(д) соудо(м) о злодѣство алибо о разбои, и переможенъ алибо некоторою ре(ч) злодѣскою лицомъ выимоу(т) алибо вѣрне(т), на веки жа(д)ное чти не имее(т) иметь (XV ст. *BC* 36 зв.);

злодеискыйи долгъ (1) боргове зобов'язання злодія відшкодувати вкрадене: а оуводеть (!) лї того нѣства (!) своего соу(а)ж(и)ци тогда порожченъ его и долгоу его вынѣмщи злодеискы(и) долгъ иже имееъ за все платїти (XV ст. *BC* 11); *Злодейская стежка* (1) (*назва урочища у Волинській землі*): досталася ему сторона тая, где его дворъ, люди... и селище за его дворомъ... до Салишова за Злодейскую стежку, по долину (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *слидъ злодїискыйи гонити* (1) *див. *СЛѢДЪ* 1; *слидъ злодїискыйи платїти* (1) *див. *СЛѢДЪ* 1.

ФОРМИ: род. одн. ч. злодїиского (1454 *ПГПММ*); *знах. одн. ч. злодеискы(и)* (XV ст. *BC* 11); *знах. одн. ж. злодѣискою* 1 (XV ст. *BC* 36 зв.); *злодейскоу* 1 (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *род. мн. злодїискы(х)* (1458 *ПГСММЦ*).

***ЗЛОДЪИСТВО с.** (17) злодійство, крадіжка: Тежъ jestliby... nahabał... o zastawu... котораја by jemu była czerez zlodejstwo, або czerez khwatt wzіata, na tuju istenuju zastawu... majet' prisiahnuti, jako ne wedał kolї jemu wkradeno, або khwattom wzіato (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); Хто боуде(т) ожалованъ о злодѣстве бчо(л) алю(б) мд(оу) (XV ст. *BC* 6 зв.);

ФОРМИ: знах. одн. злодѣство 6 (XV ст. *BC* 18, 19, 30, 32 зв., 36 зв.); *злодеиство, zlodejstwo* 3 (1388 *ZPL* 104; XV ст. *BC* 26 зв., 32 зв.); *місц. одн. о злодѣстве* 3 (XV ст. *BC* 6 зв., 18); *о злодеистве* 1 (XV ст. *BC* 8); *о злодѣствѣ* 1 (XV ст. *BC* 29); *1 о злодеи* 2 (XV ст. *BC* 7 зв., 8 зв.); *знах. мн. zlodejstwa* (1388 *ZPL* 104).

! ЗЛОИДЕИ (ЗЛОДЕИ) *див. *ЗЛОДЪИ.*

***ЗЛОМАТИ** *див. *ЗЛАМАТИ.*

***ЗЛОМИТИ** *дієсл. док.* (6) (що) (*не дотримати*) зламати, порушити (5): кто жъ коли зломн(т) нашу грамотоу су(д) пре(д) б(г)мъ имаю с нимъ (Перемишль, 1390 *P* 176); вло(д)-славъ... кроль полскии... знаменито чинимы... иже... александръ воевода землѣ молдавскои... присѣгъ словобъ голдувъ намъ и записовъ намъ оучиненыхъ... переступивши и зломивши быль напротиву иамъ и на(с) розгнѣвалъ (Ляичица, 1433 *P* 120—121); а памъ semkrot prysiahał, klepasia żywym Bohom i wsie izłomił (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); а пакли быхмо тыхъ записовъ передъ реченыхъ, што имили передькове наши о(т) королевства полско(г), не дали, подьлоугъ слоубоу нашего... тогда ть оусъ записы и листы передьковъ нашихъ што имили тьхъ о(т) королевства полско(г) чинимо симъ нашимъ листомъ скаженъ и жломьленъ (!) и ни во што (Львів, 1436 *Cost.* II, 707).

ФОРМИ: перф. 3 ос. одн. ч. izłomił 2 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); *izłomił* 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); *майб. 3 ос. одн. злomi(т)* (1390 *P* 176); *дієприсл. перед. зломивши* (1433 *P* 121); *дієприкм. пас. мин. знах. мн. ч. 1 жломьленъ* (1436 *Cost.* II, 707).

*Див. ще *ЗЛАМАТИ 2, ЛАМАТИ, ЛОМИТИ, *ПОЛАМАТИ.*

***ЗЛОСТИВЫИ** *див. ЗЛОСТІВІИ.*

ЗЛОСТІВЕ *присл.* (1) (*стп. złościwie*) злісно: а боудѣ(т) хто злостїве алибо неправя нехотѣчи къ правоу стати а събъжить алибо съидѣть а иметь шкоды чинити землі а(либо) землѣаномъ тогда е(г) имьнїе дѣди(ч)ство вынѣвни (!) вѣно женьское имееъ бытї вѣ(ч)но на на(с) оузѣто (XV ст. *BC* 38 зв.—39).

ЗЛОСТІВІИ *прикм.* (2) (*стп. złościwy*) злісний: Обычай злостївїи бы(л) слоужебнїчи колї и(х) прївожено до забїты(х) на дорозе тогда онї и(х) лоупнїлї с тго (!) именїя

оу котормь былѣ забыты мѣна(т) собѣ за кровно (XV ст. BC 25).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. злостівѣи* (XV ст. BC 25); *знах. одн. ч. злостивѣи* (XV ст. BC 11).

ЗЛОСТЬ *ж.* (4) 1. зло, лихо (1): вло(д)славъ... кроль полскѣи... знаменито чинимы... иже какъ коли дьяволомъ росъсѣвцею злости неприятелемъ людского покольнѣя зъеднано было ижъ нѣкгда преможныи панъ александръ воевода землѣ молдавской... присагъ слюбовѣ голдувѣ намъ и записовъ намъ оучиненыхъ... переступивши и зломивши былъ напротиву намъ и на(с) розгнѣвалъ (Ланцця, 1433 P 120—121);

и а з л о с т ь (1) на зло, на злѣсть: и ваша бы милость сихъ пословъ... пропустили мирно черезъ вашей милости земли... бо сии послове не ходятъ на злость вашей милости, але на доброту вашей милости (б. м. н., 1499 BD II, 449).

2. злѣсть, злоба (2): Коли(ж)... оумыслъ и злость и(х) е(ст) на то какъбы христѣянство обажѣли е(ст) са на(м) за по(до)бно вѣдло шгобы нѣ одны... оу нашомъ землѣ нашому христѣянѣи пнезеи бы не дова(л) (1) на записы ані на лѣсты одно на закла(д) по(д)лѣгъ старо(г) обычая (XV ст. BC 39—39 зв.); а мы обличнѣ к нему... при чти и при вѣрѣ нашомъ, и по(д) христѣанскою вѣрою, безъ (з)лости и безъ хитрости прѣидемъ, а пере(ч)нному пану вло(д)славу, кролеви... оучинимы вѣру (Сучава, 1434 Cost. II, 664).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. злостъ* (XV ст. BC 39); *род. одн. злостѣ*, (з)лостѣ (1433 P 120; 1434 Cost. II, 664); *знах. одн. злостъ* (1499 BD II, 449).

***ЗЛОТЫЙ** *ч.* (1) (*смп. zloty*) ◇ з л о т ы и т у р е ц к и и (1) турецкий золотой: Мы ильашъ воевода... записуемъса тымъ пшошамъ... ежъ имаемъ и слюбуемъ имъ жольдъ платити на каждыи мѣсаць по ̄ гривень ладскихъ на копые и злотые по три турецкие за гривну а за шкды стоимы (Сучава, 1433—1443 АРМ).

ФОРМИ: *знах. мн. злотые* (1433—1443 АРМ).

*Див. ще *ЗЛАТЫЙ* ², *ЗОЛОТЫЙ ².

***ЗЛЪТЪРОНА** *ж.* (2) 1. (*назва поля у Молдавському князівстві*) (1): мы Стефан воевод(а)... знаменито чиним... оуже... прѣидоша передъ нами... нашъ вѣрни боарин пан Юри Шербичъ и матере его Федка... и дали... нашому монастырю отъ Хомора... половиина отъ тое поле на имъ на Злѣтъронны (Сучава, 1467 BD I, 120).

2. (*назва пасіки у Молдавському князівстві*) (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дамъ и дали есми свѣтому нашому монастырю отъ Хомора... едноту пасикоу на имъ Злѣто(ронны) (Сучава, 1475 BD I, 203).

ФОРМИ: *род. одн. молд. Злѣтърони, Злѣто(ронны)* (1467 BD I, 120; 1475 BD I, 203).

***ЗЛЫЙ** *прикм.* (14) 1. злий, злѣсний (2): Мы кна(з) дѣдъ дмитриевѣ(ч) кна(з) русаиѣ плакси(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды в то время коли кна(з) велебныи дмитрии... голдование и вѣрность и послушество... не приневолены а никотораа зла вола примучени велико(м) и славнему володиславу... со вси(м) своими землѣми... вѣрность праваа и не изрушистаа слюби(л) а мы именовъ и моча вши(х) землѣанъ... ислюбуемы за него (Луцица, 1388 P 38—39); а онъ имаеъ насъ остеречи, яко нашъ милыи приятель, отъ оусихъ злы(хъ) чловков, и имаеъ намъ радити и на оусе наше доброе (Сучава, 1449 Cost. II, 746—747).

2. (*непридатний*) негодящий, поганый (1): А хотарь томоу селу на имъ Беркишешем... поченше отъ блота Мъстакиноулоу на злѣи бродъ (Сучава, 1473 BD I, 183).

3. несправедливый, неправый (3): Оуставлаемъ и(ж) прѣдъ нашею обли(чи)остію алобо пере(д) иашими паны... соу(д)я соу(д)ачи соу(д)ы не може(т) быти кора(н) (1) за зло(г) соу(д)а бо не о(н) самъ соу(д)ить але пановѣ (XV ст. BC 33 зв.).

4. (*жорстокий*) лютый, злий (1): Знаменито намъ есть ис права царьско(м) (1) и(ж) пожегъци имають злоу смртію гиоуть (XV ст. BC 25 зв.).

5. (*у знач. іменника с. р.*) нещастя, лихо (4): ино оузрѣвши невинность мою велимужинни (1) панови... выбавили ма бѣо(м) и жону мою и дѣти мѣ... ис того Атсва (1) и с того оусего злого (Кременецъ, 1434 P 130); Презъ велѣкыи заклады частокро(т) оубогыи лю(д)и бывають оутѣснены а то тымъ же и(х) много у коупе ездило и мно(г) зло(г) людемъ чинили и квалтомъ брали (XV ст. BC 17); и оузвѣдаеъ иашъ милыи приятель панъ дѣтрихъ о наше злое боудъ отъ (как)ова и отъ которон стороны а онъ имаеъ насъ остеречи (Сучава, 1449 Cost. II, 746);

◇ з л ы е р ь ч и (2) зло, бѣда; и тако имаемы его остерегати о(т) усѣхъ злы(хъ) рѣчен (Кам'янецъ, 1404 Cost. II, 625); и также имаемы его выстерегати о(т) всѣхъ злы(х) речен и имаемъ доброую раду радити (Сучава, 1433 Cost. II, 653); з л ы и л ю д и (1) злочинци: они имаю(т)... на то стояти... како бы могли... оучинити на(м) ми(р)... яко быхо(м) имѣли собѣ, покои с ти(х) съ вси(х) сторо(н), яко быхо(м) могли злы люде показнити, а правы(м) покои оучинити и сами оу наше(м) покоа быти, оу нашемъ землѣ (Сучава, 1457 Cost. II, 809).

ФОРМИ: *род. одн. ч., с. злого, зло(г)* (XV ст. BC 8 зв., 17, 33 зв.; 1434 P 130; 1435 P 132); *знах. одн. ч. зліи* 1 (1473 BD I, 183); *знах. одн. с. злое* (1449 Cost. II, 746); *наз. одн. ж. зла* (1388 P 39); *ор. одн. ж. злоу* (XV ст. BC 25 зв.); *род. мн. злы(х), злы(х), злы(хъ)* (1404 Cost. II, 625; 1433 Cost. II, 653; 1449 Cost. II, 747); *знах. мн. злы* (1457 Cost. II, 809).

***ЗМЕРЛЫЙ** *ч.* (1) (*смп. zmarly*) померлий: на пляцахъ тыхъ, на которыхъ теперъ мешкають, то есть, почавши отъ мосту замку Городенского... До того копища ихъ, гдѣ змерлы(хъ) своихъ ховають... жадныхъ податковъ а ни повинности до скарбу Нашого давати не мають (Луцьк, 1389 PEA I, 26—27).

ФОРМИ: *знах. мн. змерлы(х)* (1389 PEA I, 27).

***ЗМЕРТИ** *дієсл. док.* (2) (*смп. zemręce*) померти: а коли бы обадва змерли а не зостанеъ ся ни по одномъ сыновъ и щадковъ музского... полу то тое село Осекрово на насъ прѣйти будетъ (Троки, 1498 ГВКОО).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. зомреть* (1498 ГВКОО); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. коли бы... змерли* (1498 ГВКОО).

ЗМѢТЫ *мн.* (1) (*назва озера у Чернівецькій землі*): Я волчько бодѣ(н)ковський и своими дѣ(т)ми... вызнавае(м)... и(ж)... продали есмо пану мартину кгасто(в)товичю сълица наши... Ис тыми озѣри... на имѣ озѣро нѣже(н) а... зметы (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: *наз. зметы* (2-а пол. XV ст. СПС).

***ЗМИИНЕЦЪ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Зміинець: Се я кназь михаил коста(н)тиновичъ... прѣдаю сѣтому сп(с)у и своего дворьца и змиинца десѣтиноу озими пшеници и рьжи отъ всее Арины (Луцьк, 2-а пол. XV ст. СО).

ФОРМИ: *род. одн. змиинца* (2-а пол. XV ст. СО).

***ЗМИЛОВАТИ СА** *дієсл. док.* (5) (на кого, иад ким) змиловатися, змилосердиться (иад ким), зглянутися (на кого): А ивашко... дѣди(ч) землѣ валаскобъ, знаемо чиню... аже велебныи г(с)дрь, влодиславъ, изъ божьей мл(с)ти кроль пол(с)ки и велебныи кна(з), витовтъ литов(с)ки, смиловали(с) иадо мноу, принѣли суть мене собѣ слугою (Берестя, 1400 Cost. II, 619); и па(н) косте са смилова(л) на не(г) (Сучава, 1449 Cost. II, 385); Мы кнзь Семень Алекса(н)дрови(ч)... о(з)на(1)моуемо... И(ж) мы деи змилова(в)ши са Но(д) (1) слоугою Наши(м) оуружоны(м) Еремиею Ша(ш)ко(м)... при (в)сѣхъ Городишо(х) И оуручища(х) е(го) зостаую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю (Прилуки, 1459 P 171).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. са смилова(л)* (1449 Cost. II, 385); *3 ос. мн. смиловали(с)* (1400 Cost. II, 619); *майб.*

3 ос. одн. съ... смилуе(т) (1456 ЭСФ); *дієприсл. перед.* змилова(в)ши сА 1 (1459 Р 171); смилывавшы ся 1 (1436 Cost. II, 706).

*ЗМОВИТИ СЯ *дієсл. док.* (7) (з ким) договоритися, домовитися: тог(д)ь есмо выиха(л)и исъ землАны и съ старци смолвившы сА и вона два прилюбила (Галич, 1404 Р 68); тако земАне исмовивши сА и старци и вызнали аже по лисичии брод) землА црквяная сѣго сѣса из вѣка из давного (Погоничі, 1422 Р 97—98); а змовившися есми зъ своими детми, дали есмо имъ вечно и непорушно зо всимъ с тым, што к тому селу слушаеъ и належитъ (Володмир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627); и даль (і) панъ воевода всказаль к намъ иже отъ всихъ сторонъ поганьство на хрестиянство наступаеъ и в томъ (!) часъ жадаеъ абыхмо змовилися зъ братьею нашою противъ поганьства за хрестиянство (Вильна, 1493 *ОПВВ*).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп.* 1 ос. мн. абыхмо змовилися (1493 *ОПВВ*); *дієприсл. акт. мин. наз. мн. ч.* смовившы сА (1430 Р 116); *дієприсл. перед.* смолвившы сА, смолвивши сА 2 (1404 Р 68; 1421 Р 94); *исмовивши сА* 2 (1422 Р 98); *змовившися* 1 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

Див. ще *ИЗМОВИТИ, *СМОЛВИТИ.

! ЗМОЛЫШЬ (ЗМОЛВЫШЬ) *див.* *СМОЛВИТИ.

*ЗМОЦНИТИ *дієсл. док.* (1) (*стп.* змоспїті, *стп.* змоспїс) (шо чим) скріпити, засвідчити: Абы тогды тые речы вышъ выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листъ Нашъ, выразившы ниже именами светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатью Нашою змоцнили (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27).

ФОРМИ: *перф.* 1 ос. мн. есмо... змоцнили (1389 *РЕА* I, 27).

Див. ще *ЗМОЦНЯТИ.

*ЗМОЦНЯТИ *дієсл. недок.* (1) (*стп.* змоспїас) (шо) скріплювати, засвідчувати: и тоую ста(в)ропигію мн(с)тырю пече(р)ско(м) с предѣлами его стве(р)жаемъ и (з)моцняе(м) на вѣчные часы по(д)лоугъ листоу и характїи писме(н)ныи грамотное о(т) великого кнзя руского (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. мн. (з)моцняе(м) (1481 *ГПМ*).

Див. ще *ЗМОЦНЯТИ.

*ЗМОУЛЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потврѣдили есмо имъ... села... на имъ пѣткѣщи... и змоулци (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323).

ФОРМИ: *наз.* змоулци (1448 *Cost.* II, 323).

*ЗМЫСЛИТИ *дієсл. док.* (2) (*стп.* змыслиі) (шо) задумати, замислити: Што былъ мой мужъ, князь Иванъ Семеновичъ Кобрынскій, небощикъ, змыслилъ былъ со мною и хотѣлъ былъ записати десетину къ монастыру, къ Светому Спасу и къ Кобрыню, ино онъ небощикъ, князь Иванъ Семеновичъ, мужъ мой, зъ свѣта того изшоль, а тое десетины не поспѣлъ записати (Кобрын, 1401 *АкВАК* III, 2); а прото и на то(т) часъ стереглисмысА абы... того лѣта ты(х) то противоу на(м) листовъ хитре не змыслили (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *перф.* 3 ос. одн. ч. змыслылъ былъ (1401 *АкВАК* III, 2); *баж.-ум. сп.* 1 ос. мн. абы... змыслили (1447—1492 *ЛКБВ*).

ЗНАЕМО, ЗНАЕМЪ *присл.* (46) ◊ знаемо (знаемъ) чинити (37), знаемо <чинити> (1), чинити знаемо (шо кому) (8) повідомляти, сповіщати (шо, про шо), доводити до відома (шо): Мы дмитрии инѣмъ именемъ корибу(т) кна(з) литовский чинимъ то знаемо всѣмъ... иже... велебному г(с)плрю володиславу королеви польскому... голдовали есмо вѣрно и право (Краків, 1388 Р 40—41); мы юга воевода... знаемо чини(мъ)... оже ты(и) истыннїи слоуга иашъ панъ браА слоужиль... на(мъ) правою и вѣрною слоужбою (б. м. н., бл. 1400 *Cost.* I, 26); мы кнАзь федоръ любортовичъ чинимъ свѣдочно и знаемо... аже... панъ данило задеревещки дажбоговичъ замѣнилъ сА селы ис войтомъ исъ зудечовскимъ и сулкою черем-

ховомъ (Зудечів, 1411 Р 78—79); Мы болеславъ инако швитрикгаило... кнАзь черниговский и ины(х) знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ слузѣ нашему юркови

козенАти на своемъ селѣ на хватовцехъ Й копѣ руской личбы краковской монѣты (Коломия, 1424 Р 102); мы пе(т)рѣ воево(д)... знае(мо) чини(м)... оже дали есми сесъ ли(ст) наше(м) сѣо(м) монастырю... на шо соу(т) села и(х) на имъ прѣтещи и діонишево селище (Сучава, 1456 *ГПХМ*); Мы Іо Стефан воевода... знаемо чиним... яко коли от давного а преминоулего часоу нѣкотораА неприязнь... была межѣ нами и межѣ наияснѣшимъ кнѣзатемъ паномъ Яномъ Олбрахтомъ з божїей милости кралемъ полскимъ (Гирлов, 1499 *ВД* II, 419).

*ЗНАЕМОСТЬ *ж.* (4) ◊ знаеюсть имати (1), знаеюсть имѣти (чого) (1) ознайомитися (з чим), взяти до відома (шо): ми боАрове и рада велможно(г) петра воево(д)... Авно чини(м) ты(м)то листо(м), котрыи того листа боудоу(т) знаеюсть имѣти, гды(ж)... петрѣ воево(д)... королеви полском(у)... повинною слоужбою вѣчне запис(л) сА... про тожъ мы... зъ его волюю повинни есмы сА згодити (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738); А диль того, мы Стефан, воевода... знакомито чинимъ... всѣмъ... того листа знаеюсть имаючи, яко хотА... предкоувъ наших... наслидова(ти)... мы... их воли... послухати заужды винни есми (Сучава, 1462 *ВД* II, 283); ко у знаеюсти приити (1), приити къ знаеюсти (1) стати відомимъ: рѣчи... ажны не проминулы съ проминучими часы подобно естъ имѣлы ли бы приити къ будущой знаеюсти аж бы вѣчностью листовъ были потвержены (б. м. н., 1424 Р 99); где бы коли того исного пана нашего, наймл(с)тнїишого кроль полского, и короуны его, намѣстокомъ лихое оу волотство ражено, а любо молвено и овшемъ мили зъ и(х) оусѣ(х) протививы(х) речїи которы бы коли коу нашей знаеюсти пришли оуставичїи обсылати и выстеречи (Львїв, 1436 *Cost.* II, 698).

ФОРМИ: *дав. одн.* знаеюсти (1424 Р 99; 1436 *Cost.* II, 698); *знах. одн.* знаеюсть (1448 *Cost.* II, 738; 1462 *ВД* II, 283).

Див. ще *ЗНАМОСТЬ.

ЗНАЕМЪ *див.* ЗНАЕМО.

*ЗНАЙТИ *дієсл. док.* (15) 1. (шо) (*несподівано побачити загублене, сховане*) знайти (1): О томъ хто што коли изнаидеть (XV ст. *ВС* 8);

(кого) виявити, знайти (5): мы оуставляемъ съ своимы паны где боуде(т) (!) знаидены боудоу(т) в селе(х) алюбѣ в месте(х) немецкы(х) имають быти инАты и выведенъ а имають быти по(л)скимъ правомъ осоу(же)н(и) (XV ст. *ВС* 25 зв.); але такового чловѣка, где оучюють и изнаидоу(т) оу их землАх... а их милости мают его вѣгнати и вѣлоудити проч из их милости землАх (Гирлов, 1499 *ВД* II, 420—421);

(шо) виявити, встановити (1): Гдѣ колї дѣвка алюбѣ жонька алюбѣ вдова... боудѣ(т) оуснлована... а повала а знамена не изнадѣны боудоу(т) а лю(ди) то пересоудо(м), вызнають которыи она све(т)чена тогды то(т) имееъ казенъ по(д)лоу(г) вины писаны о сїльстве (XV ст. *ВС* 36—36 зв.).

2. (кого) (*натрапити на кого*) зустрїти, застати (2); и такожъ торговцемъ и(х) и людемъ и(х) никто да не заложитъ товара и(х) за чужего товара, развѣ коли кто знаидеть своего должника (Устя Башїя, 1435 *Cost.* II, 676); И такъже бы есте знали ваша милость: коли вашей милости посоль, Богушъ дѣякъ, былъ оу насъ, онъ ту знашолъ... одну паню отъ Татаръ выкуплена (б. м. н., 1499 *ВД* II, 450).

3. (кого в чому) визнати, знайти, вважати (кого шодо чого) (3): И мы того со кн(А)зми и паны досмотрѣвш и в том есмо кн(А)за Олександра знашли правого (Луцьк, 1491 *АС* I, 94); И мы в томъ шевцовъ знашли правыхъ Луцьк, 1495 *АЛМ* 88).

4. (шо) захотіти, забажати (1): а съ тѣми гроши волно имъ ходити и торгувати соби, по усьхъ торгахъ нашихъ, што коли изнаидуть (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631).

5. (шо) постановити, вирішити (2): и таки(ж) котораА <бы сѦ> шкода стала о(т) нашеА землѦ, оу коруни и паномъ и мѣсчаномъ и купцемъ... а коли обвинѦ(т), оу нашей земли, того имаемъ поставити, ку праву, оу нарочитомъ мѣстци, гдежъ наши пере(д)ци положили мѣстце, на колочини, и шо право изнаидеть, то нехан терли(т) виноваты (Серет, 1445 *Cost.* II, 729).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* знашоль (1499 *BD* II, 450); 1 *ос. мн.* знашли (1491 *AS* I, 94; 1495 *АЛМ* 88); *майб.* 3 *ос. одн.* изнаидеть 1 (1445 *Cost.* II, 729); изнаидеть 1 (XV ст. *BC* 8); знаидеть 1 (1435 *Cost.* II, 676); знаиде(т) 1 (XV ст. *BC* 24 зв.); 3 *ос. мн.* изнаидоуть, изнаидоут 2 (1434 *Cost.* II, 668; 1499 *BD* II, 420); изнаидуть 1 (1408 *Cost.* II, 631); знаидоуть 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); *майб. пас.* 3 *ос. одн. ч.* бждеть... зна(и)де(и) (XV ст. *BC* 17); 3 *ос. мн.* изнадѣны боудоуть 1 (XV ст. *BC* 36); 1 боудеть... знаидены 1 (XV ст. *BC* 15); 1 боуде(т) знаидены боудоуть 1 (XV ст. *BC* 25 зв.).

Див. ще *ЗНАИТИ СѦ, НАИТИ¹ 1, *НАИТИ СѦ.

*ЗНАИТИ СѦ *дієсл. док.* (9) знайтися, виявитися (7): а тѣми (!) селамъ от турлуи съ оусими поени... непогушено (!) имъ... и дѣтемъ его... и всему роду его ко(моу) сѦ изнаидеть изнаиближни (Сучава, 1409 *Cost.* I, 65); а кто би се знашо(л) ловити рибоу или роубати лись оу их(х) хотарю без и(х) воли на то(м) глоба ВІ гривни (Сучава, 1456 *ГПХМ*); али такового чловѣка (в *ориг.* чѣка.— *Прим. вид.*), где съ оучюет и знаидет оу нашей земли... мы да имаюм его вѣгнати и вѣпоудити проч ис нашей земли (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

знайти сѦ лицемъ (1), лицемъ знайти сѦ (1) бути в наявності, бути наявним, виявитись: а мы... оучинили есмо и(м) кра(с)ную прав(д)у, бы(х) съ и(м) оувернули ишкоду и казали есми вернути, шо коли сѦ знаиде(т) лице(м) оу нашей земли, буд(о)у ко(г) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн. сѦ* знаиде(т) 1 (1457 *Cost.* II, 809); сѦ изнаидеть 1 (1409 *Cost.* I, 65); съ... знаидет 1 (1499 *BD* II, 421); 3 *ос. мн. съ* знаидоу(т) (1435—1436 *Cost.* I, 495; 1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257; 1490 *DC* 148); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* би се знашо(л) (1456 *ГПХМ*); 3 *ос. одн. с.* бы сѦ... знашло (1457 *Cost.* II, 809).

Див. ще *ЗНАИТИ, НАИТИ¹, *НАИТИ СѦ.

ЗНАКОМИТО *присл.* (8) (*стп.* *znakomito*) відомо (1): А только такъ не боудеть братство наше почомоу знакомито боудеть какъ рекоучи ярълыкъ послали есмо (б. м. и., 1484 *ЯМ*);

знакомито чинити (1), чинити знакомито (шо) (б) (*стп.* *czupić znakomito*) повідомляти (шо, про шо), доводити до відомѦ (шо): мы великий кнзъ швитригаиль литовський... чини(м) знакомито... иже... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю за его вѣрную службу село михлинъ оу луцкомъ повѣте (Київ, 1433 *P* 118); А диль того, мы Стефан воевода... знакомито чинимъ... яко хотѦ часной памѦти велможныхъ панов предкоув наших воевод молдавских... обычаем и степенюм наслидова(ти)... их воли вѣрным наслидованем послоухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *BD* II, 283—284); се А пани Федка... чиню знакомито... есми била чолом г(о)с(по)д(а)ру великому королю его м(и)л(о)сти Казимеру, ажебы его м(и)л(о)сть) допустил мене ко именѦм моим (Ровно, 1488 *AS* I, 241); Я князь Константинъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ придалъ есми и записалъ зъ выслуги свое... имъне Здетелу... на соборную Церковъ... у Вилни (Вильна, 1499 *АСД* VI, 2).

*ЗНАКОМИТЫИ *прикм.* (1) (*стп.* *znakomity*) явний, очевидный: Пак ли бы тот ден так намѣненны, нам, землѣм нашим молдавскимъ нѣкотора потребизна знакомита, яко валка алибо война с Татары... алибо инаш котора потребизна нам пригодила съ... на инаш час подобны имает его милость ден и мѣсце отложити (Сучава, 1462 *BD* II, 285).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* знакомита (1462 *BD* II, 285).

*ЗНАКЪ *ч.* (2) 1. (*свідчення*) знак (1): тамъ же против той долины, в рици Згару, в озеры Антоновы, для вечистого знаку паль забыты казали есмо и тую граныцю скончылы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 9).

2. (*умовна позначка*) знак (1): и Мокрычаие нам жадного знаку не вказали, а ни грани (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *род. одн. знаку* (1430 *ГВКЛ* 9; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

*ЗНАМЕНАНЪ *прикм.* (28) значений, мѣчений: А хотар томоу мѣстоу да ест поченши от потока Драгошева... оу знаменаны доуб, а от доуба черес рѣдя до великой дороги та оу знамена(ны) друогий доуб (Дольний Торг, 1466 *BD* I, 114); А хотар той пасици и той боукати земли... да ест... поченши ис верха от край лѣса... на един берест знаменан (Ясси, 1497 *BD* II, 100).

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* знаменан, знаменань, знамена(н) 19 (1488 *ДГСПМ*; 1489 *BD* I, 374; 1490 *ДГСХМ*; 1493 *BD* II, 3; 1494 *BD* II, 34; 1495 *BD* II, 63; 1497 *BD* II, 100); знаменаны, знамена(ны) 2 (1466 *BD* I, 114); *род. одн. ж.* знаменанои (1488 *BD* I, 348); *знах. одн. ж.* знаменаноу (1490 *ДГСХМ*); *наз. мн. ч.* знаменани (1495 *BD* II, 63); *знах. мн. ч.* знаменани (1489 *BD* I, 374; 1495 *BD* II, 63).

*ЗНАМЕНАНЫИ *див.* *ЗНАМЕНАНЪ.

*ЗНАМЕНАНЪ *див.* *ЗНАМЕНАНЪ.

*ЗНАМЕНАТИ *дієсл. док.* (10) 1. (*без додатка*) визначити, позначити (шо) (1): А хотаръ тое село на имѣ Подольнїи да ест по коуда хотарил и зн(ам)ена(л) пан (Мик)отъ и пана Радеша прѣкълѣби от Нѣмца (Сучава, 1479 *BD* I, 221).

2. (шо) (*взяти до уваги*) відзначити (9): мы, великий князь Швитригаиль... чинимъ знаменито... иже видев и знаменав службу намъ вѣрною... пана Ивана Мукосевича, и мы подумав с нашими князи и с паны... дали есмо и записали за его вѣрную службу села на имя Малов, а Охматковъ (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7—8); мы великий кнзъ швитригаиль... чини(м) знакомито... иже видевъ и знаменавъ службу намъ вѣрною... пана андрѣя волотовича и мы порадив сѦ с нашими кнзи и с паны... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю... село михлинъ оу луцкомъ повѣте (Київ, 1433 *P* 118); мы великий кн <А> зъ Швитригаиль... чинимъ знаменито... иж видев и знаменав службу намъ вѣрною... н(а)ш(о)го верного слуги Олыфера и мы порадився з нашими кн(А)з(А)ми и паны... даемъ и дали есмо тому вериому нашему слоузе Олфериу... село Глухни (Луцьк, 1446 *AS* I, 42).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн. ч.* зн(ам)ена(л) (1479 *BD* I, 221); *дієприсл. перед.* знаменав, знаменав, знаменавъ (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1433 *P* 118; 1434 *P* 128; 1437 *P* 136; 1438 *P* 138, 140; 1445 *P* 150; 1446 *AS* I, 42; *P* 152).

Див. ще *ЗНАМЕНОВАТИ, *ПОЗНАМЕНАТИ.

! ЗНАМЕНИТО (ЗНАМЕНИТО) *див.* ЗНАМЕНИТО.

ЗНАМЕНИТЕ *присл.* (2) (*стп.* *znapienicie*) ◊ чинити и знаменити *див.* ЧИНИТИ 2.

Див. ще ЗНАМЕНИТО, ЗНАМЕНИТОСТО.

ЗНАМЕНИТО, ЗНАМѢНИТО, ЗНАМЕНИТО *присл.* (550) 1. відомо (7): А се знаменито буду(т) (!) и свѣдчио есьмъ добрымъ што на тотъ листь оуоздрѣть (Перемишль, 1390 *P* 175); Во има божье знаменито буд(и) и свѣдчио каждо(м) добро(м) кто коли на то(т) листь позрить албо услу-

ши(т) его чтучи кды его буде(т) потребно (Львів, 1412 P 81); Знаменіто намь есть ис права цесарьско(м) (!) и(ж) пожегъци имають злюю смртню гиноуть (XV ст. BC 25 зв.); а коли бы... коро(л) его мл(с)ть, обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выименованому мистцю и днєви были, а мы бы-хо(м) того... не хотили пополнити по(д)лу(г) слюбоу и того запису... не имаючи котороу(ю) смертн(у)ю болєст(т)... абы то было знаменито и пану нашему королеви его мл(с)ти... то(г)ды... коро(л) его мл(с)ть, имає(т) на(с) казнити и карати (Серет, 1453 Cost. II, 766).

2. (*дуже добре*) відмінно, бездоганно (4): а мы па(к) имаємь его мл(с)ти вѣрно и знаменито служити... яко(ж) бы(л) обычан пере(д)ко(в) наши(х) (Серет, 1453 Cost. II, 766); и голдовавши его мл(с)ти, а мы имаємь вѣрно и знаменито его мл(с)ти слюужити (Хотин, 1455 Cost. II, 774);

◇ знаменито оузавлАти (шо) (!) повідомляти (шо, про шо), доводити до відома (шо): мы александръ воевода... знаменито оузавлАми... оже до на(с) приехали соу(т) оу посо(л)ство панове и рада... корола казимира, корола по(л)ского (Серет, 1453 Cost. II, 765); з на м е н и т о ч и н и т и (262), ч и н и т и з н а м е н и т о (шо) (276) повідомляти (шо, про шо): Мы кнА(з) дмитрии олгврдови(ч) чинимъ знамени(т)... иже... королеви володиславу польско(м)... слюбуємь держати цѣлую правду и чиста вѣра (Молодечно, 1388 P 43); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже есмы доконали съ радцАми и съ мбствчАны илвовского мѣста и съ усъмь посполствомъ ихъ (Сучава, 1408 Cost. II, 630); мы кнА(з) Федоръ любортович(ч) чинимъ то знаменито... аже пріше(д) пре(д) на(с) па(н) игна(т) обласніцкии жалова(л) и позва(л) па(н) юрья дѣдошицкого... аже емоу взА(л) вєпрѣ вь его доубровъ черєсь границу (Зудєчів, 1421 P 95); мы великии кнАз Швитриггайл литовский... чиним знаменито... иж... даєм и дали есмо тому предреченому Каленику оу житомирскомъ повете село Боурковцы (Київ, 1437 AS I, 33—34); я кн(А)зь Семен Юрьевич чиню знаменито сим моим листом... записую копъ своей кн(А)г(и)ни Настасьи... оу вьне двѣ тисАчи коп на своихъ имѣньАх (Ровно, 1483 AS I, 82); Самъ Александръ Божію милостію... чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотришь, або чтучи его услышитъ, кому того потребъ будетъ вѣдати (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

Див. ще ЗНАМЕНІТЕ, ЗНАМЕНІТОСТО.

! ЗНАМЕНІТОМ <ЗНАМЕНІТО> див. ЗНАМЕНІТО.

ЗНАМЕНІТОСТО *присл.* (1) ◇ знаменитосто чинити (шо) (!) повідомляти (шо, про шо), доводити до відома (шо): знаменитосто чинимы презъ тьнь листь... иже мы романъ воевода молдавский и дѣдичъ оусєи землѣ волошської... слюбили есми и слюбуємь... вѣрна служба служити... непреможену владиславови из божєєі мл(с)ти королеви польскому (Сучава, 1393 Cost. II, 607).

Див. ще ЗНАМЕНІТЕ, ЗНАМЕНІТО.

*ЗНАМЕНІТЫ див. ЗНАМЕНІТЫИ.

*ЗНАМЕНІЄ с. (2) (*цсл.* знамение) знак, мітка (1): а возметь лї два вола алюбю два конА тогды имѣеть одно(г) собѣ дрѣжатї а дроуго(г) поуєтїть маєть на пороукоу и має(т) знаменіє оучини(т) на дѣревѣ гдѣ то(т) оузалѣ закладѣ (XV ст. BC 37);

◇ дати оу знаменье (1) див. ДАТИ.

ФОРМИ: *знах. одн.* знаменіє 1 (XV ст. BC 37); *знаменьє* 1 (1481 BD II, 364).

ЗНАМЕНІТЫИ *прикм.* (19) 1. (*дуже добрий*) відмінний, бездоганний (8): мы великий кнАзъ Александро... чинимъ знаменито... ижет видєвъ есми знаменитоую слюужбоу... верного нашего кнАзА Михайла Васильевича... даємъ и дали есмо емоу имене в луецкомъ повете (Луцьк, 1446 AS III, 5); мы великий кнАз швитригга(л) олькгирдовичъ чинимъ знаменито... оузрѣвши есмо знаменитоую намъ

слюужбоу... Ерьша терешковича... даємъ И дали есмо емоу село долъгие шии в луецкомъ повѣте (Луцьк, 1452 P 160—161).

2. (*розпізнавальний*) примітний (2): а не боуде(т) (!) ли обапо(л) знамена знаменитая тогды повода прїпоустїть и свѣтъкы до освєченїю гранїци (XV ст. СЯ 42).

3. (*високого роду, становища*) значний, важний (2): I tež jestliby... na imienie, або па listy papow znamenitych peniazej by pozyczil, а тоho czerez swoi listy, або peczati doswiedzil by, my... mesto inszych zastaw imenie zastawlepoje naznamelujemo, а jemu тоho то imenia па protiwku khwałtowі choczem bogopiti (Луцьк, 1388 ZPL 106); Коли(ж) кме(т) па(н)у алюбю шлА(х)тичу раню оучини(т) двє(и) алюбю три(и) за ка(ж)ноюу раню ЄІ а соудови ЄІ... а боудѣ(т) лї знаменїтыи шлА(х)тичъ тогды шєстьдєсА(т) гривєнь (XV ст. BC 30 зв.—31).

4. (*що має велике значення*) важливий, важний (2): мы александръ воевода... знаменито оузавлАми ис тымъто нашимъ знамениты(м) листо(м)... оже до на(с) приехали соу(т) оу посо(л)ство панове и рада... корола казимира, корола по(л)ского... и жадали на(с), абыхо(м) имали поити пере(д)... пана казимира, корола по(л)ского, и абыхо(м) пере(д) его мл(с)тію повины(и) гол(д) оудилали (Серет, 1453 Cost. II, 765); мы Стефан воевода... вызнавами и явно чиним ис тымъто нашимъ листом и знаменитым и верным и хр(ис)тіанскимъ маїстатом... аже мы слюбуємь... и оба-зоуєм са... Казимирови, королеви полскому... аже абы-хом его милости верни и справедливи были (Сучава, 1462 BD II, 292).

5. (*славновісний*) знаменитий (1): Што пережъ сєго посылали есмо къ тобе нашего посла, поведаяоучи нашу прыгодоу, которая жъ се намъ стала отъ тєтя нашего... штожъ намъ зъ доконъчанья своего и хрєстного целованья выступиль... замъки знаменитыи и волости нашы побралъ и посєль и шкоды намъ великий поделалъ (б. м. н., 1498 BD II, 413).

6. явний, очевидний (4): и далѣи слюбуємь имаємь... ему... вѣрнѣ голдовати, а то тако иже пре(д)речєныи па(н)

кро(л)... имає(т) на(с) пре(д) ты(м) днємъ голдованиА два алюбю три м(с)цѣ обыслати, ижбы есмо тогды нѣкоторыми валками знаменитыми с нашими землАми. Ако то о(т) татаръ алюбю о(т) инши(х) непріАте(л) нагабани, алюбю знамѣнитою иємоощю обтАжєни, а то бы кролеви его мл(с)ти пре(з) его послы исныА знаменито было, тогды коро(л) и его короуна имає(т) пре(д)речєныи дє(н) голдованьА, на инши ча(с) прєложити (Хотин, 1448 Cost. II, 734); А коли сѣ при-лоучит нѣктоораа знаменитаА кривда а низгода межєи старостама, тогды мы имаєм дати знати кролеви его милости (Гирлов, 1499 BD II, 424).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* знаменїтыи (XV ст. BC 30 зв.); *ор. одн. ч.* знаменитым, знамениты(м) (1453 Cost. II, 765; 1462 BD II, 292); *наз. одн. ж.* знаменитаА, знаменитаА (1499 BD II, 419, 424); *знах. одн. ж.* знаменитоую (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1446 AS III, 5; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; AS I, 44; P 156, 158; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 60; P 161); *ор. одн. ж.* знамѣнитою (1448 Cost. II, 734); *наз. мн. с.* знаменитая (XV ст. СЯ 42); *род. мн. znamenitych* (1388 ZPL 106); *знах. мн. ч.* знаменитыи (1498 BD II, 413); *знах. мн. с.* знаменїтая (XV ст. СЯ 42); *ор. мн. знаменитыи* (1448 Cost. II, 734).

ЗНАМЕННІТО див. ЗНАМЕНІТО.

*ЗНАМЕНОВАТИ *дієсл. док.* (1) (шо) (*взяти до уваги*) відзначити: мы великий кнАз Швитриггайл литовский... чиним знаменито... иж видєв и знаменовав нам слюужбоу верную... и(а)шого верного слуги п(а)на Каленика Миш-ковича... даєм и дали есмо тому предреченому Каленику оу житомирскомъ повете село Боурковцы (Київ, 1437 AS I, 33—34).

ФОРМИ: *дієсл. присл. перед.* знаменовав (1437 AS I, 33).

Див. ще *ЗНАМЕНАТИ 2.

*ЗНАМЕНЬЕ див. *ЗНАМЕНІЕ.

! ЗНАМЕСТО <ЗНАМЕНІТО> див. ЗНАМЕНІТО.

*ЗНАМОСТЬ ж. (1) (стч. зпamost, стп. зпamоść) ◇ и а з н а м о с т ь ч и н и т и (шо) (1) повідомляти (шо, про шо), доводить до відома (шо): Про то(ж) мы швитрикганло инако болеславъ... на знамость то чинимы си(м) наши(м) листо(м)... аже взозрвше есмо на вѣрную службу нашего вѣрно(г) слуги на има максима... дае(м) и дали есмо село на има косово (Снятин, 1424 Р 99).

ФОРМИ: *знах. одн. знамость* (1424 Р 99).

Див. ще *ЗНАМОСТЬ.

ЗНАМѢНИТО див. ЗНАМЕНІТО.

*ЗНАМѢНИТЫЙ див. ЗНАМЕНІТЫЙ.

ЗНАМА с. (17) 1. межовий знак (13): тогды А па(н) староста згадавъ земланы і оправили есмы кундра(т) оу той граници покола ему князь левъ оуъхаль и мы емоу толѧ оуъхали по та знамена (Галич, 1401 Р 66); А хотаръ тое село на имъ Подольнѧ да ест... поченъше от рѣць Бистрица... таже от знамень и до знаменъ(ь) до могила До(м)нева (Сучава, 1479 ВД I, 221); а не боуде(т) (!) ли обапо(л) знамена знаменитая тогды повода прѣлоустѣ и свѣтъкы до освеченію граніци (XV ст. СЯ 42); будутъ воны тое село Осекрово какъ отчизну свою держати и уживати зо всеми людми и со всеми землями пашными и бортными и зъ старыми знаменами и новыми (Троки, 1498 ГВКОО).

2. карб, зарубка (2): а игды колн тыи вепрѧ забють оу лесь тогды имееъ знама на деревъ оучинѧтъ (XV ст. ВС 37 зв.).

3. слѣд, знак (2): Гдѣ колѧ дѣвка алюбю жонъка алюбю вдова боудѣ(т) на поли алюбю в сель боудѣ(т) оусилована... а знамена не изнадѣны боудоутъ а людѧ то пересоудо(м) визнають которыми она све(т)чена тогды то(т) имееъ казенъ по(д)лоу(г) вины писаны о сѣльстве (XV ст. ВС 36—36 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. знама* (XV ст. ВС 38); *род. одн. знамена* I (XV ст. ВС 36 зв.); *знамени* I (1498 ЧАФ); *знах. одн. знама* (XV ст. ВС 37 зв.); *наз. мн. знамена* (XV ст. ВС 36, 36 зв.; СЯ 42); *род. мн. знамен, знамень, знаменъ(ь)* (1479 ВД I, 221); *знах. мн. знамена* (1401 Р 66; XV ст. СЯ 42); *ор. мн. знамены* (1401 Р 65; 1498 ГВКОО); *місц. мн. по знаменах* (1493 ВД II, 15).

ЗНАНІЕ с. (3) 1. знання (1): а хочемъ абы то(т) которыи клѧтвоу выдалъ а на пороукоу присѧгноуль и на просбоу по(до)бноу абы да(л) разрешеніе тымъ све(т)комъ штобы правда не была оутѣснена а ле (!) хоче(т)ли то(т) о(т)пѣстѧти алюбю разрешеніе дасть на проспоу (!) кы (!) знанію правды тогды оба сѣ(т) разрешенъая (XV ст. ВС 20);

б е з з н а н і я (1) без відома: ае(т) (!) тамо овцѧ пасѧти илѧ рѣбоу гонити... илѧ боудъ шо бези(х) (!) знаніе (Корочин Камінь, 1458 Мн. Doc. 122).

2. показання (1): ино мы видѣвши добро изнаніе и свѣдѣтельство, а ми такождере и от нас есми им дали и потврѣдили тое село, батьрещѧ (Сучава, 1493 Cost. S. 175).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. без... знаніе* (1458 Мн. Doc. 122); *дав. одн. знанію* (XV ст. ВС 20); *знах. одн. изнаніе* (1493 Cost. S. 175).

Пор. ЗНАТИ.

ЗНАТИ, ЗНАТ дієсл. недок. (36) 1. (шо, за шо, о чім) (мати знання про шо, бути поінформованим) знати (15): але наяснешии па(н) на(ш) кро(л) его мл(с)ть... имае(т)... на(с) обыслати десѧтми недѧлами пере(д) ты(м), абыхо(м) знали и готови были на то(т) де(и) (Серет, 1453 Cost. II, 765—766); а мы знаемъ иже въ дворце не имаеъ быти жа(д)ная рана (XV ст. ВС 31); И такъ абы есте знали ваша милость, бо ись тымъ вашымъ посломъ и великого князя московского посолоу до насъ прышолоу (б. м. н., 1499 ВД II, 447).

2. (кого) (бути знайомим з ким) знати (1): ино за то даль вашо(и) мл(с)ти проситъ абы вша (!) мл(с)ть просили

братью вашео мл(с)ти... и пакъ другни вашео мл(с)ти прыятели кого ваша мл(с)ть знаете абы вси оберънули лица своео к поганьству (Вільна, 1493 ПОСВВ 152).

3. (чого) (із запереченням) бути зобов'язаним (до чо(го) (7): Село слобода а в томъ селе десѧтъ слоугъ на во(и)ноу идоутъ а врокоу даю(т) чотыри копы гроше(н)... а ины(х) никоторы(х) пошли(н) не знають (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.); а нам ему и с той земли служити конем, а иншеи службы никоторой незнат (Дворецъ, XV ст. СГЧА); ино нашымъ намѣстникомъ и тивуномъ... не надобъ у тыхъ ихъ людей вступать... ни службы имъ нашей никоторой не знати (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3).

4. (без додатка) знати, розумѧти, вважати за потрібне (4): можеъ себе полепѣшивати и розширивати, на новомъ корени осадити и примножити, какъ самъ наделей знаючи (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13); сами калугери о(т) монастирь о(т) немць сь егуменомъ и с ким(и) они знаю(т) штобы соудили свои лю(д)... и шо бы они оучинили с тою глобою ка(к) знаю(т) (Сучава, 1447 Cost. II, 288); Про тожъ, естли ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаете (б. м. н., 1499 ВД II, 448—449).

5. (кого) вимагати (від кого) (2): а толко измени(т) оলেখно сою поруку ино знати коро(л) на(с) поручнико(в) (Луцьк, 1388 Р 42); про тожъ смотрите наши листы, шо есми имъ дали... а не лишанте имъ кривды быти ни о(т) кого, шо бы намъ болше нежаловали, за нуже мы знаюмъ ваша голова, а бы намъ покои былъ (Устя Башія, 1435 Cost. II, 678).

6. (шо) відчувати (1): Тымже обичаем и мы оудилали... видѣчи и знаючи ласкою и доброволеніе наяснѣшаго княза пана Казимра, кроль полского (Коломия, 1485 ВД II, 371).

7. (?) (1): А коли шо загинет того монастирь, или не имоут робити шо требъ боудет томоу монастирю (... — Прим. вид.) мы знати (... — Прим. вид.) тым людем, шо соут сь тих сел вишеписанних (Дольний Торг, 1475 ВД I, 200);

◇ бога и правду знаючи (1) див. БОГЪ 1; дати знати (4) див. ДАТИ.

ФОРМИ: *інф. знати* 8 (1388 Р 42; 1475 ВД I, 200; 1481 ГПМ; 1499 ВД II, 422, 424, 449; 1500 АСД II, № 3); *знат* 2 (XV ст. СГЧА; 1478 АС III, 17); *теп. 1 ос. одн. знаю* (1495 АЛМ 83); *1 ос. мн. знаемъ, знаемъ* 2 (XV ст. ВС 31; 1496 ВД II, 401); *знаюмъ* 1 (1435 Cost. II, 678); *2 ос. мн. знаете* (1493 ПОСВВ 152; 1499 ВД II, 449); *3 ос. мн. знаю(т)* 3 (1447 Cost. II, 288; бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); *знають* 2 (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.); *перф. 3 ос. мн. знали* (бл. 1471 ЛКЗ 90; 1481 ВД I, 258); *баж.-ум. сп. 1 ос. мн. абыхо(м) знали* (1453 Cost. II, 765); *2 ос. мн. бы (абы, щобы) есте знали* (1481 ВД II, 358; 1480—1484 ВД II, 370; 1499 ВД II, 447, 449, 450); *3 ос. мн. абы знали* (1496 ПДСВВ); *нак. сп. 3 ос. одн. да знат* (1475 ВД II, 336); *дієприсл. одноч. знаючи, знаю(ч)* (1404 Р 70; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1485 ВД II, 371).

*ЗНАТИ СА дієсл. док. (1) (к чому) (із запереченням) признатися (до чо(го): и Богда(н) пере(д) нами рекъ што(ж) теща его кнѧни ма(р)я ись сыномъ свои(м) кнзе(м) федоромъ подавали и записали ему тые две име(н)и свои вечно в чотыро(х) сотъ копа(х) гроше(н)... и кнѧни ма(р)я и сынъ ее кнзь федо(р) к томоу сѧ не (з)на(ли) (Берестя, 1496 ВМКФС).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. сѧ не (з)на(ли)* (1496 ВМКФС).

! ЗНАТО <ЗНАМЕНІТО> див. ЗНАМЕНІТО.

ЗНАЧНЕ присл. (1) (стч. знаѣнѧ, стп. знаѣнѧе) величаво: мы великий (!) княз Швидрикѧль... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу... пана Богуша Оверкича Тимоха, который будучи зъ земли Сиверской отъ Новагородка, роду зацного... до земли и панства на-

шого, великого князтва Литовского, значне и оказа(ле) выѣхалъ (Луцьк, 1438 P 140).

***ЗНАЧНЫИ** *прикм.* (2) 1. розмежувальний (1): тамже копцы значныи усылатысмо велилы (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

2. значный, чималий (1): А такъ мы хотѣчи его въ зѣб(шнемъ) панствѣ нашомъ, при дворѣ нашомъ заховати, оного прыймуемо и прыяли есмо, яко челоуѣка зацного... обѣщючи ему... и опатренѣе вшелякое яко значное дати (Луцьк, 1438 P 140).

ФОРМИ: *знах. одн. с. значное* (1438 P 140); *знах. мн. ч. значныи* (1430 ГВКЛ 8).

ЗНѢТИ *дiсл. док.* (1) (шо) зняти, повалити, зруйнувати: они обвели от Березое к Бережкам к мосту... а зъ друоуе стороны от Милошевич з Ивашковцы по дорогоу, где была пани МихайловаА гоумно селит почела, мы его знети казали (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: *инф. знети* (1478 AS III, 17).

ЗНИЖЕ, ИЗНИЖЕ, ИСНИЖЕ *прийм.* (3) (з *род.*) (выражае просторові відношення) ниже: изниже ты(х) вровичь лѣсь и балина вонко солное и поле и доубровы то е(ст) балицкое (Зудечів, 1413 P 83); (а хотарь емоу почавши о(т) лѣвѣтъ... исниже доловъ дѣло(м) до ниже поутъ что иде(т) о(т) хлапещи (Сучава, 1414 Cost. I, 111); а звыше той дорогы дѣлошицкое а зниже той дорогы жиравское (Зудечів, 1430 P 116).

Див. ще НИЖЕЙ², ПОНИЖЕ².

ЗО *див. ЗЪ.*

ЗО ВЕКОВ *присл.* (2) відвіку, споконвіку: і то(т) мн(с)ты(р) пече(р)скій былъ звеко(в) с предѣлами свои(ми) вышерече(н)ными самъ в себѣ ставропигія о(т) велики(х) кизей роуски(х) (б. м. н., 1481 ГЛМ); а што с подворѣА пани Михайловы Руденскій ворота поставланы на тое подворѣе, а передтым зо веков через тыи подвора чаруковское до руденского подвораА дорогы жадное не бывало ани оулицы, ино кн(е)г(и)ни ее милость мает тыи ворота Руденской загородити (Луцьк, 1494 AS I, 101—102).

*Див. ще *ВЪКЪ, З ВЕКОВ, З ВЪКА, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВЪКА, ИЗ ВЪКУ, ИЗЪ ВЪКИ, ОТ ВЪКА, СВУКУ.*

***ЗОГРАФЪ** *ч.* (1) (*молд.* зуграв, *гр.* Ζωγράφος) иконописецъ: мы александръ воевода... чини(м) знаменито оже тоты истинныи слоугы нашаА никыта и добре зографы дали есмы имъ оу нашей земли оу молдавской два села на дрѣсливци (б. м. н., 1415 Cost. I, 121).

ФОРМИ: *наз. мн. зографы* (1415 Cost. I, 121).

ЗОИКА *ж.* (6) (*особова назва, молд., гр.* Ζωί) Зоя: Тъмъ мы видѣвше его правоую и вѣрноюу слоужбоу до нас... дали и потвѣрдили есмы емоу... третїА чѣст шо коупиль от Зоика оуноука... юдева (Сучава, 1479 ВАР 61); И оуоставше слоуга наш Негриль Бати(рес)коула и заплатил оуси тоти пинѣзы... оу роуки сестрам их Зоики и Насти (Сучава, 1490 ВД I, 432).

ФОРМИ: *наз. одн. Зоика* 1 (1490 ВД I, 432); *зам. род. от Зоика* 1 (1479 ВАР 61); *род. одн. Зоики* (1488 ВД I, 361, 362); *дав. одн. Зоики* (1490 ВД I, 432).

***ЗОЛОТЕЕВО** *с.* (1) (*назва села у Троцькому воеводстві*): И мы видечи речъ справедливоую, кграни самые по рекоу Зелвоу... казали есмо светком присагноути, они обвели от Березое... ажъ к Менаторвоу оуглоу и Золотеевоу (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: *дав. одн. Золотеевоу* (1478 AS III, 17).

***ЗОЛОТО** *с.* (2) золото: А кто на то оустанеть тотъ заплатитъ гривну золота вины а гривну золота послухоу(м) (Львів, 1368 P 16).

ФОРМИ: *род. одн. золота* (1368 P 16).

*Див. ще *ЗЛАТО.*

***ЗОЛОТЫИ¹** *прикм.* (5) золотий: на то все послали есмо сеи нашъ Арлыкъ и с нашею печатью золотоу абы то крѣпко было (б. м. н., 1392—1393 PФВ 171); па(к)ли быхо(м)

не дали ты(х) золоты(х) которого року на оу(м)олвенїи дни и чѣсы... то(г)да по(д)дае(м) сА королеви по(л)скому, господареви нашему по(д) другуу ше(ст) со(т) золоты(х) дукатовъ либо че(р)лены(х) золоты(х) оуго(р)скы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 142); коли зять нашъ, панъ Юрша, небощикъ, вмеръ и по смерти пана Юршиной, Ивашко Рела, сестрици мои, пана Юршина дочка, привезъ до мене до Крозы и скарбы пана Юршины вси золотыи... все то привезъ до мене (Вильна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. золотоу* (1392—1393 PФВ 171); *род. мн. золоты(х)* (1421 Cost. I, 142; 1429 P 114); *знах. мн. ч. золотыи* (1498 АЛМ 163).

*Див. ще *ЗЛАТЫИ¹.*

***ЗОЛОТЫИ²** *ч.* (41) (*назва монети*) золотий (26); па(к) ли быхо(м) не дали ты(х) золоты(х) которого року на оу(м)олвенїи дни и чѣсы... то(г)да по(д)дае(м) сА королеви по(л)скому, господареви нашему по(д) другуу ше(ст) со(т) золоты(х) дукатовъ либо че(р)лены(х) золоты(х) оуго(р)скы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 142); они же не послали,

а соу(д)ши оузьли теперь мѣъ ѿ золо(т) (Бирлад, 1434 Cost. II, 675); а коли ближний моѣ отложить двѣ тисачи золотых и онъ имаеть тых двух дѣлницъ дѣдины и отчизны моѣ постоупити им (Добучини, 1487 AS I, 239); А потомъ ся о томъ з Нисаномъ Симъшиничомъ зєдналь... и записался ему, ижъ тыхъ золотыхъ на немъ не маеть искати, а ни отецъ его, а ни братъ (Краків, 1489 РИБ 431);

золотыи вгорскыи (оугорскыи) (9) угорский золотий: а кто о(т) ни(х) почне(т) за то(т) хотарь бу(л) котороу лихотоу или сводоу бу(л)коли то(т) запла(т)и за вѣзку сто золоты(х) оухоскы(х) (!) (Сучава, 1423 DIR«А» 447); А коли быхо хотѣли тое узрушити, тогда быхо имѣли первой... королю положити триста золотыхъ угорскихъ, а князю Семену двѣстъ копъ широкихъ гроши (б. м. н., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); записоуя мужеви своему кнѣзю Иваноу Семеновичоу... двѣ тисачи золотых оугорских (Добучини, 1487 AS I, 239); отецъ дей мой Рабей сховаль былъ тысячу золотыхъ Вгорскихъ въ пивницы, а въ тую пивницу хоживаль дядько мой Симъха и сынъ его... а и ключи отъ тое пивницы были въ нихъ, и потомъ тыи золотыи въ насъ згнули (Краків, 1489 РИБ 431);

золотыи татарскыи (1) татарский золотий: мы стефа(и) воевода... знаменито чини(м)... оже прїдошаА пре(д) нами... живертъ и рома(и) о(т) козьрешы... и продали свою правоу о(т)ниноу... за с золоты(х) татарскы(х) (Сучава, 1479 Cost. S. 98); золотыи турецкыи (1) турецкий золотий: мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже прїде прѣд нами... митрополит сочавскїи кир Феоктисть... и продал нашему вѣрномуу паноу Талоуру Проданоу... одно село... на имѣ Грикове... за три ста золотых тоурецкых (Сучава, 1464 ВД I, 83); золотыи оугорскыи черѣленыи (1), черѣленыи золотыи оугорскыи (2) угорский дукат, угорский червїнецъ: па(к) ли быхо(м) не дали ты(х) золоты(х) которого року на оу(м)олвенїи дни и чѣсы... то(г)да по(д)дае(м)сА королеви по(л)скому... по(д) другуу ше(ст) со(т) золоты(х) дукатовъ либо че(р)лены(х) золоты(х) оуго(р)скы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 142); и не мель вашой милости посоль чымъ заплатити тоту паню... але поручылъ за себе нашего боярына Федора... сто и двадцать золотых оугорскихъ черѣленыхъ, и имель ихъ послати къ нему до Хотена на день вознесенья христова (б. м. н., 1499 ВД II, 450); истинныи золотыи (1) *див. *ИСТИННЫИ².*

ФОРМИ: *наз. мн. золотыи* (1489 РИБ 431); *род. мн. золотыхъ, золотых, золоты(х)* 35 (1421 Cost. I, 142; 1423 DIR«А» 447; 1446 DIR«А» 485; 1453 Cost. II, 472; 1464 ВД I, 83; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1479 Cost. S. 98; 1487 АМЛ; 1489 РИБ 431; 1499 ВД II, 450 і т. ін.); *золо(т)* 2 (1434 Cost. II, 675); *знах. мн. золоты* (1421 Cost. I, 142);

ор. мн. золотыми (1489 РИБ 431); місц. мн. о зол(о)тихъ (1458 Cost. II, 815).

Див. ще *ЗЛАТЫЙ ², *ЗЛОТЫИ.

ЗОЛОЧОВ ч. (2) (назва села у Волинській землі) Золочівка: мы, великий князь Швитрикгаил... чинимъ знамени-то... иже видев и знаменав службу намъ вѣрную... пана Ивана Мукосевича... дали есмо и записали за его вѣрную службу села на имя Малов... а Золочов у Луцкомъ повѣте (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 7—8); У Несвицы одъ накладного воза по полу грошу давати, а большей не надобе... Въ Золочовъ не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: наз. одн. Золочов (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); місц. одн. въ Золочовъ (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

! ЗОРОЮ <ЗБРОЮ> див. *ЗБРОЯ.

ЗОРЬ ч. (1) (особова назва, молд., пор. Лазарь) Лазар: а оу то(м) сели десѣтъ хыжь татарскы(х), на има маман съ своими дѣтми... и зорь съ анепсеи своими (Сучава, 1435—1436 Cost. I, 494).

ФОРМИ: наз. одн. зорь (1435—1436 Cost. I, 494).

ЗОСЛАТИ дієсл. док. (1) (кого) послати, вирядити: Естли бы мистрь съ свои(м) закономъ подлоугъ свои(х) трой(х) листовъ што к ва(м) посла(л) с нами оу которыи хотѣлъ оустоупити тадынки о еднанье покоя ижбысте з ва(с) нѣкоторыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати (Брест Кувявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: инф. зослати (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *ВЫСЛАТИ, *ВЫСЫЛАТИ, ОДОСЛАТИ СЪ, *ОТОСЛАТИ 2, ПОСЛАТИ 1, ПОСЫЛАТИ, *ПРЫСЫЛАТИ, *СЛАТИ 1, СЪСЛАТИ, *СЫЛАТИ.

ЗОСОБНА, ЗОСОБНО присл. (4) зокрема: а мы такижь слюбили есмы и олдовали и присѣгли в руцъ писанного (в ориг. пасанного.— Прим. вид.) пана миханла з буча-чомъ... з особна освѣченнымъ кнѣжатомъ, паномъ владисла-вомъ, пере(ч)ннымъ кролемъ полскымъ (Сучава, 1434 Cost. II, 664); и дальи слюбуемъ имаемъ коли намъ пререченыи господарь, коро(л) казимирь... ден(и) и мѣсте намени(т), ему... по(д)лу(г) обычаа пре(д)ковъ наши(х)... азособно(л) олександра воево(д), о(т)ца нашъго, и ильаша и стефана воево(д), братьи нашии, вѣрнѣ голдовати (Хо-тин. 1448 Cost. II, 734); Пак ли бы тот ден так намъненны, нам... нѣкотора потребизна... пригодила съ... имаєт его милость ден и мѣсце отложити... а то зособна вымънвиши, иж корол его милость... имаєт напред намъненное тот ден и мѣсце двома алубо трема мѣсцѣма обвѣстити (Сучава, 1462 ВД II, 285).

*ЗОСТАВИТИ див. ИЗОСТАВИТЬ.

*ЗОСТАВЛЯТИ дієсл. недок. (3) 1. (що собі) залишати собі на власність (1): А панъ Ань шыкотьскыи... свѣдчо то... ижъ... филь маковичи и своєю братьею оуддали и о(т)ступили тобъ дѣдныи пану коль... ничьго собъ... ни зоставляючи (Галич, 1409 Р 74);

(що при кому) (не мінати чийого стану власності) залишати (1): а пакъ мы тое село ихъ колижь войны и теперъ его держать при нихъ тымъ способомъ зоставляемъ (Троки, 1498 ГВКОО).

2. (кого) (вирушаючи кудись, призначати когось замість себе) залишати (1): Пригожаєтса частокро(т) што о(т)чичи алубо дѣдичи ездѣ(т) по чужеи земли по слоужбамъ а заставляють (л) намесники во очине своен (XV ст. ВС 16).

ФОРМИ: теп. 1 ос. мн. зоставляемъ (1498 ГВКОО); 3 ос. мн. л заставляють (XV ст. ВС 16); дієприсл. одноч. зоставляючи (1409 Р 74).

Див. ще *ЗОСТАВОВАТИ, ИЗОСТАВИТЬ, ОСТАВИТЬ 1, *ОСТАВЛЯТИ 2, *ОСТАВОВАТИ, ОСТАТИ 1.

*ЗОСТАВОВАТИ дієсл. недок. (3) (кого при чім) (не мінати чийого стану власності, права на що) залишати: и тыхъ... Городедскихъ при томъ же праве зоставуемъ (Луцьк, 1389 РЕА I, 27); При чомъ всюмъ Его Самого жону дети И напотомъ Боудоучіе Исча(д)ки Его При томъ всю(м)ъ зоставоую (Прилуки, 1459 Р 172).

ФОРМИ: теп. 1 ос. одн. зоставоую (1459 Р 171, 172); 1 ос. мн. зоставуемъ (1389 РЕА I, 27).

Див. ще *ЗОСТАВЛЯТИ 1, ИЗОСТАВИТЬ, ОСТАВИТЬ 1, *ОСТАВЛЯТИ 2, *ОСТАВОВАТИ, ОСТАТИ 1.

ЗОСТАТИ¹, **ЗОСТАТЬ**, **ИЗОСТАТЬ** дієсл. док. (19) 1. (при кім, на чім, в чім) (не покинути) залишитися (при

кому, на чому) (4): также коли ми бгъ поможе(т) ку моеи отнинь буду господаремъ и воеводою, оу земли валаской, слубую... кролю пол(с)кому... и... кна(з) витовту... со всьми моими боары валаскими... при ни(х) и зоста (!) на вьки (Берестя, 1400 Cost. II, 619); хвала милому богу што ваша мл(с)ть зостали оу вашею мл(с)ти столыцы оу великомъ кия(з)стве литовьскомъ (Вільна, 1493 ПОСВВ 151 зв.);

(по кім, без кого) (опинитися в якомусь стані, положенні) залишитися (3): Коли(ж) деті молодыи ни(ж) двоуна(д)-

цеті ле(т) изостаноуть по мтри алубо бе(з) оца на(м) (л) сѣ кривда какаА кри(в)да оучини(т) прійдоуть в розоумъ и в лета своя могоутьсѣ правова(т) о сво(и) кри(в)ды (XV ст. ВС 26 зв.); Што писалъ еси до насъ, што тамъ держаль землю Карпъ Лупандичъ... и потомъ тотъ Карпъ Лупандичъ побегъ до Воложь, а тая земля пуста зостала, а службъ намъ съ нее не было (Краків, 1487 РИБ 434);

(при чім) (не втратити чого) залишитися, остатися (3): Оудове прі чомъ зостать колі моужь умереть (XV ст. СЯ 9);

(на кім) (затриматися) залишитися (1): мы оуоставляемъ коли хто ко(г) о моужебонство оба(ди)т а вини головное собъ добываєт а въ три лѣта къ праву не пріводи(л) а по трехъ лѣть(х) на самомъ изостане(т) тая вина головнаА (XV ст. ВС 33).

2. (кому, кому від кого) дістатися у власність (2): Соу(д) (!) никоторыи ка(к) непріятеле (л) свою кро(в) пріро(ж)-нью розлівають бра(т) алубо сестроу забиваютъ длѣ то(г) абы емоу имене зостало (!) (XV ст. ВС 29 зв.); а азъ господство ми есмь дал Мърини, дочки Тоадера Продана... за тое село за Грекове, едноу нашоу селищоу... що нам зостала тога селища от Вльчи (Сучава, 1488 ВД I, 347).

3. (ким) (у знач. допоміжного дієслова) стати (1): г(с)дромъ есмо зоста(ли) с того паноу воеводе дякуемъ яко пры-телеви нашому (Вільна, 1493 ОПВВ 152);

◇ зостати оу винѣ (чий) (1) залишитися винуватим через кого, мати на сумлінні вину (чию): велможныи стефанъ... воевода земль молдавской пришолъ за сѣ ку доброн памѣти не хотѣчи зостати оу винѣ оѣа своего прере(ч)ного александра воеводи просилъ на(с) а быхомъ емоу о(т)пустили (Ланчиця, 1433 Р 121); и з о с т а т и в и н ѣ (о у в и н ѣ) (чим) (1) бути покараним штрафом: а не стане(т) ли виноватыи къ правѣа пово(д) станет алубо слѣжъ пошлетъ тогды виноватыи изостане(т) винѣ двема воли (XV ст. ВС 17); и з о с т а т и о у м о л о д о с т і (1) залишитися неповнолітнім: Сироты што по оѣи и мѣтри изостаноуть оу молодості а имають(т) нагабаніє частое о(т) людей (XV ст. СЯ 40 зв.); на души зостати (1) див. ДОУША 2; оу сїротствѣ зостати (1) див. *СІРОТСТВО.

ФОРМИ: инф. зостати 1 (1433 Р 121); зостать 1 (XV ст. СЯ 9); изостать 1 (XV ст. СЯ 40 зв.); 1 и зоста 1 (1400 Cost. II, 619); ! заста(т) 1 (XV ст. ВС 31 зв.); перф. 3 ос. одн. ж. зостала (1487 РИБ 434; 1488 ВД I, 347); 1 ос. мн. зостали 1 (1448 Cost. II, 733); есмо зоста(ли) 1 (1493 ОПВВ 152); 3 ос. мн. зостали (1493 ПОСВВ 151 зв.); майб. 3 ос. одн. изостане(т) 2 (XV ст. ВС 17 зв., 33); ! застане(т) 1 (XV ст. СЯ 9); 1 ос. мн. хоч(е)м... зостати (1448 Cost. II, 738); 3 ос. мн. изостаноуть 2 (XV ст. ВС 26 зв.; СЯ 40 зв.); зо-станоу(т) 1 (XV ст. ВС 35 зв.); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. с. абы... зостало 1 (1433 Р 121); 1 абы... застало 1 (XV ст. ВС 29 зв.).

Див. ще *ЗОСТАТИ СѦ, *ИЗОСТАВАТИ, ОСТАТИ, *ОСТАТИ СѦ.

! ЗОСТАТИ ² <ЗОСТАВИТИ> див. ИЗОСТАВИТЬ.

***ЗОСТАТИ СѦ** *дієсл. док. (4) 1. (бути в наявності)* залишитися (1): а коли би обадва змерлы а не зостанеться ни по одномъ сыновъ и щадковъ музского... полу то тое село Осекрово на насъ прийти будетъ (Троки, 1498 ГВКОО).

2. (при чім) залишитися власником чого (2): соупоръ имееъ бытї прїпоушонъ на свѣ(т)ки а не боуде(т) лі иметї добры(х) свѣ(т)ко(в) ино очичъ сѦ изостанеть при очинъ (XV ст. СЯ 41 зв.— 42);

(кому) дістатися у власність (1): Ино сѣ зостали нашемоу върномоу паноу Шефоулови прѣкалабоу на его части от тих отнини три села (Сучава, 1480 ВД 1, 241).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. сѣ зостали* (1480 ВД 1, 241); *майб. 3 ос. одн. зостанеться 1* (1498 ГВКОО); *изостанетсѦ 1* (XV ст. ВС 21); *сѦ изостанеть 1* (XV ст. СЯ 42).

*Див. ще ЗОСТАТИ¹, *ИЗОСТАВАТИ, ОСТАТИ, *ОСТАТИ СѦ.*

ЗОСТАТЬ *див. ЗОСТАТИ¹.*

***ЗРАДА** *ж. (6) (стч. zrada, стп. zdrada)* зрада, віроломство: а далъи хочемъ и слюбоуемъ вшитки записы прѣд(д)речены(х) прѣд(д)ковъ наши(х), воево(д) молдавски(х), держати и наполнити, кторы, ми сѦ прѣд(д)ре(че)ны(м) кролемъ полскимъ... бе(з) зрады и безъ всеи хитро(с)ти, держати и тримати (Хотин, 1448 Cost. II, 734—735); Тое въсе... слюбоуем... Яноу Олбрахтоу... и братїямъ его... незламанно и неуражено имаемо дръжати... без жалнои зрадї и безъ въсѣкои хитрости (Гирлов, 1499 ВД II, 425).

ФОРМИ: *род. одн. зрадї, зради 3* (1499 ВД II, 425, 426, 443); *израды 1* (1462 ВД II, 285); *зрады 1* (1448 Cost. II, 735); *ор. одн. зам. род. без израдо(м)* (1448 Cost. II, 738).

***ЗРАДЕЦЬ** *ч. (4) (стп. zdradziec)* зрадник: а кто иметъ погадати на наш(ъ) животь и забежитъ оу кнѦзѦ великого землю, а кнѦз, велики казимиръ, имаетъ того нашего зрадуѦ (!) намъ выдати (Ясси, 1445 Cost. II, 726); дали есми имъ того и(с)того зра(д)ць лева с тѣми то лихо(т)ники, и оучинили они на(д) ними по(м)ста (Сучава, 1457 Cost. II, 809).

ФОРМИ: *знах. одн. зра(д)ць 1* (1457 Cost. II, 809); *! зрадуѦ 2* (1445 Cost. II, 726); *род. мн. зра(д)це(в)* (1457 Cost. II, 809).

*Див. ще *ЗРАДЦА.*

ЗРАДНЕ *присл. (1) (стч. zradně, стп. zradnie)* зрадливо, віроломно: Я, Война, пана Немеиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сию духовницу своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели, которуюжъ рану маю от Александра Ладятъ, штожъ ми ее задалъ зрадне своею рукою (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

! ЗРАДУОУ (ЗРАДЦОУ) *див. *ЗРАДЦА.*

! ЗРАДУѦ (ЗРАДЦѦ) *див. *ЗРАДЕЦЬ.*

***ЗРАДЦА** *ч. (4) (стч. zradca, стп. zradzca)* зрадник: а хто погадаеъ на великого кнѦзѦ животь, а забъжить въ нашюу землю, того зрадуоу (!) маемъ великому кнѦзю, зъ нашовъ земли, выдати (Сучава, 1442 Cost. II, 716).

ФОРМИ: *знах. одн. ! зрадуоу 2* (1442 Cost. II, 716); *! израдуоу 2* (1442 Cost. II, 719).

*Див. ще *ЗРАДЕЦЬ.*

***ЗРАДЧИЧЪ** *ч. (1)* син зрадника: И Борисъ передъ нами рекъ: мовиль деи ему противъ его словъ, што мя онъ назвалъ лихого батька сыномъ зрадничомъ (Вільна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *ор. одн. зрадничомъ* (1495 АЛМ 83).

***ЗРЕЗАТИ** *див. *ЗРѢЗАТИ.*

***ЗРОЗОУМѢТИ** *дієсл. док. (1)* (чому) зрозуміти (що): Милостивый королю! Што еси приславъ МатыѦса бискоупа о щьодоу Каменецкоюу до насъ, а мы есмо добре зрозоумели тѣмъ речамъ (б. м. н., 1481 ВД II, 365).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. есмо...* зрозоумели (1481 ВД II, 365).

*Див. ще *ВРОЗУМѢТИ, ПОРОЗОУМѢТИ 1, *ОУРАЗУМѢТИ 1.*

***ЗРОУБИТИ** *дієсл. док. (1)* (кому що) зрубати: а хто кому древо зроубить со пчелами имветь заплатити гривною чїи пчолы а соудови друоугою гривною (XV ст. ВС 37).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. зроубить* (XV ст. ВС 37).

*Див. ще ИЗРОУБАТИ, *ПОРОУБИТИ, РОУБАТИ 1.*

ЗРОУШИТИ, ЗРУШИТЬ, ИЗРОУШИТИ *дієсл. док. (5) 1.* (що) зруйнувати, знищити (1): Не есть то ди(в)... иже писа(л) такий рѣчи... жадая а хотѦ ... Братьскоую приязнь... зроушити а розорвати (Брест Куяевский, 1447—1492 ЛКБВ).

2. (що) (*не додержати*) порушити (4): пакли быхъ я самъ а любь жона, дѣти или шадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушыть, тогды виноватый я и воны, по нимъ и шадки ихъ, по нихъ вины господарю королю заплатити сто копъ грошей (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 105—106); а хотбы имвль той дѣль изроушити и с того выстоупити, тотъ бы имвль п(е)рвїе триста коп отложити (б. м. н., 1475 AS 1, 71); а тое еднан(ь)е, што Борисъ з Гльбомъ еднанль се неслухнымъ еднан(ь)емъ, то есмо зрушили (Вільна, 1495 РИБ 620).

ФОРМИ: *інф. зроушити 1* (1447—1492 ЛКБВ); *зрушыть 1* (1440—1492 АкЮЗР II, 105); *изроушити 1* (1475 AS 1, 71); *перф. 1 ос. мн. есмо зрушили* (1495 РИБ 620); *інф. пас. изроушаю быти* (1475 AS 1, 71).

*Див. ще НАРОУШИТИ 2, ПОРОУШИТИ 1, *ПОРОУШИТИ СѢ, РАЗДРОУШИТИ, РОУШАТИ, РУШИТИ, РОУШИТИ СѢ 2, УЗРУШИТИ.*

***ЗРЪНОВЪ** *прикм. (1) ◊ селище зрѣново див. СЕЛИЩЕ 1.*

ФОРМИ: *знах. мн. с. зрѣнова* (1443 ПГСММ).

Пор. ЗЪРНЪ.

***ЗРѢЗАТИ** *дієсл. док. (3)* (що) порізати: и яну(ш)ко ре(к) та(к) вл(д)ка ива(ш)ко свѣтчи(л), што пришо(л) до него бори(с) длѦ листу потве(р)женого г(с)дрьского и прине(с) тотъ запи(с) и вѦ(в)шы но(ж) са(м) же его зрѣзавшы и в ого(н) оукину(л) (Вільна, 1495 ВМБС).

ФОРМИ: *дієприсл. перед. зрѣзавшы 2* (1495 ВМБС); *зрезавшы 1* (1495 ВМБС).

***ЗРАЖЕНЬЕ** *с. (1) (стп. zrzadzenie)* розпорядження, воля: про то жь... о(т)пушаемы ему все... а то такъ а(ч) прере(ч)ный воевода з дѣтми и намѣстки и с паны и его под(д)анными намъ и дѣтемъ нашимъ и намѣсткумъ и корунъ вѣроу пристанеть яко его передѣкове върни были и служили подлугъ выписанья и зрѣженья первыхъ листовъ оца и предковъ его воеводъ молдавскихъ (Ланчица, 1433 P 121).

ФОРМИ: *род. одн. зрѣженья* (1433 P 121).

ZSTARODAWNA *див. СЪСТАРОДАВНА.*

ЗУ *див. ЗЪ.*

ЗУБРѢВЦИ *мн. (2) (назва села на Буковині)* Зубрівка: тѣмъ мы видѣвш(и) его правою и върною слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села на има полова и зубревци на проутъ (Сучава, 1429 Cost. I, 280).

ФОРМИ: *наз. зубревци* (1429 Cost. I, 280); *дав. зубревцемъ* (1429 Cost. I, 280).

ЗОУБРИКОВЦИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣм(ъ) мы видѣвш(е) его правую и върную слоужбоу до насъ... дали есмы емоу... двѣ сель... на имъ... зоубриковци оже иванковци (Сучава, 1429 Cost. I, 258).

ФОРМИ: *наз. зоубриковци* (1429 Cost. I, 258).

***ЗОУБРИЧАНИ** *див. ЗОУБРИЧАНИ.*

ЗОУБРИЧАНИ *мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві):* мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже прїдоша прѣд) нами... живертъ и рома(н) о(т) козьрещи и васко... и продали... села на имъ зоубричанїи и оу іномъ же хотари ванковци (Сучава, 1479 Cost. S. 98).

ФОРМИ: *наз. зоубричанїи* (1479 Cost. S. 98); *знах. зоубричанїи* (1479 Cost. S. 98).

ЗОУБРОВСКИЙ *ч. (1) (особова назва):* Мы панове господаръ нашего, илїи воеводы, на има панъ вилча о(т) лип-

ники... пань оуклатъ зубровскыи... вызнаваемъ... колижъ велемъжний илѣашъ воевода... пану владиславови, кролю по(л)скомоу... до(с)тоинныи (!) голды вырности и присъгы... е(ст) оучини(л)... мы такоже... повынни есмы его воли пристати и заоужды вирнъ послушни быти (Львѣв, 1436 Cost. II, 701).

ФОРМИ: наз. одн. зубровскыи (1436 Cost. II, 701).

ЗУБРСКИЙ див. **ЗУОУБРЪСКІИ**.

ЗУБРЬ, ЗУОУБРЪ ч. (3) (особова назва): тогды па(н) пѣрашь пиликовичъ не могль быти к тому розъизду, але полѣтилъ своа села тисманчаны и то(т)ъ (!) розъиздъ прѣтелю (так. — Прим. вид.) своему пану Аньчѣви зубреви себе мѣсто (Галич, 1404 P 68); а хотарь тѣма двѣма поустьиѣма по стары(м) хотаро(м) куда зубръ ожива(л) (Сучава, 1425 Cost. I, 173).

ФОРМИ: наз. одн. зубръ, зубръ (1418 P 89; 1425 Cost. I, 173); дав. одн. зубреви (1404 P 68).

ЗУОУБРЪСКІИ, ЗУБРСКИЙ ч. (2) (особова назва): а при томъ были шлѣхетнии панове олешко судия ильскыи (так. — Прим. вид.) панъ янъ виницкии па(н) янъ зубрскыи (Львѣв, 1421 P 94); а при томъ свѣдѣи былі... панъ янъ зубръскыи а панъ куліковскыи (б. м. н., 1424 P 104).

ФОРМИ: наз. одн. зубръскыи, зубрскыи (1421 P 94; 1424 P 104).

***ЗУОУГРАФЪ**¹ ч. (3) (назва мѣсцевости на Афони) Зограф: И поставили есми обро(к) нашеи бо(л)ници о(т) нашего сѣга монастырѣ о(т) зографа що ми по бжѣи воли тотоу бо(л)нищю сами смо оутврѣдили (Сучава, 1471 DIR«А» 527).

ФОРМИ: наз. одн. зоугра(ф) (1471 DIR«А» 527); род. одн. зоуграфа (1471 DIR«А» 527).

***ЗУОУГРАФЪ**² ч. (4) (особова назва, молд. зуграва «маляр»): мы александръ воевода... знаемо чини(м)... оже то(т) истинныи на(ш) слоуга шефа(н) зоугра(ф) служи(л) на(м) правою и вирною службою (б. м. н., 1425 Cost. I, 168); и еше есми ему дали и потвѣрждаемъ ем(у) села на милѣтинъ... где была села шефана зуграфа (Сучава, 1445 Cost. II, 211—212).

ФОРМИ: наз. одн. зоугра(ф) (1425 Cost. I, 168); род. одн. зуграфа (1443 Cost. II, 144; 1445 Cost. II, 212).

***ЗУОУДЕЧЕВСКИЙ** прикм. (4): мы есмо выслали нашего оурѣдника па(н) ленка старостоу зюдечевско(г) на тоу тоу границу (Зудечѣв, 1413 P 83); мы есмо выслали нашего старосту зюдечевско(г) па(н) ленка с паны на тоую границу (Зудечѣв, 1430 P 116);

дорога зюдечевская (2) див. **ДОРОГА 1**. ФОРМИ: знах. одн. ч. зюдечевско(г) (1413 P 83; 1430 P 116); наз. одн. ж. зюдечевскаѦ (1413 P 83); ор. одн. ж. зюдечевскою (1413 P 83).

Див. ще **ЗУДЕЧОВСКИЙ**.

Пор. ***ЗУОУДЕЧЕВЪ**.

***ЗУОУДЕЧЕВЪ** ч. (6) (назва мѣста у Львѣвскій землі) Жидачѣв: а то сѦ дѣАло в наше(м) дворѣ въ зюдечевѣ (Зудечѣв, 1413 P 84); а то сѦ дѣАло оу нашѣм дворѣ оу зюдечевѣ (Зудечѣв, 1430 P 116).

ФОРМИ: род. одн. зюдечева (1413 P 83; 1430 P 116); мѣсц. одн. оу (въ) зюдечевѣ (1413 P 84; 1421 P 96; 1428 P 111; 1430 P 116).

Див. ще ***ЗУОУДЕЧЕВЪ**.

ЗУОУДЕЧОВСКИЙ див. **ЗУДЕЧОВСКИЙ**.

ЗУОУДЕЧОВСКІИ див. **ЗУДЕЧОВСКИЙ**.

***ЗУОУДЕЧОВЪ** ч. (3) (назва мѣста у Львѣвскій землі) Жидачѣв: мы Вѣликии коро(л) владиславъ... знаемо чинимъ... аже... оставили есмо его ... при томъ при всѣмъ што коли коупилъ или пакъ о(г)мѣну есмо ему дали на има подѣ галичѣмъ чагрово... а подѣ зюдечовомъ джюровѣ (Краків, 1394 P 53—54); а мы есмо выслали вѣадика (!) нашего... на тоу границу сталъ по(д)лі потока малого крѣховца оу круглы(х) лозѣ кде переходи(т) дорога о(т) зюдечова к долинь (Зудечѣв, 1421 P 95—96).

ФОРМИ: род. одн. зюдечова (1421 P 96); ор. одн. зюдечовомъ (1394 P 54); мѣсц. одн. оу зюдечовѣ (1411 P 80).

Див. ще ***ЗУОУДЕЧЕВЪ**.

ЗУДЕЧОВСКИЙ, ЗУОУДЕЧОВСКИЙ, ЗУОУДЕЧОВСКИЙ прикм. (10): мы князь фѣдоръ любортовичъ чинимъ свѣдочно и знаемо... аже што панъ даинло залеревешкии дажбоговичъ замѣнилъ сѦ село ис вонтомъ исъ зюдечовскимъ и сулкомъ черемховомъ (Зудечѣв, 1411 P 78—79); А се я панъ ленко староста Зюдечовскыи свѣдчю сѣмъ своимъ листомъ... аже есмо розѣхалѣ границу межѣ паномъ юрковскимъ и паномъ ивашкомъ борынѣцкимъ межѣ острова и дроховѣчъ (б. м. н., 1424 P 104).

ФОРМИ: наз. одн. ч. зюдечовскыи, зюдечовскыи, Зюдечовскыи (1411 P 79, 80; 1421 P 96; 1424 P 104); род. одн. ч. зюдечовского (1411 P 80); знах. одн. ч. зюдечовского, зюдечовского (1411 P 79; 1421 P 95); ор. одн. ч. зюдечовскимъ (1411 P 79); знах. одн. с. зюдечовское (1411 P 79).

Див. ще ***ЗУОУДЕЧЕВСКИЙ**.

Пор. ***ЗУОУДЕЧОВЪ**.

ЗУОУПОЛНА присл. (1) повнѣстю, цѣлковито: Але колиж... Казимир, крол полскыи... нас... захованю... вѣры... напомяноул... мы, хотѣчи его освѣщености... оу ... вѣры нашои оупевнити, вызнаваемъ тѣм то листом... быти повинни и обязаюу коу держаню зоуполна чести и вѣры нашеи (Сучава, 1462 BD II, 284).

Див. ще **ИСПОЛНОЮ, СПОЛНА, СОУПОЛНА**.

***ЗХАРБИНОВИЧЪ** див. ***СХАРБИНОВИЧЪ**.

***ЗХОДИТИ** дієсл. недок. (1) ◇ з х о д и т и з ъ т о г о с в ѣ т а (1) умирати, покидати цей свѣт: и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небожикъ... казалъ записати по души своей къ монастыру Святому Спасу въ Кобринь — село Корчичи (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2).

ФОРМИ: дієприсл. одноч. зходечи (1401 АкВАК III, 2).

ЗЪ, ЗЬ, З, ЗО, ЗУ прикм. (737) I. (з род.) (194) з, із, зі I. (виражає об'єктні відношення) (53) а) (вказує на об'єкт, що є одиницею якогось обчислення, з якого щось належить) (33): А што есми на брата своего мовилъ, штобы не з делного платилъ за Микуличы, ино ся есми доведаль, што и з дельного платилъ (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); таѦ земля довна (!) запустѣла ничего з нее не хоживало (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93); i oni maiut pam z toiei zemli službu sluzyt, potomu, jak i perwei toho zdawpa z toiei zemli služba szła (Люблін, 1478 АрхЮЗР 4/I, 8); а зъ ихъ имъней... сполна господарю е. м. служба идеть (Вильна, 1495 АЛМ 83); Билъ намъ чоломъ панъ Виленскыи... и повѣдилъ намъ, штожъ зъ тыхъ людей намъ идеть семь служобъ (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

б) (вказує на сукупність об'єктів, з яких виділяється один або більше) (10): а то есмо себе поделили ровно вѣчно и непорушии и никоторому з нас не вѣступати сѦ нивчию дѣлницу (Луцьк, 1463 AS I, 55); так есми ему продал, ажет ниhto з ближних моих... ниhto з нихъ не маюу в то сѦ вступати (Берестя, 1466 AS I, 62); Я княз Михайло Ивановичъ Роговничкий... Продал есми имене мое отчизное Дажев... выиявши за третюю част зо всихъ именеи моихъ отчизныхъ, выслуженыхъ и купленыхъ в землі тутошней вольнской (Володимир, 1475 AS I, 72); а какъ зъ нихъ одинъ зомреть а не зоставитъ по себе сыновъ и шадковъ музского полу то его половица того села Осекрова на того маеть спасти который ся останеть (Троки, 1498 ГВКОО);

в) (вказує на джерело відомостей або дії) (2): какъ бы были мистровы послове оу кизѣство великое вѣехали ижбы есте з ни(х) порозоумѣли были которыи дорогами алиубо посредки оу такыи тадынки с нами хотѣли бы были оустопити (Брестъ Куявскыи, 1447—1492 ЛКБВ); а пры томъ буѣу з моѣю рuki земіане Berestevskiyi Bohdan a Jakub Rypuzczyszcu (Тришин, 1500 ДПЖН);

г) (вказує на об'єкт якоїсь дії) (3): О слоужбнѣко(х) што имоу(т) за з убѣто(г) чѣвка одежоу дра(ти) (XV ст. ВС

7); Ино де(и) све(т)чы(л) о то(м) пере(л) ни(м) мешаиниъ смоленски(и)... ты(м) обычае(м), што(ж)... коли де(д) и(х) смотревшы межы дете(и)... н казалъ з доуховницы своее дѣ(л)ицоу о(т)ца его иванову выгладити во(н) (Вільна, 1495 ВК);

д) (вказує на зв'язки, організацію, з яких хтось виходить) (4): Што пережъ сего посылали есмо къ тобе иашого посла, поведаячи нашоу прыгодоу, которая жъ се намъ стала отъ тста нашого... штожъ намъ зъ доконъчанья своего и хрестъного целованья выступилъ (б. м. н., 1498 ВД II, 413); А нине... къ дочери его прислалъ еси... владыку Смоленского, да бискупа Виленского и черънцовъ Берънадъновъ, съ тымъ штобы она выступила зъ греческого закону (б. м. н., 1499 ВД II, 448);

е) (вказує на стан, що зазнає зміни або порушується дією) (1) перекладається сучасною безприменниковою конструкцією: и такъ намъ поведаете про то, што тоє дело межы вами такъ стало се, што Александръ зять вашъ зъ доконъчанья своего и крестного целованья, што съ вами ималъ, вамъ не исправляетъ (б. м. н., 1498 ВД II, 409).

2. (виражає означальні відношення) (57) а) (з просторовим відтінком) (48): А ргитомъ byli... гусере а Luba (l) bojare z Litwy (Луцьк, 1388 ZPL 108—109); право такъ нашло аже па(н) дмитръ данилови(ч) з роуды имаєть свои листы по(д)перети свѣдки и очистити (Зудечів, 1428 Р 111); мы богданъ воевода... вызнавами... оже пришли есмо оу вечноую едностъ... ис паномъ детрихомъ боучацкимъ з Азловца (Сучава, 1449 Cost. II, 746); мы петръ воевода... вызнаваемъ... оуже тоты златий пинъзи, котори есми были дали на жолдъ оружеиноу пану бартышовы з боучача... урожены панъ михайло з боучача... братъ роженъи пана бартоша, намъ верноульъ и заплатилъ исполною (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815); и пани Василева... поставила перед нами Лоуконичан, королевских людей из Ярнева и зъ Сынковичъ (Лукониця, 1478 AS III, 17); Билъ намъ чоломъ игумень Пречистей Богоматери зъ Пустынки, абыхмо мы призволили имъ людей за себе призвати и нановъ за собою посадити на церковной земли (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

б) (без просторового відтінку) (9): тогдъ есмо выслышали (так. — Прим. вид.) рвчъ обою зо обоу сторону и прибкуву и воиткову (Львів, 1412 Р 81); а мнѣ хвѣ(д)це па(ш)ко(в)ои дохновича напроти(в)коу то(г) ничо(г) ие мови(ти) ани дѣте(м) мой(м) и ни бли(ж)ни(м) мой(м) з родоу мое(г) (Луцьк, 1490 ЗХП 136); А намъ ся вже не надобъ уступати въ тое, ани ближнимъ зъ роду нашого, ани инымъ наслѣдкомъ нашимъ (Вільна, 1499 АСД VI, 3).

3. (виражає причинові відношення) (46): My Alexandr, або Witolt z bozi łaski velikij kniaz Litowskij... dali prawa i wolnosti ... mieszkajucim w tom panstwie naszym (Луцьк, 1388 ZPL 103); знаменитосто чиннымы... иже мы романъ воевода молдавский... и(з) доброй воль, а никимъ не принужень, али з доброй и з мудрой рады своїхъ слугъ... слюбили есми и слюбуемъ, обьщеваючя чистою върою и чистою правдою върна служба служити ... владиславоу... королеви польскому (Сучава, 1393 Cost. II, 607); Мы болеславъ... з божьей мл(с)ти кнАзь черниговский... знаємо то чини(м)... аже даровали есмо и даємъ слузъ нашему юркови козенАти на своемъ сельъ... Н копь рускон личбы краковской моньты (Коломия, 1424 Р 102); вло(д)славъ бжиєю мл(с)тью кроль полский... знаменито чиннымы... ижъ нѣкгды преможный панъ александръ воевода земль молдавской з направи а рады неприятели нашихъ... присАгъ слюбовъ... намъ оучиненныхъ... переступивши и зломивши былъ на противу намъ (Ланчиця, 1433 Р 120—121); Ино князь Федоръ его милость Михайловичъ Чорторыскій... тое мое имѣнне въ пана Васнля выкупилъ зъ моее воли (Луцьк, 1449 АЛМ 8); Ино мы, зъ ласки наше, за

его службу тые люди... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

4. (виражає просторові відношення) (30) а) (вказує на місце, вихідну точку дії) (27): дорогою... на гостинець Луцкий — полеский, а оттоло до дороги, которая идеть зъ Жыдычына до Крупой (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); А коу томуоу придалъ есми на тоую цркъвъ... землю пашноюу и бортноую... поченши о(т) стго озера льсо(м) мошенски(м) а з льса мошенского по долгие лозы (Перевали, 1440 Р 142); а хто погадаєть на великого кнАзА животь, а забъжыть въ иашіоу землю, того зрадуоу (!) маємъ великомуу кнАзю, зъ нашовъ земли, выдати (Сучава, 1442 Cost. II, 716); и тѣ(ж) имъ тая люба была новина которая на(м) тогды коли есмо ехали з великого литовского кйзства была повѣдена (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); А... никому не надобе через тот обруб и границу з Лопавиш у мою землю Хренницькую уступати (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); И слухи иаєть еще тыи доходятъ отъ туль зъ его земли, иже весь вжо въ готове, и людемъ своимъ всимъ казалъ готовымъ быти (б. м. н., 1498 ВД II, 414); а хотар виш(е)писани... до оусты лопатной где оупадаєть з безинъ оу ставоу (б. м. н., 1500 SD 7);

б) (вказує на місце дії) (3): у k tomuż przydali iesmo Swinniu i Ostruiu Rudu, а z druhoyey strony tych setyszcz po Rudu Swiatec у ро ryku Zerdi (Ужів, 1420 AS I, 25); они обвели от Березое к Бережкам... по Крешеноую, а зъ другоое стороны от Милошевич з Ивашковцы по дорогоу (Лукониця, 1478 AS III, 17).

5. (виражає часові відношення) (4): и старцы снем сА и згодив сА на одно место и сознали перед нами, аж з давныхъ давен еєть ступенское (Ступно, 1444 AS I, 42); про тожъ мы кторою зъ его волию повннни есмы сА згодити... гди(ж) вѣдаюмъ иже пре(д)реченыА землА молдавскаА своА панствы здавны(х) часовъ коу королевствоу полском(оу) прислушуютъ... слюбуемъ... иже хочемъ... слюбы, которыАжъ... петръ воево(д)... казимирю, королеви полскому... оучини(л)... върне... держати (Хотин, 1448 Cost. II, 738); онъ жо положилъ личбу зъ (другого? — Прим. вид.) году, зъ мыта Смоленского положилъ на личбъ, што выдалъ трыста копь и 30 копь и 3 копы и 40 грошей (Вільна, 1499 РЕА III, 34—35).

6. (виражає модальні відношення) (3): мы... слюбуемъ... ижъ вшитки оурАды и зъеднанья и записы... межы наияснѣншимъ кйжатемъ а паномъ... вло(д)славомъ з бжиєи мл(с)ти кролемъ полскимъ... с одной стороны а межы преможнымъ стецкомъ воеводоу землѣ молдавской... з другою стороны прере(ч)ныи владиславъ кроль и дѣтн его... на вѣки ховати имбють (Ланчиця, 1433 Р 123); И о(т) върховины еє КотораА Впадаєть В днѣстръ з обоу двоухъ Сторонъ тое рѣчки Каменици землю Держати Маєть (Прилуки, 1459 Р 171).

7. (виражає кількісні відношення) (1): дай мне г(о)с(т) по(д)л(а)рю розездъцы з деса(т)и копь (Ступно, 1444 AS I, 42).

II. (зі знах.) (3) (у сполуч. з числівником виражає кількісні відношення, вказуючи на приблизну кількість чого) з (що), близько (чого): а едучи дорогою зъ полмили на западъ зимный на гостинець Луцкий — полеский (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); а мыта при(и)де(т) копь з два(д)цать на годъ (б. м. н., XV ст. ИК); а мытѣ еєть с тымъ намѣстникомъ горо(д) де(р)житъ а поведаяють на го(д) со всимъ з деса(т) копь гроше(и) при(и)де(т) того мытѣца (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.).

III. (з ор.) (540) з 1. (виражає об'єктні відношення) (501) а) (вказує на суттєві одних предметів або осіб іншими) (346): даємо надто подь Острогомъ тому господину отцу владыце... село наше Бусчу, зъ дворысчомъ Борсчовскимъ... зъ лесами... зъ гаями, ловами и зо всякими пожитками (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2—3); ана (!) по-

дала петрашкови радѣцьвовському свою дѣднину и вотнину оу вѣки... и землю и съ з дворищи (Перемишль, 1359 P 10); а тако продавъ яко самъ держаль... и со льсы и з доубровами (Львѣв, 1400 P 61); мы александръ воевода... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто а волховець ись селы и присе(л)кы, со млины... и з данми (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); а иде(т) с не(г) колода медуо и съ всеми пошлинами з бобры и с куницами и с полю(д)емь (Киѣв, 1427 P 108); продал есми ему зо всим: з боры, з леси, з доубровами, з лова, зъ гайми и зо всеми ролАми выкопаными и не выкопаными (Берестя, 1466 AS I, 62); и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш... и люди в Лихиничох зъ землями своими (Друцьк, 1492 AS III, 23); Ино мы... з ласки нашое, тыи сельца вышейписаны... дали есмо ему, со всими ихъ землями пашными и з сеножат(ь)ми и з бортноу земьлею церьковною Михайловскою (Вильна, 1499 РИБ 777); И потвержаемъ тые люди симъ нашимъ листомъ... ему самому... со всеми ихъ землями пашными и бортными... и со всимъ зъ тымъ, што здавна къ тымъ людемъ прислухало (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

б) (вказує на зв'язок або взаємодію між особами та предметами) (155): а отъ монастыра речкою Чолницею до мосту, на дорозе зъ Дубисчъ до Своза, где се Чолница зъ Ретовкою сходитъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); Кгрунтовъ оромыхъ и сеножатныхъ... заровно з мешаны до скарбу Нашого платечы, заживати мають (Луцьк, 1389 РЕА I, 27); а ведже мы, по долгу листу господарского, зъ паномъ Карпомъ чыныты грани поехали (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); про то жь... о(т)пушаемы ему все... слюбучи... стефана воеводу... миловати а то такъ а(ч) прере(ч)нныи воевода з дѣтми и намѣсткы... намъ и дѣтемъ нашимъ и намѣсткумъ и корунъ вѣроу пристанеть (Ланчиця, 1433 P 121); и мы порадив са з нашими кн(А)зи и п(А)ны, з нашою верною радою, даем и дали есмо... село Бурковцы (Киѣв, 1437 AS I, 33—34); мы ильА воевода... чынымъ знаменито... ожъ вѣзАли есмо прыАзнь... зъ иашимъ старшимъ прыАтелемъ, зъ великимъ кнАземъ казимиромъ, королевичемъ (Сучава, 1442 Cost. II, 716); А къ тому листу и печати свое привесли: пани Вохнова зъ своими дѣтми свою печать, а панъ Юшко Камка свою печать (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 628); Видѣвши есмо службу намъ вѣрною... пана Петра Мушчица и подумавши есмо зъ нашими князьями и паны, зъ нашою вѣрною радою, дали есмо Петру Мушчицу у Перемилскомъ повѣтъ тая имьня (Вильна, 1492 АЛМ 30); хто матьце моей в чомъ коли будетъ кривду делати, тот ся зо мною розсудить перед Богови (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); у земlam tych folwarkow hrancusia mne iest z burmystrom mista Beresteyskoho z panom Markom hawrylowyczom (Тришин, 1500 ДПЖН).

2. (виражає означальні відношення) (10): се азъ смиренны еп(с)пъ олк(с)ѣи... застали есмо оу стго спса на красно(м) Дѣ иконы кованы(х) а Гѣ иконы з вѣнцы (б. м. н., 1429 P 114); и на то дали есмо ему се(с) нашъ листъ з нашою печатю (Овруч, 1450 ЗНТШ XI, 7); а на то есмо ему сес листъ нашъ дали з нашою печатю (Киѣв, 1459 ЗНТШ XI, 13); И на то есми дал кнАзю Василю... сес мой листъ з моею печатю (Друцьк, 1492 AS III, 24); и тотъ записъ свой зъ болшою своею печатю и съ печатями пановъ рады своее тымижъ нашими послы рачиль бы твоя милость къ намъ его прислати (б. м. н., 1496 ВД II, 407).

3. (виражає модальні відношення) (26): тогды на роць... в медьщъ... з добрымъ розмышленемъ мно(г) добры(х) люди... осудили есмы и осужаемъ аже г(с)дръ нашъ кроль влодславъ... ближши есть к тому мѣсту к тычину... нижди тыи пани Адвига и ен дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 P 70); Я ларио(н) игоуме(н) пересопницки(и) визнаваю... што(ж) ог(с)дръ (!) коро(л) его мл(с)тъ пожалова(л) менъ бѣомо(л)ца свое(г)... ты(м) име(н)емъ которое(ж) придано к цркви

бо(ж)еи стѣмоу монастырю на има чемери(н) з дозволе(н)ем ог(с)дрА (!) корола его мл(с)ти и с митрополитовы(м) (Луцьк, 1467 СП № 13); Се мы панове Цеценевьскыи... боудючи есмо у добром розоумъ и з доброю памАтью... продали есмо имъне отчиноу свою... ки(А)зю Александроу Санкгушковичю (Кременецъ, 1469 AS I, 64); одно ж позволяю зятю моему и дочце моей... з ведомомъ моим у дуброве моей Хреннической дерева утяти и травы укусити (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); И панъ Петръ побхаль до тыхъ имъней зъ моимъ дозволенемъ (Вильна, 1498 АЛМ 163).

4. (виражає кількісні відношення) (3): Коли комоу чѣттри волы возме(т) силою а боуде(т) на то осве(т)ченье за замешканье ты(х) воло(в) и работы за кажную недѣлю имее(т) платити Дѣ скотца з виною ЕІ а соудовн друоуга ЕІ (XV ст. ВС 30).

Див. ще ЗЕ¹, ИЗЕ, ИЗЪ, ИСЪ, СЪ.

*ЗЪБЛАНЫ мн. (1) (назва села у Троцькому воеводстві): И мы... казали есмо светком присАгнути, они обвели от Березое к Бережкам к мосту и къ Зъбланомъ (Лукуниця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: дав. Зъбланомъ (1478 AS III, 17).

*ЗЪВИНЯЧАЯ ж. (1) (назва села у Волинській землі) Звиняче: Писанъ у Зъвинячой (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 194).

ФОРМИ: місц. одн. у Зъвинячой (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 194).

Див. ще ЗВИНАЧЕЄ.

*ЗЪВАГОЛЬ див. ЗАГОЛЬ.

ЗЪДАВНА див. ЗАДАВНА.

*ЗЪДОРОВЬЄ див. *ЗДОРОВІЄ.

*ЗЪДЧАРКИ мн. (1) (назва села у Волинській землі) Ждчарки, суч. Білопілья: записую матце своей пане Анне Немировой... Ждчары и Зъдчарки (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: знах. Зъдчарки (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

*ЗЪЄДНАНЬЄ с. (2) договір, угода (1): Мы воинцехъ... ярцибискупъ гнзденский збыкнѣвъ краковский... слюбуемы и записуемы са стецку воеводъ земль молдавской... ижъ вшнтки оурады и зъеднанья и записы... межи наияснѣшимъ кнѣжатеи а паномъ... вло(д)славомъ... кролемъ полскимъ... с одной стороны а межи преможнымъ стецкомъ воеводою земль молдавской... з другои стороны прере(ч)нныи владиславъ кроль и дѣти его... боронити держати непорушно на вѣки ховати имвють (Ланчиця, 1433 P 122—123);

на и зъ еднанію стоати (1) дотримуватись договору (угоди): а которыи бы не хотиль на томъ изъеднанію стоати и миръ пороушити, а ваша мл(с)тъ и каждыи добрыи на того стоати и казнити, яко виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 Cost. II, 682).

ФОРМИ: місц. одн. на изъеднанію (1435 Cost. II, 682); знах. мн. зъеднанья (1433 P 123).

Див. ще ЄДНАНЬЄ.

Пор. *ЗЪЄДНАТИ.

*ЗЪЄДНАТИ дієсл. док. (1) скоїти, спричинити (що): вло(д)славъ бжинею мл(с)тью кроль полскии... знаменито чинимы... иже какъ коли дьяволомъ росѣсвѣцею злости... зъеднано было ижъ нѣкгда преможныи панъ александръ воевода земль молдавской з направи а рады неприятели нашихъ... присАгъ... и записовъ намъ оучиненыхъ... переступивши и зломивши былъ напротиву намъ и на(с) розгнѣваль (Ланчиця, 1433 P 120—121).

ФОРМИ: предик. пас. дієприкм. зъеднаио было (1433 P 120).

*ЗЪЄДНАТИ СЯ дієсл. док. (9) (з ким, з ким о чім) згодитися, дійти до згоди (з ким, з ким на чому) (2): даемъ вашей мл(с)ти виданіє, аже мы и с нашимъ братомъ, стефаномъ воеводою, исьеднали съ и помирили съ есми

(Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); у оны туйу hranyciu mni zawodytu у tyi moyi lude datey hranyciu zawety... w pana markowa zemlu у my chotity о tom z panom markom zjednatysia (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

скласти угоду, з'єднатися (7): И Нагорка и Шпица не хотели того ждаты и вступили съ нимъ у еднанъе передъ добрыми людьми, и зъедналися съ нимъ, и листомъ ся записали, какъ тая речъ маеть межы ними стояти (Краків, 1489 *РИБ* 433); и бори(с) ре(к) коли(м) са з гльбомъ зье(д)на(л) то(г)ды тыи записы гльбу о(т)да(л) (Вильна, 1495 *ВМБС*).

ФОРМИ: *инф.* zjednatysia (1500 *ДПЖН*); *перф.* 1 *ос. одн. ч.* коли(м) сА... зье(д)на(л) (1495 *ВМБС*); 3 *ос. одн. ч. ся...* зьедналь (1489 *РИБ* 431); 1 *ос. мн.* исьєдиали съ... есми (1435 *Cost.* II, 682); 3 *ос. мн. ся...* зьеднали 2 (1489 *РИБ* 433); зъедналися 1 (1489 *РИБ* 433); *дисприсл. перед.* зьеднавшыся 1 (1495 *РИБ* 620); зье(д)навшисА 1 (1495 *ВМБС*).

Див. ще *ЕДНАТИ СА *ПОЕДНАТИ СА, ОУЕДНАТИ СЪ. *ЗЪБРЕМЯ *див.* *ЗЪРЕМА.

ЗЪМЄШКАНЬЕ *с.* (*стч.* zmęskani, *стп.* zmieszkanie) задержання, затримання (1): Коли комоу чєтыри волы возме(т) силоу а боуде(т) на то осве(т)чєньє за замєшканьє ты(х) воло(в) и работы за ка(ж)ноюу недѣлю имєє(т) платити Д̄ скотца з виною Е̄І а соудови другая Е̄І (XV ст. *ВС* 30);

(*галяня часу*) затримка, задержка (1): Сами порозоумѣти можєте коли ани в короунѣ ани въ князьствѣ велико(м) обьличне не были быхо(м) иже в таковы(х) рѣча(х) великая бы была нелацность а зъмєшканьє (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* зъмєшканьє (1447—1492 *ЛКБВ*); *знах. одн.* замєшканьє (XV ст. *ВС* 30).

ЗЪПОДІА *див.* ЗАПОДІА.

ЗЪРНЬ *ч.* (2) (*особова назва*): И також прїидоша прад нами... наши слоуги Зърнь и братїа его Тома и Ion... и продали свою правоую отниноу (Сучава, 1488 *ВД* I, 355).

ФОРМИ: *наз. одн.* Зърнь 1 (1488 *ВД* I, 355); *зам. дав.* оу роуки Зърнь и братїамъ его 1 (1488 *ВД* I, 355).

ZYZMORSKI *прикм.* (1) (*пор.* Жижмори в Трощькому воеводствѣ): Ja Fedko Janusz(k)owicz rysar welykoho kniazia aleksandra namisnyk Zyzmorski (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Zyzmorski (1500 *ДПЖН*).

*ЗЫСКАТИ *див.* *ИЗЫСКАТИ.

*ЗЫЧИТИ *дїєсл. недок.* (2) (*стч.* žičiti, *стп.* žyczyc) (шо кому) зичити, бажати: естли мистрь... васъ за срѣдники еднаньє покоя боудеть хотѣти мѣти... рада короуны васъ тѣжъ приимє всАкое чти ва(м) яко сами собъ зыча (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *дисприсл. одноч.* зыча 1 (1447—1492 *ЛКБВ*); *зычоучо* 1 (1447—1492 *ЛКБВ*).

Зь *див.* ЗЪ

*ЗЪМЛАНИНЬ *див.* ЗЕМЛАНИНЬ.

*ЗЪИКО *див.* ЗАИКО.

ЗЪИКОВ *прикм.* (2): Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидє прад нами... слоуга сын Зъиков ... и продал свою правоую отниноу (Сучава, 1494 *ВД* II, 32).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Зъиков (1494 *ВД* II, 32); *дав. одн. ч.* Зъиковоу (1494 *ВД* II, 32).

Пор. ЗАИКО.

ЗЪМЄЩІИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князївствѣ*): Тѣмъ ми видѣвши его правоую и вирноюу слоужбоу д(о) нас... дали и подтвердили есми емоу... села... на имѣ Зъмєщїи... и Сакълишєщїи (Сучава, 1462 *ВД* I, 63).

ФОРМИ: *наз.* Зъмєщїи (1462 *ВД* I, 63).

*ЗЪМИНЬ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а што заставил Роман Чюс, ставъ на Горини противъ Зьмина, и той ставъ къ Манєвоу (б. м. н., 1475 *AS* I, 71).

ФОРМИ: *род. одн.* Зьмина (1475 *AS* I, 71).

*ЗЪМЛА *див.* ЗЕМЛА.

*ЗЪМЛАНИНЬ *див.* ЗЕМЛАНИНЬ.

ЗЪМЪ *ч.* (5) (*особова назва*): и оуста(х) а(з), г(сд)воми, (и за)плати(х) оуси тоти пинъзи... оу роуки слоузъ нашємоу, оана зъмъ... сїо(м) драгоше зъмъ о(т) зєлєти(н) (Сучава, 1491 *Cost.* S. 156).

ФОРМИ: *наз. одн.* зъмъ 1 (1491 *Cost.* S. 156); *зам. род.* о(т)... зъмъ 3 (1491 *Cost.* S. 156); *зам. дав.* оу роуки слоузъ нашємоу, оана зъмъ 1 (1491 *Cost.* S. 156).

*ЗЪМЪСКИЙ *див.* ЗЕМСКИЙ.

ЗЪНЬКО, ЗЪНКО, ЗЕНКО *ч.* (10) (*особова назва, пор.* Зиновеи) Зїновїй, розм. Зїнько: а на то свѣдкы при то(м) были тогды землане королевскыи на имѣ панъ онанья... и панъ зънко лобоуньскыи (Острог, 1458 *ОЖДМ*); Искаль Мєзкир(ъ) на братє на своємъ, на Зєнку, отчины своєє (Вильна, XV ст. *РИБ* 609); Жаловали намъ люди наши... на имя Зєнко, а Наливайко, а Левонъ Пужичанє, на зємянь Берєстєйскихъ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85).

ФОРМИ: *наз. одн.* Зєнко 4 (XV ст. *РИБ* 609, 610; 1464 *AS* I, 57; 1495 *АЛМ* 85); **Зънко, зънко, Зънько** 4 (1458 *ОЖДМ*; 1465 *AS* I, 57; 1466 *AS* I, 61); *знах. одн.* Зєнка (XV ст. *РИБ* 609); *місц. одн.* на Зєнку (XV ст. *РИБ* 609).

ЗЪТ *див.* ЗАТЬ.

ЗЪТЪ *див.* ЗАТЬ.

ЗЯТ *див.* ЗАТЬ.

ЗЯТЬ *див.* ЗАТЬ.

ЗАИКО *ч.* (2) (*особова назва, пор.* *рум.* zaică «сойка»): а пановє наши по именю... па(н) драгоше чашни(к) па(н) заико па(н) доума мика(ч) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); А пак привилїє шо имал Лоука, отца его Зъика, от наших оуиков от ИліАша воеводї и от Стефана воеводи, а она ест оу роуки слоузъ нашємоу Юрши апродоу (Сучава, 1494 *ВД* II, 33).

ФОРМИ: *наз. одн.* заико (1456 *ЭСФ*); *род. одн.* Зъика (1494 *ВД* II, 33).

ЗАТЬ, ЗЯТЬ, ЗАТЬ, ЗЪТ, ЗЪТЪ, ЗАТ, ЗЯТ *ч.* (59)

(*чоловик сєстри або дочки*) зять: и ещє ва дали ВІ лисици пани хонъци и еъ затєви ивашкови и дѣтемъ еъ (Перемїшль, 1378 *P* 26); А се А панъ Анъ шькотський ... свѣдчо то и познаваю... ижъ прида пьрьдъ на(с)... филь мАковичъ и своєю братьєю и на имѣ изъ гринько(м) сочивьичимъ и с минько(м) и зать(м) и сєстрою... познали то ижъ суть прода(л)... па(н) коль далюєвьско(м) остаточную свою половину дѣдънины тристаньшъ за Ш и за К коль (Галич, 1409 *P* 74); А зятю моему и дочѣ моеї... не надобє через тот обруб и границу з Лопавшъ у мою землю Хрєницькую уступати и переходити николи (Хрїнники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); а к моеї роуцъ мнѣ постоупила дадинаа моа княгини Семеноваа Марья и зать еи князь Семенъ Юрєвич имѣньє на имѣ Манєвъ (Вильна, 1482 *AS* I, 79); Што и передъ тымъ послали были есмо до васъ нашого посла, Шанъдра дьяка, абы естє зъ зятємъ вашимъ зъ Алексанъдромъ великимъ княземъ миръ взяли (б. м. н., 1498 *ВД* II, 409).

ФОРМИ: *наз. одн.* зать, зять 11 (1385 *P* 28; 1388 *P* 37; 1401 *P* 66; 1482 *AS* I, 79; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1498 *АЛМ* 163; *ВД* II, 409); *зят, зят, зът* 4 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27, 28; 1458 *ВД* I, 20; 1484 *ВД* I, 278); **зять, зътъ** 2 (1434 *DIR* «А» 464; 1461 *ВД* I, 45); **зА(т)** 1 (1453 *Cost.* II, 472); *род. одн.* зъта, зъта 10 (1443 *ПГСММ*; *Cost.* II, 120, 126, 129, 132, 141, 145, 180; 1446 *Cost.* II, 241; 1447 *Cost.* II, 273); **зАта, зятя, зътъ, зАт** 8 (1443 *ВАМ* 41; *ДГСМН*; *Cost.* II, 138, 149, 156; 1446 *Cost.* II, 238; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1498 *ВД* II, 409); *дав. одн.* зятю, зАтю 8 (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27, 28; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1482 *AS* I, 79); *зєтоу* 2 (1464 *DIR* «А» 517; 1467 *ВД* I, 122); **зАтєви** 1 (1378 *P* 26); *ор. одн.* **зАтємъ, зятємъ, зАтєм** 9 (1378 *P* 26; 1393 *P* 52; 1482 *AS* I, 79; 1487 *AS* I, 85; 1498 *АЛМ* 169; *ВД* II, 409, 410); **зАт(м)** 1 (1409 *P* 74); *наз. мн.* **зАтєвє** (1487 *AS* I, 85); *ор. мн.* **зАтми** (1487 *AS* I, 85).

И, І, Ї, У *спол.* (21961) **І.** (*зв'язує члени речення*) (20616) **І.** (*перелічувальний*) **і**, та (10090): я Любарть Кгедеминовичь... записалъ есми и даль село свое Рожысче... противъ островов нашихъ: Переделокъ и Струги, Глименца и Высчоча, и Тополного, и Мошонки, и Свинки (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1—2); По бжьи нарожьньи тисАча лѣ(т) и ѿ и ѿ и ѿ лѣ(т)... коупилъ панъ ганько сварць... в оleshка оу оу (!) малечковича... село и землю и доубровы и лѣсъ и рѣкоу и ставы и все дѣдичьство его (Львѣв, 1368 *P* 15); а при томъ при всѣмъ оставляемъ его и его дѣти и его намѣстки и его щатки на вѣки вѣком (Краків, 1394 *P* 54); тогда вѣдка почалъ вказовати и рѣклъ... то естъ цѣрквяная земля сѣго сѣса по лисичии брод) и за кнАзА льва и за кнАзА юрья и за ины(х) многыхъ державецъ (Погоничі, 1422 *P* 97); а даемъ тому предреченому пану Каленику вечно и непорушно ему, а по немъ и детемъ его и внучатомъ, его ближнимъ, шадкомъ его (Київ, 1437 *AS* I, 34); а на(ш) милостивыи па(н), наяснеишій коро(л) казими(р)... имае(т)... на(с) ласкаво миловати и оборонити и опасти и ми(р) и покои оудилати о(т) нашихъ неприАтелевъ послы своими и мече(м) своимъ и радоу и оусими добрыми оучи(н)ки (Серет, 1458 *Cost.* II, 766); А мнѣ кнА(зю) Михайлу Васильевич(у) Избаразкому досталъ сА городъ Вишнѣвецъ ис мѣстѣчкомъ и с тымъ селом, што под мѣстѣчкомъ, и з мытомъ вышнѣвѣцкимъ (Вишнѣвецъ, 1482 *AS* I, 81); и воленъ панъ вѣленскій кн(А)зь Костентинъ его милость и его (*в ориг. иго.* — *Прим. вид.*) милости кнегинА и их милостн дѣти и на потомъ боудоучи и их милости щадки тые земли выше мѣненые (*в ориг. дѣненые.* — *Прим. вид.*) отдати и продати (Ставків, 1491 *AS* I, 97); и оучинили есми и въ задоушѣ свАтопочившихъ предковъ и родителей нашихъ, и за наше здравіе и спасеніе, и за здравіе и спасеніе госпожди господства мы Марїи, и за здравіе и спасеніе дѣтей нашихъ, и дали есми тому свАтому нашему монастироу тое вышеписанное село (Сучава, 1492 *BD* I, 510); А кого коли они за себе людей призвуютъ и наново за собою посадятъ, ино нашымъ намѣстникомъ и тивуномъ и иншымъ нашымъ урядникомъ не надобъ у тыхъ ихъ людей вступать (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

(*чергується з а*) (45) *див. А.*

(*у сполуч.* и тежъ, и тыж, и тиж, и тАж, и тѣжъ, и такъ жь, и такъ ѿ) і також, і теж, а також, а теж (35): Мы кнА(з) дѣдъ дмитриеви(ч)... тымъ то листомъ чинимы знамени(т)... како кѣды в то время коли кнА(з) велебный дмитрии... голдование и вѣрность и послушество и такъ(ж) служба и хс(с)та цѣлоние (!) ... володиславу... королеви польскому... вѣрность праваА и не изрушистаА слюби(л), а мы... ислобуемы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39); A pritomъ byli tyje swetkowe: kniazъ Fedor wojewoda Łuckij... i teжъ Minkhajto i z Oszmeny i teжъ z Litwy inszije

bojare (Луцьк, 1388 *ZPL* 108—109); мы великий кйзъ швитрикгаиль... чини(м) знакомито и даемъ вѣдати... иже... дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю... село михлинь ... со всеми оуходы и приходы... съ селищи и с нивами и с пашнаАми... и з болоты и с рудами и такъ што в тыхъ имѣньи примыслить собѣ... и со всѣми платы што к тому имѣнью слушаеъ и пре(д) тымъ слушало и такъ с луги и съ сеножатъми и со всѣми пожитки (Київ, 1433 *P* 118—119); а къ тому дали есмо ч(о)л(о)в(е)ка у Теревени жь, на имя Баламутова сына, и тежъ ч(о)л(о)в(е)ка, на имя Дубленского... и тежъ ч(о)л(о)в(е)ка, на имя Безхебича, и къ тому придали ему Кривичи съ трема ч(о)л(о)в(е)ки... и тежъ дали ему въ месте Пинскомъ огорода своего дворъ себе поселити (Городно, 1497 *РИБ* 683); И оуоставше панъ Жоуржъ гоуменникъ та заплатилъ оуси тоты... ѿ златъ татарскихъ оу роуки слоузъ нашему Гоурбану... и сестричичи его Насти... и братаничемъ Настиним... и тыжъ братаничи тогожъ Гоурбана Насти... и сыноу тои Насти Драготъ (Сучава, 1499 *BD* II, 135);

(*у сполуч.* и п а к ѿ) і також, і теж, а також, а теж (10): а на то свѣдкове... панъ доума браевич, панъ станчоул... панъ микоуло (!) постелник, и пакъ панове и радци ливовскій (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); Ино мы видѣвши меже ними ихъ доброу волю и токмежъ и пакъ и полноу заплатоу, а мы такожде и от нас есмы дали и потвѣрдили слоузъ нашему вѣрному пану Или комисоу... селище... на имѣ Бѣль (Гирлов, 1499 *BD* II, 160);

(*у сполуч.* и т а к о, и т а к ѿ, и т а к ѿ) і також, і теж, а також, а теж (8): и такы имаемы ему служити и помагати на усѣхъ его неприАтели... и тако имаемы его остерегати о(т) усѣхъ злыхъ рѣчей (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); и мы емоу дали... тые села... со всемъ с тымъ што к нимъ з века и здавна слушало (*в ориг. слоужало.* — *Прим. вид.*) и тагло и такъ сА слушаеъ вѣчисто и непорушно со всеми входы и приходы... и такъ што в тыхъ именАхъ себе примыслить... и со всеми платы... и такъ: з луги, из сеножатми и со всеми пожитки (Київ, 1437 *AS* I, 34); мы великий кн(А)зь Швитрикгаиль... чинимъ знаменито... иж... дали есмо тому верному нашему слоузе Олфероу (!)... село Глухны... ис ставы и ставищи, и з мыты, и такъ што в тыхъ именехъ себе примыслит... и такъ ис луги, из доубровами, и сеножатми, ис пасеками и со всеми пожитки (Луцьк, 1446 *AS* I, 42—43);

(*чергується з т а*) (2): А хотар тои пасици... да ест... поченши ис верха от край лѣса от единъ пискъ, та чересъ потокъ и чересъ польноу и чересъ лАс до дороги, та долоу дорогоу до Михалчевъ потокъ на единъ берестъ знаменанъ (Ясси, 1497 *BD* II, 100);

(*виступає перед останнім з перелічуваних членів речення*)

і, та (441): Вѣдай то каждый члѣвкъ... оже я кнАзъ еоунутни и кистютни... чинимы миръ твердыи ис королеми кази-

миромь польскѣмь... и съ его землѣми краковскою и судомирскою сиразскою кувявскою лучичскою добрыньскою плотьскою мазовскою люблинскою сетѣховскою и со львовскою (б. м. н., 1352 P 5); *My Alexandr, abo Witolt z bozi łaski wielikij kniaz Litowskij i dedicz Horodenski, Berestejskij, Dorohickij, Luckij, Wolodimerskij, i in szich znamenito czinim tym naszym listom, ninisznim i rotom buduczim* (Луцьк, 1388 ZPL 103); *Мы Вѣликии коро(л)*

влодиславъ Ёѣ мл(с)ти польски литовьскии и роуски... знаемо чинимъ... аже нашъ верный слоуга данило дажбогови(ч)... оуказаль прѣд нами свою вѣрною слоужбу (Краків, 1394 P 53—54); *А на то вѣра моя вышеписаннаго александра воеводы и вѣра пана станислава ротомпана... вѣра пана быгровъ штефанова... вѣра пана мика бѣлого... вѣра пана жюрговъ волховецког... и вѣра оусѣхъ боАрѣ молдавскыхъ* (Сучава, 1403 RS 338); *A to (!) weremia siechalisia byli k nam Kniaz, Panowe, Boiare i wsia zemlia* (Липнишки, 1433 ЗНТШ, LXVI, 140); *Мы панъ моужлоу боучацки... па(н) бартошъ боучацки... Вызнаваемъ симъ нашымъ листомъ... хотячы пана михайла канцлира молдавско(г) намъ братомъ и приятелемъ вѣчнымъ оучинити... дали есми емоу оу ка(ж)доу его пригодоу... оу снятинъ оу горо(л) мешкане съ его панею съ е(г) дитками и съ слоугами* (Снятин, 1454 P 162—163); *При чомъ всюмъ Его Самого жону дети И напотомъ Боудоучіе Исча(д)ки Его При томъ всю(м)ъ zostавоую* (Прилуки, 1459 P 172); *(ино) мы видѣвше их доброй воли токмеж и полноую запластоу мы так(ождере и от нас есмы) дали и потвѣрдили есми слоуги наши доум(а покшескоул и мани тоа прѣдреченое сел)ище* (б. м. н., 1500 SD 7).

2. (еднальный) і, та (9857): *Аще ли хто подѣ областію нашою въ епархией Луцкой и Острозской, гординею превозносаяся, сия предания отческа и повеления княжения нашего переступитъ дерзнетъ... да казнитъ и отъ Бога проклять будетъ* (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); *то все есмо потвѣрдили... служъ нашому вѣрному ходкови быбелскому, и дѣтем его* (Судомир, 1361 AGZ 6); *дали есмо на вѣки тои млинъ и мѣсто оу млина къ цркви и тымъ мнихомъ казателего закону* (Смотрич, 1375 P 20); *а Ако ко(л) тако(ж) ислубили бы(л) есмо кна(з) дмитрию московско(м) и правду дали оужъ ѣде(м) и хоче(м)са порожни оучинити тоъ прав(д)ы про(т) абы коро(л) бы(л) бзпечнѣшии* (так. — Прим. вид.) *оу нашей службѣ и оу правдѣ* (Молодечно, 1388 P 43); *мы александръ воевода... дадо(х) мопастироу пана ивана дворника оуспеніоу стои бци... едно село на връхъ солонца где е(ст) былъ татомиръ и прѣта и селиште диенншево* (Сучава, 1415 Cost. I, 116); *Мы болеславъ... кназь черниговскии и ины(х) знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ служъ нашему юркови козенати на своемъ селѣ на хватовцехъ ѣ копѣ руской личбы краковской монѣты а имѣть тое село держати и оуживати со всѣми его пожитки и оужитки* (Коломия, 1424 P 102); *волни во всехъ тыхъ именахъ кому отдати, продати и променити: пан Каленик и его ближний по нем будучие* (Кнѣв, 1437 AS I, 34); *вид.) оу позволяю зятю моему и дочце моей... у дуброве моей Хренницкой дерева утятти и травы укусити, а дубровы моей Хренницкой не копати и сѣна въ стоги не кидати* (Хріннишки, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); *а се zde емужъ са Маневъ досталь съ всеми присельки и съ селищи, што к тому двору издавна слушало* (Манѣв, 1478 AS I, 76); *а на то есть вѣра... пана тоадера и пана негрила, паркалабове хотинскыи, вѣра пана еремѣа и пана драгоша, паркалабове немецкыи* (Ясси, 1500 Cost. S. 231);

(поеднѣ другорядный присудок з головним, перев. з вторним підметом) і, а, та (32): *про то жь мы оузрѣвше на кролевьскии листь и на оуздавнѣхъ листы... аже тое дворище пысковича што на гугни стоить на облазничъ земли и мы оусудивше и оуправивше с нашими землѣны... и*

оставили есмы облазничъ при томъ дворищи пысковича што на гугни (Зудечів, 1411 P 79); *того ради мы видѣвше и(х) доброу(ю) волю и лагодоу... и мы дали есми нашему вѣрному пану михоулови писарю тое выше писанное ело (!)* (Нѣмц, 1443 Cost. II, 120); *Узривъши есмо знаменитую намъ служѣбу... слуги нашего верного пана... маршалъка земьского, и мы... дали есмо ему село Киселинь* (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); *И мы, то устне въ того Еська Рабеевича слышавъши и тотъ запись его выслушавши, и на то есмо дали Нисану Симьсичу нашъ листь зъ нашою печатью* (Краків, 1489 РИБ 432); *и какъ за него вжо пошодшы, и тую дѣл(ь)ницу первого мужа своего держала у вѣни своемъ въ тридцати гривнахъ аж и до тыхъ часовъ* (Троки, 1494 РИБ 560); *и оуставши слуга на(ш), глигоръ, и съ своею женою, а(л)бою, и заплатили и(м) оуси тоти вишеписа(н)ни(х) (!) пинъзи* (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

(у сполуч. и такожъ, и такъ жь, и так, и такъ, и тежъ, и тиж, и тѣ жь, и тѣ ж, и тако ж, и теж) *і також, і теж, а також, а теж* (51): *Też jestliby... niekotoruj pripużonyj... czasu pocznego wołatyb, a jestliby jemu ku pomożeniu ne pribehli, ku wołaniu wsiakij sused... i też... tridcat szelahow majet zaplatiti* (Луцьк, 1388 ZPL 108); *Биль намъ чоломъ... панъ Григорей Исаевичъ Громыка, о тымъ, што перво сего дали есмы ему мѣстце городское... на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ... и тежъ дозволили есмы ему въ томъ дворѣ его корчму вольную, пиво и медь держати* (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); *тако мы с паны огладавши его листовъ... оставили есмы бѣлецко(!) при бѣлцѣ и такъ цо* (так. — Прим. вид.) *же межѣ тыми границами* (так. — Прим. вид.) *которая прозвиска суть со оусъмъ* (Львів, 1421 P 94); *А хотаръ томоу селюо фонундешій на Албини и тиж хотар Лацканом... да ест по старим хотаром от оусихъ сторон, коуда из вѣка оживали* (Сучава, 1484 BD I, 278); *и отецъ нашъ, король его милость, казаль имъ тѣе земли ихъ зася пооддаваты и на то передъ нами листь отца нашего, короля его мылости, показовалы и тежъ пана Мартина Гаштолтовича* (Мозир, 1498 ГВКЛ 22); *а тое выше писанное* (в ориг. выше писанного. — Прим. вид.) *через шлах(о)тне вроженого кн(а)зѣа Костентина и теж на его наследъки власныи и зо всим правом панством и власностю (маеть) быти держано и поживвано спокойне и скромливе* (Вильна, 1499 AS I, 118);

(у сполуч. и па к ѣ) *і також, і теж, а також, а теж* (22): *а сучавское мито нигде да не платѣтъ лише оу сучавъ... и па(к) вѣнгре(х) да перешли бы съ трѣволею своею, еше да платат(т) оу сучавъ мѣто соучавское* (Васлуй, 1452 Cost.

II, 759); *ино за то даль вашо(и) мл(с)ти просить абы вша (!) мл(с)ть просили братью вашею мл(с)ти которыи суть на свое(м) па(н)стве и пакъ другии вашею мл(с)ти прыятелы... абы вси оберънули лица своего к поганьству* (Вильна, 1493 ПОСВВ); *И оустахъ аз господство мы и заплатихъ оуси исполна тоты вышеписанныи пинъзи сѣл злати татарскыхъ оу роукы слоугам нашимъ Дрѣгоушоу Карѣмбоу... и пак оу роукы Наси кнѣгыни пана Югы вистѣарника* (Гирлов, 1499 BD II, 147);

(у сполуч. и е щ е) *і ще, а ще* (4): *Мы кназь володиславъ опольскоѣ земли... господарь... то есмы вчинили възрѣвши на нашего вѣрного слугу именовъ рекучи ладомиръ волошинъ што же есть намъ вѣрно послужилъ и ещи (!) служити будетъ* (Бохур, 1377 P 23—24); *те(м) мы... дали и потвѣрдили есмы емоу... его о(т)нни (!) и села(м) (!), на има роужнѣнни и богъшаніи... съ гри(нд) о(т) богата... і еше съ шипоте, где оупадае(т) оу проутцоу* (Сучава, 1459 Cost. S. 21—22).

3. (приеднувальный) (приеднѣ до попереднього тексту зв'язані змістом окремі члени речення) і, та (19): *Я Любарть Кгедеминовичъ ... записаль есми и даль село свое*

Рожысче... до церкви Божое со всякими пожытками прыдаемо; к тому село наше Теремное подь Луцкомъ, почонь от того копыца при дорозе, грани Теременьское, и отъ того копыца къ великому копыцу Грицевы могилы (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1—2); але тое дворище пысковича стоить оуписано на кролевскомъ листъ и на оуздавныхъ листовъ што оу сель оу ловчиохъ и другое недоръзовича дворище (Зудечів, 1411 *P* 79); и онъ вжо съ того имения службу нашу земскую заступоваль и не однократъ (Краків, 1489 *РИБ* 438); А хотарь тон половини села да есть от оусего хотара половина, и по старому хотароу, коуда из вька оживали (Васлуй, 1495 *ВД* II, 43).

II. (зв'язує речення) (1345) А. (сурядні) (1268) I. (розповідний) а (написує речення у послідовній розповіді) і, а (788): Фанаски влдка перемышльски... продалъ есть оу бышковичихъ два дворища пану яшкови испрувскому на вьки... и оуздаль есть влдка передь нами пану Яшкови испрувскому та дворища на вьки (Перемисьль, 1391 *P* 45); а на розвъздъ были землане и панъ ленько зарубичь воевода зудечовский... и забхали имъ по ихъ правои правдъ и остали сА облазничеве при томъ дворищи пысковича што на гугни (Зудечів, 1411 *P* 79); и остал(л) жоурж намъ окоупити свою шію и за тотоу глобоу то(т) жоурж далъ прѣд(д) нами свою чАсть о(т) села о(т) тамръташи(н)ци слоуга(м) наши(м) балотъ и оанчъ (Сучава, 1432 *Cost.* I, 327); мы великий кнАзъ Швитригайл литовский... даем ведати... иж виде... службу верную... п(а)на Каленика Мишковича и мы... даем и дали есмо тому... Каленикоу оу житомирском повете село Боурковцы... а в оувручком повете село Остафьево... и мы емоу дали и записали за его верную службу тые села (Київ, 1437 *AS* I, 33—34); и мы порадивши сА из нашего радоу... дали есмо ему село оу туровском повтѣ Храпино подле Глинного... и мы ему по томуж дали ис поли, з доубровами... из бобровыми гоны, вечно и пероушно до его живота (Луцьк, 1451 *AS* I, 44); И мы пытали пани Михайловоє, по чомоубы она оу поушоу за рекоу оуездчала, сеножати косила... дерево возила на оселене? Пани МихайловаА поведила, ижъ... коли мой пан сына крестил оу пана Василя, Яцка, дозволил через мост оу боудоване, оу дерево, сеножати ездит; и пани ВасилеваА шапъкоу ставила до людей добрых (Луцоница, 1478 *AS* III, 17); и мы были тоє именье ему дали во опеканьє до нашего... прыеханья. И потомъ говорил намъ дворенинъ нашъ Якубъ Домотьяновичъ, што жъ бы тая Угрыновская ему тежъ тетъка была, а тоє именье ему полетила во опеканьє, и мы были Якубу Домотьяновичу казали тымъ именьемъ опекатися до нашего... прыеханья подле его поведанья. И тыми разы пишешъ къ намъ, што жъ она Якубу того именья не полецала во опеканьє... и онъ вжо съ того имения службу нашу земскую заступоваль и не однокротъ (Краків, 1489 *РИБ* 437—438); и тоє имьніє спало на отца нашего, и отецъ нашъ е. м., зъ ласки своеє, подалъ Федку Гавриловичу за его службу 50 копъ грошей на томъ имьни, а 100 копъ вельль запластити тому Петру Холиневскому вьно... и въ той полторусту копъ грошей далъ ему тоє имьніє до его живота (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54); *y* zemlam tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom mista Beresteyskaho z panom Markom hawryłowyczom z folwarki ieho... *y* perwo sieho sluzebnyka pana nemiryn... kotory ze byl namisnykom ot neho w tych folwarkach hranyciu tym zemlam sluham moym zawodył y mni sia wtom krywda wydeta... *y* ia otom obsyłat pana nemiru y pan nemyra prysłat ko mni namisnyka swoięho posowskoho Iwaszka a sluzebnyka swoięho tohoz mykłasza u kazał im mni hranyciu zawesty *y* ia tam na tuii zemlu wyiechał pospołu z panom markom, y ony tuii hranyciu mni zawodyły y tyi moyi lude datey hranyciu zawety poczaty mni powidaty w pana markowa zemlu *y* my chotyły o tom z panom markom zjednatysia (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

б) (у стандартних формулах грамот) а, і (б): и на крѣпость сему наши печАти привѣсили есми к сему листу (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); и на(т) печАть нашу завѣсили есмы (Кременецъ, 1434 *P* 131); И писан у Вовручмъ февраля девятигонадцят дня индикта третегонадцятъ (Овруч, 1450 *ЗНТШ* XI, 7).

2. (еднальний) і (226): будеть ли яль его король по кривдѣ лобартъ будеть правъ и я кнАзъ кистютини буду правъ передь вьгорьскимъ королеми (б. м. н., 1352 *P* 6); А на крѣпост сему всему печать нашу привѣсили есмо и панове рада наша земли литовское свои печати привѣсили к сему нашему листу (Троки, 1442 *Cost.* II, 719); а кто се слово наше пороуши(т)... разоудит сА съ мною прѣд(д) бгомъ и боуди емоу клАтва о(т) ба̃ оца и сна и ста(г) дѣа (Київ, 1446 *P* 154); А я имаю кн(А)зю его м(и)л(о)сти с того имьнѣА слоужити вьчно до моего живота и дѣти моѣ маотъ его дѣтем слоужити вьчно (Острог, 1466 *AS* I, 60); И тые Токаревские рекли: мы дей вамъ не боронимъ стада господарского паствити тамъ, а то земли наши и васъ дей о томъ смотрѣли межи насъ намѣстникъ Берестейский панъ Янъ Пасутичъ, а намѣстникъ Мельничкий панъ Александръ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85); коли кторая пани алюбо панна позвана была а прѣде(т) на ро(к) данныи и соудья сАде(т) на соудъ имеетъ посла(т) закацию своего съ еє съпоромъ до еє домоу (XV ст. *BC* 12); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали... есмы нашему сѣмоу монастыроу от нѣмца, идеже есть хра(м) възне(с)нѣА га ба... и где есть егоумень (sic. — *Прим. вид.*) молебникъ нашъ, ку(р) по(п) ѳео(к)тисть, даанѣ и потвърж(д)енѣА дѣда нашего, алекса(н)дра воеводы (Ясси, 1500 *Cost.* S, 230).

3. (приєднувальний) (248) а) (приєднує до попереднього тексту зв'язані змістом прості речення) і, а (бб): Аще ли хто подь областію нашою въ епархией Луцкой и Острозской... сия предания отческа... преступитъ дерзнеть, десять тысячей рублей на насъ и на епископа да казнитися и отъ Бога проклять будеть. И на то есми далъ господину отцу владыче сню грамоту мою (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); Протож ненадобъ никому вступати ся и еденъ выдаеть тоє село владика орменьский (Київ, 1445 *ЗНТШ* CXV, 19); а то все выше писаное слюбоує(м) здержати и попо(л)нити при ѣшои чти и при хри(с)анскои (!) вѣрѣ и на свѣдомость (!) се(г) нше(г) листа печати нашъ соу(т) привѣшены (Снятин, 1454 *P* 163); А потомъ ся о томъ з Нисаномъ Симъшиничомъ зведналъ и... устне позналъ, ижъ его тыми золотыми клепалъ, и записалъ ему, ижъ тыхъ золотыхъ на немъ не маеть искати, а ни отецъ его, а ни братъ его; и тотъ запись его передь нами чтенъ (Краків, 1489 *РИБ* 431—432); а с тего (!) вѣра наша и вѣра нашего сына Богдана воеводи и вѣра наших бояр и покои стокмленій жаднымъ обичаемъ аби не бил зламан (Гирлов, 1499 *ВД* II, 224);

(у столуч. и такожъ, и такожде, и такожде, и такожде, и такъж, и такъ, и тежъ, и ти жъ, и ты жъ) і також, і теж, а також, а теж (46): I też żeby muncare w kniazstwie naszym ustaweny ...s fałszywymi penezmi... sami czeresz posta naszoho wojewody... kotorym kolwe obuczajem, takowych imati ne smeliby (Луцьк, 1388 *ZPL* 108); а имьеть тоє село держати и оуживати со всьми его пожитки и оужитки што к нему здавна прислухають и такъ(ж) по но(м) (так. — *Прим. вид.*) его дѣти (Коломия, 1424 *P* 102); А пан наш наимилостивѣишии корол и Короуиа имаєт нас оборонити и остеречи и послы своими и оружиемъ своимъ и воисками своими... и такожъ ни одинъ наш неприАтел... абы не имал жаднои ласки и поживлениа ни оу дворѣ пана нашего корола... ани оу Короунѣ (Сучава, 1468 *ВД* II, 302); Тогда имаем с обох сторон послати своих панов, абы та-

ковыи рѣчи досмотрили и справедливост оучинили. И тыж нѣкоторых панов... абы тѣи всѣи вышписаннїи наши еднанїа и прїязни не имают быти зломаны (Гирлов, 1499 *BD* II, 425);

(у *сполуч.* и е щ е, и е щ ѣ, и ѣ щ е) і ще, а ще, і до того ж, а до того ж (20): А губка даль шюбу свою куничюю дорогимъ сукномъ брунатнымъ пошита за є гривень пани хоньци и ещє ва дали ві лисици пани хоньци и еѣ затеви ивашкови и дѣтемъ еѣ (Перемишль, 1378 *P* 26); нашъ племеиный(к) бекбула(т)ъ и хожа мединъ оучинилсѣ намъ ворогъ и оуста(ли) на на(с) и ѣще к тымъ бекгичъ и турдучакъ берди давидъ ти кнѣ(з) головнии мои были слуги и тии стали намъ ворогъ (б. м. н., 1392—1393 *PФВ*, 170); мы александръ воевода... знаемо чины(м)... понеже изволили есмы добрїимъ нашимъ оумысломъ и дали есмы монастыроу... што е(ст) на бистрици... двѣ пасѣкы, една на лошашиной и друуга пасѣка на итѣкылю... и ещє есмы дали прѣд-реченому монастыроу домъ крачоуновъ от камена (Бистрица, 1431 *Cost.* I, 325); А пры томъ были свѣтки добрые: былъ панъ Немира Цемовскїи, панъ Волѣчко Ощовскїи а панъ Пашько Смыковскїи, и ещє надъ то про львѣшюу справедливостъ и про лепшєе сведоцтво и печати есмо свои прывѣсили (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193—194); да ест им от нас оурик и съ вѣсем доходом. И ещє есми им дали и потвѣдили... едно селище на имѣ Бибарцово селище (Сучава, 1493 *BD* II, 19);

(у *сполуч.* и п а к ѣ, и п а к и) а також, а теж, і ще, а ще (9): а вы прїидѣте к на(м)... съ оусими своими торговльми и товаро(м) не боѣчи съ... зану(ж) е(ст) ва(м) наша землѣ отворена и не будете имати о(т) на(с) ник(оторо)и кривды, але хоче(м) ва(с) держати оу тои прави и закона (sic.— *Прим. вид.*), како ли есте имали при стопочившаго родителя нашего, александра воево(д) и па(к) имаемъ миру на оуси стороны (Бакїв, 1447 *Cost.* II, 732); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... наши слоугы Дрѣгоуш Карѣмбъ и племеникове его... продали свою правую отнину... едно село... на имѣ Милчи-нещїи... И пак оу том и оу тотже час прїиде прѣд нами... Настѣ, кнѣгинѣ пана Юга вистѣрника... и прода(ла) свою правую отнину и выкупленїе, едноу фалчоу винограда... (Гирлов, 1499 *BD* II, 146—147);

(у *сполуч.* и ч то бы, и щ о бы) і шоб, і шоби (3): и слюбилъ ми миловати ма до своего живота, яко отца (1) сына своего милуееть, и чтобы его милости стоАль подли насъ добыти наша очизна (Коломня, 1448 *Cost.* II, 305); И пак (до) Вьнгрех да перешли бы съ торговлею своею, ещє да платѣтъ оу Сочавѣ мыто Сочавское, а инде нигде оу нашей земли. И щобы они волни (были) коупити собѣ и вол и коров (Сучава, 1458 *BD* II, 262);

(*вводитъ вставне речення*) і, а (1): И мы видечи речъ справедливоу, крани самые по рекоу Зелвоу — и пани Нацоваѣ нїакого доводу слоушного не дала — казали есмо светком присѣгнути (Луконица, 1478 *AS* III, 17);

б) (*приеднує до попереднього тексту зв'язанї змїстом складнопідрядні речення*) а, і (35): Билъ намъ чоломъ писарь... о тымъ, што... дали есмы ему мѣстце городское... и билъ намъ чоломъ, абыхмо то ему потвѣрдили (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); и дали есмы емоу оу нашей земли село его поурчелещи где есть домъ его и половина млина... въ томъ сель и аще би инны млинъ оучинилсѣ оу томъ потоцѣ такожъ да боудеть половинна отнина (Сучава, 1429 *Cost.* I, 239); а ведже мы... зъ паномъ Карпомъ чыннты грани поехали, и колы есмо прихалы черезъ лїсь Почапинскїи до долины Кобелька... ажъ тамъ есмо... застали боярь Хмельничкихъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а такожъ штобы еси ихъ кривдъ боронилъ, и мытоу бы еси нашомоу во всемъ бы(л) помочень и где надобе боудеть имъ помочъ и ты имъ помочъ дава(л) в нашомъ мыте (Краків, 1487 *АМЛ*); Такъ же ваша милость абы есте знали,

бо послали есмо нашего посла до Мендли-Кгереѣ... вѣше жъ милости тоежъ для прыгоды, и какъ тотъ нашъ посолъ отъ Татаръ прїидеть... мы такжежъ... дамо вашей милости знати (б. м. н., 1499 *BD* II, 449);

(у *сполуч.* и т а к о ж ѣ, и т а к и ж ѣ, и т а к о ж д е, и т а к о ж д е р е, и т а к о ж е, и т е ж ѣ, и т и ж ѣ, и т ѣ ж ѣ) і також, і теж, а також, а теж (51): a jestliby chrest'jane jemu ku pomożeniu nie pribehli... tridcať zselahow majet zaplatiti.. I tež, ustawili jesmo, ізбу prodawali wsiakuju recz dobrowolne (Луцьк, 1388 *ZPL* 168); И также-дере мене не забиваете, але варе как съ вам видит наилпше, так оучините, щобих не загнблѣ. И такжедере щоби есте знали, аже Солтан... а он ест съ мноу жив (Торговище, 1481 *BD* II, 358); у тпу хотїту о томъ з паномъ markom zjednatysia. Ja iemu inszoho pola swoieho uhoť у tez postu-ryłsia mnie druhoho pola uhoť swoieho do dorohy котораја удет од мїста к moiemu dworcu (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

(у *сполуч.* и е щ е) і ще, і до того ж, а ще, а до того ж (9): И дали есмы монастыроу нашемоу... да даваеми на каж-дыи го(д) по десѣтъ бочоць вина и ещє к тому есми при-дали къ монастыроу посадоу що е(ст) на молдавѣ (Сучава, 1439 *Cost.* II, 31); и дали есмо тое вышписанное село що на Крѣлягатури... и тогоу фалчоу винограда що на Хрѣловскоу гороу, и ещє есмо дали два фалчи... винограда... шо есмо осадили господствоу мы от поустины (Гирлов, 1499 *BD* II, 147);

(у *сполуч.* и п а к ѣ) а також, а теж, і ще, а ще (8): а со-чавское мыто нигде... да не платѣтъ... хотѣ бы за моремъ ходили. И па(к) до оугоръ перешли бы съ торго(вл)ю свои, ещє да платѣтъ оу сочавѣ мыто сочавское (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); мы Стефан воевода... явно чиним... аже мы слюбоуемъ... королеви полскомоу... аже абыхом его милости верни и справедливи были, и мы и съ оусими паны... И пак тоты истины Седѣ-Ахматови сынове, што соут нинѣче... оу наших роуках (Сучава, 1462 *BD* II, 292); але вждъ хвала милому богу што ваша мл(с)ть зостали оу вашею мл(с)ти стольшь... и за то ве(л)ми г(с)дроу нашо-му... добросѣ видить... и пакъ прыслалъ насъ г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода до вашею мл(с)ти... оуспоминаючы ва-шо(и) мл(с)ти иже о(т)стародавна прѣд(д)кове вашею мл(с)ти... были братове и прятелеве нашы(м) прѣ(т)ко(м) (Вільна, 1493 *ПОСВВ*).

Б. (*підрядні*) (77) (*вживається на початку головних речень з підрядними — у пропозиції*) 1. (*умовними*) то (33): a tychoť lichw, jestliby czerez mesiec pedať, i onym prїimno-żajut' druhij lichwy (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); коли жъ бы-хомъ хотѣли тыи двѣ Селищи любо сами оузѣти оу него Или кому приволили быхомъ выкупити и тогда имѣемъ дати ему за тыи двѣ селищи шестьдесѣтъ копь тую подоль-скими полугрошники (Турейськ, 1429 *P* 112—113); а пакъ-ли бы самихъ насъ нашъ милыи прѣятель на помочъ жа-далъ, и мы сами нашомоу прѣятелю маемъ быти, со всемъ животомъ, до помочы (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716); а хто не вѣсхочетъ женѣ мои и дѣте(м) мой(м) слоужи(т) и азъ тые имѣнїа да(л) женѣ своеи и дѣте(м) свои(м) (Київ, 1446 *P* 154); Ино естлибы што на мене Бог допустил и жена моѣ кнѣгини Улиѣна мает седети на вдовим столци и з дѣт-ми моими (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); а такожъ штобы еси ихъ кривдъ боронилъ и мытоу бы еси нашомоу во всемъ бы(л) помочень и где надобе боудеть имъ помочъ и ты имъ помочъ дава(л) в нашомъ мыте (Краків, 1487 *АМЛ*); а не боуде(т)ли чимъ заплатїтъ а имоуть е(г) и о(н) головою своею заплати(т) (XV ст. *BC* 24); а котрымъ слугамъ тыи... кнѣ(ж)ата будут подавали именѣ въ Зѣвагли естли будут ему хотѣтъ служити и он ихъ с тых имѣней не мает рухати (Вільна, 1499 *AS* I, 118).

2. (*часовими*) то, тоді (16): коли пак стала валка оу зем-ли и они пошли под лес к Ступну на речкоу на Любов (Ступно, 1444 *AS* I, 42); докола и на(ш) посо(л) исходи(т) до господарѣ нашего, до корола его мл(с)ти, и мы сами

и с нашим живото(м) боуде(м) пере(д) его мл(с)тїю (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774); А се мы пань Янь Боуцацкии исъ Литвинова визнавамъ то... аже што коли есми имали межи нами мерзачку и с паномъ Михаиломъ канцлѣремъ Александра воеводинымъ и мы есми приходши предъ кнѣгиню Илияша воеводиноюю... и есми смирились и сътокмилиса (Самбір, 1458 *P* 169); а ты(х) досыть люде(и) которые ещо воли не выседели, а коли выседятъ и они такожь боудоуть платити платъ (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); а тежь какъ де(р)жали они о(т) насъ пе(р)во сего мыто лоупькое и личьбоу намъ дали с тре(х) годовъ, и мы имъ двема остали винъны Ша(х)ноу сто копъ гроше(и) и три(д)ца(т) копъ и шесть копъ (Краків, 1487 *АМЛ*); а коли стадо...гонять у волость въ Дубровенскомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ноchoють (!) (Вильна, 1499 *РИБ* 776); (чергується з а при повторному підметі) то (!): коли пришлоь цесарь тоурский на насъ и на нашу землю, а наши оубогии люди отъ Сочавы и они побегли до Камеица (б. м. н., 1481 *BD* II, 365).

3. (додатковими) то (!): што еси милостивыи королю казалъ пописати овесъ вштокъ што есмы выбрали на землянохъ, и мы то вчинили твою казнь (б. м. н., 1386—1418 *P* 34); а хто бы ихъ хотелъ габати до рокоу, и ты бы ихъ о(т) тыхъ боронилъ (Краків, 1487 *АМЛ*); и о колко земли оне (!) с паномъ Чичинскимъ спор мели, и я есми того половицу отехал (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

4. (підметовими) то (!): И што оузможесть осадити на тхъ хотарьх, и тое да мою боудеть оурик и съ вьсьмъ правомъ вышеписаннымъ (б. м. н., 1426 *ВАМ* 22); а кто вьсхочеть женъ мои(и) и дѣте(м) мои(м) слоужи(т) и они слоужа(т) съ ты(х) имъни(и) женъ мои(и) и дѣте(м) мои(м) (Київ, 1446 *P* 154); а комоу дамо в нихъ гроши земаномъ и двораномъ наши(м) з мыта нашего и тыи бы ждали рокоу (Краків, 1487 *АМЛ*); а кто будетъ тое имене выкупати и он мает тот наклад отложити кн(А)зю Михайлоу и кн(А)зю Костентиноу Ивановичом (Острог, 1488 *AS* I, 88); А если ся надъ нами Божья воля станеть, ино коли хто по нашомъ животь съ наследниковъ нашихъ будетъ тое имъне Здетелю держати, и они мають тые двѣ копъ грошей давати... на соборную Церковь... у Вилни на крылось у годъ (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3).

5. (означальними) то (!): што же мишь мужикови(ч) держалъ та дворища оу тьшькови(ч) королювъ слуга и мы есмы тому исному мишеви и его дѣтемъ дали есмы Фецеви(ч) дворище и бугданъчича оу новосельцехъ на вьки (Перемишль, 1390 *P* 175—176); а што заставил Роман Чюс, ставъ на Горини противъ Зьмина, и той ставъ къ Маневоу (б. м. н., 1471 *AS* I, 71); и што былъ Гльбъ Борисовой жонъ за вьно далъ дворець свой, на имя Старинки, а двои данники... и мы в тотъ дворець и въ данники Гльбу дали увязанъ по близкости жоны его (Вильна, 1495 *РИБ* 620—621); а што есте его записъ отъ него къ намъ принесли, и мы тотъ записъ есмо прыняли (б. м. н., 1496 *BD* II, 405).

6. (причини) то (!): Якожь проАвилъ есми переже сего королю его милости, и король бы его милость о том розьсмотрель и намъ допомагалъ тыми разы, пенАзьми ль, людьми ль, или именьемъ (б. м. н., 1481 *BD* II, 364).

7. (допустовими) то (!): ачь пакъ хотА и ты(х) пословъ о(т) себе о(т)поустилъ буде(т) и о(н) ихъ наза(д) може(т) к себе ве(р)нути (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

8. (місця) то (!): тогда А па(н) староста згададъ земляны і оправили есмы кундра(т) оу тон граници покола ему кнѣзь левъ оуъхалъ и мы емоу толА оуъхали по та знамена (Галлич, 1401 *P* 66).

9. (способу дії) то (!): какъ мужъ мой держалъ, и мы ему по тому жъ дали (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

И², I част. (567) 1. (підсилювальна) (557) а) і (338): то все дали есми церкви Божой. К тому и куницы отъ поповъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); А се А король казирирь... далъ есмь слузъ своему иванови дворище заньво...

а далъ есмь и землю рольную... што к тому дворищу слушаеть (Казмир, п. 1349 *P* 3); да пребудуть же непорушно подъ анафеомоу за што zde даи г(ѣ)ди намъ побыть и з(д)рвие а по семь и детемъ нашимъ вечную памАть амиинъ (Холм,

1376 *P* 22); и то и бщи възнали аже влдчии люде слѣдъ гонАть по лисичии бро(д) (Погоничі, 1422 *P* 98); а на Даниле на Волошинѣ взАли есмо проездъ десАт коп а на то и листь наш соудовыи дали есмо пану федкоу (Ступно, 1444 *AS* I, 42); абы тое што к ва(м) писали безо льсти писали, бо ровными таковыми хитростАми а льстАми през мистра... частокро(т) обольшоньмы а прото и на то(т) часть стереглисьмыа абы... ты(х) то противоу на(м) листовъ хитре не змыслили (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); И боудет ли нам оусилно... тогда и сам пан наш наимлостивьшии корол его милость и сам своимъ животомъ подли нас имаеть стати (Сучава, 1468 *BD* II, 302); а про оутвержьные сего моего листа и печат есми свою приложила къ семоу моему листоу и тыхъ добрыхъ людій есми просила, штобы и своѣ печати приложили къ семоу моему листоу (Добучини, 1487 *AS* I, 239—240); и на чо(м) бы тыи свѣ(т)ки приса(г)нули, то мѣли и завести, и потола и(м) и граници положи(ти) (Вильна, 1495 *ВМЗД*); тое вьке (!) вышеписанное да есть томоу нашемоу сѣмоу монастыроу о(т) на(м)ца и о(т) на(с) оурыкъ и съ всемъ доходомъ, непорушно, николи, на вькы вьчноА (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230—231);

б) (навіт) і (5): Биль чоломъ королю е. м. бояриинъ Киевскій Пирхайло, штожь давно ему дана волость Олевско, и онъ тое волости ещо и до тыхъ мѣсть не держалъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9—10); и теперь бо(ж)ею волею былобы и подобно занъ же кто есть, ива(н) васи(л)еви(ч)... г(с)древни нашому воеводе е(ст) сва(т) а ваше(и) мл(с)ти тестъ (б. м. н., 1496 *ПСВВ*); И Сапъга рекъ: я ещо тогда и дочки въ иее не понялъ, коли тотъ листь взяла теща моя въ короля е. м. черезъ жалобу пана Остафеву (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

а и (5) *див.* А¹; а и ещѣ (13) *див.* А¹; да и (8) *див.* ДА²; ещѣ и (1) *див.* ЕЩЕ; какъ же и (2) *див.* КАКЪ; какъ же и (21) *див.* КАКЪ; пакъ и (2) *див.* ПАКЪ; та и (1) *див.* ТА; та же жъ и, таки жъ и, такъ жъ и (5) *див.* ТАКЕЖЪ; та же жъ и (5) *див.* ТАКЖЕ; тако и (3) *див.* ТАКО; тако же и (10) *див.* ТАКОЖДЕ; тако же же и (1) *див.* ТАКОЖДЕ; тако же же и (58) (и) ТАКОЖДЕРЕ; тако жъ и (31) *див.* ТАКОЖЪ; тако же и (2) *див.* ТАКОЖЪ; такъ и (11) *див.* ТАКЪ; такъ же и (7) *див.* ТАКЪ; те жъ и, ти жъ и (2) *див.* ТЕЖЪ; якъ и, А ко и (23) *див.* ЯКО; якъ же и (1) *див.* ЯКО; якъ и (3) *див.* ЯКЪ.

2. (підсилювальна-обмежувальна) аж (7): а што ми оускаже(т) осподарь мой тое радъ чиню и всею мыслью моею и до живота (б. м. н., бл. 1386 *P* 30); а на лихо емо короле(в) не гадати но служи(т) ему королевѣ верно и до свое(г) живото(т) (Луцьк, 1388 *P* 42); и присАглъ есмь бгу... ижь хочу... служить крулеви полско(м)... и хочу стоАти при нихъ

вьрно... противу кажтому (!) члвку и неприАтелю нико(г) не выимуочи и до моего живота безъ перестани (Черняхів, 1435 *P* 133); мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже прїдоша прАд нами... слоута наш Татоул... и продал... едно мьсто от поустини на Бръзотъ ... и до хотар Крач(ю)нов (Дольний Торг, 1466 *BD* I, 113); Се я па(н) Олизаръ кирдеевич... и съ своею женоу Феодосією, запи(соу)вае(м) ись своею очины... десятиноу, оу поли и съ озими... и съ всея ярины почень о(т) малы(х) и до великы (!) (б. м. н., 1487 *ВОРСР* 178);

а жъ и (2) *див.* АЖЪ². (зайві написання) (2): мл(с)тїю бжїю и мы и (sic.— Прим. вид.) александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... потвержаемъ даніе наши(х) родителии (sic.— Прим.

вид.) нашему монастырю о(т) побраты (Сучава, 1449 *Cost.* II, 377).

*И³ займ. (32) (цсл. и) 1. (вказівний з анафоричним відмінком) цей (26): знаменито бу(д)... каждо(м) добро(м) кто коли на то(т) листь позрить albo услыши(т) его чтучи кды его буде(т) потребно (Львів, 1412 *P* 81); а по его животь въ жоны его и въ дѣтей ниhto не мьль того имѣнія выкупати, нижли отецъ нашъ... коли бы его ему потребно (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54).

2. (відносний) (вживається тільки в род. одн. с., приєднує вставні речення із значенням побажання нездійснення того, що виражає підрядне умовне) чого (6): его бѣ не дай што(с) пригоди нашему г(с)дрю великому кнА(з) витовту по его животь не имамъ искати иныхъ г(с)дрвь мимо... корола влодислава (Мереч, 1401 *P* 64); а его бо(г) не дай аж бы воитко с дѣтками с того свѣта шель... тогдѣ има Хмьль прибоко... сулимовъ имѣти (Львів, 1412 *P* 81); а, его бже не дай, аж бы сА що стало над нами самыми алибо над нашими паны, а землямъ миръ... держати... нероушены (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726).

ФОРМИ: род. одн. ч., с. его (1401 *P* 64; 1412 *P* 81; 1420 *ПГАГ*; 1424 *P* 104; 1428 *P* 110; 1430 *P* 116; 1433 *P* 118; 1444 *AS* I, 40; 1445 *P* 150; 1448 *P* 148; 1494 *АЛМ* 54 і т. ін.).

! И⁴ (ИЗЪ) (1): а мьяняли есмо своею доброю волею ани и (!) жадной наглости (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

Див. ИЗЪ.

! И⁵ (К) (1): а тотъ нашъ перьвый запись вамижъ и (!) немю шлемъ (б. м. н., 1496 *ВД* II, 405).

Див. КЪ¹.

! И⁶ (О) (1): И (!) жене корон (!) моужъ оумре(т) прѣ чо(м) мае(т) оста(т) (XV ст. *BC* 8).

Див. О.

*ИАКОУШЬ див. ЯКОУШЬ.

ИБО спол. (1) (цсл. ибо) (приєднує підрядне речення причини — у постпозиції) бо: и своимъ тьвуномъ приказуемъ судовъ церковныхъ не судити, ибо мирскимъ не просчено отъ закона Божья доступоваться въ тые рады (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

Див. ще БО¹.

ИВАН див. ИВАНЪ.

*ИВАНЕЦЪ ч. (1) (особова назва, пор. Иванъ): Я по(п) порьчки на имА исидо(р) ис своими с сынми... били есмо чело(м) е(г) мѣ(с)ти штобы е(г) мѣ(с)ть пожалова(л) на(с) землею црко(в)ною оу порьчьи на имА мехо(в)щиною половиною сотчи(ч...) полы со ива(н)цо(м) меховичо(м) (б. м. н., 1498 *ЧАФ*).

ФОРМИ: ор. одн. ива(н)цо(м) (1498 *ЧАФ*).

Див. ще ИВАНИШЬ, ИВАНКА, ИВАНКО, ИВАШКО.

ИВАНИНА ч. (1) (особова назва, пор. Иванъ): а при томъ были панове: пан Ивашко Калениковичъ... а тивоун кременецки Иванина (Кременець, 1467 *AS* I, 63).

ФОРМИ: наз. одн. Иванина (1467 *AS* I, 63).

YWANYNOWSKI прикм. (1): Ja Fedko Januszkowicz... szto iesny kupyl umineycs w pamysnyka melnyckoho... folwarku... na Imia rankowski uwanynowski a paszkowski y zemlam tych folwarkow hranycia mne iest z burmystrom mista Beresteyskoho z ranom Markom hawrytowyczom (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. uwanynowski (1500 *ДПЖН*).

Пор. ИВАНИНА.

*ИВАНИЦКИЙ прикм. (1) (пор. Иванчани у Волинській землі): я еще будучи в добромъ здоровью... выдечи пестренца своего кн(А)за Богдана Василевича службу и пилност до себе, дала есми ему... имене... на имА Любчо... с приселки... и ограничоное почонши посередъ Мухотолок рекоу Лютицею... до Пешаного Броду ... к иваницкой граицы (Ровно, 1488 *AS* I, 241—242).

ФОРМИ: дав. одн. ж. иваницкой (1488 *AS* I, 242).

ИВАНИШЬ ч. (3) (особова назва, молд., пор. Иванъ): Іо ромаиъ воевода... даль есмь... служъ нашему иванышо витАзю... села на сереть (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); мы александръ воевода... и мы боАре господарА нашего александра воеводи, па(н) михаило дорогу(н)скыи... па(н) иваны(ш)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнАгини ри(м)гаиль (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142).

ФОРМИ: наз. одн. иванишь 1 (1395 *Cost.* II, 612); иваны(ш) 1 (1421 *Cost.* I, 141); дав. одн. иванышо (1392 *Cost.* I, 7).

Див. ще *ИВАНЕЦЪ, ИВАНКА, ИВАНКО, ИВАШКО.

ИВАНКА ч. (4) (особова назва, пор. Иванъ): мы стефанъ воевод(д)... знаменито чини(м)... оже... дали есми нашему монастырю (!) о(т) польны... ѿ тата(р), на имА иванчоу(х) и съ брато(м) своимъ... и иванка съ брато(м) (Сучава, 1443 *Cost.* II, 128); И оуставше слоуга наш Иванка и сестри его Нѣгша и Аниоушка... та заплатили оуси тоти... пинъзи ѿ злат татарских оу роуки слоузъ нашему Шербану (б. м. н., 1494 *ВД* II, 38).

ФОРМИ: наз. одн. иванка 2 (1443 *Cost.* II, 128; 1494 *ВД* II, 38); зам. дав. нашему Иванка 2 (1494 *ВД* II, 38).

Див. ще *ИВАНЕЦЪ, ИВАНИШЬ, ИВАНКО, ИВАШКО.

ИВАНКО, ИВАНЪКО, ИВАНКОКО ч. (44) (особова назва, пор. Иванъ): а се землане панъ ходько бибельскии... иванъко польприचितъ (Перемишль, 1359 *P* 10); пак ли бы кто нагабалъ оу тои дѣдиниъ паную росовую марекрѣту... то иваноко тучнакъ имае заступити (Галич, 1418 *P* 89); а при то(м) были сведоки наша рада, а па(н) мониви(д) староста подольскии и кременецкии... а па(н) иванко муко-

сьези(ч) (Луцьк, 1438 *P* 138—139); а при то(м) бы(л) оць нашъ никола архиман(д)рить печерскии... иванко дадлови(ч) (зам. двови(ч). — Прим. вид.) (Київ, 1446 *P* 154); Мы Георгіе архієпископъ Соучавскыи... Иванко и Алекса прѣкалаби орхейскии... слюбили есмо... кролеви полскомоу ... въсе мощне а непороушенно дръжати и ховати (Гирлов, 1499 *ВД* II, 425—426).

ФОРМИ: наз. одн. Иванко, иванко, иванько 27 (1359 *P* 10; 1366 *P* 12; 1438 *P* 139; 1446 *P* 154; 1455 *Cost.* II, 769; 1466 *DІRKA* 519; 1468 *BD* I, 128; 1488 *BD* I, 317; 1495 *BD* II, 64; 1499 *BD* II, 130 і т. ін.); иваноко 1 (1418 *P* 89); зам. дав. паную Иванко 2 (1488 *BD* I, 317; 1491 *BD* I, 458); зам. ор. съ Иванко 1 (1489 *BD* I, 376); род. одн. Иванка (1491 *BD* I, 445, 458, 459); дав. одн. Иванкоу 9 (1467 *BD* I, 122, 123; 1487 *BD* I, 302; 1489 *BD* I, 376; 1490 *BD* I, 384; 1491 *BD* I, 458, 459); ива(н)кови 1 (1474 *РГС*).

Див. ще *ИВАНЕЦЪ, ИВАНИШЬ, ИВАНКА, ИВАШКО.

*ИВАНКОВО с. (1) (назва села у Київській землі) Іванків: К Житомироу жъ (...)ло Ива(н)ково (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. Ива(н)ково (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.).

*ИВАНКОВСКИЙ прикм. (2): поше(д)ши горъ боярскою роудою прише(д)ши к ива(н)ко(в)скимъ к закопамъ ива(н)ко(в)скимъ закопами прише(д)ши к гоуине то есть земля пана скипорева объхная (б. м. н., бл. 1458 *P* 168).

ФОРМИ: дав. мн. ива(н)ко(в)скимъ (бл. 1458 *P* 168); ор. мн. ива(н)ко(в)скими (бл. 1458 *P* 168).

Пор. *ИВАНКОВО.

ИВАНКОВЦИ мн. (3) (назва села на Буковині) Іванківці: тьм(ъ) мы в)идѣвше его правую и вѣрную службу до насъ... дали есмы емоу... двѣ сельъ... на имѣ... зoubриковци оже иванковци (Сучава, 1429 *Cost.* I, 258); и дали есми ему и потвърдили е(г) правовѣрное выслуженіе... по(д) снѣтникомъ, гавриловци и пони(ж) того иванковци (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540).

ФОРМИ: наз. иванковци (1429 *Cost.* I, 258; 1452 *Cost.* II, 422); знах. иваиковци (1455 *Cost.* II, 540).

ИВАНКОВЬ прикм. (4): И пак оу томъ прїидоше прад нами... Анноушка и... сынове Иванкови... и продали свою

правоую отнину (Бирлад, 1495 *BD* II, 64); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... слоугы нашн Тоадеръ Тоуркоул и брат его Михоуца и братани их Шаидир, сынъ Иванковъ... и продали их правоую отнину (Васлуй, 1497 *BD* II, 106—107);

пасика иванкова (1) *див.* ПАСИКА 1.

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Иванковъ (1497 *BD* II, 107); *наз. одн. ж.* Иванкова (1495 *BD* II, 57); *наз. мн. ч.* Иванкови I (1495 *BD* II, 64); *наз. мн. ж. зам. ор. одн. ж.* исъ пасикою иванковы I (1456 *DIR* «A» 511).

Пор. ИВАНКО.

ИВАНОВИЧЬ, ИВАНОВИЧЬ, ИВАНОВИЧ, ИВАНОВЫЧЬ *ч.* (41) (*особова назва*): а на то послуши влдка ларивунъ ис кри(лошаны)... панъ петръ ивановичъ (Перемишль, 1366 *P* 12); а на то послуши князь юрьи гльбовичъ белзьский... панъ петръ ивановичъ (Львѣв, 1368 *P* 16); а при томъ были сведоки... кйзь олександръ иванови(ч) нось... панъ андрѣи дчюса маршалокъ нашъ панъ савастьянь (Киѣв, 1433 *P* 119); а не маем быти отхил(е)ны нигде от Острога, нижи маем служити с того имена кн(а)зю Михайлу и кн(а)зю Костентину Ивановичом Острозким вечно и непорушно (Луцьк, 1487 *AS* I, 85); мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ прѣдалисмо на храмъ Пречистой Богоматери землю бортную (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, №4).

ФОРМИ: *наз. одн. ивановичъ, Иванович* 10 (1430 *ГВКЛ* 7; 1475 *AS* I, 72; 1483 *AS* I, 82; 1488 *AS* I, 88; 1491 *AS* I, 95, 97; 1495 *АЛМ* 88; 1499 *АСД* VI, 3; 1500 *АСД* II, № 3); *Ивановичъ* 6 (1368 *P* 16; 1386 *P* 31; 1434 *P* 128; 1463 *ГГЯ*; 1499 *АСД* VI, 2; бл. 1500 *АСД* II, № 4); *иванови(ч)* 4 (1388 *P* 42, 44; 1433 *P* 119; 1495 *БСКИ*); *Ивановичъ* 1 (1366 *P* 12); *род. одн. Иванович(а)* 3 (1475 *AS* I, 70; 1492 *AS* III, 24; 1499 *AS* I, 117); *Ивановича* 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *дав. одн. Ивановичу* (1491 *AS* I, 96; 1495 *ВК*; 1499 *РИБ* 776); *наз. мн. Ивановичи, Иваиович(и)* (1487 *AS* I, 86; 1488 *AS* I, 88); *род. мн. Иванович(ов)* (1488 *AS* I, 88); *дав. мн. Иваиовичомъ, Иваиовичом* (1481 *AS* I, 77; 1487 *AS* I, 85; 1488 *AS* I, 88); *ор. мн. Ивановичи* (1487 *AS* I, 85).

***ИВАНОВСКИЙ** *прикм.* (1): тыломъ тые пляцы до домовъ церковныхъ и дому Ивановского. А з другое стороны улицы до цмынтару (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* Ивановского (1389 *РЕА* I, 27).

Пор. ИВАНЪ.

ИВАНОВЪ, ИВАНОВЪ *прикм.* (20): а писалъ Ивашко Петровичъ, писарь кнегини Ивановое Кобринское Феодоры (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); а хотаръ тѣмъ селомъ што на проутъ на имѣ о (!) тѣсного оугла што повеши иванова села тоуринского, та долоу проутомъ до болота (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269); а при томъ был великого короля зем(а)н пан Мишко Глоускій... а пан Катоуна маршалок кн(а)за Ивановъ Острозкого (Острог, 1463 *AS* I, 56); Отпустили есмо войту Володимирскому Иванову сыну, на имя Тельду, зъ войтовства Володимирского... на войну не ходити (Судомир, 1488 *РИБ* 424); и мы порозоумевши то(моу) и того курила Иванова сына допустили есмо ровного дѣлоу во все(и) о(т)чине и(х) (Вильна, 1495 *ВК*); *ивановъ* *потокъ* (1), *потокъ ивановъ* (1) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): а хотаръ тѣмъ... селомъ... на колодѣзи ивановѣмъ потокомъ (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Ивановъ, ивановъ (поч. XV ст. *P* 75; 1463 *AS* I, 56; 1488 *BD* I, 354; 1494 *ДБСН*; 1495 *ВК*); *род. одн. с. иванова* (1429 *Cost.* I, 269); *дав. одн. ч. Иванову* (1488 *РИБ* 424); *знах. одн. ч. ивановъ, ивано(в)* 2 (1415 *Cost.* I, 122; 1495 *ВК*); *Иваиова* 1 (1495 *ВК*); *ор. одн. ч. ивановѣмъ* (1415 *Cost.* I, 121); *наз. одн. ж. Иваиовая, Иваиова* (1401 *АкВАК* III, 1, 2; 1487 *AS* I, 239; 1494 *AS* I, 101); *род. одн. ж. Ивановое* 1 (1401 *АкВАК* III, 2); *иванови* 1 (1459 *BD* I, 27); *знах. одн. ж. иванову* (1495 *ВК*); *ввах. мн. Ивановы* (1448 *AS* I, 44).

Пор. ИВАНЪ.

***ИВАНОВЪСКИЙ** *ч.* (1) (*особова назва*): мы великий князь Швитрикайло... чинимъ... знаменито... ижъ потъвердили брата нашего есмо данье... и попу Ваську Ивановському, дали есмо и записали землю црковъноюу (Городок, 1443 *P* 144—145).

ФОРМИ: *дав. одн. Иваиовському* (1443 *P* 145).

***ИВАНОВЫИ** *див.* ИВАНОВЪ.

ИВАНОВЫЧЬ *див.* ИВАНОВИЧЬ.

ИВАНОВЪ *див.* ИВАНОВЪ.

ИВАНКО *див.* ИВАНКО.

***ИВАНСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Иванинъ у Волинській землі*): Се я кн(а)зь Юри Василевич Острозкого продал есми дѣлицоу свою иванскую (Берестя, 1448 *AS* I, 44).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. иванскую* (1448 *AS* I, 44).

ИВАНЦКЫЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были люди добрыи: пан Михайло Олександрович Загоровский... а пан Грѣцко Иванцкый и з братомъ (Хвалимичі, 1475 *AS* III, 14).

ФОРМИ: *наз. одн. Иванцкый* (1475 *AS* III, 14).

ИВАНЧА *ч.* (1) (*особова назва*): писал иванча дѣакъ, оу сочавъ (Сучава, 1434 *Cost.* II, 670).

ФОРМИ: *наз. одн. иванча* (1434 *Cost.* II, 670).

ИВАНЧА *ж.* (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): И пак оу томъ прїдоше прад нами... Анноушка и сестра еи Моуша... и продали... едно селище на Тоутовъ на имѣ Иванча от Татарки (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: *наз. одн. Иванча* (1495 *BD* II, 64).

ИВАНЧАНЫ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): Иванчаны: а кн(а)зю Семену досталсѣ город Колоден а села: Чернехов... Иванчаны (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. Иванчаны* (1463 *AS* I, 54).

***ИВАНЧИКОВЦИ** *мн.* (1) (*назва села на Буковині*)

Ванчиківці: били дани тоти н цркви ис попи о(т) деда нашего о(т) александра воеводи... а црко(в) на лоукавци... лъ црко(в) оу ива(н)чико(в)ци н(с) попо(м) (Сучава, 1490 *DC* 147).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу ива(н)чико(в)ци* (1490 *DC* 147).

ИВАНЧОУКЪ *ч.* (2) (*особова назва*): Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамоуре(ш)скы(м) (!) и жоупанъ ба(н)ко... иванчоукъ драгомиръ даемо въдомо... аже балица воевода...

сзѣидаше црковъ въ име стго архаггла михаила (Сигет, 1404 *ГМ*); мы стефанъ воево(д)... знаменито чиним... оже произволи господство ми... и дали есми... монастру (!) о(т) польны... ѿ тата(р), на имѣ иванчоу(к) и съ брато(м) своимъ и съ оусими чельбди и(х)... шефъне(л) съ чельбди своими (Сучава, 1443 *Cost.* II, 128).

ФОРМИ: *наз. одн. иванчоукъ, иванчоу(к)* (1404 *ГМ*; 1443 *Cost.* II, 128).

ИВАНЪ, ИВАНЪ, ИВАН *ч.* (360) (*особова назва, пор. Иоанъ*): А се А король казимиръ краковський... даль есмь слузъ своему иванови двориче заньво (так.— *Прим. вид.*) матъичича (Казимир, п. 1349 *P* 3); А се дѣяци степанъ мелехови(ч)... иванъ кузми(ч) (Львѣв, 1370 *P* 18); мы князь

федоръ данильеви(ч)... князь алек(с)андро четвѣртенский иванъ несвизский... поручае(с)а по оলেখна (Луцьк, 1388 *P* 42); а при томъ были свѣдѣци па(н) иванъ жоржевичъ... и крилошане самборьскийи и мно(г) добры(х) (Погоничі, 1422 *P* 98); А при томъ были свѣтки наша рада: архимандритъ печерский Аврамей, а княз Иван Путѣта (Киѣв, 1437 *AS* I, 34); И мы имѣ, на имя Ивану а Гаврылу, а Петруши, тые корчмы Вруцькіе продали (Радомль, 1487 *РИБ* 227—228); и они повѣдили пере(д) нами, што(ж) ле(н) о(т)цы наши мели о то(м) право со о(т)це(м) его пере(д) пано(м) ивано(м) важевничо(м) (Вильна, 1495 *ВК*); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прѣд нами... Кръстина... и сестричича Кръстинина Настасіа... и из-

мънили съ господство мы свои правїи отнини... от оурика и ис привилїа дѣда ихъ Ивана Дамїановича, що ималь он от дѣда нашего от Александра воеводи (Гирлов, 1499 *BD* II, 161—162);

свѣтъи Иванъ (6) *див.* **СВАТЫИ I**; оусък-новѣнье главы святого ивана (1) *див.* ***ОУСЪКНОВѢНЬЕ**.

ФОРМИ: *наз. одн.* иванъ, ивань, Иван, ива(н) (1366 *P* 14; 1388 *P* 42; 1400 *Cost.* I, 36; 1412 *P* 81; 1428 *P* 111; 1438 *P* 141; 1458 *P* 168; 1475 *AS* I, 72; 1494 *BD* II, 36; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); *род. одн.* ивана, ива(н), Иван, ива(а), івана, і иванна (1378 *P* 25; 1388 *ZPL* 108; 1400 *Cost.* I, 36; 1415 *Cost.* I, 116; 1436 *DIR* «А» 469; 1458 *P* 168; 1488 *BD* I, 323, 324; 1469 *BD* I, 136; 1487 *AS* I, 85; 1499 *BD* II, 162 і т. ін.); *дав. одн.* ивану 31 (1378 *P* 26; 1407 *P* 72; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1443 *P* 145; 1463 *AS* I, 56; 1465 *AS* I, 57; 1483 *BD* I, 272; 1487 *BD* I, 291; 1488 *BD* I, 354; 1498 *BD* II, 409 і т. ін.); *иванови* 5 (п. 1349 *P* 3, 4; 1378 *P* 26; 1414 *Cost.* I, 111); *знах. одн.* **Ивана** (1395 *GL* 166; 1495 *БСКИ*; 1498 *BD* II, 409); *ор. одн.* **Иваномъ, Иванов, иваном(м)** (1388 *P* 38; 1465 *Ак ВАР* III, 4; 1487 *AS* I, 85; 1490 *Пам.*; 1492 *ЗОЕ*; 1495 *ВК*; 1496 *BD* II, 402); *місц. одн.* на **Иване** (1492 *AS* III, 23).

ИВАНЪКО *див.* **ИВАНКО**.

***ИВАНЫШЪ** *див.* **ИВАНИШЪ**.

***ИВАНЪ¹** *прикм.* (2) ◇ иванъ день (2) (*назва церковного свѣта, також календарна дата*) день святого Ивана: а миръ о(т) покрова бѣъ до ивана дне до купаль а о(т) иванА дне за в. лѣ(т) (б. м. н., 1352 *P* 6).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* иванА (1352 *P* 6).

Пор. **ИВАНЪ**.

ИВАНЪ² *див.* **ИВАНЪ**.

ИВАЧЕВ ВЕРХНИЙ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Ивачѣв Горішній, *суч.* Верхній Іванів: а кн(А)зю Семену досталсА город Колоден а села: Чернехов, Ивачев верхній (Луцьк, 1463 *AS* I, 54—55).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ивачев верхній (1463 *AS* I, 54).

ИВАЧЕВСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Ивачовъ у Волинській землі) ◇ Ивачевский ставъ (2) (*назва ставу у Волинській землі*): Пришоль перед нас кн(А)зь Василей из братом своимъ... а поведали намъ, штож оумовили межи собою о ивачевскїи ставы (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); а на той часть, коли ся есмо мѣняли, Ивачевский ставъ былъ не заставленъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Ивачевский (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); *знах. мн. ч.* ивачевскїи (1463 *AS* I, 55).

***ИВАЧЕВСКІИ** *див.* **ИВАЧЕВСКИЙ**.

***ИВАЧЕВЪ НИЖНИЙ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Ивачѣв Долішній, *суч.* Нижній Іванів: и с своеи дѣлници поступили ся есмо Ивачевъ Нижний и ставомъ, а Янковци (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ФОРМИ: *знах. одн.* Ивачевъ Нижний (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

Див. ще **ИВАЧОВЪ, ИВАЧОВЪ НИЖНЫИ**.

ИВАЧОВЪ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Ивачѣв Долішній, *суч.* Нижній Іванів: Кн(А)зю Семѣну Избарзкому... досталсА Ивачовъ... а Возова (Вишнівецъ, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ивачовъ (1482 *AS* I, 80).

Див. ще ***ИВАЧЕВЪ НИЖНИЙ, ИВАЧОВЪ НИЖНЫИ**.

ИВАЧОВЪ НИЖНИЙ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Ивачѣв Долішній, *суч.* Нижній Іванів: кн(А)зю Василью осталсА город Збараж а к тому села: Янковцы, Обаринцы, Ивачовъ нижній (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ивачовъ нижній (1473 *AS* I, 54).

Див. ще ***ИВАЧЕВЪ НИЖНИЙ, ИВАЧОВЪ**.

! ИВАШИ <КВАШИ> *див.* **КВАША**.

ИВАШЕВИЧЪ *ч.* (3) (*особова назва*): и мы имъ... на имя... Квашы, а Ивашевичу, а Радивону, тѣе корчмы Вруцкїе

продали (Радомль, 1487 *РИБ* 227—228); и тыми разы тѣе мещане вроуцкїе... кваша а ивашевичъ просили насъ абыхмо ещо имъ тѣе ко(р)чмы на колико годо(в) продали (Краків, 1489 *АКВ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* ивашевичъ (1489 *АКВ*); *дав. одн.* ивашевичоу (1487 *РИБ* 228; 1489 *АКВ*).

***ИВАШЕВЩИНА** *ж.* (1) (*назва земельного володіння у Київській землі*): морхина даєт двѣ ведрѣ меду из некрашевщины по(л)тора ведра меду Степановщины двѣ ведрѣ меду ивашевщины (б. м. н., 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *род. одн.* ивашевщины (1458 *P* 167).

ИВАШКО, ИВАШЪКО, ИВАШЬКО *ч.* (210) (*особова назва, пор.* Иванъ): а при томъ оуздаванъ были бояре землане панъ ходько быбельский... панъ ивашко дроздъ (Перемишль, 1378 *P* 26); а имаю пану Ивашкови дати ту

сто купъ... на другую матыки (!) бжѣъ (Львів, 1421 *P* 92); А при томъ были сведоки... кнАзь олександро ивановичъ носъ панъ ивашко монивндовичъ (Луцьк, 1434 *P* 128); мы, князь Александро Володимировичъ дали есмо бояромъ нашимъ Григоревичомъ Ивашку и брату его Петру... селищо (Київ, 1451 *ЗНТШ* XI, 10); А при нас был... пан Ивашко (Луконица, 1478 *AS* III, 17); А на то ест... в. п. Ивашко (Сучава, 1481 *BD* I, 249); Бы(л) на(м) чоло(м) дворяни(н) на(ш) ивашко роусиновичъ и проси(л) в на(с) оу воло(ди)-мирьско(м) повѣте села на има сомина (Вільна, 1499 *ГОКІР*); у pan nemuza przysłał ko mnі pamisnyka swojego posowskiego Iwaszka (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *наз. одн.* ивашко, ивашъко, ивашько 113 (1378 *P* 26; 1393 *P* 52; 1413 *P* 83; 1433 *P* 119; 1451 *P* 159; 1465 *AS* I, 57; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1487 *AS* I, 241; 1494 *AS* I, 102; 1499 *BD* II, 144 і т. ін.); *зам. род.* въра пана ивашко 2 (1480 *BD* I, 243; 1481 *BD* I, 249); *род. одн.* ивашка (1407 *Cost.* I, 57; 1421 *P* 92; 1439 *Cost.* II, 35; 1467 *BD* I, 119; 1469 *BD* I, 134; 1483 *BD* I, 275; 1495 *BD* II, 69; 1497 *BD* II, 96; 1499 *BD* II, 144 і т. ін.); *дав. одн.* **Ивашку, Ивашьку** 14 (1419 *DIR* «А» 444; 1451 *ЗНТШ* XI, 10; 1460 *BD* I, 41; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1488 *РИБ* 424; 1495 *ВК*; *ВМБС*; *БСКИ*; 1496 *АЛРГ* 72; 1497 *РИБ* 683; 1499 *ГОКІР*); *ивашкови* 10 (1378 *P* 26; 1421 *P* 92; 1427 *Cost.* I, 197; 1429 *Cost.* I, 242, 243, 281; 1435 *Cost.* I, 409; 1437 *Cost.* I, 529); *знах. одн.* **Ивашка** (1429 *Cost.* I, 242; 1460 *BD* I, 41; 1495 *АЛМ* 85; *БСКИ*; 1500 *ДПЖН*); *ор. одн.* **ивашкомъ, ива(ш)ко(м), Ивашком** (1378 *P* 25; 1424 *P* 104; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628; 1487 *AS* I, 85; 1495 *ВМБС*).

Див. ще ***ИВАНЕЦЪ, ИВАНИШЪ, ИВАНКА, ИВАНКО**.

ИВАШКОВЦЫ¹ *мн.* (2) (*назва людей за місцем проживання, пор.* Ивашковцы² ивашківци: И поставила прежде нами пани Василева Озерничанъ и Милошевичъ и Волчковичов, Слоимцов, Ивашковцов и Клепачов (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *наз.* **Ивашковцы** (1478 *AS* III, 17); *знах.* **Ивашковцов** (1478 *AS* III, 17).

***ИВАШКОВЦЫ²** *мн.* (1) (*назва села у Троцькому воеводстві*): И мы видечи речъ справедливоую... казали есмо светком присАгноути, они обвели... от Милошевич з Ивашковцы по дорогоу... (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *ор.* **Ивашковцы** (1478 *AS* III, 17).

ИВАШКОВЪ *прикм.* (9): право такъ нашло ажъ па(н) ивашковы листи оуморени на вѣкы (Зудечів, 1413 *P* 83); ино тых свѣтков которынжъ в том привилїи написаны: пана Ивашкова Калениковича... пана Гринка Мжаича, всех печати привѣшоны к тому листу (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); И оустах аз господство мы та заплати въси тоги... пинъзи... оу роуки слоузъ нашему Лоупше от Снрецела, сыноу Ивашковоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 144).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* **Ивашковъ** (1499 *BD* II, 144); *дав. одн. ч.* **Ивашковоу** (1499 *BD* II, 144); *знах. одн. ч.* **Ивашков** (1460 *BD* I, 41); *ор. одн. ч.* **ивашковы(м)** (1413 *P* 83); *знах. одн. с.* **Ивашково** (1459 *BD* I, 32); *наз. одн. ж.* **Ивашкова**

(1491 AS I, 94); наз. мн. ч. ивашковы I (1413 P 83); ивашковн I (1499 BD II, 130).

Пор. ИВАШКО.

ИВАШЬКО див. ИВАШКО.

*ИВАШЬКОВИЧЬ ч. (1) (особова назва): Самъ Казимиръ Наместнику Вруцкому, пану Роману Ивашковичу (Радомль, 1487 РИБ 227).

ФОРМИ: дав. одн. Ивашковичу (1487 РИБ 227).

ИВАШЬКО див. ИВАШКО.

*ИВЕНКА див. *МАЛАЯ ИВЕНКА.

ИВЕШЕНЕВИЧ ч. (1) (особова назва): А се я пан Гриб Ивешеневич... запродад есми имене свое на има Торокановъ оу лущком повете (Острог, 1488 AS I, 88).

ФОРМИ: наз. одн. Ивешеневич (1488 AS I, 88).

ИВКИ мн. (1) (назва озера у Чернігівській землі): продали есмо пану мартину кгасто(в)товичю сълища наши на има крѣхас(в)... ис тьми озьры... на има озьро нъже(н) а богачь... а ивки... а вѣликое озьро (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. ивки (2-а пол. XV ст. СПС).

*ИВНИЦЬКИЙ прикм. (1) \diamond ивницьякая дорога (1) (назва дороги): а писали есмо г(с)дрю своему на памат(т) та(м) г(с)дрю нашему по воли(н)ци по ивницьюкою дорогоу а по калиновъ коустъ (б. м. н., 1458 P 167).

ФОРМИ: знах. одн. ж. ивницьюкою (1458 P 167).

Пор. *ВЕЛИКАЯ ИВНИЦЯ.

*ИВНИЦЯ див. *ВЕЛИКАЯ ИВНИЦЯ.

*ИВОНИЦЫ мн. (1) (назва села у Київській землі): Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михайло во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оць мой па(н) лисича записа(л) бы(л) стому николе поусти(н)скому монастырю половиною селища ивони(н)цо(в) (Пустинька, 1499 ПИ №3).

ФОРМИ: род. ивони(н)цо(в) (1499 ПИ №3).

ИВОУЛ див. ИВОУЛЬ.

*ИВОУЛОВЪ прикм. (2): И дал Ивоул Богдану и оуноуць свои Станъ едно привиліе от старого Александра воевод(т)и... от Ивоуловоу част ѿ жижи и едноу слатиною (Сучава, 1461 BD I, 45).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Ивоулова (1461 BD I, 45); знах. одн. ж. Ивоуловоу (1461 BD I, 45).

Пор. ИВОУЛОУ, ИВОУЛЬ.

ИВОУЛОУ ч., невідм. (1) (особова назва): мы стефа(н) (воевода... знаменито чини(м))... оже то(т)и исти(н)ни(н)и наши слоуги, по(н) ивоулоу и племе(н)ни(к) его, ма(н)чолоу, с(л)оужили на(м) право и вѣрно (Сучава, 1488 Cost. S. 127).

Див. ще ИВОУЛЬ.

ИВОУЛЬ, ИВОУЛ ч. (17) (особова назва): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже тоты истинны слоуги наши Ивоул... и съ непотомъ его съ Негра, придоше прѣд нами... и дали нашему вѣрному пану Игнатоу села Столникава Данчолова (б. м. н., 1440 DBAc 31); И оуставше пан Илъ комис та заплатил оуси тоты вишеписанній пнѣзи... оу роуки слоузъ нашему Ивоулоу (Гирлов, 1499 BD II, 160).

ФОРМИ: наз. одн. Ивоуль, Ивоул (1440 DBAc 31, 32; 1441 DBAc 37; 1460 Cost. S. 41; 1461 BD I, 45; 1482 BD I, 260; 1493 BD II, 18; 1499 BD II, 160); род. одн. Ивоула (1448 Cost. II, 316); дав. одн. Ивоулоу 5 (1482 BD I, 260; 1493 BD II, 18, 19; 1499 BD II, 160); Ивоулови I (1461 BD I, 45); знах. одн. Ивоула (1461 BD I, 45).

Див. ще ИВОУЛОУ.

ИВЪНЄШІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Там ми видѣвше их правою и вѣрною слоужбоу до нас... дали и подтвердили есми им... села на имѣ: Обрѣшиа... и Ивѣнєшіи (Сучава, 1483 BD I, 272).

ФОРМИ: наз. Ивѣнєшіи (1483 BD I, 272).

ИГДЕЖЬ спол. (1) (приеднуе підрядні речення означальні — в препозиції) де: игдежь боуде(т) простоупька

по(д) которы(м) правомъ тымъ(ж) правомъ боуде(т) осоужень (XV ст. BC 26).

Див. ще ГДЪЖЬ, ИДЕЖЕ.

ИГДЪ спол. (4) (приеднуе підрядні умовно-часові речення — у препозиції) коли, якщо (3): Тъ(ж) оуставлаемъ хто комоу забьеть жереба три грівны маеть платить а игдъ рана боудеть емоу хребтінь то польторы гривны (XV ст. BC 36 зв.);

(у постпозиції) (1): а па(н) григорей стреченови(ч) имаеть, служити с того имѣнья копые(м) игдъ будеть на(м) потребно (Острог, 1437 P 136).

Див. ще ГДЪ.

ИГНАТ див. ИГНАТЬ.

ИГНАТІЕ ч., невідм. (4) (особова назва, молд., цсл. Игнатіи, гр. Ἰγνάτιος) Игнатій, Гнат: се азъ... панъ Игнатіе реком(ь)и Юга... къ свАтому мѣстоу... дали есмы трой двери от дамаскы чрѣвеной съ златом (Молдовиця, 1462 BD I, 70); Се азъ... Игнатіе рекоми Юга... къ свАтому мѣстоу... дали есми ѿ кадлицюу (Путна, 1476 BD I, 216).

Див. ще *ИГНАТІИ.

*ИГНАТІИ ч. (1) (особова назва, цсл. Игнатіи, гр. Ἰγνάτιος)

Игнатій, Гнат: оу соучавъ въ лѣ(т) ѿйкв м(с)ца де(к) к̃ въ днь стго игнатіа бгоно(с)ц(а) (Сучава, 1414 Cost. I, 112).

ФОРМИ: род. одн. игнатіа (1414 Cost. I, 112).

Див. ще ИГНАТІЄ.

ИГНАТКО ч. (6) (особова назва, пор. Игнатіи): а при томъ оуздаванъ были бояре землАне панъ ходько быбельский... игнатко черневи(ч) (Перемисьль, 1378 P 26); И такъ(ж) шлАхетно(м)у ходорови съ брато(м) съ его съ игнатко(м) друоугоу половицю рычегова (Луцьк, 1445 P 148); а при томъ были свѣтки добрыи люде кнзъ гльбъ ивановичъ... панъ игнатко мнАтиньский (б. м. н., 1463 ГГЯ).

ФОРМИ: наз. одн. игнатко (1378 P 26; 1463 ГГЯ); род. одн. Игнатка (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); дав. одн. игнаткови (1390 P 175); ор. одн. игнатко(м) (1445 P 148).

Див. ще ИГНАТЬ.

*ИГНАТОВИЧЬ ч. (1) (особова назва): и мы тых Цеценевскихы пытали, ОндрѣА Нѣмцевича, а Васка Игнатовича: ест-ли ваша печат оу того привила? (Луцьк, 1491 AS I, 94).

ФОРМИ: знах. одн. Игнатовича (1491 AS I, 94).

*ИГНАТОВСКИЙ прикм. (1): продаліесмо пану мартину кгасто(в)товичю сълища наши на има крѣхас(в) а к тому сълищю зьмили бортные алькса(н)дро(в)ская игнатов(в)ская (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. ж. игнато(в)ская (2-а пол. XV ст. СПС).

Пор. ИГНАТЬ.

*ИГНАТОВЪ прикм. (4): такосмы мы опытали старцевъ кунѣревы(х) игнатовы(х) (б. м. н., 1419 P 90); па(н) юрьи дьдошички пригна(л) (1) па(н) игнатовы(м) лісто(м) аже соуть неправіи еалшованіи (Зудечів, 1421 P 95); Я пани ЛукерѣА, пани ИгнатоваА БоровиковаА... заставила есми село свое Пъан кн(А)зю Михайлу (Острог, 1481 AS I, 77).

ФОРМИ: наз. одн. ж. ИгнатоваА (1481 AS I, 77); наз. мн. игнатовы (1421 P 95); дав. мн. игнатовы(м) (1421 P 95); знах. мн. ч. игнатовы(х) (1419 P 90).

Пор. ИГНАТЬ.

ИГНАТЬ, ИГНАТЬ, ИГНАТ ч. (40) (особова назва, пор. Игнатіи) Игнатій, Гнат: A pa to swidczu pan Michal Bukgrabia Haliczki... Ihnat krechowicz Mitropolicz pamisznik (Галич, 1413 GL 48); па(н) игна(т) пово(л) постави(л) старѣ обичи (Зудечів, 1421 P 96); Мы, князь Александро Володимировичъ дали есмо бояромъ нашимъ, Григоревичом... селищю, со всимъ с тымъ, якъ перво того панъ Игнатъ Шумаков держалъ (Київ, 1451 ЗНТШ XI, 10); а при том был... пан Игнат Промчѣйкович (Острог, 1463 AS I, 56); Ино ми видѣвше межи ними доброю волю и токмеж...

а ми такожде и от нас еси им дали и потвърдили слоугам нашим Игнатоу и братоу его... тои прАдреченои половина селищи (Сучава, 1483 *BD I*, 275); и оуставше наши слоуги... игнать и сестра его, мъріа, и заплатили оуси тоты вышеписаннїи пинъзи (б. м. н., 1497 *Cost. S.* 208).

ФОРМИ: наз. одн. **Игнать, игнать, Игнат, Ighnat** (1413 *GL* 48; 1419 *P* 90; 1421 *P* 95, 96; 1451 *ЗНТШ XI*, 10; 1463 *AS I*, 56; бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.; 1481 *AS I*, 77; 1491 *AS I*, 94; 1497 *Cost. S.* 208); род. одн. **игната** (1454 *Cost. II*, 509; 1481 *AS I*, 77; 1492 *AS III*, 23); дав. одн. **Игнатоу II** (1440 *ДВАС* 31; 1441 *ДВАС* 37; 1483 *BD I*, 274, 275; 1490 *BD I*, 442; 1497 *Cost. S.* 208, 209); игнатови I (1419 *P* 90); ор. одн. **игнатом** (1490 *BD I*, 442); знах. одн. **Игната** (1440 *ДВАС* 35); кл. ф. **Игнате** (1462 *BD I*, 70).

Див. ще **ИГНАТКО**.

***ИГРА ж.** (8) (*азартна розвага*) гра (4): о сноу которых не о(т)деленъ о(т) оца и на костка(х) стратїтъ любо на иньшей игръ (*XV ст. BC* 8);

◇ игра косточная (3) гра в кости: О игра(х) косточны(х) какъ и(м) заповедати (*XV ст. BC* 7 зв.); вес-тисакигръ (1) див. ***ВЕСТИ СА**.

ФОРМИ: дав. одн. **игръ** (*XV ст. BC* 27 зв.); місц. одн. **о(на) игръ 3** (*XV ст. BC* 7 зв., 8, 27); **в ыгръ I** (*XV ст. BC* 8); **в ыгре I** (*XV ст. BC* 31); род. мн. **игръ** (*XV ст. BC* 30 зв.); місц. мн. **о игра(х)** (*XV ст. BC* 7 зв.).

***ИГРАТИ дієсл. недок.** (1) (що з кнм) гратн (у що з ким): прото прїказоуемъ абы земланинъ на(ш) не игра(л) изъ жа(д)ны(м) такы(м) чужоземьцо(м) косто(к) (*XV ст. BC* 27 зв.).

ФОРМИ: баж.-ум.сп. 3 ос.одн.ч. **абы... не игра(л)** (*XV ст. BC* 27 зв.).

***ИГРЕЦЪ ч.** (1) ◇ игрецъ косточныи (1) гра-вель у кости: о игрецо(х) косто(ч)ны(х) ка(к) имъ заповедаю(т) (*XV ст. BC* 27 зв.).

ФОРМИ: місц. мн. **о игрецо(х)** (*XV ст. BC* 27 зв.).

І ИГРОВОА (СПРОВЫ) (1): мы александръ воевода... знаменито чини(м) ... оже есмо просили велеможны(х) паны... радї) кролевскои, то е(ст), панъ андреи ондрьво(ш) ись игровоа (1) ... и иньи панове русци, иже мы слюбуемъ... служити королю его мл(с)ти и стои коруни (Банїлїв, 1455 *Cost. II*, 769).

Див. ***СПРОВА**.

ИГУМЕНЪ, ИГОУМЕНЪ, ИГОУМЕНЪ, ИГОУМЕН ч. (51) (гр. ἡγομενος) игумен: Тые вси села... маеть держати... Климентий, владыка Луцкий и Острозский... а за насъ и чада наша Господа Бога молати... архимандриты благословити, игумены наставляти (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР I/VI*, 3); се азъ панъ кръсть да(л) есмь едино село монастыроу нѣмецком(оу) идеже е(ст) игумен по(п) слиоуанъ (Сучава, 1448 *DIR* № 10 б); Я, Андрей Александровичъ... державца кїевскїи на тот часъ што гдръ нашъ король его млсть далъ игумену и старцом... мнстря Пустынского двн нивки городское земли (Кїїв, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); Тежъ паномъ владычнмъ десятникомъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастырскїе, а владыцъ Полоцкому того игумена у Пречыстой Пустынской, не судити (Мстиславль, 1500 *АСД II*, № 3).

ФОРМИ: наз. одн. **игумень, игумень, ігоумень, игоумен, игоумен(н)** (1398 *ДГПМ*; 1429 *Cost. I*, 248; 1443 *Cost. II*, 126; 1453 *Cost. II*, 445; 1467 *СП* № 13; 1470 *BD I*, 150; 1475 *BD I*, 203; 1491 *BD I*, 473; *XV ст. ВОРСР* 179; 1500 *АСД II*, № 3 і т. ін.); род. одн. **игумена** (1470 *BD I*, 155; 1500 *АСД II*, № 3); дав. одн. **игумену** (1401 *АкВАК III*, 2; 1411 *Mih. Alb.*; 1490 *Пам.*; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); знах. одн. **їгоумена** (1481 *ГПМ*); ор. одн. **игуменомъ, игоумено(м), игоуменом** 5 (1341 *ОБРН* 75; 1446 *Cost. II*, 251; 1449 *Cost. II*, 391; 1470 *BD I*, 153; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); **ыгумено(м) I** (1490 *Пам.*); наз. мн. **игумени** (1464 *BD I*, 84; 1470 *BD I*, 150); дав. мн. **игуменомъ** (1401

АкВАК III, 2); **знах. мн. игумены** (1322 *АрхЮЗР I/VI*, 3); ор. мн. **игумени** (1470 *BD I*, 150).

Див. ще **ЕГОУМЕНЪ, НЕГОУМЕНЪ**.

ИДЕЖЕ спол. (111) (цсл. идеже) (*приєднує підрядні речення*) 1. (означальні — у постпозиції) де (109): мы петръ воево(д)а... знамънито чини(м)... аже... дали есмы нашем(оу) монастырю о(т) побраты гдъ естъ хра(м) стго архыереа и чудотворца николаы идеже е(ст) егоумень еустатые и дали есмы том(оу) вышеписанном(оу) монастырю четиры челяди) цыганъ (Дольный Торг, 1444 *DIR* «А» 481); Сего ради мы оу томъ видъвши их доброє произволенїе и доброу лагодоу меж нами на то, а мы са есмоу мыслїли... яко да оутвърдим и оукръпим наш мо(н)а(с)тїр от Поутнои... идеже ест егоумен попь кир Іоасафъ (Сучава, 1472 *BD I*, 169—170); мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже дали и потвърдили есмы нашему стмоу монастыроу о(т) нѣмца, идеже естъ хра(м) възне(с)нїа... даанїе и потвържд(е)нїа дѣда нашего, алекса(н)дра воеводы (Ясси, 1500 *Cost. S.* 230).

2. (місця — у постпозиції) де (2): А хотарь томоу селу на имъ Беркншедеи... по срѣд поеница, идеже оупадаєт дроум оу брод старїи топлици (Сучава, 1473 *BD I*, 183—184).

Див. ще **ГДЪЖЪ, ИГДЕЖЪ**.

***ИДИКГИЕВЪ прикм.** (1): по тыхъ посланию по идикгиву посольству вышолъ на мене аксакъ темиръ желъзнаа нога о(т) чорного пѣска (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170). ФОРМИ: дав. одн. с. **идикгиву** (1392—1393 *РФВ* 170).

Пор. ***ИДИКГИИ**.

***ИДИКГИИ ч.** (1) (*особова назва, тат. Idige, Edige*): и ѣще к тымъ бекгычъ и турдукакъ берди лавыдъ ти кнА(з) головнии мои были слуги п... послалїса одного на имА идикгна до аксакъ темира на мене ли(хо)го мыслаче (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170).

ФОРМИ: **знах. одн. идикгнА** (1392—1393 *РФВ* 170).

ИДИКЪ ч. (8) (*особова назва, стп. Idik, лат. Edigius*): Иди(к) жалова(л) на фа(л)ка и(ж) его потщїва(л) собакою своею а собака его укусила а стго (!) менїльса хро(м) фа(л)ко запре(л) жебы его не потщїва(л) идикъ не могль на него досвичи(т) (*XV ст. BC* 27).

ФОРМИ: наз. одн. **Идикъ, Иди(к)** 4 (*XV ст. BC* 26 зв., 27); **! ди(к)** 1 (*XV ст. BC* 27); дав. одн. **идїкови I** (*XV ст. BC* 27); **! доковї I** (*XV ст. BC* 27); **знах. одн. ! дика** (*XV ст. BC* 27).

Див. ще **ИДІИ**.

ИДІИ ч. (2) (*особова назва, стп. Idzi, лат. Edigius*): ндїи о(т)поведа(л) же то(т) франци(к)... за две лете николи емъ не оупомїна(л)са ни однымъ словомъ о тоє гороженїе мы сказоуемъ тогды идїи зыска(л) а франци(к) страти(л) (*XV ст. BC* 21—21 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. **идїи** (*XV ст. BC* 21, 21 зв.).

Див. ще **ИДИКЪ**.

***ИЕВЪЛИЧЪ ч.** (1) (*особова назва*): А прї томъ были Светки ра(д) наша кїзъ Ива(н) васильевичъ... а ивашко Иевъли(ч) (Луцьк, 1451 *P* 159).

ФОРМИ: наз. одн. **Иевъли(ч)** (1451 *P* 159).

Див. ще ***ИЕВЪЛЕВИЧЪ**.

! НЕГРИЛА (НЕГРИЛА) див. **НЕГРИЛЬ**.

НЕГОУМЕНЪ, ИЕГОУМЕНЪ, НЕГОУМЕНЪ, НЕГОУМЕН ч. (18) (гр. ἡγομενος) игумен: мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... о(ж) прїидо(ш) прѣ(д) нами... е(р)мона(х) е(в)статїе ігоумене(н) и а(р)хіма(н)дри(т) Бистрычевскаго монастырь... и испроси(л) о(т) на(с) себе потвържденїе съ оурн(к) на и(х) старое бранище (Корочин Камїнь, 1458 *Mih. Doc.* 121); тоє все вышеписанное дали есмо сватуому нашему монастыроу... где ест ігоумень іеромонах... Мака(р)їе (Гирлов, 1499 *BD II*, 147).

ФОРМИ: наз. одн. **негоумень, ігоумень, негоумен, ігоумен, ігоумене(н)** (1458 *Mih. Doc.* 121; 1471 *DIR* «А» 527;

1473 *BD* I, 181; 1490 *BD* I, 436; 1492 *BD* I, 510; 1497 *BD* II, 100; 1499 *BD* II, 147, 148, 154, 162 і т. ін.; дав. одн. *негоумен(оу)* (1491 *BD* I, 453).

Див. ще ЕГОУМЕНЪ, ИГУМЕНЪ.

***ИЕРАРХЪ** ч. (2) (гр. *ieparxh̄s*) ієрарх, єпископ: *мы Стефан воевода ... чиним знаменито... оже благопроизволи господство ми... и оучинили есми въ задоушне свАтопочивших род(и)телен наших... яко да оутврьдимъ наш монастирь от Побраты, идеже ест храм свАтаго иєрарха чюдотворца николи (Путна, 1471 *BD* I, 158); ю Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потврьдили есми стои нашей епискоупин о(т) радъвнє(х) и идеже е(ст) хра(м) стго ерарха и чюдотворца николи... њ црко(в) ис попи (Сучава, 1490 *DC* 146—147).*

*ФОРМИ: род. одн. иєрарха I (1471 *BD* I, 158); ерарха I (1490 *DC* 146).*

***ИЕРОМОНАХЪ** див. **ИЕРОМОНАХ.**

ИЕТЪ (ИМЕЕТЪ) (1): *А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть (!) гневъ и мѣсца имееть ані зазреть помѣсты ани те(ж) боязнь о правдоу имееть соу(д) каково(г) имети в роуце а ба пре(д) очима (XV ст. *BC* 33 зв.).*

Див. ИМѢТИ.

ИЖ¹ див. **ИЖЬ².**

ИЖ² (НЕ) (2): *Ачь рыцерь алюбю шла(х)та шла(х)тїчу рану оучини(т) до кровн нмѣ(т) емѡ платїти за ранѡ еі а е(сли) и(ж) (!) рыцерьскыи члвкъ ино гро(ш)и гривъна (XV ст. *BC* 29 зв.).*

Див. НЕ.

ИЖА див. **ИЖЕ².**

ИЖБЫ, ИЖЬБЫ спол. (35) (*приєднує підрядні речення*)

1. (*додаткові — у постпозиції*) *щоб (18): Téz, ustawilijesmo, iżby w deñ tolko zastawu mająt' brati jawno (Луцьк, 1388 *ZPL* 107—108); i Waszab miłost żatowali, syły by ieste nam w tom ne czynili, iżby pam pereimryie s nim derżat (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); И мѣшане мовнли, ижбы имъ то волно здавна тые малые кожи купчти, и тымъ торговали (Луцьк, 1485 *АЛМ* 88); И також слюбы нам наияснѣшиї Янъ Олбрахъ, крал полскїи... естли бы сѡ пригодило с которого допоушенїА божїего... иж бы мы от нѣкоторого неприятелъ мощного, которому бы мы отператы не могли, та вьидемо ис нашей земли... тогда их милости земли да соу(т) отворени нам (Гирлов, 1499 *BD* II, 421—422); ot peño w tych folwarkach hrancuiciu tym zemiłam stuham moyim zawodył y mni sia wtom krywda wydeła iz by pamislyk rapa nemiryn Muktasz zawel zemli moiey rapu Marku (Тришин, 1500 *ДПЖН*);*

(*з відтїнком сумнїву*) *нібито, буцімто (7): А потомъ Борисъ мовиль передъ нами на князя Костентина, ижбы онъ боярѣ нашихъ Смоленскихъ... за себе забралъ (Вильна, 1495 *АЛМ* 83); и они тому записоу приганили, рекли и(ж)бы то(т) запись бы(л) фа(л)шовы(и) (Берестя, 1496 *ВМКФС*); Мартинъ жалова(л) на мнкоулоу и(ж) емоу вына(л) ис калиты осмь копь гро(ш)и квалъто(м)ї на (до)броволнои дорозѣ оу торговоюу днин(оу) мїкоула о(т)повѣда(л) и(ж) бы не по правдѣ на не(г) жалова(л) (XV ст. *BC* 31 зв.—32); а коли панъ Петръ взынл (!) по тымъ имѣнямъ, тогда намѣстникъ мой не жаловалъ на пана Петра, ижбы онъ печати рвалъ або замки отбывалъ (Вильна, 1498 *АЛМ* 163).*

2. (*мети — у постпозиції*) *щоб (4): а записала есми... къ монастыру Светого спаса въ Кобриню село Корчичи... игумену Спаскому Андрею и на потомъ ншнимъ игуменомъ ижбы бы себѣ держалъ попа, ижбы бы каждого дня не вмѣшала Божая служба (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); мы великиї кїзъ швїтрикга(л) свѣдомо чинимъ всѣакому... комуъ будетъ того потребно ижбы добре вразумѣлъ иже дали есмо... леньковн зарубнчю таА села в луцкої земли*

(Житомир, 1433 *P* 126); Колибы сА то дѣяло около свАта нарожѣнья бо(ж)его... тогда коли есмо очивисте с вами оу князствѣ велико(м) были ижбыхо(м) длА того о(т)сюль певными паны рады кроле(в)ства к на(м) до литвы призвали были коу выслууханью обычаевъ доро(г) и посрѣдковъ (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

3. (*умовне — у препозиції*) (*надає головному реченню значення спонукальної модальності*) *щоб (1): Естли бы мистрѣ съ свои(м) закономъ подлоугъ свои(х) ты(х) трои(х) листовъ што к ва(м) посла(л) с нами оу которыи хотѣлъ оустоупити тадынки о еднанье покоя ижбысте з ва(с) иь которыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).*

4. (*умовно-часове — у препозиції*) *якщо б, коли б (1): ижбы есмо тогда нѣкоторыми валками знаменитыми с нашнми землами Ако то о(т) татарь... алюбю знамѣнитою немощю обѣажени... тогда коро(л) и его короуна имае(т) пре(д)реченыи де(н) голдованѡ, на инши ча(с) преложити (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734).*

5. (*означальне — у постпозиції*) *щоб (1): никды межи радою кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадана ани тѣжъ скончана ижбы ва(м) алюбю с которого подозрѣнья не дооуваю(ч)... в таковыи тадынки оустоупити варовали быса алюбю стерегли (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).*

6. (*способу дії — у постпозиції*) *щоб (1): а остато(к) имае(т) имъ дати... по(д)лоу(г) еднанїа, заноу(ж) та(к) сА еднали и(ж) бы пра(д)рече(н)ны, па(н) мань... да(л) по(д)бны день паноу михайлоу (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422).*

7. (*підметове — у постпозиції*) *щоб (1): але ижъ велможныи стефанъ... воевода... просиль на(с) а быхомъ емоу о(т)-пустили... слюбуючи намъ... служити прияти... по(д)лугъ листовъ оца первыхъ и передковъ его якожь на нихъ досыгъ явно есть выписано ижбы такъ вѣрнѣ служити помагати и пристати хотѣлъ а с нами ... вѣрнѣ безо лсти и без хитрости жити (Ланчица, 1433, *P* 121).*

Див. ще АЖЕ¹, АЖЕТ, АЖЪ¹, ЕЖЕ, ЕЖЪ, ИЖЕ², ИЖЕБЫ, ИЖЕТЪ, ОЖЕ, ОЖЪ, АЖЕ.

ИЖЕ¹ займ. (114) (*цсл. иже*) (*відносний*) 1. (*вживається тільки в наз. одн. ч. і с., приєднує пояснювальні речення, які виражають додаткове повідомлення до попереднього висловлення*) *щоб (10): яко жъ торговла исталасА купилъ панъ вАтславъ оу вѣки оу василѡ... и вѣ его брата... и вѣ ехъ (!) сноуца оу ленка иже купилъ панъ вАтславъ (Львїв, 1370 *P* 18); А кто имъ пороушит и разорит, того да побить богъ... и да ест подобень Иудѣ предателю... крѣвь его на них и на чадах их, иже ест и бѣдетъ въ безконечныи вѣкы, амин (Сучава, 1466 *BD* I, 106); па(к) кто сѡ покоусти(т) пороушити того... даанїА... таковыи да есть проклА(т) о(т) га ба... и да... има(т) оучастїє и сѡ онѣмы іоудене, ежъ възпїша на га ха, крѣ(в) его на ни(х) и на чедА(х) и(х), еже есть и бѣде(т) въ вѣкы (Яеси, 1500 *Cost.* S. 231).*

2. (*приєднує підрядні речення означальні — у постпозиції*) *який, котрий (99): купилъ панъ вАтславъ... оу сила емоу жъ рѣчють скибичъ (Львїв, 1370 *P* 18); а хто бы то порушилъ после его живота... да будетъ на немъ клятва святыхъ триста и осмнадцать отецъ иже въ Ннкеи (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); Іо Стефа(н) воевода... оукраси гробъ сѡи своємоу прѣддоу Іоанноу староу Стефану воеводѣ — иже побі оугры на хидовѣ (б. м. н., 1480 *DC* 10); О сирота(х) иже ніко(г) иє маю(т) (XV ст. *СЯ* 9); о томъ чївче емоу(ж) не прїганено нїгдѣ на соу(д) (XV ст. *BC* 26 зв.); мы Стефан воевода... знаменнто чинимъ... оже прїдоша прѣд нами... молебникъ нашъ кир попъ Григорїє... и сѡ всѣмн яже о христѣ братїями... и измѣнили сѡ господство мы правуюу монастирскоую отниноу (Яеси, 1500 *BD* II, 173);*

хто (2): знаменитосто чинимы презь тѣнь листь імъже потребизна нинѣ а потомъ будущимъ того листа (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); да е... за тѣх) дшѣ, их же въспомѣнѣхо(м) прѣж(д)е (б. м. н., 1401 ЗКЕ).

3. (тільки в род. одн. с., вводить вставні речення із знач. побажання нездійснення того, що виражає підрядне умовне) що (4): пак ли бы его жь бѣ не дай хо(т)л бы коли о(т)стати тонъ исны кнА(з) корибу(т)... тогда мы со всимъ поспольство(м)... хочемы его о(т)стати (Луцьк, 1388 *P* 39); а потАгнет (sic.— *Прим. вид.*) ли король оугорьскыи на нашего господарА... егоже бѣ не дан, тогда мы имѣемъ на его землю потАгнути (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 638); нижли, егожъ боже не да(и), будем ли имѣти какову налогу на нашу землю... оу томъ миръ не рушит сА (Троки, 1442 *Cost.* II, 719).

ФОРМИ: наз. одн. ч. иже (1454 *Cost.* II, 508; 1466 *BD* I, 106; 1480 *DC* 10; 1487 *BD* I, 310; XV ст. *BC* II, 33 зв.; 1491 *BD* I, 463 і т. ін.); 1 яже (1447 *Cost.* II, 288); род. одн. ч., с. егожъ 4 (1388 *P* 39; 1404 *P* 70; 1411 *Cost.* II, 638; 1442 *Cost.* II, 719); егоже 2 (1411 *Cost.* II, 638; 1442 *Cost.* II, 719); его жь 1 (1442 *Cost.* II, 719); дав. одн. ч. емоу жь, емоу(ж) (1370 *P* 18; XV ст. *BC* 7 зв., 26 зв.); наз. одн. с. еже 3 (1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 163; 1500 *Cost.* S. 231); ! иже 6 (1462 *BD* I, 70; 1466 *BD* I, 106; 1476 *BD* I, 211, 215, 217; 1479 *BD* I, 222); ! яже 1 (1462 *BD* I, 70); знах. одн. с. еже 1 (1437 *Cost.* I, 541); ! иже 2 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 670); наз. одн. ж. яже, яже (1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 211, 215, 217; 1497 *DC* 8); наз. мн. иже (1393 *Cost.* II, 607; 1429 *Cost.* I, 249; 1431 *Cost.* I, 325; 1443 *ДГСПМН*; 1486 *DC* 144; 1487 *BD* I, 313; 1489 *BD* I, 378; 1497 *BD* II, 101; 1499 *BD* II, 163; 1500 *Cost.* S. 231); Аже (1457 *BD* I, 5); наз. мн. ч. иже 9 (1395 *GL* 166; 1421 *P* 94; 1435 *Cost.* II, 689; 1439 *Cost.* II, 32; 1453 *Cost.* II, 466; 1457 *BD* I, 5; 1479 *BD* I, 222; 1489 *BD* I, 378; 1499 *BD* II, 149); яже 1 (1500 *BD* II, 173); наз. мн. ж. я(ж) (1458 *Mih. Doc.* 121); наз. мн. с. яже (1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 211, 217); род. мн. иже (1401 ЗКЕ); дав. мн. имъ (им) же, імъже (1393 *Cost.* II, 607; 1412 *P* 81; 1414 *P* 85; 1421 *P* 94; XV ст. *BC* 9 зв., 33).

Див. ще ИЖЬ¹.

ИЖЕ², ИЖА спол. (86) (приєднує підрядні речення) 1. (додаткові — у постпозиції) що (72): а мы... ислюбуемы за него... иже... вѣре(н) буде(т) королеви и королицы (Луцьк, 1388 *P* 39); Мы кнА(з) дмитрии олгѣрдови(ч) чинимъ знамени(т) тымъ листо(м) иже... слюбуемъ держати цѣлую правду и чиста вѣра (Молодечно, 1388 *P* 43); А се А панъ бенко староста галицький и снАтиньский свѣдчо то своимъ листомъ... иже пришедъ передъ насъ панъ гервасъ и вѣноваль и оправилъ своию женъ варваръ сто гривень на своуюмъ сель (Коломия, 1398 *P* 57); Мы ива(н) па(н) срѣмский а староста руский визнавамы тымъ то листо(м) каждому добро(му)... иже кролевскимъ приказаниемъ съдѣли есм(ы) на судъ (Львов, 1421 *P* 93); А piszete wasza miłost, iże Posoł wasz i druhyu Niemickiyu posoł iedut iz Nimec siudy czerez paszuu zemlu (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139—140);

мы великий кнзъ швѣтрикга(л) свѣдомо чинимъ всАкому... иже дали есмо и записали ленькови зарубичю таА села в луцкої земли (Житомир, 1433 *P* 126); сами порозоумѣти можете коли ани в короунъ аны въ кнАзствѣ велико(м) обличне не были бихо(м) иже в таковы(х) рѣча(х) великая бы была нелицность а змѣшканье (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); мы петръ воевода... знаменито чини(м)... иже... дали и потвѣрили есмы хотаръ стому монастирю о(т) молдавицы селоу н(х) (Сучава, 1456 *Cost.* II, 582); и даль (1) панъ воевода всказалъ к намъ иже отъ сторонъ поганство на хрестия(н)ство наступаеть (Вільна, 1493 ОПВВ); уставляемъ иже ка(ж)ды(и) рыцерь алобо просты(н) земленіи коли хороугъ(ви) по(д)несоуть што

умель своего мѣста стере(ч) (XV ст. *BC* 10 зв.); Ино за то тебе прятелю нашему дякуемъ, иже еси въ томъ нашомъ деле послалъ тамъ къ нему своего посла (б. м. н., 1498 *BD* II, 413).

2. (причини — в препозиції) тому що, оскільки (7): иже из многы(х) соудовъ одна жалоба бывае(т) розно соужена прото мы хотАчі имети ведомы соудья уставляемъ одинъ у краковской землі а дру(г)и у соудомірскыи нашъ соудья имее(т) быти (XV ст. *BC* 12 зв.).

3. (означальні — в постпозиції) що (3): И о(т)писалъ есмъ своєю женъ Кѣгни маріи... своєю очиноу и своєю vyslougoу. Иже есмъ vyslouжи(л) на свои(х) г(с)дарехъ своєю вѣрноу слоужбоу (Київ, 1446 *P* 154); И слухи насъ еше тии доходятъ... иже весь вжо въ готове (б. м. н., 1498 *BD* II, 414).

4. (умовно-часові — в препозиції) якщо (1): иже то што жь коли вси землАне имуть давати дань оу татары то серебро имѣють такоже тии люди дати (Смотрич, 1375 *P* 20).

5. (способу дії — у постпозиції) що (1): а то тако иже прѣд(р)еченыи па(н) кро(л)... имае(т) на(с) прѣ(д) ты(м) днемъ голдованиА два алибо три м(с)цѣ обыслати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734).

6. (підметові — у постпозиції) що (1): Не е(с)ть то ди(в) ани новина иже писал(л) такий рѣчи (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЕТ, АЖЬ¹, ЕЖЕ, ЕЖЬ, ИЖБЫ, ИЖЕБЫ, ИЖЕТЬ, ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

! ИЖЕ³ (<?) (1): а так то справил иж она волна по своему животе тые имена отдати тому, кому хочет и обернути иже подлуг своей воли (Луцьк, 1487 *AS* I, 240).

! ИЖЕ⁴ (ИДЕЖЕ) (1): мы петръ воевода... знаменито чинимы еже... оучинили есми въ задше стопочивши(х) родителен наши(х) и за наше здравіе яко оутвѣдимъ на(ш) монастирь о(т) польноу иже е(с)т) хра(м) стго николя (Поляна, 1448 *DIR* «А» 491).

Див. ИДЕЖЕ.

ИЖЕБЫ спол. (1) (з пропуском підрядного речення у заголовку одного з параграфів статуту) (приєднує підрядне додаткове речення — у постпозиції) нібито: хто пригані соуд(н) на соуде сАДАчому ижебы (XV ст. *BC* 34).

Див. ще ИЖЬБЫ.

ИЖЕТЬ, ИЖЕТ спол. (6) (приєднує підрядні речення) 1. (додаткові — у постпозиції) що (5): мы великий кнАзъ Александро... чинимъ знаменито... ижет видевъ есми... слоужбоу намъ... кнАзА Михайла Васильевича и мы... дали есмо емоу имене в Лоуцкомъ повете (Луцьк, 1446 *AS* III, 5); Я кн(А)зъ Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижет продал есми... имене на Волыни свое власное (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

2. (способу дії — у постпозиції) що (1): продал есми емоу... так, ижет он волен... кому оусочет продати... або замѣнати (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

Див. ще АЖЕ¹, АЖЕТ, АЖЬ¹, ЕЖЕ, ЕЖЬ, ИЖБЫ, ИЖЕБЫ, ИЖЕ², ОЖЕ, ОЖЬ, АЖЕ.

ИЖЬ див. ИЖЬ².

ИЖЬБЫ див. ИЖЬБЫ.

ИЖЬ¹ займ. (8) (відносний) (приєднує підрядні речення означальні — у постпозиції) який, котрий: а приписалъ есмъ микитино дворище т кому жь (!) дворищу къ перемышльскому иже было на двое але А даль за одно (Казимир, п. 1349 *P* 3); Коу вѣчнои рѣчи и памѣАти гды(ж) покоА и сладкостъ, иже е(с)т) на(д) шыткыи смыслы, жадни сѣА не о(т)хилоАе(т) (!) едно о всемъ, чѣкѣ неславныи то по дѣлА (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737); про тож и мы, иж инша звѣрАта розоумом и смыслом проходимо, от родителен нашихъ обычаев цютами ошлАхтеныхъ и похвалныхъ отстоуповати не имаемо (Сучава, 1462 *BD* II, 283).

ФОРМИ: наз. одн. с. ижь (п. 1349 *P* 3); наз. одн. ж. ижь (1448 *Cost.* II, 737); наз. мн. иж, и(ж) (XV ст. *BC* 24 зв.);

1462 *BD* II, 283); наз. мн. ч. иж, ижь, и(ж) (XV ст. *BC* 8 зв., 27 зв.; *СЯ* 43 зв.; 1452 *Cost.* II, 462).

Див. ще **ИЖЕ**¹.

ИЖЬ², **ИЖЬ**, **ИЖ**, **!** **ОУЖЕ** спол. (138) (приєднує підрядні речення) 1. (додає — у постпозиції) що, щоб (106): Też ustawiłjesmo, iż ... nie mająt' prisiahati na desiatem bozi prikazani (Луцьк, 1388 *ZPL* 105—106); а виводить то па(н) коль филь макович... ижь оу тои половици дьднины... нь можь(т) габати филь а ни его братьА (Галич, 1409 *P* 74); My Witold... czynim z paminito... iż dali iesmo sluzi naszomu Pawłu seliszcze naszo Nowostawce (Ужів, 1420 *AS* I, 25); а тыхъ всьхъ записовъ подтверждаемъ симъ нашимъ листомъ ижь имъеть нашъ мылыи приятель Стефанъ воевода... свою землю волоскую всю держати (Ланчиця, 1433 *P* 124); A piszete wasza miłost, iż i kniaz Szwitrykhaŭto u tomże peremiriyi byt (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); мы великий княз Швитрикрайл... чиним знаменито... иж... даем и дали есмо тому предреченому Каленику у житомирском повете село Бурковцы (Київ, 1437 *AS* I, 33—34); Пишемъ вашей милости, ижь биль намъ чоломъ попь Вавила отъ светого Спаса отъ Стольпа (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); даемъ ва(м) вьда(т) ... и(ж) хто боуде(т) ... держа(т) челА(л) немецкую... бы есте при нашей мл(с)ти воли (Перемисьль, 1447—1492 *ЛКНКВ*); А далее слобуем, ижъ всьхъ посполито и особъ листы и записы... предков наших воевод молдавских... с полностью здержим и заховамо (Сучава, 1462 *BD* II, 285); Онн поведили, ижь з нами соуграничники Волчкевичи и Ивашковцы и Клепахи (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); и тотъ Есько Рабеевич и тое передъ нами созналъ, ижь вжо ему Нисанъ тыи стумъбреты заплатилъ подле нашего суда (Краків, 1489 *РИБ* 432); и на(л)го еще Фе(д)ко сла(л)ся пна миколая радивилловича воеводу виленьского каньцлера нашего а на пна ю(р)А паповича наместьника полоцького ижь тая речъ имъ звезда (Вильна, 1499 *ВФ*).

2. (причини — у постпозиції) тому що, оскільки (11): мы сказоуемъ яново свиде(ч)ство имее(т) свида (!) припущено и(ж) гдъ на оулицы петръ яна гониль и раниль не борониль петръ своего живота але мьстѣ учиниль (XV ст. *BC* 18 зв. — 19); Петръ жалова(л) на соуд(ю) и(ж) несправедливне его соудиль (XV ст. *BC* 23); ино я ис того брата своего вызволяю. ижъ естъ невинень (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18);

(у препозиції) тому що, оскільки (1): але ижь велможныи Стефанъ... пришолъ за са ку доброй памАти не хотАчи зостати оу внъш оца своего... просиль на(с) а быхомъ ему о(т)-пустили (Ланчиця, 1433 *P* 121).

3. (підметові — у постпозиції) що (10): ПрігожаецА частокро(т) и(ж) из наши(х) земля(н) не о(т)бываю(т) своен чти чинАтсА розбоиніци... а оу на(ш) у велікы(и) гнъвъ оупадаю(т) (XV ст. *BC* 28—28 зв.); колик(о) са пригодить ижь поидеть к(то) за своъмъ злодъемъ гора(ч)и(м) пыто(м) ... а которого чоло(в)к(а) обвини(т)... тогда право ему маеть(ь) быти (Галич, 1435 *P* 134).

4. (способу дії — у постпозиції) що (5): Мы Александръ... ведомо чынимо... ижь... права и вольности... надаемъ и позволяемъ, яко нижей описано такъ выражаемъ. Ижь... на пляцахъ тыхъ... жадныхъ податковъ... давати не мають (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 26—27); О часты(х) простѣпка(х) борзость бывае(т) добрая але тая борзость о соуде(х) и в жалоба(х) имаеть быти розоумно ро(з)патрена и(ж) соудья имее(т) вси жалобы ро(з)мыс(ли)ти (XV ст. *BC* 17 зв.); а так то справил иж она волна по своемъ животе тые имена отдавати тому, кому хочет (Луцьк, 1487 *AS* I, 240).

5. (означальні — у постпозиції) що (2): а каза(л) твое(и) мл(с)ти поведити прыгодоу нашу... ижь о(т)ца нашего... Казимера короля по(л)ского... богъ доушу его млти с того света собралъ (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*).

6. (у сполуч. т а к ъ и ж, наслідкові — у постпозиції) так що (2): мы Ио Стефан воевода... знаемо чиним... яко коли... нькотораА неприязнь... была межы нами и межы... Яном Олбрахтом... краем полским... и тыми часы его милость... нам вси мерзАчки и шкоды и кривды... отпоустиль... Такъ иж межы нами и межы... паном Яном Олбрахтом... имаеть быти покоун и миръ вьчній так иж и от тыхъ мьсть и на потом (Гирлов, 1499 *BD* II, 419).

7. (вводить вставне речення) що (1): а пакли быхомъ тыхъ записовъ передъ реченыхъ... не дали... ижь того бѣ не даи, тогда тыхъ оусъ записы... чинимо... скаженыхъ и жломьленыхъ (Львів, 1436 *Cost.* II, 707).

Див. ще **АЖЕ**¹, **АЖЕТ**, **АЖЬ**¹, **ЕЖЕ**, **ЕЖЬ**, **ИЖЕ**, **ИЖЬ**, **ИЖЕТЬ**, **ОЖЕ**, **ОЖЬ**, **АЖЕ**.

из див. **ИЗЬ**.

***ИЗБАВИТИ** див. **ЗАБИТЬ**.

ИЗБАВИТИ, **ИЗБАВИТЬ** дієсл. док. (2) ◇ горла избавити (1), избавить горла (1) див. ***ГОРЛО**. ФОРМИ: инф. избавити I (1435 *P* 132); избавить I (1434 *P* 130).

ИЗБАРАЗКИЙ див. **ЗБАРАЗСКИЙ**².

ИЗБАРАЗЬКИЙ див. **ЗБАРАЗСКИЙ**².

***ИЗБЕГАТИ** дієсл. недок. (4) (цсл. избѣгати) вибігати: которыхъ съ соуда избегаютъ во гнъвъ (XV ст. *BC* 5 зв.); ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. избегаютъ I (XV ст. *BC* 5 зв.); избегаю(т) I (XV ст. *BC* 11); збѣгаютъ I (XV ст. *BC* 11); ! збѣга I (XV ст. *BC* 11).

***ИЗБЕЖНЫЙ** прикм. (1) (який відступив від чогось) заблудлий: а кто би хотАль пороушити сѣе наше даніе и потврѣжд(ен)іе... да е(ст) проклАть о(т) вьседръжителА ба и о(т) прьч(с)тїА его мтре... и да е(ст) подобень июдѣ прьдателю избежномоу арїи (Сучава, 1440 *Міа*. 208).

ФОРМИ: дав. одн. ч. избежномоу (1440 *Міа*. 208).

ИЗБИШЧА ж. (2) (назва села на Буковині): и тако(ж) подтверждаемъ ему его села... на имъ прокопъне... и избишча (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472); тамъ мы выдвѣше е(г) правую и вьрною слоужбою до на(с)... дали есмо ему... села на имъ... прокопъни... и избишчоу (Сучава, 1455 *Cost.* II, 540).

ФОРМИ: наз. одн. избишча (1453 *Cost.* II, 472); знах. одн. избишчоу (1455 *Cost.* II, 540).

***ИЗБЛАНСКИЙ** прикм. (1): Бя(л) намъ чоломъ конюши(и) нашъ дво(р)ны(и) наместникъ избла(н)ски(и) па(н) ма(р)тинъ хребтови(ч) и проси(л) в насъ дву(х) члвковъ в новгоро(д)скомъ повете (Луцьк, 1497 *ПМХ*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. избла(н)ски(и) (1497 *ПМХ*).

Пор. ***ЗЪБЛАНЫ**.

***ИЗБРАТИ** дієсл. док. (309) (цсл. избѣрати) избрати: Се же коли сна моего изьемьлтсА... валфромья а по его животь кого бѣ избѣреть... и стьи никола тому все (то) што к цр(к)ви предаль есмь и своєю братиею (б. м. н., 1350 *P* 8); А по нашемъ животь, кто боудеть господарь нашей земли, от дѣтей нашихъ или от нашего родоу, или пакъ боуд кого богъ избѣреть господаремъ быти нашей земли молдавской, тотъ бы не пороушилъ нашего даанїа (Ясси, 1506 *ЗД* II, 173—174).

ФОРМИ: майб. 3 ос. одн. избѣре(т), избѣрет 204 (1414 *Cost.* I, 112; 1436 *ВАМ* 34; 1441 *DBAc* 35; 1448 *Cost.* II, 366; 1453 *Cost.* II, 494; 1462 *Cost.* D. 12; 1473 *BD* I, 182; 1480 *BD* I, 245; 1490 *BD* I, 401 і т. ін.); избѣреть 73 (1420 *Cost.* I, 136; 1426 *Cost.* I, 178; 1429 *Cost.* I, 259; 1433 *Cost.* II, 594; 1437 *Cost.* I, 536; 1439 *Cost.* II, 62; 1442 *Cost.* II, 93; 1446 *Cost.* II, 241; 1455 *Cost.* II, 550; 1489 *BD* I, 377 і т. ін.); избѣреть, избѣреть 32 (1350 *P* 8; 1414 *DIR«A»* 441; 1432 *Cost.* I, 388; 1436 *Cost.* I, 455; 1442 *Cost.* II, 88; 1472 *BD* I, 170; 1479 *BD* I, 222; 1484 *BD* I, 286; 1487 *BD* I, 296; 1489 *BD* I, 367; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.).

***ИЗБРАТИ СА** *дієсл. док.* (162) виявитися: мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинныи слоугы наша ныкыта и добре зографи дали есмы нмь... два села... што бы нмь оуриковъ съ въсьмь доходомъ нмь и дѣтемъ и(х)... и племеню и(х) кто са изберець ближе непоурошено николиже на вѣкы (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121); а мы ... есмы дали и потвѣрили... како да ест им от нас оурик и съ въсьмь доходом, им и дѣтем их... и въсьмому родоу их, кто са им изберець наближнїи, непоурошено николиже на вѣкы (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *майб.* 3 *ос. одн.* сА (сѣ)... избере(т), избере(т) 127 (1428 *Cost.* I, 209; 1433 *Cost.* I, 350; 1442 *Cost.* II, 96; 1458 *BD* I, 20; 1462 *BD* I, 52; 1475 *BD* I, 206; 1480 *BD* I, 241; 1488 *BD* I, 323; 1492 *Cost.* S. 162; 1500 *Cost.* S. 234 i т. ін.); сА (сѣ)... изберець 18 (1415 *Cost.* I, 121; 1479 *BAM* 62; 1480 *BD* I, 243; 1484 *BD* I, 306; 1488 *BD* I, 325; 1490 *BD* I, 392; 1493 *BD* II, 22; 1495 *BD* II, 82; 1497 *Cost.* S. 223; 1500 *BD* II, 175 i т. ін.); сА (сѣ)... изберець 16 (1420 *Cost.* I, 135; 1427 *Cost.* I, 196; 1429 *Cost.* I, 270; 1431 *Cost.* I, 317; 1451 *Cost.* II, 403; 1468 *BD* I, 126; 1482 *BD* I, 260; 1491 *BD* I, 456; 1495 *BD* II, 47; 1500 *SD* 7 i т. ін.); се... избере(т) 1 (1479 *Cost.* S. 101).

***ИЗБЪГЪ** *ч.* (1) утікач; а за избѣга можемъ его добыти и выдати (б. м. н., 1352 *P* 6).

ФОРМИ: *знах. одн.* избѣга (1352 *P* 6).

***ИЗВАРЕЦЪ** *ч.* (2) (*особова назва*): ино мы видѣвши и(х) доброую волю и еднанїе и заплату а мы тако(ж) есми далї... тое пра(д)реченое село на има моунте слоузѣ нашешоу ноанїшоу изварецоу (Нямц, 1466 *DIR*«А» 519).

ФОРМИ: *дав. одн.* изварецоу 1 (1466 *DIR*«А» 519); *изварецоу* 1 (1466 *DIR*«А» 519).

ИЗ ВѢКА *див.* **ИЗ ВѢКА.**

ИЗ ВЕКОВЪ *присл.* (1) з давнього часу, здавна, одвіку: Слоуги ꙗ на(и)ма Олизаровичи из веко(в) слоужать о двоу коне(х) и(з) слоугою (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90 зв.).

Див. ще *ВѢКЪ, 3 ВЕКОВ, 3 ВѢКА, 30 ВЕКОВ, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКУ, ИЗ ВѢКИ, ОТ ВѢКА, СВУКУ.

ИЗВЕРЗАТИ *дієсл. недок.* (1) (*цсл.* изврѣзати) (кого) усувати, виганяти: Тыє вси села... маеть держати господнїе богомолецъ нашъ Климентїи... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... архимандриты благословити... а соблазны творящихъ изверзати, церкви освесчати (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

ФОРМИ: *інф.* изверзати (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

ИЗ ВИКА *див.* **ИЗ ВѢКА.**

ИЗВОЛЕНІЕ *с.* (8) (*цсл.* изволение) 1. воля (7): Изволенїемъ отца, поспѣшенїемъ сына и съврѣшенїемъ свѣтаго доуха, се азъ... пань Игнатїе... оже... къ свѣтомуу мѣстоу свѣтаго... благовѣщенїа... дали есми трои двери от дамасы чръвеной зъ златом (Молдовия, 1462 *BD* I, 70); изволенїемъ божіемъ мы есмо господарь земли молдавскої (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

2. дозвіл (1): О (!) ніхто не можетъ коупити ше(л)гїнства безъ изволенїя брата своего (XV ст. *BC* 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* изволенїе (1476 *BD* I, 216); *род. одн.* изволенїя (XV ст. *BC* 8); *ор. одн.* изволенїем, изволенїемъ (1462 *BD* I, 70; 1467 *BD* I, 120; 1476 *BD* I, 211, 215, 216; 1485 *BD* II, 371).

Див. ще *ДОЗВОЛЕНЕ, *ПРИВОЛѢНЬЕ, *ПРИЗВОЛЕНЬЕ, *ПРОИЗВОЛЕНІЕ.

Пор. *ИЗВОЛИТИ.

***ИЗВОЛИТИ** *дієсл. док.* (2) (*цсл.* изволити) 1. (шо) дозволити, зволити (1): тежъ то изволи(л) есмы ему аж бы его аж бы коли нѣкотораА пригода ему ста(л) тогды има то село замѣни(т) (Львїв, 1399 *P* 59).

2. (*чим*) захотїти, забажати (1): мы александръ воевода... знаемо чини(м) сїмъ листомъ нашимъ понеже изволили есмы добрїимъ нашимъ оумысломъ и дали есмы монастыроу оупенїоу прѣ(с)утнїи богородици... двѣ паськы (*sic.*— *Прим. вид.*) (Бистриця, 1431 *Cost.* I, 325).

ФОРМИ: *перф.* 1 *ос. мн.* изволили есмы, изволи(л) есмы (1399 *P* 59; 1431 *Cost.* I, 325).

Див. ще *ЗВОЛИТИ, *ПОВОЛИТИ, *ПОЗВОЛИТИ, *ПОЗВОЛЯТИ, *ПРИВОЛИТИ, *ПРИЗВОЛИТИ, *ПРИЗВОЛАТИ, *ПРОИЗВОЛИТИ.

***ИЗВОРЪ** *ч.* (9) (*болг., молд.* извор) джерело: и тако(ж)... даемъ стомоу монастырю молдавнїи посадоу... и съ оусими приходы и хотаре(м) и изворы (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453); И еще сми (п)отвѣрили монастыроу от Поутной и бранищоу около монастырь: Соучава съ оусими еи изворами (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: *род. одн.* извора (1490 *ДГСХМ*); *ор. одн.* изворо(м) (1490 *ДГСХМ*); *місц. одн.* на извороу (1453 *Cost.* II, 454); *знах. мн.* извори (1488 *ДГСВМЩ*); *ор. мн.* изворами 2 (1488 *ДГСВМЩ*; 1490 *BD* I, 420); *изворы* 1 (1453 *Cost.* II, 453); *извори* 1 (1488 *ДГСВМЩ*).

ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВИКА, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКА *присл.* (301) здавна, споконвіку, одвіку: то все есмо потвѣрили... слоузъ нашому вѣрному ходкови быбелскому... съ всѣми границами яко из вѢка, вѣчно прислушало к тым селумъ (Судомир, 1361 *AGZ* 6); исталося при державѣ пана оты старосты рускоѣ злѣ (!) оже купилъ пань вѣтславъ дмитровскїи дворище ись земею (так.— *Прим. вид.*) яко из вѢка слушало к тому дворищу (Львїв, 1370 *P* 18); тако есмо оуехали влѣдъ и земАны по лисичии бро(д) яко было из вѢка и визнано (Погоничї, 1422 *P* 98); и мы ему дали... тая села...со всїмъ съ тымъ, што къ нимъ изъ вѢка и здавна слушало и тягло (Кїїв, 1437 *АкЮЗР* I, 12); што(ж) изъ вѢка к то(м)у рычеговоу прислухаеть то н нїѣ имаеть Слоухати (Луцьк, 1448 *P* 148); А хотар томуо вышеписанномуу селоу... да ест... по коуда из вѢка оживали (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

Див. ще *ВѢКЪ, 3 ВЕКОВ, 3 ВѢКА, 30 ВЕКОВ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВѢКУ, ИЗ ВѢКИ, ОТ ВѢКА, СВУКУ.

ИЗ ВѢКУ *присл.* (2) здавна, споконвіку, одвіку: мы возрѣвши на его верну службу... дали есмы и даемъ наше село надѣво... со всѣмъ оужиткомъ како к нему из вѢку прислушало (Львїв, 1399 *P* 59); а такъ даемъ ему... с вѣчными границами како широ(к) и долго што к тои корчѣмъ из вѢку слушало и слоушаеть (Медика, 1407 *P* 72).

Див. ще *ВѢКЪ, 3 ВЕКОВ, 3 ВѢКА, 30 ВЕКОВ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВѢКА, ИЗ ВѢКИ, ОТ ВѢКА, СВУКУ.

ИЗ ВАКА *див.* **ИЗ ВѢКА.**

***ИЗГАДАТИ** *див.* *ЗГАДАТИ.

***ИЗГИНОУТИ** *див.* *ЗГИНОУТИ.

***ИЗГИНЪТИ** *див.* *ЗГИНОУТИ.

***ИЗГІНОУТИ** *див.* *ЗГИНОУТИ.

***ИЗГОДИТИ СѢ** *див.* *ЗГОДИТИ СА.

***ИЗГОДИТИ СА** *див.* *ЗГОДИТИ СА.

***ИЗГОРИЩЕ** *с.* (1) згарище: а хотары оунгоурѣ(номъ) от бакова поченши о(т) вѣрха... та оузлинемъ о(т) тоудора гори на конецъ по(лѣ)на изгорища о(т) крѣлигатою, та прости оу потокъ (Сучава, 1409 *Cost.* I, 64).

ФОРМИ: *род. одн.* изгорища (1409 *Cost.* I, 64).

***ИЗГОРѢТИ** *дієсл. док.* (1) (*цсл.* изгорѣти) згорїти: а прївнїлїе що нмали они от оуиков наших... а тотя их прївилїа пожегла оу дом Бѣлошев от Боудещи, коли емоу изгорил дом (Сучава, 1488 *BD* I, 323).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн.* ч. изгорил (1488 *BD* I, 323).

***ИЗГЫБНУТИ** *дієсл. док.* (1) (*цсл.* изгыбнѣти) пропасти, зникнути: и азъ тежъ записываю тую цѣ(р)ков на клашторъ по отца своего записаню занеж отца моего запис в тїи валки изгыблѣ (б. м. н., 1443—1452 *AS* I, 39).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. одн.* ч. изгыблѣ (1443—1452 *AS* I, 39).

Див. ще *ЗГИНОУТИ.

***ИЗГЪРЦЫ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівствї*): мы панове господарь нашего, илїи воеводы, на има...

пань стань бырличь вороницьскыи ... и пань сима михайлашевъ о(т) изгърць... визнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижь велемъжній иліашъ воевода... кролю по(л)скомоу... голдь вырности... оучини(л)... мы такоже иже повинни есмы его воли пристати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701).

ФОРМИ: *род. изгърць* (1436 *Cost.* II, 701).

ИЗДАВНА *присл.* (32) здавна, віддавна, з давніх часів: гъмь мы видѣше и(х) правою и вѣрноую слоужбою до насъ... дали есмы имъ... двѣ селъ... и съ оусими полѣнамн... и миходрею що къ нимъ тагло... издавна (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202); а покутскаѣ землѣ какъ издавна слухала съ своею границею из вѣка наша такъ и тагнетъ (Ланцица, 1433 *P* 125); Дали есмы и записали владиць орменьскому под Лунком село... на имя Іѣпорово... со всимъ с тымъ, што к тому селу издавна слухаетъ (Київ, 1445 *ЗНТШ* СХV, 19); а се zde емужь сѣ Маневъ досталъ съ всеми присельки и съ селищи, што к тому двору издавна слухало (Манів, 1478 *AS* I, 76); Бил намъ чолом... Андрей Пражовський и поведиль перед нами, штож, люди его въ Завско(и) волости на имѣ Шершисвичи издавна даивали в ключъ Киевський ведро меду пресного (Мереч, 1496 *АЛРГ* 69); Я боулга(к) лиснич(и) сы(н) а михайло во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж)... па(н) лисница записа(л) бы(л)... поусты(н)скомоу монастырю половиною селища ивони(н)цов... со вси(м) ... што к тому селищу издавна слухало (Пустинька, 1499 *ПИ* № 3).

Див. ще **ЗДАВНА, ИЗДАВНО, *ОТДАВНА.**

ИЗДАВНО *присл.* (1) здавна, віддавна, з давніх часів: а о(т) сукна и о(т) плотна... имаю(т) платити мыта, яко бы(л) право издавно (Сучава, 1448 *Cost.* II, 741).

Див. ще **ЗДАВНА, ИЗДАВНА, *ОТДАВНА.**

ИЗДЕРЖАТИ *див. ЗДЕРЖАТИ.*

ИЗ ДОЛОУ *присл.* (8) знизу: А хотарь Драгосинешомъ... почениши от издолоу... до верха (б. м. н., 1426 *ВАМ* 22); А хотар той третой част от село... почениши из долоу от похребъ та прости на дил (Сучава, 1495 *ВД* II, 78).

**ИЗДРЪЖАТИ* *див. ЗДЕРЖАТИ.*

ИЗЕ *прим.* (1) (з ор.) (виражає об'єктні відношення — вказує на супровід одних предметів іншими) изо, із, зі; а записала есмы по души его князя небощика... къ монастырю Светого Спаса въ Кобриню село Корчичи, и зе всеми доходы (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2).

Див. ще **ZE, ЗЪ, ИЗЪ, ИСЪ, СЪ.**

***ИЗЕХАТИ СЪ** *дієсл. док.* (і) з'їхатися: <А коли бы сѣ пригодили которіи кривди людем и подданым...> пріяталъ наше(го) Александра великого князъ... ино нашим старо(ст)ам и врьдни(ком) граничним <обославши сѣ съ обоу сторон изех>ати сѣ на границах (Сучава, 1499 *ВД* II, 443).

ФОРМИ: *інф.* <изех>ати сѣ (1499 *ВД* II, 443).

***ИЗИСКЪ** *див. ИЗЫСКЪ.*

***ИЗИМАТИ СѬ** *дієсл. док.* (1) (цсл. изиматисѬ) (?): Се же коли сѣя моего изземьлтсѬ ~ (так. — *Прим. вид.*) валфромья а по его животъ кого бѣ избьреть и сѣты никола тому все (то) што к цр(к)ви предаль есмъ и своєю братиею (б. м. н. 1350 *P* 8).

ФОРМИ: *майб. 3 ос. одн. изземьлтсѬ* (1350 *P* 8).

***ИЗИТИ** *дієсл. док.* (3) (цсл. изити) (від чого, з чим, без чого) 1. взяти початок, виникнути, вийти (1): а изше(д)ше о(т) того корене и плѣмень... никто да нѣ воленъ продаѣти Ж ни на мнозъ ни на малъ (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*). 2. вийти, виїхати (1): они да си изидоу(т) сѣ всѣмъ свои(м) товаро(м), до и(х) земли без всѣкои забавъ (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709);

◇ зъ свѣта того изити (1) *див. *СВѢТЪ.*

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. изшоль* (1401 *АкВАК* III, 2); *нак. сп. 3 ос. мн. да изидоу(т)* (1437 *Cost.* II, 709).

Див. ще **СЪИТИ.**

***ИЗЛѢМЪ** *ч.* (3) (назва нагорбка у Молдавському князівстві): а друугы хотарь друугомоу селу о(т) оустіе пото-

ко(м) горни... оу и(з)лемъ до доуба могила, из(л)емъ, на и(з)лемъ могилоу (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37).

ФОРМИ: *наз. одн. из(л)емъ* (1400 *Cost.* I, 37); *знах. одн. и(з)лемъ* (1400 *Cost.* I, 37).

***IZŁOMITI** *див. *ЗЛОМИТИ.*

***ИЗЛОМЛЕНІЕ** *с.* (1) порушення, недодержання, зламання: а которынжь то листы и записы хочемъ имѣти въ оусѣхъ рѣче(х) и члонкохъ... досвѣдаючи тымъто нашимъ симъ листомъ на вѣчныи часы мощнъ держати и ховати вѣрно, безъ порушѣнїа и безъ изломленїа (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712—713).

ФОРМИ: *род. одн. изломленїа* (1439 *Cost.* II, 713).

*Пор. *ЗЛОМИТИ.*

***ИЗМАЛОВСКИЙ** *прим.* (1) (*пор. Измайлово у Волинської землі*): мы князь Михайло Ивановичъ Юрьвичъ прѣдалисмо на храмъ Пречистой Богоматеры землю боргную Измаловскую (Мстиславль, бл. 1500 *АСД* II, № 4).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. Измаловскую* (бл. 1500 *АСД* II, № 4).

***ИЗМЕНА** *див. *ИЗМѢНА* ¹.

***ИЗМЕНИТИ** *див. *ИЗМѢНИТИ.*

***ИЗМИНА** ¹ *див. *ИЗМѢНА* ¹.

***ИЗМИНА** ² *див. *ИЗМѢНА* ².

***ИЗМОВИТИ** *дієсл. док.* (1) (з кнм) домовитися, договоритися: але на после измовили есмы и втокъмели есмы ись послы твоей милости, абыхъ оучинилъ твоей милости нашъ листъ и подъ нашою присягою (б. м. н., 1496 *ВД* II, 401—402).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. измовили есмы* (1496 *ВД* II, 401).

Див. ще **ИЗМОВИТИ СѬ, *СМОЛВИТИ.**

***ИЗМѢНА** ¹ *ж.* (10) (цсл. измѣна) 1. заміна, обмін (1): и то имае(м) еи мл(с)ти о(т) сего часу держати непорушено изминою за хоти(н) (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774);

д а т и и з м ѣ н о у (8) *див. ДАТИ* ².

2. зміна, переміна (1): Ачъ по(д)лоугъ часовъ розни(х) обыча(и) и учи(н)кы члѣвчи измены колижь кажьномуу члѣвкоу въ его доспехоу во его цюдности и во его сльъ не е(ст) досытъ окрашенїа колї не боудеть правы окрашенъ (XV ст. *ВС* 9 зв.— 10).

ФОРМИ: *знах. одн. измѣноу* 7 (1490 *ВД* I, 436; *DC* 148; *ДГСХМ*; 1499 *ВД* II, 162; 1500 *ВД* II, 173, 174); *изминоу* 2 (1455 *Cost.* II, 774; 1490 *DC* 147); *наз. мн. измены* (XV ст. *ВС* 9 зв.).

***ИЗМѢНА** ² *ж.* (4) ◇ бытн въ нзмѣноу *див. БЫТИ* ¹.

ФОРМИ: *знах. одн. измѣноу* 2 (1442 *Cost.* II, 716; 1445 *Cost.* II, 726); *изминоу* 1 (1445 *Cost.* II, 726); *измену* 1 (1442 *Cost.* II, 719).

Див. ще ***БЕЗМѢНА.**

***ИЗМѢНИТИ** *дієсл. док.* (4) (цсл. измѣнिति) 1. (шо, що з ким) замінити (3): Пакъ господство мы даль сѣмъ имъ чѣтри села измѣноу за тоти села... и привилїе от Александра воеводї дѣда нашего еще есмы имъ дали шо на тоти села, шо былъ измѣнилъ тоти двѣ села дад нашъ Александръ воевода от Бистричскаго монастыра (Гирлов, 1499 *ВД* II, 162); прїдоша прѣд нами... попь Григорїе... и сѣ всѣмн яже о христь братїями... и измѣнилн сѣ господство мы правую монастырскоую огниноу (Ясси, 1500 *ВД* II, 173).

2. (шо) порушити, зламати (1): а толко измени(т) оলেখно сюю поруку ино знати коро(л) на(с) поручинико(в) (Луцьк, 1388 *P* 42).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. измѣнили* (1499 *ВД* II, 162; 1500 *ВД* II, 173); *перф. 3 ос. одн. ч. былъ измѣнилъ* (1499 *ВД* II, 162); *майб. 3 ос. одн. измени(т)* (1388 *P* 42).

***ИЗНАИТИ** *див. *ЗНАИТИ.*

***ИЗНАИТИ СѬ** *див. *ЗНАИТИ СѬ.*

***ИЗНАНІЕ** *див. ЗНАНІЕ.*

ИЗНИЖЕ *див. ЗНИЖЕ.*

ИЗО *див. ИЗЪ.*

ИЗОРАТЬ *дієсл. док.* (1) (що кому) виорати, зорати: а коли оу немецкомъ правъ кметъ осадь(т) тогда не можетъ о(т)иті о(т) пана одно дѣди(ч)ство прода(в)ши а оу мѣсто себѣ кмета такъ богато(г) ка(к) себѣ о(т)са(ди)ть (!) алибо пола емоу изорать (XV ст. *BC* 39).

ФОРМИ: *інф.* изорать (XV ст. *BC* 39).

Див. ще *ОРАТИ, *ПООРАТИ, *ПРООРАТИ.

***ИЗОСТАВАТИ** *дієсл. недок.* (1) (*цсл.* изоставати) залишатися, оставатися: Коли прігожаєтса по смрти оѣве н(ж) дѣвки не имѣючи роженое бра(т)и изоставают(т) въ имени, находА(т)сА имъ такимъ дѣвкомъ опекальнікы што(ж) и(х) хотАть пнєзми о(т)правити коли замужъ поидоуть аби имение о(т)рималі (XV ст. *СЯ* 41).

ФОРМИ: *теп.* 3 ос. *мн.* изоставают(т) (XV ст. *СЯ* 41).

Див. ще ЗОСТАТИ¹ 1, *ЗОСТАТИ СА 1.

ИЗОСТАВИТЬ *дієсл. док.* (6) (*цсл.* изоставити) (кого, кого в чім,кого по кому) залишити, zostaviti (4): а ньколи бы тѣжъ иншы котры кол пановъ г(с)п(д)ри наши алибо иншы хотѣлі и(х) zostati (!) мы слюбоуемъ не оставати

(Хотин, 1448 *Cost.* II, 738); а о(т)ць по смрти тымъ то дѣтемъ и то (!) жене боудѣ(т) лі еѣ вола можетъ изоставити опькательніка оу томъ имени докоуль достооутъ дѣти ты(х) ль(т) (XV ст. *СЯ* 40 зв.); а какъ зъ нихъ одинъ зомреть а не zostaviti по себе сыновъ и шадковъ музского полу то его половица того села Осекрова на того маеть спасты который ся останеть и на его счадки музского полу (Троки, 1498 *ГВКОО*);

◇ при чсти zostaviti (2) *див.* ЧЕСТЬ 2.

ФОРМИ: *інф.* изоставити 1 (XV ст. *СЯ* 40 зв.); ! zostati 1 (1448 *Cost.* II, 738); *перф.* 1 ос. *мн.* есмо zostavili (1495 *АЛМ* 83, 84); *майб.* 3 ос. *одн.* zostaviti 1 (XV ст. *BC* 29 зв.); ! заставити 1 (1498 *ГВКОО*).

Див. ще *ЗОСТАВАТИ, *ЗОСТАВОВАТИ, ЗОСТАТИ¹, ЗОСТАТИ СА, ОСТАВАТИ, ОСТАВОВАТИ, *ОСТАВОВАТИ.

*ИЗОСТАТИ СА *див.* *ЗОСТАТИ СА.

ИЗОСТАТЬ *див.* ЗОСТАТИ¹.

*ИЗРАДА *див.* *ЗРАДА.

! ИЗРАДУЮ <ИЗРАДЦЮ> *див.* *ЗРАДЦА.

*ИЗРАИЛЬ *ч.* (1) (*особова назва, цсл.* Израиль, *гебр.* Yisrael): продали есмо мыто Звягольское и корчму... Израилу... на три годы (Судомир, 1488 *РИБ* 222).

ФОРМИ: *дав. одн.* Израилу (1488 *РИБ* 222).

ИЗРАНА *присл.* (4) зранку: соудіи имає(т) быті израна потрезвоу соу(д) соу(д) израна алибо до обѣда алибо да (!) полоудни имаєть быти соуженъ (XV ст. *BC* 6).

*ИЗРЕЧИ *дієсл. док.* (1) (*цсл.* издрещи) сказати: И елико изрекѣтъ вашей милости отъ господства мн, а вы о всемъ вѣроунте их, яко быхмо самы съ вашимъ милостіомъ говорили (Дольный Торг, 1475 *ВД* II, 336).

ФОРМИ: *майб.* 3 ос. *мн.* изрекѣт (1475 *ВД* II, 336).

*ИЗРОУБАТИ *дієсл. док.* (1) (що) зрубати: Оуставлаемъ и(ж) за ка(ж)ное дерево оwoщъ имаючи а боуде(т) ли изроубано алю (!) скажено вѣ гро(ш)и заплати(т) шкодоу а вины еі (XV ст. *BC* 32).

ФОРМИ: *майб. пас.* 3 ос. *одн.* с. боуде(т)... изроубано (XV ст. *BC* 32).

Див. ще *ЗРОУБИТИ, *ПОРОУБИТИ, РОУБАТИ 1.

*ИЗРОУШИТИ *див.* ЗРОУШИТИ.

ИЗСТАРИНЫ *див.* ИСТАРИНЫ.

ИЗСТАРОДАВНА *див.* ИССТАРОДАВНА.

*ИЗЧАТЬЕ *с.* (1) ◇ изчатѣе матки божьеи (1) (*назва церковного свята, також календарна дата*) зачаття матері божой: в городъ берестью... пзчатѣА (!) матки б(ж)ѣи подлѣты (sic.— *Прим. вид.*) роз(с)гва х(с)ва тисачА лѣты и чотыри ста лѣтъ (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619).

ФОРМИ: *род. одн.* !пзчатѣА (1400 *Cost.* II, 619).

ИЗЪ, ИЗЪ, ИЗ, ИЗЪ, ИЗСО, ! И *прійм.* (130) з, із 1. (з *род.*) (97) 1. (*виражає об'єктні відношення*) (25) а) (*вказа-*

зує на об'єкт, що є одиницею якогось обчислення або з якого щось забирається, відділяється) (20): А изъ рАшовьской волости приходитъ польъ третья ста коло(д) (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); Про то я... записала есми... десятину къ светому Спасу къ Кобриню, н зъ млына, што на рѣцѣ на Кобринцѣ, десятиную мѣрку отъ жита (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); А той истный слуга нашъ Бѣдунъ... имаєть служити намъ и нашимъ дѣтемъ изъ того села двѣма стрѣлци (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6); а кн(А)зю Солтану оу Вишневецы пол гроша изъ збаразского мыта (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); кнАзю великому тое(р)скому дано въ кракове... в поставы соукна ма(л)ско(г)... а ѣ ко(п) г(р)ше(н) и(з) ска(р)бу (б. м. н., 1488 *УКТ*);

б) (*вказує на сукупність об'єктів, з яких виділяється один або більше*) (5): а тижъ коли бы которыи неприАтель своєю силою облогло тото исныи гро(д) галичъ тогда тото исныи воевода и бра(т) его и дѣти іхъ или которы изъ нихъ жи(в) останеть имають... того исного города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); некоторы(и) изъ наши(х) пановъ коли(ж) то на ва(л)це е(ст) имъ мѣсто дано боуде(т) а оні того мѣста не смотрАть не держа соромоу а инѣде(с) станова(т) (XV ст. *BC* 10 зв.); тоє щобы тому прѣ(л)ре(с)... унному монастырю оурикъ съ оусѣмъ доходомъ... и ни единъ о(т) наши(х) радца примѣса къ тѣмъ вышеписаннымъ циганомъ да не имаєть такожде и къ дѣтемъ и(х) и къ вѣсему племени и(х) що и(з) тѣ(х) двѣ выше(р)е(ч)ны(х) чельде(х) выидеть (Дорогуя, 1434 *ДГСММ*).

2. (*виражає просторові відношення*) (*вказує на місце або предмет як вихідну точку дії*) (38): а львовчане што имуть принести самн изъ угоръ серебро жьженое, отъ того серебра што быхомъ мы купили собѣ колко будеть намъ надобно (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); о(т) могыло(к)... к дорожъ котраА дорога идеть изъ дѣдочичъ до баличъ (Зудечів, 1413 *P* 83); А piszete wasza miłost, iże Posoł Wasz i druhy Niemieckiy posoł iedut iź Nimec siudy czerez paszuiu zemlu (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); записоую жене своей... на своихъ именахъ отчизныхъ на Кобрини... тоую тисАч коп, штож она принесла отъ брати своихъ изъ Голшан (Кобринь, 1454 *AS* III, 9—10); а коли панъ Петръ взылил (!) по тымъ имѣнямъ, тогда намѣстникъ мой не жаловалъ на пана Петра, иж бы онъ печати рвалъ або замки отбывалъ, або листы бы бралъ изъ тоє скрини, которая была не замкнена (Вильна, 1498 *АЛМ* 163); О ты(х) што(ж) изъ своеа земли идоу(т) на воиноу (XV ст. *BC* 27 зв.— 28); н дали и приложили есмы о(т) на(с)... стмоу монастыроу о(т) немца болото криваА и озеро, на имѣ по(д) доубровка, и съ грѣлоу... о(т) где выходитъ грѣла изъ днистра (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230).

3. (*виражає означальні відношення з просторовим відтинком*) (19): А pri tomo byli swetkowie; kniazъ Fedorъ wojewoda Łuckij... i teź Minkhajto izъ Oszmany (Луцьк, 1388 *ZPL* 108—109); а писалъ грамоту писарь пана старостынъ дьякъ изъ болестрашичъ (Перемишль, 1359 *P* 10); а се азъ влдка иванъ изъ луцка знаемо чиню всѣмъ аже да(л) ми г(ѣ)дръ мой великыи король митрополью галицкую (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*); а при то(м) свѣдци были кнАзь Аль арцибискупъ льв(овс)ки па(н) м**жи(к) изъ дубровы (Медика, 1415 *P* 87); и панн Василевая... поставила передъ нами Лоуконничан, королевскихъ людей изъ Ярнева и зъ Сынковичъ (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

4. (*виражає причинові відношення*) (13): мы романъ воевода... слюбили есми... владислави изъ божеі мл(с)ти королеви польскому (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); фра(н)цикъ оунжѣжъ свою лоцію во опеканіє съ имениемъ ста гривень а коли(ж) по некоторы(х) часе(х) выда(л) еѣ замужъ съ того имениа изъ еѣ молодости на нее накладал(л) потомъ... изъ своимъ мѣжемъ нела(с) напоминать съ то(г) (!) имениа своему дѣдоу (XV ст. *BC* 21 зв.); Пригожаєтса н(ж) о неко-

торьи простоупки позывани боудоут пре(д) насъ а они(с) вымользѣаютъ своими старшими... а изъ и(х) же прѣказанія то чина(т) а чере(с) то частокро(т) бывають то поро(ж)-ни о(т) казни а то е(ст) противъ прѣказань(ю) бжъему и противъ правоу цр(с)комоу (XV ст. *BC* 15); мы илиа воевода... чинимъ знаменито... оже... приехали есми до Львова... к нашему милому господарю, из милости божии владиславу королю по(л)скому (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712).

5. (выражає модальні відношення) (1): Такъ иж межн нами... из обохъ сторон, имаєт быти покоуи и мир вчнїи (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

◇ из старины (1) *див.* СТАРЫНА.

II. (з ор.) (88) 1. (выражає об'єктні відношення) (78) а) (вказує на зв'язок або взаємодію між особами або предметами) (52): а купилъ естъ нванъ губька изъ братомъ своємъ на вѣки (Перемишль, 1378 *P* 26); та(к) король господарь приказалъ намъ своимъ листомъ а быхмо выѣхали и земаны и старьци и розѣхали межн влдоку а межн стрѣлковци о землю о црковну и лѣс (Погоничі, 1422 *P* 97); изгодила сѣ есми из деверемъ исъ своимъ со кн(А)земъ Семеновъ и дети мои из дѣдомъ своимъ о кн(А)зѣ Солтановоу дельниці (Манів, 1478 *AS* I, 76); ино я... при томъ остала Межиречи... подлуг оураду пана моего и зъ (в ориг. изатем.— *Прим. вид.*) затемъ своимъ с паномъ Михномъ Оме-ланскимъ (Луцьк, 1487 *AS* I, 85); на той долине мои люде мають слндгононь и з Блаженничаны (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); мы тогда Стефанъ воевода, самъ своею парсоуноу... из их милостми обличне боудомъ ехати на тоурецкого чьсарь (Гирлов, 1499 *BD* II, 423);

б) (вказує на супровід одних дій іншими або одних предметів та осіб іншими) (26): Мы... чинимъ знаемо... иж запишемъ... кн(А)зю Федору Данилевицу Острогъ... из селы (Луцьк, 1386 *AS* I, 20); Билъ намъ чоломъ писарь нашъ... панъ Грингорей Исаевичъ Громыка, о томъ, што перво сего дали есьмо ему мѣстце городское и зъ малою улочкою (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); А коу тому придалъ есми на тоую црковь... землю пашноюу и бортноюу и з снножатми (Перевали, 1440 *P* 142); вызнавамы тымъ то листомъ... и з доткненемъ свѣтого хреста... быти повнни и обвезаноу коу держанноу зоуполна чести и вѣры нашей (Сучава, 1462 *BD* II, 284); и врозумивши то пани Олизаровая... волне даровала нас и дала и записала тые две имена оу Вольни... на има Злолбицу из приселка (Луцьк, 1487 *AS* I, 240); лише... боудемъ ли тогдн оу которой немочи, та немочи мемъ самы ехати заедно с нымн, он бы тогда имал ехати заедно с ными сынъ нашъ Богданъ воевода... или кого мы из их милости пошлемо (Гирлов, 1499 *BD* II, 423);

в) (вказує на знаряддя або засіб дії) (5): мы петръ воевода... знаменито чини(м) из си(м) наши(м) листо(м) ... оже то(т) истинный калоугери наши о(т) молдавици приисли привиліє наши(х) пре(д)ко(в) прѣ(д) нами на потверженіє (Байчани, 1454 *ПГПММ*); яко есмо послали такоужъ копие изъ нашими послы (б. м. н., 1496 *BD* II, 401).

2. (выражає модальні відношення) (4): а иванъ губька... купилъ естъ тотъ мунастыре именемъ калениковъ... изъ блг(с)влѣньемъ пискупа ларивона (Перемишль, 1378 *P* 26); А пак коли оусухочетъ наяснѣншіи Владислав, крал оугрскїи и чьскїи... оучинѣтъ воиска и, из божїю помощїю, пойдоут сами своимъ парсоунамы... на тоурецкого чьсарь (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

3. (выражає означальні відношення) (1): а на то есми даль имъ сесь мой листъ из моею печатью (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

Див. ще ЗЕ¹, ЗЪ, ИЗЕ, ИСЪ, СЪ.

ИЗЪ ВЪКА *див.* ИЗ ВЪКА.

ИЗЪ ВЪКИ *присл.* (1) здавна, споконвѣчно, од вѣкїи: а хотарь тымъ села(м) по старомъ хотару да е(ст), куды изъ вѣки оживали (Сучава, 1443, *Cost.* II, 156).

Див. ще *ВЪКЪ, 3 ВЕКЪ, 3 ВЪКА, 30 ВЕКЪ, ИЗ ВЕКОВЪ, ИЗ ВЪКА, ИЗ ВЪКУ, ОТ ВЪКА, SWYKU.

*ИЗЪВЯТИ *дїєсл. недок.* (3) (*цсл.* изъвляти) (кому) заявляти, повідомляти: мы Иванъ Мирча Божьъ млности воевода великии Господарь земли Бесарабьскоу. Изъвямъ и освѣчаю тымъ листомъ каждому доброму... кто оузрит или оуслышитъ (Чюрзев, 1403 *ДГМ*); Мы Іо استفанъ воевода... знаемо чинимъ и явно изъвляемъ с тымъ нашимъ листомъ вьсамъ посполитымъ... яко коли... неприязнь... и валка была межн нами и межн... кролемъ полскимъ... и тыми часы его милость... намъ вьси мерзачьки и шкоды... отпоустыль (Гирлов, 1499 *BD* II, 119).

ФОРМИ: *теп.* 1 ос. одн. изъвямъ (1403 *ДГМ*); 3 ос. одн. изъвляеть (1479 *BD* II, 351); 1 ос. мн. изъвляемъ (1499 *BD* II, 419).

Див. ще *ИЗЪВИТИ.

*ИЗЫСКАНИЕ с. (1) виграшъ судової справи: и тамъ она имаєтъ свою ре(ч) оуздати ре(ч)никовъ комоу она хочеть и на изысканїи и на истраценїи (XV ст. *BC* 12).

ФОРМИ: *місц. одн.* на изысканїи (XV ст. *BC* 12).

Див. ще ИЗЫСКЪ 2.

Пор. *ИЗЫСКАТИ 2.

*ИЗЫСКАТИ *дїєсл. док.* (10) 1. (чого) одержати у власність (шо) (3): а коли оць за своего живота дѣвкою замуужъ выдасть а о(т)правн(т) вьномъ тогда по смртї его иная братїя е(г) не могу(т) иньше(г) изыска(т) аль в то имене имьтї досыть в чомъ о(т)прави(т) оїѣ (XV ст. *BC* 36).

2. (без додатка) (про судову справу) виграти (шо) (5): кто межн ими оукажеть твердѣшимъ листомъ и знамены што соуть на листъ тотъ зыскаль (Галич, 1401 *P* 65); По-водъ имаєтъ позвать вїновато(г) ко правѣ тогда виноватыи (1) изыще(т) а не стане(т) ли виноватыи къ правѣ а повод(д) станеъ алюбю слѣгжъ пошлетъ тогда виноватыи изостане(т) винъ двема волю (XV ст. *BC* 17 зв.); па(н) татомиръ балнцки довелъ своихъ границъ и зыскаль (Зудечів, 1413 *P* 83); не имаю(т) оуспомянати тоги прѣдчєны панове о тыто вышпєписаны села на пана шендрика... заноу(ж) зыскаль шендрика (сѣ вь(с)его права (о(т) вышєписанни(х) болгьр) (Сучава, 1447 *Cost.* II, 273);

(шо) одержати перевагу (над чим) (1): а стана полъново привиліє да не изысче(т) сїє привиліє наше николи на вѣки (Сучава, 1439 *Cost.* II, 41).

3. (без додатка) розшукати (1): Нине пакъ для нашего брацства, какъ наше слово почастовавше, намъ отъ вась войтяньє вчннїшь, у каждомъ мѣсте и вь городехъ изыскавши, отъслали бы есте къ намъ (б. м. н., 1484 *РИБ* 351).

ФОРМИ: *інф.* изыска(т) (XV ст. *BC* 36); *перф.* 3 ос. одн. ч. зыскаль, зыскаль, зыскаль, зыска(л) (1401 *P* 65; 1413 *P* 83; XV ст. *BC* 21 зв.; 1447 *Cost.* II, 273); *майб.* 3 ос. одн. изыщеть 1 (XV ст. *BC* 10); изыще(т) 1 (XV ст. *BC* 17 зв.); *нак. сп.* 3 ос. одн. да... изысче(т) (1439 *Cost.* II, 41); *дїєнприсл. перед.* изыскавши (1484 *РИБ* 351).

ИЗЫСКЪ ч. (4) (*стч.* zisk, *стн.* zysk) 1. зиск, прибуток (2): Хочє(м) о(т)коуль изыскъ алюбю прїбытокъ прїходити о(т)тоуле те(ж) и казнъ имаєтъ быти (XV ст. *BC* 29 зв.); и герге... ре(к) прѣ(д) на(с): правда, еси да(л) оу мой(х) роу(к) твои златы, на подержанїє, али я есмь хоти(л) себѣ зыскъ оучинити твоими пинѣзми (Сучава, 1449 *Cost.* II, 385).

2. виграшъ судової справи (2): мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже прїдоша предъ нами... наши слоугы на имьъ Ивашко комис и Тома (в ориг. Тотома.— *Прим. вид.*) Димитрескоул и Косте Тоурбоуре и тагали сѣ за села на имьъ Сьсеци на Брѣладъ и за село Ромьнещи... але Ивашко сѣ прївилїями тестъ своего пана Ивана вистиарника добыл сѣ вьсєго права и соудоу, а Тома Доумитрескоул и Косте Тоурбоуре... стратили... Ино мы видѣвше изыскъ пана Ивашков, и мы такожъ есми дали и потврднли

таа прѣдреченнаа села... слоузъ нашему пану Ивашкоу комисоу (Бирлад, 1460 *BD* I, 40—41); мы стефа(н) воево(д)а... чины(м) знамениито... оже прѣндоша пра(д) нам(и)...

ива(н) снѣ васко(в)... ись своими братѣми и тѣгалн на кнѣгню пана андрейкова шербича... рекучи аже они су(т) оунуки ку(п)чичевн по и(х) матери... прото(ж) марушка ставши оу то(т) нареченыи де(н) и присѣгла пра(д) нами... аже ива(н) ись своими братѣми нѣ(ст) оунуку ку(п)чичевн ани ей самой марушци ани ми(х)нови сего ра(дѣ) ми видѣвши изискъ марушки... есми дали и потвердили марушкн и ми(х)нови племенику ей оу сѣ села ку(п)чичева и вѣсь имѣнїе его (Васлуй, 1474 *РГС*).

ФОРМИ: наз. одн. **изыскъ** (XV ст. *BC* 29 зв.); знах. одн. **изыскъ** 1 (1460 *BD* I, 41); **изыскъ** 1 (1474 *РГС*); **изскъ** 1 (1449 *Cost.* II, 385).

Див. ще ***ИЗЫСКАНИЕ**.

ИЗЪ див. **ИЗЪ**.

***ИЗЪБИЩНЫЙ** прикм. (1) ◊ изъ би щ ѣ н ы и п е р е в о з ѣ (1) (назва перевозу в Перемишльській землі): а и еще даль есмь ему ловница оу юноваа ото изъбищного перевоза... до берегъ днѣстра (Казимир, п. 1349 *Р* 3—4).

ФОРМИ: род. одн. ч. **изъбищного** (п. 1349 *Р* 4).

ИЗЪ ВѢКА див. **ИЗ ВѢКА**.

ИЗЪ ВИКА див. **ИЗ ВѢКА**.

***ИЗЪГИНОУТИ** див. ***ЗГИНОУТИ**.

***ИЗЪЕДНАНИЕ** див. ***ЗЪЕДНАНИЕ**.

***ИЗЪЯВИТИ СѢ** дієсл. док. (1) з'явитися, знайтися, стати наявним: А пак привилїи Аврамово, що имал он на тоє село от нас же, от коупеж, а тоты его привилїи, аже сѣ коли изъявѣт, а они да не нмают добуовати на сѣ наше привилїе николи на вѣки (Сучава, 1493 *BD* II, 22).

ФОРМИ: майб. 3 ос. мн. сѣ... **изъявѣт** (1493 *BD* II, 22).

***ИЗЪЯВИТИ** дієсл. док. (1) (цсл. изъявити) (кому) заявити, повідомити: изъе(д)навшисѣ е(с)мо и запи(с) межы собою вдѣлали, и г(с)дру его мл(с)ти и(з)явили, и г(с)дръ его мл(с)ть на(м) то и листо(м) свои(м) потве(р)дилъ (Вильна, 1495 *ВМБС*).

ФОРМИ: перф. 1 ос. мн. е(с)мо... и(з)явили (1495 *ВМБС*).

Див. ще ***ИЗЪЯВЯТИ**.

***ИЗЪВЛѢТИ** див. ***ИЗЪЯВЯТИ**.

ИК див. **ИКЪ**.

! ИКОМИВИЧ <ЯКИМОВИЧ> див. **ЯКИМОВИЧ**.

***ИКОНА** ж. (2) икона: застали есмо оу стго спса на красно(м) д иконы кованы(х) а г иконы з вѣнцн (б. м. н., 1429 *Р* 114).

ФОРМИ: знах. мн. **иконы** (1429 *Р* 114).

***ИКРА** ж. (1) икра, кав'яр: мы стефа(н) воевода... знамениито чини(м)... оже блгопроизволили есми наши(м) добри(м) произволенїе(м)... и дали есми том(оу) монастырю на кажде лѣто по(д) в (1) мажн рибу о(т) келїи а о(т) нашеи кнегини три кантари икру чорную (Сучава, 1446 *DIR«A»* 485).

ФОРМИ: знах. одн. зам. род. три кантари **икру** (1446 *DIR«A»* 485).

ИКЪ, ИК прийм. (20) (з дав.) до 1. (виражає об'єктнї відношення) (17) а) (вказує на приєднання, додавання чого до чого) (14): а на болшее потврѣженїе том(оу) вѣсем(оу) вышеписанном(оу) велѣли есми нашем(оу) логоветоу, панноу станчюлоу, привѣсити нашу печать нк сем(оу) ли(с)тоу (Сучава, 1448 *Cost.* II, 300); мена(л) есми с ѡгумено(м) пересопнищкн(м), з ларионо(м) ты(м) все(м) своимъ имѣ(н)е(м) на нма да(д)ковичи... на е(г) имѣ(н)е... на чемерн(н), котороежъ придано ик монастырю (Луцьк, 1490 *Пам.*); А для липшон твердостн и печат есми свою приложили ик сему моему листу (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120);

б) (вказує на зв'язок дії з якоюсь особою або з якимсь предметом) (3): иногo соу(д)ца да не имаєть развѣ г(с)во-

ми икъ нашему градуу къ сочавѣ (Сучава, 1437 *Cost.* I, 520); едуци от Бовбол к Блаженнку, к лесу приехавши, по левой руке подле самой дороги тот дуб стонт, и оттоль через гребли конецъ пропаханых нив и озли тоє смужали што и къ Блаженнку слушают, олижъ до самое реки (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

2. (виражає просторовї відношення — вказує на місце, точку, куди спрямована дія) (3): а хотары тѣмь селомъ... отъ киприяновы полѣны... икъ поросѣчон (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135); и от того привел нас пан Янчинский и к граниам и рек: тут тѣе грани сам князь великий Швитригайло... своєю рукоу тѣе грани зарубал (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

Див. ще **КОУ, КЪ**¹.

! ИЛА див. **ИЛЪЯ**.

ИЛАРИОНЪ ч. (5) (особова назва, гр. 'Ιλαρίων) Іларіон, Іларіон: <и>с(пис)ах <м>онах Іларіонъ (Молдовица, 1462 *BD* I, 71); а тоє имѣ(н)е чемери(н) маю подати игоуменоу пересопнищкоу ларионоу (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: наз. одн. **Иларіонъ** 1 (1462 *BD* I, 71); **ларио(и)** 2 (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*); дав. одн. **ларионоу** (1490 *Пам.*); ор. одн. **ларионо(м)** (1490 *Пам.*).

Див. ще **ЛАРИВУНЪ**.

***ИЛВОВСКИЙ** див. **ЛВОВСКИЙ**.

***ИЛВОВЪ** див. ***ЛВОВЪ**.

***ИЛВОВЬСКИЙ** див. **ЛВОВСКИЙ**.

ИЛВСКИЙ див. **ЛВОВСКИЙ**.

ИЛВЪВСКИЙ див. **ЛВОВСКИЙ**.

ИЛЕ див. **ИЛИ**.

***ИЛЕМНИЦИ** мн. (1) (назва села у Віленському воеводствѣ): Се азъ... ан(д)ре(н) владимирови(ч)... о(т)писаль есмь своєю жєнѣ Кнгни марїи ... своєю очиноу... имѣнїе прѣвое, а иноу словенескъ могылное каменецъ логожескъ илемници полоное (Кїв, 1446 *Р* 154).

ФОРМИ: знах. илемници (1446 *Р* 154).

ИЛИ, ИЛІ, ІЛИ, ІЛЕ спол. (1702) 1. (зв'язує члени речення) (1348) 1. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи (666): Тѣе вси села... маєть держати... владыка Луцкий... никакоже паче благословеня его церкви созиждати, или самовласте разорити, или свещеньниковъ отъ него благословенныхъ отъ церкви отганяти, или дидаскалюю основати (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а коли имуть купити татарский товаръ, у сочавѣ, или шолкъ, или перецъ, или камкы, или тебенкы, или тембѣнъ, или грецкыи квасъ, отъ гривну, у сочавѣ по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); а ту дѣднину панъ кола вольнъ продати нли замѣнити или тунъ о(т)дати (Галич, 1409 *Р* 74); а пак ѣи бы хотѣ(л) хто по(д) пано(м) гринко(м) стреченовичо(м) тыхъ имѣнїеи добывати или по(д) его детми... или по(д) его внучаты... имаєть дати триста ко(п), широкн(х) грошей пану гринку (Острог, 1437 *Р* 136); А пак аж са прилоучит та побъгнет нѣкаторїи наш боярин или наш слоуга до краль его млости, или до прѣреченныхъ его милости братїях, или боуд где до их милости землѣх или до их подданныхъ, тотбы имал одослати сѣ до нас до своего господарѣ (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

(чергується з а лю бо, а лю б ѣ, л и, л и б о, л ю б о, л ь) (16): а коли быхомъ хотѣли любо сами взѣти в него то селище его осаженѣ и распашъ или кому быхо(м) приволили выкути (!) тогды имаємъ заплатити ему пѣтьдєсѣть гриве(н) полугрошки (Острог, 1427 *Р* 109); коли жъ быхомъ хотѣли тыи двѣ селищи любо сами оузѣти оу него Или кому приволили быхомъ выкупити и тогды имѣемъ дати ему за тыи двѣ селищи шєстьдєсѣть копѣ тую подольскыи полугрошннки (Турейск, 1429 *Р* 112—113); а кто нметь коупити скотъ или бараны, оу баковѣ, или оу романовѣ трѣгоу либо оу банн, либо на нѣмци, либо оу иныхъ торгохъ нашихъ, не надобѣ нигде мыто дати, нижъ тамъ где коупил (Сучава, 1434 *Cost.* II, 669); и король бы его ми-

лость о томъ розьсмотрель и намъ допомагають тыми разы, пеназьми ль, людьми ль, или именьемъ (б. м. н., 1481 *BD* II, 364).

2. (*розділовий*) або, чи, чи то (525): а што ко(л) о(т) кого оуслышю на господарА нашего лихо или добро того(м) не оутати господарА нашего велико(г) корола (б. м. н., 1386 *P* 30); А се я панъ мнхайло боучатьскый... свѣдчу то и познавамъ симъ своимъ листомъ... кто на сии листь позрнть или слышнтъ его чтучи (Галич, 1424 *P* 106); мы великий кнАз Швнтрикгайл... чинимъ знаменито и даемъ ведати каждому н(ч)нешним и (н)а потомъ будущимъ, хто на нею возрит или его чтучи оуслышит (Київ, 1437 *AS* I, 33); вълни продати или за даръ дати (Луцьк, 1445 *P* 148); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ ис симъ листомъ нашимъ вьсьм кто нан оузрит или чтучи его оуслышит (Яссн, 1500 *BD* II, 175);

(у *сполуч.* и ли п а к ъ) або ж (8): Мы кнА(з) федоръ лобортови(ч) (!) знаемо чинимъ симъ нашимъ листомъ кто коли на нь возри(т) или пакъ оуслыши(т) (Віслиця, 1393 *P* 50—51); мы стефанъ воевода земль молдав(с)кон знаемо и чинимъ симъ нашимъ листомъ, кто нань коли возреть или пакъ оуслышитъ (Сучава, 1395 *Cost.* II, 611); Мы бискупн мацѣи премыски(и) и офанасѣи владыка премыски(и) ... чинимъ знаемо симъ нашимъ листомъ(м) кто на нь возри(т) или пак(к) оуслыши(т) (Медика, 1404 *P* 69—70).

3. (*приєднувальний*) а також, а теж (106): (а по) нашемъ животъ кто иметь быти господаръ оу земли Молдавской, братѣи нашихъ или от наше племА намъ будь кто то имъ да непорущать... нашего оутверженія безъ вины ихъ (Сучава, 1403 *RS* 338); пакъ ли бы кто нагабалъ тученАка оу той дѣдининъ оу серньку или кро(л) гсподаръ то пани марегоръта росоваА имать заступити оправити подлугъ земеско(г) права (Галич, 1418 *P* 89); если бы съ пригодило нѣкоторому подданному, или боуд кому от землАх кроль его милости... котораА кривда и шкода от подданниковъ нашихъ... а таковѣи... да имать жадати справедливост от старост хотинскихъ и черновскихъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 424);

(у *сполуч.* и ли п а к ъ) а також, а теж (8): возревше есмо на на его (так. — *Прим. вид.*) вѣрноую службу... даемъ емоу... и оставлАемъ... его... при вьсьм што коли коупилъ или пакъ о(т)мъну есмо ему дали (Краків, 1394 *P* 54); А хто сію грамоту мою порушитъ родителей моихъ кто или пакъ иншій хто, тому судить Бог (Київ, 1398 *ДГПМ*); А по нашемъ животъ, кто боудет господаръ нашей земли, от дѣтен нашихъ, или пакъ боуд кто кого богъ избере господаремъ быти оу нашей земли... тот бы не порошил нашего дааніа (Сучава, 1458 *BD* I, 6).

4. (*пояснювальний*) тобто (19): а кто бы хоталъ сіе наше дааніе и запи(с) пороушити или прѣстѣпити... то(т) да е(ст) прокле(т) о(т) господа бога (Сучава, 1444 *Cost.* II, 208); а кто би позабави(л) или задрѣжа(л) тые возн ис си(м) листо(м) то(т) на(м) имае(т) намъ (!) заплатити к золоты(х) (Сучава, 1446 *DIR*«А» 485); А кто съ покоусит нашего дааніа и потврѣженія пороушити или раздроушити, таковѣи да ест проклАт от господа бога (Сучава, 1492 *BD* I, 511).

II. (*зв'язує сурядні речення*) (354) (*розділовий*) або (15): А се А панъ бенко староста галицькый и снАтннський свѣдчу то своимъ листомъ каждому доброму кто на сии листь оузритъ или перед кымъ будетъ чтюнь (Коломия, 1398 *P* 57); А се я пан ленко староста Зоудечовскій свѣдчу симъ своимъ листомъ Каждому доброму кто коли на нь оузритъ или хто коли его оуслышнтъ чтоучи (б. м. н., 1424 *P* 104); а коли боудет ледилі имоут ходити оу бродтогда перевоза ни гроша да не дадоут (Сучава, 1460 *BD* II, 275); боудемъ ли тогда оу которой немощи... он (!) бы тогда имал ехати заедно с ными сынъ наш Богдан воевода и съ своею парсоуною... или кого мы из ихъ милости пошлемо (Гирлов, 1499 *BD* II, 423).

(у *сполуч.* и ли п а к ъ) або, або ж (339): а по наше(м) животи кто боуде(т) г(с)п(д)рѣ нашей земли молдавской, о(г) дѣтен наши(х) или о(г) нашего родоу или пак(к) боудь кого бѣ избере(т) г(с)п(д)ремъ бити нашей земли, то(т) щоби емоу не пороуши(л) нашего дааніе и потврѣж(д)еніе (Сучава, 1428 *Cost.* I, 210); А по нашемъ животА, кто боудет господаръ нашей земли, от дѣтен нашихъ или от нашего рода, или пакъ боуд кого богъ изберець господаремъ быти нашей земли молдавской, тот бы имъ не пороушил нашего дааніа и потврѣженіа (Яссн, 1500 *BD* II, 175—176).

Див. ще ИЛІЕ².

ИЛИА *див.* ИЛЪЯ.

ИЛИЕШЕВЦИ *див.* ИЛІЯШЕВЦИ.

ИЛИНИЧЪ *див.* ИЛЪНИЧЪ.

*ИЛИНЪ *див.* *ИЛІИНЪ.

*ИЛИХНО ч. (1) (*особова назва, пор.* Илѣя): а на то е(ст) вѣра г(с)д(в)а ми, рома(н) воеводы, и вѣра възлюбленнаго брата г(с)д(в)ами, илихна, и вѣра боярѣ наши(х) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 300).

ФОРМИ: *род. одн.* илихна (1448 *Cost.* II, 300).

*ИЛИЧЪ *див.* ИЛЪИЧЪ.

ИЛИШАРЪ ч. (6) збирачъ данини зерномъ: прото(ж) ни единъ болъринъ, ни дворникъ, ни ослоухаръ, ни жолдоунаръ, ни посадникъ, ни глобникъ, ни илишаръ ані инъ никто о(т) наши(х) оурѣдниковъ, да не імаеть ни постати до того села (Сучава, 1444 *Cost.* II, 208); а тако(ж) дали есми слобозію селоу манастир(с)кому на имѣ борхинещи яко да не ходѣтъ оу ту(м) сели ни глобници (!) о(т) со(ч)вѣ и ни (и)лишари (Дольний Торг, 1458 *ПГСММЦ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* илишаръ (1444 *Cost.* II, 208); *наз. мн.* илишаре 3 (1446 *Cost.* II, 251; 1454 *Cost.* II, 517; *ПГПММ*); *илишари, (и)лишари* 2 (1454 *Cost.* II, 509; 1458 *ПГСММЦ*).

*ИЛИШЪ ч. (12) (*молд., мад.* *êlés*) данина зерномъ: да не да(ст) тое село ни да(н), ні илиша, ни подводоу, ни дѣстиноу, ни ослоу(х), ни посадоу, ни на мли(н) да не робѣтъ (Сучава, 1444 *Cost.* II, 207); и дали есмы тымъ селамъ вишеписаннимъ сес листь нашъ на то, щобы не платили намъ дан, ни посад, ни подвод, ни илиш, ни на город (д)а не робѣтъ... ни оу воискоу да не ходѣтъ (Дольний Торг, 1475 *BD* I, 200).

ФОРМИ: *род. одн.* илиша (1444 *Cost.* II, 207; 1446 *Cost.* II, 251; 1453 *Cost.* II, 492; 1454 *Cost.* II, 517; 1458 *DIR*«А» 512); *знах. одн.* или(ш), илиш (1447 *Cost.* II, 288; 1448 *ДГПР*; *DIR*«А» 491; 1453 *Cost.* II, 461; 1456 *DВAc* 46; 1466 *BD* I, 95; 1475 *BD* I, 200).

*ИЛИЯСОВО с. (1) (*назва села у Київській землі*) Ілляшівка: а ндоучи о(т) города... доходачи тоули(н) по(л)мили коуръга(н)ци о(т) ты(х) коуръга(н)це(вѣ) ниже илиясова к гоуиве (б. м. н., 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *род. одн.* илиясова (1458 *P* 167).

ИЛИЯШ *див.* ИЛЪАШЪ.

*ИЛИАШЕВЪ *див.* *ИЛІЯШЕВЪ.

ИЛІ *див.* ИЛИ.

ИЛІА *див.* ИЛЪЯ.

*ИЛІАШ *див.* ИЛЪАШЪ.

*ИЛІАШЕВЪ *див.* *ИЛІЯШЕВЪ.

ИЛІАШЪ *див.* ИЛЪАШЪ.

ИЛІАШЪ *див.* ИЛЪАШЪ.

ИЛІЕ¹ ч. (1) (*особова назва, молд., цсл.* Илия, *гр.* Ἰλίας, *гебр.* *Elīyah*): мы илїе воевода... чинимъ знаменнто... оже то(т) истиннымъ слоуга... служилъ намъ право и вирно (Сучава, 1439 *Cost.* II, 61).

ФОРМИ: *наз. одн.* илїе (1439 *Cost.* II, 61).

Див. ще ИЛЪЯ.

ИЛІЕ² *спол.* (2) (*зв'язує члени речення*) (*розділово-пелічувальний*) або... або, чи... чн: то емоу оурикъ со оусѣмъ доходомъ... и дѣтемъ его илїе дѣта илїе дѣвка (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84).

Див. ще ИЛИ.

бова назва, пор. Иліе¹ Ілля: мы александръ воевода... ис нашими земланы, паны молдавскими, на има, паиъ жюржъ староста... панъ иліяшъ думитровскии... слюбили есмы... господареви нашему... королеви польскому (Львів, 1407 *Cost.* II, 629); а па(к) привиліе, що имали слоуга на(ш), моуша и калина, о(т) наши(х) оуикове, о(т) иліяша и о(т) стефана воеводове... а они дали оу ру(к) слузъ нашему, глгорови (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

ФОРМИ: *наз. одн. иліяшъ, иліашъ, иліашъ* 15 (1407 *Cost.* II, 629; 1408 *Cost.* II, 633; 1419 *DIR«А»* 444; 1421 *Cost.* I, 141; 1433 *Cost.* II, 651; 1436 *Cost.* II, 701; 1442 *Cost.* II, 101; 1445 *Cost.* II, 226; 1448 *Cost.* II, 369a; 1458 *BD* II, 263 і т. ін.); *иліа(ш), илія(ш), иліаш* 5 (1421 *Cost.* I, 142; 1490 *BD* I, 434; 1493 *BD* II, 14; 1497 *BD* II, 96); *иліашъ, иліашъ* 2 (1432 *Cost.* I, 327; 1499 *BD* II, 153); *ильашъ, иляшъ* 2 (1433—1443 *APM*; 1436 *Cost.* II, 706); *род. одн. иліаша, иліаша, иліяша, иляша, иляша* 116 (1408 *Cost.* I, 61; 1412 *DIR«А»* 440; 1419 *DIR«А»* 444; 1425 *Cost.* I, 173; 1435 *Cost.* II, 679; 1446 *Cost.* II, 247; 1455 *Cost.* II, 771; 1482 *BD* I, 265; 1488 *BD* I, 356; 1500 *Cost.* S. 234 і т. ін.); *иляша* 5 (1460 *BD* II, 270; *Cost.* S. 33; 1462 *BD* II, 283, 285; 1473 *BD* I, 182); *ильаша, иляша* 3 (1448 *Cost.* II, 733, 734; 1457 *BD* I, 4); *илиашА* 2 (1422 *RIR* № 35; 1423 *Cost.* I, 154); *илиаше, иліаше* 2 (1472 *BD* I, 177; 1491 *BD* I, 452); *дав. одн. иліашоу* 3 (1435 *Cost.* II, 679; 1497 *BD* II, 96); *иляшоу* 1 (1435 *Cost.* II, 689); *ор. одн. иліашемъ* (1435 *Cost.* II, 689).

ИЛЬА *див. ИЛЬЯ.*

ИЛЪ *див. ИЛЬЯ.*

ИЛЪНЪ *ж. (6) (особова назва, молд., пор. Елена):* И також прїиде прад нами и прад оусими нашими молдавскими бояре Илѣнь... и продала свою правоую отниноу (Сучава, 1488 *BD* I, 355); Ино мы... дали и потвърдили тое прадреченное село... Илѣни и братаничоу еи Драготъ (Васлуй, 1497 *BD* II, 103).

ФОРМИ: *наз. одн. Илѣнь* (1488 *BD* I, 355; 1497 *BD* II, 102); *дав. одн. Илѣнь* (1488 *BD* I, 355; 1497 *BD* II, 102, 103); *род. мн. илѣни* (1489 *BD* I, 367).

ИЛЯШЪ *див. ИЛЪАШЪ.*

ИМАТИ¹ *дієсл. недок. (3) 1.* (що з кого, од чого) стягати, брати (що з кого, з чого) (2): а ему своѣ люди судити и вину и перьсудъ ис нихъ имати (Ольховець, 1445 *СРК*); еще е(с)ми дали сволюе шолтоузы... що бы имали о(т) ихъ млинъ, на ка(ж)ды год(д), по дванадесъ(т) коло(д) соло(д) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445).

2. (кого) (*брати силою*) схоплювати, хапати, затримувати (1): I też żeby myncare w kniazstwie naszym ustaweny...s falsziwymy penezimi, або з reczmi inszimi... imati не smeliby (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *інф. имати, imati* (1388 *ZPL* 108; 1445 *СРК*); *бжж.-ум. сп. 3 ос. мн. бы имали* (1453 *Cost.* II, 445).

*Див. ще ИМИТИ¹, ИНАТЬ, *UNIATY.*

ИМАТИ² *дієсл. недок. (1021) 1.* (*повнозначне дієслово*) (1003) 1. (що, що від кого, що під ким і без додатка) (*бути власником чого*) мати, держати (що), володіти (чим) (137): Кгрунтовъ оромыхъ и сеножатныхъ, которые теперъ маютъ и напономъ набудуть... заживати мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); сознал то передъ нами панъ холько... аже што имаю (1) посполную дьднину переросль (Галич, 1424 *P* 106); Што ваша милость мне очивисте приказали... абыхъ отъ вашей милости... тымъ земляномъ, которые именя свои маютъ под ловы Свинюские, пригрозиль, штобы лововъ вашей милости не пустошили (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20); а пак они привиліе, що имали на тое село от оуиков наших... дали оу роуки господствоу ми (Сучава, 1488 *BD* I, 355); служать въ мене бояре Смоленские... а зъ ихъ имѣней, што подъ господаромъ маютъ, сполна господару е. м. служба идетъ (Вільна, 1495 *АЛМ* 83); о бра(т)и што оди(и) млинъ имаютъ (XV ст. *BC* 7); у zemlam tych folwarkow hranycia mne test z burmystrom

mista Beresteyskaho... z folwarki ieho kotory že on maiet podte (1) mista Beresteyskaho (Тришии, 1500 *ДПЖН*).

2. (що) користуватися (чим, з чого), мати (що) (12): але хоче(м) ва(с) держати оу тон (1) прави и закона (sic.— *Прим. вид.*), како ли есте имали при... александра (1) воевод(а) (Баків, 1447 *Cost.* II, 732); мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже... дали есми сес наш лист... оусим Брашовѣном... на то да имают от нас тот закон и тое право що имали от нашего дида от Александра (Сучава, 1458 *BD* II, 261).

3. (кого) (*перебувати в якихось стосунках з ким*) мати (24): и слюбили есми и слубуемъ вѣрне быти а ни иного господарА шокати, ане имати (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); О сирота(х) иже ніко(г) не маю(т) ні оѣа ні мѣри (XV ст. *СЯ* 9); Сим листом слубоуем, мы и наши сынове... иного пана не... имати... ани иному никотороу пристоуповати... тькмо... Казимирови кролю (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

4. (в чому, до чого) містити в собі, включати в себе (2): мы великыи князь швитригаило... чинимъ знаменито... иже... записуемъ пану чуси имѣнья... къ тая всА верхъ мененая имѣнья сама в собѣ и во обходе(х) свои(х) маеть (Луцьк, 1434 *P* 128); Мы князь Семень Алекса(н)дрови(ч)... О(з)нанмоуемо... И(ж)... си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городища Селища И оуорочища... и(з) ихъ Приле(г)лостАми Ко(ж)идое до себе Широко(ст) Маючие (Прилуки, 1459 *P* 171).

5. (що, що над ким) підлягати (чому), мати (що) (2): ако(ж) кто коли имѣ(т) познати оу ни(х) кони или волю... и доведе(т) на(ш) члѣк на брашовѣни... а они брашовѣни не мочи иму(т) поставити содыша за то(т) конѣ алибо за то(т) во(л), а брашовѣни да стратѣтъ того конѣ или во(л) буде(т), а болше ничего глобоу да не *имаю(т)* на(д) собою (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); а тако(ж) кто коли иму(т) познати оу ни(х) кони или волю... и доведе(т) на(ш) члѣк на брашовѣнина... а они брашовѣни не мочи иму(т) постави(т) содыша за то(т) ко(н) или за во(л), а брашовѣни да стратѣтъ то(г) конѣ или вола, а булше ниче(г) глобу не *имаю(т)* на(д) собою (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759—760).

6. (*з інфінітивом*) (*бути зобов'язаним, мусити*) мати (зробити що) (517): А с тих сель имат Драгомир и Некра съ братією своею, и съ их дѣтми и мают служити намъ... трими стрѣльци (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); winnyj takowyj, majet winy zaplatiti, czim majet' nam czelom biti, a gapnomu majet' dosyt' wcziniti (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); тако Ако иная княжата кр(с)тъаньская... и тако Ако наши предкове... имаемы ему вѣрни быти и послушни (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); а коли бы была отъ нѣкоторыхъ нашихъ неприятелихъ налога на нашу землю Перемыскую, тогда имаетъ слуга нашъ Бѣдунъ, на имя Есифъ, самъ своимъ животомъ полагати... на оборонѣня нашей земль Премыской (Судомир, 1408 *АрхЮЗР* I, 6); а по моемъ животъ имають вѣрне спустити тви городы и таА держаньА королю пол(л)скому (Черняхів, 1435 *P* 133); и такожъ торговцемъ и(х) и людемъ и(х) никто да не заложитъ товара и(х) за чужего товара, развъ коли кто знаидеть своего должника, та еще имаетъ его искати закономъ прѣ(д) на(с) (Устя Башія, 1435 *Cost.* II, 676—677); Ино естли бы што на мене Бог допустил и жена моА княгини ОулиАна мает седети на вдовим столци и з дѣтми моими, а дѣти маеть хоздовати (Кобринь, 1454 *AS* III, 10); а кто-бы тое еднаиъ з насъ с обоу сторонъ оузроушилъ, тотъ мает заплатити королю пАтъ сотъ копъ грошей (Вільна, 1482 *AS* I, 79); а коли ближнихъ мов отложить двѣ тисАчи золотыхъ и онъ имаетъ тыхъ двухъ дѣлницъ дѣдины и отчизны моеѣ постоупити им (Добучинь, 1487 *AS* I, 239); а напередъ намъ маю(т) дати на годъ тисАчоу золотыхъ вго(р)скихъ (Краків, 1487 *АМЛ*); и тви кнѣгы имею(т) быти за тремі ключи замькноуть оди(н) ключ(и) *имаетъ* иметі соудья а дроу(г)и по(д)соудо(к) а третій земьскыи пісаръ (XV ст. *СЯ* 42 зв.); маеть настоя-

тель того монастыря Светое Пречыстое въ Пустыньчъ ннѣшны и напотомъ будучы тую землю... какъ здавна было, по тому завѣдати (Мстиславль, 1500 АСД II, № 4).

7. (з інфінітивом) (бути в праві) мати (зробити що) (164): Тыє вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); а панъ клюсь имаеть того існого села шидлова оуживати... на въкы (Львѣв, 1400 Р 61); прото(ж) ни единъ больринъ, ни дворникъ... да не імаеть ни постати до того села (Сучава, 1444 Cost. II, 208); И о(т) верховины еє КотораА впадаеть в днѣстръ з обоу двоухъ Сторонъ тоє рѣчки Каменци землю Деръжати Маеть (Прилуки, 1459 Р 171); А мають только жъ корьчомъ мети, колько передъ тымъ было (Радомль, 1487 РИБ 228); А тымъ Пужичаномъ не казали есмо въ тые земли вступать ся, нижли только стадо мають паствити (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); Снѣ при жівотъ оца своего не имаеть оцевы печати поживати (XV ст. ВС 5 зв.); а которымъ слугамъ тыи верху писаныи кн(д)жата будут подавали имена... и он ихъ с тыхъ имьней не маеть рухати (Вільна, 1499 AS I, 118).

8. (з інфінітивом) (бути спроможним) мати (зробити що) (1): и соу(д)я пыга(л) петра неоднова моглъ ли бы досве(т)чи(т) на не(г) хтобы видѣль тогды петръ о(т)поведалъ же не маеть кимъ досветчи(т) (XV ст. ВС 19);

◇ и маючи бога пред очима (зробити що) (2) справедливо, по совѣти: а староста каменецкій тыж абы имал моц от своего господарь... над каждым от подданных кроль его милости оучинити справедливост людем и подданным нашим, имаючи бога пред очима (Гирлов, 1499 BD II, 424); ма ти в и ну (1) підлягати покаранню: колі которо(г) пана... слѣга оу ноці некоторо(г) кмета жито бѣре(т) годи(т)са г(с)дрю то(г) жита боронитъ своего... а забьеть лі того хто жито бере(т) тогды не мае(т) жадное вины (XV ст. ВС 29); и ма ти в о лю (зробити що) (4) бути в праві, мати право: а поставы сукна имають ихъ продати на искладъ, у сочавъ, а у иншихъ торгохъ не имають волю продати ихъ (Сучава, 1408 Cost. II, 631); А поставы соукна имають ихъ продати на складъ оу сочавъ, а оу иныхъ торгохъ наших не имають волю продати ихъ (Сучава, 1460 BD II, 273); и ма ти с о б е с в о ю в о л ю (1) діяти за власним бажанням, мати цілковиту свободу діи: Старосты алюбю воеводы имають себе сво(ю) волю и оуставляе(г) собѣ по(д)лоугъ своеє воли месца соудоу (XV ст. ВС 13 зв.); и ма ти в ы м о л в у (1) мати виправдання: а то е(ст) противъ при-

казань(ю) бѣжему и противъ правоу пр(с)комоу иже вина не имае(т) себе вымо(л)вы (XV ст. ВС 15—15 зв.); и ма ти в ѣ ч н о е м о л ч а н и е (1) не мати права домагатися чогось судовим шляхом: а не имають са юже о то нкды оупоминати нѣжли имають вѣчноє молчанье на въкы (Львѣв, 1421 Р 94); и ма ти п р и д у ш и (що) (1) мати у власности: а герге стоявши ре(к): не имаю иное при дши тоу(л)ко село що ми да(л) стефа(н) воево(д) (Сучава, 1449 Cost. II, 385); и ма ти з б ы т о к ъ (1) зазнавати покарання: знаменіто намъ ест ис права цесарьско(м) и(ж) пожегъци имають злоу смртію гиноуть а бѣдоуть лі найденны а да (1) костела оутекоуть не имають збыткою (XV в. ВС 25 зв.); и ма ти к р и в д у (2), к р и в д у и ма ти (від кого) (1) зазнавати шкоди: дале комоу име(т) сѣ видѣти, аже имаеть кривда (1) о(т) ты(х) люден ис та(х) села(х), а о(н) да и(х) ишче(т) пра(д) игоумено(м) о(т) нѣмца и пра(д) оурадники монастырськіи (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); але комоу сѣ оузри(т) кри(в)да аже имае(т) о(т) тн(х) люди и(с) та(х) села(х)... а они да тѣжоуть... и(х) пра(д) егоумене(м) (Сучава, 1472 DIR«А» 530); и ма ти л а с к у (1) зазнавати прихильности, знаходити покровительство: И такожъ ни одинъ наш неприаѣл, што са назовет господарским именем, абы не имал жадной ласки и поживления ни оу дворѣ пана нашего корола...

ани оу Короунѣ (Сучава, 1468 BD II, 302); и ма ти л е т а р а з о у м о у (1), и ма ти (м а т и) л е т а р о з о у м о у (4) бути повнолітнім, досягати повноліття: о дете(х) которы(и) не имаю(т) ле(т) розоумоу своего а ве доуть и(х) на соу(д) (XV ст. ВС 33); и ма ти м е р з а ч к у (між ким) (1) бути у незгоді (з ким): мы панъ янъ боуцацкин... визнава(м) то симъ листомъ нашимъ... аже што коли есми имали межы нами мерзачку ис паномъ ми хайломъ канцльремъ... и мы есми пришо(д)ши пре(д) кна гиню илияша воеводиноюу... и есми смирилисА (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); и ма ти м и р ь (м и р у) (2), м и р ь и ма ти (2) перебувати у мирних відносинах з ким: и па(к) имаемъ миру на оуси сторони (Баків, 1447 Cost. II, 732); и мы тогды вашей милости, для прыятеля нашего милого, нашего посла до великого князя московьского послали, напоминаючи ему, штобы онъ... зъ вамн бы миръ ималь (б. м. н., 1499 BD II, 447); и ма ти м о ц ь (4), м о ц ь м а т и (над ким, зробити що) (1) мати право (зробити що), мати владу (над ким): Коли боудеть хто о злодѣство ожалованъ оуставляемъ иже в го(л) того обжалованнаго имаеть моць къ правоу позва(т) (XV ст. ВС 18); а староста каменецкій тыж абы имал моц от своего господарь от краль... над каждым от подданных кроль его милости оучинити справедливост (Гирлов, 1499 BD II, 424); и ма ти м ѣ с ц е (1) бути наявним, мати місце: Коли(ж) хто на соудъ бѣдѣ(т) о злодѣство алюбю о разбон обажень, а естѣли што(ж) с ни(м) живеть во одномъ сель алюбю к одной цркви прибѣгають то(т) которы(и) его оба ди(л) и на него пото(м) не конаеть а потомъ хотАбы хотелъ на него конати тогды оуже не имаеть мѣсца жалобы коли пѣрвей не кональ (XV ст. ВС 32 зв.); и ма ти н а г а б а н і е (від кого) (1) зазнавати нападок, переслѣдування:

Сироты што по оци и мѣтри изостаноуть оу молодості а имаю(т) нагабаніе частое о(т) людеи што(ж) и(х) на право: позывають а они еше не оумею(т) право(т) (XV ст. ВС 40 зв.); и ма ти н а л о г о у (1) зазнавати нападку: а коли бы... коро(л) ... обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выименованому мистцю и дневи были, а мы быхо(м) того какимъ лицю не хотили пополнити по(д)лу(г) слюбою... але быхо(м) ступили, не имаючи котороу(ю) смертн(у)ю болес(т) ...алебо котороу налогоу... абы то было знаменито и пану нашему королевн (Серет, 1453 Cost. II, 766); и не и ма ти н а с ы щ е н і я (1) бути неяситним: Ли(х)ва... не имае(т) нѣгдъ насыщенія (XV ст. ВС 28 зв.); и ма ти н е в о л ю

(від кого) (1) бути поневолением, зазнавати неволі: бѣже, то(г) не даи, ажьбы коли имала неволю земля корола его мл(с)ти... о(т) татаръ (Банилів, 1455 Cost. II, 769); и ма ти н е м о ц ь (1) бути хворим, хворити: на треемъ (1) рокоу имаеть прісАчь иже не имаеть правою немоцью (XV ст. СЯ 39 зв.); и ма ти п р а в о (к кому, к чому, зробити що, на що) (3) мати право (до чого, на що): Пригожае(т)са частокро(т) што о(т)чичи алюбю дѣдичи езда(т) по чюжеи земли по слоужьбамъ а заставляють намесники во очине своеи алюбю оу дѣдинѣ прідоуть нехто потваренъ пре(д) соудъ а припозедасА на очизноу алюбю на дѣдичноу не имаючи к ней жа(д)на(г)о права (XV ст. ВС 16); и ма ти п р и к р о с т ь (2) зазнавати прикроссти: а коли бы па(и) на(ш)... обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому... мистцю... бы ли... быхо(м) мы (на)шею доброю волею оудилали, не имаючи котороу(ю) прикроссть (Серет, 1453 Cost. II, 766); и ма ти п р и м ѣ с ь (4), п р и м ѣ с ь и ма ти (к кому, до чого, робити що) (1) втручатися (у що), встрявати в справи (кого): и ни единъ о(т) наши(х) радца примѣса къ тѣмъ... циганомъ да не имаеть (Дорогуя, 1434 ДГСММ); а ти(ж)...

жа(д)на дша да не имае(т) жадного примѣсу до манасти(р)ски(х) пасяках (1) (Сучава, 1463 Cost. S. 45); и ма ти п р и с ѣ г о у (з ким проти кого) (1) заприсягати: и такожъ естѣли бихом мы имали которіи ричи алюбю

записоу алибо присъгоу съ котрим чловѣком против его милости... тое оусе казимо и оуморѣмо ис сим нашим листом (Коломия, 1485 *BD* II, 372); и м а т и п р о щ е н і е (2), и м а т и <п р о щ е н і е> (1) (від кого) бути прощеним, одержати прощення: пак ли не имал бы прошеиА, нам не держати его ни оу нас, ани где оу нашен землн не мешкати емоу (Гирлов, 1499 *BD* II, 421); и м а т и к о т о р і и р и ч и (1), к о т о р і и р и ч и и м а т и (1) (з ким проти кого) бути в з м о в і: И також естли бихом мы имали которіи ричи... съ котрим чловѣком против его милости... тое оусе казимо (Коломия, 1485 *BD* II, 372); и м а т и с л о б о д у (3), и м а т и с л о б о з і ю (2) (від кого, о чім і без додатка) бути звільненим від феодальних повинностей: а тих люди, варе кто имоут сА селити оу том село, а они да имают от нас великою тарканство и великою слобозию за є лѣт (Сучава, 1466 *BD* I, 95); и дали (є)сми се(с) на(ш) листь нашему монастырю о(т) бистрици... на то аби оуси и(х) люди имали о(т) на(с) слобозию (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125); и м а т и с м е р т н у ю б о л е с т ь (1) бути смертельно хворим: а коли бы... коро(л)... обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выименованому мистцо и днєви были, а мы быхо(м) того какими лици не хотили попо(л)нити по(д)лу(г) слобоу... не имаючи котороу(ю) смертн(у)ю болес(т)... абы то было знаменито и пану нашему королеви (Серет, 1453 *Cost.* II, 766); п р ы с о б е м а т и (кого) (1) мати в наявности, мати біля себе: Господар(р) наш... прья(з)ни... с пано(м) воеводою волоскимъ... не о(т)мавляе(т) вделати, нижли... тыми разы пановъ рады его мл(с)ти соупо(л)на пры себе не маеть (б. м. н., 1496 *ОПВД*); м а т и з а с о б о ю (кого) (1) бути одружением (на кому, з ким): а пото(м) бори(с) рекъ а на(д) то мѣль есми еднанъ з гльбо(м) остаѣевичо(м), которы(и) маеть за собою рожоную дочку васи(л)єву о(т)чи(чку) ты(х) имѣне(и) (Вильна, 1495 *ВМБС*); и м а т и н а д с о б о ю (1), н а д с о б о ю и м а т и (2) (кого) підкорятися, підлягати (кому): А комоу що съ оузрит кривдо (!) на tych люди, тот да ишет их съ законом прѣд егоуменом или пред их урѣдником, а иного соудцъ да не имают над собою (Сучава, 1459 *BD* I, 29); але да соудА(т) наши калоугери о(т) бистрици сами свои люди... а иного соу(д)цъ на(д) собою да не имаю(т) (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125); и м а т и т а р к а п с т в о (від кого о чім) (1) бути звільненим від повинностей і податків: а тих люди, варе кто имоут сА селити оу том село, а они да имают от нас великою тарканство и великою слобозию за є лѣт о в ѣ с ѣ м н а ш е д а а н і е и с л о у ж б ѣ (Сучава, 1466 *BD* I, 95); м а т и т в е р д о с т ь (1), т в е р д о с т ь и м а т и (1) (на що) мати законне право: тако янъ блецкии положилъ листь королевский и такъ инъ листь судовъ што же на бѣлку твердост(и) маеть (Львів, 1421 *P* 94); а на тоє маю твердостъ привиле их, што они продавши мнѣ тоє имѣне вѣчно и непорушно (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); и м а т и о у ч а с т і е (13), о у ч а с т і е и м а т и (4), и м а т и ч а с т ь (1) (з ким) зазнавати однакової долі: а коли которы господаръ порушитъ таковыи да есть проклатъ... и... таковыи да имаеть оучастіє съ оньми рекшими на ха кровь его на ни(х) и на чадохъ ихъ (Сучава, 1403 *ДГАА*); А кто сА покоусит пороушити нашего дааніА... тот да буде(т) проклат... и оучастіє да имаєт съ оньми Іоудіи еже възъпнша на господа бога ісу христа (Гирлов, 1499 *BD* II, 149); и м а т и ш к о д о у (1), ш к о д у и м а т и (2) (від кого) мати шкоду, зазнати шкоди: а мыто правое заплати(в)ши а о(т) иа(с)... шкодоу абы не имала (Сучава, 1456 *ПМВП*); а тежъ, милостивый королю, имаемъ вельми великою шкодоу отъ Каменьчанъ (б. м. н., 1481 *BD* II, 365); б е с е д о у и м а т и (1) *див.* *БЕСЕДА; дааніє (и м а т и) (1) *див.* *ДААНІЄ²; д е р е в о о в о щ ь и м а ю ч и (1) *див.* ДЕРЕВО; д о б р о у ю

(м а т и) в о л ю (1) *див.* ДОБРЫ; д о к о н ч а н ь е и м а т и (2) *див.* ДОКОНЧАНЬЕ; д р е в о о в о щ ь и м а ю ч и (и м а ю щ и) (2) *див.* *ДРѢВО; д ѣ л о и м а т и (3), и м а т и д ѣ л о (22) *див.* ДѢЛО; з а п и с ь и м а т и (м а т и) (3), и м а т и з а п и с ь (1) *див.* ЗАПИСЬ 2; з н а е м о с т ь и м а т и (1) *див.* *ЗНАЕМОСТЬ; к р е с т ь н о е ц е л о в а н ь е и м а т и (2) *див.* *КРЕСТЬНЫЙ; н а д ѣ ю м а т и (2) *див.* *НАДѢЯ; п о г и б е л ь и м а т и (1) *див.* *ПОГИБЕЛЬ; п о д п о р у и m a t и (1) *див.* *ПОДПОРА; с л о у ж б о у i m a t и (5) *див.* СЛОУЖБА 2; с у д ь i m a t и (1), с о у д ь м a t и (1) *див.* СУДЬ¹ 2; о у т и с н е н і е i m a t и (1) *див.* *ОУТИСНЕНІЕ; о у ч а с т о к ь i m a t и (1) *див.* *ОУЧАСТОКЪ; х о т а р ь i m a t и (2) *див.* ХОТАРЬ.

II. (допоміжне дієслово у складі майб. I) (19): а слобуемъ и слобили есмо за романа аже имаеть романъ служити нашему го(с)дрю... и верень быти (Берестя, 1400 *Cost.* II, 617—618); о ойи которы имаеть до(ч)коу свою замоужъ дати (XV ст. *BC* 35 зв.); и я, познав по соби, иже с тоє раны маю пойти перед Бог (!), записую Пресвитой Божей Матери Земенского села по своей души Марков Ставъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27); Ино чтобы есте нигдъ на новыхъ мытехъ... мыта на нихъ не брати (!), а хто маеть но (!) новыхъ мытехъ... мыто брати, в тяхъ имьня пооднимаемъ (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); А також мы, Стефан воевода, слобили есмо и слобоуем прѣреченому кролеви... иж николи жадной шкоді и прикази оучинити не имаем... ани явно ани потаємно (Гирлов, 1499 *BD* II, 422).

ФОРМИ: *инф.* и м а т и (1388 *ZPL* 108; 1393 *Cost.* II, 607; 1409 *Cost.* I, 69; 1445 *СРК*; 1485 *BD* II, 371, 372; 1498 *BD* II, 410); *мен.* I *ос. одн.* маю 17 (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1466 *AS* I, 60; 1485—1500 *AS* I, 121; 1489 *AS* I, 89; 1490 *Пам.*; 1491 *AS* I, 94; 1492 *AS* III, 23; 1494 *AS* I, 101; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); *имаю* 8 (1390 *P* 176; 1421 *P* 92; 1424 *P* 106; 1449 *Cost.* II, 385; 1458 *ОЖДМ*; 1466 *AS* I, 60; 1482 *AS* I, 81; 1490 *Пам.*); 2 *ос. одн.* маешъ, маешъ (1495 *АЛМ* 83); 3 *ос. одн.* имаеть 95 (1388 *P* 37; 1394 *P* 54; 1407 *P* 72; 1418 *P* 89; 1430 *P* 116; 1442 *Cost.* II, 719; 1462 *BD* II, 294; 1467 *BD* II, 298; 1475 *AS* I, 70; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *маеть* 90 (1388 *ZPL* 103; 1438 *P* 141; 1458 *ОЖДМ*; 1488 *РИБ* 424; 1493 *АЛРГ* 56; 1495 *РИБ* 621; 1498 *АЛРГ* 82; XV ст. *BC* 31 зв.; *СЯ* 40; 1500 *АСД* II, № 4 і т. ін.); *має(т), malet* 52 (1395 *GL* 166; 1435 *P* 134; 1467 *СП* 13; 1475 *AS* I, 72; 1483 *ВОРСР* 178; 1487 *AS* I, 86; 1489 *AS* I, 89; 1490 *Пам.*; XV ст. *СЯ* 43 зв.; 1499 *AS* I, 89 і т. ін.); *имає(т), имаєт, имаєт* 43 (1434 *Cost.* II, 669; 1438 *P* 138; 1446 *DIR* «А» 485; 1448 *Cost.* II, 734; 1458 *BD* II, 262; 1466 *BD* I, 95; 1470 *AS* I, 65; 1488 *AS* I, 242; XV ст. *BC* 6; 1499 *BD* II, 419 і т. ін.); *имаеть* 37 (1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1411 *Cost.* II, 638; 1434 *Cost.* II, 668; 1439 *Cost.* II, 714; 1444 *Cost.* II, 208; 1447 *АрхЮЗР* I, 60; 1456 *Cost.* II, 790; 1487 *AS* I, 239 і т. ін.); *имаьт* 1 (1390 *P* 176); *имаєт* 1 (1418 *P* 89); *има* 1 (1404 *P* 70); *маєет* 1 (1434 *P* 134); 1 *ос. мн.* имаемъ, имаемъ 58 (1411 *P* 77; 1427 *P* 109; 1442 *Cost.* II, 719; 1445 *Cost.* II, 729; 1447 *Cost.* II, 732; 1449 *Cost.* II, 747; 1453 *Cost.* II, 766; 1491 *AS* I, 97 і т. ін.); *имає(м), имаєм* 17 (1421 *Cost.* I, 142; 1448 *Cost.* II, 734; 1452 *Cost.* II, 422; 1453 *Cost.* II, 765; 1455 *Cost.* II, 774; 1456 *ЭСФ*; 1457 *Cost.* II, 809, 810; 1487 *AS* I, 85; 1499 *BD* II, 419 і т. ін.); *маємо* 12 (1388 *P* 37; 1402 *Cost.* II, 621; 1448 *Cost.* II, 365; 1449 *Cost.* II, 746; 1455 *Cost.* II, 774; 1462 *BD* II, 283; 1485 *BD* II, 372; 1499 *BD* II, 420, 424, 425); *маемъ, маемъ* 11 (1434 *P* 128; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105; 1442 *Cost.* II, 716; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1468 *BD* II, 301, 302); *имаемы* 11 (1388 *P* 37; 1404 *Cost.* II, 625; 1411 *P* 77; 1433 *Cost.* II, 652, 653; 1436 *Cost.* II, 707; 1439 *Cost.* II, 714); *имаєми* 3 (1447 *Cost.* II, 281; 1451 *Cost.* II, 401); *мамы* 3 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1489 *РИБ* 433); *маєм* 3 (1491 *AS* I, 94; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 118); *маємо*

2 (1475 AS I, 72; 1499 BD II, 449); **имаюм** 2 (1499 BD II, 421); **иманим** 1 (1462 BD II, 289); **мама** 1 (1499 BD II, 420); 2 *ос. мн. имаєте* 1 (1463 BD I, 295); **маете** 1 (1499 BD II, 449); 3 *ос. мн. имаю(т), имают* 78 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1442 Cost. II, 88; 1458 BD II, 262; 1460 BD II, 272; 1468 BD II, 302; 1471 BD I, 159; 1474 PFC; 1487 AS I, 86; 1491 BD II, 425; 1499 BD II, 420 і т. ін.); **имають** 41 (1388 P 37; 1399 P 59; 1413 P 83; 1421 P 94; 1430 P 116; 1434 P 131; 1456 Cost. II, 790; 1467 BD II, 298; XV ст. BC 25 зв.; 1475 P 133 і т. ін.); **мають** 38 (1388 ZPL 105, 106, 107, 108; 1389 PEA I, 27; 1466 AS I, 60; 1467 СП 13; бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.; XV ст. BC 33; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); **маю(т), мают** (1466 AS I, 62; 1472 АрхЮЗР 8/III, 2; 1487 AS I, 86; АМЛ; 1489 АМВ; AS I, 89; 1491 AS I, 94; XV ст. СЯ 43 зв.; 1496 ПДВКА і т. ін.); **мають** 18 (1389 PEA I, 27; 1395 GL 166; 1454 AS III, 10; 1456 Cost. II, 788; 1482—1491 АрхЮЗР 7/III, 10; 1495 АЛМ 85, 88; 1498 ГВКОО і т. ін.); **имають** 8 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1408 Cost. II, 631; 1420 P 94; 1434 Cost. II, 668; 1444 Cost. II, 208; 1449 Cost. II, 746, 747; 1456 Cost. II, 789); **емлю(т)** 1 (XV ст. BC 7); **кма(т)** 1 (XV ст. СЯ 43 зв.); 1 *ос. дв. имаєва* (1400 Cost. II, 618; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); *у складі майб.* 1 *ос. одн. имаю* (вступатиса) 1 (1482 AS I, 81); **маю** (пойти) 1 (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27); 3 *ос. одн. имаєть* (служити, оуживати і т. ін.) 6 (1400 Cost. II, 618; XV ст. BC 8 зв., 35 зв.; 1443 P 145); **имає(т), має(т)** (видѣти) 2 (1453 Cost. II, 492; 1470 BD II, 141); **маєть** (вживати) 2 (XV ст. BC 38; 1440—1492 АрхЮЗР II, 105); **маєть** (брати) 1 (2-а пол. XV ст. АЛМ 9); **имит** (имати) 1 (1458 BD I, 9); 1 *ос. мн. имаєм*, **имає(м)** (служити, чинити і т. ін.) (1433 Cost. II, 651; 1433—1443 АРМ; 1455 Cost. II, 774; 1499 BD II, 422); 3 *ос. мн. имаю(т)* (держа(т)) (1433 Cost. I, 249); **mayuth** (sluzithi) 1 (1395 GL); *аор.* 1 *ос. мн. имахмо* (1475 BD II, 336); *перф.* 3 *ос. одн. ч. има(л), ималь, имал* (1440 ДВАс 31; 1456 Cost. II, 789; 1459 Cost. S. 22; 1460 BD II, 273; 1478 BD I, 219; 1481 BD I, 258; 1488 BD I, 377; 1494 BD II, 33; 1498 BD II, 409 і т. ін.); 3 *ос. одн. ж. имала* (1455 Cost. II, 769; 1470 BD I, 152; 1488 BD I, 355; 1489 BD I, 367; 1490 BD I, 420; 1495 BD II, 82; 1499 BD II, 130); 3 *ос. одн. с. мало* (XV ст. ВОРСР 179); 1 *ос. мн. есми имали* (1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); 2 *ос. мн. есте имали* 1 (1447 Cost. II, 732); **имали есте** 1 (1498 BD II, 409); 3 *ос. мн. имали* (1435 Cost. II, 676; 1439 Cost. II, 52; 1448 Cost. II, 741; 1452 Cost. II, 759; 1458 BD II, 261; 1464 DIR«А» 517; 1483 Cost. D. 30; 1490 Cost. S. 141; 1495 BD II, 80; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); *перф.* 3 *ос. мн. были имали* (1475 BD I, 199); **майб.** 1 *ос. мн. боудем имати* (1499 BD II, 422); 2 *ос. мн. будете имати* (1447 Cost. II, 732); 3 *ос. мн. имут(имут)* имати 6 (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 759; 1458 BD II, 261); **боудоут има** 2 (1458 Cost. II, 743; Mih. Doc. 122); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч. аби (абы) има(л)* 5 (1466 BD I, 106; 1468 BD II, 302; 1479 DC 141; 1481 BD I, 257); **бы...** **ималь (имал)** 4 (1499 BD II, 421, 443, 447); **имал бы** 3 (1499 BD II, 421, 423); 1 *ос. мн. абыхомь (абыхом)* имали 3 (1453 Cost. II, 765; 1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 289); **быхом...** **имали** 1 (1485 BD II, 372); 3 *ос. мн. абы...* **имали** 11 (1448 Cost. II, 741; 1454 ПППММ; 1455 Cost. II, 771; 1456 ПМВП; 1461 BD I, 45; 1467 Mih. Doc. 125; 1479 DC 141; 1481 BD I, 257); **шобы (шоби)...** **имали** 11 (1429 Cost. I, 258; 1447 Cost. II, 288; 1448 DIR«А» 491; Cost. II, 741; 1453 Cost. II, 445; 1454 Cost. II, 509; 1455 Cost. II, 771; 1463 Cost. S. 45; 1475 BD I, 200); **имали бы (би)** 2 (1499 BD II, 422, 423); *нак. сп.* 3 *ос. одн. да...* **имаєть (имаєт)** 27 (1403 ДГАА; 1411 DIR«А» 439; 1434 ДГСММ; 1443 Cost. II, 185; 1459 BD I, 34; 1466 BD I, 95; 1488 BD I, 343; 1490 BD I, 421; 1495 BD II, 89; 1499 BD II, 136 і т. ін.); **да...** **имає(т)** 11 (1435 Cost. II, 689; 1449 Cost. II, 392; 1491 BD I, 491; 1492 BD I, 511; Cost. S. 162; 1495 BD II, 89; 1499 BD II, 136, 142, 149, 155, 163); **да имаєть** 2 (1435 Cost. II, 680; 1479 BD I, 222); 3 *ос. мн. да...* **имають**

(**имают**) 34 (1431 Cost. I, 315; 1434 Cost. I, 398; 1443 Cost. II, 185; 1446 Cost. II, 251; 1454 Cost. II, 517; 1457 BD I, 4; 1459 BD I, 32; 1462 BD I, 67; 1466 BD I, 96; 1481 BD I, 257; 1488 BD I, 356; 1490 BD I, 420; XV ст. BC 7; 1499 BD II, 424 і т. ін.); **да...** **имаю(т)** 28 (1439 Cost. II, 36; 1443 Cost. II, 132; 1449 Cost. II, 391, 742; 1452 Cost. II, 759; 1453 Cost. II, 461, 462, 492; 1454 Cost. II, 501, 513, 517; 1458 DIR«А» 512; 1467 Mih. Doc. 125; 1470 DIR«А» 523; 1472 DIR«А» 528, 530 і т. ін.); **да...** **имають** 3 (1458 Mih. Doc. 122; 1472 DIR«А» 530; 1488 BD I, 342); **дієприкм. акт. теп. знан. мн. маюче** (1459 P 171); **дієприсл. одноч. имаючи** 10 (1453 Cost. II, 766; 1462 BD II, 283; XV ст. BC 15 зв., 16, 32; 1499 BD II, 424); **маючы** 1 (1492 ПФФЧ); **маю(ч)** 1 (1447—1492 ЛКБВ); **дієприсл. у знач. означення имаючи** 1 (XV ст. BC 8).

*Див. ще *ИМАТИ СЯ, ИМѢТИ, ИНАТЬ.*

***ИМАТИ СЯ** *дієсл. недок. і док.* (19) 1. (*лише безос.*) (зробити що) належить, треба (4): а имаєть са поставити цнну сукнь у сочавь, Ако во лвовь (Сучава, 1408 Cost. II, 632); а кто не оуверне(т), а мы казали старосты наши(м) право оучинити тьм оубоги(м), которые буде(т) право(м) добувати, томуо имає(т) съ шкода є(т) заплатити (Сучава, 1457 Cost. II, 810).

2. (в чому і без додатка) містити в собі, включати в себе (11): даємо надто подь Острогомь тому господину отцу владыце... село наше Бусчу... какь се въ себе широко и долго маєть (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3); Про (то) нагорожаючи Емоу Самомуу ... При (в)сюю о(т)чи(з)нь... є(го) зоставою И си(м) Листо(м) моимь Надаю... городища селища и оурочища... Своєю Широко(ст)ю Какь се они маю(т) (Прилуки, 1459 P 171); И мы... тоє имьне на имя Микуличи дали есмо ему... со всимь тымь, што къ тому имьню здавна слушало... какь ся маєть въ своихь границахь (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); ино мы имь тье земли ихь отчизные и дворища подтверждаємь нинейшимь lystомь, нехай оны тье земли свои держать со всимь тымь, як ся тьи земли и дворища во всемь мають (Мозир, 1498 ГВКЛ 22).

3. (*про письмовий документ*) (в чому) гласити (2): Мьли есмо о(т) вась листы мистра крижевницкого... которыми(ж) напре(д) оузноулаєть... выкладаючи оны ньвкаторы(х) члонце(х) ины(м) обычає(м) и розоумо(м) нижли са оны сами в собь маю(т) (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); Биль намь... Ефремь, владыка Луцкия... и покладаль передь нами листь... Люборга Кредиминовича, который такь се в себе маєть (Луцьк, 1498 АрхЮЗР I/VI, 1).

4. (по чому) бути у стосунках, мати стосунки (міжким) (1): И мы имь того еднанья допустили, нехай ся по тому мають, какь ся въ томь зьеднали и записали (Краків, 1489 РИБ 433);

◇ **имати са** под присьгою (на що) (1) зобов'язатися під присягою (до чого): где що мо(ч) ме(м) добувати о(т) и(х) шкоды, тоє имає(м) имь вернути бо са есмо им(л)и на то по(д) присьгою (Сучава, 1457 Cost. II, 809).

ФОРМИ: *теп.* 3 *ос. одн. ся...* **маєть** 4 (1449 АЛМ 8; 1483 ВОРСР 178; 1494 АЛМ 54; 1498 ГВКЛ); **имаєт са, имає(т) съ** 3 (1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790; 1457 Cost. II, 810); **се...** **маєть** 2 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; 1498 АрхЮЗР I/VI, 1); **имаєть са** 1 (1408 Cost. II, 632); **се...** **маєть** 1 (1445 АрхЮЗР I, 17); **са...** **маєт** 1 (1492 AS III, 23); 3 *ос. мн. са...* **маю(т), са...** **мают** 3 (1447—1492 ЛКБВ; 1491 AS I, 97; 1492 AS III, 23); **ся...** **мають** 1 (1488 ГВКЛ 22); **ся...** **мають** 1 (1489 РИБ 433); **се...** **маю(т)** 1 (1459 P 171); *перф.* 1 *ос. мн. са есмо им(л)и* (1457 Cost. II, 809).

Див. ще ИМАТИ ² 4.

ИМБРИВЬ *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор. мад.* Emeric, *герм.* Almericus, *ит.* Amerigo): мы Стефань воевода... чинимь знаменито... оже прїдоша прѣд нами... наши оубози

люди... на имь Карлакъ Ласловъ... и Имбривъ... и продали намъ свою правою и питомою о(т)ниною (Сучава, 1470 *BD* I, 150).

ФОРМИ: наз. одн. **Имбривъ** (1470 *BD* I, 150).

*ИМЕ див. **ИМЯ**.

ИМЕНЕ див. **ИМѢНІЕ**.

*ИМЕНЕЙЦО див. *ИМЕНЬИЦЕ.

ИМЕНІЕ див. **ИМѢНІЕ**.

*ИМЕНІТЫИ *прикм.* (1) названий, вказаний: але... кро(л) его мл(с)ть... имае(т)... на(с) обыслати десѣтми недѣлѣми пере(д) ты(м), абыхо(м), знали и готови были на то(т) де(н) и на именито мистце (Сучава, 1453 *Cost.* II, 765—766).

ФОРМИ: *знах. одн. с. именито* (1453 *Cost.* II, 766).

*ИМЕНИЦЕ див. *ИМЕНЬИЦЕ.

ИМЕНІЕ див. **ИМѢНІЕ**.

ИМЕНІЯ¹ *ж.* (1) майно: И щоби съ есте не сварили за моею именію, докоул ме имете слышати аже есмь жив (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

ФОРМИ: *знах. одн. имению* (1481, *BD* II, 358).

Див. *ще* **ИМѢНІЕ** 2.

ИМЕНІЯ² (ОДѢНІЯ) (1): Обычай злостіви бы(л) слоужбнічїи, колї и(х) прївожено до забїты(х) на дорозе тогда онї и(х) лоупилї с тго имения (1) оу которомъ былї забиты (XV ст. *BC* 25).

Див. *ОДѢНІЕ.

*ИМЕНОВАНИИ *прикм.* (2) 1. сановний, визначний (1): и ти(ж) слобуе(м) имь дати и поставити... на граници... два паны справе(д)ливый(х) и именованни(х) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

2. відомий (1): и ти(ж) имае(м) с вашей мл(с)ти... такую справе(д)ливо(ст) дръжати ме(ж) нами... яко быхо(м) могли злодїевъ именовани(х) або лице(м) нѣты(х) вишали на обѣ сторонѣ (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

ФОРМИ: *знах. мн. ч. именовани(х), именованни(х)* (1457 *Cost.* II, 810).

ИМЕНОВАТЬ *дієсл. недок. і док.* (16) (*цсл.* именувати) називати, назвати: купилъ панъ вѣтславъ оу вѣки оу васила ему жь рѣчюте скибичъ и въ его брата на има оу гнѣка и въ ехъ сновѣа оу оленка иже купилъ панъ вѣтславъ во всѣхъ трии то жь ту именовани (Львїв, 1370 *P* 18); а tako dajemo i dalezimo temu thuiu naszu didinu na imie Jermolinczi... y z thom lizom imiepuyszy Hacziszca (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); и мѣсти(ч) добри люди, при то(м) были, именуе(м) ихъ василчъ мытнї(к), ннкі(л) вои(т)... и ижи добры люди (Сучава, 1449 *Cost.* II, 386); а хто первей позвалъ того первей именоватъ а хто друугы(и) позоветь того уторый именована (1) (XV ст. *BC* 13 зв.); И такожь коли дасть млы богъ та прїедет паи наш королъ (*в ориз. кокорол.* — *Прим. вид.*)... на роускїи стороны и на именована мистца до Каменца... або пак до Снѣтина... мы имаемъ до его милости поехати... и имаемъ его милости... голды оудилати (Сучава, 1468 *BD* II, 302).

ФОРМИ: *інф. именовать* 2 (XV ст. *BC* 13 зв., 19 зв.); **именова(т)** 1 (XV ст. *BC* 20); 1 **именова** 1 (XV ст. *BC* 20); *теп. 1 ос. мн. именуе(м)* (1449 *Cost.* II, 386); *теп. пас. 3 ос. мн. именовани* (1370 *P* 18); *дієприкм. пас. теп. знах. одн. ч. именуем* (1459 *BD* I, 34); *знах. одн. с. именуемо* (1443 *ДГСММ*); *знах. мн. с. именуема* 1 (1459 *BD* I, 32); **имѣнуема** 1 (1429 *ДГОбК*); **именуемаа** 1 (1443 *ДГСММ*); *зам. знах. одн. за село именуема* 1 (1455 *Cost.* II, 561); *знах. дв. ч. именуема* (1458 *BD* I, 6); *дієприкм. пас. мин. знах. мн. ж. именовани* (1462 *BD* II, 284); *знах. мн. с. именована* (1446 *P* 152; 1468 *BD* II, 302); *дієприсл. одноч. именуеу* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

Див. *ще* *ИМЕНОВАТИ СѦ, *МЕНИТИ 1, *МЕНИТИ СѦ 1.

*ИМЕНОВАТИ СѦ *дієсл. недок.* (3) називатися: и пак дадох и помиловах господство ми... монастири Тазловѣ съ едино село именим (1) Боурешїи на Сърет идеже име-

нует сѦ фоундоул... и съ мѣсто за пасикоу черес Сърет оу поустини, идеже имьнует сѦ монастир (Сучава, 1491 *BD* I, 464); и да(ли) есмы емоу оу (*в ориз. о.* — *Прим вид.*) иашей земли оу молдавской съ едно силищѣ на водою (1) Тазловѣ что с(Ѧ) имьнуеуѣ Стецьканы (Сучава, 1493 *BD* II, 6).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. именуеу сѦ* 1 (1491 *BD* I, 464); **имьнуеу сѦ** 1 (1491 *BD* I, 464); сѦ **имьнуеуѣ** 1 (1493 *BD* II, 6).

Див. *ще* ИМЕНОВАТЬ, *МЕНИТИ 1, *МЕНИТИ СѦ 1

*ИМЕНЬЕ див. **ИМѢНІЕ**.

*ИМЕНЬЕ див. **ИМѢНІЕ**.

*ИМЕНЬИЦЕ с. (10) (*невелике землеволодїня*) маеточок: отдал есми... дочку мою Марину за пана Пашка Посяговецкого ему за жону и поступил есми ему у вѣне... именьейцо мое Лопавши (Хрїнники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2—3); Билъ намъ чоломъ бояринъ нашъ Ивашко Полозовичъ и поведиль... штожь... инегиня Маря Пинская, и сынъ ее... за его службу дали ему имень(ь)ице на имя Теребенское (Городно, 1497 *РИБ* 683); szto iesmy kurył umieycso w pamysnyka melnyckoho papa nemiry hrymayłowycza folwarku... na imia rankowski uwanowski a paszkowski... ot neho w tych folwarkach hranyciu tym zemiak slubam moyim zawodył y mni sia wtom krywda wydela (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *род. одн. именица, имень(ь)ица* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1497 *РИБ* 683); *див. одн. именицу, имень(ь)ицу* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2; 1497 *РИБ* 683); *знах. одн. имень(ь)ицо* 1 (1497 *РИБ* 683); *имень(ь)ице* 1 (1497 *РИБ* 683); *именейцо* 1 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); *уміеуеу* 1 (1500 *ДПЖН*).

*ИМЕНЬИЦО див. *ИМЕНЬИЦЕ.

*ИМѢТИ див. **ИМѢТИ**.

ИМѢТЬ див. **ИМѢТИ**.

*ИМИ див. **ИМЯ**.

*УМІЕУЕУО див. *ИМЕНЬИЦЕ.

*ИМИНИЕ див. **ИМѢНІЕ**.

*ИМИНЬЕ див. **ИМѢНІЕ**.

ИМИТИ¹, **ИМИТЬ** *дієсл. док.* (3) 1. (кого) спїямати, схопити (2): а вонъ не досмотривши моеъ вѣрно службы и велѣлъ ма имить бе(з) моеъ вины (Кременецъ, 1434 *P* 129); а вонъ не досмотрѣвши моѣ вѣрно службы и велѣлъ ма имити (Черняхів, 1435 *P* 132).

2. взяти, охопити (1): А тернаву рѣку имивши с убою стороною оли же до верха рѣки тоъ и пола всѦ што суть по рѣчѣ тои... то все даль есмь ладомирови садити село оу волоськое право (Бохур, 1377 *P* 24).

ФОРМИ: *інф. имити* 1 (1435 *P* 139); **имить** 1 (1434 *P* 129); *дієприсл. перед. имивши* (1377 *P* 24).

Див. *ще* **ИМАТИ**¹ 2, **ИНАТЬ**, *УНИАТУ.

*ИМИТИ² див. **ИМѢТИ**.

ИМѢ див. **ИМЯ**.

*ИМѢНЕ див. **ИМѢНІЕ**.

ИМѢНІЕ, **ИМЕНІЕ**, **ИМЕНІЕ**, **ИМЕНЕ** с. (422) (*цсл.* именьице) 1. (*землеволодїня*) маеток (404): тогда пожадал ест, оу нас слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, абыхом потвердили... его всего именья (Судомир, 1361 *AGZ* 6); а записал есми на своемъ именьїи въ домъ Пречистой... копу гроши (Київ, 1398 *ДГПМ*); не о(т)лучитисѦ ми еи с моими дѣтми никоторы (1) веремемъ со всѣмъ с моимъ именьїемъ (Мереч, 1401 *P* 64); и дали есми емоу оу иашей земли оу молдавской... мишино село, аже мишъ загубиль свое именьїе оу хитльнѣсты (Хотин, 1435 *DIRA* 465); а которым слугамъ ти верху писанныи кн(Ѧ)жата будут подавали имениѦ въ Зѣвѣгли естли будут ему хотѣтъ служити и он ихъ с тых именьїей не мает рухати (Вільна, 1499 *AS* I, 118);

именьїе отчизное (5), именьїе отъчистое (1), отчизное именьїе (1), именьїе отчизное (1) (*успадкований по батьковї маеток*) вотчина: записоую жене своей... на своих имениѦхъ отчизныхъ...

тисач коп (Кобринь, 1454 AS III, 9—10); продал есмо свое имбнѣ отъчистое (Володимир, 1493 АрхЮЗР 8/IV, 141); быти в имени (2) *див.* **БЫТИ**¹.

2. майно (8); того ради тоты четири чельди да бодуоутъ нашему монастирю оури(к) и съ оусемь ихъ имбниемъ (б. м. н., 1443 Cost. II, 126); тогда имаемъ доброволно выити от его имбниа... съ оусимъ нашимъ *имбниемъ* (Сучава, 1449 Cost. II, 747); слободно и доброволно... емоу к нам прити... и съ всѣмъ своимъ именемъ (Баків, 1457 BD II, 257).

ФОРМИ: наз. *одн.* имение, имение 13 (XV ст. BC 12, 29 зв., 35, 35 зв., 36; 1499 АЛМ 8); имбниіе 3 (1474 РГС; XV ст. BC 39; 1494 АМЛ 54); имение 2 (1449 АЛМ 8; 1475 AS I, 72); *зам.* *місц.* при имбниіе 1 (1448 Cost. II, 741); *род.* *одн.* имениа, имениа, имения 22 (1361 AGZ 6; 1388 ZPL 106; XV ст. BC II зв., 15, 21 зв., 23 зв., 24 зв., 29 зв.; 1449 АЛМ 8 і т. ін.); имбнѣа, имбнѣа 14 (1435 Р 132; 1437 Р 136; 1438 Р 138; 1440 Р 142; 1466 AS I, 60; 1470 AS I, 65; 1482 AS 79; 1486 АкЮЗР I, 295; 1499 АСД VI, 2 і т. ін.); имениа, имения 12 (1444 AS I, 40; 1466 AS I, 62; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1487 AS I, 85, 86, 241; 1495 ВМБС; 1499 AS I, 118); имениа 4 (1489 РИБ 437); имбнѣа, имбнѣа 7 (1361 AGZ 6; 1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1491 AS I, 94; 1494 AS I, 101; 1499 AS I, 118); иминѣа 1 (1445 Р 150); имениа 1 (1361 AGZ 6); имениа 1 (XV ст. BC 21 зв.); имениа 1 (1478 AS III, 17); *зам.* *знах.* тое имбниіа 1 (1398 ДГПМ); *дав.* *одн.* имбнию, имбнию 16 (1433 Р 119; 1452 АкЮЗР I, 21; 1466 AS I, 60; 1465 AS I, 57; 1466 AS I, 61; 1467 AS I, 63; 1469 AS I, 64; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1482 AS I, 79; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); имению 10 (1466 AS I, 62; 1467 ПИ № 13; 1487 AS I, 85, 86; 1488 AS I, 242; 1490 Пам.); имению 5 (1489 РИБ 434; 1499 ВФ); имению 4 (1400—1492 АкЮЗР II, 105; 1491 AS I, 97; 1499 AS I, 117, 118); имбнию 1 (1494 АЛМ 54); *знах.* *одн.* имение 33 (1446 AS III, 5; 1446 AS I, 62; 1475 AS I, 72; 1481 AS I, 77; 1487 AS I, 87, 240, 241; 1488 AS I, 88; 1490 Пам.; 1495 ВМБС і т. ін.); имбниіе 29 (1437 Р 136; 1445 Р 151; ПИ № 9; 1451 Р 156; 1463 AS I, 56; 1467, AS I, 63; 1469 AS I, 64; 1476 АрхЮЗР 8/IV, 154; 1482 AS I, 79; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); имение 16 (1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1454 AS III, 10; 1487 AS I, 86, 87; 1491 AS I, 94; 1499 АСД VI, 3; AS I, 117, 118); имбниіе 16 (1446 Р 154; 1449 АЛМ 8; XV ст. BC 6 зв., 35, 35 зв., 38, 39; 1494 АЛМ 54); имение, имение 10 (1388 ZPL 106; XV ст. BC 6 зв., 12, 20 зв., 36, 39, 40, 41 зв.; 1449 АЛМ 8); имение 10 (1489 РИБ 437; 1499 ВФ); имение 1 (XV ст. BC 26 зв.); *ор.* *одн.* имбниемъ, имбниіе(м) имбниіемъ, иминиіем 6 (1401 Р 64; 1443 Cost. II, 126, 129; 1444 DIR«А» 481); имениемъ, имениіемъ, имениіемъ, имениіемъ(м), имениіемъ 5 (1449 Cost. II, 749; 1453 Cost. II, 445; XV ст. BC 21 зв., СЯ 42; 1457 BD II, 257); имбниіемъ, имбниіемъ 2 (1435 Р 134; 1466 AS I, 60); имбниіемъ, имбниіемъ(м) 2 (1467 ПИ № 13); имениемъ 2 (1481 BD II, 364; 1489 РИБ 437); имбниіе(м) 1 (1490 Пам.); имбниіемъ 1 (1447—1492 ЛКНБ); *місц.* *одн.* оу (въ, во, о, при, на) имении 7 (XV ст. BC 17 зв., 21, 32 зв., 36; СЯ 40, 40 зв., 41); имбниіи, имбниіи 6 (1398 ДГПМ; XV ст. BC 38 зв.; СЯ 41; 1455 Cost. II, 772; 1459—1460 ЗНТШ СЛIII, фотокоп.); имени 6 (1466 AS I, 62; 1488 AS I, 38; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; 1490 Пам.); имению 5 (1430 ГВКЛ 7; 1447 АрхЮЗР 8/IV, II; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; 1488 AS I, 242); имбниіа 4 (1445 АкЮЗР I, 17, 18; п. 1450 ПИ № 9; 1451 Р 156); имении 1 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13); имении 2 (1489 РИБ 433, 437); имбниію 2 (1434 Р 130); имбниіи 2 (1495 АЛРГ 55); имбниію 1 (1435 Р 132); имению 1 (1475 AS I, 72); имбниіи 1 (1452 Cost. II, 422); имбниіи 1 (1496 AS I, 244); имбниіи 1 (1496 AS I, 245); имении 1 (XV ст. BC 6 зв.); имении 1 (XV ст. BC 36); имение 1 (1493 АЛРГ 56); *зам.* *род.* о выпісанію имению (XV ст. СЯ 9); *наз.* *мн.* имениа, имения 4 (1388 ZPL 105; XV ст. BC 34; СЯ 41 зв., 42 зв.); 1460 BD II, 270); имбниіа 1 (1457 Cost. II, 811); имбниіа 1 (1482 AS I, 80); *род.* *мн.* имбниіей 6 (1446 АкЮЗР I, 18; 1495 АЛМ

83; ВМБС; 1498 АЛМ 163; 1499 AS I, 118); именией 2 (1475 AS I, 72); имбниіи 2 (1398 ДГПМ; 1446 Р 154); имениіе(и) 1 (1496 ВМКФС); *дав.* *мн.* имбниіемъ, имбниіемъ 4 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1475 AS III, 14; 1498 АЛМ 163); имбниіе(м) 4 (1437 Р 136; 1438 Р 138; 1498 АЛМ 163); имениам, имениам 3 (1437 AS I, 34; 1488 AS I, 241; 1490 ЗХЛ 136); имбниіам 1 (1489 AS I, 89); имениіемъ 1 (1446 AS I, 43); имбниіемъ 1 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); имбниіамъ 1 (1492 АЛМ 30); *знах.* *мн.* имениа, имения 16 (1430 ГВКЛ 7; 1487 AS I, 85, 240; 1488 AS I, 241; 1490 ЗХЛ 136; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; 1499 AS I, 118 і т. ін.); имбниіа, имбниіа 15 (1434 Р 128; 1438 Р 138; 1470 AS I, 65; 1482 AS I, 79; 80, 81; 1487 AS I, 239; 1489 AS I, 89 і т. ін.); имбниіа, имбниіа 8 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1485—1500 AS I, 120, 121; 1492 АЛМ 31; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9); имбниіа, имбниіа, имбниіа, имбниіа 8 (1446 Р 154; 1449 Cost. II, 746; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1492 АЛМ 30); имениа 4 (XV ст. BC 12, 36; СЯ 42 зв.); имениа, имениа 3 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1496 ВМКФС); имениа 2 (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1490 ЗХЛ 136); имениа 1 (XV ст. BC 24 зв.); имениіи 1 (1491 ВМКФС); *ор.* *мн.* имениіи 3 (1490 ЗХЛ 134; 1495 ВМБС); имбниіи 1 (1470 AS I, 65); имбниіи 1 (1495 АЛМ 83); имении 1 (XV ст. BC 10 зв.); *місц.* *мн.* оу (въ, во, на) имениахъ, имениахъ 9 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1437 AS I, 34; 1446 AS I, 43; AS III, 5; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1454 AS III, 9—10; 1488 AS I, 241); имбниіехъ 5 (1437 Р 136; 1438 Р 138; 1446 Р 152; 1450 ПИ № 9); имбниіахъ, имбниіахъ 4 (1433 Р 119; 1446 АкЮЗР I, 18; 1483 AS I, 82; 1495 РИБ 620); имениахъ(х), имениахъ 2 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1496 ВМКФС); имениіехъ 1 (1446 AS I, 43); имениахъ 1 (1493 АрхЮЗР 8/IV, 141); имбниіехъ 1 (1482 AS I, 81); в тяхъ имбниіи 1 (1433 Р 119); имбниіехъ 1 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 102).

Див. ще *ИМЕНІЯ¹.

*ИМЪНОВАТИ СА *див.* *ИМЕНОВАТИ СА.

*ИМЪНЪЄ *див.* ИМЪНІЄ.

*ИМЪНІЄ *див.* ИМЪНІЄ.

*ИМЪНІЄ *див.* ИМЪНІЄ.

ИМЪТИ, ИМЕТИ, ИМЕТЬ, МЪТИ, МЕТИ, МІЕТ *дієсл.* *недок.* (398) I. (*повнозначне дієслово*) (395) 1. (що, чо, що від кого і без додатка) (*бути власником чо*) мати, держати (що), володіти (чим) (41): A jestliby penezelj pemeł, tohdy za postupok... majet byti kapaп (Луцьк, 1388 ZPL 105); а... аж бы вoitко с дѣтками с того свѣта сшель... тогдѣ има хмѣль прибоко... судимовъ имѣти (Львів, 1412 Р 81); а що есмо имѣли листы записанн о(т) нашего господаря... такъ на(м) загыбли (Бирлад, 1435 Cost. II, 679); и свои(х) привіліи да(л) оу руки паиу михайлу логовет(у)... що имѣ(л) на тое селище (Сучава, 1445 Cost. II, 218); А мають только жъ коръчомъ мети, колько передъ тымъ было (Радомль, 1487 РИБ 228); Котори имееъ жеребѣта неоуки а шкоды чинитъ по полоу (!) житоу (XV ст. BC 8 зв.); и тую землю Проселкову а Мартинцову... присудили есмо Богдану Остафievичу имѣти (Вильна, 1498 АЛМ 159).

2. (що) користуватнся (чим, з чо), матн (шо) (4): естъ болен пановъ штожъ имееутъ права немецкая оу свои(х) селехъ о(т) на(с) позъчены (XV ст. BC 26).

3. (кого, що від кого) (*одержувати*) мати (2): Иди(к) жалова(л)са на пастоуха и(ж) да(л) емоу овцю во ста(л)о его паствити, а опѣть овци зася не мель о(т) пастоуха (XV ст. BC 27); мѣли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

4. (кого, кого ким, кого з ким, кого за кого, кого к чо) (*перебувати в якихось стосунках з ким*) мати (кого, кого ким, кого за кого) (30): коли имѣль й тесьла на недѣ(л) А коли љ тесьл (б. м. н., 1386—1418 Р 35); Też żadpoło w domu... ne chczem hostem meti (Луцьк, 1388 ZPL 106); а... аж бы вoitко с дѣтками с того свѣта сшель што ѣ имѣль

с прибоквою сестрою с алжкою тогда има хмель прибок... сулимов имѣти (Львѣв, 1412 P 81); а того дѣла приказуемы дѣтемъ нашимъ... абы... прере(ч)ному воеводу... на вѣки не оупоминали аде за добрыи и певныи приятели имѣли (Ланчица, 1433 P 121); а та(м) коли боудете презъ ясное досветѣчье познате (!) естли мнстръ подлоугъ свои(х) листовъ гасъ за сръдники еднанье (!) покоя боудеть хотѣти мѣти (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); Наиперво иж никого иного за пана нашего мимо реченного пана нашего Казимира... не хоцемъ имѣти (Сучава, 1462 BD II, 284); Билъ намъ чоломъ часникъ нашъ, Федко Гавриловичъ, и положилъ передъ нами листь отца нашего... которымъ ему... дозволилъ выкупити имѣние... што была ему жена его записала у своемъ вѣнъ въ сту копахъ, а ближнихъ къ тому имѣнию никого не мѣла (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); Те(ж) то(г) хоце(м) штобы каж(д)ый соу(д)я оу своемъ соуде мель оуоставнаго слоужебника (XV ст. ВС 15 зв.); а тотъ дей Крупша сыновъ въ себе не мѣль, тол(ь)ко одно двѣ дочцѣ (Вильна, 1495 РИБ 602).

5. (шо в чому) містити в собі, включати в себе (2): Порозоумѣти можете в той мѣре какъ много правды тынто мистровы листьы в собѣ мѣли (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

6. (шо) відчувати (шо), зазнавати (чого) (8): Мы кна(з) дмитрии олгѣрдови(ч) чинимъ знамени(т) тымъ листо(м) иже имѣюче чисто мысли... к велико(м) королеви володиславу... слобуемъ держати цѣлую правду и чиста вѣра (Молодечно, 1388 P 43); про то(ж) прошу твою мл(с)ть, учини на(м) правду за тоты люди, зану(ж) мы хоце(м) узѣти ваши(м) чл(к)о(м) за тото кезьшство, поне(ж) има(м) пагубу (Бирлад, 1434 Cost. II, 675); а обрагимъ тольмачъ на се(и) дорозе много томѣли мель (б. м. н., 1484 ЯМ).

7. (з инфинитивом) (бути спроможним) мати (зробити шо) (1): и не мель вашей милости посоль чымъ заплатити тоту паню (б. м. н., 1499 BD II, 450).

8. (з инфинитивом) (бути зобов'язаним, мусити) мати (зробити шо) (148): Але то што жь коли вси бодре и землане будутъ городъ твердити тогда тии люди тако же имѣють твердити (Смотрнч, 1375 P 20); а тое село перво ре(ч)ное имѣють на(м) давати подлу(г) пра(в) волоско(г) ты то доходы што(ж) с по(л)нинь **аю(т) (Снятин, 1424 P 100); и мы имѣемъ нашому приАтелю, ильи воеводу, приАти и его доброго смотрѣти (Троки, 1442 Cost. II, 719); а они ти(ж) бы имѣли засъ остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе (Сучава, 1457 Cost. II, 810); а те(ж) коли потребизно (!) соу(д)я и по(д)соудокъ имѣють людѣ(м) право чинитъ какъ оу велико(м) (!) по(л)ще оуоставлае(м) (XV ст. СЯ 43); и не мель вашей милости посоль чымъ заплатити тоту паню... але поручылъ за себе нашего боярына Федора... сто и двадцать золотыхъ оугорьскихъ черьленыхъ, и имѣлъ ихъ послати къ нему до Хотенѣ (б. м. н., 1499 BD II, 450).

9. (з инфинитивом) (бути в праві, могти) мати (зробити шо) (39): тежъ то изволи(л) есмы ему аж бы его... коли въкоторая пригода ему ста(л) тогда има то село замѣни(т) продати (Львѣв, 1399 P 59); мы александръ воевода... чинимъ знаменито... аже хотѣчи... господарю нашему, оуказати наше голдованіе... и наше листьы... которыми са есмы ему записали... иже быхомъ николи не имѣли протнѣть ему быти (Дольний Торг, 1411 Cost. II, 637); а по его животь въ жоны его и въ дѣтей ниhto не мѣль того имѣния выкупати, нижли отецъ нашъ (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); а возметъ лѣ два вола аллюбо два конѣ тогда имѣеть одио(г) собѣ дръжаті (XV ст. ВС 37); Жаловали намъ вси шевци Луцкіе на мѣщанъ... штожъ дей они купують въ мѣсть кожи малые неварунковые... а передъ тымъ дей здавна того не бывало, ижбы мѣщане... мѣли тые кожи малые купити (Луцкъ, 1495 АЛМ 88).

10. (з инфинитивом) (наміряться, збиратися, бути по-

винним) мати (робити шо) (3): а се Азь кна(з)ъ Федико несвидискии староста кремѣнецкии и братславскии визнаваю... какъ есмь вѣрнѣ служилъ освѣченному кна(з)у швидриганлови противоу сторонамъ тымъ с которыми жь во(н) нѣшито имѣль чинити (Кременецъ, 1434 P 129); а тые двѣ части того именѣа, на которомъ есмы мѣль самъ жити, запродалъ есмы е. м. за пятьдесятъ коп гроши (Луцкъ, 1449 АЛМ 8).

11. (у формі баж.-ум. сп. з инфинитивом) (вказуе на сумнівність передбачуваної дії) мати (зробити шо) (16): I też, jestliby chrestianin... meł szto wcziniti, abo wdarić, ma'et byci karan (Луцкъ, 1388 ZPL 106); а хотя бы есть мѣль иишій вступати въ тые дѣла... тотъ ся розсудитъ со мною на ономъ страшномъ судѣ (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); рѣчи, которыи жь в часу бывають аж бы не проминулы съ проминучими часы подобно есть имѣлы ли бы прийти къ будущей знаемости аж бы вѣчностью листовъ были потвержены (Снятин, 1424 P 99); Колибы са то дѣяло около свѣта нарожнѣя бо(ж)его... тогда коли есмо очивисте с вами оу кна(з)ствѣ велико(м) были ижбыхо(м) дла того о(г)сюлы певныи паны рады кроле(в)ства к на(м) до литвы призвали были коу выслууханью обычаевъ доро(г) посредковъ которыми оу таковыи тадынки мѣли бы были початы быти (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); а с которое б(ы) то стороны хто имѣль рушити, а с того выпунити, тотъ бы имѣль г(о)с(по)дарю королю триста копъ отложити, а собе двесте копъ тожыто бы имѣль то рушити (Манів, 1478 AS I, 76); Ино мы тое вышеписаное имен(ь)ицо... взяли къ своей руке отъ всихъ тыхъ, которіе бы мели близкіе къ тому имен(ь)ицу быти (Городно, 1497 РИБ 683);

◇ имети бога предъ очима (1) бути справедливим: имеешь соу(д) како во(г) (!) имети в роуце а ба пред(д) очима (XV ст. ВС 33 зв.); мети братство (межи собою) (1) перебувати в дружнихъ взаимнахъ (з ким): Дроугое воспоминаеть г(с)дръ нашъ воевода... яко были пред(д)ки деда нашего алекса(н)дра воеводы волоского, и пред(д)ки вито(в)то(в) великого князя лито(в)ского яко они мели межы собою бра(т)ство и прияте(л)ство и ми(р) (б. м. н., 1496 ПСВВ); мѣти еднанье (з ким) (1) уклсти угоду: а пото(м) бори(с) рекъ а на(д) то мѣль есмы еднанье з глѣбо(м) оставѣвничо(м)... и зѣ(д)навши са е(с)мо и запи(с)е межы собою вдѣлали (Вильна, 1495 ВМБС); и мети заисканное жалобы (1) виграти судову справу: тогда тотъ доминикъ... хоце(л) имети заисканное свое жалобы (XV ст. ВС 20—20 зв.); мети в л а с ц ъ (кого) (1) виявляти прихильність, ласку (до кого): и врозумивши то пани Олизароваѣ, штожъ мы... п(а)на Олизара мели во чти и в ласцѣ нашой... волне даровала нас и дала и записала тые две именѣа оу Вольни по своемъ животе (Луцкъ, 1487 AS I, 240); и мети л ѣ т р о з о у м о у (1) стати повнолітнім, десятки повноліття: о дѣте(х) которыи коли еще не имею(т) лѣ(т) ро(зо)ум(оу) (XV ст. ВС 26 зв.); мети любовь (6), любовь мети (з ким) (3) перебувати в дружнихъ взаимнахъ (з ким), прихильно ставитися (до кого): И твоя милость къ намъ всказывалъ, абыхмо и мы зъ вашою милостию по тому жь мели приятельство и любовь (Троки, 1494 BD II, 387); а koli k Jeho Miłosti takoe dieło wczynisz, a Jeho Miłost hosudar nasz z bożeju pomocziu takimzo obycajzem choczet k tobie utwerditi sia i zapisati sie, i lubow i przyiaźń miet s toboiu (Вильна, 1494 BD II, 389); и мѣти мерзечку (на кого, від кого) (2) бути в сварці, у незгоді (з ким): мы Стефанъ воевода знаемо чинимъ... што коли есмы имѣли мерзечку на нашего г(д)на и брата старшого... о то(м) мы... оумыслывши доброую мысль и оучинили есмы вѣрною (!) покороу (Бирлад, 1435 Cost. II, 678—679); и оуаръвши нашу правую пра(в)ду... а они за то на(м) слобовали и слобили... аже мы не буде(м) имѣли жа(д)ное присловіе аии мерз(ч)кии о(т) г(с)п(д)ѣа наше(г) (Сучава, 1457 Cost. II,

809); имѣти (мети) миръ (3), миръ мети (1) (з ким і без додатка) перебувати у мирних відносинах, зберігати мир: Иио г(с)дръ нашъ его мл(с)гъ то вчини(л) на жеданье г(с)дрѧ вашого хочеть ми(р) вечиы(и) мети съ г(с)дремъ ваши(м) (б. м. н., 1496 ПСВВ); а мы имаемо имѣти и ховати вѧчній и непороушенныи и незламанныи мир и покоуи (Гирлов, 1499 ВД II, 420); имѣти мѣсце (1) бути наявним: А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть (!) гневъ и мѣсца... имееъ соу(д) како во(г) (!)

имети в роуце а ба пре(д) очима (XV ст. ВС 33 зв.); имѣти на логу (на що) (5) зазнавати нападу: а пакъли бы самихъ насъ нашъ милый прѣтель на помочь жалдъ, и мы сами нашому прѣтелю маемъ быти... до помочы, вымѣнаючы то... нижъли боудемъ имѣти какоую налогу, на нашу землю (Сучава, 1442 Cost. II, 716); а коли кнѧзь велікій... иметь от нас пожадати какоую помочъ на его непрѣтели, а мы имаемъ дати кнѧзю великому помоч, без хитрости, нижли того, бже не даи, боудомъ (!) имѣти какоую налогу с которыхъ сторонъ, на нашу землю (Ясси, 1445 Cost. II, 726); имѣти немощь (немочь, немощь) (4) бути хворим: а пакъли бы самихъ насъ нашъ милый прѣтель на помочь жалдъ, и мы... нашому прѣтелю маемъ быти... до помочы, вымѣнаючы то... нижъли боудемъ имѣти... немощь отъ бога на насъ (Сучава, 1442 Cost. II, 716); али оу црѧ имаетъ намъ помагати... и о всемъ нашимъ добромъ стоати, какъ самъ о собѣ нижли... боудет имѣти какоую налогу... алибо от бга немощъ на себе (Ясси, 1445 Cost. II, 726); имѣти покои (покоуи) (2) перебувати у мирних відносинах: они маю(т)... на то стояти... како бы могли оучинити на(м) ми(р)... яко быхо(м) имѣли собѣ, покои с ти(х) съ вси(х) сторо(и) (Сучава, 1457 Cost. II, 809); а мы имаемо имѣти и ховати вѧчній и непороушенныи и незламанныи мир и покоуи (Гирлов, 1499 ВД II, 420); мети право (2), право мети (1) (з ким о що, о чому з ким) позиватися, судитися (з ким за що): какже тот Его Милости бодрин Раман (!) о тыи пѣнази млл со мною право пѣред намѣстникомъ кнѧза Михаила (Друцьк, 1492 AS II, 23); и они Повѣдили пере(д) нами, што(ж) деи о(т)-цы наши мели о то(м) право со о(т)це(м) его пере(д) паю(м) ивано(м) вѧжевичо(м) (Вильна, 1495 ВК); имѣти прикрост (1) (від кого) (2) зазнавати прикростей: Се мы панове Цеценевскыи... боудючи есмо оу добром розоумъ з доброю памѧтью, не имѣючи жадныхъ прикростей ниоткого... продали есмо имѣнье отчиноу свою (Кременецъ, 1467 AS I, 63); Се мы панове Цеценевскыи... боудючи есмо у добром розоумъ и з доброю памѧтью не имѣючи жадныхъ прикростей ниоткого... продали есмо имѣнье отчиноу свою (Кременецъ, 1469 AS I, 64); имѣти присло вѣ (від кого) (1) зазнавати докорів, закидв; и оу зрѣвши нашу правую пра(в)ду... а они за то на(м) слобовали и слобили листо(м) свои(м), аже мы не буде(м) имѣли жа(д)ное присловіе ани мерза(ч)ки о(т) г(с)п(д)рѧ наше(г) (Сучава, 1457 Cost. II, 809); мети приязнь (4), приязнь мети (з ким, к кому) (2) перебувати у дружнихъ взаєминах (з ким): Про то господаръ нашъ... всказаль и твоей милости абы... мель бы еси зъ его милостью приязнь вечную и любовь, по тому какъ и предъкове его милости и отецъ его милости мели приязнь и единацтво съ предъки твоими (Троки, 1494 ВД II, 387); Pro to hosudar nasz... wskazał k Twoiey Miłosti, aby... miel by k Jeho Miłosti przyjaźń wiecznuiu (Вильна, 1494 ВД II, 388); мети прѣтельство (5), прѣтельство мети (з ким) (1) перебувати у дружнихъ взаєминах, прѣтелювати (з ким): И твоя милость къ намъ всказываль, абыхмо и мы зъ вашоу милостью по томужъ мели прѣтельство (Троки, 1494 ВД II, 387); czerez tyi swoi posty wskazywał iesi do nas, wspominauczy pam sztoż z starodawna naszymu predkowie... s twoimi predki... mieli przyatel-

stwo i lubow (Вильна, 1494 ВД II, 388); имети речи (з ким) (1) мати розмову, розмовляти: И имели есмо о томъ много речей ись послы твоей милости (б. м. н., 1496 ВД II, 401); и мети в роуце (кого) (1) держати, мати в руках: А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иеть (!) гневъ и мѣсца... имееъ соу(д) како во(г) (!)

имети в роуце а ба пре(д) очима (XV ст. ВС 33 зв.); мети склады (1) мати дозвіл на складчину для виговолення хмільних напоїв перед великими святами: И во всемъ бы еси мыгу нашему и корчме былъ помочонъ... и заповедаль бы еси слугамъ своимъ и мешаномъ, штобы корчмы въ месте не варили и по селомъ нижъли бы нехай только мели два разы, або три въ году склады (Судомир, 1488 РИБ 222); имѣти слобозію (від чого) (1) бути звільненням від повинностей, податків: То тіе людѣ що коли соут оу тихъ селахъ, што бы имѣли о(т) на(с) слобозію о(т) оуси(х) наши(х) дааних (!) и робот (Сучава, 1456 ГЛХМ); мети оутіскъ (1) терпіти тисняву, товчію (в юрбі, нагові); Панен и панень бытность дла крепості (!) и(х) вынеты соуъ о(т) збора люд(с)ка(г) и моузького абы не мелѣ только оутіскоу моузьско(г) (XV ст. ВС 12); имѣти оучастіе (4), оучастіе имѣти (з ким) (4) зазнати однакової долѣ, поділити долю: аще ли кто пр(в)стѣпиль заповѣ(д) сіж... да е(ст) прокла(т)... и съ іоудожъ іскаріо(т)скы(м) оучастіе да има(т) (б. м. н., 1401 ЗКЕ); и да есть подобнь іоудъ и прокльтомуу ари и да има(т) оучастіе и съ онъми

іоудене, ежъ възъпиша на гѧ ха (Ясси, 1500 Cost. S. 231); мети во чти (кого) (1) виявляти пошану, шанувати: и врозумивши то пани Олизарова, штожъ мы слугу нашего п(а)на ей (!) п(а)на Олизара мели во чти и в ласцъ нашой... волне даровала нас и дала и записала тые две имена оу Волныи по своемъ животе (Луцьк, 1487 AS I, 240); имѣти чѧ(стъ) (з ким) (1) поділити долю (з ким): а кто пороушить сіе даніе наше то(т) да бждетъ проклатъ о(т) гѧ ба... и да имать чѧ(ст) съ онъми иже възъпиша на вл(д)кѧ х(с)а и крѣвь его на ни(х) и на чѧдъ(х) и(х) (Сучава, 1438 DIR«А» 472); ничого не имѣти (до чого) (1) не мати претензій: а... ажбы са што мѣло надо мною стати, тогды до моеѣ отчины до Голча не имаютъ ничого имѣти братья моя ни ближнии мов (Острог, 1466 AS I, 60—61);

вымолву имети (1) див. *ВЫМОЛВА; въчность имѣти (1) див. *ВѢЧНОСТЬ; добрую имѣти волю (1) див. ДОБРЫЙ; докончанье имети (1) див. ДОКОНЧАНЬЕ; досыть имети (1), имѣти досыть (2) див. ДОСЫТЬ; дѣлимѣти (1), имѣти дѣль (1) див. ДѢЛЬ; дѣло имѣти (1) див. ДѢЛО; мети единацтво (1), единацтво мети (1) див. ЕДИНАЦТВО; записъ имети (метѣ) (2) див. ЗАПИСЬ; знаємость имѣти (1) див. *ЗНАЄМОСТЬ; крестъное целованье имети (1) див. *КРЕСТЪНЫИ; некогого родозгенпоно мети (1) див. *RODOZGENYJ; обычан имети (2) див. *ОБЫЧАИ; опѣканье имѣти (1) див. *ОПѢКАНЬЕ; на сердци имѣти (1) див. *СЕРДЦЕ 2; спор мети (1) див. СПОР; тяжумети (1) див. *ТЯЖА; уход мети (1) див. *УХОДЪ; оучастіе имѣти (2) див. *ОУЧАСТІЕ; чти не имети (2) див. ЧЕСТЬ 2; шкоду имети (2) див. ШКОДА.

II. (допоміжне дієслово в складі майб. I) (12): а в поли кде собѣ проорютъ нивы то ихъ имѣть прислушати (Сморич, 1375 P 20); а до спѣова дне аже не выкупить его на тотъ рокъ имѣть держати то село опѧтъ до другого року (Львів, 1386 P 31); пак ли не имѣемъ ему заплавити на тотъ днь яко ту выписано, тогды мы в то(т) днь безъ никоторые о(т)волоки имаемъ ему дати нашъ городъ снѧти(н) (б. м. н.,

1411 P 77); Коли дѣтемъ оумре(т) мати а оць хочеть друоую понА(т) жоноу а дѣти имѣють проси(т) во оца дѣлнїи своеи а потомъ истративши ою докоучають оу то(м) бываетъ клопо(т) межи ними (XV ст. *BC* 40 зв.); Тиж не имаемо ани хочемъ никоторыхъ земель... прѣз воли и прѣз особного призволеня... нашего король... отдалѣти (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: *инф.* мети 10 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 4; 1388 *ZPL* 106; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2; 1487 *РИБ* 228; 1494 *BD* II, 387; 1495 *АЛРГ* 55; 1496 *ОЛСВВ*); имѣти, имѣтї 8 (1412 *P* 81; 1439 *Cost.* II, 713; 1456 *ЭСФ*; 1462 *BD* II, 285; 1466 *AS* I, 61; 1498 *АЛМ* 159; XV ст. *BC* 36; 1499 *BD* II, 420); имети, иметї 8 (XV ст. *BC* 5 зв., 11 зв., 12 зв., 18 зв., 20 зв., 33 зв., 42 зв.); имет(т) 5 (XV ст. *BC* 6, 12, 18, 22 зв., 35 зв.); мѣти 4 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1470 *AS* I, 65; 1495 *АЛРГ* 55); иметь 4 (XV ст. *BC* 5 зв., 13, 15, 36 зв.); имѣ(т) 1 (XV ст. *СЯ* 39 зв.); *теп.* 1 *ос. одн.* имама, има(м) 2 (1434 *Cost.* II, 675; 1462 *BD* II, 293); имѣю 1 (1487 *AS* I, 239); 3 *ос. одн.* имеешь 71 (XV ст. *BC* 9 зв., 11, 12, 12 зв., 13, 16, 18 зв., 25 зв., 33 зв., 35 зв. і т. ін.); имее(т), имеет 31 (XV ст. *BC* 6 зв., 14, 17 зв., 18, 18 зв., 22 зв., 26 зв., 29, 34 зв.; *СЯ* 43 зв. і т. ін.); имѣе(т), имѣет 12 (1377 *P* 24; 1412 *P* 81; XV ст. *BC* 5 зв., 29 зв., 36 зв., 37; *СЯ* 40 зв., 41 зв., 1433 *P* 124, 126); има(т), имат 6 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1390 *P* 176; 1443 *ДГСММН*); имѣеть 3 (XV ст. *BC* 35 зв., 37; *СЯ* 40 зв.); има 3 (1399 *P* 59; 1412 *P* 81); имие(т) 2 (1421 *Cost.* I, 142); мѣеть 1 (1376 *ЗНТШ* V, 3); имать 1 (XV ст. *СЯ* 9); і неть (XV ст. *BC* 33 зв.); і смееть 1 (XV ст. *BC* 11 зв.); і *ос. мн.* имамы 5 (1395 *Cost.* II, 612, 613; 1433—1443 *АРМ*); имѣемъ 4 (1411 *Cost.* II, 638; 1429 *P* 112; 1442 *Cost.* II, 719); имамо 3 (1462 *BD* II, 284); имие(м) 1 (1421 *Cost.* I, 142); 3 *ос. мн.* имѣють 11 (1375 *P* 20; 1422 *P* 98; 1424 *P* 100; *СЯ* 43; 1433 *P* 123, 125); имею(т), имеют 8 (XV ст. *BC* 13, 17, 24; *СЯ* 41, 42 зв., 43, 43 зв.); имеють 7 (XV ст. *BC* 25 зв., 28 зв., 35, 36; *СЯ* 43, 43 зв.); і мѣюти 1 (XV ст. *BC* 35 зв.); *у складї* майб., 1 *ос. одн.* имѣю (держА(т), стати) 2 (1402 *Cost.* II, 623); имамъ (остерегати) 1 (1402 *Cost.* II, 623); 3 *ос. одн.* имѣеть (прислушати, держати) 2 (1375 *P* 20; 1386 *P* 31); имѣе(т) (служи(т) 1 (1424 *P* 99); 1 *ос. мн.* имамо (отдалѣти) 2 (1462 *BD* II, 284); имѣемъ (заплатити) 1 (1411 *P* 77); имее(м) (отдалити) 1 (1448 *Cost.* II, 734); 3 *ос. мн.* имѣють (проси(т) 1 (XV ст. *СЯ* 40 зв.); имѣю(т) (по(л)нити) 1 (1423 *Cost.* I, 143); *перф.* 1 *ос. одн.* ч. имѣл 1 (1475 *AS* I, 70); мѣль есми 1 (1495 *ВМБС*); есми... мѣль 1 (1495 *ВМБС*); есми мѣль 1 (1448 *АЛМ* 8); ж. мела есми (1481 *AS* I, 77); 3 *ос. одн.* ч. имѣль, имѣль, имѣ(л), имѣл 9 (1386—1418 *P* 35; 1390 *P* 176; 1412 *P* 81; 1418 *P* 89; 1434 *P* 129; 1435 *P* 132; 1444 *Cost.* II, 218; 1456 *ЭСФ*; 1496 *РИБ* 602); мель 6 (1484 *ЯМ*; 1487 *AS* I, 86; *РИБ* 227; 1494 *BD* II, 338; XV ст. *BC* 27; 1499 *BD* II, 450); мѣль 4 (1449 *АЛМ* 8; 1494 *АЛМ* 54; 1495 *АЛМ* 85; *РИБ* 602); имель, име(л) 3 (XV ст. *BC* 15 зв.; *СЯ* 42; 1499 *BD* II, 450); мяль, мѣл 2 (1489 *РИБ* 437; 1492 *AS* III, 23); мїл 1 (1388 *ZPL* 107); ма(л) 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); ж. мѣла 3 (1494 *АЛМ* 54; 1495 *ВМБС*; 1498 *АЛМ* 159); имѣла 1 (1418 *P* 89); имила 1 (1436 *Cost.* II, 706); с. imielo 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); 1 *ос. мн.* есмо имѣли 2 (1435 *Cost.* II, 679; 1458 *Cost.* 815); мѣли есмо 2 (1447—1492 *ЛКБВ*); имели есмо 1 (1496 *BD* II, 401); имяли есмо 1 (1478 *ЗРМ*); мели есмо 1 (1484 *ЯМ*); есмы имѣли 1 (1435 *Cost.* II, 679); мели 1 (1487 *AS* I, 240); 2 *ос. мн.* имели есте (1498 *BD* II, 409); 3 *ос. мн.* мели, mielі 13 (1493 *ПОСВВ*; 1494 *BD* II, 387; 1495 *ВК*; 1496 *ПСВВ*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 118, 119 і т. ін.); мѣли 7 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1459 *P* 172; 1495 *АЛМ* 88, *БСКИ*, *ВМЗД*); имѣли 3 (1456 *ЭСФ*; 1475 *AS* I, 70; 1487 *AS* I, 239); имели, имелї 3 (XV ст. *BC* 39 зв., *СЯ*, 42; 1494 *РИБ* 560); имили 3 (1436 *Cost.* II, 707); и(м)ли 1 (1479 *DC* 140); майб. 1 *ос. одн.* мѣти хочоу (1459 *P* 172); 2 *ос. одн.* боудешъ мети (1494 *BD* II, 387); 3 *ос. одн.* боудеть имѣти 1 (1442 *Cost.* II, 719); боуде(т) иметї 1 (XV ст.

СЯ 42); боудет имти 1 (1445 *Cost.* II, 726) имет имити 1 (1457 *BD* II, 257); choczet... miet 1 (1494 *BD* II, 389); 1 *ос. мн.* будемъ имѣтн, буде(м) имѣти, будем имѣти, боудоумъ имѣти 5 (1442 *Cost.* II, 716; 719; 1445 *Cost.* II, 726; 1447 *АкЗР* I, 61; 1457 *Cost.* II, 811); хочем имѣтн 1 (1462 *BD* II, 284); 3 *ос. мн.* боудоу(т) имѣти (1448 *Cost.* II, 737); майб. II 1 *ос. мн.* буде(м) имѣли (1457 *Cost.* II, 809); *бж-ум. ст.* 2 *ос. одн.* ч. мель бы еси (1494 *BD* II, 387); 3 *ос. одн.* ч. бы (нжбы) имѣль, имѣль, имѣл 4 (1475 *AS* I, 69, 71; 1487 *ВОРСР* 178); бы (jestliby, штобы, хтобы) мель, mēl 4 (1388 *ZPL* 105, 106; XV ст. *BC* 15 зв.; 1494 *AS* I, 101); бы имель 3 (1478 *AS* I, 76); мель бы, miet by 2 (1494 *BD* II, 387, 388); бы есте мѣль 1 (1401 *АкВАК* III, 2); хто(б) мѣль 1 (1483 *ВОРСР* 178); име(л) бы 1 (1467 *СП* № 13); с. бы... мѣло 1 (1495 *БСКИ*); бы мѣло 1 (1498 *АЛРГ* 82); ажбы мѣло 1 (1461 *AS* I, 60); жебы имѣло 1 (1448 *АЛМ* 8); 1 *ос. мн.* быхомъ, быхо(м) имѣли 3 (1411 *Cost.* II, 637; 1435 *Cost.* II, 879; 1457 *Cost.* II, 809); быхо имѣли 3 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); абыхо... мели 2 (1494 *BD* II, 387, 388); 2 *ос. мн.* бы есте мѣли 1 (1447—1492 *ЛКБВ*); чтобы есте... имѣлн (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); 3 *ос. мн.* бы (абы, ажбы, штобы)... мели, mēl 4 (1388 *ZPL* 107; 1488 *РИБ* 222; XV ст. *BC* 12; 1497 *РИБ* 683); абы (ажбы, штобы) имѣли 3 (1433 *P* 121; 1456 *ГПХМ*; 1457 *Cost.* II, 810); бы имѣли 1 (1429 *P* 99); нжбы мѣли 1 (1495 *АЛМ* 88); мѣли бы были 1 (1447—1492 *ЛКБВ*); мели бы 1 (1490 *Пам.*); і и панове абы... дѣло не имат (1438 *ДВАС* 28); *нак. ст.* 3 *ос. одн.* да иматъ (има(т), имат) (1429 *Cost.* I, 149; 1438 *ДІРКА* 472; 1443 *ДГСММ*; 1486 *DC* 144; 1487 *BD* I, 311, 313; 1500 *Cost.* S. 231); *диприса. одноч.* имѣючи 3 (1467 *AS* I, 63; XV ст. *СЯ* 41; 1469 *AS* I, 64); именючи 1 (XV ст. *BC* 11); имѣюче 1 (1388 *P* 43); *диприса. перед.* мѣвшы (1495 *РИБ* 560).

Див. ще ИМАТИ², *ИМАТИ СЯ, ИНАТЬ.

ИМЯ, ИМА, ИМѢ с. (925) 1. (людини) ім'я, імення (4): Абы тогды тые речы вышь выраженные на вечные часы и веки могъ тотъ листь Нашъ выразивши ниже іменами светки при томъ былыхъ, онымъ дали есмо и печатью нашою змоцнили (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27); и еще дали есми а сто злат оугрьскихъ... яко да творѣт ми памѣть... а по смърти нашеи... за доушА нашА и за доушА подроужїА наше, имѣ еи Настѣ (Путна, 1476 *BD* I, 217); и све(т)ки посве(т)чили што(ж) тая кнги пере(д) нами то(т) запись есмоу на то дала и имена и(х) в то(т) листь оуписала (Берестя, 1496 *ВМКФС*);

і менемъ (7) на ім'я, званий, що його прозивають: а писалъ грамоту писарь пана старостынъ дьякъ изъ боле-страшичь іменемъ дьячковичъ (Перемишль, 1359 *P* 10);

Мы кнА(з) дѣвд дмитриеви(ч) кнА(з) русаиѣ плакси(ч)... чинимы знамени(т)... како кеды в то время коли кнА(з) велебныи дмитрий инѣмъ іменемъ(м) корибу(т)... голдование и вѣрность и послушество... володиславу... королеви польскому... слюби(л) а мы... іслюбуемы за него (Лучиця, 1388 *P* 38—39); Того радї мы видѣвши доброе произволенїе и данїе шо дает Анна слоугам иашим... тих прѣдреченныхъ сел, шо их коупил сынъ еи... от игоумена іменемъ Йоасафъ... ино мы такожде есми дали им тих... сел (Сучава, 1470 *BD* I, 155); і менемъ (кого) (1) за дорученнямъ, від іменї: а мы іменемъ і моча (!) вши(х) землѣнъ его повелїнемъ его іслюбуемы за него... иже со всею своею землею ... вѣре(н) буде(т) (Лучиця, 1388 *P* 39); і менемъ рекучи (1) на ім'я: Мы кнѣзь володиславъ опольскокъ земли... нашею доброю волею... то есмы вчинили взорѣвши на нашего вѣрного слоугу іменемъ рекучи ладомиръ волошинъ (Бохур, 1377 *P* 23—24); на імя (113) на ім'я: купилъ панъ вѣтславъ оу вѣки оу васїла... і въ его брата на іма оу гнѣка і въ ехъ сновца... то жъ ту іменовани (Львїв, 1370 *P* 18); ино оузрѣвши невинность мою велїмужинни панови свѣтоб коруны поль-

скобъ рада на има па(н) вАценьць исъ шАмоту(л) па(н) мѣжирѣшкни староста рускихъ зѣмль... выбавили ма... ис того Атсва (!) (Кременецъ, 1434 Р 130); Я, княгини Семенова, Ульяна Кобрынская... жаловали есмы и дали службъ нашему на имя Іудъ: у Кобрыни на городи—церковь святыхъ апостолъ Петра и Павла (Кобрынъ, 1465 АкВАК III, 4); Слуги ѣ на (н)мА Олизаровичи из веко(в) слоужать о двоу коне(х) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); А пак оу том також прѣдоша прѣ(д) нами... слоуга наш Пѣтроу... исъ своими детми, на имъ Исаико и Тома и Андреика и Иоан... и продали свою ... отниноу (Сучава, 1491 ВД I, 452); Жаловали намъ люди наши Берестейского повѣту, на имя Зенко, а Наливайко, а Левонъ Пужичане, на землянъ Берестейскихъ (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); Ино мы... за его службу, тые люди, семь служобъ, у Скидельской волости, на имя Гануса Шатрановича, а Олексу, а Карпа... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58); по имени (б) поименно: а мы боАре земли мо(л)давской на верху листа сего по имени попсани яко истци и рукоимъ слоубеумы и ручимы... и(ж) на(ш) господа(р) александръ воевода... а по не(м) будущи (!) имбю(т) по(л)нити (б. м. н., 1423 Cost. I, 142—143); а на то е(ст) велика марторіа са(м) г(сд)вами вышписаны(и) стефа(н) воево(д)а... и ины(и) оуси наши боАры що при то(м) били по имени великыи и малыи (Васлуй, 1474 РГС).

2. (наіменування місцевостей, населених пунктів і предметів) назва (б): I też moh by... wzięti imenem zastawy, wsiakije rzeczy, kotoryje by byli jemu zastaweny, kotorym kolwe imenem byliby wypoweni (Луцьк, 1388 ZPL 103): имена селом чюрсачвѣци (!) и владимировѣци и букурочи (Роман, 1392 Cost. I, 7); А жеребьемъ имя: Вороновъ, Быковъ, Блювиничи (Берестя, 1463—1478 РЕА I, 35); и мы... емоу имѣне н(а)ше... дали есмо... из млины и их вымылки, а посолите мовАчи зо всеми доходи(т) и зо всеми потребами, которыи которымколве (в ориг. колвекоторым.—Прим. вид.) именемъ званы будут (Вільна, 1499 AS I, 117—118);

и м е н е м н а з в а т и (що) (!) дати назву (чому), найменувати (що): продали есмо... землю... со всАкими... поплатки... которымъ колвек именем могоут названы... сыти (Друцьк, 1492 AS III, 23); и м е н е м ъ (7) під назвою: и потверждаемъ тому прѣ(д)реченно(м) монастырю ... село псь млино(м) именемъ съшчори (Сучава, 1443 ПГСММ); и мы ... емоу имѣне н(аше) именемъ ЗвАгол... дали есмо ласкаве (Вільна, 1499 AS I, 117); и м е н е м р е к у ч и (!) під назвою: тогды мы... дали есмо... его правого всего имѣнѣа, первое, именем рекучи, село быбел... а Жасковичъ (Судомир, 1361 AGZ 6); и а имя (706) під назвою: Узрѣвши есми на вѣрную службу Драгумиру (!) и на Некрину, дали есми имъ дѣб сѣль на имя село Старуна, а другое село Новое (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 4—5); а tako daicmo i daleszmo iemu thuiu naszu didinu na imie Jermolinczi... на wiki wieczni (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 3—4); Дали есмо и записали владиць орменскому под Луцкомъ село, што Врусъ держаль, на имя Цѣпорово (Київ, 1445 ЗНТШ СХV, 19); ино мы видѣвши и(х) доброую волю... а ми тако(ж) есми далі и потвердили тое прѣ(д)реченое село на има моунте слоужъ нашему (Сучава, 1466 DIR«А» 519); а к моей роуцъ мнѣ постоупила дадинаа моА княгини СеменоваА Марья... имѣнье на има Маневъ (Вільна, 1482 AS I, 79); Жаловали намъ кѣгни Федорова Федоровича Соколи(н)ская исъ сыномъ своим(м)... на наместника мѣ(н)ского... рекомо бы онъ и(х) выгна(л) з ымене(и) и(х) о(т)чиньны(х), на(и)мА с черей (Берестя, 1496 ВМКФС); А хотаръ томуу вышписанномуу селу на имъ Богещимъ... да ест... по старому хотароу (Ясси, 1500 ВД II, 175).

3. (титул) ім'я (2): а мы именемъ и моча(!) вши(х) земланъ его повелѣниемъ его ислубоуемы з него и за его дѣти иже со всею своею землею и с городаи вѣре(н) буде(т) (Луциця, 1388 Р 39); И такожъ ни одинъ наш неприа- тел, што сА назовет господарским именем, абы не имал

жадной ласки и поживления ни оу дворѣ пана нашего... ани оу Короунѣ (Сучава, 1468 ВД II, 302);

◇ і м е н е м (чого) (!) під приводом (чого), як (що): I też moh by... wzięti imenem zastawy, wsiakije rzeczy, kotoryje by byli jemu zastaweny (Луцьк, 1388 ZPL 103); во и м а (кого) (б7) (у трафаретних зворотах з посиланням на бога, трійцю): Во имя отца и сына и свАтого духа амнн (Судомир, 1361 AGZ 6); Въ ыме Панское, амнн (Луцьк, 1389 РЕА I, 26); Во имя г(д)не аминь (Житомир, 1433 Р 126); Въ имъ отца и сына и свАтого доуха, троицѣ свАтаа единосѣштнаа и неразделѣмаа (Сучава, 1473 ВД I, 181); Во имя с(вА)тыа троица стань сА (Добучини, 1487 AS I, 239); Во имя Светое и нераздѣльное Троицы. Аминь (Мсти-славль, 1500 АСД II, № 3); в ъ и м е (кого) (!) в честь, на честь: Се азъ панъ радоуль вишашпанъ марамоуре(ш)-скы(м) (!) и жоупанъ ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещеръ съзидаше црковь въ име сѣго ар- хаггла михаила (Сигет, 1404 ГМ); ли ш и т и о у п р а - в о е и м а (!) див. ЛИШИТИ.

ФОРМИ: наз. одн. имя, имА, имѣ (1425 Cost. I, 168; 1463—1478 РЕА I, 35; 1476 ВД I, 217); дав. одн. имени (1423 Cost. I, 142; 1466 ВД I, 115; 1465 Cost. S. 69; 1459 ВД I, 136; 1474 РГС); знах. одн. имѣ, имА, имя, ймя 878 (1361 AGZ 6; 1407 Р 72; 1425 Cost. I, 168; 1438 Cost. II, 26; 1448 Cost. II, 362; 1453 Cost. II, 472; 1479 ВД I, 228; 1489 ВД I, 376; 1500 ВД II, 175 і т. ін.); име, imie II (1388 ZPL 103; 1404 ГМ; 1407 АрхЮЗР 8/1, 3; 1413 GL 48; 1414 DIR«А» 441; 1445 Cost. II, 218; 1448 DIR № 10b; 1465 АкВАК III, 4; 1479 ВД I, 226; 1487 AS I, 241); ими, имі 3 (1451 Cost. II, 403; 1465 GL 176; 1490 ВД I, 432); ыме I (1389 РЕА I, 26); ор. одн. именемъ, именемъ, имепеп, имене(м), именем 20 (1359 Р 10; 1361 AGZ 6; 1388 ZPL 103; 1401 ЗКЕ; 1443 ПГСММ; 1468 ВД II, 302; 1472 DIR«А» 530; 1473 ВД I, 186; 1492 AS III, 23; 1499 AS I, 117); именим 2 (1491 ВД I, 463, 464); місц. одн. по имени (1456 ЭСФ); наз. мн. имена (1392 Cost. I, 7); знах. мн. имена (1496 ВМКФС); ор. мн. именами (1389 РЕА I, 27).

*ИМАТИ див. ИМѢТИ.

ИНАК див. ИНАКЪ.

ИНАКО присл. (8) (цсл. инако) инакше, по-іншому: мы александръ воевода... и тнжъ мы илѣашъ воевода... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сѣре(т) мисто... сестрѣ... великого кня(з) алекса(н)дра инако витовта... до ен живота (б. м. н., 1421 Cost. I, 141—142); Мы болеславъ инако швит- рикгаило з божьей мл(с)ти князь черниговский и ины(х) знаемо чини(м)... аже даровали есмо... слоужъ нашему... на своемъ сѣль... ѣ копь руской личбы краковской монѣты (Коломия, 1424 Р 102); а (з)нати и(м) тимъ а(р)хима(н)дри- то(м) пече(р)скимъ ста(р)цомъ и братіи нашего патріа(р)- шеского благословеніа, а велики(х) господарей свов(х) владѣющи(х) ... кѣво(м)... онъ же наречетсА мати градо- во(м) роускіе земли а не инако (б. м. н., 1481 ГПМ).

Див. ще ИНАКЪ, ИНАЧЕ, ИНАЧЕЙ.

ИНАКЪ, ИНАК присл. (5) (стч. jinak, смн. inak) инак- ше, по-іншому: а которы мытныкъ и двори(к) (!) или боуд(л) каки ра(д)ца бы оучини(л) чере(с) на(ш) ли(ст) ина(к) то- муу шна плати(т) (Дорохой, 1437 DIR № 8); пак ли бы хто хотѣль тые имѣнья подъ пано(м) петро(м) взАти... тогды первѣе имаетъ пану петру ина(к) мышце дати четыри ста ко(п) широкихъ грошей (Луцьк, 1438 Р 138); А инак и не бѣдет (Путна, 1476 ВД I, 217).

Див. ще ИНАКО, ИНАЧЕ, ИНАЧЕЙ.

ИНАЧЕ присл. (2) инакше, по-іншому: а кто би поза- бави(л) или задрѣжа(л) тые вози ис си(м) листо(м) то(т) на(м) имае(т) намъ заплатити к золоты(х) иначе не соу- де(т) (Сучава, 1446 DIR«А» 485); и тако(ж) завѣзку постав- лѣе(м) и поставили есмы ме(ж) ними па(т) деса(т) гриве(и) сребра, кто о(т) ни(х) почне(т) иначе або оусхоче(т) оувер-

ноути... а то(т) запла(т) завѣзкою вн(ш)писа(н)ноюу (Сучава, 1452 *Cost.* II, 422).

Див. ще **ИНАКО, ИНАКЪ, ИНАЧЕЙ.**

ИНАЧЕЙ *присл.* (1) (*стп.* inaszej) иначе, по-иному: Се я Янь, иначе Корѣйва Ядукговичъ, продалъ есмы... землю свою питомую у волости Волковнской (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

Див. ще **ИНАКО, ИНАКЪ, ИНАЧЕ.**

***ИНБИР** *див.* ***ИНГБИР.**

***ИНГБИР** *ч.* (2) (*стп.* inbir, ingwer, ingber, *свн.* ingeber, *лат.* zingiber) имбир: а колн имоут коупити татарскін товар, оу сочавѣ, илї шолкъ, илї перецъ, илї камхи... илї ингбир, а онн абы платилн от гривны три гроши (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); А коли имоут коупити татарскыи товарь или заморскыи оу Сочавѣ: или шолкою, и перецъ... или инбир, или перецъ, а они абы платили от гривноу три гроши мыто (Сучава, 1460 *ВД* II, 273).

ФОРМИ: *знах. одн.* ингбир 1 (1456 *Cost.* II, 788); инбир 1 (1460 *ВД* II, 273).

ИНДЕ, ИНЪДЕ, ИНДЪ *присл.* (*цсл.* инъде) (13) деінде (5): про то мы оуоставляемъ иже краковскыи староста на тре(х) месце(х) имееъ соуды соудити: оу кракове во ондреевъ оу вѣслици а боудеть инде соуди(л) тогда его соудъ моци не маеъ (XV ст. *ВС* 13 зв.); в томъ селе в Те(те)ревъце гоны бобровые два на(и)момъ гонивали оспода(р)скимъ а н(и)де бо(р)тници гонатъ оу чюдно(в)ско(н) же волости (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.— 92);

и н д е н и г д е (8) ниде инде, больше ниде: сочавское мыто лише оу сочавѣ, щобы платили... а инде нигде що бы не имали ей платити (Сучава, 1448 *Cost.* II, 741); а мыто нигде да не имаю(т) платити ни по тръго(м) ни по село(м) ни инде нигде (Сучава, 1470 *ДІРКА* 523).

ИНДИКТЪ, ИНЪДИКТЪ, ИНДЫКТЪ, ИНДИКТ, ИНДИКЪ, ИНЪДИКЪ, ИНДИК *ч.* (185) (*цсл.* инъдиктъ, *гр.* 'ινδικτος) (*найменування року в церковному літочисленні за 15-річними циклами*) индикт: Писанъ въ великомъ Луцку, лета отъ создания мира 6830 индикта сегомо (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); Писанъ у Люблини, въ лѣто тысеча чтериста десятое... индикта девятого (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); П(и)сан оу Берести, м(ѣ)с(ѣ)ца апріла к ден, индикт аї (Берестя, 1448 *АС* I, 44); да(н) оу киевъ... В лто ꙗ̄ зїѣ̄ инди(к) (Київ, 1457 *Р* 166); пса(л) и дата (л) во (л)вовѣ... кану(н) преображения х̄ба инди(т) (!) ї (Львів, 1478 *ЗРМ*); Псан у Влнн, въ лет 7001 мса, маия 7 ден, индик. 11 (Вильна, 1493 *АЛРГ* 56); Данъ во Мстислави. Лѣто семь тысячей осмое... индыктъ третій (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

ФОРМИ: *наз. одн.* индиктъ, индикт, инъдикт, инъдиктъ 80 (1401 *АкВАК* III, 2; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 9; 1446 *АС* I, 43; 1454 *АЛМ* 12; 1466 *АС* I, 63; 1489 *РИБ* 438; 1498 *АЛМ* 163; 1499 *АЛМ* 36; 1500 *АЛМ* вып. 2, 59 і т. ін.); инди(к), инъди(к), индик, индикъ, инъдикъ 25 (1442 *Cost.* II, 719; 1459 *Р* 174; 1488 *УКТ*; 1493 *АЛРГ* 56; 1494—1495 *АЛРГ* 59; 1495 *АЛРГ* 55; 1496 *АЛРГ* 72; 1497—1498 *АЛРГ* 79; 1498 *АЛРГ* 82; 1499 *ВФ* і т. ін.); индыктъ 3 (1431 *ГВКЛ* 9; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120; 1500 *АСД* II, № 3); ! инди(т) 1 (1478 *ЗРМ*); *род. одн.* индикта, инди(к)та, инд(и)кта, инъдикта, индкта 47 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1389 *РЕА* I, 28; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1433 *Р* 119; 1443 *Р* 145; 1450 *ЗНТШ* XI, 7; 1463 *АС* I, 55; 1475 *АС* I, 70; 1483 *АС* I, 82; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.); индикт(а), индик(та) 18 (1437 *АС* I, 34; 1451 *АС* I, 45; 1463 *АС* I, 56; 1470 *АС* I, 67; 1481 *АС* I, 78; 1487 *АС* I, 87; 1489 *АС* I, 89; 1490 *АС* I, 92; 1494 *АС* I, 102; 1497 *АС* I, 112 і т. ін.); индыкта, indykta 6 (1420 *АС* I, 26, 27; 1431 *ГВКЛ* 9; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1498 *ГВКЛ* 23; 1500 *ДПЖН*); индикту 1 (1494—1495 *АЛРГ* 60); *ск. н. ин* 1 (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21); *инд.* 1 (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9); *и(н)д(к)* 1 (1483 *ВОРСР* 178); *и(дъ)* 1 (1401 *Р* 66).

Див. ще ***ИНДИКТИОНЪ.**

***ИНДРИННИИ** *прикм.* (1): Тое все вышепнсанное да ест имъ от нас оурик ... им равно и дѣтем их, и дѣтем Индринним (Сучава, 1469 *ВД* I, 134).

ФОРМИ: *дав. мн.* Индринним (1469 *ВД* I, 134).

***ИНДРИХ** *ч.* (7) (*особова назва, стп.* Jindrich, *стп.* Indrzych, *свн.* hindrich): бра(н)ши(к) а ба(л)ко индри(х) три(и) братенікы держали одно(г) млынара индри(х) третїи бра(т) о некотыи (!) простоупкы выда(л) во право (XV ст. *ВС* 23, 23 зв.); А па то swidczu pap Michał Bukgrabia Haliczki, pap Indrzych Zahwoski (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *наз. одн.* индри(х) 3 (XV ст. *ВС* 23); *Indrzych* 1 (1413 *GL* 48); *знах. одн.* индриха (XV ст. *ВС* 23, 23 зв.).

ИНДЫКТЪ *див.* **ИНДИКТЪ.**

ИНДЪ *див.* **ИНДЕ.**

! ИНКАШЪ (ЮКАШ) (1): и дали есми имъ оу нашей земли села на има брадичещи на красном... где былъ инка(ш) (!) (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 449).

Див. **ЮКАШ.**

***ИННИИ** *див.* **ИННЫ.**

ИННЫ *займ.* (21) (*стп.* inny) 1. (*не цей*) другой, інший (1): и дали есмы емоу оу нашей земли село его поурчелещи где естъ домъ его и половина млина... въ томъ селѣ и аще би инны млинъ оучинилса оу томъ потоцъ такожь да боудеть половина отнина (Сучава, 1429 *Cost.* I, 239).

2. (*крім названого*) другой, інший (19): а инни то вшитко свидди (Львів, 1370 *Р* 18); My Witold wetyki kniaz tytowski y innych zemli czynemy znamenito... iż dali iesmo sluzi paszomu... Rydkuiu na ryce Semenowce (Ужів, 1421 *AS* I, 27); Тымъ жъ разы а другой запись Романа Мстиславовича, на Купечовъ и инные села... осмотрели въ томъ светомъ евангелии (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); а при то(м) бы(л) мартори, па(н) думъ браеви(ч) дворник(к) и па(н) маноло... и нны(х) оуси(х) наши(х) боярь великы(х) и малы(х) (Сучава, 1453 *Cost.* II, 458—459); Самъ Александеръ, Божою милостыю, великий князь Литовскій, Русскій, Жмудскій и инныхъ (Мозир, 1498 *ГВКЛ* 22); хто инны (1) *див.* **КТО!**

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* инны (1429 *Cost.* I, 239; 1481 *ГЛМ*); *наз. мн.* инни 1 (1445 *СРК*); *инные* 1 (1454 *Р* 162); *род. мн.* инныхъ, инны(х), инъныхъ, innych 10 (1421 *АС* I, 27; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1453 *Cost.* II, 459; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628; 1474 *РГС*; 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8; 1497 *РИБ* 683; 1498 *ГВКЛ* 22); *innich, innijch* 2 (1395 *GL* 166); *дав. мн.* инны(м) (1435 *Cost.* II, 678); *знах. мн. с.* инные (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); *ор. мн.* инными (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 7).

Див. ще **ИНШИ, ИНЬИ, ИНЪ.**

ИНО! *спол.* (273) (*зв'язує речення*) 1. (*сурядні*) (245) 1. (*прієднувальний з відтінком наслідковости*) отже, отожд, тожд (221): Билъ намъ чоломъ писарь нашъ, ключникъ Виленскій... панъ Григорей Исаевичъ Громыка, о тымъ, што перво сего дали есмы ему мѣстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ... абыхмо то ему подтвердили листомъ нашимъ на вѣчность. Ино мы, зъ ласки наше... тое мѣстце подле Рожества Христова и зъ малою улочкою и зъ корчмою вольною потверждаемъ симъ листомъ нашимъ вѣчно (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); былысмо у земянына повету Браславского, пана Карпа Ивановыча Мыкульинского, в имено его Почапынцяхъ и покладалъ передъ намы льсть господара его мылости, Велького князя Швыдрыгаила, которымъ пышетъ, абысмо кривду его зъ земяны Браславскыи... разсудылы, и грани около маетностей его учинылы: ино мы послалы вижа замку Браславского, пана Хапка до земянъ Браславскыихъ... абы до насъ приехали и зъ паномъ Карпомъ потокмылыся (*sic.*— *Прим. вид.*) (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); Обычан имею(т) лакомїи соудья коли за віноу которого оубого (!) а колн шлА(х)тича заклА(д) беруотъ не имеочи жа(д)ное мл(ѣ)тн межї собою то(г) дела(т) ино хто (!) исказывать тотъ обычаи злостивыи прїказуеумы прї

наше(и) мл(с)ти абы каждыи соу́дья и староста... коли за соу́довын вѣны оу ко(г) заклады беруотъ... абы того межѣ собою не делали (!) (XV ст. *BC* 11—11 зв.); и оуставши наши слоуги Сима и брат его Оннка та заплатили оушми тоти вышѣписаннии пинъзи... прад нами и прад нашими бояре. Ино мы видѣвши их доброй воли... а мы такожде и от нас есмы дали... Сими и братоу его Оники тое прадреченное село (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

2. (*протиставный*) але, а (15): тогды панъ данило приида пред иасъ и тагалъ на вонта зуудечовского на сулка... и положили пред нами королевское привиле воитово и оуздавалныхъ листы ино и на кролевскомъ листъ на воитовъ и на оуздавалныхъ листохъ не стоить оуписано тое дворище пысковича што на любши и на гурни (Зудечѣв, 1411 *P* 79); а *newestee naszoу welikou knehini julianie prysiahi po zywote brata naszeho Welikoho Kniazia Witowta bogonity ieie, ino unia w niatstwo welet ieie umogyty* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); а вонъ не досмотривши моеъ вѣрноъ служби... велъль ма былъ избавить горла моего... ино оузрѣвши невинность мою велимужинни панови сватоъ коруны польскоъ рада... выбавили ма... ис того атства (Кременецъ, 1434 *P* 129—130); Мы пе(т)ро воевода)... с паны радоу нашею... радили есмы... о оутисненіе и погибели земли нашеи шо(ж) съ оуси(х) сторо(н) имае(м) а наибоу(л)ше о(т) турко(в) иже... проса(т) оу на(с) даны двѣ тисѣчи оугорскы(х) зла(т) ино мы недоу(ж) быхо(м) дати еи а боронити съ на(м) ника(к) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); а рокъ было ему почати корчмы варыти на Божье Нароженье. Ино мешане Вруцкѣе, которые корчмы варыли, и не допустили ему корчомъ варыти (Радомль, 1487 *РИБ* 227); пан Юрен о томъ доведавшиса и до его милости отписал. Ино тотъ листъ отпа нашего в животе не засталъ (Вильна, 1493 *АЛРГ* 55—56).

3. (*у ствѣдношеннѣ ш то — и н о зв'язуе речення, перше з яких є поясненням другого*) шо... то (9): Што былъ мой мужъ, князь Иванъ Семеновичъ Кобрынскій, небощикъ, змыслилъ былъ со мною и хотѣлъ былъ записати десетину къ монастыру, къ Светому Спасу и къ Кобрыню, ино онъ небошнкъ... зъ свѣта того изшолъ, а тое десетины не поспѣлъ записати (Кобрынъ, 1401 *АкВАК* III, 2); Што твоя мнлостъ пишешъ, господарь мой, до мене о тыхъ людѣхъ о Брушанѣхъ, о пошлинахъ, ино я, господарю, Олькирда не помню (б. м. н., 1444 *АкЮЗР* I, 17); Штожъ одинъ слоуга мо(и) вже осмы годъ оу вашъ оулоусъ вѣпалъ а де(и) такъ слышимъ штожъ добръ здоровъ естъ ино мы с вами коли сакъ живемъ оу сласти хота бы сто такнхъ было постоупилса бхмо (б. м. н., 1484 *ЯМ*); Што г(с)дръ вашъ штефанъ воевода всказа(л) к намъ жалоуочы жалости наше ижъ богъ милы(и) о(т)ца нашего короля его мл(с)ти стога света взялъ ино в то(м) е(ст) божья воля што было его свето(и) мл(с)ти любо такъ вчини(л) (Вильна, 1493 *ОПВВ*).

II. (*підрядні*) (*розпочинає головне речення*) (128) 1. (*з підрядними умовними — у препозиції*) то (23): а толко не приспею на тотъ дѣи ино ми платити оу десаторо (!) (б. м. н., 1387 *СП* № 12); а толко измени(т) олехно сою поруку ино знати коро(л) на(с) поручнико(в) (Луцьк, 1388 *P* 42); а не останут ли са дѣти по ленкове животъ ино ленкову ближему (так. — *Прим. вид.*) ... таа села держати вѣчно непорушно (Житомир 1433 *P* 127); га(к) ли бы оухотил(л) оу коропци мешкати ино емоу дае(м) мѣсто коропецъ съ мытомъ съ млино(м) (Снятин, 1454 *P* 163); Паклибы он в г(о)с(по)д(а)ра великого кн(а)за тое имѣнье выпросил на вѣчность, ино а емоу тое имѣнье записываю вѣчнѣ (Боковичѣ, 1496 *AS* I, 245); А коли бы са пригодили которїи кривди людем и подданым или людем подданныхъ прїатель наше(го) Александра великого князь... ино нашимъ старо(ст)ам и врѣдни(ком) граничим... прав(о) тым дѣлом обиднымъ всемъ ч(и)н(и)ти (Сучава, 1499 *BD* II, 443); А если ся надъ нами Божья воля станеть, ино колн хто по нашомъ животъ... будетъ тое имѣнье Здетелю держати,

и они мають тые двѣ копѣ грошей давати... на соборную Церковь... у Вилни (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3); А кого коли онн за себе людей призовутъ и наново за собою посадятъ, ино нашымъ намѣстникомъ... не надобъ у тыхъ ихъ людей вступать (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

2. (*з підрядним часовим — у препозиції*) то (3): почонъ здавна и досюла, съ вашими предѣки наши предѣки отъщи и дади наши, коли были оу приазъни и въ братствѣ ино межѣ ними тогды многіе доброты были (б. м. н., 1484 *ЯМ*); А какъ поветрее почалоса велмн от последнее Матки Божѣ, ино дьякъ умер, писати было некому (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 79).

3. (*з підрядним додатковим — у препозиції*) то (1): И маеть онъ намъ вѣрнымъ быти: а съ кимъ мы будемо смирни, и онъ зъ нами, а съ кимъ не смирни, ино и онъ противко тому маеть быти несмѣренъ (Луцьк, 1438 *P* 140—141).

4. (*з підрядним підметовим — у препозиції*) то (1): а тре(т)яка и четвертока и пѣтока хто забьеть ино по(д)лоугъ дѣи чїи естъ жеребѣцъ и его ошецованью имѣ(т) емоу плати(т) (XV ст. *BC* 36 зв.—37).

ИНО² *присл.* (9) 1. також, теж (6): а даемъ тому предъписаному пану андрѣю волотовичу верху менованая мѣста вѣчно и непорушно емоу а по немъ ино его дѣтемъ и его внучато(м) и его ближнимъ счеткомъ (Київ, 1433 *P* 119); и мы емоу по томуж дали ис поли, з доубровами... вечно и непорушно до его живота, а по его животе ино его детемъ и ближнимъ его (Луцьк, 1451 *AS* I, 44).

2. тѣльки, лише (3): Ачъ рыцерь алобо шла(х)та шла(х)-тїю раню оучини(т) до крови имѣ(т) емъ платити за раня... а е(с)ли и(ж) рыцерьскыи члвкъ ино гро(ш)и и гривна а бѣде(т) ли кме(т) ино шесть скотъ (XV ст. *BC* 29 зв.); а таки(ж) коли медоу привезоу(т) о(т) свои(х) пасикъ абы не платили мыта ино оу асо(х) ни инде нигде (Сучава, 1453 *ПГОВ*).

ИНО³ *част.* (1) (*підсилювально-видільна*) навѣтъ: а во всѣхъ тыхъ имѣниехъ, которыхъ же есмо поступили, ино не было десяти члвка (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102).

ИНОГДИ *присл.* (1) (*цсл.* иногда) ◇ нногди николи и (1) бѣльше николи: коли прилучит са самому г(с)ва мн ити на вой(с)ко тогди и тоты люди да иду(т) на воску (!) а иногди николи (Дольний Торг, 1458 *ПГСММЦ*).

***ИНОХОДКОВЪЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*): Село Инохо(д)ковъци а в томъ селе отамо(н) (!) самъ трете(и) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91).

ФОРМИ: *наз.* Инохо(д)ковъци (бл. 1471 *ЛКЗ* 91).

ИНОУДЫ *присл.* (1) (*цсл.* инѣдоу) деінде: прото(ж) реки текоу(т) межѣ именъи а ка(ж)нынъ имеетъ свои бѣре(г) а коли(ж) тая река оучини(т) собе иноуды бере(г) а не члвчимъ оученіемъ (!) але своею сілоу а колї первешая тоутъ имаетъ бытї правая граница (XV ст. *BC* 10 зв.).

***ИНФОУНДЪТОУРА** *ж.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): а хота(р) ... до дн(л) не(ре)ше(м) оу моглоу та о(т) толь... до гло(д) о(т) негрещи оу и(н)фоу(н)дѣтоуръ (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224).

ФОРМИ: *місц. одн.* оуи(н)фоу(н)дѣтоуръ (1428 *Cost.* I, 224).

ИНШІІ, ИНЪШИИ, ИНЪШИ *займ.* (129) 1. (*не цей*) другий, инший (49): Naperwej ustawiljesmo ізбы за пеніazi guchajuczj abo wynszoj reczi... swedectwo dopuszczono majet. byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); а поставы сукна имають ихъ продати на искладъ, у сочавъ, а у иншихъ торгохъ не имають волю продати ихъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); Про тожъ, коли она его въ тое имѣнье приняла за сына место своею доброу волею, а онъ къ тому имѣнью близшій, а иншого близшого къ тому имѣнью никого нетъ (Краків, 1489 *РИБ* 438); прїожаецса частокротъ же наши(х) двораънъ алобо инъши(х) прї нашомъ дворе боудоучи нагле н(х) позывають пре(д) соу́дья (XV ст. *BC* 14 зв.); у ту chotiūy o tom z rapom markom zjednatysia Ja temu inszohu

pola swoieho uhoŭ y tez postupytsia mnie druhoho pola uhoŭ swoieho do dorohy (Тришин, 1500 ДПЖН);

и н ш и й х т о (1), х т о и н ш и и (1), к т о и н ш и и (1) х т о и н ш и й, х т о с ь д р у г и й: А х т о с ю г р а м о т у м о ю п о р у ш и т ь р о д и т е л е й м о и х ь к т о и л и п а к ь и н ш и й х т о, т о м у с у д и т ь Б о г ь (К и в ь, 1398 ДГПМ); а б ѣ д е т (т) л и х т о и н ш и и м е н и (л) с а п р а в о и м е (т) к ь т о и о ч и н е и м е е (т) п р и т и н п р е (д) с о у (д) е ю а о у к а з а (т) с в о е п р а в о (XV ст. ВС 22 зв.); а в т о (н) м а н а с т ы (р) п е ч е (р) с к и н и в ч е (м) н е в с т о у п а т и с я М и т р о п о л и т о (м) к и е в с к и (м) а н е к р и л и к о м ь (1) С о в е н с к и м ь н и к а к и (м) д ѣ л о м ь в е ч н о, а н и к о (м у) и н ш е (м у) (б. м. н., 1481 ГПМ); и н ш и и н и к т о (2): н и х т о и н ш и й, н и х т о д р у г и й: А н е в с т у п а т и с я в ь т ы е д ѣ л а и н ш о м у н и к о м у, ш т о ж ь е с ь м о з а п и с а л и п о д у ш и к н я з я н с б о ж и к а (К о б р и н ь, 1401 А к В А К III, 2); П р о т о ж ь ш т о б ы е с и и х ь о (д) к р и в д ь б о р о н и л ь, и н е д а л ь б ы е с и т а м ь и н ш о м о м у н и к о м у к о (р) ч м ы в а р и т и (К р а к и в, 1489 А К В); и н ш о г о н и ч о г о (1) н и ч о г о и н ш о г о, н и ч о г о д р у г о г о: И Б о р и с ь п е р е д ь н а м и и н ш о г о н и ч о г о н е м о в ь л ь и д о в о д у н е в ч и н и л ь (В и л ь н а, 1495 А Л М 84); к о т о р ы и н ш и и (1) д и в. **КОТОРЫИ.**

2. (к р і м н а з в а н о г о) и н ш и й, д р у г и й, р е ш т а (73): А p r i t o m o b y l i t y j e s w e t k o w e; k n i a z ь F e d o r w o j e w o d a L u c k i j... g u s e c a a l u b a (!) b o j a r e z L i t w y (Л у ц ь к, 1388 ZPL 108—109); А т ы н р о б о т ы и д а н и и п о л л а т к и и м а е т ь р о б и т и и д а в а т и к ь н а ш е й п о т р е б и з н ь, я к о и н ш іе з е м л я н е (С у д о м и р, 1408 А к Ю З Р I, 6); и т о у т ь с н и м а л и с я е с м и н с н а ш и м и м ы л ы м и п р и а т е (л) м и... и с п а н о (м) о (н) д р о в о ш е м ь, в о е в о д о ю р у с к и (м)... и с ь и н ш и м и п а н ы и ч е с н и к и п о (л) с к и м и (Х о т и н, 1455 C o s t. II, 774); П р о (т) о н а г о р о ж а ю ч и Е м о у... Н а д а ю... Г о р о д и щ е Т и м о л о (в) и з л ь с о (м) ь Г н и л е (ц) к и (м) ь Т о м и л о в о м ь... и и (н) ш и м и Л е с а м и и л е с а м и (П р и л у к и, 1459 P 171); к о л и з ь т ь n a ш ь, п а н ь Ю р ш а, н е б о ж и к ь, в м е р ь и п о с м е р т н п а н а Ю р ш и н о й, И в а ш к о Р е п а... п р и в е з ь д о м е н е д о К р о з ь и с к а р б ы п а н а Ю р ш и н ы в с и з о л о т ы и, и г р о ш и, и с е р е б р о, и ш а л и, и и н ш іе р е ч и (В и л ь н а, 1498 А Л М 163); А к о г о к о л и о н и з а с е б е л ю д е й п р ы з о в о у т ь... и н о n a ш ы м ь n a м ѣ с т и к о м ь и т и в у н о м ь и и н ш ы м ь... н е n a д о б ь y т ы х ь и х ь л ю д е й в с т у п а т ь (М е т н с л а в ь, 1500 А С Д II, № 3).

ФОРМИ: н а з. о д н. ч. и н ш ій 3 (1398 ДГПМ; 1401 А к В А К III, 2; 1445 C o s t. II, 729); и н ш и и I (XV ст. ВС 22 зв.); и н ш и I (XV ст. ВС 32 зв.); р о д. о д н. ч., с. и н ш о г о, и н ш о г о 5 (1489 Р И Б 431, 437, 438; 1495 А Л М 84; 1500 ДПЖН); и н ш е г о, и н ш е г о, и н ш е (г) 3 (1436 C o s t. II, 698; XV ст. ВС 22, 36); д а в. о д н. ч., с. и н ш о м у, и н ш о м о у (1401 А к В А К III, 2; 1489 А К В); з н а х. о д н. ч. и н ш и и I (1481 А С I, 77); и н ш и I (1462 В D II, 285); з н а х. о д н. ч. i н ш ь e e (1436 C o s t. II, 701); н а з. о д н. ж. и н ш а (1462 В D II, 285); р о д. о д н. ж. и н ш е и 2 (XV ст. С Г Ч А; 1468 В D II, 306); и н ш ь e e I (XV ст. ВС II зв.); д а в. о д н. ж. и н ш о і (1438 P 140); з н а х. о д н. ж. и н ш о ю, и н ш о ю 2 (XV ст. ВС 29 зв.; 1468 В D II, 305); и н ш ю I (1468 В D II, 305); о р. о д н. ж. и н ш о ю (1438 P 141); м ісц. о д н. ж. w (n a) u n s z o j 2 (1388 ZPL 103, 105); и н ш е и I (XV ст. ВС 8); н а з. м н. и н ш и е, и н ш и е 2 (1498 А р х Ю З Р 8/IV, 118); и н ш ы н 3 (1438 P 140; C o s t. II, 368); и н ш ін 3 (1448 C o s t. II, 737; XV ст. ВС 20 зв.; 1491 А р х Ю З Р 8/IV, 158); и н ш іе 2 (1388 ZPL 109; 1408 А к Ю З Р I, 6); i n s z y j e I (1388 ZPL 105); и н ш н I (1467 В D II, 297); н а з. м н. ж. и н ш и и, и н ш іи (XV ст. С Я 42 зв.; 1460 В D II, 273); з а м. р о д. и н ш и л ю д е (и) (XV ст. В О Р С Р 179); р о д. м н. и н ш и х ь, и н ш іх ь, и н ш и х ь, и н ш и (х), и н ш и (х), и н ш и х (1388 ZPL 103; 1445 C o s t. II, 725; 1462 В D II, 285; 1467 С П № 13; 1489 Р И Б 433; 1491 А С I, 95; 1493 В D II, 27; XV ст. ВС 20; 1499 В D II, 163); з а м. н а з. м н. ч. и н ш и (х) п а н о в е (1456 C o s t. II, 583); д а в. м н. и н ш и м ь, и н ш ім ь, и н ш и м ь, и н ш и м 5 (1401 А к В А К III, 2; 1433—1443 А Р М; 1468 В D II, 301; 1489 А С I, 89; 1499 А С Д VI, 3); и н ш ы м ь I (1500 А С Д II, № 3); з н а х. м н. ч. и н ш и х ь, и н ш и х, и н ш іх ь 3 (1468 В D II, 305; XV ст. ВС 14 зв.; 1482—1491 А р х Ю З Р 7/II, 10); и н ш е I (XV ст. А р х Ю З Р 8/IV, 28); и н ш іи I (XV ст. ВС 19 зв.); и н ш ь А

I (1448 C o s t. II, 738); з н а х. м н. ж. и н ш іи 4 (1462 В D II, 284; XV ст. ВС 17; 1499 В D II, 419, 420); и н ш іе 2 (1498 А Л М 163); з н а х. м н. с. и н ш іе, и (и) ш іе 2 (1459 P 171; 1481 ГПМ); и н ш ы е I (1389 P E A I, 27); i н ш ь e e I (1436 C o s t. II, 801); и н ш а I (1462 В D II, 283); о р. м н. и н ш и м и, и н ш ім и, и н ш ім и 6 (1455 C o s t. II, 774; 1459 P 171; 1467 А С I, 63; 1469 А С I, 64; 1498 Г В К Л 23; 1499 В D II, 155); и н ш и м и 3 (1481 ГПМ; 1487 А С I, 240; 1488 А С I, 242); и н ш ы м и I (1451 ДГШХ); и н ш ы м и, и н ш ы м и 3 (1388 ZPL 108; 1489 А М В; 1498 А Л М 163); м ісц. м н. у (в ь, и а, п о) и н ш и х ь, и н ш и (х), и н ш и х, (и н ь) ш и (х) (1408 C o s t. II, 631; 1434 C o s t. II, 668; XV ст. В О Р С Р 179; С Я 43 зв.; 1458 Д И Р «А» 513).

Д и в. щ е и н н ы, и н ы и, и н ь.

*ИНШЫИ д и в. И Н Ш И И.

И Н ь з а й м. (47) (ц с л. н н ь) I. (н е ц е й) д р у г и й, і н ш и й (8): М ы д м и т р и и и н ь м ь и м е н е м ь к о р и б у т... ч и н и м ь т о з н а е м о... и ж е... к о р о л е в и п о л ь с к о м у... г о л д о в а л е с м о (К р а к и в, 1388 P 40); м ы с т е ф а (н) в о е в о д а... з н а м е н и т о ч н и (м)... о ж е п р и д о ш а п р е (д) n a м и... ж и в е р ь т ь и р о м а (н) o (т) k o з ь р е щ и... и p o d a л и... с е л а n a і м ь з о у б р и ч а і и i o y і н о м ь ж е х o т а р и v a n k o v і i (С у ч а в а, 1479 C o s t. S. 98); и н ь н и к т о (15) н іх т о і н ш и й, н іх т о д р у г и й: п р о т о (ж) n i e d i n ь b o l ь ш i n ь, n i d v o р n и к ь... n i і l i ш а р ь a n i і n ь і n k t o... d a n e і m a e т ь n i п o c т а т и d o т o г о с e л a (С у ч а в а, 1444 C o s t. II, 208); А и n i k t o б e з e г о у м е н о в о ю л о у d a n e c м ь e т o y т o т о б р а н и ш о у n i р и б о у л o в и т и n n т o в а р п a c т и (С у ч а в а, 1490 В D I, 421); б у д ь k т o i n (1) д и в. **БОУДЬ КТО;** к т о и н (1) д и в. **КТО**.

2. (к р і м н а з в а н о г о) и н ш и й, д р у г и й (22): В л о д н с л a (v

б ж е ю м л (с) т о (т а к.— П р и м. в и д.) к р о л ь п о л ь с к и л и т о в ь с к іи... и и н ь (х) м н о г ы (х) з ь м л ь (т а к.— П р и м. в и д.) г о с п о д а р ь ч и н и м о т о с в ь д о (м)... о ж е p a n o п e т р в o e в o (д)... п o ж и ч и л o n a (м) d ь т и с а ч ь р у б л и ф р а ж ь с k o г о с e р e б р a (Л у ц ь к, 1388 P 36—37); А п р и т о м ь б ы л и з e м л ь n e и c в ь д ь i n п a н ь x o д ь k o б ы б е л ь с к и и, p a н ь a d a m ь o р e ц к и... i n ь x ь d o б р ы х ь л ю д и i z e m л ь a n ь m n o г o б ы л o п р и t o m ь (П е р e m н ш ь л ь, 1391 P 45); м ы С т e ф a n в o e в o d a... з н а м е н и т о ч н и м... о ж е c л о у б о y e m... г o c п o d a р e в и n a ш e м o y... k р o л e в ь п o л с k o м у и в e л и k o м о м у k н ь з ю л и t o в c k o м o м у... и i n ь m ь m n o г и м ь z e m л ь m г o c п o d a р ь (Н o в ы й Г р a д, 1479 В D II, 351).

ФОРМИ: н а з. о д н. ч. и н ь, и н, и (н) (1444 C o s t. II, 208; 1446 C o s t. II, 251; 1449 C o s t. II, 391; 1453 C o s t. II, 454; 1454 C o s t. II, 517; 1457 В D I, 4; 1458 Д И Р «А» 512; 1472 Д И Р «А» 530; 1481 В D I, 257; 1490 В D I, 421 i т. і н.); о р. о д н. ч. и н ь м ь (1388 P 39, 40); м ісц. о д н. ч. o y і n o m ь (1479 C o s t. S. 98); н а з. м н. и н ы (1449 C o s t. II, 386); н а з. м н. ч. н н ы 7 (1446 P 154; 1456 Э С Ф; 1459 В D I, 32; 1466 В D I, 113; 1470 В D I, 150, 151; 1474 P Г С); и н и, и н і 3 (1461 В D I, 45; 1472 В D I, 170; C o s t. S. 88); н а з. м н. с. и н ы (1456 C o s t. II, 788); з а м. р o d. и н ы (б о л ь ш ь і т. і н.) (1453 C o s t. II, 765; 1462 В D I, 54, 56; 1469 В D I, 138; 1470 В D I, 151); р o d. m n. и н ь x ь 3 (1388 P 36; S L 678; 1391 P 45); и н ь, и н ь 4 (1431 C o s t. I, 315; 1435 C o s t. I, 398; XV ст. Д Г В І С; 1459 Д И Р «А» 514); з н а х. m n. c. и н a (1442 C o s t. II, 88).

Д и в. щ е и н н ы, и н ш іи, и н ы и.

И Н ь Д Е д и в. И Н Д Е.

И Н ь Д И К Т ь д и в. И Н Д И К Т ь.

И Н ь Д И К И в д и в. И Н Д И К Т ь.

И Н ь Д Р И Х О в ь п р и к м. (1): а п р и т o m ь б ы л и i c в ь д ь i n п a н ь с у д и в о г о c т a р o c т a k р a к у в ь с к и и... p a н ь m i k ш и k ь i n ь d p и x o в ь c ь ь (Б о х у р, 1377 P 24).

ФОРМИ: н а з. о д н. ч. и н ь д р и х о в ь (1377 P 24).

П о р. *И Н Д Р И Х.

*И Н ь Н ы и д и в. И Н Н ы.

*И Н ь Ш и и д и в. И Н Ш и и.

*И Н ь Ш ы и д и в. И Н Ш и и.

И Н ы и, И Н ы з а й м. (309) I. (н е ц е й) д р у г и й, і н ш и й (102): т o г д ы o n i п р и ш e d ш и v ш и t c i i i c s в o i m ь п л e м e н e м ь o y з a d a л n a n y v a t c л a в y c o в с ь m и o б ь ь з d ы т o г o d v o р и ш a

по своен доброй воли и за иньъ молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжковъ (1) (Львѣв, 1370 P 18); и слубили есми и слубуемъ вѣрне быти а ни иного господара шокати, ане имати (Сучава, 1393 Cost. II, 607); Се Азъ кнА(з) александъ (!) патрикѣви(ч) стародуб(с)ки знамени(т) чинимы ... аже слобую... по смерти на(ш)го г(с)дра великого кнА(з) витовта не искати ми иныхъ господаревъ (б. озера Круди, 1400 P 62); и что-бы и нынъ вашимъ опъканемъ та богомолья стояла с покоемъ, а тотъ бы попь отъ нее прочъ къ иной церкви не шель (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5); Мы, князь Александъро Володимировичъ дали есмо бояромъ нашимъ Григоревичом... селищю... а инымъ в тое никому се не въступати (Киѣв, 1451 ЗНТШ XI, 10); Старосте Луцкому... и инымъ, хто потомъ будеть отъ насъ Лучоскъ... держать (Судомир, 1488 РИБ 424); А далей Борисъ на князя Костантина передъ нами рекъ: вьдаю бо я ещо на тебе и иныхъ рѣчей много (Вильна, 1495 АЛМ 83); Кто пшенѣци позычае(т) алюбю ино(г) чо(г)о (XV ст. ВС 6 зв.); а къ недругомъ его... а наводишь ихъ на его, да и къ инымъ недругомъ его на его лихо посылаешъ (б. м. н., 1499 ВД II, 448);

и ныи... а нныи... (б) один... а инший, один... а другий: иные люди выседели а иные не выседели (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); А иное на листы твоее милости давал пану Станиславу Глебовичу, а иное выдал князю Дмитрею Пугачичу, воеводе киевскому (Вильна, 1496 АЛРГ 72); А инныи квитанции, што не въ его году... тыи квитанции за ся ему вернуты; а нныи безъ подписей писарей старшихъ, тыи тежъ за ся ему вернуты (Вильна, 1499 РЕА III, 35); и ныи кто (1), кто и ныи (2) хто инший, хтось другий: а николи не хочеми быти оу ради смо(л)вы снѣтлю, чере(с)са, а любю чере(с) кого иного (Львѣв, 1436 Cost. II, 698); а николи не имаемъ быти в ради, алибо оу вымовѣ, прАз са алибо прАз кого иного (Сучава, 1462 ВД II, 284); и ныи и никто (1), никто и ныи (2) нѣкто инший, нѣкто другий: и по(д) оурикъ да са не дадутъ иному никому (Баскакивѣ, 1431 Cost. I, 315); тое вьсе... да е(ст) нашей епн(с)копѣи... о(т) на(с) оури(к) и съ вьсе(м) доходу(м) непоруоше... ни о(т) патриарха ни о(т) митрополито(в) ни о(т) иного никоже (Сучава, 1490 DC 148); иное ни чо(г)о (3), иное ни шо(5), иного ни чо(г)о (3) нічо(г)о иншого, нічо(г)о друго(г)о: прото(ж)... да съ не оумѣшае(т) оу ты(х) озеры ни оу чо(м) ни мыто оузАти... ани иное ни шо (Васлуй, 1452 DIR«А» 500); а герге стоявши ре(к): не имаю иное при дши тоулко село... по(д)ли васлуя... возми, пане косте, тое, бо иное ни чо(г) не имаю (Сучава, 1449 Cost. II, 385);

Село Глевака а в томъ селе й члвка а тые люди на толокоу хоживали до белогорода, а иного ни чо(г)о не(з)нали (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90).

2. (крѣм названого) инший, другий, рѣшта (172): тогды пожадал ешь, оу нас... ходко быбелскыи, абихом потвердили кнАзА львовыи листы, и иныхъ старыхъ кнАзии листов (Судомир, 1361 АГЗ 6); мы стефанъ воевода... знаемо и чинимъ... ажъ изъ бжъею помочью велебного кро(л) влодслава пол(с)кого, лтв(с)кого и ру(с)кого (и)ины(х) многи(х) зѣмль... г(с)дра, посади(л) на(с) и съли есмъ на воевод(с)твѣ землн молдав(с)кой (Сучава, 1395 Cost. II, 611—612); а тому свѣдци па(н) Анъ количъ па(н) волканъ оугорницкии ... и нныхъ много добрыхъ при то(м)ъ было (Медика, 1404 P 68); а право имаеть его млсть имаеть (1) да(т) мнѣ и монмъ дѣтемъ и земланомъ оусѣмъ... како инымъ земламъ польскымъ (Кременецъ, 1434 P 130); мы великий кнАз Швитрикгайл литовский и руский и нныхъ, чинимъ знаменито... иж... мы... дали есмо тому... Каленику... село Боурковцы (Киѣв, 1437 AS I, 33—34); Са(м)ъ Александръ бжю мл(с)тью велики(и) кнзъ лит(т)вски(и) роуски(и) жомои(т)скии и ины(х) (Вильна, 1499 ГОКІР).

3. ні одни, жодний (2): а тутъ нѣтъ иному чаиковцю ни

земль ролноъ а ни сѣножати (Казмир, п. 1349 P 3); и тако(ж) ни оди(н) игоуме(н) илї иныи калоугеръ, да не имаеть ино(г)о прѣмѣсоу ни оу че(м) къ нашему калоугероу савъ, а ни къ томуу намѣсто (Дольный Торг, 1443 Cost. II, 185).

ФОРМИ: наз. одн. иныи 5 (1443 Cost. II, 185; 1452 DIR«А» 500; 1458 ВД II, 262; 1462 ВД I, 53); нныи 1 (1459 ЗНТШ XI, 13); род. одн. ч. ино(г)о, ино(г) (1393 Cost. II, 607; 1402 Cost. II, 621; 1434 P 131; 1437 Cost. I, 520; 1446 Cost. II, 251; 1449 Cost. II, 391; 1459 ВД I, 29; 1472 DIR«А» 512; XV ст. ВС 6 зв.; 1490 DC 148); дав. одн. ч., с. иному (п. 1349 P 3; 1431 Cost. I, 315; 1448 Cost. II, 734; 1449 Cost. II, 746; 1457 ВД I, 4; 1462 ВД II, 289; 1468 ВД II, 301; 1485 ВД II, 371); знах. одн. ч. ино(г)о 5 (1436 Cost. II, 698; 1444 Cost. II, 208; 1458 ВД I, 9; 1462 ВД I, 284; 1481 ВД II, 365); инныи, нныи 2 (1388 SL 678; 1448 Cost. II, 734); иныи 1 (1467 ВД II, 297); ор. одн. ч., с. инѣмъ 2 (1388 P 39, 40); инымъ 2 (1447—1492 ЛКБВ; 1449 Cost. II, 386); місц. одн. ч. оу ѣномъ (1479 Cost. S. 98); наз. одн. с. иное 3 (1408 Cost. II, 632; XV ст. ВС II зв.; 1434 Cost. II, 670); ино 1 (1476 ВД I, 212); знах. одн. с. иное (1446 Cost. II, 251; 1449 Cost. II, 385; 1453 Cost. II, 492; 1454 Cost. II, 517; 1467 Mih. Doc. 125; 1472 DIR«А» 530; 1481 ВД I, 257; 1490 ВД I, 421; 1496 АЛРГ 72); наз. одн. ж. инАА, инАя (1456 Cost. II, 791; XV ст. ВС 36; 1460 ВД II, 275); род. одн. ж. иное 5 (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв., 91 зв.; 1484 ЯМ); инои 1 (1455 Cost. II, 774); дав. одн. ж. инной (1440 АрхЮЗР I/VI, 5); знах. одн. ж. иноую (1444 Cost. II, 208; 1455 Cost. II, 770; 1457 Cost. II, 809; 1462 ВД II, 292; 1489 AS I, 89; 1492 ВД II, 292); наз. мн. иные 4 (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.; 1496 ОПСВВ 61); инныи 1 (1496 ВД II, 405); нныи 1 (1449 Cost. II, 386); ! иное люди 1 (бл. 1471 ЛКЗ 92); наз. мн. ч. инныи 17 (1395 Cost. II, 610; 1436 Cost. II, 698; 1448 Cost. II, 362; 1455 Cost. II, 769; 1463 ВД I, 74; 1466 ВД I, 115; 1472 ВД I, 172; 1476 ВД I, 209; 1479 ВД I, 224; 1496 ОПВВД); инни, инни 9 (1433 P 123; 1445 СРК; 1448 P 148; 1455 Cost. II, 769; 1462 ВД I, 52; 1464 ВД I, 84; 1467 Cost. S. 69; 1471 ДГСМПБ; 1479 Cost. S. 98); иные, ины(е) 3 (1395 Cost. II, 612; 1492 АЛМ 31; 1495 РИБ 621); зам. род. ины (господаревъ, больрь) 6 (1400 Cost. II, 619; 1453 Cost. II, 765; 1462 ВД I, 54, 56; 1469 ВД I, 139; 1470 ВД I, 141); наз. мн. ж. инни 1 (1408 Cost. II, 633); нныи 1 (1434 Cost. II, 670); нныи 1 (1456 Cost. II, 788); наз. мн. с. инАА, инАя 3 (1404 Cost. II, 625; 1433 Cost. II, 652; 1435 P 133); инАА 1 (1435 Cost. II, 687); инА 1 (1442 Cost. II, 88); род. мн. инныхъ, ины(х), иныхъ 118 (1361 АГЗ 6; 1386 P 30; 1400 P 62; 1413 P 84; 1424 P 106; 1439 Cost. II, 712; 1448 P 149; 1462 ВД II, 289; 1495 АЛМ 85; 1499 АЛМ 36); инихъ 5 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1407 АрхЮЗР 8/1, 3; 1472 ВД I, 169; 1485 ВД II, 371; 1499 AS I, 117); зам. наз. ины(х) (боАре) 1 (1460 Cost. S. 34); дав. мн. инымъ, инымъ, ины(м), инымъ 20 (1403 RS 338; 1429 Cost. I, 248; 1434 P 130; 1447—1492 ЛКБВ; 1488 РИБ 424; 1495 РИБ 601; 1496 АЛРГ 69, 71; 1499 ВД II, 448; РИБ 776); инимъ 1 (1449 Cost. II, 385); инѣмъ 1 (1479 ВД II, 351); знах. мн. ч. инныхъ, нны(х) 4 (1431 ГВКЛ 9; 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 10; 1495 АЛМ 88; 1496 ПДВКА 61); иныъ 2 (1370 P 18; 1421 P 94); нныи 1 (1498 АЛМ 159); знах. мн. ж. нныи 2 (XV ст. ВС 18 зв.; 1499 РЕА III, 35); нныи 1 (1496 АЛРГ 71); ор. мн. нныими 4 (1434 P 130; 1435 P 132; 1462 ВД II, 293); нныими 3 (1458 DIR«А» 512; 1479 DC 141; 1481 ВД I, 257); нныими 3 (1434 P 130; 1492 AS III, 23; 1499 AS I, 117); місц. мн. оу (въ, при) инныхъ, нныхъ 10 (1408 Cost. II, 630, 632; 1434 Cost. II, 668, 669; 1449 Cost. II, 386; 1456 Cost. II, 788, 789, 790, 1460 ВД II, 273, 274); нныхъ 1 (1499 ВД II, 448).

Див. ще ИНЫИ, ИНШИИ, ИНЪ.

ИНЪШИ див. ИНШИИ.

ИНАТЬ дієсл. док. (222) І. (повнозначне слово) (12) І. (кого) схопити, піймати, взяти силою (7): будеть ли яль его король по кривдѣ любартъ будеть правъ и я... буду правъ передъ вьгорьскимъ королемъ (б. м. н., 1352 P 6); а боу-

дѣ(т) лї ина(т) тогды то оу нашо(!) волї боудѣть а жена его именїе свое вѣно продасть комоу хоче(т) (XV ст. *BC* 39); а которого моего человека... в дуброве имуть, нехай его узвезять (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

2. почати, стати (робити шо) (3): тогды емоу кондрать не хотѣль отповѣдати олижь пришедь вотчичь даль свою рѣчь васковъ в роуць любо стратить а любо добуудеть васко то жь емоу дль кондрать отповѣдати его рѣчь (Галич, 1401 *P* 65); а колї вышо(л) тотъ ро(к) тогды нади его нагабати о граница(х) (XV ст. *СЯ* 42).

3. (обрати напрямок) взяти, повернути (1): а се зде есмо положили границу межи Манева и Вишнева и немъши от дороги што идеть от Манева... просте къ земельской криници (Манів, 1478 *AS* I, 76);

лнцемъ нѣти (1) *див. *ЛИЦЕ.*

II. (допоміжне дієслово) (у складі аналітичних форм майбутнього часу) (210): коли вси землѣне имуть давати дань оу татары то серебро имьють тако же тии люди дати (Смотрич, 1375 *P* 20); а записаль есми на своемъ имѣнїи в домъ Пречистой въ годъ же в годъ, копу гроши взять въ Мойсиковичахъ а въ лѣсникахъ при моемъ животь и опослѣ моего животь (!) кто иметь тое имѣнїя (!) держати (Кнїв, 1398 *ДГПМ*); а колн имоуть коупити татарскы товарь, оу иных наших трѣгох, тамъ имоуть дати, где его коупат, от гривноу два гроши (Сучава, 1434 *Cost.* II, 668); И шоби съ есте не сварили за моего именїю, докоул ме (!) имете слышати аже есмъ жив (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

ФОРМИ: *инф. инаТЬ* (XV ст. *BC* 11); *перф. 3 ос. одн. ч. Аль* (1401 *P* 65); *3 ос. одн. ж. нела* (XV ст. *BC* 21 зв.); *3 ос. мн. нали* (XV ст. *СЯ* 42); *майб. 1 ос. одн. имоу* (1415 *Cost.* I, 122; 1481 *BD* II, 365); *2 ос. одн. имеш* (1460 *BD* II, 270); *3 ос. одн. иметь* 39 (1398 *ДГПМ*; 1403 *ДГАА*; 1407 *Cost.* I, 57; 1408 *Cost.* II, 631; 1411 *DIR«A»* 439; 1412 *DIR«A»* 440; 1419 *DIR«A»* 444; 1420 *Cost.* I, 135; 1427 *Cost.* I, 197; 1460 *BD* II, 274 і т. ін.); *иметь* 8 (1408 *Cost.* II, 632, 633; 1409 *Cost.* I, 65; 1434 *Cost.* II, 669; 1435 *Cost.* II, 689; XV ст. *BC* 15 зв., 38 зв.; 1456 *Cost.* II, 791); *имет, име(т), имют* 71 (1408 *Cost.* I, 61; 1409 *DIR«A»* 437; 1413 *GL* 48; 1427 *P* 108; 1434 *Cost.* I, 386; 1443 *Cost.* II, 120; 1449 *Cost.* II, 378; 1456 *ЭСФ.* XV ст. *BC* 6; 1466 *BD* I, 96 і т. ін.); *имит* 1 (1458 *BD* I, 9); *имѣ(т) I* (1446 *P* 154); *1 ос. мн. имемъ, име(м)* (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 670; 1456 *ЭСФ.*; 1457 *Cost.* II, 809); *2 ос. мн. имете* (1481 *BD* II, 358); *3 ос. мн. имоуть, (и)моуть* 12 (1429 *Cost.* I, 258; 1434 *Cost.* II, 668, 669; 1435 *Cost.* II, 676; 1457 *Cost.* II, 810); *имоуть, имуть* 17 (1375 *P* 20; 1408 *Cost.* II, 631; 632, 633; 1415 *Cost.* I, 122; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; XV ст. *BC* 24, 24 зв., 38 зв.; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21); *имоут, имоу(т)* 51 (1434 *Cost.* II, 670; 1437 *Cost.* II, 709; 1440 *DBAc* 32; 1448 *Cost.* II, 366; 1449 *Cost.* II, 743; 1453 *Cost.* II, 461; 1454 *Cost.* II, 513; 1456 *Cost.* II, 788; 1457 *Cost.* II, 810; 1472 *BD* II, 315 і т. ін.); *! имоутї, ! имоути* 2 (1466 *BD* I, 96); *майб. 3 ос. одн. ч. будеть...* яль (1352 *P* 6); *майб. пас. 3 ос. одн. ч. боудѣ(т) ина(т)* (XV ст. *BC* 39); *3 ос. мн. имають быти инаты* (XV ст. *BC* 25 зв.); *дієприкм. пас. мин. знах. мн. нѣты(х)* (1457 *Cost.* II, 810); *дієприсл. перед. вемъши* (1478 *AS* I, 76).

*Див. ще ИМАТИ¹, ИМИТИ¹, *UNIATY, *ATISA.*

ИОНАНЬ, ИОНАН ч. (32) (особова назва, гр. Ἰωναν, гебр. Iochanan) Иван (29): Я Семень с колковъ... уписаль есми въ домъ Пречистой Богоматери... родители наши Иоана Ирину теодосію (Кнїв, 1398 *ДГПМ*); А на то ест вѣра... Иоана комиса (Баків, 1457 *BD* II, 258); Кузьма, пантелїмонъ, демьянъ, Киръ, ионанъ... то все безмезнищи (Краків, XV ст. *ОБРН* 112); ищи писа(л) иона(н) диаконъ... петрикоувъ (б. м. н., 1492 *ЗОЕ*);

святїи Ионанїи Богословъ (1), святїи Ионанїи (2) *див. СВАТЫИ I.*

ФОРМИ: *наз. одн. Иональ, Иса(н), Исги* (1403 *ДГМ*; 1453 *Cost.* II, 467; XV ст. *ОБРН* 112; 1491 *BD* I, 452;

1492 *ЗОЕ*); *род. одн. исана, іона, Иоана* 7 (1411 *Cost.* I, 84; 1414 *DIR«A»* 441; 1457 *BD* II, 258; 1465 *GL* 176; 1466 *BD* I, 106; 1491 *BD* I, 448); *Иоанна, Иоанья* 3 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1459 *Cost.* S. 22); *дав. одн. Иоанну* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1489 *AS* I, 89); *знах. одн. Иоанна* 2 (1398 *ДГПБ*; 1401 *ЗКЕ*); *Іона* 1 (1398 *ДГПМ*); *місц. одн. при іоан* (бл. 1470 *ОБРН*).

*Див. ще *ИОНОУЛЬ, ИОНЪ¹.*

ИОНАНЫШЬ, ИОНАНЫШЬ, ИОНАНЫШ, ИОНАНЫШЬ, ИОНАНЫШ ч. (19) (особова назва, молд., пор. Иоанъ) Иван: а на то вѣра... іонаныша (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84); а пак сїи злати татарскы заплатих оу роуки Олах Иоанышоу и Гашпароу (Гирлов, 1499 *BD* II, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. Іонаныш* 3 (1497 *BD* II, 115; 1499 *BD* II, 154); *Іонанышъ* 2 (1419 *DIR«A»* 444; 1492 *Cost.* S. 162); *Іонаныш I* (1495 *BD* II, 69); *Іонанышъ I* (1436 *Cost.* II, 701); *іонанышъ I* (1433 *Cost.* II, 650); *іонаныш I* (1495 *BD* II, 69); *род. одн. іонаныша, іонаныша* 5 (1400 *DIR«A»* 433; 1411 *Cost.* I, 84; 1481 *BD* I, 248; 1493 *BD* II, 3); *іонанныша I* (1442 *Cost.* II, 88); *іонаныша I* (1432 *ДГВІН*); *дав. одн. Іоанышоу I* (1499 *BD* II, 154); *іоанншу I* (1466 *DIR«A»* 519); *іоанншоу I* (1466 *DIR«A»* 519).

ИОАСАФЪ, ИОАСАФЪ, ИОСАФЪ, ЮАСАФЪ ч. (8) (особова назва) Иоасаф: А на то ест вѣлнка марторна сам господство ми... и егоумен кур Иоасаф (Сучава, 1470 *BD* I, 141); и дал сїе... село на имѣ Шировци... манастирю нашемоу от Поутнои... где ест егоумен поп коур Іоа(саф) (Сучава, 1478 *BD* I, 219).

ФОРМИ: *наз. одн. Иоасафъ, иоасафъ, Иосафъ, Іоа(саф), Юасафъ* (1470 *BD* I, 141, 155; 1471 *ПГСМПБ*; 1472 *BD* I, 170; 1476 *BD* I, 211, 215, 217; 1478 *BD* I, 219).

*ИОИЛЕВИЧЬ ч. (1) (особова назва): пи(с) жоуржь иоилеви(ч) оу байчапѣ(х) (Байчани, 1454 *ПГПММ*).

ФОРМИ: *наз. одн. иоилеви(ч)* (1454 *ПГПММ*).

Див. ще ИОИЛЕВИЧЮ.

ИОИЛЕВИЧЮ ч., невідм. (1) (особова назва): мы, петръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинны слоуга нашъ вѣрны жоуржь иоилеви(ч) ... слоужн(л) намъ право и вѣрно (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

*Див. ще *ИОИЛЕВИЧЬ.*

*ИОИЛЕЛЬ ч. (1) (особова назва, молд., пор. Иоиль): дали... есми емоу... щоувеанн о(т)нина его, що съ дал(л) бута(ш) по своєю доброю волею иослелу пре(д) нами (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

ФОРМИ: *дав. одн. иоиелу* (1456 *Mih.* 213).

*ИОИЛОВЪ ч. (1) (назва населеного пункту у Молдавському князівстві): а скоугтоуль и козма не имаю(т) добыти на иоила съ привилїемъ (Сучава, 1456 *Mih.* 213); мы Стефанъ воевод... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... слоугы Оана и брат его Іонл... и продали своєю правою отниноу (Сучава, 1486 *BD* I, 289).

ФОРМИ: *наз. одн. ионль, Іонл* (1456 *Mih.* 213; *Cost.* II, 568; 1486 *BD* I, 289, 290); *знах. одн. иоила* (1456 *Mih.* 213).

ФОРМИ: *місц. одн. оу иоиловъ* (1456 *Mih.* 213).

ИОИЛЬ, ИОИЛ ч. (5) (особова назва, цсл. Иоиль, гр. Ἰωὴλ, гебр. Joil): а скоугтоуль и козма не имаю(т) добыти на иоила съ привилїемъ (Сучава, 1456 *Mih.* 213); мы Стефанъ воевод... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... слоугы Оана и брат его Іонл... и продали своєю правою отниноу (Сучава, 1486 *BD* I, 289).

ФОРМИ: *наз. одн. ионль, Іонл* (1456 *Mih.* 213; *Cost.* II, 568; 1486 *BD* I, 289, 290); *знах. одн. иоила* (1456 *Mih.* 213).

ИОН *див. ИОНЪ¹.*

ИОНА ч. (6) (особова назва, гр. Ἰωνᾶς, гебр. Ionas) Йона: а при томъ были старци Печерского манастиря Дублянски Йона Авраамъ ключникъ (Кнїв, 1398 *ДГПМ*); а при томъ с нами были: кн(А)з Михайло Санкгушкович, а вл(а)д(ы)ка луцкий Йона (Луцьк, 1491 *AS* I, 95); И заплатих господство ми и тоти рн злат оу роуки Пьтроу н сыноу его Исаяко... и Ион(и) (Сучава, 1491 *BD* I, 452); А коли есми у пана Василя пенязи брал... при томъ был владыка володимерский иона (Волдимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

ФОРМИ: *наз. одн.* Иона, *Іона* (1398 ДГПМ; 1446 P 154; 1491 AS I, 95; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141; ЧИАФ); *дав. одн.* Ион(и) (1491 BD I, 452).

*ИОНИНЬ *прикм.* (1): Се А кнзь долголдать долголдатови(ч)... даю... сѣмоу николе поустыньскому ионнню монастырю тою зе(м)лю (Київ, 1427 P 108).

ФОРМИ: *дав. одн. ч.* иониню (1427 P 108).

Пор. ИОНА.

*ИОНОУЛЬ *ч.* (1) (*особова назва, молд.*): што бы емоу оурикъ съ оустьмъ доходомъ и жони его мароушиѣ и братоу еи ионоу(л) и дѣтемъ и(х) (Сучава, 1433 Cost. I, 352).

ФОРМИ: *дав. одн. ионоу(л)* (1433 Cost. I, 353).

Див. ще ИОНЪ, ИОНЬ¹.

ИОНЬ¹, ИОНЬ, ИОН, ИОН *ч.* (233) (*особова назва, молд., цсл.* Ионань, *гр.* Ἰωάννης, *гебр.* יוחנאן) Иван: А на то вѣра моя вышписаннаго александра воеводы и... вѣра пана Жуметате Иона (Сучава, 1403 RS 338); Писа Ион Попович оу Ясох (Ясси, 1500 BD II, 176).

ФОРМИ: *наз. одн.* ионь, *ионь, но(н), ион, Іон* 85 (1404 Cost. II, 625; 1437 Cost. I, 536; 1448 Cost. II, 316; 1456 ЭСФ; 1463 BD I, 74; 1475 Cost. D. 4; 1483 Cost. S. 122; 1488 BD I, 355; 1495 BD II, 59; 1500 BD II, 176 і т. ін.); *зам. род. в. п.* *Іон, но(н)* 27 (1460 Cost. S. 34; 1487 BD I, 305; 1488 BD I, 362, 364; 1489 BD I, 367, 372, 374; 1490 Cost. S. 141; 1491 BD I, 449 і т. ін.); *зам. дав. слоузи...* *Іон* 4 (1483 BD I, 275; 1487 BD I, 302; 1488 BD I, 355; 1495 BD II, 69); *зам. знах. слоугоу...* *Іо(н)* 1 (1491 Cost. S. 156); *род. одн.* *иона, Иона, іона, іона* (1403 RS 338; 1408 Cost. I, 65; 1415 Cost. I, 116; 1440 Cost. II, 66; 1454 Cost. II, 509; 1460 DIR«А» 515; 1478 BD I, 219; 1488 BD I, 325; 1492 Cost. S. 161; 1500 Cost. S. 231); *дав. одн.* *Іоноу, Іо(н)у* 31 (1378 P 26; 1456 BD I, 456; 1459 BD I, 32; 1467 Cost. S. 69; 1483 BD I, 267; 1479 BD I, 224; 1488 BD I, 363; 1490 BD I, 386; 1495 BD II, 53; 1499 BD II, 147 і т. ін.); *зам. род. от іоноу* 1 (1460 Cost. S. 41); *ор. одн.* *ионом, іономъ* (1458 Cost. II, 814; 1459 BD I, 31).

Див. ще ИОНЪ, *ИОНОУЛЬ.

ИОНЬ² *ч.* (2) (*титул, що передував імені молдавських господарів, гр.* Ἰωάννης) Ионъ Стефанъ воевода... господарь земли молдавское, велелъ тебе великому князю Ивану Васильевичу говорить (б. м. н., 1498 BD II, 409).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ионъ (1498 BD II, 409).

Див. ще ІО, ІОНЪ.

ИОНЬ *див.* ИОНЬ¹.

ИОСАФЪ *див.* ИОСАФЪ.

*ИОСИФОВЪ *прикм.* (1): и дали есми прѣдреченному монастырю единъ монастырь оу боищи, где была келѣя влдкѣя иосифова (Васлуй, 1446 Cost. II, 263).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* иосифова (1446 Cost. II, 263).

Пор. ЮСИФЪ.

ИОСКО *ч.* (3) (*особова назва, пор.* Иосифъ): и продали свою правоую отнину... от оурика дѣда их Жоуржа Фратовского, двѣ села на Днистри, едно на имѣ Дрисливое а другое где бил Иоско (Сучава, 1491 BD I, 458).

ФОРМИ: *наз. одн.* Иоско (1491 BD I, 458).

Див. ще ЮСКО.

*ИРѢЧИПЪ *ч.* (1) (*назва съомого місяця мусульманського місячного календаря, тат.* irädzir, *тюрк.* gadzab): а тои Арлыкъ писанъ оу ордѣ на оустыи дону курачеге лѣта а мѣсаца иречипа (б. м. н., 1392—1393 PФВ 171).

ФОРМИ: *род. одн.* иречипа (1392—1393 PФВ, 171).

*ИРИНА *ж.* (2) (*особова назва, гр.* Εἰρήνη): Я Семень... уписалъ въ домъ Пречистой Богоматери... родители наши Іоана Ирину (Київ, 1398 ДГПМ); Прокоп Чюрин пани... Иринъ положены к. в. лѣто (б. м. н., XV ст. ОБРН 151).

ФОРМИ: *дав. одн.* Иринъ (XV ст. ОБРН 151); *знах. одн.* Ирину (1398 ДГПМ).

Див. ще *ОРИНА.

ИС *див.* ИСЪ.

ИСАЕВИЧЪ *ч.* (3) (*особова назва*): Биль намъ чоломъ

писарь нашъ... панъ Григорей Исаевнчъ Громыка (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); и вы нашими послы, федоромъ Исаевичомъ и тымъ Шанъдромъ дьякомъ... до насъ прислали есте (б. м. н., 1498 BD II, 409).

ФОРМИ: *наз. одн.* Исаевичъ (1410 АкВАК XI, 5); *ор. одн.* Исаевичомъ (1496 BD II, 402; 1498 BD II, 409).

*ИСАЕСКО *ч.* (1) (*особова назва, пор.* ИсаиА): а на то е(ст) вѣра... пана доумы исаеска (Васлуй, 1436 Cost. I, 450).

ФОРМИ: *род. одн.* исаеска (1436 Cost. I, 450).

ИСАИ *ч.* (99) (*особова назва, цсл.* ИсаиА, *гр.* Ἰσαίας, *гебр.* Yshayāh) Исай: первы(и) поручни(к) кнА(з) михайло евнугеви(ч)... ива(н) ру(с)нови(ч) осипъ дѣдА исаи соколникъ (б. м. н., 1392 P 46—47); а третѣя част от тахже сел да ест Исаю, сыноу Оани Моусти (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: *наз. одн.* исаи (1392 P 47; 1421 Cost. I, 142; 1433 Cost. II, 650; 1434 Cost. II, 670; 1458 BD I, 9); *род. одн.*

исаия, исанА, исаія, исаіА, исаиа, ісаіА 6 (1419 DIR«А» 444; 1423 Cost. I, 154; 1426 Cost. I, 178; 1428 Cost. I, 221; 1429 Cost. I, 249; 1434 DIR«А» 463; 1436 Cost. I, 455; 1457 BD II, 258; 1468 BD II, 306; 1489 BD I, 376 і т. ін.); *исая, исаА* 22 (1422 DIR fig. № 35; 1428 Cost. I, 202; 1429 Cost. I, 280; 1432 Cost. I, 338; 1433 Cost. I, 350, 354, 359; 1436 Cost. I, 444; 1457 UKP і т. ін.); *дав. одн.* *Исаю* 2 (1490 BD I, 403; 1495 BD II, 59); *исаевни* 2 (1415 Cost. I, 117, 122); *исаевн* 1 (1420 Cost. I, 136); *исаю* 1 (1409 Cost. I, 65).

Див. ще ИСАИА, ИСАІЕ, ИСАЮ.

ИСАИА *див.* ИСАИА.

*ИСАИЕВЪ *прикм.* (12): а на то е(ст)... вѣра пана доумы исаіева (Васлуй, 1437 Cost. I, 515); а на то е(ст)... вѣра пана доумы исаіева (Сучава, 1446 Cost. II, 238).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* *исаиева, исаіева* (1437 Cost. I, 515; 1438 DBAc 28; 1439 Cost. II, 42, 46, 62; 1440 Cost. II, 66; 1441 DBAc 40; 1442 Cost. II, 88; 1443 Cost. II, 180; 1446 Cost. II, 238).

Пор. ИСАИ, ИСАІЕ.

ИСАИКО *ч.* (8) (*особова назва, пор.* ИсаиА): се азъ... Иоан Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣдоша пред нами... Моуша... и съ своими братнями... съ Тоадер столникъ и братъ его Исаико... и продали свою правоую очиноу (Сучава, 1489 BD I, 376); И пак оу том прѣдоше прѣд нами... Анноушка и сестра еи Моуша... и племеники их Исаико и брат его Силіон... и продали свою правоую отнину (Бирлад, 1495 BD II, 64).

ФОРМИ: *наз. одн.* Исаико 4 (1489 BD I, 376; 1491 BD I, 452, 458; 1495 BD II, 64); *зам. дав.* *братіам...* *Иванко и Исаико* 2 (1491 BD I, 452, 458); *род. одн.* *исаика* (1493 BD II, 6); *дав. одн.* *исаикоу* (1489 BD I, 376).

Див. ще ИСАИЛЕ.

ИСАИЛЕ *ч., невідм.* (1) (*особова назва, молд., пор.* ИсаиА) Исай: а на то есть... в. п. Исаиле... и вѣра оусих наших боярь (Сучава, 1468 BD I, 126).

Див. ще ИСАИКО.

ИСАИА, ИСАІА, ИСАІА, ИСАИЯ, ИСАИА, ІСАІА *ч.* (54) (*особова назва, цсл.* ИсаиА, *гр.* Ἰσαίας, *гебр.* Yshayāh) Исай: а на болшее потверж(д)еніе томуу вѣсемоу вышписанномуу велѣли есмы слоузѣ нашемоу исаіи грѣдовичю писатн и привѣсити нашоу печать к сем(оу) листоу нашемоу (Сучава, 1414 Cost. I, 112); пи(с) иса(и)А у соучавѣ (Сучава, 1472 ДГСВМ).

ФОРМИ: *наз. одн.* *исаиА, исаиа, исаіА, исаия, ісаіА, ісаіа* (1418 Cost. I, 127; 1434 Cost. II, 665; 1436 Cost. II, 701; 1458 BD I, 25; 1460 BD I, 41; 1462 BD I, 62; 1463 BD I, 74; 1465 DIR«А» 518; 1467 Cost. S. 69; 1472 ДГСВМ і т. ін.); *род. одн.* *исаіи, исаии* 18 (1437 Cost. I, 536; 1438 DBAc 27; 1439 Cost. II, 32, 62; 1458 DIR«А» 512; 1459 BD I, 28, 34; 1460 DIR«А» 515; 1464 Cost. S. 60; 1470 BD II, 310 і т. ін.); *исан* 1 (1422 ДГОБК); *дав. одн.* *исаіи, ісаіи, ісаіи* (1414 DIR«А» 441; Cost. I, 112; 1415 Mih. Alb.).

Див. ще ИСАИ, ИСАІЕ, ИСАЮ.

ИСАІЕ *ч., невідм.* (2) (*особова назва, цсл.* ИсаиА, *гр.*

Ἰσαίας, *гебр.* Yshayāh) Исай: пнса(л) нсаіе оу сучаве (Сучава, 1459 *Cost. S.* 22).

Див. ще ИСАИ, ИСАИА, ИСАЮ.

ИСАІА див. ИСАИА.

ИСАК ч. (79) (особова назва, гр. Ἰσαάκ, гебр. Isaac) Исак: а на то е(ст) вбра... па(и) исака вистърника (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122); Я, княгини Семеновая, Ульяна Кобринская, и съ сыномъ своимъ Ивановъ... жаловали есьмо и дали слузъ нашему на имя Іудъ... перковъ святыхъ апостоль Петра и Павла... и съ тыми со всими, како же было передъ тымъ... при старомъ попъ Петровскомъ, на име Исацъ (Кобринь, 1465 *АкВАК III*, 4); а на то е(ст)... вбра пана нсака вистърника (Сучава, 1500 *Cost. S.* 234).

ФОРМИ: наз. одн. исак, isa(к), їса(к) (1490 *Cost. S.* 140, 141; 1499 *BD II*, 425, 444); род. одн. исака, Ісака (1458 *Mih. Doc.* 122; 1491 *Cost. S.* 153; 1492 *BD I*, 506; 1493 *BD II*, 22; 1494 *BD 38*; 1495 *BD II*, 43; 1496 *BD II*, 93; 1497 *BD II*, 111; 1498 *BD II*, 126; 1500 *BD II*, 173 і т. ін.); дав. одн. исакоу (1490 *Cost. S.* 140, 141); місц. одн. при Исацъ (1465 *АкВАК III*, 4).

ИСАЧКО ч. (1) (особова назва, пор. Исак): А при мнѣ былъ панъ Ячко Хвалелневичъ... а панъ Исачко Пузовский (Володимир, 1498 *АрхЮЗР 8/IV*, 120).

ФОРМИ: наз. одн. Исачко (1498 *АрхЮЗР 8/IV*, 120).

ИСАЮ ч., невідм. (7) (особова назва, молд., цсл. Исана, гр. Ἰσαίας, гебр. Yshayāh) Исай: а на то е(ст) вбра... пана нсаіо (Сучава, 1438 *Cost. II*, 7); мы Стефан воевода... знаменито чиним... сже тоти истинниі наши слоуги Тоадер Юкаш и братаничъ его Фарко аprod... и племеник их Исаю... жаловал есми их особною нашею милостию (Васлуй, 1495 *BD II*, 59).

Див. ще ИСАИ, ИСАИА, ИСАІЕ.

***ИСБАРАЗИСКИИ див. *ЗБАРАЗСКИИ.**

***ИСВѢДОКЪ див. *СВѢДОКЪ.**

ИСЗО див. ИЗЪ.

ИСИДОРЪ ч. (3) (особова назва, гр. Ἰσίδωρος) Сидір, Исидор: Благословенъ Исидора, митрополита Киевского и всея Руси (Холм, 1440 *АрхЮЗР 1/VI*, 5); Я по(п) порѣчки на има исидор(р) ис своими с сынами... били есмо чело(м) е(т) мл(с)ти (б. м. н., 1498 *ЧАФ*).

ФОРМИ: наз. одн. Исидоръ, исидор(р) (1440 *АрхЮЗР 1/VI*, 5; 1498 *ЧАФ*); род. одн. Исидора (1440 *АрхЮЗР 1/VI*, 5).

Див. ще СИДОРЪ.

***ИСКАЗИТИ див. *СКАЗИТИ.**

***ИСКАЗНИТИ див. *СКАЗНИТИ.**

***ИСКАРИОТСКИЙ прикм. (3) (цсл. искаріотскъ) із** Каріота: аще лн кто прѣ(б)стѣпнть заповѣ(д) сіѣ... да е(ст) прокла(т) о(т) ба... и съ іоудож искаріо(т)скы(м) оучастіе да има(т) (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); а кто съ покуситъ възѣти илї порушити имъ бу(д) що... да е(ст) проклѣтъ о(т) г(б)а ба... и да е(ст) подобе(н) искаріо(т)ском(у) ноудѣ прѣдателю (Сучава, 1443 *ПГСММ*).

ФОРМИ: дав. одн. ч. искаріо(т)ском(у) 1 (1443 *ПГСММ*); скаріотскому 1 (1409 *DIR«А» 437*); ор. одн. ч. искаріо(т)скы(м) (1401 *ЗКЕ*).

ИСКАТИ, ИСКАТЬ дієсл. недок. (30) 1. (кого, чого, що) (*намагатися знайти*) шукати (II): а за избѣга можемъ его добыти и выдати аже его не можемъ добыти можемъ его иска (I) съ обою сторону (б. м. н., 1352 *P* 6); се Азъ кнА(з) александъ (!) патрикѣви(ч) стародуб(с)кн знамени(т) чинимы... аже слобую и слоби(л) есми... по смерти на(ш)го г(с)дра... не искати ми иныхъ господаревъ (б. озера Круди, 1400 *P* 62); а николи инъшого собъ пана мимо... владнслава, кролъ... искати и выбирати... завѣзоуми оучинити и полнити то(т) истинныи голдъ (Львѣв, 1436 *Cost. II*, 698); а... коли бы стала какаа налога на александра воеводу(доу), а о(н) штобы не иска(л) иную сторону (Банилів, 1455 *Cost. II*, 770); мы Іоан Стефан воевода... слю-

боуем... кролю... и нн жадного иного пана не искати (Коломия, 1485 *BD II*, 371);

искать ласкы (I) просити, шукати ласки: а оу то(т) го(д) имееъ оу завсе (!) искать ласкы нашее (XV ст. *BC 38* зв.).

2. (чого, чого під ким, на кім) (*судсвим шляхом*) добиватися, шукати (чого) (9): а мнѣ тѣжъ... не надобѣ того имѣна... Городка ис приселки, искати подъ дадиною мою (Вільна, 1482 *AS I*, 79); А которое будетъ дело Якубу до него близкостью къ тому имению, и онѣ нехай передъ нами на немъ ищеть (Краків, 1489 *РИБ 438*); а штобы мел того имѣна под кн(е)гинею искати... ино кн(е)г(и)ни... не надобе ничего с тыми мовити (Луцьк, 1494 *AS I*, 101);

(кого перед ким, кого за що) подавати скаргу (на кого), скаржитися (на кого за що) (6): а кому съ оузри(т) кри(в)да на ты(х) люди, а о(н) да ище(т) и(х) прА(д) старицъ, алибо прА(д) свои моужи, иного су(д)цѣ да не имаю(т) (Сучава, 1453 *Cost. II*, 462); искаль онѣ того Мартынца за непохожого слугу (Вільна, 1498 *АЛМ 159*);

искати закономъ (съ закономъ) (2) (кого перед ким, кого перед кого) переслѣдувати закономъ (кого): и такожъ торговцемъ и(х) и людемъ н(х) никто да не заложитъ товара и(х) за чужего товара, развѣ коли кто знаидеть своего должника, та еще имаетъ его искати закономъ прѣ(д) на(с) (Устя Башія, 1435 *Cost. II*, 676—677); А комоу шо съ оузрит кривдо (!) на тых люди, тот да ищет их съ закономъ прѣд егоуменом (Сучава, 1459 *BD I*, 29); правомъ искати (I) див. ПРАВО¹ 2.

ФОРМИ: инф. искати 11 (1395 *Cost. II*, 612; 1400 *Cost. II*, 619; *P* 62; 1435 *Cost. II*, 676; 1436 *Cost. II*, 698; 1482 *AS I*, 79; 1485 *BD II*, 371; 1489 *РИБ 431*; 1494 *AS I*, 101); искать 1 (XV ст. *BC 38* зв.); і иска 1 (1352 *P* 6); мен. 3 ос. одн. ищеть (XV ст. *BC 25*); аор. 1 ос. мн. искахом (1458 *Mih. Doc.* 122); перф. 3 ос. одн. ч. искаль (XV ст. *BC 22*; *РИБ 609*; 1498 *АЛМ 159*); 3 ос. одн. ж. искала (1494 *РИБ 560*); майб. 1 ос. одн. имамъ искати (1401 *P* 64); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. штобы...иска(л) (1455 *Cost. II*, 770); нак. сп. 3 ос. одн. да ище(т) 2 (1446 *Cost. II*, 251; 1453 *Cost. II*, 462); да ищеть 1 (1459 *BD I*, 29); да ищеть 1 (1454 *Cost. II*, 517); нехай ищеть 1 (1489 *РИБ 438*); 2 ос. мн. ищите (1392—1393 *РФВ 170*); 3 ос. мн. да ищю(т) 1 (1449 *Cost. II*, 391); да иштоу(т) 1 (1472 *DIR«А» 530*); дієприсл. одноч. ищюущи (1402 *Cost. II*, 621).

*Див. ще *ПОДИСКИВАТИ, *ПОИСКАТИ, *ПОИСКИВАТИ.*

***ИСКЛАД див. *СКЛАДЪ.**

***ИСКЛАДАТИ див. СКЛАДАТИ.**

***ИСКЛАДЪ див. *СКЛАДЪ.**

***ИСКОНЬЧАНЪ прикм. (1)** скінчений, закінчений: а в томъ жалобы не бывали искомъчаны (XV ст. *BC 10*).

ФОРМИ: наз. мн. ж. искомъчаны (XV ст. *BC 10*).

***ИСКОНЬЧАТИ СЯ дієсл. док. (1) (цсл. искомъчатисА)** бути закінченим, завершеним: по(д)ъ лѣ(т) 1 лѣт и 4 ст(а) и (тр)ѣтне на 10 лѣто искомъчася (с)ні костель... на память стго лаврѣн(тн)я (Люблін, 1413 *ОБРН 115*).

ФОРМИ: аор. 3 ос. одн. искомъчати (1413 *ОБРН 115*).

*Див. ще *ДОКОНЧАТИ, *СКОНЧАТИ 1, *СКОНЧЫТИ.*

***ИСКОУПИТИ дієсл. док. (1) (цсл. искоупити)** (кого від чого) викупити: а они его искоупили о(т) той глобы (Сучава, 1432 *Cost. I*, 327).

ФОРМИ: перф. 3 ос. мн. искоупили (1432 *Cost. I*, 327).

***ИСЛОМИТУ див. *ЗЛОМИТИ.**

***ИСЛУГА див. СЛОУГА.**

***ИСЛЮБИТИ див. СЛЮБИТИ.**

***ИСЛЮБОВАТИ див. *СЛЮБОВАТИ.**

***ИСМОВИТИ СА див. *ЗМОВИТИ СА.**

ИСНИЖЕ див. ЗНИЖЕ.

***ИСНИМАТИ СА див. *СНИМАТИ СА.**

ИСНЫИ, ИСНЫ, ИСТНЫИ прикм. (23) (смч. jistny, стп. istny, isny) (звичайно у столуч. з займенником то(т)

згаданий: пак ли бы... хо(т)л бы коли о(т)стати тонь исны кнА(з) корибу(т)... тогда мы... хочемы его о(т)стати (Лучиця, 1388 P 39); што же мишь мужикови(ч) держаль та дворища оу тьшькови(ч) королювъ слуга и мы есмы тому исному мишеви и его дѣтемъ дали есмы фецеви(ч) двориче и бугданчича оу новосъльцехъ (Перемишль, 1390 P 175—176); пакли бы романъ почА(л) и жаловаль пред кимъ того нАтсва... тогда мы имаева того исного романа опАть поставити и дати в руцѣ (Берестя, 1400 Cost. II, 618); а мы такъжъ оурузумъвши его такое обѣцванье и слобы... про то жъ его со всѣми по(д)данными о тую исную мерзАчку... правого чиними (Ланчиця, 1433 P 121); а николи не хочемы быти оу ради смо(л)вы снѣтѣю, чере(с) са, а любо чере(с) кого иного, а любо иньи где бы коли того исного пана нашего... кроль полского, и короуны его, намѣстко(м) лихое оу волотство ражено (Львѣв, 1436 Cost. II, 698); а то бы кролеви... пре(з) его послы исныА знаменито было, тогда коро(л)... имае(т)... де(н) голдованьА на иньи ча(с) преложити (Хотин, 1448 Cost. II, 734).

ФОРМИ: наз. одн. ч. исныи 2 (1388 P 37; 1392—1393 PФВ 170); исны 1 (1388 P 39); истный 1 (1408 АкЮЗР I, 6); род. одн. ч., с. исного 6 (1388 P 37; 1400 P 61; 1433 P 125; 1436 Cost. II, 698, 705); дав. одн. ч. исному, исномуу 4 (1388 P 37; 1390 P 175; 1436 Cost. II, 697, 698); знах. одн. ч. исного 4 (1400 Cost. II, 618; 1436 Cost. II, 698); исныи 3 (1388 P 37); наз. одн. ж. istnaja (1388 ZPL 107); знах. одн. ж. истную 2 (1408 АкЮЗР I, 6; 1421 P 94); исную 1 (1433 P 121); знах. мн. ч. исныА (1448 Cost. II, 734).

Див. ще ИСТИННЫИ¹, *ИСТЫИ.

ИСО див. ИСЬ.

ИСПЕРВА присл. (2) спершу, спочатку: да соу(т) нашемоу монастирю оури(к) съ вьсь(м) доходо(м) не(под)вижено николи на вѣки, яко да(л) и(х) исперва братие(м) наши(м) (sic.— Прим. вид.) (Дольний Торг, 1451 Cost. II, 400); а оу Тигини да платѣт какже ис перва платили мыто, тымже обычаем и теперъ имають платити (Сучава, 1460 ВД II, 273).

Див. ще ИС ПРЬВА, НАИПЕРВЫ 2, ПЕРВО 3, ПРЬВО.

! ИСПИСАЛИ <ИТКИЛѢ> див. *ИТКИЛЬ.

ИСПИСАТИ дієсл. док. (1) (викласти на письмі) написати: А на (в ориг. най.— Прим. вид.) боулшеи крѣпості и потврѣженіе, вельди есми нашемоу вѣрному паноу Тьоутоулоу логофетоу исписати и нашу печат привѣсити к сѣмоу листоу нашемоу (Васлуй, 1497 ВД II, 113).

ФОРМИ: инф. исписати (1497 ВД II, 113).

Див. ще *ВЫПИСАТИ 1, *ВЫПСАТИ, ЗАПИСАТИ 1, *ЗАПИСЫВАТИ 1, *НАПИСАТИ, *НАПСАТИ, *ОТПИСАТИ 2, ПИСАТИ, ПОПИСАТИ 2, *ПОПИСОУВАТИ, *ПСАТИ.

! ИСПИСЛЕ <ИТКИЛЕ> див. *ИТКИЛЬ.

*ИСПЛѢНИТИ дієсл. док. (1) (цсл. исплѣнити) (чому шо) виконати (шо), додержати (чого): ащелиби кто о(т) ны(х) или по ны(х) бѣдѣщїи(х) начални(к), томоу монастирю не исплѣнилъ тое, ты да въздаА(т) слово прѣ(д) х(с)емъ въ днь страшнаго сѣда (Сучава, 1430 Cost. I, 308).

ФОРМИ: баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. ащелибы... не исплѣнилъ (1430 Cost. I, 308).

Див. ще ИСПОЛНИТИ, ИСПОЛНЯТИ 2, НАПЛѢНИТИ, НАПОЛНИТИ, ПОЛНИТИ.

*ИСПОВѢДАТИ дієсл. док. (1) (цсл. исповѣдати) (шо кому) сповѣстити, сказати (кому про шо): И я ему исповѣдалъ платнеры, и онъ ми вельль зороу (!) (zogoiu.— Прим. вид.) чистити... и пошоль съ клѣти вонъ передь мною (Вильна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: перф. 1 ос. од. ч. исповѣдалъ (1498 АЛМ 163).

Див. ще *ИСПОВѢДИТИ.

*ИСПОВѢДИТИ дієсл. док. (1) (цсл. исповѣдѣти) (шо) сповѣстити, сказати (про шо): и пани его позвала мене

и пытала мене, есть ли полотна, и я исповѣдилъ полотна въ той клѣти, въ которой скарбъ былъ (Вильна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: перф. 1 ос. одн. исповѣдилъ (1498 АЛМ 163).

Див. ще *ИСПОВѢДАТИ.

*ИСПОВѢДНИКЪ ч. (1) (цсл. исповѣдникъ) святей, шо зазнавав переслѣдуванъ за віру: а писана грамота оу погоничи(х) оу четверто(к) м(с)ца генъварА оу ка днь на памАть стго оца макксима (!) исповѣдника (Погоничі, 1422 P 98).

ФОРМИ: род. одн. исповѣдника (1422 P 98).

ИСПОЛНА див. СПОЛНА.

ИСПОЛНИТИ дієсл. док. (1) (шо подлуг чо(го)) виконати (шо згідно з чим): Тое оусе вышѣписанное слобоуем и присѣгаем здержати и исполнити подлоугъ сего нашего листа (Коломия, 1485 ВД II, 372).

ФОРМИ: инф. исполнити (1485 ВД II, 372).

Див. ще *ИСПЛѢНИТИ, ИСПОЛНЯТИ 2, НАПЛѢНИТИ, НАПОЛНИТИ, ПОЛНИТИ.

ИСПОЛНОУ присл. (1) сповна, повністю: мы петръ воевода... вызнаваемъ ... оуже (!) тоты златии пинѣзи... панъ михаило з боучача... намъ верноуль и заплатилъ исполноу (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815).

Див. ще ЗОУПОЛНА, СПОЛНА, СОУПОЛНА.

ИСПОЛНЯТИ дієсл. недок. (2) 1. (шо) утверждувати, установлювати (1): а намъ сушимъ православнымъ христіяномъ Ляхомъ и Руси достоитъ исполняти Божия церкви и ихъ священъниковъ, а не обидети (Холм, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5).

2. (шо) виконувати (шо), додержувати (чого) (1): Васи(л) земло де(р)жить Соупроуновщиноу а с тое земли хоживоло (!) три(д)цать гроше(и) и ведро меду... а наначи того не исполняеть заню(ж) приго(л)тАеве(л) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93).

ФОРМИ: инф. исполняти (1440 АрхЮЗР I/VI, 5); теп. 3 ос. одн. исполняеть (бл. 1471 ЛКЗ 93).

Див. ще *ИСПЛѢНИТИ, ИСПОЛНИТИ, НАПЛѢНИТИ, НАПОЛНИТИ, ПОЛНИТИ.

*ИСПРАВА див. *СПРАВА.

ИСПРАВЕДЛІВЕ див. СПРАВЕДЛИВЕ.

*ИСПРАВЕДЛИВОСТЬ див. СПРАВЕДЛИВОСТЬ.

ИСПРАВИТИ див. СПРАВИТЬ.

*ИСПРАВИТИСЯ див. *СПРАВИТЬСЯ.

*ИСПРАВЛЯТИ дієсл. недок. (5) (кому, кому в чому, кому з чо(го)) додержувати, дотримувати (чого) (3): и вы нашимъ послы... до насъ прьслали есте и такъ намъ поведаете про то, што тое дело межы вами такъ стало се, што Александръ зять вашъ зъ доконъчанья своего и крестного целованья... вамъ не исправляеть (б. м. н., 1498 ВД II, 409); И ты, по своей оутверъжоной грамоте и какъ панове твои оуговорили, ему ни въ чомъ не исправляешъ: дочеръ его ноудишь прьступити къ рымскому закону (б. м. н., 1499 ВД II, 448);

< > и с п р а в л я т и п о з о в ъ (проти кого) (2) позивати до суду (кого): Которыи исправляеть позовъ протѣвъ ко(г) бе(з) правого повода (XV ст. ВС 6).

ФОРМИ: теп. 2 ос. одн. исправляешъ (1499 ВД II, 448); 3 ос. одн. исправляеть, исправляеть, испра(в)ляеть (XV ст. ВС 6, 15 зв.; 1498 ВД II, 409).

Див. ще СПРАВИТЬ.

ИСПРАВНО див. СПРАВНО.

*ИСПРАВѢДЛИВОСТЬ див. СПРАВЕДЛИВОСТЬ.

*ИСПРОСИТИ див. СПРОСИТИ.

*ИСПРУВЪСКИЙ ч. (2) (особова назва): и оуздалъ есть влѣка передь нами пану яшкови испрувскому та дворища на вѣки (Перемишль, 1391 P 45).

ФОРМИ: дав. одн. испрувскому (1391 P 45).

ИС ПРЬВА присл. (1) (цсл. ись прьва) спершу, спочатку: А хотарь томоу селоу... д(о) оусті(а) Черленой, идеже

ест блато Мъстек Яноул и от кждоу ис пръва начахом (Сучава, 1473 *BD* I, 183—184).

Див. ще ИСПЕРВА, НАИПЕРВЫ 2, ПЕРВО 3, ПРЪВО.

ИСПРАТАТИ *дiесл. док.* (2) (кого, що) зiбрати: а кого коли испрiачють людии к собь оу томъ мьстѣ оу млина тыѣ люди даль есмь имь (Смотрич, 1375 *P* 20); мы па(к) не поспѣли есмо испрiатати всеѣ силы нашеѣ толко што около на(с) нашъ дворъ естѣ и с тымы стали есмо противъ того аксака (б. м. н., 1392—1393 *PФВ* 170).

ФОРМИ: *инф.* испрiатати (1392—1393 *PФВ* 170); *майб.* 3 *ос. мн.* испрiачить (1375 *P* 20).

ИСПУСТИТИ *див. СПУСТИТИ.*

ИСПАРАДАВНА *див. ИСПАРОДАВНА.*

ИСТАРИНЫ, ИЗСТАРИНЫ *присл.* (3) з давнiх-давен, здавна: И благословляю вашу милость... какъ бы церковь Божая и тотъ попь никимъ были необидны ... занъ же дей изстарины той Божей церкви и попомъ ее ни отъ кого обидь не чинилося (Холм, 1440 *АрхiОЗР* 1/VI, 5); А кн(а)з(э) Сем(е)н(у) оуве(л) бы(л) на ни(х) новиноу сено косити на толоку ходити а став сыпати а того де(и) нм и старины не было (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ*, 90).

ИСТАРОДАВНА, ИСТАРАДАВНА, ИСТАРОДАВНА *присл.* (9) з давнiх-давен, здавна: про ть жь Азь... приступилъ есмь ку... коруиъ польской ис тыми горо(д) ись креманищемъ и съ братславлемъ... которыѣ жь то ись (с)тара давна ку сватои корунъ пильскои (!) прислухають (Кременецъ, 1434 *P* 130); про то жь А про тое ихъ добродiество... приступаю... ку... королеви польскому... ис тыми городы... што тыми разы суть оу моемъ держанью которы жь то и истара давна ку коруне прислухали и прислухають (Черняхiв, 1435 *P* 132—133); Я кн(а)зъ Юри Василевич Жаславский визнаваю... ижет продал есми... имене... так долго и так широко какже есми сам держал во всех границах и во всех околицах как ис стародавна (*в ориг.* ис стародавна.— *Прим. вид.*) ест (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

*Див. ще *ОСТАРОДАВНА, СЪСТАРОДАВНА.*

ИСТАТИ СА *див. СТАТИСА.*

***ИСТВОРИТИ** *див. *СТВОРИТИ.*

***ИСТВОРЪНЬЕ** *с.* (1) створення: Во има от(г)ца (!) и сна и стго дха бжимъ истворъньемъ оу вьки аминъ (Львiв, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: *ор. одн.* истворъньемъ (1370 *P* 18).

***ИСТЕЦЪ** *ч.* (3) 1. позивач (2): <а п(а)кли> бы па(н) того с(е)ла рекль <ажь т>ого чоловѣка... <...оу с(е)лѣ нѣтъ тогды мае(т) <ис)тецъ ждати того чоловѣ(ка)> другиѣ три дни (Галич, 1435 *P* 134).

2. вiдповiдальна особа (1): а мы боаре землн мо(л)давской на верху листа сего по имену попсани яко истци и рукоимъ слюбуемы и ручимы... и(ж) на(ш) господа(р) александръ воевода... а по не(м) будущей нмью(т) по(л)нити (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 143).

ФОРМИ: *наз. одн.* <ис)тецъ (1435 *P* 134); *дав. одн. истци* (1435 *P* 134); *наз. мн. истци* (1421 *BD* I, 143).

ИСТИГАТИ *дiесл. недок.* (1) (шо на кiм) (*вимагати слати*) стягати (шо з кого): па(к)ли <бы мы> не д(б)али платити исти(н)ный золоты(х) и други(х) пришлы(х) шести со(т) золоты(х), то(г)да коро(л)... нмие(т) истигати ты(х) двананца(т) со(т) золоты(х) на наши(х) купце(х) и на землано(х) (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142).

ФОРМИ: *инф.* истигати (1421 *Cost.* I, 142).

Див. ще ВСТАГАТИ.

ИСТИНИ *див. ИСТИННИЙ¹.*

ИСТИНЪИ *див. ИСТИННЫИ¹.*

***ИСТИННА** *ж.* (1) (*стч.* jistina, *стн.* iścina) належна комусь основна грошова сума без додаткових нарахувань: па(к)ли <бы мы> не д(б)али платити исти(н)ный золоты(х)... то(г)да коро(л) господа(р) на(ш)... нмие(т) ихъ брати и вста-

гати та(к) долго, али(ж)... кн(а)гини ри(м)гаили попо(л)нимы истинну и прибылыи золоты (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142).

ФОРМИ: *знах. одн.* истинну (1421 *Cost.* I, 142).

*Див. ще *ИСТИННИЙ².*

ИСТИННИЙ¹, ИСТИНЫИ, ИСТИННЫИ, ИСТИННИИ, ИСТИНЫИ, ИСТИНЪИ, ИСТЫНЪИ, ИСТЫННИИ, ИСТЫННЫИ, ИСТИНЪИ, ИСТИННЪИ, ИСТЫННИИ, ИСТЫННИИ, ИСТЫННЫИ, ИСТИНЪИ, ИСТЫННЪИ, ИСТЫННИИ, ИСТЫННИИ *прикм.* (238): 1. справжнiй, правдивий (1): ино они тое видѣше и оуrozumьши, аже есми и(с)ти(н)ны прiате(л) и слуга вьре(н) быти и служити г(с)п(д)ви ншму, кролеви е(г) мл(с)ти (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810).

2. (*звичайно у сполуч. з займенниками тотъ, сеи*) згаданий (237): аже самъ не можеть заплатити тотъ истинный што же оуложать его оу вину, хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дьдичество собь оузати (б. м. н., 1352 *P* 6); а также слюбуемы и имаемы воротити оу сѣ записы тому истино(м) королеви полскому (Львiв, 1436 *Cost.* II, 707); мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е) тот истинiй слоуга... пан Дюма Броудоуръ слоужил нам право и вьрно (Гирлов, 1499 *BD* II, 140).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. истинный, истинныи, истиннiй* 92 (1352 *P* 6; 1400 *Cost.* I, 36; 1409 *Cost.* I, 64; 1414 *Cost.* I, III; 1423 *Cost.* I, 156; 1427 *Cost.* I, 196; 1440 *Cost.* II, 65; 1447 *Cost.* II, 273; 1453 *Cost.* II, 495; 1495 *BD* II, 89; 1499 *BD* II, 140 i т. ин.); *истинны* 28 (1414 *DIR«A»* 441; 1420 *Cost.* I, 135; 1426 *Cost.* I, 178; 1429 *Cost.* I, 239; 1443 *Cost.* II, 138; 1448 *Cost.* II, 342; 1455 *Cost.* II, 553; 1457 *Cost.* II, 810; 2-а пол. XV ст. *ДГВiС*; 1460 *Cost.* S. 41 i т. ин.); *истиннии, истиннiи* 18 (1428 *Cost.* I, 209; 1446 *Cost.* II, 247; 1451 *Cost.* II, 403; 1458 *Cost.* I, 18; 1472 *BD* I, 177; 1480 *BD* I, 237; 1487 *BD* I, 294; 1492 *BD* I, 504; 1495 *BD* II, 41, 44 i т. ин.); *истинны, истиннiи* 16 (1433 *Cost.* I, 358; 1435 *Cost.* I, 424; 1436 *Cost.* I, 481; 1441 *DBAc* 40; 1445 *Cost.* II, 211; 1448 *Cost.* II, 359; 1453 *Cost.* II, 471; 1466 *BD* II, 110; 1487 *BD* I, 295; 1493 *BD* II, 5); *истини* 8 (1443 *Cost.* II, 141, 185; 1446 *Cost.* II, 237; 1452 *Cost.* II, 425, 426, 431; 1468 *BD* I, 125; 1469 *BD* I, 135; 1471 *DIR«A»* 525); *истинiи* 8 (1428 *Cost.* I, 218; 1480 *BD* I, 238; 1484 *BD* I, 178; 1487 *Cost.* D. 6; 1491 *BD* I, 491; 1495 *BD* II, 43, 79; 1499 *BD* II, 140); *истынiн* 2 (1499 *BD* II, 21; 1497 *BD* II, 112); *истынны* 2 (1457 *UKP*; 1488 *BD* I, 323); *истинни* 1 (1438 *Cost.* II, 26); *истыннiи* 1 (1462 *BD* I, 63); *истыннiи* 1 (1400 *Cost.* I, 26); *истини* 1 (1466 *BD* I, 95); *дав. одн. ч. истинно(м)* 4 (1436 *Cost.* II, 706, 707; 1458 *Mih. Doc.* 123); *истинному* 2 (1411 *P* 77); *истиному* 1 (1388 *GL* 678); *знах. одн. ч. истинно(г)* 1 (1453 *ПГОВ*); *исти(н)го* 1 (1436 *Cost.* II, 706); *наз. одн. ж. истиннаа* 2 (1438 *Cost.* II, 14; 1497 *Cost.* S. 212); *истинна* 2 (1480 *BD* I, 244; 1498 *BD* II, 126); *истынаа* 1 (1418 *Cost.* I, 126); *истина* 1 (1499 *BD* II, 31); *род. одн. ж. исти(н)ноѣ* (1436 *Cost.* II, 706); *знах. одн. ж. ištepiju* (1388 *ZPL* 104); *наз. мн. истинiи* 3 (1469 *BD* I, 134; 1489 *BD* I, 371; 1490 *BD* I, 391); *истиннiи* 1 (1495 *BD* II, 53); *истинни* 1 (1452 *Cost.* II, 409); *наз. мн. ч. истинны* 11 (1426 *Cost.* I, 182; 1427 *Cost.* I, 193; 1428 *Cost.* I, 221, 223; 1429 *Cost.* I, 269; 1439 *Cost.* II, 51; 1440 *DBAc* 31; 1453 *Cost.* II, 467; 1467 *Cost.* S. 68; 1471 *BD* I, 164; 1478 *BD* I, 218); *истиннии, истиннiи* 10 (1479 *BD* I, 228; 1488 *Cost.* S. 127; 1491 *Cost.* S. 152; 1495 *BD* II, 39, 46, 47, 48, 59, 62, 248); *истинныи* 8 (1415 *Cost.* I, 121; 1428 *Cost.* I, 201; 1442 *Cost.* II, 87; 1443 *Cost.* II, 144, 149; 1448 *Cost.* II, 316, 323; 1483 *BD* I, 267); *истини* 4 (1462 *BD* II, 292; 1467 *BD* I, 117, 118; 1468 *BD* I, 127); *истынн* 3 (1419 *DIR«A»* 444; 1454 *Cost.* II, 508; 1483 *BD* I, 272); *истинiи* 1 (1495 *BAM* 70); *истини* 1 (1490 *BD* I, 434); *наз. мн. ж. истиннiи* 1 (1499 *BD* II, 166); *исти(н)ни* 1 (1479 *Cost.* S. 101).

Див. ще ИСНЫИ.

***ИСТИННИЙ²** *прикм.* (2) (*стч.* jistinny, *стн.* iścinnyy) ◇ истинный золотыи (1), истини пннъ-зи (1) належна комусь основна грошова сума без додатко-

вих нарахувань: па(к) ли <бы мы> не д(б)али платити исти(н)ныи золоты(х)... то(г)да коро(л)... имие(т) истигати тых дванаицА(т) со(т) золоты(х) на наши(х) купце(х) и на землАно(х) (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142); А по нашем животе, кого богъ избере(т) господарь бит(и)... тот би) емоу не пороушил нашего даана и потврѣж(денїа, али би оутв)рѣдил и оукрѣпил, (з)аноуже есмо емоу дали и потврѣдили (за его пра)воюю слоужбоу и за що он соби коупил за свои правїи и истини пинѣзи (Сучава, 1491 *CVD* 4).

ФОРМИ: наз. мн. ч. зам. род. исти(н)ныи золоты(х) (1421 *Cost.* I, 142); знах. мн. ч. истини (1491 *CVD* 4).

Див. ще *ИСТИННА.

ИСТИНЪИ див. ИСТИННЫИ¹.

ИСТИНЪНЫИ див. ИСТИННЫИ¹.

ИСТНЪИ див. ИСТНЫИ.

*ИСТОКЪ ч. (1) (цсл. истокъ) джерело: а тако емоу дае(м)... со млины... съ водами и съ ихъ истоки (б. м. н., 1424 *P* 100).

ФОРМИ: ор. мн. истоки (1424 *P* 100).

*ИСТОКЪМИТИ дїесл. док. (1) (з ким) домовитися: А твоя милость не далъ еси намъ листа по тому копию, яко есмо были истокъмили ись перьвыми послы твоее милости (б. м. н., 1496 *BD* II, 401).

ФОРМИ: пперф. 1 ос. мн. есмо были истокъмили (1496 *BD* II, 401).

*ИСТРАВА див. *СТРАВА.

ИСТРАТІТЬ дїесл. док. (28) 1. (кого, що) втратити (7): ако(ж) кто коли име(т) познати оу ни(х) кони или волы, бу(д) где оу наше(ї) земли и доведе(т) на(ш) чїкъ на брашовни из добрими лю(д)ми, а они брашовни не мочи иму(т) поставити содыша за то(т) конь алибо за то(т) во(л), а брашовни да стратѣт того конь али во(л) буде(т) (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); Ачъ хто чужою ро(л)ю оре(т) аллобо сееть своею насеење (1) истрати(т) а виноу запла-ти(т) еї (XV ст. *BC* 30); А також, кто коли имоут познати оу них кони или волы... и доведет наш чловѣкъ на Брашовне... а Брашовни да стратѣт того кон(ѣ) или вол(а) (Сучава, 1458 *BD* II, 262).

2. (що) розтратити (3): Коли дѣтемъ оумре(т) мати а оїъ хочетъ другоую понА(т) жоноу а дѣти имѣють проси(т) во оца дѣлїици своей а потомъ истративши о(т)цю докоучають оу_то(м) бывае(т) клопо(т) межи ними (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

3. (на чому) (у гри) програти (в що) (2): о сноу которых не о(т)делень о(т) оца и на костка(х) стратїть аллобо на иньшей игръ (XV ст. *BC* 8).

4. (справу в судї) програти (11): а кто на рокъ не станеть а ни вкажетъ тотъ стратилъ (Галич, 1401 *P* 65); Францо(к) жалобоу оучини(л) его(ж) пло(т) горо(ди)лъ во є(г) дѣди(ч)ствѣ а што коли сеель оу томъ огороженїи то все бра(л) идїи о(т)поведа(л) же то(т) франци(к) бы(л) с нимъ во од-но(м) селе в ночи и въ днь а за две лете николї емѣ не оупомина(л)са ни однимъ словомъ о тоє гороженїе мы сказоуемъ тогды идїи зыска(л) а франци(к) страти(л) (XV ст. *BC* 21—21 зв.); а такожде чернї и ромъне(л)... да не имаю(т) о(т) сель напра(д) болше тѣгати ани оупоминати за тота села... на пана шандра... зану(ж) чернї и ромъне(л) и дрѣгой стратили исвоими привилїями зану(ж)ну(ж) (1) была фа(л)шевна и есми и(х) сказали (Сучава, 1472 *DIR* «А» 528); и також(д)ере ива(н) ... ись своими братїями да не имаю(т) тѣгати на марушку... поне(ж) страти(л) ива(н) ись братїями своими пра(д) оусега праваго закона (Васлуй, 1474 *PGC*);

◇ жалобу стратити (2) див. ЖАЛОБА; пра-во стратити (1), стратити право (1) див. ПРАВО¹.

5. (привести до загибелї) згубити (1): а боудеть лї такыи найдены што не о(т)баючи а свое лакомство по(л)на ажъ

которую жївотїною ис ты(х) истрата(т) тогды имаю(т) платїти по томоу чїа боудеть (XV ст. *BC* 11 зв.).

ФОРМИ: инф. истратїть 1 (XV ст. *BC* 28); страти(т) 1 (XV ст. *BC* 26); перф. 3 ос. одн. ч. стратилъ, страти(л), стратил (1401 *P* 65; 1421 *P* 94; 1428 *P* 111; 1455 *Cost.* II, 561; 1459 *Cost.* I, 32; XV ст. *BC* 21 зв., 22, 30 зв.; 1474 *PGC*); 3 ос. одн. ж. стратила 1 (XV ст. *BC* 21); истратила 1 (XV ст. *BC* 21); 3 ос. мн. стратили (1460 *BD* I, 41; XV ст. *BC* 26; 1472 *DIR* «А» 528); майб. 3 ос. одн. стратїть, стратїть 4 (1401 *P* 65; XV ст. *BC* 6 зв., 8; *СЯ* 40); истрати(т) 1 (XV ст. *BC* 26); страти(т) 2 (XV ст. *BC* 13 зв., 30); стратити 1 (XV ст. *BC* 16 зв.); 3 ос. мн. истратА(т) (XV ст. *BC* 11 зв.); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. бы стратилъ (1404 *P* 68); нак. сп. 3 ос. мн. да стратѣт (стратѣт) (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 760; 1458 *BD* II, 262); дїеприкм. пас. мин. наз. мн. ис(т)рачоны (XV ст. *BC* 32); дїеприсл. перед. истративши (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

*ИСТРАЦЕНІЕ див. *СТРАЧЪНЬЕ.

ИСТУПИТИ дїесл. док. (1) (чого) (порушити що) відступити (від чего): и того не хочю иступити и на то есмь свои листъ да(л) и печАть привѣсилъ (Опатїв, 1398 *ЗЛЕІК*).

ФОРМИ: майб. 1 ос. одн. хочю иступити (1398 *ЗЛЕІК*).

*ИСТЫИ прикм. (7) (стч. jisty, стп. isty) згаданий: мы кнА(з) дмитрии олгѣрдови(ч) чинимъ знамени(т) ... иже имѣюче чистоѣ мысли... по(ж)дание к велико(м) королеви володиславу... тому истому королеви володиславови... слобуемъ держати цѣлую правду (Молодечно, 1388 *P* 43); и дали есми имъ того и(с)того зра(д)цѣ лева (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: род. одн. с. истого (1447—1492 *ЛКБВ*); дав. одн. ч. истому (1388 *P* 41, 43); знах. одн. ч. и(с)того (1457 *Cost.* II, 809); наз. мн. ч. истыи (1447—1492 *ЛКБВ*); ор. мн. истыми (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще ИСТНЫИ, ИСТИННЫИ¹.

ИСТЫНИ див. ИСТИННЫИ¹.

ИСТЫННИ див. ИСТИННЫИ¹.

ИСТЫННИИ див. ИСТИННЫИ¹.

ИСТЫННЫ див. ИСТИННЫИ¹.

ИСТЫННЫИ див. ИСТИННЫИ¹.

*ИСОУСОВЪ прикм. (2) ◇ Исусово рожество (1) (пїсля компонента подъ лѣты — календарна дата, початок христїанського лїточислення): Дѣялось въ Луцку, подъ лѣты Исусова рожества тысяча четыреста сорокъ четвертого (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8—9); ро-жество Исусово Христова (1) див. *РОЖДЕСТВО.

ФОРМИ: род. одн. с. Исусова, Исоусова (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 9; 1446 *AS* I, 43).

Пор. ИСУСЪ.

ИСУСЪ ч. (74) (особова назва, гр. Ἰησοῦς) (57): а кто бы покуси(л) порушити или възАти боу(л) о(т) того выше-писаннаго то да є(ст) проклАть о(т) га̃ ба и спса нашего їу̃ ха̃ (Сучава, 1443 *ДГСЛМН*); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... нашего даанїА... таковїи да есть проклА(т) о(т) га̃ ба и спса нашего, їу̃ ха̃ (Яссн, 1500 *Cost.* S. 231);

◇ исус христово рожество (5), роже-ство исусъ христово (10) (пїсля компонента подъ лѣты — календарна дата, початок христїанського лїточислення): Писан в Луцку, под лѣты Рожества Исус Христова тисечу лѣтъ и чотыриста и тридцатого лѣта (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 9); А псан в Кїеве под лѣты ржтва Исус Хсва тысяча лѣтъ и чотыриста чотырдесять пятого лѣта (Кїїв, 1445 *ЗНТШ* СХV, 19); Псан листь... под лить Рожества Исусъ Христова 1000 леть и 400 и пятьдесять (Луцьк, 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61); обрѣза-нїе Исуса Христа (1) див. *ОБРѢЗАНИЕ; ро-жество Исус Христова (1) див. *РОЖДЕСТВО.

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. рождества Иисусъ Христова (1430 АрхЮЗР 8/IV, 9; 1433 Р 119; 1445 АкЮЗР I, 18; ЗНТШ СХV, 19; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 АкЮЗР I, 18; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61); род. одн. исоуса (1368 Р 15; 1446 AS I, 5); ск. н. ису 44 (1447 Cost. II, 288; 1451 Р 157; 1454 Cost. II, 502; 1458 BD I, 9; 1470 BD I, 147; 1476 BD I, 211; 1487 BD I, 312; 1489 BD I, 376; 1492 BD I, 511; 1499 BD II, 149 i т. ін.); iy 11 (1404 Cost. II, 625; 1470 DIR«A» 522, 523; 1486 DC 144; 1488 ДГСПМ; 1490 DC 146, 149; 1500 Cost. S. 230, 231); ису(с) 3 (1434 Р 128; 1437 Р 137; 1451 Р 159); ic 3 (1438 Р 139; 1453 DIR«A» 503; 1488 ДГСПМ); ic(c) 2 (1433 Р 127; 1445 Р 151).

*ИСХОДИТИ *дієсл. недок. і док. (4) (цсл. исходити) 1.* (до кого) відправлятися, виряджати (1): докола и на(ш) посо(л) исходи(т) до господаря нашего, до корола... и мы сами и с нашимъ живото(м) боуде(м) пере(д) его мл(с)тію (Хотин, 1455 Cost. II, 774).

2. (від чого, з чого) (*брати початок*) виходити (з чого) (3): а хотары оунгоурь(номъ) от бакова... та дьл(омъ) гори долина що исходить о(т) лиса (Сучава, 1409 Cost. I, 64); и хотарь о(т) оусти каковъ (!), що поу(т) зьса исходи(т) (Сучава, 1453 Cost. II, 445).

ФОРМИ: *мен. 3 ос. одн. исходить 2* (1409 Cost. I, 64; 1424 Cost. II, 956); *исходи(т) 1* (1453 Cost. II, 445); *майб. 3 ос. одн. исходи(т)* (1455 Cost. II, 774).

*ИСЧАДОКЪ *див. *СЪЩАДОКЪ.*

*ИСЧАСНЫЙ *див. *ЩАСНЫЙ.*

ИСЬ, ИСЬ, ИС, ИСО *прійм. (1016) I. (з род.) (125) 1.* (*виражає об'єктні відношення*) (67) а) (*вказує на об'єкт, що є одиницею якогось обчислення або з якого щось належить взяти, відняти, виділити*) з, від (кого, чого) (50): А осадивши ис каждого кмета по два гроша широкая оу кнажю комору давати на каждыи рокъ (Бохур, 1377 Р 24); ис нашимъ вданьемъ вольнъ продати замьнити тако доброму Ако коли самъ имаєт служити ис того всьго намъ и нашимъ дьтемъ (Краків, 1394 Р 54); а не надобъ оу его люди никому оуступатиса а ему своѣ люди судити и вину и перьсудъ ис нихъ имати (Ольховець, 1445 СРК); а господвои (!) да даває(т) на каждыи год(д) томоу прьдреченномуу монастырю по вѣ бочки вина ис нашей десатины (Сучава, 1453 Cost. II, 453); оу Житомыры оу месте ко(р)чомъ два(д)цать а ис ты(х) ко(р)чомъ на годъ идеть с ни(х) по копе гроше(и) платоу (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); исъ тоє земли бортноє маєт онъ данъ давати Светому Михайлу по давьному (Вильна, 1499 РИБ 777);

б) (*вказує на стан, який зазнає зміни, порушується дією*) з, із (чого) (7): ино... велимужнии панови... выбавили ма... ис того Атсва (так. — *Прим. вид.*) ис того оусего злого (Кременець, 1434 Р 130); и имаємъ (*або* имаємо. — *Прим. вид.*) емоу на то оуставно радѣти... абы тымъ обычаємъ был и держал са яко и передкове его стары воеводы молдавскїи, и ис тыхъ обычаевъ его милость, абы николи до смерти и не вышол, ис нами посполоу (Сучава, 1462 BD II, 289); а естли А ис тоє мены выстоуплю... тогда королю... двьсте рубливъ заплачу (Луцьк, 1490 Пам.);

в) (*вказує на сукупність осіб, об'єктів, з яких виділяється один чи більше, або на предмет, з якого виділяється частина*) з, із (кого, чого) (7): дали ему село оу теревольскїи волости новосельць а шистъ кобыль и стада (Вишня, 1393 Р 52); прото(ж) коли(ж) бьде(т) братїя або сестры во очине разделены... и пригодитсА(ж) некоторомъ ис тоє братїи оу жалобъ дьди(ч)не возме(т) на себъ соуженїє коненїє потомъ прїиде(т) бра(т) его а хоче(т) тоую обновити мы кладемъ емоу мо(л)чанїє (XV ст. ВС 22 зв.); мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже прїиде прад нами... слоуга наш петръ вилина... и дал своимъ оуоуком... ис своего праваго оурика, третїю част от хотарь (Васлуй, 1472 Cost. S. 87—88);

г) (*вказує на джерело відомостей*) з, із (чого) (1): Знаменїто намъ ест ис права цесарьско(м) (!) и(ж) пожегьчи имають злою смртїю гиноуть (XV ст. ВС 25 зв.);

д) (*вказує на ємїстїлище, звідки щось виймається*) з, із (чого) (1): Мартинъ жалова(л) на микоулоу и(ж) емоу вына(л) ис калиты осмь копъ гро(ш)и (XV ст. ВС 31 зв.);

е) (*вказує на предмет, на який спрямована думка, намір*) в (чїм) (1): колиж... крол полскыи... коу насльдованю... нашихъ предков оупоминал и приводил, дилъ которои рьчи мы, хотАчи его освьщености... оу прореченноюу ис полности вьры нашей оупевнити, вызнавамы... быти повинни... коу держаню зоуполна чести и вьры нашей (Сучава, 1462 BD II, 284).

2. (*виражає просторові відношення*) (*вказує на напрям або вихідну точку дії*) з, із (чого) (28): а коли которыи торговещ поидеть торговать ис торуна через берестїє до Лучьска без печали будте (б. м. н., 1341 Р 2); а тако даїємо i daleszmo iemu thuiu paszu didipu na imie Jermolinczi... u z tukami... i s kriticzami, stho szuth ys toho lisza Haczyszczu witekli (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 3—4); а то все выше писаное даємъ емоу до е(г) жьвота ко(л)ко кра(т) бы ся емоу пригодило выти исъ земли мо(л)давскоєи (Снятин, 1454 Р 163); але коли тыми часы оусхоче(м) поехати пер(д) нашего милостивого пана приехати, а на(ш)... милостивы(и) па(н) имає(т) на(с) глєитовати своими чотырма великими паны и радцами... и(с) нашєн граници до... корола его мл(с)ти (Серет, 1453 Cost. II, 766); мы Стефан воевод... чинимъ знаменито... оже даємъ и дали есмы сєс нашъ лист нашему татарин(оу) и холопоу, що он побилъ от нас а ис нашей земли до льскоєи земли (Сучава, 1470 BD I, 140); и дали... есмы о(т) на(с) томоу(ж) вышеписанномуу... монастыроу о(т) немца болото криваА и озеро... що ест исверха, о(т) по(д) конецъ писка (Ясєн, 1500 Cost. S. 230).

3. (*виражає означальні відношення з просторовим відтїнкомом*) з, із (чого) (28): а се бортници пашко бортикъ (!) и сь емелина (Львїв, 1370 Р 18); а тому свьдци... панъ иванъ дрочич ис торговницъ и иныхъ много добрыхъ при то(мъ) было (Галич, 1404 Р 68); Мы па(н) шташко исъ давьдова... приводимо то ку вьчнои памАти (Погоничи, 1422 Р 97); ино оузрвьши невиность мою велимужинии панови... рада на има па(н) вАценць исъ шамоту(л)... и сыными ... выбавили ма... ис того Атсва (так. — *Прим. вид.*) (Кременець, 1434 Р 130); а тако(ж) тоти люди ис та(х) монастїрьскы(х) сель да не имає(т) никто... соудити и(х) (Ясєн, 1449 Cost. II, 391); по(д)писана бысть сїя каплица повельнїємъ великодержавного короля... и его королевое прєнаєснїшей паней елизаветы ic поколенья ць(са)рьского вноука... цесаря жїкгимонта (Краків, 1478 ОБРН 130).

4. (*виражає модальні відношення*) із, з (2): осподарь мои великий король дал ми намьстничати оу лучьску исъ его руки сьль есмь (б. м. н., бл. 1386 Р 30); може(т) о(т)дати и продати и на црквь по своей дїши датї и ближнему своему исъ своей роуки дати и по(д)ровати по немъ боудоучомъ (Луцьк, 1451 Р 159).

II. (*з ор.*) (891) I. (*виражає об'єктні відношення*) (871) а) (*вказує на супровід одних предметів або осіб іншими*) з, із (ким, чим) (214): Се же придалъ юрьнї болкович и своєю братьєю к цркви стму никольъ землю пашную (б. м. н., бл. 1350 Р 8); а и с тьмъ полемъ што придалъ былъ григорєви шеломыньское поле и сьножАти (Львїв, 1386 Р 31); а васковци стецку воеводъ о(т)писали есмы к волоскон земли и с тьмъ со всьмъ што к томоу селу здавна прислушаетъ (Ланчица, 1433 Р 125); и так са слушаетъ вечисто и непорушно со всеми входы и приходы... с приселки, из селици, с нивами, ис пашнама... з гаи, ис пасеками (Київ, 1437 AS I, 34); А панъ олехо юрєвичъ Жюсичъ продавъ есмь дьдино(у) и отьчино(у) свою пано(у) дробышю мжюровичю село на има конюхи...изо всьмъ исъ тьмъ штожъ к то-

мо(у) тагло изъ вѣка и теперь (Острог, 1458 ОЖДМ); Тое вѣсе вышеписанное да естъ слоузъ нашему Корлатоу от нас оурикъ исъ вѣсѣмъ доходомъ (Сучава, 1473 ВД I, 183); достъгалося пану Барсану Анѣдрѣви Жоравъники и Высоцько селище и съ тымъ, што к Журавъникомъ и къ Высоцьку селищу изъ вѣка вечного тягъло (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); да естъ им от насъ оурикъ исъ вѣсемъ доходомъ им и дѣтемъ ихъ (б. м. н., 1500 SD 7);

б) (вказуе на знаряддя або засіб дії) з, із (ким, чим) (449): мы александръ воевода... ис нашими земнаны... слюбили есмы и ислюбуемъ и потверждае(м) ис симъ листомъ наши(м) господареви нашему, велебному владиславови, королеви польскому (Львів, 1407 Cost. II, 628—629); мы александръ воевода... чинимъ знаменито и симъ нашимъ листомъ... оже есмы доконали съ радуами и съ мѣстчаны илвовского мѣста (Сучава, 1408 Cost. II, 630); а любо отъ иное стороны где моа сила нестечеть а рать на конь оузсѣдетъ, а я о томъ оузвѣдаю а к тебе исъ птичею языкъ вести не пошло... богъ мене поб(и) (б. м. н., 1484 ЯМ); мы Стефан воевода... знаменито чиним ис сим нашимъ листомъ вѣсамъ кто нан оузрызт... оже прїиде прад нами... слоуга наш Йвоуль... и продал свою правую отниноу (Гирлов, 1499 ВД II, 160); мы стефан воевода... знаменито чиним ис сим листомъ нашимъ вѣсѣмъ кто нан възрит (б. м. н., 1500 SD 7);

в) (вказуе на зв'язок або взаємодію між особами чи предметами) з, із (ким, чим) (208): аже пондуть тарове (!) на лахы тогда руси невола понти ис татары (б. м. н., 1352 P 6); а на то оусе и слюбуемъ безъ лѣсти и безъ хитрости и с тѣми со оусѣми выше писаными вѣчныи тонь записъ твердо держати (Сучава, 1393 Cost. II, 607); тако землане исмовивши са и старци и вызнали аже по лисичии брод(д) земла црквяна стго спаса изъ вѣка изъ давного (Погоничі, 1422 P 97—98); и пан Янчинский рекъ: ту я маю слидогонъ и с Мокрычаны (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

2. (виражае модальні відношення) з, із (чим) (7): волень продати волень замѣнити тако доброму яко естъ самъ исю кнажею волею (Бохур, 1378 P 24); мы бояре... чинимъ знаменито... аже мы добры(м) оумысломъ и съ нашею доброю волею... королю полскому... и слюбуемъ... аже имаемъ вѣрно слоужити королю (Сучава, 1435 Cost. II, 689); А се я пани ЄнковаА Чаплича пани Татана сознаваю и записываю са послполито ис призволенем дочок своих сим моимъ листомъ... кн(А)зю Михайлу (Луцьк, 1487 AS I, 85); И оутокмивши и заплативше господство ми оусе съ готовими пинѣзми... а господство ми благопроизволих... исъ оусеа нашеа добра волеа (Сучава, 1488 ВД I, 355).

3. (виражае означальні відношення) з, із (3): на то все послали есмо сей наш Арлыкъ и с нашею печатюю золотую абы то крѣпко было (б. м. н., 1392—1393 PФВ 171); и записъ его мл(с)ть каза(л) вделати по(д)лугъ обичая... тежъ ис печ(т)ми пановъ рады его мл(с)ти (б. м. н., 1496 ОПСВВ).

Див. ще ЗЕ1, ЗЪ, ИЗЕ, ИЗЪ, СЪ.

*ИСЪЕДНАТИ СЯ див. *ЗЪЕДНАТИ СЯ.

*ИСЪЕСКОУЛЪ ч. (2) (особова назва, молд., пор. Йсаия): И азъ господство ми заплатих оуси тоти пинѣзи... оу роуки Моуши... и сестричичим (!) еи Тоадероу стол:никоу и братоу его Исайкоу... и племенници ихъ Марини, дочч(и) Доума Исѣскоула (Сучава, 1489 ВД I, 376).

ФОРМИ: род. одн. Исѣскоула (1489 ВД I, 376).

*ИСЪПРАВА див. *СПРАВА.

*ИСЪПРАТАТИ див. ИСПРАТАТИ.

ИСЪСТАРАДАВНА див. ИССТАРОДАВНА.

ИСЪСТАРОДАВНА див. ИССТАРОДАВНА.

ИСЪСАСТИ див. док. (!) зібратися на засідання: а е(ст)ли то(г) ча(с)у докоула соудни соудатъ алобо соудъ исъсѣдетъ безъ праволенія (!) алобо бе(з) потреби оувойдетъ то(т) имае(т) быти казненъ (XV ст. ВС 13 зв.).

ФОРМИ: майб. 3 ос. одн. исъсѣдетъ (XV ст. ВС 13 зв.).

Див. ще СЕДИТИ I, СЕСТИ I, *СЪДАТИ I.

*ИСЫПАТИ див. док. (!) (що) насипати: а ту исыпали могилу межі дубо(м)ъ а межі буко(м)ъ (Галич, 1404 P 68).

ФОРМИ: перф. 3 ос. мн. исыпали (1404 P 68).

Див. ще СЫПАТИ, *СЫПЫВАТИ, *УСЫПАТИ.

ИСЪ див. ИСЪ.

*ИТАЛЕЙСКИЙ прикм. (!) италійський: вси королеве и вси хрестияньский господареве, колько ихъ суть, и все стороны западоу и италейскихъ стронъ, еднаються и готовить ся и хотели бы напротивъ поганъ (б. м. н., 1498 ВД II, 410).

ФОРМИ: род. мн. италейскихъ (1498 ВД II, 410).

ИТИ див. недок. (111) I. (в що) іти, вступати, входити (!): Ино, господару, княз Михайлоу отъказалъ: я дей самъ ничимъся в ловы господарские не вступую, ани мои люди с поля старого пяди в дуброву Свиносуюку безъ упроса не иду(т) (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21).

2. прямувати, іхати (31): kotory iduth k torzowi (мабути, к torhowi.— Прим. вид.) szerez ieho didinu od kozdoho wozu po hrosik (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 4); а кто идетъ до илвова, на головное мыто, у сочавъ, отъ скота одинъ грошъ (Сучава, 1408 Cost. II, 631); Idem pered siebie па try dorohy, nekotoryze naszy uze u ich zemli (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140—141); мы стефа(н) воев(да)а... чини(м) знаменито... оже... дали есми се(с) на(ш) листь нашему манастирю... на то яко да е(ст) во(л)но и сло(б)о(д)но послати свои в мажи по рыбу на кажды го(д) шобы на годуувлю братна(м) или до келїи или на озера или боу(д) где оу нашеи земли ни та(м) иду(т) по рыбу ни па(к) с рибую до манастирѣ (Сучава, 1472 ДГСВМ).

3. (на що) вирушати, йти (8): а на войско то кто да идоу(т) тоти люди коли прилучит са... г(с)ва ми йти на войско тогди и тоты люди да иду(т) на воску (!) (Дольний Торг, 1458 ПГСММП); о землана(х) которы(и) на войну идоу(т) (XV ст. ВС 27 зв.); Село Слобода а в томъ селе десѣть слоугъ на во(и)ноу идоу(т) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.).

4. (мінати місцеперебування) переходити (!): много смердовъ изъ одно(г) села да дреоуруга села не могоу(т) безъ воли пана своего йти (XV ст. ВС 7);

и т и п р о ч ь (2), п р о ч ь и т и (1) (від кого, від чого) відходити, іти геть: Частокро(т) бываю(т) села поуста пановъ коли селана (!) идоу(т) про(ч) о(т) свои(х) пановъ бе(з) вины (XV ст. ВС 26); и что-бы и нынѣ вашимъ оплканемъ та богомолья стояла с покоемъ, а тотъ бы поль отъ нее прочъ къ нной церкви не шель (Луцьк, 1440 АрхЮЗР I/VI, 5);

(з чого) виходити, покидати, залишати (що) (!): д̄ члонокъ коли хто бѣде(т) осѣженъ но (!) досыте оучиненія алобо на роукомъство а они не (т)бають и зъ соудоу идоу(т) про(ч) (XV ст. ВС 17 зв.).

5. іти, прямувати (2): а въ лево... ку Пруднику идучи, увесь лесъ Ретовъ... до церкви Божое со всякими пожытками прыдаемо (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); а идоучи о(т) города по левоу тоули(н)ское а по правоу скоморо(с)кое (б. м. н., 1458 P 167).

6. (про дорогу, шлях) мати напрям, вести (28): а покинувши гостинецъ Олышский въ право, а другую дорогу до Поддубецъ, поехати гостинцомъ, который идетъ до Кольковъ ку полуносчы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); о(т) могогло(к) попере(к) рѣки соукила к дорозъ котраа дорога идетъ изъ дѣдочичъ до баличъ (Зудечів, 1413 P 83); а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хренникъ... до дороги, што з Лопавшъ идетъ до Коротна (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); и я... обедвѣ тѣе нивки отехалъ к цркви Бжїей к стому Николе и границу есми положилъ Плоской ниве подле дороги великое, котораяж идетъ от Печерского мнстри к Лыбеди к рѣчце (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); А хотар тои... части... от толь... та на поу(т) шо идет до Бани (Сучава, 1499 ВД II, 136); у hranyciu у mezu samy iesto promezy

sebe położyły u kopcy zasypały poczoński od toiey welykoj dorohy szto od міста ydet berehom muchawca (Тришин, 1500 ДПЖН).

7. (про річку) текти, протікати (2): по половині зъ Любчємъ грань, куды рєчька идєть (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); Про (т)о... надаю... городише... и зо (в)сею зе(м)лею на(д) рекою роусавою... какъ таА роусава сама в себе рькою идєть и в днєстръ оупадаєть (Прилуки, 1459 Р 171).

8. (про долину) протягати (1): на первой повел нас пан Янчинский по своимъ гранямъ долиною, што от Блаженника идєт подле реки (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

9. (на шо) прагнути, стрємити (до чо) (1): Превротность (!) ...на то иде(т) ка(к) бы христїянство оубожєло (XV ст. СЯ 43 зв.).

10. (з кого, з чо) належати (17): а иде(т) с не(г) колода мєдоу нєь всеми пошлинами (Київ, 1427 Р 108); а ис тых людєи дани идєт три кади мєдоу без поуа (б. м. н., 1470 AS I, 67); И князь Костянтинъ передь нами рекъ: правда єсть, служать вь мене бояре смоленскїе... а зь ихъ имьней... сполна господару є. м. служба идєть (Вільна, 1495 АЛМ 83); Биль намъ чоломъ панъ Виленскїй... и просилъ вь насъ людєй... и повѣдилъ намъ, штожъ зь тыхъ людєй намъ идєть семь служобъ (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

11. (через шо) іти, проходити, проїжджати (1): а што коли идєт ис нашей землї черєс сочавоу, на сєрєт, та колко мьта давали оу сочавь, того половина имають давати оу сєрєтъ (Сучава, 1456 Cost. II, 790).

12. (к чо, на шо) (на чю користь) надходити (6): але ве(с) прих(о)д(т) того села да иде(т) кь вышєписаніоу монастироу (Байчани, 1454 ПГПММ); а на горинє ставъ што небожъчикъ семенъ заставилъ а стоупа а с того мльна идєть на городъ мєрьки (б. м. н., XV ст. ИК); и сь тое землї бортноє маєть онъ данъ давати Светоу Михаилу по давньому и со всеми ихъ службами, и сь пошлинами... што кь двору нашому, кь Глушыцы, шло (Вільна, 1499 РИБ 777).

13. (мати цїну) коштувати (3): пакли не будєть лито(г) сєребра а мы заплатимъ грошми по че(м) фразьское сєребро идєть (б. м. н., 1411 Р 77).

14. (про грошовий курс) бути встановлєним, прийнятим (2): а коли бьхоомъ хотѣли любо сами взати в него то сєлише...тогда имаємъ заплатити єму пѣтьдєсѣть гривє(н) полу-грошки по той личбє какъ оу подольской землї идєть (Острог, 1427 Р 109); коли жь бьхоомъ хотѣли тьи двѣ сєлищи любо сами оузати оу него или кому приводили бьхоомъ выкупити и тогда имьємъ дати єму за тьи двѣ сєлищи шєстьдєсѣть копъ тую подольскими полугрошники по той личбѣ какъ оу подольї идєть (Турєйськ, 1420 Р 112—113).

15. (за кого) (про замїжєня) виходити замїж (1): Записоу жєнє своєй, кнѣгини Улианє Семеновнє... тоую тисѣч коп, штож она принесла от брати своих из Голшан... от кнѣздѣ Семена Семеновича принесла за мене идоучи (Кобринь, 1454 AS III, 9—10);

◇ нї во што не ити (1) бути недїйсним: про то мы оуоставлємъ абы ка(ж)ны(и) велїкыи па(н) ани которыи иньши и(х) не коупова(л) собъ шє(л)тиства нї которыи вси кромъ па (!) своєго чїя весь а коупитъ ли хто тогда тое коуплєнїє нї во(ш)то не иде(т) (XV ст. ВС 32 зв.); правом ити (2) див. ПРАВО¹.

ФОРМИ: инф. ити 2 (XV ст. ВС 7; 1458 ПГСММЦ); ! ти 1 (XV ст. ВС 8 зв.); теп. 3 ос. одн. иде(т), идєт, ydet 32 (1414 Cost. I, 111; 1427 Р 108; 1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790; 1460 BD II, 275; 1470 AS I, 67; 1488 ДГСММ; XV ст. ВС 7; СЯ 43 зв.; 1500 ДПЖН і т. ін.); идєть 22 (1411 Р 77; 1413 Р 83; 1427 Р 109; 1429 Р 113; 1458 Р 168; бл. 1471 ЛКЗ 93, 93 зв.; XV ст. ВС 38; 1499 РИБ 776 і т. ін.); идєть 17 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1399 РЕА I, 27; 1408 Cost. II, 631; 632; 1424 Cost. I, 162; 1434 Cost. II, 668; 1459 Р 171; 1460 BD II, 273; 1495 АЛМ 83; 1500 АЛМ вип. 2, 58

і т. ін.); 1 ос. мн. Idem (1433 ЗНТШ LXXVI, 140); 3 ос. мн. идоу(т), идоут, iduth 8 (1407 АрхЮЗР 8/I, 3; XV ст. ВС 17 зв., 26, 27 зв.; 1456 Cost. II, 789); идоуть 5 (1408 Cost. II, 632; 1456 Cost. II, 790; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; XV ст. ВС 7 зв.; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21); идоуть 4 (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668, 669; 1460 BD II, 274); перф. 3 ос. одн. ж. шла (1478 АрхЮЗР 4/I, 8; 1487 РИБ 435); 3 ос. одн. с. шло (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.; 1499 РИБ 777); баж.-ум. сн. 3 ос. одн. ч. бы... шєль (1440 АрхЮЗР 1/VI, 5); 3 ос. одн. ж. szlab (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); нак. сн. 3 ос. одн. да иде(т) (1454 ПГПММ); 3 ос. мн. да иду(т) (1454 Cost. II, 513; 1458 ПГСММП); дієприсл. одноч. идучи, иду(ч) (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1447 Cost. II, 281; 1454 AS III, 9; Cost. II, 509, 513; 1458 Р 167; 1470 ДІР«А» 523; 1471 BD I, 159; 1472 ДГСВМ).

Див. щє ПРІИТИ, ПРОИТИ.

*ИТКИЛЬ ч. (6) (назва потоку у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... дали єсмы монастироу оуспенїоу... двѣ паськи, єдна на лошаиноу и друга паська на итькылю (Бистрица, 1431 Cost. I, 325); мы стєфа(н) воевода... дали и потвердили єсмы томоу стому монастироу... и пасика от итьки(л) (Сучава, 1462 Cost. D. 10—11).

ФОРМИ: род. одн. итьки(л) (1462 Cost. D. 11); місц. одн. на иткиль 1 (1436 Cost. I, 459); на итькылю 1 (1431 Cost. I, 325); ! на исписали 1 (1500 SD 7); ! на исписле 1 (1500 SD 7).

*ИТОВОЄВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): и дали єсмы ємоу ... єше село доли на проуги итovieвци (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: знах. итovieвци (1437 Cost. I, 541).

ИТРИНЄЩІИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): али да єст слоуз(ъ наш)ємоу Лоука Боць... половина село от Итринєщ (Сучава, 1491 BD I, 491).

ФОРМИ: наз. Итринєщїи (1491 BD I, 491); род. Итринєщи 1 (1491 BD I, 491); Итринєщъ 1 (1491 BD I, 491).

*ИТЬКИЛЬ див. *ИТКИЛЬ.

*ИТЬКЫЛЬ див. *ИТКИЛЬ.

*ИОУДА див. ИЮДА.

*ИОУДЕИ див. *ИЮДЕИ.

*ИХАНЄ с. (1) наїзд, набїг: А також мы, Стефан воевода, до того часоу коли оуслышим о ихани тоурєцк на землї а на панства наияснїиших прєрєченых панов кроулев оугрського и полскаго... тогда им обом кралем и братїям их имаєм дати вѣдати (Гирлов, 1499 BD II, 423).

ФОРМИ: місц. одн. о ихани (1499 BD II, 423).

Пор. ЪХАТИ.

*ИШЄСТЬЄ с. (1) (цєл. ишєствие) ◇ ишєствие є свѣт(о)го д(у)ха (1) (назва церковного свѣта, такожє калєндарна дата) зїшєстьє свѣт(о)го д(у)ха, тройця: по ишєствие стго дха за в̄ не(д)ли литовскимъ кнѣземъ стати оу холмъ а королеви оу сточьць (б. м. н., 1352 Р 6).

ФОРМИ: місц. одн. по ишєстьєи (1352 Р 6).

!ИШКОД див. ШКОДА.

*ИШКОДА див. ШКОДА.

*ИШКОДНИКЪ ч. (1) порушник законів, злочинєць, шкідник: а тако(ж) коли бы вышо(л) андрєи тру(ш)кови(ч) или боу(д) какыи ишкодни(к) покутскы до нашей землї, а мы што бьхо(м) и(х) выдали (Банилів, 1455 Cost. II, 770). ФОРМИ: наз. одн. ишкодни(к) (1455 Cost. II, 770).

Ищи див. ЄЩЄ.

ИЩФАНЬ ч. (1) (особова назва, молд., мад. Istvan, цєл. Стефанъ, гр. Στέφανος) Стефан: мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменїто ... оже прїидоша прѣд нами... наши оубози люди от Хорловскаго тръгоу на имь Карлакъ Ласловъ и Тотъ Ищфань... и продали намъ свою правоую и питоую о(т)ниноу (Сучава, 1470 BD I, 149—150).

ФОРМИ: наз. одн. Ищфань (1470 BD I, 150).

Див. щє СТЕПАНЪ, СТЕФАНЪ, ЩЕПАНЪ.

И, І див. **И¹**.

ІА див. **Я**.

ІАКО див. **ЯКО¹**.

ІАКУВ див. **ЯКОУБ**.

***ІАНЪ** див. **ЯНЪ**.

***ІАЦКО** див. **ЯЦКО**.

***ІWANYNOWYCZ** ч. (1) (особова назва): у hranyciu y mezu samy iestno promezny sebe polozytu... od sospy do iwanypowycza mezu (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: род. одн. iwanypowycza (1500 ДПЖН).

***ІЕВЪЛЕВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): што пишешъ къ намъ, ижъ перво сего писалъ еси до насъ за слугою своимъ за Матѣемъ о близость имения тетъки его Ивашъ-ковое Іевълевича (Краків, 1489 РИБ 437).

ФОРМИ: род. одн. Іевълевича (1489 РИБ 437).

Див. ще ***ІЕВЪЛИЧЪ**.

ІЕГОУМЕН див. **ІЕГОУМЕНЬ**.

ІЕГОУМЕНЬ див. **ІЕГОУМЕНЬ**.

***ІЕПИСКОУПЪ** ч. (1) (гр. ἐπίσκοπος) епископ: мы Стефанъ воевода... чиним знаме(ни)то... оже прїидоша прад нами... и перед нашими іепискоупи кир Тарасіе... и перед Іоанікиа... и торговали съ съ господство ми за одно село... на имъ Острица (Сучава, 1474 ВД I, 169).

ФОРМИ: оп. мн. іепискоупи (1472 ВД I, 169).

Див. ще **БИСКУПЪ**, **ЕПИСКОПЪ**, ***ПИСКОУПЪ**.

ІЕРОМОНАХ, **ІЕРОМОНАХ** ч. (8) (гр. ієроμόναχος) (монах у чині священика) іеромонах: мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... о(ж) прїидо(ш) прв(д) нами...

млбныкъ наши (І) ку(р) є(р)мона(х) євстатіе... и испроси(л) о(т) на(с) себе потврѣженіе съ оури(к) на и(х) старое бранище (Корочин Камінь, 1458 Мп. Дос. 121); Тое вѣсе вышеписанное дали есмо свѣтому нашему монастырю що на Воронец... и где ест іегоумень іеромонах кир поп Мака(р)іе (Гирлов, 1499 ВД II, 147).

ФОРМИ: наз. одн. іермонах 4 (1476 ВД I, 212, 216, 217; 1499 ВД II, 154); іеромонах, іеромона(х) 3 (1471 DIR«А» 527; 1499 ВД II, 148); є(р)мона(х) 1 (1458 Мп. Дос. 121).

Див. ще **СВАЩЕННОМОНАХ**.

***ІЗЛОМІТИ** див. ***ЗЛОМИТИ**.

ІЛВОВСКЫИ див. **ЛВОВСКИЙ**.

ІЛВОВЪСКИЙ див. **ЛВОВСКИЙ**.

ІЛИ див. **ИЛИ**.

***ІЛИАШКО** ч. (1) (особова назва, пор. Илия): тоє вышеписанное даль есмъ за своа дшъ и за дшъ възлюбленнаго ми сна илиаш(к)а (Сучава, 1448 DIR № 10 б).

ФОРМИ: род. одн. Ілиаш(к)а (1448 DIR № 10 б).

***ІМАТИ** див. **ИМАТИ²**.

***ІМЕНІЕ** див. **ИМѢНІЕ**.

***ІНДИКТІОНЪ** ч. (1) (гр. ἰνδικτίων, лат. indictio) (единица церковного літоисчисления, що дорівнює 15-ти ро-

кам) індикт: Писа(н) в лѣто 6989 (г) іюна 14 індиктіона 14 (г) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: род. одн. індиктіона (1481 ГПМ).

Див. ще **ІНДИКТЪ**.

***ІНЪШИИ** див. **ІНШІИ**.

ІО ч., невідм. (80) (титул, що передував імені молдавських господарів, гр. Ἰωάννης): велики самодержавнїи... іо романъ воевода... даль есмъ... слузъ нашему иванышо... села на серетъ (Роман, 1392 Cost. I, 7); Печать іо стефанъ воево(да господар) земли молдавскои (Ясси, 1500 ВД II, 176).

Див. ще **ІОНЪ²**, **ІОАНЪ**.

ІОАКИМЪ ч. (1) (особова назва, гр. Ἰωάννιμ, гебр. יעקבֿאקім) Яким: Мы панове господарѣ нашего... на іма панъ вилча... и панъ іоакимъ... вызнавемъ тымъ то нѣши(м) листомъ (Львів, 1436 Cost. II, 701).

ФОРМИ: наз. одн. іоакимъ (1436 Cost. II, 701).

ІОАН¹ див. **ІОАНЪ**.

ІОАН² див. **ІОАНЪ**.

ІОАНИКІЕ ч., невідм. (11) (особова назва, молд., цсл. Иоаникия, гр. Ἰωαννίκιος) Оникій: А на то ест велика марторіа сам господарствомїи... и кир Іоаникіе, епискоуп от Радовци (Сучава, 1473 ВД I, 187); мы Георгіе архієпископъ Соучавскїи... Іоанікіе епископъ Радовскои епископїи... слюбили есмо... вѣси рѣчи вишеписаннїи... кролеви полскомоу... вѣсе моцне... дрѣжати и ховати (Гирлов, 1499 ВД II, 425—426).

Див. ще ***ІОАНИКІИ**.

***ІОАНИКІИ** ч. (4) (особова назва, гр. Ἰωαννίκιος) Оникій: А на то ест велика мартоурїа... Стефана воеводы... и кир Іоаникіа от Радовцех (Сучава, 1472 ВД I, 170); и еще есми дали... монастыроу от Поутною (І), мы и пак съ благословенїем молебника и родїтель нашего Іоаникіа епископа от Радовцех, еще с црѣков (Сучава, 1490 ВД I, 420).

ФОРМИ: род. одн. Іоаникіа, Іоаникіа (1472 ВД I, 170; 1490 ВД I, 420); знах. одн. Іоанїкиа (1472 ВД I, 169); місц. одн. при Іоанїкіи (1480 DC 9).

Див. ще **ІОАНИКІЕ**.

***ІОАНИШЪ** див. **ІОАНЫШЪ**.

***ІОАНН** див. **ІОАНЪ**.

***ІОАНЪШЕЛЪ** див. ***ІОНЪШЕЛЪ**.

ІОАНЪШЪ див. **ІОАНЫШЪ**.

ІОАНЫШЪ див. **ІОАНЫШЪ**.

ІОАНЫШ див. **ІОАНЫШЪ**.

ІОАНЫШЪ див. **ІОАНЫШЪ**.

ІОАНЪ, **ІОАН** ч. (9) (титул, що передував імені молдавських господарів, гр. Ἰωάννης): а на то вѣра моа... Іоанна александра воеводы (б. м. н., 1411 Cost. I, 84); снѣ Стефан воеводе Іоанъ Александръ... откоупи сы тетроеуглѣ (б. м. н., 1497 Gh. S).

ФОРМИ: наз. одн. **Юань**, **Юань** (1485 *BD* II, 371; 1489 *BD* I, 376; 1497 *Gh. S.*); род. одн. **Юана** 3 (1476 *BD* I, 211, 215, 216); **Юанна** 2 (1411 *Cost.* I, 84; 1462 *BD* I, 70); дав. одн. **Юаиноу** (1480 *DC* 10).

Див. ще **Ю**, **ИОНЬ** 2.

ЮАСАФЪ див. **ИОАСАФЪ**.

ЮИЛ див. **ИОИЛЪ**.

ИОН див. **ИОНЬ** 1.

***ЮНИКИИ** див. ***ЮАНИКИИ**.

***ЮНОВЪ** прикм. (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прад нами... слоуга наш Юн... и братове его... и продали свою правоую отниноу... от оурика отца Ионова (б. м. н., 1497 *BD* II, 123).

ФОРМИ: род. одн. **Ионова** (1497 *BD* II, 123).

Пор. **ИОНЬ** 1.

***ЮНЪШЕЛЪ** ч. (4) (особова назва, молд., пор. **Ионь** 1): <И оус>тавши наши слоуги, Братоул и брат его Косте та заплатили... и злат татарских оу роуки Иону сыноу Ю(нъшел)а апрода и ... оуноуком Ионъшела апрода (б. м. н., 1497 *BD* II, 123—124).

ФОРМИ: род. одн. **Ионъшела** 3 (1497 *BD* II, 123, 124); **Юаиъшела** 1 (1497 *BD* II, 123).

ЮНЪШЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): Ино мы видѣше межи ними их доброй воли и токмежь... а мы такожде и от нас есми дали и потврѣдили слоузъ нашему Ивану тое прадреченное село на Жиравщ на имѣ Юнъшещи (Васлуй, 1497 *BD* II, 115).

ФОРМИ: наз. **Юиъшещи** (1497 *BD* II, 115).

ЮСИФЪ ч. (4) (особова назва, гр. Ἰωσήφ, гебр. Yōseph) Иосип, Иосиф: а на потверже(н) писали есм(ы) оуу сочавъ при осценно(м) митрополитѣ Юсифѣ (Сучава, 1408 *Cost.* I, 61); А при томъ были... Олександро Ходкович... Юсифъ Верещака (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4).

ФОРМИ: наз. одн. **Юсифъ** (1465 *АкВАК* III, 4); род. одн. **Юсифа** (1438 *DIR* «А» 472); дав. одн. **носифови** (1414 *Cost.* I, 111); місц. одн. при **Юсифѣ** (1408 *Cost.* I, 61).

Див. ще **ЕСИФЪ**, **ОСИПЪ**, **ЮСИПЪ**.

***ИРИНА** див. ***ИРИНА**.

ИСАИЯ див. **ИСАИЯ**.

ИСАІА див. **ИСАИЯ**.

ИСАІА див. **ИСАИЯ**.

***ІСКАЖАТИ** дієсл. недок. (1) (цсл. искажати) (що) руйнувати, нищити: Namistnikowe i starcowe tych wofostey w pas, zaniuzsia (!) nepryiateli naszuiu zemliu iskażali (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: перф. 3 ос. мн. **iskażali** (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

Див. ще ***КАЗИТИ**, ***СКАЗИТИ**.

***ІСКАРИОТСКЫИ** див. ***ІСКАРИОТСКИЙИ**.

***ІСТЕНУЈ** див. **ІСТИННЫИ** 1.

***ІСУСОВЪ** див. ***ІСУСОВЪ**.

***ІУАГГЕЛИСТЪ** див. ***ЕВАНГЕЛИСТЪ**.

***ІУДА** див. **ЮДА**.

***ІУЛІИ** див. ***ІЮЛИИ**.

***ІУЛЬ** див. **ІУЛЬ**.

***ІУН** див. **ИЮНЬ**.

***ІУНІИ** ч. (13) (цсл. июнии, гр. Ἰούνιος, лат. iunius) (назва місяця) червень: писанъ оу лѣто шци (!) м(с)ца Юуниа в кѣ днь стго ап(с)ла петра и павла (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); пис тьутул, оу васлуй, влѣт шци мсца юнїа а ден (Васлуй, 1472 *Cost.* S. 88).

ФОРМИ: род. одн. **юнїа** 9 (1429 *Cost.* I, 270; 1433 *Cost.* I, 362; *Cost.* II, 651; 1434 *DIR* «А» 464; 1437 *Cost.* I, 520; 1441 *DBAc* 35; 1445 *Cost.* II, 727; 1456 *Cost.* II, 578; 1472 *Cost.* S. 88); **Юуиїа** 4 (1400 *Cost.* I, 37; 1411 *Cost.* I, 85; 1429 *Cost.* I, 267; 1433 *Cost.* I, 359).

Див. ще **ИЮНЬ**.

***ІУНЪ** ч. (1) (особова назва): та продали тое село

слоуга(м) наши(м), Юуноу папи и братоу его, нѣнюлоу.,

за нт зла(т) татарскы(х) (б. м. н., 1497 *Cost.* S. 208).

ФОРМИ: дав. одн. **Юуноу** (1497 *Cost.* S. 208).

***ІУНЪ** див. **ИЮНЬ**.

ІУРІА див. **ЮРІА**.

ЮДА ч. (47) (особова назва, гр. Ἰούδας, гебр. Yehūdāh) Юда, Юда: а кто пороуш(ить та)ковы да ест проклетъ о(т) га ба... и да ест подобник арїоу <и> іоудѣ (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); Я, княгини Семенова, Ульяна Кобринская, и съ сыномъ своимъ Ивановъ... жаловали сьсмо и дали слузѣ нашему на имя Іудъ: у Кобрини на городи — церковь святыхъ апостоль Петра и Павла (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того вышеписаннаго нашего даанїа и потврѣж(д)енїа, таковїи да ест прокл(а)т(т) о(т) га ба... и да ест подобнъ іоудѣ и проклѣтому арїи (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. зам. дав. да е(ст) подобе(н) **юда** 1 (1435 *Cost.* II, 680); **иода** 1 (1479 *BD* I, 222); род. одн. **Юды** (1487 *РИБ* 226); дав. одн. **иоудѣ**, **іоудѣ**, **іоудѣ** 22 (1400 *Cost.* I, 37; 1408 *DIR* «А» 437; 1435 *DIR* «А» 465; 1486 *DC* 144; 1489 *BD* I, 378; 1490 *BD* I, 421; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); **юдѣ**, **юдѣ** 14 (1407 *Cost.* I, 57; 1408 *Cost.* I, 61; 1411 *Cost.* I, 95; 1435 *Cost.* II, 682; 1438 *DIR* «А» 472; 1487 *BD* I, 313; 1483 *BD* I, 343; 1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 163 і т. ін.); **юдѣ** 4 (1411 *Mih. Alb.*; 1415 *Cost.* I, 117; 1435 *Cost.* II, 689; 1487 *BD* I, 311); **юуд** 2 (1499 *BD* II, 149, 155); ор. одн. **юудюж** (1401 *ЗКЕ*).

***ІУДЕИ** ч. (14) (цсл. иудѣи, иудеи, гр. Ἰουδαίος, лат. Iudaeus) іудей: А кто са покоуснтъ нашего даанїе и потврѣженїе... раздроушити... таковїи да ест проклѣт от господа бога... и да имаеъ оучастїе съ онѣми Іоудеие (Сучава, 1479 *BD* I, 222); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того вышеписаннаго нашего даанїа и потврѣж(д)енїа, таковїи да ест прокл(а)т(т) о(т) га ба... и да има(т) оучастїе и съ онѣми іоудеие (Ясси, 1500 *Cost.* S. 231).

ФОРМИ: ор. мн. **іудее** 4 (1490 *BD* I, 421; *DC* 149; 1492 *BD* I, 511; 1499 *BD* II, 163); **іудее** 2 (1488 *BD* I, 343; *ДГСПМ*); **Іоудеие**, **іоудеие** 2 (1479 *BD* I, 222; 1500 *Cost.* S. 231); **Іоудеи** 2 (1486 *DC* 144; 1499 *BD* II, 155); **иудеи** 2 (1488 *ДГСВМЩ*; 1489 *BD* I, 378); **Юудїи** 1 (1499 *BD* II, 149); **юдеїа** 1 (1488 *BD* I, 349).

ІУЛЬ, **ІЮЛІ** ч. (36) (цсл. июль, июль, гр. Ἰούλιος, лат. iulius) (назва місяця) липень: а то са дѣяло в лѣ(т)

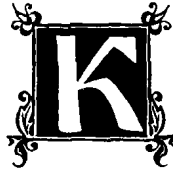
≠ шѣдї м(с)ца іюла въ кз днь (Львів, 1386 *P* 31); Записанъ у Кобрини, Іюля десятый день, въ лѣто 6909 (1401) (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); А писанъ у Луцку подъ лѣты Рожества Исусъ Христова 1000 лѣтъ и 445 лѣта, мѣсяца іюля 24 день (Луцьк, 1445 *АкЮЗР* I, 18); Дан в Києве іюля двадцать третего дня в лѣто семое тисечи осмь соть шестдесять семое (Київ, 1459 *ЗНТШ* XI, 13); Писано оу Хрѣловъ... мѣсаца іюл вї (Гирлов, 1499 *BD* II, 425).

ФОРМИ: наз. одн. **іюль**, **іюл** (1401 *АкВАК* III, 2; 1442 *Cost.* II, 719; 1446 *AS* I, 43; 1463 *AS* I, 55; 1488 *РИБ* 424; 1494 *AS* I, 102; *РИБ* 561; 1495 *АЛРГ* 55; *РИБ* 621; 1499 *BD* II, 425); род. одн. **іюля**, **іюлѣ** 10 (1386 *P* 31; 1445 *АкЮЗР* I, 18; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1463 *AS* I, 56; 1475 *AS* I, 70; 1488 *AS* I, 242; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); **і юли** 1 (1451 *Cost.* II, 400); **ю(л)**, **юл** 13 (1428 *Cost.* I, 219; 1431 *Cost.* I, 325; 1436 *Cost.* I, 455; 1439 *Cost.* II, 47; 1448 *Cost.* II, 325; 1453 *Cost.* II, 494; 1460 *Cost.* II, 276; 1463 *Cost.* S. 45; 1466 *BD* I, 106; 1468 *BD* II, 303; 1470 *BD* I, 156; 1475 *BD* II, 329); **ію(л)**, **ію(л)** 2 (1436 *Cost.* I, 460; 1495 *V.Соб.*).

Див. ще ***ІЮЛИИ**.

ІОН див. **ИЮНЬ**.

ІОНЪ див. **ИЮНЬ**.

К¹ див. КЪ.

К² (?) (1): а кѣза юрьевы(х) боАръ бы(л) при то(м) пань патрикѣи краевскии и па(н) га(в)рило маршалко к его (!) а пань митко воевода подоланский (Острог, 1458 ОЖДМ).

! КА <какъ> (!): кот(ор)ѣи забъеть животіноу неоукоу ка (!) кона (XV ст. ВС 8 зв.).

Див. КАКЪ II, 2.

КАБА ч. (2) (*особова назва, молд., мад. kaba, болг., тур. kabá «простак»*): и еше есми дали два чела(д) цига(н)скы(х) на имъ черна(т) и каба (Сучава, 1458 DIR«А» 512); и дали и потврѣдили есмы нашей митрополіи о(т) до(л)него трѣга... еи пятомы циганы на имъ мѣккаты... и каба и своимъ дѣтми и чель(д)ю (Сучава, 1465 DIR«А» 518).

ФОРМИ: наз. одн. каба (1458 DIR«А» 512; 1465 DIR«А» 518).

КАБАКОВО с. (1) (*назва села у Волинській землі*): мнѣ пноу ванкоу досталосе на мою дѣлницю квасилово... а славноѣ кабаково а ростово (Львѣв, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: наз. одн. кабаково (1478 ЗРМ).

КАВАДИНѢЩИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвшѣ правою и вѣрною его слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли молдавской осемъ селъ на има... кавадинѣщи и ба(д) (Сучава, 1436 Cost. I, 488).

ФОРМИ: наз. кавадинѣщи (1436 Cost. I, 488).

***КАВТѢШЪ** ч. (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменіто чинимъ... оже... пан Албоул... продал и отстоупил село Бабишево... паноу Лоукуы Кавтешоу (Сучава, 1467 BD I, 122).

ФОРМИ: дав. одн. Кавтешоу (1467 BD I, 122).

КАДЕЛНИЦА, КАДЕЛЬНИЦА ж. (4) кадилница: се азъ... пань Игнатіе, реком(ъ)и Юга... оже благопроизволих... къ свѣтомоу мѣстоу... иже ест на Молдавици дали есмы трои дверн от дамакы чръвеной съ златом ... и една каделница сребрънаа и по(з)лашенаа (Молдавица, 1462 BD I, 70); Се азъ... Игнатіе, рекоми Юга... оже произволих... къ свѣтомоу мѣстоу... иже на Поутнои и дали есми ѿ кадилницоу от І семи сребра и позлашена (Путна, 1476 BD I, 217).

ФОРМИ: наз. одн. зам. знах. дали есмы... каделиница I (1462 BD I, 70); даль... ѿ кадельница I (1476 BD I, 211); знах. одн. кадели(цоу) I (1476 BD I, 215); кадилницоу I (1476 BD I, 217).

***КАДИЛНИЦА див. КАДЕЛНИЦА.**

КАДОЛЪФОВИЧЪ ч. (2) (*особова назва*): а се землане пань ходько быбельскіи кадолъфовичъ друздъ иванько польпричичъ (Перемишль, 1359 P 10); а на то послуси... пань лѣсота друздъ кадолъфовичъ васько кузмышъ (Перемишль, 1366 P 12).

ФОРМИ: наз. одн. кадолъфовичъ (1359 P 10; 1366 P 12).

***КАДЪ** ж. (3) (*міра місткості*) кадѣ: всее дани пат кадей медоу... а ис тых людеи дани идет три кади медоу без поуда (б. м. н., 1470 AS I, 67).

ФОРМИ: наз. мн. кади (1470 AS I, 67); род. мн. кадей (1470 AS I, 67); знах. мн. кади (1470 AS I, 67).

КАЖДЫИ, КАЖДІИ, КАЖДЫ займ. (218) I. (*будь-*

який з даного ряду) кожний (187): Вѣдаи то каждыи члвкъ кто на тыи листъ посмотрити оже я князь Соунутии и кистютии... чинимы миръ твердый ис королемъ казимиромъ польскымъ (б. м. н., 1352 P 5); А се А пань бенко староста галицькийи и снѣтиньскіи свѣдцю то своимъ листомъ каждому доброму кто на сеи листъ оузрити... иже пришедъ передъ иасъ пань гервасъ и вѣноваль и оправили своии женѣ варварѣ сто гривенѣ (Коломия, 1398 P 57); мы па(н) ива(н) срѣ(м)скіи староста рускыи вызнава(м) то си(м) наши(м) листо(м) каждо(м) доброму... иже пришедши пред на(с)... пани махна узвертовская и о(т)ступила узвартова пани яхнѣ (Львѣв, 1414 P 85); мы великки князь Швитрикгал литовский, рускийи и иных Чинимъ знаменито и даемъ вѣдати симъ нашимъ листомъ каждому доброму, хто нань возрити (Киѣв, 1445 ЗНТШ СХV, 19); А се я пан Ивашько Дичько Васильевич сознаваю снмъ моимъ листомъ каждому доброму кому жь коли его потрѣбно боудеть видети... прод(а)ль есми свою отчизну (Луцьк, 1461 AS I, 53); Нине пакъ для нашего брацтва, какъ наше слово почаствоваше, намъ отъ васъ войтянѣ вчинишь, у каждомъ месте и въ городехъ нзыскавши, отъслали бы есте къ намъ (б. м. н., 1484 РИБ 351); Те(ж) то(г) хоче(м) штобы каж(д)ыи соу(д)я оу своемъ соуде мель оуставнаго слоужбеника чересь которо(г) иметъ позывати (XV ст. ВС 15 зв.); крал... и братія его милости... землю нашу молдавскоую... с каждой стороны, мечем и радоу и людмы... боудот боронити (Гирлов, 1499 BD II, 420);

(*у знач. іменника*) кожний (23): Swidoczno budeth kaszdomu (!) kto koly list vzozdrih (Галич, 1413 GL 48); мы великий кнѣз Швитрикгайл литовский... чинимъ знаменито и даемъ ведати каждому н(и)нешнимъ и (н)а потомъ будущимъ... иж... мы... даемъ и дали есмо... каленику... село Боурковцы (Киѣв, 1437 AS I, 33); Мы пань моужько боучацскіи... па(н) бартошъ боучацскіи... вызнаваемъ симъ нашимъ листомъ ка(ж)ломоу комоу того боуде(т) потребна... и(ж)... дали есми емоу... оу снятинѣ оу горо(д) мешкане (Снятин, 1454 P 162—163); а старости хотинскіи и черновскіи да имаютъ моч над каждимъ от полданныхъ нашихъ... абы оучинили каждомус праведливыи (Гирлов, 1499 BD II, 424).

2. (*з прийменником безъ*) жодний, ніякий (6): Я пань ванько чжоусичъ с квасилова па(н) хо(л)мски(и) чинимъ знаменито... и(ж) своимъ братаничо(м) с пано(м) оле(х)но(м) чжоусоу по нашо(и) по добро(и) воли бе(з) ка(ж)дого

приноу(ж)денія имали е(с)мо дѣ(л) оу нашо(и) деди(ч)но(и) о(т)чизне (Львѣв, 1478 ЗРМ); Жаловали намъ кнги фѣдоровая фѣдоровича Соколи(н)ская ись сыномъ свои(м)... на наместника мѣ(н)ского и любу(ц)кого пана богдана сопѣжича рекомо бы онъ и(х) выгна(л) зъ ѡмене(и) и(х) о(т)чинъны(х) бѣ(з) ка(ж)дого права (Берестя, 1496 ВМКФС); Продад есми свое имѣнье отъчистое и дедичное Подгайци у Володимерскомъ повете своею доброю волею, безъ каждого примушенья (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141); Тое въсе вы(ш)еписанное мы вышеписанній Іо Стефан воевода... (с)любоуем и слюбили есмо... безъ каждой зради (Сучава, 1499 ВД II, 443).

3. всілякий (2): досталася ему сторона тая, где его дворъ, люди и каждое поле маева (sic.— Прим. вид.) на поль (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); А пан наш корол его милость... имает нас миловати и оуч(и)ти, держати оу каждыхъ ласкавыхъ и верныхъ и оучливыхъ оучинкохъ и члонкохъ (Сучава, 1468 ВД II, 302).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **кажды**, **кажды(и)**, **кажд(и)и** 18 (1352 P 5; 1394 P 54; 1435 Cost. II, 689; 1439 Cost. II, 59; XV ст. BC 5 зв., 10 зв., 13, 15 зв., 35 зв.; 1447—1492 ЛКНKB і т. ін.); **кажды** 3 (1448 Cost. II, 737; 1449 Cost. II, 746; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); **каждїи** 1 (1436 Cost. II, 701); *род. одн. ч., с. каждого, кажьдого, ка(ж)дого* (1377 P 24; 1408 Cost. II, 631; 1424 P 100; 1434 Cost. II, 668; 1449 Cost. II, 743; 1456 Cost. II, 789; 1468 ВД II, 302; 1478 ЗРМ; 1487 AS I, 239; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 141 і т. ін.); *дав. одн. ч. каждому, каждому, кажьдому* 93 (1386—1418 P 35; 1411 Cost. II, 637; 1424 P 104; 1436 Cost. II, 698; 1445 ЗНТШ CXV, 19; 1457 Cost. II, 808; 1467 СП № 13; 1474 AS I, 69; 1483 AS I, 82; 1499 ВД II, 419 і т. ін.); **каждому** 2 (1435 P 133; 1443 P 144); **каждо(м)** 1 (1414 P 85); **kazdomu** 1 (1407 АрхЮЗР 8/IV, 3); **kazdomu** 1 (1413 GL 48); **кажедому** 1 (1418 P 88); **каждому** 1 (1468 ВД II, 300); *знах. одн. ч. каждый, кажьдїи, кажьдыи, кажьды(и)* 17 (1377 P 24; 1407 P 72; 1411 Mih. Alb.; 1421 Cost. I, 142; 1433—1443 АРМ; 1436 Cost. II, 698; 1439 Cost. II, 31; 1448 Cost. II, 738; 1487 РИБ 226; 1498 АЛРГ 82 і т. ін.); **кажды** 8 (1447 Cost. II, 281; 1449 Cost. II, 746, 747; 1451 Cost. II, 401; 1453 Cost. II, 445, 453; 1459 ВД I, 34; 1472 ДГСВМ); **каждого, каж(д)ого, ка(ж)до(г)** 5 (1401 АкВАК III, 2; 1448 Cost. II, 733, 738; XV ст. BC 34; 1455 Cost. II, 774); **каждїи** 3 (1466 ВД I, 105; 1470 ВД I, 148; 1473 ВД I, 181); **кажтыи** 1 (1449 Cost. II, 378); *ор. одн. ч. каждим* 1 (1499 ВД II, 424); **каждым** 1 (1499 ВД II, 424); *місц. одн. с. у кажьдомъ* (1484 РИБ 351); *кл. ф. одн. кажди* (1435 Cost. II, 679); *знах. одн. с. каждое* (1446 DIRA» 485; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18); *род. одн. ж. каждой* 4 (1456 Cost. II, 789; 1460 ВД II, 273; 1499 ВД II, 420, 443); **каждои** 1 (1468 ВД II, 302); *знах. одн. ж. каждую, ка(ж)доую* 4 (1390 P 176; 1386—1418 P 35; 1408 АкЮЗР I, 6; 1454 P 162); **каждою** 1 (1471 DIRA» 527); **ж(д)оую** 1 (XV ст. BC 12); *наз. мн. каждый(и)* (XV ст. BC 36); *дав. мн. каждым* (1460 ВД II, 269); *знах. мн. ч. каждый* (1468 ВД II, 301); *місц. мн. оу кажьдыхъ* (1468 ВД II, 302).

Див. ще *КАЖНЫЙ, *КОЖДЫИ, *КЪЖДО.

! КАЖЕДОМУ (КАЖДОМУ) див. КАЖДЫИ.

*КАЖУТЪ див. *КАЗИТИ.

! КАЖНЕНИ (КАЗНЕНИ) див. КАЗНИТИ.

*КАЖНЫЙ займ. (25) (будь-який з даного ряду) кожний

(21): Мы великий князь швитриггалъ олькгирдови(ч) чини(м) знаменито симъ наши(м) листо(м) кажно(м)у добро(м)у... иже видѣвъ и знаменавъ службу на(м) върную... пана ходька... дали есмо емоу... Села миловъши... а задьбы (Луцьк, 1446 P 152); Оуоставл(а) (!) и(ж) по(д)рочніки ка(ж)номъ повете однава (!) оу мѣ имаютъ быти положены (XV ст. СЯ 43); Мы великий князь швитриггал(л) олькгирдович чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ И даемъ

Вѣдати кажному доброму... кто жъ на него оузритъ (Луцьк, 1452 P 160);

(у знач. іменника) кожний (4): Ка(ж)ны(и) мо(ж)тъ име(т) ре(ч)ника у пра(в) (XV ст. BC 12); Абы ка(ж)ныи варовальса своемуу соуседоу щкоды чїни(т) (XV ст. BC 25).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **ка(ж)ныи**, **ка(ж)ны(и)** 4 (XV ст. BC 10 зв., 12, 25, 32 зв.); **кажыи** 1 (XV ст. BC 13); *дав. одн. ч., с. кажномуу, кажьномуу, кажно(м)у, кажномъ* (1446 P 152; 1451 P 156, 158; XV ст. BC 9 зв., 12, 23 зв., 30 зв.; 1452 P 160); *знах. одн. ч. кажны(и)* 1 (XV ст. BC 37); **кажьно(г)** 1 (XV ст. BC 34); **жъны(и)** 1 (XV ст. BC 24 зв.); *місц. одн. ч. ка(ж)номъ* (XV ст. СЯ 43); *знах. одн. с. ка(ж)ное* (XV ст. BC 32); *наз. одн. ж. ка(ж)на(а)* 1 (XV ст. BC 12 зв.); **жа(д)иая** 1 (XV ст. BC 5 зв.); *род. одн. ж. ка(ж)ное* (XV ст. BC 25); *дав. одн. ж. каждой* (XV ст. BC 35 зв.); *знах. одн. ж. ка(ж)ноюу* (XV ст. BC 30, 30 зв.).

Див. ще КАЖДЫИ, *КОЖДЫИ, *КЪЖДО.

! КАЖТОМУ (КАЖДОМУ) див. КАЖДЫИ.

*КАЖЪДЫИ див. *КАЖДЫИ.

! КАЖЫИ (КАЖНЫИ) див. *КАЖНЫЙ.

*КАЖЪДЫИ див. *КАЖДЫИ.

*КАЖЪНЫИ див. *КАЖНЫЙ.

*КАЗАНИЕ с. (1) (стч. kazani, стн. kazanie) наказ, розпорядження: тако смы мы господарески(м) казаниемъ пролевски(м) и кна(з) федушковымъ выиха(л) та(м) а кунцѣре игнать вывели старць (б. м. н., 1419 P 90).

ФОРМИ: *ор. одн. казаниемъ* (1419 P 90).

Див. ще *КАЗНЬ², ПРИКАЗАНИЕ 1, ПРИКАЗЪ, *РОЗКАЗАНЕ.

Пор. *КАЗАТИ 1.

КАЗАРИН див. КОЗАРИНЪ.

КАЗАРИНЪ див. КОЗАРИНЪ.

*КАЗАТЕЛЕВЫИ *прикм.* (1) (стч. kazatelový) проповідницький: дали есмо на вѣки той млинъ и мѣсто оу млина къ цркви и тымъ мнихомъ казателевого закону (Смотрич, 1375 P 20).

ФОРМИ: *род. одн. ч. казателевого* (1375 P 20).

*КАЗАТИ *дієсл. недок. і док.* (96) 1. (що, зробиши що) (наказувати робити що-небудь, велити) казати (93): што еси милостивый королю казалъ пописати овесь вшитокъ што есми выбрали на земланохъ, и мы то вчинили твою казнь, пописали есмы вшитко (б. м. н., 1386—1418 P 34); и тому на крѣпость печать нашу казали есмы привѣсити (Львѣв, 1399 P 59); а наи (!) лѣпшее свѣдоцтво казали есмо печат(т) нашу привѣсити къ сѣмоу нашемуу листоу на потвѣрж(д)ение (Луцьк, 1445 P 148—149); казали есмы вернути все, що коли са знаиде(т) лице(м) оу нашей земли, бу(д) оу ко(г) (Сучава, 1457 Cost. II, 809); А тежъ бы еси ихъ не судиль, не радиль, а наместнику своему не казалъ судити (Краків, 1487 РИБ 226); то есми велелъ держати виноградником, а ігумену и старцом не казалъ есми в тое вступатися (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); А на твердость того и печать нашу казали есмо привѣсити къ сѣму нашемуу листу (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); и мы... Того курила Иванова сына допустили есмо ровного дѣлоу во вес(и) о(т)чине и(х) и казали есмо и(м) твою о(т)чину и(х) поделити боАро(м) смоленски(м), око(л)ничомоу смоле(н)скому ивашку кривцоу, а Васи(л)ю Мирославичу (Вільна, 1495 ВК); у Пап nemyga Prusłał ko mni pamisnyka swoieho posowskoho Iwaszka a sluzebnyka swoieho tohoz Myklasza u Kazat im mni hrapiusiu zawesty (Тришин, 1500 ДПЖН).

2. (говорити, висловлювати що) казати (2): Ино за то, кажеть, ажъ межы васъ тыи дела такъ стали се, а онъ былъ съ вами взялъ любовь и доконъчанье и своиство съ вами вчинилъ, хочеть съ вами доброго пожитья и до века (б. м. н., 1499 ВД II, 448).

3. викликати (кого) (1): а то такымъ обычаемъ и(ж) пїсарь што жалобы пописоуетъ по(д) віною седенія (!) врадоу его наче (!) каза(т) одно по(д)лоу(г) р(а)до(в) позововъ презъ слоужбїника (XV ст. BC 13—13 зв.).

ФОРМИ: *инф. каза(т)* (XV ст. *ВС* 13 зв.); *теп. 3. ос. одн. кажетъ* (1499 *ВД* II, 448); *перф. 1 ос. одн. ч. есми казалъ 2* (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); *казаль есми 1* (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *2 ос. одн. ч. казалъ еси 1* (1386—1418 *Р* 35); *еси... казалъ 1* (1386—1418 *Р* 34); *! ес... казалъ 1* (1386—1418 *Р* 35); *3 ос. одн. ч. казалъ, казал, каза(л)* (1386—1418 *Р* 35; 1401 *АкВАК* III, 2; 1419 *Р* 90; 1492—1493 *ПВФЧ*; 1493 *АЛРГ* 55; 1495 *ВК*; 1496 *ОПСВВ*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119; *ГВКЛ* 22; 1500 *ДПЖН*); *1 ос. мн. казали есмо (есмо)* 42 (1388 *ZPL* 108; 1408 *АкЮЗР* I, 6; 1421 *AS* I, 27; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 9; 1451 *AS* I, 45; 1478 *AS* III, 17; 1489 *РИБ* 432; 1495 *АЛМ* 85; 1499 *ГОКІР*; 1500 *АЛМ* вып. 2, 59 і т. ін.); *казали 8* (1457 *Cost.* II, 810; 1478 *AS* III, 17; 1489 *РИБ* 431; 1495 *ВК*; *ВСоб.*; 1498 *АЛМ* 169; 1499 *ВФ*); *казали есми 2* (1457 *Cost.* II, 809; 1462 *ВД* II, 285); *казали есмы 2* (1399 *Р* 59; 1415 *Р* 87); *казалы есмо 2* (1420 *AS* I, 25; 1430 *ГВКЛ* 9); *kazale iestno 1* (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4); *казали есмъ 1* (1407 *Р* 72); *есмо... казали 1* (1403 *ДГМ*); *3 ос. мн. казали* (1487 *AS* I, 86); *пперф. 1 ос. мн. казали были есмо* (1495 *БСКН*); *были... казали* (1489 *РИБ* 437); *баж.-ум. сп. 2 ос. одн. ч. бы еси... казалъ (казал) 3* (1487 *РИБ* 226; 1498 *АЛРГ* 82, 83); *казаль бы еси 1* (1488 *РИБ* 222); *3 ос. одн. ч. бы... казалъ* (1492—1493 *ПВФЧ*); *1 ос. мн. абыхмо (абысьмо) казали* (1496 *ВД* II, 465; 1498 *ВД* II, 412); *3 ос. мн. абы ...казали* (1487 *AS* I, 86).

*Див. ще *ВСКАЗАТИ, ВСКАЗЫВАТИ, *ПРИКАЗЫВАТИ 1, *ПРЫКАЗАТИ 1, РОСКАЗАТЬ 3, *РОСКАЗЫВАТИ, СКАЗАТИ, *СКАЗЫВАТИ.*

КАЗИМЕР *див. КАЗИМИРЪ 1.*

КАЗИМИРЪ¹, КАЗИМИР, КАЗИМЕР *ч. (87) (особова назва, стч. Kazimir, стп. Kazimirz, Kazimierz):* А се А король казимиръ краковський и куавський... даль есмъ служъ своему иванови дворище занью матъичича (Казимир, п. 1349 *Р* 3); Се азъ... ан(д)ре(и) владимирови(ч) ... о(т)писалъ есмъ женьвѣ Кйгнии маріи... свою выслуоугоу Йже есмъ выслуужи(л)... на своемъ г(с)дари велико(м) кйзи казимиръ (Київ, 1446 *Р* 154); А сет мы Стефанъ воевода... визнавамы... аже мы... слюбили есми... пануи и господаревъ нашему... Казимировъ ... королевъ полскомоу... абыхомъ мы их милости верни и подьдани были (Сучава, 1468 *ВД* II, 300—301); Казимиръ Божию милостию король Польскій... Чинимъ знаменито... дали есмо пану Петру Мушчичу у Перемилскомъ повѣтъ тая имънія, на имя Хулевъ, а Холуневецъ (Вильна, 1492 *АЛМ* 30).

ФОРМИ: *наз. одн. казимиръ, казимир, казими(р)* 32 (п. 1349 *Р* 3; 1361 *AGZ* 6; 1442 *Cost.* II, 716; 1447—1492 *ЛКНКВ*; 1453 *Cost.* II, 766; 1462 *ВД* II, 284; 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8; 1487 *АМЛ*; 1492 *АЛМ* 30 і т. ін.); *Казимир 1* (1487 *AS* I, 240); *род. одн. казимира* 13 (1370 *Р* 18; 1442 *Cost.* II, 716; 1445 *Cost.* II, 726; 1448 *Cost.* II, 734; 1451 *АрхЮЗР* II, 106; 1453 *Cost.* II, 765; 1475 *AS* I, 69; 1478 *ОБРН* 130; 1485 *ВД* II, 371; 1486 *АрхЮЗР* I, 295 і т. ін.); *Казимира 5* (1478 *AS* III, 16; 1488 *AS* I, 241; 1492—1493 *ПВФЧ*; XV ст. *ВС* 5 зв.; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.); *дав. одн. казимиру, казимируу* 13 (1433 *Cost.* II, 651; *Р* 121; 1434 *Cost.* II, 664, 666; 1435 *Cost.* II, 687; 1442 *Cost.* II, 716; 1445 *Cost.* II, 726; 1462 *ВД* II, 284; 1484 *ЯМ*); *казимирови 5* (1448 *Cost.* II, 734; 1455 *Cost.* II, 774; 1462 *ВД* II, 289, 292; 1485 *ВД* II, 371); *Казимировъ, казимировъ 4* (1448 *Cost.* II, 738; 1453 *Cost.* II, 765; 1468 *ВД* II, 301; 1479 *ВД* II, 351); *казимеру, казимеруу 3* (1433 *Cost.* II, 652; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; 1488 *AS* I, 241); *казимиру 2* (1435 *Cost.* II, 689; 1448 *Cost.* II, 738); *казимирови 1* (1434 *Cost.* II, 666); *знах. одн. казимира* (1448 *Cost.* II, 733; 1453 *Cost.* II, 765; 1462 *ВД* II, 284); *ор. одн. казимиромъ, казимиромъ* (1352 *Р* 5; 1433 *Р* 123; 1442 *Cost.* II, 716; 1445 *Cost.* II, 725); *місц. одн. на (при) казимиръ* (1446 *Р* 154; бл. 1470 *ОБРН* 129).

Див. ще КАЗИМИРЪ.

КАЗИМИРЪ² *ч. (1) (назва міста у Польщі пор. Kazimierz):* А писанъ листь оу днь пядесатъны на городъ казимиръ (Казимир, 1349 *Р* 4).

ФОРМИ: *місц. одн. на казимиръ* (1349 *Р* 4).

КАЗИМИРЪ^{ч.} (1) (особова назва, молд.): а про тожь гды(ж) прена(ї)аснъишее кнажа и па(н) Казимиръ... коро(л) полски... на(с) напомапоу(л), абы есмо ем(оу) и его короунъ стои полскои чистою вѣроу и певною, Акои пре(д)кове наши тримали и держали прото(ж), мы... визнавае(м) ты(м) то ли(с)томъ иже есмо са(о)бо(в)азали по(д) присагои нашью... иже ем(оу)... чистою вѣроу и певною боуде(м) держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733—734).

ФОРМИ: *наз. одн. казимиръ* (1448 *Cost.* II, 733).

Див. ще КАЗИМИРЪ 1.

*КАЗИТИ *дієсл. недок. (3) (шо) 1.* руйнувати, нищити (2): *Też jestliby chrest'janin kopiszczca ich kazit, abo khwał tom pachodit choczemo, izby, podtuh obyczaja paszoje zemli praw naszich, był karan* (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); *Namistnikowe i starcowe tych wolostey w pas, zaniuzsia nepryiateli naszuiu zemliu iskazali ieszcze hosti... a tyiez zemliu paszuiu takoz kazat* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

2. (робити недійсним) уневажновати (1): И також если бихом мы имали которіи ричи алибо записоу алибо присъгоу съ которим чловѣком против его милости и Короуни полскои и земльмъ и панством его милости тое оусе казимо и оуморъемо ис сим нашим листом (Коломия, 1485 *ВД* II, 372).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. казимо* (1485 *ВД* II, 372); *3 ос. мн. kazat* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141); *перф. 3 ос. одн. ч. kazit* (1388, *ZPL* 105).

*Див. ще *ISKAŻATI. *СКАЗАТИ.*

КАЗНАЧЕЙ *ч. (1) скарбник:* Стояли передъ нами въ правъ казначей Смоленскій, князь Костянтинъ Крошинскій зъ намѣстникомъ Деменскимъ, зъ Борисомъ Семеновичомъ (Вильна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: *наз. одн. казначей* (1495 *АЛМ* 83).

! КАЗНИ *див. КАЗНЬ 1.*

КАЗНИТИ, КАЗНИТИ *дієсл. недок. і док. (19) (цсл. казнити) карати, покарати за що-небудь:* Тыє вси села... маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый... а за насъ и чада наша Господа Бога молити... благихъ милувати, а злобныхъ казнити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *woleli bychmo, szto b i pas korol sam kaznit, kak ieho wolia, nizbychmo to wideli* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); а которыи бы не хотилъ на томъ изьеднанію стоати, и миръ пороушити, а ваша мл(ст)ъ и каждый добрыи на того стояти и казнити, яко виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); А я о томъ оузъведавши, А таа рать и(з)де ко мне при(и)деть потомъ я ихъ только боудоу не казнити, А полонъ вашъ оу нихъ отънемъ к ва(м) не о(т)шлю (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *инф. казнити, казиіти* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1435 *Cost.* II, 679, 682; 1445 *Cost.* II, 729; 1448 *Cost.* II, 314; 1453 *Cost.* II, 766); *перф. 3 ос. одн. ч. казнилъ* (1435 *Cost.* II, 687); *майб. 1 ос. одн. боудоу казнити* (1484 *ЯМ*); *3 ос. одн. иметь... казиіти* (1435 *Cost.* II, 689); *1 ос. мн. буде(м) казнити* (1447—1492 *ЛКНКВ*); *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. szto b... kaznit* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *нак. сп. 2 ос. мн. kaznite* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); *инф. пас. быти казней 2* (XV ст. *ВС* 13 зв., 15 зв.); *казнены быти 1* (XV ст. *ВС* 24); *! казнени быти 1* (1468 *ВД* II, 302); *дієприкм. пас. мин. наз. одн. ч. казнень* (XV ст. *ВС* 36); *наз. мн. ч. казнены* (XV ст. *ВС* 25 зв.); *предик. пас. дієприкм. казнено* (XV ст. *ВС* 24).

*Див. ще *КАЗНИТИ СЯ, ПОКАЗНИТИ, *СКАЗНИТИ, *ОУКАЗНИТИ СЯ.*

*КАЗНИТИ СЯ *дієсл. док. (1) бути покараним:* А ще ли хто подь областю нашоу въ епархией Луцкой и Острозской... сия предания отческа и повеления княжения

нашого переступити дерзнуть... да казнитися и отъ Бога проклять будетъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ФОРМИ: *нак. сп. 3 ос. одн.* да казнитися (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

Див. ще КАЗНИТИ, ПОКАЗНИТИ, *СКАЗНИТИ, *ОУКАЗНИТИ СЯ.

КАЗНІТИ *див.* КАЗНИТИ.

КАЗНЬ ¹ *ж.* (28) (*цсл.* казнь) кара, покарання (22): а не

исправива судить намъ бѣ и честный кр(с)ть и осподарева казнь и гроза (б. м. н., 1386 *P* 30); и никто нигде да не смѣть ихъ становити, при нашей казни (Сучава, 1435 *Cost.* II, 695); а хто немецкую челА(д) держа (!) бы одно(г) за-таилъ довѣдавса: ты(х) буде(м) казни(т) великими казнями (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*); А кто имет бантовати тых люд (!) от тыхъ сел, боуд оу чем, яко више писанно, тот оузрит великою казни господства ми (Дольний Торг, 1475 *BD* I, 200);

быти казни (!) *див.* БЫТИ; быти под каз-ни (казнию) (5) *див.* БЫТИ.

ФОРМИ: *наз. одн.* казнь 2 (1386 *P* 30; XV ст. *BC* 29 зв.); ! казни 2 (1446 *Cost.* II, 251; 1466 *BD* I, 96); *род. одн.* казни (1435 *Cost.* II, 692; 1449 *Cost.* II, 744; 1452 *Cost.* II, 760; 1455 *Cost.* II, 531; 1459 *DIR*«А» 514; XV ст. *BC* 15; 1467 *Mih. Doc.* 126); *знах. одн.* казнь, казнь 7 (1453 *Cost.* II, 492; 1454 *Cost.* II, 513; 1463 *Cost.* S. 45; 1470 *BD* I, 141; 1471 *BD* I, 159); казни 4 (1447 *Cost.* II, 289; 1448 *DIR*«А» 491; 1458 *DIR*«А» 513; 1475 *BD* I, 200); *ор. одн.* казнию (1458 *BD* I, 9); *місц. одн.* при казни (1429 *DIR*«А» 455; 1435 *Cost.* II, 695; 1454 *Cost.* II, 509; 1458 *BD* II, 262); *ор. мн.* казнями (1447—1492 *ЛКНКВ*).

*КАЗНЬ ² *ж.* (1) (*цсл.* казнь) наказ, розпорядження: што еси милостивый королю казалъ пописати овесъ шитокъ, што есмы выбрали на землАнохъ, и мы то вчинили твою казнь, пописали есмы шитко (б. м. н., 1386—1418 *P* 34).

ФОРМИ: *знах. одн.* казнь (1386—1418 *P* 34).

Див. ще *КАЗАНІЄ, ПРИКАЗАНІЄ 1, ПРИКАЗЪ, *РОСКАЗАНЄ.

*КАЗНЯ *ж.* (1) казна, скарбниця: Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленській... князь Олехно Василевичъ Глазына... и поведилъ передъ нами, штожъ... на Глушыцы съ тыхъ селець къ двору нашему меру ржы сеютъ и меру овса а посошину дають въ казню нашу (Вільна, 1499 *РИБ* 776).

Форми: *знах. одн.* казню (1499 *РИБ* 776).

*КАЗЫМИРЪ *див.* КАЗИМИРЪ 1.

КАК *див.* КАКЪ.

*КАКИЙ *займ.* (23) 1. (*неозначений*) який, який-небудь, якийсь (20): а коли нашъ старшын, великїи князь казимиръ отъ насъ какоъ помочи пожадаеть, на его неприАтелА, и мы маемъ такоую помочь его милости дати, безъ хитрости (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716); Вызнаваемъ... и(ж)... дали есми емоу... коли бы ся емоу пригодило выти ись земли мо(л)давскоєи пере(д) каки(м) натискомъ оу снятинъ оу горо(д) мешкане (Снятин, 1454 *P* 162—163); а естли бы дорозоумили с которой стороны от каких наших неприАтелеи какое зло... а их милость тогда нам... тоє нмают нам оусе оуказати и оповѣсти (Гирлов, 1499 *BD* II, 422—423).

2. (*питально-відносний*) (2) який (1): И повѣдилъ ми Репа, штожъ в то (!) въ той клетѣ... скрыня не замкнена зъ листы и списки, пѣтъ вѣдома съ какими (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

(*приєднує підрядне додаткове речення — у постпозиції*) (1): И мы о то(м) сами очивисто опытывали намѣстника воло(д)имирьского пана василья хрв(б)товича какое то есть село (Вільна, 1499 *ГОКІР*);

какими лицѣи (1) *див.* *ЛИЦЕ.

ФОРМИ: *ор. одн. ч.* каки(м) (1454 *P* 162); *наз. одн. с.* какое (1499 *ГОКІР*); *знах. одн. с.* какое (1499 *BD* II, 422); *наз. одн. ж.* какаА 1 (XV ст. *BC* 26 зв.); какаа 1

(1455 *Cost.* II, 770); *род. одн. ж.* какое 2 (1442 *Cost.* II, 719); какои 1 (1442 *Cost.* II, 716); какоѡ 1 (1442 *Cost.* II, 716); *знах. одн. ж.* какою, какоую (1442 *Cost.* II, 716, 719; 1445 *Cost.* II, 726); *наз. мн. ч.* каки (1453 *Cost.* II, 492); *род. мн. каких* (1499 *BD* II, 422); *знах. мн. ж.* какиє (1495 *АЛМ* 84); *ор. мн. какими* (1453 *Cost.* II, 766; 1498 *АЛМ* 163).

Див. ще *КАКОВЫИ, *ЯКЫИ.

КАКО ¹ *спол.* (24) (*цсл.* како) 1. (*зв'язує члени речення*) (*порівняльний*) як, немов (1): А коли(ж) оу жалоба(х) оу праведлива(г) соу(д) не иметь (!) гневъ и мѣсца имееъ ані зазреть помѣсты ани те(ж) боязнъ о правдоу имееъ

соу(д) како во(г) (!) имети в роуце а ба пре(д) очима а сказанїя быч(инилъ) справедливо (XV ст. *BC* 33 зв.).

1. (*зв'язує речення*) (23).

А. (*вводитиє вставні речення*) як (5): мы александръ воевода... посполу с нашими паны, како чинимъ знаменито симъ наши(м) листомъ... аже хотАчи нашу вѣрою и нашу правдою... владиславови, великому королю полскому... оуказати наше голдованїє... иже быхомъ николи не имѣли противъ ему быти (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 637); А и привилїє шо имали Мароушка, дочка Настина, и племеница еи дроугая М(ароушка)... от дада нашего от Александра воевод(ы, а) тота привилїА загибла, како ест видномо нам и бояром (Гирлов, 1499 *BD* II, 155).

Б. (*приєднує підрядні речення*) (18) 1. (*способу дії*) як (9) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) (6): мы возрѣвши на его верну службу... дали есмо и даемъ наше село надѣво... со всѣмъ оужиткомъ како к нему из вѣку прислушало (Львів, 1399 *P* 59); а право

имаеть его млсть имаетъ да(т) мнѣ и моимъ дѣтемъ и земланомъ оусѣмъ тыхъ то зѣмль польское оу вѣжи како инымъ землАмъ польскимъ (Кременецъ, 1434 *P* 130); А також мы, Стефан воевода, до того часоу коли оуслышим о ихани тоурецком на земли а на панства наияснѣшихъ пререченыхъ панов кроулев оугрського и полскаго... тогда им обом кра-лем и братїям их имаем дати вѣдати и оуказати, како мочи моум майборзо (Гирлов, 1499 *BD* II, 423);

(*із співвідносним словом в головному реченні*) (3): кеди, коли кроль, г(с)дрь его и нашъ, влодиславъ пол(с)кни... пошлетъ по на(ше)го г(с)дрА стефана, тогда онъ имаетъ до него приѣхати и своими боАры и с паны слюбити и голдовати, тако како иньи воеводи голдовали и чинили и тако како коли иньи слуги, панове его чили (!) (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); а такъ даемъ ему и дали есмы со всимъ право(м)... и со вси(м) оужитку с вѣчными границАми како широко и долго што к той корчмѣ из вѣку слушало и слоушАеть (Медика, 1407 *P* 72); А тако дали есмы ему и его дѣтемъ и его намѣсткомъ со всѣмъ правомъ... што къ тому селу изъ вѣка прислушало и слушаеть, како широко и долго округло у его границахъ (Судомир, 1408 *АрхЮЗР* 1, 6).

2. (*додаткові — у постпозиції*) шо (5): Я панъ дѣтри(х) изъ бучА(ч)... вызнаваемъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ пре(д) на(с) изъ вѣчнымъ листомъ есть пре(д)лѣ (!) село гринковць (Кам'янець, 1420 *ПГАГ*); того дѣла явно чини(м), ты(м)то листо(м) како хотАчи наслѣдовати обычаА доброѡ памАти велможны(х) пано(в) пре(д)ко(в) наши(х)... мы... виновати есмо вѣрне ихъ воля наслѣдовати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733);

(*у сполуч. к а к о д а — у функції спонукального*) хай же (1): мы Стефа(н) воевод(а) гп(др)ъ земли мо(л)давскомъ знаменито чини(м)... оже блгопроизволи г(д)вами нашимъ блг(м) произволенїемъ... како да оутврѣди(м) и оукрѣпимъ стоую црковъ нашу митрополею о(т) Радовце(х) (Сучава, 1479 *DC* 140);

(*у сполуч. к а к о а б и*) щоб (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоги истиннїи шолтоузове и паргарове... от мѣста от Брѣлад... прїедоша прАд намн... и оу-

просили себѣ от нас, како абихмо им досмотрили старіи их хотар (Бирлад, 1495 *BD* II, 62—63).

3. (*підметові — у постпозиції*) як (1): Ако жь Авно было приАтелемъ моимъ и неприАтелемъ како есмь А вѣрне служилъ освАдоному кна(з) швитригаилу противу сторонамъ тымъ ис которыми жь вонъ нѣшто имьль чинити (Черняхів, 1435 *P* 132).

4. (*означальні у сполуч.* к а к о... а б ы — у постпозиції) шоб (1): И тиж пак оу том промыслили есмо та смо пожаловали шолтоузове и паргаре... та смо потврѣдили им старіи закон, како ни един чловѣкъ от которих живоут от Брълад они абы не платили малое мыто тамо оу Бръладъ, ни от единой тръговли (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

Див. ще КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКЪ.

КАКО² *част. (36) (цсл. како) 1. (підсилювальна, в окличних реченнях)* як (1): И тѣжъ како велико веселиласа есть рада кроле(в)ства коли черес посрѣдокъ вашь то(т) то мистръ о тьи тадынки нашоу оусхотѣль вѣдати волю (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

2. (*підсилювальна, у грамотах молдавських канцелярій у сполученні к а к о д а при формах наказового способу*) хай же (35): тое вѣсе више писа(н)ное како да е(ст) о(т) на(с) емоу оури(к) съ вѣсе(м) доходо(м) (Сучава, 1459 *Cost. S.* 22); тоти ѣ цркви и съ тоти ѣ попи оу волости черно(в)ской како да соу(т) по(л)ни тоти ѣ цркви и съ тоти ѣ попи нашеи епискоупи о(т) радовне(х) (Сучава, 1490 *DC* 148); Ино мы... такожде и от нас есмь дали и потврѣдили слоугам нашим Сими и братоу его Оники тое прАдреченное село... како да ест им от нас оурик и съ вѣсем доходом (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

КАКО БЫ *присл. (1) (відносний) (приєднує підрядні речення способом дії, у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні)* якби: и на то ст(о)аати (л) оуси(м) розумо(м) и оусими своними рѣчи (и) оумисло(м), съ оусими своими приАте(л)ми, како бы могли (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

Див. ще КАКО¹, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКО КОЛИ, ЯКЪ.

***КАКОВА** *жс. (1) (назва річки у Молдавському князівстві):* и дали и потврѣдили есми... нашем(у) монастири о(т) побрати... млинъ оу топлицо и хотаръ о(т) оусту каковъ... та на столпъ (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445).

ФОРМИ: *род. одн. каковъ* (1453 *Cost.* II, 445).

***КАКОВЫЙ** *займ. (1) (цсл. каковыи) (питально-відносний) (приєднує підрядне додаткове речення — у постпозиції)* який: А о дочку твою и о внука твоего, твои послы твоей милости ширей поведаять въ каковой почѣстивости ихъ ховаеть (б. м. н., 1498 *BD* II, 414).

ФОРМИ: *місц. одн. жс. вѣ каковой* (1498 *BD* II, 414).

*Див. ще *КАКИИ 2.*

КАКО КЕДИ *спол. (1) (приєднує підрядні речення причини — у препозиції) (без співвідносного слова в головному реченні)* оскільки: Мы кна(з) дѣдъ дмитриєви(ч)... чинимы знамени(т) ... како кеды в то время коли кна(з) велебныи дмитрии иньмъ имене(м) корибу(т)... голдование и вѣрность... велико(м) и славнему володиславу Бжъеи мл(л)сти (л) королеви польскому... слюби(л) а мы имене(м) и моча виши(х) земланъ его повельниемъ его ислюбуемы за него (Лучиця, 1388 *P* 38—39).

КАКО КОЛИ *присл. (4) (відносний) (приєднує підрядні речення) 1. (способу дії)* як (3) а) (*у постпозиції*) (2) (*без співвідносного слова у головному реченні*) (1): а даемъ и дали есмо со вѣсми оужитки с лесомъ съ дубровами с водою и съ зѣмлею и ставы како коли каждыи зѣмланинъ приимаеть (Краків, 1394 *P* 54);

(*із співвідносним словом в головному реченні*) (1): кеды коли кроль... пошлетъ по на(ше)го (*в ориг. наго — Прим.*

вид.) г(с)дрА, стефана, тогды онъ имаеть до него приѣхати... голдовати ... тако како коли иньи слуги (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610);

б) (*у препозиції — із співвідносним словом в головному реченні*) (1): како колы оу наших листох оу первописаныхъ стоить так и тѣми разы, то усе слубуемо и хочемо то оусе держати и полнити (Чжурзев, 1403 *ДГМ*).

2. (*додаткові*) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) як (1): Мы бискупи... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь межи наши(м) г(с)дрмъ кроле(м) с одной стороны межи панєю Адвигою отиною пилецкою... с другоѣ стороны... пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

Див. ще КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО ЛИ, КАКЪ 1, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКО БЫ, ЯКО КОЛИ, ЯКЪ.

КАКО ЛИ *присл. (1) (відносний) (приєднує підрядні означальні речення — у постпозиції, із співвідносним словом у головному реченні)* як: але хоче(м) ва(с) держати оу тои прави и закона (sic.— *Прим. вид.*) како ли есте имали при стѣпочившаго родителя нашего, александра воево(д) (Баків, 1447 *Cost.* II, 732).

Див. ще КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКЪ, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКЪ.

КАКЪ, КАК, КАКЪ (284) *1. присл. (6) 1. (способу дії)* як (4): О игрешо(х) косто(ч)ны(х) ка(к) имъ заповедано(т) (XV ст. *BC* 27 зв.); На память, какъ староста повѣдилъ передъ господаремъ, княземъ великимъ, тымъ обычаемъ (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

2. (*неозначений*) як-небудь, якое(с) (2): Tež jestliby chto kak na szkolu... metał tot majet' staroste paszomu zaplatiti dwa funty persu (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); пакли быхъ я сама а любь жона, дѣти или шадки мои похотѣли тую продажу мою какъ зрушыть, тогды виноватый я и воны (Володимир, 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105—106).

II. *спол. як (278) А. (зв'язує члени речення) (26) 1. (порівняльний) (23)* маеть... господинь богомолецъ нашъ Климентый, владыка Луцкии и Острозский... архимандрыты благословити... попы и дьяконы совершати, какъ въ нашей области... такожде и бояръ... нашихъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); вы ка(к) они та(к) много чинили е есте (л) и радили (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); А тьи люди што оу тулинахъ што бы его были послушни ка(к) то осподарА съвоиго (Київ, 1457 *P* 166); и какъ предки ихъ такъ и воны сами и ихъ шадки музского полу держати мають (Троки, 1498 *ГВКОО*);

(*у сполуч.* к а к ъ и, к а к же і) (2): а ктѣ бы ему неприАтель, тотъ и намъ неприАтель, о его кривды какъ и о наши кривды за нимъ стати (Дольный Торп, 1411 *Cost.* II, 637—638); Kak že i tymi razy, kudy Rattia szlab ich, cerkwi naszy zhli (Липнишки, 1433 *ЭНТШ* LXXVI, 141).

2. (*приєднує звороти у знач. «як хто, що», «будучи»*) (1): Не ЕСТЬ то ди(в) ани новина иже писа(л) такий рѣчи которыи писа(л) ка(к) нашъ неприАтель и кроле(в)ства нашего (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

Б. (*зв'язує речення*) (252) *1. (сурядні) (9) а) (приєднувальний)* як (8) (*у постпозиції*) (6): а тота их привилія пожегла оу домъ Бьлошев от Боудеци, коли емоу изгорил дом, как ест нам видома и бояром нашим (Сучава, 1488 *BD* I, 323); а првиліе шо имал дад их, іон Жометате, о(т) дѣда нашего... а они загибли, как ест нам вѣдомо и бояром нашим (Сучава, 1492 *Cost.* S. 162);

(*у препозиції*) (1): какъ же розоумеємъ на томъ твоее милости посольстве, отъ него ничого се намъ не стало (б. м. н., 1498 *BD* II, 413);

(*в интерпозиції*) (1): и тотъ нашъ посоль отъ толе ся вернулъ и до насъ прѣехалъ, и ваша милость, какъ же розоумеете съ того посольства, ничого не стало вамъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 447);

б) (пояснювальний) (1): Розвод есть межи людми ка(к) моужеве е(ст) глава а жоны и(м) по(д)даны (XV ст. *BC* 33).

2. (приєднує підрядні речення) (243) а) (способу дії) як (168) (у постпозиції) (141) (без співвідносного слова в головному реченні) (93): А мыта не примышлати но какъ из въка пошло (б. м. н., 1366 *P* 14); дали есмы ему оу нашеи земли оу молдавской два села со оусьми своими старыми хотарми какъ изъ въка вьчного <оживали> (Сучава, 1407 *Cost.* I, 56); А се А кнА(з) левъ вызвали есмы с литовскою земль два братьнѣа тутениА а мойжька да(л) есмы ъма оу перемыскою волость село добаневич... со оусьми оужитки какъ есмы са(м) держа(л) (Львів, 1443—1446 *P* 147); И мы... тоє имьнѣ на имя Микучлици дали есмо ему... какъ ся маеть въ своихъ границахъ... какъ предкове его тоє имьнѣ держали и вжывали (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54); Про тожь, естли ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаете, какъ межи васъ доконьчанье было (б. м. н., 1499 *BD* II, 449);

(у сполуч. к а к ъ и) (13): А jestliby kotoryje reczi kramnyje wez, majet' myto platiti czerez wsi myta polożonyje kak i inszyje dajut' myto (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); ино мы недоу(ж) быжо(м) дати... а не да(в)ши и(м) сами собъ возмоу(т) ка(к) и дотол(л) брал жоны и дѣти братеи наши(х) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); А с того села служити ему Намъ, какъ и Неверъ Намъ служилъ (Берестя, 1463—1478 *РЕА* I, 35—36); наминаемъ твою мл(ст) ажъ бы еси в тьи прыязни по(д)ле тыхъ записовъ с нами былъ какъ и пре(д)кове нашы ис твоими пре(д)ки, а твою мл(с)ть з нашымъ отьцомъ (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*);

(приєднує дієприслівникові звороти) (6): Воленъ то онъ продати, отдати и замьнити... какъ самъ найльпѣй розумьючи (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); Волна кн(А)г(и)на тот домъ и землю отдати, и продати, и променити, как хотачи так ку потребезности своеи повернути (Луцьк, 1490 *AS* I, 92); Воленъ онъ то отдати, и продати, и замьнити, и прибавити... какъ самъ нальпѣи розумьючи (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 59);

(із співвідносним словом у головному реченні) (22): и я есми тоє свое имьнѣ на има Конюхи... продал осподарю своему кн(А)зю Ивану Васильевич(у) Острозком(у)... по тому как сам есми оу него коупилъ (Острог, 1463 *AS* I, 56); а продал есми пану Андрушкоу Федоровичоу вечно данники з данью и со всеми податки и пожитки... такъ широко и долго и округло как я держал (Луцьк, 1474 *AS* I, 69); И он о том до насъ отписал, штож то есть так, какъ он намъ поведал (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94);

(у сполуч. к а к ъ и) (7): мы кнѣзь Семень александрович (!) дали есми слоузи ѣше(м) кнзю юрью борисовичу селище на имя серако(в) со всемъ с тымъ и потому какъ и първи та(к) к тому селищоу прислуухало (Київ, 1465 *ДГСОС*); а тьи чѣтьри чѣвки о(т)чичи мои мають емоу слоужити та(к) ка(к) и пере(д) тьи(м) мнѣ слоуживали (Луцьк, 1467 *СП* № 13); И мы емоу того человека Дитатьковича дали вечно емоу... и со всеми платы и доходы потому, какъ и отцу нашему служивалъ и дан даивал (Вільна, 1493 *АЛРГ* 56);

(в інтерпозиції) (22) (без співвідносного слова в головному реченні) (19): Паки же, снаднейшого ради отправоваия хвалы Божое пры церкви соборной даемо надто подь Острогомъ тому господину отцу владыце и восприминником (!) его село наше Бусчу, зъ дворясчомъ Борсочскимъ... Точьвско какъ се въ себе широко и долго маеть до Чудовы могилы... зо всякими пожитками (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2—3); И мы, великий князь Швядригайл Олкгродович, сее осмотрилъ у светомъ евангелиеи Владимирское церкви тые записы... которое какъ было село и земли пашнее... приданы святой церкви Володимерской епископии, подлугъ записовъ продка нашего, опять церкви Божей потвердили есмо (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); И ты, по своей оутверьжонной грамоте и какъ панове твои оуго-

ворыли, емоу ни въ чомъ не исправляешь (б. м. н., 1499 *BD* II, 448); маеть настоятель того монастыра светое Пречыстое въ Пустыньцъ нинѣшны и напотомъ будучы тую землю верху писанную, какъ здавна было по тому завѣдати (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 4);

(із співвідносним словом у головному реченні) (3): Я хве(д)ка... даровала есми... моужа свое(г) пана васи(л)я хре(б)товича своими име(н)и о(т)чизными... та(к) до(л)го и широко ка(к) есми сама держала не оставляючи на себе ничо(г) (Луцьк, 1490 *ЗХП* 134—136); и он о том до насъ отписал, штож то есть так, какъ он намъ поведал, иж только тоє землицы мало болши двадцать бочокъ (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94);

(у препозиції) (5) (із співвідносним словом у головному реченні) (4): какъ отць нашъ какъ оѣи ваши были за одно... а мы также хочемъ с вами быти (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 171); Естли она прѣхавши и тотъ листь очиститъ, што люди тьи, какъ она гораздо держала, такъ и Сопьга гораздо держати будетъ (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

к а к ъ б ы т и (1) (кому) як бути, що робити: а о дочерь его твои панове изъ его бояры оговорыли, какъ его дочеры быти и греческии законъ дерьжати (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

б) (часові) коли, як (45): (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (15): Але к нам прїиди, какъ оуделаешь нам тотоу слоужбоу (Баків, 1457 *BD* II, 257); А держати имъ тоє мыто до того жъ року — две недели по семей суботе какъ выйдуть тры годы (Краків, 1487 *РИБ* 226); Въ Берести, какъ тыми разы былъ господаръ е. м., Декабря 2 день (Берестя, 1496 *АЛМ* 128); еше надъ то тетка моя, кнегини вѣдоровая, прислала тыми часы листь небошика, господаря, короля е. м., писаный до пана Олехна Судимонтсвича, воеводы Виленского, какъ еше Полотско держалъ (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

(у препозиції) (26) (без співвідносного слова в головному реченні) (21): какъ бы были мистровы послове оу кнѣзьство великое въехали и жбы есте з ни(х) порозоумѣли были которыми дорогами (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); а Бори(с) в то(т) ча(с) на мо(с)кве бы(л) в по(и)маньа, а ка(к) де(и) Бори(с) му(ж) мо(и) о(т)го(л) вы(и)деть и запи(с) положу (Вільна, 1495 *ВМБС*); и какъ тотъ нашъ посоль отъ Татаръ прїидеть ись которымъ посельствомъ, мы такжеъ вашей милости пошьлемо и дамо вашей милости знати (Сучава, 1499 *BD* II, 449);

(із співвідносним словом у головному реченні) (5): А какъ дастъ Богъ будемъ у вотчине нашей... а ты тогды при насъ жо будешъ (Краків, 1487 *РИБ* 435); а проволооче(т)лиса тая немощ третєа правая тогды може(т) третью о(т)ложитъ... какъ четвертому рокоу маеть стати... а небоуде(т) лї тогды жалобы стратитъ (XV ст. *СЯ* 39 ст.—40); и они поведали пере(д) нами што жъ какъ они новгородокъ дерьжали отъ о(т)ца нашего и тогды любьчо к новоугоро(д)ку слоушало (Вільна, 1499 *ВФ*);

(в інтерпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (4): ино король е. м. тотъ годъ его първый даль емоу тую волость vybrati на сесь годъ, какъ часъ прїидеть, отодвинувши иныхъ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 10); И поведиль передъ нами: рекомо, быхмо мы его и съ Симьхоу, и сыномъ его з Нисаномъ о тую тысячу золотыхъ смотрели, какъ были есмо Лони въ Луцьку, и присудили емоу на нихъ пять сотъ золотыхъ (Краків, 1489 *РИБ* 431);

в) (додаткові) як (9) (у постпозиції) (8) (без співвідносного слова в головному реченні) (6): а панъ иванъ мушата рекъ предъ нами о г(с)не какъ коли не было десѣтины (Луцьк, 1445 *P* 150); И Нагорка а Шница... вступили съ нимъ у еднан(ь)е... и листомъ ся записали, какъ тая речъ маеть межи ними стояти (Краків, 1489 *РИБ* 433); а о дочерь его твои панове изъ его бояры оговорыли,

какъ его дочери быти и греческий законъ держати (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

(*із співвідносним словом у головному реченні*) (2): *toje u sweje prisiahii wupowiti majet, kak jemu taja zastawa zastawepa* (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); по своем животе волна она тоє ім'єне Хоцен дати, записати дочце своеї... водлуг того как то пан Олизар справил и записал (Луцьк, 1487 *AS* I, 87);

(*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) (1): какъ емоу заплатоу вчинишь то ты ведаешъ (б. м. н., 1484 *ЯМ*);

как боръздо (1), какъ рихло (1) як тільки, тільки-но: а рокоу а о(т) трехъ неде(л) далее не имаю(т) о(т)клада(т), ка(к) боръздо жалоба станетсА деди(ч)на тогды соудья, а любо по(д)судо(к), мають на(м) скозать (!) тоую жалобу (XV ст. *BC* 12 зв.); слюбуемъ... ижь... какъ рихло... кроль полскы... прїидеть до рускы(х) земль... Стефанъ воевода... имаеть прїихати обличнъ (Сучава, 1434 *Cost.* II, 666);

г) (*означальні*) як (1) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) (8): а коли быхомъ хотѣли... сами взАти в него то селище... тогды имаемъ заплатити ему пАтьдесАть гриве(н) полугрошки по тои личбе какъ оу подольской земли идетъ (Острог, 1427 *P* 109); ино мы... потвердили есмо имъ того права как мают ходити по нашей земли их коупци (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); Ино мы памятаючы давнии дела, какъ предъкове наши ись твоими предъками... бывали оу прїязни... миръ вечный... сь тобою есмо взяли (б. м. н., 1496 *BD* II, 407);

(*в сполуч. к а к ж е и*) (1): даемъ и записуемъ... к томоу имбню... тымъ же обычаем как же (*в orig.* так же. — *Прим. вид.*) и перво того держали тыи выше мен(е)ныи кн(А)жата (Вільна, 1499 *AS* I, 117—118);

(*із співвідносним словом у головному реченні*) (2): але ижь велможный стефанъ... не хотАчи зостати оу винѣ оѣа своего... просил на(с) а быхомъ ему о(т)пустили... и слюбуючи намъ... такую и болшую вѣру, какъ намъ перредкове его воеводы оуказывали (Ланчиця, 1433 *P* 121); А такъ мы хотѣчи его въ здѣ(шнемъ) панствѣ нашомъ, при дворѣ нашомъ заховати... зъ ласки нашое надаемо волности в(шеля)ковъ въ здѣшнемъ панствѣ нашомъ... заживати, такоу, какъ иншын князи (Луцьк, 1438 *P* 140);

д) (*міри або ступеня*) (4) (*у постпозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) як: Порозумѣти можете в тои мѣре какъ много правды тыито мистровы листы в собѣ мѣли (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); а тоє име(не) чемери(н) маю подати игоуменоу пересопническому ларионоу... та(к) доброе и нараженое... ка(к) я в не(т) взА(л) (Луцьк, 1490 *Пам.*); а естлибы вже не мог того подворА оправити я, вже тогды маю пѣнАзи кн(е)г(и)ни еє милости отложити шест копѣ грошен широкое личбы так добрыми грошми какже есми самъ оу еє милости брал (Луцьк, 1494 *AS* I, 101);

е) (*підметові*) (4) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) як: Прішло е(ст) пере(д) нас(о) ка(к) старосты наши соудА(т) соуды и жалобы (XV ст. *СЯ* 43 зв.); Ако жъ Авно было прїАтелю(м) и неприАте (!) (моимъ) какъ есмъ вѣрѣи служил освѣченому кнА(з) швидригаиловн (Кременецъ, 1434 *P* 129).

Див. ще КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКО БЫ, ЯКО КОЛИ, ЯКЪ.

КАКЪ БЫ *спол.* (12) (*приведує підрядні речення*) 1. (*додаткові*) (2) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) як би (1): мѣли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницкого... Которыми(ж) напре(д) оузнволаеть и оуспоминаеть свои первѣишии листы. Выкладаючи... какъ бы васъ межѣ нами з одноє стороны а межѣ собою и тѣжъ сь свои(м) закономъ крижевнички(м) з другоє стороны правъ за срѣдники коу еднанюю покоя хотѣль бы мѣти (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*);

(*із співвідносним словом у головному реченні*) щоб (1): И благословляю вашу милость, чтобы есте о томъ опѣканье нмѣли, какъ бы церковь Божая и тотъ попъ никимъ были необидны (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5).

2. (*способу дії*) (6) (*із співвідносним словом у головному реченні*) щоб (4): Прото его мѣ(с)ть казалъ твоє(н) мѣ(с)ти мовити ажъ бы твоя мѣ(с)ть то намъ казалъ такъ какъ бы границамъ и по(д)данымъ нашимъ кривды и втиски не деяли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); прото абы еси намъ то о(т)правиль такъ какъ бы на(м) того не было жа(л) (б. м. н., 1496 *ПЧФГ* 36);

немов би (2): I też jestliby... chrestianin, zastawu swoju wuzwolii, tak, kak by jemu lichwy ne zaplatii (Луцьк, 1388 *ZPL* 106).

3. (*мети*) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) щоб (3): прото(ж)... просили есмы... пана михаила ло(г)ѣта абы поше(л) до тоурко(в)... оучинити на(м) миръ ка(к) бы наша зе(м)ль не гблА дале (Васлуй, 1456 *ЭСФ*); И во всемъ бы еси мыту нашому былъ помочонъ, какъ бы ся мыто нашо не понижало (Краків, 1487 *РИБ* 227); и то г(с)дръ нашъ воевода поставилъ день с тыми ваш(ми) послы такъ абы есте ваша мѣ(с)ть прислали до г(с)дра нашего до воеводы опА(т) свои(х) пословъ какъ бы се межѣ вами тоє оутомило (!) и доконъчало (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

4. (*означальні*) (*у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні*) нібито (1): далєи тыи то исьтъи листы мистровы послѣдний мѣли в собѣ таковою рѣчь какъ быхо(м) мы кнѣзА бискупа роудолда полца (!) апоустольского леггата а тоу(т)жо и ва(с) тѣжъ оузгордѣли а не хотѣли быхо(м) имѣти за срѣдники а за едначи покоя (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ, КАКЪ КОЛИ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКЪ. КАКЪ КОЛИ *спол.* (3) (*приведує підрядні речення*) (*допустові — у препозиції*) хоча (1): вло(д)славъ... кроль полский... знаменито чинимы... иже какъ коли дьяволомъ росѣсѣвцею злости... зѣдиано было ижь... александръ воевода земль молдавской... былъ напротиву намъ и на(с) розгнѣвалъ але ижь... стефанъ снѣ его... просиль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили (Ланчиця, 1433 *P* 120—121).

2. (*способу дії*) як (2): (*у постпозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) (1): тог(д)ы, коли коро(л) его мѣ(с)ть на(с) обышле(т) на го(д)номъ (!) мѣстци, имаемъ хо(л)довати королеви его мѣ(с)ти по(л)скому, та(к), какъ коли наши пере(д)ци хо(л)дъ чинили и служили (Серет, 1445 *Cost.* II, 729);

(*без співвідносного слова у головному реченні*) (1): и стали есмо на томъ, аже имаемъ записы держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна ка(к) коли наши пере(д)ци записали королеви его мѣ(с)ть (Серет, 1445 *Cost.* II, 729).

Див. ще КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ, КАКЪ БЫ, КАКЪ ТО, ЯКО¹, ЯКО БЫ, ЯКО КОЛИ, ЯКЪ.

КАКЪИ *див. *КАКИИ.*

КАКЪ *див. КАКЪ.*

КАКЪ ТО *спол.* (3) 1. (*зв'язує члени речення*) (*порівняльний*) як (2): А тыи люди што оу тулинахъ што бы его были; послушни ка(к) то осподарА сьвоиго (!) (Київ, 1457 *P* 166); хочем ми(р)... мети сь г(с)дремъ ваши(м) какъ то прїятеле(м) (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 62).

2. (*приведує підрядні речення*) (*додаткові*) що (1): мы стефа(н) воевода... знаменито чинымъ тымъ то листо(м)... какъ то потвердили есмы тимъ листомъ... нашимъ и потвержеамы записы, присагы и олды наши(х) пере(д)ковъ (Сучава, 1434 *Cost.* II, 663).

Див. ще КАКО¹, КАКО БЫ, КАКО КОЛИ, КАКО ЛИ, КАКЪ, КАКЪ БЫ, КАКЪ КОЛИ, ЯКО¹, ЯКЪ. КАЛАФЕНДЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Се азъ... то Стефа(н) воевода... знаменито чи-

ни(м)... оже... дали и потвърдили есми стои нашей епискоупїи о(т) радъвце(х)... КС цр̀ко(в) оу калафендеши и(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: наз. зам. місц. оу калафендеши (1490 DC 147).

КАЛЕНІИК ч. (5) (особова назва, цсл. Калиникъ, гр. Καλλίνικος): волни во всех тых именах кому отдати, продати и променити: пан Калиник и его ближнии по нем будучие (Київ, 1437 AS I, 34); а на то(м) ро(з)вздб бы(л) па(н) калени(к) а па(н) жидимо(т) (!) Старо(с)та житомирский (б. м. н., бл. 1458 P 168).

ФОРМИ: наз. одн. Каленик, калени(к) (1437 AS I, 34; бл. 1458 P 168); род. одн. Каленика (1437 AS I, 33); дав. одн. Каленику (1437 AS I, 33, 34).

КАЛЕНИКОВИЧЪ, КАЛЕНИКОВИЧ, КАЛЕННИКОВИЧЪ ч. (17) (особова назва): А при томъ были светки рада наша кйзъ Михайло васильевичъ... а панъ сенко калениковичъ подьскарбин И подьканьцлѣрии нашъ (Луцьк, 1452 P 161); А при томъ были добрые люде га(н) васко люби(ч) писа(р) королевски(и)... панъ Сенько калениковичъ (Львів, 1478 ЗРМ); Казимиръ... король Полскій Намеснику Звягольскому, пану Окушъку Калениковичу (Судомир, 1488 РИБ 222); ино тых свѣтков которыиъ в том привили написаны: пана Ивашкова Калениковича, пана Сенка Денисковича... всех печати привѣшоны к томуоу листоу (Луцьк, 1491 AS I, 94).

ФОРМИ: калениковичъ, Калениковичъ 7 (1452 P 161; 1455 AS I, 57; 1467 AS I, 63; 1473 АрхЮЗР 8/IV, 103; 1478 AS I, 76); калениковичъ 5 (1466 AS I, 60, 61; 1469 AS I, 64; 1488 AS I, 88); калениковичъ 1 (1478 ЗРМ); каленикови(ч) 1 (2-а пол. XV ст. СПС); род. одн. Калениковича (1491 AS I, 94); дав. одн. Калениковичу (1488 РИБ 222).

***КАЛЕНИКОВЪ** прикм. (2) ◇ монастырь калениковъ див. **МОНАСТІРЬ**.

ФОРМИ: знах. одн. ч. калениковъ (1378 P 26).

Пор. **КАЛЕНИК**.

КАЛЕННИКОВИЧЪ див. **КАЛЕНИКОВИЧЪ**.

! **КАЛЖДОМОУ** <КАЖДОМОУ> див. **КАЖДЫЙ**.

КАЛИМАНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Мы илїа воевода и бра(т) г(с)вами stefanъ воевода... чини(м) <знаменито>... оже тоты истинны слуги наши... служили намъ право и вѣрно и мы... потвердили есми имъ села... на имѣ калиманеши повыше лалеши (Васлуй, 1439 Cost. II, 51—52).

ФОРМИ: наз. калиманеши (1439 Cost. II, 52).

***КАЛИМАНЪ** див. **КЪЛИМАНЪ**.

КАЛИНА ч. (2) (особова назва, молд., пор. болг. Калин, Калиникъ і калина «дерево»): мы Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже тоти исти(н)нїи наши слоуги, иъгос орбескоу(л) и бра(т) его, кали(н)... жаловали есми и(х) особно нашуо мл(с)тїю (Сучава, 1491 Cost. S. 152—153); а па(к) привилїе, шо имали слоуга на(ш), <моуша и> калина... а они дали оу ру(к) служъ нашему, глигорови (Сучава, 1500 Cost. S. 234).

ФОРМИ: наз. одн. калина 1 (1500 Cost. S. 234); кали(н) 1 (1491 Cost. S. 152).

***КАЛИНИНЪ** прикм. (1): Мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже придоша прѣ(д) нами... наши слоуги, оана рижкану(л)... и племени(к) и(х), доума, сїѣ калини(н)... и продали свою правою о(т)ниною (Сучава, 1500 Cost. S. 233—234).

ФОРМИ: наз. одн. ч. калини(н) (1500 Cost. S. 234).

Пор. **КАЛИНА**.

***КАЛИНОВО** с. (1) (назва села в Польщі, пор. Kalinowa або Kalinowo): Мы воицехъ з бжиен мѣ(с)ти ярцибискупъ гнѣзденский... спытекъ с тарнова судомирский, андрѣи з домабора калиский, марцинь с калинова сирадский... слобуемы и записымы са стещу воеводъ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: род. одн. калинова (1433 P 122).

***КАЛИНОВСКИЙ** прикм. (1): Се азь... їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми

стои нашей епискоупїи о(т) радъвце(х)... цр̀ко(в) калиновска и(с) попо(м) (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: наз. одн. ж. калиновска (1490 DC 147).

Пор. **КАЛИНОВЦИ**.

КАЛИНОВЦИ мн. (2) (назва села на Буковині) Калинівці: також(е) есми дал(и) сел(о) к(рѣ)стѣ на имѣ калиновци (Сучава, 1429 Cost. I, 248); Се азь... їо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми стои нашей епискоупїи о(т) радъвце(х) ... цр̀ко(в) оу калиновци и(с) попом (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: наз. калиновци (1429 Cost. I, 248); зам. місц. оу калиновци (1490 DC 147).

***КАЛИНОВЪ** прикм. (2) калиновий: та(м) г(с)дрю нашешоу... по ивницкоюу дорогоу а по калиновъ коустъ а о(т) калинова коуста по великоюу ивницю (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: род. одн. ч. калинова (бл. 1458 P 167); знах. одн. ч. калиновъ (бл. 1458 P 167).

КАЛИНЧА ч. (1) (особова назва, молд., пор. болг. Калин, Калиникъ і калина «дерево»): Мы Стефан воевода... знаменито чиним ... оже... дали есми и потвердили томуоу свѣтотоу монастыроу цигане... на имѣ: Лоука сынъ Лацков съ чельдею... и Калинча сынъ Тотин съ чельдею (Сучава, 1487 BD I, 311—312).

ФОРМИ: наз. одн. Калинча (1487 BD I, 312).

***КАЛИСКИЙ** прикм. (2) (пор. Kalisz в Польщі): Мы во

ицехъ з бжиен мѣ(с)ти ярцибискупъ гнѣзденский... андрѣи з домабора калиский... слобуемы и записымы са стещу воеводъ землѣ молдавской... иъж вшитки оурады и зѣднанья и записы... прере(ч)ныи владиславъ кроль и дѣти его... боронити держати непорушно на вѣки ховати имѣють (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. ч. калиский (1433 P 122).

***КАЛИСТЪ** ч. (2) (особова назва, цсл. Калисть, гр. Καλλιστος): се я кназъ юріа холмьский... придали есмо к цр̀кви бжои преч(с)тои бгомѣри... села... к столцу еп(с)пїи

холмьское при бголюбезномъ калисти еп(с)пи и холмьскомъ и белзскомъ (Холм, 1376 P 22); мы stefanъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есмы вѣсеосенномоу (!) митрополитоу киръ калистоу романскомоу едного татарина на имѣ пашка (Дольний Тсрг, 1445 Cost. II, 236).

ФОРМИ: дав. одн. калистоу (1445 Cost. II, 236); місц. одн. при калисти (1376 P 22).

***КАЛИТА**¹ ж. (1) (шкіряний мішечок на гроші, що його звичайно прив'язували до пояса) калита: Мартинъ жалова(л) на микоулоу и(ж) емоу вына(л) ис калиты осмъ копъ гро(ш)и и квалѣто(м)ъ (XV ст. ВС 31 зв.).

ФОРМИ: род. одн. калиты (XV ст. ВС 31 зв.).

***КАЛИТА**² ч. (1) (особова назва): Мы кна(з) дѣвд дмитриеви(ч)... воилови(ч) гриць с брато(м) степано(м), кали(т) ива(н) балакброви(ч) ... чинимы знамени(т)... како кеды в то время коли кна(з) велебный дмитрии... голдование и вѣрность и послушество и такъ(ж) служба ... володиславу... королеви польскому вѣрность... слюби(л) а мы... именемъ... вши(х) земланъ... ислобуемы за него (Лучиця, 1388 P 38—39).

ФОРМИ: наз. одн. кали(т) (1388 P 38).

КАЛІАНЕЩИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣше и(х) правою и вѣрною службою... дали есми имъ оу нашей земли село... на имѣ каліанеши (Васлуй, 1437 Mih. 202—203); и мы ... дали смо томуоу нашешоу свѣтотоу монастыроу Бистричскому... село Каліанеши (Ясси, 1500 BD II, 173).

ФОРМИ: наз. каліанеши (1437 Mih. 203); род. Каліанеши (1500 BD II, 173); знах. Каліанеши (1500 BD II, 173).

КАЛІАНОВИЧЬ ч. (2) (*особова назва*): мы боАре... александра воеводи... па(н) Аки(м) каліАнови(ч), па(н) гораецъ и бра(т) его станицла(в) ... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестръ господарА нашего корола по(л)ского (б. м. н., 1421 *Cost. I*, 141—142); Мы панове... на има... панъ мисъ равасовскыи и панъ іоакимъ каліановичъ... визнаваемъ... колижъ велемъжнїи илїашъ воевода... пану владиславоу, кролю по(л)скому... голдъ вырности и присбгы... е(ст) оучини(л)... мы такоже... обицоуемъ... тотъ истинный голдъ... ховати (Львів, 1436 *Cost. II*, 701—702).

ФОРМИ: *наз. одн. каліановичъ* 1 (1436 *Cost. II*, 701); *каліанович* 1 (1421 *Cost. I*, 142).

*КАЛІЕНЕШИ *див. КАЛІАНЕШИ*.

*КАЛІАНОВИЧЬ *див. КАЛІАНОВИЧЬ*.

КАЛОГЕРИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали есмы ему два села... на има скорцевци... а... панковци што выше калогери о(т) дубровъ (Сучава, 1407 *Cost. I*, 56).

ФОРМИ: *наз. калогери* (1407 *Cost. I*, 56).

КАЛОЯНЪ ч. (1) (*особова назва молд., болг. Калоян*): мы Иліа воевода... и брат господства ми, Стефанъ воевода, знаменито чинимъ... оже тот истинный слоуга и болъринъ нашъ, вѣрныи панъ Калоянъ, слоужилъ намъ правую и вѣрною слоужбою (Сучава, 1441 *DBAc* 39—40).

ФОРМИ: *наз. одн. Калоянъ* (1441 *DBAc* 40).

*КАЛУГЕРИЦА¹ ж. (2) (*цсл., молд., калогерица*) монахия, черница: мы Стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... понеже... благопроизволи господство ми... и дали есми прадреченному монастырю единъ монастырь оу боиши... иде(ж) соу(т) калогерици (Васлуй, 1446 *Cost. II*, 263); Мы Стефанъ воевод... чиним знаменито... оже придоша пред нами и пред нашими бояре калогерици от нашего монастырь от Хородника, и оуказали намъ лист от нашего родителя от Александра воевода (Дольний Торг, 1475 *BD I*, 199).

ФОРМИ: *наз. мн. калогерици* (1446 *Cost. II*, 263; 1475 *BD I*, 199).

*КАЛУГЕРИЦА² ж. (1) (*особова назва, молд. «монахия»*): и дали есми емоу оу нашей земли оу молдавской села на имъ прокопани на рева и за прутю противъ по(д)лАне(х) где е(ст) калугерица и где е(ст) ванца (Сучава, 1445 *DIR«A»* 483).

ФОРМИ: *наз. одн. калугерица* (1445 *DIR«A»* 483).

*КАЛУГЕРИЦА³ ж. (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): А хотар томоу выш(е)реченому село Стецканїи... въ оусти Калугерици (Сучава, 1493 *BD II*, 6).

ФОРМИ: *род. одн. Калугерици* 1 (1493 *BD II*, 6); *Калугерицей* 1 (1493 *BD II*, 6).

КАЛУГЕРИЧИНЪ *прикм.* (3) чернечий (1): хотаръ тому селу поченши о(т) великой дорогъ со(ч)вѣской... до калугеричинъ ставъ... та о(т) того става гори и оуси ивы калугеричини (Сучава, 1456 *Cost. II*, 582).

калугеричинъ ставъ (1), ставъ калугеричинъ (1) (*назва ставу в Молдавському князівстві*): хотаръ тому селу... до калугеричинъ ставъ; абы было стому монастырю и съ селомъ и съ ставо(м) калугеричинъ (Сучава, 1456 *Cost. II*, 582).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. калугеричинъ* 1 (1456 *Cost. II*, 582); *наз. одн. ч. зам. ор. съ ставо(м) калугеричинъ* 1 (1456 *Cost. II*, 582); *наз. мн. ж. калугеричини* (1456 *Cost. II*, 582).

*Див. ще *КАЛУГЕРСКИЙ, *КАЛУГЕРОВЪ.*

*КАЛУГЕРОВЪ *прикм.* (1) ◊ крѣница калугерова *див. КРѢНИЦА*.

ФОРМИ: *род. одн. ж. калугеровъ* (1468 *BD I*, 130).

*Див. ще КАЛУГЕРИЧИНЪ, *КАЛУГЕРСКИЙ.*

*КАЛУГЕРСКИЙ *прикм.* (3) ◊ калугерскыи бродъ (2), бродъ калугерскыи (1) *див. БРОДЪ*.

ФОРМИ: *род. одн. ч. калугерского* (1447 *Cost. II*, 281);

місц. одн. ч. оу калугерскому 1 (1454 *Cost. II*, 508); *калугерски(м)* 1 (1470 *DIR«A»* 523).

*Див. ще КАЛУГЕРИЧИНЪ, *КАЛУГЕРОВЪ.*

КАЛУГЕРЪ¹, КАЛУГЕРЪ ч. (35) (*цсл., молд. калугеръ, гр. Καλδυγερος*) монах, чернецъ; и тако(ж) ни оди(н) игоуме(н) илї ины калугеръ, да не имаеъ ииого прїмъсоу ни оу че(м) къ нашему калугероу савъ, ани къ томоу наместю (Дольний Торг, 1443 *Cost. II*, 185); и також дали монастыреви нашему от Ньмца калугери от нашего монастырь от Бистрици един циганин на имъ Ньнчюл (Сучава, 1487 *BD I*, 312).

ФОРМИ: *наз. одн. калугеръ, калугеръ* (1443 *Cost. II*, 185); *род. одн. калугера* (1443 *Cost. II*, 185); *дав. одн. калугероу* (1443 *Cost. II*, 185); *наз. мн. калугери, калугери* 18 (1447 *Cost. II*, 289; 1448 *DIR«A»* 491; 1449 *Cost. II*, 378; 1452 *DIR«A»* 500; 1453 *Cost. II*, 454; 1454 *Cost. II*, 508; 1455 *Cost. II*, 561; 1458 *DIR«A»* 513; 1467 *Mih. Doc.* 125; 1487 *BD I*, 312 і т. ін.); *ка<луг>ере* 1 (1446 *Cost. II*, 251); *калугъри* 1 (1459 *DIR«A»* 514); *зам. род. о(т) калугери* 1 (1455 *Cost. II*, 561); *знах. мн. калугери* (1455 *Cost. II*, 561, 562; 1458 *DIR«A»* 513); *ор. мн. калугерми, калугерми* 2 (1448 *Cost. II*, 353; 1453 *DIR«A»* 503); *калугери, калугери* 2 (1464 *BD I*, 83; 1467 *Mih. Doc.* 125); *калугеры* 1 (1443 *ПГССММ*); *калугъри* 1 (1459 *DIR«A»* 514).

КАЛУГЕРЪ², КАЛУГЕРЪ ч. (3) (*особова назва, молд. «монах»*): тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвърдили есмо имъ... една пасика, оу крѣници, где бы(л) калугеръ (Сучава, 1448 *Cost. II*, 323); дали есми томоу свѣтому нашему монастыроу села шо на Добровецъ... едно на имъ Роуси... другое село Калугъръне, где былъ Жоуржъ калугеръ (Гирлов, 1499 *BD II*, 162—163).

ФОРМИ: *наз. одн. калугеръ, калугеръ* (1448 *Cost. II*, 323; 1499 *BD II*, 162, 163).

*КАЛУГЕРЪ¹ *див. КАЛУГЕРЪ¹.*

*КАЛУГЕРЪ² *див. КАЛУГЕРЪ².*

*КАЛУГОРСКИЙ *див. *КАЛУГОРСКИЙ.*

*КАЛУГЪРЪ *див. КАЛУГЕРЪ¹.*

КАЛУГЪРЪНЕ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): дали есми томоу свѣтому нашему монастыроу... села шо на Добровецъ: едно на имъ Роуси... другое село Калугъръне где былъ Жоуржъ калугеръ (Гирлов, 1499 *BD II*, 162—163).

ФОРМИ: *наз. Калугъръне* (1499 *BD II*, 162, 163).

*КАЛУГЪРЪ *див. КАЛУГЕРЪ¹.*

КАЛУСОВСКИЙ ч. (2) (*особова назва*): а пры томъ были и того добре свѣдомы люди добрые: княз Иван Василевич Курцевич... а пан Михно Калусовский (Володимир, 1475 *AS I*, 72); А... при томъ былъ владыка володимерский Иона... а панъ Янъ Калусовский (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

ФОРМИ: *наз. одн. Калусовский* (1475 *AS I*, 72; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141).

! КАЛЫЦНЪРЕВЪ *див. *КАНЦЛЕРЕВЪ.*

! КАЛЫЦНЪРЪ *див. КАНЦЛЕРЪ.*

*КАЛЮГЕРИЦЯ *див. *КАЛУГЕРИЦА³.*

*КАМАРИНОВЪ *прикм.* (1): мы Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... о(же)... аноушка и марїе дщери камаринови жаловали есми и(х) осо(б)ною нашею мл(с)тїю (Сучава, 1479 *ПГВСА*).

ФОРМИ: *наз. мн. ж. камаринови* (1479 *ПГВСА*).

Пор. *КАМАРИНЪ.

*КАМАРИНЪ ч. (1) (*особова назва*): и дали и потвърдили есми... правое и(х) о(т)нину о(т)нина о(т)ца и(х) камарина села (Сучава, 1479 *ПГВСА*).

ФОРМИ: *род. одн. камарина* (1479 *ПГВСА*).

КАМЕНЕЦКИЙ, КАМЕНЕЦКІИ, КАМЕНИЦКИЙ *прикм.* (1): мы богданъ воевода... визнавами ис тьмъто нашимъ листомъ... оже пришли есмо оу вечною едностю... ис паномъ детрихомъ боучацкимъ з Азловца, старостою каменецкимъ и подолскимъ (Сучава, 1449 *Cost. II*, 746);

Се здысь просиль у насъ дворининъ нашъ Тишко Ходкевичъ земличъ пустныхъ у Каменецкой волости (Краків, 1454 АЛМ 12); А при томъ были и тому добре звѣдоми: кн(а)зь Юрей Ивановичъ Доубровницкий... и писар г(о)с(по)д(а)ра корола его милости, староста каменецкий (Ставків, 1491 АС I, 97); а староста каменецкий тыж абы имал моц... от краль его милости над каждым от подданных кроль его милости оучинити справедливост людем и подданным нашим (Гирлов, 1499 ВД II, 424).

ФОРМИ: наз. одн. ч. каменецкий, каменецкїи 2 (1491 АС I, 97; 1499 ВД II, 424); каменецкий 1 (1437 АС I, 34); ск. н. кам 1 (1498 ГВКОО); род. одн. ч. каменецкого (1499 ВД II, 424); дав. одн. ч. Каменецкому (1454 АЛМ 12; 1499 АЛМ вып. 2, 36); ор. одн. ч. каменецкимъ, каменецким (1449 Cost. II, 746; 1462 ВД II, 292); знах. одн. ж. каменецкою (1481 ВД II, 365); місц. одн. ж. у Каменецкой (1454 АЛМ 12).

Див. ще *КАМЕНСКИЙ.

Пор. *КАМЕНЕЦЬ¹, *КАМЕНЕЦЬ².

*КАМЕНЕЦЬ¹ ч. (1) (назва міста у Подільській землі) Кам'янець-Подільський: на крепость тсму и на великое потвержене сему нашому листу привѣсили есмо наши печати оу городи оу камѣнци (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625); а кто имет повезти кони или кобыли до каменци, што было смоу дати оу серети, то иметь дати оу дорогоуни (Сучава, 1434 Cost. II, 669); коли пришлоць цесарь тоурский на насъ и на нашу землю, а наши оубогии люди отъ Сачавы (!) и они побегли до Камѣнца (б. м. н., 1481 ВД II, 365).

ФОРМИ: род. одн. каменца, каменца, каменца 4 (1453 Cost. II, 765; 1456 Cost. II, 790; 1460 ВД II, 274; 1468 ВД II, 302); каменца 1 (1408 Cost. II, 632); Камѣнца 1 (1481 ВД II, 365); каменци 1 (1434 Cost. II, 669); місц. одн. оу (в) камѣнци 2 (1404 Cost. II, 625; 1407 Cost. II, 629); оу каменци 1 (1458 Cost. II, 815); ! каменци 1 (1420 ПГАГ).

*КАМЕНЕЦЬ² ч. (4) (назва міста у Берестейській землі) Кам'янець: Przystę z Lucka około Berestia około Kamienca wse pusto wczynili (Липшишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141); Писанъ у Каменцу (Кам'янець, 1495 АЛМ 85).

ФОРМИ: род. одн. Каменца (1433 ЗНТШ LXXVI, 141); місц. одн. оу Каменцы 1 (1441—1443 АС III, 2); въ каменци 1 (1494 АЛМ 54); у Каменцу 1 (1495 АЛМ 85).

*КАМЕНЕЦЬ³ ч. (1) (назва маєтку у Віленському воеводстві): И о(т)писалъ есмь своен женѣ Кїгни Марїи... свою выслугоу... имѣнїе пръвое, а иноу словенескъ могылное каменецъ логожескъ (Кїв, 1446 Р 154).

ФОРМИ: знах. одн. каменецъ (1446 Р 154).

КАМЕНИ прикм. (12) ◇ ка м е н а г о р а (2) (назва гори у Київській землі): тоє свѣ(т)чили два братеники... покоуль есть г(с)дра наше(г) тоули(н)ское земли... а о(т) калинова коуста по великою ивницю а великою ивницю по каменору гороу а о(т) камены горы по до(л)же(к) (б. м. н., бл. 1458 Р 167); к а м е н а я к р и н и ц я (2) (назва дже-рела у Молдавському князівстві): А хотар да ест тым селам и селищам почънши от пискоу Бахлоуи... до камъной кръници (Сучава, 1468 ВД I, 127); А хотар томоу селоу Греком поченши от берег Сирета... черес поле оу каменон кръници на копаню могилу (Сучава, 1488 ВД I, 348); к а м е н н а я п е ч ь (1) (назва місця у Троцькому воеводстві): И мы... казали есмо светком присагнути, они обвели от Березое... к каменной печи (Луконица, 1478 АС III, 17); к а м е н н ы и б р о д (5) (назва броду у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до на(с)... дали есмы емоу... села... на чоухри михайловци оу каменного броду (Сучава, 1431 Cost. I, 317); тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до на(с)... дали есмы емоу... село на ревти где е(ст) каменни брод и повыше каменного броду (Сучава, 1437 Cost. I, 541); к а м е н ы и б р о д (2) (назва броду у Троцькому воеводстві): и па(н) яку(б) с пано(м) рачко(м)... ты(х) погорѣлски(х) в то(м) оправили, и границы и(м) за-

вели по тыи рѣчки по мѣзною а по кривоцоу и по каме(н)-ны(и) бро(д) (Вільна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: наз. одн. ч. каменни (1437 Cost. I, 541); род. одн. ч. каменного 3 (1431 Cost. I, 317); каменого 1 (1495 ВМЗД); каменого 1 (1437 Cost. I, 541); знах. одн. ч. каме(н)-ны(и) (1495 ВМЗД); род. одн. ж. каменои 1 (1488 ВД I, 348); камѣнои 1 (1468 ВД I, 127); камены 1 (бл. 1458 Р 167); дав. одн. ж. каменной (1478 АС III, 17); знах. одн. ж. каменюу (бл. 1458 Р 167).

КАМЕНИЦКИЙ див. КАМЕНЕЦКИЙ.

*КАМЕНИЦЬКИЙ див. КАМЕНЕЦКИЙ.

*КАМЕНИЦЯ ж. (2) (назва річки у Подільській землі): Про (т)о... Смоу самомоу... Надаю... Городища... На(д) рѣчкоу Каменцею... з обоу двоухъ Сторонъ тоє рѣчки Каменци землю Деръжати Маєть (Прилуки, 1459 Р 171).

ФОРМИ: род. одн. Каменци (1459 Р 171); ор. одн. Каменцею (1459 Р 171).

Див. ще *СОУХАЯ КАМЕНИЦЯ.

*КАМЕННЫЙ див. КАМЕНИ.

КАМЕНОЄ с. (1) (назва села у Молдавському князівстві) Кам'яна: тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою до на(с)... дали есмы емоу... села оу нашей земли на има хенцовци... и каменое на сереть (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: наз. одн. каменое (1431 Cost. I, 317).

*КАМЕНСКИЙ прикм. (2): мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дирдирхъ боучаскый, старость подолскою земли и каменскомоу... слюбилъ ми и записаль са стоати подли насъ (Коломия, 1448 Cost. II, 305).

Крѣсть Каменски (1) див. КРѢСТЬ¹.

ФОРМИ: дав. одн. ч. каменскомоу (1448 Cost. II, 305); знах. одн. ч. Каменски (1438 ДВАС 27).

Див. ще КАМЕНЕЦКИЙ.

Пор. *КАМЕНЕЦЬ¹.

*КАМЕНЬ¹ див. КАМЕНЬ¹.

*КАМЕНЬ² ч. (4) (назва городка у Молдавському князівстві): еще есмы дали прѣдреченному монастыроу домъ крачоуновъ от камена (Сучава, 1431 Cost. I, 325); Тиж Стефан воевода... оукрѣпих нашъ свѣтны монастыр... що тоти словєе быше от окол дворов наших от Камен (Сучава, 1491 ВД I, 463).

ФОРМИ: род. одн. камена 2 (1431 Cost. I, 325; 1457 ВД I, 5); каменню 1 (1475 ВД I, 206); Камен 1 (1491 ВД I, 463).

КАМЕНЬЧАНЕ ми. (3) (особова назва за місцем проживання, пор. Каменецъ у Подільській землі): Милостивый королю! Прошу твое милости, оучини ми право съ Каменъчаны о мой школы, а я такъжо оучиню какъ ми оузвелишь (б. м. н., 1481 ВД II, 365).

ФОРМИ: наз. Каменъчане (1481 ВД II, 365); род. Каменъчанъ (1481 ВД II, 365); ор. Каменъчаны (1481 ВД II, 365).

КАМЕНЬ¹ ч. (10) I. камінь (6): а хотары оунгоуръ-
(иомъ) от бакова поченши о(т) врѣха... прости (...) оу каменъ (Сучава, 1409 Cost. I, 64—65); тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрною службою... дали есмы емоу... села на ревть... и на иткилѣ меж(д)у кротолчи, пониже где каменъ стоить (Васлуй, 1436 Cost. I, 459); а хотаръ... на дорогоу... та на каме(н) на верхъ хлоубокою долиною (Сучава, 1488 ДГСПМ).

2. надгробный камінь, надгробник, надгробна плита (1):

Прѣстави са Іо Вльдиславъ воеводъ в лѣ(т) SЦѣГ, м(с)ца Авгоу(ст) кѣ. дѣй. И сътвори си каменъ въ дни Іо Нѣгое воевода (Дял, 1455 Nic. Doc.);

к а м е н ь а н д о н і е в ь (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): а хотаръ... на еди(н) топо(л)... на каме(н) андоніє(в) (Сучава, 1490 ДГСХМ); К а м е н ь К р а к о в ь (1) (назва пагорка у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинній наши слоуги... жаловали есмы их... дали и потвѣрили есмы им... села... под Каменем Краковъ (Васлуй, 1495 ВД II, 59); К а м е н ь л е с ь (1) (назва урочища у Волин-

ській землі): по половине зъ Любчемъ грань, куды речька идетъ... болоты голыми до Каменя леса (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

ФОРМИ: наз. одн. **камень** (1436 *Cost.* I, 459); род. одн. **Каменя** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); *знах. одн.* **камень, каменъ, камен, каме(н)** (1409 *Cost.* I, 64; 1455 *Nic. Doc.*; 1479 *BD* I, 221; 1488 *ДГСПМ*; 1490 *ДГСХМ*); *ор. одн.* **Каме-нем** (1495 *BD* II, 59).

Див. ще ***КОРОЧЕНЕВЪ КАМЕНЬ, *КОРОЧИНЪ КАМЕНЬ, *КРАЧУНОВЪ КАМЕНЬ.**

***КАМЕНЬ**² ч. (14) единица виміру ваги: а мыто имуть дати отъ камене, у баковъ одинъ грошъ, а на искладъ, у сочавъ, отъ камене одинъ грошъ, а у сиратъ отъ камене одинъ грошъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632—633); дали есмо томоу стѣмоу нашемоу монастыроу о(т) поутной на(ш) правіи прих(о)д(и) вѣси камени отъ воскоу о(т) нашего серецкого тръга (Сучава, 1488 *ДГСПМ*).

ФОРМИ: род. одн. **камене** 6 (1408 *Cost.* II, 632, 633; 1434 *Cost.* II, 670); **камена, каменъ** 3 (1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* II, 275); **камен** 1 (1466 *BD* I, 105); *знах. одн.* **каменъ** (1457 *BD* I, 4); *род. мн.* **каменъ, камен** (1457 *BD* I, 4; 1466 *BD* I, 105); *знах. мн.* **камени** 1 (1488 *ДГСПМ*); **камены** 1 (1457 *BD* I, 4).

***КАМЕНЬ**³ ч. (1) (назва села у Волинській землі) Камінь: *My Witold, welyki kniaz łytowskiy... czynim znaminito... iż dali iesmo stuzi naszomu Pawlu... selyszcze Kameń w zemli wołynskoiey* (Ужів, 1420 *AS* I, 25).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Камеі** (1420 *AS* I, 25).

***КАМЕНЬЕ** с., зб. (1) дороговіне каміня: Се азъ сомиренны еп(с)пъ ол(с)в(н)и... застали есмо оу сѣго б(с)на на красно(м)... кр(с)т(ь) оузвиалныи с каменье(м) (б. м. н., 1429 *P* 114).

ФОРМИ: *ор.* **камень(м)** (1429 *P* 114).

КАМЕНЬСКИЙ *прикм.* (1) (*пор.* Каміеі у Польші):

Мы воицехъ зъ бжиеи мѣ(с)ти ярицискупъ гивзденский... доброкгость с колна каменський ... слобуемы и записуемы са стецку воеводъ землѣ молдавскон (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **каменський** (1433 *P* 122).

***КАМИЛИНЪ** *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чи(н)и(м)ъ... оже прїиде прад нами... слоуга наш Шефоулъ Спиньноулъ и съ своею женою Феткою, дочка Камиліна... и продали одино село на имѣ Кобыліа на Днестри (Сучава, 1482 *BD* I, 261—262).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **Камилина** (1482 *BD* I, 262).

Див. ще ***КАМИЛОВЪ.**

Пор. ***КЪМИЛЬ.**

***КАМИЛОВЪ** *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чи(н)и(м)ъ... оже прїиде прад нами... слоуга наш Шефоулъ Спиньноулъ и съ своею женою Феткою, дочка Камиліна... и продали одино село на имѣ Кобыліа на Днестри, очина Феткова, дочка Камилова (Сучава, 1482 *BD* I, 261—262).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **Камилова** (1482 *BD* I, 262).

Див. ще ***КАМИЛИНЪ.**

Пор. ***КЪМИЛЬ.**

! КАМИЦИ *див.* ***КАМЕНЕЦЪ**¹.

***КАМКА**¹ ж. (8) (*тюрк.* *kāmkha, kīmkha*) узорчата турецька шовкова тканина (7): а коли имуть купити татарский товаръ, у сочавъ, или шолкъ, или перецъ, или камкы, или тебенкы, или темъанъ, или грецкыи квась, отъ гривну, у сочавъ, по три грощи (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); а коли имоут коупити татарскіи товар, оу сочавъ, или шолкъ, или перецъ, или камкы... а они абы платили от гривны три грощи (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788); А такожъ намъ маю(т) дати чоломъ битъа на годъ попати коудтере(н)и коро(т)кихъ А по пати коне(н)и, А по камъде што бы стола за двадцать копъ г(р)ше (Краків, 1487 *АМЛ*);

к а м х а д а м а с к а (1) адамашок: Се азъ... пань Иг-

натіе... къ сватомоу мѣстоу... дали есмы трои двери от дамаскы чръвеной съ златом и едины покровецъ, и нарѣк-вици от тоѣжде камкы дамаскы (Молдовиця, 1462 *BD* I, 70).

ФОРМИ: *род. одн.* **камкы** 1 (1462 *BD* I, 70); **камкы** 1 (1449 *Cost.* II, 747); *дав. одн.* **камъце** (1487 *АМЛ*); *ор. одн.* **камъкою** (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 8); *знах. мн.* **камкы** 2 (1456 *Cost.* II, 788; 1460 *BD* II 273); **камкы** 1 (1408 *Cost.* II, 630); **камкы** 1 (1434 *Cost.* II, 668).

КАМКА² ч. (3) (*особова назва*): а пань Юшко Камка далъ пану Стецку Шишкиничу, противъ нашего села, таково ж село... на имя Будятичи (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

ФОРМИ: наз. одн. **Камка** (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627, 628); *ор. одн.* **Камкою** (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

***КАМХА** *див.* ***КАМКА**¹.

***КАМЪКА** *див.* ***КАМКА**¹.

***КАМЪНЬИ** *див.* **КАМЕНИ.**

***КАМАНЕЦЪ** *див.* ***КАМЕНЕЦЪ**¹.

***КАНДИТОВЪ** ч. (1) (*назва селища у Волинській землі*): мы великкыи кнѣзъ швитриггаиль... чини(м) знаменито... ижъ... мы... дали есмо ему и записали... оу кременецко(м) повѣте... селище кандитовъ (Луцьк, 1438 *P* 138).

ФОРМИ: *знах. одн.* **кандитовъ** (1438 *P* 138).

КАНДРЪ ч. (1) (*особова назва, молд., пор.* Кондрать): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито ... оже тот истинный слоуга наш пань Кандръ, сынъ Греоулов, слоужиль нам право и вѣрно (Васлуй, 1465 *BD* I, 87—88).

ФОРМИ: наз. одн. **Каидръ** (1465 *BD* I, 88).

Див. ще **КОУДРЪ.**

КАНЕВЬСКИЙ *прикм.* (1) (*пор.* Каневъ): а при то(м) были докторъ с кракова кнѣзъ янъ рекгула... а воитъ каневський юшько (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **каневський** (2-а пол. XV ст. *СПС*).

КАНОВНИКЪ ч. (2) (*стч.* *kapovnik, stn.* *kapovnik, kapovnik, lat.* *caponicus*) (*вищий чин у католицькому світському духовенстві*) канонік: А пань у Вильни... Матыся, кановникъ Виленьск(ій) (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); А нное давал на рускыи церкви и бискупу киевському и каноникомъ и иным давалъ (Вільна, 1496 *АЛРГ* 72).

ФОРМИ: наз. одн. **кановникъ** (1451 *АкЮЗР* II, 106); *дав. мн.* **каноникомъ** (1496 *АЛРГ* 72).

***КАНОНИКЪ** *див.* **КАНОВНИКЪ.**

***КАНОНЪ** *див.* ***КАНУНЪ.**

***КАНТАРЪ** ч. (12) (*тюрк.* *kanṭar* «вага») единица вимірювання ваги: а на головное мыто, у сочавъ, отъ ВІ кантари одинъ рубель серебра (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); А кто идетъ до татарской стороны, от дванадесат кантари ш(о) съ важит оу Сочавъ один рубль (*в ориг.* *рубли.*— *Прим. вид.*) серебра (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *род. мн.* **кантари** 10 (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; 1456 *Cost.* II, 789; 1460 *BD* II, 273, 274); **кантар** 1 (1456 *Cost.* II, 789); *знах. мн.* **каитари** (1446 *DIR* «А» 485).

***КАНУНЪ** ч. (6) переддень (1): пса(н) и дата (!) во (л)вове по(д) лѣты рожества х(с)ва ≠ а лѣ(т) нуои м(с)ца аоуста (!) въ є де(н) кану(н) преображения хва инди(т) (!) г (Львів, 1478 *ЗРМ*);

н а к а н у н ъ (4) напередодні: А писана грамота въ Львовѣ, в недѣлю на канонъ святого филипа (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); *писанъ* листъ оу сочавъ, оу недѣлю, на канунъ водохрщъ (Сучава, 1393 *Cost.* II, 608); А *pisan listh v Haliczu w Sredu na kanoniy swietoho Ily dne* (Галич, 1413 *GL* 48); о у к а н у н ъ (1) напередодні: оув озера оу круды межи городна и мере(ч) по розтвѣ х(с)вѣ оу па-току оу канунъ сѣго обрѣзання хва (б. озера Крудн, 1400 *P* 62).

ФОРМИ: наз. одн. **кану(н)** (1478 *ЗРМ*); *знах. одн.* **канунъ** (1400 *P* 62); *місц. одн.* **на канунъ** 2 (1385 *P* 28; 1393

Cost. II, 608); на каионъ, капопю 2 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1413 GL 48).

*КАНЦЛЕРЕВЪ *прикм.* (1) канцлерів: Прика(з) пана өе(д)ко(в) кальцнѣревъ (!) (б. м. н., 1446 P 153).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. ! кальцнѣревъ* (1446 P 153).

КАНЦЛЕРЪ, КАНЦИЛЕРЪ, КАНЦЛЕР, КАНЦЛИРЪ, КАНЦЛѢРЪ, КАНЦНѢРЪ, ч. (21) (*стч. kanclerz, стп. kanclerz, лат. cancellarius*) (*хранитель печати, керівник канцелярії*) канцлер (20): мы панове господарю нашего, илн воеводы, на има... панъ станъ бырличъ вороницьский... и панъ диниско канцлеръ хропотовский... визнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижь... илѣшъ воевода... владиславоу, кролю по(л)скомоу... голдь... ес(т) оучини(л)... мы такоже... обнцоуемъ... тотъ... голдь... ховати (Львѣв, 1436 Cost. II, 701—702); А при томъ были: Владыка Лоуцкый ѿфремен... а панъ Федко канцлеръ нашъ (Луцьк, 1446 AS III, 5); Кнзю николаю бискоупоу виленьскомоу И воеводѣ виле(н)скомоу паноу михайлоу кезьгаилвицоу каньслѣрю... нашемоу (Брест Куявский, 1447—1492 ЛКБВ); Вызнаваемъ симъ нашымъ листомъ... и(ж) съ нашей доброеи воли и розмыслоу хотячы пана михайла канцлиря молдавско(г) намъ братомъ и приятелемъ вѣчнымъ оучинити... дали есми емоу... оу снятинъ оу город(д) мешкане (Снятин, 1454 P 162—163); а на то свѣдкове... пан доума браевич... пан петръ канцлирь (Сучава, 1456 Cost. II, 791);

к а н ц л е р ь д в о р н ы и (1) придворный канцлер: при то(м) были в(о) вй(л) па(н) мй(к) ра(ди) па(н) а ка(н)цлѣрь дво(р) на(м) ме(р) (Вильна, 1499 ГОКІР).

ФОРМИ: *наз. одн. канцлеръ, канцлер* 5 (1444 AS I, 41; 1446 AS III, 5; 1494 АЛМ 54; 1495 РИБ 621; 1499 AS I, 118); *канцнѣрь* 1 (1446 P 151); *! кальцнѣрь* 1 (1446 P 152); *канцлирь* 1 (1456 Cost. II, 791); *канцлиерь* 1 (1436 Cost. II, 701); *ка(н)цлѣрь* 1 (1499 ГОКІР); *ск. н. каи, ка(н)* 3 (1493 АЛГР 56; 1496 ВМКФС; 1499 ВФ); *к(и)* 1 (1495 ВК); *род. одн. канцлера* 2 (1499 ВФ); *канцлири* 1 (1454 P 162); *дав. одн. канцлиреви* 1 (1439 Cost. II, 714); *канцлиору* 1 (1445 Cost. II, 730); *каньслѣрю* 1 (1447—1492 ЛКБВ); *ор. одн. канцлѣремъ* (1459—1460 ЗНТШ СЛIII, фотокоп.).

*Див. ще *КАНЦЛѢРИИ.*

КАНЪТУРЪ ч. (1) (*особова назва*): а се землане панъ ходько быбельский... панъ воятъ перемышльский канътуръ из уторъ гостъ (Перемышль, 1359 P 10).

ФОРМИ: *наз. одн. канътуръ* (1359 P 10).

*КАНЪЦЛЕРЪ *див. КАНЦЛЕРЪ.*

*КАНЪСЛѢРЪ *див. КАНЦЛЕРЪ.*

*КАНЪЦЛѢРИИ ч. (2) (*стп. kanclerzy, лат. cancellarius*) (*хранитель печати, керівник канцелярії*) канцлер: князь Борис канцлиери (!) приказаль (Київ, 1445 ЗНТШ СХV, 19); прика(з) па(н) вѣдька каньцлѣрего (Луцьк, 1445 P 149).

ФОРМИ: *наз. одн. ! канцлиери* (1445 ЗНТШ СХV, 19); *род. одн. каньцлѣрего* (1445 P 149).

Див. ще КАНЦЛЕРЪ.

*КАПЛАНСКИЙ *прикм.* (1) (*стп. kapłanski*) (*який стоується священника*) священників: Я Оношко Витонизкий... продал есми... кн(а)г(и)ни Мари Ровенской дом свой оу Луцком мѣсти промез орменское ц(е)ркви и капланского домоу на берези Стыра (Луцьк, 1490 AS I, 92).

ФОРМИ: *род. одн. ч. капланского* (1490 AS I, 92).

*КАПЛАНЪ ч. (3) (*стч. kaplan, стп. kaplan, лат. capellanus*) священник: а мыта со осмь ко(п) гроше(и) при(и)детъ коли тихо а н то половица на це(р)ковъ каплауу идет (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); о жакоу алюбю о каплауу которын(ж) держитъ очиноу свою (XV ст. ВС 12).

ФОРМИ: *дав. одн. каплауу* (бл. 1471 ЛКЗ 92); *місц. одн. о каплане* 1 (XV ст. ВС 5 зв.); *о каплауу* 1 (XV ст. ВС 12).

*КАПЛИЦА *ж.* (2) (*стч. kaplica, стп. kaplica, лат. capella*) каплица: блгоизволениемъ мудртю бга(!) оѣа всемоу-

щаго по(д)писана бысть сия капли(ца повелѣн)емъ великодержавного короля пресветлого казимира (Краків, 1478 ОБРН 130).

ФОРМИ: *наз. одн. капли(ца)* (1478 ОБРН 130); *знах. одн. каплицю* (1478 ОБРН 131).

*КАПНЫИ *прикм.* (1) ◇ капны и пенези (1) (*за право варити і продавати пиво і мед*) шинковий податок: Володимирскихъ капныхъ пенезей и верховщины а циншовыхъ литовижскихъ патдесать копъ и чотыри копы и полтретадцать грошей (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 79).

ФОРМИ: *род. мн. ч. капныхъ* (1497—1498 АЛРГ 79).

*КАПРИНЪ *прикм.* (1) ◇ доуброва каприна *див. ДОУБРОВА* 1.

ФОРМИ: *знах. одн. ж. каприну* (1425 Cost. II, 169).

КАПОУСТА ж. (3) капуста: и тако(ж) тоты(и) лю(д)и и(с) та(х) се(л) да не имаю(т) ни мито о(т) и(х) тръговли платити ни о(т) рибоу ни о(т) капоуста (Сучава, 1458 DIR«А» 512); Се азь... Ю Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потврѣдили есми тои свѣтои нашей цркви... двѣ села на имѣ Левкоушави... и съ дѣстною от капоустоу от того села, и Драгомирешѣи (Сучава, 1488 BD I, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. о(т) капоуста* (1458 DIR«А» 512; 1466 BD I, 96); *знах. одн. зам. род. о(т) капоустоу* (1488 BD I, 342).

КАРАБЧѢВЬСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А свѣдци на то гринко панъ староста подольский смотричкии воевода рогозка прокопъ семенко карабчѣвський (Смотрич, 1375 P 20).

ФОРМИ: *наз. одн. карабчѣвський* (1375 P 20).

*КАРАГОУНИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣвши его правоу и вѣрноу слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село где карагоуничеве (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *наз. мн. карагоуничеве* (1437 Cost. I, 541).

КАРАЕВИЧИ мн. (2) (*назва села у Волинській землі*) Караевичи: а кн(а)зю Солтану оу лоуцком повѣте городокъ Двор а села: Караевичи, Обаров (Луцьк, 1463 AS I, 55); досталъ са деверю моемоу кн(а)зю Семену ... подѣ лужкимъ поветомъ Городокъ, а к двору приселки и селища: Бегонь, Караевичи (Манів, 1478 AS I, 76).

ФОРМИ: *наз. Караевичи* (1463 AS I, 55; 1478 AS I, 76).

*КАРАЖИН ч. (5) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правоу и вѣрноу слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село поу(д) (*sic.* — *Прим. вид.*) каражиномъ где симбо(н) кнѣ(з)... еще село по(д) каражиномъ доброуша и село по(д) каражиномъ мордвина (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: *ор. одн. каражиномъ* (1437 Cost. I, 541).

*КАРАИМАНЪ ч. (11) (*тюрк. qaraman* «в'язъ» або qurman, *ар. qurman* «жертва», також особова назва або qaraman «назва провінції в Малій Азії») міра місткості: а оди(н) слоуга девяти(и) слоуж(ж)боу слоужитъ и здавна за великого кнзѣа вито(в)та два караимона медоу а два члѣвка новы(х) ещо воли невыседели тре(х) годовъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); Пан Юрей пишеть, ижь тотъ человекъ Дитатъковичъ даиваль отцу нашему с тое земли, на которой он седитъ, дани чотыри карамоны меду пресного а две ведре, а две кузни меду (Вильна, 1493 АЛРГ 56); Пришло приходу двесте караиманов и дванадцать (!) караиманов (б. м. н., 1494—1495 АЛРГ 60).

ФОРМИ: *род. мн. караимановъ, караиманов* 5 (1494—1495 АЛРГ 60); *! караиманов* 1 (1494—1495 АЛРГ 60); *караимановъ* 1 (1496 АЛРГ 72); *дав. мн. караиманом* (1494—1495 АЛРГ 60); *знах. мн. карамоны* (1493 АЛРГ 56); *наз. дв. караимона* (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.).

*КАРАИМОНЪ *див. *КАРАИМАНЪ.*

*КАРАМАНЪ ч. (1) (*особова назва, тюрк. qaraman* «в'язъ» або qurman, *ар. qurman* «жертва» або qaraman «назва провінції в Малій Азії»): мы петръ воевода... знаменито чини(м)... оже то(т) истинныи калоугери наши о(т) молда-

вици принесли привиліе... що дали наши родителе за свою дшоу монастироу... цигани на имь бѣра и бадю и комана и съ дѣт(и) н(х) и карамана брата берина и съ дѣ(т)ми его (Байчани, 1454 ПГПММ).

ФОРМИ: *знах. одн. карамаи* (1454 ПГПММ).

*КАРАМОНЪ *див. *КАРАИМАНЪ.*

КАРАТИ *дiесл. док.* (14) (кого, кого за що) покарати: Tež jestliby chrest'janin... zabij, majet byti karan jako winpuj (Луцьк, 1388 ZPL 104); а коли бы па(н) на(ш) милостивы... обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выименованому мистцю и днѣви были, а мы быхо(м) того какими лици не хотили пополнити по(д)лу(г) слубоу и того запису... то(г)ды на(ш) милостивыи па(н)... имѣе(т) на(с) казнити и карати (Серет, 1453 Cost. II, 766); И мы хочомо (!) о томъ до наместниковъ нашихъ пограничныхъ писати, ажъ бы лихнхъ людей за то карали (б. м. н., 1496 BD II, 405).

ФОРМИ: *инф. карати* (1453 Cost. II, 766); *баз.-ум. сп. 3 ос. мн. ажъ бы...* карали (1496 BD II, 405); *инф. нас. byti karan, быти кара(н) 6* (1388 ZPL 104, 105, 106, 107; XV ст. BC 8 зв.); *karan byti 1* (1388 ZPL 107); *быти ! кара(н) 2* (XV ст. BC 33 зв.); *перф. нас. 3 ос. одн. ч. byi karan* (1388 ZPL 105); *баз.-ум. сп. нас. 3 ос. одн. ч. azby karan byi* (1388 ZPL 105).

*КАРВАК ч. (1) (*особова назва*): И пак оу том и оу тотже час прінде прѣд нами... Настѣ... и прода(ла) (*в ориг. прода. — Прим. вид.*) одноу фалчоу винограда на Хрѣло(в)-скоу (*в ориг. Хрѣлоскоу. — Прим. вид.*) гороу, що же была коупила тотоу фалчоу винограда от Агѣта, жена Карвак Леоуринци от Хрѣлова, за м̄ златы татарскихъ (Гирлов, 1499 BD II, 147).

ФОРМИ: *род. одн. Карвак* (1499 BD II, 147).

КАРЛАКЪ ч. (1) (*особова назва*): мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже прѣдоша прѣд нами... наши оубови люди от Хорловскаго трѣгоу на имь Карлакъ Ласлоу и Тотъ Ишфанъ... и продали намъ свою правую и питоую о(т)ниноу (Сучава, 1470 BD I, 149—150).

ФОРМИ: *наз. одн. Карлакъ* (1470 BD I, 150).

*КАРЛОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): Продали есмо мыто берестейское... кракованину Гендрыху Карловичу на три годы (Вильна, 1498 АЛРГ 82).

ФОРМИ: *дав. одн. Карловичу* (1498 АЛРГ 82).

*КАРЛОВЪ ч. (1) (*назва маатку у Галицькій землі*) *суч.* Прутѣвка: а коли быхми то(г) не исполнили и не заплалили пан(у) михайлу на тоты дни вышеписа(н)ны(х) а мы са по(д)даемъ ажебы оуза(л) оу нашемъ имѣнии оу карловъ па(т)дѣсѣтъ воловъ (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛIII, фотокоп.).

ФОРМИ: *місц. одн. оу карловъ* (1459—1460 ЗНТШ СЛIII, фотокоп.).

*КАРПОВЪ *прикм.* (1): А перешедши верховину Ровця... засталисмо пана Максима Тымковича, который повидиль, же одъ той верховины на полудень у право грунтъ мой, а влево лись Мыховъ — пана Карпова до Почапынець (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Карпова* (1430 ГВКЛ 8).

Пор. КАРПЪ.

КАРПЪ ч. (10) (*особова назва, цсл. Карпъ, гр. Кάρπος*) Карпо: за повелиннемъ великого князя Свядрыгайла, васьдиль Сангушковичъ... и мы дворане господарскіе... былысмо у землянына повету Браславского, пана Карпа Ивановича Мыкулынского (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); Ино мы, зъ ласки наше, за его службу, тые люди, семь служобъ у Скидельской волости, на имя: Гануса Шатрановича, а Олексу, а Карпа... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58).

ФОРМИ: *наз. одн. Карпъ* (1430 ГВКЛ 7; 1487 РИБ 434); *род. одн. Карпа* (1430 ГВКЛ 7, 9); *знах. одн. Карпа* (1500 АЛМ вип. 2, 58); *ор. одн. Карпомъ* (1430 ГВКЛ 7).

КАРФИНА ч. (2) (*особова назва*): мы стефа(н) воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потврѣдили есмы на-

шеи митрополіи о(т) до(л)него трѣга... питомы циганы на имь мѣчкѣть и своими дѣтми и чельдию... и карфина и своим да(т)ми и чельдию (Сучава, 1465 DIR«А» 518); И такожде есми дали и потврѣдили тои свѣтон нашен црѣкви, митрополіи от Романова трѣга, и татаре на имь Бачюл съ чельдею... и Карфина холтѣюл (Сучава, 1488 BD I, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. Карфина* (1465 DIR«А» 518; 1488 BD I, 342).

КАРЪМБЪ ч. (4) (*особова назва*): И заплатих господство мы оуси тоти пинѣзи о злат оу роуки Драгоушоу Каръмбоу... прѣд оусими нашими молдав(ски)ми бояре (Яссн, 1497 BD II, 99); И оустах аз господство мы и заплатих...

пинѣзи СЛ злати татарскихъ оу роуки слоугам нашим Дрѣгоушоу Каръмбоу и племеником его (Гирлов, 1499 BD II, 147).

ФОРМИ: *наз. одн. Каръмбъ* (1499 BD II, 146); *дав. одн. Каръмбоу* (1497 BD II, 99; 1499 BD II, 147).

*КАСАПЪ ч. (1) (*особова назва, молд. касан «мясник»*): а такоже есми потврѣдили монастироу... (оуси татарове)... на имь татаро(м)... тора и(с) чельдью си каса(п) и(с) чельдью си (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

ФОРМИ: *наз. одн. каса(п)* (1462 Cost. D. 11).

КАСПАРЪ див. ГАШПАР.

КАТАМАРѢВЦИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрноюу слоужбоу... дали есмы емоу... села... на имѣ... васковци... и катамаревци (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: *наз. катамаревци* (1431 Cost. I, 317).

*КАТАМАРЬ ч. (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села... на имѣ... васковци... и катамаревци што замѣниль съ катамаре(м) за шербовци (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: *ор. одн. катамаре(м)* (1431 Cost. I, 317).

*КАТАНСКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Катъны у Смоленській землі*): Биль намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленскій, намѣстникъ Лучина Городка, князь Олехио Василевичъ Глазына и просиль въ насъ въ Смоленскомъ повѣте, въ Катанской волости, села (Вильна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: *місц. одн. ж. въ Катанской* (1499 РИБ 776).

*КАТАСТИХЪ ч. (2) (*молд. катастиф, гр. Κατάστιχος*) реестр, книга для записів: а кто бы хоти(л) крѣчмоу чинити да не иметса написати оу катасти(х) оу калоугери (б. м. н., 1458 DIR«А» 513).

ФОРМИ: *знах. одн. катасти(х)* (1458 DIR«А» 513).

КАТИНА ч. (2) (*особова назва*): а мы такожде и от нас есмы дали и потврѣдили слоузъ нашему... селище на Поутной на имь Бѣлъ, где был Микльоушь Катина (Гирлов, 1499 BD II, 160).

ФОРМИ: *наз. одн. Катина* (1499 BD II, 160).

КАТОУНА ч. (1) (*особова назва*): а при том был великого корола земѣнин пан Мишко Глоускій... а пан Катоуна маршалко кн(А)за Ивановъ Острозского (Острог, 1463 AS I, 56).

ФОРМИ: *наз. одн. Катоуна* (1463 AS I, 56).

КАОУЧЕЛѢЩИ див. КЪОУЧЕЛѢЩИ.

*КАФИНЪСКИЙ *прикм.* (2) (*пор. Кафа в Крнму*) *суч.* Феодосія: а цесарь тоурецкій прислалъ до насъ и просиль тыхъ паробьковъ Кафиньскихъ (б. м. н., 1481 BD II, 365).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. Кафиньские* (1481 BD II, 365); *род. мн. Кафиньскихъ* (1481 BD II, 365).

КАЧЮРЮВЪ *прикм.* (1): не единого то родоу были оушитки единъ бы(л) косто(ж) (!) а дроу(г) бы(л) качюрювъ а третий бы(л) поповать (!) (б. м. н., 1492 ЗОЕ).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. качюрювъ* (1492 ЗОЕ).

*KASZDYJ *див. КАЖДЫЙ.*

! КАШЕНІЕ *див. *КОШЕНІЕ.*

КАШИН ч. (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше правую вѣрноюу его слоужбоу до

нас... дали есми емоу оу нашии земли оу молдавскои... силище (1) на кашин (б. м. н., 1443 Cost. II, 160).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. на кашин (1443 Cost. II, 160).

*КАШИНЬ ч. (1) (особова назва, молд., пор. болг. Кашин): тѣм мы видѣвше правоу вѣрноую его слоужбоу до нас... дали есми емоу оу нашии земли оу молдавскои и потврѣдили есми емоу очиноу его... повыше стана кашина (б. м. н., 1443 Cost. II, 160).

ФОРМИ: род. одн. кашина (1443 Cost. II, 160).

КАШОТЬ ч. (8) (особова назва): и оустал пань Могила кашник та заплатил оуси тоти пиньзи рї злат оу роуки Стани, дочка Драгомира Кашоть, и... сыновом Мирча Кашоть... и сестричичем Оудръ... оуноукове Грозъ Кашоть (Сучава, 1491 BD I, 447).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. Кашоть, Кашот (1491 BD I, 445, 447).

*КАШПАРЬ див. ГАШПАР.

*КАТОЛИЧЕСКИЙ прикм. (1) (цсл. католический, гр. Καθολικός) вселенский, соборный: і то(т) мн(с)ты(р) пече(р)скїи былъ з веко(в) с предѣлами свои(ми) вышере(ч)енными самъ в себѣ ставропигія о(т) велики(х) кїзей роуски(х) и Святы(х) потрїа(р)хъ (1) ко(н)сте(н)тинаполски(х) нового рима сѣое католическое восточные цркви хр(с)товы Святы(х) апостоль и сѣты(х) о(т)цъ (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: род. одн. ж. католическое (1481 ГПМ).

*КВАЛТОВНЫЙ див. *КН WALTOWNYJ.

КВАЛТОМЪ див. КГВАЛТОМЪ.

*КВАЛТЬ див. *КГВАЛТЬ.

!КВАЛЪТОЛТОМЪ <КВАЛЪТОМЪ> див. КГВАЛТОМЪ.

КВАЛЪТОМЪ див. КГВАЛТОМЪ.

КВАЛЪТОМЪ див. КГВАЛТОМЪ.

*КВАЛЪТЬ див. *КГВАЛТЬ.

КВАСИЛОВ ч. (3) (назва села у Волинській землі) Квасилів: мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пре(д)речеными паны и с коруны по(л)скоа, которын же сА иснимали с нами, оу серета, на имъ, панъ янъ с чижева... панъ ванко с квасилова (Серет, 1445 Cost. II, 728—729); Се я Ванко Скердбевич сын Джусии ис Квасилова... визнаваю, иж я... кн(а)зю Семену Василевичу дѣдѣчу Збаразкому продал есми емоу вѣчнуу отчизну свою и дѣдину свою на веки веком (Володимир, 1470 AS I, 64—65).

ФОРМИ: наз. одн. Квасилов (1470 AS I, 65); род. одн. Квасилова (1445 Cost. II, 729; 1470 AS I, 64).

Див. ще КВАСИЛОВО.

КВАСИЛОВО с. (2) (назва маєтку у Волинській землі) Квасилів: Я панъ ванько чжоусичъ с квасилова па(н) хо(л)мски(и) чинимъ знаменито ... и(ж) своимъ братаничо(м) с пано(м) оле(х)но(м) чжоусою... имали е(с)мо дѣ(л) оу нашо(и) деди(ч)но(и) о(т)чизне (Львів, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: наз. одн. квасилово (1478 ЗРМ); род. одн. квасилова (1478 ЗРМ).

Див. ще КВАСИЛОВ.

*КВАСЬ ч. (4) <гречкы и квась див. *ГРЕЦКЫИ.

ФОРМИ: знах. одн. квась, квас 3 (1408 Cost. II, 630; 1434 Cost. II, 668; 1456 Cost. II, 788); кфас 1 (1460 BD II, 273).

КВАША ч. (3) (особова назва): И мы имъ, семи чоловікомъ, на имя Ивану и Гаврылу... а Квашы... тые корчмы Вруцькіе продали (Радомль, 1487 РИБ 227—228); и тыми разы тые мешане вроуцькіе... на (и)ма иванъ А гаврыло... а кваша а ивашевичъ просили насъ абыхмо ещо имъ тые ко(р)чмы на колико годо(в) продали (Краків, 1489 АКВ).

ФОРМИ: наз. одн. кваша (1489 АКВ); дав. одн. Квашы 1 (1487 РИБ 228); ! иваши 1 (1489 АКВ).

*КВИТАНЦИЯ див. *КВИТАЦЫЯ.

*КВИТАНЦІЯ див. *КВИТАЦЫЯ.

*КВИТАЦЕЯ див. *КВИТАЦЫЯ.

*КВИТАЦІЯ див. *КВИТАЦЫЯ.

*КВИТАЦЫЯ ж. (14) (стп. kwitacja, лат. quitatio) письмове доручення про выдачу з митного збору певної грошової суми: А кому коли въ нихъ подаемъ пенязи на квитацияхъ з мыта нашего, они маюць имъ платити по рокомъ, а до року бы ихъ не габали (Краків, 1487 РИБ 226); толкожъ квитациі положили, на которыиъ роздали, кому е. м. подавалъ пенязей въ нихъ зъ мыта (Берестя, 1496 АЛМ 128); А иньи квитациі, што не въ его году, индикъ 5 (? — Прим. вид.) юнь 14, тын квитанциі за ся ему вернуты (Вильна, 1499 РЕА III, 35).

ФОРМИ: род. мн. квитачен 5 (1497—1498 АЛРГ 80; 1498 АЛРГ 82, 83); квитациы 2 (1494—1495 АЛРГ 60, 79); квитациі 1 (1496 АЛМ 128); знах. мн. квитачен 1 (1497—1498 АЛРГ 79); квитанциы 1 (1499 РЕА III, 35); квитанциі 1 (1499 РЕА III, 35); місц. мн. на квитацияхъ 2 (1497 АЛРГ 79; 1498 АЛРГ 82); на квитацияхъ 1 (1487 РИБ 226).

КДЕ, КЪДЕ спол. (9) (цсл. кѣде, стч. kde) (приеднуе підрядні речення місця) де а) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (7): а хотаръ имъ нижни о(т) марышевыи валъ... до великої буковины кде вышель путь (Роман, 1392 Cost. I, 7); а мы есмо выслали в(а)дика нашего... на тоу границу сталі по(д)лі потока малого крїховца оу кроуглы(х) лозъ кде переходи(т) дорога о(т) зоудечова к долинь (Зудечів, 1421 Р 95—96); Дали Есмъ на има Шандрови и братии его радевитеи дво(р)иш' ов'тоу стороноу рѣки Соукила, о(т) стріа, кде доб(р)славецъ сидѣль (б. м. н., 1473 ЗНТШ V, 3);

б) (у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (1): кде смолватъ тутъ будетъ судъ та(г)ати са ис королеми (б. м. н., 1352 Р 6);

в) (у препозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (1): а в поли кде собъ проорюють нивы то ихъ имѣть прислушати (Смотрич, 1375 Р 20).

Див. ще ГДЕ¹ 2.

КДЕ БЫ спол. (1) (приеднуе підрядні речення місця) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) де б: и такижъ... слюбуемъ... ижъ вѣрнѣ ихъ мл(с)ти служити и приаати на противу каж(д)ому и(х) неприа(т)елю... кде бы толко было потрѣбно (Сучава, 1434 Cost. II, 664).

Див. ще ГДЕ БЫ.

КДЫ див. КНДУ.

КДЫЖЬ, КДЪЖЬ спол. (2) (стч. kdyz, стп. gdyż, kdyż) (приеднуе підрядні речення причини — у постпозиції) то му що, бо ж: а ми мовжды (1) бы есмо были хотѣли Коу досветѣчьныи и(х) правды алюбю хитросты о(т)сю(л) с короуны нѣкоторыи паны радныи коу покоушѣнью таковы(х) тадынковъ к ва(м) до кнѣзства великого послати кдыжъ с короуны до проусъ та(г)не(м) з божьєю помощоу (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще ГДЫЖЬ.

*КЕГИЧЬ див. *КИГАЧЬ².

*КЕГАЧЬ див. *КИГАЧЬ².

*КЕДИМИНОВИЧЬ див. *КЕДЕМИНОВИЧЬ.

КЕДЫ КОЛИ (3) 1. присл. (неозначений) (2) будь-коли: таке(ш) кеды коли бы сА пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)комъ надалекиѣ стороны... тогда коли на(с) обошлуть и оупомануть кро(л) влодисла(в) и ихъ последнии имамы помагати (Сучава, 1395 Cost. II, 612).

2. спол. (1) (приеднуе підрядне умовно-часове речення) (у препозиції — із співвідносним словом в головному реченні) якщо, коли: кеды коли кроль, г(с)дрѣ его и нашъ, влодиславъ пол(с)кии... пошлетъ по на(ш)е(г)о (в ориг. наго. — Прим. вид.) г(с)дра стефана, тогда онъ имаеъ до него приѣхати и своими бо(а)ры (б. м. н., 1395 Cost. II, 610).

*КЕЗЬКГАЙЛОВИЧЬ див. *КЕЗЭКГАЙЛОВИЧЬ.

КЕЗЪШЪ ч. (1) (молд., мад. kezes) поручитель: про то(ж) азь есѣ(м) кезъшъ, за тоты лю(ді), щобы они запла- тили соу(д)це(м) (Бирлад, 1434 Cost. II, 675).

ФОРМИ: наз. одн. кезъшъ (1434 Cost. II, 675).

***КЕЗЪШЪСТВО** с. (1) (молд., мад. kezeség) порука: про то(ж) прошу твою мл(с)тъ, учини на(м) правду за тоты люди, зану(ж) мы хоче(м) узѣти ваши(м) чѣко(м) за тото кезъшъство, поне(ж) има(м) погубу (Бирлад, 1434 Cost. II, 675).

ФОРМИ: знах. одн. кезъшъство (1434 Cost. II, 675).

***КЕИГАЧЪ** див. ***КИГАЧЪ** 2.

КЕЛІАРЪ ч. (1) (гр. κελάριος) (монах, що завідував монастирськими припасами) келар: а при то(м) бы(л) ойѣ нашъ никола архиман(дритъ печерський оуставни(к) іона философа ключникъ двѣ келаръ гераси(м) (Київ, 1446 P 154).

ФОРМИ: наз. одн. келаръ (1446 P 154).

КЕЛЕИСКИ див. **КЕЛІСКИ**.

***КЕЛЕИССКИ** див. **КЕЛІСКИ**.

***КЕЛЕЯ** див. **КИЛІЯ**.

КЕЛИА див. **КЕЛІА**.

***КЕЛИИСКИ** див. **КЕЛІСКИ**.

***КЕЛИЯ** див. **КИЛІЯ**.

КЕЛІА, КЕЛІА ж. (6) (цсл. келия, гр. κελλίον) (жит- ло монаха) келия: мы стефанъ воево(д)... знаменито чинимъ... оже то(т) истини калуоугеръ и молебни(к) нашъ сава коупи(л) виногра(д) оу андрика о(т) немца... и дали есми емоу тое мѣсто да оучини(т) собѣ келию (Дольний Торг, 1443 Cost. II, 185); мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... понеже... ми дали есми прадреченному мона- стирю единъ монастирь оу боищи, где была келіа влдкѣ (І) иосифова (Васлуй, 1446 Cost. II, 263); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже(е) прідоша прад нами... слоуга наш Холоватіи и съ своими падчерицами... и продали... едино мисто от млинъ на Бръдъцел, подли старих киліах, где выходит Бръдъцел ст лиса (Сучава, 1484 BD I, 285).

ФОРМИ: наз. одн. келіа, келна (1443 Cost. II, 185; 1446 Cost. II, 263); род. одн. келіи (1443 Cost. II, 185); знах. одн. келию (1443 Cost. II, 185); род. мн. подли киліах (1484 BD I, 285).

***КЕЛІЕ МАНАСІЕВИ** мн. (1) (назва селища у Молдав- ському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до нас(с)... дали есми емоу оу нашей земли... селище рошчино и келіе манасіеви (Васлуй, 1436 Cost. I, 444).

ФОРМИ: знах. келіе манасіеви (1436 Cost. I, 444).

КЕЛІСКИИ, КЕЛІСКИИ, КЕЛІСКИИ, КЕЛІСКИИ, КЕЛІСКИИ прикм. (67): мы стефа(н) воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвѣрили есми нашей митро- поліи о(т) до(л)него трѣга... еи питомы циганы... що его даль панъ исаиа прѣкала(б) келіиски сѣои параскевіи (Сучава, 1465 DIR «А» 518); а на то ест... вѣра бояр на- ши(х)... в. п. Ивашка (и) в. п. Максина (І) прѣкалабове келіиских (Сучава, 1484 BD I, 283).

ФОРМИ: наз. одн. ч. келіиски 4 (1466 BD I, 113; 1470 BD I, 155; 1472 BD I, 170; 1480 BD I, 241); келіискин, kelijskiy 2 (1465 GL 176; 1467 BD I, 123); келіиски 2 (1465 DIR «А» 518; 1470 BD I, 141); келіиски 2 (1470 BD I, 150, 151); келіискин 3 (1470 BD I, 155); зам. род. в. п. келіис- скін 2 (1467 BD I, 121); род. одн. ч. келіискаго, келинскаго 5 (1468 BD I, 128; 1470 BD I, 148; BD II, 310); келіискаго, келіискаго(т) 4 (1470 DIR «А» 522; 1478 BD I, 219); келіис- кого 2 (1468 BD I, 130; BD II, 306); киліискаго, килин- скаго 2 (1468 BD I, 130; 1470 BD I, 153); наз. мн. ч. келіис- ски 5 (1472 Cost. D. 26; Cost. S. 88; 1475 BD I, 206; 1482 BD I, 262; 1483 Cost. D. 30); келіискии, келіискии 3 (1475 BD I, 203; Cost. D. 4; 1476 BD I, 209); келіиски 3 (1472 BD I, 172; 1473 BD I, 187; ШКН 165); келіискии, келіис- ки 2 (1479 ПГВСА; 1481 BD I, 249); келіиски 2 (1471 BD I, 164; DIR «А» 525); келіискии 1 (1473 BD I, 182); келіиски

1 (1482 BD I, 264); киліискин 1 (1473 BD I, 184); !келіис- ки 1 (1474 PГC); род. мн. келіиских, келіиски(х) 6 (1465 DIR «А» 518; 1466 BD I, 106; 1479 BD I, 228; 1484 BD I, 277, 283, 286); келіиских, келіиских 5 (1480 BD I, 245, 246; 1481 BD I, 259; 1482 BD I, 260; 1484 BD I, 279); киліиских 5 (1480 BD I, 239; 1483 BD I, 266, 270, 273, 275); келіиских, келіиски(х) 3 (1467 BD I, 119; 1472 DIR «А» 528; 1479 ВАМ 62); келіиски(х) 1 (1479—1480 Cost. S. 105); киліискии 1 (1482 BD I, 266); келіискии(х) 1 (1479 Cost.S.98).

Пор. **КИЛІЯ**.

КЕЛІХЪ ч. (1) (стч. kelich, стп. kielich, свн. kelch, лат. calix) чаша: Коли ж некоторыи лю(ди) алубо кметъ ум- ре(т) бе(з) деси тогда панъ его урАзоустѣА в постовщинѣ прото мы нѣѣ укладаемъ то(т) обычай а ис то(т) именія боуде(т) лѣ оуставлѣемы бы келіхъ оучиненъ за по(л)торы гривны къ цркви гдѣ прібѣга(л) (XV ст. ВС 23 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. келіхъ (XV ст. ВС 23 зв.).

***КЕЛІЯ** див. **КИЛІЯ**.

КЕРДІЕВИЧЪ див. **КИРДІЕВИЧЪ**.

КЕРДУТИ ч. (1) (особова назва, лит. Girdūtis): первыи поручни(к) кнА(з) михаило евнутеви(ч)... степанъ зазѣба кгастовтъ кердути (б. м. н., 1392 P 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. кердути (1392 P 47).

КЕРШОНЪ ч. (2) (особова назва): А при том был... пан Кершонъ... слоужкии (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. Кершонъ (1466 AS I, 61, 62).

КЕСТУТИ див. **КИСТЮТИИ**.

КЕЦЕЛѢШЫ див. **КЪЦЕЛѢШЫ**.

***КЕШЕНЕВЪ** 1 ч. (1) (назва села у Молдавському князів- стві): тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою... дали есми ему и потвѣрили выслуженъе его, села... проти(в) албашева кешенева оу крѣниці (Васлуй, 1436 Cost. I, 459).

ФОРМИ: род. одн. кешенева (1436 Cost. I, 459).

***КЕШЕНЕВЪ** 2 ч. (2) ◊ Червленныи Кешеневъ див. ***ЧРВЕННЫИ**.

ФОРМИ: род. одн. кешенева (1455 Cost. II, 531; 1458 BD I, 8).

КЕШЪНОУЛ ч. (3) (особова назва): <И оуставше> слоуга нашъ Лоуле Кешъноул и заплатилъ оуси тоти вышеписан- ныи пинѣзи (Сучава, 1499 BD II, 168).

ФОРМИ: наз. одн. Кешъноул (1499 BD II, 168); дав. одн. Кешъноулу (1499 BD II, 168).

***КИВОТ** ч. (3) (гр. κιβωτός) кivot, кivot: Се азь... панъ Игнатіе... даль есмы... а кадельница, и а кivot сребрѣных и позла(ш)тених от ГІ соми (Путна, 1476 BD I, 211).

ФОРМИ: знах. одн. кivot (1476 BD I, 211, 215, 217).

***КИВЪЖДА** ж. (4) (назва річки у Молдавському князів- стві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали и потвѣрили есми томоу сѣмоу монастироу села... на кивѣжди (Сучава, 1462 Cost. D. 10).

ФОРМИ: знах. одн. зам. род. о(т) Кивѣждоу 1 (1462 Cost. D. 11); зам. дав. кивѣжду 1 (1462 Cost. D. 11); місц. одн. на кивѣжди (1462 Cost. D. 10).

***КИГИЯЧЪ** ч. (1) (назва волости у Молдавському князів- стві): мы, Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потвѣрили есми тому свѣтомоу нашему монастирю от Молдавица... села на имѣ Сынгурѣни, що соуть у во- лости Кигиячю (Сучава, 1437 ШКН 164).

ФОРМИ: місц. одн. у Кигиячю (1473 ШКН 164).

***КИГАЧЪ** 1 ч. (1) (назва місця у Молдавському князів- стві): И мы видѣвши его правовѣрною слоужбою до нас... дали есми емоу... (села) на има Микоушани и на Кигач оу Салчи Мирослѣвещи и Кѣлинеши (Болгари, 1441 ДВАс 34—35).

ФОРМИ: місц. одн. на Кигач (1441 ДВАс 35).

***КИГАЧЪ** 2 ч. (4) (назва річки у Молдавському князів- стві): тѣмъ мы ... дали есми емоу оу нашей земли села на има, на богданѣ где е(ст) баланъ... и на кигачъ на пото(к)

козыницамъ где былъ оана албоуль (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 414); яко да оутврднмъ... монастырю... дааніе... александра воево(д)... на кигачи една паснка, на имъ броумарева пасика (Сучава, 1447 *Cost.* II, 281).

ФОРМИ: *род. одн. кегича* I (1447 *Cost.* II, 281); *зам. місц. на кегича* I (1436 *Cost.* I, 444); *знах. одн. зам. місц. на кегачъ* (1436 *Cost.* I, 444); *місц. одн. на кигачи* (1447 *Cost.* II, 281).

КИДАТИ *дієсл. недок.* (1) складати: одно ж позволяю зяту моему и дочце моей на потребу имъ самим... травы укосити, а дубровы моей Хренницкой не копати и сѣна въ стоги не кидати (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ФОРМИ: *інф. кидати* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

КИЕВСКИЙ, КИЕВСКИЙ, КИЕВСКИЙ *прикм.* (36): А при том были светки наша рада: архимандритъ печерский Аврамей... а воевода киевский пан Юрша (Київ, 1437 *AS* I, 34); Самъ Казимиръ, Божью милостью. Воеводе Кіевському, пану Юрю Пацевичу (Краків, 1487 *РИБ* 434); Бил намъ чоломъ наместникъ вруцкии панъ Горностаѣ Романовичъ а поведал нам, штожъ небошикъ отецъ нашъ король его милость даль ему въ Кіевскомъ повете человека на има Дитатъковича (Вільна, 1493 *АЛРГ* 55); я максимъ харитоновичъ горкавы(и) мѣщани(н) кие(в)ски(и) сознаваю симъ мой(м) листо(м) (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 2).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. киевский, киевский, киевский, кие(в)ски(и)* (1437 *AS* I, 34; 1438 *P* 138; 1481 *ГПМ*; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1494—1495 *АЛРГ* 60; 1496 *АЛРГ* 69, 72; 2-а пол. XV ст. *СПС*; бл. 1500 *ПИ* № 2); *род. одн. ч., с. Киевского, Кне(в)ского* 6 (1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5; 1459 *P* 171; 1494—1495 *АЛРГ* 59; 1496 *АЛРГ* 69; 1497—1498 *АЛРГ* 80); *Киевска(г)* 1 (1498 *ЧАФ*); *дав. одн. ч., с. Кіевському, киевскому, киевскому* (1478 *АрхЮЗР* 1/IV 8; 1487 *РИБ* 434; 1494—1495 *АЛРГ* 59, 60, 69, 72, 73); *знах. одн. ч. киевского* 1 (1481 *ГПМ*); *Киевский* 3 (1496 *АЛРГ* 69); *місц. одн. ч. въ (при) Кіевскомъ, киевскомъ, киевском* (бл. 1470 *ОБРН* 129; 1493 *АЛРГ* 55; 1499 *AS* I, 117); *наз. одн. ж. кие(в)скаА* (1459 *P* 174); *род. мн. киевских, киевскихъ* (1494—1495 *АЛРГ* 60; 1497—1498 *АЛРГ* 80); *дав. мн. киевски(м)* (1481 *ГПМ*).

*Див. ще *КИПОВСКИЙ.*

*Пор. *КИЕВЪ.*

***КИЕВЪ** *ч.* (16) (*назва головного міста в Київській землі*) Київ: а пса(н) в киеве (Київ, 1433 *P* 119); Бил намъ чоломъ наместникъ вруцкии панъ Горностаѣ Романовичъ а поведал нам, штожъ небошикъ отецъ нашъ король его милость даль ему въ Кіевскомъ повете человека на има Дитатъковича, а казалъ его милость о томъ доветатса (!) пану Юрю Пацевичю, какъ держалъ от его милости Киев (Вільна, 1493 *АЛРГ* 55).

ФОРМИ: *род. одн. кіева* (1481 *ГПМ*); *знах. одн. Кіевъ, Киев* (1446 *P* 154; 1493 *АЛРГ* 55); *ор. одн. кіево(м)* (1481 *ГПМ*); *місц. одн. в (оу) киеве, Кіеве* 5 (1433 *P* 119; 1437 *AS* I, 34; 1451 *ЗНТШ* XI, 10; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *въ (оу) Кіевъ, Кіевъ* 5 (1446 *P* 155; 1457 *P* 165, 166; 1469 *P* 174; 1481 *ГПМ*); *Кіеве* 1 (1445 *ЗНТШ* CXV, 19); *! в Кіеве* 1 (1465 *ДГСРС*).

КИЕВСКИЙ *див. КИЕВСКИЙ.*

***КИКОШЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): И господство мы... по их воли оучинили есми и дали смо томуо нашему сватому монастыроу Бистричскомуу измвнуо... село Кикошещи (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *знах. Кикошещи* (1500 *BD* II, 173).

***КИЛЖЪ** (?) (1) (*назва села*): Се азъ па(н) олиза(р) кирдѣви(ч) марша(л)ко волю(н)ско(и) землѣ староста лодуцки с женою своєю вѣдосеюо записовае(м) на вѣки веко(м) имб(н)е о(т)чизны нше(и) то ест селе доросы(н) а кил(ж) со всѣ(м) на все я(к) ся в соб(ѣ) маеть (б. м. н., 1483 *ВОРСР* 177—178).

***КИЛИСКИЙ** *див. КЕЛІСКИЙ.*

***КИЛІА** *див. КЕЛІА.*

***КИЛІСКИЙ** *див. КЕЛІСКИЙ.*

КИЛІЯ *ж.* (16) (*назва міста у Молдавському князівстві*) Кілія: а мы есми дали нашему милому братоу, стефану воеводи, о(т) нашей очезны (!), державу на имъ, городъ келію и с мыто(м) (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); мы Стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дае(м) и дали есми се(с) на(ш) листь нашему манастрю... на то яко да е(ст) во(л)но и слободно послати свои Ѡ мажи по рыбу на кажды год(д) шобы на годоувлю братіа(м) или до келіи или на озера или боу(д) где оу нашей землі (Сучава, 1472 *ДГСВМ*).

ФОРМИ: *наз. одн. Килія* (1470 *BD* I, 153); *род. одн. келіи* 6 (1446 *DIR* «А» 485; 1467 *BD* I, 117; *Cost.* S. 69; 1471 *BD* I, 158; *ДГСМПБ*; 1472 *ДГСВМ*); *келен* 1 (1460 *BD* II, 275); *келіи* 1 (1456 *Cost.* II, 790); *знах. одн. келію* 1 (1435 *Cost.* II, 682); *зам. род. Келню* 3 (1460 *BD* II, 274; 1466 *BD* I, 110; 1470 *DIR* «А» 523); *місц. одн. оу келіи* 1 (1446 *DIR* «А» 485); *оу !Кієли* 1 (1466 *BD* I, 96); *Келію* 1 (1470 *DIR* «А» 523).

КИНДЕ, КЫНДЕ, КНЪДЕ *ч., невідм.* (33) (*особова назва, молд., лат. Candidus*): А на то ест... в. п. Томъ Кинде (Сучава, 1458 *BD* I, 20); А на то ест вѣра... бояръ наших, по имени: в. п. Станчюла... в. п. Тома Кынде (Сучава, 1469 *BD* I, 136).

*Див. ще *КИНДЯ.*

***КИНДИНЦИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... на имъ село кинди(н)ци (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *наз. кинди(н)ци* (1437 *Cost.* I, 541).

***КИНДЯ** *ч.* (5) (*особова назва, молд., лат. Candidus*): А на то ест... вѣра бояръ наших... в. п. Хотка Шибора, в. п. Томъ Кинди (Сучава, 1459 *BD* I, 36); А на то ест... в. п. Томы Кынди, в. п. Петра Понича (Васлуй, 1465 *BD* I, 88).

ФОРМИ: *род. одн. Кынди* 3 (1465 *BD* I, 88); *Кинди* 1 (1459 *BD* I, 36); *Кинды* 1 (1464 *BD* I, 86).

Див. ще КИНДЕ.

KINSZ *ч.* (1) (*особова назва*): А на то swidczy pan Michał Bukgrabia Haliczki... pan Kinsz (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *наз. одн. Kinsz* (1413 *GL* 48).

***КИПРИНЪ** *прикм.* (1) ◊ к и п р и н а п а с и к а (1) (*назва пасіки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... едно селище на милковѣ, на има лумирани, на киприна пасика (Сучава, 1435 *Cost.* I, 402—403).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. киприна* (1435 *Cost.* I, 403).

***КИПРИАНОВЪ** *прикм.* (4) ◊ К и п р и а н о в а п а с и к а (3) (*назва пасіки у Молдавському князівстві*): Ино мы видѣвше их доброй волю и даніе, а мы также есми и от насъ дали и потвердили тота прадреченаА пасика на имъ Киприанова пасика оу Ботнех (Сучава, 1470 *BD* I, 147—148); к и п р и я н о в а п о л ь н а (1) (*назва поляни у Молдавському князівстві*): а хотары тѣмъ селомъ... на терновскоу польноу, отъ киприяновы польны, моловати емоу на быковци (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Киприанова* (1470 *BD* I, 147, 148; *DIR* «А» 522); *род. одн. ж. киприяновы* (1420 *Cost.* I, 135).

Пор. КИПРІАНЪ.

КИПРІАНЪ *ч.* (2) (*особова назва, цсл. Киприянъ, гр. Κυπριανός*): Мы олександръ воевода... чинимъ знаменито... дали есми жонѣ нашей кна(г)ини марены монастырь на вышневецъ где е(ст) (иг)оуме(н) кипріанъ (Сучава, 1429 *Cost.* I, 248); мы стефанъ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвердили есми монастырю нашему о(т)пѣмца... киприанова пасика оу ботне(х)... и съ оусими

польнами и паси(ч)ками... що по(п) киприа(н) держа(л) (Сучава, 1470 DIR«А» 522).

ФОРМИ: наз. одн. киприанъ, киприа(н) (1429 Cost. I, 248; 1470 DIR«А» 522).

*КИПРИАНЪ див. КИПРИАНЪ.

КИР див. КИРЪ¹.

КҮР див. КИРЪ¹.

КИРАКОЛ ч. (18) (особова назва): а на то е(ст)... вбра пана кираколъ вистарника (б. м. н., 1479—1480 Cost. S. 105); а на то ест вел(ика) мартоуріа... боАри наш(и: пан В) лаикоул... пан Киракол вистарникъ (Сучава, 1480 BD I, 241); А на то есть... в. п. Киракола вистарника (Сучава, 1484 BD I, 286).

ФОРМИ: наз. одн. Киракол (1480 BD I, 241); род. одн. Кираколъ, кираколъ 10 (1479—1480 BD I, 239, 245, 247; Cost. S. 105; 1481 BD I, 249, 259; 1482 BD I, 260, 262, 264; 1484 BD I, 279); Киракола 7 (1480—1484 BD II, 369; 1483 BD I, 270, 273, 275; 1484 BD I, 277, 283, 286).

КИРДѢВИЧЬ, КИРДѢВИЧЬ, КИРДѢВИЧЬ, КЕРДѢВИЧЬ ч. (12) (особова назва): а на то есм(ь) приложилъ свою печать н... васко кирдѣвичь (б. м. н., 1366 P 14); мы кнзь федоръ данильевич(ч)... васко кирдѣвичь(ч)... поручаемса по оলেখна (Луцьк, 1388 P 42); а при томъ были сведоки... папъ иванъ гулевичъ панъ грицко кирдѣвичь (Київ, 1433 P 119); Се я па(н) олизаръ кирдѣвичь моршалко (!) земли волын(с)кое староста лоуцкый и съ своею женою Теодосією, запи(соу)вае(м) ись своею очины... десятиноу... и къ сѣмоу спсоу (!) на красное (б. м. н., 1487 ВОРСП 177—178).

ФОРМИ: наз. одн. кирдѣвичь(ч) 3 (1388 P 42; 1404 P 70; 1483 ВОРСП 178); кирдѣвичь 2 (1366 P 14; 1433 P 119); Кирдѣевичъ 1 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13); кирдѣевичъ 1 (1487 ВОРСП 178); кирдѣевичъ 1 (1445 P 151); кердѣвичъ 1 (1445 Cost. II, 728); род. одн. Кирдѣевича 1 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); кырѣдѣвица 1 (XV ст. P 75); дав. одн. Кирдѣвичу (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13).

КИРИЛЪ ч. (3) (особова назва, гр. Κίριλλος) Кирило: застали есмо оу сѣго сѣса на красно(м) Ѣ иконы кованы(х)... с каменье(м) евангелъе кованое ап(с)лъ половина прилога осмогла(с)ни(к) ве(с) оуста(в) кири(л) книга златоустъ паремья минѣи и м(с)ци е (б. м. н., 1429 P 114); а то под сведомом... г(о)с(по)д(и)на отца нашего владыки луцкого Кирила (Луцьк, 1494 AS I, 102).

ФОРМИ: наз. одн. Кирилъ (1449 АЛМ 8); род. одн. Кирила 1 (1494 AS I, 102); кирн(л) 1 (1429 P 114).

Див. ще КУРИЛО.

КИРКИДИИ ч. (1) (особова назва, лит. Girgedas?): А при томъ были сведоки... панъ юрша панъ киркидии (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: наз. одн. киркидии (1434 P 128).

КИРСТА див. КРЪСТА.

КИРЪ¹, КИРЬ, КИРЬ, КОУРЬ, КУР, КҮР ч., невідм. (140) (гр. κύριος «господь») (титул осіб вищого священничаго сану грецького віросповідання) кір: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... понеже блгопроизволи г(с)воми... и дадо(х) монастыроу о(т) нѣмца где старецъ ки(р) силоанъ двѣ сельъ (Сучава, 1427 DIR«А» 450); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже благопроизволи господство мои... яко да оутврьдим... наш монастырь от Нѣмца... где ест егоумен молебник наш коурь польъ теоктисть, и дали есми и потврьдили тому свѣтому монастыроу цигане (Сучава, 1487 BD I, 311—312); мы стефа(н) воевод(а)... знаменито чини(м)... оже дали и потврьдили есмы нашему сѣмоу монастыроу о(т) нѣмца ... где ест егоумень (sic. — Прим. вид.) молебникъ нашъ, ки(р) но(п) теок(к)тисть, дааніе... дѣда нашего, алекса(н)дра воеводы (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

*КИРЪ² ч. (1) (особова назва, гр. Κύρος): а на то е(ст)... вбра пана кира (б. м. н., 1479 ПГВСА).

ФОРМИ: род. одн. кира (1479 ПГВСА).

КИРЬ див. КИРЪ¹.

*КИРЬДѢИ ч. (1) (особова назва): Я панъ дѣтри(х) изъ буча(ч)... визнаваемъ... како прише(д) андрѣико сынъ гриньковъ пре(д) на(с) изъ вѣчнымъ листомъ ест пре(д)лъ село гринковъ пану Анушеви кырѣдѣви (Кам'янець, 1420 ПГАГ).

ФОРМИ: дав. одн. кырѣдѣви (1420 ПГАГ).

КИСЕЛ, КЫСЕЛ ч. (2) (особова назва): а пры томъ были и того добре свѣдомы люди добрые... панъ Тихно Кисел а пан Мяхно Калусовский (Володимир, 1475 AS I, 72).

ФОРМИ: наз. одн. Кисел 1 (1475 AS I, 72); Кысел 1 (1475 AS III, 14).

*КИСЕЛИНЪ ч. (1) (назва села у Волинській землі) Киселин: Узривъши есмо знаменитую намъ служъбу... пана Петра Ланевича Кирдѣевича Мылского, маршалъка земського, и мы... дали есмо ему село Киселинъ (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: знах. одн. Киселинъ (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

КИСТЮТИИ, КЕСТУТИ ч. (4) (особова назва, лит. Kęstūtiis): о(т) кназа о(т) кестута и о(т) кназа о(т) лнборта у торунь к мвстычемъ (б. м. н., п. 1341 P 2); Вѣдаи то каждый члѣкъ кто на тыи листъ посмотреть оже я кназь Соунутии и кистютии и любартъ юрьи наримонътовичъ юрьи корьтовичъ чинимы миръ твердыи ис королемъ казимиромъ польскымъ (б. м. н., 1352 P 5).

ФОРМИ: наз. одн. кистютин 2 (1352 P 5, 6); кестутн 1 (п. 1341 P 2); род. одн. кестута (п. 1341 P 2).

КИЧА ч. (1) (особова назва, молд., пор. болг. Кичо): а на нмѣ цигано(м)... кича и съ чельдью си, на(н) и съ чельдью си (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

ФОРМИ: наз. одн. кича (1462 Cost. D. 11).

*КИЧЕРЫ мн. (1) (назва хутора у Молдавському князівстві): А хотар да ест тым селам... почънши от пнскоу... а от тольъ <прос>ти оу пискъ, помеже Кичеры (Сучава, 1468 BD I, 127).

ФОРМИ: знах. Кичеры (1468 BD I, 127).

КУЗРЫ ч. (1) (особова назва): а pry tom switcowie bily... Kurowski nasz pan Kuczry u pan Danylo Zaderewaczku (Глиняни, 1395 GL 166).

ФОРМИ: наз. одн. Kuczry (1395 GL 166).

КИШ ч. (1) (особова назва, мад. kis «малый»): И також есмо дали и потврьдили... томуо свѣтому нашему монастыроу а фалчоу и три фертали винограда... що был дал... томуо... монастыроу пан Юга вистарник, що же был он коупил тот виноград от Жоурковъ маэникъ, сына Киш Ласлоу от Хрьлова (Гирлов, 1499 BD II, 147—148).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. сына Киш (1499 BD II, 148).

*КИШКА ж. (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): а хотаръ еи долоу нистро(м) о(т) киш(к)а долу до устие загорнѣи (Нямц, 1456 Cost. II, 575).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. о(т) киш(к)а (1456 Cost. II, 575).

*КИѢВЪ див. *КИЕВЪ.

КИѢЖНА ж. (1) (особова назва): мы Стефан <воевода>... чинимъ знаменито... оже прїиде прѣд нами... тютка наша Киѣжна... и дала... монастыреви нашему о(т) Нѣмца... Киприанова пасика оу Ботнех (Сучава, 1470 BD I, 147).

ФОРМИ: наз. одн. Киѣжна (1470 BD I, 147).

КІЕВСКИЙ див. КИЕВСКИЙ.

*КІЕВЪ див. *КИЕВЪ.

*КІЕВЪСКИЙ див. КИЕВСКИЙ.

*КІЕЛИЯ див. КИЛИЯ.

*КНОВСКИЙ прикм. (1) (стп. kijowski): Marszałku zemskomu, pamisniku kiiowskomu, panu Martynu Gasztotowiczu (Люблин, 1478 АрхЮЗР 4/1, 8).

ФОРМИ: дав. одн. ч. kiiowskomu (1478 АрхЮЗР 4/1, 8).

Див. ще КИЕВСКИЙ.

*КІЛІСКИЙ див. КЕЛІСКИЙ.

***КІЛІЯ** *див. КИЛІЯ.*

КІАНСКИ ч. (1) (*особова назва*): мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пре(д)речеными паны... на имъ, панъ янъ с чижева... панъ янъ кіанскы, и стали есмо на томъ, аже имаемъ записы держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729).

ФОРМИ: *наз. одн. кіанскы* (1445 *Cost.* II, 729).

КЛАЙКОУЛОВИЧ *див. *ВЛАЙКОУЛОВИЧ.*

КЛАСТИ *дієсл. недок. і док.* (5) 1. (док.) (шо перед ким) (*пред'явити*) покласти (3): И листъ пана Юревь, который писаны до отца нашего, передъ нами клалъ (Вільна, 1493 *АЛРГ* 56); и панъ староста тотъ привиле(и) пере(д) нами кла(л) (Вільна, 1499 *ВФ*).

2. (*недок.*) (шо) накладати, навантажувати (чим) (1): и где иму(т) класти рибоу, оу ти(х) возо(х)... а мито да не даду(т) ни(де) (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513);

к л а с т и м о л ч а н і е (кому) (1) позбавити (кого) права заскаржити виро(к): прото(ж) коли(ж) бѣде(т) братія або сестры во очине разделены алюбо розно разлучены и пригодитс(а)ж) некоторомъ ис тоє братіи оу жалобъ дѣди(ч)не Возме(т) на себѣ соуженіе конечно потомъ прїиде(т) бра(т) его и хоче(т) тоую обновити мы кладемъ емоу мо(л)чаніе едно оу своєи часті очины имее(т) мощь оу жалобъ (XV ст. *BC* 22 зв.).

ФОРМИ: *теп. 1 ос. мн. кладемъ* (XV ст. *BC* 22 зв.); *перф. 3 ос. одн. ч. клалъ, кла(л)* (1493 *АЛРГ* 56; 1497 *РИБ* 683; 1499 *ВФ*); *майб. 3 ос. мн. нму(т) кластн* (1454 *Cost.* II, 513).

*Див. ще *ПОКЛАДАТИ 1, ПОКЛАСТИ.*

***КЛАШТОРЬ** ч. (4) (*стц. klašter, стн. klasztor, сѣн. klöster, лат. claustrum*) католицький монастир, кляштор: а по сємоу записаню ненадобе вступитс(а) светским попом в тот кляштур, лише мнихом (б. м. н., 1443—1452 *AS* I, 39).

ФОРМИ: *знах. одн. кляшторъ, кляштор 3* (1443—1452 *AS* I, 39); *кляштур 1* (1443—1452 *AS* I, 39).

КЛЕБАН ч. (1) (*стн. kleban, pleban, лат. plebanus*) парафіяльний святиник: А при том был духовник мой поп Иванъ Стволовицкий, а князь Янъ Клебан (*sic.* — *Прим. вид.*) Крошинский (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

ФОРМИ: *наз. одн. Клебан* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

Див. ще ПЛЕБАНЪ.

***КЛЕБАНОВЦЫ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Клебанівка: кн(А)зю Василью остался город Збараж, а к тому села: Янковцы... Клебановцов половина (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *род. Клебановцов* (1463 *AS* I, 54).

***КЛЕВАНЪ** ч. (1) (*назва містечка у Волинській землі*) Клеванъ: мы великий кназь Александро... чинимъ знаменито... ижет видевъ есми знаменитоую слоужбоу... верного нашего кназа Михайла Васильевича... даемъ и дали есмо емоу имене в Луцкомъ повете... манастир светого Николаи на Клевани над Стоублемже ис церковнымъ двориномъ (Луцьк, 1446 *AS* III, 5).

ФОРМИ: *місц. одн. на Клевани* (1446 *AS* III, 5).

***КЛЕЙНО** с. (1) клеймо, знак: и они рекли: так правда есть, записывали с(а) отцы наши по неводи, а пн(а)зей жадных за тоє не брали, ани печати нашей в того листоу нѣт, ани клейна жадного мы в себе не маєм (Луцьк, 1491 *AS* I, 94).

ФОРМИ: *род. одн. клейна* (1491 *AS* I, 94).

КЛЕМЕНТЬ *див. КЛИМЕНТЬ.*

***КЛЕПАТИ** *дієсл. недок.* (1) (кого чим) неправдиво обвинувачувати (кого в чому): А потомъ ся о томъ з Нисаномъ Симъшиничомъ зъєдналъ и, пришедши передъ насъ, устне позналъ, ижъ его тыми золотыми клепалъ, и записался емоу, ижъ тыхъ золотыхъ на немъ не маєт искати, а ни отецъ его, а ни братъ его (Київ, 1489 *РИБ* 431).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. клепалъ* (1489 *РИБ* 431).

***КЛЕПАЧОВСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Клепачи у Троцькому воеводстві*) ◇ дорога Клепачовская *див. ДОРОГА 1.*

ФОРМИ: *знах. одн. ж. Клепачовскоую* (1478 *AS* III, 17).

***КЛЕПАЧИ** ч. (2) (*назва людей за місцем проживання, пор. Клепачи у Троцькому воеводстві*): И поставила передъ нами пани Василевад Озерничанъ и Милошевичъ и Волчковичов, Слонимцов, Иванковцов и Клепачов (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *наз. мн. Клепачн* (1478 *AS* III, 17); *знах. мн. Клепачов* (1478 *AS* III, 17).

КЛЕПАЧЬ ч. (4) коваль: взалъ оу мене клепачь ѿ гривень лацкихъ (б. м. н., 1386—1418 *P* 35).

ФОРМИ: *наз. одн. клепачь* (1386—1418 *P* 35).

КЛЕСТЫСІА** *див. *КЛАСТИ С(А).*КЛЕТКА** *див. *КЛѢТКА.***КЛЕТЬ** *див. КЛѢТЬ.*

***КЛЕСК** ч. (1) (*назва міста у Віленському воеводстві*): I poszli rati od Horodka, rzychodili byli k Klecku i Boh paszym pomohł, robili ich (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 141).

ФОРМИ: *дав. одн. Klecku* (1433 *ЗНТШ* LX XVI, 141).

*Див. ще *KLECZESK.*

***КЛЕЦКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): Мы бискупи маѣи премыски(и)... па(н) анъ дѣди(ч) тарнов(с)ки(и) староста ру(с)ки(и)... иванъ клецки(и)... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... о волость о залъсьи... на многи(х) роцѣхъ предъ на(м) водила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: *наз. одн. клецки(и)* (1404 *P* 70).

***KLECZESK** ч. (1) (*назва міста у Віленському воеводстві*): a jiszczе wołosty ty Pruszanuiu, Kobryn... i Slonimskie wołosty zaczepili... Łupeck, Kleczesk to wse wypustozyli (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LX XVI, 141).

ФОРМИ: *знах. одн. Kleczesk* (1433 *ЗНТШ* LX XVI, 141).

*Див. ще *KLECK.*

***КЛИКАТИ** *дієсл. недок.* (1) закликати: Таке(ж) тыми часы г(с)дра нашего люди пришли с тоуре(ц)кое земьли... и поведили г(с)дрєви нашему ажъ што тамъ слышали в земли тоуре(ц)ко(и)... што(ж) вєзде по всимъ городо(м) и по местомъ кличу(т) и(ж) бы добрыє юнаки и люди вси которє доужи... какъ тепльо боуде(т) маю(т) на кони всѣсти и потагнути... в землю г(с)дра нашего (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. кличу(т)* (1496 *ПДВКА* 61).

КЛИМЕНТОВЪ ч. (1) (*назва присілка у Волинській землі*) Климентівка: досталъ с(а) деверно моемоу кн(А)зю Семену и дадкоу н(а)шємоу подъ луцкимъ поветомъ Городекъ, а к двору приселки и селища: Бєгонъ ... Климентовъ (Манів, 1478 *AS* I, 76).

ФОРМИ: *наз. одн. Климентовъ* (1478 *AS* I, 76).

КЛИМЕНТЬ, КЛЕМЕНТЬ, КЛИМАНТЬ ч. (3) (*особова назва, гр. Κλήμης, лат. Clemens*) Климент, Климентій: Мы кн(а)з(э) дѣдъ Дмитрєви(ч)... гавсъ, климантъ, юрьи... чинимы знамени(т)... како... коли кн(а)з(э) велебныи дмит-

рии... голдование и вѣрность... володиславу Бжєєи мл(л)сти королеви польскому... слюби(л) а мы... ислобуємы за него... иже... вѣре(н) буде(т) королеви (Лучиця, 1388 *P* 38—39); а пакъ панове брѣгарє и радци Ливовскыи шо тымы часы оу насъ были и с нами тотоу рѣчь єднали, на имъ: пан Климентъ, пан Михал (Сучава, 1460 *ВД* II, 276).

ФОРМИ: *наз. одн. Климентъ 1* (1460 *ВД* II, 276); *Клементъ 1* (1408 *АрхЮЗР* I, 6); *климантъ 1* (1388 *P* 38).

Див. ще КЛИМЕНТЫЙ.

КЛИМЕНТЫЙ ч. (1) (*особова назва, гр. Κλήμης, лат. Clemens*) Климент, Климентій: Тыє вси села, отъ насъ ку церкви Божой прыданые маєт держати господинъ богомолєцъ нашъ Климентый... вєчно и непорушоно (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

ФОРМИ: *наз. одн. Климєнтыи* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

Див. ще КЛИМЕНТЬ.

*КЛИМОВЦИ мн. (2) (назва села на Буковині) Климова: и еще есми дали... монастироу... а црков оу Климовцех и с попом (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: наз. зам. місц. оу Климо(в)ци (1490 *DC* 148); місц. оу Климовцех (1490 *BD* I, 420).

СЛИМОТН ч. (1) (особова назва, стп. Klimonth): A przy thim biri swidczy pan Jan krakowski... pan Climoth s Corewa — wisliczki (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

ФОРМИ: наз. одн. Climoth (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

*КЛИМЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвше его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми его очи(н)оу, оу нашей земли... села на имѣ... волосѣни... и оу клима (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: род. одн. клима (1448 *Cost.* II, 342).

КЛИМАНТЬ див. КЛИМЕНТЬ.

*КЛИНОВАТЫЙ прикм. (6) ◊ Клиноватая пива (2), нива Клиноватая (3) (назва ниви біля Києва): а Клиноватой ниве границу положил есми уверхъ подль малое долины и замежокъ малое нивки, котораяж посполито с Клиноватою, и то есми привернулъ к той ниве Клиноватой (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); нивка Клиноватая (1) див. НИВЪКА.

ФОРМИ: род. одн. ж. Клиноватое (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); дав. одн. ж. Клиноватой (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); знах. одн. ж. Клиноватую (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); ор. одн. ж. Клиноватую (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

*КЛИРИКЪ ч. (1) (цсл. клирикъ, гр. Κληρικὸς) (член кліру, церковнослужитель) клірик: а в то(т) монасты(р) пече(р)ській нивче(м) не встоупатися митрополито(м) кievски(м) а не криликомъ (1) Совеіскимъ никаки(м) дѣломъ вечно, а нико(му) інше(му) (б. м. н., 1481 *ГПМ*).

ФОРМИ: дав. мн. Ікрдикомъ (1481 *ГПМ*).

*КЛИШЕВЪСКЕ с. (1) (назва присілка у Волинській землі): оузрѣвши есмо знаменитою намъ слоужбою... Слоужи нашего вѣрного пана Ерыша терешковича И мы... даемъ и дали есмо емоу... приселокъ... клишевское (Луцьк, 1452 *P* 160—161).

ФОРМИ: знах. одн. клишевское (1452 *P* 161).

КЛИШКОВЦИ мн. (1) (назва села на Буковині) суч. Остриця: Се азъ... Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потврджили есми томуу сва(т)ому... монастироу от Поутнон... оу Черновской волости... а црков оу Клишковци с попом (Сучава, 1490 *BD* I, 419—420).

ФОРМИ: наз. зам. місц. оу Клишковци (1490 *BD* I, 420).

*КЛОДОВА ж. (1) (назва села у Польщі, пор. Kłodowa): Што король е. м. волости давалъ боярамъ Житомирскимъ въ Клодовѣ (б. м. н., 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

ФОРМИ: місц. одн. въ Клодовѣ (1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9).

КЛОКОЧНА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы петръ боево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастирскимъ о(т) немцъ на имѣ темишеши... клокочна (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288).

ФОРМИ: наз. одн. клокочна (1447 *Cost.* II, 288).

*КЛОПОТИТИ СЯ дієсл. недок. (1) (о чім) сперечатися (через що): Бра(т)яя родна(я) частокро(т) клопотѣтса о имени (XV ст. *BC* 32 зв.).

ФОРМИ: тел. 3 ос. мн. клопотѣтса (XV ст. *BC* 32 зв.).

*КЛОПОТЬ ч. (4) суперечка: тогда хочемъ... абы друого дна соудъ скончанъ тако(ж) полоудна жебы кажны (1) чѣвкъ свою поволі оправилъ жалобоу безъ клопоту и безъ свароу (XV ст. *BC* 13); Коли дѣтемъ оумре(т) мати а оѣь хочеть друогоую понА(т) жоноу а дѣти имѣють проси(т) во оѣа дѣлнці своен а потом истративши оѣю докоу-

чають оу то(м) биваетъ клопо(т) межн ними (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. клопо(т) (XV ст. *СЯ* 40 зв.); род. одн. клопотоу (XV ст. *BC* 13); ор. одн. клопотомъ (XV ст. *BC* 18 зв.); наз. мн. клопоты (XV ст. *BC* 10 зв.).

*КЛОЧА ж. (1) (назва села у Волинській землі): и мы... дали есмо ему село Киселинь... а Клоча в Луцкомъ же повете (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

ФОРМИ: знах. одн. Клоча (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12).

*КЛУЧЪ див. *КЛЮЧЪ.

КЛЪНЪВОУ див. КЪЛНЪОУ.

КЛЪНЪОА див. КЪЛНЪОУ.

КЛЪНЪОУ див. КЪЛНЪОУ.

КЛЪНЪОУА див. КЪЛНЪОУ.

КЛЪНЪОУ див. КЪЛНЪОУ.

!КЛЪБА (ХЛЪБА) див. ХЛЪБЪ.

*КЛЪСТИ СЪ див. *КЛАСТИ СЯ.

*КЛЪТВА див. КЛАТВА.

*КЛЪТКА ж. (4) (рід торгові палатки) ятка: Се же придалъ юрїи болковичъ и своєю братьєю к цркви сѣму николь... клѣтку торговую (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); Волно резникомъ... быдло купуючы, в рынку и в клеткахъ, своихъ... кому хотя продавати волно (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27); а еще есми имѣ дали волю што бы собѣ держати, оу соцавъ, один домъ, а оу том домоу корчмоу не держати... ни масныи клатки (? — Прим. вид.) держати (Сучава, 1434 *Cost.* II, 670).

ФОРМИ: род. одн. клѣткы (1434 *Cost.* II, 670); знах. одн. клѣтку (бл. 1350 *P* 8); місц. мн. в клеткахъ (1389 *PEA* I, 27).

КЛЪТЬ, КЛЕТЬ ж. (15) комора: а коли Павелъ давалъ мнѣ намѣстничтво въ тыхъ дворахъ, а тая клѣть не запечатана была ничимъ, а скрыня была тая не замкнена (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: наз. одн. клѣть 1 (1498 *АЛМ* 163); клѣть 1 (1498 *АЛМ* 163); знах. одн. клѣть (1498 *АЛМ* 163); клѣти (1498 *АЛМ* 163); місц. одн. въ клѣти 4 (1498 *АЛМ* 163); въ клѣти 1 (1498 *АЛМ* 163).

КЛЪЦИНЪ ч. (1) (особова назва): тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село где би(л) клѣцинъ (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: наз. одн. клѣцинъ (1437 *Cost.* I, 541).

КЛЮСЪ ч. (7) (особова назва): а пришедши предъ наше обличье... панъ вольчко... ис пани ходьковою женою... и затѣмъ ебъ ключомъ поедналиса о села шитка о дѣлнцию (Вишня, 1393 *P* 52); а при то(м) были свѣдѣи па(н) дмитръ ходоровьскыи, па(н) ключъ из вижнянъ (Зудечів, 1430 *P* 116).

ФОРМИ: наз. одн. ключъ, ключ(с) (1400 *P* 61; 1404 *P* 69; 1414 *P* 85; 1430 *P* 116); дав. одн. ключовн (1400 *P* 61); ор. одн. ключомъ (1393 *P* 52).

*КЛЮЧЕВЪ прикм. (1) ◊ лѣсъ Ключевъ див. ЛЪСЪ.

ФОРМИ: ор. одн. Ключево(м)ъ (1459 *P* 171).

КЛЮЧНИКЪ, КЛЮЧНИКЪ, КЛЮЧНЫКЪ, КЛЮЧНИК ч. (51) 1. (той, хто зберігав ключі від комори) ключник (1): И вельба ми ключника позвати и клѣть отомкнути (Вільна, 1498 *АЛМ* 163).

2. (монах, який завідував церковною ризницею) ключар, ключник, ризничий (4): а при томъ были старци Печерского монастыра Дублянски Іона Авраамъ ключникъ (Київ, 1398 *ДГПМ*); а при томъ были старци печерские полатни(к) печерскы Васья(н) коува(з) а ключни(к) печерскы андрони(к) (б. м. н., 1498 *ЧАФ*).

3. (придворний, який видає коморами молдавського воеводи, також титул) ключник (18): а на то е(ст)... вѣра пана шефана ключника (Сучава, 1425 *Cost.* I, 173); И пак оу том... прїиде прѣд нами... тогаж(е) вышелсання Дръгълинъ, дочка Настина, оуноука Нана ключника (Васлуй, 1497 *BD* II, 119).

4. керівник «ключа», відомства, що збирало і зберігало медову та інші данини (28): А при томъ былъ... панъ Левъ Боговитиновичъ, ключникъ Берестейскій (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); Биль намъ чоломъ писарь нашъ, ключникъ Виленскій, намѣстникъ Свислоскій, панъ Григорей Исаевич Громыка (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); а при томъ с нами были: кн(а)з Михайло Сонкгушкович (!)... а ключник Луцкий пан Богдан Сенкович (Луцьк, 1491 AS I, 94—95); И мы о том писали до ключника луцкого до пана Богдана Сеньковича (Вільна, 1499 АЛРГ 94).

ФОРМИ: наз. одн. **ключникъ**, **ключникъ**, **ключникъ**, **ключник(к)** 25 (1398 ДГПМ; 1410 АкВАК XI, 5; 1433 Cost. I, 359; 1451 P 157; 1480 BD I, 246; 1487 AS I, 239; 1491 AS I, 94; 1495 АЛРГ 60; 1497 AS I, 112; 1498 ЧІАФ і т. ін.); **ключныкъ** 1 (1426 ВАМ 21); *род. одн. ключника* 11 (1425 Cost. I, 173; 1433 Cost. II, 594; 1489 AS III, 21; 1494—1495 АЛРГ 59; 1497 BD I, 112; BD II, 118, 119; 1497—1498 АЛРГ 80; 1499 АЛРГ 94); **ключник** 1 (1469 BD I, 136); *дав. одн. ключникуоу, ключникуу, ключникуу* 6 (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.; 1480 BD I, 246; 1488 BD I, 325; 1494—1495 АЛРГ 59, 60; 1496 АЛРГ 69); *зам. наз. а пан Доума ключникуоу* 1 (1488 BD I, 325); *знах. одн. ключника* (1498 АЛМ 163); *ор. одн. ключникомъ, ключником* (1496 АЛМ 128; 1497 АЛРГ 79); *наз. мн. ключници* (1443 Cost. II, 185); *дав. мн. ключником* (1496 АЛРГ 69).

***КЛЮЧЬ**¹ ч. (3) **ключ**: отецъ дей мой Рабей сховаль былъ тысячу золотыхъ Вгорскихъ въ пивницы, а въ тую пивницу хоживаль дядько мой Симъха и сынъ его, дядьковичъ мой Нисанъ, а и ключи отъ тое пивницы были въ нихъ (Краків, 1489 РИБ 431); и тыи кнѣгы имею(т) быти за тремѣ ключи замькнуоты один(н) ключ(ч) имае(т) иметѣ соудыа а дреу(г)и по(д)соудок а третѣи земьскыи писарь (XV ст. СЯ 42 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. ключ(ч)* (XV ст. СЯ 42 зв.); *наз. мн. ключи* (1489 РИБ 431); *ор. мн. ключи* (XV ст. СЯ 42 зв.).

***КЛЮЧЬ**² ч. (8) відомство, що збирало і зберігало медову та інші данини: З нового места послано кнѣзю великомуу тое(р)скомоу... въ колоде медоу пресного с ключа лоуцкого (б. м. н., 1488 УКТ); Кнѣзю Андрею, Браславскомуу... сто бочокъ ржи з дворовъ, што под ключомъ (Краків, 1489 AS III, 21—22); Андрею Пражовскому на отпушене людем его Шершневским ведра меду до ключа Киевского дайваного, на вечность (Мереч, 1496 АЛРГ 69).

ФОРМИ: *род. одн. ключа, Іключа* (1488 УКТ; 1494—1495 АЛРГ 60; 1496 АЛРГ 69); *знах. одн. Ключъ, ключ* (1496 АЛРГ 69); *ор. одн. ключомъ* (1489 AS III, 22).

***КЛЮЧЬНИКЪ** *див. КЛЮЧНИКЪ*.

КЛЯСТИ *дієсл. недок.* (2) (кого) 1. відлучати від церкви (1): а соблазны творящихъ изверзати, церкви освесчати, антмысы благословити, еретьковъ и непослушныхъ клясти (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3).

2. (*проклинати*) клясти (1): Вы стыи о(т)ци чтите але не к(л)нѣте которое емь слово(…)о(т)писал а которы(…)мъ въ есть ль(п)ше оправлаите (б. м. н., 1492 ЗОЕ).

ФОРМИ: *інф. клясти* (1322 АрхЮЗР I/VI, 3); *нак. сп. 2 ос. мн. к(л)нѣте* (1492 ЗОЕ).

КЛЯТВА *див. КЛАТВА*.

КЛАВКО ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были исвѣдъци... панъ маршалко шофъ, панъ клавко (Бохур, 1377 P 24).

ФОРМИ: *наз. одн. клавко* (1377 P 24).

***КЛАСТИ СѦ** *дієсл. недок. і док.* (3) **клястися** (1): а пам semkrotъ prysiahał, klepasia żywymъ Bohomъ i wsie izłomij (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139);

(на що) присягати (2): а за болшее потверженѣ присагали (!) есмо межѣ собою и клали сѦ есмо на чьстныи крестъ и на оуси сѣи (Бирлад, 1435 Cost. II, 679).

ФОРМИ: *нерф. 1 ос. мн. клали сѦ есмо* 1 (1435 Cost. II, 679); *кляти сѣ есмо* 1 (1435 Cost. II, 682); *дієприсл. одноч. klepasia* (1433 ЗНТШ LXXVI, 139).

КЛАТВА, КЛЯТВА *ж.* (9) 1. прокляття (4): а хто

бы то порушилъ после его живота и начнетъ уступатисе у тую данину... да будетъ на немъ клятва святыхъ триста и осмнадесятъ отецъ иже въ Никеи (Луцьк, 1444 АрхЮЗР

I/VI, 8); и боуди емоу клятва, о(т) ба оѣа и сѣа и сѣа(г) дѣа (Київ, 1446 P 154); кто не боудетъ стоати въ сим нашим токмъжим (!), таковы боуд(е)т под клятвоу отеческою (Путна, 1476 BD I, 212); а хто учне(т) оустоупатиса и пакастити (!) митрополитъ алибо хто инны да боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва в се(и) въ(к) и в боулоушеи ана(ѳ)тема (б. м. н., 1481 ГПМ).

2. відлучення від церкви (4): коли(ж) которымъ све(т)комъ боуде(т) вырочена (!) **клятва** тогды то(т) которыи све(т)кы веде(т)... имае(т) моць иньшии све(т)кы именовати и весть а не мо(ж)ть ли иньши(х) све(т)ко(в) именовати одно тыи што имъ **клятва** выре(ч)на а хочемъ абы то(т) которыи клятвоу выдалъ... абы да(л) разрешенѣ тымъ све(т)комъ (XV ст. ВС 19 зв.—20);

к л а т в о у **в ы д а т и** (1) проголосити анафему: а хочемъ абы то(т) которыи клятвоу выдалъ а на пороукоу присагноуль и на просбоу по(до)бноу абы да(л) разрешенѣ тымъ све(т)комъ (XV ст. ВС 20).

ФОРМИ: *наз. одн. клятва, клятва, кля(т)ва* (1444 АрхЮЗР I/VI, 8; 1446 P 154; XV ст. ВС 19 зв., 20; 1481 ГПМ); *знах. одн. клятвоу* (XV ст. ВС 20); *ор. одн. клятвоу* 1 (XV ст. ВС 19 зв.); *клятвоу* 1 (1476 BD I, 212); *місц. одн. у клятве* (XV ст. ВС 26 зв.).

***КЛАТКА** *див. *КЛѢТКА*.

***КЛАЧА** *ж.* (1) **кобила**: а оу дворцы в королево(м)... жонька з де(т)ми сама четверьта, а клачъ троє, а воли три (б. м. н., XV ст. ИК).

ФОРМИ: *род. мн. клачъ* (XV ст. ИК).

***КЛАШТУРЪ** *див. *КЛАШТОРЪ*.

! **КМАТ** <ИМАТ> (1): и(ж) пенезеи на кма(т) (!) да(т) (XV ст. СЯ 43 зв.).

*Див. ИМАТИ*².

***КМЕТЕВЪ** *прикм.* (2) **кметів**: Слоужебникъ за вѣноу паиовѣ... не има(т) позывати кмета е(ѳ) ани пана за вѣнѣ кметевоу (XV ст. ВС 6).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. кметевоу* (XV ст. ВС 6, 13 зв.).

КМЕТЬ ч. (43) (*незакріпачений оброчний селянин з правом виходу*) **кметь**: А осадивши ис каждого кмета по два гроша широкая оу кнѣзю комору давати на кажды рокъ (Бохур, 1377 P 24); а и гдѣ коли слоужебникъ бере(т) воли а па(н) свой(м) село(м) и зъ свои кмети боронитъ а не хоче(т) выда(т) тогды на(м) мае(т) заплатити винѣ (XV ст. ВС 16 зв.); и таки(ж) котораА (бы са) шкода стала о(т) нашеА землѣ... купцемъ и кметемъ... того нмаемъ поставити, ку праву, оу нарочитомъ мьстци (Серет, 1445 Cost. II, 729).

ФОРМИ: *наз. одн. кмет(т), кмет* (XV ст. ВС 22 зв., 23 зв., 24, 29, 29 зв., 30 зв., 31, 39); *род. одн. кметаА, кмет(т)* (1377 P 24; XV ст. ВС 6, 7 зв., 14, 29; 1424 P 100); *знах. одн. кметаА* 3 (XV ст. ВС. 13 зв., 39); *кметѣА* 1 (XV ст. ВС 24); *місц. одн. о кметю* 3 (XV ст. ВС 9, 24; СЯ 9 зв.); *о кмети* 2 (XV ст. ВС 8, 30 зв.); *наз. мн. кмети* (1386—1418 P 35; XV ст. ВС 14, 16 зв. 17); *род. мн. кметев(в)* (XV ст. ВС 26); *дав. мн. кметемъ, кметемъ* (1445 Cost. II, 729; XV ст. ВС 17); *знах. мн. кмети* 1 (XV ст. ВС 14 зв.); *кmete* 1 (1433 ЗНТШ LXXVI, 140); *ор. мн. кмети* (XV ст. ВС 16 зв.); *місц. мн. о кметѣ(х)* (XV ст. СЯ 9 зв.).

КМИТА ч. (7) (*особова назва*): А при томъ были свѣдци... панъ кмита, панъ Ашко олешиньски (Краків, 1394 P 54); А при томъ были свѣтки: намѣсник цутивльскій Митко Голенка, а намѣсник вѣницкий пан Кмита Алексъандрович (Черлехів, 1485—1500 AS I, 121).

ФОРМИ: *наз. одн. кмита* (1394 P 54; 1404 P 69; 1453 Cost. II, 765; 1485—1500 AS I, 121); *знах. одн. Кмыту* (1430 ГВКЛ 7, 8); *ор. одн. Кмитоу* (1492 AS III, 23).

***КМЫТА** *див. КМИТА*.

***КМѢТЬ** *див. КМЕТЬ*.

КНАЗЬ *див.* **КНАЗЬ**.

КНЕГИНИ *див.* **КНАГИНИ**.

КНЕГИНИНЪ *див.* **КНАГИНИНЪ**.

КНЕГИНЯ ¹ *див.* **КНАГИНИ**.

***КНЕГИНЯ** ² *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*): Одложили есмо: на Гнидовъ не надобе мыта давати... у Кнегинъ не надобъ (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн.* у Кнегннъ (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

КНЕГИНА *див.* **КНАГИНИ**.

***КНЕЖА** *див.* **КНАЖА** ¹.

КНЕФЛЬ, КНОФЕЛЬ *ч.* (3) (*особова назва*): А на то послуши... о(т) мѣстичовъ короткий павель григоръ павель писарь... кнофель хородичъ (Львів, 1368 *Р* 16); а то свѣдци мѣстичи панъ кнефль михно воить ярославский (Львів, 1370 *Р* 18).

ФОРМИ: *наз. одн.* кнефль 1 (1370 *Р* 18); кнофель 1 (1368 *Р* 16); *род. одн.* кнефль (1370 *Р* 18).

!КНЕХИНЯ *див.* **КНАГИНИ**.

КНИГА *ж.* (25) 1. церковна книга (3): аще ли кто пр(в)с-т-ляпитъ заповѣ(д) сіѧ безто(г)чство(м) (!) или небр(в)женіе(м) и полакомитсѧ добыткою книги сеѧ, и прода(ст) ѧ да е(ст) прокла(т) о(т) ба (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); застали есмо оу сѣго спса на красно(м) Дѣ иконы... евангелъе кованое... кири(л) книга златоустъ (б. м. н., 1429 *Р* 114); Сию книгоу писа(л) дакъ мигаль пыхынскы изъ диакомъ иваномъ (б. м. н., 1492 *ЗОЕ*);

к п і h і М о j s e j e w y (1) книги старого завіту, «п'яти-книжжя» Мойсея: Też ustawili jeśno iz żadim... nie mająt' prisiahati na desiatom bożi prikazani, to jest knihi Mojsejowy (Луцьк, 1388 *ZPL* 105—106).

2. (*звід актів*) книга (5): ино мы тую грамоту въ книгу Дьякови нашому упысаты велилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); курило послалъ сѧ о то(м) до книгъ зе(м)ски(х) што(ж) в книги таѧ ре(ч) выше(и) писанаѧ неоуведена (Вильна, 1495 *БСКИ*);

книги записные (1) (*книги документів різного рсду зобов'язань*) записні книги: мы оуоставляемъ такыи записъ ѡ годо(в) держать а въ ѡ(д) въ тотъ записъ можеть пре(д) соудьею обновить въ книгахъ записныхъ (XV ст. *СЯ* 41 зв.); книги земские (7) (*зводи актів земських судів*) земські книги: И мы имъ того еднанья допустили, нехай ся по тому мають, какъ ся въ томъ зъеднали и записали; а вы бы то имъ книгами земскими оправили подле обычая тамошнего права (Краків, 1489 *РИБ* 433); И степа(н) ермоли(ч) з братьею своею до кни(г) зе(м)ски(х) непослалисѧ (Вильна, 1495 *БСКИ*); к н и г и п а т р і а р ш е с к и и (2) (*зводи патріарших постанов*) патріарші книги: и номъ (!) за челоби(т)емъ н(х) то есмо в кнѣга(х) стары(х) патріа(р)шески(х) о(б)рели, и тою ста(в)ропигѣю мн(с)тырю пече(р)ско(у) с предѣлами его стве(р)жаемъ и(з)моцняем(м) на вѣчные часы по(д)лоугъ листоу и характѣй (!) писме(н)ныи грамотное о(т) великого кнѣзя роуского андрея в мн(с)ты(р) пече(р)скѣи даного и зде до кнѣгъ наши(х) патріа(р)шески(х) уписаного (б. м. н., 1481 *ГПМ*); к н и г и п р а в е д н ы е (2) а) (*зводи судових вироків*) правові книги (1): а стокро(т) потребують с ты(х) кни(г) праведны(х) списьковъ прото(ж) соудъ колижъ хотѧ оузри(т) ча(с) по(до)бныи иметь дать вола(т) слоужебникомъ явне ижа по(д) такы(м) повѣтомъ а на коемъ мѣстѣ оу такы дѣи книги правыи положены о(т)варены (XV ст. *СЯ* 43); б) зведення законів (1): Въ книга(х) праведны(х) наши(х) пре(д)ковъ нашихъ (!) писано коли моужъ жене оумреть тогда жона все именіе свое брала а оу томъ дѣти шкодила (XV ст. *СЯ* 40); к н и г и п р а в ы е (3) а) (*зводи судових вироків*) (1) правові книги: соудъ... иметь дать вола(т) слоужебникомъ явне ижа по(д) такы(м) повѣтомъ а на коемъ мѣстѣ оу такыи дѣи книги правыи положены о(т)варены (XV ст. *СЯ* 43); б) зведення законів (2): Раистръ

кни(г) прѣвы(х) правы(х) крола казимера о оуоставлени(и) пра(в) коли(ж) всѧ правѧ то есть прѣвое (XV ст. *ВС* 5 зв.); к н и г и с у д о в ы е (1) книги судових вироків: и мы казали и(мъ) тотъ листъ судовы(и) пана ивано(в) вѧжевича пере(д) нами положить, и они того листа судового пере(д) нами исположыли, ни(ж)ли повѣдили на(м) што(ж) де(и) тотъ лнсть вписа(н) есть в книги судовыи (Вильна, 1495 *ВК*).

ФОРМИ: *наз. одн.* книга (1429 *Р* 114); *род. одн.* книги (1401 *ЗКЕ*); *знах. одн.* книгу, книгоу (1430 *ГВКЛ* 7: 1492 *ЗОЕ*); *наз. мн.* кнѣгы, кнѣгы (XV ст. *СЯ* 42 зв., 43); *род. мн.* кнѣгъ, кнѣ(г), кнѣ(и)гъ (1481 *ГПМ*: XV ст. *СЯ* 5 зв., 9, 42 зв., 43; 1495 *БСКИ*: *ВК*); *знах. мн.* книги, кпѣи 3 (1388 *ZPL* 105; 1495 *БСКИ*: *ВК*); *кнѣгы* і (XV ст. *СЯ* 42 зв.); *ор. мн.* кнѣгами (1489 *РИБ* 433); *місц. мн.* в (въ)

книгахъ, кнѣга(х), кнѣга(х) (1481 *ГПМ*; XV ст. *СЯ* 40, 41 зв.; 1489 *РИБ* 433).

КНОФЕЛЬ *див.* **КНЕФЛЬ**.

КНѢДЕ *див.* **КИНДЕ**.

КНѢГИНИ *див.* **КНАГИНИ**.

***КНѢГИНИНЪ** *див.* **КНАГИНИНЪ**.

КНѢГИНѢ *див.* **КНАГИНИ**.

КНѢГИНА *див.* **КНАГИНИ**.

КНѢГЫНѢ *див.* **КНАГИНИ**.

***КНѢЖА** ¹ *див.* **КНАЖА** ¹.

***КНѢЖА** ² *див.* **КНАЖА** ².

КНѢЖНИЧЬ *ч.* (1) (*особова назва*): а панове нашн по имену... па(н) васко леви(ч) панъ хри(и)ко леви(ч) па(н) да(н)чоу(л) кнѣжни(ч) (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* кнѣжни(ч) (1456 *ЭСФ*).

***КНѢЖА** *див.* **КНАЖА** ¹.

КНѢЗЬ *див.* **КНАЗЬ**.

КНѢЗЬ *див.* **КНАЗЬ**.

КНЯГИНИ *див.* **КНАГИНИ**.

КНЯГИНИНЪ *див.* **КНАГИНИНЪ**.

КНЯГИНЯ *див.* **КНАГИНИ**.

КНЯЖА *див.* **КНАЖА** ¹.

КНЯЖЕ *див.* **КНАЖА** ¹.

***КНЯЖЕНИЕ** *с.* (5) 1. князівська влада (1): Аще ли хто... сия предания отческа и повеления княжения нашего переступитъ дерзнетъ, десять тысячей рублей на насъ и на епископа да казнится (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

2. (*країна*) князівство (3): все то што колн кнѣжнѣя пустинъ... и о(т) ярославльсково волости пустыню лѣсъ и добровы и пола што же коли есть тамъ тобъ пустинѣ кнѣжнѣя то все даль есмъ ладомировн садити село оу воло-ськое право (Бохур, 1377 *Р* 24); (а) што межн твоѣе землѣ суть кнѣ(ж)ниѧ волости давали выходъ бѣлоу ордѣ то намъ наше даите (б. м. н., 1392—1393 *РФВ* 170);

в е л и к о е к н я ж е н і е (1) *див.* **ВЕЛИКИЙ** ¹ 7.

ФОРМИ: *род. одн.* княжения, кнѣ(ж)ниѧ 3 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1392—1393 *РФВ* 170); кнѣжнѣя 1 (1377 *Р* 24); *ор. одн.* княженіе(м) (1481 *ГПМ*).

Див. ще ***КНАЗЬСТВО**.

!КНЯЖМИ *див.* **КНАЗЬ**.

***КНЯЖЬСТВО** *див.* ***КНАЗЬСТВО**.

***КНЯЖЪНЪЕ** *див.* ***КНЯЖЕНИЕ**.

КНЯЗ *див.* **КНАЗЬ**.

***КНЯЗТВО** *див.* ***КНАЗЬСТВО**.

КНЯЗЬ *див.* **КНАЗЬ**.

КНЯЗЬ *див.* **КНАЗЬ**.

!КНЯИНИ *див.* **КНАГИНИ**.

!КНЯНИНЕНИХЪ (**КНЯГИНЕНИХЪ**) *див.* **КНАГИНИНЪ**.

КНАГИНИ, КНАГИНА, КНЯГИНЯ, КНЯГИНИ, КНЕГИНИ, КНЕГИНА, КНЕГИНЯ, КНАГЫНА, КНѢГЫНѢ, КНѢГИНИ, КНѢГИНА, КНѢГИНѢ, !КНЕХИНЯ, !КНЯИНИ *ж.* (121) 1. (*титла*) княгиня (81): а на то вѣра моѧ вѣра матыи (!) нашеѧ кнѣгнѣ мушаты вѣра сына на-

шего (олександр) (Сучава, 1393 *Cost.* I, 14); Се я княгини Ивановя Семеновича Кобрынская Федора, дочка пана Рогатинского (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 1—2); а вса таА имбѣна полаци(л) и да(л) есмь женѣ своєї кнАгини мѣи (Київ, 1446 *Р* 154); записую жонь своєї кн(А)г(и)ни Настасы против ее отчизны оу вѣне двѣ тисачи коп на своихъ имбѣнах на Барани на Глуску (Ровно, 1483 *AS* I, 82); а ргу том быту з моєї руки земіане Berestejskiyi Bohdan a Іakub Prunozczyczy a боіару кпиахулу рупскоу (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

великаА кнАгини (3), кнАгини великаА (2) *див.* **ВЕЛИКИЙ** 8.

2. дружина, жінка, супруга (35): а и мы есми пришо(д)ши пре(д) кнАгиню илиша воеводиноюю... и есми смирился и сътокмилыся а оусь мерзачки есми пустили мимо са (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); а пак рн злати татарскихъ заплатих оу роуки Наст(и) кнАгини пана Югы вистарника (Гирлов, 1499 *BD* II, 154); И тогда кроул его милость предреченіи и братія его милости... имали бы нас Стефана воеводу, и кнѣгнню нашу и дѣти наши... миловати и в ласцѣ и въ чти держати (Гирлов, 1499 *BD* II, 422).

ФОРМИ: *наз. одн.* кнАгини, княгини 15 (1396 *AS* I, 20; 1401 *АкВАК* III, 1; 1454 *AS* III, 10; 1465 *АкВАК* III, 4; 1478 *AS* I, 75; 1482 *AS* I, 79; 1485—1500 *AS* I, 121; 1487 *AS* I, 239, 240; 1489 *AS* I, 89); кнАгина, княгиня, кнѣгинѣ, кнѣгинѣА 7 (1488 *AS* I, 242; *BD* I, 361; 1489 *BD* I, 376; 1490 *AS* I, 92; 1492 *AS* III, 24; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; 1499 *BD* II, 147, 153); кнѣгини 5 (1496 *ВМҚФС*); кнегини 5 (1401 *АкВАК* III, 2; 1494 *AS* I, 102; XV ст. *СГЧА*; 1498 *АЛМ* 169); кнегинѣ, кнегинѣА 4 (1491 *AS* I, 97; 1494 *AS* I, 101; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АЛМ* 169); кнѣгнны 1 (1459 *Р* 174); кнАгынѣА 1 (1408 *Cost.* I, 60); ! кнехиня 1 (1497 *РИБ* 683); ! княини 1 (1466 *ОБРН* 128); *зам. знах.* за... кнѣгынѣ 2 (1462 *BD* I, 70; 1476 *BD* I, 211); кнѣгынѣ 1 (1457 *Cost.* II, 811); *зам. ор.* и съ... кнѣгини 1 (1470 *BD* I, 152); *род. одн.* кнАгини, кнѣгини 7 (1429 *Cost.* I, 249; 1438 *DIR* «А» 472; 1447 *Cost.* II, 281; 1465 *AS* I, 57; 1488 *BD* I, 345, 347; 1496 *BD* II, 405); кнегини 5 (1401 *АкВАК* III, 2; 1446 *DIR* «А» 485; 1497 *РИБ* 683; 1498 *АЛМ* 169); кнАгнѣнѣ 1 (1393 *Cost.* I, 14); кнегини 1 (1466 *BD* I, 105); кпиахулу 1 (1500 *ДПЖН*); кнѣгын(и) 1 (1478 *BD* I, 219); ! кАгини 1 (1429 *Cost.* I, 248); *дав. одн.* кнАгини, княгини, кн(А)г(и)ни, кнѣгини 29 (1421 *Cost.* I, 142; 1429 *Cost.* I, 248; 1446 *Р* 154; 1454 *AS* III, 9; 1478 *AS* I, 76; 1482 *AS* I, 79; 1487 *AS* I, 87; 1490 *AS* I, 92; 1492 *AS* III, 23; 1497 *AS* I, 112 і т. ін.); кнегини 11 (1433 *ЗНТШ* LX XVI, 139; 1449 *АЛМ* 8; 1491 *AS* I, 97; 1494 *AS* I, 101; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28, 29; 1499 *АЛМ* вип. 2, 36); к(н)Агынни, кнѣгынни 2 (1499 *BD* II, 147, 154); кнѣгнн 1 (1446 *Р* 154); *знах. одн.* кнАгиню, кнѣгнню (1449 *Cost.* II, 746; 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.; 1474 *РГС*; 1499 *BD* II, 422); *ор. одн.* кнАгинею, княгинею, кнѣгинею 6 (1429 *Р* 113; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1446 *Р* 154; 1482 *AS* I, 79; 1499 *BD* II, 422); кнегинею 1 (1494 *AS* I, 101); кнѣгинею 1 (1427 *Р* 108); *дав. мн.* кнѣгынѣм (1499 *BD* II, 422).

КНАГИНИНЬ, КНЯГИНИНЬ, КНЕГИНИНЬ *прикм.* (13) княгинини: а на то ес(т) ... вѣра пана братоула кнАгинина брата и дѣти его (Сучава, 1428 *Cost.* I, 228); А писалъ Сенько дьякъ княгининѣ Серговичѣ (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); княини (!) олена вышила сии вздохъ... князю михаилоу ондревичю и его княиненихъ (!) дѣтемъ (б. м. н., 1466 *ОБРН* 128); А хотарь тои пасици: поченши из долоу где оупад(а)еть Моловатецъ оу Вышнивецъ... до хотарь кнѣгнинина, а от монастырѣ поперекъ на Трънавоку та... опать до кнѣгнинин хотарь (Сучава, 1470 *BD* I, 148).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* кнАгининѣ, княгининѣ 2 (1432 *Cost.* I, 327; 1465 *АкВАК* III, 4); кнегининѣ 1 (1428

Cost. I, 219); *род. одн. ч.* кнАгининина, кнѣгнинина 5 (1428 *Cost.* I, 228; 1429 *Cost.* I, 248, 280; 1443 *Cost.* II, 121; 1470 *BD* I, 148); кнѣгнини 1 (1470 *BD* I, 148); ! кнАгина 1 (1428 *Cost.* I, 202); ! кнАкинина 1 (1429 *Cost.* I, 248); *наз. мн. с.* кнѣгнинина (1437 *Cost.* I, 541); *род. зам. дав. мн.* ! княиненихъ дѣтемъ (1466 *ОБРН* 128).

КНАГИНСКЫ *ч.* (1) (*особова назва*): Мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пре(д)речеными паны... на имь, пань янѣ с чижева... пань янѣ кнАгинскы и пань галичскы (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729).

ФОРМИ: *наз. одн.* кнАгинскы (1445 *Cost.* II, 729).

***КНАГИНЬ** *див.* **КНАГИНИНЬ**.

***КНАГИНЫ** *див.* **КНАГИНИ**.

КНАГИНА *див.* **КНАГИНИ**.

КНАГЫНА *див.* **КНАГИНИ**.

***КНАГЪНЯ** *див.* **КНАГИНИ**.

КНАЖА 1, **КНЯЖА, КНАЖА, КНЯЖЕ** *с.* (45) (*стч.* кпиежѣ) (*глава держави, князівства*) князь (43): Про то Мы Александръ, або Витолдъ... Княжа Литовское и дедичъ Городенскій... ведомо чынимо... Ижъ... Нашимъ Городенскимъ права и вольности... надаемъ (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 26); Александръ... король польскій, великій князь Литовскій, Русскій, княжа Пруское, Жомойтское и иныхъ (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); ино оузрвши невинность мою велимужинни панови (!) свѣтовъ коруны польсковъ рада... не хотѣчи да(т) загину(т) мнѣ вѣрно(м) кнАжѣтю... и выбавили ма... ис того Атсва (!) (Кременецъ, 1434 *Р* 130); Самъ король Казимиръ Божію Мил. великій князь Литовскій, княже Пруское, Жомойтскій и иныхъ (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 8); Мы, пререченыи Іо Стефан воевода... присьгаемъ и слубоуемъ наияснѣшшомуу кнѣжѣтю пану Яноу Обрахтоу, кралю полскомуу (Гирлов, 1499 *BD* II, 419—420);

(*титул бояр, вельмож*) князь (2): Пры томъ были люди зацные: Федоръ княжа, на тотъ часть Воевода Луцкій; Рымонъ и Жыкмонть, жолгере альбо бояре з Литвы (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 28); мы Олександръ (*в ориг.* Оксандръ.— *Прим. вид.*)... великій кн(А)зь литовскии... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы и шлѣхотне вроженого кн(А)жѣти Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именовъ Звагол... дали есмо ласкаве (Вільна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн.* княжа, кнАжа, кнжа 10 (1389 *РЕА* I, 26, 28; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1433 *Р* 120, 124; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1462 *BD* II, 284; 1487 *AS* I, 87, 240; 1499 *АЛМ* вип. 2, 38); кнАжѣА 2 (1448 *Cost.* II, 733; 1467 *BD* II, 297); княже 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 8); *род. одн.* кн(А)жѣти, кнѣжѣти 2 (1478 *ОБРН* 130; 1499 *AS* I, 117); кнАжѣте 1 (1499 *BD* II, 419); *дав. одн.* кнАжѣти, кнѣжѣти 4 (1436 *Cost.* II, 697, 701; 1462 *BD* II, 289, 292); кнАжѣтю 3 (1434 *Р* 130; 1435 *Р* 132); княжѣтю, кнѣжѣтю 3 (1436 *Cost.* II, 706; 1499 *BD* II, 419); кнАжѣти 1 (1435 *Р* 132); ! кнѣжѣта 1 (1479 *BD* II, 351); ! кнАжѣ(с)тоу 1 (1448 *Cost.* II, 737); *ор. одн.* кнѣжѣтемъ 1 (1499 *BD* II, 419); кнежѣтемъ 1 (1434 *Cost.* II, 664); кнѣжѣтемъ 1 (1433 *Р* 123); *наз. мн.* кнАжѣта, кн(А)жѣта 4 (1404 *Cost.* II, 625; 1433 *Cost.* II, 652; 1499 *AS* I, 118); кнАжѣта, кнѣжѣта 2 (1435 *Cost.* II, 687; *Р* 133); *род. мн.* кнАжѣтъ, кнАжѣт (1415 *Р* 87; 1462 *BD* II, 283); *дав. мн.* кнАжѣтомъ 1 (1435 *Cost.* II, 689); кнѣжѣтомъ 1 (1435 *Cost.* II, 687); кнѣжѣтемъ 1 (1499 *BD* II, 419); *ор. мн.* кнежѣти (1499 *BD* II, 419).

Див. ще **КНАЗЬ**.

КНАЖА 2, **КНѢЖА** *ж.* (3) (*назва річки у Молдавсько-му князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правуюю и вѣрноюу службоу до на(с)... дали и потврѣдили есмо имь оу нашеи земли... селище комънеше(м), на оус(тїи) кнАжа (Сучава,

1448 *Cost.* II, 323); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинниі слоуга наш Микль и сестри его... жаловали есмы их особливо нашею милостію, дали и потврдили есмы им оу нашей земли... едно село на Кнѣжа (Васлуй, 1495 *BD* II, 39).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. на оус(тіи) кнѣжа I (1448 *Cost.* II, 323); зам. місц. на Кнѣжа I (1495 *BD* II, 39); місц. одн. на Кнѣжъ (1459 *BD* I, 35).

*КНАЖА ЛОУКА ж. (I) (назва села у Галицькій землі) Княжолуки: даемъ смоу и дали есмо и оставлаемъ и оставили есмо его... при томъ при всѣмъ што коли коупилъ или пакъ о(т)мѣну есмо ему дали... а о(т)мѣна... противу сѣхова кнѣ(ж) лоука (Краків, 1394 *P* 54).

ФОРМИ: наз. одн. кнѣ(ж) лоука (1394 *P* 54).

*КНАЖЕНІЄ див. *КНЯЖЕНІЄ.

КНАЖИИ прикм. (6) княжий: А коли братья кнѣжа поидуть на корола кнѣзю дмитрию братьи не помагати (б. м. н., 1366 *P* 14); волень продати волень замѣнати тако доброму яко есть самъ исю кнѣжею волею (Бохур, 1377 *P* 24); кн(ж)ин писарь хомѣкъ писалъ (Ольховець, 1445 *СРК*); А се я пани Єнковаа Чаплича пани Татана сознаваю... штож небожчик пан мой пан Єнко Чаплич мѣнал со кн(ж)ем Иваном Острозким отчиною своею Голчем на кн(ж)эжи двор отчизный (в ориг. на кнѣжи двор отчизный.— Прим. вид.) на Межиречє (Луцьк, 1487 *AS* I, 85).

ФОРМИ: наз. одн. ч. кнѣжи, кн(ж)ни (1377 *P* 24; 1445

СРК); знах. одн. ч. ! кнѣжи (1487 *AS* I, 85); наз. одн. ж. кнѣжа (1366 *P* 14); знах. одн. ж. кнѣжу (1377 *P* 24); ор. одн. кнѣжею (1377 *P* 24).

Див. ще *КНАЖА ЛОУКА, *КНАЗАЧИИ.

*КНАЖНА ж. (5) княжна: а всѣ таа имѣніа полаци(л) и да(л) есмь... дочць своєи кнѣжнѣ овдотіи (Київ, 1446 *P* 154); а мнѣ тѣжъ кнѣзю Михайлоу Васильевичоу Збаражскомуу ненадобъ того имѣнѣа верхоу выписаного, Городка ис приселки, искати... подъ сестрою моею кнѣжною Настасею (Вільна, 1482 *AS* I, 79).

ФОРМИ: род. одн. кнѣжны (1482 *AS* I, 79); дав. одн. кнѣжнѣ I (1446 *P* 154); кнѣжнѣ I (1497 *DC* 8); знах. одн. кнѣжноу (1481 *BD* II, 365); ор. одн. кнѣжною (1482 *AS* I, 79).

*КНАЖЪНА див. *КНАЖНА.

! КНАЖЪА(С)ТОЮ (КНАЖАТЮ) (I): ми боарове и рада велможно(г) петра воево(д)... Авно чни(м) ты(м) то листо(м)... гды(ж) переченыи (!) велможныи петръ воево(д)... пренаѣснѣшом(у) кнѣжъа(с)тою па(н) (!) и паню казимировъ... королеви полском(у)... виною слоужбою вѣчне записа(л) сѣ и обовазаль про тожъ мы корою зь его волюю повинни есмы сѣ згодити слюбоуемъ... вшитки слоужбы... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738).

Див. КНАЖА I.

*КНАЖЪНЪЄ див. *КНЯЖЕНІЄ.

КНАЖА див. КНАЖА I.

КНАЗ див. КНАЗЬ.

*КНАЗЖИ див. КНАЖИИ.

КНАЗЬ див. КНАЗЬ.

*КНАЗЬСТВО див. *КНѢЗЬСТВО.

*КНАЗЪТВО див. *КНАЗЬСТВО.

КНАЗЬ, КНЯЗЬ, КНАЗЬ, КНАЗ, КНЯЗ, КНЯЗЬ, КНѢЗЬ, КНѢЗЬ, КНАЗЬ ч. (880) I. (глава держави, князівства) князь (88): я Любартъ Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимирский князь... записалъ есми и далъ село Рожысче святоу Иоанну Богослову на веки вечные соборной церквы у Луцку (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1); тогда пожадал есть, оу нас слуга нашъ вѣрныи ходко был белскыи, абигом потвердили кнѣза Львовы листы (Судомир, 1361 *AGZ* 6); ми князь Володиславъ Опольской землѣ господарь... Узрѣвши есми на вѣрную службу Драгумиру... дали есми имъ двѣ сельъ (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 4—

5); Се азъ рабъ бжѣи кнѣзь ан(д)ре(и) владимировн(ч) приѣз(д)иль есмь въ кѣевъ съ своею женою и съ своими дѣтками (Київ, 1446 *P* 154); А пак до того веремєне и до того часоу наияснѣ(и)шійи вишеписанній кралеве: Владислав... и Александроу, кнѣз великїи литовскїи, и кнѣз Жигмонт тако слюбили нам... оборонити нас завжды (Гирлов, 1499 *BD* II, 423);

(титул бояр, вельможє) князь (528): А иа то послуся кнѣзъ юрїи гльбовичъ белзський панъ ота пилецкїи староста русьскоє землѣ (Львів, 1368 *P* 16); Мы кнѣ(з) иванъ олкимонтови(ч) знаемо чиню симъ своимъ листо(м)... аже слубую и слюбилъ есмь... што(с) пригоди нашему г(с)дрю великому кнѣ(з) витовту по его животъ не имамъ искати иныхъ г(с)дрвѣ (Мереч, 1401 *P* 64); Приказанье князя Борисовъ Снаксарь (Луцьк, 1446 *АрхЮЗР* I, 18); основана быс. црковь прстыа бѣца печерскаа на старом основанїи при великом короли казимирѣ блговѣрн. кнзем семеноном александровї отчичи кѣевском прї архимандритѣ іоан (Київ, бл. 1470 *ОБРН* 129—130); Я кнѣзъ Михайло Васильевичъ Збаражський чиню знаменито моимъ листо(м)... комоу того потрѣбъ боудеть (Вільна, 1482 *AS* I, 79); Билъ намъ чоломъ панъ Виленскїи, староста Городенскїи, князь Александро Юревичъ и просиль въ насъ людей въ Городенскомъ повѣтѣ (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58);

кнѣзъ темнии (I) (начальник «тѣмы», 10 000 воїнів) темник: а поидеть ли царь на лѣхи а любо кнѣзи темнии кнѣземъ литовьскымъ помагати (б. м. н., 1352 *P* 6); великїи кнѣзъ (191), кнѣзъ великїи (57) див. ВЕЛИКІЙ I 8; велкни кнѣзъ (I) див. *ВЕЛКІИ.

2. (католицький священник) ксьондз(7): а при то(м) свѣдци были кнѣзъ Анѣ арцибискупъ льв(овс)кн... па(н) бѣцкии (Медика, 1415 *P* 87); Кнѣзю николаю бискоупоу виленьскомоу... и вси(м) кнземъ и пано(м) радъ нашей великого литовьского кнѣзства (Брест Куявскїи, 1447—1492 *ЛКБВ*); Въ соуботоу... снемъ... под Хотинем был... На которого соимоу кончанїе и дѣланїе... наоучѣвшии оу бозѣ отецъ кнѣзъ Григорїе, божїєю милостію и свѣтои церкве Илвовскои архиепископъ, и також велеможныи панове... соутъ сосланы и налицены и наманены (під Хотинем, 1467 *BD* II, 297); А при томъ были добрыє люди: панъ Взячъ... а духовныхъ были: плебанъ Володимирский князь Станиславъ... а пупъ Иванъ Пятницькїи (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628).

3. (старшина сѣльскої общини на волоському правї) князь (7): тѣмъ мы видѣвши ихъ правую и вѣрную службу до нас... дали есми емоу... село на брѣладѣ где моу е(ст) друуги домъ где е(ст) тамашъ и иванъ кнѣзове (Сучава, 1414 *DIR* «A» 441); И також прїиде прѣд нами и прѣд оусими нашими молдавскими бояре Ильнѣ, дочка Некитова... и продала... двѣ сель... на имѣ Польна, где были кнѣзове Бѣлош и Данчюл, самомоу господствоу ми (Сучава, 1488 *BD* I, 355).

ФОРМИ: наз. одн. кнѣзъ, князь, кнѣзъ, кнѣз, княз,

кнѣзъ, кпѣзъ, кнѣзъ, кнѣзъ, кн(ж)зъ, кнѣ(з), кнѣзъ, кнѣ(з), князь, кн(язъ), кия(з), ки(з) (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1352 *P* 5; 1375 *P* 20; 1393 *P* 50; 1420 *AS* I, 25; 1437 *AS* I, 33; 1442 *Cost.* II, 716; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1466 *AS* I, 61; 1500 *АСД* II, № 3 і т. ін.); род. одн. кнѣзѣ, князѣ, князя,

кнѣ(з), кнѣзѣ, кнѣзѣ, кпѣзѣ, кпѣзѣ 150 (п. 1341 *P* 2; 1361 *AGZ* 6; 1386 *CEV* 10; 1400 *P* 62; 1427 *P* 108; 1437 *P* 137; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1464 *AS* I, 57; 1489 *AS* I, 89; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); I кнѣзѣ I (1482 *AS* I, 79); дав. одн. кнѣзю,

кнѣзю, кнѣзю, князю, кпѣзю, кн(ж)зю 160 (1352 *P* 6; 1377 *P* 24; 1393 *Cost.* II, 607; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139;

1442 *Cost.* II, 716; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 60; 1465 *ДГСОС*; 1475 *AS* I, 71; 1488 *УКТ*; 1499 *BD* II, 425 i т. ин.); **кнА(з)** 6 (1388 *P* 43; 1392 *P* 46; 1400 *Cost.* II, 619; 1401 *P* 64; 1434 *P* 129; 1435 *P* 132); **кнАзу**, **кнАзоу** 4 (1385 *P* 28; 1434 *Cost.* II, 666; 1435 *Cost.* II, 691; 1436 *Cost.* II, 697); *знах. одн.* **кнАзА**, **кнАзя**, **князя**, **кнА(з)**, **кн(А)зА**, **кнзА** (1352 *P* 5; 1400 *Cost.* II, 618; 1415 *P* 87; 1442 *Cost.* II, 716; п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1475 *AS* I, 70; 1484 *УКТ*; 1491 *AS* I, 94; 1495 *АЛМ* 83; 1499 *AS* I, 118 i т. ин.); *ор. одн.* **кнАземъ**, **кнАземь**, **княземъ**, **кнАзем**, **кн(А)земъ**, **kniazem**, **кнзмъ**, **кнзем** (1366 *P* 14; 1387 *СП* № 12; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1445 *Cost.* II, 725; 1462 *BD* II, 292; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1482 *AS* I, 80; 1489 *AS* I, 89; 1497 *AS* I, 112; 1499 *BD* II, 419 i т. ин.); *місц. одн.* **кн(на) князи**, **кнзи**, **кнАзи** 9 (1341 *ОБРН* 75; 1446 *P* 154; 1451 *ДГШХ*; 1492 *AS* III, 23; 1496 *ПСВВ* 192 зв.; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1499 *АСД* VI, 2); **князь** 1 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); *кл. одн.* **кн(А)же** (1444 *AS* I, 42); *наз. мн.* **кнАзи**, **князи**, **кн(А)зи**, **кнзи**, **кнА(з)**, **kniazi** 13 (1392—1393 *РФВ* 170; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1434 *P* 128; 1438 *P* 140, 141; 1445 *P* 151; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1475 *AS* I, 71; 1481 *AS* I, 77; 1492 *АЛМ* 31; 1493 *ПОСВВ* 151 зв. i т. ин.); **кнАзове**, **кнБзове** 4 (1414 *DIR«А»* 441; 1471 *DIR«А»* 525; 1488 *BD* I, 355); *род. мн.* **князей**, **князе(и)**, **кн(А)зеи** 7 (1481 *ГПМ*; 1491 *AS* I, 95; 1494 *AS* I, 102; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); **кнАзии** 3 (1352 *P* 6; 1361 *AGZ* 6); **князевъ** 1 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *зам. місц. о (при) князе(и), кнзе(и)* литовськихъ 2 (1496 *ПСВВ* 192, 192 зв.); *дав. мн.* **кнАземъ**, **кнземъ**, **княземъ**, **кн(А)зем** (1352 *P* 6; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1449 *АЛМ* 8; 1475 *AS* I, 71; 1481 *AS* I, 77; 1485 *BD* II, 371; 1487 *AS* I, 85; 1488 *AS* I, 88; 1498 *BD* II, 412; 1499 *BD* II, 448 i т. ин.); *знах. мн.* **кнАзи** (1352 *P* 6); *ор. мн.* **кнАзи**, **князи**, **кнзи**, **кн(А)зи** 21 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1437 *AS* I, 33; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1446 *АкЮЗР* I, 18; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1452 *АкЮЗР* I, 20; *АрхЮЗР* 8/IV, 60; *P* 160; 1478 *AS* I, 75 i т. ин.); **князми**, **кнзьми**, **кнзми**, **кнА(з)ми**, **кн(А)зьми** 6 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1446 *P* 152; 1451 *ДГШХ*; 1459 *P* 174; 1491 *AS* I, 94); **князьями**, **кн(А)з(А)ми** 2 (1446 *AS* I, 42; 1492 *АЛМ* 30); **князы** 1 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8); **1 князми** 1 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

Див. ще **КНАЖА**¹, ***КСЕНЗЬ**.

***КНАЗЬСКИЙ** ч. (1) (*особова назва*): а при том были свѣтки... пан Богдан Ячинский, пан Волчко Кн(А)зьский (Володимир, 1470 *AS* I, 65).

ФОРМИ: наз. одн. Кн(А)зьский (1470 *AS* I, 65).

***КНАЗЬСТВО** с. (13) князѣство (3): А на то дали есмо свои листъ и печать завѣсили своего кнАзьтва (Смотрич, 1375 *P* 20); А на то дали есмы грамоту нашу и печать привѣсли велебного кнАзьтва нашего (Бохур, 1377 *P* 24); I też żeby muncare w kniazstwe naszym ustaweny... s fałszywymi repezmi, abo z reczmi, inszimi... takowych imati ne smeliby (Луцьк, 1388 *ZPL* 108);

кнАзство литовское (1) литовське князѣство: а король... писал до пана старосты и до нас, штобы сА тою дѣлницею... не делили до того часоу, поки аж... король его м(и)л(о)сть боудеть оу кн(А)зствѣ литовском (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); великое князѣство (5), князѣство великое (4) *див. ВЕЛИКИЙ*¹ 7.

ФОРМИ: род. одн. князѣства, кнзьства 3 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1459 *P* 171); кнАзьтва, кнАзѣтва 2 (1375 *P* 20; 1377 *P* 24); *дав. одн.* кн(з)ствоу, kniazstwu (1494 *BD* II, 389; 1499 *ВФ*); *знах. одн.* кнзьство (1447—1492 *ЛКБВ*); *ор. одн.* кнАзьство(м) (1496 *ОПСВВ* 61); *місц.*

одн. въ (оу) кнАзьствѣ, кнзьствѣ, кн(А)зствѣ 3 (1447—1492 *ЛКБВ*; 1475 *AS* I, 70); w kniazstwe 1 (1388 *ZPL* 108).

Див. ще ***КНЯЖЕНИЕ 2**, ***ВЕЛИКОЕ КНЯЗСТВО ЛИТОВСКОЕ**.

***КНАЗЬСТВО** *див. *КНАЗЬСТВО*.

***КНАЗАЧИИ** *прикм.* (1) княжий: а дасть ли ми коро(л)

его мльсть и потверде(т) (так.— *Прим. вид.*) держанне прореченыхъ гродовъ и зѣмль до моего живота и Азь илюбую при моюи чти и при вѣрь кнАзАчюи... ижъ не оставлю на тыхъ городѣхъ иного воево(д) а ни бурькрабъ а некоторого старьшого по собѣ толико того который жъ бы присАгль вѣре(н)быти королеви (Кременецъ, 1434 *P* 131).

ФОРМИ: місц. одн. ж. при кнАзАчюи (1434 *P* 131).

Див. ще **КНАЖИИ**.

! КНАКИНИНА *див. КНАГИНИНЬ*.

КО¹ *див. КЪ*¹.

! КО² {?} (1): а коли ильА воевода, нашъ приятель, пожадаеть оу насъ какое помочи на свои неприАтели, и мы имѣемъ ильи воеводе такоуюжъ помочь дати, без хитрости, выменАюго (sic.— *Прим. вид.*) брата нашего, корола польского и оугорьского и цаРА (sic.— *Прим. вид.*) татарьского, занюжъ цаРь (sic.— *Прим. вид.*) есть волньи, ко (!) оу ца(р)А помагати ему намъ прозбою и послы (Троки, 1442 *Cost.* II, 719).

! КОБЕЛЫКОЙ {КОБЕЛЫЦКОЙ?} *прикм.* (1) ◇ до-лы и на КобелыцкАя *див. ДОЛИНА*¹.

ФОРМИ: род. одн. ж. ! Кобелыкой (1430 *ГВКЛ* 7).

Пор. ***КОБЕЛЫКЪ**.

***КОБЕЛЫКЪ** ч. (2) (*назва долины у Подільській землі*): и колы есмо проихали черезъ лѣсъ Почапинский до долины Кобелыка, вгору рички Згару... тамъ есмо, при той долины Кобелыку, застала боярь Хмельницкихъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

ФОРМИ: род. одн. Кобелыка (1430 *ГВКЛ* 7); *місц. одн.* при Кобелыку (1430 *ГВКЛ* 7).

Див. ще **ДОЛИНА**¹ (долина Кобелыцкая).

***КОБИЛА** *див. *КОБЫЛА*¹.

***КОБЛИНЬ** ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Коблин: у Коблини не надобе... давати мыта (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: місц. одн. у Коблини (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

***КОБЛЪЧИИ** мн. (2) (*назва села на Буковині*) Коболчин: мы петръ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есмн се(с)ли(ст) нашъ селамъ монастирскимъ о(т) немцъ, на имъ темишещи... и кобы(л)чи(н) (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прАд нами... Ана, сестра Доброулова логфет(а)... и дала своимъ племеником... два села на имъ Кобльчин(и) и Билосовци, на Днистри (Сучава, 1470 *BD* I, 155).

ФОРМИ: наз. Кобльчин(н) 1 (1470 *BD* I, 155); кобы(л)-чи(н) 1 (1447 *Cost.* II, 288).

***КОБРИНКА** ч. (1) (*назва річки у Троцькому воеводстві*): Про то я... записала есми... десятину къ светому Спасу къ Кобрыно, и зъ млына, што на рѣцъ на Кобринцъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: місц. одн. на Кобринцѣ (1401 *АкВАК* III, 2).

КОБРИНСКИЙ *див. КОБРЫНСКИЙ*².

***КОБРИНЬ** *див. *КОБРЫНЬ*.

КОБРИНСКАЯ, КОБРЫНЬСКАА ж. (5) (*особова назва*): Се я княгини Иванова Семеновича Кобрынская Федора, дочка пана Рогатинского (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 1—2); Се А княгини ИвановА Семеновича КобрыньскаА кн(А)гини Федка, пана Ивана Рогатинского дочка... записую мужеву своему... двѣ тисАчи золотыхъ оугорскихъ симъ моимъ листомъ (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

ФОРМИ: наз. одн. Кобрынская, КобрыньскаА (1401 *АкВАК* III, 1, 2; 1465 *АкВАК* III, 4; 1487 *AS* I, 239); *род. одн.* Кобрыньское (1401 *АкВАК* III, 2).

КОБРЫНСКИЙ¹ *прикм.* (3): А при томъ былъ... Мрочко и Некрашъ, намѣстникъ Кобрыньский (Кобринь, 1401

АкВАК III, 2); А при томъ были добрые люди королевые бояре... а къ тому бояре наши Кобринские (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Кобринский* (1401 АкВАК III, 2); *наз. мн. ч. Кобринские* (1401 АкВАК III, 2; 1465 АкВАК III, 4).

*Пор. *КОБРЫНЬ.*

КОБРЫНСКИЙ², **КОБРИНСКИЙ** *ч. (2) (особова назва):* Што былъ мой мужъ, князь Иванъ Семеновичъ Кобринский, небощикъ... хотѣлъ былъ записать десетину къ монастыру, къ Светому Спасу и къ Кобриню, ино онъ... тое десетины не поспѣлъ записать (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); Се я князь Семен Романовичъ Кобринский чиню твердост сею моею грамотою (Кобринь, 1454 AS III, 9).

ФОРМИ: *наз. одн. Кобринский* I (1401 АкВАК III, 2); **Кобринский** I (1454 AS III, 9).

***КОБРЫНЬ** *ч. (16) (назва міста у Троцькому воеводстві):* а записала есми по души моего мужа... къ монастыру Светого Спаса двѣ корчмы вольныхъ у Кобрини (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); Писанъ в Кобрини (Кобринь, 1454 AS III, 10).

ФОРМИ: *род. одн. Кобриня* (1454 AS III, 10); *дав. одн. Кобриню* (1401 АкВАК III, 2); *знах. одн. Кобгуп* (1433 ЗИТШ LX XVI, 141); *місц. одн. въ (у) Кобрини* 9 (1401 АкВАК III, 2; 1465 АкВАК III, 4); *на (в) Кобрини* 2 (1454 AS III, 10); *въ Кобриню* 1 (1401 АкВАК III, 2).

КОБРЫНСКАЯ *див. КОБРИНСКАЯ.*

***КОБУЧЬ** *ч. (1) (назва земельної ділянки у Волинській землі):* я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкій и Володимирский князь... записалъ есми и далъ село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... з... бобровыми гоны... против острова Кобуча (Луцк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 1—2).

ФОРМИ: *род. одн. Кобуча* (1322 АрхЮЗР I/VI, 2).

***КОБЪЛА**¹ *див. *КОБЫЛА².*

***КОБЪЛА**² *див. КОБЫЛА³.*

***КОБЪЛИ** *див. *КОБЫЛЫ¹.*

КОБЪЛЪИ **ВИШНІИ** *мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві):* Ино ми видѣвши их доброую волю и токмежъ и заплатоу, а ми также есмо дали и подтвердили тое вишенисанное село Вишнїи Кобълѣи (Сучава, 1467 BD II, 122—123).

ФОРМИ: *наз. Кобълѣи Вишнїи* (1467 BD I, 122); *знах. Вишнїи Кобълѣи* (1467 BD I, 123).

***КОБЫЛА**¹ *ж. (20) кобила (19):* о(т)дѣлили вольчка о(т) себе дали ему село... а шить кобыль (Вишня, 1393 P 52); а кто идет до ливова, на головномъ мыгѣ, оу сочавѣ... от кобылы по шест гроши (Сучава, 1456 Cost. II, 788—789); праchte и милоуйте кони и кобили и овци и свини и оусе товар коулко ест (Торговище, 1481 BD II, 358);

к о б ы л а с т а д њ н а я (I) стадна кобила, конематка: И уделил ему панъ Борьсанъ... своего стада пять кобыль стадныхъ, а двѣ конь (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

ФОРМИ: *род. одн. кобылы* 6 (1408 Cost. II, 631, 632; 1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 789; 1460 BD II, 275); *кобылы* 2 (1434 Cost. II, 668); *знах. одн. зам. род. от кобылоу* 1 (1460 BD II, 273); *наз. мн. кобили* (1466 BD I, 96); *род. мн. кобыль, кобыл* (1393 P 52; 1456 Cost. II, 790; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193; 1460 BD II, 274); *знах. мн. кобылы* 2 (1408 Cost. II, 632; 1456 Cost. II, 790); *кобылы* 2 (1434 Cost. II, 669; 1460 BD II, 274); *кобили* 1 (1481 BD II, 358).

***КОБЫЛА**² *ж. (5) (назва потоку у Молдавському князівстві):* А хотарь томоу селюу Селивестрїи, оба коути, оу Кобыле, да ест съ вѣсьми старими хотари (Сучава, 1481 BD I, 249); и продала свою отниноу от оурика отца ен Драгомира, едино село на имѣ Черетїани оу Кобыле (Сучава, 1491 BD I, 456).

ФОРМИ: *род. одн. Кобыле, Кобыле* (1481 BD I, 248, 249; 1491 BD I, 456).

КОБЫЛА³ *ж. (4) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... едно мѣсто между леоуринцемъ и бѣкснѣшъ и повыше кобыла (Васлуй, 1436 Cost. I, 444); И оуоставше наши слоуги Петръ и брать его Ион и заплатили оуси тоти вишенисаннїи пинъзи... оу роуки Драголе, дочка Драгомира от Кобыле (Сучава, 1491 BD I, 456).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. повыше кобыла* (1436 Cost. I, 444); *род. одн. Кобыле* (1491 BD I, 456).

КОБЫЛѦ *ж. (3) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣ(м) мы видѣвши и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и подтвердили есми и(м)... села на имѣ онещи ... и кобылѦ (Сучава, 1456 Cost. II, 568—569); Ино ми видѣвши меже ними доброе их воли... а ми... и от нас есми дали и подтвердили слоужъ нашемоу Козмъ оушарю тое вишенисанное село КобылѦ на Днистри (Сучава, 1482 BD I, 262).

ФОРМИ: *наз. одн. кобылѦ* (1456 Cost. II, 569); *зам. знах. дали село КобылѦ* (1482 BD I, 262).

***КОБЫЛЫ**¹ *мн. (8) (назва місцевості у Молдавському князівстві):* тѣмъ мы видѣше и(х) правою и вѣрною слоужбою до нас... дали есми имѣ... и(х) отнина, где домъ драгомировъ на кобыла(х) (Васлуй, 1437 Mih. 202—203); а мы такожжере и от нас есмы дали и подтвердили слоужъ нашемоу Томи тое прадреченое село оу Кобылех (Сучава, 1494 BD II, 36).

ФОРМИ: *місц. на Кобылех(х), Кобылех* 6 (1491 Cost. D. 37; 1494 BD II, 34, 36); *на кобыла(х)* 1 (1437 Mih. 203); *зам. род. от кобылех* 1 (1472 BD I, 169).

Див. ще КОБЫЛѢ.

КОБЫЛЫ² *див. КОБЫЛѢ.*

КОБЫЛЧИНА *ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві):* тѣмъ мы видѣше ... его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми... села на днистри... и на оуисте кобылчина (Сучава, 1447 Cost. II, 273).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. кобылчина* (1447 Cost. II, 273).

***КОБЫЛЧИНИ** *див. *КОБЪЛЧИНИ.*

КОБЫЛѢ, КОБЫЛЫ, КОБЪЛѢ *с., невідм. (5) (назва місцевості у Молдавському князівстві):* тѣмъ мы... вѣдѣше его правою и вѣрною слоужбою до насъ... дали есмы емоу оу нашей землі оу молдавской красныи потокъ што на кобылы (Сучава, 1403 RS 338); тѣмъ мы видѣше правою и вѣрною его слоужбою... дали есмы емоу... осемъ сель на имѣ роз(к)а петръ на кобыль (Сучава, 1436 Cost. I, 488).

*Див. ще *КОБЫЛЫ¹.*

***КОБЫЛѦНЫ** *мн. (1) (назва села у Польщі, пор. Кобылану):* а при то(м) свѣдци были князь Анъ арцибискупъ лѣв(овс)ки па(н) м*жи(к) из дубровы (домарать с кобыланъ па(н) бѣцкии (Медика, 1415 P 87).

ФОРМИ: *род. (ко)быланъ* (1415 P 87).

КОБЪЛѢ *див. КОБЫЛѢ.*

***КОВАЛЕВЪ** *прикм. (1):* Биль намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленскій... и просиль въ насъ въ Смоленскомъ повете, въ Катанской волости, села, на имя Давыдкова Сквородина... а Деменътисова Ковалева (Вільна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: *род. одн. с. Ковалева* (1499 РИБ 776).

***КОВАНІИ** *прикм. (2) з кованою оправою; (про ікону) з окладом чеканної роботи: засталн есмо оу стго спса на красно(м) Д іконы кованы(х)... евангелъе кованое (б. м. н., 1429 P 114).*

ФОРМИ: *знах. одн. с. кованое* (1429 P 114); *род. мн. кованы(х)* (1429 P 114).

КОВАСНА *ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже дали есми монастырю нашемоу о(т) нѣмца... о(т) нашей бранищи о(т) бохотинъ, а на имѣ... ковасна, съ вѣсьми ежъ обръшїн (Сучава, 1454 Cost. II, 501).

ФОРМИ: наз. *одн. ковасна* (1454 *Cost.* II, 501).

КОВЕНСКИЙ, КОВЕНЬСКИЙ *прикм.* (3) (*пор.* Ковень у *Троцькому воеводстві*): нашимь намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому оутенскому (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*); А при томъ нашемъ еднаньи были: кнАзь Михайло Олександровичъ... а маршалок королевъ пан Юрый Пацевичъ намѣстник ковенский (Вильна, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: наз. *одн. ч. Ковеньскій* I (1451 *АкЮЗР* II, 106); *ковенский* I (1482 *AS* I, 80); *дав. одн. ч. ковенскому* (1447—1492 *ЛКНКВ*).

***КОВОРЛОУИСКИЙ** *див. КОВРЪЛОУИСКІИ.*

***КОВРЪЛОУИ** *див. *КОВОУРЛОУИ.*

КОВРЪЛОУИСКІИ *прикм.* (4): а мы есми дали... стефану воеводи, о(т) нашей очезны (!), державу на имь, городъ келію и с мыто(м)... и млины коворлоуиския (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); тьмь мы видѣвши его правую и вѣрною слоужбу до на(с)... дали и потвѣрили есмо имь... половина о(т) млино(в) наши(х) коврълоуиски(х), на проутъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324);

озеро Ковоурлоуиское (1) *див. ОЗЕРО; я зеръ коврълоуискїи* (1) *див. *ЯЗЕРЪ* 1.

ФОРМИ: наз. *одн. ч. коврълоуискїи* (1448 *Cost.* II, 324); *наз. одн. с. зам. род. половина озера Ковоурлоуиское* (1468 *BD* I, 130); *род. мн. коврълоуиски(х)* (1448 *Cost.* II, 324); *знах. мн. ч. коворлоуиския* (1435 *Cost.* II, 682).

*Пор. *КОВОУРЛОУИ.*

***КОВОУРЛОУИ** *ч.* (4) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тьмже мы видѣвше... его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли, оу молдавской, села на коврълоую (Сучава, 1448 *Cost.* II, 355); мы стефан(н) воевода... знаменито чини(м)... оже тоти исти(н)їи наши слоуги... жаловали есми и(х) особною нашею мл(с)тію и дали и потвѣрили есми и(м) оу нашей земли... села... на ковоурлоуи (Сучава, 1491 *Cost.* S. 153).

ФОРМИ: *місц. одн. на ковоурлоуи* 2 (1468 *BD* I, 130; 1491 *Cost.* S. 153); *на коврълоуи* 1 (1448 *Cost.* II, 324); *на коврълоую* 1 (1448 *Cost.* II, 355).

***КОВОУРЛОУИСКИЙ** *див. КОВРЪЛОУИСКІИ.*

КОГАНОВИЧЪ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ былъ... Мордвинъ Когановичъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: наз. *одн. Когановичъ* (1401 *АкВАК* III, 2).

***КОГОЛЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и(н)и никто да несмѣтъ ты(х) монастирски(х) люди о(т) зви(жи)нци и о(т) коголеши... соудити ани глобоу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 *Міш. Doc.* 125).

ФОРМИ: *род. коголеши* (1467 *Міш. Doc.* 125).

***КОДЕНСКИЙ** *прикм.* (4) ◊ *коденская дорога* (2) (*назва дороги у Київській землі*): а о(т) коде(н)ское дороги по(дъ) кодно по великую роуду (б. м. н., бл. 1458 *P* 168); *коденская руда* (2) (*назва місцевості у Київській землі*): а тая землѣ пошла харько(в)ская по коде(н)скую роуду за трибьсовъ (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *род. одн. ж. коде(н)ское* (бл. 1458 *P* 167, 168); *дав. одн. ж. коде(н)ской* (бл. 1458 *P* 168); *знах. одн. ж. коде(н)скую* (бл. 1458 *P* 167).

*Пор. *КОДНЯ.*

***КОДНЯ** *ж.* (2) (*назва містечка у Київській землі*) *Кодня*: та(м) г(с)дрю нашемоу по воли(н)ци по ивницькоюу дорогоу... а о(т) коде(н)ское дороги по(дъ) кодно по великую роуду (б. м. н., бл. 1458 *P* 167—168).

ФОРМИ: *дав. одн. кодии* (бл. 1458 *P* 168); *знах. одн.*

кодно (бл. 1458 *P* 168).

***КОЖА** *ж.* (35) *шкіра*: а у которомъ торгу иметъ купити, тамъ иметъ дати ... отъ сто кожи воловыхъ десѣтъ гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); И они передъ нами повѣдили, штожъ ден и передъ тьмъ здавна тыи кожи малые неварун-

ковые телятины, баранины, козлины шевци купують (Луцьк, 1495 *АЛМ* 88—89).

ФОРМИ: *род. одн. кожи* (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669); *род. мн. кожи* 16 (1408 *Cost.* II, 631, 632; 1434 *Cost.* II, 668, 669; 1456 *Cost.* II, 789, 790; 1460 *BD* II, 273, 274); *кожъ, кож* 8 (1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 273, 275; 1495 *АЛМ* 88, 89); *кожн* 2 (1434 *Cost.* II, 668, 669); *знах. мн. кожи* (1495 *АЛМ* 88, 89).

***КОЖДЫИ** *займ.* (36) 1. (*будь-який з даного ряду*) *кожний* (29): а записала есми по души его князя небощика... къ манастиру светого Спаса въ Кобриню село Корчици... ижъ бы себѣ держаль попа, ижъ бы каждого дня не вмешкала Божая служба (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); A tako daieimo i daleszto iemu thuiu paszu didipu... yz mythom... od kazhdoho woza po hrosik (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3—4); мы великий князь Швитригаил... чинимъ знаменито и даемъ ведати симъ нашимъ листомъ каждому доброму... хто на н возрит... иже виде... службу... нашего вѣрного слуги пана Ивана Мукосъевича, и мы... даемъ и дали есмо и записали за его вѣрную службу села (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7—8); Про (т)о нагорожаючи Емоу Самомоу... си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городища... и(з) ихъ Приле(г)лостами Ко(ж)дое до себе Широко(ст) Маючие (Прилуки, 1459 *P* 171); Казмиръ... король польскій... Чинимъ знаменито и даемъ вѣдати каждому доброму... кому то его потребизна будетъ вѣдати (Вильна, 1492 *АЛМ* 30); Про то господаръ нашъ великий князь Александръ всказаль... абы еси зъ его милост(ью) оутвердилься... и былъ бы твоя милость зъ нашимъ господаремъ зъ его милостью въ добромъ прыятельстве за одинъ на кожъдого его милости непрыятеля (Троки, 1494 *BD* II, 387); *будь-який, всякий* (1): а заплавши заруки, предся сес лист мой пры мощи захован быти мает в каждого права (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

2. (*з приименником безъ*) *жодний, някий* (1): Жаловаль намъ Михайло Петругъ на Богдана Сопъжича, рекучи: увязаль ся въ люди мои отчиныи тыми разы безъ каждого права (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169).

3. (*у знач. іменника*) *кожний* (5): мы велики князь Швидриктяль руски и иныхъ, чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ каждому... хто на него возрит... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу, намъ вѣрною... пана Богуша Оверкича Тимоха... мы... его... прыимуемо и прыяли есмо... зъ ласки нашею надаемо волности в(шеля)кобъ (Луцьк, 1438 *P* 140); Я князь Константынъ Ивановичъ Озтроскїи... чиню знакомито симъ моимъ листомъ каждому, кому буде потреба его видѣти... штожъ придалъ есми и записаль зъ выслуги своею... двѣ копѣ грошей (Вильна, 1499 *АСД* VI, 2—3).

ФОРМИ: *род. одн. ч., с. каждого, кожъдого, kazhdoho* (1401 *АкВАК* III, 2; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1475 *AS* I, 72; 1498 *АЛМ* 169); *дав. одн. ч. каждому, кожъдому* (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7; 1438 *P* 140; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 7; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1464 *AS* I, 57; 1470 *AS* I, 64; 1475 *AS* I, 72; 1487 *AS* I, 87; 1492 *АЛМ* 30; 1499 *АСД* VI, 2 і т. ін.); *знах. одн. ч. кожъдыи* 4 (1487 *РИБ* 227; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АМВ*); *кожъдого* 1 (1494 *BD* II, 387); *наз. одн. с. Ко(ж)дое* (1459 *P* 171).

*Див. ще КАЖДЫИ, *КАЖНЫИ, *КЪЖДО.*

***КОЖИНЪ** *прикм.* (1): та(м) мы видѣвш(е) и(х) правую и вѣрноюу слоужбою до на(с)... дали есми и(м) оу нашей земли, села на имь кълимьнещи... и... брошъни, где е(ст) домъ кожн(н) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 316).

ФОРМИ *наз. одн. ч. кожн(н)* (1448 *Cost.* II, 316).

Пор. КОЖЪ.

***КОЖИЕМ** (БОЖЪЕМ) (1): по кожейемъ (!) нароженнемъ (Краків, 1491 *КЕ*).

Див. БОЖИИ.

! **КОЖОКАРЪ** *див. *КОЖУХАРЪ.*

***КОЖОХАРЪ** *див. *КОЖУХАРЪ.*

***КОЖУХАРЬ** ч. (3) кожухар, кожушник: и варе ку(л)ко кожухари соу(т) оу ты(х) се(л) или бу(д) какии мастераы щобы монастырю бы(л) то(т) ве(с) прихо(д) (Поляна, 1448 *DIR«A»* 491); а тако(ж) тоты люди да имаю(т) слободу, или мастрове (!) иму(т) бы (!) или кожухари ... да не да(ст) ты(х) люди ни да(н), ни посаду (Сучава, 1453 *Cost.* II, 161).

ФОРМИ: наз. одн. ! кожокаръ (1448 *ДГПР*); наз. мн. кожухари I (1448 *DIR«A»* 491); кожухари I (1453 *Cost.* II, 461).

***КОЖУХЪ** ч. (3) кожух, шуба: Отписую Пречистой до Печерского монастыря панцыр и кожух куний (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); продал есми тое имене Дажев... за двесте коп широкихъ грошей монети ческое и за кожух бобровый сукномъ порпьяномъ крытый (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: знах. одн. кожух (1475 *AS* I, 72; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

***КОЖЧИЧИ** мн. (1) (назва маетку у Виленському воеводстві): Билъ намъ чоломъ бояринъ нашъ Ивашко Полозовичъ и поведиль передъ нами, штожъ кнехия (sic! — *Прим. вид.*) Семеновая Александровича, кнегиня Маря Пинская и сынъ ее, князь Василей Семеновичъ, за его службу дали ему... в Кожчихо две двориче на пашню (Городно, 1497 *РИБ* 683).

ФОРМИ: місц. в Кожчихо (1497 *РИБ* 683).

!КОЖШНО див. **КОЖЮШНО**.

***КОЖЪДЫИ** див. ***КОЖДЫИ**.

КОЖЪ ч. (3) (особова назва, молд., слов. кожа): мы илѣ воевода... чини(м) знамен(ито)... оже тоты истинны слуги наши панъ сана рошка граматикъ и брать его кожъ пьтру служили намъ право и вѣрно (Васлуй, 1439 *Cost.* II, 51); еще два цигани... и еди(н) татари(н), иа имъ кожъ исъ чель(л)ю (Сучава, 1453 *Cost.* II, 445).

ФОРМИ: наз. одн. кожъ (1439 *Cost.* II, 51; 1448 *Cost.* II, 316; 1453 *Cost.* II, 445).

КОЖЮШНО ч. (2) (особова назва): а при то(м) бы(л) боАре бра(т)ша мингаило кнА(з) юрьи кожюшно (так. — *Прим. вид.*) иванови(ч) (Молодечно, 1388 *P* 44); первыи поручни(к) кнА(з) михаило евнутеви(ч)... кнА(з) юрьи кожюшно (б. м. н., 1392 *P* 46).

ФОРМИ: наз. одн. кожюшно (1392 *P* 46); ! кожишо (1388 *P* 44).

***КОЗА** ч. (1) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана кози (Сучава, 1432 *ДГВІН*).

ФОРМИ: род. одн. кози (1432 *ДГВІН*).

***КОЗАЕЩИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвѣрдили есмо имъ... една пасика... проти(в) козаещи, где была пасика рошкова (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323).

ФОРМИ: род. козаещи (1448 *Cost.* II, 323).

***КОЗАНЧА** ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмъ ми, видѣвши е(г) правою и вирною слоужбою д(о) на(с)... далі и потвѣрдил(и) есми емоу... село его... на имъ Корчещіи на Козанчи (Сучава, 1457 *УКР*).

ФОРМИ: місц. одн. на Козанчи (1457 *УКР*).

КОЗАРЄВЦИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села на имѣ козаревци и ползаловци (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317); тѣм (sic. — *Прим. вид.*) мы видѣвши правою и вѣрною и(х) слоужбою до на(с)... дали есми и(м)... села на имѣ боучумбніи... и на ревти козаревци (Сучава, 1439 *Cost.* II, 41).

ФОРМИ: наз. козаревци (1431 *Cost.* I, 317; 1439 *Cost.* II, 41).

Див. ще **КОЗАРОВЦИ**.

КОЗАРИН див. **КОЗАРИНЪ**.

КОЗАРИНОВАЯ ж. (1) (особова назва): на тых же Горках и на половици Олеска мает дядина моя пани Козари-

новая — сто гривенъ на половици Горокъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

ФОРМИ: наз. одн. Козариновая (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

***КОЗАРИНОВЪ** прикм. (1): и о(н) пере(д) нами пове(д)и(л) што(ж) тое вышписаное село сомина держа(л) козари(н) а послѣ того козарина держа(л) братаничъ козари(н)о(в) тишко (Вильна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. козарино(в) (1499 *ГОКІР*).

Пор. **КОЗАРИНЪ**.

КОЗАРИНЪ, КОЗАРИН, КОЗАРЫН, КАЗАРИНЪ, КАЗАРИН ч. (18) (особова назва): А при томъ были свѣдьки, наша верная рад(а): владыка луцкой Феодосий... пан Козарин (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); Би(л) на(м) чоло(м) дворяни(н) на(ш) ивашко русиновичъ и проси(л) в на(с) су воло(ди)мирьско(м) повѣте села на имѣ сомина корое(ж) держа(л) земѣни(н) воло(ди)мирьски(н) на имѣ козари(н) (Вильна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: наз. одн. Козаринъ, Козарин, козари(н) I (1438 *P* 139; 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1445 *P* 151; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1446 *AS* I, 43; *AS* III, 5; 1499 *ГОКІР*); Казарин, Казаринъ 4 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1443 *P* 145; 1451 *P* 156; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); Козарын I (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11); род. одн. козарива (1499 *ГОКІР*).

КОЗАРОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села... на имѣ прокопинци... и козаровци (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 459).

ФОРМИ: наз. козаровци (1436 *Cost.* I, 459).

Див. ще **КОЗАРЄВЦИ**.

КОЗАРЫН див. **КОЗАРИНЪ**.

!КОЗЕНИ (КОРЕНИ) див. **КОРЕНЪ**.

***КОЗЕНАТА** ч. (1) (особова назва): Мы болеславъ инако швитриггаило... знаемо то чини(м)... аже даровали есмо и даемъ служъ пашему юркови козенѣти на своемъ селѣ на хватовцехъ Ѡ копъ руской личбы краковской монѣты (Коломия, 1424 *P* 102).

ФОРМИ: дав. одн. козенѣти (1424 *P* 102).

***КОЗЄЧИЧЪ** ч. (2) (особова назва): а при то(м) бы(л)

вл(д)ка лоуцкии никифо(р)... князь василен козечи(ч) (Луцьк, 1467 *СП* № 13); а при то(м) бы(л) вл(д)ка лоуцкии, никифоръ... кнА(з) василен козечи(ч) (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: наз. одн. козечи(ч) (1467 *СП* № 13; 1490 *Пам.*).

***КОЗИИ** прикм. (4) (?): ачы есмы козь записы с которы(м) коли члонко(м) оучинили кторыѣ бы проти(в) преречено(м) господарѣви нашем(у), королеви... бы могли быти тоты всѣ... ни во што обертае(м) (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734);

◇ пасика козиѣ (1) див. **ПАСИКА** I; потокъ козиѣ (1) див. ***ПОТОКЪ** I; роуда козиѣ (1) див. ***РОУДА** I.

ФОРМИ: род. одн. ч. козиѣ (1455 *Cost.* II, 559); наз. одн. ж. козиѣ (1462 *Cost.* D. 11; 1488 *ДГСПМ*); знах. мн. ч. козь (1448 *Cost.* II, 734).

***КОЗИИ МИСТРЪ** ч. (1) (особова назва, нар. стч. mistr kozieho mleka «вирсбник, продавецъ лікувальних мастей»): Се я Янь, иначей Корѣива Ядукговичъ, продалъ есмы... землю свою питомую... которуюжто землю купилъ есми былъ у Бартоша прозвищом Козего Мистра (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: род. одн. ч. Козего Мистра (1451 *АкЮЗР* II, 106).

КОЗИКА ч. (1) (особова назва): а при томъ были наша вѣрная рада кнѣзи и панове... кнѣзь ведоръ козика панъ Семашко ефифановичъ (Луцьк, 1455 *P* 151).

ФОРМИ: наз. одн. козика (1455 *P* 151).

***КОЗИНА** ж. (1) вичинена козича шкура: Жаловали намъ вси шевци Луцкіе на мѣщань... Луцкихъ, штожъ деи они купують въ мѣстъ кожи малые неваруноквые телѣтины, баранины, козины (Луцьк, 1495 *АЛМ* 88).

ФОРМИ: *знах. мн. козины* (1495 АЛМ 88).

Див. ще *КОЗЛИНА.

КОЗИНСКИЙ, КОЗИНСКИЙ ч. (2) (*особова назва*):

а при (томъ) (*в ориг.* а при мл были. — *Прим. вид.*) были. . пан Гринко Козинский хоружий луцкий, пан Зброх Гулевич (Луцьк, 1494 AS I, 102).

ФОРМИ: *наз. одн. Козинский, Козинский* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 195; 1494 AS I, 102).

*КОЗИНЪ ч. (4) (*назва селища у Волинській землі*): на Гнидовъ не надобе мыта давати... въ Козинъ не надобе (Степан, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

ФОРМИ: *місц. одн. въ Козинъ* (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

КОЗИНСКИЙ див. **КОЗИНСКИЙ**.

КОЗІЯ ж. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а пасика щобы была о(т) страни козію къ велікои тои гороу и да осадитъ собъ люди, колко оузмогоутъ осадити до тои пасикоу (Сучава, 1454 Cost. II, 501); а хота(р) до обрѣше а о(т) толь на козію къ велікою гороу (Корочин Каминь, 1458 Мпн. Дос. 122).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. козія* (1458 Мпн. Дос. 122); *знах. зам. род. о(т) страни козію* (1454 Cost. II, 501).

*КОЗЛИНА ж. (2) *вичинена козлча шкура*: И они передъ нами повѣдили, штожъ дей н передъ тымъ здавна тые кожи малые неварунковые телятины, баранины, козины шевци купують (Луцьк, 1495 АЛМ 88—89).

ФОРМИ: *знах. мн. козины* (1495 АЛМ 89).

Див. ще *КОЗИНА.

КОЗЛОВСКИЙ, КОЗЛУВЪСКИЙ, КОСЛОВСКИЙ ч. (3) (*особова назва*): а при томъ были наша вѣрная рада... панъ Федко колодазкий, панъ Федко козлувский (Луцьк, 1445 Р 151); а се я Хведко Кословский... светчно... иж... продал есми село свое Стоупно (Луцьк, 1474 AS I, 69).

ФОРМИ: *наз. одн. Козловский* 1 (1470 AS I, 65); *козлувский* 1 (1445 Р 151); *Кословский* 1 (1474 AS I, 69).

КОЗЛОВЪ ч. (1) (*назва села у Подільській землі*) Козлів: Мы кй(зъ) швитригаило г(с)дръ подолскои зм(лн) знаменито чинимъ... аже дали есмо служъ нашъму (!) радеви и дѣтемъ... съло (!) козловъ (Ольховець, 1445 СРК 135).

ФОРМИ: *наз. одн. козловъ* (1445 СРК 135).

КОЗЛУВЪСКИЙ див. **КОЗЛОВСКИЙ**.

КОЗМА, КОЗМЪ ч. (92) (*особова назва, гр. Κοσμα*) Козма: мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже тота истиннаа майкола... съ своими сны, съ козмоу и съ сыною... тагали на влада и на кръстю (Баня, 1418 Cost. I, 126—127); И оуоставше наши слоуги Козма и брат его Влад... та заплалили оуси тоты вишеписаніи пиньзи (Сучава, 1495 BD II, 74).

ФОРМИ: *наз. одн. козма* 20 (1428 Cost. I, 202; 1433 Cost. II, 650; 1449 Cost. II, 386; 1452 Cost. II, 422; 1456 ЭСФ; 1462 Cost. D. 11; 1471 BD I, 164; 1475 BD I, 205; 1483 BD I, 269; 1495 BD II, 74 і т. ін.); *козмъ* 2 (1453 Cost. II, 458; 1486 BD I, 289); *зам. род. вѣра пана козма* 5 (1436 ВАР 29; 1439 Cost. II, 52; 1442 Cost. II, 93; 1455 Cost. II, 550; 1457 BD II, 258); *зам. дав. Козма* 1 (1481 BD II, 358); *зам. знах. убили того козма* 1 (1487 BD I, 312); *род. одн. козмы* 31 (1432 Cost. I, 331; 1436 Cost. I, 482; 1437 Cost. I, 530; 1439 Cost. II, 32; 1440 Cost. II, 65; 1442 Cost. II, 88; 1443 Cost. II, 138; 1446 Cost. II, 238; 1452 Cost. II, 432; 1457 BD I, 4 і т. ін.); *козми* 21 (1435 DIR«А» 465; 1438 Cost. II, 8; 1443 Cost. II, 149; 1453 DIR«А» 503; 1454 Cost. II, 501; 1455 Cost. II, 564; 1456 Cost. II, 569; 1462 Cost. D. 10; 1487 BD I, 312 і т. ін.); *козмъ* 2 (1438 Cost. II, 27; 1448 Cost. II, 306); *дав. одн. козмъ* 6 (1454 Cost. II, 509); *ПГПММ*; 1479 BD I, 228; 1482 BD I, 262; 1486 BD I, 290); *Козми* 2 (1495 BD II, 74); *ор. одн. козмоу* (1418 Cost. I, 127).

КОЗМИН *прикм.* (1): И такожде щобы есте знали, аже Солтан, брат Козмин, а он ест съ мною жив (Торговище, 1481 BD II, 358).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Козмин* (1481 BD II, 358).

Пор. **КОЗМА**.

*КОЗМИНЪ ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а пак оу Черновской волости С прѣков оу Козмин с попом (Сучава, 1490 BD I, 419—420).

ФОРМИ: *місц. одн. оу Козмин* (1490 BD I, 419).

Див. ще *КОЗМИНОУЛЬ.

*КОЗМИНОУЛЬ ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и еще есми дали и потвѣрдили томоу нашему сто-моу монастыроу о(т) поуточно наше питомое село на имъ козминоу(л) оу черновской волости (Сучава, 1488 ДГСРМ)

ФОРМИ: *наз. одн. козминоу(л)* (1488 ДГСРМ).

Див. ще *КОЗМИНЪ.

КОЗМИЦА, КОЗМИЦЪ ч. (18) (*особова назва, молд., пор. Козма*): а на то е(ст)... вѣра пана козми(ца) (Поляна, 1448 Cost. II, 365—366); А хотар Микоулемеш коуда им хотарил пан Албоул... и пан Козмица (Сучава, 1461 BD I, 45).

ФОРМИ: *наз. одн. Козмица* 6 (1458 BD I, 19; 1459⁺ BD I, 32, 36; 1460 BD II, 276; Cost. S. 34; 1461 BD I, 45); *козмицъ* 2 (1452 Cost. II, 422; 1460 BD I, 41); *зам. род. вѣра пана козмица, козми(ца)* 2 (1448 Cost. II, 366; 1460 Cost. S. 41); *род. одн. козмици, ко(з)мици* 9 (1458 BD I, 20, 25; 1459 BD I, 28, 34, 36; Cost. S. 22; 1460 DIR«А» 515); ! *козмицъ* 1 (1458 BD II, 262).

*КОЗМИШЪ ч. (1) (*особова назва, молд., пор. Козма*): а на то е(ст) вѣра... пана козмиша (sic. — *Прим. вид.*) (Сучава, 1453 Cost. II, 462).

ФОРМИ: *род. одн. козмиша* (1453 Cost. II, 462).

КОЗМЪ див. **КОЗМА**.

*КОЗЪРЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже придоша прѣ(д) нами... живертъ и рома(н) о(т) козъреши... и продали свою правою о(т)ниною (Сучава, 1479 Cost. S. 98).

ФОРМИ: *род. козъреши* (1479 Cost. S. 98).

КОИКА ч. (1) (*особова назва, молд., пор. Константынь*): И такожде есми дали и потвѣрдили тои свѣatoi нашей цркви... татаре на имъ Бачюл съ чельдею, и Коика съ чельдею (Сучава, 1488 BD I, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. Коика* (1488 BD I, 342).

*КОИЛИКИКОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): первый поручни(к) кна(з) михаило евнутеви(ч)... дмитриеви(ч) мо-нивидъ коиликикови(чи) (б. м. н., 1392 Р 46—47).

ФОРМИ: *наз. мн. коиликикови(чи)* (1392 Р 47).

КОЛА ч. (9) (*особова назва*): а ту дьднину панъ кола вольнъ продати или замѣнити (Галич, 1409 Р 74); Мы михалъ бучакый па(н) и ст(а)роста галицкий и кола судья галицкий дьдничъ з далеова визнавамы то и земланы иж(ъ) та(к) есмо то оуложили (Галич, 1435 Р 134).

ФОРМИ: *наз. одн. кола* (1409 Р 74; 1413 GL 48; 1435 Р 134); *род. одн. колы* (1409 Р 74); *дав. одн. колъ* (1409 Р 74).

*КОЛАНЪННИИ ч. (1) (*закрѣпачений селянин без права виходу*) коланний: Село цве(т)ковъ а в томъ селе отамо(н) а два члвка оди(н) слоуга а други(н) коланъны(н) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90).

ФОРМИ: *наз. одн. коланъны(н)* (бл. 1471 ЛКЗ 90).

*КОЛѢНО с. (2) (*рід, покоління в родоводі*) коліно: ачь хто менітса шлахътичомъ тогды имееь шесть оуружены(х) стары(х) а добры(х) шлахътичов (!) поставитъ на свидѣ(ч)ство двѣ свое(г) родоу а дру(г)и два изъ друогаго колена, а тре(г)ихъ два съ тре(г)его колена (XV ст. ВС 18 зв.).

ФОРМИ: *род. одн. колена* (XV ст. ВС 18 зв.).

КОЛШШВЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Кулішівка: тьмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми... села на днистри, (на) имъ колешевци и рьшинци (Сучава, 1447 Cost. II, 273).

ФОРМИ: наз. колешевци (1447 *Cost.* II, 273).

*КОЛЕШЬВА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): и мы видѣвше и(х) (правою и вѣрию слоуж)бою до на(с)... подтвердили есми имъ... села... поннже колешьвъ где бы(л) ходко и мѣчюкъ (Васлуй, 1439 *Cost.* II, 51—52).

ФОРМИ: род. одн. колешьвъ (1439 *Cost.* II, 52).

КОЛИ, КОЛЫ (442) I. присл. (13) (неозначений) будь-

коли, коли-небудь (11) : пак ли бы его жъ бѣ не дай хо(т)л бы коли о(т)стати тонь (!) нсныи кнА(з) корибу(т)... тогда мы... хочемы его о(т)стати (Луцица, 1388 *P* 39); где бы коли того исного пана нашего, наймл(с)тнийшого кроль полсского, и короуны его, намѣстко(м) лихое оу волотство ражено, а любо молвено и овшемъ мили зъ и(х) оусь(х) противны(х) речѣи которы бы коли коу нашеи знаемости припили оуставичниѣ обыслати и выстеречи (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 698); А пак привилїи Аврамово, що имал он на тоє село... от коупеж, а тоты его привилїи, аже съ коли изъыват, а они да не имают добуовати на сїе наше привилїе николи на вѣки (Сучава, 1493 *BD* II, 22);

(у сполуч. к о л и ... а к о л и) коли... а коли, іноді... а іноді (2): коли имьль и тель на недѣ(л) А коли њ тель (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); обычаи именю(т) лакомїи соуудья коли за вїноу которого оубого (!) а коли шла(х)тича закла(д) беруць не имеючн жадное мл(с)ти межї собою то(г) дела(т) (XV ст. *BC* II).

II. спол. (429) (зв'язує підрядні речення) 1. (приєднує підрядні умовно-часові) коли, якщо (271) а (у препозиції) (162) (із співвідносним словом в головному реченні) (30): коли вси бодре и землане боудуть городъ твердити, тогды ти люди тако же имьють твердити городъ смотричь (Смотрич, 1375 *P* 20); а о слоужбою коли на воиноу поонти (!) тогды А имаю за пана дробыша застоупати (Острог, 1458 *ОЖДМ*); Нижъли коли мы сами где своею головою потагнемъ, тогды онъ съ нами тамъ маеть поити подле обычая (Судомир, 1488 *РИБ* 424); Коли(ж) кме(т) бжде(т) ране(н) до крови... тогды емоу прїидеть две частї за раны а третей часть сждоу (XV ст. *BC* 29); А пак коли оусхочет наяснѣишии Владислав, крал оугрѣскїи и чьскїи... и... Ян Олбрахтъ, крал полскїи... и оучинат воиска и... пойдут... на тоурецкого чьсаръ и на его земли, и тогды наяснѣишии Владислав... имал бы проити черес Басарабскоую землю (Гирлов, 1499 *BD* II, 423);

(без співвідносного слова в головному реченні) (51): также коли ми бгъ поможе(т) ку моеи отнинъ буду господаремъ и воеводоу, оу земли валаскою, службу и сен листь на себе даю, аже хочю тымъ лепши служи(т) нашему милому г(с)дрю, кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); *kolizby pinezcy tot wasz posol iechał czerez naszuiu zemlu k niemu, ludiem by zdiecie mnoho serdcia upalo* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); но коли панъ дробышь ставъ завить (!) но покоуль вода сА взольеть пото(л) панъ дробы(ш) маеть съюжатими своинми о(т)мъннати волбыревце(м) (Острог, 1458 *ОЖДМ*); Про тожь, коли она его въ тоє именье приняла за сына место... а онъ къ тому именью близшии (Краків, 1489 *РИБ* 438); коли похочеть Стефанъ воевода... своихъ пословъ послати до свата своего... абыхмо его посломъ давали добровольное проеханье (б. м. н., 1496 *BD* II, 405);

(у сполуч. а коли, але коли, и коли) а коли, але коли, і коли (64) (із співвідносним словом в головному реченні) (19): а коли оухотъ(т) выгнати волю о(т) наше(ї) земли до оугоръ, тогды имають платити о(т) каждого вола по њ гроши (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); а коли на во(и)ноу ходять тогды подымьщныи не даютъ (б. м. н., бл. 1470 *ЛКЗ* 90); И коли иам богъ поможет та добуоуде зась нашу очизноу землю молдавскоую, а тогды нам, Стефаноу воеводі, да ест слободно и добровольно... вьити ис их милости землях (Гирлов, 1499 *BD* II, 422);

(без співвідносного слова в головному реченні) (45): а коли который торговешъ поидеть торговать ис торуна черес берестие до лучьска без печали будте (б. м. н., 1341 *P* 2); а коли который господаръ имъ (поруши)ть без вины ихъ таковыи штобы былъ проклатъ о(т) га ба (Сучава, 1407 *Cost.* I, 57); а коли б(г)ъ дасть спустъ будеть и я дамъ на прч(с)тую бо(г)мтръ десатую бочку ис того Става (Луцьк, 1445 *P* 150); а коли наза(д) оусхоче(т) поити до земли мо(л)давскоеи имае(т) поити добровольне съ своею панєю (Снятин, 1454 *P* 163); а коли мы не боуде(м) с тоє земли дани полни(ти) на цркъв бжїю и е(г) мл(с)ти архимандритоу тоую землю о(т) на(с) о(т)на(ти) и да(ти) комоу е(г) мл(с)ть зволити(т) (б. м. н., 1498 *ЧАФ*);

(сполучник «коли» повторюється перед двома і більше супідрядними реченнями) (17): а тако(ж) коли коро(л) его мл(с)ть то(т) буде(т) оу коруна, а либо иншии коро(л) его мл(с)ть будеть оу коруна, тог(д)ы, коли коро(л) его мл(с)ть на(с) обышле(т) на го(д)бномъ мьстци, имаемъ хо(л)довати кролеви его мл(с)ти по(л)скому (Серет, 1445 *Cost.* II, 729); А отъ мене коли змольшь и отъ слоугъ мои хъ твоимъ оулоусомъ коли шкода станеть отъ правое роуки або отъ левое або которие подле мене стоАть отъ братыи(и) мой о(т) дете(и) мой(х) твоимъ людемъ коли шкода станеть, а о томъ деле коли А боудоу ведати и тобе коли рать свою поушоу... я ихъ только боудоу не казнити (б. м. н., 1484 *ЯМ*);

б) (у постпозиції) (98) (без співвідносного слова в головному реченні) (82): А па(н) птръ влодковичъ дѣдичъ скарбиновскїи ... свѣдчю... тым то листомъ каждому добромоу... коли буде того листу ко(м)у потребизна аже миха(л) грабовецкїи а па(н) птрашь пиликовичъ просили крола о границу промежи грабовца а тисманча(н)ъ (Галич, 1404 *P* 67—68); а волень отъдати, и замениги, и продати, коли хотя и по души отъдати (Луцьк, 1452 *АрхІОЗР* 8/IV, 61); Мы Іо Стефан воевода... знаемо чиним... вьсам... коли комоу потребизна боудет яко... крал... нам вси мерзачкы... отпуостили, и покоуи... оставили (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

(у сполуч. к о л и... а щ е) якщо, коли (14): мы Стефан воевода... чиним знаменито и сим листом... коли того комоу аще потребизна боудет оже прїиде прѣд нами... пан Ивоул Солка... и дал Ивоул Богдану... едио привилїе... на три села (Сучава, 1461 *BD* I, 44—45); мы Стефан воевода... чиним знаменито и сим лнстом нашим... коли же того аще комоу потрѣбизна боудет, оже тот истыии слоуга наш Борча... слоужил нам правою и вѣрною слоужбою (Васлуй, 1487 *BD* II, 112);

(у сполуч. а л е к о л и) але коли (2): а на перевози от воза, илі от немецких илі от орменских, по четири гроши, але коли имают возити поромом (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790); а на перевозы от воза, или от немецких или орменских, по четири гроши, але коли имают возыты поромом (Сучава, 1460 *BD* II, 275);

в) (в інтерпозиції) (11): а о цеци(н) и о хмельвъ, коли нашъ г(с)дръ будеть, оу своего г(с)дрА и в наше(г) крола, влодислава пол(с)кого, о то(е) имаеть намилвити (!) и обровнати, подлугъ кролевы воли (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); уставлаемъ иже ка(ж)ды(и) рыцерь алюбю просты(и) земленїи коли хоругви по(д)несоуть што (!) умель своего мestia стере(ч) а хороугви своєи боронїт (XV ст. *BC* 10 зв.); а не заседельи коли оусхотя(т) о(т) не(г) про(ч) поити, ка(к) в зе(м)ли обычаи есть, выхо(д) о(т)да(в)ши волю емоу поити гдѣ хоче(т) (Луцьк, 1490 *Пам.*).

2. (приєднує підрядні часові) коли (140) а (у препозиції) (83) (із співвідносним словом в головному реченні) (15): колн ж то пришедши пред наше обличе слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскїи, и оуказал есть кнАзА львовы листы...

тогда пожадал есть, оу нас слуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, абихом потвердили кнѣзѣ львовы листы (Судомир, 1361 *AGZ* 6); коли чоловѣкъ то(т) обвиненый домоуъ приѣде(т) (так.— *Прим. вид.*) тогда по его оуѣханьѣ третии дн(с)ѣ право має(т) быти (Галич, 1435 *P* 134); а бори(с) ре(к) коли(м)са з гльбомъ зье(д)на(л) то(г)ды тыи записы гльбу о(т)да(л) (Вильна, 1495 *ВМБС*); (без *співвідносного слова в головному реченні*) (35): Се же

коли сна моего изъемьлтса (так.— *Прим. вид.*) велфромья а по его животъ кого бѣ избѣреть (так.— *Прим. вид.*) и стыи никола тому все (то) што к цр(к)ви предаль есмь и своею братнею (б. м. н., бл. 1350 *P* 8); коли пак стала валка оу земли и они пошли под лес к Ступну на речкоу на Любовь (Ступно, 1444 *AS* I, 42); коли кн(д)зю Семену спустити вышній ставъ, а в тотже час кн(д)зю Василью спустити свой ставъ нижній (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); А тако аже коли мы послали наши вирны боары... до господарь нашего кроль его милость, а... крол... просил нас... абихом простили пана Михаила логовета (Сучава, 1468 *BD* II, 305—306); ино коли хто по нашомъ животъ съ наследниковъ нашихъ будеть тое имъне Здетелю держати, и они мають тые двѣ копѣ грошей давати (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3);

(у *сполуч.* а коли, из *співвідносним словом в головному реченні*) а коли (7): а коли панъ Петръ възилъ (л) по тымъ имънямъ, тогда намѣстникъ мой не жаловалъ на пана Петра (Вильна, 1498 *АЛМ* 163); А коли съ прилоучитъ нѣкотораа знаменитаа кривда а низгода межи старостамы, тогда мы имаем дати знати кролеви его милости (Гирлов, 1499 *BD* II, 424);

(у *сполуч.* а коли, але коли, и коли, без *співвідносного слова в головному реченні*) а коли, але коли, і коли (26): а коли миръ станеть юрью кнѣзю города лишитиса (б. м. н., 1352 *P* 6); и колы есмо проихалы черезъ лисъ Почапинскыи до долини Кобелька... ажь тамъ есмо... застали боярь Хмельницкихъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а коли стадо Глушыцкое гонятъ у волость въ Дубровеньскомъ пути, и они въ тыхъ селехъ ночь ночноють (л) (Вильна, 1499 *РИБ* 776);

б) (у *постпозиції*) (38) (из *співвідносним словом в головному реченні*) (4): а тоти его привиліе, що имал, оуи емоу пахорили въ домо(у) Роусо(у)лов от Флорещи, тогда коли погорили и привиліе пана Вланкоула, оуика нашего (б. м. н., 1472 *BD* I, 177); а буоде(т) имъ тая ре(ч) о(т)новлена тогда они мають о(т)поведати ка(к) и тогда коли были позваны первое къ праву (XV ст. *BC* 33); Я ещо тогда и дочки въ нее не поняль, коли тотъ листь взяла теща моя въ короля е. м. (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

(без *співвідносного слова в головному реченні*) (34): а города луцьска блюсти ми а никоум не дати алижъ осподарь мо (л) великийи король возметь коли оускочеть (б. м. н., 1386 *P* 30); а писанъ листь оу коломыи оу тыжднь по стмъ михаилъ коли са пишеть подъ лѣты ржства хва ≠ аль(т) и т лѣ(т) и деваносто лѣ(т) и осмое лѣ(т) (Коломия, 1388 *P* 57—58); а привиліе що има(л) на те(х) села(х) и на озера они емоу покради (!) коли ем до(м) злодѣи покрадили (Сучава, 1459 *Cost. S.* 22); и надто маю свѣтки люди добрыи, которыи ж при томъ были, коли они мнѣ тоѣ имъне продали вѣчно и непорушно (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); и листь есми на то г(с)дра королаа его млсти мѣль але ми на москве в(д)а(л) коли бы(л) есми по(и)манъ (Вильна, 1495 *ВМБС*);

в) (в *интерпозиції*) (19): и тѣ(ж) имъ тая люба была новина которая на(м) тогда коли есмо ехали з великого литовьского кѣзства была повѣдена (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); а на той часъ, коли са есмо мѣняли, Ивачевский ставъ былъ не заставлень (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); а па(к) привиліе, що имали слоуга

на(ш) (моуша и) калина... о(т) илѣяша и о(т) стефана воеводове, коли били оу миру, на тое половини о(т) рѣшкани, а они дали оу ру(к) служѣ нашему глигорови (Сучава, 1500 *Cost. S.* 234).

3. (*приеднуе підрядні умовні*) (3) (у *препозиції* — у *сполуч.* а коли, из *співвідносним словом в головному реченні*) а якщо (1): а коли жъ такыи боудѣ(т)... тогда емоу мо(л)чаны твори(м) на веку вѣчныи (XV ст. *BC* 35);

(у *сполуч.* а коли, але коли, без *співвідносного слова в головному реченні*) а якщо, але якщо (2): але коли боудет намъ надоби илѣ соукно илѣ инаа торговла... а мы а либо наши мытници абы торговали (Сучава, 1456 *Cost. II*, 791); але коли боудеть намъ надоби или соукно или инаа торговль... а мы алибо наши мытници абы торговали (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

4. (*приеднуе підрядні пояснювально-причинні*) оскільки, тому що (12) а) (у *препозиції*) (8) (из *співвідносним словом у головному реченні*) (3): колижъ межи рожаемъ людськимъ ничого не есть пилнишее, нижлии память потребизна есть... протожъ мы илѣшъ воевода... знаменито чинимо оурадомъ... пану нинейшему владисла(в) ... тому истино(м) королеви... у деръжаніе и триманіе на вѣки вѣчныя слоубоуемы (Львів, 1436 *Cost. II*, 706—707); Коли жъ всего прироженя постат своего передкоу видѣ на быванна наслѣдовати, про тож и мы... от родителей нашихъ обычаев... отстоуповати не имаемо (Сучава, 1462 *BD* II, 283);

(без *співвідносного слова в головному реченні*) (5): коли жъ велемъ жнѣи илѣашъ воевода... пану владиславови, кролю по(л)скомоу... голдъ вырности... е(ст) оучини(л)... мы такоже иже повинни есмы его воли пристати (Львів, 1436 *Cost. II*, 701); Коли ж... оумыслъ и злость и(х) е(ст) на то какъ бы христѣянство обажѣли... штобы ні одныи... оу нашей земли нашомоу христѣяннѣ пнезези бы не дова(л) (!) (XV ст. *BC* 39—39 зв.); коли тому Петку а Петру тыи земли Крупшовы отчина и дѣдина естѣ ... и мы тыи земли Петку а Петру присудили (Вильна, 1495 *РИБ* 602);

б) (у *постпозиції*—без *співвідносного слова в головному реченні*) оскільки (2): Раистръ кни(г) прѣвы(х) правы(х) крола казимера о оуставлени(и) пра(в) коли (ж) вса права то естѣ прѣвое (XV ст. *BC* 5 зв.);

в) (в *интерпозиції*) (2): а пакъ мы тое село ихъ коли жъ воны и теперъ его держитъ при нихъ тымъ способомъ заставляемъ (Троки, 1498 *ГВКОО*).

5. (*приеднуе підрядні додаткові*) коли (3) (у *постпозиції* — из *співвідносним словом у головному реченні*) (2): И мы пытали Сопъги: свѣдомъ ли онъ того, коли тотъ листь брали въ небощика короля е. м. (б. м. н., 1498 *АЛМ* 169);

(без *співвідносного слова в головному реченні*) (1): Też jestliby chrest'janin pahabał... o zastawu... na tuju istnuju zastawu... majet' prisiahnuti, jako ne wedał koli jemu wkradeno, abo khwałtom wziało (Луцьк, 1388 *ZPL* 104).

КОЛИ БЫ *спол.* (28) (*зв'язуе підрядні речення*) 1. (*приеднуе підрядні умовні*) якщо б, коли б а) (у *препозиції*) (23) (из *співвідносним словом у головному реченні*) (6): а тижъ коли бы который неприАтель своею силою обглогло того исныи гро(д) галичъ тогда того исныи воевода и бра(т) его... имають... того исного города боронити (Луцьк, 1388 *P* 37); а такъже коли быхомъ имъ жолдѣду непоплатили и шькодѣ тогда имъ поволеваемъ (!)... намъ лаАти нашихъ купецѣхъ (Сучава, 1433—1443 *АРМ*);

(без *співвідносного слова в головному реченні*) (6): ино коли бы... воите (л) с того свѣта шеддѣ (л) ано на его дѣти сулимовъ има сполна спасти (Львів, 1412 *P* 81); Коли быса то дѣяло около свѣта нарожнѣя бо(ж)его оуже проминоулого... ижбыхо(м) дла того о(т)солю певныи паны рады кроле(в)ства к на(м) до Литвы призвали были (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); а тако(ж) коли бы вышол(л) андреи тру(ш)ковн(ч) или боу(л) какыи шкоднн(к) покутскыи до нашей земли, а мы што быхо(м) и(х) выдали (Банилів, 1455 *Cost. II*, 770);

(у сполуч. а коли бы) а якщо б (11) (без співвідносного слова в головному реченні) (7): а коли быхомъ противъ тому молъви(л) то быхомъ молъвили противъ нашеи чти (Сучава, 1433—1443 АРМ); А коли бы кн(А)зь Василей не спустилъ своего ставу в тот час коли кн(А)зь Семень спустить, а была бы шкода кн(А)зю Семену, и кн(А)зь Василей имаеть шкоду заступить (Луцьк, 1463 АС I. 55—56); а коли бы обадва змерли а не зостанеться ни по одномъ сыновъ... то тоє село Осекрово на насъ прийти будеть (Троки, 1498 ГВКОО);

(із співвідносним словом в головному реченні) (4): а коли бы была отъ нъкоторыхъ нашихъ неприятелихъ налага на нашу землю Перемыскую, тогда имаеть слуга нашъ Бъдунъ... самъ своимъ животомъ полагати... на оборонья нашей землѣ (Судомир, 1408 АхЮЗР I, 6); а коли быхъ мо хотѣли тоє узршати, тогда быхмо имѣли первои (господарю) королю положити триста золотыхъ угорьскихъ (б. м. н., 1473 АхЮЗР 8/IV, 102);

б) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (2): а по его животъ въ жоны его и въ дѣтей ни хто не мѣлъ того имѣня выкупати, ни жили отцѣ нашъ с. м., коли бы его ему потребъ (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); А такожъ мы... ани жадной радѣ ани помочи Туркомъ не имаемъ дати, вѣнъвши коли бы нъкотораѣ моцъ або сила тоурецкого чьсаръ... пришла бы (Гирлов, 1499 ВД II, 423—424);

в) (в інтерпозиції) (2): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... аже хотѣчи... владиславови... королю полскому... оуказати... наше листы... которыми сѣ есмы ему записали... иже быхомъ николи не имѣли противъ ему быти... але быхомъ ему и его корунъ помагали коли бы того трѣба, безо лсти и без хытрости (Дольний Торг, 1411 Cost. II, 637); Вызнаваемъ... и(ж)... хотячы пана михаила... намъ братомъ... оучинити... дали есми емоу оу ка(ж)доую его пригодоу... коли бы ся емоу пригодило выти ись земли мо(л)давскоєи перед(д) каки(м) натискомъ оу снятинъ оу горо(д) мешкане съ его панею (Снятин, 1454 Р 162—163);

(у сполуч. колко крот коли бы): скільки раз, коли б (1): Тиж от сего часоу... слюбоуемъ томоу пануоу Казимироу кролю... противко каждомуу неприателєви ихъ пристати и помагати... колко крот коли бы было потребизна (Сучава, 1462 ВД II, 284).

КОЛИКО (18) (цсл. колико) I. займенниковий числ. (4) (неозначено-кількісний) скільки-небудь (1): колико возовъ пошлю(т) о(т) нъмецкого монастыръ или по рибоу или по мѣ(д)... щобы о(т) ни(х) нигде не оузьли мыта по нашеи землѣ (б. м. н., 1429 ДИР«А» 455);

декілька (1): и тыми разы тыє мещане в роуцькие... шесть ихъ... просили насъ абыхмо ещо имъ тыє ко(р)чмы на колко годо(в) продали (Краків, 1489 АКВ);

трохи (1): Се азь... Игнатіє, рекомѣи Юга, великѣи вистѣрникъ Іо(а)на Стефана воеводи, оже... къ свѣтому мѣстоу... иже на Паутнои, дали есми... едни виноградъ близъ винограда монастырская оу Хьрьлов, и полю колко (!) (Путна, 1476 ВД I, 215);

(означає велику кількість чого) скільки (1): Колико то гробовъ а вси тыи жили на семь свѣтъ а пошли вси къ боу (Київ, 1446 Р 154).

II. числівниковий займ. (14) (у відносному значенні — зв'язує підрядні речення)

1. (приєднує підрядні міри і ступеня) скільки (12) а) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (11): а хотаръ еи долоу нистро(м)... на устєе загорнѣи ись вѣсьми грѣлами колико оупадаеть оу загорнѣи (Нямп, 1456 ДИР«А» 511); а мы такожъ ере и от нас есмы дали и потвѣрдили слоузъ нашемоу вѣрноую пануоу Жоуржоу гоуенникоу тоую прѣдреченноюу третоую част села от Бѣшешци, от колико ест част Оани Бѣшешскоула (Сучава, 1499 ВД II, 135);

б) (в інтерпозиції) (1): а Тоурком, колико боудоум мочи, быти им неприятели (Гирлов, 1499 ВД II, 424).

2. (приєднує підрядні часові — у препозиції) скільки раз (2): (із співвідносним словом у головному реченні) (1): колк(о) сѣ пригодить ижъ поидеть к(то) за своємъ злодѣємъ горѣчи(м) пыто(м) ... а которого чоло(вѣк)а обвини(т) злодѣѣа своего оу (сѣль) тогда право ему маеть быти тре(т)ии дн(с)ъ по его оуб(х)а(нѣв) (оу сѣ)ло бѣ(з) о(т)волоку (Галич, 1435 Р 134);

(без співвідносного слова в головному реченні) (1): и пак колико беседе имахмо къ вашеи милости, а мы по рѣдоу вѣсе къ нимъ разброихмо (Дольний Торг, 1475 ВД II, 336).

Див. ще КОЛКО¹, КОЛКИ, КОЛКО.

КОЛИЧЬ ч. (3) (особова назва): а тому свѣдци па(н) Анъ количъ, па(н) волканъ оугорницкии (Галич, 1404 Р 68); тѣм (sic. — Прим. вид.) мы видѣвшє правоую и вѣрноую ихъ слоужбоу до на(с)... дали есми и(м) оу нашеи землѣ молдавской села на имѣ боучоумнѣи... и где бы(л) михаило количъ (Сучава, 1439 Cost. II, 41).

ФОРМИ: наз. одн. количъ 2 (1404 Р 68; 1436 ДИР«А» 469); количъ 1 (1439 Cost. II, 41).

! КОЛІ (ТОГДЫ) (1): прото(ж) реку текоу(т) межѣ имени а ка(ж)ныи имеетъ свои бѣре(г) а коли(ж) тая река

оучини(т) собе иноуды бере(г) а не члвчымъ оученіємъ (!) але своєю сілоу а колі первєишая тоутъ имаеть бытѣ правая граница (XV ст. ВС 10 зв.).

Див. ТОГДЫ.

*КОЛКИ мн. (2) (назва містечка у Волинській землѣ) Колки: а покинувъши гостинецъ Олышский въ право... поехати гостинцомъ, который идеть до Колковъ (Луцьк, 1322 АхЮЗР I/VI, 2); Я Семень с колковъ ... уписалъ есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши (Київ, 1398 ДГПМ).

ФОРМИ: род. Колковъ (1322 АхЮЗР I/VI, 2; 1398 ДГПМ).

КОЛКИ займенниковий числ. (1) скільки, скільки раз: а i my k waszoy miłosty kolkiz dej przykazywali, prosia welmi, szto b i wasza miłost postow k temu nastafi (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 140).

Див. ще КОЛИКО, КОЛКО¹, КОЛКО.

КОЛКО¹, КОЛЬКО, КУЛКО (70) I. числ. (10) 1. (неозначено-кількісний) декілька (2): А што есмо того Еська Рабєевича съ Нисаномъ смотрели... о стунъбреты и прысудили ему, тому Еську, на Нисане колько стунъбретовъ (Краків, 1489 РІБ 432).

2. (питальний) скільки (8): О иаметномъ (!) ко(л)ко гро(ш)и имать брать (XV ст. СЯ 9).

II. числівниковий займ. (60) (у відносному значенні) (приєднує підрядні речення) 1. (міри і ступеня) скільки (52):

а) (у постпозиції) (49) (без співвідносного слова в головному реченні) (30): а львовчане што нмутъ принести сами изъ угоръ серебро жъженое, отъ того серебра што быхомъ мы купили собѣ колко будеть иамъ надобно (Сучава, 1408 Cost. II, 632); а пак котаръ пустини що по тои сторони Подраги... да ест колко оузмогоут оживати досит (Сучава, 1492 ВД I, 510);

(із співвідносним словом або узагальнюючим займенником у головному реченні) (19): а кто не идеть на бѣльи городъ, толко иметь дати на та(г)а(н)а(к)а(ч)ю колко у бѣлому городѣ (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а маю(т) они только жъ ко(р)чомъ мети колько передъ тымъ бывало (Краків, 1489 АКВ); и дали и потвѣрдили есми томоу свѣтому нашемоу монастыроу от Паутнои... оуси прѣвки и с попи колко соут оу оусихъ селахъ (Сучава, 1490 ВД I, 419);

б) (в інтерпозиції — з узагальнюючим словом у головному реченні) (3): и варе кто имѣ(т) звати или о(т) чужєи землѣ... или о(т) нашеи землѣ, а тоты люди оуси кулко иму(т) быти, оу тоу монасты(р) да е(ст) и(м) слобо(д)но орали (sic. — Прим. вид.) соби и жито сіали (Сучава, 1453

Cost. II, 461); вси королеве и вси хрестиянъскии господа-реве, колько ихъ суть... еднаються... напротивъ поганъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 410).

2. (додаткові) скільки (8) а) (у препозиції—із співвідносним словом або узагальнюючим займенником у головному реченні) (5): а што коли идетъ изъ земли чересь сочавы на сирать, колко давали на сочавъ половина отъ того мыта имуть дати на сирать отъ оусего и отъ кожи и отъ волны и отъ овчины (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); А што коли идет ис нашеи земли черес Соучавоу на Серет, та колко мыта давали оу Сочавъ, того половина имають дати оу Серети от оусего (Сучава, 1460 *BD* II, 275); и о колко земли оне с паном Янчинским спор мели, и я есми того половицу отехал (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119);

(без співвідносного слва в головному реченні) (2): а колько ихъ не было, што ихъ Каменъчане оузли, и мы давали за тоую к паробъковъ за пать подевати тисачъ (б. м. н., 1481 *BD* II, 365);

б) (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (1): Му з княземъ Schwytrykhaïtom peremiryia pechoczem derżat zaniuz wasza miłost sami wedaie te, skolko prysiah Schwytrykhaïto... isłomił (1), kolko pak bratu naszemu pokoupniku... prysiach izłomił (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139).

ФОРМИ: дав. одн. ч. по... колку дней (XV ст. *BC* 31).

Див. ще **КОЛИКО**, **КОЛКИ**, **КОЛКО**.

!КОЛКО² <ТОЛКО> (1): Те(ж) гдѣ колі соутъ дворы наши далека тогды землана (1) наши могутъ заклады бѣроучи запира(т) оубороу старостѣнж а то слоужбникомъ которо(г) слоужбника нихто не стави(т) ко(л)ко (1) староста и е(г) соуди(т) (XV ст. *BC* 34).

Див. **ТОЛКО**³ 2.

***КОЛКОВЪСКИЙ** прикм. (1) ◇ гостинецъ Колковъскій див. ***ГОСТИНЕЦЪ**;

ФОРМИ: знах. одн. Колковъскій (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

Пор. ***КОЛКИ**.

КОЛКОКРАТ числівниковий займ. (1) (стч. kolikokrat) (у відносному значенні) (приєднує підрядні часові — у постпозиції) скільки разів: а то все выше писаное даемъ емоу до е(г) живота ко(л)кокра(т) бы ся емоу пригодило выти исъ земли мо(л)давскоей (Снятин, 1454 *P* 163).

Див. ще **КОЛКОКРОТЬ**.

КОЛКОКРОТЬ, **КОЛКОКРОТ** числівниковий займ. (3) (стч. kolikroś) (у відносному значенні) (приєднує підрядні часові — в інтерпозиції) скільки разів (2): въ всеи покори и почестьнос(т)и оучинили е(с)ми къ сеи слоужбъ томоу исномуу паноу нашему... владиславоу, кролеви... колко-кро(т) боуде(т) потрѣбизна, на вѣкы вѣчній часы (Львів, 1436 *Cost.* II, 698);

(у сполуч. колко крот коли бы — у постпозиції) (1): Ти ж от сего часоу и на потоум далшіи часы слобуюем томоу паноу Казимироу... противко каждомуу неприателви их пристати и помагати... колко крот коли бы было потрѣбизна (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

Див. ще **КОЛКОКРАТ**.

***КОЛНО** с. (1) (назва міста у Польщі, пор. Kolno): Мы вонцехъ з бжией мл(с)ти ярпбискупъ гнѣзденский... ванценць съ шамотуль межирѣцкии доброкгость с колна каменъский... слобуемы... и записуемыа стецку воеводъ землѣ молдавскои (Ланция, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: род. одн. колна (1433 *P* 123).

КОЛНЯТИЧИ див. **КОЛЬНЯТИЧИ**.

КОЛО¹ прийм. (3) (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на предмет, біля якого розташований інший предмет) коло, біля: мы кня(з) фе(л)доръ любортовн(ч) чинимо то знаменито... аже па(н) ивашко дѣдопницкии милбичичъ жаловалъ и позвалъ па(н) татомира балицко(г) аже емоу побралъ па(н) татомиръ вепрѣ оу черно(м) лѣсь коло тоурьи (Зудечів, 1413 *P* 82—83); А тые, господару,

змяяне вси тоежъ отъказали и тыхъ всихъ новинъ коло рачовъ, коло воинина отреклися (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21).

Див. ще **ОКОЛО**² 1.

!КОЛО² <?>(1): a prythom switcowie bily <...> lohy Kurowski nasz pap Kuczry... y pan Stepan Borirowicz (1) Vladi kolo<...> y unnich ipnoho dobrych ludij bylo pry tem (Глиньяни, 1395 *GL* 166).

КОЛОДА жс. (23) міра місткості рідких і сипучих тіл:

ис тѣхъ трии волости и взали есмы вовса е̇и сотъ коло(д) вовса и шистъ десать колодъ вовса (б. м. н., 1386—1418 *P* 35); а еще есмы дали оброкъ тому монастиреви из нашего двора на каждын годъ цѣлыи по десать бочокъ вина и по десать колоды пшеничны(х) (Сучава, 1411 *Mih. Alb.*); а иде(т) с не(г) колода медоу и съ всеми пошлинами (Київ, 1427 *P* 108); и те(ж) повѣди(л) пере(д) нами што с того села сомина хоживало на(м) чотыри колоды о(в)са (Вільна, 1499 *ГОКІР*).

ФОРМИ: наз. одн. колода (1427 *P* 108; бл. 1458 *P* 167; бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); род. одн. колоды (XV ст. *ИК*; 1470 *BD* I, 140); дав. одн. колодѣ (1386—1418 *P* 35); знах. одн. колоду (1386—1418 *P* 35; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.); місц. одн. по колодѣ (1386—1418 *P* 35); наз. мн. колод 2 (бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв.; 1499 *ГОКІР*); зам. род. по десать колоды 1 (1411 *Mih. Alb.*); род. мн. колодъ, коло(д) (1386—1418 *P* 35; 1453 *Cost.* II, 445; бл. 1471 *ЛКЗ* 92); знах. мн. коло(д) (1453 *Cost.* II, 445); знах. дв. две колоде (бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв.; 1488 *УКТ*).

***КОЛОДЕЗЫКИ** мн. (1) (назва села у Волинській землі): по половине зъ Любчемъ грань, куды речка идетъ, лѣсы, урочысчы до Колодезыковъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

ФОРМИ: род. Колодезыковъ (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

КОЛОДЕН ч. (2) (назва міста у Волинській землі) Колодно: а кня(з)ю Семену досталсА город Колоден (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Колоден (1463 *AS* I, 54); місц. одн. оу колодне (1463 *AS* I, 55).

КОЛОДЕНСКИЙ ч. (1) (особова назва): Я князь Михайло Васильевичъ Збаражський чиню знаменито... штожь коли записалъ былъ мнѣ да(д)а мой небожчикъ князь Семень Васильевичъ Колоденский имѣнье на има Маневъ... ино ми того имѣнья отпирали дадинаа моА... а зать ей (Вільна, 1482 *AS* I, 79).

ФОРМИ: наз. одн. Колоденский (1482 *AS* I, 79).

КОЛОДНОЕ, **КОЛОДНОЕ** с. (2) (назва села у Волинській землі) Колоденка: Се я Ванко Скердѣвич сын Джушин ис Квасилова, пан холмський чиним знаменито... иж я... освещоному кня(з)ю Семену Василевичу дѣдъчу Збаразкому продал есми емоу вѣчную отчизну свою... а то есть на има... Колодное... в луцком повѣте (Володимир, 1470 *AS* I, 64—65); мнѣ пноу ванкоу досталосе на мою дѣлницю квасилово а... колодноѣ (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: наз. одн. Колодное 1 (1470 *AS* I, 65); колодноѣ 1 (1478 *ЗРМ*).

***КОЛОДНЫЙ** прикм. (1) ◇ землА колодная див. **ЗЕМЛАЗ**.

ФОРМИ: наз. одн. жс. колодная (бл. 1458 *P* 167).

***КОЛОДНЯ** жс. (1) (назва села у Волинській землі) Колодня: Одложили есмы: на Гнидовъ не надобе мыта давати въ Колодни не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: місц. одн. въ Колодни (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

***КОЛОДЕЗЬ** див. ***КОЛОДАЗЬ**.

КОЛОДАЗКИЙ ч. (1) (особова назва): а при томъ были наша вѣрная рада князи и панове князь иванъ васильевичъ черторыйский... панъ ѳедко колодазкий (Луцьк, 1445 *P* 151).

ФОРМИ: наз. одн. колодазкий (1445 *P* 151).

***КОЛОДАЗЬ** ч. (6) джерело: коупилъ панъ петръ радцьовський дѣдичтво пнеколтъ... со всѣмъ оуездомъ того села и сычемъ и с колодаземъ (Перемишль, 1366 *P* 12);

а хотарь тьмь два селомь поченше о(т) горь... на колодѣзи ивановѣмь потокомь, а о(т) колодѣзи прости на дѣлоу (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121); мы великий князь Швитри-кайло олькирьдовичь чинимь... знаменито... ижь... дали есмо и записали землю црковъноюу ... и сеножать о(т) колодѣза до колодѣза по оувозищъ по Добрѣньский путь (Городок, 1443 *P* 144—145).

ФОРМИ: *род. одн. колодѣза* (1443 *P* 145); *ор. одн. колодѣземь* (1366 *P* 12; 1378 *P* 26); *род. мн. о(т) колодѣзи* (1415 *Cost.* I, 121); *знах. мн. колодѣзи* (1415 *Cost.* I, 121).

КОЛОКОЛИНЬ ч. (1) (*назва присілка у Галицькій землі*): возревше есмо на на его (так. — *Прим. вид.*) вѣрноюу службу... даемь емоу и дали есмо и оставлаемь и оставили есмо его... при томь при всѣмь што коли коупилъ или пакь о(т)мѣну есмо емоу дали на имѣ... подь зудечовомь джуровь со трими присілки колоколинъ михалевъ черемхово (Краків, 1394 *P* 54).

ФОРМИ: *наз. одн. колоколинъ* (1394 *P* 54).

***КОЛОКЪЛЪ ч.** (1) дзвін: въ лѣ(т) 6849 сольнянъ бы(с) колокъ(л) снѣ стму юрюю при князи дмитриі игуменомь евѣфимемь (б. м. н., 1341 *ОБРН* 75).

ФОРМИ: *наз. одн. колокъ(л)* (1341 *ОБРН* 75).

КОЛОМЫСКИЙ, КОЛОМЫСКИ, КОЛОМЫСКИ *прикм.* (9): а при томь были свѣдци пань миколаи спичникъ воевода снѣтинский... воронко воить коломынский руски (Коломия, 1398 *P* 57); мы иляшь воевода... знаменито чинимь... како пилни оу розюми и оу сердци своѣм рожложившы шкody... землѣмь роускимь, то естъ коломы(и)-скимь и снѣтинскимь волостямь, презь велеможню(г) александра воеводу... оучинены... за шкody... передь реченымь зѣм(лѣ) ... землю шепинскоую ... дароуемы (Львів, 1436 *Cost.* II, 706—707); на которого соймоу кончаніе и дѣланіе и рѣженіе и справленіе ... велеможны панове... пань Михайло Боучачскы, воевода Подолскы, староста Снѣтинскы и Коломынскы... и велеможны господарь нашъ крол Казимирь... и також велеможны панове пань Влаикюулъ и пань ГоАнь... соузь сосланы и налищены и наманены (під Хотином, 1467 *ВД* II, 297).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. коломынский* I (1398 *P* 57); *коломынскы* I (1467 *ВД* II, 297); *коломыски* I (1454 *P* 162); *род. одн. ч., с. коломынского* I (1455 *Cost.* II, 769); *коломыско(г)* I (1454 *P* 163); *ор. одн. ч. Коломынским* (1462 *ВД* II, 292); *род. одн. ж. коломынской* I (1457 *Cost.* II, 809); *род. мн. коломы(и)скимь* (1436 *Cost.* II, 706); *дав. мн. коломы(и)скимь* (1436 *Cost.* II, 706).

Пор. КОЛОМЫА.

КОЛОМЫА ж. (15) (*назва замку у Галицькій землі*) Коломия: также слобуемь о коломыю и о снѣтинъ и о покутее (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); а на(ш) господарь, кроль, о(т)поустилъ намь тотъ гнивь, що о(т)цъ нашъ, александръ воевода, воевалъ коломыю и снѣти(н) (Сучава, 1435 *Cost.* II, 687); Пис(ань) оу Коломыи (Коломия, 1485 *ВД* II, 372).

ФОРМИ: *наз. одн. коломыА* (1457 *Cost.* II, 811); *род. одн. Коломые* I (1453 *Cost.* II, 765); *коломы(и)* I (1468 *ВД* II, 302); *знах. одн. коломыю* (1395 *Cost.* II, 610; 1411 *P* 77; 1435 *Cost.* II, 687); *місц. одн. оу коломыи* (1398 *P* 57; 1424 *P* 102; 1448 *Cost.* II, 306; 1454 *P* 163; 1479 *ВД* II, 351; 1485 *ВД* II, 372).

***КОЛОНЕВЪ** *прикм.* (1) що стосується кельнського сука: а мыто имаю(т) плати(т) о(т) еди(н)о (sic. — *Прим. вид.*) вига колонева по ВІ гро(ш) (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759).

ФОРМИ: *род. одн. ч. колонева* (1452 *Cost.* II, 759).

*Пор. *КОЛОНИ.*

***КОЛОНИ ч.** (1) кельнське сукио: а мыто имаю(т) плати о(т) одиого постава колонию по ВІ гро(ш) (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743).

ФОРМИ: *род. одн. колонию* (1449 *Cost.* II, 743).

КОЛОЧИНЬ ч. (3) (*назва річки у Галицькій землі*): Межи тыхъ рѣка колочинъ дѣлать и о(т) рѣчи (1) колочина прамо поперекъ пола болохова (Ланциця, 1433 *P* 125); а коли кого обвинѣ(т), оу нашей земли, того имаесть поставити, ку праву, оу нарочитомь мѣсти... на колочини (Серег, 1445 *Cost.* II, 729).

ФОРМИ: *наз. одн. колочинъ* (1433 *P* 125); *род. одн. колочина* (1433 *P* 125); *місц. одн. на колочини* (1445 *Cost.* II, 729).

КОЛОЧКО ч. (1) (*особова назва*): а при томь были свѣдци, пань петръ неоря, воевода судомирский, пань яшко колочко маршалокъ королюв (Судомир, 1361 *AGZ* 6).

ФОРМИ: *наз. одн. колочко* (1361 *AGZ* 6).

***КОЛПЫНИЦЯ ж.** (1) (*назва села у Волинській землі*): Я, Война, пана Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сию духовицу своимъ целымъ умом, лежа у рани на постелни, которуюжъ рану маю отъ Александра Ладяты, штожъ ми ее задалъ зраднѣ своею рукою, засѣд на добровольной дорозе у своемъ имени у Колпыници (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *місц. одн. у Колпыници* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

КОЛПЫТОВСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А при томь был... Ивашко Колпытовский (Луцьк, 1487 *AS* I, 86—87).

ФОРМИ: *наз. одн. Колпытовский* (1487 *AS* I, 87).

***КОЛТОВЕЦКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Колтовецъ у Львівській землі*) ◊ колтовецкое перехрестье (1) (*назва перехрестя у Львівській землі*): А потола забхали имь по колтовецкое перехрестье (Зудечів, 1411 *P* 79).

ФОРМИ: *знах. одн. с. колтовецкое* (1411 *P* 79).

КОЛЧЕЕВИЧ ч. (1) (*особова назва*): А се я Некраш Колчеевич изъ братьею своею... съзнаваемъ симъ н(а)шимъ листомъ... ижъ есмо отчизну и дедизну свою продали ки(а)зю Михайлу Александровичу (Кременецъ, 1497 *AS* I, 112).

ФОРМИ: *наз. одн. Колчеевич* (1497 *AS* I, 112).

***КОЛЪБАЕВЪСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор. Колбаевичи у Перемишльській землі*) ◊ гостиньць колъбаевъскыи *див. *ГОСТИНЕЦЪ.*

ФОРМИ: *знах. одн. ч. колъбаевъскыи* (п. 1349 *P* 3).

КОЛЫ див. КОЛИ.

КОЛЪКО див. КОЛКО¹.

КОЛЪНЯТИЧИ, КОЛНЯТИЧИ мн. (4) (*назва маетки у Волинській землі*): ино я... далъ есми... зъ моею воли, гретюю часть того имения отчизны моею Колънятичъ (Степань, 1449 *АЛМ* 8).

ФОРМИ: *наз. Колънятичи* I (1449 *АЛМ* 8); *Колънятичи* I (1449 *АЛМ* 8); *род. колънятичъ* I (1449 *АЛМ* 8); *Колятичъ* I (1449 *АЛМ* 8).

КОМАНОВ *прикм.* (2): мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже... дали есми... монастыроу цигане... на имь: Лоука сынъ Лацковъ съ чельдею ... и Данчиолъ сынъ Комановъ съ чельдею (Сучава, 1487 *ВД* I, 311—312);

Команово село и шче (1) (*назва селища у Молдавському князівстві*): А тое селище, на имь Команово селище, та исъ полъною... а оно абы било отъ насъ оурикъ слоузъ нашемъ(оу сими) (Баків, 1462 *ВД* I, 55).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Команов* (1487 *ВД* I, 312); *наз. одн. с. Команово* (1462 *ВД* I, 55).

Пор. КОМАНЪ.

***КОМАНОВИЧИ мн.** (1) (*назва тюркської народности*) кумани: и на то ст(о)аати (1) оуси(м) розумо(м)... съ оусими своими прі(а)те(л)ми, како бы могли... оучинити на(м) ми(р) и покои о(т) басара(б) и о(т) оугоръ и о(т) то(г) то команови(ч) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: *род. команови(ч)* (1457 *Cost.* II, 809).

***КОМАНОВЦИ мн.** (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмь мы вѣдѣше его правую и вѣрну сл(у)жбу до насъ... дали есмы емоу... два села комановци и крѣмънешти (Сучава, 1403 *RS* 338).

ФОРМИ: *знах. комановци* (1403 *RS* 338).

КОМАНЧА ч. (2) (*особова назва, молд., тюрк.* Команџа, *перс.* Кепанџа «скрипка»): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... есми потвердили монастироу нашему... цигане... на имь циганом... команча и съ чельдью си (Сучава, 1462 *Cost. D.* 10—11); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми... цигане на имь... Команча съ чельдею (Сучава, 1487 *BD I*, 309—310).

ФОРМИ: *наз. одн.* Команча, кома(н)ча (1462 *Cost. D.* 11; 1487 *BD I*, 310).

КОМАНЪ ч. (5) (*особова назва, молд., тюрк.* Ситап «половец»): тьмь мы видѣвше его правою и вѣрною службу до на(с)... дали есмь (sic.— *Прим. вид.*) ему... села... негрилещи и нѣгъ... понижє где е(ст) команъ (Сучава, 1409 *Cost. I*, 64); мы стефанъ воевода... знаменито чини(м)...

еже... дали е(с)ми стои цркви (!) о(т) стого монастирь... тоти цигани на имь хрѣма(н)... и команъ (Дольний Торг, 1458 *ПГСММЦ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* команъ, кома(н) (1409 *Cost. I*, 64; 1434 *ДГСММ*; 1458 *ПГСММЦ*); *род. одн.* комана (1438 *Cost. I*, 15); *знах. одн.* комана (1454 *ПГИММ*).

КОМАРИЧЪ ч. (2) (*особова назва, молд., пор. болг.* кѣмѣр): тьмь мы видѣвше его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есмы емоу... на жежѣя землю осадити... о(т) оусти лазировы долины горъ по обѣ сторонѣ до хорацевы(х) комаричь (Сучава, 1431 *Cost. I*, 317); мы илѣя воевода... знаменито чини(м)... оже... па(н) комаричъ служи(л) на(м) правою и вѣрною службою (Сучава, 1438 *Cost. II*, 7).

ФОРМИ: *наз. одн.* комаричъ I (1438 *Cost. II*, 7); *зам. род.* комаричъ I (1431 *Cost. I*, 317).

КОМАРОВИЧИ мн. (1) (*назва села у Перемишльскій землі*) Комаровичі: тогда мы... дали есмо и потвердили есмо, его право всего именѣя, первое, именем рекучи, село быбел... а... комаровичи село (Судомир, 1361 *AGZ* 6).

ФОРМИ: *наз. комаровичи* (1361 *AGZ* 6).

***КОМЕЛЬ** ч. (1) (*особова назва*): Ино мы, зъ ласки наше, за его службу, тые люди... Ѳедора Денковича... а Сидора Комеля, ему дали (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 58).

ФОРМИ: *знах. одн.* Комеля (1500 *АЛМ* вип. 2, 58).

КОМИС, КОМИСЬ ч. (313) (*молд. комис, цсл. комисъ, гр. кѣмѣс*) (боярин, що відав кінним господарством молдавського воеводи, також титул) конюший: а на то е(ст) вѣра наше(г) г(с)н(д)ва Илѣя воеводи и вѣра... станчоула комиса (Сучава, 1432 *ДГВІН*); а на то есть... вѣра пана петрика комиса (Ясси, 1500 *Cost. S.* 231).

ФОРМИ: *наз. одн.* комис, комисъ, коми(с), komys, komis (1436 *Cost. II*, 701; 1449 *Cost. II*, 386; 1455 *Cost. II*, 769; 1459 *BD I*, 32; 1464 *BD I*, 84; 1467 *BD I*, 123; 1472 *BD I*, 170; 1476 *BD I*, 209; 1480 *BD I*, 241; 1499 *BD II*, 444 і т. ін.); *род. одн.* комиса, комис(а), коми(с), коми́са 259 (1432 *ДГВІН*; 1437 *Cost. I*, 536; 1442 *Cost. II*, 97; 1452 *Cost. II*, 432; 1458 *BD I*, 20; 1465 *BD I*, 88; 1471 *BD I*, 164; 1483 *BD I*, 275; 1490 *BD I*, 436; 1500 *BD II*, 175 і т. ін.); *! комиса I* (1486 *DC* 144); *дав. одн.* комисоу (1460 *BD I*, 41; 1470 *BD I*, 155; 1493 *BD II*, 22; 1497 *BD II*, 118, 119; 1499 *BD II*, 160).

Див. ще КОМИСОУЛ.

КОМИСОУЛ ч. (3) (*молд. комис, цсл. комисъ, гр. кѣмѣс*) (боярин, що відав кінним господарством молдавського воеводи, також титул) конюший: а на то е(ст)... вѣра пана жоуржи комисоула (Сучава, 1453 *Cost. II*, 446); Бодріи аноуме: Тъоутол вел. логофѣт... Шандрѣ комисоул (Сучава, 1491 *BD I*, 453).

ФОРМИ: *наз. одн.* комисоул (1491 *BD I*, 453, 464); *род. одн.* комисоула (1453 *Cost. II*, 446).

Див. ще КОМИС.

КОМИСЬ див. КОМИС.

***КОМІЛОВЪ** *прикм.* (1): а на то е(ст)... вѣра пана комілова (Сучава, 1435 *Cost. I*, 424).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* комілова (1435 *Cost. I*, 424).

КОМІСЬ див. КОМИС.

***КОМОРА** ж. (3) (*стч., стп. комора, лат. сагета*) 1. державна скарбница, казна (2): ис каждого кмета по два гроша широкая оу кнѣжю комору давати на каждый рокъ (Бохур, 1377 *P* 24); Частокро(т) прѣгожаеця и(ж) некотори... приходать мощью на сѣ(д) а сілою права о(т)водать прото прѣказоуемь мы абы того далѣ не было а котори боудеть оу томъ знайдены тогда вина на нихъ у нашої коморе пѣ(т)на(д)цеть (XV ст. *BC* 15).

2. будинок (1): Я макси(м) харитонович(ч) горкавы(и) мѣшани(н) кие(в)ски(и)... прода(л) есми мѣсто свое коморное на мѣсте подле болничкоє коморы оринѣ андрѣевъ женѣ (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 2).

ФОРМИ: *род. одн.* коморы (бл. 1500 *ПИ* № 2); *знах. одн. комору* (1377 *P* 24); *місц. одн. у коморе* (XV ст. *BC* 15).

КОМОРНИКЪ ч. (5) (*стч. коморник, стп. коморник*) судовой виконавецъ, возний: Коли хто нагани(т) алюбю наре(ч) сказанію старости краковьска(г) имееъ емоу о(т)кладать лоупежмы гор(н)остайными... по(д)соудькомъ лісицами, по(д) коморьимъ по шесті гріве(и), коморніко(м) по шесті ско(т) (XV ст. *BC* 30 зв.); Оура(д)нічи соу(д)и коморники о жало(б) малы(х) которых то поклодаемъ (!) о(т) трицати гнѣвень (!) ажъ нѣже не (име)ють вѣнчи бра(т) паме(т)но(г) одна два гро(ш) (XV ст. *СЯ* 43—43 зв.); тьмь мы видѣвше правою и вѣрною(ю) его слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село... пра(д) нашими паны, на има пра(д) пано(м) нагоемъ... и панъ вана коморни(к) (Нямц, 1443 *Cost. II*, 119—120).

ФОРМИ: *наз. одн.* коморникъ, коморни(к) (1443 *Cost. II*, 120; XV ст. *СЯ* 43); *наз. мн.* коморнікы, коморники (XV ст. *СЯ* 43); *дав. мн.* коморніко(м) (XV ст. *BC* 30 зв.).

***КОМОРНІКЪ** див. КОМОРНИКЪ.

***КОМОРНІЙ** *прикм.* (2) (призначений на будинок: Я макси(м) харитонович(ч) горкавы(и) мѣшани(н) кие(в)ски(и)... прода(л) есми мѣсто свое коморное... оринѣ андрѣевъ женѣ... мнѣ вѣже максимоу и женѣ моеи и бли(ж)ни(м) наши(м) не надобъ того мѣстца коморно(г) по(д) оринѣю по(д)искава(ти) (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 2).

ФОРМИ: *род. одн. с.* коморно(г) (бл. 1500 *ПИ* № 2); *знах. одн. с.* коморное (бл. 1500 *ПИ* № 2).

***КОМЪНЕЩИ** мн. (2) (*назва селища у Молдавському князівстві*): тьмь мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою... дали и потврьдили есмо имь... селище лацка фоуроула... и селище комънешѣ(м) (Сучава, 1448 *Cost. II*, 323); Тьмь мы видѣвше его правою и вирною слоужбою до нас... дали и потврьдили есми емоу... селище... понижє Комънещи (Сучава, 1459 *BD I*, 35).

ФОРМИ: *род.* Комънещи (1459 *BD I*, 35); *дав. комънешѣ(м)* (1448 *Cost. II*, 323).

КОН див. КОНЬ.

***КОНАТАСОВЪ** *прикм.* (1): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинни тизоане, дочка конатасова о(т) нѣмца и съ своимъ синомъ (sic.— *Прим. вид.*) леоуринце(м)... прода(л) едноу боекатоу землю... монастырю нашему о(т) нѣмца (Сучава, 1452 *Cost. II*, 409—410).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* конатасова (1452 *Cost. II*, 409).

КОНАТИ, КОНАТЬ *дієсл. недок. і док.* (4) (*стч. копати, стп. копас*) (на кого) давати показання (проти кого): Коли(ж) хто на соудъ бѣдѣ(т) о злодѣство алюбю о разбои обажень а естѣли што(ж) с ни(м) живеть во одномъ сель алюбю к однои цркви прибѣгають то(т) котори(и) его обадил а на него пото(м) не конаеть а потомъ хотѣбы хотѣлъ на него конати тогда оуже не имаетъ мѣсца жалобы коли пѣрвей не кональ (XV ст. *BC* 32 зв.).

ФОРМИ: *інф.* конати I (XV ст. *BC* 32 зв.); *конать I* (XV ст. *BC* 34); *перф. 3 ос. одн. ч.* кональ (XV ст. *BC* 32 зв.); *майб. 3 ос. одн.* конаеть (XV ст. *BC* 32 зв.).

***КОНАТИ СА** *дієсл. недок.* (2) (*стич.* kopati se, *стп.* kopac sie) відбуватися, мати місце: А пан и господарь наш корол его милость и Короуна абы нам полнили и здержали, подлоуг слюбов и записов штосА записовали и конали межи нами и межи тыми то трима великими и королевскими чесники (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

ФОРМИ: *перф.* 3 *ос. мн.* сА... конали I (1462 *BD* II, 292); сА конали I (1462 *BD* II, 292).

КОНАТЬ *див.* **КОНАТИ**.

***КОНАХОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а к город(у) к Вишнівцю достаи сА тые села на има: Олексиньць... а Коначович(и) (Вишнівець, 1481 *AS* I, 81).

ФОРМИ: *наз.* **Конахович(и)** (1481 *AS* I, 81).

***КОНВИЦА** *жс.* (1) коновка: Поченши где есть головное мыто... от коси, и от серпи, циповни рьч(и), миси, конвици, поАси покочини... а от того от оусего шобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *наз. мн. зам. род.* от конвици (1460 *BD* II, 273).

KONDRATH *див.* **КОНДРАТЬ**.

КОНДРАТОВИЧ *ч.* (1) (*особова назва*): А при том моем записном листу был: от(е)ць нашъ Даміанъ вл(а)д(ы)ка володимирскій... а дворянинъ королевъ пан Юрьий Кондратович (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Кондратович** (1487 *AS* I, 239).

КОНДРАТЬ, КУНДРАТЬ, KONDRATH *ч.* (12) (*особова назва, цсл.* Кондрать, Кодратъ, *гр.* κοδράτος, *лат.* Condratius, Codratus, quadratus) Кіндрат: а на ть свѣдши пано Ашко мазовшанинь пано мичко куликоский михаль жильховский воіть ілвовский кундрать (Львів, 1400 *P* 61); ажь тамъ есмо, при той долини Кобельку, застали боярь Хмельницкихъ, пана Васка и пана Кондрата (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7).

ФОРМИ: *наз. одн.* **кондрать, Kondrath, Конъдра(т)** 5 (1401 *P* 65; *XV* ст. *BC* 20; 1413 *GL* 48); **коундрать, кундрать** 2 (1400 *P* 61; 1401 *P* 65); *дав. одн.* **кундратови** (1401 *P* 66); *знах. одн.* **коундрата, кундра(т)** 2 (1401 *P* 65, 66); **Кондрата** 1 (1430 *ГВКЛ* 7).

***КОНЕЛА** *жс.* (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а хотары тьмъ селомъ... на оустіе конелы, а отъ оустіа конелы верхомъ до врьзарева монастырь (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135).

ФОРМИ: *род. одн.* **конелы** (1420 *Cost.* I, 135).

КОНЕЦ *див.* **КОНЕЦЬ**¹.

КОНЕЦ² *див.* **КОНЕЦЬ**².

КОНЕЦНЬ *див.* **КОНЕЧНЬ**.

КОНЕЦЬ¹, **КОНЕЦЬ, КОНЕЦ** *ч.* (62) 1. (*межа у просторі*) край, кінець (47): а даль есмь и землю рольную и съ сьножатми... о(т) бреховича дубья по долъшъни конецъ деречину гаику (Казимир, п. 1349 *P* 3); и дали и приложили есмы о(т) на(с)... стмоу монастыроу о(т) немца... озеро, на имъ по(д) доубровка, и съ грълоу, на имъ кышчина, що есть исверха, о(т) по(д) конецъ писка (Ясси, 1500 *Cost.* S. 230);

(*частина місцевості*) окраїна, кінець (4): а и еще даль есмь емо ловища оуюноваА ото избышнього перевоза поперець вольшины верхний конецъ (Казимир, п. 1349 *P* 3—4); тьмъ мы видевши его правую и вьрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село где грабовци сидА(т) оу вишній конецъ коулисева (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

2. (*межа часового відрізка*) кінець (1): а то(т) юреи четири лета держа(л) с оупокоюмъ не заплативши сполна пенези за то дьди(ч)ство на коици четвертаго лета ть(и) юрен прінесъ тьи пенези да хоте(л) заплатитъ (*XV* ст. *BC* 21 зв. — 22).

3. (*завершення якоїсь дії*) кінець (2): Въ има отца и сына и доуха свАтого, троицА свАтаА и нероздѣлимаА, штож ест добры початок и конецъ коу каждому (*в ориг.* колж-

домоу.— *Прим. вид.*) и справедливому пожиткоу (Сучава, 1468 *BD* II, 300); а хто первей позвалъ того первей именовать а хто другы(и) позоветъ того оуторын именована (1) тако(ж) и до конца (*XV* ст. *BC* 13 зв.);*

конецъ *вчинити* (7), *учинитъ* **конецъ** (1) **а** (чому) винести рішення (шодо чого) (4): А какъ дастъ Богъ будемъ у вотчине нашей, у великомъ княжестве Литовьскомъ... и мы тогды, доведавшиися гораздъ о томъ, и тому делу конецъ вчинимъ (Краків, 1487 *РИБ* 435); и па(н) яку(б) с пано(м) рачко(м) по(д)лу(г) ты(х) свѣтко(в) сведо(ц)ства коне(ц) тому таки(и) вчинили, и ты(х) погорьски(х) в то(м) оправили (Вільня, 1495 *ВМЗД*) **б** (між ким, з ким о чім) дійти згоди (з ким шодо чого) (2): кн(А)зю Семену со кн(А)земъ Васильемъ были рьчи перед нами, а конца ни одного межи собою не вчинили (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); Ино... мы... посылали есмо до тебе наши(х) посл(о)в... и ты о томъ с нами коньца не вчинилъ (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*); **в** (чому) припинити (шо), покласти край (чому) (2): про то(ж)... што (1) учинитъ конецъ жалобамъ выдаваемы и оуоставляемы права (*XV* ст. *BC* 10).

ФОРМИ: *наз. одн.* **конецъ** 1 (1468 *BD* II, 300); *зам. род.* о(т), до **конецъ, конецъ, конец** 13 (1414 *Cost.* I, 111; 1424 *Cost.* I, 182; 1446 *BD* II, 300; 1475 *BD* I, 206; 1487 *BD* I, 292; 1491 *BD* II, 456; 1494 *BD* II, 34; 1497 *BD* II, 100 і т. ін.); *род. одн.* **конца, коньца** (1440 *P* 142; 1475 *AS* I, 70; *XV* ст. *BC* 13 зв.; 1496 *ПДСВВ*); *знах. одн.* **конец, конецъ** 18 (п. 1349 *P* 3; 1409 *Cost.* I, 65; 1424 *Cost.* I, 162; 1429 *Cost.* I, 280; 1432 *Cost.* I, 330; 1438 *DBAc* 27; 1451 *Cost.* II, 403; 1487 *РИБ* 435; 1495 *ВМЗД* і т. ін.); **коньць, конецъ** 13 (п. 1349 *P* 3; 1400 *DIR* «А» 433; 1424 *P* 99; 1455 *Cost.* II, 559; 1465 *BD* I, 88; 1489 *BD* I, 373; 1491 *BD* I, 449; 1494 *BD* II, 35; 1495 *BD* II, 63; 1500 *Cost.* S. 230 і т. ін.); **коне(ц), конец** 8 (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10; 1458 *BD* I, 24; 1473 *BD* I, 190; 1479 *BD* I, 221; 1490 *ДГСХМ*; 1493 *BD* II, 27; 1495 *BD* II, 63; *ВМЗД*); *місц. одн.* оу (на) **конци, коньци** (1392 *Cost.* I, 7; *XV* ст. *BC* 21 зв.).

КОНЕЦЬ², **КОНЕЦ** *прійм.* (3) (*з род.*) (*виражає просторові відношення, аказує на межу в просторі*) кінець: а поля есмь ему дали... от могилы к Стыркову болюню конец Михалковы нивьки (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10); едуци от Бовбол... по левой руке... дуб стоит, и оттоль через гребли конецъ пропаханых нив (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

1 **КОНЕЦЬ**³ *див.* ***копецъ**.

КОНЕЦЬ *див.* **КОНЕЦЬ**¹.

***КОНЕЦЬПОЛЕ** *с.* (1) (*назва містечка у Польщі, пор. Конієспол*): мы александръ воевода... знаменито оузавлами... оже до на(с) приехали соу(т) оу посо(л)ство панове.. а на има приехали су(т) па(н) предбо(р) с конецьпола, па(н) соудомирскій и староста перемышлскій и па(н) янь кмита з вижница, па(н) ливовскій... и жадали на(с), абыхо(м) имали пойти пере(д)... корола по(л)ского (Серет, 1453 *Cost.* II, 765).

ФОРМИ: *род. одн.* **конецьпола** (1453 *Cost.* II, 765).

КОНЕЧНО *присл.* (1) обов'язково, невідклично: естлиса г(с)дръ нашъ помири(т) з вашєю мл(с)тью и запише(т) тогды они коне(ч)но маю(т) потАгнути в землю г(с)дра нашего (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 61).

Див. ще **КОНЕЧНЬ**.

***КОНЕЧНЫИ** *прим.* (1) остаточный, невідкличный: прого(ж) коли(ж) бѣде(т) братїя або сестры во очине разделены алюбю розно разлоучены и пригодитсА(ж) некоторомѣ ис тое братїи оу жалобѣ дьди(ч)нь Возме(т) на себѣ соуженіе конечне потомъ прїиде(т) бра(т) его а хоче(т) тоую обновити мы кладемъ емоу мо(л)чаніе (*XV* ст. *BC* 22 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн.* **с. конечне** (*XV* ст. *BC* 22 зв.).

КОНЕЧНЬ, КОНЕЧНЬ *присл.* (2) (*стич.* копєспіє, *стп.* копєспіє) остаточо, невідклично: тогды на роуъ на пре(д) реченымъ странама в медьць... завите и конечнь вложенымъ намѣненымъ з добрымъ розмышлениемъ... осу-

дили есмы и осужаеъ аже г(с)дръ нашъ кроль влодиславъ... ближши естъ к тому мѣсту к тычину... нижли тыи пани Адвига и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 Р 70); а тые земли продалъ есми... конецъ со всѣми ужитки, которые нинѣчи сугь или напопомъ могутъ быти (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106).

Див. ще **КОНЕЧНО**.

КОННО присл. (I) кінно, на конях: нехай оны тые земли свои держать ... а намъ службу земскую служатъ конно, збройно (Мозир, 1498 ГВКЛ 22).

***КОННЫЙ** прикм. (I) кінний: Тъжь оуоставлаеъ хто имаеъ ста(д) конная алюбю жеребѣчьа имаеъ по(д)стороже (I) паствить о(т) юрьева днѣ до мѣхайлова днѣ (XV ст. ВС 37 зв.).

ФОРМИ: *знах. мн. с. конная* (XV ст. ВС 37 зв.).

***КОНОВИЦИ** мн. (I) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрною службою до на(с)... дали же и потвердили есми право вѣрное его выслуженіе... и... колко възможеть собѣ села и прикутки осадити на коновице(х) (Васлуй, 1436 DIR«А» 469).

ФОРМИ: *місц. на коновице(х)* (1436 DIR«А» 469).

***КОНОКОРМЦИ** мн. (I) феодално залежні селяни, що доглядали королівські кінні стада: а в конюхи и в конокормци наши оу басови оу ко(ст)ковчи... пану чусе не надобе оуступати сѣ (Луцьк, 1434 Р 128).

ФОРМИ: *знах. конокормци* (1434 Р 128).

***КОНОНОВЪ** прикм. (I): Тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрною (в ориг. и вѣрною повторено.— Прим. вид.) службою до нас... дали и потвѣрили есми емоу... селище що было Кононово на Ребричи (Сучава, 1459 ВД I, 27).

ФОРМИ: *наз. одн. с. Кононово* (1459 ВД I, 27).

Пор. ***КОНОНЪ**.

***КОНОНЪ** ч. (I) (особова назва, гр. Κώνων) Конон, Конач: Се А кнѣзъ долгодать долгодатови(ч)... даю о(т) своее выслуги... стмоу николѣ поустыньскомуу... тоую зе(м)лю на има то(л)стольсьско(г) конона (Київ, 1427 Р 108).

ФОРМИ: *род. одн. конона* (1427 Р 108).

***КОНОПЛЯ** ж., зб. (I) конопельник: а хота(р) тои половнна село о(т) а(н)дрѣ поче(н)ше... по више конопля, та о(т) толь на виногра(д) (Сучава, 1488 Cost. S. 127).

ФОРМИ: *род. конопля* (1488 Cost. S. 127).

***КОНСТАНТИНОВЪ** прикм. (I): А далей Борисъ примовиль ку чсти дѣду, и отцу, и матцѣ князя Константиновон и широко о томъ передъ нами межи собою розмовляли (Вильна, 1495 АЛМ 83).

ФОРМИ: *дав. ж. Константиновон* (1495 АЛМ 83).

Пор. **КОНСТАНТЫНЪ**.

КОНСТАНТЫНЪ, КОСТЯНТИНЪ, КОСТАНТИН, КОСТЕНТИНЪ, КОСТЕНТИНЪ, КОСТЕНТИН ч. (3б) (особова назва, гр. Κωνσταντίνος) Костянтин: А на тое есми село Пѣан ки(А)зем их м(н)л(о)сти кн(А)зю Михайлу а кн(А)зю Костянтину Ивановичомъ листъ мой дала (Острог, 1481 AS I, 77); Я князь Костянтынъ Ивановичъ Острозкій... чиню знакомито... штожъ придалъ есми и записалъ зъ выслуги своее... на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилни... двѣ копѣ грошей (Вильна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: *наз. одн. Костянтин, Костянтинъ* 6 (1491 AS I, 94; 1495 АЛМ 83, 84); *Костентин, Костентинъ, Костентинъ* 6 (1487 AS I, 86; 1488 AS I, 88; 1491 AS I, 97; 1495 АЛМ 83, 88); *Константынъ* 2 (1499 АСД VI, 2); *род. одн. Костентина* (1488 AS I, 88; 1499 AS I, 117, 118); *дав. одн. Костентину, Костентиною* 7 (1481 AS I, 77; 1487 AS I, 85; 1488 AS I, 88; 1491 AS I, 96); *Костянтину, Костянтину* 4 (1481 AS I, 77); *знах. одн. Костентина* 3 (1495 АЛМ 83); *Костентина* 3 (1495 АЛМ 83, 84); *Костантына* 1 (1498 ВД II, 409); *ор. одн. Костентином* (1487 AS I, 85).

***КОНСТЕНТИНАПОЛСКИЙ** прикм. (I): I то(т) мн(с)ты(р) пече(р)скіи былъ з веко(в)... самъ в себѣ Ставропигія о(т) велики(х) кнѣзей роуски(х) и святы(х) потрѣ(р)хъ (I) ко(н)сте(н)тинаполски(х) нового рима (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *род. мн. ко(н)сте(н)тинаполски(х)* (1481 ГПМ).

Пор. ***КОНСТЕНТИНОПОЛЬ**.

***КОНСТЕНТИНОПОЛЬ** ч. (3) (назва столиці Візантії) Константинополь, Царгород, *суч.* Стамбул: мы Олександро воевода... знаемо чинимъ ... оже тотъ истинный Оганесъ епискоупъ ворменский пришель к намъ, на нашъ столъ, на молдавский, и оуказалсѣ намъ правыми листы воселеньского патрѣярха, Антоніа Костантинопола (Сучава, 1401 RIR); Максимъ мл(с)тїю Бжїею Архієпискоупъ косте(н)тинаполя нового рима, и вселе(н)скїи Патрѣя(р)хъ (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: *род. одн. ко(н)сте(н)тинополя* I (1481 ГПМ); *Костантинопола* I (1401 RIR); *косте(н)тинополя* I (1481 ГПМ).

КОНЦЕЩИ мн. (I) (назва села у Молдавському князівстві): И отнины села есми тобѣ оуверноули, на имѣ Негоещи и Концещи (Дольный Торг, 1470 ВД II, 309—310).

ФОРМИ: *наз. Концещи* (1470 ВД II, 310).

***КОНЧАНІЕ** с. (I) хід нарад: Въ субботу... снемъ посполиты земль... роуских и подолских и молдавских... под хотинем был... На которого соимоу кончаніе и дѣланіе и рѣженіе и справленіе... велеможны панове... соуть сосланы и налицены и наманены (під Хотином, 1467 ВД II, 297).

ФОРМИ: *знах. одн. кончаніе* (1467 ВД II, 297).

***КОНЧАТИ** сѣ *дієсл. недок.* (I) відбуватися, діятися: а то сѣ конча(л) в ль(т) бжѣ а ѣ ѣй ѣ ль(т) (Молодечно, 1388 Р 44).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. с. сѣ конча(л)* (1388 Р 44).

***КОНЪДРАТЬ** див. **КОНДРАТЬ**.

КОНЬ, КОН ч. (101) кнѣ (96): а колн бѣ дасть стану митрополитомъ я за то слюбоюю и хочю дати... моему милому гдрю королю двѣ стѣ гривень рускихъ а тридцѣть конїи безъ хитрости (Опатів, 1398 ЗЛЕІК); а кто идет до ливова, на головномъ мытъ, оу сочавъ... от каждого конѣ по шести гроши (Сучава, 1456 Cost. II, 788—789); И мы ему того человека Дитѣтьковича дали... потому какъ и отцу нашему служиваль и дан даивал, выименеѣ конѣ маеъ, ставитъ на неделю в Чернобыли по давному (Вильна, 1493 АЛРГ 56); а возмечьлі два вола алюбю два конѣ тогда имѣеть одно(г) собѣ дръжатї а дроуго(г) поустїтъ маеъ иа пороукоу (XV ст. ВС 37); тут тые грани сам князь великий Швитригайло, привернувши свой кон и вынемши кордъ, своею рукою тые грани зарубал (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 118);

коньми (о дву конех) служити (кому) (2), служити (кому) конем (I), конѣ ставити (I), (к о н ѣ) ставитъ (I) вирядити в чие розпорядженя одного або бїльше кіннотників: Слоуги г... слоужать о двоу коне(х) и(з) слоугоу (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); село водотыннѣ а в томъ селе деветь слоу(г) ко(н)ми слоужать (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); а намъ ему и с той земли служить конем (Дворецъ, XV ст. СГЧА); пан Юрей пишеъ, ижъ тотъ человекъ... даиваль... с тое земли... дани чотыри карамоны меду... а конѣ ставилъ на неделю къ чернобылю (Вильна, 1493 АЛРГ 56).

ФОРМИ: *наз. одн. конь, коп, ко(н)* (1388 ZPL 108; XV ст. ВС 22 зв., 23 зв.); *род. одн. конѣ, коня, конь* (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790; 1460 ВД II, 274; XV ст. ВС 7; 1464 DIR«А» 517 і т. ін.); *знах. одн. конь, конь, ко(н), кон* 9 (1420 ПГАГ; 1445 Cost. II, 218; 1449

Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 760; 1458 BD II, 262; 1462 BD I, 70; 1484 ЯМ; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 118); **копа**, **копіа**, **копѣ** II (1388 ZPL 108; 1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 760; 1458 BD II, 262; XV ст. BC 8 зв., 22 зв., 23 зв., 37; 1493 АЛРГ 56); **купѣ** I (1400 P 61); *ор. одн. конемъ, конем* (п. 1444 АкЮЗР I, 17; XV ст. СГЧА); *наз. мн. кони, коні* (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 669; XV ст. BC II зв.; 1456 Cost. II, 789); *род. мн. кони* 8 (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669; 1460 BD II, 274, 275; 1466 BD I, 96); **конені**, **копелі**, **копелі** 7 (1388 ZPL 108; 1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; XV ст. BC 28; 1487 АМЛ); **коніи** 2 (1398 ЗЛЕК; 1460 BD II, 274); **копѣ** I (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); *дав. мн. конемъ, конемъ* (1433—1443 АРМ; XV ст. BC 28); *знах. мн. кони* (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669; 1449 Cost. II, 743; 1456 Cost. II, 790; 1481 BD II, 358; 1488 УКТ; XV ст. СЯ 40 зв.; 1496 ПДВКА 61 і т. ін.); *ор. мн. коними, ко(н)ми* (1449 Cost. II, 747; бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); *місц. мн. на копѣ(х)* (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.); *знах. дв. копа* (XV ст. BC 37).

***КОНЬЦЬ** *див. КОНЕЦЬ*¹.

КОНЮСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А се я пан Панаско Голубович... а я пан ЛАх Конюский сознаваем симъ нашимъ листомъ — жаловал перед нами пан Федко канцлер... кн(А)зю... Швитригайлоу на Данила на Волошина (Ступно, 1444 AS I, 41).

ФОРМИ: *наз. одн. Конюский* (1444 AS I, 41).

***КОНЮХИ**¹ *мн.* (1) (*феодално залежні селяни, що сте-регли королівські кінні стада*) конюхи: а в конюхи і в конюкорми наши оу басови... пану чусе не надобе оуступа-тиСА (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: *знах. конюхи* (1434 P 128).

КОНЮХИ² *мн.* (3) (*назва села у Волинській землі*) Ко-нюшки: А панъ Олехно юрьевичъ Жюсичъ продалъ есмь... пануо дробышо мжоровичу село на има конюхи (Острог, 1458 ОЖДМ); и я есми тое свое имънье на има Конюхи... продал... кн(А)зю Ивану Васильевич(у) Остроко(му) (Острог, 1463 AS I, 56).

ФОРМИ: *наз. Конюхи* (1458 ОЖДМ; 1463 AS I, 56).

КОНЮШІЙ ч. (3) (*боярин, що віддав королівськими або княжими конюшнями, також титул*) конюший (2): А при томъ были могоричници: на имя Войтко, конюший Волко-вискій, и съ сыномъ Миколаемъ (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106); мы великий кн(А)зъ Швитригайло Олигирдо-вич чиним знаменито... ижесть оузрели есмо... службу королю и нам... верного слуги и конюшого королева п(а)-на Гринка... и... дали есмо ему село оу туровскомъ повѣте (Луцьк, 1451 AS I, 44);

к о н ю ш и и д в о р н ы и (1) придворній конюший: Би(л) намъ чоломъ конюши(и) нашъ дво(р)ны(и) намест-никъ избла(и)ски(и) па(н) ма(р)тинъ хребтови(ч) и про-си(л) в насъ дву(х) члвковъ в новгоро(д)скомъ повѣте (Луцьк, 1497 ПМХ).

ФОРМИ: *наз. одн. конюшій, конюши(и)* (1451 АкЮЗР II, 106; 1497 ПМХ); *род. одн. конюшого* (1451 AS I, 44).

КОПА ж. (251) I. (*міра кількості*) копа (5): Про то я.. записала есми ... десятину къ светому Спасу къ Кобрыню, и зъ млына, што на врѣхъ на Кобриницъ, десятую мърку отъ жита, десятую копу въ Кобрыни, и отъ ярины всякое — десятую копу у Кобрыни жъ (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а оу стирѣте по двесте копъ ржи (б. м. н., XV ст. ИК); Се я панъ Иванъ Олександровичъ Стретовичъ, запи-саль есми съ своего имънья, зъ Березовца, тридцать копъ жита къ церквѣ пречистое Богоматере къ Лаврашеву мо-настырю (Березовець, 1486 АкЮЗР I, 295).

2. (*одиниця грошової лічби*) копа (245): а пять могоричъ оу быбицкого оу дому за копу гроший (Перемишль, 1359 P 10); даль имъ панъ ватсльвъ С(т) копъ гро(ш) вьсного срѣбра (Львів, 1370 P 18); а с тыхъ имъній маеть туо копу гроши давати на Воведение святяя Богородица (Київ,

1398 ДГПМ); Я, Степанъ Кунацковичъ визнаю самъ на себе симъ монмъ листомъ... которое имене... на имя Коль-нятичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича въ чотырнадцати копахъ грошей (Луцьк, 1449 АЛМ 8); Се я Ванко Скердѣвич ... визнаваю, иж я... освещеному кн(А)-зю Семену Василевичу дѣдъчу Збарзаскому продал есми емоу вѣчную отчизну свою... за тисА(ч) копъ широкихъ грошей чешское монеты, покладючи в копу по шестьдеса(т) грошей (Володимир, 1470 AS I, 64—65); Онъ жо положилъ личбу зъ (другого? — *Прим. вид.*) году, зъ тыста Смолен-ского положилъ на личбѣ, што выдалъ тыста копъ и 30 копъ и 3 копы и 40 грошей (Вільна, 1499 РЕА III, 34—35);

к о п а р у с к а я (1) (*назва грошової одиниці, що мала обіг у староукраїнських землях*) руська копа: и про-далъ дѣднину... а к тому дворище жаворонковича ть есть продалъ за љ копъ рускихъ безо дву копу (Львів, 1400 P 61).

ФОРМИ: *наз. одн. копа* (1470 AS I, 67; бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); *род. одн. копы* 3 (1487 АМЛ; 1491 AS I, 97; 1497—1498 АЛРГ 79); **ко(п)** I (п. 1450 ПИ № 2); *дав. одн. по копе* (бл. 1471 ЛКЗ 92; 1488 AS I, 88); *знах. одн. копу* (1359 P 10; 1398 ДГПМ; 1401 АкВАК III, 2; 1440 P 142; 1470 AS I, 65; бл. 1471 ЛКЗ 93, 93 зв.; XV ст. BC 26; СПС; 1485—1500 AS I, 121); *род. мн. копъ, копъ, коп, ко(п)* 188 (1370 P 18; 1400 P 61; 1409 P 74; 1424 P 102; 1448 AS I, 44; 1454 AS III, 9; 1467 AS I, 63; 1475 AS I, 71; 1487 АМЛ; 1499 РЕА III, 35 і т. ін.); **купъ** 3 (1421 P 92); *знах. мн. копы* 13 (1449 АЛМ 8; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; 1491 AS I, 97; 1493 АЛРГ 56; 1495 АЛМ 128; 1497 АЛРГ 79; 1497—1498 АЛРГ 79, 80; 1499 РЕА III, 34, 35); **копи** 2 (1470 AS I, 67; XV ст. ВОРСР 179); *ор. мн. копами* (1449 АЛМ 8; 1475 AS I, 72; 1481 AS I, 77; 1485—1500 AS I, 120); *місц. мн. оу (въ) копахъ, копа(х)* (1434 P 128; 1437 P 136; 1449 АЛМ 8; 1472 АрхЮЗР 8/III, 2; 1481 AS I, 77; 1485—1500 AS I, 120; 1488 AS I, 88; 1494 АЛМ 54; 1496 ВМКФС); *род. дв. копу* (1400 P 61); *знах. дв. копъ* 3 (1499 АСД VI, 3); **копе** 3 (бл. 1471 ЛКЗ 91; 1494 АЛРГ 59; 1495 АЛРГ 60).

***КОПАНЬ** ж. (1) (*викопаний межовий знак*) копанка, копань: А се я, Богдан Холоневский Мышчичъ... делилъ есми зъ братомъ своимъ и зъ Дмитромъ отчизною нашою Холоневою; досталася ему сторона тая, где его дворъ, люди и каждое поле маева (sic. — *Прим. вид.*) на полы; а копани свои кажды челоувкъ свое вѣлаеть (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: *знах. мн. копани* (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

КОПАТИ дієсл. недок. і док. (51) I. (*док.*) (що) викопати (2): а закопы копали панъ михаль малеховскій панъ гри-горъ бартошовскій (б. м. н., 1424 P 104); Ино мы есмо им досмотрили и познаменали... почънши ис верха от берегъ Брълада... оу доубровоу, где ест яма копана (Бир-лад, 1495 BD II, 63);

к о п а н а м о г и л а (26), м о г и л а к о п а и а (22) (*межовий знак*) копѣць: (а хотаръ емоу почавши о(т) лѣвътъ на брѣгъ пото(ка) могола копана, о(т) толь прос-т(и) на полъ на копаную могилу (Суцава, 1414 Cost. I, 111); А хотар томоу... селоу... да ест... черес поле... на врѣхъ дѣла на копануо могилу... от толь на врѣхъ дѣла на копануо могилу (Гирлов, 1499 BD I, 148).

2. (*недок.*) корчувати (1): одно жъ позволяю зятю моему и дочке моей... у дуброве моей Хренникой дерева утяти и травы укосити, а дубровы моей Хренникой не копати (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: *інф. копати* (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); *перф. 3 ос. мн. копали* (1424 P 104); *теп. пас. 3 ос. одн. ж. ест...* **копана** 2 (1492 BD I, 510); **копана** I (1488 ДГСПМ); *діє-прикм. пас. мин. наз. одн. ж. копана* 4 (1414 Cost. I, 111; 1479 BD I, 221; 1495 BD II, 63); **коупана** I (1492 Cost. S. 162); *род. одн. ж. копанои* (1429 Cost. I, 280; 1492 BD I, 510; 1497 BD II, 100); *знах. одн. ж. копануо* 27 (1492 BD

I, 510; 1495 *BD* II, 63, 64; 1499 *BD* II, 148); **копаноу** 6 (1414 *Cost.* I, 111; 1489 *BD* I, 374; 1490 *ДГСХМ*; 1492 *BD* I, 510; 1497 *BD* II, 100); **копаноу** 5 (1414 *Cost.* I, 111; 1488 *BD* I, 348).

!КОПАХЪ <КОПЦАХ> *див.* ***КОПЕЦЪ**.

КОПАЧ *ч.* (6) (*особова назва*): Ведаем гораздо, коли держал Слоним пан Копач... мы ездживали тоут в ловы, коли дворец Березкий... панъ Копач селит почал (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); И оуоставше наши слоуги пан Поурече спътар... и сестричичеве их Михъилаш и Копач,

га заплатили оуси тоти ри злат оу роуки Станчолоу Стъростескоул (Сучава, 1491 *BD* I, 458).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Копач** (1478 *AS* III, 17; 1491 *BD* I, 458, 459); *род. одн.* **Копача** (1491 *BD* I, 459); *дав. одн.* **Копачо** (1491 *BD* I, 458).

КОПАЧЕВИЧЪ *ч.* (3) (*особова назва*): Жаловала сѧ пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловоюу Навевича (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); А при томъ былъ... панъ Ячко Копачевичъ (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Копачевичъ** (1499 *АСД* VI, 3); *род. одн.* **Копачевича** (1478 *AS* III, 17).

***КОПЕЦЪ** *ч.* (18) (*межовий знак у вигляді наспаного горба*) копецъ: к тому село наше Теремное подъ Луцкомъ, почонъ отъ того копца при дорозе, грани Теременьское, и отъ, того копца къ великому копцу Грицевы могилы (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); и тамъ есмо копцовъ два усыпаты велилы, а одъ тыхъ копцовъ... до долины Лоточное, где также есмо... копецъ учыныты велилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); у нганусію у теуи саму ієсто гропезу себе рокозују у корсу засурату (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: *род. одн.* **копца** (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *дав. одн.* **копцу** (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *знах. одн.* **копецъ** 5 (1430 *ГВКЛ* 7, 8); **! конецъ** 1 (1430 *ГВКЛ* 7); *род. мн.* **копцовъ** (1430 *ГВКЛ* 8); *знах. мн.* **копцы, корсу** 2 (1430 *ГВКЛ* 8; 1500 *ДПЖН*); **копци** 1 (1430 *ГВКЛ* 8); *місц. мн.* **! о копач** (XV ст. *СЯ* 9); *знах. дв.* **копца** (XV ст. *СЯ* 42).

***КОПИЕ** *с.* (7) (*цсл. копие*) спис (1): Мы ильашъ воевода... записуемъсѧ тымъ піошамъ (!)... ежъ имаемъ исклюбуемъ имъ жолдъ платити на каждый мѧсаць по Ѣ гривень ладьскихъ на копье (1433—1443 *АРМ*);

с л у ж и т и к о п и е м ѧ (6) *див.* **СЛОУЖИТИ**.

ФОРМИ: *знах. одн.* **копье** (1433—1443 *АРМ*); *ор. одн.* **копиемъ, коруетъ** 2 (1399 *P* 59; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); **копье(м)** 2 (1424 *P* 100; 1437 *P* 136); *ор. мн.* **копьи** (1394 *P* 54; 1438 *P* 138).

***КОПИЕ** ² *с.* (3) (*молд. копие, стп. коріа, лат. соріа*) копія: А твоя милость не даль еси намъ листа по тому копию, яко есмо были истокъмили исъ перъвыми послы твоее милости... и яко есмо послали тако ежъ копие исъ нашими послы (б. м. н., 1496 *BD* II, 401).

ФОРМИ: *знах. одн.* **копие** (1496 *BD* II, 401); *дав. одн.* **копию** (1496 *BD* II, 401, 402).

!КОПИСА <КОМИСА> *див.* **КОМИС**.

***КОПИЩЕ** *с.* (3) еврейське кладовище: Też jestliby chrest'janip kopiszczca ich kazij, abo khwałtom nachodij; choczemo, iżby, podtuh obuczaja paszoje zemli praw naszich, był kaґap (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); Съ которого того копища такъ теперешнего, яко и на потомъ набытыхъ пляцовъ... жадныхъ податковъ ани повинности до скарбу Нашого давати не мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27).

ФОРМИ: *род. одн.* **копища** (1389 *PEA* I, 27); *знах. мн.* **kopiszczca** (1388 *ZPL* 105).

***КОПОСЕЩИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и еще есми дали нашему вѣрному болърину... половина о(т) копосеши (Сучава, 1443 *Cost.* II, 131).

ФОРМИ: *род. копосеши* (1443 *Cost.* II, 131).

***КОПОСАНЫ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): А хотар тои вышеписанной селищи да ест... от

КопосАн та право через зъподію оу серед доубровоу на могилу (Сучава, 1493 *BD* II, 27).

ФОРМИ: *род.* **КопосАн** (1493 *BD* II, 27).

***КОПЫДЛОВО** *с.* (1) (*назва села у Польщі, пор. Корудлово*): Мы воищехъ з бжиен мл(с)ти ярчибискупъ гнѣзденский... пелка с копыдлова... тако яко инии панове...

так же и мы ннѣ слюбуемы и записуемы сѧ стецку воеводъ земль молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: *род. одн.* **копыдлова** (1433 *P* 122).

***КОПЫЛЬ** *ч.* (1) (*назва містечка у Віленському воеводстві*) Копиль: да(н) оу копыли мрта въ к днь (Копиль, 1456—1481 *P* 164).

ФОРМИ: *місц. одн.* **оу копыли** (1456—1481 *P* 164).

***КОПЫСТНО** *с.* (2) (*назва городища у Перемишльській землі*): и мы узрѣвши на его вѣрную службу... даемъ, и дали есмы слузъ нашему Бѣдуну, на имя Есифу, наше городище Копыстно (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Копыстно** (1408 *АкЮЗР* I, 6); *ор. одн.* **подъ Копыстномъ** (1408 *АкЮЗР* I, 6).

***КОПЬЕ** *див.* ***КОПИЕ**¹.

***КОРАБ** *ч.* (1) (*цсл. корабъ*) корабель: Io Стефан воевода бжїею мл(с)тїю господаръ земліє молдавскїє сїѣ Богдана воеводуу съворуоу сію коукю за кораб в лѣт ≠ СЦПГ (Ясси, 1430 *REV*).

ФОРМИ: *знах. одн.* **кораб** (1430 *REV*).

КОРАБЬКА *ж.* (1) (*назва броду на Дністрі*): а хотаръ еи долу нистро(м) ... и три брод(д)е на (д)нѣстръ хаворонѣ и корабька (Нямц, 1456 *DIR* «А» 511).

ФОРМИ: *наз. одн.* **корабька** (1456 *DIR* «А» 511).

***КОРАИМАНЪ** *див.* ***КАРАИМАНЪ**.

!КОРАН <КАРАН> *див.* **КАРАТИ**.

КОРАШАЯ *ж.* (1) (*назва озера у Чернігівській землі*): продали есмо пану мартину гксто(в)товничу сълища наши на има крѣхае(в)... ис тыми озъры... на има озъро нъже(н)... а корашая (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *наз. одн.* **корашая** (2-а пол. XV ст. *СПС*).

***КОРДЪ** *ч.* (6) короткий меч: а у сирѧтскомъ отъ крамныхъ рѣчи отъ шапокъ, отъ ногавици, отъ корды, отъ меча, отъ гривны по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632);

Г члонокъ коли пре(д) нашимъ сѧдо(м) мечъ алюбо кордъ выиметь (XV ст. *BC* 17 зв.); тут тѣе грани сам княз великий Швитригаило... вынемши кордъ, своєю рукою тѣе грани зарубал (Володмир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *знах. одн.* **кордъ** (XV ст. *BC* 17 зв.; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *наз. мн. зам. род.* **от корды** 2 (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669); **корди** 1 (1460 *BD* II, 273).

***COREWO** *с.* (1) (*назва села у Вітебській землі*): A przitihim bili swidczy: pan Jan krakowski... pan Climoth s Corewa (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4).

ФОРМИ: *род. одн.* **Corewa** (1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4).

КОРЕНЕВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): а при томъ были панове их м(и)л(о)ст: пан Тишко Ходыкович Кореневский, а кн(А)зѧ великого ловчий пан Лев (Берестя, 1466 *AS* I, 62).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Кореневский** (1466 *AS* I, 62).

КОРЕНЕВЩИНА *ж.* (1) (*назва землевлодіння у Віленському воеводстві*): Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Львомъ... визнаваемъ сѧми... штож... продали есмо... отчизну нашу... на има землю пустовъскую обарицкую которежъ земли намъ передъ тымъ три службы были на има: Кореневщина а Тиховщина, а Перхоуровщина (Ставків, 1491 *AS* I, 96—97).

ФОРМИ: *наз. одн.* **Кореневщина** (1491 *AS* I, 96).

КОРЕНЬ *ч.* (23) **І.** рід (2): и дадо(х) его п(о)поу никіть да слоужи(тъ) въ не(м), до живота своего и по сѣмрѣти его да е(ст) дѣца(м) его оставши же дѣца(х) да е(ст) вноучато(м) его, и прѣвноучатомъ дондеже сѧ влѣче(тъ) сѧма е(г) и корень (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*).

2. початок роду, родовід (1): а хто са мени(т) шла(х)-тичо(м) а не з родоу шлахо(т) О шлахотныи ворожан име-е(т) пово(д) имети о(т) корена (XV ст. *BC* 18 зв.);

на новомъ корени посаднти (оса-дити, подсадити, садити) (20) *див. *НОВЫЙ*.
 ФОРМИ: *наз. одн. корень* (1401 ЗКЕ); *род. одн. корена* 1 (XV ст. *BC* 18 зв.); *корене* 1 (1401 ЗКЕ); *місц. одн. на корени* 19 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1433 *P* 119; 1437 *P* 136; 1438 *P* 138; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1446 *АкЮЗР* I, 18; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1451 *P* 159; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61; 1492 *АЛМ* 31 і т. ін.); ! *козени* 1 (1451 *P* 156).

КОРЕЦКИЙ, КОРЕЦКІЙ ч. (2) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди королевые бояре: Олександро Ходковичи... князь Корецкий (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); А при томъ былъ вл(а)дыка луцкни Ярофъй... а кн(а)зь Богуш Васильевич Корецкий (Ровно, 1483 *AS* I, 82).

ФОРМИ: *наз. одн. Корецкий, Корецкий* (1465 *АкВАК* III, 4; 1483 *AS* I, 82).

***КОРЕЦЬ**¹ ч. (1) (*міра місткості*) корець: ѿра(н)ци(к) позычи(л) юрѣви два(д)це(т) корцовъ пшеници а емоу са частокро(т) оупоміналь (XV ст. *BC* 22).

ФОРМИ: *род. мн. корцовъ* (XV ст. *BC* 22).

***КОРЕЦЬ**² ч. (2) (*назва міста у Волинській землі*) Корець: Въ Горбаковъ одъ воза по грошу, въ Корцы одъ накладного воза по два гроши (Степань, XV ст. *АЛМ* 9); которыхъ онъ пословъ своихъ пошлетъ до великого князя Ивана Васильевича, шгобы есте тыхъ его пословъ изъ ихъ слугами добровольне пропускали по нашому господарству... почонъшы отъ границы отъ Браславля тою дорогою на Вельницю, на Корецъ (Вильна, 1498 *ВД* II, 412).

ФОРМИ: *знах. одн. Корецъ* (1498 *ВД* II, 412); *місц. одн. въ Корцы* (XV ст. *АЛМ* 9).

КОРЖДАНОВЦИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а пан жоуржъ далъ сыноу петрови маычоулови... одно село свое на има корждановци (Сучава, 1429 *Cost.* I, 242).

ФОРМИ: *наз. корждановци* (1429 *Cost.* I, 242).

***КОРИБУТЪ** ч. (4) (*особова назва, лит. Kaributàs*): печатъ княза кори (1) (Луцьк, 1386 *СЕУ* 10); пак ли бы... хо(т)л бы колн о(т)стати тонъ исны кна(з) корибут(т)... тогда мы со всимъ посольство(м) земли его хочемы его о(т)стати (Лучиця, 1388 *P* 39).

ФОРМИ: *наз. одн. корнбу(т)* (1388 *P* 39, 40); *род. одн. і кори* (1386 *СЕУ* 10).

! **КОРИЦИ** <КОРОЛИЦИ> *див. *КОРОЛИЦЯ*.

КОРЛАТ ч. (4) (*особова назва, молд., мад. korlat* «загорада»): мы бояре... александра воеводы... па(н) ко(р)ла(т) па(н) шефа(н) страви(ч)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнагини ри(м)гаилъ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); Тое все вышеписанное да есть слоузъ нашему Корлату от нас оурикъ и съ вьсьмъ доходомъ (Сучава, 1473 *ВД* I, 183).

ФОРМИ: *наз. одн. корлат, ко(р)ла(т)* (1421 *Cost.* I, 142; 1473 *ВД* I, 183); *дав. одн. Корлату* (1473 *ВД* I, 183); *знах. одн. Корлата* (1423 *DIR* «А» 447).

***КОРЛАТИ** мн. (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): А хотар томоу... селоу... да ест... на копану могилу... от толь оусе льсом прости на дорогу Корлатем <оу> великою гороу (Гирлов, 1499 *ВД* II, 148).

ФОРМИ: *дав. Корлатем* (1499 *ВД* II, 148).

КОРЛЪТЪНИИ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): А хотаръ <тѣмъ вышеписаннымъ селам, на имь Бръгъаніи на Молдавъ и Корлътъніи, да ест по старому хотароу от оусихъ сторон (Сучава, 1487 *ВД* I, 294).

ФОРМИ: *наз. Корлътъніи* (1487 *ВД* I, 294).

КОРМИТИ *дієсл. недок.* (1) (кого) утримувати, годувати: и не имает оу себе кормити ани ховати оу своихъ мистяхъ ани оу городяхъ... ни одного нашего неприатела (Сучава, 1449 *Cost.* II, 746).

ФОРМИ: *інф. кормити* (1449 *Cost.* II, 746).

***КОРМОХОУЗЪ** ч. (1) (*особова назва*): тѣ(м) мы... дали и потвердили есми емоу... село на имь бозіаніи... щоже емоу продали тоє село племеници его станчоу(л) кормохоу(з) и сестра его негрита (Сучава, 1446 *Cost.* II, 247).

ФОРМИ: *наз. одн. кормохоу(з)* (1446 *Cost.* II, 247).

***КОРМЪ** ч. (1) корм: оуставляемъ гдѣ коли на воиноу идоу(т) абы нигдѣ оу своеи земли оу селе(х) не с(т)оялі але на полі ані коней брали ані животіны ані плото(в) пожігали одно конемъ оу ровності кормъ (XV ст. *BC* 28).

ФОРМИ: *знах. одн. кормъ* (XV ст. *BC* 28).

***КОРНАРИШ** (?) (1): мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми и(м), оу нашей земли, оу мо(л)давской... села, на кобыле(х), на имь съкоуяніи... и на жежіи, по(д) корн(а)риш (?) — *Прим. вид.*) боухъчещій (Сучава, 1491 *Cost.* D. 36—37).

КОРНЕЛЕВЪСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣдѣни па(н) иванъ жюржевичъ... па(н) нвашко корнелевський (Погоничі, 1422 *P* 98).

ФОРМИ: *наз. одн. корнелевський* (1422 *P* 98).

КОРНЕЩИ, КОРНЕЩИИ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрноу слоужбою до нас... дали есми емоу оу нашей земли оу Молдавской села на има корнещій и микльоушещи (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135); тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрноу слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми его очин(о)у... села на имь... шюбеещи и корнещи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: *наз. корнещи* 1 (1448 *Cost.* II, 342); *корнещій* 1 (1420 *Cost.* I, 135).

***КОРНИЛОРЪ** мн. (3) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): ино мы видѣвше его доброу волю и дааніе... також есми и от нас дали и потвердили слугам нашим, лазору и бьлошоу, тоє прадреченое мѣсто от село, от потока Корнилоръ долу (Васлуй, 1472 *Cost.* S. 88); Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прінде прѣд нами... слоуга наш Тоадерь... и продал... едноу боукатоу землю от хотара Петрешилоръ... шоби соби оусадил село поннже поток Корнилоръ (Сучава, 1487 *ВД* I, 297).

ФОРМИ: *род. молд. Корнилоръ, Корнилор* (1472 *Cost.* S. 87, 88; 1487 *ВД* I, 297).

КОРНИНО с. (2) (*назва села у Волинській землі*) Корнин: Се я Ванко Скердѣвич... визнаваю, иж я... продал есми... отчизну свою... а то есть на има... Корнино (Володимир, 1470 *AS* I, 64—65); мѣ пноу ванкоу досталоса на мою дѣльницю... корнино (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *наз. одн. Корнино* (1470 *AS* I, 65; 1478 *ЗРМ*).

***КОРНИНЪ** *прикм.* (1) <к р ѳ н и ц я К о р н и н а > *див. КРЪНИЦА*.

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Корнина* (1475 *ВД* I, 206).

КОРНИЦА ж. (2) (*назва села у Берестейській землі*): Левону Шаломичу Корница село, што Пятковской держаль (б. м. н., 1463—1478 *PEA* I, 36).

ФОРМИ: *наз. одн. Корница* (1463—1478 *PEA* I, 36).

КОРНИИ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а хота(р) тѣмъ села(м) (в ориг. селала(м)).— *Прим. вид.*) корніи и стр(им)бін, що на краковъ... да е(ст) почениши о(т) сочи... на доу(б) (Сучава, 1428 *Cost.* I, 209).

ФОРМИ: *наз. корніи* 1 (1428 *Cost.* I, 209); *зам. дав. Корніи* 1 (1428 *Cost.* I, 209).

***КОРОВА** ж. (6) корова: И уделил ему панъ Боръсанъ, старейший братъ, своего стада пять кобыль стадныхъ, а дѣва конь, а далъ ему чоторы (1) коровы, а шубу (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); и шобы во(л)ни были они купити собѣ волы и коровы, тако(ж) и мы даеми имъ тоє право и тоє волю (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743).

ФОРМИ: *наз. мн. коровы* (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93); *род. мн. коро(в)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); *знах. мн. коровы* 2 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193; 1449 *Cost.* II, 743); *коро(в), коров* 2 (1452 *Cost.* II, 759; 1458 *ВД* II, 262).

***КОРОВАЄВЪ** *прикм.* (1): а на то есмы дали облазничомъ сесь нашъ листь под нашою печатю... и пана короваеву печатъ процевица (Зудечів, 1411 P 80).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. короваеву* (1411 P 80).

Пор. КОРОВАИ.

КОРОВАИ *ч.* (4) (*особова назва*): а на розвѣздѣ были землане и панъ ленько зарубичъ воевода зудечовский панъ короваи процевичъ (Зудечів, 1411 P 79); а при то(м) были свѣдци па(н) дмитръ ходоровский... па(н) ива(н) короваи (Зудечів, 1428 P 111).

ФОРМИ: *наз. одн. короваи* (1411 P 79, 80; 1421 P 96; 1428 P 111).

***КОРОВАТАЯ** *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Кроватка: я... дала есми ему по своемъ животе имене оу втчизну на нма Любчо... и з ыншими приселки... почонши посередъ Мухотолок... а по Короватую а по Топоришо (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

ФОРМИ: *знах. одн. Короватую* (1488 AS I, 242).

***КОРОВІЄВЪ** *прикм.* (1) ◊ *коровіевъ* потокъ (1) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): а хотарь томоу више писа(н)номуу селю да е(ст) поче(н)ши о(т) лоуковице... на бере(ст) на коровієво (1) потоци (Сучава, 1488 ДГСЛМ).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. на 1 коровієво* (1488 ДГСЛМ).

КОРОВІЯ ¹ *ч.* (1) (*назва долини у Молдавському князівстві*): а хотарь томоу више писа(н)номуу селю да е(ст) поче(н)ши о(т) лоуковице... та чере(с) коровіА оу сто(л)поу (Сучава, 1488 ДГСЛМ).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. коровіА* (1488 ДГСЛМ).

***KOROWIA** ² *ж.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Коров'я: у k tomu przydali iesmo Sołomen... у Korowiuiu (1) (Ужів, 1421 AS I, 27).

ФОРМИ: *знах. одн. 1 Korowiuiu* (1421 AS I, 27).

***КОРОДЪ** *ч.* (13) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до иа(с)... дали и потвѣрдили есмо имъ оу нашей земли, оу молдавскон, села на кородѣ, на имѣ пѣткѣщи (Сучава, 1448 Cost. II, 323); а мы такождере и от иас есмы дали и потвѣрдили слоугам нашим... тое прѣдреченое село на кородѣ (б. м. н., 1497 BD II, 124).

ФОРМИ: *род. одн. Корода 6* (1463 BD I, 73, 74); *Кородъ 1* (1468 BD I, 130); *місц. одн. на Кородѣ, кородѣ* (1448 Cost. II, 323; 1468 BD I, 130; 1497 BD II, 123, 124; Cost. S. 208, 209).

1 КОРОИ *див. КОТОРЫИ.*

КОРОЛ *див. КОРОЛЬ.*

КОРОЛЕВ *див. КОРОЛЕВЪ.*

***КОРОЛЕВА** *ж.* (3) королева: нашихъ добрыхъ приятелен я радою и нашимъ добрымъ оумысломъ... великому влодиславу... королю польскому... и его королевои... слюбуемы и ислюбили есмы (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625); записоую моужеви своемуу князю Иваноу Семеничю... двѣ тисѣчи золотыхъ оугорскихъ, штож мужъ мой князь Иванъ выдалъ двѣ тисѣчи золотыхъ на таА моА имѣнѣА; осподарю королю далъ тисѣчу золотыхъ, королевои и паномъ радѣ тисѣчу золотыхъ (Добучини, 1487 AS I, 239).

ФОРМИ: *род. одн. королевое* (1478 ОБРН 130); *дав. одн. королевои, королевои* (1404 Cost. II, 625; 1487 AS I, 239).

*Див. ще *КОРОЛИЦЯ, *КРОЛИЦЯ, КРОЛЕВАА, *KROLOWA.*

КОРОЛЕВИЧЪ *ч.* (3) королевич: мы великий (кназь ка)зимиръ, королевичъ литовский... чинимъ знаменито... аже вѣзли есмо приазнь... съ ілеюу воеводу (Троки, 1442 Cost. II, 718—719); мы стефанъ воевода... чинимъ знаменитомъ (sic.— *Прим. вид.*)... аже мы... оузли есмы приазни и едноцтво с... великимъ княземъ казимиромъ, королевичомъ литовскы (1) (Ясси, 1445 Cost. II, 725).

ФОРМИ: *наз. одн. королевичъ* (1442 Cost. II, 718); *ор. одн. королевичемъ 1* (1442 Cost. II, 716); *королевичомъ 1* (1445 Cost. II, 725).

КОРОЛЕВСКИЙ, КОРОЛЕВСКИЙ *прикм.* (30) королівський (24): Мы панъ янъ дѣдичъ тарнувський... игнаткови черневи(ч) дали есмы о(т)мѣну за пекули(ч) и его брату самоилови оу твшковичехъ, воземъши подъ слугами королѣвскими ехъ вотнину дворища фалелѣвичъ (Перемишль, 1390 P 175); А при томъ былъ господинъ отецъ нашъ, владыка Володимирскій и Берестейскій Васьянъ... а панъ Завиша, дворенинъ королѣвскій (Кобринъ, 1401 АкВАК III, 2); а на то свѣдковѣ, нанвышаА рада королѣвскаА... и наши панове и рада молдавскаА (Сучава, 1455 Cost. II, 791); а на то свѣдкы при то(м) были тогды землане королѣвскыи (Острог, 1458 ОЖДМ); А при томъ были добрые люде па(н) васко любви(ч) писа(р) королѣвски(и) па(и) ива(н) мушата (Львѣв, 1478 ЗРМ); Тымже обичаемъ и мы оудилали... видѣчи и знаючи ласкою и доброволѣнѣ наяснѣишаго княза пана Казимира... которою ласкою нас и сыновъ нашихъ... оузалъ подъ свою королѣвскоую и Короуни полскою оброну (Коломия, 1485 BD II, 371);

королевские люди (1) *піддані з королівськихъ маектѣв:* и пани Василевои шапкою ставила до людеи добрыхъ и поставила передъ иами Лоуконичан, королѣвскихъ людеи из Ярнево и зъ Сынковичъ (Луконица, 1478 AS III, 17); *королевская земля* (3), *земля королевская* (2) *див. ЗЕМЛЯ 4.*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. королѣвскыи, королѣвскій, королѣвски(и)* (1401 АкВАК III, 2; XV ст. *АрхЮЗР 8/IV, 29; 1478 ЗРМ*); *дав. одн. ч. королѣвскомоу* (1455 Cost. II, 774; 1468 BD II, 301); *знах. одн. ч. королѣ(в)скыи* (XV ст. *BC 6 зв.*); *ор. одн. ч. королѣвскимъ, королѣвскимъ 2* (1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 292); *ор. одн. ч. зам. місц. ж. королѣвскы(м) 1* (XV ст. *BC 8 зв.*); *місц. одн. ч. прі... королѣвско(м)* (XV ст. *BC 6*); *наз. одн. ж. королѣвскаА, королѣ(в)ская 2* (XV ст. *BC 34; 1455 Cost. II, 791*); *королевскаА 1* (1460 BD II, 276); *род. одн. ж. королѣвскои, королѣ(в)ско(и)* (1455 Cost. II, 770; XV ст. *BC 34; 1462 BD II, 289*); *дав. одн. ж. королѣ(в)скои* (1455 Cost. II, 774); *знах. одн. ж. королѣвскоую, королѣвскоую* (1481 BD II, 364; 1485 BD II, 371); *ор. одн. ж. королѣвскою* (1455 Cost. II, 774; 1462 BD II, 293); *місц. одн. ж. оу королѣвскои* (1448 Cost. II, 305); *наз. мн. ч. королѣвскыи* (1458 ОЖДМ); *род. мн. королѣвскы(х)* (1435 Cost. II, 679); *знах. мн. королѣвскыи* (1478 AS III, 17); *ор. мн. королѣвскыи 2* (1462 BD II, 292); *королевскими 1* (1390 P 175).

*Див. ще *КОРОЛЕВСКИЙ.*

***КОРОЛЕВСКИЙ** *див. КОРОЛЕВСКИЙ.*

***КОРОЛЕВСТВО** *с.* (8) королівство (6): а на потверженѣ тымъ дѣдинамъ дали есмо твердостъ нашу печатъ привѣсили велебного королѣвства нашего (Судомир, 1361 AGZ 6); земьскыи писари во все(х) земля(х) королѣвства нашего... за запи(с) имею(т) бра(т) яко писари краковьскыи и соудомирскыи (XV ст. *СЯ 43 зв.*); а иа потверженѣ сему нашему листу привѣсили есмы печатъ нашего королѣвства (б. м. н., 1411 P 77);

королевство полское (2) *польське королівство:* а также слоубуемы и имаемы воротити оуеъ записы... што передьковѣ наши имили о(т) королѣвства полско(г) (Львѣв, 1436 Cost. II, 707); мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с прѣдречеными паны и с коруны пол(л)скоА... на имѣ, панъ янъ с чижево... и паны заклика тарло, староста и державца стрыскыи и краичы королѣвства пол(л)ского... стали есмо на томъ, аже имаемъ записы держати наши(х) пере(д)ковѣ вѣрна (Серет, 1445 Cost. II, 728—729).

ФОРМИ: *род. одн. королевства, королѣвства, королѣвства 3* (1411 P 77; 1436 Cost. II, 707; 1445 Cost. II, 729); *королевства 2* (1436 Cost. II, 707); *королѣвства 1* (XV ст. *СЯ 43 зв.*); *королевства 1* (1361 AGZ 6); *дав. одн. королевству* (1411 Cost. II, 637).

*Див. ще *КОРОЛЕВСТВО, *КОРОУНА КОРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.*

КОРОЛЕВЪ, КОРОЛЕВЪ, КОРОЛЕВ, КОРОЛЮВЪ, КОРОЛЮВ *прикм.* (32) королів, королівський: просити му ба за корола и за королевы намвстѣхъ (Казимир, 1349 P 4); што же мишь мужикови(ч) держаль та дворища оу тѣшкови(ч) королювъ слуга и мы есмы тому исному мишеви и его дѣтемъ дали есмы фецеви(ч) дворище... на вѣки (Перемишль, 1390 P 175—176); а писалъ писарь малохъи королевымъ приказомъ (Львѣв, 1399 P 59); А при томъ были добрые люди королевые бояре (Кобринь, 1465 АкВАК III, 4); А при томъ были: пан Богдан Сенкович Гостский... а пан Мартин Хребтович дворанин королев (Луцьк, 1487 AS I, 85).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. королевъ, королевъ, королев* 15 (1387 СП № 12; 1482 AS I, 80; 1485—1500 AS I, 121; 1487 AS I, 85, 86, 239); *королювъ, королюв* 2 (1361 AGZ 6; 1390 P 175); *род. одн. ч. королева* (1451 AS I, 44; 1495 ВМБС; РИБ 620); *знах. одн. ч. королев* (XV ст. ВС 17); *ор. одн. ч. королевымъ, королевымъ* (1399 P 59; 1495 РИБ 620); *місц. одн. ч. в королево(м)* (XV ст. ИК); *род. одн. ж. королевы* (1352 P 5; 1395 Cost. II, 610); *знах. одн. ж. королевоу* (1496 ПДВКА); *наз. мн. королевы* 1 (1465 АкВАК III, 4); *королевы* 1 (1463 ГГЯ); *знах. мн. ч. королевы* (1349 P 4); *знах. мн. с. королева* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

*Див. ще *КРАЛЕВЪ, КРОЛЕВЪ, *КРОЛОВЪ.*

**КОРОЛЕВЪСКИЙ див. КОРОЛЕВСКИЙ.*

**КОРОЛЕВЪСТВО див. *КОРОЛЕВСТВО.*

КОРОЛЕВЪ див. КОРОЛЕВЪ.

**КОРОЛЕВСТВО див. *КОРОЛЕВСТВО.*

***КОРОЛИЦЯ** *ж.* (9) (*болг. кралица, серб. кралица*) королева: а мы... ислубуемы за него и за его дѣти иже со всею своею землею и с города вѣре(н) буде(т) королеви и королицы (Луциця, 1388 P 39).

ФОРМИ: *дав. одн. королицы, коро(л)ици* 8 (1388 P 39, 40, 41, 43); *1 корици* 1 (1388 P 39).

*Див. ще *КОРОЛЕВА, КРОЛЕВАА, *КРОЛИЦЯ, *KROLOWA.*

**КОРОЛОВЪСТВО див. *КОРОЛЕВСТВО.*

КОРОЛЬ, КОРОЛ *ч.* (333) король: А се А король казимиръ... далъ есмь служъ своему иванови дворище занью матвичича (Казимир, 1349 P 3); а толко измени(т) олехно сюю поруку ино знати коро(л) на(с) поручнико(в) (Луцьк, 1388 P 42); а не оусъхочет ли ма король его млсть при соколици оставитъ ино имаеть ми его млсть дать ми о(т)мѣну за соколець (Кременець, 1434 P 130); а также слобуемы и имаемы воротити оусъ записы томоу истино(м) королеви полскому... што передькове наши имили (Львѣв, 1436 Cost. II, 707); Се я Янь... продалъ есмы доброволно и съ вѣдомомъ осподаря короля Казимира землю свою питомую у волости Волковиской (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106); докола и на(ш) посо(л) исходи(т) до господаря нашего, до корола его мл(с)ти, и мы сами и с нашимъ живото(м) боуде(м) перед(г) его мл(с)тию, яко выше на то(м) листу проавлаемъ (Хотин, 1455 Cost. II, 774—775); основана быс. црквъ прстыа бдца печерскаа... при великом короли казимирѣ (Київ, бл. 1470 ОБРН 129); Божью милостію и господара нашего здоровьемъ великого короля Александра, мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ прыдалисмо на храмъ Пречистой Богоматеры землю бортную Измаловскую (Мстиславль, бл. 1500 АСД II, № 4).

ФОРМИ: *наз. одн. король, корол, корол, корол, король* 1 (1349 P 3; 1361 AGZ 6; 1398 ЗЛЕИК; 1408 АкЮЗР I, 6; 1433 ЗНТШ LXXVI, 140; 1453 Cost. II, 765; 1468 ВД II, 302; 1478 АрхЮЗР 4/I, 8; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1499 ВФ і т. ін.); *род. одн. корола, короля, королъ, кр(л)А, король* 85 (1352 P 6; 1388 P 39; 1407 P 72; 1415 P 87; 1435 Cost. II, 679; 1443 P 145; 1451 АкЮЗР II, 106; 1468 ВД II, 301; 1486 АкЮЗР I, 295; 1499 ВФ і т. ін.); *корола* 1 (1436 Cost. II, 706); *коро(л)* 1 (1386 P 30); *дав. одн. королю,*

коро(л) 56 (1386 P 30; 1393 P 51; 1402 Cost. II, 623; 1411 Cost. II, 637; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1448 Cost. II, 733; 1455 Cost. II, 769; 1462 ВД II, 292; 1475 AS I, 70; 1499 РИБ 777 і т. ін.); *королеви* 51 (1352 P 6; 1366 P 14; 1388 P 39; 1407 Cost. II, 629; 1421 Cost. I, 142; 1435 P 132; 1448 Cost. II, 734; 1462 ВД II, 292; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1475 P 133 і т. ін.); *королевъ* 2 (1453 Cost. II, 765; 1468 ВД II, 301); *короле(в)* 2 (1388 P 42, 43); *знах. одн. корола, королъ* (1349 P 4; 1366 P 14; 1387 СП № 12; 1411 Cost. II, 638; 1435 Cost. II, 691; 1442 Cost. II, 719; 1453 Cost. II, 765; 1475 AS I, 72; XV ст. ВС 31 зв.; 1493 ОПВВ і т. ін.); *ор. одн. королемъ* (1352 P 5, 6; 1366 P 14; 1439 Cost. II, 712; 1442 Cost. II, 717; 1448 Cost. II, 305; 1459—1460 ЗНТШ CL III, фотокоп.; 1475 AS I, 60, 70; 1495 БСКИ); *місц. одн. при королі* (бл. 1470 ОБРН 129); *кл. ф. королю* (1435 Cost. II, 679; 1386—1418 P 34; 1481 ВД II, 365); *наз. мн. короле* (1498 ВД II, 410); *дав. мн. королемъ, королемъ, королем(м)* (1435 Cost. II, 687, 689; 1448 Cost. II, 733; 1468 ВД II, 301).

Див. ще КРАЛІ, КРОЛЬ.

**КОРОЛЪВЪСТВО див. *КОРОЛЕВСТВО.*

КОРОЛЮВ див. КОРОЛЕВЪ.

**КОРОЛЮВСТВО див. *КОРОЛЕВСТВО.*

КОРОЛЮВЪ див. КОРОЛЕВЪ.

**КОРОЛЮВЪСКИЙ див. КОРОЛЕВСКИЙ.*

КОРОМОЛИТИ *дїсл. недок.* (1) (на кого) готувати змову (проти кого), крамолити: и вще к тымъ бекгичи и турдучакъ... ти кна(з) головнии мои были слуги и тии... почали коромолити на мене (б. м. н., 1392—1393 РФВ 170).

ФОРМИ *інф. коромолити* (1392—1393 РФВ 170).

**КОРОНА див. КОРОУНА.*

**КОРОНА КОРОЛЕВЪСТВА ПОЛЬСКОГО див. *КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.*

**КОРОНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО див. *КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.*

КОРОПЕЦКИИ, КОРОПЕЦСКИ, КОРОПЕСКИ *прикм.*

(3): а при то(м) были добрии петро судиА перемьский пашко воевода коропецкии (б. м. н., 1419 P 91); на которого соямоу кончаніе и дѣлаіе... князь Григоріе... и також велеможны панове... староста Свѣтннскы и Коломынскы и Коропескы... соузъ сосланы (під Хотином, 1467 ВД II, 297).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. коропецкии* 1 (1419 P 91); *коропецскы* 1 (1457 Cost. II, 809); *Коропескы* 1 (1467 ВД II, 297).

*Пор. *КОРОПЕЦЪ.*

***КОРОПЕЦЪ** *ч.* (4) (*назва міста в Галицькій землі*) Коропець: и мы тако жъ па(н) бартошь староста по(д)лскии оу коропцю пану михайлоу придае(м) наши двѣ сель (Снятин, 1454 P 163); и ти(ж) ач бы сА на(м) пригодила нѣ котораа пригода... выити на(м) и(с) нашей землн, то(г)ди... княгини нашей... имѣня и(х) отворена и мѣста и(х), города, буча(ч) и коропе(ш) (Сучава, 1457 Cost. II, 811).

ФОРМИ: *наз. одн. коропе(ц)* (1457 Cost. II, 811); *знах. одн. коропецъ* (1454 P 163); *місц. одн. оу коропцю* 1 (1454 P 163); *оу коропци* 1 (1454 P 163).

***КОРОПИНЪ** *прикм.* (1) навантажений коропами: мы Стефан воевода... знаменино чинымъ... оже... дали и потвердили есмо вичныи оброк томоу свѣтомоу монастыроу от Побратъ, да имают на каждїи год от нас по і бочки вина и два мажи рыбы, едѣна мажа мороун а другаА коропина (Сучава, 1466 ВД I, 105).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. коропина* (1466 ВД I, 105).

КОРОСТИЧИ *мн.* (1) (*назва села у Берестейській землі*): Князю Сонкгоушкоу оу Каменны село Коростичи... слухало (б. м. н., 1441—1443 AS III, 2).

ФОРМИ: *наз. Коростичи* (1441—1443 AS III, 2).

***КОРОТКИИ**¹ *прикм.* (2) (*невеликий довжиною*) короткий (1): такожъ намъ маю(т) дати чоломъ битѣА на годъ по пати коу(т)тере(и) коро(т)кихъ а по пати коне(и) (Краків, 1487 АМЛ);

оу короткому часу (1) незабаром, не в довгому часі: Соуть некоторы(и) што(ж) имаю(т) именья на (до)лгыи ча(с) поживана а оу коро(т)кому часу страви(т) зъ с тго имоуть розбивать (XV ст. *BC* 24 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. оу коро(т)кому* (XV ст. *BC* 24 зв.); *род. мн. коро(т)кнхъ* (1487 *АМЛ*).

КОРОТКИЙ² ч. (1) (особова назва): А на то послуши князь юрьин... о(т) мвстичовъ короткии павель григоръ павель писарь (Львѣв, 1368 *P* 16).

ФОРМИ: *наз. одн. короткии* (1368 *P* 16).

КОРОУУ див. КОРОУЮ.

***КОРОЧЕНЕВЪ КАМЕНЬ ч. (1) (назва міста у Молдавському князівстві):** того рад(і) мы видвше его правую и врноую слоужбоу до на(с)... даемъ и дали есми ему села... на имѣловци наши, що соуть пониже торгу о(т) короченева камень (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472).

ФОРМИ: *род. одн. короченева камень* (1453 *Cost.* II, 472).

*Див. ще *КОРОЧИНЪ КАМЕНЬ, *КРАЧУНОВЪ КАМЕНЬ.*

***КОРОЧЕНЪ КАМЕНЬ див. *КОРОЧИНЪ КАМЕНЬ.**

***КОРОЧИНЪ ч. (1) (міра довжини)** крок: мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже прїидоша прѣд нами... наши оубози люди от Хорловскаго тръгоу... и продали намъ... единъ виноград оу Хорловскомъ хотарѣ, Ѳ фалчіи, и Д корочини (Сучава, 1470 *BD* I, 149—150).

ФОРМИ: *знах. мн. корочини* (1470 *BD* I, 150).

***КОРОЧИНЪ КАМЕНЬ ч. (4) (назва міста у Молдавському князівстві):** писал(л) тома оу корочено(и) каме(н) (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 123); тое оусе вищеписанна села... да е(ст) монастыроу нашемоу о(т) корочина камена (Сучава, 1462 *Cost.* D. 11).

ФОРМИ: *род. одн. корочина камень* 1 (1462 *Cost.* D. 10); *корочина камена* 1 (1462 *Cost.* D. 11); *ор. одн. корочино(м) камене(м)* (1462 *Cost.* D. 11); *місц. одн. оу ! корочено(и) каме(н)* (1458 *Nih. Doc.* 123).

*Див. ще *КОРОЧЕНЕВЪ КАМЕНЬ, *КРАЧУНОВЪ КАМЕНЬ.*

КОРСАКОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): и положи(л) перед(д) нами жалобу Ивашко сови(ч) на бориса семенича рекучы то(т) бори(с) понѣ(л) невѣстку мою, а(н)дрѣву жону васи(л)евича ко(р)саковича (Вильна, 1495 *ВМБС*).

ФОРМИ: *наз. одн. Корсаковичъ* (1495 *РИБ* 620); *род. одн. ко(р)саковича* (1495 *ВМБС*).

КОРТЕВИЧ ч. (1) (особова назва): А при том были светки... пан Южно Зенкович, пан Андрей Кортевич (Острог, 1481 *AS* I, 77).

ФОРМИ: *наз. одн. Кортевич* (1481 *AS* I, 77).

КОРОУНА ж. (170) (стп., стч. когона, когина, лат. согопа) королівство, держава (61): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... аже хотѣчи... владиславови, великому королю полскому... оуказати наше голдованіе... и наше листы... которыми сѣ есмы ему записали... иже быхомъ николи не имѣли противъ ему быти... але быхомъ и его корунъ помагали (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 637); а и тое провинѣнье и шкodu оучиненую александромъ воеводу оцемъ его напротиву намъ и корунъ николи намъ ихъ... не оупоминати (Ланчица, 1433 *P* 123); а также слоубоуемы и имаемы воротити оусъ записы тому истино(м) королеви полскому и его короуни (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 707); Тоe оусе вищеписанное слоубоуем оусим коупцем от Короунъ здержати и пополнѣти (Сучава, 1475 *BD* II, 329);

короуна королѣвства (1) Польське королѣвство: а кроль его мл(с)ти имаеть на(с) обронити... а ни жолниревъ с короуи королѣвства противко намъ нашимъ непрїателе(м) не пропустити (Бирлад, 1439 *Cost.* II, 714);

короуна полская (107) Польське королѣвство: а мы... ислубуемы за него и за его дѣти иже... вѣре(н) бу(д)е(т) королеви и королицы и ихъ дѣтемъ и корунъ польской (Лучица, 1388 *P* 39); пак ли коро(л) его млсть не оусъхочетъ ма оставити при держанию ты(х) городовъ... тогды а хочю тов присѣги моеъ пороже(н) быть противоу его млсть и противъ корунъ польской (Кременецъ, 1434 *P* 130—131); Також и мы, пререченїи Стефан воевода, жадного непрїятель кроль его милости которїи колве непрїятел кроле его милости хотѣл бы назвати сѣ господарем землам его Короуны полской, мы не имаем такового чловѣка прїимити (Гирлов, 1499 *BD* II, 421); короуна оу горская (1) угорське королѣвство: Стефан воевода... даемъ и дали есмо сес лист наш, и слубоуем и слубили есмо оусим коупцем от свѣтїи Короунъ оугорской на то: да ест имъ слободно и доброволно и безъ забавъ прїехати до нашеи земли (Сучава, 1475 *BD* II, 329).

ФОРМИ: *наз. одн. короуна, короуна* (1433 *P* 123; 1435 *Cost.* II, 687; 1448 *Cost.* II, 734; 1462 *BD* II, 285, 289, 299; 1468 *BD* II, 302); *род. одн. короуны, короуны, Короуны* 41 (1388 *P* 43; 1395 *Cost.* II, 613; 1400 *P* 62; 1401 *P* 64; 1433 *P* 120; 1434 *Cost.* II, 666; 1448 *Cost.* II, 734; 1468 *BD* II, 302; XV ст. *BC* 9 зв.; 1499 *BD* II, 421 і т. ін.); *короуни, коруні* 6 (1402 *Cost.* II, 621; 1436 *Cost.* II, 698; 1462 *BD* II 292; 1485 *BD* II, 372); *корунъ, короунъ* 3 (1448 *Cost.* II, 738; 1475 *BD* II, 329); *корони* 4 (1434 *Cost.* II, 666; 1436 *Cost.* II, 698, 702); *короны* 1 (1439 *Cost.* II, 714). *дав. одн. короунъ, корунъ, коруна* 63 (1388 *P* 39; 1395 *Cost.* II, 607; 1411 *Cost.* II, 637; 1433 *P* 123; 1448 *Cost.* II, 738; 1455 *Cost.* II, 774; 1462 *BD* II, 284; 1468 *BD* II, 301; 1485 *BD* II, 371 і т. ін.); *короуни, короуні* 24 (1402 *Cost.* II, 621; 1435 *Cost.* II, 687; 1445 *Cost.* II, 728; 729; 1453 *Cost.* II, 766; 1455 *Cost.* II, 769, 774; 1462 *BD* II, 289; 1485 *BD* II, 371; 1499 *BD* II, 420 і т. ін.); *коруне* 6 (1435 *P* 133); *корун(и), короу(и)* 3 (1388 *P* 43; 1448 *Cost.* II, 737); *корони* 5 (1435 *Cost.* II, 682, 687; 1436 *Cost.* II, 698); *знах. одн. короуноу* 1 (1448 *Cost.* II, 733); *зам. род. мимо волю...* Короуноу 1 (1462 *BD* II, 689); *ор. одн. короуноу, короуноу* (1433 *P* 121, 123; 1439 *Cost.* II, 712); *місц. одн. на (при, оу, в) короунъ, коруна* 6 (1445 *Cost.* II, 729; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1468 *BD* II, 302; 1485 *BD* II, 372); *оу коруни* 1 (1445 *Cost.* II, 729).

*Див. ще *КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.*

***КОРОУНА КОРОЛЕВСТВА ПОЛЬСКОГО див. *КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.**

***КОРОУНА КОРОЛЕВЪСТВА ПОЛЬСКОГО див. *КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО.**

***КОРОУНА КОРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО ж. (22) (Согопа Regni Poloniae, назва польської держави)** Короуна Польського Королѣвства: а пакъ ли бы нашъ г(с)подарь... в томъ насъ не хотѣли послушни быти, мы имамы... при корунъ кролев(с)т(в)а польско(г) остати (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613); мы панъ александръ воевода молдавскы и наши слугы... чинимы знаемо... владиславу... королю польскому... и его королевои и его дѣтемъ и короуни королѣвства польского слубуемы и слубили есмы... имаемы ему вѣрни быти и послушни (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); я илѣа воевода... присѣгаю и обыцоую сѣ, вѣрно... освичености вашеи, корони королѣвства вашего по(л)ской... сѣ вѣсьми земльми и лю(д)ми монїи вироу ч(с)тоу и ввренъ хочю быти (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 698); мы Іоан Стефан воевода... знаменито чиним... силовали сѣ есми аж бихмо пришли на обычаи предков наших, яко били... оусею вирою и слоужбою и ласкою наасвнѣшим князем паном кролем и славном Короуни королѣвства полского (Коломия, 1485 *BD* II, 371).

ФОРМИ: *род. одн. корони королѣвства (королѣвства) польского (полского)* 3 (1435 *Cost.* II, 687; 1436 *Cost.* II, 702); *короуни королѣвства по(л)ского* 1 (1436 *Cost.* II, 698),

короуны королевства польско(г) 1 (1435 *Cost.* II, 689); коруны ... кролевс(т)ва по(л)ско(г) 1 (1439 *Cost.* II, 712); кролювства коруны польскои 1 (1395 *Cost.* II, 613); *дав. одн.* корунѣ кролевства (кроле)в(ства, королевства) польского (польского, польско) 3 (1395 *Cost.* II, 612, 613; 1433 *Cost.* II, 652); короуи (короуни, Корони) королевства (королевства) по(л)ского, (полско(г), полского) 3 (1436 *Cost.* II, 698, 706; 1485 *BD* II, 371); корони королевства по(л)ского (по(л)скои) 3 (1436 *Cost.* II, 698); короуни королевства (королевства) полского (польского) 2 (1404 *Cost.* II, 625; 1436 *Cost.* II, 702); корунѣ королевства полского 1 (1436 *Cost.* II, 701); корунѣ королевства польского 1 (1407 *Cost.* II, 629); коронѣ королевства полского 1 (1433 *Cost.* II, 651); *мисц. одн.* при корунѣ кролев(с)т(ва) польско(г) (1395 *Cost.* II, 613).

Див. ще *КОРОЛЕВСТВО (королевство полское), КОРОУНА (корона королевства), *КРОЛЕВСТВО (королевство полское).

*КОРОУНА КРОЛЕВЪСТВА ПОЛЬСКОГО *див.* *КОРОУНА КРОЛЕВЪСТВА ПОЛСКОГО.

*КОРОУНА КРОЛЕВЪСТВА ПОЛСКОГО *див.* *КОРОУНА КРОЛЕВЪСТВА ПОЛСКОГО.

КОРОУЮ, КОРОУУ *ч.* (6) (*особова назва, молд. корои «яструб»*): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже... пан Лацко... жаловал нам... аже прѣвила... от дида нашего старого Александра воеводы, на их отнины на села Дръгоещи... а таа привилія была оу роуках пана Короуя (Сучава, 1462 *BD* I, 66—67); И привиліе що имал пан Короуу на тоє мисто млиновое от коупеж, що же бил коупил пан Короуу... тиж дали оу роуки слоузъ нашему Станчолоу аоурарю (Сучава, 1484 *BD* I, 286).

ФОРМИ: *наз. одн.* Короую 1 (1484 *BD* I, 286); Короуу 1 (1484 *BD* I, 286); *род. одн.* Короуя, короуА (1462 *BD* I, 66; 1484 *BD* I, 285—286).

КОРЧА *ч.* (1) (*особова назва*): Мы Стефа(н) воево(д)а... знаменіто чини(м)... оже... па(н) Сима Корча слоужи(л) на(м) право и вирно (Сучава, 1457 *УКР*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Корча (1457 *УКР*).

КОРЧАКЪ *ч.* (2) (*особова назва*): а при то(м) были шлагетни панове па(н) спыте(к) тарновскыи... па(н) корча(к) (Львѣв, 1414 *P* 85); А осташко давыдовскын корчакъ з липицъ спичникъ з болшева знаемо чини(м)... аже кроль господарь нашъ казалъ намъ розъѣхати границу игнатови с кунцѣре(м) (б. м. н., 1419 *P* 90).

ФОРМИ: *наз. одн.* корчакъ 1 (1419 *P* 90); корча(к) 1 (1414 *P* 85).

КОРЧЕШІИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣм Ми, видѣвши е(г) правоую и вирноюу слоужбоу д(о) далі... далі и потвердил(и) есми емоу оу нашей земл(и) оу мо(л)давскои село его... на имѣ Корчешіи на Козанчи (Сучава, 1457 *УКР*).

ФОРМИ: *наз. Корчешіи* (1457 *УКР*).

*КОРЧИКЪ *ч.* (1) (*особова назва*): а на то е(ст)... ввра пана корчика оники (Сучава, 1437 *Cost.* I, 529—530).

ФОРМИ: *род. одн.* корчика (1437 *Cost.* I, 530).

КОРЧИЧАНЕ *мн.* (1) (*назва людей за місцем проживання, пар.* Корчичи): Про то я... записала есми... къ манастыру Светого Спаса въ Кобрыню село Корчичи, и зе всеми доходы... што коли предкомъ нашимъ тые Корчичане давали (Кобрын, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: *наз.* Корчичане (1401 *АкВАК* III, 2).

*КОРЧИЧИ *мн.* (2) (*назва села у Троцькому воеводстві*) Корчівці: И зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небошикъ... казалъ записати по души своей къ манастыру Святому Спасу въ Кобрыни — село Корчичи зо всеми дачками (Кобрын, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: *знах.* Корчичи (1401 *АкВАК* III, 2).

*КОРЧМА *ж.* (46) 1. корчма (38): ана продала петрашкови радѣѣтовскому свою дѣдину... и съ корчмоу и землеу (Перемишль, 1359 *P* 10); да е(ст) о(т) на(с)

нашему монастырю воскъ о(т) краснаго торгоу оуве(с) колко корчы(м) са чинАть оу красна(м) торгоу (Сучава, 1449 *Cost.* II, 378); и тыми разы тые мешчане вроуцъкие... просили насъ абыхмо ещо имъ тые ко(р)чмы на колико год(в) продали (Краків, 1489 *АКВ*); И те(ж) повѣдн(л) пере(д) нами што с того села сомина хоживало на(м) чотыри колоды о(в)са... а с корчо(м) хоживало пл(т)оу по сорокоу гроше(и) (Вильна, 1499 *ГОКІР*).

2. хмільный напій (8): А рокъ имъ тые корчмы почати варыти — на мясные запусы великого поста (Радомль, 1487 *РИБ* 228); Протожъ што бы еси ихъ о(д) кривдѣ боронилъ, и не далъ бы еси тамъ иньшомуу никоуму ко(р)чмы варити (Краків, 1489 *АКВ*).

ФОРМИ: *род. одн.* корчмы, ко(р)чмы (1407 *P* 72; 1456 *Cost.* II, 791; бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.; 1488 *РИБ* 222); *дав. одн.* корчме, корчме 2 (1488 *РИБ* 222); корчмѣ 1 (1407 *P* 72); *знах. одн.* корчму, корчму, корчму, корчмоу (1407 *P* 72; 1408 *Cost.* II, 633; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1434 *Cost.* II, 670; 1460 *BD* II, 276; 1488 *РИБ* 222); *ор. одн.* корчмою, корчмоу (1359 *P* 10; 1410 *АкВАК* XI, 5); *род. мн.* ко(р)чомъ, корчомъ, корчо(м) 10 (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв., 92; 1487 *РИБ* 227, 228; 1489 *АКВ*; 1499 *ГОКІР*); корчы(м) 1 (1449 *Cost.* II, 378); *знах. мн.* корчмы, ко(р)чмы (1401 *АкВАК* III, 2; 1487 *РИБ* 227, 228; 1489 *АКВ*); *знах. дв.* корчмѣ (1401 *АкВАК* III, 2).

Див. ще *КРЪЧМА.

*КОРЧОВЬЕ *с.*, *зб.* (1) викорчуваний ліс: а тако ему дае(м) и дали есмо со млины с полми... съ пасѣками съ корчовье(м) (б. м. н., 1424 *P* 100).

ФОРМИ: *ор. одн.* корчовье(м) (1424 *P* 100).

*КОРЧЪМА *див.* *КОРЧМА.

*КОРЧАКЪ *див.* КОРЧАКЪ.

*КОРШЕВО *с.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Коршѣв и я... записую матце своей пане Анне Немириной... Коршево (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: *знах. одн.* Коршево (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

*КОРЪЧМА *див.* *КОРЧМА.

КОРЪЧМИТЬ *ч.* (1) власник корчми: а при томъ былъ попо печѣрескын петръ а корчमितъ олежновичъ семень оу вѣки вѣкомъ (Перемишль, 1359 *P* 10).

ФОРМИ: *наз. одн.* корчमितъ (1359 *P* 10).

*КОРЫТНО *с.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Коритне: а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хренникъ... до дороги, што з Лопавшъ идетъ до Корытна (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ФОРМИ: *род. одн.* Корытна (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

*КОРЧМА *див.* *КОРЧМА.

КОРЪЯТОВИЧЪ, КОРЪАТОВИЧЪ *ч.* (3) (*особова назва*): Вьдаи то каждый члвкъ кто на тыи листь посмотрить оже я князь Соунутни и... юрьи корьятовичъ чинимы миръ тверды ис королеми казимиромъ польскымъ (б. м. н., 1352 *P* 5); Мы кна(з) литовскын кна(з) олександро корьятовичъ... чинимъ свѣдочно... што жъ былъ братъ нашъ

кна(з) юрьи корьятови(ч) придалъ млинъ къ цркви къ матѣвъ бѣи оу смотричи (Смотрич, 1375 *P* 20).

ФОРМИ: *наз. одн.* корьятовичъ, корьятовичъ 2 (1352 *P* 5; 1375 *P* 20); корьятови(ч) 1 (1375 *P* 20).

*КОРЪЯТЬ *ч.* (1) (*особова назва*): а за великого кназа олькѣрта и за корьята... мы ислубоуемъ тотъ миръ держати вѣлми твердо (б. м. н., 1352 *P* 5).

ФОРМИ: *род. одн.* корьята (1352 *P* 5).

КОРЪАТОВИЧЪ *див.* КОРЪЯТОВИЧЪ.

КОРЪИВА *ч.* (1) (*особова назва*): Се я Янь, иначей Корыва Ядукговичъ, продалъ есмы доброволно... землю свою питомую у волости Волковиской... ксензью Матѣю, бискупу Виленьскому (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: наз. одн. **Коръива** (1451 АкЮЗР II, 106).

***КОСА** ж. (4) 1. (*сільськогосподарське знаряддя*) коса (2): а отъ крамныхъ рѣчей, што соуть розмаиты рѣчи поченши полотно, бархаты, початое соужно, ножи, ногавици, косы... от того от оусего абы платили, оу сереть, мыто от гривны, три гроши (Сучава, 1456 *Cost.* II, 788).

2. назва феодальной повинности селян (1): А се а кна(з) левъ вызвали есмы с литовскоѣ землѣ два братъныа тутеня а мойжѣка да(л) есмы ѣма оу перемышкоѣ волость (!) село добаневичъ ... со оусѣми поборы и с вина(м) и съ головинитство(м) и серпо(м) и с коса(м) и с млино(м) со оусѣми оужитки (Львѣв, 1443—1446 P 147);

и з косою ходити (1) виконуючи феодальну повинність, косити: къ Житомироу село коте(л)на а в томъ селе новыя люди два(д)цать и чотыри члвки... а которые волю выседели тые подымъщиною дають с топоромъ и(з) косою ходять къ Житомироу (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: род. одн. **коси** (1460 *BD* II, 273); ор. одн. **косою** (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); наз. мн. **косы** (1456 *Cost.* II, 788); ор. мн. **коса(м)** (1443—1446 P 147).

***КОСАРЬ** ч. (1) косар: двѣ гривнѣ даль есмь косарю (б. м. н., 1386—1418 P 35).

ФОРМИ: дав. одн. **косарю** (1386—1418 P 35).

КОСИТИ дієсл. недок. (11) (що) косити: А коу томоу

придалъ есми на тоую црквѣ... землю пашноюу и бортоноюу и з синожатми... и болото волчиское попоу косити до граници (Переваля, 1440 P 142); потуль ему волю сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11); а тоты люди оуси... да е(ст) и(м) слободно орали (sic.— *Прим. вид.*) соби и жито сѣяти и сино косити (Сучава, 1453 *Cost.* II, 461); а служба дей ихъ тое три дни сена косать, а три дни жита жнуть (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: инф. **косити** (1440 P 142; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1453 *Cost.* II, 461; бл. 1471 ЛКЗ 90, 90 зв., 91 зв.); теп. 3 ос. одн. **косить** I (XV ст. *BC* 31); **косит** I (1478 *AS* III, 17); 3 ос. мн. **косать** (1496 *АЛРГ* 71); перф. 3 ос. одн. **ж. косила** (1478 *AS* III, 17); *нак. сп.* 3 ос. мн. да... **косятъ** (1466 *BD* I, 95).

Див. ще ***КОШИВАТИ**, ***ПОКОСИТИ**, **УКОСИТИ**.

***КОСИЦИНЪ** прикм. (1) ◇ млинъ Косицинь див. **МЛИНЪ**.

ФОРМИ: род. одн. ч. **Косициня** (1468 *BD* I, 127).

***КОСКОВЪ**¹ прикм. (1): темъ мы видѣвши его правоу и вѣрноу службу до на(с)... дали есми емоу... силнице... где сили били коскови снове (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: наз. мн. ч. **коскови** (1437 *Cost.* I, 541).

***КОСКОВЪ**² ч. (2) (*назва села у Волинській землі*): А се мы... и е своен дѣлници поступили ся есмы Ивачевъ Нижний и ставомъ... А възяли есмо у князя Семена, у дядка своего, противку того Косковъ и ставомъ, и з млиномъ направленымъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102—103); Я кн(А)г(и)ни Семеноваа кн(А)г(и)ни Настасья... чинимъ знаменито... записую мужу своему кн(А)зю Семену Юрьевичу оу отчине моеѣ имьнаа Заборол, а Городок, а Косков (Степань, 1489 *AS* I, 89).

ФОРМИ: *знах. одн.* **Косков**, **Косковъ** (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1489 *AS* I, 89).

КОСЛОВСКИЙ див. **КОЗЛОВСКИЙ**.

***КОСМОВО** с. (1) (*назва села у Холмському князівстві*):

Се я кназь юрія холмський снъ даниліа холмского... придали есмо к цркви бжон преч(с)тои бгомтри на бгомале вечистое села стрижово, слепче, космово (Холм, 1376 P 22).

ФОРМИ: *знах. одн.* **космово** (1376 P 22).

***КОСМЫРИНЪ** ч. (1) (*назва села у Галицькій землі*) Космирин: и мы тако жъ па(н) бартошъ староста по(д)лский оу коропцю паноу михайлоу придае(м) нашы двѣ селъ новосѣлцн космыринъ (Снятин, 1454 P 163).

ФОРМИ: *знах. одн.* **космыринъ** (1454 P 163).

КОСОВО с. (1) (*назва села у Галицькій землі*) Косів: Про то(ж) мы швитригаило... на знамость то чинимы... Аже взорѣвши есмо на вѣрноую службу нашего вѣрно(г) слуги на има максима... дае(м) и дали есмо ему село на има косово с монастыремъ на рѣцѣ на рыбацни (Снятин, 1424 P 99).

ФОРМИ: наз. одн. **Косово** (1424 P 99).

***КОСПОДАРЬ** див. **ГОСПОДАРЬ**.

***КОСТАНИНОПОЛЬ** див. ***КОНСТЕНТИНОПОЛЬ**.

***КОСТАНТИНЪ** див. **КОНСТАНТЫНЪ**.

***КОСТАНЪТЫНЪ** див. **КОНСТАНТЫНЪ**.

***КОСТАРЬ** ч. (2) (*стч. kostkár, стп. kostarz*) гравецъ у костѣ, костарник: прото прѣказоуемъ абы земланинь на(ш) не игра(л) изъ жа(д)ны(м) такы(м) чужоземьцо(м) косто(к) алюбо костаремъ (XV ст. *BC* 27 зв.).

ФОРМИ: ор. одн. **костаремъ** (XV ст. *BC* 27 зв.); *місц. мн.* **! о косторе(х)** (XV ст. *BC* 27 зв.).

КОСТЕ ч., *невідм.* (128) (*особова назва, пор. Константынъ*) Костъ: Се азъ панъ радоуль вицашпанъ марамоуре(ш)-скы(м) (!)... и косте драгоушевичъ и косте поповъ... даемо вѣдомо... аже балица воевода... дадоше... три села манастирю (Сігет, 1404 *ГМ*); а хотаръ да е(ст) о(т) оуси(х) ст(оро)(н), коуда хотари(л) косте цоли(ч) (Ясси, 1455 *Cost.* II, 526); Мы Георгіе архієпископъ Соучавскыи... Косте паркалаб сороцкѣи... слобоуем... вѣси рѣчи вишеписанній... Яноу Олбрахтоу... кролеви полскомоу... непоурушенно дрѣжати (Гирлов, 1499 *BD* II, 425—426).

Див. ще **КОСТЬ**, **КОСТА**.

***КОСТЕВЪ** прикм. (1): а снове станижины за то не дали свое привиліе оу роукоу пана костевоу логовета... заноуже имаю(т) и ина села оу то(м) привиліи (Сучава, 1442 *Cost.* II, 88).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* **костевоу** (1442 *Cost.* II, 88).

Див. ще **КОСТИНЪ**¹.

Пор. **КОСТЕ**, **КОСТЬ**.

***КОСТЕЛЕЦЪ** ч. (1) (*назва села у Польщі, пор. Kościec*—

Іес): Мы вонцехъ з бжией мл(с)ти ярицибискупъ гиѣздеицкии... миколои с костелца... записуемы са стецу воеводъ землѣ молдавской (Ланчиця, 1433 P 122—123).

ФОРМИ: род. одн. **костелца** (1433 P 122).

***КОСТЕЛНЫИ** прикм. (3) (*стч. kostelni, стп. kościelny*) костельный: Ot tych to raczej żadnego habania neczipeczi, wypławszi odpoje kriwawoje, mokroje chusty swietoje, kostelnoje, ktorych żadnym obyczajem ni odin przyjmowati ne majet' (Луцьк, 1388 *ZPL* 103—104); А з другоє стороны улицы до цмынтару, а поперокъ до цмынтара а пляцовъ костельныхъ аж до речки Городницы (Луцьк, 1389 *PEA* I, 27).

ФОРМИ: род. одн. *ж.* **kostelnoje** (1388 *ZPL* 103); род. мн. **костельныхъ** (1389 *PEA* I, 27).

КОСТЕЛЪ ч. (2) (*стч. kostel, стп. kościół, лат. castellum*) костел: знаменито намъ есть... и(ж) пожегъци имають злою смртню гиноуть а бждоуть лѣ найдены а да (!) костела оутекоуть не имають збытъкоу (XV ст. *BC* 25 зв.); на 10 лѣто нсконьчася (с)ни костель мѣця авьгустъа на память стго лаврѣн(ти)я мчн. рукою андрѣево ами(н) (Люблін, 1413 *ОБРН* 115).

ФОРМИ: наз. одн. **костель** (1413 *ОБРН* 115); род. одн. **костела** (XV ст. *BC* 25 зв.).

***КОСТЕНАПОЛЬ** див. ***КОНСТЕНТИНОПОЛЬ**.

КОСТЕНТИН див. **КОНСТАНТЫНЪ**.

КОСТЕНТИНЪ див. **КОНСТАНТЫНЪ**.

КОСТЕНТИНЪ див. **КОНСТАНТЫНЪ**.

***КОСТЕШОВЪ** прикм. (1) ◇ **костешовъ** дворъ (1) (*назва маєтку у Київській землі*): К Житомироу дво(р) с пашнею костешове дворе шесть челяди (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. ч.* **костешове** (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

*КОСТЕШИ *мн.* (4) (назва села у Молдавському князівстві): Іно мы видѣвши меже ними их доброую волю... а мы такожде и от нас есмы дали... слоужъ нашему Ефрему тоу... част село от Костеши (Сучава, 1499 *BD* II, 130).

ФОРМИ: *род.* Костеши 3 (1499 *BD* II, 130); Костеш 1 (1499 *BD* II, 130).

КОСТИ *див.* КОСТА.

КОСТИН *див.* КОСТИНЬ¹.

*КОСТИНА *ж.* (2) (назва річки у Молдавському князівстві): се азъ... іо Стефа(н) воевода... знаменито чини(м) ... оже... есмы дали... той стои нашей епискоупн... мв. црکو(в) ис попо(м) на оустіе костини (Сучава, 1490 *DC* 146—147).

ФОРМИ: *род. одн.* костини (1490 *DC* 147).

*КОСТИНОВЪ *прикм.* (2): И заплатих аз господство мы оуси тоти рн злат татарских оу роуки слоужъ нашему Сима пѣхърничел... и братоу их Томи пѣхърничелюу, сыном Костиновим (Сучава, 1490 *BD* I, 436).

ФОРМИ: *дав. мн.* Костиновим, костинови(м) (1490 *BD* I, 436; *ДГСХМ*).

Пор. КОСТИНЬ².

КОСТИНЦИ *мн.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше и(х) правоую и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали есмы имъ... села и(х) на има на тоуловъ... и костинци (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269).

ФОРМИ: *наз.* костинци (1429 *Cost.* I, 269).

КОСТИНЬ¹, КОСТИН *прикм.* (12): а на то... вѣра пана костина (Роман, 1392 *Cost.* I, 8); и дали есмы емоу... села... на има... вашковци... и за боуковиною діаковци оба кута што замѣни(л) съ костиною дочкою (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317); И оуоставше пан Жоуржъ гоуменник та заплатил оуси тоты вышепенаніи пинъзи Т злат татарских оу роуки... братаничи тогож Гоурбана Насти, дочка Костина (Сучава, 1499 *BD* II, 135).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Костин 1 (1490 *BD* I, 387); *зам. дав.* братаничю его Костинь 1 (1490 *BD* I, 387); *наз. одн. ж.* Костина, костина 3 (1392 *Cost.* I, 8; 1499 *BD* II, 134, 135); Костына 2 (бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1445 *Cost.* II, 231); *ор. одн. ж.* костиною (1431 *Cost.* I, 317); *наз. мн. ч.* костини (1490 *BD* I, 436, 437; *ДГСХМ*).

Див. ще *КОСТЕВЪ.

Пор. КОСТА.

КОСТИНЬ² *ч.* (1) (особова назва): слюбуемъ то издержати... и с нашими паны и с нашою радою, на имъ, панънагое логове(т)... панъ костинъ (Серет, 1445 *Cost.* II, 729—730).

ФОРМИ: *наз. одн.* костинъ (1445 *Cost.* II, 730).

КОСТИЧЬ *ч.* (30) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана костича постелника (Сучава, 1427 *Cost.* I, 196—197); и продали свою правоую отниноу... от оурика дѣдов их Ходка Костича постелника и Лева (*в ориг.* Леви.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1492 *BD* I, 509).

ФОРМИ: *наз. одн.* костичь (1433 *Cost.* II, 594); *род. одн.* Костича 26 (1427 *Cost.* I, 197; 1429 *ДГОбК*; 1431 *Cost.* I, 317; 1436 *DIR* «А» 469; 1438 *Cost.* II, 15; 1439 *Cost.* II, 52; 1443 *Cost.* II, 129; 1446 *Cost.* II, 238; 1492 *BD* I, 509 і т. ін.); *костичь* 2 (1429 *Cost.* I, 259; 1436 *Cost.* I, 476).

*КОСТКИ *мн.* (3) (*стч.* kostky, *стп.* kostki) (*азартна гра*) кості: О сіоу которыи не о(т)делень о(т) оца и на костка(х) стратіт алюбю на иньшен игръ (XV ст. *BC* 8).

ФОРМИ: *род.* косто(к) (XV ст. *BC* 27 зв.); *місц.* на костка(х), костъка(х) (XV ст. *BC* 8,30 зв.).

КОСТКО *див.* КОСТЬКО.

*КОСТКОВЧИ *мн.* (1) (назва села у Волинській землі): а... оу ко(ст)ковчи... пану чусе не надобе оуступати са (Луцьк, 1434 *P* 128).

ФОРМИ: *знах.* ко(ст)ковчи (1434 *P* 128).

і КОСТОРЬ *див.* *КОСТАРЬ.

*КОСТОЧНЫИ *прикм.* (4) ◇ игра косточная (3) *див.* *ИГРА; игрецъ косточныи (1) *див.* *ИГРЕЦЬ.

ФОРМИ: *місц. одн. ж.* о косточной (XV ст. *BC* 7 зв., 27); *місц. мн.* о косточны(х), косто(ч)ны(х) (XV ст. *BC* 27 зв.).

! КОСТОЖ(КОСТОВЪ) *прикм.* (1): Сіюу книгоу писа(л) дакъ мигаль пыхынскы... ищи писа(л) иоа(н) диаконь.. петрикоувъ не единого то родоу, были оушитки еднѣ бы(л) костож(л) а дроу(г) бы(л) качюрювъ а третии бы(л) поповатъ (л) (б. м. н., 1492 *30E*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* ! костож(1492 *30E*).

КОСТУШКО *ч.* (1) (особова назва): а при то(м) были докторъ с кракова кизъ янъ рекгула... а тиву(н) вручкии костушко (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: *наз. одн.* костушко (2-а пол. XV ст. *СПС*).

*КОСТЬКИ *див.* *КОСТКИ.

*КОСТЫНЪ *див.* КОСТИНЬ¹.

КОСТЬ *ч.* (4) (особова назва, *пор.* Константынъ) Кость: А писалъ привилъе се поповичъ болестрашицки... на то проузвичемъ сорочичъ (Перемишль, 1366 *P* 12); а на то е(ст)... вѣра пана коста вистърника (б. м. н., 1443 *Cost.* II, 126).

ФОРМИ: *наз. одн.* кость (1366 *P* 12; 1378 *P* 26); *род. одн.* коста (1433 *Cost.* I, 359; 1443 *Cost.* II, 126).

Див. ще КОСТЕ, КОСТА.

КОСТЬКО, КОСТКО *ч.* (12) (особова назва, *пор.* Константынъ): а на то послуши... солначковичъ гльбѣцько (л) и братъ его костько бѣзна (Перемишль, 1366 *P* 12); а писалъ княжий писарь костько болестрашицки (Бохур, 1377 *P* 24); а ти доконали и осудили... па(н) михалко грабовецкыи костько головенчичъ (Галич, 1401 *P* 66); а при томъ были судѣи и свѣдци панъ ходко чемерь... панъ костько повисливчичъ (Зудечів, 1411 *P* 80).

ФОРМИ: *наз. одн.* костько 9 (1366 *P* 12; 1377 *P* 24; 1378 *P* 26; 1390 *P* 176; 1391 *P* 45; 1393 *P* 52; 1401 *P* 66; 1411 *P* 79, 80); *костко* 2 (1404 *P* 70); *род. одн.* костька (1386—1418 *P* 34).

КОСТЬ *див.* КОСТА.

*КОСТЮКОВЪ *прикм.* (1) ◇ костьюковъ льсокъ (назва лѣска у Молдавському князівстві): а хотаръ (кошил) овце(м) горѣ роудюю потокомъ на конецъ несфои... поперекъ костюкова лѣска (Сучава, 1432 *Cost.* I, 330).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* костюкова (1432 *Cost.* I, 330).

*КОСТЮШКОВАЯ *ж.* (2) (особова назва): А дали есмо напредъ речоной паней Костюшковой Оетимьи... зверху выписаное имънье (Луцьк, 1452 *АкЮЗР* I, 21).

ФОРМИ: *дав. одн.* Костюшковой (1452 *АкЮЗР* I, 21).

КОСТЯНТИНЪ *див.* КОНСТАНТИНЪ.

КОСТА, КОСТИ, КОСТЪ *ч.* (150) (особова назва, *пор.* Константынъ) Кость: мы панове и бодре землѣ молдав(с)кой... па(н) романъ, коста витазъ... слюбуемъ... кролеви, володиславу... вернымъ быти (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); и мы есмы пришо(д)ши пре(д) княгиню илияша воеводиноюу и пре(д) и(х) паны мо(л)давскии... пре(д) паномъ костью дановичемъ и пре(д) паномъ денисомъ и есмы смирился (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); Бо и теперъ послали есмо нашего посла Костю дьяка до вашой милости (б. м. н., 1499 *BD* II, 449).

ФОРМИ: *наз. одн.* коста, кость 9 (1395 *Cost.* II, 612; 1402 *Cost.* II, 623; 1428 *Cost.* I, 202, 233; 1429 *Cost.* I, 269; 1434 *Cost.* I, 391; 1448 *Cost.* II, 342; 1480 *BD* I, 243; 1499 *BD* II, 444); *кости* 1 (1453 *Cost.* II, 458); *род. одн.* кости 94 (1400 *Cost.* I, 27; 1429 *Cost.* I, 249; 1437 *Cost.* I, 515; 1446 *Cost.* II, 241; 1449 *Cost.* II, 744; 1457 *BD* I, 4; 1462 *BD* I, 63; 1465 *BD* I, 88; 1478 *BD* I, 219; 1495 *BD* II, 64 і т. ін.); *кость* 18 (1411 *Cost.* II, 458); *род. одн.* кости 94 (1400 *Cost.* I, 27; 1429 *Cost.* I, 249; 1437 *Cost.* I, 515; 1446 *Cost.* II, 241; 1449 *Cost.* II, 744; 1457 *BD* I, 4; 1462 *BD* I, 63; 1465 *BD* I, 88; 1478 *BD* I, 219; 1495 *BD* II, 64 і т. ін.); *кость* 18 (1411 *Cost.* II, 458); *род. одн.* кости 94 (1400 *Cost.* I, 27; 1429 *Cost.* I, 249; 1437 *Cost.* I, 515; 1446 *Cost.* II, 241; 1449 *Cost.* II, 744; 1457 *BD* I, 4; 1462 *BD* I, 63; 1465 *BD* I, 88; 1478 *BD* I, 219; 1495 *BD* II, 64 і т. ін.); *Косты* 1 (1466 *BD* I, 106); *зам. знах.* тѣгати

на пана Кости 1 (1499 Cost. II, 386); а того татарина Костъ 1 (1480 BD I, 243); дав. одн. кости 15 (1432 ДГВИН; 1440 Cost. II, 66; Mih. 208; 1441 DBAc 40; 1442 Cost. II, 87, 93, 97; 1449 Cost. II, 385; 1466 BD I, 114; 1495 BD II, 85); Косте 4 (1490 BD I, 400; 1493 BD II, 3; 1495 BD II, 78; 1497 BD II, 123); к(ос)тъ 1 (1426 Cost. I, 182); знах. одн. Костю (1449 Cost. II, 385; 1499 BD II, 449); ор. одн. костею 2 (1442 Cost. II, 87; 1459—1460 ЗНТШ СЛIII, фотокоп.); † кости 1 (1458 Cost. II, 814).

Див. ще Костѐ, Кость.

КОСТАНТИН див. **КОНСТАНТИНЪ**.

КОСТАНТИНОВИЧЪ, КОСТАНЬТИНОВИЧЪ ч. (6) (особова назва): Поручили(с) кнѧ(з) велико(м) скиргѧилу за гридка за костѧнтинови(ч) (б. м. н., 1392 P 46); А при томъ свѣдоци были князь Иванъ Чоръторыскыи, князь Михайло Костѧнтьиновичъ Ольшаницькыи (Городок, 1443 P 145); а при томъ были светки наша върнаѧ рада кнзь михайло васильевичъ а кнзь михайло костѧнтьиновичъ (Луцьк, 1451 P 156).

ФОРМИ: наз. одн. **Костѧнтьиновичъ, костѧ(н)тиновичъ** 4 (1443 P 145; 2-а пол. XV ст. СО; 1451 P 156; ДГШК); **костѧнтинови(ч), костѧнтьинови(ч)** 2 (1392 P 46; 1446 P 152); знах. одн. **костѧнтинови(ч)** (1392 P 46).

КОТЕЛѢВА ж. (1) (назва села на Буковинѣ) Котелеве: тѣмъ мы видѣвши его правою и върною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... села его... на имѣ село кинди(н)ци... еше село котелева (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: наз. одн. **котелева** (1437 Cost. I, 541).

***КОТЕЛНА** ж. (1) (назва села у Київській землі): къ Житомироу село Котѣ(л)на а в томъ селе новыи люди два(д)цѧть и чотыри чѣвки (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.). ФОРМИ: наз. одн. **Котѣ(л)на** (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

***КОТЕЛЪ** ч. (2) (металева посудица) котел, казан: а в той клѣтѣ скарбу не было ничего, толко зброн были и мисы зламаныи, а котлы зламаныи (Вильна, 1498 АЛМ 163).

ФОРМИ: наз. мн. **котлы** (1498 АЛМ 163).

КОТЕЦЪ ч. (4) (особова назва, молд. «курник»): мы Стефан воевод... чинимъ знаменито... оже тоты истинны слоугы наши върны Жоуржъ Котець и брат его Козма Котець слоужили нам право и върно (Сучава, 1471 BD I, 164).

ФОРМИ: наз. одн. **Котець** (1471 BD I, 164); дав. одн. **Котецоу** (1471 BD I, 164).

КОТЕЧАРЫИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівствѣ): Тамъ мы видавши ихъ правою и върною слоужбою до нас... дали и потвърдили есми имѣ... село на имѣ котечарыи (Сучава, 1471 BD I, 164).

ФОРМИ: наз. **котечарыи** (1471 BD I, 164).

***КОТЕШЕВЪ** ч. (1) (назва села у Львівській землі): тоты старици... вызнали... старую границу... кде переходятъ дорога зоудечевскаѧ... тою жь дорогою зоудечевскою къ котешевоу къ бортномоу доубью (Зудечѣв, 1413 P 83).

ФОРМИ: дав. одн. **котешевоу** (1413 P 83).

КОТЛИНСКИѢ ч. (1) (особова назва): а на то были свѣдци... панъ Котлинскыи воевода ильвѣски панъ соу(д)ья львѣвскыи (Львѣв, 1421 P 92).

ФОРМИ: наз. одн. **Котлинскыи** (1421 P 92).

***КОТЛУБУГА** ч. (1) (особова назва, тюрк. Qutlu buğa «сильный бик»): коли есмь первое съѣлъ на ирѣскомъ столѣ тогда есмь послалъ былъ къ вамъ асана и котлубугу вамъ дати вѣдание (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170).

ФОРМИ: знах. одн. **котлубугу** (1392—1393 PФВ 170).

***КОТНАРЪ** ч. (4) (назва міста у Молдавському князівствѣ): и дали есми иашемоу монастырю о(т) полаиы... на всѧкои лѣто, по шести бочо(к) вина, о(т) иашей десѧтины илѣ о(т) хрылова илѣ о(т) котнарѧ (Поляна, 1448 Cost. II, 365); писа ивашко дѣя(к), оу ко(т)нари (Котнари, 1454 Cost. II, 509).

ФОРМИ: род. одн. **котнарѧ, ко(т)нарѣ** (1448 Cost. II, 365; 1453 Cost. II, 445, 472); місц. одн. **оу ко(т)нари** (1454 Cost. II, 509).

***КОТОВЕЦЪ** ч. (3) (назва річки у Молдавському князівствѣ): тѣмъ мы видѣвши его правою... слоужбою до на(с)... дали есмы емоу... села на ревьѣ, на имѣ ... бѣлаѧ крѣницѧ и на оустѣ волчницѧ, где сѧ снѣмаю(т) съ котовцемъ (sic.—¹Прим. вид.) (Васлуй, 1436 Cost. I, 459); и такожь варѣ где имѣ(т) мочи поставити соби млины на котовцѧ, онъ да постави(т) боу(д) колко (Нямц, 1443 Cost. II, 120).

ФОРМИ: ор. одн. **котовцемъ** (1436 Cost. I, 459); місц. одн. на **котовцѧ** (1443 Cost. II, 119, 120).

КОТОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): а при то(м) были докторъ с кракова кнзь янъ рекгула... а пана мишко(в) сѣнь котовича богда(н) (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС); а при томъ с нами были: кнѧ(з) Михайло Сонкгушкович... а панъ Петръ Котович (Луцьк, 1491 AS I, 94—95).

ФОРМИ: наз. одн. **Котович** (1491 AS I, 95); род. одн. **котовича** (2-а пол. XV ст. СПС).

***КОТОВЪ** ч. (1) (назва села у Волинській землі) Котѣв: великыи князь Швитригаило... чинимъ знаменито... Ижъ видѣвъ намъ слоужбу върною... пана Петрашка Ланевича Мьльскаго, и мы... дали есмо въ Луцкомъ повѣтъ Сенно село... въ грани Хобовщина отъ Шупкова, Данчинъ, а отъ Котова Осовъ (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: род. одн. **Котова** (1445 АкЮЗР I, 17).

† **КОТОИРЫ** див. **КОТОРЫИ**.

КОТОРИ див. **КОТОРЫИ**.

***КОТОРИИ** див. **КОТОРЫИ**.

КОТОРИИ див. **КОТОРЫИ**.

КОТОРИИ КОЛВЕ займ. (10) (стп. którykolwie, стп. ktery-kolwèk) (неозначений) будь-якый, якый-небудь, якый би не був: I też moh by... wziati imieniem zastawy, wsiakije reczi, kotoryje by byli jemu zastaweny, kotorym kolwe imieniem bylyby wytoweni (Луцьк, 1388 ZPL 103); и за тоую сто коп грошей широкихъ продали есмо Его Милости дворецъ наш... зъ землѧми своими... и со всѧкими иными полатки и податми которымъколвекъ именемъ могуотъ названы або мѣнены быти (Друцьк, 1492 AS III, 23); Такожъ и мы, пререченныи Стефан воевода, жадного неприятели кроль его милости, которыи колве неприятели его милости хотѧ бы назвати съ господаремъ землѧмъ его короуны полскон, и которыи бы пришол до нас... мы не имѧемъ такового чловѣка прѣимити (Гирлов, 1499 BD II, 421).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **котоори колве** (1499 BD II, 420, 421); ор. одн. ч., с. **котоорым колве, которымъколвек, которым колве** 5 (1388 ZPL 103, 108; 1492 AS III, 23; 1499 AS I, 118); **котоорим колве** 1 (1499 BD II, 420); знах. мн. ж. **котоори колве** (1499 BD II, 419, 420).

Див. ще **КОТОРИИ КОЛИ, *КОТОРЫИ КОЛИ БОУДЪ, *КОТОРЫ КОЛИ**.

КОТОРИИ КОЛИ, КОТОРЫИ КОЛИ, КОТОРЫ КОЛИ, КОТОРЫИ КОЛИ займ. (12) (стп. którykoli, стп. ktery-koli) (неозначений) (у знач. именника) хто-небудь, будь-хто, хто б не був (7): а по тому игумеиу Спаскому Андрею и на потомъ иншимъ игумеиомъ, которыи коли будутъ слоужити у монастырь Светого Спаса въ Кобрини,— ижъ бы себѣ держалъ попа (Кобринъ, 1401 АкВАК III, 2); а не имѧетъ той корѣчмы от не(г) отнѧти ни одинъ староста а ни одинъ воевода без нашей воли которыи (так.— Прим. вид.) коли на тотъ нашъ листъ оузритъ занже (так.— Прим. вид.) есмь дали ивану волошиновичу тую корѣчму (Медика, 1407 P 72); записали сѧ есмы и присѧгли прере(ч)нному паноу владиславови, крелеви... бронити его на противоу каждому неприятелию его и короуны полскон, которыи коли бы бытъ (Сучава, 1434 Cost. II, 666); А намѣстники наши мають отсылати сами до Вилни до протопопы, которыи коли будетъ протопопомъ у Пречистое Богоматере у Вильни (Вильна, 1499 АСД VI, 3);

(у знач. прикметника) будь-який, який-небудь, якийсь (5); ачы па(с), кто коли приневола(л) и побоужа(л), абыхо(м) о(т) него о(т)стали... того николи не оучини(м) але хоче(м) оустави(ч)не и мо(ц)не при ни(х) зостати, а ньколи бы тьжь иншыи котрый коли пановь... хотьлі и(х) зостати, мы слюбуемь не оставати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738); прото(ж) уставлае(м)ъ абы оу праве(х) нашее землі вса кый члвкь которого колі права имеет себе иметі ре(ч)ніка во(л)но(г) (XV ст. *BC* 12 зв.); мы Олександрь... великий кн(а)зь литовский... чинимъ знаменито... иж... емоу имьне и(а)ше именовъ Звагол... дали есмо... зо всіми доходы и зо всіми потребами, котрый... к... тому имьню, котрымъ коли обычаемъ съ стародавна прислухали (Вільна, 1499 *AS* I, 117—118).

ФОРМИ: наз. одн. ч. которій коли 2 (1499 *АСД* VI, 3); которы коли 1 (1434 *Cost.* II, 666); которъи коли 1 (1407 *P* 72); котрыи коли 1 (1448 *Cost.* II, 738); род. одн. с. которого колі (XV ст. *BC* 12 зв.); ор. одн. ч. которы(м) коли, котрымъ коли (1448 *Cost.* II, 734; 1499 *AS* I, 118); наз. мн. которые коли (1401 *АкВАК* III, 2); дав. мн. которымъ коли (XV ст. *BC* 15 зв.); знах. мн. которы(х) ко(л) (1402 *Cost.* II, 623); місц. мн. о которы(х) колі (XV ст. *BC* 12 зв.).

Див. ще КОТОРИИ КОЛВЕ, *КОТОРЫИ КОЛИ БОУДЬ, *КОТОРЫ КОЛИ.

КОТОРЫИ, КОТОРЫ, КОТОРИИ, КОТРЫИ, КОТОРИ, КОТРЫ, КОТОРОЙ займ. (497) 1. (відносний) (приєднує підрядні речення) (356) а) (означальні) (263) який, котрий (у позиції — без співвідносного слова у головному реченні) (168); а... поехати гостинцомъ, котрый идеть до Колковъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/V1, 2); тоти старци... стали оу великого крихова... подль доубровы горъ до льсоцкой дороги котраА идеть и зоудечева (Зудечів, 1413 *P* 83); а тые земли продалъ есми... со всіми ужитки, котрыє ниньчи суть или напотомъ могутъ быти людскимъ розумемъ вымыслены (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); если быхоум тыхъ то Сад-Ахматовичюв ис ыными темники и оулань не выдади, тогда нам корол его милость... можеть нам своих записоув не держати, котрыи имами под королевскоу завишеноу печатю (Сучава, 1462 *BD* II, 293); границу есми положилъ Плоской ниве подле дороги великое, котраяж идеть от Печерского мнстря к Лыбеди к рьце (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); о жакоу алубо о капланъ котрый(ж) держит очиноу свою (XV ст. *BC* 12); Биль намъ чоломъ игумень Пречистой Богоматери зъ Пустынки, абыхмо мы призволили имъ людей за себе призвати и нановъ за собою посадыти на церковной земли, котрая къ той Церкви... прислухаеъ ку Пустыницы (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

(із співвідносним словом у головному реченні) (30); а се азъ кна(з) федико несвидиский... вызнаваю... ако жь авно было... какъ есмь вѣриѣ служилъ... кна(з) швидригаилови противоу сторонамъ тымъ с котрыми жь во(н) нбшито имьль чиниитъ (Кременець, 1434 *P* 129); а прото естли на первьшии ваши листы о(т) мнстра о(т)писаное не есть к ва(м) принесено можете... на тыи то... (листы) такъ о(т)писать подлоугъ словъ того то немецкого спискоу которыи оу се(м) наше(м) листоу замыкамы (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); жаловалъ намъ подскарбій нашъ дворный... панъ Литаворъ Хребтовичъ на землянь Дорогицькихъ... абы они земли его забрала въ томъ его именьи, котрое мы ему дали въ Дорогицькомъ повете (Краків, 1489 *РИБ* 432—433); у нгапучіу у мезу саму iesmo протезу себе роцоузу... poczonszy od toiey... dorohy... у odtut prosto в мезу іеһо у тују rozpihu которуиз myktasz zawody! (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

(з повторенням означуваного члена в підрядному реченні) (7); старци... оуказали староую границу... межи дьдочичи и межи баличи... к дорозъ котраА дорога идеть из дьдочичь до баличъ (Зудечів, 1413 *P* 83); границъ будуть

въчныи наипервѣи межи нашимъ городо(м) снадино(м) а межи шепинци которыи жь шепинци к волохомъ прислушають (Ланчиця, 1433 *P* 125); А при тых моих умовеных речах... были панове люде добрые... которые панове... печати свои приложили к сему моему листу (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); О рицери имаю(т) стати по(д) своею хороуговью по(д) которою хороуговью в земли живу(т) (XV ст. *BC* 5 зв.); а maui pam z toiey zemli osobniuju sluzbu sluzhytu, krom innych zemel, kotoryi zemli ouczynyi derzat (Люблін, 1478 *АрхЮЗР* 4/I, 8);

(в інтерпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) (26): A jestliby k tretemu wuznapiu пе prizoł, wina котораја роłożопа dla wrometania, sud'i majet' zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); землю шепинськоую, котроую молдавская земля (l) о(т) короуны имила... даваемы, дароуемы а ворочаемы... тому истино(м) королеви (Львів, 1436 *Cost.* II, 706); а николи не имаем быти в ради, алубо оу вымовъ... где бы вреченного казимира кроль и короуны его непозиточне алубо оувлчство было бы мовено... алубо их всах противности, которіи пришли коу нашему вѣдомоу, маем оуставично выстерегати (Сучава, 1462 *BD* II, 284); и листъ пана Юревь, котрыи писаный до отца нашего, передъ нами клалъ (Вільна, 1493 *АЛРГ* 56); и тыми часы его милость вишереченній крал... нам вси мерзачкы... которіи ж есмо его милости... оучинили, отпоустилъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

(із співвідносним словом у головному реченні) (18); позволяемъ... Ижъ... на пляцахъ тыхъ, на которыхъ теперъ мешкають... жадныхъ податковъ... давати не мають (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26—27); а такъ жь... тыи города цецунъ а хмелювъ с тыми волостми и селы которыи жь к нимъ прислушають... дали есмы ему на вьки (Ланчиця, 1433 *P* 125); мы петръ воевода... вызнаваюмъ... оуже (l) тоты златии пиньзи, котори есмы были дали на жоль оруженомоу паноу бартьшовы з боучача... братъ роженъи пана бартоша, намъ вernoулъ (Кам'янь, 1458 *Cost.* II, 814—815); и били намъ чоломъ, абыхмо имъ тые земли ихъ отчизные и дворища, которые мають въ Овруцкомъ месте, потвердылы сымъ нашимъ лыстомъ (Мозир, 1498 *ГВКЛ* 22);

(у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (5); котрое имене отчина и дедина моя, на имя Кольятичи, было въ заставъ у пана Василя Семашковича въ чотырнадцати копахъ грошей. Ино князь Федоръ... Михайловичъ Чорторыскій... тое мое имьіе... выкупилъ (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); а котрый бждеть соудомъ осоуженъ алубо виновать и зна(и)де(н) абы такы(х) неграблено (XV ст. *BC* 17); и которіи бы пришол до нас... мы не имаем такового чловька прїимити (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

(із співвідносним словом у головному реченні та з повторенням означуваного члена) (4); и которыи жь то присаги и запи(с) есми оучинили... ты(х) то оусъхъ присагъ и записовъ симъ листомъ потвержаемъ (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712); А которые три лезива Виленской земли держали панъ Сеиько Гостскій а панъ Андрей Чапличъ... очевистъ передъ нами и устиъ повѣдили, штожъ тые три лезива вьчио и на вьки продали пану Петрашку Ланевичу Мылскому (Луцьк, 1445 *АкЮЗР* I, 17); которыхъ онъ пословъ своихъ поплеть до великого князя Ивана Васильевича, штобы есте тыхъ его пословъ... пропускали по нашему господарству (Вільна, 1498 *BD* II, 412);

(без співвідносного слова у головному реченні) (5); kotory iduh k torzowi (l) czerez іеһо dіdinu od kozdoho woza po hrosik, а ys kupieczkich wozow po dwa hrosziki (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/I, 4); котрое какъ было село и земли пашинес... приданы святой церквн Володимерской епископни, подлугъ записовъ продка нашего, опять церквн Божей потвердили есмо (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/V1, 8);

б) (підметіви) (56) хто (у препозиції — із співвідносним словом або неозначеним займенником у головному реченні) (9): А которыи по нашем животѣ от наставникъ... не боу-

дет стоати въ семь иашем токмѣжи, таковыи да боудеть... — Прим. вид.) (Молдавиця, 1462 *BD* I, 70); а которые врочны(х) гроше(и) недають тые подымьщину дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91); А которїи, по нашем животь, от наставник или от братїах свАтомуу мѣстоу семоу, кто или которїи не боудет стоати въ семь нашем токмѣжем, таковы да даст отвѣтъ въ день сѣднїи (Путна, 1476 *BD* I, 216); а которыи люди оухотат пойти ис того села... тыи мают пойти доброволно (Острог, 1488 *AS* I, 88);

(без співвідносного слова у головному реченні) (10): а по нашомъ животь которыи иметь господарь оу земли молдавской о(т) братїи нашихъ... то они да не порушати наше данїе (Сучава, 1403 *ДГАА*); а по нашемъ животь которыи иметь быти господарь оу нашей земли... то имъ що (...не відчит. — Прим. ред.) не пороушили нашего дайїа (Сучава, 1419 *DIR«А»* 444);

(неповні, у заголовках деяких параграфів Віслицького статуту) (32): которыи съ соуда избегают во гнѣвъ (XV ст. *BC* 5 зв.); которыи комоу возме(т) што бе(з) его вины (XV ст. *BC* 7 зв.);

(в інтерпозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (5): мы право чинимъ коли(ж) которымъ све(т)комъ боуде(т) вырочена кла(т)ва тогды то(т) которыи све(т)кы веде(т) бе(з) оуразу жалобы своя имеетъ мощь иньшїи све(т)кы именовати и вестъ (XV ст. *BC* 19 зв.);

в) (додаткові) (29) хто, (рідше) який, що (у постпозиції — із співвідносним словом або узагальнюючим займенником у головному реченні) (12): Владисла(в)... кроль польски... чинимо то свѣдо(м) оу сѣмо которыи на то(т) листо посмотрито оже пано петр воево(д) молдавїи... пожишло на(м) Д тисАчъ рублїи фражського серебра (Луцьк, 1388 *P* 36—37); и Азъ ислубую... ижъ не оставлю на тыхъ городѣхъ иного воево(д) ... по собѣ толико того которыи жъ бы присАглъ вѣре(н) быти королеви (Кременець, 1434 *P* 131); О ты(х) которыи(ж) делаю(т) дерево в лесе (XV ст. *СЯ* 9 зв.); а какъ зъ нихъ одинъ зомреть а ие зоставитъ по себе сыновъ и щадковъ музского полу то его половица того села Осекрова на того маеть спасти который ся останеть (Троки, 1498 *ГВКОО*);

(без співвідносного слова у головному реченні) (5): про тожъ мы иляшь воеводу... знаменито чинимо оурадомъ того листа которымъ есть потребизна... како... кролеви полскому... землю шепиньскоую... ворочаемы (Львїв, 1436 *Cost.* II, 706); КолисА хто правомъ вади(т) о граница(х) оуказоуючи копца намне три... тогды по(д)коморей нашъ по(д) своєю честїю... имеетъ прїпоустїть ко (до)све(т)ченїю которыиже лѣпшая знамена оукажетъ (XV ст. *СЯ* 42); ми бодрове... Авно чини(м) ты(м)то листо(м), котрыи того листа боудоу(т) знаемость имѣти, гды(ж) ... петръ воево(д) ... королеви полскому(у) ... записа(л) сА (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738);

(в інтерпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) хто, (рідше) який (4): I też, jestliby... zabito, a czerez swedecstwo, ne moh dowesti swoim prijatelem, kotogujby... zabił, jestliby moh w pytaniu nekotorocho podozrepenoho meti; my... na protiwiki podozrepenoho, choczym obgospoju byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 106); Також и мы... Стефан воевода, жадного неприятель кроль его милости, которїи колве неприятел его милости хотАл бы назвати съ господарем землАм его короуны полскои, и которїи бы пришол до нас, или до подданных наших, или боуд до кого которїи прислоухают нашего господства, мы не имаемъ такового чловѣка прїимити (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

(у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (5): а которыи бы не хотилъ на томъ изьеднайїю стоати и миръ пороушити, а ваша мл(ст)ъ и каждыи добрыи на того стояти и казнити, яко виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); Ино которого есмо чловека ведали въ нашей земли, што емоу добра нехотель... того

есмо тогды жъ зъ земли нашею и выслали (б. м. н., 1496 *BD* II, 405); а которыи бы коли хотели въ мыто наше и (в) промытоу вѣстоупатисА и мытоу нашомоу шкодити ты бы и(х) одѣ ты(х) боронилъ (Петрків, 1489 *АМВ*);

(без співвідносного слова у головному реченні) (3): которїи бы его не слоушали, мы его исказнимы егоже роукою (Сучава, 1401 *RIR*); а которыи боудеть оу томъ знайдеиы тогда вина на нихъ (XV ст. *BC* 15);

г) (місця) (8) який, котрый (у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (6): а у котромъ торгу имуть ихъ купити, тамъ имуть дати, отъ каждого конА по четири гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); А оу котромъ трѣгоу имет коупити там имет давати от скота а грош (Сучава, 1460 *BD* II, 274);

(без співвідносного слова у головному реченні) (2): а оу котромъ торгоу имоут их коупити, от каждого конА по четири грош (Сучава, 1456 *Cost.* II, 789); а оу котромъ торгоу имоут их коупити, от каждого конѣ по четири гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

2. (відносно-прїеднвальний) цей, цей саме (25): Мы Александръ... ведомо чынимо... ижъ... на пляцахъ тыхъ, на которыхъ теперь мешкають... На которыхъ тыхъ плацахъ над Городницею божница ихъ... стоить (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26—27); тамъ же есмо копецъ усыпалы, грани на лыпи вытесаты велилы ... для вечистого знаку палъ забыты казалы есмо и тую границу скончылы... Которыи то границы и за рїку, также копци и грунтъ Карпа Мыкулинского потверждаемъ (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8—9); которыи жъ то присАги и запи(с) есми оучинили при томъ голду во лвовѣ... ты(х)то оу сѣхъ присАгъ и записовъ... потверждаемъ... а которыи жъ то листы и записы хочемъ имѣти въ оу сѣхъ рѣче(х) и члонкохъ (Сучава, 1439 *Cost.* II, 712—713); На которого соймоу кончанїе и дѣланїе... велеможны панове: панъ Станиславъ с Ходча... панъ Михайло Боучачскы... панове и рада господарА Стефана воеводи... из другои стороны, соуть сосланы и иалицены и наманены. Межи которыми панми панъ Миколаи Гримало, вижъ господарА кроль его милости, особно былъ сосланы, абы оусымъ сторонамъ била справедливость, абы одно сморыль (під Хотиниом, 1467 *BD* II, 297); Я, Андрей Александровичъ, намѣстникъ лїдскїи, державца кїевскїи на тот часъ што гдръ нашъ король его млсть даль игумену и старцомъ стого великого николаи мнстра Пустынского двѣ нивки городское земли Плоскую а Клиноватую... а которыи нивки в долине... то есми велель держати виноградникомъ (Кїїв, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); мы Олександръ... великий кн(А) зъ литовскїи... чинимъ знаменито... ижъ вбачивши вѣрныи службы... кн(А) жати Костентина Ивановича Острозского... имѣне н(а)ше именемъ ЗвАгол... даемъ и записуемъ... зо всеми иными доходами... на которыи рѣчи лѣпѣйше сведетство а болшее потвержене печат н(а)ша ест к семоу н(а)шомоу листу завѣшена (Вїльна, 1499 *AS* I, 117—118).

3. (неозначений) (111) (у знач. прикм.) якийсь, будь-який, який-небудь (100): а коли которыи торговецъ поидеть торговати ис торунА черес бересте до лучьска без печали будте (б. м. н., 1341 *P* 2); А jestliby kotogujje gcszi krampuje wez majet' myto platiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а коли которыи господарь имъ (поруши)тъ без вины ихъ таковыи штобы былъ проклатъ о(т) га ба (Сучава, 1407 *Cost.* I, 57); а пак ли тое перворе(ч)ное село намъ сА бы слобиво а любо которому нашему слувъ волили быхо(м) е выкупити (Коломия, 1424 *P* 102); а мы имаемъ дати кнАзю великомоу помоч... нижли того, бже не даи, боудоумъ (І) имѣти какоую налогу с которыхъ сторонъ, на нашу землю (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); А которыи бы гости хотели мыто наше объездчати новыми дорогами, минаючы мыто наше, и ты бы ихъ отъ того устегалъ, нехай бы ездилы старыми дорогами (Краків, 1487 *РИБ* 226—227); а воды(н)скому

естли буде(т) о то которое дѣло и о(н) того неха(и) на су-
(д)А(х) нашы(х) а не на ни(х) коли они его буду(т) негора(з)-
до суди(ли) (Вільна, 1495 ВМЗД); а коли са на(м) пріго-
дитъ пріеха(т) до которое землі тогда соудья тое землі
имеетъ соудити прі иашомъ дворе (XV ст. ВС 12 зв.); а вла-
дницъ Полоцкому того игумена у Пречыстой Пустынской,
не судити... нижли которое дѣло будетъ владыщъ до игу-
мена, тое судити намъ посполъ (...— Прим. вид.) владыкою
(Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

которыи инъши (1) якийсь інший: прото мы
оуоставляемъ абы ка(ж)ны(и) велікыи па(и) ани которыи
инъши и(х) некоупова(л) собъ ше(л)тиства нікоторыи вси
кромъ па (1) своего чія весь (XV ст. ВС 32 зв.);

на которыхъ врѣменахъ (1) див. *ВРѢМА;
(у знач. именника) хто-небудь, хтось (9): а тижъ коли
бы которыи неприятеля своею силою облого то то исныи
грод(д) галичъ тогда то то исныи воевода и бра(т) его и дѣти
ихъ или которыи из нихо жи(в) останеть имають... того
исного города боронити (Луцьк, 1388 Р 37); а коли которыи
о(т)име(т) наше даніе... то таковыи штобы былъ проклатъ
о(т) га ба (Сучава, 1411 Мн. Ал.); а которыи з нас выстоу-
пить с того дѣлоу, тогда осподарю королю... патсотъ коп
(Хвалимичі, 1475 АС III, 14); а естли который с тыхъ нехо-
телъ емоу служити и он оставивши имъне едь проч зо всимъ
своимъ статкомъ (Вільна, 1499 АС I, 118).

4. (питальный) який (3): и оуоставляемъ и(ж)... слоуже-
нїкъ своимъ посохо(м) имаеть поеха(т) к селюу к томуу па-
ноуу чіе сѣло есть... а поведатъ о(т) которо(г) соудыи пріка-
занїемъ... а для которое вины то(т) позовъ да(н) (XV ст.
ВС 14);

◇ имати которїи ричи (1), которїи ри-
чи имати (1) див. ИМАТИ².

ФОРМИ: наз. одн. ч. которыи, которыи, kotoryj 111
(1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1341 Р 2; 1388 ZPL 105; 1403 RS
338; 1419 DIR«А» 444; 1430 ГВКЛ 8; 1452 АкЮЗР I, 21;
1462 BD I, 70; 1475 АС III, 14; 1499 АС I, 118 і т. ін.);
которыи 14 (1388 Р 36, 37; 1403 ДГАА; 1411 Cost. I, 85;
1437 DIR № 8; 1462 BD II, 284; XV ст. ВС 5 зв., 17 зв.,
18 зв.; 1500 ДПЖН і т. ін.); которїи, котори(и) 9 (1458
DIR«А» 513; 1476 BD I, 212, 216, 217; 1484 ЯМ; 1499 BD
II, 421); котрыи 1 (1448 Cost. II, 738); котори 1 (1454 Cost.
II, 513); котры 1 (1448 Cost. II, 738); которои 1 (1459 Р
171); ! котырии 1 (XV ст. ВС 8 зв.); род. одн. ч., с. которого,
которо(г) (1389 РЕА I, 27; 1421 Cost. I, 142; 1435 Р 134;
1438 Р 140; 1447—1492 ЛКБВ; 1467 BD II, 297; XV ст.
ВС II, 14, 29; 1499 BD II, 421); дав. одн. ч., с. которому,
которомуу (1424 Р 102; 1438 Р 140; 1466 АС I, 61; 1498
АрхЮЗР 8/IV, 141; XV ст. ВС 18 зв.; 1499 BD II, 422);
знах. одн. ч. которыи, которыи (1) (1447—1492 ЛКБВ;
1481 АС I, 77; XV ст. ВС 33 зв., 38; 1492 АС III, 23; 1495
ВМБС); которого, которо(г) 7 (1435 Р 134; 1475—1480
АрхЮЗР 8/IV, 21; 1496 BD II, 401, 405; XV ст. ВС 15 зв.,
34; 1498 BD II, 409); ор. одн. ч., с. которымъ, которыи(м),
которым 11 (1430 ГВКЛ 7; 1456 Cost. II, 788; 1460 BD
II, 273; 1494 АЛМ 54; 1495 ВМБС; XV ст. ВС 6, 26; 1499
АС I, 117; BD II, 449); которим 1 (1485 BD II, 372); місц.
одн. ч., с. оу (на) которомъ, которомъ, котором 14 (1408
Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 669; 1449 АЛМ 8; 1456 Cost.
II, 789; 1460 BD II, 274; 1466 BD I, 96; 1489 РИБ 437
і т. ін.); на котороумъ 1 (1467 BD II, 297); наз. одн. ч. ко-
торое 6 (1444 АрхЮЗР I/VI, 8; 1449 АЛМ 8; 1489 РИБ
438; 1495 ВМЗД; 1499 АСД VI, 3; 1500 АСД II, № 3);
которыи 1 (1492 ЗОЕ); знах. одн. ч. которое (1447—1492
ЛКБВ; 1467 Мн. Doc. 125; СП № 13; 1475 АС I, 72; 1489
РИБ 433; 1490 Пам.; 1492 ЗОЕ; 1496 АС I, 244; XV ст.
ВС 35—35 зв.; 1499 ГОКІР); наз. одн. ж. которая, кото-
раја, котораА 40 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1388 ZPL 104;
1436 Cost. II, 706; 1445 Cost. II, 729; 1454 Cost. II, 517;
1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1495
ВМБС; XV ст. ВС 6 зв.; 1500 АСД II, № 3 і т. ін.); котраА

2 (1413 Р 83); котора 2 (1415 Cost. I, 122; 1462 BD II, 285);
род. одн. ж. которои 6 (1453 Cost. II, 766; 1462 BD II, 284;
1485 BD II, 372; XV ст. ВС 31 зв.; СЯ 9; 1499 BD II, 422);
которое, котороје 6 (1388 ZPL 103; 1478 АС I, 76;
XV ст. ВС 12 зв., 14, 20 зв.; 1491 АС I, 97); дав. одн. ж.
которои 1 (1447—1492 ЛКБВ); ! корои 1 (XV ст. ВС 8);
знах. одн. ж. котороую, котороую, котороју 17 (1388 ZPL
104; 1436 Cost. II, 706; 1449 АЛМ 8; 1451 АкЮЗР II,
106; 1453 Cost. II, 766; 1455 Cost. II, 774; 1485 BD II,
372; 1492 АС III, 23; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27; 1500 ДПЖН
і т. ін.); которою 3 (1448 Cost. II, 738; 1453 Cost. II, 766;
1496 BD II, 402); зам. знах. одн. ч. за которою дѣло 1 (1466
BD I, 95); ор. одн. ж. которою 4 (1485 BD II, 371; XV ст.
ВС 5 зв.; 1494 АС I, 101; РИБ 560); ! котою 1 (XV ст. ВС
10 зв.); місц. одн. ж. в (при, на, оу) которой, которој 5
(1388 ZPL 105; 1430 ГВКЛ 8; 1493 АЛРГ 56; 1498 АЛМ
163; 1499 BD II, 423); о ко(т)ро(и) 1 (XV ст. ВС 7); наз.
мн. ч., с. которыи, kotoryj 66 (1388 ZPL 103; 1401 RIR;
1424 Р 99; 1435 Р 133; 1448 Cost. II, 737; 1462 BD II, 285;
1473 АрхЮЗР 8/IV, 102; 1488 АС I, 88; 1492 ПОСВВ 152;
1499 BD II, 448 і т. ін.); которые, kotoryje 23 (1388 ZPL
103; 1430 ГВКЛ 7; 1499 АЛМ 8; 1451 АкЮЗР II, 106;
1466 АС I, 62; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1487 РИБ 227; 1496
ПДВКА 60 і т. ін.); которїи, котори 7 (1401 RIR; 1462
BD II, 284; 1485 BD II, 372; 1495 BD II, 64; 1499 BD II,
420, 421; ВФ); которы, kotory 3 (1407 АрхЮЗР 8/I, 4;
1436 Cost. II, 698; 1462 BD II, 284; 1487 АС I, 86);
которыѣ 1 (1434 Р 130); которие, которіе 2 (1484 ЯМ; 1497
РИБ 683); наз. мн. ж. которыиА 1 (1448 Cost. II, 734); ! ко-
тоиры 1 (1467 BD II, 297); род. мн. которыхъ, которыи(х),
которых, kotorych 8 (1388 ZPL 103; 1389 РЕА I, 26; 1415
Cost. I, 116; 1429 DIR«А» 455; 1437 Cost. II, 709; 1442 Cost.
II, 719; 1445 Cost. II, 726; 1487 АС I, 239); которих, кото-
рихъ 3 (1436 Cost. II, 706; 1495 BD II, 64; 1499 BD II, 425);
дав. мн. которыи(м), которымъ, которым, которымъ (1388
Р 38; 1436 Cost. II, 706; 1462 BD II, 285; 1495 РИБ 602;
XV ст. ВС 7 зв.; 1499 АС I, 117 і т. ін.); знах. мн. ч., с.
которыи, kotoryi 25 (1389 РЕА I, 27; 1430 ГВКЛ 9; 1447—
1492 ЛКБВ; 1462 BD II, 293; 1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 1488
АС I, 88; 1495 АЛМ 128; 1496 АС I, 244; 1498 АЛМ 169;
1499 АС I, 117 і т. ін.); которыи(х), которыхъ, которых,
kotorych 9 (1389 РЕА I, 26; 1459 Р 171; 1473 АрхЮЗР
8/IV, 102; 1495 АЛМ 83; ВК; XV ст. СЯ 43; 1498 BD II,
412); которы, kotory 6 (1457 Cost. II, 810; 1462 BD II, 284;
1499 АС I, 118; XV ст. ВС 17; СЯ 9 зв.; 1500 ДПЖН);
котори 2 (1458 Cost. II, 815); которыѣ 2 (1436 Cost. II,
706, 707); знах. мн. ж. которые, kotoryje 4 (1388 ZPL 105,
108; 1445 АкЮЗР I, 17; 1498 ГВКЛ 22); которїи 3 (1485
BD II, 372; 1499 BD II, 419); знах. мн. с. которие, ко-
торіе 2 (1444 АрхЮЗР I/VI, 8; 1489 РИБ 433); которая 1
(XV ст. СЯ 42); ор. мн. которыи(и) (1411 Cost. II, 637;
1434 Р 129, 131; 1435 Р 132; 1447—1492 ЛКБВ; 1467 BD
II, 297; XV ст. ВС 36; СЯ 40 зв., 42 зв.; 1497 РИБ 683);
місц. мн. на (оу, о) которыхъ, которыи(х), которыхъ 9 (1389
РЕА I, 26, 27; 1415 Cost. I, 116; 1447—1492 ЛКБВ; 1448
Cost. II, 362; 1449 Cost. II, 386; 1455 Cost. II, 561; XV ст.
СЯ 43; 1460 BD I, 41); оу которихъ 1 (1462 BD I, 67).

Див. ще КТОРЫ.

*КОТОРЫИ КОЛИ БОУДЪ займ. (2) (неозначений)
будь-який, який-небудь: а также слоубоуемы и имаемы
воротити оу сѣ записы тому истино(м) королеви полскому
и его короуни, што передькове наши имили о(т) королев-
ства полско(г), которыѣ коли боудъ записы и тижъ кото-
рыѣ коли боудъ передькове наши (Львѣв, 1436 Cost. II,
707).

ФОРМИ: наз. мн. ч. которыѣ коли боудъ (1436 Cost. II,
707).

Див. ще КОТОРИИ КОЛВЕ, КОТОРИИ КОЛИ, *КТОРЫ
КОЛИ.

! КОТОЮ <КОТОРОЮ> див. КОТОРЫИ.

КОТРЫ *див.* **КОТОРЫИ.**

КОТРЫИ *див.* **КОТОРЫИ.**

КОТРЫИ КОЛИ *див.* **КОТОРИ КОЛИ.**

! КОТЫРЫИ *див.* **КОТОРЫИ.**

КОТЮЖИНЦИ *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*)

Котюжинці: мы великий кн(я)зь Швитригаил... чиним знаменито... иж оузревше есмо верност... н(а)ш(о)го... слуги Михайла Олехновича, и мы есмо ему дали и записали... сѣла оу кременецкой волости на има Цеценовци... а Котюжинци на Божку (Луцьк, 1444 AS I, 39—40).

ФОРМИ: *наз.* **Котюжинци** (1444 AS I, 40).

***КОЦМАНЬ** *ж.* (9) (*назва села на Буковині*) Кіцмань: и ти(ж) наши слуги перероубци аби не гонили тоти люди о(т) коцмани ни на горо(д) ни на млины ни на наши дворове сь иними землѣне... що сь знайдоу(т) оу Радовце(х) и оу Коцмане (Сучава, 1479 DC 141); Іо стефа(н) воево(д)... оукрасти гро(б) своєї прѣдѣдци кнѣжни анастасіі іаже даде коцма(н) обитѣли сей (б. м. н., 1497 DC 8).

ФОРМИ: *род. одн.* **коцмани** (1479 DC 141; 1481 BD I, 257); *знах. одн.* **коцма(н)** (1497 DC 8); *місц. одн.* **оу Коцмане** 4 (1479 DC 141; 1481 BD I, 257); **оу Коцмани** 2 (1479 DC 140, 141).

КОЦМЪНЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и мы... потвердили есми имъ... села на тоутовѣ на има калиманеши... и пониже коцмънеши (Васлуй, 1439 Cost. II, 52).

ФОРМИ: *наз.* **коцмънеши** (1439 Cost. II, 52).

***КОЧОВАТИ** *дієсл. недок.* (1) (*сіно*) збирати, складати: и мы видѣвше и(х) <правою и вѣрною слоуж(б)ою до на(с)... потвердили есми имъ... села на тоутовѣ... и пониже мѣсто да кочуеть сѣбь сіно (Васлуй, 1439 Cost. II, 51—52).

ФОРМИ: *нак. сп. 3 ос. одн.* **да кочуеть** (1439 Cost. II, 52).

КОША *ч.* (1) (*особова назва*): а также есми потвердили монастироу нашемоу (оуси татарове) и цигане, на имѣ таро(м)... коша и(с) чельдью си, тора и(с) чельдью си (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

ФОРМИ: *наз. одн.* **коша** (1462 Cost. D. 11).

***КОШЕНІЕ** *с.* (2) *косіння*: О кошеніи сѣна чужего хто косить (XV ст. ВС 31).

ФОРМИ: *місц. одн.* **о кошейи** 1 (XV ст. ВС 31); **о ! кашеніи** 1 (XV ст. ВС 8).

Пор. **КОСИТИ.**

КОШЕЩІИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣм мы... дали и потвердили есмо им оу нашей земли оу молдавскон... одно селище... межи Гънещій и межи Роусканіи и межи Кошещій (Сучава, 1467 BD I, 117).

ФОРМИ: *ор.* **Кошещій** (1467 BD I, 117).

***КОШИВАТИ** *дієсл. недок. многокр.* (5) (що) не раз косити, косити: Село Ходо(р)ково а в томъ селе сѣмь члѣвка осмы(и) отамо(н) а вси слуги на во(и)ноу хоживали и в ловы хоживали... а сѣна некошивали (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.—91).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн.* **кошивали** 4 (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв., 91); **кошывали** 1 (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв.).

Див. ще **КОСИТИ**, ***ПОКОСИТИ**, **УКОСИТИ.**

***КОШИЛОВИЧЪ** *ч.* (3) (*особова назва*): А на то е(ст)... вѣра пана стѣчка кошиловича (Сучава, 1438 DIR«А» 472); а на то ест... вѣра пана стѣчка кошиловича (Сучава, 1439 Cost. II, 46—47).

ФОРМИ: *род. одн.* **кошиловича** (1438 DBAc 28; DIR«А» 472; 1439 Cost. II, 46—47).

КОШИЛОВЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Кошуляни: мы иліа воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми имъ оу наших земли двѣ сѣль на имѣ кошиловци и стаюулловци (Сучава, 1432 Cost. I, 330).

ФОРМИ: *наз.* **кошиловци** (1432 Cost. I, 330).

***КОШТЬ** *ч.* (1) (*стч. кошт, стн. koszt, свн. kost(e)*) ціна, зусилля: Мы кнѣзь Семень Алекса(н)дрови(ч)... озна(и)моуемо... и(ж) мы деи змилова(в)ши сѣ но(д) (1) слоугою на-

ши(м) оурождо(м) Еремнею Ша(ш)ко(м) Котори на(м)ъ великіе оуслугои свое и ко(ш)то(м) немали(м) о(т)дае(м) (1) про то нагорождаючи емоу самомоу... при (в)сую о(т)чи(з)нѣ и диди(з)нѣ... е(го) зоставоую (Прилуки, 1459 P 171).

ФОРМИ: *ор. одн.* **ко(ш)то(м)** (1459 P 171).

***КОШЧІЄВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): тѣм же мы видѣвши его правою и вѣрною слоуж(б)ою до на(с)... дали есми емоу села на имѣ собранецъ... и боудинци михайла кошчїевича (Хотин, 1435 DIR«А» 465).

ФОРМИ: *род. одн.* **кошчїевича** (1435 DIR«А» 465).

***КОШЫВАТИ** *див.* ***КОШИВАТИ.**

КОЩИЦКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): а на то послуси кнѣзь юрїин глѣбовичъ белзський... панъ добеславъ кощїцкии (Львів, 1368 P 16).

ФОРМИ: *наз. одн.* **кощїцкии** (1368 P 16).

! КОЯЖДОУЛ (?) (1): хотя(р)... о(т) доуба что е(ст) на не(м) крѣ(с)ть просто черешъ полѣ на могілоу... а о(т) толь на верхоу гороу чобаноуль... до обрѣшіе п кояждоу до об(рѣш)іе мѣгоура до об(рѣш)іе (Корочин Камінь, 1458 Mh. Doc. 121—122).

! КРѢПОСТ <КРѢПОСТ> *див.* ***КРѢПОСТЬ.**

***КРАВЕЦЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): жалова(л) на(м) боаринъ смоле(н)ски(и) на (и)ма курило иванови(ч), на бра(т)ю свою... што(ж) они нехота(т) емоу оу во(т)чине дѣлнцы дати... и казали были есмо и(х) поделити, око(л)ничому... Ивашку кра(в)цоу (Вільна, 1495 БСКИ).

ФОРМИ: *дав. одн.* **кра(в)цоу** (1495 БСКИ).

КРАЄВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): а кнѣз юрьевы(х) боаръ бы(л) при то(м) панъ патрикїи краевскии и па(н) га(в)рило маршалко (Острог, 1458 ОЖДМ).

ФОРМИ: *наз. одн.* **краевскии** (1458 ОЖДМ).

КРАИ¹ *ч.* (41) (*гранична лінія*) край, межа (37): а хотарь имъ нижни о(т) марышевѣци... по край боуковины (Роман, 1392 Cost. I, 7); А хотар томоу мѣстоу да ест почени от потока Драгошева... та на цариноу до краи царини (Дольний Торг, 1466 BD I, 14); а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хренникъ... до дороги, што з Лопавши идетъ до Корытна, а черезъ тую дорогу краемъ нѣв церковныхъ Хренникцихъ (Хрїнники, 1472 АрхЮЗР 8/111, 3); а мы такжежде и от нас есми дали и потврдїили слоужъ нашемоу Жоуржи Поуцїноу... село на край Доуброви (Васлуй, 1497 BD II, 107);

(*пограничний район держави*) пограниччя, окраїна (3): а кто повезеть сукно до бесарабъ, дати иметь, на головное мыто, у сочавѣ, отъ гривну по три гроши, а на краи, у баковѣ, отъ гривну два гроши (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а кто повезеть соукно до басараб, дати имет на головномъ мытѣ, оу сочавѣ, отъ гривны три грош. а на краи, оу баковѣ, два грош отъ гривны (Сучава, 1456 Cost. II, 789);

(*озера*) берег (1): Там мы видѣвше его правою и вѣрною слоуж(б)ою до нас... дали и потврдїили есмы емоу... половина село на Брѣладѣ, на край великаго озера Брѣлада (Сучава, 1496 BD II, 89).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* до краи, от краи (1428 Cost. I, 224; 1446 ПГСМПР; 1466 BD I, 114; 1495 BD II, 63; 1497 BD II, 100); *знах. одн.* **краи**, **краї** (1392 Cost. I, 7; 1400 DIR«А» 433; 1411 Cost. I, 84; 1427 DIR«А» 450; 1438 DBAc 27; 1446 Cost. II, 270; 1488 BD I, 348; 1491 BD I, 449; 1495 BD II, 63 і т. ін.); *ор. одн.* **краем** (1472 АрхЮЗР 8/111, 3); *місц. одн.* **на (оу) краи** (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; 1456 Cost. II, 789; 1493 BD II, 3; 1496 BD II, 89; 1497 BD II, 99, 100, 107).

КРАИ² *ч.* (5) (*особова назва*): А на то ест... вѣра нашихъ боярь... в. п. Мик Краи (Бистриця, 1457 BD I, 4); А при том есми мартор сам господство ми... Стефан воевода... и наше панове... пан Мик Краи... и иных пановъ досыт, великихъ и малыхъ (Бирлад, 1460 BD I, 41).

ФОРМИ: наз. одн. Краи (1460 *BD* I, 41; *Cost.* S. 34); род. одн. КраА 3 (1457 *BD* I, 4; 1458 *BD* I, 20, 25).

Див. ще КРАЛ², *КРАЛЮ, *КРАЮ.

*КРАИНИИ прикм. (6) прикордонний: а львовчане што имуть пойти до браилово, по рыбы, на крайнее мыто, или у баковъ или у берладъ, тамъ имуть дати, отъ гривну по полътора гроша (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а мыто имоут платити на крайнем мыты, оу Бани алибо оу Баковъ (Сучава, 1460 *BD* II, 275—276).

ФОРМИ: знах. одн. с. крайнее (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669); місц. одн. с. на крайнем (1456 *Cost.* II, 790, 791; 1460 *BD* II, 276); місц. мн. на крайних (1460 *BD* II, 275).

Див. ще *КРАИШНЫИ.

*КРАИНИКОВЪ прикм. (1) ◇ потокъ краиниковъ див. *ПОТОКЪ¹.

ФОРМИ: знах. одн. ч. краиниковъ (1415 *Cost.* I, 122).

КРАИНИКОУЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣм мы видѣвше е(г) правою и вѣрною службою до на(с)... дали и потвѣрдили есми ему... села на имъ шизкоуци... и краиникоуци (Сучава, 1456 *Cost.* II, 577).

ФОРМИ: наз. краиникоуци (1456 *Cost.* II, 577).

КРАИНИЧЕЩИ мн. (5) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинный слоуги наша никыта и добре зографи дали есмы имъ... два села... на има краиничещи, а другое село на има левкоуещи (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121); а мы такожде и от нас есмы дали... паню или комисоу... тое прадреченное половина село на Полочинех на има половина от Краиничещи (Васлуй, 1497 *BD* II, 118).

ФОРМИ: наз. краиничещи (1415 *Cost.* I, 121); зам. місц. оу краиничещи (1490 *DC* 147); род. Краиничещи (1497 *BD* II, 118); ор. краиничещи (1415 *Cost.* I, 122).

*КРАИНЫИ див. *КРАИНИИ.

КРАЙЧИИ, КРАЙЧЫ ч. (4) (стп. krajczy) (первісно сановник, обов'язком якого було крайня страв при королівському столі; потім почесний титул) крайчий: мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пре(д)речеными паны и с коруны по(л)скоА... на имъ, панъ янъ с чижева... и панъ заклика тарло, староста и державца стрыиски и крайчы королевства по(л)ского (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729); А при том были рада н(а)ша: кн(А)зь Михайло Васильевич... а пан Федко крайчий (Луцьк, 1451 *AS* I, 44—45).

ФОРМИ: наз. одн. крайчий 2 (1446 *AS* III, 5; 1451 *AS* I, 45); крайчы 1 (1445 *Cost.* II, 729); род. одн. крайчого (1446 *AS* III, 5).

*КРАИШНЫИ прикм. (1) прикордонний: А що привезоут от Басараб или от Тоуркох, или перецъ, или баволноу или боуд що, оу Баковъ и Романов тръгъ и оу тых краининых тръгов от воза по В̄ златы тоурских (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

ФОРМИ: род. мн. краининых (1460 *BD* II, 274).

Див. ще *КРАИНИИ.

*КРАІ див. КРАІ¹.

КРАКОВСКИЙ, КРАКОВЪСКИЙ, КРАКОВСКИЙ, КРАКОВСКИ, КРАКОВСЫ, КРАКОВСКИИ, КРАКУВЪСКИЙ прикм. (28): А се А король казимиръ краковски... далъ есмь служъ своему иванови дворище занью (так — Прим. вид.) матъичича (Казимир, п. 1349 *P* 3); исталосА подъ державою великого крола краковского казира и господарА рускоѣ земль (Львѣв, 1370 *P* 18); мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пре(д)речеными паны и с коруны по(л)скоА... на имъ, панъ янъ с чижева, панъ и староста краковски, на мѣсе володислава, король по(л)ского его мл(с)ти и опека(л)никъ коруны полскои (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729);

краковская монѣта (1) (грошова единица краківської чеканки) краківська монета: Мы болеславъ инако швитрикраило... кнАзь черниговский и ины(х) знаемо то чини(м)... аже даровали есмо... юркови козенати на своемъ селѣ на хватовцехъ Й̄ копь руской личбы краковской монѣты (Коломия, 1424 *P* 102).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Краковскии, краковъскии, краковскій 4 (п. 1349 *P* 3; 1408 *АкЮЗР* I, 6; 1433 *P* 122); крако(в)скыи, краковъскыи 6 (XV ст. *BC* 5 зв., 6, 9, 13 зв.); краковскии, krawski 3 (1394 *P* 54; 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4); краковскы 1 (1445 *Cost.* II, 729); кракувъскии 1 (1377 *P* 24); род. одн. ч. краковъского, краковско(г) 2 (1370 *P* 18; 1424 *P* 100); краковъска(г) 1 (XV ст. *BC* 30 зв.); дав. одн. ч. крако(в)скомоу (XV ст. *BC* 30 зв., 38); род. одн. ж. краковской 4 (1361 *AGZ* 6; 1424 *P* 102; 1433 *P* 120, 124); крако(в)скыи(и) 1 (XV ст. *BC* 34 зв.); ор. одн. ж. краковскою (1352 *P* 5); місц. одн. ж. у краковъской (XV ст. *BC* 12 зв.); наз. мн. ч. краковъскыи (XV ст. *СЯ* 43 зв.).

Пор. *КРАКОВЪ¹.

*КРАКОВЪ¹ ч. (21) (назва міста у Польщі) Краків: а дана грамо(т) оу краковъ (Краків, 1388 *P* 41); таке(ш) кеды коли бы сА пригодило помочи оу королевствѣ пол(с)комъ на далекиѣ стороны, дален кракова и далей пол(с)ки, к нѣмцомъ крижеванцемъ, тогда... имама помагати подлу(г) всеѣ нашеѣ мочи, противу всеѣхъ ихъ неприятелии (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612); а дан(н) сей листь через руки вельбно(г) мужа донина подканслѣрго королевства (пол)ско(г) пробоща (с)вото(г) (флоріА)на предъ краковомъ (Медика, 1415 *P* 87); Писанъ у Краковъ (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 59).

ФОРМИ: род. одн. кракова (1393 *Cost.* II, 607; 1395 *Cost.* II, 612, 613; 2-а пол. XV ст. *СПС*); ор. одн. краковомъ (1415 *P* 87); місц. одн. оу краковъ, Краковъ 5 (1388 *P* 41; 1394 *P* 54; 1454 *АЛМ* 12; 1499 *АЛМ* вип. 2, 36; 1500 *АЛМ*, вип. 2, 59); оу (в) Кракове 10 (1487 *АМЛ*; *РИБ* 227, 435; 1488 *УКТ*; XV ст. *BC* 13 зв.; 1489 *АКВ*; *AS* III, 22; *РИБ* 432, 433, 438); w Krawci (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

*КРАКОВЪ² ч. (16) (назва річки у Молдавському князівстві): а хотя(р) тѣмъ села(м) (в ориг. селала(м)).— Прим. вид.) корийи и стр(им)бѣи шо на краковъ и поусти(н) селищи, ти(ж) шо на краковъ, да е(ст) почении о(т) сочи (Сучава, 1428 *Cost.* I, 209); и дали господствоу мы петь сель: едно на Краковъ на имъ Каоучелещи (Ясси, 1500 *BD* II, 173);

Камень Краковъ (1) див. *КАМЕНЬ¹.

ФОРМИ: род. одн. краковъ 5 (1439 *Cost.* II, 60; 1446 *Cost.* II, 263; 1447 *Cost.* II, 288; 1491 *BD* I, 463; 1495 *BD* II, 59); кракова 1 (1438 *DIR*«А» 472); ор. одн. краково(м) (1428 *Cost.* I, 209); місц. одн. на краковъ, Краковъ (1428 *Cost.* I, 209; 1442 *Cost.* II, 93; 1448 *Cost.* II, 324; 1462 *Cost.* D. 10; 1495 *BD* II, 59; 1500 *BD* II, 173).

КРАКОВЪСКИЙ див. КРАКОВСКИЙ.

КРАКОВЪСКИИ див. КРАКОВСКИИ.

КРАКОВЪСКИИ див. КРАКОВСКИИ.

*КРАКОВАНИНЪ ч. (2) (назва особи за місцем проживання) краков'янин: Продали есмо мыто луцкое и вагу кракованину Лерину Герешу (Вильна, 1498 *АЛРГ* 81).

ФОРМИ: дав. одн. кракованину (1498 *АЛРГ* 81, 82).

КРАКУВЪСКИЙ див. КРАКОВСКИЙ.

КРАЛ¹ ч. (24) (цсл. краль, стч. kral, болг. краль) король: съ приказание(м) крала вла(д)слава (так.— Прим. вид.) польско(г) и вгорско(г)... взяли есмо вѣчноую очизноу въ огороженои въ великой кр королевскоу(м) двоу (Луцьк, 1445 *P* 148); Також и пререченнии крал его милость и пререченыи его милости братіА... нам Стефаню воеводи... имают быти пріятелем нашим пріятели а непріятелем нашим непріятели, завжды (Гирлов, 1499 *BD* II, 420).

ФОРМИ: *наз. одн.* крал (1499 *BD* II, 419, 420, 421, 422, 423, 424); *род. одн.* кралъ 2 (1499 *BD* II, 419, 424); *кралъ* 1 (1445 *P* 148); *дав. одн.* кралю (1499 *BD* II, 419, 425); *ор. одн.* кралем (1499 *BD* II, 419, 420); *наз. мн.* кралеве (1499 *BD* II, 423); *дав. мн.* кралем (1499 *BD* II, 423).

Див. ще КОРОЛЬ, КРОЛЬ.

КРАЛ² ч. (15) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана ми(к) кралъ (Сучава, 1454 *Cost.* II, 501); А на то ест великаа мартоу(рї)а господство ми... Стефана воеводи... и нашим бодром: пан Браевич... пан Мик Крал... и ини наши панове (Сучава, 1461 *BD* I, 45).

ФОРМИ: *наз. одн.* Крал, крал, кра(л) (1456 *Cost.* II, 583; ЭСФ; 1459 *RD* I, 32; 1460 *BD* II, 276; 1461 *BD* I, 45); *зам. род.* вѣра пана... крал 1 (1460 *Cost.* S. 41); *род. одн.* Кралъ, кралъ 8 (1454 *Cost.* II, 501; 1458 *BD* I, 6; *BD* II, 262; *DIR* «А» 512; 1459 *BD* I, 28, 34, 36; 1460 *DIR* «А» 515); *краве* 1 (1459 *Cost.* S. 22).

Див. ще КРАИ², *КРАЛЮ, *КРАЮ.

*КРАЛЕВЪ *прикм.* (1) (*цсл.* кралевъ) королівський: И елико изрекѣт вашей милости от господства ми, а вы о всемъ вѣроуйте их, яко быхом сами съ вашим милостіом говорили, понеже мы смо слоуги кравевы и свѣтои короуны (Дольний Торг, 1475 *BD* II, 336).

ФОРМИ: *наз. мн.* кравевы (1475 *BD* II, 336).

Див. ще КОРОЛЕВЪ, КРОЛЕВЪ, *КРОЛОВЪ.

КРАЛЮ ч., *невідм.* (1) (*особова назва*): а на то е(сть) вѣра... пана ми(к) кралю дворни(к) глотійски (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

Див. ще КРАИ², КРАЛ², *КРАЮ.

*КРАМАРЕ *мн.* (1) роздѣбний товар: ту(т) к на(м) пришли брашовѣни и жа(лу)ю(т), аже не лишите и(х) продавати свои трѣговли друбными, краваре, ка(к) продали при наше(г) родителъ (Сучава, 1435 *Cost.* II, 695).

ФОРМИ: *знах.* краваре (1435 *Cost.* II, 695).

Див. ще *КРАМАРІА, *КРАМНЬИ (к р а м н ы е р ѣ ч и).

*КРАМАРІА *ж., зб.* (1) роздѣбний товар: про то(ж), о(т) сего часа, що бы есте не стаиовили и(х), але да су(т) волны и слобо(д)ны продавати и свои краварїа (Сучава, 1435 *Cost.* II, 695).

ФОРМИ: *знах.* краварїа (1435 *Cost.* II, 695).

Див. ще *КРАМАРЕ, *КРАМНЬИ (к р а м н ы е р ѣ ч и).

*КРАМНЬИ *прикм.* (9) ◊ к р а м н ы е р ѣ ч и (6), г е с з і к г а т п у ж е (1), к р а м н ы е < р ѣ ч и > (2) роздѣбний товар: A jestliby kotoryje reczi kramnuje wez majet' myto platiti czerez wsi myta polożonyje kak i inszyje dajut' myto (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а у сирѣтскомъ отъ кравныхъ рѣчи, отъ шапокъ, отъ ногавици, отъ корды, отъ меча, отъ гривны по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а от кравныхъ рѣчи, що соут розмаити рѣчи, поченши полотно литовское и кросенское и моудрое, и от бархатю, и от початого соукна, и от ногавици, и от харса, ...а от того от оусего щобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *наз. мн. ж.* кравны (1456 *Cost.* II, 788); *род. мн.* кравных, кравныхъ (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 788, 790; 1460 *BD* II, 273, 275); *знах. мн. ж.* кравнује (1388 *ZPL* 105).

Див. ще *КРАМАРЕ, *КРАМАРІА.

*КРАМЪ ч., *зб.* (1) роздѣбна торгівля: поченши где естъ головное мыто, на складѣ оу Сочавѣ, от... рѣчи дробнихъ щож ко кравоу слоухают, а от того от оусего щобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: *дав. одн.* кравоу (1460 *BD* II, 273).

КРАСИЛОВ ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Красилів: мы великий кн(а)зъ швитрикраил... чиним знаменито... иж оузреше есмо верност... н(а)ш(о)го... слоуги Михайла Олехновича, и мы есмо ему и записали... съла

оу кременецкой волости на има: Цеценовци, а Красилон на Случи (Луцьк, 1444 *AS* I, 39—40).

ФОРМИ: *наз. одн.* Красилон (1444 *AS* I, 40).

*КРАСНАЯ *ж.* (12) (*назва річки у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли села на красной (Сучава, 1434 *Cost.* I, 374); а мы також и от нас есми дали и потвѣрдили слоузъ нашему Ивоулоу Мьндръ... тое прѣдреченое село... оу озеро на Красной (Сучава, 1493 *BD* II, 19).

ФОРМИ: *род. одн.* красной (1456 *Cost.* II, 582); *ор. зам. місц.* село на Красною (1490 *BD* I, 396); *місц. одн.* на красной, Красной 8 (1434 *Cost.* I, 374; 1436 *Cost.* I, 449, 450; 1438 *Cost.* II, 14; 1456 *Mih.* 213; 1490 *BD* I, 396; 1493 *BD* II, 18, 19); на 1 красной(м) 1 (1458 *ПГСММЦ*).

*КРАСНЕ с. (1) (*назва села на Буковині*) Красноільськ: тѣмъ мы видѣвше его правоу и вѣрноу слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... села оу нашей земли на има хейцовци на серъ(т)... и половина о(т) красного (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317).

ФОРМИ: *род. одн.* красной (1431 *Cost.* I, 317).

КРАСНѢШЬ *див.* КРАСНЫШ.

*КРАСНИШ *див.* КРАСНЫШ.

*КРАСНОЕ с. (4) (*назва села у Волинській землі*): за

стали есмо оу стго сѣса на красной(м) д иконы кованы(х) (6. м. н., 1429 *P* 114); въ Красномъ одѣ воза по грошу, а одѣ коней не иадобе (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); Се я па(н) олизарь кирдеевичь моршалко земли волын(с)кое... запи(соу)вае(м) ись своее очины... десятиноу... къ стомуу спсоу на красное (6. м. н., 1487 *ВОРСР* 178).

ФОРМИ: *знах. одн.* красное (1487 *ВОРСР* 178); *місц. одн.* на (въ) красной(м), Красномъ (1429 *P* 114; XV ст. *ВОРСР* 179; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

*КРАСНОСЕЛСКИЙ *прикм.* (2) (*пор.* Красиосельскъ у Волинській землі): Се я смирены вѣдосе(и) игумень спа(с)кии кра(с)носе(л)скии протоп(п)... взя(л) есми стѣ(и) мона(с)ты(р) то е(ст) на кра(с)но(м) и постри(г) а оу вноче(с)ки(и) чи(н) (6. м. н., XV ст. *ВОРСР* 179); м о н а с т ы р ь к р а с н о с е л с к и и (1) *див.* МОНАСТИРЬ.

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* кра(с)носе(л)скии 1 (XV ст. *ВОРСР* 179); *зам. дав. одн. ч.* кра(с)носе(л)ски(и) 1 (1483 *ВОРСР* 178).

*КРАСНЫИ *прикм.* (2) ◊ красныи потокъ (1) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣриу слу(ж)бу до насъ... дали есмы ему оу нашей земли оу молдавской красныи потокъ што на кобылы о(т) оустѣа до верхъ Потока (Сучава, 1403 *RS* 338); оучинити красную правдоу (1) *див.* ОУЧИНИТИ 1.

ФОРМИ: *знах. одн. ч.* красныи (1403 *RS* 338); *знах. одн. ж.* кра(с)ную (1457 *Cost.* II, 809).

*КРАСНЫИ ТОРГЪ ч. (6) (*назва міста у Молдавському князівстві*): и тако(ж) дали есмо томоу прѣдреченому монастырю воскъ о(т) краснаго трѣга оуве(с), да беру(т) калоугери, на вѣсакое лѣто, о(т) вѣса(х) кто име(т) (Поляна, 1448 *Cost.* II, 365); дали и потвѣрдили есмо вичини. оброк томоу... монастыроу от Побратъ... и половнна камен воскоу от Краснаго тыргоу (Сучава, 1466 *BD* I, 105).

ФОРМИ: *род. одн.* краснаго тыргоу 1 (1449 *Cost.* II, 378); Краснаго тыргоу 1 (1466 *BD* I, 105); краснаго трѣга 1 (1453 *Cost.* II, 445); краснаго трѣга 1 (1448 *Cost.* II, 365); *місц. одн.* оу красной(м) тыргоу 1 (1449 *Cost.* II, 378); оу красномъ тыргу 1 (1454 *Cost.* II, 508).

*КРАСНЫИ ТРЪГЪ *див.* *КРАСНЫИ ТОРГЪ.

*КРАСНЫИ ТЫРГЪ *див.* *КРАСНЫИ ТОРГЪ.

*КРАСНЫИ ТЪРГЪ *див.* *КРАСНЫИ ТОРГЪ.

КРАСНЫШ, КРАСНѢШЬ ч. (30) (*особова назва, молд., слов. краснь*): А на то ест... в. п. Красныша постельника

(Сучава, 1458 *BD I*, 25); а на то ест велікаа (мартоу)риа нашего посподства (!)... Стефана воевода... и бодр наших... пан Краснешь дворник, паи Косте Данович (Сучава, 1467 *BD I*, 123).

ФОРМИ: наз. одн. Красныш 5 (1459 *BD I*, 32; 1460 *BD I*, 41; *BD II*, 276; 1466 *BD I*, 113, 115); краснешь 2 (1464 *BD I*, 84; 1467 *BD I*, 123); красне(ш), krasnesz 3 (1464 *DIR «A»* 517; 1465 *GL* 176; 1467 *Cost. S.* 69); красни(ш) 2 (1460 *Cost. S.* 34; 1466 *DIR «A»* 519); род. одн. Красныша 7 (1458 *BD I*, 25; 1459 *BD I*, 34; 1460 *DIR «A»* 515; *Cost. S.* 41; 1465 *DIR «A»* 518; 1467 *BD I*, 117, 119); Красниша 6 (1458 *BD I*, 20; 1459 *BD I*, 28, 36; 1460 *BD II*, 270; 1466 *BD I*, 110; 1467 *BD I*, 121); Краснеша 3 (1464 *BD I*, 86; *Cost. S.* 59; 1466 *BD I*, 106); Кра(с)ныша 1 (1459 *Cost. S.* 22); 1 Краснешоу 1 (1465 *BD I*, 88).

*КРАСНЬШЬ див. КРАСНЬШ.

*КРАСТИ дієсл. недок. (5) (що і без додатка) красти: а jestliby nekotoryj kop, bylybu... kradenyj (Луцьк, 1388 *ZPL* 108); О злодѣе(х) што крадоуть алюбю разбои чина(т) (XV ст. *BC* 7 зв.).

ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. крадоуть, кра(д)уть (XV ст. *BC* 7 зв., 28, 29); баж.-ум. сп. пас. 3 ос. одн. ч. bylybu... kradenyj (1388 *ZPL* 108).

Див. ще *ЗАКРАСТИ, *ПОКРАСТИ, *ОУКРАСТИ.

*КРАХАЄВЪ див. *КРЪХАЄВЪ.

*КРАЧУНОВЪ КАМЕНЬ ч. (2) (назва міста у Молдавському князівстві): і еще есмы дали прѣдеченному монастыроу домъ крачуоуновъ от камена (Бистрица, 1431 *Cost. I*, 325); тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоу(ж)бою до на(с)... дали есмы емоу... едно село... на имѣ ло(в)ди наши на бистрици, що соу(т) пони(ж) крачуонова камене и с прикоу(т)кы (Сучава, 1446 *Cost. II*, 238).

ФОРМИ: род. одн. крачуонова камене 1 (1446 *Cost. II*, 238); крачуоуновъ от камена 1 (1431 *Cost. I*, 325).

Див. ще *КОРОЧЕНЕВЪ КАМЕНЬ, *КОРОЧИНЪ КАМЕНЬ.

КРАЧУНЪ, КРАЧЮНЪ, КРЪЧЮН ч. (3) (особова назва): мы александръ воевода... знаемо чини(м)... оже тотъ истинный слоуга нашъ паиъ крачюнъ белческоуль слоужиль прѣж(дѣ) столочивши(м) наши(м) претко(м) (sic.— *Прим. вид.*) правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1414 *Cost. I*, 111); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми и потвърдили томуо свѣтому монастыроу цнгане... на имѣ... Братоул и братіа его Марко и Кръчюи, сыны Алексови съ чельдми своими (Сучава, 1487 *BD I*, 311—312).

ФОРМИ: наз. одн. Крачунъ 1 (1429 *Cost. I*, 239); крачюнъ 1 (1414 *Cost. I*, 111); Кръчюн 1 (1487 *BD I*, 312).

*КРАЧЮНОВЪ *прикм.* (1): мы Стефан воевода... чиним знаменито (*в ориг.* знаменито.— *Прим. вид.*)... оже... слоуга нашъ Татоул от Бръзотъ... продал... едно мѣсто от поустини на Бръзотъ, на имѣ где монастырь была, и тою потокою и до хотар Крач(ю)нов... слоузъ нашемоу Боди от Доубровоу (Дольний Торг, 1466 *BD I*, 113).

ФОРМИ: род. одн. ч. Крач(ю)нов (1466 *BD I*, 113).

Пор. КРАЧУНЪ.

КРАЧЮНЪ див. КРАЧУНЪ.

*КРАЮ ч., невідм. (1) (особова назва, молд., пор. рум. саги «король», болг. краль): А також есми дали и потвърдили слоузъ нашемоу Дашкоу... другое село на имѣ Боудещи... що купилъ тое село отецъ ихъ Гостиль от Иван Краю (Сучава, 1488 *BD I*, 323).

Див. ще КРАЙ², КРАЛ², КРАЛЮ.

*КРААВСКИЙ ч. (1) (особова назва): И створи си камень въ дни Ю Нѣгое воевода: створи Барбоу(л) банъ и Прѣвоул дворник и съ братіам ихъ, снови нѣгое Краавскы, понеже и Влѣдислав воевода и подигноу(л) властели (Дял, 1455 *Nic. Doc.*).

ФОРМИ: наз. мн. ч. Краавскы (1455 *Nic. Doc.*).

KRW див. КРЪВЪ.

*КРЕЖАНЫ див. ГРЕЖАНЫ.

КРЕМЕНЕЦКИ див. КРЕМАНЕЦКИЙ.

КРЕМЕНЕЦКИЙ див. КРЕМАНЕЦКИЙ.

КРЕМЕНЕЦКЫИ див. КРЕМАНЕЦКИЙ.

*КРЕМЕНЕЦЬКИЙ див. КРЕМАНЕЦКИЙ.

*КРЕМЕНЕЦЪ див. *КРЕМАНЕЦЪ.

*КРЕМЕНЕЦЬКИЙ див. КРЕМАНЕЦКИЙ.

*КРЕМЯНЕЦЬКИЙ див. КРЕМАНЕЦКИЙ.

КРЕМАНЕЦКИЙ, КРЕМЯНЕЦКИ, КРЕМЯНИЦЬКИЙ, КРЕМЕНЕЦКИ, КРЕМЕНЕЦКИ, КРЕМЯНЕЦЬКИ, КРЕМЕНЕЦКЫИ, КРАМАНИЦКИЙ *прикм.* (22): а притом быи свѣдци, пан петръ неоря, воевода судомирский... пан льсота, воевода кременецкыи (Судомир, 1361

AGZ 6); мы великий кизъ швѣтрикга(л) Свѣдомо чинимъ... нже дали есмо и записали ленькови зарубичю таа села в луцкой земли олыку... А мытельно... А в креманецкой волости ваидруга (Житомир, 1433 *P* 126); Наместникоу Креманецкомуу, кнѣзю Александроу Санкгоушковичоу К копъ грошей зъ мыта Лоуцкого (Краків, 1489 *AS III*, 22); Я Петръ Боговитинович сознаваю симъ моим листом... нж... дал есми братаничоу своемоу Богданоу... имѣнье... на има Тоурьюоу оу кременецкомъ повѣте (Бокович, 1496 *AS I*, 244).

ФОРМИ: наз. одн. ч. кременецки 3 (1437 *P* 136; 1438 *P* 138; 1444 *AS I*, 40); креманецкий 2 (1434 *P* 129; 1491 *AS I*, 94); кремьянецкыи, кременець(ки) 2 (1467 *AS I*, 63); крѣмѣницкыи 1 (1435 *P* 132); кремьяницкыи 1 (1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20); кремьянецки 1 (1438 *P* 141); кременецкыи 1 (1361 *AGZ* 6); кременецки 1 (XV ст. *ВОРСР* 179); дав. одн. ч. Креманецкомуу 1 (1489 *AS III*, 22); кременецькому 1 (1469 *AS I*, 64); ор. одн. ч. кремьянецкымъ (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); місц. одн. ч. оу кременецком(м), кременецкомъ 2 (1438 *P* 138; 1496 *AS I*, 244); в Кремьянецкомъ 1 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); род. одн. ж. кременецкое (1478 *AS I*, 76); місц. одн. ж. в креманецкой 1 (1433 *P* 126); оу кременецкой 1 (1444 *AS I*, 40); наз. мн. креманецкии (1491 *AS I*, 94).

Пор. *КРЕМАНЕЦЪ.

*КРЕМАНЕЦЪ ч. (8) (назва міста у Волинській землі) Кременецъ: а креманецъ держати юрью наримонътовичю о(т) кнѣзии литовскихъ и о(т) корола за В ль(т) (б. м. н., 1352 *P* 6); про то жъ а про тое ихъ добродѣство про чесьскомъ пановъ приступаю и приступилъ есми ку наосвѣченскому кнѣжѣтѣ пану и пану володиславови бжѣю мл(с)тью королеви польскому... ис крѣманцомъ (Черняхів, 1435 *P* 132—133); П(и)саи оу Кремѣнцы (Кременецъ, 1497 *AS I*, 112).

ФОРМИ: знах. одн. креманецъ (1352 *P* 6); ор. одн. кремѣницею 1 (1434 *P* 130); крѣманцомъ 1 (1435 *P* 133); місц. одн. оу Кремѣнцы 2 (1469 *AS I*, 64; 1497 *AS I*, 112); на кременьцы 1 (XV ст. *ИК*); оу Кременьци 1 (1467 *AS I*, 63); оу кремѣнцю 1 (1434 *P* 131).

КРЕМЯНИЦЬКИЙ див. КРЕМАНЕЦКИЙ.

*КРЕМАНИЦЪ див. *КРЕМАНЕЦЪ.

! КРЕПОСТІ (КРИХКОСТІ) див. *КРИХКОСТЬ.

*КРЕПОСТЬ див. *КРЪПОСТЬ.

*КРЕПОСТЬ див. *КРЪПОСТЬ.

*КРЕПОСТЬ див. *КРЪПОСТЬ.

КРЕСТИНА, КРЪСТИНА ж. (9) (особова назва) Христина: А оу томже пак оустал пан Херман... и продал тое вишеписанное село... що емоу дал оуико его пан Оцел и дочка его Кръстина (Сучава, 1463 *BD I*, 74); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прѣд нами... синъ Михаила оцела граматика и сестри егокрестина и аюушка... и продала свою правою отниною (б. м. н., 1500 *SD* 7).

ФОРМИ: наз. одн. Кръстина 4 (1463 *BD I*, 74; 1490 *BD I*, 384, 385; 1499 *BD II*, 162); крестина 2 (1500 *SD* 7); дав.

одн. Кръстни (1490 *BD* I, 384, 386); *ор. одн. Кръстіною* (1463 *BD* I, 73).

*КРЕСТИТЕЛЬ *ч.* (3) (*цсл.* хръститель) (*титул святого Івана*) хреститель: Stalo sia jest i dano, w Łucku, w oktawu swiatobo Іwana krestitela (Луцьк, 1388 *ZPL* 108); у сучавь

...въ сборь стго ивана кр(с)тла (Сучава, 1403 *ДГАА*).
ФОРМИ: *род. одн. krestitela*, кр(с)тла 2 (1388 *ZPL* 108; 1403 *ДГАА*); хрестителя 1 (1389 *PEA* I, 27).

*КРЕСТИТИ *дієсл. недок.* (1) (*цсл.* хръстити) (кого у кого) (*бути хрещеним батьком*) хрестити: Пани МихайловаА поведила, ижъ за великого кнѣза Швитригайла коли мой пан сына крестил оу пана Васи́ла, Яцка, дозволил через мост оу боудоване, оу дерево, сеножати ездит (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. крестил* (1478 *AS* III, 17).

*КРЕСТИАНСКИЙ *див.* *ХРЕСТИЯНЪСКИЙ.

*КРЕСТИАНСКИЙ *див.* *ХРЕСТИЯНЪСКИЙ.

*КРЕСТЬ *ч.* (30) (*цсл.* кръсть, *стѣн.* krist, christ) (*предмет християньского культу*) хрест (6): а приходъши... панъ вольчко пана ходьковъ сыновець лоевича ис пани ходьковою женою... дали ему село... новосельць... а два хресты серебряна (Вишня, 1393 *P* 52); Але колиж... крол полскыи... нас... здержаню чистои... вьры... его Короунъ полской напоминоул... мы... визнавамы тым то листом... празъ обвезаннъ присагы нашой и з дотъкнемъ свѣтого хреста и празъ его цъловане, быти повинни и обвезаню коу держаню зоуполна чести и вьры нашеи (Сучава, 1462 *BD* II, 284);

кр(с)ть оу звизалныи (1) (*деревянный хрест, що використовувався під час богослужіння в день церковного свята воздвиженія чесного хреста*) воздвижалный хрест:

застали есмо оу стго спаса на красно(м)... кр(с)ть оу звизалныи (так.—*Прим. вид.*) с камень(м) (б. м. н., 1429 *P* 114); крестъ (хрестъ) цъловати (5), цъловати крестъ (8) присягати, складати присягу на (се)мъ) на

все(м) мы два исъ братомоимъ цълуева крсть што жъ нама все то исправити косподареви нашему велико(м) королю б. м. н., бл. 1386 *P* 30); мы стефанъ воевода... хрестъ (*sic.* — *Прим. вид.*) целоуемъ што (*sic.* — *Прим. вид.*), а то докончаніе держати намъ... вьчно и непорушено (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); але коли посылали есте ваша милость своихъ пановъ до великого князя московского... и любовъ и докончанье съ нимъ взяли есте, и крестъ есте целовали (б. м. н., 1499 *BD* II, 448); хреста цълование (1) присяга на хресті: в то время коли кнѣ(з)... дмитрий... голдование и вѣрность... и хс(с)та (1) цълоние (*зам. цълование.* — *Прим. вид.*) ... королеви польскому... слюбил а мы... нелюбуемы за него... иже... вьре(н) буде(т) королеви (Луциця, 1388 *P* 38—39); въ здвиженіе честнаго креста (5), честнаго въздвиженіе креста (1) *див.* *ВЪЗДВИЖЕНІЕ; честныи крестъ (3) *див.* ЧЕСТНЫИ 2;

(*межовий знак у вигляді хреста*) хрест (1): а хотар томоу село, на имъ шербановци, о(т) поянъ о(т) лѣсов рог... простъ къ друугомоу лисоу, на край лиса граб, тамо крсть роубан (Сучава, 1492 *Cost.* S. 162).

ФОРМИ: *наз. одн. кр(с)ть, крсть* (1386 *P* 30; 1492 *Cost.* S. 162); *род. одн. кр(с)та, крста, креста* 5 (1436 *Cost.* II, 698, 702; 1439 *Cost.* II, 46; 1453 *Cost.* II, 492; 1499 *BD* II, 444); *хреста, хста* 3 (1388 *P* 39; 1403 *ДГМ*; 1462 *BD* II, 284); *хрѣства* 1 (XV ст. *ся* 42); *знах. одн. крестъ, крестъ, кр(с)ть, кр(с)тъ* 14 (1386 *P* 30; 1400 *Cost.* II, 619; 1402 *Cost.* II, 623; 1411 *Cost.* II, 637; 1429 *P* 114; 1435 *Cost.* II, 679; 1498 *BD* II, 410; 1499 *BD* II, 448 і т. ін.); *хрестъ, хрсть, хр(с)тъ* 5 (1445 *Cost.* II, 726; 1448 *Cost.* II, 734, 738; 1453 *Cost.* II, 766); *знах. мн. хресты* (1393 *P* 52).

*Див. ще *КРИЖЪ, КРЪСТЬ* 1.

*КРЕСТЬНЫЙ *прикм.* (7) (*цсл.* кръстьный) ◊ крестъное целованье (2) присяга: А што до насъ прыказали есте, ажь не станеть ся промежы вами зъ великимъ княземъ Александромъ миръ, ты и до насъ прысылаешъ, да и я по доконьчальныхъ записехъ и по крестъному целованью вамъ на нихъ помогаль и наступилъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409); а къ недругомъ его къ Охъматовымъ детемъ посылаешъ... да и въ ыныхъ делехъ во многихъ по доконьчанью и по крестъному целованью ему не исправляешъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 448); зъ крестъного (хрестъного) целованья выступити (2) зламати присягу: што пережъ сего посылали есмо къ тебе нашего посла, поведаячы нашоу прыгодоу, которая жъ се намъ стала отъ тстя нашего... великого князя московского, штожъ намъ зъ доконьчанья своего и хрестъного целованья выступилъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 413); Што прысылалъ еси къ намъ своего посла Богуша дьяка... поведаячы нашу прыгодоу, которая вамъ стала се отъ... великого князя московского што жъ онъ зъ доконьчанья своего и крестъного целованья вамъ выступилъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 447); крестъное целованье имати (з ким) (2), крестъное целованье имети (з ким) (1) взаємно зобов'язатися під присягою: и естли бы онъ вамъ по доконьчанью и по крестъному целованью... што съ ними имали есте, правилъ, и ты бы съ нимъ взяли миръ и въ единастве былъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409); И мы тому всему гораздъ розоумели есмо и до зятя вашего, великого князя Александра литовского, посла послали есмо... да и онъ по доконьчанью и по крестъному целованью и по записехъ, што съ ними имали есте, абы вамъ правилъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409).

ФОРМИ: *род. одн. с. крестъного* 2 (1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 447); *хрестъного* 1 (1498 *BD* II, 413); *дав. одн. с. крестъному* (1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 448).

*КРЕСТЬ *див.* *КРЕСТЬ.

*КРЕСТЬАНСКИЙ *див.* *ХРЕСТИЯНЪСКИЙ.

*КРЕСТЬАНЬСКИЙ *див.* *ХРЕСТИЯНЪСКИЙ.

*КРЕСШЧЕНЬЕ *с.* (3) (*цсл.* кръщєние) (*назва церковного свята, також календарна дата*) водохрещі, богоявленія: будетъ ведомо оусемъ... ажь Азь панко... та(к) есмь оумолявилъ и договорилъ со кнѣземъ скиригаиломъ и срокъ

есмь оучинилъ на розтво х(с)во... а последнее на хрещєнъ х(с)во што жъ нине(ч) придетъ оу дву неделѣ(х) по розтве х(с)ве дати ми двесте роублевъ кнзю скиригаилу (б. м. н., 1387 *СП* № 12); и на крѣпость сему нашъ печѣти привѣсили есмо к тому листу, въ городъ, в сочавъ, оу день стго богоавлѣнья на кр(с)шчєнъе го(с)дне (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613).

ФОРМИ: *род. одн. кр(с)шчѣнья* (1395 *Cost.* II, 612); *знах. одн. хрещєнъе* (1387 *СП* № 12); *кр(с)шчєнъе* 1 (1395 *Cost.* II, 613).

*КРЕСШЧѢНЬЕ *див.* *КРЕСШЧЕНЬЕ.

КРЕХОВИЧЪ *ч.* (2) (*особова назва*): а тому свѣдци па(и) Анъ количъ... па(н) ланъ креховичъ (Галич, 1404 *P* 68); А па то swidczy pap Michał Bukgrabia Haliczki.. Jhnat krechowicz Mitropolicz namisznik (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *наз. одн. креховичъ, krechowicz* (1404 *P* 68; 1413 *GL* 48).

КРЕЦЕВИЧ *ч.* (26) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана крещевича (Сучава, 1453 *DIR* «А» 503); А на то ест... в. п. Ходка Крещевича (Сучава, 1467 *BD* I, 117—118).

ФОРМИ: *наз. одн. крещевич(ч), крещевич, Kresewyc* (1456 *ЭСФ*; 1460 *Cost.* S. 34; 1462 *BD* I, 54, 56; 1464 *BD* I, 84; *DIR* «А» 517; 1465 *GL* 176; 1466 *DIR* «А» 519); *род. одн. Крещевича, крещевича* 17 (1453 *DIR* «А» 503; 1454 *Cost.* II, 501; 1457 *BD* I, 4; 1458 *BD* I, 6; 1462 *BD* I, 63; 1464 *BD* I, 86; 1465 *BD* I, 88; 1466 *BD* I, 110; 1467 *BD* I, 118 і т. ін.); *крѣчевича* 1 (1453 *Cost.* II, 468).

Див. ще **КРЕЦОВИЧ, КРЕЦОВИЧОУ.**

КРЕЦЕСКОУЛЬ ч. (2) (*особова назва*): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже тот... пан влашинь крещескоуль, слоужил нам правою (!) и вѣрно (б. м. н., 1443 *Cost.* II, 160); а на то есть... вѣра пана хотко крещескоуль (Сучава, 1460 *Cost.* S. 41).

ФОРМИ: *наз. одн. крещескоуль* 1 (1443 *Cost.* II, 160); *зам. род. вѣра пана... крещескоуль* 1 (1460 *Cost.* S. 41).

Див. ще ***КРЕЦОЯСКОУЛЬ.**

КРЕЦОВИЧ ч. (14) (*особова назва*): и на тое... вѣра наши(х) боярь, вѣра пана оана пынтече... вѣра пана хо(д)ко крещовича (Котнари, 1454 *Cost.* II, 509); А на то ест велика марторія само господства ми Стефан воевода, и наши бояре: бил пан Доума Браевича... пан Ходко Крещович (Сучава, 1462 *BD* I, 52).

ФОРМИ: *наз. одн. Крещович* 4 (1459 *BD* I, 32; 1460 *BD* I, 41; 1461 *BD* I, 45; 1462 *BD* I, 52); *зам. род. в. п. Ходка Крещович* 1 (1458 *BD* I, 25); *род. одн. крещовича* (1454 *Cost.* II, 509; 1458 *BD* I, 20; *DIR«А»* 512; 1459 *BD* I, 28, 34, 36; 1460 *DIR«А»* 515; 1462 *BD* I, 62, 67).

Див. ще **КРЕЦЕВИЧ, КРЕЦОВИЧОУ.**

КРЕЦОВИЧОУ ч., *невідм.* (1) (*особова назва*): мы Иліа воевода и брат господства ми Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже тогы истинный слоуга нашъ Ходко Крещовичоу слоужил нам правою и вѣрною слоужбою (Васлуй, 1436 *ВАМ* 33).

Див. ще **КРЕЦЕВИЧ, КРЕЦОВИЧ**

КРЕЦОВНИКОУЛ ч. (1) (*особова назва*): <Боерія а>ноу-ма: Ходка Крещовникоуль, Исан немецкаго, Стецка До-мокоуш (Сучава, 1458 *BD* I, 19).

ФОРМИ: *наз. одн. Крещовникоуль* (1458 *BD* I, 19).

***КРЕЦОЯСКОУЛЬ** ч. (1) (*особова назва*): а на то е(ст)... вера пана крещоаяскоула (Сучава, 1459 *Cost.* S. 22).

ФОРМИ: *род. одн. крещоаяскоула* (1459 *Cost.* S. 22).

Див. ще **КРЕЦЕСКОУЛЬ.**

***КРЕЦОУЛЬ** ч. (4) (*особова назва*): тѣм мы видѣвше правою вѣрноюу его слоужбою до нас... дали есми емоу оу нашии земли... силище (!) на кашин, на има где билъ домъ отца его стана крещоула (б. м. н., 1443 *Cost.* II, 160); и оу-ставше нашъ верній пань, михоуль меденичарь, и запла-тиль оуси исполна, тоты вышписанній пиньзи... оуноуко-вом крещоула (Васлуй, 1497 *Cost.* S. 223).

ФОРМИ: *род. одн. крещоула* (1443 *Cost.* II, 160; 1448 *Cost.* II, 342; 1497 *Cost.* S. 223).

Див. ще ***КРЕЦЬ.**

***КРЕЦЬ** ч. (5) (*особова назва*, мслд. «кучерявий»): Тѣм мы <ви>дѣвши его правою и вѣрною слоужб(оу) до нас... дали... <...есми е>моу... села на имъ: где бил дворъ Крець-ви на Ялань (Сучава, 1466 *BD* I, 110); И оуоставши наши слоуги Сима и брат его Оника та заплатили... О злат тарских... оуноуком Креца (Ясси, 1500 *BD* II, 175).

ФОРМИ: *род. одн. Креца* (1497 *Cost.* S. 223; 1500 *BD* II, 175); *дав. одн. Крецьви* (1466 *BD* I, 110).

Див. ще ***КРЕЦОУЛЬ.**

КРЕЦЪНЬ ч. (5) (*особова назва*): а при то(м) были наши панове, бы(л) па(н) манойло... па(н) хо(т)ко крещънь (Су-чава, 1449 *Cost.* II, 386); а на то е(ст)... вѣра пана хо(д)ка крещъна (Сучава, 1453 *Cost.* II, 472—473).

ФОРМИ: *наз. одн. крещънь* (1449 *Cost.* II, 386); *род. одн. крещъна* (1452 *Cost.* II, 426, 432; 1453 *Cost.* II, 454, 473).

***КРЕЧОВЬ** ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Кре-чів: а по ее животе сестренцомъ моимъ записую... место Литовижъ, а Кречовъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

ФОРМИ: *знах. одн. Кречовъ* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28).

***КРЕШЕНАЯ** ж. (1) (*назва місцевості у Троцькому воевод-стві*): И мы видечи речъ справедливоую... казали есмо свет-ком присагноути, они обвели от Березое... и займищам по Крешеноую (Лукониця, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: *знах. одн. Крешеноую* (1478 *AS* III, 17).

КРИВАА ж. (1) <б>олото криваА див. **БОЛОТО.**

ФОРМИ: *наз. одн. криваА* (1500 *Cost.* S. 230).

КРИВДА ж. (49) кривда, матеріальна шкода (29): и кто бы ему неприАтель, тотъ и намъ неприАтель, о его кривды какъ и о наши кривды за нимъ стати (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 637—638); такъ ж мы слюбуемы нѣъ... Стефану воеводъ... о(т) всего нагабання и о(т) есъхъ кривдъ... н о(т) его неприАтели никого не выимуючи бо-ронити (Ланчиця, 1433 *P* 124—125); а такожъ штсбы еси ихъ кривдъ борониль (Краків, 1487 *АМЛ*); и мы досмотрѣвше того С паны радою нашою и виделосе на(м), што(ж) Курилу в то(м) кривда са дѣе(т) (Вільна, 1495 *БСКИ*); Ot neho w tych folwarkach hranyciu tym zemlam sluham moyim zawodyl y mni sia w tom kryuda wytdla iz by namisnyk pana nemiryu Muktasz zawel zemli moiey panu Marku (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

кривду делати (кому) (1) робити (чинити) шкоду (кому): хто матъце моею в чомъ коли будетъ кривду делати, тотъ ся зо мною розъсудить перед Богови (!) (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29); кривду дѣяти (кому) (1) ро-бити (чинити) шкоду (кому): Прото его мл(с)ть казаль

твое(н) мл(с)ти мовити ажъ бы твоя мл(с)ть то намъ казаль оправити такъ какъ бы границамъ и по(д)данымъ нашимъ кривды и втиски не дѣяли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); по кривдъ (1) підступом: а про лобартово ятьство хочемъ его постави(ти) на судъ передъ паны оугорьскими... будетъ ли яль его король по кривдъ лобартъ будетъ правъ (б. м. н., 1352 *P* 6); кривду чинити (кому) (5), кривду оучинити (вчинити) (кому) (9) ро-бити (чинити) шкоду (кому), зробити (вчинити) шкоду (кому): оучинитъ(ь) которыи добрыи члвкъ кривду, лубо воевода а лубо панъ оучинити исправу ис нимъ (б. м. н., 1352 *P* 6); то наше голдованіе и присагы прореченіе... без порушенья держати... аже намъ господаръ нашъ, король, кривды не оучинитъ оу нашей землі (Дольний Торг, 1411 *Cost.* II, 638); не даль бы еси никому ни въ чомъ имъ кривды чинити, а и самъ бы еси имъ ни въ чомъ кривды не чиниль (Судомир, 1488 *РИБ* 222); а хто бы хоте(л) игоумену пересопницкому ларивоноу оу те(м) име(н)и оу да(д)ковичо(х) кривдоу вчинити... я по(д)нимаюса о(т) вси(х) кривдъ его боронити (Луцьк, 1490 *Пам.*); пакли бы которыи року не дожидаючи хотели его в том габаты... и ты бы его от тых боронил и не дал бы еси ему никому ни в чом кривды чинити (Вільна, 1498 *АЛРГ* 83); и м а т и кривду (2), кривду и м а т н (1) див. **ИМАТИ?**

ФОРМИ: *наз. одн. кривда, кри(в)да, kryuda* 7 (1453 *Cost.* II, 462; 1495 *БСКИ*; *ВК*; 1499 *BD* II, 424; XV ст. *BC* 26 зв.; 1500 *ДПЖН*); ! кривдо 1 (1459 *BD* I, 29); *зам. знах. кривда* 4 (1446 *Cost.* II, 251; 1449 *Cost.* II, 391; 1456 *ПМВП*; 1472 *DIR«А»* 530); *род. одн. кривды* 1 (1411 *Cost.* II, 638); кривды 1 (1447 *Cost.* II, 732); *дав. одн. кривдъ* (1352 *P* 6); *знах. одн. кривду, кри(в)лоу, кривлоу* 6 (1352 *P* 6; п. 1450 *ПИ* № 9; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; *BC* 23 зв., 30; 1490 *Пам.*); кривду 2 (1430 *ГВКЛ* 7); *зам. наз. кому са оузри(т) кривдоу* 1 (1454 *Cost.* II, 517); *місц. одн. о кри(в)дъ* (XV ст. *BC* 32); *наз. мн. кривды* 3 (1435 *Cost.* II, 678; XV ст. *BC* 14; 1498 *АЛМ* 163); кривды 2 (1492—1493 *ПВФЧ*); *род. мн. кривдъ, кри(в)дъ* (1433 *P* 125; 1457 *Cost.* II, 810; 1487 *АМЛ*; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АКВ*; 1490 *Пам.*; 1495 *РИБ* 602; 1498 *АЛМ* 163); *знах. мн. кривды, кривды* 11 (1411 *Cost.* II, 637; 1488 *РИБ* 222; 1498 *АЛРГ* 82, 83; XV ст. *BC* 22, 26 зв.; 1499 *BD* II, 419, 420, 424); кривды 2 (1492—1493 *ПВФЧ*; 1499 *BD* II, 419).

*КРИВЕЦЬ див. **КРИВЕЦЬ.**

КРИВЕЦЬ ч. (2) (*особова назва*): а на то послуши иванъ владычинъ зать... кривецъ федоровъ (б. м. н., 1385 *P* 28); а мы... казали есмо и(м) тую о(т)чыну и(х) поделити боА-

ро(м) смоленски(м), око(л)ничомоу смоле(н)скому ивашку кривоу а Васи(л)ю мирославичу (Вільна, 1495 ВК).

ФОРМИ: наз. одн. кривець (1385 Р 28); дав. одн. кривоу (1495 ВК).

*КРИВИЦА ж. (2) (назва річки у Троцькому воеводстві): и па(н) яку(б) с пано(м) рачко(м)... ты(х) погорьски(х) в то(м) оправили, и границы и(м) завели по тыи рьчки по мьзную а по кривицоу (Вільна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: знах. одн. кривоу (1495 ВМЗД).

*КРИВИЧИ мн. (1) (назва села у Пінському князівстві): а къ тому дали есмо ч(о)л(о)в(е)ка у Теревени жъ, на имя Баламутова сына... и къ тому придали ему Кривичи съ трема ч(о)л(о)в(е)ки (Городно, 1497 РИБ 683).

ФОРМИ: знах. Кривичи (1497 РИБ 683).

КРИВО присл. (1) ◊ криво оучинити (кому) (1) порушити діючий договір; обманути: а оу томъ перемирьи кто кому криво оучинить надобъ са оупоминати старьишему, и оучинити тому и(съ)праву (б. м. н., 1352 Р 6).

КРИВЦЕВЪ ч. (1) (особова назва): А при том были люди добрыи: Пан Михайло Олександрович Загоровский... а пан Мяtko Кривцевъ (Хвалнмичи, 1475 АС III, 14).

ФОРМИ: наз. одн. Кривцевъ (1475 АС III, 14).

*КРИВЧИЧЬ ч. (2) (назва села у Закарпатській Русі) Криве: Се азъ панъ Радоуль... даемо вѣдомо... аже балица воевода... дадоше о(т) своего оурика три села манастирю... едно село тересь а друго кривчичъ а третіе Кроушево (Сигет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: знах. одн. кривчичъ (1404 ГМ).

КРИВЪ прикл. (2) винуватий: боудеть лї па(н) кривъ тогды имееъ два волы оу закладъ а боудоуть ли кмети кривы тогды по волоу оузаѣти маеть (XV ст. ВС 16 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. ч. кривъ (XV ст. ВС 16 зв.); наз. мн. ч. кривы (XV ст. 16 зв.).

*КРИВЪДА див. КРИВДА.

*КРИЖЕВАНЦИ мн. (1) (стч. křižovanec) (члени німецького духовно-лицарського ордена) хрестоносці: таке(ш) кеды коли бы са пригодило помочи оу королевствъ пол(с)комъ на далекиѣ стороны, дадеи кракова и дадеи пол(с)ки, к нѣмцомъ крижеванцемъ, тогды коли на(с) обошлють и оупомануть кро(л) влодисла(в) и ихъ последнии, имамы помагати... противу всѣхъ ихъ неприятелии (Сучава, 1395 Cost. II, 612).

ФОРМИ: дав. крижеванцемъ (1395 Cost. II, 612).

Див. ще *КРИЖЕВНИКИ.

*КРИЖЕВНИКИ мн. (1) (стч. křiževnik, стн. křižewník) (члени німецького духовно-лицарського ордена) хрестоносці: такеже кеды коли бы са пригодило помочи оу королевствъ пол(с)кому на далекиѣ стороны, дадеи кракова, дадеи великого польска (!), ку немьцемъ и ку крижеванкомъ, коли нась обошлють и оупомануть кроль володиславъ польский... тогды мы имамы помагати... на всѣ стороны (Сучава, 1395 Cost. II, 613).

ФОРМИ: дав. крижевникомъ (1395 Cost. II, 613).

Див. ще *КРИЖЕВАНЦИ.

*КРИЖЕВНИЦКИЙ прикл. (1) (який належить хрестоносцям, стосується хрестоносців) хрестоносцький: Мѣли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: род. одн. ч. крижевницкого (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *КРИЖЕВНИЧИИ.

*КРИЖЕВНИЧИИ прикл. (1) (стч. křižovníci) (який належить хрестоносцям, стосується хрестоносців) хрестоносцький: Мѣли есмо о(т) васъ листы мистра Крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи. Которыми(ж) напред(д) оузовлаеть и оупоминаеть свои первѣшии листы. Выкладаючи... в то(м) какъбы васъ межи нами з одное стороны, а межи собою и тѣжъ съ свой(м) законо(м) крижевничи(м) з другоое стороны правъ за срѣдники коу еднанью покоя хотьль бы мѣти (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: ор. одн. ч. крижевничи(м) (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *КРИЖЕВНИЦКИИ.

*КРИЖЪ ч. (2) (стч. křiž, стн. křiž) (предмет християнського культу) хрест: тако ми бѣ момози (!)... и то(т) стѣи кри(ж) хвалебныи (Львів, 1436 Cost. II, 698).

ФОРМИ: наз. одн. кри(ж) (1436 Cost. II, 698); род. одн. крижа (1436 Cost. II, 698).

Див. ще *КРЕСТЬ, КРЪСТЬ.

*КРИКЪ ч. (1) крик: Гдѣ колї дѣвка алюбо жонька алюбо вдова боудѣ(т) на поли алюбо в сель боудѣ(т) оусилована и она крикомъ и плачомъ осве(т)чи (!) свое оусилованіе... тогды то(т) имееъ казненъ по(д)лоу(г) вины пісаны о сїльстве (XV ст. ВС 36—36 зв.).

ФОРМИ: ор. одн. крикомъ (XV ст. ВС 36).

!КРИЛИКОМЪ <КЛИРИКОМЪ> див. *КЛИРИК.

*КРИЛОСЪ ч. (2) (цсл. клиросъ, гр. κληρος) (місце для півчих у церкві) крилас: ино съ того имѣнья своего Здетелы записалъ есми на вѣчность на соборную Церковь на Пречистую Богоматерь у Вилли на крилосъ попомъ и діакономъ... двѣ копѣ грошей (Вільна, 1499 АСД VI, 2—3).

ФОРМИ: знах. одн. крилосъ (1499 АСД VI, 2).

*КРИЛОШАНИНЪ ч. (6) (цсл. крилошанинъ) (почесний титул або почесне звання священника) крилошанин: а на то

послуси вѣдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльский и печать его (Перемишль, 1366 Р 12); присылалъ да (!) на(с) Бгомолье нашъ архима(н)дри(т) Пече(р)скїи с кїева и вся

братїя мн(с)тыря пече(р)ского че(р)нцы крылошанъ и Застолпники жалоуочися на митрополита кїевского и всея роусіе што(ж) и(м) насилїе чини(т) (б. м. н., 1481 ГПМ); а писа(л) крилошани(н) пе(ч)рскы иона (б. м. н., 1498 ЧІАФ).

ФОРМИ: наз. одн. крилошани(н) (1498 ЧІАФ); наз. мн. крилошане (1422 Р 98); знах. мн. крылошанъ (1481 ГПМ); ор. мн. крилошаны, кри(лошаны) 2 (1366 Р 12; 1378 Р 25); крылошаны 1 (1391 Р 45).

*КРИНИЦА див. КРЪНИЦА.

*КРИНИЦА див. КРЪНИЦА.

*КРИНИЧИНА ж. (1) (місцевість, багата джерелами) криничовина: тог(д)ѣ есмо выиха(л)и исъ земланы... оучинили есмо имъ границу повыше манастиря свѣто(г) михайла презъ криничину (Галич, 1404 Р 68).

ФОРМИ: знах. одн. криничину (1404 Р 68).

*КРИПОСТЬ див. *КРЪПОСТЬ.

*КРИХКОСТЬ ж. (1) крихкотїлість: о пане(х) алюбо о панна(х) которыи(ж) позывають ко(г) алюбо которыи паней и паненъ бытность для крепостї (!) и(х) вынеты соуть о(т) збора лю(д)ска(г) и моузького абы не мелї оутїскоу моузьско(г) (XV ст. ВС 12).

ФОРМИ: род. одн. !крепостї (XV ст. ВС 12).

*КРИХОВЕЦЬ див. МАЛЫИ КРИХОВЕЦЬ.

*КРИХОВЪ див. *ВЕЛИКИЙ КРИХОВЪ.

*КРИХОВЪ с. (1) (назва місцевості у Львівській землі): а тыи старць изгодили са.. вызналі и вказали староую границу... по тотъ пото(к) малыи крїховець што бѣжи(т) по(д)ль гоугнины доубровы малыи крїховець и по дорогоу преже оуказаноу межи крїховеъ и сьножати и доубровы и льсь (Зудечів, 1421 Р 96).

ФОРМИ: знах. одн. крїховеъ (1421 Р 96).

*KRIWAWYJ див. *КРОВАВЫИ.

! KRIWI <KROWI> див. КРОВЪ.

*KRINICZA див. КРЪНИЦА.

CRISSEION <KRYSTIAN> ч. (1) (особова назва): A przē thim bili swidczy: pan Jan krakowski, dziedzic Tharnowski, Pan Crisseion z Ostrowa, wojewoda sudomirski (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/1, 4).

ФОРМИ: наз. одн. Crisseion (1407 АрхЮЗР 8/1, 4).

*КРІХОВЕЦЬ див. МАЛЫИ КРИХОВЕЦЬ.

*КРОВАВЫИ *прикм.* (2) (*кровоточивий*) кривавий (1): а боуде(т) ли... рана... кровава за мечов'ю рануо суди(м) (XV ст. *BC* 30 зв.);

kríwawaja chusta (1) (*предмет христианского культу*) нерукотворный образ: Ot tych to raczej żadnego habania peczniczi, wyniawszi odnoje křiwawoje, mokroje chusty swietoje, kostelnoje, kotorych żadnym obuczajem ni odin prijmwowati ne majet' (Луцьк, 1388 *ZPL* 103—104).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. кровава* (XV ст. *BC* 30 зв.); *род. одн. ж. křiwawoje* (1388 *ZPL* 103).

*Див. ще *КРЪВАВЫИ.*

*КРОВНО *с.* (1) (*стп. křwawpe*) звичай, який дозволяв судовим виконавцям забирати одержану вбитого: Обычай злостіви бы(л) слоужебнічи, коли н(х) прівожено до забіты(х) на дорозе тогда оні и(х) лоупилі с тго имени оу которомъ былі забиты мѣна(т) собъ за кровно мы оуставлаемъ абы то(г) боле не было (XV ст. *BC* 25).

ФОРМИ: *знах. одн. кровно* (XV ст. *BC* 25).

*КРОВНЫЙ *ч.* (2) (*стп. křevný, стп. křevny*) родич: а по моемъ животь ненадобъ са оу тое мое село оустоупати ни дѣтем моим, ни кровным моим (Острог, 1466 *AS* I, 61); Се азъ па(н) олиза(р) кирдѣви(ч)... с женою своею фодесью записуовае(м) на вѣки веко(м)... село доросы(н)... стму великому споу намасты(р) (!) кра(с)носе(л)ски(н)и по(д) лоудко(м) и жаде(н) мой кро(вныи) не мае(т) то(г) нароушти (б. м. н., 1483 *ВОРСР* 177—178).

ФОРМИ: *наз. одн. кров(вныи)* (1483 *ВОРСР* 178); *дав. мн. кровным* (1466 *AS* I, 61).

КРОВЪ, КРОВЬ *ж.* (14) кров (9): Też podług ustaw papeżskich wo imia swiatoho otca naszoho, hrozne prikazujem, aby pa tom... ostateczne w panstwie naszym ustaweny, meli byti obwineny, iż poziwajut' czloweczeje krowi, khdy to jest' na protiwku zakonu i ustawy, iż ... majut' utiahati i wysterehat sia, ot spopolitoje krowi (Луцьк, 1388 *ZPL* 107); а коли который господарь имъ (поруши)ть без вины ихъ таковыи штобы... былъ подобень... што рекли на ха (!) кровь его на насъ и на (чадо)хъ ихъ (Сучава, 1407 *Cost.* I, 57); а кто са покоусить нашего даанія и потврѣж(денія) пороуштити... то(г)... да има(т) оучастіе съ онѣми іоуден еже възпиша нахаба кровь его на ии(х) и на чадох и(х)ъ (Сучава, 1486 *DC* 144);

до кр о в и (2) до крови: Коли(ж) кме(т) бѣде(т) ране(н) до крови... тогда емоу прійдетъ две часті за раны а третєя часть сѣдоу (XV ст. *BC* 29); к р о в ъ р о з л и в а т и (!) проливати кров: Соуд(д) некоторый ка(к) не пріятєве (!) свою кро(в) пріро(ж)нѣю розлѣвають бра(т) алюбю сестроу забѣвають дла то(г) абы емоу имение застало (XV ст. *BC* 29 зв.); к г о в г о з л и т и (!) пролити кров: I też jestliby... wdarił tak, jakoby křiwí (!) nezoliti, majet pa pet wipa byti (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); р о з л и я н ь е к р о в и (!) *див. *РОЗЛИЯНЬЕ.*

ФОРМИ: *наз. кровъ, кровь, кро(в)* (1407 *Cost.* I, 57; 1409 *DIR* «А» 437; 1411 *Cost.* I, 95; 1429 *Cost.* I, 249; 1435 *Cost.* II, 689; 1453 *Cost.* II, 462; 1486 *DC* 144); *род. крови, křowí* 5 (1388 *ZPL* 107; XV ст. *BC* 29, 29 зв.; 1447—1492 *ЛКБВ*); ! křiwí 1 (1388 *ZPL* 104); *знах. кро(в)* (XV ст. *BC* 29 зв.).

Див. ще КРЪВЪ.

*КРОЗЫ *мн.* (4) (*назва волості у Жмудській землі*): А коли панъ Петръ понялъ сестриницу мою (!) у Крoзахъ и я мовиль пану Петру: тамъ въ имѣнєхъ вашихъ кривды велики одъ сусѣдъ, побѣдъ ты по тымъ имѣнємъ и кривдъ осмотри (Вильна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: *род. Крозъ* (1498 *АЛМ* 163); *місц. у Крoзахъ* (1498 *АЛМ* 163).

КРОИТОРЪ *ч.* (1) (*особова назва, молд. кроитор «кравець»*): тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потврѣдили есми... селище мануилєщи

(и съ) коуани и на тоутовъ, михаиль кроиторъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. кроиторъ* (1448 *Cost.* II, 342).

КРОЛ див. КРОЛЬ.

КРОЛЕВАА *ж.* (3) (*стп. królowa*) королева: Мы кна(з)

федоръ любортови(ч) знаемо чинимъ... аже г(с)дръ нашъ король пол(с)кии... и его королева... Адвига жаловали ма и дали ми землю... на има сѣверскую (Віслиця, 1393 *P* 50—51); про то(ж)... слюбуемъ нашему милому г(с)дрю, кро(л) пол(с)кому, велебною королевою Адвизъ и ихъ дѣтемъ... вѣрнымъ быти (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612).

ФОРМИ: *наз. одн. королева А* (1393 *P* 51); *дав. одн. королевои* (1395 *Cost.* II, 612).

*Див. ще *КОРОЛЕВА, *КОРОЛИЦЯ, *КРОЛИЦЯ, *KROLOWA.*

*КРОЛЕВСКИЙ *прикм.* (17) (*стп. królewski*) (*виданий, наданий королем*) королівський (9): тогда панъ данило приида пред насъ и тѣгалъ на воита зодучовского на сулка о дворіще о пысковича... и положили пред нами королевское привиліе воитово ... и на королевскомъ листѣ на воитовъ и на оуздавныхъ листохъ не стоить оуписано тоє дворіще пысковича што на любши и на гугни але тоє дворіще пысковича стоить оуписано на королевскомъ листѣ и на оуздавныхъ листохъ што у селѣ оу ловчичохъ (Зудечів, 1411 *P* 79); тако янъ бѣлєцкии положилъ листъ королевскии и такъ иныѣ листы судовыѣ што же на бѣлку твердост(и) имаєть (Львів, 1421 *P* 94); и слюбуемъ... тѣ(ж) права держати королевскаА... яко наши пере(д)ци держали (Серет, 1445 *Cost.* II, 729); И такъ жъ ис королевскы(м) приказание(м) дали есмы и(м) рычєговъ за и(х) вѣчноую очизну (Луцьк, 1445 *P* 148);

(*належний королевѣ*) королівський, королів (8): съ приказание(м) кра(л) вла(д)слава (так.— *Прим. вид.*)... взѣли есмо вѣчноую очизноу въ огороженой въ великой къ королевско(м)у двороу шлахетны(м) чобото(м)ъ (Луцьк, 1445 *P* 148); мы александръ воевода... знаменито чини(м)... ожъ (або ижъ.— *Прим. вид.*) есмо просили... пано(в) ра(д)і) королевскои... иже мы слюбуемъ... служити королю его мл(с)ти (Банилів, 1455 *Cost.* II, 769); мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже пришли до на(с) пріателєве наши млы... жалоуючи свой жало(ст) и свои (!) смртъ що съ стала на и(х) дѣти и братіи, и ишкоду о(т) никоторы(х) зра(д)це(в) и злодѣєвъ... що пришли были по(д) кроле(в)скы(м) горо(д)о(м), снѣти(н) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 808—809).

ФОРМИ: *род. одн. ч., с. кроле(в)ско(г)* (1457 *Cost.* II, 810); *дав. одн. ч., с. королевско(му)* (1445 *P* 148); *знах. одн. ч. королевскии, королевскии* (1411 *P* 79; 1421 *P* 94); *ор. одн. ч., с. кроле(в)скы(м), королевскимъ, королевскы(м)* 3 (1445 *Cost.* II, 729; *P* 148; 1457 *Cost.* II, 809); *кровоески(м), королевскимъ* 2 (1419 *P* 90; 1421 *P* 93); *місц. одн. ч., с. на королевскомъ* (1411 *P* 79); *знах. одн. с. королевское* (1411 *P* 79); *род. одн. ж. королевскои* (1455 *Cost.* II, 769); *знах. одн. ж. кроле(в)скую* (1457 *Cost.* II, 810); *род. мн. кроле(в)скы(х)* (1457 *Cost.* II, 810); *дав. мн. кроле(в)скы(м)* (1457 *Cost.* II, 810); *знах. мн. с. королевскаА* (1445 *Cost.* II, 729).

Див. ще КОРОЛЕВСКИЙ.

*КРОЛЕВСТВО *с.* (18) (*стп. królewstwo*) королівство (9): а с певного вѣданья нашего никды межи радою кроле(в)ства нашего такова рѣчь не была гадана (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); И також слюбыл нам наяснѣиши Ян Олбрахтъ, крал полскїи... естли бы съ пригодило ... иж бы мы... вѣидемо ис нашей земли... тогда их милости земли да соут отворени нам... где колєе оу предреченом королевствѣ их милости боудем хотити мешкати (Гирлов, 1499 *BD* II, 421—422);

к ро л е в с т в о п о л с к о е (8) польское королівство: и мы панове и посполство оусєи землѣ волошь(с)кої... слюбуемъ... велебному влодиславови, королеви польскому... вѣрно служити, а николи са роздѣлити на вѣки и с кроль

вствомъ польскимъ (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); а да(н)н (!) сеи листь через руки вельбно(г) мужа донина подканслѣрего кролевства (по)лско(г) (Медика, 1415 *P* 87); И такожъ слюбыл нам... крал полскій... естли бы съ пригодило... иж бы мы от нѣкоторого неприятели... вьидемо ис нашей земли... до их милости кролевства полскаго, тогда их милости земли да соут отворени нам (Гирлов, 1499 *BD* II, 421—422); корона кролевства (!) *див.* **КОРОУНА**.

ФОРМИ: *род. одн. кролевства, кроле(в)ства, кролевства* 12 (1415 *P* 87; 1433 *P* 122; 1439 *Cost.* II, 714; 1447—1492 *ЛКБВ*; 1467 *BD* II, 297; 1499 *BD* II, 422 і т. ін.); *кролювства* 1 (1447—1492 *ЛКБВ*); *дав. одн. кролевствоу* (1448 *Cost.* II, 738); *ор. одн. крольствомъ* (1393 *Cost.* II, 607); *місц. одн. оу кролевствѣ, кролевствѣ* (1395 *Cost.* II, 612, 613; 1499 *BD* II, 422).

Див. ще ***КОРОЛЕВСТВО**, ***КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО**.

КРОЛЕВЬ *прикм.* (2) (*стп.* królów) королівський, королів: нашего о(с)подарА кролевы есмь слуги (б. м. н., 1419 *P* 90); а при томъ были свѣдци па(н) иванъ жюржевичъ... па(н) грицко ловчий кролевъ сметанька (Погоничі, 1422 *P* 98).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. кролевъ* (1422 *P* 98); *наз. мн. ч. кролевы* (1419 *P* 90).

Див. ще **КОРОЛЕВЬ**, ***КРАЛЕВЬ**, ***КРОЛОВЬ**.

***КРОЛЕВСТВО** *див.* ***КРОЛЕВСТВО**.

***КРОЛЕВСКИЙ** *див.* ***КРОЛЕВСКИЙ**.

***КРОЛЕВСКИЙ** *див.* ***КРОЛЕВСКИЙ**.

***КРОЛИЦЯ** *ж.* (2) (*болг.* кралица, *серб.* краљица) королева: и мы панове и посполство оусеі земль волошь(с)коі... слюбуемъ... велебному влодислави, кролеви польскому, и его женѣ, велебноі Адвизѣ, кролиці польскоі... вѣрно служити (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607).

ФОРМИ: *дав. одн. кролиці* (1393 *Cost.* II, 607).

Див. ще ***КОРОЛЕВА**, ***КОРОЛИЦЯ**, **КРОЛЕВАА**, ***KROLGWA**.

***KROLWA** *ж.* (2) (*стп.* królowa) королева: а piszal królowei pisar Marco amin. (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4). **ФОРМИ:** *род. одн. królowei* (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

Див. ще ***КОРОЛЕВА**, ***КОРОЛИЦЯ**, **КРОЛЕВАА**, ***КРОЛИЦЯ**.

***КРОЛОВЬ** *прикм.* (1) (*стп.* królów) королівський, королів: просимо вашей мл(с)ти што бы есте оучинили иный листь Ако и того што писано оу луцки... подо кроловою жь печетию (Сучава, 1388 *SL* 678).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. кроловою* (1388 *SL* 678).

Див. ще **КОРОЛЕВЬ**, ***КРАЛЕВЬ**, **КРОЛЕВЬ**.

КРОЛЬ, **КРОЛ**, **КРОЛЬ**, **КРОУЛЬ**, **КРОУЛ** *ч.* (172) (*стп.* król) король: Божією милостию мы кроль казимир... явно повѣдают, колиж то пришедши пред наше обличе слуга нашъ вѣрнын ходко быбелскын, и оуказал естъ кнАзА львовы листы (Судомир, 1361 *AGZ* 6); Влодисла(в)... кроль польски литовський... чинимо то свѣдо(м)... оже пано петр воево(д) молдавы... пожичило на(м) Д тисачѣ (так.— *Прим. вид.*) рублїи фрАжского серебра (Луцьк, 1388 *P* 36—37); пак ли бы кто нагабалъ тученака оу тои дѣдининѣ оу сернѣку или кро(л) гсподарь то пани марегорьта росоваА имаеть заступити оправити(т) подлугъ земеско(г) права (Галич, 1418 *P* 89); а то тако иже пре(д)реченыи па(н) кро(л) и его короуна полска имае(т) на(с) пре(д) ты(м) днемъ голдованиА два алибо три м(с)цѣ обыслати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734); Також и мы, пререченній Стефан воевода, жадного неприятели кроль его милости... которїи бы пришол до нас ... мы не имаемъ такового чловѣка прїимити (Гирлов, 1499 *BD* II, 421).

ФОРМИ: *наз. одн. кроль, крол, кро(л), кроль* 33 (1361 *AGZ* 6; 1388 *P* 36; 1404 *P* 70; 1418 *P* 89; 1433 *P* 120; 1448

Cost. II, 734; 1455 *Cost.* II, 770; 1462 *BD* II, 284; 1468 *BD* II, 305; 1499 *BD* II, 423 і т. ін.); **кроль, кроул** 3 (1434 *P* 130; 1499 *BD* II, 421, 422); *зам. дав. Влодиславу... крол* Полскому 2 (1403 *ДГМ*); *род. одн. кроль, кролА* 47 (1370 *P* 18; 1395 *Cost.* II, 610; 1400 *Cost.* II, 617; 1402 *Cost.* II, 621; 1434 *Cost.* II, 186; 1456 *ПМВЛ*; 1467 *BD* II, 297; 1479 *BD* II, 351; 1485 *BD* II, 371; 1499 *BD* II, 421 і т. ін.); **кроуль** 3 (1499 *BD* II, 419, 421); **кро(л)** 2 (1395 *Cost.* II, 611; 1411 *P* 77); *дав. одн. кролеви* 28 (1390 *P* 176; 1395 *Cost.* II, 612; 1402 *Cost.* II, 623; 1433 *P* 123; 1436 *Cost.* II, 698; 1439 *Cost.* II, 714; 1445 *Cost.* II, 729; 1448 *Cost.* II, 734; 1457 *Cost.* II, 809; XV ст. *BC* 12; 1499 *BD* II, 422 і т. ін.); **кролю** 18 (1388 *SL* 678; 1400 *Cost.* II, 618; 1402 *Cost.* II, 621; 1433 *Cost.* II, 651; 1435 *Cost.* II, 681; 1436 *Cost.* II, 701; 1462 *BD* II, 284; 1485 *BD* II, 371 і т. ін.); **! кроль** 3 (1479 *BD* II, 351, 352); **кролеви, кроулеви** 4 (1434 *P* 130; 1435 *P* 133; 1499 *BD* II, 420, 421); **кро(л)** 2 (1395 *Cost.* II, 612; 1400 *Cost.* II, 619); **кролеви** 1 (1479 *BD* II, 351); **кролевы** 1 (1436 *Cost.* II, 698); **кролювы** 1 (1436 *Cost.* II, 697); *знах. одн. кролА, кроль* (1436 *Cost.* II, 698; 1439 *Cost.* II, 714; 1445 *Cost.* II, 726); *ор. одн. кролемъ, кроле(м)* (1395 *Cost.* II, 610; 1402 *Cost.* II, 623; 1404 *P* 70; 1422 *P* 97; 1433 *P* 123); *місц. одн. при кролю* 1 (1395 *Cost.* II, 613); **при кроль** 1 (1436 *Cost.* II, 702); *наз. мн. кроли* (1395 *Cost.* II, 613); *род. мн. кролев* (1462 *BD* II, 283); **кроулев** 1 (1499 *BD* II, 423); *дав. мн. кролемъ, кроле(м), кролем* 8 (1434 *Cost.* II, 664; 1448 *Cost.* II, 733, 735; 1485 *BD* II, 371); **кролом** 2 (1462 *BD* II, 283, 284); **кро(л)мъ** 1 (1395 *Cost.* II, 612).

Див. ще **КОРОЛЬ**, **КРАЛ**.

***КРОЛЬВСТВО** *див.* ***КРОЛЕВСТВО**.

***КРОЛЮВСТВО** *див.* ***КРОЛЕВСТВО**.

***КРОЛЮВСТВО КОРУНЫ ПОЛЬСКОЙ** *див.* ***КОРОУНА КРОЛЕВСТВА ПОЛСКОГО**.

КРОМ *див.* **КРОМЪ**.

КРОМЕ *див.* **КРОМЪ**.

***КРОМИРОВСКИ** *ч.* (1) (*особова назва*): а ти дсконали

и осоудили па(н) хр(с)чень мартиновскы па(н) ольдрихъ медускы дѣтрихъ кромиров(с)кы (Галич, 1401 *P* 66).

ФОРМИ: *наз. одн. кромиров(с)кы* (1401 *P* 66).

КРОМЪ, **КРОМЪ**, **КРОМ**, **КРОМЕ** *прїйм.* (11) (*з род.*)

(*виражає об'єктні відношення*) 1. (*вказує на виділення кого або чого з групи подібних*) крім (8): мы александро воевода... слюбуемъ... слоужити... кролю польскому... николи не ишоуци собѣ иного гсподарА, кромѣ кролА польского и короуни польскои (Сучава, 1402 *Cost.* II, 621); а maiut nam z toiey zemli osobnuju službu služty, krom innych zemel, kotoryi zemli ouczynyi derzat (Люблин, 1478 *АрхЮЗР* 4/1, 8); И мы въ томъ шевцовѣ знашли правыхъ, не казали есмо мѣшаномъ... черезъ то тыхъ малыхъ кожъ купити, кромѣ великихъ кожъ воловыхъ и яловичихъ (Луцьк, 1495 *АЛМ* 89).

2. (*вказує на відсутність чого*) без (3): мы сказоуемъ е(ст)ли и(ж) оу сваре рани(л) сА тогда яново свѣде(ч)ство имаеть быти припоушено естъ (ли) же кромѣ свалы боуде(т) раненъ тогда петръ имаеть то присачъ свои раны (XV ст. *BC* 19 зв.).

Див. ще **ОКРОМЪ**, **ОКРОМЪИ**.

***КРОПИВНИКИ** *мн.* (1) (*назва присїлка в Галицькій землі*) Кропивники: мы возрѣвши на его верну службу... дали есмо и даемъ наше село надбево ис п(р)иселкомъ исъ кропивники (Львів, 1399 *P* 59).

ФОРМИ: *ор. кропивники* (1399 *P* 59).

КРОПОТЧИНАА *ж.* (1) (*особова назва*): а... хотеллибы пан Василен Хрибтович, которою мѣрою подле подвурА своего мою отчизну стиснути алибо кн(е)г(и)на Иванава КропотчинаА... ино кн(е)г(и)ни ее милости ненадобе ничего с тыми мовити (Луцьк, 1494 *AS* I, 101).

ФОРМИ: *наз. одн. КропотчинаА* (1494 *AS* I, 101).

***КРОПЫШЕВИЧЬ** ч. (1) (*особова назва*): А се попове динси попь юрко кропышеви(ч) попь лои (Львів, 1370 Р 18).

ФОРМИ: *наз. одн. кропышеви(ч)* (1370 Р 18).

***КРОСЕНСКИЙ** *прикм.* (1) (*пор.* Коросно, *місто у Сяноцькій землі*): а от крамных рѣчи, що соут розмаити рѣчи, поченши полотно литовское и кросенское и моудрое, и ст бархагоу и от початого соукна... а от того от оусего цобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 ВД II, 273).

ФОРМИ: *наз. одн. с. кросенское* (1460 ВД II, 273).

***КРОТКЫИ** *прикм.* (1) (*стп.* krótki) короткий, короткочасний: Имѣнія дѣди(ч)но котори(ж) то оу пенѣзѣ(х) записоуютъ некоторые(х) оу наши(х) сторона(х) дѣржано до ѿ лѣ(т) а потомъ сѧ выстояло вѣдѣлосѧ на(м) за непо(до)бное иже такыи кро(т)кыи записанъ бе(з) оумо(л)вы не былъ дѣржанъ, мы оуоставляемъ такыи записъ л(г)одо(в) держать (XV ст. СЯ 41 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. кро(т)кыи* (XV ст. СЯ 41 зв.).

***КРОТОЛЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрноую службою до на(с)... дали есмы ему... села на ревгѣ... и на иткиль меж(д)у кротолчи, пониже где камень стоитъ (Васлуй, 1436 Cost. I, 459).

ФОРМИ: *ор. кротолчи* (1436 Cost. I, 459).

***КРОТОФІЛЕ** с. (1) (*стп.* krotofila, *стп.* kratochvilé) забава, розвага: а игръ тѣ(х) позычаемъ длѧ кротолчи(л)я длѧ ча(с)у скоротанья (XV ст. ВС 30 зв.).

ФОРМИ: *род. одн. кротолчи(л)я* (XV ст. ВС 30 зв.).

КРОШИНСКИЙ, КРОШИНСКИЙ ч. (4) (*особова назва*): Стояли передъ нами въ правѣ казначей Смоленскій, князь Костянтинъ Крошинскій зъ намѣстникомъ Деменскимъ (Вильна, 1495 АЛМ 83); А при томъ былъ ... князь Иванъ Крошинскій (Вильна, 1499 АСД VI, 3).

ФОРМИ: *наз. одн. Крошинскій, Крошинскій* (1495 АЛМ 83; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1499 АСД VI, 3).

КРОШНА ж. (1) (*назва села у Київській землі*) Крошня: къ Житомироу село крошна (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. крошна* (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

***КРСТЯ** *див. КРЪСТА.*

***КРУГИЛИЯ** ж. (1) (*назва села у Перемишльській землі*) Кругиль: А што есмы казалъ сѣна насѣчи досытъ. и на твои приездъ и на стадо твое. то на буцѣви насѣчено его досытъ, за д(в) гривны, а на кругилии воевода самъ призиралъ к тому (б. м. н., 1386—1418 Р 35).

ФОРМИ: *місц. одн. на кругилии* (1386—1418 Р 35).

КРОУГЛИКЪ ч. (1) (*назва села на Буковині*) Круглик: тѣмъ мы видѣвши и(х) правою и(и) вѣрноую слоужбою до на(с)... дали есми и(м) оу нашей землі оу молдавской едино село на имѧ кроугликъ по(д) хотѣнемъ (Сучава, 1436 Cost. I, 481).

ФОРМИ: *наз. одн. кроугликъ* (1436 Cost. I, 481).

КРУГЛО *присл.* (1) округі, навколо: мы Олександръ... великий кн(а)зъ литовский... чинимъ знаменито... иж... емоу имѣне н(а)ше именемъ Звагол ... дали есмо ласкаве... так широко и долго (*в ориг. долко.* — *Прим. вид.*) и кругло якъ тоѣ имѣне выше писаное въ своих границах замѣрено естъ и роздѣлено (Вильна, 1499 АС I, 117—118).

Див. ще ОКРУГЛО.

КРОУГЛЪ ч. (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрноую слоужбою до на(с)... дали и потвердили есми его очи(н)оу... села на имѣ где дворъ его... волосѣни... и где кроугль (оа)нча (Сучава, 1448 Cost. II, 342).

ФОРМИ: *наз. одн. кроугль* (1448 Cost. II, 342).

***КРОУГЛЫИ** *прикм.* (3) <к р о у г л и г л о д ъ (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): а хота(р) той поустини на верхъ долины... таже прости чере(с) поле на великою могилоу, выше путь, таже прости оу кроугли гл(д) (Сучава, 1453 Cost. II, 445); к р о у г л а я д о у б -

р о в а (1) (*назва діброви у Молдавському князівстві*): а хотаръ тѣмъ селомъ... о(т) чоухри долиною до кроуглон доуброви (Сучава, 1431 Cost. I, 317); к р о у г л ы е л о з ы (1) (*назва місцевості у Львівській землі*): а мы есмо выслали врдика (!) нашего па(н)а ленка старостоу зоуденовского ис паны на тоу границу сталі по(д)лі потока малого крѣховца оу кроуглы(х) лозъ (Зудечів, 1421 Р 95—96).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. кроугли* (1453 Cost. II, 445); *род. одн. ж. кроуглон* (1431 Cost. I, 317); *род. мн. кроуглы(х)* (1421 Р 96).

КРУГЪ ч. (1) <к р у г ъ л у н ы (1) місячний цикл, що складається із 19 років юліанського літочислення: А писанъ въ Кобрыни, въ лѣто шесть тысячи девятьсотъ семдесятъ третего, кругъ слонца первого а луны девятьнадесятого, индикта тринадцатого, мѣсеца фебруарія девятьнадесятого, на серкизной недѣли (Кобрынъ, 1465 АкВАК III, 4); к р у г ъ с л о н ц а (1) сонячний цикл, що складається із 28 років юліанського літочислення: А писанъ въ Кобрыни, въ лѣто шесть тысячи девятьсотъ семдесятъ третего, кругъ слонца первого а луны девятьнадесятого, индикта тринадцатого, мѣсеца фебруарія девятьнадесятого, на серкизной недѣли (Кобрынъ, 1465 АкВАК III, 4).

ФОРМИ: *наз. одн. кругъ* (1465 АкВАК III, 4).

***КРУДА** ж. (1) (*назва озера у Троицькому воеводстві*): оув озера оу круды межи городна и мере(ч) по розвъ х(с)въ оу пѧтокъ оу канунъ сѣго обрѣзаниѧ хѣва по нароженъ сѣна божьего тисачъ (так. — *Прим. вид.*) лѣтъ и чотыри ста лѣтъ (б. озера Круди, 1400 Р 62).

ФОРМИ: *род. одн. круды* (1400 Р 62).

КРУКИНИЦКИЙ *прикм.* (1) (*пор.* Крукеничі у Перемишльській землі): а на то послуси вѣдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемишльскыи ... панъ яшко писаръ крукиницкыи (Перемишль, 1366 Р 12).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. крукиницкыи* (1366 Р 12).

КРУКЪЖДО ч. (1) (*особова назва*): Поручли(с) кна(з) велико(м) скиргайлу за гридка за коста(н)тинови(ч)... первы поручни(к) кна(з) михайло евнутѣви(ч)... степанъ зазѣба. кгастовъ кердуди крукѣждо сурѣатъ (б. м. н., бл. 1392 Р 46—47).

ФОРМИ: *наз. одн. крукѣждо* (бл. 1392 Р 47).

КРОУЛ *див. КРОЛЬ.*

КРУЛЪ *див. КРОЛЬ.*

***КРУПАЯ** ж. (1) (*назва села у Волинській землі*) Крупа: а едучи дорогою на гостинецъ Луцкый-полескыи, а отголь до дороги, которая идетъ зъ Жыдичына до Крупой, прозывается Острозское (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

ФОРМИ: *род. одн. Крупой* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

***КРОУПОВО** с. (1) (*назва села у Троицькому воеводстві*) Кроупово: И мы видѣчи речъ справедливоую, крани самыѣ про рекоу Зелвоу... казали есмо светгом присѧгнути, они обвели от Березое... к Кроупоу (!) (Лукониця, 1478 АС III, 17).

ФОРМИ: *дав. одн. ! Кроупоу* (1478 АС III, 17).

! КРОУПОМОУ <КРОУПОВОУ> *див. *КРОУПОВО.*

***КРУПСКО** с. (1) (*назва села у Львівській землі*) Крупска: возревше есмо на на (!) его вѣрноую службу... даемъ емоу... подъ галичемъ чѧгрово... а о(т)мѣна противу крупска волкови(ч) (Краків, 1394 Р 54).

ФОРМИ: *род. одн. крупска* (1394 Р 54).

КРУПША ч. (2) (*особова назва*): а тотъ дѣй Крупша сыновъ въ себе не мѣлъ, тол(ъ)ко одно двѣ дочцѣ (Вильна, 1495 РИБ 602).

ФОРМИ: *наз. одн. Крупша* (1495 РИБ 602); *дав. одн.*

! Крупшу (1495 РИБ 602).

***КРУПШОВЬ** *прикм.* (2): Ино, коли тому Петку а Петру тыи земли Крупшовы отчина и дѣдина естъ, а тотъ Вѣшторгъ, отецъ того Яка, не гораздо былъ тыи землі выпросилъ за пусто у отца нашего, короля его милости, а въ тыхъ землѣхъ наслѣдковъ не поведаячы (Вильна, 1495 РИБ 602).

ФОРМИ: наз. мн. ж. Крушовы (1495 РИБ 602).

Пор. КРУПША.

*KRUSELNICZA ж. (1) (назва села у Львівській землі) Крушельниця: Vulodislaw z bozey mylosty Korol Polski u Lithewski... znajemo czipimi... cz(t)om... dajemo um y daliesmo szelo v tustanskoj volosthy Kruselniczu na rucu striv (Глиняни, 1395 GL 166).

ФОРМИ: знах. одн. Kruselniczu (1395 GL 166).

КРУТИБОРОДА ч. (1) (особова назва): а при то(м) бы(л)... пань Ашко крутиборода (Кам'янець, 1420 ПГАГ).

ФОРМИ: наз. одн. крутиборода (1420 ПГАГ).

*КРУТЫЙ прикм. (1) ◊ круты й бере гъ (1) (назва урочища у Волинській землі): а здес по Бутыр и по Виноградную гору, а за рекою по крутый берегъ против двухъ грушъ; потуль ему волно сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10—11).

ФОРМИ: знах. одн. ч. крутый (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10).

*КРОУШЕВО с. (2) (назва села у Закарпатській Русі) Грушево: Се азъ пань радоуль... даемо вѣдомо... аже ба лица воевода... дадоше о(т) своего оурика три села монастырю... едно село тересь а друго (!) кривчичъ а третіе кроушево (Сигет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: знах. одн. кроушево (1404 ГМ).

КРЩЕНЪ див. ХРЩЕНЪ.

*КРЩЕНЫЙ прикм. (1) хрещений: мы па(н) ива(н) па(н) сръмскыи... свѣдчу то своимъ листо(м) иже пришедь пред на(с)... хмѣль крщене има прибекъ добыва(л) на воитку сулимовскемъ половины сулимова (Львів, 1412 Р 81).

ФОРМИ: наз. одн. с. крщене (1412 Р 81).

*КРЪВАВЫИ прикм. (1) (цсл. крѣвавыи) (кровоточивый) кривавый: и(н)и никто да несмѣть ты(х) монастырски(х) люди... соудити ани глобоу ис ни(х) брати ни за дѣгоубство... ни крѣвавыи рани а ни за синныи рани (Сучава, 1467 Мн. Doc. 125).

ФОРМИ: знах. мн. ж. крѣвавыи (1467 Мн. Doc. 125).

Див. ще *КРОВАВЫИ.

КРЪВЪ, КРЪВЪ, КРЪВЪ, КRW ж. (30) (цсл. крѣвь) кров: а коли которыи господарь порушить... и на таковыи да имаетъ оучастіе съ онѣми рекшими на ѣа крѣвь его на ни(х) и на чѣдохъ ихъ (Сучава, 1403 ДГАА); а кто бы хоти(л) пороушити илѣ отнѣти ты(х) татаре, то(т) ... да е(ст) подобе(н) юудѣ (<и> прокльтому ари и възъпиша: крѣ(в) его на ни(х) и на чѣдъ(х) и(х) (Нямц, 1453 Cost. II, 466); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того... потвѣрж(д)еніа, таковыи... да има(т) оучастіе и съ онѣми юудеи, ежъ възъпиша на га ха, крѣ(в) его на ни(х) и на чѣд(х) и(х) (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. крѣвь, крѣвь, крѣвь, крѣ(в) (1403 ДГАА; 1435 Cost. II, 682; 1448 Cost. II, 366; 1453 Cost. II, 466; 1457 BD I, 5; 1466 BD I, 106; 1479 BD I, 222; 1487 BD I, 311; 1492 BD I, 511; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.).

Див. ще КРОВЪ.

КРЪЖАНІИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а ми такождере и от нас есмы дали и потвѣрдили тоє прѣдреченоє половина село на имѣ Крѣжаніи на Сърати (Сучава, 1487 BD I, 304).

ФОРМИ: наз. Крѣжаніи (1487 BD I, 304).

КРЪЖЕ, КРЪЖЕ ч., невідм. (7) (особова назва, молд. «милиция»): Писал Шандроу Крѣже оу Васлоуи (Васлуй, 1495 BD II, 43); Писал Шандроу Крѣже (Васлуй, 1497 BD II, 113).

КРЪЖЕВИЧЬ, КРЪЖЕВИЧ ч. (15) (особова назва): Писал Шандроу Крѣжевич (Ясси, 1497 BD II, 98); И оустах азъ господство мы и заплатих оуси вышеписанныи пинѣзи... оу роуки... оуноукам Иліаша Крѣжевича (Гирлов, 1499 BD II, 154).

ФОРМИ: наз. одн. Крѣжевичъ, Крѣжевич, Крѣжеви(ч) (1497 BD II, 97, 98, 103, 117, 120; Cost. S. 209, 224; 1499

BD II, 141, 153, 156); род. одн. Крѣжевича (1499 BD II, 153, 154, 155).

*КРЪИНИЧЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): А хотарь томоу ... половин(и) села... на има половини от Крѣиничещи... поченши от Стоянова потока (Васлуй, 1497 BD II, 119).

ФОРМИ: род. Крѣиничещи (1497 BD II, 119).

*КРЪЛАНЫ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а хотарь томоу монастыреви... чере(с) трѣнавк(оу) поперекъ на крѣланы (Сучава, 1429 Cost. I, 248); а хотарь тои пасици: поченши... от монастырь поперекъ на Трѣнавкоу, та черес Трѣнавкоу поперекъ на Крѣлани (Сучава, 1470 BD I, 148).

ФОРМИ: знах. крѣланы I (1429 Cost. I, 248); Крѣлани I (1470 BD I, 148).

*КРЪЛИГАТА ж. (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): хотары оунгоуръ(номъ) от бакова поченши... о(т) крѣлигатою, та прости оу потокъ (Сучава, 1409 Cost. I, 64—65).

ФОРМИ: ор. одн. зам. род. о(т) крѣлигатою (1409 Cost. I, 65).

*КРЪЛИГАТОУРА див. *КРЪЛИГЪТОУРА.

КРЪЛИГ ДАНОВО див. КРЪЛИГЪ ДАНОВЪ.

*КРЪЛИГОВЪ прикм. (1): а оу то(м) сели... крѣлигова жена съ сыномъ (Сучава, 1435 або 1436 Cost. I, 494).

ФОРМИ: наз. одн. ж. крѣлигова (1435 або 1436 Cost. I, 494).

*КРЪЛИГЪТОУРА ж. (27) (назва місцевості, також територіально-адміністративної одиниці у Молдавському князівстві): тѣ(м) мы видѣвше правоую и вѣрноую его слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли четири села на крѣлигътоура (Сучава, 1426 Cost. I, 178); Тамъ ми видѣвше его правоую и вѣрноую слоужбоу до нас... дали... есми емоу оу нашей земли оу молдавскои... села оу волости Крѣлигътоуръ (Сучава, 1458 BD I, 24); А хотар томоу вышеписанномуу селоу, що на Крѣлигатоуръ на има Милчинешіи (Гирлов, 1499 BD II, 148).

ФОРМИ: род. одн. ! К(рѣлигъ)тоуръ (1493 BD II, 26); місц. одн. на (оу) Крѣлигътоуръ, Крѣлигатоуръ, крѣлигътоура. Крѣлигътоуръ 17 (1426 Cost. I, 178; 1435 Cost. I, 409; 1456 Cost. II, 568; 1458 BD I, 24; 1466 BD I, 114; 1488 Cost. S. 128; 1490 BD I, 434; 1492 BD I, 504; 1497 BD II, 100; 1499 BD II, 148 і т. ін.); на Крѣлигътоури, Крѣлигатоури, крѣлигътоури 7 (1426 Cost. I, 182; 1427 DBAc 22; 1490 BD I, 432; 1497 BD II, 96, 99; 1499 BD II, 147); на крѣлигътоури 2 (1431 Cost. I, 317; 1434 Cost. I, 391).

КРЪЛИГЪ ДАНОВЪ, КРЪЛИГ ДАНОВО ч. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а мы такождере и от нас есмы дали и потвѣрдили слоугам нашим Братоулоу (<и> братоу его <Кости>... на имѣ село Крѣлиг Дановъ (в ориг. Даново.— Прим. вид.) (б. м. н., 1497 BD II, 124).

ФОРМИ: наз. одн. Крѣлиг Даново I (1497 BD II, 124); Крѣлигъ Дановъ I (1497 BD II, 123).

*КРЪЛИГЪТОУРА див. *КРЪЛИГЪТОУРА.

*КРЪЛИГЪТОУРА див. *КРЪЛИГЪТОУРА.

*КРЪЛИЖАНЫ мн. (1) (назва ставу у Молдавському князівстві): А хотар Драгомирешем... от... става Крѣлижаном, да ест оусе долоув потоком Брѣлинским (Гирлов, 1499 BD II, 154—155).

ФОРМИ: дав. Крѣлижаном (1499 BD II, 155).

КРЪМЪТЕ ч., невідм. (3) (особова назва, молд. кърме «руль»): И оуоставше наш(и) слоуг(и) Жоуржа Крѣмъте и брат его Драгоше... и заплатили оусех исполна тоты вышеписанніи пинѣзи... оу роуки слоузъ нашему Тоаде-роу (б. м. н., 1495 BD II, 87).

КРЪНА ж. (2) (назва села у Молдавському князівстві): того радѣ, мы видѣвши его правоую и вѣрноую слоужбоу... дали и потвѣрдили есми емоу... села на имѣ опришещи на зелетина и крѣна (Сучава, 1452 Cost. II, 432); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали... есми им...

села... на имъ Ласлоаніи... и Кръна (Васлуй, 1495 *BD* II, 59).

ФОРМИ: наз. одн. **кръна**, **Кръна** (1452 *Cost.* II, 432; 1495 *BD* II, 59).

***КРЪНГЪ** ч. (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): Мно мы есмо им досмотрили и познаменали... почънши ис верха от берегъ Брълада... до оустіе потока Крънга (Бирлад, 1495 *BD* II, 63).

ФОРМИ: род. одн. **Крънга** (1495 *BD* II, 63).

КРЪНЩІИ мн. (4) (назва села у Молдавському князівстві): а мы такожде и от нас есмы дали... слоугам нашим Михъилоу и братоу его Гицоулоу тое прѣдреченсе половина село на Кобълех на имъ Крънщїи (Сучава, 1494 *BD* II, 34).

ФОРМИ: наз. **Крънщїи** (1494 *BD* II, 34); род. **крънщц** (1494 *BD* II, 35).

КРЪНИЦА, **КРЪНИЦА**, **КРЪНИЦЪ**, **КЪРНИЦА** ж. (90) джерело (65): а хотарь имъ нижни... на ту сторону селета оу нижнимъ конци поланы могыла а о(т) тола простъ чересь лугъ оу к(р)ъници могила (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); А тако даіємо і daleszmo iemu thuiu paszu didinu na imie Jermolinczi... ze wzim prawem... i s kpiczami, stho szuth ys toho lisza Haczyszcy witekli (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 3—4); А отъ долины Лоточной до Крыницы, гдѣ ся починаеть ричка Ольшанка, там же кощовъ усыпаты есмо велилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); и мы емоу дали... тые села верхоу описанье со всемъ с тымъ што к нимъ з века и здавна слушало... изъ криницами, съ озеры (в ориг. созери.— *Прим. вид.*) (Київ, 1437 *AS* I, 34); мы великий князь Швитрикаило олькирьдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ... дали есмо... сѣножать оу Гачицехъ, отъ тое сеножати земля оуса по ланы... а по болото а по криницю оу солотвинахъ земля и сеножати о(т) колодаза до колодаза по оувозицѣ по Добраньскій путь, а по криницю подъ оувозицѣмъ (Городок, 1443 *P* 144—145); а к тому оу мзыри придали есмо емоу село смолиговичи... с криницами с потоки (Луцьк, 1452 *P* 161); мы Олександръ... великий князь литовский... чинимъ знаменито... ижъ вбачивши върнии службы... княжати Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именемъ Звагол... дали есмо ласкаве... изъ реками, изъ малыми рѣчками, с озеры, ис ставы, ис криницами з малыми и великими (Вільна, 1499 *AS* I, 117);

(назви джерел у Молдавському князівстві): к р ъ н и ц а б а л и н о е (1): тѣмъ мы видѣвши его правою и върною слоужбою до на(с)... дали ... есмо имъ... крѣница балиное, на соухолоуи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324); к р ъ н и ц а Б е р е с т о в а (1): и дали... есми тому святому нашему монастыроу Молдавица... села на имъ Сингурѣни... съ крѣницами, на имъ крѣницамъ: крѣница Берестова и два крѣници у верха Сухой (Сучава, 1473 *ШКН* 164); к р ъ н и ц и б о р и н а (2): а хотарь тому село да е(ст)... о(т) побрата на крѣницю бороноу коуда и пань крѣсть даль (Сучава, 1448 *DIR* № 10 а); к р ъ н и ц а в е л и к а (1): и дали есми емоу оу нашей земли... на кегача мѣста о(т) лоустини пониже проуна(1) оу крѣница педоучелоулоуи и пониже крѣница велика (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444); к р ъ н и ц я В л ѣ к а н о в а (2): А хотарь Бълошешимъ да ест почениши отъ крѣницъ Влъканова до крѣницъ Корнина (Сучава, 1475 *BD* I, 206); к р ъ н и ц а Г р а д и щ е и (1): мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже прѣдоша... слоуга нашъ Станчоулъ Хоусив... и продалъ свою правою и питомю отиноу... и крѣницю Градищеи, слоужъ нашему пану Лоупе (Сучава, 1487 *BD* I, 516); к р ъ н и ц я д о у м и т р о в а (1): а хотарь монастыроу о(т) вороне(ц) почениши о(т) мо(л)довоу... до крѣници доумитрови (Сучава, 1490 *ДГСХМ*); к р ъ н и ц я к а л о у г е р о в а (1): и далъ и потвердили есми емоу оу нашей земли оу молдавской... селище Татоулово... и на верхъ Бързотъ оу крѣници калоугеровъ оу городище (в ориг. горо-

додище.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1468 *BD* I, 130); к р ъ н и ц я К о р и н а (1): А хотарь Бълошешимъ да ест почениши отъ крѣницъ Влъканова до крѣницъ Корнина (Сучава, 1475 *BD* I, 206); к р ъ н и ц а к о у к о в а (1): дали и потвердили есмо имъ... селище... радичево... и селище бер(е)во(е)во... и крѣница коуковы и съ (млины) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324); к р ъ н и ц а П е п е р и г о в а (1): мы Стефанъ воевода... знаменито чинимъ... оже прѣдоша... Д(ан Сокол...) и продали... едиоу крѣницю, що (са) зоветъ Пеперигова (Сучава, 1473 *BD* I, 189—190); к р ъ н и ц я с о л о д к а (2): а хотарь тому село да е(ст) повыше потокомъ долоу до крѣници солодкоу (Сучава, 1448 *DIR* № 10 а); к р ъ н и ц а Х р и с о в а (1): А хотарь тое село на имъ Подольнѣи да ест... почениши отъ рѣцъ Бистрица... на дѣль оу крѣница Хрисова (Сучава, 1479 *BD* I, 221); б е р б е н и ц я к р ъ н и ц я (1) *див.* ***БЕРБЕНИЦИ**; з е м е н ѣ с к а я к р и н и ц я (2) *див.* ***ЗЕМЕНЬСКИЙ**; к а м е н а я к р и н и ц я (2) *див.* ***КАМЕННИ**; с п р а в и н а к р ъ н и ц а (1) *див.* ***СПРАВИНЪ**; с т о у д е н а к р ъ н и ц а (1) *див.* ***СТОУДЕННИ**; Щ о у б е е в а к р ъ н и ц а (3) *див.* ***ЩОУБЕЕВЪ**.

ФОРМИ: наз. одн. **крѣница** 3 (1446 *Cost.* II, 270; 1467 *BD* I, 117; 1473 *ШКН* 164); **крѣница**, **крѣницъ** 3 (1429 *Cost.* I, 269; 1443 *Cost.* II, 149; 1495 *BD* II, 39); **кырица** 1 (1434 *Cost.* I, 391); *зам. род.* оу (пониже) **крѣница** 1 (1436 *Cost.* I, 444); *зам. знах.* оу **крѣница** 1 (1479 *BD* I, 221); *дали...* есмо... **крѣница** 1 (1448 *Cost.* II, 324); *род. одн.* **крѣници**, **к(р)ѣници** 23 (1392 *Cost.* I, 7; 1425 *Cost.* I, 168; 1429 *Cost.* I, 280; 1436 *Cost.* I, 459; 1448 *Cost.* II, 316; 1466 *BD* I, 114; 1469 *BD* I, 136; 1488 *BD* I, 348; 1497 *BD* II, 119; 1499 *BD* II, 153 и т. ін.); **крѣницъ** 3 (1475 *BD* I, 206); **крѣници** 1 (1420 *Cost.* I, 135); **крѣницъ** 1 (1479 *BD* I, 221); **кырици** 1 (1430 *ГВКЛ* 8); **кырици** 1 (1478 *AS* I, 76); *дав. одн.* **кырици** (1478 *AS* I, 76); *знах. одн.* **крѣницю** 5 (1420 *Cost.* I, 135; 1473 *BD* I, 190; 1487 *BD* I, 516; 1494 *BD* II, 35; 1495 *BD* II, 63); **крѣницю** 1 (1448 *DIR* № 10 а); **кырицию** 1 (1443 *P* 145); *зам. род.* пониже **крѣницю** 1 (1425 *Cost.* I, 168); **о(т) крѣницю** 1 (1448 *DIR* № 10 а); *місц. одн.* на **крѣници** (1408 *Cost.* I, 61); *зам. знах.* долоу на **крѣници** солоткоу (1448 *DIR* № 10 в); *наз. мн.* **крѣници** (1429 *Cost.* I, 280; 1437 *Cost.* I, 541; 1473 *ШКН* 164); *зам. род.* оу двѣ **крѣници** (1436 *ВАМ* 33); оу дво(м) **крѣници** (1442 *Cost.* II, 101); *род. мн.* **крѣницъ** (2-а пол. XV ст. *СПС* № 3); *дав. мн.* **крѣницамъ** (1473 *ШКН* 164); *ор. мн.* **кырициами**, **кpiczami** 17 (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1433 *P* 119; 1437 *AS* I, 34; 1445 *P* 148; 1446 *AS* I, 43; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1452 *АрхЮЗР* I, 21; 1492 *АЛМ* 30; 1498 *ГВКОО* и т. ін.); **кырициами** 6 (1445 *P* 150; 1446 *AS* III, 5; 1451 *P* 156, 159; 1452 *P* 161; 1499 *AS* I, 117); **кырициами** 1 (1433 *P* 127); **кырициами** 1 (1443—1446 *P* 147); **крѣницями** 1 (1424 *P* 100); **крѣницами** 1 (1473 *ШКН* 164).

Див. ще **ЗАЕЦЕВА КРѢНИЦЪ**, **ШОЛОМОНОВА КРѢНИЦЪ**.

***КРѢНИЦИ** мн. (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правою и върною слоужбою до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли села на имѣ, на богданѣ где е(ст) баланъ... и на кегачь на пото(к) крѣницамъ где былъ оана албоулъ (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444); Тамъ ми видѣвши его правою и върною слоужбою до нас... дали и потвердили есми емоу... села оу волости Крѣлицъ турѣ... и пасикоу... на потока Крѣницѣмъ (Сучава, 1458 *BD* I, 24).

ФОРМИ: *дав.* **крѣницамъ** (1436 *Cost.* I, 444); **Крѣницѣмъ** (1458 *BD* I, 24).

КРѢНИЦЪ *див.* **КРѢНИЦА**.

КРѢНИЦА *див.* **КРѢНИЦА**.

КРѢНИЧАНИ, **КРѢНИЧАНИ** мн. (4) (назва села у Молдавському князівстві): се азъ пань крѣсть да(л) есмь едино село монастыроу нѣмскому... на име село крѣни-

чани (Сучава, 1448 DIR № 10 в); а мы такожде есми дали... пану Моушату дворникоу тое прадреченное селище на има Попринканыи... межи Посадничии и межи Кръничани (Ясси, 1476 BD I, 208—209).

ФОРМИ: наз. кръничани I (1448 DIR № 10 а); кръничани I (1448 DIR № 10 в); ор. Кръничани (1476 BD I, 208, 209).

*КРЪНОУЛОВЪ прикм. (2) ◇ ставъ Кръноуловъ див. СТАВЪ'.

ФОРМИ: род. одн. ч. Кръноулова (1494 BD II, 35).

Пор. *КРЪНОУЛЪ.

*КРЪНОУЛЪ ч. (4) (особова назва, молд. кырн «кирпатий»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прад нами... оуноукове Михоула Кръноула... и продали свою правою отниноу (Сучава, 1494 BD II, 34).

ФОРМИ: род. одн. Кръноула (1494 BD II, 34, 36).

КРЪСТЕШІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тога истина настасіа ... дали и потвърдили есмы еи... села на имъ: Стънидешіи... и Кръстешіи на Молдавъ (Сучава, 1493 BD II, 30—31).

ФОРМИ: наз. Кръстешіи (1493 BD II, 31).

КРЪСТИНА див. КРЕСТИНА.

*КРЪСТИНИНЪ прикм. (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прѣд нами... Кръстина, дочка Воиславина, и сестрича Кръстинина Настасіа... и измѣнили съ господство мы свои правіи отнини (Гирлов, 1499 BD II, 161—162).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Кръстинина (1499 BD II, 162).

Пор. КРЕСТИНА.

КРЪСТИНЦИ мн. (1) (назва села на Буковині) Керстені: тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали есми емоу... села... на имъ село кинди(н)ци... еще село кръстинци (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: наз. кръстинци (1437 Cost. I, 541).

*КРЪСТИНЪ прикм. (2): а тое привиліе вишеписа(н)ны(х) пре(д)ко(в) наши(х) изгиноули о(т) роуки кръстини сѣа пантелееѣва (Васлуй, 1464 DIR«А» 517); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тога истина Настасіа... оуноука Кръстина, жаловали есмы ей особною нашею милостію (Сучава, 1493 BD II, 30—31).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Кръстина (1493 BD II, 31); род. одн. ж. кръстини (1464 DIR«А» 517).

Пор. КРЪСТА.

*КРЪСТИШОРЪ ч. (1) (особова назва): <тѣ(м)> мы видѣвши его правою и вѣрною службою до на(с)... дали... есми ему... <село на имъ> вѣр(топъ)... <поже куп(ил) тое село> <бъ>лаурь о(т) пана кръстишо(р) (б. м. н., 1479—1480 Cost. S. 105).

ФОРМИ: род. одн. кръстишо(р) (1479—1480 Cost. S. 105).

КРЪСТІАНЕСКОУЛЪ ч. (1) (особова назва): мы стефа(н) воевода... чини(м) знаменито... оже тотъ истинны слоуга нашъ михаилъ кръстіанескоуль слоужи(л) намъ правою и вѣрною службою (Сучава, 1433 Cost. I, 364).

ФОРМИ: наз. одн. кръстіанескоуль (1433 Cost. I, 364).

КРЪСТІАНЕЩИ, КРЪСТІЕНЕЩИ, КРЪСТИЕНЕЩИ, КЫРСТІЕНЕЩИ мн. (6) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... понеже... дадо(х) монастыроу о(т) нѣмца... двѣ сельъ на оусти нѣмца на има кръстіанеши и темешеши (Сучава, 1427 DIR«А» 450); и еще есми потвърдили монастырю нѣшем(у) вышеші(с)нном(у) село монасгирска на имъ телебчични на серъти... и на оусти нѣмца... кръстіанеши (Сучава, 1470 DIR«А» 522).

ФОРМИ: наз. кръстіанеши, кръстіанеши 3 (1446 Cost. II, 251; 1447 Cost. II, 288; 1470 DIR«А» 522); кръстіанеши I (1427 DIR«А» 450); кырстіанеши I (1454 Cost. II, 517); род. кръстіанешъ (1433 Cost. I, 364).

*КРЪСТІНА див. КРЕСТИНА.

КРЪСТЬ¹ ч. (5) (цсл. кръсть) (предмет християнского культу) хрест (1): и прысегалъ есми самъ изъ сыномъ нашымъ Богданомъ... на святое евангелие и на кръсту божомъ (б. м. н., 1496 BD II, 402);

(межовий знак у вигляді хреста) хрест (3): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тотъ истинни тизоане... прода(л) едноу боукату землю(!)... монастырю нашему о(т) нѣмца... на имъ за соухо(м) потоць (!) и где е(ст) кръсть, на поли, мало ниже кръста (Сучава, 1452 Cost. II, 409—410); хота(р) стое починьшіи монастырь оу пнгърац (!) о(т) доуба что е(ст) на не(м) кръ(с)ть просто чересъ полъ на могілоу (Корочин Камінь, 1458 Mih. Doc. 121);

Кръсть Каменски (1) (назва поляни у Молдавському князівстві): а хотаръ тои поустыни поченше от Великои Долины... прости чересъ поле на Кръсть Каменски (Сучава, 1438 DBAc 27).

ФОРМИ: наз. одн. кръсть, кръ(с)ть (1452 Cost. II, 410; 1458 Mih. Doc. 121); род. одн. кръста (1452 Cost. II, 410); знах. одн. Кръсть (1438 DBAc 27); місц. одн. на кръсту (1496 BD II, 402).

Див. ще *КРЕСТЬ, *КРИЖЪ.

*КРЪСТЬ² ч. (1) Христос: а по нашемъ <живо(т)ъ кто <бо(у)дет(господаръ нашей) земли... тотъ <шо...> или би радиль на пороу(шеніе) таковы да е(ст) <прокла(т) о(т)... св)Ашаго (!) кр(ъ)ста и о(т) Д ев(ангелист)и (Сучава, 1429 Cost. I, 249).

ФОРМИ: род. одн. кр(ъ)ста (1429 Cost. I, 249).

Див. ще *ХРИСТОСЪ.

КРЪСТА, КРЪСТЪ, КИРСТА, КЫРСТА, КЫРСТЪ ч. (120) (особова назва, молд., цсл. Христофоръ, гр. крѣстофоро(с)): а на то вѣра нашего госпо(д)ства... александра воеводу... вѣра пана влада сиратъского и брата его нана кръста чашника (Сучава, 1411 DIR«А» 439); И пак оу томъ придоше прад нами... Анноушка и сестра еи Моуша... и тиж племеник их кръсть... и продали свою правою отниноу (Бирлад, 1495 BD II, 64).

ФОРМИ: наз. одн. кръста, кръсть, кр(с)тъ, кър(с)тъ 23 (1418 Cost. I, 127; 1421 Cost. I, 142; 1438 DBAc 27; 1441 DIR«А» 477; 1447 Cost. II, 281; 1456 ЭСФ; 1464 DIR«А» 517; 1472 Cost. D. 26; 1490 BD I, 432; 1495 BD II, 64 і т. ін.); кырсть I (1455 Cost. II, 540); кырста I (1434 Cost. II, 670); кирста I (1434 Cost. II, 665); род. одн. кръсти, крсти, кр(с)ти 61 (1414 DIR«А» 441; 1426 BAm 22; 1434 Cost. I, 374; 1439 Cost. II, 42; 1441 DBAc 40; 1445 Cost. II, 226; 1446 Cost. II, 238; 1479—1480 Cost. S. 105; 1493 BD II, 31 і т. ін.); крста, крсть, кр(с)тъ, крсть 24 (1411 DIR«А» 439; 1414 Cost. I, 112; 1433 Cost. II, 594; 1436 BAm 29; 1438 Cost. II, 15; 1441 DBAc 35; 1442 Cost. II, 101; XV ст. HPPF; 1443 BAm 41; Cost. II, 149 і т. ін.); кирсть I (1436 Cost. I, 455); кирсти I (1436 Cost. I, 483); дав. одн. крсть 2 (1428 Cost. I, 221; 1429 Cost. I, 248); крсти, крсти 2 (1418 Cost. I, 127; 1491 Cost. D. 37); знах. одн. крстью (1418 Cost. I, 127).

! КРЪТОЛ <КРОТОН> ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали... есми томоу сѣмоу монастыроу села... и пасика оу фоунъ(д), за крѣто(л) (!) (Сучава, 1462 Cost. D. 10).

ФОРМИ: знах. одн. ! крѣто(л) (1462 Cost. D. 10).

*КРЪХАНЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣмъ мы <ви>дѣвши его правою и вѣрною служб(оу) до нас... дали и <потвърдили есми емоу... пониже от Кръханъ, оу мохили, мѣсто, да осадитъ соби село (Сучава 1466 BD I, 110).

ФОРМИ: род. одн. Кръханъ (1466 BD I, 110).

*КРЪЧМА ж. (4) (цсл. кръчма, болг. кръча) I. корчма, шинок (3): также и г(с)во ми даемъ воскъ о(т) оуси кръчма(х) о(т) бани да прислоуха(с) к тои сѣои монастырь къ сѣои цркви о(т) молдавици вса(м) приходо(м) (б. м. н., 1458 DIR«А» 513).

2. хмільний напій (1); а кто бы хоти(л) крѣчмоу чинити да не иметса написати оу катасти(х) оу калоугери (б. м. н., 1458 DIR«А» 513).

ФОРМИ: *знах. одн. крѣчмоу* (1458 DIR«А» 513); *род. мн. крѣ(ч)мъ* (1458 DIR«А» 513); *місц. мн. зам. род. о(т) крѣчма(х)* (1458 DIR«А» 513).

Див. ще *КРЪЧМА.

КРЪЧЮН *див. КРАЧУНЪ.*

*КРЪВДА *див. КРИВДА.*

*КРЪЛОШАНИНЪ *див. *КРИЛОШАНИНЪ.*

*КРЪНИЦА *див. КРЪНИЦА.*

*КРЪНИЦА *див. КРЪНИЦА.*

*КРЪНЫЦА *див. КРЪНИЦА.*

*КРЪРОСТН *див. *КРЪПОСТЬ.*

*КРЪТЫЙ *дієприкм.* (1) *покритий*: продал есми тое имене Дажев п(а)ну Федору Оножку Витоникаму за двесте коп широкихъ грошей монеты чешское и за кожу бобровый сукномъ поръпрыаномъ крытый (Володимир, 1475 AS I, 72).

ФОРМИ: *нас. мн. знах. одн. ч. крытый* (1475 AS I, 72).

КРЪВЪ *див. КРЪВЪ.*

КРЪЖЕ *див. КРЪЖЕ.*

*КРЪМЪНѢШТИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы вѣдѣвше его правую и вѣрну служ(ж)бу до насъ... дали есмы ему... красныи потокъ... а на томъ потоцѣ два села комановци и крѣмънешти (Сучава, 1403 RS 338).

ФОРМИ: *знах. крѣмънешти* (1403 RS 338).

*КРЪПОСТЬ *див. *КРЪПОСТЬ.*

*КРЪСТЬ *див. КРЪСТЬ¹.*

*КРЪСТА *див. КРЪСТА.*

КРЪМЕНЕ *ч., невідм.* (2) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоше прѣд нами... слоуга наш Доума... и сестричичи его Драготъ Крѣмене и Цинтъ... и продали свою правую огниноу (Сучава, 1491 BD I, 466—467).

*КРЪПИТИ *дієсл. док.* (1) (що кому) (*затвердити навично*) закрѣпити (що за ким): (а по нашемъ животѣ кто) будеть г(сп)д(л)рь земли намъи (!)... то(т) що(бы не) поруши(л) нашего даіе, али щобы имъ оутвѣди(л) и крѣпи(л), за ну(ж) есми дали ему за его право и вѣрною службу (Сучава, 1443 Cost. II, 156).

ФОРМИ: *баз.-ум. сп. 3. ос. одн. ч. що(бы)...* **крѣпи(л)** (1443 Cost. II, 156).

*КРЪПКИЙ *прикм.* (1) *непохитный, твердый*: а на крѣпость, и на великое крѣпкое потверженье, на то дали есмъ нашъ листъ и печать есмо нашу казали завѣсити (Чжюрзев, 1403 ДГМ).

ФОРМИ: *знах. одн. с. крѣпкое* (1403 ДГМ).

КРЪПКО *присл.* (4) 1. *непохитно, твердо* (3): а на крѣпо(ст) то(г) листа привѣ(с)ли есмо наша печат(т) абы то крѣпко здержа(т) не изрушисто никакими дѣ(л) (Молодечно, 1388 P 43—44); Слюбуемо ... ты-то листы и записы нашъ... Владиславу крол Полскому держати и помнити крѣпко, непорюшено (Чжюрзев, 1403 ДГМ); а симъ нашимъ листомъ потвержаемъ... то наше голдованіе и присагы прореченые и такы листы... мощно, крѣпко и без порушенья держати и полнити (Дольный Торг, 1411 Cost. II, 638).

2. (*з правною силою*) *законно* (1): на то все послали есмо сей нашъ Арлыкъ и с нашею печатью золотою абы то крѣпко было (б. м. н., 1392—1393 PФВ 171).

*КРЪПОСТЬ *ж.* (304) *правомочне потвердження*: а на крѣпость того наша печатъ к сему листу велѣли есми привѣсити (Луцьк, 1388 P 37); на крѣпость сѣму нашему листу казали есмо нашу печатъ привѣсити (Краків, 1394 P 54); на крѣпость сему печат(т) свою привѣсиль есмъ (Мереч, 1401 P 64); а на крѣпость к сему нашему листу казали есмы привѣси(ти) нашу печатъ (Медика, 1415 P 87); а на бо(л)шоую крѣпость тому оусему вышеписанному и печат(т) нашу и печати бодр (sic.— *Прим. вид.*) наши(х) велѣли

есми привѣсити к сему нашему листу (Хотин, 1455 Cost. II, 775); а на болшоую крѣпость и потвѣрж(д)еніе томуоу вѣсемуоу вышеписанному, велѣли есмы... намоу (!) печат(т) привѣсити к семуоу нашему листу (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: *род. одн. крѣпости* (1439 Cost. II, 713); *знах. одн. крѣпость, крѣпо(ст), крѣпость, крѣпость, крѣпость* 273 (1388 P 37; 1394 P 54; 1407 P 72; 1415 P 87; 1429 Cost. I, 243; 1445 Cost. II, 231; 1463 Cost. S. 45; 1472 BD I, 172; 1483 BD I, 273; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); *крѣпости, крѣпости* 17 (1409 Cost. I, 65; 1428 Cost. I, 210; 1445 DIR«А» 483; 1451 Cost. II, 403; 1459 BD I, 28; 1461 BD I, 45; 1479 BD I, 229; 1480 BD I, 245; 1483 Cost. S. 122 і т. ін.); *крѣпость, крѣпост, kriposth, kripost¹, kryposth* 7 (1393 Cost. I, 14; 1395 GL 166; 1407 АрхЮЗР 8/IV, 4; P 72; 1462 BD II, 290, 293; 1465 GL 176); *крѣпость, крѣпос(т), крѣпость* 4 (1404 Cost. II, 625; 1443 Cost. II, 121, 185; 1489 BD I, 378); *! крѣпост* 1 (1491 CVД); *! крѣпост* 1 (1493 BD II, 27).

Див. ще *КРАПЬКОСТЬ.

КРЪТОСТ (КРЪПОСТ) *див. *КРЪПОСТЬ.*

*КРЪХАЕВЪ *ч.* (3) (*назва села у Чернігівській землі*): Крехаів: Я волчько бодѣ(н)ковський исвоими дѣ(т)ми... визнавае(м)... и(ж)... продали есмо пану мартину гкасто(в)товичю сѣлща наши на има крѣхае(в) (Овруч. 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: *наз. одн. крѣхае(в)* (2-а пол. XV ст. СПС); *дав. одн. крѣхаево(у)* (2-а пол. XV ст., СПС); *крахаево(у)* (2-а пол. XV ст. СПС).

*КРЪЦЕВИЧЪ *див. КРЕЦЕВИЧ.*

КРЯКОВ *прикм.* (1): а также есми потвердили монастироу нашему (оуси татарове) и цигане, на имѣ татара(м) илѣ батама(н) сѣ чельдью си... торка, си(н) кряков (sic.— *Прим. вид.*) (Сучава, 1462 Cost. D. 11).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. кряков* (1462 Cost. D. 11).

*КРАМАНЕЦЪ *див. *КРЕМАНЕЦЪ.*

КРАМАНИЦКИЙ *див. КРЕМАНЕЦКИЙ.*

*КРАПОСТЬ *див. *КРЪПОСТЬ.*

*КРАПОСТЬ *див. *КРЪПОСТЬ.*

*КРАПЬКОСТЬ *ж.* (1) (*стп. krzepkość, стп. křepkost*) *правомочне потвердження*: а на крапьякость (sic.— *Прим. вид.*) томуоу всемоу маестатъ нашъ есмо привѣсильи и наша рада... свои печати къ семуоу нашомоу листу привѣсильи жѣ (Сучава, 1442 Cost. II, 717).

ФОРМИ: *знах. одн. крапьякость* (1442 Cost. II, 717).

Див. ще *КРЪПОСТЬ.

*КСЕНЗЪ *ч.* (1) (*стп. ksiądz*) *ксендз*: Се я Янь, иначей Корѣйва Ядуктовичъ, продалъ есмы... землю свою питомую... ксензью Матью, бискупу Виленьскому (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106).

ФОРМИ: *дав. одн. ксензью* (1451 АкЮЗР II, 106).

Див. ще КНАЗЪ 2.

КТНО КОЛЕ *займ.* (1) (*стп. ktokole (відносний) (приєднує підрядне додаткове речення — у посполції з узгаляюючим займенником у головному реченні)* будь-хто: Władisław... korol polski... czynieму znamienitho... kazdomu dobromu, komu toho potrzebizna, ktho kole nan woyrzith (1) ili vszlizith czuczzi, aze dale iesmo sluze naszimu Chodkowi szelo na imie Jermolinczi (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 3).

ФОРМИ: *наз. одн. ktho kole* (1407 АрхЮЗР 8/I, 3).

Див. ще КТОКОЛWIEK, КТО КОЛИ, ХТОНЬКОЛИ.

КТИТОРСТВО *с.* (1) (*право опікування над храмом*): ктиторство: (мы алекс)андрѣ воевода... чинимъ зна(ме)нито...) ... (оже тоти истини) слоугы наши тодеръ и лѣе дали есмы имы єдно (мѣсто на тазловъ...)... да поставеть и да осадеть себѣ монастырь, да имъ боуде(т) оурикъ и непорюшено ктиторство имъ и дѣтемъ и(х) (Сучава, 1424 Cost. II, 956).

ФОРМИ: *наз. одн. ктиторство* (1424 Cost. II, 956).

КТО¹, ХТО, КЪТО, ХЪТО *займ.* (1938) 1. (*відносний*) (*приєднує підрядні речення*) (1709) а (*додаткові*) (977)

кто (у *постпозиції* — із *співвідносним словом* або *узагальнюючим займенником у головному реченні*) (577): не оусхочеть ли король самъ заплатити дасть тому то дичьство (!) кто его потажеть (б. м. н., 1352 P 6); Мы кна(э) литовский кна(э) олександро корьятовичь... чинимъ свѣдочно своимъ листомъ всакому доброму кто жь на сеи листъ посмотритъ што жь былъ... кна(э) юрьи корьятович(ч) придасть млинъ къ цркви... оу смотричи (Смотрич, 1375 P 20); мы великий жнзь швитригаиль... чини(м) знакомито... каждому доброму... хто на нь возритъ или его чтучи услышитъ кому жь коли его будеть потребизна иже... дали есмо... пану андрью... село михлинъ (Київ, 1433 P 118); А... корол... и короуна полскаА имае нас миловати... и оборонити... от каждого на свѣти языка... и от каждой парсоуны кто боудет противко нам (Сучава, 1468 BD II, 302); а так то справил иж она волна по своемъ животе тые именаА отдати тому, кому хочет (Луцьк, 1487 AS I, 240); О то(м) хто брата забьеть (XV ст. BC 29 зв.); И мы... вельби есмо Шемету п(е)н(е)зей своихъ смотрѣти на томъ, кому далъ (Вільна, XV ст. РИБ 610); мы Стефан воевода ... знаменито чинимъ ис симъ листомъ нашимъ вьсьмъ кто на немъ оузритъ или чтучи его оуслышитъ (Ясси, 1500 BD II, 173);

(без *співвідносного слова* або *узагальнюючого займенника у головному реченні*) (354): Мы Alexandr... kniaz Litowskij... znamenito czynim tym naszym listom, ninisznim i potom buduczim, кому budet' potreba toho wedati abo czuczti jeho slyszati. (Луцьк, 1388 ZPL 103); а коли имуть купити татарьскыи товаръ... смьеть его продати кому любить (Сучава, 1408 Cost. II, 630—631); А то дали есмо оу до(м) Сѣти тр(о)ци на пАма(т) (так.— *Прим. вид.*) родителе(м) ншимъ... а на(м) на здоро(в)е кого бо(г) при животѣ پدرъжи(т) (Київ, 1459 P 174); да ест им от нас оурик ис вьсьем доходом, им и дѣтем их и оуноучатом ихъ... и вьсьемоу родоу их, кто съ им изберегт наиблизній (Сучава, 1489 BD I, 367); Я Иван Тимофеевич Коуль ... з женоу моею... визнаваем... сям нашим листом, хто на него посмотрит... комуу потреб того вѣдати, што жь вѣдали есмо въ кназа Васила... тридцат коп грошей широких (Друцьк, 1492 AS III, 23); а жена его именіе свое вьно продасть комуу хоч(т) (XV ст. BC 39); Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотритъ, або чтучи его услышитъ, кому того потребъ будеть вѣдати. Билъ намъ чоломъ панъ Виленскій... и просилъ в насъ людей въ Городенскомъ повѣтъ (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

(у *препозиції* — із *співвідносним словом* або *особовим займенником у головному реченні*) (33): а кто поидеть съ сею грамотоу через дорогычнъ... до лучьска торговат ис торунаА азъ кназь кестути не велю ихъ займати (б. м. н., п. 1341 P 2); А хто сію грамоту мою порушитъ... тому судить Богъ (Київ, 1398 ДГПМ); а хто немецкую чела(д) держа бы одно(г) затаилъ довьдавса ты(х) буде(м) казни(т) великими казньми (Перемишль, 1447—1492 ЛКНКВ); а хто не вьсхочеть по мнѣ давать того жита, судить ему Богъ (Березовець, 1486 АЛЮЗР I, 295); а хто бы хотелъ ихъ до року габати, и ты бы ихъ отъ тыхъ боронилъ (Краків, 1487 РИБ 226); а хто первой позвалъ того первой именоватъ а хто друугы(и) позоветь того уторый именоватъ (!) тако(ж) и до конца (XV ст. BC 13 зв.); естлибы онъ не хотѣлъ ему служити, тогда ему вольно пойти отъ него прочъ и кому хотѣлъ, тому бы служилъ (Вільна, 1498 АЛМ 159);

(без *співвідносного слова* у *головному реченні*) (4): а кто иметь коупити скотъ или бараны оу баковъ... либо оу иных торгох наших, не надобъ нигде мыта дати, нижъ тамъ где коупил (Сучава, 1434 Cost. II, 669); хто с конимъ имеетъ граніцо о лѣ(с) а воидь(т) чере(с) граніцоу оу лѣ(с) а то(т) его застанеть мае(т) оу него оуза(т) за первое застатье сокироу (XV ст. BC 37); А кто имет коупити скот... или оу

Бакон... алибо оу иных тръгох... не надобъ нигде мыта дати (Сучава, 1460 BD II, 274);

(в *інтерпозиції* — із *співвідносним словом* або *узагальнюючим займенником у головному реченні*) (3): вольно ему, кому вхочеть (!) тому служитъ (Вільна, 1498 АЛМ 159); Тое вьсье... слюбоуем... съ вьсьми нашими подданными и съ вьсьми кто нас прислушают... Яноу Олбрахтоу, кралю полскому (Гирлов, 1499 BD II, 425);

(без *співвідносного слова* в *головному реченні*) (4): але сами калугери о(т) монастырь о(т) немецъ съ егуменомъ и с ки(м) они знаю(т), щобы соудили свои лю(д) (Сучава, 1447 Cost. II, 288); продал есмо ему... так, ижет он волен або хто близній его кому оусхочет продати або даровати (Берестя, 1466 AS I, 62); ино за то даль вашо(н) мл(с)ти просить абы вша (!) мл(с)ть просили... ваше мл(с)ти прятеля кого ваша мл(с)ть знаеа абы вси оберънули лица своего к поганьству (Вільна, 1493 ПОСВВ 152);

б) (*підметові*) (722) хто (у *препозиції* — із *співвідносним словом*, *неозначеним* або *особовим займенником у головному реченні*) (560): кто не оусхочеть далъи мнру держати тотъ о(т)повѣсть (б. м. н., 1352 P 6); кто межи ими оукажетъ твердѣшимъ листомъ... тотъ зыскаль (Галич, 1401 P 65); а по наше(м) животѣ кто буде(т) господарь нашон земли или о(т) дѣтѣи наши(х) или о(т) наши(х) брати... тоты щобы и(м) непорушили нашего даніА (Сучава, 1425 Cost. I, 173—174); занъ же кто обидитъ церковь Божую, тотъ самому Божью закону противляеться (Холм, 1400 АРХЮЗР 1/VI, 5); а кто вьсхочеть женѣ моеи и дѣте(м) мои(м) слоужит(т) и они слоужа(т) (Київ, 1446 P 154); а кто не идетъ до Белогород, а он абы дал оу Лапоушноу мыто Былогородское (Сучава, 1460 BD II, 273); кто не боудет стоати въ сим нашим токмѣжим, таковы боуд(е)т под клѣтвоу отеческою (Путна, 1476 BD I, 212); А комуу дамо в нихъ гроши... з мыта нашего и тыи бы ждали рокоу (Краків, 1487 АМЛ); па(к) кто съ покоуси(т) пороушити того вышеписаннаго нашего дааніА и потвѣрж(д)еніА таковїи да естъ прокла(т) о(т) га ба (Ясси, 1500 Cost. S. 231);

(без *співвідносного слова* або *узагальнюючого займенника в головному реченні*) (60): аще ли хто... сия предания отческая ... переступитъ дерзнетъ... да казнится и отъ Бога проклятъ будеть (Луцьк, 1322 АРХЮЗР 1/VI, 3); а кто не идетъ на бѣльни городъ, толко иметь дати на таГАНАКАЧЮ колко у бѣломъ городѣ (Сучава, 1408 Cost. II, 631); а хто сА имѣ(т) оустоупа(т) оу мое прида(н)е ... соудит(с)А со мноу пере(д) бгомъ (Київ, 1427 P 108); хто комуу забьеть жереба три грѣвны маеъ платитъ (XV ст. BC 36 зв.); А за иное аби не имали дило соудити их, али аби соудили их молебник кир Іоаникїе или кого богъ изберегт да боудет епискоуп оу нашоу митрополію от Радовцех (Сучава, 1481 BD I, 257);

(без *співвідносного слова* в *головному безприсудковому реченні*) (22): а кто идетъ до ильова, на головное мыто, у сочавъ отъ скота одинъ грошь (Сучава, 1408 Cost. II, 631); тѣ(ж) сто(г) жита алибо пшеніци хто уденъ возме(т) сѣдоу за виноу 5 гривенъ (XV ст. BC 30); А кто иметь повезти соукна до Брашева, а оу головном мытѣ оу Сочавѣ от грывны по три гроши (Сучава, 1460 BD II, 274);

(з *пропущеним* *головним реченням складнопідрядної конструкції* у *заголовках деяких параграфів Віслицького статуту*) (67): Кто позываеъ о дидицьство алкъбо о долгъ (XV ст. BC 6 зв.); Хто боудеть обаженъ пре(д) соудо(м) о злоденство алибо о разбой (XV ст. BC 32 зв.);

(у *постпозиції* — із *співвідносним словом* або *узагальнюючим займенником у головному реченні*) (4): Вѣдай то каждыи члвкъ кто на тыи листъ посмотритъ оже я кназь еоунути и кистютни... чинимы миръ твердын ис королеми казимиромъ (б. м. н., 1352 P 5); то(т) да заплати(т) завѣз-

коу сто рубли сребра, кто име(т) оупомнюти на калоу-гери, за балошечи (Сучава, 1455 *Cost.* II, 562); а которыхи люди оусхотАт пойти ис того села за кн(А)за Михайла... тын маот пойти доброволю, а тот их не маот забавляти нивчем кто маот тоє имене выкупати (Острог, 1488 *AS* I, 88);

(без співвідносного слова або узагальнюючого займенника в головному реченні) (3): В городе оу веници... ко(р)чомъ патна(д)цать на месте дають наместникоу с ко(р)чмы по патина(д)цать гроше(и) хто горо(д) де(р)жить (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); И онъ имаєть держати тыб двѣ дѣлници... докол емоу отложит двѣ тисАчи золотых, кто боудет ближшій к тым двѣма дѣлницам (Добучини, 1487 *AS* I, 239);

(в інтерпозиції — із співвідносним словом або неозначеним займенником у головному реченні) (6): пакъ ли тотъ кто имєть жити, у томъ домѣ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держѣти, тогда муситъ (? — *Прим. вид.*) съ мѣстоу терпѣвти (Сучава, 1408 *Cost.* II, 633); а боудѣ(т) лѣтая двѣка алюбо жонька несправне жаловала... тогда то(т) на ко(г) она жаловала имѣтса очѣстѣ са(м) (XV ст. *BC* 36 зв.); на то, естли бы съ пригодѣло нѣкотороу подданноу... котораА кривда... а такоуи комоу боудет кривда да имаєт жадати справедливост от старост хотинских (Гирлов, 1499 *BD* II, 424);

в) (означальні) (12) який, що (у постпозиції — без співвідносного слова в головному реченні) (5): а митници от Ромнова трѣга да не имають дило до того мита, али да беретъ тото мито епископъ кто боудеть оу нашей свѣтон митрополїи (Сучава, 1488 *BD* I, 342); О рышерю хта (!) дру(г)го рышера забѣ(т) (XV ст. *BC* 7); а Ивашко Сова маєть третєє части своеє постигати на Борисе, хто записъ сказилъ (Вільна, 1495 *РИБ* 621); и богда(н) постави(л) пере(д) нами на то светки и писара того листа хто его писа(л) (Берестя, 1496 *ВМКФС*);

(із співвідносним словом у головному реченні) (1): а хто бы имѣлъ той дѣль изроушити и с того выстоупити, тотъ бы имѣлъ п(е)рѣвѣе триста коп отложити и тыи наклады кто жь оу свою дѣлницу наложит (б. м. н., 1475 *AS* I, 71);

(з присвійним значенням) чий (1): оури(к) да є(ст) съ оуси(м) доходу (!) муши жены пана пантелева и зетоу єн петру оцелескулу... и оусемоу роду и(х) кто и(м) боуде(т) наближны але о(т) той части кму (!) є(ст) о(т)чина (Васлуй, 1464 *DIR«А»* 517);

(у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні) (4): а хто погадаєть на великого кнАза животь, а забъжыть въ нашѣоу землю, того зрадоуо маємъ великоуо кнАзю, зъ нашѣоу земли, выдати (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716); а кто имєть погадати на наш(ъ) животь и забезжитъ оу кнАза великого землю, а кнАз, великии казимиръ, имаєть того нашего зрадуА (!) намъ выдати (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726);

(в інтерпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) (1): аще шкодныкови комоу защѣко(ди)лѣ имєєть досыть оучини(т) (XV ст. *BC* 36 зв.).

2. (неозначений) (223) хтось, хто-небудь (196): а оу томъ перемирьи кто кому криво оучинитъ надобѣ са оупоминати старѣишему, и сучинити тому и(с)праву (б. м. н., 1352 *P* 6); пак ли бы кто нагабал оу тои дѣдиннѣ панюко ровоую марекрѣту... то иваноко тучнакѣ имає (!) заступити оправ(т) (Галич, 1418 *P* 89); пакли бы хто хотѣлъ тыє имѣнья подѣ пано(м) петро(м) взАти... тогда цервѣє имаєть пану петру... дати чєтыри ста ко(п) широкихъ грошей (Луцьк, 1438 *P* 138); нижли комоу в ни(х) дамо на истравоу тымъ они маю(т) выдати неждоучи рокоу (Краків, 1487 *АМЛ*); Колї хто прїчиною оумре(т) алюбо оутоне(т) алюбо с древа спадѣть о томъ не(т) жадное жалобы оу праве (XV ст. *BC* 24); А если ся надѣ нами Божья воля станеть, ино коли хто по нашомъ животь съ наслѣдниковъ нашихъ будеть тоє имѣньє Здетелю держати, и они мають тыє двѣ

копѣ грошей давати... на соборную Церковь... у Вилни (Вільна, 1499 *АСД* VI, 3);

будь-хто, хто завгодно (14): воленъ продати воленъ замѣнити, воленъ кому о(т)дати (Перемишль, 1391 *P* 45); волни во въсєхъ тыхъ именѣяхъ кому отдати... пан Иван Мукосевичъ и его близкии по немъ будучи (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); волни во всихъ тыхъ именАхъ кому отдати... пан Каленик и его ближнии по немъ будучи (Київ, 1437 *AS* I, 34); Того ради ни Ивашко от серецела, ани его дѣти... да не имають николи болше тѣгати... на тота вышєписанна села, ани кто от фофышещим племене да не имають оупоминати за Нежещи (Ясси, 1459 *BD* I, 32); Також и мы... не имаємъ такового чловѣка прїимити, ани мѣста ани поживленїА нигде не имаюм емоу давати оу нашей земли, ани оу кого от подданныхъ нашихъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 421);

к кому х(т)и (2) кому завгодно, будь-кому: Волно рєзникомъ... быдло купуючы... и на шроты рубаючы, кому хотя продавати волно (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27); Волен пан Оножко тоє имене Дажєв... продати... и кому хотя записати (Володимир, 1475 *AS* I, 72);

(із вказівним значенням) той (1): и имає(м) имѣ заплату всю заплатити, яко(ж) и(м) право скаже(м) и на ку(м) стане(т) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810);

(з роздільним значенням) дехто (2): А росходу шесть сотъ копѣ и шестьдєсАть копѣ, а квитаци дано имѣ дєсАть, што ещо сполна не выдали, кому по половине, а кому трєтину (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 80);

кто ин (1), хто инны (1) хто инший, хтось другий: Того ради ни Ивашко от Серецела, ани его дѣти, ани кто ин от его рода да не имають николи болше тѣгати... на тота вышєписанна села (Ясси, 1459 *BD* I, 32); а хто учне(т) устоупатися и пакастити (!) митрополитѣ алибо хто инны да боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва (б. м. н., 1481 *ГПМ*); ииыи кто (1), кто инныи (2) *див.* **ИНЫИ**; иншій хто (1), хто иншии (1), кто иншии (1) *див.* **ИНШИИ**.

3. (питальний) хто (4): и мы опытали шєвцовъ, кому бы то было зведомо, што мѣщаномъ... не волно было передѣ тымъ тѣхъ малыхъ кожѣ купити (Луцьк, 1495 *АЛМ* 88); и теперь бо(ж)єю волею былобы и подобро занѣже кто есть. ива(н) васи(л)єви(ч) великии(и) кнА(з) моско(в)ски(и) г(с)дрєви нашому воеводе є(ст) сва(т) а вашє(н) мл(с)ти тєстѣ (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн.* кто, кто, кѣто 1302 (п. 1341 *P* 2; 1398 *P* 57; 1418 *P* 89; 1435 *Cost.* II, 692; 1445 *Cost.* II, 226; 1448 *P* 148; 1465 *DIR«А»* 518; 1471 *BD* I, 159; 1487 *AS* I, 239; 1500 *BD* II, 173 і т. ін.); *хто, хѣто, чѣто* 206 (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1396 *AS* I, 20; 1410 *АкВАК* XI, 5; 1427 *P* 108; 1437 *AS* I, 33; 1443 *P* 145; 1451 *AS* I, 44; 1459 *P* 174; 1487 *AS* I, 240; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); ! то 1 (XV ст. *BC* 6 зв.); *род. одн.* кого, ко(г) (1386 *P* 30; 1470 *BD* I, 140; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28; *BC* 6, 11 зв., 30; 1499 *BD* II, 420); *дав. одн.* кому, комоу, ко(м)у, ко(м), копи, кму 231 (1352 *P* 6; 1391 *P* 45; 1407 *P* 72; 1418 *P* 89; 1429 *P* 112; 1438 *P* 138; 1449 *АЛМ* 8; 1459 *BD* I, 29; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1487 *AS* I, 85; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); *ск. н.* к(у) 1 (XV ст. *BC* 15 зв.); *знах. одн.* кого, ко(г) (1350 *P* 8; 1414 *Cost.* I, 112; 1427 *DIR«А»* 450; 1436 *Cost.* I, 460; 1445 *Cost.* II, 729; 1453 *Cost.* II, 446; 1464 *Cost.* S. 60; 1475 *BD* I, 204; 1487 *BD* I, 517; 1499 *BD* II, 423 і т. ін.); *ор. одн.* кимъ, ким, ки(м) 9 (1400 *Cost.* II, 618; 1403 *ДГМ*; 1438 *P* 140; 1447 *Cost.* II, 288; 1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; XV ст. *BC* 19; 1458 *BD* II, 261); *кымъ* 1 (1398 *P* 57); *місц. одн.* на кимъ 1 (1495 *АЛМ* 83); на ку(м) 1 (1457 *Cost.* II, 810).

Див. ще **НИКТО**.

! **КТО**² (МНОГО) (1): кто кмєтє(в) нзо одного села да друогого села не могу(т) (XV ст. *BC* 26).

КТОКОЛWIEK *займ.* (2) (*стп.* ktokolwiek) (*відносний*) (*приєднує підрядні додаткові речення — у постпозиції, з узагальнюючим займенником у головному реченні*) будь-хто, хто б не був (1): мы Швидригайлъ великий князь Олкгилдовичъ чынымъ знаменито сымъ нашимъ листомъ каждому... кому колвекъ будетъ потребно: иже осмотрили есмо у святого евангелей, которые села придали наши продкове ко пречистой Божой матере церквя Володымерское (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8);

(*без співвідносного слова у головному реченні*) (1): Vulo-dislaw z bozey mylosty Korol Polski... знаємо czinimi thim naszym Listh om vozdryth ylerak wo vslisith cz(t)om yakze wozrily na paszy wyerny slugy Ivana u Demiana... dajemo um... szelo ... Kruselniczu (Глиняни, 1395 *GL* 165).

ФОРМИ: *наз. одн.* ktokolwiek (1395 *GL* 166); *дав. одн.* кому колвекъ (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8).

Див. ще КТНО КОЛЕ, КТО КОЛИ, ХТОНЬКОЛИ.

КТО КОЛИ, ХТО КОЛИ *займ.* (91) (*стп.* ktokoli, стп-ktokoli) 1. (*відносний*) (*приєднує підрядні речення*) (82) а) (*додаткові*) (67) будь-хто, хто б не був (*у постпозиції — з узагальнюючим займенником у головному реченні*) (46): будетъ ведомо оусемъ хто коли видить грамоту(с)... ажъ Азь панко ... та(к) есмь оумолвилъ и договорилъ со княземъ скиригаиломъ (б. м. н., 1387 *СП* № 12); а се я панъ мащина... освѣдчаю ть тымъ листомъ каждому доброму передъ кымъ коли буде тьтъ листъ чтюнь аже, пришедь предъ наше обличье на имѧ ходоро шидловскыи... и продалъ пану клюсови свою дѣднину (Львів, 1400 *P* 60—61); мы

великий князь швитригайлъ... чини(м) знакомито... каждому дсброму... кому ж то коли его будетъ потребизна иже... дали есмо тому... пану андрью... село михлинь (Київ, 1433 *P* 118); мы великий князь Швитригайлъ... даемъ вѣдати... каждому... кому ж то коли его потребно будетъ иж... мы есмо ему и записали... съла оу кременецкой волости (Луцьк, 1444 *AS* I, 39—40); мы (Стефан во)евода... чинимъ знаменито... всьсмъ кто коли на нь оузригъ... оже тоты... слоуги наши Михыло и Пицоурко... продали... село ... на имѧ Шировци (Сучава, 1478 *BD* I, 218—219);

(*без співвідносного слова або узагальнюючого займенника у головному реченні*) (18): а волень продати... кому коли хочеть (Казимир, п. 1349 *P* 4); Мы Владиславъ... чинимы знаемо симъ нашимъ листомъ кто ко(л) на(н) возри(т)... аже слуга нашъ... па(н) ходко чемереви(ч) послужи(л) на(м) верне (Львів, 1399 *P* 59); А князь федко несвидеский... визнаваемъ то си(м) наши(м) листомъ нынешни(м) и потомъ будучи(м) передъ кого жь коли сесь листъ нашъ приидеть... како есмь А верне служиль... кня(з) швитригаилу (Черняхів, 1435 *P* 132); мы Стефан воевода... визнавами... ис тымъ то нашимъ листомъ ... кто коли на ть запис оузригъ... аже мы слюбоуемъ... королеви полскомоу... аже абыхом его милости верни... были (Сучава, 1462 *BD* II, 292);

(*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) (3): хто коли его купилъ тому слушати къ стму ивану (Перемишль, 1378 *P* 26); а кто коли по(ч)нетъ оучинити, того имаемъ явнаго казнити и оустановити (Серет, 1445 *Cost.* II, 729);

б) (*підметові*) (11) будь-хто (*в препозиції — із співвідносним словом або особовим займенником у головному реченні*) (6): а кого коли г(с)дръ нашъ, кроль влодиславъ, пошлетъ своихъ слугъ, пановъ, до нашей земли, тогда тии имають предними (sic.— *Прим. вид.*) голдовати слюбити (б. м. н., 1395 *Cost.* II, 610); а кто коли которыи на(с) оурѧдни(к) задержати и прѣстоупи(т) на(ш) листъ... то(т) оузри(т) нашу казнъ (Сучава, 1449 *Cost.* II, 378); А кому коли въ нихъ подаемъ пенязи на квитацияхъ з мыта нашого, они мають имъ платити по рокомъ (Краків, 1487

РИБ 226); А кому коли отпустили мыта луцкого з ласки нашое в тых его трех годех, мает он то записати, што бы мало того мыта прийти (Вільна, 1498 *АЛРГ* 82);

(*без співвідносного слова в головному реченні*) (3): хто коли боудеть позваныи на соудъ имее(т) о(т)поведать (XV ст. *BC* 15 зв.);

(*з пропущеним головним реченням складнопідрядної конструкції, у заголовках деяких параграфів Віслицького статуту*) (2): кто коли бавае(т) (!) ожалова(н) о злодѣнстве (XV ст. *BC* 18);

в) (*означальні*) (4) який-небудь, будь-який (*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) (2): а кого коли исъпрѧчють людии к собѧ оу томъ мѣств оу млина тьтъ люди далъ есмь имъ со всьмъ правомъ (Смотрич, 1375 *P* 20); А кого коли они за себе людей прывозуть и наново за собою посадыатъ, ино нашимъ намѣстникомъ... не надобъ у тыхъ ихъ людей вступать (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

(*у постпозиції — з особовим займенником у головному реченні*) (1): але комуу съ оузри(т) кри(в)да аже имее(т) о(т) ти(х) люди... а они... да ишгоу(т) и(х) пра(д) егоумено(м) кто ко(л)и боудеть оу хра(м) стго николи (Сучава, 1472 *DIR* «А» 530);

(*в інтерпозиції — з особовим займенником у головному реченні*) (1): а они да тьжоуть и да ишоу(т) и(х) прѣ(д) игоумено(м), кто коли боуде(т) оу храма стого нико(л)и... боу(д) оу че(м) (Ясси, 1449 *Cost.* II, 391).

2. (*неозначений*) будь-хто, хтось (9): мы также... обицоуемъ... николи о(т)... кроль по(л)ского... о(т)стоупити ни одни(х) натисковъ алибо намолвенѧ о(т) кого коли не дѣючи (Львів, 1436 *Cost.* II, 701—702); Благославенъ Исидора, митрополита Киевского... старостамъ Холмьскимъ и воеводамъ, кто коли ни есть, такъ-же и заказникомъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); и кто коли имее(т) оу тои пасици ставити свои бчолы, а десътиною бы калоугери о(т) молдавице брали, а и(н) никто (Сучава, 1453 *Cost.* II, 454); А також, кто коли имоут познати оу нихъ кони или волю, боуд где оу нашей земли, и доведет наш чловѣкъ на Брашовъне... а Брашовъни да стратъ того кон(ѣ) или вол(а) (Сучава, 1458 *BD* II, 262).

ФОРМИ: *наз. одн.* кто коли, кто... коли, кто ко(л), кто ко(л) 55 (1388 *P* 40; 1394 *P* 53; 1399 *P* 59; 1404 *Cost.* II, 625; 1413 *P* 82; 1449 *Cost.* II, 742; 1458 *Cost.* II, 814; 1472 *BD* I, 169; XV ст. *BC* 18; 1478 *BD* I, 218 і т. ін.); хто коли 9 (1378 *P* 26; 1387 *СП* № 12; 1424 *P* 104; 1443 *P* 144; XV ст. *BC* 15 зв., 16, 18 зв., 34, 37 зв.); *род. одн.* кого коли (1436 *Cost.* II, 702); *дав. одн.* кому коли, комуу ... коли (1349 *P* 4; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 7—8; 1433 *P* 118; 1438 *P* 140; 1444 *AS* I, 39; 1451 *AS* I, 44; 1452 *АрхЮЗР* I, 20; 1461 *AS* I, 53; 1487 *РИБ* 226; 1498 *АЛРГ* 82 і т. ін.); *знах. одн.* кого коли, кого... коли (1357 *P* 20; 1395 *Cost.* II, 610; 1434 *P* 129; 1435 *P* 132; 1500 *АСД* II, № 3); *ор. одн.* кымъ коли (1400 *P* 61).

Див. ще КТНО КОЛЕ, КТОКОЛWIEK, ХТОНЬКОЛИ.

КТОРЫ, КТОРЫИ *займ.* (18) (*стп.* ktory) 1. (*відносний*) (*приєднує підрядні речення*) (16) а) (*означальні*) (10) який, котрий (*у постпозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) (4): тако мы с паны... оставили есмь бьлѣцко (!) при бьлѣцъ и такъ цо (так.— *Прим. вид.*) же межѧ тыми границами (так.— *Прим. вид.*) которая прозвиска суть со оусьмъ (Львів, 1421 *P* 94); тако (ж) и мы имее(м) чинити неприятели(м) кроле(в)скы(м) и и(х), або ты(м) злодѣ(м), кторы(м) до наше(г) земли проиду(т) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810);

(*без співвідносного слова у головному реченні*) (3): а да(л)би хочемъ и слюбоуемъ вшитки записы прѣ(д)речены(х) прѣ(д)ковъ наши(х), воево(д) молдавски(х), держати и наполнити, кторы, ми съА... кролемъ полскимъ... держати и тримати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734—735); про то(ж)...

к оужиткоу нашимь по(д)данымь... оуоставляемы права кторая жь вшитци в нашеи земли имають... держать (XV ст. *BC* 10); але коли... оусхоче(м) поехати пере(д) нашего милостивого пана приехати, а ...па(н) имае(т) на(с) глевитовати своими чотырма великими паны... кторы(ж) мы тыми часы пожадае(м) (Серет, 1453 *Cost.* II, 766);

(в інтерпозиції — з узагальнюючим займенником у головному реченні) (3): про тожь мы... слюбоуемь... иже хочемь вшитки... слюбы, кторыАжь... воево(д) молдавски... королеви полскому... оучини(л) .. на вькы, держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738);

б) (підметові) (в інтерпозиції — з особовим займенником у головному реченні) що, який (3): мы кторы(ж) всА живыА рьчи розоумо(м) превышае(м), нв имаемь шлАхетны(м) обычаемь наши(х) пре(д)ко(в) противити сА (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733);

в) (додаткові) (3) який, котрий (у препозиції — із співвідносним словом) (2): а кторы бы на(ш) неприяте(л) оутекль на и(х) сторону или злодїи, то(г) имае(т) вьсити, або на(м) наза(д) вьдати (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810);

(у постпозиції — без співвідносного слова) (1): мы Стефан, воевода... знакомито чинимь тым то листом кторымь потребно ест... яко хотА... предкоув наших... наслидова(ти)... так и мы... их воли вьрным наслидованем послухати заоужды винни есми (Сучава, 1462 *BD* II, 283—284).

2. (відносно-приєднвальний) а цей, а саме цей (1): про тожь мы ктороу зь его волю повинни есмы сА зродити, а вьрною слоужбою послухати быти (Хотин, 1448 *Cost.* II, 738).

3. (неозначений) якийсь, будь-який, який-небудь (1): коли кторая пани алюбю панна позвана была а приде(т) на ро(к) данныи и соудыа сАде(т) на соуды имееь посла(т) заказцю своего сь еє сьпоромь до еє домоу (XV ст. *BC* 12).

ФОРМИ: наз. одн. ч. кторыи I (1457 *Cost.* II, 810); кторы I (1457 *Cost.* II, 810); наз. одн. ж. кторая (XV ст. *BC* 12); знах. одн. ж. ктороу(ю) I (1453 *Cost.* II, 766); ктороу I (1448 *Cost.* II, 738); наз. мн. ч. кторыи I (1448 *Cost.* II, 733); кторы I (1448 *Cost.* II, 733); кторыА I (1448 *Cost.* II, 734); кторыи I (1448 *Cost.* II, 733); наз. мн. ж. кторырь I (1448 *Cost.* II, 733); с. кторая 2 (1421 *P* 94); дав. мн. кторы(м), кторымь (1457 *Cost.* II, 810; 1462 *BD* II, 283); знах. мн. ч. кторын I (1453 *Cost.* II, 766); кторыА I (1448 *Cost.* II, 738); знах. мн. с. кторая I (XV ст. *BC* 10); ор. мн. кторыми (1448 *Cost.* II, 735).

Див. ще **КОТОРЫИ**.

*КТОРЫ КОЛИ займ. (1) (стп. którykoli) (неозначений) будь-який, який-небудь: Тиж не имамо ани хочемь каторых земель... прАз особного произволения реченного пана нашего король... кторым коли обычаем, отдадьти (Сучава, 1462 *BD* II, 284).

ФОРМИ: ор. одн. ч. кторым коли (1462 *BD* II, 284).

Див. ще **КОТОРИИ КОЛВЕ, КОТОРИИ КОЛИ, *КОТОРЫИ КОЛИ БОУДЬ**.

КОУ прийм. (101) (стп. ku, стч. ku) (з дав.) 1. (виражає об'єктні відношення) (52) а) (вказує на особу або предмет, на які спрямована дія) до (кого, чого) або відповідає сучасній безприймениковій конструкції з давальним (20): Тыє вси села, оть насъ ку церкви Божой прыданые, маеь держати господинь богомолецъ нашъ Климентый (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); про то жь А... приступиль есми ку... королеви польскому и ку свтои коруне полскои (Черняхів, 1435 *P* 132—133); и везде на(м) имьнїа е(г) и доходы отворены... доколь да(ст) млы бь приверне(т)сА наше доброе, ку нашеи земли (Сучава, 1457 *Cost.* II, 811); а я кн(А)зь Семен Юрьевич маю придати ку св(А)тому Иоанну к Голшаном полумерокъ меду (Степань, 1489 *AS* I, 89); и мы... хотАчи его рыхлейшого вчинити коу тымже вчинкомь, емоу имьне н(а)ше именемъ ЗвАгол... дали есмо (Вільна, 1499 *AS* I, 117);

відповідає сучасній безприймениковій конструкції з орудним (1): просили нас два брата рожоная... пана Маськовы сыны... быхъмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звипяче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193);

б) (вказує на відношення кого або чого до кого або чого) до (кого, чого) або відповідає сучасній безприймениковій конструкції з давальним (14): а особно иже мы доброу (з)авжды млы есмо... волю... коу покоеви а коу едноту (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); а АкосА они записали прере(ч)ны(м) кроле(м) коу оуоставичной и вьчной сталости и коу ины(м) певны(м) слюбо(м), мы... виновати есмо вьрне ихъ волъ и оучинковъ наслъдовати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 733); слюбоуемь... абыхомь мы ихъ милости верни... были на веки, тымь обычаемь, яко соут были и передкове наши... и были... покорни коу... королеми и короунъ полской (Сучава, 1468 *BD* II, 301); Ино мы, впамятавшы его вьрною а пил(ь)ную службу... ку отцу нашому... тыи сельца... дали есмо ему (Вільна, 1499 *РИБ* 777);

в) (вказує на приналежність чого до чого, на зв'язок чого з чим) до (чого) або відповідає сучасній безприймениковій конструкції з давальним (12): tedy oczicz toho sieła Pokossowczow sztho panu Mirosławu swoju wathnyu (!) prodat pa umię Oleszko Pukossowicz y so staremy liudmy wiyuyl zemliu szco ku Pokossowczom panu Mirosławu od Bludnik hranicza (Галич, 1413 *GL* 48); Мы... бискупове влодиславъ выбранни коу бискупству влоцлавскому... записуемы сА стецку воеводъ (Ланциця, 1433 *P* 122—123); Я Гринко Болобанъ вызнаваю... штожь продалъ есми имьне свое... Всекрево... со всімъ сь тымь, што ку тому имьню служитъ (Володимир, 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 105); мы князь Семень Александровичъ дали есмо село Жердеву... пану Андрью Морозови со всімъ сь тымь, што ку тому селу прислушаеь (Київ, 1459 *ЗНТШ* XI, 13); Биль намъ чоломъ игумень Пречистей Богоматери зь Пустынки, абыхомь мы призволили имь людей... нановъ за собоу посладити на церковной земли, кторая къ той Церквы... прислухаеь ку Пустыницы (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3);

г) (вказує на приєднання, додачу чого до чого) до (чого) (4): My Witold wetyki kniaz tytowski... czynemy znamenito... iz dali iesmo sluzi naszemu Pawlu ku Nowostawcom zemley wotynskoy Rydkuiu (Ужів, 1421 *AS* I, 27); А на болшоую крьпость... тому оусемоу вышеписанному, и печат нашу есмо привьсили коу семоу листоу нашемоу (Сучава, 1468 *BD* II, 302—303);

к о у т о м о у (1) до того, крім того: Я пань микоула... што(ж) есми сороужи(л) цркъв стго никола... оу дольскоу и придалъ есми своего имьнья дольска десАтиноу озиminy... А коу тому придалъ есми на тоую цркъв островъ мошное (Перевали, 1440 *P* 142).

2. (виражає відношення мети) на (що) (30): Też jestliby... niekotoryj przypoznyj... wołat by, a jestliby jemu ku pomozeniu ne pribehli, ku wołaniu wsiakij sused ...tridcat' szelahow majet' zaplatiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 108); Мы па(н) сташко ись давьдова... приводимо то ку вьчной памАти (Погоничі, 1422 *P* 97); а ми мовжды (!) бы есмо быги хотьли коу досветьчнью и(х) правды алюбю хитрости о(т)сю(л) с короуны нькаторыи паны радныи коу покоушънью таковы(х) тадынковъ к ва(м) до кнзьства великого послати (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); слюбоуемо и по(д)даемо сА, коли на(с) позове(т)... коро(л) его мл(с)ть, на оуреченое мистце, где первїиши воеводы коу голду хожевали, а мы на тотъ де(н)... имаемь поставити сА (Хотин, 1455 *Cost.* II, 774); дла того ку вьчныи рьчи памяти мы Олександръ... чинимь знаменито... иж... емоу имьне н(а)ше именемъ ЗвАгол... дали есмо (Вільна, 1499 *AS* I, 117).

3. (виражає просторові відношення, вказує на напрям дії) до (чого), на (що) (13): а покинувши гостинець Олыш-

ский въ право... поехати гостинцомъ, который идетъ до Кожковъ ку полуносы (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); рапу Mirosławu od Bludnik hranicza... prosti ku Dnistru thanewicz brodisczu (Галич, 1413 *GL* 48); И повела нас пани ВасилеваА... ловы своими ажъ къ селоу коу Всемероу (Луконица, 1478 *AS* III, 17).

4. (виражає модальні відношення) до (чого) або відповідає сучасній безприменниковій конструкції (3): але ижъ велможный стефанъ... воевода... пришлоъ за са ку доброй памати... просиль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили (Ланчиця, 1433 *P* 121); А далей Борисъ примовиль ку чсти дьду, и отцу (Вільна, 1495 *АЛМ* 83);

◇ ку противъ (2) взамін (чого): прислалъ еси до насъ своихъ пословъ... абыхомъ дали нашъ листъ твоей милости и подъ нашою присягою ку противъ листу твоей милости, которого еси намъ далъ и прислалъ твоя милость нашимъ послы (б. м. н., 1496 *BD* II, 401); ко у въ домоу (1) *див.* *ВѢДОМЪ.

Див. ще ИКЪ, КЪ¹.

*КОУБЧИЧЬ *див.* КОУПЧИЧЬ.

*КУВТѢРЬ *див.* *КОУПТЕРЬ.

*КОУВАЗЬ ч. (1) (?): а при томъ были старци пе(ч)рские полатни(к) пе(ч)рскы Васья(н) коува(з) а ключни(к) пе(ч)рскы андрони(к) (б. м. н., 1498 *ЧАФ*).

КОУДА *спол.* (310) (*приєднує підрядні речення*) 1. (означальні) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) що, який (286): а тьмы селамъ о(т) турлуи съ оусими поени и съ всами своими старими хотарми коуда изъ вька оживали непогумшено (!) имъ николи на вьк(ы вьч)ниа (Сучава, 1409 *Cost.* I, 65); и оупросили себъ от нас, како абыхомъ им досмотрили старін их хотар, коуда изъ вька при(слоу)хало к томуу мьстоу трьгоу Брьладоу (Бирлад, 1495 *BD* II, 63); ахо(та(р)) томуу о(т) половины половина село, о(т) рьшкани, ви(ш)наа ча(ст), да е(ст) от половины половина, о(т) оусе(г) хотаръ, а о(т) ин(ши(х) сто)роноу да е(ст) по старому хотарю, куда (изъ вька) оживали (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

2. (місця) (22) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) де (19): а хотаръ тьмъ двомъ селомъ коуда хотарили и оуживали изъ вька (Сучава, 1412 *DIR*«А» 440); и даемъ и дали еси се(с) нашъ ли(ст) монастырю нашему о(т) быстрици... потвержаемъ и(м) ботна ись оусими озерами кулко прислухаю(т) о(т) ботна и куда е(ст) и(м) стыры (!) хотаръ (Васлуй, 1452 *DIR*«А» 500); а от (иных) сторо(н) по старому (хотароу) и коуда хотарил пан Шефоул прькалабъ (Гирлов, 1499 *BD* II, 148);

куди (2): а по старымъ дорогамъ гостемъ поити куда хочеть (б. м. н., 1366 *P* 14); и дали... еси монастырю... о(т) ньмца... киприанова пасика... и съ оусими полънами... по(ч)нше о(т) приходища молонатцу вода вишнвицу и коуда полъна держи(т) вы(ш) (!) монастырь (Сучава, 1470 *DIR*«А» 522);

(*у препозиції — із співвідносним словом у головному реченні*) куди (1): а госта не приневолити но куда хочеть туды поидеть (б. м. н., 1366 *P* 14).

3. (способу дії) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) як, куди (2): а бѣде(т) ли виноваты(и) позва(и) первы(и) дроу(г)и трети(и) на ро(к) а не станеть тогда сказоуемы то(т) которые пенези позыча(л) алюбю торы(и) (!) речи записаны по тре(т)емъ рокоу имаеть моць продати алюбю оборотить коуда хочеть (XV ст. *BC* 18); Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда (б)ило и прислоухало издавна (Бирлад, 1495 *BD* II, 63).

Див. ще КОУДЫ, ПОКОУДА.

КОУДРИЧИ *мн.* (1) (*назва ниви у Троцькому воеводстві*): продали есмо Его Милости... на озере землю пашноую на има Коудричи з сеножатми (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: *наз.* Коудричи (1492 *AS* III, 23).

КОУДРѢ ч. (2) (*особова назва, пор.* Кондрать): тьмъ мы видѣвши его правоу и вѣрною слоужбоу до на(с)...

дали и потвѣдили есмо имъ... язерь коврьлоуискин съ грълоу и где коудрѣ (? — *Прим. вид.*) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323—324); се азь... їо Стефа(и) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвѣдили еси стои нашен епискоупи о(т) радѣвце(х)... Вї црков(и) и(с) попо(м) где коудрѣ оприше (Сучава, 1490 *DC* 146—147).

ФОРМИ: *наз. одн.* коудрѣ, ко(у)дрѣ (1448 *Cost.* II, 324; 1490 *DC* 147).

Див. ще КАНДРѢ.

*КУДРАВЬЧИЦЬСКИЙ *прикм.* (1) (*пор.* Кудрявцево у Смоленській землі): Се азь перфурий с(с)нъ (!) ивановъ внукъ васьковъ кырѣдѣвица далъ есмь землю кудравьчицкую... стму сп(с)су (!) в вькы (б. м. н., поч. XV ст. *P* 75—76).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* кудравьчицкую (поч. XV ст. *P* 75).

КОУДЫ *спол.* (29) (*приєднує підрядні речення*) 1. (означальні) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) що, який (23): а хотаръ томуу селоу по старымъ хотаромъ коуды изъ вька оживали (Сучава, 1433 *Cost.* I, 353); а хотаръ та(м) села(м) да е(ст) о(т) оуси(х) сторонь по старому и(х) хотарю коуды изъ вька оживали (Сучава, 1471 *DIR*«А» 525).

2. (місця) (5) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) куди (4): по половине зъ Любчемъ грань, куды речька идетъ... до Каменя леса (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2); а придалъ есмь ему озеро рыбаа за дньстромъ куды мои неводи ходили (б. м. н., 1349 *P* 3); а коли быхъ я хотѣлъ от кн(А)за его м(и)л(о)сти прочъхати... тогда я и дѣти моѣ мають вхати коуды хотат (Острог, 1466 *AS* I, 61); такежъ и посло(м) ваше(и) мл(с)ти и купцо(м) да е(ст) земля г(с)дра нашего воеводи о(т)творена (!) ходити слобод(но) и доброво(л)но... коуды имъ боуде(т) надобе (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.);

(*у препозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) (1): *kak že i tyti gazy, kudy Rattia szlab ich, cerkwі paszy zhli* (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

3. (способу дії) (*в інтерпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) як (1): А моуж мой кн(А)зь Иванъ Семенович оузавши тыхъ двѣ тисачи золотыхъ, волень даровати и отдати и на ц(е)рковъ дати и коуды хота оберноути къ своему пожиткоу (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

Див. ще КОУДА, ПОКОУДА.

*КОУЕВЪСКИЙ БРѢСТЬ ч. (1) (*назва міста в Польці, пор.* Brzegъ Kujawski; *пса(н) оу* коуевьско(м) брѣстьи (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *місц. одн.* оу коуевьско(м) брѣстьи (1447—1492 *ЛКБВ*).

*КУЗМА *див.* КУЗЬМА.

*КУЗМИНЪ ч. (2) (*назва села у Волинській землі*) Кузьмин: а тамъ е(з)ди(л) еси до коузмина ставовъ глѣдети ино въ ку(з)мине ставъ со млыномъ але споушчатъ его не(л)за (б. м. н., XV ст. *ИК*).

ФОРМИ: *род. одн.* коузмина (XV ст. *ИК*); *місц. одн.* въ ку(з)мине (XV ст. *ИК*).

КУЗМИЧ, КУЗЬМЪЧЬ, КУЗМИЧ ч. (7) (*особова назва*): а при томъ были свѣдци, пан петръ неоря, воевода судомирский... пан васко кузьмич (Судомир, 1361 *AGZ* 6); А се дьяци степанъ мелехови(ч)... иванъ кузьми(ч) (Львів, 1370 *P* 18); Мы бискупки маѣви премыски(и) офанасѣи владыка премыски... волчко кузьми(ч)... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь... о волость о залъсье... пред на(м) выдила(с) (Медика, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: *наз. одн.* кузьмичъ 3 (1378 *P* 26; 1390 *P* 176; 1393 *P* 52); кузьми(ч) 2 (1370 *P* 18; 1404 *P* 70); кузьмич 1 (1361 *AGZ* 6); кузьмъчъ 1 (1366 *P* 12).

КОУЗНЕВЩИНА *ж.* (1) (*назва ниви у Троцькому воеводстві*): и за тоую сто коп грошей широкихъ продали есмо

Его Милости дворец наш... а на озере земляца пашнаа Коузневшина (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: наз. одн. Коузневшина (1492 AS III, 23).

КУЗНЕЦЬ ч. (5) коваль (4): или боу(д) мис(т)ръ какы боуде(т) оу ты(х) вышеписанны(х) се(л) и кожочарь или кузнецъ... никто да не имаеъ ни едно дѣло до ни(х) (Побрата, 1448 ДГПР); господи помози самоилови кюзнецю (Краків, XIV—XV ст. ОБРН 112); Яким коузне(ц) землю де(р)жить Лисовъщиною (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); с е р е б н ы и к о у з н е ц ь (1) див. СЕРЕБНЫИ.

ФОРМИ: наз. одн. кузнецъ 2 (1448 ДГПР; 1454 АЛМ 12); коузне(ц) 1 (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); коузнецъ 1 (1369 ПСЧК); дав. одн. кюзнецю (XIV—XV ст. ОБРН 112).

*КУЗНЯ ж. (1) рід кованої посудини; міра місткості: Пань Юрей пишетъ, ижъ тотъ человекъ Дитатъковичъ даивалъ отцу нашему с тое земли... две кузни меду (Вильна, 1493 АЛРГ 56).

ФОРМИ: знах. дв. кузни (1493 АЛРГ 56).

КУЗЬМА ч. (2) (особова назва, цсл. Козма, гр. Κοζμάς);

кузьма, пантельмонъ, демьянъ, киръ, ноанъ, самсонъ, фалелъи по той сторонѣ то все безмезниці (Краків, XIV—XV ст. ОБРН 112); а на то е(сѣ)... вѣра пана коузмы шандровича (Сучава, 1433 Cost. I, 361—362).

ФОРМИ: наз. одн. кузьма (XIV—XV ст. ОБРН 112); род. одн. коузмы (1433 Cost. I, 362).

*КОУКОВА ч. (1) ◊ крѣница коукова див. КРѢНИЦА.

ФОРМИ: род. одн. коуковы (1448 Cost. II, 324).

КОУКЯ ж. (1) (серб., болг. кука) дѣм, храм: Іо Стефан воевода бжїею мл(с)тїю господарь земліе молдавскїе снъ Богдана воеводу сѣтворю сїю коукю за кораб в лѣт ≠СЦПГ (Ясси, 1430 Rev.).

ФОРМИ: знах. одн. коукю (1430 Rev.).

КОУЛИКОВСКИЙ, КОУЛИКОВСКИЙ, КУЛКОВСКИЙ, КУЛИКОВСКИЙ, КУЛИКОВСКИЙ ч. (6) (особова назва): а на тѣ свѣдци пано Ашко мазовшанинъ пано мичко куликовскїи (Львїв, 1400 P 61); а еше при томъ были послы сѣ львова... мышко куликовскїи и зимирь-стамъ ханысь (Сучава, 1408 Cost. II, 633); А при томъ был... пан Мишко Коуликовскїи (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. куликовскїи, коуликовскїи, коуликовскїи, куликов(с)ки(и) 4 (1404 P 70; 1424 P 104; 1466 AS I, 61); куликовскїи, куликовскїи 2 (1400 P 61; 1408 Cost. II, 633).

*КОУЛИСЕВЪ ч. (1) (назва потоку у Молдавському князїствї): тѣмъ мы видѣвши его право и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село где грабовци сїда(т) оу вишнїи конецъ коулисева где радоу(л) сиди(л) (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: род. одн. коулисева (1437 Cost. I, 541).

КУЛКО див. КОЛКО¹.

КОУЛКОСЪ числ. (1) (неозначено-кїлькїсний) скїльки-небудъ, скїлькїсь: Мы пе(т)ро воевода... с паны радоу нашею мо(л)да(в)скою... радили есмы... о оутисненїе и погібели земліи нашеи що(ж) сѣ оуси(х) сторо(н) имае(м) и наибоу(л)ше о(т) тоурко(в) иже набрали и беру(т) по коу(л)косъ разо(в) и просА(т) оу на(с) даны двѣ тїсьчи оугорскїи(х) зла(т) (Васлуй, 1456 ЭСФ).

*КОУЛМА ж. (3) (молд. кулме) перевал: А хотарь Бьлешим... до серед добровоу та от толь... оу дил, та от толь дилом долоу на коулми вишнїи градищи, та от толь... потокою долоу до коулми нижнїю градищи, та на коулми долоу до крѣницѣ Вльканова (Сучава, 1475 VD I, 206).

ФОРМИ: род. одн. коулми (1475 VD I, 206); місц. одн. на коулми (1475 VD I, 206).

*КУЛЫГА ж. (3) (назва рїчки у Подільскїй землі): тамъ же есмо... грани на лыпи выгесаты велилы; одьтоль уверхъ рїчки Дидовки... нижей урочища Брычнаго, где

впадаеъ рїчка Кулыка (1), где есмо застали пана Кмыту, который призналъ: же по левой рїчки Кулыгы грунтъ Мыкулинскїи, а по правой мой до Лытына (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: наз. одн. Кулыка (1430 ГВКЛ 8); род. одн. Кулыгы 1 (1430 ГВКЛ 8); Кулыги 1 (1430 ГВКЛ 8).

! КУЛЫКА див. *КУЛЫГА.

КОУЛЬ ч. (1) (особова назва): Я Иван Тимофеевич Коуль... з женою моею Марѣею... визнаваем... штож вѣдали есмо въ княза Василя Его Милости Андрѣевича Полоубенского тридцат коп грошей широких (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: наз. одн. Коуль (1492 AS III, 23).

*КОУЛЯ ж. (1) (назва рїчки у Молдавському князїствї): Тѣмъ мы видѣше его право и вѣрною слоужбою до нас, жаловали есми его... и дали есми его... и дали есми его... (sic.— Прим. вид.) оу нашеи земліи двѣ мѣстѣ от поустини на Коуль (Васлуй, 1436 ВАМ 33).

ФОРМИ: місц. одн. на Коуль (1436 ВАМ 33).

КОУМНАТЬ ч. (1) (молд. кумнат) (брат дружини) шурия; (чоловик сестри) зять: мы (Стефанъ воевода...) знаменито чиним... оже прїйдош(а прѣд нами...) пан Юрїе (або Юрїи.— Прим. вид.) вистїярник и пан Петрашко. коумнать его, и сѣ тежчею своею старою кнѣгини Ст(е)пка, оуноукою Демекоушскоу, Аноушкоую... и поток-мили са съ нашим ігоуменом архимандритом Феодором (б. м. н., 1470 VD I, 152—153).

ФОРМИ: наз. одн. коумнать (1470 VD I, 152).

*КОУМОВСТВО с. (2) кумїство: а колижъ тыи све(т)-кы на соуде монованы (!) тогды то(т) замешька(и) (!) о(т)озва(т) того коумовства а потомъ коли по(д) прїсагоу свидо(ч)ство чинили, тогды тотъ доминикъ оставилъ того якоуба дла коумовства его же бы са не го(ди) (!) свидо(ч)-ство е(г) а хоте(л) имети заисканное свое жалобы (XV ст. ВС 20—20 зв.).

ФОРМИ: род. одн. коумовства (XV ст. ВС 20).

КОУМЪ ч. (1) кум: О свїд(ч)ство прїрожены(х) имае(т) ли бы(ти) припоушо(н) Коньдра(т) а доминака (!) домоу добыва(л) свїдо(ч)ствомъ коньдра(т) шестъ све(т)ковъ поставилъ по(д)лоугъ приказанїя соусоудьи (!) правьи бы(л) екоубъ коумъ его который же тоу ре(ч) межи ими прїетельскы една(л) (XV ст. ВС 20).

ФОРМИ: наз. одн. коумъ (XV ст. ВС 20).

КУНАЦКОВИЧЪ, КУНАЧКОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): Я, Степанъ Кунацковичъ, визнаю самъ на себе... которое имене... на имя Кольянтичи, было въ заставѣ у пана Василя Семашковича (Луцьк, 1449 АЛМ 8).

ФОРМИ: наз. одн. Кунацковичъ, Куначковичъ (1449 АЛМ 8).

КОУНАШЪ ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣткы... мѣстич(и) луцкїе, мытници: Иванъ Рогатинецъ, Коунашъ (Луцьк, 1461 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Коунашъ (1461 AS I, 54).

КУНДРАТЬ див. КОНДРАТЬ.

*КУНИИ прикм. (3) (який зроблений із шкурок кунїць) кунїчий: Отписую Пречистой до Печерского монастыря панцыр и кожух кунїи, сѣроу кувтѣроу волочень (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); з нового места послано князю великомуу тфе(р)скомуу шуоба собольа волоचनाа аксамитомъ або адамашкою, а друугаа шуоба ку(н)А (б. м. н., 1488 УКТ).

ФОРМИ: знах. одн. ч. кунїи (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); наз. одн. ж. ку(н)А (1488 УКТ).

Див. ще *КУНИЧИИ, *КОУНИЧНИИ.

*КОУНИЛОВЪ прикм. (1): також(е) есми дал(и) се(л)о(у) к(р)ьсть на има калиновци... о(т) врѣха коунилова (Сучава, 1429 Cost. I, 248).

ФОРМИ: род. одн. ч. коунилова (1429 Cost. I, 248).

*КУНИНЬ ч. (2) (назва присїлка у Волинскїй землі) Кунин: На Гнидовѣ не надобе мѣта давати... въ кунїнѣ

не надобе (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 9); По-едила перед нами старостина Алуцка кн(А)г(и)ни Олизарова Шиловича кн(А)г(и)ни Федка, штожь пан ей (I) небо-дчикь пан Олизар Шилович... записал ей (I) имена свои на има Здолбнцоу с приселком з... Кунином (Луцьк, 1487 AS I, 240).

ФОРМИ: *ор. одн.* Кунином (1487 AS I, 240); *місц. одн.* въ Кунинь (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

КОУНИЦА *ж.* (47) (*шкурка куниці як товар і рід податі*) куниця: то все даль есми церкви Божой. К тому и куницы сть поповь по всемь городомь и погостомь и по свободамь, где суть хрестиане (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а у черновци, возы не страсти, але купець дасть свою вьру, аже не имаєть заповьданыи товарь на свои возь, куници, серебро, воскь и кони добрии земьстий (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а иде(т) с не(г) колода медоу и съ всеми пош-линами з бобры и с куницами и с полю(д)емь (Кийв, 1427 P 108); Я хвє(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича... даровала есми своєю доброю волею мужа свое(г) пана васи(л)я хребтовича своимь име(н)и о(т)чизнымь... з боры з лесы... и з данми з медовыми из грошовыми и с коуницами (Луцьк, 1490 *ЗХЛ* 134—136).

ФОРМИ: *наз. одн.* коуница (бл. 1471 *ЛКЗ* 93, 93 зв.); *дав. одн.* куницы (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); *знах. одн.* коуницю (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); *наз. мн.* коуници, купису 12 (1408 *Cost.* II, 633; 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141; 1434 *Cost.* II, 670; бл. 1471 *ЛКЗ* 92 зв., 93, 93 зв.); куницы 1 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *зам. род.* от тых (тыи) коуници 3 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 670; 1460 *BD* II, 276); *род. мн.* куницъ, коуниц, коуниц(ц) (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17; 1456 *Cost.* II, 791; бл. 1471 *ЛКЗ* 90); *знах. мн.* куници, коуници (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790, 791; 1460 *BD* II, 275; 1466 *BD* I, 96; бл. 1471 *ЛКЗ* 90, 93, 93 зв.); *ор. мн.* куницами, коуницами (1427 P 108; XV ст. *BC* 30 зв.; 1490 *ЗХЛ* 136).

КОУНИЧА *ж.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Ть(м) мы видьвши и(х) правую и вьрною слоужбою до на(с)... дали... есми и(м), оу нашей земли... села на имь онещи... и на днистри коунича (Сучава, 1456 *Cost.* II, 568—569).

ФОРМИ: *наз. одн.* коунича (1456 *Cost.* II, 569).

Див. ще **КОУНИЧЕЕ**.

КОУНИЧЕЕ *с.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмь мы видьвши его правую и вьрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... села его... на имь село кинди(н)ци... а дроугое села (I) коуничеє (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *наз. одн.* коуничеє (1437 *Cost.* I, 541).

Див. ще **КОУНИЧА**.

***КУНИЧИИ** *прикм.* (1) (*який зроблений із шкурок куницъ*) куничий: А губка даль шюбу свою куничною доро-гимь сукномь брунатнымь пошита... пани хоньци (Пере-мишль, 1378 P 26).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* куничую (1378 P 26).

Див. ще ***КУНИИ**, ***КОУНИЧНИИ**.

КОУНИЧНИКЪ *ч.* (2) селянин, що платив подать феодалові шкурками куницъ: а коуничнико(в) три по шести коуниц(ц) дають два и(х), а трети(и) коуничникъ по три коуници а вси три го(л)таи (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 90).

ФОРМИ: *наз. одн.* коуничникъ (бл. 1471 *ЛКЗ* 90); *род. мн.* коуничнико(в) (бл. 1471 *ЛКЗ* 90).

***КОУНИЧНИИ** *прикм.* (1) (*який належить куниці*) куничий: а хто хоче(т) на не(г) конать иже не исправед-ливь соуди(л) имее(т) на него досве(т)чи(т) шестья све(т)кы такь оуро(ж)нымь ка(к) то(т) соудя а не имее(т) слоуха(н) быти дальи олижь положи(т) три гривны алюбо лоупежи коуничний которы(ж) то соудя возьметь справне коли боудьть правь (XV ст. *BC* 34).

ФОРМИ: *знах. мн. ч.* коуничийи (XV ст. *BC* 34).

Див. ще ***КУНИИ**, ***КУНИЧИИ**.

КОУНЦЪ *ч.* (1) (*особова назва, молд., пор. мад.* Коп-сца): А на то свьдкове... пан коунцъ, пан мартин боуръ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн.* коунцъ (1456 *Cost.* II, 791).

КУНЦЪРЕ *див.* **КУНЦЪРЬ**.

***КУНЦЪРЕВЪ** *прикм.* (1): а кунцъре игнать вывели старць тако смы мы опытали старць кунцъревы(х) игна-товы(х) (б. м. н., 1419 P 90).

ФОРМИ: *знах. мн. ч.* кунцъревы(х) (1419 P 90).

Пор. **КУНЦЪРЬ**.

КУНЦЪРЬ, **КУНЦЪРЬ**, **КУНЦЪРЬ** *ч.* (4) (*особова назва*): А осташко давидовский корчакъ... знаемо чини(м)... аже кроль... казалъ намь розъхати границу игнатови с кунцъре(м) (б. м. н., 1419 P 90); а тому свьдьци панъ миколай спичникъ панъ кунцърь (Галич, 1424 P 106).

ФОРМИ: *наз. одн.* кунцърь, кунцърь 2 (1419 P 91; 1424 P 106); кунцъре 1 (1419 P 90); *ор. одн.* кунцъре(м) (1419 P 90).

***КУНЬ** *див.* **КОНЬ**.

КУНЦЪРЬ *див.* **КУНЦЪРЬ**.

***КУПАЛЫ** *мн.* (1) (*назва церковного свята Івана Хрести-теля, також календарна дата*) Купайла, Купала: а миръ о(т) покрова бѣѣ до ивана днє до купаль (б. м. н., 1352 P 6).

ФОРМИ: *род.* купаль (1352 P 6).

***КОУПАТИ** *див.* **КОПАТИ**.

КОУПЕЖ *ч.* (5) (*стц.* kupież, стн. kupierz) ◇ при ви-ліє от коупеж (4) *див.* **ПРИВИЛІЄ**; при виліи от коупеж (1) *див.* **ПРИВИЛІЄ**.

ФОРМИ: *род. одн.* коупеж (1482 *BD* I, 265; 1483 *Cost.* D. 30; 1484 *BD* I, 286; 1488 *BD* I, 347; 1493 *BD* II, 22).

***КОУПЕЖНЫИ** *прикм.* (1) ◇ при виліє коупеж-ное *див.* **ПРИВИЛІЄ**.

ФОРМИ: *знах. одн. с.* коупежное (1500 *RA* 260).

КУПЕЦЪ, **КУПЕЦЪ**, **КУПЕЦ** *ч.* (37) купець: а у черновци, возы не страсти, але купець дасть свою вьру, аже не имаєть заповьданыи товарь на свои возь (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); и дали есми се(с) лі(ст) нашъ приАтеле(м) наши(м) оуси(м) брашовьно(м), оуси(м) купце(м) (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759); А которыи бы купцы хотели мыто бьжежчати новымь дорогами... нехай он их встаеть и мыто на них берет по давному (Вильна, 1498 *АЛРГ* 82); А також коупцем от землях пререченаго кроль его милости полского и великого кнѣзѣ литовского везде по нашей земли молдавской да ест им слободно... ходити и торговати (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

ФОРМИ: *наз. одн.* коупецъ, купец 5 (1434 *Cost.* II, 669; 1439 *Cost.* II, 59; 1460 *BD* II, 275; 1498 *АЛРГ* 82, 83); коупецъ 2 (1408 *Cost.* II, 632; 1456 *Cost.* II, 790); *наз. мн.* коупци, коупъци, ку(п)ци 4 (1456 *Cost.* II, 788; 1457 *BD* I, 4; 1460 *BD* II, 273; *DIR* «А» 515); коупцы, купцы 3 (1496 *ПСВВ*; 1498 *АЛРГ* 82, 83); *дав. мн.* купцемь, коупцем, купце(м), коуп-цемь 19 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 186; 1445 *Cost.* II, 729; 1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 261; 1460 *BD* II, 276; 1463 *BD* II, 295; 1475 *BD* II, 329; 1499 *BD* II, 424 і т. ін.); купцо(м) 1 (1496 *ПСВВ*); *знах. мн.* коупци 1 (1448 *Cost.* II, 305); куп(ц)ехъ 1 (1433—1443 *АРМ*); *місц. мн.* на купце(х) (1421 *Cost.* I, 142).

***КУРІЕСЗКІИ** *прикм.* (1) (*який належить купцеві*) купецький: kotory iduth k torzowi (I) czerez ieho didinu od kozdoho woza po hrosik a ys kupieczkich wozow po dwa hrosziki (Краків, 1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

ФОРМИ: *род. мн.* kupieczkich (1407 *АрхЮЗР* 8/1, 4).

***КУПЕЧОВЪ** *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Купичів: Тыми жъ разы а другий записъ Романа Мстисла-вовича, на Купечовъ... осмотрели въ томь светомь еван-гелии (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8).

ФОРМИ: *знах. одн.* Купечовъ (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8).

КУПИТИ, **КОУПИТЬ** *дієсл. док.* (226) (що, що в кого, що від кого) купити: Въ льто шести тисѣщню шистьде-

сать сѣмое купилъ панъ петрашъ дѣдичтво в аныи ради-
воньковоѣ (Перемишль, 1359 P 10); возревше есмо на на
его (так.— *Прим. вид.*) вѣрноюу службу... даемъ емоу...
и оставляемъ... его... при томъ при всѣмъ што коли коупилъ
(Краків, 1394 P 54); а львовчане што имуть принести сами
изъ угоръ серебро жьженое, отъ того серебра што быхомъ
мы купили собѣ колко будетъ намъ надобно (Сучава, 1408
Cost. II, 632); Се я Янъ, иначе Корѣива Ядукговичъ,
продалъ есмы доброволно... землю свою питомую у во-
лости Волковской, которуюжто землю купилъ есмы былъ
у Бартоша прозвиомъ Козего Мистра (Вильна, 1451
АкЮЗР II, 106); Продад есмы имене мое отчизное Дажев
на вечностъ... вынявши за третью частъ зо всихъ именеи
монх отчизныхъ, выслуженыхъ и купленыхъ в земли ту-
тошней волынской (Володимир, 1475 AS I, 72); А по на-
шемъ животѣ, кто боудетъ господарь нашей земли... тотъ
бы им не пороушил нашего даанія и потврѣженія... за-
ноуже... они коупили соби за свои правїи пинази (Ясси,
1500 BD II, 175—176).

ФОРМИ: *инф. купити* 14 (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost.
II, 759; 1454 Cost. II, 509; 1458 BD II, 262; 1456—1481 P
164; XV ст. BC 8; 1495 АЛМ 88, 89; В Соб.); *коупити* 1
(XV ст. BC 32); *аор. 1 ос. одн. коупи(х)* (1401 ЗКЕ); *3 ос. одн.
коупи* (1459 BD I, 27); *перф. 1 ос. одн. ч. есми...* *коупил*,
есми... *коупилъ* 2 (1463 AS I, 56); *коупилъ есми, купил есми*
3 (1451 АкЮЗР II, 106; 1463 AS I, 56; 1491 AS I, 94); *есмы*
купилъ, ієsmу купуѣ 2 (1495 АЛМ 83; 1500 ДПЖН); *есми*
купил(л) 1 (1490 Пам.); *коупил(л) есмь* 1 (1449 Cost. II, 385);
сѣм... *коупил* 1 (1490 BD I, 437); *2 ос. одн. ч. коупилъ*
(XV ст. BC 35); *3 ос. одн. ч. купилъ, купил(л), коупилъ* 99
(1359 P 10; 1370 P 18; 1408 Cost. II, 632; 1431 Cost. I, 317;
1443 Cost. II, 131; 1453 Cost. II, 472; 1479 ВАМ 61; 1483
Cost. S. 122; 1490 BD I, 443; 1499 BD II, 160 і т. ін.); *ку-*
пилъ естъ 2 (1378 P 26); *3 ос. одн. жс. коупила* (1464 Cost. S.
59; 1494 BD II, 33; 1495 BD II, 58); *1 ос. мн. есми коупили*
3 (1488 BD I, 357; 1489 BD I, 377; 1492 BD I, 511); *смо коуп-*
или 2 (1499 BD II, 162); *есемь коупили* 1 (1479 BD I, 222);
есмо... *коупил(л)* 1 (1490 ДГСХМ); *3 ос. мн. коупили* (1448
Cost. II, 323; 1452 Cost. II, 759; 1462 Cost. D. 10; 1467
BD I, 117; 1471 BD I, 164; 1483 BD I, 275; 1486 BD I, 290;
1490 BD I, 385; 1495 BD II, 74; 1500 BD II, 176 і т. ін.);
пперф. 1 ос. одн. ч. купилъ есми былъ (1451 АкЮЗР II,
106); *3 ос. одн. ч. бил коупил* 4 (1456 BD I, 456; 1480 BD
I, 237; 1484 BD I, 286; 1493 BD II, 21); *былъ...* *купилъ*,
был... *коупил* 2 (1487 РИБ 228; 1499 BD II, 148); *3 ос.
одн. жс. была коупила* (1499 BD II, 147); *майб. 3 ос. одн.
коупитъ, коупитъ, кѣптитъ* 4 (XV ст. BC 32 зв., 34 зв.; СЯ
42 зв.); *коупит, коупит(т)* 3 (1456 Cost. II, 790; XV ст. BC
8 зв.; 1460 BD II, 274); *имет коупити, иметь купити* 7
(1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 669; 1456 Cost. II, 790;
1460 BD II, 274); *иметь коупити* 1 (1434 Cost. II, 669);
1 ос. мн. коупим 2 (1456 Cost. II, 791; 1460 BD II, 276);
имемъ коупити 2 (1408 Cost. II, 633; 1434 Cost. II, 670);
3 ос. мн. купатъ, коупат 4 (1408 Cost. II, 631; 1434
Cost. II, 668; 1456 Cost. II, 788; 1460 BD II, 273);
имоуть коупити, имоу(т) коупити, имоут коупити
11 (1434 Cost. II, 668, 669; 1435 Cost. II, 676; 1437
Cost. II, 709; 1456 Cost. II, 788, 789; 1460 BD II, 273,
274); *имуть купити* 3 (1408 Cost. II, 630, 631); *баж.-ум. сн.
1 ос. мн. што быхомъ...* *купили* 2 (1408 Cost. II, 632; 1434
Cost. II, 670); *абыхом коупили* 2 (1456 Cost. II, 791; 1460
BD II, 275); *дїєприкм. пас. мин. наз. одн. с. коупленое*
(XV ст. BC 31); *род. мн. купленых* (1475 AS I, 72); *дїєприсл.
перед. коупивъ* (1456—1481 P 164).

*Див. ще *ЗАКОУПИТИ, КОУПОВАТИ, ПОКУПИТИ.*

КУПКА жс. (1) (*назва села на Буковині*) Купка: Тѣмъ
мы видѣвше его правою и вѣрноюу службою до и(с)...
дали есмы емоу оу нашей земли двѣ селѣ имѣнуема купка...
и за проутомъ наговци (Сучава, 1429 ДГОБК).

ФОРМИ: *наз. одн. купка* (1429 ДГОБК).

***КОУПЛЕНИНА жс.** (1) (*те, що куплене*) покупка: Мы
кнѣзь михаило олексан(д)ровичъ произволи (!) есмо бояри-
ноюу нашемоу пану васильюу црю коупити дворець ивашка
гри(д)ковича на локпѣи (!) его коупленоу (!) И коупивъ
то(т) дворець придати стѣи тр(о)ци оу слоуцкоу (Копиль,
1458—1481 P 164).

ФОРМИ: *знах. одн. 1 коупленоу* (1456—1481 P 164).

***КОУПЛЕНІЄ див. КОУПЛѢНІЄ.**

!КОУПЛЕНОУ(КОУПЛЕНИНОУ) див.*КОУПЛЕНИНА.

КОУПЛѢНІЄ с. (3) **1.** (*те, що куплене*) покупка (2):
про то мы оуставляемъ абы ка(ж)ны(и) велікыи па(н) ани
которыи иньши и(х) некоупова(л) собѣ ще(л)тиства нїко-
торыи вси кромъ па (!) своего чїя весь а коупитъ ли хто
тогда тое коуплѣнїє нї во(ш)то не иде(т) (XV ст. BC 32 зв.);
Тѣмъ мы видѣвши ихъ правою и вѣрноюу слоужбою до нас...
дали и потвердили есмо им оу нашей земли оу молдавской
ихъ правое выслуженїе и коупленїе, одно селише... што
они коупили от Кости (Сучава, 1467 BD I, 117).

2. (*про судовї справи*) нагромадження (!): а е(ст)ли же
не могутъ вси(х) соудо(в) осоудити того дна тогда хочемъ
то(г) абы безъ коупленїя віны абы другою дна соудъ
скончанъ тако(ж) полоудна жебы кажыи (!) члвкъ свою по-
воли оправиль жалобоу безъ клопотоу и безъ свароу
(XV ст. BC 13).

ФОРМИ: *наз. одн. коуплѣнїє* (XV ст. BC 32 зв.); *род.
одн. коупленїя* (XV ст. BC 13); *знах. одн. коупленїе* (1467
BD I, 117).

*Див. ще *КУПЛЯ¹.*

Пор. КУПИТИ.

***КОУПЛѢТИ СА дїєсл. недок.** (2) (з чимъ з'єднуватися):
А хотар томоу... село Стецканїи, ниже въ оустї Арзоу-
лу оу вадоу Негоуцторюви, где коуплѣ(є)т са Тазловъ
Велико съ Тазловъ Солиноу (Сучава, 1493 BD II, 6).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. одн. коуплѣ(є)т са* (1493 BD II, 6).

*Див. ще *СЪКОУПЛѢТИ СА, СЪВѢКОУПЛѢТИ СА.*

***КУПЛЯ¹ жс.** (3) (*цсл. коупля*) (*дїя*) купівля (1): Гандле
и куплю в рынку и в клеткахъ, и по улицахъ з мешаны
заровно отпраовати и усжывати (!) мають: ремесла вше-
лякїя робыти (Луцьк, 1389 РЕА I, 27);

(*те, що куплене*) покупка (1): Волен пан Оножко тое
имене Дажев, куплю свою, продати, отдати и кому хотя
записати (Володимир, 1475 AS I, 72);

(*тимчасове користування нерухомим майном*) аренда (1):
и мы имъ тые ко(р)чмы ешо продали на шесть годовъ...
а почати имъ тые ко(р)чмы варити на рокъ на мѣсныє за-
поусты великого поста какъ трети(и) годъ вы(и)детъ пе(р)-
вое ихъ коупли и варити имъ тые ко(р)чмы до тогожъ го-
доу, какъ шесть годовъ вы(и)детъ (Краків, 1489 АКВ).

ФОРМИ: *род. одн. коупли* (1489 АКВ); *знах. одн. куплю*
(1389 РЕА I, 27; 1475 AS I, 72).

Див. ще КОУПЛѢНІЄ I.

Пор. КУПИТИ.

КУПЛЯ² жс. (1) (*назва села у Волинській землі*): вели-
кїи князь Швигригаило... чинимъ знаменито... ижъ... дали
есмо... Сенно село... въ грани Хобовщина отъ Шупкова...
а отъ Пескова Купля (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: *наз. одн. Купля* (1445 АкЮЗР I, 17).

КОУПНО присл. (2) (*цсл. коупно*) разом: а мы рад
хочемъ ихъ миловати и оу чти и ласци держати, коупно с на-
шими вирными боары (Сучава, 1468 BD II, 306); А пак еи
да оучинатъ за то помъноу оу монастыр на каждїи втор-
ник коупно съ родителемъ еи (Сучава, 1470 BD I, 148).

КОУПОВАТИ дїєсл. недок. (15) (што, що чим, чо(г)о і без
додатка) купувати (шо, за шо і безъ додатка): и ещи к тому
истраву всѣмъ дава(л) и ести и пити а то все куповано твое-
ми пназми (б. м. н., 1386—1418 P 35); I też, ustawili
jesmo, iżby... prodawali wsiakuju recz dobrowolne i mająt'
kupowati i chleba sia dotikati (Луцьк, 1388 ZPL 108);

мы петръ воево(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есми се(с) нашъ (листь) приАтелемъ нашимъ, оусимъ брашовъ-иномъ... щобы имъ оуси(м) было слобо(д)но и доброволно... ходити оу нашей земли, продавати и коуповати товара (Сучава, 1455 *Cost.* II, 771); Жаловали намъ вси шевци Луцкіе на мѣщанъ ... Луцкихъ, штожъ деи они купують въ мѣстѣ кожи малые неварунковые (Луцьк, 1495 *АЛМ* 88).

ФОРМИ: *инф.* коуповати, *kupowati* (1388 *ZPL* 108; 1455 *Cost.* II, 771; 1456 *ЛМВП*; 1463 *BD* II, 295; 1475 *BD* II, 329); *теп.* 3 *ос. мн.* купують (1495 *АЛМ* 88, 89); *майб.* 3 *ос. мн.* боудоут коуповати I (1466 *BD* I, 96); *имоуть...* коуповати I (1470 *DIR* «А» 523); *баж.-ум. сп.* 3 *ос. одн. ч.* абы... коупова(л) (XV ст. *BC* 32 зв.); *дiенприсл. одноч.* коупоуючи 2 (1389 *PEA* I, 27; 1453 *Cost.* II, 462); *купуючи* I (1389 *PEA* I, 27); *предик. нас. дiенприм.* коуповано (1386—1418 *P* 35).

Див. ще *ЗАКОУПИТИ, КУПИТИ, ПОКУПИТИ.

*КОУПЧА *ч.* (1) (*особова назва, молд., слов.* коупъччи): тѣмъ мы выдѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали... есми емоу... едно мѣсто о(т) поустини... що коупи(л) иоиль о(т) коупчи (Сучава, 1456 *Mih.* 213).

ФОРМИ: *род. одн.* коупчи (1456 *Mih.* 213).

КОУПЧИЧ *див.* КОУПЧИЧЪ.

КОУПЧИЧЕВЪ *прикм.* (8): пи(с) пашко дiакъ коупчи-чевъ оу соч(авъ) (Сучава, 1432 *Cost.* I, 331); и тѣггали на ни(х) та(к) рекучи аже они су(т) оу нуки ку(п)чичеви (Васлуй, 1474 *РГС*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* коупчичевъ (1432 *Cost.* I, 331); *знах. одн. ж. зам. мiсц. по (!)* купчичивоу смерти (1435 *Cost.* II, 679); *наз. мн. ч.* ку(п)чичеви (1474 *РГС*); *знах. мн. с.* ку(п)чичева (1474 *РГС*).

Пор. КОУПЧИЧЪ.

КОУПЧИЧЪ, КОУПЧИЧ *ч.* (47) (*особова назва*): писа купчи(ч) логофе(т) (б. м. н., 1422 *DIR* фотокоп. 35); а на то естъ... вѣра пана юрья коупчича (Дольний Торг, 1444 *DIR* «А» 481); того ра(л) ива(н) ись своими брѣггями... не хотили присѣгнути ись своими присѣжници али сѣ о(т) пустили на маршуку на до(ч)ку ивана ку(п)чича (Васлуй, 1474 *РГС*).

ФОРМИ: *наз. одн.* коупчичъ, коупчич 5 (1429 *ДГОБК*; 1431 *Cost.* I, 317; 1433 *Cost.* II, 650; 1434 *Cost.* II, 665; 670); *купчи(ч)* 1 (1422 *DIR* фотокоп. 35); *род. одн.* коупчича, ку(п)чича 38 (1426 *ВАМ* 22; 1428 *Cost.* I, 202; 1429 *Cost.* I, 242; 1432 *Cost.* I, 331; 1433 *Cost.* I, 359; 1434 *DIR* «А» 463; 1435 *Cost.* II, 679; *МЭФ* 3; 1444 *DIR* «А» 481; 1474 *РГС* і т. ін.); ! коубчича, коу(б)чича 3 (1425 *Cost.* I, 169; 1428 *Cost.* I, 228; 1429 *Cost.* I, 267); *дав. одн.* купчи-чо 2 (1423 *Cost.* I, 154; 1425 *Cost.* I, 174); *купчичеви* 1 (1423 *Cost.* I, 157).

КУР *див.* КИРЬ¹.

*КУРГАНЪ *ч.* (2) \diamond трибѣсовскии курганъ *див.* *Трибѣсовскіи.

ФОРМИ: *род. одн.* кургана (бл. 1458 *P* 168); *знах. одн.* курганъ (бл. 1458 *P* 167).

КУРИЛО *ч.* (8) (*особова назва, пор.* Кирилъ) Кирило: жалова(л) на(м) боАринъ смоле(н)ски(и) на (и)мА курило Иванови(ч) на бра(т)ю свою... што(ж) они нехота(т) ему у во(т)чине дѣленицы дати (Вильна, 1495 *БСКИ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* курило, коурило (1495 *БСКИ*; *ВК*); *дав. одн.* курилоу (1495 *БСКИ*); *знах. одн.* курила (1495 *БСКИ*; *ВК*).

*КОУРІЕВЪ *прикм.* (1) \diamond коуріева долина (1) (*назва долини у Молдавському князівстві*): а хотаръ томоу више писа(н)номоу селюу да е(ст) поче(н)ци о(т) лоуковице... та дорогою та чере(с) коуріево (!) долиною на сто(л)поу (Сучава, 1488 *ДГСПМ*).

ФОРМИ: *знах. одн. ж.* ! коуріево (1488 *ДГСПМ*).

КОУРКА *ч.* (2) (*особова назва, молд.* «індикка»): тѣмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)...

дали и потвердили есми... цигани на имѣ синать... и коурка (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342); а такоже есми потвердили монастироу нашему (оуси татарове) и цигане... а на имѣ цигано(м)... шока и съ чельдью си, коурка, бра(т) его, и съ чельдью си (Сучава, 1462 *Cost.* D. II).

ФОРМИ: *наз. одн.* коурка (1448 *Cost.* II, 342; 1462 *Cost.* D. II).

*КУРМАНЬШИКЪ *ч.* (1) (*особова назва, тюрк.* *qurmanşy*/*qurmanşy* «командир ар'ергарду»): Монлони (!) с ку(р)-маньшикомъ уланомъ (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *ор. одн.* ку(р)маньшикомъ (1484 *ЯМ*).

KUROWSKI *ч.* (1) (*особова назва*): а пры thom switcowle bily... lohy Kurowski... у pan Danylo Zaderewaczky (Глиняни, 1395 *GL* 166).

ФОРМИ: *наз. одн.* Kurowski (1395 *GL* 166).

*KUROLOWSZCZIZNA *ж.* (1) (*срп. królewszczyzna*) королівський земельний маєток: Swidoczno budeth kaszdomu... aze swidomo tnyu papu Miklvschowu Alexandrowiczu... oze prziszodzy muzowe spasczenie załowali па Papa Mirosława szczoby on kurołowszcziznu derzał pod soboyu (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *знах. одн.* kurołowszcziznu (1413 *GL* 48).

*КУРОПОТЕНИКИ *див.* *КУРОПОТНИКИ.

*КУРОПОТНИКИ *мн.* (2) (*назва села у Галицькій землі*) Куропотники: тучнакъ да(л) пани марекорѣтъ росовоу свое село куропотники (Галич, 1418 *P* 89).

ФОРМИ: *знах.* куропотеники 1 (1418 *P* 89); *куропотники* 1 (1418 *P* 89).

*КУРТА *ж.* (1) (*границна лінія*) край: а от оустя хотаръ ему на Среть, а от курты буковина та гора буковиною до верхъ потока (Сучава, 1403 *RS* 338).

ФОРМИ: *род. одн.* курты (1403 *RS* 338).

КУРЦЕВИЧЪ, КУРЦЕВИЧ *ч.* (2) (*особова назва*): А при томъ были свѣтки: князь Иванъ Санкушковиць, князь Василій Курцевичъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103); а пры томъ были... люди добрые: князь Иван Василевич Курцевич, а панъ Тихъно Кисел (Володимир, 1475 *AS* I, 72).

ФОРМИ: *наз. одн.* Курцевичъ 1 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103); *Курцевич* 1 (1475 *AS* I, 72).

*КОУРЪГАНЦИ *мн.* (2) (*назва села у Київській землі*) Курганы: а... не доходячи тоули(н): по(л) мили коуръга(н)ци, о(т) ты(х) коуръга(н)це(въ) ниже илиясова к гоуиве (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *наз.* коуръга(н)ци (бл. 1458 *P* 167); *род.* коуръга(н)це(въ) (бл. 1458 *P* 167).

КОУРЪСЕКЪ *ч.* (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... потвръди(ли) есмы емоу... па(т) сель на раковъ ... четвѣртое село, где е(ст) коуръсекъ (Васлуй, 1437 *Cost.* I, 515).

ФОРМИ: *наз. одн.* коуръсекъ (1437 *Cost.* I, 515).

КОУРЫ *мн.* (2) кури: Се я князь михаил коста(н)тиновичъ пиньскіи... придаю с(ст)томуу (!) сп(су) и своего дворяца и змиинца... о(т) животины и о(т) гоусии о(т) коуръ... десАтое (Луцьк, 2-а пол. XV ст. *СО*); Горо(д) житоми(р) а на городе... воловъ еї гоуси и коуры (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

ФОРМИ: *наз.* коуры (бл. 1471 *ЛКЗ* 92); *род.* коуръ (2-а пол. XV ст. *СО*).

КОУРЪ *див.* КИРЬ¹.

*КУРЯ *с.* (1) курча: даывали пятдесять куриць княгини великой Витовтовой... а въ кухню по курети и по десяти яецъ (б. м. н., п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *дав. одн.* курети (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

*КУРАЧИИ *прикм.* (1) \diamond курАчее лѣто (1) (*назва одного із циклів, що дорівнює 12 рокам, тюрко-монгольської системи літочислення*) рік курки: а той Арлыкъ писанъ оу ордь на оустыи дону курАчего лѣта а мѣсАца иречипа (б. м. н., 1392 — 1393 *РФВ* 171).

ФОРМИ: *род. одн. с.* курАчего (1392—1393 *РФВ* 171).

***КОУСНИЦЯ** ж. (2) (назва річки у Подільській землі): Про (т)о нагорожаючи емоу... надаю... Городища на(д) рекою Коусницею и з головою Коусници и коусни(ч)кою зо всіма ихъ полами (Прилуки, 1459 P 171).

ФОРМИ: род. одн. Коусници (1459 P 171); ор. одн. Коусницею (1459 P 171).

***КОУСНИЧКА** ж. (1) (назва річки у Подільській землі): Про (т)о нагорожаючи емоу... надаю... Городища на(д) рекою Коусницею и з головою Коусници и коусни(ч)кою зо всіма ихъ полами (Прилуки, 1459 P 171).

ФОРМИ: ор. одн. коусни(ч)кою (1459 P 171).

***КОУСТЪ** ч. (2) куц: а писали есмо г(с)дрю своему на памА(т)... по калиновъ коустъ а о(т) калинова коуста по великою ивницю (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: род. одн. коуста (бл. 1458 P 167); знах. одн. коустъ (бл. 1458 P 167).

КОУСЪРЪ ч. (1) (особова назва): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село где коусъръ би(л) (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: наз. одн. коусъръ (1437 Cost. I, 541).

***КУТИЩИ** мн. (2) (назва села у Галицькій землі) Кутище: А осташко давидовскии корчакъ з липницъ спичникъ з болшева знаемо чини(м)... аже кроль господаръ нашъ казалъ намъ розвѣхати границу игнатови с куниѣре(м) межи кутищи и межи полага(ч) (б. м. н., 1419 P 90).

ФОРМИ: род. кутищъ (1419 P 91); ор. кутищи (1419 P 90).

КОУТНА ж. (1) (назва села у Львівській землі) Кутні: мы стефанъ воево(д)... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с пре(д)речеными паны и с коруны пол(с)коА... на имъ, панъ янъ с чижева... панъ григоръ стромило, хоружіи ливовскы, панъ внучко с коутна... аже имаемъ записы держати наши(х) пере(д)ковъ вѣрна (Серет, 1445 Cost. II, 728—729).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. коутна (1445 Cost. II, 729).

***КОУТОУЛЪ** ч. (1) (заворот русла річки) коліно: Там мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... далі и потвердили есми емоу... на Соучавѣ место да оучинит соби млин, и повше того коутоулоу Хоуецъніи на имъ Унгоурашіи (Сучава, 1468 BD I, 130).

ФОРМИ: род. одн. коутоулоу (1468 BD I, 130).

КОУТЬ ч. (24) (частина села) куток (23): тьмъ мы видѣше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы емоу оу нашой земли оу мо(л)давской два села на има левовшовци съ оусыми своими коуты (Сучава, 1425, Cost. I, 173); А хотаръ томоу вышписан(н)оумоу селоу Симиничаніи, вышній коутъ, да ест по старомоу хотарю (Сучава, 1480 BD I, 243); и за Проутом Ласльоани на оустіи Хлабниці, обѣ коутове, и Негоеци... и Далешіи на оустіи Дѣли, обѣ коутове (б. м. н., 1490 BD I, 434);

(частина поля) кут (1): Се А грицко Аглищевич и своєю маткою совдоѣю... продали есмо паноу сенкою хомековичоу коутъ полА (б. м. н., 1463 ГГЯ).

ФОРМИ: наз. одн. коутъ (1480 BD I, 242); знах. одн. коутъ, коут (1463 ГГЯ; 1480 BD I, 243); наз. мн. коути (1481 BD I, 249); знах. мн. коуты 10 (1431 Cost. I, 317; 1436 DIRA» 469; 1439 Cost. II, 41; 1445 Cost. II, 211; 1453 Cost. II, 458, 472; 1456 Cost. II, 569); коути 4 (1481 BD I, 248, 249; 1482 BD I, 265, 266); коутове 3 (1462 Cost. D. 10; 1490 BD I, 434); ор. мн. коуты (1425 Cost. I, 173); знах. дв. кута (1431 Cost. I, 317).

Див. ще *СТЕПНОВЪ КОУТЬ.

КОУФТА ч. (4) (особова назва): И оу том також пріишоша прад нами... Мърина... и оуноукове их Мърина, дочка Грози Коуфта и племенца еи Наста... и продали свою правою отнину (Гирлов, 1499 BD II, 153).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. Коуфта (1499 BD II, 153, 154).

***КОУФТЕРЪ** ж. (3) (перс. kufter) дороговіинна турецька шовкова тканина: а мы имаемъ давати паноу дѣтрихоу на кажды рокъ по четири(ста) златыхъ (тоу)(ре)к(и)хъ...

и по десАть камхи (и) пАть коуфтери (Сучава, 1449 Cost. II, 747); Отписую Пречистой до Печерского монастыря панъыр и кожух куний, съроу кувтѣроу (1) волочень (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); А такожъ намъ маю(т) дати чоломъ бѣтА на годъ по пАти коутѣре(и) ѳ(коро(т)ки)хъ (Краків, 1487 АМЛ).

ФОРМИ: ор. одн. 1 кувтѣроу (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29); род. мн. коуфтери 1 (1449 Cost. II, 747); коутѣре(и) 1 (1487 АМЛ).

КОУХАРЄВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... села... на имъ село кинди(н)ци... и село коухарєвци (Сучава, 1437 Cost. I, 541).

ФОРМИ: наз. коухарєвци (1437 Cost. I, 541).

Див. ще *КОУХЪРЕЩИ.

КУХМИСТРЪ ч. (3) (стч. kuchmistr, стп. kuchmistrz, свн. küchenmeister) (первісно сановник, який відав королівською кухнею, пізніше — почесний титул) кухмістер: а свѣдкове на то панъ хрщєнь судомирски(и)... панъ пашко мазовески панъ мичко кухмістръ вожикъ (Львів, 1399 P

59); мы великий кнзъ швитрикгаиль литовський рускии и ины(х) чини(м) знаменито... ижъ видѣвъ и знаменавъ службу на(м) вѣрною... нашего вѣрною слуги пана петра мышычича нашего кухмістра и мы... дали есмо емоу... села оу кременецко(м) повѣте (Луцьк, 1438 P 138).

ФОРМИ: наз. одн. кухмістръ (1399 P 59); род. одн. кухмістра (1438 P 138); дав. одн. кухмістру (1438 P 138).

КОУХНЕ ч., невідм. (3) (особова назва, молд., слов., «кухня»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже пріиде прѣд нами... слоуга наш Оана Коухне... и продалъ ... (одно село на Ребричи на имъ Коухнещій)... Тоадєроу Рохатоу (б. м. н., 1482 BD I, 265).

***КОУХНЕЩІИ** мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): А оана Коухне (привиліе що и(мал он на тоє вышписанное) село на Коухнещій... (тоє привиліе) от коупеж на тоє село на Коухнещій, на (оба коути, еше еи дал) слоузъ нашємоу Тоадєроу Рохатоу (б. м. н., 1482 BD I, 265).

ФОРМИ: знах. Коухнещій (1482 BD I, 265).

***КУХНЯ** ж. (1) кухня: Што твоя милость пишешъ, господаръ мой, до мене о тыхъ людѣхъ о Брушанѣхъ, о пошлинахъ, ино я... то господарю, помню: давывали... княгини великой Витовой, съ дыма... въ кухню по курету и по десети яецъ (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: знах. одн. кухню (п. 1444 АкЮЗР I, 17).

***КУХЪМИСТРЪ** див. КУХМИСТРЪ.

***КОУХЪРЕЩИ** мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже пріиде прѣ(д) нами... слоуга на(ш), васко оункатъ... и продал(л)... одино селище, на имъ оункетєщій, на(д) нистри, по више коухъреши (Сучава, 1483 Cost. S. 121).

ФОРМИ: род. коухъреши (1483 Cost. S. 121, 122).

Див. ще КОУХАРЄВЦИ.

***КУЦЄВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): А се дѣяци степанъ мелехови(ч) мелентии куцевичи (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ: наз. одн. куцевичи (1370 P 18).

***КУЦЄВЪ** прикм. (1) ◇ куцевана нива (1) (назва ниви у Перемишльській землі): А се А король казимиръ... далъ есмь слузъ своему иванови... землю рольную... о(т) бѣлошевѣ съножати по куцеву ниву (Казимир, п. 1349 P 3).

ФОРМИ: знах. одн. ж. куцеву (п. 1349 P 3).

***КОУЦИТНА** ж. (5) (назва річки у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвшє и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы имъ оу нашей землі трѣ(м)едечій на Коуцитной (Сучава, 1427 Cost. I, 193); А хотаръ тим вышписаннимъ трєм селамъ... до оустіи Коуцитной, та пакъ по водоу Коуцитной гори до хотара Ромашкова (Гирлов, 1499 BD II, 163).

ФОРМИ: *род. одн.* Коуцитной (1499 *ВД* II, 163); *місц. одн.* на Коуцитной (1427 *Cost.* I, 193; 1490 *ВД* I, 392; 1495 *ВД* II, 40, 41).

КОУЧОУК *ч.* (3) (*особова назва, тюрк. kışık «цуценя»*): я пан Ян Коучоук, наместник Городенский, а панъ Ивашко Илиничъ, наместник Дорогичский смотрели есмо того дела (Луконица, 1478 *AS* III, 16—17); П(р) бы(л)... п(н) вои(т) коучу(к) (Берестя, 1496 *ВМКФС*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Коучоук, коучу(к) (1478 *AS* III, 16; 1496 *ВМКФС*); *ск. н.* Куч. (1496 *АЛРГ* 69).

***КОУЧОУКОВИЧЪ** *див.* **КОУЧОУКОВИЧЪ**.

КОУЧОУЛЪТЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною службою до на(с)... дали и подтвердили есми его очи(н)оу... села на имѣ где дворъ его... и коучоулътещи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

ФОРМИ: *наз.* коучоулътещи (1448 *Cost.* II, 342).

КОУЧОУРОВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): мы панове господарь нашего, илии воеводы, на имѣ... панъ романъ хоудинский и панъ борисъ коучоуровский... визнаваемъ... иже повинни есмы его воли пристати (Львѣв, 1436 *Cost.* II, 701).

ФОРМИ: *наз. одн.* коучоуровский (1436 *Cost.* II, 701).

КОУЧОУРОВЪ *ч.* (2) (*назва села на Буковині*) Малий Кочурів: тѣ(м) мы видѣвши его правою, и вѣрною службою до на(с)... дали есмы ему едно село, оу нашей земли оу мо(л)давской кучуровъ (б. м. н., 1422 *ДГОб*); а мы... дали есми ему от насъ... селы, на имѣ... борисово село и коучоуровъ (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305).

ФОРМИ: *наз. одн.* коучоуровъ (1448 *Cost.* II, 305); *знах. одн.* кучуровъ (1422 *ДГОб*).

Див. ще ***КОУЧЮРЪ**.

***КОУЧОУРЪ** *див.* ***КОУЧЮРЪ**.

КОУЧОКОВИЧ *ч.* (5) (*особова назва*): А при томъ нашемъ еднаньи были: князь Михайло Олександровичъ... а панъ Юрый Коучокович (Вільна, 1482 *AS* I, 80); и посылали есмо до тебе нашы(х) посло(в) маръша(л)ка нашего пана во(и)тѣха коучоковича а дворянина нашего фе(д)ка гаврыловича (б. м. н., 1496 *ПДСВВ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* Коучокович (1482 *AS* I, 80); *знах. одн.* коучоковича, коучоковича (1496 *ПДВКА* 60; *ПДСВВ*; *ПСВВ* 192 зв.); *ор. одн.* кучоковичомъ (1496 *ВД* II, 401).

***КОУЧЮРЪ** *ч.* (3) (*назва села на Буковині*) Великий Кочурів: а хотарь томоу выше писа(н)ному селу да е(ст) поче(н)ши... о(т) коучоура (Сучава, 1488 *ДГСПМ*); А пак епискоупии свѣтой нашей от Радовцевх мы есмо еи дали... Г цркви и с поппи оу Коучюр (Сучава, 1490 *ВД* I, 420).

ФОРМИ: *род. одн.* коучоура I (1488 *ДГСПМ*); *коучюра* I (1490 *DC* 147); *місц. одн.* оу Коучюр (1490 *ВД* I, 420).

Див. ще **КОУЧОУРОВЪ**.

КОУШЛЕЙКО *ч.* (1) (*особова назва*): Панъ Петрашъ, панъ Соудьвой, панъ Ондрей Сакович, Коушлейко (б. м. н., 1441—1443 *AS* III, 2).

ФОРМИ: *наз. одн.* Коушлейко (1441—1443 *AS* III, 2).

***КОУЯВА** *ж.* (1) (*исторична область у Польщі, пор. Kujawy*) Куява: Земъский пѣсари во все(х) землѣ(х) королевства нашего во велѣикои полѣще в ѿра(д)зю (!) в ланъчице коуявъ оу добрыні за запи(с) име(т) бра(т) яко пѣсари краковъский и соудомиръский (XV ст. *СЯ* 43 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн.* в коуявъ (XV ст. *СЯ* 43 зв.).

КУАВСКИЙ *прикм.* (5): А се А король казимир краковъский и куАвский и господарь рускоѣ земль далъ есмь служъ своему иванови двориче занъво (так. — *Прим. вид.*) матъичича (Казимир, п. 1349 *P* 3); вло(д)славъ з бжиеи мл(с)ти кроль полский и такъ жъ зѣмль краковской судомирской сирадской ланчицкой куАвской... знаменито чинимы... иже даемы ... листъ нашъ... стефанови воеводѣ

земль молдавской на потвержънье нашихъ первыхъ листовъ (Ланчиця, 1433 *P* 124).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* куАвский (п. 1349 *P* 3); *род. одн. ж.* куАвской 2 (1433 *P* 120, 124); *куявский* 1 (1361 *AGZ* 6); *ор. одн.* куявскою (1352 *P* 5).

Пор. ***КОУЯВА**.

***КОУӨТЕРЪ** *див.* ***КОУФТЕРЪ**.

***КФАС** *див.* ***КВАСЪ**.

КЪ¹, **К**, **КО**, **КЪ**, **КГ**, **КЫ** *прійм.* (1304) (з дав.) 1. (*випражає об'єктні відношення*) (1142) а) (*вказує на приєднання, додачу чого до чого*) до (чого) (606): а приписалъ есмь микитино двориче т кому (!) жъ дворичю къ перемъшльскому ижъ было на двоє але А далъ за одино (Казимир, п. 1349 *P* 3); а на крѣпость того наша печать к сему листу велѣли есми привѣсити (Луцьк, 1388 *P* 37); па(к) ли бы оусхоти(л) оу короппи мешкати ино емоу дае(м) мѣсто коропецъ ... и село стѣнкою к томоу причыняе(м) (Снятин, 1454 *P* 163); А на лѣпшеи справе(д)ливолости (!) к сему нашему листу печад(т) ншоу (!) привѣсили (Кѣвъ, 1459 *P* 174); а ещѣ князь Олександро придал сто копъ широкихъ грошей, ческой монеты братоу своему князю Михайлоу

к тымъ имѣнемъ (Хвалимичі, 1475 *AS* III, 14); и оць на(ш) король его мл(с)ть тое село приверноу(л) к воло(д)мирию к двору нашему тоуриискоу (Вільна, 1499 *ГОКІР*); А на болшоую крѣпост... велѣли есми... завѣсити нашу печать к сему листу нашему (Ясси, 1500 *ВД* II, 174);

к т о м у (24) до того, крѣмъ того: то все далъ есми церкви Божой. К тому и куницы отъ поповъ по всемъ городомъ и погостомъ и по свободамъ, где суть хрестіане (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); а се я панъ мащина воевода ѿловъский освѣдчаю... аже... ходоро шидловоский... продалъ пану кюсови свою дѣднину на имѣ шидловъ а к тому двориче жАворонковича (Львѣв, 1400 *P* 60—61); А при томъ были добрые люди королевые бояре: Олександро Ходковичъ, Тышко братъ его... а къ тому бояре наши Кобрынские (Кобринь, 1465 *АкВАК* III, 4); и што былъ Глѣбъ Борисови жонѣ за вѣно далъ дворець свой, на имя Старинки а двои даники Жомойтскіи а Бобруйскіи а къ тому придалъ былъ ему семдесятъ копъ грошей (Вільна, 1495 *РИБ* 620);

б) (*вказує на приналежність до чого або на зв'язок з чим*) до (чого) або відповідає сучасній безприйменниковій конструкції з давальнимъ (244): а далъ есмь и землю рольную и съ сѣножатьми што к тому дворичю слушаеъ (Казимир, п. 1349 *P* 3); А дали есми имѣ та села у вѣки со всемъ правомъ... яко извѣка к тимъ селомъ у ихъ границяхъ прислушаютъ (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); и дали есмы имѣ оу нашей земли двѣ селъ на имѣ лоукавецъ и панковци и съ оусими полѣнами... що къ нимъ тагло... издавна (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202); Мы воицехъ... ярчибискупъ гнѣзденский... янъ холмъский бискупове влодиславъ выбраныи ку бискупству влоцлавскому... записуемы са стецку воеводѣ земль молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123); Мы князь семенъ олекса(н)дрови(ч) дали есмо сълузъ нашему пану се(н)ку съкипорю село наше тулины со всемъ с ты(м) што к томоу селу прислушаеъ (Кѣвъ, 1457 *P* 166); Биль намъ чоломъ... Федко Гавриловичъ, и положиль... листъ... короля... которымъ ему... дозволилъ выкупити имѣніе, на имя Микуличи... што была емоу жена его записала... а ближнихъ къ томоу имѣнію никою не мѣла (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54); Коли(ж) хто на соудъ бѣдѣ(т) о злодѣство алюбю о разбои обаженъ, а естѣли што(ж) с ни(м) живеть

во одномъ селѣ алюбю к одной цркви прибѣгають то(т) которы(и) его обади(л) а на него пото(м) не конаетъ а пото м хотѣбы хотель на него конати тогды оуже не имаеъ мѣсца жалобы коли пѣрвей не кональ (XV ст. *ВС* 32 зв.); Биль намъ чоломъ игумень Пречистей Богоматери зъ Пустынки, абыхмо мы призволили имѣ людей... за собою посадыти на церковной земли, которая къ той Церкви

Божей Пречыстей Богоматеры прислухають ку Пустыныцы (Мстиславль, 1500 АСД № 3);

в) (вказує на особу або предмет, на які спрямована дія) до (кого, чого) або відповідає сучасній безприменниковій конструкції з давальним (224): Nadto, chczeniem, iżby żądaj... k zapłate zastawy jeho w deń swiętyj ne pgrіziżať (Луцьк, 1388 ZPL 107); о(т) кнАзА о(т) кестута... у торунь к мѣстичемъ (б. м. н., п. 1341 P 2); Се я кнАзъ Юрія холмський снѣ даниліа холмского по смрти сна моего кнАзА семена придали есмо к цркви бжои преч(с)тои бгомтри на бгомале вечистое села стриживо слепче (Холм, 1376 P 22); мы Олександро воевода... знаємо чинимъ... оже тотъ истинный Оганесъ епискоупъ ворменский пришелъ к намъ, на нашъ столъ (Сучава, 1401 RIR); Z hramotami waszymi Michałko wasz pгыіechať k nam (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 139); Се азъ рабъ бжїи кнзъ ан(д)ре(и) владимирови(ч)... поклонихом сА оца свое(г) гробоу... и размысли(х) на свое(м) ср(д)ци. Колико то гробовъ а вси тыи жили на семь свѣтъ а пошли вси къ боу (Київ, 1446 P 154); И повела нас пани Василева... къ боаром (Луконица, 1478 AS III, 17); и... король прислал ко мнѣ лысть, абых сА з братомъ подѣлил (Вишнівецъ, 1482 AS I, 80); и писалъ еси къ намъ, абыхмо ему тоє именьє дали во опеканьє (Краків, 1489 РИБ 437); и мы в то(м) курила и тепе(р) оправили, к дѣлници о(т)чины есмо его припустили (Вільна, 1495 БСКИ); у рап петуга pгыіаť ko mпи памисныка swoіeho posowskoho Іwazьka (Тришин, 1500 ДПЖН);

г) (вказує на відношення кого або чого до кого або до чого) до (кого, чого), на (що) або відповідає сучасній безприменниковій конструкції з давальним (45): Мы киА(з) дмитрии олгѣрдови(ч) чинимъ знамени(т) тымъ листо(м) иже

имѣюче чистое мысли млсрдие и по(ж)даниє к велико(м) королеви володиславу польско(м)... слюбуємъ держати цѣлую правду и чиста вѣра (Молодечно, 1388 P 43); Ино мы, зъ ласки наше, за его къ намъ вѣрную службу, тоє мѣстце... зъ корчмою вольною потвержаємъ (Люблін, 1410 АкВАК 5); а такъ жъ мы видѣвше его млсрдѣ к намъ и добровольное пристанье дали есмы... стефанови воеводѣ... нашъ листы (Ланчица, 1433 P 124); а мы и с нашими паны и радю ничого оу то(м) не во(т)пили, але к том(у) ра(ді) есмо пристали (Серет, 1453 Cost. II, 765); о землАне(х) к вал(д)це явной имаю(т) быти готовы (XV ст. ВС 34 зв.); Ино мы, впамятавшы его веръную а пил(ь)ную службу доброе памяти ку отцу нашему, королю его милости, и къ намъ, з ласки наше тыи сельца... дали есмо ему (Вільна, 1499 РИБ 777).

2. (виражає просторові відношення) (131) а) (вказує на напрям дії) до (чого), на (що) (83): к тому село наше Теремьное подъ Луцкомъ, почонь отъ того копца при дорозе... къ великому копцу Грицевы могилы, на дороге Жуковецкую, къ Бакшиной горе (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); тоти старци... стали оу великого крихова кде переходить дорога зоудеческаА подлѣ оузложи попере(к) доубровы к нечачю лѣсови (Зудечів, 1413 P 83); коли пак стала валка оу земли и они пошли под лес к Ступну на речкоу на Любов (Ступно, 1444 AS I, 42); а се зде есмо положили границу межи Манева и Вишневецка и немьши от дороги што идетъ от Манева к Вишневецю чересь полАноу... прсте къ земельской криници (Манів, 1478 AS I, 76); границу есмы положили Плоской ниве подле дороги великое, котораяж идетъ от Печерского мнстря к Лыбеди к рѣчке (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); у тму choťіу o tom z рапom markom zjednatysia Ja iemu inszoho pola swoіeho uhoť у тез postupytsia mnіe druhoго pola uhoť swoіeго do dorohy котораяж ydet od міста k moiemu dworcу (Тришин, 1500 ДПЖН);

б) (вказує на місце, точку, куди спрямована дія) до (чого) (41): I tež... sud'ja котораяж sie diejet'... prihoda, k sudu ne pajet' перед себе priwoditi; oližby черезь skarhu byťby paweden (Луцьк, 1388 ZPL 106); kotory iduť k torzowi (!) черезь jeho didiу od kozdoho woza po hrosik (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 4); естли бы мистръ съ свои(м) закономъ... с нами оу которыи хотѣлъ оустоупити тадынки о еднанье покоя ижбысте з ва(с) нѣкоторыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати к мариборкоу (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); Ино я с тымъ двораниномъ вашей милости до князя Михайла посылалъ; и князь Михайло самъ к Луцьку на съем приехалъ (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20); слоужебникъ своимъ посохо(м) имаєть поеха(т) к селоу к томуу паноу чіє сѣло естъ къ е(г) двороу (XV ст. ВС 14); и те(ж) ты(и) люди соминци на роботу хоживали к двороу нашом(оу) тоуреискоу (Вільна, 1499 ГОКІР); в) (вказує на межу чого) до (чого), по (що) (7): тоъ дубровы половина ко млину (Смотрич, 1375 P 20); а па(н) микъ дѣдошцик о(т)повидѣлъ (так.— Прим. вид.) аже естъ то мое к дѣдошиче(м) поле и доуброва сАхово (Зудечів, 1428 P 111); а потомъ велили есмо заставити пану ивану мушати к десАтинному берегу к бискупницькому (Луцьк, 1445 P 150); а пасика щобы была о(т) страни козїю къ велїкои тои гороу и да осадить собѣ люди (Сучава, 1454 Cost. II, 501).

3. (виражає відношення мети) на (що), для (чого) (18): Мы дмитрии... кнА(з) литовский чинимъ то знаємо... иже... корунъ польской слюбуемы... ни в одно верема не о(т)ставати ани о(т)ступити и на вѣки и къ ихъ доброму ради(т) (Краків, 1388 P 40—41); а ис того имають намъ служи(т)... копиємъ а шестью стрѣльщєвъ гдѣ коли намъ будеть надобио

к нашеи потрѣбѣ (Львів, 1399 P 59); Во има бжєе стан сА к вѣчнои рѣчи памАти (Ланчица, 1433 P 124); мы илїа воевода... знамени(т) чини(м)... како намисковъ наши(х) насидоуочи... короуни кролевства пол(л)ского ко безпечною вири ч(с)тою и оуставичной слоужбы завѣзати хотѣчи... голдъ прѣзь оурѣдъ присѣги ...оучинили е(с)ми (Львів, 1436 Cost. II, 697—698); Воленъ онъ то отдати... и къ своему льпшому и вжиточному обернути, какъ самъ нальпѣи розумѣючи (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 59).

4. (виражає часові відношення, вказує на термин завершення дії) до (чого), на (що), в (що) (6): A jestliby k tretim wyznaniu ne przioť, wina котораяж роѣзона dla wprometania, sudi majet' zapłatiti (Луцьк, 1388 ZPL 105); и то, господару, помню: даывали пятьдесятъ куициъ княгини великой Витовтовой, съ дыма по куницы: .. а къ живну три дни а на яръ трижъ дни (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17); Колї которыи бжде(т) па(н) позванъ на ро(к) а не стане(т) к рокѣ а за винѣ гдѣ бы оузАти шесть воло(в) тѣ(т) брали три(д)цать (XV ст. ВС 16 зв.); котрыи буде(т) право(м) добувати, тому имає(т) сѣ шкода е(г) заплатити та(м), ано опА(т) имає(т) быти наложено к тому то оуре(ч)ном(у) дню вы(ш)писа(н)ному (Сучава, 1457 Cost. II, 810).

5. (виражає модальні відношення) на (що), відповідно до (чого) (4): а симъ... листомъ потвержаємъ... и такы листы што коли есмы дали... крѣпко и без порушеньє держати и полнити во сѣхъ, ко оусѣхъ, во сѣмъ положенїю и во всѣхъ словѣхъ (Дольний Торг, 1411 Cost. II, 638); Кто коли будѣтъ пере(д) намї алюбю пре(д) старостою нашимъ обаженъ о некотороую простоупкоу лїхоую а небуудѣ(т) чере(с) на(с) алюбю чере(с) наше(г) старасты (!) прїпоуищнъ къ исправъ а для того прїгоди(т)ца емоу сѣха(т) а то сїє сѣха(н)є емоу не дѣтьє къ соромотѣ (XV ст. ВС 38); тако ми... оучинили е(с)ми... обицоуючи... иже голдъ... и обѣтници нашеи... къ воли... кролѣ по(л)ского... ховати (Львів, 1436 Cost. II, 698).

6. (виражає означальні відношення) на (що) (2): про тоже слюбуему (!)... господареви землі молдавской, не помАноути ты(х) листовъ королевскы(х) и панскы(х), ко

ишкоди королеви и къ завади и пано(м) его, и оумарАемъ и(х) симъ листо(м) наши(м), хотА сА бы и наши (Бирлад, 1435 Cost. II, 679).

Див. ще ИКЪ, КОУ.

КЪ² (ВЪ) (1): записала есми... десятину къ светому Спасу къ Кобрыню (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2).

КЪДЕ див. КДЕ.

***КЪЖДО** займ. (1) (цсл. къждо) (означальный) кожний:

А кто о(т)иметь о(т) цркви стго николаы судитсА со мноу передъ бгмъ егда придетъ праведный суди хотА судити живымъ и мртвымъ и оуздати комуждо противу дбломъ его ами(н) (б. м. н., бл. 1350 P 8—9).

ФОРМИ: *дав. одн. комуждо* (бл. 1350 P 9).

*Див. ще КАЖДЫИ, *КАЖНЫИ, *КОЖДЫИ.*

КЪЗЪНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли... <к>ъ(з)ънещи (Сучава, 1442 Cost. II, 93).

ФОРМИ: *знах. <к>ъ(з)ънещи* (1442 Cost. II, 93).

КЪКЪРАЗЪ ч. (5) (особова назва): И оуставше слоуга наш Жоуржа Къкъразъ и съ своею женою Федкою та заплатили оусе исполна... оу роуки слоузъ нашему Иваноу (Сучава, 1487 BD I, 301).

ФОРМИ: *наз. одн. Къкъразъ* I (1487 BD II, 301); *зам. род. жени Жоуржа Къкъразъ* I (1487 BD I, 302); *зам. дав. слоузъ* нашему Жоуржа Къкъразъ 3 (1487 BD I, 301, 302).

КЪКЪЧАНИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): Ино мы... дали... есми емоу оу нашей земли оу молдавской... вишелпсанна села Дръгоещи... и Къкчани (Сучава, 1462 BD I, 67); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потвѣрдили есмы еи оу нашей земли оу молдавской... села на има Драгоещи... и Къкчани (Сучава, 1498 BD II, 125—126).

ФОРМИ: *наз. Къкчани* (1498 BD II, 126); *знах. Къкчани* (1462 BD I, 66, 67).

КЪЛДЪРОУША ж. (2) (назва річки у Молдавському князівстві): А хотар томоу... селоу... ниже великои моголи... та оу глуд оу Кълдъроуша, та Кълдъроушею на поток Юбънъси (Сучава, 1492 BD I, 510).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. знах. оу Кълдъроуша* (1492 BD I, 510); *ор. одн. Кълдъроушею* (1492 BD I, 510).

КЪЛИМАНОВЪ прикм. (3) ◊ Кълимановъ брод (1) (назва броду у Молдавському князівстві): А хотаръ тон половина село от Гостилецъ поченши от лиса от Кълимановъ брод... до Чорном потокоу (Сучава, 1488 BD I, 356); **д в о р и щ е к ъ л и м а н о в о** (2) *див. ДВОРИЩЕ.*

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Кълимановъ* (1488 BD I, 356); *наз. одн. с. кълиманово* (1492 Cost. S. 161).

Пор. КЪЛИМАНЪ.

КЪЛИМАНЪ ч. (5) (особова назва, молд., пор. болг. Калиманъ): мы илѣа воевода... чини(м) знаменито... аже... дали есми... манастирю храмоу стомоу николаы о(т) полѣнѣ четири челѣ(д) циганскыи на имѣ славъ хорловѣ(н) с чельдею и никола с чельдею и кълима(н) с чельдею и бызыла с чельдею (Сучава, 1441 DIR«А» 477); тА(м) мы видѣвш(е) и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми и(м), оу нашей земли, села на имѣ кълимънещи... где бы(л) кълима(н) (Сучава, 1448 Cost. II, 316).

ФОРМИ: *наз. одн. кълима(н), кълиманъ* (1441 DIR«А» 477; 1443 Cost. II, 126; 1444 DIR«А» 481; 1448 Cost. II, 316); *род. одн. <к>алимана* (1445 Cost. II, 226).

***КЪЛИМЪНЕСКОУЛЪ** ч. (1) (особова назва): тА(м) мы видѣвш(е) и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми и(м), оу нашей земли, села на имѣ кълимънещи по(д) доубровою... и <к>ълимънещи, где бы(л) ионъ кълимънескою(л) (Сучава, 1448 Cost. II, 316).

ФОРМИ: *наз. одн. кълимънескою(л)* (1448 Cost. II, 316).

КЪЛИМЪНЕЩИ, КЪЛИМЪНЕЩИИ мн. (4) (назва села у Молдавському князівстві): тА(м) мы видѣвш(е) и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми и(м)... села на имѣ кълимънещи... и... броцѣни (Сучава, 1448 Cost. II, 316); а мы такожде и от нас есми дали и потвѣрдили слоузъ нашему Микоулоу Мъкъоу тое прадреченое половина село на имѣ Кълимънещи (Васлуй, 1497 BD II, 109).

ФОРМИ: *наз. кълимънещи* 3 (1448 Cost. II, 316; 1497 BD II, 109); *кълимънещи* I (1497 BD II, 109).

КЪЛИНЕЩИ мн. (2) (назва села на Буковині) Калинівці: И мы видѣвши его правовѣрною слоужбою до нас... дали есми емоу оу нашей земли (оу молдавской, села) на има Микоушани... и Кълинещи (Болгари, 1441 DBAc 34—35); Тьм мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрдили есми емоу оу нашей земли оу молдавской... одно село... <пони>же Кълинещи (Сучава, 1480 BD I, 246).

ФОРМИ: *наз. Кълинещи* (1441 DBAc 35); *род. Кълинещи* (1480 BD I, 246).

***КЪЛИЯНОВЪ** прикм. (1): И тиж есми емоу дали и потвѣрдили одного татарина... щоже он коупилъ того татарина от Ивашко и от Юрѣи, сынове Кълинянови (Сучава, 1480 BD I, 243).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. Кълинянови* (1480 BD I, 243).

КЪЛМЪЦОУЮ ч., *невідм.* (3) (особова назва): И оуставше слоуга наш пан Нѣгоул Кълмъцоую и заплатил оус(е) исполна (Ясси, 1497 BD II, 98).

***КЪЛМЪЦОУЯ** ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): тьм мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвѣрдили есмо нмѣ оу нашей земли, оу молдавской, села на кородѣ, на имѣ пѣткъеши... и селише доумино, на кълмъцоуи (Сучава, 1448 Cost. II, 323—324).

ФОРМИ: *місц. одн. на кълмъцоуи* (1448 Cost. II, 324).

КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ, КЪЛНЪОУ ч., *невідм.* (127) (особова назва, молд., пор. болг. кълнѣ «клясти»): А на то ест вѣра... боАр наших... в. п. Кълнѣоу спѣтарѣ, в. п. Болдоура вистАрника (Сучава, 1479 BD I, 221—222); а на то ест... вѣра пана кълнѣоу (sic. — Прим. вид.) спатарѣ (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

***КЪЛОУГЪРИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы емоу оу нашей земли едно село на има къл(оу)гъри на воулховѣ (Сучава, 1428 Cost. I, 206).

ФОРМИ: *наз. Къл(оу)гъри* (1428 Cost. I, 207).

***КЪЛОУГЪРАНИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми свѣтому нашему манастироу от Хомора... село на имѣ Кълоугъра(ни) (Сучава, 1475 BD I, 203).

ФОРМИ: *наз. Кълоугъра(ни)* (1475 BD I, 203).

***КЪМИЛЪ** ч. (3) (особова назва, молд. «верблюд»): а на то е(ст)... <вѣра пана> къмила (Васлуй, 1438 Cost. II, 15); а на то е(ст)... вѣра пана тадора къмила (Сучава, 1443 Cost. II, 132).

ФОРМИ: *род. одн. къмила* 2 (1438 Cost. II, 15; 1443 Cost. II, 132); *къмилъ* I (1443 ВАН 41).

КЪНДЕЩИИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тьм мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали... есми емоу оу нашей земли оу молдавской... одно село на имѣ Къндещи на Сирѣтѣ (Сучава, 1480 BD I, 246).

ФОРМИ: *наз. Къндещи* (1480 BD I, 246).

КЪРБОУНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьм мы... дали есмы имѣ оу нашей земли села и(х) на има... доумитрещи ниже ставоу и кърбоунещи на лѣтовишчоу (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: *наз. кърбоунещи* (1429 Cost. I, 269).

***КЪРСТЪ** *див. КРЪСТА.*

КЪТО *див. КТО¹.*

КЪОУЧЕЛЕЩІИ, КАОУЧЕЛЕЩІИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... знаменіто чини(м)... оже... дали... есми томоу стмоу монастыроу села... на имъ село(м)... торторещіи... и къоучелещіи (Сучава, 1462 Cost. D. 10); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали господствоу мы петь сель: едно на Краковъ на имъ Каоучелещи (Ясси, 1500 BD II, 173).

ФОРМИ: наз. къоучелещіи I (1462 Cost. D. 10); Каоучелещи I (1500 BD II, 173); род. къоучелещи (1467 Mih. Doc. 125).

КЪОУЯ ч. (4) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже прїидоша прад нами... слоуга наш Тоадеръ Къоуя и братанича его Анна, дочка Оана Къоуя... и продали сво(ю) правою отниноу (Васлуй, 1497 BD II, 102).

ФОРМИ: наз. одн. Къоуя I (1497 BD II, 102); зам. род. Къоуя I (1497 BD II, 102); род. одн. Къоуи (1497 BD II, 103); дав. одн. Къоуи (1497 BD II, 103).

КЪЦЕЛЕЩІИ мн. (5) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже прїиде пръ(д) нами... слуга на(ш), фръце драгоше... и прода(л) свое село... на имъ... кецелещи(ї), на сереть (Сучава, 1460 Cost. S. 33); мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали... есми и(м)... села на имъ ръспопїи... и кънелещіи, на ковоурлоу (Сучава, 1491 Cost. S. 152—153).

ФОРМИ: наз. къцелещіи I (1491 Cost. S. 153); кецелещи(ї) I (1460 Cost. S. 33); род. кецелещи(ї) I (1460 Cost. S. 34); кецелещи I (1460 Cost. S. 33); кецелещъ I (1460 Cost. S. 33).

КЪЦЕЛЪНЪ ч. (1) (особова назва, молд., пор. рум. саїел «щенья»): а хотарни(ци) были па(н) тадора васка(н) и па(н) ива(н) къцелъ(н) (Сучава, 1453 Cost. II, 445).

ФОРМИ: наз. одн. къцелъ(н) (1453 Cost. II, 445).

КЪШОТОВЪ прикм. (1): А хотар томоу мѣстоу да ест почениши от потока Драгошева... через поле до хотаръ къшотова (? — Прим. вид.) (Дольний Торг, 1466 BD I, 114—115).

ФОРМИ: род. одн. ч. къшотова (1466 BD I, 115).

Пор. КАШОТЬ.

КЪШЧОРЕЛЕ мн. (1) (назва селища у Молдавському князівстві): Тѣм мы видѣвше их правою и вѣрною слоужбою до нас... дали... есмо им... селище н(а и)мъ Къшчореле (Сучава, 1469 BD I, 134).

ФОРМИ: наз. Къшчореле (1469 BD I, 134).

КЪ див. КЪ.

КЪИ займ. (2) (цсл. кьи) (відносний) який (1): а стокро(т) потребоую(т) с ты(х) кни(г) праведны(х) списъковъ а прото(ж) соудъ колижъ хотА оузри(т) ча(с) (по)добныи имее(т) дать вола(т) слоужебнікомъ явне ижа(л) (по)д такы(м) повѣтомъ а на коемъ мѣстѣ оу такыи днъ книги правыи положены о(т)варены (л) комоу потребно боудеть списъковъ то(т) поиде(т) (XV ст. СЯ 43);

(у знач. іменника) хто (1): Тѣ(ж) оуставлѣемъ хто с коимъ имее(т) граніцо о лѣ(с) а воидѣ(т) чере(с) граніцо оу ле(с) а то(т) его застанеть мае(т) оу него оуза(т) за первое заста(т)е сокироу (XV ст. ВС 37).

ФОРМИ: ор. одн. ч. коимъ (XV ст. ВС 37); місц. одн. с. на коемъ (XV ст. СЯ 43).

***КЪИЖДО** займ. (3) (цсл. кьиждо) (відносний) (при-еднуе підрядні додаткові речення — у постпозиції) хто (з узагальнюючим займенником у головному реченні) (2): мы великий князь Швитриггал литовски... даемъ вѣдати... каждому доброму... комуждо будеть его потребно (Київ, 1445 ЗНТШ СХV, 19); мы великий князь швитриггалъ.. чини(м) знаменито... кажно(м)у добро(м)у... кому(ж)до коли его будеть потребно (Луцьк, 1446 P 152);

(без узагальнюючого займенника в головному реченні) (1):

мы великий князь швитригаило... чинимъ знаменито... комуждо потребна его вѣдати (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: дав. одн. комуждо, кому(ж)до (1434 P 128; 1445 ЗНТШ СХV, 19; 1446 P 152).

***КЪИСКАЯ** ж. (1) (особова назва): мы па(н) ива(н) срѣ(м)скыи... вызнава(м)... иже... пани махна узвертовская... о(т)ступила узвартова панъ яхнѣ кыской (Львів, 1414 P 85).

ФОРМИ: дав. одн. кыской (1414 P 85).

***КЪИМПАНЪ** ч. (1) (особова назва, молд. кымп «поле»): а панове наши по имено... па(н) да(и)чоу(л) кнѣжни(ч) па(н) на(г) кы(м)па(н) (Васлуй, 1456 ЭСФ).

ФОРМИ: наз. одн. кы(н)па(н) (1456 ЭСФ).

КЪИДЕ див. КИДЕ.

***КЪИДЕВИЧЪ** ч. (2) (особова назва): и на тое... вѣра пана тома кындевичъ (Котнари, 1454 Cost. II, 509).

ФОРМИ: род. одн. кы(н)девича I (1454 ПГПММ); кындевичъ I (1454 Cost. II, 509).

***КЪИДЕСКОУЛЪ** ч. (1) (особова назва): мы александръ воево(д)... знаменито чини(м)... оже... панъ она кындескоу(л) слоужи(л) намъ право и вѣрно (Сучава, 1452 Cost. II, 425—426).

ФОРМИ: наз. одн. кындескоу(л) (1452 Cost. II, 426).

*КЪИДЯ див. *КИНДЯ.

*КЪИРЛИГЪТОУРА див. *КРЪЛИГЪТОУРА.

КЪИРНИЦА див. КРЪНИЦА.

КЪИРСТА див. КРЪСТА.

КЪИРСТЕНЕЩИ див. КРЪСТІАНЕЩИ.

КЪИРСТѢ див. КРЪСТА.

*КЪИРДЪЕВИЦЪ див. КИРДЪЕВИЧЪ.

КЪИСЕЛ див. КИСЕЛ.

КЪИТЕЩИ, КЪИТЕЩІИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣм мы видѣвше правою и вѣрною его слоужбою до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли молдавской осемъ сель на има... онеши и кытещїи (Сучава, 1436 Cost. I, 488).

ФОРМИ: наз. кытещїи I (1436 Cost. I, 488); кытещи I (1436 Cost. I, 475).

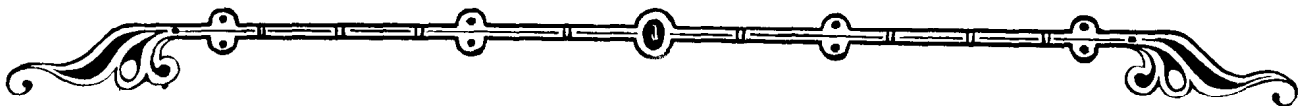
***КЪИШЧИНЪ** прикм. (1): и дали... есмы о(т) на(с) томоу(ж) вышписанному нашему стмоу монастыроу о(т) немца... озеро... и съ грълоу, на имъ кышчина (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: наз. одн. ж. кышчина (1500 Cost. S. 230).

КЪ див. КЪ.

*КЮЗНЕЦЬ див. КУЗНЕЦЪ.

***ЛАБАНЕСКЫИ ч.** (1) (*особова назва*): а на ть свѣдци... миколаі милаха (так.— *Прим. вид.*) лабанеского снѣ баграмъ соцкыі (Львѣв, 1400 Р 61).

ФОРМИ: *род. одн. лабанеского* (1400 Р 61).

ЛАБАНКА ж. (1) (*назва села у Волинській землі*): кн(А)-зю Василью осталася город Збараж, а к тому села: Янковцы... Лабанка (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн. Лабанка* (1463 AS I, 54).

ЛАВОРЪ ч. (1) (*особова назва, пор. Лаоуръ*) Лавр, Лавро: фроль, лаворъ, гюрии, самонь... святый григории чудотворец, по той сторонѣ все чудотворци (Краків, XIV—XV ст. ОБРН 112).

ФОРМИ: *наз. одн. лаворъ* (XIV—XV ст. ОБРН 112).

Див. ще ЛАОУРЪ.

***ЛАВРАШЕВЪ див. *ЛАВРОШЕВЪ.**

ЛАВРЕНТЕИ ч. (3) (*особова назва, цсл. Лаврентии, гр. Λαυρέντιος, лат. Laurentius*) Лаврентій: исконычася (с)ні костель мсця августя на память стго лаврѣн(ти)я мчн. рукою аньдрѣво ами(н) (Люблін, 1413 ОБРН 115); а при томъ были старци пе(ч)рские полатни(к) пе(ч)рскы Васья(н) коува(з)... а оуоставни(к) пе(ч)рскы лаврентеи (б. м. н., 1498 ЧАФФ).

ФОРМИ: *наз. одн. лавре(н)теи, лаврентеи* (1490 Пам.; 1498 ЧАФФ); *род. одн. лаврѣн(ти)я* (1413 ОБРН 115).

Див. ще ЛАВРИНЪ.

ЛАВРЕЩІИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали есми емоу... села на има корнешіи... и лаврешіи (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: *наз. лаврешіи* (1420 Cost. I, 135).

ЛАВРИНЪ ч. (3) (*особова назва, пор. Лаврентеи*) Лаврин:

Лавринъ жалоуетса на мартина ижъ емоу мѣръ заби(л) мартин(н) о(т)поведа(л) же лавринъ не бы(л) чѣсто(г) ложа ани слобное жоны (XV ст. ВС 24 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. лавринъ* (XV ст. ВС 24 зв.); *род. одн. лаврина* (XV ст. ВС 31).

Див. ще ЛАВРЕНТЕИ.

ЛАВРОВЪСКИЙ прикм. (2) (*пор. Лавровъ у Перемишльській землі*): а притомъ были свѣдци... намѣстникъ лавровъскыи ефтимии и старци лавровъскыи (Погоничі, 1422 Р 98).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. лавровъскыи* (1422 Р 98); *наз. мн. ч. лавровъскыи* (1422 Р 98).

***ЛАВРОШЕВЪ прикм.** (2) (*пор. Лавришевъ у Виленському воеводстві*): Се язъ князь олександро володимировичъ и своию (!) кнагинею московскою и своими дѣтми далъ есмь десатину стѣ бци оу лаврошевъ монастырь ис турца оу вѣки (Лавришѣв, 1429 Р 113); Се я панъ Иванъ Олександровичъ Стретовичъ... записалъ есми сѣ своего имѣнья, зъ Березовца, тридцать копѣ жита къ церкви пре-

чистое Богоматере къ Лаврашеву монастырю, вѣчно а не порушно (Березовець, 1486 АкЮЗР I, 295).

ФОРМИ: *дав. одн. ч. Лаврашеву* (1486 АкЮЗР I, 295); *знах. одн. ч. лаврошевъ* (1429 Р 113).

***ЛАВРѢНТИИ див. ЛАВРЕНТЕИ.**

! **ЛАВСКА** (СЛАВСКА) *див. *СЛАВСКО.*

***ЛАГОДА ж.** (14) згода, злагода (13): а такожъ кто о(т) ии(х) не иметь сию (!) лагодоу о(т) ни(х) дрѣжати и боуде(т) оуспоминати, то(т) (н)амъ заплати(т) шесть десть рубли (Сучава, 1432 Cost. I, 343); Ино мы выдѣ(вше их доброй воли) и лагодоу и полнїи заплат, а мы такожъ и от нас есми дали и потврдили слоузѣ нашѣмоу Голью тое прадреченное село на имѣ Гольешіи на Ребричи (Сучава, 1488 BD I, 317);

принти оу лагодоу (1) *див. ПРИТИ.*

ФОРМИ: *знах. одн. лагодоу, лагоду* (1432 Cost. I, 343; 1445 Cost. II, 218; 1452 Cost. II, 410; 1466 BD I, 113; 1473 BD I, 187; 1476 BD I, 208; 1483 Cost. D. 30; 1486 BD I, 290; 1487 BD I, 291; 1488 BD I, 317 і т. ін.).

! **ЛАГОФЕТА** (ЛОГОФЕТА) *див. ЛОГОФЕТЪ.*

***ЛАГЪМАНОВО с.** (1) (*назва села у Волинській землі*): Узривши есмо знаменитую намъ службу... пана Петра Ланевича Кирдеевича Мылского... дали есмо ему село Киселинь... а в Лагъмановы две дворища тяглыхъ (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: *місц. одн. в Лагъмановы* (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

***ЛАДАНЪ ч.** (1) (*гр. λαδανον*) ладан: Се же придалъ юрьїи болковичъ и своею братъею к цркви стму николь землю пашную и землю бортную и клѣтку торговую што поїти ладану и темьяну к цр(к)ви (б. м. н., бл. 1350 Р 8).

ФОРМИ: *род. одн. ладану* (бл. 1350 Р 8).

ЛАДОМИРЪ ч. (2) (*особова назва*): Мы князь володиславъ... взозрѣвши на нашего вѣрного слугу именемъ рекучи ладомиръ волошинъ... дали есмы ему годлѣ поле (Бохур, 1377 Р 23—24).

ФОРМИ: *наз. одн. ладомиръ* (1377 Р 24); *дав. одн. ладомирови* (1377 Р 24).

***ЛАДЯТА ч.** (1) (*особова назва*): Я, Война, пана Немирииъ сынъ, на имя Яков, пишу сию духовницу своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели, которуюжъ рану маю от Александра Ладяты (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

ФОРМИ: *род. одн. Ладяты* (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

***ЛАЗАРКО ч.** (2) (*особова назва, пор. Лазаръ*): Билъ намъ чоломъ намѣстникъ звАголский Яцько Мезъ и просил в нас во Вруцьком повете человека на имя Лазарка Мошъкевича (Мереч, 1496 АЛРГ 71).

ФОРМИ: *знах. одн. Лазарка* (1496 АЛРГ 71).

ЛАЗАРЪ, ЛАЗАРЬ, ЛАЗОРЪ, ЛАЗОРЬ, ЛАЗОР ч. (80) (*особова назва, гр. Λάζαρος, гебр. Eleazar*): мы алек-

сандрь воевода... чинимъ знаменито... оже тоты истинны слоугы наши сынове шефана стравича, тодеръ и петръ... дали есмы имъ оу нашей земли три села на крьлигѣ тоури на има где ес(т) шерба паоушескоуль и лазоръ (Сучава, 1426 Cost. I, 182); Мы панове господарь нашего, или воеводы, на има панъ вилча о(т) липники... и панъ лазарь о(т) тоуловы... вызнаваемъ... колижъ велемѣжній илѣашъ воевода... пану владислави, кролю по(л)скомоу... голдъ вырности... е(ст) оучини(л)... мы также... слобоуемъ... тотъ истинны голдъ... ховати (Львѣв, 1436 Cost. II, 701—702); И оуоставше Мика и заплати(ла) оуси тоти пинѣзи п̄ злат оу роуки пану Михаулоу Драгославоу... и оуноукоу его Лазороу (Васлуй, 1495 BD II, 57).

ФОРМИ: наз. одн. Лазоръ, лазо(р), лазоръ, лазор, лазоръ 14 (1426 Cost. I, 182; 1433 Cost. II, 650; 1448 Cost. II, 737; 1449 Cost. II, 386; 1452 Cost. II, 422; 1455 Cost. II, 562; 1483 BD I, 269; 1490 BD I, 394; 1491 BD I, 445; 1495 BD II, 57 і т. ін.); лазарь, лазарь 3 (1428 Cost. I, 233; 1429 Cost. I, 269; 1436 Cost. II, 701); зам. дав. слоузъ нашемоу Лазор Микшоуноу 1 (1490 BD I, 394); род. одн. Лазора, лазора 49 (1432 Cost. I, 331; 1435 DIR«А» 465; 1436 DIR«А» 469; 1438 DIR«А» 472; 1440 Cost. II, 65; 1442 Cost. II, 88; 1453 DIR«А» 503; 1455 Cost. II, 540; 1488 BD I, 347; 1489 BD I, 373; 1495 BD II, 248 і т. ін.); лазара 5 (1432 Cost. I, 338; 1435—1436 Cost. I, 494; 1436 Cost. I, 460; 1437 Cost. I, 515; 1452 Cost. II, 410); лазарѣ, лазарѣ 2 (1436 Cost. I, 455, 481); дав. одн. Лазороу, лазору 3 (1472 Cost. S. 87, 88; 1495 BD II, 57); Лазороу 1 (1490 BD I, 442); ор. одн. лазаро(м), Лазаром (1452 Cost. II, 422; 1490 BD I, 442).

*ЛАЗИРОВЪ прикм. (1) ◇ лазирова долина (1) (назва долини у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрноюу слоужбоу до на(с) ... дали есмы емоу... на жежѣя землю осадити... о(т) оусти лазировы долины горь... до хораецевы(х) комаричъ (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: род. одн. ж. лазировы (1431 Cost. I, 317).

*ЛАЗИТИ дієсл. недок. (2) ◇ полазомъ лазити див. ПОЛАЗОМЪ.

ФОРМИ: теп. 3 ос. мн. лазять (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ЛАЗОР див. ЛАЗАРЬ.

*ЛАЗОРЄВЩИНА ж. (1) (назва земельного володіння у Київській землі): Грежаны дво(р) а в томъ дворѣ шесть жльва... а даньникоуь семъ, тивоунъ Ходька землю де(р)жить Лазорєвщиноу а с тоє земли дани даєтъ копоу гроше(и) а полюдня в коуници (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93).

ФОРМИ: знах. одн. Лазорєвщиноу (бл. 1471 ЛКЗ 93).

*ЛАЗОРЄВЪ прикм. (1): а на то е(ст)... вѣра пана станчоула брата лазорєва (Сучава, 1432 Cost. I, 331).

ФОРМИ: род. одн. ч. лазорєва (1432 Cost. I, 331).

Див. ще ЛАЗОРОВЪ.

Пор. ЛАЗАРЬ.

ЛАЗОРОВЪ прикм. (9): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїиде прѣд нами... слоуга наш Тоадерь... и продал... едну боукату землю (!) ... щоби соби оусадил село... понижє домъ Лазоровъ (Сучава, 1487 BD I, 297); И оу том також прїидоша прѣд нами... племеникове их Гидѣон и брат его Петра... и оуноука их Мѣлинъ, дочка Лазорова ... и продали свою правую отнину (Гирлов, 1499 BD II, 153).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Лазоровъ (1487 BD I, 297); дав. одн. ч. зам. ж. дочки Лазоровоу (1499 BD II, 154); наз. одн. ж. Лазорова (1499 BD II, 153); наз. мн. ч. лазорови (1490 BD I, 436, 437; ДГСХМ).

Див. ще *ЛАЗОРЄВЪ.

Пор. ЛАЗАРЬ.

ЛАЗОРЪ див. ЛАЗАРЬ.

ЛАЗОРЪ див. ЛАЗАРЬ.

ЛАЗОУЛ ч. (3) (назва земельної ділянки у Молдавському князівстві): А пак оу том також прїиде прѣд нами... слоуга наш Тома... и продал... едну боукату земли от хотара своего села Томешилор, на имъ тои боукати земли Лазоул (Ясси, 1497 BD II, 99).

ФОРМИ: наз. одн. Лазоул (1497 BD II, 99, 100).

*ЛАЗУЦЗЫНУ мн. (1) (назва села у Волинській землі): My Witold, wetyki kniaz tytowskiy... czynim znaminito... iz dali iesmo sluzi naszomu Pawlu seliszcze naszo Nowostawce y druhoie setyszczе Kameń w zemli wołyńskoiey na ryci Potwi y na botoli Łazuczyny y na Stuczzy ryci (Ужів, 1420 AS I, 25).

ФОРМИ: знах. Łazuczyny (1420 AS I, 25).

*ЛАЗЪ¹ ч. (1) викорчувана ділянка лісу, призначена під пасовисько або під поле: тѣ(м) мы видѣвши и(х) правую и вѣрноюу слоужбоу до на(с)... дали и потвердили есми и(м)... села на имъ онещи, на крьлигѣ тоурь... и пони(ж), на томже токоу, оу симѣоно(в) ла(з), мѣсто о(т) мли(н) (Сучава, 1456 Cost. II, 568—569).

ФОРМИ: род. одн. ла(з) (1456 Cost. II, 569).

ЛАЗЪ² ч. (1) (особова назва, пор. Лазарь): Лазъ писа оу Васлоуи в лѣто #СЦМД юліа зї (Васлуй, 1436 ВАР 34).

ФОРМИ: наз. одн. Лазъ (1436 ВАР 34).

Див. ще ЛАЗА.

ЛАЗА, ЛАЗЪ ч. (50) (особова назва, пор. Лазарь): на то е(ст)... вѣра пана боунгы комиса и брата его пана лази спатара (Сучава, 1443 Cost. II, 144—145); мы стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... наши слоуги, лаза и братъ его, иван... и продали свою правую отною (!) (Сучава, 1489 Cost. S. 133).

ФОРМИ: наз. одн. лаза, лазѣ, лѣзия (1449 Cost. II, 386; 1459 BD I, 32; 1460 BD I, 41; 1461 BD I, 45; 1462 BD I, 52; 1464 DIR«А» 517; 1465 GL 176; 1466 BD I, 113; 1467 Cost. S. 69; 1489 Cost. S. 133 і т. ін.); род. одн. лази 22 (1443 Cost. II, 145; 1446 Cost. II, 238; 1452 Cost. II, 410; 1457 UKP; 1459 Cost. S. 22; 1460 Cost. S. 41; 1462 BD I, 65; 1464 BD I, 86; 1466 BD I, 106; 1467 BD I, 119 і т. ін.); лаза, лазѣ 6 (1443 ВАР 41; ДГСМН; 1454 Cost. II, 509; 1467 BD I, 117, 121; 1489 Cost. S. 133); лазы 4 (1458 BD I, 20; 1459 BD I, 28, 36; 1465 DIR«А» 518); ! ласи 1 (1464 Cost. S. 60).

Див. ще ЛАЗЪ².

*ЛАК ч. (3) (молд. лак «озеро») озеро: А хотар да ест тѣм селам... почънши от пискоу... а от толь прости оу лак (Сучава, 1468 BD I, 127); А хотар томоу виш(є)реченомоу село Стецканѣи, ниже вѣ оусти Арзоул, оу вадоу Негоуцторюви... вѣ оусти Калоугерици, оу лакъ Поуторсь (Сучава, 1493 BD II, 6).

ФОРМИ: знах. одн. лак, лакъ (1468 BD I, 127; 1493 BD II, 6).

*ЛАКОМЬИ прикм. (1) жадний: обычаи имею(т) лакоми соудья (!) коли за вѣноу которого оубого (!) а коли шла(х)тича заклад(д) берууть не имеючи жа(д)ное мл(с)ти межѣ собою то(г) дела(т) (XV ст. ВС 11).

ФОРМИ: наз. мн. ч. лакомїи (XV ст. ВС 11).

*ЛАКОМЬСТВО с. (1) жадність: а боудеть лї такыи найдены што не о(т)баючи а свое лакомьство по(л)на ажъ котороую животиноу ис ты(х) истрата(т) тогда имею(т)

платїтї по томоу чїя боудеть што смеетъ на свою дшю ре(ч) з вѣноу па(т)надцеть (XV ст. ВС 11 зв.).

ФОРМИ: знах. одн. лакомьство (XV ст. ВС 11 зв.).

*ЛАКОТЬ ч. (1) (цсл. лакъть, болг. лакът) (одиниця вимїру довжини) лікоть: а боудѣ(т) ли паства велїкая оу то(м) лѣсь... тогда то(т) па(н) чїи то лѣ(с) имееть свое жалудїє братї аллюбо спаствїтъ на три(д)ца(т) лако(т) обапо(л) дороги (XV ст. ВС 38).

ФОРМИ: род. мн. лако(т) (XV ст. ВС 38).

Див. ще *ЛОКОТЬ.

*ЛАКЪ див. *ЛАК.

ЛАЛЕЩИ, ЛЪЛЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы видѣвши є(г) правою и вѣрною слоужбою до на(с)... подтвердили єсми ємоу... села на имѣ боучюмѣни... и на тоутовѣ лълещи (Сучава, 1434 Cost. I, 386); и мы видѣвше и(х) <правою и вѣрною слоужбою> до на(с)... подтвердили єсми имѣ... оу нашої землі села на тоутовѣ на има Калиманещи, где є(ст) ионѣ, повыше лалещи (Васлуй, 1439 Cost. II, 52).

ФОРМИ: наз. лълещи I (1434 Cost. I, 386); зам. род. повыше лалещи I (1439 Cost. II, 52).

ЛАЛОУ ч., невідм. (1) (особова назва, гр. Εὐλάλιος): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потврѣдили єсми... нашем(у) монастири о(т) побрати... два цигани, на имѣ лалоу и сѣ чель(д)ми своими и бо(с)на сѣ чель(д)ми (Сучава, 1453 Cost. II, 444—445).

Див. ще ЛАЛЪ.

ЛАЛУШІЙ ч. (1) (особова назва): А при томѣ были свѣдоки, рада наша: отецъ нашъ, князь Матей, бискупъ Виленскій... намѣстникъ Витебскій панъ Лалушій, намѣстникъ Городенскій (Вільна, 1492 АЛМ 31).

ФОРМИ: наз. одн. Лалушій (1492 АЛМ 31).

ЛАЛЪ ч. (1) (особова назва, гр. Εὐλάλιος): Тиж єсми ємоу дали и потврѣдили одного циганина на имѣ Лалъ (Сучава, 1480 ВД I, 243).

ФОРМИ: наз. одн. Лалъ (1480 ВД I, 243).

Див. ще ЛАЛОУ.

***ЛАМАНЪ** ч. (3) (особова назва, герм. Alamant): а при то(м) были... (свє)тъкнѣ кня(з) оле(к)са(н)дро со(н)коушь-кови(ч)... а па(н) лама(н) хороужни лоуцькии (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9); а при то(м) бы(л) ... олехно пораккого снѣ лама(н) хороужни лоуцькии (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: наз. одн. лама(н) (п. 1450 ПИ № 9; 1467 СП № 13; 1490 Пам.).

Див. ще ЛОМАНЪ.

***ЛАМАНЬЄ** с. (1) (чого) порушення, зламання: И мы, промежи нихъ всихъ тыхъ речей выслушавшы и сѣ паны радою нашою то помыслившы, ижъ то ест(ъ) речъ неслухная, не видевшы записовъ, всказывати третюю часть Совѣ або вѣно Борисовой жонѣ на его поведанье, который жъ самъ записы поламалъ, а передъ тымъ третее части Совѣ не поведаячы а по ламан(ъ)и записовъ самъ же спведаль... взявшы єсмо на то раду сѣ паны радою нашою, и вчинили такъ (Вільна, 1495 РИБ 620).

ФОРМИ: місц. одн. по ламан(ъ)и (1495 РИБ 620).

Пор. ЛАМАТИ

ЛАМАТИ дієсл. недок. (1) (що) порушувати, ламати:

Вѣдомо да єть (!) всемъ присылалъ да (!) на(с) Бѣгомелець нашъ архима(н)дри(т) Пече(р)скіи с Кієва и вся братія мн(с)тыря пече(р)ского... жалоуочися на митрополита кієвского и всяя роусіє што(ж) и(м) насиліє чини(т) и права имѣ давные и (з)вечистые ламати хоше(т) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: інф. ламати (1481 ГПМ).

Див. ще *ЗЛАМАТИ 2, *ЗЛОМИТИ, ЛОМИТИ, *ПОЛАМАТИ.

ЛАНЕВИЧЪ, ЛАНЕВИЧЪ ч. (9) (особова назва): а на то послуши иванъ владычинъ зать... васько аандрѣевичъ ацко ланевичъ (б. м. н., 1385 Р 28); Узривъши єсмо знаменитую намъ службу... пана Петра Ланевича Кирдеевича Мылского... дали єсмо єму село Киселинъ (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: наз. одн. ланевичъ I (1385 Р 28); Ланевичъ I (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13); род. одн. Ланевича (1445 АрхЮЗР I, 17; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1446 АрхЮЗР I, 18); дав. одн. Ланевичу (1445 АрхЮЗР I, 17, 18; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 АрхЮЗР I, 18).

***ЛАНКА** ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... визнавами... аже мы слобоуємъ... и обазоуємъ сА оу то...

Казимирови, королеви полскомоу... аже абыхом его милости верни и справедливи были... передъ княземъ Яном Ланкою, королевским писарем (Сучава, 1462 ВД II, 292).

ФОРМИ: ор. одн. Ланкою (1462 ВД II, 292).

ЛАНЧИЦКИЙ прикм. (6): A przzi thim bili swidczy: rap Jan krakowski ... Ligeza z Niemirowa, woiewoda lancziczki (Краків, 1407 АрхЮЗР 8/I, 4); вло(д)славъ з бжиєи мл(с)ти кроль полскіи и такъ жъ зѣмль краковской судомирской сирадской ланчицкой куавской... знаменито чинимы... иже даємы и дали єсмы листь нашъ... стефанови воеводѣ... на потвержѣнне нашихъ первыхъ листовъ (Ланчица, 1433 Р 124).

ФОРМИ: наз. одн. ч. ланчицкии 3 (1433 Р 122); lancziczki I (1407 АрхЮЗР 8/I, 4); род. одн. ж. ланчицкой (1433 Р 120, 124).

Див. ще *ЛУЧИЧЬСКИЙ.

Пор. *ЛАНЧИЦЯ.

***ЛАНЧИЦЯ** ж. (4) (назва міста у Польщі, пор. Łęczyca): Земьскіи писари во все(х) землѣ(х) корольвѣства нашего во великой полше в ітра(д)зю (!) в ланчице коуявъ оу добрыні за запи(с) имею(т) бра(т) яко писари краковскіи (XV ст. СЯ 43 зв.); да(н) оу ланчице в идлю в днѣ свѣтоѣ луцѣи (Ланчица, 1433 Р 125).

ФОРМИ: місц. одн. оу ланчице 3 (1433 Р 121, 123, 125); в ланчице I (XV ст. СЯ 43 зв.).

Див. ще *ЛУЧИЦЯ.

***ЛАНЪ** ч. (8) 1. (одиниця вимірювання орної землі) лан (4): А што оу нѣмецкихъ правѣхъ сѣдѣть на ланохъ хотѣ бы триє члѣвци сѣдили на лану а любо д одну колоду дають исъ лану а по два гроша широкая а по тѣ(х) єї сотъ и по шести десѣть колодъ вѣзали єсмы пѣназми (б. м. н., 1386—1418 Р 35); А ненадобъ оу тую землю никому оустоупатисѣ, а ни сѣ лану чиньшу никому давати (Городок, 1443 Р 145).

2. орна земля (4): мы великий князь Швитрикаило олькирьдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ... записали єсмо оу верьху писаную тую землю и сеножать и ланъ свѣтому Ивану церькви и попу Ваську вѣчно и непорушно оу вѣки (Городок, 1443 Р 144—145); а промени(л) єсми єму тоє имє(н)є да(д)ковичи... ис лю(д)ми ис по(л)ми... из лни.. и со все(м) с ть(м) што к тому имє(н)ю прислоушає(т) (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: род. одн. лану (1386—1418 Р 35; 1443 Р 145); знах. одн. ланъ (1443 Р 145); місц. одн. на лану (1386—1418 Р 35); знах. мн. ланы (1443 Р 145); ор. мн. лни (1490 Пам.); місц. мн. на ланохъ (1386—1418 Р 35).

***ЛАНЪЦЮСКИЙ** прикм. (1) (пор. Łancut у Польщі): што же єсмы выбрали ис перемышльскоѣ волости изъ ярославльскоѣ волости опроче пана тарнавьского людии и сѣ ланъцюской волости ис тѣхъ трини волостии вѣзали єсмы

вовса єї сотъ коло(д) вовса и шистъ десѣть колодъ вовса (б. м. н., 1386—1418 Р 34—35).

ФОРМИ: род. одн. ж. ланъцюской (1386—1418 Р 35).

*ЛАНЪЧИЦЯ див. *ЛАНЧИЦЯ.

ЛАНЪ ч. (1) (особова назва): а тому свѣдци па(н) Анъ количъ... па(н) ланъ креховичъ (Галич, 1404 Р 68).

ФОРМИ: наз. одн. ланъ (1404 Р 68).

***ЛАПОУШНА** ж. (3) (назва міста у Молдавському князівстві) Лапушна: а кто не идеть до Белогород, а он абы дал оу Лапоушноу мыто Былогородское, колко имал давати оу Былом городѣ (Сучава, 1460 ВД II, 273); А хотар тои боукати землі ис верха от старихъ Топо(рещ) поченихъ... на дѣл къ Лъпоушнои (Сучава, 1493 ВД II, 3).

ФОРМИ: дав. одн. Лъпоушнои (1493 ВД II, 3); знах. одн. Лапоушноу (1460 ВД II, 273).

Див. ще *ЛАПОУШНОЕ.

! ЛАПОУШНАА <ЛОПОУШНАА> див. ЛОПУШНАА.

*ЛАПОУШНОЕ с. (7) (назва міста у Молдавському князівстві) Лапушна: а кто имет погнати скот до татарь, на головном мытъ, оу сочавъ, от каждой скотины по четири гроши, оу ясох, два грош, оу лапоушном, в грош (Сучава, 1456 Cost. II, 789); А кто имет погнати скот до Татарь, на головном мытъ оу Сочавъ от каждой скотины мыто Сочавское по четири гроши, оу Ясох в гроши, оу Лапоушном в гроши (Сучава, 1460 BD II, 273).

ФОРМИ: місц. одн. оу Лапоушном, лапоушном (1456 Cost. II, 789; 1460 BD II, 273).

Див. ще *ЛАПОУШНА.

!ЛАПОУШНОЮ <ЛОПАШНОУЮ> див. *ЛОПАШНАА.

*ЛАРГА ж. (4) (назва річки у Молдавському князівстві): Тъм мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и подтвердили есмо емоу ... мѣсто от поустьяни оу крѣниці на об(у)ршїи Ларджиен (Сучава, 1469 BD I, 135—136); а мы, тако(ж)дере, и о(т) на(с), есми дали и потвѣрдили мѣрини тоти вишеписанїи села... на имѣ шо(л)дѣнїи... и шоломонова крѣинцѣ (l) и, на ла(р)га, где би(л) оа(н)ка (Сучава, 1493 Cost. D. 45).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. на ла(р)га (1493 Cost. D. 45); род. одн. молд. Ларджиен (1469 BD I, 136).

*ЛАРИВОНЪ див. ЛАРИВУНЪ.

ЛАРИВУНЪ ч. (5) (особова назва, пор. Иларнонь) Иларіон, Ларіон: а на то послуши вѣдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльскии и печать его (Перемишль, 1366 P 12); Мы Александро Володимировичъ пожаловали есмо н(а) то(го) слугу Ларивона Вела(в)ского: не надобе ему нам з слугами службы служити (Овруч, 1450 ЗНТШ XI, 7); а хто бы хоте(л) игоуменоу пересопнищкому ларивону... кривдоу вчинити... я по(д)нимаюс(а) о(т) вси(х) кривдѣ его боронити (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: наз. одн. ларивунъ I (1366 P 12); род. одн. ларивона (1378 P 26); дав. одн. ларивону 2 (1490 Пам.); знах. одн. Ларивона (1450 ЗНТШ XI, 7).

Див. ще ИЛАРИОНЪ.

*ЛАРИОНЪ див. ИЛАРИОНЪ.

*ЛАСИЦА ж. (1) (шкурка ласиці як товар і рід подати) ласиця: Колї хто нагани(т) алюбо наре(ч) сказанїю старосты краковьска(г) иметь емоу о(т)кладать лоупежмы гор(н)юстанными а старосте соудомирьскому алюбо бѣ(л)скому ласицами соу(д)и крако(в)скому и соудомирьскому коуницами (XV ст. ВС 30 зв.).

ФОРМИ: ор. мн. ласицами (XV ст. ВС 30 зв.).

*ЛАСКА ж. (33) I. ласка, прихильність, милість (3): ино я, видячи ласку и призрєніє князя е. м., на себе даль есми зъ е. м., зъ моеє воли, третюю часть того именїя отчизны моеє Кольнятичъ (Луцьк, 1449 АЛМ 8); Тымже обичаем и мы оудилали, не хотѣчи, мы и землѣ наша, отдалити сѣ от повинности и подданности предковъ каших (l), видѣчи и знаючи ласкою и доброволєніє наяснѣшаго княза пана Казимира, кролѣ польского (Коломия, 1485 BD II, 371);

л а с к о у д а в а т и (кому) (1) виявляти ласку, прихильність (кому, до кого): крал и братїя его милости... не имают такового чловѣка прїимити, ани мѣства ани жадного поживленїа ани ласкою нигде да не имают емоу давати оу их землах (Гирлов, 1499 BD II, 420); о у л а с ц ѣ д е р ж а т и (кого) (5) ласкаво, з прихильністю ставитися (до кого): И не имаєт оуспомѣнути николи на вѣки до нашего живота о мимощедших рѣчех и члѣнкохъ, але хочоум тѣ миловати и оу великои чєсты (в ориг. чты.— Прим. вид.) и ласцѣ держати, равно с нашими вирными и почєсними бодры (Баків, 1457 BD II, 257); И тогда кроул его милость предречєніи и братїя его милости пре-

речєніи имали бы нас Стефана воеводу, и кнѣгиню нашу и дѣти наши... миловати и в ласцѣ и вѣ чти держати (Гирлов, 1499 BD II, 422); з (и) з л а с к и (чїєї) (13) з волї, з ласки: My Aleksandr, abo Witolt z bozi łaski wielkiej kniaz Litowski... znamenito czynim... Umyslili jesmo s rapu gadami naszymi i dali prawa i wolnosti (Луцьк, 1388 ZPL 103); Ино мы, зъ ласки нашеє, за его кѣ намъ вѣрную службу, тоє мѣстце подлє Рожєства Христова и зъ малою улочкою... потвѣржаемъ симъ листомъ нашимъ вѣчно, ему и его жєнѣ (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); Ино мы тоє вышєйписаное имен(ь)ицо Теребенское... з ласки нашеє... потвѣржаемъ симъ нашимъ листомъ Ивашку Полозовичи и его жонє (Городно, 1497 РИБ 683—684); Ино мы, зъ ласки нашеє, за его службу, тѣє люди, семь служобъ, у Скидельской волости... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вып. 2.58); л а с к о ю н а д ѣ л а т и (кого) (1) виявляти ласку, милість (кому, до кого): а мы такъ жѣ оурузумѣвши его такоє обѣцванье и слюбы... о(т)пускаемъ ему все... слюбуючи прєрє(ч)иного стефана воеводу... николи на вѣки не оупоманути але нашею ласкою надѣлати и миловати (Ланчиця, 1433 P 121); л а с к о у н а х о д и т и (чїю) (1) здобувати ласку, милість: Прїгожаєтс(а) частокро(т) и(ж) из наши(х) земла(н) не о(т)бываю(т) своєи чти чинатс(а) разбоинчи и своєю доброю волею а оу на(ш) у велїкы(и) гнѣвь оупадаю(т) а потомъ лишївшїс(а) то(г) чере(с) прїятєи (l) нашу ласкою наход(а)т(а) (XV ст. ВС 28—28 зв.); л а с к у о у ч и н и т и (1) виявнати ласку, милість: А прольпшїую твердость тѣх верху писаных рѣчєи просїла есми... епископа туровского и пииского Евхимья, абы его милость ласку свою оучинил (и) печат свою приложиль (Степань, 1489 AS I, 89); л а с к ы ш о у к а т ь (кому в кого) (1) проснати ласки, милости (длѣ кого у кого): а то(т) староста имєет емоу ласки оу на(с) шоукать абыхомъ прїпоустїлі его ко справѣ (XV ст. ВС 38 зв.); б и т и о у с е ю л а с к о ю (1) див. БЫТИ¹; и м а т и л а с к у (1) див. ИМАТИ²; и с к а т ь л а с к ы (1) див. ИСКАТИ¹; м е т и в л а с ц ѣ (1) див. ИМѢТИ; н а и т и л а с к о ю (2) див. НАИТИ¹.

2. (мирні стосунки) злагода (1): а они ти(ж) бы имѣли зась остерегати панове наши и опасовати, к(а)к сами себе... абыхом(м) могли ти(ж) дву зє(м) держати с обу(х) стро(н) за єдно в мирѣ, в ла(с)ци и справє(д)ли(во)сти (Сучава, 1457 Cost. II, 810).

ФОРМИ: род. одн. ласки, łaski 14 (1388 ZPL 103; 1389 PEA I, 26; 1410 АкВАК XI, 5; 1438 P 140; 1468 BD II, 302; 1487 AS I, 241; 1494 АЛМ 54; 1497 РИБ 683; 1498 АрхЮЗР I/VI, 3; 1500 АЛМ вып. 2.58 і т. ін.); ласкы 2 (XV ст. ВС 38 зв.); I ласка I (XV ст. ВС 38 зв.); знах. одн. ласкою, ласку (1449 АЛМ 8; 1485 BD II, 371; 1489 AS I, 89; XV ст. ВС 24 зв., 28 зв.; 1499 BD II, 420); ор. одн. ласкою (1433 P 121; 1485 BD II, 371); місц. одн. оу (в) ласцѣ 5 (1457 BD II, 257; 1460 BD II, 270; 1470 BD II, 309; 1487 AS I, 240; 1499 BD II, 422); оу (в) ласци, ла(с)ци 2 (1457 Cost. II, 810; 1468 BD II, 306).

ЛАСКАВЕ присл. (1) (стч. łaskawè, стн. łaskawie) ласкаво, милостиво: мы Олександръ (в ориг. Оксандръ — Прим. вид.)... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кн(А)жати Костєнтина Ивановича Острозского... имѣне н(а)ше именемъ Зв(а)гол... дали есмо ласкаве (Вільна, 1499 AS I, 117).

Див. ще ЛАСКАВО.

ЛАСКАВІИ прикм. (7) ласкавий, милостивий (4): вло(д)славъ бжїєю мл(с)тью кролѣ полскии... знаменито чинимы... иж вєлможныи стефанъ... нѣшнїи воевода зємлѣ молдавской пришолъ за с(а) ку доброй памѣти не хотѣчи зостати оу винѣ оца своего прєрє(ч)иного александра воеводы просїль на(с) а быхомъ ему о(т)пустили и ласкави были (Ланчиця, 1433 P 121); А пак коли оусочет наяс-

нѣиши Владислав, крал оугрскїи и чѣскїи, господарь наш ласкави, и преречени наяснѣиши Ян Олбрахть... и... поидоут сами своими парсоунами... на тоурецкого чьсарь и на его земли, и тогда наяснѣиши Владислав... господарь наш ласкави, имал бы проити черес Басарабскоую землю (Гирлов, 1499 *BD* II, 423);

доброзичливий, добрий (2): мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... оже прїидоша пре(д) нами... моуша пани пана пентелеа... съ своею до(ч)кою... и свидчили... аже привилиа що имали о(т) наши(х) пре(д)ков... колї они били оу и(х) добру(м) и оу ласкаву(м) мироу на села пы(н)телеещы... изгиноули о(т) роуки крѣстины сна пантелеева (Васлуй, 1464 *DIR* «А» 517); А пан наш корол его милость... имае(т) нас миловати и оуч(и)ти держати оу каждых ласкавых и верных и оучливых оучинкох и члонкох (Сучава, 1463 *BD* II, 302);

добримъ ласкавымъ окомъ посмотри (1) *див.* ДОБРЫИ 4.

ФОРМИ: *наз. одн. ч. ласкави* (1499 *BD* II, 423); *ор. одн. ч., с. ласкавымъ* I (1484 *ЯМ*); *ласкавим* I (1499 *BD* II, 425); *місц. одн. ч. оу ласкаву(м)* (1464 *DIR* «А» 517); *наз. мн. ласкави* (1433 *P* 121); *місц. мн. оу ласкавых* (1468 *BD* II, 302).

ЛАСКАВО *присл.* (1) ласкаво, милостиво: а на(ш) милостивыи па(н), наяснѣиши коро(л) казими(р), о(т) си(х) часо(в) имае(т) его мл(с)ть на(с) ласкаво миловати и оборонити и опасти (Серет, 1453 *Cost.* II, 766).

Див. ще ЛАСКАВЕ.

*ЛАСКАВЫИ *див.* ЛАСКАВИИ.

ЛАСКО *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люди: панъ Взязчь, земенинъ Володимерскїи, а панъ Ласко (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627—628).

ФОРМИ: *наз. одн. Ласко* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628).

*ЛАСЛОВОВЪ *прикм.* (1): а хотарь Драгосинещомъ, што на Добротворь и Пожарить, поченши от издолю, от Ласловова хотара, Добротворь и Пожарита, до верха (б. м. н., 1426 *ВАМ* 22).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Ласловова* (1426 *ВАМ* 22).

Пор. ЛАСЛЪО.

ЛАСЛОВЪ *див.* ЛАСЛЪО.

ЛАСЛОВЪ, ЛАСЛЪОУ *ч.* (5) (*особова назва, мад. László, лат. Ladislaus, слов. Владислав*) Владислав: мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже прїидоша прѣд нами... наши оубози люди от Хорловскаго тръгоу на имь Карлакъ Ласловъ и Тотъ Ищфанъ... и продали намъ свою правоую... о(т)нинуоу (Сучава, 1470 *BD* I, 149—150); он коупил тот виноград от Жоурковъ масникъ сына Киш Ласлѣоу от Хрѣлова (Гирлов, 1499 *BD* II, 147—148).

ФОРМИ: *наз. одн. Ласлѣоу* I (1499 *BD* II, 148); *Ласловъ* I (1470 *BD* I 150); *род. одн. Ласлѣоа, ласлѣоа* (1491 *Cost. Doc.* 37; 1495 *BD* II, 59).

ЛАСЛЪОАНИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣм мы <ви>дѣвши их правою слоужбою (1) до нас (...— *Прим. вид.*) <от> дѣда нашего от Ал(ександра) воеводи (...— *Прим. вид.*) села на Крѣлигътоурь... и за Проутом Ласлѣоани на оустїи Хлабници (б. м. н., 1490 *BD* I, 434); мы Стефан воевода (...— *Прим. вид.*) знаменито чиним (...— *Прим. вид.*) оже (...— *Прим. вид.*) оусим оуноуковом Ласлѣоа глобника... дали и потвѣрили есми им... села, що били дѣда их Ласлѣоа глобника, на имь Ласлѣоани на Краковѣ (Васлуй, 1495 *BD* II, 59).

ФОРМИ: *наз. Ласлѣоани* (1495 *BD* II, 59); *знах. Ласлѣоани* (1490 *BD* I, 434).

ЛАСЛЪОУ *див.* ЛАСЛЪО.

ЛАСТАВСКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А при томъ были светки наша рада: архимандрить печерскїи Аврамей... а пан Ластавскїи староста каменецкїи (Київ, 1437 *AS* I, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. Ластавскїи* (1437 *AS* I, 34).

! ЛАСЯ *див.* ЛАЗА.

ЛАТЫНИ *мн.* (1) (*християни латинського віросповідання*) латиняни: а намъ сушимъ православнымъ християномъ Ляхомъ и Руси достойтъ исполняти Божия церкви и ихъ священниковъ, а не обидети; есмо бо нини, даль Богъ, одино брата християне Латыни и Русь (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

ФОРМИ: *наз. Латыни* (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

*ЛАОУРА *ж.* (1) (*назварічки у Молдавському князівстві*): И еще сми <п>отвѣрдили монастыроу от Поутноу и бранишоу около монастырь... почьнши <х>отар тои браниши от обрѣши Лаоури, обчиноу до Фалкъоа (Сучава, 1490 *BD* I, 420).

ФОРМИ: *род. одн. Лаоури* (1490 *BD* I, 420).

ЛАОУРЪ *ч.* (1) (*особова назва, цсл. Лавръ, гр. Λαῦρος, лат. Laugus*); тѣмъ мы видѣвши правоую и вѣрноу(ю) его слоужбоу до на(с)... дали есми емоу оу нашей земли, едно село на котовца, на има съсьни, где живе(т) лаоуръ (Нямц, 1443 *Cost.* II, 119).

ФОРМИ: *наз. одн. лаоуръ* (1443 *Cost.* II, 119).

Див. ще ЛАВОРЪ.

ЛА ФЫНТЫНИЦЕ *с.* (1) (*назва місцевості у Молдавському князівстві*): И також оустала Наста, дочка Беккова, жена Дѣлина, и дала она по своєи доброй воли одно мѣсто <от> (полѣны на) имь «ла фынтынице» (Сучава, 1471 *BD* I, 164).

ФОРМИ: *наз. одн. ла фынтынице* (1471 *BD* I, 164).

*ЛАХОВЪ *прикм.* (1) ◊ Лахова боукоувина (1) (*назва букового лісу у Молдавському князівстві*): Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда (буило) и прислоухало издавна: почьнши ис верха от берегъ Брѣлада... на могилоу копаноу... от това по врѣх дѣла долоу оусе Лаховою боукоувин(о)ю, по обчиноу (Бирлад, 1495 *BD* II, 63).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. Лаховою* (1495 *BD* II, 63).

*ЛАСНОМЪ *ч.* (1) (*назва міста у Віленському воеводстві*) Лахва (?): а jiszcze wołosty ty Pruszanu, Kobryn, Zditow, Wiady i Stonimskie wołosty zaczepili: Łachom... Klecze: k to wse wypustoszylі (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *знах. одн. Łachom* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

*ЛАХОМЪ *ч., невідм.* (2) (*назва озера у Молдавському князівстві*): те(м) мыи (1) виде(в)ше его правою слоуж(ж)бо (1) до на(с)... дали и потвѣрили есмы емоу... его о(т)нини (1) и села(м) (1), на има роужинѣи... и бошьанїи і озеро лахо(м) о(т) грѣла слнче, съ мито(м) и съ млино(м) і езьро(м) лахо(м) съ гри(н)дѣ о(т) богата (Сучава, 1459 *Cost.* S 21—22).

ЛАЦКАНИ *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): Тѣм ми видѣвши его правою и вѣрною слоужбоу до нас... дали и потвѣрили есми емоу... село на имь Лацкани (Сучава, 1484 *BD* I, 278); мы по их воли оучинили есми и дали смо тому нашему свѣтлому монастыроу Бистричскомуу... чѣтири села на Бистричи ж(е)... Слоугани... Кикошещи... Калїенещи... Лаукани (Ясси, 1500 *BD* II, 173).

ФОРМИ: *наз. Лацкани* (1484 *BD* I, 278); *дав. Лацканом* (1484 *BD* I, 278); *знах. Лацкани* (1500 *BD* II, 173).

ЛАЦКО *ч.* (19) (*особова назва, пор. Лазарь*): мы Александръ воевода... чинимы знаемо... оже есмы оучинили...

за дшу лацька воеводи... и дали есмы стѣи еп(с)кпни нашоу... два села (Сучава, 1403 *ДГАА*); А пак привилїе що имал дѣд их Боц Лацко на таа села от дѣда нашего от Александра воеводи, а тоє прївилїе загибло (Сучава, 1491 *BD* I, 491); Іо Стефа(н) воево(д) г(сд)нѣ земли молдавскоу... оукраси гро(б) своєи прѣдѣдици княжни анастасїи іаже даде коцма(н) обитѣли сей дѣщи лацка воево(д) (б. м. н., 1497 *DC* 8).

ФОРМИ: наз. одн. **Лацко**, **лацко** (1421 *Cost.* I, 142; 1426 *Cost.* I, 182; 1433 *Cost.* II, 650; 1462 *BD* I, 66; 1491 *BD* I, 491; 1493 *Cost.* D, 45); род. одн. **лацка** 6 (1448 *Cost.* II, 323; 1480 *DC* 9; 1487 *BD* I, 516, 517; 1496 *BD* II, 92; 1497 *DC* 8); **лацька** 1 (1403 *ДГАА*); *знах. одн. лацка* (1423 *DIR«А»* 447; 1448 *Cost.* II, 353; 1462 *BD* I, 67).

ЛАЦКОВ *прикм.* (3): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми томоу стоу нашему прА(д)-рече(н)ному монастырю чельди цыганскыи на имѣ... раду(л) синомъ лацковимъ лука и алекса и зави(д) съ чель(д)ми своимъ (Сучава, 1453 *DIR«А»* 503); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали есми и потвърдили томоу свАтому монастырю... цигане на имѣ: Лоука сынъ Лацков съ чельдею Алекса Хърць съ чельдею (Сучава, 1487 *BD* I, 311—312).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **Лацков** (1487 *BD* I, 312); *ор. одн. ч. лацковимъ* (1453 *DIR«А»* 503); наз. мн. ч. **лацкови** (1470 *DIR«А»* 522).

Пор. ЛАЦКО.

ЛАЦКОВИЧ ч. (1) (*особова назва*): А (при том были: пан) Кръсть дворник... пан Ивашко Лацкович (б. м. н., 1440 *ДВАс* 32).

ФОРМИ: наз. одн. **Лацкович** (1440 *ДВАс* 32).

***ЛАЦЬКО** *див. ЛАЦКО.*

***ЛЯЯНИЄ** с. (4) *лайка*: О лаянїи хто комоу лаеть (XV ст. *ВС* 7 зв.); О лаянїю колї шла(х)та (!) шла(х)тїчу лаеть (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. о лаянїю*, *лаянїю* 3 (XV ст. *ВС* 29; *СЯ* 9 зв.); *о лаянї* 1 (XV ст. *ВС* 7 зв.).

Пор. ЛААТИ.

ЛААТИ *дієсл. недок.* (7) 1. (кому) лаяти (кого) (2): О лаянїю колї шла(х)та (!) шла(х)тїчу лаеть (XV ст. *СЯ* 9 зв.).

2. (*домагається повернення боргу*) ганьбити (кого) (1): коли быхомъ имъ жолъду не заплатили... тогды имъ поголеваемъ... насъ оупоминати намъ лаАти (Сучава, 1433—1443 *АРМ*);

лаяти матери (1), лаяти до матери (2), матери лаяти (кому) (1) лаятися, матюкатися: Колї шла(х)тичь шла(х)тичу лаеть до мтри а за того того (!) не о(т)зоветь алюбо не доканаеть што говори(л) имее(т) плати(т) за соромоу ка(к) за головоу шесть десА(т) ко(п) гро(ши) (XV ст. *ВС* 29); I те(ж) мени(г) хто комоу мтри лаеть а не(до)конае(т) алюбо не о(т)зоветь в тоу(ж) виноу впадаеть шестьдесА(т) гривенъ коли(ж) о(т)зове(т) тогды имее(т) речи солганъ (!) яко песь (XV ст. *ВС* 29).

ФОРМИ: *інф. лаАти* (1433—1443 *АРМ*); *мен. 3 ос. одн. лаеть* 5 (XV ст. *ВС* 7 зв., 29; *СЯ* 9 зв.); *лае(т)* 1 (XV ст. *ВС* 29).

***ЛВОВИЧЪ** *див. ЛВОВИЧЪ.*

ЛВОВСКИЙ, ЛВОВСКИЙ, ЛВОВСКИЙ, ЛВЪВСКИЙ, ЛИВОВСКИЙ, ЛИВОВСКИЙ, ЛВОВСКИЙ, ИЛВСКИЙ, ЛВОВСКИЙ, ЛВОВСКИЙ, ИЛВЪВСКИЙ, ИЛВЪСКИЙ *прикм.* (35): аже поидуть тарове (!) на львовскую землю тогда руси на львовць не помагати (б. м. н., 1352 *P* 6); а на то свѣдоци панъ мартинъ воевода... панъ баграмъ

соцкии лвовский панъ бѣданъ лашковский соцкии тербовельский луникъ (Львѣв, 1386 *P* 31); Мы воицехъ з бжиеи мл(с)ти ярибискупъ гнѣзденский... янъ мужикъ з дубровы лвовский... слобуемы и записуемы сА стеку воеводъ землѣ молдавской (Ланчица, 1433 *P* 122—123); мы Стефан воевода... визнавами ... аже мы слобуоуемъ... Казимирови, королеви полскомоу... аже абыхом его милости верни и справедливи были... подлоуг нинѣших записов и слобов што сА конали межѣ нами... перед паном Ливовским паном Станиславом, старостою Галицким (Сучава, 1462 *BD* II, 292); На которого сонмоу кончанїе и дѣланїе... князь Григорие... церкве Илвовой архиепископъ,

и також велеможны панове... соуць сосланы (під Хотинном, 1467 *BD* II, 297);

львовъская дорога (1) (*назва дороги*): А се докончанье межѣ королемъ польскымъ и княземъ дмитриемъ къ володимирю о(т)ступаестьА потоль по оумишо... до маркова става о(т) маркова става по львовъскую дорогу (б. м. н., 1366 *P* 14); и лвовское мѣсто (1), мѣсто Ливовское (1) Львѣв: мы александръ воевода... чинимъ знаменито ... оже есмы доконали съ радуАми и съ мѣстьчАны илвовского мѣста ... и учинили есмы уставнцтво о мытахъ, у нашеи земли (Сучава, 1408 *Cost.* II, 630); мы Стефан, воевода... свѣдомо чинимъ... оже... дали есми сес наш лист глеитовныи правы... оусим коупцемъ з мѣста Ливовского (Ясси, 1463 *BD* II, 295).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **лвовский, лвовский** 4 (1368 *P* 15, 16; 1386 *P* 31; 1433 *P* 122); **лвовский, илвовский, илвovsky** 3 (1400 *P* 60, 61; 1443 *P* 145); **лвовскы, лво(в)скы** 2 (1455 *Cost.* II, 769); **ливовскы** 2 (1445 *Cost.* II, 729); **ливовскїи** 1 (1453 *Cost.* II, 765); **лвовскыи** 1 (1412 *P* 81); **лвѣвскїи** 1 (1421 *P* 92); **лвовскыи** 1 (1408 *Cost.* II, 633); **лѣв(ов)скїи** 1 (1415 *P* 87); **илвскїи** 1 (1421 *P* 94); **илвѣвскїи** 1 (1421 *P* 92); *род. одн.с. Ливовского* 1 (1463 *BD* II, 295); **илвовского** 1 (1408 *Cost.* II, 630); *дав. одн. ч. Lwowskomi* (1413 *GL* 48); *знах. одн. ч. ливо(в)ского* (1455 *Cost.* II, 769); *ор. одн. ч. Ливовским* (1462 *BD* II, 292); *місц. одн. ч. при илвовскомъ* (1370 *P* 18); *род. одн. ж. Илвовой* (1467 *BD* II, 297); *знах. одн. ж. лвовскую, львовскую, львовъскую* (1352 *P* 6; 1366 *P* 14); *ор. одн. ж. львовскоу* (1352 *P* 5); *місц. одн. ж. оу лвовской* (1421 *P* 93); наз. мн. ч. **ливовскїи** 2 (1456 *Cost.* II, 788, 791); **Ливовскыи** 1 (1460 *BD* II, 276); **илвовстїи** 1 (1434 *Cost.* II, 667); **Ливовскыи** 1 (1460 *BD* II, 272).

*Пор. *ЛВОВЪ*

***ЛВОВЪ** ч. (30) (*назва мѣста*) Львѣв: А писана грамота въ Лвовѣ, в недѣлю на канонѣ святого филипа (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); а имаетъ сА поставити цѣну сукнѣ у сочавѣ, Ако во лвовѣ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); *пса(и)* и *да-та* (!) во (л)вове (Львѣв, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: *род. одн. лвова, лвова* 4 (1408 *Cost.* II, 633; 1434 *Cost.* II, 668; 1439 *Cost.* II, 712; 1460 *BD* II, 273); **лвова** 2 (1456 *Cost.* II, 788; *ПМВП*); **илвова** 1 (1408 *Cost.* II, 631); *ор. одн. lwowom* (1395 *GL* 166); *місц. одн. въ (во) Лвовѣ, лвовѣ, Лвѣвѣ* 10 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1399 *P* 59; 1400 *P* 61; 1407 *Cost.* II, 629; 1408 *Cost.* II, 632; 1421 *P* 92; 1434 *Cost.* II, 669; 1439 *Cost.* II, 712; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 275); *у (во) лвова, (л)вова* 3 (1412 *P* 81; 1414 *P* 85; 1478 *ЗРМ*); *оу лвовы* 2 (1436 *Cost.* II, 698, 702); *во лвови* 2 (1436 *Cost.* II, 706, 707); *оу (въ) лвовѣ, лѣвовѣ* 2 (1436 *Cost.* II, 698, 701); *! оу вовѣ* 1 (1421 *P* 94).

Див. ще ЛВОВСКИЙ (илвовское мѣсто).

ЛВЪВСКИЙЪ *див. ЛВОВСКИЙ.*

! **ЛЄ(НЄ)** (1): а ле(!) хоче(т) ли то(т) о(т)пжстїти алюбо разрешенїе дасть на проспоу къ(!) знанїю правды тогды оба сѣ(т) разрешенъА (XV ст. *ВС* 20).

Див. НЄ.

ЛЄВ *див. ЛЄВЪ.*

ЛЄВА ч. (8) (*особова назва, пор. Левъ*) Лев: мы александръ воевода... и мы боАре... александра воеводы... па(н) драгоми(р) врани(ч), па(н) хо(л)ко и бра(т) его лева, па(н) бори(с) головаты... знаемо чини(м) ... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... кнагини ри(м)гаилъ (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїидоша прад нами... слоуга наш Иванко Левич и братичи его Федора и Милка... и продали сѣвоу правоуу отниноу от их праваго оурика, от оурика дѣдов их Ходка Костица постелника и Лева (*в ориг. Леви.— Прим. вид.*) (Сучава, 1492 *BD* I, 509).

ФОРМИ: наз. одн. **лева** (1421 *Cost.* I, 142); *род. одн. левы* 6 (1429 *Cost.* I, 249; 1436 *Cost.* I, 455, 468, 482, 484, 488); **Леви** 1 (1492 *BD* I, 509).

Див. ще ЛЕВКО, ЛЕОКА.

ЛЕВЕТЬ ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣвше правою и вѣрноую слоужбоу его до на(с)... дали есмы емоу... село негоещи между тотоещи и между леветь миклоуша о(т)нин(и е)го оурикъ емоу (Сучава, 1414 *Cost.* I, 111).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. ор.* между леветь (1414 *Cost.* I, 111).

ЛЕВИЧЪ, ЛЕВИЧ ч. (8) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана александра левича (Сучава, 1443 *Cost.* II, 138); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прад нами... Иванко Левич и братаничи его... и продали... едно село на имѣ Шоубеул (Сучава, 1492 *BD* I, 509).

ФОРМИ: *наз. одн. левич(ч), Левич* 3 (1456 *ЭСФ*; 1492 *BD* I, 509); *левичъ* 1 (1446 *ПГСМР*); *род. одн. левича* 2 (1443 II, 138; 1492 *BD* I, 509); *лѣви(ч)* 1 (1443 *Cost.* II, 156); *ор. одн. левичемъ* (1458 *Cost.* II, 814).

ЛЕВКО ч. (6) (*особова назва, пор. Левъ*): А писалъ листь пупъ Левко Вербьскии (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628); В Берестыи... делал его милость личбу с ключником берестейским Левкомъ Боговитиновичомъ (Вильна, 1497 *АЛРГ* 79).

ФОРМИ: *наз. одн. Левко* (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628; 1482 *AS* I, 80; 1495 *РЕА* III, 33; 1497 *АЛРГ* 79); *ор. одн. Левкомъ* (1496 *АЛМ* 128; 1497 *АЛРГ* 79).

Див. ще ЛЕВА, ЛЕОКА.

ЛЕВКОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): А тотъ панъ богданъ левковичъ што люди заведеаетъ почонъ отъ великого цара и досюла намъ есакъ даивали, а тые есаки ажъ мене братомъ наречешъ вели дати (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *наз. одн. левковичъ* (1484 *ЯМ*).

ЛЕВКОЦІИ (ЛЕВКОВЦІИ) мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прад нами... слоуги наши Лазоръ Пискоу... и Лазоръ, сынъ Мъроушчин... и продали... едно селище оу Ботнех Левкоцїи (!) на Готовцїи (Сучава, 1483 *BD* I, 269).

ФОРМИ: *знах. 1 Левкоцїи* (1483 *BD* I, 269).

ЛЕВКОУШАНИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Се азъ... Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвърдили есми той свАтой нашей цркви... двѣ села на имѣ Левкоушани... и Драгомирещїи (Сучава, 1488 *BD* I, 342).

ФОРМИ: *наз. Левкоушани* (1488 *BD* I, 342).

ЛЕВКОУШЕЩИ мн. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есмы имѣ... два села на дрѣсливци на имѣ краиничеши, а другоє село на имѣ левкоушеши (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121); тьм (sic.— *Прим. вид.*) мы видѣвш(е) его правою и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали и потвърдили есми емоу... села на имѣ левкоушеши (... и) хоржещїи (Сучава, 1442 *Cost.* II, 96).

ФОРМИ: *наз. левкоушеши* (1415 *Cost.* I, 121; 1442 *Cost.* II, 96); *род. Левкоушещъ* (1426 *ВАМ* 21).

*ЛЕВОВЪ *див. *ЛВОВЪ.*

***ЛЕВОНТЪИ** ч. (1) (*особова назва, цсл. Леонтьи, гр. Λεόντιος*) Леонтьи: господи помози самоилови кюзнецо и елисиѣви писцю и левонтѣievi писцю (Краків, XIV—XV ст. *ОБРН* 112).

ФОРМИ: *дав. одн. левонтѣievi* (XIV—XV ст. *ОБРН* 112).

ЛЕВОНЪ ч. (8) (*особова назва, гр. Λέων, лат. Leo*) Леон: Левону Шаломичу два жеребїи пустыхъ, а на третемъ два человекїи, даютъ сорокъ грошей а три ручки меду (Берестя, 1463—1478 *РЕА* I, 35); Жаловали намъ люди наши Берестейского повѣту, на имя Зенко, а Наливайко, а Левонъ Пужичане, на землянъ Берестейскихъ (Кам'янець, 1495 *АЛМ* 85).

ФОРМИ: *наз. одн. Левонъ, Лего(н)* (бл. 1471 *ЛКЗ* 93; 1495 *АЛМ* 85); *дав. одн. Левону, Легоноу* (1463—1478 *РЕА* I, 35, 36; бл. 1471 *ЛКЗ* 93).

ЛЕВОШОВЦИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣвше его правою и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... два села на имѣ левошовци... и неполоковци (Сучава, 1425 *Cost.* I, 173).

ФОРМИ: *наз. левошовци* (1425 *Cost.* I, 173).

ЛЕВЪ, ЛЕВ ч. (20) (*особова назва, гр. Λέων, лат. Leo*): Поручили(с) кнА(з) велико(м) скиргяилу за гридка за константинови(ч)... первый поручни(к) кнА(з) михайло евнутеви(ч)... кнА(з) иванъ городецькии бра(т) его кнА(з)

юрїи левъ плакси(ч) левъ васильевъ снѣ ру(с)нѣ плакси(ч) (б. м. н., 1392 *P* 46); а такъ(ж) оставлѣемъ (его) Ако за кнА(з) льва были за руски(х) кнА(з)ать (Медика, 1415 *P* 87); а на то е(ст)... вѣра боарь нашихъ... вѣра... пана лева и дѣтеи и(х) (Сучава, 1428 *Cost.* I, 202); а при томъ были панове их м(и)л(о)ст: пан Тишко Холькович Кореневский, а кн(А)зА великого ловчий пан Лев (Берестя, 1466 *AS* I, 62); А при томъ были: кн(А)зъ Михайло Вишневецкий... а пан Левъ писар корола его м(и)л(о)сти (Кременецъ, 1497 *AS* I, 112).

ФОРМИ: *наз. одн. Левъ, левъ, Лев* (1392 *P* 46; 1401 *АкВАК* III, 2; *P* 66; 1443—1446 *P* 147; 1466 *AS* I, 62; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 628; 1487 *AS* I, 239, 240; 1494 *AS* I, 102; 1496 *AS* I, 245; 1497 *AS* I, 112); *род. одн. лева* 3 (1428 *Cost.* I, 202; 1457 *Cost.* II, 809; 1492 *BD* I, 509); *льва, ильва* 3 (1415 *P* 87; 1422 *P* 97; 1497 *AS* I, 112); *знах. одн. лева* (1457 *Cost.* II, 809); *ор. одн. лвомъ* (1491 *AS* I, 96).

*ЛЕВЫИ *див. *ЛѢВЫИ.*

*ЛЕГАТОСЪ ч. (1) (*лат. legatus*) (*представник папи римського*) легат: Благословенъ Исидора, митрополита Киевского и всея Руси, легатоса и отъ ребра апостолского сѣдалища Ляцкого и Литовьского и Немецкого, въ Хольмъ о святемъ дусѣ сыномъ нашего смѣрения старогамъ Холмскимъ и воеводамъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

ФОРМИ: *род. одн. легатоса* (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5).

*Див. ще *ЛЕКГАТЬ.*

*ЛЕГЕТИШЪ ч. (2) (*особова назва*): Дрѣгълинъ, дочка Лацка Легет(иша)... продала свою правоую отнину... двѣ части от село от Деокъци на Сохоулоу... слоугам н(ашим) (Васлуй, 1496 *BD* II, 92).

ФОРМИ: *род. одн. Легетиша, Легет(иша)* (1496 *BD* II, 92).

ЛЕД ч. (2) лід: а коли боудет лед а либо имоут ходити оу брод, тогда перевоза ни гроша да не дадоут (Сучава, 1456 *Cost.* II, 790); а коли боудет лед илї имоут ходити оу брод, тогда перевоза ни гроша да не дадоут (Сучава, 1460 *BD* II, 275).

ФОРМИ: *наз. одн. лед* (1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 275).

ЛЕДАНСКЫИ ч. (1) (*особова назва*): а сведци цнии панове па(н) глѣбъ романовскыи... олександро леданскыи... иныхъ вель при томъ добрыхъ было (Львѣв, 1412 *P* 81).

ФОРМИ: *наз. одн. леданскыи* (1412 *P* 81).

ЛЕЖАТИ *дієсл. недок.* (21) 1. (*знаходиться де*) лежати (2): а то есми и въ Евангелїе уписаль, которое лежитъ на престолѣ у Церкви у Пречистое Богоматере (Вильна, 1499 *АСД* VI, 3); Я, Война, пана Немиринъ сынъ, на имя Яков, пишу сїю духовницу своимъ целымъ умом, лежа у рани на постели (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

2. (*мешкати*) перебувати (1): а половицю тѣхъ пѣнази наложили есмы на твоѣ работы яко же твоя мл(с)гѣ оусказоваль до насъ слуги своего и листы своими казалъ еси на домъ на медицкии приехалъ клепачь на стго якуба днѣ днѣ (!) лежалъ призирая тоѣ работы (б. м. н., 1386—1418 *P* 35).

3. (*бути розташованим*) лежати, простилатися (6): А про то его вѣрноую слоужбу дали есмы емоу годлѣ поле што же лежить о(т) бохурѣ болше милѣ то поле пустына (Бо-

хур, 1377 P 24); Узрѣвши есми на вѣрную службу Драгу-миру и на Некрину, дали есми имь двѣ сель... а тая села лежат в Галицкой волости, на Малой Быстрни (Львѣв, 1378 ЗНТШ LI, 4—5); Про (т)о нагорожаючи Емоу Само-моу... Надаю... Городище... И зо (в)сею зе(м)лею На(д) рекою роусавою По обохъ сторонахъ Тое реки земла Ле-жачаа (Прилуки, 1459 P 171); Продад Есми имене мое отчизное Дажев... вынявши за третюю част зо всихъ имене-ней моих отчизныхъ, выслуженыхъ и купленых в земљи тутошней волянкой лежачихъ водле права посполитого (Володимир, 1475 AS I, 72).

4. (бути похороненим) спочивати (3); и дали есмы цркви (!) стои патници шо на романове торгу где лежи(т) стопо-чившаа мти (!) наша кнѣгыня анастасья... двѣ сель (Сучава, 1408 Cost. I, 60—61); а естли са надо мною божѣ волѣ ста-нет, и я просила мужа своего кн(а)за его мнлость (в ориг. мл.— Прим. вид.) абы его мнлость (в ориг. мл.— Прим. вид.) што записал к цркви божей к свѣтому Иоанну к Гол-шаном, гдѣ мает и тѣло мое лежатн (Степань, 1489 AS I, 89); Ио Стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже...

дали и потвѣрдили есми стои нашен епискоупи о(т) радѣв-це(х)... где сто почивши(х) пре(д)кове и предедове наши(х) лежа(т)... і црков) ис попи (Сучава, 1490 DC 146—147).

5. бути записаним, бути вказаним (!): а тонь (!) листѣ даль пань Васко на ты же пнѣазъ, што на пана старостѣнъ листу лежа (!) (Львѣв, 1421 P 92).

6. (шо кому). (тільки в 3 ос. одн.) належить (шо кому) заслуговуе (кто на шо) (3): а свѣдци цнии панове па(н) глѣбь романовский па(н) осташко давидовский... иныхъ велѣ при томъ добрыхъ было им же честь и вѣра лежатн (Львѣв, 1412 P 81); а при томъ были шлахетни панове олесшко судня нльскни пань янь виницкии... много было добрыхъ им же честь и вѣра лежатн (Львѣв, 1421 P 94).

7. (перебувати в стані, вираженому прикметником — іменною частиною складеного присудка) лежати (5): а две земли поусты лежать а дани с ни(х) шло четири ведры медуу здавна (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); Гринь де(р)жить землю Тищи(н)скоую а с тое земли хоживоло (!) чо-тыри ведра медуу а полюдного ведра медуу... ино таа зем-ла довна (!) запоустела ничего з нее не хоживоло (!) в сини(ж) годь гриню дали и(з) стретины да(н) довати (!) штобы таа земла поуста не лежала (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93).

ФОРМИ: инф. лежати (1489 AS I, 89); теп. 3 ос. одн. лежить, лежат 3 (1412 P 81; 1421 P 94; 1499 АСД V1, 3); лежить 2 (1377 P 24; 1414 P 85); лежи(т) 1 (1408 Cost. I, 61); 3 ос. мн. лежат 1 (1378 ЗНТШ LI 5); лежа(т) 1 (1490 DC 147); лежать 2 (1433 P 125; бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); лежа 1 (1421 P 92); перф. 3 ос. одн. ч. лежалъ (1386—1418 P 35); 3 ос. одн. ж. лежала (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ж. штобы... лежала (бл. 1471 ЛКЗ 93, 93 зв.); диеприкм. акт. теп. наз. одн. ж. Лежачаа (1459 P 171); знах. одн. ж. лежачию (1421 P 93); род. мн. лежачихъ (1475 AS I, 72); диеприсл. одноч. лежа (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

*ЛЕЗИВО с. (3) (пор. пол. діал. leziwo «шнур») міра землі: А которые три лезива Виленской земли держали очевистъ передъ нами и устнѣ повѣдили, штожь тые три лезива вѣчно и на вѣки продали пану Петрашку Ланевичу Мылскому, ино билъ намъ челомъ, ижъ быхъ потвѣрдилъ ему тые то писаные три лезива и зъ ихъ землями (Луцкъ, 1445 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: знах. мн. лезива (1445 АкЮЗР I, 17).

*ЛЕКГАТЬ ч. (1) (стп. legat, стч. legat, лат. legatus) (представник папи римського) легат: далеи тыи то исытъи лнсты мистровы послѣднии мѣли в собѣ таковою рѣчь какъбыхо(м) мы кнѣза бискоупа роудолда полца (!) апоус-тольского лекгата а тоу(т)жо и ва(с) тѣжь оузгордѣли а не

хотьлибыхо(м) имьтн за срѣдники (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: знах. одн. лекгата (1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще *ЛЕГАТОСЬ.

ЛЕНКО, ЛЕНЬКО ч. (11) (особова назва): а при томъ были судѣи и свѣдци пань ходко чемерь пань ленко зару-бичь воевода зудечовский (Зудечѣв, 1411 P 80); А не оста-нут ли са дѣти по ленкове животѣ ино ленкову ближему (так.— Прим. вид.) а любо кому ленко прикажетъ по свое(м) животѣ тому тако жъ таа села держати вѣчно непорушно (Житомир, 1433 P 127).

ФОРМИ: наз. одн. ленко, ленько (1411 P 79, 80; 1413 P 83; 1421 P 96; 1424 P 104; 1433 P 127); дав. одн. ленькови (1433 P 126); знах. одн. ленка (1413 P 83; 1421 P 95; 1430 P 116).

*ЛЕНКОВЪ прикм. (5): а на то есмы дали облазничомъ сесь нашъ листъ под нашею печатью а к тому... и пана ленкова печатъ зарубича воеводы зудечовского (Зудечѣв, 1411 P 80); а по ленкове животѣ и дѣте(м) леньковы(м) тако жъ таа села держати (Житомир, 1433 P 127).

ФОРМИ: дав. одн. ч. ленькову (1433 P 127); місц. одн. ч. по ленкове (1433 P 127); наз. одн. ж. ленкова (1411 P 80); дав. мн. леньковы(м) (1433 P 127).

Пор. ЛЕНКО.

ЛЕНЬКО див. ЛЕНКО.

*ЛЕНЬКОВЪ див. *ЛЕНКОВЪ.

ЛЕОКА ч. (1) (особова назва, пор. Левъ) Левко: Се азъ пань радоуль вицашпань марамоуре(ш)скы(м) (!)... и леока белковн(ч)... даемо вѣдомо... аже балица воевода и драгъ мещерь... и прѣ(д) нами дадоше о(т) своего оурика три села манастирю (Сигет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: наз. одн. леока (1404 ГМ).

Див. ще ЛЕВА, ЛЕВКО.

ЛЕ ПАК част. (3) (стп. lерак) (приєднувальна з відтінком заключності) отож: а у то(м) ле па(к) оуста(л) рома(н) темешеску(л), такожь по е(т) доброй воли и прода(л) половина села о(т) кецелешъ... паноу жоуржа галбеноу (Су-чава, 1460 Cost. S. 33); такожъ и сими рази, по жаданію и по рѣчи господарѣ нашего милостивого кроль его милости, шо коли к нам прислал по его милости вирного и шлѣхот-ного посла, по пана Добека из Бншов, пана Белского, а ми ле пак слоубоуемъ и обещахомъ господарѣи наше-моу... абыхомъ съ съ его милости видѣли и годдовали (Но-вий Град, 1479 BD II, 351); А за тим ле пак пріиде прѣд нами... Мърна Лолкъ... и проминѣла съ господство ми... два села на имѣ Борилешѣи и Дръготешѣи (Сучава, 1481 BD I, 248).

Див. ще ЛИ ПАК.

ЛЕПЕИ див. ЛѢПѢЙ.

*ЛЕПШИИ див. *ЛѢПШИИ.

*ЛЕПЪШИИ див. *ЛѢПЪШИИ.

ЛЕПѢИ див. ЛѢПѢЙ.

*ЛЕПѢЙШИИ прикм. в. ст. (1) краций, більш досто-вірний: на которыж рѣчи лепѣйше сведетство а болшее потвѣрене печат н(а)ша ест к семоу н(а)шомоу листу завѣшена (Вильна, 1499 AS I, 118).

ФОРМИ: знах. одн. с. лепѣйше (1499 AS I, 118).

Див. ще *ЛѢПШИИ.

Пор. ШТОНАЙЛЕПШИИ.

*ЛЕРИНЪ ч. (1) (особова назва): Продали есмо мыто луцкое и вагу кракованину Лерину Герешу на тры годы за полторы тисачи копѣ грошей (Вильна, 1498 АЛРГ 81).

ФОРМИ: дав. одн. Лерину (1498 АЛРГ 81).

ЛЕСКОВА ж. (1) (назва села у Волинській землі): великій князь Швигригаило... Чинимъ знаменито... Ижъ видѣвъ намъ службу вѣрную... пана Петрашка Ланевича Мыль-ского... даемъ и дали есмо... Сенно село... въ грани Хобов-щина отъ Шупкова, Данчинь... а отъ Яблонна Лескова (Луцкъ, 1445 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: наз. одн. Лескова (1445 АкЮЗР I, 17).

***ЛЕСОКЪ див. ЛѢСОКЪ.**

***ЛЕСТЬ** ж. (6) ◇ без лести (6) щиросердно: то имае(м)... оусе по(л)нитн и де(р)жати... бе(з) лести и бе(з) хитрости (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142); Тое оусе... имаемъ издержати и по(л)нити... без лести и без... хитрости (Сучава, 1468 *BD* II, 302).

ФОРМИ: *род. одн. лести* (1421 *Cost.* I, 142; 1433 *Cost.* II, 766; 1456 *Cost.* II, 791; 1462 *BD* II, 290, 293; 1468 *BD* II, 302).

Див. ще ***ЛѢСТЬ**.

***ЛЕСЪ див. ЛѢСЪ.**

ЛЕТЕ присл. (1) влітку, літом: <...> ли што лете ино две недели ма(<...>) і закладъ а боуде(т) ли зіме и(<...>) и а коли оу кого оузато а не (<...>) са(то)моу алюбо досыть не... в томъ часоу (XV ст. *BC* II зв.).

***ЛЕТИЧЕСКИЙ** прикм. (1) (*пор. Летичевъ у Подільській землі*): мы велнкни князь швитригаиль... чини(м) знаменито... ижъ... дали есмо ему ... села оу летическо(м) повѣта на има бѣликовци а слободка (Острог, 1437 *P* 136).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. оу летическо(м)* (1437 *P* 136).

***ЛЕТНИЙ** прикм. (1) південний: а покинувъши гостинецъ Колковський, взяти въ лево гостинцемъ до Жыдичина на западъ летний, по левой руце Теременский (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. летний* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2).

ЛЕТО див. ЛѢТО.

***ЛЕТОШНИЙ** прикм. (1) минулорічний: Казимиру брату отъ му(р)тазы поклонъ рекши бы то было сведомо штожъ вы насъ брата своего здоровъа отъведываете отъ ле(то)шнего и до сего часоу стрета послали были есте (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ФОРМИ: *род. одн. ч. ле(то)шого* (1484 *ЯМ*).

***ЛЕТОУРГІА див. *ЛИТОУРГІА**

***ЛЕУБИИ** ч. (3) лувенське сукно: а мыто имаю(т) платити о(т) одного постава колонію по вѣ гро(ш), а о(т) леоубію по иі гроши, а бытварь по и, а че(х) по д грош (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743); А мыто имають платити отъ единого вига (Колонева) по дванадесѣте гроши, а отъ леоубіа по осмьнадесѣте гроши, а Бытварь по и, а Чех по д гроши (Сучава, 1458 *BD* II, 261—262).

ФОРМИ: *род. одн. леубіа, леоубіа 2* (1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 262); *леоубію 1* (1449 *Cost.* II, 743).

ЛЕОУКОУШАНИ мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воевода... чини(м) знаменито... оже... дали и потвердили есми митрополію нашему о(т) романова трѣга... села... на имъ леоукоушани вы(ш) торгоу и драгомиреци съ пороумо(м) а леоукоушани съ млинномъ (Сучава, 1458 *DIR* «А» 512).

ФОРМИ: *наз. леоукоушани* (1458 *DIR* «А» 512).

Див. ще **ЛЕУКУШОВЦИ**.

ЛЕУКУШОВЦИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже... дали есмы цркви (!) стои пѣтници... двѣ сель... едно естъ леукушовци... а другое естъ за молдавою (Сучава 1408 *Cost.* I, 61).

ФОРМИ: *наз. леукушовци* (1408 *Cost.* I, 61).

Див. ще **ЛЕОУКОУШАНИ**.

***ЛЕОУРИНЦЪ** ¹ ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрною службою до на(с)... дали есми емоу... на брѣладъ едно мѣсто между леоуринцемъ и бѣксънешъ (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444).

ФОРМИ: *ор. одн. леоуринцемъ* (1436 *Cost.* I, 444).

***ЛЕОУРИНЦЪ** ² ч. (2) (*особова назва, пор. мад. Lőrincz, лат. Laurentius*): мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже тоты истинни тизоане, дочка конатасова о(т) нѣмца и съ своимъ синомъ (sic.— *Прим. вид.*) леоуринце(м)... прода(л) одноу боукатоу землю (!)... монастырю нашему о(т) нѣмца (Сучава, 1452 *Cost.* II, 409—410); И пак

оу том оу тотже час пріиде прѣд нами... Наста, кнѣгина пана Юга вистарника... и прода(ла) (*в ориг. прода.— Прим. вид.*)... одноу фалчоу винограда... що же была коупила тотоу фалчоу винограда отъ Агѣта, жена Карвак Леоуринци отъ Хрѣлова (Гирлов, 1499 *BD* II, 147).

ФОРМИ: *род. одн. леоуринци* (1499 *BD* II, 147); *ор. одн. леоуринце(м)* (1452 *Cost.* II, 410).

ЛЕХНО ч. (1) (*особова назва, пор. Олекса, Олександръ*): а при томъ оуздаванъ были бояре землѣне панъ ходько

быбельский... панъ глѣбъ дворьскови(ч) со двѣма сѣма ванько А лехно (Перемишль, 1378 *P* 26).

ФОРМИ: *наз. одн. лехно* (1378 *P* 26).

Див. ще **ОЛЕХНО, ОЛЕШКО**.

ЛЕШЕЕ (1): коли сюю правдоу сакъ промежи собою вчинимъ потомъ отъ сего часоу между тебе и нами лешее (!) доброты иного дела не будетъ (б. м. н., 1484 *ЯМ*).

ЛЕШЪ ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрною службою до на(с)... дали есмы емоу... села оу нашей землі на има хенцовци на серѣ(т)... и оу хачишчоу лешъ (Сучава, 1431 *Cost.* I, 317).

ФОРМИ: *наз. одн. лешъ* (1431 *Cost.* I, 317).

ЛИ ¹ спол. (104) I. (*зв'язує члени речення*) (7) I. (*розділово-перелічувальний*) або, чи, чи то (5): даемъ ва(м) вѣда(т) всѣмъ тѣмъ листомъ нашимъ и(ж) хто буде(т) ва(с) (!) держат(т) чела(д) немецкую муже(в) ли жоно(к) ли робѣт ли бы есте при нашей мл(с)ти воли (Перемишль, 1447—1492 *ЛКНКВ*); чтобы они воли были (*в ориг. были.— Прим. вид.*) купити собѣ и во(л) и коро(в) и па(к) що коупили, ли товара ли буд(д) що (Васлуй, 1452 *Cost.* II, 759);

(*чергується з и л и*) (1): и чтобы во(л)ни были они купити собѣ воли и коровы и па(к) що купили, ли товара или буд(д) що (Васлуй, 1449 *Cost.* II, 743).

2. (*розділовий, чергується з а л ю б о*) або, чи (1): О свѣдечствѣ прірожены(х) мае(т) ли быгѣ пріпоущонъ алюбо не мае(т) (XV ст. *BC* 6 зв.).

II. (*зв'язує речення*) (97) (*приєднує підрядні умовно-часові речення*) якщо, коли: (*у препозиції*) (95): а поидеть ли царь на лахи а любо князи темнии княземъ литовськимъ помагати (б. м. н., 1352 *P* 6); I też, jestliby... mezi soboju nezgodu, або swar poczali, судја mesta naszoho žadnoho peresuda па nich не majet' brati; ale my tolko, або nasz starosta, budietli ich suditi, а па nichby котораја вина або prostupka przisła, tot sud majet' byti па нас zachowan (Луцьк, 1388 *ZPL* 104); А не останут ли са дѣти по ленкове животь ино ленкову ближему (так.— *Прим. вид.*) ... таА села держати (Житомир, 1433 *P* 127); Будеть ли хто у тыхъ земляхъ бискупа и церковь нагабати, я хочю у то уступитися и боронити и очистити тые землі (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); а отъ тых коуниц боудет ли намъ надоби, а мы коупим за готовы (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791); а не боудоут ли тьи кмети виноваты вины па(н)ское тогда пріказоуемы абы небыли габани тѣмъ позовомъ (XV ст. *BC* 14); боудем ли тогда оу которои немочи, та не мочи мем самы ехати заедно с ними, он бы тогди имал ехати заедно с ними сынъ наш Богдан воевода (Гирлов, 1499 *BD* II, 423);

(*в интерпозиції*) (2): а оцъ по смр(с)ти (!) тѣмъ то дѣтемъ и то (!) жене боудѣ(т) лѣ ее вола можеть изоставить опѣкательника оу томъ имені докоуль доростоутъ дѣти ты(х) ль(т) (XV ст. *СЯ* 40 зв.).

Див. ще **ЛЪ** ¹.

ЛИ ² част. (19) I. (*питальна*) (18) а) (*у прямому питанні*) чи (9): Мы пытали пани Василевоу, ест-ли в тебе ешо люди? (Лукониця, 1478 *AS* III, 17); и мы тых Цеценевскихъ пытали, Ондраъ Нѣмцевича, а Васка Игнатовича: ест-ли ваша печат оу того привила? (Луцьк, 1491 *AS* I, 94); И мы Бориса Семеновича пытали: маешъ ли на кимъ на него доводъ, абы онъ семь волостей нашихъ закраль

(Вільна, 1495 АЛМ 83); Ратомскій свѣтчиль тымъ обычаемъ: коли панъ Петръ прїѣхаль до Станкова и съ панею своею до дѣлу своего... и пани его позвала мене и пытала мене, есть ли полотна, и я исповѣдиль полотна въ тои клѣти, в которой скарбъ былъ (Вільна, 1498 АЛМ 163);

б) (у непрямому питанні) чи (9): которы(и) боудьт познаныи а соудьи во (до)леки(х) (!) сторона(х) име(т) ли о(г)поведити соудъ (XV ст. ВС 6); и мы казалн и(м) на то листы дозволеныи положити пере(д) нами о(т)ца нашего корола его млсти призволи(л) ли его мл(с)ть тую зе(м)лю и(м) купити (Вільна, 1495; ВСоб.); И мы пытали Сопьгн: свѣдомъ ли онъ того, коли тотъ листь брали въ небощика, короля е. м. (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

2. (підсилувальна) же (1): але хоче(м) ва(с) держати оу тои прави и закона (sic.— Прим. вид.), како ли есте нмали при стопочившаго родителъ нашего, александра воево(д) (Баків, 1447 Cost. II, 732).

Див. ще ЛЬ².

ЛИБО стол. (13) I. (зв'язує члени речення) (12) I. (розділово-перелічувальний) або... або, чи... чи, чи то... чи то (4): а кто имеетъ купити скотъ или бараны, у баковъ, либо у романовъ у торгу, либо у бани, либо на нѣмци, либо у иныхъ торгохъ нашихъ, не надобъ нигдѣ мыто дати, нижъ тамъ гдѣ купилъ и возьметъ печать отъ мытника (Сучава, 1408 Cost. II, 632);

(чергується із сполучниками а бо, а ли бо о, и л і, л ю б о) (7): а кто имеетъ коупити скотъ или бараны, оу баковъ, или (!) оу романовъ тръгоу, либо оу бани, либо на нѣмци, либо оу иныхъ торгохъ нашихъ, не надобъ нигде мыто дати, нижъ тамъ где коупил, и возметъ печать отъ мытника (Сучава, 1434 Cost. II, 669); а хтобы мел того имѣна под кн(е)гинею искати либо дадки мои, либо сестры (в ориг. сесестры.— Прим. вид.) мои, або ближныи (в ориг. блежныи.— Прим. вид.) мон... ино кн(е)г(и)ни еє милости (в ориг. мл.— Прим. вид.) ненадобе ничего с тыми мовити, нижли я маю зо всими тыми о отчизне своей мовити и оправовати

єи, а кн(е)г(и)ни еє милости (в ориг. мл.— Прим. вид.) толко готового смотрети (Луцьк, 1494 AS I, 101); И також слесбыл нам наяснѣншии Ян Олбрахтъ, крал полскїи... естли бы съ пригодило... иж бы мы от нѣкоторого непрїятель мощного, которому бы мы отпереты не могли, та вьндемо ис нашей земли, либо до Угор, алибо до их млности королевства полскаго, тогда их млности землн да соут отворени нам (Гирлов, 1499 BD II, 421—422).

2. (пояснювальнo-уточнюющий) або, чи, чи то (1): па(к) ли быхо(м) не дали ты(х) золоты(х) которого року на оу(м)олвенїи дни и часы... то(г)да по(д)дае(м) сА королеви по(л)скому... по(д) другую ше(ст) со(т) золоты(х) дукатовъ либо че(р)лены(х) золоты(х) оуго(р)скы(х) (б. м. н., 1421 Cost. I, 142).

II. (зв'язує сурядні речення) (I) (розділовий) або, чи, чи то (1): а хтобы мел того имѣна под кн(е)гинею искати либо дадки мои, либо сестры (в ориг. сесестры.— Прим. вид.) мои, або ближныи (в ориг.— блежныи.— Прим. вид.) мои, так же либо хотели бы пан Василей Христович (!), которою мѣрою подле подвурА своего мою отчизну стиснути алибо кн(е)г(и)на ИвановаА КропотчинаА або пани МихайловаА РуденскаА, ино кн(е)г(и)ни еє милости (в ориг. мл.— Прим. вид.) ненадобе ничего с тыми мовити, нижли я маю зо вснми тыми о отчизне своей мовити и оправовати єи, а кн(е)г(и)ни еє милости (в ориг. мл.— Прим. вид.) толко готового смотрети (Луцьк, 1494 AS I, 101).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛЕБО, АЛИ², АЛИБО, АЛЮБО, ЛЮБО¹.

*ЛИБОРТЬ див. ЛЮБОРТЬ.

ЛИВОВСКІИ див. ЛВОВСКИИ.

ЛИВОВСКЫ див. ЛВОВСКИИ.

ЛИВОВЧАНЕ див. ЛЬВОВЧАНЕ.

ЛИВОВЧАНЕ див. ЛЬВОВЧАНЕ.

*ЛИВОВЪ див. *ЛВОВЪ.

*ЛИГОВЕТЪ див. ЛОГОВЕТЪ.

ЛИДСКІЙ прикм. (4) (пор. Лида у Віленському воеводстві): Я, Андрей Александровичъ, намѣстникъ лидскїи, державца Кїевскїи... подлугъ листу гдрского обедвь тые нивки отехаль к цркви Бжїей к столу Николе (Кїїв, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); и мы пе(р)во сего высылали та(м) того межы ними смотрѣти, ма(р)шалъка нашего намѣстника ли(д)ского пана станислава пе(т)рашковича... и они та(м) вые(з)днли и того межы ними смотрели (Вільна, 1495 ВМЗД).

ФОРМИ: наз. одн. ч. лидскїи (1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); ск. н. л(д), ли(д) (1495 ВК; ВМЗД); знах. одн. ли(д)ского (1495 ВМЗД).

ЛИЕ, ЛІЕ ч. (4) (особова назва, молд., пор. Илия): тьмъ мы видѣвши его правую и вѣрную службу до на(с)... дали есмы емоу оу нашей земли молдавскон... село на оустїи жеравць... на име где былъ лие (Сучава, 1414 DIR«А» 441); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинїи Мьрина и Федка... и Тоадероу и Пашко и брат его Лие... жаловали есмы их особною нашею милостїю (Сучава, 1490 BD I, 391—392).

ФОРМИ: наз. одн. Лие, лїе (1414 DIR«А» 441; 1424 Cost. II, 956; 1490 BD I, 391); дав. одн. Лїи (1490 BD I, 392).

ЛИЕЩИ, ЛІЕЩІИ мн. (11) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы видѣвши правую и вѣрною его слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... осемъ сель на имА роз(к)а петръ на кобыль... и лиещи на оустїи жиравца (Сучава, 1436 Cost. I, 488); Тьмъ мы видѣвши их правую и вѣрною слоужбоу до нас... дали и потвѣрднли есм(ы) им от нас... едно село... на имѣ Лїещїи (Васлуй, 1495 BD II, 47).

ФОРМИ: наз. лїещїи, Лїещїи 3 (1493 ПГВСП; 1495 BD II, 47); лиещи 1 (1436 Cost. I, 488); дав. лиещемъ, лиеше(м) (1443 Cost. II, 131, 132); знах. лиещи 2 (1448 Cost. II, 324; 1495 BD II, 63); лиещие 1 (1443 Cost. II, 131); ор. Лїещи (1495 BD II, 63).

ЛИКОЗА ч. (1) (особова назва): а при томъ были свѣдци... панъ Ашко тарновски панъ ликоза воевода (Краків, 1394 P 54).

ФОРМИ: наз. одн. ликоза (1394 P 54).

ЛИМБАДОУЛЧЕ, ЛИМБЪДОУЛЧЕ ч., невідм. (2) (особова назва): мы боАре ... панъ михаило дорогоунскы ... панъ лимбадоулче... чинимъ знаменито... аже слубоуемъ... кролю полскому... аже имаемъ на то(м) стоАти и радити емоу (Сучава, 1433 Cost. II, 650—651); А хотар тои селници где бил тръгъ Сьрати... поченши тиж от оустїе Сьрати... до хотаръ Лимбъдоулче (Сучава, 1489 BD I, 374).

Див. ще *ЛИМБАДОУЛЧЕВЬ.

*ЛИМБАДОУЛЧЕВЬ ч. (3) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана доумы лимбадоулчева и брата его (Сучава, 1435 Cost. I, 424); а на то е(ст)... вѣра пана доумы лимбадоулчева (Васлуй, 1437 Cost. I, 515).

ФОРМИ: род. одн. лимбадоулчева, <лимбъ>доулчева (1435 Cost. I, 424; 1436 Cost. I, 484; 1437 Cost. I, 515).

Див. ще ЛИМБАДОУЛЧЕ.

*ЛИМБАДУЛЧИЧЬ див. *ЛИМБЪДОУЛЧИЧЬ.

*ЛИМБОДОУЛЧЕВИЧЬ див. *ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЬ.

*ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЬ див. *ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЬ.

ЛИМБЪДОУЛЧЕ див. ЛИМБАДОУЛЧЕ.

*ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЬ ч. (11) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана доумы лимбъдоулчевица (Сучава, 1435 або 1436 Cost. I, 494); мы петръ воевода... чини(м) знаменито... оже тотъ истинны слоуга нашъ, вѣрны панъ тадоръ лимбъдоулчеви(ч) (sic.— Прим. вид.) слоужн(л) намъ

правои (sic.— *Прим. вид.*) и вѣрно (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! лимбѣдоулчеви(ч) (1455 *Cost.* II, 553); *род. одн.* лимбѣдоулчевича, ли(м)бѣдоулчевича, лимбодоулчевича 8 (1435 або 1436 *Cost.* I, 494; 1436 *Cost.* I, 468, 482, 488; 1437 *Cost.* I, 529, 536; 1438 *DIR* «А» 472; 1443 *Cost.* II, 145); лимбѣдолчевича I (1437 *Cost.* I, 542); лимпадоулчевича I (1441 *DВAc* 40).

*ЛИМБЪДОУЛЧЕВЪ *див.* *ЛИМБАДОУЛЧЕВЪ.

*ЛИМБЪДОУЛЧИЧЪ ч. (6) (*особова назва*): а на то е(ст)... вѣра пана лимбадулчица и брата его пана мирчѣ (Васлуй, 1438 *Cost.* II, 26—27); а на то е(ст)... вѣра пана думы и брата его пана мирчи лимбѣдулчици (Сучава, 1443 *Cost.* II, 180).

ФОРМИ: *род. одн.* лимбѣдоулчица, лимбадулчица (1438 *Cost.* II, 27; 1443 *Cost.* II, 120, 129, 132, 141); *наз. мн.* лимбѣдулчици I (1443 *Cost.* II, 180).

*ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ *див.* *ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ.

*ЛИМПАДОУЛЧЕВИЧЪ *див.* *ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ.

!ЛИНБЪДОУЛЧЕВИЧЪ *див.* *ЛИМБЪДОУЛЧЕВИЧЪ.

*ЛИНЕВО с. (1) (*назва озерця у Волинській землі*): а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хренникъ... до дороги, што з Лопавшъ идетъ до Корытна, а через тую дорогу... у Смыжалъ, которая встала ниже озерца Линева (Хринники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ФОРМИ: *род. одн.* Линева (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3).

ЛИНЕВСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были свядцы: пан Михайло Масковичъ... пан Федор Линевский (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

ФОРМИ: *наз. одн.* Линевский (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

*ЛИПА ж. (7) липа: а хотаръ имъ нижни о(т) марышевѣци валъ што (!) по перець пола до серета... а о(то)ла по краи боуковины горъ до шерѣбовьского хотара оу липы могыла (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); тамъ же есмо копець усыпалы, грани на лыпы вытесаты велилы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8); а хотар томоу село, на имъ шербановци, о(т) поянь о(т) льсов рог, що близ поутъ, лип (!), о(т) тои лип (!) черес поут, та черес поле, протъ къ другомому лисоу (Сучава, 1492 *Cost.* S. 162).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! лип (1492 *Cost.* S. 162); *род. одн.* липы I (1392 *Cost.* I, 7); о(т) ! лип I (1492 *Cost.* S. 162); *знах. одн.* липоу I (1446 *ПГСЛМР*); на ! ли(п) I (1490 *ДГСХМ*); *місц. одн.* на лыпы (1430 *ГВКЛ* 7, 8).

ЛИ ПАК *част.* (2) (*стп. іерак*) (*приєднувальна з відтинком заключности*) отоже: И за тим ли пак оуоставши слоуга наш Козма и верноул тоти вышеписанных пинѣзи свѣтому монастырю от Бистрицоу пон(е)же тое село Торторещи а ми есми оуазли къ нашему хотароу от Каменю (Сучава, 1475 *BD* I, 206); а за тим ли пак оуоставши мароушка, сестра вльчина... и продала свою част от села, от батрещи, част от црковъ, братаничоу своему, негрилови (Сучава, 1493 *Cost.* S. 176).

Див. ще ЛЕ ПАК.

*ЛИПАЯ ж. (1) (*назва села у Волинській землі*) Липа: оузрѣвші есмо знаменнтоую намъ слоужбоу... Слоуги нашего вѣрно(г) пана Митка... и мы дора(д)вши са с наши(м) кнзи... дали есмо емоу село липоую оу перемильскомъ Повете (Луцьк, 1451 *P* 158—159).

ФОРМИ: *знах. одн.* липоую (1451 *P* 158).

*ЛИПЕНЕЩИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): Ино мы есмо им досмотрили и познаменали коуда (б)ило и прислоухало издавана: почънши ис верха от берегъ Брълада... до краи боуковини п(овр)ѣх дѣла против Липенещи (Бирлад, 1495 *BD* II, 63).

ФОРМИ: *род.* Липенещи (1495 *BD* II, 63).

*ЛЪPESK ч. (1) (*назва міста у Троцькому воеводстві*) Липецк: а jeszcze wotosty tu Pruszanuiu, Kobryn, Zdltow, Wiady i Stonimskie wotosty zaszepili; Łachom, Bobrujsk,

Łypesk, Kleczesk to wse wypustoszyli (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *знах. одн.* Łypesk (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

*ЛИПИЦЯ ж. (1) (*назва села у Галицькій землі*) Верхня або Нижня Липиця: А осташко давидовский корчакъ з липиць спичникъ з болшева знаемо чини(м)... аже кроль господаръ нашъ казалъ намъ розѣхати границу игнатови с кунцѣре(м) межи кутищи и межи полагаи(ч) (б. м. н., 1419 *P* 90).

ФОРМИ: *род. одн.* липиць (1419 *P* 90).

ЛИПНИКИ мн. (3) (*назва села у Київській землі*): а межи то(г) есть липники а по ты(ми) липники была пасека кнза михайлова г(с)дра наше(г) С тоули(н) а о(т) ты(х) липнико(в) к великою роудъ... то есть земла пана скипорева обѣхана (б. м. н., бл. 1458 *P* 168).

ФОРМИ: *наз.* липники (бл. 1458 *P* 168); *род.* липнико(в) (бл. 1458 *P* 168); *ор.* липники (бл. 1458 *P* 168).

ЛИПНИКЫ мн. (2) (*назва села на Буковині*) суч. Погорілівці: Мы панове господаръ нашего, илїи воеводы, на има панъ вилча о(т) липники и панъ isaia бановский... визнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... иже повинни есмы его воли пристати (Львів, 1436 *Cost.* II, 701); тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есми емоу... село на(д)нистри ли(п)ни(к) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *наз.* ли(п)ни(к) I (1437 *Cost.* I, 541); *зам. род.* о(т) липники I (1436 *Cost.* II, 701).

*LUPNISZKY мн. (1) (*назва села у Віленському воеводстві*): А psap u Łupniszkach (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142).

ФОРМИ: *місц.* u Łupniszkach (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142).

*ЛИПОВЪ *прикм.* (3) липовий (1): tedy oczicz toho siela Pokossowczow... u so staremy liudmy wiwył zemliu szco ku Pokossowczom rapu Mirosławu od Bludnik hranicza, po Lipowy Lissok (Галич, 1413 *GL* 48);

ли п о в а (д о л и н а) (1) (*назва долини у Молдавському князівстві*): а хотаръ томоу селоу о(т) чиреша попереки простѣ полемъ на бахлоуы та бахлоуемъ долоу до долины шое (!) мало пониже липовы о(т) тои долины простѣ на сербської долины (б. м. н., 1411 *Cost.* I, 84); л и п о в ъ д ѣ л (1) (*назва пагорка — вододілу у Молдавському князівстві*): а хотаръ тѣмъ паты(м) село(м)... поченше о(т) четыре доубы та прости (на ра)ковъ дѣль, та дѣло(м) до ст(емниковъ) дѣль, та до липовоу (!) дѣ(л) (Васлуй, 1437 *Cost.* I, 515).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* ! липовоу (1437 *Cost.* I, 515); *знах. одн. ч.* Lipowy (1413 *GL* 48); *род. одн. ж.* липовы (1411 *Cost.* I, 84).

*ЛИПЪШИИ *див.* *ЛЪПШИИ.

ЛИПАГИ мн. (1) (*назва села у Волинській землі*): а кн(А)зю Семену досталса город Колоден а села: Чернехов... Липаги (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз.* Липаги (1463 *AS* I, 54).

*ЛИПАТА ч. (1) (*особова назва*): Поручили(с) кн(А)з велико(м) скиргайлу за грндка за костАнтинови(ч)... первыи поручни(к) кн(А)з михайло евиутеви(ч)... кн(А)з федоръ миркли бра(т) его дмитрий ли(пА)та бра(т)ша кн(А)з юрьи кожошно (б. м. н., бл. 1392 *P* 46).

ФОРМИ: *наз. одн.* ли(пА)та (бл. 1392 *P* 46).

*ЛИСЕЦОУЛЬ ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣ(м) мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали и потвѣрдили есми емоу отниоу его, села, на имѣ... бранищѣри... и лисецоу(л) (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553).

ФОРМИ: *наз. одн.* лисецоу(л) (1455 *Cost.* II, 553).

*ЛИСИИ *прикм.* (1) ◇ лисья гора (1) (*назва місцевості у Львівській землі*): мы великыи кнАзь Швитрикаило олькирьдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ... дали ес-

мо... сеножать... о(т) лисей горы по болото (Городок, 1443 Р 144—145).

ФОРМИ: *род. одн. ж. лисей* (1443 Р 145).

ЛИСИНСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были старци Печерского монастыря Дублянски Іона Авраамъ ключникъ... попь Лисинскій Фалелей (Київ, 1398 ДГПМ).

ФОРМИ: *наз. одн. Лисинскій* (1398 ДГПМ).

***ЛИСИЦА** ¹ *ж.* (7) (*шкурка лисиці як товар і рід подати*)

лисица: и еще ва дали ві лисици пани хоньци и еъ затевн ивашкови и дѣтемъ еъ (Перемншь, 1378 Р 26); а кто идетъ до илвова, на головное мыто, у сочавъ, отъ скота одинъ грошь... отъ сто лисици десать гроши (Сучава, 1408 Cost. II, 631); Колі хто нагани(т) алюбо наре(ч) сказанію старосты краковьска(г) имееъ емоу о(т)кладатъ лоупежмы гор(н)остайными а... по(д)соудькомъ лисицами... земьскомоу пісареви ка(ж)номуу по лисици (XV ст. ВС 30 зв.); А кто идетъ до Лвова на головномъ мытъ оу Сочавъ отъ скотыны а грошь... отъ сто лисци і грош(Сучава, 1460 BD II, 273).

ФОРМИ: *дав. одн. лисици* (XV ст. ВС 30 зв.); *наз. мн. зам. род. отъ сто лисци* (1460 BD II, 273); *род. мн. лисиць, лисиць* (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; 1456 Cost. II, 789); *ор. мн. лисицими* (XV ст. ВС 30 зв.); *знах. дв. лисици* (1378 Р 26).

ЛИСИЦА ² *ч.* (2) (*особова назва*): Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж)

небожчикъ оць мой па(н) лисица записа(л) бы(л) стомоу николе поусты(н)скомоу монастырю половиною селища ивони(н)цов(в) (Пустинька, 1499 ПИ № 3).

ФОРМИ: *наз. одн. лисица* (1499 ПИ № 3).

***ЛИСИЧИ** *див.* ***ЛИСИЧИИ**.

***ЛИСИЧИИ** *прикм.* (7) лисячий, лисичий (1): А тако(ж) оуста (1) о по(д)соуд(л)ко(х) коли емоу нехто нагани(т) имееъ положи(т) алюбо три вѣрдоуньки алюбо лоупежь лисичий (XV ст. ВС 34);

ли с и ч и и б р о д ъ (5) (*назва місцевості у Львівській землі*): тогда вѣдка почалъ вказовати н рѣкль стана такъ

мили панове то естъ цркъвна землА стго спса по лисичи бро(д) (Погоничі, 1422 Р 97); Л и с и ч ы и г а и (1) (*назва місцевості у Львівській землі*): мы великыи князь Швйт-рикано олькирьдовичъ чинимъ... знаменито... ижъ... дали есмо и записали землю цркъвноую... и за болотомъ сеножать подъ Лисичымъ гаемъ (Городок, 1443 Р 144—145).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. лисичии, лисичи* 5 (XV ст. ВС 34; 1422 Р 97, 98); *лисичи* 1 (1422 Р 98); *ор. одн. ч. Лисичымъ* (1443 Р 145).

***ЛИСИЧИНЪ** *прикм.* (1): Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оць мой па(н) лисица записа(л) бы(л) стомоу николе поусты(н)скомоу монастырю половиною селища ивони(н)цов(в) (Пустинька, 1499 ПИ № 3).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. лисичи(н)* (1499 ПИ № 3).

Пор. ЛИСИЦА ².

***ЛИСИЧЫИ** *див.* ***ЛИСИЧИИ**.

ЛИСОВИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): а кнзА юрьевы(х) боАръ бы(л) при то(м) панъ патрикѣи краевский... а панъ стецко лисовичъ боАри(н) кнзА михаила чорторыского (Острог, 1458 ОЖДМ).

ФОРМИ: *наз. одн. лисовичъ* (1458 ОЖДМ).

***ЛИСОВЪЩИНА ж.** (1) (*назва земельного володіння у Київській землі*): Якимъ коузнец(ц) землю де(р)жить Лисовъщиною а с тое земли дани идетъ сорокъ гроше(и) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. Лисовъщиною* (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ЛИСТ *див.* **ЛИСТЬ**.

ЛИСТО *див.* **ЛИСТЬ**.

***ЛИСТОВЫЙ** *прикм.* (1) \diamond листовое письмо (1) письмове свідство, грамота: колижъ жежи рожаемъ людскимъ ничого не естъ пилишиее, нижъли памяти по-требизна естъ, абы дѣла листовымъ писмомъ и свѣдоц-вомъ оутвержено людскимъ (Львів, 1436 Cost. II, 706).

ФОРМИ: *ор. одн. с. листовымъ* (1436 Cost. II, 706).

ЛИСТЬ, ЛИСТ, ЛИСТО ч. (1830) (*смч. смн.* list) 1. (*письмовый документ юридичного характера*) грамота (1727): А се А король казимиръ... далъ есмь служъ своему иванови дворище заньво матѣичича... а приписалъ есмь

микитино дворище... А писанъ листъ оу днь пѣдесатъны на городѣ казимирѣ (Казимир, п. 1349 Р 3—4); А на по-тверженіе тому листови велъли есми привѣсити печатъ на-шего великаго князства (Львів, 1378 ЗНТШ LI, 5); Мы бо-леславъ инако швйтрукгаило... князь черниговский... знае-мо то чини(м)... каждому доброму нинѣшни(м) и пого(м) будучи(м) сего листа чтучи(м)... аже... даемъ служъ нашему

юркови козенАти на своемъ селѣ на хватовцехъ ІІ копъ руской личбы краковской монѣты (Коломия, 1424 Р 102); а на то есмо емоу сес листъ нашъ дали з нашою печатю (Ки-їв, 1459 ЗНТШ XI, 13); а дла памАти соудоу нашог(о) дали есмо кн(А)зю Семеноу (*в ориг. Меменоу.— Прим. вид.*) Василевич(ю) сей нашъ листъ за нашими печатѣми (Луцьк, 1475 AS I, 70); све(т)ки посве(т)чили што(ж) тая

книги пере(д) ними то(т) записъ емоу на то дала и имена и(х) в то(т) листъ оуписала (Берестя, 1496 ВМКФС); а на болшоую крѣпость и потвѣрж(д)еніе томуу вѣсемоу выше-писанномуу, велъли есмы... печат(т) привѣсити к семоу нашему листоу (Ясси, 1500 Cost. S. 231);

боргове зобов'язания (9): кто к намо принесетъ записо

на г тисачъ тому мы дамы вашъ листо што писано на д ти-сачи (Сучава, 1388 SL 678—679); а тежъ штожъ мой отецъ, петръ воевода, позычи(л) пѣназн моему милому г(с)дрю, кролю пол(с)кому, и тыхъ са о(т)ступлю и листы хочю тыи вרותи(т) (Берестя, 1400 Cost. II, 619); мы петръ воевода... съ оусею нашою радою волоскою, вызнаваомъ... оуже тоты златии пинъзи, котори есмы были дали на жолдъ оруже-номуу паноу бартъшовы з боучача... панъ михаило... братъ роженъи пана бартоша, намъ верноуль н заплатилъ исполною, а мы имъ слюбоуемъ... аже не имаемъ пана михаила... оупоминати, ани габаты оу вѣки, писаниа ни ли-стовъ заднихъ ховати никакого, алы оуси листовъ котори есмо имѣли на пана бартоуша, а ми тоти листовъ нашихъ оуси оумртвимъ и оугасимъ (Кам'янець, 1458 Cost. II, 814—815);

ли с т ь г л е и т о в н ы и (3) (*смч. glejtovni list, смн. glejtowpny list, смн. geleitebrief*) охоронна грамота: то(г)ди

имае(м) взати до на(с) наше(г) млого оць и прѣателъ, пана мужила, и оучинити емоу прав(д)у бжю на ти(х) оуси(х), кому иму(т) они вину дати, яко(ж) на листо(х) глейтовны(х) стой(т) (Сучава, 1457 Cost. II, 809—810); мы Стефан, вое-вода... свѣдомо чинимъ... оже... дали есми сес наш лист глейтовныи правы... паноу боургмистроу и оусим паном... и оусим коупцем з мѣста Львовского... на то яко да ест нам волно и слободно и оусим коупцем прѣити к нам до на-шей землн съ оусими своими торговльми и товаром, коупо-вати и продавати, без нкоторои забавы и шкоды (Ясси, 1463 BD II, 295); л и с т ь г р а н и ч н ы и (2) розмежу-вальна грамота: па(н) ивашко дѣдошицкии положилъ свои листы граничныи пре(д) нами и пре(д) паны (Зудечів, 1413 Р 83); мы кнА(з) вѣдоръ любортови(ч) чиними то знамени-то... аже прѣше(д) пре(д) на(с) па(н) игна(т) облазніцкии жалова(л) и позва(л) па(н) юрѣя дѣдошицкого кгоурь(ге)-шеви(ч), аже емоу взА(л) вепрѣ въ его доубровѣ чересъ границу а яко сталі пре(д) нами и пре(д) паны на правѣ: па(н) игна(т) облазніцкии жаловалъ и положи(л) свои листы;

гранічний (Зудечів, 1421 Р 95); листъ дозволе-
ны и (1) (*смп.* list dozwolony) грамота на дозвіл чого: и мы
казали и(м) на то листы дозволены положить пере(д)
нами о(т)ца нашего корола его млсти призволи(л) ли его
мл(с)ть тую зе(м)лю и(м) купити (Вільна, 1495 *ВСоб*);
ли ст ь е д н а л ь н ы и (1) грамота про полюбовну уго-
ду: И Нагорка а Шпица не хотели того ждат и вступили
съ нимъ у една(ь)е передь добрыми людьми, и з(ь)ед-
нались съ нимъ, и листомъ ся записали, какъ тая речь
маеть межн ними стояти, какъ ся з нимъ зъеднали и запи-
сали подле листу еднал(ь)ного (Краків, 1489 *РИБ* 433);
ли ст ь п о т в е р ж е н ы и (1) підтвердна грамота:
в(д)ка ива(ш)ко свѣтчи(л), што пришо(л) до него борн(с)
дла листу потве(р)женого г(с)дрьского (Вільна, 1495
ВМБС): ли ст ь п р и в и л ь н ы и (3) (*смп.* list przywi-
leju) привілей: А мыто да платат от своего товара и тор-
говли подлогу того листуо привилного, шож есми им дали
и записали (Ясси, 1463 *ВД* II, 295); ли ст ь п р и в и л ь е
(1) привілей: и тая Ганка передь нами повѣдила, штожъ
тыи два слѣды дала ей небожыца пани Сенковая Кредня-
гелдовича, коли замужъ ее отдавала, и на то вказала пере-
дъ нами листъ привил(ь)е панее Сенковое (Троки, 1494
РИБ 560); лн ст ь п р и с а ж ь н ы и (1), п р и с а ж ь -
н ы и л и ст ь (1) присяжна грамота: такъ рекъши при-
сагоу свою выписавши присажъныи(и) листъ написавъ та-
гиревымъ меньшимъ братомъ табипомъ (!) послалъ есми
(б. м. н., 1484 *ЯМ*); Про тожъ г(с)дръ нашъ Стефанъ вое-
вода нами вашо(и) мл(с)ти приказа(л) абы ваша мл(с)ть
емоу записъ вписали по сему списку што до ваше(и) мл(с)ти
по насъ присла(л) и на то бы есте ваша мл(с)ть емоу приса-
гоу вделали пере(д) нами и то(т) листъ приса(ж)ныи(и) намъ
дали (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 60); ли ст ь с у д о в ы й
(10), с у д о в ы й л и ст ь (2) (*смп.* list sądowy) судовой
вирок, вердикт: тако янъ блѣцкии положилъ листъ кро-
левский и такъ инъ листы судовыи што же на блъку твер-
дост(и) имаеть (Львів, 1421 Р 94); И поведилъ передь
нами: рекомо, быхмо мы его и съ Симъхоу, и сыномъ его
з Нисаномъ о тую тысячу золотыхъ смотрели, какъ были
есмо лони въ Луцьку, и присудили ему на нихъ пять сотъ
золотыхъ, и листъ нашъ судовой на то ему дали (Краків,
1489 *РИБ* 431); жалова(л) на(м) тотъ Степа(н) е(р)моличъ
з бра(т)ею своею на курила и поведили на(м), што(ж) де(и)
пе(р)во сего о(т)цы и(х) право мѣли пере(д) королемъ его
мл(с)ть оу ласе(х) в радомли и(м) бы о(д)ныи(м) о(т)судил(л)
тую о(т)чи(н)ну и ли(ст) судовыи(и) его мл(с)ть да(л) а Ивана
о(т)ца его к то(и) о(т)чи(н)не непрпущи(л) (Вільна, 1495
БСКИ); И листъ судовой передь нами положилъ; ино
въ листу стоить, штожъ е. м. тыи люди Сопжъ присудилъ
(б. м. н., 1498 *АЛМ* 169); в е р н ы л и ст ь (2) *див.* **ВЪР-**
НЫЙ; ли ст ь з а п и с ь н ы й (2), з а п и с ь н ы й л н ст ь
(2) *див.* ***ЗАПИСНЫЙ**; оу з д а в а л ь н ы и л и ст ь (1)
див. ***ОУЗДАВАЛНЫИ**; оу з д а в а л ь н ы и л и ст ь (3) *див.*
***ОУЗДАВНЫИ**.

2. (письмовое повідомлення) лнст (52): Владиславу... кро-
лю польскому литовьскому... оусесерд(е)ч(н)е поклонание
о(т) петра воево(д) молдавьского... а писано листо оу го-
родъ сочавъ оу понедѣлнко первой недѣли поста (Сучава,
1388 *SL* 678—679); покладалъ передь нами листъ господа-
ра его милости, Велького Князя Швыдрыгайла, кото-
рымъ пышетъ, абысмо кривду его зъ земяны Браславскими
и бояры Хмельныцкими разсудылы, и грани около маетнос-
тей его учинылы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); мѣли есмо
о(т) васъ листы мистра кривевницкого послѣдне ва(м)
посланыи. Которыми(ж) напред(д) оузнавляеть и оупоминаеть
свои первѣншни листы (Брест Куявський, 1447—1492
ЛКБВ); А если бы господаръ кроль его милость того
соймоу на тотъ день по свѣтомъ Юриі оу тыждень не про-
изволил, але бы его милость ины день пред тым або по том
положилъ томуо то сонмови, тогда его милость имаеть гос-

подаръ Стефана воеводуу своими послы або листы своим
объслати, и день положить и намѣнати (під Хотинном, 1467
ВД II, 297—298); и оспод(а)рь (в *ориг.* оспод(а)рь.— *Прим.*
вид.) король прислал ко мнѣ листъ абых са з братомъ
подѣлил (Вишнівецъ, 1482 *AS* I, 80); Господаръ мой Сте-
фанъ воевода велелъ намъ твоей милости говорить: пры-
слалъ еси до насъ своихъ пословъ... абыхмо дали нашъ
листъ твоей милости и подъ нашою прысягою ку противъ
лнсту твоей милости, которого еси намъ даль и прыслалъ
твоя мнлость нашими послы Дчуржою и Матыяшомъ
(б. м. н., 1496 *ВД* II, 401).

3. (письмовое звернення до певної групи людей) послання
(3): Благословенъ Исндора, митрополита Кневского и всея
Русн... старостамъ Холмьскимъ и воеводамъ, кто коли
ни естъ, такъ же и заказникомъ и всимъ православнымъ...
А писанъ листъ въ Холмъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI,
5); Казимиръ бжьюю мло(ст)ю король полский... Нашимъ
намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому оутенскому...
и те(ж) жомойтскимъ нашимъ намѣстникомъ и боаромъ
нашимъ даемъ ва(м) вѣда(т) всѣмъ тымъ листомъ нашимъ
и(ж) хто буде(т) ва(с) (!) держа(т) чела(д) немецкую... бы
есте при нашей мл(с)ти воли (Перемишль, 1447—1492
ЛКНKB); рома(н) воево(д)... г(с)п(д)рь земли мо(л)давской,
пише(м)... су(д)цемъ и шо(л)тузу и прѣгаре(м) и оуси(м)
купце(м)... узрѣвшъ се(с) ли(с)т(а), а вы пріндѣте к на(м) и до
нашей земли съ усими своими торговльми (Баків, 1447
Cost. II, 731—732);

◇ листъ на себе давати (1), листъ на
себе дати (1) брати (взяти) письмовое зобов'язання,
письмово зобов'язуватися (зобов'язатися): также коли ми
бгъ поможе(т) ку моеи отнинъ буду господаремъ и воево-
доу, оу земли валаской, слубую и сеи листъ на себе даю,
аже хочю тымъ лепби служи(т) нашему милому г(с)дрю,
кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); И такъ же
бы есте знали ваша милость: коли вашей милости посоль,
Богушъ дьякъ, былъ оу насъ, онъ... поручылъ за себе на-
шого боярына Федора... и листъ тотъ ваше милости по-
соль на себе даль (б. м. н., 1499 *ВД* II, 450); ли ст ь
п о з о в ь н ы и (1) (*смп.* list pozwony) позов: и оуоставляемъ
и(ж) презъ слоужебніка оу позове(х) што боуде(т) о(т)
на(с) данъ аллюбо о(т) соудей такимъ обычаемъ имаеть быти
позовъ и(ж) слоужебникъ своимъ посохо(м) имаеть поеха(т)
к селоу к томуо пануу чѣ сѣло естъ къ е(г) двороу кмета
кото(р)г) имаеть листъ позовныи подастъ а поведать о(т)
кото(р)г) соудьи пріказаніемъ а противъ комоу а дла ко-
торое вины то(т) позовъ да(н) (XV ст. *BC* 14).

ФОРМИ: *наз. одн.* листъ, ли(ст), ли(с)т, лист, лѣть,
ли(с)тѣ, листо, listh 50 (п. 1349 Р 4; 1389 *PEA* I, 26; 1400
Р 61; 1424 Р 100; 1443—1446 Р 147; 1444 *Cost.* II, 208;
1451 *AS* I, 45; 1473 *ЗНТШ* V, 3; 1489 *РИБ* 342; 1498 *АЛМ*
169 і т. ін.); *зам. дав.* к семоу ли(с)т) нашему I (1455 *Cost.*
II, 550); *зам. ор.* нашнмъ листъ I (1391 Р 45); сѣбмъ ли(с)т)
нашн(м) I (1455 *Cost.* II, 549); *род. одн.* листу 49 (1401
АкВАК III, 2; 1409 Р 74; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1435
Р 133; 1452 *АрхЮЗР* I, 21; 1457 *ВД* II, 258; 1460 *ВД* II,
270; 1470 *ВД* II, 310; 1481 *ГЛМ*; 1499 *АСД* VI, 3 і т. ін.);
зам. знах. листу дати I (1496 *ВД* II, 402); листу выслушав-
ши I (1495 *БСКИ*); листа 34 (1388 Р 43; 1421 *Cost.* I, 143;
1448 *Cost.* II, 737; 1451 Р 159; 1475 *AS* I, 70; 1484 *ЯМ*;
1487 *AS* I, 240; 1489 *РИБ* 431; 1495 *РИБ* 620; 1498 *АЛМ*
159 і т. ін.); *дав. одн.* листу, листоу, лѣсту, ли(с)ту, lystu
642 (1388 Р 37; 1393 *Cost.* II, 607; 1404 Р 70; 1411 *Cost.* I,
95; 1446 *AS* I, 43; 1454 *Cost.* II, 502; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV,
103; 1479 *DC* 141; 1487 *AS* I, 87; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.);
листови 4 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1391 Р 45; 1414 Р 85; 1499
ВД II, 426); *знах. одн.* листъ, листъ, лист, ли(с)т, листо,
ли(с)т, лѣсть, ли(с) 193 (1352 Р 5; 1393 *Cost.* I, 13; 1404
Р 67; 1424 Р 106; 1439 *Cost.* II, 59; 1443 Р 144; 1463 *AS*
I, 56; 1471 *ВД* I, 159; 1482 *AS* I, 79; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.);

швитриггаиль литовский и рускии иных чини(м) знакоми... иже... дали есмо.. пану андрью... село михлинъ (Київ, 1433 P 118); а што ест литовское полотно и немецкое (в ориг. немецкое.— Прим. вид.) то ест крамны рѣчи, абы платили, оу сереть, от гривны три гроши (Сучава, 1456 Cost. II, 788); дла того ку вѣчныи рѣчи памети мы Олександръ (в ориг. Оксандръ.— Прим. вид.)... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж... емоу имбне н(А)ше именемъ Звагол... дали есмо (Вильна, 1499 AS I, 117); литовская монѣта (1) (грошова одиниця литовської чеканки) литовська монета: Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Львомъ... вызнаваем... штож... продали есмо кн(А)зю Костентину... Ивановичу Острозскому... отчизну нашу на реци на Пчичн... за чотыри копы грошей литовское монѣты по десети пѣнезей оу грош (Ставків, 1491 AS I, 96—97); литовскыи рубль (1) (назва грошової одиниці у Великому князівстві Литовському) литовський карбованець: пак ли не буде(т) фразьского серебра, а мы литовскыи рубли дамы а любо литое серебро (б. м. н., 1411 P 77); земля литовская (5), литовская земля (4) див. ЗЕМЛЯ 4; князство литовское (1) див. *КНЯЗСТВО.

ФОРМИ: наз. одн. ч. литовский, литовскій, литовський, литовскии, лито(в)ски(и), ли(т)вски(и), Litowski, lytowski, ли(в)ски(и) 46 (1375 P 20; 1393 P 51; 1395 Cost. II, 610; 1410 АкВАК XI, 5; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 7; 1437 AS I, 33; 1444 AS I, 39; 1454 АЛМ 12; 1492 АЛМ 30; 1499 ГОКІР і т. ін.); литовскыи 1 (1437 P 136); литовски, литов(с)ки, литовский, lytowski, Litowski, lithowski 7 (1388 P 36; 1399 P 59; 1400 Cost. II, 619; 1407 АрхЮЗР 8/I, 3; 1415 P 86; 1421 AS I, 27; 1478 АрхЮЗР 4/I, 8); литовскыи, литовскыи 2 (1411 P 76; 1467 BD II, 297); ск. н. ли(т) 1 (1495 ВСоб.); зам. оп. ... великимъ княземъ... литовскыи 1 (1445 Cost. II, 725); род. одн. ч., с. литовского, литовьского,

литовьского, лито(в)ского, лтв(с)кого, ! литовко(г) (1395 Cost. II, 612; 1401 P 64; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1453 Cost. II, 765; 1478 AS III, 16; 1485 BD II, 371; 1492—1493 ПВФЧ; 1499 AS I, 117); дав. одн. ч., с. литовскому, литовскому, литовьскому, литовьскому, литов(с)кому, литов(с)ко(м), Litowskomu (бл. 1386 P 30; 1388 P 42; 1393 Cost. II, 607; 1403 ДГМ; 1433 ЗНТШ LXXVI, 139; 1439 Cost. II, 712; 1447—1492 ЛКБВ; 1462 BD II, 289; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1498 BD II, 412 і т. ін.); оп. одн. ч. литовскимъ, литовьскимъ 3 (1442 Cost. II, 716; 1498 BD II, 410; 1499 BD II, 442); литовьскимъ 2 (1499 BD II, 419); місц. одн. ч., с. оу (в, на) литовском, литовскомъ, литовьскомъ, литовско(м) (1438 P 140; 1447—1492 ЛКБВ; 1487 РИБ 435; 1489 РИБ 438; 1492—1493 ПВФЧ; 1493 ПОСВВ 151 зв., 152; 1499 АСД VI, 2); наз. одн. с. литовское (1389 РЕА I, 26; 1433 P 120, 124; 1456 Cost. II, 788; 1460 BD II, 273); род. одн. ж. литовскои 4 (1448 Cost. II, 305; 1451 АкЮЗР II, 106; 1493 BD II, 22; 1499 BD II, 422); литовскоѣ, литовьскоѣ, ! литовьскоѣ 3 (1442 Cost. II, 716, 717; 1443—1446 P 147); литовьское, литовское 3 (1442 Cost. II, 719; 1491 AS I, 97); знах. одн. ж. литовьскую (1393 Cost. II, 607); оп. одн. ж. литовскою (1442 Cost. II, 716); наз. мн. ч. литовьскии, лито(в)скии (1493 ПОСВВ 151 зв.; 1496 ОПВВД); род. мн. литовски(х), литовьскихъ, лито(в)ски(х) 3 (1481 ГПМ; 1496 ПСВВ 192, 192 зв.); литовьскыхъ 1 (1352 P 6); дав. мн. литовьскимъ 2 (1352 P 6, 7); литовьскимъ 1 (1352 P 6); знах. мн. ч. литовьские (1411 P 77).

Див. ще *ВЕЛИКОЕ КНЯЗСТВО ЛИТОВСКОЕ, LI-TNEWSKI.

Пор. *ЛИТВА.

ЛИТОВСКИЙ КУТ ч. (1) (назва села у Волинській землі): кн(А)зю Василью осталса городъ Збараж, а к тому села: Янковцы, Обаринцы... Литовский Кут, Рабчынцы (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Литовский Кут (1463 AS I, 54).

ЛИТОВСКИИ див. ЛИТОВСКИИ.
ЛИТОВСКИИ див. ЛИТОВСКИИ.
ЛИТОВСКИИ див. ЛИТОВСКИИ.
ЛИТОВСКИИ див. ЛИТОВСКИИ.
ЛИТОВСКИИ див. ЛИТОВСКИИ.
ЛИТОВСКИИ див. ЛИТОВСКИИ.

*ЛИТОУРГІА ж. (10) (цсл. литоургия, гр. λειτουργία) літургія: и такождере варе кто боуде(т) нгоуме(н) оу то(м) прадреченно(м) монастырю и елнко бжде(т) братеи а они имаю(т) грижати за спасение доушн господства ми вьсегда и имаю(т) слоужити на вьсакою срьдоу, вече(р) паракли(с), а оу четвьрто(к) литоургию (Поляна, 1448 Cost. II, 365); и през год да им слоужат на вьсакою неделю литоургію, на день съботный (Гирлов, 1499 BD II, 156).

ФОРМИ: дав. одн. литу(р)гii (1481 ГПМ); знах. одн. литоургію, литоургию 4 (1448 Cost. II, 365; 1499 BD II, 156); литоургіа 3 (1462 BD I, 70; 1476 BD I, 211); литоургіа I (1476 BD I, 217); литоургіа I (1476 BD I, 215).

*ЛИТВѢВА див. *ЛИТВА.

*ЛИТЫИ прикм. (9) ◊ литое серебро (4), литое серебро (2), серебро литое (3) чпсте, без домішок, срібло: Też ustawilijesmo, iż żadin... nie majet' prisiahati na desiatemom bozi prikazani tolko o wielikoj reczi, kotoraja by była piatestiaf hriwen serebra litho (Луцьк, 1388 ZPL 105—106); пак ли не буде(т) фразьского серебра, а мы литовьские рубли дамы а любо литое серебро (б. м. н., 1411 P 77); а тако(ж) варе кто бы хотил тгати за тое село о(т) и(н)ни(х) еи брати... то(т) да заплатн(т) завьзкою 3 рубли литого сребра (Сучава, 1453 Cost. II, 458).

ФОРМИ: род. одн. с. литого, лито(г), litho (1388 ZPL 106; 1411 P 77; 1418 Cost. I, 127; 1436 Cost. I, 468; 1448 Cost. II, 362; 1452 Cost. II, 410; 1453 Cost. II, 458); знах. одн. с. литое (1411 P 77).

ЛИХАЧЕВЪ прикм. (1): а писа(л) старецъ пахнотий лихачевъ братъ (Київ, 1446 P 155).

ФОРМИ: наз. одн. ч. лихачевъ (1446 P 155).

*ЛИХВА ж. (11) 1. лихва (9): I też jestliby... chrestianin zastawu swoju wyzwolił, tak, kak by jemu lichwy ne zaplatił; а tych to lichw, jestliby czerez mesiec pedal, i опум примножают' druhij lichwy (Луцьк, 1388 ZPL 106).

2. лихварство (1): Ли(х)ва... не имае(т) нигдѣ насыщенія (XV ст. ВС 28 зв.);

◊ л і х в у д а в а т и (1) позичати кому гроші на проценти, на лихву: а пенезі даваю(т) на запісы а ліхвы не дають два годы шгобы са и(м) ли(х)ва множила а оу ты(х) двоу годѣ(х) не оупомінають ані на соуд(д) ведоу(т) а по двоу годѣ(х) оуже н(м) дале(н) не(т) ліхвы жадное и ни запісомъ имеютъ поминаю(т) (!) ані то(т) хто са н(м) запіса(л) не нмее(т) имъ запісоу своего полнїть (XV ст. ВС 28 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. ли(х)ва I (XV ст. ВС 28 зв.); ! ли(х)-хва I (XV ст. ВС 28 зв.); род. одн. ліхвы, lichwy (1388 ZPL 104, 106; XV ст. ВС 28 зв.); знах. одн. ліхвою (XV ст. ВС 28 зв.); місц. одн. о ли(х)въ I (XV ст. ВС 28 зв.); о лихве ! (XV ст. ВС 27 зв.); род. мн. lichw (1388 ZPL 106); знах. мн. lichwy (1388 ZPL 106).

ЛИХИИ прикм. (13) 1. негідний, мерзотний, лихий (5): коли тон лихни бекбула(т) побьгль тогда вси люди вса рать на бьгъ повернулса (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170); кто коли боудьтъ пере(д) намі алюбо пре(д) старостою нашимъ обажень о некотороую простуюпоку ліхоую а не боудь(т) чере(с) на(с) алюбо чере(с) наше(г) старасты (!) пріпоущонъ къ нсправъ а дла того прігоди(т)ца емоу съха(г) а то сіе съха(н)е емоу не дьеть къ соромотъ (XV ст. ВС 38); И Борисъ передъ намн рекъ: мовиль деи ему противъ его словъ, што мя онъ назвалъ лихого батька сыномъ зрадчичомъ (Вильна, 1495 АЛМ 83);

ли х ы л ю д и (3) злочинці: яко бы са оуказнили лихы люди с обу(х) стро(н), а правы бы могли супо(ч)тиле па(к)

с обу(х) стро(н) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); И мы хочомо (!) о томъ до наместъниковъ нашихъ пограничныхъ писати, ажь бы лихихъ людей за то карали и отъ полицьного бы десятое брали (б. м. н., 1496 *BD* II, 405).

2. (у знач. *именника с. р.*) лихо, поганий намір, поганий вчинок (2): Мы дмитрин инѣмъ именемъ корибу(т) кнА(з) литовскин чинимъ то знаемо всѣмъ... иже о(т) ты(х) мѣсть с нашими дѣтми чистаА вѣрность и полна будемъ держа(т) тому истому королевн... къ ихъ доброму радн(т) а лихого вѣрнѣ остерегати (Краків, 1388 *P* 40—41); вынАли его на свои ру(к) за побѣгъ и за все лихое первыи поручни(к) кнА(з) михайло евнутеви(ч) кнА(з) василии михайлови(ч) (б. м. н., 1392 *P* 46);

лихо го мы сл и т и (на кого) (1) замншляти лихе (проти кого); и вще к тымъ бекгичъ и турдучакъ берди давьдъ ти кнА(з)... почалн коромолити на мене послалисА одного на има идикгидо акаскъ темирА на мене ли(хо)го мыслаче (б. м. н., 1392—1393 *PФВ* 170); Лихіи потокъ (2) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): А хотар томоу селоу Оурджичьннлоръ поченши от конецъ поле от поут... от толь повше монастирь по боуковини и Лихіи поток, та черес Лихіи поток опАт оу конецъ поле, где вьходит поут от леса (Сучава, 1491 *BD* I, 449).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. лихихи* (1392—1393 *PФВ* 170); *род. одн. ч., с. лихого, ли(хо)го* (1388 *P* 41; 1392—1393 *PФВ* 170; 1495 *АЛМ* 83); *знах. одн. ч. Лихіи* (1491 *BD* I, 449); *знах. одн. с. лихое* (1392 *P* 46; 1436 *Cost.* II, 698); *знах. одн. ж. лихоу* (XV ст. *BC* 38); *наз. мн. лихы* (1457 *Cost.* II, 810); *знах. мн. лихихъ* (1496 *BD* II, 405); *ор. мн. лихыми* (XV ст. *BC* 27 зв.).

***ЛИХИНИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Вітебській землі*): и за тоую сто коп грошей широких продали есмо Его Милости дворец наш... и люди в Лихиничох зъ землАми своими (Друцьк, 1492 *AS* III, 23).

ФОРМИ: *місц. в Лихиничох* (1492 *AS* III, 23).

***ЛИХИНЬ** *ч.* (1) (*назва міста у Польці, пор. Licheń, Luchupo*): Мы воицехъ з бжиен мл(с)ти яринбискупъ гнѣзденски... янъ з лихинА брѣстьскии ярантъ з брудцова влоплавскии... слобуемы и записыемы сА стецку воеводу земель молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: *род. одн. лихинА* (1433 *P* 122).

***ЛИХО** *с.* (6) лихо, біда, горе, нещастя (4): а што коли быхъ слышА(л) што бы сА тыкало к моему г(с)дрю, королю, къ его лиху, имамъ его остерегати во всѣ(х) рѣче(х), безо л(с)ти и безхитрости (Щежерів, 1402 *Cost.* II, 623); а по ламан(ь)н записовѣ самъ же споведаль бо хто хотель бы кому лихо вчинити, собъ горшей вдѣлаеть (Вільна, 1495 *РИБ* 620); а къ недругомъ его къ Охъматовымъ дегемъ посылаешъ а наводишъ ихъ на его, да и къ инымъ недругомъ его на его лихе посылаешъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

(щось погане) лихе (1): а што ко(л) о(т) кого оуслышу на господара нашего лихо нли добро того(м) не оутати господара нашего велико(г) корола (б. м. н., бл. 1386 *P* 30); на ли хо га да т и (1) замншляти лихе (на кого): а на лихо ему короле(в) не гадати но служи(т) ему королеви верно и до свое(г) живо(т) (Луцьк, 1388 *P* 42).

ФОРМИ: *дав. одн. лиху* (1402 *Cost.* II, 623); *знах. одн. лихо* (бл. 1386 *P* 30; 1388 *P* 42; 1437 *DIR* № 8; 1495 *РИБ* 620; 1499 *BD* II, 448).

***ЛИХОДѢЦЬ** *ч.* (1) лиходій: и оучинивши нмъ тую жало(ст) и ншкоду, а о(н) сА оуверну(л) до нашеи земли мо(л)давскую (!) ис тыми то лиходѣнци (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: *ор. мн. лиходѣнцы* (1457 *Cost.* II, 809).

***ЛИХОТА** *ж.* (4) лиходійство: кто почне(т) свадю или тежею или буд(д) которою лихотою оу которы(х) дне(х) и часо(х), тотъ заплатитъ завѣску тѣ(х) н роубли чистого серебра (Сучава, 1415 *Cost.* I, 116); а такожъ кто бы (почАль)

о(т) н(х) племене на петра или на его дѣти за таа села оубѣствомъ илн (тежею или которо)ю лихотою, а онъ на(м) заплатитъ завѣска љ роубли литого серебра (Сучава, 1436 *Cost.* I, 468).

ФОРМИ: *ор. одн. лихотою* (1415 *Cost.* I, 116; 1418 *Cost.* I, 127; 1423 *DIR* «А» 447; 1436 *Cost.* I, 468).

***ЛИХОТНИКЪ** *ч.* (2) лиходій: ино мы оузрѣвши и(х) жало(ст) и просА(ч) пра(в)ду о(т) на(с)... дали есми имъ того н(с)того зра(д)ць лева с тѣми то лихо(т)ники (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: *знах. мн. лихо(т)ники* (1457 *Cost.* II, 809); *ор. мн. лихо(т)ники* (1457 *Cost.* II, 809).

***ЛИХЫИ** *див. ЛИХИИ.*

***ЛИЦЕ** *с.* (1) \diamond л н ц е м (2) в лице: а кто своего должника лице(м) (познал), а оуспоче(т) права жадати о своемъ долгу, што бы пошо(л) до брашова, та што бы оучинили нмъ право ра(д)нци брашовстїи на его должника (Сучава, 1435 *Cost.* II, 692);

\diamond л і ц о м ь в ы и н я т и (1) знайти щось як речовий доказ: оуоставляемъ н сказуемъ колї хто боудь(т) трїнчи обаженъ пере(д) соудо(м) о злодѣство алюбю о разбои и переможенъ алюбю некотороую реч(ч) злодѣскоую лицомъ вынмоу(т) алюбю вѣрне(т), на веку жа(д)ное чти неимее(т) иметь (XV ст. *BC* 36 зв.); к а к и м и л и ц и (1) у якийсь спосіб: а коли бы па(н) на(ш) милостивы коро(л) его мл(с)ть, обысла(л) на(с), абыхо(м) к тому выименованому

мистцю и днѣви были, а мы быхо(м) того какими лица не хотили попо(л)нити по(д)лу(г) слюбою и того запису... то(г)ды на(ш) милостивыи па(н), коро(л) его мл(с)ть, имае(т) на(с) казнити и карати, яко непослушники приказання пана своего (Серет, 1453 *Cost.* II, 766); и к а к и м и л и ц и (1) нїякнм способом: Ивашко от Серецел стратил тота села от оусего закона, зануож Іон поставил великое прнвиліе, как емоу дал Ивашко тота села по своего (!) доброю волею, ани Ивашко тоут прѣд нами и прѣд нашими бояри никакнми лица не моглъ сѣ оуприги (Ясси, 1459 *BD* I, 32); л и ц е м ь н ѣ т и (1) спїямати на гарячому, спїямати з полицним: и ти(ж) имае(м) с вашей мл(с)ти и наши панове такую справе(д)ливо(ст) дръжати ме(ж) нами и земльми, яко быхо(м) могли злодѣвъ именовани(х) або лице(м) нѣты(х) вишали на обѣ сторонѣ (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); з а с т а т и с ь л и ц е м ь (2) *див. *ЗАСТАТИ СѢ*; з н а и т и с А л и ц е м ь (1), л н ц е м ь з н а и т и с ь (1) *див. *ЗНАИТИ СА*; о б е р ь н у т и л и ц а (1) *див. ОБЕРНУТИ.*

ФОРМИ: *род. одн. лица* (1493 *ПОСВВ* 152); *ор. одн. лице(м), лицем*, *лицемъ* 7 (1435 *Cost.* II, 692; 1457 *Cost.* II, 810; 1479 *DC* 140; 1481 *BD* I, 257); *лицомъ* 1 (XV ст. *BC* 36 зв.); *ор. мн. лица* (1453 *Cost.* II, 766; 1459 *BD* I, 32).

ЛИЧБА, ЛИЧЪБА *ж.* (49) (*сmn. liczba*) 1. рахунок, фінансовий звіт (10): Личба ключнику киевскому Сенку Полозовичу а Самоделчину сыну з мыта (б. м. н., 1494—1495 *АЛРГ* 59); частокро(т) прїгожае(т)А што(ж) дѣти оу сїро(т)ствѣ застоноу(т) ино нехто возьметъ к собъ во опѣканїе а коли(ж) достоуотъ лѣ(т) тогда хотА(т) ли(ч)бы име(т) о(т) свое(г) опека(т)е(л)ника все(г) свое(г) именїя (XV ст. *BC* 35 зв.); Личба мытниковъ берестейских (Вільна, 1497 *АЛРГ* 79);

на личбе положити (2), положити на л и ч б ь (4) включити в рахунок, у фінансовий звіт: и какъ онн тын три годы выде(р)жать и боудоутъ намъ личьбою давати, и мы маемъ имъ тыи пенАзи на личьбе положи(ти) (Краків, 1487 *АМЛ*); Панъ Литаворъ Хребѣтовичъ, маршалокъ, а панъ Ѡедко, писарь, брали личбу въ мытника Меньского въ Мартина Янъчелевича: Сь первого году положи(л) на личьбу, што выдалъ 200 копъ и 40 копъ и 3 копы, и 16 грошей (Вільна, 1499 *РЕА* III, 34); б р а т и л и ч б ь (4) *див. БРАТИ І*; в ы д а т и л и ч б у (1) *див. ВЫДАТИ*; да в а т и л и ч б у (1), л и ч б у да в а т ь (2) *див.*

ДАВАТИ; дати личбу (1), личь боу дати (1) *див. ДАТИ*; дѣлати личбу (3), личбу делати (3) *див. ДЕЛАТИ*; положити личбу (3) *див. ПОЛОЖИТИ*.

2. грошовий курс, платіжна вартість грошової одиниці (2): а коли быхомъ хотѣли любо сами взати в него то селище... или кому быхо(м) приволили выкути (1) тогда имаемъ заплатити ему пѣтьдесѣть гриве(н) полугрошки по той личбе какъ оу подольской земли идетъ (Острог, 1427 Р 109); коли жь быхомъ хотѣли тыи двѣ селищи любо сами оузати оу него или кому приволили быхомъ выкупити и тогда имѣемъ дати ему за тыи двѣ селищи шестьдесѣть копъ тую подольскими полугрошники по той личбѣ какъ оу подольи идетъ (Турейск, 1429 Р 112—113); *п о л с к а я л и ч б а* (2) *див. ПОЛСКИЙ*; *р у с к а я л и ч б а* (1) *див. РУССКИЙ* 1; *ч е с к а я л и ч б а* (1) *див. ЧЪСКИИ*; *ш и р о к а я л и ч б а* (5) *див. *ШИРОКИИ*.

3. сума, кількість (1): О соудьи ко(л)ко личьбы гро(ш)и има(т) быти взАтого (XV ст. ВС 6 зв.);

◇ *в ъ л и ч ъ б у* (2) в рахунок (чого): Продали есмо мыто Берестейское... на тры годы за тры тысячы копъ грошей и за трыста копъ грошей, и на годъ по тисечи копъ и по сту копъ грошей... А на третій годъ такожъ маюгъ намъ дати тысячу золотыхъ въ тыи жь роки, по пятисотъ золотыхъ, въ тую жь личьбу тры тысячы копъ грошей и въ трыста копъ грошей (Краків, 1487 РИБ 226).

ФОРМИ: *наз. одн. личба, личьба* (1494—1495 АЛРГ 59, 60; 1496 АЛРГ 78; 1497 АЛРГ 79; 1497—1498 АЛРГ 79, 80); *род. одн. личбы, личьбы, личьбы* 11 (1424 Р 102; 1461 AS I, 53; 1465 AS I, 57; 1467 СП № 13; 1485—1500 AS I, 120; 1488 AS I, 88; 1494 AS I, 101; XV ст. ВС 6 зв., 35 зв.; 2-а пол. XV ст. СПС; 1494—1495 АЛРГ 59); *ли(ч)би* 1 (1490 Пам.); *дав. одн. личбе* 1 (1427 Р 109); *личьбѣ* 1 (1429 Р 113); *знах. одн. личбу, личьбоу, личьбу* (1487 АМЛ; РИБ 226; 1494—1495 АЛРГ 59, 60; 1495 АЛРГ 60; 1496 АЛМ 128; АЛРГ 72; 1497 АЛРГ 79; 1497—1498 АЛРГ 79; 1499 РЕА III, 34 і т. ін.); *місц. одн. на личьбе, личьбѣ* 3 (1487 АМЛ; 1496 АЛРГ 72; 1497 АЛРГ 79); *на личьбѣ* 2 (1499 РЕА III, 34); *знах. мн. личьбы* (XV ст. ВС 35 зв.).

***ЛИЧИТИ** *дієсл. недок. і док. (2) (стп. лічусь)* 1. *недок.* рахувати, лічити (1): а за то есмо взАли оу пана его мл(с)ти двѣсте ко(п)широко(х) грошей чеськие монеты а по(л)ские личьбы личачи по шестидѣсѣ(т) грошей за копу (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

2. *док. (утримати певну суму)* вирахувати, відрахувати (1): Снъ которы(и) боудѣ(т) ещо нео(т)дѣ(л)нѣ съ бра(т)ею въ очине алюбю оца што коли проиграетъ то имеегъ быти лічено ему на его дѣ(л)нищи (XV ст. ВС 30 зв.).

ФОРМИ: *дієприсл. одноч. личачи* (2-а пол. XV ст. СПС); *інф. быти лічено* (XV ст. ВС 30 зв.).

***ЛИЧКОВЪ** ч. (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): Тѣм мы (ви)дѣвши его правою и вѣрною слоужб(оу) до нас... дали и (потвердили есми е)моу... села на имѣ где бил дворъ Крецьви на Яланъ... и на Личковѣ Оухирнещїи (Сучава, 1466 ВД I, 110).

ФОРМИ: *місц. одн. на Личковѣ* (1466 ВД I, 110).

ЛИЧЬБА *див. ЛИЧБА*.

ЛИШ *част. (1) (видільно-обмежувальна)* лише, тільки: А кто боудет их тАгати, боуд о котором дили, или о великом дили, алибо хотъ о малом, а оны помощное боулше щобы ничего не платили, лиш щобы платили волоскым законом, как ест волоскы законъ (Сучава, 1470 ВД I, 140).

Див. ще ЛИШЕ¹.

***ЛИШАТИ** *дієсл. недок. (1) (що) допускати, дозволяти*: про тожъ смотрите наши листы, що есми имѣ дали, та по(т)оумужъ (*в ориг. по мужъ.*— *Прим. вид.*) имѣ да е(ст), а не лишаите имѣ кривды быти ни о(т) кого (Устя Башія, 1435 Cost. II, 678).

ФОРМИ: *нак. сп. 2 ос. мн. лишаите* (1435 Cost. II, 678).

Див. ще ЛИШИТИ 3.

ЛИШЕ¹ част. (9) (видільно-обмежувальна) лише, тільки (7): а по семоу записану ненадобе вступати сА светским попом в тот клАштур, лише мнихом (Острог, 1443—1452 AS I, 39); а нигде у нашеи земли сучавское мыто да не платѣтъ, лише у со(ч)въ (Сучава, 1455 Cost. II, 771); И такжеже ни паркалабове от Немцѣ, ани старости от тою волости, ани глобнищи их, ани припашаре... никто их да не смѣют их соудити, лише сам митрополит или его оурѣдници (Сучава, 1466 ВД I, 95);

(*у сполуч. л и ш е г д е*) лише, тільки (2): а кто имет коупити скот илѣ бараны илѣ оу баковѣ, илѣ оу романовом торгоу... а либо оу иных торгох, боуд где оу нашеи земли, не надобъ нигде мыта дати, лише где коупит (Сучава, 1456 Cost. II, 790); А кто имет коупити скот или бараны, или оу Баков или оу Романовѣ тргоу или оу Нѣмца или оу Бани алибо оу иных трѣгох, боуд где оу нашеи земли, не надобъ нигде мыта давати, лише (*в ориг. липше.*— *Прим. вид.*) где коупит (Сучава, 1460 ВД II, 274).

Див. ще ЛИШ.

ЛИШЕ² спол. (2) (зв'язує сурядні приєднувально-обмежувальні речення) хіба, хіба що: И пак тоты истинны Седи — Ахматови сынове, што соут нинѣче по божїи милостї оу наших роуках... а мы имаемо их твердо и статочно держати... и николи на волю их не поустити... лише коли нас о то наипервей корол его милость обшлеть алюбю тежъ напоменет, а мы абыхом их дали оу роуци... наяснѣшемоу Королеви (Сучава, 1462 ВД II, 292); Мы тогда Стефан воевода, сам своєю парсоуноу, и съ оусею нашег мошо... боудем ехати на тоурецкого чьсарѣ; лише, боже того не давай, боудоум ли тогда оу которои немощи, та не мочи мем самы ехати заедно з ними, он бы тогда имал ехати заедно с ними сынѣ наш Богдан воевода (Гирлов, 1499 ВД II, 423).

ЛИШИТИ *дієсл. док. (10) 1. (кого, що кому) (заповісти)* залишити (2): мы стефанѣ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есмы вѣсеосщенному митрополитоу киръ калистоу романскому едного татарина на имѣ пашка... а по его смрти или его лиши(т) цркви или его комоу да(ст) или его ослоболит(т), а о(н) е(ст) воленъ (Дольний Торг, 1445 Cost. II, 236); мы Стефан воевод... чиним знаменито... оже приидоша прѣд нами... Мѣлинъ и Выша... и дали и отстоупили слоугам нашим... села що имѣ дал и лишил оу(н)ко их (Сучава, 1458 ВД I, 20).

2. (кому, кого) (*дати дозвіл*) дозволити (кому) (3): тѣ(т) к на(м) пришли брашовъни и жа(л)ую(т), аже не лишите и(х) продавати свои трѣговлы друбныи, крамаре, ка(к) продали при наше(т) родителъ (Сучава, 1435 Cost. II, 695); А також крал его милость и кнѣз великїи литовскїи да имают лишити коупцем нашим, везде по землѣх и панством их, абы ходили и торговали слободно и доброволно (Гирлов, 1499 ВД II, 424).

3. (що) покинути без опіки (до чого) (1): Про тож прашаю вас: не забивайте мене и не лишите ми товар щоби загибло, или товар коулко боудет или скоулищих (Торговище, 1481 ВД II, 358).

4. (про що, на кому) (*передати на вирішення кому*) залишити (що кому) (1): И також про дило и про кривды границам от обох сторон, мы имаемо лишити на старостах хотинских и черновских и на по том боудоучих старост хотинских и черновских (Гирлов, 1499 ВД II, 424);

◇ *л и ш и т и н а п р а в ѣ* (кого) (2) зберегти за ким право (на що): ино мы, дорадившесА ис нашими паны и радоу, и лішили есмо их на томъ правѣ и потвердили есмо имѣ того права как мают ходити по нашеи земли их коупци слободно по нашеи земли и которым обычаемъ имают мыта платити от своего товара (Сучава, 1456 Cost. II, 788); Ино мы дорадивши сА ис нашими паны и радоу, и лишили есмы их на том правѣ и потвердили есмо им того права, как мают ходити по нашеи земли их коупци слободно й доб-

роволно и котрым обычаемъ имають мыта платити от своего товара (Сучава, 1460 *ВД II*, 272—273); лиши ти оу право е им а (кого) (1) визнати право (за ким на що): мы александръ воевода... знаемо чинимъ... оже тота истинна маикола... съ своими сны... тагали на влада и на кръстю о(т) солкы аже имъ была очина тото село о(т) солка и не могли добыти а вла(д) и кръста оправилиса а маикола пере(д) нами съ своими сна и съ своими оуноучаты лишили влада и кръстю оу право им а и оправили влада и кръстю сами своими (!) Азыкомъ пере(д) нами (Баня, 1418 *Cost. I*, 126—127).

ФОРМИ: *инф.* лишити (1499 *ВД II*, 424); *перф.* 3 *ос. одн. ч.* лишил (1458 *ВД I*, 20); 1 *ос. мн.* лишили есмо 1 (1456 *Cost. II*, 788); лишили есмы 1 (1460 *ВД II*, 272); 3 *ос. мн.* лишили (1418 *Cost. I*, 127); *майб.* 3 *ос. одн.* лиши(т) (1445 *Cost. II*, 236); 2 *ос. мн.* лишите (1435 *Cost. II*, 695); *баз.-ум. сп.* 2 *ос. одн. ч.* аби еси лишил (1476 *ВД II*, 337); *нак. сп.* 2 *ос. одн.* лиши (1476 *ВД II*, 337); 2 *ос. мн.* лишите (1481 *ВД II*, 358).

Див. ще *ЛИШАТИ.

ЛИШИТИ СА *дiесл. док.* (2) (чо) 1. позбутися (чо), втратити (що) (1): а кремАнець держати юрью наримоньтовичю... а коли миръ станеть юрью князю города лишитса (б. м. н., 1352 *P* 6).

2. відмовитися (від чо) (1): ПрігожаецА частокро(т) и(ж) из наши(х) земла(н) не о(т)бываю(т) своєї чти... а оу на(ш) у велікы(и) гнѣвъ оупадаю(т) а потомъ лшівшисА то(г) чере(с) пріятей (!) нашоу ласкоу находА(т) хоче(м) того ачъ имъ гнѣвъ нашъ о(т)поуше(н) алъ ты(х) што шкоды почніли што и(м) право(м) досы(т) о(т)поведалі (XV ст. *ВС 28—28 зв.*).

ФОРМИ: *инф.* лишитиса (1352 *P* 6); *дiенприсл. перед.* лшівшисА (XV ст. *ВС 28 зв.*).

*ЛИЩЪ *ж.* (1) (*назва селища у Волинській землі*): Одложили есмо: на Гнидовъ не надобе мыта давати... въ Лищи, въ Мильчи, у Вербои не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ 9*).

ФОРМИ: *місц. одн.* въ Лищи (2-а пол. XV ст. *АЛМ 9*).

*ЛІВОВЪ *див.* *ЛВОВЪ.

ЛІГЕЗА *ч.* (1) (*особова назва*): A przci thim bili swidczy; rap Jan krakowski... Ligeza z Niemirowa, wojewoda lancziczki (Краків, 1407 *АрхЮЗР 8/1*, 4).

ФОРМИ: *наз. одн.* Ligeza (1407 *АрхЮЗР 8/1*, 4).

ЛІЕ *див.* ЛІЕ.

*ЛІЕЩИ *див.* ЛІЕЩИ.

ЛІЕЩИ *див.* ЛІЕЩИ.

*ЛІРОВУ *див.* *ЛІПОВЪ.

ЛІРСЗІ *див.* ЛІПШЕ.

*ЛІСИЧІИ *див.* *ЛІСИЧИИ.

*ЛІСС *див.* ЛІССЪ.

*ЛІССОК *див.* ЛІССОКЪ.

*ЛІСТЪ *див.* ЛІСТЪ.

*ЛІСЪ *див.* ЛІСЪ.

ЛІТНЕВСКИ *прикм.* (1) (*сгн. litewski*) литовський: Vułodislaw z bozey mylosty Korol Polski y Lithewski... znajemo czinimi... cz(t)om yakze wozrily na naszym wyerny slugy Ivana y Demiana... dajemo um... szelo... Kruselniczu (Глиняни, 1395 *GL 166*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* Lithewski (1395 *GL 166*).

Див. ще ЛИТОВСКИЙ.

Пор. *ЛИТВА.

*ЛІТНО *див.* ЛІТНО.

ЛІТО *див.* ЛІТНО.

*ЛІХВА *див.* *ЛИХВА.

*ЛІХИИ *див.* ЛИХИИ.

*ЛІЦЕ *див.* *ЛИЦЕ.

*ЛІЧИТИ *див.* *ЛИЧИТИ.

*ЛІЧЬБА *див.* ЛИЧЬБА.

*ЛІСЗ *див.* ЛІСЪ.

*ЛІШИТИ *див.* ЛИШИТИ.

*ЛІШІТИ СА *див.* ЛИШИТИ СА.

ЛОБУНСКИЙ, ЛОБОУНСКИЙ, ЛОБОУНСКИЙ *ч.*

(5) (*особова назва*): а иа то свѣдкы при то(м) были тогды земляне королевскыи на имА панъ онанъА вачковичъ... и панъ зьнко лобоуньскыи (Острог, 1458 *ОЖДМ*). А при том был... панъ Зьнко Лобоуиьскыи (Острог, 1466 *AS I*, 61).

ФОРМИ: *наз. одн.* Лобунский, Лобоуньский, лобоуиьскыи (1458 *ОЖДМ*; 1464 *AS I*, 57; 1465 *AS I*, 57; 1466 *AS I*, 61).

*ЛОВЕЦЪ *ч.* (6) 1. (*феодално залежний поміщицький або державний селянин, який ніс службу на полюванні*)

ловець (4): а тоуть же члвкы три што подымъщины не даю(т) а ловьцовъ пАть што в ловы ходять тые подымъщины не дають (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ 92 зв.*); Мы приказали тымъ ловьцомъ вашей милости свиношаномъ и тые новны заведати (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР 8/IV*, 21).

2. (*придворний, що завідував полюванням; почесне придворне звання*) ловчий (2): А даемъ ему, препописанному пану Петрашу Волковыи, ловцу, верху именованое место въчне (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР 8/IV*, 11).

ФОРМИ: *род. одн.* ловьца (1447 *АрхЮЗР 8/IV*, 10); *дав. одн.* ловцу (1447 *АрхЮЗР 8/IV*, 11); *род. мн.* ловьцовъ, ловьцо(в) (бл. 1471 *ЛКЗ 92 зв.*); *дав. мн.* ловьцомъ (1475—1480 *АрхЮЗР 8/IV*, 21).

Див. ще ЛОВЧИЙ.

*ЛОВИСКО *с.* (2) мисливське угіддя: мы, великий княз Швитригаило... Узривши есмо знаменитую намъ службу... пана Петра Ланевича Кирдеевича Мылского... дали есмо ему село Киселинъ... а село Вербяев въ Луцькомъ повеге, со всеми тыми приходы, и доходы... з ловы, з ловищи, з ловисками (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР 8/IV*, 12); мы великий кйзъ швитригаиль олькгирдовичъ... дали есмо емоу... село холопачъ оу володимерскомъ повѣге со всьми с тыми доходы и приходы... з ловы з ловиски (Луцьк, 1451 *P* 156).

ФОРМИ: *ор. мн.* ловисками 1 (1445—1452 *АрхЮЗР 8/IV*, 12); *ловиски* 1 (1451 *P* 156).

Див. ще *ЛОВИЩЕ, ЛОВЫ 2.

*ЛОВИСЧЕ *див.* *ЛОВИЩЕ.

ЛОВИТИ, ЛОВИТЬ *дiесл. недок.* (13) (що і без додатка) ловити: а оу ставу радивоуиьковъ ловити сътью ему добровоолно (Перемишль, 1366 *P* 12); а поля есмь ему дали... по Виноградную гору... потуль ему волно сено косити и рыба ловити (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР 8/IV*, 10—11); А також никто да не смьют сжи оуч(и)нити оу их хотар, на Днистри или оу озеры, или плоты, ани ловити никто оу их хотари (Дольний Торг, 1458 *ВД I*, 8); Да ест тота бранищъ монастыроу от Путнои, ловити соби рибоу и пасти свои товар (Сучава, 1490 *ВД I*, 420—421).

ФОРМИ: *инф.* ловити 10 (1366 *P* 12; 1409 *Cost. I*, 69; 1447 *АрхЮЗР 8/IV*, 11; 1455 *Cost. II*, 531; 1456 *ГПХМ*; 1458 *ВД I*, 8; 1463 *AS I*, 55; 1475 *AS I*, 71; 1490 *ВД I*, 421); *ловить* 1 (XV ст. *ВС 10 зв.*); *майб.* 3 *ос. мн.* имоут ловити 1 (1458 *ВД I*, 8); *боудоут ловити* 1 (1448 *ВД I*, 342).

*ЛОВИЩЕ *с.* (31) мисливське угіддя (28): грань... зъ леса Лютышею... черезъ лусчу нашу и ловисча, подъ Чорный лесокъ нашъ (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР 1/VI*, 2); а про то та пани хонька... оуздала есть тотъ мунастырь калениковъ иванови губць... с ловищи и со всьми оужитки (Перемишль, 1378 *P* 26); мы великий кйзъ Швитригаиль... чини(м) знакомито... иже... дали есмо тому пре(д)реченому пану андрью... село михлинъ... со всеми оуходы и приходы... и с ловы и с ловищи (Київ, 1433 *P* 118); и тако(ж) даемъ и потвержаемъ матери нашей, великой княгини (*в ориг.* княгини.— *Прим. вид.*) маріи... олловець... съ ловищами и съ оусими доходы (Хотин, 1455 *Cost. II*, 774); ино мы впама(т)а(в)ши сго к на(м) вѣрную слоужбоу з ласки наше тое село вышереченное сомино... и(з) ловы и з ловищи...

дали есмо ивашкоу роусиновичоу вѣчно (Вільна, 1499 ГОКІР);

ловища звѣрАчи (1), ловища зверинны е (1) звіроловні угіддя: И то есмо дали на вѣкы вѣчны И дѣтемъ и(х)... С ловищи и звѣрАчними и съ птачими (Луцьк, 1445 Р 148); будутъ воны тое село... держати... и зъ ловы и зъ ловищи зверинными и пташиными (Троки, 1498 ГВКОО); <ловища> пташины е (1), <ловища> птачии е (1) угіддя для полювання на птицю: дали на вѣкы вѣчны И дѣтемъ и(х)... С ловищи и звѣрАчними и съ птачими (Луцьк, 1445 Р 148); будутъ воны тое село... держати... и зъ ловы и зъ ловищи зверинными и пташиными (Троки, 1498 ГВКОО); ловища оую новы е (1) водні угіддя для ловлі в'юнів: а и еще даль есмь ему ловища оуюноваА (Казимир, п. 1349 Р 3—4).

ФОРМИ: *знах. мн. ловисча, ловища* (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; п. 1349 Р 3); *ор. мн. ловищи* 26 (1361 AGZ 6; 1378 Р 26; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1438 Р 138; 1445 АрхЮЗР 1, 17; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1451 Р 159; 1465 AS 1, 57; 1488 AS 1, 242; 1499 ГОКІР і т. ін.); *ловищами, ловищами* 3 (1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1455 Cost. II, 774).

*Див. ще *ЛОВИСКО, ЛОВЫ 2.*

*ЛОВКОВСКИЙ *прикм.* (5) ◇ ловковская дорога (5) (*назва дороги*): а писали есмо г(с)дрю Своемоу на пама(т)... по каменю гороу а о(т) камены горы по до(л)же(к) до(л)жко(м) горъ по ло(в)ко(в)скоую дорогоу Словъко(в)ское дороги по малоую ивенкоу (б. м. н., бл. 1458 Р 167).

ФОРМИ: *род. одн. ж. ловъко(в)ское* (бл. 1458 Р 167); *знах. одн. ж. ло(в)ко(в)скоую* 2 (бл. 1458 Р 167); *ло(в)ко(в)скоу* 1 (бл. 1458 Р 167); *ор. одн. ж. ло(в)ко(в)скою* (бл. 1458 Р 167).

Пор. ЛОВКОВЪ.

ЛОВКОВЪ ч. (2) (*назва села у Київській землі*): а велики(м) до(л)жко(м) по ло(в)ко(в)скоу доро(гоу), што идеть о(т) ло(в)кова ко скоморохо(м) (б. м. н., бл. 1458 Р 167); къ житомири село Ловковъ а в томъ селе десѣть данънико(в) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. Ловковъ* (бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); *род. одн. ло(в)кова* (бл. 1458 Р 167).

*ЛОВНЫЙ *прикм.* (1) ◇ земля ловная *див. ЗЕМЛЯ 3.*

ФОРМИ: *ор. одн. ж. ловною* (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8).

ЛОВЦИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы видѣвши его правоую и вѣрноую слоу(ж)бою до на(с)... дали есмь емоу оу нашеи земли, едно село... на имъ ло(в)ци (Сучава, 1446 Cost. II, 238); того рад(і) мы видѣвшє его правую и вѣрную службою до на(с)... дали есми емоу... едно село на бистриць, на имъ ловци (Сучава, 1453 Cost. II, 472).

ФОРМИ: *наз. ло(в)ци, ловци* (1446 Cost. II, 238; 1453 Cost. II, 472).

ЛОВЧИЙ, ЛОВЧІЙ ч. (18) (*придворний, що завідував полюванням; почесне придворне звання*) ловчий: а при томъ были свѣдѣци па(н) иванъ жюржевичъ... па(н) гричко ловчий кралевъ сметанъка (Погоничі, 1422 Р 98); а при томъ были панове их м(и)л(о)ст: пан Тишко Ходыкович Кореневский, а кн(А)зА великого ловчий пан Лев (Берестя, 1466 AS 1, 62); Иванъ землю де(р)жить Беле(в)скоую и да(н) идеть с тое земли чотыри ведра а полюд(А) ведро меду а две коуници ловчому чотыри гроши (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93); А при томъ моемъ записномъ листу был: от(е)шь нашъ Даміанъ вл(а)д(ы)ка володимирскій... а ловчій кралевъ пан Янъ Мишкович (Добучини, 1487 AS 1, 239).

ФОРМИ: *наз. одн. ловчий, ловчий, ловчій* (1422 Р 98; 1466 AS 1, 62; 1487 AS 1, 239); *дав. одн. ловчому, ловчому* 12 (бл. 1471 ЛКЗ 93, 93 зв.); *ловчемоу* 2 (бл. 1471 ЛКЗ 93); *знах. одн. ловчого* (1466 AS 1, 63).

*Див. ще *ЛОВЕЦЬ 2.*

*ЛОВЧИИ *мн.* (3) (*назва села у Львівській землі*) Ливчиці: ино и на крелевскомъ листъ... не стоить оуписано тое дворище пысковича... але тое дворище пысковича стоить оуписано на крелевскомъ листъ и на оуздавныхъ листохъ што оу сель оу ловчихохъ (Зудечів, 1411 Р 79).

ФОРМИ: *род. ловчихъ* (1411 Р 79); *місц. оу ловчихохъ* (1411 Р 79).

ЛОВЧІЙ *див. ЛОВЧИЙ.*

*ЛОВЪ ч. (2) ◇ ловъ заечии (1) полювання на зайців: О ловоу заечьемъ (XV ст. СЯ 9 зв.); <ловъ> лосіныи (1) полювання на лосів: О о (!) ловѣ оленьемъ и лосіномъ (XV ст. СЯ 9 зв.); ловъ оленіи (1) полювання на оленів: О о (!) ловѣ оленьемъ и лосіномъ (XV ст. СЯ 9 зв.).

ФОРМИ: *місц. одн. о ловоу, ловѣ* (XV ст. СЯ 9 зв.).

Див. ще ЛОВЫ 1.

*ЛОВЪКОВСКИИ *див. *ЛОВКОВСКИИ.*

ЛОВЫ *мн.* (56) 1. ловы, полювання (6): а тоуть же чѣвки три што подымъщины не даю(т) а ловъцовъ пѣть што в ловы ходять тые подымъщины не дають (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); коли держал Слоним пан Копач (и) брат его пан Менторт, мы ездживали тоут в ловы (Лукониця, 1478 AS III, 17).

2. мисливське угіддя (44): Паки же, снаднейшого ради отправоваия хвалы Божое пры церкви соборной даемо надто подъ Острогомъ тому господину отцу владыце и воспрыеминикомъ (!) его село наше Бусчу... зъ гаями, ловами (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2—3); мы великий кнАз Швитригайл... чинимъ знаменито... иж... даемъ и дали есмо тому предреченому Каленику... село Боурковцы... з ловы и з ловищи, з бобровыми гоны (Київ, 1437 AS I, 33—34); И повела нас пани ВасилеваА верхъ речки Бродное поушоу, ловы своими ажъ къ селоу коу Всемероу (Лукониця, 1478 AS III, 17); И в томъ привильи стоить ижъ оте(ц) нашъ пану ма(р)тиноу даль тыи люди и(з) ихъ землями пашьными и(з) борьтными и(з) сеножатыми и(з) ихъ входы и ловы (Вільна, 1499 ВФ);

ловы бобровые (1) угіддя для полювання на бобрів: для того... мы Олександръ (*в ориг.* Оксандр. — *Прим. вид.*)... великий кн(А)зъ литовский... чинимъ знаменито... ижъ вбачивши вѣрныи службы... кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского... и мы... емоу имѣне н(а)ше именемъ ЗвАгол... дали есмо... з ловы зверинными и теж з ловы бобровыми (Вільна, 1499 AS I, 117); ловы звѣриные (4) звіроловне угіддя: а тако емоу дае(м) и дали есмо со млины... и съ ловы звѣринными и поточьими (Снятин, 1424 Р 100); мы великий кнзъ швитригайло... чинимъ знаменито... иже... даемъ и записуемъ пану чуси имѣнья оу луцкомъ повѣте басово... з дубровами з ловы зверинными и с пташиными (Луцьк, 1434 Р 128); ино в прывильи о(т)ца нашего стоить што(ж) даль дя(д)ку его пану миха(и)лу тое именье любчо и(з) лю(д)ми из ловы зверинными (Вільна, 1499 ВФ); <ловы> осочьные (1) звіроловне угіддя, призначене для полювання способом облави: я Любарть Кгедеминовичъ... записалъ есми и даль село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... соборной церкви у Луцку... зъ ловы, погонными и осочьными (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2); ловы погонные (1) звіроловне угіддя, призначене для полювання способом переслідування: я Любарть Кгедеминовичъ... записалъ есми и даль село свое Рожысче святому Иоанну Богослову... соборной церкви у Луцку... зъ лєсы и болоты подъ лесомъ, зъ ловы, погонными и осочьными (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2); <ловы> поточьи (1) угіддя для полювання на птицю: а тако емоу дае(м) и дали есмо со млины... съ корчовье(м) съ лозье(м) съ горами... и съ ловы звѣринными и поточьими (Снятин, 1424 Р 100); <ловы> пташии (1) угіддя для полювання на птицю: мы великий кнзъ швитригайло... чинимъ знаменито...

иже... даемъ и записуемъ пану чуси имъня оу луцкомъ повѣте басово... з дубровами з ловы звериными и с пташиими (Луцьк, 1434 P 128).

ФОРМИ: наз. ловы (1444 АрхЮЗР 1/VI, 8; 1478 AS III, 17; 1499 ВФ); род. лововъ (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20, 21; 1499 ВФ); знах. ловы (бл. 1471 ЛКЗ 90 зв., 92 зв.; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20, 21; 1478 AS III, 17; 1499 ВФ); ор. ловы 35 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1433 P 118; 1444 AS I, 40; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 AS I, 44; 1466 AS I, 62; 1478 AS III, 17; 1492 АЛМ 30; 1497 РИБ 684; 1499 ВФ і т. ін.); ловами 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); місц. в ловехъ (1499 ВФ).

Див. ще *ЛОВИСКО, *ЛОВИЩЕ, *ЛОВЬ.

ЛОГА ч. (1) (особова назва, молд., цсл. Євлогий, гр. Εὐλόγος): Там мы видѣше его правою вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрили есми емоу... едино село.. на имъ Оничанїи, що бил коупил те село Аврам вистАрник... от Іон Лога (Сучава, 1493 ВД II, 21—22).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. от Іон Лога (1493 ВД II, 22).

*ЛОГОЖЕСКЪ ч. (1) (назва маєтку у Віленському воеводстві) Логойськ: И о(т)писаль есмь своен женъ Кн҃гини марїи... свою очиноу и свою выслоугоу... имѣніе... логожескъ (Київ, 1446 P 154).

ФОРМИ: знах. одн. логожескъ (1446 P 154).

*ЛОГОТНЕТ див. ЛОГОФЕТЪ.

ЛОГОФЕТЪ, ЛОГОФЕТЪ, ЛОГОФЪТ, ЛОГОФЕТЪ, ЛОГОФЕТЪ, ЛОГОФЕТЪ ч. (570) (молд., цсл. логофет, гр. λογοφῆτης) придворний писар, завідующий господарною канцелярією і хранитель печаті молдавського господаря, канцлер (567): А на болшее потвѣрженіе тѣмъ, велѣли есмы служъ нашему Братью логофету писати и привѣсити печать нашу... к сему листу нашему (Сучава, 1403 RS 338); писа ісаїа логофетъ оу бани (Баня, 1418 Cost. I, 127); а на болшоую крѣпость и потвѣрж(д)еніе томоу вѣсемоу вышеписанномуу, велѣли есми нашему вѣрномуу паноу тѣоутоулови логофету писати и намоу (1) печат(т) привѣсити к семоу нашему листоу (Ясси, 1500 Cost. S. 231);

великии логофѣтъ (2), логофетъ великии (1) див. ВЕЛИКІЙ¹ 8.

ФОРМИ: наз. одн. логофетъ, логофетъ, логофетъ, логофет(т), логофетъ, логофетъ, логофѣт 29 (1411 Cost. I, 85; 1422 DIR fig 35; 1434 Cost. II, 666; 1442 Cost. II, 87; 1446 Cost. II, 238; 1449 Cost. II, 386; 1456 ЭСФ; 1491 ВД I, 453; 1497 ВД II, 100; 1499 ВД II, 444 і т. ін.); ск. н. логоф I (1470 ВД I, 153); род. одн. логофета, логофета, ло(г)фета, логофет(а), лигофета 113 (1408 Cost. I, 61; 1425 Cost. I, 169; 1436 Cost. I, 460; 1448 Cost. II, 359; 1454 Cost. II, 509; 1464 Cost. S. 59; 1474 ВД I, 193; 1482 ВД I, 260; 1490 Cost. S. 141; 1499 ВД II, 444 і т. ін.); зам. дав. велѣли есмы нашему ... логофета I (1409 Cost. I, 70); дав. одн. логофету, ло(г)фету, логофетоу, Logothetu, логофАтоу 412 (1403 ДГАА; 1415 Cost. I, 122; 1432 Cost. I, 338; 1443 Cost. II, 132; 1452 Cost. II, 426; 1470 ВД I, 151; 1476 ВД I, 209; 1487 ВД I, 292; 1493 Cost. S. 177; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); логофетю 4 (1409 DIR«А» 437; 1411 DIR«А» 439; Cost. I, 95; Mih. Alb.); логофет(т) 3 (1453 Cost. II, 496; 1458 Mih. Doc. 123; 1459 Cost. S. 22); знах. одн. логофета, логофет(а), ло(г)фета, логофета, ! лагофета (1448 Cost. II, 362; 1456 ЭСФ; 1468 ВД II, 305, 306; 1496 ПДВКА 61); ор. одн. логофетомъ (1442 Cost. II, 87).

! ЛОДЬ (ЛЮДИ) див. ЛЮДИ.

*ЛОЕВИЧЬ див. ЛОЕВЫЧЬ.

*ЛОЕВОЕ с. (1) (натуральная данина тваринним жиrom) лойове: Волно резником... быдло купуючи, в рынку и в клеткахъ своихъ тушами и чвертями, и на шроты рубаючи, кому хотя продавати волно, не даючи до скарбу Пашого жадное повинности, плечкового и лоеваго (Луцьк, 1389 РЕА I, 27).

ФОРМИ: род. одн. лоеваго (1389 РЕА I, 27).

ЛОЕВЫЧЬ ч. (5) (особова назва): а на то послуши вїдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльскїи и печать его... стецко лоевычъ ис ходькомъ братомъ своємъ и печать его (Перемишль, 1366 P 12); а пришодеши предъ наше обличье и передъ земланы панъ вольчко пана ходьковъ сыновець лоевича ис пани ходьковою женою... поєдналисА о села шпитка о дѣлницю (Вишня, 1393 P 52).

ФОРМИ: наз. одн. лоевычъ I (1366 P 12); ло(е)вичъ I (1378 ЗНТШ LI, 5); лоеви(ч) I (1370 P 18); род. одн. лоевича I (1386 P 31); лоевича I (1393 P 52).

*ЛОЖЕ с. (1) (цсл. ложе) ◊ чїстого ложа див. ЧИСТЬ.

ФОРМИ: род. одн. ложа (XV ст. ВС 24 зв.).

ЛОЖЪ ж. (1) (цсл. лѣжь) лжа, брехня, неправда: а о(т) сего часу отъ насъ к вамъ котори(и) посолъ при(и)детъ бе(з) листа а бе(з) нашей печати, и вы того непочтливо отъпоустите зану(ж) то ложъ естъ (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: наз. одн. ложъ (1484 ЯМ).

*ЛОЗА ж. (3) лозовий чагарник, лозняк (2): а поля есмь ему дали и уехали своей земль — по конец лозы нивька на долини (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); А хотар да ест тѣм селам... почънши от пискоу... прости оу (ло)зоу (Сучава, 1468 ВД I, 127—128);

л о з а М о х н а т а я (1) (назва місцевості у Подільській землі): тамъ же есмо копецъ усыпалы, грани на лыпи вытесаты веллы; одьтоль уверхъ рички Дидовки до гостынця Винницкаго, а гостынцемъ, мымо лозу Мохнатую... до рики Згару (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: род. одн. лозы (1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); знах. одн. лозу, (ло)зоу (1430 ГВКЛ 8; 1468 ВД I, 128).

Див. ще *ЛОЗЫ¹, *ЛОЗЬЕ.

*ЛОЗІЕ див. *ЛОЗЬЕ.

ЛОЗНА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣм мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрили есми емоу... (село на имъ)... Лозиа (Сучава, 1480 ВД I, 246).

ФОРМИ: наз. одн. Лозна (1480 ВД I, 246).

*ЛОЗНИЦЯ ж. (1) (плодосушарня) лозниця, сушарка: И ещї есмо дали и потвѣрили томо(у) нашемуу свѣтомо(у) монастыр(оу) от Тазлова и бранищю, що ест около монастыр, починши от верх Никида... та дѣлом долоу до Боуори, где били лозници (Сучава, 1491 ВД I, 473).

ФОРМИ: наз. мн. лозници (1491 ВД I, 473).

ЛОЗНОВА ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали есми емоу... села на имѣ корнещїи... и лознова (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: наз. одн. лознова (1420 Cost. I, 135).

*ЛОЗОВА¹ ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): а хотары тѣмъ селомъ що соутъ на быковци поченши (от) вѣрзарева монастырѣ... на верхъ лозовы, на мость грѣлянїчъ (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: род. одн. лозовы (1420 Cost. I, 135).

ЛОЗОВА² ж. (1) (назва озера у Молдавському князівстві): Там мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвѣрили есмы емоу... четвѣртая част озера на имѣ от Лозова (Гирлов, 1499 ВД II, 140).

ФОРМИ: наз. одн. Лозова (1499 ВД II, 140).

ЛОЗОВОЕ с. (1) (назва села у Волинській землі) Лозова: кн(А)зоу Васильюу осталсА город Збараж, а к тому села... Лозовое, Охрѣмовцы (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Лозовое (1463 AS I, 54).

*ЛОЗЫ¹ мн. (7) лозовий чагарник, лозняк (4): тако... оучини(л) есмь вѣчную границу и закопали по перехрестный путь што на долинь подли попелева али(ж) до ло(з) а о(т) ло(з) на гору до часты(х) дубовъ (б. м. н., 1419 P 90—91); И то есмо дали на вѣкы вѣчнныи и дѣтемъ и(х)... съ всѣми пожиткы... С поли... И съ льсы И съ лозами И съ рѣками (Луцьк, 1445 P 148); мы Олександръ (в ориз. Оксандръ.— Прим. вид.)... великий кн(А)зь литовский...

чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы и слахотне вроженого кн(А)жати Костентина Ивановича Острозского... емоу имѣнен(а)ше именемъ Звагол... даемъ и записуемъ зо всеми людми... с паствами, з лозами, ис хворосты, з луками (Вильна, 1499 AS I, 117);

(у грамотах молдавских канцелярій) виноградна лоза, виноградник (1): а хотарь тому... селоу да е(ст)... чере(с) лози на сто(л)поу (Сучава, 1488 ДГСПМ);

долгие лозы (1) див. ДЛЪГЫ; круглые лозы (1) див. *КРОУГЛЫИ.

ФОРМИ: род. ло(з), лозъ (1419 P 91; 1421 P 96); знах. лозы 1 (1440 P 142); лози 1 (1488 ДГСПМ); ор. лозами (1445 P 148; 1499 AS I, 117).

Див. ще *ЛОЗА, *ЛОЗЬЕ.

ЛОЗЫ² мн. (1) (назва села у Волинській землі) Лози: а к город(у) к Вишнѣвцю достали са тые села на имѣ: Олексинць... а Лозы (Вишнѣвецъ, 1482 AS I, 81).

ФОРМИ: наз. Лозы (1482 AS I, 81).

*ЛОЗЬЕ с., зб. (2) лозовий чагарник, лозняк (1): а тако ему дае(м) и дали есмо со млины с полми... съ корчовье(м) съ лозье(м) (Снятин, 1424 P 100);

(у грамотах молдавских канцелярій — імовірно) виноградна лоза, виноградник (1): Тое вес хотарь от Рақыша А от *олъ хоръ дѣломъ... на конецъ доубровы на стлѣпъ... а черес лозіе на дѣль (Сучава, 1438 ДВАС 27).

ФОРМИ: знах. лозіе (1438 ДВАС 27); ор. лозье(м) (1424 P 100).

Див. ще *ЛОЗА, *ЛОЗЫ¹.

ЛОИ ч. (1) (особова назва): А се попове дсни попь юрко кропышеви(ч) попь лои (Львів, 1370 P 18).

ФОРМИ: наз. одн. лои (1370 P 18).

*ЛОКНЪЯ ж. (1) (назва річки у Віленському воеводстві): Мы князь михайло александ(д)ровичъ произволи (!) есмо

боАриноу нашему пану василью црю коупити дворець ивашка гри(д)ковича на локпѣи (!) (Копиль, 1456—1481 P 164).

ФОРМИ: місц. одн. на ! локпѣи (1456—1481 P 164).

*ЛОКОТ див. *ЛОКОТЬ.

*ЛОКОТКИ мн. (1) (назва села у Галицькій землі) Локітка: туто есмо остаточныи закопа(л) зако(п) ... на одну сторону до кутищя а на другую к полагаичо(м) и ко локотко(м) (б. м. н., 1419 P 91).

ФОРМИ: дав. локотко(м) (1419 P 91).

*ЛОКОТЬ ч. (8) 1. (одиниця виміру довжини, приблизно в півметра) лікоть (4): а коли ливовчане привезоутъ соукна а либо боуд какіи товаръ, а оу них никто гвалгом ни один локот, без пиназеи и без их воли, абы не мogle оузати (Сучава, 1456 Cost. II, 790—791); а еще подьялся ему панъ Барсанъ... ставъ засѣтавити ниже Гуговьского ставу у подобномъ мѣсци, трохъ локоть у звышки а чотыри поперець (Звиняче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193); А на каждый годъ мають намъ дати чоломъбит(ь)я по сорочу локоть адамашьки (Краків, 1487 РИБ 226).

2. (у знач. прислівника) локтем, локтемъ (4) (вроздріб) на локті: и щобы имъ волно свои товаръ п(р)одавати по всеи нашей земли, развъ локте(м) да не продаю(т) (Васлуй, 1437 Cost. II, 709); але платно и бобов да продають локтем, а соукна съ вигом да продають (Сучава, 1458 ВД II, 261).

ФОРМИ: знах. одн. локот (1456 Cost. II, 791; 1460 ВД II, 275); ор. одн. локте(м), локтемъ, локтем (1437 Cost. II, 709; 1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 759; 1458 ВД II, 261); род. мн. локоть, локоть (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193; 1487 РИБ 226).

Див. ще *ЛАКОТЬ.

! ЛОКПѢИ (ЛОКНЪИ) див. *ЛОКНЪЯ.

*ЛОЛА ж. (1) (особова назва, молд., лат. Lolliapus): да боуде(т) пану тадору оури(к) и съ вьсьмъ доходо(м) и дѣте(м) его и сестрь его лолъ... непорушено николиже на вьки (Сучава, 1443 Cost. II, 141).

ФОРМИ: дав. одн. лолъ (1443 Cost. II, 141).

Див. ще ЛОЛКЪ.

ЛОЛКЪ ж. (5) (особова назва, молд., лат. Lolliapus): А за тим ле пак прїиде прѣд нами ... Мърина Лолкъ, дочка Іоаныша Борилескоула... и проминѣла съ господство ми... два села на имѣ Борилещїи и Дръготещїи (Сучава, 1481 ВД I, 248).

ФОРМИ: наз. одн. Лолкъ 2 (1481 ВД I, 248); зам. дав. Марини Лолкъ 1 (1481 ВД I, 249); дав. одн. Лолкі, лоззи (1481 ВД I, 249).

Див. ще *ЛОЛА.

ЛОМАНЪ ч. (1) (особова назва, герм. Alaman ?): а при нас в тотъ часъ былъ... хоружий луцький Ломанъ (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

ФОРМИ: наз. одн. Ломанъ (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

Див. ще *ЛАМАНЪ.

ЛОМИТИ дієсл. недок. (1) (що) порушувати, ламати: а мы того неимаемъ николи успоминати кролю польскомоу и усен корони... а ни записовъ предковъ наши(х) ломити (Сучава, 1435 Cost. II, 687).

ФОРМИ: інф. ломити (1435 Cost. II, 687).

Див. ще *ЗЛАМАТИ 2, *ЗЛОМИТИ, ЛАМАТИ, *ПОЛАМАТИ.

ЛОНИ присл. (2) минулого року, торік: И поведиль передъ нами: рекомо, быхомъ мы его и съ Симъхоу, и сыномъ его з Нисаномъ о тую тысячу золотыхъ смотрели, какъ были есмо лони въ Луцьку, и присудили ему на нихъ пять сотъ золотыхъ (Краків, 1489 РИБ 431).

*ЛОПАВШИ мн. (5) (назва села у Волинській землі) Лопавше: Я пан Волчко Хренницькій... поступил есмо ему у вѣне... именьцо мое Лопавши (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 2—3).

ФОРМИ: род. Лопавшъ (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); дав. Лопавшомъ (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); знах. Лопавши (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

*ЛОПАВШСКИЙ прикм. (1): а обрубъ земельный тому именицу моему Лопавшомъ по старине: от имени моего Хренникъ... до Демидова рову,— тотъ обрубъ земляца Лопавшская (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Лопавшская (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

Пор. *ЛОПАВШИ.

*ЛОПАТИНЪ ч. (1) (назва волости у Київській землі): Сеньку Жеребятичу волость Лопатинъ на сюю осень, на окупъ съ татаръ (б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

ФОРМИ: знах. одн. Лопатинъ (1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9).

ЛОПАТИЧЪ ч. (2) (особова назва): Мы ива(н) па(н) сръмский а староста руский визнавамы... иже лопатичъ ива(н) юриевъ сынъ исъ его братиею исполною рукою позвали суть яна бѣлцко(г) о дѣдину о бѣлку (Львів, 1421 P 93).

ФОРМИ: наз. одн. лопатичъ (1421 P 93, 94).

ЛОПАТНА ж. (8) (назва річки у Молдавському князівстві): <ино> мы... дали и потвърдили есмо слоуги наши доум(а покшескоул и мани тоа прѣдреченое сел)ище на исписали дно и обиде лопатна до оустри лопатнои (б. м. н., 1500 SD 7).

ФОРМИ: наз. одн. лопатна (1500 SD 7); род. одн. лопатнои (1500 SD 7); знах. одн. лопатиоу (1500 SD 7).

*ЛОПАШНАА ж. (3) (назва річки у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... знаемо чины(м)... понеже изволили есмо добрїимъ нашимъ оумысломъ и дали есмо монастыроу оуспенїоу прѣ(с)тѣи богородици... двѣ паськи (sic.— Прим. вид.), една на лопашнои и друуга паська на иткълю (Бистриця, 1431 Cost. I, 325); а мыто нигде да не имаю(т) платити... ни на (д)нистрѣ ни оу лапоушною (!) ни у доцори (Сучава, 1470 ДІР«А» 523).

ФОРМИ: знах. одн. зам. місц. оу !лапоушною 1 (1470 ДІР«А» 523); оу !лопоушною 1 (1454 Cost. II, 508); місц. одн. на лопашнои (1431 Cost. I, 325).

ЛОПУШНАА ж. (3) (назва села у Волинській землі) Лопушне: а кн(А)зю Солтану... в збаразком повѣте... ЛопушнаА (Луцьк, 1463 AS I, 55); а кн(А)г(и)ни Васильевой Збаразкой исъ с(ы)нми исъ ее... досталь сА имъ Вишневецъ и со въсеми исъ тыми приселки и съ селищи, што к тому издавна слушало, а к тому Таражъ, а ЛопушнаА (Манів, 1478 AS I, 76).

ФОРМИ: наз. одн. ЛопушнаА 2 (1463 AS I, 55; 1478 AS I, 76); ! ЛапоушнаА 1 (1475 AS I, 70).

Див. ще ЛОПОУШНОЕ.

!ЛОПОУШНОЮ (ЛОПАШНОЮ) див. *ЛОПАШНАА.

ЛОПОУШНОЕ с. (1) (назва села у Волинській землі)

Лопушне: досталосА кн(А)зю Семену: Маневъ дворъ... а к тому Маневоу еще село Лопушное (б. м. н., 1475 AS I, 71).

ФОРМИ: наз. одн. Лопушное (1475 AS I, 71).

Див. ще ЛОПУШНАА.

*ЛОСІНЫИ прикм. (1) ◇ (ловъ) лосіныи див. *ЛОВЬ.

! ФОРМИ: місц. одн. ч. о лосіномъ (XV ст. СЯ 9 зв.).

*ЛОТОЧНЫИ прикм. (2) ◇ долина Лоточная див. ДОЛИНА¹.

ФОРМИ: род. одн. ж. Лоточное 1 (1430 ГВКЛ 8); Лоточной 1 (1430 ГВКЛ 8).

*ЛОХАНОВЪ прикм. (1) ◇ лъсъ лохановъ див. ЛЪСЬ.

ФОРМИ: род. одн. ч. лоханова (1415 Cost. I, 122).

*ЛОХАНЬ ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): и дали есми имъ... (три) мѣсть о(т) поустины едно на красной... друогое на ло(ханъ)... а третіе на быкоу (Васлуй, 1436 Cost. I, 449—450).

ФОРМИ: місц. одн. на ло(ханъ) (1436 Cost. I, 450).

! ЛОЦІЯ див. ЛОУЦЕЯ.

*ЛОУБАНА ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмь мы видѣвше правоую и вѣрноую его слоужбоу до на(с)... дали есмы емоу... на лоубанъ сръбїи (Сучава, 1436 Cost. I, 488).

ФОРМИ: місц. одн. на лоубанѣ (1436 Cost. I, 488).

*ЛУГЪ ч. (19) (низинне місце над рікою, поросле травоу або деревами) луг (17): а тако влдка продалъ естъ яко самъ держалъ и землю и сгножатыи и с лугомъ, и з болоньемъ (Перемишль, 1391 P 45); а та(к) оузда(л) Ако самъ имъ(л) и с полемъ и землею и с луками и с водами и с рѣками и с луги (Галич, 1418 P 89); и так што в тых именАхъ себе примыслить и на нову корени посадит, и со всеми платы, што к тым именАмъ слушае и слушало, и так: з луги, из сеножатки и со всеми пожитки (Київ, 1437 AS I, 34); Се я Гринко Єлович продал есми кн(А)зю Ивану Васильевичу Острозскому отчину свою правоую... зо всим с тым, што к тому имънью прислушает, з ловищи... з дубровами, из луги, з болоты, з рудами (Острог, 1465 AS I, 57); А хотар тому селоу Греком поченши от берег Сирета... оу могилоу копаною, от толь прости черес поле на край (д)руогого лоугоу на могилоу копаною, та прости черес того лоуга и черес поле оу каменой крѣници на копаною могилоу (Сучава, 1488 BD I, 348);

в е л и к и й л о у г ъ (2) див. ВЕЛИКИЙ¹.

ФОРМИ: род. одн. лоугоу (1481 BD I, 258; 1488 BD I, 348); знах. одн. лугъ, лоугъ 2 (1392 Cost. I, 7; 1427 DIR«А» 450); лоуга 1 (1488 BD I, 348); ор. одн. лугомъ 1 (1391 P 45); ! лоукомъ 1 (1400 Cost. I, 37); ор. мн. луги (1418 P 89; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 119; 1437 AS I, 34; P 136; 1438 P 138; 1445 АкЮЗР I, 17; 1446 АкЮЗР I, 18; AS I, 43; P 152; 1465 AS I, 57).

Див. ще *ВИШНІИ ЛОУГЪ.

ЛУД ч. (1) (особова назва, пор. стч. Ludislav): В Берестыи войтъ володимирский Луд, а Сташко ратушный... личбу делали з мыта володимирского (Берестя, 1496 АЛРГ 78).

ФОРМИ: наз. одн. Луд (1496 АЛРГ 78).

*ЛУДОВИЧЪ ч. (2) (особова назва): и тежъ просиль есми пана войта Володимирского Федка Лудовича, штобы печатъ свою прыложилъ къ сему моему листу (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 106); Федько писар брал личбу у Сенюты а у войта володимирского у Федка Лудовича (б. м. н., 1497—1498 АЛРГ 79).

ФОРМИ: род. одн. Лудовича (1497—1498 АЛРГ 79); знах. одн. Лудовича (1440—1492 АкЮЗР II, 106).

ЛУЖАНЕ, ЛОУЖАНЫ мн. (2) (назва села на Буковині) Лужани: мы алекса(н)дръ воевода... чини(м) знаменито... оже то(т) истинный слоуга на(ш), па(н) косте [в]рани(ч) прїиде прѣ(д) нами... и прода(л) свое село... на имъ лужане, шо соу(т) пониже рипоужинци, на проуть (б. м. н., 1453 Cost. II, 495).

ФОРМИ: наз. лужане 1 (1453 Cost. II, 495); лоужаны 1 (1453 Cost. II, 496).

!ЛОУЖБУ (СЛОУЖБУ) див. СЛОУЖБА.

*ЛУЖЕШЕВЪ прикм. (2) ◇ потокъ лужешевъ див. *ПОТСКЪ¹.

ФОРМИ: род. одн. ч. лужешева (1413 P 83); дав. одн. ч. лужешевъ (1413 P 83).

*ЛОУЖКА ж. (2) лужок (1): А хотар тому селоу Греком поченши от берег Сирета от знаменаной тополи черес лоужкоу оу могилоу копаною (Сучава, 1488 BD I, 348); и нижняя Лоужка (1) див. НИЖНІИ.

ФОРМИ: род. одн. Лоужкы (1436 ВАМ 33); знах. одн. лоужкоу (1488 BD I, 348).

Див. ще *ЛОУЖОКЪ.

*ЛОУЖОКЪ ч. (1) лужок: а хотары тѣмь селомъ... поченши... отъ малого лоужка и къ поросъчой (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: род. одн. лоужка (1420 Cost. I, 135).

Див. ще *ЛОУЖКА.

ЛОУКА¹ ж. (8) лука (7): и къ тымъ дворищомъ, што суть поля того збопулъ лѣса Стручина, лука Моговище малое и великое... даемъ (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); а та(к) оузда(л) Ако самъ имъ(л) и с полемъ и землею и с луками и с водами и с рѣками (Галич, 1418 P 89); И то есмо дали на вѣкы вѣчныи... и съ всеми пожитки С поли И съ ро(л)ами И с лоуками И съ лѣсы И съ лозами (Луцьк, 1445 P 148); мы Олександръ (в ориг. Оксандръ.— Прим. вид.)... великий кн(А)зь литовский... чинимъ знаменито... иж вбачивши вѣрныи службы... кн(А)жати Костегина Ивановича Острозского... емоу имѣне н(а)ше именеъ Звагол... дали есмо... с паствами, з лозами, ис хворосты, з луками (Вільна, 1499 AS I, 117);

Х р е н н и ц к а я л у к а (1) див. *ХРЕННИЦЪКІИ¹.

ФОРМИ: наз. одн. лука (1408 АкЮЗР I, 6); род. одн. луки (1472 АрхЮЗР 8/III, 3); знах. одн. луку (1445 СРК 135); ор. мн. луками, лоуками 4 (1418 P 89; 1424 P 100; 1445 P 148; 1499 AS I, 117); ! лулуками 1 (1409 P 74).

Див. ще *КНАЖА ЛОУКА.

ЛУКА² ж. (1) (назва села у Волинській землі) Лука: а кн(А)зю Семену досталсА город Колоден а села: Чернехов... Лука, Олованчино (Луцьк, 1463 AS I, 54—55).

ФОРМИ: наз. одн. Лука (1463 AS I, 55).

ЛОУКА³ ч. (101) (особова назва, гр. Λουκάς): в недѣль (!)

в недѣлю на завтрѣе сто(г) луки евингл(с)та (Медика, 1404 P 70); мы иліа воевода и братъ гоствами стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже тотъ истинный слоуга нашъ лоука о(т) сихле слоужитъ намъ вѣрно (Васлуй, 1436 Cost. I, 473); а ми такожде есми и от нас дали и потвѣрдили слоугамъ нашимъ Лоуки и братїамъ его... тое прѣд-речено село на имъ Ончещїи (Сучава, 1487 BD I, 306); а на то естъ... вѣра наши(х) бояръ... вѣра пана шандра, паркалаба новогр(д)ского, вѣра пана лоука арбоуре, портаръ соучавского (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. лоука, лука 42 (1436 Cost. I, 473; 1445 Cost. II, 236; 1453 Cost. II, 468; 1466 BD I, 113; 1471

ДГСМПБ; 1473 BD I 187; 1487 BD I, 306; 1492 BD I, 509; 1494 BD II, 32; 1499 BD II, 146 і т. ін.); зам. род. вѣра пана лука, лоука 29 (1446 Cost. II, 241; 1466 BD I, 110; 1468 BD I, 126; 1471 BD I, 164; 1475 Cost. D. 4; 1487 BD I, 306; 1498 BD II, 126; 1499 BD II, 136; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); зам. дав. слузъ (попоу) нашемоу Лоука 4 (1487 BD I, 306; 1494 BD II, 32; 1497 BD II, 99; 1499 BD II, 147); род. одн. Лоуки, лоуки, луки 9 (1404 P 70; 1467 BD I, 119; 1470 BD I, 148; BD II, 310; DIR«A» 522; 1472 DIR«A» 528; Cost. D. 26; 1475 BD I, 206); лоуки 7 (1446 Cost. II, 270; 1460 Cost. S. 33; 1466 BD I, 106; 1468 BD I, 131; 1470 BD II, 306; 1471 DIR«A» 525; 1486 BD I, 290); дав. одн. лоуци 1 (1448 Cost. II, 362); лоуць 1 (1464 Cost. S. 59); Лоуки 1 (1487 BD I, 306); лоуки 2 (1467 BD I, 122, 123); ор. одн. лоукою (1443 Cost. II, 131; 1452 Cost. II, 422; 1496 ПЧФГ).

*ЛОУКАВЕЦКИЙ ч. (1) (особова назва): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже тоти истинни слугы наши сынове стана лоукавецкого, юрие и козма... слоужили намъ и(х) предкове правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1428 Cost. I, 201—202).

ФОРМИ: род. одн. лоукавецкого (1428 Cost. I, 202).

ЛОУКАВЕЦЬ ч. (2) (назва села на Буковині) Луківці: тѣмъ мы видѣвше и(х) правою и вѣрною слоужбою до насъ... дали есмы имъ оу нашей земли двѣ сель на има лоукавецъ и панковци (Сучава, 1428 Cost. I, 202); се азъ... ю Стефан(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвѣрдили есмы сѣои нашеи епискоупин о(т) радѣвце(х)... цркъ(в) на лоукавци (Сучава, 1490 DC 146—147).

ФОРМИ: наз. одн. лоукавецъ (1428 Cost. I, 202); місц. одн. на лоукавци (1490 DC 147).

*ЛОУКАНИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): и такожь дали есмы емоу идроугое село по(д)ботнѣми подли влъкана, пониже лоукани (Нямц, 1443 Cost. II, 120).

ФОРМИ: род. лоукани (1443 Cost. II, 120).

ЛОУКАЧЕЩИ, ЛОУКЪЧЕЩИ мн. (8) (назва села у Молдавському князівстві): мы илѣ воевода... знаемо чини(м)... оже то(т) истинни больри(н) па(н) вана порка... остави(л)... едно село на има лоукачещи, на сланы(м) тазловъ (Сучава, 1440 Mih. 208); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже... дали и потвѣрдили есмы еи... села на има Драгоещи и Лоукъчещи (Сучава, 1498 BD II, 125—126).

ФОРМИ: наз. лоукачещи 1 (1440 Mih. 208); Лоукъчещи 1 (1498 BD II, 126); род. лоукачещи (1459 DIR«A» 514); знах. лоукъчещи 2 (1462 BD I, 66, 67); лоукъчещи 1 (1462 Cost. D. 10).

ЛУКЕРЬА ж. (1) (особова назва, цсл. Глоукерия, Гликерия, гр. λυκερία) Лукерия, Лукера: Я пани Лукерья, пани Игнатоваа Боровиковаа... заставила есмы село свое Пъан кн(А)зю Михайлу а кн(А)зю Костянтину Ивановичом Острозским (Острог, 1481 AS I, 77).

ФОРМИ: наз. одн. Лукерья (1481 AS I, 77).

*ЛУКНО с. (1) міра меду: Се язъ великый кнА(з) дмитрий олгирдовичъ помолилса есмь боу ї стої бци далъ есмь сто(ї) бци гнидковича лукно пАтип (...— Прим. вид.) е (!) і озера (б. м. н., 1386 P 33).

ФОРМИ: знах. одн. лукно (1386 P 33).

*ЛОУКОВИЦКИЙ прикм. (1): а хотарь томуу вишеписа(н)номуу селоу да е(ст) поче(н)ши о(т) лоуковице... та боуковиною долоу до лоуковицкое (!) хотарь (Сучава, 1488 ДГСМП).

ФОРМИ: род. одн. ч. лоуковицкое (1488 ДГСМП).

Пор. *ЛОУКОВИЦЯ.

*ЛОУКОВИЦЯ ж. (3) (назва села у Молдавському князівстві): а хотарь томуу вишеписа(н)номуу селоу да е(ст) поче(н)ши о(т) лоуковице... на сто(л)пъ (Сучава, 1488 ДГСМП); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже придоша прАд нами... слоуга наш Иванко Левич ... и пле-

меник их Хринко от Лоуковице... и продали... едно село на имъ Щоубеюл (Сучава, 1492 BD I, 509).

ФОРМИ: род. одн. Лоуковице (1488 ДГСМП; 1492 BD I, 509).

ЛУКОМСКИЙ ч. (3) (особова назва): а при том был ки(А)зь Василей Лукомский (Берестя, 1448 AS I, 44); И Сопега рекъ: былъ жо мнѣ о томъ судъ и зъ зятемъ его княземъ Романомъ Лукомскимъ, о тыи люди о Дексеневичи (б. м. н., 1498 АЛМ 169).

ФОРМИ: наз. одн. Лукомский (1448 AS I, 44; 1488 AS I, 88); ор. одн. Лукомскимъ (1498 АЛМ 169).

! ЛОУКОМЬ <ЛОУГОМЬ> див. *ЛУГЪ.

*ЛОУКОННИЦА ж. (1) (назва села у Троцькому воеводстві): Писан оу Лоуконницы (Луконница, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: місц. одн. оу Лоуконницы (1478 AS III, 17).

*ЛОУКОННИЧАНИ мн. (1) (назва людей за місцем проживання, пор. Лоуконница) луконничани: и пани Василеваа... поставила перед нами Лоуконничани, королевских людей из Ярнева и зъ Сынковичъ (Луконница, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: знах. Лоуконничан (1478 AS III, 17).

ЛОУКЪЧЕЩИ див. ЛОУКАЧЕЩИ.

*ЛОУКЪЧЕЩИ див. ЛОУКАЧЕЩИ.

ЛУКЪЯНОВ прикм. (1): А писал духовницу королевский дворенинъ Митко, Лукьянов сын (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Лукьянов (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29).

Пор. ЛУКЪАНЪ.

ЛУКЪАНЪ ч. (1) (особова назва, цсл. Лоукьянъ, гр. Λουκιανός, лат. Lucianus) Лукьян: а на то послуши иванъ владычинъ зАть... лукьянъ тивунъ (б. м. н., 1385 P 28).

ФОРМИ: наз. одн. лукьянъ (1385 P 28).

! ЛУЛУКАМИ <ЛУКАМИ> див. ЛОУКА¹.

*ЛОУМИНАТА ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): та(м) мы видѣвш(е) и(х) правою и вѣрною слоужбою до на(с)...дали есмы и(м)... оу врѣ(х) <лоу>минатеи, оу крѣници силище (!) (Сучава, 1448 Cost. II, 316).

ФОРМИ: род. одн. <лоу>минатеи (1448 Cost. II, 316).

ЛУМИРАНИ мн. (1) (назва селища у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... дали есмы ему... едно селище на милковъ, на има лумирани (Сучава, 1435 Cost. I, 402—403).

ФОРМИ: наз. лумирани (1435 Cost. I, 403).

*ЛУНА¹ ж. (1) (цсл. лоуна, лат. luna) ◇ <к р у г ъ> л у и ы див. КРУГЪ.

ФОРМИ: род. одн. луны (1465 АкВАК III, 4).

ЛОУНА² ж. (4) (особова назва, молд. луна «місяць»): И оуоставши Лоука и жена его Лоуна и брат Лоуныи (!) Иванко и дали оу роуки паноу Албоу тоти вишеписанныи кони (Сучава, 1467 BD I, 122).

ФОРМИ: наз. одн. Лоуна 2 (1467 BD I, 122); зам. дав. женъ его Лоуна 1 (1467 BD I, 123); род. одн. ! Лоуныи (1467 BD I, 122).

*ЛОУНГАНИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): и мы видѣвше и(х) <правою и вѣрною слоуж>бою до на(с)... потвѣрдили есмы имъ <...село> повыше <л>оунгани, на има фынтиръле (Васлуй, 1439 Cost. II, 51—52).

ФОРМИ: род. <л>оуигани (1439 Cost. II, 52).

ЛУНИКЪ ч. (1) (особова назва): а на то свѣдоци панъ маргинъ воевода... панъ бѣданъ лАшковський соцкии тербовельскии луникъ (Львів, 1386 P 31).

ФОРМИ: наз. одн. луникъ (1386 P 31).

ЛУПАНЬДИЧЬ ч. (2) (особова назва): Што писалъ еси до насъ, што тамъ держалъ землю Карпъ Лупаньдичъ, а даль былъ ему землю тую ещо небошкы князь Семень, и потомъ тотъ Карпъ Лупаньдичъ побегъ до Волохъ (Краків, 1487 РИБ 434).

***ŁUCZANY** мн. (1) (назва людей за місцем проживання, пор. Луцьк) лучани: A i toho wasza milost (!) ne smotryte, szto pam i onoie peremiryie wczyniło, szto waszy s Łuczany wziali (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ФОРМИ: ор. **Łuczany** (1433 ЗНТШ LXXVI, 141).

ЛОУЧИН, ЛОУЧИНЬ прикм. (3): Пис(а) Іон, брат Лоучин, оу Соучавъ (Сучава, 1481 ВД I, 257); Пис(а) Іон, братъ Лоучин, въ Соучавъ (Сучава, 1483 ВД I, 268).

ФОРМИ: наз. одн. **Лоучин, лоучинь** (1481 ВД I, 257; 1483 ВД I, 268; Cost. S. 122).

Пор. **ЛОУКА**³.

***ЛУЧИНЪ ГОРОДОКЪ** ч. (1) (назва містечка у Смоленській землі): Билъ намъ чоломъ окол(ь)ничый Смоленскій, наместъникъ Лучина Городка, князь Олехно Василевичъ Глазына и просилъ въ насъ въ Смоленскомъ повете... села, на имя Давыдкова Сквородина и братаничовъ его (Вільна, 1499 РИБ 776).

ФОРМИ: род. одн. **Лучина Городка** (1499 РИБ 776).

ЛОУЧИНЬ див. **ЛОУЧИН**.

***ЛУЧИЦЯ** ж. (1) (назва міста в Польщі, пор. Łęczysa): а доканалосА тое дьло оу годъ (!) лучици (Лучица, 1388 Р 39).

ФОРМИ: місц. одн. оу **лучици** (1388 Р 39).

Див. ще ***ЛАНЧИЦЯ**.

***ЛУЧИЧЬСКИЙ** прикм. (1): Въдаи то каждыи члѣвъ кто на тыи листъ посмотрить оже я князь еоунуттии и кистюттии... чинимы миръ твердыи ис королеми казимиромъ польскѣмъ (так. — Прим. вид.)... и съ его землями краковскою и судомирскою сиразьскою кувявскою лучичьскою (б. м. н., 1352 Р 5).

ФОРМИ: ор. одн. ж. **лучичьскою** (1352 Р 5).

Див. ще **ЛАНЧИЦКИЙ**.

Пор. ***ЛУЧИЦЯ**.

ЛУЧЮОУЛЬ ч. (1) (назва озера у Молдавському князівстві): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы монастыреви стго оузнесеніа христова... одно озеро на прутъ на имя лучюоуль (Сучава, 1409 Cost. I, 71).

ФОРМИ: наз. одн. **лучюоуль** (1409 Cost. I, 71).

Див. ще **ЛУЧЮ**.

ЛУЧЮ ч., невідм. (1) (назва озера у Молдавському князівстві): мы петръ воевод(д)... чинимъ знаменито... оже... дали есмы се(с) ли(ст) нашъ селамъ монастирскимъ о(т) немцъ, на имя темишеши... драгомиреши и хлапещи и озеры и(х) лучю и захорна (Сучава, 1447 Cost. II, 288).

Див. ще **ЛУЧЮОУЛЬ**.

ЛУЧКА ч. (1) (особова назва, пор. Лоука): а при томъ были судъ и свѣдци панъ ходко чемеръ... панъ лучка воить сольский (Зудечів, 1411 Р 80).

ФОРМИ: наз. одн. **лучка** (1411 Р 80).

***ЛУЧОСКЪ** ч. (1) (назва міста у Волинській землі) Луцьк: Старосте Луцькому, маршалъку Волинское земли, пану Петру Яновичу... и инымъ хто погомъ будетъ отъ насъ Лучоску и маршалство Волинское земли и Володимиръ держать (Судомир, 1488 РИБ 424).

ФОРМИ: знах. одн. **Лучоскъ** (1488 РИБ 424).

Див. ще **ЛУЦКИЙ** (лучское мѣсто), ***ЛУЦКЪ**.

***ЛУЦЬКЪ** див. ***ЛУЦКЪ**.

***ЛУЧЬСКЪ** див. ***ЛУЦКЪ**.

ЛУЧЬСКИЙ див. **ЛУЦКИЙ**.

ЛОУШКЪ ж. (2) (особова назва, пор. Лукерья або Лоушея): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинни Марицъ, дочка Симина... и сестра ей Лоушкъ... дали и потвърдили есмы им... едно село... на имя Нънещи (Васлуй, 1495 ВД II, 53).

ФОРМИ: наз. одн. **Лоушкъ** (1495 ВД II, 53); дав. одн. **Лоушки** (1495 ВД II, 53).

ЛОУШЧЕЩЪ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы видѣвше его правою и вѣрною слоужбою до на(с)... потвърди(ли) есмы емоу ... пА(т) сель на раковъ, на имя поунжещъ... гръчинещъ... лоушчещъ, четвъртое

село, где е(ст) коуръ секъ, пАтое село где было лѣтвище и(х) старое от вѣка (Васлуй, 1437 Cost. I, 515).

ФОРМИ: наз. одн. **лоушчещъ** (1437 Cost. I, 515).

ЛЪЗЕЩИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): а стани съ достало, оу ей ча(ст), села, на имя спиръни... и лъзещи (Сучава, 1493 Cost. D. 45).

ФОРМИ: наз. лъзещи (1493 Cost. D. 45).

ЛЪЛЕЩИ див. **ЛАЛЕЩИ**.

***ЛЪПОУШНА** див. ***ЛАПОУШНА**.

***ЛЪСТЬ** див. ***ЛЪСТЬ**.

ЛЪХОВЪНІИ мн. (1) (назва селища у Молдавському князівстві): слоуга наш Дашко... п(родаль... сели)ше на имя Лъховънни слоузъ нашемоу Тоадероу Германоу (Сучава, 1488 ВД II, 247).

ФОРМИ: наз. **Лъховънни** (1488 ВД II, 247).

***ЛЫБЕДЬ** ж. (1) (назва річки у Київській землі): Я, Андрей Александрович... державца Киевскій... границу есми положилъ Плоской ниве подле дороги великое, которая идеть от Печерского мистря к Лыбеди к рѣчке (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158).

ФОРМИ: дав. одн. **Лыбеди** (1491 АрхЮЗР 8/IV, 158).

***ЛЫНКГВЕНСКИЙ** прикм. (1) (пор. Лынкмены, Лынкмены у Віленському воеводстві): Нашимъ намѣстникомъ ковенскому вилкомирскому оутенскому оникшьтенскому лынкгвенскому и въшполскому (Перемишль, 1447—1492 ЛКНКВ).

ФОРМИ: дав. одн. ч. **лынкгвенскому** (1447—1492 ЛКНКВ).

***ЛЫПА** див. ***ЛИПА**.

***ЛЫСТЬ** див. **ЛИСТЬ**.

***ЛЫСЫИ** ч. (1) (особова назва): А пить могоричъ оу андрѣка оу дому лысого за двѣ гривнѣ вснии меду за гривну а пива за гривну (Перемишль, 1366 Р 12).

ФОРМИ: род. одн. **лысого** (1366 Р 12).

***ЛЫТЫНЪ** ч. (1) (назва міста у Подільській землі) Літин: одътоль уверхъ рички Дидовки... до рики Згару... где есмо застали пана Кмыту, который призналъ: же по левой рички Кулыгы грунтъ Мыкулынскій, а по правой мой до Лытына (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: род. одн. **Лытына** (1430 ГВКЛ 8).

***ЛЫЧНЫЙ РОГЪ** ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): а за проуто(м) на деренико(х) да есть мѣсть (sic.— Прим. вид.) где танко селить (sic.— Прим. вид.) на лычномъ рогу (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: місц. одн. на **лычномъ рогу** (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

Ль¹ спол. (3) **1.** (зв'язує члени речення) (розділсво-перелічувальний, чергується з сполучником и л и) або, чи, чи то (2): Якожъ проавиль есмы переже сего королю его милости, и король бы его милость о томъ розъсмотрелъ и намъ допомагалъ тыми разы, пенАзьми ль. людьми ль, или именьемъ (б. м. н., 1481 ВД II, 364).

2. (зв'язує речення) (приєднує підрядне умовно-часове — у препозиції) коли, якщо (1): коли(ж) которыи мешанінъ алюбо соука алюбо иньи торговли а которому земліноу бе(з) запісЖ повери(т) а оу право с нимъ поиде(т) тогды имееъ тотъ мешанінъ добрыми лю(д)ми на нс(т) досве(т)чи(т) а запітца ль тогды имееъ самъ своєю роукою о(т)присАчь (XV ст. ВС 18 зв.).

Див. ще **ЛИ¹**.

Ль² част. (1) (питальна, у непрямому питанні) чи: И мы того старого воита Труша и тыхъ мѣщанъ старыхъ въ той речи опытывали, какъ здавна бывало, волно-ль будетъ было (!) мѣщаномъ... тые кожи малые купити (Луцьк, 1495 АЛМ 88).

Див. ще **ЛИ²**.

Львовичъ ч. (2) (особова назва): Намѣстнику Переломскому и Ожскому, Князю Ивану Львовичу и инымъ намѣстникомъ нашимъ (Вільна, 1495 РИБ 601); Прав(илъ) мар(шалокъ) двор(ный), нам(ѣстникъ) Мер(ецкій) и

Ут(енскій), Кн(язь) Михайль Львовичъ (Глинскій) (Краків, 1500 *АЛМ* вып. 2, 59).

ФОРМИ: наз. *одн.* Львовичъ (1500 *АЛМ* вып. 2, 59); дав. *одн.* Львовичу (1495 *РИБ* 601).

*ЛЬВОВСКИ *див.* ЛВОВСКИИ.

ЛЬВОВЧАНЕ, ЛИВОВЧАНЕ, ЛИВОВЧАНЕ *мн.* (16) (назва людей за місцем проживання, пор. *Лвовъ) львів'яни: а львовчане што имуть понти до браилово, по рыбы, на крайнее мыто, или у баковъ или у берладъ, тамъ имуть дати, отъ гривну по полътора гроша (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); А ещче есми дали Ливовчаном абы держали собы один дом торговским обычаемъ оу Соучавъ (Сучава, 1460 *BD* II, 276).

ФОРМИ: наз. *ливовчане, ливовчане* 8 (1434 *Cost.* II, 669, 670; 1456 *Cost.* II, 790, 791; 1460 *BD* II, 275); *львовчане* 2 (1408 *Cost.* II, 632); дав. *ливовчаном, ливовчаномъ* (1456 *Cost.* II, 790, 791; 1460 *BD* II, 275, 276).

*Див. ще *ЛЬВОВЬЦѢ.*

ЛЬВОВЬ ¹ *прикм.* (2): тогда пожадал ест, оу нас слоуга нашъ вѣрныи ходко быбелскыи, абыхом потвердили кнАзА львовы листы (Судомир, 1361 *AGZ* 6); а се листъ кнА(з) ильво(в) на добаниви(ч)ѣ (Львів, 1443—1446 *P* 147).

ФОРМИ: наз. *одн. ч.* ильво(в) (1443—1446 *P* 147); *знах. мн. ч.* львовы (1361 *AGZ* 6).

Пор. ЛЕВЪ.

*ЛЬВОВЬ² *див.* *ЛВОВЪ.

*ЛЬВОВЪСКИИ *див.* ЛВОВСКИИ.

*ЛЬВОВЬСКИИ *див.* ЛВОВСКИИ.

*ЛЬВОВЬЦѢ *мн.* (1) (назва людей за місцем проживання, пор. *Лвовъ) львів'яни: аже пойдуть тарове (!) на львовскую землю тогда руси на львовьцѣ не помагати (б. м. н., 1352 *P* 6).

ФОРМИ: *знах. львовьцѣ* (1352 *P* 6).

Див. ще ЛЬВОВЧАНЕ.

*ЛЪПШИИ *див.* *ЛѢПШИИ.

ЛЪНЬ *ч.* (1) (*особова назва, молд.* лынэ «шерсть»): мы стефа(н) воево(да)... знаменито чини(м)... о(ж) тоги исти(н)иии на(ш) слоуга, па(н) льнь роужинь, слоужил(л) на(м) правою (!) (и) ве(р)но (Сучава, 1459 *Cost.* S. 21).

ФОРМИ: наз. *одн.* льнь (1459 *Cost.* S. 21).

ЛЪВОВСКИИ *див.* ЛВОВСКИИ.

*ЛЪСТИВЫИ *прикм.* (1) (*цсл.* льстивыи) лицемерный, обманливый: Не ест то ди(в) ани новина иже писа(л) такки рѣчи... жадаа а хотА своими льстивыми писмы мысли ваши прогивоу намъ завжды чисте а вѣрны о которы(х) жо непорушоны въ вѣре оуоставичнъ а въполнъ мы дооубамы (Брест Куявскій, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *ор. мн.* льстивыми (1447—1492 *ЛКБВ*).

*ЛЪСТЬ *ж.* (58) (*цсл.* льсть) лицемерство, обман (1): абы тое што к ва(м) писали безо льсти писали Бо ровными таковыми хитростями и льстами през мистра и законъ льть вышши(х) проминоулы(х) частокро(т) оболщонысмы (Брест Куявскій, 1447—1492 *ЛКБВ*);

без лъсти (57) широко, широкосердно, без обману: а кнАзю дмитрию помагати королеви на всАкого неприятелА опроче своеѣ братъ безо всАкоѣ хитрости и льсти своимъ животомъ (б. м. н., 1366 *P* 14); исталасА торгувлА межи добрыми людьми... аже пани хонька васковая дАдъковича жена изъ дѣтми своими... сама то вчинила безо льсти и безъ хитрости (Перемишль, 1378 *P* 25—26); такъ ж мы

слюбуемы инъ и слюби(ли) есмы нашому милому приятелю стефану воеводу... о(т) всего нагабанъ... и о(т) его неприАтелии... боронити... безо лсти а без хитрости (Ланцица, 1433 *P* 124—125); а слоуге нашому Михайлоу с того имени слоужити нам верно безо льсти и хитрости (Луцьк, 1444 *AS* I, 40); Мы Георгіе архіепископъ соучавскій... панове рада земли молдавской... слюбили есмо... кролеви полскому... всѣе моцне а непорушенно дръжати и ховати, безъ всѣкои льсти и зрадѣ (Гирлов, 1499 *BD* II, 425—426).

ФОРМИ: *род. одн.* лсти, льсти, л(с)ти, льсти (1366 *P* 14; 1388 *P* 37; 1395 *Cost.* II, 610; 1401 *P* 64; 1411 *Cost.* II, 637; 1435 *Cost.* II, 679; 1444 *AS* I, 40; 1448 *Cost.* II, 738; 1499 *BD* II, 426 і т. ін.); *ор. мн.* льстами (1447—1492 *ЛКБВ*).

*Див. ще *ЛЕСТЬ.*

*ЛѢВИЧЬ *див.* ЛЕВИЧЬ.

*ЛѢВЫИ *прикм.* (1) ◊ на лѣвоу рѣжоу (1) ліворуч, наліво, з лівого боку: а другы хотарь другомоу селу о(т) оустіе потоко(м) гори по потоко(м) о(т) потокоу на лѣвоу рѣжоу на доуба могилоу (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); по левой руке (5), по левой (1) ліворуч, наліво, з лівого боку: у того гостынца кгрунтъ Теремский по левой руке, а по правой Поддубецкий (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); тамъ же есмо копешъ усыпалы. грани на лыпи вытесаты велилы; одътоль увѣрхъ рички Дидовки... ниже урочища Брычнаго... где есмо застали пана Кмыту, который призналъ: же по левой рички Кулыгы грунтъ Мыкульнскій, а по правой мой до Лытына (Новоселица, 1430 *ГВКЛ* 8); и Бовбляне рекли вси: «правда ест, тые грани сам княз великий Швитригаило... зарубал и казал намъ потом держати и по тот дуб, што... стоит по левой руке дороги, што словоет Дягилев дуб, ино по лѣвой руке того дуба казал пану Ячнинскому держати» (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); по левой стороне (1), по левой (сторони) (2) ліворуч, наліво, з лівого боку: а едучи дорогою зъ полмили на западъ зимий... по половицы зъ Яровицею — по левой стороне Теремское (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2); и пришедши тамъ где впадаеть ричка Дидовка и тамъ застальсмо пана Даныла, который поведыль: же грунтъ мой по правой стороне, а по левой до Мыкульнець (Новоселица, 1430 *ГВКЛ* 8); отъ правое роуки або отъ левое (1) *див.* *ПРАВЫИ ¹.

ФОРМИ: *род. одн. ж.* левое (1484 *ЯМ*); дав. *одн. ж.* левой 8 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2; 1430 *ГВКЛ* 7, 8; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119, 120); *лѣвой* 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *знах. одн. ж.* лѣвоу (1400 *Cost.* I, 37).

*ЛѢВЪТЬ *ж.* (1) (назва села у Молдавському князівстві): «а хотарь емоу почавши о(т) лѣвѣтъ на брѣгъ пото(ка) (Сучава, 1414 *Cost.* I, 111).

ФОРМИ: *род. одн.* лѣвѣтъ (1414 *Cost.* I, 111).

*ЛѢДЦКИИ *див.* ЛАДСКИИ.

ЛѢНЦОВИЧОВО СЕЛО *с.* (1) (назва села на Буковині) Ленківці: а мы... дали есми ему... сель, на имаъ василовъ на дѣнистрѣ и... лѣнцовичово село (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305).

ФОРМИ: наз. *одн.* лѣнцовичово село (1448 *Cost.* II, 305).

ЛѢНЦѢ *ч.* (1) (*особова назва*): а панове наши по-именю... па(н) микоу(л) спатаръ и па(н) жоуржъ лѣнцѣ (Васлуй, 1456 *ЭСФ*).

ФОРМИ: наз. *одн.* лѣнцѣ (1456 *ЭСФ*).

ЛѢПЕИ *див.* ЛѢПѢИ.

*ЛѢПИТИ *дієсл. недок.* (2) (*без додатка*) мазати, штукатурити (шо): А глинарумъ што лѣпѣли (так.— *Прим. вид.*) около дому а клепачь наемаль 3 ехъ лѣпило за дѣнедѣ(л) истраву емъ даваль то шистъ гривенъ платиль есмъ глинарумъ, клепачь же казалъ платити (б. м. н., 1386—1418 *P* 35).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. с.* лѣпило (1386—1418 *P* 35); *3 ос. мн.* лѣпѣли (1386—1418 *P* 35).

*ЛѢПШЕ, LIPSZI *присл. в. ст.* (2) лѣпше, краше: А про тоъ намъ никакого перемирья не надобе с нимъ, lipszi wasza miłost sami nas kaznite, wolim ot waszole miłosti terpieti, niżby tomu nas prywodite (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); Сію книгу писа(л) дакъ мигаль пыхынскы изъ диакомъ иваномъ... Вы сѣби о(т)ци чтите але не к(л)инѣте которое емо слово (...— *Прим. вид.*) о(т)писал а которы (...— *Прим. вид.*) мѣ естъ лѣ(п)ше оправляите (б. м. н., 1492 *ЗОЕ*).

Див. ще ЛѢПЪЙ.

Пор. МАИПОЛИПШЕИ, НАИЛИПШЕ, НАЛЕПЕЙ.

*ЛѢПШИИ *прикм. в. ст.* (87) 1. (*значніший за силою, ступенем прояву*) більший (62): и на то єсмы привѣсили наши печати къ сему нашему листу про лѣпшее и повнѣшее оуврєненіє сихъ нашихъ слюбовъ (Дольный Торг, 1411 *Cost.* II, 638); а про лѣпшую твердость нашѣ печати к сему листу завѣшены (Ланчиця, 1433 *P* 123); А про лепшоую сведомость и твердость и печать нашу казали єсмы привєсити к сему нашему листу (Луцьк, 1446 *AS* III, 5); А на лѣпшеи справе(д)ливолости (!) к сему нашему листу печА(т) ншоу привѣсили (Київ, 1459 *P* 174); А для лѣпшого справедливости и потверженья сего моего листу просилъ єсмы ихъ милостей верхуписаныхъ на свидство, ижъ бы ихъ милостыи печати свои приложили къ сему моему листу (Вільна, 1499 *АСД* VI, 3);

(*трикшіий*) кращій (11): А на потверженъе того нашего листу, про лѣпшую памет и сведомост, печать нашу велели єсмы привєсити к сему нашему листу (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8—9); а на потвержене того н(а)шого жалована, про лепшую памет и твердость, печат н(а)шу велели єсмы привєсити к сему н(а)шому листу (Київ, 1437 *AS* I, 34); а на потвержѣньє про лѣпшую памА(т) сего наш(г) листу и печать нашу казали єсмы привєсити к сему нашему листу (Луцьк, 1446 *P* 152—153);

(*корисніший*) кращій (4): А то имъ у вѣки належати — волни продати, и замѣнити, отдати у свои лѣпшиѣ ужитки оборотити (Львів, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); Волен пан Оножко тоє имене Дажєв, куплю свою, продати отдати и кому хотя записати и замєнити и к своему лепшому пожитку обернути (Володимир, 1475 *AS* I, 72);

(*старанніший*) кращій (1): *My tohdy chotyeczcy po nich lępey sluzby dajemo ut... szelo... Kruselniczu* (Глиняни, 1395 *GL* 166);

(*повнїший*) кращій (1): а прото... можете... на тыи то послѣдний мистровы (листы) такъ о(т)писать подлоугъ словъ того то немецкого спискоу... а который тѣжъ єсмы ва(м) роуски(м) языко(м) прєложили длА лѣпшого розоумъня (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*);

(*выразніший*) чїткіший (1): КолисА хто правомъ вадит(т) о гранїца(х) оуказоуючи копца намне три любою иишья знаменїтая по полъхъ алубо в селѣ(х)... тогда по(д)комореи нашъ... имєєть прїпоустїть ко (до)све(т)ченїю который же лѣпшья знамена оукажетъ (XV ст. *СЯ* 42).

2. (*у знач. іменника с. р.*) користь, вигода (7): Воленъ то онъ продати, отдати и замѣнити и на церковь записати и къ своему вжиточному и лѣпшому обернути (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); вълни продати или за даръ дати На свое лѣпшее оберноути (Луцьк, 1445 *P* 148); Воленъ онъ то отдати, и продати, и замѣнити, и прибавити, и розширити, и къ своему лѣпшому и вжиточному обернути, какъ самъ налѣпѣй розумѣючи (Краків, 1500 *АЛМ* вип. 2, 59).

ФОРМИ: *род. одн. с. лѣпшого, лѣпшого* (1447—1492 *ЛКБВ*; 1491 *AS* I, 97); *дав. одн. ч., с. лѣпшому, лѣпшомуу* 3 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1490 *ЗХП* 136; 1500 *АЛМ* вип. 2, 59); *лепшому, ле(п)шомуу, лепшому* 3 (1475 *AS* I, 72; 1490 *ЗХП* 136; 1497 *AS* I, 112); *лѣпшомуу* 1 (1491 *AS* I, 97); *знах. одн. с. лѣпшее* 8 (1411 *Cost.* II, 638; 1439 *Cost.* II, 713; 1445 *P* 148; 1448 *P* 148; 1451 *ДГШХ*; *P* 157, 159; 1452 *P* 161); *лепшое, лепшое* 5 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; *AS* I, 42; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 13; 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; 1478 *ЗРМ*); *лепшее, лепшее* 2 (п. 1450 *ПІ* № 9; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 194); *лѣпшое* 2 (1452 *АкЮЗР* I, 21; 1465 *АкВАК* III, 4); *род. одн. ж. лепшое, лепшое* 3 (1449 *АЛМ* 8; 1475 *AS* I, 72; 1497 *AS* I, 112); *lepsey* 1 (1395 *GL* 166); *лепшой* 1 (1466 *AS* I, 63); *лѣпшой* 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); *лѣпшой* 1 (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141); *лѣпшее* 1 (2-а пол. XV ст. *СПС*); *лѣпшое* 1 (1499 *АСД* VI, 3); *знах. одн. ж. лѣпшую, лѣпшую, лѣпшоую* 20 (1430 *АрхЮЗР*

8/IV, 9; 1445 *P* 151; 1446 *АкЮЗР* I, 18; 1461 *AS* I, 54; 1465 *AS* I, 57; 1466 *AS* I, 61; 1470 *AS* I, 65; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1489 *AS* I, 89; 1499 *ПІ* № 3 і т. ін.); *лепшую, лепшоую, ле(п)шоую, лѣпшую, лепшую* 20 (1437 *AS* I, 34; 1444 *AS* I, 40; 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 11; 1451 *AS* I, 45; 1467 *СП* № 13; 1470 *AS* I, 67; 1485—1500 *AS* I, 121; 1487 *AS* I, 86; 1490 *AS* I, 92; 1497 *РИБ* 684 і т. ін.); *лѣпшоую* 5 (1433 *P* 119; 1437 *P* 136; 1438 *P* 139; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 103; бл. 1500 *ПІ* № 2); *лепшою* 1 (1488 *AS* I, 88); *лепшо* 1 (1478 *AS* I, 76); *місц. одн. ж. на лѣпшеи* (1459 *P* 174); *знах. мн. ч. лѣпшиѣ, лѣпшиѣ* 2 (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1409 *P* 74); *лѣпшии* 1 (1424 *P* 100); *знах. мн. с. лѣпшья* (XV ст. *СЯ* 42).

*Див. ще *ЛѢПЪЙШИИ.*

*Пор. *ШТОНАЙЛЕПШИИ.*

*ЛѢПЪШИИ *див. *ЛѢПШИИ.*

*ЛѢПЪШИИ *див. *ЛѢПШИИ.*

ЛѢПЪЙ, ЛѢПЕИ, ЛЕПЕИ, ЛЕПЪИ, ЛЕПЕИ *присл. в. ст.* (5) (*корисніше*) краще (1): а тоє выше писанное... зо всим правом... маєт быти продано... и отдано доброволне на свои потреби и вжитки обернути, какъ єму и єго властнымъ наследкомъ лепей а вжиточне взвидит сА (Вільна, 1499 *AS* I, 118);

(*старанніше*) краще (4): мы Вѣлкии коро(л) влодиславъ... многихъ зѣмль г(с)дръ знаємо чинимъ... аже... возревше єсмы на на єго (так.— *Прим. вид.*) вѣрною службу и хотАче по немъ ажъ бы тымъ лѣпей и вернѣи намъ... послужилъ... даємъ ємоу и дали єсмы... подѣ галичемъ чАгрово (Краків, 1394 *P* 53—54); также коли ми бгъ поможе(т) ку моеи огнинѣ буду господаремъ и воеводоу, оу земли валаской, слубую... аже хочю тымъ лепѣи служи(т)... кролю пол(с)кому (Берестя, 1400 *Cost.* II, 619); и мы узрѣвши на єго вѣрною службу, хотячи по немъ ажъ бы тымъ лѣпѣи и вѣрнѣи послужилъ намъ... даємъ, и дали єсмы слузѣ нашему Бѣдуну, на имя Єсифу, наше городище Копыстно (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6).

*Див. ще *ЛѢПШЕ.*

Пор. МАИПОЛИПШЕИ, НАИЛИПШЕ, НАЛЕПЕЙ.

*ЛѢПЪТИ *див. *ЛѢПИТИ.*

*ЛѢСКИИ *див. ЛАДСКИИ.*

*ЛѢСНИКИ *мн.* (1) (*назва села у Київській землі*) Лісники: а записалъ єсмы на своемъ имѣнии въ домъ Пречистой въ годъ же въ годъ, копу гроши взять въ Мойсиковичахъ а вѣлѣсникахъ при моемъ животѣ (Київ, 1398 *ДГПМ*).

ФОРМИ: *місц. вѣ лѣсникахъ* (1398 *ДГПМ*).

ЛѢСОВ *прикм.* (1) лісовий: а хотаръ томоу село, на имѣ шербановци, о(т) поняъ о(т) лѣсов роу, шо близ поуть... та черєс поле, простѣ къ другомоу лисоу (Сучава, 1492 *Cost.* S. 162).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. лѣсов* (1492 *Cost.* S. 162).

ЛѢСОКЪ *ч.* (7) лісок, гай (4): *Tohdy... Oleszko Pukosowicz u so staremy ľudmy wiwył zemliu szco ku Pokossowczom panu Mirosławu od Bludnik hranicza, po Lipowy Lissok* (Галич, 1413 *GL* 48); а хотаръ (кошил)овце(м) горъ роудою... поперекъ костюкова лѣска, о(т) *лѣска*, поперекъ доубровы (Сучава, 1432 *Cost.* I, 330); Про (т)о... Єго При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... зоставоуи И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище Тимоло(в) из лѣсо(м)ъ Гниле(п)ки(м)ъ... И и(н)шими Лєсами И лесками И зе(м)лАми (Прилуки, 1459 *P* 171);

лѣсокъ дворѣновъ (1) (*назва лісу у Молдавському князівстві*): а хотаръ тѣмъ селомъ почєнши о(т) молдави чере(с) лоугъ... та о(т)толѣ на доубови пенѣ та на край лѣсокъ дворѣновъ (Сучава, 1427 *DIR* «А» 450); костюковъ лѣсокъ (1) *див. *КОСТЮКОВЪ*; чорный лесокъ (1) *див. ЧОРНЫИ* 1.

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. на край лѣсокъ* (1427 *DIR* «А» 450); *род. одн. лѣска* (1432 *Cost.* I, 330; 1436 *Cost.* I, 459);

знах. одн. лесокъ 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); Lissok 1 (1413 GL 46); ор. мн. лесками (1459 P 171).

ЛѢСОТА ч. (2) (особова назва): а при-том (!) были свѣдци, пан петръ неоря... пан лѣсота, воевода кременецкыи (Судомир, 1361 AGZ 6); а на то послуши вѣдка ларивунъ ис кри(лошаны) перемышльскыи и печать его... панъ лѣсота друздъ кадолфовичъ (Перемишль, 1366 P 12).

ФОРМИ: наз. одн. лѣсота (1361 AGZ 6; 1366 P 12).

***ЛѢСОЦКИЙ** прикм. (1) (пор. Лѣсокъ, Лѣско у Сяноцкый землі, Лѣски у Белзкому воеводстві) ◇ лѣсоцк а я д о р о г а (1) (назва дороги): тоти старци... стали оу великого крихова кде переходить дорога зоудечевска... и подлѣ доубровы горъ до лѣсоцкой дороги котраа идеть и зоудечева до долины (Зудечів, 1413 P 83).

ФОРМИ: род. одн. ж. лѣсоцкой (1413 P 83).

ЛѢСЪ, ЛѢСЬ, ЛИСЬ ч. (194) лѣс (169): даемо надто подѣ Острогомъ тому господину отцу владыче... село наше Бусчу... зъ лесами (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2—3); коупилъ панъ ганько сварци... село и землю и доубровы и лѣсь (Львѣв, 1368 P 15); а ту исypали могилу... простъ на дубъ а о(т) дуба попрекъ лѣса простъ оу горохолину... (Галич, 1404 P 68); тамъ же вѣверхъ Кулыги просто до (ро)гу леса; а одъ леса ажъ до урочища Вирной долины (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); А хотарь томуо селоу от феерещем... прости черес лѣс до нижній конецъ полъни (Сучава, 1487 BD I, 291—292); Сказоуемъ тѣ(ж) хто коли свои свѣи оу чѣ(жи)и (!) гаи на жолоудъ оугони(т) а то(т) застанеть чѣи лѣ(с) имаеть вѣпра одно(т) с правомъ забить (XV ст. BC 37 зв.); Ино мы впамята(в)ши его к на(м) вѣрную слоужбоу... тое село вышереченное сомино... из доубровами из лѣсы исъ сеножа(т)ми... дали есмо ивашкоу роуциниовичоу (Вильна, 1499 ГОКІР);

(назви лѣсів або урочищ): <лѣсь> бугаевъ (1) (у Подільскый землі): Про (т)о нагорожаючи Емоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... Е(го) zostавоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище Тимоло(в) из лѣсо(м)ъ Гниле(ц)ки(м)ъ... бугаевомъ И и(н)шими Лесами И лесками (Прилуки, 1459 P 171); лѣсь в олчискыи (1) (у Волинскый землі): А коу томуо придалъ есми... землю пашноюу и бортноую и з синожатми поченши о(т) стго озера... по долгие лозы... попоу косити до граници и до конца лѣса волчиского (Перевали, 1440 P 142); лѣсь Гнилецкыи (1) (у Подільскый землі): Про (т)о нагорожаючи Емоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... Е(го) zostавоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище Тимоло(в) из лѣсо(м)ъ Гниле(ц)ки(м)ъ Томиловомъ... И и(н)шими Лесами И лесками (Прилуки, 1459 P 171); лѣсь дедьовъ (1) (у Волинскый землі): мы великыи кѣзь швтригаиль... чини(м) знаменито... ижъ... дали есмо ему... села... борышовку а борокъ... а лѣсь дедьовъ (Луцьк, 1438 P 138); лѣсы Драгоушовскыи (1) (у Подільскый землі): Про (т)о нагорожаючи Емоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... Е(го) zostавоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище И з лесами Драгоушо(в)скыи (Прилуки, 1459 P 171); лѣсь Кгоперецкый (1) (у Волинскый землі): и отгол приехали есмо к дорожцъ, што от Блаженника идеть в лѣсь Кгоперецкый (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119); <лѣсь> Ключевъ (1) (у Подільскый землі): Про (т)о нагорожаючи Емоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... Е(го) zostавоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище Тимоло(в) из лѣсо(м)ъ Гниле(ц)ки(м)ъ... Ключевомъ бугаевомъ И и(н)шими Лесами И лесками (Прилуки, 1459 P 171); лѣсь лохановъ (1) (у Молдавскому князівстві): а хотарь тѣмъ два селомъ поченше о(т) горъ на два доуба росохата... до лѣса лоханова (б. м. н., 1415 Cost. I, 121—122); лѣсь мошенскыи (2) (у Волинскый землі): А коу томуо придалъ есми на тоую цркъвь островъ мошное и озеро мошное и землю пашноюу и бортноую и з синожатми поченши о(т) стго озера лѣсо(м)

мошенски(м) а з лѣса мошенского по долгие лозы (Перевали, 1440 P 142); лѣсь Мыховъ (2) (у Подільскый землі): А перешедши верховину Ровиця... засталисмо пана Максима Тымковича, который повидиль, же... одъ той верховины на полудень у право грунтъ мой, а влево лѣсь Мыховъ — пана Карпова до Почапынець (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); лѣсь немѣцкыи (1) (у Молдавскому князівстві): а хотарь тѣмъ селомъ поченши о(т) молдави... та простъ чере(с) поле на рогъ лѣса немѣцкого (Сучава, 1427 ДІР«А» 450); лѣсь Почапынскый (1) (у Подільскый землі): и колы есмо проихалы черезъ лѣсь Почапынскый до долины Кобелька... ажъ тамъ есмо... засталы бояръ Хмельницкыи (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); лѣсь Ретовъ (1) (у Волинскый землі): увесъ лесъ Ретовъ, за Ретовкою къ Рожысчомъ, на западъ слонца, — до цркви Божое со всякыи пожитками прыдаемо (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); I e s S k w a g p u j (2) (у Подільскый землі): Nos Alexander Vitoldus... villam servitori nostro Vasilio Karaczewski, dictam Sytyakow, na wierch dolini Gdzurdzowu, pod lesom Skwarnem, i s tym sse lesom Skwarnem... dedimus (б. м. н., 1386 АрхЮЗР 8/1, 1—2); лѣсь Струч и н ѣ (1) (у Перемишльскый землі): и къ тѣмъ дворищомъ, што суть поля того зобопулъ лѣса Стручина, лука Моговище малое и великое... даемъ (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); <лѣсь> Томилонъ (1) (у Подільскый землі): Про (т)о нагорожаючи Емоу... При (в)сюи о(т)чи(з)нѣ... Е(го) zostавоую И си(м) Листо(м) моимъ Надаю... Городище Тимоло(в) из лѣсо(м)ъ Гниле(ц)ки(м)ъ Томиловомъ... И и(н)шими Лесами И лесками (Прилуки, 1459 P 171); лѣсь черныи (1), чорныи лѣс (2) листяний лѣс: мы кна(з) фе(д)оръ любортови(ч) чинимо то знамени-то... аже приида... па(н) ивашко льдошицкыи милъничъ жаловаль и поваль па(н) татомира балицко(г) аже емоу побралъ па(н) татомиръ вѣпръ оу черно(м) лѣсь (Зудечів, 1413 P 82—83); Деленови лѣс (1) див. *ДЕЛЕНОВИИ; Камень лесъ (1) див. КАМЕНЬ¹; нечачъ лѣсь (1) див. *НЕЧАЧЬ.

ФОРМИ: наз. одн. лѣсь, лѣс, лѣ(с) 4 (1413 P 83; XV ст. BC 37 зв., 38); лѣсь 1 (1430 ГВКЛ 8); род. одн. лѣса 28 (1404 P 68; 1411 Cost. I, 84; 1424 Cost. II, 956; 1440 P 142; 1453 Cost. II, 445; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18; 1491 BD I, 467; 1495 BD II, 63; XV ст. BC 38; 1497 BD II, 100 і т. ін.); лѣса, lisa 8 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1409 Cost. I, 65; 1428 Cost. I, 224; 1484 BD I, 285; 1488 BD I, 356; ДГСММ; 1492 Cost. S. 162); лѣса 6 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1430 ГВКЛ 8; 1491 BD I, 449); лѣсоу 3 (1458 Мѣ. Doc. 122; XV ст. BC 9, 38); лесоу 1 (XV ст. BC 38); ли(с) 2 (1432 Cost. I, 343; 1448 Cost. II, 324); род. зам. ор. под(д) лесоу 1 (1400 Cost. I, 37); дав. одн. лѣсоу 1 (1413 P 83); лѣсоу 1 (1492 Cost. S. 162); лесу 1 (1498 АрхЮЗР 8/IV, 120); лѣсови 1 (1413 P 83); знах. одн. лѣсь, лѣс, лѣ(с), лѣс 20 (1368 P 15; 1377 P 24; 1411 Cost. I, 84; 1421 P 96; 1422 P 97; 1433 P 125; 1446 ПГСММР; XV ст. BC 37; 1497 BD I, 100; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119 і т. ін.); лѣсь, лѣс, ли(с) 9 (1430 ГВКЛ 7; 1446 ПГСММР; 1456 ГПХМ; 1487 BD I, 292; 1488 ДГСММ; 1490 ДГСХМ; 1492 Cost. S. 162; 1493 BD II, 15); лес, лесъ, ле(с) 6 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1444 AS I, 42; XV ст. BC 8 зв., 37, 38); ор. одн. лѣсом, лѣсомъ, лѣсомъ, лѣсо(м), лѣсо(м)ъ 15 (1361 AGZ 6; 1378 ЗНТШ LI 5; 1399 P 59; 1413 P 83; 1434 Cost. I, 374; 1440 P 142; 4159 P 171; 1490 ДГСХМ; 1495 BD II, 63; 1499 BD II, 148 і т. ін.); лесомъ, лесом 4 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1386 АрхЮЗР 8/1, 1; 1394 P 54); lissom, lissom, lissom, lissom 3 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1413 GL 48; 1458 BD I, 24); місц. одн. оу лѣсь 2 (1413 P 83; XV ст. BC 38); оу лѣс 2 (1483 BD I, 275); оу лесъ 1 (XV ст. BC 37 зв.); в лесе 1 (XV ст. СЯ 9 зв.); оу лѣсоу 1 (1458 Мѣ. Doc. 122); оу ли(с) 1 (1456 Cost. II, 569); наз. мн. лесы (1478 AS I, 76); знах. мн. лѣсы 1 (1377 P 24); лесы 1 (XV ст. СЯ 9 зв.); ор. мн. лѣсы 26 (1377 P 24; 1408 АкЮЗР I, 6; 1415 P 87; 1424 P 100; 1433 P 127; 1451 P 156;

1459 P 174; 1466 AS I, 60; 1492 АЛМ 30; 1499 ГОКІР і т. ін.); лѣсы 26 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 118; 1444 AS I, 40; 1451 AS I, 44; 1467 СП № 13; 1474 AS I, 69; 1488 AS I, 242; 1491 AS I, 97; 1497 AS I, 112 і т. ін.); lîszî 1 (1395 GL 166); лисы 1 (1407 P 72); лѣсами 4 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1459 P 171; 1498 ГВКОО); лѣсами 1 (1451 АкЮЗР II, 106); місц. мн. оу лѣсъ(х) (XV ст. СЯ 42).

ЛѢТО, ЛЕТО, ЛІТО с. (989) рік (975): Писанъ въ великомъ Луцку, лета отъ создания мира 6830 (Луцк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); Въ лѣто шести тисѣщное шістьдѣсѣть семое купилъ панъ петрашъ дѣдичтво в анъны радивонькововъ (Перемишль, 1359 P 10); И на крѣпость сему нашъ печѣти привѣсили есмо к тому листу... подъ лѣ(т)мъ сѣго рож(с)тва г(с)нѣа ѿ тѣ чѣ лѣ(т) (Сучава, 1395 Cost. II, 613); П(и)сан оу Києве, под лет(ы) рожества Х(ри)с(то)ва а. лет и у. л. з. лет (Київ, 1437 AS I, 34); И миліи богъ да оумножит вам лета, амин (Торговище, 1481 ВД II, 358); писанъ в Троцохъ подъ лѣты Божіею нарощени тысяча чотыриста девѣдѣсѣть осмое (Троки, 1498 ГВКОО); Данъ во Мстиславли. Лѣто семь тысячей осмое (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3);

дорости лѣтъ (2) див. *ДОРОСТИ; имати лета разоумоу (1), имати (мати) лета разоумоу (4) див. ИМАТИ²; имети лѣт разоумоу (1) див. ИМѢТИ; курѣчѣе лѣто (1) див. *КУРАЧИИ; новое лѣто (3) див. *НОВЫИ; пріити влета (1), пріити лѣтъ до разоумоу (1) див. ПРІИТИ.

ФОРМИ: наз. одн. лѣто 15 (1378 ЗНТШ LI, 5; 1407 Cost. II, 629; 1415 P 87; 1422 P 98; 1434 P 128; 1437 P 137; 1446 AS I, 43; 1451 P 157; 1461 AS I, 54; 1500 АСД II, № 3 і т. ін.); лѣ(т) 8 (1370 P 18; 1388 P 39, 44; 1391 P 45; 1393 P 52; 1398 P 58; 1401 P 66; 1419 DIR«А» 444); лето 1 (1488 AS I, 242); lîto 1 (1395 GL 166); лѣ(т)ъ 1 (1404 P 68); ск. н. лѣ 1 (1466 ОБРН 128); л. 1 (1491 ВД I, 464); род. одн. лѣта 39 (1361 AGZ 6; 1388 P 37; 1401 P 64; 1411 P 77; 1421 P 94; 1436 Cost. II, 707; 1443 P 145; 1451 АкЮЗР II, 106; 1473 ЗНТШ V, 3; 1499 ГОКІР і т. ін.); лета, лет(а) 5 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1394 P 54; XV ст. ВС 21 зв.; 1444 AS I, 40; 1497 AS I, 112); lîtha 2 (1395 GL 166; 1407 АрхЮЗР 8/1, 4); лѣ(т) 6 (1368 P 15; 1388 P 41; 1399 P 59; 1421 P 96; 1424 P 106; 1433 Cost. II, 653); знах. одн. лѣто, лѣто,

лѣто 384 (1359 P 10; 1401 АкВАК III, 2; 1426 ВАМ 22; 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5; 1452 Cost. II, 410; 1462 ВД I, 71; 1476 ВД I, 212; 1491 AS I, 97; 1497 ВД II, 107; 1500 Cost. S. 231 і т. ін.); лѣ(т), лѣ(т), лѣ(т)о 203 (1341 ОБРН 75; 1391 P 45; 1424 Cost. I, 162; 1434 P 128; 1442 Cost. II, 97; 1453 Cost. II, 446; 1463 AS I, 56; 1472 Cost. S. 88; 1487 AS I, 240; 1499 ПИ № 3 і т. ін.); лето 9 (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18; 1474 AS I, 69; 1475 AS I, 72; 1478 AS I, 76; 1487 AS I, 241; 1488 AS I, 88; 1497 РИБ 684; 1499 РИБ 777); ск. н. ле(т) 8 (1440 Мн. 208; 1464 AS I, 57; 1479 ВД I, 226; 1491 ВД I, 453, 473; 1493 АЛРГ 56; 1497 ПКІП; 1499 АЛРГ 95); lîto, lîtho 3 (1413 GL 48; 1420 AS I, 25; 1421 AS I, 27); lît 1 (1465 GL 176); ор. одн. лѣтомъ, лѣто(м), лѣ(т)мъ 4 (1366 P 12; 1388 P 41; 1393 Cost. II, 608; 1395 Cost. II, 613); лѣтмъ 1 (1388 P 39); місц. одн. оу (по) лѣтъ 3 (1392—1393 PФВ, 170; 1393 Cost. II, 608; 1421 P 92); влѣт(и) 1 (1482 AS I, 81); род. мн. лѣ(т), лѣтъ, лѣт, лѣтъ 155 (1361 AGZ 6; 1377 P 24; 1395 Cost. II, 613; 1407 P 72; 1419 P 91; 1438 P 139; 1451 AS I, 45; 1466 ВД I, 95; 1490 Пам.; 1499 ВД II, 425 і т. ін.); лет, лѣтъ, лѣ(т), лет 14 (1388 ZPL 108; 1437 AS I, 34; 1446 AS I, 43; AS III, 5; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; XV ст. ВС 7, 8, 21, 26 зв.; бл. 1471 ЛКЗ 93); ли(т), lîth 8 (1395 GL 166; 1407 АрхЮЗР 8/1, 4; P 72; 1413 GL 48); знах. мн. лѣта 14 (1388 P 37; 1393 P 14; 1398 ЗЛЕГК; 1448 Cost. II, 365; XV ст. ВС 22, 33, 34 зв., 35; СЯ 42, 42 зв.; 1452 P 161); лета 6

(XV ст. ВС 8 зв., 21 зв., 22, 26 зв.; 1481 ВД II, 358); лѣ(т) 3 (1352 P 6); ор. мн. лѣты, lîthy, л(т)ы 61 (1393 P 51; 1401 P 64; 1415 P 87; 1424 P 100; 1428 P 111; 1433 Cost. II, 653; 1445 АкЮЗР I, 18; 1451 P 157; 1478 ЗРМ; 1498 ГВКОО і т. ін.); лѣти 1 (1473 ЗНТШ V, 5); лет, лѣтъ, лет(и), лет(ы) 9 (1437 AS I, 34; 1444 AS I, 40; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 AS I, 43; AS III, 5; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 AS I, 45; 1497 AS I, 112); лѣты, lîty 5 (1387 СП № 12; 1388 ZPL 108; 1467 СП № 13; 1478 AS I, 76; 1490 Пам.); лѣ(т), лѣтъ 4 (1402 Cost. II, 623; 1411 P 80; 1413 ОБРН 115; 1422 P 98); lîthi 1 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4); лѣтъ 1 (1452 АрхЮЗР 8/IV, 61); місц. мн. по (оу) лѣте(х), лѣтехъ 3 (XV ст. ВС 21 зв., 22); по лѣтъ(х) 1 (XV ст. ВС 33); по лѣтъ(х) 1 (XV ст. ВС 34 зв.); наз. дв. лѣтъ (1402 Cost. II, 621); знах. дв. лѣте (XV ст. ВС 21).

*ЛѢТОВИЩЕ див. ЛѢТОВИЩЕ.

ЛѢТОВИЩЕ с. (3) місце лѣтнього перебування людей або худоби: тѣмъ мы... дали есмы имъ оу нашей земли села и(х) на имѣ на тоуловѣ где е(ст) дворъ и(х)... и кѣрбуенщи на лѣтовищоу (Сучава, 1429 Cost. I, 269); ещѣ... е(с)ми дали... е(дно) поустиною оу пото(к) езеро(в) ста(в) и лѣтовище и село садити (Сучава, 1453 Cost. II, 445).

ФОРМИ: наз. одн. лѣтовище (1437 Cost. I, 515); знах. одн. лѣтовище (1453 Cost. II, 445); місц. одн. на лѣтовищоу (1429 Cost. I, 269).

*ЛѢХОУЛЪ ч. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже пріидошъ прѣд нами... сынове Лѣхоула... и продали их правую отинуоу (Васлуй, 1495 ВД II, 57).

ФОРМИ: род. одн. Лѣхоула (1495 ВД II, 57).

Див. ще ЛЯХ.

ЛѢШНАА ж. (1) (назва села у Волинській землі) Лішня: И мы... дали есмо Емоу Село липоую... а лѣшнаа (Луцк, 1451 P 158—159).

ФОРМИ: наз. одн. лѣшнаа (1451 P 159).

*ЛЮБАНА ж. (3) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмы емоу... села оу нашей земли... и на жежія землю осадити о(т) оусти любана(м) горь и о(т) другою сторону о(т) оусти лазировы долины (Сучава, 1431 Cost. I, 317); тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрною службою до на(с)... далиже и потвердили есми... села на любанѣ на имѣ манзаци (Васлуй, 1436 DIR«А» 469).

ФОРМИ: род. одн. любанѣ (1434 Cost. I, 386); місц. одн. на любанѣ (1436 DIR«А» 469); дав. мн. любана(м) (1431 Cost. I, 317).

Див. ще *ЮБАНА.

*ЛЮБАНАСА див. *ЛЮБАНЪСА.

*ЛЮБАНОВЪ прикм. (1): а хотарь (кошил)овце(м) горь роудою потокомъ на конецъ несфои... а о(т) доубровы... хотаремъ о(т) любанова села (Сучава, 1432 Cost. I, 330—331).

ФОРМИ: род. одн. с. любанова (1432 Cost. I, 331).

Пор. ЛЮБАНЪ.

ЛЮБАНЪ ч. (1) (особова назва, молд., пор. слов. Любомір): мы панъ александръ воевода молдавскы и наши слугы... панъ балица... панъ любанъ... королю польскому... слюбуемы (Кам'янець, 1404 Cost. II, 625).

ФОРМИ: наз. одн. любанъ (1404 Cost. II, 625).

Див. ще *ЮБАНЪ.

*ЛЮБАНЪСА ж. (2) (назва річки у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали есмы имъ... села где е(ст) ватаманъ минко и на любанаси оу ставоу и где е(ст) станѣ (Сучава, 1429 Cost. I, 269); А хотар томоу... селоу... ниже великои могили; от толь... на копаноу могилоу шо ест оу дал от Любанъси (Сучава, 1492 ВД I, 510).

ФОРМИ: род. одн. Любанъси (1492 ВД I, 510); місц. одн. на любанаси (1429 Cost. I, 269).

Див. ще *ЮБЪНЪСА.

*ЛЮБАПРІИМНЫИ прикм. (1) прийнятний: коли(ж) оди(н) г(с)дръ вси(х) естъ тогда од(н)а манита маеть быти з(ра)до(ю) пановъ наши(х) которая(т) (!) имееъ быти вѣчно

и добраа и годѣчая а (!) была любапрїимна (!) вси(м) люде(м) (XV ст. ВС 34 зв).

ФОРМИ: наз. одн. ж. (!) любапрїимна (XV ст. ВС 34 зв.).

*ЛЮБАРТОВЪ прикм. (1): А про любартово ятьство хочем его постави(ти) на судъ передъ паны оугорскими (б. м. н., 1352 Р 6).

ФОРМИ: знах. одн. с. любартово (1352 Р 6).

Пор. ЛЮБАРТЪ.

ЛЮБАРТЪ ч. (7) (особова назва, лит. Liūbartas): я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимерский князь... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1); Билъ намъ чоломъ богомолецъ нашъ Ефремъ, владыка Луцкий и Острозский и покладалъ передъ нами листь данины певныхъ маестностей на Вольню, ку церкви соборной Луцкой... отъ князя Луцкого и Володимерского Люборта Кгедеминовича (Городно, 1498 АрхЮЗР 1/VI, 1).

ФОРМИ: наз. одн. Любарть (1322 АрхЮЗР 1/VI, 1; 1352 Р 5, 6; 1444 АрхЮЗР 1/VI, 8); род. одн. либорта 1 (п. 1341 Р 2); Люборта 1 (1498 АрхЮЗР 1/VI, 1); знах. одн. либорта (1352 Р 6).

ЛЮБЕЛСКИЙ, ЛЮБЕЛСКИЙ прикм. (2): А при томъ были свѣдци... панъ Янь Краковскій съ Тарнова... панъ Михаль Любелскій (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6); Мы воицехъ з бжиен мл(с)ти ярицибискупъ гнѣзденский... добеславъ съ сenna любелский... слобуемы и записуемы са стецку воеводъ земль молдавской (Ланчиця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. любелский, Любелскій (1408 АкЮЗР I, 6; 1433 Р 122).

Див. ще *ЛЮБЛИНСКИЙ.

Пор. *ЛЮБЛИНЪ.

*ЛЮБЕЦКИЙ прикм. (1) ◇ Любецкии мостъ (1) (назва мѣста на річці Лютиці у Волинській землі): я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимерский князь... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... зъ ловы, погонными и осочьными... почонъ отъ Песчаньки бродку... дорогою звечыстою до Любецкого мосту (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2).

ФОРМИ: род. одн. ч. Любецкого (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

Пор. ЛЮБЧО.

*ЛЮБЕЦЬКИЙ прикм. (5): Стояли пере(д) нами очевиство жалова(л) намъ писаръ нашъ... Федейко григорьевичъ на... пна о(л)бры(х)та ма(р)тиновича Кгасто(л)товича штожъ о(н) встоупається въ его ловы любецькии за немъио(м) Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: род. одн. ч. любецького (1499 ВФ); знах. одн. с. любецькое (1499 ВФ); наз. мн. любецькии (1499 ВФ); знах. мн. любецькии (1499 ВФ).

Пор. *ЛЮБЕЧЪ, ЛЮБЪЧО.

*ЛЮБЕЧЪ ч. (1) (назва земельного володіння у Віленському воеводстві) Любче: и Фе(д)ко мови(л) пере(д) нами штожъ тыи люди зъдавна осочники бывали того двора любецького зверъ сочывали на ты(х) пано(в) котории пере(д) тымъ тотъ дворъ любечъ держывали (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: знах. одн. любечъ (1499 ВФ).

Див. ще ЛЮБЪЧО.

*ЛЮБИМЫЙ прикм. (6) улюблений, любимый: а на то е(ст) вѣра г(с)д(в)а нашего вышеписаннаго илѣ воеводы и вѣра възлюбленнаго сна г(с)д(в)ами романа и вѣра любимаго брата г(с)д(в)ами жоупана стецки (Сучава, 1433 Cost.

I, 359); и еще дали есми а сто злат оугрскихъ... яко да творѣт ми памѣть на вѣки вѣчнииА... за доуша наша и за доуша подроужїа наше, имѣ еи настъ и чедо любимое Михоул чашник (Путна, 1476 ВД I, 217).

ФОРМИ: род. одн. ч. любимаго (1433 Cost. I, 359; 1443 ЛГСММ); знах. одн. с. любимое 1462 ВД I, 70; 1476 ВД I, 211, 217; род. мн. любимых (1476 ВД I, 215).

ЛЮБИТИ дієсл. недок. (7) (кому) (припадати до вподобу) полюблятися: а коли имуть купити татарський товаръ у иныхъ торгохъ нашихъ, тамъ имуть дати гдѣ его купать... та смѣть его продати кому любить (Сучава, 1408 Cost. II, 630—631); А коли имоуть коупити татарський товар оу иныхъ трѣгохъ нашихъ... та абы тот (то) варъ смил продати комоу любит (Сучава, 1460 ВД II, 273).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. любить, любит 4 (1408 Cost. II, 631; 1434 Cost. II, 668; 1456 Cost. II, 788; 1460 ВД II, 273); любить 1 (1409 Cost. I, 69); майб. 3 ос. одн. иметь, име(т) любити (1448 Cost. II, 359; 1453 Cost. II, 461).

Див. ще *ПОЛЮБИТИ, *СЛЮБИТИ СА.

*ЛЮБИЧЪ ч. (1) (особова назва): А при томъ были добрые люде па(н) васко любви(ч) писа(р) королевски(и) па(н) ива(н) мушата (Львів, 1478 ЗРМ).

ФОРМЫ: наз. одн. любви(ч) (1478 ЗРМ).

ЛУВКО ч. (1) (особова назва, пор. Любомир): А на то swidczy pan Michał Bukgrabia Haliczki... Chodor Poczuthy Chmiel, Lubko (Галич, 1413 GL 48).

ФОРМИ: наз. одн. Lubko (1413 GL 48).

*ЛЮБЛИНЪ ч. (2) (назва міста у Польщі, пор. Lublin) Люблін: Писанъ у Люблини (Люблін, 1410 АкВАК XI, 5); Pisan w Lubline (Люблін, 1478 АрхЮЗР 4/1, 8.).

ФОРМИ: місц. одн. у Люблини 1 (1410 АкВАК XI, 5); w Lubline 1 (1478 АрхЮЗР 4/1, 8).

*ЛЮБЛИНСКИЙ прикм. (1): я князь еоунутии и кистютии... чинимы миръ твердыи ис королемъ казимиромъ польскымъ (так. — Прим. вид.)... и съ его землѣми краковскою... люблинскою (б. м. н., 1352 Р 5).

ФОРМИ: ор. одн. ж. люблинскою (1352 Р 5).

Див. ще ЛЮБЕЛСКИЙ.

Пор. *ЛЮБЛИНЪ.

ЛЮБО¹ стол. (15) (зв'язує члени речення) 1. (розділово-перелічувальний) (4) або: а хто са име(т) оустоупа(т) оу мое

прида(н)е што а да(л) стмоу николе любо мои(х) детии любо хто име(т) держа(т) по мое(м) животь соу(ди)тса со мною пере(д) бромъ (Київ, 1427 Р 108); а по наше(м) животь кто боудеть г(с)дръ нашей земли, о(т) дѣтен наши(х) любо братїи наши(х) любо боу(д) кто кого бѣ избереть, тотъ штобы имъ непорушилъ нашего данїа (Сучава, 1433 Cost. I, 359).

(чергується із сполучниками а б о, а л ю б о, и л и, л и б о) або... або, чи... чи, чи то... чи то (10): оучинит(ь) ко-

торьи добрыи члвкъ кривду любо воевода а любо панъ оучинити исправу ис нимъ (б. м. н., 1352 Р 6); тогда емоу кондрать не хотѣлъ отповѣдати олижъ пришедъ вотчичъ далъ свою рѣчь васковъ в роуцъ любо стратить а любо добоудеть васко то жъ емоу Алъ кондрать отповѣдати его рѣчь (Галич, 1401 Р 65); коли жъ быхомъ хотѣли тыи двѣ селищи любо сами оуза(т)и оу него или кому приволили быхомъ выкупити и тогда имѣемъ дати ему за тыи двѣ селищи шестьдесѣть копъ тую подольскими полугрошники (Турейскъ, 1429 Р 112—113); Тѣ(ж) оуоставлѣемъ хто с коньмъ имее(т) граніцію о лѣ(с) а вондѣ(т) чере(с)а граніцію оу ле(с) а то(т) его застанеть мае(т) оу него оуза(т) за первое заста(т)е сокироу въ друоное застанѣ(т) любо мѣтель алюбю соу(ж)ню (XV ст. ВС 37); а чтобы мел того имѣна под кн(с)гинею, искати либо дадки мои, любо сестры (в ориг. сестстры. — Прим. вид.) мои або ближнии (в ориг. блежнии. — Прим.

вид.) мои... ино кн(с)г(и)ни ее милости (в ориг. мл. — Прим. вид.) ненадобе ничего с тыми мовити (Луцьк, 1494 AS I, 101); естли пакъ ваша мл(с)ть з г(с)дремъ наши(м) не запишетеса в мироу, и в прия(з)ни быги тогда о то та(м) такъ слышати што(ж) маю(т) тые люди тагну(ти) любо на королевоу землю брата ваше(и) мл(с)ти або на вашу мл(с)ть оу вашоу землю (б. м. н., 1496 ПДВКА 61).

2. (розділовий) або, чи, чи то (1): Мы князь Семень Алекса(и)дрови(ч) Велико(г) Кна(з)ства Своє(г) Киє(в)ского

о(з)на(і)моуемо Си(м) Листо(м) Наши(м) Хто бы На не(го) Посмотрити Любо. Чтoучи Єго Слоухати боуде(т) хотъ(в) Кому бы того вѣдати потреба И(ж) мы деи змилова(в)ши сА но(д) (!) слоугою ... Єремнею Ша(ш)ко(м)... при (в)стою о(т)чи(з)нъ... є(го) зоставаюю (Прилуки, 1459 P 171).

Див. ще АБО, АЛБО, АЛЄБО, АЛИ², АЛИБО, АЛЮБО, ЛИБО.

ЛЮБО² *присл. (б) (виступає у ролі предикативного слова)* завгодно: чинити ми исправно землАно(м) какъ бгу любо и осподареви моему вел(и)кому королю (б. м. н., бл. 1386 P 30); вси могууть поити про(ч) гдѣ коли комоу любо (XV ст. BC 26 зв.); а ис тими пинѣзми волно имъ торговати по оусим нашим (в *ориг.* наших. — *Прим. вид.*) торгом що имъ любо боудет (Сучава, 1460 BD II, 273—274); што г(с)дръ вашъ штефанъ воевода всказа(л) и намъ жалоуючы жалости наше о ижъ богъ милы(и) о(т)ца нашего короля его мл(с)ти с того света взялъ, ино в то(м) є(ст) божья воля што было его свето(и) мл(с)ти любо такъ вчини(л) (Вильна, 1493 ОПВВ 152).

***ЛЮБОВ¹** *ж. (1) (назва річки у Волинській землі):* коли пак стала валка оу земли и они пошли под лес к Ступну на речку на Любов (Ступно, 1444 AS I, 42).

ФОРМИ: знах. одн. Любов (1444 AS I, 42).

***ЛЮБОВ²** *див. *ЛЮБОВЪ.*

***ЛЮБОВНЫЙ** *прикм. (1) широсердечний, ширій:* От пана Киракола, вистърника и мытника... пишем много здравие и любовно поклонение братиАм нашим, пану бирью и пану митникоу от Брашева (Сучава, 1480—1484 BD II, 369).

ФОРМИ: знах. одн. с. любовно (1480—1484 BD II, 369).

***ЛЮБОВЪ** *ж. (19) 1. ласка (4):* се азъ.. панъ Игнатіе, реком(ь)и Юга, великий вистърникъ Иоанна Стефана воеводы, оже благопроизволих нашем благымъ произволеніемъ... от всеєж нашеж доброж волеж, паче же и от бога помощіа и любовіж яже по бозѣ къ свѣтомуу мѣстоу свѣтаго и славнаго благовещеніа прѣсвѣтѣи... нашеи богородици.. дали есмы трои двери от дамаскы чръвенои съ златом (Молдавиця, 1462 BD I, 70); Се азъ... панъ Игнатіе, рекомыи Юга... от всеєж нашадж доброж волеж, паче же и от бога помощіа, и любовь яже по бозѣ къ свѣтомуу мѣстоу свѣтаго и славнаго оупеніа... богородици... даль есмы едно село за Проутомъ на имѣ Ширьюуци (Путна, 1476 BD I, 211).

2. бажання (1): Я пан Волчко Хренницкій... отдал есми по Божой воли а по моей любвьи дочку мою Марину за пана Пашка Посяговецкого ему за жону и поступил есми ему у вгне... именовѣи мое Лопавши (Хринники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 2—3).

3. згода (1): Про тожъ, естли ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаете, какъ межы васъ доконьчанье было (в *ориг.* были. — *Прим. вид.*); а чей быхмо могли оучынити промежы вами любовъ и миръ и доконьчанье, якъ и перьвей было (б. м. н., 1499 BD II, 448—449);

оузяти л ю б о в ъ (2), л ю б о в ъ в з я т и (з ким) (1) вступити у дружні зв'язк: але коли посылали есте ваша милость своих пановъ до великого князя московського, абы есте оузяти ваша милость съ нимъ любовъ и доконьчанье, и дочерь бы свою за тебе далъ, и любовь и доконьчанье съ нимъ взяли есте, и крестъ есте целовали (б. м. н., 1499 BD II, 448); л ю б о в ъ о у т в е р ж а т и (межы кого) (1) зміцновати дружні зв'язки (між ким): Прото г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода и тоє теперъ о(т) вашею мл(с)ти жадаєть тежъ по томуу жъ бра(т)ству и прыятельство и любовь оутве(р)жаєть межы его мл(ст) и межы вашу

мл(с)ть, бо ваша мл(с)ть можете тому сами добре розоумети аже о(т) оуси(х) сторонъ поганьство татарове и ту(р)кове на хрестиянство какъся оукрепляютъ такъся оукрепляютъ (Вильна, 1493 ПОСВВ 152); мети л ю б о в ъ (б), л ю б о в ъ м е т и (3) *див. ИМЪТИ.*

ФОРМИ: дав. одн. любвьи (1472 АрхЮЗР 8/III, 2); знах. одн. любовъ, lubow, любов 15 (1476 BD I, 215, 216; 1493 ПОСВВ 152; 1494 BD II, 387, 388, 389; 1499 BD II, 448, 449); любовъ 2 (1476 BD I, 211, 216); ор. одн. любовіж (1462 BD I, 70); місц. одн. въ любви (1496 BD II, 407).

ЛЮБОРТОВИЧЬ *ч. (б) (особова назва):* Мы кнѣ(з) федоръ любортови(ч) знаемо чинимъ... аже... король пол(с)кии... и его кролеваА... Адвига... дали ми землю... съверскую (Віслиця, 1393 P 50—51); мы кнѣ(з) фе(д)оръ любортови(ч) чинимо то знаменито... аже приида пре(д) на(с)... па(н) дмитръ данилови(ч) з роуды жаловалъ и позвалъ па(н) мика дѣдошичко(г) аже емоу възалъ вепрѣ на его доубровъ (Зудечів, 1430 P 115—116).

ФОРМИ: наз. одн. любортовичъ 1 (1411 P 78); любортови(ч) 5 (1393 P 50; 1413 P 82; 1421 P 95; 1428 P 110; 1430 P 115).

***ЛЮБОРТЪ** *див. ЛЮБАРТЬ.*

***ЛЮБУЦКИЙ** *прикм. (1) (пор. Любуцьк у Смоленській землі):* Жаловали намъ кнѣги федорова федоровича Соколи(н)ская ись сыномъ свои(м) кнѣземъ федоро(м) федоровичо(м) Соколи(н)ски(м) на наместника мѣ(н)ского и любу(ц)кого пана богдана сопезжича рекомо бы онъ и(х) выгна(л) з ымене(и) и(х) о(т)чиньны(х) (Берестя, 1496 ВМКФС).

ФОРМИ: знах. одн. ч. любу(ц)кого (1496 ВМКФС).

ЛЮБЧО¹ *с. (7) (назва села у Волинській землі)* Любче: по половине зъ Любчемъ грань, куды речка идетъ, леси, урочысчы до Колодезьковъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); се А пани Федка, пана Юршина дочка... есми была чолом г(о)с(под)ару великому королю его м(и)л(о)сти Казимеру, ажебы его м(и)л(о)сть допустил мене ко именАм моим... на имѣ Фошен и Любчо в луцкомъ повете (Ровно, 1488 AS I, 241).

ФОРМИ: наз. одн. Любчо (1487 AS I, 241; 1488 AS I, 241, 242); род. одн. Любча (1487 AS I, 241); знах. одн. любчо (1487 AS I, 240, 241); ор. одн. Любчемъ (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2).

***ЛЮБЧО²** *див. ЛЮБЪЧО.*

***ЛЮБША** *ж. (3) (назва річки у Львівській землі):* тогды панъ данило приида (!) пред насъ и тАгалъ на воита зоудечовського на сулка о двориче о пысковича што на любши и на гугни (Зудечів, 1411 P 79).

ФОРМИ: род. одн. любшѣ (1411 P 79); місц. одн. на любши (1411 P 79).

***ЛЮБЪ** *прикм. (2) (приемний) любий: и тѣ(ж) нмъ тая люба была новина которая на(м) тогды коли есмо*

ехали з великого литовського князства была повѣдена (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: наз. одн. ж. люба (1447—1492 ЛКБВ); наз. мн ж. лубы (1447—1492 ЛКБВ).

ЛЮБЪЧО *с. (4) (назва земельного володіння у Віленському воеводстві)* Любче: ино в привильи о(т)ца нашего стоить, што(ж) даль дя(д)ку его пану миха(и)лу тоє именьє любчо и(з) лю(д)ми и з ловы зверынньыми (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: наз. одн. любъчо (1499 ВФ); дав. одн. любъчоу (1499 ВФ); знах. одн. любчо (1499 ВФ).

*Див. ще *ЛЮБЕЧЪ.*

ЛЮДИ *мн. (340) 1. (як сиспільни источи) люди (25):* бжъєю млтъю и добрыхъ людий пръязню исталасА торгувлА межы добрыми людми межы бояры и межы крилошаны єтго ивана (Перемишль, 1378 P 25); Про то Мы Александръ, або Витолдъ... ведомо чынимо тымъ теперешнимъ, яко и на потомъ будучого веку людемъ, до которыхъ ведомости тотъ Нашъ листъ прыдетъ (Луцьк, 1389 РЕА 1, 26); Мы, Свядрыгаило, Великій Князь, чинимо знаменито нынешнымъ и потомъ будучимъ веку людемъ, ижъ, прышовшы передъ насъ земаиниъ нашъ повету Браславского, Карль Ивановичъ Микулинскій, биль чоломъ... грани положыты

и кривду его... розсудити (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7); и я есмь з людьми добрыми порозумель, и жбы тые люди господаарский Мокрычане с паномъ Янчинским ото болшей того тяжи не мели (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119);

(окремі індивіди) особи, люди (3): А панъ Петръ пришошь у клеть у тую съ Давидомъ и съ иншими людьми и попыталъ у мене платнеровъ (Вільна, 1498 АЛМ 163); А маеть онъ съ тыми своими послы посылати люди слугъ парсунами только сорокъ; а большы бы не было (Вільна, 1498 ВД II, 412);

з л я и л ю д и (1) *див.* *ЗЛЫИ; л и х ы л ю д и (3) *див.* ЛИХИИ 1.

2. феодально залежне сільське населення, селяни (101): а кого коли испрачють людии к собъ оу томъ мьсть оу млина тыъ люди даль есмъ имъ со всъмъ правомъ (Смотрич, 1375 Р 20); и то и бщи вызнали аже влдчни люде слъдь гонать по лисичи бро(д) (Погоничи, 1422 Р 98); А тыи люди што оу тулинахъ што бы его были послушни ка(к) то осподаръ сьвоиго (Київ, 1457 Р 166); Я кн(А)зь Юри Василевич Жаславский вызнаваю... ижегт продал есми пану Семеноу Олизаровичоу имене на Вольни свое власное из людьми своими, которыеж в том имени живут (Берестя, 1466

AS I, 62); Село Глевака а в томъ селе и члвка а тые люди на толоку хоживали до белагорода, а иного ничего не (э)нали, ни подымьщины не даивали а никоторое слоужбы не слоуживали (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 90); а люди который осадит кназ Михайло и кназ Костентин Ивановичи на том имени, ино который оухотат осести оу том имени, тыи мают дати кн(А)зем их м(и)л(о)сти по копе грошей виходоу (Острог, 1488 AS I, 88); Бил намъ чолом земанни киевский Анъдрей Пражовский и поведил перед нами, штож, люди его въ Завской волости на имѧ Шершневичи издавна даивали в ключъ Киевский ведро меду пресного (Мереч, 1496 АЛРГ 69); Ино мы, зъ ласки наше, за его службу, тые люди, семь служобъ, у Скидельской волости... ему дали (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 58);

л ю д и б о р т е в е (1) (*феодально залежні селяни, які доглядали господарські борти*) бортники: жаловали намъ очивисто люди наши бортеве, на имя Петко Станковичъ а Петръ Билтунович, на бортина жъ, на Яцка Вьштортовича, штожъ великий князь Витовтъ даль былъ прадеду ихъ Крупшу земли три слъды въ Переломскомъ повьте (Вільна, 1495 РИБ 601—602); л ю д и н о в ы е (1), н о в ы е л ю д и (3) селяни, що перебували тимчасово у феодальной залежності з точно визначеним обсягом повинностей: а иное люди новые а и тые дають коли сѧ медь родить а и тоутъ мость чинивали... а тые вси люди подымьщиноу дають (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); л ю д и о т ч и з н ы и (1), л ю д и о т ч и н н ы и (1) феодально залежні селяни, позбавлені права виходу: Жаловалъ намъ Михайло Петругъ на Богдана Сопъжича, рекучи: увязалъ ся въ люди мои отчинныи тыми разы безъ кожного права... а передъ тымъ николи тыхъ людей въ держани не былъ (б. м. н., 1498 АЛМ 169); л ю д и п о х о ж и е (1) вільні селяни, які не мали земельної власності й орендували за контрактом ділянки землі у землевласників: людеи похожи(х)

шесть члвко(в) оу то(м) име(ни) оу дѧ(д)ковичо(х), а незаседельи, коли оухотю(т) (!) о(т) не(г) про(ч) поити, ка(к) в зе(м)ли обычаи есть, вхо(д) о(т)да(в)ши волю емоу поити гдъ хоче(т) (Луцьк, 1490 Пам.); л ю д и т ѧ г л ы е (1) селяни, власники дрібних земельних ділянок, які зобов'язувалися платити феодалові чинш: К Житомироу жъ Село роудники а в томъ селе девять члвка а все новые люди тѧглые ещо воли не выседели а какъ волю выседать и они боудуть подымьщиноу давати и на толокоу боудуть ходити (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92 зв.); л ю д и д а н н ы е (1), д а н ь н ы е л ю д и (1) *див.* *ДАННЫИ; е с а ч н ы и

л ю д и (1) *див.* *ЕСАЧНЫИ; ч о р н ы е л ю д и (1) *див.* ЧОРНЫИ 1;

(феодально залежні селяни, які підлягали монастирській або церковній юрисдикції) (80): и також ты(х) людеи и никто да не смьеть соуидити николи, але да и(х) соудьтъ оурьдники о(т) того монастирь (Сучава, 1444 Cost. II, 208); и дае(м) и дали (е)сми сес (!) на(ш) листь нашемоу монастирю о(т) бистрици... на то аби оуси и(х) люди нмали о(т) на(с) слобозію о(т) оуси(х) и(х) селахъ о(т) немецкой волости (Сучава, 1467 Мн. Doc. 125); Io Стефан воевода ... знаменито чиним... оже... дали и потвърдили есми тои свѧтон нашеи цркъви, митрополїи от Романова тръга... двѧ села на имѧ Левкоушанїи повыше Романова тръга... и Драгомирещїи... и съ десътиною от свижоую рибоу, що боудоуть ловити люді от Драгомирещи там оу них (Сучава, 1488 ВД I, 342);

л ю д и м о н а с т и р с к и е (2), м о н а с т и р с к и е л ю д и (4) (*селяни, звільнені від усяких господарських повинностей, які підлягали монастирській юрисдикції*) монастирські люди: а тако(ж) соу(д)ци о(т) баковъ или и(х) глобници или и(х) слоугн да не имаеть ты люди монастирски(х) о(т) лоукачещи соуидити ни о которо(м) диль... але да и(х) соудьтъ сами калоугери наши о(т) бистрици свои люди (Сучава, 1459 DIR«А» 514); Тежъ паномъ владычнымъ десятиникомъ не надобъ въ ты люди уступатися въ монастирские, а владыць Полоцкому того игумена у Пречыстой Пустынской не судити, ни радити, ни пошлын ни якихъ на нихъ не брать (Мстиславль, 1500 АСД II, № 3); л ю д ы ц е р к о в ь н ы е (1) (*феодально залежні селяни, які підлягали церковній юрисдикції*) церковні люди: А по семь ненадобе вступоватися ин детемъ монмъ, ни внучатомъ, ни всему роду моему до века, ни въ люди церковъныхъ, ни во вси суды ихъ,—то все даль есми церкви Божой (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 3); королевские люди (1) *див.* КОРОЛЕВСКИИ.

3. феодально залежні селяни, які одержували земельні ділянки, були звільнені від податків і зобов'язані натомість нести військову службу (13): се ли будетъ не доспъшенъ кназю дмитрию люди своѧ послати (б. м. н., 1366 Р 14); Якожъ проѧвилъ есми переже сего королю его милости, и король бы его мнлость о томъ розъсмотрель и намъ допомагалъ тыми разы, пенѧзьми ль, людьми ль, или имейемъ (б. м. н., 1481 ВД II, 364); Што присылалъ еси къ намъ своего посла Богуша дьяка... поведаючи намъ вашу прыгодоу, которая вамъ стала се отъ... великого князя московского, што жъ онъ зъ доконъчяиѧ своего и крестного целованяѧ вамъ выступилъ и люди свои моцно вослалъ оу вашу землю и шкоды вамъ великии поделалъ (б. м. н., 1499 ВД II, 447).

4. (*громадяни, підлеглі верхонній владі короля, князя*) піддані (25): а за велкого (!) кназа олькърта... мы исклюбуемъ тотъ миръ держати вълми твердо безо всѧкоѧ хитрости не займати намъ королевы земль ни его людии што его слухаютъ (б. м. н., 1352 Р 5—6); а силу ни жадному да не смьеть никто о(т) наши(х) люде(х) брашовльномъ оучинити (Устя Башїя, 1435 Cost. II, 677); прото абы еси намъ то о(т)правиль такъ какъ бы на(м) того не было жа(л) а люди наши з жонами изъ и(х) детьми и со всеми ихъ статъки засѧ на(м) отъпоустилъ в нашу землю (б. м. н., 1496 ПЧФГ 36); а староста каменецкїн тыж абы имал моц от своего господаръ от кралъ его милости над каждым от подданныхъ кроль его милости оучинити справедливост людем и подданнимъ нашимъ (Гирлов, 1499 ВД II, 424).

5. (*населення будь-якої країни*) народ, жителі (5): коли(ж) оди(н) г(с)дръ вси(х) есть тогды од(н)а манита маеть быти з ра(до)у пановъ наши(х) которая(т) (!) имаетъ быти вьчно и добраѧ и годѧчая а (!) была любапрїимѧ (!) вси(м) люде(м) (XV ст. ВС 34 зв.); мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже... дали есми сес наш листь... оусим Брашовльном... оусим людем и оусим коупцем, на то да имают от нас тот закон (Сучава, 1458 ВД II, 261).

6. свідки (16): При томъ были люди зацные: Федоръ княжа, на тотъ часъ Воевода Луцкій; Рымонъ и Жыгмонтъ, жолнере альбо бояре з Литвы... И при многихъ людей веры годныхъ светковъ (Луцьк, 1389 *PEA* I, 28); а васко мошенчичъ на той рокъ не сталъ на завитыи а ни людии не выслалъ (Галич, 1401 *P* 65—66); а данило ис вонитомъ и вывели свои люди и старци (Зудечів, 1411 *P* 79); ажъ тамъ есмо, при той долини Кобельку, застали бояря Хмельничкихъ... зъ людми ихъ, которые намъ поведали: же одъ той долини по правой стороны грунтъ Хмельничкій, а по левой до Почапаницы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); Гдъ колі дѣвка, альбо жонька, альбо вдова боудъ(т) на поли, альбо в селъ боудъ(т) оусилована, и она крикомъ и плачомъ освѣ(т)чи свое оусилованіе а повала (т) а знамена неизнадыны боудоутъ, а люди(т) то пере (т) соудо(м) визнають которыми она свѣ(т)чена тогды то(т) имееъ казненъ по(д)лоу(т) вины писаны о сльстве (XV ст. *BC* 36—36 зв.); у опу туи hranyciu mni zawodytu у tyi moyi lude dalej hranyciu zawely poczaly mni powidyty w rapa markowa zemli (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

добрые люди (25), люди добрые (10) *див.* **ДОБРЫЕ 3.**

7. (мешканці міста) городяни (10): нїское поклоненіе біровову о(т) брашова, о(т)... шо(л)тоуза хърль о(т) бръла(д) дае(м) виданіе твоеи мл(с)ти, аже остана ваши людїе, на има щуль якъ и цирбы(с) оу виноу прѣ(д) соу(д)ци бръла(д)ски... про то(ж) азь есж(м) кезышъ за тоты лю(дї), щобы они заплатили соу(д)це(м) (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675); прїиде къ г(с)во ми посо(л) о(т) брашева и о(т) бръсь... и просили оу г(с)ва ми миръ и мыто, щобы на томъ правъ было, яко было при оци наше(м) александръ воево(дѣ) всѣмъ люде(м) о(т) брашева и о(т) бръсь (Васлуй, 1437 *Cost.* II, 709); И тиж пак оу том промыслили есмо та смо пожаловали шолтоузове и паргаре и оуси оубогїи люді от наш трѣг от Брълад, та смо потврьдили им старїи закон (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

8. (мешканці села) селяни (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи шолтоузове и паргарове и оуси наши мешчане от мѣста от Брълад, и пак оуси оубогїи люді от оусих селъ що к томуу мѣстоу прислоухають... прїишоша прадъ нами ... и оупросили себѣ от нас, како абихмо им досмотрили старїи их хотар (Бирлад, 1495 *BD* II, 62—63); погоре(л)ские дали на то па(т)деса(т) свѣтковъ зема(н) дороги(ц)ки(х) и люде(и) нашы(х) дороги(ц)кого повѣта (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: *наз.* люди, людї, лю(ди), лю(дї) 69 (1375 *P* 20; 1392—1393 *PФВ* 170; 1446 *Cost.* II, 251; 1453 *Cost.* II, 492; 1465 *АкВАК* III, 4; 1478 *AS* III, 17; 1481 *BD* II, 365; 1488 *AS* I, 88; 1499 *BD* II, 449 і т. ін.); люде, lude 6 (1422 *P* 98; 1463 *ГГЯ*; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1478 *ЗРМ*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119; 1500 *ДПЖН*); *ск. н.* лю(д) 1 (1448 *ДГПР*); *род.* людеи, люде(и), ludey 33 (1408 *АкЮЗР* I, 6; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1444 *AS* I, 42; 1446 *Cost.* II, 251; 1470 *AS* I, 67; 1478 *AS* III, 17; 1481 *BD* II, 365; 1496 *AS* I, 245; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); люди, людї 22 (1399 *P* 59; 1404 *P* 70; 1452 *Cost.* II, 410; 1458 *BD* I, 9; 1459 *DIR«A»* 514; 1467 *Mih. Doc.* 125; 1472 *DIR«A»* 530; 1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 256; 1498 *BD* II, 412 і т. ін.); людии, людьи, людїи, ludiij 13 (1352 *P* 6; 1378 *P* 25; 1386—1418 *P* 35; 1391 *P* 45; 1395 *GL* 166; 1401 *P* 66; 1436 *Cost.* II, 698; 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1466 *BD* I, 106; 1487 *AS* I, 240); лю(д) 4 (1447 *Cost.* II, 288; 1448 *DIR«A»* 491); лю(д) 1 (1447 *Cost.* II, 288); люе 1 (1488 *AS* I, 88); люде(х) 1 (1435 *Cost.* II, 677); людыи 1 (1466 *BD* I, 105); *зам. місц.* при людей 1 (1389 *PEA* I, 28); *дав.* людем, людемъ, люде(м), людемъ, ludiem, ludem, лю(д)мъ 43 (1389 *PEA* I, 26; 1391 *P* 45; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140; 1437 *Cost.* II, 709; 1449 *Cost.* II, 742; 1466 *BD* I, 95; 1496 *BD* II, 405; 1499 *BD* II, 424; XV ст. *BC* 17; 1500 *АЛМ* 58 і т. ін.); людъ(м) 1

(XV ст. *СЯ* 43); людамъ 1 (1484 *ЯМ*); *знак.* люди, лю(дї) 54 (1366 *P* 14; 1411 *P* 79; 1434 *Cost.* II, 675; 1444 *Cost.* II, 208; 1453 *Cost.* II, 462; 1466 *BD* I, 96; 1475 *BD* I, 200; 1481 *BD* I, 257; 1492 *AS* III, 23; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58 і т. ін.); людей 13 (1430 *ГВКЛ* 8; 1478 *AS* III, 17; 1490 *Пам.*; 1495 *ВМЗД*; 1499 *AS* I, 118; XV ст. *СГЧА*; 1500 *АЛМ* вип. 2, 58; *АСД* II, № 3); людии 3 (1375 *P* 20; 1445 *СРК*); лю(д) 3 (1447 *Cost.* II, 288; 1448 *ДГПР*; 1475 *BD* I, 200); люды 1 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); люде 1 (1457 *Cost.* II, 809); людехъ 1 (1433—1443 *АРМ*); *зам. місц.* що боуде(т) на люды чинити съ 1 (1472 *DIR«A»* 530); кривдо на тых люди 1 (1459 *BD* I, 29); *ор.* людии, лю(д)ми, людыми, лю(д)мї 50 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 1; 1378 *P* 25; 1413 *GL* 48; 1430 *ГВКЛ* 7; 1448 *DIR«A»* 491; 1458 *BD* II, 262; 1466 *AS* I, 62; 1489 *AS* I, 89; 1498 *АЛМ* 163; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); людыи, ludyi, ludyi 5 (1413 *GL* 48; 1430 *ГВКЛ* 8; 1499 *BD* II, 420); люди 2 (1464 *DIR«A»* 517; 1472 *DIR«A»* 530); *місц.* на людехъ, люде(х) 3 (1449 *Cost.* II, 391; 1490 *Пам.*; 1500 *АСД* II, № 3); на людъхъ 1 (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17).

Див. ще **ЛЮДІЕ**, ***ЛЮДЬ**.

ЛЮДІЕ *мн.* (2) (*цсл.* людие) городяни (1): дае(м) виданіе твоеи мл(с)ти, аже остана ваши людіе, на има щуль якъ и цирбы(с) оу виноу прѣ(д) соу(д)ци бръла(д)ски (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675);

торговескые людіе (1) *див.* ***ТОРГОВСКИЕ 2.**

ФОРМИ: *наз.* людіе (1434 *Cost.* II, 675; 1453 *Cost.* II, 461).

Див. ще **ЛЮДИ 7.**

***ЛЮДСКИЙ** *прикм.* (7) людскїй: Люцкыи sprawy, еслибы не были ствержены голосомъ светковъ, albo сведетьвомъ писма, бардзо бывають въ запомненю (Луцьк, 1389 *PEA* I, 26); вло(д)славъ бжиною мл(с)тью кроль полскии... знаменито чинимы... иже какъ коли дьяволомъ... неприятелемъ людского покольнъи зъеднано было ижъ нѣкды... александръ воевода земль молдавской з направи а рады неприятелии нашихъ... присагъ... намъ оучиненыхъ... переступивши и зломивши былъ на противу намъ и на(с) розгнѣвалъ (Ланчиця, 1433 *P* 120—121); колижъ mezi рожаемъ людскимъ ничого не естъ пилнишее, нижли памяти потребизна естъ, абы дѣла листовымъ писмомъ и свѣдоцствомъ оутвержено людскимъ про тожъ мы иляшь воевода... знаменито чинимы... како... землю шепинскую... дароуемы а ворочаемы тому истинно(м) королеви (Львїв, 1436 *Cost.* II, 706—707); слушно ест ажбы вчинки людскїи которыижъ (съ) часомъ отходат достаточнымъ сведетствомъ листов и на потомъ будучимъ былибы явны (Вільна, 1499 *AS* I, 117).

ФОРМИ: *род. одн. ч., с.* людского 1 (1433 *P* 120); лю(д)ска(г) 1 (XV ст. *BC* 12); *ор. одн. ч., с.* людскимъ, людскимъ (1436 *Cost.* II, 706; 1451 *АкЮЗР* II, 106); *наз. мн. ч.* людскїи (1499 *AS* I, 117); *наз. мн. ж.* люцкыи (1389 *PEA* I, 26).

***ЛЮДЪ** *ч., зб.* (2) (*населення будь-якої країни*) народ, жителі (1): знаменитосто чинимы презъ тѣнь листь... иже мы романъ воевода... слубили еси и слубуемъ... королеви... вѣрне служити... на его оусъ неприятель помагати... выавъши землю прускую и литовскую и с оную сторону кракова про далекость нашего люда ихъ оудрачениа (Су-чава, 1393 *Cost.* II, 607);

◇ доспешны людъ (1) *див.* **ДОСПѢШЕНЬ.**

ФОРМИ: *род. одн. люда* (1393 *Cost.* II, 607); *місц. одн.* оу людоу (XV ст. *BC* 34).

Див. ще **ЛЮДИ 5.**

***ЛЮДЪСКИЙ** *див.* ***ЛЮДСКИЙ.**

***ЛЮДЪСКИЙ** *див.* ***ЛЮДСКИЙ.**

ЛЮТИКЪ *ч.* (3) (*особова назва*): и мыподлѣ г(о)сп(о)д(а)-рського приказанъа пытали есмо свѣтков: ...пана Лютика, пана Мишка Глоуского (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); А при томъ были добрые люде па(н) васко любви(ч) писа(р) королев ски(и)... па(н) лютикъ небогаты(и) (Львїв, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: наз. одн. лютикъ (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1478 ЗРМ); род. одн. Лютика (1475 AS I, 70).

*ЛЮТИЦЯ див. *ЛЮТЫЦЯ.

ЛЮТКОВЬСКИЙ ч. (1) (особова назва): а при томъ были исвѣдци панъ судивои староста кракувський... панъ мартинъ лютковський (Бохур, 1377 P 24).

ФОРМИ: наз. одн. лютковський (1377 P 24).

*ЛЮТЫЦЯ жс. (3) (назва річки у Волинській землі) Лютиця: я Любарть Кгедеминовичъ, Луцкий и Володимирский князь... записалъ есми и далъ село свое Рожысче... соборной церкви у Луцку... зъ ловы, погонными и осочными... почонъ отъ Песчаньки бродку... до Любецкого мосту на болоте речьки Лютыцы (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI, 1—2); я еще будучи в добромъ здоровю... дала есми ему по своемъ животе имене оу вотчизну на има Любчо... с полми... почонши посередъ Мухотолок рекою Лютицею до мосту (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

ФОРМИ: род. одн. Лютыцы (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); ор. одн. Лютыцею 1 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2); Лютицею 1 (1488 AS I, 242).

*ЛЮЦКЫИ див. *ЛЮДСКИЙ.

*ЛЯТЬСКИЙ див. ЛАДСКИЙ.

*ЛЯХИ див. *ЛАХЫ.

*ЛЯХОВСКИЙ див. *ЛАХОВСКИЙ.

ЛАДСКИЙ прикм. (8) польський, лядський (3): Мы вои-

цехъ з бжиен мл(с)ти ярцибискупъ гнѣзденский... янъ окганка рокгозенский пелка с копыдлова ладский... слюбуемы и записуемы сѧ стецку воеводѧ землѧ молдавской (Ланчиця, 1433 P 122—123); Благословенъ Исидора, митрополита Киевского и всея Руси, легатоса и отъ ребра апостолского съдалища Лятьского и Литовьского и Немецького, въ Холъмъ о святемъ дуѧ сыномъ нашего смѣрения старостамъ Холъмскимъ и воеводамъ (Холм, 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5); и еще есми дали прѣ(д)реченном(у) болърин(у) пан(у) михаилу логовет(у)... едино мѣсто о(т) пустини близко граници лѣ(д)цкои, на имѣ селище гавриловци, да осади(т) собѣ село (Сучава, 1445 Cost. II, 218—219);

Л А Д Ц К А Я (л ъ с к а я) з е м л я (2) Польське королѣвство, Польша: и варе кто име(т) звати или о(т) чужей земли или о(т) лѧ(д)цкую земли или о(т) нашеи земли, а тоты люди оуси кулко иму(т) быти, оу тоту монасты(р), да е(ст) и(м) слобо(д)но орали (sic. — Прим. вид.) соби и жито сѧти (Сучава, 1453 Cost. II, 461); мы Стефан воевод... чинымъ знаменито... оже даемъ и дали есмы сес нашъ лист нашему татарин(оу) и холопоу, що он побигль от нас а ис нашеи земли до лѣскои земли (Сучава, 1470 BD I, 140); Г Р И В Н А Л А Д Ъ Ц К А Я (3) див. ГРИВНА 1.

ФОРМИ: наз. одн. ч. ладский (1433 P 122); род. одн. с. Лятьского (1440 АрхЮЗР 1/VI, 5); род. одн. жс. лѣскои 1 (1470 BD I, 140); лѣ(д)цкои 1 (1445 Cost. II, 219); знах. одн. жс. лѧ(д)цкую (1453 Cost. II, 461); род. мн. ладъцкихъ 1 (1386—1418 P 35); лѧцкихъ 1 (1386—1418 P 35); ладъскихъ 1 (1433—1443 АРМ).

*ЛАДСКИЙ див. ЛАДСКИЙ.

*ЛАДЬЦКИЙ див. ЛАДСКИЙ.

*ЛАДЬСКИЙ див. ЛАДСКИЙ.

*ЛАС див. ЛѢСЪ.

*ЛАТО див. ЛѢТО.

ЛАХ ч. (1) (особова назва): А се я пан Панаско Голубович, а я пан Михайло Целович, а я пан ЛАХ Конюский сознаваемъ симъ нашимъ листомъ жаловалъ передъ нами пан Федко канцлер... на Данила (Ступно, 1444 AS I, 41).

ФОРМИ: наз. одн. ЛАХ (1444 AS I, 41).

Див. ще *ЛѢХОУЛЬ.

ЛАХВЬСКИЙ див. *ЛАХОВСКИЙ.

*ЛАХИ див. *ЛАХЫ.

*ЛЯХОВЕ див. ЛАХОВО.

ЛАХОВИЦКИ, ЛАХОВИЦЬКИ ч. (2) (особова назва): а при томъ боули свѣдоци, Панъ Татомиръ Балицки панъ ивашко Голешевски, Панъ Марко, ЛАХОВИЦЬКИ, Самодержа, Ватаманъ ЛАХОВИЦКИ (б. м. н., 1473 ЗНТШ V, 3).

ФОРМИ: наз. одн. ЛАХОВИЦКИ, ЛАХОВИЦЬКИ (1473 ЗНТШ V, 3).

ЛАХОВО с. (3) (назва села у Волинській землі) Ляхів: а в ЛАХОВЕ оу гиричи пану чусе не надобе оуступати сѧ (Луцьк, 1434 P 128); Се я Ванко Скердѣевич... визнаваю, иж я... кн(А)зю Семену Василевичу ... продал есми емоу вѣчную отчизну свою... а то есть на има: Квасилов... а ЛАХОВО (Володимир, 1470 AS I, 65); А пану Оле(х)ну на его до(л)ницю (1) досталосе бачаница... А ляхово (Львѣв, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: наз. одн. ЛАХОВО, ляхово (1470 AS I, 65; 1478 ЗРМ); знах. одн. ЛАХОВЕ (1434 P 128).

*ЛАХОВСКИЙ ч. (2) (особова назва): а при то(м) были... па(н) лама(н) хороужий луцький... а па (1) михаило ляхо(в)ский (б. м. н., п. 1450 ПИ № 9); А при томъ были люди добрыи: Пан Михайло Олександрович Загоровский... а пан Михайло ЛАХВЬСКИЙ (1) (Хвалимичі, 1475 AS III, 14).

ФОРМИ: наз. одн. ляхо(в)ский 1 (п. 1450 ПИ № 9); 1 ЛАХВЬСКИЙ 1 (1475 AS III, 14).

*ЛЯХОВЪ прикм. (1) ◊ дворище Ляхово див. ДВОРИЩЕ.

ФОРМИ: род. одн. с. Ляхова (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

*ЛАХЫ мн. (4) 1. Польша, Польське королѣвство (3): аже поидуть тарове (1) на ЛАХЫ тогда руси невола пойти ис татары (б. м. н., 1352 P 6); И тыми разы они засе к на(м) прие(ж)ждали и жалова(л) на(м) тотъ Степа(н) е(р)моличъ з бра(т)ею своею на курила и повели на(м), што(ж) де(и) пе(р)во сего о(т)цы и(х) (право) мѣли пере(д) королемъ его мл(ст)ю оу лѧсе(х) в радомли и(м) бы о(д)ны(м) о(т)суди(л) тую о(т)чи(н)ну (Вильна, 1495 БСКИ).

2. поляки (1): а намъ сущимъ православнымъ християномъ Ляхомъ и Руси достоитъ исполняти Божия церкви и ихъ священниковъ, а не обидети; есмо бо нини, далъ Богъ, едино брата християне Латыни и Русь (Холм, 1440 АрхЮЗР 1/VI, 5).

ФОРМИ: дав. Ляхомъ (1440 АрхЮЗР 1/VI, 5); знах. ЛАХИ 1 (1352 P 6); ЛАХЫ 1 (1352 P 6); місц. оу лѧсе(х) (1495 БСКИ).

*ЛАЦКИЙ див. ЛАДСКИЙ.

ЛАШКОВСКИЙ ч. (1) (особова назва): а на то свѣдоци панъ мартинъ воевода... панъ бѣданъ ЛАШКОВСКИЙ соцкии теробовельский луникъ (Львѣв, 1386 P 31).

ФОРМИ: наз. одн. ЛАШКОВСКИЙ (1386 P 31).

! МА (МЫ) (1): а по нашемъ животь кто будетъ г(с)п(д)ръ нашей земли... то(т) щобы не поруши(л)... нашегѡ даніа що родите(л) нашъ да(л) и ма(!) дали за его дѣу и за наше здравіе (Сучава, 1453 *DIR*«А» 503).

Див. **МЫ**¹ 1.

МАГДА ж. (4) (особова назва, пор. Мъгдълинъ): и запла-ти(х) азъ... оуси тоти вишеписаніи пинъзи... оу роуки се-стра(м) его магди и мари (Сучава, 1488 *ДГСВМШ*); мы Сте-фан воевода... знаменито чиним... оже пріидоша прѣд на-ми... Магда, дочка Михоулова... и оуноукове еи... и дали... (от) сво(е)го праваго оурика... едно село... слоугам нашим Работъ и сестри его Соръ (Сучава, 1493 *BD* II, 14).

ФОРМИ: наз. одн. Магда, ма(г)да (1488 *ДГСВМШ*; 1493 *BD* II, 14); род. одн. магды (1472 *DIR*«А» 528); дав. одн. магли (1488 *ДГСВМШ*).

МАГОША ж. (2) (особова назва, мад. *magas* «високий»): мы Стефанъ воевода... знаменито чиним, оже... пріидоша прѣд нами... наши слоуги Петръ и брат его Оне и сестри их Магоша и Станка... и продали... едно село... слоугам нашим Ивоулоу Мъндрѣ и братаничю его Тоадероу (Сучава, 1493 *BD* II, 18).

ФОРМИ: наз. одн. Магоша (1493 *BD* II, 18); дав. одн. Магоше (1493 *BD* II, 19).

***МАЕСТАТЬ** ч. (9) (стч. *majestāt*, смн. *majestat*, лат. *majestas*) 1. (титулъ верховного правителя) величність (4): а на крѣпость тому всему вишеписаному печать маистату нашего вельѣи есмо привѣсити (Ланчиця, 1433 *P* 121); Въ соуботу, въ день свѣаго Францишка... снемъ посполиты земель маистатуо господаръ кролъ его милость роуских и подолских и молдавских на полноумъ мѣстыи под Хо-тинем был и сталь и чинень (під Хотинем, 1467 *BD* II, 297).

2. грамота верховного правителя (4): а тамъ пре(д)рече-ный господаръ, коро(л) казимиръ, имаеть па(с) своимъ ма-истатомъ потвердити (Хотин, 1448 *Cost.* II, 734); ми Стефан воевода... визнавами и явно чиним ис тым то нашим ли-стом, и знаменитым и верным и хр(ис)тіанским маистатом (Сучава, 1462 *BD* II, 292); А сет (в ориг. се(т). — Прим. вид.) мы Стефанъ воевода... визнавами... ис тым то на-шимъ светлымъ и справедливым и миле выписаным ма-истатомъ каждому добромому... кто коли на тотъ наш верны листъ позрить... аже мы и слюбоуемъ и слюбили есми... королевъ полскомоу... абыхомъ мы их милости верни и поддани были на веки (Сучава, 1468 *BD* II, 300—301).

3. печать верховного правителя (1): а на крѣпкость (1) томуо всемоу маестать нашъ есмо привѣсили и наша рада земли молдавскоѡ свои печати къ семоу нашомоу листу привѣсили жъ (Сучава, 1442 *Cost.* II, 717).

ФОРМИ: род. одн. маистатуо, маистату 3 (1433 *P* 121, 125; 1467 *BD* II, 297); ! мистатуо 1 (1462 *BD* II, 285); знах. одн. маестать 1 (1442 *Cost.* II, 717); маистать 1 (1439 *Cost.* II,

713); ор. одн. маистатом, маистатомъ, маистатомъ (1448 *Cost.* II, 734; 1462 *BD* II, 292; 1468 *BD* II, 301).

! МАЕ(Т) (МАТЕРЬ) (1): Розмышление есть и мае(т) (!) вси(х) цно(т) (XV ст. *BC* 14 зв.).

Див. **МАТИ**¹.

***МАЕТНОСТЬ** ж. (2) (земельне володіння) маеток, мает-ність: Васылый Сангушковичъ... и мы дворане господар-скіе... былысмо у землянына повету Браславского, пана Карпа Ивановыча Мыкулынского... и покладаль передъ нами лысть господара его мылости... которымъ пышетъ, абысмо кривду его зъ земляны Браславскими и бояры Хмел-ыщкими разсудылы, и грани около маетностей его учины-лы (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); Билъ намъ чоломъ бого-молецъ нашъ Ефремъ, владыка Луцкий и Острозский и покладаль передъ нами листъ данины певныхъ маетностей на Волянню... отъ князя Луцкого и Володимерского Лю-борта Кгедиминовича (Городно, 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 1).

ФОРМИ: род. мн. маетностей (1430 *ГВКЛ* 7; 1498 *АрхЮЗР* 1/VI, 1).

МАЖА ж. (11) (мад. *mázsa*) (великий купецкий виз, за-пряженный волами) мажа: И дали есми том(оу) монастырю на каждое льто по(д) в мажи рибоу о(т) келіи (Сучава, 1446 *DIR*«А» 485); развъ которіи боудоут возити рибоу, он абы давал от одноу мажоу одноу рибоу (Бирлад, 1495 *BD* II, 64).

ФОРМИ: наз. одн. мажа (1466 *BD* I, 105); род. одн. мажи (1466 *BD* I, 96); знах. одн. зам. род. от одноу мажоу (1495 *BD* II, 64); наз. мн. мажи (1470 *DIR*«А» 523); род. мн. ма(ж) (1472 *ДГСВМ*); знах. мн. мажи (1446 *DIR*«А» 485; 1466 *BD* I, 105; 1470 *DIR*«А» 523; 1472 *ДГСВМ*).

МАЗОВЕСКИ ч. (1) (особова назва): а свѣдкове на то панъ хрщень судомирски(и)... панъ пашко мазовески (Львѣв, 1399 *P* 59).

ФОРМИ: наз. одн. мазовески (1399 *P* 59).

МАЗОВЕСКИИ прикм. (1) (стп. *mazowiecki*, пор. *Mazowsze* — исторична область у Польщѣ): Мы бискупи мацѣи премьски и офанасѣи владыка премьски па(н) Анъ дѣди(ч) тарнов(с)ки староста ру(с)ки... па(н) петръ воевода мазовескии... чинимы знаемо... како ко(л) та рѣчь межѣ... г(с)дрмъ кроле(м) влодиславомъ... с одной стороны межѣ панею Адвигою отиною пилецкою... с другоѡ стороны... о зальсье... на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Меди-ка, 1404 *P* 69—70).

ФОРМИ: наз. одн. ч. мазовескии (1404 *P* 69).

Див. ще ***МАЗОВЬСКИЙ**.

МАЗОВШАНИНЪ, **МАЗУВШАНИНЪ** ч. (3) (особова назва): А при томъ были исвѣдъци панъ ходько быбель-скии... панъ пашко мазувшанинъ (Вишня, 1393 *P* 52); мы бискупѣи мацѣи премьски и офанасѣи владыка премьски па(н) Анъ дѣди(ч) тарнов(с)ки... гнѣво(ш) подкомори

*МАКСИНЕШІИ *див.* МАКСИНЕШИ.

*МАКСИНЪ *див.* МАКСИНЬ.

МАКСИНЬ ч. (14) (*особова назва, молд., пор.* Максимъ): а на то е(ст) великаа мартоуріА... па(н) борра шандро и па(н) максинь келіський(х) (Сучава, 1479 *Cost. S.* 98—99); мы стефа(н) воевода знаменито чини(м)... оже тота истин(н)аа мароу(ш)ка, дочка стана максина, жаловали есми (єи особн)ою нашею мл(с)гію (Васлуй, 1497 *Cost. S.* 212).

ФОРМИ: *наз. одн.* максинь (1479 *Cost. S.* 99); *род. одн.* максина, Ма(к)сина 12 (1479 або 1480 *Cost. S.* 105; 1479 ПГВСА; 1481 *BD I*, 249; 1482 *BD I*, 262; 1483 *BD I*, 272; *Cost. S.* 122; 1484 *BD I*, 283, 286; 1497 *Cost. S.* 212 і т. ін.); ! Мисина 1 (1483 *BD I*, 270).

Див. ще МАКСИМЪ.

*МАКСИМЪ *див.* МАКСИМЬ.

*МАЛАЯ БЫСТРИЦА *ж.* (1) (*назва річки у Галицькій землі*): а тая села лежат в Галицкой волости, на Малой Быстрици (Львів, 1378 *ЗНТШ LI*, 5).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Малой Быстрици (1378 *ЗНТШ LI*, 5).

*МАЛАЯ ИВЕНКА *ж.* (2) (*назва річки у Київській землі*):

а писали есмо г(с)дрю Своемоу на пама(т)... С ловько(в)ское дороги по малоую ивенкоу, а малою ивенкою по ко(в)ко(в)скоую дорогоу (б. м. н., 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *знах. одн.* малоую ивенкоу (1458 *P* 167); *ор. одн.* малою ивенкою (1458 *P* 167).

*МАЛАЯ РЕБРИЧОАРА *ж.* (1) (*назва річки у Молдавському князівстві*): Тъм мы... дали и потврѣдили есми емоу оу нашеи земли оу молдавской на Малою Ребричоарь селище Никооарино (!) (Сучава, 1459 *BD I*, 27).

ФОРМИ: *місц. одн.* на Малою Ребричоарь (1459 *BD I*, 27).

Див. ще *РЕБРИЧОАРА.

*МАЛЕБНИКЪ *див.* МОЛЕБНИКЪ.

*МАЛЕЕВСКИЙ *прикм.* (2) ◊ поле малеевское *див.* ПОЛЕ 1.

ФОРМИ: *знах. одн. с.* малеевское (1478 *AS III*, 17); *ор. одн. с.* малеевским (1478 *AS III*, 17).

МАЛЕХОВСКИЙ, МАЛЕХОВСКИЙ ч. (2) (*особова назва*): а при томъ были шлахетнии панове... михаль малеховский янь хлопецкии (Львів, 1421 *P* 94); а закопы копали панъ михаль малеховский панъ григоръ бартошовский (б. м. и., 1424 *P* 104).

ФОРМИ: *наз. одн.* малеховский, малеховский (1421 *P* 94; 1424 *P* 104).

*МАЛЕЧКОВИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): коупиль панъ ганько сварць... в оленшка оу оу (!) малечковича... село и землю (Львів, 1368 *P* 15).

ФОРМИ: *род. одн.* малечковича (1368 *P* 15).

*МАЛЖОНЪКА *ж.* (2) (*стп.* małżonka) жінка, дружина: о оудова(х) и о ма(л)жонъка(х) имже поспол(л)но записаніе незалежи(т) николи (XV ст. *BC* 33).

ФОРМИ: *місц. мн.* о ма(л)жонъка(х), малъжо(н)кахъ (XV ст. *BC* 8, 33).

МАЛИНСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были сведки наши верная рада: панъ Немира, староста Луцкий, а панъ Федорко Малинский (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР I/VI*, 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* Малинский (1444 *АрхЮЗР I/VI*, 8).

*МАЛИНЦИ *мн.* (1) (*назва села на Буковині*) Малинци: тъм мы... дали и потврѣдили есми ему... села на имъ шизкоуци, где бы(л) юрѣва двора (!) на пруть, и мали(н)ци (Сучава, 1456 *Cost. II*, 577).

ФОРМИ: *наз.* мали(н)ци (1456 *Cost. II*, 577).

*МАЛИНЪ *прикм.* (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже приде прад нами... Оурита, дочка Малина, оуноука Жоуржа Пѣатра и продала свою правоую отниноу... едно село на оустіе Ребричоари (Сучава, 1490 *BD I*, 390).

ФОРМИ: *наз. одн. ж.* Малина (1490 *BD I*, 390); *дав. одн. ж.* Малини (1490 *BD I*, 390).

Пор. МАЛЪ.

*МАЛИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): тъм мы... дали есми емоу... село где би(л) мали(ч) оу жоуржики (Сучава, 1437 *Cost. I*, 541).

ФОРМИ: *наз. одн.* мали(ч) (1437 *Cost. I*, 541).

*МАЛМАЗИЯ *ж.* (1) (*стп.* malmazya, *стч.* malvazie, *лат.* malvazia) (*сорт виноградногo вина, яке виробляли у грецькому місті Мальвазії*) мальвазія, малмазія: а мы имаємъ давати паноу детрихоу на кажды рокъ... по десАть бочокъ вина и по двѣ бочки малмазію (Сучава, 1449 *Cost. II*, 747).

ФОРМИ: *знах. одн. зам. род.* двѣ бочки малмазію (1449 *Cost. II*, 747).

МАЛО присл. (14) 1. (*у невеликій кількості*) мало (4): ино тоу(т) были мно(г) рѣчи, заноу(ж) паноу кости сА видѣло аже мало имае(т) за свои пинѣзи (Сучава, 1449 *Cost. II*, 385); але коли боудеть намъ надобы или соукно илн инаА торговль, илн много или мало, а мы алибо наши мытници абы торговали и заплатоу дилавши и надобное оузАти (Сучава, 1460 *BD II*, 275).

2. (*недостатньою мірою*) мало (1): И сова ре(к), я о вашо еднанье мало звѣдо(м), ни(ж)ли положи ты мнѣ записы передъ г(с)дре(м), што жона твоА мѣла на вено себе (Вільна, 1495 *ВМБС*).

3. (*у сполуч. з прислівниками вищого ступеня*) трохн, дешо (8): а хотарь томоу селоу... бахлуемъ долоу до долины що е мало пониже липовы (б. м. н., 1411 *Cost. I*, 84); И он о том до насъ отписал, штож то ест так, какъ он намъ поведаль, иж только тое землицы мало болши двадцать бочокъ (Вільна, 1499 *АЛРГ* 94);

◊ мало подлы (1) недалеко: мы александръ воевода... чинимы знаемо... оже... дали есмы стѣи еп(с)кпии нашой... два села аверовци што на сучавѣ а другое село гръцькое што мало по(д)лы (...е сучавьского торго (Сучава, 1403 *ДГАА*).

Пор. МЕНШИ, МНЪ, НАМНѢ.

МАЛОВ ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) Малеве: и мы... даемъ (и) дали есмо и записали за его вѣрною службу села на имя Малов, а Охматковъ, а Пашева, а Золочов у Луцкомъ повѣте (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР 8/IV*, 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* Малов (1430 *АрхЮЗР 8/IV*, 8).

*МАЛОЕ с. (1) (*назва села у Польці, пор.* Małe): мы войцехъ... ярчибискупъ гнѣзденский збыгнѣвъ краковский... судивой з остророга познанский... войцехъ з малого ланчицкий... слобуемы и слобили есмы... стецку воеводѣ земль молдавской (Ланчица, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: *род. одн.* малого (1433 *P* 122).

*МАЛОСТЬ *ж.* (1) (*те, що не має великого значення*) малість: Оустаемъ (!) к соудоу гдѣ соудья се(д)ть не по(д)лоугъ порсоуны (!) а по(д)лоугъ велікості аллюбо малости имае(т) быти прістоупъ к соудоу (XV ст. *BC* 13).

ФОРМИ: *род. одн.* малости (XV ст. *BC* 13).

МАЛОФЪИ. МАЛОФЪИ ч. (3) (*особова назва, цсл.* Малахия, Малахеи, *гр.* Μαλαχίας) Малафій: а тои рѣчи свѣдѣци... панъ малофѣи панъ михалко грабовьцкий (!) (Галич, 1409 *P* 74); Малофѣ(и) землю де(р)жить Трибесо(в)щиною а с тое земли даетъ чотыри ведра меду (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93).

ФОРМИ: *наз. одн.* малофѣи 2 (1409 *P* 74; 1413 *P* 83); Малофѣ(и) 1 (бл. 1471 *ЛКЗ* 93).

Див. ще МАЛОХЪИ.

МАЛОХЪИ ч. (1) (*особова назва, цсл.* Малахия, Малахеи, *гр.* Μαλαχίας) Малафій: а писалъ писарь малохѣи королевымъ приказомъ (Львів, 1399 *P* 59).

ФОРМИ: *наз. одн.* малохѣи (1399 *P* 59).

Див. ще МАЛОФЪИ.

МАЛОФЪИ *див.* МАЛОФЪИ.

! МАЛСКОГО <МАХАЛСКОГО> *див.* *МАХАЛСКИЙ.

*МАЛЪЖОНКА *див.* *МАЛЖОНЪКА.

*МАЛЫЙ *прикм.* (592) 1. (за розміром) малий, невеликий (32): А з другої сторони улицы до цынтару... А около ку замку до малое церкви (Луцьк, 1389 *РЕА* I, 27); Биль намь чоломь писарь нашь, ключникъ Виленскій... о тымь, што перво сего дали есьмо ему мьстце городское и зь малою улочкою на будованье двора его въ мьстѣ Виленскомъ (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); Надаю... Городище и зь лесами... з доубровами сеножа(т)ми и ре(ч)ками Малими в роусавоу впадаючими (Прнлуки, 1459 *Р* 171); а кн(А)зь Семен... имаєт мѣти, держати и поживати ис полми и гробла-ми, из дубровами... из ловищи зь малыми и зь великими звераты (Володимир, 1470 *АС* I, 65); А Клиноватой ниве границу положилъ есми уверхъ подль малое долины и замежкохъ малое нивки, которая жь посполито с Клиноватою (Кийв, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); Што на кремьнѣцы подано три фоуклери а чотыри про(х)ницы пушекъ малы(х) с а пишаль одна (б. м. н., XV ст. *ИК*); А хотар... черес малоую топлицоу и черес ровниноу прости оу Прокопов сад на столпь (Сучава, 1499 *ВД* II, 136);

м а л а я д о р о г а (4) (на противагу до великой доро- ги — битого шляху) польова дорога, стежка: А хотар томоу мьстоу да ест... малою дорогою черес рѣдь... до хотарь Къшотова (Дольний Торг, 1466 *ВД* I, 114—115); А хотарь... малою дорогою до сто(л)па (Сучава, 1488 *ДГСЛМ*).

2. (у кількісному відношенні) малий (4): мы стефа(н) воево(д)а... чинимъ знаменито... оже... дали и потврѣдили есми... нашем(у) монастирю... мыто великое и малое и перепи(с) о(т) бакова (Сучава, 1460 *DIR«А»* 515); Не оубоис- ся малая мое стада блгоизволи бо оц мои небесныі (поч. XV ст. *ОБРН* 141); они абы не платили малое мыто тамо оу Бръладѣ, ни от единой тръговли (Бирлад, 1495 *ВД* II, 64);

н а м а л ь (1) за малу ціну, дешево: никто да нь воленъ продатѣ ѿ ни на мнозѣ ни на малѣ (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*); г р о ш и к ѣ м а л ы и (1) *див.* *ГРОШИКЪ.

3. (за віком) малолітній, малий (2): а на городе... челадіи в паробки а две жо(н)це а трое дете(и) малы(х) (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 92).

4. (за значенням) малий, маловажний, незначний, дрібний (27): ни глобниці, ни припашари... шобы не смѣли бантовати и(х), а ни су(д)ци глобу оузѣти о(т) ты(х) лю(д)... хотѣ буде(т) ме(ж) тѣми лю(д)ми... бу(д) какое (в ориг. какокое. — *Прим. вид.*) дило, или великое, или малое (Сучава, 1447 *Cost.* II, 288); на том соимъ оуси рѣчи имають быти соужены, велики и малы (під Хотинном, 1467 *ВД* II, 297); оу жалоба(х) оу деди(ч)ны(х) алобо вы ины(х) великы(х) не смеешь веньци брать адно чотыри гроши паме(т)но(г) а в малы(х) два(н) гро(ш)и (XV ст. *ВС* 22); а до тих люди... аби не имали дило ни един наш боарин, ани старости... ни соудити их, ани глобоу оузѣти от них, ни за великое дило а ни малое дило (Сучава, 1481 *ВД* I, 257);

м а л а я п е ч а т ь (1) (на противагу великій печати) мала печать: а на большее потверженіе вельди есмы привѣснти нашу печать малоую къ семоу листоу нашемоу (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 122); м а л ы и с о у д ы (1) засідання суду, які відбувалися щомісяця: хочомъ на малыхъ соудь(х) иже перввы рокъ и дроу(г)и простою немощю можеть о(т)ложитъ, а третіи правою немощю (Вильна, XV ст. *СЯ* 40).

5. (за своїм становищем у суспільстві) дрібний, незначний (4): рома(н) воево(д)... пише(м) пріАтели(м) наши(м) мылимъ (sic. — *Прим. вид.*) суд(д)цемъ и шо(д)гузу и прѣгаре(м) и оуси(м) купце(м) велькы(м) и малы(м) (Баків, 1447 *Cost.* II, 731—732); мы Стефанъ воевода... визнавамы... ис тым то нашимъ... маистатомъ каждому добромому и великому и малому аже мы и слобоуемъ и слобили есми... Казимировъ, милостію божію королевъ полскомоу (Сучава, 1468 *ВД* II, 301);

(бояринъ) малыи (504), малыи болъринъ (4) *див.* БОЯРИНЪ; панъ малыи (5) *див.* ПАНЪ 1; ◇ от малыхъ и до великыхъ (1) без винятку: Се я па(н) олизарь кирдеевичъ... и съ своею женою... запиосувае(м) исъ своею очины... исъ своего двора десятиноу, оу поли и съ озими и съ ярины и съ жита и съ пше- ницы и съ овса и съ ячменю и съ яры(х) пшениць и съ гороховъ и съ всея ярины почень о(т) малы(х) и до великы и къ стоמוу спсоу на красное (б. м. н., 1487 *ВОРСР* 178); отъ велика и до мала (1). от мала до велика (1) *див.* ВЕЛИКИЙ¹ 8; Моговище ма- лое (1) *див.* МОГОВИЩЕ.

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* мал(л) (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.); *род. одн. ч.* малого 2 (1420 *Cost.* I, 135; 1457 *ВД* I, 4); мала 2 (1456 *ЭСФ*; 1468 *ВД* II, 305); *зам. род. одн. ж.* до малого дорогоу 1 (1488 *ДГСЛМ*); *дав. одн. ч. малому* (1468 *ВД* II, 301); *ор. одн. ч., с. мальмъ* (1473 *ШКН* 165); *місц. одн. ч., с. о (на) малом, малом(м)* 2 (1453 *Cost.* II, 492); *на малъ* 1 (1401 *ЗКЕ*); *наз. одн. ч. малое* 2 (1447 *Cost.* II, 288; XV ст. *ВС* 35 зв.); *мало* 1 (XV ст. *ВС* 36); *знах. одн. ч. малое* (1408 *АкЮЗР* I, 6; 1449 *Cost.* II, 391; 1454 *Cost.* II, 517; 1458 *ВД* I, 9; 1460 *DIR«А»* 515; 1466 *ВД* I, 95; 1472 *DIR«А»* 530; 1479 *ДС* 140; 1481 *ВД* I, 257; 1495 *ВД* II, 64 і т. ін.); *наз. одн. ж. мала* (1446 *ПГСЛМР*); *род. одн. ж. малое* 3 (1389 *РЕА* I, 27; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); *малои* 2 (1420 *Cost.* I, 135; 1448 *ДГПР*); *знах. одн. ж. малоую* (1415 *Cost.* I, 121; 1446 *ПГСЛМР*; XV ст. *ВС* 14 зв.; 1499 *ВД* II, 136); *ор. одн. ж. малоую* 4 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1466 *ВД* I, 114; 1488 *ДГСЛМ*); *малои* 1 (1488 *ДГСЛМ*); *місц. одн. ж. на малон* (1453 *Cost.* II, 445); *наз. мн. ч. мали* 9 (1460 *Cost.* S. 34; 1464 *ВД* I, 84; *DIR«А»* 517; 1472 *ВД* I, 170, 172; *DIR«А»* 530; *Cost.* S. 88; 1476 *ВД* I, 209; 1480 *ВД* I, 241); *малїи* 6 (1421 *Cost.* I, 142; 1463 *ВД* I, 74; 1466 *ВД* I, 115; 1467 *ВД* I, 123; 1471 *ДГСЛМР*; 1479 *ВД* I, 224); *малы* 5 (1449 *Cost.* II, 386; 1459 *ВД* I, 32; 1461 *ВД* I, 45; 1466 *ВД* I, 113; 1467 *ВД* II, 297); *малыи, maluyi* 4 (1465 *GL* 176; 1473 *ВД* I, 187; 1474 *РГС*); *наз. мн. ж. малы* (1467 *ВД* II, 297); *род. мн. малых, малыхъ, малыхъ, малы(х), malych* 228 (1401 *RIR*; 1411 *Mih. Alb.*; 1420 *Cost.* I, 136; 1427 *DBAc* 23; 1434 *Cost.* I, 386; 1445 *Cost.* II, 212; 1459 *ВД* I, 34; 1467 *ВД* I, 119; 1484 *ВД* I, 277; 1499 *ВД* II, 155 і т. ін.); *малих, малихъ, малихъ, мали(х), малїх* 186 (1428 *Cost.* I, 224; 1438 *Cost.* II, 8; 1445 *Cost.* II, 231; 1454 *Cost.* II, 513; 1462 *ВД* I, 67; 1471 *DIR«А»* 527; 1483 *Cost.* S. 122; 1490 *ВД* I, 388; 1495 *VAM* 71; 1500 *ВД* II, 175 і т. ін.); *малых, малыи(х)* 3 (1425 *Cost.* I, 173; 1441 *DBAc* 38; 1444 *DIR«А»* 481); *! малы* 1 (1471 *DIR«А»* 525); *! малы(х)* 1 (1447 *Cost.* II, 732); *дав. мн. малы(м)* 1 (1447 *Cost.* II, 732); *малим* 1 (1463 *ВД* II, 295); *зам. род. а на то е(ст)...* в. въсьхъ боаръ молдавскыхъ и велиць(м) (!) же и малымъ 1 (1433 *Cost.* I, 362); *знах. мн. ж. малые* (1495 *АЛМ* 88, 89); *ор. мн. малими, Малими* 51 (1458 *Cost.* II, 814; 1464 *ВД* I, 83; 1470 *ВД* I, 147; 1478 *ВД* I, 218; 1481 *ВД* I, 249; 1484 *ВД* I, 282; 1487 *ВД* I, 297; 1488 *ВД* I, 317; 1495 *ВД* II, 87; 1500 *ВД* II, 175 і т. ін.); *малимъ* 29 (1424 *Р* 100; 1461 *ВД* I, 45; 1466 *АС* I, 62; 1470 *АС* I, 65; 1473 *ВД* I, 186; 1476 *ВД* I, 208; 1479 *Cost.* S. 98; 1495 *ВД* II, 81; 1497 *ВД* II, 102; 1499 *АС* I, 11 і т. ін.); *малимы* 3 (1499 *ВД* II, 130, 134, 144); *malymy* 1 (1465 *GL* 176); *місц. мн. на (о) малыхъ, малы(х)* (XV ст. *ВС* 12 зв., 22; *СЯ* 40, 43); *кл. ф. мн. с. малая* (поч. XV ст. *ОБРН* 141).

Див. ще *МАЛАЯ БЫСТРИЦЯ, *МАЛАЯ ИВЕНКА, *МАЛАЯ РЕБРІЧОАРА, *МАЛЫИ БАХЛОУЕЦЬ, МАЛЫИ КРИХОВЕЦЬ, *МЕЗОЧЬ МАЛЫИ.

Пор. МЕНЪШЫЙ.

*МАЛЫИ БАХЛОУЕЦЬ *ч.* (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): Тамъ ми видѣше его правоу... слоужбоу до нас... и дали и потврѣдили есми емоу... млин на мат- ки Малом Бахлоуецѣ (Сучава, 1458 *ВД* I, 24).

ФОРМИ: *місц. одн. на...* Малом Бахлоуецѣ (1458 *ВД* I, 24).

Див. ще ***БАХЛОУЕЦЬ**.

МАЛЫИ КРИХОВЕЦЬ ч. (4) (назва потоку у Львівській землі): а мы... сталі по(д)лі потоку малого крїховца оу кроуглы(х) лозь кде переходи(т) дорога о(т) зоудечова к долїнь (Зудечів, 1421 P 95—96); а тыи старци... вызнали и оуказали старою границу и врочища... поченши о(т) малого крїховца о(т) потока (Зудечів, 1430 P 116).

ФОРМИ: наз. одн. малыи крїховець (1421 P 96); род. одн. малого крїховца I (1421 P 95—96); малого крїховца I (1430 P 116); знах. одн. малыи крїховець (1421 P 96).

МАЛЪ ж. (7) (особова назва): тьм мы... дали и потврьдили есми емоу... селище Жоуржа блидарь, що коупил обь селищи оу Бьлы и оу дочкы Иваново оу Мали (Сучава, 1459 BD I, 27); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоша прад нами... сестра его Малъ и непотове их Мирча и Влад... и продали... село на имь шоубеюл... господствоу мы за сїи злат татарских (Сучава, 1492 BD I, 509).

ФОРМИ: наз. одн. Малъ (1488 BD I, 323, 354; 1492 BD I, 509); род. одн. Малъ I (1484 BD I, 286); Мали I (1459 BD I, 27); дав. одн. Мали (1488 BD I, 323, 355).

***МАЛЪСА** ж. (1) (назва річки у Молдавському князівстві): почьнши (х)отар тои бранищи от обрьшиї Лаоури... та до обрьшиї Малъси (Сучава, 1490 BD I, 420).

ФОРМИ: род. одн. Малъси (1490 BD I, 420).

***МАЛАТЪ** ч. (1) (особова назва): тое вьсе що бы емоу оурикь сь вьсьм доходомь, емоу и братїамь его малатоу и строи (Васлуй, 1436 Cost. I, 473).

ФОРМИ: дав. одн. малатоу (1436 Cost. I, 473).

МАМАИ ч. (2) (особова назва, тюрк. Мамай): а оу то(м) сели десатъ хыжь татарскы(х), на има мамай сь своими дьтми и албашь сь дьтми (Сучава, 1435 або 1436 Cost. I, 494); А се я Некраш Кольчеевич из братьею своею на има из Мацыною и с Мамаем сьзнаваем... иж есмо отчизну и дедизну свою продали кн(А)зю Михайлу Олександровичу (Кременець, 1497 AS I, 112).

ФОРМИ: наз. одн. мамай (1435 або 1436 Cost. I, 494); ор. одн. Мамаем (1497 AS I, 112).

МАМОУРИНСКИЙ, МАМУРИНСКЫ ч. (9) (особова назва): а на то е(ст)... вьра пана ходка мамоуринского и дьтєи его (Сучава, 1428 Cost. I, 207); а на то, коли есми хотарили то(т) хотарь, былъ... па(н) гринко мамоуринскы (Сучава, 1456 Cost. II, 583).

ФОРМИ: наз. одн. мамоуринскы I (1436 Cost. II, 701); мамоуринскы I (1456 Cost. II, 583); род. одн. мамоуринского 3 (1428 Cost. I, 202, 207; 1436 Cost. I, 484); мамоурииньского 2 (1436 Cost. I, 455); мамоуринского, мамоуринска(го) 2 (1436 Cost. I, 468, 488).

***МАМОУРИНСКИЙ** див. **МАМОУРИНСКИЙ**.

***МАНАСІЕВЪ** див. ***КЄЛІЄ МАНАСІЄВИ**.

***МОНАСТІРА** див. **МОНАСТІРЪ**.

***МОНАСТІРСКИЙ** див. **МОНАСТІРСКІИ**.

***МОНАСТІРСКЫ** див. **МОНАСТІРСКІИ**.

МОНАСТІРЪ див. **МОНАСТІРЪ**.

МОНАСТІРЯ див. **МОНАСТІРЪ**.

***МОНАСТЫРСКИЙ** див. **МОНАСТІРСКІИ**.

***МОНАСТЫРЪ** див. **МОНАСТІРЪ**.

***МОНАСТЫРЬ** див. **МОНАСТІРЪ**.

***МОНАСТЫРЯ** див. **МОНАСТІРЪ**.

***МАНДРИНЪ** див. ***МЪНДРИНЪ**.

***МАНДРИЧКА** ч. (1) (особова назва, пор. Мындра): а на то е(ст)... вира пана ма(н)дрички (б. м. н., 1425 Cost. I, 169).

ФОРМИ: род. одн. ма(н)дрички (1425 Cost. I, 169).

Див. ще **МОУДРИЧКА**.

МАНЕВ¹ прикм. (3): а на то... вьра манева (б. м. н., 1411 Cost. I, 85); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїдоше... Доума, сынъ Манев... и сестриччи его... и продали... едно село... Пьтроу Селищноулоу за ое злат татарских (Сучава, 1491 BD I, 466—467).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Манев (1491 BD I, 466); дав. одн. ч. Манев (1491 BD I, 467); наз. одн. ж. манева (1411 Cost. I, 85).

Пор. **МАНИ, МАНЬ, МАНЪ**.

***МАНЕВ**² див. ***СТАРИЙ МАНЕВ**.

МАНЕВИЧЪ ч. (6) (особова назва): мы александръ воевода... ис нашими земланы, паны молдавскыи, на има... панъ маневичъ ивашко столникъ, панъ бырличъ станъ чашникъ... слюбили есмы... королеви польскому (Львів, 1407 Cost. II, 628—629); И оуоставше... Лоука и братїа его... и заплатили оусе исполна... пинъзи... оу роуки... Аноушки, дочка Лоука Маневича (Сучава, 1487 BD I, 306).

ФОРМИ: наз. одн. маневичъ (1407 Cost. II, 629); род. одн. Маневича 3 (1487 BD I, 306); маневича I (1407 Cost. I, 57); дав. одн. Маневичю (1487 BD I, 306).

МАНЕВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Се азъ раб владыкы моего їсу христа, Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали... есми... монастироу... оуси цркви... оу Соучавской волости: а от Нижниї Жнков ис попом, в от Маневци с попом (Сучава, 1490 BD I, 419).

ФОРМИ: наз. зам. род. от Маневци (1490 BD I, 419).

МАНЕВЪ ч. (14) (назва села у Волинській землі) Маниво: а што матка и(а)ша держит отчину н(а)шу и села Манев... старий Манев, Тараж (Луцьк, 1463 AS I, 55); а кн(А)зь Семен Городок оузал и Маневъ со вьсьми приселки (Луцьк, 1475 AS I, 70); а к моей роуць мнъ постоупила дадина моа... имънье на има Маневъ (Вільна, 1482 AS I, 79).

ФОРМИ: наз. одн. Маневъ (1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76; 1482 AS I, 79); род. одн. Манева (1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76); дав. одн. Маневоу (1475 AS I, 71; 1478 AS I, 76); знах. одн. Манев, Маневъ (1463 AS I, 55; 1475 AS I, 70); місц. одн. оу Маневе (1478 AS I, 76).

Див. ще ***СТАРИЙ МАНЕВ**.

***МАНЕТА** див. ***МОНЕТА**.

МАНЕЩИ, МЪНЕЩИ мн. (5) (назва села у Молдавському князівстві): тьмь мы... дали есми емоу... села на има, на богданъ где е(ст) баланъ... и повыше манещи (Васлуй, 1436 Cost. I, 444); а дали есми на то... бьлошещи и манещи(и) (Нямц, 1454 Cost. II, 516—517); а мы також и от нас есми дали и потврьдили слоузъ нашему Пьтроу Селищноулу тое прадреченое село... на имь Мънещи (Сучава, 1491 BD I, 467).

ФОРМИ: наз. Мънещи 3 (1459 BD I, 35; 1491 BD I, 467); манещи I (1436 Cost. I, 444); знах. маиещи(и) (1454 Cost. II, 517).

***МАНЕЩИИ** див. **МАНЕЩИ**.

МАНЗАЦИ, МЪНЗАЦІИ, МЫНЗАЦИ мн. (5) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы... потврьдили есми емоу... села... на имь радешани и на вьр(х) любанъ мынзаци (Сучава, 1494 Cost. I, 386); далиже и потврьдили есми... села на любанъ на има мапзаци и... где были темешещи (Васлуй, 1436 DIR«А» 469); а хотар томоу вышенисанному селоу на имь Мънзаци... да ест от оусих сторон по старому хотароу (Сучава, 1489 BD I, 372).

ФОРМИ: наз. манзаци I (1436 DIR«А» 469); Мънзаци 2 (1489 BD I, 371 372); мынзаци 2 (1434 Cost. I, 386; 1439 Cost. II, 41).

МАНИ ч., невідм. (2) (особова назва, пор. Маноуил): И оуоставше наши слоуги доума пошпешскоу и мани(и) заплатил оуси исполна тоты... пинези (б. м. н., 1500 SD 7).

Див. ще **МАНКО, МАНЧЮЛОУ, МАНЧЮЛЬ, МАНЬ, МАНЪ**.

! МАНИТА див. ***МОНЕТА**.

МАНКО, МАНЬКО ч. (2) (особова назва, пор. Маноуил): а на розвьздъ были земләне... панъ манько ардевовичъ а осташъ голобутъ (Зудечів, 1411 P 79); а при то(м) были... свьдци... па(н) манко ардевови (!) па(н) прокопъ наневи(ч) (Зудечів, 1413 P 83—84).

ФОРМИ: наз. одн. манко, манько (1411 P 79; 1413 P 83).

Див. ще МАНИ, МАНЧЮЛОУ, МАНЧЮЛЪ, МАНЬ, МАНЪ.

*МАНОВЕЦЬ ч. (1) манівець, непрямий шлях: И потомъ Мокричане нас повели по своимъ гранямъ мановицами по дубровъ и по бору (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

ФОРМИ: ор. мн. мановицами (1498 АрхЮЗР 8/IV, 119).

МАНОИЛ див. МАНОУИЛ.

*МАНОИЛЄЩИ див. МЪНЪИЛЄЩИ.

МАНОИЛО див. МАНОУИЛ.

*МАНСТВО с. (1) (стн. manstvo, стн. maństwo) васальна повинність: и подлу(х) того, яко пере(д)кове наши олдвали и присагли и записали са пану нашему милостивому... кролевн полскому... върнь пріагли, служили и своєю присагн и манства, якоса записали и присагою завазалиса полни держали, а мы такижъ слюбили есмы и олдвали и присагли (Сучава, 1434 Cost. II, 663—664).

ФОРМИ: род. одн. маинства (1434 Cost. II, 663).

МАНОУИЛ, МАНОИЛО, МАНОИЛ, МАНОУИЛО, МЪНЪИЛ ч. (115) (особова назва, гр. Μανουήλ, гебр. מנויאל) Мануїл, Мануїло: мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже то(т) истинныи башота мануиילו пріиде пръ(д) нами своєю доброю волею... и даде... село... манастырю о(т) нъмца (Сучава, 1428 Cost. I, 228); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже пріидоша пръд нами... наши слоуги мънъил (и брат его Даноул и продали... половина село на Кръльгътоури (Сучава, 1490 BD I, 432).

ФОРМИ: наз. одн. Маюило II (1449 Cost. II, 386; 1453 Cost. II, 458; 1455 Cost. II, 562; 1460 BD I, 41; Cost. S. 34; 1461 BD I, 45; 1462 BD I, 52, 54; 1464 BD I, 84; 1466 BD I, 113); Маюил, Маюил(л), Маюил 3 (1463 BD I, 74; 1464 DIR«А» 517; 1465 GL 176); Маюуил I (1466 BD I, 115); маюуило I (1428 Cost. I, 228); мъиыл I (1490 BD I, 432); зам. род. пана Маюило 8 (1453 DIR«А» 503; Cost. II, 446, 462, 466; 1455 Cost. II, 526, 549, 553; 1456 ЭСФ); род. одн. маюила 77 (1432 ДГВІН; 1439 Cost. II, 62; 1445 DIR«А» 483; 1449 Cost. II, 380; 1454 Cost. II, 501; 1456 Cost. II, 569; 1459 BD I, 28; 1464 BD I, 86; 1467 BD I, 117; 1483 BD I, 269 і т. ін.); маюуила 10 (1436 Cost. I, 484; 1443 Cost. II, 120, 180; ПГСММ; 1452 Cost. II, 426, 432; 1453 Cost. II, 454, 472; 1467 BD I, 119); Мъиыла 2 (1466 BD I, 110; 1483 BD I, 269); маиыла I (1443 Cost. II, 129).

*МАНОУИЛЄЩИ див. МЪНЪИЛЄЩИ.

МАНОУИЛО див. МАНОУИЛ.

*МАНЧОУЛЪ див. МАНЧЮЛЪ.

МАНЧЮЛ див. МАНЧЮЛЪ.

*МАНЧЮЛОВЪ прикм. (1): Тъмъ мы... дали и потвърдили есмы емоу... една част от Моуша дочка Манчулова за злати татарских, а друуга част от жена Данчулова... за злати татарских (Сучава, 1479 ВАР 61).

ФОРМИ: наз. одн. ж. Маичюлова (1479 ВАР 61).

Пор. МАНЧЮЛОУ, МАНЧЮЛЪ.

МАНЧЮЛОУ ч., невідм. (2) (особова назва, молд., пор.

Мануил): и оу то(м) оуста(л) стойка и снь его манчулоу и заплатили оу руки иону... исполна (Бирлад, 1467 Cost. S. 69); мы стефа(н) (воевода)... знаменито чини(м)... оже... наши слоуги. по(п) ивоулоу и племе(н)ни(к) его, ма(н)чулоу, с(л)оужили на(м) право и върно (Сучава, 1488 Cost. S. 127).

Див. ще МАНИ, МАНКО, МАНЧЮЛЪ, МАНЬ, МАНЪ.

МАНЧЮЛЪ, МАНЧЮЛ ч. (7) (особова назва, пор. Мануил): а пан жоуржъ далъ сыноу петрови, манчоулови за его част села викишнець, одно село свое на има корждановци (Сучава, 1429 Cost. I, 242); Там мы видъвше его правою и върною слоужбоу до нас... дали и потвърдили есмы емоу... едино село... що бил коупил тое село Аврам вистарник

от Жоуржа Оничаноул... и от Манчул... за те злат татарских (Сучава, 1493 BD II, 21—22).

ФОРМИ: наз. одн. Маичюль, Маичю(л), Манчул (1470 DIR«А» 522; 1479 ВАР 61; 1487 BD I, 312); род. одн. Маичюл (1493 BD II, 22); дав. одн. манчулоу, манчулоу 2 (1467 Cost. S. 69); маичоулови 1 (1429 Cost. I, 242).

Див. ще МАНИ, МАНКО, МАНЧЮЛОУ, МАНЬ, МАНЪ.

*МАНЪИЛЪ див. МАНОУИЛ.

МАНЪ ч. (5) (особова назва, молд., пор. Мануул): тое все що бы емоу оурикъ съ въсьмъ доходомъ емоу... и братямъ его, макръ и михаилоу и жоуржоу и микоулоу и маню (Сучава, 1429 Cost. I, 290); кто о(т) ни(х) почне(т) иначе, або оусхоче(т) оуверноути или па(н) михаил(л) и его наслъ(д)кы или па(н) ма(н)... а то(т) заплати(т) завъзкоу ви(ш)писа(н)ноюу (Сучава, 1452 Cost. II, 422).

ФОРМИ: наз. одн. маиъ, ма(н) (1452 Cost. II, 422); дав. одн. маюу (1429 Cost. I, 290; 1452 Cost. II, 422).

Див. ще МАНИ, МАНКО, МАНЧЮЛОУ, МАНЧЮЛЪ, МАНЪ.

МАНЬКО див. МАНКО.

МАНЪ ч., невідм. (2) (особова назва, пор. Мануил): там (sic. — Прим. вид.) мы... дали есмы емоу... села... на имъ... погорилцови, що купилъ о(т) манъ глобника (Сучава, 1455 Cost. II, 540); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... слоуга наш Доума... и сестричичи его... продали... едно село... на имъ Мънеци, где бил дом отца их ман(ъ) (Сучава, 1491 BD I, 467).

Див. ще МАНИ, МАНКО, МАНЧЮЛОУ, МАНЧЮЛЪ, МАНЪ.

*МАНЪВСКИЙ ч. (1) (особова назва): Я князь Михайло Васильевичъ Избаразький съзнаваю се... штож есмо са дълили з братею отчиною нашою... со кн(А)земъ Семьномъ Маньвским и со кн(А)з(е)мъ Федкомъ (Вишнѣвецъ, 1482 AS I, 80).

ФОРМИ: ор. одн. Маиъвским (1482 AS I, 80).

МАРА ж. (7) (особова назва, молд. Марана): Пан Триколич дворник пишет мои паней Негрити, и мои дочки НАгши, и оуноучати мои Мара (Торговище, 1481 BD II, 358); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже пріиде прад нами... Мара, дочка Нъгина... и продали... едно село на имъ Оурджичъни (Сучава, 1491 BD I, 488); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже пріидошъ прад нами... Юри и сестра его Мъроушка, сынове Лъхоула, оуноукове Петр(ашк)о и Маръ... и продали... едно село... на имъ Поулнѣи (Васлуй, 1495 BD II, 57).

ФОРМИ: наз. одн. Мара I (1491 BD I, 448); зам. дав. оуноучати мои Мара I (1481 BD II, 358); зам. ор. съ своими сестрами ма(г)да и мара I (1488 ДГСВМШ); род. одн. Мари I (1490 BD I, 39); Маръ I (1495 BD II, 57); дав. одн. Мари (1488 ДГСВМШ; 1491 BD I, 449).

*МАРАМОУРЕШСКИЙ прикм. (1) (пор. Марамуреш у Трансильваніи): Се азъ панъ радоулъ вицашпанъ марамуре(ш)скы(м) (!) и жоупанъ ба(н)ко... даемо въдомо... аже балица воевода и драгъ мещеръ съзидаше црковь въ име стго архаггла михаила (Сигет, 1404 ГМ).

ФОРМИ: наз. одн. ч. марамуре(ш)скы(м) (1404 ГМ).

МАРАНАѠТА ж. (1) (арам. Māraṇa-thā, гр. Μαραναθᾶ) відлучення від церкви, прокляття: а хто учне(т) устоупатися и пакостити митрополитъ алибо хто инны да боуди на немъ о(т) на(с) кля(т)ва в се(и) въ(к) и в боудоушей ана(Ѡ)тема и маранаѠта свты(х) апосто(л), и свты(х) о(т)ць седми соборо(в) вселе(н)ски(х) (б. м. н., 1481 ГПМ).

ФОРМИ: наз. одн. маранаѠта (1481 ГПМ).

МАРЕГОРЪТА, МАРЕКОВЪТА ж. (6) (особова назва, цсл. МаргарѠта, гр. Μαργαριτῆς) Маргарита: а тако(ж) пани марекорѠта росова(л) свое село серно(к) тучна(к)о-ви и м ко(п) придал(л) за куроупотеники (Галич, 1418 P 89).

ФОРМИ: наз. одн. марегоръта I (1418 P 89); марекоръта I (1418 P 89); дав. одн. марекорътъ (1418 P 89); знах. одн. марекръту (1418 P 89); ор. одн. марегорътою (1418 P 89).

*МАРЕКРЪТА див. МАРЕГОРЪТА.

МАРЕЛЕ ч., невідм. (2) (особова назва, молд. маре «великий»): И оуоставше слоуга наш Тоадер Мареле и съ братанич (I) его... и заплатил(и)... оуси исполна (тоти)... пинъзи (Сучава, 1490 BD I, 387).

МАРЕНА, МАРЕНЪ, МЪРЕНА ж. (19) (особова назва, молд., пор. Марина) Марина: А по его животь, жон(ы его) Марены, и оунукамъ ей Анушъ и Станъ, и дѣте(м их) и оунучатомъ их... и въсему роду их, непорушено николиже на въкы (Сучава, 1424—1425 DBAc 19); А пак тоти дви привилии, що их дала Мърена, дочка Тоадера Продана, и непота ей Мърена, дочка Лазора Продана, оу роуки господство ми... а аз господство ми еще есмъ их дал оби дви оу роуки молебникоу нашемоу кир Паисіе егоуменоу от Поут(н)и (Сучава, 1488 BD I, 348).

ФОРМИ: наз. одн. Марена, Мърена 8 (1462 BD I, 55; 1480 BD I, 241; 1483 BD I, 269; 1487 BD I, 291; 1488 BD I, 347, 348); Марейъ 2 (1448 Cost. II, 305); род. одн. марены (1427 DIR«A» 450; 1429 Cost. I, 248; 1438 DIR«A» 472; 1462 BD I, 55); дав. одн. Марени, (мар)еии 2 (1429 Cost. I, 249; 1470 BD I, 148); Марены 2 (1424—1425 DBAc 19; 1429 Cost. I, 248); ор. одн. Мареною (1469 BD I, 138).

Див. ще МАРИНА.

*МАРЕНИНЪ прикм. (I): мы александръ воевода... знаменито чинимъ... оже приде прѣд нами... аноушка дочка маренина вавкармана барбоского... и продала... пета часть села от бербешти (б. м. н., XV ст. HPPГ).

ФОРМИ: наз. одн. ж. марейина (XV ст. HPPГ).

Пор. МАРЕНА.

*МАРЕНКА ж. (3) (особова назва, пор. Марена): А пан Наг паркала и дочка его Марен(ка) (... — Прим. вид.) оу роуки паноу Фроунтешоу столникоу (Сучава, 1488 BD I, 363).

ФОРМИ: наз. одн. Марей(ка) (1488 BD I, 363); дав. одн. Мърейки (1488 BD I, 363); ор. одн. Мърейкою (1488 BD I, 363).

МАРЕНЪ див. МАРЕНА.

МАРЕШ, МАРЕШЪ ч. (2) (особова назва, молд., пор. стч. Mareş): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинній наши слоуги Мареш и Доума Мъльськоул... слоужили нам право и вѣрно (Васлуй, 1495 ВАМ 70).

ФОРМИ: наз. одн. Мареш, Марешъ (1495 ВАМ 70; BD II, 47).

МАРЖИНЫ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): того радї, мы... дали и потвѣрили есми емоу отнины его, села на имъ опириши на зелетина... и маржины (Сучава, 1452 Cost. II, 432).

ФОРМИ: наз. маржины (1452 Cost. II, 432).

МАРЖИНЪНЕ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы... дали есми емоу... едино село оу юкаша, село на има маржинъне (Сучава, 1440 Cost. II, 65).

ФОРМИ: наз. маржинъне (1440 Cost. II, 65).

*МАРИБОРКЪ ч. (1) (назва фортеці ордену хрестоносців, стп. Malborg, свн. Marburg, Marienburg) Мальборк: Естли бы мистръ... с нами оу которыи хотѣлъ оустоупити тадынки о еднанье покоя и жыбyste з ва(с) нѣкоторыи паны радныи выбравши к на(м) рачили зослати к мариборкоу (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

ФОРМИ: дав. мариборкоу (1447—1492 ЛКБВ).

МАРИНА, МЪРИНА, МЪРИНЪ ж. (54) (особова назва, гр. Μαρίνα): Азъ рабъ бжїи... именемъ стефанъ... коупи(х) съ тетраеу(г)ль за свож дїшж... и за дїшж... сновъ мои(х) димитра и михайла и Марины и Марїж (б. м. н., 1401 ЗКЕ); Я пан Волчко Хренницкій объявляю и чиню ведомо... отдал есми... дочку мою Марину за пана Пашка Посяговецкого ему за жону (Хринники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 2—3);

И оу том також прїидоша... Мърина, дочка Оанца Брълича... и сестра ей Аноушка... и оуноукове их Мърипа... и... Наста... и продали свою правою отниноу (Гирлов, 1499 BD II, 153).

ФОРМИ: наз. одн. Мариия, Мъриия, Мъринъ 21 (1480 BD I, 237; 1481 BD I, 248; 1488 BD I, 361; 1489 BD I, 376; 1490 BD I, 391; 1492 Cost. S. 161; 1493 Cost. D. 45; 1495 BD II, 55; ПГВСП; 1499 BD II, 130 і т. ін.); зам. род. сынове Мъриия, за доушоу... Мариия 3 (1470 BD I, 147; 1489 BD I, 367; 1495 ПГВСП); род. одн. марини, Мърини 2 (1464 Cost. S. 59; 1495 BD II, 53); Марыиы 1 (1497 РИБ 684); марииы 1 (1401 ЗКЕ); дав. одн. Марини, Мърини 24 (1481 BD I, 249; 1487 BD I, 291; 1488 BD I, 347; 1489 BD I, 376; 1490 BD I, 392; 1491 BD I, 491; 1492 Cost. S. 161; 1493 Cost. D. 45; 1495 BD II, 55; 1499 BD II, 154 і т. ін.); знах. одн. Марину (1472 АрхЮЗР 8/III, 2).

Див. ще МАРЕНА.

МАРИЦЪ ж., невідм. (2) (особова назва, пор. Марице): една част от того села да ест Марицъ, дочки Симиноу (Васлуй, 1495 BD II, 53).

*МАРИШЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тьм мы... дали и потвѣрили есми ему села... що проминъли съ бецею и дал(л) ча(с)ти жони е(г) о(т) маришеши (Сучава, 1455 Cost. II, 549).

ФОРМИ: род. маришеши (1455 Cost. II, 549).

МАРИЯ, МАРІА, МЪРІА, МАРЬА, МАРЯ, МАРА ж. (74) (особова назва, гр. Μαρία, гебр. Maryam): Азъ рабъ

бжїи... именемъ стефанъ... коупи(х) съ тетраеу(г)ль за свож дїшж... и ро(д)тель мои(х) ан(д)реа и марїж (б. м. н., 1401 ЗКЕ); тьм мы... дали есмы... двѣ сель на има бьнила и южинци станчоулови опро(ч) бьнила, а крѣсть и жонѣ его марї южинци (Сучава, 1428 Cost. I, 221); Се я пани Вохнова пани Маря с своими детми, с паномъ Ивашкомъ и с паномъ Васкомъ, посваталися есмо с паномъ Юшкомъ Камкою за его сестренца (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627); пакъ оу то(м) оучинили есмы въ за дїше стопочивши(х) прѣ(д)ко(в)... наши(х), и... за здравіе... г(с)пж(д)и нашеи мрїи (Ясси, 1500 Cost. S. 230).

ФОРМИ: наз. одн. Мария, марїа, мърїа 3 (1436 Cost. II, 698; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1497 Cost. S. 208); МАРЬА 3 (1482 AS I, 79); Маря, ма(р)я, Маря 7 (1488 AS I, 242; 1496 ВМКФС; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28; 1497 РИБ 683); зам. род. храмъ оуспеніе... богородица ... Марїа, да е(ст) проклатъ о(т)... двы марїа, храмъ... прїснодѣвы(и) мрїа 6 (1443 ДГСМПБ; ПГСММ; 1446 P 154; 1466 BD I, 105; 1473 BD I, 181; 1488 ДГСММ); храмъ оуспеніе... приснедеви марїа 1 (1462 Cost. D. 10); род. одн. Марїи, м(а)рїи, мрїи 23 (1448 Cost. II, 352; 1458 Mih. Doc. 121; 1471 ДГСМПБ; 1476 BD I, 211; 1488 BD I, 348; 1490 ДГСХМ; 1492 BD I, 510; 1497 BD II, 100; 1499 BD II, 147; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); марїж 2 (1401 ЗКЕ); дав. одн. Марїи, марїи, м(а)рїи, мрїи, мърїи, мърїи 18 (1428 Cost. I, 221; 1433 Cost. I, 350; 1446 P 154; 1455 Cost. II, 774; 1481 BD I, 248; 1489 Cost. S. 133; 1493 Cost. S. 176; 1495 BD II, 76; 1497 Cost. S. 208; 1499 АЛМ вип. 2, 36 і т. ін.); Мари 8 (1485—1500 AS I, 120; 1487 AS I, 87; 1490 AS I, 92; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27, 28; 1494 AS I, 101); Марьи 1 (1482 AS I, 79); ор. одн. Марьєю 1 (1492 AS III, 23); Марьєю 1 (1482 AS I, 79); Марю 1 (1497 AS I, 85).

Див. ще МАРІЕ.

МАРІЕ, МЪРІЕ ж., невідм. (9) (особова назва, молд., цсл. Мария, гр. Μαρία, гебр. Maryam) Марїа: мы Стефа(н) воевода... знаменито чини(м) (... — Прим. вид.) аноушка и марїе, дъщери камариневи жаловали есми и(х) осо(бно)у нашею мл(с)тею (Сучава, 1479 ПГВСА); И оуоставше Мърїе, дочка Бръсанова, и съ своим братаничем... та заплатили оуси тоти пинъзи (Сучава, 1495 BD II, 76); И пак оу том и

оу тотже чась також прїиде... дръгълинъ... и дала она... половина селище... на има половина от Гълеши... паноу Или комису, опроче... от братанича его от Мъріе (Васлуй, 1497 *ВД II*, 119).

Див. ще МАРИЯ.

МАРКО, МАР'КО ч. (17) (*особова назва, цсл. Маръкъ, Маръко, гр. Μάρκος, лат. Marcus*): а piszal krolowej pisarz Marco (Краків, 1407 *АрхЮЗР 8/1*, 4); мы петръ воево(д)... чини(м) знаменито... оже то(т) истинныи слоуга на(ш), вѣрныи панъ марко, слоужиль намъ право и вѣрно (Сучава, 1448 *Cost. II*, 359); перьво сего... продали были есмо вси корчмы Вѣруцкїе... Маръку на тры годы за сто копъ и за шестьдесятъ копъ грошей широкохъ (Радомль, 1487 *РИБ 227*); у іа там на тѹиу землѹ wyiechal pospoti z rapom Markom (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

свѣтѹи м ар ко (I) див. СВАТЫИ I.

ФОРМИ: наз. одн. Марко, марко, Мар'ко, мар(к)о, Marco (1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1442 Cost. II, 101; 1448 Cost. II, 359; 1454 АЛМ 12; 1466 AS I, 63; 1473 ЗНТШ V, 3; 1479—1480 Cost. S. 104; 1483 ВД I, 269; 1487 ВД I, 312; 1490 Пам.); дав. одн. марку, Маръку, Marku (1479 або 1480 Cost. S. 105; 1487 РИБ 227; 1500 ДПЖН); ор. одн. Markom (1500 ДПЖН); місц. одн. по марку (1388 P 39).

***МАРКОВЪ** *прикм.* (3): а ргу том быту... s pana markowу ruki sluzebnyци namisnyka beresteyskaho (Тришин, 1500 *ДПЖН*);

марково селище (I) (назва селища у Молдавському князівстві): тьмъ мы... дали и потврьдили есми имъ... села... на ребричи... где бы(л) стоа(н) доль и пониже марково селище (Сучава, 1443 *Cost. II*, 179).

ФОРМИ: род. одн. ч. markowa (1500 ДПЖН); знах. одн. с. марково (1443 Cost. II, 179); род. одн. ж. markowу (1500 ДПЖН).

*Див. ще *МАРКОВЪ СТАВЪ.*

Пор. МАРКО.

***МАРКОВЪ СТАВЪ** ч. (3) (*назва села у Волинській землі*) Маркостав: къ володиміроу о(т)ступається... о(т) еоуфимкова села до маркова става от маркова става по львовьскую дорогу къ скоморохомъ (б. м. н., 1366 P 14); и я... пишу... по своей души Марков Ставъ (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР 8/IV*, 27).

ФОРМИ: род. одн. маркова става (1366 P 14); знах. одн. Марков Ставъ (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 27).

МАРКОНЕ с., *невідм.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... потврьдили есми его очи(н)оу... села... грозещи и марконе (Сучава, 1448 *Cost. II*, 342).

***МАРМОУРЕВЪ** *прикм.* (1): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты... наши... слоуги, сынове Мармоуревы от Бръльзела, на имъ Тома и... Жоуржа, слоужили нам право и вѣрно (Сучава, 1467 *ВД I*, 118).

ФОРМИ: наз. мн. ч. Мармоуревы (1467 ВД I, 118).

МАРТА ж. (11) (*особова назва, цсл. Марѹа, Марѹта, гр.*

Μάρτα, гебр. Marta): азъ рабъ бжїи... именемъ стефанъ... коупи(х) съ тетраеу(г)ль за свож дїшїи подроужїа ми марѹж (б. м. н., 1401 *ЗКЄ*); И оуоставши Марта, паны пана Михоула Андроирика, та заплатила оуси тоти вишеписаны пинъзи (Сучава, 1462 *ВД I*, 52); и тиж есми емоу дали и потврьдили она (!) селище... що емоу продали тое селище аноушка и марта, дъщери мьдръжакови (Сучава, 1493 *Cost. S.* 176).

ФОРМИ: наз. одн. Марта, марта (1462 ВД I, 52; 1490 ВД I, 390, 403; 1493 Cost. S. 176); дав. одн. Марти (1462 ВД I, 52; 1490 ВД I, 390, 403); знах. одн. марѹж (1401 ЗКЄ).

! МАРТИ (МАРТИНЪ) *див. МАРТИНЪ.*

МАРТИН *див. МАРТИНЪ.*

МАРТИНЕЦЪ, МАРТИНЕЦЬ ч. (6) (*особова назва, пор. Мартинъ*): а тьи люди о(т)чичи мои, на има микоула... петрашець, опона(с) мартинецъ... мають ему потому слу-

жити, ка(к) естъ в тои земли обычан (Луцьк, 1490 *Пам.*); Тежь жаловаль намъ тотъ Мартинецъ на Богдана, штожь деи онъ... пограбилъ челядь и иныи статки домовыи (Вильна, 1498 *АЛМ 159*).

ФОРМИ: наз. одн. Мартинецъ 2 (1498 АЛМ 159); мартинецъ 1 (1490 Пам.); знах. одн. Мартиица 1 (1498 АЛМ 159); Мартынца 1 (1498 АЛМ 159); ор. одн. Мартыицомъ (1498 АЛМ 159).

***МАРТИНОВИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): жалова(л) намъ писаръ нашъ... на воеводича троцкого на пна о(л)бры(х)та ма(р)тиновича кгасто(л)товича штожь о(н) встоупается въ его ловы любецкїи (Вильна, 1499 *ВФ*).

ФОРМИ: знах. одн. ма(р)тиновича (1499 ВФ).

МАРТИНОВСКЫ *див. МАРТИНОВСКИИ.*

***МАРТИНОВЪ** *прикм.* (1): У Полоной у пана Мартинове одъ накладного воза по полу грошу давати (Степань, 2-а пол. XV ст. *АЛМ 9*).

ФОРМИ: місц. одн. ж. у Мартинове (2-а пол. XV ст. АЛМ 9).

Пор. МАРТИНЪ.

МАРТИНОВСКИИ, МАРТИНОВСКЫ ч. (3) (*особова назва*): а ти доконали и осоудили па(н) хр(с)чень мартиновскы па(н) ольдрихъ медускы (Галич, 1401 P 66); а тои рѣчи свѣдѣци панъ стриецъ воевода галицкїи... панъ хрщнъ мартиновскїи (Галич, 1409 P 74).

ФОРМИ: наз. одн. мартиновскы 1 (1401 P 66); мартинов(с)ки(и), мартиновскїи 2 (1404 P 70; 1409 P 74).

***МАРТИНЦОВЪ** *прикм.* (1): И мы очевисто приказали Богдану, абы то все имъ поотдавалъ и тую землю Проселкову а Мартинцову, што отецъ его Остафїй далъ тому Проселку, присудили есмо Богдану Остафїевичу имѣти (Вильна, 1498 *АЛМ 159*).

ФОРМИ: знах. одн. ж. Мартицову (1498 АЛМ 159).

Пор. МАРТИНЕЦЪ.

МАРТИНЪ, МАРТИН, МАРТЫНЪ ч. (20) (*особова назва, гр. Μάρτινος, лат. Martinus*): а при томъ были исвѣдчи панъ судивои староста кракувьскїи... панъ мартинъ лютковскїи (Бохур, 1377 P 24); а на то свѣдкове... пан мартинъ боуръ, пан каспаръ (Сучава, 1456 *Cost. II*, 791); А при томъ были: пан Богдан Сенкович Гостекскїи... а пан Мартин Хребтович дворафин королев (Луцьк, 1487 *AS I*, 85); мартинъ жалова(л) на микоулоу и(ж) емоу вына(л) ис калиты осмъ копъ грош(и)и квалъто(м)ъ (XV ст. *ВС 31 зв.*); Панъ Литаворъ Хребтовичъ... а панъ Ѳедко... брали личбу въ мытника Менъского въ Мартина Янъчелевича (Вильна, 1499 *РЕА III*, 34).

ФОРМИ: наз. одн. Мартинъ, мартииъ, Мартии, мартин, Марти(н), ма(р)тииъ 10 (1377 P 24; 1386 P 31; 1456 Cost. II, 791; 1487 AS I, 85, 86; 1497 ПМХ; XV ст. ВС 24 зв., 31 зв., 32; 1499 AS I, 118); Мартынъ 1 (1498 ГВКЛ 22); ! марти 1 (XV ст. ВС 32); род. одн. Мартина 1 (1499 РЕА III, 34); Мартына 1 (1498 ГВКЛ 22); дав. одн. мартииу, ма(р)тииоу, Martynи 4 (1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 2-а пол. XV ст. СПС; 1499 ВФ); знах. одн. мартина 1 (XV ст. ВС 24 зв.); Мартына 1 (1498 АЛМ 169).

Див. ще МАРТІЄ, МАРЦИНЪ.

МАРТІЄ ч., *невідм.* (1) (*особова назва, молд., цсл. Мартинъ, гр. Μάρτιος, лат. Martius*): мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже... дали и потврьдили есми томоу стому монастыроу... пасика... где осадил(л) мартїе (Сучава, 1462 *Cost. D.* 10).

Див. ще МАРТИНЪ, МАРЦИНЪ.

МАРТОР ч. (4) (*молд. мартор «свідок», гр. μάρτυρος*) свідок: а при то(м) мартори наши бояри: панъ доума браевич(ч) дворни(к) и панъ ста(н)чоулъ (Сучава, 1448 *Cost. II*, 362); А при том есми мартор сам господство ми выше(писа)н(ны) Стефан воевода, и наш митро(пол)ит кир Ѳеоктист (Бирлад, 1460 *ВД I*, 41).

ФОРМИ: наз. одн. **мартор** (1460 *BD I*, 41); наз. мн. **мартори** 2 (1448 *Cost. I*, 362; 1453 *Cost. II*, 458); **мартоури** 1 (1455 *Cost. II*, 562).

МАРТОРИА, МАРТОРІА, МАРТОРІА, МАРТОРИА, МАРТОРЫА, МАРТОРЫИ, МАРТОУРІА, МАРТОУРІА, МАРТОУРИА ж. (31) 1. (молд. мэртурие «свідчення», «свідочтво», гр. *μαρτορία*) свідчення, свідочтво (1): а на то е(ст) **марто(р)іа г(с)(д)во ми стефа(н) воево(д)а** и панове наши па(н) дума браеви(ч) (Сучава, 1466 *DIR«A»* 519);

от **мартоуриоу** (2) на підставі свідчень, на основі показань свідків: а они и тоє привиліє дали оу наших роуках, що есмо били ми им оучинили от **мартоуриоу** (Сучава, 1491 *BD I*, 452); **великая марториА** (26) *див. ВЕЛИКИЙ* 1 3.

2. свідки (2): а при томъ были **мартуриА** па(н) оана дворникъ, панъ журжъ о(т) <ф>ратевци (Баня, 1418 *Cost. I*, 127); А при том **марторіа** сам господства ми выш(е)писанны Стефан воевода, и наши бояре (Яссн, 1459 *BD I*, 32).

ФОРМИ: наз. одн. **марториа, марторіа, марто(р)іа, мартогуа, марториА, марторіА** 16 (1459 *BD I*, 32; 1464 *BD I*, 84; 1465 *GL* 176; 1466 *DIR«A»* 519; 1467 *Cost. S.* 69; 1469 *BD I*, 138; 1470 *BD I*, 141; 1471 *ДГСМПБ*; 1472 *Cost. S.* 88; 1474 *РГС* і т. ін.); **марторы** 1 (1462 *BD I*, 54); **марторыи** 1 (1464 *DIR«A»* 517); **мартоуріа, мартоур(і)а, мартуриА, мартоуріА** 13 (1418 *Cost. I*, 127; 1461 *BD I*, 45; 1466 *BD I*, 113; 1470 *BD I*, 150, 153; 1472 *BD I*, 170; 1479 *BD I*, 224; *Cost. S.* 98; 1480 *BD I*, 241); *знах. одн. зам. род. от мартоуриоу* (1491 *BD I*, 452).

Див. ще МАРТОРИЕ.

МАРТОРИЕ ж., *невід.* (1) ◇ **великая марторие** *див. ВЕЛИКИЙ* 1 3.

Див. ще МАРТОРИА.

МАРТОРИА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОРІА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОРІА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОРЫА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОРЫИ *див. МАРТОРИА.*

МАРТОУРИА *див. МАРТОРИА.*

***МАРТОУРИСАТИ** *дієсл. док.* (2) (молд. мэртуриси «признаватися») (о чім і без додатка) свідчити (про що), засвідчувати (що): И оу томъ он оустал та <при>вель прАд нами оуси свои околїни межиАщи, та визнали и мартоурисали и они аже ест так (Сучава, 1480 *BD I*, 239).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. мартоурисали* (1480 *BD I*, 239); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. абн... мартоурисали* (1480 *BD I*, 239).

МАРТОУРІА *див. МАРТОРИА.*

МАРТОУРІА *див. МАРТОРИА.*

***МАРТОУРЬ** *див. МАРТОР.*

***МАРТЪ** ч. (82) (*цсл. марътъ, гр. μαρτιος, лат. martius*) (*назва місяця*) березень: А писанъ листь... мѣА марта зї оу днь стго олексъА (Смотрич, 1375 *P* 20); Писан... місяца марта тридцатого дня (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 9); данъ в киево (!) марта в лѣто 6973 (Київ, 1465 *ДГСОС*); Писанъ въ кракове, **март(тъ)** 23 день, иньдик(тъ) 7 (Краків, 1489 *РИБ* 438); **матеи писа(л), въ ясо(х), в лѣто зи м(с)ца марта зї днь** (Ясси, 1500 *Cost. S.* 231).

ФОРМИ: наз. одн. **мар(тъ)** 1 (1489 *РИБ* 438); *зам. род. март, мар(т)ъ, ма(рт), мар(т), мрт* 8 (1423 *Cost. I*, 154; 1448 *P* 149; 1493 *BD II*, 6, 28; *Cost. D.* 46; *Cost. S.* 177; 1497

DC 8; *Cost. S.* 209); *род. одн. марта, мрта, м(р)а* 18 (1375 *P* 20; 1392 *Cost. I*, 8; 1402 *Cost. II*, 621; 1423 *Cost. II*, 157; 1435 *МЭФ*: 1456—1481 *P* 164; 1465 *ДГСОС*; 1482 *BD I*, 261; 1493 *BD II*, 20; 1500 *Cost. S.* 231 і т. ін.); **мартіа, мартія, мартіА** 10 (1434 *Cost. II*, 670; 1479 *ВАМ* 62; 1488 *BD I*, 325; 1489 *BD I*, 378; 1490 *BD I*, 433; 1493 *BD II*, 22; 1495 *BD II*, 74; 1497 *BD II*, 113; *Cost. S.* 224; 1500 *BD II*, 176);

ск. н. мар, ма(р) 14 (1435 *Cost. II*, 692; 1442 *Cost. II*, 93; 1479 *BD I*, 222; 1490 *BD I*, 398; 1492 *Cost. S.* 162; 1493 *BD II*, 4; 1495 *БСКИ*; 1497 *BD II*, 107; *Cost. S.* 212; 1500 *Cost. S.* 235 і т. ін.); **мр, м(р)** 31 (1434 *BD II*, 37; 1443 *Cost. II*, 121; 1454 *P* 163; 1465 *BD I*, 88; 1487 *BD I*, 294; 1490 *BD I*, 397; 1493 *BD II*, 15; 1495 *BD II*, 77; 1500 *BD II*, 174 і т. ін.).

***МАРТЫНЕЦЪ** *див. МАРТИНЕЦЪ.*

МАРТЫНЪ *див. МАРТИНЪ.*

МАРОУШКА, МЪРОУШКА ж. (42) (*особова назва, пор. Мария*): што бы емоу оурикъ съ оусъмъ доходомъ и жони его мароушць... и въсеому родоу и(х) непорочено николи на въкы (Сучава, 1433 *Cost. I*, 353); прото(ж) мароушка ставши оу то(т) нареченны де(н) и присѣгла прАд нами... рекучи та(к) аже ива(н) ись своими братіями нѣ(ст) оуноуку ку(п)чичеви ани ен самои марушци ани ми(х)нови (Васлуй, 1474 *РГС*); И оустах азъ господство мы и заплатих оуси вышписанныи пинъзи с̄ злат татарских оу роуку Мароушкы, дочи Настини, и племенници ен, другои Маршкы, дочи Олчини (Гирлов, 1499 *BD II*, 154).

ФОРМИ: наз. одн. **марушка, мароушка, мъроушка, мару(ш)ка, мъроу(ш)ка** 19 (1453 *Cost. II*, 458; 1474 *РГС*; 1490 *Cost. S.* 141; 1492 *BD I*, 509; 1493 *BD II*, 18; *Cost. S.* 175; 1495 *BD II*, 57, 59; 1497 *Cost. S.* 212; 1499 *BD I*, 152 і т. ін.); *зам. род. от Мароушка* 3 (1462 *BD I*, 65; 1479 *ВАМ* 61; 1491 *BD I*, 456); *род. одн. марушки* 2 (1474 *РГС*); **марушкы** 1 (1474 *РГС*); *дав. одн. марушци, мъроушци* 5 (1474 *РГС*; 1490 *Cost. S.* 141; 1491 *BD I*, 451; 1493 *Cost. S.* 175); **Мароушць, мароушць** 2 (1433 *Cost. I*, 353; 1443 *ВАМ* 41); **марушки, Мъроушки** 3 (1474 *РГС*; 1495 *BD II*, 57, 59); **Мароушкы** 2 (1499 *BD II*, 154); **Маршкы** 1 (1499 *BD II*, 154); *знах. одн. марушкы* (1474 *РГС*); *ор. одн. Мароушкою* 1 (1469 *BD I*, 138); *зам. знах. тѣгали... на марушкою* 1 (1474 *РГС*).

***МАРОУШЧЕНЪ** *див. МЪРОУШЧИН.*

МАРЦИНЪ ч. (2) (*особова назва, стп. Marcin*) Мартин: мы воищехъ... ярчибискупъ гнѣзденский... марцинь с калинова сирадски... марцинь с лавска познанский... слобуемы и слюбили есмы словомъ и рукою вшитци (Ланчиця, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. **марцинь** (1433 *P* 122).

Див. ще МАРТІС, МАРТИНЪ.

MARCZKO ч. (1) (*особова назва, пор. Марко*): А па то swidczy... pan Woith Haliczki Marczko pan Drobisz Sczethen Holowicz (Галич, 1413 *GL*).

ФОРМИ: наз. одн. **Marczko** (1413 *GL*).

МАРШАЛЕКЪ ч. (1) (*стч. maršálek, стп. marszałek, свн. marschalec*) (*службова особа з більшими чи меншими повноваженнями, якій підлягали нижчі рангом виконавці*) маршалок: А при томъ были тые панове: панъ Петрашъ Монтикгордовичъ, маршалекъ земли Литовской, панъ Судивой, намѣстникъ Ковеньскій... и иныхъ много добрихъ людей (Вільна, 1451 *АкЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: наз. одн. **маршалекъ** (1451 *АкЮЗР* II, 106).

Див. ще МАРШАЛОКЪ.

МАРШАЛКО *див. МАРШАЛОКЪ.*

МАРШАЛКОВЪ *прикм.* (1) маршалка, маршалків: приказъ па(н) андрѣевъ дчюсина маршалковъ (Київ, 1433 *P* 119).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **маршалковъ** (1433 *P* 119).

МАРШАЛОКЪ, МАРШАЛОК, МАРШАЛОК, МАРШАЛЪКО, МАРШАЛКО, МАРШАЛКО, МОРШАЛКО, МАРШАЛЪКО ч. (104) (*стч. maršálek, стп. marszałek, свн. marschal*) (*службова особа з більшими чи меншими повноваженнями, якій підлягали нижчі рангом виконавці*) маршалок: а притом были свѣдци, пан петръ неоря, воевода судомирский, пан яшко колочко маршалок королюв (Судомир, 1361 *AGZ* 6); а свѣдкове на то панъ хрщень судомирски(н) панъ збыгнѣвъ маршалко (Львів, 1399 *P* 59); А при томъ были свѣдкы ... пан Казарин, маршалок Луцкое земль, пан Иванъ Волотовичъ (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); а при то(м) бы(л) оць нашъ

нкола архиман(д)рить печерскыи оуоставни(к)... и наши моршалкы князь гльбь дмитрѣви(ч) боАринъ нашъ алексан(д)ро самотечи(ч)... и ины боАре наши и слоугы при то(м) были (Київ, 1446 Р 154); а при том был... пан Катоуна маршалко кн(А)за Ивановъ Острозкого (Острог, 1463 AS I, 56); Старость луцкому, маршалку Волянское земли, князю Семену Юревичу (Вільна, 1495 АЛРГ 55); Панъ Литаворъ Хребтовичъ, маршалокъ, а панъ Фодко, писарь, бралн личбу въ мытника Меньского въ Мартина Янчелевича (Вільна, 1499 РЕА III, 34);

маршалокъ дворный (9) (начальник всіх урядників двора феодала) придворний маршалок: При томъ были: во(евода) Вил(енскій), панъ Мих(аило) Рад(ивиловичъ)... мар(шалокъ) двор(ный) нам(ѣстникъ) Они(кштенскій) панъ Григорій Ос(тиковичъ) (Кам'янець, 1494 АЛМ 54); Прав(илъ) мар(шалокъ) двор(ный) нам(ѣстникъ) Мер(ецкій) и Утенскій), кн(язь) Михайлъ Львовичъ (Глинскій) (Краків, 1500 АЛМ, вип. 2, 59); маршалокъ земскій и й (14) (намісник, який від імені князя чинив суд на місці; у Волинській землі йому підлягали також усі збройні сили) маршалок земський: воленъ естъ панъ Петръ Ланевичъ Кнрдевичъ Мыльский, маршалокъ земський... во всемъ именъи продати, и променяти, и заставити и по души дати (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12); А при томъ были... воевода троцкий маршалок земський пан Ян Юрьевич... пан Григорей Станкович Остиковича (Вільна, 1499 AS I, 118).

ФОРМИ: наз. одн. маршалок, маршалокъ, мар(шалокъ), маршало(к), маршалок 53 (1361 AGZ 6; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1444 AS I, 40; 1452 АрхЮЗР I, 21; 1463 AS I, 55; 1475 AS I, 69; 1482 AS I, 80; 1491 AS I, 97; 1497—1498 АЛРГ 80; 1500 АЛМ, вип. 2, 59 і т. ін.); маршалко, маршал(ко), маршалъко, marszałko 9 (1377 P 24; 1407 АрхЮЗР 8/I, 4; 1443 P 145; 1448 P 149; 1458 ОЖДМ; 1463 AS I, 56; 1483 ВОРСР 178; 1490 Пам.); маршалко 1 (1399 P 59); моршалко, морша(л)ко 2 (1446 P 152; 1487 ВОРСР 178); ск. н. мар, ма(р), м(р) 17 (1495 АЛРГ 55; ВК; ВМЗД; 1496 АЛРГ 69, 71; ВМҚФС; 1497 ПККИП; ПМХ; 1498 ГВҚОО; 1499 ВФ); род. одн. маршалка, маршалъка (1445 P 151; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12; 1487 AS I, 86; 1488 AS I, 241, 242; 1494 AS I, 102); дав. одн. маршалку, маршалкоу, marszałku, марша(л)коу, маршалъку, ма(р)шалъкоу (1467 СП № 13; 1475 AS I, 71; 1478 АрхЮЗР 4/I, 8; 1487 АМЛ; 1489 АМВ; 1491 AS I, 97; 1495 АЛРГ 55; 1498 АЛРГ 81; 2-а пол. XV ст. АЛМ 8; 1499 АЛМ, вип. 2, 36 і т. ін.); знах. одн. маршалка, marszałka, марша(л)ка, ма(р)шалъка, маршалъка (1467 ВД II, 297; 1494 ВД II, 386, 388; 1495 ВМЗД; 1496 ПДВКА 60; ПДСВВ; ПСВВ 192 зв.); ор. одн. марша(л)ко(м), маршалъкомъ (1467 СП № 13; 1488 РИБ 424); наз. мн. маршалки 1 (1495 РИБ 621); ! моршалкы 1 (1446 P 154).

Див. ще МАРШАЛЕКЪ.

*МАРШАЛСТВО с. (1) виконування обов'язків маршалка, сан маршалка: Старосте Луцкому, маршалку Волянское земли... и инымъ, хто потомъ будетъ отъ насъ Лучоскъ и маршалство Волянское землн и Володимиръ держать (Судомир, 1488 РИБ 424).

ФОРМИ: знах. одн. маршалство (1488 РИБ 424).

МАРШАЛКО див. МАРШАЛОКЪ.

*МАРЪКО див. МАРКО.

*МАРЪТИНОВАЯ ж. (1) (особова назва): а о(т) пани марътиновее некоторого впоминанъа коу о(т)цоу нашому и намъ не было (Вільна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: род. одн. марътиновее (1499 ВФ).

МАРЪШАЛОК див. МАРШАЛОКЪ.

МАРЪШАЛЪКО див. МАРШАЛОКЪ.

*МАРЪНА див. МАРИНА.

МАРЪШЕВЪЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): а хотарь имь... о(т) марышевъци валь што (1) по переку пола до серета (Роман, 1392 Cost. I, 7).

ФОРМИ: наз. зам. род. о(т) марышевъци (1392 Cost. I, 7).

МАРКО див. МАРКО.

МАРЪА див. МАРИЯ.

МАРЯ див. МАРИЯ.

МАРА див. МАРИЯ.

*МАРФА див. МАРТА.

МАСКЕВИЧЪ ч. (1) (особова назва): и княз Михайло самъ к Луцьку на съем приехалъ, а п. Михайло Маскевичъ передо мнюо сталъ тутъ же (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

ФОРМИ: наз. одн. Маскевичъ (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

Див. ще МАСКОВИЧЪ.

МАСКО ч. (3) (особова назва): а при то(м) были сведоки... па(н) маско гулевн(ч) а па(н) ива(н) волотови(ч) (Луцьк, 1438 P 139); а при томъ были добрые люди: панъ Взязъ, земенинъ Володимирский... а мешчане Володимирские: панъ Тинъ Горчица а панъ Маско (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627—628).

ФОРМИ: наз. одн. Маско, маско (1438 P 139; 1452 АрхЮЗР I, 21; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628).

МАСКОВИЧЪ ч. (1) (особова назва): А при томъ были свядшы: пан Михайло Масковичъ, пан Гришко Борисковский (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

ФОРМИ: наз. одн. Масковичъ (1459 АрхЮЗР 8/IV, 18).

Див. ще МАСКЕВИЧЪ.

МАСТЕРЪ ч. (3) (стп. majster, сѣн. meijster, лат. magister) ремісник, майстер: и варе ку(л)ко кожохари соу(т) оу ты(х) се(л) или бу(д) какии мастераы шобы монастырю бы(л) то(т) ве(с) прихо(д) (Поляна, 1448 DIR«А» 491); а тако(ж) тоты люди да имаю(т) слободу, или мастрове, иму(т) бы (!) кожухари или бу(д) каки мастерь... да не да(ст) ты(х) люди ни да(н), ни посаду (Сучава, 1453 Cost. II, 461).

ФОРМИ: наз. одн. мастерь (1453 Cost. II, 461); наз. мн. мастераы 1 (1448 DIR«А» 491); мастрове 1 (1453 Cost. II, 461).

Див. ще МИСТРЪ.

*МАСТЪКЫРОУЛЬ ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ты(м) мы... дали и потврдили есми емоу... села... фратеши, на черно(м) потоць, и мастъкыроу(л) (Сучава, 1455 Cost. II, 553).

ФОРМИ: знах. одн. мастъкыроу(л) (1455 Cost. II, 553).

*МАСЬКОВЪ прикм. (1): просили нас... пана Маськовы сыны... быхъмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звняиче, XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

ФОРМИ: наз. мн. ч. Маськовы (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 193).

Пор. МАСКО.

МАТЕИ, МЪТЕИ ч. (36) (особова назва, цсл. Матѣеи, гр. Ματθαῖος, лат. Mathaeus, гебр. Matithyah) Матвій: И оуостави наши слоуги Тоадер и Ион... и заплатили оуси готовими пиназми оу роуки... Матею (Сучава, 1479 ВД I, 223—224); Николай жалова(л) на матея же емоу яко(ж) пріятелеви конА позычилъ здорово(г) на дорожъ а коли(ж) емоу заса вернж(л) а то(т) конь хрома(л) (XV ст. ВС 23 зв.); матеи писа(л) въ ясо(х) (Ясси, 1500 Cost. S. 231).

ФОРМИ: наз. одн. матеи, Мътеи 14 (1492 АЛМ 81; 1495 ВД II, 42, 46, 56, 69; ПГВРСР; 1499 ВД II, 145, 161; XV ст. ВС 23 зв.; 1500 Cost. S. 231); зам. род. в. п. Мътеи 7 (1487 ВД I, 305, 310, 312; 1488 ВД I, 318, 324, 343, 364); род. одн. матеа, МътеА, матеА 9 (1486 DC 144; 1487 ВД I, 307, 309, 517; 1488 ВД I, 325, 348; ДГСВМ; ДГСЛМ; Cost. S. 127); дав. одн. Матею 3 (1479 ВД I, 223, 224; 1487 ВД I, 306); матееви 2 (XV ст. ВС 23 зв., 31); знах. одн. матея (XV ст. ВС 23 зв.).

Див. ще МАТЕЮ, МАТІИ, *МАТФВИИ, МАТФЕЙ, МАЦЪИ, МЪТІАШЪ.

МАТЕРЕ див. МАТИ.

*МАТЕРИЗНА ж. (3) спадщина по матері: а по смрти пакъ его дътъ волны во имьнѣи очины и материзны алъ не друоное жоны (XV ст. СЯ 41).

ФОРМИ: *род. одн. материзны* (XV ст. *BC* 31 зв.; *СЯ* 41); *знах. одн. материзноу* (XV ст. *СЯ* 41).

*МАТЕРИНЬ *прикм.* (1) материн: Лавринь жалоуется

на мартина ижъ емоу мтръ заби(л)... мы сказоуемъ оу томъ члонькоу голова материна заплапати (XV ст. *BC* 24 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. материна* (XV ст. *BC* 24 зв.).

МАТЕРЬ *див. МАТИ*¹.

*МАТЕРЬ *див. МАТИ*¹.

МАТЕЦКИЙ *ч.* (1) (*особова назва*): А при том былъ... пань Андрушко Матецкий (б. м. н., 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

ФОРМИ: *наз. одн. Матецкий* (1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154).

МАТЕЮ, МЪТЕЮ *ч.*, *невідм.* (5) (*особова назва, молд., цсл. Матьеи, гр. Ματθαῖος, лат. Mathaeus, гебр. Matithyah*) Матвій: А на то ест вѣра... бояр наших... в. п. Андрейка чашни(к)а, в. п. Мътею столника (Сучава, 1486 *BD* I, 290); Писал Матею оу Соч(а)вѣ (Сучава, 1499 *BD* II, 136).

*Див. ще МАТЕИ, МАТИИ, *МАТФВИИ, МАТФЕИ, МАЦЪИ, МЪТІАШЬ.*

МАТИ¹, МАТЕРЬ, МАТЕРЕ *ж.* (90) мати, матір (84): Милостію Божією и Пречистыя Его Матере... я Семень С колковъ... уписаль... въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши (Київ, 1398 *ДГПМ*); мы Стефан воевод(а)... знаменито чиним... оуже (!)... прїи-доша перед нами... пан Юрій Шербич и матере его Федка и сестра его Аноушка (Сучава, 1467 *BD* I, 120); а (з)нати и(м)... нашего патріа(р)шеского благословенїа, а велики(х)

Господарей свои(х) владѣючи(х)... кїево(м) бго спасаемымъ градо(м) онъже наречетсА мати Градово(м) (!) роускіе земли, а не инако (б. м. н., 1481 *ГПМ*); М(и)л(о)стью божеоу и пречыстое его матери Я кн(А)г(и)ни СеменоваА кн(А)г(и)ни Настасья... чинимъ знаменито... записую мужу своему... имѣнѣА Заборол, а Городок (Степань, 1489 *AS* I, 89); коли мти оу дѣтеи оумре(т) опька(л)нїк и(х) не можетъ дѣди(ч)ства прода(т) (XV ст. *BC* 35); А кто бы хотѣл тое пороушити, таковыи да ест прокльѣть от господа бога... и от прѣчистїа его матере (Гирлов, 1499 *BD* I, 163);

Божая мати (1) *див. БОЖІИ*; лаяти до матери (2), лаяти матери (1), матери лаяти (1) *див. ЛААТИ*; Покрова Матере Божое (1) *див. ПОКРОВА*.

ФОРМИ: *наз. одн. мати, мти* 8 (1408 *Cost.* I, 61; 1428 *Cost.* I, 228; 1475 *BD* I, 203; XV ст. *BC* 35; *СЯ* 9, 40 зв.; 1481 *ГПМ*); *мть* 1 (XV ст. *BC* 28); *мтръ* 1 (XV ст. *BC* 28); *матере* 1 (1467 *BD* I, 120); *зам. род. отъ...* *мтръ* 6 (1400 *DIR* «А» 433; 1408 *Cost.* I, 61; 1409 *DIR* «А» 437; 1411 *Cost.* I, 95; *Mih. Alb.*; 1435 *Cost.* II, 689); *отъ...* *матере*, *мтръ* 3 (1435 *Cost.* II, 680; 1439 *Cost.* II, 59; 1457 *BD* I, 5); *! мае(т)* 1 (XV ст. *BC* 14 зв.); *род. одн. матери, мтри* 17 (1444 *Cost.* II, 208; 1448 *Cost.* II, 352; 1452 *Cost.* II, 462; 1454 *Cost.* II, 502; 1466 *BD* I, 105; 1483 *AS* I, 82; 1486 *DC* 144; XV ст. *BC* 29; *СЯ* 9; 1489 *AS* I, 89 і т. ін.); *Матере, матере, мтере* 31 (1398 *ДГПМ*; 1403 *RS* 338; 1415 *Cost.* I, 117; 1429 *DIR* «А» 455; 1440 *Mih.* 208; 1453 *Cost.* II, 454; 1460 *DIR* «А» 515; 1479 *BD* I, 222; 1487 *BD* I, 311; 1499 *BD* II, 163 і т. ін.); *мтры* 1 (1448 *DIR* № 10 b); *! смр(с)ти* 1 (XV ст. *BC* 7 зв.); *дав. одн.*

матери, мтри 6 (1433 *Cost.* I, 350; 1455 *Cost.* II, 774; 1470 *BD* I, 148; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; *BC* 10; 1488 *BD* I, 342); *матере* 2 (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8; 1467 *BD* I, 120); *знах. одн.*

матере, *мтръ* 5 (XV ст. *BC* 7, 19, 24 зв., 27); *маті* 1 (1458 *BD* I, 6); *ор. одн. зам. род. за доуши матерю ей* 1 (1470 *BD* I, 147); *місц. одн. прї (по) матери, мтри* (XV ст. *BC* 26 зв., 27 зв.; *СЯ* 40 зв.; 1474 *РГС*).

*Див. ще *МАТИЯ, МАТКА*¹.

*МАТИ² *див. ИМАТИ*².

*МАТИ СЕ *див. *ИМАТИ СЯ.*

*МАТИ СЯ *див. *ИМАТИ СЯ.*

*МАТИ СѦ *див. *ИМАТИ СЯ.*

*МАТИЯ *ж.* (1) мати, матір: а на то вѣра моА вѣра матины нашеї кнАгнѣ мушаты вѣра сына нашего (олександра) (Сучава, 1393 *Cost.* I, 14).

ФОРМИ: *род. одн. мати* (1393 *Cost.* I, 14).

*Див. ще МАТИ*¹, МАТКА¹.

МАТИИ, МЪТИИ *ч.* (4) (*особова назва, цсл. Матьѳни, гр. Ματθαῖος, лат. Matthias, гебр. Matithyah*) Матвій: Се я Янѣ... продалъ есмы доброволно... землю свою пито-мую... и съ тою землею, которую купилъ есмы у Машка Вовлковлянина, ксензью Матю, бискупу Виленскому (Вільна, 1451 *АрхЮЗР* II, 106); А на то ест... в. п. Матїа столника... и вѣра боАръ наших оусихъ, великих и малих (Сучава, 1488 *BD* I, 345); Пис(а) Мътии дїак оу Соч(а)вѣ (Сучава, 1495 *BD* II, 74).

ФОРМИ: *наз. одн. Матїи, Мътии* (1490 *DC* 147; 1495 *BD* II, 74); *род. одн. Матїа* (1488 *BD* I, 345); *дав. одн. Матѳю* (1451 *АрхЮЗР* II, 106).

*Див. ще МАТЕИ, МАТЕЮ, *МАТФВИИ, МАТФЕИ, МАЦЪИ, МЪТІАШЬ.*

МАТКА¹ *ж.* (38) (*стч. matka, смн. matka*) мати, матір (23):

про ть жъ Азѣ...присАглѣ есмь бѣу и мтцѣ божиюи и оусь(м) свАтымъ (Кременець, 1434 *P* 130); а докул матка н(а)ша жива она имаєт своих сел поживати (Луцьк, 1463 *AS* I, 55); И мы въ томъ князя Костентина оправили, и дѣда, и отца его, и матку его, и его самого при чсти есмо zostавили (Вільна, 1495 *АЛМ* 83); Мы... слюбуем... през бога живаго и матши божїи... имѣти... мир (Гирлов, 1499 *BD* II, 419—420);

д р у г а я м а т к а б о ж ь я (2) (*назва церковного свѣта, також календарна дата*) друга пречиста: а имаю...

дати ту сто купъ о(т) сѣѣ матки бжѣѣ што прїѣдетъ на дру-гую матыки (!) бжѣѣ (Львѣв, 1421 *P* 92); м а т к и б о ж и и (3) (*назва церковного свѣта, також календарна дата*): а нмаю пану Івашкови дати ту сто купъ о(т) сѣѣ матки бжѣѣ што прїѣдетъ на другую матыки (!) бжѣѣ (Львѣв, 1421 *P* 92); А какъ поветрее почалосА велми от последнее Матки Божи, ино дьякъ умер, писати было некому (б. м. н., 1497—1498 *АЛРГ* 79); м а т к а б о ж ь я (2) церква, побудована на члѣстѣ богматерї: Мы кнА(з) литовьскии... чинимъ свѣдочно... што жъ былъ братъ нашъ кнА(з) юрїни корѣА-

тови(ч) прндалъ млинъ кѣ цркви кѣ матцѣ бѣи оу смотричи то и мы... потверживаемъ того своимъ листомъ (Смотрич, 1375 *P* 20); Се яз кн(А)зъ Василей Федорович Острозский: иже отец мой кн(А)зъ Федоръ ставил ц(є)рков матку б(о)-жею на клаштор тому закону св(А)того Доминика (б. м. н., 1443—1452 *AS* I, 39); матки божи и пер-вое (5), первоѣ матьки божиѣ (1) (*назва церковного свѣта, також календарна дата*) перша пречиста:

писанъ листъ... оу понѣдѣло(к) пѣрьдѣ матки бжїѣ а днѣ(м) (Галич, 1409 *P* 74—75); а рокъ ему в тыи мыта увезатисА перед Маткою Божее днем первое за неделю, а держати ему тыи мыта три годы до того ж року до Матки Божее днѣа первое за неделю (Вільна, 1498 *АЛРГ* 83); и з ч а т ь е м а т к и б о ж ь е и (1) *див. *ИЗЧАТЬЕ*; р о ж е -ство матки божи и (1) *див. РОЖДЕСТВО*.

ФОРМИ: *наз. одн. матка, ма(т)ка* (1463 *AS* I, 55; XV ст. *РИБ* 610; *BC* 7 зв., 27 зв.); *род. одн. матки, Матки, матьки, матыки* 13 (1400 *Cost.* II, 619; 1409 *P* 75; 1418 *P* 89; 1421 *P* 92; 1439 *Cost.* II, 713; 1463 *AS* I, 55; 1488 *РИБ* 222; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27; 1497—1498 *АЛРГ* 79; 1498 *АЛРГ* 83); *маты* 3 (1421 *P* 92; 1448 *Cost.* II, 305); *дав. одн. матцѣ,*

мтцѣ 3 (1375 *P* 20; 1434 *P* 130; 1495 *АЛМ* 83); *матце, мать-це, мтце* 4 (1435 *P* 133; 1470 *AS* I, 67; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV,

27, 29); матци I (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *зам. знах.* през бога живаго и матци божій I (1499 *ВД* II, 420); *знах. одн.* маткою, матку (1443—1452 *АС* I, 39; 1449 *Cost.* II, 746; 1495 *АЛМ* 83, 84); *ор. одн.* маткою (1463 *ГГЯ*; 1470 *АС* I, 67; 1498 *АЛРГ* 83).

Див. ще МАТИ¹, *МАТИЯ.

МАТКА² *ж.* (II) (*молд.* матка «русло ріки») річище, русло річки: тьм (sic.— *Прим. вид.*) мы... дали и потвердили есми емоу... мьсто о(т) мли(н) на ма(т)ки шаковци и хлабникъ, шо є(ст) више гроуецъ (Сучава, 1451 *Cost.* II, 403); хотар... староу маткою жерав(ца д)олоу пониже от Хрънещи, до где оупадаєт жеравец оу Брълад (Бирлад, 1495 *ВД* II, 63).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* до матка потока (1479 *ВД* I, 221); *знах. одн.* маткою (1468 *ВД* I, 128; 1489 *ВД* I, 374; 1492 *ВД* I, 510; 1495 *ВД* II, 63); *зам. род.* поченши от маткою Башіа (1492 *ВД* I, 510); *ор. одн.* маткою (1468 *ВД* I, 128; 1495 *ВД* II, 63); *місц. одн.* на матки, ма(т)ки (1451 *Cost.* II, 403; 1458 *ВД* I, 24; 1475 *ВД* I, 206).

*МАТРУХЪНА *ж.* (I) (*особова назва, пор.* Мотроуна): Се я пани Вохнова пани Мария... даю и дала есми... дотце своей панъне Матрухъне... селце на имя Ставокъ (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

ФОРМИ: *дав. одн.* Матрухъне (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

Див. ще *МАТРУШКА.

*МАТРУШКА *ж.* (I) (*особова назва, пор.* Мотроуна): Се я пани Вохнова пани Мария з своими детми... посваталася есмо... за пана Стецка за Шишкиничка, мою девку панъну Матрушку (Володимир, 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

ФОРМИ: *знах. одн.* Матрушку (1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627).

Див. ще *МАТРУХЪНА.

*МАТУСОВЪ *прикм.* (I): и еше есми дали... брату пана мишула писара, едно село на санной що было вла(д) матусово (Сучава, 1443 *Cost.* II, 131).

ФОРМИ: *наз. одн. с.* матусово (1443 *Cost.* II, 131).

МАТОУШИЦА *ж.* (I) (*особова назва*): мы илѣя воевода... чини(м) знаменито... оже (т)ота ис(тинна) матоушица жаловали есми еи особною нашею мл(с)гѣю (Сучава, 1433 *Cost.* I, 350).

ФОРМИ: *наз. одн.* матоушица (1433 *Cost.* I, 350).

*МАТФВИИ ч. (I) ◊ с в а т ы и м а т ф в и и *див.* СВАТЫИ I.

ФОРМИ: *місц. одн.* по матфвиѣ (1436 *Cost.* II, 707).

Див. ще МАТЕИ, МАТЕЮ, МАТІИ, МАТФЕИ, МАЦЪИ, МЪТІАШЬ.

МАТФЕИ, МАТФЪИ, МАФЕИ ч. (5) (*особова назва, цсл.* Матъфеи, *гр.* Ματθαῖος, *лат.* Mathaeus, *гебр.* Matithyāh) Матвій: первыи поручни(к) кнА(з) миханло евнутеви(ч)... матфѣи оусови(ч) семеникъ кнА(з) михаиловъ (б. м. н., 1392 *Р* 46—47); тьмъ мы... дали есми емоу... село... на баши где мафѣи сиди(т) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541); А при том был... пан Матфей дворанин пана старостин (Луцьк, 1487 *АС* I, 86—87); И тыми разы пишеть къ намъ, што жъ она Якубу того именья не полецала во опеканье, але принела (!) того Матфея своєю доброю волею въ тоє именье за сына место (Краків, 1489 *РИБ* 437—438).

ФОРМИ: *наз. одн.* Матфей I (1487 *АС* I, 87); матфѣи I (1392 *Р* 47); мафѣи I (1437 *Cost.* I, 541); *знах. одн.* Матфея (1489 *РИБ* 437); *ор. одн.* Матфеємъ (1489 *РИБ* 437).

Див. ще МАТЕИ, МАТЕЮ, МАТІИ, *МАТФВИИ, МАЦЪИ, МЪТІАШЬ.

*МАТЪКА *див.* МАТКА¹.

*МАТЪФЕЕВЩИНА *ж.* (I) (*назва земельного володіння у Київській землі*): Олнсе(и) землю де(р)жить Матъфеєвщинуа с тоє землі даєт десАть веде(р) медуо дани (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн.* Матъфеєвщинуо (бл. 1471 *ЛКЗ* 93 зв.).

МАТЫСЯ ч. (I) (*особова назва*): Матыся, кановникъ Виленск(ій) (Вільна, 1451 *АрхЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: *наз. одн.* Матыся (1451 *АрхЮЗР* II, 106).

*МАТЫЯШЬ *див.* МЪТІАШЬ.

*МАТЫАСЬ *див.* МЪТІАШЬ.

МАТЪФЪЕВИЧЬ ч. (I) (*особова назва*): а на то послуси... дмитръ матъфѣевичъ панъ нѣвѣступъ столпувський (Перемишль, 1366 *Р* 12).

ФОРМИ: *наз. одн.* матъфѣевичъ (1366 *Р* 12).

*МАТЪИЧИЧЬ ч. (I) (*особова назва*): А се А король казимиръ краковський и куДвський... даль есмь слузъ своему иванови дворище заньво (так.— *Прим. вид.*) матъвичича (Казимир, п. 1349 *Р* 3).

ФОРМИ: *род. одн.* матъвичича (п. 1349 *Р* 3).

*МАТФЕИ *див.* МАТФЕИ.

*МАХАЛСКИИ *прикм.* (2) (*назва гатунку фландрійського сукна, що вироблялося в місті Мехелен*): послано кнАзю великомуу тое(р)скомоу... въ поставы соукна маха(л)ского (б. м. н., 1488 *УКТ*).

ФОРМИ: *род. одн. с.* маха(л)ского I (1488 *УКТ*); !ма(л)ско(г) I (1488 *УКТ*).

МАХНА *ж.* (I) (*особова назва*): мы па(н) ива(н) срѣ(м)скын староста рускын вызнава(м)... иже пришедши пред на(с)... пани махна узвертовская и о(т)ступила узвартова панъ яхнѣ кыскон (Львів, 1414 *Р* 85).

ФОРМИ: *наз. одн.* махна (1414 *Р* 85).

МАЦИНА ч. (3) (*особова назва*): а на потверженье приложилъ тому листу свою печать пано мацина (Львів, 1400 *Р* 61); А се я Некраш Колчеевич из братьюю своєю на има из Мацыною и с Мамаємъ сьзнаваемъ сим н(а)шим листом... иж есмо отчизну... свою продали кн(а)зю Михайлу Олександровичу (Кременецъ, 1497 *АС* I, 112).

ФОРМИ: *наз. одн.* мацина (1400 *Р* 60, 61); *ор. одн.* Мацыною (1497 *АС* I, 112).

МАЦКО ч. (2) (*особова назва, пор.* Мацѣи): А при томъ были могоричници: на нмя Войтко, Коношій Волковискій, и съ сыномъ Николаємъ... а Мацко Волковянинъ (Вільна, 1451 *АрхЮЗР* II, 106).

ФОРМИ: *наз. одн.* Мацко (1451 *АрхЮЗР* II, 106); *род. одн.* Мацка (1451 *АрхЮЗР* II, 106).

*МАЦЪ ч. (I) (*особова назва*): жаловали на(м) мешчане новгоро(дские на (и)мА ма(ц) а иванъ носовичъ на татарина богдана собачку (Вільна, 1495 *ВСоб*).

ФОРМИ: *наз. одн.* ма(ц) (1495 *ВСоб*).

*МАЦЫНА *див.* МАЦИНА.

МАЦЪИ ч. (3) (*особова назва, стп.* Maciej) Матвій (2): Мы бискупи мацѣи премьски(и) и офанасѣи... чинимы знемо... како ко(л) та рѣчь... межн кроле(м) влодиславомъ... межн панею Адвигию отиноу пилецкою... о волость о зальсие... на многи(х) роцѣхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 *Р* 69—70); мы войцехъ... ярцибискупъ гнѣзденский... мацѣи з бѣлавъ брезенский... слюбуемъ и слюбили есмы словомъ и рукою шитци (Ланчиця, 1433 *Р* 122—123);

с в а т ы и м а ц ѣ и (I) *див.* СВАТЫИ I.

ФОРМИ: *наз. одн.* мацѣи (1404 *Р* 69; 1433 *Р* 122); *місц. одн. по* Мацѣи (1403 *ДГМ*).

Див. ще МАТЕИ, МАТЕЮ, МАТІИ, *МАТФВИИ, МАТФЕИ, МЪТІАШЬ.

МАЧКОВЦИ *мн.* (I) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали есмы емоу и потврьдили... села... на има прокопинци, где бы(л) проко(п) и васи(л) ватаманъ, и съ млиномъ и мачковци и съ пасѣкою (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 459).

ФОРМИ: *наз.* мачковци (1436 *Cost.* I, 459).

*МАЯТИНЪ ч. (2) (*назва річки у Молдавському князівстві*): а мы... дали и потврьдили... село що на Маятинех, на има Хирова (Сучава, 1495 *ВД* II, 82).

ФОРМИ: *місц. мн.* на Маятинех (1495 *ВД* II, 82).

МАФЕИ *див.* МАТФЕИ.

*МЕДВЕДИА *ж.* (I) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): тьмъ мы... дали есмы емоу... шесть села... три на

верхъ ме(д)ведна, где е(ст) (степань вата)мань... <и> три мѣста о(т) поустыни (Сучава, 1429 *Cost.* I, 280).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. на верхъ ме(д)ведна (1429 *Cost.* I, 280).

*МЕДВИЖИИ прикм. (1) ◇ Медвижа могила (1) (назва урочища у Волинській землі): а поля есмь ему дали и уехали своей земльъ — по конец лозы нивка на долини, а оттоля к Медвижи могили (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

ФОРМИ: дав. одн. ж. Медвижи (1447 *АрхЮЗР* 8/IV, 10).

*МЕДЕЛЪНИИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣм мы <ви>дѣвше их правую слоужбою до нас... (...села.— Прим. вид.) на имь Прочелничи... и Богданеши... и Мед(ель)н(и) (б. м. н., 1490 *ВД* I, 434).

ФОРМИ: наз. Мед(ель)н(и) (1490 *ВД* I, 434).

МЕДЕЛЪНОУЛЬ ч. (4) (особова назва): и оуставше наши слоуги, птьюль и... петръ... и оуико их, негриль медельноуль, та заплатили оусе исполна, тоты вышписанныи пинъзи (Ясси, 1495 *Cost.* S. 193).

ФОРМИ: наз. одн. медельноуль (1495 *Cost.* S. 193); дав. одн. медельноулю (1495 *Cost.* S. 193, 194).

МЕДЕНИЧАРЬ ч. (3) (особова назва, серб. тафидничар «чародій», «знахар»): И оуставше нашъ верній пань, михоуль меденичарь, и заплатилъ оуси... тоты... пинъзи... оу роукы... сими (Васлуй, 1497 *Cost.* S. 223).

ФОРМИ: наз. одн. меденичарь (1497 *Cost.* S. 223); дав. одн. меденичарю (1497 *Cost.* S. 223).

*МЕДЖИАШЬ див. *МЕЖІАШЬ.

*МЕДИЦКИИ прикм. (1): а половицю тѣхъ пѣнази наложилъ есмы на твоѣ роботы... на домъ на медицкии (б. м. н., 1386—1418 *P* 35).

ФОРМИ: знах. одн. ч. медицкии (1386—1418 *P* 35).

Пор. *МЕДЫКА.

*МЕДОВЫИ прикм. (10) ◇ дань медовая (4), <дань> медовая (4), медовая дань (1) див. *ДАНЬ; дачка медовая (1) див. *ДАЧКА.

ФОРМИ: наз. одн. ж. медовая (1478 *ЗРМ*); род. одн. ж. медовое (1478 *ЗРМ*); знах. одн. ж. медовоую (1478 *ЗРМ*); ор. одн. ж. медовою (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1470 *AS* I, 67; 1493 *АЛРГ* 56; 1498 *ГВКОО*); ор. мн. медовыми, медовыми (1401 *АкВАК* III, 2; 1470 *AS* I, 65; 1490 *ЗХЛ*).

МЕДУСКИ ч. (1) (особова назва): а ти доконали и осоудили па(н) хр(с)ченъ мартиновскы па(н) ольдрихъ медускы (Галич, 1401 *P* 66).

ФОРМИ: наз. одн. медускы (1401 *P* 66).

МЕДЪ ч. (83) 1. (натуральный бджолиный) мед (75):

Се А князь долголдать долголдатови(ч)... даю... по своєю дши... стмоу николе поустыньскому иониноу монастырю тоую зе(м)лю на имА то(л)стольсько(г) конона а иде(т) с не(г) колода медоу и съ всеми пошлинами (Київ, 1427 *P* 108); А також никто от наших бояр или десетник да не смѣ брати десАтиноу от пчел, ани бербеницю медоу, ани пасичници бантовати ни оу чем (Дольний Торг, 1458 *ВД* I, 8—9); а я кн(А)зь Семен Юрьевич маю придати ку св(А)тому Иоанну к Голшаном полумерокъ меду (Степань, 1489 *AS* I, 89); и съ тоє земли бортноє маєть онъ дань давати... по давньому — и со всеми ихъ службами, и съ пошлинами... и з насадкою меду (Вільна, 1499 *РИБ* 777);

медъ пресныи (3), присныи медъ (1) натуральный мед: А кто оусхочет тих люди соудити... или мито от них брати, от оусего их товароу: или от риба свижаа... или пак от воскоу или от присного медоу, коли имоути продавати... или пак где боудоут коуповати... везде да ест имь слободно и без мито (Сучава, 1466 *ВД* I, 96); Бил намъ чолом земАнин киевский Аньдрей Пражовъский и поведил... штож люди его... на имА Шершневици издавна давали в ключъ Киевский ведро меду пресного и бил намъ чолом, абыхмо тоє ведро меду отпустили ему (Мереч, 1496 *АЛРГ* 69).

2. (легкий хмельный напиток, виготовлений із бджолиного меду) питный мед (4): А пить могоричь оу аньдрька оу дому льсого за двѣ гривнѣ вѣснии меду за гривну а пива за гривну (Перемишль, 1366 *P* 12); а еще есми имъ дали волю што бы собъ держати, оу сочавъ, один домъ, а оу том домоу корчмоу не держати, ни пива варити, ни мед (Сучава, 1434 *Cost.* II, 670).

ФОРМИ: наз. одн. медъ, мед, ме(д) (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141; 1448 *ДГПР*; бл. 1471 *ЛКЗ* 92, 92 зв.); род. одн. медоу, меду, меду, мд(оу) (1366 *P* 12; 1408 *Cost.* II, 633; 1427 *P* 108; 1458 *ВД* I, 9; 1463—1478 *РЕА* I, 35; 1470 *AS* I, 67; 1488 *УКТ*; 1496 *АЛРГ* 69; XV ст. *BC* 6 зв.; 1499 *РИБ* 776 і т. ін.); знах. одн. медъ, мед, ме(д) (1410 *АкВАК* XI, 5; 1429 *DIR* «А» 455; 1434 *Cost.* II, 670; XV ст. *BC* 19; 1454 *Cost.* II, 508); ор. одн. медомъ (1471 *ВД* I, 159; 1494—1495 *АЛРГ* 60).

*МЕДЫКА ж. (4) (назва села у Перемишльській землі) Медика: тогды на роць напре(д) реченымъ стронамъ в меды-

ць в недѣлю на вутр(и)е ст(г)о луки евангелиста... осудили есмы и осужаємъ аже г(с)дрь нашъ кроль влодиславъ... ближши(и) есть к тому мѣсту... нижли тыи пани Адвига

и еи дѣвка алжбѣта (Медика, 1404 *P* 70); оу медыць оу ндлю оу четвертую по велиць дни (Медика, 1415 *P* 87).

ФОРМИ: місц. одн. в (оу) медыць 3 (1404 *P* 70; 1407 *P* 72; 1415 *P* 87); 1 в иедыць 1 (1404 *P* 70).

МЕДЫНЕСКИЙ ч. (1) (особова назва): А тому свѣдъци панъ миколай стпиченикъ... волочеко медынеский ины(х) мно(г) добрыхъ (Галич, 1418 *P* 89).

ФОРМИ: наз. одн. медынеский (1418 *P* 89).

МЕДЫНА ж. (1) (назва села у Волинській землі): а кн(А)зю Семену досталася город Колоден а села: Чернехов... Мпанец, Медына (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: наз. одн. Медына (1463 *AS* I, 54).

МЕЖ див. МЕЖИ.

МЕЖА ж. (8) (границя між двома земельними володіннями) межа: и то, господару, помню... о суды межа, головщина, о сокольее гнѣздо, о бобры, зъ еремя (1) (б. м. н., п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17); а обрубъ земельный тоу именицу моему... от реки Стыра межою мимо нивы дворища Ляхова и межою конецъ нивъ подворницныхъ Хренникихъ (Хрінники, 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); и я подлугъ листу грдского обедвъ тые нивки отехалъ к цркви Бжіей... и границу есми положилъ Плоской ниве... от дороги на право межою великою по концецъ Вздвиженское нивы (Київ, 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158); у hpanyciu у тези samy ieszno prozemy sebe rozozlyly у корпу zasypaly (Тришин, 1500 *ДПЖН*).

ФОРМИ: наз. одн. межа (п. 1444 *АрхЮЗР* I, 17); род. одн. тезу (1500 *ДПЖН*); знах. одн. тезу (1500 *ДПЖН*); ор. одн. межою, mezoiu 3 (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1500 *ДПЖН*); межою 1 (1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158).

МЕЖДОУ прикм. (13) (цсл. между) (з ор.) (виражає просторові відношення — вказує на два або кілька об'єктів, між якими щось знаходиться або відбувається дія) між, поміж (5): а хотарь ... на стльъ што е(ст) меж(д)оу краиничеши и фетоеши (б. м. н., 1415 *Cost.* I, 121—122); тѣмъ мы... дали есми емоу... селище фоундешо(м) междуу попо(м) мирчомъ и дльгымъ петромъ и на бръладъ едно мѣсто междуу леоуринцемъ и бьксънешъ (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 444); Тѣмъ мы... дали и потвердили есми емоу... одно село... междуу <Гръм>сши и <Рогошесши> (Сучава, 1480 *ВД* I, 246).

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (8): тѣмъ мы... дали есмы емоу... село негоеши междуу тогоеши и междуу леветь миклооуша (Сучава, 1414 *Cost.* I, 111); мы Стефан воевода... знаменито чинимъ... оже придоша прѣд нами... архимандрить Бистричьскаго монастыра, и съ вѣсьми яже о христь братіями ... и дали господствоу мы петь сель: едно иа краковъ... междуу Гріельщъ и междуу Лоупшею, дроугое на Серetz (Ясси, 1500 *ВД* II, 173).

Див. ще **МЕЖИ, МЕЖОУ, ПОМЕЖИ, ПРОМЕЖИ, ПРОМЕЖУ.**

МЕЖИ, МЕЖІ, МЕЖЕ, МЕЖ, МЪЖИ, МЕЖЫ прийм. (235) 1. (з ор.) (209) 1. (виражає просторові відношення—вказує на два або кілька об'єктів, між якими щось знаходиться або відбувається дія) між, межі (38): испалили могилу межі дубо(м)ъ а межі буко(м)ъ на полку (Галич, 1404 P 68); тьи городаы цецунь а хмеловъ с тыми волостми и селы которыи жь к нимъ прислушаютъ которыи жь городаы лежать межі нашою землею рускоу и волоскоу даемы и дали есмы ему на вьки (Ланчиця, 1433 P 125); хотар... черес Смилу на (є)дноу крѣницоу що ест межі Портар(и) и межі Дроужещи, и на могилу копану (Бирлад, 1495 BD II, 63);

(відповідає сучасній конструкції з прийменником с е р е д з род.) (1): А ко млину граница горъ смотричемъ до мосту а доловъ смотричемъ што дуброва межі ходорковымъ селомъ (Смотрич, 1375 P 20);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (19): хотаръ... до оусту потока, межє польны оурѣклева и роускова (Сучава, 1453 Cost. II, 455); боАрин пан Юрїи Шербич и матерє его... дали... монастироу от Хомора... половина от тоє поле... межі бродове под Бохотиномъ (Сучава, 1467 BD I, 120); Там мы... далі... есми емоу... села... и на верх Смилъ млин где был млин Делцагъ Петра, оу Боуковѣне, межі млином Воулпашевымъ и межі Жоуржа Плешана и межі млина Шефоулова и межі млина Плешануоулова, да оучинит пан Шефоуль млин (Сучава, 1468 BD I, 130); а мы такождє и от нас есмы дали и потвърдили слоузъ нашоу Томи Салге... тоє... село... на имъ оу Салче, межі Иоаньш Триколескоул и межі Гъжоане (Ясси, 1495 BD II, 69).

2. (виражає об'єктні відношення) а) (вказує на два або кілька об'єктів, між якими встановлюються якісь відносини) між, межі (ким, чим) (63): А се докончанье межі королеми польскымъ и княземъ дмитриемъ (б. м. н., 1366 P 14); бжью млятью и добрыхъ люди прязнью исталасА торговла межі добрыми людьми межі бояры и межі крилошаны стго ивана (Перемишль, 1378 P 25); Мы... слюбуемы... ижъ вшитки оурАды и зьеднанья и записы што пасаныи (!) миха(л) бучатски... межі наияснѣшимъ кнжатемъ и паномъ... вло(д)славомъ... кролемъ полскимъ... и нами... с одной стороны а межі преможнымъ стедкомъ воеводою... з другої стороны прере(ч)ный владиславъ кроль и дѣти его... боронити держати непорушно на вьки ховати имьють (Ланчиця, 1433 P 123); а за болшее потвържденіє присягали есми межі собою и кльбли сѣ есми на ч(ст)ный кр(с)тъ

и на оуси сти и записали сѣ есми межі собою, подъ нашими печатми (Сучава, 1435 Cost. II, 682); а наши записы и присаги не боудут с тым, оу изминоу (sic.—Прим. вид.) и миръ межі нами не роушит сА (Ясси, 1445 Cost. II, 726); мьли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницкого... которыми(ж) напред(д) оузнавляеть и оуспоминаеть свои первьшии листы Выкладаючи оны нѣ в которы(х) члонце(х) ины(м) обычае(м) и розоумо(м) нижлисА оны сами в собѣ маю(т) а особно в то(м) какъ бы васъ межі нами з одноє стороны а межі собою и тѣжъ сѣ свои(м) законо(м) крижевичи(м) з другоє стороны... коу еднанью покоя хотѣль бы мѣти (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ); А се мы... визнава(м)... аже што коли есми имали межі нами мерзачку ис паномъ михайломъ... и есми смирилсА (Самбір, 1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); Такъ ижъ межі нами и межі пререченымъ наияснѣшимъ паномъ Яномъ Олбрахтом... и освѣдонимы кнежати панемъ Александрем... и кнежатемъ Жигмонтом... и нашими потом боудоучимы, из обохъ сторон, имаєт быти покоуи и миръ вьчнїи (Гирлов, 1499 BD II, 419);

(у грамотах молдавських канцелярій — з іншими відмінками) (3): коли сюю правдоу сАкъ промежі собою вчи-

нимъ потомъ отъ сего часоу межі тебе и нами лешее доброты иного дела не боудеть (б. м. н., 1484 ЯМ); Прото г(с)дръ нашъ Стефанъ воевода... прыятельство и любовь оутве(р)жаєтъ межы его мл(ст) и межы вапу мл(с)тъ (Вільна, 1493 ПОСВВ 152);

б) (вказує на середовище, в якому відбувається дія) між, межі (ким, чим), серед (кого, чого) (82): а што може причинити болше межі тьми вжитки то на свое польпшньє (Львів, 1370 P 18); тогды я па(н) староста петрашь с земляны оучинили есмы межі ими завитый рокъ на (вы)ведѣньє границы (Галич, 1401 P 65); а тако(ж) су(д)ци о(т) ясо(х)... щобы не имали дила судити ты(х) лю(д)... бу(д) какоє дило пригоди(т)сА межі ти лю(д)ми щобы и(х) судили калугери (Поляна, 1448 ДІРА» 491); и мы пе(р)во сего высылали та(м) того межы ними смотрѣти, ма(р)шалъка нашего намѣстника ли(д)ского, пана станицлава пе(т)рашковича а... пана якуба дово(и)новича, и они та(м) вые(з)дили и того межі ними смотрели (Вільна, 1495 ВМЗД); ино ми видѣвши межє ними доброе и(х) воли и то(к)ме(ж) и по(л)ною заплатоу, а ми тако(ж)дєре и о(т) на(с) есми дали и потвърдили слузъ нашоу, глигору... тоє прѣ(д)реченоє половина о(т) половина село, о(т) ри(ш)кани (Сучава, 1500 Cost. S. 234);

в) (вказує на сукупність осіб, з-поміж яких одна виконує дію або на яку спрямована дія) з-поміж, з-посеред (кого) (3): кто межі ими оукажєтъ твердѣшимъ листомъ... тогъ зыскаль (Галич, 1401 P 65); и ти(ж) слюбує(м) имъ дати и поставити и дали на границы оу хотини... два паны справе(д)ливы(х) и именованни(х), которы имуть они межі нашими паны мо(л)давскими выбирати (Сучава, 1457 Cost. II, 810); и росказали есмо воды(н)скому с ты(х) свѣтковъ осмина(д)ца(ти) члвко(в) выбрати, кого бы о(н) межы ними хотѣль (Вільна, 1495 ВМЗД).

II. (з род.) (26) 1. (виражає просторові відношення — вказує на два або кілька об'єктів, між якими щось знаходиться або відбувається дія) між, межі (ким, чим) (8): оув озера оу кроуды межі городна и мерє(ч) (б. озера Круди, 1400 P 62); А се я панъ ленко староста Зоудечовській Свѣдчю... аже есмо розьвхалї границю... межі острова и дрововчъ (б. м. н., 1424 P 104); а мы... дали и потвърдили... село... на има Хирова, и що ест межі Дереневъ и межі Гришан (Сучава, 1495 BD II, 82);

(відповідає сучасній конструкції з прийменником с е р е д з род.) (1): што межі твоєє земль суть кна(ж)ниА волости давали виходъ бьлои орды то намъ наше даите (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170).

2. (виражає об'єктні відношення) а) (вказує на два або кілька об'єктів, між якими встановлюються якісь відносини) між, межі (ким, чим) (7): оу другомъ пакъ лѣтъ стала межі на(с) замАтна (б. м. н., 1392—1393 PФВ 170); Протожъ, естли ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаєте, какъ межі васъ докончанье было (б. м. н., 1499 BD II, 448—449);

(відповідає сучасній конструкції з прийменником на їз знах.) (2): Нинє пакъ дла иашего бра(ц)ства... добримъ ласкавымъ окомъ посмотри межі тебе и межє мене дла васъ и насъ (б. м. н., 1484 ЯМ);

(відповідає сучасній безприйменниковій конструкції їз знах.) (1): И тые Токаревскіє рекли... а то землі наши и васъ дей о томъ смотрѣли межі насъ намѣстникъ Берестейскій панъ Янь Пасутичъ, а намѣстникъ Мельницкій панъ Александръ (Кам'янець, 1495 АЛМ 85);

б) (вказує на середовище, в якому відбувається дія) між, межі (ким, чим), серед (кого, чого) (5): Село Ше(р)бовъ а в томъ селе слоугъ триа(д)цать а чоты(р)надѣцати(и) отамо(н) а половина межі и(х) оубоги(х) а вро(ч)ны(х) (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 91); а коли(ж) найдоутъ иашоу ласкоу тогды... боудоутъ межі своєє братїи во чти быти (XV ст. ВС 24 зв.); И тежъ абы ихъ люди сѣ чоужыхъ земль межы

его людей межы Волохъ абы не было (Вільна, 1498 *BD* II, 412);

в (вказує на об'єкт, на який спрямована дія) (відповідно дає сучасній безприймниковій конструкції із знах.) (1): а межы тыми городаи и межы нашою землею роускою то границь будуть вѣчныи наипервѣи межы нашымъ городо(м) снаѣтиномъ а межы шепинци которыи жь шепинци к волохомъ прислушають межы тыхъ рѣка колочинъ дѣлать (Ланчиця, 1433 *P* 125).

з (виражає часові відношення) під час (чого) (1): аче(и) да(и) бы богъ шобы не загибло хрестиянство межы вашео мл(с)ти днєхъ (Вільна, 1493 *ПОСВВ* 152).

Див. ще **МЕЖДОУ, МЕЖОУ, ПОМЕЖИ, ПРОМЕЖИ, ПРОМЕЖУ.**

***МЕЖИЄВИЧИ** *мн.* (1) (назва села у Київській землі): мы великий княз Швитригайл... чиним знаменито... иж... мы... даем и дали есмо тому предреченому Каленику... село Боурковцы... а Межиевичи (Київ, 1437 *AS* I, 33—34).

ФОРМИ: знах. Межиевичи (1437 *AS* I, 34).

МЕЖИНОСОВИЧЬ *ч.* (1) (особова назва): А при мнѣ былъ... князъ Петръ Михайловичъ Межиносовичъ (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

ФОРМИ: наз. одн. Межиносовичъ (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

МЕЖИРЕЧЕ *див.* **МЕЖИРЪЧЬЕ.**

***МЕЖИРЕЧЬЕ** *див.* **МЕЖИРЪЧЬЕ.**

МЕЖИРЪЦКИЙ, МЕЖИРЪЦКИИ *прикм.* (2): Мы вонцєхъ з бжнеи мл(с)ти ярцибискупъ гнѣздєнскій... вАнцинь сь шамотулъ межирѣцкій доброкгость с колна каменьскій... слобуємы и слюбили есмы... стєцку воеводъ земль молдавской (Ланчиця, 1433 *P* 122—123); ино оузрѣвши чя невинность мою велимужиний пановни... на имА па(н) вАценъць исъ шАмоту(л) па(н) межирѣцкии староста рускихъ зьмль... выбавили мА бго(м)... ис того Атства (Кременець, 1434 *P* 130).

ФОРМИ: наз. одн. ч. межирѣцкій, межирѣцкии (1433 *P* 122; 1434 *P* 130).

Пор. **МЕЖИРЪЧЬЕ.**

МЕЖИРЪЧЬЕ, МЕЖИРЕЧЕ *с.* (9) (назва села у Волинській землі) Межиріччя: Также што придали есмо кн(А)зю Федору село Бродов, а также Радоселки, Радогоща, Межиречье (Луцьк, 1396 *AS* I, 20); ино я после пана своего живота при том остала Межиречи, што пан мой менАл со кн(А)зем Иваном Острозким (Луцьк, 1487 *AS* I, 85).

ФОРМИ: наз. одн. Межирѣчье 1 (1466 *AS* I, 60); Межирече 1 (1487 *AS* I, 85); знах. одн. Межирече, Межиречье 4 (1396 *AS* I, 20; 1487 *AS* I, 85, 86); Межирѣчье 2 (1466 *АрхЮЗР* I, 18; 1466 *AS* I, 60); місц. одн. при Межиречи (1487 *AS* I, 85).

***МЕЖИАШЬ** *див.* ***МЕЖІАШЬ.**

МЕЖІ *див.* **МЕЖИ.**

***МЕЖІАШЬ** *ч.* (28) (молд. межеш, серб. меѣаш «сусід») сусід: То ест вес хотаръ тои поустьяни, коуда панъ Кръсть Чорный хотарил (с стар)ыми мѡужми и сь околными межіаши (Сучава, 1438 *DBAc* 27); Ино мы... есми емоу оучи(н)ли закон подлюг земскаго права, аби он привел к намъ оуси свои околній межіаши, аби и они вызнали и мартоурисали о том аже ест так (Сучава, 1480 *BD* I, 239); А пак хотаръ Тльвещ(е)м... да ест по коуда хота(р)ил пан... и пан Динга питаръ и сь межіаши (Гирлов, 1499 *BD* II, 155).

ФОРМИ: наз. *мн.* межіаши, межіяши, межіаши 4 (1446 *ПГСПМР*; 1453 *Cost.* II, 445; 1459 *Cost.* S. 22); межьяши 1 (1496 *BD* II, 402); межіашеве 1 (1460 *Cost.* S. 34); *род. мн.* межьяшы(и) (1464 *DIR«A»* 517); ! межаши(м) (1467 *Cost.* S. 69); *знах. мн.* межіаши, межіаши (1480 *BD* I, 239; 1481 *BD* I, 258); *ор. мн.* межіаши, межнаши, межіяши, межіаши, межияши, межіаши II (1438 *DBAc* 27; 1452 *Cost.* II, 422; 1462 *BD* I, 66; 1464 *DIR«A»* 517; 1481 *BD* I, 259; 1492

BD I, 510; 1493 *Cost.* S. 175; 1494 *BD* II, 33; 1497 *BD* II, 100; 1499 *BD* II, 155 і т. ін.); межіаши 1 (1472 *BD* I, 177); межіашіи 1 (1470 *BD* I, 153); межіаше 1 (1493 *BD* II, 27); межіашми, межияшми 2 (1455 *Cost.* II, 525; 1461 *BD* I, 45).

***МЕЖІАШЬ** *див.* ***МЕЖІАШЬ.**

МЕЖОУ, МЕЖЮ *прийм.* (2) (з *ор.*) (виражає об'єктні відношення — вказує на середовище, в якому відбувається дія) між, межы, поміж (ким) (1): коли(ж) оу томъ роздѣль три годы и три м(с)ци с оупокоємъ живоуть... тогды да и на вѣкы вѣчныи жа(д)на(г) соуда межю собою не мають (XV ст. *BC* 32 зв.);

(у грамотах молдавських канцелярій — зі знах. зам. *ор.*) (виражає просторові відношення) між, межы, поміж (чим) (1): а хотарь... от польноу поперець на филпъ межю два пѣть могила (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37).

Див. ще **МЕЖДОУ, МЕЖИ, ПОМЕЖИ, ПРОМЕЖИ, ПРОМЕЖУ.**

МЕЖЫ *див.* **МЕЖИ.**

***МЕЖЫАШЬ** *див.* ***МЕЖІАШЬ.**

МЕЖЮ *див.* **МЕЖОУ.**

***МЕЗКИРЬ** *ч.* (4) (особова назва, лит. Mīšgiris, Mīšgir-das): а землю есмо присудили Мезкирю... и король его милость нашего суда не пересужываль, вельзь таки его милость Мезкирю тую землю держати (Вільна, XV ст. *РИБ* 610).

ФОРМИ: наз. одн. Мезкир(ъ) 2 (XV ст. *РИБ* 609); *дав. одн.* Мезкирю 1 (XV ст. *РИБ* 610); Мезкирю 1 (XV ст. *РИБ* 610).

***МЕЗКИРЬ** *див.* ***МЕЗКИРЬ.**

***МЕЗОЧЬ ВЕЛИКИЙ** *ч.* (1) (назва села у Волинській землі): даємо... господину отцу владыце... село наше Бусчу, зь дворысчомъ Борсчовскимъ, Мезочъ Малый и Великий, Будорожь (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2—3).

ФОРМИ: знах. одн. <Мезочъ> Великий (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

***МЕЗОЧЬ МАЛЫЙ** *ч.* (1) (назва села у Волинській землі): даємо... господину отцу владыце... село наше Бусчу, зь дворысчомъ Борсчовскимъ, Мезочъ Малый и Великий, Будорожь (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 2—3).

ФОРМИ: знах. одн. Мезочъ Малый (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3).

МЕЗЬ *ч.* (1) (особова назва): Билъ намъ чоломъ намєстникъ зВАголскій Яцько Мезь и просил в нас во Вруцькомъ повете человека на имА Лазорка Мошькевича из его сынми, из братаничи его (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: наз. одн. Мезь (1496 *АЛРГ* 71).

МЕЛЕНТИИ *ч.* (1) (особова н. зва, цсл. Мелетии, гр. Μελέτιος) Мелетій: А се дѣяци стєпанъ мелєхови(ч) мелєнтии куцєви(ч) семень понахиди(ч) иванъ кузми(ч) (Львів, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: наз. одн. мелєнтии (1370 *P* 18).

***МЕЛєХОВИЧЬ** *ч.* (1) (особова назва): А се дѣяци стєпанъ мелєхови(ч) мелєнтии куцєви(ч) семень понахиди(ч) иванъ кузми(ч) (Львів, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: наз. одн. мелєхови(ч) (1370 *P* 18).

МЕЛєШКА *ч.* (1) (особова назва, пор. цсл. Мелетии): тьмъ мы... дали есми емоу... двѣ сель на берхАчь, на имА где домъ его, другое на мелєшковоу потокъ, где ест тадоръ мелєшка (Васлуй, 1438 *Cost.* II, 26).

ФОРМИ: наз. одн. мелєшка (1438 *Cost.* II, 26).

Диз. ще **МЕЛєШКО.**

МЕЛєШКО *ч.* (1) (особова назва, пор. цсл. Мелетии): поручни(к) кнА(з) михайло вєнцєтеви(ч)... озарьА мишоптинъ мелєшко стєпанъ зазьба (б. м. н., 1392 *P* 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. мелєшко (1392 *P* 47).

Див. ще **МЕЛєШКА.**

МЕЛєШКОВИЧЬ *ч.* (1) (особова назва): Я, Ивашко Илиничъ, намєстникъ Волковийскій, а Ивашко Мелєшковичъ (Вільна, XV ст. *РИБ* 609).

ФОРМИ: наз. одн. Мелешковичъ (XV ст. РИБ 609).

*МЕЛЁШКОВЪ прикм. (1) ◇ мелешковъ потокъ (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): тьмь мы... дали есми емоу... двѣ сель на берѣаць, на има где домъ его, другое на мелешковоу потокъ, где ест тадоръ мелешка (Васлуй, 1438 Cost. II, 26).

ФОРМИ: місц. одн. ч. на мелешковоу (1438 Cost. II, 26).

Пор. МЕЛЁШКА, МЕЛЁШКО.

МЕЛИС (?) (1) (назва села у Молдавському князівстві): того раді... и дали и потврдили есми емоу... села на имѣ опришещи... и маржины и мели(с) (...— Прим. вид.) (Суцава, 1452 Cost. II, 432).

МЕЛНАА ж. (1) (назва села у Волинській землі): кн(А) зю Семьну Избарозкому... достал сА Ивачовъ, а Янковци... а МелнаА, а ВозоваА (Вишнівевъ, 1482 AS I, 80).

ФОРМИ: наз. одн. МелнаА (1482 AS I, 80).

*МЕЛНИКЪ ч. (1) (назва міста у Берестейській землі) Мельник: а кто поидеть съ сею грамотою через дорогычынъ честь (1) мельникъ и черес берестие до лучьска торговать ис торунА Азь кназь кестути не велю ихъ займати (б. м. н., п. 1341 P 2).

ФОРМИ: знах. одн. мельникъ (п. 1341 P 2).

*МЕЛЪ див. *МЪЛЪ.

МЕЛЬНИЦКІЙ прикм. (4): И тые Токаревские рекли: ...вась лей о томъ смотрѣли межи насъ намѣстникъ Берестейскій панъ Янъ Пасутичъ, а намѣстникъ Мельницкій панъ Александръ... и насъ въ томъ одправили (Кам'янець, 1495 АЛМ 85); Ja Fedko Januszkowicz rysar welykocho kniazia alexandra pamisnyk Zygmorski szto iesmy kurył umineycu w pamysnyka melnyckoho pana nemiry hrymajułowycza folwarku... u zemlam tych folwarkow hranycia mne jest z burmystrom міста Beresteyskoho (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Мельницкій (1495 АЛМ 85); род. одн. ч. мелныцкоho (1500 ДПЖН); дав. одн. ч. ме(л)ни(ц)кому (1495 ВМЗД); місц. одн. ч. в ме(л)ни(ц)комъ (1497 ПКИП).

Пор. *МЕЛНИКЪ.

! МЕМНОУ (СЕМНОУ) див. СЕМЕНЪ.

*МЕНА див. *МЪНА.

*МЕНДЛИ-КГЕРЕИ ч. (1) (особова назва, тюрк. menğli «що має родимку», girej — династичне ім'я кримських ханів): Такъ же ваша милость абы есте знали, бо послала есмо нашего посла до Мендли-Кгерей, цара Перекопського (б. м. н., 1499 ВД II, 449).

ФОРМИ: род. одн. Мендли-Кгерей (1499 ВД II, 449).

*МЕНИТИ дієсл. недок. (9) (стп. mieniti) 1. називати (що) (1): продали есмо... землю... з борным дъревом и с пашнею из сеножатми и з доубровами и з боры и лъсы и з бобровыми гоны и со всАкими иными поплатки и податми которымъ колвек именемъ могуот названы, або мѣнены быти (Друцьк, 1492 AS III, 23);

називати (кого ким), видавати (кого за кого) (3): которы себе меніть не по правдѣ сказа (1) алю(б) соуже(н) (XV ст. ВС 7).

2. казати, твердити (що) (2): О пороучникоу онъ(ж) мени(т) пере(л) (1) первейшаго долъжника заплачо(н) (XV ст. ВС 31);

(що, за що) претендувати (на що) (2): Ачь которая жонька мени(т) собѣ дѣдн(ч)ство прилоучаючи веномъ а десѣть ле(т) не о(т)была алюбо замѣ(ш)кала... тогда... тая жонька истратила (XV ст. ВС 21); Обычай злостіви бы(л) служебничн, колі и(х) прізвожено до забіты(х) на дорозе тогда оні и(х) лоупилі с тго именя оу которомъ былі забиты мѣна(т) собѣ за кровно (XV ст. ВС 25).

3. (тільки з ос. одн.) становити (1): Ино тыми разы для некоторого моего нѣдостаткоу ещѣ есмо в кназа Василя... взАли семдесѣт коп грошей широкых... то вжо мѣнит сто коп грошей широкых (Друцьк, 1492 AS III, 23).

ФОРМИ: теп. з ос. одн. менить, меніть з (XV ст. ВС 6 зв., 7, 22 зв.); мѣнит 1 (1492 AS III, 23); мени(т) з (XV ст. ВС 21, 29, 31); з ос. мн. мѣна(т) (XV ст. ВС 25); инф. пас. мѣнены быти (1492 AS III, 23).

Див. ще *ИМЕНОВАТИ СА, ИМЕНОВАТЬ, *МЕНИТИ СА, *МЕНОВАТИ.

*МЕНИТИ СА дієсл. недок. (6) 1. (ким) називатися (ким), видавати себе (за кого) (3): а хто сА мени(т) шлА(х)тичо(м) а не з родоу шлАхо(т) (XV ст. ВС 18 зв.).

2. казати, твердити (із з'ясувальним спол. щ о) (1): а бѣде(т) ли хто иньши мени(л)сА право имѣ(т) къ тои очине имѣе(т) пріити пре(д) соу(д)ею а оуказа(т) свое право (XV ст. ВС 22 зв.);

вважати себе (ким) (1): Иди(к) жалова(л) на фа(л)ка и(ж) его потщива(л) собакою своею а собака его укоусила а с тго менільсА хро(м) (XV ст. ВС 27).

3. (зробити що) визватися (1): янъ то(г) мениль сА до-све(т)чить (XV ст. ВС 19).

ФОРМИ: теп. з ос. одн. сА менить 1 (XV ст. ВС 8); сА мени(т) 1 (XV ст. ВС 18 зв.); мени(т)сА 1 (XV ст. ВС 18 зв.); перф. з ос. одн. ч. мениль сА, мени(л)сА, менільсА (XV ст. ВС 19, 22 зв., 27).

Див. ще *ИМЕНОВАТИ СА, ИМЕНОВАТЬ, *МЕНИТИ, *МЕНОВАТИ.

! МЕНО (МЕНСКИЙ) див. *МЪНСКИЙ.

*МЕНОВАТИ дієсл. недок. (3) (стп. mianować) 1. викликати поіменно, називати поіменно (2): мы право оуоставляемъ на то коли(ж) очичи в чужей земли боудоутъ менова(н) пре(л) соудомъ тогда соудыя служебничко(м) его имаетъ зазвать триичи къ правоу абы о(т)поведа(л) (XV ст. ВС 16).

2. (що) казати, твердити (1): мы Свядрыгаило, Великій князь чиниомъ знаменито... ижъ, прышовшы передъ насъ... Карпъ Ивановичъ Микулянскій, билъ чоломъ, покладаль передъ нами лысть отъ князя Василя Сангушковича... и дворанъ наших... што есмо имъ... велилы... кривду его, што менуеуть одъ землянъ Браславскихъ и бояръ Хмельницкихъ, розсудыты (Новоселица, 1430 ГВКЛ 7).

ФОРМИ: теп. з ос. одн. менуеуть (1430 ГВКЛ 7); перф. пас. з ос. мн. 1 монованы 1 (XV ст. ВС 20); майб. пас. з ос. мн. боудоутъ менова(н) 1 (XV ст. ВС 16).

Див. ще *ИМЕНОВАТИ СА, ИМЕНОВАТЬ, *МЕНИТИ, *МЕНИТИ СА.

*МЕНТОРТ ч. (2) (особова назва, лит. Mintartas): коли держал Слоиим пан Копач (и) брат его пай Менторт, мы ездъживали тоут в ловы (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: наз. одн. Менторт (1478 AS III, 17); род. одн. Менторта (1478 AS III, 17).

*МЕНТОРТОВЪ прикм. (1) ◇ Ментортовъ о уголь (1) (назва місцевості у Троцькому воеводстві): И мы... казали есмо светкомъ присАгнуоти, они обвели от Березое к Бережкам, ажъ к Ментортовоу оуглоу и Золотеевоу (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: дав. одн. ч. Ментортовоу (1478 AS III, 17).

Пор. МЕНТОРТ.

МЕНШИ присл. в. ст. (1) меньше: а надью маю(ч) и дооу-ваю(ч) ва(м) иже в таковы(х) рѣча(х) для чти и доброго нашего ничого менши вы ка(к) они та(к) много чинили е есте (1) и радилы (Брест Куявський, 1447—1492 ЛКБВ).

Див. ще МНЪ.

Пор. МАЛО, НАМНС.

*МЕНШИИ див. МЕНЬШЫЙ.

*МЕНЪСКИЙ див. *МЪНСКИЙ.

МЕНЬШЫЙ, МЪНЬШІИ прикм. в. ст. (18) 1. (за віком) менший, молодший (14): А се мы кнзи Василиевичи, отчичи Збарзский: князь Михайло а князь Семень Меньшин (!)... признаваемъ... ижъ мѣняли есмо и з дядкомъ и своимъ... отчиною своею (б. м. н., 1473 АрхЮЗР 8/IV, 102); и я есми подъял сА з братомъ своимъ мѣншымъ со

кн(А)з(е)мъ Семьномъ Избаразким самъ своею волюю доброю и его тѣж доброю волюю вѣчно и непорушно (Вишнѣвъ, 1482 AS I, 80); просили нас два брата рононая: старейшый панъ Барьсанъ на имя Аньдрей, а другий Барьсанъ панъ Яцко, меньшый братъ, пана Маськовы сыны, и просили насъ, быхъмо ихъ розделили ку ихъ отчини (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); такъ рекъши присагоу свою выписавши присажъны(и) листь написавъ тагиревымъ меньшимъ братомъ ... послалъ есми (б. м. н., 1484 ЯМ).

2. (за становищемъ у суспльствѣ, у феодальной іерархіи) меншій (2): *Bragt wasz menszyu welikuu kniaz Zykhiomont szelom biet* (Липнишки, 1433 ЗНТШ LXXVI, 142); нѣское поклоненіе бѣроу о(т) брашова, о(т) меншаго прѣятель г(с)ва ти, шо(л)гоуза хърль о(т) бръла(д) (Бирлад, 1434 Cost. II, 675).

3. (за кількістю) меншій (1): а бядоуть ли ты(и) речи оу меньши(х) пенеза(х) проданы тогды имееъ за са о(т)-дати до(л)жнікоу (XV ст. *BC* 18);

меншої вартості (1): а боудоуть ли тыи пенези оу меньши(х) ре(ч)хъ ни(ж)ли емоу до(л)жно а возьметъ оу томъ некоторы(и) закла(д) тогды маеть оу томъ досы(тъ) имє(т) (XV ст. *BC* 18).

ФОРМИ: наз. одн. ч. меньшый, *menszyu* 2 (1433 ЗНТШ LXXVI, 142; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); мѣньшій 1 (XV ст. *BC* 23); ! *Меньшин* 1 (1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102); род. одн. ч. меншаго (1434 Cost. II, 675); дав. одн. ч. мѣншому 4 (1482 AS I, 80, 81); меньшему 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); ор. одн. ч. меньшимъ 1 (1484 ЯМ); мѣншымъ, мѣншымъ 2 (1482 AS I, 80); знах. одн. ж. мѣншую (1484 ЯМ); ор. одн. ж. меньшею (1484 ЯМ); місц. мн. оу меньши(х) (XV ст. *BC* 18).

Пор. *МАЛЫЙ.

*МЕНЬШИИ див. МЕНЬШЫЙ.

! МЕНЬШИН <МЕНЬШИИ> див. МЕНЬШЫЙ.

*МЕНАТИ див. *МѢНЯТИ.

*МЕРА див. *МѢРА.

*МЕРЕЩІИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали и потврѣдили есмо имъ... на бръладъ блажари и мерещи (Сучава, 1448 Cost. II, 323, 324); Тѣмъ мы... дали и потврѣдили есми имъ... едно село на Бръладъ... Мерещіи (Васлуй, 1495 ВАМ 70—71).

ФОРМИ: знах. Мерещіи 1 (1495 ВАМ 71); мерещи 1 (1448 Cost. II, 324).

МЕРЕЦКИЙ прикм. (10): Пр(авиль) м(а)р(шалокъ) н(а)м(естникъ) М(е)р(ецкій), п(а)нъ Ст(аниславъ) Гл(е)бовичъ (Троки, 1494 РИБ 561); Прав(иль) мар(шалокъ) двор(ный) нам(ѣстникъ) Мер(ецкій) и Ут(енскій) кн(язь) Михайль Львовичъ <Глинскій> (Краків, 1500 АЛМ вип. 2, 59).

ФОРМИ: наз. одн. ч. мерецкій, мерец(кій), Мер(ецкій), М(е)р(ецкій) 5 (1494 АЛМ 54; РИБ 561; 1496 АЛРГ 69; 1499 AS I, 118; 1500 АЛМ вип. 2, 59); ск. н. мер, ме(р) 5 (1496 АЛРГ 71; ВМКФС; 1497 ПКИП; 1499 ВФ; ГОКІР).

Пор. *МЕРЕЧЬ.

*МЕРЕЧЬ ч. (4) (назва міста у Троцькому воеводстві) Мереч: оув озера оу круды межи городна и мере(ч) по розтвѣ х(с)въ оу пАтокъ (б. озера Круды, 1400 Р 62); Писан в Меречи, априль 27 день, индиктъ 14 (Мереч, 1496 АЛРГ 71).

ФОРМИ: род. одн. мере(ч) (1400 Р 62); місц. одн. в (оу) Меречи (1401 Р 64; 1496 АЛРГ 69, 71).

*МЕРЕЩІИ див. *МЕРЕЩІИ.

*МЕРЗЕЧКА див. *МЕРЗАЧКА.

*МЕРЗАЧКА ж. (13) (стп. *mierziaczka*) образа; ворожа дія (9): а мы... про то жь его... о тую исную мерзачку и шкоду воеваную намъ и корунъ нашої оучиненую о(т) его о(т)ца правого чинимы и о(т)пуцаемы ему все тѣмъ иашимъ листомъ (Ланчица, 1433 Р 121); Мы стефанъ воевода знаемо чинимъ... што... оучинили есмы вѣрноу покороу... илѣа-

шоу воеводъ, мл(с)тиве пристоу(пн)ли есмы и поклонили са есми яко г(с)д(н)оу нашему и братоу старшему и ты предъреченнымъ мерзачкы(м) (1) о(т) оусего сер(ди)ца о(т)-поустили есмы (Бирлад, 1435 Cost. II, 678—679); а мы есмы простили пана Михайла... и пана Доумоу... и не имаемъ имъ оуспомъноути никакихъ от мимощедшихъ рѣчи и мерзачкы, шо противко нам стоАли, николи ни оу чемъ, на вѣкы (Сучава, 1468 ВД II, 306); и тыми часы едо имъ милость вишереченнїи крал... намъ вси мерзачкы и шкоды и кривды, которїи ж есмо его милости часоу преиноушего оучинили, отпустили (Гирлов, 1499 ВД II, 419);

и м а т и м е р з а ч к у (1) див. ИМАТИ²; и м ѣ т и м е р з е ч к у (2) див. ИМѢТИ.

ФОРМИ: род. одн. мерз(а)чки (1457 Cost. II, 809); знах. одн. мерзачку 2 (1433 Р 121; 1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); мерзечку, мерзечку, мерзечкою 3 (1435 Cost. II, 679; 1457 ВД II, 257; 1460 ВД II, 270); род. мн. мерзачо(к) (1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.); дав. мн. ! мерзачкы(м) (1435 Cost. II, 679); знах. мн. мерзачкы 4 (1468 ВД II, 306; 1499 ВД II, 419, 420); мерзачки 1 (1459—1460 ЗНТШ CLIII, фотокоп.).

*МЕРТВЫИ прикм. (3) мертвий, неживий (1): А кто о(т)и-метъ о(т) цркви стго никола судитса со мною передъ бгмъ егда придетъ праведный судий хотА судити живымъ и мртвымъ (б. м. н., бл. 1350 Р 8—9);

◇ м е р т в ы и т о в а р ь (2) будь-який об'єкт торгівлі, крім худоби: а тако(ж) ты(х) люди да е(ст) и(м) слобод(н)о о(т) доброво(л)но ходити съ хорнцо(м) или с солею или по рибу или живы(м) товаро(м) имє(т) ходити или мртвы(м)... а мыго да не да(ст) ни грош(и) (Сучава, 1453 Cost. II, 461—462); а кто оусхочетъ тихъ люди соудити... или мито отъ нихъ брати отъ оусего ихъ товароу... или живихъ товаръ или мертвихъ... везде да естъ имъ слободно и безъ мито (Сучава, 1466 ВД I, 96).

ФОРМИ: ор. одн. мртвы(м) (1453 Cost. II, 462); род. мн. мертвихъ (1466 ВД I, 96); дав. мн. мртвымъ (бл. 1350 Р 9).

*МЕРЪЗЕЧКА див. *МЕРЗАЧКА.

*МЕРЪЗЕЧЬКА див. *МЕРЗАЧКА.

*МЕРЬКА див. *МѢРКА.

МЕСЕХНЪ ч. (1) (особова назва): мы илѣа воевода... знаемо чини(м)... оже.. нашъ вѣрный панъ данъ месехнъ слоужилъ прѣжде... родителю нашему... а дне(с) слоужитъ намъ правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1436 Cost. I, 487—488).

ФОРМИ: наз. одн. месехнъ (1436 Cost. I, 487).

*МЕСЕЦЪ див. *МѢСАЦЪ.

*МЕСНІИ див. *МЯСНЫИ.

МЕСТО¹ див. МѢСТО¹.

МЕСТО² див. МѢСТО².

*МЕСТЦЕ див. МЕСЦО.

*МЕСТЬСКИЙ див. *МѢСТЬСКИЙ.

МЕСЦО с. (39) 1. (визначена частина простору) місце (28): слюбоуемъ такъжъ и слюбили есмы и обАзоуемы са тѣмъ нашимъ листомъ, ижъ какъ рихло преречены панъ владиславъ... прїидеть до рускы(х) земль, прере(ч)ины стефанъ воевода нашъ, имаеть прїихати обличнъ, а присагъ олду своего и записоу потвердити, на мѣстици и часоу положенного ему листы albo его послы (Сучава, 1434 Cost. II, 666); И о(т) веръховины еє котора Владаеть В днѣстръ з обоу двоухъ Стороиъ тоє рѣчки Каменници землю Деръжати Маеть по самоую Соухоую Каменницу С подойминами тамъ того мѣсца По рѣчкоу рашьковскоу (Прилуки, 1459 Р 171); а еще подынялся ему панъ Барсанъ... ставъ застави ниже Гуговского ставу у подобномъ мѣсци, троухъ локоть узвѣшки а чотыри поперекъ (Звиняче, XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); некоторы(и) изъ наши(х) пано(в) коли(ж) то на ва(л)це е(ст) имъ месцо дано боуде(т) а онї того месца не смотрятъ иє деръжа сорому а нийде(с)

становА(т) (XV ст. *BC* 10 зв.); слоубоуемъ и обещахомъ... абихом мы... на мисць оу Коломыи, абихом съ съ его милости видѣли и голдовали (Новий Град, 1479 *BD* II, 351).

2. пристановице (2): Також и мы... не имаем такового чловѣка прѣимити ани мѣстца ани поживленїа нигде не имаю емоу давати оу нашеи земли, ани оу кого от подданных наших (Гирлов, 1499 *BD* II, 421).

3. (земельна ділянка) місце (5): Биль намъ чоломъ... панъ Григорей Исаевичъ Громыка, о тымъ, што перво сего дали есемо ему мѣстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ (Люблін, 1410 *АкВАК* XI, 5); Я Андрушко Русинович... визнаваю... продал есми чаруковського подвора мѣстце в околном (*в ориг.* воколном. — *Прим. вид.*) городъ в Луцку... кн(е)г(и)ни Мари Семеновой Ровенской на вечность (Луцкъ, 1494 *AS* I, 101); Я макси(м) харитонович(ч) горкавы(и)... сознаваю симъ мой(м) листо(м) продал(л) есми мѣстцо свое коморное на мѣсте подле болницкое коморы оринъ андревъ женъ (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 9);

(*угіддя*) місце (1): а тые верхоу писаные мѣсца придалъ есми из жоноу моею... стмоу николь к дольської (!) цркви вѣчно и непоруошно (Перевали, 1440 *P* 142);

◇ на м ъ с ц е (кого) (!) замѣст: мы стефанъ воево(д)л... чинимъ знаменито... аже есмо оумолвили и с паны и с коруны по(л)скоА, коториже са иснимали с нами... на мѣстце володислава, король по(л)ского (Серет, 1445 *Cost.* II, 728—729);

имѣти мѣсцѣ (!) *див.* **ИМѢТИ**; на полномъ мѣстѣци (!) *див.* ***ПОЛНЫИ** 2.

ФОРМИ: *наз. одн. месцо* (XV ст. *BC* 10 зв.); *род. одн. мѣсца* 2 (XV ст. *BC* 32 зв., 33 зв.); *мѣсца* 3 (1499 *BD* II, 420, 421; бл. 1500 *ПИ* № 9); *месца* 1 (XV ст. *BC* 10 зв.); *местца* 2 (XV ст. *BC* 10 зв., 11); *мѣсцА* 1 (1459 *P* 171); *дав. одн. мѣстцо* (1453 *Cost.* II, 765, 766); *знах. одн. мѣсцѣ* 3 (1462 *BD* II, 284, 285); *мѣстце, мѣстѣце* 6 (1410 *АкВАК* XI, 5; 1445 *Cost.* II, 729; 1448 *Cost.* II, 734; 1494 *AS* I, 101); *мѣстце* 4 (1453 *Cost.* II, 765, 766; 1455 *Cost.* II, 774); *мѣстцо* 1 (бл. 1500 *ПИ* № 9); *мѣстцѣ, мѣстѣци* 4 (1434 *Cost.* II, 666; 1445 *Cost.* II, 729; 1467 *BD* II, 297); *мѣстци* 1 (1434 *Cost.* II, 664); *мѣстѣцА* 1 (1467 *BD* II, 297); *месцьи* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 193); *мѣстѣц* 1 (1479 *BD* II, 351); *род. мн. мѣстѣц(ц)* (1453 *Cost.* II, 765); *знах. мн. мѣсцьа* 1 (1449 *P* 142); *месца* 1 (XV ст. *BC* 13 зв.); *мѣстцА* 1 (1468 *BD* II, 302); *мѣстцѣ, мн. на месце(х)* (XV ст. *BC* 13 зв.).

Див. ще **МѢСТО** 1.

***МЕСЬЦЕ** *див.* **МЕСЦО**.

***МЕСЬКИЙ** *див.* ***МѢСТЬСКИЙ**.

***МЕСЯЦЪ** *див.* ***МѢСАЦЪ**.

***МЕСАЦЪ** *див.* ***МѢСАЦЪ**.

***МЕТАТИ** *дієсл. недок.* (2) кидати: Też, jestliby chło kak na szkołu... metał, toł majet' staroste naszomu zaplatiti dwa funty pereu (Луцкъ, 1388 *ZPL* 105); Kak ze i tymi razy, kudy Rattia szlab ich, cerkwi naszy zhli, Bozcie tiło wuymaia, mecza na ziemiłu, pohamy toptali (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. одн. ч. metał* (1388 *ZPL* 105); *дієприсл. однок. месца* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 141).

***МЕТЕЩИ** *мн.* (1) (назва місцевості у Молдавському князівстві): <мы алекс>андръ воевода... чинимъ зна(мени-то)... <оже>... дали есми имы едно мѣсто на тазловъ подли рѣкы)... выше метещъ (Сучава, 1424 *Cost.* II, 956).

ФОРМИ: *род. метещъ* (1424 *Cost.* II, 956).

МЕТИ *див.* **ИМѢТИ**.

МЕФТОД <МЕФТОДИИ> *ч.* (1) (особова назва, цсл. Меѳодий, гр. Μεθόδιος): хота(р)... до опрѣша(н)и... камо е мефгэд... (*в ориг. розіграно.* — *Прим. вид.*) сторони (!) до (обър)шїе (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc.* 122).

***МЕХОВИЧЪ** *ч.* (1) (особова назва): Я по(п) порѣчки и има исидо(р) ис своими с сынми... били есмо чело(м) е(г) мл(с)ти штобы е(г) мл(с)тъ пожалова(л) на(с) землею црковною... половиною... со ива(н)цо(м) меховичо(м) (б. м. н., 1498 *ЧІАФ*).

ФОРМИ: *ор. одн. меховичо(м)* (1498 *ЧІАФ*).

***МЕХОВЩИНА** *ж.* (1) (назва земельного володіння у Волинській землі): я по(п) порѣчки на има исидо(р) ис своими с сынми... били есмо чело(м) е(г) мл(с)ти штобы е(г) мл(с)тъ пожалова(л) на(с) землею црковною оу порѣчьи на има мехо(в)щиною (б. м. н., 1498 *ЧІАФ*).

ФОРМИ: *ор. одн. мехо(в)щиною* (1498 *ЧІАФ*).

***МЕЧИТОВЪ** *ч.* (1) (назва села у Волинській землі): кн(А)зю Василью осталА город Збараж, а к тому села: Янковцы, Обарицы... Зволохи под Мечитовомъ (Луцкъ, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *ор. одн. Мечитовомъ* (1463 *AS* I, 54).

***МЕЧНИКЪ** *ч.* (1) (особова назва): тѣм мы... дали есми емоу... села... на има милотинешїи и где осадилъ татоул(л) м(ч)никъ (Сучава, 1442 *Cost.* II, 93).

ФОРМИ: *наз. одн. м(ч)никъ* (1442 *Cost.* II, 93).

***МЕЧОВЫЙ** *прикм.* (1) завданий мечем, мечовий: Коли(ж) кме(т) па(н)у аллобо шлА(х)тичу райоу оучини(т) две аллобо три за ка(ж)ноюу раноу еї а соудови еї а боуде(т) ли си(н)ѣвая рана а кровава за мечовью раноу соуди(м) (XV ст. *BC* 30 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. мечовью* (XV ст. *BC* 30 зв.).

***МЕЧЪ** *ч.* (10) (ручна зброя) меч (6): а... отъ крамныхъ рѣчен, отъ шапокъ, отъ ногавици, отъ корды, отъ меча, отъ гривны по три гроши (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); Иди(к) жалова(л) колї спа(л) на (до)розѣ прїшо(л) Ѡа(л)ко и оузАлъ емоу ме(ч) и тоболы а оу тоболе(х) три ско(т)ца гро(ш)и (XV ст. *BC* 26 зв.); Поченши где естъ головное мыто... от коси, и от серпи... мечи, и от иншии рѣчи дробних шож ко крамоу слоухают, а от того от оусего штобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273);

(у переносно-узагальненому значенні) зброя (4): а насъ слобиль вел(и)ки казимиръ по томоужъ всемоу вышеи писаномоу боронити мечомъ и послы, и со всею радою и со всеми людми подданными земли литовської (!) , ть (!) каждого нашего неприятела (Сучава, 1442 *Cost.* II, 717); крал... и братїя его... землю нашу молдавскоую... с каждой стороны, мечем и радою и людми и съ въсею их милости моцею... боудоут боронити (Гирлов, 1499 *BD* II, 420).

ФОРМИ: *род. одн. меча* (1408 *Cost.* II, 632); *знах. одн. мечъ, ме(ч)* (XV ст. *BC* 17 зв., 26 зв.); *ор. одн. мечем, меч(м)* 2 (1453 *Cost.* II, 766; 1499 *BD* II, 420); *мечомъ* 1 (1442 *Cost.* II, 717); *наз. мн. мечи* 1 (1460 *BD* II, 273); *род. мн. мечи* 1 (1434 *Cost.* II, 669); *ор. мн. мечи* (1476 *BD* II, 337).

МЕША *ч.* (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... оучинили есмо вѣ задоушїе... родїтели наших... и дали есми ... монастироу цигане на имъ: Микоула съ чельдею, и Татоул съ чельдею... и Меша съ чельдею (Сучава, 1487 *BD* I, 310).

ФОРМИ: *наз. одн. Меша* (1487 *BD* I, 310).

***МЕШКАНЕ** *с.* (1) (місце для проживання) притулок: Мы панъ моужыло боучацски... визнаваемъ... и(ж)... хотячи пана михаила канцлиря молдавско(г) намъ... приятельемъ... оучинити... дали есми емоу оу ка(ж)доую его пригодоу того бже не даи коли бы ся емоу пригодило выти ись земли мо(л)давскоїе пере(д) каки(м) натискомъ оу снятїи оу горо(д) мешкане съ его пакєю съ е(г) дитками и съ слоугами (Снятин, 1454 *P* 162—163).

ФОРМИ: *знах. одн. мешкане* (1454 *P* 163).

***МЕШКАНЬЕ** *с.* (2) (*стч.* mieszkanie, *стн.* mieszkanie) зволїкання, затримка: и тако(ж) коли прїиде(т) ме(д) и жито нашего монастырѣ о(т) побратъ на цошори(н) брод(д) що бы провозничи провозили его без никоторого машканїа (Побрат, 1448 *ДГПР*); и запись его мл(с)тъ шле(т) вами къ

г(с)дрю вашему... безъ мешканья (б. м. н., 1496 *ОПСВВ* 62).

ФОРМИ: *род. одн. мешканья* 1 (1496 *ОПСВВ* 62); *мѡшка-нѡ* 1 (1448 *ДГПР*).

МЕШКАТИ *дієсл. недок.* (13) проживати, мешкати: *Umyslii jesmo s rapu gadami naszimi i dali prawa i wolnosti... meszkajuczym w tom panstwie naszom, kotoryi sut' nizej w tom liste naszom wypisany* (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); *па(к) ли бы оусхоти(л) оу короппи мешкати ино емоу дае(м) мѡсто коропецъ съ мѡтомъ съ млино(м) и село гѡнкоу к томоу причыняе(м)* (Снятин, 1454 *P* 163); и тая Ганка мешкала на той дѡльниці мужа своего на вдов(ъ)емъ стол(ъ)цы до тыхъ часовъ, поки пошла замужъ за Юшка Можейковича (Троки, 1494 *РИБ* 560); але таковаго чловѡка... их милости мают его вѡгнати и вѡпоудити проч из их милости землах, абы не мешкал ни жадного часоу под их панством, ни явно ани потаемо (Гирлов, 1499 *ВД* II, 420—421).

ФОРМИ: *інф. мешкати, меш(кати)* (1449 *Cost.* II, 747; 1454 *P* 163; 1499 *ВД* II, 421, 422, 443); *теп. 3 ос. мн. мешкають* (1389 *РЕА* I, 26); *перф. 3 ос. одн. ж. мешкала* (1494 *РИБ* 560); *майб. 3 ос. одн. боуде(т) мешкати* (1454 *P* 163); *баз.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. абы...* мешкал (1499 *ВД* II, 421); *дієприкм. акт. теп. дав. мн. meszkajuczym* (1388 *ZPL* 103).

*Див. ще ПОМЕШКАТИ, *ПРОМѢШКАТИ.*

***МЕШТЕР** *див. МЕЩЕРЬ.*

***МЕШЧАНИНЪ** *див. МѢЩАНИНЪ.*

МЕЩАНИН *див. МѢЩАНИНЪ.*

МЕЩАНИНЪ *див. МѢЩАНИНЪ.*

МЕЩАНИНЪ *див. МѢЩАНИНЪ.*

МЕЩЕРЬ *ч. (3) (молд. мештер, мад. mester) магистр:* Се азъ пань радоулю вицашпань марамоуре(ш)скы(м) (!) и жоупань ба(н)ко... даемо вѡдомо... аже балица воевода и драгъ

мештеръ съзидаше црковъ въ име стго архагла михаила (Сігет, 1404 *ГМ*); И по сем прошоу твоа милость... аби еси лишил слоуга наш Михаю мештер, аби припол до нас съ мѡчи и съ оръжїе, аби нам били на погане (Васлуй, 1476 *ВД* II, 337).

ФОРМИ: *наз. одн. мештерь* (1404 *ГМ*); *знах. одн. мештер* (1476 *ВД* II, 337).

Див. ще МИСТРЪ¹.

МЖАЧИЧЪ, МЖАЧИЧЪ *ч. (3) (особова назва):* а при томъ были панове: пан Ивашко Каленикович... а пан Гринко Мжачичъ (Кременецъ, 1469 *АС* I, 64); ино тыхъ свѡтковъ которыижь в томъ привили написаны: пана Ивашкова Калениковича... пана Гринка Мжачича, всех печати привѡшоны к томоу листоу (Луцьк, 1491 *АС* I, 94).

ФОРМИ: *наз. одн. Мжачичъ* 1 (1469 *АС* I, 64); *Мжачичъ* 1 (1478 *ЗРМ*); *род. одн. Мжачича* (1491 *АС* I, 94).

***МЖУРОВИЧЪ** *див. МЖУРОВИЧ.*

МЖУРОВИЧ *ч. (3) (особова назва):* А панъ оলেখно юрьевичъ Жюсичъ продалъ есмь дѡдиною и отъчиною свою паноу Дробышу мжуровичо село на има конюхи (Острог, 1458 *ОЖДМ*); Я пан Оলেখно Юревичъ чышо знакомито: ...продал есми отчину свою и дединою на има Ивану Дробышоу Мжуровичоу озеренское дворицо (Острог, 1464 *АС* I, 57).

ФОРМИ: *наз. одн. Мжурович* (1463 *АС* I, 56); *дав. одн. мжуровичю* 1 (1458 *ОЖДМ*); *Мжуровичоу* 1 (1464 *АС* I, 57).

МЖУРОВЪСКИЙ *ч. (1) (особова назва):* а при томъ были и свѡдѡци панъ ходько быбельский панъ мичко мжуровъский (Перемишль, 1390 *P* 176).

ФОРМИ: *наз. одн. мжуровъский* (1390 *P* 176).

***МЖАЧИЧЪ** *див. МЖАЧИЧЪ.*

МИ¹ *див. МЫ¹.*

МИ², МЫ (1001) (*енклїтична форма дав. одн. особового займенника у присвійній функції*) мїй, наш: мы іо александръ воевода гнѡ земли молдавской и брать г(с)птвѡ-ми жоупанъ богданъ знаемо чинимы... оже... никоула...

слоужитъ намъ правою и верною слоужбою (б. м. н., 1400 *DIR* «А» 433); а на то є(ст) вѡра нашего господства вишеписаннаго мы александра воевода и вѡра възлюбленаго ми сына илѡша воеводи и вѡра дѡтеи наши(х) и вѡра болѡръ наши(х) молдавски(х) (Сучава, 1428 *Cost.* I, 224); А на то єсть великаа марторїа сам господства вишеписаннаго мы Стефана воеводи, и син наш Александръ, и пископ наш кир Тарасїе от Долнего трѡга (Сучава, 1464 *ВД* I, 84); А на то є(ст) вѡра нашего г(с)дѡ вишеписа(н)ного, ми стефана воевѡ(д)а, и снѡ г(с)дѡвами, бо(г)дана (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

МИГАЛЬ *ч. (1) (особова назва, пор. Михайл):* Сїю книгоу писа(л) дакъ мигаль пыхынскы изъ диакомъ иваномъ (б. м. н., 1492 *ЗОЕ*).

ФОРМИ: *наз. одн. мигаль* (1492 *ЗОЕ*).

! **МИГИЛУ** <МОГИЛУ> *див. МОГИЛА¹.*

МИЕРЛЪ, МІЕРЛЪ, МЫЕРЛЪ *ж., невідм. (4) (особова назва):* И оуставше наши слоуги Тоадер и племеник его Сима и сестра его Миерлѡ та заплатили оуси тоты вишеписаннїи пинѡзи (Сучава, 1492 *ВД* I, 506).

МИК¹ *див. МИКЪ¹.*

! **МИК²** <МИКОЛАЄВИЧЪ> *ч. (1) (особова назва):* Прит. был под. нам. бл. пн. Мик. Мик., мр. двор., нм. кер (Мереч, 1496 *АЛРГ* 69).

МИКА *ж. (8) (особова назва, молд. микэ «мала»):* А пак оу томъ такожъ прїидоша прѡ(д) нами... слоуга наш Пѡтроу... и дочки его Сорѡ и Софїята и Мика... и продали... єдино село... на Велико(м) Тазлове (Сучава, 1491 *ВД* I, 452); а мы такожде и от нас есми дали и потвѡрдили Мики тое прѡдреченное село (Васлуй, 1495 *ВД* II, 57).

ФОРМИ: *наз. одн. Мика* 3 (1491 *ВД* I, 452; 1493 *СВД* 6; 1495 *ВД* II, 57); *зам. дав. дочкам его Сорѡ и...* Мика 4 (1491 *ВД* I, 452; 1493 *СВД* 6; 1495 *ВД* II, 42, 57); *дав. одн. Мики* (1495 *ВД* II, 57).

***МИКАЧЪ** *ч. (12) (особова назва):* а на... потвѡрженїе... вѡра пана доуми спатарѡ микача (Байчани, 1454 *ПГПММ*); а на то є(ст)... вѡра пана доуми микача (Сучава, 1456 *Cost.* II, 569).

ФОРМИ: *наз. одн. мика(ч)* (1455 *Cost.* II, 559, 562; 1456 *ЭСФ*); *род. одн. микача* 8 (1454 *Cost.* II, 509; 1455 *Cost.* II, 540, 544, 550, 553, 564; 1456 *Cost.* II, 569; *Mih.* 213); *микача* 1 (1454 *ПГПММ*).

МИКИТА, МИКЫТА *ч. (5) (особова назва, цсл. Никита,*

гр. Νικήτης): а княз юрьевы(х) боАрѡ бы(л) при то(м) панѡ патрикѡи краевский ... а па(н) микита (Острог, 1458 *ОЖДМ*); и вы... тымъ вашымъ посломъ Микитою дѡякомъ, до насъ прислали есте (б. м. н., 1498 *ВД* II, 409).

ФОРМИ: *наз. одн. микита, Микита* 3 (1458 *ОЖДМ*; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1485—1500 *АС* I, 121); *Микыта* 1 (1475 *АС* I, 141); *ор. одн. Микитою* (1498 *ВД* II, 409).

Див. ще НИКИТА.

***МИКИТИНО** *с. (1) (назва маєтку у Вітебській землі);* и за тоу сто коп грошей широкихъ продали есмо Его Милости дворецъ наш... который же дворецъ и земли выслоужил отецъ мой дѡдковщиною свою Микитино на князи Иване Юрьевичи (Друцьк, 1492 *АС* III, 23).

ФОРМИ: *знах. одн. Микитино* (1492 *АС* III, 23).

***МИКИТИНЪ** *прикм. (2):* писа(н)... в домоу в пана микитинѡ (Острог, 1458 *ОЖДМ*);

микитино дворище (1) (*назва земельной ділянки у Перемишльській землі*): а приписаль есмь микитино дворище т кому (!) жѡ дворицо къ перемишльскому (Казимир, п. 1349 *P* 3).

ФОРМИ: *місц. одн. ч. в микитинѡ* (1458 *ОЖДМ*); *знах. одн. с. микитино* (п. 1349 *P* 3).

Пор. МИКИТА.

МИКЛАШЬ *ч. (5) (особова назва, стч. Miklaš, пор. Миколай):* Жаловала намъ бояряня... Анна Петрашовая, на невестку свою Ганку, штожѡ мужѡ тое Ганки Миклашѡ съ

нею детей ничего не имели и за тымъ вмерь, ее оставившы на своей дьл(ь)нищы (Троки, 1494 РИБ 560); у рап пемуга przystał ko mni... służebnyka swojego tohoz mykłasza (Тришип 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: наз. *одн.* Миклашъ, Mykłasza (1494 РИБ 560; 1500 ДПЖН); *знах. одн.* mykłasza (1500 ДПЖН).

Див. ще МИКЛОУШЬ.

МИКЛОУШЬ, МИКЛЪОУШЬ, МЫКЛЪОУШЬ, МИКЛОУШЬ, МИКЛЪОУШЬ, МІКЛОВСЪ ч. (16) (*особова назва, молд., мад.* Mikloš, *серб.* Mikluš, *пор.* Миколаи): а ву тото село што на дупелной могылы братъ его миклоушъ не имаеъ ниодно дьло (Сучава, 1411 DIR«А» 439); Ино мы... такождере и от нас есмы дали и потвърдили... пану Или комисоу тое... селище... где был Миклоушъ Катина (Гирлов, 1499 ВД II, 160).

ФОРМИ: наз. *одн.* миклоушъ, миклѡушъ, миклоушъ 5 (1411 DIR«А» 439; 1421 Cost. I, 142; 1437 Cost. I, 541; 1442 Cost. II, 96; 1443 ВАМ 41); миклѡуш, миклоуш(ш) 2 (1421 Cost. I, 142; 1491 ВД I, 449); Миклѡушъ 1 (1499 ВД II, 160); МЫКЛѡушъ 1 (1499 ВД II, 160); Miklovsz 1 (1413 GL 48); *зам. дав.* продала слоугам нашим Миклѡуш и сратоу его Янкоу 1 (1491 ВД I, 448—449); *род. одн.* Миклоуша, Миклѡуша (1414 Cost. II, 111; 1472 ВД I, 172); *дав. одн.* Миклѡушоу 1 (1491 ВД I, 449); Миклоушеви 1 (1431 Cost. I, 317); Miklvschovy 1 (1413 GL 48).

Див. ще МИКЛАШЬ.

МИКЛЪОУШАНИ мн. (4) (*назва села у Молдавському князівстві*): А хотар тою част села от Миклѡушани да ест по старому хотароу, коуда из вѣка оживали (Васлуй, 1472 ВД I, 172).

ФОРМИ: наз. *зам. род.* от Миклѡушани (1472 ВД I, 172).

МИКЛЪОУШЕЩИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есми емоу... села на имѣ кориещїи и миклѡушещи (Сучава, 1420 Cost. I, 135).

ФОРМИ: наз. миклѡушещи (1420 Cost. I, 135).

МИКЛЪОУШЬ *див.* МИКЛОУШЬ.

МИКЛЪОУШЬ *див.* МИКЛОУШЬ.

МИКЛА, МИКЛѢ ч. (15) (*особова назва, молд., пор.* Миколаи): мы александръ воевода... дали есми попу нашему юзъ два села на имѣ микла о(т) бахну на тоутовъ и баланъ о(т) стрымба (Баскаківці, 1431 Cost. I, 315); тѣмъ мы... дали есми емоу... на тоутовъ двѣ села где е(ст) микла о(т) бахноу и где е(ст) баланъ о(т) стрымба (Сучава, 1434 DIR«А» 463); (ино) мы видѣвшѣ меж(и) ними (их) доброй воли... а мы такождере и от нас дали и потвърдили слоугамъ нашим Тоадероу, сыноу Миклѣ Бълческоула, и Драгот(ь) Воулпескоуль тое... село (Сучава, 1495 ВД II, 82); мы Стефан воевода... знаменито чинними (!)... ежѣ прїиде прѣд нами... слоуга наш Иван, сынъ Данчоула... и продал свою правоу отнину... от оурика дѣдов его Тоадера Бецъ и Миклѣ (Васлуй, 1497 ВД II, 110—111).

ФОРМИ: наз. *одн.* микла, МиклѢ (1431 Cost. I, 315; 1433 Cost. II, 650; 1434 DIR«А» 463; 1436 DIR«А» 469; 1495 ВД II, 39); *род. одн.* Миклѣ 7 (1448 Cost. II, 300, 306; 1495 ВД II, 82; 1497 ВД II, 111); Микли 3 (1493 CVD 6).

***МИКОВЪ** *прикм.* (2): тѣмъ мы... дали и потвърдили есми имѣ... на ребричарь село попа миковъ (Сучава, 1443 Cost. II, 179);

селище миково (1) *див.* СЕЛИЩЕ 1.

ФОРМИ: *знах. одн.* с. миково 1 (1427 Cost. I, 193); миковъ 1 (1443 Cost. II, 179).

Пор. МИКЪ¹.

МИКОЛАЙ, МИКОЛАѢ ч. (38) (*особова назва, цсл.* Миколаи, *гр.* Νικόλαος) Микола: А при томъ были свѣдци панъ миколай спичникъ воевода сплтиньскии панъ гърко (Коломия, 1398 Р 57); Мы ильашъ воевода... записуемьса тымъ пношамъ што к намъ з литвы приехали на нашу службу... пну миколаю пну михалови инъшимъ ежѣ суть

с ними и будутъ (Сучава, 1433—1443 АРМ); А при томъ были могоричници: на имя Воитко, конюшїй Волковискїй, и съ сыномъ Миколаемъ (Вильна, 1451 АкЮЗР II, 106); А при томъ были добрые люди: панъ Взячь, земенинь Володимерскїй... а войтъ Володимерскїй панъ Миколай (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627—628); и на(д)то еше

Өе(д)ко сла(л) ся на пна миколая радивиловича воеводу виленьского (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: наз. *одн.* Миколай, миколай, М(и)к(о)лай 20 (1398 Р 57; 1404 Р 69; 1411 Р 80; 1424 Р 106; 1445 Cost. II, 729; 1467 ВД II, 297; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1495 РИБ 621; 1497 РИБ 684; 1499 AS I, 118 і т. ін.); МиколаѢ 1 (1421 Р 92); *ск. н.* м(к), ми(к), Мик., Мк. 7 (1493 АЛРГ 56; 1495 ВК; 1496 АЛРГ 69; ВМКФС; 1499 ВФ; ГОКІР); *род. одн.* мико(ла)я (1455 Cost. II, 769); *дав. одн.* миколаеви, миколаеви 3 (XV ст. ВС 31, 31 зв.); Миколаю, миколаю 3 (1433—1443 АРМ; 1495 ВМБС; 1499 РИБ 776); *знах. одн.* миколая, миколая (1499 ВФ; XV ст. ВС 23); *ор. одн.* Миколаемъ (1451 АкЮЗР II, 106).

Див. ще МИКОУЛ, МИКОУЛА, НИКОЛА, НИКОЛАЕ, НИКОЛАИ.

МИКОТ *див.* МИКОТЬ.

***МИКОТА** ч. (1) (*особова назва, молд.* мик «малїй»): А на то ест... (в. п. Микоты прѣкалаба нѣмецкого (Сучава, 1495 ВД II, 82).

ФОРМИ: *род. одн.* (Ми)коты (1495 ВД II, 82).

Див. ще МИКОТЬ.

***МИКОТИНЪ** *прикм.* (1): а на то е(ст)... вѣра пана гроза микотина прѣкалаба орхейского (Сучава, 1486 DC 144).

ФОРМИ: наз. *одн.* ж. микотина (1486 DC 144).

Пор. *МИКОТА.

МИКОТИЧЪ ч. (19) (*особова назва*): а хотарници были панъ мынзу(л)... и микотичъ (Сучава, 1446 ПГСПМР); А на то ест вѣра... бояр наших... в. п. Грози Микотич(а) прѣкалаба орхейского, в. п. Іон Секарь прѣкалаба новоградского (Сучава, 1491 ВД I, 449).

ФОРМИ: наз. *одн.* микотичъ (1446 ПГСПМР); *род. одн.* микотича, М(ик)отича, Микотич(а), Микоти(ч) 13 (1479—1480 Cost. S. 105; 1480 ВД I, 243; 1482 ВД I, 262; 1484 ВД I, 279; 1487 Cost. D. 7; 1488 ВД I, 325; ВД II, 247; ДГСПМ; Cost. S. 127; 1490 ВД I, 388; 1491 ВД I, 449 і т. ін.); Микотич 5 (1487 ВД I, 296, 517; 1488 ВД I, 348; 1490 ВД I, 398).

МИКОТЬ, МИКОТЬ, МИКОТ ч. (106) (*особова назва, молд.* мик «малїй»): А на то ест... в. п. Микота прѣкалаба новоградского (Сучава, 1483 ВД I, 270); А на то ест... в. п. Микоть прѣкалаба немецкого (Васлуй, 1495 ВД II, 53—54).

ФОРМИ: наз. *одн.* Микоть 2 (1491 ВД I, 453; 1494 ВД II, 33); *зам. род.* в. п. Микоть, Микоть, Микот 88 (1484 ВД I, 283; 1487 ВД I, 222; 1490 ВД I, 437; 1491 ВД I, 449; 1492 ВД I, 506; Cost. S. 162; 1493 ВД II, 6; 1494 ВД II, 33; 1495 ВАМ 71; ВД II, 39 і т. ін.); *род. одн.* Микота 16 (1483 ВД I, 270; Cost. D. 31; Cost. S. 122; 1484 ВД I, 277; 1486 ВД I, 290; DC 144; 1487 ВД I, 296; 1488 Cost. S. 127; 1490 Cost. S. 141; 1491 ВД I, 464 і т. ін.); микоть 1 (1489 Cost. S. 133).

Див. ще *МИКОТА.

МИКОУЛ, МИКОУЛЬ, МИКОУЛО ч. (25) (*особова назва, молд., пор.* Миколаи) Микола: тѣмъ мы... дали есмы имѣ... трѣ(м)едечїи на коуцитной где былъ братоуль микоуль (Сучава, 1427 Cost. I, 193); И оуставше слоуга наш Микоуль Мькѡуа заплатил оуси тоты вишеписанїи пинзи... оу роуки Іоноу Батиноу (Васлуй, 1497 ВД II, 109); чѣтвертое село есмы имѣ дали на Ховрѣлти, на имѣ Ньгомирещи... що смо коупили тое село от Филиппа и от Тоудорана... оуноукове Микоула Оргоае (Гирлов, 1499 ВД II, 162).

ФОРМИ: наз. *одн.* Микоул, Микоуль, микоуль, микоу(л) 7 (1427 Cost. I, 193; 1448 Cost. II, 324; 1455 Cost. II, 562);

1456 ЭСФ; 1466 ВД I, 114; 1497 ВД II, 109); **Микоуло** I (1456 *Cost.* II, 791); *род. одн.* **Микоула**, **микоула** (1448 *Cost.* II, 306; 1454 *Cost.* II, 509; ПГПММ; 1455 *Cost.* II, 540, 544, 550; 1456 *Cost.* II, 569, 578; *Mih.* 213; 1499 ВД II, 162 і т. ін.); *дав. одн.* **микоулоу**, **мику(л)** (1429 *Cost.* I, 290; 1442 *Cost.* II, 101; 1466 ВД I, 114; 1497 ВД II, 109).

Див. ще **МИКОЛАЙ**, **МИКОУЛА**, **НИКОАРЪ**, ***НИКОМАНЪ**, **НИКОРЪ**, **НИКОУЛА**.

МИКОУЛА, **МІКОУЛА** ч. (15) (*особова назва, молд., пор.* Миколай): Микола: ть(м) мы... подтвердили есми емоу... села на имь боучюмьни... а другое пониже то(р)митещи, где е(ст) микоула жоуде (Сучава, 1434 *Cost.* I, 386); Я пань микоула дьди(ч) до(л)зский и перева(л)ский ... придаль есми своего имьня долъзка десАтиноу озимины и веснины десАтоую копоу (Перевали, 1440 Р 142); Мартинъ жалова(л) на микоулоу колі ора(л) свое пола тогда оупоустіль мошьноу а в ней три ско(т)ци микоула сеючи тое полд и нашоль тоую мошноу с тьми гро(ш)ми (XV ст. ВС 32); а тьи люди о(т)чичи мои, на има микоула, ильА юрець, данило... пе(т)ко мають емоу потому служити ка(к) есть в тои земли обычаи (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: наз. одн. **микоула**, **мїкоула** (1434 *Cost.* I, 386; 1435 *Cost.* I, 403; 1440 Р 142; 1443 *Cost.* II, 126; 1444 *DIR* «А» 481; 1445 *DIR* «А» 483; 1487 ВД I, 310; XV ст. ВС 32; 1490 *Пам.*); *род. одн.* **микоулы** (1448 *Cost.* II, 300); *дав. одн.* **микъле** (XV ст. ВС 32); *знах. одн.* **микоулоу** (XV ст. ВС 31 зв., 32).

Див. ще **МИКОЛАЙ**, **МИКОУЛ**, **НИКОАРЪ**, ***НИКОМАНЪ**, **НИКОРЪ**, **НИКОУЛА**.

МИКОУЛЕЩИ мн. (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): А хотар Микоулемем коуда им хотарил пан Албул и пан Лазъ (Сучава, 1461 ВД I, 45).

ФОРМИ: наз. **Микоулеши** (1461 ВД I, 45); *дав.* **Микоулемем** (1461 ВД I, 45); *знах.* **Микоулеши** (1461 ВД I, 45).

МИКУЛИНИЧЪ ч. (1) (*особова назва*): Господину господару великому королю слуга твоей Василей Микулиничъ твоее милости, господару своему, низко чоломъ бьеть (б. м. н., п. 1444 АкЮЗР I, 17).

ФОРМИ: наз. одн. **Микулиничъ** (п. 1444 АкЮЗР I, 17).

МИКУЛИНСКІЙ ч. (3) (*особова назва*): Мы, Свядрыгайло... чиньмо знаменито... ижъ, прышовшы передъ насъ землянинъ нашъ... Карпъ Ивановичъ Микулинскій, билъ чоломъ (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

ФОРМИ: наз. одн. **Микулинскій** (1430 ГВКЛ 7); *род. одн.* **Мыкулинского** (1430 ГВКЛ 7, 9).

***МИКУЛИНЦИ** мн. (2) (*назва села у Подільській землі*): Микулинці: а потомъ... повелъ... до Цецулыны долины, где есмо застали людей Салискихъ, касторы поведьлы, же вправо грунтъ Салискій, а влево до Микулинецъ (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8).

ФОРМИ: род. **Микулинецъ** I (1430 ГВКЛ 8); **Мыкулынецъ** I (1430 ГВКЛ 8).

***МИКОУЛИНЬ**¹ *прикм.* (1): и еще есми потвепотвердили (!) нашем(оу) монастырю оуси монастырски цигане на имь сны владовы... и сны микоулини (Сучава, 1470 *DIR* «А» 522).

ФОРМИ: наз. мн. ч. **микоулини** (1470 *DIR* «А» 522).

Пор. **МИКОУЛА**.

***МИКОУЛИНЬ**² ч. (1) (*назва присілка у Волинській землі*): Микулин: И мы... даемъ и дали есмо емоу... приселокъ боръ бринь... а микоулинь а клишевское (Луцьк, 1452 Р 161).

ФОРМИ: знах. одн. **микоулинь** (1452 Р 161).

МИКУЛИНСКИЙ *див.* **МЫКУЛЫНСКІЙ**.

МИКОУЛИЦА, **МИКОУЛИЦЪ** ч. (2) (*особова назва, пор.* Миколаи): мы стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есми монастырю о(т) польни, три челА(д) цигански на има славъ хрьловънь и косте чрънїславовъ зАтъ и микоулицъ (Сучава, 1434 *DIR* «А» 464); еще есми емоу дали

шесть чель(д) цигански(х), на имь брълада и доумитра... и микоулица (Сучава, 1446 *Cost.* II, 238).

ФОРМИ: наз. одн. **микоулица** I (1446 *Cost.* II, 238); **микоулицъ** I (1434 *DIR* «А» 464).

***МИКОУЛИЦИНЪ** *прикм.* (2) ◇ польна микоулицина *див.* **ПОЛЪНА**¹.

ФОРМИ: наз. одн. ж. **микоулицина** I (1472 *Cost.* S. 87); *зам. знах.* да осадат ... польну микоулицина I (1472 *Cost.* S. 88).

Пор. **МИКОУЛИЦА**.

МИКОУЛИЦЪ *див.* **МИКОУЛИЦА**.

МИКУЛИЧИ мн. (3) (*назва села у Волинській землі*): Микуличі: А што есми на брата своего мовиль штобы не з дельного платиль за Микуличы, ино ся есми доведаль, што и з дельного платиль (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); И мы... тое имьние на имя Микуличы дали есмо ему, и его жонъ... вьчно и непорушно (Кам'янець, 1494 *АЛМ* 54).

ФОРМИ: наз. **Микуличы** (1494 *АЛМ* 54); *знах.* **Микуличы** (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18).

***МИКУЛИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): А при томъ были добрые люде па(н) васко любви(ч)... панъ стецко микоулиц(ч) (Львів, 1478 *ЗРМ*).

ФОРМИ: наз. одн. **микоулиц(ч)** (1478 *ЗРМ*).

МИКОУЛО *див.* **МИКОУЛ**.

МИКОУЛОВ *прикм.* (1): мы Стефан воевода... чиним знаменито... оже тотъ истинїи слоуга наш Мирча, сынъ Микоулов Оргоане, прїиде прѣд нами... та жаловал намъ великою жалобоу (Сучава, 1480 ВД I, 238—239).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **Микоулов** (1480 ВД I, 238).

Пор. **МИКОУЛ**.

***МИКОУЛЬ** ч. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тА(м) мы... дали есми и(м)... селищ(е на имь) станово и пони(ж) микоу(л) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 316).

ФОРМИ: наз. одн. **микоу(л)** (1448 *Cost.* II, 316).

МИКОУЛЬ *див.* **МИКОУЛ**.

МИКОУШАНИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): И мы... дали есми емоу... (села) на има Микоушани и... Кълинеши (Болгари, 1441 *ДВАС* 34—35).

ФОРМИ: наз. **Микоушани** (1441 *ДВАС* 35).

МИКШИКЪ ч. (1) (*особова назва, стч.* Mikšik, *пор.* Миколаи): а при томъ были исвьдьци... панъ клавко панъ микшикъ инъдриховъ снь (Бохур, 1377 Р 24).

ФОРМИ: наз. одн. **микшикъ** (1377 Р 24).

МИКШИНЕЩИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тА(м) мы... дали есми и(м)... села на имь кълимьнещи... и на Аланъ микшинеши (Сучава, 1448 *Cost.* II, 316—317).

ФОРМИ: наз. **микшинеши** (1448 *Cost.* II, 317).

***МИКШИНОВЪ** *прикм.* (3): тА(м) мы... дали есми и(м)... едно мѣсто о(т) поустины и на Аланъ микшинеши дѣтемъ ми(кшино)вы (!) (Сучава, 1448 *Cost.* II, 316—317);

и микшинова пасика (2) (*назва пасіки у Молдавському князівстві*): и мы... подтвердили есми имь... села на тоутовъ... и микшинову пасику на сухои (!) потоць (Васлуй, 1439 *Cost.* II, 51—52); тА(м) мы... дали есми и(м)... села на имь кълимьнещи... (и) микшинова пасика (Сучава, 1448 *Cost.* II, 316).

ФОРМИ: наз. одн. ж. **микшинова** (1448 *Cost.* II, 316); *знах. одн. ж.* **микшинову** (1439 *Cost.* II, 52); *дав. мн.* **!ми(кшино)вы** (1448 *Cost.* II, 317).

МИКШОУНОУ ч., *невідм.* (2) (*особова назва*): И оуоставе слоуга наш Лазор Микшоуноу și au plătit toți mai sus scrisi bani, 120 zlati tătarăști (Сучава, 1490 ВД I, 394).

МИКЪ¹, **МИКЪ**, **МИК**, **МЫК** ч. (53) (*особова назва, стч.* Mik, *пор.* Миколаи): а на то вѣра... хораеца мика и дѣтїи его (б. м. н., 1400 *Cost.* I, 37); а па(н) микъ дѣдошицкїи о(т)повѣдилъ (так. — *Прим. вид.*) аже есть то мое к дѣдошиче(м) поле и доуброва сАхово (Зудечів, 1428 Р 111);

И оуоставше слоуга наш Иван та заплатил оуси тоти пильзи... оу роуки Стани, дочки Мика Опиятъль (Васлуй, 1497 *BD* II, 115).

ФОРМИ: наз. одн. **Микъ, микъ, Микъ, Мик, Ми(к)** 24 (1428 *P* 111; 1430 *P* 116; 1434 *Cost.* I, 374; 1435 *МЭФ* 2,3; 1456 *ЭСФ*; 1459 *BD* I, 32; 1460 *Cost.* S. 34; 1461 *BD* I, 45; 1490 *BD* I, 396; 1497 *BD* II, 119 i т. ин.); зам. род. а на то ввра... **Мик, Микъ, Ми(к)** 7 (1400 *DIR«А»* 433; *Cost.* I, 37; 1454 *Cost.* II, 501; 1456 *Mih.* 213; 1457 *BD* I, 4; 1458 *BD* I, 6; *DIR«А»* 512); ввра паиа **мык** 1 (1460 *Cost.* S. 41); род. одн. **Мика, мика** 16 (1400 *DIR«А»* 433; *Cost.* I, 37; 1403 *RS* 338; 1411 *Cost.* I, 85; 1458 *BD* I, 20; *BD* II, 262; 1459 *BD* I, 28; *Cost.* S. 22; 1460 *DIR«А»* 515; 1497 *BD* II, 115 i т. ин.); дав. одн. **микови** (1428 *P* 111; 1430 *P* 116); знах. одн. **мика** (1428 *P* 111; 1430 *P* 116); ор. одн. **микомъ** (1436 *Cost.* I, 481).

***МИКЪ**² ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): та(м) мы... дали есми и(м)... селищ(е на имъ станово... и мъчюкъ и пони(ж) <м>нкъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 316).

ФОРМИ: наз. одн. <м>нкъ (1448 *Cost.* II, 316).

МИКЪТА див. **МИКИТА**.

МИКЪ див. **МИКЪ**¹.

***МИКЪЛА** див. **МИКОУЛА**.

МИЛАХА ч. (1) (особова назва): а на то свѣдци пано Ашко мазовшанинъ ... воітъ ілвовскый кундрать микола и милаха (так. — Прим. вид.) лабанеского снъ (Львів, 1400 *P* 61).

ФОРМИ: наз. одн. **милаха** (1400 *P* 61).

! **МИЛАШОВА** <МИХАИЛАШОВА> див. ***МИХАИЛАШОВЪ**.

МИЛЕ присл. (1) (стп., стч. *mile*) ласкаво, прихильно: А сет (в ориг. с(е)т). — Прим. вид.) мы Стефанъ воевода... вызнавамы и оузавламы ис тым то нашимъ светлымъ и справедливымъ и миле выписанымъ маистатомъ каждому доброму, и доуховному и свецкому... аже мы и слюбуемъ и слюбили есми... королевь полскомоу... абыхомъ мы их милости верни и подьдани были на веки (Сучава, 1468 *BD* II, 300—301).

***МИЛЕВЪ** прикм. (2) ◊ **Милевъ ставъ** (2) (назва ставка у Молдавському князівстві): а мы такожде и от нас есмо дали и потврѣдили слоузъ нашему Балши тое прадреченное село на Подразъ на имъ Дръгоушаніи, мало више Милева ставоу (Сучава, 1491 *BD* I, 468).

ФОРМИ: род. одн. ч. **Милева** (1491 *BD* I, 468).

МИЛЕЩИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы... дали и потврѣдили есмо имъ... села на кородъ, на имъ пѣткѣщи... и пониже где жоуде оулиоу, на имъ милещи (Сучава, 1448 *Cost.* II, 323).

ФОРМИ: наз. милещи (1448 *Cost.* II, 323); ор. ми(л)ещи (1448 *Cost.* II, 323).

МИЛИ див. **МИЛЫИ**.

МИЛИШЕВЪ ч. (1) (особова назва): мы боАре... александра воеводы... станисла(в) милишевъ, бо(б) оприша(к)... знаемо чини(м)... и(ж) есмы дали... сере(т) мисто... сестрѣ господарА нашего корола по(л)ского (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 141—142).

ФОРМИ: наз. одн. **милишевъ** (1421 *Cost.* I, 142).

МИЛІИ див. **МИЛЫИ**.

***МИЛІЯНОВЦИ** мн. (1) (назва села на Буковині) суч. Малинівка: тьмъ мы... дали есми емоу... село миліяновци (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: знах. **миліяновци** (1437 *Cost.* I, 541).

МИЛКА ж. (1) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним ...оже придоша прад нами... слоуга наш Иванко Левич и братаничи его Федора и Милка и продали... едно село... господствоу мы за си злат татарских (Сучава, 1492 *BD* I, 509).

ФОРМИ: наз. одн. **Милка** (1492 *BD* I, 509).

***МИЛКОВЪ** ч. (1) (назва потоку у Молдавському князівстві): тьмъ мы... дали есми емоу... едно селище на милковъ, на има лумирани (Сучава, 1435 *Cost.* I, 402—403).

ФОРМИ: місц. одн. на **милковъ** (1435 *Cost.* I, 403).

МИЛОВАТИ дієсл. недок. (17) 1. (кого) бути милостивим, виявляти милість (до кого) (15): Тые вси села, отъ иасъ ку церкви Божой прыданые, маеть держати господинъ богомолецъ нашъ Климентый... и вси наступьники его вечно и непорушно... благихъ милвати, а злобныхъ казнити (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3); а мы такъ жь... о(т)пуцаемы емоу все тьмъ иашимъ листомъ слюбуючи прерѣ(ч)ного стефана воеводу... нашею ласкою надѣлати и милвати (Ланциця, 1433 *P* 121); И тогда кроул его милость пререченіи и братія его милости пререченіи имали бы нас Стефана воеводу, и кнѣгиню нашу и дѣти наши... и(с)въсьми нашими слоугами и подданными нашимы, милвати и в ласцъ и въ чти держати (Гирлов, 1499 *BD* II, 422).

2. (що) дбати (про що), доглядати (кого) (1): И щоби съ есте не сварили за моею именію... але прачте и милуите кони и кобили и овци и свини и оусе товар коулко ест (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

3. (кого) шанувати (1): А мы па(к) слюбуемъ... здержати и попо(л)нити по(д)лу(г) того нашего сябуоу (1)... яко(ж) оусакому стато(ч)ном(у) хр(с)тіанину прислушае(т) ба милвати и справе(д)ливість оуховати (Серет, 1453 *Cost.* II, 766).

ФОРМИ: инф. **милвати** (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3; 1433 *P* 121; 1448 *Cost.* II, 305; 1453 *Cost.* II, 766; 1468 *BD* II, 302; 1499 *BD* II, 422); теп. 2 ос. одн. **милуешъ** (1481 *BD* II, 365); 3 ос. одн. **милуеъ** (1448 *Cost.* II, 305); перф. 1 ос. мн. есми **милвали** (1456 *ГПХМ*; 1475 *BD* I, 200); 3 ос. мн. **милвали** (1468 *BD* II, 302); майб. 1 ос. мн. **хочоум...** **милвати** (1457 *BD* II, 257; 1460 *BD* II, 270; 1468 *BD* II, 306); баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ч. **абы...** **милова(л)** (1453 *Cost.* II, 765); нак. сп. 2 ос. мн. **милуите** (1481 *BD* II, 358).

***МИЛОВЪШИ** мн. (1) (назва села у Волинській землі)

Милуші: мы великии кнзъ швитрикгаль олькгирдови(ч) чини(м) знаменито... иже видѣвъ и знаменавъ службу на(м) вѣрною... пана ходька и мы... дали есмо емоу и записали... села миловъши оу луцко(м) повѣте на рець на стыре а другое село оу тырыско(м) (!) повѣте задыбы (б. м. н., 1446 *P* 152).

ФОРМИ: знах. **миловъши** (1446 *P* 152).

***МИЛОСЕРДИЕ** с. (3) 1. прихильність (2): мы кнА(э) дмитрии олгѣрдови(ч) чинимъ знамени(т)... иже имьюче чистые мысли млсрдие и по(ж)дание к велико(м) королеви володиславу польско(м)... тому истому королеви володислави... слюбуемъ держати цѣлюю правду и чиста ввра (Молодечно, 1388 *P* 43); а такъ жь мы видѣвше его млсрдье к намъ и добровольное пристанье дали есми приятелю нашему милому стефанови воеводъ земль молдавской нашъ листы (Ланциця, 1433 *P* 124).

2. ласка, милість (1): тогда што на(м) его мл(с)тъ повели(т)... а мы тое иаемае оучинити по(д)лу(г) милосердиА господарского и по(д)лу(г) моци нашей (Хотни, 1455 *Cost.* II, 775).

ФОРМИ: род. одн. **милосердиА** (1455 *Cost.* II, 775); знах.

одн. **млсрдие** 1 (1388 *P* 43); **млсрдье** 1 (1433 *P* 124).

***МИЛОСЕРДЬЕ** див. ***МИЛОСЕРДИЕ**.

МИЛОСТ див. **МИЛОСТЬ**.

МИЛОСТИ див. **МИЛОСТЬ**.

МИЛОСТИВЕ присл. (1) (стп. miłosciwie, стч. *miłostivè*) широко: мы стефанъ воевода знаемо чинимъ... вло(д)і-славоу, кролеви по(л)скому... што... оучинили есмы вѣрною покороу... брату нашему... илѣшоу воеводу, мл(с)тти-ве пристоу(пи)ли есмы и поклонили сА емоу (!) яко г(с)дноу нашему и братоу старшему (Бирлад, 1435 *Cost.* II, 678—679).

МИЛОСТИВЫИ, МИЛОСТИВЫ *прикм.* (52) 1. (*шанобливий епитет*) милостивий (45): што есми милостивый королю казалъ написати овесъ вшитокъ што есмы выбрали на землАнохъ, и мы то вчинили твою казнь (б. м. н., 1386—1418 P 34); господара нашего милостивого корола влодслава его приказаньемъ то есмы вчинили (Перемишль, 1390 P 175); про ть жь Азь... приступаю и приступилъ есмь ку... королю полско(м) пану моему милостивому... ис тыми горо(д)... и землами што жь тыми ра(з) оу моюмъ держанию су(т) (Кременецъ, 1434 P 130); а таки(ж) на(ш) милостивы па(н) имае(т) на(м) тоту мл(с)ть оуказати и оудилати, кто(ро)у(ю) оудила(л) отецъ его мл(с)ти, стары коро(л)и небо(ж)чи(к), дидови нашем(у) и бра(т) его мл(с)ти о(т)цевъ наше(о)у (Серет, 1453 Cost. II, 766); Господару нашему милостивому Казимеру, Божью милостью королю Полскому и великому князю Литовскому, Рускому, Прускому и инымъ (Луцьк, 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20); Милостивый королю! Прошоу твое милости, оучини ми право съ Каменьчаны о мой шкоды (б. м. н., 1481 *ВД* II, 365).

2. (*милосердный*) милостивий (6): а хотя бы есть мьль иишій вступати въ тье дьла и той рушати нашъ запись, тотъ ся розсудить со мною на ономъ страшномъ судь передь Милостивымъ Богомъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); але абы милостивый богъ потвердилъ наши присяги... абы видели оуси наши межышы, аже есми оусемъ прыятелемъ твоей милости прыятель (б. м. н., 1496 *ВД* II, 402).

3. (*прихильный*) ласкавий, милостивий (1): А коли бы... не достало нам господара нашего Стефана воеводы, а мы не имам ни жадного держати са... господара, мимо волю... нашего милостивого корола и Короуноу (!), абы они намъ *милостивы* были и подли нас стали (Сучава, 1462 *ВД* II, 289).

ФОРМИ: наз. одн. ч. милостивый, милостивый, мл(с)тивый, милостивы(и) 8 (1436 *Cost.* II, 701; 1448 *Cost.* II, 733, 737; 1453 *Cost.* II, 766; 1481 *ВД* II, 365; 1496 *ВД* II, 402); милостивы 4 (1453 *Cost.* II, 766; 1455 *Cost.* II, 774, 775); род. одн. ч. милостивого, мл(с)тивного 9 (1390 P 175; 1436 *Cost.* II, 698, 702; 1448 *Cost.* II, 737; 1453 *ВД* II, 765, 766; 1462 *ВД* II, 289; 1479 *ВД* II, 351); мл(с)тиваго 1 (1436 *Cost.* II, 702); дав. одн. ч. милостивому, милостивому, мл(с)тивому, милос(т)ивом(у) (1386—1418 P 34; 1393 *Cost.* II, 607; 1434 *Cost.* II, 663; 1435 P 132; 1436 *Cost.* II, 697; 1453 *Cost.* II, 765; 1462 *ВД* II, 289; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 20; XV ст. *ВОРСР* 179; 1479 *ВД* II, 351 і т. ін.); знах. одн. ч. милостивого, мл(с)твого (1453 *Cost.* II, 765, 766); ор. одн. ч. Милостивымъ, мл(с)тивым(м) 3 (1401 *АкВАК* III, 2; 1434 *Cost.* II, 664; 1483 *ВОРСР* 178); милостивымъ 1 (1444 *АрхЮЗР* 1/VI, 8); кл. ф. одн. ч. милостивый, милостивый (1386—1418 P 34; 1481 *ВД* II, 365); наз. мн. милостивы (1462 *ВД* II, 289).

Пор. **НАИМИЛОСТИВЪИШІИ, НАИМИЛОСТІВШІИ, *НАИМИЛОСТНИИШИИ.**

***МИЛОСТІВЫИ** *див.* **МИЛОСТИВЫИ.**

***МИЛОСТЫВЫИ** *див.* **МИЛОСТИВЫИ.**

МИЛОСТЬ, МИЛОСТЬ, МИЛОСТ, МИЛОСТИ *ж.* (1645)

1. (*благоволиння, прихильне ставлення*) милість, ласка (8): бжьєю мьтью и добрыхъ людии прязню исталаса торговла межи добрыми людми межи бояры и межи крилошаны сто ивана (Перемишль, 1378 P 25); И того ради приймете отъ вседержителя Бога благодать и милость, а отъ иашого смиреня благословенье и молитву (Холм, 1440 *АрхЮЗР* 1/VI, 5); И пак тоты истины Седи-Ахматови сынове, што соут ниньче по божи милості оу наших роуках, и ис другими темники и оулань, а мы имаме их твердо и остаточно держати, оу твердой и оу върной роуць (Сучава, 1462 *ВД* II, 292);

оу милостн <держати> (кого) (!) милостиво ставитися (до кого): Але вас хочем держати и оу великои

милости и ласць держати и чтн, равно с нашими наивышшимн болъры (Дольный Торг, 1470 *ВД* II, 309);

з бога милостію (!) *див.* **БОГЪ**¹; божи еи милости (12), милости божи (5), з (из, съ) божеи милости (16), из милости божи (1), бо жією милостію (100), милостію бо жією (550), з бо жією милостію (3), за бо жьєю милостію (!) *див.* **БОЖІИ**; жаловати милостію (198), милостію жаловати (!) *див.* ***ЖАЛОВАТИ**²; пожаловати милостію (2) *див.* ***ПОЖАЛОВАТИ** 2.

2. (*милосердя*) милість (1): обычан имею(т) лакоміи соудья коли за віноу которого оубого (!) а коли шла(х)тича закла(д) беруотъ не имеючи жа(д)ное мл(с)ти межі собою то(г) дела(т) (XV ст. *ВС* II);

◇ *ваша* (его, ее, ихъ, наша, твоя) милость (*шанобливий титул*) (745) ваша (його, її, їх, наша, твоя) милість: а половицю тьхъ пьнази наложилъ есмы на твоѡ

работы яко же твоя мльсть оусказоваль до насъ слуги своего и листы своими казалъ еси, на домъ на медицкии (б. м. н., 1386—1418 P 35); мы александръ воевода, господарь земли молдавской, ис нашими землАны, паны молдавскими... слюбили есмы и ислюбемъ и потверже(м).. ис симъ листомъ наши(м) господареви нашему... королеви польскому... тотъ листъ, што есмы дали его мл(с)ти в камАици, коли са есмы голдували и записали его мл(с)ти (Львѡв, 1407 *Cost.* II, 628—629); про то(ж) прошу твою мл(с)ть, учини на(м) правду за тоты люди (Бирлад, 1434 *Cost.* II, 675); то вже все тое имене мое Колнятичи, якъ ся само въ себе маеть, вьчно и непорушно его милости и кнегини ее милости и ихъ милости дьтямъ (Луцьк, 1449 *АЛМ* 8); а там корол его милость имае нас листы и мистатоу (!) вьсего потвердити (Сучава, 1462 *ВД* II, 284—285); и кн(А)зь Михайло положил листъ перед королем его м(и)л(о)стью а рекль: тым обычаемъ записал са ты с моим отцемъ перед добрыми свьтки (Луцьк, 1475 *AS* I, 70); Милостивый королю! Прошоу твою милость за князьноу Штефаны (!) воеводы; о томъ же король его милость росмотривши, штобы пропоустилъ мои послы черезъ свою землю до кназа московского (б. м. н., 1481 *ВД* II, 365); и били есмо чоломъ ихъ милости о ихъ милости печати (Ставкѡв, 1491 *AS* I, 97); А дале(и) казалъ его мл(с)ть твое(и) мл(с)ти поведити и жь о(т)чыне его мл(с)ти земля(м) граничьнымъ и подданьнымъ его мл(с)ти великии кривды и втиски деются отъ твоее мл(с)ти земли (б. м. н., 1492—1493 *ПВФЧ*); Про тожъ, если ваша милость такъ чынили, ваша милость делайте яко знаете (б. м. н., 1499 *ВД* II, 448—449); и и(х) мл(с)ть на мое чолоби(т)е печат(т) приложи(ли) (б. м. н., бл. 1500 *ПИ* № 2).

ФОРМИ: наз. одн. милость, милость, милост, miłost, miłost, милости, мл(с)ть, мл(с)ть, мл(с)ти, мл(ст), милсть, м(и)л(о)сть, м(и)л(о)ст 183 (1386—1418 P 35; 1440—1492 *АрхЮЗР* II, 106; 1449 *АЛМ* 8; 1455 *Cost.* II, 775; 1462 *ВД* II, 284; 1470 *AS* I, 67; 1481 *AS* I, 77; 1490 *Пам.*; бл. 1500 *ПИ* № 2 і т. ін.); ск. н. мл(с), мил., м. 19 (1449 *АЛМ* 8; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9; 1494 *АЛМ* 54; 1495 *АЛМ* 128; 1496 *АЛМ* 128; 1498 *АЛМ* 169; 1499 *ВФ* і т. ін.); зам. род. от его милость, милостъ, мл(с)ть, мл(с)ть 8 (1456 *ПМВП*; 1457 *Cost.* II, 809; 1467 *ВД* II, 297; 1468 *ВД* II, 305); зам. дав. королю его мльсть, мл(с)ть 8 (1434 P 130, 131; 1445 *Cost.* II, 729; 1457 *Cost.* II, 809); зам. ор. съ его... милость, межы его мл(ст) 2 (1479 *ВД* II, 351; 1493 *ПОСВВ* 152); род. одн. милости, miłosti, miłosthi, мылости, мл(с)ти, млстї, м(и)л(о)сти 291 (1388 P 42; 1399 P 59; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1424 P 99; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1445 *Cost.* II, 726; 1455 *Cost.* II, 774; 1468 *ВД* II, 302; 1481 *ВД* II, 364; 1499 *ВД* II, 450 і т. ін.); милосты, miłosty, mylosty 3 (1395 *GL* 166; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 142; 1433—1443 *АРМ*); ск. н. отъ короля е. м., мл(с) 10 (1449 *АЛМ* 8; 1494 *АЛМ* 54; 1495 *АЛМ* 83, 88; *ВМБС*; 1496 *АЛМ* 128; 1498 *АЛМ* 169);

зам. ор. съ его милости 1 (1479 *BD* II, 351); божію (нашію) милости, мл(с)ти 7 (1414 *Cost.* I, 111; 1435 *DIR«A»* 465; *Cost.* II, 681, 687; 1457 *Cost.* II, 810; 1459 *BD* I, 35; 1462 *BD* I, 67); дав. одн. милости, м(и)л(о)сти, мл(с)ти, mlōsti, мл(с)ти, mlōsty, mlōsty 153 (1388 *SL* 678; 1407 *Cost.* II, 629; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1449 *АЛМ* 8; 1457 *Cost.* II, 809; 1468 *BD* II, 301; 1479 *BD* II, 351; 1490 *Пам.*; 1499 *BD* II, 420 і т. ін.); ск. н. мил., м. 8 (1449 *АЛМ* 8; 1482—1491 *АрхЮЗР* 7/II, 9—10; 1495 *АЛМ* 83); знах. одн. милость, м(и)л(о)сть, мл(с)ть, мл(с)тъ, мл(ст) 16 (1434 *Cost.* II, 675; 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5; 1453 *Cost.* II, 765; 1475 *AS* I, 72; 1476 *BD* II, 337; 1481 *BD* II, 365; 1489 *AS* I, 89; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1498 *BD* II, 414; 1499 *BD* II, 447 і т. ін.); милости, мл(с)ти 3 (1445 *Cost.* II, 726; 1485 *BD* II, 372; 1493 *ПОСВВ* 152); мылосты 1 (1430 *ГВКЛ* 9); ор. одн. милостию, милостію, мл(с)тию, мл(с)тію, м(и)л(о)стию, м(у)л(о)стију, мло(с)тію 760 (1322 *АрхЮЗР* I/VI 1; 1361 *AGZ* 6; 1378 *ЗНТШ* LI, 4; 1400 *DIR«A»* 433; 1415 *Cost.* I, 116; 1429—1430 *ВАМ* 25; 1445 *Cost.* II, 230; 1462 *BD* I, 63; 1483 *BD* I, 267; 1500 *Cost.* S. 233 і т. ін.); милостью, мл(с)тью, млтью, милостью, мл(с)тью, м(и)л(о)стью 90 (1375 *P* 20; 1404 *P* 67; 1427 *P* 108; 1436 *Cost.* I, 459; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1452 *АкЮЗР* I, 20; 1475 *AS* I, 69; 1487 *AS* I, 87; 1493 *АЛРГ* 55; 1499 *BD* II, 449 і т. ін.); милостю, мл(с)тлю, мло(с)тлю 21 (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8; 1447—1492 *ЛКНКВ*; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 16; 1459 *ЗНТШ* XI, 13; 1463 *AS* I, 54; 1478 *AS* III, 16; 1482 *BD* I, 265; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1495 *БСКИ*; 1498 *ДГПМ* і т. ін.); мл(с)тією, мл(с)тією, млтєю, м(с)тією 5 (1400 *DIR«A»* 433; *Cost.* I, 36; 1403 *ДГАА*; 1456 *DIR«A»* 511; 1459 *Cost.* S. 21); мл(с)тею 2 (1456 *ПМВП*; 1489 *ПГВСА*); милостію 1 (1442 *Cost.* II, 716); ! милостіом 1 (1475 *BD* II, 336); ! мл(с)тъя 1 (1451 *ДГШХ*); ск. н. мл(с)то, мил., м. 45 (1388 *P* 36; 1495 *АЛМ* 84; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 8; 1498 *АЛМ* 169); зам. род. от нашею милост(і)ю 1 (1475 *BD* I, 200); місц. одн. по (оу, при) милости, милості, мл(с)ти 8 (1446 *DIR«A»* 485; 1462 *BD* II, 292; 1470 *BD* II, 309; 1475 *AS* III, 14; 1479 *BD* II, 351; 1495 *ВМБС*; XV ст. *ВС* 11; 1496 *ОПВВД*); кл. ф. одн. милость, мл(с)тъ, mlōst, мл(с)тъ, мл(ст) 29 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139; 1435 *Cost.* II, 679; 1496 *BD* II, 402, 403; *ПДВКА* 60; *ПСВВ* 192 зв.; 1499 *BD* II, 448 і т. ін.); ! mlōst 1 (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 139); наз. мн. милости 4 (1491 *AS* I, 97; 1494 *AS* I, 102; 1499 *АСД* VI, 2; *BD* II, 421); милости 1 (1499 *АСД* VI, 3); род. мн. милостей 1 (1499 *АСД* VI, 2); знах. мн. мл(с)ти 1 (1402 *Cost.* II, 621); наз. мн. зам. ор. милости (1499 *BD* II, 423).

МИЛОТИНЄЩІИ мн. (і) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы... дали есми емоу... села... на поли на има милотинешці и на краковъ где был(л) са(с) да(н) (Сучава, 1442 *Cost.* II, 93).

ФОРМИ: наз. милотинешці (1442 *Cost.* II, 93).

***МИЛОШ** ч. (1) (особова назва, молд., серб. Милош, стл. Miloš, пор. слов. Милослав): Пан Триколич дворник пишет моеи панеи Негрити... и Милош... и вьсам моим милым братіямъ и пріателем (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

ФОРМИ: дав. одн. Милош (1481 *BD* II, 358).

***МИЛОШЕВИЧИ** ¹ мн. (1) (назва села у Троцькому воеводстві): они обвели от Березое к Березкам... а зъ другоге стороны от Милошевичъ с Ивашковцы по дорогоу (Луконница, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: род. Милошевич (1478 *AS* III, 17).

***МИЛОШЕВИЧИ** ² мн. (1) (назва людей за місцем проживання): и поставила передъ нами пани ВасилеваА Озерничанъ и Милошевичъ и Волчковичов (Луконница, 1478 *AS* III, 17).

ФОРМИ: знах. Милошевичъ (1478 *AS* III, 17).

МИЛЧИН ч. (3) (особова назва): А хотар томоу вышписанному селоу ... на има Милчинешці, где был Милчин

щепан, да ест поченши от Томина хотара (Гирлов, 1499 *BD* II, 148).

ФОРМИ: наз. одн. Милчин (1499 *BD* II, 148).

МИЛЧИНЄЩІИ мн. (3) (назва села у Молдавському князівстві): А хотар томоу вышписанному селоу шо на Крълигаторъ на има Милчинешці, где был Милчин Щепан, да ест поченши от Томина хотара (Гирлов, 1499 *BD* II, 148).

ФОРМИ: наз. Милчинешці (1499 *BD* II, 147, 148).

МИЛЫИ, МИЛЫ, МИЛИ, МИЛІИ прикм. (82) (епитет чемности) милый, ласкавий: Мы дмитрии иньмъ именемъ корибу(т)... чинимъ то знаемо всемъ... иже ... велебному г(с)пдрю володиславу королеви польскому литовскому и ру(с)скому... бра(т) нашему милому... голдовали есмо вьрно и право (Краків, 1388 *P* 40—41); а тыхъ всехъ записовъ потвержаемъ симъ нашимъ листо(м) ижъ имбеть иашъ милый пріятель степанъ воевода прере(ч)ный дѣти его и намьсткове свою землю волоскую всю держати во всехъ своихъ границахъ (Ланцица, 1433 *P* 124); мы романъ воевода... чинимо знаменито... оже... панъ дидрихъ боучаскый... приАль МА къ его велебности вь МАсто сына... и слюбилъ ми и записаль са стоАти подли насъ съ оусею своею радъ и съ оусею своею моци, что его милости милый богъ даль (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305); и ти(ж) слюби(л) на(м)

~ млы отецъ, па(н) мужило, быти ка(ж)дому нашмоу (в ориг. нешмоу.— Прим. вид.) неприятелю неприяте(л) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); Стефан воевода, божію милостію господаръ земли молдавской, пишем шолтоузоу от Брашева, пріАтелю нашему милому (Васлуй, 1476 *BD* II, 337); и мы тогда вашей милости, для пріятеля нашего милого, нашего посла до великого князя московского послали (б. м. н., 1499 *BD* II, 447).

ФОРМИ: наз. одн. ч. милый, мылыи, мылы(и) 10 (1388 *P* 39; 1393 *P* 51; 1433 *P* 123, 124; 1442 *Cost.* II, 716; 1448 *Cost.* II, 305; 1449 *Cost.* II, 746; 1481 *BD* II, 364; 1493

ОПВВ 152); мылы, млы 7 (1449 *Cost.* II, 746, 747; 1456 *ЭСФ*; 1457 *Cost.* II, 810, 811; 1468 *BD* II, 302); миліи 1 (1481 *BD* II, 358); мили 1 (1448 *Cost.* II, 305); род. одн. ч. милого,

~ млого, млого, мило(г) (1395 *Cost.* II, 612; 1400 *P* 62; 1433 *Cost.* II, 651; 1435 *Cost.* II, 679; 1445 *P* 148; 1448 *Cost.* II, 734; 1449 *Cost.* II, 746; 1456 *ГПХМ*; 1462 *BD* II, 289; 1499 *BD* II, 447 і т. ін.); дав. одн. ч. милому, миломоу (1388 *P* 40; 1395 *Cost.* II, 612; 1400 *Cost.* II, 625; 1433 *Cost.* II, 652; 1448 *Cost.* II, 305; 1455 *Cost.* II, 774; 1462 *BD* II, 289; 1479 *BD* II, 351; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1496 *ПСВВ* 192 і т. ін.);

знах. одн. ч. милого, млого (1436 *Cost.* II, 706; 1448 *Cost.* II, 305; 1457 *Cost.* II, 809, 811; 1462 *BD* II, 289; 1493 *ПОСВВ* 151 зв.; 1496 *BD* II, 402); ор. одн. ч. мылым, мылымъ (1445 *Cost.* II, 725; 1448 *Cost.* II, 305; 1449 *Cost.* II, 746; 1462 *BD* II, 289; 1463 *BD* II, 295); наз. мн. ч. милии

1 (1447—1492 *ЛКБВ*); ~ млы 1 (1457 *Cost.* II, 808); дав. мн. мылымъ 1 (1447 *Cost.* II, 731); милии 1 (1481 *BD* II, 358); ор. мн. мылыми (1455 *Cost.* II, 774); кл. ф. мн. милии (1422 *P* 97).

Пор. **НАИМИЛЪИШІИ**.

МИЛЬЧИНЬСКИЪ ч. (1) (особова назва): А на то были свѣдци... панъ Миколаъ Мильчиньскиъ, панъ Андрѣи Ревоутъ (Львів, 1421 *P* 92).

ФОРМИ: наз. одн. Мильчиньскиъ (1421 *P* 92).

***МИЛЬЧЬ** ч. (1) (назва поселення у Волинській землі) Милчя: Вь Золочовъ не надобе... вь Милчѣ, у Вербои не надобе <давати мыта> (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: місц. одн. вь Милчѣ (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

МИЛЪИЧИЧЬ ч. (1) (особова назва): мы кна(з) фе(д)оръ добортови(ч) чинимо то знаменито си(м) свои(м) листо(м)... аже приида пре(д) насъ и пре(д) паны па(н) ивашко дѣдошицкии милъичичъ жаловаль и позваль па(н) татомира

баличко(г) аже емоу побраль па(н) татомиръ вепрь оу черно(м) лъсь (Зудечів, 1413 P 82—83).

ФОРМИ: наз. одн. милъичичь (1413 P 82).

*МИЛЪТИНЬ ч. (11) (назва потоку у Молдавському князівстві): а хотарь оуси(м) ти(м) четырьем селомъ поченше о(т) где падае(т) белошева заподіа оу милъти(н) (б. м. н., 1425 Cost. I, 168); и еще есми ему дали и потвърждаемъ ем(у) села на милътинъ ниже о(т) шипове о(т) тополи (Сучава, 1445 Cost. II, 211—212).

ФОРМИ: род. одн. милътина, милъ(тина) (1425 Cost. I, 168; 1436 Cost. I, 444; 1443 Cost. II, 144; 1445 Cost. II, 212); знах. одн. милъти(н) (1425 Cost. I, 168, 169); місц. одн. на милътинъ з (1443 Cost. II, 144; 1445 Cost. II, 211); на милътини 1 (1425 Cost. I, 168).

МИЛА ж. (8) (міра відстані близько 7 км) миля: даемо... отцу владыце... село наше Бусчу... зъ лесами, подъ Дубно на две мили и ку Дерманю (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2—3); А про то про его вѣрную службу дали есмы ему годль поле што же лежитъ от(т) бохур болше миль (Бохур, 1377 P 24); а оу дво(р)цы в королево(м) мила отъ города в... томъ дво(р)цы жонька з де(т)ми сама четверьта (б. м. н., XV ст. ИК); а па kriposth szemu listhu... nasu peczath priwisili jesmo w nasom sely w Hlynienich za Lwowom cztyry myly profyw manastirii Uneyowa (Глиняни, 1395 GL 166).

ФОРМИ: наз. одн. мила (XV ст. ИК); род. одн. миль 1 (1377 P 24); наз. мн. myly (1395 GL 166); наз. дв. мили (1322 АрхЮЗР I/IV, 4).

МИМО, МЫМО прийм. (12) 1. (з род.) (7) 1. (виражає об'єктні відношення — вказує на особу, яку не охоплює дія) крім, окрім (6): такъ же слобуюмъ имъ... мимо ихъ ниодны(х) г(с)дреи собъ не искати (Сучава, 1395 Cost. II, 612); его бѣ не дан што(с) пригоди нашему г(с)дрю великому кна(з) витовту по его животь не имамъ искати иныхъ г(с)дровъ мимо нашего г(с)дра великого корола влодислава (Мереч, 1401 P 64); Наиперво иж никого иного за пана нашего мимом реченого пана нашего Казимира кроль... не хочем имъти ани слоужити (Сучава, 1462 BD II, 289).

2. (виражає просторові відношення) повз, мимо (чого) (1): а обрубъ земельный тому именицу моему... от реки Стъра межю мимо нивы дворища Ляхова (Хрінники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

II. (із знах.) (5) 1. (виражає об'єктні відношення — вказує на обставини, без яких дія не повинна мати місця) без (чого) (1): А коли бы... не достало нам... Стефана воеводы, а мы не имамн ни жадного держати са... господара, мимо волю... корола (Сучава, 1462 BD II, 289).

2. (виражає просторові відношення — вказує на предмет, біля якого відбувається дія) повз, мимо (чого) (3): одътоль уверхъ рички Дидовки, до гостинця Винничкаго, а гостынцемъ, мимо лозу Мохнатую, у лево... где есмо застали пана Кмыту (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 8); а болото от Новаго ставу, мимо Бъйче, около городища, мимо Галичаны (б. м. н., 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18);

◇ поустити мимо са (1) див. ПОУСТИТИ.

*МИМОШЕДШИЙ прикм. (4) минулий: И не имаем оупомноути николи на вѣкы до нашего живота о мимосшедших рѣчех и члѣнкохъ (Баків, 1457 BD II, 257); Але вас хочем держати и оу великой милости и ласць держати и чти... н не имаемъ тоби оупоминать о ми(мо)шедших рѣчех, до нашего живота (Дольний Торг, 1470 BD II, 309).

ФОРМИ: рзд. мн. мимосшедших 1 (1468 BD II, 306); мимосо(д)ши(х) 1 (1459—1460 ЗНТШ СЛІІІ, фотокоп.); місц. мн. о ми(мо)шедших 1 (1470 BD II, 309); о мимосшедших 1 (1457 BD II, 257).

*МИМОШЕДШИЙ див. *МИМОШЕДШИИ.

*МИМОШОДШИИ див. *МИМОШЕДШИИ.

*МИНА див. *МЪНА.

*МИНАТИ дієсл. недок. (1) минати, обходити (що): А которы бы гости хотели мыто нашо обьеждчати новыми

дорогами, минаючи мыто нашо, и ты бы ихъ отъ того устегаль (!) (Краків, 1487 РИБ 226—227).

ФОРМИ: дієприсл. одноч. минаючи (1487 РИБ 227).

Див. ще *МИНОВАТИ.

*МИНДРЯ див. МЫНДРА.

*МИНИВИДЬ ч. (1) (особова назва, лит. Min(i)vudas): А при томъ были свѣдоки, рада наша... воевода Виленскій панъ Минивидь... и иные наши князи и панове (Вильна, 1492 АЛМ 31).

ФОРМИ: наз. одн. Минивидь (1492 АЛМ 31).

МИНИГАЙЛО, МИНКГАЙЛО, MINKHAJLO ч. (3) (особова назва, лит. Mingāila): А притомъ были тые swetkowie: kniaz Fedor wojewoda Łuckij... i też Minkhajto i z Osztenu (Луцьк, 1388 ZPL 108—109); Пры томъ были люди зацные: Федоръ княжа... такъ тежъ Минкгайло з Ошмены (Луцьк, 1389 РЕА I, 28).

ФОРМИ: наз. одн. Минкгайло, Minkhajto 2 (1388 ZPL 108—109; 1389 РЕА I, 28); Минигаило 1 (1388 P 44).

МИНКО ч. (3) (особова назва, пор. Мина, гр. Μῆνας): А се А панъ Анъ шькотський... свѣдчо... иж прида пьрьдъ на(с)... филь МАковничъ и своєю братьєю и на има изъ гринько(м) сочивъчичьмъ и с минько(м) (Галич, 1409 P 74); тьмъ мы... дали есмы имъ... на высокои доубровъ села где е(ст) ватаманъ минко (Сучава, 1429 Cost. I, 269).

ФОРМИ: наз. одн. минко (1428 Cost. I, 233; 1429 Cost. I, 269); ор. одн. минько(м) (1409 P 74).

*МИНОВАТИ дієсл. недок. (1) (що) минати, обходити: А... дала есми ему... имене... ограничоное почонщи посеред Мухотолок... минуючи Сведники аж до величкого ставу по грелю до соколское дороги (Ровно, 1488 AS I, 141—142).

ФОРМИ: дієприсл. одноч. минуючи (1488 AS I, 142).

Див. ще *МИНАТИ.

*МИНОЗЮЛЬ ч. (1) (особова назва): а на то есть вѣра... пана ивана минозюла (Дольний Торг, 1444 DIR«А» 481).

ФОРМИ: род. одн. минозюла (1444 DIR«А» 481).

*МИНТОВОВИЧЬ ч. (1) (особова назва): Старость Луцкому пану Михаилу Минтововичу (Степань, 2-а пол. XV ст. АЛМ 8).

ФОРМИ: дав. одн. Минтововичу (2-а пол. XV ст. АЛМ 8).

*МИНУТА ж. (2) (стп., лат. minuta) копія без печаті, що не має законної сили; и мы казали и(мъ) тотъ листь судовы(и) пана ивано(в) важевича пере(д) нами положить, и они того листа судового пере(д) нами неположили, ни(ж)ли повѣдили на(м), што(ж) де(и) тотъ листь вписа(н) есть в книги судовыи и минуту выписаную с тыхъ кни(т) пере(д) нами вказывали (Вильна, 1495 ВК).

ФОРМИ: знах. одн. минуту (1495 ВК); місц. одн. в минуте (1495 ВК).

*МИНУТИ дієсл. док. (2) (про час) минути, пройти: а мнѣ королеви помагати оль на годъ минеть дмитриевъ днь (б. м. н., 1366 P 14); коли боудеть хто о злодѣство ожалованъ оуставлаемъ иже в го(д) того обжалованнаго имаеть моць къ правоу позва(т) ачъ го(д) мине(т) а хоче(т) тоую ре(ч) обнови(т) тогда имее(т) добрыми почасными лю(д)ми досве(т)чить иже справедливе тоую ре(ч) веде(т) (XV ст. ВС 18—18 зв.).

ФОРМИ: майб. 3 ос. одн. минеть 1 (1366 P 14); мине(т) 1 (XV ст. ВС 18).

Див. ще *ПРОМИНУТИ.

*МИНЬКО див. МИНКО.

*МИНЪТИ див. *МЪНЪТИ.

*МИНЪЯ ж. (1) (гр. μῆνας, цсл. минья) (книга з текстами церковныхъ відправ на кожен день місяця) мінея: застали есмо оу стго спаса на красно(м)... евангелъе кованое... книга златоустъ паремья минъи и м(с)ци ѿ (б. м. н. 1429 P 114).

ФОРМИ: *знах. мн. минѣи* (1429 P 114).

МИР *див. МИРЪ*¹.

*МИРЗА *див. МЫРЗА*.

МИРЗА *див. МЫРЗА*.

*МИРИШЧЕВО *с.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есми емоу... село миришчева (1) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *знах. одн. 1 миришчева* (1437 *Cost.* I, 541).

МИРКЛИ *ч.* (1) (*особова назва*): первый поручни(к) кнА(з) миханло евнутови(ч)... кнА(з) федоръ миркли бра(т) его дмитрии ли(п)Ата бра(т)иша (б. м. н., 1392 P 46).

ФОРМИ: *наз. одн. миркли* (1392 P 46).

МИРНО, МИРЪНО *присл.* (2) мирно: але коли... оу-хоче(м) поехати пере(д) нашего милостивого пана приехати, а на(ш) наяснейшии и милостивы(и) па(н) имае(т) на(с) глентовати своими чотырма великими паны и радцами и(с) короуны... абы на(с) мирно глентовали ... и(с) нашеи граници до нашего милостивого пана корола его мл(с)ти (Серет, 1453 *Cost.* II, 766); и ваша бы милость сихъ пословъ, нашего а и московского, пропустили мирньо черезъ вашей милости земли (б. м. н., 1499 *BD* II, 449).

*МИРОГОЩЬ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*) Мирогоща: Въ Золочовъ не надобе... въ Мирогощи не надобе... давати мыта (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *місц. одн. въ Мирогощи* (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

МИРОСЛАВ *ч.* (6) (*особова назва*): A na tho swidoczstwo daliesmo papu Mirosławowi list swoi pieczathy swoy na twerdosth (Галич, 1413 *GL* 48); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тога ... Настасіа... дали и потвърдили есмы еи... села на имѣ: Стъвилещіи... и Кръстещіи на Молдавѣ, где бил Мирослав (Сучава, 1493 *BD* II, 31).

ФОРМИ: *наз. одн. Мирослав, Mirosław* (1413 *GL* 48; 1493 *BD* II, 31); *дав. одн. Mirosławu* 2 (1413 *GL* 48); *Mirosławowi* 1 (1413 *GL* 48); *знах. одн. Mirosława* (1413 *GL* 48).

*МИРОСЛАВЕЩИ *див. МИРОСЛЪВЕЩИ*.

*МИРОСЛАВИЧЬ *ч.* (2) (*особова назва*): и мы досмотревши того С паны радоу нашоу... и к то(и) о(т)чине его есмо припустили, и казали были есмо и(х) поделити, око(л)ничомо смоле(н)скому Ивашку кра(в)шоу а васку Мирославичу (Вільна, 1495 *БСКИ*).

ФОРМИ: *дав. одн. Мирославичу* (1495 *БСКИ*; *ВК*).

*MIROSLAWOW *прикм.* (1): po kolie iemu toth woiczicz wiiw z starimu ludmy, po tolie papa Mirosławowo w wiku i dithy ioho (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *наз. одн. с. Mirosławowo* (1413 *GL* 48).

Пор. МИРОСЛАВ.

МИРОСЛЪВЕЩИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есмы емоу оу нашеи земли три села, едно село на васлоуи ... а дрогоуе село Мирославещи по(д) рѣдо(м) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 290); И мы... жаловали есми его оусобноу нашею милостію и дали есми емоу... (села) — на има Микоушани... Мирослѣвещи и Кълинещи (Болгари, 1441 *DBAc* 34—35).

ФОРМИ: *наз. Мирослѣвещи* (1441 *DBAc* 34); *знах. Мирославещи* (1429 *Cost.* I, 290).

МИРРЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы такождере ... есмы дали и потвърдили слоугам нашим Жоуржи и Кръ(м)ти и братаоу его... тое... село... на имѣ Миррещіи, где был Иван Міериоул (б. м. н., 1495 *BD* II, 87).

ФОРМИ: *наз. Миррещіи* (1495 *BD* II, 87).

*МИРСКИЙ *прикм.* (1) (*цсл. мирський*) (*у знач. іменника*) мирянин: и своимъ тывуномъ приказуемъ судовъ церковныхъ не судити, ибо мирскимъ не просчено отъ закона Божья доступоваться въ тые рады (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

ФОРМИ: *дав. мн. мирскимъ* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 3).

МИРЧА, МИРЧА *ч.* (83) (*особова назва, молд., серб. Мирче, болг. Мирча, пор. слов. Мирослав*): Иоанъ Мирча Вое-

вода милостия Божіа Господарь (Чжурзев, 1403 *ДГМ*); И оу том також прѣдоша прад намы... братаничи Настини Мирча и сестра его Стана... и продали свою правую оу-ниною (Сучава, 1499 *BD* II, 135).

ФОРМИ: *наз. одн. Мирча, мирча* 11 (1403 *ДГМ*; 1434 *Cost.* II, 666; 1464 *BD* I, 84; 1480 *BD* I, 238; 1483 *BD* I, 269; 1491 *BD* I, 445; 1492 *BD* I, 509; 1495 *BD* II, 53; 1499 *BD* II, 134, 135); *мирчѣ* 2 (1433 *Cost.* II, 650; 1448 *Cost.* II, 737); *зам. род. в. л. мирча* 6 (1434 *DIR* «А» 463; 1443 *Cost.* II, 149; 1490 *BD* I, 391; 1491 *BD* I, 445, 447); *род. одн. Мирчи* 53 (1434 *Cost.* I, 386; 1437 *Cost.* I, 536; 1438 *DBAc* 27—28; 1439 *Cost.* II, 32; 1440 *Cost.* II, 65; 1442 *Cost.* II, 88; 1443 *BAM* 41; 1448 *DIR* № 10a; 1449 *Cost.* II, 380; 1495 *BD* II, 53 і т. ін.); *Мирчъ* 7 (1435 *Cost.* I, 403; *МЭФ*; 1436 *DIR* «А» 469; 1438 *Cost.* II, 15, 27; 1441 *DBAc* 35, 37); *дав. одн. Мирчи* 2 (1499 *BD* II, 135); *Мирчи* 1 (1480 *BD* I, 239); *ор. одн. Мирчомъ* (1436 *Cost.* I, 444).

МИРЧЕЩІИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): али да есть Мърини и Федки село Мирчещіи (Сучава, 1490 *BD* I, 392).

ФОРМИ: *наз. Мирчещіи* (1490 *BD* I, 392).

*МИРЧИНЪ *прикм.* (2): Тѣ(м) мы... дали и потвърдили есми емоу... село на имѣ Пышканіи... що же он коупил тое село от оуноуки Трифа Гълкѣви на имѣ сынове Мирчиніи, на имѣ Фътоул и Иван (Сучава, 1480 *BD* I, 237); Чѣтвертое село есми имѣ дали... на имѣ Нъгомрещи... що смо коупили тое село от Филиппа и от Тоудорана и от сестри их от (...М.—*Прим. вид.*) ирчини, оуноукове Микоула Оргоае (Гирлов, 1499 *BD* II, 162).

ФОРМИ: *наз. мн. ч. Мирчиніи* 1 (1480 *BD* I, 237); <М>ирчини 1 (1499 *BD* II, 162).

Пор. МИРЧА.

МИРЧА *див. МИРЧА*.

МИРЪ¹, МИР *ч.* (75) 1. (*мирні, дружні відносини*) мир, злагода (21): а они ти(ж) бы имѣли зась остерегати панове наши и опасовати, ка(к) сами себе, абыхо(м)... могли ти(ж) дву зе(м) держати с обу(х) стро(н) за едно в мирѣ, в ла(с)ци и справе(д)ли(во)сти (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); Того радѣ мы видѣвши меже ними добріи токмеж и лагодоу и вѣчны мир, а мы такождере есмы дали и потвърдили... паноу Петроу... село именемъ Брътѣщіи на <Се>реть (Сучава, 1473 *BD* I, 187); а па(к) привиліе, що имали слоуга на(ш), <моуша и> калина, о(т) наши(х) оуикове, о(т) илѣша и о(т) стефана воеводове, коли били оу миру... а они дали оуру(к) слузѣ нашему, глигорови (Сучава, 1500 *Cost.* S. 234).

и а м и р о у с т о а т и (1) підтримувати добрі, дружні відносини: даемъ вашей мл(с)ти виданіе, аже мы и с нашимъ братомъ, стефано(м) воеводоу, исьеднали сѣ и по-мирили сѣ есми и маемъ на томъ мироу стоати, на вѣкы вѣчны (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); и м а т и м и р (1), и м а т и м и р у (1), м и р ъ и м а т и (2) *див. ИМАТИ*².

2. (*відсутність війни*) мир (4): а его, бже не дан, аж бы сѣ що стало над нами самими, алибо над нашими паны, а землямъ миръ правы держати и вѣчны (Ясси, 1445 *Cost.* II, 726); Такъ иж межи нами и межи пререченымъ нанясныишим паном Яном Олбрахтом, кралем полским... из обохъ сторон, имае(т) быти покоуи и мир вѣчній (Гирлов, 1499 *BD* II, 419);

мирный час (1): да ест имѣ слободно и доброволно и безъ забавъ прѣехати до нашеи земли сѣ оусим вашимъ торговлею и товаром, торговати и коуповати слободно и доброволно и безъ забавъ и пагоубъ, хоть оу мироу хоть оу размирицоу (Сучава, 1475 *BD* II, 329);

и м ѣ т и (м е т и) м и р ѣ (3), м и р ѣ м е т и (1) *див. ИМѢТИ*.

3. (*спокій*) мир (2): такжеж и посло(м) ваше(и) мл(с)ти и купцо(м) да е(ст) земля г(с)дра нашего воеводы о(т)тво-рена (1) ходити слобо(д)но и доброво(л)но и в миру и бе(з) погоубы бу(д) на котороу сторону коуды имѣ боуде(т) надобе (б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

4. мирний договір, мир (7): а котори бы не хотилъ на томъ изьеднанію стоати и миръ пороушити, а ваша мл(ст)ъ и кажды добрыи на того стояти и казнити, яко виноватого и яко прѣстоупника (Сучава, 1435 *Cost.* II, 682); въ томъ наши запнси и наши прысыги да не боудеть нашому старшому противъ въ изьбиюу, въ томъ нашъ миръ да не роушыт са (Сучава, 1442 *Cost.* II, 716); ажъ не станеть ся промежы вами зъ великимъ княземъ Александромъ миръ, ты и до насъ прысылаешъ (б. м. н., 1498 *BD* II, 409);

мироу делати (1), мир вделати (1), мир оудилати (1) укладати (укласти) мир, забезпечувати (забезпечити) мир: о(т) си(х) часо(в) имае(т) его мл(с)тъ на(с) ласкаво миловати и оборонити и опасти и ми(р) и покон оудилати о(т) нашихъ неприятельвъ послы своими и мече(м) своимъ (Серет, 1453 *Cost.* II, 766); Што твоя мл(с)тъ присла(л) еси свои(х) пословъ... межи нами мироу вечного делати и записы чинити и межи нашими землами яко са и годи(т) межи двема г(с)дрема хре(с)тия(н)скимъ... и естли похочете ваша мл(с)тъ ми(р) и записъ к намъ вделати намъ г(с)дръ нашъ веле(л) до себе о томъ ведати дати (б. м. н., 1496 *ПДВКА* 60—61); взяти миръ (2), миръ взяти (8) *див.* ОУЗАТИ; просити мироу (3), просити миръ (1) *див.* ПРОСИТИ 1; стати на мир (1) *див.* СТАТИ 1; оучинити (вчинити) миръ (5) *див.* ОУЧИНИТИ 2; чинити миръ (1) *див.* ЧИНИТИ 1.

5. перемир'я (7): а миръ о(т) покровъ бѣъ до ивана дне до купаль а о(т) ивана дне за вль(т) (б. м. н., 1352 *P* 6).

ФОРМИ: *наз. одн.* миръ, мир (1352 *P* 6; 1437 *Cost.* II, 709; 1442 *Cost.* II, 716, 719; 1445 *Cost.* II, 726; 1498 *BD* II, 409; 1499 *BD* II, 419); *род. одн.* мироу, миру 10 (1352 *P* 6; 1447 *Cost.* II, 732; 1457 *Cost.* II, 810; 1496 *ОПВВД*; *ПДВКА* 60; *ПДСВВ*; 1499 *BD* II, 421, 443); *мыроу* 1 (1499 *BD* II, 421); *дав. одн.* мироу (1352 *P* 6); *знах. одн.* миръ, ми(р), мир 15 (1352 *P* 5; 1435 *Cost.* II, 682; 1445 *Cost.* II, 726; 1453 *Cost.* II, 766; 1456 *ЭСФ*; 1457 *Cost.* II, 809; 1461 *BD* I, 45; 1473 *BD* I, 187; 1496 *BD* II, 402; 1499 *BD* II, 420 I т. ін.); *зам. місц.* были оу миръ, были оу миръ 2 (1480 *BD* I, 239; 1497 *BD* II, 116); *місц. одн.* оу (въ, на, по) мироу, миру 20 (1352 *P* 6; 1435 *Cost.* II, 682; 1464 *DIR* «А» 517; 1475 *BD* II, 329; 1488 *BD* I, 323; 1490 *BD* I, 390; 1494 *BD* II, 35; 1496 *ОПВВД*; *ПДСВВ*; 1500 *Cost.* S. 234 I т. ін.); *в миръ* 1 (1457 *Cost.* II, 810).

*МИРЪ² ч. (2) (*цсл.* миръ) світ: Писанъ въ великомъ Луцку, лета отъ создания мира 6830, индикта семого, месеца декабрия 8 дня (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); П(и)сан оу Вилни, м(ъ)с(А)ца април(А) а д(е)нь, от создана мироу <SIC>ПѠ (Вильна, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: *род. одн.* мира 1 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *мироу* 1 (1482 *AS* I, 80).

МИРЪНО *див.* МИРНО.

*МИРЪ *див.* МИРЪ¹.

*МИСА ж. (3) миска: от коси, и от серши, циновии рѣч(и), миси, конвиди... мечи, и от иншии рѣчи дробних щож ко крамоу слоухают, а от того от оусего шобы платили оу Серети мыто от гривноу три гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 273); а въ тои клѣти скарбу не было ничего, толко зброн были и мисы зламаныи (Вильна, 1498 *АЛМ* 163).

ФОРМИ: *наз. мн.* мисы 2 (1498 *АЛМ* 163); *зам. род. мн.* т... миси 1 (1460 *BD* II, 273).

*МИСАИМЪ *див.* *МИСАИЛЬ.

*МИСАИЛЬ ч. (1) (*особова назва, цсл.* Мисаиль, *гр.* Μισαήλ, *гебр.* Mišael): мы Стефа(н) воево(д)а... чини(м) знаменито... оже... дае(м) и дали есми се(с)на(ш) листь нашему монастырю о(т) вородец идеже е(ст)... негуме(н) по(п) мисаи(м) (1) (Сучава, 1472 *ДГСВМ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* ! мисаи(м) (1472 *ДГСВМ*).

! МИСИНА <МАКСИНА> *див.* МАКСИНЬ.

МИСКО ч. (3) (*особова назва, пор.* Михаилъ або Мисаиль): А то свѣдци: панъ Андрыяшь староста Рускон земль... панъ Миско Тяптуковичъ (Львѣв, 1378 *ЗНТШ* LI, 5); А при томъ были свѣдци... пан Миско Гулевичъ, пан Дениско Мокосевичъ (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); а на то свѣдкове... пан каспаръ, пан миско писаръ (Сучава, 1456 *Cost.* II, 791).

ФОРМИ: *наз. одн.* Миско, миско (1378 *ЗНТШ* LI, 5; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1456 *Cost.* II, 791).

*МИСКОВЪ *див.* *МЫСКОВЪ.

*МИСКЫИ *прикм.* (1) миський: А на то свѣдкове... панове брѣгаре и радци Ливовскыи... на имъ: пан Климентъ... пан Нимантъ, мис(кыи) писаръ (Сучава, 1460 *BD* II, 276).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* мис(кыи) (1460 *BD* II, 276).

*МИСЛЬ *див.* *МЫСЛЬ.

! МИСТАТОУ <МАЕСТАТОУ> *див.* *МАЕСТАТЬ. MISTICZKJ *прикм.* (1) миський: A pisał Iwan Diak Misticzkj pissar v wieku Amin (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: *наз. одн.* Misticzkj (1413 *GL* 48).

*МИСТИЧЬ *див.* МЪСТИЧЬ.

*МИСТО *див.* МЪСТО¹.

*МИСТРОВЪ *прикм.* (6) (*стч.* mistrový) магистрив: Порозоумѣти можете в тои мѣре какъ много правды тынто мистровы листы в собъ мѣли (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *наз. мн. ч.* мистровы (1447—1492 *ЛКБВ*); *знах. мн. ч.* мистровы (1447—1492 *ЛКБВ*).

МИСТРЪ¹ ч. (10) (*стч.* mistr/mistr, *стн.* mistr/mistrz, *лат.* magister) (*голова ордену хрестоносців*) магистр: мѣли есмо о(т) васъ листы мистра крижевницкого послѣдне ва(м) посланыи. Которыми(ж) напред) оузнавлаеть и оупоминаеть свои первѣшии листы (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *наз. одн.* мистръ (1447—1492 *ЛКБВ*); *род. одн.* мистра (1447—1492 *ЛКБВ*); *дав. одн.* мистрови (1447—1492 *ЛКБВ*); *знах. одн.* мистра (1447—1492 *ЛКБВ*); *ор. одн.* мистро(м) (1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ще МЕЩЕРЬ.

МИСТРЪ², МИСТРЪ ч. (4) (*стч.* mistr/mistr, *стн.* mistr/mistrz, *лат.* magister) (*ремисник*) майстер: на то да имаю(т) слободу... ни на город(н) на(ш) да не робА(т) или боуд(т) мис(т)рѣ какы боуде(т) оу ты(х) вышеписанны(х) се(л) и кожокаръ или кузнецъ или боуд(л) какы мистръ никто да не имаеть ни едно дѣло до ни(х) (Побрат, 1448 *ДГПР*); си(х) гробы чини(л) мистръ Ia(н) (б. м. н., 1480 *DC* 8).

ФОРМИ: *наз. одн.* мистръ, мис(т)рѣ, мистръ (1448 *ДГПР*; 1480 *DC* 8).

Див. ще МАСТЕРЬ.

*МИСТРЪ³ *див.* *КОЗИИ МИСТРЪ.

МИСТРЪ *див.* МИСТРЪ².

*МИСТЦЕ *див.* МЕСЦО.

*МИСЦЕ *див.* МЕСЦО.

МИСЪ ч. (14) (*особова назва, пор.* Мисанль): а на то е(ст)... въра пана миси (Сучава, 1435 *Cost.* I, 424); Пан Триколич дворник пишет... оуноукоу моемоу Михоуци, и Миси такожде дере оуноукоу моемоу ... и въсам моим миллим братѣямъ и прѣателем (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

ФОРМИ: *наз. одн.* мисъ (1436 *Cost.* II, 701); *род. одн.* миси 8 (1435 *DIR* «А» 465; *Cost.* I, 424; 1437 *Cost.* I, 530; 1438 *DBAc* 28; 1439 *Cost.* II, 35, 42, 46; 1440 *Cost.* II, 66); *мисъ, мис(съ)* 4 (1436 *Cost.* I, 455, 482, 484; 1448 *Cost.* II, 306); *дав. одн.* Миси (1481 *BD* II, 358).

*МИСИТИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): жалова(л) на(м)... курило иванови(ч) ... на степана е(р)молича а на старого мисютича... што(ж) они не хотА(т) ему у во(т)чине дѣлничы дати (Вильна, 1495 *БСКИ*).

ФОРМИ: *знах. одн.* мисютича (1495 *БСКИ*).

МИСЯЦЪ *див.* *МЪСАЦЪ.

*МИСАЦЪ *див.* *МЪСАЦЪ.

*МИСАЦЪ *див.* *МЪСАЦЪ.

***МИТЕЛЬНО** див. ***МЫТЕЛЬНО**.

МИТЕЩІИ мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а ми, тако(ж) есми и(м) дали и потвердили... о(т) на(с) оури(к) тоє прѣ(д)ре(ч)ное село, на имѣ митещїи (Сучава, 1483 *Cost. D.* 30).

ФОРМИ: наз. митещїи (1483 *Cost. D.* 30); знах. митещїи (1483 *Cost. D.* 30).

***МИТИН** прикм. (1): Ино тыми разы... еще есмо в кнѣзѣ Василя... взѣли семдесѣт коп грошен широких... и за тоую сто коп грошей широких продали есмо... землю пашною... оу гранех, почониши: по Митин роубеж Чирчинский, а по Торокан и Полонкою (Друцьк, 1492 *AS III*, 23).

ФОРМИ: знах. одн. ч. Митии (1492 *AS III*, 23).

МИТКО ч. (7) (особова назва, пор. Дмитрии): А при томъ были могоричници: на имя Войтко, конюшїи Волковискїи... Пашко и Митко Ошеменци (Вільна, 1451 *АкЮЗР II*, 106); А при томъ были люди добрыи: Пан Михайло Олександрович Загоровский... а пан Митко Кривцевъ (Хвалемичі, 1475 *AS III*, 14); Билъ намъ чоломъ... князь Олехно Василевич Глазына и просиль въ насъ... села, на имя Давыдовка Скородина и братаничовъ его... а Деменьтисова Ковалева на селишоухъ и брата его Митька... и ихъ товарышовъ... (Вільна, 1499 *РИБ 776*).

ФОРМИ: наз. одн. Митко (1451 *АкЮЗР II*, 106; 1458 *ОЖДМ*; 1475 *AS III*, 14; XV ст. *АрхЮЗР 8/IV*, 29; 1485—1500 *AS I*, 121); род. одн. Митка (1451 *P* 158); Митька (1499 *РИБ 776*).

МИТКОВИЧ ч. (2) (особова назва): а при томъ был великого короля земанин пан Мишко Глоускїи, а пан Пашко Миткович воевода острожкїи (Острог, 1463 *AS I*, 56); а тыи пѣнази брали есмо черес роуки боАрина Его Милости Рамана (!) Митковича (Друцьк, 1492 *AS III*, 23).

ФОРМИ: наз. одн. Миткович (1463 *AS I*, 56); род. одн. Митковича (1492 *AS III*, 23).

МИТКОВЪ прикм. (1): первыи поручни(к) кнѣз(а) михайло евнутови(ч)... ондрѣи митковъ пасыно(к) (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. митковъ (бл. 1392 *P* 47).

Пор. МИТКО.

МИТНИК див. МЫТНИКЪ.

МИТО див. МЫТО.

! МИТРИПОЛИТОВЫМЪ <МИТРОПОЛИТОВЫМЪ> див. ***МИТРОПОЛИТОВЪ**.

***МИТРОПОЛІИ** див. ***МИТРОПОЛІИ**.

***МИТРОПОЛІИИ** прикм. (1) належний до митрополїи: Се азъ раб владыкы моего ісу христа Іо Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїйдоша прѣд нами... Мърена... и друугаа Мърена... и дали они господствоу ми... едино село на имѣ Грекове... що же коупил тоє село отецъ ихъ Тоадер Продан от нашего митрополита теоктиста Соучавскога (!), от оурика митрополиина (Сучава, 1488 *BD I*, 347).

ФОРМИ: род. одн. ч. митрополиина (1488 *BD I*, 347).

Див. ще ***МИТРОПОЛСКИИ**.

МИТРОПОЛИТ див. **МИТРОПОЛИТЬ**.

МИТРОПОЛИТА ч. (1) (цсл. митрополитъ, гр. μιτροπολιτης) митрополит: А писанъ листь въ Холмъ, месеца июля во 27 день, въ лѣто 6948, индикта во 3. Исидоръ митрополита (Холм, 1440 *АрхЮЗР I/VI*, 5).

ФОРМИ: наз. одн. митрополита (1440 *АрхЮЗР I/VI*, 5).

Див. ще **МИТРОПОЛИТЬ**.

***МИТРОПОЛИТОВЪ** прикм. (2) митрополитів, митрополичий: Я ларино(н) игоумѣ(н) пересолнищкїи(и) вызнаваю си(м) мой(м) лист(ом)... што(ж) ог(с)дрѣ (!) коро(ѣ) его мл(с)ть пожалова(л) менъ... ты(м) имѣ(н)емъ, которое(ж)

придано к цркви бо(ж)еи... з дозволе(н)ем ог(с)дрѣ (!) короля его мл(с)ти и с митрополитовы(м), и вл(д)ки луцкога никифоровы(м) (Луцьк, 1467 *СП № 13*); с господарѣ короля его мл(с)ти дозволе(н)е(м) из митриполитовы(м) (!)... мена(л) есми с игумено(м) пересолнищкїи(м), з ларино(м)

ты(м) все(м) своимъ имѣ(н)е(м) иа има да(д)ковичи... на е(г)

имѣ(н)е на црквное, на има на чемери(и) (Луцьк, 1490 *Пам.*)

ФОРМИ: ор. одн. ч. митрополитовы(м) 1 (1467 *СП № 13*);

!митриполитовы(м) 1 (1490 *Пам.*).

Див. ще **МИТРОПОЛІСЬ**.

МИТРОПОЛИТЬ, **МИТРОПОЛИТЬ**, **МИТРОПОЛИТ** ч.

(87) (гр. μιτροπολιτης) митрополит: а коли бѣ дасть стану митрополитомъ я за то слюбоую и хочю дати... моему

милому г(с)дрю королю двѣ стѣ гривень рускихъ а тридцѣти конїи (Опатів, 1398 *ЗЛЕІК*); Благословенне Исидора, митрополита Киевского и всея Руси... старостамъ холмскимъ и воеводамъ... такъ-же и заказникомъ и всимъ православнымъ (Холм, 1440 *АрхЮЗР I/VI*, 5); а хто учне(т) устоупатисъ и лакастити (!) митрополитъ алибо хто инны да боуди иа немъ о(т) на(с) клѣ(т)ва в се(и) вѣ(к) и вбоудуещей (б. м. н., 1481 *ГПМ*); а... дворници боуд от которого митрополита или епискоупа, а они да не имают ни жадное дило до тих попов (Сучава, 1490 *BD I*, 420).

ФОРМИ: наз. одн. митрополитъ, митрополитъ, митрополит, митрополи(т), митропол(ит) 19 (1449 *Cost. II*, 392; 1455 *Cost. II*, 562; 1456 *Cost. II*, 583; 1460 *BD I*, 41; 1464 *BD I*, 83; 1466 *BD I*, 95; 1470 *BD I*, 141; 1473 *BD I*, 187; 1488 *BD I*, 347 і т. ін.); mytropolyt 1 (1465 *GL* 176); род. одн. митрополита (1408 *Cost. I*, 61; 1438 *DIR«A»* 472; 1440 *АрхЮЗР I/VI*, 5; 1455 *Cost. II*, 540; 1459 *BD I*, 27; 1462 *BD I*, 67; 1467 *BD I*, 123; 1470 *BD II*, 310; 1488 *BD I*, 347; 1490 *BD I*, 419 і т. ін.); дав. одн. митрополитоу 3 (1445 *Cost. II*, 236; 1461 *BD I*, 45; 1490 *BD I*, 420); mytropolytu 1 (1465 *GL* 176); знах. одн. митрополита (1458 *DIR«A»* 512; 1481 *ГПМ*); ор. одн. митрополитомъ, митрополитомъ, митрополито(м), митрополитом (1398 *ЗЛЕІК*; 1456 *ЭСФ*; 1466 *BD I*, 105; 1467 *BD I*, 122; 1468 *BD II*, 301; 1470 *BD I*, 147; 1471 *ДГСМПБ*; 1472 *BD I*, 169; 1473 *BD I*, 186; 1490 *DC* 146 і т. ін.); місц. одн. при митрополитъ (1408 *Cost. I*, 61); наз. мн. митрополити (1471 *ДГСМПБ*); род. мн. митрополитовъ, митрополитов, митрополито(в) (1468 *BD II*, 305; 1471 *ДГСМПБ*; 1490 *DC* 148); дав. мн. митрополито(м) (1449 *Cost. II*, 392; 1481 *ГПМ*); ор. мн. митрополиты (1471 *ДГСМПБ*).

Див. ще **МИТРОПОЛИТА**.

MITROPOLICZ прикм. (1) (цсл. митрополишь) митрополичий, митрополитів: A na to swidczy... Waszko Hołoweczicz, Ihnat krechowicz Mitropolicz namisznik (Галич, 1413 *GL* 48).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Mitropolicz (1413 *GL* 48).

Див. ще ***МИТРОПОЛИТОВЪ**.

***МИТРОПОЛІИ** ч. (12) (гр. μιτροπολις) (церковна оуруга, підпорядкована митрополитові) митрополїя: тако(ж) даемъ и потверждаемъ нашему митрополїю млины що соу(т) на мо(л)давъ ни(ж) романова трѣга ись валилами (Сучава, 1458 *DIR«A»* 512); Тоє вѣсе вишелисанное да ест от нас оурик нашему митрополино от Радовцех (Сучава, 1481 *BD I*, 257).

ФОРМИ: род. одн. от митрополїю, митрополию (1479 *DC* 140, 141; 1481 *BD I*, 256, 257); дав. одн. митрополїю, митрополию (1458 *DIR«A»* 512; 1479 *DC* 141; 1481 *BD I*, 257).

Див. ще ***МИТРОПОЛІЯ**.

***МИТРОПОЛІЯ** ж. (25) (гр. μιτροπολις) (церковна оуруга, підпорядкована митрополитові) митрополїя (24): тако(ж) оуси оубоги да слоухаю(т) нашеи митрополїи и ино(г) су(д)ца да не имає(т) ихъ соудити развъ митрополита или его протоппа (Сучава, 1458 *DIR«A»* 512); а митрополит наш теоктист коупил па(к) на тих пинъзи нашеи митрополїи от Соучавѣ от Ротимпана друоугое село (Сучава, 1488 *BD I*, 347);

дати митрополїю (1) див. **ДАТИ 5**.

ФОРМИ: род. одн. митрополїи 3 (1458 *DIR«A»* 512; 1473 *BD I*, 186); митрополи 1 (1465 *DIR«A»* 518); mytropolyi

1 (1465 GL 176); митрополїи 1 (1473 BD I, 187); дав. одн. митрополїи, митрополїи (1464 BD I, 84; 1465 DIR«А» 518; 1488 BD I, 342, 343, 347, 356, 357); знах. одн. митрополїю, митрополию 3 (1481 BD I, 256, 257; 1488 BD I, 355); митрополею 1 (1479 DC 140); митрополью 1 (1398 ЗЛЕІК); місц. одн. оу митрополїи (1479 DC 140; 1488 BD I, 342, 356).

Див. ще *МИТРОПОЛІИ.

*МИТРОПОЛСКИИ прикм. (2) (цсл. митропольский) належний до митрополїи: мы Стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже приде... наш митрополит сочавскїи... и съ вьсьми своими калоугери и црковники митрополскими, и продал... пану Тадороу Продану... одно село митрополское, на имь Грикове (Сучава, 1464 BD I, 83).

ФОРМИ: знах. одн. с. митрополское (1464 BD I, 83); ор. мн. митрополскими (1464 BD I, 83).

Див. ще *МИТРОПОЛИИИИ.

*МИТРОПОЛЬЯ див. *МИТРОПОЛІЯ.

*МИТРОШЬ ч. (1) (особова назва, пор. Митрофанъ або Дмитрии): а тыи люди о(т)чичи мои, на имь микоула... митро(ш), пе(т)ко мають ему потому служити как(к) есть в той земли обычаи (Луцьк, 1490 Пам.).

ФОРМИ: наз. одн. митро(ш) (1490 Пам.).

*МИТОУТЕЛОУЛЬ ч. (1) (особова назва): мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м)... оже тоти истинныи слоуга на(ш), михоу(л) пожар (sic.— Прим. вид.)... и бра(т) его, митоутелоу(л)... жаловали есмы и(х), особною нашею мл(с)тію (Сучава, 1491 Cost. D. 36—37).

ФОРМИ: наз. одн. митоутелоу(л) (1491 Cost. D. 37).

Див. ще *МИТОУТЕЛЪ.

*МИТОУТЕЛЪ ч. (1) (особова назва, молд. митител «малій»): а слоузъ нашему, фрѣчи, и братоу его, митоутелоу... да е(ст) роусчорїи и доумбрьвица, где би(л) жоуде жоуржоу (Сучава, 1491 Cost. D. 37).

ФОРМИ: дав. одн. митоутелоу (1491 Cost. D. 37).

Див. ще *МИТОУТЕЛОУЛЬ.

*МИТЬКО див. МИТКО.

МИТЮКОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князїствї): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже дали есмы монастиреви... два села на имь митюковци и брашовци (Сучава, 1411 Mih. Alb.).

ФОРМИ: наз. митюковци (1411 Mih. Alb.).

МИХАЕЩИ, МІСНАЈЕСЗСЗУІ мн. (3) (назва села у Молдавському князїствї): А митрополит наш... коупил за тоты пивъзи... другое село... на имь Михаеши (Сучава, 1464 BD I, 83—84); а ту takoze jesmi daty ot nas toje wysze rypapnoje seło Mychajeszczuy (Сучава, 1465 GL 176).

ФОРМИ: наз. Михаеши 1 (1464 BD I, 84); Michajeszczuy 1 (1465 GL 176); знах. Mychajeszczuy (1465 GL 176).

*МИХАИЛАШЕВИЧЪ ч. (1) (особова назва): а на то е(ст)... вѣра пана юрша михаилашевича (Сучава, 1453 Cost. II, 472—473).

ФОРМИ: род. одн. михаилашевича (1453 Cost. II, 473).

*МИХАИЛАШЕВЬ¹ прикм. (5): а на то... вѣра пана михаилашева и дѣтеи его (Сучава, 1407 Cost. I, 56); тьм мы... дали и потврѣдили есмы ему о(т)ниноу жони е(г), оноука михаилашева, села на имь шнэкоуци... и мали(н)ци (Сучава, 1456 Cost. II, 577).

ФОРМИ: наз. одн. ж. михаилашева (1407 Cost. I, 56; 1408 Cost. I, 61; 1409 DIR«А» 437; 1411 DIR«А» 439; 1456 Cost. II, 577).

Див. ще *МИХАИЛАШОВЪ.

Пор. МИХЪИЛАШ.

МИХАИЛАШЕВЬ² ч. (1) (особова назва): мы панове господаръ нашего, илїи воеводы, на имь... пань іоанъшъ о(т) шимоуза и пань сима михаилашевъ о(т) изгѣрць... визнаваемъ... иже повинни есмы его воли пристати и заоуждыи вирнь послушни быти (Львїв, 1436 Cost. II, 701).

ФОРМИ: наз. одн. михаилашевъ (1436 Cost. II, 701).

*МИХАИЛАШОВЪ прикм. (1): а на то вѣра пана милашова (1) (Сучава, 1409 Cost. I, 65).

ФОРМИ: наз. одн. ж. 1 милашова (1409 Cost. I, 65).

Див. ще. *МИХАИЛАШЕВЬ¹.

Пор. МИХЪИЛАШ.

*МИХАИЛАШЪ див. МИХЪИЛАШ.

МИХАИЛО див. МИХАИЛЬ.

МИХАЙЛОВАЖ ж. (7) (особова назва): Жаловала са пани ВасилеваА Копачевича на пани Михайловоюу Нащевича, мовечи, ижъ она з ыменаА своего Зелви за мост переходечи, сеножати косит и попасю пасет (Лукониця, 1478 AS III, 17); Дали есмо монастырь Пречистое Богоматери на Пересопниці кнегини Михайловои Василевича Чорторыскон, кнегини Марїи (Краків, 1499 АЛМ вип. 2,36).

ФОРМИ: наз. одн. МихайловаА (1478 AS III, 17; 1494 AS I, 101); род. одн. Михайловы 1 (1494 AS I, 101); Михайловое 1 (1478 AS III, 17); дав. одн. Михайловои (1499 АЛМ вип. 2,36); знах. одн. Михайловоюу (1478 AS III, 17).

МИХАЙЛОВИЧЪ, МИХАЙЛОВИЧЪ, МИХАЙЛОВИЧ ч. (11) (особова назва): первыи поручни(к) кна(з) михаило евнутеви(ч) кна(з) василии михаилови(ч) (б. м. н., бл. 1392 P 46); ино князь Федоръ его милость Михайловичъ Чорторыскїи, староста Луцкїи, тое мое имѣніе въ пана Василя выкупилъ зъ мое воли (Луцьк, 1449 АЛМ 8); А при мнѣ былъ... князь Петръ Михайловичъ Межиносевичъ (Володимир, 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120); а ргу том быту... sluzebnyci pamisnyka beresteyskaho pana stapstawow Mychajtowycza Fedka (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: наз. одн. Михайловичъ, Михайловичъ, Михайлович, михаилови(ч) (бл. 1392 P 46; 1449 АЛМ 8; 1451 P 157; 1452 P 161; 1461 AS I, 54; 1463 AS I, 55; 1491 AS I, 94; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120); род. одн. Mychajtowycza (1500 ДПЖН); дав. одн. Михайловичу (1449 АЛМ 8).

МИХАЙЛОВЦИ мн. (1) (назва села у Молдавському князїствї): тьмъ мы... дали есмы емоу... землю о(т) пустыни осадити себъ села на имь козаревци и ползаловци и вѣдинци... и на чоухри михаиловци оу каменного бродоу (Сучава, 1431 Cost. I, 317).

ФОРМИ: наз. михаиловци (1431 Cost. I, 317).

*МИХАЙЛОВЬ¹ прикм. (8): а на то... вѣра пана станицлава ротомпана вѣра пана михаилова (Сучава, 1411 Mih. Alb.); а хотаръ томоу селоу... о(т) пана михайловыхъ сель и о(т) лѣса по старому хотарю о(т) вьсьхъ сторонъ (Сучава, 1427 Cost. I, 196); а по ее животе ближнимъ моимъ вьсь тые имена, сестренцомъ моимъ, князя Михайловымъ дѣтемъ (б. м. н., XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28); И мы пну Станицлаву старосте жомо(т)скомоу привиле(и) дя(д)ка своего пана миха(и)ловъ казали пере(д) нами положить (Вільна, 1499 ВФ);

ми х а и л о в ь д е н ь (2) (назва церковного свята, також календарна дата) день святого Михайла, михайлїв день: на то жъ дали есмы грамоту (с)... оу субботу по михайлове дни на завѣтрїе (б. м. н., 1387 СП № 12); хто имаетъ ста(д) конная алубо жеребачья имаетъ по(д) стороже паствить о(т) юрѣва дїа до мїхайлова дїа (XV ст. ВС 37 зв.).

ФОРМИ: род. одн. ч. мїхайлова (XV ст. ВС 37 зв.); знах. одн. ч. миха(и)ловъ (1499 ВФ); місц. одн. ч. по михайлове (1387 СП № 12); наз. одн. ж. михаилова (1411 Mih. Alb.); бл. 1458 P 169); род. мн. михайловыхъ (1427 Cost. I, 196); дав. мн. Михайловымъ (XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 28).

Пор. МИХАИЛЬ.

МИХАЙЛОВЬ² ч. (1) (особова назва): первыи поручни(к) кна(з) михаило евнутеви(ч)... матфѣи оусови(ч) семенїкъ кна(з) михаиловъ онципоръ с брато(м) (б. м. н., бл. 1392 P 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. михаиловъ (бл. 1392 P 47).

*МИХАЙЛОВЪСКИИ прикм. (1): Ино мы...дали есмо ему, со всеми ихъ землями пашными... и з бортноу землею церквноу Михайловскоу (Вільна, 1499 РИБ 777).

ФОРМИ: *ор. одн. ж. Михайловскою* (1499 РИБ 777). **МИХАЙЛЪ, МИХАЙЛО, МИХАЙЛЬ, МИХЪИЛЪ, МИХЪИЛО, МИХЪИЛ** ч. (373) (*особова назва, гр. Μιχαήλ, гебр. Mikhāel*) Михайло (369): А повелънемъ блго-вѣрнаго і хр(с)толюбиваго княза великаго михайла кеди-миновича (б. м. н., бл. 1350 Р 8); а при томъ оуздаванъ были бояре земләне... панъ михайло потрутовичъ панъ гаврилъко дробышевичъ со двѣма сима сеньковича два михайло а ивашко (Перемишль, 1378 Р 26); іо роман воевода земль молдавскої... ис нашими боары чинимъ то вѣдомо... оже тотъ слуга наш тодоръ исъ своею братиею, сынове блгого драгомира, дмитро, петръ, михайло, жюржъ слоужилн намъ ис правую вѣрою и слоужать с тучава, 1393 *Cost. I, 13*); а слоузе нашому Михайлоу с того имени слоужити нам верно безо лъсти и хитрости до своего живота (Луцьк, 1444 *AS I, 40*); А на тоє есми село Пъан кн(А)-зем их м(и)л(о)сти кн(А)зю Михайлу и кн(А)зю КостАнтину Ивановичомъ листъ мой дала (Острог, 1481 *AS I, 77*); ино в прывилъи о(т)ца нашего стоить што(ж) даль дя(д)ку его паню миха(и)лу тоє именьє любчо (Вильна, 1499 *ВФ*); мы князь Михайло Ивановичъ Юрьевичъ прыдалисмо на храмъ Пречистой Богоматеры землю бортную Измаловскую (Мстиславль 1500 *АСД II, № 4*);

святѣи михаилъ (4) *див. СВАТЫИ I.*

ФОРМИ: *наз. одн. Михайло, михайло* 99 (1368 Р 16; 1386 Р 31; 1393 *Cost. I, 13*; 1404 Р 70; 1418 *Cost. I, 127*; 1433 *Cost. II, 650*; 1451 Р 159; 1466 *AS I, 61*; 1482 *AS I, 79*; 1500 *АСД II, № 3, 4 і т. ін.*); *Михаиль, Михайль, Михаил(л)* 25 (1407 *Cost. I, 56*; 1433 *Cost. I, 364*; 1439 *Cost. II, 41*; 1445 *DIR«А» 483*; 1446 *Cost. II, 238*; 1448 *Cost. II, 313*; 1452 *Cost. II, 422*; 1453 *Cost. II, 472*; 1455 *Cost. II, 562*; 1500 *АЛМ* вип. 2, 59 і т. ін.); *Михъил, Михъиль* 2 (1494 *BD II, 34*; 1495 *BD II, 40*); *Михъило* 1 (1478 *BD I, 218*); *ск. н. мих., ми(х)* 2 (1429 *DIR«А» 455*; 1498 *ГВКОО*); *зам. род. от...* оуика их *Михъиль* грамагика, дочки *Михъиль* Тоудора 3 (1490 *BD I, 400*; 1495 *BD II, 57, 64*); *зам. дав.* велѣли есми жупану михаиль логофет(оу); слоузъ наше(моу) михаил(л) логофет(т); емоу и братмоу (!) михаиль 3 (1400 *DIR«А» 433*; 1453 *Cost. II, 492, 496*); слоугам Васковн... и *Михъиль* 3 (1494 *BD II, 34*; 1495 *BD II, 40, 41*); *род. одн. михаила, михайла* 107 (бл. 1350 Р 8; 1398 *ДГПМ*; 1414 *DIR«А» 111*; 1420 *Cost. I, 136*; 1435 *DIR«А» 465*; 1451 Р 159; 1458 *ОЖДМ*; 1487 *АМЛ*; 1492 *AS III, 23*; 1500 *SD 7 і т. ін.*); *Михъила* 4 (1483 *BD I, 275*; 1495 *BD II, 55*); *дав. одн. Михайлу, Михайлоу* 98 (1404 *ГМ*; 1425 *Cost. I, 169*; 1436 *DIR«А» 469*; 1447 *Cost. II, 274*; 1456 *ЭСФ*; 1457 *BD II, 257*; 1466 *ОБРН* 128; 1475 *AS I, 70*; 1487 *AS I, 85*; 1499 *РИБ 777 і т. ін.*); *Михъилоу* 1 (1494 *BD II, 34*); *Михайлови* 1 (1403 *RS 338*); *знах. одн. Михаила, Michaila* (1413 *GL 48*; 1415 Р 87; 1454 Р 162; 1456 *ЭСФ*; 1458 *Cost. II, 815*; 1468 *BD II, 305*; 1475 *AS I, 70*; 1482 *AS I, 80*; 1494 *BD II, 386*; 1497 *AS I, 112 і т. ін.*); *ор. одн. Михаиломъ, Михаилом* (бл. 1386 Р 30; 1459 Р 174; 1459—1460 *ЗНТШ CLIII*, фотокоп.; 1463 *AS I, 54*; 1478 *AS I, 76*; 1487 *AS I, 85*; 1497 *AS I, 112*); *місц. одн. по михаиль* (1398 Р 58).

Див. ще МИХАЛЪ, МИХОУЛЪ.

***МИХАЙЛЪ** *див. МИХАЙЛЪ.*

МИХАЛ *див. МИХАЛЪ.*

МИХАЛЕВЪ ч. (1) (*назва присілка у Галицькій землі*) Михайлевичі: о(т)мъну есмо ему дали... джуровъ со трими присілки колоколинъ михалевъ черемхово (Краків, 1394 Р 54).

ФОРМИ: *наз. одн. михалевъ* (1394 Р 54).

МИХАЛЕТСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): мы панове господаръ нашего илїи воеводы, на има... панъ богоушъ михалетский и панъ хотко мамоуринский... визнаваемъ тымъ то наши(м) листомъ... колижъ... илїашъ всевода... кролю п(л)скомоу... голдь вырности и присъгы... оучини(л)...

мы также повинни есмы его воли пристати (Львів, 1436 *Cost. II, 701*).

ФОРМИ: *наз. одн. михалетский* (1436 *Cost. II, 701*).

МИХАЛКО ч. (8) (*особова назва, пор. Михайл*): а при томъ были и свѣдѣци панъ холько быбельский... вонть перемышльский михалко и вели было добрыхъ при томъ (Перемишль, 1390 Р 176); Z gramotami waszymi Michalko wasz pryiechat k pam (Липнишки, 1433 *ЗНТШ LXXVI, 139*); Зде нам жалоует слоуга наш Михалко, аже есте его промытили без виноу, та есте емоу оузали д(з)ла(т)и оугръскїи (Сучава, 1480—1484 *BD II, 369*).

ФОРМИ: *наз. одн. Михалко, михалко, Michalko* (1390 Р 176; 1401 Р 66; 1409 Р 74; 1433 *ЗНТШ LXXVI, 139*; 1467 *Cost. S. 68*; 1480—1484 *BD II, 369*); *дав. одн. михалкови* (1467 *Cost. S. 69*).

***МИХАЛКОВИЧИ** *мн.* (1) (*назва села у Волинській землі*): мы великій князь Швитригайло... чинимъ знаменито... Ижъ даемъ и дали есмы... въ Луцкомъ повѣтъ Михалковичи а Прусы (Луцьк, 1446 *АкЮЗР I, 18*).

ФОРМИ: *знах. Михалковичи* (1446 *АкЮЗР I, 18*).

***МИХАЛКОВЩИНА** *ж.* (1) (*назва земельного володіння у Київській землі*): из... миха(л)ковщины харьковщины п(а)т)дес(а)т) грошей на печерський домъ (б. м. н., бл. 1458 Р 167).

ФОРМИ: *род. одн. миха(л)ковщины* (бл. 1458 Р 167).

***МИХАЛКОВЪ** *прикм.* (1) ◇ *Михалкова нивька* (1) (*назва ділянки землі у Волинській землі*): а поля есмь ему дали и уехали своей земль... от могилы к Стырову болонью конец Михалковы нивьки (Луцьк, 1447 *АрхЮЗР 8/IV, 10*).

ФОРМИ: *род. одн. ж. Михалковы* (1447 *АрхЮЗР 8/IV, 10*).

Пор. МИХАЛКО.

***МИХАЛОВЪ** ч. (1) (*назва села у Польщі*): Мы воицехъ з бжнен мл(с)ти ярцибискупъ гнѣзденский... микола з михалова панъ и староста краковский судивой з острога познанский... слобуемы и слобили есмы словомъ и рукою вшитци (Ланчиця, 1433 Р 122—123).

ФОРМИ: *род. одн. михалова* (1433 Р 122).

***МИХАЛЧЕ**¹ с. (2) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): и заплативше господство мы оусе исполна, а господство мы... дали есми томоу свѣтому мо(нас)тироу то тоу вышеписанною паскоу... на край боуковини, на поток на Михалчъ (Ясси, 1497 *BD II, 99—100*).

ФОРМИ: *місц. одн. на Михалчъ* (1497 *BD II, 99, 100*).

*Див. ще *МИХАЛЧЕВ* (Михалчев поток).

***МИХАЛЧЕ**² с. (2) (*назва села на Буковині*) Михальча:

Се азъ... іо стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвѣдили есми стои нашей епискоуплн о(т) радъ-вѣче(х) ... іи црков(в) ис поли... шоже были дани тоти... цркви... о(т) деда нашего... а црковъ о(т) миха(л)ча (Сучава, 1490 *ДС 146—147*).

ФОРМИ: *род. одн. миха(л)ча* (1490 *ДС 147*); *місц. одн. оу Михалчо* (1490 *BD I, 420*).

***МИХАЛЧЕВ** *прикм.* (1) ◇ *Михалчев поток* (1) (*назва потоку у Молдавському князівстві*): А хотар тои пасни... долоу дорогою до Михалчев поток на един берет знаменан (Ясси, 1497 *BD II, 100*).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Михалчев* (1497 *BD II, 100*).

*Див. ще *МИХАЛЧЕ¹.*

МИХАЛЪ, МИХАЛЬ, МИХАЛ ч. (26) (*особова назва, стп. Michal, стп. Michal*): А при томъ были земләне исвѣдѣци панъ ходько быбельский... панъ михаль оугринъ ваповецкий (Перемишль, 1391 Р 45); мы панове боаре, панъ брату(л)... и панъ михаль... слобуемъ и слоби(л) есми за наше(г) г(с)дрА, стефана воеводу земли молдавскоѣ (б. м. н., 1395 *Cost. II, 609—610*); а на ть свѣдци... михаль

жильховский воить (i)лвовский кундрать (Львів, 1400 P 61); а А па(н) михаль бучачекии (i) староста галицкии (i) даю сии свои листь пани марекорътъ росовой на свѣдоцество подь своею печатью (Галич, 1418 P 89); А на то свѣдоцове... панове бръгаре и радци Ливовский... на имѣ: пан Климентъ, пан Михал (Сучава, 1460 BD II, 276); Я кн(А)зъ Семен Васильевичъ Збаразкий и я кн(А)г(и)ни Васильеваа Збаразкаа со кн(А)земъ Михаломъ изгодила са о кн(А)за Солтановоу дельнищо (Манив, 1478 AS I, 75—76).

ФОРМИ: наз. одн. Михаль, михаль, Михаль, михаль, Михал, Миха(л), Michał (1391 P 45; 1400 P 61; 1408 АкЮЗР I, 6; 1413 GL 48; 1418 P 88, 89; 1433 P 122, 123; 1434 P 130; 1435 P 132, 134; 1452 АкЮЗР I, 21; 1460 BD II, 276 і т. ін.); дав. одн. михалови (1433—1443 АРМ); знах. одн. Михаль (1475 BD II, 336); ор. одн. Михаломъ, михаломъ (1433 P 123; 1478 AS I, 76).

Див. ще МИХАИЛЬ, МИХОУЛЬ.

МИХАЮ ч. (3) (особова назва, молд., цсл. Михаилъ, гр. Μιχαήλ, гебр. Mikhael): ть(м) мы... подтвердили есми емоу... села на имѣ боучюмъни... и на вер(х) стражниць, где е(ст) жоуде михаю (Сучава, 1434 Cost. I, 386); И по сем прошоу твоа милость, яко нашего пріаѣтель, аби есми лишил слоуга наш Михаю мештер, аби пришил до нас съ мечи и съ оръжѣ (Васлуй, 1476 BD II, 337).

ФОРМИ: наз. одн. михаю I (1434 Cost. I, 386); зам. знах. михаю I (1476 BD II, 337); дав. одн. михаеви (1437 DIR № 8).

Див. ще МИХЪОУ.

***МИХЕЕВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Билъ намъ чоломъ бояринъ нашъ Ивашко Полозович и поведиль передь нами, штожь кнехия (sic. — Прим. вид.)... Маря Пинская и... князь Василей Семеновичъ... дали ему имен(ь)ице на имя Терепенское и къ тому придали ему Кривичи съ трема ч(о)л(о)в(е)ки, на имя Заспичи а Носовичи а Михеевичи (Городно, 1497 РИБ 683).

ФОРМИ: наз. мн. Михеевичи (1497 РИБ 683).

***МИХИЛЬ** ч. (1) (особова назва, молд., пор. Михаилъ): пріиде къ г(с)во ми посол(т) о(т) брашева и о(т) брьсъ, на има па(н) де(к)ханос(с) и па(н) боургоуръ михи(л) (Васлуй, 1437 Cost. II, 709).

ФОРМИ: наз. одн. михи(л) (1437 Cost. II, 709).

! МИХИО див. МИХНО.

***МИХЛИЛАШЪ** ч. (1) (особова назва): а на то е(ст) въра г(с)ва ми вышписаннаго алекса(н)дра воеводи и...вира пана михлилаша и дѣти е(г) (б. м. н., 1425 Cost. I, 169).

ФОРМИ: род. одн. михлилаша (1425 Cost. I, 169).

***МИХЛИНЪ** ч. (1) (назва села у Волинській землі) Михлин: мы великийи кйзъ швидрикгаилъ литовскийи... чини(м) знакомито... иже... даемъ и дали есмо тому пред(д)реченому пану андрью за его вѣрную службу село михлинъ оу луцкомъ повѣте (Кйв, 1433 P 118).

ФОРМИ: знах. одн. михлинъ (1433 P 118).

МИХНЕЩИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): ть(м) мы... дали есмы емоу... четири села... на има попещій где е(ст) домъ его и фынтынъле и михнещи... и полъна от боуковины (Сучава, 1426 Cost. I, 178).

ФОРМИ: наз. михнещи (1426 Cost. I, 178).

МИХНИН прикм. (3): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тот истинній слоуга наш Тома, сынъ Михнин... жаловали есмы его особноу нашею милостію (Сучава, 1492 BD I, 504); А пак оу том також пріиде прад нами... слоуга наш Тома, сынъ Михнин... и продал свою правую отниноу от своего пак праваго оурика (Ясси, 1497 BD II, 99).

ФОРМИ: наз. одн. ч. Михнин (1492 BD I, 504; 1497 BD II, 99).

Пор. МИХНЪ.

МИХНО ч. (9) (особова назва, пор. Михаилъ): а то свѣдци мѣстичи панъ кнефль михно воить ярославский (Львів, 1370 P 18); тое оусе вышписаное да е(ст) марущици и пле-

меню еи михнови и дѣте(м) их (Васлуй, 1474 P 18); Ино я после пана своего живота при том остала Межиречи, што пан мой мена(л) со кн(А)земъ Иваном Острозким, подлуг оураду пана моего и зъ затемъ своимъ с паномъ Михномъ Оме-ланскимъ и з дочкою своею Марєю (Луцьк, 1487 AS I, 85).

ФОРМИ: наз. одн. михно 2 (1370 P 18; 1475 AS I, 72); ! михно I (1464 AS I, 57); зам. знах. тьгали... на ми(х)но снѣ грози(н) ку(п)чича 2 (1474 P 18); дав. одн. ми(х)иови, михиови (1474 P 18); ор. одн. Михномъ (1487 AS I, 85).

***МИХНОВЪ** прикм. (2): того ра(д) ива(н) ись своимъ братіями... съ о(т)пустили на марушку... аби она... присѣгнула рекучи та(к) аже ива(н) снѣ васко(в) о(т) хородни(к), ись своимъ братіями иъ(ст) оунику ку(п)чичеви ани еи марушки ани михнови (Васлуй, 1474 P 18).

ФОРМИ: наз. мн. ч. михнови (1474 P 18).

Пор. МИХНО.

МИХНЪ ч. (2) (особова назва, молд., пор. Михаилъ): тьм (sic. — Прим. вид.) мы... дали есми и(м)... едно мѣсто на има стръминоаса и где е(ст) баланъ и михнъ о(т) бахивъ (Сучава, 1439 Cost. II, 41); тьм ми... дали и подтвердили есми емоу... отчиноу женѣ его, марини, половиноу се(л), що о(т) топоровце, що она коупила ис михнею, за свои пнѣзи (Сучава, 1464 Cost. S. 59).

ФОРМИ: наз. одн. михнъ (1439 Cost. II, 41); ор. одн. михнею (1464 Cost. S. 59).

***МИХОДРИЧЕВЪ** прикм. (1): А хотар томоу вышписанному селоу... да ест... право черес поле... що ест оузли Миходричева дома (Гирлов, 1499 BD II, 148).

ФОРМИ: род. одн. ч. Миходричева (1499 BD II, 148).

***МИХОДРЯ** ж. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тьмъ мы... дали есмы имъ... двѣ селъ на има лоукавецъ и панковци и съ оусими полънами и съ лъсы... и миходрею (Сучава, 1428 Cost. I, 202).

ФОРМИ: ор. одн. миходрею (1428 Cost. I, 202).

***МИХОНОВЩИНА** ж. (1) (назва земельного володіння у Київській землі): в томъ же приселькоу земла поуостаа Михоно(в)щина полазомъ ее лазятъ (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. Михоно(в)щина (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

МИХОУЛ див. МИХОУЛЬ.

***МИХОУЛОВ** прикм. (2): И дворъ пана Михоулов, що ест на Серети... есми им... верноули (Сучава, 1468 BD II, 306); мы Стефан воевода знаменито чиним... оже пріидоша... Магда, дочка Михоулова... и оуноукове еи... и дали... едно село на Винноу... слоугамъ нашимъ Работъ и сестри его Соръ (Сучава, 1493 BD II, 14).

ФОРМИ: знах. одн. ч. Михоулов (1468 BD II, 306); наз. одн. ж. Михоулова (1493 BD II, 14).

Пор. МИХОУЛЬ.

МИХОУЛЬ, МИХОУЛЬ, МИХОУЛ ч. (84) (особова назва, цсл. Михаилъ, гр. Μιχαήλ, гебр. Mikhael): еще есмы дали имъ... села, на има где быть лацко, другое где е(ст) михоуль и ланичъ (Сучава, 1426 Cost. I, 182); михуль гра-

матикъ писа оу васлуй вль(т) $\tilde{S}\tilde{D}\tilde{M}\tilde{Z}$ (Васлуй, 1439 Cost. II, 52); а на болшее подтверждение семоу нашему листоу вельли есми нашему вѣрномуу паноу, михоулоу логофетоу, на той печат(т) нашоу привѣсити (Ясси, 1449 Cost. II, 392); и за тымъ еше до нас прислал пан нашъ кроль его милость свои послы... такыж нас просѣчи... абыхом простили пана Михоула и бра(та) его пана Доумоу (Сучава, 1468 BD II, 305); И оуоставше слоуга наш, михоул чокан, та заплатил оуси тоти пинѣзи (Сучава, 1489 Cost. S. 133); И оу томъ також пріидоша прадъ намы... слоуга наш Гоурбан... и... Настъ, попадіа попа Михоула от Бани... и продали свою правую отниноу... паноу Жоуржоу гоуменникоу за сто злат татарскихъ (Сучава, 1499 BD II, 135).

ФОРМИ: наз. одн. Михоуль, михоуль, михуль, Михоуль, Михоу(л), михоул, миху(л) 27 (1426 Cost. I, 182; 1427 Cost. I, 193; 1438 Cost. II, 15; 1455 Cost. II, 562; 1470

DIR«A» 522; 1475 *Cost. D.* 3; 1487 *BD I*, 308; 1489 *Cost. S.* 133; 1495 *BD II*, 40; 1497 *Cost. S.* 223 і т. ін.); *зам. род.* за доуниА... чедо любимое **Михоуль**, **Михоу(л)** 2 (1476 *BD I*, 211, 215); *зам. дав.* дали оу роуки братоу его, **Михоул** 6 (1487 *BD I*, 308; 1488 *BD I*, 354; 1489 *Cost. S.* 133; 1495 *BD II*, 40); *зам. ор. съ* **Михоул** 1 (1488 *BD I*, 317); *род. одн.* **Михула**, **Михоула** (1443 *Cost. II*, 131; 1455 *Cost. II*, 540; 1456 *Cost. II*, 569; *Mih.* 213; 1462 *BD I*, 52; 1478 *BD I*, 219; 1490 *Cost. S.* 141; 1491 *BD I*, 458; 1494 *BD II*, 34; 1499 *BD II*, 135 і т. ін.); *дав. одн.* **Михоулоу**, **михоулоу**, **Михулу** 12 (1443 *Cost. II*, 129; 1449 *Cost. II*, 392; 1470 *BD II*, 309; 1475 *Cost. D.* 3; 1481 *BD I*, 258; 1488 *BD I*, 317; 1491 *Cost. D.* 37; 1493 *BD II*, 14; 1495 *BD II*, 41; 1497 *Cost. S.* 223 і т. ін.); **Михоулови** 7 (1436 *DIR«A»* 469; 1443 *Cost. II*, 120, 131; 1497 *Cost. S.* 223); *знах. одн.* **Михоула** 2 (1462 *BD I*, 70; 1468 *BD II*, 305); **Михул** 1 (1476 *BD I*, 217).

Див. ще **МИХАЙЛЪ**, **МИХАЛЪ**.

МИХОУЦА ч. (3) (*особова назва, молд., пор. Михайлъ*): Пан Триколич дворник пишет... оуноукоу моемоу Михоуци (Торговище, 1481 *BD II*, 358); И оуоставше слоуга иаш Жоуржа Поуцбноул та заплашил оуси тоти пинъзи... оу роуки... Тоадероу Тоуркоулоу и братоу его Михоуци (Васлуй, 1497 *BD II*, 107).

ФОРМИ: наз. одн. **Михоуца** (1497 *BD II*, 107); *дав. одн.* **Михоуци** (1481 *BD II*, 358; 1497 *BD II*, 107).

МИХЪЕЩІИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): А митрополит наш веохтист коупил... дроугое село на имъ Михъещіи на Бръдъцел (Сучава, 1488 *BD I*, 347).

ФОРМИ: наз. **Михъещіи** (1488 *BD I*, 347).

МИХЪИЛ *див.* **МИХАЙЛЪ**.

МИХЪИЛАШ ч. (5) (*особова назва, молд., пор. Михайлъ*): а на то... вбра пана михаилаша (Сучава, 1412 *DIR«A»* 440); И оуоставше наши слоуги пан Поурече спътар и Михъилаш и Кочач, та заплашил оуси тоти ри злат оу роуки Станчулоу Стъростескоул (Сучава, 1491 *BD I*, 458).

ФОРМИ: наз. одн. **Михъилаш** 1 (1491 *BD I*, 458); *зам. дав.* слоугам иашим и... сестри их... и **Михъилаш** 1 (1491 *BD I*, 459); *род. одн.* **михаилаша** 1 (1412 *DIR«A»* 440); **Михъилаша** 1 (1491 *BD I*, 459); *дав. одн.* **Михъилашоу** (1491 *BD I*, 458).

МИХЪИЛО *див.* **МИХАЙЛЪ**.

МИХЪИЛЪ *див.* **МИХАЙЛЪ**.

МИХЪОУ ч., *невідм.* (7) (*особова назва, пор. Михайлъ*): мы Стефанъ воевода... чиним знаменито... оже тот истинны слоуга нашъ пан Тъмпа и сынове его... Анкоул и Михъоу, слоужили намъ правою и вѣрною (*в ориг. слоужили намъ правою и вѣрною повторюється. — Прим. вид.*) слоужбою (Сучава, 1443 *ВАМ* 41); А на то ест... в. л. Михъоу спатаръ (Сучава, 1473 *BD I*, 182); А на то великаА марторие... пан Михъоу спатаръ, пан Юга вистѣарник... и иньи въси наши молдавскыи боаре (Ясси, 1476 *BD I*, 209).

Див. ще **МИХАЮ**.

***МИХЪОУЛЪ** *див.* **МИХОУЛЪ**.

МИЧЕКЪ ч. (1) (*особова назва, стч. Місек, пор. Миколаи*): А при томъ были свѣдци: панъ Янь Краковскій съ Гарнова... панъ Мичекъ Штанъ, подсудокъ Судомирскій (Судомир, 1408 *АкЮЗР* I, 6).

ФОРМИ: наз. одн. **Мичекъ** (1408 *АкЮЗР* I, 6).

Див. ще **МИЧКО**.

МИЧЕЩИИ, **МИЧЕЩІИ** мн. (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а господство ми... дали есмо томо(у)... монастиро(у) от Вѣликїи Тазлов... тогоу вишеписанною польноу... где било село на имъ Мичещии (Сучава, 1491 *BD I*, 452).

ФОРМИ: наз. **Мичещии**, **Мичещіи** (1491 *BD I*, 451, 452).

МИЧКО, **МЫЧКО** ч. (6) (*особова назва, стч. Місек, пор. Миколаи*): а при томъ были и свѣдци панъ ходько быбельскый панъ мичко мжорувъскый (Перемишль, 1390 *P* 176);

а свѣдкове на то панъ хрщеиъ судомирски(и)... панъ мичко кухмистръ вожикъ (Львів, 1399 *P* 59); а ещѣ при томъ были послы съ львова, што съ нами сесе дѣло доконали. мычко куликовъскый и зимирьстамъ (Сучава, 1408 *Cost. II*, 633).

ФОРМИ: наз. одн. **мичко** 5 (1390 *P* 176; 1391 *P* 45; 1399 *P* 59; 1400 *P* 61; 1404 *P* 70); **мычко** 1 (1408 *Cost. II*, 633).

Див. ще **МИЧЕКЪ**.

МИЧКОВА ж. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали есмы емоу... землю о(т) пустыни осадити себѣ села на има козаревци и ползаловци и вѣдинци и мичкова (Сучава, 1431 *Cost. I*, 317).

ФОРМИ: наз. одн. **мичкова** (1431 *Cost. I*, 317).

***МИШИНЪ** *прикм.* (1): тѣмъ мы... дали есми емоу... васковцїи, мишино село, аже мишъ загубилъ свое имѣніе оу хитльньствы (Хотин, 1435 *DIR«A»* 465).

ФОРМИ: знах. одн. с. **мишино** (1435 *DIR«A»* 465).

Пор. **МИШЪ**

МИШКО ч. (12) (*особова назва, пор. Михайлъ*): а при томъ был... пан Мишко Глуский (Берестя, 1448 *AS I*, 44); А при томъ были... мешане берестейскыи: Марко Гаврилович а Мишко Товдикинович (Берестя, 1466 *AS I*, 62—63); а тын люди о(т)чичи мои, на има микоула... ива(н) з брато(м), мишко(м)... мають емоу потому служити ка(к) ест в той земли обычаи (Луцкъ, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: наз. одн. **Мишко** (1448 *AS I*, 44; 1458 *ОЖДМ*; 1463 *AS I*, 56; 1465 *AS I*, 57; 1466 *AS I*, 61, 63; 1482 *AS I*, 81); *род. одн.* **Мишка** (1475 *AS I*, 70); *ор. одн.* **мишко(м)** (1490 *Пам.*).

МИШКОВИЧ ч. (4) (*особова назва*): А при томъ были... пан Еско Мишкович, а пан Ромейко (Київ, 1437 *AS I*, 34); А при томъ моемъ записном листу был... ловчїи корольв пан Янь Мишкович (Добучини, 1487 *AS I*, 239).

ФОРМИ: наз. одн. **Мишкович** (1437 *AS I*, 34; 1451 *AS I*, 44; 1487 *AS I*, 239); *род. одн.* **Мишковича** (1437 *AS I*, 33)

***МИШКОВЩИНА** ж. (2) (*назва земельної ділянки у Волинській землі*): И мы, того досмотревшы... тые есмо два сльды, Мишковщину и Петровщину, Ганци есмо присудили (Троки, 1494 *РИБ* 560—561).

ФОРМИ: род. одн. **Мишковщины** (1494 *РИБ* 560); *знах. одн.* **Мишковщину** (1494 *РИБ* 560).

***МИШКОВЪ** *прикм.* (1): а прито(м) были... горностай ключни(к) кие(в)скый а пана мишко(в) снъ котовича богда(н) (Овруч, 2-а пол. XV ст. *СПС*).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **мишко(в)** (2-а пол. XV ст. *СПС*).

Пор. **МИШКО**.

***МИШУТИНИЧЪ** ч. (1) (*особова назва*): жаловалъ на(м) боярнїи смоленски(и), коурило ивано(в) сы(н) семенова на да(л)ковичо(в) свои(х) на о(р)тюха... а на фе(д)ца Мишутинича... што(ж) не хота(т) дати ему ровного делу оу во(т)чинъ (Вильна, 1495 *ВК*).

ФОРМИ: знах. одн. **Мишутинича** (1495 *ВК*).

***МИШЧИЧЪ** *див.* **МЫШЧИЧЪ**.

МИШЪ ч. (4) (*особова назва, пор. Михайлъ*): а имать мишъ служити кролеви стрѣльцемъ на каждую воину (Перемишль, 1390 *P* 176).

ФОРМИ: наз. одн. **мишъ** (1390 *P* 175, 176); *дав. одн.* **мише-вн** (1390 *P* 175, 176).

Див. ще **МИШЪ**.

МИШЪ ч. (1) (*особова назва, пор. Михайлъ*): тѣмъ мы... дали есми емоу... васковцїи, мишино село, аже мишъ загубилъ свое имѣніе оу хитльньствы (Хотин, 1435 *DIR«A»* 465).

ФОРМИ: наз. одн. **мишъ** (1435 *DIR«A»* 465).

Див. ще **МИШЪ**.

МИШЮТИНЪ ч. (1) (*особова назва*): первыи поручни(к) кна(з) михаило евнутеви(ч)... озарьА мишютинъ (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47).

ФОРМИ: наз. одн. **мишютинъ** (бл. 1392 *P* 47).

МІЕРІОУЛ, МІЕРІОУЛ ч. (2) (особова назва): а мы такожде и от нас есмы дали и потврѣдили слоугам нашим... тое... село... на имѣ Миррещи, где был Иван Міеріоул (б. м. н., 1495 *BD* II, 87).

ФОРМИ: наз. одн. Міеріоул, Міеріоул (1495 *BD* II, 87).

МІЕРЛЬ див. МІЕРЛЬ.

МІЕТ див. ИМЪТИ.

МІКЛОВСЗ див. МІКЛОУШЪ.

***МІКОЛАИ** див. МІКОЛАЙ.

МІКОУЛА див. МІКОУЛА.

***МІТРОПОЛІЯ** див. *МІТРОПОЛІЯ.

МІСНАЈЕСЗСЗУІ див. МІХАЄЩИ.

***МІХАЙЛОВЪ** див. *МІХАЙЛОВЪ I.

***МІХЫЛОВЪ** прикм. (1): печѣт княза михылово (!) евнотевича (Краків, 1386 *CEV* 9).

ФОРМИ: наз. одн. ж. ! михылово (1386 *CEV* 9).

Пор. *МІХИЛЬ.

МЛИН див. МЛИНЬ.

***МЛИНОВНИЙ** прикм. (3) (про місце на річці) придатний для спорудження водяного млина: а мы такожде есмы дали и потврѣдили слоузъ нашему Станчиолоу аоурарю тое прѣдреченое мисто м(л)иновное на Брьдцел (Сучава, 1484 *BD* I, 286).

ФОРМИ: наз. одн. с. зам. род. коупил того миста млиновное 1 (1484 *BD* I, 286); знах. одн. с. млиновное, м(л)иновное 2 (1484 *BD* I, 286).

МЛИНОВЦИ мн. (1) (назва села у Волинській землі) Млинівці: Кн(А)зію Семѣну Избаразкому... достал са Ивановъ... а Млиновци (Вишнівецъ, 1482 *AS* I, 80).

ФОРМИ: наз. Млиновци (1482 *AS* I, 80).

МЛИНЪ, МЛИНЬ, МЛИН, МЛЫНЪ ч. (231) млин (208): ана продала петрашкови радѣбовському свою дѣднину и вотнину оу вѣки и дѣтемъ его поль става и со млиномъ и сѣ корѣчмоу (Перемишль, 1359 *P* 10); а кого коли исъпрѣчотъ люди к собѣ оу томъ мѣстѣ оу млина тѣхъ люди далѣ есмь имъ со вѣсмъ правомъ (Смотрич, 1375 *P* 20); Про то я... записала есми, подлугъ слова мужа моего, князя небошика умовы: десятину къ светому Спасу къ Кобрыню, и зѣ млына, што на рѣцѣ на Кобринци (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); Се азъ пань радоуль вицашпань марамоуре(ш)скы(м) (!) и жоупань ба(н)ко... даемо вѣдомо... аже балница воевода и драгъ мещеръ... дадоше о(т) своего оурика к три села манастирю и единъ млинъ (Сігет, 1404 *ГМ*); И оу томъ же хотар(е да оучинитъ себѣ млинъ где оузмогутъ (Сучава, 1438 *DBAc* 27); А к тому оу мозыри придали есмо емоу село смолиговичи... з лѣсы с пасеками... со млыны... И со вѣсмъ пожитки (Луцьк, 1452 *P* 161); А тамъ є(з)ди(л) есми до коузинна ставовъ глѣдети ино въ ку(з)мине ставъ со млыномъ але спощать его не(л)за (б. м. н., XV ст. *ИК*); и мы... емоу имѣне н(а)ше именемъ Звѣгол... даемъ и записуемъ... из боры, из борѣтѣми, ис снѣножатмя... из млыны и их вымилки (Вільна, 1499 *AS* I, 117);

(назви млинѣ у Молдавському князівстві): м л и н Б е ц и н (2): Ино ми... есмы дали и потврѣдили слоузъ нашему Борчи... тое... село... на имѣ Бенещи, где был млин Бецин (Васлуй, 1497 *BD* II, 111); м л и н ъ В о у л п а ш е в ъ (1): Там мы... далі... есми емоу... села... и... млин где был млин Делцаг Петра... межи млином Воулпашевъ и межи Жоуржа Плешана (Сучава, 1468 *BD* I, 130); м л и н ъ К о с и ц и н ъ (1): А хотар да ест... почѣвши от пискоу Бахлоуи... до млина Косицина (Сучава, 1468 *BD* I, 127); м л и н о н и ч к о в ъ (1): ино мы видѣвши меженими доброе их воли... а ми... и от нас есми емоу дали и потврѣдили и тое половина село, от батѣрещи... и тиж есми емоу дали и потврѣдили она еслище... на бахлоуецъ, где бил млин оничковъ (Сучава, 1493 *Cost.* S. 176); м л и н ъ П л е ш а н о у л о в ъ (1): Там мы... далі... есми емоу... села... и... млин... межи млина Шефоулова и межи млина Плешаноулова (Сучава, 1468 *BD* I, 130); м л и н ъ Щ е ф о у л о в ъ (1): Там мы... далі... есми емоу... села... и...

млин... межи млина Шефоулова и межи млина Плешаноулова (Сучава, 1468 *BD* I, 130); м л и н ъ с н о в и д о в с к и и (1) (назва млина у Галицькій землі): и мы тако жѣ... паноу михайлоу придае(м) наши двѣ сель... исъ млиномъ сновидовски(м) (Снятин, 1454 *P* 163); б р а т а н о в ъ м л и н ъ (1) див. БРАТАНОВЪ;

доход від млина (14): мы александръ воевода... чины(м) знаменито... оже тотъ истинны слоуга на(ш) крачунъ пурчелеску(л)... дали есмы емоу... село его поурчелещи... и половина млина... въ томъ сель и аще би инны млинъ оучинилса оу томъ потоцъ такожъ да будеть половина отнина, (а половина) особою (!) млина да будеть дѣщеремя микоулови (Сучава, 1429 *Cost.* I, 239); па(к) ли (бы) хоти(л) оу коломы мешкати ино придали есми по(л) млина и мыта по(л) коломьско(г) (Снятин, 1454 *P* 163); я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михайло во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оѣ мой па(н) лисица записал(л) бы(л) стому николе поусты(н)скому манастирю половиною селища ивани(н)цо(в) и половиною пашни и сеножатеи и половиною млына со вси(м) половиною што к тому селищю издавна слоухало (Пустинька, 1499 *ПИ* № 3).

ФОРМИ: наз. одн. млинъ, млинъ, млин, мли(н) 12 (1429 *Cost.* I, 239; 1437 *Cost.* I, 541; 1447 *Cost.* II, 273; 1453 *Cost.* II, 445; 1455 *Cost.* II, 549; 1468 *BD* I, 130; 1469 *BD* I, 134; 1492 *Cost.* S. 162; 1493 *Cost.* S. 176; 1497 *BD* II, 111 і т. ін.); млынъ 1 (XV ст. *ИК*); зам. род. от млинъ, мли(н), млинъ, млин 9 (1442 *Cost.* II, 101; 1451 *Cost.* II, 403; 1453 *Cost.* II, 445; 1456 *Cost.* II, 569; 1479—1480 *Cost.* S. 105; 1484 *BD* I, 285; 1495 *BD* II, 44; 1497 *BD* II, 112); род. одн. млииа 20 (1375 *P* 20; 1429 *Cost.* I, 239; 1431 *Cost.* I, 317; 1448 *Cost.* II, 355; 1454 *P* 163; 1458 *DIR* «А» 512; 1468 *BD* I, 127; 1493 *Cost.* S. 176; 1495 *BD* II, 43; 1497 *BD* II, 118 і т. ін.); млына 4 (1401 *АкВАК* III, 2; XV ст. *ИК*; 1499 *ПИ* № 3); дав. одн. млину 5 (1375 *P* 20, 28; 1448 *Cost.* II, 359; 1458 *DIR* «А» 512; 1469 *BD* I, 134); млиновы 1 (1453 *Cost.* II, 445); млинови 1 (1445 *Cost.* II, 212); знах. одн. млинъ, млинъ, мли(н), млин 39 (1375 *P* 20; 1404 *ГМ*; 1429 *Cost.* I, 269; 1438 *DBAc* 27; 1448 *Cost.* II, 342; 1457 *BD* I, 4; 1468 *BD* I, 130; 1479 *Cost.* S. 98; 1490 *BD* I, 394; 1499 *BD* II, 135 і т. ін.); млина 1 (1437 *Cost.* I, 541); ор. одн. млиномъ, млиномъ, млино(м), млином 36 (1359 *P* 10; 1378 *P* 26; 1408 *Cost.* I, 61; 1436 *Cost.* I, 459; 1449 *Cost.* II, 385; 1458 *DIR* «А» 512; 1473 *АрхЮЗР* 8/IV, 102; 1480 *BD* I, 246; 1490 *BD* I, 442; 1497 *BD* II, 117 і т. ін.); млыномъ, млѣномъ 5 (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18; XV ст. *ИК*; 1465 *GL* 176); наз. мн. млины 3 (1446 *ПГСПМР*; 1448 *Cost.* II, 313); млинове 1 (1462 *Cost.* D. 11); зам. род. от млины 3 (1446 *ПГСПМР*; 1472 *BD* I, 169, 170); от млини 1 (1488 *BD* I, 355); род. мн. млиновъ, млино(в), млинов (1445 *P* 148; 1448 *Cost.* II, 313, 314, 324; 1468 *BD* I, 130); дав. мн. млиномъ, млиномъ, млино(м), млином 7 (1446 *ПГСПМР*; 1448 *Cost.* II, 313, 314; 1462 *Cost.* D. 10; 1468 *BD* I, 130; 1473 *BD* I, 181); млина(м) 1 (1458 *DIR* «А» 512); знах. мн. млины 20 (1429 *Cost.* I, 258; 1435 *Cost.* II, 682; 1443 *Cost.* II, 120; 1445 *Cost.* II, 211; 1446 *Cost.* II, 251; 1452 *Cost.* II, 422; 1457 *BD* I, 4; 1458 *DIR* «А» 512; 1479 *DC* 141; 1481 *BD* I, 257 і т. ін.); млини 4 (1466 *BD* I, 95; 1473 *BD* I, 181; 1475 *BD* I, 200; 1488 *ДГСПМ*); ор. мн. млины 17 (1421 *Cost.* I, 142; 1424 *P* 100; 1433 *P* 119; 1437 *P* 136; 1445 *P* 148; 1447 *Cost.* II, 288; 1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 61; 1462 *Cost.* D. 10; 1492 *АЛМ* 30; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); млини 10 (1468 *BD* I, 126; 1479 *BD* I, 221; 1488 *BD* I, 356; 1489 *BD* I, 376, 377; 1491 *BD* I, 464; 1499 *BD* II, 153, 154); млыны, млыны 14 (1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1434 *P* 128; 1437 *AS* I, 34; 1445 *АкЮЗР* I, 17; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1446 *АкЮЗР* I, 18; 1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1452 *P* 161; 1466 *AS* I, 62; 1468 *BD* I, 125 і т. ін.); млынами 1 (1498 *ГВКОО*); місц. мн. на млино(х) (1453 *Cost.* II, 461, 492; 1454 *Cost.* II, 517; *ПГПММ*; 1456 *ГПХМ*; 1458 *DIR* «А» 512; *ПГСПММЦ*).

*МЛЫНАРЬ ч. (2) мельник, млинар: Ора(н)ци(к) а Оа(л)ко индри(х) три(и) братеніки держали одно(г) млынара... Оа(л)ко жаловалъ на индриха и(ж)бы емоу млынара ие-исправедливе выда(л) (XV ст. BC 23—23 зв.).

ФОРМИ: *знах. одн. млынара* (XV ст. BC 23, 23 зв.).

*МЛЫНИСЧЕ *див.* *МЛЫНИЩЕ.

*МЛЫНИЩЕ с. (2) місце біля млина: узривъши есмо знаменитую намъ служъбу... пана Петра Ланевича кирдевича Мыльского... мы... дали есмо ему... село Вербьев... с полми, з ролями, з гаи... з ловы, з ловищи, з ловиска-ми, з реками, з речичами, с озеры, с озерищи, со млины, со млынищи (Луцьк, 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12); будутъ воны тое село... держати... и зъ десама изъ борами, и зъ дубровами... и зъ ставами и зъ ставищами зъ млынами з млынсчачи и зъ ихъ вымелками (Троки, 1498 *ГВКОО*).

ФОРМИ: *ор. мн. млынищи* 1 (1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12); *млынсчачи* 1 (1498 *ГВКОО*).

МЛЫНЪ *див.* МЛИНЪ.

*МЛЪДОВСКИЙ *див.* МОЛДАВСКІИ.

МЛЪЧКО ч. (2) (особова назва): пан Млѣчко печат приложил (Добучини, 1487 *AS* I, 240).

ФОРМИ: *наз. одн. Млѣчко* (1487 *AS* I, 239, 240).

*МНИХЪ ч. (3) (*цсл.* мънихъ) монах: дали есмо на вѣки

той млинъ и мѣсто оу млина къ цркви и тымъ мнихомъ казателевого закону (Смотрич, 1375 *P* 20); а по семоу записаню ненадобъ вступати сА светским попом в тот клАштур, лише мнихом (б. м. н., 1443 — 1452 *AS* I, 39).

ФОРМИ: *дав. одн. мниху* (1443 — 1452 *AS* I, 39); *дав. мн. мнихомъ, мнихом* (1375 *P* 20; 1443 — 1452 *AS* I, 39).

Див. ще *МОНАХ.

*МНОГЛѢТНЫ *прикм.* (1) доволітній: Бѣдага (*sic.* — *Прим. вид.*) прости и дамоу дароуе живот вѣчны изде многлѣтны живот (б. м. н., 1464—1496 *Gh.* S).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. многлѣтны* (1464—1496 *Gh.* S).

МНОГО *присл.* (53) багато (52): а притом были свѣдци... много было доброй дружины при том (Судомир, 1361 *AGZ* 6); иныхъ много было при томъ добрыхъ люди поланъ и руси (Львів, 1399 *P* 59); жалуютъ намъ брашевльне, аже по ти(х) сторонъ много ишкоды чинаѣтъ людемъ и(х) (Устя Башія, 1435 *Cost.* II, 677—678); Пишемъ вашей милости, ижъ билъ намъ чоломъ попъ Вавила отъ светого Спаса отъ Столпа, а сказываетъ, что же дей обидъ чинитъся ему вельми много (Холм, 1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); але коли боудетъ намъ надобы или соукно или инаА торговль, или много или мало, а мы алибо наши мытници абы торговали и заплатоу дилавши и надобное оузАти (Сучава, 1460 *BD* II, 275); ино таА земля много залегла поуоста ничого с нее не хоживало (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 93); Але видимо оу томъ листу твоее милости много речей прыложено, яко мы не жедали такового листоу отъ твоее милости и имели есмо о томъ много речей ись послы твоей милости (б. м. н., 1496 *BD* II, 401);

дуже (1): kolizby nineczy tot wasz posot iechał czerez paszuiu zemliu k niemu, ludziem by zdiésie mnoho serdcia upało motwiliby: korol za nim stoit a uze nas iemu widaiet (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 140).

МНОГОГРѢШНЫ *прикм.* (2) (*цсл.* многогрѣшнѣ) дуже грѣшний, многогрѣшний: а пана самашко(в) (так. — *Прим. вид.*) приказъ писа(л) многогрѣшны сна(к)сарь великого кнза писарь (Острог, 1437 *P* 137); а прика(з) кнзА бори(со)в)... многогрѣшны снакъсарь писа(л) (Луцьк, 1438 *P* 139).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. многогрѣшны* (1437 *P* 137; 1438 *P* 139).

*МНОГЫ *прикм.* (44) численний (42): Се Азъ Федоръ данильевичъ ись братомъ своимъ михайломъ дала есва правду... королю польскому л(и)товскому дѣди(ч) и ру(с)кому (так. — *Прим. вид.*) иныхъ земель господареви (б. м. н., бл. 1386 *P* 30); nekotoryže paszy uže u ich zemli

a dannyje wolosty mnohyie prystalisia k pam, dadsia (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141); почонъ злавна и досюла, съ вашими предъки наши предъки отъцы и дѣди наши, коли были оу приАзъни и въ братъстве ино межи ними тогды многие доброты были (б. м. н., 1484 *ЯМ*); а къ недругомъ его къ Охъматовымъ детемъ посылаешъ... да и въ ыныхъ делехъ во многихъ по докончанью и по крестъному целованью ему не исправляешъ (б. м. н., 1499 *BD* II, 448);

(у *знач. іменника*) багато хто (1); и многы несправне бралі а людемъ кривъды чинілі (XV ст. BC 22);

◇ н а м и о з ъ (1) за високу ціну, дорого: никто да нѣ воленъ продати ѣ ни на мнозъ ни на малъ (б. м. н., 1401 *ЗКЕ*).

ФОРМИ: *знах. одн. с. много* (1448 *Cost.* II, 305; 1480—1484 *BD* II, 369); *місц. одн. с. на мнозъ* (1401 *ЗКЕ*); *наз. мн. ч. многы* 1 (XV ст. BC 22); *наз. мн. ж. многие, мноhyie* 2 (1433 *ЗНТШ* LXXXVI, 141; 1484 *ЯМ*); *мно(г)* 1 (1449 *Cost.* II, 385); *род. мн. многыхъ, многы(х)* 10 (1388 *P* 36; *SL* 678; 1404 *Cost.* II, 625; 1407 *P* 72; 1411 *P* 76; 1422 *P* 97; 1433 *Cost.* II, 650, 652; 1436 *Cost.* II, 697; XV ст. BC 12 зв.; 1467 *BD* II, 297 і т. ін.); *многихъ, многих, многи(х), мноhich, мно(h)ich, (многи)хъ* 18 (бл. 1386 *P* 30; 1389 *PEA* I, 28; 1394 *P* 53; 1399 *P* 59; 1403 *ДГМ*; 1408 *АрхЮЗР* I, 6; 1413 *ОБРН* 115; 1433 *P* 120; 1439 *Cost.* II, 712; 1478 *ОБРН* 130 і т. ін.); *многъ(х)* 1 (1407 *P* 72); *зам. дав. мн. и иныхъ многы(х)* земльмъ господарь 1 (1435 *Cost.* II, 681); *дав. мн. многымъ* 1 (1435 *Cost.* II, 687); *многимъ, многим, многи(м)* 3 (1435 *Cost.* II, 678; 1468 *BD* II, 301; 1479 *BD* II, 351); *знах. мн. ч. многих* (1478 *AS* III, 17); *місц. мн. на (во) многихъ, многи(х)* (1404 *P* 70; 1499 *BD* II, 448).

*МНОЖИТИ СА *дієсл. недок.* (1) збільшуватися, множитися: а пенезі даваю(т) на запісы а ліхвы не дають два годы штобы сА и(м ли(х)ва) множила (XV ст. BC 29 зв.).

ФОРМИ: *баж.-ум. сп. 3 ос. одн. ж. штобы сА... множила* (XV ст. BC 28 зв.).

МНѢ *присл. в. ст.* (1) (*цсл.* мње) менше: а мы сказоуемъ штобы то было очіщеніе двена(д)це(т)ма све(т)кома добрыма а не мнѣ (XV ст. BC 32).

Див. ще МЕНШИ.

Пор. МАЛО, НАМНЕ.

*МНАТИН ч. (1) (*назва села у Волинській землі*) М'ятин; Се я кн(А)зь Юри Василевич Острозского продал есми... первое село Мна́тин, другое село Головчичи... со всем с тым, што к тым селам здавна та́гнет вѣчно и непорушно (Берестя, 1448 *AS* I, 44).

ФОРМИ: *знах. одн. Мна́тин* (1448 *AS* I, 44).

МНАТИНЬСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а при томъ были свѣтки добрыи люде кнзъ глѣбъ ивановичъ панъ михайло наКевичъ панъ нелюбъ панъ игнатко мна́тиньский слоуги королевы (б. м. н., 1463 *ГГЯ*).

ФОРМИ: *наз. одн. мна́тиньский* (1463 *ГГЯ*).

! МОВЖДЫ (ЗАВЖДЫ) (1): а ми мовжды (!) бы есмо были хотѣли коу досветъьныи и(х) правды алибо хитрости о(т)сю(л) с короуны нѣкоторыи паиы радныи коу покоушьню таковы(х) тадыноквъ к ва(м) до кнзства великого послати кдыжъ с короуны до проусть та́гне(м) з божьєю помощью (Брест Кувявский, 1447—1492 *ЛКБВ*).

Див. ЗАВЖДЫ.

*МОВИЛА *ж.* (1) (*молд.* мовилѣ «пагорб») могила, пагорб: тѣ(м) мы... дали есми ему два села оу нашею землю оу молдавско(м) (!) подли мови(л) юка(ш), на имъ жидещіе и аверещіе (Сучава, 1438 *Cost.* II, 7).

ФОРМИ: *род. одн. мови(л)* (1438 *Cost.* II, 7).

Див. ще МОГИЛА¹.

МОВИТИ, МОВИТЬ *дієсл. недок. і док.* (40) (що кому) говорити, казати, сказати, мовити (29): Też jestliby... habał... mowiaczi, iżby jemu swoju zastawu zastawił (Луцьк, 1388 *ZPL* 103); ведже оны не хотили, мовячи: «не пождемъ тамъ (!)» (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 7); а мовили перед

нами и рукоу дали собъ с того не выступити, твердо держати (Луцьк, 1463 *AS I*, 56); И Нагорка и Шпица... вступили съ нимъ у еднан(ь)е... и мовили намъ, абыхмо имъ того еднанья допустили (Краків, 1489 *РИБ 433*); Борисъ мовиль: ты ми первой примовиль; а Костянтинъ мовиль: ты мя первой назвалъ татемъ (Вільна, 1495 *АЛМ 83*); и Оедко мови(л) пере(д) нами штожь тыи люди зьдавна осочники бывали того двора любецького зверъ сочывали на ты(х) лано(в) котории пере(д) тымъ тотъ дворъ любечъ держывали (Вільна, 1499 *ВФ*);

(о що) говорити, казати (про що) (3): я маю зо всіми тыми о отчизне своей мовити и оправовати ея (Луцьк, 1494 *AS I*, 101); тогды они хотА(т) сами с ни(м) о то мовити а сво(и) суд(д) очистити (Вільна, 1495 *ВМЗД*);

(на кого) наговорювати, обвинувачувати (кого) (7): А што есми на брата своего мовиль, штобы не з делного платиль за Микуличы, ино ся есми доведаль, што и з делного платиль (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР 8/IV*, 18); И мы Бориса спытали: мовиль ли еси на него тые слова, жебы онъ семь волостей нашихъ закраль (Вільна, 1495 *АЛМ 83*);

(проти чого) заперечувати, оскаржувати (що) (2): а мнѣ хве(д)це па(ш)ко(в)о(и) дохновича напроти(в)коу то(г) ничо(г) не мови(ти) ани дѣте(м) мои(м) и ни бли(ж)ныи(м) мои(м) з родоу мое(г) (Луцьк, 1490 *ЗХП*); И Борисъ передъ нами рекъ: мовиль деи ему противъ его словъ, што мя онъ назвалъ лихого батька сыномъ зрадчиномъ (Вільна, 1495 *АЛМ 83*).

ФОРМИ: *інф. мовити, мови(ти)* 7 (1490 *ЗХП*; 1492—1493 *ПВФЧ*; 1494 *AS I*, 101; 1495 *АЛМ 84*; *ВМЗД*); **мовить** 1 (1495 *АЛМ 83*); *теп. 1 ос. одн. мовлю* (1495 *АЛМ 83*); *3 ос. одн. мовить* 2 (XV ст. *РИБ 609*, 610); **мовить** 1 (1498 *АЛМ 169*); *перф. 1 ос. одн. ч. мовиль* 3 (1495 *АЛМ 83*; 1498 *АЛМ 163*); **есми... мовиль** 1 (1459 *АрхЮЗР 8/IV*, 18); *2 ос. одн. ч. мовиль* 1 (1495 *АЛМ 83*); **мовиль... еси** 1 (1495 *АЛМ 83*); *3 ос. одн. ч. мовиль, мови(л), мовил* (1475 *AS I*, 70; 1495 *АЛМ 83*, 84; 1498 *АЛМ 159*; 1499 *ВФ*); *3 ос. одн. ж. мовила* (1495 *ВМБС*); *1 ос. мн. есмо... мовили* (1496 *BD II*, 405); *3 ос. мн. мовили* (1463 *AS I*, 56; 1489 *РИБ 433*; 1495 *АЛМ 83*, 88); *майб. 1 ос. одн. буду мовити* (1495 *АЛМ 84*); *3 ос. мн. хотА(т)... мовити* (1495 *ВМЗД*); *бжс.-ум. сл. 3 ос. мн. абы... мовили* (1494 *BD II*, 387); *нак. сл. 2 ос. одн. мовъ* (1495 *АЛМ 84*); *дієприсл. одноч. мовичи, мовачи, powiaczi* 3 (1388 *ZPL 103*; 1430 *ГВКЛ 7*; 1499 *AS I*, 117); **мовечи** 1 (1478 *AS III*, 17); *предик. пас. дієпримк. мовено* (1462 *BD II*, 284).

Див. ще МОЛВИТИ.

МОГИЛА¹, МОГЫЛА, МОГИЛЬ *ж.* (173) могила, пагорб (108): а хотарь имъ нижни о(т) марышевыци... на ту сторону серета оу нижнимъ концѣи поланы могыла (Роман, 1392 *Cost. I*, 7); а ту исыпали могилоу межѣ дубо(м)ъ а межѣ буко(м)ъ на полку (Галич, 1404 *P 68*); А потол заѣхали имъ колтовецкое перехрестье а по великую могилоу (Зудецив, 1411 *P 79*); тамъ же одъ той могылы у гору рички Вышнни, где пришлисмо и пришедши тамъ где впадаеть ричка Дидовка и тамъ засталисьмо пана Даныла (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ 8*); пытали есмо Старыхъ боярь... што была земла о(т)шла о(т) скльна къ блудову оу десатину ино то есмо опать привернули къ Склиню по высокую могилоу влучи к пустомыту (Луцьк, 1445 *P 150*); мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... о(ж) прійдо(ш) прѣ(д) нами... млбныкъ наши (!)... а(р)хіма(ндри)т) Бистрычеського монастирь... и испроси(л) о(т) на(с) себе потвърждение съ оури(к) на и(х) старое бранище хота(р)... о(т) доуба... просто чересь полъ на могілоу а толь (!) могілоу простѣ на роуптоуроу (Корочин Камінь, 1458 *Mih. Doc. 121*); А хотар томоу... селоу... да ест... от новою могілоу шо ест выше Віексоуріи (Гирлов, 1499 *BD II*, 148);

(*назви мовил у Молдавському князівстві*): м о г и л а Д о м н е в а (1): А хотарь тоє село... до могила До(м)нева

(Сучава, 1479 *BD I*, 221); могила доупната (1): а хота(р) той половина село... наи (*sic. — Прим. вид.*) край рѣдо моги(л) доу(п)ната (Сучава, 1488 *Cost. S. 127*); могила роусова (1): а хотарь... дѣломъ проутовъ(м) на могылоу роу(с)овоу та тѣмъ дѣломъ на... могылоу малоую (б. м. н., 1415 *Cost. I. 121—122*); ворловая могила (2) *див. *ВОРЛОВЫИ*; Грицева могила (1) *див. *ГРИЦЕВЪ*; додова могыла (1) *див. *ДОДОВЪ*; дупелная могыла (2), могила доуплная (1) *див. *ДУПЕЛНЫИ*; доурная могила (2) *див. *ДОУРНЫИ*; Збогнуі Могуу (1) *див. *ЗБОРНЫИ*; могила копана (22), копана могила (26) *див. КОПАТИ*; Медвижа могила (1) *див. *МЕДВИЖИИ*; Роскопаница-могила (1) *див. *РОСКОПАНИЦА*; ротыманова могила (1) *див. *РОТОМПАНОВЪ*; чудова могила (1) *див. *ЧУДОВЪ*.

ФОРМИ: *наз. одн. могила, моги(л)* 16 (1392 *Cost. I*, 7; 1400 *Cost. I*, 37; 1414 *Cost. I*, 111; 1446 *Cost. II*, 270; 1488 *ДГСПМ*; *Cost. S. 127*; 1492 *Cost. S. 162* і т. ін.); **могыла** 2 (1392 *Cost. I*, 7); *зам. род. одн. оу една могила, до могила* До(м)нева 2 (1479 *BD I*, 221); *зам. знах. оу една могила* До(м)нева 2 (1479 *BD I*, 221); *зам. одн. могили* 10 (1322 *АрхЮЗР 1/VI*, 2, 3; б. л. 1400 *Cost. I*, 27, 37; 1404 *P 68*; 1423 *DIR«A» 447*; 1429 *Cost. I*, 280; 1447 *АрхЮЗР 8/IV*, 10); **могили** 8 (1491 *Cost. D. 37*; 1492 *BD I*, 510; *Cost. S. 162*; 1493 *BD II*, 27; 1497 *BD II*, 100); **могыли** 3 (1415 *Cost. I*, 121; 1424 *Cost. I*, 162; 1425 *Cost. I*, 173); **могылы** 4 (1400 *DIR«A» 433*; 1430 *ГВКЛ 8*); **мохили, мохил(и)** 2 (1466 *BD I*, 110; 1468 *BD I*, 128); **мохи(л)** 1 (1456 *Cost. II*, 882); *зам. знах. хотарь... е(ст)... поутемъ на другой могылы* 2 (1400 *DIR«A» 433*); *дав. одн. могили* 1 (1447 *АрхЮЗР 8/IV*, 10); **могыли** 1 (1322 *АрхЮЗР 1/VI*, 2); *знах. одн. могилоу, могилоу, могілоу* 80 (1393 *Cost. I*, 13; б. л. 1400 *Cost. I*, 27; 1411 *P 79*; 1425 *Cost. I*, 168; 1428 *Cost. I*, 209; 1445 *P 150*; 1472 *АрхЮЗР 8/III*, 3; 1490 *ДГСПМ*; 1493 *BD II*, 15; 1499 *BD II*, 148 і т. ін.); **могылоу, могылоу** 6 (1400 *DIR«A» 433*; 1415 *Cost. I*, 121; 1424 *Cost. I*, 162); **мохилоу** 1 (1468 *BD I*, 128); **мохи(л)** 1 (1425 *Cost. I*, 168); **мигилоу** 1 (1425 *Cost. I*, 168); *зам. род. от (до) той могилоу, могілоу* 16 (1425 *Cost. I*, 168; 1428 *Cost. I*, 209, 224; 1446 *Cost. II*, 270; 1458 *Mih. Doc. 121*; 1488 *BD I*, 356; *ДГСПМ*; 1492 *BD I*, 510; *Cost. S. 162*; 1495 *BD II*, 63; 1499 *BD II*, 148); *от... мог(ы)лоу* 1 (1456 *Cost. II*, 569); *до мохилоу* 1 (1425 *Cost. I*, 168); *місц. одн. на могили* 1 (1400 *DIR«A» 433*); *на могылы* 4 (1400 *DIR«A» 433*; 1411 *DIR«A» 439*); *наз. мн. могили* (1425 *Cost. I*, 169); *род. мн. mohyt* 1 (1420 *AS I*, 25); **моги(...)** 1 (1446 *ПГСПМР*); *знах. мн. могили* 1 (1446 *ПГСПМР*); **могили** 1 (1493 *BD II*, 15); *ор. мн. могылами* (1438 *DВAc 27*).

*Див. ще *МОВИЛА.*

МОГИЛА², МОГЫЛА, МОХИЛА *ч.* (86) (*особова назва*): А на то ест ... в. п. Мохила чашника (Сучава, 1490 *BD I*, 437); И оустал панъ Могила чашник та заплатил оуси тоти пинъзи рл злат оу роуки Стани (Сучава, 1491 *BD I*, 447); А на то ест... в. п. Могыла чашника (Гирлов, 1499 *BD II*, 155). **ФОРМИ:** *наз. одн. Могила* 3 (1491 *BD I*, 447; 1499 *BD II*, 425, 444); **Мохила** 1 (1491 *BD I*, 464); *зам. род. в. п. Могила* 38 (1491 *Cost. S. 153*; 1493 *ПГВСП*; 1494 *BD II*, 37; 1495 *ВАМ 17*; 1496 *BD II*, 93; 1497 *BD II*, 96; 1499 *BD II*, 144; XV ст. *НППГ*; 1500 *BD II*, 173; *Cost. S. 231* і т. ін.); **Мохила, мохила** 41 (1490 *BD I*, 437; 1491 *BD I*, 449; *Cost. S. 157*; 1492 *BD I*, 505; 1493 *BD II*, 33; 1494 *BD II*, 38; 1495 *BD II*, 39; *Cost. S. 194*; 1497 *Cost. S. 209*; 1500 *Cost. S. 234* і т. ін.); **Могыла** 1 (1499 *BD II*, 155); *зам. дав. одн. нашемоу вѣрномуу паноу Могила* 2 (1491 *BD I*, 447).

***МОГИЛИЦА** *ж.* (3) пагорбок, могила, невелика могила: а хотарь... е(ст) ... чере(с) великою долиною та дѣломъ на великую могилоу на столпъ... а о(т) толь обернетъ

поперекъ чере(с) долиноу по(д)ли могилицы поперекъ на липоу що е(ст) поспо(л) с тополею (Сучава, 1446 ПГСПМР); а хота(р) тои поустины на верхъ долины... до оусти сто(л)пъ, ниже могилицоу, та прости на дь(л), на малои могилицы, та чере(с) долины, на могилоу великою (Сучава, 1453 Cost. II, 445).

ФОРМИ: *род. одн. могилицы* (1446 ПГСПМР); *знах. одн. зам. род. ниже могилицоу* (1453 Cost. II, 445); *місц. одн. на могилицы* (1453 Cost. II, 445).

*Див. ще *МОГЫЛКА.*

***МОГИЛКИ** *мн.* (1) (*назва урочища у Волинській землі*): а обрубъ земельный тому именицу моему... межою конецъ нивъ подворицныхъ Хренницкихъ до Могилокъ и Язвинокъ (Хрэнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

ФОРМИ: *род. Могилокъ* (1472 АрхЮЗР 8/III, 3).

МОГИЛЬ *див. МОГИЛА*¹.

***МОГИЛА** *див. МОГИЛА*¹.

МОГОВИЩЕ *с.* (1) ◇ *Моговище малое* (1), (Моговище) вел и кое (1) (*назва луки в Перемишльській землі*): И къ тьмъ дворишомъ, што суть поля того зобопуль льса Стручина, лука Моговище малое и великое, што къ тому городищу слушало, даемъ (Судомир, 1408 АкЮЗР I, 6).

ФОРМИ: *наз. одн. Моговище* (1408 АкЮЗР I, 6).

***МОГОРИЧНИКЪ** *ч.* (1) свидокъ при угоді, якого частують учасники угоди: А при томъ были могоричници: на имя Войтко, конюшій Волковискій, и съ сыномъ Николаемъ, Пашко и Митко (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106).

ФОРМИ: *наз. мн. могоричници* (1451 АкЮЗР II, 106).

МОГОРИЧЬ *ч.* (3) (ар. *maḥaridz* «витрати») (*почастунокъ для свидків якоїсь угоди*) могорич: А пять могоричъ оу быбицкого оу дому за копу грошій (Перемишль, 1359 P 10); А пять мориць (!) в олеца оу дому за полъ гривны грошювъ (Перемишль, 1378 P 26).

ФОРМИ: *наз. одн. могоричь* 2 (1359 P 10; 1366 P 12); **моричь** 1 (1378 P 26).

***МОГОШЕВЪ** *ч.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тьмже мы... даемъ и дали есми паніи нъги... «село на» има прьдреченнаА половина села могошева (Васлуй, 1438 Cost. II, 14—15).

ФОРМИ: *род. одн. могошева* (1438 Cost. II, 15).

Див. ще МОГОШЕЩИ.

МОГОШЕЛОВЪ *прикм.* (1): И такожь пріиде прь(д) нами и прь(д) нашими боАре грозавъ снъ могошеловъ о(т) виннъ... и продалъ своА чА(ст), половина села оу (могошева) (Васлуй, 1438 Cost. II, 14).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. могошеловъ* (1438 Cost. II, 14).

МОГОШЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*) прото(ж) мы... дали есми на(ш) ли(ст)... на то... щобы ходили доброволно... и щобы неплатили мыто... ни оу васлуу, ни у поцори(н) бро(д), а ни оу могошешчи, а ни оу романовоу трыгоу (Котнари, 1454 Cost. II, 508).

ФОРМИ: *наз. зам. місц. оу могошешчи* (1454 Cost. II, 508).

*Див. ще *МОГОШЕВЪ.*

МОГЫЛА¹ *див. МОГИЛА*¹.

МОГЫЛА² *див. МОГИЛА*².

***МОГЫЛКА** *ж.* (2) пагорбок, могилка, невелика могила: о(т) бортного доубьА попере(к) доубровы к могилка(м) о(т) могило(к) попере(к) рьки соукила к дорозъ (Зудечів, 1413 P 83).

ФОРМИ: *род. мн. могило(к)* (1413 P 83); *дав. мн. могилка(м)* (1413 P 83).

*Див. ще *МОГИЛИЦА.*

***МОГЫЛНОЕ** *с.* (1) (*назва села у Віленському воеводстві*): Се азъ... ан(д)ре(н) владимирови(ч)... о(т)писалъ есмь своенъ женъ Кн҃гини маріи и свои(м) дьтє(м) и еє дьтє(м) свою очиноу, и свою vyslouгоу... имѣніе прьвое, а иноу (!) словенскъ могильное... каменецъ логожескъ (Київ, 1446 P 154).

ФОРМИ: *знах. одн. могильное* (1446 P 154).

***МОДРОУЗЪ** *ч.* (4) (*особова назва молд., пор. болг. Модро*): А на то ест... в. п. Иліаша Модроуза (Сучава, 1458 BD I, 6); А на то ест въра... Иляша Модроуза (Сучава, 1460 BD II, 270).

ФОРМИ: *род. одн. Модроуза* (1458 BD I, 6; BD II, 262; DIR«A» 512; 1460 BD II, 270).

МОЕНЕЩИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): и ми дали есми емоу... двѣ сель на има моенещи и тьтешчи (Сучава, 1439 Mih. 205).

ФОРМИ: *наз. моенещи* (1439 Mih. 205).

***МОЖЕЙКОВИЧЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): и тая Ганка мешкала на той дьльницы мужа своего на вдов(ъ)емъ стол(ъ)цы до тыхъ часовъ, поки пошла замужъ за Юшка Можейковича (Троки, 1494 РИБ 560).

ФОРМИ: *знах. одн. Можейковича* (1494 РИБ 560).

***МОЗЫРЬ** *ч.* (2) (*назва міста у Київській землі*): А к тому оу Мозыри придали есмо емоу село смолиговичи даньники Из данью И со всьми тьми доход(д) И приходи што к тьмъ селомъ Исъстародавна слушало и тАгло (Луцьк, 1452 P 161); Пьсанъ въ Мозыри, октоврїа трынаццятаго дня (Мозир, 1498 ГВКЛ 23).

ФОРМИ: *місц. одн. оу (въ) Мозыри* (1452 P 161; 1498 ГВКЛ 23).

МОИ *займ.* (658) (*вказує на те, що належить особі оповідача або має відношення до нього*) мій: А по семь ненадобе вступоватись ни детемъ моимъ, ни внучатомъ, ни всему роду моему до века, ни въ люди церковъныя, ни во вся суды ихъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); Се же коли сна моего изьмыльсА (так.— *Прим. вид.*) валфромья а по его животь кого бѣ избьреть (так.— *Прим. вид.*) и стьи никола тому все (то) што к цр(к)ви предаль есмь и своєю братиею (б. м. н., бл. 1350 P 8); Я Семень с колковъ по повельнію господина цтя моего уписалъ есми въ домъ Пречистой Богоматери Печерскому монастыру родители наши (Київ, 1398 ДГПМ); «а на» то въра моА вьшеписаннаго александра воеводы и въра дьтєи моихъ и въра брата моего жоупана богдана (Сучава, 1407 Cost. I, 56); а вонъ не досмотривши моеъ вьрноъ служобы (!) и вельзь ма имить бе(з) моеъ вины и бе(з) права чере(с) намолвоу моихъ (не)приАтлюъ и вельзь ма былъ избавить горла моего и жоны моеъ и дьтти моихъ имѣниА моего и чти моеъ (Кременецъ, 1434 P 129—130); И на то давалъ зятю моему и дочце моеи сесь лист под мою печатью (Хрэнники, 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); и Ихъ Милость на мою прозбоу то вчинили и пьчати свои приложили к семоу моемоу листоу (Друцьк, 1492 AS II, 24); А на twerdost toho diĭa у рсцат ієsmo swoyu ргуjozyl к semu moiemu lystu (Тришин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. мои, мой, мо(н)* 73 (1366 P 14; 1398 ЗЛЕІК; 1424 P 104; 1454 AS III, 10; 1461 AS I, 54; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1478 AS III, 17; 1489 РИБ 431; 1496 BD II, 401; 1499 BD II, 449 і т. ін.); **мо** 1 (бл. 1386 P 30); *род. одн. ч., с. моего, моего, мое(г)* 80 (бл. 1350 P 8; 1376 P 22; 1398 ДГПМ; 1407 Cost. I, 56; 1434 Cost. II, 667; 1443—1452 AS I, 39; 1448 Cost. II, 305; 1453 Cost. II, 453; 1466 AS I, 60; 1499 АСД VI, 3 і т. ін.); **мойго** 1 (1490 ЗХП); *дав. одн. ч., с. моему, моемоу, (мо)емоу, moiemu* 84 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; бл. 1386 P 30; 1398 ЗЛЕІК; 1434 P 130; 1448 Cost. II, 305; 1465 AS I, 57; 1475 AS I, 72; 1485—1500 AS I, 121; 1498 АрхЮЗР 8/IV, 120; 1500 ДПЖН і т. ін.); **моимоу** 2 (1490 ЗХП); *дав. зам. род. ч. владыкы моемоу* 1 (1491 BD I, 451); *знах. одн. ч. мои* 12 (1434 P 130; п. 1450 ПИ № 9; 1466 AS I, 63; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1481 AS I, 77; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1492 AS III, 24; 1495 АЛМ 89; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1496 BD II, 402); **моего** 3 (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 21; 1484 ЯМ); *ор. одн. ч., с. моимъ, моимъ, моим, моим(м)* (бл. 1386 P 30; 1401 P 64; 1415 Cost. I, 116; 1440—1492 АкЮЗР II, 105; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18; 1461 AS I, 53; 1472 АрхЮЗР 8/III, 2; 1481 AS I, 77; 1488 AS I, 88; бл. 1500 ПИ № 2 і т. ін.); *зам. ор. мн. ис моимъ*

сынъми 1 (1392 *Cost.* I, 7); *місц. одн. ч., с. въ* (оу, на, по, при) *моемъ*, *моемъ*, *моемъ*, *мое(м)* 27 (1386 *P* 33; 1398 *ДГПМ*; 1427 *P* 108; 1435 *P* 133; 1449 *АЛМ* 8; 1466 *AS* I, 61; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1481 *AS* I, 77; 1489 *AS* I, 89; 1499 *АСД* VI, 2 і т. ін.); *по моеюмъ* 2 (1434 *P* 130, і31); *зам. ж. оу моемъ* *земли* 1 (1437 *DIR* № 8); *кл. ф. мон* (п. 1444 *АкЮЗР* I, 17); *наз. одн. с. мое* (1428 *P* 111; 1449 *АЛМ* 8; 1489 *AS* I, 89); *знах. одн. с. мое* (1385 *P* 28; 1427 *P* 108; 1443—1446 *P* 147; 1466 *AS* I, 61; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2; 1484 *ЯМ*; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; поч. XV ст. *ВОРСР* 177; *P* 76; бл. 1500 *ПИ* № 2 і т. ін.); *наз. одн. ж. моя*, *моА* 32 (1392 *Cost.* I, 8; бл. 1400 *Cost.* I, 27; 1407 *Cost.* I, 56; 1440—1492 *АкЮЗР* II 105; 1449 *АЛМ* 8; 1454 *AS* III, 10; 1465 *AS* I, 57; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1492 *AS* III, 23; 1498 *АЛМ* 169 і т. ін.); *моа* 3 (1400 *DIR* «А» 433; 1401 *RIR*; 1411 *Cost.* I, 84); *род. одн. ж. моеъ* 14 (1385 *P* 28; 1434 *P* 129, 130, 131; 1466 *AS* I, 60, 61; 1467 *СП* № 13; 1487 *AS* I, 239); *моее* 10 (1449 *АЛМ* 8; 1454 *AS* III, 9, 10; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27, 29; 1495 *ВМБС*); *моени*, *моей*, *моени*, *моіеу* 11 (1448 *Cost.* II, 305; 1454 *AS* III, 10; 1455 *Cost.* II, 774; 1470 *AS* I, 67; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1482 *AS* I, 79; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; 1500 *ДПЖН*); *моъ* 3 (1435 *P* 132); *дав. одн. ж. моени*, *моени* 28 (1400 *Cost.* II, 619; 1435 *P* 132; 1454 *AS* III, 10; 1470 *AS* I, 67; 1481 *BD* II, 358; 1490 *AS* I, 92; 1496 *AS* I, 244; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 141; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29; бл. 1500 *ПИ* № 2 і т. ін.); *! моеей* 1 (1488 *AS* I, 242); *моюи* 1 (1434 *P* 130); *знах. одн. ж. мою* 24 (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1398 *ДГПМ*; 1402 *Cost.* II, 623; 1434 *P* 130; 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105; 1471 *АрхЮЗР* 8/III, 627; 1478 *ЗРМ*; 1488 *AS* I, 242; 1494 *AS* I, 101; 1495 *ВМБС* і т. ін.); *! мою* 1 (1498 *АЛМ* 163); *ор. одн. ж. моею* 19 (1385 *P* 28; 1392—1393 *РФВ* 171; 1400 *Cost.* II, 619; 1440 *P* 142; 1454 *AS* III, 9; 1470 *AS* I, 67; 1482 *AS* I, 79; 1491 *АрхЮЗР* 8/IV, 158; 1492 *AS* III, 23; 1495 *АЛМ* 89 і т. ін.); *зам. знах. за моею* *именію* 1 (1481 *BD* II, 358); *місц. одн. ж. на* (по, у) *моени*, *моей* 14 (1411 *Cost.* II, 638; 1444 *AS* I, 41; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 2, 3; 1489 *AS* I, 89; XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27, 28, 29; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *при моюи* 3 (1434 *P* 130, 131); *наз. мн. мои*, *моуи* 15 (1454 *AS* III, 10; 1466 *AS* I, 62; 1470 *AS* I, 65; 1475—1480 *АрхЮЗР* 8/IV, 21; 1478 *AS* I, 76; 1486 *АкЮЗР* I, 295; 1487 *AS* I, 85; 1490 *Пам.*; 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); *моъ* 4 (1466 *AS* I, 60); *моє* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *наз. мн. ч. мои* 17 (п. 1349 *P* 3; 1392—1393 *РФВ* 170; 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105; 1466 *AS* I, 62; 1467 *СП* № 13; 1470 *AS* I, 65; 1475 *AS* I, 72; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1487 *AS* I, 85; 1494 *AS* I, 101 і т. ін.); *моъ* 2 (1466 *AS* I, 61; 1487 *AS* I, 239); *наз. мн. ж. мои* (1487 *AS* I, 85; 1494 *AS* I, 101); *род. мн. моихъ*, *моихъ*, *моих*, *мои(х)* 24 (1392 *Cost.* I, 8; 1398 *ДГПМ*; 1407 *Cost.* I, 56; 1427 *P* 108; 1459 *P* 171; 1466 *AS* I, 62; 1475 *AS* I, 72; 1484 *ЯМ*; 1487 *AS* I, 85; 1492 *AS* III, 23 і т. ін.); *! мои* 1 (1484 *ЯМ*); *зам. знах. мн. еси да(л) оу мои(х) роу(к) 1* (1449 *Cost.* II, 385); *дав. мн. моимъ*, *моимъ*, *моим*, *мои(м)*, *моім*, *моуім* (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3; 1427 *DIR* «А» 450; 1446 *P* 154; п. 1450 *ПИ* № 9; 1461 *AS* I, 54; 1470 *AS* I, 67; 1481 *AS* I, 77; 1482 *AS* I, 81; 1488 *AS* I, 242; 1500 *ДПЖН* і т. ін.); *знах. мн. мои* 5 (1388 *ZPL* 108; 1435 *P* 132; 1449 *Cost.* II, 385; 1479 *BD* I, 222; 1498 *АЛМ* 169); *моъ* 2 (1434 *P* 130); *знах. мн. ч. мои* 5 (1449 *Cost.* II, 385; 1467 *СП* № 13; 1481 *BD* II, 365; 1490 *Пам.*); *моъ* 1 (1366 *P* 14); *моє* 1 (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 28); *моихъ* 1 (1495 *АЛМ* 84); *знах. мн. ж. мои* 3 (1481 *BD* II, 365; 1487 *AS* I, 239; 1498 *АЛМ* 163); *ор. мн. моими* (1400 *Cost.* II, 619; 1401 *P* 64, 1436 *Cost.* II, 698; 1440 *P* 142; 1454 *AS* III, 10; 1470 *AS* I, 67; 1490 *Пам.*); *місц. мн. при мои* (1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3); *кл. ф. мн. с. ! мое* *стада* (XV ст. *ОБРН* 141).

***МОИЖЪКЪ** ч. (1) (*особова назва, лит. Mažeikà, Mažeikis*): А се А кнА(э) левъ вызвали есмы с литовскою землѣ два братънѣА тутенѣА а моижѣка (Львів, 1443—1446 *P* 146).

ФОРМИ: *знах. одн. моижѣка* (1443—1446 *P* 147).

МОЙКА ч. (15) (*особова назва, молд., пор. Моисии*): мы илѣА воевода и братъ господства ми стефанъ воевода... чинимъ знаменито... оже тоты истинны слоуги наши панъ мо(и)ка дворникъ глотный и братъ его папъ тадоръ спътаръ слоужили намъ право и вѣрно (Васлуй, 1436 *Cost.* I, 449); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты истинны слоуги наши вѣрны Мойка и брат его Косте слоужили намъ право и вѣрно (Сучава, 1467 *BD* I, 117).

ФОРМИ: *наз. одн. Мойка, мо(и)ка* (1436 *Cost.* I, 449; 1443 *Cost.* II, 179; 1449 *Cost.* II, 386; 1456 *ЭСФ*; 1467 *BD* I, 117); *род. одн. Моики, моик(и)* 7 (1452 *Cost.* II, 426, 432; 1453 *Cost.* II, 454, 468, 473, 496; 1454 *Cost.* II, 501); *моикы, мо(и)кы* 3 (1442 *Cost.* II, 93; 1443 *ДГСПМН*; *Cost.* II, 149).

*Див. ще *МОЙКО.*

***МОЙКО** ч. (3) (*особова назва, молд., пор. Моисии*): а на то е(ст)... (вѣра) пана м(ои)ка и (брата его тадора) (Сучава, 1442 *Cost.* II, 97); мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже придоша прѣд нами... Попычка и непокот Микоул... и продали слоугам нашим Мойко(ви и) братоу его... одно мѣс(то) на поустани на Кръльгѣтоуръ (Дольный Торг, 1466 *BD* I, 114).

ФОРМИ: *род. одн. мойка, м(ои)ка* (1442 *Cost.* II, 97; 1453 *Cost.* II, 446); *дав. одн. Мойко(ви)* (1466 *BD* I, 114).

Див. ще МОЙКА.

МОЙЛОНИ (МОИ УЛЛАНИ?) (1): Му(р)тазино слово королю братоу моему Моилони (!) ску(р)манъ Шикомъ уланомъ без нашей воли на (и)ма темешовъ сынъ Свачъ// добрый слуга мой тамъ упаль (б. м. н., 1484 *ЯМ* — *РИБ* 351).

*Див. МОИ, *ОУЛАНЪ.*

МОЙМЕШИ мн. (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣм ми... дали и подтвердили есми ему у нашей земли мо(л)давской правую о(т)нину жены его магды села на имѣ моймещи и сръби (Сучава, 1472 *DIR* «А» 528).

ФОРМИ: *наз. моймещи* (1472 *DIR* «А» 528).

***МОЈСЕЈЕВЪ** *див. *МОИСЪЕВЪ.*

***МОИСИЕ** с. (3) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): И такожде (при)де (пр)ад нами) Соръ, дочка Лацка от МоисіА... и продала... едино село на МоисіА, на имя Воултоурешій, тиж слоузъ нашему пану Лоупе (Сучава, 1487 *BD* I, 516).

ФОРМИ: *род. одн. МоисіА* (1487 *BD* I, 516, 517); *місц. одн. на МоисіА* (1487 *BD* I, 516).

*Див. ще *МОИСИЯ.*

***МОЙСИКОВИЧИ** мн. (1) (*назва села у Київській землі*): Я Семень с колковъ... записалъ есми на своемъ имѣнии въ домъ Пречистой въ годъ же въ годъ, копу гроши взятъ въ Мойсиковичахъ а въ лѣсникахъ при моемъ животѣ и о послѣ моего животѣ (!) кто иметъ тое имѣніа держати (Київ, 1398 *ДГПМ*).

ФОРМИ: *місц. въ Мойсиковичахъ* (1398 *ДГПМ*).

***МОИСИЯ** ж. (1) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): и дал Ивоул Богдану... привиліе от старого Александра воевод(ї), шо им пишет на три села от Моисии к от Соикы (Сучава, 1461 *BD* I, 45).

ФОРМИ: *род. одн. Моисии* (1461 *BD* I, 45).

*Див. ще *МОИСИЕ.*

МОИСЪЕВЦЫ мн. (1) (*назва села у Волинській землі*): кн(А)зю Василью осталса город Збараж, а к тому села: Янковцы... Мойсѣевцы, Волочища (Луцьк, 1463 *AS* I, 54).

ФОРМИ: *наз. Мойсѣевцы* (1463 *AS* I, 54).

***МОИСЪЕВЪ** *прикм.* (2) ◇ *моисѣева долина* (1) (*назва сільськогосподарського угіддя у Перемишльській землі*): снъжотъ на моисѣевъ долинѣ обѣздна и земля ролнаА (Казимир, п. 1349 *P* 3); *кп і і hі* Мојсејеву (1) *див. КНИГА* I.

ФОРМИ: *місц. одн. ж. на моисѣевъ* 1 (п. 1349 *P* 3); *знах. мн. ж. Mojszejewu* 1 (1388 *ZPL* 106).

! МОИЧЕСВОУЛЬ *див.* *МОИЧЕСКОУЛЬ.

*МОИЧЕСКОУЛЬ *ч. (7) (особова назва):* а на то є(ст)... вѣра боль(рѣ) наши(х)... вѣра пана тадора моическоула, вѣра пана хринь спатарь (Сучава, 1448 *Cost.* II, 317); а на то є(ст) вѣра... тадора моическоула (Сучава, 1453 *Cost.* II, 494).

ФОРМИ: *род. одн.* моическоула 6 (1448 *Cost.* II, 317, 324, 343, 355; 1453 *DIR* «А» 503; *Cost.* II, 494); **! моичесвоула** (1448 *Cost.* II, 314).

*МОИЧИНЬ *ч. (1) (особова назва):* ми боАрове... на има па(н) вѣгои... и пань тадорь моичи(н)... и иншии панове... Авно чини(м)... гды(ж) ... петрь воево(д)... королеви полском(у)... повинною слоужбою вѣчне записа(л) сА и обова-залъ про тожь мы... и цѣловали есмы и оучинили, иже хочемъ вшитки слоужбы и оуставично(с)ти... и... слобы... пилнею (!) смотрити, и стеречи и вѣрне... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738).

ФОРМИ: *наз. одн.* моичи(н) (1448 *Cost.* II, 737).

МОИШ *ч. (3) (особова назва, молд., пор. Моисей):* тѣмь мы... дали есмы ему... два села... щобы ему было оурикъ сь оусимъ доходомъ и брату его моишу философу (Сучава, 1423 *Cost.* I, 156); Тѣмь ми видѣвши его правою и вирь-ноюю слоужбою д(о) нас... дали и потвердили есмы емоу... села его праваА огнина, на имь селам на Ребричъ: где бил дворь Доуми Чорьного... и где бил Моиш философ на Ребричи (Сучава, 1462 *BD* I, 64—65); А пак привиліе дадов их Оана Попши и Моиша философа, що имали они от деда нашего от Александра воеводи на тоє село, а она ест оу роукы Сима Гоурешоу (Сучава, 1495 *BD* II, 80).

ФОРМИ: *наз. одн.* Моиш (1462 *BD* I, 65); *род. одн.* Моиша (1495 *BD* II, 80); *дав. одн.* моишу (1423 *Cost.* I, 156).

МОИША *ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* Тѣмь ми видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали и потвердили есмы емоу... една селища... на имь где бил Сана от Моиша (Сучава, 1488 *BD* I, 345).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род.* от Моиша (1488 *BD* I, 345).

*МОИШЕВЪ *прикм. (1):* тѣмь мы... дали есмы ему... село моишево... щобы ему было оурикъ сь оусимъ доходомъ и брату его моишу философу (Сучава, 1423 *Cost.* I, 156).

ФОРМИ: *знах. одн. с.* моишево (1423 *Cost.* I, 156).

Див. ще *МОИШОВЪ.

Пор. МОИШ.

*МОИШЕГАЛЬ *ч. (1) (особова назва, лит. Măișiagal):* Мы кнА(з) дѣвд дмитриеви(ч)... озарьчи дѣвд и Аковъ моишега(л)... тѣмь то листомъ чинимы знаменит(т)... како кеды... кнА(з) велебныи дмитрии инѣмъ имене(м) корибу(т)... королеви польскому... вѣрность права... слюби(л) а мы имене(м) и моча вши(х) землань его повелѣниемъ его ислюбуемы за него (Луциця, 1388 *P* 38—39).

ФОРМИ: *наз. одн.* моишега(л) (1388 *P* 38).

МОИШЕЩИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣ(м) мы... дали и потвердили есмы емоу... села, на имь где дворь его, бранищери... и моишещи (Сучава, 1455 *Cost.* II, 553).

ФОРМИ: *наз.* моишещи (1455 *Cost.* II, 553).

*МОИШИНЦИ *мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві):* тѣмь мы... дали есмы имь... селище добринново... и моишинци на юкашоу где былъ виногра(д) (Сучава, 1429 *Cost.* I, 269).

ФОРМИ: *знах.* моишинци (1429 *Cost.* I, 269).

*МОИШОВЪ *прикм. (1):* Тѣмь ми видѣвши его правою и вирьноюю слоужбою д(о) нас... дали и потвердили есмы емоу... села его праваА огнина... що коупил Никоар(ъ) от Ил(кы), и от сини Моишова (Сучава, 1462 *BD* I, 64—65).

ФОРМИ: *род. одн. зам. род. мн. ч.* Моишова (1462 *BD* I, 64—65).

Див. ще *МОИШЕВЪ.

Пор. МОИШ.

*МОКВИНЬ *ч. (1) (назва села у Волинській землі)* Моквин: великій князь Швитригаило... чинимъ знаменито... ижъ видѣвъ намъ службу вѣрною... пана Петрашка Ланевича Мылського, и мы... даемъ и дали есмо... Сенно село, данное со свимъ, што къ нему слушаеть здавна въ границхъ... Хобовщина отъ Шупкова... отъ Моквина Гурба... и во всихъ его границахъ (Луцьк, 1445 *АкЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *род. одн.* Моквина (1445 *АкЮЗР* I, 17).

МОКОСЪЕВИЧЪ *див.* МУКОСЪЕВИЧЪ.

*МОКРЕЦЪ *див.* *МОКРЕЦЬ.

*МОКРЕЦЬ *ч. (2) (назва села у Київській землі):* а о(т) дороги(н)ки волокою к мокрицю по тоу сторо(н)оу мокрица к тесновце (б. м. н., бл. 1458 *P* 167).

ФОРМИ: *род. одн.* мокрица (бл. 1458 *P* 167); *дав. одн.* мокрицю (бл. 1458 *P* 167).

МОКРОУЛ *ч. (1) (особова назва, молд., пор. болг. Мокре):* Пан Триколич дворник пишет моеи панеи Негрити, и моеи дочи НАГши... и братоу ми Драготъ Тѣмъшаноул... и Козма Мокроул, брат Солтанов, и вѣсам моим милим братіямъ и пріателем (Торговище, 1481 *BD* II, 358).

ФОРМИ: *наз. одн.* Мокроул (1481 *BD* II, 358).

*МОКРУЈ *прикм. (1)* мокрий: I też moh by... wziami imieniem zastawy, wsiakieje reczi, kotoryje by byli jemu zastaweny... of tych to reczej żadnoho habania nieczinieczni, wypiawszy odnoje kriwawoje, mokroje chusty swietoje, kotorych żadnym obuczajem ni odin przyjmowati ne majet (Луцьк, 1388 *ZPL* 103—104).

ФОРМИ: *род. одн. ж.* mokroje (1388 *ZPL* 103).

*МОКРЫЦКИЙ *прикм. (1):* а што Мокрыцкии пропаши (и) сеножати, тсе есми казалъ Мокрычанемъ робити (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

ФОРМИ: *наз. мн. ж.* Мокрыцкии (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120).

Пор. *МОКРЕЦЬ.

*МОКРЫЧАНЕ *мн. (8) (назва людей за місцем проживання, пор. Мокрець):* И я есми з людми добрыми порозумель, ижбы тѣе люди господарскии Мокрычане с паномъ Янчинским ото болшей того тяжи не мели (Володимир, 1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

ФОРМИ: *наз. мн.* Мокрычане (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *дав. мн.* Мокрычанемъ (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 120); *знах. мн.* Мокрычаны (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119); *ор. мн.* Мокрычаны (1498 *АрхЮЗР* 8/IV, 119).

*МОЛБА *ж. (1)* прохання, мольба: тѣмь мы видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до на(с) и мо(л)бою жаловалі есмы его особною нашею мл(с)тїю (Васлуй, 1436 *DIR* «А» 469).

ФОРМИ: *ор. одн. зам. знах.* видѣвши его мо(л)бою (1436 *DIR* «А» 469).

Пор. МОЛТИТИ 2.

МОЛВИТИ *дієсл. недок. і док. (10) (цсл. мльвити)* говори-ти, казати, сказати, мовити (що) (4): тогды они... оуздали пану вАтславу со всѣми обѣзды того дворища по своєи доброй воли и за иньъ молвили абы в добромъ покои в(ж)ити тѣхъ вжковъ (!) пану вАтславу (Львів, 1370 *P* 18); Ustyszawsza to wsi zaplakali i molwili: «woleli bychmo, sztab i nas korol sam kazni!» (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); а николи не хочеми быти оу ради смо(л)вы... где бы коли... кроль полского... лихое оу волотство раже-но, а любо молвено (Львів, 1436 *Cost.* II, 698);

(проти кому, чому) заперечувати (*проти чийх вчинків, проти чого*), виступати (проти кого, чого) (5): а коли быхомъ противъ тому мольви(л) то быхомъ мольвили противъ нашей чти (Сучава, 1433—1443 *АРМ*); а воземиши воли имае(т) на на(с) свои пѣназии прави(т) предъ королемъ а мы противъ ем(у) не имаемъ ништо мо(л)ви(т) (Самбір, 1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.);

(перед ким) виступати проти (кого), заперечувати (1): а мои мли отецъ и мы такожде щобихмы не могли молвити передъ нашемъ милымъ королемъ полскимъ... и передъ

оусею полскою радою (Коломия, 1448 *Cost.* II, 305—306).

ФОРМИ: *інф.* молвити 1 (1448 *Cost.* II, 305); *мо(л)ви(т)* 1 (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); *перф.* 3 ос. *мн.* *молвили*, *mołwili* (1370 *P* 18; 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *бжж.-ум. сп.* 1 ос. *мн.* *быхми мо(л)вили* 2 (1459—1460 *ЗНТШ* CLIII, фотокоп.); *быхомь* *мольвили* 1 (1433—1443 *АРМ*); *быхомь...* *мольви(л)* 1 (1433—1443 *АРМ*); 3 ос. *мн.* *mołwily* (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); *предик. нас.* *дєнпркм.* *молвено* (1436 *Cost.* II, 698).

Див. ще **МОВИТИ**.

МОЛДАВА ¹, **МОЛДОВА** *ж.* (46) (*назва річки у Молдавському князівстві*) Молдова: а хотарь емоу е(ст) на могилы що на чоунго(х) о(т) поли прость на молдава (б. м. н., 1400 *DIR«A»* 433); а хотарь тьмь селомь поченши о(т) молдави чере(с) лоугь на оусти перекопа (Сучава, 1427 *DIR«A»* 450); и еще к томоу есми придали къ монастырю посадоу що е(ст) на молдавь съ вьсьмь приходомь що приходитъ с той посады (Сучава, 1439 *Cost.* II, 31); тако(ж) даемь и потвержаемь нашемоу митрополію млыны що соу(т) на мо(л)давь ни(ж) романова тьрга и съ валилами (Сучава, 1458 *DIR«A»* 512); а хотарь монастыроу о(т) вороне(щ) поченши о(т) мо(л)довоу о(т) проти(в) воронеца где падае(т) оу мо(л)дови (Сучава, 1490 *ДГСХМ*); а хотарь той части от село от Мг-льнь, (що) за Молдавою, да ест також... по старому хотароу (Сучава, 1499 *BD* II, 136).

ФОРМИ: *наз. одн.* *мо(л)дова* 1 (1458 *DIR«A»* 512); *зам.* *знах.* *через.* (на) *Молдава* 2 (1400 *DIR«A»* 433; 1473 *BD* I, 184); *род. одн.* *молдавы* 2 (1427 *DIR«A»* 450; 1499 *BD* II, 136); *молдавы* 1 (1408 *Cost.* I, 61); *Молдавъ* 2 (1499 *BD* II, 136); *зам. ор.* за *Молдавъ* 1 (1488 *BD* I, 342); *знах. одн.* *Молдавою*, *Мо(л)давою* 2 (1473 *BD* I, 183; 1490 *ДГСХМ*); *зам. род. о(т)* *Мо(л)довоу* 1 (1490 *ДГСХМ*); *ор. одн.* *Молдавою* (1400 *DIR«A»* 433; 1408 *Cost.* I, 61; 1427 *DIR«A»* 450; 1499 *BD* II, 135, 136); *місц. одн.* *на Молдавъ*, *на мо(л)давъ* 27 (1427 *DIR«A»* 450; 1439 *Cost.* II, 31; 1446 *Cost.* II, 270; 1453 *Cost.* II, 453; 1461 *BD* I, 45; 1470 *DIR«A»* 522; 1473 *BD* I, 183; 1482 *BD* I, 263; 1487 *BD* I, 294; 1493 *BD* II, 31); *зам. знах.* *падае(т) оу мо(л)дови* 1 (1490 *ДГСХМ*).

***МОЛДАВА** ² *ж.* (1) (*Молдавське князівство*) Молдавська земля: азь... ю александръ воевода... знаменито чини(м)... оже... дали и потвердили есми обро(к) нашемоу монастырю о(т) молдавице... доколь дасть намь бь госвати вь молдавь (Сучава, 1453 *Cost.* II, 453).

ФОРМИ: *місц. одн.* *вь молдавъ* (1453 *Cost.* II, 453).

Див. ще **ЗЕМЛЯ** (молдавская земля). ***ЗЕМЯ** (земля молдавская).

***МОЛДАВИСЬКІИ** *див.* **МОЛДАВИЦКІИ**.

МОЛДАВИЦА *ж.* (40) (*назва річки у Молдавському князівстві*) Молдовица (29): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы мыто молдовийское монастырєви блгвѣщенію прч(с)тои бци што на молдовици оурикъ со оусимь доходо(м) на вькы вьчныа (Сучава, 1409 *DIR«A»* 437); мы иліа воевод(а)... чини(м) знаменито... аже... дали есми монастырю нашемоу що е(ст) на молдавици... да даеми на каждыи го(д) по десеть бочокъ вина (Сучава, 1439 *Cost.* II, 31); Тое вьсе вышписанное да ест(ь) от нас оурикъ нсь вьсьмь доходомь с(в)ятому монастырю нашемоу от Молдавица (Сучава, 1473 *ШКН* 165);

(*назва монастыря на річці Молдовиці*) (2): также и г(с)во ми даемь воскъ о(т) оуси крьчма(х) о(т) бани да прислухае(т) к той стои монастырь къ стои цркви о(т) молдавици всА(м) приходо(м) (б. м. н., 1458 *DIR«A»* 513);

(*назва митниці на річці Молдовиці*) (9): А кто иметь повезти сукно, до быстрици, до угорь, у сочавь, оть гривну по три гроши... а у молдавици оть гривну полъвтора гроша (Сучава, 1408 *Cost.* II, 631); А коли са воротит ис Оугорь, оу Молдавици оть каждого терха по вь гроши а оу Бани тиж оть каждого терха по вь гроши (Сучава, 1460 *BD* II, 274).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от* *Молдавица* (1473 *ШКН* 164, 165); *род. одн.* *Молдавица*, *м(л)давица*, *! м(л)давица* 15 (1434 *ДГСММ*; 1447 *Cost.* II, 281; 1451 *Cost.* II, 401; 1453 *Cost.* II, 453—454; 1454 *ПГПММ*; 1456 *Cost.* II, 582; 1458 *DIR«A»* 513; *ПГСММЦ*; 1473 *ШКН* 165, 166 і т. ін.); *молдавице* 3 (1443 *ПГСММ*; 1453 *Cost.* II, 453, 454); *молдавиць* 1 (1449 *Cost.* II, 379); *молдавиць* 1 (1454 *Cost.* II, 508); *знах. одн. зам. род. о(т)* *молдавицоу*, *мо(л)давицоу*, *м(л)дав(и)цу* (1449 *Cost.* II, 379; 1453 *ПГОВ*; 1458 *ПГСММЦ*); *місц. одн. на (оу)* *молдавици* 12 (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; 1439 *Cost.* II, 31; 1443 *ПГСММ*; 1454 *Cost.* II, 508; 1456 *Cost.* II, 789; 1460 *BD* II, 274; 1462 *BD* I, 70); *на молдовици* 1 (1409 *DIR«A»* 437).

МОЛДАВИЦКІИ *прикм.* (3) який стосується митниці на річці Молдовиці (1): мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже... дали есмы мыто молдовийское монастырєви блгвѣщенію прч(с)тои бци што на молдовици (Сучава, 1409 *DIR«A»* 437);

який стосується монастыря на річці Молдовиці (2): Пн-с(ань) оу свАтом монастыри Молдавском (Молдовица, 1462 *BD* I, 70—71); А на то ест великаа марторіа... поп Θεодоръ Бистрицкіи, поп Ясафъ Немецкіи, поп Анастасіе Молдавицкіи (Сучава, 1464 *BD* I, 84).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* *Молдавицкіи* (1464 *BD* I, 84); *місц. одн. ч. оу* *Молдавском* (1462 *BD* I, 71); *знах. одн. с.* *молдовийское* (1409 *DIR«A»* 437).

Пор. **МОЛДАВИЦА**.

МОЛДАВСЬКІИ, **МОЛДАВСЬКИЙ**, **МОЛДАВСКИ**, **МОЛДАВСЬКЫ** *прикм.* (1656) молдавський (583): Влодиславу... кролю полскомоу оусе серд(е)ч(н)е поклонАние о(т) петра воевод(д) молдавского (Сучава, 1388 *SL* 678); мы пань александръ воевода молдавскы и наши слугы, панове вола-скыя, землАны молдавскыя... и оуси бояре молдавскіи чинимы знаемо... владиславу... королю полскомоу... слюбуемы и ислубили есмы (Кам'янець, 1404 *Cost.* II, 625); А на то ест вьра нашего господства вышписанного Иліа воеводы и Стефанъ воеводы... и вьсьхъ боАръ наших молдавскых и великих и малых (Васлуй, 1436 *ВАМ* 33—34); А сет мы Θεоктисть, митрополит молдавскіи, и съ оусими доуховными и пак и свьцкими паны молдавскими... вы-знавами... аже мы слюбоуемь... велебномоу Казимирови, королеви полскомоу (Сучава, 1462 *BD* II, 288—289); И оустала Станка та заплатила оуси тоти вышписаних пиньзи р злати татарских оу роуки Анни... перед нами и перед нашими оусими молдавскими болъри (Сучава, 1480 *BD* I, 244); А на то есть... вьра вьсьхъ боярь наших молдавскыхъ, и великих и малихъ (Ясси, 1500 *BD* II, 173);

молдавская земля (5), земля молдавская (1067) *див.* **ЗЕМЛЯ** 4; *земля молдавская* (1) *див.* ***ЗЕМЯ** 2.

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* *Молдавскіи*, *молдавскіи*, *мо(л)давскіи* 3 (1393 *Cost.* II, 607; 1456 *ПГХМ*; 1462 *BD* II, 288); *молдавскы* 2 (1402 *Cost.* II, 621; 1404 *Cost.* II, 625); *молдавски* 1 (1448 *Cost.* II, 738); *! молдавъ* 1 (1388 *P* 37); *род. одн. ч.* *молдавского*, *молдавского*, *молдавско(г)* 3 (1388 *SL* 678; 1454 *P* 162; 1462 *BD* II, 283); *дав. одн. ч.* *молдавскому* (1411 *P* 77); *знах. одн. ч.* *молдавско(г)* 1 (1436 *Cost.* II, 706); *молдавскыи* 1 (1401 *RIR*); *місц. одн. ч. зам. знах. ж.* *оу* *нашею землю оу молдавско(м)* (1438 *Cost.* II, 7); *наз. одн. ж.* *молдавскаа*, *молдавская* 6 (1435 *Cost.* II, 689; 1436 *Cost.* II, 706; 1448 *Cost.* II, 738; 1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* II, 276; 1485 *BD* II, 371); *мо(л)давска* 1 (1453 *Cost.* II, 766); *род. одн. ж.* *молдавской*, *молдавской*, *молдавской*, *молдавской*, *молдавской*, *молдавскої*, *молдавскої*, *мо(л)давской*, *мо(л)да(в)ской* 754 (1393 *Cost.* I, 13; 1400 *DIR«A»* 433; 1415 *Cost.* I, 121; 1428 *Cost.* I, 233; 1439 *Cost.* II, 31; 1451 *Cost.* II, 401; 1462 *BD* II, 283; 1475 *BD* I, 199; 1487 *BD* I, 292; 1500 *Cost.* S. 231 і т. ін.); *молидавско* 1 (1415 *Cost.* I, 116); *молдав(с)кое*, *молдавское*, *молдавское*, *молдавское* 6 (1395 *Cost.* II,

ФОРМИ: *інф.* молити (1322 *АрхЮЗР* I/VI, 3); *теп.* 3 ос. одн. *молитъ* (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); 1 ос. *мн.* *молимо* (1480—1484 *BD* II, 370); *баж.-ум. сп.* 3 ос. *одн. ч. бы...* *молиль* (1440 *АрхЮЗР* I/VI, 5); *нак. сп.* 3 ос. *мн.* *да молѣт(т)* (1471 *DIR«А»* 327).

*Див. ще *ПОМОЛИТИ СЯ.*

*МОЛНИЦА *ж.* (2) (*назва села на Буковині*) Молнница: а на то вбра... мика о(т) молннцы (б. м. н., 1400 *DIR«А»* 433).

ФОРМИ: *род. одн.* молннцы (1400 *DIR«А»* 433; *Cost.* I, 37).

МОЛОАТЕЦЬ, МОЛОВАТЕЦЬ *ч.* (4) (*назва потоку в Молдавському князівстві*): а хотарь томоу монастиреви поченши на долоу где упадаеть моул(о)ватець оу вышневецъ, та горь вышневецемъ (до в)ерха и поланы (Сучава, 1429 *Cost.* I, 248); а хотарь... е(ст)... телицею долоу до оустію молоатець (Сучава, 1446 *ПГСМР*); А хотарь тои пачи: поченши из долоу где оупад(а)еть Моловатець оу Вышннвечъ, та гори Вишннвцем до верха (Сучава, 1470 *BD* I, 148).

ФОРМИ: *наз. одн.* Моловатець 1 (1470 *BD* I, 148); моул(о)ватець 1 (1429 *Cost.* I, 248); *зам. род.* до оустію молоатець 1 (1446 *ПГСМР*); *род. одн.* *молватцу* (1470 *DIR«А»* 522).

МОЛОВАТИ *мн.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): а хотары тьмъ селомъ... на терновскоу польноу, отъ киприяновы польны, моловати емоу на быковци, отъ малого лоужка и къ поросъчой (Сучава, 1420 *Cost.* I, 135).

ФОРМИ: *наз.* *моловати* (1420 *Cost.* I, 135).

*МОЛОДЕЧНО *с.* (1) (*назва міста у Віленському воеводстві*) Молодечно: а дана грамо(т) в молодечнъ в середу декабра сі днь (Молодечно, 1388 *P* 44).

ФОРМИ: *місц. одн.* в молодечнъ (1388 *P* 44).

*МОЛОДОСТЬ *ж.* (3) (*малолітство*) молодість (2): Есть въ обычаи землі нашон колі и мтръ умре тогды дети бьроутъ половиноу о(т) она оусего именія а прігожаеться такымъ дьтмъ оу моло(до)стї частокро(т) свою дь(л)ніцію нстратїть (XV ст. *BC* 28);

изостати оу молодостї (1) *див.* *ЗОСТАТИ*.

ФОРМИ: *род. одн.* *молодости* (XV ст. *BC* 21 зв.); *місц. одн.* оу молодостї, *моло(до)стї* (XV ст. *BC* 28; *СЯ* 40 зв.).

*МОЛОДЫЙ *прикм.* (14) 1. (*у сполуч. з особливою назвою*)

син (1): мы великий кнзъ швитрикаило олкердови(ч) чыни(м) знамеинито... порадившеса есмо с нашими кнзми и паны... верноули есмо слоузъ нашемоу хомькови молодому на има сенкови его очыноу смордовъ (Луцьк, 1451 *ДГШХ*).

2. малолітній (1): коли(ж) детї молоды ни(ж) двоуна(д)цетї ле(т) изостаноутъ по мтри алюбю бе(з) оца на(м) (1) сА кривда какаА кри(в)да оучини(т) прїдоутъ в розоумъ и в лета своя могоутъса правова(т) о сво(и) кри(в)ды (XV ст. *BC* 26 зв.).

3. нижчий рангом, молодший (4): мы иліа воевода, господарь земли молдавской, ис нашими дьтми и с нашею братиею и с нашею радою, старою и молодою, знаемо чинимъ... аже мы... владиславоу, кролеви польскомоу... и слюбоуемъ и слюбили есми (Сучава, 1435 *Cost.* II, 686—687); мы Стефанъ воевода... визнавамы и оуздвламы... аже мы и слюбоуемъ и слюбили есмы, сь оусими нашими паны, и старыми и молодыми... Казимировъ... королевъ полскомоу (Сучава, 1468 *BD* II, 301);

(б о я р и ъ) м о л о д ы и (8) *див.* *БОЯРИНЪ*.

ФОРМИ: *дав. одн. ч.* *молодому* (1451 *ДГШХ*); *наз. одн. ж.* *молодаи* (1435 *Cost.* II, 687); *ор. одн. ж.* *молодоу* (1435 *Cost.* II, 686; 1462 *BD* II, 289); *наз. мн. молодыи* 1 (XV ст. *BC* 26 зв.); *наз. мн. ч.* *молодин* 1 (1435 *Cost.* II, 689); *ор. мн. молодыи* 3 (1463 *BD* I, 73; 1464 *DIR«А»* 517; 1467 *BD* I,

122); *молодыи* 3 (1464 *BD* I, 83; 1468 *BD* II, 301; 1470 *BD* I, 147); *молодыи, molodymy* 2 (1465 *GL* 176; 1469 *BD* I, 138).

*МОЛЧАНІЄ *с.* (6) позбавлення кого права оскаржувати судовий вирок, заборона домагатися чого судовим шляхом (1): Юрей пыталъ фра(н)щика ка(к) бы давио емоу позычиль фра(н)щи(к) о(т)поведа(л) емоу боле нижлы четьри лъта мы фра(н)щикови мо(л)чаніе на веку колі сА оу четьри лета не оупоміна(л) то страти(л) (XV ст. *BC* 22);

◇ молчаніе творити (кому) (1) позбавляти кого права оскаржувати судовий вирок, забороняти домагатися чого судовим шляхом: коли бы до(л)жникъ реклъ тоє именіе што ты дръжишь е(ст) мнѣ бли(ж)шее бо тотъ што тобѣ прода(л) а мнѣ бы(л) до(л)жень первіе ни(ж)ли ты коупиль а колижъ такыи боудь(т) колі... молчалъ три лъта п три м(с)ци тогды емоу мо(л)чаны (1) твори(м) на веку въчпын (XV ст. *BC* 35); м о л ч а н і е ч и н и т и (1), м о л ч а н і е о у ч и н и т и (кому) (1) позбавляти кого права оскаржувати судовий вирок, забороняти домагатися чого судовим шляхом: а мы то емоу осужде(м) а панАмъ Адвизъ и алжбѣте вечное молчаніе чинимы (Медика, 1404 *P* 70); фалко жалова(л) о деди(ч)ство на индриха Индри(х) сА заложилъ давнымъ записамъ (!) и досве(т)чиль сж(д)я его оправиль а Фал(л)кови молчаніе оучиниль (XV ст. *BC* 23); и мати м о л ч а н і е (1) *див.* *ИМАТИ* 2; класти молчаніе (1) *див.* *КЛІАСТИ.

ФОРМИ: *знах. одн.* мо(л)чаніе, молчаніе 3 (XV ст. *BC* 22, 22 зв., 23); молчаніе 2 (1404 *P* 70; 1421 *P* 94); ! мо(л)чаны 1 (XV ст. *BC* 35).

Пор. *МОЛЧАТИ.

! МО(Л)ЧАНЫ *див.* *МОЛЧАНІЄ.

*МОЛЧАТИ *дієсл. недок.* (4) (о чім і без додатка) не заперекувати (проти чого, без додатка) (3): а мы имие(м) о то(м) мо(л)чати (б. м. н., 1421 *Cost.* I, 142);

не домагатися судовим шляхом (чого) (1): коли(ж) ты(и) три лъта и трї м(с)ца мо(л)ча(л) тогды имее(т) веку въчпын молча(т) (XV ст. *BC* 34 зв.—35).

ФОРМИ: *інф.* мо(л)чати 1 (1421 *Cost.* I, 142); *молъча(т)* 1 (XV ст. *BC* 35); *перф.* 3 ос. *одн. ч.* *молчалъ, мо(л)ча(л)* (XV ст. *BC* 35).

*МОЛЧАНІЄ *див.* *МОЛЧАНІЄ.

*МОЛЪВИТИ *див.* *МОЛВИТИ*.

*МОЛЪДАВСКИЙ *див.* *МОЛДАВСЬКІЙ*.

*МОЛЪДАВЪСКИЙ *див.* *МОЛДАВСЬКІЙ*.

*МОЛЪДАВЪСКИЙ *див.* *МОЛДАВСЬКІЙ*.

*МОЛЪЧАНІЄ *див.* *МОЛЧАНІЄ.

*МОЛЪЧАТИ *див.* *МОЛЧАТИ.

*МОЛЪДАВСЬКЫЙ *див.* *МОЛДАВСЬКІЙ*.

*МОЛЪДАВЪСКИЙ *див.* *МОЛДАВСЬКІЙ*.

*МОЛЪДАВЪСКИЙ *див.* *МОЛДАВСЬКІЙ*.

*МОМОТЛИВЫЙ *ч.* (2) (*особова назва*): продали есмо мыто лоуцькое... ша(х)ноу пегоховичоу а сенькоу момо(т)ливомоу на три годы (Краків, 1487 *АМЛ*).

ФОРМИ: *дав. одн.* момо(т)ливомоу (1487 *АМЛ*).

МОМОУ *ч., невідм.* (1) (*назва лісу у Молдавському князівстві*): а по его сьмрти где е(ст) его до(м) на невиръ половина того села оу ли(с) момоу (Сучава, 1432 *Cost.* I, 343).

МОНАСТІР *див.* *МОНАСТІРЬ*.

*МОНАСТІРСКИЙ *див.* *МОНАСТІРСЬКІЙ*.

МОНАСТІРСЬКІЙ *прикм.* (53) (*цсл. монастирський*) 1. (*що належить монастиреві*) монастирський (37): што бы въ тьхъ паськахъ десАтина не брана о(т) монастирскы(х) пчель (Бистриця, 1431 *Cost.* I, 325); а тако(ж) тоти люди ис та(х) монастирскы(х) сель да не имает(т) никто о(т) наши(х) пано(в) и оурАдники(в) соудити и(х), ни оу че(м), ни оу которо(м) дьль (Ясси, 1449 *Cost.* II, 391); А хотарь тимъ млиномъ монастирскимъ от Серетскаго тръга да ест коуда имъ хотарил пан Ивашко, комис наш (Сучава, 1473

BD I, 181); мы Стефан воевода... знаменито чинимь... оже прїдоша... попь Григорїе, ігоумень и архимандрить Бистричъскаго монастира ... и избѣнили съ господство мы правоу монастирскоу отню от праваго монастирскаго оурика (Ясеп, 1500 BD II, 173);

люди монастирские (2), монастирские люди (4) *див.* ЛЮДИ 2.

2. (який стосується монастиря, має відношення до монастиря) монастирський (10): комоу име(т) съ видѣти, аже имаеть кривда о(т) ты(х) людей ис тА(х) села(х), а о(н) да и(х) ищче(т) прА(д) ігоумено(м) о(т) нѣмца и прА(д) оурАдники монастирський, а иного соудѣ да не имають (Давидове Село, 1446 Cost. II, 251); мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есми монастирю нашемоу... да осадит(т) село, оу монастирскы(х) хотарь, около монастирю, где име(т) любити (Сучава, 1453 Cost. II, 461); а тоти... десѣтници... що би не имали жа(д)ного дила до хотарь монасти(р)ского (Сучава, 1463 Cost. S. 45); и даем и дали есми сес наш листъ на то: варе кого он пошлет от слоуг монастирских ... с потрѣбами монастирскими до Келїи... а мито да не имают платити (Путна, 1471 BD I, 158—159).

ФОРМИ: *наз. одн. ч.* монастирскїи (1463 Cost. S. 45); *род. одн. ч., с.* монасти(р)ского 1 (1463 Cost. S. 45); монастирского 1 (1471 BD I, 159); монастирскаго 1 (1500 BD II, 173); *близь винограда монастирская* 1 (1476 BD I, 215); *дав. одн. ч., с.* монастирскомоу, монастир(с)кому 2 (1454 ПГПММ; 1458 ПГСММЦ); монастирском(у) 1 (1456 DIR«А» 511); *знах. одн. ч.* монасти(р)скїи 1 (1488 ДГСММ); монастирскыи 1 (1457 BD I, 4); монастирскы 1 (1456 Cost. II, 582); *наз. одн. ч.* монастирское (1459 DIR«А» 514; 1463 Cost. S. 45; 1482 BD I, 264); *род. одн. ж.* монастирской (1455 Cost. II, 559); *знах. одн. ж.* монастирскоую 1 (1500 BD II, 173); монастирскою 2 (1470 BD I, 158; 1482 BD I, 263); *наз. мн. ч.* монастирска (1446 Cost. II, 253, 263); *род. мн. монастирских, монастирски(х)* 7 (1471 BD I, 159; 1472 DIR«А» 530; 1490 BD I, 120); монастирски(х) 2 (1463 Cost. S. 45); монастирских, монастирскы(х), монастирскыи(х) 3 (1431 Cost. I, 325; 1449 Cost. II, 391; 1457 BD I, 4); монастирскы(х) 1 (1453 Cost. II, 461); *зам. знах. одн. оу* ве(с) хотарь монастирскы(х) 1 (1456 Cost. II, 582); *дав. мн. монастирскимъ, монастирски(м), монастирскимъ* 3 (1447 Cost. II, 288; 1448 DIR«А» 491; 1473 BD I, 181); *зам. род. мн. о(т) монастирски(м)...* се(л) 1 (1490 DC 148); *знах. мн. монастирски(х)* 3 (1459 DIR«А» 514; 1467 Mih. Doc. 125); монастирскїе 1 (1500 АСД II № 3); *знах. мн. ч.* монастирски 2 (1470 DIR«А» 522, 523); монастирскыи 1 (1454 Cost. II, 517); монастирскыи 1 (1446 Cost. II, 251); *знах. мн. ч.* монастирска (1470 DIR«А» 522); *ор. мн. монастирскими* 1 (1471 BD I, 159); монастирскыи 1 (1435—1436 Cost. I, 495); *місц. мн. оу монастирских, монастирски(х)* 3 (1467 Mih. Doc. 125; 1472 DIR«А» 530); монастирскы(х) 1 (1449 Cost. II, 391).

*МОНАСТІРСЬКИЙ *див.* МОНАСТІРСКІИ.

МОНАСТІРЬ, МОНАСТІРЬ, МОНАСТІРЬ, МОНАСТІР, МОНАСТІРЬ *ч.* (508) (*цсл.* монастирь, монастирь, *гр.* μοναστήριον) (релїгїйна община монахів або монахинь) монастир (424): и зходечи зъ того свѣта, князь Иванъ небошникъ, мужъ мой, говорилъ намъ и казалъ записати по души своей къ монастирю Светому Спасу въ Кобрыни — село Корчичи (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); а тя села дадоше прѣ(д) намн и на наше вѣданїе ис полемъ и съ льсомъ и съ водою и съ всѣмъ прижитко(м) да боудоутъ монастироу (Сїгет, 1404 ГМ); Се язъ князь олександро володимировичъ и своєю кнАгїнею московскою и своими дѣтми

далъ есмь десѣтину с(с)тъ (!) бци оу лаврошевь монастирь ис турѣа оу вѣки (Лаврашѣв, 1429 P 113); и також ты(х) люди и никто да не смѣеть соудити николи, але да и(х) соудѣть оурѣдники о(т) того монастирь, а иного соудюу да не имають николи на вѣки (Сучава, 1444 Cost. II, 208);

я ларио(н) ігоуме(н) пересопнички(и) вызнаваю си(м) мои(м) листо(м)... што(ж) оѣ(с)дрь (!) коро(л) его мл(с)тъ пожалова(л) менѣ б҃гомо(л)ца свое(г) ты(м) монастире(м) стое прѣ(с)тое оу пересопници, и ты(м) нме(н)емъ, которое(ж) придано, к цркви бо(жи)еи, стомоу монастирю, на имА чемери(н) (Луцьк, 1467 СД № 13); маеть настоятель того монастиря Светое Пречыстое въ Пустынць... тую землю... какъ здавна было, по тому, завѣдати, а за насъ Бога просыты (Мстиславль, 1500 АСД II, № 4);

земельний надїл та господарскїи угїдда, що належали общинї монахів або монахинь (54): грань... зъ леса Лютыщею... въ стависче бобровое... черезъ пусчунашу и ловисча... за монастирь Дубинский (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); пани хонька васковая дадьковича жена... продала есть тотъ мунастирь за к гривеивъ серебра вѣсного именовъ иванови губцѣ протодьяконови стго ивана... а иванъ губька...

купилъ есть тотъ мунастирь, именовъ калениковъ цркъвъ стов бци оуспѣнне причистоъ изъ блг(с)вльнѣемъ пискупа ларивона... а тому мунастиреви не о(т)лучАтисА о(г) стго ивана оу вѣки (Перемисьль, 1378 P 25—26); а хотя(р) томоу монастиреви о(т) стримтоуры хотаромъ горь до верха (Сучава, 1423 Cost. I, 233); а въ гай даль есми ему у пуль гаю за монастиремъ Помостича, потреб ему бчола водити (Луцьк, 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10); а братаничу их Томи и сестри его Анни а они съ достали села оу их част половина от Гьлешечи и третѣА част от Пьнчечи и половина от монастирь и съ половина польни (Сучава, 1490 BD I, 403); Дали есмо монастирь Пречистое Богоматери на Пересопничи кнегини Михайловой Василевича Чорторыской кнегини Марїи, а увязати ее въ тотъ монастирь вельжи есмо дворенину нашему Федку Гулневу (Краків, 1499 АЛМ вып. 2, 36);

(місце, де розташована церква та житлові будівлі монахів) монастир (5): а па kriposth szemu listhu nasemu nasu peczath priwisilijesmo w naszym sely w Hlynienich za łwowom cztyry myły protyw manastirije Unyeowa (Глиняни, 1395 GL 166); Пис(а) оу свАтомоу монастирю Поутенскомоу... іермонах тах(а) Паисїе (Путна, 1476 BD I, 212);

монастирь калениковъ (1) (*назва монастиря у Перемисьльській землі*): а про то та пани хонька... оузда еста есть тотъ мунастирь калениковъ иванови губцѣ... со всѣмъ объздомъ и со всѣми границАми и землею и сѣножатъми и зъ гаими... и со всѣми оужитки (Перемисьль, 1378 P 26); монастирь красносельскїи (1) (*назва Спаського Красносельского монастиря під Луцьком у Волинській землі*): Се азъ па(н) олиза(р) кирдѣви(ч) марша(л)ко воли(н)ско(н) земль... записувае(м)... село... доросы(н)... намасты(р) (!) кра(с)носе(л)скїи(и) по(д) лоуцко(м) (б. м. н., 1483 ВОРСР 177—178); монастирь николскїи поустынскїи (1) (*назва монастиря святого Миколи Пустиньского у Києві*): а то(т) де манасты(р) пече(р)скїи з приделами своими мн(с)тыре(м) николскїи(м) поусты(н)скїи(м) в кїевъ и з ынщи(ми) трема монастири... и то(т) мн(с)тырь пече(р)скїи былъ звеко(в)... самъ в себѣ ставропигїя (б. м. н., 1481 ГПМ); Печерскїи монастирь (7), монастирь Печерскїи (8) (*назва Києво-Печерского монастиря*): а при томъ были старци Печерского монастиря Дублянски Іона Авраамъ ключникъ (Київ, 1398 ДГПМ); а пи(с)на въ кїевъ въ обитѣли црствїи въ печерско(м) монастири прѣстыА бца и при(д)бны(х) (!) оць антонїа и Тео(д)сїа (Київ, 1446 P 155); а в то(т) манасты(р) пече(р)скїи нивче(м) не встоупатися Митрополито(м) кїевски(м) а не Крилико(м) (!) Собенскимъ никаки(м) дѣломъ вечно (б. м. н., 1481 ГПМ); Гноу и оцоу

нашому Оиларетоу архимандритоу печерскому еже о хъ из братнею старци пе(ч)рска(г) монастыра (б. м. н., 1498 ЧИАФ); монастырь Поустыньский (1), поустыньский монастырь (2) (назва монастыря святого Миколи Пустинського у Києві): Се А кнзь долгодать долгодатовн(ч)... даю... стму николе поустыньскому ионину монастырю тоую зе(м)лю на има то(л)стольсьско(г) конона (Київ, 1427 P 108); Я, Андрей Александрович, намьстникъ лидскій, державца Кіевскій на тот часъ што гдръ нашъ король его млсть даль игумену и старцом стого великого Николы мнстря Пустыньского двъ нивки городское земли... и я подлугъ листу гдрского обедвъ тые нивки отехалъ к цркви Бжіей к стому Николе (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); Я боулга(к) лисичи(н) сы(н) а михаило во(л)чкови(ч) чини(м) знаменито... што(ж) небожчикъ оць мой... записа(л) бы(л) стому николе поусты(н)скому монастырю половиною селища ивони(н)цо(в) (б. м. н., 1499 ПИ № 3); монастырь Сергиевъ (1) (назва Троице-Сергієвського монастыря у Московському князівстві): мы кнгины (!) олекса(н)доваА (!) наста(с)я кие(в)скаА... придали есмо оу до(м) стья тр(о)ци к монастырю Сергієвою двъ волости наших (Київ, 1459 P 174); врьзаревъ монастырь (2) див. *ВРЪЗАРЕВЪ; Ацковъ монастырь (1) див. *ЯЦКОВЪ.

ФОРМИ: наз. одн. монастырь, монастыр 5 (1428 Cost. I, 233; 1429 Cost. I, 269; 1454 Cost. II, 513; 1491 BD I, 464; 1500 BD II, 173); монастырь 2 (1411 Mih. Alb.; 1499 BD II, 156); манасты(р), мана(с)ты(р) 2 (1481 ГПМ; XV ст. ВОРСР 179); мн(с)ты(р) 1 (1481 ГПМ); зам. род. ис того монастырь 1 (1444 Cost. II, 208); монастырь 3 (1458 Mih. Doc. 121; 1490 BD I, 403); зам. місц. въ том монастырь 1 (1470 BD I, 155); оу монастырь 1 (1448 ДГПР); в монастырь 1 (1476 BD I, 216); род. одн. монастыра 10 (1490 BD I, 419, 420, 436; ДГСХМ; 1491 BD I, 453; 1499 BD II, 162; 1500 BD II, 173); монастыра 3 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; XV ст. АрхЮЗР 8/IV, 29; 1500 АСД II, № 4); монастыра 1 (1398 ДГПМ); монастыра 1 (1404 P 68); монастыра 1 (1498 ЧИАФ); мнстря 1 (1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); мн(с)тыра 2 (1481 ГПМ); монастырь, монастыра 29 (1411 Mih. Alb.; 1429 Cost. I, 248; 1443 Cost. II, 185; 1458 Mih. Doc. 121; 1470 BD I, 141; 1472 ДГСВМ; 1475 BD I, 200; 1481 KI; 1487 BD I, 312; 1491 BD I, 449 і т. ін.); монастырь 3 (1463 Cost. S. 45; 1471 BD I, 159; 1481 UKP); ! мостирь 1 (1446 DIR«А» 485); монастырь 4 (1420 Cost. I, 135; 1429 DIR«А» 455; 1448 ДГПР); manastirie 1 (1395 GL 166); манасты(р) 1 (XV ст. ВОРСР 179); монастыр 1 (1491 BD I, 473); монастырю 1 (1453 Cost. II, 461); зам. дав. есми дали монастыра от Поутнои въ залоушіе предков наших 1 (1490 BD I, 421); дав. одн. монастырю 153 (1415 Cost. I, 116; 1429 DIR«А» 455; 1437 Mih. 203; 1446 Cost. II, 251; 1453 DIR«А» 503; 1456 ГПХМ; 1466 BD I, 106; 1470 BD I, 153; 1482 BD I, 263; 1499 BD II, 147 і т. ін.); монастырю 41 (1422 DIR fig. № 35; 1438 DBAc 28; 1439 Cost. II, 31; 1448 ДГПР; 1452 DIR«А» 500; 1454 Cost. II, 501; 1455 Cost. II, 531, 561; 1456 DIR«А» 511; 1458 BD I, 6 і т. ін.); монастырю 21 (1415 P 87; 1427 P 108; 1439 Cost. II, 31; 1444 DIR«А» 481; 1459 P 174; 1467 СП № 13; 1486 АрхЮЗР 1, 295; 1490 Пам; 1499 ПИ і т. ін.); монастырю 13 (1404 ГМ; 1441 DIR«А» 477; № 3 1444 DIR«А» 481; 1453 ПГОВ; 1456 Cost. II, 582; 1460 Cost. S. 41; 1463 Cost. S. 45; 1478 BD I, 219 і т. ін.); ! монастырю 1 (1443 Cost. II, 128); монастыроу 70 (1415 Cost. I, 116; 1427 DIR«А» 450; 1431 Cost. I, 325; 1454 Cost. II, 508; 1466 BD I, 105; 1475 BD I, 203; 1487 BD I, 310; 1490 BD I, 419; 1497 BD II, 100; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); монастыроу 2 (1398 ДГПМ; 1400 Mih. 208); монастыроу 3 (1404 ГМ; 1448 DIR № 10 b); монастыру 6 (1401 АкВАК III, 2; 1446 AS III, 5); мн(с)тырю 1 (1481 ГПМ);

монастиреви 24 (1409 DIR«А» 437; 1411 DIR«А» 439; 1428 Cost. I, 233; 1431 Cost. I, 325; 1447 Cost. II, 289; 1460 DIR«А» 515; 1462 Cost. D. 12; 1470 BD I, 147; 1487 BD I, 312; 1490 BD I, 421 і т. ін.); монастыреви 4 (1409 Cost. I, 71; 1422 DIR fig. № 35; 1427 DIR«А» 450; 1458 BD I, 6); манастиреви 2 (1439 Cost. II, 46); мунастиреви 2 (1378 P 26); монаст... 1 (1446 ПГСПМР); монастырю 1 (1453 Cost. II, 453); ! намасты(р) 1 (1483 ВОРСР 178); знах. одн. монастырь, монастыр, манасты(р) 38 (1424 Cost. II, 956; 1434 Cost. I, 391; 1443 ДГСПМН; 1447 Cost. II, 288; 1456 ГПХМ; 1466 BD I, 105; 1469 BD I, 134; 1475 BD I, 200; 1490 BD I, 419; 1497 BD II, 100 і т. ін.); монастырь 1 (1499 АЛМ вип. 2, 36); монастырь 11 (1470 BD I, 150; 1472 BD I, 170; 1473 ШКН 164; 1475 Cost. D. 3; 1487 BD I, 312; 1488 ДГСПМ; 1489 BD I, 377; 1490 BD I, 403; 1491 BD I, 467; 1499 BD II, 162 і т. ін.); монастырь, монастыр, монасты(р) 9 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 2; 1453 DIR«А» 503; 1458 BD I, 6; 1459 BD I, 34; 1499 АЛМ вип. 2, 36; XV ст. ВОРСР 179; 1500 Cost. S. 230); монастырь, манасты(р) 3 (1446 AS III, 5; 1481 ГПМ); монастырь 1 (1429 P 113); мн(с)ты(р) 1 (1481 ГПМ); монастырь 1 (1462 Cost. D. 10); мунастырь 2 (1378 P 13, 26); мунастырь 1 (1378 P 26); монастырь 1 (1475 BD I, 200); монастыра 1 (1490 BD I, 421); ор. одн. монастыремъ, монастыре(м) 3 (1394 P 54; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 10; 1467 СП № 13); монастыремъ 1 (1456 Mih. 213); манастиромъ 1 (1470 DIR«А» 522); монастыремъ, монастырем 2 (1424 P 99; 1473 BD I, 183); мн(с)тыре(м) 2 (1481 ГПМ); місц. одн. оу (на) монастыри 4 (1471 BD I, 159; 1476 BD I, 217; 1487 ААР; 1499 BD II, 148); оу (въ) монастыри 2 (1446 P 155; 1462 BD I, 71); на монастыри 2 (1440 P 142; 1499 ПИ № 3); у монастырь 2 (1398 ДГПМ; 1401 АкВАК III, 2); оу монастырь 1 (1457 BD I, 5); оу монастырю 1 (1476 BD I, 212); оу монастыр 1 (1470 BD I, 148); оу монастырю 1 (1476 BD I, 216); наз. мн. монастыреве (1462 Cost. D. 11); род. мн. монастыреи (1464 BD I, 83); знах. мн. монастыри (1491 BD I, 473); ор. мн. монастыри (1481 ГПМ).

Див. ще МОНАСТІРЬ.

*МОНАСТІРЬСКИЙ див. МОНАСТІРСКІИ.

*МОНАСТІРЬСКЫИ див. МОНАСТІРСКІИ.

МОНАСТІРЬ див. МОНАСТІРЬ.

*МОНАСТІРЬСКИЙ див. МОНАСТІРСКІИ.

МОНАСТІРЬ, МАНАСТІРЯ ж. (39) (релігійна община монахів або монахинь) монастыр (19): мы илїа воевода... чини(м) знаменито... аже... дали есми нашему монастыри стому възне(с)нїю о(т) немца едно село ... на има севковци (Сучава, 1438 DIR«А» 472); мы александръ воевода... чини(м) знаменито... оже... дали есми монастыри нашему о(т) нѣмца... нашоу землю що е(ст) подли немца (Ясси, 1455 Cost. II, 525); И оу том також прїдоша прад нами и прад нашнми бояре... кир поп Пансіе і архимандритъ и съ вьсьми братїами от Поутенской монастыри... и продали свою правоую отнню (Гирлов, 1499 BD II, 153);

земельний надїл та господарські угіддя, що належали общинї монахів або монахинь (9): а хотарь... о(т) монастырь проперекъ на трънавкоу (Сучава, 1429 Cost. I, 248); ть(м) мы... дали и потвердили есми емоу... правое его о(т)нню и выкоупленїе, село на имь бозїанїи на верхъ альбнею и съ монастырею и съ обама поточки, штоже емоу продалн тое село и монастырь племенни его (Сучава, 1446 Cost. II, 247); а хотарь томоу село и той монастыри да ест по старимъ своимъ хотари, коуд(а) из вька оживали (Сучава, 1460 Cost. S. 41); мы Стефан воевода... чиним знаменито (в ориг. знаменито.— Прим. вид.)... оже прїдоша прад нами... слоуга наш Татоул от Бръзотъ... и продал от своего оурика и от своего хотара едно мьсто от поустини на Бръзотъ, на имь где монастырь была (Дольный Торг, 1470 BD I, 113); А хотар... прости черес селище под старом монастыри... на копаноу могилоу (Гирлов, 1499 BD II, 148);

(місце, де розташована церква та житлові будівлі монахів) монастир (11): пи(с) тало(р) оу монастиря о(т) польны (Поляна, 1448 *Cost.* II, 366); блгочтивьи г(с)п(д)рь въсеи земли мо(л)дав(с)кои ю стефанъ воевода... създа и сътвори тоурнь съ и моур около монастирь (Путна, 1481 *KI*); пса(н) оу стго великого чо(до)творца николаы в монастыри оу поу-сты(н)ше (Пустинька, 1499 *ПИ* № 3).

ФОРМИ: наз. одн. монастирь 1 (1466 *BD* I, 113); зам. місц. пи(с) тало(р) оу монастиря о(т) польны 1 (1448 *Cost.* II, 366); род. одн. монастири 3 (1490 *BD* I, 420; 1499 *BD* II, 153, 156); монастирѧ, монастирь, монас(ти)рь 5 (1429 *Cost.* I, 248; 1470 *BD* I, 148, 153; 1490 *BD* I, 420; 1499 *BD* II, 154); от монасти(р) 1 (1458 *Mih. Doc.* 121, 123); монастирь 1 (1481 *KI*); род. молд. монастирен 1 (1463 *Cost.* S. 45); монастирей 1 (1463 *Cost.* S. 45); дав. одн. монастиры 1 (1460 *Cost.* S. 41); ! монастирь 1 (1458 *DIR* «А» 513); монастыри 2 (1455 *Cost.* II, 525); монастири 5 (1453 *Cost.* II, 445; 1491 *BD* I, 464; 1499 *BD* II, 148, 154); монастыри 1 (1438 *DIR* «А» 472); монастир 1 (1458 *Mih. Doc.* 122); монасти(р) 1 (1458 *Mih. Doc.* 123); ор. одн. монастирею 1 (1460 *Cost.* S. 41); монастирею 1 (1446 *Cost.* II, 247); місц. одн. оу (въ) монастири 4 (1471 *BD* I, 159; 1476 *BD* I, 217; 1487 *AAR*; 1499 *BD* II, 148); в монастыри 1 (1499 *ПИ* № 3); оу монастирь 1 (1457 *BD* I, 5); оу монастырь 2 (1448 *ДГПР*; 1470 *BD* I, 148); ! въ монастирь 1 (1476 *BD* I, 216) оу монасти(р) 1 (1448 *DIR* «А» 491); род. мн. монастирь, монастир (1470 *BD* I, 150, 152).

Див. ще МОНАСТІРЬ.

*МОНАСТІРЬСЬКІЙ див. МОНАСТІРСЬКІЙ.

*МОНАСТІРСЬКІЙ див. МОНАСТІРСЬКІЙ.

*МОНАСТІРСЬКІЙ див. МОНАСТІРСЬКІЙ.

МОНАСТІРЬ див. МОНАСТІРЬ.

*МОНАСТІРЬ див. МОНАСТІРЬ.

*МОНАСТІРЯ див. МОНАСТІРЬ.

*МОНАХ ч. (1) (гр. μοναχός) монах: <и>с(пис)ах <м>онах Иларионъ (Молдовия, 1462 *BD* I, 71).

ФОРМИ: наз. одн. <м>онах (1462 *BD* I, 71).

Див. ще *МНИХЪ.

*МОНЕТА ж. (17) (стп. moneta, лат. moneta) гроші, які мають обіг у державі, грошовий знак (3): коли(ж) оди(н) г(с)дръ вси(х) естъ тогды од(н)а манита (!) маеть быти з ра(до)ю пановъ наши(х) которая(т) (!) имееъ быти въчно и добра и годачая а была любапримна вси(м) люде(м) (XV ст. *BC* 34 зв.);

монета чешская (2), чешская монета (10) (монета чешской чеканки) чешская монета: Я Гринко Болотанъ визнаваю... штожь продалъ есми имъне свое набытое Всекрево пану Федку Юнковичу... за полтора ста копы маниты (!) чешское (Володимир, 1440—1492 *АкЮЗР* II, 105); А се я Некраш Колчевич из братьею своею... продали... двое (читаетъ две.— *Прим. вид.*) селища на имѧ Дубища вечно за шестьдесят копъ грошей чешское монеты (Кременецъ, 1497 *AS* I, 112); краковская монѧта (!) див. КРАКОВСКИЙ; литовская монѧта (!) див. ЛИТОВСКИЙ.

ФОРМИ: наз. одн. ! манита (XV ст. *BC* 34 зв.); род. одн. монѧты 5 (1424 *P* 102; п. 1450 *ПИ* № 9; 1454 *AS* III, 10; 1491 *AS* I, 97); монѧты 6 (1470 *AS* I, 65; 1472 *АрхЮЗР* 8/III, 3; 1475 *AS* I, 72; 1485—1500 *AS* I, 120; 2-а пол. XV ст. *СПС*; 1497 *AS* I, 112); манѧты 2 (1475 *AS* III, 14; 1488 *AS* I, 88); ! маниты 1 (1440—1492 *АкЮЗР* II, 105); місц. одн. о монѧте (XV ст. *BC* 8 зв., 34).

МОНИВИД див. МОНИВИДЬ.

МОНИВИДОВИЧЬ ч. (2) (особова назва): а при томъ были сведоки... князь олександръ иванови(ч) носъ панъ ивашко монивидовичъ (Київ, 1433 *P* 119); А при томъ были сведоки князи и паны рада наша... ганъ ивашко монивидовичъ панъ юрша (Луцьк, 1434 *P* 128).

ФОРМИ: наз. одн. монивидовичъ (1433 *P* 119; 1434 *P* 128).

МОНИВИДЬ, МОНИВИД ч. (6) (особова назва, лит.

Man(i)vudas): первьи поручни(к) кня(э) михаило евнучеви(ч)... охрѧмъ братьѧ его терешко ондрюшко никонъ василеи дмитриєви(ч) монивидъ (б. м. н., бл. 1392 *P* 46—47); А при томъ были сведьки, наша верная рад(а): владыка луцкии Феодосий, панъ Монивидъ, панъ Юрша (Луцьк, 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8); А при той речи были сведки наша (ра)да: пан Монивид староста подольский и кременецкий, а пан Юри маршалок н(а)шь (Луцьк, 1444 *AS* I, 40).

ФОРМИ: наз. одн. Монивидъ, Монивид, мониви(д) (бл. 1392 *P* 47; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1437 *P* 136; 1438 *P* 138, 141; 1444 *AS* I, 40).

*МОНІТА див. *МОНЕТА.

МОНТИГИРДОВИЧЬ, МОНТИКГОРДОВИЧЬ ч. (2) (особова назва): А при томъ были тые панове: панъ Петрашъ Монтигирдовичъ, маршалекъ земли Литовской, панъ Судивой, намѧстникъ Ковенский (Вильна, 1451 *АкЮЗР* II, 106); А при томъ были сведоки... маршалокъ земский панъ Петръ Монтигирдовичъ, панъ Виленский панъ Судивой (Вильна, 1492 *АЛМ* 31).

ФОРМИ: наз. одн. Монтигирдовичъ 1 (1492 *АЛМ* 31); Монтигирдовичъ 1 (1451 *АкЮЗР* II, 106).

МОНТОВТОВИЧ ч. (5) (особова назва): мы кн(а)зь Василей, кн(а)зь Семен... сознаваем...: дѧлили есмо отчину свою промеж себе перед паном Михайлом Монт(о)втовичом старостою Луцким (Луцьк, 1463 *AS* I, 54); а то свѧдомо пану Михайлоу Монт(о)втович(оу), старость Лоуцком(у) (б. м. н., 1475 *AS* I, 71).

ФОРМИ: наз. одн. Монт(о)втовичъ (1463 *AS* I, 55; 1474 *AS* I, 69; 1475 *AS* I, 69); дав. одн. Монт(о)втович(оу) (1475 *AS* I, 71); ор. одн. Монт(о)втовичом (1463 *AS* I, 54).

*МОНѧТА див. *МОНЕТА.

МОРДВИНА ж. (2) (назва села у Молдавському князівстві): тѧмъ мы... дали есми емоу... село по(д) каражиномъ мордвина, еще село пониже мордвина по(д) каражиномъ на доброуши где соу(т) крѧници (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: наз. одн. зам. род. пониже мордвина 1 (1437 *Cost.* I, 541); зам. знах. дали село ... мордвина 1 (1437 *Cost.* I, 541).

МОРДВИНЪ ч. (1) (особова назва): А при томъ былъ... Васько Дробишевичъ, а Мордвинъ Когановичъ (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2).

ФОРМИ: наз. одн. Мордвинъ (1401 *АкВАК* III, 2).

*МОРЕ с. (7) море: велики самодержавнѧи мл(с)ти бжн гнѧ їо романъ воевода обладаѧ землею молдавскою о(т) планины до морѧ даль есмъ ис моимъ сыньми олександро н богданъ слузъ нашему иванышю... за его вѧрную службу ї села на сереть (Роман, 1392 *Cost.* I, 7); и о(т) того села на низъ днѧстромъ до морѧ к земли волоской тѧгнетъ (Ланчиця, 1433 *P* 125); А Сочавское мыто нигде да не платѧтъ, лише оу Сочавѧ, хотъ бы за морем ходили (Сучава, 1458 *BD* II, 262).

ФОРМИ: род. одн. морѧ (1392 *Cost.* I, 7; 1393 *Cost.* I, 13; *Cost.* II, 607; 1433 *P* 125); ор. одн. моремъ, морем, море(м) (1449 *Cost.* II, 743; 1452 *Cost.* II, 759; 1458 *BD* II, 262).

*МОРЕВИЧЬ ч. (2) (особова назва): А потомъ Борисъ мовиль передъ нами на князя Костентина ижбы онъ бояръ нашихъ Смоленскихъ Бубна, а Дуденка Суморока, а Моревича земли моцно за себе забралъ, а съ того намъ жадное службы нѧтъ (Вильна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: род. одн. Моревича (1495 *АЛМ* 83).

*МОРИНО с. (1) (назва села у Виленському воеводстві): Се язъ великїи кня(э) дмитриї олгирдовичъ... даль есмъ сто(ї) бци гнидковича лукно... ї озера ї моринс (б. м. н., 1336 *P* 33).

ФОРМИ: знах. одн. морино (1386 *P* 33).

І МОРІЧЬ див. МОГОРИЧЬ.

МОРОЗОВЦЫ *мн.* (1) (назва села у Волинській землі): кн(А)зю Василью осталса город Збараж, а к тому села: Янковци... Морозовцы (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз. Морозовцы* (1463 AS I, 54).

***МОРОЗОВЪ** *прикм.* (1): продали есмо пану мартину кга-сто(в)товичю сльища наши на има крѣхае(в) а к тому сльищу зьмили бортны алякса(н)дро(в)ская игнато(в)ская а грицева а морозова (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. морозова* (2-а пол. XV ст. СПС).

*Пор. *МОРОЗЪ.*

***МОРОЗЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): мы князь Семень Александрович дали есмо село Жердеву боярину нашому пану Андрью Морозову (Київ, 1459 ЗНТШ XI, 13).

ФОРМИ: *дав. одн. Морозови* (1459 ЗНТШ XI, 13).

***МОРОУНА** *ж.* (1) (*молд. морун «білуга» білуга*): мы Стефан воевода... знамениго чинимъ... оже... дали и потвердили есмо вичныи оброк томуо свѣтомуо монастыроу от Побратъ, да имают на каждїи год от нас по і бочки вина и два мажи рыбы, едѣна мажа мороун а друга коропина (Сучава, 1466 BD I, 105).

ФОРМИ: *род. мн. мороун* (1466 BD I, 105).

МОРХИНА *ж.* (1) (*особова назва*): василь окоулич даеъ двѣ ведрѣ медуу... гринь даеъ ведро медуу, морхина даеъ двѣ ведрѣ медуу (б. м. н., бл. 1458 P 167).

ФОРМИ: *наз. одн. морхина* (бл. 1458 P 167).

МОРШАЛКО *див. МАРШАЛОКЪ.*

***МОРЪШАЛКО** *див. МАРШАЛОКЪ.*

***МОРЪСКИИ** *прикм.* (1) морський: А оли(ж) по(до)дны(м) пано(м) люди одно имее(т) быть а од(н)го права поживать абы (не) были какъ морьскы(и) дивѣ потребно естъ абы однакїи соудъ былъ какъ крако(в)скимъ земли (XV ст. ВС 34 зв.).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. морьскы(и)* (XV ст. ВС 34 зв.).

***МОСКВА** *ж.* (6) (*Велике князївство Московське*) Москва: А бори(с) в то(т) ча(с) на мо(с)кве бы(л) в по(и)маньї (Вільна, 1495 ВМБС); А што всказалъ ижъ шлеть своего посла до свата своего до великого князя ивана васи(л)евича жадаючи абы г(с)дрѣ нашъ далъ его послу добровольное проеханье чере(з) его мл(с)ти паньства до москвы и о(т)толе зася до волоское земли и г(с)дрѣ его мл(ст) велики(и) кна(з) да(л) его послу проеханье чере(з) свою землю до москвы и отъто(л) заса до ихъ земли до волохъ (б. м. н., 1496 ОПВВД).

ФОРМИ: *род. одн. Москвы* (1496 BD II, 405; ОПВВД; ПЧФГ 35); *місц. одн. на москве, мо(с)кве* (1495 ВМБС).

МОСКВІЧЬ *ч.* (1) уродженецъ або житель Великого князївства Московського, Москвич в ълто≠ѣ. В ъмца се(п) ки прѣстависа василиа москвїчъ ивановъ снѣ Всаково (Сучава, 1494 ДБСН).

ФОРМИ: *наз. одн. москвїчъ* (1494 ДБСН).

***МОСКОВСКИИ** *прикм.* (20) (*який стосується Великого князївства Московського*) московський: а Ако ко(л) тако(ж) ислюбили бы(л) есмо кна(з) дмитрїю московско(м) и правду дали оужъ ѣде(м) и хоче(м) са порожни оучинити тоъ прав(д)ы про(т) абы коро(л) бы(л) бзпечнѣшии оу нашеї службѣ и оу правдѣ (Молодечно, 1388 P 43); И тако(ж) и сва(т) нашъ велики(и) князь московски(и) иванъ васи(л)евичъ тестъ вашеє мл(с)ти присла(л) до насъ свои(х) послѣвъ о томъ абы(х)моса з вашею мл(с)тїю пото(к)мели и ми(р) вечны(и) взали (б. м. н., 1496 ПДВКА 60); маеъ онъ съ тыми Его послы ехати черезъ нашо паньство до границы московское... тоужъ дорогою до волоское границы (Вільна, 1498 BD II, 412); И нашего посла послали есмо посполъ зъ московскимъ посломъ (б. м. н., 1499 BD II, 449).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. московски(и), моско(в)ски(и)* (1496

ПДВКА 60; ПСВВ 192 зв.); *род. одн. ч. московського, моско(в)ского* (1481 BD II, 365; 1496 ПСВВ 192 зв.; 1498 BD II, 413; 1499 BD II, 447, 448, 449); *дав. одн. ч. московско(м)* (1388 P 43); *знах. одн. ч. московського* (1499 BD II, 449); *ор. одн. ч. московскимъ* (1499 BD II, 448, 449); *род. одн. ж. московское* (1498 BD II, 412); *знах. одн. ж. московскую* (1498 BD II, 412).

***МОСКОВЪКА** *ж.* (1) уродженка великого князївства Московського московка: Се язъ князь олександро володнмировнчъ и своєю кнагинею московкою

и своими дѣтми далъ есмь десѣтину с(с)ть (!) бнц оу лаврошевѣ монастырь ис турѣа оу вѣки (Лаврашів, 1429 P 113).

ФОРМИ: *ор. одн. московкою* (1429 P 113).

***МОСКОВСКИИ** *див. *МОСКОВСКИИ.*

***МОСКОВСКИИ** *див. *МОСКОВСКИИ.*

МОСОРЕВЦИ *мн.* (1) (назва села у Волинській землі): кн(А)зю Василью осталса город Збараж, а к тому села: Янковци... Мосоревцы (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз. Мосоревцы* (1463 AS I, 54).

МОСОРИ *мн.* (2) (назва земельної ділянки у Волинській землі): Ино мы тые дворища мосори потве(р)жаемъ ему си(м) наши(м) листо(м) вечно и непорушно и его жоне и и(х) дете(м) (Берестя, 1497 ПКИП).

ФОРМИ: *наз. мосори* (1497 ПКИП); *знах. мосори* (1497 ПКИП).

***МОСОРЪ** *ч.* (1) (назва села у Волинській землі): Я... дала есми ему... имене... ограниченое почонши посеред Мухотолок... по Стохот; Стохотомъ почениши от Мосора половицею реки... аж до велицкогю ставу по греблю (Ровно, 1488 AS I, 242).

ФОРМИ: *род. одн. Мосора* (1488 AS I, 242).

***МОСТ** *див. *МОСТЬ.*

МОСТИРЪ *див. МОНАСТИРЪ.*

***МОСТЬ** *ч.* (18) мїст (14): грань... отъ монастыра речкою Чолницею до мосту, на дорозе зъ Дубисчѣ до Своза (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 2); а хотарь емоу... по потокоу горъ до моста драгомира бранищѣрева о(т) того моста прости... на край вышнеї доубровоу (б. м. н., 1400 DIR«A» 433); а иноє люди новье а и тые дають коли са медь родить а и тоутъ мостъ чинивали (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); Пани Михайловаа поведила, ижъ за великого княза Швитрикгайла коли мой пан сына крестил оу пана Васила, Яцка, дозволит через мост оу боудоване, оу дерево, сеножати ездит (Лукоцнця, 1478 AS III, 17); Я... дала есми ему... имене... ограниченое почонши посеред Мухотолок рекою Лютницею до мосту и великому гостинцу... по Чортов Ставок (Ровно, 1488 AS I, 241—242);

(*назви мостів у Молдавському князївствї*) м о с т ь В е ц и н (1): А хотарь тої половина село... до Чорном потокоу оу мостъ Вецин (Сучава, 1488 BD I, 356); м о с т ь г р ь л а н и ч ь (1): а хотары тѣмъ селомъ... на мостъ гръланичъ (Сучава, 1420 Cost. I, 135);

Л ю б е ц к и м о с т ь (1) *див. *ЛЮБЕЦКИИ*; п и н ь с к и м о с т ь (1) *див. ПИНСКИИ.*

ФОРМИ: *род. одн. мосту* 6 (1322 АрхЮЗР I/VI, 2; 1375 P 28; 1389 PEA I, 26; 1473 ШКН 165; 1488 AS I, 242); *моста* 4 (1400 DIR«A» 433; 1473 BD I, 183); *дав. одн. мосту* (1478 AS III, 17); *знах. одн. мостъ, мость, мост, мост(т)* (1366 P14; 1420 Cost. I, 135; 1424 Cost. II, 956; бл. 1471 ЛКЗ 92; 1478 AS III, 17; 1488 BD I, 356).

***МОСТЬ** *див. *МОСТЬ.*

МОТИШЕЩІН *мн.* (4) (назва села у Молдавському князївствї): а ми такоже есми дали и потвердили нашемоу вѣрномуу бояринуу, пануу Шефоулоу Чернатоу, тоє вишеписанное село Мотишешїн (Сучава, 1463 BD I, 74); Там мы... дали и потвердили есми емоу... села на имѣ... Чернїшешїн... Мотишешїн (Сучава, 1468 BD I, 130).

ФОРМИ: *наз. Мотишешїн* (1463 BD I, 73, 74; 1468 BD I, 130); *знах. Мотишешїн* (1463 BD I, 74).

МОТОВИЛОВО с. (1) (назва земельної ділянки у Київській землі): я вслчкьо бодє(н)ковський Исвоими де(т)ми... вызнавае(м)... н(ж)... продали есмо пану мартнну кгасто(в)товичю сѣлиця наши на има крѣхае(в) а к томуу сѣлицю зѣмли бортныє алѣкса(н)дро(в)ская игнато(в)ская а грицева а морозова а оушако(в)ская а мотовилово (Овруч, 2-а пол. XV ст. СПС).

ФОРМИ: наз. одн. **мотовилово** (2-а пол. XV ст. СПС).

МОТОЛОВИЧИ мн. (1) (назва присілка у Київській землі): а ещо кѣ грежаномѣ приселокѣ мотоловичи в томѣ селе три слоуги а чѣтыри данѣники (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

ФОРМИ: наз. **мотоловичи** (бл. 1471 ЛКЗ 93 зв.).

***МОТОСЕЩИ** мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ мы... дали и потвѣрдили есмо имѣ... села на кородѣ... обѣ части, и по той сторонѣ, межи мотосещи и межи витезещи, едно мѣсто о(т) поустини, да осадюгъ село (Сучава, 1448 Cost. II, 323).

ФОРМИ: ор. **мотосещи** (1448 Cost. II, 323).

МОТРОУНА ж. (1) (особова назва, молд., цсл. Матрона, гр. Мотрѡνα, лат. Matrona) Мотря, Мотрона: мы александрь воевода... чинимъ знаменито... оже тоти истинныи слоугы наши сынове стана лукавецкого, юрие и козма и сестра ихъ мотроуна и сынове шербокѡви... слоужили намѣ и(х) предковѣ правоу и вѣрноу слоужбою (Сучава, 1428 Cost. I, 201—202).

ФОРМИ: наз. одн. **мотроуна** (1428 Cost. I, 202).

***МОХИЛА**¹ див. **МОГИЛА**¹.

МОХИЛА² див. **МОГИЛА**².

***МОХНАТЫИ** прикм. (1) ◇ лоза Мохнатая див. ***ЛОЗА**.

ФОРМИ: знах. одн. ж. **Мохнатую** (1430 ГВКЛ 8).

МОХОРИЦИИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истинныи наши слоуги... жаловали есми их... дали и потвѣрдили есми им оу нашей земли оу молдавскои... села... на имѣ... Шербещи... и Мохориции пониже оустиѣ Пожерити (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: наз. **Мохориции** (1495 BD II, 59).

***МОХОТОЛОКИ** див. ***МУХОТОЛОКИ**.

***МОХЪ** ч. (2) ◇ великии мохъ див. **ВЕЛИКИЙ**¹.
ФОРМИ: знах. одн. **мохъ** (1458 P 167); ор. одн. **мох(о)** (1458 P 167).

МОЦ ж. (30) (стч., стп. тос) 1. (реальні умови, засоби) спроможність (5): тогды што на(м) его мл(с)ть повели(т) и чимъ на(с) его мл(с)ть пожалуетъ... а мы тоє имаемъ оучинити... по(д)лу(г) моци нашей (Хотин, 1455 Cost. II, 775); И коли боудет пана нашего корола приказание... абыхомъ его милости помоч и послоушенство оудилали... а мы имаемъ оудилати... подлогу моци нашей (Сучава, 1468 BD II, 301); Також и... крал... и братія его... землю нашу молдавскоую... завжды, по их милости моци, боудоут боронити (Гирлов, 1499 BD II, 420).

2. дійова сила, чинність (3): на инши час подобны имает его милость ден и мѣсце отложити, з моцью и без пороушеня (в ориг. пороушена.— Прим. вид.) нынѣшного листоу и присагы нашой првимѣнной (Сучава, 1462 BD II, 285); пры моцы заховати (1) зберегти чинність: а заплативши заруки, предся сес лист мои пры моцы захован быти мает в кожного права (Володимир, 1475 AS I, 72).

3. правомочне повноваження (4): а мы з нашими паны з нашею радою маеть (1) того досмотрети. а есть лї аже не боудемъ тамъ тогды шесть алюбю чѣтыри наменѣ прїлоучаемъ соу(д)н алюбю по(д)соу(д)ковъ што имають тоую ре(ч) осоуди(т) нашей моцью (XV ст. BC 12 зв.);

в т о с у (чий) (1) в розпорядженні (чиему): а wsia kije reczi guchomuje, або не guchomuje majet' byti w naszoj тосу (Луцьк, 1388 ZPL 104); и м а т и м о ц ь (4), м о ц ь м а т и (1) див. **ИМАТИ**².

4. збройні сили (10): въ всеи покори и почестьнос(т)н оучинили е(с)ми кѣ сеи слоужбѣ томоу исномоу паноу нашемоу мл(с)тивоמוу, паноу владиславоу, кролеви... и его намѣсто(м) колко кро(т) боуде(т) потрѣбизна, на вѣкы вѣчній часы, съ вѣсью нашею моцью и радою... на каждыи ча(с) ховати (Львів, 1436 Cost. II, 698); слюбоуем... его милости кролю и по том боудоучим и Короуни полскои и землѣм и панством его милости помагати, головоу нашею и людми и моцами нашими, против каждомуу неприятелю кроль его милости (Коломия, 1485 BD II, 371—372); Мы... Стефан воевода, сам своею парсоуною, и съ оусею нашею моцю и землею нашею молдавскоую... боудоум (!) ехати на тоурепкого чѣсарѣ (Гирлов, 1499 BD II, 423);

п р и х о д и т и м о ц ь ю (1) див. ***ПРИХОДИТИ**.

ФОРМИ: наз. одн. **моц** (1499 BD II, 420, 424); род. одн. **моци** 5 (1455 Cost. II, 775; 1457 Cost. II, 811; 1462 BD II, 285; XV ст. BC 13 зв.; 1468 BD II, 301); зам. ор. съ оусею своею **моци** 1 (1448 Cost. II, 305); знах. одн. **моць, моц** (XV ст. BC 18, 19 зв.; СЯ 41 зв.; 1499 BD II, 424); ор. одн. **моцю, моцью, моцью** 6 (1462 BD II, 285; XV ст. BC 12 зв., 15; 1499 BD II, 420, 423); **моцею** 2 (1499 BD II, 420, 422); **моцю** 1 (1436 Cost. II, 698); **мисц. одн. по (в, w, при) моцы, тосу** 2 (1388 ZPL 104; 1475 AS I, 72); **моци** 1 (1499 BD II, 420); ор. мн. **моцами** 1 (1485 BD II, 372); **моцамы** 1 (1499 BD II, 423).

Див. ще ***МОЧЬ**.

МОЦНЕ, МОЦНЪ присл. (5) (стч. тоспѣ, стп. тоспїе) 1. силоу, насильно (1): И мы Бориса Семеновича пытали: маешь ли ты, Борисе, о томъ на него доводѣ, штобы онѣ наши бояре забралъ моцне за себе съ имѣни, и намѣ службы не было (Вільна, 1495 АЛМ 83).

2. твердо, непохитно (4): а которыиже то листы и записы хочемъ... въ оусѣхъ члонцѣхъ и положенїехъ и оукладѣхъ... моцнѣ держати и ховати вѣрно (Сучава, 1439 Cost. II, 712—713); Тоє вѣсе... слюбоуемъ... Яноу Олбрахтоу... и братїам его... моцне и непорушенне... имаемо дрѣжати (Гирлов, 1499 BD II, 425).

Див. ще **МОЦНО** 1, 3.

МОЦНО, МОЦЬНО присл. (10) (стч., стп. тоспо) 1. силоу, насильно (8): А потомъ Борисъ мовиль передъ нами на князя Костентина, ижбы онѣ боярѣ нашихъ Смоленскихъ... земли моцно за себе забралъ (Вільна, 1495 АЛМ 83); Жаловали намѣ кнгни Федорова Федоровича Соколи(н)ская исъ сыномѣ свои(м)... на... пана богдана сопежича рекомо бы онѣ и(х) выгна(л) з ымене(и) и(х) о(т)чинны(х)... моцно бе(з) ка(ж)дого права (Берестя, 1496 ВМКФС); Што прысылалъ еси кѣ намѣ своего посла Богуша дѣяка... пөвѣдаочы намѣ... што жѣ онѣ зѣ докончанаѣ своего и крестьного целованѣа вамѣ выступилъ и люди свои моцно вослалъ оу вашу землю и шкоды вамѣ великии поделалъ (б. м. н., 1499 BD II, 447).

2. правомочно (1): тогды па(н) птрашъ пиликовичъ не моглѣ быти к тому розвизду але полѣгилъ своа села тисманчаны и тот(т)ъ розвиздѣ прателю (так. — Прим. вид.) своему пану Аньчѣчеви зубреви себе мѣсто моцно о добытьѣ и о страчѣньѣ (Галич, 1404 P 68).

3. твердо, непохитно (1): А симѣ нашимъ листомѣ потверждаемъ... и такы листы што коли есмы дали и што есмы са ими записали и с нашими паны моцно, крѣпко и без порушеня держати и полнити... во сѣмѣ (!) положенїю и во вѣсѣхъ словѣхъ (Дольний Торг, 1411 Cost. II, 638).

Див. ще **МОЦНЕ**.

***МОЦНЫИ** прикм. (7) (стч. тоспѣ, стп. тоспу) 1. могутній (4): ино оузрѣвши невниость мою велимужннии (!) панови (!) свѣтоѣ коруны польскоѣ... выбавили ма... моцною рукою свѣтоѣ коруны польскоѣ ис того Атсва (так. — Прим. вид.) (Кременецъ, 1434 P 130); ино оузрѣвшо (!) невниость мою велемужнни панове свѣтоѣ коруны полскоѣ...

выбавили ма... мощною рукою святое коруны польское ис того нагъства (Черняхів, 1435 P 132); И тогда крал вышеписанныи и съ его милости братіями... имают нам помочи съ вьсею их моцею и силами их мощными, абыхмо добывали опет зась нашу очизноу землю молдавскоую (Гирлов, 1499 BD II, 422).

2. законный, правомочный (2): а заплатившы тую вину, предся сия моя продажа у всякого права маеть быти мощна (Володимир, 1440—1492 АкЮЗР II, 106); мы хочемь бе(з) оураза бы того хто тыи светкы ведь жебы соудья свиде(ч)ство и(х) пріна(л) а ихъ свиде(ч)ство мощно (XV ст. BC 20).

3. непохитный, стійкнй (1): мы также... обоцуюем... при тоумъ то паноу и паноу владиславу, кроль полскомоу... оуставичне, пороушнны (!) мощнии, вичнїе остати (Львів, 1436 Cost. II, 701—702).

ФОРМИ: род. одн. ч. **мощнего** (1499 BD II, 421); наз. одн. с. **мощно** (XV ст. BC 20); наз. одн. ж. **мощна** (1440—1492 АкЮЗР II, 106); ор. одн. ж. **мощною** (1434 P 130; 1435 P 132); наз. мн. **мощнии** (1436 Cost. II, 702); ор. мн. **мощными** (1499 BD II, 422).

***МОЦОКЪ** ч. (1) (*особова назва*): вѣра господствами выше писаного александра воеводы... вѣра пана моцока дворщика (б. м. н., XV ст. НРРГ).

ФОРМИ: род. одн. **моцока** (XV ст. НРРГ).

МОЦНЪ див. **МОЦНЕ**.

***МОЦЪ** див. **МОЦ**.

МОЦЬНО див. **МОЦНО**.

***МОЦЪ** див. **МОЦ**.

***МОЧ** див. **МОЧИ**.

***МОЧИ** дієсл. недок. і док. (157) **1**. (*мати змогу*) могли (44): аже самъ не можетъ заплатити тотъ истинный што же оуложать его оу вину, хочеть ли самъ король заплатити за нь а его дѣдичство собъ оузати (б. м. н., 1352 P 6); а што може причинити болше межи тѣми вжитки то на свое польпшѣнье яко жь торговла исталася (Львів, 1370 P 18); тогда па(н) птрашь пликовичь не могль быти к тому розьизду але польтилъ своа села... Аньчѣви зубреви себе мьсто мощно о добытье и о страчѣнье (Галич, 1404 P 68); н такожъ дали есми емоу одноу пасикоу... на има воробиева пасика н такожъ варе где име(т) мочи поставити соби млины на котовца, онъ да постави(т) боуд(д) колко (Нямц, 1443 Cost. II, 120); а е(с)ли же не могоуть вси(х) соудо(в) осоудити того дна тогда хочемь то(г) абы... друогого дна соудъ скончанъ тако(ж) полоудна (XV ст. BC 13); Лише, боже того не даван, боудем ли тогда оу которой немоци, та не мочи мем самы ехати заедно з ними, он бы тогда имал ехати заедно с ними сынъ наш Богдан воевода (Гирлов, 1499 BD II, 423);

бути спроможним (21): па(н) ивашко дѣдошнцкин не могль очистити листовъ своихъ (Зудечів, 1413 P 83); а ваша мл(ст) можете само порозумети як боудоуть мыслити ваше(и) мл(с)ти и приятели и неприятели (б. м. н., 1496 ПСВВ 192 зв.);

бути здатним (1): И князь Костянтинъ передь нами рекъ: вѣдаеш ли на мене што, мовъ теперь передь господаромъ е. м. и я ся радъ того всего передь е. м. справить, а потомъ ты можешъ пріятелей моихъ направить або накупити на мене (Вільна, 1495 АЛМ 84).

2. (*мати право*) могли (76): а за избѣга можетъ его добыти и выдати (б. м. н., 1352 P 6); I tez moh by... wziati imenem zastawy, wsia kije reczi, kotoryje by byli jemu zastawepu (Луцьк, 1388 ZPL 103); а выволилъ то па(н) колъ филь Маковичъ и своєю братьею... ижъ оу тои половици дѣднны... што... купилъ панъ кола нь можь(т) габати фнль а ни его братья (Галич, 1409 P 74); можетъ собъ польпшивати и росширивати и осадити и примножити (Київ, 1433 P 119); а также нікто николи на вѣкы никотори(м) привилїе(м) да не може(т) добывати на сие наше привилїе (Васлуй, 1464 DIR«А» 517); и мы тую зе(м)лю чыгиревщину

богдану есмо присудили за(н)же немогутъ татарове зе(м)ль свои(х) продава(ти) вѣчно бе(з) призволенъа о(т)ца нашего

(Вільна, 1495 ВСоб.); Коли мти оу дѣтен оумре(т) опѣка(л)нїкъ и(х) не можетъ дѣди(ч)ства прода(т) ани граничи(т) доколь дѣти прїдоуть лѣ(т) до розоумоу (XV ст. BC 35); и если похочете ваша мл(с)ть ми(р) и запись к намъ вделати намъ г(с)дръ нашъ веле(л) до себе о томъ ведати дати... ачъ пакъ хота и ты(х) пословъ о(т) себе о(т)поустилъ буде(т) и о(н) ихъ наза(д) може(т) к собе ве(р)нути (б. м. н., 1496 ПДВКА 61).

3. (*у сполуч. з інфінітивом — вказує на ймовірність, можливість дії, вираженої ним*) могли (15): то все есмо потвердили... со всѣми оужитки што ниньки сут, и потомъ могутъ быти (Судомир, 1361 AGZ 6); а далъ есмь емоу... со всѣми оужитки, што ниньки могутъ быти (Бохур, 1377 P 24); а тые земли продалъ есми... со всѣми оужитки, которые ниньчи суть или напотомъ могутъ быти (Вільна, 1451 АкЮЗР II, 106); И такиж потвержаемъ слюбоуемъ и обещаемъ, иж... старыи записы... которые... могли бы быти, а противкоу паноу нашему кролю... тоты записы оумарьмо тымъ то листомъ (Сучава, 1462 BD II, 285); и мы... емоу имьне... даемъ... зо всими доходи которые ... и потомъ... розумомъ або мудростю ч(е)л(о)в(ѣ)ческою могутъ розмножены быти (Вільна, 1499 AS I, 117—118).

ФОРМИ: мен. 2 ос. **один можешь** (1495 АЛМ 84); 3 ос. **один может, можетъ, może, może** 15 (1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1411 Cost. II, 638; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1437 AS I, 34; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1458 BD I, 24; 1478 АрхЮЗР 4/1, 8; 1492 АЛМ 30 і т. ін.); **може(т)** 15 (1445 Cost. II, 236; XV ст. BC 5 зв., 8 зв., 15 зв., 33 зв., 38; ИК; СЯ 39 зв., 40; 1496 ПДВКА 61 і т. ін.); **можетъ, мо(ж)ть** 30 (1352 P 6; 1433 Cost. I, 359; 1437 P 136; 1445 P 150; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 АкЮЗР I, 18; 1451 P 156; 1452 АкЮЗР I, 21; XV ст. BC 8; 1462 BD II, 293 і т. ін.); **можь(т)** 1 (1409 P 74); **може** 1 (1370 P 18); 1 ос. **мн. можемъ, можем, може(м)** (1352 P 6; 1433 ЗНТШ LXXVI, 140; 1435 Cost. II, 679); 2 ос. **мн. можете** (1447—1492 ЛКВВ; 1493 ПОСВВ 152; 1496 ПСВВ 192 зв.); 3 ос. **мн. могоуть** 14 (1361 AGZ 6; 1370 P 18; 1377 P 24; 1409 P 74; 1418 P 89; 1451 АкЮЗР II, 106; XV ст. BC 13, 26, 26 зв.; 1495 ВСоб. і т. ін.); **могутъ, могут, могут(т)** 8 (1413 GL 48; 1432 ДГВІН; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 18; 1492 AS III, 23; XV ст. BC 7, 26, 36; 1499 AS I, 118); **могуотъ** 1 (1418 P 89); **могоу** 1 (XV ст. BC 9); **перф. 1 ос. одн. ч. есми могъ** (1481 BD II, 364); 3 ос. **одн. ч. могъ, мо(г)** 2 (1389 PEA I, 27; 1464 DIR«А» 517); **могль** 5 (1404 P 68; 1455 Cost. II, 561; XV ст. BC 27; 1459 BD I, 32; 1460 BD II, 275); **могль** 3 (1413 P 83; 1421 P 95; 1430 P 116); 3 ос. **мн. могли** 1 (1418 Cost. I, 127); **моглы** 1 (1467 BD II, 297); **майб. 1 ос. одн. мочи имоу** (1415 Cost. I, 122); 3 ос. **одн. мочи имет, мочи име(т)** 4 (1434 Cost. I, 386; 1456 ЭСФ; Cost. II, 569); **иметь мочи** 1 (1420 Cost. I, 135); **име(т) мочи** 1 (1443 Cost. II, 120); **моч метъ** 1 (1445 Cost. II, 726); 1 ос. **мн. мочи мемъ, мочи мем** 2 (1445 Cost. II, 726; 1499 BD II, 423); **мо(ч) ме(м)** 1 (1457 Cost. II, 809); **мо(ч) име(м)** 1 (1457 Cost. II, 809); **буде(м)...** мочи 1 (1411 Cost. II, 638); **! боудоум мочи** 2 (1499 BD II, 420, 424); **мочи име(м)** 2 (1456 ЭСФ); **мочи моум** 1 (1499 BD II, 423); 3 ос. **мн. мочи иму(т), мочи имоут** (1449 Cost. II, 743; 1452 Cost. II, 760; 1453 Cost. II, 462; 1458 BD II, 262); **баж.-ум. сн. 1 ос. одн. ч. если бы...** мог (1494 AS I, 101); 3 ос. **одн. ч. moh by** 1 (1388 ZPL 103); **jestliby moh, jestliby...** moh 2 (1388 ZPL 106); **могль ли бы** 1 (XV ст. BC 19); **што бы могль** 1 (1399 P 59); **бы...** могль 1 (1456 ЭСФ); **абы...** могль 1 (1456 Cost. II, 791); **щоби...** могль 1 (1466 BD I, 106); 3 ос. **одн. с. бы(х) сА...** могло (1457 Cost. II, 810); 1 ос. **мн. абыхо(м) могли, абыхо(м)...** могли 3 (1456 ЭСФ; 1457 Cost. II, 810); **щоби...** могли 1 (1448 Cost. II, 305); **абыхо** могли 1 (1496 BD II, 402); **быхмо** могли 1 (1499 BD II, 449); **быхо(м)** могли 3 (1457 Cost. II, 809, 810); **бы ...моглы** 1 (1499 BD II,

421—422); **бы могли** 1 (1448 *Cost.* II, 734); *3 ос. мн. бы могли* 2 (1457 *Cost.* II, 809, 810); **могли бы** 1 (1462 *BD* II, 285); *нак. сп. 3 ос. одн. да... може(т)* (1445 *Cost.* II, 236; 1464 *DTR* «А» 517).

*Див. ще *ОУЗМОЧИ.*

***МОЧИЛО** ч. (1) (*копанка, озерце, взагалі місце для мочіння конопель, льону*) мочило: а тако єму дає(м) и дали єсмо со млины с полми, сь рольами, сь сьножатми сь луками сь паствами сь водами, и сь ихъ истоки, сь рьками сь потоки сь крьницами сь ставы сь озеры сь мочилы со всаки(м) — текучи(м) и стоа(чи) водами (б. м. н., 1424 *P* 100).

ФОРМИ: *ор. мн. мочилы* (1424 *P* 100).

***МОЧІ** *див. *МОЧИ.*

***МОЧЬ** ж. (5) 1. (*реальні умови, засоби*) спроможність (2): тогды коли на(с) обошлють и оупомають кро(л) влодисла(в) и ихъ последнии, имаы помагати подлу(г) всеь нашеь мочи, противу всьхъ ихъ неприателии (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612).

2. правомочне повноваження (1): а мы именемъ и моча вши(х) земланъ его повелъниемъ его ислюбуемы за него и за его дъти иже со всею своею землею и с города вьре(н) буде(т) королевн (Луциця, 1388 *P* 39).

3. збройні сили (2): мы панове и боАре земль молдав(с)кои ... слюбуюмъ и слюбили єсми... велебному кролеви, володиславу... вернымъ быти и помагати со всею нашею (м)чью... противъ крола оугорьского, противъ воеводы басарабьского, противъ турковъ (Сучава, 1395 *Cost.* II, 612).

ФОРМИ: *род. одн. мочи* (1395 *Cost.* II, 612, 613); *ор. одн. мочью, (м)чью* 2 (1395 *Cost.* II, 612); *моча* 1 (1388 *P* 39).

Див. ще МОЦ.

МОШЕНКА ч. (2) (*особова назва*): А на то послуи князь юрьии гльбовнчъ белзьскии... панъ петръ мошенка (Львѣв, 1368 *P* 16); а се бояре пьтрь мошенка ходко лоеви(ч)... то шитко свидци (Львѣв, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: *наз. одн. мошенка* (1368 *P* 16; 1370 *P* 18).

МОШЕНСКИЙ 1 ч. (1) (*особова назва*): А при том были... пан Ромейко, а пан Михайло Мошенский (Киѣв, 1437 *AS* I, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. Мошенский* (1437 *AS* I, 34).

***МОШЕНСКИЙ** 2 *прикм.* (2) ◊ лъ сь мошенскни *див. ЛѢСЪ.*

ФОРМИ: *род. одн. ч. мошеньского* (1440 *P* 142); *ор. одн. ч. мошенски(м)* (1440 *P* 142).

*Пор. *МОШНОЕ* 1, **МОШНОЕ* 2.

МОШЕНЧИЧЬ ч. (6) (*особова назва*): а се Азь па(н) петрашъ староста галицкый и снАтинскы свѣдчю (!) то своимъ листомъ... иже пришедъ перед ма васко мошенчиць и позвалъ коундрата борсничА о граници о вазичиньскоую (Галич, 1401 *P* 65); а свѣдци цнин панове... па(н) васко мошенчи(ч) ива(н) черноусови(ч)... им же честь и вьра лежнтъ (Львѣв, 1412 *P* 81); А при то(м) были свѣдци па(н) дмитрь ходоровьскыи... па(н) ячко мошенчиць (Зудечѣв, 1430 *P* 116).

ФОРМИ: *наз. одн. мошенчиць* 4 (1401 *P* 65; 1428 *P* 111; 1430 *P* 116); *мошенчи(ч)* 2 (1412 *P* 81; 1421 *P* 94).

*Див. ще *МОШОНЧИЧЬ.*

***МОШЕНЬСКИЙ** *див. *МОШЕНСКИЙ* 2.

***МОШКЕВИЧЬ** ч. (2) (*особова назва*): Ино мы того човека Лазарка Мошкевича из его сынъми, из его братаничи дали єму из данью и со всими ихъ землами пашнымы и бортными (Мереч, 1496 *АЛРГ* 71).

ФОРМИ: *знах. одн. Мошкевича, Мошкевича* (1496 *АЛРГ* 71).

***МОШНА** 1 ж. (3) (*цсл. мошня*) калитка, гаманецъ, капшук: Мартинъ жалова(л) на микоулоу колі ора(л) свое полА тогды оупоустгль мошноу а в неи три ско(т)ци микоула сѣючи тоє полА и нашолъ тоую мошноу сь тьми гро(ш)ми марти (!) оупомина(л) абы ємоу верноулъ а о(н) то(г) прельъ мы сказоуемъ мнѣже самоу о(т)прісАчь и(ж) не вьда(л) ты(х) гро(ш)и ани мошны (XV ст. *BC* 32).

ФОРМИ: *род. одн. мошны* (XV ст. *BC* 32); *знах. одн. мошноу, мошноу* (XV ст. *BC* 32).

***МОШНА** 2 ж. (2) (*назва маєтку в Київській землі*): Жаловалъ намъ князь Костентинъ Крошинскій на Бориса, звалъ мя, господару, Борисъ татемъ... абыхъ я семь волостей твоєи милости... закралъ безъ данины отца вашеє милости и вашеє милости... и тежъ абыхъ переималъ былъ вь него вь Мошне (Вільна, 1495 *АЛМ* 83).

ФОРМИ: *місц. одн. вь Мошне* 1 (1495 *АЛМ* 83); *вь Мошнѣ* 1 (1495 *АЛМ* 83).

МОШНИЧЬ ч. (1) (*особова назва*): а се бортници пашко бортикъ (!) и сьє мелина юрко мошничъ (Львѣв, 1370 *P* 18).

ФОРМИ: *наз. одн. мошничъ* (1370 *P* 18)

***МОШНОЕ** 1 с. (1) (*назва земельної ділянки у Волинській землі*): А коу томоу придалъ єсми на тоую цркъвь островъ мошноє (Переваля, 1440 *P* 142).

ФОРМИ: *знах. одн. мошноє* (1440 *P* 142).

***МОШНОЕ** 2 с. (1) (*назва озера у Волинській землі*): А коу томоу придалъ єсми на тоую цркъвь островъ мошноє и озеро мошноє (Переваля, 1440 *P* 142).

ФОРМИ: *знах. одн. мошноє* (1440 *P* 142).

***МОШОНКА** ж. (1) (*назва урочища у Волинській землі*): я Любарть Кгедеминвичъ... записалъ єсми и далъ село... противъ островов нашихъ: Перделокъ и Струги... и Топоного, и Мошонки, и Свинки (Луцьк, 1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 1—2).

ФОРМИ: *род. одн. Мошонки* (1322 *АрхЮЗР* 1/VI, 2).

***МОШОНЧИЧЬ** ч. (3) (*особова назва*): Мы бискупи мацьи премьски и офанасъи владыка премьски... юрьи мошончи(ч) бра(т) его васко... чинимы знаемо... како ко(л) та рьчь межѣ наши(м) г(с)дрмъ кроле(м)... с одной стороны межѣ панєю Адвигою отиною пилецкою... с другоє стороны о волость о зальсьє... на многи(х) роцьхъ пред на(м) водня(с) (Медика, 1404 *P* 69—70); А се я панъ Васко Мошонъччи (!) свѣдчю то своємъ листомъ... оже оузАль єсмь оу пана Ивашка сто купъ оу Гулевича (Львѣв, 1421 *P* 92).

ФОРМИ: *наз. одн. мошончи(ч)* 2 (1404 *P* 70; 1415 *P* 87); *! Мошонъччи* 1 (1421 *P* 92).

Див. ще МОШЕНЧИЧЬ.

! МОШОНЪЧЪЧИ *див. *МОШОНЧИЧЬ.*

***МОШЪКЕВИЧЬ** *див. *МОШКЕВИЧЬ.*

***МОШНА** *див. *МОШНА* 1.

***МОШАНИЦА** *див. МОШЕНИЦА.*

МОШЕНИЦА ж. (7) (*назва поселення у Волинській землі*) Мошаниця: жаловалъ перед нами пан Федко Канцлер... на Данила на Волошка, а рек: ты седншь на моеє земли на ступенской, на Мошаницы (Ступно, 1444 *AS* I, 41); На Мошеницы не надобе Вь Степани одъ верхового а одъ пьшого не надобе, коли водою провадятъ (Степанъ, 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

ФОРМИ: *наз. одн. Мошеница* (1444 *AS* I, 42); *знах. одн. Мошеницоу* (1444 *AS* I, 42); *місц. одн. на Мошеницы* 2 (1444 *AS* I, 42; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); *на Мошаницы* 2 (1444 *AS* I, 41, 42).

***МОЩИ** *мн.* (1) (*цсл. мощи*) мощі: г(с)и помози рабу своему юрью болковничю создавшєму цркъвь и олтарь стаго архирья х(с)ва николы перенєсьнє ч(с)тныхъ его мощинъ сну своему валфромъю (б. м. н., бл. 1350 *P* 8).

ФОРМИ: *род. мощи* (бл. 1350 *P* 8).

МОЩОНА ж. (1) (*назва села у Волинській землі*): и мы... даемъ и дали єсмо... Сєниє село, данное со всимъ, што къ нему слушаєтъ здавна вь гранъхъ, какъ се в собѣ маєтъ сама отчина, вь грани Хобовщина отъ Шупкова... а отъ Яблонна Лєскова, отъ Моквина Гурба, а Мощона Прожоръ, и во всихъ его границахъ (Луцьк, 1445 *АрхЮЗР* I, 17).

ФОРМИ: *наз. одн. Мощона* (1445 *АрхЮЗР* I, 17).

МОЯНЬ ч. (1) (особова назва, молд., цсл. Моисии, гр. Μωυση̄, гебр. Mōsheh); мы ил'а воево(д)... чини(м) знаменито... оже тотъ ис(т)инны слоуга и болъринъ нашъ вѣрныи, панъ жоуржъ моянь слоужилъ намъ право и вирно (Сучава, 1439 *Mih.* 205).

ФОРМИ: наз. одн. **моянь** (1439 *Mih.* 205).

МОЯТИНИ мн. (3) (назва місцевості у Молдавському князівстві): тьмъ мы... дали есми емоу... еще силище поу(д) (sic.— Прим. вид.) мяятинами где роужи(ч) сиди(т) (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541);

вишнїи мяятини (1) див. **ВЫШНІИ**; ни жни и мяятини (1) див. **НИЖНІИ**.

ФОРМИ: наз. зам. род. оу... **мяятини**, оу... **мяяти(н)** (1437 *Cost.* I, 541); ор. **мяятинами** (1437 *Cost.* I, 541).

МРОЧКО ч. (2) (особова назва): А при томъ былъ... панъ Михайло Дробишъ, а Мрочко (Кобринь, 1401 *АкВАК* III, 2); А при томъ моемъ записном листу был... Сенко Простопучичъ, Пронко, а Мрочко (Добучини, 1487 *AS* I, 239).

ФОРМИ: наз. одн. **Мрочко** (1401 *АкВАК* III, 2; 1487 *AS* I, 239).

МРЪЗА див. **МЫРЗА**.

***МСТИСЛАВЪ** ч. (2) (назва міста у Віленському воеводстві) Мстиславль: Данъ во Мстиславли (Мстиславль, 1500 *АСД* II, № 3).

ФОРМИ: місц. одн. во Мстиславли (1500 *АСД* II № 3).

***МСТИСЛАВОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): Тьми жъ разы а другий записъ Романа Мстиславовича, на Купечовъ и инные села надань святой Пречистой Володимерское епископии, осмотрели въ томъ светомъ евангелии (Луцьк, 1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8).

ФОРМИ: род. одн. **Мстиславовича** (1444 *АрхЮЗР* I/VI, 8).

МСТИТИ дієсл. недок. (2) (кому, на кого) мстити (кому), мститися (на кому): chotiab pak ty chotiет peremirya toho s szwirykhaуtom, no my tebe ne prypustym a tych obid pikak ne mozem na sebe polozyty, sztobycho im ne mstyli (Липнишки, 1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140); а мы еще слюбили имъ мстити на и(х) ворого(в), що мо(ч) име(м) наиболее до-сгнуги (Сучава, 1457 *Cost.* II, 809).

ФОРМИ: инф. мстити (1457 *Cost.* II, 809); баж.-ум. сл. I ос. мн. **sztobycho... mstyli** (1433 *ЗНТШ* LXXVI, 140).

***МСТИШИН** ч. (1) (назва села у Волинській землі) Мстишин: и я... записую матце своей пане Анне Немириной: Мстишин, Полганов, Коршево (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

ФОРМИ: знах. одн. **Мстишин** (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 27).

МОУДРИЧКА, МЖНДРИЧКА ч. (8) (особова назва, пор. Мындра): мы александръ воевода ... знаемо чинимъ... оже тотъ истинныи слуга и бояринъ нашъ панъ Балица мудричка служилъ пережнїимъ господаремъ и оцю нашему правую и вѣрною службою (Сучава, 1403 *RS* 338); а на то е(ст) вѣра ...пана мѣдрички (Сучава, 1428 *Cost.* I, 233).

ФОРМИ: наз. одн. **мудричка**, **мудри(ч)ка** 2 (1403 *RS* 338; 1421 *Cost.* I, 142); зам. род. вѣра пана **му(н)дричка**, **мѣдричка** 2 (1420 *Cost.* I, 136; 1423 *Cost.* I, 157); род. одн. **мѣдрички** (1426 *ВАМ* 22; *Cost.* I, 182; 1428 *Cost.* I, 233); знах. одн. зам. род. вѣра пана **мудри(ч)ку** (1422 *ДГОБ*).

Див. ще ***МАНДРИЧКА**.

***МУДРОСТЬ** ж. (2) мудрїсть: блгоизволениемъ мудртїю бга оца всемогущаго по(д)писана бысть сия капли(ца повелнї)емъ великодержавного короля пресветлого казимира (Краків, 1478 *ОБРН* 130); и мы емоу... имъне... даемъ... зо всеми доходы и зо всеми потребами, которыи... которымъ коли обычаемъ съ стародавна прислухали и ныне сут и потомъ, которымколле розумом або мудростю ч(е)-л(о)г(ь)ческою могут розмножены быти (Вільна, 1499 *AS* I, 117—118).

ФОРМИ: ор. одн. **мудростю** 1 (1499 *AS* I, 118); **мудртїю** 1 (1478 *ОБРН* 130).

***МОУДРЫИ**¹ прикм. (2) мудрый, розумный: знаменито-сто чинимы... иже мы рсм'нъ воевода молдавский... з доброу и з мудроу рады своихъ слугъ и пановъ нашихъ... слюбили есми и слюбуемъ... вѣрна служьба служити (Сучава, 1393 *Cost.* II, 607); Моудрым и племенитым и вѣською чести достойнымъ намъ же драгимъ приателем, вѣсьмъ Брашовъномъ (Дольный Торг, 1475 *BD* II, 336).

ФОРМИ: род. одн. ж. **мудрой** (1393 *Cost.* II, 607); дав. мн. **моудрым** (1475 *BD* II, 336).

***МОУДРЫИ**² прикм. (1) (майстерно вироблений) тонкий: Поченши где есть головное мыто, на складъ оу Соучавъ... от крамныхъ рѣчей, що соут розмаити рѣчи, поченши полотно литовское и кросенское и моудрое, и от бархатю... щобы платили... мыто (Сучава, 1460 *BD* II, 273).

ФОРМИ: наз. одн. с. **моудрое** (1460 *BD* II, 273).

МОУЖ див. **МОУЖЪ**.

***МОУЖАБИСТВО** див. ***МОУЖЕБИСТВО**.

***МОУЖАТКА** ж. (1) (стп. mužatka, стп. mužatka) за-мїжня жінка: мы оуоставляемъ моужамъ запи(с) ро(ч)ный а оудовамъ за шесть ль(т), а моужа(т)комъ за дьса(т) ль(т) (XV ст. *BC* 33).

ФОРМИ: дав. мн. **моужа(т)комъ** (XV ст. *BC* 33).

***МОУЖЕБИСТВО** с. (11) (стп. mužebojstvo/mužobojstvo, стп. mužebójstwo) убивство: Во дав'ны(х) часо(в) обы-чай бы(л) коли кме(т) кмѣта забнлъ тогда дав'ші трн гривъ-ны гро(ши) бы(л) пороженъ моужабиства але то не было досыть за тою простоупкою мы оуоставляемъ за тое моужо-бо(и)ство городоу томоу д гривны а прїятелемъ ближнїимъ шесть гривень (XV ст. *BC* 24).

ФОРМИ: род. одн. **моужабиства** (XV ст. *BC* 24); знах. одн. **моужебиство** 4 (XV ст. *BC* 24, 33); **моужобо(и)ство** 1 (XV ст. *BC* 24); **моу(ж)боис(т)во** 1 (XV ст. *BC* 33); **моу(ж)оубиство** 1 (XV ст. *BC* 24 зв.); ! **моужоиство** 1 (XV ст. *BC* 24); місц. одн. о **моужебиствѣ** 1 (XV ст. *BC* 7); о **моу(ж)бо(и)стве** 1 (XV ст. *BC* 8 зв.).

***МУЖИКОВИЧЪ** ч. (1) (особова назва): што же мишь мужикови(ч) держалъ та дворища оу тьшькови(ч) королювъ слуга и мы есмы тому исному мишеви... дали есми фецеви(ч) дворище и бугданъчича оу новосльщехъ на вь-ки... за его дворища (Перемишль, 1390 *P* 175—176).

ФОРМИ: наз. одн. **мужикови(ч)** (1390 *P* 175).

МУЖИКЪ ч. (2) (особова назва, стп. mužyk): а при то(м) свѣдци были князь Анъ арцибискупъ льв(овски) па(н) м(... —Прим. вид.)жи(к) из дубровы (Медика, 1415 *P* 87);

Мы воищехъ з бжней мл(с)ти ярцибискупъ гнѣзденскни... янь мужикъ з дубровы лвовский воеводы марцинъ с лавска познанский... слюбуемы и слюбили есмы... воеводамъ зем-ль молдавской (Ланчица, 1433 *P* 122—123).

ФОРМИ: наз. одн. **мужикъ**, **м(...)жи(к)** (1415 *P* 87; 1433 *P* 122).

МУЖИЛО, МОУЖЫЛО ч. (7) (особова назва): Мы панъ моужыло боучацки(н) староста снятински(н) па(н) бар-тошь боучацки(н) староста по(д)лски(н) посполиты(н) Вы-знаваемъ симъ нашимъ листомъ... и(ж) ... дали есми емоу... оу снятинъ оу горо(д) мешкане (Снятин. 1454 *P* 162—163);

и тн(ж) слюби(л) на(м) млы отецъ, па(н) мужило, быти ка(ж)дому нашмоу (в ориг. нешмоу.— Прим. вид.) непря-телю неприате(л) (Сучава, 1457 *Cost.* II, 810); Мы слюбу-емъ... перед паном Каменецким паном Моужилом, старос-тою Снятинским и Коломыиским (Сучава, 1462 *BD* II, 292).

ФОРМИ: наз. одн. **мужило** 3 (1457 *Cost.* II, 808, 809, 810); **моужыло** 1 (1454 *P* 162); род. одн. **мужила** (1455 *Cost.* II, 769; 1457 *Cost.* II, 809); ор. одн. **Моужилом** (1462 *BD* II, 292).

***МОУЖНИИ** див. ***МОУЖЪНИИ**.

***МОУЖОБИСТВО** див. ***МОУЖЕБИСТВО**.

! МОУЖОИСТВО див. *МОУЖЕБОИСТВО.
*МОУЖОУБОИСТВО див. *МОУЖЕБОИСТВО.
МОУЖЪ див. **МОУЖЬ**.

***МОУЖЫКЪ** ч. (1) (феодално залежный селянин) селянин, мужик: виделосе намъ и паномъ раде нашо(и) штожь по всему великому кня(з)ствоу нигде па(н)скини моужыки лововъ своихъ немають (Вильна, 1499 ВФ).

ФОРМИ: наз. мн. **моужыки** (1499 ВФ).

МОУЖЫЛО див. **МУЖИЛО**.

МОУЖЪ, МОУЖЬ, МОУЖ ч. (57) 1. (дружина) чоловік, муж (46): Про то я... записала есми по души моего мужа, небожика князя двъ подлугъ слова мужа своего, къ манастыру Светого Спаса двъ корчмы вольныхъ у Кобръни (Кобринь, 1401 АкВАК III, 2); шо бы имъ оурикъ съ оусъмъ доходомъ и дѣтемъ его шо имаеть и дѣтемъ настиннымъ шо съ добръчино(м) и сноу еи шо е(ст) о(т) дроуга еи моужа (Сучава, 1427 Cost. I, 196); Се я пани Вохнова пани Мария... а даю и дала есми ... догце своей панъне Матрухъне мужа своего дидину и отчину, селце на имя Ставокъ (Володимир, 1471 АрхЮЗР 8/III, 627); О жене которой моужъ оумре(т) а причомъ маеть заста(т) (XV ст. ВС 31 зв.); и Бори(с) рекъ бы(л) в жоны моее на еѣ вѣно запи(с) што е(н) му(ж) еѣ пе(р)вы(н) записа(л) (Вильна, 1495 ВМБС);

моужа понАть (2) вийти замѣж: коли(ж) моуж(ж) оумре о(т) жены... а хоче(т) ли иньшого моужа понА(т) тогды... дѣтемъ очина все испо(л)на прѣидь(т) (XV ст. ВС 31 зв.); моужа оуза(т) (1) вийти замѣж: мы сказоуемъ и(ж) такая дѣвка бѣзъ волѣ опъкальника своего имееть собѣ моужа оуза(т) (XV ст. СЯ 41 зв.).

2. (мужчина) чоловік (1): даемъ ва(м) вѣда(т) всѣмъ... и(ж) хто буде(т) ва(с) (!) держа(т) чела(д) немецкую муже(в) ли жоно(к) ли робат ли бы есте при нашей мл(с)ти воли (Перемишль, 1447—1492 ЛКНKB).

3. (знатна людина) муж (2): а да(н)н сеи листъ через руки вельбно(г) мужа донина подканцлѣрего кролевства (по)лско(г) (Медика, 1415 P 87); а кому съ оузри(т) кри(в)да на ты(х) люди, а о(н) да ище(т) и(х) пра(д) старницъ (!), алибо пра(д) свои моужи, иного суд(ц)ь да не имаю(т) (Сучава, 1453 Cost. II, 462).

4. (лише у мн.) люди (5): Swidoczno budeth kaszdomu kto koły naszym list vzozdrih... oze prziszodzy muzowe spaznienie zatowali na Pana Mirosława szczyoty on kurołowszczyni derzał pod soboyu (Галич, 1413 GL 48); пытали есмо Старыхъ боярь и мужей старыхъ што была земля о(т)шла о(т) скльна къ блудову оу десАтину (Луцьк, 1445 P 150); Мы пытали пани Василевое, естли в тебе ещо люди? Она поставила боАр, моужей многих, которые перед нами поведили:... на том хочем... присАгноути (Лукониця, 1478 AS III, 17).

ФОРМИ: наз. одн. **мужь**, **моужь** 7 (1401 АкВАК III, 2; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1487 РИБ 437; XV ст. ВС 31 зв.; 1494 РИБ 560); **мужь**, **моужь** 7 (1487 AS I, 239; XV ст. ВС 8; СЯ 9, 40, 41); **моуж**, **моуж(ж)**, **му(ж)** 6 (1487 AS I, 239; 1490 ЗХП; XV ст. ВС 31 зв.; 1495 ВМБС); род. одн. **моужа**, **мужа** (1401 АкВАК III, 2; 1415 P 87; 1427 Cost. I, 196; 1471 АрхЮЗР 8/III, 627; 1489 AS I, 89; 1494 РИБ 560, 561; XV ст. СЯ 41 зв.; 1495 ВМБС); дав. одн. **моужоу**, **мужу** 3 (1489 AS I, 89; 1490 ЗХП; 1494 РИБ 560); **мужеви** 1 (1487 AS I, 239); *знах. одн.* **моужа**, **мужа** (1401 АкВАК III, 2; XV ст. ВС 31 зв.; СЯ 41 зв.; 1489 AS I, 89; 1490 ЗХП); *ор. одн.* **моужемъ**, **мъжемъ** (XV ст. ВС 21 зв.); *місц. одн.* **прѣ моужи** (XV ст. СЯ 40 зв.); *наз. мн.* **моужеве** 1 (XV ст. ВС 33); **mużowe** 1 (1413 GL 48); *род. мн.* **мужей**, **моужей** 3 (1445 P 150; 1478 AS III, 17); **муже(в)** 1 (1447—1492 ЛКНKB); *дав. мн.* **моужомъ** (XV ст. ВС 33); *знах. мн.* **моужей** (1478 AS III, 17); *ор. мн.* **моужми** 1 (1438 DBAC 27); **моужи** 1 (1453 Cost. II, 462).

***МОУЖЬНИИ** прикм. (3) чоловіків (1): Мы сказоуемъ по смрти моужъне жене только вѣно оуза(т) а остатокъ всего имения дѣтемъ воздасть (XV ст. СЯ 40);

невѣста моужна (2) див. **НЕВѢСТА**.

ФОРМИ: *місц. одн. жс.* **о(по) моужне**, **моужъне** (XV ст. ВС 6 зв., 21; СЯ 40).

***МОУЖЪЧИНЬКА** ч. (2) хлопецъ: Коли прѣгодить не- которому оцоу дроую (!) жону понАть а имеють с нею дѣв- кы а с первою жоною моужчинькы тогды снве по смрти оцѣвъ мають дѣвкы замоу(ж) выдать по(д)лоугъ обычая земьско(г) (XV ст. СЯ 41).

ФОРМИ: *знах. мн.* **моужчинькы** (XV ст. СЯ 41); *дав. мн.* **моужчинько(м)** (XV ст. СЯ 40 зв.).

***МОУЖЪЧИНЬКА** див. ***МОУЖЪЧИНЬКА**.

***МУЗСКИЙ** прикм. (6) чоловічий: О пане(х) алюбю о панна(х) которыи(ж) позывають ко(г) алюбю которыи панеи и паненъ бытность дла крепості и(х) вынеты соуть о(т) збора лю(д)ска(г) и моужького абы не мелі оутіскоу моужьско(г) (XV ст. ВС 12); а какъ зъ нихъ одинъ зомрегъ а не заста- вить по собе сыновъ и шадковъ музского полу то его поло- вница того села Осекрова на того маеть спасти которыйся останеть и на его счадки музского полу (Троки, 1498 ГВКОО).

ФОРМИ: *род. одн. ч.* **музского**, **моужьско(г)** 5 (XV ст. ВС 12; 1498 ГВКОО); **моужького** 1 (XV ст. ВС 12).

***МУЗЬСКИЙ** див. ***МУЗСКИЙ**.

***МУЗЬСКИЙ** див. ***МУЗСКИЙ**.

МУКОБОДЫ мн. (2) (назва маетки у Волинській землі): Што перьво сего жаловалъ намъ... панъ Литаворъ Хребъ- товичъ на землянь Дорогицькихъ, ... абы они земля его забрали въ томъ его имени, которое мы ему дали въ До- рогицькомъ повете, на имя Вышъково а Мукободы (Кра- ків, 1489 РИБ 432—433).

ФОРМИ: наз. **Мукободы** (1489 РИБ 433); *знах.* **Мукобо- ды** (1489 РИБ 433).

МУКОВИЧЪ (МОУКОСѢВИЧЪ?) ч. (1) (особова наз- ва): а при нас в тотъ часъ былъ... панъ Гринко Муковичъ (sic. — Прим. вид.) (Луцьк, 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

ФОРМИ: наз. одн. **Муковичъ** (1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20).

МУКОСЕВИЧЪ див. **МУКОСѢВИЧЪ**.

МОУКОСЕА ч. (1) (особова назва): а при том был... пан Гринко МоукосеА (Берестя, 1448 AS I, 44).

ФОРМИ: наз. одн. **МоукосеА** (1448 AS I, 44).

МУКОСѢВИЧЪ, МУКОСѢВИЧЪ, МУКОСѢВИЧ, МУКОСЕВИЧЪ, МОКОСѢВИЧЪ ч. (12) (особова наз- ва): волни во въсехъ тыхъ именьяхъ кому отдати, и прода- ти, и променити пан Иван Мукоосѣвичъ и его близкий по немъ будучи (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); А при томъ были свѣдки наша рада вѣрная владыка Луцкій Теодосей... панъ Дениско Мукоосевичъ (Луцьк, 1446 АкЮЗР I, 18); и мы подль г(о)сп(о)д(а)рьского приказанья пытали есмо свѣтков:... пана Гринка Моукосѣвича, пана Лютика (Луцьк, 1475 AS I, 70).

ФОРМИ: наз. одн. **Мукоосевичъ, Мукоосевич** 4 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1445 АкЮЗР I, 18; 1465 AS I, 57; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3); **Мукоосевичъ** 1 (1473 АрхЮЗР 8/IV, 103); **Мукоосевич(ч)** 1 (1438 P 139); **Мукоосевичъ** 1 (1446 АкЮЗР I, 18); **Мокосѣвичъ** 1 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); *род. одн.* **Мукоосевича** (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); *дав. одн.* **Мукоосевичу** 1 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); **мукоосевичю** 1 (1445 P 150); *знах. одн.* **Мукоосевича** (1475 AS I, 70).

Див. ще **МОУКОСѢИЧЪ**.

МОУКОСѢИЧЪ ч. (2) (особова назва): А при том был: пан Михайло Цѣдлювич хороужий луцкий, а пан Дѣнист Мукоосвичъ (Острог, 1466 AS I, 61).

ФОРМИ: наз. одн. **Моукосѣичъ** (1466 AS I, 61).

Див. ще **МУКОСѢВИЧЪ**.

***МОУЛОВАТЕЦЪ** див. **МОЛОАТЕЦЪ**.

***МУНАСТЫРЪ** див. **МОНАСТЫРЪ**.

***МУНАСТЫРЪ** див. **МОНАСТЫРЪ**.

***МУНДРИЧКА** див. **МОУДРИЧКА**.

МОУНТЕ с. (2) (назва села у Молдавському князівстві): а ми тако(ж) есми далі і потвердили тоє пра(д)реченоє село на има моунте слоузъ нашему иоанишу изъѣдѣю (Сучава, 1466 DIR«А» 519).

ФОРМИ: наз. одн. **моунте** (1466 DIR«А» 519).

МУНТЧЕЛЪ ч. (1) (назва височини у Молдавському князівстві): А еше есмы ему дали третіє село оу Слава на мунтчель (Сучава, 1403 RS 338).

ФОРМИ: наз. одн. зам. місц. село... на мунтчель (1403 RS 338).

МОУНТЪНСКІИ** див. ***МОУНТАНСКІИ**.МОУНТЪНСКІИ** див. ***МОУНТАНСКІИ**.

***МОУНТЪНЬ** ч. (2) (молд. мунтен «житель Мунтені») горянин: а мы такожде и от нас есми дали и потврѣдили слоузъ нашему Жоуржи Поуцъноу... село на кран Доуброви, где били Моунтѣне По(у)цѣне (Васлуй, 1497 BD II, 107).

ФОРМИ: наз. мн. **Моунтѣне** (1497 BD II, 107).

МОУНТА ч. (1) (особова назва, молд. мунте «гора», «купа»): мы стефанъ воево(д)... знаменито чини(м)... оже... дали есми... монастирю... тата(р), на има... моунта съ челадми своими... чоуна(к) съ челѣдми своими (Сучава, 1443 Cost. II, 128).

ФОРМИ: наз. одн. **моунта** (1443 Cost. II, 128).

***МОУНТАНСКІИ** прикм. (4) мунтянскій, валаскій: а мунтанскій воскъ и брашевскій слободно имъ ест (Сучава, 1408 Cost. II, 632); А моунтѣнскій воскъ и оугорскій имъ слободно ис земли вывести (Сучава, 1460 BD II, 275).

ФОРМИ: знах. одн. ч. **моунтанскій**, **мунтанскій** 2 (1408 Cost. II, 632; 1434 Cost. II, 670); **моунтѣнскій** 1 (1460 BD II, 275); **моунтѣнскіи** 1 (1456 Cost. II, 791).

***МОУНТАНСКІИ** див. ***МОУНТАНСКІИ**.

МОУНЧЕИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣмъ ми видѣвши его правою и вѣрною слоужбою д(о) нас... дали и потвердили есми емоу... села... на имъ... Борисещи... и Моунчеи, где бил город Доумы Чорного (Сучава, 1462 BD I, 64—65).

ФОРМИ: наз. **Моунчеи** (1462 BD I, 65).

***МОУНЧЕЛОВЪ** прикм. (1) ◊ потокъ Моунчеловъ див. ***ПОТОКЪ** 1.

ФОРМИ: ор. одн. ч. **Моунчеловом** (1473 BD I, 183).

Див. ще ***МОУНЧЕЛОУЛЬ**.

МОУНЧЕЛОУЛЪ ч. (1) (назва поляни у Молдавському князівстві): Тѣмъ ми видѣвши его правою и вѣрною слоужбою до нас... дали есми емоу и потврѣдили... село на имъ Беркишешчи... и поана Моунчелоулъ съ монастырем (Сучава, 1473 BD I, 183).

ФОРМИ: наз. одн. **Моунчелоул** (1473 BD I, 183).

***МОУНЧЕЛОУЛЬ** ч. (2) (назва потоку у Молдавському князівстві): А хотарь томоу селоу... до потока Моунчелоуи (Сучава, 1473 BD I, 183).

ФОРМИ: род. молд. **Моунчелоуи** 1 (1473 BD I, 183); **Моунчелоуи** 1 (1473 BD I, 183).

Див. ще ***МОУНЧЕЛОВЪ** (потокъ Моунчеловъ).

***МОУНЧЕЛЬ**¹ ч. (2) (молд. мунчел «горб») горб, пагорок: а азъ г(сд)во мн... дали и похилнли и потве(р)днлн есмо того село на имъ ши(л)биканіи... и соуха великаа о(т) оустѣа до самого ве(р)ха и съ оусими полънами и моу(н)чели ко(л)ко и(х) по неи (Сучава, 1488 ДГСВМЩ).

ФОРМИ: ор. мн. **моунчели**, **моу(н)чели** (1488 ДГСВМЩ).

***МОУНЧЕЛЬ**² ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): тѣмъ ми видѣвши правдоу и слоужбою вѣрною... пана (александра спатара) вратили есми его отчнноу, ты(х) двѣ сели вышеш(иса)нны(х) и такожде село моунче(л) (Сучава, 1436 Cost. I, 455).

ФОРМИ: знах. одн. **моунче(л)** (1436 Cost. I, 455).

***МОУР** ч. (1) (кам'яна огорожа) мур: стефанъ воевода... създа и сътвори тоурнь съ(и) и моур около монастирѣ (Путна, 1481 KI).

ФОРМИ: знах. одн. **моур** (1481 KI).

МОУРГОЧ ч. (2) (особова назва): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прѣидоша... наши слоуги Косте Моургоч и сестричич его Гаврил... и продали свою правою отниною (Сучава, 1490 BD I, 400).

ФОРМИ: наз. одн. **Моургоч** (1490 BD I, 400); дав. одн. **Моургочо** (1490 BD I, 400).

МОУРГОУ ч., невідм. (2) (особова назва): И оуставше слоуга наш <То>ма Пригорча запла(тил) оусе исполна тоти... пинъзи... оу роуки слоузъ нашему Оана Моургоу (Сучава, 1487 BD I, 304).

Див. ще ***МОУРГЪ**.

***МОУРГЪ** ч. (1) (назва села у Молдавському князівстві): мы Стефан воевода... чинимъ знаменито... оже... дали и потвердили есми емоу... село на имъ Глодъни... повыше от Моурга (Сучава, 1462 BD I, 61).

ФОРМИ: род. одн. **Моурга** (1462 BD I, 61).

***МОУРГЪ** ч. (1) (особова назва, молд. мург «гнідній»): а г(сд)вомы оу то(м) оуста(х) та пожалова(х) нашу слоугоу, па(н) іо(н) моургъ, за его правою и вѣрною слоужбою (Сучава, 1491 Cost. S. 156).

ФОРМИ: знах. одн. **моургъ** (1491 Cost. S. 156).

Див. ще **МОУРГОУ**.

МОУРДЖАНІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тѣмъ мы... дали и (потвердили есми е)моу... села на имъ: где бил дворъ Крецьви на Яланъ, и Моурджаніи, где ест домъ (его) (Сучава, 1466 BD I, 110).

ФОРМИ: наз. **Моурджаніи** (1466 BD I, 110).

МОУРСЪ ч. (1) (особова назва, молд. мурсъ «медовий напиток»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... ож(е) тот истини наш вѣрны слоуга, пан Влад Моурсъ, слоужил нам право и вѣрно (Сучава, 1469 BD I, 135).

ФОРМИ: наз. одн. **Моурсъ** (1469 BD I, 135).

***МУРТАЗА** ч. (5) (особова назва, перс. murtazā «вибраний», араб. gazija «хотіти», «бажати»): Ярълъкъ отъ цара моуртазы Казимируо братоу отъ му(р)тазы цара поклонъ, рекъши слово то естъ (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: род. одн. **моуртазы**, **му(р)тазы** (1484 ЯМ).

***МУРТАЗИНЪ** прикм. (1): Му(р)тазино слово королю братоу моему (б. м. н., 1484 ЯМ).

ФОРМИ: наз. одн. с. **Му(р)тазино** (1484 ЯМ).

Пор. ***МУРТАЗА**.

***МОУРТАЗА** див. ***МУРТАЗА**.

***МУСИТИ** дієсл. недок. (1) (бути повинним) мусити: пакъ ли тотъ кто иметъ жити, у томъ домъ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держѣти, тогда мусить (? — Прим. вид.) съ мѣстомъ терпѣти (Сучава, 1408 Cost. II, 633).

ФОРМИ: теп. 3 ос. одн. **мусить** (1408 Cost. II, 633).

***МОУСТЯ** ч. (2) (особова назва): а третѣя част отъ тахже сел да ест Исаю, сыноу Оани Моустя (Васлуй, 1495 BD II, 59).

ФОРМИ: род. одн. **Моустя** (1495 BD II, 59).

***МУТВИТИЩЕ** с. (1) (назва села у Волинській землі) Мутвица: Узривши есмо знаменитую намъ служѣбу... пана Петра Ланевича Кирдеевича Мылского... и мы... дали есмо ему... село Твердынь, а Мутвитище въ Луцкомъ повете (Луцьк, 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

ФОРМИ: знах. одн. **Мутвитище** (1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 12).

***МУТВИЧЬНИИ** прикм. (1) ◊ мутвичьнии потокъ (1) (назва потоку у Перемишльській землі): а и еше даль есмъ нѣзы (!) на днѣстрѣ о(т) мутвичьного потока до степаньча перевоза (Казимир, п. 1349 Р 3).

ФОРМИ: род. одн. ч. **мутвичьного** (п. 1349 Р 3).

***МУСНАВЕС** ч. (2) (назва потоку у Берестейській землі): у hpanyciu у mezu iestno promezy sebe polozytu у korce zasypatu poczynszy od toley wetykoyi dorohy

szto od miasta ydet berehom muchawca po połowynę chwory-
szczy (Трншин, 1500 ДПЖН).

ФОРМИ: *род. одн. muchawca* (1500 ДПЖН); *дав. одн. muchawcu* (1500 ДПЖН).

*МУХОТОЛОКИ *мн.* (2) (*назва місцевості у Волинській землі*): я... дала есми ему... имене... ограниченое почонши посеред Мухотолок рекою Лютицею до мосту и великому гостинцу... минуючи Сведники... соколскою дорогою алиж оу Мохотолоки (Ровно, 1488 AS I, 241—242).

ФОРМИ: *род. Мухотолок* (1488 AS I, 242); *знах. Мохотолоки* (1488 AS I, 242).

*МУЧЕНИКЪ *ч.* (9) мученик: Въ лѣто шеститисачное и ѿ сотное деваносто третее на памать стаго мученика ефимья на канунъ проводъвъ оу (су)боту (б. м. н., 1385 P 28); оу нашомъ дворѣ оу медыцѣ оу де(н) свѣто(г) мученика

дмитриа под лѣты розъ(с)тва хр(т)ова а лѣтъ и оу ли(т) и семое лѣто (Медика, 1407 P 72); И боуди емоу клѣтва, о(т) ба оца и сна и ста(г) дха... и о(т) всь(х) мчнкъ и прѣбны(х) и бгоносны(х) о(т)ць антонія и теодосіа печерьскы(х) (Київ, 1446 P 154); а азъ г(с)дво ми... и дали и похилили и потве(р)дили есмо того село... томуоу стоמוу нашемоу монастыроу о(т) воронецъ идеже е(ст) хра(м) стго и славного м(ч)нка великаго и побьдоносца гео(р)гіа (Сучава, 1488 ДГСВМЩ).

ФОРМИ: *род. одн. мученика. muczenyka* 3 (1385 P 28; 1407 P 72; 1465 GL 176); *м(ч)нка* 2 (1413 P 84; 1488 ДГСВМЩ); *ск. н. мчн.* 1 (1413 ОБРН 115); *знах. одн. мчнка* (1386 P 31); *род. мн. мученикъ* 1 (1403 RS 338); *мчнкъ* 1 (1446 P 154).

*МОУЧЕНИЦЯ *ж.* (1) мучениця: мы стефа(н) воевода... чини(м) знаменито ... оже... дали и потвердили есми митрополію нашему о(т) романова трѣга идеже е(ст) храмъ стои м(ч)нци параскеви села оу нашей землі оу молдавской на имѣ леоукоушани (Сучава, 1458 DIR«А» 512).

ФОРМИ: *дав. одн. м(ч)нци* (1458 DIR«А» 512).

МОУША, МОУШЖ *ж.* (29) (*особова назва*): Азъ рабъ бжій... именовъ стефанъ... купи(х) съ тетраеу(г)ль за своѣ дшѣ... и сестрѣ мои(х) моушѣ и станѣ (б. м. н., 1401 ЗКЕ); а тое привиліе вишписана(н)ны(х) пре(д)ко(в) нашы(х) изгиноули о(т) роуки крѣстини сна пантелеева и паней его моуши (Васлуй, 1464 DIR«А» 517); И оуставши наши слоуги Сима и брат его Оника та заплатили оуси тоти вишписанній пинъзи... оу роуки слоузѣ нашемуу Сими Бенъ и сестри его Моуши (Ясси, 1500 BD II, 175).

ФОРМИ: *наз. одн. Моуша* 11 (1464 DIR«А» 517; 1487 BD I, 291; 1489 BD I, 376; 1493 BD II, 18; 1495 BD II, 64; Cost. S. 193; 1497 BD II, 116; Cost. S. 223; 1499 BD II, 153; 1500 BD II, 176 і т. ін.); *зам. род. от...* Моуша 2 (1472 ВАР 61; 1489 BD I, 376); за дшѣ... сестрѣ мои(х) моушѣ и станѣ 1 (1401 ЗКЕ); *зам. дав. Моуша* 1 (1499 BD II, 154); *род. одн. моуши* (1464 DIR«А» 517); *дав. одн. Моуши* (1464 DIR«А» 517; 1487 BD I, 291; 1489 BD I, 376; 1493 BD II, 18, 19; 1495 BD II, 76; Cost. S. 193; 1497 BD II, 116, 117; Cost. S. 223; 1500 BD II, 175).

МОУШАТ *див. МОУШАТЪ.*

МУШАТА¹ *ч.* (7) (*особова назва*): а то есмо дали пану ивану мушати и его дѣтемъ и его оунучатомъ и его ближнимъ по немъ будущимъ (Луцьк, 1445 P 150); А при томъ были добрыя люде па(н) васко любви(ч) писа(р) королевски(н) па(н) ива(н) мушата (Львів, 1478 ЗРМ).

ФОРМИ: *наз. одн. мушата* (1445 P 150; 1478 ЗРМ); *род. одн. мушаты* (1445 P 150); *дав. одн. мушати* 2 (1445 P 150); *мушатъ* 1 (1445 P 150).

*МУШАТА² *ж.* (1) (*особова назва*): а на то ...вѣра маты нашей кнѣгънѣ мушаты (Сучава, 1393 Cost. I, 14).

ФОРМИ: *род. одн. мушаты* (1393 Cost. I, 14).

*МОУШАТИНЪ *прикм.* (2): И оу томъ такожъ прѣдоша... дочка Моушатины, и... дочка Грози Коуфта... и продали свою правую отниноу (Гирлов, 1499 BD II, 153).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. Моушатины* (1499 BD II, 153); *дав. одн. ж. Моушатины* (1499 BD II, 154).

Пор. МУШАТА¹.

МУШАТИЧЪ, МУШАТИЧ *ч.* (4) (*особова назва*): А при томъ былъ... пан Петръ Мушатич (Ровно, 1483 AS I, 82); А при томъ былъ князь Иванъ Пугятичъ, а панъ Петрушко Мушатичъ (Луцьк, 1495 АЛМ 89).

ФОРМИ: *наз. одн. Мушатич, Мушатичъ* (1483 AS I, 82; 1488 AS I, 242; 1490 AS I, 92; 1495 АЛМ 89).

МОУШАТЪ, МОУШАТ *ч.* (55) (*особова назва*): И оу томъ оуставши наш вѣрныи пан Моушат дворник и заплатил онъ вси тоты вишписанныи пинъзи (Ясси, 1476 BD I, 208); А на то есть... в. п. Моушата (Васлуй, 1495 BD II, 43).

ФОРМИ: *наз. одн. Моушатъ, Моушат* (1476 BD I, 208; 1483 Cost. S. 121); *род. одн. Моушата* (1491 BD I, 467; 1492 BD I, 506; 1493 BD II, 4; CVD 6; Cost. D. 45; Cost. S. 176; 1494 BD II, 33; 1495 ВАР 71; BD II, 249; Cost. S. 194; ПГВСР і т. ін.); *дав. одн. Моушатоу* (1476 BD I, 208; 1483 Cost. S. 121).

МОУШИН *прикм.* (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Иванко, сынъ Моушин и... Ефросина, дочка Роужина... жаловали есмы ихъ особливо нашею милостию (Сучава, 1495 BD II, 248—249); мы Стефа(н) воево(д)а... знаменито чини(м) ... оже прѣдоша прѣ(д) нами... нове моушини (Сучава, 1500 Cost. S. 233—234).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. Моушин* (1495 BD II, 249); *наз. мн. ч. моушини* (1500 Cost. S. 234).

Пор. МОУША.

*МУШЧИЧЪ *див. МЫШЧИЧЪ.*

МОУШЖ *див. МОУША.*

*МЦЕНСКИЙ *прикм.* (1) (*пор. Мценскъ у Смоленській*

землі): жаловали намъ кнѣги федорова федоровича Соколи(н)ская ись сыномъ свои(м) кнѣземъ федоро(м) федоровичо(м) Соколи(н)ски(м) на наместника мце(н)ского и любю(ц)кого пана богдана сопежича (Берестя, 1496 ВМКФС).

ФОРМИ: *знах. одн. ч. мце(н)ского* (1496 ВМКФС).

МШАНЕЦ *ч.* (1) (*назва села у Волинській землі*): а кн(а)лю Семену досталса город Колоден а села: Чернехов... Мшанец (Луцьк, 1463 AS I, 54).

ФОРМИ: *наз. одн. Мшанец* (1463 AS I, 54).

*МШАНЕЦЪ *ч.* (1) болото, поросле мохом: и мы... дали есмо емоу село липоую оу перемильскомъ Поѣте С объма берги ставоу И со млиномъ И со мшанцо(м) С мытомъ (Луцьк, 1451 P 158—159).

ФОРМИ: *ор. одн. мшанцо(м)* (1451 P 159).

! МЪ *див. МЫ¹.*

МЪГДЪЛИНЪ *ж.* (4) (*особова назва, молд. цсл. Магдальни, гр. Магдалηνί*) Магдалины: И оуставше Мъріе... и съ своимъ братаничем... та заплатили оуси тоти пинъзи... оу роуки Мъгдъліни, дочки Петра спѣтарѣ (Сучава, 1495 BD II, 76).

ФОРМИ: *наз. одн. Мъгдъліи* (1495 BD II, 73, 76); *дав. одн. Мъгдъліни* (1495 BD II, 74, 76).

МЪГДЪШАНИИ *мн.* (2) (*назва села у Молдавському князівстві*): а мы такождере и от нас есми дали и потвердили слоузѣ нашемуу Илы Нашѣ тое прѣдреченое село... на имѣ Мъгдъшани (Сучава, 1490 BD I, 396).

ФОРМИ: *наз. Мъгдъшани* (1490 BD I, 396).

МЪГОУРА *ж.* (1) (*молд. мѣгурѣ «горб» пагорб, могила: Хота(р)... до обрѣшїе мѣгоура (Корочин Камінь, 1458 Mih.Doc. 121—122).*

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. об(р)шїе мѣгоура* (1458 Mih.Doc. 122).

***МЪДРЪЖАКОВЪ** *прикм.* (1); и тиж есми емоу дали и потвърдили она селишче... що емоу продали тоє селишче аноушка и марта, дъщеря мѣдрѣжакони (Сучава, 1493 *Cost.* S. 176).

ФОРМИ: *наз. мн. ж. мѣдрѣжакони* (1493 *Cost.* S. 176).

***МЪЗЪРЪЕСКОУЛЪ** *ч.* (2) (*особова назва*): и запла-ти(х) азъ г(с)во ми оуси тоти вишеписанїи пинъзи... оу роуки... шандроу га(р)доу и ... шоушманоу... снове косте мѣзърѣскоула (Сучава, 1488 *ДГСВМЩ*).

ФОРМИ: *род. одн. мѣзърѣскоула* (1488 *ДГСВМЩ*).

МЪКЪОУ *ч., невідм.* (4) (*особова назва, пор. Макавей*): и тиж есми емоу дали и потвърдили она (1) селишче, на бахлоуецъ, на имѣ селишче мѣкѣоу влада и съ мистом от млина (Сучава, 1493 *Cost.* S. 176); Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже прїеде прад нами... Ион Батин от Соучавъ... и продал... половина село на имѣ Кълимънещїи... та продал слоузъ нашемоу Микоулоу Мѣкѣоу (Васлуй, 1497 *ВД II*, 108—109).

МЪЛАЮ *ч., невідм.* (2) (*особова назва, молд. мѣлай «пшоняний корж»*): и оуостави наши слоуги да(н)чоу(л) и бра(т) его драго(т)ъ и тѣсть его мѣлаю... та заплатили оуси испо(л)на тоти вишеписа(н)нїи пинъзи (Сучава, 1493 *ПГВСР*).

***МЪЛѢЩИ** *мн.* (3) (*назва села у Молдавському князівстві*): А хотаръ той половинъ селоу от Мѣлещи да естъ по старомоу хотароу, коуда из вика оживали (Сучава, 1479 *ВД I*, 228); Там ми видѣше их правою и вѣрноую слоужбоу до нас... дали и потвърдили есми им... села на имѣ: Обръшїа... и половина от Мѣлещїи (Сучава, 1483 *ВД I*, 272).

ФОРМИ: *род. Мѣлещи 1* (1479 *ВД I*, 228); *Мѣлещїи 1* (1483 *ВД I*, 272).

***МЪЛѢЩІИ** *див. *МЪЛѢЩИ.*

***МЪЛИНИ** *мн.* (4) (*назва села у Молдавському князівстві*): А хотар той части от село от Мѣлинь, (що) за Молдавою, да ест також третаа част от колико ест част Оани Бѣшескоула, и по старомоу хотароу (Сучава, 1499 *ВД II*, 136).

ФОРМИ: *род. Мѣлинь, мѣлин* (1499 *ВД II*, 135, 136).

***МЪЛИНИНЪ** *прикм.* (6): а па(к) фе(д)ка и сестри еи мѣрина и гинда до(ч)ки мѣлинини... привилїе що имали они о(т) на(с) же на тоє село коли соби били роздѣлили они тако(ж) еи дали оу роуки слоузъ нашемоу вѣрномоу паноу тоадероу писареви нашемоу (Ясси, 1495 *ПГВСР*).

ФОРМИ: *наз. мн. ж. Мѣлинини, мѣлинин(и) 3* (1495 *ВД II*, 53; *ПГВСР*); *зам. дав. до(ч)камъ мѣлинини 1* (1495 *ПГВСР*); *дав. мн. Мѣлинем 1* (1495 *ВД II*, 76); *мѣлином 1* (1495 *ВД II*, 76).

Пор. МЪЛИНЪ².

МЪЛИНЪ¹ *ч.* (1) (*особова назва, молд. мѣлинъ «черемха»* (ягода), «малина»): мы Стефан воевод чиним знаменито ... оже прїидоша прѣд нами... Мѣлинь и Выша и зат их Ивашко Витолтескоул... и дали... слоугам нашим... села що имѣ дал... оу(и)ко их (Сучава, 1458 *ВД I*, 20).

ФОРМИ: *наз. одн. Мѣлинь* (1458 *ВД I*, 20).

МЪЛИНЪ² *ж.* (6) (*особова назва, молд. мѣлинъ «черемха»* (ягода), «малина»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи слоуга наш Миклѣ и сестри его Мѣлинь и Боурае и Грѣка... жаловали есмы их особною нашею милостїю (Васлуй, 1495 *ВД II*, 39); И оу том також прїидоша прад нами... Мѣрина... и... сынове Ивашка Коуфта, и оуноука их Мѣлинь, дочка Лазорова (Гирлов, 1499 *ВД II*, 153).

ФОРМИ: *наз. одн. Мѣлинь* (1495 *ВД II*, 39, 53; 1499 *ВД II*, 153); *зам. роб. сыновом Мѣлинь* (1495 *ВД II*, 53); *дав. одн. Мѣлини* (1495 *ВД II*, 53; 1499 *ВД II*, 154).

* **МЪЛИНЪ³** *див. *МЪЛИНИНЪ.*

* **МЪЛИНЪ** *див. *МЪЛИНИНЪ.*

! МЪЛНЫИ (МЛИНЪ) (1): О братїи што единъ мѣлныи (1) имаю(т) (XV ст. *ВС* 23).

Див. МЛИНЪ.

МЪЛОУРЕ *ж., невідм.* (1) (*назва села у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы ... дали и потвърдили есми его очи(н)оу... оу мѣлоуре где оанчъ (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342).

МЪЛЪЕСКОУЛ *ч.* (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи наши слоуги Мареш и Доума Мѣлѣскоула и Сима... слоужили нам право и вѣрно (Васлуй, 1495 *ВАМ 70*).

ФОРМИ: *наз. одн. Мѣлѣскоула* (1495 *ВАМ 70*).

***МЪЛЫНЪ** *див. МЛИНЪ.*

***МЪНДРЕЩІИ** *див. МЪНДРЕЩІИ.*

МЪНДРЕЩІИ *мн.* (4) (*назва села у Молдавському князівстві*): мы стефа(н) воевод(а)... знаменито чини(м)... оже... дали и потвърдили есми томоу стоמוу монастыроу села... на имѣ... мѣндрещїи, на орбику (Сучава, 1462 *Cost.* D. 10); И досталосъ мѣринки, дочци мѣндринїи ... село на имѣ мѣндрещїи, на сиреть, где били балинци (Сучава, 1492 *Cost.* S. 161).

ФОРМИ: *наз. мѣндрещїи* (1462 *Cost.* D. 10; 1492 *Cost.* S. 161); *род. мѣндрещи* (1467 *Mih. Doc.* 125).

***МЪНДРИНЪ** *прикм.* (5); и еше оустали мѣринка, дочка мѣндрини, и братаничи еи... та дали (*в ориг.* продали.— *Прим. вид.*) мѣрини... за тоє село... еше ф злат татарских (Сучава, 1492 *Cost.* S. 161); а мы також и от нас есми дали и потвърдили... сестричимъ Мѣндриним... село на имѣ Тѣвещїи (Сучава, 1493 *ВД II*, 19).

ФОРМИ: *наз. одн. ж. мѣндрини* (1492 *Cost.* S. 161); *дав. одн. ж. мѣндринїи* (1492 *Cost.* S. 161); *дав. мн. Мѣндриним, Мандриним* (1493 *ВД II*, 18, 19).

Пор. МЫНДРА.

МЪНДРИЧИНЪ *ч.* (1) (*особова назва*): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрноую слоужбоу до на(с)... дали есми емоу... еше село где би(л) драгомиръ мѣндричинъ (Сучава, 1437 *Cost.* I, 541).

ФОРМИ: *наз. одн. мѣндричинъ* (1437 *Cost.* I, 541).

МЪНДРЪ *див. МЫНДРА.*

МЪНѢЩИ *див. МАНѢЩИ.*

***МЪНЗАТОУЛЪ** *ч.* (1) (*особова назва*): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоти истиннїи наши слоуги Гаврил и братїа его Никита и Ион, сынове Негрити, дочка Пѣтра Мънзатоула, слоужили нам право и вѣрно (Сучава, 1489 *ВД I*, 371).

ФОРМИ: *род. одн. Мънзатоула* (1489 *ВД I*, 371).

МЪНЗАЦІИ *див. МАНЗАЦИ.*

МЪНЪИЛ *див. МАНОУИЛ.*

МЪНЪИЛЕЩІИ *мн.* (5) (*назва селища у Молдавському князівстві*): тѣмъ мы... дали и потвърдили есми его очи(н)оу... селище маноуилещи (и съ) коуАни (Сучава, 1448 *Cost.* II, 342); мы Стефан воевода ... знаменито чиним... оже прїидоша прѣд нами... молебникъ нашъ кир попь Григорїе... и съ въсьми яже о христь братїами... и дали господствоу мы петъ сель:... село Биранно, и село Вѣлксаново, и село Маноуилещи (Ясси, 1500 *ВД II*, 173).

ФОРМИ: *наз. мѣнѣилещїи* (1487 *Cost.* D. 7); *род. молд. зам. дав. мѣнѣилещилор* (1487 *Cost.* D. 7); *знах. Маноуилещи, маноуилещи 2* (1448 *Cost.* II, 342; 1500 *ВД II*, 173); *Маноуилещи 1* (1499 *ВД II*, 162).

МЪРЕНА *див. МАРЕНА.*

***МЪРЕНКА** *див. *МАРЕНКА.*

МЪРЗЕ *ч., невідм.* (1) (*особова назва, молд., тюрк. мїгза, ар. атїг «князь», перс. зада «син»*): А на то ест велика мартоурїа... Мързе сынъ Станчюл (б. м. н., 1470 *ВД I*, 153).

Див. ще МЫРЗА.

МЪРИНА *див. МАРИНА.*

МЪРИНИНЪ *прикм.* (4): мы Стефа(н) воевод(а)... знаменито чини(м)... оже тоти истиннїи... снѣв мѣринини... дали и потвърдили есми и(м)... и(х) праваа о(т)нини (Сучава,

1491 *Cost. D.* 36—37); И оуоставше слоуга (наш Тоадер)... и сестра его Стана та заплатили оуси тоти пинъзи... оу роуки слоузъ нашемоу Юрши, сыноу Мъринин(оу) (Ясси, 1497 *BD II*, 96).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **Мърининъ** (1497 *BD II*, 96); дав. одн. ч. **Мъринин(оу)** (1497 *BD II*, 96); наз. одн. ж. **Мъринина** (1493 *BD II*, 31); наз. мн. ч. **мъринини** (1491 *Cost. D.* 3).

Пор. **МАРИНА**.

МЪРИНКА ж. (8) (особова назва, пор. Марина): И оуоставше наши слоуги Данчюл и брат его Жоуржа и сестри их Мъринка и Олта та (за)платили оуси тоти пинъзи... оу роуки Тома (Сучава, 1489 *BD I*, 367); и досталось мъринки... село на имъ мърдрещи, на сиреть (Сучава, 1492 *Cost. S.* 161); а мы такожде... есмы дали и потвърдили слоузъ нашемоу Иванка и сестрам его Нъгши... и... дочка Мъринкъеи, тое... половина село от Шекан (б. м. н., 1494 *BD II*, 38).

ФОРМИ: наз. одн. **Мъринка** (1489 *BD I*, 367; 1492 *Cost. S.* 161); род. одн. **Мъринкъеи** (1494 *BD II*, 38); дав. одн. **Мъринки** (1489 *BD I*, 367; 1492 *Cost. S.* 161).

МЪРИНЪ див. **МАРИНА**.

МЪРІА див. **МАРИЯ**.

МЪРІЕ див. **МАРІЕ**.

МЪРМОУРЪНЕ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Тъмъ мы видѣвши ихъ правою и вѣрноу слоужбою до нас... дали и потвърдили есмы имъ их отниноу правоу на имъ Мърмоуръне (Сучава 1467 *BD I*, 118—119).

ФОРМИ: наз. **Мърмоуръне** (1467 *BD I*, 119).

МЪРОУШКА див. **МАРОУШКА**.

МЪРОУШКИН прикм. (2): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже тоты... Жоурка Пинтече... и братіа его Юрїи Баико и Сава, сынове Мъроушкини... жаловали есмы их особноу нашею милостію (Сучава, 1495 *BD II*, 248—249).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **Мъроушкин** (1495 *BD II*, 59); наз. мн. ч. **Мъроушкини** (1495 *BD II*, 249).

Див. ще **МЪРОУШЧИН**.

Пор. **МАРОУШКА**.

МЪРОУШЧИН прикм. (4): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... прїдоша... Лазоръ, сынъ Мъроушчин, съ своими братіаи... и продали свою правоу отниноу (Сучава, 1483 *BD I*, 269); а ми такожде и от нас есмы емоу дали и потвърдили и тое половина село, от батърещи, част мароушчена, како да ест емоу от нас оурик (Сучава, 1493 *Cost. S.* 176).

ФОРМИ: наз. одн. ч. **Мъроушчин** (1483 *BD I*, 269); род. одн. ч. **〈мъроу〉шина** (1490 *Cost. S.* 141); наз. одн. ж. зам. знах. потвърдили... част мароушчена (1493 *Cost. S.* 176); наз. мн. ч. **мъроушчини** (1492 *Cost. S.* 161).

Див. ще **МЪРОУШКИН**.

Пор. **МАРОУШКА**.

МЪРЧЕШІИ мн. (1) (назва села у Молдавському князівстві): Мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... дали и потвърдили есмы им... два села на Бръладъ на имъ Мърчешіи и Грижливїи (Сучава, 1495 *BD II*, 248—249).

ФОРМИ: наз. **Мърчешіи** (1495 *BD II*, 249).

***МЪРЪЦЕИ** мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): мы стефа(н) воевода... знаменито чини(м)... оже...

дали и потвърдили есмы томоу стоמוу монастыроу села... на имъ... блъгаре и мъръце(ї) и дръманешіи (Сучава, 1462 *Cost. D.* 10); и(н)и никто да несмъеть ты(х) монастырски(х) люди... о(т) блъгаре и о(т) мъръцен... соудити а ни глобоу ис ни(х) брати (Сучава, 1467 *Mih. Doc.* 125).

ФОРМИ: наз. **мъръце(ї)** (1462 *Cost. D.* 10); род. **мъръцен** (1467 *Mih. Doc.* 125).

***МЪРЪЦЕІ** див. ***МЪРЪЦЕИ**.

***МЪСТАКИНОУЛЪ** див. **МЪСТЕКЖНОУЛ**.

МЪСТЕКЖНОУЛ ч. (2) (назва болота у Молдавському князівстві): А хотаръ томоу селоу... право д(о) оуст(а) Черленой, идеже ест блато МъстекЖноул (Сучава, 1473 *BD I*, 183—184).

ФОРМИ: наз. одн. **МъстекЖноул** (1473 *BD I*, 184); род. одн. молд. **Мъстакиноулоуи** (1473 *BD I*, 183).

***МЪСТИСЛАВСКИЙ** ч. (1) (особова назва): какже тот Его Милости бодрин Раман о тыи пнъзи мал со мноу право прѣд намѣстникомъ княза Михайла Его Милости Мъстиславского Тетеринским, Тораномъ Гармановичом и тоую тридцат коп грошей широких правом поискал (Друцк, 1492 *AS III*, 23).

ФОРМИ: род. одн. **Мъстиславского** (1492 *AS III*, 23).

МЪТЕИ див. **МАТЕИ**.

МЪТЕЮ див. **МАТЕЮ**.

МЪТІАШЪ, МЪТІЯШЪ, МЪТІАШ, МЪТІЯШ ч. (17) (особова назва, молд., стл. *Matyaș*, мад. *Mátyás*, цсл. *Matyaș*, гр. *Ματθαῖος*, лат. *Matthaeus*): милостивый королю! Што еси прислалъ Матыаса бискоупа о шькодоу Каменичкою до насъ, а мы есмо добре зрозоумели тымъ речамъ (б. м. н., 1481 *BD II*, 365); Писал Мтъіашъ въ Соучавѣ (Сучава, 1491 *BD I*, 450); што твоя милость присылалъ къ намъ своихъ пословъ, дворъника своего пана Дчоуръжа и писара своего Матыяша (б. м. н., 1496 *BD II*, 407).

ФОРМИ: наз. одн. **Мтъіашъ I** (1491 *BD I*, 450); **Мтъіа(ш)**, **Мтъіаш**, **Мтъіа〈ш〉**, **Мтъіа〈аш〉** 7 (1491 *BD I*, 469, 492; *CVD* 4; *Cost. S.* 157; 1493 *BD II*, 31; *CVD* 7; 1494 *BD II*, 33); **Мтъіашъ 2** (1494 *BD II*, 35, 37); **Мтъіаш**, **Мтъіа(ш)** 3 (1491 *Cost. D.* 38; 1492 *BD I*, 505, 507); знах. одн. **Матыяша I** (1496 *BD II*, 407); **Матыаса I** (1481 *BD II*, 365); ор. одн. **Матыяшомъ** (1496 *BD II*, 401).

Див. ще **МАТЕИ, МАТЕЮ, МАТІИ, *МАТФВИИ, МАТФЕИ, МАЦЪИ**.

МЪТІИ див. **МАТІИ**.

МЪТІЯШ див. **МЪТІАШЪ**.

МЪТІЯШЪ див. **МЪТІАШЪ**.

***МЪЦЪЮЛЪ** ч. (1) (особова назва, молд. мац «кишка»): мы Стефан воевода... знаменито чиним... оже... Мъріе Билка... и... Роуска, дочка Оника Мъцъюла... жаловали есмы их особноу нашею милостію (Сучава, 1495 *BD II*, 248—249).

ФОРМИ: род. одн. **Мъцъюла** (1495 *BD II*, 249).

МЪЧКАТЬ ч. (1) (особова назва, молд. мѣшкат «крупный»): И дали и потвърдили есмы нашеи митрополїи о(т)

до(л)него тръга идеже е(ст) хра(м) стои параскеви еи пнтоты циганы на имъ мѣшкатъ и своими дѣтми и челѣдию и каба и своими дѣтми и челѣ(д)ю (Сучава, 1465 *DIR«A»* 518).

ФОРМИ: наз. одн. **мѣшкатъ** (1465 *DIR«A»* 518).

***МЪЧКЪТЕЩИ** мн. (2) (назва села у Молдавському князівстві): и еще есмы дали... монастыроу... цръков оу Мъчкътеш с попом (Сучава, 1490 *BD I*, 420).

ФОРМИ: род. **Мъчкътещи** (1490 *DC* 148); місц. оу **Мъчкътеш** (1490 *BD I*, 420).

МЪЧЮКЪ, МЪЧЮКЪ ч. (2) (особова назва, молд. мѣчукъ «булава»): и мы... потвърдили есмы имъ... села... где бы(л) ходко и мѣчукъ (Васлуй, 1439 *Cost. II*, 51—52); та(м) мы... дали есмы и(м)... села... и... силище... (и)воула... и мѣчукъ и пони(ж) 〈м〉икъ (Сучава, 1448 *Cost. II*, 316).

ФОРМИ: наз. одн. **мѣчукъ I** (1439 *Cost. II*, 52); зам. род. силище... ивоула... и мѣчукъ I (1448 *Cost. II*, 316).

***МЪЯТИНИ** див. **МОЯТИНИ**.

МЫ ми займ. (3640) I. (множинний, вказує на особу оповідача разом з іншими особами) ми (183): што іесте просили насъ абыхомъ васъ пустили (до лучцька гърговать) через берестіе... мы хочемъ ради то учинити вамъ (б. м. н., п. 1341 *P* 2); на се(мъ) на все(м) мы два исъ братомоимъ (так. — *Прим. вид.*) цѣлуева крѣсть што жъ нама все то исправити косподареви (!) нашемоу (б. м. н., бл. 1386 *P* 30); мы бискупи мацѣи премьски и офанасѣи владыка премьски па(н) Анъ дѣди(ч) тарнов(с)ки староста ру(с)ки... чинимъ знаемо... како ко(л) та рѣчь межѣ... кроле(м) влодиславомъ пол(с)кимъ... межѣ панею Адвигою огниноу пилецкою... о волость о зальсѣе и о тычи(н) мѣсто... на многи(х)

роцьхъ пред на(м) водила(с) (Медика, 1404 P 69—70); Us-
fyszawsza to wsi zaplakali i mo wili: «Woleli bychmo, szto b
i nas korol sam kaznił, kak ieho wolia» (Липнишки, 1433
ЗНТШ LXXVI, 140); а то есмо собе поделили ровно вчно
и непорушно и никоторому з нас не вступатисА нивчию
дълницу (Луцьк, 1463 AS I, 55); што тьи приАтели про-
межи нами найдоуть, то намъ терпѣти на обѣ сторонѣ (Віль-
на, 1482 AS I, 79); Мы бояре земли молдавскои, рада госпо-
дарѣ нашего Стефана воеводы: Ion Tъоутоул логофет...
доумша постелник, Могила чашник, Фроунтеш столник...
и иньи бояре що при том были (Сучава, 1499 BD II, 443—
444).

2. (пошанный, вказує на особу оповідача — представника
верхівки феодалного суспільства) ми (3457): Аще ли хто...
сия ... повеления княжения нашего переступить дерзнетъ,
десять тысячей рублей на насъ и на епископа да казнится
и отъ Бога проклять будетъ (Луцьк, 1322 АрхЮЗР 1/VI,
3); Мы панъ янь дядичъ тарнубський староста рускии по-
знавами то нашимъ листомъ (Перемишль, 1390 P 175); Мы
великии кнзъ витовтъ дали есмо сою нашу грамоту бед-
риху што держитъ о(т) насъ двѣ селищи (Турейськ, 1429 P

112); Мл(с)тїю бжїєю, мы стефа(н) воевода... знаменито
чини(м)... оже то(т) истин(н)ый слуга на(ш) вѣрныи, па(н)
миху(л) соулжаръ на(ш), и (е)го братїа... служили на(м),
право и вѣрно (Сучава, 1475 Cost. D. 3); Милостїю божїєю
мы Стефан воевода, господарѣ земли молдавскои, знаме-
нито чиним ис сим листом нашимъ вѣсьм кто нан оузрит
или чтоочи его оуслышит (Яеси, 1500 BD II, 175).

ФОРМИ: наз. **мы**, **пу**, **мь** 1530 (п. 1341 P 2; 1361 AGZ
6; 1388 P 39; 1409 DIR«А» 437; 1420 AS I, 25; 1444 АрхЮЗР
1/VI, 8; 1455 Cost. II, 525; 1471 DIR«А» 527; 1496 BD II,
401; 1500 Cost. S. 230 і т. ін.); **ми** 105 (1378 ЗНТШ LI, 4;
1439 Cost. II, 35; 1448 Cost. II, 737; 1458 BD I, 24; 1467 BD
I, 122; 1475 BD I, 206; 1483 BD I, 272; 1489 Cost. S. 133;
1493 Cost. S. 176; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); **! мьи** 1 (1459
Cost. S. 21); **! мь**, **мь** 2 (1481 ГПМ; 1490 DC 148); **! ма** 1
(1453 DIR«А» 503); *род.* нас, насъ, насъ, на(с), нас, насо
740 (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1389 PEA I, 27; 1402 Cost. II,
621; 1433 Cost. II, 594; 1446 Cost. II, 247; 1456 Cost. II,
791; 1467 Mih. Doc. 125; 1475 AS I, 70; 1490 BD I, 437; 1500
Cost. S. 234 і т. ін.); *зам. дав.* имаєт нас листы... подтверди-
ти 1 (1462 BD II, 285); *дав. нам.* намъ, пап, намъ, на(м),
намо (1352 P 6; бл. 1386 P 30; 1407 АрхЮЗР 8/1, 4; 1420 Cost.
I, 135; 1438 DBAc 28; 1442 Cost. II, 719; 1452 Cost. II, 432;
1466 BD I, 96; 1479 BD I, 228; 1500 АСД II, № 4 і т. ін.);
знах. нас, насъ, насъ, на(с), нас (1322 АрхЮЗР 1/VI, 3; 1388
P 42; 1409 P 74; 1429 Cost. I, 242; 1442 Cost. II, 716; 1453
Cost. II, 765; 1463 AS I, 55; 1475 AS I, 70; 1487 РИБ 434;
1500 АСД II, № 4 і т. ін.); *ор.* нами, нами 448 (1391 P 45;
1409 P 74; 1418 Cost. I, 127; 1447—1492 ЛКБВ; 1456 Mih.
213; 1465 АкВАК III, 4; 1478 AS III, 17; 1489 РИБ 432;
1497 BD II, 123; 1500 Cost. S. 234 і т. ін.); *намы*, *папу* 11
(1430 ГВКЛ 7; 1465 GL 176; 1474 PГC; 1498 ГВКЛ 22;
1499 BD II, 130, 135, 144, 160, 423); *на(м)* 3 (1404 P 70; 1414
P 85); *зам. дав.* записаль са чинити добро **намы** 1 (1448
Cost. II, 305); *місц.* на (пры, по, оу) нас, насъ, на(с) (1322
АрхЮЗР 1/VI, 3; 1407 Cost. I, 57; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8;
1436 Cost. II, 706; 1475—1480 АрхЮЗР 8/IV, 20; 1480 BD
I, 245; 1487 РИБ 435; 1495 ВМБС; 1499 РИБ 777; 1500
АЛМ вип. 2, 59 і т. ін.); *дав. да.* нама (бл. 1386 P 30; 1457
Cost. II, 810)

МЫ² див. **МИ**².

! МЫ³ див. **МЫТО**.

МЫЕРЛЪ див. **МИЕРЛЪ**.

! МЫИ¹ див. **МЫ**¹.

! МЫИ² див. **МИ**².

***МЫИТРОПОЛІЯ** див. ***МИТРОПОЛІЯ**.

МЫК див. **МИКЪ**¹.

МЫКЛЪОУШЪ див. **МИКЛОУШЪ**.

МЫКУЛИНСКИ див. **МЫКУЛЫНСКІЙ**.

***МЫКУЛИНСКІЙ**¹ див. **МИКУЛИНСКІЙ**.

***МЫКУЛИНСКІЙ**² див. **МЫКУЛЫНСКІЙ**.

МЫКУЛЫНСКІЙ, МЫКУЛИНСКИ, МИКУЛИНСЬ-
КИИ *прикм.* (5): а при томъ оуздаванъ были... панъ ходь-
ко быбельский... попъ микулиньский федутъ (Перемишль,
1378 P 26); Мы, Свядрыгайчо... чинимо знаменито... пжъ...
Карпъ Ивановичъ Микулинскій... покладаль передъ нами
лысть отъ князя Василія Сангушковича... и дворанъ на-
шихъ... што есмо имъ первой сего велилы имени его *Мыку-*
линскіе обыхати, грани положыты и кривду его, што ме-
нуеть одъ землянь Браславскихъ и боярѣ Хмельницкихъ,
россудыты (Новоселиця, 1430 ГВКЛ 7).

ФОРМИ: наз. *одн. ч.* микулынскій 2 (1430 ГВКЛ 8, 9);
Мыкулински 1 (1430 ГВКЛ 8); **микулинський** 1 (1378 P
26); *знах. мн. с.* Мыкулинскіе (1430 ГВКЛ 7).

Пор. ***МИКУЛИНЦИ**.

***МЫКУЛЫНЦИ** див. ***МИКУЛИНЦИ**.

***МЫЛИИ** див. **МИЛЫИ**.

***МЫЛОСТЬ** див. **МИЛОСТЬ**.

МЫЛЬСКИЙ, МЫЛСКИЙ, МЫЛСКИЙ *ч.* (10) (*особова*
назва): а даемъ, и потвержаемъ тому первой писаному пану
Петрашкв Ланевичу Мыльскому верху меноваинья мѣста
вчно и непорушно (Луцьк, 1445 АкЮЗР I, 18); А при томъ
были свѣдки... Маско Гулевичъ, а панъ Петрашъ Мылскій,
маршалокъ земскій (Луцьк, 1452 АкЮЗР I, 21).

ФОРМИ: наз. *одн.* Мыльскин, Мылский, Мылскій (1445—
1452 АрхЮЗР 8/IV, 13; 1446 AS III, 5; 1451 AS I, 45; 1452
АкЮЗР I, 21; АрхЮЗР 8/IV, 61); *род. одн.* Мыльского,
Мыльского (1445 АкЮЗР I, 17; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV,
12); *дав. одн.* Мыльскому, Мыльскому (1445 АкЮЗР I, 17,
18; 1445—1452 АрхЮЗР 8/IV, 13).

МЫМО див. **МИМО**.

***МЫНДРИНО СЕЛО** *с.* (1) (*назва села у Молдавському*
князівстві): а хотаръ мындрину селу и селищи съ вѣсьми
своими старыми хотарми, куды изъ вѣка оживали (Сучава,
1435 Cost. I, 403).

ФОРМИ: *дав. одн.* мындрину селу (1435 Cost. I, 403).

Див. ще **МЫНДРИНЬ ДВОРЪ**.

МЫНДРИНЬ ДВОРЪ *ч.* (1) (*назва села у Молдавському*
князівстві): тѣмъ мы видѣвши его правою и вѣрною служ-
бою (1) до на(с) ... дали есми ему оу нашей земли села на имѣ
мындринь дворъ на серети и съ своими прикутками... и едно
селище на милковѣ (Сучава, 1435 Cost. I, 402—403).

ФОРМИ: наз. *одн.* мындринь дворъ (1435 Cost. I, 403).

Див. ще ***МЫНДРИНО СЕЛО**.

МЫНДРА, МЫНДРЪ, МЪНДРЪ *ч.* (53) (*особова назва,*
молд., слов. мѣдръ): а на то е(ст)... вѣра пана миндръ (жо-
мотатева) и дѣти его (Сучава, 1428 Cost. I, 209—210); мы
илѣ воевода... чини(м) знаменито... аже... болѣринъ нашъ
вѣрныи на имѣ панъ александро (*в ориг.* александро.—
Прим. вид.) спатарь... (тѣгаль са съ пано)мъ мындрею
за свою отчиною и добыль на (п)аноу мындри свою отчи-
ною (Сучава, 1436 Cost. I, 454); и оустал наш слоуга Мъндръ
Ивоул и съ своими братаничи... та заплатили оуси тоги
рк злаг татарскихъ (Сучава, 1493 BD II, 18—19).

ФОРМИ: наз. *одн.* Мындра, Мындръ 3 (1433 Cost. II,
650; 1436 ВАМ 29); Мъндръ 1 (1493 BD II, 19); *род. одн.*
Мындри 25 (1432 Cost. I, 331; 1433 Cost. I, 350; 1435—1436
Cost. I, 494; 1436 Cost. I, 455; 1437 Cost. I, 536; 1438 DBAc
27; 1439 Cost. II, 42; Mih. 206; 1441 DBAc 38; 1442 Cost.
II, 88 і т. ін.); **мындръ** 13 (1433 Cost. I, 354; 1436 ВАМ 29;
Cost. I, 450, 460; 1437 Cost. I, 515; Mih. 203; 1438 Cost. II, 15,
27; 1441 DBAc 35; 1455 Cost. II, 540); **Мъндри**, **м(ъ)ндри**
5 (1432 ДГВІН; Cost. I, 338; 1435 DIR«А» 465; Cost. I, 424;
1438 Cost. II, 8); **миндри** 1 (1442 Cost. II, 97); **миндръ** 1
(1428 Cost. I, 210); *дав. одн.* мъндръ (1493 BD II, 18, 19);
ор. одн. мындрею (1436 Cost. I, 454); *місц. одн.* на мындри
(1436 Cost. I, 454).

***МЫНЕВЪ** *прикм.* (1) ◇ селнще мынево *див.* СЕЛИЩЕ 1.

ФОРМИ: *знах. одн. с. мынево* (1448 *Cost.* II, 324).

МЫНЗАЦИ *див.* МАНЗАЦИ.

***МЫНЗОУЛЬ** *ч.* (12) (*особова назва, молд.* мынз «жеребець», «хлопчак»): а на то е(ст) вѣра... пана мынзоула (Сучава, 1443 *Cost.* II, 141); а хотарници были панъ мынзоу(л) и петришоръ (Сучава, 1446 *ПГСМР*); ми бодрове... на има... панъ иванъ байча(н) и панъ иванъ мынзоу(л)... Авно чини(м)... гды(ж)... петръ воево(д)... пануо казмиривъ... и его короу(н) полскою... по винною слоужбою вчне записа(л) са и обовазалъ про тожь мы... слюбоуемъ... иже хочемъ... слюбы, кторыАжъ... петръ воево(д)... королеви полскому... оучини(л)... вѣрне... держати (Хотин, 1448 *Cost.* II, 737—738).

ФОРМИ: *наз. одн. мынзу(л), мынзоу(л)* (1446 *ПГСМР*; 1448 *Cost.* II, 737); *род. одн. мынзоула, (мынзоу)ла, мы(н)зоула* (1443 *Cost.* II, 141; 1448 *DIR* № 10 а; *Cost.* II, 314, 317, 324, 343, 353, 355, 359, 365).

***МУНСАР** *ч.* (1) (*стп.* muncarz, *стч.* muncief, *свн.* münzer) (*урядник, що займався розміном грошей*) міняйло: I też żeby muncare w kniaźstwie naszym ustaweny... s fałszywymi penezmi... imati ne smeliby (Луцьк, 1388 *ZPL* 108).

ФОРМИ: *наз. мн. muncare* (1388 *ZPL* 108).

МЫРЗА, МЫРЗА, МИРЗА, МРЪЗА, МЪРЗА *ч.* (22) (*особова назва, тюрк. mirza, ар. amir* «князь», *перс. zađa* «син»): А на то ест велика марториа ...пан Станчоул пръка-лаб бьлоградскы и сынъ его панъ Мыр(за) (Ясси, 1469 *BD* I, 138); А на то великаА марторие... пан Станчоул и сынъ его пан Мырза (Ясси, 1476 *BD* I, 209).

ФОРМИ: *наз. одн. Мырза* 3 (1470 *BD* I, 141; 1471 *ДГСМРБ*, 1472 *BD* I, 172); *Мир(за)* 1 (1470 *BD* I, 156); *Мырза, Мыр(за)* 3 (1469 *BD* I, 138; 1473 *BD* I, 187; 1476 *BD* I, 209); *Мирза* 2 (1470 *BD* I, 150; 1474 *РГС*); *мръза* 1 (1472 *Cost.* S. 88); *Мърза* 1 (1472 *BD* I, 170); *зам. род. в. п.... Мырза* 1 (1469 *BD* I, 136); *род. одн. Мырзы* 3 (1470 *BD* I, 148; 1471 *BD* I, 164; *DIR* «А» 525); *Мырзи* 3 (1473 *BD* I, 184; 1475 *BD* I, 206; *Cost.* D. 4); *Мырзы* 1 (1469 *BD* I, 134); *Мръзи* 1 (1473 *BD* I, 182); *знах. одн. зам. род. вѣра...* мырзоу 1 (1470 *DIR* «А» 522); *мръзоу* 1 (1472 *Cost.* D. 26).

Див. иже МЪРЗЕ.

***МЫРЗИЧЬ** *ч.* (1) (*особова назва*): А на то ест(ь)... вѣра пана Станчоула и с(ы)на его пана Мырз(и)чя (Сучава, 1473 *ШКН* 165).

ФОРМИ: *род. одн. Мырз(и)чя* (1473 *ШКН* 165).

МЫРЗА *див.* МЫРЗА.

***МЫРЛЕКОВЪ** *прикм.* (1) ◇ селнще мырлеко-во *див.* СЕЛИЩЕ 1.

ФОРМИ: *знах. одн. с. мырлеково* (1434 *Cost.* I, 374).

***МЫРЬ** *див.* МИРЬ1.

***МЫСКОВЪ** *прикм.* (3): А штом был узьялъ пенезей тридцать гривень у Игнатка Путивельского за мой стат, што у мене взялъ мой стат дяди моего пана Мисковы, и я тых пенезей не взялъ у Игнатка (б. м. н., XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29);

Мысковъ горбъ (2) (*назва пагорбка у Подільській землі*): А отъ долины Лоточной... до Мыскова горба, а з Мыскова горба до потоку и долины Бучачной — усе улево грунтъ до Почапынець (Новоселиця, 1430 *ГВКЛ* 8).

ФОРМИ: *род. одн. ч. Мыскова* (1430 *ГВКЛ* 8); *знах. мн. ч. Мисковы* (XV ст. *АрхЮЗР* 8/IV, 29).

Пор. МИСКО.

МЫСЛИТИ *дїєсл. недок.* (6) 1. (о чім і без додатка) думати, міркувати (про що) (3): Не естъ то ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи кторыи писа(л) ка(к) нашъ неприятель... *мысла* и оумысло(м) неприятелски(м) жадаа а хотА своими льстивыми писмы мысли ваши... оувести оу вотпъне (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); ино мы яко панъ хрестияньский(и) з божьєю помо(ч)ю з братьєю нашою хочомъ о томъ мыслити абы не былъ втискъ хрести-

янъству о(т) поганьства (Вільна, 1493 *ОПВВ* 152); а ваша мл(ст) можете сами порозоумети якъ боудоутъ мыслити ваше(и) мл(стн) и приятели и неприятели ((б. м. н., 1496 *ПСВВ* 192 зв.).

2. (*без додатка*) замишляти (що), мати намір (робити що проти кого) (1): а пакъ ли бы нашъ г(с)подаръ нынѣшни и потомъ будучий што бы мыслили, а любо хотѣли починати противъ г(с)подарА крола... тогда мы имамы нашихъ г(с)подарии о(т) того внимати и не датн имъ и бронтити (Сучава, 1395 *Cost.* II, 613);

доброе мыслити (1) *див.* ДОБРЫИ 4; *лихо го мыслити* (1) *див.* ЛИХИИ 2.

ФОРМИ: *інф. мыслити* (бл. 1386 *P* 30); *майб. 1 ос. мн. хочомъ... мыслили* (1493 *ОПВВ* 152); *3 ос. мн. боудоутъ мыслити* (1496 *ПСВВ* 192 зв.); *баж.-ум. сп. 3 ос. мн. што бы мыслили* (1395 *Cost.* II, 613); *дїєприсл. одноч. мыслаче* 1 (1392—1393 *РФВ* 170); *мысла* 1 (1447—1492 *ЛКБВ*).

*Див. иже *ПОМЫСЛИТИ, *ПРОМЫСЛИТИ, *РАЗ-МЫСЛИТИ, *РОЗМЫСЛИТИ, *ОУМЫСЛИТИ, *ОУМЫСЛИТИ СА.*

***МЫСЛЬ** *див.* ***МЫСЛЬ**.

***МЫСЛЬ** *ж.* (5) помисел, намір: а што ми оускаже(т) осподарь мои тое радъ чиню и всею мыслью моею и до живота (б. м. н., бл. 1386 *P* 30); мы кна(з) дмитрии олгърдови(ч) чинимъ знамени(т) тымъ листо(м) иже имбюче чистю-

мысли млсрдие и по(ж)данне к велико(м) королеви володиславу польско(м)... слюбуемъ держати цѣлуу правду и чиста вѣра (Молодечно, 1388 *P* 43); не естъ го ди(в) ани новина иже писа(л) такии рѣчи кторыи писа(л) ка(к) нашъ неприятель и кроле(в)ства нашего мысла и оумысло(м) неприятелски(м) жадаа а хотА своими льстивыми писмы *мысли* ваши противуоу намъ завжди чисте а вѣри... оувести оу вотпъне (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*).

ФОРМИ: *род. одн. мысли* (1388 *P* 43); *знах. одн. мыслъ* (1435 *Cost.* II, 679); *ор. одн. мыслью* 1 (бл. 1386 *P* 30); *мислю* 1 (1429 *Cost.* I, 248); *знах. мн. мысли* (1447—1492 *ЛКБВ*).

*Див. иже *ПОМЫСЛЬ, *ПРОМЫСЛЬ, ОУМЫСЛЬ, *ОУМЫСЛЬЧЪЕ.*

***МЫТЕЛЬНО** *с.* (2) (*назва поселення у Волинській землі*): А въ Молинъ, въ Мительни не надобе, въ Жуковъ одъ воза по грошу, а одъ коня не надобе (Степанъ, 2-а пол. XV ст.

АЛМ 9); мы великий кнзъ швѣтрикга(л) свѣдомо чинимъ... иже дали есмо и записаи ленькови зарубичю таА села в луцкоі земли... мытельно а долгие шии (Житомир, 1433 *P* 126).

ФОРМИ: *знах. одн. мытельно* (1433 *P* 126); *місц. одн. въ Мительни* (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9).

МЫТНИКЪ, МЫТНИК, МЫТНЫКЪ, МИТНИК *ч.* (30) (*збирач мита*) митник: Socziemo (!) jestliby tak zaisto mytnik szto brał na nich, az by jako rozhojnik karap był (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а кто иметь купити скотъ или бараны... не надобъ нигдъ мыто дати, нижь тамъ гдѣ купиль и возмѣть печать отъ мытника (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); про то(ж) ни оди(н) на(ш) бояри(н), а ни мытни(к) ни де по нашей земли да не смѣ(т) имъ тое порушити (Сучава, 1448 *Cost.* II, 741); нехай мыто нашо и промыто вѣдають мытники наши (Судомир, 1488 *РИБ* 222); Панъ Литаворъ Хребътовичъ, маршалокъ, а панъ Ѡедко, писарь, брали члбу в мытника Меньского въ Мартина Янъчелевича (Вільна, 1499 *РЕА* III, 34).

ФОРМИ: *наз. одн. мытникъ, мытник, mytnik, мытни(к), мы(т)ни(к)* 11 (1388 *ZPL* 105; 1448 *Cost.* II, 741; 1449 *Cost.* II, 386; 1452 *Cost.* II, 760; 1455 *Cost.* II, 772; 1456 *Cost.* II, 791; 1460 *BD* II, 275; 1470 *DIR* «А» 523; 1471 *BD* I, 159; 1472 *ДГСВМ* і т. ін.); *мытныкъ* 1 (1437 *DIR* № 8); *митник, митни(к)* 3 (1454 *Cost.* II, 513; 1457 *BD* I, 4); *род. одн. мытника* (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669; 1456 *Cost.* II, 790; 1460 *BD* II, 274; 1480—1484 *BD* II, 369; 1499 *РЕА*).

III, 34); *дав. одн.* мытникуу I (1480—1484 *BD* II, 370); мытникуу I (1480—1484 *BD* II, 369); *наз. мн.* мытники, мытнники 3 (1487 *АМЛ*; *РИБ* 226; 1488 *РИБ* 222); мытници, мы(т)ници 5 (1456 *Cost.* II, 791; 1458 *DIR* «А» 512; 1460 *BD* II, 275; 1461 *AS* I, 54; 1470 *DIR* «А» 523); мытници I (1488 *BD* I, 342); *зам. род.* о(т) наши(х) мытници I (1453 *ПГОВ*); *род. мн.* мытниковъ, мытников, мытником(в) 6 (1456 *ПМВП*; 1496 *АЛРГ* 78; 1497 *АЛРГ* 79; 1497—1498 *АЛРГ* 80); мыт-ни(к) I (1437 *Cost.* II, 709).

МЫТО, МИТО с. (355) I. (*оплата за товар, який привозили й продавали на місці або тільки провозили через державні чи феодальні границі*) торгове мито (183); А мыта не примышлати но какъ изъ вѣка пошло (б. м. н., 1366 *P* 14); А jestliby kotoryje geczy krapnuje wez, majet myto platiti (Луцьк, 1388 *ZPL* 105); а кто иметь купити скотъ или бараны... не надобъ нигдѣ мыто дати, нижь тамъ гдѣ купилъ (Сучава, 1408 *Cost.* II, 632); а о(т) сукна и о(т) плотна и о(т) вѣсе торговлю имаю(т) платити мыта, яко бы(л) право издавно (Сучава, 1448 *Cost.* II, 741); а мыто имь брати подавномоу, а мають намъ тое мыто платити вѣсе широкими грошѣми (Краків, 1487 *АМЛ*); А також крал его милость и кназ великий литовскій да имаютъ лишити коупцем нашим... абы ходили торговали слободно и доброволно, заплативше правое свое мыто (Гирлов, 1499 *BD* II, 424).

2. (*місце, де збирали мито*) митна застава, митниция (172); тое все есмо потвердили... съ всѣми границями... ись рѣками, ись мыты, ись ловищи, ись потоки... со всѣми оужитки (Судомир, 1361 *AGZ* 6); и мы... даемъ и дали есмо тому пре(д)реченому пану андрѣю... село михлинъ... со всимъ с тымъ што к тымъ селомъ з вѣка здавна слушало и слушаеть... со млины и с мыты И з болоты и с рудами (Кіев, 1483 *P* 118—119); И где иму(т) класти рибоу, оу ти(х) возо(х), или буду(т) проданна мыта или не продана, а мито да не даду(т) нигде, оу нашеи земли, али да иду(т) доброво(лно) без(з) вѣсько(у) забави (Сучава, 1454 *Cost.* II, 513); А мнѣ кн(А)зю Михайлу Васильевич(у) Избаразкому достал са город Вишнѣвецъ и: мѣстѣком и с тымъ селом, што под мѣстѣчкомъ, и з мытомъ вишнѣвѣцким (Вишнѣвецъ, 1482 *AS* I, 81); А которыи бы гости хотели мыто нашо объеждѣчати новыми дорогами, минаючи мыто нашо, и ты бы ихъ отъ того устегалъ, нехай бы ездили старыми дорогами (Краків, 1487 *РИБ* 226—227); А которыи бы купци хотели мыта объеждѣчати новыми дорогами, ажъ бы еси ему на тыхъ помоч давал: нехай он ихъ встѣгаеть и мыта на них берет по давному (Вільна, 1498 *АЛРГ* 83).

ФОРМИ: наз. одн. мыто 41 (1408 *Cost.* II, 631; 1434 *Cost.* II, 668; 1443 *ПГСММ*; 1448 *Cost.* II, 324; 1456 *Cost.* II, 788; 1460 *BD* II, 273; 1487 *АМЛ*; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АМВ*; 1498 *АЛРГ* 82 і т. ін.); мито I (1453 *ПГОВ*); ! мы I (1453 *Cost.* II, 462); *зам. род.* без мито 2 (1466 *BD* I, 96); поченше мыто I (1447 *Cost.* II, 281); *зам. місц.* на мито или на броду I (1446 *DIR* «А» 485); *род. одн.* мыта, мыта 40 (1388 *ZPL* 105; 1408 *Cost.* II, 632; 1429 *DIR* «А» 455; 1444 *Cost.* II, 508; 1456 *Cost.* II, 789; бл. 1471 *ЛКЗ* 92; 1487 *АМЛ*; 1489 *AS* III, 22; 1495 *АЛМ* 128; 1499 *РЕА* III, 34 і т. ін.); мита I (1488 *BD* I, 342); *дав. одн.* мытоу (1447 *Cost.* II, 281; 1487 *АМЛ*; *РИБ* 227; 1488 *РИБ* 222; 1489 *АМВ*; 1495 *АЛРГ* 55; 1498 *АЛРГ* 82, 83); *знах. одн.* мыто, мыто 121 (1388 *ZPL* 105; 1408 *Cost.* II, 630; 1422 *DIR* fig. № 35; 1434 *Cost.* II, 668; 1448 *Cost.* II, 741; 1460 *BD* II, 273; 1470 *DIR* «А» 523; 1487 *АМЛ*; 1494—1495 *АЛРГ* 59; 1499 *BD* II, 273 і т. ін.); мито 15 (1439 *Cost.* II, 59; 1452 *Cost.* II, 759; 1454 *Cost.* II, 513; 1457 *BD* I, 4; 1458 *BD* I, 9; *DIR* «А» 512; 1466 *BD* I, 96; 1471 *BD* I, 159; 1472 *ДГСВМ*; 1488 *BD* I, 342 і т. ін.); *ор. одн.* мытом, мытомъ, мыто(м), мытом 13 (1407 *АрхЮЗР* 8/IV, 4; 1435 *Cost.* II, 682; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1451 *P* 159; 1454 *P* 163; 1455 *Cost.* II, 531; 1476 *АрхЮЗР* 8/IV, 154; 1482 *AS* I, 81; 1488 *РИБ* 223; 1499 *AS* I, 117 і т. ін.); митом, мито(м) 2 (1458 *BD* I, 8; 1459 *Cost.* S.

22); *місц. одн.* на мытъ 15 (1408 *Cost.* II, 632; 1434 *Cost.* II, 669, 670; 1456 *Cost.* II, 788, 789; 1460 *BD* II, 273, 274); на мыти 2 (1456 *Cost.* II, 790, 791); на мыты I (1460 *BD* II, 276); в мыте I (1487 *АМЛ*); на мыти 2 (1456 *Cost.* II: 790, 791); *наз. мн.* мыта 3 (1454 *Cost.* II, 513; 1498 *АЛРГ* 83); мита I (1457 *BD* I, 4); *род. мн.* мытъ (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); *знах. мн.* мыта, мыта 12 (1366 *P* 14; 1388 *ZPL* 105; 1408 *Cost.* II, 630; 1434 *Cost.* II, 668; 1448 *Cost.* II, 741; 1460 *BD* II, 272; 1470 *DIR* «А» 523; 1489 *АМВ*; 2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9; 1498 *АЛРГ* 83 і т. ін.); мита I (1466 *BD* I, 96); *ор. мн.* мыты 18 (1361 *AGZ* 6; 1421 *Cost.* I, 142; 1430 *АрхЮЗР* 8/IV, 8; 1433 *P* 119; 1437 *AS* I, 34; 1438 *P* 138; 1445—1452 *АрхЮЗР* 8/IV, 12; 1446 *АрхЮЗР* I, 18; 1454 *P* 163; 1470 *AS* I, 65 і т. ін.); мыти 2 (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1461 *AS* I, 54); *місц. мн.* о (по, оу) мытах, мытахъ, мыта(х) 4 (1408 *Cost.* II, 630; 1434 *Cost.* II, 667; 1453 *ПГОВ*; 1454 *Cost.* II, 508); оу митахъ I (1457 *BD* I, 4); на мито(х) 2 (1446 *DIR* «А» 485; 1472 *ДГСВМ*); по мыто(х) I (1437 *Cost.* II, 709); на мытехъ, мытехъ 2 (2-а пол. XV ст. *АЛМ* 9); ! на крайныхъ мыта I (1460 *BD* II, 275); ! оу мита I (1466 *BD* I, 96); *зам. род. мн.* противъ тыхъ митахъ I (1457 *BD* I, 4).

Див. ще МЫТЬЦЕ.

*МУТРОРОЇУА *див.* *МИТРОПОЛІЯ.

*МЫТЬНИКЪ *див.* МЫТНИКЪ.

МЫТЬЦЕ с. (2) проїждже мито: на го(д) со всимъ з деса(т) копъ гроше(и) при(и)деть того мытъца (б. м. н., бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.).

ФОРМИ: наз. одн. мытъце (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.); *род. одн.* мытъца (бл. 1471 *ЛКЗ* 91 зв.).

Див. ще МЫТО I.

*МУСНАЈЕСЗСЗУІ *див.* МИХАЄЩИ.

МЫХОВЪ *прикм.* (2) < л и с ь М ы х о в ь *див.* ЛѢСЬ.

ФОРМИ: наз. одн. ч. мыховъ (1430 *ГВКЛ* 8); *знах. одн. ч.* Мыховъ (1430 *ГВКЛ* 8).

МЫЧКО *див.* МИЧКО.

*МЫШКА ч. (2) (*особова назва*): а даемъ тому пре(д)реченому пану петроу инакъ мышце кухъмистру вѣчно и непорушно (Луцьк, 1438 *P* 138).

ФОРМИ: дав. одн. мышце (1438 *P* 138).

МЫШЧИЧЪ ч. (8) (*особова назва*): мы великыи кнзъ швитрикганль... чини(м) знаменито... ижь видѣвъ и знаменавъ службу на(м) вѣрноую... нашего вѣрного слуги пана петра мышчыча нашего кухъмистра и мы... дали есмо ему и записали... села оу кременецко(м) повѣте (Луцьк, 1438 *P* 138); А се я, Богдан Холоневскій Мышчичъ, сознаваю моимъ листомъ: делилъ есми з братомъ своимъ и з Дмитромъ отчизною нашою Холоневомъ (б. м. н., 1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); а такъ имѣня верху писаная дали есмо пану Петру Мышчичу (Вільна, 1492 *АЛМ* 31).

ФОРМИ: наз. одн. Мышчичъ (1459 *АрхЮЗР* 8/IV, 18); *род. одн.* мышчыча I (1438 *P* 138); мишчыча I (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17); Мушчыча I (1492 *АЛМ* 30); *дав. одн.* Мышчичу 3 (1451 *АрхЮЗР* 8/IV, 17; 1492 *АЛМ* 31); Мушчичу I (1492 *АЛМ* 30).

*МЫШЬЧИЧЪ *див.* МЫШЧИЧЪ.

! МЬ *див.* МЫ!

МЪРЗА *див.* МЫРЗА.

*МЪСТА ж. (1) < м ь с т ь ж у ч и н и т и (1) помститися: не боронилъ петръ своего живота але мѣстѣ учинилъ (XV ст. *BC* 19).

ФОРМИ: знах. одн. мѣстѣ (XV ст. *BC* 19).

Див. ще *ПОМСТА.

МЪСТИШИНЬСКИЙ ч. (1) (*особова назва*): а на то есм(ь) приложилъ свою печать и оцъ мои вл(д)ка лучьскыи арсении кназь данилии... иванъ мѣстишиньскыи (б. м. н., 1366 *P* 14).

ФОРМИ: наз. одн. мѣстишиньскыи (1366 *P* 14).

МЪЖИ *див.* МЕЖИ.

*МЪЗНАЯ ж. (2) (*назва річки у Троцькому воеводствѣ*): и па(н) яку(б) с пано(м) рачко(м)... границы и(м) завели

по гыи рѣчки по мѣзною а по кривцоу и по каме(н)ны(и) бро(д) (Вільна, 1495 *ВМЗД*).

ФОРМИ: *знах. одн. мѣзною, мѣзною* (1495 *ВМЗД*).

*МЪТЬ ч. (2) (назва місцевості у Молдавському князівстві) я хотарь тѣмь два селомъ... прости дѣломъ на доуб оу мела (б. м. н., 1415 *Cost. I, 121*); Тѣмь мы видѣвше ихъ правую и вѣрною слоужбою до нас... дали есми имъ оу нашеи земли села на имѣ Роусещи под Мѣломъ и на Сереть Склипотещи (Сучава, 1443 *ВАМ 41*).

ФОРМИ: *род. одн. мела* (1415 *Cost. I, 121*); *ор. одн. Мѣломъ* (1443 *ВАМ 41*).

*МЪЧА ж. (5) угода про обмін; заміна; ино за то не имаю(т) опоминати (!) ни еди(н) на друогого за тотоу миноу... и ни тѣгати съ нико не имаеъ (Сучава, 1442 *Cost. II, 88*); а естли А ис тое мѣны выстоуплю, а любо дѣти мои, а любо бли(ж)нии мои из родоу моего теперъ и напото(м), а мѣли бы тоую мѣною роушати... тогда королю его мл(с)ти двѣсте роублевъ заплачоу (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: *род. одн. мѣны* (1467 *СП № 13*; 1490 *Пам.*); *знах. одн. миноу I* (1442 *Cost. II, 88*); *мѣноу I* (1467 *СП № 13*); *мѣною I* (1490 *Пам.*).

*Див. ще *ОТМѢНА. *ПРОМИНѢНІЄ.*

*МѢНИТИ¹ *дієсл. док.* (1) (що) обмінятися (чим); знаменито чиним... ож(е)... пан Петрашко.. и съ тежчею (!) своєю... потокмили сѣ съ нашим ігуменом архимандритом Феодором... и мѣнили села своа (б. м. н., 1470 *ВД I, 152—153*).

ФОРМИ: *перф. 3 ос. мн. мѣнили* (1470 *ВД I, 153*).

*Див. ще ЗАМѢНИТИ, *ЗАМѢНИТИ СЯ. *МѢНЯТИ, *МѢНЯТИ СЯ, ПРОМЕНИТИ I, ПРОМЕНЯТИ.*

*МѢНИТИ² *див. *МЕНИТИ.*

*МѢНСКИЙ *прикм.* (4): Я Василей Волчкович из братомъ своимъ Лвомъ боАре г(о)с(по)д(а)рьский мѣнского повѣта, вызнаваем... штож... продали есмо кн(а)зю Костентину к имѣноу его милости Тарасову отчизну нашу (Ставків, 1491 *АС I, 96—97*); Панъ Литаворъ Хребтовичъ, маршалокъ, а панъ Федко, писарь, брали личбу въ мытника Мѣньского въ Мартина Янчелевича (Вільна, 1499 *РЕА III, 34*).

ФОРМИ: *наз. одн. ч. I мѣно* (1497 *РИБ 684*); *род. одн. ч. мѣньского 2* (1491 *АС I, 96*; 1494 *РИБ 560*); *Мѣньского I* (1499 *РЕА III, 34*).

*Пор. *МѢНСКЪ.*

*МѢНСКЪ ч. (1) (назва міста) Мінськ: а коли жона твоя мовила пере(д) пано(м) воеводоу съ ива(ш)ко(м) совою в мѣнску и тои де(и) третее части неповедала абы ивашку совѣ в то(м) запису записана была (Вільна, 1495 *ВМБС*).

ФОРМИ: *місц. одн. в мѣнску* (1495 *ВМБС*).

*МѢНШЫЙ *див. МЕНЬШЫЙ.*

МѢНШІИ *див. МЕНЬШЫЙ.*

*МѢНЯТИ *дієсл. недок.* (9) (чим, чим з ким на що) мінятися, обмінюватися (чим, чим з ким): я ларио(н)... мѣнА(л) есми с пано(м) петро(м) яновичо(м)... ты(м) свои(м) име(н)е(м)... на има чемери(н)... на его име(н)е на дА(д)ковичи (Луцьк, 1467 *СП № 13*); А мѣняли есмо своєю доброю волею, а ни жадной наглости (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР 8/IV, 102*); с господарѣ корола его мл(с)ти дозволе(н)е(м) и з митрополитовы(м) (!)... мѣнА(л) есми с ыгумено(м) пересопницки(м), з ларионо(м) ты(м) все(м) своимъ име(н)е(м) на има дА(д)ковичи (Луцьк, 1490 *Пам.*).

ФОРМИ: *теп. 3 ос. мн. мінють* (1470 *ВД I, 153*); *перф. 1 ос. одн. ч. мѣнА(л) есми I* (1490 *Пам.*); *мѣнА(л) есми I* (1467 *СП № 13*); *3 ос. одн. ч. мѣнАл* (1487 *АС I, 85, 86*); *1 ос. мн. мѣняли есмо* (1473 *АрхЮЗР 8/IV, 102*).

*Див. ще ЗАМѢНИТИ, *ЗАМѢНИТИ СЯ, *МѢНИТИ¹, *МѢНЯТИ СЯ, ПРОМЕНИТИ I, ПРОМЕНЯТИ.*

*МѢНЯТИ СЯ *дієсл. недок.* (2) мінятися (чим з ким): а на той часть, коли ся есмо мѣняли: Ивачевский ставъ былъ не заставленъ (б. м. н., 1473 *АрхЮЗР 8/IV, 102*).

ФОРМИ: *перф. 1 ос. мн. ся есмо мѣняли* (1473 *АрхЮЗР 8/IV, 102*).

*Див. ще ЗАМѢНИТИ, *ЗАМѢНИТИ СЯ, *МѢНИТИ¹, *МѢЧЯТИ, ПРОМЕНИТИ I, ПРОМЕНЯТИ.*

*МѢНАТИ *див. *МѢНЯТИ.*

*МѢРА ж. (6) (одиниця виміру сипких тіл) міра (2): а на Глушыцы съ тыхъ селець къ двору нашому меру ржи сеють а меру овса (Вільна, 1499 *РИБ 776*);

◇ (м е р а) о в с я н а я (1) назва данини від орних земель, що сплачувалася вівсом і съ тоє земли бортное маеть онъ давати Светому Михайлу по давньому — и со всеми ихъ службами, и съ пошлинами, и съ посощиною, и з мерою ржаною и овсяною, што къ двору нашому... шло (Вільна, 1499 *РИБ 777*); м е р а р ж а н а я (1) назва данини від орних земель, що сплачувалася житом: и съ тоє земли бортное маеть онъ давати Светому Михайлу по давньому — и со всеми ихъ службами, и съ пошлинами, и съ посощиною, и з мерою ржаною и овсяною, што къ двору нашому... шло (Вільна, 1499 *РИБ 777*); к от о р о ю м ѣ р о ю (1) в будъ-який спосіб, будъ-яким чином: а хтобы мел того имѣна под кн(е)гинею искати... также либо хотеллибы пан Василей Хрибтович (!) к от о р о ю м ѣ р о ю подле подвурѣ своего мою отчизну стиснути... ино кн(е)г(и)ни еє милости (в

ориг. мл. — Прим. вид.) ненадобе ничего с тыми мовити, нижли я маю зо всеми тыми о отчизне своей мовити и правовати ей (Луцьк, 1494 *АС I, 101*); в т о и м ѣ р е (1) шодо цього, в цьому відношенні: Порозоумѣти можете в тои мѣре какъ много правды тыто мистровы листы в собѣ мѣли (Брест Куявський, 1447—1492 *ЛКБВ*); п о д ѣ т о ю м е р о ю (1) таким же чином: А ты бы прятель нашъ такежъ рачыль намъ запись свой дати такимъжо обычаемъ а подѣ тою мерою и подѣ тыми словы, и присегу свою намъ вделати изъ сыномъ своимъ... передъ... нашими послы (б. м. н., 1496 *ВД II, 407*).

ФОРМИ: *знах. одн. меру* (1499 *РИБ 776*); *ор. одн. мѣрою I* (1494 *АС I, 101*); *мерою, мерою 2* (1496 *ВД II, 407*; 1499 *РИБ 777*); *місц. одн. в мѣре* (1447—1492 *ЛКБВ*).

*Див. ще *МѢРКА.*

*МѢРКА ж. (2) (одиниця виміру сипких речовин) мірка: Про то я... записала есми... десятину къ светому Спасу къ Кобрыню, и зъ млына, што на рѣцъ на Кобринцъ, десятую мѣрку отъ жита (Кобринь, 1401 *АкВАК III, 2*); а на горине Ставъ што небожчикъ семень заставилъ а стоупа а с того млына идетъ на городъ мѣрѣкн (б. м. н., XV ст. *ИК*).

ФОРМИ: *род. одн. мѣрки* (XV ст. *ИК*); *знах. одн. мѣрку* (1401 *АкВАК III, 2*).

*Див. ще *МѢРА.*

*МѢСАЦЬ *див. *МѢСАЦЬ.*

*МѢСЕЦЬ *див. *МѢСАЦЬ.*

*МѢСИЦЬ *див. *МѢСАЦЬ.*

*МѢСТИЦКИЙ *прикм.* (1) міський, городський: а про льпшую твердость я макси(м) би(л) чоло(м) п(н)оу войтоу и боурмистро(м) и рѣдца(м) штобы и(х) мл(с)ть приложи(ли) печат(т) мѣстицкоюу к семоу листу (б. м. н., бл. 1500 *ПИ № 2*).

ФОРМИ: *знах. одн. ж. мѣстицкоюу* (бл. 1500 *ПИ № 2*).

*Див. ще *МѢСТЬСКИЙ.*

МѢСТИЧЬ, МѢСТИЧ ч. (12) (житель міста) міщанин, городянин: о(т) кнѣзѣ о(т) кестута и о(т) кнѣзѣ о(т) либорта у торунь к мстычемъ (б. м. н., п. 1341 *P 2*); коупилъ панъ ганько сварць мѣстичь лвовский старшии в олешка оу (оу написано двічі. — *Прим. вид.*) малечковича дѣдичество на ширку (Львів, 1368 *P 15*); ани мы(т)ници шобы и(м) мыто не оузали ни да(н) да не дадоу(т) съ иними мистичи ни по(д)во(д) ни на млино(х) наши(х) да не робА(т) (Сучава, 1458 *DIR«A» 512*); Я пан Дробышь Мжюрвич мѣстич острозкій коупил есми оу пана Олехна Чоускы имѣнье... на има Конохи а Озерѣны (Острог, 1463 *АС I, 56*).

ФОРМИ: наз. одн. мѣстичь 1 (1368 P 15); мѣстич 1 (1463 AS I, 56); наз. мн. мѣстичи, мѣстич(и), мѣсти(ч) 4 (1370 P 18; 1434 Cost. II, 667; 1449 Cost. II, 386; 1461 AS I, 54); мистичи 1 (1455 Cost. II, 525); род. мн. мѣстичовъ (1368 P 16); дав. мн. мѣстычемъ (п. 1341 P 2); знах. мн. мистичи (1455 Cost. II, 526); оп. мн. мѣстичи 1 (1366 P 12); мистичи 1 (1458 DIR«A» 512).

МѢСТО¹, МЕСТО с. (203) (цсл. мѣсто) 1. (визначена частина простору) місце (17): А который по нашем животь от наставникъ (и от братїи свѣтаго) мѣста сего, кто не боудет стоати въ семь нашем токмѣжи, таковыи да боудеть (...—Прим. вид.) е боудет (Молдовица, 1462 BD I, 70); а прото(ж) соудь... иметь дать вола(т) слоужебнїкомъ явне, ижа (!) по(д) такы(м) повѣтомъ а на коемъ мѣстѣ оу такыи днь книги правыи положены о(т)варены (XV ст. СЯ 43); а имъ ничто да (в ориг. никто даа.—Прим. вид.) не заборононо, и без мито, боуди где и оу котором мѣстѣ (Сучава, 1466 BD I, 96); А хотар томоу выш(е)реченомоу село Стецканїи... на врѣх горь правою мѣст (!), где оударѣтъ въ оубрѣшїя Слатины (Сучава, 1493 BD II, 6); а по них, кто боудет намѣстник томоу свѣтомоу мѣстоу, також да дрѣжат по вышеписан(о)моу, до коль боудет стояти и свѣтїи монастырь (Гирлов, 1499 BD II, 156);

(дїлянка землі) місце (103): дали есмо на вѣки тои млинъ и мѣсто оу млина кѣ цркви и тымъ мнихомъ казателевоу закону (Смогрич, 1375 P 20); а ещче есмы дали томоу монастиреви мѣсто г(д)е любить собе содїти (!) виногра(д) (Сучава, 1409 Cost. I, 69); И дали есмо тому предписаному пану Ивану Мукосѣвичу верхуменова(н)я мѣста вѣчно и непорушно ему, и его дѣтемъ, и его внучатомъ, и его ближнїмъ счеткомъ (Луцьк, 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8); а даемъ... пану андрѣю волотовичу верху менованая мѣста вѣчно и непорушно (Київ, 1433 P 119); ТА(м) мы... дали есми емоу, оу нашуо бранищюу, оу бохотинъ, едно мѣсто о(т) поустины, на имъ потока козїа, подли монастырской пасику, да осади(т) собѣ село, у концец писка (Сучава, 1455 Cost. II, 559); и тиж есми емоу дали и потврѣдили она (!) селищче, на бахлоуецъ, на имъ селищче мѣквоу влада и съ мїстом от млина на бахлоуецъ, где был млин оничковъ (Сучава, 1493 Cost. S. 176); а съ того двора з мѣстомъ ему ие служит и подводе и плату жадного не давати (Городно, 1497 РИБ 684);

оцелово мѣсто (1) див. *ОЦЕЛОВЪ; пї а т р и н о м ѣ с т о (1) див. *ПІАТРИНЪ;

землеволодїня, маеток (2): I... iesmo k waszoy miłosty ne odnowa psali, sztoz dannaia mīsta wsia otnīaia w nas: med, srebno, kupicy, wsiakaia dañ (Липнишки, 1433 ЗНТШ LX XVI, 141); а ти(ж) оу шкоды оубогы(х) кроле(в)скы(х) и мѣста кроле(в)ско(г) казали есмо оуси(м) люде(м) вороти(т)и, кто що буде(т) бра(л) (Сучава, 1457 Cost. II, 810).

2. (торгова площа) торг, базар (2): Жаловали намъ вси шевци Луцкїе на мѣщанъ... Луцкїихъ, штожъ деи они купують въ мѣстѣ кожи малые неварунковые телятины, баранины, козины, а передъ тымъ деи здавна того не бывало (Луцьк, 1495 АЛМ 88); я максн(м) харитонович(ч) гаркавы(и) мѣщани(н) кие(в)ски(и) сознаваю симъ мои(м) листо(м) прода(л) есми мѣстцо свое коморное на мѣсте подле болницкое коморы оринъ андрѣевъ женъ (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2);

съ мѣстомъ терпѣти (2) платити податок за горгївлю чим: а ещче есмы имъ дали волю што бы собѣ держали, у сочавѣ, одинъ домъ, а у томъ дому корчмъу не держати, ни пива варити, ни меду... пакъ ли тогъ кто иметь жити, у томъ домѣ, бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держѣти, тогды му-ситъ (? —Прим. вид.) съ мѣстомъ терпѣти (Сучава, 1408 Cost. II, 633); пакъ тот што имет жити оу тот домъ бы хотѣлъ нѣшто отъ тѣхъ держати, тогда имоут с мѣстомъ терпѣти (Сучава, 1434 Cost. II, 670); т ѣ г н о у т и и с м и с т о м ѣ (2) див. ТАГНОУТИ.

3. (великий населеный пункт) місце (45): Też jestliby... ot mesta do mesta, ot poweta do poweta, abo ot odnoje zemli do druheje zemli wezli by czerez myta, niczoho na nich ne majet' brano byti (Луцьк, 1388 ZPL 105); а мы есми дали... стефанюу воеводи... городъ келїю и с мыто(м) и съ озеры, що к томоу городу слоухають, и мїсто васлоуи и волость, що к томоу мїстоу слоухаетъ (Сучава, 1435 Cost. II, 682); па(к) ли бы оусухоти(л) оу коропци мешкати ино емоу дае(м) мѣсто коропецъ съ мытомъ съ млино(м) и село стькоу к томоу причыняе(м) (Снятин, 1454 P 163); оу Житомири оу мѣсте ко(р)чомъ два(д)цать (б. м. н., бл. 1471 ЛКЗ 92); а и самъ бы еси имъ ни пѣ чомъ кривды не чинїлъ и корчмъ бы еси своей и не держалъ въ мѣсте, и заповедалъ бы еси слугамъ своимъ и мешчаномъ, штобы корчмъы въ мѣсте не варили и по селомъ (Судомир, 1488 РИБ 222); у теж рo-stupyisja mnie druheho pola uhol swojeho do dorohy koto-gaja ydet od mīsta k moiemu dworeu y druheje dorohy stoiež dorohy od mīsta ydet k muchawcu k moiim ludem (Тришин, 1500 ДПЖН);

м і с т о В е r e s t e y s k o j e (3) (назва міста) Брест: ргу том быту... radcy mīsta beresteyskoho (Тришин, 1500 ДПЖН); м ѣ с т о В и л е н с к о е (1) (назва міста) Вільна: Биль намъ чоломъ... панъ Григорей Исаевичъ Громька, о тымъ, што перво сего дали есмы емоу мѣстце городское и зъ малою улочкою на будованье двора его въ мѣстѣ Виленскомъ (Люблин, 1410 АкВАК XI, 5); мѣсто немецкое (1) мїсто, управлїня въ якому здїйснювалось згідно з нормами Магдебурзького (німецького) права: мы оуставляемъ... где боуде(т) знайдены боудоутъ в селе(х) алюбо в мѣсте(х) немецкы(х) имаютъ быти инѣты и выведены а имаютъ быти по(л)скымъ правомъ оосу(же)-п(и) (XV ст. ВС 25 зв.); мѣсто Пинское (1) (назва міста) Пінськ: и тежъ дали ему въ мѣсте Пинскомъ огорода своего дворъ себе поселити (Городно, 1497 РИБ 683); и л в о в с к о е м ѣ с т о (1), мѣсто Ливовское (1) див. ЛВОВСКИЙ; л у ц к о е м ѣ с т о (1), мѣстѣ Луцкое (1) див. ЛУЦКИЙ; О в р у ц к о е м ѣ с т о (1) див. *ОВРУЦКИЙ; столное мѣсто (1) див. *СТОЛНЫЙ;

◇ з а м ѣ с т о (3) (кого, чого) замїсть: Про тожъ, коли она его въ тое именье приняла за сына место своею доброу волею ... и онъ нехай тое именье держитъ и имъ ся опекаетъ (Краків, 1489 РИБ 438); у в ѣ м ѣ с т а (1) (кого, чого) замїсть: И мы пожаловали его и дали есмо ему тын дворцища самому пахати и люди садити у вѣ отичовѣ мѣста на тѣхъ пустыхъ земляхъ (Краків, 1454 АЛМ 12); н а в с ѣ х ѣ м ѣ с т е х ѣ (3) повсюди, всюди: тогды А слюбою (!) имъ веренъ быти и служи(т) на всѣхъ мѣсте(х), безо лети, без хитрости (sic.—Прим. вид.) (Берестя, 1400 Cost. II, 619); Тиж от сего часоу и на потоум далшии часы слюбоуем... Казимируоу кролю и свѣтои его короунъ полскои... пожиточности их на всѣх мѣстах дїати и правовати (Сучава, 1462 BD II, 284); н и н а (о у) к о т о р о м ѣ м ѣ с т ѣ (2) нїде: того ради колико возовъ пошлю(т) о(т) нѣмецкого монастырь... штобы о(т) ни(х) нигде не оузыли мыта по нашеи земли ни на которо(м) мѣстѣ (б. м. н., 1429 DIR«A» 455); и тако(ж)... да сѣ не оумѣшаю(т) соуд(д)ци о(т) я(с)... ни глобы брати... и ни соудити тогы лю(д) ни оу которо(м) мѣстѣ (Побрата, 1448 ДГПР); д о т ы х ѣ м ѣ с т ѣ (3) а) до того часу, доти (2): И онъ имаетъ держати тыѣ двѣ дѣлници мои дѣдины и отчизны моеѣ... до тѣх мѣстѣ, до кол емоу оложит двѣ тисѣчи золотыхъ, кто боудет ближнїй к тымъ двѣма дѣлницам (Добучини, 1487 AS I, 239); б) до цього часу, досї (1) : Биль чоломъ королю е. м. бояринъ Кїевскїй Пирхайло, штожъ давно ему дана волость Олевско, и онъ тое волости ещѣ и до тѣхъ мѣстѣ не держалъ (б. м. н., 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9); о т т ы х ѣ м ѣ с т ѣ (3) вїд цього часу: Мы дмитриинѣмъ именьемъ корнбу(т)... чинимъ то знаемо... иже о(т) ты(х) мѣстѣ... чїстаѣ вѣрность и полна будемъ держа(т)... тому истому короле-

ви... и корунъ полскои (Краків, 1388 P 40—41); имет быти... мир... от тых мѣсть и на по том (Гирлов, 1499 BD II, 419).

ФОРМИ: наз. одн. мѣсто 8 (1443 Cost. II, 185; 1458 Mh. Doc. 122; 1462 BD I, 70; 1468 BD I, 127; 1476 BD I, 211, 216, 217); место 1 (1468 BD I, 127); ! мѣсть 1 (1429 Cost. I, 269); зам. род. повыше оцелово мѣсто 2 (1436 Cost. I, 459; 1458 Mh. Doc. 122); зам. дав. а хотар томоу мѣсто от село 1 (1472 Cost. S. 88); зам. ор. дадох... село... и съ мѣсто за пасикоу 1 (1491 BD I, 464); зам. місц. одн. оу мѣсто оу Черновцех 1 (1490 BD I, 420); род. одн. мѣста 11 (1404 P 70; 1408 Cost. II, 630; 1436 Cost. I, 450; 1448 Cost. II, 313; 1457 Cost. II, 810; 1458 DIR«A» 512; 1462 BD I, 70; 1463 BD II, 295; 1476 BD I, 212; 1495 BD II, 63); миста, mista 8 (1432 ДГВІН; 1490 DC 147; 1500 ДПЖН); мѣста, mesta 3 (1388 ZPL 104, 105; 1499 АЛРГ 94); зам. знах. бил коупил пан короую того миста млиновное 1 (1484 BD I, 286); дав. одн. мѣсту, мѣстоу, мѣстоу 15 (1404 P 70; 1424 Cost. II, 956; 1448 Cost. II, 313; 1451 Cost. II, 403; 1462 BD I, 70; 1466 BD I, 113; 1476 BD I, 211; 1495 BD II, 63; 1499 BD II, 156 і т. ін.); мистоу 2 (1421 Cost. I, 142; 1435 Cost. II, 682); знах. одн. мѣсто, мѣсто(о) 47 (1375 P 20; 1400 Cost. I, 26; 1428 Cost. I, 209; 1439 Cost. II, 52; 1448 Cost. II, 359; 1454 P 163; 1466 BD I, 110; 1487 BD I, 516; 1492 BD II, 510 і т. ін.); мисто 12 (1421 Cost. I, 142; 1432 ДГВІН; 1435 Cost. II, 682; 1448 Cost. II, 313; 1484 BD I, 285, 286); место, mesto 10 (1444 AS I, 42; 1447 АрхЮЗР 8/IV 11; 1468 BD I, 130; 1469 BD I, 134; 1489 РИБ 437, 438; 1496 ПЧФГ 36); ! мѣст 2 (1493 BD II, 6); ор. одн. мистомъ, мистомъ, мистом 3 (1456 Cost. II, 791; 1460 BD II, 276; 1493 Cost. S. 176); мѣс омъ, мѣстом 2 (1408 Cost. II, 633; 1434 Cost. II, 670); мѣстомъ 1 (1497 РИБ 684); місц. одн. оу (въ, на) мѣсть, мѣста 7 (1375 P 20; 1404 ГМ; 1410 АкВАК XI, 5; 1429 DIR«A» 455; 1448 ДГПР; 1466 BD I, 96; 1495 АЛМ 88); на (въ, оу) мѣсте, мѣсте 9 (бл. 1471 ЛКЗ 91 зв., 92; 1484 РИБ 351; 1488 РИБ 222; 1497 РИБ 683; 1498 ГВКЛ 22); мѣсти 1 (1490 AS I, 92); на мѣсте 1 (бл. 1500 ПИ № 2); на мѣстѣ 1 (XV ст. СЯ 43); наз. мн. мѣста 1 (1457 Cost. II, 811); миста, mista 2 (1433 ЗНТШ LX XVI, 141; 1449 Cost. II, 747); род. мн. мѣсть, мѣсть 7 (1388 P 41; 1436 Cost. I, 450; 1462 BD II, 284; 1482—1491 АрхЮЗР 7/II, 9; 1487 AS I, 239; 1499 BD II, 419, 420); мистъ 1 (1453 Cost. II, 765); мѣсть 2 (1429 Cost. I, 269; 1487 РИБ 435); зам. ор. съ мѣсть 3 (1468 BD I, 125, 126); дав. мн. мѣстомъ 2 (1429 Cost. I, 280; 1445 Cost. II, 729); мѣстомъ 1 (1496 ПДВКА 61); знах. мн. мѣста 10 (1429 Cost. I, 280; 1430 АрхЮЗР 8/IV, 8; 1433 P 119; 1436 Cost. I, 444; Cost. II, 706; 1437 P 136; 1445 АкЮЗР I, 18; 1446 АкЮЗР I, 18; P 152; 1454 АЛМ 12); мѣста 1 (1443 Cost. II, 179); ор. мн. мѣсты 2 (1401 P 64; 1436 Cost. II, 706); мѣсти 1 (1436 Cost. II, 698); місц. мн. по мѣста(х) 1 (1453 ПГОВ); на мѣстах 1 (1462 BD II, 284); на мѣсте(х) 1 (1400 Cost. II, 619); на (оу) мисти(х), мистихъ 2 (1443 Cost. II, 119; 1449 Cost. II, 746); на (в) мѣсте(х) 3 (XV ст. ВС 6, 13 зв., 25 зв.); зам. род. мн. прѣити... до их милости землѣх и мѣстах 1 (1499 BD II, 422); знах. дв. мѣсть 2 (1435 Cost. I, 403; 1436 ВАМ 33); мѣсть 1 (1429 Cost. I, 280).

Див. ще МЕСЦО, *НОВОЕ МЕСТО.

МѢСТО², МЕСТО приім. (2) (з род.) (виражае об'ектні відношення) (кого, чого) замість: I teź jestliby... па imenie, або па listy panow znamenitych peniazej by rozuczyi... ту... mesto inszych zastaw imenie zastawlepoje naznamenijemo (Луцьк, 1388 ZPL 106); тогда па(н) прашь пилнковичь не могль быти к тому розъизду але польбтиль своа села тисманчаны и того(т)ъ розъиздъ прѣтелю (так. — Прим. вид.) своему пану Аньчѣтеви зубреви себе мѣсто мощно о добытье и о страчѣнье (Галич, 1404 P 68).

Див. ще ВЪМѢСТО.

*МѢСТСКИ див. *МѢСТЬСКИЙ.

*МѢСТЦЕ див. МЕСЦО.

*МѢСТЦО див. МЕСЦО.

*МѢСТЬЦЕ див. МЕСЦО.

*МѢСТЫЧЬ див. МѢСТИЧЬ.

! МѢСТЬ див. МѢСТО¹.

*МѢСТЬСКИЙ прикм. (5) мѣський (4): о поустынї сельскои алюбю мѣстьскои (XV ст. ВС 23 зв.); Вызнаваемъ симъ нашымъ листомъ... и(ж)... дали есми емоу... мешкане... и придали есми емоу по(л) мыта и мли(н) мѣстски (Снятин, 1454 P 162—163);

братъство мѣстьское (1) див. БРАТСТВО.

ФОРМИ: знах. одн. ч. мѣстски (1454 P 163); місц. одн. с. о мѣстьско(м) (XV ст. СЯ 9 зв.); місц. одн. ж. о мѣстьскои 2 (XV ст. ВС 7, 23 зв.); о мѣськои 1 (XV ст. ВС 23).

Див. ще *МѢСТИЦКИЙ.

*МѢСТЬЦЕ див. МЕСЦО.

*МѢСТЬЧАНИНЪ див. МѢЩАНИНЪ.

*МѢСТЬЧКО с. (2) мѣстечко: А мнѣ кнѣ(зю) Михайлу Васильевич(у) Избаразкому достал са город Вишньвѣць ис мѣстьчком и с тым селом, што под мѣстьчкомъ, и з мытомъ вышньвѣцким (Вишньвѣць, 1482 AS I, 81).

ФОРМИ: ор. одн. мѣстьчкомъ, мѣстьчком (1482 AS I, 81).

*МѢСЦЕ див. МЕСЦО.

*МѢСЧАНИНЪ див. МѢЩАНИНЪ.

*МѢСЧАНИНЪ див. МѢЩАНИНЪ.

*МѢСЬЦЕ див. МЕСЦО.

*МѢСЯЦЬ див. *МѢСАЦЬ.

*МѢСАЦЬ див. *МѢСАЦЬ.

*МѢСАЦЬ ч. (389) (единиця вимѣру часу) мѣсяць: Писанъ въ великомъ Луцку, лета отъ создания мира 6830, индикта семого, месеца декабря 8 дня (Луцьк, 1322 АрхЮЗР I/VI, 3); а по о(т)повѣдъньи стояти миру за мѣсаць (б. м. н., 1352 P 6); А писанъ листь оу смотричи... мѣца марта зі (Смотрич, 1375 P 20); а на крипость тому и на потвержинь вѣльби есми нашо печат великую привѣсити оу нашѣмъ городѣ оу сочавѣ оу лета шесто чисачие (!) ѿ и ѿ мисаца ноабра оу иі ден (Сучава, 1393 Cost. I, 14); П(и)сан оу Києве, под лет(ы) рожества Х(ри)с(то)ва ѿ лет и ѿлз лет, м(е)с(е)ца октабр(а) зі ден (Київ, 1437 AS I, 34); писа(н) в острозь и мѣца июня гї днь на завт(р)ѣе Армарка в домоу в пана микитинѣ (Острог, 1458 ОЖДМ); докончали шию каплицю письмомъ мѣця октябра въ... (Краків, 1478 ОБРН 131); Писа Іон Попович оу Ясох в лѣто ꙗзи, мѣсаца мартїя кѣ день (Ясси, 1500 BD II, 176).

ФОРМИ: род. одн. мѣсаца, мѣсяца 163 (1398 ДГПМ; 1402 Cost. II, 621; 1433 P 119; 1445 АкЮЗР I, 18; 1457 BD I, 5; 1469 BD I, 136; 1478 AS I, 76; 1485 BD II, 372; 1500 BD II, 176 і т. ін.); мѣсеца 5 (1403 RS 338; 1410 АкВАК XI, 5; 1465 АкВАК III, 4; 1491 AS I, 97; 1500 АСД II, № 3); мѣсяца, mesiaca 6 (1430 АрхЮЗР 8/IV, 9; 1447 АрхЮЗР 8/IV, 11; 1451 АрхЮЗР 8/IV, 17; 1452 АрхЮЗР 8/IV, 61; 1459 АрхЮЗР 8/IV, 19; 1494 BD II, 389); мѣсяца, мѣсаца, м(и)с(а)ца, mis(ia)ca 6 (1440 P 142; 1465 GL 176; 1487 AS I, 241; 1488 AS I, 242; 1494 АЛМ 54; 1500 АЛМ вип. 2, 59); месеца, м(е)с(е)ца, м(есе)ца 12 (1322 АрхЮЗР I/VI, 3; 1389 РЕА I, 28; 1437 AS I, 34; 1440 АрхЮЗР I/VI, 5; 1454 AS III, 10; 1472 АрхЮЗР 8/III, 3; 1480 BD I, 238; 1488 AS I, 88; 1495 РИБ 621; 1499 РИБ 777 і т. ін.); мисаца, misiacia 3 (1393 Cost. I, 14; 1420 AS I, 26; 1421 AS I, 27); мѣсаца, мѣсяца 3 (1392—1393 РФВ 171; 1451 АкЮЗР II, 106; 1466 AS I, 61); м(ѣ)с(а)ца 1 (1487 AS I, 240); мѣсица 1 (1497 Cost. S. 224); м(с)ца, мсца, мѣца 144 (1400 Cost. I, 37; 1407 DIR«A» 434; 1422 P 98; 1434 Cost. II, 670; 1445 ЗНТШ CXV, 19; 1452 P 161; 1460 Cost. S. 41; 1471 DIR«A»

527; 1486 DC 144; 1500 Cost. S. 231 i т. ин.); м(с)цА, мцА, мсця, мця 18 (1375 P 20; 1386 P 31; 1407 Cost. II, 629; 1413 ОБРН 116; 1433 P 127; 1439 Cost. II, 713; 1445 P 151; 1448 Cost. II, 735; 1473 ЗНТШ V, 3; 1478 ОБРН 131 i т. ин.); мб(с)цА 1 (1392 Cost. I, 8); мАсца 1 (1428 Cost. I, 202); м(с)цѢ 1 (1442 Cost. I, 101); *знах. одн. мѣсАць* 4 (1352 P 6; 1433—1443 АРМ; 1476 BD I, 212; 1479 BD II, 351); м(с)ць, мць 2 (XV ст. СЯ 43; 1491 BD I, 460); *mesiec* 1 (1388 ZPL 106); *знах. мн. месАци* 1 (XV ст. ВС 34 зв.); *месеци* 1 (XV ст. ВС 20 зв.); м(с)ци, мци 11 (1429 P 114; XV ст. ВС 16, 21 зв. 22, 22 зв., 34 зв., 35, 38 зв.; СЯ 42, 42 зв.); м(с)цѢ 1 (1448 Cost. II, 734); *знах. дв. м(с)ца* (XV ст. ВС 8 зв., 35); *ор. дв. мѣсАцьма* (1462 BD II, 285).

МЪТИ *див. ИМЪТИ.*

МѢЩАНИНЪ, МѢЩАНИНЪ, МѢЩАНИНЪ, МѢЩАНИН, МѢЩАНИНЪ *ч.* (42) (*житель мѣста*) мѣщанин, городинин: I *tez žeby muncare... s falsziwymi penezmi... sami czerez posta naszoho wojewody, i tez czerez meszczan, kotogum kolwe obuczajem, takowuch imati ne smeliby* (Луцьк, 1388 ZPL 108); *мы александръ воевода... чинимъ знаменито... оже есмы доконали съ радуами (!) и съ мѣстьчаны ильовского мѣста и съ усъмъ поспольствомъ ихъ* (Сучава, 1408 Cost. II, 630); *а кнза юрьевы(х) боАръ бы(л) при то(м) панъ патрикы краевский... а па(н) томко мѣщанинъ лоуцкии а панъ Ацко берестийский мѣщанинъ (Острог, 1458 ОЖДМ); и тыми разы тые мѣщане вروضькие... просли насъ абыхому ещо имъ тые ко(р)чмы на колико годо(в) продали* (Краків, 1489 АКВ); *А с нами в тот часъ были панъ Олехно Скорута... и мѣщанинъ кievскій Ганко, и иншіи (Київ, 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158); Я макс(м) харитонов(ч) горкавы(и) мѣщани(н) кие(в)ски(и) сознаваю симъ мои(м) листо(м) прода(л) есми мѣсто свое коморное... оринъ андрѣвъ женъ* (б. м. н., бл. 1500 ПИ № 2).

ФОРМИ: *наз. одн. мѣщанинъ, мѣщанинъ, мѣщани(н)* 3 (1458 ОЖДМ; бл. 1500 ПИ № 2); *мѣщанинъ, мѣщанинъ, мѣщанин* 5 (1467 AS 63; 1491 АрхЮЗР 8/IV, 158; 1495 ВК; XV ст. ВС 18 зв.); *род. одн. мѣщанина, мѣщанина* (1498 ЧАФ; XV ст. ВС 29); *дав. одн. мѣщанину* (1494—1495 АЛРГ 59); *знах. одн. мѣщанина* (1495 АЛМ 88); *наз. мн. мѣщане, мѣщане* 6 (1465 АкВАК III, 4; 1495 АЛМ 88, 89; 2-а пол. XV ст. АЛМ 9; 1499 BD II, 154); *мѣщане, мѣщане* 8 (1466 AS I, 63; бл. 1471 ЛКЗ 91 зв.; 1471 АрхЮЗР 8/III, 628; 1487 РИБ 227; 1489 АКВ; 1495 BD II, 63; ВСоб.); *род. мн. мѣщанъ* 1 (1495 АЛМ 88); *мѣщан* 1 (1490 AS I, 92); *дав. мн. мѣщаномъ, мѣщаном* 4 (1495 АЛМ 88; 1499 BD II, 154); *мѣщаномъ* 2 (1488 РИБ 222; 1489 АКВ); *мѣсчАномъ* 1 (1445 Cost. II, 729); *знах. мн. мѣщанъ* 2 (1495 АЛМ 88); *meszczan* 1 (1388 ZPL 108); *ор. мн. мѣщаны* 1 (2-а пол. XV ст. АЛМ 9); *мѣстьчАны* 1 (1408 Cost. II, 630); *мѣщаны* 2 (1389 РЕА I, 27).

***МЯСНЫЙ** *прикм.* (5) (*призначений для зберігання, продажу м'яса*) м'ясний (2): *а еше есмы имъ дали волю што бы собъ держали, у сочавъ, одинъ домъ, а у томъ дому корчму не держати, ни пива варити, ни меду, ни месніи ни (? — Прим. вид.) вткы держати* (Сучава, 1408 Cost. II, 633);

а бу том домоу корчмоу не держати, ни пива варити, ни мед, ни мАсныи клАткы (? — Прим. вид.) держати, ни хлѣба продати (Сучава, 1434 Cost. II, 670);

◇ *мясные запусты* (3) (*тиждень перед великим постом*) масниця, запусты: *А рокъ имъ тые корчмы почати варити — на мясные запусты великого поста* (Радомль, 1487 РИБ 228); *а почати имъ тые ко(р)чмы варити на рокъ на мАсныи запусты великого поста какъ трети(и) годъ вы(и)деть пе(р)вое ихъ коупли* (Краків, 1489 АКВ).

ФОРМИ: *знах. мн. мясные, мАсныи* 3 (1487 РИБ 228; 1489 АКВ); *месніи* 1 (1408 Cost. II, 633); *мАсныи* 1 (1434 Cost. II, 670).

МАКОВИЧЪ *ч.* (2) (*особова назва*): *а выволить то па(н) коль филь маковичъ и своєю братьею... ижъ оу тои половици дѣдныи и оу другои што първое купилъ панъ кола нь можъ(т) габати филь а ни его братьа* (Галич, 1409 P 74).

ФОРМИ: *наз. одн. мАковичъ* (1409 P 74).

МАСНИКЪ *ч.* (1) м'ясник, різник: *И також есмо дали и потвърдили (в ориг. и потвърдили повторюється. — Прим. вид.) томоу... монастироу а фалчоу и три фертали винограда... поузли тыхже виноградовъ, що был дал... монастироу пан Юга вистіарник, що же был он коупил тот виноград от Жоурковъ мАсникъ, сына Киш Ласльоу от Хръллова* (Гирлов, 1499 BD II, 147—148).

ФОРМИ: *наз. одн. зам. род. от... мАсникъ* (1499 BD II, 148).

***МАСНЫЙ** *див. *МЯСНЫЙ.*

***МАСОПУСТНЫЙ** *прикм.* (1) ◇ *субота масопустная* *див. *СУБОТА.*

ФОРМИ: *знах. одн. ж. мАсопустную* (1401 P 64).

***МАСОПУСТЬ** *ч.* (1) (*цсл. мАсопустъ*) (*передостання недѣля перед великим постом*) заговини, пущення: *а мы слубуемо (так. — Прим. вид.) ему... тыхо д тисачи рубли воротити исполна г того лѣта на масопусто* (Луцьк, 1388 P 37).

ФОРМИ: *знах. одн. мАсопусто* (1388 P 37).

*Див. ще *МАСОПУСТЫ.*

***МАСОПУСТЫ** *мн.* (2) (*передостання недѣля перед великим постом*) заговини, пущення: *ихо же ждати имаеъ намо о(т) тыхо мА(с)пусто за г лѣта* (Луцьк, 1388 P 37).

ФОРМИ: *род. мА(с)пусто* (1388 P 37); *ор. мАсопусты* (1388 P 37).

*Див. ще *МАСОПУСТЬ.*

***МАСТО** *див. МѢСТО¹.*

***МАСЧАНИНЪ** *див. МѢЩАНИНЪ.*

***МАСАЦЪ** *див. *МѢСАЦЪ.*

***МАТЕЛЬ** *ч.* (2) (*свн. mantel, лат. mantum*) рід верхнього одягу, плащ: *Тѣ(ж) оуоставляемъ хто с коимъ имееъ граніцю о лѣ(с) а воидъ(т) чере(с) граніцю оу ле(с) а то(т) его застанеть мае(т) оу него оуза(т) за първое застатѣ сокироу а въдрогое застанѣ(т) любо мАтель алюбо соукню* (XV ст. ВС 37).

ФОРМИ: *знах. одн. мАтель, мАте(л)* (XV ст. ВС 29 зв., 37).

***МАШКАНІЕ** *див. *МѢШКАНЪЕ.*

***МѢДРИЧКА** *див. МОУДРИЧКА.*

***МѢЖЪ** *див. МОУЖЪ.*

МѢНДРИЧКА *див. МОУДРИЧКА.*

МѢЧЮКЪ *див. МѢЧЮКЪ.*

АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК

СЛОВАРЬ СТАРОУКРАИНСКОГО ЯЗЫКА
XIV—XV вв.

В ДВУХ ТОМАХ

ТОМ I

А — М

(На украинском языке)

Составители

ДМИТРИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ ГРИНЧИШИН,
УЛЬЯНА ЯРОСЛАВОВНА ЕДЛИНСКАЯ,
ВАЛЕНТИНА ЛЕОПИДОВНА КАРПОВА,
РОЗАЛИЯ ИОСИФОВНА КЕРСТА,
ЛЕВ МИХАЙЛОВИЧ ПОЛЮГА,
МИХАИЛ ЛУКИЧ ХУДАШ

*Друкується за постановою вченої ради
Інституту суспільних наук АН УРСР*

Редактори

О. А. Дігель, І. І. Маркевич, Н. С. Редичук

Оформлення художника

Р. К. Пахолока

Художній редактор

О. Г. Кол'яхов

Технічний редактор

М. А. Притикіна

Коректори

Л. В. Малюта, О. С. Улезко

Інформ. бланк № 43

Здано до набору 28.06. 1974. Підп. до друку 30.06. 1977.
Формат 84×108^{1/16}. Папір друк. № 1. Літ. гарн.
Вис. друк. Ум. друк. арк. 66,36. Обл.-вид. арк. 108,84.
Тираж 9500 пр. Зам. 7-371. Ціна 8 крб. 60 коп.

Видавництво «Наукова думка», 252601, Київ, МСП, Рєніна, 3.

Надруковано з матриць Головного підприємства
республіканського виробничого об'єднання
«Поліграфінга» Держкомвидаву УРСР, Київ, на Книжковій
ф-ці ім. М. В. Фрунзе, Харків, вул. Донець-Захаржевська, 6/8.

СЛОВНИК
СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XIV—XV ст.
У ДВОХ ТОМАХ